COMMENTARIORVM IN DISPVTATIONEM DE IVSTITIA,

QVAM HABET DIVVS THOMAS secunda Sectione, secundæ partis suæ Summæ Theologicæ:

IN QVIBVS QVID AEQVVM, VEL INIQVVM SIT, Et qua ratione ad æquitatem, & iustitiam reducendum in omnibus negocijs, & actionibus, tàm publicis, quàm priuatis, tàm Ecclesiasticis, quàm secularibus; tàm capitalibus, quàm ciuilibus. Et in omnibus uniuersorum hominum contractibus, & commercijs copiosè explicatur.

EX SACRIS LITTERIS, SVMMORVM PONTIF. ET SACRORVM Concil. sanctionibus, vtriusque Iuris, & Ciuilis, & Canonici, ac priuatis cuiusque Regni legibus, & statutis, Sanctorum Patrum testimonijs, & omnium ferè Theologorum, ac Canonistarum, tàm veterum, quàm recentiorum, quorum studia huic argumento vtilia esse potuerunt, sententijs, & doctrinis.

Tomus Primus.

AVTHORE R.P.F. MICHAELE BARTHOLOMEO SALON VALENTINO AVGVSTINIANO.

INGENVARVM ARTIVM, AC SACRAE THEOLOGIAE DOCTORE, & D. Tho. in florentissima Valentinorum Academia publico interprete.

VENETIIS, MDXCII.

Apud Felicem Valgrisium.

PERILLVSTRIBVS DOMINIS, ET CLARISS. REIPVB. PATRIBVS

XIMEN PEREZ ALMVNIACO CLARISSIMO.

MILITVM CONSVLI IOANNI A BRIZVELA, PRIMARIO SENATORVM COMITI SERAPHINO,

MICHAELI MILITI, CHRISTOPHORO PERES de Almazan, Iacobo Ioanni Filiberi, Ioanni Iosepho Nauarro, Senatoribus, Vigilantissimis Consulibus, & Ornatissimis Viris: Onufrio Martorell, Quæstorum vrbis Iudici præfecto Ioanni Onufrio Assiæ Valentinæ plebis Tribuno.

F. Michael Salon Augustinianus. S. P. D.

MAGNA equidem fuit cùm Regum Hispanorum, & aliorum Principum, tùm Patrum, & maiorum nostrorum Consil. Vigilantissimi in patriam pietas: qui cum virtute bellica durum seruitutis iugum nostrorum hominum ceruicibus impositum, à barbaris excussissent, patriamq; terram impia illa tyrannide liberassent, primum quidem condiderunt leges ad tranquillum, & pacatum Reipub. statum necessarias; mox Academias erexerunt, amplissimoque stipendio scientiarum omnium magistros designarunt, & ciues suos discendarum ingenuarum artium studio infensos, propositis non exiguis præmijs, ad alias Regiones, & Prouincias petendas, vbi litterarum studia vigerent, ibique salutaribus disciplinis animos imbuerent, impulerunt; vt consumptis illis peregrinationibus, & studiorum laboribus, in patriam doctrinæ, ac virtutis opibus cumulati redeuntes, quæ didiscerant alios docere, sicq; de patria, de ciuibus suis, de exteris, de vniuerso genere hominum præclarè mereri possent. Cum enim floruisse Parisijs disciplinas, & Lutetiam litterarũ emporium fuisse constaret, quo ex omnibus prouincijs & nationibus studiosi confluebant, vt omnis eruditionis facerent mercaturam, inde eruditissimus Religiosissimusq; P. F. Franciscus à Victoria Theologicas duxit merces, quibus Sal

Salmanticam ditauit,& à quo velut Troiano equo tot illustres Theologi, quorum in Salmanticensi Gymnasio, & vbique terrarum spectata est eruditio prodierunt. Inde Ioannes Medina in suam Academiam Cōplutensem Theologiæ thesauros transtulit, vt non iniuria Complutenses gloriantur. Inde aliarum nationum celebres vim magnam doctrinæ copiam auferunt, quos tacitus consultusq; prætereo. Nec minus beneuola (vt quidā dicebat) nobis Minerua fuit. Etenim cum ab Alexandro Sexto Pontif. Max. Genere Borgia, patria Valentino, & nationis nostræ ornamento, Catholicoq; Rege Ferdinando Schola Valentina in publicum scientiarum omnium Gymnasium esset erecta, curarunt viri grauissimi, & communis vtilitatis studiosi ex eadem vrbe Lutetia alijsq; celeberrimis Academijs, quas ibi videbant florere disciplinas ad nos transferre. Inter eruditissimos viros, qui huc perfecti sunt (vt vetustiores nunc sileam) ornatissimus vir, & omni eruditionis genere fuit Ioannes Iacobus Ferrusius, qui Dialecticam, & vniuersam Philosophiam Aristotelis huc diuexit, & tā feliciter in excludenda sophistica barbarie laborauit, vt eius opera iam habeat. Hispania doctiores harum artium Magistros, aut dogmatis Arist. magis addictos. Solius Petri Monzoni nomen (quē gaudeo plurimū in his artibus mihi præceptorē cōtingisse) quales scholā Valentinā ornent Logicæ, ac Philosophiæ præceptores locupletissimè ostendit. Missa faciam, quæ ad linguæ Latinæ candorem, & aliarum linguarum peritiam pertinent, nec Mathematicas referam, aut Medicinam. Si doctorū enim tantū, qui Medicinā in hac Schola profitentur non fictas, aut ad assentandū congestas, sed veras & germanas laudes cōmemorare tentarē, in opus quoddam integrū epistola crescere cogeretur. At verò vt ad nostrā veniā Theologiam, si sacrorum Bibliorum expositionem respiciamus, quantò studiosorū profectu in explicando veteri Testamento Petrus Antonius Beuther aliquod ab hinc annis, & nostra tempestate Iacobus Ferrusius, in explicando itidem nouo quoddam Ioannes Onuphrius Samperius, nunc Petrus Monzonus operam collocarunt. Et in ea Theologiæ parte, quæ propositis varijs disputationibus mysteria nostræ fidei explicat, ac confirmat, & Christianos mores instituit. scholastica nuncupata, quam vt potentissimum hostem, & firmissimum Ecclesiæ murum adeò hæretici pertimescunt, habuit hæc schola grauissimos Doctores Iacobum Perez. Petrum Maza, Ioannem Baptistam Burgos, Ioannem Luuielam, Ioachimum Molinam, & alios non inferioris nominis viros. Habet adhuc exercitatissimum Magistrum Blasium Nauarro meum in hac facultate institutorem, habet alios iuniores, qui si suorum ingeniorum partus, & quæ publicè docuerunt, & docent, in lucem mittere voluissent, vt fecerunt, & faciunt aliarum Academiarum alumni, communia studia iuuissent plurimum, & suam eruditionem non minus, quam cæteri testatam reliquissent. Ignoro tamen quo genio nostræ nationis Magistri, ita se nobis tantum natos esse iudicent, vt intra priuatos huius scholæ parietes latere patiantur, ea quibus suos discipulos erudiunt, cum possent cæteris omnibus, & toti posteritati si foras illa darent, maximum fructum, & vtilitatem afferre. Ego verò meos in disputationem de Iustitia Commentarios, quam Diuus Thom. secunda secundæ copiosè persequitur, in hac Schola Valentina per aliquot annos elaboratos, meisque auditoribus publicè propositos, quamuis de me semper

modestil-

modestissimè senserim, tandem aliquando typis mandare, & cum omnibus cōmunicare decreui. Nec temerè id Concilium inij: Primum quidem, quia hæc Theologiæ pars, quæ in explicandis iniurijs, & damnis, quæ in omnibus actionibus & negotijs humanis tàm publicis, quàm priuatis, tàm Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, tàm ciuilibus, quàm etiam capitalibus oriri possunt, est constituta, saluti animarum ita conducit, vt in ea præ cæteris oporteat Theologum esse maximè versatum: ardeoque (testem offero Christum verum animi mei inspectorem) incredibili cupiditate, communi omnium vtilitati consulendi, & eorum qui suam operam sacræ Theologiæ impertiunt studia pro mea virili prouehendi: quando quidem in sacro Euangelio, vt qui pluribus acceptis talentis magnos fecerunt quæstus, cōmendantur, ita qui vel vnici talenti vsurā prætermisit, condemnatur. Deinde fidelium tum instituti ordinisq; mei tum aliorum, sanctitatis, doctrinæ, prudentięq; gloria præstantium amicorum Concilia, & admonitiones (quibus non acquiescere imprudentis iudicaretur) hoc a me officij genus exposcunt. Ad hæc meorum auditorum præces, quos singulari beneuolentia prosequor, quibusq; me charum esse intelligo, non arbitror contemnendas. Deniq; cū ego qui nec ingenio, nec eruditione, nec rerum vsu cū alijs præstantissimis huius Gymnasij Valentini Doctoribus omnino comparari debeo, istud opus in lucem do, aliarum Academiarum Magistros alioqui doctissimos cognituros confido, in Academiam Valentinam, quæ me genuit, aluit, & his quibus floret artibus liberaliter instituit, abiecta omni arrogantia verè dici posse, quod in prouerbio antiquitus fuit; introspice hospes, nā & hic Dij sunt. Debentur autem, debentur quidem vobis hęc omnia Vigilantissimi Conf. quorum sumptibus hæc ędes à fundamentis est erecta, solicitudine, & industria à Summo Pontif. & Catholico Rege eodem tempore, quo Complutensis publica Academia, & Vniuersitas instituta, ijsdem priuilegijs quibus illa ornata; quorum stipendijs accipi, vndiq; peritissimi professores, qui cæteros litteris instituerent, aucta ædificia, & præmia, vt vnà cum his Magistrorum, & discipulorū studium augeatur. Hoc anno potissimum si vnquam antea, in quo huius Scholæ dignitati, & splendori tanta diligentia, & liberalitate est à vobis consultum, vt nullis expensis, aut laboribus parcendum iudicaueritis, modò illa maiora in dies suscipiat incrementa. Quod si quidquid honoris, & ornamenti hoc Gymnasium habet, quidquid vtilitatis, & commodi eius alumni, & Valentinis, & cęteris pariunt vobis acceptum referendū esse constanter affirmo; quid de me ipso proferre fas est, cui primum Dialecticæ, & Philosophiæ docendæ; deinde D. Tho. interpretandi munus communibus suffragijs detulistis, quem singularibus propeq; diuinis beneficijs, vt alijs curis, & negotijs (si cum tractatione litterarum cōferantur multò inferioribus) neglectis, ad hanc Theologiæ partem accuratissimè declarandam, & his Commentarijs illustrandam omnes meas cogitationes, vt feci, conuerterem, incitastis, impulistis, inflammastis. Operis ipsius inscriptio vobis quoque deberi, quibus Reipublicæ administratio commissa est, ingenuè profitetur; cum in eo de Iustitia, & propterea de his, quæ vestri muneris, & officij sunt, inter alia sermo etiam copiosè institui debeat, & vos cæterosque Magistratus celebris illa sententia, qua liber Sapientiæ incipit affari videatur. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

Vbi meritò ad publicos Magistratus primum omnium sermonẽ suum dirigit diuina Sapientia, quia ab his cęterorum mores, & studia pendent, nec aliter graditur populus, vt præclarè dixit D. Hiero. quam ad illius columnæ motum, quæ præfectorum Rerumpublicarum, & populorũ typum gerebat. Aequitatẽ quoq; & iustitiã præ cæteris ipse cõmendat, quia cũ hæc in Magistratibus viget, Rep. virtutibus florere, ciues omnes suos mores componere, quæ cum honestate coniuncta sunt libenter exercere, omnia deniq; in pace, velut in tutissimo portu cõquiescere, est necesse: Iustitia enim & Pax siue omne bonũ iuxta Hebræi sermonis proprietatem teste Propheta Regio muruis se osculis amplexantur. Illa verò neglecta optima torpescũt studia, perit fides, grassantur vitia, corrũpuntur optimi mores, euertuntur omnia, clamoribus cęlũ repletur, vt inde iustitia descendat, & supremus ille gubernator, & iudex, qui iustitiam diligit, & cuius vultus æquitatẽ contemplatur, iudicet eorum prauitatẽ & torporem, quibus suas vices in gubernandis populis cõmisit. Quã sapienter & verè Salomon: *Vidi sub Sole in loco iudicij impietatem, & loco iustitiæ iniquitatem, & dixi in corde meo, iustum & impium iudicabit Dominus.* Sanctissimus quoque Rex ille Iosaphat populi sui Rectores sic admonebat: Videte quid facitis, non enim hominis exercetis iudicium, sed domini, & quodcunq; iudicaueritis in vos redũdabit: sit ergo timor Domini vobiscum, & cum diligentia ac iustitia cuncta facite. Hęc ille. Quapropter vobis Vigilantiss. Patres Iurati, quos cum cæteris Magistratibus ita oportet de iustitia, & æquitate vestri muneris esse solicitos, hi Commentarij in disputationẽ de Iustitia meritò debentur. Illos vobis vt vestros exhibeo, domi vestrę orti sunt hi primi ac præcipui meorum studiorũ fructus, vineæ quã vos plantastis, & omnibus ornamentis perficere contendistis, cuiusq; (licet indignũ) pro vestra tamẽ singulari benignitate me colonũ esse voluistis, sunt hæ vuæ, illas obsecro alacri & leto vultu suscipite. Iustitiæ munus est suum vnicuiq; reddere, à iure non discedo, iustitiam seruo, opus in vestris ędibus elaboratũ, vestro beneficio perfectum, omniq; iure vestrum vobis reddo; vos etiam quorum interest iustitiæ curam gerere, iustitiam mihi seruate, illud libenter complectentes; ad aliaq; innumera in me à vobis collata beneficia hoc vnum adiungite, vt hi cõmentarij vestro amplissimo nomini consecrati, sub vestro suscepti patrocinio, tutò possint in manus omnium peruenire. Noui quidẽ in me hoc Opere, quod Salomon dixit experientia deprehensurum. Contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi; sed tantis & tã præstantibus patronis & Mœcenantibus illustratus, nec maledicorum licentiam, nec imperitorum iudicia reformido. Si verò Doctorum expectationi quorum apud me semper valuit, & debuit valere authoritas, parũ hæc mea satisfecerit industria, hunc saltem laboris mei vberrimum fructum putabo, quod amicorum fideliũ acquieuerim Consilijs, quod auditorũ meorum votis, & præcibus annuerim, quod aliorum studia quãtum in me fuit iuuare contenderim, quod Magistros meos, & mei honesti, ac gloriosi muneris socios pluribusq; & clariori suæ naturæ, ac eruditionis ornamentis instructos ad similia præstanda excitarim, quod huic Academiæ parenti meæ, quod debebam persoluerim, quod hanc in meã patriam, & vos Vigilantissimos consules meæ pietatis, studij, & obseruantiæ significationem, & specimen exhibuerim. Valete fęliciter.

PRO AE-

PROOEMIVM AVTHORIS
Ad studiosum Lectorem.

CVM primum hoc opus in lucem mittere (Lector optime) decreui, id solum mihi initio agendum esse existimabam, vt quid laboris, & operæ in eo collocassem; & quam tibi vtilitatem hi Commentarij in disputationem D. Thom. de iustitia essent allaturi, explicarem: vt ea velut in tabella quadam depicta, & tibi proposita alacrius, & confidentius eos volueres, ac perlegeres. Cogor tamen temporum iniuria (quamuis ne id quidem silentio præteream) prius, & copiosius rationem reddere eorũ, quæ nonnulli etsi optimo, (vt existimo) animo, sed incognita profectò causa, & inaudita, (vt dicunt) parte mihi in hoc Opere vitio vertenda esse indicarunt, & ad suscepti operis defensionẽ hoc conuertere Proœmium: cum mihi id euenire videam, quod D. Hierony. in Præfatione libelli de Interpretationibus nominum Hebraicorum refert sibi accidisse, his verbis. Id quod Terentio accidit, sustineo, qui comœdiarum prologos in sui defensionem scenis dabat: vrgebat enim eum Lucius Lauinius nostro Lucio similis, & quasi publici ærarij furem Poetam calumniabatur: hoc idem passus est ab æmulis, & Mantuanus vates, vt cum quosdam versus Homeri transtulißet ad verbum, compilator veterum diceretur: quibus ille respondit, magnarum virium esse Herculi clauã extorquere de manu: sed & Tullius, qui in arce eloquentiæ Romanæ stetit, rex Oratorum, & Latinę linguæ illustrator repetundarum accusatur à Græcis: non mirum ergo si contra me paruum homunculum immundi sues grunniãt, & pedibus margaritas conculcent, cum aduersus doctissimos viros, & qui gloria inuidiam superare debuerãt liuor exarserit. Hęc ille. De eodem crimine, & ego à nonnullis accusor. Damnant enim primũ, quod eam susceperim Theologię partem his Commentarijs explicandam, quam tot, & tam insignes Theologi, ac Iuris Canonici periti, & Veteres, & recentiores varijs operibus, & lucubrationibus editis illustrarunt. Extant si quidem ex Theologis D. Thom. Scotus, Paludanus, Ioannes Maioris. D. Antonius, Syluester, Conradus, Cayetanus, Medina Complutensis, & multi alij, ex Iuris peritis Innocẽtius, Decius, Panormitanus, Hostiensis, Archidiaconus, Ioannes Andreas, Turrecremata, Didacus Couarruuias, & alij innumeri, à quibus de Iustitia, & singulis eius partibus, & officiis varijs locis suorũ operum copiosè est disputatum. Et quorum sententię placita, & argumenta, quibus singuli nituntur à grauißimis viris, & de omnibus studiosis benemeritis Magistro Dominico Soto, & Doctore Martino Azpilqueta alijsq; recentioribus sunt diligenter collecta, eruditè inter se comparata, diligentissimo examine ponderata, & iustissimo perpensa æquilibrio: propter quod hos nunc edere Commentarios nihil aliud profectò sit, quàm vel illorum paginas hic transcribere, vel inuerso tantum ordine permutare, vt multis, & non infimi nominis Doctoribus, qui hanc de Iustitia disputationem suis auditoribus explicare sunt aggreßi, nouimus accidisse. Non me latuit simul, atque institui eãdem disputationem in hoc Gymnasio Valentino meis proponere auditoribus, simile mihi euenturum aliquos iudicasse. Sed respondebam tacitus, quod in veteri est prouerbio. Exitus acta probat. Modò autem quando iam, quę intra priuatos huius scholæ parietes à me enarrata sunt alijs impertiri decreui, apertius, & copiosius hanc mei instituti reprehensionem diluendam esse iudicaui. Primum igitur, quod hoc idem argumentum ab alijs grauissimis Doctoribus sit pertractatum, non me debuit deterrere, cum nulla ferè sit disciplina, cuius omnes, vel plerique disputationes non sint à variis Authoribus prioribus sęculis discußę, nec propterea qui illos sunt sequuti in eisdem rursum explicandis suum ingenium exercere, & cum præcedentium studijs suas cogitationes, & labores coniungere inutilè indicarunt. Nunquid (vt verbis D. Hiero. in præfatione Commentarij epistolæ ad Ephesios vtar:) aut Tertullianus B. Mar. Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium à scribendo deterruit? stamina, & fila, vt idẽ ait, nonnunquam ponunt priores, vt posteri vestem inde conficiant. Et D. Aug. 1. de Trini. c. 3. vtile, inquit, est plures libros à pluribus diuerso stylo etiam de eisdem quæstionibus fieri, vt ad plurimos res ipsa perueniat: ad alios quidem sic, ad alios autem sic. Porrò, vt missos faciam veteres, quorum scriptis alia à recentioribus adiungi non reprehendunt, hos recentiores, quos adeò, & meritò commendant, quiq; omnia videntur iam in vnum coacernasse, multa & grauissima, quæ huc pertinent prætermisisse, alia non ita abundè, & sufficienter, vt oportebat pertractasse, alia nõ minus obscura, & ambigua, quàm antea eßent, reliquisse, in alijs deniq; satis improbabiles, & vt liberè verum dicam falsis sententias sequutos esse, qui hos nostros Commentarios attentè perlegerit, sæpius apertissimè deprehẽdet. Ac ne temerè, vel arroganter hæc asserere, & grauissimis Doctoribus, quibus omnes plurimum debemus, detrahere alicui videar, nonnulla hic subyciam exempla, quæ testor cælestem iudicem, (cui perspecta sunt vniuersa hominum consilia) me dolentem referre, & non eo animo, vt alicuius nomen, aut dignitatem lædam, cum omnes, vt par est, obseruem, suspiciam, reuerearq; plurimum, tàm veteres, vt primos duces, & antesignanos, qui posteris omnibus viã præmonstrarunt, quàm recentiores, quorum studijs, & vigilijs, qui nũc in scholis versamur, ditiores redditi sumus, & quorum omnium laboribus me in hoc opere vsum esse ingenuè profiteor: sed vt perspicuum fiat, neque ita esse omnia à recentioribus explicata, quin multa desiderentur, multa maiori expositione, alia iusta animaduersione indigeant. Quæ enim de redditibus Ecclesiasticis Author operis de Iure, & Iustitia (qui potissimè mihi obijcitur) habet si peritus Theologus, & qui aliorum studia consuluerit, attentè legat, quot deprehendet illi argumento deesse, quot tàm in sententia, quam sequitur, quàm in rationibus, quibus vtitur emendanda. Si ad quæstionem grauissimã de Monte pietatis oculos conuertamus, quam longè eiusdem authoris, & Cayetani, quem sequitur opinio à veritate distat ne dicam ab Ecclesię statutis. Si quæ in testamentis fidelium, iuxta legem Dei, & conscientiã obseruanda sunt ab his inquiras, quàm pauca, & obscura proponunt. Si quæ ad leges Ciuiles pertinent, & Principum, ac Magistratuũ mandata, ex quibus innumera controuersię, quæ passim in contractibus & commercijs humanis oriri solent, & quarum cognitio saluti animarum adeò est necessaria, sunt diluendę, respicias, docent quidem & optimè cum D. Thom. obligare illas in conscientia, at quando sub mortali, quando sub veniali tantum, in quibus euentibus suam vim retineant,

neant,

neant, in quibus verò cesset earum obligatio, in quo potissimè huiusmodi controuersiarum status consistit, & quod vt difficilius, & magis necessarium potissimè explicare oportebat, prætereunt omnino. Quæ ad exactionem, & solutionem vectigalium faciunt adeò succinctè, & obscurè persequuntur, vt non modò parum exercitatis, verū etiam & peritissimis Theologis nisi aliundè huius controuersiæ intelligentiam sibi comparent, nulli ferè sint vsui ad admonendum vulgus imperitum. Qua ratione præcepta primę tabulæ ad ius naturale pertineant, in quo veteres Theologi adeò laborarunt, quomodo Principi, qui verè Princeps non est, sed tyrannus, vel tyrannicè intrusus obediendū sit, vel resistendum, quæ compensatio fieri debeat, quando relicto digno eligitur indignus, vel is, qui tantum dignus est excluso digniori, quando restitutio, & cum iactura proprij status, ac facultatum fieri debeat, quid agendum gubernatoribus populi si tyrannus, vel sicariu innocentem aliquem postulent occidendum, aliter omnia ferro, & flammis vastaturi, hæc & similia quam imperfectè nonnunquam falsò multi ex recentioribus explicant. Quæ à reis, vel testibus in proprijs, vel alienis causis in iudicium vocantur sunt exponenda iudicibus, in quibus Theologum passim fideles consulunt, & quam vim in capitalibus negocijs indicia, infamia, semiplena probatio, & similia habeant, vt iudex iustè, & Christianè procedat, qui ea tantum nouerit, vel amplectetur, quæ ab istis recentioribus docentur, errare illum, & cum graui sui ipsius, vel proximorum damno frequenter oportebit. Quæ ad famæ restitutionem faciunt, maximè quando verum alicuius crimen, sed latens, & occultum siue in iudicio, siue extra iudicium in priuatis collocutionibus euulgatum est, conati quidem sunt recentiores explicare; at viam, qua id perfectè fiat, & quam qui fratrem suum infamauit sequutus damnum, quod intulit omnino reficiat, & sinistram opinionem, quam in animis eorum, qui audierunt sua detractione generauit, omnino tollat, quam nos ex sacris litteris in hoc Opere indicamus firmissimis suffultam rationibus, recentiores non docent. Missa faciam alia innumera exempla, quæ ex disputationib. de homicidio, furto, vsuris, cambiis, censibus, symonia, & similibus contractibus, nec minus ex his, quæ de Decimis, & oblationibus, de voto & iuramento, & multis alijs, quas in his Commentarijs persequimur petita, facilè possem afferre. Sed sat sit quæ proposuimus attigisse, vt apertè constet, nec eos, qui ante me scripserunt, (licèt eruditè, et quibus pares gratias nunquam valebimus referre) omnia explicasse, nec me in edendis his Commentariis vano, & parū fructuoso labore, sed studiosis omnibus vtilissimo tempus consumpsisse, mecq; verè affirmare hic posse, quod eruditissimus vir Conradus in proœmio sui operis de contractibus eadem reprehensionem, quam ego patior, veritus, dixit. Nec ita ad saturitatem, qui ante me scripserunt emergentes difficultates demessuerunt, quin multas spicas post terga merentium, iuxta legis edictum pauperibus, & egenis cum Moabitide colligendas reliquerint, nonnulla quoque demessuerint, quæ ordinatius forsan post hac componi debuerant. Hactenus Conradus. Sed alteri iam crimini, quod mihi obiicitur, satisfaciam oportet. Damnant secundò, & multò acrius, quod hos Commentarios varijs vtriusque iuris sanctionibus illustrarim, vel (vt dicunt) repleuerim, sic quasi sacram Theologiā ferè infinitam reddere contenderim. Sed pace, quod eorum dixerim, si illud imprimis probationis genus, quod ex Iure Pontificio sumitur à Theologo alienum esse volunt, damnent mecum oportet D. Tho. Paludanum, Richardum, Medinam, Victoriam, Dominicū Soto, & plerosque tàm veterum, quàm recentiorum, qui hoc quoque argumenti genere (licèt non ita abundè, vt ego) vsi sunt. Et meritò. Nam cum duplici potissimè via omnis disputatio instituatur, aut argumento ex testimonio, & authoritate eorum, quibus in ea disciplina maxima habenda est fides, aut rationum pondere & vi: Theologo illa probandi ratio propria est, & magis germana, quæ ex testimoniis Sacræ Scripturæ, Summorum Pontif. & sacrorum Conciliorum sanctionibus, ac Sanctorum Patrum monumentis desumitur: quidquid verò in iure Canonico continetur ex Pontificum, & Conciliorum decretis, & Sanctorum Patrum scriptis petitum esse nemo ignorat. Adde quod demptis his, quæ ad causas forenses, & dirimendas lites pertinent, cętera omnia, quæ ius Canonicum habet, vel definitiones sunt, fidem ipsam, aut sacramentorum vsum respicientes, vel leges Ecclesiasticæ, quibus mores Christiani cuiusq; ordinis, & conditio componuntur: quas ex visceribus Theologiæ desumptas esse, testatur Innocen. tertius, c. qualiter, & quando, el 2. de accusatio. vbi ex authoritatibus Vet. & Noui Testamen. Docet, canonicas sanctiones processisse: & c. 1. de translat. Episcopi. Ex illo generali priuilegio, quod B. Petro, & per eum Ecclesiæ Romanæ dominus noster indulsit, nullo modo errandi in his, quæ ad fidem, vel mores pertinent, canonica aut postmodum emanasse instituta. Cur ergo Theologo vitio vertendum est, quod legibus, & statutis ex visceribus sacræ scripturæ, & Theologiæ petitis Theologicas disputationes illustret, ac disceptet? Quis vnquā Medicum reprehendit, quod varios Hippocratis aphorismos, vel Galeni placita in medium proponat? Quis Dialecticum, aut Philosophum, quod ex varijs Arist. locis suas confirmet sententias? nullus certè: cur igitur reprehendetur Theologus, quod in controuersiis ad mores Christianos, & conscientiam pertinentibus variis vtatur Ecclesiæ decretis? nisi iam medico Hippocratis Aphorismi, & Galeni placita, Dialectico, & Philosopho Arist. testimonia, regulæ certæ, & omni dubitatione carētes, esse debeant, Theologo verò incerta, & infirmæ Ecclesiastica statuta, quod nec suspicari quidem licet. Certè si legantur, quæ optimè & eruditè Gratianus dist. 38. & 61. ex Cælestino, Leone, Augustino 7. Synodo, Concil. Carthaginen. 4. Toletano 4. & Aurelianensi 4 colligit, constabit facilè, quam exercitatos oporteat esse Episcopos, Sacerdotes, & Theologos in Ecclesiasticis canonibus. Etenim si Episcopi, & Sacerdotes, quibus animarum cura cōmissa est, pastores, & Doctores non titulo tantum, & gradu, sed opere, & munere esse oportet, vt D. Aug. epist. 59. quæ est ad Paulinum, & D. Hiero. in 4. cap. Episto. ad Galathas diligenter obseruant, & Theologus in Ecclesia cathedrali ad docendos alios sacerdotes constitutus ex decreto Concilii Lateran. sub Innocen. III. in c. quia nonnullis de Magistris: non tantum diuinas, verum etiam Ecclesiasticas leges docere debet, & in doctrina fidei, & morum instruere, qua ratione neglectis canonibus ecclesiasticis, in quibus de dogmatis fidei, & Christianis singulorum ordinum moribus agitur, hæc commodè præstari possunt? Continet quidem sacra Scriptura præcepta viuendi maiori ex parte, vt Cardinalis Turrecremata in proœmio Decreti optimè expendit, doctrina autem morum in specie, & in particulari, secundum singulos gradus, & ordines officiorum Ecclesiæ sine iuris Ecclesiastici cognitione perfectè haberi non potest. Sermones enim morales (vt docet Aristo. in Ethicis) si generatim, & non speciatim, & in particulari proponantur, parum afferunt vtilitatis: Iam cum duo sint potissima Theologi munera, vnum arcana fidei explicare, ac

contra

contra hæreticos, & alios Ecclesiæ catholicæ hostes tueri, & confirmare, alterum verò mores fidelium instituere, & controuersias, quæ in eorum actionibus, & negotijs oriri possunt dirimere, prius illud ex sacra potissimè scriptura, ecclesiasticis traditionibus, Conciliorum, & Sedis Apostolicæ diffinitionibus, & Sanctorum Patrum communi consensu petendum est: posterius verò cum ius diuinum in sacra scriptura contentum, naturale hominum mentibus recta ratione ducente inditum, & Sanctorum Patrum monumenta ad explicandam æquitatem, & iustitiam in priuatis hominum negotijs in specie, & in particulari non descendant, ex placitis Philosophiæ moralis, & regulis statutisq; Ecclesiæ est præcipuè dirimendum. Sicut videmus D. Thom. in hac disputatione de Iust. obseruasse: in qua maior pars eorumq; proponit, ex Ethicis & Polyticis Arist. & Ecclesiæ sanctionibus est desumpta. Quo fit, vt sicut erraret grauiter Iuris ciuilis, vel canonici peritus, qui Theologiæ expers in controuersiis vsuræ, simoniæ, excōmunicationis, & alijs eiusmodi, in quibus de peccato mortali agitur vellet in consultis Theologis iudicium ferre, ita oportet decipi passim Theologum in eisdem & similibus disputationibus, si quæ ab Ecclesia ad mores, & negotia fideliū spectantia statuta sunt, ignorauerit. Nam vt de solo volumine Decretalium loquar, cum in eo copiosè disseratur de summa Trin. & fide cath. de Baptismo, de sacra Vnctione, de celebratione Miss. de matrimonio, de sacris ordinibus, & cęteris sacramentis, de iudicus, & accusationibus, de statu Monach. de clericorum honestate, de voto, de Iureiurando, de Decimis, de symonia, de periurio, de furtis, de vsuris, & reliquis huiusmodi criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, & similibus pœnis, si decreta ad hæc pertinentia Theologus ignoret, non solum idiota, vt Innocentius loquitur c. Ex multa. de vsura; de Voto est Iudicandus, sed in pluribus, quæ ad fidelium commercia, & mores Christianos pertinent passim allucinabitur. Rogare placet Cayetanum, sit ne Theologi, vel cum audiendis sacris confessionibus incumbit, vel cum à fidelibus in foro animæ consulitur, difficultates, quæ in eodem foro circa matrimonia, vsuras, cambia, emptiones, & venditiones aliosq; contractus, vel ipsasmet censuras Ecclesiasticas oriuntur, explicare? Quia si hæc non sunt Theologi, decipiuntur profectò fideles, qui nostra in his expectant iudicia, errant Pontifices, & Concilia, dum in his diffiniendis Theologos grauissimos, & plures, quam iuris peritos prius consulant. Est profectò Theologi in his conscientiarum nodos explicare, ac propterea non modò argumentis Theologicis oportet ipsum esse instructum, sed in legibus etiam Ecclesiasticis ad ferenda in eis optima iudicia diligenter esse versatum. Quod satis indicat Alexan. III. cum admonet, c. 1. de consangui. & affinit. causas Matrimonij non esse tractandas per quoslibet, sed per viros discretos, & qui statuta canonum non ignorent: nec loquitur de huiusmodi causis, vt iudicio forensi subijciuntur, sed quatenus in foro etiam animæ sunt tractandę. Illud tandem in Cayetanum adhibeam: si exorta quæstione de contractu aliquo, vel censura, aut re simili utriusq; Concilio fidelis aliquis, vt sæpe fit vti velit, & Theologi, & Iurisperiti, & hos inter se, ut quandoq; accidit pugnare in sententia contingat, Iurisperito Theologorum opiniones contemnente, quomodo Theologus illum in suam trahet sententiam, ne fidelis, qui illos consulit à iuris perito decipiatur? rationibus ne tantum scholasticis? irridebit forsan illas, cum solis textibus, quia erubescunt sine lege loqui suadeantur: Vt igitur (sicut Clemens Alexandrinus primo stromatum ait:) Paulus Apost. Hebręis factus est Hebræus, atque adeò omnia omnibus, vt omnes Christo lucrifaceret, sic Theologus Philosophis debet effici Philosophus, vt quam sint consona mysteria fidei rationi naturali, etsi eam longè superent) ostendat, iurisperito iurisperitus, vt quæ ex Theologiæ placitis fideles seruanda esse docet, eadem Ecclesiæ decretis, et statutis ostendat esse stabilita. Deniq; ne in hac parte diutius immoremur, si quæ à Philosophis traduntur, & Theologiæ sunt accommodata, nullus veterum Theologorum erubuit amplecti, & ad Theologiam illustrandam adhibere, vt loco citato, & 5. Strommatum copiosè ostendit idē Clemens; cui subscribunt Origenes, Eusebius, Didymus, Theodoretus, & plures alij ex Græcis, & Latinis: Nec immeritò; Cum namq; sacra Theologia omnium scientiarum præstantissima sit, & cęlestis regina cęteras omnes humanas scientias, veluti ancillas in sui famulatum asciscit, de qua Prou. 9. dicitur. Misit ancillas suas vocare ad arcem: In cuius rei testimonium (si D. Aug. credimus) ad construendum templum domino, non solum preciosum thesaurum Israelitæ contulerunt, verum & alienigenæ Tyrij, & Sydonij artifices sapientissimi in excidendis lignis deseruierunt. 3. Reg. c. 5. Quantò magis integrum erit viro Theologo, vti modo non solum philosophorum dictis, sed & SS. Patrum, summorumq; Pontificum, & Iuris vtriusq; interpretum authoritatibus ad comprobanda dogmata sua in his, quæ præsertim attinent ad Iudicia, propacandis conscientijs fidelium? Quis enim ignorat Ius Pontificium, & sacram Theologiam maximam inter se affinitatem habere; & vnius eruditionem sine alterius notitia ęgrè posse sustineri? At dicet quispiam, fateor, quod D. Thom. inter Theologos princeps (vt de hoc vno loquar) his testimonijs vtitur, sed pauca adhibet; nam in omnibus suæ Summæ articulis, ac in alijs scriptis vnico, vel duplici tantum testimonio vtitur. Sed nunquid propterea repręhendendi sunt tot celeberrimi viri, qui fidei causam defensionemq; hac nostra ætate suscipientes, illius dogmata innumeris sacræ scripturæ locis sacrorum Conciliorum, summorum Pontif. & Sanctorum Patrum propositis doctrinis hæreticorum duritie, ac perfidia ita exigente confirmant? minimè quidem; Sed commendandus plurimum est illorum zelus, & in summo habenda pretia eorum studia. Hos ego imitatus partem hanc, quæ ad fidelium negotia, & æquitatem, quā in omnibus suis actionibus, & commercijs seruare debent, pertinet, vt cupiditati, & iniquitati hominum efficacius occurram, totq; & tam pugnantes inter se multorum opiniones (quantum in me virium est) ad veritatis lineā reducam, & quod iustum, & æquum est in rebus saluti animarum adeò necessarijs apertius ostēdam, præter rationes, quæ à Theologis in scholis proponuntur, varias ecclesiæ sanctiones ex iure Pontificio petitas, quibus sententiæ quas amplector confirmantur, & argumenta scholastica efficaciora redduntur, adhibere vtilissimum iudicaui. Affero etiam multa ex iure Ciuili, & priuatis Regnorum, & Prouinciarum legibus, quas municipales diximus, disputationi de Iustitia plurimum necessaria. Quamuis enim iuris Ciuilis disciplinam profiteri ecclesiasticis viris interdictum videatur, quæ verò in dubitationibus causas animæ spectantibus à iure Ciuili, & statutis Principum, & Magistratuum omnino pendent, qualia multa esse legenti hos Commentarios perspicuum erit, oportet Theologum nulla ratione latere. Fatetur D. Cypria. dist. 10. can. Quoniam: Pontifices in ferendis de rebus temporalibus iudicijs legibus Imperatorum, vti D. Aug. sæpe aduersus Donatistas cum de recta rerum temporalium dispositione, vel de moribus Repub.

dis erit,

disserit, legum authoritatem proponit. Lucius Tertius cap. 1. de Noui ope. nuncia. sacrorum statuta Canonum, & Principum constitutiones se mutuò ac vicissim iuuare, & Pontificum iura (quæ Theologo necessaria esse iam ostendimus) Ciuili authoritate rationeq; foueri, scribit D. Tho. & vniuersa ferè Theologorum schola leges ciuiles, nisi naturali, aut diuinæ, vel Ecclesiasticæ aduersentur obligare in conscientia docent, velut statuta ab æterna Dei lege manantia, iuxta illud Prouer. 8. Per me Reges regnant, per me Principes imperant, et legum conditores iusta decernunt. Adeò vt affirmet D. Paul. Rom. 13. huiusmodi legibus resistentem Dei ordinationi resistere, & sibi acquirere damnationem, ac peccare grauissimè, vt Theophilactus, & D. Anselmus in ista verba Apostoli copiosè habent. Idē admonuit B. Petrus cum scripsit, siue Regi tanquam præcellenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis (vbi omnes complectitur Magistratus) parendum esse. Quod si tanta est legum ciuilium vis, & authoritas in rebus conscientiæ, Theologos quorum dictis omnes fideles acquiescunt, quid respondere oportebit, quando de quæstione conscientiæ cuius explicatio ex lege aliqua ciuili pendet interrogabuntur, vi & Iustitia illius legis omnino ignorata? Incidit Theologus, vt ex hac secunda secundæ D. Tho. perspicuum est in disputationem de Iure & Iustitia, agit de pactis, de stipulationibus, cæterisq; contractibus, de rerum dominio, de testamentis, donationibus, promissionibus præscriptione, censibus, & alus sexcentis, quibus hoc opus, cui accingimur, abundat, in quibus dissidendis ignoratis legibus, quæ circa hæc instituta sunt, quid æquum & iustum sit, ignorari omnino est necesse. Quod ne sine exemplis asseramus, facilè illa sese offerunt. Etenim quando liti cedendum sit, quando in illa persistere liceat, vel oporteat, quæ frater maior natu erga minores, vel donatarius indebitis eius à quo donum accepit præstare debeant, quæ tributa domini locorū subditis suis possint imponere, an tuta conscientia retineantur, quæ possessione longi temporis præscribuntur, quæ ex donatione vxoris alienæ ab aliquo recipiuntur, quæ ludo sunt acquisita, quæ ex testamento minus solemni, vel ab intestato alieni obuenerunt, & similia ex legibus ciuilibus non modò in foro exteriori, verum etiam in interiori animæ sunt diiudicanda: nisi iam ad iurisperitos in his recurrendum esse cum Cayetano existimes, & illos facias causarum animæ iudices, quo adeò est à vero alienum, vt non modò cæteros fideles, sed ipsos quoque iuris peritos in huiusmodi causis Theologorum sententiis, & doctrinis oporteat subiacere. Reliquum est (Lector optime) vt immensum hunc laborem quem in explicandis omnibus controuersiis, quæ in quocunque genere negotii, & commercii oriri possunt in communem omnium vtilitatem collocaui, & diligentiam, quam adhibere conatus sum, vt propositis omnium, qui ad nostra vsque tempora, de his rebus, vel coniunctim in eodem opere, vel passim, & diuisim in variis operibus, & locis scripserunt, sententiis, rationibus, ac testimoniis quibus nituntur, & diligenter inter se comparatis, quid Iustitiæ, & æquitatis legibus magis consonum sit percipias, boni æquiq; consulas. Et vberrimos fructus, maximamq; vtilitatem, quam ex eo spero omnes percepturos eo diligenter perlecto, tibi comparare contendas. Non tantum mihi tribuo, vt cæteris meum præferam iudicium, aut à me solo è puteo eductam esse veritatem, quam omnes hactenus ignorarint credam, absit, tam arroganter de me sentiam: sed omnium, quos huc vsq; de Iustitia, vel aliqua eius parte intellexi disseruisse, recensitis sententiis, & doctrinis, quæ verior ac certior sit, quæ sequenda Theologo, & tanquam securior fidelibus proponendis, inuestigare, explicare, & firmissimis quantum potui confirmare argumentis: quæ ab aliis prætermissa sunt adiicere, quæ obscurè proposita elucidare, quæ succinctè, & breuius, quàm oportebat tradita copiosius enarrare, quæ ex sacris litteris, sedis Apostolicæ, & Conciliorum decretis, ac sanctorum Patrum testimoniis & vtroq; iure tàm Ciuili, quàm Pontificio huius operis instituto plurimum profutura intellexi adhibere diligentissimè curaui. Vbi te studiose Lector admonitum velim, & sub ea fide, quæ virum Christianum, & Sacerdotem religiosum decet, nihil in hoc Opere contineri, quod non sit ad amussim cum ipsis Authoribus, quorum opera hic vtor, iterum atque iterum collatum, ac ex ipsis fontibus, Germanisq; exemplaribus desumptum. In quo si quid tibi occurrit commendatione dignum Saluatori nostro Iesu Christo totius sapiētiæ magistro, & Authoribus, è quibus hi Commentarii collecti sunt, acceptum referas, multa autem quæ emendatione egere non dubito, qua debes Christiana pietate, ac modestia corrige, & me mortalem, qui facilè labi potui, ac decipi, teq; mei similem, & ex eodem figmento recordare animum saltem communi vtilitati addictissimum suscipe, & me apud Deum, & sanctos Patres olim huius disciplinæ magistros, nunc verò in Cœlo patronos tuis precibus adiuua. Vale.

METHODVS, QVAM SEQVITVR D. THOMAS IN SVA SVMMA THEOLOGICA.

Et qua ratione hæc disputatio de Iustitia alijs adiungatur.

CVM multa eruditè, ac copiosè D. Thomas varijs editis operibus ad sacræ Theologiæ intelligentiam vtilissima docuisset, vt illis omnibus in vnum redactis, & Ecclesiæ, & huius disciplinæ studiosis commodius prodesset, hanc summam sacræ Theologiæ decreuit colligere, quam in tres partes optima Methodo distinxit, ex varijs considerationibus subiecti, circa quod Theologia versatur. Postulat enim optima docendi ratio, vt sicut præcipua consideratio in quauis disciplina de proprio ipsius subiecto est, ita quoque iuxta varia, quę illi subiecto conueniunt, scientia illa distribuatur. Subiectum Theologiæ, vt nomen ipsum sonat, Deus est, qui tribus modis considerari potest, aut secundum se, & qua Deus est, aut in ordine ad creaturas, vt illarum principium est, & finis, iuxta illud Apoc. 1. Ego sum α & ω, principium, & finis, quo fit, vt iuxta hæc tria oporteat Theologum de Deo disputare. Etenim cum Deus noster Deus absconditus sit, omnem superans scientiam, lucemq; habitans inaccessibilem, ex suis propterea effectib. & creaturis, in quibus velut in vestigio, aut imagine voluit se ipsum exprimere, est inuestiganda: & à creatura mundi (vt B. Pau. admonet) ex his, quæ facta sunt inuisibilia ipsius percipienda: ita oportuit de creatore simul, & creatura, vt ab illo emanat, & in eundem regreditur, Theologum miscere sermones. Quæ diligenter expendens D. Tho. hæc omnia in hoc Opere persequitur, differens prima parte de Deo secundum se, vt Deus est, vnus, æternus, bonus, sapiens, iustus, Trinus in personis, &c. & de eodem quatenus principium est, & causa omnium creaturarum, vna complectens parte, quæ Magister, & ipsius interpretes. 1. & 2. Senten. proponunt. De eodem verò quatenus finis noster est, multò copiosius differit, sicut multò pluribus opus est ad Deum obtinendum, & tantum consequendũ finem, quam ad dimanandum ab ipso, cum sola ipsius voluntate conditi simus, nec aliquid creatura vlla præstiterit, vt ab ipso emaneret, ad eum verò beata illa visione obtinẽdum pluribus opus sit medijs, & auxilijs. Iam cum hæc media, quibus indigemus, vt in Authorem nostrum redeamus, duplicia sunt, quædam quæ vocantur interna, & ipsi homini propria, qualia sunt honestæ, & studiosæ operationes, alia verò externa, & superaddita, vt redemptio, quam Saluator noster gratia nostræ salutis operatus est, & sacramenta, quibus salutem illam, & vim suæ redemptionis nobis impertitur: vel si mauis quædam quæ sunt absolutè necessaria, quemcunque hominis statum respicias, vt actus virtutum, alia verò quæ ratione lapsus, & ruinæ nostræ naturæ, vt Incarnatio Christi, eiusdem mors, & redemptio, ac sacramenta ab ipso instituta: de vtrisque diligenter differit. Quæ interna dicuntur, vel absolutè, ac in quouis statu necessaria prius explicans, habitus nempè & actus omnium virtutum, secunda parte huius Summæ, quæ Magister, & ipsius interpretes breuitati plus nimio studentes docent in Tertio, à dist. 23. vsque ad finem illius lib. D. autem Thom. vt qui probè nouerat, quam necessaria sit hæc disputatio de actionibus humanis, & virtutibus, ingenti volumine secunda, vt potè parte illam copiosissimè est persequutus: quo nomine cæteris meritò præstat Doctoribus, & communi Reip. Christianæ vtilitati, præ cæteris omnibus agnoscitur consuluisse. Externa verò, & quæ ratione naturæ lapsæ addita sunt, vt Incarnatio Christi, eiusdem passio, & sacramenta, quæ Magister cum suis, à principio Tertij lib. vsque ad Dist. 23. & toto lib. 4. proponunt, D. Thom vltima parte nempe Tertia enarrat. Ita vniuersam Theologiam his tribus partibus est complexus. Nituntur alij eandem diuisionem hac alia ratione explicare: Vt Deus bifariam consideretur, aut secundum se, aut in ordine ad creaturas: rursum ad creaturas relatus hæc tria (inquiunt) habet, vt sit primo illarum principium, & causa: secundò vltimus earundem finis: tertiò Redemptor, ac mediator noster: ipse enim qui principium finisq; noster est, vt quidquid boni nobis contingere potest, id omne ipsi debeamus, noster quoque voluit esse mediator, & redemptor. Ita colligunt D. Thom. prima parte differere de Deo secundum se, & quatenus omnium creaturarum est principium. Secunda parte quatenus finis noster est, propositis actibus, & virtutibus, quibus in illum tendimus: in tertia denique quatenus mediator, & Redemptor noster est, assumpta pro nobis carne, sanguine pro nobis fuso, & institutis sacramentis. Est optima quoque ordinis, quem D. Thom. sequitur in hac summa Theologica explicatio, sed parum à priori differens. Cæterum, quia volumen illud secundæ partis ingens erat, & onerosum, & quod sua magnitudine fastidium parere videbatur, discipuli D. Thom. in duas partes, seu sectiones diuidendum iudicarunt, occasionem ipsomet D. Thom. huic diuisioni offerente. Nam cum actiones nostræ bifariam considerari possint, aut in communi, & in genere, aut in specie, & in particulari secundum suas proprias, & priuatas rationes: habeant etiam duplicia principia, quædam omnibus communia à quibus imperantur, vt actiones morales naturam ipsam, & rectam rationem, super naturales, & meritoriæ gratiam, alia verò priuata, & particularia à quibus proximè eliciuntur, habitus vtpotè ipsarum virtutum, vt in actu fidei, vel eleemosynæ est videre: Actus enim fidei, vt meritorius procedit à gratia, vt fidei verò ab interiori illo habitu, quo intellectus fidelis illustratur ad assentiendum firmiter, & certò his, quæ adeò reuelata sunt. Actus similiter eleemosynæ, vt moralis à misericordia, qua recta ratione ducente compatimur ęgentibus, vt meritorius à gratia, vt priuatus verò eleemosynæ actus est, ab habitu interno inclinante voluntatem ad subueniendum ęgentibus. Vtraque ratione egit D. Tho. illa 2. par. de actionibus studiosis, duplicemq; de illis instituit disputationem, in priori, quæ communia sunt explicans, in posteriori verò ad specialia, & propria singularum virtutum, & vitiorum, quæ illis opponuntur descendens. Ita placuit & optimè in duas partes, vel sectiones ingens illud volumen Secundæ partis D. Tho. subdiuidere. Priorem, quæ communia continet vocarunt Primam Secũ. posteriorem verò, quæ peculiaria, & propria cuiusque virtutis Secundam Secun. Quo perspicuum redditur quanta sit huius sectionis, seu partis, quæ Secun. Secun. est appellata vtilitas cum necessitate coniuncta, cum in ea propria, & peculiaria omnium virtutum, tàm Theologicarum, quàm Moralium, & singulorum vitiorum, quæ illis opponuntur, copiosè explicentur. Etenim si iuxta Apost. tota vitæ nostræ gubernatio, vt honesta, & Christiana sit, præmijsque cœlestibus digna, in his tribus consistit, vt piè, sobriè, ac iustè viuamus in hoc sęculo, expectantes beatam spem, &c. piè quidem erga Deum, sobriè erga nos ipsos, ac iustè erga proximos, hæc omnia hæc secunda sectio accuratissimè proponit.

proponit. Explicat siquidem, quæ ad illustrissimas illas virtutes Fidem, Spem, & Charitatem, quibus Deum piè credi-
mus, diligimus, & colimus, quæ ad Prudentiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quibus nos ipsos sobriè componi-
mus & quæ ad Iustitiam, qua iustè, quæ proximorum sunt exequimur, pertinent. Pluribus hanc sectionem commen-
dare nec huius loci est, nec mei instituti, qui interpretem D. Thom. non oratorem agere instituto. Denique in hac Se-
cun. Secū. quod recta ratio postulabat, de Fide, Spe, & Charitate, vt dignioribus, & quæ Theologo propriè sunt prius
disputat, posterius verò de Moralibus, Prudentia, Iustitia, Fortitudine, & Temperantia: quia licèt ad Philosophum
Moralem spectare videantur, qua tamen regulis Euangelij & statutis Ecclesiæ actus earum subijciuntur, ad Theolo-
gum pertinent. Imò sicut, quæ prudentes Philosophi lumine naturæ de Deo agnouerunt, Theologus iure vsurpat, vt
sua, & tanquam præludia quædam eorum, quæ sacra disciplina docet, ita quæ Philosophia moralis præscribit,
qua moribus, & actionibus Christianis deseruiunt, iure Theologus dum mores fidelium instituit, sibi ven-
dicat vt sua. Inter ea verò, quæ huius sectionis sunt, disputationem de Iustitia non infimum locum
obtinere, imò necessitate, & vtilitate cætera superare, patebit facilè, si quantum referat in
tot, tantisque negotijs, quæ ab hominibus exercentur, & inter adeò pugnantes
Doctorum opiniones, quid certius, ac securius sit intelligere, considere-
mus. Hoc nos quantum in nobis est in his Commentarijs præstare
conati sumus, an res pro voto succedat, legenti (modo sin-
cero animo ad eos accedat, & solius veritatis per-
cipiendæ desiderio ductus) iudicio relin-
quimus. Sed iam ad Opus ip-
sum accingamur.

INDEX
QVÆSTIONVM D. THOMÆ
QVÆ IN HOC PRIMO VOLVMINE EXPLICANTVR.

QVAESTIO LVII. DE IVRE.

QVAESTIO LVIII. De iustitia.

QVAESTIO LIX. De iniustitia.

QVAESTIO LX. DE ACTV IVSTItiæ nempe iudicio.

QVAESTIO LXI. DE DIVISIONE iustitiæ in commutatiuam, & distribu.

QVAESTIO PRIMA. De natura, & essentia dominij.

QVAESTIO II. De subiecto dominij.

QVAESTIO III. De obiecto Dominij.

QVAESTIO IIII. De diuisione dominiorum.

QVAESTIO V. ET VLTIMA. De translatione dominiorum.

QVAESTIO LXII. De Restitutione.

b Art. 6.

QVAEST. LXIII. De acceptione personarum.

QVAESTIO LXIIII. De homicidio.

QVAEST. LXV. De mutilatione membrorum.

QVAESTIO LXVI. De furto.

QVAESTIO LXVII. De iniustitia iudicis?

QVAESTIO LXVIII. De iniustitia accusatoris.

QVAESTIO LXIX. De iniustitia, quam potest reus committere in iudicio.

QVAESTIO LXX. De iniustitia, quam potest committere testis in iuditio.

QVAESTIO LXXI. De iniustitia, quæ potest accidere in iudicio ex parte aduocatorum.

QVAESTIO LXXII. De contumelia.

QVAESTIO LXXIII. De detractione, seu infamia.

QVAESTIO LXXIIII. De Susurratione.

QVAESTIO LXXV. De Derisione.

QVAESTIO LXXVI. De Maledictione.

CONTINET HOC OPVS INNVMERA SACRÆ SCRIPTVRÆ, ET VTRIVSQVE IVRIS TESTIMONIA,

E quibus nonnulla, quæ in eo accuratius explicantur, & in disputationibus excutiuntur ex Sacris litteris, & iure Pontificio, placuit hic indicare.

GENESIS.

1 FAciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cœli, & bestijs, &c. fol. 391. concl. 2

9 Omne quod mouetur, erit vobis in cibũ, quasi olera virentia tradidi vobis, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. fol. 345. controuer. 2. colum. 2

9 Eritque seruus fratrum suorum. f. 115. col. 2

18 Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorum ascendit ad me. fol. 430. col. 1. in med.

22 Tolle filium tuum, quem diligis Isaach, & vade in terram, quam monstrauero tibi, &c. f. 17. colum. 1. post prin.

37 Ioseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine, &c. fol. 434. conclus. 1

44 Apud quemcumque fuerit inuẽtum seruorum tuorũ, quod quæris, moriatur. fol. 407. col. 2. in fine.

EXODVS.

2 Egressus Moyses ad fratres suos vidit afflictionem eorum, & virum Aegyptium percutientem quendam de Hebręis, &c. fol. 92. col. 2. in fi.

12 Feceruntque filij Israel, sicut præceperat Dominus Moysi, & potierunt ab Aegyptijs vasa argentea. f. 394. col. 1

18 Prouide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, &c. f. 62 col. 2 circa finem.

20 Non occides. fo. 17. col. 1. post prin.

32 Siquis est domini iungatur mecum, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, & proximum suum. f. 487. concl. 3.

NVMERI.

11 Descendit Dominus per nubem, & locutus est ad Moysen, auferens de spiritu, qui erat in eo, & dans septuaginta viris. fol. 65. col. 2. circa finem.

DEVTERON.

13 Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, &c. Eamus & seruiamus dijs alienis, &c. fol. 487. colum. 2. conclus. 3.

33 Qui dixerit Patri suo, aut matri suæ, nescio vos, & fratrib. suis ignoro illos &c. Hi custodierunt eloquium tuum, &c. ibi. & d. col. circa fi.

IOB.

3 Quasi effodientes thesaurum, delectanturque vehementer, cum inuenerint sepulchrum. f. 394. post med.

9 Quem cõstituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, &c. fol. 105. art. 1. in princ.

PSALMI.

2 Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. fol. 133. col. 2. circa fi.

4 Quis ostendit nobis bona, &c. signatum est super nos lumen vultus tui, &c. f. 12. col. 2. circa med.

77 Filij Ephrem mittentes, & intendentes arcũ conuersi sunt, &c. fol. 26. col. 1. vers. 30

81 Deus stetit in synagoga Deorũ, in medio autem Deos diiudicat. f. 416. col. 2. vers. sunt.

104 Nolite tangere Christos meos. ibid.

HIEREMIAE.

22 Scribe virum istum sterilem, &c. neque enim erit de semine eius, qui sedeat super solium Dauid, &c. fol. 132. colum. 2. in med.

PROVERBIO.

8 Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernũt, per me Principes imperant, &c. fol. 108. col. 2. post prin.

Statera dolosa abhominatio est apud Deum. f. 2. in med.

ECCLESIASTES.

10 Est malum, quod vidi sub Sole, quasi per errorem egrediẽs à facie Principis, positum stultum in dignitate sublimi, &c. f. 297. col. 2. vers. 20

SAPIENTIAE.

10 Reddidit Deus iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili. fo. 394 col. 1. vers. 30

10 Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te locum tuum ne dimiseris. f. 297. col. 2. uers. vnde.

ECCLESIASTICI.

15 Reliquit Deus hominem in manu consilij sui. f. 118. colum. 2. in med. vers. singula.

OSEAE.

1 Vade sume tibi vxorem fornicationum. fol. 17. col. 1. vers. 27

ABACVCH.

2 Iustus autem meus ex fide sua viuit. f. 298. col. 2. vers. sed.

ZACHARIAE.

5 Hæc est maledictio, quæ egreditur super facie vniuersæ terræ, quia omnis fur iudicabitur. f. 402. ar. 6. vers. conclusio.

MALACHIAE.

1 Si offeratis cęcum ad immolandum, nonne malum est? fol. 301. col. 2. vers. vlt.

MATTHEI.

5 Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. fol 62. colum. 2. ver secundus.

Si quis voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium. fol. 61. col. 2. vers circa.

Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei & alteram. fol. 62 col. 1. in med.

6 Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus. fol. 2. col 1 vers. 10

7 Nolite iudicare, & non iudicabimini f. 61. col 2 vers. circa.

9 Non est mortua puella, sed dormit. f. 469. col. 1. in med.

12 Sed qui minor est in regno cęlorum, maior est Ioanne. ibi.

13 Simile est regnum cęlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, &c. f. 396. colum. 2. in prin.

13 Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. fol. 386 contro. 1. col. 1.

19 Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. f. 129 colum. 1

20 Ite & vos in vineam meam, & quod iustum fuerit dabo vobis. f. 298. col. 1. concl. 3

MARCI.

13 De die autem illa nemo homo nouit, neque filius hominis. fol. 497. col. 1. vers. 4

Index locorum sacræ scripturæ.

LVCAE.

IOANNIS.

ACTA APOST.

AD ROMANOS.

PRIMA AD CORINTH.

PRIMA AD TIMOTH.

IACOBI.

PRIMA CANONICA IOANNIS.

APOCALIP.

EX IVRE PONTIFICIO.

Finis Indicis locorum Sacræ Scripturæ.

INDEX
RERVM NOTABILIVM,
QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A

Concur-

D

E

F

G

H

I

Inclinatio

n.s fint

R

S

T

crimina

V

F I N I S.

SCHOLASTICI COMMENTARII IN DISPVTATIONEM DE IVSTITIA, QVAM HABET D. THOMAS

secunda Sectione, secundæ partis suæ Summæ Theologicæ:

In quibus quid æquum, vel iniquum sit in omnibus actionibus, commertijs, & contractibus humanis copiosè explicatur. A Quæst. 57. vsque ad Quæstio. 122.

Authore F. Michaele Salon Valentino Augustiniano.

QVÆSTIO LVII. DE IVRE.

AGgreditur D.Tho.præsenti quæst.celebrem illam,& Theologis adeò necessariam disputationem de Iustitia,de qua Arist.& eius interpretes.5. Ethic. Marc. Tull. primo Offic.vbi eam omnium virtutum splendorem appellat. Ex Theologis non nulli in 3.sent.dist.36.alij in 4. dist.15. agentes de satisfactione, quæ vna est ex præcipuis iustitiæ partibus, alij dist. 46. Dominic.Soto integro,& eruditissimo opere de iure,& Iustitia à principio 3.lib.vsque ad finem operis. Innumeri quoque alij Theologi,& Canonistæ sparsim,& uarijs in locis suorum operum, quos in singulis disputationibus referemus. Exorditur autem D.Thom.hanc disputationem de Iustitia à Iure, & merito, quia cum uis & natura habituum ac potentiarũ (vt author est Arist.2.de Anima) ex proprijs ipsarũ obiectis sumenda sit,& per sua obiecta diffiniantur: Ius aũt (vt statim explicabitur) propriũ & adæquatũ sit Iustitiæ obiectũ,de Iure oportuit prius ipsũ disserere. Et ita primũ oĩum quærit.

ARTICVLVS PRIMVS.

An Ius sit obiectum Iustitiæ?

PAVCA de Iure solent Theologi proponere,multa verò,& eruditè à Gratiano,& Iurisperitis maximè Turrecremata afferuntur in Decretis Dist. 1. & Logistis.ff & Inst.de Iure & Iustitia; a quibus necessariò proprium Iuris rationẽ, & singulas species quatenus hic locus postulat petere oportebit.

Ac principio explicandæ sunt variæ significationes harũ vocum Ius,& Iustitia; tũm ne earum homonymia perturbemur,tũm vt multa loca Sacræ scripturæ, & Sanctorũ Patrum,quæ doctrinæ huius Artic.contraria videri possent, explicata maneant & diluta.

Primum igitur Iustitia duobus modis sumitur; primò largè & communi quadam significatione, quatenus generalis quædam virtus est omnes complectens, estque idem quod sanctitas; rationem insinuat D.Hiero.in cap. 66. Isaiæ,quia proprium est iustitiæ actiones, & contractus humanos in quadam æqualitate cõstituere, & hoc ipsum omnes virtutes præstant,cum consistant omnes in quadam æqualitate,& debita proportione secundum regulam rectæ rationis,à qua siue per excessum, siue per defectum recedatur,vitium est. Vt in fortitudine, cuius munus est pro magnitudine,aut paruitate periculi, iuxta recti rationem res aggredi,ita ut si ab illa recedatur vitium [illegible] timoris,vel audaciæ. Hac de causa Hebræi viros probos,& honestos vocant rectos & iustos, ac ipsas virtutes rectitudines,vitia verò quia ab æqualitate,& rectitudine rationis recedunt,nec possunt ad mensuram commodè reuocari, velut inæqualia obliqua vocant,& tortuosa.

Scholastici Theologi hanc etiam caussam reddunt, quia cum Iustitiæ sit reddere vnicuique quod ei debetur, quid-

quid includit rationem, ac solutionem debiti, videtur perti nere ad iustitiam, in actu autem cuiuscunque virtutis perspicuum est persolui obedientiam, quæ debetur legi virtutem illam præcipienti, quomodo omnis virtus quædam iustitia est. In hoc sensu vocatur in sacris litteris viri honesti, & studiosi iusti, Matth. 1. [Ioseph cum esset vir iustus,] idest studiosus & pius. 1. ad Timn. 1. [Iusto non est lex posita,] id est viro probo, & studioso non est necessaria lex; agit. n. virtutis amore quidquid ipsum decet, et si nulla lege ad id compelleretur. Matth. 6. [Attendite ne iustitiam vestram, &c.] Ne opera vestra studiosa oculis hominum auram popularē captantes offeratis: Quamuis hunc locum multi ex peritis intelligant de eleemosyna, iuxta proprietatem sermonis hebræi, quo eleemosyna vocatur iustitia; cui fauet, quod deinde adiecit Christus: [Tu autem cum facis eleemosynam, &c.] Sunt alia innumera loca in vtroque Testamento, quæ omnia mirificè confirmauit Zacharias Luc. 1. illis duobus verbis: [in sanctitate & iustitia.]

In eodem sensu vocat Arist. 5. Ethic. c. 1. Iustitiam totam virtutem, agitque de ipsa Plat. 1. & 2. Dialogo de Repub. vt ibi docet Proclus in commentarijs. De eadem iustitia sic accepta intelligendum est symbolum illud Pythagoricum, [stateram ne transilias] i. iustitiam, & honestas virtutum leges, vt Archippus, & Lysides eius auditores explicabant, teste D. Hierony. in Apologia contra Rufinum; hi enim cum Thebis Scholas haberēt, retinerentque memoria Doctoris sui Pythagoræ præcepta, & ingenio (vt inquit Hieron.) pro libris vterentur, hoc symbolum Pythagoricum sic exponebant. Simile est illud Prou. 11. [Statera dolosa abominatio est apud dominū;] complectitur enim nomine stateræ omnem virtutem, & iustitiam, vt Auctor est idem Hierony. in commento istius loci. In eodem sensu, quando homines sanctificantur per gratiam, & virtutes coram Deo, & ex inimicis amici ipsius efficiuntur, vocatur transmutatio illa iustificatio. Sic Rom. 5. ait D. Pau. [Iustificati ex fide pacem habeamus ad Deum. Et c. 8. Vt iustificatio legis impleatur in nobis.] In hoc tamen sensu non agimus hic de iustitia, neque hoc modo sumpta habet aliquod proprium, & peculiare obiectum, sed diffunditur, & vagatur per obiecta omnium virtutum.

Secundo modo, qui proprius est huius loci, & disputationis, sumitur in particulari, & cōtractè, quatenus est quędam virtus moralis, vna ex quatuor Cardinalibus, quę respicit bonum rationis, & quod dictat recta ratio in ordine ad alterum, cuius proprium munus est, debita vnicuique reddere, & æqualitatem in omni cōtractu, & negotio inter Ciues constituere, in quo sensu agunt etiam de Iustitia D. Hiero. in cap. 23. Isaiæ. D. Chrysost. hom. 4. in Matth. & D. Tho. hoc loco. Et in eo iustificatio non est transmutatio illa, quæ fit in homine à statu peccati per gratiam, sed est idem omnino quod satisfactio, vel restitutio alieni, aut exhibitio debiti.

Aliam quoque affert D. Antoni. 4. par. tit. 5. cap. 1. Iustitię significationem petitam ex D. Thom. in 3. distinct. 33. q. 1. qua significat illum statum primi hominis, in quo vires inferiores rationi & ratio Deo ita subijciebantur, vt omni ex parte rectitudo homini conueniret, quem statum solemus vocare iustitiam originalem. Sed hæc sufficiant de hac voce iustitia.

Ius multiplex quoque nomen est, varia habens significata, quæ affert Ioan. And. de re iud. in princ. li. 6. significat autem primò & præcipuè, vt optimè, & copiosè Turrecre. in Prohemium illud Gratiani dist. 1. Humanum ius; cap. 1. sui comment. q. 1. idem quod iustum, & quod secundum ęquitatem, & rectam rationem vnicuique debetur; quomodo dicitur iustitia virtus, qua redditur vnicuique suum ius, i. quod iustum est, & debitum. Eodem modo Arist. vocat iustitiam effectricem iustorū. Et Cicero. 2. Philip. [Ius postulas,] i. iustum & debitum. In eodem sensu sumitur ius a D. Aug. 19. de ciui. Dei, c. 21. & in illud Psal. 145. [Qui facit iudicium iniuriam patientibus.] In eodem ait D. Isido. lib. 5. Etymolo. c. 3. & habetur. Dist. 1. Can. Ius: [Ius generale nomen est, lex autem iuris species,] vbi vox species; nō sumitur logicè pro specie subiecta generi, sed pro regula, vel speculo. q. d. legem esse regulam, vel speculum, in quo licet inspicere ius, idest quid sit æquum & iustum; quē sensum ostēdunt verba statim apposita ab eodem Isidoro, subiungit enim; [Ius autem dictum est, quia iustum est.]

Sumitur secundò pro lege, quæ præcipit, & præscribit ipsum ius, quomodo dicimus, quædam esse iuris naturalis, alia diuini, alia humani, idest quædam præcipi lege diuina, alia lege naturali, &c. In hoc sensu Paulus Iurisconsul. in l. ius. ff. de iusti. & iure; vocat ius, [Quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate vtile est,] quale est ius Ciuile, idest lex Ciuilis. Et Plautus. [Ille omnium iurium, atque legum factor fuit.] Nec his repugnat, quod Arist. 5. Ethic. ca. 7 dicat ius & iustum differre, vt iniuriam & iniustum. q. d. vt quemadmodum iniuria propriè est actio illa, qua alteri nocemus: iniustum verò illud nocumentum, & damnum, quod ea actione infertur, ita ius sit actio, qua reddimus alteri, quod ipsi debetur, iustum verò id quod illi redditur, quia in hoc Aristo. loco non est legendum, iuxta veram, & germanam ipsius lectionem, vt legit Argyropilus, [ius & iustum, sed iustificationem, & iustum.] Vt habet antiqua versio, & est videre apud D. Tho. lib. 5. Ethic. lect. 12. maximè cum apud Aristot. (vt statim constabit) idem omnino sint ius, & iustum.

Sumitur tertiò ius pro arte & peritia legum: quæ duo continet. Primò cognitionem & intelligētiam legum, qua de causa uersati in hac arte dicuntur Iurisperiti. Secundò dictamen illud rectæ rationis & prudentiæ iudicium, quo Iudex & exequutor legis considerans, quid in re de qua agitur æquum sit & bonum, legem ipsam (quantum eius definitio patitur) iuxta æquum & bonum accōmodat, interprętatur, exequitur: quod dictamen dicitur epichia plurimum & necessariò (vt suo loco admonebimus) obseruanda à iudicibus. Nam cum lex scripta non possit omnibus temporibus, & euentibus ita esse adæquata, vt omnia & minutissima quæque præscribat, vt constat. l. Neque leges, & l. Non possunt. ff. de legibus, debet iudex lex viua (vt dicunt) esse, legem in membranis mortuis scriptam, iuxta bonum & æquum accōmodans, & explicans. Quod adeò proprium esse debet huic arti Iuristarum, vt nomine ipsius artis indicetur. Ideo siquidem appellata est. Iuris prudentia, vt admoneantur qui illam profitentur, ne ita addicti sint verbis & apicibus legum, quin æquitate & prudentia in illis explicandis & accōmodandis vtantur. Alioquin summum ius summa iniustitia est, vel summa malitia, vt scribit D. Hiero. ad Innocen. de muliere septies icta.

In hoc sensu vocatur ius, id est Iurisprudentia a Celso. l. 1. ff. de Iur. & Iust. Ars boni, & æqui. Ex quo licet inferre primò nō esse idem legem, & artem boni & æqui, vt iudicauit Accursius: primò, quia lex licèt à recta ratione originē trahat, ipsa tamē non est illud dictamen, aut iudicium rectę rationis, sed regula, & præscriptum superioris habētis authoritatem, quo præcipitur aliquid fieri vel non fieri, aut vt alij dicunt voluntas superioris præcepto explicata, Ars autem æqui & boni est ipsum iudicium rationis, & prudentiæ, quo interpres & exequutor legis, iuxta æquum & bonum illam moderatur: consitus legislatorem, si pręsens adesset, ita iudicaturum, vt colligitur ex l. Nulla ff. de legibus: quia de legislatore semper sentiēdum est illum amare ęquitatem. Secundò, quia cum ars æqui & boni idem sit, quod Ars tuendi ius naturale, & æquitatem naturalem, quando lex positiua apparet iniqua: patet apertè artem istam ęqui & boni plurimum differre à lege. Qua ratione dicitur Instit. de success. liberto. §. qua de causa. [Prætoris edicto hæc iuris] id est legis [iniquitas emēdata est.] Et l. Si quis. ff. Quod quisque iu. ait Vlpia. [si quis iniquum ius.] id est iniquam legē [aduersus aliquem impetrauerit, ipse eo iure vtatur.]

Sequitur secundò, grauiter esse deceptum Buridianum. q. 1. in 5. lib. Ethic. & nonnullos alios, iudicantes Ius non rectè accipi pro iusto & debito, quod reddit Iustitia, quia sumatur etiam pro lege: cum constet sumi & pro iusto, &

pro

pro lege,& pro arte ipsa ac peritia legum. Est enim ineptũ argumen.in nomine multiplici ita colligere,sumitur in hoc sensu ergo non in illo.

Ex his tribus significationibus Iuris prima est omnium potissima, & à qua aliæ ortæ sunt Quemad.enim Medicina primò & per se significat medicamẽtum quo restituitur salus, & ab eo translatũ est hoc nomen ad præcepta & artem quæ disserit de medicamentis:Ita Ius primò & per se significat iustum & debitum, & ab eo translatum est ad legẽ veluti regulam qua præscribitur ipsum ius & iustum, & ad Artem continentem & explicantem tales leges & regulas, quæ est Iuris prudentia.

Sunt præter has & aliæ duæ Significationex Iuris, sumit enim aliquando pro sentẽtia quã fert iudex quomodo dicitur dicere ius,id est ferre sententiam,& reddere ius alicui, id est sententiam in fauorem alicuius pronnntiare,etiam si iniquè iudicet, vt habetur ff. de Iust. & Iur. l. Ius pluribus modis. Aliquando verò pro loco ipso forensi in quo causæ agũtur,,& dicuntur sententiæ,ut habetur ibidẽ, quomodo dicit aliquis comparere in iure,id est in loco tribunalis,ita Ter.in Formione[in ius ambulo.]& Cic.Dialog 1.de Oratore[Volitare in foro,hærere in iure,& prætorem in tribunalibus.]Sed hæ duæ significationes nõ sunt satis propriæ; ortæ autem ex eo sunt,quia sentẽtia,iudicis,locus tribunalis, & similia deseruiunt vt ius & iustũ unicuique reddatur. Ex quibus omnibus patet propriam quæst.huius artic.esse.

AN IUSTITIAE UT SPECIALIS uirtus est, sit proprium obiectum Ius idest iustum, & debitum.

VT quæst.hanc diluat D.Tho. statuit tria discrimina inter Iustitiã,& alias virtutes morales, quæ sunt in apetitu; quæ iuxta mentẽ ipsius sic explicãda sunt.

Primum, vt proprium sit Iustitiæ componere hominem in ordine ad alterum,& inclinare ipsum ad exequenda,quæ alteri debet:quod probat, quia consistit Iustitia in quadam æqualitate, æqualitas autem ad alterum est,cum nil sibi ipsi æquale dicatur. Aliæ uero virtutes morales componunt hominem in ordine ad se ipsum, quia uersantur vt idem docet.1.2.q.60. ar 2. circa proprias passiones, fortitudo circa irrascibiles,temperantia circa concupiscibiles,quæ passiones cum sint in ipsomet homine, virtutes illas moderantes componunt, & perficiunt hominem inordine ad seipsum.

Ex hoc primo discrimine nascitur secundum vt in alijs virtutibus(cum munus earum sit componere hominem in se ipso)optimum & rectum illarum sumendum sit habita ratione agentis,& considerandũ quomodo se se habeat exercens actus illarum,vt diiudicetur an sit rectu. Vt in fortitudine est actus rectus,& bonus, si sit commensuratus viribus elicientis illũ,& fini debito:in temperantia similiter, dicetur actus ieiunij rectus, & bonus, si sit commensuratus valetudini ieiunantis, & fini ieiunij. Quod si vltra vires suas quis hostem agrediatur aut ieiunet,vel ob inanem gloriam talis actus non est rectus,cum sic agens nec sit bene compositus in se ipso, nec bene ordinatus. Eodem modo res sese habet in actibus aliarum virtutum, nõ solũ vt virtutes sunt verum etiam vt tales virtutes componere hominem in se ipso, & rectum actum efficere iuxta dispositionem agentis: in Iustitia verò cum non sit munus ipsius componere hominem in se ipso, sed tantum in ordine ad alterum cui aliquid debetur, licet qua virtus est, vt actus ipsius studiosus sit, considerare quoque oporteat qualiter ab agente procedat, quo fine, & quibus circunstantijs, at qua talis virtus est, nempe Iustitia (cuius hæc est propria natura & ratio reddere vnicuique suum,) rectum ipsius non sumitur per comparationem ad ipsum agentem,sed per comparationem tantum ad debitum quod alteri reddendum est vt si debeo tibi 100. & illa persoluo,quacunque ratione sim dispositus, & quocunque fine id præstem,habet hic actus rectitudinem, & integritatem Iustitiæ, in genere Iustitiæ, cum ad nil aliud ex iustitia tenear quam reddere tibi integrum debitum.

Ex his sequitur tertium discrimẽ quod ab omnibus D D. constituitur, vt in alijs virtutibus cum agens non sit semper eodem modo dispositus,ita nec sit in eis certũ medium sed ꝙ assignat recta ratio iuxta dispositionem agentis:Quo fit vt habeant illæ quidem certam materiam circa quam versentur nempe passiones, non tamen certum obiectum: vt temperantia non habet certum cibum aut potum pro obiecto, nec fortitudo certum periculum, sed quod in singulis euentibus præscribet recta ratio iuxta dispositionẽ agentis. At Iustitia habet certum obiectũ nempe iustum debitum alteri,quod non est assignandum à recta ratione pro dispositione agẽtis, sed ex natura rei, & ex vi ac quantitate debiti sumendum est. Qua de causa docet idem D.Tho.2 2.loc.cit. cũ in virtutibus duplex possit esse medium aut rei,aut rationis, in alijs virtutibus mediũ esse rationis, id est quod recta ratio assignat,& ideo non esse certum, in Iustitia verò esse medium rei,idest quod à parte rei est debitum & iustum,& ita esse certum.

Eadem de causa in explicandis alijs virtutibus prius agit D.Tho.de ipsis quàm de earum obiectis, tum quia non habent certum obiectum, neque constat illuc ex natura rei sed à ratione est præscribendum iuxta dispositionẽ operantis,tum etiam quia ipsæ virtutes sunt quæ iuxta suas regulas constituunt rectitudinem in opere:in hac verò disputatione de Iustitia sumit initium ab obiecto ipsius,quia obiectũ eius in re ipsa existit sine vlla comparatione ad operantem, & ex ipso tota rectitudo iustitiæ sumenda est,Tantum enim habet rectitudinis actus Iustitiæ, quantum accedit ad iustum,& debitum.

His positis vnica conclusione respondet D.Tho.propositæ quæst. Quæ sic habet

Proprium obiectum Iustitiæ est Ius.

Hanc conclusionẽ nõ probat D. Tho. Sed vt perspicuam ex differentijs constitutis inter Iustitiam & alias virtutes relinquit: imò ex vocibus ipsis per se compertam. Nam cum obiectum alicuius potentiæ vel habitus dupliciter exprimi,& significari possit, aut nomine, & uocabulo dissimili, quod non denominet nec includat formaliter habitudinẽ quæ reperitur inter illam potentiam vel habitum,& tale obiectum, quomodo ens mobile est obiectum intellectus,color est obiectũ visus, aut nomine,& vocabulo simili denominante, & in se ipso formaliter includente illam habitudinem,quomodo intelligibile est obiectum intellectus,& uisibile est obiectũ visus: quando hoc posteriori modo exprimitur & significatur obiectum,voces ipsæ facillimo negotio se ipsis ostendunt quod eis significatur esse obiectũ illius potentiæ,vel habitus:vt hæc vox visibile se ipsa ostendit quod per eã significatum esse proprium obiectum uisus. Ita hoc loco cũ Ius seu iustum sit vox significãs & in se formaliter includens ordinẽ & habitudinem ad Iustitiam, ex solis vocibus constat ius esse proprium obiectum Iustitiæ, nec aliud opus fuit quàm explicare propriam rationem Iuris vel iusti, quod ab indè prestitit D. Tho. propositis illis tribus differentijs.

Potest nihilominus conclusio huius Arti.argumentis in formam redactis ita ostendi. Primò hoc differt Iustitia ab alijs virtutibus,quod illæ non habeãt proprium obiectum sicut nec proprium medium, Iustitia verò quia est ad alterũ habet vt constat proprium obiectum,& medium,nempe iustum debitum alteri,sed ius in sua propria,præcipua,& primeua significatione, est idem omnino quod iustum debitum alteri.Ergo.

Secũdò habitus diffiniunt per sua propria obiecta. Sed Iustitia de qua hic agimus diffinitur per ius seu iustum.Ergo.Maior perspicua est,minor costat ex Arist.qui 5. Ethic. cap.1.Iustitiam deffinit,[Habitum quo iustum uolumus & iusta operarum,]Probatque ex communi hominum cõsensu (quod argumenti genus moralibus efficax est) [Quia omnes talem habitum uolunt dicere Iustitiam,à quo opera

bini iustorum sunt.] Vlpia. quoque. ff. de Iust. & Iur. [Iustitia (inquit) est constans, & perpetua volūtas ius suum vnicuique tribuens.]

Tertiò habitus sumunt denominationem à suo proprio obiecto, sed iustitia iuxta communem omniū hominū conceptionem dicta est à iure, quasi ius suū vnicuiq; tribuens. Ergo. Vnde quando ait Vlpia. l. si quis. ff. de iust. & iur. [Ius à iustitia appellatum esse,] nomine iuris non intelligit ibi iustū, sed artem & scientiam iuris, vt in tertia significatione huius vocis diximus, cum ius pro iusto non dicatur à iustitia, sed contrà, vt docuimus.

Circa conclusionem huius Artic. etsi non desint, qui aliter sentiant, vt Buridianus & nōnulli inferioris noię Auctores, nullam tamē inspectis, attentè his quę adduximus existimo manere controuersiam. Contra discrimina verò constituta hic à D. Th. inter iustitiā, & alias virtutes morales, multa à nonnullis obijcitur, quorū potiora hęc sunt. Imprimis D. Th. secū apertè pugnare, cū in secūdo discrimine habeat in litera. [Rectū quod est in opere iustitiæ, etiam pręter cōparationem ad agentem constitui per comparationem ad aliū,] paucis verò lineis interiectis habeat deinde in tertio discrimine, [iustū dici aliqd, & habere rectitudinē iustitię, etiam si non consideretur qualiter ab agente procedat]

Secundò, quo argum. vtitur Buridia. loc. cit. Aut loquitur hic D. Tho. de actibus virtutū, & rectitudine earū formaliter, & in genere virtutis, aut loquitur de ipsis materialiter tantū, idest secundum suas priuatas naturas, & secundum illam propriam, & priuatam rectitudinem, & bonitatē, quę illis cōuenit absolutè ex suo proprio obiecto. Si priori modo, tam actus iustitiæ, quàm aliarum virtutum, vt sit rectus, & bonus, est comparandus ad agentem, debetque procedere ab agente benè disposito: Patet, quia sicut virtus est habitus reddens bonū habētem illam, ita quoque actus cuiuscunque virtutis vt virtutis, est bonus & studiosus, & cū bonū (teste D. Dionisio) sit ex integra causa, consequenter actus cuiuscunque virtutis, vt virtutis debet procedere ab efficiente benè disposito, & in debitum finem, ac alijs circūstantijs. Propterea dixit Arist. 2. Ethic. cap. 4. [Non esse operationem aliquam actum virtutis, nisi procedat per electionem, (idest à sciente & volente) propter bonum virtutis. Si verò loquatur D. Tho. in posteriori sensu, non solum actus iustitię, verum etiam cuiuscunque alterius virtutis est bonus, & rectus in tali genere, quacunque ratione ab agente procedat. Probatur. Quemadmodum reddere Petro decem illi debita, est actus iustitię quocunque fine id fiat, ita quoq; ieiunare seruatis his, quę sunt de ratione, & substantia ieiunij, est actus secundum substantiam temperatus, quocūque fine id fiat. Ergo quemadmodum sine rectitudine subiecti reperitur rectum in iustitia in genere iustitiæ, ita quoque sine rectitudine subiecti reperitur rectum temperantię, in genere temperantię.

Tertiò, soluere debita actus est iustitię, sed vt debitor teneatur soluere, considerandę necessariò sunt facultates ipsius, quia si effectus est impotens ad soluendū, nec ipse tenetur soluere, nec creditor habet ius ad exigendū. Iam igitur in actu iustitiæ, attendenda quoq; est dispositio agentis.

Quartò, sequūtur ex ista doctrina D. Tho. duo incōmoda. Prius est, iustitiam non esse virtutem, sed velut quandam artem, quod est falsum, & contra eūdem D. Tho. 1. 2. q. 57. ar. 3. Consequentia verò probatur, quia artis, (vt docet Arist. 5. Ethi. c. 6.) propriū est, considerare solū opus arte confectū, nulla habita ratione qualiter illud ab artifice procedat, qđ profectò iuxta hanc doctrinam D. Thom. conuenit etiam iustitiæ, cùm dicat apertè in tertia differentia, reperiri in opere iustitiæ bonitatem, & rectitudinem ipsius, non considerato qualiter opus illud ab agente procedat, vt quando soluit 100. qui totidem debebat, quacunq; ratione id præstet. Alterum incommodum est, iustitiam non esse habitum essentialiter bonū, sed accidentaliter tantùm, quod falsum esse docent omnes discipuli D. Thom. contra Scotum. 1. 2. q. 55. artic. 3. Id verò sequi patet, quoniam iustitia iuxta ea, quæ hic docemus, quandoque operatur iusta & iustè, estq; tunc principium actionis bonæ, & consequenter habitus bonus, quandoque verò operabitur iusta, sed non iustè, vt cum quis soluit debitum ex hypocrisi, eritque tunc principium actus mali, & consequenter habitus malus. Et ita iustitia modò erit habitus bonus, modò verò malus, & ex cōsequenti erit habitus accidentaliter bonus, cum accidētis sit adesse, & abesse.

Quintò, à negatione superioris rectè argumentamur ad negationem inferioris, vt non est animal ergo, neq; homo virtus est genus ad iustitiā, ergo vbi non reperitur propria, & formalis ratio virtutis, neq; reperietur propria, & formalis ratio iustitiæ, sed actus aliquis nō est dicendus actus virtutis, nisi fiat ab agente benè disposito, & cum debitis circunstantijs, ergo neque erit dicendus actus iustitiæ, nisi procedat etiam ab agente benè disposito, & cū debitis circunstantijs: Quo fit, vt in Iustitia, sicut & in cæteris virtutibus considerare quoque oporteat, qua ratione actus ab agente procedat, vt sit rectus, & bonus.

Sextò, falsum est, quod hic habet D. Thom. alias virtutes non habere obiectum certum, & determinatum secundum se, & à parte rei, sed id soli iustitiæ conuenire. Probatur; Vnaquęq; virtus consistit in sua propria, & determinata specie athomę, vt fortitudo in sua propria & priuata specie, temperantia similiter, &c. Sumunt autem virtutes omnes speciem ab obiecto: Ergo necessariò debet vnaquęque earum habere certum, ac determinatum obiectum, non minus quàm iustitia.

Denique primum illud discrimen cui cætera nititur, vt sit proprium Iustitiæ respicere alterum, & non seipsum: falsum est. Primò, quia liberalitas, & misericordia, quarū vtraque à iustitia specie differt, alterū quoque respicit: Nec tollitur vis huius rationis, vt quibusdam placet, quia virtutes istæ respiciant quidem alterum, non tamen sub ratione debiti: quandoque enim tenemur etiam ad opera misericordiæ ex pręcepto, & debito. Deinde iustitia quoque est ad se ipsum. Ostendo, quia siquis se ipsum occidat iniustè, vt videbimus agit, & cum oppositorum eadem sit ratio, profectò sicut se ipsum occidens exercet iniustitiam in se ipsū, ita qui sibi præstat, quæ vel iure naturæ, vel alia quacūque ratione sibi videtur debere: dicendus quoque erit exercere iustitiam in se ipsum.

Postulant hæc argum. maximè. Secundum difficilem illā controuersiam, & ad intelligenda, quæ habet D. Th. in hoc artic. maximè necessariam.

AN ACTVS FORTITVDINIS *Temperantiæ, & aliarum virtutum moralium sint recti, sicut actus Iustitiæ sola bonitate obiecti, etiam si desint aliæ circunstantiæ.*

CAyet. in commento huius ar. sentit discrimen istud cōstitutum à D. Tho. inter rectum secundum iustitiam, & rectum secundum alias virtutes morales, nempe vt illud sumatur tantum per comparationem ad alium, cui aliquid debetur, rectum verò aliarum virtutum per comparationem ad operantem, conuenire operibus, & actionib. quas homines exercemus, non vt procedunt, & eliciuntur à virtutibus, sed absolutè, & secundum se, vt actus quidam sunt q. d. in alijs virtutibus non posse dari actum rectum, nisi sit commensuratus agenti. Vt in temperantia, ieiuniū non esse actum rectum, & temperatum, nisi sit commensuratū valetudini ieiunantis, in fortitudine similiter nō esse actū rectū, & strenuū nisi sit commensuratū viribus aggredientis hostem, in iustitia verò, vt actus sit rectus & iustus, solum exigi vt sit commensuratus alteri, cui aliquid debetur, quacunque ratione sese habeat, qui debitum illud persoluit, & quocunque fine id præstet. Et ita concedit Cayeta. ieiunium ob hypocrisim esse actum temperatum, modò sit commensuratum viribus ieiunantis. Sicut & solutio debiti etiam si malo fine fiat est opus iustum, quando est commensurata debito creditoris: vnde negat illationem illam

Buridia,

Ruridia. ergo datur opus temperatum sine comparatione ad agentem; quia vt constat ex modò dictis, etiam si ieiunans quo ad finem & alias circunstanuias sit malè affectus, nihilominus tamen ieiunium ipsius non dicitur temperatum & rectũ, nisi quia est commensuratũ valetudini illius.

Quo fit iuxta Cayet. vt actus temperantiæ siue sumatur, vt elicitus à virtute & studiosus, siue absolutè & secundum se, vt quidam actus est, non sit rectus nisi per comparationem ad agentem: quia si sumatur priori modo debet procedere à subiecto benè disposito quo ad finem, & omnes circunstantias, si posteriori desideratur ad minus, vt procedat iuxta uires subiecti, etiam si aliæ circunstantiæ desint. At in iustitia licèt actus Iustitiæ, vt studiosus & elicitus à virtute, debeat etiam procedere à subiecto bene disposito quo ad finem & circunstantias, secundum se tamen, & absolutè, vt talis actus est, verbi gratia: vt solutio debiti, vel restitutio alieni, &c. nihil aliud exigit vt sit rectus & iustus, quàm vt sit commensuratus illi cui debetur, quocunque modo ab agente procedat.

Mag. Victoria in lectura huius articu. Et Domin. Soto illum sequutus conueniunt quidem cum Cayet. vt loquatur hic D. Tho. de actibus non vt elicitis a virtutibus, sed absolutè & secundum se sumptis, ita vt actus Iustitiæ sit rectus per solam comparationem ad alium, actus verò temperantiæ sit rectus & temperatus per cõparationem ad ipsum agentem, addunt tamen per comparationem ad agentem, non quocunque modo, sed omni ex parte benè dispositum, vt pote habentem optimũ finem, & seruantem debitas circunstantias. Vnde negant ieiuniũ ob hypocrisim esse dicendũ opus rectum aut temperatum. Ratio eorum est, quia rectitudo in actu Iustitiæ sumẽda est à parte rei, vt à quantitate debiti, & ita quidquid sit de dispositione subiecti & alijs circunstantijs, modo seruetur æqualitas in solutione debiti, actus, ille est rectus & iustus, in actibus verò aliarũ virtutum rectitudo sumenda est ab habitibus ipsarũ, ita vt tantũ habeat rectitudinis actus, verbi gratia temperantiæ, quãtum accedit ad rectitudinem & bonitatem habitus tẽperantiæ. Et cum bonitas temperantiæ (quia est bonitas moralis) exigat iuxta regulam D. Dionisij omnes circunstantias, ita vt vna deficiente actus ille, iam non sit bonus & rectus, efficitur consequenter vt ieiunium, cui deest debitus finis, aut quæuis alia debita circunstantia non sit opus temperatum, aut rectum.

Nonnullis recentioribus & viris quidem peritissimis placet potius hæc posterior doctrina, quàm illa Caye. ad quam fulciendam & magis explicandam statuunt. Rectum & iustum dicere commensurationem & habitudinem ad aliud, ita vt rectum dicatur in ordine ad aliquam regulam, iustum verò in ordine ad aliquam mensuram uel pondus. Rursum mensuram & regulam in iustitia dicunt esse iustum debitum alteri, in alijs verò virtutibus bonum morale ipsius operantis, cum munus ipsarum sit, vt docet hic D. Tho. perficere & componere operatorem in ordine ad se ipsum iuxta rectam rationẽ. Hinc colligunt in alijs virtutibus illud opus dici rectum, quod est commensuratum huic bono morali ipsius operantis, in iustitia verò illud dici iustũ, & rectum, quod est commensuratum debito alterius. Vnde sequitur, vt redditio alieni, solutio debiti, & similes actus Iustitiæ, quocunque fine & animo fiant, & quibuscunque circunstantijs orneutur, sint actus iusti, & recti, quia sunt commensurati suæ regulæ & mensuræ, nempe iusto debito alteri; ieiunium verò ob hypocrisi, aut aggressio inimici ob inanem gloriam non sit actus, neque opus temperatum nec forte, nec rectum, quia non est commensuratum suę regulę, nempe bono virtutis, & bono morali ipsius operantis iuxta rectam rationem, non enim est bonum operanti, nec bonum morale, nec consonum rectæ rationi tales actus malo fine exercere, aut sine debitis, & necessarijs circunstantijs, imò oppositum.

Vtraque sententia horum DD. probabilis est, sed probabilior multò illa Cayet. si nonnulla, quæ ad huius q. intelligentiam necessaria sunt, diligenter obseruemus.

Primum est Iustitiæ duo conuenire, nempe vt sit virtus moralis, in quo cum cæteris virtutibus conuenit, ac vt sit specialis quædam virtus distincta ab alijs, constitutaque in sua propria, & priuata specie per aliquod particulare contrahens virtutem, quæ genus est ad priuatam, & athomam speciem Iustitiæ. Actum quoque ipsius sicut & cæterarum virtutum bifariam sumi posse, aut vt actus virtutis moraliter studiosus, & bonus, aut in particulari, vt talis actus est, dicens ordinem ad suum proprium obiectum, nempe iustum debitum alteri, dimitto nunc posse etiam sumi vt meritorium, quia hæc consideratio non est huius loci.

Obseruemus secundò, sicut in cathegoria substantiæ, quædam continentur directè, & in recta serie, vt substantia, corpus, viuens, animal, &c. alia reductiuè, & quasi ad latus vt differentiæ, verbi gratia: Sentiens, rõnale, &c. Et partes quoque substantiæ, vt materia & forma; in quibus etiã datur aliquid, quod est velut cõis, & diuiditur in alia minus communia, vt materia in materiam eorum, quæ nõ corrumpuntur vt cœli, & materiam eorum, quę corrumpũtur qualia sunt hæc inferiora. Similiter in moralibus, Bonum morale esse velut quandam cathegoriam, in qua directè, & velut in linea recta cõtinetur ipsum bonum morale, vt genus supremum, & sub ipso deinde actus, & habitus virtutũ moralũ, indirectè verò, & quasi ad latus variæ bonitates, quarum quædã sumũtur ex obiectis, aliæ ex fine, aliæ ex alijs circunstantijs, ita ut in his quoque sicut & in partibus substãtiæ bonitas ex obiecto sit, uelut quid communius ad bonitatem obiecti iustitiæ, ad bonitatem obiecti temperantię, &c. bonitas quoque ex circunstantijs varia est, & multiplex, sicut & ipsæ circunstantiæ variæ sunt, quædam. n. est bonitas finis, alia loci, alia temporis, &c. Vnde sicut in substãtia compositum substantiale, quod est in recta serie includit in se, & in sua prædicatione necessariò, & intrinsecè ea quoque, quæ sunt ad latus, vt animal includit in se sentiens, viuens, &c. compositũ et naturale includit in se materiã & formã, similiter in moralibus, quæ sunt sub bono morali in recta serie, vt actus, & habitus virtutum includunt in se necessariò illas bonitates, quæ sunt velut ad latus, vt potè bonitatem obiecti, finis, & aliarum circunstãtiarum, nec põt actus aliquis, vel habitus dici moraliter bonus & studiosus, quin includat in se omnes istas bonitates; quod dixit D. Diony. ex integra causa. Quod si aliqua istarum bonitatum desit alijs manentibus, tunc erit actus ille bonus tantum secundũ quid & in tali genere, non tamen simpliciter & absolutè; vt si actus feratur in obiectum bonum, desit tamen illi debitus finis, vocabitur talis actus bonus ex obiecto, non tamẽ simpliciter, & absolutè bonus.

Obseruemus tertiò; reperiri quidem in virtutibus compositionem ex genere, & differentia; est enim virtus earũ omnium genus, differentia verò sumitur ex ordine, & habitudine, quam habet vnaquæque ad suum proprium obiectum, hanc tamen compositionem, quæ est in moralibus sic differre ab ea, quæ in rebus naturalibus reperitur, vt in naturalibus vbicunque reperta fuerit vltima differentia, ibi quoque necesse sit reperiri & genus, vt vbi reperitur rõnale, necesse est repetiri quoq; animal; in moralibus verò põt reperiri, quod habet rõnem vltimæ differentiæ sine genere; potest. n. reperiri in aliquo actu, vel habitu ordo ad obiectũ bonum, & honestũ, qui ordo, (vt dicimus) habet rationem vltimæ differentiæ, cum tamen neque ille habitus sit virtus, neque ille actus moraliter bonus ex defectu alicuius debitæ circunstantiæ. Cuius discriminis ratio est aperta, quia in naturalibus principium est natura, quæ tali necessitate agit, vt quæ semel necessariò, vel intrinsecè coniunxit, nec patiatur separari, nec vnum sine alio reperiri; in moralibus autem principium est voluntas humana, quæ non agit vt natura, neque aliqua necessitate, sed vt voluntas omnino libera, & quo ad actum, & quo ad specificationem ipsius, & quo ad circunstantias; potest enim pro libito exercere actum, vel omnino cessare, quod si velit exercere, potest elicere illum circa hoc obiectum, vel circa opposi-

tum, & quidquid horum eligat potest cum his circunstantijs vel illis.

Ex quibus fit perspicuum, posse reperiri in aliquo habitu vel actu id, quod habet rationem ultimæ differentiæ alicuius virtutis, nempe illam habitudinem & ordinẽ ad proprium obiectum talis virtutis, & nihilominus nec illum actum esse moraliter bonum, nec illum habitum esse virtutem, ex deffectu alicuius debitæ circonstantiæ, sine qua liberum fuit uoluntati actum illum elicere. Quod si quæsieris, qua ergo ratione denominabitur tunc actus iste, vel habitus cui aliqua debita circunstantia deest? Dico denominari quidem nomine illius virtutis, in cuius proprium obiectum actus iste vel habitus feretur, non tamen formaliter, sed materialiter tantum. Quia sicut de formali ratione virtutis est, vt sit bona qualitas mentis, ita quoque est de formali ratione huius vel illius virtutis, vt sit virtus, & consequenter vt proprius & formalis actus ipsius sit studiosus & moraliter bonus; quod si talis non sit ob aliquem defectum, dicetur quidem actus illius virtutis, propter ordinem quem habet ad proprium obiectum illius, sed materialiter tantum.

Quod vt apertius intelligatur obseruemus vltimo: istum ordinem ad obiectum à quo sumitur propria & specifica differentia virtutum duobus modis esse formam, vno modo ipsius actus, constituens eum in peculiari aliquo genere virtutis, secundum substantiam, alio vero modo est forma huius vel illius virtutis contrahens virtutem, quæ est genus ad hanc vel illam vt quædam propria forma & specifica differentia ipsarum. Priori modo ordo iste ad obiectum semper est forma, quacunque ratione actus eliciatur, siue cum omnibus debitis circunstantijs, siue non: quia eo ipso quo talis actus habet ordinem ad illud obiectum, constituitur per illum ordinem in genere talis virtutis secũdum substantiam. Posteriori vero modo non semper est forma & differentia specifica. Quando actus non solum tendit in proprium obiectum virtutis, verumetiam ornatur omnibus circunstantijs necessarijs, tunc ordo ille qui reperit in tali actu ad tale obiectum non solum constituit illum actum in genere huius vel illius virtutis secundum substantiam, verum etiam est forma & differentia specifica contrahens virtutem, quæ est genus ad hanc vel illam speciem ipsius, quod est proprium munus formæ & differentiæ: quo fit vt talis actus nõ solum sit in genere illius virtutis secundum substantiam & obiectum, verum etiam sit actus illius virtutis formaliter & propriè. Quando verò actus licèt tendat in proprium obiectum alicuius virtutis non tamen ornatur omnibus debitis circunstantijs, sic nõ contrahit virtutẽ, quæ est genus ad hãc vel illã speciẽ particularẽ, ipsius quia cũ virtus sit bona qualitas mẽtis bonũ aũt cõsurgat ex integra causa, quacunque debita circũstantia deficiẽte non põt habere ibi locũ ratio formalis virtutis, & ex consequenti nec ordo ille ad obiectum potest tunc cõtrahere virtutem ad aliquam speciem ipsius, nec vocari forma aut differẽtia, cum munus formæ, & differentiæ, ut sæpè diximus sit contrahere genus ad suas species; nec talis actus quamuis tendat in obiectum virtutis est dicendus actus illius virtutis formaliter, & propriè; sed materialiter tantum, & sola ratione obiecti, sicut ille ordo quem habet, tunc ad tale obiectum non est forma alicuius virtutis, sed solum velut entitas quædam constituens illum actum in genere tantum alicuius virtutis, secũdum substantiam, uelut in quodam genere entis.

Quæ omnia in Iustitia, de qua hic agimus licet videre; verbi gratia, quando quis soluit alteri debitum, si solutio ista fiat cum omnibus circunstantijs debitis, est actus iustitiæ, non solum secundum substantiam & obiectum, verum etiam formaliter & propriè, quia iste ordo ad iustum, & debitum in solutione, cui nulla deest circunstantia, & bonitas moralis, non solum est forma illo priori modo, nempe forma actus constituens ipsum in genere iustitiæ, secundũ substantiam & obiectum, verum etiam est forma posteriori modo, nempe forma virtutis iustitiæ, contrahens virtutem, quæ est genus ad iustitiam, cuius est propria forma, & differentia, efficitque vt ista solutio non solum sit actus iustitiæ in genere iustitiæ & materialiter, verum etiam sit actus virtutis iustitiæ formaliter. Quod si solutio ista fiat ob malo fine, tunc ordo iste ad iustum debitum, quod est propriũ obiectum iustitiæ, constituet quidem istam solutionem in genere iustitię secundum substantiam, non tamen contrahet virtutem, quæ est genus ad iustitiam, quia non datur virtus, cuius actus habeat malum finem. Et consequenter non est tunc ordo iste forma, aut differentia specifica iustitiæ, nec illa solutio est actus iustitię formaliter, (cum iustitia formaliter & essentialiter sit virtus) sed materialiter tãtum & sola ratione obiecti. Vnde etiam sequitur, plurimũ differre hæc duo esse aliquem actum formaliter in genere iustitiæ, vel esse actum virtutis iustitiæ formaliter, & propriè; prius enim illud habet quicunque actus, vel eo solo, quod tendat in obiectum iustitiæ, cum ordo in tale obiectum sit forma constituens actum in genere iustitiæ, secundum substantiam quacunque ratione actus ille exerceatur, & soluatur iustum, actus autem virtutis iustitiæ formaliter, & propriè non est nisi una cum ordine ad obiectum iustitiæ habeat omnes debitas circunstantias, & sit moraliter bonus, vt constat ex dictis.

Ex his facilè est propositam quæst. per nonnullas assertiones explicare.

PRIMA ASSERTIO.

Propria, & formalis ratio iustitiæ non potest vllo modo reperiri, nisi in actione omnĩ ex parte bona, & ex obiecto, & ex circunstantijs.

PRobatur sic ex dictis, ratio formalis virtutis non potest reperiri sine integra bonitate, & ex obiecto, & ex circũstantijs, cum sit bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, & qua nullus malè vtitur, sed ratio formalis iustitiæ includit in se intrinsecè, & essentialiter rationem formalem virtutis, sicut quæuis species includit suum genus. Ergo: Maior cum consequentia aperta est, minor patet ex secunda obseruatione. Quia bonũ morale est, velut quædam cathegoria, in qua supremũ genus est ipsum bonũ morale, deinde virtus, deinde iustitia, tẽperãtia, & aliæ particulares virtutes, in qua serie superiora, & formales rationes eorũ continentur intrinsecè, & formaliter in inferioribus, sicut in cathegoria substantiæ non potest reperiri in aliquo ratio formalis hominis, quin illud sit quoque intrinsecè, & formaliter animal.

Ex hac prima assertione sequitur conuenire iustitiam cum alijs virtutibus moralibus in eo, ut actus iustitiæ, qui formaliter est actus iustitiæ, non solum dicat ordinem ad alterum, verumetiam ad ipsum operantem, cum oporteat actum iustitiæ, vt formaliter sit actus huius virtutis non solum referri in bonum obiectum, verum etiam tendere in debitum finem. & ornari alijs circunstantijs, quarum multę sumendæ sunt necessariò ex ipso operante.

SECVNDA ASSERTIO.

Ius, siue iustum, quod est proprium obiectum iustitiæ, secundum suam propriam, & genuinam rationem, qua distinguitur ab obiectis aliarum virtutum solum consistit in ordine, & commensuratione ad alterum cui aliquid debetur. Temperatum verò & quodlibet aliud obiectum aliarum virtutum moralium formaliter, & secũdum suam propriam, ac specificam rationem consistit in ordine, & commensuratione ad ipsummet operantem.

PRobatur facilè, modo prius constituamus, quod est certissimum, in actu cuiuscunque virtutis reperiri necessariò aliquod agens, quod sit principium efficiẽs illius actus, & aliquem terminum in quem tendat. Quo posito sic argumentor. Sicut motus formaliter, & propriè non denominatur

tur à termino a quo, sed à termino ad quem; ita ratio formalis propriaque denominatio in actibus virtutum nō est sumenda ab agente, sed à termino in actu iustitiæ, ut in solutione debiti non est idem agens & terminus, sed agēs est ille, qui debet & soluit, terminus ille cui aliquid debetur & soluitur, in actu uerò temperantiæ, & aliarum virtutū moralium idem est agens & terminus, cum ille idem qui producit actum temperatum illemet sit iuxta cuius vires producendus est, ergo actus iustitiæ formaliter, & propriè denominandus est per ordinem ad alterum, actus verò temperantiæ per ordinem ad ipsummet agentem, & consequenter ius siue iustum, quod est obiectum istius actus iustitiæ, sumendum est secundum suam propriam, & genuinam rationem per ordinem, & commensurationem ad alterum, temperatum verò quod est obiectum temperantiæ per ordinem, & commensurationem ad ipsummet operantem: non quia operās est, & principium illius actus, sed vt terminus, cuius scilicet viribus opus illud commensurandum est.

Secundò, vt diximus iam ex D. Tho. 1. 2. q. 60. art. 2. docetque rursum quæst. seq. ar. 9. Iustitia secundum se, & formaliter sumpta versatur circa operationes & res alteri debitas: temperantia & fortitudo circa passiones proprias, quæ insurgunt in appetitu ipsiusmet hominis: Ergo similiter iustum, quod est obiectum iustitiæ formaliter, & propriè dicet ordinem ad alium, temperatum verò, quod est obiectum temperantiæ, dicet ordinem ad se ipsum Et confir. quia hac de causa dicitur medium iustitiæ, medium rei, medium verò temperantiæ, & aliarum virtutum mediū rationis, quia medium Iustitiæ sumitur ex ipsis reb. alteri debitis, medium verò temperantiæ assignatur à recta ratione, iuxta vires volentis temperatè operari.

Hæc conclusio habet verum siue actus isti tendentes in iustum vel temperatum, sint actus iustitiæ, uel temperātiæ formaliter & propriè, & ornati debitis circunstantijs, siue materialiter tantum, & solum in genere iustitiæ, vel temperantiæ. Quia hoc discrimen quod in hac secunda Assertio. constituimus inter iustum, & temperatum, quæ sunt propria obiecta istarum virtutum, est ipsis genuinum, & intrinsecum secundum suas proprias, & priuatas naturas, quę ante propria sunt, & intrinseca obiecto alicuius virtutis nō tolluntur, nec mutantur, nec pendent ex alijs circunstātijs. Et ita iustum, quod est obiectum iustitiæ, quacunque ratione actus in ipsum tendens eliciatur, & quacunque ratione sit actus iustitiæ, siue formaliter, & propriè, siue materialiter tantum dicit intrinsecè ordinem ad alterum: temperatum quoque, quod est obiectum actus temperati dicit ordinem ad ipsummet operantem.

TERTIA ASSERTIO.

Conuenit Iustitia cum Temperantia, & alijs virtutibus moralibus in eo, vt sicut actus iustitiæ solutio debiti, verbi gratia, cui deest debitus finis, licet non sit actus Iustitiæ formaliter, sed materialiter tantum, verè tamen dicitur illa solutio iusta, ita quoque in temperantia ieiuniū ex hypocrisi, licet non sit actus temperantiæ formaliter, & propriè, sed materialiter tantum, verè tamen dicatur opus temperatum.

HAc in parte melius existimo sensisse Cayet. quàm recentiores. Et probatur: Solutio debiti ideo dicitur iusta quocunque fine fiat, quia redditur æquale creditori, in quo consistit propria ratio Iustitiæ, secundum suam propriam, & priuatam naturam, sed qui ieiunat quando præcipit Ecclesia, & iuxta suas vires, abstinet à cibo & potu, quatenus dictat recta ratio ipsum debere abstinere, in quo similiter consistit propria ratio temperantiæ, secundum suā priuatam naturam & substantiam, quidquid sit de alijs circunstantijs. Ergo sic ieiunans exercet opus temperatum. Imò nequit intelligi, qua ratione solutio illa dicatur iusta; hoc autem ieiunium non dicatur temperatum, cum non minus exerceat sic ieiunans, quod exigit temperantia, non quidem vt virtus, sed quatenus in genere temperantiæ, & secundum substantiam, quam exerceat alter soluens debitum, quod exigit iustitia, non vt virtus, sed quatenus in genere iustitiæ, & secundum suam substantiam.

2 Virtutes & actus ipsarum sicut distinguuntur ex suo genere, & secundum suas proprias, & priuatas rationes penes sua propria & formalia obiecta, quidquid sit de alijs circūstantijs, ita quoque denominantur ab illis, sed in isto ieiunio, de quo hic loquimur reperitur proprium, & formale obiectum temperantiæ, nempe cibus & potus moderatus, commensuratusque, & præcepto Ecclesiæ, & valetudini ieiunantis. Ergo tale ieiunium quamuis non sit actus temperantiæ formaliter, eo modo quò in vltima obseruatione posita explicatum est, est tamen verè, & formaliter in genere, temperantiæ secundum substantiam, & consequenter opus temperatum.

3 Ex Arist. 2. Ethic. c. 4. ita contingit operari temperata non temperatè, sicut accidit operari iusta & non iustè, dicitur autem aliquis operari iusta non iustè, quando exercet actum Iustitiæ & seruat æqualitatem, deficit tamen aliqua ex debitis circunstantijs: Ergo operabitur similiter actum temperatum non tamen temperatè, qui abstinet vel ieiunat quo ad cibum & potum sicut dictat recta ratio iuxta suas vires, deficit tamen illi aliqua debita circunstantia. Aliter si opus temperatum quantum ad substantiam actus postularet omnes debitas circunstantias, nunquam contingeret operari temperata non temperatè.

Vltimò per istud ieiunium ex hypocrisi licet sic ieiunans non mereatur, potest tamen adimplere præceptum, non solum Ecclesiæ, uerumetiam præceptum naturale temperantiæ veluti si ad domandas passiones carnis immineret præceptum naturæ & obligatio ieiunandi; præcepta autem nō dantur nisi de actibus virtutum saltem quo ad substantiam actus. Ergo illud ieiunium erit necessariò actus tēperantiæ, & opus tēperatū, saltem quo ad substātiā actus. Vbi obseruandum est commune hoc Theologorum dictum præcepta dari de actibus virtutum, non significare oportere, vt actus quibus præceptis satisfaciendum est, sint actus virtutum formaliter, & omni ex parte boni, sed significare dari de his, quæ pertinent ad virtutes, & oportere illos esse actus alicuius virtutis saltem ex suo genere, & quo ad substātiam. Vt in Temperantia cum duplici præcepto possit aliquis teneri ad abstinendum, vel naturali, vt quando cibus, vel potus est nociuus saluti ipsius corporali, vel spirituali. Aut positiuo & Ecclesiastico, quale est præceptum de ieiunando in Quadragesima, & alijs vigilijs: quo ad primum nihil aliud exigitur, quàm vt sumatur cibus & potus in ea quantitate, & qualitate in qua prosint saluti, quo ad secundum verò vt seruentur modus, tempus, & qualitas ciborū, quæ assignantur ab Ecclesia ad ieiunandum, quidquid sit de alijs circunstantijs.

Hanc tertiam Assertio. insinuat apertè hic D. Tho. quando ait. Rectum in temperantia, & alijs virtutibus non determinari nisi secundum quod aliqualiter sit ab agente: significans non exigi omnimodam rectitudinem agentis, nec omnes circunstantias quæ requiruntur ad actum studiosum, sed illam rectitudinem quam habet ex suo genere, & secūdum substantiam, nempe vt sit commensuratus viribus agentis, eamque sufficere, ut actus sit temperatus: quod tamen in Iustitia non exigitur, sed solum vt actus eius sit commensuratus alteri, cui aliquid debetur.

Vnde non est omnino verum, quòd Magist. Soto in suæ opinionis confirmationem affert, rectitudinem in iustitia sumendam esse à reipsa, & quantitate debiti, quocunque animo & fine debitum soluatur, in Temperantia verò, & alijs virtutibus moralibus actus illarum nullam aliam rectitudinem habere præter eam, quam accipiunt ab habitu virtutis a quo eliciuntur: & cum rectitudo ac bonitas talis habitus sit bonitas moralis, quæ exigit omnem circunstantiā, actum temperantiæ, nec rectum esse, nec dicendum temperatum, nisi ornetur omnibus debitis circunstantijs: Hoc in

quam

quam licèt verum sit in Iustitia, in Temperantia verò (vt constat ex dictis) aliter res se habet: Duplex enim in actu ipsius potest considerari rectitudo vna generica, & communis, quæ conuenit omnibus actibus virtutum, quia virtutes sunt, quæ rectitudo exigit ne vlla desit ex debitis circunstantijs, qua ratione neque actus iustitiæ est rectus, si fiat malo fine, alia verò peculiaris, & priuata cuiusque actus, quatenus est in hoc, vel illo genere virtutis secundum substātiā, quæ non sumitur ex omnibus circunstantijs, sed ex solo ordine ad proprium obiectum, qui ordo, vt exposuimus est forma actus constituens ipsum in peculiari aliquo genere virtutis, sufficitque vt actus ille verè à tali virtute denominetur. Quo fit, vt quāuis ieiunium ex hypocrisi nō habeat rectitudinem virtutis Temperantiæ, habet tamen rectitudinem quæ exigitur, vt sit actus temperatus secundum substātiam, & in genere temperātiæ, cum sit commensuratus ipsi ieiunanti in quo consistit propria ratio temperantiæ in tali genere, & secundum suam priuatam rationem.

Eodem modo diluitur, quod ab alijs, qui Magist. Soto in hac parte subscribunt, adducitur. Fateor enim rectum dicere commensurationem ad aliquam regulam, cæterum hæc regula in actibus temperantiæ, & aliarum virtutum duplex est: si loquamur de ipsis, vt sunt actus virtutum & studiosi, regula eorum est quidem bonum ipsius operantis, iuxta rectam rationem, quod bonum cum sit morale debet consurgere ex integra causa: Si verò loquamur de ipsis secundum suam priuatam rationem, quatenus sunt in tali genere, verbi gratia actus temperantiæ quatenus est in genere temperantiæ, & ab ea denominatur; regula ipsius est ordo ad proprium obiectū, vt abstineat. s. à cibo, & potu, iuxta proprias vires. Et ita ieiunium quocunq; fine fiat seruat regulam ieiunij & temperantiæ, estq; illi commensuratū, si seruetur in eo, quod est de substantia ieiunij, & temperantiæ.

Nunc ad dissoluenda illa argum. quæ propositæ quæstioni occasionem dederunt orationem conuertamus.

Ad primum dico nullam esse in illis verbis D. Tho. repugnantiam; quia in secunda differentia loquitur de Iustitia, non solum in ratione iustitiæ, verum etiam quatenus virtus moralis est, quomodo vt actus eius sit rectus, & bonus, considerandum etiam est, quomodo ab agente procedat. In tertia verò differentia loquitur de eadem, secundum suā priuatam rationem, & id quod priuatim habet ex suo obiecto, quomodo tātum dicit ordinem ad alterum cui aliquid debetur, estque actus ipsius rectus, quacunque ratione illū exercens sit dispositus.

Ad secundum respond. D. Thom. hoc loco non loqui de actibus Iustitiæ, & aliarum virtutum formaliter, vt studiosi sunt, & actus virtutum, sed materialiter; quatenus sunt in hoc vel illo genere virtutis secundum substantiam. Quomodo est verissimum discrimen, quod constituit Doc. Sāc. inter actum Iustitię, & aliarum virtutum, quia actus Iustitię (vt optimè docet hic Cayet.) vt sit rectus, & iustus in tali genere tantum exigit, vt sit commensuratus illi cui aliquid debetur, reddendo ei æquale; actus verò temperātiæ, etiam si non sumatur, vt studiosus, sed solum in tali genere, nempe. vt actus temperantiæ materialiter, & secundum substātiam, non est rectus nec temperatus, nisi sit commensuratus viribus operātis. Quamuis enim posset aliquis ieiunio Ecclesiæ satisfacere, & si cum excessu aliquo comederet, quia Ecclesia in suo præcepto tantum assignat tempus, horam, ac qualitates ciborum, non autem quantitatem; illa tamen commestio non esset actus temperantiæ, neque formaliter, neque quo ad substantiam, cum nullum haberet ordinem ad propriū obiectū temperantiæ, neque sit cōmensurata operanti, imo esset peccatū gulæ, ac vt tale confitendum.

Ad tertium respond. cum eodem Cayet. aliud esse loqui de exercitio actus, vt exhibitione & solutione debiti, & aliud de rectitudine actus, si loquamur de exercitio actus, necessariò habenda est ratio agentis in omni virtute: quemadmodum enim non tenemur ieiunare, qui non habet vires ad ieiunandum, ita nec soluere debitum, qui non habet facultates, nec est soluendo; hic autem non est sermo de exercitio actus, sed de rectitudine, quæ aliter sumenda est in Iustitia, quàm in Temperantia & alijs virtutibus, vt expositum est.

Ad quartum nego, sequi duo illa incōmoda. Prius enim non sequitur, quia quacunque ratione sumatur Iustitia differt plurimum ab arte; si sumatur, vt virtus perspicuū est, cum ars non consideret circunstantias, quæ requirūtur ad actum studiosum, vt virtus. Si verò non sumatur, vt virtus, sed secundum suam propriam, & priuatam rationem, versatur iustitia circa bonum morale, nempe iustum & debitum, propter quod exigatur habitus virtutis, nempe iustitia quæ illud perficiat, & rectum reddat in genere moris, ars autem tantum respicit opus artificiatum, quod non est bonum morale, neque pertinet ad mores. Neque sequitur posterius incommodum, quia ipsa iustitia secundū se sumpta tantum elicit actum studiosum, aut saltem nata est talē elicere, & ita secundum se est habitus bonus essentialiter, & intrinsecè, cui omnino repugnat posse esse principium actus mali; quod si quis exerceat aliquando actum iustitiæ non iustè, nec cū debitis circunstātijs, talis actus nō elicitur ab habitu iustitiæ, sed à nuda potentia sine habitu, pertinetq; tunc talis actus ad Iustitiam materialiter tātum, & secundum substantiam, non autem formaliter, & propriè.

Quintum argumen. ostendit, quod iam docuimus in vltima obseruatione, nempe in actu cui desit aliqua circunstātia necessaria nō reperiri formalē rōnem Iustitię, nec illū actū esse iustitię formaliter & propriè, sed materialiter tātū.

Ad sextum dico verba illa D. Thom. solam iustitiam habere obiectum certum, & determinatum secundum se, non significare solam iustitiam habere proprium obiectum illi per se conueniens, cæteras autem virtutes aut non habere obiecta propria, aut habere illa per accidens, sed hunc esse sensum in disciplina morali assignari Iustitiæ proprium obiectum per se, idest diffinitū ex natura rei, quia absolutè, & simpliciter existit in rebus ipsis iustum, & debitum pro ratione dati & accepti, nulla habita ratione operantis. Reliquis verò virtutibus, aut non assignari obiectum, sed materiam circa quam versantur, vt temperantiæ delectabilia tactus & gustus, fortitudini pericula, aut si assignatur obiectum, assignari illud per comparationem ad ipsum operantem, iuxta rectam rationem. Quod alijs vocibus dedimus medium Iustitiæ esse medium rei, medium autem aliarū virtutum esse medium rationis.

Ad vltimum respond. imprimis misericordiam non respicere alterum sub ratione debiti, etiam si aliquando sit in præcepto. Est enim duplex debitum, aliud quod habet ortum ex aliqua lege, aliud uerò quod nascitur, uel ratione alicuius rei acceptæ, vel ratione alicuius damni illati, uel ex pacto aliquo, aut conuentione, hoc posterius est uerè debitum alteri, & ex natura rei, & hoc respicit Iustitia, & ita dicit intrinsecè ordinem ad alterum sub propria ratione debiti. Misericordia uerò obligat quidem aliquando sub ratione debiti, sed tale debitum non est propriè debitum, sed secundum quid, nempe debitum ex lege, aut ex charitate similiter, quando quis sibi exhibet, quæ tenetur iure naturæ, sibi ipsi præstare non reddit sibi propriè debitum, sed debitum legi aut iuri; quomodo diximus initio huius art. omnem uirtutem dici Iustitiam, quia in actu cuiuscunque uirtutis persoluitur debitum legi. Quod uerò pertinet ad liberalitatem, dico illam respicere alterum, quatenus est quædā pars Iustitię, illamque participat, quod non tollit proprium esse Iustitiæ respicere alterum, sicut cum aqua calida calefacit, non tollit quin proprium sit igni calefacere, quia calefacit calore participato ab igne. Idem dicendum est de Religione erga Deum, pietate erga parentes, & alijs virtutibus quæ Iustitiæ adiunguntur.

Illum autem qui occidit se ipsum, ait D. Tho. q. 59. art. 3. ad 2. committere iniustitiam cōtra Rempub. cuius est pars, priuando illam suo ciue, & ita meritò punitur à Repub. & priuatur sepultura; in se ipsum tamen, ut quædam persona priuata est nullam committere iniustitiam, qui tam iustitia, quàm iniustitia respiciunt alterum.

Illud tantum hoc loco explicandum manet, quomodo asserat Arist. 5. Ethi. c. 1. nos à iustitia esse operatiuos iustorum & D.Tho.ar.seq Ius esse opus Iustitiæ, sic enim ex his locis licebit argumentari. Cum ex eodem Aristo. 2. de Ani. Obiectum sit prius habitu cuius est obiectum, nullum obiectum producitur à suo habitu, ergo si ius, vel iustum efficitur, & producitur à iustitia non est iustitiç obiectum, vt hic art. habet. Sed hæc dubitatio facilè diluitur, si obseruemus sæpè nomen obiecti. & termini transferri ad significandam actionem, quæ in illud tendit, quomodo nomen artificij, quod propriè significat rem arte constantem, translatum est ad significandam quoque actionem artis. Et hoc nomen sacrificium, quod propriè significat hostiam, quæ immolatur, translatum est ad significãdam actionem qua offertur; eodem modo actio qua reddimus alicui suum ius, & iustũ appellatur aliquando ius, & hac ratione dicitur iustitia operatrix iustorum, idest principium actionis iustè, & ius dicitur opus iustitiæ, idest actus iustitiæ. In hoc uerò art. vbi D.Tho. rem exactè persequitur, & proprietatem vocum expendit, docet ius, seu iustum esse obiectum iustitiæ, & id ad quod terminatur actio iustitiæ.

ARTICVLVS II.

An conuenienter diuidatur Ius in Naturale, & Positiuum?

QVAERERE statim aliquis hic posset, cũ ius, quod est obiectum iustitiæ, & de quo in hac q̃ō. agit D.Tho. sit iustum debitum alteri. ius autem quod communiter diuiditur à DD. in naturale & positiuum, diuinum vel humanũ sit lex, quæ duo constat ex art. præced. diuersa esse, quorsum D.Thom. hæc ita misceat, & confundat. Tollitur tamen facilè hæc dubitatio, si consideremus, legi hæc duo conuenire. Primò, vt dicatur ipsa ius à iure, seu iusto, quod est obiectum iustitiæ. Secũdò esse regulam, quæ præscribit quod sit iustum, & debitum: iuxta quam considerationem nihil hic confundit D. Tho. sed persistit in propria significatione iuris: explicando enim quotuplex, & quale sit ius, idest lex quæ præscribit iustum, explicatum simul manebit quotuplex & quale sit iustum, quod est obiectũ iustitiæ, de quo hic agitur.

Ad intelligenda, quæ in hoc ar. docet D.Thom. obseruemus primum ex eodem 5. Ethic. c. 1 t. lec. 2. cum lex dicatur ius à iusto, quia est regula iusti, iustum autem dicatur in ordine ad alterum. si propriè & strictè loquendum esset, illam tantum legem dicendam esse ius, quæ est regula iusti, & debiti alteri, ex communi autem vsu loquendi iam inoleuit, vt quæcunque lex dicatur ius, etiam si præscribat, quæ ipsimet homini conueniunt sine vllo ordine ad alterum cui aliquid debeatur, quomodo temperatè viuere dicitur esse iuris naturæ.

Obseruemus secundò ius naturale variè a DD. definiri: ab Vlpia. enim definitur. l. 1. ff. de iure & iustit. [Quod natura omnia animalia docuit,] quam definitionem, deinde expendemus à D. Isidoro dist. 1. can. Ius naturale diffinitur. [Quod omnibus commune est, & vbique instinctu naturæ non constitutione aliqua habetur.] Cui diffinitioni similis est illa Aristo. 5. Ethic. cap. 7. [Quod vbique eandem habet vim, & non quia videtur,] q.d. quod ex natura rei iustum est & debitum, & non ex hominum beneplacito, vel constitutione. Similis etiam est illa Cicer. lib. 2. de Inuentio. c. 5. [Ius naturale est, non quod opinio hominum, sed quod innata quædam vis naturæ omnibus inseruit.] Alij breuius ius naturale est, quod à natura est. A natura autem aliquid esse dicitur, vel instigante & inclinante, uel saltim docente, & admonente, quæ omnes definitiones in unũ ferè coincidũt, possumusque ex omnibus hanc vnam constituere, ut ius naturale sit, quod lumine naturali intellectus nostri nouimus esse faciendum, & ex natura rei æquum est, & iustum, vt reddere depositum, quia hoc ex natura rei est æquum & iustum, & solo lumine naturali intellectus nostri apparet esse faciendum.

Vnde quærenti qua ratione cognoscere liceat, quæ sint iuris naturalis, respondendum est, cognoscendum esse ex dictamine rectæ rationis & natura rei, verbi gratia, dictat recta ratio pensata sola, & nuda rei natura citra omnem hominum opinionem, honorandos esse parentes, hoc est iuris naturalis. Dixi ex dictamine rectæ rationis, quia si iudicium rationis deprauatum sit odio, vel amore, aut praua cõsuetudine, quod talis ratio dictat non est ius. Qua de causa, vt docent Aristo. 6. Ethic. c. 11. & D Tho. superius agens de prudentia. q. 49. ar. 3. dictamen rectæ rationis sumendũ est ex sensu, & iudicio seniorum, prudentum, & proborũ, credendumq; potius illis in rebus moralibus, quàm rationibus, quæ nobis videbuntur forsan efficaces, & optimæ, quia in his iudicium rationis liberius est ab omni passione qua perturbetur. Eadem de causa constituitur ibi à D. Tho. docilitas pars prudentiæ, quia prudentiæ est in moralibus sapientibus, & prudentibus, magis quàm proprijs rationibus assentiri. Idem docet copiosius 1. 2. q. 91. artic. 2. & q. 94. art 2.

Ius verò positiuum, quod Arist. vocat legitimum, siue legale, est quod habet vim ex uoluntate, & præscripto legislatoris. Legislator autem ille solus est, qui habet authoritatem, qua potest compellere alios ad obseruãdam legẽ, quia est de ratione legis habere uim coercitiuam. Quo fit ut ius positiuum, de quo hic est sermo institui, tantum possit à tota Repub. vel à Principe, in quem Respub. suam authoritatem transtulit: quia hi soli habent authoritatem obligandi alios, & compellendi.

Ius autem quod nascitur ex priuata conuentione, qua ciues aliquid inter se constituunt, non est ius positiuum, nec lex, cum lex detur à superiori suis inferioribus, sed dicitur pactum, vel fœdus. Vbi silere non possum obseruandam esse immensam Dei bonitatem & clementiam, qui legẽ quã hominibus tulit pactum, & fœdus toties voluit appellari, vt inter amicos, & conciues fieri solet: tabulas quoque in quibus legem suam descripsit, & locum in quo illas iussit recondi, tabulas fœderis, & arcam fœderis, veluti pacti, & cõuentionis inter amicos, & sodales nuncupauit.

Ex his definitionibus iuris naturalis, & positiui, sequitur, ista duo iura sic differre, vt quemadmodum quædã sunt pręcepta, quia natura sua & intrinsecè sunt bona, alia uerò cum essent indifferentia reddita sunt bona, quia pręcepta. Et similiter quædam sunt prohibita, quia natura sua & intrinsecè sunt mala, & fugienda, etiam si nulla lege prohiberentur, alia verò cũ à se ipsis mala non essent, reddita sunt mala, quia prohibita, ita quoque ius naturale ex natura rei citra vllam humanam, vel superioris alicuius legem obligat per solum dictamen rectę rationis, ius autem positiuũ non obligat ex natura rei, sed solo præcepto superioris. Propter quod dixit Arist. loc. cit. [legitimum, idest ius positiuum, illud esse, quod antequam sit positum parum refert an fiat, postquam autem positum est, plurimum refert an obseruetur.]

Ex his fit conclusio, qua respondet D. Thom. quæstioni huius art.

Conuenienter diuiditur Ius prima sui diuisione in naturale, & positiuum.

PROBATVR: Ius idem est, quod iustum, & debitum (quod D. Thom. vocat hic æquale, vel adæquatum alteri) sed quod aliquid sit iustũ & debitum alteri, potest his duobus modis contingere, aut ex natura rei, & dictante recta ratione, quod vocamus ius naturale, vt quod depositũ reddatur, aut ex beneplacito, & constitutione Principis, vel Reipub. vt quod modius tritici tanti vendatur, quod uocamus ius positiuum; Ergo.

Circa hunc art. nonnullæ sese offerunt controuersiæ. Quarum prima est circa hanc diuisionem Iuris.

AN DIVISIO IVRIS PROPOSITA hic à D. Tho. in naturale, & positiuum sit optima, & sufficiens.

t
d.
Ratio dubitandi est, quia apud Iurisperitos quorū in hac parte maxima debet esse authoritas, diuiditur ius prima sui diuisione, in ius naturale, gentiū, & positiuum, vt videre est. ff de iust. & iu. per varias leges, & in decretis dist. 1. per varia capita.

Secundò ius in hoc ar. idem est, quod lex vt constat, lex autem ex D. Tho. 1. 2. q. 91. est quadruplex, æterna, diuina, naturalis, & humana, vnde similiter oportebat quadruplex quoque constituere ius.

Tertiò ius naturale non est propriè & verè ius, malè ergo constituitur tanquam vnum ex membris illius diuisionis. Anteced. ita ostenditur: Ius naturale repetitur in brutis. sic enim definitur à Vlpia. l. citata. [Quod natura omnia animantia docuit,] probatque eandem definitionem Iustinianus Cæsar Instit. de iure naturali gentium & ciuili: at ius & lex non reperitur in brutis, & expertibus rationis. Sicut nec Iustitia, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 91. artic. 2. ad 3. Ergo.

Quartò. Si quæ pertinerent ad ius naturale hæc certè, Religio, & cultus Dei, obedientia & pietas erga parentes, & patriam, vim vi repellere, at hæc ex Iurisconsultorū sententia ad ius gentium pertinent: Religionem namque in Deum constituit Pomponius. ff. de iust. & iust. l. 2. inter iura gentium, & eodem tit. l. 3. vim vi repellere vocat Florentinus ius gentium.

Circa hanc controuersiam duo reperiuntur extremi errores. Prior fuit quorundam antiquorum asserentium, nihil esse iustum secundum naturam, sed id tantum esse iustum, quod cuique Prouinciæ vel Genti videbatur iustum, & ab eis obseruabatur, & ita negabant omne ius naturale. Huius erroris meminit Arist. 1. Ethic. c. 3. & lib. 5. cap. 7. Et D. Aug. 3. de Doctri. Christia. c. 14. [Quidam (ait) varietate innumerabilium consuetudinum commoti dixerunt nulla esse iusta per se, sed vnicuique genti suam consuetudinem iustam videri.] Similis est hic error illi Eraclyti, qui vt refert Aristot. 4 Metaphy. dicebat nihil esse per se verum, sed quod cuique videtur id verum esse, vnde inferebat omnes opiniones esse veras, similiterque diceret in Moralibus nihil esse bonum, vel malum natura sua, sed quod cuique videretur. Huius etiam erroris videtur fuisse Petrus de Aliaco: arbitratur enim nihil secundum se bonum esse, aut malum, sed quidquid præceptum est, bonum esse, quia præceptum est, similiter quidquid prohibitum est, malū esse, quia prohibitum est, ex quo inferebat Deum posse mutare omnia præcepta decalogi.

Alius error est priori omnino oppositus nullum esse ius positiuum humanum. Sed qui id sentiunt in duplici sunt differentia: quidam enim eorum absolutè, & omnino negant ius humanum positiuum, asserentes nos esse liberos ab omni humana obedientia. Ita Vuicleph, & Vualdenses, & eorum sectator Lutherus in suo libello de captiuit. Babylo. (vt refert Ioann. Coeleus in Actis Luth. anno Domini 1520.) Cuius hæretici adeo creuit insania, vt non erubuerit tradere publicè igni sanctorum Patrum decreta, & ius Pontificium, fecissetque petora in Iure Ciuili, nisi timuisset ciuilem gladium, qui Ecclesiæ censuram non timuit. Suscitarunt hi hæresim iam sopitam, & eam reuocarunt ab Orco. Enim enim ante 1600. annos Iudas ille Galilæus, qui voluit haberi pro Messia, qui docebat fideles, vt Dei filios liberos esse ab omni humana potestate, cui errori nitebatur illa interrogatio proposita Christo, liceret ne dare cēsum Cæsari. De quo errore latissimè D. Tho 1. 2. q. 95. ar. 1.

Alij verò iudicarūt obediendum, quidem esse hominib. non tamen absolutè, sed quando præcepta, & leges eorum continent quæ iam aliàs iure naturali, vel diuino præstare teneremur. Ita Ioann. Gerson vir alioqui eruditus & pius, Tract. de vita spirit. p. 3. lec. 4. de quo errore nos infra copiosè agemus. q. 77. art. 1.

Obseruemus etiam de iure bifariam nos loqui posse, aut eo modò quo loquuntur Philosophi Morales, ea solum cōsiderando, quæ pertinent ad ordinem naturæ, & quæ lumine naturali attingi possunt, aut eo modo, quo agunt de iure Theologi, considerando etiam quæ superant totam naturam, & supernaturali lumine sunt nobis manifestata. Si priori modo ius consideretur, non comprehenditur sub iure illud quod diuinum est, & reuelatum: hoc enim neque pertinet ad naturæ ordinem, sed gratiæ, neque lumine naturali hominibus innotuit, sed sola diuina reuelatione: & ita non potuit attingi à Philosophis moralibus, qui tantū considerarunt ius pertinens ad naturæ ordinem, & quod ipsi lumine naturali agnouerunt. Si verò posteriori modo, comprehenditur etiam sub iure illud diuinum, cū habeatur per solam diuinam reuelationem.

His positis sit prima assertio contra primum errorem.

PRIMA ASSERTIO.

Contra fidem, & Philosophiam Moralem est negare esse aliqua ex se, & natura sua iusta, & debita, & consequenter esse aliqua à iure naturali.

Probatur in primis esse contra fidem. Rom. 2. [Gentes (inquit Pau.) quæ legem non habent naturaliter, quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendūt opus legis scriptum in cordib. suis.] q. d. vt ab omnibus explicatur, & verba ipsa indicant. Gētes, quæ non habent legem scriptam & ius positiuum, habere in cordibus suis scriptam legem naturalem.

Secundò, fides est, ante omnem legem scriptam, & positiuam fuisse peccata, & iniurias, quibus aliqui homines alios afficiebant: nam ante omnem legem scriptam Cain occidit Abel, illumque tanta affecit iniuria. Nemrod venabatur homines. Sodomitæ erant viri pessimi, & iniqui, at omnis iniuria, vt nomen ipsum sonat est contra ius, ergo violabatur necessariò ab iniquis, & prauis hominibus aliquod ius, non quidem positiuum, cum hæc præcesserint omnem legem scriptam. Ergo naturale.

Tertiò de fide est, saltem hæc duo præcepta de credendo vnico vero Deo, & illo diligendo, ac colendo esse omnino indispensabilia, etiam per absolutam Dei potentiam, (vt dimittamus nunc alia præcepta decalogi, de quibus statim dicemus,) at si huiusmodi præcepta non essent naturalia mutari, & variari possent saltem à Deo, nam quæ iuris tantum positiui sunt possunt mutari, sicut potest Princeps legem quam edidit abrogare, vnde posset Deus cōcedere, vt aliquis in eum non crederet, vel ipsum non amaret, sed odio haberet, quæ omnia abhorret ipsa natura.

Quod autem repugnet etiam error iste verè Philosophiæ, constat ex Aristot. 1. Retho. ad Theodec. c. 3. & in Rethoricis ad Alexan. c. 1. & lib. 1. Magnorum Moral. c. 34. & 1. Ethic. c. 3. & 5. lib. cap. 7. in quibus locis docet esse ius naturæ, illudq; definit. Tullius etiam varijs in locis idem docet, maximè in lib. de Nat. Deo. li. 2. de inuentione, in lib. de legibus, in lib. de Aruspicum responsis. Idem docuerūt Vlpianus, Celsus, Iustinianus, Cæsar, Florentinus, & alij innumeri Iurisconsulti, quos constat præstantissimos fuisse Philosophos. Vt dimittam nunc D. Iustinum Marty Basilium, Chrysost. Ambro. Aug. Isidorum, & alios grauissimos Ecclesiæ Doctores, in quorum operibus passim fit mentio iuris, ac legis naturalis, quos etiam nouimus plurimum in omni Philosophia profecisse.

SECVNDA ASSERTIO.

Error etiā est in fide omnēq; politicam gubernationē destruens negare esse aliquod ius positiuum humanum.

Hæc est contra omnes hæreticos citatos; ostenditq; illam copiosè. D. Tho. 1. 2. q. 95. ar. 4. & q. 96. artic. 4. Mag.

Mag. ft. Soto lib. primo de Iustitia. q. 5. ar. 4. & q. 6. ar. 4. Roffensis ar. 37. contra Luth. estq; aperta doctrina Philosophi. 5. Ethic. c. 7. vbi definit ius positiuum, quod ipse vocat legitimum, [quod à principio nihil refert, an sic, vel aliter se habeat, at verò postquam positum est, multum interest.] q. d. pendere illud totamq; ipsius vim ex hominũ impositione. Hæc conclusio copiosè à nobis tractanda est. q. 77. ar. 1. vbi agemus de pretio a Principe, vel Repub. statuto, eo lectorẽ mittimus, ne eadem sæpe in eodem opere repetamus.

TERTIA ASSERTIO.

Diuisio iuris, quam hic proponit D. Tho. in ius naturale, & positiuum optima est, & suo instituto maximè accommodata.

Ratio est, quia D. Tho. in hoc art. sequitur Philosophos morales potissimè Arist. ex cuius doctrina. 5. Ethi. c. 7. desumptus est hic art. vt licet colligere tum ex probationibus, quas habet in corpore art. tum ex argumento in cõtrario, qua ratione consideratum, & sumptum ius non includit illud, quod diuinum est, & supernaturali lumine cognitum, sed illud tantum, quod lumine naturali innotescere potest, huiusmodi autem duplex tantum est aut naturale, aut positiuum. Quod apertius indicat in solutione 3. argum. dicens; [ius diuinum non comprehendi sub hac diuisione,] insinuans se non agere de iure secundum totam suam latitudinem, vt dicitur etiam de diuino, & supernaturali, sed de eo tantum, quod pertinet ad ordinem naturæ, & quod Philosophi agnouerunt, quia hoc sufficit huic loco, & præsenti disputationi, in qua tantum instituit propriam rationem iuris deprehendere, vt ex ea colligat, deinde propriam quoque rationem, & naturam Iustitiæ.

QVARTA ASSERTIO.

Si Theologicè, & iuxta totam suam latitudinem ius diuidere velimus sic distribuendum est; vt prima diuisione distribuatur in diuinum & humanum.

Diuinum est cuius author, & principium est Deus, Humanum verò cuius author, & proximum principiũ est homo. Secundò ius diuinum distribuendum est in aliud, quod pertinet ad ordinem naturæ, quod possumus vocare ius diuinũ naturale, vt honorare parentes, aliud verò quod pertinet ad ordinem gratiæ, quod possumus vocare ius diuinum supernaturale, vt præceptum baptismi. Tertiò ius diuinum, quod pertinet ad ordinem naturæ diuiditur in ius diuinum naturale commune, quod scilicet, & recta ratio naturalis omnibus insinuat, & Deus expressè præcepit, vt honorare parentes; Aliud verò quod potest vocari superadditum naturæ, ex placito diuino, quod scilicet spectat etiam ad ordinem naturæ, & gubernationem politicam hominum, habeturq; per aliquam particularem reuelationem diuinam, cuius generis sunt omnia præcepta iudicialia veteris legis.

Similiter ius diuinum pertinens ad ordinem gratiæ duplex est, aliud commune, & necessariũ in omni statu, adeoq; coniunctum, & quasi connaturale ipsi gratię, vt in nullo statu potuerit haberi gratia sine his, quæ sunt huiusmodi iuris, cuius generis sunt præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, quia sine his virtutibus in nullo statu haberi gratia, neque etiam in statu naturæ: Aliud verò est quasi superadditum ipsi gratiæ ex diuina institutione, non quidem idẽ, & commune in omni statu, sed diuersum iuxta diuersos hominum status, quomodo erant iuris diuini in veteri lege præcepta ceremonialia, in noua verò præcepta Sacramentorum. Ius autem humanum diuiditur in ius gentium, & positiuum, de quibus sequenti articulo disseremus.

VLTIMA ASSERTIO.

Ius naturale et positiuum licèt eidem præcepto possint conuenire, vt illi Non occides, & similibus, quæ & natura docet, & leges etiam humanæ præcipiunt, differunt tamen reuera si formaliter, & iuxta suas proprias rationes ista iura considerentur.

Patet ex differentijs, quas inter ipsa possumus assignare. Differunt enim primò ex parte causæ efficientis, cum iuris naturæ causa efficiens sit Deus, qui totius naturæ author est & institutor, iuris verò positiui homo; Respub. scilicet, vel Princeps. Differunt secundò ex parte causæ exemplaris: exemplar enim immediatum, & regula iuris naturalis ad cuius instar hoc ius debet regulari est lumen rationis mentibus nostris inditum, iuris autem positiui regula, & exemplar ad cuius instar debet illud à Legislatoribus institui, ipsiusque ęquitas, vel iniquitas pensari, est ipsum ius naturale, vt docet D. Tho. hic ad 2. & 1. 2. q. 95. ar. 2. Sicut inter horologia solare est recta regula, & exemplar (vt ait D. Aug.) eorum quæ arte constant. Differunt tertiò ratione latioris, & amplioris potestatis; ius enim naturale omnes obligat gentes & nationes, vbiq; & semper suã retinet vim, sicut & natura ipsa cunctis inest, & vbique ac semper. Ius autem positiuum eos tantum, qui illi Principi, vel legislatori sunt subiecti, ad alienos non se extendit. Denique ratione immutabilitatis, quia ius positiuum, etsi id nõ debeat facilè nec frequenter fieri, absolutè tamen, & per se loquendo mutari potest sola voluntate Principis, & Legislatoris, ius autem naturale si absolutè etiam loquamur, immutabile est, sicut & natura, quæ sibi ipsi semper similis est; quamuis vt in vltima controuersia huius art. docebimus, non sit eadem immutabilitas in omnibus principijs iuris naturalis.

Ex his facilè diluuntur argumenta initio proposita. Primum nullam habet vim, constabit enim art. seq. Ius gentiũ non esse constituendum, tanquam vnum membrũ diuidens ius prima sui diuisione, sed contineri sub vno ex membris diuisionis hic propositæ.

Ad secundum constat ex dictis in 3. & 4. Assertione esse quidem diuidendum ius in diuinum & humanum, si Theologicè loquamur, iuxta suum verò institutum D. Tho. optimè hoc loco more philosophorum Moralium distribuisse illud in naturale, & positiuum.

Sed quæres hic occasionẽ huius secundi argum. cur ius non diuiserimus etiam in æternum, sed tantum in diuinũ, naturale, & humanum, cum lex, quæ idem est, quod ius constituatur quadruplex æterna, diuina, naturalis, & humana. Magist. Soto lib. 1. de Iustitia q. 3. ar. 2. ad 1. sentit non esse constituendum, neque asserendum ius æternũ, quoniã ius, inquit, est illud iustum debitum, & æquum, quod in rebus temporalibus, & actionibus humanis reperitur, à quib. omnino alienum est quidquid habet rationem æterni.

Sed hæc solutio pace tanti Doctoris non est satis accommodata, quia ius de quo hic agimus est regula iusti & debiti, propter quod vt admonuimus alio nomine dicitur lex, regula autem præscribentes iustum, vt quod tibi non vis, &c. Depositum est restituendum: Damnum illatum reficiẽdum, &c. non minus æternæ sunt, quàm illa, de quolibet vera est affirmatio, aut negatio, imò verò nullum est ius naturale, quod non sit æternum. Secundò omnis lex est alicuius iuris præceptio, vel ordinatio. Vnde si aliqua datur lex æterna, erit etiam & ius æternum constitutum, & ordinatum à tali lege.

Tertiò certissimum est Iustitiam Dei esse ęternam, sed omnis Iustitia versatur circa aliquod ius, cuius est factiua, & operatiua, vt ait Arist. 5. Ethic. c. 7. Ergo si datur iustitia æterna qualis est Dei, dabitur & ius æternum, quod respiciat illa iustitia.

Respondent alij, vt sicut vnius, & eiusdem effectus datur aliquando duplex causa vna æquiuoca, & eterogenea, alia vniuoca, & homogenea, à qua effectus ille suscipit de-

mon-

tionem rationem, vt in homine sol & homo genuit, ita eius cum iuris datur lis dari duplex, vnam et cognitionem nempe legē æternam, quæ est præceptio quædam & regula prima secundum essentiam ex Deus in mente diuina, aliam verò homini genitam & eiusdem rationis, nempe legem naturalem, quæ est velut secunda regula eorum, quæ sunt de iure naturæ, participatio ab illa æterna, & impressa menti humanæ. Et ita licèt ius naturale sit effectus vtriusque legis & naturalis & æternæ, sumit tamen denominationem à lege naturali, quæ est proxima, & vniuoca causa ipsius, sicque dicitur ius naturale: non autē à causa æquiuoca, nempe lege æterna, & sic non dicitur aliquod ius æternum. Optima quidem solutio, sed cum ius accipiatur hic pro lege, nescio qua ratione negari possit dari quoque ius æternum, vt argumenta adducta contra Mag. Soto ostendūt.

Vnde erit hæc solutio magis accommodata de iure, & lege posse nos bifariam loqui, aut secundum se, vt est regula iusti & recti, aut quatenus proposita, & promulgata his à quibus obseruanda est priori modo datur lex æterna, & ius æternum, vt probatum est, posteriori verò modo, sicut via tantum ex tribus vijs potest regula iusti, & recti hominibus innotescere, & proponi, aut diuina reuelatione, aut naturali lumine rectæ rationis aut præscripto alicuius hominis: ita quoque triplex est secundum hunc modum lex & ius, aut diuinum, quod est à diuina reuelatione, aut naturale, quod est à tali lumine rectæ rationis, aut humanū, quod est ex hominum præscripto, præter mittimus verò hic legē æternam, siue ius æternum, quia illud vt est in mente diuina nulli est hominibus propositum, nec promulgatum, sed participatum solum, deinde aliqua ex his tribus vijs proposita. Qua de causa D. Thom. 1.2.q. illa 91. adduxit quadruplicem illam legem, quia agit de ipsa secundum se, & quatenus regula est, siue proposita & promulgata, siue non. Nos verò hoc loco constituimus, tantum in conclusionibus huius controuersiæ triplex tantum, ius diuinum, naturale, & humanum, qua agimus de lege, & iure, vt promulgato, & proposito hominibus, quomodo triplex tantum est, sicut tribus tantum vijs explicatur hominibus innotescit.

Ad tertium respondeo, Iurisconsultos in illis verbis improprie loqui de iure naturali, propriè enim sumptum nō reperitur in brutis, sed in solis hominibus, quemadmodū & solis conuenit iustitia, & lex. Quia autem ratione in brutis reperiatur impropriè, & communi quodam modo ius naturale, ita possumus explicare ex D. Thom. In homine est triplex inclinatio naturalis ad bonum: prima est communissima, quam habet ad esse, in qua conuenit cum quacunque re totius vniuersi; alia est minus communis, quam habet ad conseruationem suæ speciei per generationem sui similis, in qua conuenit cum omnibus animantibus: tertia est propria, & solius hominis, quatenus rationalis est, ad prosequendum bonum rationis. Iuxta hanc triplicem inclinationem habet homo varia præcepta, & iura naturalia. Primum tuendi, & conseruandi suum esse, quomodo est iuris naturalis vim vi repellere. Alterum multiplicandi speciem, & ita dicitur de iure naturæ commixtio maris, & fœminæ. Tertium viuendi iuxta rectam rationem, vnde orta sunt illa principia, Quod tibi vis, &c. Et hæc præcepta, ac iura tertij generis secundū istā tertiam inclinationē, quam habet vt rationalis, sunt quæ propriè constituūt ius naturæ, cum ius naturæ sit, quod præscribit lumen naturale rectæ rationis: & ita in solo homine reperitur propriè ius naturale. Quia verò reperiūtur etiam in brutis illæ inclinationes naturales, in quibus homo conuenit cū ipsis, & prosequuntur bruta quodam instinctu naturæ, illa bona ad quæ inclinantur, ideò constituitur in ipsis à Iurisconsultis ius naturale, sed impropriè, quia illa inclinat o in eis instinctus tātū naturæ est, & non dictamen aliquod naturale rectæ rationis.

Vltimum argum. art. seq. explicabitur, vbi ostendemus, qua ratione, quæ illud argumentum continet non pertineat ad ius gentium, sed ad naturale.

Secunda controuersia quæ hic se offert, est circa definitionem iuris naturalis.

AN IVRIS NATVRALIS detur ignorantia inuincibilis.

RATIO dubitandi est, quia si ius naturale est à natura docente vel instigante, cum vnicuique, vel solo lumine naturali sui intellectus constet, ad quid natura ipsum inclinet, non poterit dari ignorantia ipsius. In oppositum verò est ipsa experientia; nam fornicatio simplex, & vagus concubitus soluti, cum soluta prohibentur iure naturali, expetunt autem non modò olim, verum & nunc multas gentes simplicem fornicationem licitam iudicasse, in quo non errassent, si ius naturale esset omnib. euidens, vnde Apostoli in illo Concilio Hierosolymitano Acto. 15. præceperunt gentibus cōuersis ad fidem, vt iā multis ignotam, vt abstinerent etiam à fornicatione.

Postulat hæc controuersia videamus sint ne aliqui gradus in iure naturali, & qui sint illi, vel an potius omnia præcepta iuris naturalis sint æquè nota, & perspicua apud omnes.

Discipuli D. Thom. occasione eorum, quæ ipse docet. 1. 2. q. 94. ar. 4. constituunt tres gradus iuris naturalis. In primo collocant illa prima principia omnibus per se nota, & quæ nullus sanæ mentis potest inficiari. Bonum est amplectendum, malum fugiendum. Quod tibi non vis, &c. Et qđ tibi vis, &c. De quorum principiorum veritate, atque notitia nonnulli dictum volunt illud Psal. 4. [Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui] in quo plurimum decipiuntur, cum de nulla re ibi minus agat regius Propheta, quam de cognitione naturali iusti vel iniusti, lumen siquidem vultus Dei eo loco significat præsens auxilium, & fauorem Dei contra hostes. Est enim phrasis sacræ scripturæ auxilium Dei vocare lumen, claritatem, aut illustrationem vultus Dei; vt Psal. 66. [Illuminet vultū suum super nos, & misereatur nostri,] vbi posterior clausula prioris est explicatio. Ac vt rem illius Psal. 4. obiter enarremus; Agit in eo Dauid de fuga, quam parauit expulsus à Hierusalem à filio suo Absalon, vbi inter alia grauia, quæ in illa fuga ipsi acciderunt hoc eo memorat, voces suorummet amicorum, & multum de salute sua & remedio desperantium; [multi (inquit) dicunt, vel dicebant mihi (in illa fuga) quis ostendet nobis bona?] quis eripiet nos à tantis periculis, & malis, & illæsos in pristinam gloriam, & dignitatem restituet? cui querelę, & quasi desperantium improbæ voci Regius Vates in Deo sperans, respondet, [signatū est super nos &c.] q. d. confidite: nam cū uatum est super nos, & nobiscum habemus quasi signum, & vexillum militare lumen vultus Dei, auxilium & fauorem Dei, quod ego agnoscens, licèt vos diffidatis, ego non diffido, nec timeo, sed corde læto ac confidenti incędo, dedit hæc spes lætitiam in corde meo, hac spe fretus lætus incędo, certus Deum ipsum nobis omnibus affuturum in hoc bello, velut signiferum & antesignanum præbiturum opem, qua in bona nostra, pristinamq; dignitatem restituamur. Vtitur aūt præterito signatum est pro futuro, ad significandam suæ fidei, & spei certitudinem, qua fretus in medio summorum laborum, quasi iam Partha victoria lætabatur. Hic est verus, ac genuinus sensus istius Psal. 4.

In secundo gradu iuris naturalis constituunt propositiones illas magis particulares, quæ deducuntur ex illis primis principijs, consequentia adeo necessaria & facili, vt nisi quis stolidissimus sit illarum vim statim habeat perspectā, vt cum ex illo principio, Quod tibi non vis &c. sic inferimus, nolles bona tua ab alio te renuente accipi, debes igitur, & tu similiter bona alterius non accipere, nec furari. Huius illationis vim nullus, quantumuis rusticus, & simplex ignorabit, quam primum ei proponetur. In hoc gradu continentur præcepta diuina secundæ Tabulæ, quia omnia ex illis primis principijs per se notis, Quod tibi nō vis, &c. necessariò, & euidenter inferuntur.

In tertio autem gradu constituunt, quæ colliguntur ex principijs necessarijs, & in consequentia necessaria, sed ita vt illa

vt illa consequentia licèt necessaria sit, non tamen sit perspicua, & euidens. Et quæ huius tertij generis, & gradus sunt, adhuc inquiunt subdiuiduntur, sunt enim in duplici differentia: quædam quæ adhibita cura, & diligentia ab acutis, & sapientibus cognosci possunt euidenter, vt vsuram esse iniquam, & simplicem fornicationem malã. Hæc enim periti, & sapientes adhibito studio, & diligẽti discur su possunt ex primis principijs solo lumine naturali deducere. Alia vero sunt, quæ quamuis necessariò quoq; deducantur ex principijs naturalibus, non tamen possunt commodè ab hominibus intelligi sine aliquo superiori lumine supernaturali quo intellectus eorũ illustretur, maxime ob cæcitatem, & tenebras, quæ nobis ex peccato originali cõtigerunt, qualia illa sunt, non habebis Deos alienos, nõ facies tibi sculptile, &c. Ad hæc enim exactè cognoscenda opus fuit super naturali lumine, cum solo naturali experiẽtia teste paucissimis, & post longa tempora hæc præcepta, & eorum rationes innotuerint. Argumento est tam diffusa per omnes gentes, & nationes idolatria, donec supernaturalis Euangelicæ veritatis splendor prædicatione Apostolorum mundo illuxit.

Ex hac doctrina discipulorum D.Tho. facilè est proposi tam quæstionem ita diluere; vt asseramus non omne ius na turale euidens, sed quoddam esse per se euidens, & omnibus notum, ad quod pertineant illa prima principia, quę sunt in primo gradu, vel quæ ex eis colliguntur vna, aut al tera consequentia necessaria, facili, & perspicua, quæ constituimus in secundo gradu, vt præcepta secundæ tabulæ maximè quæ prohibent manum, & opus externum, Non occides, Non furaberis, &c. Quæ verò pluribus, & obscurioribus consequentijs, & discursibus indigent, vt colligãtur ex primis principijs, vel aliquo lumine supernaturali, vt præcepta primæ tabulæ, vsuram esse iniquam, simplicem fornicationẽ malam, & similia, quæ sunt in tertio gradu, esse quidem iuris naturalis, sed tale ius non esse per se notum nec euidens. Ita discipuli D.Tho. ex placitis ipsius.

Scotus autem in 3.distin.33.q.vnica, alia via procedit. Ait siquidem, ius naturale in duplici esse differentia, in primo gradu collocat illa prima principia practica omnibus per se nota, & conclusiones, quæ ex illis necessariò inferuntur: tum etiam illa duo præcepta primæ Tabulæ, non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei tui in vanũ, qua parte iam recedit à doctrina D. Tho. cum ille hæc duo præcepta cõstituat in tertio gradu, Scotus verò in primo, & supremo. Quod autẽ in eo gradu sit collocanda, ita docet Scotus. Ad primũ gradum pertinent propositiones per se notæ, & quę ex illis necessariò in facili, & manifesta consequentia deducuntur, sed hę propositiones, Deus est; Deus est summum bonum super omnia diligendum, & colendum, sunt per se notæ lumine naturali: ex quibus sequuntur in bona, facili, & cuius perspicua consequentia illa duo præcepta primæ tabulæ: Ergo pertinent ista duo præcepta ad primum gradum iuris naturalis. Maior, inquit Scotus certa est, minor patet: nam necessariò, & manifestè sequit, Deus est summè bonus, & super omnia amãdus, & colendus ergo cultus ipsius nulli alteri quàm ipsi soli deferendus: ergo non habebis Deos alienos. Similiter Deus est summè colendus, ergo cauendum diligenter, ne aliqua efficiatur irreuerentia: afficitur autem qñ benedictum nomen ipsius assumitur in vanum. ergo non assumendum in vanũ. Additque Scotus, quæ continentur in hoc primo gradu esse de iure naturali, propriè, & strictè loquendo.

In secundò autem gradu collocat, quæ sequitur ex prin cipijs practicis per se notis, non quasi in consequentia omnino, & simpliciter necessaria, sed maximè probabili, & congruenti, ita vt inferantur quasi maximè consona illis principijs, in quo gradu constituit omnia præcepta negatiua secundæ Tabulæ, Non occides, non mœchaberis, &c. Iudicat enim hæc probabiliter tãtum, & congruenter sequi ex primis principijs, nõ tamen omnino necessariò: vnde infert non esse ita simpliciter, & absolutè necessaria ad consequendum finem nostrum, sed esse tñ necessaria necessitate præcepti, q.d. teneri hoĩem ad ea obseruãda, quia sunt præcepta à Deo: ita vt si præcepta non essent, nõ esset peccatum eorum omissio. Colligit deniq; huiusmodi conclusiones esse, de iure natural. non propriè, & strictè, sed largè tantum, & communi quadam ratione.

Vnde iuxta hanc doctrinam Scoti propositæ quæstioni ita erit respondendum, vt quæ sunt de iure naturali propriè, strictè, & in primo gradu, illa sint euidentia, & manifesta omnibus: quæ verò sunt de iure naturali largè, & in secundo gradu, illa non sint euidentia.

Ex his duabus opinionibus quamuis prior illa sit multò verior, hęc autem posterior Scoti multa contineat falsa, & aliqua non satis tuta, in vtraque tamen est aliquid animad uersione dignum: & ita oportet, vt quid sentiẽdum sit, per nonnullas Assertiones explicemus.

Sit prima contra Scotum.

PRIMA ASSERTIO.

Abuti vocibus, & terminis profectò est, vocare ius naturale, quod non sequitur necessariò, sed congruenter tantum, & probabiliter ex primis principijs naturalib.

PAtet. Quod est natura sua habet vim vbiq; & semper, & non ex hoium opinione & condicto, illud profectò necessariò, & non congruenter tantum, aut probabiliter habet illam vim, sed ius naturale definitum est ab Arist. & rectè, vt constat ex Arti. præcedenti, [Quod ex rei natura vbique habet vim, & non quia videtur,]idest, non ex hominum condicto & opinione: ergo quæ iuris naturalis sunt necessaria sunt sua natura, & necessariò inferuntur ex primis principijs naturalibus. Et cõsequenter, quod ex eis probabiliter tantum, & secundum quandam congruentiã deducitur, non est iuris naturalis.

Secundò. Si quæcunq; dicuntur ex primis principijs, congruenter & probabiliter, licèt non deducantur necessariò, sunt iuris naturalis, totum ius ciuile esset dicendum ius naturale, cõstat siquidem omnes leges ciuiles esse col lectiones quasdã maximè consonas iuri naturali, & deriua ri à primis principijs ipsius secundũ quãdã congruẽtiam.

SECVNDA ASSERTIO.

Licèt ista diuisio iuris naturalis proposita à Scoto esset optima, (quod reuera non est) falsò tamen, & periculosè collocat præcepta secundæ Tabulæ in secundo gradu, qui ab ipso constituitur, idest, inter ea, quæ non deducuntur necessariò ex primis principijs: nec sunt simpliciter necessaria ad salutem, & necessitate finis, sed sola necessitate præcepti.

PRobo argumento eiusdem Scoti: Duo præcepta primæ tabulæ iuxta ipsum sunt propriè iuris naturalis, pertinentia ad primum gradum, & simpliciter, necessaria, quia sequuntur in bona, & necessaria consequentia, ex illo primo principio iuris naturalis per se noto, & simpliciter necessario, Deus est summum bonum, & summè diligendus. Sed præcepta secundæ tabulæ deducuntur etiã in bona & necessaria consequentia ex eodem principio, Deus est sũmè diligendus, ergo pcepta secundę tabulæ similiter sunt iuris naturalis per se, & propriè, ac simpliciter necessaria ad salutem. Maior cum consequentia perspicua est, minorem ostendam supposito. quod certissimum est, ex hoc antecedenti, Proximus est diligendus, sequi apertè & necessariò, ergo nulla afficiẽdus iniuria, non occidendus, nõ expoliandus iniquè suo honore, vel bonis, non accipiẽda, illi vxor, vel filia: ita Pau. Rom. 13.[Nam nõ mœchaberis, Nõ occides, Non furaberis, Non falsum testimoniũ dices, & si quod est aliud mandatũ in hoc verbo instaurat, & continetur, Diliges proximum tuũ sicut teipsum.] Et cõcludit [Qui diligit proximum, legẽ impleuit.] Hoc igitur constituto, sic argumentor. Ex isto præcepto, Diliges pro-

ximum tuum, deducuntur apertè, & necessario omnia præcepta secundæ tabulæ; sed hoc præceptum. Diliges proximum, sequitur quoque necessariò, & euidenter ex illo primo, Diliges Deum: Ergo præcepta secundæ tabulæ deducuntur etiam necessariò ex ipso. Minor hæc patet sic. Qui diligit Deũ, diligit quæ Dei sunt, & quę Deus ipse diligit: sed proximus est quid Dei, creatura, & opus ipsius: ergo dilectionē Dei comitatur necessario dilectio proximi. Vnde Christus Dominus cum præmisisset, [Hoc est mandatum magnum in lege, Diliges dominum tuum, &c. adiecit statim: [Et secundum simile est huic, Diligas proximum tuum &c.] Simile vocat, idest vnà cum illo præceptũ imo adeò necessariù illi consequens: vt arguat. B. Ioannes tanquàm à negatione consequentis ad negationem antecedentis, [Qui non diligit fratrem suum quem videt. Deum quem non videt quomodo potest diligere.

Scio huic argumento ita respondere Scotum. In dilectione proximi duo contineri, prius optare illi vt diligat Deum, optare illi gratiam, & alia bona, spiritualia, posterius verò diligere, & amare personam ipsius proximi optãdo ei vitam, salutē, honorem, & alia bona temporalia. Ex dilectione inquit Dei sequitur in bona, & necessaria cõsequentia dilectio proximi, quo ad illud prius, quod est optarè proximo gratiam, & charitatē ac vt Deum diligat & colat, nam qui verè Deum diligit, optat vt ab omnibus similiter diligatur: Dilectionis autem proximi quo ad alia bona temporalia quæ respiciunt illa præcepta secundæ tabulæ non sequi necessariò ex dilectione Dei, sed solum secundum quandam congruentiam quia congruit vt qui Deum diligit studiosè erga omnes se habeat. Et propterea non teneri nos ad illi simpliciter, & ex natura rei, sed solum propter legem positam, quàm legem inquit explicarunt Christus, & Paulus in illi locis.

Certè hæc solutio euertit, & torquet omnino germanũ sensum verborum sacræ scripturę. In primis cum Christus eodē omnino tenore verborum proponat dilectionē Dei, & proximi, quemadmodum proponit dilectionem Dei simpliciter, & absolutè, ita profectò, & proximi. Nunc sic argumentor dilectio proximi quam connectit Christus cum dilectione Dei, ita vt præceptum vnius sequatur necessariò ex præcepto alterius est simplex, & absoluta: Simplex autem, & absoluta dilectio non respicit quædam dona, & dimittit alia sed omnia quorum amicus ille est capax, quis enim sanæ mentis dicat me diligere proximum quem volo occidere, licèt optem illum mori in gratia. Ergo dilectio proximi cuius pręceptum sequitur necessario ex dilectione Dei omnia bona proximi respicit.

Secundò 1. Ioan. 3. Ex eo quod non subueniatur proximo per bona temporalia colligit Apostolus Ioannes defectum charitatis & dilectionis Dei; [Qui habuerit inquit substantiam huius mundi: & viderit fratrem suum necesse habere & nō fuerint commota viscera eius quomodo charitas Dei est in illo.] Ergo apertissimè iuxta hęc uerba. B. Ioannis dilectio proximi quę sequit̃ ex dilectione Dei non solũ respicit bona spiritualia ipsius, verùm etiã temporalia.

Tertiò: quando dicit Scotus ex dilectione Dei sequi dilectionem proximi in hoc sensu vt optemus Deũ diligi à proximo: percunctor aut hoc optatur propter gloriam Dei & bonum quoque ipsius proximi, aut propter solam gloriam Dei, vt Deus ab omnibus glorificetur. Si dicat primum, iam igitur pręter, gloriam Dei optatur, bonũ proximo vt bonum ipsius. Et ita ex dilectione Dei sequitur dilectio proximi quo ad omnia bona ipsius, quia qui alicui diligit bonum aliquod vt bonum ipsius, quodcunq; bonũ ei conueniens diligat oportet cum eadem sit omniũ ratio: Si verò dicat secundum, tali modo diligere reuera non est diligere proximum sed solum Deum patet, quia optare, vt proximus diligat Deum propter solam Dei gloriam nulla habita ratione boni quod inde illi prouenit, huiusmodi amoris solus Deus est obiectum formaliter & propriè. Vnde est argumētum, quemadmodum in dilectione Dei proprium, & formale obiectũ est Deus, ita in dilectione proximi (& si hæc dilectio vt sit meritoria referatur etiam in Deum,) ipsius tamen secundum se proprium, & proximũ obiectum est proximus, at si dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei hoc tantum haberet vt optaremus Deũ diligi ab ipso, tunc illius dilectionis obiectum nō esset proximus, sed solus Deus. Ergo in dilectione proximi non solum optamus vt Deus ab ipso glorificetur, verumetiam vt benè sit ipsi proximo. Et confirmatur quia aliter nō essent Deus, & proximus duo obiecta distincta, (sicut si quis optaret Deum diligi à proximo propter solum bonum proximi, & non propter gloriam Dei, talis amoris solus proximus esset obiectum, & non Deus:) At Deus, & proximus obiecta sunt verè distincta, sicut & præcepta quibus nobis præcipiũtur istæ duæ dilectiones Dei, & proximi sunt duo præcepta distincta, sic enim de ipsis loquitur Christus vt de duobus præceptis reuera distinctis cum ait: [In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ.

Deniquè dilectio proximi (illa etiam quæ ex charitate est) in hoc consistit, vt optemus illi creaturæ quia creatura Dei est, & ad ipsum Deũ euenire omne bonum ei conueniens, & nullũ accidere malum ergo dilectio proximi quæ sequitur ex dilectione Dei omnia bona proximi respicit.

TERTIA ASSERTIO.

Falsum est, & erroneum præcepta secundæ tabulæ non esse necessaria ad salutem simpliciter, & omnino, ac necessitate finis, sed sola necessitate præcepti.

PRobatur. Quemadmodum quidquid sequitur necessariò ex propositione de fide est etiá de fide, ita quoque quidquid sequitur necessariò, & apertè ex principio per se noto, & necessario necessitate finis est similiter necessariũ sed in hoc principium iuris naturalis. Quod tibi vis, &c. Et quod tibi non vis, &c. Est omnibus per se notum, & necessarium absolutè, & simpliciter, ac necessitate finis citra omne pręceptum positiuum: ex isto autem principio deducuntur apertè, & necessariò præcepta secundæ tabulæ, Non occides, Non furtum facies, &c. Ergo.

Secundò Paul. Rom. 1. agens de huiusmodi præceptis vt apparet ex contextu, ait [Gentes quæ legem non habent, idest positiuam vel scriptam [naturaliter] idest solo iure naturali inducti [ea quæ legis sunt faciunt,] idest seruant ea quæ præcipit ipsa lex positiua: Vnde sic argumentor. Gētes sine lege positiua seruant præcepta ista secundæ tabulę vt seruent ius naturale, aliter contra illud grauiter peccarent, gentes autem quibus nulla adhuc lex positiua proposita erat, tantum tenebantur ad ea præstanda quæ simpliciter & absolutè necessaria sunt, ac necessitate finis. Ergo. Et cõfirmatur, sicut antea argumentabamur cõtra negantes ius naturale. Ante omnem legē positiuam peccauit Cain occidēs Abel, peccabant cæteri qui vel vita, vel bonis, vel honore expoliabant fratres suos non alio nomine nisi quia violabant ista præcepta iuris naturalis, Non occides, Non furaberis, &c. cessare autem ab omni peccato est absolutè necessarium ad salutem, non solum necessitate præcepti verum etiam necessitate finis. Ergo.

Vltimò. Quemadmodum homini conueniunt hæc duo vt sit conditus ad beatitudinem, & vt sit pars huius Reipub. humanæ, ita habet duplicem finem sibi propositum, alium supernaturalem obtinendum per gratiam, nempe beatitudo æterna, & alium naturalem vt est homo, & pars Reipub. in quem inclinatur vel solo dictamine rectæ rationis, qui est pax, & trãquilitas Reip. qui finis in illũ vltimum supernaturalem sicut, & cætera omnia necessario quoque dirigitur, vnde tenetur homo non solum necessitate præcepti, verum etiam necessitate finis tam ad illa quibus directè, & immediatè indiget ad obtinēdam beatitudinem, quam ad ea sine quibus pax, & tranquillitas Reipub. haberi non potest Sed præcepta secundæ tabulæ simpliciter & omnino sunt necessaria ad pacem, & tranquillitatem Reipub.

pub.Ergo seruanda etiam homini absolutè, & necessitate finis. Vltima assertio contra alliquos Thomistas.

VLTIMA ASSERTIO.

Duo illa præcepta primę tabulæ. Non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei in vanum, &c. non sunt collocãda in vltimo gradu iuris naturalis, sed in secundo.

PAtet. Ad secundum gradum pertinent iuxta D Tho. quæ ex principijs per se notis deducuntur in consequentia facili, & necessaria sed ex illis principijs Deus est vnus, & super omnia diligendus ac colendus, sequuntur apertè & necessariò ista duo præcepta primæ tabulæ: quia si vnus & super omnia colendus ergo nulla afficiendus iniuria, afficitur autẽ maxima si alius quàm ipse habeatur pro Deo, aut nomen eius assumatur in vanum, vel afferatur ad confirmandum mendacium, vt optimè in hac parte argumentatur Scotus. Ergo: Quod autem sit per se notum lumine naturali Deum esse colendũ, & glorificandum constat ex B.Paulo Rom.1. Qui propterea facit inescusabiles illos veteres Philosophos, quia cum Deum vel solo lumine naturali cognouissent, non sicut Deum glorificauerũt: Quo etiam lumine compertissimum est cuius homini dilectioni, & gloriæ Dei valde repugnare iniuriã, & contumeliam, maximaque Deo inferri, si diuina honores alteri tribuantur, aut sanctissimum eius nomen in vanum vel cum mendacio assumatur.

Nec habet vim ratio illa omnes ferè gentes peccasse contra illa præcepta innumeris idolorum cultibus, non enim errarunt ex ignorantia illius principij ex quo ista præcepta deducuntur, nempe Deus est summè diligendus, & colendus, fuit enim hoc omnibus perspicuum vt docet Cic.2. De natura Deorum, neque ex deffectu luminis naturalis ad inferẽda illa præcepta ex huiusmodi principio, sed quia propter alia peccata quæ cõmittebãt contra ius naturale iusto Dei iudicio vt docet idẽ Paulus permissi sunt adeò errare circa Dei cultũ, & tãtas pati Idolatrię tenebras.

Ex his colligo tres esse gradus iuris naturalis, illos scilicet quos constituunt discipuli. D.Tho. hac tamen lege, vt in tertio illæ tãtum propositiones collocentur, quæ deducuntur quidem necessariò ex primis principijs lumine naturali, sed difficilè, & multo studio adhibito: vt vsuram esse iniquam, & simplicem fornicationem malam. Nã illæ in quibus præter lumen naturale ac ingenium, & studium, lumẽ etiam super naturale diuinæ reuelationis necessarium est, ad fidẽ pertinent & non ad ius naturale: Colligo secundò propositiones iuris naturalis aliquas esse euidentẽs & aliquas obscuras: Euidentes sunt quæ pertinẽt ad primum & secundũ gradum, vt prima principia per se nota, & quæ ex illis proximè in necessaria, & aperta consequentia deducuntur, vt præcepta secundæ tabulæ, & illa duo primæ. Obscuræ verò sunt, quæ pertinent ad tertiũ gradum veluti remotiores conclusiones, quæ licèt necessariò etiam deducãtur ex primis prĩcipijs, difficile tamẽ & multis discursibus.

Sed quæres hic, cum præcepta secundæ tabulæ constituta sint in secundò gradu, quo modo simplicem fornicationem quæ videtur etiam prohiberi sexto præcepto collocauerimus in tertio. Respon. apertè & in rigore vt dicunt sermonis sexto præcepto tantum prohiberi adulterium, non autem concubitum, soluti cum soluta, quod ex eo constat quia nonum præceptum quod est quædã maior esplicatio sexti. tantum prohibet concupiscentiam vxoris alienæ. Et explicatꝰ Ecc.23. vbi dicitur: [Omnis mulier relinques virũ suum peccabit, primò enim in lege altissimi incredibilis fuit,] Addit D.Tho. infra q.154.ar.8. quia in ea præceptum erat. Non Mechaberis: vnde idẽ D.Tho. illa q.ar.2. in quo agit de simplici fornicatione probat efficacissimè illum esse peccatum mortale ex alijs locis sacræ scrip. non autem ex istis verbis. [Non Mechaberis. Ratio autem quia ibi vtiꝰ in corpore ar. est quia natura ipsa (vt in omnibus animalibus est videre) quando ad educationem prolis vtriusque parentis cura est necessaria, non patitur neque admittit vagum concubitum, sed certum ac determinatum, vnius maris vniusque fœminæ propter quod in hominibus in quibus adeò necessaria est vtriusque parentis cura ad prolis educationem, tam in spiritualibus, quàm in tẽporalibus, ipsamet natura abhorret vaguum fornicariumq; concubitũ veluti educationi prolis maximè nocivum. Hæc autẽ ratio quæ ita efficacissimè ostendit quomodo iure naturali fornicatio simplex sit prohibita, non ad sextum præceptum, sed ad quartum pertinent quo sicut præcipitur filijs honor suorum parentum, similiter præcipitur parentibus cura, & debita educatio suorũ filiorũ. Ex dictis in hac secũda cõtrouersia facilè explicabitꝰ alia quæ huius quoq; loci est.

AN PROPOSITIO QVAE NEcessariò sequitur ex principijs naturalibus, est tamen nobis ignota donec multo studio intelligatur, sit dicenda ius naturale.

NOn desunt qui partem negantem iudicent probabilẽ his adductis rationibus. Cum de ratione legis sit obligare, ea verò non obliget donec promulgata reuera non sit lex, sed propositio quæ sequitur ex principijs naturalibus consequentia difficili & obscura quamdiu consequentia illa, & eius vis ignota est, perinde se habet ac si non esset promulgata, ergo donec sit nota, & perspicũa non est ius naturale.

Secundò ius naturale ex D. Tho.1.2.q.90.ar.2. & q.94. ar.2. ab omnibus potest cognosci: propositio autem de qua hic agimus non potest ab omnibus cognosci, sed à solis sapientibus, & his multo studio ac ingenio. Ergo.

Vltimò ius naturale ex Cicerone est, [quod non opinio genuit, neque humana traditio, sed uis quædam innata naturæ,] vnde illud tantum est ius naturale quod ista uis omnibus insinuat, & ostẽdit; sicut & ipsa omnibus innata est, ergo quod non omnibus vel sola ista vt est perspicuum sed à multis ignoratur, non pertinet ad ius naturale.

Opposita tamen sententia est verior: alioqui quæ præcedenti controuersia diximus contineri in tertio gradu iuris naturalis non pertinerent ad hoc ius. Probatur hæc sententia. Propositio quæ reuera sequitur ex principijs Geometriæ geometrica est, etiã si ignoretur ab innumeris vis illationis illius, ergo similiter quę deducitur ex principijs iuris naturalis etiam si ignoretur est ius naturale. Et confirmatꝰ ex D.Tho.1.2.q.94. ar.2. vbi aitꝰ [propositio per se nota non desinit esse talis eo quod aliqui illã ignorent. Et 1.p.q.2.ar.1. vbi docet Deũ esse per se notum, licèt à multis ignoretꝰ [Dixit enim insipiens in corde suo: Non est Deus]

Secundò lex positiua cum primũ maioribus regni promulgata est, obtinet iam vim legis, & si ab alijs ignoretur, excusaturque illam iustè ignorantes, non quia lex illam non habeat iam vim legis, sed quia eorũ ignorantia iusta fuit. Sed lex naturę & si à rusticis, & imperitis in huiusmodi propositione de qua hic agimus ignoretur, sapientioribus autem & doctoribus promulgata est: Ergo.

Tertiò Ius naturale est ex natura rei, natura rerum non mutatur propter nostram ignorantiam vel scientiam. Ergo quã sapiens conspicit esse iuris naturalis, quia deducitꝰ necessariò & si difficile ex principijs naturalibus, etiam si ab alijs ignoretur est simpliciter, & absolutè iuris naturalis.

Denique si is, qui modò ignorat necessitatem & uim discursus quo aliqua propositio ex his quas collocauimus in tertio gradu iuris naturalis postea vim illam, & necessitatẽ intelligat, est illi iam talis propositio ius naturale, ergo & antea erat quoque ius naturale: patet, quia quod semel est ius naturale semper fuit ius naturale, nec nostra cognitio efficit vt sit ius naturale quod antea tale non erat, sicut quod nũc statuitur ab Ecclesia tanquã de fide semper fuit de fide, non enim potest Ecclesia condere nouum articulũ fidei, sed tantum explicare, & proponere quod ignorabatꝰ.

Ad argumenta aūt adducta in oppositum facilis est solutio. Maior primi negāda est. Lex enim eo ipso, quo statuta est à Principe, vel Repub. est lex, etiam si nondū promulgata sit, licet non obliget subditos, nisi postquā promulgata sit. Ad secundū dico, verba D. Tho. ius naturale posse ab omnibus cognosci, ita esse accipienda, vt possit ab omnibus agnosci sine alio superiori lumine, quā naturali, siue facilè & perspicuè illud cognoscatur, siue difficile, & adhibito multo studio. Ad tertiū eadē est solutio: ius naturale esse, quod oēs docet illa innata vis, nō tamen est necesse, vt oē ius naturale vis ista æqualiter doceat, & indicet: aliqua, do cet facilè & prima, vel secūda consequentia, alia verò difficilè, & multis adhibitis cōsequentijs, longoq; discursu.

Sed quæres dimissis illis, quæ pertinēt ad primū, vel secundum gradū iuris naturalis, quę facilè cognoscūtur esse iuris naturalis: in bis quæ sunt tertij gradus, cū hæc difficilè ex principijs naturalib. deducātur, & à solis sapiētibus, qua rōne constabit, quæ sint iuris naturalis? Dico in his si oēs periti, & sapientes conueniāt aliquid esse iuris naturalis, reliquos qui minus valent ingenio, & sciētia debere stare communi illi omniū sapientū dicto: Quod si aliqua fuerit inter eos repugnātia, tūc si rōnes, quæ pro vtraque parte afferūtur sint ex æquo probabiles, & doctores, qui ita sentiūt eiusdem nois & dignitatis, liberū est cuiq; quā voluerit partem amplecti, si verò alteri parti faueāt rōnes plurimū vrgentes, & pleriq; ex sapientioribus, & doctoribus, in eam declinandū est à reliquis, etiam si oppositū videatur aliquæ rationes probabiles ostēdere, & aliqui doctores amplecti: Quia praui & indisciplinati ingenij est ex Arist. in omnibus rebus æqualem quærere demōstrationem, cum ergo res morales non possint nobis constare eadē certitudine, qua mathematicæ, si optimæ rationes, vnà cū plurimū & sapientiorū consensu aliquid ostēdāt esse iuris naturalis, ita profectò est sentiendum: meminisse enim hic oportet illius doctrinæ Arist. 6. Ethic. c. 11. quam superius attulimus, [in rebus moralibus standum potius esse seniorum, ac peritorum sententijs, quam demonstrationib.] In calce huius art. occasione eorum, quæ habet D. Tho. in solutione primi arg. offert se hæc controuersia.

AN IVS NATVRALE SIT *mutabile, possitq; in ipsum cadere dispensatio.*

CVm ius naturale sit ex natura rerum videri debet immutabile, ac idem omnino esse vbiq; & semper, vt ignis, qui quoniam natura vrit, vbiq; & quocunque tempore existat, vrit: In oppositū autem sunt multa iura naturalia, quæ videmus mutata esse: in primis iure naturæ omnia sunt communia, omnes nascimur liberi, iure autem gentium instituti sunt priuati aliquarum rerū dominia, factaq; rerum diuisio, & appropriatio. Et codē iure, qui vincuntur in bello iusto manent serui.

Secundò iure naturæ in matrimonio vnius viri vnica tantum debet esse vxor, quod ius naturæ explicauit Christus Math. 19. dicens Pharisęis, [Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio masculum & fœminam fecit eos, & dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erūt duo in carne vna:] in lege autem veteri habebat idem vir plures vxores.

Tertiò præcepta decalogi constituta sunt à nobis in secundo gradu iuris naturalis, legimus autem dispensatum esse in quinto cum Abraham, vt occideret filium, in sexto cum Osea, vt accederet ad fornicariam, in septimo cum Israelitis, quando acceperunt vasa aurea, & argentea Aegyptiorum, in quibus profectò non esset dispensatū, nisi hæc mutari possent.

Denique reddere depositū omniū cōsensu est iuris naturalis, at hoc passim mutatur, vt docet hic D. Tho. ad 1. Etenim. Si depositū, qđ apud me habes dis eius ita postulet, vt mihi, vel innocenti, aut Reip. graue damnū immineat, non est tunc reddendum, sicut nec gladius furioso. Ergo.

Postulat hęc controuersia videamus. An aliquod ius naturale sit mutabile, & quale illud sit? Vbi obseruandū est: sicut in speculatiuis propositiones necessariæ, & naturales sunt in triplici differentia: quædam.n. sunt sempiternæ necessitatis, quæ nulla ratione falsæ esse possunt aut mutari, vt prima principia: omne totū est maius sua parte. De omni vera est affirmatio, aut negatio. Deus est. Homo est animal rōnale. Aliæ sunt necessariæ, & immutabiles secundum ordinem, & constitutione naturæ, possunt tamen per diuinam potentiam, & miraculū mutari: vt cęlū mouetur, ignis vrit. Et ita hæc Deo disponēte possunt aliquo tēpore esse falsæ, sicut fuerunt aliquando falsæ, tempore Iosue, & in fornace Babylonis. Aliæ sunt tertij generis physicæ, & naturales, regulariter, & vt plurimum veræ, non tamē semper & vbique: vt quod dextera sit robustior sinistra, quod homo nascatur cum quinque digitis, hæ siquidem licet naturales sint, aliquando tamē aliter eueniunt. Eadem quoq; ratione accidit in moralibus, sunt.n. aliqua ita natura sua iusta & honesta, ut quæcūque ratione ab eis recedatur, cōmittatur necessariò iniquitas & iniustitia, & ita in eis nulla cadit dispēsatio, nec ius naturale circa illa pōt variari, vt prima principia practica. Bonū est faciendū, malum est vitandū: Quod tibi nō vis, &c. Et quæ ex his necessariò sequūtur, vt non furaberis: non occides: non est mētiendū. Hnc etiam pertinet primū quoddā principiū, quod reperitur in vnoquoq; genere rerū, quod ita continet primā, & intrinsecam iusti rōnem in tali genere, vt nullo etiam modo variari possit. Vt in matrimonio, matrimonia contrahēda esse quatenus expedit propagationi humani generis. Alia sunt velut in secundo gradu ex sua quidē institutione iusta, sed non ita intrinsecè, & necessariò quin per diuinā ordinationem mutari possint, Deo ita disponēte, ac dispēsante, vt habere vnā vxorē a iure naturæ est, Deo aūt dispēsante possunt haberi plures, sicut habuerunt patres Vete. Test. quia vnam tantū habere expedit quidem ad commodiorem educationem filiorū, & pacificam cohabitationē viri & vxoris, quæ est secūdarius matrimonij finis, non tamen est ita intrinsecè necessarium & iustū, vt oppositum, nempe habere plures sit simpliciter malū, & concedi non possit. Alia sunt tertij generis iure naturæ iusta, & vt plurimū ac regulariter obseruanda, dimittenda aūt aliquādo nō solū ex Dei ordinatione, verum etiam ex ipsa natura rerū, & recta ratione ita exigente ob aliquam circūstantiam loci, temporis, vel personæ: vt reddere depositum à iure naturæ est, at si furiosus gladium quem apud me deposuit postulet, vel hostis Reip. non teneor illi reddere. Viro tenetur vxor iure naturæ reddere debitum, non tamen si petatur tempore infirmitatis, aut loco indecenti.

Ex his sequitur solutio propositæ controuersiæ: Ius naturale in aliquibus esse omnino immutabile, & indispensabile, vt in primis principijs, & quæ ex illis necessariò deducuntur, quæ vocamus iusta primi generis: in aliquibus verò, sed paucis esse mutabile, aut ex diuina dispensatione, aut ex circunstantia aliqua, quæ vocamus iusta secundi, & tertij generis: Quo fit vt simpliciter, & absolutè dicendum sit immutabile, cum denominatio sumenda sit à maiori parte, & ex his quæ frequētius, & cōmunius eueniūt. Ita Arist. 5. Ethi. c. 7. vbi ait, [sicut in Physicis dicitur aliqd naturale, quia frequenter accidit secundū naturā, licèt possit aliquando mutari, vt hominem aptius vti dextera, quàm sinistra, licet contingat aliquando oppositum, vel esse ambidextrum, ita in moralibus immutabile vocari ius naturale, etsi aliqua sint à iure naturæ, quæ nonnūquam mutentur.] Simile docet D. Aug. lib. 3. de Doctri. Christ. cap. 14. Quod si quæras qua ratione licebit deprehendere, quod ius mutabile sit, quod verò omnino immutabile? respōdet idem Arist. [quia ius naturale est ex natura rei, in quib. natura est omnino immutabilis, & ius omnino quoque esse immutabile, in quib. verò natura mutabilis est, ius quoque mutari posse,] vnde subiūgit Arist. [Quia habēt dij naturā immutabilē ius est eis oīno immutabile, apud hoīes verò, qa sūt natura mutabiles ius eorū mutabile ē] q. d. iura diui

ta ficut & Deus ipse immutabilia sunt, humana verò mutabilia, ficut & homines mutati possunt. Quam Philosophi doctrinam sic nostro instituto accommodare possumus. Vt quorū natura immutabilis est (idest) quæ intrinsecè, & natura sua ita iusta sunt, vt habeant omnino intrinsecam, & innatam æquitatem, & opposita eorū intrinsecè innatam iniquitatem, & malitiā ius naturale circa illa sit omnino immutabile, ac indispensabile. Quo nomine omnia principia naturalia per se nota, tam practica, quàm speculatiua, vt Deus est amandus, Proximus diligēdus, Quod tibi non vis: Bonū est amplectendum: Fugiendū malum, sint omnino indispensabilia, & eadem ratione, quæ ex illis deducuntur necessariò, vt præcepta decalogi.

Nec repugnant his, quæ de Abrahā, Osea, & Israelitis adducta sunt. Abraham enim nō egit cōtra Dei præceptū, [Non occides] quia in eo (vt infra videbimus) solū prohibetur homicidiū iniquum, & contra rectam rationem, occidere aūt aliquem ex præcepto Dei, qui vitæ, & mortis dominus est, nec est iniquum, nec contra rationem.

Oseas verò iuxta cōem expositionem illius loci nō accessit ad fornicariam, vt cū ea fornicaretur, sed ad mulierē, quæ cū prius esset fornicatrix à Deo præcipiēte accepta est ab ipso in vxorem. Quamuis mihi in hac parte plurimū probatur expositio Pauli de Palacio, vt præcipiatur ibi sumere Oseas vxorem virginem, quidem vel honestā mulierem tempore quo nubebat fornicaturam tamen deinde, & fidem matrimonij violaturam. Ita vt vox illa, [sume vxorē fornicationū,] non qualis mulier illa fuisset, vel esset tempore contrahendi matrimonij, sed qualis esset in posterū futura, declaret. Fauet huic expositioni primò vox ipsa, sume vxorem fornicationū siue fornicatiam: quæ enim ante matrimoniū fornicata est, postea verò nihil tale committit, sed inuiolatam seruat viro suo fidem, non est dicenda vxor fornicaria, sed iam honesta: secūdò, quod subdit [fac filios fornicationū,] filij siquidem illius, quæ leges connubij obseruat, nequeūt dici filij fornicationū: Tertiò, quod sequitur, [quia fornicans fornicabitur terra.] Etenim cum instituere Deus ostēdere Oseę illo matrimonio, quam iuste esset populo suo infensus, præcipit ei sumat in vxorem mulierem, tempore quidem matrimonij honestam, sed deinde fornicaturam, vt domi suæ experiatur Propheta, quæ Deus ab illo populo Israelitico patiebatur, & iustas vindictæ per Caldæos in illū exercendæ causas, Vnde debet esse hic sensus, sume vxorem, quæ non seruabit tibi fidem, sed fornicabitur cū alienis, sicut terra hæc Israel fornicata est, & fornicans fornicabitur mihi. Hac ratione quadrat egregiè historia Oseæ habētis vxorem adulteram cū historia Dei, qui Remp. Israeliticam in primus illis Patriarchis Abraham, Isaac, & Iacob viris sanctissimis, & omnis idolatriæ, ac infidelitatis expertibus, velut honestissimam virginem duxerat in vxorem, vt ex ea filios susciperet veræ pietatis amicos, & ideo bonorū Dei hæredes, at Respu. illa vt mulier adultera, spiritualis illius connubij fide violata, suū Deum derelinquens, & Dijs alienis adhærēs, filios genuit idolatras, & in fide fornicatos, cui consonant verba illa Chr. sti ad ipsos. Generatio praua, & adultera, &c.

Vbi miror profectò Mag. Soto virum eruditissimum in suo 4. Dist. 33. q. 1. ar. 2. & apertius lib. 2. de iust. q. 3. ar. 8. iudicasse, præceptum forsan fuisse Oseæ, vt ad illam mulierem non velut propriam, ac legitimam vxorem, sed vt fornicariam accederet, generaretq; ex ea filios fornicationū, & illegitimos, ita vt non peccasset Oseas accedens ad illam, quamuis non suam vxorem. Hoc enim nulla ratione affirmari potest, cum commixtio viri, & fœminæ extra matrimonium ita sit intrinsecè mala, & turpis, vt nulla rationę possit honestari, imò neque Deus in ea dispēsare, vt docent D. Tho. & idem Soto in eo loco.

Quod verò pertinet ad Israelitas vasa Ægyptiorum deferentes, certissimum est illos nullum commisisse furtum, nec cum eis fuisse in septimo præcepto dispensatū, vt copiosè infra q. 66. ar. 6. cum D. Tho. ostendemus.

Quorum autem (vt ad Philosophi verba redeamus) natura mutabilis est (idest) quæ licèt sint iusta, non tamē ita intrinsecè, quin opposita eorum licita esse, aliquando possint, & rationi consona ex circunstantia loci, temporis vel personæ, ius naturale circa illud mutabile quoque est quando recta ratio dictauerit conueniennus esse in tali euentu ius illud non seruari: Recta autem ratio non huius, vel illius priuati hominis, sed aut superioris authoritatem habentis, aut totius Reipub. Vnde in huiusmodi, quæ non sunt intrinsecè mala, habet locum Epichia circa ius naturale, imò ius gētium est, velut quædam epichia, & moderatio huius naturalis in eis. Huius generis sunt omnia esse communia, natura omnes nasci liberos, vnicam habere vxorem, reddi depositum, & similia. Sunt quidem hęc iusta iure naturæ, non tamen ita intrinsecè, vt opposita sint intrinsecè iniqua, nec possit aliquando dictare recta ratio illa conuenire ex aliqua circunstantia. Propter quod huiusmodi iura mutata sunt, & aliquando est in eis dispensatū. Etenim quia populus fidelis erat apud veteres illos Patres exiguus, dispensatum fuit cum eis, vt plures haberent vxores, vt pluribus filijs generatis Dei cultus, & fidelium numerus augeretur. Quia nullus esset cultus agrorum nisi fieret eorū diuisio, cessauit illa rerum communitas dictante recta ratione. Quia iusto bello comprimendi sunt rebelles, dictante eadem recta ratione superatus in bello iusto, manet seruus illius à quo superatur. Quia furiosus sibi, & alijs accepto proprio gladio, quē apud me deposuerat nocere potest, dictat ipsa recta ratio, ne quādiu periculū istud imminet, gladium illi restituam. Huiusmodi autem mutatio iuris, quæ nascitur ex circunstantia personæ, vel simili causa, vt benè hic obseruat Mag. Soto, non tām est in iure, quàm in persona, cum semper maneat ius reddendū esse depositum, sed mutatio facta fuit in persona; quia enim furiosus reddit se incapacem recipiendi ensem, nō teneor donec sanę mentis efficiatur illum ei restituere. Qui plura circa hæc desiderat, legat D. Thom. pri. secun. q. 94. ar. 5. & q. 100. art. 4. & ibi Caiet. & in 5. lib. Ethi. lect. 12. & Magist. Soto in hoc art. & lib. 1. de iust. & iu. q. 3. art. 8. Nobis dicta sufficiunt.

ARTICVLVS III.

An ius gentium sit idem cum iure naturali.

PRÆTER ius naturale, & positiuum in quæ facta est prima diuisio Iuris, constituitur tā à Philosophis, quàm à Iurisperitis, & Theologis, aliud quod ius vocatur gentium, ad quod pertinent omnes illæ regulæ, & consuetudines, quæ ab omnibus gentibus, & nationibus obseruantur dictante recta rōne, tāquam iustæ & necessariæ ad conuictū & societatē humanam. Vt quod legati sint innoxij, quod agri sint diuisi. Exigitur propterea ad rectè intelligēdas omnes species iuris, & quæ sint propria cuiq;, quod plurimum refert ad disputationem de iustitia, vt qua ratione se habeat ius gentium, cum naturali, & positiuo videamus Huic quæstioni non respondet directè, & apertè hoc loco. D. Tho imò varijs in locis varia videtur sentire, quo circa, ut ipsius mētem, & quid sentiendū sit in hac quæstione commodius deprehendamus, singulorum opiniones tractemus oporteret.

Iurisconsulti constituunt duplex ius naturale, alterum primarium, quod faciunt commune nobis & brutis, alterum verò secundarium, quod vocant homini propriū: Et in hoc secundo genere collocant ius gentiū, vnde faciūt ius gentium quandam speciem iuris naturalis, adducti forsan affinitate, & similitudine, quam habent hęc duo iura inter se. Ita docuit Durandus Tractatu de legibus artic. 1. conclu. 1. vt refert Turrecremata in can. ius gentium. distin. 1. q. 1. Probaturque hæc sententia varijs rationibus, & testimonijs.

Primò conclusiones, quæ reducuntur ad idē principiū, & inferūtur per idem medium, debent pertinere ad idem

ius quamuis in aliquo distinguantur, sed nim vi repellere filios alere, quæ sunt iuris naturalis, & legatos esse innoxios agros diuidi oportere, quæ sunt iuris gentium reducuntur ad idem principium nempe naturam ipsam, & idem medium nempe inclinationem eiusdem naturæ, nec in aliquo formaliter differunt, sed in hoc tantum quod est velut accidentale, & materiale, vt ad vim vi repellendam, & alendam prolem omnia animãtia tàm homines, quàm bruta natura inclinet, ad incolumitatem verò legatorum, & agrorum diuisionem solos homines, ergo hæc omnia ad idem ius pertinẽt: nec alia ratione censenda sunt differre, quàm quod priora illa quæ vocamus iuris naturalis sint iuris naturalis primarij, posteriora verò quæ vocamus iuris gentium sint eiusdem quoq; iuris naturalis, sed secũdarij.

Secundò, & apertius. Sicut conclusio quæ deducitur ex principijs Physicis, est Physica, & q ex Mathematicis Mathematica, ita quæ ex principijs moralibus iuris naturalis est dicenda moralis, & iuris naturalis. Sed quæ sunt iuris gentium deducuntur ex principijs practicis, & moralibus iuris naturalis. Ergo: Maior certa est: Cur enim non furaberis, non occides &c. Sunt iuris naturalis, nisi quia deducuntur ex illo principio naturali practico. Quod tibi non uis, &c. vt habet D. D. Tho. 1. 2 q. 95. ar 2. & nos ar. præcedenti. Minor verò est eiusdem D. Tho. eadẽ q. ar. 4. vbi ait ad ius gentium pertinent quæ deriuantur ex principijs legis naturæ vt quædam conclusiones. Et confirmatur inductione & exemplo eorum quæ sunt iuris gentium. Iure enim gentium introductæ sunt emptiones, & venditiones, hoc autem ius sic deductum est à principijs naturalibus. cum homo sit animal sociabile debent homines interse conuiuere, hoc autem obtinere non valent sine mutuis emptionibus, & venditionibus. Ergo, Similiter diuisio rerum, quæ etiam est a iure gentium deducitur a principijs iuris naturalis hac ratione: Cultus agrorum necessarius est ad humanam vitam, a nemine autem colerentur si essent communes, cum sint homines ad communia desides, & alienorum cupidi Ergo vt colanẽ ac pacificè diuidendi fuerunt, & appropriandi.

Tertiò eodem præcepto, & iure quo obligatur quis ad finem obligatur etiam ad media illi fini necessaria, vt eodem iure quo obligamur ad tuendam vitam, eodem omnino tenemur sumere cibum vitę necessariũ, sed quę sunt iuris gentium sunt omnino necessaria ad tuendum ius naturę, & ea quę sunt a iure naturali, vt in exemplis modò adductis est videre. Ergo.

Quartò cum ius naturale non sit ex hominum condicto sed ex natura rerum, & vt dicebat Cicero [quod uis quędã naturę omnibus insetuit.] quæ sunt iuris naturalis non indigent aliqua speciali cõstitutione huius, vel illius Principis aut Reip. sed solo naturæ ductu reperiunẽ in hominibus: at quæ sunt à iure gentiũ reperiuntur similiter in omnibus hominibus benè institutis solo ductu naturę & dictamine rectę rationis, vt in singulis est videre. Ergo.

Quinto omne ius aut est naturale aut positiuum, ius gentium non est positiuũ, Ergo naturale. Maior constat ex precedenti ar. Minor probatur: primò quia ius positiuũ potest mutari, & abrogari à Principe vel Repub quamuis forsàn peccarent illud abrogando, factum tamen teneret, maneréntque subditi liberi ab illa lege, vt si tolleret Princeps legem qua statuit iustum pretium tritici sine iusta causa forsan peccaret, liceret tamen vnicuique vendere quanti posset iuxta usum fori. At ius gentiũ non potest abrogari à Principe vel Rep. Non enim potest Princeps aliquis efficere vt legati non sint securi, aut euertere diuisiones. & dominia rerũ quæ à subditis eius iusto titulo possident. Secundò quia ius positiuum non obligat nisi promulgatum, ius verò gentium nũquam est alicubi promulgatũ.

Sextò l. 1. ff. de iure, & iust. Vlpia habet [ius naturale omnibus animalibus, ius autem gentium omnibus hominibus est commune.] Ius autem quod idem, & vbique reperitur ac omnibus cõmune est, ex ar. præcedenti est naurale Cajus. codẽ loco. l. omnes populi: Et Iustitia. Cesar. instit. de iure naturali gentiũ, & ciuili, ac D. Isidõ. li. 5. ętimologiarũ ca. 4. sic habent. [Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud oẽs gẽtes custoditur, & vocatur ius gentiũ;] ius aũt quod naturalis ratio omnes homines docet, constat naturale esse. Pomponius eodem loco. l. veluti, & Florent. l. vt vim; Religionem erga Deũ, parentibus & patriæ parere, vim vi repellere, vocãt iura gentiũ, quæ omnia perspicuum est pertinere ad ius naturale.

D. Tho. non satis apertè, nec certè in hac quæstione loquitur; præsenti enim art. ait iustũ naturale duplex esse aliud quod simpliciter, & absolutè ex natura rerũ est iustũ, ac debitũ, quod vocat adæquatũ & commensuratũ, vt marem, & fœminam iũgi ad prolis generationẽ, parẽtes alere suas proles, aliud verò non absolutè, & simpliciter, ac ex sola natura reiũ, sed in ordine ad aliquẽ finẽ, vt diuisio, & appropriatio agrorũ. hęc. n. si agros ipsos secũdum se, & vt res quædam sunt respicias, non fuit debita, & necessaria, nec habet hic ager, vt res quædã est ex natura sua, vnde sit magis huius, quã alterius. Si verò consideres agrorũ culturam & pacificũ eorũ vsum, in ordine ad hũc finem fuit iusta, & debita, ac maximè necessaria illa agrorũ diuisio, & appropriatio, & hoc in quid est ius gentiũ: vnde cõstituit hic D Tho. velut alterũ membrũ, & speciem iuris naturalis ipsum ius gentiũ. Et in solutione secũdi arg. seruitutem (quam constat esse à iure gentiũ) ait pertinere ad secundũ modũ, vel membrũ iuris naturalis eorũ, quæ proposuit in corpore ar. Et in solutione 3. affirmat ius gentiũ non esse ex aliqua speciali institutione hominũ, sed ex dictamine rectę rationis naturalis, ius aũt quod à tali dictamine est, iuxta ea, quæ ex Cicero. hactenus documus naturale est. Idem docet in 7. c. 5. Ethi. lec. 12. vbi explicans illam diuisionẽ iusti, quam eo loco proponit Arist. in naturale & positiuũ, ius gentiũ reducit ad naturale ex mẽte Philosophi. In 1. autem 2. q. 95. ar. 4. docet apertè ius gentiũ distingui à naturali, & pertinere ad positiuũ; sequitur enim ibi D. Isid. qui loco citato ius positiuũ diuidit in ius gentium, & ciuile, eandemq; sententiam voluit nonnulli eius discipuli ipsum hoc quoq; loco habere. Quia cum habeat D. Th. de more proponere initio argumenta contraria sentẽtię, quam instituit amplecti, & deinde in oppositum argumentum, quod suæ sententiæ fauet, & vltimo loco quæ tãquã sibi contraria initio proposuit tandem diluere. In hoc art. argumenta probantia ius gentiũ esse naturale initio proponit, & vltimò diluit, argumentũ aũt in oppositũ est illa doctrina D. Isid. quam non diluit, imò reliquit tanquam veram, & amplectendam. Vnde est sententia Thomistarũ maximè Cardinalis Turrecrem. q. 2. in can. Ius ciuiẽ. Dist. 1. & q. 2. in can. Ius gẽtium eadem dist. ius gentiũ esse speciem iuris positiui: quod probant primo: ex loco adducto D. Isidori. can. illo. Ius autem, vbi diuiso prius iure in naturale & positiuum, hoc positiuum quod diuiditur cõtra naturale subdiuidit in ius gentium, & ciuile.

Secundò ratione: Ius naturale est absolutè iustum, & necessarium ex natura rei & non ex hominum consensu, aut probabiliter, & congruenter tantũ, vt constant ex præcedenti ar. contra Scotum, ius autem gentium non est absolute necessariũ neque ex natura rei, sed ex communi hominum consensu, quia ita congruit in ordine ad aliquẽ finẽ. Vt quod agri sint diuisi, & hic ab hoc domino alter ab illo possideatur nõ est necessarium absolũtè, nec illud exigit natura agrorum secundum se sumpta, cũ possent homines nisi natura ita esset deprauata habere omnia communia: in cõmuni laborare, serere, & metere, ac in communi viuere, vt in Repub. quam instituebat Socrates. Sed quia natura corrupta est & plena cupiditatis ac pigritiæ, iudicarunt omnes nationes, & gentes expedire ac congruere plurimum ad cultum agrorum, & decem inter homines tuendam, vt diuiderentur, & appropriarentur, vnde ex hominum institutione habet ortum ista diuisio velut expediens huic statui naturæ lapsæ.

Tertiò quæ sunt iuris naturalis habent in se ipsis naturalem bonitatem, & opposita illis innatam malitiam. At

quæ

quæ sunt iuris gentium non habent in se innatam bonitatem, ita vt opposita sint mala, vt patet in exemplo adducto. Iure enim gentium res sunt diuisæ, & appropriatę, huic iuri opponitur omnia habere in communi, quod non est malum, cū ita vixerint Apostoli in primeuo illo Ecclesiæ statu, & ita viuatur in Religionibus benè institutis, & vixissent homines in statu innocentiæ in quo nulla fuisset iniquitas aut malitia.

Quartò Ius naturæ complectitur omnem statum, ita vt quæ in statu naturæ corruptæ sunt a iure naturæ nō minus essent quoq; à iure naturæ, in statu naturæ integrè, vt Pietas in parentes: cura filiorū & similia: at eorum quæ sunt à iure gentiū multa sunt insta, & vtilissima in hoc statu naturæ lapsę propter corruptionē naturę, quę fuissent maximè aliena à pfecto illo statu innocentiæ, vt diuisio ista agrorū. Denique cum natura vnica sit, & simplex ac semper sibi similis, non possunt esse ab eodem iure naturali quæ sibi opponuntur, alioquin daretur perplexitas in lege naturali, quod est impossibile sicut, & in lege diuina. Sed communitas rerum est à iure naturæ similiter libertas omnium hominum, ergo rerū diuisio & appropriatio, quæ reuera illi communitati aduersatur, & seruitus quæ illi naturali libertati opponitur non possunt esse a iure naturæ, sunt autem hæc à iure gentium. Ergo necessariò hæc iura naturale, & gentium distincta sunt.

Ad intelligentiā huius controuersiæ obseruandum est, ius gentium esse medium inter naturale, & ciuile, ac propterea vtrique esse plurimum simile & affine, ac ab vtroq; etiam differre: hac enim ratione solent se habere media cum suis extremis. Conuenit ergo in primis cum naturali, quia vtrumque deducitur ex principijs primis, & per se notis iuris naturalis per modum conclusionis, dictante recta ratione: de iure quidem naturali patet hoc in præceptis decalogi, quæ sunt velut conclusiones necessariò deductæ ex illo principio: Quod tibi non vis, &c. de iure autem gentium patet etiam in exemplis illis adductis à Durando in secundo argumento de emptionibus, & venditionibus, ac diuisione rerum: deducuntur enim quoque ista ex illis principijs. Vita humana in pace, & tranquillitate conseruanda est: Homo est animal sociabile. Ex hac prima conuenientia sequitur secunda, etenim quia vtrumq; deducitur ex illis primis principijs omnibus per se notis, efficitur vt hæc quoque iura naturale, scilicet & gentium inde deducta omnibus gentibus sint communia, & ab omnibus dictāte recta ratione obseruentur, habeanturq; barbari, qui iura gentium non obseruant, sicut qui naturalia transgrediuntur. Conueniunt tertiò, quia sicut ius naturale non est aliqua lex scripta, ad quam constituendam alicubi homines vocati sint & conuenerint, sed illud omnium mentibus innata, quædam vis naturæ inseruit, eadē ratione Ius gentium, cum sit conclusio ex principijs naturalibus omnibus notis dictante recta ratione deducta, non est aliqua lex scripta, neque oportuit homines alicubi conuenire ad illud statuendum, sed ab omnibus sola ratione ducente & dictante receptum est, vt iustum, & in illud cōsenserunt. Ex quo sequitur quarta conuenientia, vt sicut ius naturale, quia omnium mentibus illud natura inseruit non indiguit aliqua promulgatione, vt haberet vim obligandi, ita nec ius gentium, cum recta ratio omnibus illud sufficienter insinuet.

Differunt autem ius naturale & gentium: primò, quia licet vtrumque deducatur ex principijs primis, & per se notis per modū conclusionis, differenter tamen, quia quæ sunt de iure naturali inferuntur in consequentia omnino necessaria ex sola natura rei, absolutè, & simpliciter sumpta, & per modum conclusionis absolutè, & omnino necessariæ, & adeò iustæ, vt oppositum habeat intrinsecam iniustitiam, vt in præceptis decalogi est videre, quæ hoc modo inferuntur ex primis principijs practicis, & pertinent ad ius naturale. Quæ autem sunt de iure gentium inferuntur quidem ex eisdem principijs discursu, & per modum conclusionis, non tamen absolutè, & simpliciter necessariæ, ac ea nuda, & sola natura rei, sed congruentis tantum, & conuenientis ad aliquem finem, ratione cuius illud iustum est, & optimum, sed non adeò, vt oppositū habeat intrinsecam iniustitiam: vt in exemplo toties adducto apparet. Diuisio enim bonorū sequitur quidem ex illo principio naturali: Vita humana est in pace, & tranquillitate tuenda: est quæ optima collectio qua inde deducitur, non tamen absolutè, & simpliciter necessaria, ac ex natura ipsarum rerum, sed congruens tantum, & plurimum conueniens. Etenim vt agricolantur, ex natura ipsorum parū refert habeantur ne in communi, vel sint diuisi, & appropriati huic vel illi domino, posita verò naturæ nostræ corruptione, hominum desidia, & incuria in rebus communibus, multorumque cupiditate & tyrannide, collecti est tāquam maximè congruens, & optima rerum diuisio. Estque maximè congruens hic discursus; Ad humanum victum oportet agros pacificè coli, ac diligenter, at si essent communes orirentur innumeræ lites, maléque colerentur, cū sint homines in rebus communibus seniores, ergo diuidantur, & appropientur. Non tamen est absolutè necessarius hic discursus, neque ita conuincit, vt oppositum sit malum & iniquum, nempe esse communes, vt constat de statu innocentiæ, ac primitiua Ecclesia, & Religionibus approbatis.

Hoc primum discrimen (pace quod tanti Doctoris dixerim) non satis obseruauit Magist. Soto, nec 1. lib. de Iustitia, q. 5. ar. 4. nec lib. 3. q. 1. ar. 3. iudicans similiter deduci, quæ sunt iuris naturalis, & quæ sunt iuris gentium ex primis principijs practicis per viam conclusionis. Ex quo infert præcepta decalogi seclusa lege scripta, esse de iure gentium, dici verò iuris naturalis, quia proximè, & immediatè, & vel vnico discursu ex illis primis principijs inferantur. Nam vt ex modò dictis constat, licèt vtraque deducantur ex primis principijs per modum conclusionis, aliter tamen quæ sunt iuris naturalis, quàm quæ sunt à iure gentium.

Secundò præcepta decalogi simpliciter, & absolutè asseruntur ab omnibus discipulis D. Thom. imò, & ab vniuersa Theologorum schola esse iuris naturalis, nec vllus est præter ipsum Soto, qui illa faciat iuris gentium. Denique si eo tantum nomine dicerentur esse iuris naturalis, quia proximè sequuntur ex primis principijs naturalibus, quæ remotè, & pluribus discursibus ex illis inferuntur, vt fornicationem esse malam, vsuram iniquam, non essent iuris naturalis, quod est absurdum.

Differunt secundò hęc duo iura, quod naturale cum sit deductum ex primis principijs necessariò, & absolutè nullo modo potest abrogari, neque in totum neque ex parte, etiam si in id homines consentirent, ius autem gentium cum deducatur ex illis, secundum congruentiam tantū, & ordine ad aliquem finem, ac vt circunstantiæ exigunt, potest aliquando ex consensu hominum abrogari, quando recta ratio ex aliqua circunstantia ita dictauerit. Non quidem in totum, numquam enim dabuntur tales circunstantiæ ob quas quæcumque sunt de iure gentium dictante recta ratione tollantur, potest tamen ex parte, nempe aliquod apud aliquos tolli. Ita videmus illud ius gentium, victos in bello iusto manere seruos, inter Christianos esse abrogatum, vt patet. ff. de captiuis. l. hostes. Vt si Hispanus Gallū in bello vincat, Gallus non manet captiuus, etiam si bellū esset iustum, quia ambo sunt Christiani, quamuis possit ex iusta causa per aliquod tempus detineri, non tamen vt seruus. Similiter (vt dicemus) si Rex Hispaniæ ex cōsensu omnium Hispanorum vellet abrogare ius, quo res Hispaniæ diuisæ sunt, & appropriatæ, quamuis forsan peccaret contra optimam gubernationem politicam huius regni, factum tamen reuera teneret, essentque omnia in Hispania communia, nec vllus aliquid sibi proprium possideret. Ex hac ratione est intelligendus Magist. Soto, cum ait lib. 3. de Iust. q. 1. art. 3. aliqua esse de iure gentium ita necessaria humano conuictui, vt nullo modo liceat in eis dispensare, sed dispensatio in illis esset nulla, constituitque exemplū

in di-

in diuisione rerum, intelligendus inquam est, si ista rerum diuisio, & appropriatio abrogaretur sola Principis authoritate, & dissentientibus ciuibus: tunc enim talis abrogatio esset nulla, & inualida, quia postquam semel facta est rerum diuisio, ciues sunt veri domini bonorum, quæ illis contigerunt, nec possunt eis expoliari ipsis dissentientib. nisi aut in pœnam alicuius delict, aut al qua necessitate boni communis ita exigente. Quod si ipsi consentiant po test illa appropriatio tenera abrogari, & factum tenetet (quamuis non expediat) liceretque cuius bona ista accipere absque peccato furti.

Cum iure ciuili conuenit etiam ius gentium. Primò, quia vtrunque deriuatur à iure naturali non necessariò, sed secundum quandam congruentiam. Secundò, quia vtrunque humana ratione discurrente introductum est, & ex consensu hominum, quamuis secundum magis & minus: quia ius ciuile ex beneplacito Principis, vel Reipub. sic enim definitur, [Quod quisque populus, vel ciuitas proprium, sibi constituit.] ius verò gentium ex communi consensu, & beneplacito omnium gentium, & nationum, licèt non omnino libero, sed quasi vrgente, & instigante dictamine rectæ rationis, quamuis non propterea desinat esse ex hominum consensu, quia ad illud vrgeat recta ratio, quia cũ illud non sequatur absolutè, & necessariò ex principijs naturalibus, sed secundũ quandam congruentiã tantum, vt huiusmodi cõgruentia haberet vim iuris, fecit communis omnium gentium, ac nationum consensus.

Differunt verò, quia ius gentium deducitur ex naturali, vt conclusio illata ex illo quodam discursu, & syllogismo, quomodo diuisio agrorum deducta est, vt constat ex illo principio Agri colendi sunt pacificè & diligenter: Ius autem ciuile non est conclusio deducta per discursum ex iure naturali, sed determinatio particularis alicuius regulæ vniuersalis ipsius iuris naturalis, vel iuris gentium. Verbi gratia, ius naturale est malè factores esse puniẽdos, quo autem supplicio sint afficiendi non determinat, nec definit ius naturale, statuit illud, ac definit ius ciuile: ita in hac prouincia sunt statuta hæc supplicia homicidis, illa latronibus in alia prouincia alia, Similiter ius gentium est, vt in Repub. sint emptiones, venditiones, locationes, & alij cõtractus, sine quibus humana societas constare non potest, vt habetur ff. de iure & iust. Lex hoc iure. Et Instit. de iure nat. §. ius autem: qua autem ratione fiant isti contractus, quibus pretijs, quibus temporibus, hoc definit ius ciuile.

Differunt secundò, quod ad constituendum ius gentiũ non oportuit, vt expositum est omnes gentes conuenire, sed sola recta ratione dictante in illud omnes cõsenserũt. ciuile autem quia est determinatio particularis alicuius regulæ vniuersalis, & ad res in particulari constituendas, attendendę sunt necessariò priuatæ, & particulares circũstantiæ cuiusque prouinciæ & temporis, oportuit propterea ad condendum ius ciuile homines, cuiusque Prouinciæ, & Reip. in vnum locum conuenire, inter se consultare, & inquirere, qua ratione regula illa vniuersalis suæ prouinciæ, & tempori sit accommodanda, interueniretque authoritatem Princip. vel Reipu. vt illa consultatio, & quod in ea videbitur decerni oportere, habeat vim legis.

Ex his sequitur tertia differentia, vt ius gentium fit omnibus gentibus commune sicut, & recta ratio, quod illud dictat, & sine vllo scripto, aut promulgatione, sed sola recta ratione illud mentibus humanis insinuante, ius autem ciuile sit particulare cuique prouinciæ. sicut vnaquæque habet suum peculiarem Principem, suam peculiarem authoritatem, suum priuatum statum, ac circunstantias, propter quas quod vni forsan conuenit, alteri non expediet, vnde definitur ius ciuile dist. 1. can. ius ciuile; [Quod quisque populus, vel ciuitas sibi proprium, diuina, humanaque causa instituit.] Et Institut. de iure natu. gent. & ciuili. §. sed ius: dicitur [Aliud esse ius Atheniensium, & aliud Romanorum:] debetque ius ciuile, vt vim habeat, obligandi scribi, & promulgari sufficienter, vt intelligat vniuscuiusque Reipub. ciues, quæ sit in sua prouincia, vel ciuitate particularis determinatio regulæ generalis.

Ex his colligo statuendam esse hanc assertionem.

Ius gentium non continetur sub naturali, sed sub positiuo tanquam vera ipsius species.

Sequor in hac parte D. Isido. & Turrecrem. locis citatis, quibus subscribunt Conrad. 1. 2. q. 95. ar. 4. Soto lib. 3. de iust. q. 1. art. 3. & omnes recentiores Thomistæ: Estque aperta sententia D. Tho. 1. 2. loco citat. & ibidem q. 94. ar. 5. ad 3. vbi ait: [Rerum diuisiones, & seruitutes non esse institutas à natura, sed per rationem humanam:] quæ verò ex humana ratione, & institutione ortum trahunt perspicuum est ad ius positiuum pertinere. Et in hac 2. 2. qõ. 10. art. 10. seruitutes asserit esse de iure positiuo. Tullius quoque lib. 2. de inuentione cap. 5. diuisionem rerum habet tribuendam esse iuri positiuo. Et ostenditur apertè ex dictis hac ratione ius naturale eo nomine distinguitur formaliter, & propriè à positiuo, quia illud nullo modo pendet ex hominum beneplacito, & consensu, sed simpliciter & omnino est necessarium & iustum ex sola natura ipsarum rerum, ius verò positiuum non est absolutè, & simpliciter necessarium, nec ex natura rerum, sed iustum tãtum secundum vtilitatem, & congruentiam, introductumque hominum beneplacito, & consensu. Sed ius gentium est huiusmodi, vt ex dictis constat, ergo licèt sit affine & simile naturali, ac cum illo plurimum conueniat, formaliter tamen & propriè positiuum est. Et confirmatur, Ius naturale, aut est primum principium per se notum, aut conclusio aliqua ex illo necessariò deducta, necessitate absoluta, & sine vllo hominum beneplacito. Ius autem gentiũ, neque est primum principium per se notum, neque conclusio ex illo necessariò deducta necessitate absoluta, sed solum collecta, vt vtilis & expediens, & in qua omnes gẽtes, vt societati humanæ congruentem consenserunt, propter quod dicitur ius gentium, quasi agentibus accipiens vim, & institutionem. Ergo.

Nunc ad argumenta initio proposita, ad quæ diluenda obseruemus prius. Tria hæc ius naturale, ius gentium, & ciuile bifariam sumi à DD. aliquando propriè & strictè, aliquando verò largè, & communi quadam significatione. Ius enim naturale in primis cum sit, quod infertur ex principijs naturalibus in bona consequentia, siquidem inferatur ex eis necessariò, absolutè, & omnino, est ius naturale propriè strictè, si verò probabiliter tantum & congruenter, dicitur etiam ius naturale, non tamen propriè, sed largè tantum, & in communi quadam acceptione; quo modo ius gentium vocatur etiam naturale, secundum hanc posteriorem, & communem acceptionem. Et hoc effecit, vt D. Thom. tam varius in hac q. videatur. In prima enim secun. loco cita. & in hac 2. 2. q. 10. vbi sequutus D. Isidorum negat ius gentium esse naturale, sumit ius naturale in sua propria, & genuina significatione, secundum quam vt constat ius gentium, reuera non est naturale: in hoc autem art. & in Ethicis, vbi vtramque complectitur significationem iuris naturalis, facit ius gentium naturale, sumpto iure naturali in illa communi, & ampla acceptione, eo verò propriè sumpto, quatenus iustum naturale, illud tãtum est, quod absolutè, & ex natura rei tale est, negat ius gentium esse naturale.

Similiter ius gentium duobus etiam modis accipitur: Iurisperiti enim cum per naturam intelligant solum, & merum instinctum naturalem sine vllo discursu, aut dictamine rectæ rationis, sicut huiusmodi instinctus omnibus animantibus est communis, ita quoque vocant ius naturale, quod iste instinctus omnibus animalibus inseruit, vt prolem alere, se vitamque tueri, quæ verò docet recta ratio solos homines, siue doceat illa vt necessaria, siue vt cõgruentia tantum, vocant ius gentium, quia recta ratio, & discursus solis gentibus, & hominibus conuenit, qua ratione apud ipsos idem omnino sunt ius gentium, & ius naturale, quod est proprium hominibus, vt homines sunt, & recta ratione vtentes. Et iuxta hunc sensum dixit Vlp. [Ius naturale omnibus animalibus, ius autem gentiũ omnibus hominibus esse commune.] Pompo. quoque &

Florent.

Florent. dixerunt [colere Deum, obedire parentibus, viti vi rep llere, quæ reuera sunt iuris naturalis esse iuris gentium.] Quamuis Cayus paulò cautius videatur loquutus, qui diffiniens ius gentium non dixit. quòd natura, vt alij Iurisconf. [Sed quòd naturalis ratio inter omnes homines constituit, insinuans ius gentium non esse necessariũ ex natura rerum, sed ex hominum consensu, & constitutione dictante rectâ ratione. Theologi verò rem maturius considerantes, videntesq́; iustum, & ius solis hominibus conuenire, impropriè verò vt diximus tribui brutis, quando agunt de iure naturali, & gentium, & de vtroq; loquuntur propriè, & in ordine ad solos homines, vocantes ius naturale, quòd apud homines simpliciter ex natura rei iustum est, ius verò gentium quod apud eosdem est iustum secundum quandam tantum congruentiam in ordine ad aliquem finem, ratione cuius omnes gentes in illum consenserunt, vt expediens & vtilissimum vitæ polyticæ, propter quod non faciunt illud naturale, sed positiuum.

Ius deniq; ciuile duobus etiam modis accipitur, primò cõmuni quadam ratione, quatenus idem est, quod ius quo vtuntur ciues, in qua significatione ius naturale, & gentiũ cum vtroq; vtantur etiam ciues, & gubernẽtur ciuitates, dicuntur quoq; ius ciuile. In hoc sensu dixit Arist. 5. Ethi. c. 6. [Ius paternum, & dominatiuum differre à ratione iuris Polytici, vel ciuilis,] idest à ratione iuris publici quo ciuitas gubernatur. Et c. 7. diuidit ius polyticum nempe ciuile in naturale, & legitimum, siue positiuum, quia vtroq; gubernantur ciues. Sumitur secundò, & propriè ius ciuile pro ea lege quam vna quæq; ciuitas, vel Repub. priuatim sibi constituit, quomodo differt plurimum à iure naturali & gentium, sicut explicatum est.

His positis ad primum illud argum. respon. veram esse maiorem, sed minorem falsam, quia ius naturale deducitur ex principiis naturalibus per illationem, & discursum absolutè & ex natura rei necessarium, ius verò gẽtiũ per congruentẽ tantum, vsi non inferunt per idemmedium.

Eodem modo soluitur secundum: fatemur enim illam conclusionem esse Physicam, vel Mathematicam quæ infertur ex principijs Physicis, vel Mathematicis in bona & necessaria consequentia, ac per demonstrationem illam verò quæ congruenter tantũ colligitur, & sylogismo probabili, quamuis communi quadam ratione, & materialiter possit dici Physica, vel Mathematica, negamus tamen si propriè & formaliter loquamur, ita dicendam esse, sed dialecticam, cum dialectici sit de quacunq; re ex probabilibus disserere. Et ita ad nostrum institutum, cõclusio quæ sequitur ex principijs naturalibus, si propriè & formaliter loquamur, dicenda est iuris naturalis si necessariò, & ex natura rei ex illis deducatur, quod si probabiliter tantum, & congruenter, non est iuris naturalis, sed iuris gentium, nisi sumamus ius naturale largè & impropriè, & in cõi illa significatione iam explicata: quod nõ solent Theologi.

Ad tertium respon. media simpliciter, & omnino necessaria ad consequutionem alicuius finis pertinere ad idem ius, & præceptũ ad quod pertinet talis finis, quæ verò non sunt ita necessaria, sed tantum vtilia, & congruentia, non cadere sub eodem iure, & præcepto: & ita ius gentium nõ concluditur illo argum. esse ius naturale, quia non est simpliciter, & omnino necessarium ad conseruationem iuris naturalis, licèt sit maximè vtile, & adeò accomodatum, vt difficile sine illo ius naturale obseruaretur.

Ad Quartum argum. constat iam ex dictis ius gentium esse speciem positiui. Ex duobus autem medijs quibus oppositum in illo argumento videtur ostendi, prius postulat videamus.

AN IVS GENTIVM possit tolli, & abrogari?

IN qua quæst. dico primo ius gentium speculatiuè, & secundum se sumptum abrogabile esse, practicè autem & de facto, secundum omnem sui partem non posse abrogari in vniuersum, & apud omnes. Prius illud ex cõ patet, quia ius gentium est reuera (vt probatum est) positiuum, ius autem positiuum cum habeat vim ex hominum consensu, & constitutione, eodem hominum consensu & beneplacito abrogari potest, Ex regula illa: Res, per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur.

Et confir. Quoniam si modò Sum. Põtif. abrogaret omnes leges Ecclesiasticas, & Rex Hispaniæ omnes leges huius regni, licèt peccarent contra optimam, & debitam gubernationem, factum tamen teneret, manerentque homines liberi à legibus Ecclesiæ, & huius regni: Ergo similiter iudicandum est de iure gentium.

Secundò. Quæ sunt iuris naturalis in primo, vel secundo gradu, iuxta ea quæ docuimus ar. præcedenti ideo abrogari non possunt, quia quæ illo iure præcipiuntur sunt simpliciter & intrinsecè bona, & iusta, quæ verò prohibẽtur intrinsecè mala, & iniqua, at quæ præscribit ius gentium non sunt simpliciter & intrinsecè bona, neq; illis opposita intrinsecè mala, vt ex illis exemplis sæpe adductis constat: Diuisio siquidem & appropriatio bonorum non est intrinsecè bona, nec habere res in cõi est intrinsecè malũ, similiter res se habet in seruitute, & libertate. Ergo.

Posterius verò quod de facto nõ possit abrogari in vniuersum, & apud omnes patet etiam: Primò, quia cum ius gentium sit commune omnibus prouincijs, & nationib. non potest ab hac, vel illa priuatim abrogari, sicut lex cõdita à toto conuentu coronæ Aragonum non potest à solo Regno Valentiæ priuatim abrogari, sed oporteret ad abrogandum ius gentium omnes Principes, & Respub. totius mundi in vnum conuenire, & in id consentire, quod moraliter loquendo est impossibile. Secundò, quia ius gẽtium licèt reuera positiuum sit, est tamen adeò affine naturali, & expediens bono communi societatis humanæ, vt oporteret necessariò amentes & stolidos effici vniuersos homines, si quæcunq; sunt de iure gentium in omnibus prouincijs totius vniuersi abrogarentur, vniuersos autem homines totius mundi ita stupidos reddi nunq; accidet. Tertiò, quia aliqua sunt de iure gentium ita vtilia, & conducentia ad humanum conuictum, vt etiam si omnes Principes imò, vel omnes homines totius vniuersi inter se conuenirent illa abrogare, talis abrogatio esset nulla, velut omnino intolerabilis, & iniqua, ac in destructionem humanæ societatis, & vitæ, ad quod nulla Respub. vel Princeps neque omnes homines simul sumpti habent authoritatem, cuiusmodi sunt immunitas legatorum, securitas viarum, & itinerum, &c.

Ac vt ad nonulla eorum, quæ sunt de iure gentium priuatim descendamus, Imprimis legatos incolumes esse & vbiq; securè agere ius esse gentium inuiolabile, & immutabile omnes Theologi docent, nec vllus est, qui oppositum hactenus iudicauerit, quia est velut ius naturale, deducitur que in necessaria consequentia ex illo principio. Quod tibi nonis, &c. Cum nullus Princeps, vel Respub. recta ratione vtens vellet suis legatis non seruari fidem. Habent autem hoc ius legati, nisi bonum commune Reipub. aut causa fidei aliud exigat, quia si niteretur legatus aliquis regnum tradere, vel infirmiora ciuitatis explorare, vel disseminare falsa dogmata, & errores, admonendus esset, vt recederet, nec injiciendæ statim illi manus, cum sic habeat communis omnium nationum consuetudo, quæ est optima legum interpres. Quod si admonitus, & exclusus in suis insidijs, vel hæresi disseminanda perseueraret, tunc iam non esset illi seruanda fides, sed iustè caperetur, & puniretur à Principe Christiano, neque ideo abrogaretur legatorum ius, quia sic agentes iam non sunt censendi sed simulati hostes Reipub. vel fidei.

De diuisione rerum an possit abrogari nonnulli ambigunt, sed ita exĩstimo iudicandum, vt in diuisione, & appropriatione bonorum duo possimus considerare, aut cõmune illud, quod ager & bona diuidantur, aut modũ quo domini rerum distributa sunt, & ab alijs in alios transferuntur. Prius illud quod bona diuiderẽtur est à iure gentium,

rum, Posterius verò nempe præscribere modum quo rerum dominia diuidantur, veluti aut donatione, aut emptione, aut testamento, aut iure præscriptionis, &c. pertinet ad ius ciuile, quia ius ciuile non solum est particularis determinatio iuris naturalis, verum etiam iuris gentium, determinatq; in particulari, quæ ius gentium in communi proponit, sicut determinat in particulari regulas vniuersales iuris naturalis: vnde quod præscribit ius gentium in communi nempe, vt bona diuidantur, & approprientur, determinat ius ciuile in particulari hac vel illa ratione fieri. Ita fit, vt ante quàm fieret rerum diuisio, liberum fuit hominibus illam efficere, aut illa prætermissa omnia relinquere in communi, quia ius gentium est reuera positiuum pendens ex hominum consensu: modus etiam distribuendi, & transferendi dominia potest mutari à Principe, vel Repub. quia habēt plenam, & supremam potestatem in ius ciuile, à quo modus iste institutus est. Facta autem rerum diuisione, & tradito vnicuiq; huius, vel illius rei dominio, rem illam quæ vnicuiq; iusto titulo cōtingit, sub ipsius potestate esse, nec illa debere expoliari à iure naturæ est, qua de causa furtum est contra ius naturale, & peccatum mortale ex natura rerum. Et ita nec Princeps, nec Respub possunt diuisionem iam factam abrogare, aut priuare ciues pro libito suis bonis, non quia ius gentium immutabile sit, aut abrogari nō possit sicut naturale, sed qa postquā aliquis iusto titulo aliquid possidet, ipso facto exigit ius naturale, vt illius rei dominio non expolietur, nisi aut in pœnam alicuius delicti, aut necessitate Reipub. ita exigente. Quemadmodum in matrimonio, & voto hanc, vel illā ducere, aut nullam omnino ex libero consensu pendet cōtrahentis, hoc vel illud votum emittere, aut nullum ex consensu pendet vouentis, at postquā de facto hanc duxit tenetur omni iure illam habere in vxorem, postquam hoc votum emisit tenetur illud omni iure adimplere, Posset autem quamuis non expediat tolli, & abrogari ista rerum diuisio, & appropriatio, si omnes ciues sua sponte vellent cedere iuri suo, & quæcunq; habent constit uere in communi, ipsis enim consentiētibus quāuis forsan peccarent contra tranquillum Reipub. statum, factum tamen reuera teneret, essentq; omnia apud eos communia, nec ex eis accipiens committeret furtum. Vnde cum ait Mag. Soto li. 3. de Iust. q. 1. ar. 3. esse aliqua de iure gentium, ita necessaria humano conuictui, vt nullo modo liceat in eis dispensare, sed dispensatio in eis esset nulla, constituitq; exemplū in diuisione bonorum, intelligendus est, si illa dispensatio & abrogatio fieret sola authoritate Principis disentientibus ciuibus, quia constituti iam veri, & legitimi aliquorū bonorum domini à nullo possunt ipsis renuentibus illis expoliari, possunt tamen ipsis consentientibus, vt explicatum est, & hoc modo ius istud gentium abrogari potest.

Ius quoq; illud gentium, vt capti in bello iusto maneāt serui abrogatum est à Repub. Christiana, quando fideles inter se bellum gerunt, quia sunt nonnulla de iure gentiū vtilia quidem ac conducentia ad humanum conuictum, sed non adeò, quin possint ex circunstantia ab aliqua Repub. abrogari quale est hoc ius gentium de captis in bello, postulat enim recta ratio, vt inter eos, qui eundem Deū colunt, eandem profitentur fidem, eadem recipiunt Sacramenta, &c. non sint alij aliorum captiui, & mancipia. Qd si dixeris non potest sola Betica abrogare legem latam toti Hispaniæ, ergo nec Respub. Christiana illud ius seruitutis, quod iure gentium receptum est in toto orbe. Respondeo. Rempub. Christianam cum dirigat suos ciues in finē supernaturalem cui omnia naturalia subordinantur, habere authoritatem moderandi ius gentium, & omnes leges humanas in ordine ad hunc finem, imò & abrogandi omnia iura, quæ suo statui in ordine ad talem finē viderit non conuenire, quale est istud ius seruitutis inter fideles. Nec exemplum adductum est accomodatum: quia Betica non est Respub. perfecta, sed pars alterius superioris, nempe totius Hispaniæ ad quam debet recurrere. & ita non potest legem latam toti Hispaniæ abrogare, sed debet expectare communem totius Hispaniæ conuentum, vel decretum Principis totius Hispaniæ, quo lex illa aut tollatur, aut accommodetur: Respub. autem Christiana est pfecta in sua gubernatione, non habens supra se aliam superiorem, sed solum Deum, & eius Vicarium Rom. Pontif. & ita potest ipsa authoritate Rom. Pontif. interueniente abrogare illud ius seruitutis inter suos, quamuis illud toto orbe terrarum introductum sit, & receptum, cum ita videat sibi expedire, nec illud ius seruitutis adeò sit necessarium ad cōnictum, & societatem humanam. Dices rursum si infidelis captus in bello, vel emptus in seruum deinde baptizetur, non desinit esse seruus at iam colit eundem Deum, iā profitetur eandem fidem, & recipit eadem sacramenta, non ergo illa de causa debuit ius seruitutis abrogari inter fideles, aut certè deberet seruus infidelis cum primum baptizatur manere liber. Respondeo plurimum differre inter fidelem, qui quando capitur in bello iam existit fidelis, & eum qui quando fuit captus, vel emptus erat reuera infidelis; nam prior ille cum iam esset fidelis, & frater fide, ac Sacramentis eius à quo superabatur, non decuit, vt esset illi seruus, & ita nunquam habuit locum in illo talis seruitus, qui verò quando fuit captus, vel emptus erat infidelis non erat frater fide, & religione, nec dignus tali nomine, & priuilegijs, quæ illud consequuntur, & ita habuit locum in eo seruitus, quam superueniens baptismus non tollit, quia sicut gratia non destruit naturam, ita nec sacra dominia, quæ iusto titulo habent fideles sibi acquisita.

Quod secundò affertur in illo argum. quinto ius positiuum non habere vim nisi promulgetur, ius autem gētium nusquam promulgatum esse, dilutum manet ex dict. s, in hoc enim conuenit ius gentium cum naturali, & differt à ciuili, quod hoc promulgatione indigeat, illa verò non. Vltimum quod nititur varijs testimonijs Iuriseonsult. solutum etiam est ex his, quæ obseruimus antequam dilueremus argumenta initio proposita, constat enim qua ratione Iuriseonsulti ius naturale, quod conuenit propriè hominibus, & ius gentium nō distinguat, sed pro eodem omnino accipiant, cum inter se plurimum distent, & necessariò distinguenda sint sicut à nobis distinguuntur.

ARTICVLVS QVARTVS.

Debeant ne constitui ius Paternum, & Dominatiuum tanquam iura distincta à Polytico.

HAnc quæst. proponit D. Tho. propter Arist. qui 5. Ethic. c. 6. docet ius paternum, & dominatiuum non esse propriè ius, vel iustū, quale est iustum polyticum, & ciuile, quod reperitur inter duos ciues, vbi nomine iuris polytici non intelligit ius ipsum ciuile, quod alio nomine vocamus legem ciuilem, sed iustum & debitū quod est inter duos ciues. Vult ergo ibi Arist. iustum siue debitū quod est inter patrem, & filium, inter herum, & seruum nō esse eiusdem rationis cuius est iustum, quod reperitur inter duos ciues, sed alterius: & hoc ipsum docet D. Tho. Ad cuius intelligentiam.

Obseruemus primò, duobus modis dici vnum hominem diuersum, & alterum ab alio, aut simpliciter & omnino, aut secundum quid, simpliciter, quando non solū sunt duo supposita distincta, verum etiam vnus eorum non est quid alterius, vt duo ciues diuersi: secundum quid, quando licet sint duo supposita distincta, vnus tamen eorū est aliquid alterius: quomodo filius non est alter à patre suo nec seruus a suo hero simpliciter, sed secundum quid, quia licèt sit supposita distincta, filius tamen est pars patris, vt ait Arist. 8. Ethic. cap. 4. & semen decisum ab illo, seruus quoque est res domini sui, & instrumentum ipsius, computaturque in bonis ipsius.

Obseruemus secundò matrimonium, licèt sit etiam institutum ad generationem prolis, & in remedium concupiscentiæ, potissimè tamen in quandam societatem maritalem:

lem: quod apertè insinuauit ipse Deus, dicens: [Non est bonum, hominem esse solū, faciamus ei adiutorium, &c. Et ita possunt coniuges sine vlla iniuria sui matrimonij, ante ipsius consummationem vouere virginitatem, & manere in vero matrimonio, sicut fuit inter B. Virginem, & S. Ioseph, licèt ambo emisissent votum virginitatis. Ita sit vitum, & vxorem non dici vnam carnem, quasi vxor sit aliquid viri, sicut filius est aliquid patris, sed quia sunt vnum corporale principium prolis, ad quod per consummationem matrimonij fiunt vna caro: propriè autem sunt duo supposita, quamuis vnita in vnam communem familiæ gubernationem, & dispensationem. Multò minus est censenda mulier esse aliquid viri, sicut seruus domini sui: imò esset barbarum velle vxori præesse, sicut ancillæ. Propter quod iure cautum est domino accedente ad seruam suam, eo ipso effici illam liberam, quia per coitum facti sunt vna caro, & caro domini non debet eidem esse serua. Est ergo vxor viro, non ut aliquid ipsius, sed ut socia assumpta in maritalem societatem ad domus gubernationem, debétq; illi sicut, & uiro filij serui, & tota familia parere.

His positis est prima conclusio D. Thom.

CONCLVSIO PRIMA.

Inter patrem & filium, inter dominum & seruum non est simpliciter iustum, sed secundum quid, nempe paternum, & dominatiuum.

PATET: Iustum sicut & iustitia est ad alterum, quia ius siue iustum dicit rationem debiti, nemo autem dicitur propriè sibi debitor, sed alteri, vnde qua ratione vnus homo erit diuersus, & alter ab alio, eadem quoque ratione reperiuntur inter ipsos iura, patet autem non est alter à filio, nec herus à suo seruo simpliciter, sed secūdum quid, vt constat ex prima obseruatione, ergo ius, siue iustū, quod est inter ipsos non erit simpliciter iustum, sed secundum quid. Et ita ius patris in filium non dicitur simpliciter ius, sed ius paternum, ius heri in seruum non dicitur simpliciter ius, sed dominatiuum.

CONCLVSIO II.

Inter virum, & vxorem magis propriè reperitur ius, quàm inter patrem, & filium: dominum, & seruum, nihilominus istud quoque ius, siue iustum inter virum, & vxorem non est simpliciter iustum, sed secundum quid.

PRobatur prior pars, quia ad rationem iuris, & iusti exigitur, vt sit ad alterum, vxor autem est magis altera à suo viro, quàm filius à patre, vel seruus à domino, cum non sit pars viri, neque instrumentum ipsius; sed socia tātum: & velut soror in socialem vitam matrimonij, & administrationem domus, vt constat: Ergo. Probatur altera pars ex eodem principio. De ratione iusti est, vt sit ad alterum, ius & iustum inter virū, & vxorem est mutuum iuuamen, quod vicissim sibi præstare debent ad obsequia vitæ, & gubernationem domus, sed quantum ad hoc debitum, & iuuamen vir non debet esse alius ab vxore, sed optimus illius socius: nec ipsa alia à viro, sed optima eius adiutrix, quo nomine est appellata à Deo, cum dixit: [Faciamus ei adiutorium simile sibi,] Vnde cum sit vnus in hoc munere, (quod est potissimum, in matrimonio) quodammodo altenus, non est inter ipsos ius simpliciter, sed secūdū quid: & ita non vocatur simpliciter ius, sed ius æconomicum, vel domesticum, seu coniugale.

Contra doctrinam huius ar. maximè priorem conclusionem, nonnolla sese offerunt. Primò. Amicitia non minus exigit diuersa supposita, & æqualitatem, quàm iustitia, vt docet Arist. 8. Ethi. c. 8. sed inter patrem, & filium est amicitia verè & simpliciter, & non secundum quid, vt idem docet 8. etiam Ethi. c. 7. & c. 14. Et 9. Ethic. c. 1. & D. Tho. in hac 2. 2. q. 23. ar. 1. Ergo.

Secundò oppositorum eadem est ratio, sed si filius occidat patrem dicetur propriè, & simpliciter commisisse magnam iniustitiam, ergo inter ipsos potest quoque reperiri simpliciter, & propriè iustitia, & similiter ius. Et confirmatur ex D. Tho. qui quæst. [illegible] q. [illegible] r. 9. ait ad rationem iustitiæ illud requiri, vt sit inter [illegible] os agere potentes. Filius autem diuersus est à patre, & qui se solus agere potest. Adde quod etiam si filij ad patrem non posset esse simpliciter iustum propter rationem D. Tho. quia est aliquid patris, saltem patris ad filium poterit esse simpliciter iustum, cum pater non sit aliquid filij.

Tertiò in diuinis inter Patrem & Filium, est simpliciter & propriè iustitia, quamuis filius sit aliquid patris: Ergo & in humanis. Antecedens est D. Tho. 3. p. q. 1. ar. 2. vbi iuxta eius doctrinam filius dicendus est satisfecisse patri de rigore Iustitiæ, quod autem in diuinis filius sit aliquid patris est de fide, cum totam essentiam habeat à Patre, iuxta illud Ioan. 1 [illegible] [quod dedit mihi pater maius omnibus est] Et quæcunque erant filij erat patris. Ioan. 17. [Omnia bona mea tua sunt.]

Quartò inter hominem iustum, & Deum est ius, & iustum simpliciter, homo autem iustus est aliquid Dei, creatura ipsius & magis dependens à Deo, quàm filius à patre. Ergo. Minor est de fide. Maior verò est D. Tho. 1. 2. q. 114. ar. 1. vbi eius interpretes docent contra Durand. meritum iusti existentis in gratia, erga Deum esse meritum simpliciter, & non secundum quid, meritum autem perspicuū est pertinere ad iustitiā. Imò, vt grauissimi authores sentiunt, non solum inter hominem iustum, & Deum, vt author est gratiæ reperitur iustum simpliciter, verum etiam inter hominem, vt consideratur à Philosopho Morali, & Deum, vt author est naturæ, ita vt per bona opera moralia mereatur aliquam retributionem à Deo, & per mala supplicium, quod etiam insinuat D. Tho. 1. [illegible] q. 21. ar. 3 & 4.

Quintò: Quod est simpliciter tale perfectius est, quàm quod est tale secundum quid, inter duos ciues reperitur iustum simpliciter, inter patrem autem & filium, secundum quid tantum, ergo præstantius, & perfectius erit iustū, & debitum virtus ciuis ad alterum, quàm filij ad patrē, quod est absurdum: parētibus enim post Deum præ cæteris omnibus debitores sumus.

Sextò: Restitutio est actus Iustitiæ simpliciter, & propriè, quia est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ simpliciter, & propriè iustitia est, at si filius quid furetur à patre, tenetur illud ei restituere non minus, quàm extraneus. Ergo reperitur inter ipsos simpliciter iustitia, & similiter ius.

Denique inter patrem, & filium emancipatum, & iam solutum à cura patris reperitur iustum simpliciter, at filius eo quod emancipatus sit, nō propterea desinit esse aliquid patris, sicut erat antequam emanciparetur; Ergo. Minor certa est maior probatur, quia inter patrem filium emancipatum possunt esse emptiones, venditiones, locationes, & alij contractus ciuiles, sicut & inter alios ciues, in quibus contractibus nemo ignorat reperiri iustum simpliciter.

Sed propter hæc non est recedendum a doctrina D. Th. quam desumpsit ex Arist. 5. Ethic. cap. 7 qui est locus adductus ab ipso in argum. in contrarium: & lib. 1. magnorum Moral. c. 34. imò & rationem, qua illam probat, desumpsit etiam ex Aristot. qui docet 8. Ethic. c. 5. & primo Econom. c. 5. filium non esse alterum à patre simpliciter, sed secundum quid. Ex quo fundamento colligit D. Tho. inter patrē & filium non reperiri iustum simpliciter, sed secūdū quid, quia cum iustum sit ad alterum, ea ratione est aliquid iustum, qua ratione est ad alterum. Et confirmatur primò, quia iustum simpliciter exigit æqualitatem, filius autē non potest reddere æquale patri, vt docet idem Arist. 8. Ethic. c. 4. iuxta illud commune proloquium Dijs, parentibus, & magistris parem gratiam referre non possumus, seruus similiter non potest reddere æquale, cum omnia illius sint

u heri: Secundò, pietas est iustitia secundum quid, sed debita filiorum erga parentes suos pertinent ad pietatem, ergo, & iustum, quod persoluit filius suo parenti erit iustum secundum quid. Consequentia patet, quia si pietas est iustitia secundum quid, & obiectum ipsius, ac ius quod illa reddit, erit etiam iustum secundum quid: quod autem pietas non sit simpliciter iustitia, sed secundum quid ostendo, omnium consensu, ac vt infra videbimus quæst. 80. pietas non est pars subiectiua, nec species iustitiæ, sed tãtum pars potentialis ipsius, pars autem alicuius virtutis, quæ non est species illius, sed potentialis tantum deficit a ratione illius virtutis, sumitque denominationem illius, nõ quidem simpliciter, sed tantum secundum quid; quo nomine docet D. Tho. 1. 2. q. 57. art. 6. & in hac 2. 2. q. 5. Eubuliam synesim, & Gnomi vsurpare nomen prudentiæ, non simpliciter & propriè, sed tantum secundũ quid, quia sunt adiunctæ prudentiæ, vt partes potentiales illius.

Ad maiorem autem explicationem, & dissoluenda argumenta adducti obseruemus: primò, ius & iustum tria includere in sua propria ratione: primò debitum: secũdò, vt sit ad alterum: tertiò, vt reddatur æquiualens: cum iustitia consistat in æqualitate. Hæc tria non sunt ita connexa, quin vnum sine alio reperiri possit: reperitur enim debitũ, & non ad alterum, vt cum dicimus debere vnumquemque iure naturæ vitam tueri, potest etiam reperiri debitum, & in ordine ad alterum, sed ita vt non possit reddi illi æquiualens, vt Dijs, parentibus & magistris: oportet tamẽ hæc tria simul concurrere, vt propriè, & simpliciter reperiatur iustum, quidquid desit, deficit illud à ratione iustitiæ simpliciter, vt ex vocibus ipsis est perspicuum.

Obseruemus secundò inter patrem, & filium duo genera actionum reperiri posse, prius est earum quas vicissim sibi debent, vt pater, & filius, qua ratione pater debet filio educationem: filius similiter debet patri honorem, & obedientiam, &c. Posterius verò est earum, quæ sunt communes omnibus hominibus, & his inter quos nullũ est affinitatis vinculum, vt emptiones, & alij contractus ciuiles.

Obseruemus vltimò hæc vocabula simpliciter, & secundum quid æquiuoca esse, & duobus modis sumi: primò, quatenus simpliciter significat, quod absolutè, & reuera est tale, secundum quid verò, quod per metaphoram tantum, aut sinecdochen est tale: quomodo homo viuus est simpliciter homo, mortuus verò, vel pictus est homo secundum quid, vnde orta est illa fallacia: à dicto simpliciter, ad dictum secundum quid. Secundo modo, ita vt simpliciter dicatur aliquid tale esse, quando est perfectum in illo genere, secundum quid, quando licèt reuera tale sit, non tamen est perfectum, sed deest ei aliqua perfectio: Quomodo ens dicitur simpliciter de ente increato, quia illi nulla ex perfectionibus entis deest, de ente verò creato dicitur secundum quid, quia ens creatum nõ habet omnes perfectiones entis, cum sit ab alio.

Ex his colligo inter filium & patrem, herum, & seruum reperiri verè iustum, & non metaphoricè, non tamen simpliciter, sed secundum quid: Prior pars probatur, quia inter ipsos in primis reperitur verè, & realiter debitum: secundò debitum istud est ad alterum verè, & realiter: sunt enim supposita verè, & realiter distincta, quorũ vnusquisque per se ipsum sine alio potest agere, cum vnusquisque seorsum sit suppositum per se subsistens, quod sufficit vt dicatur verè & realiter alter, reperitur etiam tertiũ, quod exigitur in iusto nempe æqualitas. Æquale enim est duplex alterum absolutè, quale reperitur in emptionibus, vt cum reddo 100. pro re valente 100. quod est æquale de toto rigore iustitiæ, aliud verò est secundum proportionẽ eius, qui operatur, vt cum quis reddit quantum potest iuxta vires suas, licèt illud absolutè, & aperte rei non sit æquale debito, quod æquale sufficit ad veram rationem iusti, & si non perfectum quomodo qui debet 100. reddit autem soli 50. quia plura reddere non valet, exercet actum verè, & propriè iustitiæ. Et hoc modo reddunt filij parentibus æquale, licèt non absolutè, & perfectè. Vnde inter patrem, & filium verè, & propriè est iustitia, non autem simpliciter, sed secundum quid, vt habet altera pars nostræ assertionis, quia vt reperiatur iustum, simpliciter debet esse ad alterum omnino, ita vt non modò sit suppositum distinctum, & per se subsistens: verum etiam vt non sit pars alterius, tum etiam vt reddat æquale absolutè, & quantum debetur à parte rei, quæ duo cum reperiri non possint inter filium, & patrẽ, seruum & dominum efficitur neque inter ipsos reperiri iustum simpliciter, sed tãtum secundũ quid.

Et ita non dicit pugnantia vt aliqui existimant Mag. Soto cum ait lib. 3. de iust. q. 1. ar. 4. [Inter patrem & filium nõ reperiri ius simpliciter,] idest perfectè, deinde verò eodem li. q. 5. ar. 5. [ait inter patrẽ, & filiũ esse veram rationẽ iustitiæ.] Et lib. 3. de Natura & gratia c. 7. [esse propriũ, & verum ius inter patrem & filiũ, & seruum & herum.] Non enim pugnant hæc duo verum ius & perfectum ius, vt ex modò dictis constat.

Ad argumentum verò in oppositum facile est responderе. Primum nihil contra nos conuincit, fatemur enim inter patrem, & filium esse veram iustitiam sicut, & amicitiam, non tamen simpliciter iustum, idest non perfectum propter rationes assignatas.

Ad secundum Respondetur. Eodem modo reperiri inter patrem, & filium iustitiam, quo reperitur, & iniustitia, nempe verè, & propriè non tamen perfectè, nec inde inferas iniustitiam contra patrem leuiorem culpam esse: quia grauitas iniustitiæ non sumitur ex modo, quo iustũ quod per illam violatur tale est, vtpotè quod sit iustũ perfectè vel imperfectè, sed ex magnitudine debiti quod habetur illi contra quem iniustè agitur, quæ magnitudo sumenda est ex vinculo, vel beneficio. Verbi gratia, hominis ad seipsum propriè non est iustitia, dices ne propterea occidentem seipsum leuius peccare, quàm si alterum occideret? nequaquam: quia licèt mei ad meipsum impropriè sit iustitia, mihi autem plus debeo, quàm cæteris, sicut maiorẽ vinculo mihi ipsi coniunctus sum: proximus enim (vt ille dixit) sum egomet mihi: Quo fit, vt licèt inter patrem, & filium non reperiatur iustum, vel iniustum simpliciter, & perfectè, nihilominus iniustum, quod filius contra patrem exercet, grauior culpa est, sicut & maius est debitũ, quod habet filius erga patrem, quàm erga quemcunque alium ciuem, tam ob beneficia ab illo accepta, quàm ob vinculum quo illi coniunctus est: Propter quæ existit inter patrem, & filium specialis quædam virtus, quæ dicit excellentius & maius debitum, nempe pietas: Et iustum, quod contra patrem filius committit, non dicitur simpliciter iniustum, aut delictum, sed facinus impium, & horrendum: Ad confirmationem primam eiusdem argum. dico D. Th. agere ibi de iustitia verè, & propriè, ac non metaphoricè, non autem de perfecta iustitia. Et ita solum desiderare eo loco, vt sint supposita verè, & realiter distincta, & per se subsistentia, quod nos etiam hic docuimus. Ad confirmationem secundam dico, neque patris ad filium esse iustum simpliciter & perfectè, quia licèt pater non sit aliquid filij, non tamen est alter simpliciter à filio cum filius sit aliquid eius & semen decisum ab ipso.

Ad tertium argum. dico in diuinis non esse perfectam rationem iuris, sed quoddam ius nempè paternum, & multò potius, quàm in humanis, quia in diuinis dedit pater filio totum suum esse, & quidquid habet filius est patris: concedunt nihilominus Theologi, & verè, filium incarnatum satisfecisse patri de toto rigore iustitiæ, quia hæc vox de rigore iustitiæ attenditur penes id quod est reddere æquiualens: constat autem Christum Dominum, non solũ æquiualenter, sed superabundanter satisfecisse, & copiosam fuisse nostram redemptionem, adeò vt non potuerit pater illam non acceptare. Nec obstat filium in diuinis, quidquid habet accepisse à patre, esseque ab illo genitũ, vt dicatur non potuisse reddere æquale, sicut in humanis dicimur filij non posse parem gratiam parentibus nostris reddere, quia ab eis geniti sumus: quoniam in diuinis pater genuit necessitate naturę, ita vt non potuerit non gene-

rare:

ratem in humanis verò pater liberè generat potuissetque illum non gignere,& propter hanc libertatem non potest il li filius æquale compensare.

Quartum Argum. explicandum est iuxta dicta: inter hominem iustum, & Deum esse verè meritum, & iustitiam, dicente B. Paulo[reposita est mihi corona iustitiæ, quā red det mihi iustus iudex, non tamen perfectè, & simpliciter: Et ad confirmationem dico inter Deum, vt est author naturæ, & hominem consideratum à Philosopho morali nō modò non esse perfectam iustitiam, sed neq; rationem iustitiæ, neque illius esse dicendas meritorias, sed tantum secundum quid & methaphoricè, quoniam ad veram rationem meriti,& iustitiæ exigitur, vt entema sint eiusdem ordinis, quod non reperitur inter Deum, & hominem siue gratia, & sic est intelligendus D. Thomas illo loco. Imò eadem de causa existimo inter Deum, vt est author naturæ, & hominem moraliter sumptum charitatem illam, quæ reperiri potest sine dilectionem naturalem, non esse dicendam amicitiam, enim iuxta Arstot. 8. Ethic. cap. 9 in eisdem, & circa eadem sint amicitia, & iustitia: inter hominem autem, & Deum sic consideratum non est iustitia verè, & propriè, sed tantum methaphoricè.

Ad quintum neganda est maior: In virtutibus enim nō dicitur versus prius ētior, aut excellentior nisi ratione obiecti, siue sit simpliciter talis, siue secundum quid: vt iustitiæ hominis ad Deum cum illum colit, quæ dicitur religio non est iustitia simpliciter, vt ex dictis constat, præstat autem cuicunq; iustitiæ, quæ inter duos homines potest reperiri, propter excellentiam obiecti: ita quoq; iustitia, siue pietas filij ad patrem. Ad sextum fateor illam esse veram restitutionem, & verè actum iustitiæ commutatiuæ, non tamen perfectam vel simpliciter iustitiam, quia non est ad alterum simpliciter. Vltimum argum. quærit.

AN INTER PATREM, ET Filium iam emancipatum reperiatur iustum simpliciter.

Cayet. in commento huius ar. quem sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ vult quacunq; ratione sumatur filius nunquam reperiri inter ipsum, & suū patrem iustum simpliciter, quia quacunque ratione filius est pars patris, & bona, vel mala quæ fiunt vni eorum videntur fieri alteri: confirmatque ex D. Tho. qui in solutione secundi ar. de patre, & filio posse nos bifariam loqui, aut vt sunt pater, & filius, aut vt sunt duo hoīes, addit q; hoc secundò modo esse inter eos aliquo modo iustitiā: Ex quo infert Cayet si inter patrem, & filium quatenus duo homines sunt, vel duo ciues esset iustitia perfectè, & simpliciter, non dixisset D Tho. esse inter eos ita acceptos iustitiam quodam modo, sed dixisset simpliciter, maximè cum hoc articulo distinguat inter iustum simpliciter, & iustum secundum quid.

M. Soto quem alij sequuntur volunt adducti illo vltimo argum. à nobis proposito inter patrem, & filium emancipatum reperiri iustum simpliciter, tum etiam quia D. Thom. in hoc ar. nihil aliud instituit, quàm explicare mentem Arist. in locis adductis. 5. Ethi. c. 6. & lib. 1. Magnorum Moral. c. 33. ibi autem Arist. (vt apud ipsum est videre) solum asserit inter patrem, & filium non esse iustum simpliciter, quādiu filius est paruulus, idest, sub patria potestate.

Hanc sententiam existimo probabiliorem, Dico igitur cum Soto, & M. Ioanne à Peña viro eruditissimo bifariam posse nos considerare filium emancipatum, aut quo ad iura, & debita naturalia qualia sunt, honores, obsequia, & iuuamina differenda parentibus, aut quo a contractus ciuiles: priori modo semper est inter eos iustum paternum, quia ista semper persoluit, vt genitus ab illo, posteriori autem modo reperitur inter eos iustum simpliciter, sicut & inter alios ciues: ratio discriminis est, quia quo ad priora iura semper agit, vt filius, nec vnquam reddit æquale, in contractib. aūt ciuilibus non agit vt filius, sed vt ciuis, diceturq; si emit à patre rem valentē 10. & reddat 10. reddidisse æqualē.

Nec efficit ratio aliquorum, etiam in contractibus ciuilibus debere filium seruare pietatem cum patre. Primò, quia non tenetur filius quo ad istos contractus alios leges æquitatis seruere cum patre ab his quas seruat cum alijs ciuibus. Secundò, quia sicut gratitudo, quam debet vnus ciuis alteri à quo præclara accepit beneficia non tollit inter eos iustum simpliciter in suis contractibus, ita nec gratitudo quam debet filius patri, quando vt duo ciues suos celebrant contractus.

Ad locum illum D. Tho. qui adducitur à Cayeta. dico D. Thom. in illa solutione non dist nguere inter filium, vt filiū & filium emancipatum, vt ciuem: sed cum inter filium, & patrem sit iustitia non simpliciter, sed secundum quid, volens explicare qua ratione inter eos reperiatur iustitia, & qua ratione ista iustitia inter ipsos sit tātum secundū quid, ait filio duo conuenire, vt sit filius, & vt sit homo quidam idest suppositum per se subsistens, quia est suppositum à patre distinctum reperitur inter eos iustitia, quia verò ita est suppositum per se subsistens & homo, vt sit genitus à patre ac pars eius, non est inter eos iustitia simpliciter, sed solum secundum quid. Hanc autem esse mentem D. Tho. patet ex littera ipsius, primum, quia similiter loquitur de filio, & patre, ac de domino, & seruo, filius autem est patris sicut seruus domini sui quamdiu est sub patria potestate, nun quam do, iam est emācipatus Deinde ex eo quod addit, [Quia filius est quidam homo diuersis à patre datur leges præcipientes quomodo se habeat habere pater cum filio, & Dominus cum seruo.] Certum autē est leges illas agere de patre erga filium, quē adhue habet sub cura sua, cum emancipato enim iam non tenetur seruare nisi leges cæteris ciuibus communes. Vnde iuxta D. Tho. tribus modis potest cōsiderari filius, aut vt genitus, & pars patris, aut vt quidam homo, & suppositum distinctum à patre, aut vt ciuis quidam, & iam sui iuris, quatenus homo quidam est, & suppositum distinctum est inter eos, verè iustum, quatenus filius, & quo ad iura paterna istud iustum non est simpliciter tale, sed secundum quid, quamuis debitum excellens, & plusquam iustitiæ nempe pietatis, quatenus autem ciuis, est inter ipsos in contractibus ciuilibus quos inter se exercere contingit iustum simpliciter, sicut & inter alios ciues inter se in suis contractibus.

QVAESTIO LVIII. DE IVSTITIA.

ARTICVLVS PRIMVS.

An rectè definiatur iustitia perpetua, & constans voluntas ius suum vnicuiq; tribuens.

Explicato proprio obiecto iustitiæ agit iam de ipsa D. Thom. ab eius definitione ducens initium. Afferuntur à DD. variæ iustitiæ definitiones: nam à B. Anselmo in lib. de veritate definitur, [Rectitudo cum proximo] Ab Arist. 5. Ethic. c. 1. Habitus secundū quem dicimur operatiui iustorū,] A Theologis [Virtus suū cuiq; tribuens.] Quā definitionem habent etiam Cicero lib. 2. de Inuentione c. 5. lib. 1. officio. cap. de iustitia, & lib. de natura Deorum. D. Ambros. lib. 1. officio. cap. 24. D. August. lib. 19. de ciuit. cap. 21. lib. de Quantitate animæ cap. 9. lib. 1. de libero arbit. cap. 6. & 13. lib. 8. de Trinit. cap. 6. Magis autem recepta, & communis in Scholis est illa Vlpia. [Iustitia. ff. de iure, & Iust. quàm proponit hic D. Thom. in titulo huius art. & quam ab Vlpian. mutatus est Iustinianus Cæsar instit. de iure, & iustit. propter quod agit de ea hic Diu. Thom. tūm vt magis vsitata, tūm quia hac definitione rectè intel-

lecta redduntur magis perspicua, quæ exiguntur ad rationem iustitiæ uirtutis.

Ad quam optimè percipiendam obseruemus primò, in habitibus proprium actum cuiusque habitus in ordine ad suum proprium obiectum esse uelut propriam formam & differentiam illius habitus: quo fit, vt sicut species constituuntur, distinguunt, & deffiniuntur per suas differentias essentiales, ita & habit⁹ per suos proprios actus, & obiecta.

Obseruemus secundò: omni virtuti hæc tria conuenire, primò vt actus ipsius sit per electionem idest à sciente, & volente, quod enim per ignorantiam aut uiolentiam fit nec studiosum est nec laudabile, actus autem virtutis studiosus est, & laude dignus, cum honor sit proprium præmium virtutis. Secundò debet proficisci à uoluntate deliberata exercere actum illum quotiescunque opportuerit, à uoluntate in quam deliberata, quia ex vno, uel altero actu verbi gratia abstinentiæ, non est dicendus aliquis abstinens, neque qui habet animum abstinendi tantum diebus quibus sibi videbitur, nec instituit abstinere quotiescunque oportebit, & debebit, addo quotiescunque debebit, quia continuò, & perpetuò elicere actum alicuius virtutis non est huius vitæ, nec præcepta virtutum cum pleraque sint affirmatiua obligat pro semper, sed pro loco tantum, & tempore, vnde requiritur ista deliberata voluntas secundum animi præparationem. Exigitur tertiò vt hæc deliberatio voluntaris sit firma, & constans, improbi namque, & mali habent sæpe istam deliberationem, nec propterea tribuimus eis virtutes, quia non sunt in illa firmi, & constantes, sed in tempore tentationis receduot, velut illi de quibus dicitur. Psal. 77.]Filij Ephrem mittentes, & intendentes arcum conuersi sunt in die belli.] Est ergo actus virtutis. Actus voluntaris liberè eligentis, & paratæ ad bonum quotiescunque opportuerit, firmiter ac constanter.

Obseruemus vltimò, cum habitus sint propter actus, & per ipsos natura habituum explicetur nonnunquam D D. in definiendis virtutibus sumere actum pro habitu à quo elicitur, velut effectum pro causa: ita definit D. August. fidem, [Credere quod non vides,] Sumens actum pro habitu quo credimus quæ non videmus. Et D. Ansel. definit iustitiam, [Rectitudinem cum proximo.] Id est habitum quo seruamus rectitudinem cum illo. His positis sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Definitio iustitiæ proposita à Vlpiano optima est.

PRobatur habitus definiendi sunt per suum proprium actum, & obiectum: obiectum proprium iustitiæ est ius, proprius actus ipsius constituere æqualitatem inter ciues, quod efficitur tribuendo cuique sua, & suum ius: hæc autem duo continentur in hac definitione Vlp. Ergo.

CONCLVSIO II.

Rectè definitur iustitia volũtas perpetua, & cõstans.

Sumendo voluntatem non pro ipsa voluntate, quæ est subiectum iustitiæ, sed pro actu voluntario, & libero, sicut cognitio principiorum vocatur intellectus, idest actus intellectus, quomodo sumitur hic voluntas à Vlpia. Probatur: In definitione exprimendum est proprium genus rei definitæ proprium genus iustitiæ est virtus, ad virtutem verò exigunt illa tria, primò vt actus ipsius sit voluntatis liberæ eligentis, quod significat in proposita definitione vox ista voluntas. Secundò vt sit voluntatis deliberatæ ad semper secundum animi præparationem, quod significat vox perpetua. Tertiò vt sit firma & fixa nullo modo retrocedens ab illo firmo proposito iusti, & honesti quod significatur illa voce constans, ad significandam igitur virtutem, quæ est proprium genus iustitiæ accommodatissimæ sunt istæ voces voluntas perpetua, & constans.

CONCLVSIO III.

Optimè definitur iustitia per voluntatem.

IDest per actum voluntarium sumendo actum loco habitus, quasi dicamus: iustitia est habitus, seu virtus moralis secundum quam constanti, & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuitur: Patet hæc, quia vt constat ex tertia obseruatione sæpè in diffinitionibus vtuntur DD. actu loco habitus.

Circa hunc artic. hæc solum se offert controuersia.

AN HAEC DEFINITIO *Iustitiæ proposita ab Vlpia. sit adæquata complectens omnem iustitiam?*

BVridianus 5. Ethic. q. 5. iudicat hanc diffinitionem diminutam, nonnulli etiam iurisperiti vt Barthol & Accurs. volunt eam nõ conuenire omni iustitię sed solum diuinæ quia illa solum perpetua, & constans est, humana verò mutabilis, & quæ facilè corrũpitur. Sententiam suam probat Buridianus, quia si definitio ista esset adæquata complecteretur omnem actum iustitiæ, at ex eodem Vlpia. eodem loco, iuris præcepta sunt hæc tria, honestè viuere, alterum non lędere, suum vnicuique tribuere, proposita verò definitio vt ex ipsa patet non complectitur ista tria, sed solum vltimum. Ergo.

Secundò qui patitur aliquod supplicium iustè sibi impositum seruat quidem iustitiam, non tamen reddit alicui suum ius, quia reddere dicit actionem, hic autem patitur.

Tertiò iustitia legalis est iustitia, nec tamẽ reddit alicui suum: Maior certa est, minor probatur, quia qui violat iustitiam legalem nõ tenetur aliquid restituere, vt qui non tuetur Remp. pro uiribus, & ita nulli reddit aliquid suum.

Quartò omnis virtus est essentialiter rectitudo, quia est habitus electiuus, & essent aliter bona qualitas mentis ex D. autem Tho. hic ad secundum iustitia non est rectitudo essentialiter, sed causaliter tantum, & efficienter. Ergo.

Oppositum docent omnes interpretes D. Tho. in hoc ar. hac efficacissima ratione adducti, cum habitus distinguantur, & diffiniantur per sua propria obiecta, illa diffinitio est habitus adæquata quæ redditur per proprium, & adæquatum obiectum ipsius, proprium, & adæquatum obiectum iustitiæ, est iustum, & æquale, quod vel ex eo constat quia quæcũque iustitia, & qui vis actus ipsius huc pertinet, & hoc præstat, nempe constituere iustum, & æquale inter homines, hoc autem efficitur reddendo vnicuique suum ius: Ergo hæc definitio cum reddatur per hoc quod est reddere cuique suum ius censenda est adæquata.

Ad primum argum. quod est potissimum. Respondetur. Vlpia. quando ait honestè viuere esse præceptum iuris, nõ sumere ius pro iure vel iusto quod est obiectum iustitiæ, sed pro lege, vnde non vocauit illa tria actus iuris sed præcepta iuris inter quæ nihil prohibet reperiri aliqua, quæ non pertineant ad virtutem iustitiæ, sed ad honestatem vel alias virtutes: In legibus enim quamuis primarius, & præcipuus legislatoris finis ut ciues suos ad se inuicem benè, & rectè componere, in quo consistit bonum publicum, habet nihilominus nonnunquam pro secundario fine efficere illos studiosos, & honestos in se ipsis, maximè quando illa priuata bonitas ipsorũ est necessaria vel maximè vtilis bono communi, & paci Reipub. Et hac de causa continentur etiam inter leges multæ præcipientes temperantiam, & alias virtutes diuersas à iustitia, ratione quarum constituit Iurisconsulti inter præcepta iuris honestè viuere. Dico etiã hoc quod est honestè viuere, sumi posse duobus modis, Primò generali quadam acceptione quatenus est idem quod studiosè agere, & viuere secundum rectam rationem, qua ratione non pertinet priuatim ad iustitiam, neque est peculiaris actus ipsius, sed est quid commune omni virtuti, cum omni virtuti conueniat honestè, & studiosè agere. Secundò modo accipitur contractius in ordine ad alterum, ita vt idem sit honestè viuere, quod seruare honestatem proximis debitam, non violando eorum vxores, filias vel iura, soluendo debita ipsis: sic enim agens honestè viuit, quod genus honestatis pertinet quidẽ ad iusti-

tiam

tiam, vt docet Arist. 5. Ethic. c. 1. & docebit D. Tho. in hac quæst. ar. 5. & 6. vbi ostēdet pertinare ista ad iustitiā legalē.

Quo ad aliam partem nempe alterum non lædere, dico id quoque duobus modis accipi, vno modo, vt dicit negationem, qua ratione non solum nō est actus iustitiæ, sed neque vllius alterius virtutis, imò neq; est actus, sed pura negatio, quæ etiam cōuenit prauis, & iniquis hominibus dormientibus: alio modò sumitur positiuè, qua ratione dicit propositum firmum non lædendi aliquem, & hoc modo est proprius, & peculiaris actus iustitiæ, quæ non oportuit in ista definitione exprimere, quia continetur in illo, quod est ius suum tribuere: In moralibus enim in actu affirmatiuo, & positiuo continetur quod accessorium est, & contrariū, vt in illo posi.iuo fac bonum continetur prohibitio contrarij, declina à malo, vt docebit infra D. Tho. q. 79. art. 1. ad 3. Et ita in hoc, quod est tribue vnicuique suum ius, continetur ne priues illum sua re, neque vxore, neque filia, neque honore, neque vita, neque bonis, & consequenter in nullo ei lædas. Vnde docent discipuli D. Tho. omnem virtutem, & potentiam habere duos actus alterum præcipuū, & primarium quo prosequitur suum obiectum, alterum minus præcipuum, & secundarium quo abhorret ab opposito, & contrario sui obiecti, qui secundarius continetur implicitè, & virtutem in illo primario tanquam illi accessorius, & consequens.

Ad secundum Respond. illum sic punitum reddere vnicuiq; suum ius, quia per illud supplicium, vel pœnam quā patitur reddit vel ipso, vel Reipub. vel legi, quam violauerat debitum, & æquiualens.

Ad tertium dico transgredientem iustitiam legalem etiā si non teneatur ad aliquid restituendum, expoliare nihilominus alium suo iure, vt copiosè docebimus in hac quæst. ar. 5. 6. & 7. Ex quo sequitur, vt qui seruat iustitiam legalem reddat, vel Reip. vel suo cōciui, vt pars Reipub. est suū ius.

Ad vltimum respond. rectitudinem varij: posse reperiri in actibus humanis, primò in intellectu practico tanquam in primo regulante intrinseco, & immediato: secundò in habitu tanquam in secundo regulante extrinseco, & foras adueniente, siue sit habitus infusus, siue acquisitus, tertiò in voluntate, quam reddunt rectam, & intellectus practicus, vt illius dux, & habitus studiosus, vt illius perfectio, & forma in tali genere, quartò in actu exteriori tanquam in effectu, & participatiuè. Et ita rectitudo iustitiæ reperitur etiam in his quatuor, in intellectu practico iudicante hoc esse iustum, & agendum, in iustitia ipsa ad illam rectitudinem, & æqualitātem inclinante, in voluntate mota ab intellectu, & inclinata ab habitu iustitiæ ad reddendum æquale, & seruandum ius, in actu deniq; exteriori in quo æqualitas illa seruatur. Ex quibus sequitur, iustitiam in se ipsa esse essentialiter rectam, qui essentialiter est habitus inclinans ad reddendum æquale, quæ inclinatio intrinsecè, essentialiter est recta, secundò efficere rectam voluntatē formaliter, quia volūtas est iusta à iustitia formaliter, & propriè, tertiò constituere rectitudinem in actu exteriori causaliter, & efficienter, quia est principium efficiens eliciendi illum actum rectum. Et ita est intelligendus D. Tho. cum ait iustitiam habere rectitudinem causaliter, & efficienter, loquitur de actu exteriori iusto: Hæc doctrina redditur perspicua exemplo albedinis: albedo si quidem in seipsa essentialiter est albedo, & color, in homine etiam albo formaliter reddit illum album, est enim forma eius in genere albi, non tamen est homo albus essentialiter, sed accidentaliter tantum, & efficienter ab albedine tamqne ab extrinseco.

ARTICVLVS II.

An Iustitia sit ad alterum.

Articulus hic ex his, quæ diximus præcedenti quæst. ar. 1. facilis est, explicādus nihilominus quia in eo non tam instituit D. Tho. ostendere iustitiam esse ad alterum, quàm docere qua ratione sit ad alterum, quod tractat Aris. 4. Ethic. c. vltimo. Et 5. Ethic. c. 11.

Mich. Salon 2. 2. D. Th.

Obseruemus igitur primò, hic non esse sermonem de iustitia qua iustificamur, nec de sanctitate, quia illa non dicit ordinem ad alterum, sed ad propriam tantum gratiam, & merita, ac virtutes quibus Deo subijcimur, sanctitas verò dicit ordinem ad Deum, ad proximum, & nos ipsos, quia sanctus & iustus debet, & cum Deo, & cum proximo, & in seipso esse benè compositus. Sed loquimur hic de iustitia, quæ est peculiaris virtus moralis, quæ præcedenti art. definita est, quæ cum dicatur reddere vniquique suum, nititur nunc explicate D. Thom. qualis sit is, cui suum ius ex iustitia reddendum est.

Obseruemus secundò: cum habitus sint propter actus, sicut actus, vt sæpe docet Ar ist. non sunt partium, sed suppositorum, non enim dicitur manus percutere, sed homo per manum, ita & habitus, ac virtutes propriè non dicuntur huius, vel illius partis, licèt in hac, vel illa, vt in subiecto existant; sed totius hominis, non dicitur voluntas, aut intellectus abstinens, iustus, aut fidelis, sed homo ipse.

Obseruemus tertiò: sicut in naturalibus potest aliquid esse verè, & propriè tale, non tamen perfectū, vt homo cęcus est verè, & propriè homo, sed imperfectus, ita in moralibus posse reperiri in aliquo verè, & proptiè, fidem, spem, aut iustitiam imperfectè tamen.

CONCLVSIO PRIMA.

Iustitia propriè, & verè debet esse ad alterum suppositum distinctum.

Probatur: Iustitia habet hæc duo, vt constituat æqualitatem, ac vt sit principium actus iusti, æqualitas cum sit relatio non potest esse nisi inter duo extrema distincta, nihil enim dicitur sibi æquale, actiones quoq; non sunt partium, sed suppositorum, ergo iustitia propriè sumpta qua parte est principium actus iusti debet reperiri inter aliqua supposita, qua parte habet constituere ęqualitatem exigit il la supposita realiter distincta: Ideo dixit Arist. 5. Ethic. c. 1. [Iustitiam solam ex omnibus virtutibus esse bonum alienū idem habet D. Hiero. in psal. 14. [Iustitiam ea agere, quę alteri conferunt principi, Reip. vel ciui.]

CONCLVSIO II.

Impropriè, & methaphoricè potest dici iustitia vnius partis ad alteram.

Vt cū vna manus alteri ministrat, & oculi pedibus pedes verò oculis deseruiūt, aut vires inferiores superioribus, dicitur esse iustitia inter istas partes quatenus sibi mutuo debita persoluunt, & cum quadam æqualitate, impropriè tamen, & methaphoricè, cum nōn sint supposita distincta, iuxta hunc modum dixit D. Aug. 2. de Genesi ad litterā c. 11. [Iustitiam pertinere ad omnes animę partes.] & 19. de ciu. Dei c. 21. Et in lib. de motib. Eccles. [Exigere iustitiā, vt ratio iperet appetitui, & appetitus obediat rōni.

CONCLVSIO III.

Inter Deum, & hominem, inter patrem, & filium licèt non reperiatur perfecta iustitia, nec simpliciter, sed secūdum quid, quia homo est aliquid Dei, & filius aliquid patris, nec potest homo æquale reddere Deo, aut filius patri, reperitur tamen verè, & propriè inter ipsos iustitia, ac non methaphoricè.

Cvm sint supposita verè, & realiter distincta: hæc satis explicata est quæst. præceden. ar. 4.

CONCLVSIO IIII.

Quāuis iustitia sit ad alterum non est necesse illum alterum actu existere, sat est ut possit aliquando esse.

Patet, quia iustitia, quæ est virtus, est habitus volun-

aris liberæ, & firmiter determinatæ reddendi vnicuique suum quando oportuerit, & ita non exigit nisi deliberatã animi præparationem: hæc autem potest haberi erga eum qui nondum est, sed pro tempore erit: Vt qui habet apud se depositum vel legatum reddendum ei qui nondum est natus: cum habeat paratum animum reddendi legatum illud cui mandatum est, est iustus. Sicut si haberet animum non reddendi illud esset iniustus: Ergo.

Ex quo sequitur ab æterno fuisse in Deo iustitiam verè & propriè, quia licèt nulla creatura fuerit coæterna Deo, voluit tamen ab æterno quidquid iusti deinde in tempore exequitur actu, vt copiosè docet D Tho. 1. par. quæst. 21. Et 1. 2. quæst. vltima.

Offerebat se hic quæst. An inter Christum, & patrem æternum fuerit propriè, & perfectè iustitia, sed hæc quæstio nõ est huius loci, disputatur enim 3. p. q. 1. ar. 2. Interim dico fuisse inter ipsos verè propriè, & perfectè iustitiam cũ sint supposita verè, & realiter distincta, reddideritq; Christus pro nobis satisfaciens non modò æquivalens sed superabundans, quæ sufficiunt ad veram, & perfectam rationem iustitiæ: nec obstat quod inter Deum cui fiebat satisfactio, & Christum dominum qui satisfaciebat non fuerit distinctio realis, cum Christus sit verus Deus, sufficit enim fuisse in ipso realem distinctionem duarum naturarum, secundum quas satisfaciebat, & recipiebat satisfactionem. Satis faciebat enim patiendo, & patiebatur secundum naturam humanam, & ita secundum eam satisfaciebat: recipiebat verò illam satisfactionem vt offensus, offensus autem erat secundum naturam diuinam quæ distinctio naturarum in Christo est sufficiens ad veram ratione iustitiæ. Ad perfectionem verò, & integritatem æqualitas, & super abundantia solutionis: quia integritas, & perfectio iustitiæ in satisfactione ex æqualitate solutionis cũ debito sumenda est, vide hic Gayet. ad. 4.

ARTICVLVS III.

An Iustitia sit virtus.

Conclus. est affirmans. Probatur ex diffinitione virtutis, definitur enim ab Arist. 2. Ethic. c. 6. [Quæ facit bonũ habentem, & opus eius bonum reddit,] Sed iustitia præstat hæc duo: in primis reddit bonum habentẽ il lam, quia bonitas moralis sumitur ex voluntate benè ordinata, iustitia autem facit vt voluntas viri iusti sit benè ordinata ad alios: Reddit etiam iustitia opus iusti bonum, & rectũ, quia rectitudo & bonitas actus humani sumitur à recta ratione tanquam à sua propria regula, sed nihil magis consonum rectæ rationi quàm reddere cuique quod suum est, quod est actus iustitiæ. Est ergo iustitia principium actus recti, redditque bonum actum viri iusti. Et con sequenter virtus.

Duplex se hic offert dubitatio: Prior est, Iustitiam superius distinximus ab alijs virtutibus, quia rectum aliarum sumitur in ordine ad agentem propter quod actus earum non sunt recti nisi fuerint ornati omnibus debitis circunstantijs, rectum autem in iustitia nõ sumitur in ordine ad agentem sed solum in ordine ad alterum cui aliquid debetur, etiam si desint debitæ circũstantiæ. Ex quo discrimine sic nunc argum. Bonitas moralis exigit debitum finẽ, & circunstantias, in iustitia hoc non exigitur in operante, ergo iustitia non reddit bonum habentem, nec facit bonum opus ipsius neque est dicenda virtus.

Posterior dubitatio: Honor est proprium præmium virtutis propter actus enim virtutum laudamur, at qui se exercent in actibus iustitiæ commutatiuæ vt mercatores & exercentes negotia, & in actibus iustitiæ vindicatiuæ seu punitiuæ vt iudices, & ministri iustitiæ sunt quasi infames adeò vt hæc exercitia interdicantur Ecclesiasticis. Ne clerici vel Monachi per varia capita.

Prior dubitatio facilè tollitur si consideremus aliud esse loqui de actu iustitiæ, aliud verò de ipsa iustitia, in actu iustitiæ vt sit rectus in tali genere sicut quæst præced. ar. 1. copiosè docuimus solum respicimus quid debeatur alteri, ita vt si reddatur quantum debetur, habeat actus ille rectitudinem in tali genere, quacunque ratione ab agente procedat, iustitia verò quæ est habitus interior habet secundum se benè ordinare voluntatem, quæ cum benè ordinata non sit, nisi respiciat debitum finem, & circunstantias, efficitur vt iustitia ex suo genere inclinet ac eliciendum actum cum debito fine, & circunstantijs, itaque sit quantum in ipsa est reddere habentem bonum, & efficere bonum opus ipsius: quod si eliciens actum aliquando non respiciat debitum finem, nec seruet debitas circunstantias hoc per accidens est, & culpa operantis, tribuendum quæ ipsi, & non iustitiæ: imò tunc non agit ex habitu, neque actus illæ quamuis iustus materialiter, formaliter autem vt documus non est iustitiæ virtutis: Et in hoc differt iustitia virtus ab arte: virtus enim habet duplicem operationem, immanentem, & transeuntem, primò, & per se respicit illam immanentem. nempe electionem voluntatis ampleclentis deliberate, & firmiter bonum, quæ est propria & præcipua operatio virtutis, propter quod diffinitur bona qualitas mentis, secundario uerò, & media immanente respicit transeuntem, & externam, tanquam effectum illius internæ, & immanentis: sicut prima operatio peccati est interior, & immanens electio mali in voluntate, secundaria vero externa quæ est actus peccati. Qua de causa dicimus actum exteriorem nihil bonitatis vel malitiæ addere interiori, imò contra, quidquid bonitatis vel malitiæ exteriori conuenit illud recipere ab interiori, iuxta illud Christi Matth. 15. de corde exeunt adulteria, homicidia, &c. Ars verò primò, & precipuè respicit operationem externam, & opus exterius, cognitionem autem internam secundario vt medium ad opus externum faciendum.

Ad alteram dubitationem dico omnem actum virtutis esse laude dignum, esse nihilominus aliquot actus virtutum quidem, sed qui communiter non laudantur, vel malè audiunt duplici modo: primò quando danſ diuersi gradus in eadem virtute, & si omnes illi sint laude digni, non tamen solemus cõmendare nisi excellentiores, vt in castitate datur castitas coniugalis, vidualis, & virginalis, meretur quidem laudem coniugalis cum sit etiam virtus, sed quia virginalis, & vidualis excellentiores sunt commendatur hæ, illa vero non tanti fit. Alio modo solet actus alicuius virtutis, & si secundum se laudabilis, non solum non commendari verum etiam male audire, quando communiter illum exercentes non benè se habent, ita dicebat Bea. Paul. 2. Corinth. 9.

Nemini dantes ullam offensionem, vt non uituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exibeamus nos met ipsos sicut Dei ministros.] q. d. ne culpa nostra efficiamus ut ministerium ex se laude dignum uituperetur: ita in iustitia accidit mercatura, & negociatio si rectè exerceantur laudabiles sunt, & maximè necessariæ Reipub. uitio autem mercatorum quorum pleri que non tam prouidendæ Reipub. quam proprijs lucris, & quæstui student, mille mendacijs, & usuris mercaturam replentes, effecerunt ut isti contractus licèt actus iustitiæ commutatiuæ male audiant. Actus quoque iustitiæ punitiuæ commendandi sunt. Moses enim. Exo. 32. spiritu Dei plenus accepto gladio illam in idolatras exercuit, & omnes iustos ad simile fuit ad hortatus dicens. [Si quis est domini iungantur mihi.] Et facta multorum cede dixit, [Consecrastis manus uestras hodiè domino unusquisque in filio, & in fratre suo, ut detur uobis benedictio.] Samuel. 1. Reg. 15. proprijs manibus exercuit actum iustitiæ uindicatiuæ in Regem Amalech quem quia non exercuerat Saul grauiter deliquit. At quia exercetur plerumque modo hæc iustitia à uilibus hominibus, & crudelibus, non tam zelo iustitiæ, & boni communis quàm ob lucrum, & quæstum, uel inanem gloriam, male culpa ipsorum audit.

Solutio 2. Argum. quam habet hic D. Tho. Obseruanda est contra aliquos hæreticos nostri temporis afferentes opera

opera satisfactoria cum sint actus iustitiæ, nec meritoria esse nec laude digna, quia iustitia respicit debitum, persoluens autem id quod debet (vt hi loquũtur) meretur, dicente Christo. [Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis dicite adhuc serui inutiles sumus, quæ debuimus facere fecimus.] Quibus optimè occurrit hic D.Tho. docens, quod vel solo lumine naturali rectæ rationis intellexit Arist. in fine 5. Ethic. duplicẽ esse necessitatem, aliam coactionis qua aliquis coactus, & inuitus aliquid operatur, & ea tollit meritum ac laudem, aliam verò præcepti, vel finis, qua aliquis sponte, & voluntariè obseruat præceptum, quod potuisset transgredi, vel quærit media studiosa ad obtinendum honestum aliquem finem, quæ potuisset omittere: & hoc genus necessitatis non tollit meritum nec laudem: imò commendatur plurimum in scriptura obedientia diuinorum præceptorum, effertur q; à Salomone. [Qui potuit transgredi, & non est trãsgressus facere mala, & non fecit.] Et ita qui satisfacit, vel soluit debitum, imò quicunque aliquod præceptum Dei exequitur, licèt præstet quod debet meretur plurimum, si cætera adsint, quæ exiguntur ad meritum veluti, vt existat in charitate, quia non agit coactus, sed sponte, & volens adimplere quod debet, verba autem Christi docent parum, vel nihil potius vtilitatis nos Deo nostris meritis, & obsequijs offerre, cum ille bonorum nostrorum non egeat, & qua humilitate esse debemus etiam si præstantissima opera exerceamus. Plura habeant D.Tho. 1.2.q. 114. Et Soto lib. 3. de Nat. & Gra. c. 9.

In Solutione 3. habet D.Tho. iustitiam non versari circa res exteriores, quantum ad hoc, quod est eas facere, quod est artis, sed quantum ad earum visum, qui est alteri debitus, quæ verba nituntur nonnulli explicare propositis varijs discriminibus inter facere & vti, ita vt facere dicat actionem transeuntem in opus, vti verò actionem immanentem in voluntate, quæ voluntas opus illud exterius factum dirigit in aliquem finem: propter quod facere non dicit aliquam perfectionem in faciente, sed in re facta, vti verò dicit perfectionem, cum vsus sit actus voluntatis dirigentis rem illam in suum finem. Ex quo inferunt artis esse facere opus: virtutis verò vti illo opere, idest, dirigere illud opus in aliquem finem, & sic iustitiam non facere res externas, quia non est ars, vti autem illis dirigendo illas in solutionem alicuius debiti, quod est virtutis. Vt cum Architectus accepta à me pecunia, vt domum construat, quando illam construit ad satisfaciendum pecuniæ à me acceptæ, facit & vtitur, facit domum, quod est suæ artis, cuius factionis perfectio non est in ipso, sed tota manet in domo facta, vtitur verò illa domo quatenus eo fine illam facit, vt satisfaciat mihi, quod est virtutis iustitiæ, & hic vsus perficit ipsum, quia hic vsus est operatio electiua voluntatis ipsius dirigentis illam domum in debitum finem. Et in hoc sensu colligunt dixisse D. Thom. iustitiam non respicere res externas quantum ad facere, quia hoc pertinet ad artes, sed quantum ad earum visum alteri debitum, quia dirigit illas ad persoluenda debita, quod est virtutis. Optima quidem explicatio, & quã in vnico verbo complectitur M.Soto dicens: iustitiam non facere res externas, non enim cõstruit domum, nec cudit pecuniã, &c. Sed vtitur illis ad reddendum cuique suum debitum, vt in exemplo proposito patet.

ARTICVLVS IIII.

An Iustitia sit in voluntate tanquam in suo proprio subiecto.

Conclusio est affirm. Probatur in primis ex illa diffinitione iustitiæ proposita à Vlpia. [Voluntas perpetua, & constans, &c. Sumitur enim ibi (vt exposuimus) voluntas pro actu voluntatis: vnde cum actus iustitiæ sit actus voluntatis, proprium iustitiæ subiectum necessariò constituenda est voluntas. Idem docuit Aristot. dicens 5. Ethic. [Iustitia est qua iusta operamur, & volumus.] Probatur etiam à D.Thom. à sufficienti diuisione hoc modo. Omnes vires animæ nostræ, quæ sunt subiecta habituum suorum hæ tres, intellectus, siue ratio, appetitus rationalis, qui dicitur voluntas, & appetitus sensitiuus: iustitia non est in intellectu neq; in appetitu sensitiuo erit ergo in voluntate. Prior pars minoris ita constat. Cum habitus sint propter actus, idest, ad componendam potentiam, vt rectè eliciat actum, illa potentia est subiectum alicuius habitus, ad cuius actum benè regulandum talis habitus constituitur, sed iustitia non componit, neque regulat actus intellectus, aut aliquam cognitionem nostram, nullus enim dicitur iustus, vt inquit Aristot. quia iusta cognoscat, sed quia iusta operatur, & vult, alioqui quod iniqui essent iusti. Ergo: Altera pars sic ostenditur. Habitus in ea est potentia ad quam pertinet actus ipsius, actus iustitiæ non pertinet ad appetitum sensitiuum. Ergo neque iustitia: Probatur minor: Sicut nihil volitum quin præ cognitum ita nil volitum ab appetitu sensitiuo, nisi quod est præcognitũ per aliquem sensum, & nihil volitum ab appetitu rationali, nisi quod intellectus potest cognoscere, & apprehendere, ad actum iustitiæ, qui est reddere cuique suum ius, exigitur præcognoscere quid alteri debeatur, & qua ratione sit constituenda cum illo æqualitas, hæc autem cognitio non est alicuius sensus, sed solius intellectus, & rationis, ergo & actus iustitiæ, qui sequitur hanc cognitionem non est appetitus sensitiui, sed solius rationalis.

In hoc articulo antequam aliorum opiniones expendamus diluenda sunt nonnulla, quæ verbis D.Thom. aduersantur. Imprimis tam contra conclusionem D.Tho. quàm contra illam propositionem qua argumento vtitur. Habitum in ea potentia esse ad quam pertinet actus ipsius, sic obijcio: indicium quod fert iudex inter partes est actus iustitiæ distributiuæ, vt q. 60. docebimus, huiusmodi autem iudicium non est actus voluntatis, sed intellectus, pertinet, enim ex eodem D.Thom. ad Synesim, quæ est pars prudentiæ subiectiua existens in intellectu, ergo saltem iustitia distributiua erit in intellectu.

Secundò Actus exterioi iustitiæ non sunt proximè, & immediatè à voluntate, sed à manibus, lingua, &c. ergo aut in his quoque membris erit constituenda iustitia, aut illud principium subiectum habitus esse illam potentiam, quæ est primum principium actus, non est omnino verũ. Tertiò iustitia dicit ordinem ad alterum, ordinare autem non est actus voluntatis, sed intellectus, & rationis: Ergò. Quartò. Aliæ virtutes, vt fortitudo, & temperantia non collocantur in voluntate, & quia ad bonum earum voluntas ex se, & natura sua est sufficienter inclinata: Sed ad bonum iustitiæ similiter est voluntas sufficienter inclinata: ergo non est necesse constituere iustitiam in voluntate: Minor certa est ex D. Thom. 1.2. quæst. 56. articu. 4. Minor ipsius quoque est in hac quæstio. articu. duodecimo, & probatur. Bonum iustitiæ est bonum rationis nempe reddere vnicuique quod dictat recta ratio, ad bonum autem rationis (cum nihil magis proprium sit ipsi homini) voluntas humana ex se, & natura sua est satis propensa. Ergo.

Hæc suo ordine diluamus. Solutio primi argum. pendet ex his, quæ dicemus quæstio. 60. articu. primo, interim respondet Cayet. ad 1. simul & secundum propositionem istam eiusdem potentiæ esse habitum, & actum intelligendam esse de actu elicito, & non de imperato, & ita iustitiam esse in voluntate, quia actus elicitus ipsius, qui est electio qua volumus reddere debitum est in voluntate, alios autem actus, vt iudicium, & externos, qui pertinent ad alias potentias esse actus quidem imperatos à iustitia, sed elicitos ab alijs virtutibus, & ita nihil mirum, quod pertineant ad alias potentias. Arbitratur enim Cayeta. nullam virtutem esse principium eliciens, sed solum imperans actus pertinentis ad aliam potentiam diuersam ab ea, quæ est proprium subiectum talis virtutis. Cæterum quia hoc fundamentum falsum est, cum ex D. Thom. apertè colligatur omnem actum

Mich.Sal.in 2.2..DTho.

pertinentem obiectum proprium, & formale alicuius virtutis elici etiam ab illa virtute, quamuis producatur ab illa potentia, diuersa ab ea, quæ est proprium subiectum talis virtutis. Vt orat o, & contemplatio, sunt quidem actus intellectus, eliciuntur autem à Religione, quæ est in voluntate, quia feruntur in proprium, & formale obiectum religionis, vt docebimus infra q. 80. Correctio fraterna licèt sit in intellectu, vt in suo subiecto est nihilominus actus elicitus à misericordia, quæ est in voluntate, vt constat q. 33. ar. 1. Similiter quæcunq; operatio exterior quamuis producatur à potentia corporea, & externa, elicitur nihilominus ab habitu, vel virtute residente in potentia interiori: vt cõfessio fidei, quæ est actus exterior elicitur à fide, quæ est in intellectu, quo etiam modo dicimus tàm misericordiã, quæ est actus interior, quàm eleemosynam, quæ est actus exterior elici à charitate, licèt misericordia, & actus interior immediatè, eleemosyna verò & actus exterior mediante interiori, nempe misericordia. Propterea aliter respondendũ est. Dicamus igitur, loqui D. Tho. in illa propositione de actu præcipuo, & potissimo virtutis, q. d. in illa potentia esse virtutem tanquam in suo proprio subiecto, quæ est proximum principium præcipui, & potissimi actus talis virtutis, qua ratione, quia præcipua, & potissima operatio iustitiæ est illa imminens nempe electio voluntatis deliberatæ ad tribuendum vnicuique suum ius, proprium subiectum iustitiæ est voluntas, etiam si dentur aliqui actus eliciti ab eadem iustitia, sed minus præcipui producti ab alijs potẽtijs.

Vnde ad primum illud Argum. Respond. nihil prohibere iudicium esse actum intellectus, iustitiam verò distributiuã cuius iudicium est actus elicitus esse in voluntate, quia iudicium non est præcipuus actus iustitiæ, sed illa electio voluntatis, qua iudex statuit iusta iudicare, & vnicuique parti suum ius reddere. Sunt etiam, qui respondeant, actum illũ intellectus quo iudex iudicat hoc, vel illud esse iustum non esse actum iustitiæ, sed illum præcedere, actum verò proprium iustitiæ esse electionem illam voluntatis qua iudex statuit huic, vel illi parti per sententiam tribuere suum ius, iuxta ea, quæ intellectus præcognouit, & iudicauit. Vtraq; solutio est accommodata.

Ad secundum Re. pon. similiter ex dictis, actus externos iustitiæ quo manu, vel lingua coercemus, vt in restitutione bonorum, vel famæ produci quidem à potentijs externis, elici autem à iustitia mediante illo interno, & præcipuo actu ipsius, qui est electio voluntatis reddendi vnicuique suum, sicut actus exterior quo subuenitur indigenti quem vocamus eleemosynam est elicitus à charitate mediante interiori, qui est misericordia.

Ad tertium dico ordinare actiuè sumptum pro eo, quod est dirigere aliqua media in aliquem finem esse actum intellectus, velle autem quæ dicunt ordinem ad aliud velut media ad finẽ, vel vt debita alteri, aut necessaria proximis, hoc esse voluntatis. Et illa licèt intellectus proponat media, voluntas est, quę illa eligit, licèt intellectus iudicet hoc illi deberi, aut proximum hac re quàm illi exhibere possumus indigere, voluntas est quæ eligit, & statuit debitum illud reddi, quod est iustitiæ, aut rem illam indigenti exhiberi, quod est misericordiæ.

Ad quartum respond. obiectum uirtutis bifariam considerari posse, vno modo formaliter quatenus est bonum rationis dicens, quod rationi est consonum, alio modo materialiter quatenus res quædam est, nihil curando sit ne consona rationi an non: vt temperata comestio potest considerari, vel qua comestio tãtum est, & actus quidam naturalis, quod dicunt in genere entis, vel quatenus temperata est, & recta ratione regulata, quod dicunt in genere moris, interest ergo inter obiectum iustitiæ, & aliarum virtutum, quod obiecta aliarum virtutum, non tantum formaliter, & vt cõsona rationi, sunt bonum proprium hominis, verum etiam materialiter, vt in exemplo adducto: commestio temperata non solum est bonum hominis comedentis, vt temperata, verum etiam vt commestio: obiectum verò iustitiæ formaliter quidem est bonum proprium hominis iusti, quia est cõsonum rationi reddere alienum, materialiter verò est bonum alienum, pecunia enim reddita domino suo, vel fama restituta fratri bonum illius est, & hac ratione vt statim copiosius explicabimus est necessaria iustitia in voluntate, non autem temperantia, aut fortitudo: quia ad bonum proprium sufficienter voluntas ex se, & natura sua est inclinata, non ita ad alienum. His solutis videamus oportet.

Quid alij de subiecto iustitiæ sentiant.

Scotus in 3. dist. 33. Okam quæst. 10. Almain. in suis Moralib. tractat. 3. c. 6. Buridia. 5. Ethic. q. vlti. conueniunt quidem cũ D. Tho. in conclusione, omnes enim collocant iustitiam in voluntate tanquam in subiecto, dissentiunt tamen ab eo in duobus. Primò, quia D. Tho. collocat iustitiã in sola voluntate, nulla autem ratione in appetitu sensitiuo, ipsi verò præter iustitiam, quæ est in voluntate collocant etiam alium habitum iustitiæ in appetitu sensitiuo, ad sedandas, & tollendas passiones, quæ retrahere nos possunt ab officijs iustitiæ: adduntq; hanc iustitiam, quam cõstituunt in appetitu sensitiuo non esse propriè, & perfectè iustitiam, qualis est illa, quæ existit in voluntate.

Secundò dissentiunt à D. Thom. quia D. Sanctus solam iustitiam collocat in voluntate, alias verò virtutes morales, vt fortitudinem, & temperantiam (cum munus ipsarũ sit sedare passiones appetitus sensitiui) collocat eas solum in appetitu sensitiuo: isti verò DD. præter iustitiam collocant etiam in voluntate fortitudinem, & temperantiam.

Prius illud sic probant. Ad virtutem spectat non solum rectè operari verum etiam cohibere passiones, quæ impediunt operantem, quia virtutis est promptè, faciliè, & delectabiliter operari, quod esse non potest nisi sublatis impedimentis passionum, sunt autem multæ passiones, quæ impediunt, & retardant hominem ab actu iustitiæ, vt nimius amor pecuniarum à restitutione, timor humanus à iusta sententia, vt in Pilato & similes: pertinebit ergo ad iustitiam illas reprimere, sed hoc non potest iustitia, quæ est in voluntate, cum ex omnium consensu habitus comprimens, & componens passiones debeat esse in eodem appetitu in quo insurgunt ipsæ passiones nempe sensitiuo. Ergo præter iustitiam, quæ est in voluntate collocanda est alia in appetitu sensitiuo ad reprimendas passiones insurgentes in ipso contra iustitiam.

Secundò. Fortitudo comprim t solas passiones, quæ oriuntur circa pericula, & labores ob per audaciam, vel timorem malè agatur, temperantia passiones, quæ versantur circa delectationes & voluptates tactus, & gustus, passiones autem quæ impediunt dir. &c. & propriè iustitiam sunt maximè diuersæ ab istis, vt copiditas auri, timor humanus, &c. Ergo necesse est collocare in appetitu sensitiuo aliquam iustitiam ad illas moderandas.

Alterum in quo dissentiunt à D. Tho. ita ostendunt. Ad eandem potentiam pertinet virtus, & actus ipsius, sed electio est actus voluntatis, ergo virtus, quæ ordinatur ad rectè eligendum erit collocanda in veritate: Fortitudo inclinat ad rectè eligendum medium in periculis inter timorem, & audaciam, temperantia ad rectè eligendum medium in voluptatibus: imò proprium opus virtutis moralis est facere rectam electionem mediorum circa finem, vt docet Arist. 2. Ethic. c. 4. Ergo pertinebunt etiam fortitudo, & temperantia ad voluntatem. Secundò etiam si voluntas ex periculis, & voluptatibus debeat sequi rationẽ natura sua, sæpè tamen post peccatum afficitur, & inclinatur ad sequendum appetitum, offeruntque se illi variæ difficultates ad sequendam rationem. Ergo collocandi sunt necessariò in voluntate habitu fortitudinis, & temperantiæ, quibus in periculis, & voluptatibus non inclinetur versus appetitum, sed sequatur rationẽ, & vincat difficultates emergẽtes.

Ad intelligentiam huius controuersiæ obseruandum est, cum virtus versetur circa bonum, honestum, arduum, & difficilè, sicut difficultas potest oriri ex duplici radice, aut quia voluntas non est ex se nec natura sua satis inclinata ad illud bonum; aut quia licèt satis inclinata sit ad illud, insurgunt tamen, & offerunt se passiones illam inclinationem

nationem retardantes: ita quoque exiguntur virtutes, aut ad inclinandam voluntatem in illud bonum, in quod non est se ipsa inclinata, aut si sit in illud propensa, ad cohibendas, & moderandas passiones, quæ illam inclinationem impediunt, virtutes quæ deseruiunt ad inclinandam voluntatem sunt in ipsamet voluntate, quæ verò ad cohibẽdas passiones in ea potentia in qua illæ insurgunt, nempe in appetitu sensitiuo: quia sunt istæ virtutes, velut medicamenta, & remedia defectuum nostrarum potentiarum: medicamina autem & vnguenta in ea parte apponuntur, in qua est vulnus, & infirmitas.

Obseruemus secundò inter iustitiam, & alias virtutes morales hoc interesse, quod aliæ, vt fortitudo & temperantia ordinant hominem ad se ipsum, & ad bonum propriũ, & in obiectum, quod est bonum ipsiusmet hominis honestum ac vtile, cum ordinent illum in hoc, quod est temperatè agere, & rectè aggredi pericula in neutrum extremum declinando, quæ perspicuum est esse bona ipsiusmet hominis, tàm honesta, quàm vtilia: iustitia verò ordinat hominẽ ad alterum, & ad bonum alterius, quia ordinat illum ad reddendum ius alteri, quod est bonũ, & vtile illi, cui redditur, licèt sit honestum reddenti.

Obseruemus tertiò voluntatem, quia est proprius appetitus hominis, & ei naturalis (nihil enim magis propriũ, & naturale creaturæ essentialiter rationali, quàm appetitus rationalis) ex se, & natura sua esse satis propensa ad bonũ, & vtilitatem propriam, sicut cuique rei nihil magis naturale, quàm appetitus propriæ vtilitatis & commodi, ad bona verò aliorum non inclinari sufficienter, qua de causa ad curanda bona aliena indiget aliquo nouo habitu infuso, vel acquisito inclinante ipsam ad illa, ad curanda verò bona propria, cum satis natura sua sit in illa propensa, non indiget tali habitu, nec retardatur vnquam homo à prosequutione boni, & commodi proprij ex aliquo defectu, vel tuæ voluntatis inclinationis ipsius, sed solũ per passiones appetitus sensitiui, quæ in ipso exortæ voluntatem perturbãt, & à recto itinere, ac sua honesta inclinatione auertunt.

Ex his facilè est colligere, quã verior sit doctrina D. Th. quod facilius constabit subiectis nonnullis assertionibus.

PRIMA ASSERTIO.

Iustitia in voluntate solum collocanda est, & non in appetitu sensitiuo.

PRobatur prior pars: Voluntas, vt constat indiget habitu inclinante illam ad bonum, in quod non est natura sua propensa, ad bonum autem alienum (quod ẽt constat) non est natura sua propensa: ergo indiget habitu inclinante ipsam in illud, huiusmodi habitus est iustitia, ergo. Probatur altera pars; si aliqua iustitia esset in appetitu sensitiuo, aut ad eliciendum actum, aut ad comprimendas passiones, quæ illum possent impedire: non ad eliciendum actum, quia actus iustitiæ (in quo omnes conueniunt) non potest procedere ab appetitu sensitiuo, vt ex argumento, quo probauimus conclusionem D. Thom. initio huius art. cõstat: neque ad comprimendas passiones, quia omnes passiones, quæ in appetitu sensitiuo exurgere possunt, aut sunt partis irascibilis, quas moderatur fortitudo, aut concupiscibilis quas componit temperantia: Et ita frustra collocatur aliqua iustitia in appetitu sensitiuo.

SECVNDA ASSERTIO.

Fortitudo & temperantia non sunt collocandæ in voluntate, sed in appetitu tantum sensitiuo.

PROBATVR: Ad bonum proprium non indiget voluntas, vt constat aliquo habitu inclinante ipsam in illud, sed solum exigũtur habitus ad reprimendas passiones, quæ illam à sua honesta inclinatione possent auertere, agere fortiter vel temperatè, quæ sunt obiecta fortitudinis, & temperantiæ sunt bona propria ipsius hominis illi honesta, & vtilia, quod etiam constat. Ergo huiusmodi habitibus fortitudinis, scilicet, & temperantiæ non indiget voluntas, sed illa tantum vis, & potentia, in qua possunt exurgere passiones auertentes voluntatem ab istis bonis: potẽtia in qua huiusmodi passiones insurgunt, est appetitus sensitiuus, ergo in eo tantum collocandi sunt isti habitus fortitudinis, & temperantiæ, nulla autem ratione in voluntate.

Nunc ad argumenta aliorum. Ad primum neganda est consequentia: constat enim ex dictis passiones istas, quæ possunt impedire opus iustitiæ ne fiat, aut ne facilè, & delectabiliter fiat, cum insurgant in appetitu sensitiuo, comprimi & sedari sufficienter à virtutibus, quæ sunt in eodẽ appetitu sensitiuo, vt nimius vel humanus timor in iudice à fortitudine, cupiditas à temperantia, nec exigitur alius habitus ad istas passiones comprimendas.

Ad secundum: neganda est minor: nullæ enim sunt propriæ, vel peculiares passiones circa materiam iustitiæ, quæ non comprimantur à fortitudine, vel temperantia: imò eędem, quæ ab his virtutibus coercentur, sunt quę possent perturbare, vel impedire opus iustitiæ, vt timor, cupiditas, & similes. Quo fit, vt cum primum istæ fuerint sedatę à fortitudine, & temperantia plenè & perfectè, maneant simul sedatæ, quæ opus iustitię perturbare, aut impedire possent.

Ad argum. Secundò loco proposita. Ad primum respon. Ad faciendam electionem necessariam esse virtutem in voluntate, quando voluntas ex se, & natura sua non est satis inclinata in bonum illud, quod eligendum est, quando autem sufficienter est inclinata in illud, tunc non indiget aliquo habitu existente in ipsa, sed tantum exigitur in appetitu sensitiuo habitus comprimens passiones, quæ in illo oriri possunt, ac perturbare illam naturalem inclinationem voluntatis: ita fit, vt cum voluntas sufficienter sit inclinata ad medium, quod tenendum est in periculis, & voluptatibus, quia est bonum ipsius hominis, non indigeat aliqua virtute, vt ad tale medium inclinetur, sed sufficiãt fortitudo, & temperantia in appetitu sensitiuo ad cohibendas passiones, quæ circa pericula, & voluptates in ipso possunt excitari.

Eadem ratione soluitur secundum. Etenim cum voluntas sit appetitus rationalis sufficienter ex se, & natura sua est propensa ad sequendam rationem in periculis, & voluptatibus, cum hoc sit bonum ipsius hominis; Solum potest retrahi ne sequatur rationem, sed appetitum sensitiuũ à passionibus, quæ in ipso insurgunt, sed huic damno sufficienter occurritur fortitudine, & temperantia in eodẽ appetitu collocatis.

Manet circa hæc omnia, quæ in hoc ar. docuimus duplex dubitatio; Prior est, cur voluntas, quando sufficienter ex se ipsa est, inclinata ad aliquod bonum, non indigeat habitu ad illud eligendum, intellectus autem licèt sufficienter sit natura sua inclinatus in verum, indigeat nihilominus habitibus, & scientijs. Posterior est, cum actus iustitiæ. v.g. redditio debiti sit honesta & vtilis, honesta ei qui reddit, vtilis ei cui redditur; quæ duo ita se habent, vt quatenus est vtilis, nec sit secundum inclinationem voluntatis, nec contra illam, quatenus verò est honesta sit secundum inclinationem voluntatis, quia secundum hanc partem est opus virtutis studiosum, & bonum ipsis operanti, in quod bonũ, vt proprium voluntas est sufficienter propensa, cur egeat voluntas aliquo habitu, vt in tales actus prorumpat; Ratio dubitandi est, quia si voluntas honestate illius actus, & operis allicitur sufficienter ad illud, vtilitate verò, quæ ex eo alteri prouenit non deterretur, nec impeditur ab ipso, frustra constituitur habitus, qui ipsam ad tale opus alliciat, & inclinet.

Ad diluendam priorem dubitationem obseruãdum est, potentiam aliquam bifariam posse esse inclinatam, & propensam ad aliud, nempe recipiendum, vel efficiendum. Potentia natura sua apta ad recipiendum, non eget aliqua noua, & superaddita dispositione, vt recipere possit, eget tamen vt actu recipiat re illa, quam receptura est, & quam apta est recipere, ita se habet intellectus respectu veri, habet

siquidem

siquidem naturalem aptitudinem ad illud, nec indiget aliquo habitu, aut dispositione, vt illud recipere possit, indiget tamen vt illud actu recipiat, & in actu sit, ipso verò; quod aptus est recipere, & ideo indiget specie intellectuali ipsius veri, & habitibus scientiarum veritates rerum ostendentibus. Potentia verò, quæ est naturaliter propensa ad exercendum opus aliquid certum & definitum, non eget habitu operatiuo, id est habitu inclinante ad illud opus, cum ipsa sit ad illud sufficienter inclinata, vel sola natura sua: Et ita non indiget voluntas habitu inclinante ipsam ad electionem boni proprij, quia suapte natura est ipsa satis inclinata ad illud.

* Ad posteriorem respon. cum dicitur opus iustitiæ esse bonum operantis distinguendum esse, formaliter aut obiectiuè, formaliter verum est; quia tale opus est, velut forma a qua illud exercens dicitur propriè, & formaliter iustus: loquimur enim de opere, & actu iustitiæ elicito ab habitu iustitiæ virtutis: obiectiuè autem non est bonum operantis; sed alterius, cui redditur debitum: vnde quamuis in actu iustitiæ sit vtrumque, & honestas propria, & vtilitas aliena, quod tamen obijcitur voluntati ex natura actus, quãdo operatur iusta est vtilitas, & bonum alienum, propterea dicitur esse ad alterum, quod non est in alijs virtutibus, quarum primum obiectum, quod obijcitur voluntati operantis est bonum proprium ipsius, quo fit, vt indigeat voluntas nostra iustitia, vt inclinetur ad reddendum cuique suum, non autem egeat fortitudine, aut temperantia, vt abundè explicatum est.

ARTICVLVS QVINTVS.

An Iustitia sit virtus generalis.

HVnc art. proponit D. Tho. tum ad explicandum Arist. qui 5. Ethi. vocat iustitiam totam virtutem, & generalem virtutem, tum etiam vt constet præter iustitiam, qua vnusquisque ciuis alteri reddit suum priuatum ius, dari iustitiam qua inclinamur ad persoluẽda, quę bono communi totius Reip. debentur, vnde perinde est, ac si quærat. Debeat ne constitui, quædam iustitia generalis, & communis, quæ communiter dicitur legalis?

Obseruemus primum, cum omnis Respubl. sit corpus quoddam ciuile & mysticum, sicut in corpore naturali, quęuis ipsius pars habet duas habitudines, vnam ad aliam partem, aliam verò ad totum corpus, ad quod omnes partes ordinantur, ita in quauis Republi. vnumquemque ciuem habere duas similes habitudines, vnam ad quemcunque aliũ ciuem, vt priuatum hominem, alteram verò ad totam Rempub. & communitatem. Vnde habet duplex debitũ, ex quo duplex orta est iustitia, vna particularis, quæ vnum ciuem ad alium ordinat, velut vnam partem ad alteram: altera verò generalis, & communis, quæ omnes ciues ordinat in bonum commune. Prior illa inclinat ad reddendum ius, cuiq; priuato ciui, constituitque æqualitatem inter ipsos, vt priuatas personas, habetque pro obiecto particulare ius, & bonum illius priuati cui aliquid debetur, pertinentque ad eam omnes ferè contractus ciuiles, vt emere, vendere, locare, restituere, &c. Posterior verò inclinat ad curandum bonum commune, quod habet pro obiecto, & omnia particularia bona singulorum ciuium, tàm propria, quàm aliena in illud refert, quia cum vnusquisque ciuis, id quod est Reipub. esse debeat, sicut, vnaquæque pars id quod est totius est, bonum quoque uniuscuiusque ciuis, siue propriũ, siue alienum potest, & debet referri ad bonum commune totius Reipub. Id præstat hæc iustitia, dicta communis, generalis, siue politica duplici ratione: primò ex fine & obiecto, quia habet pro obiecto bonum commune, quod est generale, & publicum: secundò ab effectu, quia munus ipsius est dirigere omnes uirtutes, & actus earum in bonum commune. Verbi gratia, ut fortiter agatur in bello propter bonũ commune patriæ, ut abstineatur à thoro alieno propter bonum, & pacem Reip. sicut charitas dicitur uirtus generalis, & communis, quia dirigit omnes uirtutes in bonũ diuinum, quod est proprium obiectum ipsius: Ita facilè explicabitur proposita quæst.

CONCLVSIO PRIMA.

Constituenda est necessariò quædam iustitia generalis, & communis.

PATET: habitus sunt propter actus, & actus propter obiecta, bonum commune est obiectum formaliter, & reuera distinctum à bono particulari singulorum: & adeò debitum, ut sit omnibus alijs bonis præferendum: ergo constituendus est habitus inclinans ad eliciendos actus in ordine ad tale bonum, & referens omnia particularia bona, & omnes actus aliarum uirtutum ad illud, habitus autem inclinans ad bonum debitum est iustitia, ergo constituenda est iustitia, quæ omnia referat in bonum commune, quam dicimus generalem, siue communem.

CONCLVSIO II.

Hæc iustitia meritò vocatur alio nomine legalis.

CONSTAT, quia hoc est potissimum munus, potissimusque finis omnium legum dirigere ciues in bonũ commune, & præscribere eis, qua ratione seruent hanc iustitiam: unde cum idem sit obiectum huius iustitiæ, & scopus omnium legum, & ad hanc iustitiam referantur omnes leges, & earum obseruatio, & executio, meritò dicitur legalis.

Circa hunc art. hæc tantum se offert controuersia.

AN HAEC IVSTITIA COMmunis, & legalis habeat veram, & perfectam rationem iustitiæ.

VTRAQVE pars huius controuersiæ argumentis nititur satis probabilis: nam in primis, eam non habere ueram, & perfectam rationem iustitiæ sic ostendi potest: Liberalitas non habet ueram, & perfectam rationem iustitię, quia tribuit ex proprijs, & gratuitis, non autem ex debitis, quod est proprium iustitię, sed iustitia legalis, similiter quę confert Reipub. & bono communi, confert ex proprijs ipsius tribuentis, ut cum ciuis pro bono publico exponit uitam, uel diuitias, exponit bona sua, quorum ipse est uerus dominus: Ergo.

Secundò vera & perfecta iustitia reddit alteri suũ ius, sed iustitia legalis non reddit bono communi aliquod ius, quod uerè dicatur esse ius illius: ostendo; si in ea quæ conferuntur in bonum commune haberet ipsum bonum commune, uel Respub. ius, qui illa non conferret expoliaret Rẽpub. suo iure, & tenetur ad restitutionem. Sicut qui non confert Petro pecuniam suam & in quam habet ius expoliat illam suo iure, & tenetur ad restituendum; at qui transgreditur iustitiam legalem non tenetur ad restituendum, ut priuatus, qui non prohibuit incendium, uel aliud damnum Reipub. quod poterat prohibere, peccauit quidẽ grauiter contra charitatem, & contra hanc iustitiam legalem, ad nullam tamen ex omnium DD consensu tenetur restitutionem: Et confir. Transgressio iustitiæ commutatiuæ (etiam iuxta probabiliorem sententiam, ut suo loco uidebimus) obligant ad restitutionem, eo quod iustitiæ istæ obtinent ueras, & perfectas rationes iustitiæ, sed transgressio iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem, ut constat ex exemplo adducto, & in multis alijs, ut in ciue, qui non exposuit proprias diuitias pro bono communi, quando ad id tenebatur ex iustitia legali; & in diuite, qui habens superflua non subuenit laborantibus extrema necessitate, propter quam poterat in ciuitate pestis, aut grauis aliqua infirmitas oriri, peccat quidem uterque istorum in hoc casu contra iustitiam legalem, nec tamen tenetur aliquis eorum

ad re

ad restitutionem damni subsequuti, vt docet D. Tho. infra quæst. 118.

Tertiò, etiam si ista iustitia legalis esset vera iustitia, nō tamen est perfecta, & simpliciter, sed tantū secūdum quid: Inter partes et am separatas, secundum sup positum à toto, & ipsum totum cuius sunt partes, vt vidimus quæst. præcedenti art. vlt. & hac quæst. art. 2. non est iustitia perfecta & simpliciter, sed iustitia legalis ordinat bona ciuium ad bonum commune, vt bona partium ad bonum totius. Ergo. Denique pietas est virtus per quam reddim us patriæ, & parentibus ius debitum, vt docent Cicero l. b. 6. de somno Scipionis, & lib. 2. de inuent. Rethorica, & D. Tho. infra q. 101. ar. 1. & q. 102. ar. 3. pietas autem non habet perfectam rationem iustitiæ, nec simpliciter (vt ar. 4. præcedentis qō.) vidimus: Ergo nec iustitia legalis.

Oppositum ita quoque probare possumus. Iustitia communis, & legalis præstat multum particulari, vt hoc art. & sequen. docet D. Thom. maximè r 2. quantum bonum commune præstat particulari: iustitia autem particularis vera iustitia est, & perfecta, ergo multò potius legalis, quæ illa excellentior est.

Secundò: Iustitia legalis respondet quasi alterum oppositum relatiuum iustitiæ distributiuæ: iustitia enim legalis ordinat bona particularia ciuium ad bonum commune Reipub. iustitia distributiua, quasi ex opposito ordinat bona communia Reipub. ad bonum singulorum ciuium, sicut iustitia filij ad patrem respondet, quasi alterum relatū oppositum iustitia patris ad filium, vnde sicut hæ duæ iustitiæ, filij ad patrem, & patris ad filium sunt eiusdem rationis, quod est commune omnibus relatis, ita quoque iustitia distributiua, & legalis, quæ sibi mutuo, & relatiuæ opponuntur debent esse similes, & eiusdem rationis, sed iustitia distributiua est vera, & perfecta iustitia omnium consensu. Ergo & legalis.

Ex his constat vtramque partem huius controuersiæ esse probabilem, sed quæ probabilior sit subiectis assertionibus explicabimus.

PRIMA ASSERTIO.

Iustitia legalis veram, & perfectam iustitiæ rationem habet.

HAEC est D. Thom. at. enim præsenti in corpore docet vtramque iustitiam, & eam quæ ordinat ad bonum particulare alterius ciuis, & eam quæ ordinat ad bonum commune Reipub. habere propriam, & veram rationem iustitiæ. Et art. 7. ad 3. vbi reddēs causam, cur non assignetur aliqua iustitia œconomica communis toti familiæ, sicut assignatur iustitia legalis communis toti Reipub. ait. [Quia inter personas eiusdem domus non est perfecta, nec simpliciter iustitia,] vbi apertè insinuat iustitiam legalem inter ciues, & Rempu. esse perfectam & simpliciter iustitiam, alioquin nihil valeret eius ratio. Et confirmatur ita sensisse D. Tho. Primò, quia vt ex progressu ipsius patet, diuidit hunc tractatum de iustitia in duas partes, in quarum priori agit de iustitia perfecta ab hac q. 58. vsque ad 80. in qua, & deinceps agit de iustitia imperfecta, & secundum quid, agit autem de iustitia legali in hac q. 58. Secundò, quia in his art. constituit iustitiam legalem, & particularem, vt duas species iustitiæ, at si iustitia legalis non esset vera quoque & perfecta iustitia, non constituerentur ab ipso istæ duæ legalis, & particularis, tamquam duæ species diuidentes idem genus: nouerat enim D. Thom. vt præstantissimus Logicus, & Metaphysicus, species diuidentes idem genus verè, & perfectè participare naturam, & rationem propriam illius generis, quamuis seorsum sumptæ, & secundum suas priuatas naturas, vna possit esse altera perfectior, vt in genere animalis homo & equus. Eandem sententiam habet Arist. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi adeò commendat iustitiam legalem, vt apertè mentis ipsius fuerit illam facere veram, & perfectam iustitiam. Probatur iam ratione: cum ius & iustitia sint relata, quale fuerit ius talis, & iustitia, quæ illud respicit, quo nomine D. Thom. inter patrem, & filium constituit iustitiam secundum quid, quia ius paternum non est simpliciter ius, sed imperfectum, & secundum quid, sed ius circa quod versatur iustitia legalis est verum, & perfectum ius, & multò perfectius, quàm ius, quod respicit iustitia particularis, vt docet Arist. 5. Ethi. cap. 6. quia illud ius habet immediatum ordinem ad bonum commune, quod perspicuum est præstare cuiuis bono priuato, & consequenter iuri cuius particulari: Imò ex ordine ad bonum commune docet eodem locu Aristo. sumendam esse perfectam, vel imperfectam rationem iuris. Et confir. ad perfectam rationem iuris exigūtur illa tria, quæ diximus art. 4. præceden. quæst. vt sit debitum, vt sit ad alterum, vt reddatur æquale, si hæc tria cōcurrunt perfectè seruatur ius: sed in iure, quod respicit iustitia legalis reperiuntur hæc tria: in primis maximè debitū, cum sit præferendum cuique iuri particulari, & ad quod tā legibus ipsis, quàm mandatis superiorum ciues magis deuincti sunt, est etiam ad alterum, quia vnusquisque suppositum est per se subsistens, & distinctum à sua Republica, & quamuis sit pars eius, non tamen qui habeat esse, & naturā à Reipub. vt filius à patre, imò similiter reperitur ius inter ciuem, & suam Rēpub sicut inter duos ciues nullo vinculo affinitatis coniunctos d nique seruatur æqualitas, cum reddat ciuis suæ communitati, quantum illi debet ex lege.

SECVNDA ASSERTIO.

Quamuis iustitia legalis sit vera, & perfecta iustitia, non tamen habet ita perfectam rationem iustitiæ, sicut particularis.

RATIO est, quia in legali non est ita perfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio æqualis, sicut in iustitia particulari, quæ reperitur inter duos priuatos ciues: Nec per hoc tollitur excellentia, & dignitas iustitiæ legalis, imò semper illam retinet, propter excellentiam boni cōmunis quod respicit, & perfectissimam rationē debiti, quæ in ipsa reperitur, sicut iustitia filij ad patrem excellentior est, & maius debitum, quam inter duos extraneos: in genere tamen iustitiæ perfect or est illa, quæ existit inter duos extraneos, quam ea quę est inter patrem & filium, vt exposu.mus præced. q. ar. 4.

Qui etiam ratione docet D. Thom. 1. 2. q. 56. & q. 66. morales virtutes in genere virtutis præstantiores esse intellectual.bus, quia illæ tribuunt vsum simul cum facultate boni operis, quod non habent intellectuales, at secundū suam priuatam speciem & perfectionem, quam sortitur ex obiecto præstantiores multò sunt virtutes intellectuales: Eodem modo hic philosophari oportet, iustitiam particularē in genere iustitiæ accedere magis ad perfectam rationem iustitiæ, quàm accedat legalis, inter se verò comparatas præstare legalem particulari, nec mirū, quod ita accidat in virtutib. quod non reperitur in alijs reb. absolutis, quia in virtutibus aliunde sumitur genus, & aliunde species, in rebus autem absolutis ab eodem sumuntur genus, & species.

Nunc ad argum. in oppositum Ad primum respond. conuenire quidem liberalitatē, & iustitiam legalē, in eo quod vtraque confert ex proprijs, & ex his quorum ea confert, est verus dominus: differre tamen quia quæ confert liberalitas, licèt dicantur debita intelligendum est ex honestate morum, eo modo quo dicimus studiosè agentem in quacunque virtute se exercerat agere quod debet, & quod decet virum studiosum, non tamen sunt verè & realiter debita, ad quæ aliquo iure compellatur: at quæ confert iustitia legalis bono communi sunt verè debita non ex charitate sola, vel honestate morum, sed ex lege & iure quo compelitur homo conferre illa bona Reip. adeò, vt per uim possit Respu. illa accipere, & auferre ab illo homine.

Ad secundum respood. violantem iustitiam legalem expoliare Rēmp. suo iure, & re illi debita, non tamen teneri ad restitutionem, quia quod debent ciues Reip. quam diu apud eos manet, non est Reip. appropriatum, neq; admisce rur

tur: hi transgressio iustitiæ commutatiuę, cui potissimè nititur vinculum restitutionis: Accidere autem potest, vt teneatur aliquis prospicere bono communi ex vtraque iustitia, & legali, & commutatiua, vt Princeps, Senator, Gubernator, ministri iustitiæ, & quicunque ad id tenentur ex officio, & hi tenebuntur ad restituendum damna subsequuta ex sua negligentia, qua non curarunt bonum commune, quantum ex officio tenebantur, sed hæc obligatio manet illis, non quia violant iustitiam legalem, sed quia ex commutatiua ratione officij ad id tenebantur. Eodem modo tenebitur, qui surriperet bona appropriata fisco, quia licèt antequam ei approprientur, tantum debeat illa ex iustitia legali adueniente sententia, at postquam illi sunt iam appropriata per sententiam, vel acta exhibita, illa occultare, vel surripere est lędere non solum iustitiam legalem, verum etiam commutatiuam.

Ad confirmationem dico, violantes iustitiam commutatiuam teneri quidem ad restituendum (nam de distributiua res est sub dubio, & inferius explicanda à nobis) non ob perfectionem iustitiæ, sed quia nunquam læditur commutatiua, quin expolietur frater re sua: in iustitia verò legali, res qua Respublica expoliatur à transgressore iustitiæ legalis, nondum est Reipub. sed ciuis habentis illam apud se, quãuis debeat illam Reipu. conferre.

Ad tertium respond. partes secundum suppositum separatas à toto in duplici esse differentia: Quædam enim sunt, quę necessariò, & non liberè dependent à suo toto, vt filius necessariò dependet à patre, & seruus à domino velit nolit, inter has partes, & suum totum non potest esse iustum perfectum simpliciter, propter illam necessariam depēdentiam, qua partes sunt aliquid totius, vt filius est aliquid patris, & seruus heri sui: nam nec filius potest esse à se, nec seruus quin sit domini sui: aliæ sunt partes voluntariæ, & liberæ, ac rationales, quæ ita sunt partes liberæ, vt possint se ipsas separare à toto pro suo arbitratu, quomodo ciues sunt partes Reipub. nullam habentes necessariam dependentiam ab illa, possunt siquidem nulla facta iniuria suæ Reipu. ab illa seipsos separare, & in aliam se transferre, & inter has partes, & suum totum propter hanc libertatē, & vt ita dicam independentiam potest esse exacta, & perfecta ratio iustitiæ, & hoc modo reperitur in iustitia legali.

Ad quartum constabit solutio infra q. 101. ar. 3. ad 3. interim dico, bifariam posse patriam considerari, uno modo quatenus est principium essendi & natiuitatis, & hoc modo respicit ipsam pietas, eodemque modo sumpta non reperitur perfecta ratio iustitiæ inter ipsam, & ciuem suum in ipsam natum, quia iuxta hunc modum habet ille necessariam dependentiam ab illa, ut filii a parentibus, & eadem est uirtus pietatis quæ reddit patriæ, & parentibus suum ius, nec minus est patria principiuum indiuiduationis nascentium in illa, quàm pater suorum filiorum: secundo modo consideratur patria non ut principium essendi, sed ut communitas in qua cum aliis ciuibus uiuitur, quæ propriè dicitur Respub., quomodo est iustitia legalis inter ipsam & suos ciues, & hoc modo potest ista iustitia esse perfecta, & simpliciter, quia in hac acceptione non dependent ciues à sua patria, uel Repub. Et iuxta hanc doctrinam est intelligendus D. Tho. 1. 2. q. 6. art. 7. in corpore & ad secundum.

ARTICVLVS VI.

An iustitia generalis sit diuersa natura, & specie ab aliis virtutibus.

OBSERVEMVS initio bifariam dici aliquid generale, aut secundum prædicationem, aut secundum virtutem & imperium. Priori modo superiora in cathegoriis sunt generalia ad sua inferiora, ut genera ad species, & species ad sua indiuidua, & quod ita generale est, ingreditur essentiam suorum particularium seu inferiorum, & ab illis reuera & essentia non differt, ut animal, & animal quod est homo essentia non differunt: Generale autem secundum virtutem dicitur quod immittit virtutem in alia, & illa mouet, dirigit, ac gubernat, quo modo cœlum sol, & superiora omnia dicuntur causæ generales ad hęc inferiora, quia in ea influũt, ac ea mouent & gubernant, & quod hac ratione generale est, differt reuera, & essentia ab eo quod mouet, & gubernat, habetque in se ipso suam priuatam propriam & specificam essentiam, alia enim est natura cœli, solis, & illorum superiorum, & alia horum inferiorum.

CONCLVSIO PRIMA.

Iustitia generalis siue legalis, specialis quædam virtus est specie & natura distincta à cæteris omnibus, quas per imperium dirigit in bonum commune.

PRobatur ex modò dictis. Quod est generale secundum virtutem tantũ & imperium, & non secundũ prædicationem essentia & natura differt ab inferioribus, quæ mouet, & dirigit: ut causæ & effectus, inferiora & superiora: iustitia legalis non prædicatur de aliis uirtutibus neque est earum genus, sed tantum dicitur generalis ex obiecto, quia respicit bonum commune & generale, & ex effectu uel officio quia imperat omnibus virtutibus dirigens illarum omnium actus in bonum commune, quod est esse generalem secundum uirtutem tantum. Ergo differt ab illis omnibus specie & natura.

Secundò: Sicut se habet charitas ad alias uirtutes in ordine ad bonum diuinum, quod respicit ut suum proprium obiectum, ita se habet hæc iustitia legalis ad ipsas in ordine ad bonum commune, sed charitas quamuis sit generalis quædam virtus ad cæteras omnes secundum virtutem, & imperium, quia omnium actus dirigit in bonũ diuinum, & omnibus imperat in gloriam Dei, est nihilominus specialis quædam virtus natura, & essentia à cæteris omnibus distincta, quia habet suum proprium, & particulare obiectum formale, distinctum specie, & natura à proprijs, & adæquatis obiectis formalibus singularum. Ergo similiter ista iustitia legalis licèt sit communis, & generalis ad omnes secundum imperium, vt expositum est, erit nihilominus specie distincta ab illis, cum proprium, & formale obiectum ipsius, nempe bonum commune sit specie, & natura distinctum à proprijs, & adæquatis obiectis earum.

CONCLVSIO II.

Hæc iustitia potissimè & directiuè reperitur in Principe, & Gubernatore, in alijs verò secundariò, & ministratiuè.

RES est aperta, quia licèt omnes debeant diligere bonum commune, & illi prospicere, ac leges obseruare, Principi tamen incumbit ex officio, non solum illud diligere, & illi prospicere, vt cæteris, verum etiam diligenter curare, vt illi consulatur, omnium mores quatenus illud exigit componantur, & leges illud respicientes ab omnib. accuratè obseruentur, cum sit legum executor & custos iustitię, ac boni publici, ad quod cæteri non tenentur, sed sufficit se, & sua priuatim in bonum commune coaptare, sicut Architecti est, lapides omnes, & ligna disponere, quatenus domus constituenda exigit, singulorum autem famulorũ suum peculiare munus exercere. Et Duci in bello incumbit non solum pugnare, verum etiam dirigere, & componere milites, vniuersumq; exercitum in ordine ad victoriã priuati verò cuiusque militis pugnare tantum, vt debet in atrio, & statione sua.

CONCLVSIO III.

Singulæ quæq; virtutes, quatenus mouentur, & diriguntur à iustitia legali in bonum commune, possunt vocari iustitia legalis, & esse idem cum iustitia legali.

AD hanc conclusionem obseruandum est, virtutem generalem,

neralem, quæ imperat, & particularem, quæ imperatur, & mouetur ab illa, licèt secundum se, & ex genere suo sint inter se distinctæ, nihilominus ita se habere, vt illa particularis imperata, quatenus mota, & ordinata in obiectum, & finem imperantis possit vocari nomine imperantis, & esse vnà cum imperante, habebitque tunc simul duo nomina, & proprium, quod illi conuenit ex suo genere, & nomen illius superioris imperantis diuersis rationibus, vt videre est in charitate, & abstinentia, imperat charitas abstinētię, vt eliciat ieiunium propter Deum, hæ duæ virtutes secundum se sumptæ, ac in genere suo diuersæ sunt natura, & specie, nihilominus in isto casu hæc abstinentia sic imperata, & mota à charitate potest vocari charitas, & ieiuniū illud actus charitatis, verèque affirmatur talem abstinentiam esse charitatem, cum præcipuè respiciat proprium obiectum charitatis, sicut furtum ad mœchandum verè dicitur mœchia.

Hoc posito, patet ista tertia conclu. Propria ratio, & denominatio cuiusque virtutis desumenda est ab obiecto, quod potissimè respicit: Sed vnaquæque virtus particularis, vt mota, & imperata à iustitia legali, elicit directè, & præcipuè suum actum propter bonum commune, quod vt constat est proprium, & formale obiectum iustitiæ legalis. Ergo vnaquæque virtus, vt mota, & imperata à iustitia legali, dicenda est iustitia legalis. Vt fortitudo in strennè pugnante, hoc potissimū fine, quia sic exigit bonū commune, non tam dicenda est fortitudo in eo casu, quàm iustitia legalis, cum præcipuum obiectum in hoc casu sit bonū commune, quod est proprium obiectum iustitiæ legalis.

Circa hunc art. nonnulla sese offerunt examinanda: in primis circa primam conclusionem controuersum est.

AN IVSTITIA LEGALIS SIT eadem natura, & essentia cum omnibus virtutibus.

INTER omnes ferè Theologos communis est, & recepta prima conclusio huius ar. recedūt tamen ab ea quidam Eustratius, & Gerardus quos sequitur Buridianus 5. Ethi.q.4. iudicantes iustitiam legalem non esse aliquā specialem virtutem distinctam à cæteris, sed sicut sanitas in animali non est aliqua specialis qualitas distincta à quatuor humoribus, sed ipsimet quatuor humores benè inter se cōpositi, erga humidum radicale, vel illa compositio humorum, quæ reuera non differt ab ipsis humoribus benè compositis, sicut ordo partium non est aliquid diuersum ab ipsismet partibus inter se ordinatis: ita ista iustitia legalis nihil aliud sit, quàm communis quædam ratio, vel habitudo ad bonum commune, quæ diffunditur per omnes virtutes, & quam vnaquæque virtus in se includit, cum vnaquæque contineat in se obedientiam legis, vel Principis. Vt in temperantia cui cōuenit inclinare hominem ad temperatè comedendum, tum propter particularem honestatem, vel vtilitatem, quam affert secum temperata commestio, tum etiā vt legi satisfiat; priori modo inquiunt est temperantia, posteriori verò ista legalis iustitia, ac sic de cæteris virtutib. Vnde iustitia legalis iuxta hos nihil aliud est, quàm aggregatio omnium virtutum, quatenus diriguntur, vel possunt dirigi in bonū commune, vel potius relatio illa innata, cuiq; virtuti in bonum commune.

Nititur hæc opinio varijs rationibus & testimonijs, in primis. Non sunt constituendæ plures virtutes sine causa, & necessitate, sed vnaquæque virtus seipsa, & suaptè natura inclinat ad benè, & honestè agendum in suo genere, nō solum propter suum proprium, ac peculiare bonum & obiectum earum, verumetiam propter bonum commune, ergo ad hunc finem non est necesse constituere aliquam specialem virtutem, vel iustitiam distinctam à cæteris. Consequentia cum maiori perspicua est: minor probatur ex Aristo. 2. Ethi. c. 4. vbi habet virtutem vnamquamque non solum inclinare ad operandum, verumetiam ad operandū ex electione propter bonū, & honestū finem, bonū aūt commune est maximè bonum, & finis omnium honestissimus: ergo quæcunque virtus se ipsa inclinat ad tale bonum.

Et confirmatur, quia omnes virtutes inclinant ad suos actus seruatis debitis circunstantijs, vbi, quando, & quomodo oportet operari, vna autem ex præcipuis circunstantijs est, vt operemur propter bonum commune, quando illud ita exigit: Et ita vnaquæque seipsa inclinat in bonum commune, neque desiderabitur aliqua specialis virtus in hunc finem. Tum etiam quia cum omnis perfectio partis ordinetur in bonum totius; homo autem sit pars suæ communitatis, & Reipub. quæcunque ipsius perfectio ordinabitur etiam in bonum suæ Reip. quamcunq; aūt virtutem peculiarem esse perfectionem hominis certissimum est.

Secundò proprium est, cuique virtuti actum suum adæquare suæ regulæ, nempe rectæ rationi, ita vt de vnaquaq; verè possimus affirmare, munus eius esse constituere æqualitatem inter suū actum, & regulam rectæ rationis, constituere autem æqualitatem inter aliqua est propria ratio iustitiæ, ergo quælibet virtus includit in se rationem iustitię, & est quædam iustitia, non illa particularis, quæ inter priuatos ciues consistit. Ergo illa generalis & legalis.

Et confirmatur, quia actus virtutis quæcunque illa sit, est actus meritorius, nec aliud exigitur, quam vt exercens illum sit in gratia, & charitate, actus autem meritorius est actus iustitiæ, quia meritum includit in se rationē iustitiæ: Ergo.

Tertiò: virtus distincta ab alijs essentia, & natura habet suum proprium, & peculiarem actum elicitum, distinctum specie, & natura ab actibus aliarum virtutum. Sed iustitia legalis non habet aliquem actum sibi proprium, & peculiarem elicitū, sed versatur circa actus cæterarū referendo illos in bonum commune, nec constituitur à D. Tho. vt aliquem peculiarem actum sibi proprium eliciat, sed hoc solo fine vt alijs imperet. Ergo non distinguitur ab eis.

Quartò, ex Arist. idem ostenditur, cum 5. Ethi. cap. 1. dicat iustitiam esse idem cum omni virtute, nec esse partem virtutis, at si iustitia ista legalis esset specie distincta ab alijs, esset quædam pars virtutis. Nec valet solutio D. Thom. hic ad 2. iustitiam ex Aristo. esse idem cum alijs virtutibus, quia imperat eis, & aliæ mouentur ab ipsa, quia ex eodem Aristo. 5. & 10. Ethic. imperans & imperatum, mouens & motum non solum in naturalibus, verum etiam in moralibus reuera distinguuntur, Adde quod idem Aristot. initio 5. Ethic. pollicetur se in hac disputatione de motibus perspicuè locuturum, habet autem apertè iustitiam legalem esse eandem cum omnibus virtutibus, nec ab eis differre nisi sola ratione.

Quintò idem Arist. 3. Ethi. cap. 6. tribuit fortitudini secundum se, vt versetur circa pericula mortis propter bonum commune, & 4. Ethic. cap. 2. tribuit magnificentiæ, vt versetur circa magnos sumptus propter bonum commune, apertè igitur ex Arist. virtutes istæ (idemque erit iudicium de cæteris omnibus) ex genere suo ordinantur in bonum commune, includiturque in ipsis intrinsecè iustitia legalis, vt communis quædam ratio, quæ per omnes vagatur.

Denique: Ad prospiciēdum bono communi sufficit pietas, quoniam per pietatem reddimus debitum patriæ, & parentibus ex eodem D. Thom. infra q. 102. ar. 3. Frustra ergo constituitur ista iustitia legalis, tamquam specialis virtus propter bonum commune.

Sed propter hæc argum. non est recedendum à sentētia D. Thom. & communi, ad quam magis percipiendam obseruemus, cum iustitia sit virtus, quæ vt sæpe diximus ordinat ad alterum, quemadmodum vnum dicitur alterum ab alio varijs modis, ita quoque variam, & multiplicem esse iustitiam. Dicitur aliquid alterum duobus modis: Primò propriè, quod ab alio supposito, & persona reuera differt, quod adhuc est duplex: nam aut est priuata aliqua persona, aut publica & tota communitas: Secundò impropriè, & metaphoricè, quod s. ab alio non distinguitur persona, & supposito, sed solo officio, & virtute, ac potentia, vt in eodem homine variæ ipsius partes, & vires: qua ratione in ipso animus dicitur alter à corpore, & pars superior altera ab inferiori: perinde ac si essent duo homines distincti,

quorum

quorum alter ab altero gubernaretur. Ex hac triplici ratione, qua vnum dicitur alterum ab altero (vt optimè docet Scotus in 4. dist. 19. q. 1.) colligitur triplex iustitia. Prima quæ dicenda est impropria, & Methaphorica, illa nimirum quæ constituit æqualitatem inter partes, & vires eiusdem hominis, & eas continet in suo debito officio, vt quod appetitus rationi pareat, quam definit D. Ansel. lib. 1. de veritate c. 12. rectitudinem voluntatis. Secunda est propriè, & verè iustitia, quæ ordinat hominem ad alterum iuxta præscriptum legis, & quatenus exigit bonum commune, quę dicitur legalis, & communis. Tertia verò est propria quoque quæ vnumquemque in particulari ad alium ordinat, reddens vnicuique suum priuatum ius, versaturque illius vis in commercijs humanis.

Obseruemus secundò: quemadmodum diuersi actus in genere naturæ possunt pertinere ad vnam, eandemq; virtutem, vt abstinere à carnibus, & abstinere à piscibus ad eandem virtutem temperantiæ, similiter vnum, & eundem actum in genere naturæ posse pertinere ad plures virtutes in genere moris, vt conferre pecunias alicui, pôt pertinere ad liberalitatem, ad iustitiam, & ad misericordiam: quia quemadmodum in diuersis actibus materialiter sumptis potest reperiri eadem ratio formalis proprij obiecti alicuius virtutis, & eadem difficultas, propter quod illi actus pertinebunt ad eādem virtutem eodē modo in vno, & eodem actu possunt reperiri diuersę rationes formales obiecti, & diuersę difficultates, propter quod pertinebit actus ille quamuis vnus, & simplex ad diuersas virtutes. His positis.

PRIMA ASSERTIO.

Illa iustitia metaphorica non est aliqua specialis virtus ab alijs distincta, sed quædam generalis ratio in essentijs omnium virtutum inclusa.

PAtet, hæc iustitia Metaphorica est, quæ constituit æqualitatem inter partes, & potentias hominis, & ipsas ac omnes actus earum subijcit rationi, sed hoc ipsum est de interna ratione vniuscuiusque virtutis adæquare, & commensurare suum opus regulæ rectæ rationis, siue illud pertineat ad bonum proprium, siue ad alienum, ergo iustitia hoc modo sumpta non est specialis aliqua virtus distincta ab alijs, sed quædam generalis ratio in omnibus intrinsecè inclusa: qua ratione omnes viri probi dicuntur iusti, & sancti patres quamcunque virtutem vocant iustitiam.

SECVNDA ASSERTIO.

Iustitia, quæ ordinat hominem ad bonum commune quam dicimus generalem, siue legalem specialis quædam virtus est ab alijs specie, & natura distincta.

HÆc probatur efficacissimè argumentis adductis à D. Tho. sed confirmatur magis. Primò ex Aristot. qui. 5. Ethic. c. 1. comparat eam cum reliquis virtutibus, & illam cæteris præfert, vocatq; preclarissimam omnium virtutum quæ comparatio inepta esset nisi hæc iustitia esset virtus distincta à cæteris.

Secundò, vbi est specialis ratio boni, & specialis difficultas, ibi necessariò constituenda est specialis virtus, sed in eo quod est curare bonum cōmune est specialis ratio boni, & specialis difficultas. Ergo. Maior certissima est, cum eo fine constituantur virtutes, Minor constat ex eodem Arist. qui 5. Ethic. loco citato docet sæpenumero homines esse benè dispositos circa bonum alienum, vel proprium priuatum, qui tamen circa commune malè se habent, vbi adducit illud Biantis, Magistratus virum probat. Et 3. polytic. c. 3. ait non esse eandem virtutem boni viri, & boni ciuis, constat autem, virtutes particulares esse virtutes boni viri, iustitiam verò legalem esse virtutem boni ciuis. Vnde est efficax argum. virtutes particulares, vt fortitudo temperantia, &c. faciunt hominem bonum virum, iustitia verò legalis bonum ciuem, at ex Arist. alia est virtus boni viri, & alia boni ciuis, ergo ex Arist. iustitia legalis virtus diuersa, distincta est à cæteris.

Tertiò virtutes distinguntur per suos proprios actus elicitos circa propria obiecta, & non per imperatos, quia aliter non haberent suas proprias, & priuatas species, cū possint promiscuè actus earum à varijs imperari, modò ab obedientia, modo à charitate, &c. sed bonum commune, quod est proprium, & formale obiectum iustitię legalis nulla alia virtutum intra suos limites contenta, & qua talis est respicit, neque habet actum elicitum erga illud, sed tantum imperatum, sola iustitia legalis est, quæ illud propriè, & formaliter respicit, elicitq; actus in illud tendentes, ergo necessario constituenda est huiusmodi iustitiæ habitus reuera, & specie distinctus ab alijs. Et confirmatur hæc ratio, virtutes distinguntur specie, & natura pœnes sua obiecta formalia, sed bonum commune, quod est formale obiectum iustitiæ legalis distinguitur specie, & reuera ab obiectis formalibus reliquarum virtutum, vt in singulis est videre. Ergo. Et ita Arist. 5. Ethic. c. 2. distinguit hanc iustitiam communē à particulari ex diuerso fine, & obiecto, illam enim dicit habere pro obiecto iustum legitimum, siue publicum iuxta leges, particularis verò iustitiæ obiectum esse æquale cum priuato ciue.

Quartò, sicut virtutes omnes diriguntur à iustitia legali ad bonum commune, ita quoq; ab obedientia ad obseruantiā legis, sed hoc tollit quin obedientia sit specialis virtus distincta à cæteris, etsi in actibus ipsarum reperiatur, quia aliud est ieiunare propter honestatem, & bonū quod in se ieiunium cōtinet, quod bonum respicit temperantia, & aliud ieiunare, quia Ecclesia ita præcipit, quod est bonū obedientiæ, sicut aliud est cœnare in quadragesima ex appetitu cibi, quod est gulæ, & aliud ex contemptu præcepti, quod est error in fide contra authoritatem iuris Ecclesiastici, Ergo, similiter iustitia legalis etsi omnibus alijs virtutibus imperat, & omnium actus dirigat in bonum cōmune, specialis nihilominus virtus censenda est, & à cæteris distincta, cum aliud sit reuera benè agere propter bonum cōmune, & aliud propter honestatem, & bonum particulare quod priuatum respicit singula quæque virtus.

Vltimò. Prudentia monastica, quæ versatur circa agibile priuatum, & proprium distinguitur à prudentia polytica, quæ versatur circa bonum commune ciuitatis, vt docent Arist. 6. Ethic. c. 8. & D. Tho. sup. q. 47. ar. 11. & 12. Et q. 50. ar. 3. propterea, quod bonum commune, & bonum particulare cuiusq; sunt bona inter se reuera distincta, sed similiter bonum commune quod respicit iustitia legalis reuera specie, & natura distinctum ab alijs bonis, quæ ex se, & natura sua respiciūt alię virtutes. Ergo erit iustitia legalis specialis virtus à cæteris oībus secundum essentiam distincta: Et cōfirmatur hęc ratio, qa ex eodem Arist. facilius distinguuntur virtutes ex parte intellectus, quàm ex parte voluntatis, plures q; exiguntur in voluntate quàm in intellectu, ita vidimus ex 4. cardinalibus solam prudentiam pertinere ad intellectum, aliās verò ad voluntatem, & appetitum, sed nihilominus prudentia, quæ est in intellectu distinguitur in polyticam, & monasticam, vt genus in duas species secundum naturam distinctas, potiori ergo ratione iustitia, quæ est in voluntate circa bonum commune erit specie distincta ab alijs virtutibus, quæ versantur circa alia bona priuata propria, vel aliena.

Nunc ad argum. in oppositum. Ad quæ diluenda obseruandum est primò, sicut in agentibus superior, qui inferiores gubernat solet vocari totus, vel omnis agens, quomodo dicimus de principe hic est totum regnum, & de supremo in aliquo senatu hic est totus senatus: ita in virtutibus illam, quæ cæteras mouet, & dirigit in suum finem, et superiorem, & imperantem posse vocari totam virtutem, non quia sit eadem re, & essentia cum illis omnibus, sed quia omnes illas exigit, requirit, & suo subijcit imperio, ita charitas, quia omnibus imperat, & omnes dirigit in suum finē dicitur tota virtus, vel oīs virtus, & præceptum charitatis tota lex, nec propterea charitas est eadē re, & natura cum

cum alijs, imò specialis quędam virtus specie & essentia ab omnibus distincta.

Hoc posito dico ad primum argum. Illud axioma Arist. omnem virtutem inclinare ad operandum ex electione propter bonum & honestū finem, intelligēdū esse propter suum proprium bonum & suum priuatum finem formaliter, sicut enim vnaquæq; peculiaris virtus intra proprios limites sumpta non respicit formaliter nisi suum proprium & priuatum obiectum, ita quoque secundum se non inclinat nisi in suum proprium bonum & peculiarem finem, in ea verò quæ communiora sunt & velut ei externa mota & imperata ab alijs, in bonum diuinum à charitate in bonum commune, & publicum à iustitia legali: in quo virtutes exhibent sibi mutuas operas, vt vna respiciat priuatum finem nempe, quæ particularis est, alia verò communem illis præscribat nempe, quæ generalis est, sic, quæ sunt omnes inter se connexæ vt explicat D. Thom. 1. 2. q. 63. art. 1.

Ad primam confirmationem dico virtutis esse seruare omnes debitas circunstantias, & accidere posse vt aliquando ex circūstātia loci vel tēporis sit agendū propter bonū commune, non tamen esse cuiusuis virtutis intrinsecè, & formaliter omnes circunstantias respicere, sed pertinere hoc ad d uersas, circūstātiā enim finis pscribit prudētia pro ponendo illum, mouendo autem & inclinando aliæ superiores: veluti si finis ille sit bonum diuinum inclinat in illud charitas, si bonum commune iustitia legalis, si obseruantia legis alicuius vel præcepti obedientia, si bonum parentum pietas, si bonum proprium & priuatum virtus particularis quę illud habet pro suo proprio obiecto, si alienum iustitia particularis. Et ita præter particulares virtutes sunt etiam constituendæ istæ superiores & generales ab illis secundum essentiam distinctæ.

Ad aliam confirmationem dico perfectionem partis ordinari quidem in bonum totius non à se ipsa sed per aliquam uirtutem superiorem, Vt in hoc uniuerso perfectio cuiusque elementi ordinatur in bonum totius vniuersi, non ab ipso elemento sed a Deo optimo max. supremo mūdi gubernatore & authore naturæ. In exercitu etiā dexteritas cuiusq; militis ordinatur in victoriā a duce, Et in virtutibus perfectio cuiusque virtutis, & uirtus cuiusq; priuati ciuis ordinatur in bonū commune Reipub. à iustitia legali, & à principe, in quo hæc iustitia vt diximus potissimè, & præcipuè debet uigere.

Ad secundum patet solutio ex prima assertione hic posita. virtus enim vnaquæque quatenus constituit æqualitatem inter suum actum & regulam rectæ rationis est iustitia impropriè & metaphoricè, quæ communis ratio includitur in omnibus virtutibus vt expositum est.

Ad tertium constat ex dictis iustitiam legalem habere suum proprium actum elicitum erga bonū cōmune, distinctum ab actibus elicitis aliarum virtutum. Quæmadmodū enim charitas habet duos actus alterum elicitum nempe dilectionem Dei, alium imperatum quo omnes virtutes, & actus earum dirigit in finem supernaturalem, ita iustitia legalis habet velut actum imperatum dirigere cæteras virtutes in bonum commune, elicitum vero cum princeps vel hi qu. bus incumbit cura boni communis condunt leges, præcipiūt vel prętiā quę bono cōmuni directè, & proximè iudicant necessaria, imò, & electio illa inter. or voluntatis qua iustitia legalis eligit virtutes particulares ordinare in bonū cōmune, est etiā actus elicitus à iustitia legali: quin & idem actus, verbi gratia, ieiuniū (vt in tertia conclusione D. Tho. dic bamus, quatenus respicit priuatā honestatē, & bonum temperantiæ, est actus elicitus à temperantia, quatenus spicit bonum commune, & actu fit propter illud, est elic tus etiam a iustitia legali.

Ad Quartum optimè respondet D. Tho. iustitiam dici totam vi tutem, & idem cum omni virtute quia omnibus imperat, & omnes dirigit in suum finem, quod in obseruatione quam olutio bus horum argumentorum præmisimus satis explica m st. Et cum vrges contra D. Tho. distingui ex Arist. imperan & imperatum mouēs, & motum: respondeo distingui quidem phisicè, & secundum suas priuas naturas, moraliter verò iudicanti vnum, & idem. Vt seruus quo ad actionem quam iussu hæri sui exercet nō iudicatur alius ab hero suo, sed vnum cum illo, & actionem illam verè affirmari fuisse hęri: Et ita actus cuiuscunque virtutis imperatus, & ordinatus à iustitia legali in bonum commune dicitur actus iustitiæ legalis.

Ad quintum dico Arist. non tribuere fortitudini, vt versetur circa pericula mortis propter bonum commune, quasi hoc habeat fortitudo intrinsecè, & natura sua, sed voluisse exemplum reddere fortitudinis: ratio enim propria, & formalis fortitudinis in eo tantum consistit, quod est constituere medium inter audaciam, & timorem in periculis, maximè in periculo omnium grauissimo quale est mortis, quod autem hoc fiat ob bonum commune non est à fortitudine propriè, & formaliter sed à iustitia legali. Debetque ita intelligi Arist. nam extra bella etiam, & quando nō agitur de bono Reipub. exercetur fortitudo, vt ad ruendam propriam honestatem, vel fidem, vt in martiribus, quorum mors est maximus actus fortitudinis. Vnde sicut in his mors & passio ipsorum est actus elicitus à fortitudine, imperatus verò à charitate, ita in bellis strenuè pro patria pugnare & mortem pro Repub. appetere est actus intrinsecè, & formaliter elicitus à fortitudine, imperatus verò à iustitia legali: similiter facere magnos sumptus ob bonum commune non est actus elicitus formaliter à iustitia legali, sed imperatus tantum, elicitus verò propriè, & per se a magnificentia, cum possit reperiri etiam magnificentia erga priuatum amicum, quæ non imperabitur à iustitia legali sed ab amicitia, at si magnificentię esset intrinsecum respicere bonum commune, non posset dari magnificentia quæ illud non respiceret.

Vltimum arg. manet solutum in fine præceden. art.

Illud tantum circa hanc controuersiam restat hic explicandum, An quemadmodum iustitia legalis dicitur generalis quatenus habeat suam propriam, & priuatam essentiam, quia potest vti alijs virtutibus, & dirigere actus earum in suum finē, ita possit quæuis alia virtus dici generalis, cum quæuis possit etiam vti alijs virtutibus in suum finem. Respondeo bifariam posse aliquam virtutem vti alijs, & actus earum in suum finem dirigere, aut quia natura sua ita ei cōuenit, aut ex accidenti, natura sua illud habet, quando obiectum imperantis est natura sua superius ad obiecta aliarum, & hæc illi nata sunt sub ordinari, vt obiecta treneatiuæ equestris, & militaris (quo exemplo vtitur Arist. 1. Ethi. cap. 1.) ordinantur per se ad uictoriā, qua est obiectum imperatoriæ: quando igitur obiectum alicuius uirtutis natura sua est superius ad obiecta aliarum, & hæc ad illud nata sunt ordinari, illa est generalis & communis ad illas: & hoc modo charitas est uirtus generalis ad omnes in ordine ad bonum diuinū, iustitia legalis generalis quoque ad omnes in ordine ad bonum commune, uirtus autem quæ non habet natura sua istum ordinem ad alias, etiam si aliquando quis alijs utatur in finem illius, non est dicenda generalis ad illas, quia hoc est per accidens non ex natura ipsarum uirtutū & obiectorum earum, sed ex peculiari instituto illius ita operantis, quod est extrinsecū & accidentarium virtutibus Qua de causa iustitia legalis non est dicenda generalis ad charitatē etiam si aliquando ea utatur in bonum commune, quia hoc est per accidēs, cum ex natura sua obiectum charitatis nempe bonum diuinum non sit inferius neque ordinetur ad obiectum iustitiæ legalis nempe bonum commune, imò contra.

Denique circa hunc artic. cum iustitia legalis bifariam diuidatur, in epicheiā siue æquitatem quam dictat recta ratio in ordine ad bonum commune & iustitiam quam leges proponunt, quam communi sermone nomine generis speciei accommodato legalem dicimus, tum etiam hæc iustitia legalis (vt hic docet D. Th.) alia sit in principe directè scilicet & architectonice, alia uerò in subditis vt pote ministratiue, uidendum est. An iustitia legalis sit species athoma: vel potios sub altera ad istas iustitias. Quę pertinent ad iustitiam legalem, & ephiche am non

sunt huius loci tractabuntur à nobis cum D. Tho. infra q. 120. in qua ex professo agit de epicheia, sed explicandum hic tantum est.

AN IVSTITIA LEGALIS quæ est in principe, & ea quæ est in subiectis differant specie.

NOnnulli ex recentioribus interpretibus D. Thom. sentiunt illas specie distinctas. Primò, quia ex Arist. 1. Physico. & varijs in locis tàm ars, quàm virtus architectonica differt specie ab vsuali, & ministeriali, vt frenefactiua, & æquestris ab imperiali, quæ est in supremo duce, ex D. autē Thoma in hoc ar. iustitia legalis, quæ est in principe est architectonica, quæ in subditis ministerialis. Secundò prudentia regnatiua, quæ est in Principe, vel Monarcha differt specie à prudentia polytica, quæ residet in subditis, vt docent Arist. 6. Ethi. c. 8 & D. Th. sup. q. 50. ar. 1. Sed iustitia legalis, quæ est in voluntate principis respondet prudentiæ regatiuæ, quæ est in intellectu ipsius, iustitia autem legalis, quæ est in subditis respondet prudentiæ polyticę, quæ residet in intellectu ciuium, ergo sicut istæ prudentiæ differunt specie ita quoq; & istæ iustitiæ. Et confirmatur ex supradictis: quia facilius distinguunt, & constituuntur plures virtutes ex parte voluntatis, quàm ex parte intellectus, cum ergo illæ prudentiæ cum pertineant ad intellectum distinguantur specie, à fortiori istæ iustitiæ cum pertineant ad voluntatem erunt specie diuersæ.

Oppositum indicant alij quibus subscribendum esse puto, vt hæ duæ iustitiæ specie non distinguantur: quia in virtutibus distinctio specifica sumenda ex proprio obiecto formali, obiectū aūt formale, quod respicit iustitia legalis, quæ est in principe vnum, & idem est omnino cum obiecto formali iustitiæ legalis, quæ est in subditis, (quamuis aliter sit in principe, quàm in illis) nempe bonum commune Reipub. sicut fides, quæ est in summo Pontifice, & prælatis non est alia specie ab ea, quæ est in subditis, quia idem est obiectum formale vtriusque quamuis in prælatis sit architectonicæ, & directiuæ cum ad ipsos pertineat fidem tueri contra hæreticos, subditos in fide instruere, & causas fidei in Concilijs pertractare, subditis autem tantum incumbat, quæ ab Ecclesia sibi proponuntur fideliter credere, & amplecti. Nec obstat, quod aliqui dicunt principem curare bonum commune per rationes vniuersaliores, & extraordinarias, subditos verò per communes, & ordinarias, nempe per præscriptum legis. Primùm, quia hoc non mutat naturam, & speciem iustitiæ, sicut quod subditi habeant fidem per ea, quæ communiter proponuntur toti populo in Ecclesijs, prælati verò per loca difficiliora Scripturę, & argumenta scholastica, non efficit differentiam specificam inter fidem prælatorum, & fidem subditorum. Secundò, quia quando principes prospicit bono communi per rationes vniuersaliores dimittens leges communes, tunc vtitur epicheia quam dicemus q. 102. differre specie à iustitia legali, hic autem loquimur de iustitia legali, quam tàm princeps, quàm subditi exercent prospicientes bono communi secundum commune præscriptum legum, ideo si quidem, vt exposuimus dicitur legalis.

Ad argum. in oppositum. Ad primum: neganda est minor: quia architectonica habet diuersum obiectum ab vsuali, respicitque altiorem finem, vt in illo exemplo Aristot. liquet, imperialis enim habet aliud obiectum, & altiorem finem quàm frenefactiua, cum huius finis sit frenum rectè confectum, illius verò victoria: iustitia autem legalis, quæ est in principe, & quæ est in subditis non habent diuersa obiecta, vel fines, sed tantum differunt ratione subiecti, quia quatenus est in principe imperat. quatenus in subditis paret, sed vtraque tendit in idem obiectum, & finem nempe bonum commune, ideo D. Tho. consulto non vocauit illam, quæ est in principe simpliciter architectonicam, sed quasi architectonicam neq; illam, quæ est in subditis ministerialem, sed quasi ministerialem: Quo etiam modo quæcunque virtus quatenus est in principe potest dici quasi architectonica, & quæ in subditis quasi ministerialis, licèt sit vna, & eadem specie in vtrisque, quia princeps imperat actus omnium virtutum, subditi verò exequuntur.

Ad secundum dico illas prudentias differre specie, quia habent diuersa obiecta, regnatiua bonum totius regni, & Reipub. polytica bonum priuatum cuiusque: iustitia verò legalis in principe, & subditis vnicum habet obiectum formale (vt constat) bonum commune, licèt iustitia, quæ est in principe respiciat illud directiuè, & imperando, quæ verò est in subditis ministratiuè obediendo, sed hæ diuersæ rationes non sunt formales, nec specificæ, nec constituunt duo obiecta specie diuersa: Ad confirmationem respond. facilius quidem multiplicari virtutes, vt in plurimum in voluntate, quàm in intellectu, quia intellectus est potentia superior, & dignior, ea verò, quæ sunt dispersa in inferioribus solent colligi in vnum in superioribus, interdum tamen contingere oppositum, quandoq; enim ex parte intellectus multiplicantur lumina, & obiecta, cum tamen ex parte voluntatis non multiplicentur propensio, & inclinatio ad illa, & tunc multiplicatis virtutibus in intellectu non multiplicantur in voluntate, verbi gratia, circa prima principia multiplicantur duo habitus in intellectu, quia circa prima principia speculatiua constituitur in ipso habitus intellectus, circa practica verò synderesis, quoniam aliud lumen, & aliam rationem veri habet synderesis, & aliam intellectus, in voluntate autem non constitur duplex habitus, qui illis respondeat, imò nec vnus, quia in bonum sibi connaturale, quod ostendunt hæc principia se sola sine vllo habitu fertur voluntas: similiter in intellectu constituitur vnus habitus, quo fertur in principia, qui dicitur intellectus, & alius quo fertur in conclusiones, qui dicitur scientia, cum tamen in voluntate vnus & idem habitus sit, qui respicit finem, qui habet se in ipsa velut principium agibilium, & qui respicit media, quæ sunt velut conclusiones. Deniq; circa media ipsa collocātur in intellectu quatuor habitus, seu virtutes Eubulia, Synesis, Gnomi, & Prudentia, cum tamen in voluntate vnus, & idem habitus eliciat omnes actus circa media nēpe electionem, vsum, & consensum: Eadem ergo ratione nihil prohibet, vt in intellectu constituantur duæ prudentiæ specie distinctæ regnatiua, & polytica, iustitia verò legalis, quæ pertinet ad voluntatem vna & eadem specie si in principe, & subditis, quia hæ respiciunt idem obiectum, illæ verò diuersa sicut explicatum est.

ARTICVLVS VII.

Sit ne constituenda iustitia particularis præter illam legalem, & communem?

OBseruemus hæc duo bona commune, & particulare non differre secundum maius, & minus, vel secundum multum, & paucum, sed reuera esse bona, & obiecta formaliter, & specificè distincta Arist. 1. Polyt. vbi reprehendit dicentes ciuitatem, & domum differre tantum multitudine, & paucitate cum differat inquit reuera specie: quod potest ita ostendi, totum vt totum, & pars vt pars formaliter, & reuera differunt, cum alia sit propria, & formalis ratio totius qua totum est, & alia partis qua pars, ergo & bonum commune, quod est totius, & bonum particulare, quod est partis similiter distinguentur.

CONCLVSIO PRIMA.

Præter iustitiam communem, & legalem constituēda quoq; necessariò est alia iustitia particularis ab illa distincta, qua vnicuiq; priuatim reddatur suum proprium ius.

PROBATVR facilè. Habitus distinguūtur per actus, & actus

actus per obiecta, bonum commune, & particulare sunt obiecta reuera, & formaliter distincta, similiter resferre actus virtutum iu bonum commune, aut reddere huic priuato ciui quod ei debetur, quia habet ius in illud, etiam si nihil tale exigat bonum commune sunt actus specificè, & formaliter distincti, ergo, & habitus iustitiæ qui sunt principia istorum actuum, & respiciunt ista obiecta, formaliter etiam, & specifice distinguentur.

Secundò sicut ista iustitia communis, & legalis dirigit in bonum commune actum iustitiæ particularis qua reddit Petrus Ioanni suum priuatum ius, ita, & actus aliarum virtutum, nam ideo (vt vidimus) dicitur generalis. Sed nihilominus præter istã iustitiã generalẽ sunt necessariæ aliæ virtutis particulares, ut fortitudo temperantia, &c. ad eliciendos suos proprios actus studiosos circa sua propria & particularia obiecta, Ergo desidetabitur similiter præter illã iustitiam communem alia particularis ab illa distincta ad reddendum huic priuato suum peculiare ius, etiam si nullum esset bonum commune.

Tertiò cum virtus versetur circa difficile, vbi se offert (vt diximus) specialis, & distincta difficultas exigitur quoq; specialis distincta uirtus, sed reddere ius propter bonum commune, uel reddere illud, quia huic priuatim, debetur, continent distinctas difficultates, potest enim aliquis reddere depositum non vt obediat legi, nec propter bonum cõmune quod nõ amat, sed propter se ipsũ, ne frãgat alteri fidem, qua ratione est actus tantum iustitiæ particularis, vel contra reddit illud non ut seruet alteri ius & fidẽ, sed quia lex præcipit, & ne sequantur lites, quomodo est actus iustitiæ legalis: Ergo.

Deniq; hæc conclusio est Arist. 5. Ethic. c. 2. vbi ait se nõ loqui de iustitia quæ est tota virtus idest generali, sed de ea quæ est pars virtutis idest particulari: Et D. Chrisosto. homi 11. in Matth. vnde sumptus est locus quem hic habet D. Tho. vbi in illa uerba. [Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, ait quam uerò iustitiam? utique rationalẽ quæ ex aduerso auaritiæ collocatur,] quæ est iustitia particularis, & paulò post explicãs illud. [Beati qui psecutionẽ patiũtur propter iustitiam, ait: Vel pro virtute ac pietate & cæterorũ defensione, vbi apertè loquitur de iustitia legali: vide D. Tho. in 5. Ethi. lectio. 2. & 3.

ARTICVLVS VIII.

An iustitia particularis habeat propriam, & specialem materiam?

ARTICVLVS IX.

An iustitia uersetur circa passiones idest quanam sit materia iustitiæ?

HI duo Artic. eodem pertinet cum in ipsis quærat D. Tho. quænam sit propria materia iustitiæ propterea utrumque simul explicandum duximus: Ad quorum intelligentiã nonnulla præmittenda sunt: primum igitur obseruemus uirtutes cardinales bifariam sumi posse aut secundũ suam propriã & priuatã naturã & in ordine ad propriũ obiectũ quomodo prudẽtia præscribit supremos & ultimos fines, iustitia reddit unicuiq; suũ propriũ ius, fortitudo eligit mediũ in periculis tẽperãtia in uoluptatibus: aut quatenus dicunt communes quasdam conditiones & modos virtutis, qua ratione dicitur à D. Aug. prudentia cognitio rerũ appetendarũ, & fugiendarũ. Fortitudo firmitas, & constantia animi cõtra molesta virtuti, Temperantia refrenatio eorum, quæ temporaliter delectant: Iustitia redditio debiti cuicunq; illud debeatur, siue Deo, siue proximo, siue nobis ipsis, qua ratione virtutes cardinales non sunt speciales habitus sed communes quædam rationes quæ per omnes uirtutes se se diffundunt, & in omnibus reperiuntur. Non est hic sermo de iustitia in hac secunda acceptione nam isto modo non habet peculiarem & propriam materiam, sed diffunditur per materias omnium virtutum, cũ in actu cuiuslibet virtutis soluat homo debitũ vel Deo, vel proximo, vel sibi ipsi, vel alicui præcepto, & legi, & videatur adæquare actum illum cum regula rectæ rationis. Neq; est quæstio de iustitia legali, nã cum hæc omnibus imperet, munusque ipsius sit actus cæterarum virtutum dirigere in bonum commune non habet peculiarem sibi materiam, sed uersatur circa aliarum omnium materias in ordine ad suum finem & obiectum: imò vt docet Arist. 5. Ethic. c. 1. Actus aliarum omnium virtutum sunt velut materia huius iustitiæ legalis ait enim. [Lex fortia opera præcipit & quæ temperati, & quæ mansueti] Vnde tota quæstio est de iustitia particulari: An hæc iuxta suam propriam naturam & in ordine ad suum proprium obiectum habeat aliquam peculiarem materiam circa quã ex genere suo versetur, & quænam illa sit.

Obseruemus secundò: illud appellari materiam virtutis quod virtus ipsa reducit ad medium: sicut enim in artibus illud est materia artis, quod per artem perficitur introducendo in illud formã artis, ita in moribus illud est materia virtutis, quod per virtutem perficitur reducendo illud ad mediũ quod dictat recta ratio, habet enim se in moribus velut forma bonum rationis. Vnde sicut in artibus sunt diuersæ artes inducentes diuersas formas in diuersas materias quarum vna quæque suæ formæ & arti priuatim respondet, ita quoque in moribus sunt diuersi habitus qui diuersa bona rationis in diuersis materijs constituunt: quo effectum est, ut singulæ quæque uirtutes suam priuatam materiã habeant in qua cõstituant mediũ & bonũ rationis. Porrò cum proprium munus & officiũ virtutis moralis sit cõponere mores humanos iuxta rectã rationem vnde dicta est moralis, mores autem humani à quibus studiosi uel uitiosi dicimur pendeant potissimè à nostro libero arbitrio & electione nostræ voluntatis, sicut hæc tria sunt quæ nostræ voluntati subijciuntur, nempe actus & affectus interiores animi nostri, externæ operationes, & res quibus vtimur: ita quoq; hæc tria sũt vniuersa virtutũ moralium materia. Distinguimus autẽ hic inter actiones, & res, quia multæ sunt actiones quæ non distinguantur à rebus in genere moris, vt solutio pecuniæ & pecunia soluta, multæ quoque sunt actiones in quibus nulla res interuenit præter nudam actionem, vt honoratio, contemptus, laudatio, murmuratio, &c.

Obseruemus tertiò: Ex D. Th. 1. 2. q. 22. ar. 1. in quo agit de passionibus, pati tripliciter dici. primò large & communi quadam significatione, quomodo quidquid aliud recipit & si nihil sibi congruum & cõueniens amittat aut nihil sibi contrarium & disconueniens respiciat sed perfectionem aliquam dicitur pati, hoc modo dicitur luna pati à sole quando ab eo illuminatur, & intellectus noster pati quãdo recipit speciem intellectilem, secundo modo & proprio dicitur pati quod amittit aliquid sibi incõueniens, & recipit quod sibi conueniens & congruum est, vt cũ aqua calida frigesit amittit qualitatem, quæ ei natiua non est, & recipit ac recuperat eam quæ illi natiua est, & conueniens. Tertio modo & proprijssimè dicitur pati quod amitit quod sibi congruũ est & conueniẽs, ac recipit quod sibi inconueniens est & nociuum.

Ex his sequitur primò passionẽ necessariò fieri per receptionem alicuius exterius aduenientis, nec esse sine aliqua subiecti transmutatione, sequitur. 2 in voluntate propriè nullam esse passionem cum voluntas nihil recipiat ad eliciendum actum sed simpliciter iuxta præcedentem appræhensionẽ, & iudiciũ intellectus eligẽdo aut repudiando, volẽdo aut nolendo, vnde sunt tantũ in ipsa simplices actus volutiones aut nolitiones: sequitur tertiò, eo tẽpore quo anima est corpori coniuncta posse oriri in appetitu sensitiuo veræ & propriæ passiones, quia si efficitur quod ipse vult recipit iste appetitus aliquid sibi conueniens cum sui transmutatione, & nascitur gaudium, & lætitia in ipso, si uerò quod ei displicet efficiatur recipit quod

est sibi disconueniens cum sui transmutatione & nascitur in ipso tristitia uel dolor. Quando autem est separata à corpore nisi Deus vtatur miraculo non repeniuntur in ipsa passiones quia tunc nihil potest recipere cum sub iectū transmutatione, cum omnis trāsmutatio & susceptio externi disconuenientis pertineat ad aliquid corporeum: tum etiam quia iuxta dicta omnis passio existit in appetitu sensitiuo qui habet sedem in organo corporeo quo ani ma separata omnino caret. Vnde animæ & spiritus beati uerè quidem gaudent & lętantur, gaudium tamen illud & letitia non sunt passiones, sed suauissima quędam apprehensio conformitatis sui status & boni cum suo desiderio, & uolitione, damnati autem sicut miraculosè patiuntur ab igne corporeo, ita quoque etsi careant organo corporeo in quo recipiatur transmutatio per quam fit passio, miraculosè nihilominus habent ueras passiones doloris tristitiæ cruciatus & similes. His positis fit.

CONCLVSIO PRIMA.

Iustitia particularis de qua hic quærimus non uersatur circa omnem materiam aliarum uirtutum, sed habet propriam & peculiarem materiam, nempe actiones & res quæ dicunt ordinem debitum ad alterum.

PRobatur uniuersa materia uirtutum moralium, aut sunt interni affectus animi nostri, aut operationes externæ, aut res quibus utimur, iustitia non uersatur circa affectus sed circa solas operationes & res, ergo non uersatur circa omnem materiam virtutum, probatur minor: hoc differt iustitia ab alijs uirtutibus intra suos limites sumptus, quod aliæ componunt hominem & efficiunt rectum in se ipso, iustitia uerò in ordine ad alterum reddens vnicuique suum ius, & cōstituens æqualitatem eū altero, componitur autem homo in se ipso quando componuntur & regulantur affectus ipsius, componitur uerò benè erga alterum & seruat illi suum ius ac debitam æqualitatem in actionibus & rebus illi debitis. Ergo materia circa quā versatur iustitia non sunt interni affectus, cum per eos vt in animo manentes nunquam lędatur aliorum ius, sed illæ tantum actiones & res in quibus potest unus alteri nocere, aut cum eo æqualitatem seruare.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iustitia uersatur circa actus internos uoluntatis qui dicunt ordinem ad aliquod bonum debitum proximo.

PRobatur. Vnaquęque virtus habet duplicē actum, aliū immanentem & aliū transeuntē, ex quibus primo & per se respicit immanētē, & interiorē: primò quia proprius actus, & immanēs uoluntatis, qui est electio, est quasi fundamētum essentiale ipsius virtutis. Secundò quia ab illo interiori immanente pendet tota bonitas vel malitia moralis. Tertiò quia ille immanens est principium, & causa exterioris, & transeuntis, vnde cum iustitia virtus moralis sit, uersabitur potissime, & primo circa actus internos, & immanentes uoluntatis qui dicūt ordinem ad debitum alteri. Et ita ab Arist. definitur iustitia per vtrumque actum, [Habitus quo iusta uolumus, & operamur.] Quo fit vt in præcedenti conclusione per affectus animi non sint intelligendi isti actus voluntatis, sed passiones apetitus sensitiui, de quibus fit.

CONCLVSIO TERTIA

Iustitia non uersatur circa passiones, sed sunt ista materia tantum fortitudinis & temperantiæ.

PAtet: iustitia est tantum in uoluntate, passiones uerò in apetitu sensitiuo, ergo iustitia non uersatur circa illas, sed pertinebunt ad fortitudinem & temperantiam quæ collocantur in appetitu sensitiuo, consequentia patet, quia ea vt uidimus art. 4. (virtus in) potētia est, in qua aut compri mit passiones, aut elicit actum, vnde cum passiones insurgant in appetitu sensitiuo, iustitia verò sit in sola volūtate, non uersatur circa illas. Secundò: iustitia dicit ordinem de bitum alteri, passiones uerò tantū respiciunt bonum vel malum ipsius met hominis. Ergo.

CONCLVSIO QVARTA.

Quamdiu anima corpori iuncta est, gaudium lętitia & similes passiones consequuntur iustitiam ut quidam affectus ipsius.

PAtet, quia hoc est proprium omni virtuti, vt qui studio sè operatur propter conuenientiam quam habent vires inferiores eum superiori, in appetitu sensitiuo per receptionem istius conuenientiæ oriantur gaudium, lętitia & similes in ipso, sicut in quouis vitio propter discordiam virium inferiorum eum ratione per receptionem talis discordiæ oriuntur in eodem dolor, tristitia, & similes: ita 5. Et hic. c. [Non est inquit iustus qui non gaudeat iustis operantibus. Et 8. Ethic. c. 2. ait. Delectationem esse finem & fructū uirtutis, sicut tristitia inquit est finis eorum, qui male operantur.]

Doctrina horum artic. satis perspicua est ex his quæ art. 4. diximus & ex obseruationibus hic propositis, nihilominus Buridianus. 5. Ethic. q. 1. illi aduersat sicut, & his quę ar. 4. docet D. Tho. Habet enim duo, primo falsum esse iustitiam non uersari quoque circa passiones. Secundò falsum etiam esse solam iustitiam versari circa operationes, & res vult enim circa illas versari quoque fortitudinem, & temperantiam. Prius illud ostendit ex illo suo fundamento, Iustitiam posse impediri à passionibus, & ideo necessariò collocandam quoque esse in appetitu sensitiuo ad eas cōprimendas, & cōsequēter uersari circa illas. Secūdo quia misericordia & liberalitas cum resideant in uoluntate, & sint in ordine ad alterum non solum versantur circa operationes, & res: verum etiam circa passiones, quod multi etiā ex discipulis D. Tho. docent supra q. 33. art. 3. vnde idem erit iudicandum de iustitia: Tertiò iustitia legalis omnia reffert in bonum commune, refferet ergo etiam in illud actus temperantiæ, & fortitudinis, & cum hi actus pertineant ad passiones, saltem iustitia legalis uersabitur non solum circa operationes, verū etiam circa passiones.

Posterius uero quod non sola iustitia verum etiam fortitudo, & temperantia respiciant quoque operationes, & res ita ostēdit. Cū quęcunque virtus ex Arist. 6. Ethic. 2. sit habitus electiuus, potissimus actus eius est electio, vnde potissimus actus fortitudinis, & temperantiæ (cū sint virtutes) erit electio, electio autē operatio quędam est, ergo versantur quoque istæ virtutes circa operationes. Secundo fortitudo nō solum uersatur circa moderādas passiones irascibilis uerum etiam circa exteriorem pugnam, temperantia non solum versatur circa moderandas passiones concupiscibilis, verum etiam circa cibos, & externam comestionem, pugna, & comestio operationes sunt, cibus, & potus res quędam quibus utimur. Ergo versatur etiam circa operationes & res. Tertiò falsum est fortitudinem, & temperantiam componere tantum hominem in ordine ad se ipsum, non autem in ordine ad alium, & similiter passiones quas istæ virtutes moderantur pertinere tantum ad propriam compositionem hominis in se ipso, nec dicere aliquem ordinem ad alterum. Prius ita ostenditur, Abstinentia facit ut cibus sumatur cum debitis circunstantijs, vna autem ex illis est ne sit alienus, facit ergo abstinentia ne sumatur alienum, & ex consequenti componit hominem non solum in ordine ad se, uerum etiam in ordine ad alium: Posterius verò hac ratione, ira, & concupiscentia carnis sunt passiones. at ira cum sit appetitus vindictæ, & concupiscentia cum sit quandoque uxoris aut

filiæ

filiæ alienæ dicunt ordinem ad alterum, Ergo iam passiones dicunt ordinem ad alterum, & oportebit iustitiam illas moderari.

Opposita tamen sententia quam habet D.Tho. est multo verior. Ac in primis, quod pertinet ad iustitiam legalem, hæc vt admonuimus nullam sibi peculiarem, & priuatam materiam vendicat, sed circa materias omnium virtutum versatur, cum omnia referat in bonum commune, qua ratione potest intelligi illud testimonium Glossæ, quod adducit hic D.Thom.ar.8. ad 1. desumptum ex D. August. lib. secundo, de Genesi contra Manich. cap. decimo, & aliud testimonium eiusdem D. Augustin. ex libro 83.quæst. quæst.31. quod adducit hic D.Thom. ad 2. de iustitia legali, vt hæc sit quæ ibi dicitur à D.August. pertinere ad omnes animæ partes, & per omnes virtutes diffundi. Quamuis à D.Thom. aliter isti loci explicentur, vt iustitia dicatur pertinere ad omnes animæ vires, quia perficit voluntatem, qua rectè composita per quandam redundantiam cæteræ omnes manent compositæ, cum sit voluntas omnium Principes, ac Regina, sibi & cæteris imperans. Dicatur etiam per omnes virtutes iustitia diffundi, quatenus iustitia est redditio debiti, & dicit quendam communem modum ad omnes virtutes pertinentem, vt in prima obseruatione horum artic. proposuimus. Vtraque expositio est accommodata. Sed vt reuertamur ad iustitiam legalem, hæc inquam, ex eodem D.Thom. ar. 9. ad 3. non habet materiam specialem, quia hæc ordinat ciues, & omnia bona ipsorum ad bonum commune tanquam bonum partis ad bonum totius, passiones autem compositæ, & redactæ ad mediocritatem sunt bonum ipsorum ciuium, & ita hac ratione versatur circa eas iustitia legalis. Quamuis si propriè, & formaliter loqui velimus, iustitia legalis ducitè, & præcipuè non versatur circa passiones, sed circa operationes, vt docet idem D. Thom. in eadem solutione ad 3. ar. 9. vbi asserit iustitiam legalem versari præcipuè, & propriè circa operationes illarum etiam virtutum, quæ ex genere suo respiciunt passiones. Vt fortitudo (verbi gratia) Respicit primò, & præcipuè passiones, timorem, & audaciam, secundariò verò operationes externas, aggressum, vel fugam: iustitia autem legalis contra, primò & præcipuè respicit non timorem, vel audaciam, sed aggressum, vel fugam, quia iustitia legalis propriè ea tantum respicit, quæ dicunt ad ordinem ad bonum commune, ad bonum autem commune hæc sunt, quæ faciunt, aggressus vel fuga, timor verò, & audacia remotè, & quatenus disponunt subiectum. Et ita iustitia legalis non dicitur absolutè respicere passiones tanquam materiam, sed operationes ipsas, passiones verò remotè, & indirectè, & per accidens, gratia operationum, Vel dicitur respicere passiones comparando illam cum iustitia particulari, quasi dicat, hanc legalem magis respicere passionem, quam illas respiciat particularis: Et hæc est aperta sententia Arist.5. Ethic c.1. & 2.

De iustitia verò particulari, quod nullo modo versetur circa passiones constat ex Arist.5. Ethic.cap.1. vbi nullum aliud, vt vidimus assignat subiectum iustitiæ nisi solam voluntatem, adductus hac ratione, quia sicut in voluntate nullæ sunt passiones, ita nec circa aliquas earum versatur iustitia. Constat etiam ex his, quæ diximus ar.4. vbi efficacissimè ostendimus iustitiam nulla ratione collocandam esse in appetitu sensitiuo, nec illius esse aliquas cohibere passiones, cum fortitudo sufficienter moderetur quascunque insurgentes in parte irascibili, temperantia quoque quascunque insurgentes in concupiscibili. Et confir. quia medium iustitiæ, vt art. sequent. videbimus non est medium rationis, sed rei, at si versaretur circa passiones cum in eis non detur certa regula, sed quod dictat recta ratio pro loco, tempore, & persona esset medium ipsius rationis potius quam rei, Denique si iustitia versaretur circa aliquas passiones, quia possunt aliquæ earum impedire actum iustitiæ, similiter cum aliquæ voluntates possint impedire actum fortitudinis, & aliqua pericula, & timores actum temperantiæ, versarentur etiam fortitu-

do circa voluptates, & temperantia circa pericula, esse[n]que ex consequenti vtraque virtus tam temperantia, quàm fortitudo collocanda in vtroque appetitu tam irascibili, quàm concupiscibili, quod est absurdum.

Colligo ex his omnibus, cum voluntas sedatis passionibus appetitus sensitiui, quas sufficienter comprimunt fortitudo, & temperantia cum habitu iustitiæ faciat rectam electionem circa bona alteri debita, non esse cur iustitia dicenda sit versari circa passiones.

Ad diluenda verò argum. in oppositum obseruandum est, hæc vocabula operatio, & passio aliquando promiscuè accipi, & accommodari omnibus actibus, siue intellectus, siue voluntatis, siue appetitus, siue potentiarum exteriorum, quomodo intelligere dicitur pati, dicitur & operari, videre est agere est etiam pati, similiter velle, & quicunque alij actus, quia in omnib. actibus suis potentia haber se, vt efficiens quomodo dicitur agere, vel operari, & habet se, vt recipiens quomodo dicitur pati, propriè tamen quoniam actus appetitus sensitiui sit cum quadam alteratione, & mutatione subiecti, accommodatum est hoc nomen passio ad significandos tantum actus istius appetitus, reliquæ verò actiones tam voluntatis, quam exteriorum potentiarum habent nomen operationis, imò quoniam per passiones benè vel malè disponitur homo erga seipsum, per operationes verò erga alterum, ideo propriè, & arctè loquendo illæ tantum actiones voluntatis, & cæterarum potentiarum dicuntur operationes, per quas homo ad alterum ordinatur. Ac si rectè expédiatur D.Thom. non vocat hic operationem ipsam electionem, aut internum actum voluntatis elicientis, sed solas operationes externas, & has facit materiam iustitiæ, quia per eas ordinatur homo proximè, & immediatè ad alterum, sicut è contrario materia temperantiæ nō est volitio, seu electio, licet sit præcipuus actus eius, sed ipsæ net passiones quarum compositio, & rectitudo proximè ordinatur in bonum proprium operantis.

Hoc posito facilè diluuntur argum. illa Buridiani. Ad primum iam constat ad passiones, quæ actum iustitiæ impedire possunt comprimendas sufficere fortitudinem, & temperantiam.

Ad secundum neganda est consequentia: hoc enim interest, inter misericordiam, & liberalitatem ex vna parte, & iustitiam ex alia, quod misericordia respicit ex æquo vtrumque & bonum proprium, & alienum, & sic versatur immediatè, & circa passiones, & circa operationes. Est enim intrinsecè compassio miseriæ alienæ inclinas ad illam leuandam, Qua parte est compassio respicit bonum proprium ne nimis, aut minus, quam oportet compatiatur, qua parte inclinat ad leuendam miseriam fratris respicit bonum alterius, & ita versatur, & circa passiones, & circa operationes, constituiturq; misericordia, & in appetitu, & in voluntate: idem est de liberalitate consistit hæc in largiendis (verbi gratia) pecunijs alacriter facilè, & abundanter, vnde debet moderari nimiam pecuniæ cupiditatem: qua ratione hanc passionem moderatur respicit bonum proprium, qua verò ratione largitor alteri suam pecuniam respicit bonum alterius, & sic versatur, & circa passiones, & circa operationes constituiturq; & in voluntate, & in appetitu: iustitia verò solum respicit bonum alteri debitum, & ita solum versatur circa operationes, & collocatur in voluntate.

Ad tertium patet solutio ex his, quæ dicta sunt de iustitia legali.

Ad ea quæ secundo loco afferuntur: Ad primum dico electionem voluntatis circa materiam temperantiæ esse reuera actum elicitum à temperantia, quæ est in appetitu sensitiuo, illa tamen electio non vocatur hic à D.Thom. operatio, sed passio, quia nomine operationis intelligit tantū exteriores operationes, quæ dicunt ordinem ad alterum sicut in obseruatione posita explicatum est. Vnde neq; electio voluntatis elicita ab ipsa iustitia vocatur hic operatio, aut materia circa quam versatur iustitia: quia materia circa quam versatur virtus est (vt diximus in secunda obseruatione initio horum artic. posita,) quid velut ex se in-

formæ, quod virtus reducit ad medium, & cui à virtute imponitur velut modus, & forma, electio aūt voluntatis non reducitur ad medium, neq; ei imponitur modus, vel forma, sed per illam electionem imponitur forma, & modus materiæ, quæ de se erat informis: ideo D.Tho. præsenti q. art.8. nunquam vtitur solo nomine operationis, sed semper adiungit exteriores.

Obseruádum autem hic est, quamuis in hoc argu. & solut. asseramus electionem voluntatis circa materiam tempe rantiæ esse actum elicitum à temperantia, non inde colligendum esse existere illam in voluntate, vt in suo subiecto, quia temperantia non moderatur actum voluntatis, elicien do in ea rectam electionem propter aliquem defectum, aut difficultatem, quę in ipsa sit, sed propter difficultatem, quæ est in appetitu ratione passionum ipsius, virtus autem vt ar. 4. dicebamus ibi constituitur, vbi est difficultas.

Ad secundum Respon. Quamuis fortitudo, & temperantia versentur etiam circa actiones externas, non tamen esse actiones istas illarum materiam, sed solas passiones interiores, eum circa eas proximè, & præcipuè versentur: circa actiones verò secundariò, & ratione passionum.

Ad tertium. Ad priorem partem illius argum. dico negádam esse cōsequentiam, quia licèt actus virtutis exigat omnes circunstantias, non tamen vna quæque virtus se sola illas omnes præscribit, sed mutua sibi virtutes omnes præstant auxilia. Et ita quod cibus sumatur moderatus pro loco, & tempore, & iuxta valetudinem personæ, præstat abstinentia, quod autem sumatur proprius, & non alienus præstat iustitia. Ad alteram partem respon. vnum alteri nocere ex duplici radice oriri posse, aut ex malo animo, & odio, quo illum prosequitur, aut ex praua affectione, & passione appetitus: potest enim quis alterius bona surripere velle non ex cupiditate, aut vxorem non ex concupiscentia, sed ex odio, vt ea ratione illi noceat, potest etiam illa velle non vt noceat, imò optaret non nocere, appetit tamen ista ex passione appetitus: velle bona, aut vxorem alterius priori modo est actus voluntatis immanens per se dirigens ad actus externos contra bonum proximo debitum, & circa hos omnes componendos versatur iustitia; hæc enim ratione dicunt illi ordinem ad alterum, velle autem bona, aut vxorem alterius secundo modo ex sola concupiscentia appetitus sensitiui, est passio interior, quæ per se sumpta nec prodest, nec obest proximo, sed illi soli, qui ita vult, nec dicit ordinem ad alterum, cum vellet ille si posset res illas sine nocumento proximi habere, & hoc modo tali desiderio, & concupiscentia sumptis pertinet ad temperantiam illa componere, quod si exeant in actus externos, tunc pertinebit ad iustitiam illos regulare eum iam dicant ordinem ad alterum, etiam si procedant à passionibus, quæ pertineant ad temperantiam, quia actus exteriori non sumunt quo ad hoc speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis circa quas versantur. Et ita licèt ista desideria, & cupiditates, quæ sunt principia exteriorum actuum quibus nocetur proximo pertineant ad temperantiam, actus autem ipsi externi pertinent ad iustitiam, cum exerceantur in rebus fratri debitis, & in quas habet ius, quæ sunt materia iustitiæ.

ARTICVLVS X.

An medium Iustitiæ sit medium rei.

Dimittit hic D.Tho. quæst. illam num consistat iustitia in medio, quia ex t.2. constat satis omnem virtutem in medio consistere, & ar. 3. huius quæst. probatum est, iustitiam esse virtutem. Vnde hoc illi tātum explicandum manbit, quid sit ipsius medium, terri iu rationis? Vbi obseruandum stat in est, diuisionem illam medij non esse ita accipiendam quasi sit in membra opposita, ita vt medium rei non subijciatur [illegible] vel medium rationis non sit in rebus, medium enim iustitiæ, vt statim ostendemus est medium rei, & nihilominus maximè consonum rationi, quid enim magis dictat recta ratio, quàm vt cuiq; suum ius seruetur: Adde quod omnis virtus ex Aristot. 2. Ethic. cap. 6. est habitus electiuus in mediocritate consistens iuxta rationem, prout prudens, & sapiens determinauerit: vnde cum iustitia virtus sit rectæ etiam rationi subijcitur: Similiter in alijs virtutibus in quibus medium est rationis, medium illud existit in rebus, vt in temperantia medium rationis, quod ipsa præscribit consistit in rebus, vt in cibo, & potu. Est ergo ista diuisio medij sic accipienda, cum medium versetur inter duo extrema, quæ in motibus sunt excessus, & defectus, medium virtutis est illud bonum, & rectum, quod ita se habet inter illa extrema, vt nec in excessum neque in defectum inclinet. Porrò cum hæc rectitudo, & æqualitas sumi possit, aut ex ipsa natura rerum simpliciter, & secundum se, rebus ipsis citra omne iudicium rationis indicantibus existat ne talis rectitudo, & æqualitas in ipsis, vel non, aliquando verò non possit id certo ac definito sumi ex rebus ipsis, sed assignandum est per prudentiam à iudicio rationis pensatis omnibus circunstantijs, effectum est duplex esse medium in virtutibus rei, vel rationis: rei quando ista rectitudo, & æqualitas sumitur ex ipsa natura rerum simpliciter, & secundum se, rationis verò quando pensatis circunstantijs assignatur à iudicio rationis.

Obseruemus secundò in virtutibus, quæ componunt hominem in seipso, cum versentur illæ circa passiones, sicut passiones ex se sunt indifferentes, & pensandæ ex circunstantijs, ita quoque medium, & æquale in ipsis assignandum esse à prudentia, & iudicio rationis consideratis omnibus circunstantijs: vt in temperantia medium est tantum sumere cibi quantum oportet, quod non potest pensari ex natura cibi, fortasse namque quod Petro est parum Ioanni erit nimium, propter quod debet ratio considerato prudenter temperamento, & valetudine Petri, qualitate cibi, & alijs circunstantijs decernere qui cibus sit Petro commensuratus: In iustitia verò eum sit ad alterum, & versetur circa operationes, & res alteri debitas, medium & æquale sumitur citra omne iudicium rationis, ex ipsa natura rerum simpliciter, & secundum se: vt eum volo soluere Petro debitum non quæro iudicium rationis, sed rem ipsam inspicio, & quantitatem debiti, & iuxta illam seruo æqualitatem: debeo 100. reddo 100. seruaui æqualitatem.

CONCLVSIO PRIMA.

Medium iustitiæ non est medium rationis, sed rei, in fortitudine autem temperantia, & alijs virtutibus moralibus non est rei, sed rationis.

Patet ex dictis. Quia in iustitia ad reddendum æquale, quod est medium ipsius non quærimus iudicium rationis iuxta varias circunstantias, sed quantitatem debiti simpliciter, & secundum se, & iuxta illam redditur æquale: in fortitudine autem temperantia, & alijs virtutibus moralibus cum versentur circa passiones, in quibus non datur certum medium, & æquale ex natura rei, sed quod assignat recta ratio pensatis circunstantijs: ita quoque non datur certum medium in ipsis, sed iuxta diuersitatem personarum varium, & diuersum medium debet assignari. Vt in temperantia quod est medium homini sano erit forsan extremum secundum excessum infirmo: in iustitia verò tantum tenetur soluere infirmus quantum sanus, tantum princeps quantum seruus, nempe æquale debito. Quod si mutata persona mutatur aliquando medium, illud est, quia mutata persona mutatur debitum, vel æqualitas, quæ in rebus ipsis consistit, ita meretur maiorem pœnam, qui occidit regem, quàm qui occidit priuatum aliquem, non quia aliud sit medium iustitiæ in homicidio regis, & homicidio plebei, sed quia mutatur grauitas delicti, qua mutata debet etiam mutari grauitas pœnæ, vt seruetur æqualitas.

Sed obijc es quis contra conclusionem D.Thom. Actus est temperantiæ, quando quis vtitur vxore propria, & non aliena, in huiusmodi autem actu seruat istæ æqualitatem, & rectitudinem ex natura rei, tum ergo dabitur in temperantia medium rei; Respondeo actum istum esse temperantiæ & iustitiæ simul, reperirique in ipso medium rei, non quatenus temperantiæ est, sed quatenus iustitiæ, quia iste homo duo in hoc actu præstat, comprimit concupiscentiam carnis, & vtitur proprio iure seruato simul alieno, cum non ad alienam, sed ad suam accedat, prius illud est temperantiæ, posterius verò iustitiæ, & hoc posteriori modo habet iste actus rectitudinem, & æqualitatem ex natura rei, & medium rei.

In solutione ad secundũ obseruandum est, nullam virtutem secundum se suscipere medium, aut habere extrema vitiosa, quoniam omnis actus virtutis qua talis est, est essentialiter bonus, nec in opere iusto, vel temperato potest esse excessus, aut transiri terminus rationis, quia alter iam non esset opus virtutis. Vnde discrimen, quod constitui solet inter virtutes Theologicas, & morales, quod Theologicæ non suscipiunt medium, morales vero suscipiũt, illud non est intelligendum qua virtutes sunt, sed ratione materiæ circa quam versatur, quia virtutes Theologicæ versantur circa Deum, qui cum infinitæ sit perfectionis, non suscipit medium, morales verò cum versentur circa res creatas, quibus potest homo benè vel malè vti, iuxta diuersos modos quibus vti licet, propterea in eis est medium siue modus, iuxta illud Poetæ est modus in rebus sunt certi denique fines, &c. circa hunc art. videre licet Arist. 2 Ethic. c.6. & 5. Ethic. c.3. & 4. & D.Tho. 1.2.q.64.ar.1. & quæ inferius dicemus q.65.ar.3. & 4.

ARTICVLVS XI.

Sit ne proprius actus Iustitiæ reddere vnicuique quod suum est?

CONCLVSIO PRIMA.

Proprius actus iustitiæ est suum vnicuique tribuere.

PATET ex definitione iustitiæ, definita enim est art. 1. huius quæst. per istum actum, vnusquisque autem habitus definitur per suum proprium actum: Secundò, proprius actus cuiusque virtutis versatur circa propriam ipsius materiam propria materia iustitiæ ex ar. 8. & 9. sunt actiones & res alteri debitæ, vnde proprius actus ipsius erit seruare æqualitatem cum altero in actione, vel re illi debita, seruatur autem huiusmodi æqualitas tribuendo vnicuique suum, ergo. Denique proprius actus cuiusque virtutis est seruare medium in sua materia, medium autem virtutis est obiectum, quod ipsa respicit, cum illud sit bonum, & rectum ipsius, iustitiæ verò obiectum est ius alteri debitum, vt vidimus ar. 1. præced. quæst. erit ergo proprius actus iustitiæ seruare cuique suum.

CONCLVSIO II.

In isto actu affirmatiuo iustitiæ, qui est reddere cuique suũ cõtinetur actus negatiuus, nõ lædere, non nocere, &c.

CONSTAT hoc abundè ex dictis art. 1. huius quæstio. cum explicauimus diffinitionem iustitiæ adductam ab Vlpia. & illa verba ipsius: [iuris autem præcepta sunt, &c.] Hæc omnia accuratè complexus est D. Ambros. lib. 1. officio. cap. 24. his verbis. [Iustitia est, quæ vnicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriã negligit, vt communem æquitatem custodiat.] Simile quid habet Arist. 5. Ethic. c.4.

ARTICVLVS XII.

Sit ne Iustitia præstantissima virtus inter morales?

OBSERVEMVS initio D.Tho. non comparare hoc loco iustitiam cum omnibus virtutib. sed cum his tantum quæ sunt in voluntate, vel appetitu. Nam primò non comparat eas cũ Theologicis, quas cæteris omnibus præstare certissimum est, cum proprium & immediatum obiectum earum sit Deus, cæterarum verò aliquod bonum creatum, finitũ, & naturale. Neque comparat eam cum intellectual. b. quia certum etiam est ex his, quæ docuit 1.2.qõ.66.ar.3. intellectuales digniores esse moralibus, (etsi morales ad vitæ honestatem sint magis vtiles, & necessariæ) primò ratione subiecti: illud enim quod est rationale per essentiam, præstantius est eo, quod est rationale per participationem, intellectus autem est rationalis per essentiam, imò ipsa ratio, & essentia rationis, voluntas aut est rationalis per participationem, & multò remotius appetitus sensitiuus, vnde virtutibus in intellectu residentes eo ipso excellunt existentibus in voluntate, vel appetitu, maximè cum virtutis sit eligere secundum rationem. Secundò id ipsum habent ex obiecto: verum enim quod est obiectum intellectualium, præstantius est bono, quod est obiectum moralium, quia verũ abstrahit ab existentia, cum intellectus perficiatur per cognitionem veri, siue res existant siue non; bonum autẽ dicit ordinem ad existentiam, adeò vt res non diligatur nisi existat, vel credatur existere. Vnde verum est, quod magis spirituale, & magis separatum à materia, quàm bonum, & eo nomine dignius, ac nobilius Quod si quis velit hic obijcere virtus est, quæ facit bonum habentem, & opus eius bonum reddit, hoc autem non præstant virtutes intellectuales, sed morales, cum illas & improb. possint habere, morales verò solum viri optimi, & studiosi. Secundò, proprium est virtuti applicare potentiam ad vsum, hoc nõ conuenit intellectualibus, quæ tantum efficiunt cognitionem in intellectu, sed moralibus, quæ perficiunt voluntatem, & appetitum in ordine ad actus studiosos, & bonos mores, vnde dictæ sunt morales, denique per intellectuales nec mereimur, nec vitam æternam consequimur sicut per morales. Facilè hæc diluuntur, si consideremus, quod ex eodem D. Tho. possumus colligere 1.2.q.47.ar.4. virtutes bifariam considerari posse, aut secundũ communem rationem virtutis, aut secundum suas peculiares, & priuatas rationes, ac perfectiones, nihilq; prohibere, quin virtus quæ comparsata cum alia, secundum suas proprias, & priuatas naturas, ac rationes est perfectior illa secũdum communem rationem uirtutis sit eadem minus perfecta. Sicut enim in scientijs scientia de anima præstantior est mathematicis, si priuatim inter se comparetur, quia de præstantiori subiecto, secundum communem tamen rationem scientiæ, quæ est euidentia & certitudo, præstant mathematicæ scientiæ de anima, quia certius & euidentius demonstrant: ita cum uirtutes accipiantur iuxta suas priuatas species, & essentias ab obiecto, si priuatim, & secundum suas proprias rationes comparentur, illa est dignior quæ habet dignius, & excellentius obiectum, si uerò secũdum communem rationem uirtutis, quæ est reddere habentem bonum, & applicare potentiam ad usum, illæ erũt digniores, quæ hoc efficiunt, & cum comparatio uirtutum non fiat secundum communes rationes uirtutis, sed secundum suas proprias, & priuatas essentias, digniores sunt absolutè & simpliciter, quæ habent excellentius obiectum. Hac ratione fit, ut licet morales efficiat bonum habentem, & potentiam applicent ad usum, & per eas, idest earum actus mereamur, propter quod secundum communem rationem uirtutis uidentur præstare morales intellectualibus, simpliciter tamen & absolutè intellectuales sunt illis digniores, cum respiciant excellentius obiectum. Quo etiam nomine docet Arist. 10. Ethic. c.7. intellectum præstare uoluntati. Denique neque comparatur hic iustitia cum omnibus Cardinalibus, cum ex eodẽ D. Tho. 2.2.q.66.ar.1. prudẽtia omnibus præstet: est enim hæc pars

tim intell[e]ctualis, partim moralis: intellectualis, quia existit in ratio[n]e, vt in suo proprio subiecto, moralis verò, quia respicit bonum, vnde quacunque ratione sumatur omnib. moralibus excellit. Etenim si sumatur, vt intellectualis excellit ratione subiecti, si verò vt moralis excellit etiã, quia est dux & auriga cæterarum, assignans omnibus ordinẽ, & dispositionem mediorum, quibus vnaquæque suũ finẽ obtineat, velut Dux in exercitu. Ita fit, vt comparetur hoc loco iustitia, cum his tantum virtutibus, quæ sunt in appetitu, fortitudine, scilicet, & temperantia.

Obseruemus secũdò. Excellentiam & dignitatẽ alicuius virtutis non esse sumendam ex vna, aut altera tantum ratione, vel radice, sed cum multa conueniant virtutibus, illã esse habendam excellentiorem in qua plura illorum cõcurrent. Potest enim excellentia virtutis sumi, primò ex obiecto: secundò ex subiecto: tertiò ex actu: quartò ex materia circa quam versatur: quintò ex difficultate: sextò ex necessitate, denique ex ordine quem habet virtus illa, & priuatũ bonum ipsius ad bonũ diuinum, vel commune, quæ sunt bona præstantissima: quando igitur comparamus virtutes inter se non sunt comparandę penès vnum, aut alterum istorum, sed expendendum in qua plura eorum reperiantur, & illa censenda est præstantior. Poussimè verò sumenda est dignitas virtutis ex his: primò ex subiecto, Deus enim & natura præstantiora subiecta præstantioribus ornamẽtis solent illustrare: secundò ex obiecto in quo includitur actus, cum habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, & ratio huius secundi est, quia vnaquæque res inde sumit cõmuniter dignitatem, vnde speciem & essentiam: vt homo, cur præstat cæteris animantibus? quia rationalis est, à differentia à qua sumit speciem, sumit & dignitatem, ita & virtus eum ab obiecto sumat speciem ab eodem sumit, & excellentiam: tertiò à difficultate, quia cum versetur circa arduum, & difficile, in facillimis exigua sufficit virtus: quartò ex ordine quem habet ipsa, & bonum eius ad bonũ diuinum, vel commune. Quemadmodum enim in naturalibus, quod supremum est in aliquo genere est regula, & mensura aliorum eiusdem generis, ita vt quod magis accedit ad illud supremum sit perfectius, & excellentius in tali genere, vt in calidis, quia supremum calidum est ignis, quod magis accedit inter calida ad ignem, est perfectius in genere calidi: ita in moralibus cum supremum inter bona sit diuinum, & illi proximum, quod commune est, & publicum, hæc bona sunt regulæ, & mensuræ aliorum, & consequenter quod magis ad illa accedit excellentius est, digniorque virtus cuius proprium bonum magis deseruit diuino, vel communi.

Quando verò dicimus dignitatem virtutis ex actu etiã desumi posse, obseruandum est, non esse quoslibet actus virtutum inter se comparandos, sed similes, vt supremum vnius cum supremo alterius, & medium cum medio: nam si comparetur actus supremus alicuius virtutis cum medio vel infimo alterius, poterit quæ præstantior est in ea comparatione minus præstans videri: vt ieiunare in pane, & aqua præstantius est, quàm soluere pomum quod emisti, nec propterea iustitia inferior est abstinentia, quia facta est cõparatio inter vnum ex præcipuis actibus abstinentiæ, & vnum ex infimis actibus iustitiæ.

CONCLVSIO I.

Iustitia legalis excellentior est, quauis virtute morali earum quæ sunt in appetitu sensitiuo.

PRobatur: Dignitas uirtutis sumenda est ex obiecto, ex actu, ex difficultate, & ex ordine ad bonum diuinũ, uel commune: obiectũ iustitiæ legalis, cum sit bonũ publicum & commune dignius multò est obiectis aliarum, quæ sunt particularia aliqua bona: Actus quoq; iustitiæ legalis, cũ idem bonũ respiciant excellentiores iudicantur actibus cæterarum: unde pugnantes pro patria, expendentes bona sua pro salute Reip. ut uiros excellentissimos, & heroas habemus: Difficilius etiam bona communia, quàm priuatã, & propria solemus curare, & difficilius inueniuntur, qui Rei pu. causas agant, gubernationem rectè exerceant, quàm qui suis priuatis domibus præsint, omnibus igitur his nominibus legalis iustitia cæteris est præferenda.

Secundò: Virtus superior, & imperans excellentior esse debet inferioribus, quibus imperat, iustitia legalis imperat cæteris moralibus, & earum actus dirigit in suum finem, & bonum nempe commune, ergo. Hoc nomine adeò illam afferunt Cicero, & Arist. appellantes eam splẽdorem maximum, & ueluti Hesperum, ac solem inter astra, quia sicut Sol cæteris lumen suum impertitur, ita iustitia legalis eo ipso, quo omnium uirtutum actus ad bonum commune refert, ad quod omnes referendæ sunt uelut partes ad totum, maximè illas illustrat.

Tertiò illa virtus censenda est dignior, qua Respu. magis indiget, & quæ illi vberiores affert fructus, & cuius maior cura esse debet Legislatori, & Principi: huiusmodi esse iustitiam legalem perspicuum est: sine ipsa namque Respub. consistere non possent: sed omnia vitijs, & iniurijs replerentur, quo nomine Aristo. 7. Polyti. c. 15. & 1. Re hortc. illam vocat omnino necessariam, in pace, in bello, &c. & adeò vtilem, vt fortitudo, temperantia, ac reliquæ omnes hac deficiente mutilæ videantur, & mancæ, iustitia verò seruata incolumes existant. Ergo.

Hæc conclu. est doctrina Arist 5. Ethic. c. 1. & 2. & 1. Retho. c. 9. & 7. Polyt. loco cit. & 3. Topic. c. 1. & 2. vbi maximas facit eas virtutes, quæ alijs honestissimæ, vel vtilissimæ sunt, huiusmodi est iustitia.

CONCLVSIO II.

Non solum iustitia legalis, verumetiam particularis omnibus moralibus, quæ sunt in appetitu præstat.

PRobatur ex eodem principio. Dignitas & excellẽtia virtutis sumenda est ex illis. 6. nempe subiecto, obiecto, difficultate, vtilitate, necessitate, & ordine ad bonũ commune, sed his omnibus titulis, iustitia etiam particularis cęteras virtutes appetitus: antecellit ergo: Minor inductione constabit: in primis excellit, subiecto, cum iustitia in uolũtate existat, aliæ verò in appetitu. 2. Obiecto bonum enim alienum, quod respicit iustitia nobilius videtur, cum nobiliorem animum arguat affectum esse ad bonũ alienũ, quam ad proprium. 3. Actus iustitiæ huius difficilior est, cum ad bonum alienum non sit natura nostra, ita propensa sicut ad proprium, vbi autem natura minus propensa est, difficilius ibi actus exercetur. Ita dicebat Aristo. 5. Ethic. c. 1. [Cum plures in proprijs vti quidẽ virtute possunt, sed in his quæ sunt ad alium nequeunt, quia res est magis ardua.] 4. & si omnes virtutes appetitus vtiles sint bono communi, nulla autem ita vtilis ac necessaria Reipub. sicut iustitia: nulla enim re ciuium pax, & consensus adeò souetur, quam tribuendo unicuiq; suo iure. Cæteræ, ut fortitudo, & temperantia desiderantur quidem in hac, uel illa temporis occasione, iustitia uerò etiam particularis in pace, in bello, & omni tempore, imò si iustitia seruetur parum exigitur fortitudo, cum illa seruata nulla ferè essent bella: Denique ad diuinã uoluntatem exequendam nulla commodior est uirtus, cũ maior pars legis diuinæ (in cuius obseruatione salus nostra consistit) ad iustitiam pertineat: posteriora enim. 6. præcepta secundæ Tabulæ, Non occides, nõ furaberis, &c. iustitiæ præcepta sunt, imò & Religio ad quam pertinent præcepta primæ Tabulæ, & pietas ad quam pertinet primum præceptum secundæ partes, quædam iustitiæ sunt, quas uocamus potentiales. Et quæ maior iustitiæ commendatio, ut tàm Deus, quàm humani Legislatores nullius uirtutis tantam curam uideantur habere, quàm huius? neque suo ducuntur in eo spiritu, sed illo, qui sapientiam gubernatores docens ab his exorditur uerbis. [Diligite iustitiã, qui iudicatis terram.]

Offert hic art. occasionem disputandi de excellentia uirtutum,

tutum,quęnam alijs præstet, quam quęst. D.Tho.in hac secund.secund.ad minus decies proponit, Primò de misericordia.q.30.art.4.Secundò de iustitia hoc loco. Tertio de Religione infra q.81.ar.6. Quartò de obedientia.q.104.ar.3.Quinto de liberalitate.q.117.art.6.Sexto de Fortitudine q.123.art.12.Septimo de Patientia.q.136.art.2.Octauo de Temperantia q.141.art.8.Nono de virginitate q.152.ar.5.Decimo de humilitate q.161.ar.5.Postremò verò solet hic ab interpretibus D.Tho. tractari triplex quęstio Prima cōparando iustitiam cum fortitudine, & temperantia ac alijs virtutibus moralibus ab ea diuersis, quę est propria huius loci Secunda cōparando fortitudinē,& tēperantiā inter se, quę reuera eius loci est in quo de ipsis priuatim differet nēpe q.123.& q.141.Tertia cōparando iustitiā cū virtutibus, quę sunt velut quæ iā partes ipsius,quales sunt. Religio,Pietas,liberalitas,misericordia, & similes, quę dicuntur ordinē ad alterum: Nos ex his tribus quęstionibus primam tantū, & tertiam persequimur per nonnullas controuersias.Quarum Prima, vt facilior, & breuior sit,

AN IVSTITIA PRAESTET temperantia.

HAEc controuersia satis explicata manet ex conclusionibus. D.Tho.cogimur nihilominus eam rursum examinare propter Buridā.qui.5.Ethic.q 6. vult temperantiam & quamcunq; virtutem qua homo in seipso beoè componitur præstare iustitiæ quæ componit hominē in ordine ad alium , quod ita probat. Cum regulæ præstantissimæ ad componendos mores humanos sint natura, & charitas,illæ virtutes morales erunt præstantiores,quæ magis innituntur ordinem naturæ, & charitatis,Natura autē & charitas magis inclinant hominem ad bonum proprium quam ad alienum,nam si charitatē spectes charitas bene ordinata incipit a se ipso,si naturam, ordine naturæ amicabilia, quæ sunt ad alterum ut ait Arist oriuntur ex amicabilibus, quæ sunt ad se.Præstant Ergo uirtutes,quæ perficiūt hominē in se ipso uirtuti,quæ proficit illum in ordine ad alium: Quod si dixeris partem seipsam exponere pro toto, ait ideo ita fieri,quia ex conseruatione totius pendet quoq; ipsius cōseruatio,nec tam propter bonum totius,quā propter suum priuatum bonum ita agere partes.

Secundò temperantia cum,& animæ,& corpori vtilissima sit,aliaq; innumera commoda pariat præferenda est iustitiæ,quæ non ita utilis est.

Sed hæc facilè diluuntur: proposito enim illa naturam, & charitatem magis inclinare ad bonum proprium,quàm alienum distinguenda . ſt. Primum enim bonum alienum duplex est, commune & particulare.si intelligat auctor iste de communi aperte decipitur, commune siquidem cuiuis proprio charitas teste Apostolo,& Aug.preferit locū enim Pauli charitas non quærit,quę sua sunt ita exponit D Aug. quia non propria communibus,sed commoda proprijs antę ponit . Natura quoq; magis inclinat ad bonum commune , exponit enim manus seipsam pro capite,non ut seipsā conseruato toto tueatur ut fingit contra omoem philosophiam Buridā. cum se ipsam exponat etiam peritura , sed vt conseruato capite saluti totius consulat, ascendit quoq; aqua suæ propriæ , & priuatæ inclinationis oblita ne detur uacuum, quia ita expedit bono communi vniuersi. Vnde iustitia legalis cum bonum commune respiciat,aperte alijs uirtutibus, quæ bona tantum particularia curant excellit. Iustitia quoq; particularis licèt non ita directè reducitur tamen respicit etiam bonum commune præ cæteris, cum nulla re ita pax,& tranquillitas Reipub. subsistat quam reddendo cuiq; suum: quo fit,ut vtraq; iustitia sit magis cōsona inclinationi charitatis,& naturæ,quā aliæ uirtutes, quæ componunt hominem in seipso.Quod si loquamur de bono priuato,& particulari, hoc quantum ad præsens institutum duplex etiam est,honestum,& vtile, quo ad honestum inclinat quidem magis charitas ad proprium, quàm ad alienum: quo ad vtile tamen contrariò io hoc magis iustorū charitas apparet, quod vtilitati proximorum temporali magis quàm propriæ studeat, temporaliaq; illorum incommoda,& damna plus quā propria doleat.Quod vel ex eo constare potest,quia charitatis est inclinare ad suum perfectissimum actum , perfectissimus autem actus ipsius est negligere propriam uitam, (quæ maximum bonum inter tempora lia est)aliorum causa,dicente Christo: Maiorem charitatem,&c.Imò si ipsum quoq; bonum honestū respiciamus, maior est honestas in iustitia quàm in alijs uirtutibus appetitus,omnium namq; iudicio,honestius, & studiosius dicetur agere,qui soluit debita, & exequitur ea ad quæ tenetur ex iustitia alijs omissis, quàm qui strenuè pugnat , vel ieiunat,non soluens debita cum possit, Esa.58.copiosè quantū quæ iustitię sunt in ieiunio, & alijs virtutibus excellant,ipse dominus ostendit.

Nec vllam vim habet secundum,quamuis enim Arist.7. Polyt. cap.15. temperantiam iustitiæ æquare videatur,quia vtraq; tam tempore pacis quam belli plurimum necessaria sit,alias autem innumeras vtilitates afferre iustitiam , quas non habet temperantia, ex dictis constat.

SECVNDA CONTRAV. An iustitia sit prestantior quam Religio?

PArs negans maxime probabilis est,Primò: quia iustitia etiam legalis, quæ magis excellit,obiectum est bonum quidem commune,sed humanum, creatum,& finitū. obiectum autem religionis est bonum supernaturale, & diuinum, cultus scilicet ipsius Dei,vel Deus ipse quatenus colitur a creatura.

Secundò, quia actus religionis aliquando est difficilior quocunq; actu iustitiæ , nemo enim tenetur actus iustitiæ exercere cum periculo vitæ , vt restituere debita vel famā, tenetur, autem aliquando exercere actus religionis cū tali periculo,vt si ita exigat causa apud hæreticos vel paganos.

In oppositum uidetur esse hic D.Tho.qui iustitiam omnibus moralibus præfert quarum vna est religio .

Cayet.infra.q.81.art.6.quem sequūtur multi ex recenooribus existimat iustitiam legalē præstare religioni, quia religio inquit est, quædam pars iustitiæ , cum iustitia dirigat quoq; ipsam in bonum cōmune sicut fortitudinem,& temperantiam, unde omnes gentes respicientes bonum commune & optimam institutionem suæ Reipub.erigunt templa designant sacerdotes,& sacrificia, & curant diligenter cultum sui Dei,certum autem est virtutem quæ habet se,ut totum,& imperat præstare illi quę habet se,vt pars,& imperata.Confirmat ex D.Tho. hoc loco qui in vniuersum iustitiam legalem præfert omnibus virtutibus moralibus : Ad argumenta autem in oppositum respondet, ad primum,iustitiam legalem oon solum respicere bonum commune humanum , verum etiam bonum diuinum, idest, cultum Dei in ordine ad bonum Reipublicæ Ad secundum vero exponendam esse aliquando vitam pro actibus religionis,non simpliciter, sed quando actus illi sunt exterior confessio fidei , ad quam tenemur ex præcepto fidei, cum non sufficiat corde credere, verum etiam debeamus ore confiteri,quando causa fidei ita postulat.Quin etiam in hoc inquit iustitia legalis inferior nō est,cum pro bono communi etiam exponenda aliquando vita sit,iustitiam,verò particularem fatentur religione inferiorem esse ob argumenta initio huius controuer. proposita.

Hanc Cayet.sententiam licèt a multis receptam alij non amplectuntur,asserentes religionem tàm iustitię legali,quā particulari præstare. Quod probant primo ex D.Tho. quì eodem loco religionem omnibus uirtutibus moralibus præfert, nec distinguit inter hanc iustitiam vel illam , nec aliquam excipit.

Secundò ratione eiusdem D.Tho. quia religio maximè accedit ad virtutes Theologicas , adeo , vt actus eius sint actus quodammodo fidei,cum illis profitamur Deum quē fide credimus . Tùm etiam religio propinquior est Deo, quamuis non,vt obiecto,attamen,vt fini fere proximo, perfectio autem virtutis sumitur ex propinquitate eius ad ultimum finē.

Tertiò

Tertiò obiectum religionis nempe cultus Dei præstat obiecto iustitię, ut in primo argum. dicebamus, nec ualet solutio Cayet. quia licèt iustitia legalis respiciat etiam cultum diuinum in ordine ad Rempub., religio autem respicit illum secundum se, & absolutè, ut debitum Deo, cultus autem Dei secundum se, & ut debitus Deo præstantior est se ipso sumpto in ordine ad Rempub., sicut bonum diuinū secundum se, quod respicit charitas, longe præstantius est, quàm idem bonum diuinum in ordine ad nos, & ut beatificans nos, quod respicit spes: qua ratione ex eodē D. Tho. charitas excellentior est spe. Et confirmatur quoniam etiā Deus, quē saltem in obliquo respicit religio, & cultus Dei, immediatè, & secundum se præstat cuiuis bono humano, quantumuis publico, & communi: Nec aliquid efficiunt argum. Cayet. quoniam iustitia legalis non imperat religioni, tanquàm inferiori, sed iuuatur ab ea, tanquàm à superiori, sicut iuuatur prudentia regnatiua ad condendas leges, quam tamen constat ipsi iustitiæ legali præstare, & sicut oratione iuuamur ad impetrāda bona temporalia, quæ tamen oratione inferiora sunt, nec dicuntur orationi imperare. Vnde ad argum. in oppositum dico D. Tho. in hoc art. comparare tantum iustitiam siue legalem siue particularem cum uirtutibus moralibus, quæ omnino uidentur humanæ, & quæ ordinant ad proximum potissimè cum illis, quæ sunt in appetitu sensitiuo: quod patet, cum probet iustitiam legalem esse excellentiorem, quia bonum commune præstet cuiuis bono singularis personę: particularem verò quia hæc respicit bonum alterius, quod pertinet ad voluntatem, alię verò respiciunt proprias passiones, quę insurgunt in appetitu sensitiuo. Religio autem est in uoluntate, respicitq; bonum diuinum, propter quod est quędam uirtus diuina sicut Theologicę, & obiectum ipsius est maximè coniunctum obiectis Theologicarum: vnde non comparantur hic à D. Tho. iustitia cum ipsa. Qua etiam ratione negandum est iustitiam esse quoddam totum, cuius religio sit quędam pars, superior enim, & dignior virtus non est constituenda pars inferioris. Nec obstat cōstitui in Repub. leges concernentes ad ea, quę sunt religionis, & cultus diuini, feruntur enim etiam leges à Repub. de his, quę expectant ad fidem, vt de punitione hereticorum, nec propterea dicēda est fides inferior iustitia legali. Similiter in hoc sensu non est dicenda iustitia legalis ordinare religionem, & cultum diuinum ad bonum commune sicut medium ad finem, & eo modo quo dirigit actus fortitudinis, & temperantiæ ad illud, sed curare cultum diuinum, ut ab omnibus omnibus debitum. Quod si quis obijciat iustitiam perfectè reddere æquale, quod religio non ualet, cum Deo nunquā possit reddi par, & æquale, & hoc nomine excellere iustitiam: Respond. cum D. Tho. eo loco: dignitatem uirtutis nō tam atendi penès potestatem, quam penès uoluntatem, & desiderium animi, & ita religionem nō esse minus dignam, quamuis non possit reddere æquale Deo quem colit, cum non deficiat ei voluntas. Quæ responsio ostendit etiam D. Tho. comparare eo loco religionem cum omni iustitia, cum omni iustitiæ hoc conueniat, nempe reddere æquale.

TERTIA CONTROVERSIA
An misericordia sit præstantior iustitia?

Diuus Tho. supra q. 30. ar. 4 præfert misericordiam omnibus uirtutibus in quibus homo alteri non subijcitur, quod addit propter obedientiam, quàm omnibus ante ponit, vnde cum per iustitiam homo alteri nō subijciatur, præstabit etiam misericordia iustitiæ addito; ibidē D. Tho. misericordiam esse maximam virtutem inter eas, quæ dicunt ordinem ad proximum.

Secundò. Actus misericordiæ, qui est leuare miseriā fratris, præstātior est actu institiæ, qui est reddere debitum, ergo & misericordia erit præstantior iustitia: antecedens patet, quia leuare miseriam alterius est altioris, & potentioris subiecti, reddere autem debitum, non est necesse, ut sit actus altioris, aut melioris, imò eo ipso quo aliquis alteri est debitor videtur illi esse inferior.

Tertiò sume actum iustitiæ quantum uis perfectum, dabitur actus misericordiæ illo perfectior, & excellentior leuare enim omnem miseriam, & corporalem, & spiritualem non solum à personis priuatis, verum etiam à tota Repub., tàm propria, quàm aliena, & ab omnibus in vniuersum hominibus, pertinet ad misericordiam, at hic actus diuinus est, & quo nullus potest excogitari melior, aut præfectior Ergo.

Huic controuer. sic est satisfaciendum, ut cum misericordia sicut docet D. Tho. q. illa tertiò duplex sit, alię quæ collocantur in appetitu sensitiuo ad componendā tristitiā, & compassionem, quę habetur de miseria aliena, alia, verò, quæ existit in voluntate, habitu, & reuera ab illa priori distincta, quæ uersatur circa operationes, inclinans uoluntatem ad leuandam miseriam alienam propter Deum, Prior illa est inferior iustitia, non solum legali verum etiam particulari, cum vtraq; harum, sit in voluntate, illa uerò misericordia in apetitu. Posterior uerò prestantior est vtraq; iustitia, tam legali, quàm particolari: Primò quia ista misericordia habet communius, & vniuersalius obiectum nempe leuare omnem miseriam, ut probant argumenta proposita, propter quod constituuntur tot opera misericordię corporalia, & spiritualia: vnde est uirtus adeò diuina, ut misericordia simpliciter, & absolutè in solo Deo reperiatur, qui solus eā sit omnibus bonis affluens, omnem potest leuare miseriam, in creaturis, uerò reperitur tantum secundum quid, & pars quędam, quia potest creatura aliquam quidem alterius leuare miseriam non tamen omnem, cum nulla omnibus bonis, & perfectionibus sit prędita. Deniq; actus misericordię non solum est imperatus, verum etiam elicitus à charitate, sicut, & ipsa misericordia effectus quidam charitatis est, propter quod, & si habeat se admodum uirtutis moralis, reducitur tamen secundum suam naturā ad Theologicas, & ita nullum est incommodum, ut prestet iustitię, cum tam Theologicę virtutes, quam quę ad illas reducuntur prestantiores sint iustitia.

Nec repugnat, quod hic habet D. Tho. iustitiam præstare omnibus virtutibus moralibus loquitur enim (ut iā præcedenti cōtrou. obseruauimus) de his quæ sunt purè humanæ, misericordia autem est virtus diuina filia, & effectus charitatis, & cuius disputatio, ut ex hac secun. secun. patet pertinet ad charitatē. Quod si dixeris: Etiam iustitia est diuina uirtus, & quæ in Deo solo perfectè reperitur, non ergo præferenda illi misericordia, eo quod diuina, quædam uirtus sit. Tum etiam quia nobilissimum istud obiectum misericordiæ, quod est leuare omnem miseriam, ratione cuius misericordia adeo præstat, non conuenit nisi soli misericordiæ diuinæ non humanæ, hic autem comparamus iustitiam humanā cum misericordia humana, quo sit, ut nō rectè ratione illius obiecti preferatur misericordia iustitię.

Ad primum horum respond. maximè inter se uirtutes istas differre, misericordia enim perfectè, & secundum suā propriam rationē non reperitur in nobis, sed in solo Deo, ideo meretur nomen diuinæ: iustitia uerò secundum suā propriam, & perfectam rationem reperitur etiam in nobis, quia soluimus nonnunquam æquale, & ideo uocatur absolutè virtus diuina, sed solum quando expresè loquimur de iustitia quæ in Deo est.

Ad secundum dico misericordiam licèt ratione nostræ imperfectionis non possit quatenus in nobis est leuare actu & in effectu omnem miseriam, sed hoc conuenire tantum misericordię, quę in Deo est, nihilominus misericordia etiam, quę in nobis est, secundum suam naturam, & propriam rationem nata est leuare omnem miseriā, quia perfectio uirtutis (ut diximus) non tam attenditur ratione potestatis, quam uoluntatis, & præparationis animi: nodę cum misericordia, quæ in nobis est includat hoc desiderium uoluntatis, & hanc animi præparationem, leuandi omnem miseriam quantum poterit, misericordia etiam, quę in nobis est secundum suam naturam respicit illud nobilissimum obiectum.

QVARTA CONTROVERSIA.

An iustitia sit præstantior fortitudine.

Buridianus loco citato, sicut temperantiam, & virtutes quæ respiciunt proprium hominis bonum præfert iustitiæ, ita & fortitudinem, cum hæc quoque idem bonum respiciat non alienum, possetque ista sententia, quo ad hanc virtutem ita confirmari. Primò à nomine ipso virtutis: in sacris enim litteris per excellentiam, & anthonomasiam fortitudo dicitur virtus. Sap. 8. [Sobrietatem & iustitiam docet, prudẽtiam quoque & virtutem.] Primò fortitudinem. Secũdò ex communi omnium æstimatione. Magnates enim & præclari generis, atque prosapiæ illos habemus, qui à maioribus, qui pro Republ. fortiter dimicarunt, & strenuè sanguinem suum fuderunt descendunt, non eos qui à mercatoribus, & negotiatoribus, & exercentib. contractus quantumuis iustissimos. Tertiò ex actu, nam & præstantissimo quouis actu iustitiæ dabitur actus fortitudinis, multò excellentior nempe martyrium. Quartò ex materia circa quam virtutes illæ versantur; iustitia enim versatur circa negotia, & bona temporalia, fortitudo verò circa grauissima pericula, & discrimina vitæ, quę omnium bonorum nobilissimum, & amantissimum est. Ex quo sequitur quintum versari fortitudinem, circa id quod magis arduũ est, ac difficile, cum iustitia paupertati, vel infamiæ ad summum exponat hominem, ut aliena restituat, fortitudo uerò morti, quæ omnium malorum, ac periculorũ maius est, & terribilius. Sextum ex utilitate, summum enim naturale hominis bonum, quod est libertas, fortitudine obtinetur, nõ iustitia; unde Arist. 7. Polyt. c. 15. [Qui pericula (inquit) bellica, non superant serui fiunt, contra uerò, qui illa fortitudine uincunt, manent liberi, & aliorum domini.

Sed his non obstantibus asserendum est iustitiam, tàm legalem, quàm particularem fortitudini præstare, iuxta ea quæ docet D. Tho. 1. 2. q. 66. ar. 4. & hic tàm in corpore art. quàm in solutio. arg. maximè ad tertium. Et Arist. 5. Ethi. c. 1. & 2. & 1. Rethor & 7. Polyt c. 15. Et probatur efficacissimè, præterea quæ in confirmandis conclusionib. à D. Tho. adducta sunt ex dignitate obiecti. Obiectum enim siue bonum iustitiæ multò excellentius est bono fortitudinis. Primò, quia negari non potest, quod sicut in præceptis illud est excellentius, quo obseruato cætera adimplentur, quo nomine probat B. Pau. præceptum dilectionis esse omnium excellentissimum quia in eo cætera omnia cõtinentur, ita in bonis illud cenendum est præstantius, quo habito cætera habentur, huiusmodi autem est bonum iustitiæ. Etenim si nullus alteri noceret, nullus alterius bona aggrederetur, non esset necessaria fortitudo; ita interrogatus Agesilaus (vt refert Plutarchus) quænam harum virtutum alteri præstaret, respondit. [Nihil utique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus.] Secũdò bonum iustitiæ, quis ignorat bono fortitudinis Reip. utilius esse? Tertiò illud bonũ est excellentius, cuius oppositum est maius malũ. sed peccatum contra iustitiam est grauius malum, quàm peccatum contra fortitudinem. Ergo.

Quæ uerò in oppositum retulimus parum urgent. Fundamentum in primis illud Buridiani, iam prima controuẽ. huius ar. destruximus, ostendentes iustitiam respicere melius bonum: quamuis enim bonum honestum propriũ præferendum sit, bono cuiuscũque alterius personæ, & ad hoc bonum magis inclinat charitas post Deum, quàm ad alienum, propter quod nec veniale peccatum committet, etiã si ex illo salus totius mundi penderet, nihilominus est etiã in actu iustitiæ maxima honestas, cum cæteris parib. honestius sit illam exercere, quam fortitudinem, cæteris inquam paribus, vt si vterque actus accidat esse in pręcepto, vel vterq; in nostra facultate, honestius iudicabitur egisse, qui iustitiam exequetur. Quod si alter contingat ex circũstantijs loci, temporis, vel personæ esse in præcepto, alter verò in consilio, vel nostra libertate, tũc non potest commodè ferri iudicium, cum ea quæ sunt in præcepto, & si ad inferiorem virtutem pertineant dimissis alijs, & si dignioribus ex genere suo, præstanda sint. Quod si de bono vtili agamus, nobilius multò est vtile alienum, quàm vtile propriũ, nobilioris que animi vtilia aliena, quàm propria curare, & maximum charitatis argumentum, quo nomine seipsũ commendabat Paul. 1. Cor. 10. [Non quærens, quod mihi vtile est, sed quod omnibus, vt salui fiant.] Vnde cum iustitia non quærat, quod sibi est vtile, sed quod alijs, reddens omnibus suum ius, anteponatque vtilitatem alienam propriæ, est excellentior fortitudine, & cæteris quæ bona tantum propria respiciunt, estque honestissima habenti illam, ita dicebat Arist. 1. Reth. [Virtutes illas esse maximas, quibus alijs benefacimus, cum virtus benefica sit.] Quod maximè splendet in iustitia, quæ omnibus benefica est, omniumque bona tuetur, & priuata, & publica, priuata reddens cuique suum, quod est iustitiæ particularis, publica verò bono communi, & Reipub. tranquillitati prospiciens, quod est legalis.

Nunc ad illa argumen. Ad primum dicen, hanc vocem, virtus, duo significare, & habitum, qui reddit hominem bonum, quomodo non dicitur anthonomaticè de fortitudine, & vi ac robur animi, quo firmus est, & constans in bonis, quod quia maximè splendet in fortitudine tribuitur hoc nomen fortitudini.

Ad secundum fortitudinem tribuisse magnatibus illustre, ac præclarum nomen, non secundum se, sed quatenus est ministra iustitiæ legalis, eo siquidem nomine suam prosapiam illustrarunt, quia pro patria, & bono communi strenuè egerunt, & grauissimis se exposuerunt periculis, quia cum honos sit proprium virtutis præmium, isti honores non dantur fortitudini cuiuis, sed illi, quę virtus est, fortitudo autem virtus est quando in bonum commune dirigitur, & iustitiæ legali deseruit; aliter nec virtus est, nec fortitudo, sed atrocitas, & immane robur, quale in tauris, vel feris inuenitur.

Ad tertium respond. martyrium sortiri istam excellentiã, non qua elicitur à fortitudine, sed quatenus imperatur a charitate. Est enim martyriũ actus fortitudinis, charitatis, & religionis: sunt enim hæc tria in martyrio non timere mortem, offerre vitam pro Deo, & confiteri ac testari suo sanguine fidem, vnde dicũtur martyres, idest testes, primũ illud est fortitudinis, secundũ charitatis: tertiũ religionis, & quamuis primum sit laude dignum non timere, ratio autem & meritum, ac dignitas martyrij consistit in secundo, & tertio, iuxta illud D. Aug. [Martyrem nõ facit pœna, sed causa.] Ita fit, vt quamuis martyrium sit præstantissimus actus fortitudinis, non ideo fortitudo præstat iustitiæ, cum istam excellentiam non habeat à fortitudine, sed à charitate, & religione, quarum etiam actus est.

Ad quartũ dico illam materiam esse quoq; iustitiæ, cum in aliquo euẽtu teneatur etiam homo subire illa pericula, & exponere vita ex iustitia: vt Prælatus pro subditis, Princeps pro ciuibus, ciues pro sua Repub. Et non solum ex iustitia legali pro bono communi, verũetiam ex iustitia particulari tenentur superiores ad ista: quia cum accipiant Prælatus, & Princeps suos redditus, Prælatus vt quotiescunque subditus indiget ministret illi sacramenta, etiam tempore pestis, Princeps vt Rempub suam tueatur, & cum periculo vitæ si oportuerit, similiter milites accipiant stipendium, vt cum quouis periculo pugnent, tenentur omnes isti vitam exponere, non solum ex iustitia legali, verum etiam ex commutatiua, quæ ad particularem reducitur. Vnde ratione materiæ non est præferenda fortitudo iustitiæ, cum exponere vitam possit esse iustitiæ legalis, & commutatiuæ, quæ est particularis, charitatis, fortitudinis, religionis secundum diuersa motiua: sicut & dare pecunias potest ad diuersas virtutes pertinere, ad liberalitatem, ad misericordiam, ad iustitiam, &c. Vide circa hanc solutionem D. Thom. hic ar. 8. ad 3. & ar. 9. ad 2. & Cayet. infra quæst. 123. art. 1.

Quintum similiter soluitur, eandem difficultatem esse in vtraque virtute, cum ad vtramque pertineat exponere vitam pro bono communi, imò maior difficultas si rectè consideretur existit in iustitia, quàm in fortitudine, quia illa exponit vitam pro altero, fortitudo pro se ipso, difficilius

autem

autem est pro alio exponere pecunias, aut vitam: quàm pro se ipso, vnde illud Apostoli. [Nam pro iusto vix quis moritur,] q.d. pro alio, etiam si iusto: Possumus etiam respódere ex D.Tho. dignitatem virtutis non pẽsari tàm ex difficultate actus, quàm ex bonitate obiecti, quamuis cæteris paribus difficultas augeat meritum actus. Et ita licèt fortitudo versetur circa difficilius, iustitia nihilominus illi præstabit, cum versetur circa nobilius obiectum.

Ad sextum dico, fortitudinem aliquando efficere libertatem, sed id esse per accidens in bello, iustitiam verò multò perfectius, & immediatius efficere illam, cum sit parens, & genitrix pacis publicæ, qua durante maxima fruuntur homines libertate, ea verò violata, & perturbata necessaria est tunc hominum vitio fortitudo. Quo fit, vt si nunquam hominum tyrannide, & iniquitate perturbaretur iustitia, nunquam opus esset bellis, vel fortitudine ad recuperandam pacem, & tuendam libertatem, indigemus, aut illa tàquam iustitiæ ministra, ad hominum tyrannidem, & iniquitatem propulsandam.

De alijs virtutibus paucis licebit ex dictis ferre iudiciú. In primis libe ralitas, & magnificentia, licèt superent iustitiam, quia hæc ex debito, illæ verò volútatiè, & gratis exercentur: cæterum alijs multis nominibus præstat iustitia. Primò nobilior obiecto, de legali perspicuum est, cum respiciat bonum commune: de particulari etiam constat, cũ nobilius, & honestius sit soluere, quod debeas, quam expendere largè, quod non debeas: Secundò, quia vtraque iustitia magis deseruit bono communi, cum eius ope pacatus habeatur Reip. status, quod non efficiunt liberalitas, & magnificentia. Tertiò, quia iustitia cum omnibus seruanda est, & quouis tempore: magnificentia verò, & liberalitas cum aliquibus tantum, & in aliquo euentu, alioquin cóuertuntur in prodigalitatem. Quartò, stæ nõ habent locũ, quin præcedat iustitia, cum iniquum sit, & in decorum, non soluendo prius quod debeas, magnificum aut liberalem te exhibere. Denique sicut grauior culpa est iustitiam violare, quàm magnificentiam, aut liberalitatem, ita illam exercere laudabilius multò est, & excellentius.

Similiter iudicandum est obedientiam, humilitatem, & patientiam inferiores esse iustitia: obedientia quidem cum nitatur iustitiæ, & illam præexigat, imò obedire est superiori suum ius reddere, vt optimè D.Thom. infra q. 104. art. 2. & ibi Cayet. Quamuis obseruandũ hic sit, intelligenda esse hæc de obediẽtia, qua homini paremus: hæc enim est quæ fundatur in iustitia, nam illa qua paremus Deo lõgè præstat iustitiæ, cum non solum obedientia, vel iustitia, verũ etiam pietas, Religio, & alijs dignioribus nominibus sit appellãda. De humilitate licèt illã velit iustitiæ præferre Martinus de Magistris, nihilominus D.Tho. q. 165. ar. 5. optimè docet iustitia esse inferiorem, & ratione obiecti, & ratione vtilitatum quas patit Reipu. & alijs multis nominibus, vide ibi Cayet. optimè impugnantem Martinum de Magistris. Tandem patientiam ostendit D.Thom. q. 136. ar. 2. iustitia inferiorem esse, imò & temperantia, ac fortitudine, cũ hæc pię stantiora obiecta respiciant, quam illa, qui plura circa hæc desiderat, legat illis locis D.Tho. & Cayet. nobis ad difficiliora properantibus, & ea quæ copiosiorem exigunt disputationem, hæc dicta sufficiant.

QVAESTIO LIX. DE INIVSTITIA.

HABET D.Tho. de more in explicandis singulis virtutibus; primò proprium illarum obiectum inquirere: secundò naturam, & rationem; tertiò vitia illis opposita. quartò proprios illarum actus: quintò singulas illarum species, in quibus quæ cuique speciei propria sunt, & vitia quæ illi etiam opponuntur priuatim percurrit: sextò, partes quas virtus illa de qua agit potentia sub se continet, quas vocamus potentiales: septimò, præcepta ad illam virtutem spectantia, tandem dona Spiritus Sancti illi virtuti respondentia, ita nihil prætermittit in vnaquaque eorum quæ ad illam aliquo modo pertinere possunt. Hanc methodum obseruat in hac quoque disputatione de iustitia. Et ita explicato proprio ipsius obiecto, nempe iure q. 57. & eiusdem natura propositis ipsius diffinitione, actu materia, fine, & alijs, quæ præcedenti quæst. complexus est, agit nunc hac q. 59. de vitio illi opposito in iustitia.

ARTICVLVS PRIMVS.

An iniustitia sit vitium speciale.

OBSERVEMVS initio, cum contrariorũ eadem sit ratio: sicut duplex est iustitia, alia legalis, & communis, cuius proprium obiectũ est bonum commune: alia verò particularis, quę habet pro obiecto priuatum cuiusq; ius, ita quoque duplicem esse constituendam iniustitiam: aliam qua nocetur bono communi, & violatur lex vocanda illegalis, aliam verò particularem, qua non seruatur cuiq; priuato suum ius. Rursum sicut iustitia legalis potest dirigere actus omnium virtutum in bonum commune, quia omnes virtutes natæ sunt posse illi deseruire, ita quoque iustitia illegalis potest vti omnibus vitijs in damnum commune: omnia enim vitia nata sunt posse nocere bono communi, & quieti Reipub.

CONCLVSIO I.

Iniustitia illegalis secundum se, & ex suo genere speciale vitium est ab alijs specie, & natura distinctum.

PATET, quia habet obiectum proprium, & sibi adæquatum, distinctum à proprijs obiectis aliorum vitiorum specie etiam & natura, nempe damnum commune, & violationem legum.

CONCLVSIO II.

Iniustitia illegalis ex intentione, & animo agentis generale vitium est, & omnibus vitijs commune.

PATET etiam, quia ex intentione, & animo agentis potest hæc iniustitia vnicuique vitio misceri, vt quando quis adulteratur, non solum ad explendam suam libidinem, verum etiam in contemptum legis, quádo quis in die ieiunij cœnat, non solum ex appetitu cibi, verum etiam in contemptum præcepti.

CONCLVSIO III.

Iniustitia particularis vitium, quoque speciale est.

CONSTAT apertè, cum habeat proprium & adæquatum obiectum distinctum specie ab obiectis aliorum vitiorum, nempe in æqualitate in commercijs, & in seruando iure alteri priuatum debito.

Doctrina

Doctrina huius ar. desumpta est ex Arist. 5. Ethic. c. 1. vbi habet. [Sicut dupliciter aliquis iustus est, vel quia legitimũ facit.] Idest quia legibus patet, & bono communi studet. [Vel quia vnicuiq; quod suum est tribuit, ita quoq; dupliciter esse aliquem iniustum, vel quia leges transgreditur, & Reipub. conatur nocere, vel quia non reddit vnicuiq; æquale.

Circa hūc artic. Triplex se offert dubitatio. Prima est. An omnia vitia formaliter sint iniustitia? Ratio dubitandi est, quia cum peccatum definiatur à D. Augustino contra Faustum, dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, quæ definitio est formalis, efficitur vt omnia vitia formaliter sint contra legem Dei, & violent bonum legale, & ex consequenti sint formaliter iniustitia legalis.

Secunda est contra secundam conclusionem. Nullum enim vitium speciale opponitur omnibus uirtutibus, sed vnumquodq; suæ particulari uirtuti sibi contrariæ, at iniustitia particularis opponitur omnibus uirtutibus, nam adulterium est iniustitia particularis, quæ opponitur castitati, furtum iniustitia particularis, quæ opponitur liberalitati, irreuerentia & contumelia urbanitati, &c. qua ergo ratione hæc iniustitia statuitur uitium speciale.

Tertia est, cum oppositorum eadem sit ratio, An iniustitia sit diuidenda omnibus illis diuisionibus quibus diuiditur iustitia.

Ad primam respond. Materialiter quidē in omnibus uitijs reperiri iniustitiam, cum in omnibus uioletur aliqua lex diuina, uel humana, quomodo omne peccatum 1. Ioan. 3. uocatur iniquitas: cæterum cum in mortalibus bonitas, uel malitia actus potissimè sumatur ex intentione & electione uoluntatis, illa tantum peccata formaliter, & propriè sunt iniustitia legalis, quæ formaliter respiciunt proprium obiectum huiusmodi iniustitiæ, idest quæ fiunt animo uiolandi leges uel nocendi bono communi: quemadmodum omne peccatum materialiter est in obedientia, formaliter tamen illud tantum, quod fit animo transgrediendi præceptum superioris.

Ad secundam respond in huiusmodi peccatis duo reperiri, excessum passionis & iniuriam quę fit alteri, quæ iniuria directè, & per se non opponitur castitati, aut liberalitati, aut alteri uirtuti, sed iustitiæ tantum, quia ex ratione uiolatur ius alteri seruandum. Castitati uerò per se & directè opponitur excessus passionis turpis, liberalitati excessus cupiditatis auri, dicitur autem iniuria ista illis uirtutibus opponi, sed indirectè, propter concomitantiam, quam habet cum illis passionibus immoderatis, quæ illis uirtutibus cōtrariantur: qua ratione pluribus opponi non tollit quin sit speciale, & distinctum uitium ab alijs.

Ad tertiam dico posse iniustitiam eodem modo diuidi, quo diuiditur iustitia, ita ut primò constituatur quædā iniustitia propriè dicta quæ repugnet iustitiæ propriè sūptæ, quæ est uirtus cardinalis, alia uerò methaphoricè dicta, repugnans iustitiæ methaphoricæ: Secundò sicut iustitia methaphorica, continet in se uirtutes illas quas uocamus partes potentiales ipsius quales sunt religio, pietas, obseruantia, &c. ita iniustitia methaphorica continet sub se iniustitias repugnantes illis uirtutibus, quæ possunt appellari irreligio, impietas, & inobseruantia: unde ratio iniustitiæ, quæ assignatur ab Arist. 5. Ethic. c. 9. ut si per quam aliena contra leges retinentur dici quidem potest de omni iniustitia, sed per prius de iniustitia illa propriè quæ repugnat uirtuti card. nali iustitiæ, per posterius uerò de iniustitia methaphorica, & eius partibus irreligione impietate, &c. Tertiò iniustitia propriè sumpta diuiditur in communem, seu illegalem, & particularem, sicut hic diuiditur à D. Tho. tanquam genus in suas species. Quo fit vt quando asseruimus iniustitiam speciale vitium esse, non est intelligendum esse speciem athomam, sed esse specialem secundum essentiam, quia habeat propriam speciem, & naturam, qua ab alijs distinguitur. Quartò iniustitia illegalis potest diuidi iniustitiam, quæ repugnat æquitati secundum rectam rationem, quam dicimus epicheiam, & eam quæ repugnat iustitiæ secundum leges, quæ vt art. 6. q. præced. diximus retinuit sibi nomen iustitiæ legalis: iniustitia verò particularis diuiditur in eam quæ repugnat iustitiæ commutatiuæ, & eam quæ repugnat distributiuæ. Deniq; sicut iustitia legalis quando dirigit in bonum commune virtutes, quæ versantur circa passiones, potius respicit operationes, quàm passiones ipsas, quia iustitia (vt vidimus) præcipuè versatur circa operationes & res: ita quoque dicendum est, iniustitiam præcipuè versari circa operationes & res, & illegalem iniustitiam in his etiam vitijs, quæ versantur circa passiones, respicere potius operationes ipsas, quàm passiones. Vt in vitio timiditatis quæ opponitur fortitudini, iniustitia illegalis non tàm curat timorem in fugiente, quàm fugam ipsam à bello, quia per fugam læditur bonum commune, & publicum, potius quàm per internum timorem. Vnde iniustitia illegalis quamuis sit speciale vitium, non habet particularem materiam, sed materiam omnium vitiorum, cum omnium actus possit dirigere in damnum commune, sicut diximus de iustitia legali, quo nomine vocat illam Arist. non partem vitij, sed totum vitium, sicut legalem iustitiam asserit non esse partem virtutis, sed totam virtutem.

ARTICVLVS II.

An quicunq; facit iniustum sit eo ipso dicendus iniustus?

QVAESTIONEM huius ar. proponit hic D. Tho. propter Arist. qui 5. Ethic. c. 8. habet: [Contingit autem quod quis iniustum faciat, qui tamen non subinde fit iniustus:] Cũ tamen 1. Ioan. 3. Dicatur. [Qui facit iniustitiam iniustus est.

Ad hanc quæst. diluendam 4. statuit D. Tho. Primò cum actus humani sint ex electione voluntatis, in vno quoque actu illud esse obiectum proprium, & per se quod est electum & intentum ab agente, quod verò ab ipso intentum non est, etiam si ex illo actu sequatur non esse obiectum talis actus propriè & formaliter, sed materialiter tantum, & per accidens: ratio est, quia agens respicit obiectum, vt finem suæ actionis, finis autem propriè & formaliter illud est quod agens ex electione intendit: & ideò quod non ita itendit, neque finis est, neque obiectum formaliter, & propriè, sed materialiter tantum, & per accidens.

Secundò statuit, agentem denominari ab actu, vt temperatum ab actu temperantiæ, non tamen à quo vis, sed cum actus sit medius inter habitum & obiectum, denominari ab illo actu, qui procedit ab habitu, & habet ordinem ad proprium obiectum & intentum ex electione agentis, probatq; potest, quia nemo est denominandus ab his, quæ fortuito, & velut casu eueniunt, actus autē qui non procedit ab habitu, neq; dirigitur ab agente in proprium obiectum, & per se, est velut fortuitus.

Tertiò cũ tribus modis aliquis agere possit, aut sciens, & volens, aut ignoráter, rursum sciens & volens, aut cū plena & deliberata electione voluntatis, aut ex passione, & nō plenè deliberatè, statuit D. Tho. eum qui agit ignoranter certū esse non agere ex electione obiecti, quia sicut electio sequitur cognitionem & iuditium intellectus, ita ignorantia tollit electionem, & voluntarium, eum verò qui agit ex passione, licèt agat ex electione obiecti, quia passio non tollit quin agat sciens, & volens, non tamen agere ex habitu, voces enim ipse latis per se innuunt quantū interfit, inter id quod est agere ex passione, & id quod est agere ex habitu.

Vltimò statuit, quemadmodum in virtutibus vnus actus non facit hominem studiosum, vt vnicus actus temperantiæ non facit temperatum, sed ille tantum dicitur temperatus, qui agit ex habitu: ita in uitijs unum actum non reddere hominem uitiosum, ut unica comestio in modica non efficit hominem intemperatum sed quando acquisiuit habitum, & agit ex habitu, tunc dicitur intemperatus. Ex his sit conclu. D. Tho.

[Qui facit iniustum ex ignorantia uel passione non est dicendus statim iniustus, sed is solum qui facit iniustum ex habitu, vel plena ac deliberata electione uoluntatis.]

Patet ex dictis: Agens non denominatur à quouis actu, sed ab illo qui procedit ab habitu in ordine ad obiectum propriom & per se, qui agit iniustum ex ignorãtia, oec agit ex habiiu, nec ex electione obiecti, & similiter qui agit ex passione non agit ex habitu, sed ille solum qui agit ex plena & deliberata electione voluntatis, hic ergo solus dicendus est iniustus, oon autem illi qui faciunt iniustum ex ignorantia vel passiooe.

Contra hanc doctrinam D. Tho. seu potius Arist. quem hic explicat oonnulla sese offerunt. Primò, si quis sciens, & volens committat homicidium, etiam si illud committat ex passione iræ, aut ex fame furetur, hic verè & formaliter peccat peccato homicidii, & furti, vereque, & propriè est fur, & homicida, sicut accessus ad mulierẽ in loco sacro licet non fiat animo prophanandi Ecclesiam, sed solo appetitu explendæ libidinis est formaliter sacrilegium, & facit illum hominem sacrilegum, Ergo etiam si ex passione fiat iniustum, verè & propriè est iniustus qui illud facit: probo consequentiam, quia sicut se habet forma denominans specifica ad formam denominantem communiorem, & genericam, eodem modo se habet denominatiuum specificum ad denominatiuum, & paronymum commuois, & genericum, verbi gratia, sicut se habet albedo ad colorem, eodem modo se habet album ad coloratum, sed homicidium, furtum & sacrilegium, sunt velut formæ denominantes specificæ, quarum denominatiua specifica etiam suot homicida, fur, & sacrilegus, quæ formæ cootinentur sub illa communiori & generica, nempe iniustum, a quo deducitur hoc paronymum & denominatiuũ iniustus, Ergo quemadmodum qui committit homicium, furtum, vel sacrilegium sciens, & volens, & si illud committat ex passione est verè, propriè, & formaliter homicida, fur, uel sacrilegus, ita quoque qui sciens & volens facit iniustum, etiam si ex passione illud faciat, est verè propriè ac formaliter iniustus.

Secundò omnis actus iniquus siue ex passione, siue ex ignorantia crassa, siue ex electione fiat, cõtrariatur iostitię & corrumpit illam, & aliquoties repetitus generat habitum iniustitiæ, ergo sicut faciens iniustum ex electione est iniustus. ita quoque faciens iniustum ex passione, oel ignorantia crassa. Probo cooseq̃uentiam, quia vbi par est ratio par etiam debet esse iudicium, at cum nemo repente fiat summus neq; in vitijs neqoe in virtutibus, sicut actus iniquos ex passione vel ignoraotia procedens non generat habitum ioiustitiæ nisi aliquoties repetitus, ita qooq; oec vnicus actus iniquus etiam si ex electione fiat generat habitũ nisi aliqooties repetatur. vnde sicut vnicus habitus ex electione contrariatur iustiõæ, ita quoque & vnicus habitus iniquus quamuis ex passione, vel ignorantia crassa procedat.

Tertiò, quæcunque actio cum iniuria proximi (loquor de graui) siue ex ignorantia crassa, siue ex passiooe, siue ex electione procedat est peccatum mort. auertens hominem à Deo, noo solum vt est author gratiæ uerum etiam vt est author naturæ, corrumpit que in illo non solum virtutes infosas verom etiam booum rationis quantum ad leges iustitiæ, Hæc autem sufficiunt vt homo dicatur iniustus, Ergo.

Denique cum illa fundamenta quæ statuit D. Thom. ad suam seotentiam constituendam quæ initio huius ar. proposuimus conueniant omnibus virtutibus moralibus, profectò si uerum esset facientem iniustum ex passione uel ignorantia non esse diceodum ioiustum, sed illum solum qui facit iniustum ex habito & electione deliberata, similiter dicendum asset de intemperantia & alijs vitijs, eum qui ex passione vel ignorantia ageret aliquid iotemperatè noo esse dicendum intemperatum, sed eum solum qui ita ageret ex habitu & electione, at in solutione ad 3. constituit hic D. Tho. maximum discrimen inter iniustitiam, & intemperantiam; habet enim exercentem actum intemperantię ex ignorantia omnino inculpabili nullo modo facere opus intemperatum, nec materialiter, nec formaliter, exercentem verò actum in iustitiæ ex eadem ignorantiam inculpabili facere actum ioiustum quidem materialiter, noo tamen formaliter.

Ad hæc diluenda, & perfectius percipienda quæ in hoc arti. docet D. Thom. obseruemus primò, aliud esse quęrere. An qui facit iniustum ex passione uel ignorantia culpabili peccet, aliud verò quærere. An talis sit conseosus iniustus; de priori oulla est dubitatio, est enim certissimum uiolantem ius alienum etiam si ex passione, uel ignorãtia crassa id faciat peccare, neq; id negat Arist. cum loco citato ita dicat: Cum quis ignorantia offenditur infortunium est, cum uerò ex scientia, sed ita ut non ex habitu, sed ex passione. peccatum est, oon tamen uitium, nam uitium nomẽ est habitus. Hæc ille: Vnde quæstio est ao ita faciens iniustum sit dicendus statim iniustus. Io qua quæstione admonitum volo lectorem, de iusto uel iniusto aliter loqui philosophos quàm sacras litteras & christiaoos, Deus enim, & sacræ litteræ cum taotum respiciant actus & opera quibus debetur præmium uel pena, quibus meremur vel demeremur, non autem habitus, etiam si aliquis habeat habitũ iniustitiæ, conuersus autem ex erceat actum iustum denominant illum iustum, & vice uersa quantumuis habeat habitum iustitiæ ad quęsitum, si exerceat actum iniquum, & iniustum, qui sit Pec. Mor. cum per illum corrumpaotur in eo gratia, & iniustioa iofusa, simpliciter uocant illum iniustum, quomodo dicebat D. Ioan. [Qui facit iniustitiam ioiustus est. Arist. verò & Philosophi morales illum sequuti distingunt maxime inter actum & denominationem quæ ab illo somenda est, actum siquidem iniustum ut homicidium, etiam si fiat ex passione, cũ fiat à sciente, & volente contra rectam rationem, habeatque pro obiecto formali iniuriam illatam proximo, asserunt illum pertinere formaliter ad speciem ioiustitiæ, & esse actum iniustum: ita ait Arist. loc. cit. occidentem proximum etiam si ex ira illud fecerit, fecisse illi iniuriam, & iniustitiam, denomioationem uerò nolunt sumi a quouis actu sed ab eo tantum, qui procedit ab habitu, uel electiooe plenè deliberata, ita ut apud ipsos iustum & iniustum sint nomina habitus, ut sicut non est deoominandus iustus nisi actus eius procedat ab habitu iustitiæ, ita neque iniustus, nisi actus iniquus ipsius procedat ab habitu iniustitiæ: ita dicebat Arist. 2. Ethi. cap. 3. [Non est uirtus nisi quando fit scienter propter honestum finem, & perpetuò, una enim hyrundo. (ait ibi) non facit uer.

Obseruemus secuodò apud eosdem philosophos actionem iniquam procedentem ex plena & deliberata electione extra omoem passionem oel ignorantiam indicare maximè & præseferre habitum internum iniustitiæ, ac propterea de tali actiooe idem esse apud ipsos iudioum quod de actione procedente ex habitu, Confirmant hoc primò, quia cum tam in uirtutibus quàm io uitijs nemo repente fit summus, sed paulatim progrediatur per uarios actus acquirens habitum, quem cum primum est coosequutus, tuoc potest prorumpere io summuio, summus autem actus iniustitiæ fit actio iniuriosa ex intentione & electione, quia hæc iam dicit summam malitiam, quod nõ habet quæ ex ignoraotia aut passione procedit, efficitur ut talis actio ex intentione & electione maximè arguat generatum iam in animo habitum ioiustitiæ.

Secuodò quia sicut uirtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, propter quod potissimus actus ipsius est electio, ita è cootrario uitium est uelut habitus electiuus in aliquo extremo consistens, cuius potissimus actus est etiã electio, & cõsequẽter agẽs ex electione maxime manifestat habitũ interiorẽ: Et cõfir: qa sicut uirtus est dispositio pfecti ad optimũ, i. habitus disponẽs ad optimũ i illo genere, ita habitus uitij est dispositio mali ad pessimũ in illo genere mali, in genere autem iniustitiæ nihil pessimum magis quàm inferre injuriam ex electione pleoe deliberata, quòd oon habet iniuria illata ex passione aut ignorantia quæuis crassa & culpabili.

Tertiò

Tertiò facilè, & delectabiliter operari est maximum signum habitus, vt habet Arist. 2. Ethic. c. 3. cuius rationem reddit hic D. Thom. quia vnicuiq; habenti aliquem habitum est secundum se acceptum, & gratum quod conuenit illi habitui, conuenit autem maximè unicuiq; habitui secundum illum operari, iniuria autem illata ab aliquo ex deliberata electione, & intentione experientia teste maximè illum delectat, & se ipsa placet operanti, & ita est maximũ argumentum interni habitus.

Quartò cum tribus modis sit aliquid volitum, primò omnino, & per se, quale est volitum ex electione deliberata, secundò volitum, quidem per se, nõ tamen omnino, sed quodam animi impetu, vt volitum ea passione, tertiò quod neq; omnino neq; per se volitũ est sed reductiuè, vt quod fuit volitum ex ignorantia sed culpabili. Volitum primo modo pertinet ad habitum, qui enim operatur ex habitu, non agit ex passione uel ignorantia, sed ex electione, & ita è côuerso, qui agit ex electione, similis est agẽti ex habitu, & habet se tã in uirtutibus, q̃ in uitijs sicut agẽs ex habitu.

Ex his redditur aperta, & perspicua doctrina D. Thom. Etenim cum hic agat vtrumq; , & Theologum, & philosophum moralem, maximè Aristotelem, vt Theologus docet facientem iniustum peccare grauiter, quod docebit ar. 4. huius quæst. vt Philosophus verò docet in hoc ar. non quẽcunq; facientem iniustum esse statim dicendum iniustum, nisi illud faciat ex habitu, quia apud Arist. & philosophos nullus denominatur studiosus, aut vitiosus, nisi per actus procedentes ex habitibus (addit iuxta placita eorundem) aut operetur ex electione deliberata, & non ex passione, aut ignorantia, quia ex tali electione operans ostendit maximè se habitu operari.

Porrò quia hoc nõ ita facilè creditur ab omnibus cõfirmatur (præter ea, quæ dicta sunt) primò quia proprium est habitus elicere actum propter suum finem, & obiectum, at qui agit ex passione, vel ignorantia non tam mouetur à fine vel obiecto, quàm à sua passione, vel ignorantia, qui uerò operatur ex electione plena, & deliberata, operatur propter finem, & consequenter ad modum habitus.

Secundò, vt magis ad nostram disputationem descendamus, qui infert iniuriam ex passione, vel ignorantia crassa, exercet quidem actum circa materiam iniustitiæ, non tamen habet actus ille formam iniustitiæ, sicut qui infert iniuriam ex electione: patet quia in actionibus humanis forma sumitur à fine, qui infert iniuriam ex passione vel ignorantia, non tam habet finem inferendi iniuriam, quam explendi suam passionem, vel exequendi suam deceptionem, at qui ex electione illam infert hunc habet finem, afficere proximum suuo iniuria, quod est proprium, & formale iniustitiæ. Verbi gratia, qui furatur ex ignorantia magis est imprudens aut negligens, quam fur, vel iniustus, qui furatur ex passione dicimus libidinosa magis etiam est libidinosus; quàm fur, vel iniustus, vt dicebat Arist. qui furatur ob mechiam magis est mechus, quàm fur, qui uerò furatur ex intentione, & electione furandi hic est propriè, & formaliter iniustus, & fur.

Deniq; ipse vsus rerum hoc ostendit, in principio enim solent homines ante quam habeãt habitum aliquem uitiosum exercere actus malos ex ignorãtia crassa vel passione, deinde verò progressu temporis quando iam habitum alicuius vitij acquisiuerunt, operãtur ex electione, quod argumẽto est efficacissimo in moralibus similiter se habere, operari aliquid ex habitu, vel operari illud ex plena, & deliberata electione citra omnem passionem, & ignorantiam, uide D. Tho. circa hoc Pri. secun. q. 78. art. 2.

Nunc ad argumenta proposita. Ad primum respond. Theologicè loquendo, quemcũq; actum illorum esse peccatum Mort. ex suo genere, & efficere hominem homicidã uel furem, & verè iniustum apud Deum, loquendo autem iuxta Arist. & Philosophos morales licèt quicunq; actus iniustitiæ sit etiam peccatum Mort. auertens hominem à bono rationis, & corrumpens habitum iustitiæ quò ad esse & statum virtutis, non tamen iuxta ipsos est dicendus homo iniustus, & similiter nec homicida, uel fur nisi agat ex habitu, vel electione plenè deliberata, quia si agens expoliatur iam omnino habitu iustitiæ vel per habitum contrarium iniustitiæ ex quo agit, vel per illum actum ex electione plenè deliberata, qui cum habeat se admodum habitus, (vt expositum est), habet vim illius, agens autem ea passione, vel ignorantia crassa, licèt actus ille peccatum sit, & corrupat habitum iustitiæ quo ad esse, & statum virtutis, non tamen quo ad substantiam iustitiæ.

Similiter soluitur secundum, omnem actum iniustitiæ quacunq; ratione fiat contrariari iustitiæ, & corrumpere illam quo ad esse, & statum virtutis, non tamen quo ad substantiam iustitiæ, nisi sit ex electione, & intentione deliberata. Hoc enim interest inter istos actus, vt procedens ex passione, vel ignorantia neq; generet habitum iniustitiæ, nisi repetitus, neq; habeat vim habitus, procedens autem ex electione, licèt non generet habitum nisi repetitus, habet tamen vim habitus, vt explicatum est.

Ad tertium concesso antecedenti, quod nos etiam asserimus, negandum est consequens, non enim sufficit actum esse peccatum mort. & destruere bonum rationis, vt exercens illum dicatur iniustus, sed exigitur præterea phylosophicè loquendo, ut ex habitus, vel electione operetur, ut constat.

Ad vltimum dico, exercentem actum intemperatum ex passione, vel ignorantia crassa, iuxta Arist. & D. Tho. hic committere quidem peccatum, sicut qui exerceret actum iniustum ex ignorantia etiam crassa, vel pasione, non tamen esse dicendum intemperatum, nisi ita agat ex habitu, vel intentione deliberata, sicut dicimus de faciente iniustitiam. Et in hoc quidem conuenit iniustitia cum cæteris vitijs, quod significat D. Tho. in vltimis uerbis solutionis, dicens. [In omnibus uitijs similiter se habere quantum ad comparationem operationis ad habitum.] q.d. omnia uitia in vniuersum in hoc conuenire, vt nisi operario procedat ab habitu, vel ex eo quod habeat vim habitus qualis est operatio ex electione plenè deliberata, non sufficiat ad denominandum operantem: Differentia autem, quàm collocat D. Tho. inter intemperantiam, & iniustitiã, constituitur ab eo in actibus procedentibus ex ignorantia inculpabili omnino, & inuincibili: ita vt exercens actum in materia intẽperantiæ ex ignorantia huiusmodi non faciat opus intẽperatũ, nec formaliter, nec materialiter, exercens verò actum in materia iniustitiæ ex simili ignorantia faciat quidem opus iniustum, non tamẽ formaliter, sed materialiter. Ex qua differẽtia nihil sequitur cõtra conclusionem huius art.

Attamen circa eam offert se dubitatio, quam proponit hic Cayet. Noe bibens nimium vinum excusatur à Sanctis Patribus, quod biberit illud ignorans vim vini, excusatio autem necessaria nõ est nisi quando aliquis exercuit opus ex se malum, ergo illa potatio vini fuit ex se mala, saltem materialiter, licèt non formaliter, propter ignorantiam inculpabilem qua excusatur Noe.

Secundò: Ebrietas intemperantia est uerè, & essentialiter, ergo eo modo quo potatio illa fuit ebrietas, fuit etiam intemperantia, fuit autem ebrietas saltim materialiter, cum fuerit reuera nimia sumptio vini, ergo fuit etiam intemperantia saltim materialis.

Cayet. vt hæc diluat docet ita distinguendum esse, vt aliud sit intemperatum ipsum, & iniustum, aliud verò facere intemperatũ, vel facere, iniustum: intemperatum inquit, & iniustum sic differunt, vt iniustum, & materialiter, & formaliter sit in rebus, ex ipso quo non seruatur æqualitas cũ altero, intemperatum verò non est in cibo, potu, & alijs nisi per commensurationem ad operantem, vt si sumat plusquam debet, illud quod sumit sit intemperatum. Vnde infert, posse aliquem facere iniustum materialiter, etiam si illud non faciat formaliter, vt cum quis ea ignorantia inculpabili accipit alienum bona fide, existimans esse suum, tunc non facit iniustum formaliter, quia bona fide iudicat illud esse suum: facit tamen illud materialiter, quia à parte rei reuera accipit alienum, & facit inæqualitatem cum alio, exercentem, verò actum interpretatum ex ignorantia inculpabili neq; materialiter neque formaliter

facere intemperatum, non formaliter, quia ex iusta ignorantia agit, nec materialiter, quia vt cibus potus, dicatur materia intemperantiæ debent formaliter esse materia illius, materia autem intemperantiæ formaliter sunt, non vt res quædam sunt, sed vt dicunt ordinem ad appetitum & passionem sumentis illas, vbi autem ignorantia inculpabilis interuenit, licèt cibus potus, qua res quædam sunt plus nimio sumantur, passio verò sumentis non est nimia neque immoderata, & ita vbi talis ignorantia interuenit non sunt materia formaliter intemperantiæ, neque opus illud est materialiter intemperatum:

Hæc explicatio Cayet. a nonnullis quia non satis intelligitur, repræhenditur hac ratione, si intemperatum sumitur per ordinem ad operantem, ita vt sit intemperatum quod sumit, quando sumit plusquam debet, profectò, quemadmodum fecit iniustum materialiter licèt non formaliter, qui ex ignorantia inculpabili illud facit, quia à parte rei accipit alienum, & non seruat æqualitatem cum altero, eodem modo qui ex ignorantia inculpabili sumit plusquam debet, faciet etiam intemperatum, non quidem formaliter propter talem ignorantiam attamen materialiter, cum reuera a parte rei sumat plusquam debet, in quo consistit ratio intemperati.

Sed hoc non obstante doctrina Cayet, optima est, ad quam probrè intelligendam & mentem. D.Tho. & diluenda tam ea quę D.Tho, quam quæ ipsi Cayet. opponuntur, obseruemus, aliam esse materiam iniustitiæ & aliam intemperantiæ, iniustitiæ enim materia sunt operationes & res ipsę, in quibus non seruatur æqualitas cum alio, intemperantiæ verò est duplex materia, proxima & remota, remota, cibus, & potus, & aliæ voluptates, proxima verò & propria sunt passiones ipsę immoderatæ: quo fit vt sicut proprium obiectum temperantiæ est medium in passionibus, & moderamen quod in eis dictat recta ratio in ordine ad operantem. idest passio moderata iuxta id quod conuenit operanti pro ratione loci temporis & aliarum circunstantiarum, ita proprium obiectum intemperantiæ sit passio immoderata in ordine ad agentem, pro ratione loci, & temporis, & cęt. Et similiter sicut obiectū iustitiæ est ęquale quod existit in actionibus vel rebus alteri debitis, quacunque ratione operans se habeat, ita quoq; proprium obiectum iniustitiæ est illud inæquale, quod reperitur in actionibus vel rebus alteri debitis.

Obseruemus secundò, vt actus aliquis dicatur in genere alicuius virtutis, vel uitij materialiter talis, sumendum id esse non ex materia remota, sed ex proxima & propria, quia sicut in naturalibus non dicitur materia hominis materia prima & remota, sed illa quæ iam est in proxima dispositione quam dicimus secundam, ita in moralibus illa est propriè materia alicuius virtutis vel uitij, quæ est proxima, & ab ea consequenter dicendus est actus in genere illius virtutis vel uitij materialiter talis.

Obseruemus vltimò. Cum primum & præcipuum principium nostrarū actionū moralium & humanarum sit electio, & intentio voluntatis referentis illas in aliquem finem, & obiectum, sicut finis ille & obiectum est velut forma, a qua suscipiunt propriam speciem, & essentiam actiones morales, ita quoque ab illa intentione & electione voluntatis denominandos esse actus nostros formaliter tales. Verbi gratia, furatur quis ad mechandum, quia obiectum quod iste in sua actione respicit est mechia, ex tali intentione habet furtum illud vt sit etiā formaliter mechia.

Ex his colligo verissimum esse quod docet hic D.Tho. & Cayet. Sic enim intelligendi sunt, cum propria materia iustitiæ sint actiones vel res alijs debitæ, & proprium obiectum iustitiæ æquale in eis seruatū, qñ in hmōi reb. reperitur æqualitas, est actus iustus qñ inæqualitas est iniustus. Cæterū cū hæc inæqualitas possit esse intēta à uolūtate, possit ēt euenire præter omnē intentionem voluntatis, qñ est intenta, actus ille est iniustus tam formaliter, quam materialiter formaliter quidem quia intenta à voluntate à cuius intentione actus dicitur formaliter talis, materialiter verò, quia inæqualitas illa est in re vel actione quæ est propria materia iustitiæ vel iniustitiæ. Quod si non fuit intenta, non est formaliter iniustus, ex defectu intentionis, materialiter verò iniustus est, quia semper existit a parte rei inæqualitas in rebus ipsis, quæ sunt propria materia iustitię, & iniustitiæ. quod insinuat D.Tho. ar seq. ad tertium dicens. [Posse aliquem pati iniustum idest inęqualitatem formaliter, & propriè cum tamen alius faciat tantum iniustum materialiter.] Idest cum tamen actus alterius inæqualitatem illam efficientis non sit iniustus formaliter ex deffectu intentionis, sed materialiter tantum, quia in rebus ipsis verè illa inæqualitas existat. Vnde cum ignorantia inculpabilis tollat omnino electionem & intentionem voluntatis, faciens iniustum ex tali ignorantia exercet actum materialiter tantum iniustum, non autem formaliter, in intemperantia verò aliter res habet, cum propria & proxima materia ipsius sint passiones immoderatę in ordine ad operantem, & iuxta alias circunstantias, vt cum quis sumit nimium cibum uel potum, aut accedit ad non suam ex ignorantia inuincibili & inculpabili, licèt ibi videatur reperiri aliquid intemperatum ratione materiæ remotæ, verè tamen ille actus neque formaliter neque materialiter est intemperatus, non formaliter, quia deest electio & intentio voluntatis, quam tollit illa inuincibilis ignorantia, nec materialiter, quia existente tali ignorantia in illo operante, non fuit in eo passio immoderata, perinde enim se habuit Noe ignorans vim uini in illa potione, ac si bibisset aquam, perinde Iacob accedens ad Liam ac si accessisset ad suam. Vnde cum passio immoderata sit proxima & propria materia intemperantiæ, à qua actus est denominandus materialiter talis, illa sumptio nimij cibi uel accessus ad alienam neque materialiter est actus intemperatus, & hoc est quod dicit Cayet. in actu qui ex ignorantia inculpabili exercetur circa materiam temperantiæ non reperiri materiam intemperantię formaliter idest materiam propriam & proximam, & consequenter talem actum nec materialiter esse intemperatum, quod verissimum est, vt ex dictis constat. Soluiturque facilè. quod Cayet. obijciebamus: etenim qui non seruat æqualitatem cū altero, etiam si ex ignorantia id faciat, reuera tamen facit inæqualitatem in re quæ est propria materia iniustitiæ, qui uerò sumit plusquam debet ex simili ignorantia, exercet actum circa materiam remotam intemperantiæ, non tamen circa propriam & proximam, quæ est passio immoderata, cum ab hoc per illam ignorantiam omnino liberetur, & ita ille facit iniustum materialiter, quamuis nō formaliter, hic verò neque formaliter neque materialiter, ut expositum est.

ARTICVLVS II.

Possit ne aliquis pati iniustum uolens?

PRoponitur hic ar. à D.Th. partim ad explicandū Arist. 5. Ethic. c. 9. ubi ait. [Neminem pati iniustum uel iniuriam quādo id sua spōte patitur,] Partim uerò, quia ad disputationē de restitutione refert plurimū intelligamus, Cū unusq; q, liberè possit suo iuri cedere, an cōsentiēte illo q iniustum patitur, sit liber & à peccato iniuriæ illatæ & a debito restituendi qui iniustum illud fecit. Obseruemus initio, sicut radix & principiū oīs bonitatis uel malitię moralis in actibus humanis est electio & intentio nostræ uoluntatis, similiter esse ipsam præcipuum principium & per se omnis actionis & passionis, & ab ea sumi formalem rationem in omni actione & passione: ita ut formaliter illud dicendus sit aliquis agere quod intendit sciens & uolens, illud pati quod renuens & reluctans patitur, quod autem aget non intendens illud, nec sciens & uolens, aget quidem materialiter, non autē formaliter & per se, similiter quod quis patietur non reluctans, sed consentiens, patietur etiam illud materialiter, non tamen formaliter & per se, quia ubi est consensus non patitur propriè voluntas, imò agit & concurrit per illum consensum.

Obseruemus secundò: Iniustum & iniuriam licet uideātur

tur voces similes, & pro eodem frequenter vsurpentur, propter affinitatem, quam inter se habent, differre tamen reuera, quia in iustu reperitur in rebus ipsis vel actionibus simpliciter, & à parte rei: quonfcunq; enim deficit æqualitas, siue intendatur ab agente siue non, est iniustum, si intendatur, formaliter, si non intendatur materialiter tantum: iniuria verò quamuis sit in rebus quoque uel actionibus, quia per illas fit, pendet tamen ab intentione & animo agentis, & ab illo sumenda est: Quo fit vt qui sciens, & volens facit iniustum, hic faciat quoque iniuriam, qui vero ignorans, facit quidem iniustum, non tamen iniuriam, vt qui inuetum Regem in nemore mutato habitu, ex ignorantia non afficit illum honore regio, facit quidem iniustum materialiter, non tamen iniuriam: Et eodem modo qui reluctans & uolens patitur aliquod iniustum, patitur etiam iniuriam, qui verò sciens & volens patietur quidem aliquod iniustum materialiter, non tamen iniuriam, verbi gratia debes mihi 100. remitto tibi liberè, & sponte 50. ita vt soluas alia 50. in hac solutione est quidem iniustum nempe materialiter, nulla tamen fit mihi iniuria, qui volui partem illam remittere, quod liberè potui, quin & totum debitum. Ita ortum est commune illud dictum quod habetur De Regulis Iuris in 6. Reg. 27. Scienti & consentienti nõ fit iniuria, nec dolus, non iniuria quia vult, & consentit, nec dolus, quia sciticui simile est quod habetur l. Nemo ff. De regulis Iuris nemo fraudare videtur eos qui vident & consentiunt.

CONCLVSIO PRIMA.

Formaliter & per se loquendo nullus facit iniustum nisi uolens, neque patitur iniustum, nisi nolens.

Patet ex dictis: Sicut est de intima & formali ratione actionis vt procedat à principio efficiente, ita quoque est de intima ratione passionis, vt recipiatur in subiecto, quod ita patiatur, vt nõ agat simul in illa actione, aliter enim idem ageret in se ipsum, & idem pateretur & moueretur à se ipso, quod repugnat, vt copiose docet Arist. 8. Phisic. principium autem formale & per se actionis moralis & humanæ est voluntas: ergo in materia iniustitiæ tunc aliquis faciet iniustum formaliter & per se, quando voluntas eius concurrit, efficietque illud sciens & volens, Et tunc aliquis patietur iniustum formaliter etiam & per se, quando ipsa non concurret, sed reluctabitur & tenuet.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iniustum materialiter & per accidens potest aliquis facere nolens & pati illud uolens.

Constat ex dictis praeced. ar. patetque exemplo: quando aliquis per ignorantiam non soluit integrum debitum, eum tamen animus eius esset perfecte soluere, facit iste iniustũ aperto rei & materialiter, nolẽs tñ: similiter Iacob accedens ad non suam quam bona fide credebat suam, fecit etiam iniustum materialiter & nolens. Et eodem modo qui necessitate coactus accipit ab vsurario patitur iniustum, uolens quidẽ, sed materialiter tantum.

CONCLVSIO TERTIA.

Ille tantum infert iniuriam, qui facit iniustum formaliter: Et Ille tantum patitur iniuriam qui patitur iniustum formaliter.

Patet ex secũda obseruatione, Iniuria non fit nisi à sciente, & uolente, nec illam patitur nisi qui reluctat & renuit, iniustũ: n etiam formaliter tantum fit quãdo fit à sciente, & volente, & tantum patitur quando patitur a nolente & reluctãte. Ergo ille solũ infert iniuriã qui facit iniustũ formaliter, & ille tãtũ patitur, ae recipit iniuriam, qui patitur iniustum formaliter.

In hoc ar. examinanda est ista regula iuris. [Scienti, & uolenti non fieri iniuriam.] An sit omnino & absolutè vera. Offerunt enim sese multa quæ illi repugnant. Primo iuxta istam regulam vsurarius non tenebitur ad restituendum: ostendo. Qui non facit iniuriam non tenetur ad restituendum, usurarius iuxta istam regulam non facit iniuriam. Ergo: maior est certissima, imò vt videbimus q. 62. est axioma in materia de restitutione, illum tantum teneri ad restituẽdum qui nocet cum iniuria. Minorem probo: volens non patitur iniustum formale, nec ei fit iniuria, qui accipit ab usurario, volens & propria sponte accipit ab eo, & dat ei lucrum illud vsurarium. Ergo.

Secundò: quando raptor sicarius à viatore accipit pecuniam, licèt motu mortis viator illam exhibeat, volens tamen & consentiens illam exhibet. Ergo nõ tenebitur sicarius ille eã restituere: cõsequẽtia patet ex regula posita, ans verò ostdo, quia ex Arist. volũtariũ mistũ ẽt si absolutè, & in gñe videat inuolũtariũ, in actu tñ & executione verè voluntariũ est, vt qui proijcit merces in mare compulsus tempestate, etiã si absolutè & in genere nolet eas proijcere, quando tamen proijcit pro illo loco & tempore vere vult.

Tertiò eodem modo qui emit rem plusquã valet, sciens minus valere, non pateretur iniuriam, nec vendens teneretur illi restituere excessum iusti pretij, quia sic emens non pateretur iniustum formale nec iniuriam, cum sciens, & uolens reddat illud pretium.

Quartò qui occideret, mutilaret, aut verberaret alium liberè consentientem, uel forsan rogatus ab eodem qui illa patitur, vt armiger Saul qui illum interfecit ab eodem Saule rogatus, non faceret iniustum formaliter, nec iniuriam illi inferret iuxta istam regulam Hoc autem est contra omnium consensum. Et similiter qui se ipsum occideret, aut mutilaret, non faceret iniustum formaliter, nec sibi, cum propria sponte sibi noceat, inferret iniuriam.

Quintò Episcopus accipiens pecuniam ut cõferat beneficiũ ab eo, qui liberè & spontaneè illam offert, non faceret iniuriam, nec iniustũ, nec teneretur ad illã restituẽdam.

Sextò parenti qui filiam suam voluntarie offerret, aut viro qui vxorem suam libere consentiret mechari, non inferret iniuriam, qui puellam illã stupraret, aut qui cum illa vxore committeret adulterium, iuxta eandem regulam.

Septimò contrahens matrimonium adductus metu mortis, cum sic contrahens habeat voluntarium mistum, quod est uere uolitum vt docuimus, non pateretur iniuriã, atqui illam patitur, & adeo grauem, vt propterea velit Ecclesia talia matrimonia esse nulla Denique Christo domino non fuisset illata in iuria quando patiebatur, nec fuisset passus à Iudeis iniustum formaliter, sed tantum materialiter, cum voluntariè passus sit Esa. 53. [Oblatus est quia ipse voluit, &c. Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, &c.] Idemque dicendum erit de Martiribus, eum summo desiderio patiendi arderent, irentq; gaudẽtes à conspectu conciliorum quia digni habebantur pronomine Iesu illa pati.

Diluentur tamen facilè hæc omnia proposita vera intelligentia istius regulæ, ad quam percipiendam obseruemus primò. Vt patiatur quis iniustum formaliter, non oportere vt damnum quod illi infertur fit omnibus modis inuoluntarium, sed sat est vt arbitrio prudentum sit inuoluntarium, vel saltim si voluntarium sit, sit illud ex tortum cum aliqua iniuria. quæ arbitrio prudentum iudicetur coactio iniqua, in moralibus enim ille dicitur velle qui citra iniuriam & coactionem vult, unde in ista regula nomine volentis non intelligitur quicunque volens, sed ille qui libere & simpliciter vult, nullaque accepta iniuria, aut uiolentia spontaneus & vltroneus consentit: huic ita violenti & consentienti non fit iniuria. Qui verò ita consentit, vt si libere liceret ipsi agere reuera non consentiret, (quẽ consensum veteres Theologi vocabant conditionatum, & habentẽ ad mixtã quandam nolleitatem (is non intelligitur hic noĩe volẽtis, imò huic ita cõsẽtiẽti verẽ fit iniuria, adeo vt esset inter antiquos DD. velut axioma. [Qui consentit

cum necessitate uel è patitur iniuriam. Ita fit, vt qui consentit per voluntariũ mixtum patiatur iniuriam, quia licèt voluntarium mistum sit etiam verè voluntarium, non tamen simpliciter, & absolutè, sed secundum quid, nempe pro illo loco, & tempore, & ratione illius necessitatis, & cum quadam coactione, & iniuria. Et est ratiò apertissima, quia talis consensus licèt verè consensus sit, cum tamen per metum, uiolentiam, aut aliquam coactionem, vel necessitatem extorqueatur, est maxima iniuria illi creaturæ, quæ condita est à Deo libera, & domina sui arbitrij, qualis est homo. Et confirmatur: iniuria est, priuare aliquem suo iure sine legitima causa, & authoritate, homo habet suaptè natura cum sit liberi arbitrij hoc ius, ut liberè, & spontaneè eligat, & consentiat, ergo extorquere ab illo consensum per aliquã vim, metum, vel coactionem quem sibi relictus non haberet, est expoliare ipsum suo naturali iure, & afficere ipsum graui iniuria.

Obseruemus secundò bona hominis duplicia esse quædam quorũ homo est omnino, & libere dñs, qualia sunt bona fortunæ, & diuitiæ, alia verò quorum non est dominus, sed custos, & tutor à natura institutus, qualia sunt bona naturalia, vt vita, corpus, salus membra, &c. ad quæ reducuntur integritas filiarum, & vxoris, quia caro filiarum ex parẽtibus deriuata est, & caro vxoris effecta per matrimonium una cum carne viri, & illus comissa. In prioribus bonis nẽpe fortunæ habet locum hæc regula, quia in his sicut dominium eorum non est naturale, sed acquisitum, aut propria industria, aut libera aliorum voluntate, vel per testamentũ, vel per donationem, aut per aliam viã, ita quoq; est homo liber eorum dominus, potens de illis pro libito disponere, nec aliud ius versatur circa ea, quam libera ipsius uoluntas. Vnde si sciens, & volens illa det, accipiens ab ipso nullam ei infert iniuriam. In bonis verò posterioris generis non habet locum regula ista, quia licèt bona ista naturalia sint propria nostra, non tamen sumus eorum domini pro libito, nec possumus de illis disponere, ut voluerimus, sed sicut ius, & dominium, quod in illa habemus est naturale, cui nos non possumus pro libito renuntiare, ita quoq; est de illis disponendum iuxta dictamen rectæ rationis naturalis: & qui in illis nobis nocuerit, etiam si id fac at nobis cõsentientibus, infert nobis iniuriam, quia agit contra ius cui nos non possumus renuntiare. Et ita, qui mihi amputaret manum vel auferret vitam, etiam si rogatus a me ipso, maxima me afficit iniuria.

Ex hoc sequitur quotiescunq; quis est verè dominus suorum bonorum, impeditur tamen aliqua lege ne de illis liberè disponat, vt pupillus, vel ne tali modo disponat, sicut prohibetur omni lege ne intuitu rei spiritualis detur aliquid temporale, accipientẽ aliquid contra legis præscriptũ ab his, qui sic lege impediuntur, inferre illis iniuriã. Primò quia accipiens ab huiusmodi agit contra ius cui hi renuntiare non possunt, Secundò quia consensus impeditus per legem reducitur ad inuoluntarium. Vnde Regula ista iuxta has duas obseruationes sic est intelligenda. [Scienti, & cõsentienti liberè, & spontaneè, nullo metu, coactione ui uel iniuria interueniente, & in his de quibus potest homo pro libito disponere, nec aliqua lege impeditur nõ fit iniuria.]

Obseruemus vltimò inter bona fortunæ, & naturalia hoc interesse, ut qui infert iniuriam in bonis fortunæ, vel quia metu, vi, aut alia quacunq; coactione consensit dominus in illorum acceptionem, vel quia lege aliqua voluntas dantis erat impedita, teneatur ad restitutionem, aut à uero domino à quo accepit, aut cui lex illa præcipit exhiberi, quia talis acceptio est iniqua, & iniusta, nec transfert dominium rei in accipientem. Et ita qui accipit à pupillo quantumuis sciente, & volente, siue per ludum, siue per liberam ipsius donationem, tenetur illi accepta restituere, quia voluntas pupilli lege est impedita. In bonis autem naturalibus qui nocet scienti, & consentienti infert quidem illi iniuriam, vt explicatum est, nõ tamen tenetur ad aliquã restitutionem. Quia vel teneretur ratione iustitiæ legalis quã uiolat, priuando Rempub. illo ciue quem occidit, mutilat, vel alio dãno afficit, aut teneretur ratione iustitiæ particularis quam transgreditur nocens suo proximo, vt personæ priuatæ: non primum, quia iustitia legalis se sola nisi illi iungatur cõmutatiua, ut in his qui ex officio debent Reipub. & ciuibus ipsius prospicere, nõ obligat ad aliquam restitutionem: nec secundum, quia illi priuato cui talis iniuria illata est aliqua restitutio fieri non potest, nisi uel restituendo ei uitam, membrum, & quod ablatum est, vel lucrum quod per illa poterat sibi comparare, prius est impossibile, uitam enim, vel membrum, aut quid simile semel ablatum solus Deus restituere potest, posterius vero nempe lucrum quod poterat acquirere, cum sit bonum fortunę, potuit ille cui manus uel simile sublatum est de eo disponere, & illud liberè remittere, remisitque reuerea eo ipso quo in illam mutilationem, uel damnum liberè & sua sponte consensit.

Quo fit vt qui consentientẽ mutilat nihil teneatur ei restituere, qui consentientẽ occidit nihil viduæ relictę uel filijs debeat satisfacere: qui virginem adultam non deceptã sed sponte consentientem deflorauit, nec teneatur ei dotem conferre; neq; aliquid restituere, quamuis parẽtibus si iniuria affecti ex eo sint, aliquid esset restituendum iuxta arbitrium confessarij: ipsi tamen puellæ nihil debetur. Horum omnium vna est ratio, quia ita consentientes renuntiarunt omnino per illum liberũ & spontaneũ consensum bonis tẽporalibus quæ pro tali iniuria poterãt ipsis deberi.

Vbi admonitũ volo lectorem hæc secularibus non esse explicanda ne liberius agant; oportere autem confessarios illa probe nosse vt ad se venientibus prudenter ualeant concilia dare.

Ex his omnia illa quæ proposuimus manent soluta, Ad primum enim dico: Accipientem ab usurario & reddentem ei lucrum vsurarium id facere non liberè & spontaneè, se compulsum necessitate quam patitur, & penuria amicorũ, qui illi gratis dent mutuo.

Similiter ad Secun. & septimum: dicendum est, eum qui sicario in itinere pecuniam offert, vt vitam liberet, aut metu mortis iniquè sibi incusso. (quem vocamus metum cadentem in eo i stantem virum,) contrahit, non consentire libere, & spontanee, sed esse quoddam uoluntatium mistum, & cum maxima iniuria: de quo non intelligitur illa Regula iuris, vt cõstat.

Ad 3. Respon d. Ementem rem pluris quam ualeat, si liberè & spontanee uelit excessum illum iusti pretii reddere uenditori, & non cõpulsus necessitate rei quam emit, non pati aliquam iniuriam, nec manere uenditorem obnóxium alicui restitutioni, quod si illum excessum det non in gratiam vel beneficium venditoris, sed quia re illa indiget nec uenditor aliter vult vendere, tunc voluntarium istud iam est mistum, & cum iniuria ementis, teneturq; venditor illum excessum restituere.

Ad 4. patet iam solutio ex modò dictis in tertia obseruatione de mutilante, uel occidente consentientem in damnum illud liberè, & spontaneè.

De occidente verò se ipsum ait D. Tho. hic ad 2. huiusmodi peccare per intemperantiam, vel imprudentiã, quam doctrinam aliqui non satis intelligentes D. Thom. ita reprehendunt Intemperantia tantum versatur circa delectabilia tactus, & gustus, occissio autem sui ipsius nihil habet commune cum his: Rursum imprudentia versatur circa agibilia aliorum vitiorum, vnde si occideret se ipsum esset peccatum imprudentiæ oporteret assignari in ipso aliquam propriam materiam alterius vitij, circa, quam ista imprudens occisio versaretur, & cum nulla alia possit assignari, quàm materia iniustitiæ, erit ista occisio propriè iniustitia, & non aliquid aliud.

Qui ita obijcitur non considerant varijs modis posse aliquem se ipsũ occidere, aut casu infortunio quod poterat vitare, quod est imprudẽtię, aut nimio cibo uel potu quod est intemperantiæ, aut gladio & proprijs manibus quod statim explicabimus ad quã speciem peccati pertineat. Ex his modis quibus aliquis se ipsum interimere potest, frequentiores sunt duo priores, maxime nimio cibo infirmari & interire, iuxta illud Eccles. 37. [In multis escis erit infirmitas.] Et Paulò post. [Propter crapulã multi obierũt.

D. er-

D. ergo Thom. cum loquatur in genere de his, qui seipsos occidunt, considerans illis duobus modis se plurimos occidere, dixit peccatum horum non esse iniustitiæ, quia iniustitia non est ad seipsum, sicut nec iustitia, sed esse intemperantiæ, vel imprudentiæ, respexit enim ea, quæ frequentius accidunt.

Quod si loquamur de eo, qui seipsum proprijs manibus occidit, hunc bifariam considerare possumus, aut vt quendam priuatum hominem, aut vt partem Reipub. & creaturam Dei, Priori modo contra nullam peccat iustitiam, vt dictum est. peccat tamen grauiter contra rectam rationem, & inclinationem naturalem, qua omnia animantia suam vitam tuentur, & contra charitatem, qua tenetur vnusquisq; propriam vitam diligere, & tueri, non est enim alia virtus erga nos ipsos in hac materia: Posteriori verò modo peccat contra Deum cuius creatura est, & imago, & contra iustitiam legalem priuans Rempub. suo membro, & ciue, cum teneatur vnusquisque ciuis nullum damnum, nec minimum inferre suæ Reipub. Et ita Respub. punit hos grauiter priuans eos honorifica sepultura, vt ait Arist. 5. Ethic. cap. 11. quod obseruatur inter Christianos, inter quos huiusmodi priuantur Ecclesiastica sepultura. Non tamen tenentur hi aliquid propterea Reipub. restituere, cum sola iustitia legalis violata non obliget ad restituendum. Vnde si artifex Reip. vtilissimus, vel necessarius abscinderet sibi manū nihil teneretur Reipub. restituere, secus est si ex officio, vel aliqua conuentione teneretur illi inseruire, tunc enim hic se mutilans non solum ageret contra iustitiam legalem, verumetiam contra commutatiuam, ratione illius officij, vel pacti, & teneretur ex suis bonis, aut alia via reficere damnum illud Reipub. proueniens ex mutilatione.

Quod si dixeris, si occidens seipsum est iniurius Reipub. & Deo, quia est membrum Reipub. & res Dei, similiter, qui dilapidat bona sua erit iniurius Reipub. & Deo, cum bona ipsius sint Reipub. & Dei, & ita prodigalitas esset iniustitia quædam, saltim legalis, & pec. mort. ex suo genere, quod est contra D. Thom. & omnes Theologos. Respond. aliter esse opes Reipub. quam sit vnusquisq; ciuis. Ego enim nō sum dominus vitæ meæ, aut corporis, sed solus Deus absolutè. Respub. verò quando illa exiget bonum commune, operū autem meatum sum verus, & absolutus dominus, & & ita vitæ meæ, saluti, vel membris nocere non possum, quin sim iniurius Reipub. & violem iustitiam legalem, bona verò mea prodigere possum sine vlla iniuria, & iniustitia contra Rempub. nisi se offerret occasio in qua Respub. illis ad bonum commune indigeret, tunc enim prodigalitas mea esset peccatum mortale contra iustitiam legalem, Quo nomine credo diuites superflua sua prodigè expendentes peccare mortaliter, vt plurimum, & frequenter, quia illa superflua ex præcepto charitatis sunt in pauperum vsus conuertenda, quos semper apud nos futuros Christus dominus, qui mentiri non potest prophetauit.

Ad quintum constat iam ex prima obseruatione, Episcopum accipientem aliquid, vt conferat alicui beneficium, facere illi iniuriam, quia lege Ecclesiæ cautum est ne liceat pro re spirituali pecuniam accipere, sed accipiens in pœnam suæ symoniæ teneatur illam restituere, cum per talem contractum sic prohibitum non transferatur dominium, qui verò dedit pro beneficio, similiter debeat illud resignare, & pecuniam datam omnino amittere in pœnam sui delicti, quo existimauit dona Dei, & Ecclesiæ pecunia possideri, estque restituenda Ecclesiæ cui facta est iniuria, vel pauperibus, vt videbimus copiosè q. 100. agentes de symonia.

Idemq; posset dici de vsurario teneri ad restitutionem, lucri accepti, tùm quia intulit iniuriam sicut explicatum est in prima solutione, tum quia lege ciuili, & Ecclesiastica cautum est ne per contractum vsurarium transferatur dominium lucri in vsurarium, quo fit, vt vsurarius nunquam fit dominus lucri accepti, sed teneatur illud restituere, tanquam alienum vero domino. Nisi iam verus dominus certò assereret se illud omnino liberè ac voluntariè dedisse, & non ratione mutui, sed hoc etiam periculosum est, de quo latè infra q. 78. in qua agemus de vsura.

Sextum solutum etiam manet ex dictis secunda obseruatione, ex qua constat parentes, vel viros non esse dominos corporum, & integritatis suarum filiarum, & vxorum, nec posse cedere iuri naturæ, quo tenentur illas custodire, & ita qui illis abutetur ipsis etiam consentientibus grauem eis inferet iniuriam.

Septimum solutum est vnà cum secundo.

Ad vltimum Respond. in Iudæis, & tyrannis posse nos considerare, aut solas actiones externas, per quas inferebāt mortem, & crucistus Christo, & Martyribus, aut actiones istas quatenus procedebant ex malitia eorum, & odio, quo prosequebantur veram fidem, & Christi nomen: optabant quidem Christus, & Martyres pati, ac mori, non tamen per actiones procedentes ex malitia, & odio Dei, imò hoc fuit eis molestissimum, adeo vt hac de causa flerent rogarentq; enixè pro suis persequutoribus Et ita Iudæi ac tyrāni Christo, & martyribus fecerunt iniustum formaliter, grauemq; intulerunt iniuriam, Christus etiam, & Martyres illam passi sunt, & receperunt, cum nollent ita pati ex odio scilicet, & malitia eorum.

ARTICVLVS IIII.

An quicunque facit iniustum peccet mortaliter.

CVm peccatū mortale repugnet charitati, quod non habet veniale, charitas verò sit verè amicitia; obseruemus illud esse peccatum mortale, quod stare simul non potest cum vera amicitia. & beneuolentia proximi, quod autē simul cum illa stare potest, & si aliqua ratione fratri noceat, esse tantum veniale.

CONCLVSIO PRIMA.

Quicunque facit iniustum peccat ex suo genere mortaliter.

PATET quia quicunque facit iniustum contra proximum nocet illi, iudicio autem prudentis nequeūt hæc duo cohærere, vt noceam proximo, & verè illum diligam: Ergo. Hac ratione, quia omnia præcepta negantia secundæ tabulæ prohibent damna proximorum dixit Paulus omnia illa in hoc vno instaurari, & contineri Diliges proximum tuum. In solutione secundi.

CONCLVSIO II.

Potest aliquando qui iniustum facit peccare tantum venialiter, aut ex leuitate materiæ, aut ex imperfectione actus, aut ex ignorantia.

PRIMA pars huius conclus. patet, Quando nocetur proximo, sed ita vt non tollatur vera amicitia inter prudentes, non est peccatum mortale, sed tantum veniale, sed damnum leuissimum, vt acceptio vnius oummi inter prudentes, non tollit veram amicitiam, commune enim est inter omnes amicos prudentes leuissima damna pro nihilo habere, & in risum conuertere. Ergo.

Secunda pars exemplo constat, qui enim ex repētina ira vellet inimicum suum primo aspectu sibi oblatum occidere, vel ex repentina quadam concupiscentia aliena vsurpare, facit iniustum, at si illos motus superstus ratio statim moderetur, nec ad consensum volūtatis perueniant, ex imperfectione actus sunt tantum peccata venialia.

Tertia autem pars constat, quia inferens damnū ex ignorantia, talem culpam committit qualis est ignorantia, si sit illa inuincibilis, & inculpabilis, cum tollat omnino consensum, nullam committit culpam, & si crassa, & culpabilis pōt adhuc esse mortalis, vel venialis iuxta negligentiā ex qua nascitur, si aūt mortalis peccabit etiā mortaliter, qui facit iniustum ex tali ignorantia, si venialis venialiter tātum.

Circa

Circa quam partem, qui plura desiderat, videat D.Tho. 1.2 q.76. De omnibus verò suis locis priuatim dicemus, quando iniustum faciens veniale, vel mortale peccet. Etenim cum sint tria bona, in quibus proximus lædi potest, nempe bona corporis vt vita, & integritas corporis, bona fortunæ, vt diuitiæ, & quæ inter hæc medium locū tenēt, vt honor & fama, de singulis in particulari aget D.Thom. de bonis corporis q.64.& 65.de bonis fortunæ q.66.de honore q.72.de fama q 73.

Circa conclusiones huius art. nonnullæ sese offerunt dobitationes. Contra primam enim sic obijcio, maius damnū est proximo inducere illum ad quodcunque pecca. venia. quàm expoliare ipsum omnibus suis bonis, quia hoc est pœna tantum, & malum temporale, illud verò est culpa, & malum spirituale, & quodcunque malum culpæ est grauius quocunque malo pœnæ. Sed inducere proximum ad peccatum veniale, est veniale t. ntum, & non mors. Ergo expoliare eum omnibus suis bonis non erit iniustum mort. sed venia. tantum.

Cōtra secundam conclu. Sic etiam obijcio: Si iniustum in materia leui est venia. tantum, quia probabiliter censendus est, qui tale iniustum patitur, illud non ægrè ferre, vt docet hic D. Tho. sequeretur peccare mortaliter, quando dominus ægrè ferret, etiam si res sit leuissima: hoc autem falsum est, quia vt videbimus q.65. agentes de furto, acceptio alieni non iudicatur mortalis, vel venialis ex animo domini, sed ex quantitate rei.

Ad primam obiectionem respon. non esse parem rationem: primò, quia qui inducitur ad veniale, consentiens illud committit, cum omne peccatum ex D.Tho. sit voluntarium, tàm venia. quàm morta. qui verò expoliatur suis bonis inuitus id patitur. Secundò damnum, quod recipit peccans venialiter est leue, & quod facilè potest resarcire, propter quod inducens ad illud peccat tantum venialiter: qui verò expoliat fratrem suis bonis, infert ei graue nocumentum, & cui nō ita facilè potest subueniri; qua de causa peccat illud inferens mortaliter.

Ad secundam respond. Quotiescunque accipiens alienum est certus, dominum rei illius non esse ægrè laturum, imò approbaturum illam acceptionem, siue res illa sit magna, siue leuis, & in exigua quantitate, ita accipientem nō peccare mortal. quia si aliquod peccatum, tunc committeretur certè esset furtum, hoc autem non est, cum furtum sit acceptio alieni inuito domino, in hoc verò casu accipiatur alienum domino tacitè, & implicitè cōsentiente. Vnde quando certò norunt vxores viros suos, non ægrè laturos, possunt de bonis eorum aliquas eleemosynas facere, vel illa in aliquos honestos vsus conuertere. Quando verò accipiens non est certus dominum illius rei acceptionem, non ægrè passurū, si res accepta sit grauis, siue sit chara suo domino, siue non, est peec. mort. quia est furtum seuera rei grauis. Si verò sit res secundum se leuis, & exigua, aut illa est chara domino suo, vel non, si non sit ei chara, est pecc. tantum venia. ex leuitate materiæ, & in hoc casu loquitur hic D.Thom. si verò sit chara domino suo, ita vt sit afficiendus maxima molestia si ea priuetur, tunc est pecca. mor. tūm ob grauem molestiam, qua scit dominum illius rei afficiendū, quàm inferes sciens, & volens peccat mortal. contra charitatem, tūm etiam, quia vt infra dicemus, valor & pretiū rei non solum est sumendum ex natura rei, verum etiam ex domini illius æstimatione.

Circa ea quæ diximus de ignorātis existit hic dubitatio, quænam ignorantia liberet à peccato: est enim regula Aristo. 1. Ethi. c.8. cuius meminit hic D.Tho. in primo argum. ignorantiam cum tollat volūtarium liberare à culpa, & peccato, quod nos vocamus mortale: Tū etiam habetur de Regu. iur. in 6.& est regula 13. [Ignorantiam non iuris, sed facti liberare à peccato.

Obseruemus aliam esse ignorantiam iuris, & aliā facti: iuris siue legis, quando quis ignorat, hoc aut illud præceptum esse, vel prohibitū iure aliquo & lege, facti verò quādo quis ignorat personam, vel rem de qua agitur, vt qui putat suum, quod est alienum. Rursum tàm ignorantia iuris, quàm facti alia est culpabilis, & vincibilis, quando. s. ignoratur aliquid, quod oportebat scire, nec est adhibita omnis illa diligentia, quæ potuit, & debuit adhiberi, & qua adhibita cessasset talis ignorantia: alia verò est inculpabilis, & inuincibilis, quando scilicet est adhibita quidem omnis diligentia, quæ potuit adhiberi, & nihilominus lex illa, vel factum adhuc ignorstur.

Obseruemus secun. quæstionem hanc tractari posse, aut in foro exteriori, & iudiciali, aut in interiori conscientiæ. Dico his positis in foro exteriori, & iudiciali ignorantiam iuris nullo modo admitti, maximè in his, quæ vocantur notissima iuris, siue pertineant ad ius d uinum, siue ad humānum, quia iudices debent iudicare, vt videbimus secūdum leges scriptas, quæ talem ignorantiam non admittunt, eo ipso quo sunt sufficienter promulgatæ, ignorantia autem facti si iuridicè probetur fuisse inuincibilis, & inculpabilis admittitur, & liberat sufficienter in isto foro, vt qui accederet ad alienam iudicatam suam, & id probaret iuridicè se inculpabiliter ignorasse, nō puniretur à iudice: In foro autem animæ ignorantia facti si culpabilis sit à nullo liberat, neque à culpa, neque à pœna, & debito satisfactionis, si inculpabilis & inuincibilis, liberat omnino ab vtroque. Ignorantia verò iuris admittitur in isto foro, pro ratione loci, temporis, & personæ: tale enim ius potuit à viro simplici ignorari, quod ipse nullo modo teo- tur scire, aut non potuit, & propterea illud transgrediens non peccauit: habetur enim in foro interiori ratio personæ aliquando, quæ in exteriori nunquam habetur.

QVAESTIO LX. *De actu Iustitiæ nempe iudicio.*

Explicatis his, quæ ad iustitiæ naturam pertinent, & vitium illi oppositum, nempe iniustitiam agit iam D.Tho. iuxta methodum, quàm diximus ab ipso obseruari, præsenti quæst. de Actu Iustitiæ, qui est iudicium, disputaturus de partibus specificis eiusdem, iustitia, scilicet Commut. & Destribut. sequenti quæst.

ARTICVLVS PRIMVS.

An Iudicium sit actus iustitiæ?

PRAEMITTIT Initio D.Tho. propriam significationem iudicij, præterquam habet alias nō nullas, quas hic referre oportet. Primum igitur in sua primæua, & propria significatione idem est, quod actus, vel sententia iudicis, qua componit partes inter se, reddens vnicuiq; suum ius, quomodo idem sunt iudex, quod ius dicens, & iudicare, quod ius dicere, & iudicium, quod actus quo dicitur ius: in qua significatione dicitur 3. Reg. 3. [Audiuit vniuersus Israel iudicium, quod iudicauit Rex, &c.] Ex hac propria, & primæua significatione translatum est hoc nomē ad multa alia, translatum enim est ad significandas etiam causas, & negotia, circa quæ proferuntur à iudicibus sententiæ, ita Pau. 1. Cor. 6. [Sæcularia ergo iudicia si habueritis,] idest seculares causas, & negotia. Tertiò quoniam sententia iudicis est à partibus seruanda, in quo habet se tanquam lex, translatum etiam est iudicium ad significādam legem. Vnde varijs in locis Sacræ scripturæ legimus, [Præcepta

mea,

mea, atque iudicia, leges meas atque iudicia, &c.] In psal. 118. nihil frequentius quàm legem Dei vocare iudicium. Quartò, quia sententia iudicis debet proferri maturè, & cũ magna deliberatione, quod significant dicentes se illas ferre non stando, sed pro tribunali sedendo, iusti quoque, & prudentes nihil temere faciunt, aut cogitant, eorum cogitationes dicuntur iudicia, idest, maturi. Ita Prouerb. 12. [Cogitationes iustorum iudicia.] Denique quia iudicium (vt ait hic D. Tho. ad primum) est recta definitio, & determinatio iustorum, translatum est per quãdam methaphoram ad significandam quamcunq; determinationem rationis inter rectum, & prauum, inter verum, & falsum in quacunq; materia, tàm speculatiua, quàm practica. Propositis enim rationi duobus obiectis, ipsa in suprema animi nostri arce quasi ꝓ tribunali sedendo fert sententiam, hoc verum est, illud falsum, hoc amplectendum illud fugiendum, quomodo iudicium non est actus alicuius certæ, & definitæ virtutis, sed omnium, vniuscuiusq; in sua materia. Ex his autem significationibus prima est propria huius loci, & iuxta quam agit D. Tho. in hoc artic. de iudicio.

Vbi obseruandum est. Iudicium propriè, & formaliter loquendo fieri ab vna potentia duabus virtutibus concurrentibus cum ipsa ad illud rectè efficiendum: quarum virtutum vna elicit immediatè ipsum iudicium, alia verò disponit inclinat, & benè afficit potentiam illam ad rectè iudicandum. Potentia, quæ iudicat, est intellectus, & ratio, rationem reddit hic D. Tho. ad primum, quia dicere, vel definire ius, & iustum (quod est propriè iudicare) rationis est, virtus, quæ elicit iudicium est quędam pars prudentiæ, quæ dicitur synesis, quia hæc est benè iudicatiua, virtus verò, quæ benè disponit intellectum, & rationem ad rectè iudicandum circa iusta, & debita alijs est iustitia. Quia sicut in materia temperantiæ, appetitus passionibus cõcupiscibilis perturbatus obscurat simul intellectum, & rationem ne ferat rectum iudicium de voluptatibus, temperantia verò componens, & reprimens illas passiones appetitus concupiscibilis, disponit & benè afficit intellectum, vt rectè iudicet de illis, sedatis enim passionibus, & appetitu benè composito manet ratio libera, & espedita ad ferendum sectum iudicium, ita quoq; cum iustitia componat voluntatem in ordine debito ad proximum, & inclinet illam ad seddendum vnicuiq; suum ius, benè composita, & inclinata voluntate ad æquum, & iustum, consequenter manent etiam intellectus, & ratio inclinata, bene disposita, & expedita ad iudicãdum, & definiendum de iure vniuscuiusque. Propterea dicebat Arist. 3. Ethi. c. 5. [Qualis vnusquisq; est talis finis sibi videtur,] idest, taliter de vna quaque re iudicat.

Ex his colligenda est sententia D. Tho. Sit ergo in solut.

CONCLVSIO PRIMA.

Iudicium si respiciamus proprium ipsius subiectum, & potentiam à qua producitur, actus est intellectus, & rationis. Si verò respiciamus virtutem à qua elicitur, actus est synesis, quæ est pars prudentiæ. & ab ea procedit tanquam à suo proprio principio eliciente.

Hæc constat satis ex obseruatione posita.

CONCLVSIO II.

Iudicium in sua propria, & primæua significatione est actus iustitiæ, non tanquam à virtute eliciente, sed tanquã à virtute disponente, & benè afficiente rationẽ ad rectè iudicandũ de rebus, & actionibus vnicuiq; debitis.

Hanc habet D. Tho. partim in corpore ar. partim in solut. 1. Et probatur cum habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, actus respiciens aliquod obiectum, ad illum habitum, & virtutem debet pertinere, quæ propriè, & directè respicit illud idem obiectum: iudicium in sua propria, & primæua significatione habet pro obiecto ius, cum sit idem quod ius dicere, ius autem vt constat est proprium, & formale obiectum iustitiæ, Non potest autem esse actus iustitiæ, vt virtutis elicientis illud, cum sit actus rationis, in qua non existit iustitia, vt in suo proprio subiecto, sed in voluntate, erit ergo actus iustitiæ tanquam benè afficientis, & disponentis rationem ad rectè iudicãdum de iure vniuscuiusq;, vt espositum est. Es hac conclusione perspicuum manebit quomodo iudicium sit actus iustitiæ iuxta D. Tho. Discipuli autem eius, & si ipse adeò apertè loquatur in solut. 1. quæ est genuina explicatio corporaliter ar. & mentis ipsius, in nonnullas diuiduntur opiniones vnde oportet videamus.

SIT NE IVDICIVM ACTVS iustitię elicitus, vel imperatus, vel alterius generis?

Nonnulli ex recentioribus volunt iudicium esse actum iustitiæ non modò, vt à virtute inclinante, & benè disponente intellectum, verum etiam vt à virtute eliciente ipsum. Probant primò. Reddere vnicuique suum ius, est actus proprius iustitiæ ab ipsa elicitus, sed iudicium est actus quo redditur vnicuique suum ius, quia iudicium nihil aliud est, quam sententia iudicis constituti inter duos, qua decernit vnicuiq; suum eorum reddi, quod est iustum. Ergo.

Secundò iudicium versatur propriè, & formaliter circa obiectum iustitiæ, & circa operationes ad alterum sub ratione iusti, & æqualis, quod est proprium iustitiæ, Ergo debet esse proprius actus eius, proprius autem actus alicuius virtutis non dicitur, nisi ab ea eliciatur. Ergo.

Tertiò es D. Tho. hic in solut. 3. iudicium specialiter pertinet ad iustitiam, quomodo non pertinet ad alias virtutes, sed extenso quodam nomine, & in ampla quadam translatitia significatione, at si iudicium non esset actus iustitiæ, vt virtutis ipsum elicientis, sed solum disponentis, & inclinantis, non pertineret magis ad iustitiam, quàm ad alias virtutes. Patet, quia vna quæq; virtus disponit, & benè afficit rationem ad ferendum iudicium in sua materia, temperantia inclinat, & benè disponit rationem ad rectè iudicandũ circa voluptates, fortitudo benè afficit, & inclinat rationẽ ad rectè iudicandum circa pericula, & similiter vna quæq; virtus circa suam materiam iuxta illud adductum ex Aristo. [qualis vnusquisque est &c.]

Alij ex discipulis eiusdem D. Tho. sentiunt nullo modo iudicium esse actum elicitum à iustitia: Quod probant primò ex doctrina huius ar. hac ratione. Actus, & habitus illũ eliciens debent esse eiusdem potentiæ, cum non alio fine constituatur habitus in aliqua potentia, nisi vt illo perficiatus ipsa ad facilius, suauius, & perfectius illum actum producẽdum: sed iudicium ex D. Tho. hic ad primum, est actus rationis, & intellectus, iustitia verò habitus voluntatis, ergo iudicium non est actus elicitus à iustitia.

Secundò actus elicitus vnius virtutis non potest esse elicitus alterius; aliter enim confunderemus virtutes, cum ipse distinguantur specificè per suos proprios, & elicitos actus, sicut actus per sua propria, & formalia obiecta: sed iudicium est actus prudentię per synesim, vt docet hic D. Th. ad 1 & 2. ergo non potest esse actus iustitiæ elicitus. Et confirmatur quia iudicare propriè est proferre, & decernere iudicium, quod non est iustitiæ, sed synesis, quæ est pars prudentiæ benè iudicatiua, proferre autem, & decernere iudicium, est elicere illud.

Nec desunt ex iuris peritis, qui iudicium faciunt actum suæ facultatis iuris prudentiæ, adducti hac ratione. Si quis proponat dubium Theologicum, per Theologiã de illo iudicatur, si dubium aliquod circa salutẽ per medicinam, & similiter ad vnãquamq; scientiam pertinẽt definire, & proferre iudicia in sua materia, sed iudices ꝑ philosophiã moralem, & iuris prudentiã, quæ est ars boni, & æqui, & cuius propria materia est ius, siue iustum vnicuiq; debitũ, decernunt,

nunt & iudicant de te & debito cuiq; reddendo, erit ergo iudicium proprius actus iuris prudentiæ. Et confirmatur, quia paruus etiam iudex, & qui non habet habitum iustitiæ in voluntate si habeat peritiam & dexteritatem in iure, profert optimum iudicium & sententiam, Cui fauet. D. Tho. asserens hic ad secundum, vitum iustum pronuntiate iudicium ex regulis iuris.

Ad rectè iudicandum in hac controuersia nonnulla necessario obseruanda sunt. Primum certissimum esse quod iam obseruauimus, ad proponendas conclusiones D. Tho. vitia eo ipso quo deprauant appetitum, disponere & malè afficere hominem, vt malè iudicet de rebus, non solùm practicè, verum etiam speculatiuè, corrúpereq; in ipso nō solum iuditium prudentiale verum etiam speculatiuum. Ita experimur in hominibus vitijs assuetis adeo corrúpi & deprauari iudicium, vt quæ à principio iudicabant mala & illicita, & cum timore perpetrabant, deinde iam credant sibi licere, & amittant fidem. Quomodo diceba. Comirus: [Qui se mel se cupiditate deuinxit, cum necesse est mala concilia consequi.] Pau. 1. ad Thimo. 1. de quibusdam. [Quod bonam conscientiā repellentes, circa fidem neufragauerunt.] & apertius Rom. 1. veteres illos Philosophos in pœnā suæ elationis & superbiæ ait. [Tradidisse illos Deum in desideria cordis & errores & in passiones ignominiæ, & tandem in reprobum sensum.] idest in iuditium adeò deprauatum, vt crederent sibi licere quæ faciebant. Similiter habent virtutes inclinare hominem, & benè disponere ad rectè iudicandum in sua materia, quia virtus constituens appetitum tam rationalem, quam sensibilem benè compositum, producit in homine debitam intentionem, & rectam æstimationē circa finē, qua existente, iudicat tunc prudentia rectè & debite de materia sibi oblata: Quo circa dixit Arist. 6. Ethic. c. 13. [Virtus moralis est quæ propositum ipsum efficit rectum, prudentia verò quæ circa media negotiatur,] q. d. virtutem moralem efficere rectā intentionem, & æstimationē circa finem, quibus positis prudentia valet rectè iudicare de medijs in illum finem dirigendis. Ita fit, vt intemperatus non valeat rectè iudicare de voluptatibus, sed is solum qui per temperantiam & fortitudinem habet rectè compositum appetitū, & moderatas illius passiones. Similiter iniustus & iniquus non valet rectè iudicare de iure cuique reddendo, sed is tantum, qui per iustitiam habet benè compositam voluntatem, & benè affectam ad reddendum vnicuique suum. Propter quod principibus & magistratibus quibus incumbit iudicare adeò commendatur iustitia, non quidem aliena, & quam curent à suis ciuibus seruari, sed propria, qua ipsi ornati rectè iudicent, cum dicitur. [Diligite iustitiam qui iudicatis terram.]

Obseruemus secundò cum ad iuditium (vt dictum est initio huius ar.) duæ virtutes concurrant cum potentia illud producente, nempe ratione, quarum virtutum vna illud elicit nempe synesis, alia verò bene afficit & disponit rationem ad rectè iudicandum, nempe iustitia, ex his duabus virtutibus hanc posteriorem potius concurrere ad rectitudinem illius actus, & honestatem ipsius illi deberi. Ratio est, quia actus producitur à duplici principio, à potentia quæ habet locum præcipui agentis & suppositi, & à virtute eliciente, ita fit vt cum potentia sit præcipuum agens & velut suppositum, virtus quæ disponit, & benè afficit illam potentiam ad rectè operandum, censeatur potius concurrere ad illum actum, qua enus rectus & honestus est: vt in fide actus eius qui est de re, est quidem actus intellectus, ad quem duo desiderantur, habitus fidei in eodem intellectu, & pia affectio in voluntate, dicente D. Aug. [Cætera potest homo nolens, credere non nisi volens] quamuis ergo sit ab illo habitu vt eliciente, potissimè tamen simpliciter loquendo tribuitur piæ affectioni, quæ est in voluntate: vnde in Actis Apostolorum, [Illi tamen dicuntur credidisse quorum Deus corda tetigerat,] idest quorum voluntates pia illa affectione adeò necessaria ad eredendum repleuerat, sicut & dissensus incredendo non tàm tribuitur defectui habitus, quàm defectui huius piæ affectionis, quæ existens in voluntate inclinat & benè afficit intellectum ad credendum, quod significauit Christus dum dixit Hierosolymæ. [Quoties volui congregare, &c. & noluisti.] In temperantia quoque ad iudicium rectum circa voluptates concurrūt duæ virtutes, synesis in intellectu & ratione, & temperantia in appetitu, illa vt eliciens, hæc vt benè afficiens, & disponens: rectitudo actus iuditij quado ratio rectè discernit circa voluptates, magis tribuitur temperantiæ, quam synesi, quia eo ipso quo temperantia rectè composuit passiones cōcupiscibilis, valuit ratio benè de voluptatibus iudicare, quod cum sola synesi non valuisset, immò sublata temperantia non potest esse synesis in ratione, quia intemperatus vt diximus non potest benè de voluptatibus iudicare, vnde temperantia est velut principium synesis circa voluptates, & bona dispositione circa illas. Similiter est philosophandum in iuditio propriè sumpto, quatenus discernit, & definit ius cuiq; debitum, (quomodo de ipso agit hic D. Thomas) licèt producatur à ratione circa actiones, vel res alteri debitas, concurrente synesi vt eliciente, & iustitia vt inclinante, & benè disponēte, magis tamen tribuenda rectitudo & equitas ipsius iustitiæ, quā synesi, qa iustitia existens in voluntate & inclinans ipsam vt appareat suū cuiq; reddi, disponit & benè afficit rationem, vt rectè circa illa debita iudicet, adeò vt neq; ratio esset benè disposita, nec circa iura cuiq; reddenda esset synesis in ipsa, nisi voluntas esset per virtutem iustitiæ benè composita.

Obseruemus tertio. Non vno tantùmodo dici aliquem actum elicitū ab aliqua virtute, sed pluribus. Primò & potissime, quando ab illa proximè & immediatè producitur, existitq; in potentia, quæ est principiū efficiens illius actus, velut forma informans illam potentiam ad producendum talē actum, quomodo temperantia est principium eliciens actus tēperati: Et actus credendi est elicitus ab habitu fidei, &c. Secundo dicitur actus elicitus ab aliqua virtute, quādo omnem bonitatem, quā habet, habet ab illa, quomodo martirium dicitur actus elicitus à charitate, iuxta illud Christi. [Maiorem charitatē nemo habet. &c] Quia tota bonitas martirij a charitate sumitur, [Cum martirē] iuxta D. Aug. [non faciat pœna sed causa.] Tertio modo dicitur actus elicitus ab aliqua virtute, qui inmediatè regulatur ab illa, nec potest habere aliam regulam, quia cū virtus sit regula constituens medium & rectum in actione humana circa aliquam materiam, virtus, quę sola regulat & facit rectum aliquem actum, est proprium & eliciens principiū illius. Deniq; dicitur etiam actus elicitus ab aliqua virtute, quando suapte natura & per se respicit proprium & formale obiectum illius virtutis, quia cum actus sit quid medium inter habitum & obiectum, cū habitus sint propter actus, & actus propter obiecta, efficitur hac ratione, vt actus qui versatur circa proprium obiectum alicuius virtutis, & ab ea regulatur, dicatur quoq; elicitus, ab illa, etiam si sit in diuersa potentia: quomodo oratio quamuis sit actus intellectus, est nihilominus elicitus à religione, quia versatur circa propriū obiectum religionis, & ab ea regulatur.

Obseruemus vltimò ad proferendam iustam sententiam multa requiri. Requiritur enim imprimis inquisitio & consilium de causa, ad quam inquisitionem seu consultationē, constituitur quædā virtus, quæ est pars prudentię dicta Eubulia, quasi benè consiliatiua vel bona consultatio, quæ postulat duo; primò in intellectu peritiā iuris, cum rectum iuditium & sententia non feratur (ut hic habet D. Tho.) nisi seruatis regulis iuris & secundò iustitiā in uoluntate, ut ea benè cōposita intellectus liberè & nudè inquirat, & cōsultet iura utriusq; partis, nō respiciens personas hominū, sed sola merita causę. Requiritur deinde inspectio iā meritis causæ & dispositione iuris, alia prudentiæ pars quæ dicitur synesis, uel benè iudicatiua, ad definiendū & determinādum quis in illa causa habeat ius, in quo consistit proprie & formaliter ratio iudicij: ēd nomen iudicij (ut ait hic D. Tho. ad 1.) primo & pprie significet rectā determinationē iustorū, ad quod etiā exigitur iustitia in uolūtate, quia ea deficiēte potest adhuc appetitus ex amore, odio, uel alia passione, ita perturbare intellectū, ut etiā si manifestissima sint merita causæ & dispositio iuris, nihilominus ratio non rectè deficiat

neq;

neq; iudicet, existente autem iustitia in voluntate, facilè liberè, & expeditè desiðet, ac discernet ratio ios vniuscuiusque. Exigitur tertiò decretum illud, & iudicium rationis in præceptum conuertere, vnde ait D.Thom. hic ad 3. [In his, quæ pertinent ad iustitiam requiritur iudicium alicuius superioris, qui vtrumque valeat arguere,] & vt dicitur Iob. 9. [Ponere manũ suam in ambobus.] Quod pertinet ad prudentiam, quæ dicitur præceptiua eliciturq; per sententiam est enim sententia iudicis, velut lex priuata, & præceptum superioris, quo decretum illud rationis præcipitur à partibus obseruari, ad quod exigitur etiam maximè iustitia, ne iudex quod apud se, vt iustum, & æquum definiuit, definat ex timore aliquo amore, vel odio explicare, & præcipere, ac per sententiam, executioni mandare. Quæ omnia ita habere experientia ipsa testatur. Vides quàm necessaria sit iustitia ad omnes actus inditij, & quanta præstet.

Deinque licèt iudicium propriè, & formaliter sit illud decretum, ac definitio rationis iudicantis hoc, vel illud iustum esse, quia illud decretum per sententiam explicatur, & præcipitur, & per eam redditur ius cuique DD. & D. Tho. cum eis nomine iudicij intelligunt communiter ipsam sententiam, qua decernitur, quod iustum est, & præcipitur reddi cuique. Vnde cum hanc sententiam iudices, & superiores ratione sui muneris, & officij ferre debeant, & per eam vnicuique suum ius reddere, nam ideo dicuntur iudices, efficitur vt iudicium, siue sententia iudicis bifariam considerari possit, vno modo formaliter, & absolutè, quatenus est decretum rationis dijudicantis, quod iustum est, in quo consistit propria ratio iudicij, alio modo quatenus dicit ordinem ad alterum, idest, quatenus illud iudicium est debitum inferioribus, & ciuibus.

CONCLVSIO PRIMA.

Iudicium formaliter sumptum, & secundum solam rationem iudicis non est propriè actus elicitus à iustitia, sed solum ab ea parte prudentiæ, quæ dicitur synesis. Potest autem hac etiam ratione sumptum dici actus quodam modo elicitus à iustitia.

Prior pars est apertè D.Thom. in corpore ar. & in solut. ad primum, vbi ait: [Iustitia requiritur quidem vt homo benè discernat, & definiat in materia iustitiæ, sicut requiritur castitas, vt benè definiat in materia castitatis, & requiritur fortitudo, vt benè definiat in materia fortitudinis, at iudicium quod castus fert circa voluptates, & quod fortis fert circa pericula, non est à castitate, vel fortitudine tanquam à virtute propriè eliciente, sed tanquam à virtute disponente, & benè afficiente rationem ad rectè iudicãdũ.] Ergo similiter iudicium circa iusta alteri debita sunt (quæ materia iustitiæ) non erit à iustitia, vt virtute propriè eliciente, sed vt inclinante, & benè disponente rationem ad rectè iudicãdum in tali materia. Imò habet D.Tho. (vt diximus) hic ad primum iudicium à synesi procedere, vt eliciente, à iustitia verò vt inclinante ad rectè iudicandum.

Secundò virtutes sicut habent materias, & obiecta diuersa, ita & actus elicitos, iudicare autẽ hic ex D. Th. est actus prudẽtiæ elicitus per synesim, ergo non est elicitus iustitiæ. Et confirmatur prudentia eodẽ modo versatur circa materiã iustitiæ, sicut circa materiam cæterarũ virtutum iudicans eodẽ modo in vnaquaq; quid rectum sit in ordine ad finem illius, & dirigens media, sed iudicium in cæteris omnibus (etiam si omnes inclinent rationem ad rectè iudicandum circa suas materias,) est à prudentia eliciè, non ab alijs virtutibus, ergo eodem modo in iustitia.

Tertiò conciliari, & præcipere sunt actus eliciti ab eubulia, & prudentia etiam in materia iustitiæ, vt docet D.Tho. sup. q. 51. vbi constituit prudentiam regnatiuam, & gubernatiuam cuius sunt hæc officia, sed iudicare eodem modo pertinet ad prudentiã per synesim, sicut conciliari per Eubuliam, & præcipere per gubernatiuam. Ergo iudicare est actus ꝓpriè elicitus à prudẽtia per synesim, & nõ à iustitia.

Quartò iustitia sicut & alia quæcunq; virtus moralis existens in voluntate duos tantum elicit actus, vt varijs locis docent Arist. & D.Tho. nempe intentionem finis, & electionẽ mediorum: vñ vocatur iustitia, & quæuis alia virtus moralis ab Arist. habitus intensiuus, & electiuus, sed hoc iudicium, de quo modò loquimur nõ est intentio finis, quia pertinet ad media, nec est electio, quin potius antecedit omnẽ electionem, & est causa illius, quia virtus eligit ea media, quæ prudentia per synesim iudicauit congruentia ad finẽ. Ergo hoc iudicium non elicitur à iustitia.

Quintò vt tertia obseruatione diximus, actus ab illa virtute propriè elicitur, à qua immediatè, & proximè producitur, & quæ informat potentiã, quæ est proprium principiũ illius actus, iudicium autem proximè, & immediatè producitur à synesi, & non à iustitia, estq; actus intellectus, & rationis, cum tamen iustitia sit habitus voluntatis. Ergo.

Denique hanc partem ostendunt argumenta secundæ passionis.

Altera pars huius conclusionis probatur ex tertia obseruatione. Etenim cum actus dicatur elicitus ab aliqua virtute, non solùm illo primo modo quamuis ille sit proprius & præcipuus: sed & alijs ibi explicatis, illis posterioribus potest iudicium dici actus elicitus à iustitia. Primò, quia iudicium omnem fere bonitatem & rectitudinem habet à iustitia, vt ex vltima obseruatione constat, vbi omnia illa, quæ ad rectè iudicandum, & ferendam iustam sententiam requiruntur vidimus ferè iustitiæ deberi. Quod etiam constat abundè ex secũda obseruatione à iustitia enim regulatur in dicendo, & reddendo vnicuiq; suo iure, imò nullam aliam habet regulam, vt ex dictis liquet, Deniq; respicit idem omnino obiectum, quod iustitia, nẽpe ius, quo argumento potissimè vtitur D.Thom. in corpore ar. ad probandum iudicium esse actum iustitiæ. Et hoc modò probant argumenta primæ opinionis iudicium esse actum iustitiæ. Vnde illa quatenus pugnat cum priori parte huius nostræ conclusionis diluenda sunt.

Ad primum resp. Sicut iudicium in materia fortitudinis non est fortiter agere, sed iudicare fortiter esse agendũ, ita in materia iustitiæ iudicium non esse reddere cuiq; suũ ius, sed iudicare in particulari huic, vel illi esse reddendum, quod non est actus proximus iustitiæ, sed synesis, & ita neque elicitus propriè à iustitia, sed à Synesi.

Ad secun. dico, iudicium formaliter sumptum, & secundum propriam rationem iudicij versari quidẽ circa obiectum, & materiam iustitiæ, eodem omnino modo quo versatur circa obiecta, & materiam aliarum virtutum, nempè diffiniendo, & discernẽdo, quod rectum est in tali materia, in ordine ad suum finem, sed non propterea elici à iustitia: Sicut concilium & præceptum versantur etiam circa obiectum proprium, & formale iustitiæ, certum autem est actus istos non elici à iustitia, sed ab Eubulia, & prudentia gubernatiua, seu præceptiua.

Ad tertium Respond. Iudicium etiam si non sit actus propriè elicitus à iustitia, pertinere tamen peculiari quadã ratione ad iustitiam, quæ non pertinet ad alias virtutes. Primò, quia secundum suam primariam significationem respicit obiectum iustitiæ, cum sit iudicium in ista primaria significatione determinatio iustorum, vnde nomen ipsum iudicij deriuatur, vt diximus à iure, quod est obiectum iustitiæ. Secundò, quia iudicium est proprius actus iudicis, & quædam ratione debitus, quod dicit ordinem ad alterum, quæ omnia conueniunt iustitiæ, non autem alijs virtutibus.

Hæc conclus. prima intelligenda est tàm de iudicio principis, quàm subditorum. Ratio est aperta, quia iudicium, quod facit princeps, vel iudex circa materiam iustitiæ, & quod facit quinis priuatus circa eandem materiam, quamuis differant in eo, quod illud potest princeps, vel iudex præcipere. & executioni mandare, propter vim coerciuam quam habet ratione suæ potestatis publicæ, quod non habet iudicium subditi, at quo ad substantiam actus, eodem omnino modo se habet vtrumq; iudicium, cum tàm iudicium Principis, quã subditi secundũ suam propriã, & formalem

malem rationem (secundum, quam agimua de eo in hac prima conclus.) nihil aliud sit, quàm decretum illud, & deffinitio rationis indicantis hoc, uel iustum esse. Ergo quẽadmodum iuditium subditi hoc modo sumptum à sola synesi elicitur, à iustitia verò non est elicitiuè, sed solum, ut inclinante, & disponente rationem ad rectè iudicandum, ita quoq; & iuditium principis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iuditium quatenus est actus iudicis dicentis ius inter suos subditos, & ciues, non solum est actus elicitus à prudentia per synesim, uerum etiam est actus elicitus propriè, & uerè à iustitia.

Probatur. Ex D. Thom. q. 58. art. 9. ad 2. actiones exteriores licèt quatenus sunt effectus aliquarum passionum pertineant ad alias morales virtutes, quatenus tamen dicũt ordinem debitum ad alterum pertinent ad iustitiam, suntquè propria materia iustitiæ, & quando vt sic debitæ exerceentur, sunt actus proximè, & mediatè eliciti à iustitia, sed iuditium, vt sumitur in hac secunda conclus. est actio debita alteri, & quam debet iudex ex offitio suis ciuibus, ergo quando illam exercet, & iudicat, vt præstet quod debet ex officio, est actus elicitus à iustitia.

Et confirmatur. Qui constitutus est iudex inter aliquos non minus tenetur ex debito iustitiæ rectè iudicare, & iustam proferre sententiam, quàm teneatur, qui debet 100. ex debito iustitiæ illa soluere: sed hic quando soluit exercet actum propriè elicitum à iustitia, ergo similiter iudex quando iudicat. Quo nomine l. 1. ff. de Iust. & iure appellantur iudices Sacerdotes iustitiæ, quia munus est sacerdotũ sacra facere, & eum illa persoluunt exercent actum elicitũ à iustitia, ita munus iudicis est iustitiam colere, iusta iuditia proferendo, quod eum facit persoluit quod debet ex suo munere, & exercet actum verè elicitum à iustitia.

Nec obstat, quod iudicare sit actus intellectus, iustitia verò sit habitus voluntatis, nihil enim prohibet actum alicuius potentiæ eliciti etiam à uirtute, quæ est in alia potentia, quando actus ille habet idem obiectum, quod illa uirtus, & regulatur ab illa virtute, & conuenit formaliter, & omnino cum actu illi virtuti proprio. Sicut diximus de oratione, quæ licèt sit actus intellectus, nihilominus elicitur à religione, quæ est habitus voluntatis, quia versatur circa idem obiectum quod religio, nempe cultum Dei, regulaturq; à religione, & conuenit formaliter eum proprio actua religionis, qui est colere Deum. Ita in proposito. iuditium quod fert iudex, & sententia quàm profert, quatenus est actus dicernens iustum, est à prudentia elicitus per synesim at qua est actus quem debet exercere, vt suo muneri satisfaciat, licèt sit actus etiã intellectus, & rationis est nihil ominus sub hac ratione propriè, & verè elicitus a iustitia, quæ est in volũtate, quia habet idem omnino obiectum, nempe iua, & iustum, regulaturq; a iustitia, & conuenit formaliter cum proprio actu iustitiæ, Est enim proprius, & formalia iustitiæ actua reddere vnicuiq; suum ius, iudex autem, qui ex officio debet iudicare, quãdo iudicat actu, non solus dicernit, & dicit iua, verum etiam hoc faciendo reddit subditis ciuibusq; suis ius quod illis debet. Et hoc modo soluitur abundè argumẽtum primum secundæ opinionis, quatenus videtur pugnare cum hac Secunda conclusione.

Eodem etiam modo diluitur secundum: nihil enim prohibet eundem actum sub diuersis rationibus à diuersis elici uirtutibus, vt quando debitor soluit creditori ante tempus præfinitum quia videt illum egere, ista solutio quatenus est solutio debiti, est actus elicitus à iustitia, quatenus fit ante tempus præfinitum ad leuandam indigentiam creditoris est misericordiæ, ita se habet hoc iuditium iudicantis ex officio (vt expositum est,) sub diuersis enim rationibus iá propositis est actus elicitua à prudentia per synesim, tum etiam a iustitia.

Manet nunc tantum diluendum argumentum illud iuris peritorum. Cui respond. Ad iuditium inter alia hæc duo exigi, primò cognitionem regularum, & iuriurium, secundum quæ iudicandum est, quæ acquiritur per scientiam, quam vocamus iuris peritiam cuius expers non debet munus iudicandi suscipere in rebus quarum deffinitio ex iuribus pendet, & in hac non consistit actus iuditij, sed ipsum præcedit, & præexigitur, secundò requiritur applicatio, & accommodatio illarum regularum, & iurium rebus ipsis, & causis de quibus iudicandum est, in quo potissimè consistit iuditium, & decretum, ac deffinitio rationis. Prius illud pertinet ad Philosophiam moralem, & iuris prudentiam, posterius verò ad synesim, & iustitiam, vt constat, & ita iudicium non est actus Philosophiæ moralis, nec iuris prudentiæ, sed prudentiæ per synesim, & iustititiæ eo modo quo expositum est. Quod alij dicunt posse nos loqui de iudicio, aut in genere artis, & cognitionis ad iudicãdũ, aut in genere moris, idest de accommodatione iuris, & artis ad res, q́ iudicantur, q est actus moralis, iudiciumq́; nõ cõsistere in illo priori, sed in posteriori, cũ sit actus moralis, & ita nõ esse actũ iuris peritię, q́ ars q́dã est, sed prud[illegible]tię cuius est dirigere actus morales. Offert se hic statim hæc dubitatio.

CVIVS IVSTITIAE SIT Actus iuditium legalis nean particularis?

Cum iudicium, (ut diximus) bifariam cõsiderari possit, aut formaliter, & secundum propriam rationem iuditij, quatenus est decretum rationis decernentis, & diffinientis hoc, vel illud iustum esse, aut quatenus est actua iudicis, qui ex debito sui muneris ita decernit, & profert sententiã, distinctione hic etiam opus est, quia uel possumus in hac dubitatione quærere de iuditio quatenus est actus elicitus à iustitia, iuxta secundam conclusionem positam in proximè præcedenti controuersia, vel quatenus nõ est actus elicitus à iustitia, sed à synesi sola, iustitia tamẽ inclinante, & disponente rationem ad iudicandum optimè, & iustè.

PRIMA PROPOSITIO.

Iudicium quod constituimus actum elicitum tam à iustitia, quàm à synesi, quale est illud quod exercet iudex, actus est iustitia legalis.

Patet iudicium, quod constituimus elicitum à iustitia, est illud quod iudex ex officio facit, cum profert sentẽtiam, & authoritate publica dicit ius inter ciues, hoc autem iudicium exercet iudex in ordine ad bonum commune, quod est proprium Iustitiæ legalis. Ergo.

SECVNDA PROPOSITIO.

Hoc idem iudicium quatenus exercetur à iudice ut satisfaciat suo muneri, est quoq; actus iustitia particularis.

Ratio est, quia hoc modo iudicare pertinet ad iustitiã comutatiuã, videbimus siquidem iudices superiores & omnes illos, qui ex officio aliqua præstare tenentur, eo ipso quo illa præstant, vt suo muneri satisfaciant, seruare iustitiam commutatiuam, sicut venditor, qui accepta pecunia reddit ementi rem pro qua pecuniam illam accepit: iustitia autem commutatiua particularis est.

TERTIA PROPOSITIO.

Iudicium quod constitur actus elicitus à sola synesi, à iustitia nerò tantum est, ut inclinante, & disponente, actus est iustitię particularis, tàm in principe, & superiori, quàm in subditis.

Probatur, quia iuditium hoc modo, sumptum, est illud

decretum

decretũ rationis, quo intellectus & ratio benè affecta à iustitia, quæ est in voluntate, decernit quod iustum est. Iustitia verò quæ ita benè disponit & afficit rationem ad discernendum iustum est iustitia particularis. Ergo. Probatur minor, quia si hoc iudiciũ sumamus in priuato homine, quo, verbi gratia, decernit ius & æquum, quod debet seruare in quocunque contractu cum suo conciue, certum est iustitiam benè disponente rationem talem ad rectè iudicãdum de iure seruando in priuatis contractibus, esse particularem: Si verò sumamus iudicium in principe quo decernit iuste iudicare & proferre sententiam sibi subditis, quia ad id tenetur ex munere, nec debet, vel potest ratione sui officij cuiquam lædere, aut quemquam suo iure expoliare: iustitia quoq; quæ in ipso ita benè afficit & disponit rationem ad rectè iudicandum, particularis est, cum sit commutatiua. Quamuis vt obseruat hic D. Thom. ad 4. Hæc iustitia præcipuè fit in iudice, & principe, quàm in subditis, quia in principe est quasi architectonica, & imperans, ac præcipiens, cum ratione sui officij non solum debeat per iuditiũ definire quod iustum est, verum etiam per suam sententiam id præcipere, & executioni mandare: in subditis autem est tanquam executiua & ministrans.

QVARTA PROPOSITIO.

Iuditium secundum suam propriam rationem, & eo modo quo à synesi sola producitur, vnum est specie quod reperitur in principe & iudice cum eo quod reperitur in subditis: quatenus verò exercetur à Principe vel iudice, vt persona publica, & in ordine ad bonum commune, iudicium ipsorum differt specie à iudicio subditorum.

PRobatur prior pars: Iudicium Principis vel iudicis, & subditi quamuis differant, quia illud potest præcipi, & executioni mandari, propter vim coerciuam, quam habent ratione sui officij, quod non habet iudicium subditi, at si sumantur. Secundum solam propriam & formalem rationẽ iudicij, differentia illa accidentaria est, & extrinseca ipsi iudicio, habentq; se vterq; quo ad substantiam actus (vt diximus) eodem omni modo, cum vterq; tàm iudicium Principis, quàm subditi, secundum istam propriam & formalẽ rationem iudicij nihil aliud sit, quàm illud decretum, & decisio rationis iudicantis, hoc aut illud iustum esse, Differentia autem specifica in actibus non est sumenda ex his quæ illis accidentario & extrinsecè conueniunt, sed ex his quæ intrinsecè, & secundum substantiam actus. Ergo iudicium principis, & subditi isto modo non differunt specie. Probatur altera pars. Actus & habitus eodem modo se habent in eo quod est conuenire, vel differre cum alijs specie, ita vt si obiecta propria & formalia actuum differunt vel conueniunt specie, similiter actus, & consequenter habitus, inter se conueniant & è conuerso: Iudicium subditi est à iustitia particulari, vt inclinante & disponente, iudicium Principis vel iudicis illo modo sumptum, quatenus est persona publica, & in ordine ad bonum commune, est vt diximus à iustitia legali, iustitia legalis & particularis, vt vidimus differunt specie, sicut & obiecta earum, nempè bonum commune, & particulare. Ergo & iudicium principis sub ista consideratione differet specie à iudicio subditi. Nec mirum quod idem actus cum eodem comparatus sub vna ratione conueniat cum illo specie, & sub alia differat, cum possit in moralibus idem actus sub diuersis rationibus pertinere ad virtutes specie distinctas, & ab illis omnibus elici.

VLTIMA PROPOSITIO.

Iudicium de quo hic agit D. Tho. illud potissimè est quod pertinet ad iudices.

PAtet ex progressu huius ar. maximè ex his quæ diximus præcedenti controuersia. Et ex littera ipsius D. Tho. in fine enim corpor. ar. confirmat iuditium pertinere ad iustitiam, quia vt ait Arist. 5. Ethic. omnes homines confugiunt ad iudicem vt ab ipso rectum iudicium expectantes; quasi à iustitia viua & animata. Et in solut. 3. habet in his quæ pertinent ad iustitiam, requiri iudicium alicuius superioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum in ambobus. Et in solutio. 4. iudicium (inquit) quod dicit definitionem iusti, pertinet ad iustitiam, secundum quod est principaliori modo in præsidente idest iudice. Quæ omnia apertè ostendunt loqui ipsum potissime in hoc ar. de iudicio quod exercetur a iudicibus & superioribus authoritate publica.

ARTICVLVS II.

An iudicare sit licitum?

DVplici conclus. satisfacit D. Tho. huic quæst. Prior est.

CONCLVSIO PRIMA.

Iudicare seruatis debitis conditionibus licitum est.

PRobatur, exercere actus virtutum quando & eo modo quo oportet, maximè licèt, iustitia est virtus cuius proprius actus est iudicare. Ergo licet. Secũdò Respub. omnis continetur & gubernatur præmio & pœna, hæc autem exhiberi non possunt pro meritis ciuium, nisi sint iudices, qui authoritate publica illa decernant, quod est iudicare. Ergo. Tertiò nihil magis licitũ & honestũ quàm suum ius cuiq; reddere, hoc autem efficitur per actum iudicij. Ergo.

CONCLVSIO SECVNDA.

Vt iudicium sit rectum, exiguntur hæc tria, Primò vt procedat ex inclinatione iustitiæ, Secundò vt procedat ex authoritate iudicis, Tertiò vt proferatur secundum rectitudinem prudentiæ.

HAec conditiones se ipsis constant, nec probatione indigent, sunt enim adeò necessariæ, vt quacunq; earum dificiẽte iudicium definat esse rectum, nam deficiente prima erit iudicium iniquum & iniustum, deficiente secunda erit vsurpatum & peruersum, deficiente tertia erit suspectum vel temerarium.

Circa primam conclus. huius ar. Fuit error Vualdensium vt refert Alfonsus de Castro. cõtra hæreses in verbo iudex quem sequuntur nostra ætate Anabatiste, vt refert Guilhelmus Belarminius controuer. 5. lib. 3. cap. 9. asserentium non licere Christianis exercere iudicia. Afferunt in tutamen sui erroris, Primò illud Christi. Matth. 7. [Nolite iudicare, & non iudicabimini.] Secun. illud e iusdem Christi. Matth. 5. [Si quis voluerit tecũ iudicio contendere, & tunicã tuã tollere, da ei & palliũ.] Tertiò illud Apost. 1. Cor. 6. [Delictũ est in vobis quod iudicia habetis inter vos, cur nõ magis fraudẽ patimini? quare nõ magis iniuriã accipitis?]

Sed aduersus hanc hæresim statuẽda est conclus. D. Tho. tanquam de fide, licere Christianis esse iudices, & causas suorum inferiorum seruatis debitis conditionibus iudicare. Constat hæc apertè ex sacris litteris. Exod. 18. [Constitue iudices qui populum iudicẽt omni tempore.] Deuth. 16. [Iudices & magistri in omnibus portis tuis cõstituãtur, vt iudicent populum iusto iudicio.] & cap. 17. præcipit Deus obedire iudicibus definientibus inter causam, & causam, sanguinem & sanguinem. Rom. 13. docet copiose Pau. iudicem ministrum & vindicem Dei esse in malefactores, & ex diuina ordinatione esse iudices & magistratus in Repub. & ita hebere eos authoritatem à Deo, vt qui illis resistit Dei ordinationi resistat. Petrus quoque Acto. 5. Puniens Ananiam, & Saphyram munus iudicis exercuit. 1. Cor. 6. [Secularia iudicia si habueritis contempti-

biles, qui sunt in Ecclesia hos constituite ad iudicandum.] & addit. [Sic non est sapiens quisquam in uobis, qui iudicare possit fratrem suum?

Prætereo sanctissimos viros Sampsonem, Gedeonem, Iepte, Samuelem, qui in veteri testamento, & alios innumeros, qui in nouo apud Christianos exercuerunt iuditia. Vtor ratione. Proprium est principis iudicare, quod indicat scriptura frequenter hæc duo coniungens Regem, & iudicē Psal. 2. [Et nunc reges intelligite erudimini, qui iudicatis terram, Isa. 33. Dominus rex noster, Dominus iudex noster. Hiere. 23. Regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iuditium, & iustitiam in terra.] Licèt autem Christianis esse principes, ergo, & iudices.

Secundò si nulla deberēt esse inter Christianos iuditia, nihil prodesset leges ciuiles, consequentia patet, quia eo potissime fine conduntur, vt iuxtà illas Respub. gubernetur, & iuditia exerceantur, leges autem ciuiles, & earum usum negare error est dicente Deo Prou. 8. [Per me legum conditores iusta decernunt,

Testimonia, verò, quæ nobis obijciunt Vualdenses facile diluuntur. Nam primus locus ille Matth. 7. Nolite iudicare, &c. non prohibet omne iuditium, præcipuè iudicis habentis potestatem, sed priuatum multorum hominum iuditium, qui vel temerè facta suorum proximorum iudicant, vel in leues eorum defectus rigidi censores esse volunt, non curantes proprias culpas, & sępe grauissimas, quod indicant verba, quę statim subiunxit Christus. [Quid uides festucam in occulo fratris tui, trabem autem in occulo tuo non vides.] Ostenditur autem apertè non prohibuisse ibi omnino iudicium fidelibus cum dicat. Ioan. 8, [Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum] (vel iustū) [iudicium iudicare.] Locus vero Matth. 5. ne cōtendamus iudicio pro rebus temporalibus, vt explicat D. Aug. Epist. 5. ad Marcellinum, intelligēdus est secundum animi pręparationem, sicut, & ille. [Si quis te percusserit in unam maxillam præbe ei, & alteram.] Vbi non præcipit, vt percutiēti in vnam maxillā præbeamus statim actu alterā, cum ipsomet dominus Ioan. 18. percussus in maxilla non præbuerit statim actu alterā, sed dixerit. [Cur me cedis?] Sed significat ita paratos esse debere ad ferendas iniurias, nec vindicandum, vt si oportuerit parati simus percutienti vnam maxillam præbere, & aliam, ita hoc loco non præcipit ne propria bona recuperemus, & defendamus apud iudicem, sed ita paratos esse debere ad exponenda omnia temporalia pro salute spirituali, vt si quis tulerit pallium, & ad illud repetendum peccatum aliquod committere maximè periclitemur in ea ita, parati potius simus vna cum pallio cætera bona amittere, quàm litigando salutem animæ nostræ in discrimen aliquod graue, & vrgens vocare.

Ad locum Apostoli. 1. Corinth. 6. Dico voce Græcam ἥττημα, quàm noster interpres vertit delictum, vt exponit Theodoritus propriè significare imperfectionem, quia viri perfectissimi ab omni lite nituntur abstinere. Si verò significet peccatum, vt exponunt D. Chrisost. & Ambros. in hūc locum, & D. August. in Enchir. c. 78. Et lib. 2. de sermone Domini in monte c. 15. vocari ibi iudicium seu litem ab Apostolo delictum, non quia peccatum sit litigare secundum se, & absolutè, sed quia hominum vitio multorū peccatorum est occasio.

Addo his omnibus non rectè ex his locis impugnari iudicium, quia si rectè consideremus, nec Christus Matth. 5. nec Apostolus 1. Corin. 6. Reprehendunt iudicia ex parte iudicis sed tantum ex parte litigantium, quia suas lites multis delictis replere solent; Vnde etiā si esset peccatum litigare (quod secundum se non est; nisi hominum culpa uitietur) non tamen esset peccatum iudicare, cum iuditia finē imponant litibus, quod bonum est, & honestum.

Circa secun. conclus. Explicandæ sunt conditiones istæ quas exigit D. Thom. in iudicio.

Prima ergo est, vt procedat ex inclinatione iustitiæ, ubi consulto non dixit ex habitu iustitiæ, sed ex intentione, vel inclinatione, potest enim aliquando iustum iudicium ab aliquo proferri quamuis careat habitu iustitiæ, debet tamen procedere ex intentione, vel inclinatione iustitiæ, quod tribus modis explicatur. Primò, vt sicut iustitia secūdum se inclinat in actum suum, qui reddere vnicuique suū ius est enim proprium cuiq; virtuti inclinare in suum proprium actum. Et sicut proprius, & præcipuus finis iustitiæ est constituere æqualitatem, ita qui iudicat hoc ipsum præstet ad quod inclinat, & intendit iustitia, nempe, vt decernat, & reddat cuiq; suum ius, seruata omni ęquitate, nec vllo modo proferat iudicium, vel sententiam contra iustitiam, & æquitatem. Et hic est proprius, & genuinus sensus huius primæ conditionis, iuxta quem est adeo necessaria, vt ab hac potissime si ea seruetur dicatur iustum, si deficiat iniustum, & iniquum.

Secundus sensus est, vt fiat ex affectu, & Inclinatione iustitiæ, idest ex amore, & desiderio huius uirtutis, ita sapien. 1. [Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Vbi non solū, vt rectè iudicent eis commendatur, sed ex amore iustitiæ. Iuxta quem sensum explicant etiam aliqui illud Matth. 5. [Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.] q. d. qui exercent iustitiam iustè iudicando ex vehementi quodam desiderio huius virtutis, quale esse solet eorum qui famen, vel sitim patiuntur, Quamuis huius loci genuinum sensum non ad hanc iustitiam de qua hic loquimur crediderim pertinere, sed ad sanctitatem, vt sit sensus beati qui ita desiderant omnes Deo placere sanctis, & honestis moribus, tam proprijs, quam proximorum suorum, vt ueluti famem, & sitim patiantur.

Tertius sensus est iudicium ita fieri ex affectu, & inclinatione iustitiæ, ut nullo modo fiat ex aliquo alio deprauato affectu, nempe odio, amicitia, vel cupiditate.

Hi duo posteriores sensus non sunt ita genuini sicut primus: quo fit, vt deficiente hac prima conditione in illo primo sensu committat iudex pecc. Mort. ex suo genere, quia ea deficiente iudicium est iniustum, & iniquum, qui verò facit iniustum ex vlt. ar. præced. peccat Mort. ex suo genere, Secundò infert grauem iniuriam proximo, non seruans illi suum ius, quæ culpa tantò grauior est, quanto magis tenetur iudex, quàm cæteri seruare æquitatem, & iustitiam cuius est minister executor, & custos: Tertiò ferendo iniquum iudicium non potest iudex expoliare aliquem suo iure, quin simul aliquod damnum temporale ei inferat, quod non solum est peccatum, uerum etiam cum debito satisfaciendi. Et ita in sacris litteris hoc potissime eis commendatur. Leu. 19. [Non facies quod iniustum est, nec inique iudicabis.] Deut. 1. [Quod iustum est iudicate, nulla erit distantia personarum.] Et c. 16. [Iudices, & magistros constitues, vt iudicent populum iusto iudicio nec in alteram partem declinent.] Christus Ioan. 7. [Nolite secundum faciem iudicare sed iustum iuditium iudicate.

Iuxta secundū uerò sensū defectus huius primæ cōditionis non est ex suo genere Pec. mort. sed potest esse veniale. Potest enim iudex ferre iustā sententiā, & seruare æqualitatē, nō tamē ex affectu, & amore iustitiæ, sed ex inani gloria, vt iudicetur peritus, vel rectus, ad captandam auram popularem, aut iniendam cum Principe amicitiam, Quomodo iudicare cum seruetur æqualitas, & reddatur cuiq; suum non est Mort. sed tantum ueniale.

Iuxta tertium autem sensum defectus huius primæ conditionis non est peccatum iniustitiæ cum seruetur æqualitas in iudicio, erit tamē Pec. Mort. ex genere suo, pertinēs ad illam speciem peccati ad quam reducitur affectio, & passio, à qua animus iudicis mouetur, nam si ferat iustam sententiam, non tamen amore iustitiæ, sed spe alicuius muneris, est Pec. Mort. auaritiæ. Si iustè occidat malefactorem quia habebat illum inimicum, non peccat contra iustitiam nec tenetur ad aliquid restituendum, quia sententia est iusta, nec est propriè, & formaliter homicida, peccat tamen contra charitatem pec. Mort. odij, estq; homicida apud Deum iuxta illud. Ioā. qui odit fratrem suum homicida est. Dixi defectum huius primæ conditionis iuxta hunc tertiū sensum esse pec. mort. ex suo genere, quia potest esse veniale ex imperfectione actus, & deliberationis, quod omnibus peccatis commune est.

Hi duo

Hi duo posteriores sensus seu modi quibus debet iudicium procedere ex affectu & inclinatione iustitiæ,maximè vltimus, quamuis non sint absolutè & omnino necessarij vt iudicium sit iustum,quia vt ex dictis constat, iustum,& rectum esse potest ipsis deficientibus , at moraliter loquendo plurimum referunt ad rectitudinem & æquitatem iustitiæ:ideo Arist.5.Ethic.cap.4.dicit. Homines confugere ad iudicem vt iustitiam aïatam , & iudicẽ esse inter partes velut medium inter duo extrema. Cicero quoque 1. officio.Iudices dixit oportere esse velut leges ipsas scriptas: Quia sicut iura ipsa,& leges eodem modo se habent erga omnes,nec aliquem odio uel amore prosequitur,nec vllũ cõmodum ab aliquo expectãt,sed omnium vtilati ex æquo prospiciunt,medium quoque æqualiter distat ab vtroque extremo , ita iudex vt iuste iudicet, nec odio nec amore nec cupiditate aliqua afficiatur,sed omnibus ex æquo iura sua reddere exoptet,Et sicut anima omnes corporis partes viuificat,& mouet,quatenus aptæ sunt moueri,seruata cum omnibus mira quadam æquitate, ita iudex: quod si hunc vel illum amore prosequatur, difficile exequi poteſt , quia cum amicus sit alter ego,si iudex causam,meam vt causam amici respiciat, respiciet profectò illam non vt alienam, sed vt propriam , in propria autem causa nemo est æquus iudex,Et 1.Rethor.capit.1.iudicem regulę comparat Arist.quam vt ea rectè utamur inflexibilem esse oportet,quod si,odio amore,vel alia passione affectus sit, facilè flectitur,vnde eos qui iudices ad iram uel misericordiam aut aliam animi affectionem præcibus vel muneribus flectunt similes facit illis qui regulam qua vsuri sunt inflectunt quo volunt.Ita refert.2.Rector.capit.1.de iudicibus Areopagitis,constituisse illos ante fores Areopagi præconem clamantem,vt qui ad eorum iudicium intraret, nec prohemio nec epylogo vteretur, quoniam his partibus orationis solent animi iudicum plurimum moueri. Et 3. Retho.capit.11.compatat iudicem Aræ Deorum es Architæ sententia, quia ita vacuus &.alienus debet esse iudex ab omni humano affectu sicut Deus ipse,Qua de causa sortasse in sacris litteris Deus ipse appellatur Eloim.1.iudex,& iudices dicuntur Dij. Psalm.81.Deus stetit in sinagoga eorum idest iudicum , in medio autem Deos diudicat.Solet denique eadem ratione comparari iudex sensui communi, qui ut rectè iudicet de obiectis omnium aliorum sensuum nullum habet sibi proprium & peculiare obiectum:Et multò commodius priuato cuique sensui, qui vt rectè iudicet de suo sensibili,caret illo sensibili circa quod versatur,vt pupilla oculi, quæ omni colore caret, vt omnium colores percipiat & discernat,aliter enim si aliquem priuatum colorem haberet sibi natum, omnia viderentur ei esse illius coloris , quia ille intus existens omnes alios redderet sibi similes, ita iudex omnia priuato affectu carere debet erga aliquam partium vt rectè & iuste merita vtriusque discernat,aliter sicut color intus existens in occulo si aliquem occulus haberet innatum , prohiberet extraneum.ita si iudex esset affectus ad actorem, ille affectus existens in iudice prohiberet ne merita rei rectè discerneret , & è conuerso. Denique sicut passiones existentes in appetitu impediunt rationem ne rectè iudicet circa materiam temperantiæ, fortitudinis, & aliarum virtutum , propter quod diximus virtutes comprimentes illas inclinare , & disponere rationem ad rectè iudicandum,ita quoque in materia iustitiæ, si appetitus & animus iudicis passionibus odij,amoris,cupiditatis, uel similibus affectus sit,impedient ne ratio rectè circa talem materiam iudicet.

Secunda conditio quam exigit D.Tho.vt iudicium rectum sit est authoritas in iudice,aliter iudicium peruersum erit & usurpatum, ac Pec.Mort.ex suo genere. De qua priuatim aget.ar.6.

Tertia est vt seruet leges & rectitudinem prudẽtiæ,quæ consistit in eo ut seruentur debitæ circunstantiæ loci,temporis & personarum, non enim quauis die & quouis loco ferendum est iudicium nec quæcunque personæ admittendæ sunt in actores aut testes, nec quæcunque inditia uel probationes,sed seruandæ in omnibus debitæ leges,& regulæ. Huius conditionis defectus potest esse Pec. Mor. vel venia.Si iudex prætermittat circunstantiam grauem iuris, ex cuius omissione grauis aliqua iniuria vel nocumentum sequatur alicui parti,est Mort. quod si leuem & quæ parum referat erit venia.De quibus pt uatim agemus q.67. & sequen. in quibus disputabimus cum D.Thom. de omni iniustitia es iniquitate quæ potest committi in iudicio.

Hæ tres conditiones sic explicatæ sic se habent, vt Prima sumatur , vt ex dictis constat) ex parte finis, Secunda ex parte agentis seu subiecti. Tertia verò ex parte mediorum, Ita ut vt sicut finis est præstantissimus in quaque re, ita et prima harum conditionum sit omnium præstantissima,& quæ potissime iudici curanda est. Has tres conditiones egregiè , & optime indicauit Hietro sacer . Moisi. Exod.18.dicens illi.[Prouide de omni plebe viros sapientes,& timentes Deum, in quibus sit veritas, & oderint auaritiam,& constitue ex eis tribunos,& centuriones,& quinquagenarios,& decanos,qui iudicent populum omni tempore,&c.]In illis enim uerbis timẽtes Deũ & in quibus sit veritas expressit primam conditionẽ, Qui enim timet Deũ Ecclesi.15.faciet bona,& qui continens est iustitiæ apprehendet illam,Imò,& nomen veritatis in scrip.sacra iustitiã dicit & æquitatẽ,Timẽs itaq; Deũ,& veritatis ac æquitatis amator iuste & cum æquitate cuiq; ius suum reddet.Secũdam conditionem iuxta Cayet.expressit in illis verbis sapientes,quia in multis codicibus inquit Cayet.loco istius vocis legitur potentes , quamuis vt recte explicat Origen.dicitur ibi potentes ingenio quod idem est quod sapientes sed exprimitur apertè ista secunda conditio in illis uocibus,tribunos,centuriones,decanos, quæ apertè dicunt munus & officium ac authoritatem publicam sumpta autem sunt nomina ista ab officijs militaribus, quę nõ committuntur nisi viris strenuis,& ualẽtibus virtute, quia iudices in exequendo suo munere strenuos & fortes esse oportet,non pusilanimes,aut timidos,iuxta illud Ecclesi.7. Noli quærere fieri iudex nisi ualeas uirtute dirupere iniquitatem.Tertiam denique conditionem indicauit in illis verbis,& oderint auaritiã, i. oẽm humanũ & prauum affectũ ignorẽt,Meminit aũt peculiariter auaritię, quia cũ hæc sit quæ potissime euertat iudicia, hac esclusa cæteri oẽs affectus excludunt.Ideo Exo.23.hoc maximè cõmẽdatur, Ne accipias munera . q̃ et execãt prudẽtes & subuertũt uerba iustorũ:Eadẽ uerba reperiũtur. Deut.16.Et Ecclesi.20.Xenia & dona execant occulos iudicium , & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum.Abundat his Scrip.Sacra. easdem conditiones pręstantissime fuit cõplexus sanctiss.il le rex Iosaphat.2.Paralyp 19.quando iudicibus à se constitutis explicans quod sit iudicũ munus & quales ipsos esse oporteat, dixit:Videte quid facitis non enim hominis exercetis iudiciũ,sed Domini,& quodcunque iudicaueritis in uos redũdabit:fit ergo timor Domini vobiscũ, & cũ diligẽtia cũcta facite, non enim est apud dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio uel munerum. facile est singulas in his verbis deprehendere.

Circa solutionem quam habet hic D.Thom.ad 3.offert. se optima,& grauis controuersia.

AN IUDEX QUI EXISTENS in Pec.Mort.iudicat,peccet mortaliter.

IN hac controuer.imprimis Vuicleph , vt refert Alphon. de Castro.lib.9.contra hæreses in uoce Potestas Ecclesiastica asseruit quoscunque qui existentes in Pec.Mortali. iudicant peccare Mortalr. Ratio eius erat , quia omnis iurisdictio & potestas tàm Ecclesiastica quàm Ciuilis fundatur in gratia,& amittitur per pec.mor. & ita iudex qui existens in mort.attẽtat iudicare,cum nullam tunc habeat iurisdictionem,exercet iudicium u surpatum , quod ut uidebimus ar.6.est mort.Sed hæc opinio est error, non qua parte dicit iudicem qui existens in mort.iudicat, peccare mortalr.cum hoc multi catholici doceant, nec prope-

rea dicantur errare, sed qua parte dicit omnem iurisdictio oem uiti gratia & amitti pec. mor. Est enim apertè contra illud Christi Matth. 23. [Super cathedram Moysi. &c.] Vbi iudices illos & prælatos sinagogæ docet apertè fuisse iniquos, cum dicat de ipsis, [Secundum opera eorum nolite facere, Sed retinere nihilominus suam iurisdictionem, & potestatem, cum dicat, [Omnia quęcunq; dixerint uobis facite. Et ita fuit códénatus iste error i Cóc. Cóstátiéfi sess. 8. c. 15. vide Th. Vualdésé tom. 1. li. 2. ca. 81. & To. 2. li. 1. c. 8. Castrum loco citato & quæ habetur infra.

Excluso hoc errore. Alexan. Alen. referente Syluest. in verbo Iudex. 1. §. 7. sensit quemcunque iudicem tam secularem quàm Ecclesiasticum qui existens in mort. profert iuditium, peccare Mortale. Etate D. Thom. eadem opinio fuit maximè recepta, & cómuois inter Theologos quo ad iudicem Ecclesiasticum, adeò vt illi subscripserit idem D. Thom. in 4. dist. 19 q. 2. ar. 2. quæstiune. 2. idem tenuit Palud. in. 4. q. 19. q. 3. quem sequitur Siluest. in verbo Correctio. §. 19. Probatur hæc opinio D. Pau. Rom. 2. agens cum iudice peccatore ait: [In excusabilis es o homo omnis qui iudicas, in quo enim altum iudicas te ipsum condemnas, Ex quo loco sic argumentor. Nemo condemnatur nisi propter pec. mor iudex ita iudicans condemnat se ipsum per tale iuditium, ergo sic iudicare pec. mort. est.

Secúdo Cap. Quæsitum. De tempor. ordinandorum habetur. Admonendos esse sacerdotes sub interminatione diuini inditij oe existentes in pec. Mor. ministrent in ordini bus suis. Ergo, & iudices saltim Ecclesiastici iudicantes in Mort. peccabunt mortalr. Probo consequen. Tota ratio ob quam sacerdos qui existens in mort. ministrat, peccat mortalr. hæc est, quia in ordioatione accepit peculiarem & propriam gratiam ad illa munia sui ordinis digne exercenda, quam Deus qui nihil frustra confert non exhibuisset ni si oporteret illa in gratia excercere, quo fit vt exercens illa sine gratia sacrilege agat, & peccet mortalr. Sed iudicibus maximè Ecclesiasticis datur quoque peculiaris quædam, & propria gratia ad sua munera rectè exercenda, Ergo iudicantes sine illa, quod faciuot quando iudicant existentes in mort. peccat mortalr. Maior certissima est & communis inter Theologos. Minor probatur Nume. 11. vbi illis 72. fenioribus assumptis à Moise ad iudicandum populum dicitur Deus dedisse de spiritu Moisi idest gratiam ad iudicandum sicut habebat Moises. Vnde in testimonium gratiæ & donorum spiritus sancti quę tunc acceperunt, sicut & Moises prophetarunt statim, Sauli quoque 1. Reg. 10. dixit Samuel quando vnxit ipsum in principem, & iudicem Israelis. Insiliet in te spiritus Domini, & propheta bis, & mutaberis in uirum alium.

Tertiò minister debet se similem exhibere præcipuo agenti, aliàs offendit grauiter præcipuum agentem, & abutitur illo ministerio. Iudex ex B Pau. Rom. 13. est minister Dei, eius vices & officium exercens, ut dixit Iosaphat loco pauloante citato, existeos in peccato, & in eo iudicans Deo maximè dissimilis est, eiusquè ministerio abotitur, illum ergo grauiter offendit, mortaliterquè peccat.

Quartò. Officium iudicum Ecclesiasticorum est sanctú, sicut & sancta omnis spiritualis functio, qualis est quæuis Ecclesiastica, officium autem sanctum & spirituale sancte exercédum est & à viris sanctis, sicut iusta iuste exercenda sunt, iuxta illud leuit. 19. Iuste iudica proximo tuo. Et quod iustum est iuste exequeris. Vnde antiquitus in ordinatione sacerdotum & consecratione Episcoporum clamabatur Sancta sancte, Ergo qui iuditia Ecclesiastica in mort. exercet & non sancte, mortalr. peccat.

Denique quemadmodum in naturalibus ioter agens, & patiens debet esse dissimilitudo, alioquin nunquam sequeretur actio, ut calidum vt 10. non potest agere nisi uel io frigidum uel incalidum vt 5. non autem in calidum vt 10. quia cum hoc nulla est dissimilitudo, ita quoque in moralibus debet esse dissimilitudo inter iudicem qui est velut agens, & inter illum quem iudicat de aliquo delicto, qui est uelut patiens, vnde sicut bonus nó potest iudicare bonú. quia nulla est iter eos dissimilitudo, ita nec malus malú. Quæ omnia confirmare uisus est Christus Ioan. 8. quando accusantibus illam adulteram dixit, [Qui sine peccato uestrum est, primus in eam mittat lapidem. q. d. illum debere iudicare uel punire delinquentem qui omni caret delicto.

Oppositú docet hic D. Tho. ad 3. & supra q. 35. ar. 5. & 3. p. q. 64. ar. 6. vbi apertè rettactat opinionem quam iunior habuit in 4. Sentit enim omnibus his locis, existentem in peccato mor. occulto non peccare mortalr, eo quod existens in statu peccati iudicet. sed peccare tantum mortalr. si existes in pec. publico iudicet, quando sequitur scandalum, nec distinguit inter iudicem Ecclesiasticum aut secularem, sed de omnibus loquitur in uniuersum, & eodem modo. Eandem sententiam sequuntur Cayet. in opusculis tom. 3. q. speciali de usu rerum spiritualium, vbi breuiter & eruditè tractat hanc controuersiam, non solum de officio iudicis, verumetiam de quacunque alia functione Ecclesiastica & spirituali. Mag. Soto lib. 3. de iust. q. 4. ar. 2. & omnes racentiores Thomistę. Vnde sit.

PROPOSITIO PRIMA.

Iudex existens in pec. mor. occulto quantumuis graui, non peccat mortalr. eo quod existens in illo iudicet, siue sit iudex Ecclesiasticus siue secularis.

Intelligenda est hæc propositio modò ex illo peccato nó efficiatur suspensus aut excommunicatus, nam si pecca tum illud afferat secum talem censuram, durante illa impeditur ab vsu sui offitij & authoritatis, perindeque tunc se habet, ac si nullam haberet.

Probatur iam conclusio. Iudex hic & si existat in peccato, ferendo tamen sententiam iustam seruat omnes conditiones necessarias in iudicio recto, ergo non peccat iudicando. Antecedens patet, nam imprimis habet authoritatem ad iudicandum, quia illam non amittit per peccatú, & oppositum est error, vt vidimus, habet etiam inclinationem iustitiæ. quia vt supponimus iuste iudicat, seruatque æqualitatem quam debet, reddendo voicuique parti suum ius, habet etiam peritiam iuris, cognitionem causæ, & quęcunque prudentia exigit ad rectè & iuste iudicandú, constituimus enim solam gratiam iustificantem ipsi deesse, Consequentia uerò perspicua est, quia ubicunque repentur omnia necessaria ad rectum iudicium, nec miscetur aliquod obiectú distinctú, quod si malú, & obiectú peccati, iudiciú illum poterit quidá exerceri sine merito ex defectu gratiæ, nó tamen erit peccatú. Et hác sententiá habet apertè D. Augus. sermone Domini in monte lib. 2.

Secundò. Si ex solo defectu gratiæ iudicium esse pec. mort. licèt se cundum se sit rectum, & iustum, omnes iudices infideles & pagani cum careant fide, & gratia peccabát mortalr. quoticscuque iudicabant, oppositum autè docet D. August. sparsim in libris de Ciuit. Dei. Vbi varijs in locis laudat iudicia Romanorum, tanquam iusta, & optima, ac laude digna.

Tertiò iudicium iustum & rectum iudicis existentis in peccato perinde se habet ac quiuis alius actus materialiter bonus, elicitus ab aliquo peccatore, sed actus secundú se moraliter bonus non est peccatum, quia fiat à peccatore, nisi misceatur illi aqua turpis circunstantia: Ergo neque iudicium in quo seruantur omnes debitæ leges iusti & recti iudicij, e st peccatum, eò quod fiat à peccatore.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iudicare in peccato mor. occulto non est peccatum, neque ueniale.

Haec est contra Mag. Soto & nónullos recétiores iudicátes peccare istú iudicé saltim venia. qa est quædá indecentia vt minister Dei in peccato mort. existens exerceat ministerium illud, probatur nihilominus nostra conclusio eodem modò quo præcedens, quia iudicium quod

quod exercet iste iudex (ut constituimus) habet omnem rectitudinem iusti iudicij, estquè uelut quiuis alius actus moraliter bonus, alius autem actus moraliter bonus, & cui nulla deficit circunstantia, quæ desideratur ad bonitatem moralem, non est peccatum neq; venia. quia fiat ab existente in peccato. Et confir. qui corrigit fratrem vel subditum quem debet corrigere, non peccat quia ipse existat in aliquo peccato occulto: nec D. Thom. aut aliquis Doctorum requirit, ut correctio fraterna siue fiat à fratre siue à superiori, fiat ab existente in gratia, vt videre est q. 33. art. 5. Ergo neq; iudex cum teneatur ex officio iudicare, & postuletur à subditis, vt exerceat suũ munus erga ipsos, peccabit, quia iudicet existens in peccato, cum alias seruet, quæ debet, vt rectus iudex.

TERTIA PROPOSITIO.

Si iudex existat in peccato publico, ratione cuius iudicia ipsius offerunt scandalum populo, & venit iustitia in uilipendium, peccat mortal. sic iudicando.

VErbi gratia, qui iudicat, vel punit peccatores quibus ipse similis est, vel forsan peior, vt publicus adulter iudicans concubinarios, publicus vsurarius puniens fures, tales iudices tenentur sub mortali, aut dimittere officium, aut cessare publice ab illis delictis.

Patet: Scandalum, ex suo genere est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto persona illud offerẽs magis patet omnium oculis, & est velut ciuitas supra montem posita, magisq; nocebit suo scandalo Reipub. Sed iudex, qui iudicat peccata eadem, quæ ipse committit, est cæteris scandalo, conquerentibus omnibus punire illum eadem, quæ ipse committit, uenitque iustitia in contemptum, cum videant ciues illam non habere eandem uim in iudice, quam habet in alijs, sed crimen quod in alijs est capitale, in iudice manere impune, quæ omnia experiẽtia docet, quàm nociua sint bono communi. Ergo.

Tùm etiam incitatur vulgus ad committenda, quæ in iudicibus intuetur, sperans iudicem similia perpetrantem futurum sibi mitem: Et confirmatur: Iudex quicunque tenetur ex officio, & ex iustitia commutatiua corripere quantum in ipso est sibi subditos, & adhibere omnia media necessaria ad eorum correptionem, existens autem in peccato publico, & scandaloso reddit se ineptum ad corripiendos & emendandos subditos, quia correctio existentis in tali peccato inutilis potius est, & offensiua, quàm alicuius effectus, reddere autem se ineptum ad ea, quæ tenetur ex officio non minus est peccat. mort. quàm illa non præstare, imò grauius, quia qui non præstat hodie peccat quidem hac vice, sed præstabit illa die sequenti, qui verò reddit se ineptum nullo die præstabit, nec præstare valebit durante illo defectu, a quo redditur ineptus. Deniq; cum iudex sit regula aliorum, cui incumbit operationes inferiorum dirigere, quod pręstat quando iudicat, & profert sententias. Si iudicia eius scandalosa sint, & contemptui ob peccata similia, quæ publicè committit, quomodo valebit recta regula esse, aut operãtes ciuium dirigere? Vnde cum adeo desit per talia peccata suo muneri, iudicat, & munus iudicis velle exercere existendo in illis, grauis culpa est.

Quod si dixeris. Vt docent D. Thom. interpraetes supra q. 33. art. 5. Nemo tenetur respicere, & pœnitere, vt alium corripiat. Ergo neq; iudex: Fallax est illatio, differunt enim plurimum opera charitatis, & iustitiæ, illa enim nemo tenetur impendere nisi cum adest facultas, & oportunitas, nec tenetur aliquis quęrere facultatem ad illa exercenda, vt pauper non tenetur ad quærendas diuitias, quas largiatur egentibus: nec vir imperitus tenetur comparare sibi scientiam, vt alios doceat, ad opera autem, quæ aliquis ex officio, & iustitia tenetur exercere, debet quærere facultatem ad illa commodè præstanda, aut cedere illi officio. Vnde cum iudex teneatur ex officio, & iustitia iudicare eo modo quo vtilitas reipub. exigit, tenetur ex eadem iustitia se reddere idoneum, ut iudicium, quod profert sit utile,

& proficuum, & cum tale esse non possit nisi cessante illic scandalo, tenetur, aut mutare mores, vt scandalum illud cesset, aut renuntiare officio.

VLTIMA PROPOSITIO.

Si ex peccato iudicis quamuis publico nullum sequatur scandalum, aut contemptus iustitiæ, quia in eo existens iudicet, non peccat mortal. iudicando.

Verbi gratia est iudex auarus auaritia omnibus nota, & quæ sit pec. mort. quia sic auarus suspendat furem, vel homicidam nullum est scandalum, vel vilipendium iustitiæ, potest absq; vllo peccato exercere ista iustitia. Ratio est aperta: quia existens in peccato mort. & iudicans ideo peccat, quia sic iudicans est alijs scãdalo, redditq; iustitiã contemptibilem, quando ergo ex peccato ipsius nihil horũ accidit, non peccat.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum dico agere ibi D. Paulum de iudice peccatore publico, puniente in subditis eadem crimina, quę ipse publicè etiam committit, subdit enim, [eadem facis, quæ iudicas.] Vel dico cum D. Thom. hic ad 3. condemnare ibi non summi, quasi dicat iudicem sic iudicantem committere nouum peccatum, propter quod sit condemnandus, sed in hoc sensu, quod exerceat actum quo ostendit se dignum condemnatione, nam si punit adulterum, & ipse mechatur, eo ipso quo illum punit, ostendit se dignum quoq; esse, qui puniatur, cum eadem faciat, quæ punit. Solet enim scrip. vti hac voce condẽnare pro eodem quod est ostendere condemnabilem, ita Christus Matth. 12. [Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Idest ostendent eam condemnabilem.

Ad secundum. Dico ministrãtem in sacris in pec. mort. peccare mortal. quia exercet munia ordinis ad quæ in susceptione illius ordinis est consecratus, & vna cum consecratione recepit peculiariter gratiam iustificantem, ad illius ordinis ministeria dignè exercẽda, quo fit, vt nisi exerceat illa existens in gratia, peccet mortal. Dixi vna cum cõsecratione recipere gratiam. nam sola receptio gratiæ nisi vna cum illa fiant consecratio ministri, non obligat ad id: vt in matrimonio in lege Euangelica cum sit verè sacramentum datur gratia nubentibus ad rectè exercenda munera coniungij, nec propterea peccant, si illa exerceant nõ existentes in gratia, quia non receperunt gratiam vna cum consecratione, ministri autem Ecclesiæ vtrunq; simul recipiunt, quod non est in iudicibus, ad exercenda enim iudicia fori siue Ecclesiastici siue secularis non datur ordo neq; aliquis consecratur, quia ista iudicia nituntur soli iurisdictioni, quam potest habere electus, & non consecratus, imò & mere secularis, propter quod neq; ad ea exercenda datur gratia, neq; exigitur sub pęna peccati, vt fiant in gratia.

Ad locum illum ex numer. dico ibi nomine spiritus non intelligi gratiam iustificantem sed gratiam gratis datam, & quoddam bonum diuinum maioris scientiæ, prudentiæ, & concilij ad gubernandum, & iudicandum, quod donum vocatur ibi spiritus, & propheta, fuitq; illis visibiliter collatum ex peculiari priuilegio, tum propter merita, & orationem Moisi, tum vt haberentur iudices illi in pretio apud promiscuam illam multitudinem duræ ceruicis, quæ solita erat rebellis esse, & contumax suis iudicibus, eodem modo explicanda sunt, quæ afferunt de Saule, & similia, quæ possunt in sacris literis occurrere.

Ad tertium respond. Cum Cayet. hic & in illo opusc. citato, vt iudicium sit omni ex parte perfectum, & optimum illud exigi, vt minister sit similis præcipuo iudici Deo, cuius est minister at vt sit rectum nec sit peccatum, sat est sit similis illi, in eis quæ sunt propria, & necessaria recto iudicio, nempe, vt seruet leges illas, & conditiones iusti iudicij, quas potest obseruare, etiam si existat in pec. mort.

Ad quartum. Cum dicitur officium iudicis sanctum esse

distinguendum est:si intelligat sanctum idest consecratum vel coosistens in consecratione propter quod debeat exerceri in gracia,negandum est,vt constat ex dictis. Si uerò intelligat sanctum idest bonum opus & studiosum verum est,sed ex eo non sequitur peccare mortal.exercentem illud in peccato,quia potest facere opera moraliter bona, & exercere actus virtutis quo ad substantiam actus, qui licèt nō sint meritorii,sed neque erunt peccata ex defectu gratiæ,nisi aliqua mala circunstantia vitientur.

Ad vltimum dico:optimè doceri illa similitudine ex naturalibus petita quantum expediat morum honestas in iudice,non tamen concludi necessariò illum studiosum esse debere,vt iudicet, sed sat est sit studiosus, uel reuera vel in ciuium æstimatione,ne iudicia eius scandalo sint,uel in contemptum iustitiæ. Coofirmo hæc,quia si similitudo illa efficax esset.eadē ostenderes judicem peccatorē nō posse judicare,sicut nec agens aliquod naturale potest agere nisi in dissimile,iudicem verò priuari potestate judicandi per peccatum,error est vt vidimus.

Ad verba Christi:Qui sine peccato uestrum est,&c.Respond.verba illa nō dicere peccare mortaliter,iudicem qui cum existat in peccato alium punit,sed ita decere,nō quidem decentia quæ obliget sub mort.vel venia.sed decentia quæ dicit optimam,& omni ex parte perfectam executionē lui officij.Vel dico Phariseos & illos qui mulierem illam Christo obtulerunt condemnandam fuisse publicos peccatores,vt coostat ex Euangelio in alijs generibus criminum,cum publicè abundarent dolis,rapinis,& alijs grauioribus,huiusmodi autem optimè à Christo illa via eiclusi sunt & prohibiti à iudicio.

Ad argum.Mag.Soto & aliorum qui volunt peccare venialiter existentem in peccato occulto vel publico quando iudicat, etiam si nullum sequatur scandalum vel contemptus iustitiæ .Tùm quia est quædam indecentia, tùm verò quia est quædam hypocrisis,& mendatium illud iudicium,quia puniens peccatorem simulat se iustū, & odio habere peccata.Respon.esse quidem iodecentiam quæ dicit imperfectionem actus, quia esset omnino perfectum iudicium, si ex parte iudicij seruarentur omnes illæ conditiones iusti iudicij, & ex parte iudicantis esset à subiecto existente in gratia, quæ perfectio in hoc casu de quo agimus deest,non tamen esse indecentiam quæ sit peccatum aliquod mort.vel venia,cum ad nihil aliud teneatur iudex præcepto,quàm ad iuste judicandum, & citra scandalum ac contemptum iustitiæ. Nec hypocrisis aut mendatij in hoc caso arguendus est,quia licet punitio delinquentium prima facie illud videatur ostendere,ipse verò non iudicat ob hunc finem vt habeatur, sed vt suo muneri satisfaciat cum iniustitia & æquitate, vnde cum tale iudicium sit indifferens ad hunc vel illum finem,non est mendatium nec simulatio culpabilis,sicut non mentitur qui simulat fugam tempore belli.cum possit vti illa in debitum finem sicut,& alijs artibus bellicis.

ARTICVLVS III.

An iudicium ex leui suspitione ortum sit pec.

IN explicando hoc artic. qui difficilis satis est, proponemus prius obseruationes,& conclusiones iuxta mentem D.Tho deinde easdem diffusius & priuatim explicabimus.

Primum igitur duo hic statuit D.Thomas,unum est suspiciones & iudicia temeraria ex triplici radice oriri, primò ex iniquitate & deprauatis moribus ipsius iudicantis, qualis enim vnusquisque est, tale fert de alijs iudiciū, vnde fuit vetus paræmia.[Latro ex suo pede alios metitur, Et Ecclesi.10.]In uia stultus ambulās cum ipse sit insipiens, omnes stultos stimat.Secundò: ex odio & liuore animi: sicut enim quos diligimus iudicamus studiosos, [Quia charitas operit multitudinem peccatorum,]Ita & de his quibus mala optamus,male quoq; facile opinamur Sunt enim voluntas & intellectus potentiæ ita vicinæ vt facilè vna aliam ad se trahat. Tertiò ex longo usu, & experiētia rerū,qua de causa senes vt docet Ari.2.Rethor. sūt maxime suspiciosi.

Alterum quod statuit D.Tho.est. Tres esse suspicionis gradus,Primus inquit est suspicionis leuis, & temerariæ. Quando non certo credimus uitium proximi,sed suspicamur tantum, dubitantes an ita sit, Secundus quando iam non suspicamur & hesitamus tantum,sed certo indicamus & credimus ita habere,Tertius quando tali iudicio existente in animo procedit iudex ad condemnationem uel punitionem illius. Primus gradus ex his est suspicio.2.iudic.ū temerariū.3.iniuria,& iniquitas.His positis est D.Thom.

CONCLVSIO PRIMA.

Suspicio leuis uiso aliquo indicio,ex suo genere peccatum est,sed uenia.

PRobatur prior pars, Vnusquisque suapte natura gaudet hoc iure,vt quamdiu delicta eius non constāt oia legitima optima de ipso existimatio habeatur,nec vocetur in dubium, per quamcumque autē suspicionem & si leuē existimatio illa desinit iam esse optima, & uocatur in dubium in animo ita(suspicantis,& non legitima via cum oriatur ex leuibus iudicijs.Ergo per talē suspicionē leditur illud ius naturale proximi & cōsequēter est peccatū ex suo genere. Secundò omnis occasio peccandi propria culpa accepta peccatum est saltim ueniale, qui male suspicatur de proximo suo ex leuibus indicijs,culpa sua & non proximi exponit se periculo contēnendi illum, imò & iudicandi temere quod incepit suspicari, & consequenter contenendi illum tanquam malum & reprobum, & tandem infamandi, quæ omnia sunt peccata, Ergo.

Probatur altera pars. Primò quia peccatum quod non tollit amicitiam inter viros prudentes cum non destruat charitatē proximi(vt sępe diximus)veniale tantum est, leuis autē suspicio & quæ vlterius non progreditur, potest etiā haberi de amico manēte nihilominus uera amicitia,& beneuolētia:Imò sæpe visis aliquibus indicijs suspicamur, & timemus ne amicus aliquid mali cōmitat,vt eum admoneamus, qđ in alio qui amicus nō est,nō curaremus. Ergo. Secundò:in huiusmodi suspiciones leues sicut & in alias tentationes quæ oriuntur ex fragilitate humana incidunt frequēter homines, etiam iusti & timorati,vt docet D.Au. in 4.cap.1.ad Corint. Ea autē in quæ etiā iusti frequenter incidunt ex fragilitate humana, omnium Theologorum consensu venialia sunt ex suo genere. Denique damnum quod per huiusmodi suspiciones infertur proximo leue est & exiguum, & cōsequenter veniale.Dixi ex suo genere, qa ex causa potest etiā leuis suspicio esse pec.mor. non vt suspicio sed vt actus ꝓcedēs à tali causa: ad ꝙ explicādū. Sit

CONCLVSIO SECVNDA.

Suspicio ex leuibus quidem indicijs orta, sed ex usu & experientia rerum.pec.uenia.tantum est, orta autem ex prauis moribus ipsius suspicantis,uel ex odio & liuore est pec.mort.

PRior pars constat eodem modo quo præcedens cōclus. Senes enim & qui multū habent rerū vsū suspicantur multa, experiētia quā habēt in tales suspiciones ipsos inducente,de suis etiā amicis,manente nihilominus eadē amicitia & amore inter ipsos;incidunt que propter ea quę experti sūt in istis leues suspiciones sicut & in alias tentationes quotidianas.Secūda pars ꝓbatur.Quia metiri proximum ex suo pede in materia mortali ex leui indicio, & non sufficienti,verbi gratia,ex leui indicio suspicari illum ingredi domum vicinæ ad fornicandū,quia tu alias ingrederis ad tale delictū grauis culpa est,etiam si leuiter suspiceris,quia propter tuos deprauatos mores ita suspicaris. Similiter suspiciones uel leues, & cū aliquo indicio, leui

orta

eritz tamé ex prauitate, vel odio quem aio habet, qui ita su spicaf, sunt actus malitiæ mort. & consequenter pec.mort,

CONCLVSIO III.

Iudicium temerarium quo ex leuibus iuditijs mali de proximo certo iudicamus, pec.mort.est ex suo genere.

PRobatur. Proximus habet ius naturale, vt de illo benè opinemur, nisi oppositum legitimè constet, iudiciũ autem temerarium de quo hæc tertia cōclus. expoliat omnino proximũ isto iure in se adeò graui qualis est bona opinio, cum per tale iudicium, iá non velet illam in dubium, sicut ille, qui solum suspicatur, sed eá omnino destruat, malum de proximo certo credens, infert ergo illi per iudiciũ grauem iniuriam, grauis autem iniuria contra proximum pec.mort.est. Et confirmatur: quia qui ita iudicat non potest non contemnere illum proximum, & odire eum vt pec catorem, quod est inferre ei graue nocumentum, & iniuste, cum fiat ex læui iudicio.

Secun. Tentatio in principio venialis, sed cui oportet resistere ex præcepto Christi, si illi non resistatur, sed adhibeatur consensus in materia graui efficitur mortalis, huiusmodi iudicia in principio sunt suspitiones læues, & veniales, sed reijciendæ ex præcepto illo Christi Matt.7.[Nolite iudicare,&c.] Suntq; in materia graui qualis est optima opinio fratris, quando ergo transeunt à suspitione in iudiciũ, eum sit assentiri tẽtationi, cui resistere oportebat, sunt pec. mort. Vnde D.Aug.loco cit.[Etsi suspitiones, inquit, vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen i. definitiuas firmasq; sententias continere debemus.] Dixi quoque in hac tertia conclus.ex genere suo, quia possunt ẽt ista iudicia temeraria esse peccata venia. 1.ex læuitate materiæ, quamuis enim temerè iudicem, & certo credam proximum malè agere, si tamen malum illud læue fit, cũ ex tali iudicio læuissimè opinio ipsius apud me lædatur, læue illi nocumẽ infero, & consequenter læuiter ego pecco. 2. ex imperfectione actus, vt cum huiusmodi iudicia, & assensus fiunt subitò, & ante plenam deliberationem: vt cum quis aliqua re non planè bona oculis obiecta subitò rapitur ad dubitandum, vel suspicandum, vel etiam certo iudicandum malum de pximo, sunt omnes illi assensus pec.venialia. Sunt enim velut primi motus nõ plenè voluntarij, nec deliberati: sed præueniẽtes rationem. Vtamur exemplo familiari: vidi puellam loquentẽ cum iuuene, iudicaui statim aliquid mali, sed non plenè animaduertens quid agerem, neque id alicui significaui, paulò post in me reuersus, & animaduertens post se illos aliquid etiam boni inter se colloqui, repello statim illud iudicium, non est pec.mort.quia cum non plenè deliberauerim, imò statim perspectà, & considerata illud iudicium à me executiam, nec sequitur ex eo contemptus proximi, nec ei grauiter noceo, sed parũ, & læuiter. Vbi obseruandum est, cõmuniter talia esse iudicia in quæ viri probi, & timorati incidunt, nẽpe repentina, & similia primis motibus, propter quod de huiusmodi nõ debent esse anxij, neque nimium soliciti. Vbi ad pacandas eorum conscientias sit regula. Quando pœnitens, accedit dubius an iudicium, quod fecit fit pec.mort.vel venia.aut iste pœnitens est timoratæ conscientiæ, & qui solet sibi cauere à peccatis, aut agnoscitur esse conscientiæ parum timentis Deum. Rursum prior ille accedens dubius, aut est ex æquo dubius, aut inclinat magis in vnam partẽ quã in aliam. Si declinat magis in hanc partẽ se deliberatè iudicasse temere de fratre suo, accuset sub illa formidine quasi de pec.mort. Si verò declinat in oppositam, nempe verisim lius sibi videri iudicium illud fuisse repentinum, & sine deliberatione, aut est ex æquo dubius, accuset se tantum de veniali, & confessarius admoneat illũ pacato aio esse debere, certioremq; reddat similia iudicia ab que dubio esse venialia. Quod si fuerit conscientiæ parum timentis D:um, si declinet in eam partem, vt verisimilius iudicet fuisse iudicium illum repẽtinum, accuset se, vt de venia, sub formidine, & cum ea conditione se dolere si forsan peruenit ad mort.quod si in oppositam, vel sic ex æquo dubius, accuset se, vt de mortali, quamuis cum aliqua etiam formidine, quia in huiusmodi hominibus solent communiter hæc iudicia esse peccata mort. quãuis aliquando, sed rarius possint esse venalia.

CONCLVSIO VLTIMA.

Procedere ex iudicio temerario, vel suspitione ad condemnandum, vel puniendum sic iudicatum est peccatum mort. grauissimum, & cum debito satisfaciendi omne damnum illatum.

COnclus. hæc apertissima est, cum sic iudicans noceat pximo, & cũ graui iniuria, de qua copiosius infra q.67. Circa hanc ar. nonnullæ sese offerunt controuersiæ con scientijs fidelium plurimum vtiles. Prima est.

AN IVDICIVM TEMERARIVM purè mentale, quod non profertur exterius neque egreditur ad conuitium, contumeliam, vel infamiam sit pec.mort. vel co solo quod mente concipiatur?

DIuus Thom. in 3.conclus. hic posita habet apertè partem affirmantem. Existunt tamen in oppositum nonnulla, quæ faciunt rem difficilem. Primò si huiusmodi iudicium esset peccatum, ideo profectò esset, quia grauiter noceret proximo, nam læue nocumentum, vt sæpe diximus, veniale tantum est, at per huiusmodi iudicium nõ nocemus grauiter proximo. Ergo: Probatur minor: omne damnum quod infertur proximo, aut infertur ei in spiritualibus vt in gratia, & virtutibus, aut in corpore ipsius, aut in honore, & fama, aut in bonis, & diuitijs, sed iudicium temerarium, quod sola mente concipio, & tacitus apud me retineo, nec alicui aliquo modo indico, perspicuum est in nullo istorum proximo nocere: Ergo. Sed dices noceo illi cum sinistram de eo apud meipsum opinionem concipiam. Contra. Hoc nocumentum non est graue, sed leue: patet, quia si cut, qui publicè, & apud plerosq; malè audit, parum illi refert, quod ab vno, vel altero studiolus habeatur, ita qui publicè, & apud omnes benè audit, quod ame solo, & interius apud meipsum improbus iudicetur, exiguum illi damnum est, & nulla fere honoris iactura.

Secundò si huiusmodi iudicium esset pec.mor.esset certè prohibitũ aliquo iure, naturali quippe, vel diuino, at neutro horum prohibetur. Non iure naturali, quia hoc ius solũ prohibet sub mort.grauia damna proximorum, constat autem ex præced.argum. huiusmodi iudicium leuiter tantum nocere. Neq; prohibetur diuino, nam si alicubi prohiberetur certè illo verbo Christi Matth.7.[Nolite iudicare, &c.] At eo loco Christus non prohibet iudiciũ temerarium internum, sed iuxta D.Hiero. reprehendit illos, qui grauiora committentes arguunt, & condemnat fratres, qui in læuiora incidunt, quo circa subiunxit, [Hypocritas vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides, eijce prius trabem de oculo tuo, &c.] Vel iuxta D. Chrysost. in imperfecto, prohibet ibi Christus vlcisci iniurias, & postulare vindictam apud iudicem, q.d. ne iudicio contendatis contra fratres vestros, & nõ contendam cõtra vos iudicio extremo, cui expositioni maximè fauet, quod istis verbis apud Lucam c.6.statim addidit Christus, dicẽs. [Dimittite, & dimittetur vobis.]

Tertiò. Si hoc iudicium esset pec.mort.esset profectò cõtra iustitiam, sicut & rectum iudicium pertinet ad iustitiã, at non est, probo, iniustitia sicut, & iustitia versatur circa operationes externas, & res directè, & per se, at iudicium priuati hominis temerarium, & internum non versatur circa aliquas operationes exteriores, nihil exterius facit, vt docet hic D. Thom. hoc siquidem tantum conuenit iudicio superioris. Ergo.

Et confirmatur. Si iudicium interius priuati hominis ordinaretur ad aliquam exteriorem operationem, certè ad hanc, nempè ad pronunciationem vocalem, & externam il lius interni iudicij mente concepti, hæc autem externa & vocalis pronunciatio nō pertinet ad iudicium temerarium, sed ad detractionem. Quo argumento non solum probatur iudicium temerariū priuati hominis non esse pec. mort. verum etiam nec iudicium temerarium, & interdum principis vel iudicis, quia ista duo iudicia, vt vidimus ar. preced. eiusdem rationis sont & speciei.

Quartò si iudicium temerarium ex genere suo esset mort. sequeretur vt si quis (quod sæpè accidit) per iocum aliquid diceret quo generaret in animo alterius sinistram opinionem & iudicium de proximo suo, vterque peccaret mortaliter, & qui iocum illum protulisset, cum nocuisset vtriq; & audiēti qui illa occasione temere iudicauit de proximo, & proximo illi cuius famæ suo ioco apud hunc temerè iudicantem detraxit. Peccasset etiam qui illud iudicium temerarium apud se concepit, cum ita iudicet ex leui indicio, nempè ex ioco alterius. At in huiusmodi casu nec qui tales iocos proferunt, nec qui aliquod iudicium ea occasione efformant, putant se peccare mortal. neq; in confessione sacramentali de his vt mortalibus se accusant, nec confessarij etiam periti & timorati talia interrogant. Denique qui iudicat aliquem hominem esse sanctum ex leuibus inditijs non peccat mortal. Ergo neque qui iudicat aliquem cōmisisse aliquod crimen si indicia sint leuia, probo cōsequentiam, quia vtrumq; iudicium est temerarium.

Cayet. hic in commento & in Summa in verbo. Suspicio & in verb. Iudicium temerariū sentit non omne iudicium temerarium esse peccar. Mort. sed illud in quo tanta est certitudo in iudicāte, vt nullo modo dubitet, aut existet, quod putat colligi ex hoc ar. hac ratione: quia D. Tho. suspicionem facit in prima conclus. huius ar. pec. tantum venia. iudicium verò temerarium facit in tertia pec. mort. Ex eodem autem D. Tho. suspicio est quando iudicamus malè de fratre cum dubitatione, iudicium verò temerariū cum certitudine: Vnde ex D. Tho. illud tantum iudicium temerarium erit pec. mort. quod concipitur à nobis tanquam certum & indubitatum, quod verò cum aliqua dubitatione & formidine, erit veniale.

Ita colligit Cayet. hanc regulam: Quando quis iudicat temerè malum de fratre, sed cum formidine alterius partis, peccat tantum venial. quando autem certo & sine vlla formidine, peccat mortal. Addit ad maiorem explicationem huius regulæ. Si quis ita iudicat malum de fratre ex leuibus indicijs, vt interrogatus credis ne hoc malum de illo fratre? responderet, credo quidem, sed forsan oppositum est verum, peccat inquit hic tantum venial. quia per tale indicium (cum non sit certum) leuiter tantum læditur bona proximi opinio: Si verò responderet, credo certè, nec puto rem aliter se habere, tunc inquit Cayet. peccat hic mortal. quia certo credere malum de proximo ex leuibus indicijs est grauis illius contemptus, & graue damnum in eius opinione. Hæc opinio Cayet. displicet maximè recentioribus Thomistis, quia iuxta eam raro iudicia temeraria essent pec. mort. cum frequentissimè tamen mortalia sint apud vulgus hominum.

Ad intelligentiam huius controuersiæ, & aliarum quæ hoc ar. & sequen. tractandæ sunt, diligenter obseruanda sunt quæ sequuntur. Primò licèt apud D. Tho. in hoc ar. sub nomine suspicionis omnes gradus iudicij temerarij contineantur, (vt constat ex his quæ initio huius ar. diximus) nihilominus vt propriè & distinctè loquamur distinguenda sunt necessariò hæc tria, Dubitatio, Suspicio, & Iu ditium, cum reuera diuersa sint, & formaliter distincta. Sin gula explicemus.

Dubitatio in primis est cum animus manet suspensus, nec in aliquam partem declinat assentiendo aut dissentiendo, sed manet uelut in æquilibrio, quomodo dubitamus sint ne astra paria uel imparia: qua ratione Aris. 3. Methaph. c. 5. comparat dubitantem homini ligato, qui in neutram partem valet se mouere.

Suspicio definitur à Cicerone quem sequitur hic D. Tho. opinio mali ex leuibus indicijs procedens, vnde tria requiruntur ad suspicionem. 1. vt sit opinio vnius partis, non tamen certa & determinata, sed cum formidine alterius partis 2. vt sit mali 3. vt sit ex leuibus indicijs: prima parte differt à iudicio, & dubitatione, à iudicio quidem, quia illud est firma, & constans determinatio intellectus: suspicio verò cum sit opinio, firma non est, sed cum hæsitatione, & formidine alterius partis, à dubitatione autem, quia hæc in neutram partem declinat, suspicio verò cum sit opinio in alteram inclinat quamuis cum formidine alterius. Secunda parte contrahitur opinio, quæ est velut quoddam genus, & quid commune, quod potest versari, tàm circa vera, quam circa falsa, tàm circa practica, quàm circa speculabilia, tam circa bona, quàm circa mala, ad suspicionem per hanc vocem mali, tanquam per differētiam contrahentem, quia suspicio solum est de malo, & defectu morali proximi. Etenim cum malum, aliud sit in rebus, aliud verò in personis res illas exercentibus, quod est malum morale, suspicio non est, quæ vis opinio mali, sed vitij, quod alicui inest, quod est malum morale: vltima pars ex leuibus indicijs communis est his tribus, dubitationi, suspicioni & iudicio, Additur autem in vno quoque quia ex sufficientibus iudicijs dubitare de honestate fratris, vel suspicari, aut iudicare aliquod malum de ipso, hoc non est iniquum, nec temerarium, sed licitum & prudens, hic autem agimus de dubitatione, suspicione, & iudicio, quæ iniquè & male fiunt, ac cum iniuria fratris, ad quod exprimendum additur in singulis illa pars ex leuibus indicijs.

Iudicium verò temerarium est firma certaque sententia de alterius malitia, ex leuibus etiam indicijs procedens, par te illa prima qua dicitur iudicium certa firmaq; sententia, distinguitur à dubitatione & suspicione, quæ formidinem habent, illa ex æquo vtriusque partis hæc verò alterius, vt ex dictis constat.

Ex his fit varie nos posse affici, & habere erga aliorum facta bona vel mala: primo modo, vt in animo pendeamus, simus quæ suspensi, vt nulli parti assentiamur, quod pertinet ad dubitationem, secundo modo, vt assentiamur quidem vni parti, sed cum formidine alterius: quod potest dupliciter contingere, vel opinando bonum de proximo, sed cum formidine & timore, ne forsan aliter res habeat, quæ vocatur suspicio leuis, in qua non iudicamus fratrem malum, sed potius bonum & honestum, cum aliqua tamen hesitatione quam antea non habemus, vel male de illo opinando, sed cum aliqua etiam formidine de opposito, timendo ne posse falli, & hæc dicitur suspicio grauis, uel uehemens in qua iudicio fratrem malum, quamuis cum hesitatione aliqua. Habetq; utraq; harum suspicionum latitudinem prout formido illa maior aut minor fuerit. Tertiò modo, ita possumus esse affecti erga fratrem, ut de illo male certo iudicemus omni hesitatione seclusa, plena & deliberata determinatione intellectus, quod propriè est iudicium temerarium.

Obseruemus secundò: cum iudicium temerarium sit ista certa & deliberata determinatio intellectus certo credentis malum proximi ex leuibus indicijs cum contemptu ipsius, sicut temeritas pertinet ad præcipitationem, quæ in rebus grauibus est, pec. mort. ex suo genere contra prudentiam, quia hæc in rebus grauibus maximè in his quæ possunt nocere iuri naturali & diuino sub pec. mort. seruanda est, ita quoque iudicium quod fit temere est pec. mort. ex suo genere, prohibitum eodem omnino iure naturali & diuino, quo præcipitur prudentia, & prohibetur præcipitatio in rebus grauibus, quæ possunt uergere in damnum proprium, uel alienum.

Dicuntur autem illa fieri temetè quæ recta ratione non reguntur, soletque id contingere, uel ex impetu passionis, quam non moderatur ratio, uel ex contemptu legis, prior illa temeritas ex passionis impetu non semper est mort. sed aliquando mort. & aliquando venialis pro ratione obiecti, consensus, deliberationis, & aliarum circunstantiarum: posterior verò quæ contingit ex concepto legis ex suo genere

genere semper pecc. mort. Et hoc modo, vt benè obseruat Cayeta. intelligendi sunt multi canones in quibus excommunicantur transgredientes illos temerè, vel temerario au suo transgredientes illos ex contemptu legis, & ratio est, quia verba iuris nō sunt frustra apposita, nec impropriè accipienda, maximè in materia penali, quæ ex eodem iure restringenda est, & in qua significatio, & proprietas restrictiua vocabulorum (vt loquitur iurisperiti) amplectenda est, vnde cum propriè illæ dicatur vti temerario ausu, vel temerè aliquid agere, qui agit sciens, & contemnens legem, vel præceptum superioris, consequenter canon excommunicans temerarium transgressorem ipsius intelligendus est illum excommunicare, qui ita agit ex contemptu legis, vel præcepti.

Obseruemus tertiò: Inter bona temporalia primum, & proximum locum post vitam habere famam, & bonam existimationem. Est autem fama bona de virtute proximi in nostris mentibus posita opinio: quo fit vt quandiu aliquis non offert idoneam, & sufficientem causam malè de ipso opinandi, tandiu habeat ius a natura, ut debeant cæteri de ipso benè opinari, quia cum fama sit proprium bonum meum in aliorum mentibus à natura depositum, & reclusum, quemadmodū depositarius, qui à principe, vel Gubernatore haberet apud se bona mea deposita grauissimè pec caret si illa sine authoritate illorum, aut aliqua causa legitima interueniente) effunderet, vel dilapidaret, cum teneatur omni iure illa apud se conseruare illæsa eo ipso quo depositarius est, ita tenetur vnusquisque bonam de me opinionem velut apud se a natura depositam, & commendatam illæsam omnino nec vocatam in dubium, vel contemptum redimere, donec eadē natura per dictamē rectæ rationis in finuet illam propter mea demerita iam non esse retinendā.

Denique in his omnibus tria sunt maximè consideranda, indicia, persona, & peccatum; indicia enim, vt videnimus quædam sunt leuia, alia grauiora quidem, sed non sufficientia, alia verò ita grauia, vt sufficiant arbitrio prudentum ad iudicandum. Personæ quoque maxima est habenda ratio, & culpæ, aliqua enim indicia sufficient in vna persona, quæ non sufficiunt in alia. Et in eodem homine aliqua indicia sufficient ad iudicandum de ipso aliquod peccatum, quæ non sufficient ad inferendum aliud. In quibus omnibus maxima prudentia, & charitate opus est. Etenim, qui iudicat assumit sibi personam iudicis, propter quod debet seruare leges boni iudicis, aliter temerè iudicabit. Vnde sicut optimi iudicis est (maximè in criminalibus) diligenter examinare, & scrutari testes, nec quoscunque admittere, ita in hac materia, cum indicia habeant se velut testes, sunt maximè consideranda, nec quæuis facilè admittenda. Quo circa oportet vnumquemq; sibi cauere ne tale officium assumat, quia est suscipere grauissimum, & periculosissimum onus laboriosissimamque prouinciam: primo, quia difficilimum est seruare omnes illas conditiones quas ar. 2. diximus desiderari in recto iudice, 2. quia indicia facilè decipiant, nec ex eis licet aliquid certum colligere. 3. quia difficillimum est iudicare cordis humani intentionem, & fines: [Prauum enim est cor hominis, & scrutabile quis cognoscet illud? Hiere. 17. Et ita illud solum in hac parte est securum, & tutum, abstinere omnino ab humanis iudicijs, Quamuis enim aliquando talia sint indicia vt iudicium, quod ex illis desumitur non sit temerarium, frequentissimè tamen apud illos, qui parum Deum timent temerarium est iniquum: Ideò Christus Matth. 7. absolutè admonet, & in vniuersum, [Nolite iudicare.] Quia licèt aliquando prudenter iudicetur de fratre, frequentius autem temerè, & imprudēter, quod periculum euadimus nullo modo iudicando. Sicut Matth. 5. prohibet omnino iuramentum, dicens, [Nolite iurare omnino] quia licèt aliquando benè iuretur, frequenter tamen malè, & sic expedit plurimum omnis vitare iuramenta, vt nunquàm malè iuretur Similiter D. Paul. 1. Corint. 4. [Nolite ante tempus iudicare,] redditq; rationem, [quousq; veniat dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarū, & manifestabit concilia cordium,] q. d. non potest priuatus homo, nec debet alterius velle esse iudex, sed illud proferre cum de iudicandis proximis tentatur, [quis me constituit iudicem inter vos,] qa iudex debet habere perspecta omnia, & testes, & dicta rei, vt iudicet, hæc verò in priuatis fratrum nostrorum actionibus latent nos, cum pleraque ex interiori animi intentione pendeant, quæ vsq; ad domini aduentum non manifestabūtur, vnde abstinēdo ab his iudicijs nulli iniuriam facimus, volentes autem iudicare, voluntariè nos offerimus graui periculo multas iniurias inferendi.

CONCLVSIO PRIMA.

Iudicium temerarium ex leuibus, & nō sufficientibus indicijs (etiam si sit cum aliqua hæsitatione, vel formidine) in materia graui est pec. mort. ex suo genere.

Probatur: in materia morali iudicandum est iuxta communem sententiam, & opinionem hominum prudentum, & sapientum, quiuis prudēs, & cordatus homo malet (& meritò) se expoliari aliquot aureis, quàm vel apud vnicum hominē iacturā facere suæ bonæ opinionis, & famę, (quod fit per iudicium temerarium de quo loquimur) expo liare autem aliquem aliquot aureis pec. mor. est. Ergo & iu dicium temerarium.

Secundò cum tali iudicio non potest simul stare vera amicitia, & honor proximi, Experientia siquidem teste, eum qui de me ex leuibus indicijs grauem culpam crederet, non iudicarem meum amicum, sed inimicum potius, Et eadem experientia teste fieri vix potest quin ita de me iudicans, & credens, non habeat me odio, vt malum, vel saltim contemnat, contemnere autem proximum ex suo genere, vt hic docet D. Tho. pec. mort. est.

Tertiò. Si iudicare malè de proximo, & expoliare illum apud me per tale iudiciū sua bona opinione, & fama non est pec. mor. neq; esset pec. mor. expoliare ipsum apud alios bona opinione, & fama, hoc autem omnium consensu est apertè pec. mort. ergo & illud. Probo maiorem, quia iudicium quod licet alijs habere licet, & mihi & è conuerso, si ergo liceret mihi absq; pec. mort. ex leuibus inditijs iudicare male de proximo, liceret similiter idem iudicium de ipso ex iisdem inditijs alijs ingerere. Et confirmatur, Quo iure habet proximus suam bonam opinionem depositam apud alios, eodem quoque habet apud me, si ergo liceret mihi hoc depositum, & commissum effundere absque pec. mort. ex leuibus indicijs, liceret quoque alijs insinuare, vt ex eisdem indiciis illud similiter effuderent.

Quartò indicia ad iudicandum priuatim de proximo habent se in isto iudicio sicut testes iuridici in iudicio exteriori, & forensi: sed iudex, qui sine testibus idoneis, & sufficientibus iudicat accusatum esse reum & iniquum, etiam si nullum aliud damnum temporale ex eo illi proueniat, quàm haberi malus, & iniquus, peccat mortaliter, ergo, & iudicium temerarium priuati hominis ex leuibus indicijs in materia graui est pec. mor.

Quintò, qui profert apud se tale iudiciū si est priuatus homo iudicat temerè proximum suū indignum officijs, & beneficijs, quia malus nullo istorū dignus est. si verò sit superior ad quem spectet officia, vel beneficia cōferre, priuabit illum de quo ita iudicat quocunq; officio, vel beneficio occurrēti, quod posset & deberet illi cōferre, quo fit vt per tale iudicium graue damnū immineat proximo, hoc aūt esse non potest sine pec. mort. cum non solum peccet mort. qui actu nocet proximo, verum etiam, qui constituit seipsū in graui periculo nocendi illi. Ergo. Vnde est etiā argumentum, qui exponit se periculo dicendum falsum testimoniū peccat mortal. q verò ita iudicat, exponit se huiusmodi periculo, vt experimur, maximè vel quando vocabitur in iudiciū, vel quādo illo proximo incidet sermo, iuxta illud Iob 4. [Conceptum sermonem quis continere poterit.] Ergo. Et confirmatur, qui indicat secretum peccatum proximi sine iusta causa, & infamāt illum, vel apud vnam tantum personam, peccat morta. quia priuat illum sua bona opinione, & fama, ergo & qui ex leuibus iudicijs iudicat malè de proximo

mo in materia graui, peccat etiam mort. cũ priuet illũ apud se ipsum sua bona opinione, & fama. Est enim hoc damnum proximi, & grauis in illum iniuria contra ius naturale, quo tenemur de illo bonam habere existimationem, donec propter ipsius demerita recta ratio oppositum doceat, parumque refert, patiatur ne illud damnum apud me iudicium illud alio mihi suggerente, aut me mihi ipsi suadente illud: sicut enim peccaret qui mihi illud suggereret, ita ego qui mihi ipsi temere id suasi.

Quo fit vt hoc peccatum iudicij temerarij sit contra octauum præceptum, quo tenemur famæ & opinioni proximi nostri, nullo modo iniquè nocere, neq; apud alios, neq; apud nos ipsos.

Septimò: Iniustitia pec. mort. est ex suo genere, vt vidimus quæst. præced. ar. 4. qui verò iudicat temere fratrem in materia graui, committit contra ipsum grauem iniustitiam: probo, vnusquisque quamdiu non est publicè infamatus, vel certo constat de ipsius peccatis habet ius ad bonum nomen, & debetur illi iure naturæ (ex tertia obseruatione) bona de ipso opinio: Ergo qui temere & ex leuibus inditijs male de ipso iudicat, cum agat cõtra hoc ius quod natura ei concessit, peccat apertè cõtra iustitiam expolians illum inique suo iure.

Octauò. Tenetur vnusquisque iure naturæ ex præcepto affirm. exhibere fratri suo honorem & reuerentiam exteriorem, ergo tenetur similiter non habere de illo sinistrã opinionem per aliquod iudicium temerarium. Antecedens certissimũ est, & constabit magis infra quæst. 72. & sequen. consequentiam verò, probo: Quia quoduis præcep. affirm. includit virtute & implicite negationem sui oppositi, iudicium autem temerarium sinistram opinionem de fratre in animo generans repugnat aperte illi reuerentiæ, cum impossibile ferè sit moraliter loquendo, vt afficiam debito honore & reuerentia, quem iudico malum & turpem. Ergo.

Denique præcepta naturalia in materia graui obligant sub mort. vt illud. [Quod tibi non vis.] Sed quiuis prudẽs & cordatus vir optat iuste & rationabiliter ne ex leuibus indicijs sinistra de ipso opinio habeatur. Ergo hoc ipsum sub mort. debet vnusquisque proximo suo. In quo sensu forsã dixit Christus. [Nolite iudicare & nõ iudicabimini.] Quasi diceret, Vnusquisque vestrum & rectè optat non temere iudicari, hoc ergo quod optatis præstare fratribus vestris efficiemini compotes. Vnde Melchiades Papa epistola prima ad Episcopos Hispaniæ docet abundè [Iudicium temerarium esse contra præceptum naturale, quod tibi non vis, &c.] Et non modò est contra istud præceptum naturale, & contra ius & honorem proximi, verum etiam contra diuinum honorem. Quemadmodum enim munus Regis sibi vsurparet, grauiterq; læderet regiam Maiestatem, qui causas & iudicia soli Regi seruata dijudicare auderet, ita grauissimè diuinum lædit honorem, qui temere iudicat, cum vsurpare audeat causas & iudicia quę soli Deo seruantur, [Occultorum enim,] vt inquit Anacletus. [Solus Deus est cognitor,] Intentionum cordis humani solus ipse inspector, vt in loco iam adducto ex Hierem. patet, [Prauum est cor hominis, &c. quis cognoscet illud? ego scrutans corda & renes dominus.] Et hoc est illud Pauli iam adductum. [Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium,] q.d. quæ non patent aperte, etiam si aliqua videatis indicia, ne iudicetis, iudicabit illa dominus & manifestabit, qui solus est istorum cognitor & iudex. Sic exponit locum istum D. Augustinus de serm. Domini in monte lib. 2. colligiturq; ex eodem Pau. Rom. 14. [Tu quis es qui iudicas seruum alienum, si stat Domino suo stat, &c.] q.d. Domini est iudicare stet ne frater vel cadat, studiosus ne sit an improbus, cum ipsius sit seruus, non tui, cuius frater seruus non est, vide D. August. Epist. 137. vbi habet, & refertur 2. q. 1. Can. Nomen. [Qui de occultis iudicat proximum diuinum sibi vsurpat iudiciũ.] Cæterum antequam argumenta in oppositum diluamus, cum ad iudicium temerarium tria concurrant, primum vt sit certum, secundum vt sit in materia graui, tertium fieri ex leuibus iudicijs, singula priuatim explicemus qualia esse oporteat.

QVAE CERTITVDO REQVIratur ad iudicium temerarium.

IMprimis non requiritur vt iudicium dicatur temerarium certitudo omnino indubitata, & sine vlla omnino hæsitatione vt vult Cayet. & ratio est aperta, Quia omnis assensus aut pertinet ad scientiam, aut ad euidentiam, aut ad fidem infusam vel humanam: iudicium temerarium certum est non pertinere ad scientiam, vel euidentiam, aut fidem infusam, quia ita non esset temerarium, sed necessarium & prudentissimum, quo fit ut pertineat ad fidem humanam & opinionem, huiusmodi autem fides non est ita certa, quin sit cum aliqua hæsitatione, adeò vt sit de ratione intrinseca opinionis & fidei humanæ assentiri vni parti contradictionis cum formidine alterius. Ergo iudicium temerarium & si certum cum aliqua tamen hæsitatione. Cæterum cum in materia morali parum pro nihilo iudicetur, dicitur iudicium temerarium certum, quia sic iudicans vni quidem parti adheret, sed ita vt de altera aliqua ratione dubitet.

Tùm etiam quia si omnimoda certitudo & aliena ab omni hæsitatione exigeretur ad iudicium temerarium, quod est pec. mort. nullum ferè iudicium temerarium esse mort. Nullus enim est homo nisi ingenium habeat demonis qui ex leuibus inditijs certo & sine vlla formidine male iudicet de fratre. Et ita sufficit certitudo illa moralis quam vocamus fidem humanam vel opinionem, quæ semper est cum aliqua formitudine.

QVAE MATERIA DICAtur grauis, vt iudicium temerarium sit pec. Mort.

MAteriã circa quam potest versari iudicium temerarium triplex est, leuis grauis, & grauissima. [Quæ sit grauissima nomen ipsum exprimit, peccata enormia à quibus homines abhorrent, & per quæ incurritur grauissima infamia, vt hæresis, crimen lesæ maiestatis, vel iridicibile, & similia dicuntur materia grauissima. Grauis quæ sit per nõnullas propositiones explicandum est.

CONCLVSIO PRIMA.

Quodcunq; peccatum vel defectus per quæ leditur fama & honor proximi, habeturq; ipse in contemptu & iudicatur indignus officio aliquo vel beneficio quod posset illi conferri, est materia grauis.

VNde imprimis per se loquendo, quodcunq; pec. mort. est materia grauis inter Christianos, quia committens peccatum mort. eo ipso iudicatur infamis apud Deum & homines, reus gehennæ æternæ, socius Demoniorum, & dignus qui tanq; improbus & Dei inimicus ab hominibus contemnatur. Sicut studiosus dignus qui ab omnibus honorificetur, cum proprium præmium virtutis sit honor. Dixi per se loquendo & ex genere suo, quia sunt nonnulla peccata mort. quidem, sed hominum vitio non habentur pro infamibus, quia illa committentes, nec illa iam uerecundantur, nec putat se turpes reddi, aut lædi ulla ratione ipsorum honorem, etiam si iudicentur illa committere; vt inter aulicos & lasiuos iuuenes turpitur deamare puellas milites prouocasse inimicũ ad singulare certamen & duellum, nobilem lacessitum iniuria uindictam quærere. Hæc non iudicant isti turpia aut indecora, nec opinionem suam propter hæc labefactari, immò honori potius ista sibi esse quàm decori, propterea non sunt materia grauis, in eis nec ex leuibus inditijs talia de ipsis iudicare est iudicium temerarium, quod sit pec. mort.

Sequi-

Sequitur secundò ex ista regula peccata venia. per se loquendo, & ex suo genere non esse materiam grauem, Perspicuum est, quia per venia. parum læditur opinio, & fama proximi, parumque aut nihil omnino ipse contemnitur. Dico per se loquendo & ex suo genere. Sunt enim aliqua venialia per quæ sic infamantur aliquæ personæ honestissimæ sicut aliæ per mortalia, vt si virginem, aut mulierem honestissimam noctu vanos (etsi non lasciuos) iudices cum transeuntibus miscere sermones, malet enim hæc aliquā pecuniam sibi auferri, quā ita aliquem de ipsa indicare. Similiter sunt aliqua venialia inter ecclesiasticos, & Religiosos, pp quæ sic isti infamantur, vt per mortalia seculares, & priuantur in suis religionibus, & Ecclesijs officijs, & honoribus Vt quod frequenter ludant, quod non obseruent silentium, & grauiores cæremonias sui ordinis, vel Ecclesiæ, qd habeat consuetudinē mentiendi, quod sit rarissimus in choro, quod noctu deambulet armatus, & similia, hæc venialia in huiusmodi hominibus sunt materia grauis. Sicut q. 33. ar. 7. docent interpretes D. Tho. hæc (licèt venialia) esse etiam materiam correctionis fraternæ, tùm quia communiter disponunt ad mortalia, tum quia oocent plurimum opinioni, & famæ in huiusmodi hominibus.

Sequitur tertiò esse materiam grauem iudicare aliquem fatuum, vel stultum ex leuibus iudicijs. Primò, quia sicut quos iudicamus sapientes, & prudentes veneramur, ita quos fatuos, & stultos despicimus, & contemnimus, Vnde Herodes Christum dominum quem iudicauit incipientem spreuit cum militibus suis, cōtemptus autem fratris ex suo genere pec. mor. est. Secundò fatuus, & stultus solo nomine, & figura, censetur homo, & habetur tanquam brutum animal, quæ maxima est irreuerentia proximi, & pec. mort. Tertiò, si actus exterior est pecc. mort. & interior à quo ille procedit, sed vocare aliquem exterius fatuum, &c. est pec. mort. iuxta illud Matth. 5. [Qui dixerit fratri suo fatue, vel racha, idest parasitum dignus est gehenna.] Ergo iudicium internum à quo solent huiusmodi coouitia procedere, si temerarium sit, pec. mor. est.

Sequitur quartò esse quoq; materiam grauem, illum qui honestis parentibus natus ab omnibus creditur ex leuibus soditijs iudicare habere ortum ex Iudæis, vel Mauris, vel esse illegitimum, ita vt propter hos defectus illum contemnat, vel indignum officijs, & honoribus iudicet, patet ex dictis, Primò, quia sic iudicans cōtemnet fratrem, quod cum temerè fiat ex D. Tho. hic, est pec. mort. ex suo genere, Secūdò læditur temerè eorum honor, quamuis enim bona opinio, & fama eorum non lædatur cum illos quo ad suos mores iudicemus studiosos, læditur tamē iniustè, & temerè ipsorum honor, nō enim possunt haberi in eo pretio in quo haberentur, si tales defectus crederentur eis in esse. Tertiò viri etiam prudentes, & studiosi ægrè ferunt talia iudicia de ipsis haberi, malentque potius multarum diuitiarum facere iacturam, quàm tales iudicari, imò & aliquod peccat. mort. ex his in quę homines communiter incidunt ipsis tribui, quàm huiusmodi defectus. Denique deteriores, & viliores se iudicant propter tales defectus, quàm ob alia peccata mort. quæ noo sunt horrenda, & grauiora. Adieci ita vt propter hos defectus illum contemnat, vel officijs, & honoribus indignum iudicet, quia si non propterea desinat illum in eodem precio habere, & similiter eum apud se reuereri, digoumq; iudicare quouis honore, & dignitate propter sua merita, & studiosos mores, sed tantum ex leuibus indicijs illum iudicet ex prosapia Hebræorum, &c. suumq; iudicium nulli omnino insinuet iuxta recentiores Thomistas sic iudicans non exercet temerarium iudicium in materia graui, nec peccat nisi tantum venialiter, quia ex tali iudicio parum læditur honor fratris, cum nec contemnatur, nec iudicetur indignus honoribus, & officijs, nec illi occasio offeratur contemnendi ipsum.

Sed dices contra priorem partem huius vltimi consectarij Viris Christianis, & prudentibus non sunt curanda humana iudicia, nec aliquid damni, vel commodi, bonorís, vel contemptus ex eis putant sibi prouenire, iuxta illud 1. Corint. 4. [Mihi autem prō minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die.] Ergo quod habeantur præclaro genere nati, vel vili, sapientes, vel stulti, periti, vel imperiti, nō erit pec. mort. Probo consequentiam, quia hæc iudicia eatenus sunt peccata quatenus nocent proximis, at illis nihil nocēt à parte rei, quia ob meum iudicium nec stultus redditur sapiens, nec contra, nec in eorum æstimatione, cum habeant si prudentes sunt despecta omnia iudicia humana. Respondeo honorem, reuerentiam, & famam, quæ proximis debentur pendere, sicut & precia rerum ex hominum æstimatione, & ita licèt iustus, & cordatus vir paruifaciat apud se homioum iudicia, nihilominus, qui temerè de illo iudicat, quantum in ipso est, lædit illius opinionem, famam, & honorem, volens illum apud se istis bonis illum espoliare, sicut detractor lædit reuera famam, & bonum nomen illius cui detrahit, quamuis ipse infamatus pro nihilo habeat illam detractionem, & infamiam, & qui furatur pecunias, lædit proximū suū in eis, etiam si ille haberet vt stercora: vnde D. Aug. & habetur 11. q. 3. cano. Temerarium, [Temerarium, inquit, iudicium non nocet aliquando ei de quo iudicatur, nocet autem maximè iudicanti.

Iam agendum est de indicijs.

QVAE INDICIA SINT SVFficientia, & idonea vt iudicium non sit temerarium.

Obseruanda maximè est (quod iam attigimus) imprimis in indicijs qualitas personæ, & delicti aliqua enim indicia sufficient ad iudicandum de vna persona, quæ non sufficient in alia, similiter in eodem homine aliqua sufficient ad iudicādum peccatum aliquod de ipso, ex quibus aliud non licebit nec suspicari quidem. Similiter cum in dubitatione nullus sit assensus, sed animus sit ex æquo anceps, in suspitione sit assensus vnius partis cum formidine alterius, in iudicio verò sit assensus certus, & firmus, maiora, & grauiora indicia exiguntur ad suspicandum, quàm ad dubitandum, & maiora ad iudicandum, quàm ad suspicandum.

Secundò obseruandum est, leuia indicia communiter illa vocari à DD. quæ non sufficiunt, vt prudenter iudicemus de aliqua re, vel suspicemur, aut dubitemus, idonea verò, & sufficientia in vnoquoque genere, quibus illa positis possumus in tali genere prudenter vti, vt idonea ad suspicandum ea quibus licèt illud prudenter suspicari, & sic in alijs: A D. autem Thom. hic ad primum dicitur indicium sufficiens, cum per testes idoneos constat alicuius factum, vbi non significat hoc solum esse indicium sufficiens, sed proponit illud tanquam vtens exemplo, nam Salomon. 3. Reg. 3. sine testibus protulit iudicium, & non temerarium, sed sapientissimum ex alijs indicijs, similiter si quis hominem, vel ex suo habitu suspectum videat nocte ascendere fenestram domus alienæ, sufficiens habet indicium ad iudicandum, vel suspicandum (& non temerè) hominem illū furem esse, vel adulterum: eodem modo possunt se offerre sine testibus alia signa, & indicia, es quibus prudenter possumus aliquid de fratre iudicare, vel suspicari. Vel forsan ita locutus est D. Tho. vt insinuaret adeo certa, vel grauia oportere esse indicia, vt possint ferè æquari testibus idoneis ne temerè iudicemus. Vnde magis in particulari, qualia debeant esse indicia explicemus.

Obseruemus igitur tertiò: iudicium aliud esse exterius, & forense, aliud verò interius, & particulare huius, vel illius priuati hominis, rursum iudicium forense, aut fertur absoluendo, & liberando reum, quod est in fauorem, & cō moda eius, aut condemnando illum, quod est illi damnum.

His positis dico primò ad condemnandum aliquem iudicio exteriori, & forensi illa solum esse idonea, & sufficiētia indicia, quæ à legibus præscribuntur, de quibus infra quæst. 69. Ad absoluendum verò, & liberandum reum quādo non existunt sufficieotia ad coodemnandum, potest vti iudex, imò, & debet indicijs, & argumenns probabilibus: sicut fecit Salomon loco citato, vbi ex pio affectu matrem agnouit illius infantis, eique filium adiudicauit, non

tamen

tamē ex eodem indicio alteram puniuit vt filijcidam, quia valuit quidem indicium illud ad fauendum vni, non tamē ad puniēdum alteram. In iudicio autem interiori, & particulari illa sunt idonea & sufficientia indicia, quæ prudens & timens Deum habita ratione circunstantiarum talis indicaret.

Sunt autem potissimę circunstantiæ tres. Prima tempus, vt in illo exemplo adducto, video hominem noctu domū alienam perscrutantem, aut scalam fenestræ apponentem secreto quo potest, sufficiens est indicium ad male de illo iudicandum. Similiter si video iuuenem & puellā quos scio non esse sponsos manibus appræhensis lasciuè noctu ince cedere. Secunda est persona, vel ipsa de qua iudicamus, uel illa a qua delictum alterius audimus. Persona de qua iudicamus, vt si eum de quo iudico constet habere consuetudinem alicuius peccati, ex indicijs quæ in alio essent leuia, licet in illo firmius iudicare ratione suæ malę consuetudinis: noui Petrum plerasque mulieres quas alloquitur prouocare ad libidinem, video eum morose cum aliqua loquentem, licet idem malum de ipso iudicare: illud enim indicium quod in alio esset leue, in Petro ex sua mala consuetudine graue est & sufficiens. Persona verò à qua delictum alterius audiuimus, vt si vir honestus qui nec alijs detrahere solet, nec temerè uel leuiter rumores de proximis spargere, referat se vidisse Petrum (quem scimus non esse illi inimicum sed potius amicum) aliquod crimen committisse, idque referat, uel iusta occasione oblata ob quam oportuit illud referre, vel incidenter nec aduertens quæ referebat, ac citra omnem intentionem nocendi alteri, Petrus quoque non est tantæ authoritatis nec tam honesti nominis, quin probabile sit simile commissurum, tunc ratione personæ referentis cum omnibus circunstantijs hic positis graue ac sufficiens indicium est ad credendum, & iudicandum illud delictum de Petro. Quod si Petrus vir etiam honestus sit & boni nominis, tunc non est certum indicium dictum alterius ad credendum vel iudicandum delictum eius, sed ad dubitandum tantum, & habendum hunc affensum, forsan fecit, cum uir honestus & qui eum nō odit hoc referat, forsan etiam non fecit, cum sit vir studiosus, sed alter deceptus est, & putat se id vidisse. Similiter si fama criminis alicuius sparserit, sed incerta & nullo constans certo authore, nō est indicium certum ad iudicandum, licet possit iuxta aliquos sufficere ad dubitādum vel suspicandum.

Quamuis vt dicam quod in hac parte sentio, & à nonnullis mei instituti prudentissimis viris sępe audiui. Famæ nullo certo authore constanti nulla omnino est adhibenda fides, neque ex ea tanquam ex indicio alicuius nomenti quidquam colligendum. Quia communiter solet vnicus improbus & turpis, primus omnium fingens & mentiens se id ab alijs accepisse, crimen aliquod de proximo referre coram aliquibus sui furfuris, & intra horā illis silere nesciētibus tota ciuitas illo rumore repletur: cum sit fama malū quo non aliud velocius vllum. Afferebat quidam ex his Patribus mei ordinis ad hoc institutum illud Matth. 16. vbi Christo interrogante quem dicerent homines ipsum esse, responderunt discipuli alij Ioannem, alij Eliam, &c. quæ falsa erant incerto authore proponentes, at quod certum & uerum erat certum etiam habuit assertorem, dicente B. Petro. Ego dico q. Tu es Christus, &c. Ita dicebat hic prudentissimus vir, quod certum videritis habere authorem, si fide dignus sit, credendum est, at quod incertum, & uaguin, & cui nullus suum nomen tribuere audet, eo ipso falsum & fictitium est iudicandum. Tertia circunstantia est locus, Est in hoc oppido, vel ciuitate consuetudo occidendi video aliquos noctu onustos armis, concitatu gradu, huc vel illuc discurrere, non est temeritas iudicare huiusmodi aliquem velle occidere, uel percutere: sunt autem hæc omnia plurimum legibus prudentiæ commensuranda, inter quas nulla potior aut vtilior, quàm ut diximus ab his iudicijs omnino abstinere.

Nunc ad argumenta quibus illa opinio Caiet. confirmabatur. Ad primū rectè ibi respondetur, per iudicium temerarium grauiter noceri proximo in sua bona opinione, & fama: Nec ualet quod obijcitur parum referre quod vnicus & priuatus homo de me male sentiat, constat cum satis ex argumentis quibus nostram confirmauimus sententiā plurimum refferre, quia vir prudens mallet pluribus dignitijs se priuari, quàm vel unicum hominem in materia graui de ipso male sentire. 2. quia ita iudicans contemnit fratrē, in quo iam illi quantum in se est nocet. 3. & si illi de quo male iudicat in nullo noceret, exponit se graui periculo committendi multa peccata contra proximum. in quo satis sibi ipsi nocet. 4. quia expoliat fratrē iure naturali quod habet vt omnes de illo bene sentiant, donec recta ratio oppositum doceat 5. quia non seruat ut debet depositum quod natura illi commēdauit, sed temere illud effudit, & prodigit, nempe bonam de fratre suo existimationem. 6. quia agit contra prudentiam debitam iure naturali, vt exposuimus. Denique eodem arguam. probaretur non esse pec. mort. reuelare alicui iudicium temerarium, cum inter tot mille hominum parua lęsio sit vnum id scire: cum tamē cuiusuis prudentis iuditio graue sit damnum.

Ad secūdum dico omni iure prohiberi, iudicium temerarium, 1. iure naturali communi, Quod tibi non vis 2. iure naturali contento in Decalogo, [Non falsum testimonium dices ad quod præceptum ostendimus reduci iudicium temerarium. 3. Iure diuino in lege noua Math. 7. Nolite iudicare, &c Quę uerba, licèt D. Hiero. & Chriso. non intelligant illa de iudicio temerārio, vt in illo argum. adducitur D. tamē Aug. quē alij grauissimi Doctores sequūtur, intelligit ea de iudicio temerario. lib. 2. de sermo. Domini in monte c. 28. tom. 4. Et de concordia Euangeliorum, vt videre est in catena D. Tho. Et D. Pau. Rom. 14. cuius iā meminimus, toto illo capite condemnat iudicia temeria Qui manducat non manducantem non spernat, & qui non mā ducat manducantem non iudicet, &c. Et infra. Tu quid iudicas fratrem tuum? non ergo amplius iudicemus, Iacobi. 4. Nolite detrahere ad inuicem fratres mei, & qui iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat legem. 1. condemnat legem, quæ præcipit ne iudicemus. Denique ex argumentis positis cōstat satis quàm prohibita sint omni iure temeraria iudicia.

Ad tertium Respond. iudicium interius per se ordinarī ad exteriorem sententiam proferendam, essęque causam, & fundamentum iudicij exterioris, idque sufficere vt sit contra iustitiam, quemadmodum qui vult occidere fratrē, iam illo actu interiori peccat contra iustitiam, cum ille actus interior ordinetur ad exteriorem occisionem. Dico etiam, iustitiam versari circa operationes exteriores regulariter, & posse quoque versari circa interiores quibus contingit fratrem expoliari suo iure, cum sit ipsius. vnicuique ius suum reddere, & ita iudicium temerarium etiam si interius tantum concipiatur esse contra iustitiam, cum fratrem expoliet iure naturali quod habet, ut de ipso omnes bene sentiant donec recta ratio oppositum exigat.

Ad confirmationem dico ex eo quod iudicium interius ordinetur ad pronuntiationem vocalem quæ pertinet ad detractionem, nihil contra nos inferri, imò confirmari quod dicimus, nempe pertinere ad iniustitiam siue infamiā interiorem, sicut & detractio pertinet ad iniustitiā & infamiam uocalem & exteriorem. Non enim distinguimus iudicium temerarium & detractionem tāquam duas species cum habeant idem obiectum formale nempe damnum qđ infertur in bona opinione proximi, sed facimus eiusdem speciei & eiusdem præcepti, distingui quæ solum sicut interius & exterius, sicut uoluntas occidendi & occisio externa.

Ad quartum respond. imprimis tales iocos non esse ciuiles neque urbanos, sed habere parum salis & multum pecrati, uel saltim periculi. Deinde dico, audientem tales iocos & propter eos malè iudicantem de fratre in re graui peccare mortalr. quia ex leui indicio ita iudicat, propter dictum enim alicuius non statim iudicādum est male de proximo in re graui, nisi ille seriò id dicat, sitque vir honestus, & qui non solet fratribus suis detrahere, & cum alijs circunstantijs quas proximè exposuimus, agentes, de indicio

quod

quod sumendum est ex persona à qua delictum alterius audimus, peccat quoque mortaliter qui illis locis vtitur, quã do ex eis audientes & circunstantes facilè possunt in re graui sinistra de proximis iudicia concipere, Est si quidem ponere cæcis offendiculum, & proximis probabilem occasionem peccandi, nisi iam adeò leues sint loci, & cũ talibus circunstantijs, vt ex illis iudicia temeraria formare, non iocis sed malitiæ tantum audientis quiuis prudens tribueret. Quod autem aliqui hæc non confiteantur, vel non interrogentur parum refert, solent enim homines plerique de suis cõscientijs esse parum solliciti, nec omnia sua delicta diligenter inuestigare, iusti autẽ, & timorati accusant se, si quando tales iocos protulerunt, & a peritis confessarijs interrogantur. Sũt enim hi ioci & similia quę homines parui pẽdunt, velut vẽditio illa primogenituræ quã fecit Esau, qui cum grauiter deliquisset, abijt paruipendens, quod primogenita vendidisset propter quod de delictis quę ore passim imprudenter committimus esset semper orandus Deus Ab occultis meis munda me Domine.

Ad vltimum facilis est solutio. Qui temere iudicat aliquẽ esse sanctum, est quidem imprudens, possetque nocere ipsi homini & Respub. qui sæpe hypocrisis aliquorum nociua est, absolutè tamen & simpliciter loquendo nulli infertur iniuria aliqua, vel nocumentum ex tali deceptione, quod hic habeatur pro sancto, cum sit improbus, at temere de fratre iudicando & in re graui, grauis illi infertur iniuria & nocumentum, vt ex dictis constat. Nec fauet Cayetano D. Thom. non enim aiunt Docto. Sancti. omnem dubitationem vel suspicionem esse pec. venia. sed illã qua quis incipit dubitare & suspicari, quæ est velut primus motus ortus ex fragilitate humana, quam statim ratio moderatur, & per quam non tollitur amicitia, nec frater lędi tur nisi leuissimè, vt vidimus in prima conclus. ex doctrina D. Tho. At præter istas sunt aliæ dubitationes & suspiciones, per quas grauiter lęditur frater, & sunt peccata mort. quamuis sint cum aliqua formidine, vt videbimus: & ita iudiciũ temerariũ quãuis habeat aliquam formidinem, quam necessario debet habere, cum non pertineat (vt diximus) neque ad euidentiam, neque ad scientiam, neque ad fidem infusam, sed ad humanam, quæ est opinio, grauiter tamen nocet fratri: quo fit vt ratione istius formidinis non desinat esse pec. mort. in re graui. Similis controuersia offert se nunc disputanda de suspicione & dubitatione. Nempe.

AN TEMERE SVSPICARI uel dubitare aliquod malum de fratre sit ex suo genere pec. mort.

CAyet. locis citatis præced. controu. sicut illud tantum iudicium temerarium facit pec. mort. quod certum est, & sine vlla hæsitatione, ita quoque suspitionem & dubitationem de malo fratris, cum includant in se assensum incertum, & cum formidine vt voces ipse sonant, vult esse peccata tantum venia. Eandem sententiam sequitur Soto lib. 3. de Iust. q. 4. ar. 3. aitque certissimam esse istã regulam Cayet. Addit tamen, in criminibus maximè infamibus & horrendis propter atrocitatem delicti uel solam suspitionem aut dubitationem ex leuibus inditijs esse pec. mortale.

Colligunt imprimis hanc sententiam ex D. Tho. qui in hoc artic. constituit tres gradus suspicionis ex leuibus inditijs, in primo collocat dubitationem & suspitionem, in secundo iudicium temerarium, in tertio condemnationem de sententia iudicis, & ex his secundum, & tertium gradum facit peccata mort. primum verò venia. tantum. Et confirmatur ex D. Au. tract. 90. in Ioan. quem citat hic. D. Tho. sub nomine Glossæ. 1. Corint. 4. vbi ait Suspiciones nos vitare non posse, sed pertinere ad tentationem humanam, sine qua uita ista non ducitur. Quo sermone apertè facit D. Aug. suspitiones pec. venia. cum sine mort. possit qui de vita ista duci. Quod si suspitio pec. uenia. tantum est, multo potius erit quoque venia. dubitatio, cum minus credat malum de fratre qui dubitat, quàm qui suspicantur.

Secondò. Suspitio etiã vehemens & in materia graui nõ despicit nec contemnit fratrem, cum hoc sit proprium iudicii, vnde nollam aut certè exiguam & leuem illi infert iniuriam, & ita tantum erit culpa venia.

Tertiò actus qui ex suo genere est pec. mor. ex imperfectione redditur ueniale, iudicium temerarium quo certo credimus malum de fratre est pecc. mort. ex suo genere, suspicio est quid imperfectum in genere iudicij, cum non sit assensus vt iudicium, sed solum quidam timor an malum illud sit. Ergo.

Oppositum docent multi ex recentioribus & viri peritissimi; asserentes grauem suspicionem, uel dubitationem de aliquo delicto fratris, in materia graui ex leuibus indicijs esse pec. mort. ex suo genere. Quod ostẽdũt, quia eo ipso quo aliquis suspicatur de me delictũ, quod repugnat bonæ existimationi, q̃ de me debet habere, lædit iã apud ipsũ mea existimatio & fama, & adeo vt mallet quiuis studiosus vir vel mulier multis pecunijs se expoliari, quam talem suspicionem de ipsis haberi. Quę argumenta efficassisima sunt & quibus experientia abundè fidem facit.

Vnde hac distinctione existimo hic opus esse vt sicut in rebus fidei, & similibus duplex contingit dubitatio, quædã leuis & repentina orta ex fragilitate humana, qua & uiri iusti multoties tentantur, vt exerceatur eorum fides, & humilitas, alia verò morosa & deliberata: inter quas hoc interest, vt priorem illam statim moderentur & comprimant recta ratio & fides. propter quod nec habentem reddit infidelem, nec est peccatum mort. sed venia, tantum, posteriorem verò non moderantur ratio, & fides, sed ita detinetur in ea animus sciens, & volens; vt quamuis intellectus non assentiatur errori, non tamen assentitur vt debet veritati catholicæ, quin potius iudicat illam incertam, & habet deliberate siue per multum tẽpus siue per breue hunc assensum, hic articulus aut hæc proposito non est omnino certa, quæ dubitatio est pec. mort. destruens fidem. & reddens habentem illam infidelem, & de qua dicitur. Dubius in fide infidelis est. Quia cum error sit Ex D. August. Quando uera pro falsis aut falsa pro ueris, aut certa pro incertis, aut incerta pro certis iudicamus. Sic dubitans assentitur deliberatè errori contra fidem, habent pro incerto quod certissimum est. Eodem modo suspitio vel dubitatio de aliquo delicto fratris ĩ materia graui ex leuibus ĩdicijs duplex esse potest, quædam leuis & repentina, velut quidam primus motus non plenè voluntarius, sed præueniens rationem, quem tamen statim moderatur & comprimit recta ratio, quæ suspicio vt antea in hoc ar dicebamus nascitur ex fragilitate humana, estque velut tẽtatio, quotidiana, qua etiã viri iusti, & timorati multoties affliguntur: alia verò est grauis, morosa, & deliberata, quam non repellit nec moderatur recta ratio, sed illam habens scit se malum suspicari de fratre, & ex leuibus indicijs, & nihilominus vult illam suspicionem & dubitationem habere, qua & si non certo credat malum de fratre, credit tamen habetque hunc assensum virtutẽ & honestatẽ fratris illius non esse ita certam, sicut antea, quando nullam habebat suspicionem, uel dubitationem, existimabat. Hoc posito. Sit.

PRIMA PROPOSITIO.

Suspicio leuis, & repentina, & quæ est uelut primus motus etiam si sit in materia grauissima ex leuibus indicijs peccatum tantum uenia. est.

HÆc cõcl. coincidit cũ prima cõcl. D. Th. initio huius ar. ꝓposita, Et ꝓbaf eisdẽ argumẽtis. Et cõfirmaf: hominis modi dubitatio vel suspicio etiam in rebus fidei cum sit velut primus motus non est pec. mort. sed tantũ venia. Ergo neq; erit mort. quãdo ꝑtinebit ad mores proximorũ. De hac suspicione loquif D. Au. quãdo dicit. Suspiciones nos uitare nõ posse; sed ꝑtinere ad tẽtationẽ humanã sine qua hæc uita duci nõ põt. Et D. Th. quãdo suspicionẽ & dubitationẽ quã cõstituit in primo gradu suspicionis, facit tãtũ venialẽ

habet primum gradum, estque io hoc genere peccatum omnium grauissimum, Dubitatio eo quod nō est assensus, imò nec actio intellectus, sed potius quædam suspensio & uelut ligatio ipsius, qua prohibetur ne in hanc vel illam partem moueatur assentiẽdo vel dissentiendo est imperfectior iniuria & contemptus, & in hoc genere pec. mortale omnium infimum. Suspicio verò cum sit quoque assensus vnius partis sed non cum illa certitudine iudicij, imò cum maxima formidine, tenet medium locū inter hæc peccata, est enim iniuria & despectus fratris non ita grauis vt iudicium, sed grauior dubitatione. Omnes autem sunt iniuriæ fratris, cum tollant illam bonam opinionem vel maximè minuant, quæ de ipso habenda est, & consequenter in materia graui pec. mort. etsi in æqualia.

Ad tertium dico suspicionem non esse actum perfectum eo modo, quo est iudicium, est tamen eum sit deliberata, actus perfectus in suo genere, quod sufficit vt sit pec. mor. Propositio enim illa, actum qui ex suo genere est pec. mor. ex imperfectione reddi venia. non intelligitur ex imperfectione e in alio ordine, peccata enī cogitationis īperfectiora sunt peccatis operis, nec propterea definiūr esse mor. sed dicuntur imperfectiora, quia sunt alterius ordinis, & veluti inferioris, sed intelligetur ex īperfectione deliberationis, quia non sunt plene deliberata, sed velut primi motus. Vnde in proposito suspicio quæ non est deliberata, non est mort. at quæ deliberata est, mortalis est, non enim est imperfectior iudicio, tanquam ex imperfectione deliberationis, sed tāquam actus inferioris ordinis in tali genere.

Quæreret aliquis hic posset primò, An iudiciū, suspicio, uel dubitatio quæ per breue tempus in animo durant sint pec. mort.? quando fiunt in materia graui, & ex leuibus indicijs. Secundò, quando ego prudenter & non temerè suspicor, vel iudico aliquod malū de fratre, liceat ne mihi illam suspicionem, vel iudicium alijs apetire & reuelare? Facilè ex dictis possunt hæc explicari.

Ad primum enim dico si iudicium vel suspicio per tempus adeò breue existant in animo, vt sint repentina & præueniant iudicium, ac deliberationem rationis, esse tantum uenia. vt dictum est. Si uerò accedat iudicium & deliberatio rationis, etiam si per breue tempus durent, esse mort. quia sufficit ad pec mort. deliberatus consensus in malum obiectum, eo enim ipso quo deliberatus est, natura sua est constans, atque perpetuus. per accidens autem est, quod durret per breue vel multum tempus vt qui furatur rem aliquā animo accipiendi, & retinendi illam, & si statim pæniteat ac restituat, & per breuissimum tempus apud se habeat, est pec. mort. furti.

Ad secundum dico: non licet etiam quæ prudenter suspicamur aut indicamus alijs reuelare, quando illud secretum est, aut si similis suspicio vel iudicium existit in alijs, sed leue vel non ita graue, augebitur verò nobis reuelantibus quæ suspicamur uel iudicamus, sicut non licet delicta occulta quæ uidimus alijs manifestare illa ignorantibus, neque his, qui aliquid circa illa norunt, nostra autem manifestatione certius illa credent, quando verò res est alijs omnino perspecta, nec illorum iudicium vel suspicio nostro dicto augebitur, ita vt nec fratri de quo iudico maior læsio in opinione sua accedat, nec audienti occasio ad firmius vel certius iudicandum aut suspicandum offeratur, tunc licebit citra pecca. mort. sed erit venia, quia ad minus est malè loqui de fratre, nisi in aliquam utilitatem uel emendam ipsius aut aliorum id fiat.

ARTICVLVS IIII.

An dubia sint in meliorem partem interpretanda.

OBseruemus initio ex D. Augusti libro. c. de sermone domini in monte capite. 28. res, & facta proximorum in triplici esse differentia, quædam enim sunt quæ videntur mala, & re uera talia quoque sunt qualia videntur, vt fornicationes, homicidia, quæ nullo modo possunt benè fieri, alia sunt ex se ipsis bona, quamuis possint fieri malo fine, quia malitia humana ea est, ut bonis etiam rebus quandoque vtatur in malum finem, huiusmodi sunt eleemosyna ieiunium, & cæt. Alia verò sunt in differentia, quæ possunt bene, & malè fieri, ut comedere carnes in quadragesima, potest enim hoc fieri, aut ratione salutis ex concilio medici aut ex gula, aut ex contemptu præcepti Ecclesiæ. Iudicare malos exercentes res primi generis non est peccatum, quia tale iudicium est rectum, & prudentissimum, de huiusmodi enim dixit Christus. inquit D. August. A fructibus eorum cognoscetis eos. Iudicare autem malas res secundi generis, & malos illos exercentes, quando non constat certo de intentione agentis, est peccatum grauissimum, & quædam blasphemia in Spiritum sanctum, qui author est omnis boni, & charitatis qua ista fiunt in Dei gloriam, similis blasphemiæ Pharisæorum, qui opera, & miracula Christi facta in digito Dei, idest, virtute Spiritus sancti tribuebant Demonijs, dicentes illa fieri in virtute Beelzebub. Vnde quæstio huius art. est de indifferentibus potissimè, eque materia sua nec mala sunt nec bona, sed possunt benè, uel mala fieri.

Obseruemus secundò de huiusmodi actionibus indifferentibus bifariam posse dubitari, vel ex idoneis & sufficientibus indicijs, uel ex leuibus, dubitare ex leuibus indicijs in re graui maximè in personis honestis pec. mor. est vt vidimus præced. at. quia per talem dubitationem quem antea iudicabamus bonum, licèt deinde non iudicemus malum, definimus tamen temere, & sine iusta causa iam iudicare bonum, quod non potest esse sine iniuria, & contemptu illius. Quæstio ergo est, quando existunt indicia quæ licèt non sufficiant ad iudicandum malum alicuius de fratre, sufficiunt tamen arbitrio prudentium ad suspendendum actum, & dubitandum de bonitate illius, sit ne bonus qui illud egit, uel egerit ne illud bono animo, & intentione, oporteat ne sub pena pec. mortalis in tali casu quod ita dubium est, in meliorem partem interpretari.

His positis respondet Diu. Thom. propositæ quæst. vnica conclusione affirmante, quam sic probat, Nullus est prauandus suo iure, vel contemnendus sine sufficienti causa, habet autem unusquisque hoc ius à natura vt habeatur bonus, ergo quamdiu non se offert sufficiens causa in oppositum habendus est bonus, aliter iniquè contemnitur, & afficitur iniuria, sufficiens causa sunt manifesta indicia mali. Ergo quam diu non existerint manifesta indicia mali frater habendus est bonus, vbi res est dubia non sunt manifesta indicia mali (quia si essent, iam non esset res dubia, sed illa pars esset moraliter certa, quàm illa indicia manifesta, & sufficientia ostenderent) Ergo in re dubia adhuc frater est habendus ut bonus: non potest autem in re dubia haberi adhuc vt bonus, nisi rem illam dubiam interpretemur in melius, Ergo.

Contra hanc conclusionem Diui Thomæ nonnulla sese offerunt, quæ illam reddunt aliqua ratione difficilem.

Primò verba quibus præcipimur in sacris litteris bonam habere de fratribus nostris existimationem, & quibus prohibemur illos, despicere, vel contemnere, sunt illa, Nolite iudicare, & cæt. & similia, quæ omnia significant iudicium intellectus, sed qui dubitat non iudicat, quin potius hæsitat. Ergo dubitare & hæsitare, neque in bonum neque in malum factum fratris conuertendo, non est prohibitum, si sufficiant indicia ad dubitandum.

Secundò. Nemo tenetur extra casum necessitatis exhibere honorem, uel beneficium aliquod fratri, maximè cum proprio damno, sed qui in re dubia declinat in meliorem partem, exhibet honorem fratri cum damno proprio, & extra casum necessitatis, ergo nemo tenetur quæ dubia sunt in melius interpretari. Maior certa est, minorem ostendo, imprimis id fieri cum damno proprio. Error, & dece-

ptio est malum & damnum intellectus, at interpretando du bia in meliorem partem (experientia teste) sæpè decipimur & erramus, ea enim est hominum prauitas, vt vbi apparent indicia mali, etsi sufficientia ad solum dubitandum, frequentius ibi malum operentur homines quam bonum. Ergo. Nec obstat quod aliqui dicũt, iudicium singularium, non esse perfectionem intellectus, quia quamuis non sit perfectio intellectus speculatiui, est tamen perfectio intellectus practici, vt docet idem D. Tho. 3. p. q. 1. ar. 1. ad 3. Et confirmatur, quia prudentia iudicat de operationibus singularibus quam constat esse perfectionem intellectus practici. Quod autem non sit necessarium, ostendo, quia casus necessitatis est ad exibendum honorem fratri, quando vnũ è duobus est necessariò præstandum, aut contemnendus vertendo illud in malum, aut honorandus vertendo in bonum, sed cessat hæc necessitas suspendendo actum mentis, ita hæsitando propter indicia, quæ sufficiunt ad hæsitandum, vt animus maneat ex æquo anceps in neutram partem illud conuertendo.

Et confirmatur hæc pars. Quando frater operatur bonum licet mihi cessare ab omni actu positiuo & elicito iudicij, nihil omnino iudicando, nec curãdo de illo facto fratris, quia nullo præcepto teneor aliquem actum circa opus illius elicere, ergo cur non licebit similiter, quando exercet aliquid quod prudenter dubium est, suspendere actum iudicij, & in neutram partem illud interpretari.

Tertiò iudicium quod potest haberi in confessione sacramentali, potest etiam haberi extra illam, cũ vbiq; debeat esse rectum, & verum, sed in confessione sacramentali, tàm dubia propria, quàm aliena licet & expedit interpretari in peius, vt si dubitem an peccatum meum vel eius qui mihi confitetur sit mort. vel veniat, si existat sufficiens causa ad dubitandum debeo interpretari in peius, & sub conditione me accusare, vel admonere illum qui mihi confitetur, vt accuset se ipsum tanquam de morte.

Quarto. Referat Ioannes vir honestus aliquod malum graue de Petro viro etiam honesto; propter quod iustè dubito an ita sit vt Ioannes refert; cum videam vtrumq; esse virum honestum; considerata honestate Ioannis non possum mihi persuadere ipsum mentiri, similiter considerata honestate Petri non possum etiam mihi persuadere delictum illud esse ab eo commissum, in hoc casu si dubium istud interpretor in melius, credendo Ioannem virum honestum non mentiri, infero grauem iniuriam Petro, quia credo ex causa dubia graue malum de ipso: similiter si interpretor in melius in fauorem Petri, iudicando ipsum nihil tale commisisse, infero iniuriam Ioanni, iudicans illum mendacem, ergo in hoc casu aut suspendendum est necessariò iudicium, aut alteri ex his inferenda iniuria.

Deniq; si in re dubia frater habet ius vt habeatur bonus, & tenemur declinare in meliorem partem, non ita declinare, sed manere ancipitem, & dubium, esset peccatũ contra iustitiam, & in regraui mort. quia peccatum contra iustitiam, vt sæpè diximus ex suo genere est mort. At ex eodem D. Thom. ar. præced. dubium ex sufficientibus indicijs veniale tantum est. Hęc argumenta occasionem obtulerunt & meritò discipulis D. Tho. ad examinandum diligenter hoc loco.

QVA RATIONE SIT INTELLIGENda ista regula D. Thom. Dubia in melius esse interpretanda.

Duobus modis potest hæc regula explicari, negatiuè, vel positiuè. Negatiuè vt cum oblata aliqua re dubia suspendimus actum, neq; benè, neq; malè de fratre iudicantes, positiuè verò, quando illa dubia elicimus actum, habentes hunc assensum illam benè fieri.

Cayet. vult in huiusmodi dubijs in quibus sunt sufficientia indicia ad dubitandum, regulam istam intelligendam esse negatiuè, ita vt non interpretemur: illa in peiorem partem, sed possimus suspendere actum, & habere nos mere negatiuè, quod si id non valeamus, nec vellimus suspendere actum, sed elicere, debeamus tunc illa interpretari in melius: quam expositionem ita probat.

Nemo tenetur iudicare de rebus nisi quatenus earum natura exigit, res dubia secũdum suam naturam neutra est, nec magis inclinat ex se in vnam partẽ quàm in aliã, Ergo licebit mihi in re ita dubia manere anceps & neuter, in nullam partem declinando, quod est suspendere actum.

Secundò Ius naturale tantum exigit vt non priuem fratrem suo honore, nec contemnam illum, malè iudicando de illo sine sufficienti causa, suspendendo actum non priuo illum suo honore, nec contemno illum, nec iudico malè de illo, id enim esset si dubium illud interpretarer in peius. Ergo.

Mag. Soto lib. 3. de iust. q. 4. ar. 4. recedit ab hac sententia Cayet. docens intelligendam esse istam regulam positiuè, ita vt oblata re dubia non sufficiat suspendere actum, & manere ancipitem, sed teneri nos ad eliciendum actum positiuum, interpretando illam in melius. Ratio potissima ipsius est, aut is qui exercet rem illam dubiam erat antea mihi notus, & habitus bonus ac honestus vir, aut illum omnino non noui. Si prius, teneor factum ipsius boni consulere, quia suspendendo actum, & dubitando, dubito simul de bonitate ipsius, & muto iudicium & opinionem, quam antea de ipso habebam, eum antea absolutè & sine vlla dubitatione iudicarem eum bonum, mox verò (etsi non iudicem malum, sed bonum) habeo tamen tale iudicium de ipso cum dubitatione, mutare autem existimationem, quam antea de fratre habebam non licet, nisi vbi existunt sufficientia indicia ad iudicandum malum, Ergo, Et confirmatur: quia quem antea simpliciter ac extra omnem dubitationem iudicabam bonum, iudicare deinde bonum cum dubitatione, est reuera priuare illum suo honore, & iure quod habet, vt simpliciter iudicetur bonus, quod non licet vt habet hic D. Thom. nisi existant sufficientia indicia mali, quæ in re dubia non existunt. Quod si illum non noui, quamuis res dubia ex se nata sit generare assensum dubium, nihilominus ius naturale, quod habet quiuis frater vt iudicetur bonus, quam diu nõ occurrunt manifesta indicia mali, exigit etiam, vt factum ipsius alioqui dubium boni consulatur: quæ est ratio D. Thom. in hoc ar.

Ad intelligentiam huius dubitationis obseruemus primò, aliud esse iudicium de rebus, & aliud de personis: de rebus quidem. quando res ipsas iudicamus quales sint secundum se, considerata tantum propria, & priuata ipsarum natura à parte rei, quod iudicium est speculatiuum, & nisi alio transferatur, nullum damnum infert proximo, neque in honore, neque in fama, iudicium autem, quo iudicamus de personis, est illud quo iudicamus intentionem & animum agentis, quod est maximè difficilè & periculosum, difficilè quidem, cum solus Deus intueatur corda hominum, & periculosum, quia in eo agitur de honore, & fama proximi. Hæc duo iudicia possunt seorsum distingui & alterum sine altero haberi maximè in rebus speculatiuis: Profert Petrus aliquam propositionem, possum ego iudicare illam secundum se hæreticam, & nihilominus iudicare simul Petrum ipsum virum catholicum & fidelissimum, iuxta illud D. Aug. [Hæreticare potero hæreticus autem non ero.] In moralibus tamen & in actibus virtutis, vel vicij, iudicare de facto fratris, vel dubitare de bonitate illius, & non iudicare de persona, vel non dubitare de bonitate illius, verbi gratia, iudicare opus Petri malum vel dubitare de illo, & iudicare Petrum virum honestum 3. difficillimum est, vt docet D. Thom. quolib. 12. artic. 3.

Obseruemus secundò, plurimum interesse inter eum quem iã nouimus, & de quo habemus conceptam opinionẽ actu & in particulari, esse virum honestum & probum, & eũ quem nouimus, nec scimus in particulari mores illius, sed iudicamus eum bonum communi illo & generali iudicio, quo omnes quos non nouimus certò malos, opinamur bonos. Est autẽ hoc discrimen inter istos, quod su-

spende-

pendete actum circa bonitatem prioris, eſt reuera mutare opinionem quam de illo habebam, cum antea illum certo, & in particulari iudicatem bonum, poſtea verò quando du bitò vel ſuſpendo actum, (licèt nō iudicem illum malum) non tamen certo & in particulari iudicio ipſum bonum. Suſpendere autem actum iudicijs circa bonitatem ſecundi, non eſt mutare opinionem, cum in particulari & certo nec bonū n c ma'ū illū antea iudicarem aut ſcirem, ſed illo tātum generali & communi iudicio, quod potius eſt ignoratio morum fratris quam iudicium.

Obſeruemus tertiò, biffariam poſſe nos aliquid interpretari in peius, aut diffinitiuè & aſſertinè, iudicando quod poteſt bene vel male fieri, reuera malè fieri, aut ex ſuppoſitione ad cautelam & remedium, quod fit quando id quod poteſt bene vel male fieri, non iudico quidem malè fieri, ſed tantum poſſe, & hoc ſuppoſito poſſe illud malè fieri, timeo ne forſan fiat, & ex tali timore iuxta leges prudentię ſtudeo occurrere malo, quod poſſet euenire.

Deniq; ſtatuendum eſt hic quod iam initio huius artic. admonuimus, non eſſe hic quæſtionem de dubitatione in re graui ex leuibus indicijs, huiuſmodi enim eſſe pec. mor. maximè circa perſonas honeſtas iam conſtat ex ar. præced. ſed hic tantum nos agere de illa dubitatione quæ ex idoneis, & ſufficientibus indicijs ad dubitandum naſcitur.

PRIMA PROPOSITIO.

Oblata re iuſtè & prudenter dubia, conſiderando illam ſecundum ſe tantum & a parte rei ſine ordine ad perſonam, non tenemur illam actu poſitiuo uertere in melius, neque etiam licèt illam uertere in peius, ſed poſſumus ſuſpendere actum in nullam patent declinando.

HAnc probant argumenta illa ab initio propoſita, & quæ deinde adiecimus nomine Cayet. Omnia enim illa proc dunt de re dubia ſecundum ſe ſumpta, nulla habita ratione perſonæ. Et cōfirmat, Poteſt haberi iudiciū ſeorſum de ſola re ſecundum naturam ipſius rei, nihil iudicando de perſona, res autem dubia ſecundum ſuam propriam naturam non relata ad perſonam in nullam partem inclinat, neque vllum producit in animo aſſenſum: Ergo oblata re dubia, & ea ſola conſiderata ſine ordine ad perſonam, licèt ſuſpendere actum: Maior conſtat ex prima obſeruatione huius controuer. quia iſta duo iudicia vnū ſolius rei, qđ eſt purè ſpeculatiuū, & aliud perſonę quod eſt practicū ſūt diſtincta, poteſtque unum ſine altero ſeorſum haberi: Minor verò patet ex ipſo nomine rei dubię, ideo enim dicitur dubia, quia ex æquo in nullam partem inclinat, ſed habet rationes vel indicia ex æquo in vtramque partem.

Secundò confirmatur (intellectus talem producit actum vel aſſenſum quale eſt obiectum quod ipſi offertur, ſed res dubia quæ in nullam ex æquo inclinat partem, eſt obiectum quod nullum actum uel aſſenſum natum eſt generare, ſed relinquere illum perplexum & ancipitē: Ergo talem rem conſiderando, licèt eſſe ancipitem, & ſuſpendere actū: Imò hoc ipſum exigit recta ratio, & prudentia, vt tali re oblata & ſecundum ſe ſumpta ſuſpendatur actus, eſſet que oppoſitum alienius imprudentię Probatur. Suſpendendo actum in nullo lædo proximum, nec in fama, nec in honore, nec contemno ip . n, ſed manet ſemper apud me ſalua eius opinio, quia ſolam rem ſpeculatiuè contemplor, nulla habita ratione perſonę, eliciendo autem actum nō licet elicere in peius, (in quo omnes conueniunt) quia eſſet male iudicare de facto proximi ſine iuſta cauſa, cum res ſit ſecundū ſe dubia, neq; in melius quia ita iudicāt offert ſe apertè omnium etiam cōſenſu periculo incidendi in falſum iudicium & deceptionem, non ſolum iudicio ſpeculatiuo, iudicando bonum quod forſan malum eſt, uerum etiam iudicio practico, quia ex eo ipſo quod factū illud interpſtor in meliorem partem & bonum, propono illud in exemplar meum, Et hoc ſine iuſta etiam cauſa, quia proximus non indiget tali iudicio ⁊ modo oſtendimus. Ergo prudēter ſit in tali caſu ſuſpendendo actum. Et cōfirmatur, ſi quis modo poſitiuè aſſentiret huic parti aſtra ſunt paria, eſſet imprudens, quia hoc obiectum intellectus ſpeculatiui ſine ne aſtra paria vel imparia eſt ex ęquo dubium, ſed in noſtro caſu obiectum intellectus practici eſt etiam ex æquo dubiū cum indicia iſta ut ſupponimus ſint ſufficiētia ad dubitandum, ergo imprudenter ageret qui ſtātibus talibus indicijs in aliquam partem declinaret.

Tertiò iudex arbiter non tenetur abſolutè, ferre ſententiam in fauorem rei in re dubia, ſed tantum ex ſuppoſitione ſi laturus ſit ſententiam, quia aſſumpſit munus iudicandi: Ergo ſimiliter in hoc caſu quando res eſt dubia, ſi velit vel debeat elicere actum, eliciet illum in melius, abſolutè tamen non tenetur efficere, quia nemo eſt iudex ex officio operum fratrum ſuorum; ſed voluntariè aſſumit tale officium iudicandi.

Denique Nullus eſt quantumuis probus & timoratus, qui in confeſſione accuſet ſe, eò quod rem dubiā quā vidit cum ſufficientibus indicijs ad dubitandum de illa ſecundū ſe, nō ſit interpretatus in melius, ſed ſatis putat ſe cōſuluiſſe famæ, & honori fratris ſi ſuſpendit actum, nec illam cō uertit in peius, nec ullus eſt confeſſarius prudens & peritus qui hoc quærat à pęnitente, an actu, & poſitione dubia quæ vidit ſit interpretatus in melius, aliàs nulle laqueis fidelium conſcientiæ replerentur.

SECVNDA PROPOSITIO.

Oblata re dubia ſi iudicium referatur ad perſonam, ita ut eliciatur actus, quo ſine, & animo frater rem illā exercuerit. Tunc dubium in meliorem partem eſt uertendum, & in hoc ſenſu ut bene ait Cayet. eſt intelligenda concluſio D. Tho.

PRobatur. Habere aliquem in mala opinione ſine iuſta cauſa eſt maximam illi inferre iniuriam, hoc autem facimus, niſi rē dubiam quādo elicimus actum, vertamus in melius. Ergo, Maior certa eſt, probo minorē. Quando elicimus actum, neceſſe eſt nos inclinare in alteram partem, ita vt ſi factū fratris non vertamus in melius, neceſſario vertamus in peius, hoc enim eſt elicere actū alicui parti aſſentiri, ſicut ſuſpendere actum eſt nulli aſſentiri, dubitatio autē (quātus ex ſufficientibus indicijs ad dubitandum) nō eſt ſufficiens cauſa ad uertendum illud in peius. Ergo ſi nō vertat in melius ſine ſufficiēti cauſa vertitur in peius, & habetur mala opinio de fratre.

Secundò conſtat hæc Propoſitio ex varijs Regulis Iuris in ſex. Regu. 65 dicitur. Indubiis melior eſt ratio poſſidentis vel ut alij legunt. In pari caſu melior eſt conditio poſſidentis, ſed frater poſſidet bonam exiſtimationem, quod opera ipſius honeſta ſint, & ob debitum ſinē, ergo indubij, ſi iudicandum ſit, in fauorem proximi iudicandum eſt, uertendo illa in melius, Reg. 11. [In dubijs fauendum eſt potius reo q̃ accuſatori. In hoc caſu indicia habēt ſe ut accuſator, frater tanquam reus, erit ergo fauendum potius fratri, vertēdo in melius rem, quàm illa indicia & ſi ſufficiētia faciunt dubiam. Eſt etiam ſenſus receptiſſimus inter DD. iſtarum regularum, in dubia cauſa poſſidentem non eſſe expoliandum re quam poſſidet, expoliaretur autē frater bona opinione quam iure naturæ poſſidet, ſi quando elicitur actus, rem illam dubiam non interpretemur in melius, quia eſſet illam interpretari vt diximus in peius. Ergo.

Tertiò, Pręceptum illud iuris naturæ: Quod tibi non vis &c. in re graui obligat ſub mort. ſed nullus eſt qui velit onus ſuum uerti in peius, imò ſi eliciatur actus uerti in melius, & id quidem rationabiliter. Ergo hoc ipſum tenemur ſub mort. præſtare fratribus noſtris.

Quartò, Cap. vnico de Scrutinio habetur, Vt quē nō non uero eſſe indignum habeam pro digno quamdiu res eſt dubia, nec apparent manifeſta & ſufficientia indicia mali, frater nō cognoſcit idignus & malus. Ergo quādiu res eſt dubia

dubia si ferendum sit iudicium, iudicandus est bonus vertendo illud in melius.

Denique stante iudicio speculatiuo dubio, quando proximo potest fieri iniuria, habẽdum est tanquam rectum, & certum iudicium practicum per quod non fit proximo iniuria, verbi gratia dubitat mulier post consumatum matrimonium, an ille cui nupsit sit suus vir, stãte hoc iudicio speculatiuo dubio, non potest negare illi debitũ quia esset inferre viro suo iniuriam, sed debet habere simul cũ illo hoc iudicium practicum tanquam certũ, & verum, accedẽdum est ad hunc si debitum postulauerit, vt est definitum in cap. Dominus de Secun. Nup. ne viro suo inferat iniuriam. Ergo similiter, quando dubitatur de facto proximi, & est eliciendum iudicium, cum per tale iudicium inferatur iniuria proximo nisi factũ eius conuertatur in melius, vt exposuimus, stante dubio ipso speculatiuo circa rẽ secundũ se sumptã, est habendum hoc iudicium practicum tanquã certũ, & rectum, licèt res ista secũdum se propter indicia, quæ vidi dubia sit, proximũ tñ existimo bono hanc illam fecisse.

Ex his duabus conclusionibus perspicua manet Cayet. sententia in rebus dubijs licere suspendere actum, si verò eliciendum sit iudicium, oportere declinare in melius. Cæterum quia communiter, & frequentius vitio ac corruptione nostræ naturæ homines nõ suspendunt iudicia, maximè qñ respiciunt personas, sed eliciunt actum, voluntq; esse iudices, & ferre sententiam, & regulæ morales non tam respiciunt quid possit fieri, quàm quid communiter, & frequentissimè fiat, propterea sapientissimè, & meritò, à sanctis Patribus, & Doctoribus Theologis quos hic sequitur D.Tho. absolutè, & simpliciter proponit hæc regula: [Vt dubia in meliorem partem interpretemur,] Intelligenda tamen, vt exposita est, quando non valemus suspendere actum. Hæc est doctrina Bedæ in 6. cap. Luc. in illud. [Nolite iudicare, &c.] Et secun. Regulã de Regulis Iuris. Sed ad maiorem intelligentiam sit.

TERTIA PROPOSITIO.

Si suspendam actum circa factum dubium fratris, qui mihi notus est, & habitus vt vir honestus, & probus, ita ut per talem suspensionem, nullo modo mutem opinionem, quam de illo habebam, nec desinam habere illum in eodem precio, licèt his seruatis suspendere actum circa factum dubium fratris etiam mihi cogniti. Quod si per talem suspensionem actus dubitem simul de bonitate personæ (quod frequentius accidit) non licèt circa factum dubium proximi mihi cogniti, & quem semper iudicaui virum honestum, suspendere actum, sed teneor positiuè factum illud interpretari in melius.

PRobatur prior pars. Tota ratio propter quam iudicium, vel dubitatio potest esse peccatum, hæc est, quia sic iudicando, vel dubitando cõtemnitur frater, & læditur bona ipsius opinio. Ergo, qui experiretur se non dubitare de bonitate fratris, nec vllo modo illum cõtemnere, aut mutare bonam existimationem quam de illo habebat, quia suspendat actum iudicij circa factum dubium ipsius, licite poterit suspendere actum. Probo consequentiam, quia (vt ostendimus) potest haberi seorsum iudicium speculatiuũ de re secundum se absolutè sumpta, distinctum, à iudicio practico de intentione, & animo personæ, sine vllo dãno ipsius personæ: vnde cum in his iudicijs, vel actibus intellectus id tantum attendatur, ne fratri in aliquo noceamus, qui ita suspẽdet actum circa rem dubiam, & factum eius quem nouit, & cuius mores habet perspectos, sine vllo damno illius, licitè poterit actum suspendere. Secunda pars perspicua est, quia suspendens actum, ita vt simul dubitet de bonitate fratris ab ipso probè cogniti, mutat bonam opinionem quam de illo habebat, & consequenter desinit habere illum in eo precio in quo antea ipsum habebat: quæ omnia sine nocumento, & iniuria fratris esse non possunt.

Secundò, qui exponit se periculo probabili peccandi mortal. peccat mortal. suspendere actum circa factum dubium amici probè cogniti, isto secundo modo, est reuera moraliter loquendo exponere se periculo conuertendi facilè factum illud in peius. Ergo.

Tertiò: non licet opinionẽ bonam quam de fratre habebã mutare in peius, nisi ex sufficienti causa (quæ non est dubitatio) sed qñ ita suspendo actum, vt mutem opinionem, q̃ de fratre mihi cognito habebam, moraliter, & communiter muto illam in peius. Ergo non licet isto secundo modo suspendere actum. Vnde in hoc casu circa personas nobis notas est maximè obseruãda ista regula proposita, à D.Th. qa licèt possit accidere prior pars huius tertiæ propositionis nostræ, moraliter tamen loquendo, vix potest (vt de secunda propositione dictum est) suspẽdi iudicium circa factum personæ à nobis cognitæ absq; contemptu ipsius, & mutatione existimationis in qua antea habeatur.

QVARTA PROPOSITIO.

Si frater de cuius facto dubito mihi ignotus sit, licet suspendere actum tàm circa factum ipsum, quam circa bonitatem personę.

DE facto constat ex dictis, De persona verò ipsa probat, quia vt constat ex secunda obseruatione. cum ipsum & eius mores omnino ignorem, dubitando de illo, non muto opinionem quã de illo habebam, cũ nullam de eo in particulari haberem nec bonam, nec malam, nec priuo illũ aliquo honore quem antea apud me habere, nec contemno illũ, cum in nullo precio eum priuatim haberem, sed in illo cõi quo habemus omnes nobis ignotos: nulla deniq; lęsio, illi fit per hanc suspensionẽ iudicij, Quod si dixeris, (quæ est ratio Mag. Soto) habet ille ius à natura, vt ab omnibus iudicetur bonus, quod iudicium cessat per suspensionem actus. Respondeo, virum mihi notum habere istud ius certo, & in particulari, ac propterea inferri illi iniuriam, si bonitatem eius, quæ antea mihi certo, & in particulari perspecta erat vocem in dubium, at ius quod habet, qui mihi ignotus est, est incertum, & illud commune, quod non tàm est nosse illum bonum, quàm negatio quædam, & nescientia qua ignoro an sit malus: quo fit vt sit illud ius leuissimum, ac ferè nullum, & consequenter nulla quoque iniuria, quæ illi infertur suspendendo actum.

VLTIMA PROPOSITIO.

Ex suppositione nempe ad cautelam, & remedium licet dubia in peiorem partem vertere.

VErbi gratia, video hominem, cuius habitus, & dispositio iudicat iustè dubitari posse, an sit fur, non profero apud me iudicium absolutum, esse furem, sed tantum esse posse, hac hypothesi stante, potest esse fur, dubium istud licet vertere in peius, iudicando, forsan est fur, prospiciam oportet domui meæ ac rebus meis. Probatur. Hic actus nõ est iudicare malè de fratre, sed iustè, ac prudẽter timere, & occurrere damno, quod iustè timetur, & pericolo de quo prudẽter dubitatur, huiusmodi autem timor, & suppositio ad cautelã, & prohibendum dannũ proprium, qđ euenire potest, est actus prudentię. Ergo. Secundò ad hmõi timores & cautelas tenentur prælati erga subditos suos, qua de causa præcipitur eis, vt vigilent supra gregem suum, vt attendant à falsis prophetis, neque omni spiritui credant, similiter parentes erga filios suos, & maximè erga filias, occludentes fenestras, & hostia domus, diligenter curantes quos habeant familiares, Et quidquid ipsis perspectum omnino non est, vt ait Diuus Hieronym. suspectum iudicantes, quo nomine commendatur sanctus Iob, qui licèt nihil mali iudicaret de filijs suis, offerebat tamen pro eis sacrificia per singulos dies, dicens ne fortè peccauerint filij mei, &c. Sed in hac parte plurimum desideratur prudẽtia,

ne prælati vel parentes nimij sint, ac ne dum suis volunt prospicere, illos ad amaritudinem vt ait B.Pau.prouocent, aut apud vicinos infament.

Nā re ad argumenta quorum occasione hæc controuersia disputata est.

Ad primum respond. Eodem præcepto prohiberi quæ grauissima sunt in aliquo genere, & quæ minus grauia: vt præcepto illo non occides (sicut Christus exponit Matth. 6.) prohibetur non solum homicidium, verum etiam irasci fratri, Et ita in hoc casu eodem præcepto quo prohibetur iudicium temerarium, prohibentur etiam graues suspiciones, & dubitationes ex leuibus indicijs, & suspensiones iuditij, quando aliquod damnum ex eis sequitur fratri in honore, vel fama ipsius.

Ad diluendum secundum nonnulla obseruanda sunt, Primò, vt sicut solæ virtutes morales sunt quæ faciunt hominem simpliciter bonum, intellectuales verò non faciunt illum simpliciter bonum, sed tantum secundum, quid, ita quoque bonum vel malum intellectus non esse simpliciter tale, sed tantum secundum quid, ita vt illud solum sit simpliciter bonum vel malum quod pertinet ad mores. Secundò cum bonum morale consistat in recto ordine voluntatis ad vltimum finem, dirigatur autem voluntas moraliter in suum vltimum finem per dictamen rectæ rationis, illud iudicium esse moraliter bonū vel malum quod dirigit voluntatem ad sequendam rectam rationem, & id quod secundum se rectum est & honestum. Ex quo sequitur, vt quando in re dubia iudico benè de fratre vertēdo illud in melius, si fallar iudicium istud falsum relatum ad intellectum speculatiuum sit quidem malum eius, non tamen simpliciter malum hominis, sed solum secundum quid, relatum verò ad mores sit bonum morale, & consequenter simpliciter bonum, quia tale iudiciū est natum dirigere voluntatē in ea quæ dicta recta ratio dictat, & sunt honesta circa proximum, nempe ad amandum illum, ad deferendum eius honorem, & non contemnendum, ad conseruandam bonam quam de illo habemus existimationem: quæ omnia sunt simpliciter bona. Vnde optimè docet hic D.Thom. melius esse habere tale iudicium speculatiuè tantum erroneum, sed sine iniuria, immò cum honore fratris, quam cū damno & iniuria ipsius verè iudicare, quia illud iudicium erroneum, licèt speculatiue, & secūdum quid malum, moraliter tamen & simpliciter est bonum, iudicium autem verum cum iniuria fratris speculatiue tantum, & secundum quid est bonum, moraliter autem, & simpliciter malum dirigens voluntatem in malum morale, nempè incontemptum fratris.

Ex his dico ad argum. illud, me non deferre honorem fratri cum damno meo, quando factū ipsius in melius conuerto, etiam si decipiar, immò cum bono meo, quia istud iudicium, licèt speculatiuè & secundum quid sit malum moraliter tamen & simpliciter est bonum, Et teneor potius eligere bonum simpliciter ad uitādum malum simpliciter, quàm bonum secundum quid ad vitandum malum secundum quid, Vt martir qui eligebat potius mori quàm negare Christum, quia hoc est simpliciter malum, cum sit malum culpæ, mori autem est malum secundum quid quia nō est malum morale, sed tantum malum pœnæ. Similiter hęc res sese habet, error enim & deceptio intellectus speculatiui est velut malum pœnæ, contemnere autem fratrem, & illum iniuria afficere est malum culpæ. Et qui aduitandum malum culpæ eligit malum pœnę, non eligit cum damno suo, immò cum maximo bono suo.

Ad alteram partem argumenti dico, quando frater mihi cognitus est, & probatus, esse propter bonam opinionem quam iam habeo de illo, velut casum necessitatis, factum ipsius vertere in melius, quia erga talem suspendere actum est (moraliter loquendo) mutare opinionem cum cōtemptu ipsius, vt expositum est. Erga illum verò qui mihi cognitus non est, non occurrit similis necessitas, & ita licet istum suspendere actum. Ad confirmationem aperta est differentia, quādo eā aliquis operetur bonum, ex eo quod suspendam actum, nullam ei infertur nocumentum in honore, vel fama, at si suspendam actum circa illum qui mihi notus est, & quem antea habebam virum honestum, sequuntur damna iam explicata.

Ad tertium, maxima quoque est differentia inter indicia externa, & ea quæ fiunt in confessione sacramētali, in hac enim quando dubitamus an peccatum nostrum, vel pœnitentis sit veniale vel mor. si dubitatio sit leuis & scrupulus reijcienda est, & in melius interpretāda, si grauis & ex sufficienti causa, tunc sub conditione interpretāda in peius.i. dolendum de illo peccato, tanquam si forsan sit mort. quod fit ad cautelam habeatur pro venia. quod mort. est, qua via nulla infertur iniuria fratri, sed consulitur conscientiæ & saluti ipsius, quod non est extra confessionem, cum extra ipsam vertere in peius factum dubium fratris, quem nouī, & iudicabam probum virum, sit eum contemnere.

Quartum argum. postulat explicemus.

QVOMODO DEBEAT SE HABERE qui audit referentem aliquod malum de proximo suo.

OBseruemus primò diligenter esse considerandas personas, tam eum qui loquitur qualis sit, & quomodo affectus erga illum de quo loquitur: quē cum de quo malum illud refertur, sit ne vir honestus & timens Deum, an potius qui solitus sit similia committere, considerandæ etiam aliæ circunstantiæ loci, & temporis, in quibus malum illud accedisse afferitur, & aliæ quæ à iudicibus prudentibus attenduntur, & tantò magis, quantò pluribus credendum potius est quàm vni.

Obseruemus secundò: Experientia teste virum honestū facilius casurum in aliqua peccata, quàm serio & in re graui falsum prolaturum de fratre. quia hoc posterius procedit ex malitia, prius illud ex humana fragilitate, Et facilius peccat homo ex fragilitate, quam ex malitia.

His positis dico primò: Si is qui refert malum alterius sit vir honestus & probus, ille verò cuius malum refertur improbus & solitus similia facere, sine temeritate credendum esse dicenti, vt supra admonuimus: quia in hoc casu qui refert malum illud possidet apud me bonum nomen, quo alter caret, & in dubijs melior est ratio possidentis. Similiter dico secundò: Si is de quo est sermo sit vir honestus, qui verò malum de illo refert improbus & turpis, nulla est ei adhibenda fides: eadem de causa, quia iste possidet apud me bonum nomen, quo caret qui malè de ipso loquitur. Et hoc ipsum obseruatur in iudicio exteriori, viro enim turpi, de homine honesto malè loquenti non credit prudens iudex, immò nec honesto quem nouit male affectum erga illum de quo loquitur. Quod si vterque & is qui loquitur, & ille de quo loquitur, pares sunt in moribus, & in eodem ptecio illos habeam, tunc suspendendus est actus, vt probat illud argum. quia quocunq; me vertam alteri inferam iniuriam.

Circa vltimam conclus. de cautela adhibenda dubitari potest. Liceat ne denegare suffragium postulanti aliquod officium vel beneficium, quando de moribus & bonitate ipsius dubitamus, hoc fine nempè ad cautelam, ne illud adeptus alicui noceat. Dico cum Cayet. in sum. in verb. iudicium temerarium, Primò ex leuibus indicijs nullo modo licere negare alicui suffragium, si habeat merita necessaria ad munus illud vel beneficium, similiter licite illi negari si non habeat materia, sitque indignus, vt copiosius quæst.63. videbimus. Quando verò indicia idonea sunt, & sufficientia ad dubitandum, sed simul habet merita officium illud, uel beneficium postulans, distinguendum est, Nam aut me negante illi suffragium infamatur, & præponitur illi impar in meritis, aut nulla inde sequitur ipsi infamia, adest què alter ei par, uel ferè æqualis, si prius, non licet negare illi suffragium, quia ex meritis habet ius ad illud officium, periclitaturque honor ipsius, & mea dubitatio non est sufficiens ad expoliandum ipsum suo honore uel iure, si uerò posteriori modo

res

res habeat, licèt illum priuare suffragio, nulla enim tunc fit ei iniuria, cum nec infametur, nec præferatur ipsi alius minus dignus.

ARTICVLVS V.

An semper sit iudicandum secundum leges scriptas.

Duplex est iudicium, aliud priuatum, & particulare, aliud verò publicum, & forense, de priori egit hactenus D. Tho. explicans, quæ pertinent ad iudicia temeraria, suspiciones, & dubitationes, hoc ar. & sequenti agit de iudicio forensi, qua ratione sit exercendum, quærens inprimis præsenti art. An semper oporteat iudicare secundũ leges scriptas: vel liceat potius iudici vti aliquãdo epichia, ac dimissa littera, & rigore legis iudicare secundum æquitatem, & dictamen rectæ rationis?

Obseruemus cum lex sit quædam explicatio, & regula iuris, sicut ius aliud est naturale ex natura rerum æquum, & iustum, aliud verò positiuum, quod ex conditò, & constitutione hominum Principis scilicet, vel Reipub. constitutum est, vbi natura nihil uero statuebat, ita quoq; leges scriptas duplices esse, quasdam continentes ipsum ius naturale exigit, ut filios parentibus obedire, parentes si hijs alimenta præparare: alias verò, quæ solũ continẽt quod Principis uel Reipub. decreto sancitum est, quæ dicuntur merè humanæ, ut alimenta non extrahi è Regno. Inter has leges hoc interest. Primò, quòd priores illę iustũ, quod continent non instituunt, cum iam ex natura rerum iustum sit, sed tantum explicant, posteriores verò explicant, & instituunt, ideo enim iustum harum posteriorũ legum tale est, & obseruandum, quia lege illa constitutũ, qua sublata nullum habet authoritatis robur, aut obligandi vim. Differunt secundò: quia iustum, quod priores illæ continent, cum sit ex natura immutabilis omnino est, ita & illud nullomodo mutari posit, aut dispensari, iustum verò posteriorum mutari potest, quia huiusmodi iustum pẽdet ex hominum decreto, pro ratione loci, temporis, & personarum, quæ certum est mutari, & ipsis mutatis mutari quoq; oportere humana iura: vt habetur abundè in cap. Alma mater. De sententia excommunic. suspens. & ibi copiosè Didacus Couarru.

CONCLVSIO PRIMA.

Si in causa iudici proposita existant leges scriptæ continentes ius naturale, tenetur iudex secundum illas necessariò iudicare.

PRimò, quia sicut ius naturale est omnino Indispensabile, ita & leges illud continentes. 2. Quia iudex debet iudicare quod iustum est, Sap 1. diligite iustitiam, qui iudicatis terram, iustum autem in huiusmodi legibus contentum semper est idem, & immutabile: & ita semper secundum ipsum iudicandum. 3. Quia ius naturale quamuis exceptum medio dictamine rectę rationis, reuera tamẽ habet Deum authorem sicut, & natura ipsa, quo fit, vt aliter iudicans, quàm leges istæ, quæ ius naturale continent postulant, simul violet ius naturale, & diuinum. Deniq; sicut iustum, quod istæ leges continent est ex natura rerum, & intrinsecè bonum qua ratione non potest iudex humanus mutare naturas rerũ, aut facere bonũ q; est intrinsecè malũ, uel è conuerso, ita quoque non potest aliter iustè, & rectè iudicare, nisi ferendo sententiam iuxta istas leges.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si causa proposita iudici pertineat ad leges scriptas mere humanas, ex quarum obseruatione nihil sequitur legi naturali, uel diuinæ repugnans, tenetur necessariò secundum illas iudicare, etiam si oppositum uideatur ipsi magis consonum rationi.

PRobatur primò: Iudex est merus executor legis, non conditor aut dominus, imò neque interpres, aut dispensator, nisi causa iusta vrgente, causa verò iusta ad deuiandum à lege nulla alia esse potest nisi quando ex illius obseruatione sequeretur aliquid repugnans iuri naturali, vel diuino, Ergo quãdo lex scripta nihil continet quod iuri naturali vel diuino aduersatur, tenebitur iudex secundum illam iudicare.

Secundò si liceret iudici aliter iudicare, quàm leges istę præscribunt, frustra conderentur leges, imo tot essent leges, quod capita iudicum, affirmare vnoquoq; iudice æquius esse, quod sibi videretur, quàm quod lex scripta constituit, pateteturque passim Respub. mille perturbationes, & damna.

CONCLVSIO III.

Quando obseruatio legis humanæ ratione loci temporis, vel personæ inducit aliquam iniustitiam, vel iniquitatem, non est tunc iudicandum secundum illam legem, sed secundum æquitatem, & dictamen rectæ rationis, quod uocamus epicheiam.

PAtet, quia lex est regula, & explicatio iusti, & iudex custos iustitiæ, vnde quando obseruatio leg.s ratione alicuius circunstantiæ contineret aliquam iniquitatẽ, & cederet in iniuriam alicuius, non est secundum illam legem tunc iudicandum. Et ita constituuntur a D. Thom. in solutionib. argum. aliqui casus, in quibus non est iudicandum iuxta leges scriptas, ab alijs D D. afferuntur alij, qui omnes reducuntur ad hos quinq;.

Primus est quem continet ista Tertia conclusio, Quando lex, aut simpliciter, aut ex circunstantia est iniqua, quia lex iniqua non est lex, neq; regula quæ valeat nostras actiones rectè dirigere, sed corruptela, ut optimè docet D. Thom. 1. 2. q. 69. art. 4. & 6. sicut horologium, quod nõ consentit cum motu solis, non est horologium sed perturbatio potius horarum.

Secundus. Quando obseruatio legis in tali euentu aduersatur bono communi. Præcipit lex ne ciuitate obsessa portæ ipsius vllo modo aperiantur, si ciues omnes suos hostes fugiant, nec aliter liberari possint nisi in ciuitatem sese recipiant, tunc non est pronuntiandum secundum illam legem scriptam, quæ in tali casu adeo nocuisset ciuibus, & bono communi.

Tertius est: Quando prudenter iudicatur certum, legislatorem si adesset iudicaturum legem suam non esse tunc obseruandam, verbi gratia minatur mortem tyrannus si hoc diè ieiunauero (posito per hypocresim illum non ita agere in contemptum fidei, vel religionis, sed ex sua insania) non teneor tunc seruare legem ieiunij, quia si adesset legislator; certè non obligaret aliquem ieiunare cum tanto discrimine vitæ: eadem ratione non tenetur mulier audire sacrũ die festo, si vir eius austerus minatur illi aliquod supplicium, si dedomo vlla de causa egrediat. Et hoc cognoscimus per epichiam 1. per ęquam, & iustam interpretationem, de qua D. Thom. t. 2. loc. cit. & infra q. 120.

Quartò non est seruanda lex scripta in cortice quando animus, & mens legislatoris corrumpitur. Nam, vt præclarè ait Iurisconsul. In fraudem facit legis, qui saluis uerbis sententiam eius circumuenit. Verbi gratia. Prohibet lex ne adulter filiũ suũ spuriũ hæredẽ instituat, concedit vt quis bona sua, & hæreditatẽ amico deferat, & nõ illam det filio, hoc non licẽt, nec est secundũ verba, & scriptã legis de ista fraude iudicandum: quia licèt ille adulter legẽ literam, & corticem videatur obseruare, cum non instituat filium suũ spurium hæredem, nec bona sua ei tradat, sed amico, non tamen seruat mentem, & animum legis, qui est, vt filius ille spurius bonis paternis non potiatur autem in hoc casu per illam circunuentionem, & interpositam personam.

Quintò: Quando supremus Reipub. Princeps ex iusta causa

causa dispensat in lege scripta, tunc enim iuxta illam Principis dispensationem, seu explicationem iudicandum est, & non secundum legem. Lege sancitum est homicidam suspendi, commisit homicidium artifex Reipub. necessarius, aut vir eruditus, vel ingeniosus bono communi vtilissimus, dispensat supremus Princeps cum illo in lege de suspendendis homicidis: non debet in hoc casu iudex secundum legem sed secundum illam Principis dispensationem iudicare. Hanc verò authoritatem dispensandi in legibus non habent inferiores iudices, & magistratus, sed solus supremus Princeps, & Rex. Extra hos casus debet semper iudex secũdum leges scripras iudicare, aliter iniustè aget, & iniquè, peccabitq; grauissimè.

Circa hunc ar. Duplex se offert controuersia, Prior pertinet ad iudicem, posterior ad sententiam, quæ ab illo fertur, Prius igitur videamus.

AN QVICVNQVE IVDEX etiam si sit supremus Princeps teneatur iudicare secundum leges scriptas?

Ratio dubitandi est, quia l. Princeps ff. de legib. Princeps liber est, & solutus a suis legibus, nec illis astringitur, vnde non tenebitur secundum illas iudicare 2. quia potest in illis dispensare.

In oppositum tamen sunt verba illa B. Gregorij Can. Sumopere 11.q.3. [Sumopere præcauendum est ne rectores Ecclesiæ, & qui publica iudicia exercent, in dictandis sententijs aliqua leuitate, aut furore ducti sint præcipites, sed causis diligenter ventillatis, tunc diuina, & humana lex resoluatur, & secundum quod ibi constitutum est definitiua proferatur sententia. Affertq; ibi exemplum Moysi, qui semper iudicauit iuxta concilium Dei, & legem.

Ad huius quæst. intelligentiam obseruemus primò. Quæstionem hanc duplicem sensum habere posse: prior est, An Princeps teneatur parere suis legibus. Posterior: An teneatur necessariò secundum leges scriptas iudicare, & proferre sententiam. Nõ est hic quæstio de priori, in sensu docuit enim iam D. Tho. 1.2.q.69, ar.3 legẽ habere duplicem vim, aliam coactiuam, & aliam directiuam: coactiua est authoritas quàm habet lex à suo conditore ad compellendos subditos ad illius obseruationem, qua ratione princeps non astringitur suis legibus, cum nullus possit cogi à seipso, nec par in parem habeat hanc vim coactiuam: Directiua verò est æquitas illa, quam lex continet, secundum quam ostẽdit omnibus quid æquum sit, & consonum rectæ rationi, ac bono communi, & hoc modo Princeps tenetur etiam suis legibus, tenetur enim quæ rectæ rationi, & æquitati consona sunt, ac bono communi vtilia, ipse quoque obseruare, qualia sunt. Sed hoc eget adhuc expositione, leges enim sunt duplices, quædam quæ seipsis ostendunt solos subditos respicere, nec principem complecti, & his nullo modo tenetur Princeps: vt quod nullus induatur serico: Aliæ sunt quæ tàm principem, quàm subditos complectuntur, vt quæ pertinent ad gubernationem Reipub. & reddendum cuique suum ius, ferendasq; sententias: Et de his quærimus hoc loco an teneat supremus etiam Princeps iuxta illas iudicare.

Obseruemus secundò quibusdam legibus conferri aliquod ius nonnullis ciuibus, ita vt si tales leges non obseruarentur, expoliarentur ciues iure quod sibi a legibus conceditur, vt in lege præscriptionis, confert hæc lex ius, & dominium in bona quæ quis bona fide possidet toto tempore legis, si vellet princeps in aliquo casu hanc legem nõ obseruari, sed dispensare in ea, eum qui iam bona fide præscripsit, expoliaret profectò iure suo, vtpotè iure quod habet à lege. Similes sunt leges, quæ parti læsæ præcipiunt aliquam pecuniam reddi à læsore, Et quæ habenti hæc, vel illa merita præcipiunt conferri hæc, vel illa beneficia, &c. Aliæ verò sunt, quæ ita aliquid præcipiunt, vt ex eo nullum ius alteri conferatur, vt quod fur vapulet, & similes.

Obseruemus vltimò: leges continentes ius naturale tàm principem quàm reliquos inferiores iudices debere omnino obseruare in suis sententijs, & iudicijs, vt ex prima conclusione nostra constat, vnde hic solum quærimus de legibus quæ sunt merè humanæ positiuæ.

PRIMA ASSERTIO.

Leges humanas quibus aliquod ius confertur alicui tenetur etiam Princeps in suis iudicijs, & sententijs obseruare,

Verbi gratia in exemplo iam proposito, vocat Ioannes Petrum in iudicium quasi iniquè possidentem bona sua, ostendit Petrus se illa bona fide possedisse toto tẽpore legis, & verè in illis præscripsisse: Debet Iudex ẽt si sit Rex ferre sententiam in fauorem Petri, nec potest dispensare cum Ioanne in illa lege præscriptionis. Ita D. August. lib. de vera Religio. c.3. & Arist. 5. Ethi. c.6. Et 3. Polyt. c.10. & 12. Et probatur, Contra ius naturale est, vt cum quis legitimo contractu effectus est dominus alicuius rei, aut habet ius legitimum in illam, expolietur illa re, aut illo legitimo iure quod in eam habet iam acquisitum, quia est talis expoliatio ipso inuito reuera furtum, Princeps autem quantumuis supremus non potest dispensare in furto, nec pronunciare sententiam contra ius naturale, Ergo neque potest expoliare eum, qui rem aliquam iam possidet, aut verum ius in illã per legitimum contractum habet. Sed qui rem aliquam possidet, aut verum ius in illam virtute alicuius legis ciuilis iustæ, & ab omnibus probatæ habet rem illam, vel ius in eam per legitimum contractum, cum possit lex ciuilis transferre dominia bonorũ, & conferre verum dominium, & ius illa, (vt videbimus infra) Ergo in huiusmodi legibus, quæ conferunt alicui aliquod ius non potest neque Rex dispensare, sed necessariò debet secundum illas iudicare.

Secundò si posset Rex pro libito dispensare in huiusmodi legibus, & non iudicare secundum illas, posset similiter quando duo litigant de aliqua re, tollere illam habenti ius in ipsam, & adiudicare eam non habenti ius in illam, hoc esset furtum omnium consensu, & maxima iniquitas ergo & illud ex quo sequitur. Consequentiam verò probo, quia sicut hic litigans habet ius in rem, quam iustè postulat, vt suam aliquo titulo, similiter qui rem aliquam habet, vel ius aliquod virtute alicuius legis, habet illud iusto titulo, cum lex ciuilis conferat in his iustum titulum, Et confir. lex præscriptionis, & aliæ similes non minus conferunt modo hominibus dominium, & ius hæc bona temporalia, quàm à principio contulerit eis ius gentium, quo facta fuit rerum diuisio, & appropriatio: sed non potest Princeps expoliare eum, qui bona sua possidet post illam primam rerum diuisionem, quia iam sunt illi propria, & sua, estque verus illorum dominus, ergo neque eum, qui virtute alicuius legis iustè possidet aliqua bona, vel acquisiuit aliquod ius, Sicut enim iure naturæ antequam fieret rerum diuisio, & appropriatio nihil alicuius erat, at facta illa rerum diuisione quæcuique appropriata sunt, ita sunt ipsius, vt cõmittatur furtum, violeturque ius naturæ à quocunque illa ipso inuito accipiente, ita quoque licèt antequam hæ leges conferentes iura, & dominia conderentur, non esset à iure naturæ, neque alia via Petrus dominus eorum quæ præscripsit, vel modò virtute alicuius legis habet, at postquam huiusmodi leges conditæ sunt, & virtute earum aliquid possidet, vel acquisiuit aliquod ius, est furtum, & contra ius naturale ipsum illa re, vel iure expoliare.

Denique leges iustæ, & necessariæ, vel saltim vtiles optimæ gubernationi, maximè quando illarum omissio est in damnum tertij obligant in conscientia, non solum subditos verum etiam & Principem, saltim quo ad vim directiuam, leges autem de quibus hic loquimur huiusmodi sunt, Ergo obligant etiam Principem, vt secundum illas iudicet. Quo circa totum ius naturæ clamat. [Patere legem quam ipse tuleris.

Quod autem aliqui affirmant, Accidere aliquando posse, vt ob bonum publicum bona alicuius ciuis alteri adiu-

dicentur, nec standum esse tunc his legibus, quia cũ Princeps sit custos boni publici, quando viderit bono comuni ita expedire, debet bona ciuium in illud referre, non diffiteor, sed iudico id rarissimum, immò fortè nunquam euenturum.

SECVNDA ASSERTIO.

In legibus secundi generis quibus nullum ius alicui confertur, sed simpliciter tantum aliquid præcipitur, poterit Princeps dispensare ne secundum illas feratur sententia.

VT si aliquis innocens probetur nocens, poterit princeps ex plenitudine suæ potestatis non condemnare illum iuxta leges secluso scandalo. Immò etiam si esset verè nocens, si esset vtilis Reipub. Similiter posset conferre priuilegium alicui ne possent bona eius à quocunq; præscribi, quo priuilegio extante non daretur alicui locus acquirendi ius in illa, teneretur q; iudex inferior iudicare de bonis huius non secundum leges scriptas, sed secundum illud priuilegium: adeò vt nisi seruaret illud, peccaret mort. per vsurpationem iudicij, & sententia eius esset inualida.

Probatur iam conclusio, Hoc differt Princeps à cæteris iudicibus inferioribus, quod hi sunt tantum meri executores & ministri legum, habentes tantum authoritatem ipsis taxatam per leges, Princeps autem est legislator, & conditor, ac legitimus illius interpres, cum eius sit interprætari, cuius est condere: residetque in ipso suprema plenitudo potestatis ciuilis. Vnde sic argumentor: Dispensare in lege humana ex causa iusta & publica idem est quod interpretari legem, & exponere non fuisse animum legislatoris, comprehendere talem casum cum tali causa iusta & publica in illa lege. Sed supremi Principis est interprætari legem, ergo & dispensare in illa ex iusta causa. Minor huius sylogis. constat, maior autem probatur: quia propterea omnium DD. consensu requiritur dispensatione iusta causa, quia dispensatio est quædam legis interprætatio, qua exponitur legislatorem cum de eius prudentia, & æquitate non dubitetur, non intendisse lege sua complecti illum casum, in quo adeò iusta causa se offert ad ipsum excipiendum ab illa lege.

Secundò. Omnium consensu ad dispensandum in aliqua lege hæc tria sufficiunt. Primò vt lex sit dispensabilis, idest ne sit rei immutabilis natura sua, Secundò authoritas in dispensante. Tertiò causa iusta: Lex mere humana mutabilis est vt vidimus & dispensabilis, in Principe est plenitudo authoritatis ciuilis, causam supponimus esse iustam, Ergo.

Ex hac conclusione sequitur apertè, quotiescunq; Principi licuerit in aliqua lege dispẽsare, posse tunc iuxta suam prudentiam iudicare, & non secundum legem. Iam quia diximus causam iustam desiderari, vt possit Princeps dispensare in lege, & aliter quam illa præscribit iudicare. Hęc causa iusta debet esse aliquod bonum publicum: Quia causa & effectus debent commensurari inter se, lex est regula publica, authoritas Principis est etiam publica, collata ipsi ob bonum publicum, non destruendum, sed ædificandum, & ita bonum ob quod potest dispensare in lege debet etiam esse publicum. Commisit homicidium miles strenuus & Reipub. vtilissimus, potest rex cum eo dispensare in lege illa de occidendis homicidis, & aliam pœnam ei imponere, vel omnino ei condonare bono publico ita exigente, sicut Saul dispensauit cum Ionara milite strenuo, & saluti populi tunc maximè necessariò. Quod si homicida sit quidem dilectus Regi, non tamen necessarius, aut vtilis Reipub. non potest cum illo dispensare, sed iudicandus est secundum legem.

TERTIA ASSERTIO.

Quando Princeps dispensat in lege, vel aliter iudicat, quàm ipsa præscribit, sine conditionibus positis peccat mortal. teneturque ad resarciendum omne damnum, quod ex tali dispensatione, & iudicio alicui eueniret.

RAtio est aperta: Quia Princeps est custos supremus iustitię, & boni suorum ciuium, vnde si sine iusta causa dispensaret in lege, sequeretur; inde aliqood damnum, esset ipse author iniquus & iniustus illius damni, quicunq; autem infert alteri damnum iniustè, & iniquè tenetur ad illud resarciendum. Ex his assertionibus sequitur, posse Principem dispensare multoties in criminalibus, quia sæpè talis dispensatio sine aliorum damno, & iniuria habet locum: in ciuilibus verò rarò, aut ferè nunquam. Quia in his semper agitur cuius sit, hæc res, mea an tua, semperque in his existit author & reus; idest vnus qui postulat rem suam, & alius à quo postulatur, quo fit vt nisi in his ferantur iudicia etiã à Principe iuxta leges, inferatur alteri damnum cum iniuria, sitque sententia illa in præiudicium tertij, quod neque Principi licet. Debet enim etsi supremus sit, iustè iudicare, & suum cuique reddere, maximè ipse, qui quo maiorem habet in Repub. authoritatem, eo potissime positus est à Deo ad exercendam æquitatem, & seruandas leges.

Iudices inferiores teneri semper ad iudicandum secundum leges scriptas constat satis ex 2. & 3. conclus. D. Tho. estq; receptũ ab omnibus D.D. in l. Nulla ratio ff. De legib. Et confir. Quia si liceret inferioribus iudicibus legem interprætari, vel in ea dispensare, aut torquere in id quod ipsis videretur melius, & æquius nulla lex seruaretur, vnoquoq; illam torquente in suum sensum, cum maximo Reipub. damno & perturbatione. Quo fit vt iustius sit & melius seruari leges & secundum illas iudicia exerceri, propter hoc bonum commune & pacem Reipub. quàm iudicẽ declinare à lege in id quod sibi æquius videretur, etiam si reuera æquius illud esset.

Nunc ad argum. initio huius contro. posita. Ad 1. respond. Principem esse solutum à lege quo ad vim coerciuam, non tamen quo ad vim directiuam, 1. non obligari ex vi legis secundum suam legem iudicare, sicut iudex inferior, obligari tamen ex æquitate iuris naturalis. Quia eo ipso quo est Princeps, est præcipuus custos iustitię, & conseruator legum. Et cum sit caput totius Reipub. debet in sua gubernatione conuenire cum corpore, cæterisq; iudicibus esse exemplo, immò si cæteri debent iudicare secundum leges quia sunt ministri Principis, multò potius ipse qui illarum legum est fons & origo.

Ad secundum patet solutio ex dictis. Potest quidem Princeps dispensare ex publica & iusta causa, ac sine damno tertij, in quo etiam casu non tenetur secundum leges iudicare, sed secundum Epiehiam.

Secunda controuersia quę nunc se offert, grauissima est, & propria huius loci. Ea est.

AN SENTENTIA INIVSTA Iudicis habeat vim, & obliget in foro conscientiæ.

LItigant Petrus & Ioan. de hæreditate, quę verè est Petri, iudex verò adiudicat illam Ioanni, quærimus an hæc sentẽtia habeat vim in foro animæ, ita vt Ioannes virtute talis sententiæ possit hæreditatem illam tuta conscientia possidere, Petrus verò nequeat illam aut valorem eius meliori via qua poterit recuperare? Occasionem dubitandi offerunt nonnulla argumenta, quæ hic subijciam. Primò ex D. Grego. 11. q. 3. can. sententia: [Sententia pastoris siue iusta, siue iniusta timenda est,] at iniusta timenda non esset, nisi ligaret in conscientia.

Secundò sententia qua innocens condemnatur iniusta, est saltim a parte rei, at hæc aliquando obligat. Probatur hæc minor: quia quando iudex condemnat innocentem

iuri-

iuridice probatum nocentem, tenetur ille parere ſententię iudicis: primò quia leges ſanctæ & iuſtæ ita præcipiunt, vt iudici iuridice procedenti obediatur, ſecundò quia aliter perturbaretur omnis gubernatio Reipub.& punitio delinquentium, quicunque enim eorum clamaret ſe falſo accuſatum . Tertiò daretur bellum ex vtraque parte iuſtum. Nam innocens ſi non teneretur obedire illi ſententiæ, poſſet per vim ſe defendere, iudex quoque iuſtè illum debellaret, cum teneatur ex officio, & præſcripto legum probatum nocentem punire.

Tertiò. Sententia iudicis Eccleſiaſtici obligat, & tenentur fideles illi parere, dicente Chriſto Matt. [Omnia quæcũque vobis dixerint facite. Sed aliquando ſnĩa iudicis Eccleſiaſtici præcipit viro, vt dimiſſa propria vxore alteri adhæreat, quod eſt iniquum, & iniuſtum, iam igitur ſententia iniuſta ligat aliquando: Minor experientia conſtat. Si Petrus poſt contractum matrimonium cum Maria, deprehẽdat exiſtere inter ipſos aliquod impedimentum dirimens matrimonium, & ea dimiſſa ducat Ioannem, hæc ſecunda eſt vera ipſius vxor: iudex tamen Eccleſiaſticus quãdiu illud impedimentum occultum iuridicè non probatur, præcipiet illi, & ſub cenſuris, vt dimiſſa Ioanna, quæ eſt vera ipſius vxor, reuertatur ad Mariam: cui ſententiæ debere hunc obedire oſtendo. Maius malum eſt occidere innocentem, quã accedere ad non ſuam, ſed qui occidit innocentem probatum nocentẽ iudice præcipiente nõ peccat. Ergo neq; peccabit qui probatus in iudicio Eccleſiæ eſſe vir Marię accedet ad illam iudice ita præcipiente, licèt non ſit ſua.

Quartò: Quando quis expoliatur proprio beneficio iniquè illa ſententia eſt iniuſta, at nihilominus eſt ualida. Ergo. Probatur minor: ſic ſpoliatus non habet iam titulum beneficij, nec ſi tentet conferre ſacramentum pœnitentiæ quicquam efficiet, is verò cui beneficium illud curatum collatum eſt quamuis per iniuſtam ſententiam habeat titulum beneficij, & ſacramenta, quæ confert, tenent, fuit ergo valida illa ſententia quamuis iniqua.

Denique lex humana, quæ ob bonum commune priuat aliquem ſuis bonis obligat in conſcientia, & reddit tutum poſſidentem illa, vt lex præſcriptionis: ſententia iudicis eſt velut lex particularis, cuius obſeruatio pertinet etiã ad bonum commune, quia pateretur maximas perturbationes Reſpub. niſi ſententiæ iudicum obſeruarentur vt validæ: Ergo quamuis iniuſta, ſi priuauerit aliquem ſuis bonis, obligabit in conſcientia, & poſſidentem reddet tutum.

Ad intelligentiam huius quæſt. obſeruemus 1. ex Gratiano 11.q.3.can. Epiſcopus: Tribus modis poſſe ſententiam eſſe iniuſtam, primò ex animo iudicis, vt quando ex odio pronunciat ſententiam, licèt in ea, nec recedat à iure neq; à veritate facti. 2. ex ordine: vt quando ſeruat quidem veritatem facti, non tamen ordinem, & ſolemnitates iuris, vt cum adiudicat Petro rem quidem ſuam, ſed ſine ſufficienti probatione 3. ex natura rei, & cauſæ: vt quando contra veritatem facti pronunciaſ, expoliaturq; aliquis aliqua re ſua, Non eſt hic quæſt. de ſententia iniuſta 1. vel 2. modo, nam in illis licèt iudex malè agat, & peccet, cum tamen ſentẽtia eius nõ recedat à veritate facti, continet iuſtum, & eſt iuſta à parte rei, & obligat in conſcientia ſecundũ ſe, niſi ignorãtia inculpabilis excuſet alterum litigantiũ: Sed qõ eſt de ſententia iniuſta tertio modo, nempe ex natura rei, & cauſę, ac quando non ſeruatur æquitas iuris, & veritas facti.

Obſeruemus 2. ſententiam iniuſtam per ſe, & ex natura rei, & cauſæ duplicem adhuc eſſe: quædam enim eſt quæ continet manifeſtum, & intollerabilem errorem, vt quæ præcipere aliquod impoſſibile, vel apertè malum, aut prohiberet aliquid apertè bonum, & faciendum, aut condemnaret innocentem ſi vlla probatione, quàm vocant Iuriſperiti nullam, & hanc certum eſt nullam vim habere in foro animæ: alia verò eſt quæ continet quidem errorem non tamen manifeſtum, ſed tollerabilem, vt cũ innocens probatos tamen iuridicè nocens condemnatur, vocatur hæc à Iuriſperitis iniuſta, ſed valida, & timenda, iuxta illud Grego. adductum can. ſententia paſtoris: imò, & executioni mandanda, vt habetur in cap. Paſtoralis. De offic. Delegat.

Quamuis à Theologis hæc ſecunda ſententia (licèt contineat errorem facti ex falſitate teſtium) non vocatur ſimpliciter iniuſta cum in ea iudex iuſtè proceſſerit, ſed iniuſta iniuſtitia facti, nam iuſtitia iuris iuſtiſſima eſt, & de hac potiſſimè hic inquirimus.

Obſeruemus tertiò biſſariam accidere poſſe, vt iuſtitia, & veritas non ſeruentur in ſententia, Primò culpa iudicis quia licèt videat per allegata, & probata nihil conſtare contra Petrum, vult nihilominus ex ſua malitia, & iniquitate condemnare illum, aut ſine culpa iudicis, culpa tamen teſtium, qui falſum affirmant, & quorum dicto iudex bona fide ac iuridice ſtat: Similiter actor biſſariam etiam poteſt agere in iudicio, aut bona fide putans ſe iuſtum poſtulare, & ſententiam iudicis in ſuum fauorem latam iuſtam eſſe, aut agit iniquè, & mala fide ſciens, & intelligẽs ſe nullum ius habere in rem quam poſtulat. Reus quoq; in quem ſententia fertur, biſſariam poteſt ſe habere, nam aut recedit omnino à lite tacens nec appellãs, ad ſuperiorem iudicem aut appellat, imploratque Dei, & hominum fidem.

CONCLVSIO PRIMA.

Sententia iniuſta ex natura rei, & contra veritatem facti, ſiue ita feratur per falsò allegata, & probata, ſiue ex iniquitate, iudicis non habet robur, nec obligat, aut reddit aliquem tutum in conſcientia.

HÆc eſt communis inter omnes Theologos habent illam D.Tho. in hoc ar. ad 1. & infra q.70. ar.4. vbi aſſerit iudicium iniuſtum non eſſe iudicium. Et ibidẽ Cayet. Et in opuſc.72. quæſt. quæſt.13. ad 2. & opuſc.17. reſpõ. reſpon.14. dub.1. Soto lib.3. de Iuſt.q.4. art.5. Et in ſuo 4. Diſt.22.q.1. art.3. concluſ.4.

Probatur concluſ. Sententia iudicis ex D.Tho. ſiue iudicium eatenus obligat in conſcientia quatenus habet iudicij rationem: hoc eſt quatenus eſt determinatio iuris, ac definitio iuſti: in hoc enim conſiſtit, vt ex 1. ar. huius quęſt. conſtat ratio iudicij, iudicium autem iniuſtum non eſt iuris determinatio, nec definitio iuſti. Ergo non obligat in conſcientia, nec talis ſententia ita iniuſta expoliat re ſua partem condemnatam, aut confert aliquod ius parti in cuius fauorem pronunciatur. Et confirmatur hæc ratio, Iudicium eſt actus iuſtitiæ, iuſtitia autem conſtituit æqualitatem à parte rei. Ergo vbi talis æqualitas non exiſtit, non eſt iudicium nec ſententia, quæ habeat in conſcientia vim.

Secundo: Sententia & quodlibet iudicium eſt velut quędam lex particularis, quæ fertur in illo particulari caſu, & euentu, vt docebit D.Thom. art. ſequen. & infra quæſt. 67. art.1. Sed lex iniuſta non obligat in conſcientia ex eodem D.Thom. artic.1. huius quæſt. ad primum, ergo nec ſententia iniuſta.

Tertiò: Celebre dictum eſt, & velut axioma inter Theologos, ſententiam, quæ fertur in foro exteriori, obligare in conſcientia, niſi fundetur illa in falſa præſumptione, ita vt oporteat ceſſare omnem errorem legitimè præſumptum, vt ſententia obliget in conſcientia, ſed ſentẽtia iniuſta de qua hic agimus fundatur in falſa præſumptione, quamuis enim iudex ritè, ac iuridicè procedat, nititur tamen dicto teſtium præſumens eos verum affirmare, quæ præſumptio falſa eſt, cum illi aut formaliter, & volentes mẽtiantur, aut ſaltim materialiter, & à parte rei.

Quartò: Cum omnis ſententia iudicis vim ſuam habeat ex lege, quemadmodũ leges eatenus obligãt, quatenus tuẽtur ius naturale, & ab eo deriuanſ, ita quoq; & ſiñę iudicũ, ſed ſententia iniuſta à parte rei non tueſ ius naturale, imò in hoc caſu deſtruit illud, cum expolier verum dominum re ſua, & illam conferat ei cuius non eſt. Et confirmatur quia tàm lex, quàm ſententia quæ continet certa aliquem errorem nociuum proximo, ſiue ſit manifeſtus, & intollerabilis, ſiue occultus in foro animæ non habet uim.

Conueniunt etiam in hac concluſione cum Theologis

Iuriſpe-

Iurisperiti in cap. Quia plerique, De immunita. Eccles. Quamuis (vt cœpi significare) Iurisperiti cum potissimũ respiciant forum exterius, eam tantum sententiam appellent nullam, quæ continet manifestum & intollerabilem errorem. Theologi verò cum potissimè attendant ad forum animæ, omnem sententiam iniustam, quæ aduersatur iustitiæ & veritati a parte rei, siue error ipsius sit manifestus, & intollerabilis, siue non, iudicant nullam & inualidam, ratio nibus adductis.

Intelligenda autem proposita conclusio est in foro conscientiæ, & simpliciter: in foro iniquam conscientiæ, nam aliter res habet in foro exteriori, in quo non attenditur veritas facti, sed probationibus iuridicis: Et simpliciter ac per se, quia per accidens nempe ad uitandum aliquod scandalum potest accidere vt aliqua sententia quamuis à parte rei iniusta & inualida, obseruanda tamen sit & timenda. Intelligenda quoque est, quando certum est & exploratum sententiam esse reuera à parte rei iniustam, quando enim non est ita perspicuum sed solum dubitatur, obligat illa io coo scientia; quia re existente dubia, præsumendum est iudicem iustè iudicasse.

CONCLVSIO SECVNDA.

Etiam si pars iniustè læsa non appellet, manet nihilominus ipsi suum ius, nec illud amittit.

PAtet: Nemo priuatur suo iure nisi aut per legem iustam vt titulo præscriptionis, aut per sententiam iustam propter aliquam culpam, aut quia cedit suo iuri sciens, & volẽs: In hoc casu nempe ex solo defectu appellationis, nõ dum habet locum aliqua præscriptio, sententia supponitur esse iniusta, per solum silentium quo non appellat, non est dicendus consentire, nec cedere iuri suo, quia quando res cedit in proprium damnum, vt quis dicatur consentire, exigitur consensus expressus, & manifestus: ergo retinet iste etiam si non appellauerit suum ius Vnde licebit ei recuperare bona sua si commodè possit citra scandalum, quamuis apud iudicem, elapso termino intra quem iuxta leges poterat appellare, iam non conceditur ei actio, lege ita statuente, & iustè, partim in pœnam suæ pigritiæ, partim & potissime ob bonum publicum, vt litibus imponatur finis.

Habetur etiam hæc conclus. l. Iulianus. ff. de condictio. indebiti.

Ex doctrina harum conclusionum sequitur primò, si quã do iudex ferat sententiam contra leges iustas, sententiam illam inualidam esse, nec obligare in conscientia. Patet. Tota vis & authoritas quam habet Iudex ad ferendam sententiam, pendet à lege, nihil enim aliud efficit iudicando, quàm accommodare legem vniuersalem ad factum particulare, sed quando iudicat contra præscriptum legis, non solum iudicium illud, & sententia non habet vim, neque robur à lege, imò lex illa negat ac prohibet illud fieri ac ita iudicari, Ergo talis sententia nullam habet vim, neque obligat.

Sequitur secundò: licere Ioanni, cuius res per iniustam sententiam est adiudicata Petro, commodiori via qua poterit illam citra scandalum recuperare, quia recuperat suũ: Quod si cũ scandalo aliquo vel uiolentia illam recuperet, peccabit quidem cõtra charitatem, ratione scandali illius vel violentiæ, non tamen contra iustitiam, cum acceperit suum, Et ita non tenebitur illud restituere, etiam si Petrus obtineat ab Ordinario excommunicationem, contra quos cunque qui aliquid ab ipso acceperint: Quæ omnia intelligenda sunt nisi Petrus iam iustè præscripsisset, vt statim exponemus.

Sequitur Tertiò: Petrum, qui iniusta sententia possidet bona Ioannis, si mala quidem fide litigauit, & mala fide rem illam recepit, etiam si à iudice fuerit sibi adiudicata, nunquam præscribere, quia possessor malæ fidei nunquam præscribit: vnde semper tenetur illam restituere, & vnà cum illa expensas quas alter fecit in lite, & omnia damna inde illi subsequuta: si verò bona fide rem illam postulauit in iudicio, & eadem bona fide rem illam recepit, iudice illam ipsi adiudicante, ac eadem bona fide illam possidet (iudicans iustam fuisse illam iudicis sententiam) toto tempore quod exigitur ad præscribendum, non tenetur illam restituere, etiam si elapso illo tempore præscriptionis deprehendat sententiam illam fuisse iniustam, & rem illam fuisse alienam: quia possessor bonæ fidei (vt suo loco videbimus) verè præscribit, & quod præscribit, tuta conscientia possidet, ac retinet. Quod si bona fide litigauit & recepit per sententiam, quam credebat iustam, sed antequam impleatur tempus ad præscribendum necessarium, intelligant sententiam illam à parte rei fuisse iniustam, & se reuera possidere alienum, tenetur illud verò domino restituere, non tamen expensas, nec damna illi inde sequuta, cum ipse bona fide postulauerit, & receperit, nec sit dicendus iniuriam alteri intulisse. Sentiunt ita omnes D D. tam Theologi quã Iurisperiti: nec ab hac communi doctrina recedendum est, etiam si Hostien. inter Canonistas, & D. Bernardinus inter Theologos, quibus subscribit Silue. in uer. Restituendo. §. 9. aliter uideantur docere. Et est ratio: Quia iudex vt docent Arist. & D. Tho. est iustum animatum, & medium ad quod confugiunt homines in suis controuersis, quo fit vt quod ipse iudicat, quamdiu non constat oppositum, habendum sit pro iusto, non solum in foro exteriori uerum etiam in interiori, ita vt bona fide ac tuta conscientia stare liceat tali iudicio: aliter vix possent hominũ conscientiæ tutæ esse ac pacatæ in rerum dominijs, imò nihil certo à fidelibus possideretur, si sententiæ iudicum quibus applicantur dominia bonorum, non essent præsumendæ iustæ, ac liceret eis in utroque foro stare, donec oppositum apertè & manifestè innotescat.

Nunc ad argum. initio proposita. Ad 1. respond. sententiam excõmunicationis bifariam posse esse iniustam, aut materialiter & formaliter simul, aut materialiter tantum: Materialiter, & formaliter simul, quando continet intollerabilem errorem, vel quia fertur a non habente authoritatem, vel quia præcipit quod iniquum est, vel quia fertur sine probatione & testibus, vel quia nulla præcessit admonitio, vel quid simile: Et quæ sic iniusta est, nullo modo obligat neque exterius. Materialiter verò tantum iniusta est sed formaliter iusta, quæ fertur quidam ab habente authoritatem, & supra debitam materiam, ac secūdum allegata & probata, & seruato ordine iuris, sed per falsos testes. Et hæc obligat quidem exterius, debetque sic excommunicatus gerere se exterius vt talis, tum ratione scandali ad illud vitandum tum ratione obedientiæ, quia cum Prælatus in illa sententia ferenda ritè ac iuridice processerit, parendum est illi in foro exteriori, interius autem & absolutè cum nitatur falsæ præsumptioni, & dicto testium qui non protulerunt verum, non est excommunicatus, nec ligat eum illa sententia: adeò vt peregre recedens, vel occultè vbi nullum est scandali periculum, possit liberè, agere perinde ac si non esset excommunicatus, cum reuera non sit. Verba autem D. Gregor. intelligenda sunt, quando res est dubia; sicut, & cętera pręcepta superiorum.

Ad 2. dico argum. illud id tantum conuincere, innocentem in tali casu debere obedire, ac parere, nec resistere, sed sobrie patienter illud supplicium, quia iudex rectè iudicauit, & sententia illa licèt materialiter iniusta sit, formaliter tamen & iuridice iusta est, & rectè lata: pertinetque ad bonum commune, vt iudici rectè iudicanti obediatur. Quod si citra scandalum & vim possit iste custodes decipere, effringere carcerem, ac fugere, licet ei, imò si vita res esset recuperabilis, liceret ei commodiori via qua posset recuperare illam, qoia verò recuperabilis non est, actum est de ipso: bona aotem temporalia cũ sint res recuperabiles, qui illis expoliatur per iniustam sententiam, potest commodiori via qua poterit, illa recuperare.

Ad 3. respond. Iudicem Ecclesiasticum in illo casu rectè procedere, cum impedimentum illud dirimens prius matrimonium non probetur iuridicè, Et nihilominus vna cum hoc, vir ille nullo modo debet redire ad priorem, quæ verò

non

non est ipsius imò pati potius quascunq; censuras, & damna imò, & mortē si oporteret, quia si accederet ad priorē, quæ verè sua non est fornicaretur, fornicatio autem est adeo intrinsecè mala, vt nullo titulo nec præcepto superioris possit honestari: Et oppositū sentire est error cōdēnatus.

Et ad confirmationem, quæ additur dico, occidere innocentem non esse intrinsecè malum quin possit aliquando benè fieri, vt quando Abrahamo fuit præcepta vnigeniti sui uerè innocentis occisio: Et ita non esse incommodum, vt innocens iuridicè probatus nocens occidatur à iudice propter bonum commune, ne hac via pateat aditus ad facile liberandos veros nocentes adhibito supplicio: accedere autem ad nō suam ita est intrinsecè malum, ut nūquam possit bene fieri, nec est necessariū ad bonum commune, sat enim erit, vt iste qui sic compellitur per cēsuras, vel longius recedat, vel exterius si manet in eodem loco habeat se, vt vir prioris, interius, vero, vt omnino alienus, Tum etiā quia iste iudex licèt materialiter, & apertè rei occidat innocentem, vt iudex tamen quo modo exercet suū munus, & quo modo considerandus est, formaliter, & iuridicè non occidit innocentem, sed nocētem: quia talem occidit, qualem nouit per allegata, & probata, & cū probetur nocens, vt iudex nō occidit nisi nocētem: quod infra latius patebit: Alter verò quacunq; ratione sumatur, si accederet ad priorē; accederet ad non suam, quod nullo modò licet.

Quod si adhuc vrgeas quod aliquos decepit: Ex duobus malis minus est eligendum, maius malum est esse excommunicatum. quā accedere ad non suam Ergo: neganda est minor: Quia malum culpæ cum sit malum simpliciter priuans hominē bono increato, & æterno, maius malū est quocūq; malo pœnæ, quod solum est malum secundum quid, soliq; priuat aliquo bono creato, & finito: quo fit, vt maius malū sit accedere ad non suam, quàm in hoc casu esse excommunicatum, quia illud est malum culpę, esse autem excommunicatum in hoc casu (cum talis excommunicatio non liget interius) solum est malum pœnæ: Quartū argum. postulat grauem illam, & difficilem controuersiam.

AN SENTENTIA INIVSTA *Circa beneficia Ecclesiastica habeat uim, & teneat in foro conscientię.*

INitio huius controuersiæ obseruemus primò: duplicem esse sententiam, aliam declaratoriam & aliam priuatiuā siue punitiuam: Declaratiua est, qua cum aliqui contendunt, & litigant de aliquo beneficio quod neuter adhuc possidet, adiudicatur alteri, & declaratur à Iudice illi cōpetere: Punitiua vero est, qua qui iam possidebat aliquod beneficiū, in penā alicuius delicti, siue verè siue falsò ei imposīti, & probati, expoliatur illo beneficio, cōferturq; alteri.

Obseruemus secundò: Ex beneficijs quędam esse quæ sola voluntate, & auctoritate Episcopi conferuntur, alia verò, quę non conferuntur nisi præcedente examine, & pro meritis, ac iuxta leges, & decreta conciliorum, qualia sunt fere omnia curata.

Deniq; obseruandum est, omnes illas distinctiones iudicis actoria, & rei proximè præcedenti controuersia adductas in hac quoq; habet locum: Potest enim Episcopus expoliare aliquem suo beneficio bona fide, existimans se iustè agere, quia ita debeat secundum allegata, & probata, ita vt culpa solum sit in testibus, potest etiam ex sua iniquitate, & malitia. Similiter actor potest bona fide accusare clericum, vt expolietur beneficio quo iudicat illū re uera esse indignum, & si in eo decipiatur: potest etiam maliciosè, & falso calumniando, Deniq; clericus condenatus vt beneficio illo priuetur, potest appellare ad superiorem, aut non appellare sed tacere.

His positis variæ sunt in hac controuersia DD. opiniones, Panorm. in cap. 1. de concessio. Preben. Innocen. in c. Quia plerię; de Immunit. Ecclesię. Angelus in ver. Sentētia Ecclesiastica §. 8. Silu. eod. ver. § Vlt. & plerię; Canonistarum volunt quo ad sententiam declaratiuam, si ea iniusta, sit, idem omnino sentiendum esse, quod pręcedēti cō

trouersia diximus de sententia iniusta, quæ fertur à Iudice circa alias res seculares: Ita, vt qui per talem sententiam iniustam recepit beneficium de quo fuit lis ante quā ab vllo possideretur, cum primum nouit illius sententiæ iniustitiam, si quidem litigauit, & recepit illud bona fide restituat quidem, & resignet illud, non tamen expēsas, quia bona fide litigauit, & recepit, si verò fraudulenter, vtrūq; & beneficium, & expensas. Quo ad priuatiuam verò sententiam distinguunt. Si clericus inquiunt, qui iniusta sententia priuatur beneficio quod iustè possidebat appellet, nec ipse amittit ius quod habet in suum beneficium, nec alter acquirit aliquod ius in illud per illam sententiam: cui dicto fauet illa Regula iuris in 6. [Stante appellatione nihil innouetur] Quod si non proclamauerit nec appellauerit, setētia inquiunt est tunc omnino valida, & is cui beneficium istud per illam adiudicatur, recipit uerum ius, & titulum illius, quia cum ille damnatus, & expoliatus tali sententia potuerit liberè proclamare, & appellare, nec voluerit, suo silentio apertè cōsentit illi sententiæ, & confitetur illud delictum, propter quod priuatur, vel saltem illa taciturnitate cedit iuri suo, iuxta regulam Iuris [Qui tacet cōsentire uidetur.] Fauent huic etiam opinioni Legistę, & Glossa Institut. de officio Iudicis §. vltimo.

Dom. Soto lib. 3. de Iust. q. 4. ar. 5. sequutus mag. suum Victoriam probat, quæ Panor. Innoc. & alij affirmant de sententia declaratiua, circa punitiuam verò alter docet, habet enim hæc tria. Primò in beneficijs, quæ sola authoritate Episcopi conferuntur, si sententia feratur bona fide secundum allegata, & probata, & recipiens beneficium quo alter per illā sententiam priuatur, bona fide illud recipiat, credens eum iustè illo priuari, quamuis talis sentētia à parte rei iniusta sit, & lata per falsos testes, nihil ominus esse validam, & conferre iustum titulum recipiēti illud beneficium, tutaq; conscientia ab eo possideri, nec teneri ad illud resignandum, etiam si deinde innotescat ipsi illa testium falsitas, & iniquitas. Probatur hoc primum dictum; Ius, & titulus beneficij eius exhibitio, & collatio pendet ex sola volūtate, & authoritate Episcopi, nihil aliud exigit, quàm voluntariam, & actualem eiusdem Episcopi collationē, modo nulla interueniat aut misceatur symonia, iniuria, vel dolus, tam in conferente, quàm in recipiente, in hoc casu iste Episcopus voluntariè, & actu per illam sententiam confert huic hoc beneficium, nulla, vt supponimus interuenit symonia nulla iniuria, vel fraus, neq; ex parte Episcopi, qui bono, & æquo animo illam sententiam tulit iuxta merita processus, neq; ex parte recipientis, qui bona etiā fide illud recepit. Ergo: Quod si talis sententia, inquit, fuerit iniusta ex iniquitate Episcopi, qui recipit illud beneficium bona fide, manet tu us in conscientia, & facit fructus suos donec illius iniquitatis Episcopi fit cōscius, cū primū verò illam intellexerit, tenetur illud beneficium resignare. Priua illud probatur, quia contractus humani tam ciuiles, quā Ecclesiastici nō sequuntur ad suam æquitatem, & iustitiam nisi bonam fidem, secundū ea, quæ exterius appatent, cum interiora, & occulta soli deo sint perspecta: vnde qui recipit beneficium bona fide, ignotans malitiam, & iniquitatem conferentis, quādiu illam inculpabiliter ignorat, perinde se habet, ac si sine tali malitia, & defectu fuisset ipsi collatū, sicut, qui bona fide recipit beneficium a conferēte illud cum aliqua symonia occulta, quamdiu illa symonia conferentis (vt videbimus suo loco) est illi, qui bona fide recepit beneficium omnino, & inculpabiliter ignota, tuta cōscientia retinet illud, & facit fructus suos, perinde ac si nihil tale interuenisset. Posterius verò nēpe, q; debeat beneficium illud resignare cū primū nouerit illā iniquitatē Episcopi, patet: quia per illā sententiā cum fuerit omni ex parte iniusta, & materialiter, & formaliter, & cōsequenter inualida, prior beneficiatus non amisit suum ius, & consequenter hic secundus cum primum deprehendit talē iniustitiam, & iniquitatem sententiæ, tanquam intelligēs priorē manere suum ius, tenetur illud beneficium resignare, sicut qui bona fide recepit beneficium a conferente illud cum aliqua occulta symonia, cum primum illam nouit, tenetur

H illud

illud relinquere, non autem tenebitur ad aliquam satisfactionem damnorum, cum ipse nullam alteri intulerit in iuriam, sed solus Episcopus.

Habet secundò Dominus Soto, in beneficijs, quæ non conferunt sola, & libera authoritate Episcopi, sed cum examine, & meritis maximè post Concilium Trid. in quo tota authoritas Episcopi circa huiusmodi beneficia legibus Iustitiæ deuincta est, sententiam iniustam etiam si bona fide feratur, & bona fide mandetur exequutioni, totaque culpa sit in solis testibus, non esse validam, neq; conferre ius, Et eum qui receperit beneficium aliquod per talem sententiam, cum primum nouerit illius iniquitatem, teneri ad illud beneficium resignandum, & dimittendum, etiam inuito episcopo. Non autem teneri ad reficienda damna priori beneficiato, cũ ipse bona fide illud receperit, nec fuerit ei iniurius: Nec teneri ad restituendũ fructus, quos percepit, sed illos reuera fecisse suos. Primò, quia cum accessorium sequatur naturam sui principalis, sicut bona fide retinebat illud beneficium, ita quoq; bona fide recepit illos fructus, vt suos, & fecit suos. 2. quia in huiusmodi beneficijs fructus sunt velut stipendia debita ministerijs annexis beneficio, qua de causa sicut tuta conscientia habuit illud beneficium, ita quoq; tuta conscientia recepit illos fructus, vt stipendia ministerijs, quæ ritè exercebat verè, & iustè debita. Quod autem teneatur beneficium ipsum omnino dimittere, cum primum nouerit iniustitiam sententiæ, patet: Cum huiusmodi beneficij collatio non pendeat ex sola voluntate epi, sed ex meritis etiam, & iustitia, qui semel illud habet iustè, & per merita, tandiu retinet ius, & titulũ illius, quãdiu retinet merita, sñia iniusta quacunq; ratione sit iniusta, non expoliat illum suis meritis, ergo neq; titulo, & iure sui beneficij: Et ita ex consequenti, qui illud recepit cum primum nouerit iniustitiam illius sñiæ, tenetur illud restituere, Episcopus verò compensare omnia damna illata.

Asserũt tertiò Soto, & Authores huius opinionis, in beneficijs tàm primi, quàm secundi generis, recipientẽ beneficium quo alter expoliatur sentẽtia iniusta, si illi expoliato calumniatus sit, teneri oĩno beneficiũ illud statim resignare, & cõpensare omnia damna illata. Primò, quia nouit sententiam illam omnino esse iniustam, nec vnquã habuit bonam fidem, vel ignorantiam oppositi. 2. quia fraus, & dolus nemini debẽt patrocinari, hic aũt per fraudem conatus est alium expoliare. 3. quia æquum est, & iustũ, vt sicut in matrimonio qui machinatus est vitæ vnius coniugis, maneat inhabilis ad nubendum alteri coniugi superstiti, ita in hoc casu, qui falsò calumniatus est alicui clerico, vt suo beneficio inquè expoliaretur, maneat inhabilis ad possidendum beneficium illius, cui falsò calumniatus est.

Ex recentioribus Thomistis quidam partim subscribunt huic secundæ opinioni M. Soti, & partim ab ea recedunt, Alij verò recedunt omnino: Qui iam ergo conueniunt oĩno cum M. Soto in primo dicto ipsius, circa beneficia illa, quorũ collatio pendet ex sola, & libera authoritate episcopi. In secundo verò & tertio dicto ipsius non oĩno conueniunt. Affirmant enim cum Soto recipientem beneficium curatum, quo alter iniustè per sententiam expoliatus est, quacunq; ratione sñia illa fuerit iniusta, siue ex falsitate testium, siue ex iniquitate iudicis, siue per calumniam eiusdẽ qui illud beneficium deinde recepit, teneri quidem eniti apud iudicem, vt sñiam illam emendet, & reuocet, & ad resignandum illud beneficium, cum primum poterit: rationẽ enim, qua hoc probatum est à Soto iudicat efficacissimam: Volunt tamen toto illo tempore quo non resignat beneficium, nec reuocatur illa sententia lata ab episcopo, habere verè ius, & titulum illius beneficij, & quæcunque ab ipso fiunt esse valida, & fieri tanquam à verò & legitimo curato.

Probant hanc partem. Primò, quia nisi sententia episcopi quamuis iniusta sit valida, & verè cõferat ius ac titulum beneficij, nihil esset tutum ac securum in Ecclesia Dei circa administrationem sacramentorum: Patet consequentia, quia sacramenta maximè pœnitentiæ debent conferri à vero curato, & Parrocho.

Secundò. In beneficijs curatis est iurisdictio, & hæc est quæ maximè pertinet ad ius, & titulum beneficij curati, iurisdictio autem confertur verè, & realiter ab episcopo cuicunque, in quem transfert ipse aliquod beneficium curatum, siue per sententiam iustam, siue per iniustam illud transferatur sicut iudex, quamuis per iniquitatem constituatur iudex, si tamen constituatur à Principe, vel ab alio habente authoritatem ad constituendos iudices, est verè iudex, & quæcunque facit sunt rata valida: vt habetur 3. q. 7. can. Infamis persona. Ergo similiter constitutus in beneficio curato ab episcopo, etiam si per iniquitatem, vel calũniam sit constitutus, verè, & realiter est curatus, & habet ius ac titulum illius beneficij.

Tertiò. Sequeretur aliter maxima perturbatio, & confusio circa iura beneficiorum, expoliatus enim iniustè affirmaret sñiam illam esse omnino inualidam, & se retinere ius ac titulum illius beneficij: Similiter qui illud recepisset ab Episcopo, assereret se potius ius in illud obtinere, cum sibi altero expoliato collatum sit ab episcopo.

Quartò. Si prælatus per iniustam electionem conferat beneficium indigno prætermisso digniori: factum tenet, & quamuis indignus teneatur illud resignare, quamdiu autem non resignat, habet verè, & realiter ius, & titulum illius beneficij, estque verè beneficiatus. Ergo similiter in hoc casu.

Denique quando est communis error populi, & titulus beneficij omnia facta per Sacerdotem, quamuis per suspensum tenent, alioquin esset maxima perturbatio, & cõfusio in ecclesia, potestque id colligi ex l. Barbarius. ff. de officio Prætoris: in hoc autem casu est communis error, siue opinio populi, existimantis illum esse verum Parrochum, quẽ videt ab Episcopo in tali ecclesia constitutum, est & titulus beneficij, collatus ei per illam sententiam, quamuis iniustam. Ergo facta ab eo valida sunt, & tenent tanquam à vero Parrocho.

Alij in hac quæstione nec distinguunt inter beneficia, nec inter sententiam declaratiuam, vel punitiuam, sed similiter iudicant de vtraque: distinguunt tamen inter sententiam quæcunque illa sit, quæ materialiter tantum iniusta est ex sola falsitate testium, & in qua iudex bona fide iudicauit iuxta allegata, & probata, partes quoque bona fidẽ inter se litigarunt, & eam, quæ formaliter & omnino est iniusta, quæ scilicet non modò est iniusta ex falsitate testium, verum etiam ex iniquitate iudicis, & ex malitia, & calumnia alterius partis.

Quo posito statuunt duas conclusiones. Prior est.

CONCLVSIO PRIMA.

Per sententiam iniustam formaliter, & omnino nullum ius, nec titulum acquiritur ab aliquo in beneficium aliquod quodcunque illud sit.

PRobant, sententia quæ non modò est iniusta ex falsitate testium, verum etiam est ex iniquitate iudicis, vel ex iniquitate, & calumnia alterius litigantis, omnino & simpliciter est iniqua, nulla, & inualida, imò nec dicenda sententia, sicut iudicium, quod formaliter, & omnino iniquũ est, (vt docet D.Th.) non est iudicium, ergo per talẽ sñiam nullum conferretur ius alicui, sicut nec per iudicium oĩno iniquum, & inualidum. Posterior conclusio horum DD.

CONCLVSIO SECVNDA.

In causis quorumcunque beneficiorum, sententia ritè lata à iudice secundum allegata, & probata, siue sit declaratiua, siue punitiua, habet vim in foro animæ, & confert ius, ac titulum beneficij illi in cuius fauorem fertur, modo partes bona fide litigauerint, iudex quoque æquo animo, & bona fide illam tulerit.

PROBATVR hæc conclusio. In Ecclesia est potestas tollendi

lendi, & conferendi beneficia, sicut expedierit ad animarum salutem, & ad bonum spirituale ipsius Ecclesiæ, sed expedit maximè saluti animarum, & commodo totius Ecclesiæ, vt omnis sententia, quæ fertur circa beneficia, siue declarata sit siue punita, conferat titulum, & ius in cõ scientia, etiamsi sit a parte rei, & materialiter iniusta. Ergo confert illud. Maior certa est: quia cum Deus non deficiat in necessarijs, dubitandum non est contulisse Ecclesiæ talem authoritatem, veluti ipsi necessariam ad bonum spirituale ipsius. Minor probatur, quia esset magna perturbatio in Ecclesia, si iura beneficiorum Ecclesiasticorum penderent à rei veritate, & ab ipsa iustitia: sæpè enim cùm Episcopi debeant stare dictis testium, sicut & cæteri iudices, haberentur pro Parrochis, qui non essent verè Parrochi, imò & pro Episcopis, qui non essent ueri Episcopi, & consequenter non reciperet multoties plebs fidelis vera Sacramenta ex defectu legitimæ iurisdictionis superiorum in subditos.

Secundò. Quando expedit ad bonum temporale Reipub. potest Rex (cum sit tutor illius, & custos boni publici) expoliare hunc, vel illum priuatum ciuem bonis suis, & illa alteri adiudicare: Ergo multò magis quando expedit ad bonum spirituale Reipub: Christianæ poterit Episcopus hoc facere, pertinet autem ad bonum spirituale Ecclesiæ (vt constat) vt iura beneficiorum sint certa, certa esse non possunt, nisi verè sint apud eos quibus per sententiam Ecclesiasticam quæcunque illa sit adiudicantur. Ergo. Et confir. quia beneficia Ecclesiastica potissimè sunt instituta propter bonum spirituale Ecclesiæ, cum ergo hoc bonum Ecclesiæ expostcat, vt habeat ius, & titulum beneficij ille, cui adiudicatum est, etiam si alteri fiat iniuria, penes illum esse debet.

Addunt tamen hi. DD. Eum qui per iniustam sententiam recepit beneficium, quod nondum possidebatur ab eo, contra quem sententia illa lata est, non teneri ad illud resignandum modo iste sit dignus, nam indignus nulla via potest beneficium retinere, imò nec recipere: Si verò beneficium illud iam ab alio iure possidebatur, & illo iniustè expoliato ipsi collatum sit, teneri cùm primum nouerit illius sententiæ iniustitiam, ad resignandum illud in manibus Prælati, vt conferat illud cui competit, & admonendum illum, qui fuit expoliatus de iniustitia sententiæ, vt prosequatur suum ius & ad restituendum illi fructus beneficij, non solùm eos quos percepit postquam comperit iniustitiam sententiæ, verùm, & præcedentes, inquibus factus est ditior excepta ea parte, quæ arbitrio prudentis potest iudicari tanquam iustum stipendium respondens ministerijs, quæ ratione illius beneficij exercuit ipse in illa Ecclesia.

Vt in hac controuersia se ipsa satis difficili, & tot DD. opinionibus reddita difficiliori, quod verius est deprehendamus, obseruemus primò, plurimum interesse inter id quod est habere ius, & id quod est factum tenere, & esse ratum ac validum. Ad habendum verum ius in beneficijs, exigitur, ut conferantur ab habente authoritatem, ac vt in collatione nulla interueniat symonia, iniuria, fraus, vel dolus: vt est definitum copiosè varijs in locis maximè in Decretalibus: De concessione præbendæ per varia capita. Vt factum verò teneat non exigitur ius beneficij, sed vel sola iurisdictio ordinaria, aut delegata, vel quod Ecclesia aliqua definitione sua, aut communi vsu, & antiqua consuetudine, qua explicatur eius consensus; factum illud iudicet ratum, & validum. verbi gratia gerentes vices curatorum non habent ius nec titulum beneficii curati, gerentes vices Episcoporum non sunt Episcopi, at facta istorum vniuscuiusque in suo gradu valida sunt, propter delegatam iurisdictionem, quam habent. Symoniacus quoq; nullum habet ius in dignitate, quam per symoniam acquisiuit, quamdiu autem non condemnatur de symonia, facta eius tenent, quia iudicantur totius Ecclesiæ consensu valida, suspensus similiter, irregularis, & excommunicatus non habent ius ad munera, & ministeria ecclesiastica, quamdiu tamen tolle-rantur ab Ecclesia, facta istorum tenent.

Obseruemus secundò in rebus secularibus parum referre Reipub. sit ne hæc res Petri an Ioannis, sed sat illi esse. vt litibus occurrat lege præscriptionis: at in beneficijs, quæ instituta sunt ad cultum Dei, & obsequium ecclesiarum, quia esset magna perturbatio in Ecclesia, & minueretur cultus Dei, si iura beneficiorum penderent semper ex rei veritate, & iustitia, ad tollenda hæc damna & optimam Ecclesiæ gubernationem, dirimendas lites, pacandasque coscientias conueniunt omnes Doctores tàm Theologi, quàm Iuris Canonici interpretes, in beneficijs, quæ non nituntur meritis, & iustitiæ, sed liberæ tantum electioni Patroni, & collationi Episcopi, transferri iura verè, & realiter per sententiam iudicis ecclesiastici, etiam si illa iniusta sit à parte rei: modò æquo animo secundum allegata, & probata ritè feratur, & bona fide partes litigauerint, sicut ius bonorum temporalium transfertur in possessorem bonæ fidei lege præscriptionis. Adducit Panormit. in huius doctrinæ confirmationem cap. Cum dilectus, extra de electione. Glossa etiam in cap. 1. de concessione præben. adducit cap. Quo ad consultationem: extra de sententia, & re iudicata. Sed hi textus tantum loquuntur in foro exteriori: in interiori autem esse verum, quod hic dicimus ratio adducta ostēdit. Vnde tota difficultas, & controuersia consistit in beneficijs, quorum collatio iuxta leges Ecclesiasticas, & statuta conciliorum maximè Triden. debet niti meritis, & iustitiæ, qualia sunt curata.

His positis dico primo.

Opinionem illam Canonistarum sententiam priuatiuam, etsi iniustam habere uim in foro animæ, & transferre ius, si expoliatus non proclamet, neque appellet, esse omnino reyciendam.

Primò. Quia illa regula, qui tacet videtur consentire, intelligenda est de superioribus, aut his, qui cum possint, & debeant non tacere in aliquo euentu, tacent; tunc qui ita tacet apertè consentit.

Secundò. Quia in his, quæ cedunt in damnum propriũ, non dicitur quis consentire per solum silentium, aut per consensum tacitum, sed quando id liberè, & apertè exprimit, vt in omnibus contractibus, qui pendent ex consensu contrahentis docent Iurisperiti desiderari, quod cum sit verum in rebus secularibus, multò magis in spiritualibus, & Ecclesiasticis.

Tertiò. In causis secularibus, eo quod condemnatus nō appellet non censetur consentire, aut cedere iuri suo, ergo neque in causis beneficiorum, consequentia patet, quia iste habens ius ad illud beneficium quod possidebat, perinde erat verus dominus illius, postquam ei fuit rite collatum, sicut, & secularis est dominus rei, quam possidet. Antecedens verò ostendo, quia ex communi doctrina Iuristatum, & vera, qui non appellat intra tempus præfixũ à lege, non expoliatur iure suo à parte rei, sed tantum negatur illi actio in iudicio, lege ita statuente, & iustè, ut imponatur finis litibus.

Quartò. Non appellare non est maius signum cedendi iuri suo, vel consentiendi, quando quis condemnatur per sententiam priuatiuam, quàm cum condemnatur per declaratiuam, sed quando comdemnatur per declaratiuam non asserunt isti. DD. consentire vel cedere iuri suo, etiam qui non appellat. Ergo nec dicendus est cedere iuri suo condemnatus senteotia priuatiua, propterea quod non appellet.

Dico secundo, falsum esse quod ijdem affirmant, & M. Soto cum eis, sententiam declaratiuam, si iniusta sit non conferre ius beneficij, sed recipientem beneficium per talem sententiam teneri ad illud resi-

gnandum, sententiam verò priuatiuam etiam si iniusta sit, conferre ius in beneficijs, quæ pendent ex sola authoritate Episcopi.

Ratio est aperta: Quia per sententiam declaratiuam nulla culpa, vel crimen imponitur illi, cui non confertur beneficium de quo litigatur, neque expoliatur re aliqua, quam iam actu possideret, etsi haberet ius ad illam, per sententiam verò priuatiuam imponitur illi crimen, & condemnatur de eo, & expoliatur beneficio, quod actu possidebat, vnde cum maius damnum, & iniuria ei inferatur per sententiam priuatiuam, quàm per declaratiuam minus dicendus est consentire condemnatus per priuatiuam tanquàm per declaratiuam, & consequenter non minus conferret ius declaratiua, & si iniusta cum minus noceat, quàm priuatiua iniusta quæ magis nocet.

Dico tertio. In beneficijs simplicibus, quæ non pendent ex meritis, & iustitia, sed ex sola voluntate Episcopi, sententiam ipsius, etsi iniustam, siue declaratiua sit siue priuatiua, modò bona fide ab eo lata sit, iuxta allegata, & probata, & bona fide partes litigauerint, conferre ius, & titulum beneficij in vtroque foro, nec teneri ad resignandum beneficium, qui illud ita recepit.

Primò. Quia aliter nil firmum, aut securum esset in Ecclesia circa huiusmodi beneficia. Secundò, quia ad obtinendum ius, & titulum in huiusmodi beneficijs, solum exigitur voluntas, & collatio Episcopi, modò nulla interueniat symonia, iniuria, vel dolus, quæ in hoc casu non reperiuntur, cum tam Episcopus, quàm recipiens beneficium bona fide sint vsi. Quod si aliquo dolo vsus fit, qui aliquod beneficium ex his recepit, vt illud obtineret, tunc non est censendus acquisisse ius illius in foro animæ, cum fraus, & dolus nemini debeant patrocinari, maximè si dolus ille occasio fuit expoliandi alterum beneficio, quod iam possidebat.

Dico vltimò, in beneficijs curatis, quæ pendent ex meritis, & iustitia, distinguendum esse necessariò inter sententiam declaratiuam, & priuatiuam hac ratione. Vt si per declaratiuam conferatur beneficium curatum digno dimisso digniori, peccauit quidem Episcopus, vt infra videbimus contra iustitiam distributiuam. Dignus verò, qui illud per talem sententiam recepit, non tenetur illud resignare, sed acquirit verum titulum, & ius illius beneficij, modò non sit vsus fraude, dolo, vel calumnia.

Quia cum illud beneficium nullius adhuc esset, & iste sit capax (& si non æquetur in meritis digniori) nec vlla fraude, vel calumnia vsus sit, collatio illa Episcopi est rita, & valida: alioquin esset maxima perturbatio in Ecclesia, si huiusmodi collationes beneficiorum non essent validæ, nisi fieret digniori, orirentur enim innumeræ lites, vno quoque iudicante se esse digniorem; Dixi semper digno dimisso digniori, quia indignus non est capax beneficij, nec vnquam acquirit ius in illud, neque simpliciter, & sine lite neque interueniente lite, & sententia.

Si verò sententia iniusta sit priuatiua, tunc verissimum est illud secundum dictum M. Soto, & Victoriæ, Sententiam iniustam qua aliquis expoliatur beneficio curato, quod actu, & iustè possidebat, non conferre ius neque titulum alteri, in quem per talem sententiam beneficium illud transfertur, quocunque modo illa sententia iniusta sit.

Probat hæc efficaciter argumentum illud, Quia ius in huiusmodi beneficijs (cum sint instituta ad salutem animarum) nititur meritis, vnde sicut sententia iniusta nō expoliat priorem beneficiatum suis meritis ita nec suo titulo, & iure: Quod si ius istud manet in priore non potest transferri in alterum, non enim possunt duo habere verum titulum, & ius in idem beneficium. Secundò ex placito aliorum Doctorum. Clericus recipiens beneficium curatum, quo alter iniustè expoliatur, cum primum nouit iniustitiam sententiæ, & iniuriam illi priori factam tenetur illum admonere de iniustitia quam patitur, & resignare illud beneficium: imò si fructus sint pingues, restituere quoque illum excessum, in quo arbitrio prudentum superant rationem iusti stipendij. Ergo qui per talem sententiam acquisiuit huiusmodi beneficium, non habet ius neque verum titulum illud. Probo consequentiam, quia si acquisiisset ius in illud fecisset illud verè suum, rem autem suam nemo tenetur resignare, aut restituere: Et confirmatur. Possessor bonæ fidei antequam præscribat tenetur rem quam possidet restituere, cum primum intelligit se rem illam possidere per iniquam sententiam, quia nondum habet acquisitum ius in illa, at si possidet bona fide toto tempore, quod exigitur ad præscribendum, cum primum præscribit facit rem illam suam, nec tenetur eam restituere, etiam si deinde intelligat per iniquam sententiam se incœpisse rem illam habere, quia eo ipso quo bona fide illam possedit toto tempore à lege constituto, & præscripsit, acquisiuit verum ius, & dominium in illam. Ergo similiter cum hic beneficiatus teneatur resignare beneficium illud, cum primum nouit iniquitatem sententiæ per quam illud acquisiuit, efficitur necessariò non acquisisse ius, & titulum ipsius.

Argumenta omnia Doctorum, qui aliter sentiunt, illi tantum nituntur fundamento, dari maximam perturbationem, & confusionem in ecclesia maximè circa Sacramentorum administrationem, nisi is cui per sententiam iudicis Ecclesiastici (quamuis iniustam) confertur aliquod beneficium sit verè curatus, habeatque verum ius, & titulum illius beneficij: Sed hoc fundamentum ruit omnino ex prima obseruatione hic posita: differunt enim plurimum hæc duo habere ius, & titulum beneficij, uel habere iurisdictionem, & factum tenere: siquidem hæc duo ita essent inter se connexa, ut unum sine alio reperiri non posset, tunc sequeretur profectò istud incommodum, & perturbatio in ecclesia, at eum possit habere iurisdictionem, & factum tenere etiam absque titulo beneficij, quia sufficit ad iurisdictionem sola uoluntas superioris conferentis illam, non sequitur ex nostra sententia tale incommodum, uel perturbatio. Dicimus enim recipientem beneficium per sententiam priuatiuam iniustam, quo alter iniquè expoliatur non acquirere ius, nihilominus facta illius tenere: tum quia per uoluntatem superioris, etsi sententia eius iniqua sit, habet oerè iurisdictionem, tum etiam quia ecclesia habet facta illius, ut rata, & ualida.

ARTICVLVS VI.

An iudicium vsurpatum sit peruersum?

CONCLVSIO PRIMA QVÆ est affirmans.

Iudicium vsurpatum iniquum esse, peruersum, & nullum.

Probatur prima pars: Iudicium quo maxima iniuria alteri irrogatur, iniquum est, sed in iudicio vsurpato irrogatur maxima iniuria non solum reo, uerumetiam uero, & legitimo iudici, cum iudicium usurpatum fit, cum quis uult de ea re, aut persona iudicare, quæ non

ad suam sed ad alterius authoritatem,& iurisdictionẽ pertinet:Ergo.

Probatur Secunda pars. Iudicium in quo non seruatur ordo,iuris,sed grauissime peruertitur & in rebus maximè necessarijs peruersum est,omnia aũt iura proclamant vt in iudice sit authoritas publica & vis coercitiua quàm possit exercere in eum quem iudicat,similiter proclamant, vt nemo iudicetur nisi à suo superiori. vnde illud B.Pau.Rom. 14.[Tu quis es qui iudicas seruum alienum.]Et Pilatus solo iure naturali adductus audiens Christum de Herodis iurisdictione esse, remisit illum ad Herodem.Ergo.

Probatur tertia pars conclusionis.Iudicium est quædam interpretatio, & applicatio legis ad causam, & personam particularem cum vt coactiua,sed explicare , & applicare legem cum tali vi exigit necessariò authoritatem & iurisdictionem in eo qui illam ita explicat, & applicat, alioquin nil aget,iudicium ergo vsurpatum cum sit ab eo qui non habet talem authoritatem & iurisdictionem in causa quam iudicat, nil reuera efficit , sed erit omnino nullum.

Circa hunc artic.illud initio obseruandum est : Propriam rationem iudicij vsurpati apertius, & magis reperiri in iudicijs publicis quàm in priuatis, & temerarijs.Primò,quia sicut de ratione iudicij est, ut qui iudicatur compellatur subire iudicium sui iudicis, & superioris: ita de ratione iudicij vsurpati est, vt qui iudicatur compellatur subire iudicium illius, qui non est suus iudex nec superior,quod in publico reperitur quidem non tamen in priuato , & temerario : temerarium enim iudicium ad nil compellit iudicatum: Secun. In iudicio vsurpato infertur iniuria illi iudici,cuius authoritas vsurpatur,quod etiam reperitur in publico non tamen in priuato,nullius enim alterius hominis authoritatem sibi vsurpat qui temerè iudicat,& si videatur vt dicemus Dei authoritatem qui solus occultorum est iudex vsurpare.Tertiò propria ratio iudicij vsurpati sumitur ex defectu authoritatis ideò enim dici tur vsurpatum,quia vsurpat sibi munus ad quod non habet autoritatem,hoc propriè & per se reperitur in publico iudicio non autem in priuato & temerario:in temerario enim non ideo Ego quando de te aliquid temere iudico,non ideo temere iudico, quia non habeam authoritatem,sed quia ex leuibus indicijs ita iudico , nec mihi licet ita iudicare vnde iudicium temerarium non est primò, & per se vsurpatum ex defectu authoritatis, sed ex defectu probationis.At publicum quando vsurpatum est, id habet per se,& absolutè ex defectu authoritatis, & non ex defectu probationis,quia si in iudice non est authoritas etiam si iudicet iuxta allegata & probata est iudicium usurpatum.Si uerò sit in ipso authoritas,desit autem legitima probatio,erit quidem iniquum ex defectu probationis,non tamen usurpatum:Et ita D.u.Thom.in hoc artic. potissime loquitur de iudicio publico , vt ex Ipsius argumentis patet;probat enim esse peruersum & iniquum,quia iudicare est interpretari & accommodare legem causæ de qua agitur,ad quod requiritur authoritas in iudicante, tum etiam qua iudicans potest compellere illum quem iudicat ad subeundum illud iudicium quod non potest fieri sine iurisdictione, & ui coerciua:certum autem est hæc duo interpretari & accomodare legem, & compellere iudicatum per uim coercinam ad subeundum iudicium non conuenire iudicio priuato & temerario,sed soli publico.

Nihilominus priuata quoque iudicia , quæ temeraria sunt, vsurpata appellare possumus, & extendere ad illa conclusionem Diu. Thom.Imprimis enim locus D.Pau. Roma.14.Tu quis es qui iudicas alienum seruum ? Quo vtitur hic Diu.Thom.in argum.in contrarium de priuatis iudicijs temerarijs loquitur proprie.Secundò quia si iudicium usurpatum est, quando vsurpat quis sibi authoritatem alterius,hoc etiam reperitur in iudicijs temerarijs, vt artic.2.huius quæst.vidimus:etenim cum solus Deus sit secretorum cognitor iuxta illud 1.Reg.17.Homines uident ea quæ apparent Deus autem intuetur cor:qui uult iudicare proximum de rebus occultis,Dei apertè sibi vsurpat authoritatem. Vnde Iacobi. 4. Qui indicat fratrem suum dicitur constituere se iudicem legis:Et subdit:Vnus enim est legislator & iudex qui potest perdere & liberare,tu autem quis es qui iudicas proximum tuum?q.d.Deus solus est qui occulta potest iudicare,& propterea perdere uel ab eis liberare:Tu quis es qui hoc iudicium soli Deo conueniens tibi usurpas?

Offerunt se nunc circa hunc art.c.aliquæ difficiles , & graues controuersiæ, Quarum Prima sit:

AN TENEANTVR CIVES in conscientia obedire legibus & sententijs Principis,qui non est verus & legitimus Princeps sed tyrannus.

Certum est,Turcam tyrannum esse & per tyrannidem regna illa occupasse : Est ergo quæstio.An Christiani qui agunt in Asia & Africa teneantur in foro animæ legibus & statutis illius state?Similiter Catholici qui sunt in Anglia debeant ne obedire legibus istius impię Iesabelis quam certum est iam non possidere regnum illud iusto titulo sed tyrannice.Et est quæstio de his que iustè & prudẽter præcipiunt, nam iniustas leges, & præcepta iuri naturali aut diuino repugnantia certum est nullo modo obligare etiam si à uero,& legitimo principe constituantur.

Communis est sententia DD.Canonistarum capit. At si clericus Ext.de iudicijs.Et Iuristarum in L.Barbarius,ff de offic.Prętor.& multorum Theologorum in 4.dist.17.& 18. quam sequuntur pletique ex Sumistis uerb.Iudicium , Iudex:Sententia:Superiori qui non est legitimus princeps, sed tyrannus in foro animæ non esse obediendum: quod ita probant. Axioma est omnium DD.sententiam prolatam a non iudice esse omnino nullam,& cõsequenter nullo modo obligare,sed in hoc casu quidquid tyrannus statuat,præcipiat , vel iudicet,est,velut sententia lata à non iudice Ergo: Minor cum consequentia aperta est , quia si tyrannus est, eo ipso non est iudex , Maior habetur expresse in illo capit.At si clericus;Et can. Accusatores.3.q. 8.Et confirmatur Ex D Greg.11.q.3.can.Sententia,vbi nõ dixit absolutè quæuis sententia, sed sententia pastoris siue insta siue iniusta timenda est. At lex vel sententia tyranni non est sententia pastoris Secundò:Iudicium vsurpatum ex doctrina huius artic.est peruersum & nullum , imo nec est dicendum iudicium,iuditium,aũt tyranni perspicuum est esse vsurpatum,ergo.

Soto.lib.3.de iust.q.6.3.artic.6.qui est commentarius huius artic.vult leges & sententias tyrannorum non obligare in cõscientia nisi tales tyranni aut præscriptione longi temporis,aut consensu Reipu.teddantur veri, & legitimi Principes,vt in Hispania & Gallia.In Hispania enim trahunt Reges initium a Gothis qui per uim & tyrannidem occuparunt hæc regna, sed cum progressu temporis libentè;Hispani illos reges admiserint,& illis obedientiam iurauerint,successores illorum sunt veri & legitimi Principes, & iusto titulo ac iure regnant.

Recentiores Thomistæ recedunt plurimum à communi Iurisperitorum sententia, asserentes leges , & iudicia tyrannorum licet reuera vsurpata sint ut nomen ipsum tyranni indicat, nihilominus si iusta sint,quando iam pacificè terras possident,obligare in conscientia , quia ita expedit bono communi in talibus locis, ne Respubli. in perpetuum perturbatione , sed aliqua pace fruatur , & quiete.

In explicanda hac controuersia obseruemus primò, varijs modis posse aliquem esse tyrannum.Primò,solo regimine & gubernatione,quo modo quiuis legitimus Princeps tyrannus censendus est, quãdo non secundum ius & æquitatem sed iniquè & tyrannice gubernat . Secundo modo iure & titulo , quia tyrannice regnum illud possidet, & non iure: quòd bifariam potest adhuc acci-

dere, Nam aut possidet illud tyrannicè, quia nec populi electione, nec iure hæreditario, sed solo iure armorum per vim, & tyrannidem regnum inuasit, & occupauit, quia ratione ferè omnia regna inceperunt, præter regnum Israelis, cui à Deo Reges traditi, & designati fuerunt, aut quia licèt iusto titulo incęperit illud possidere, ob crimina tamen sua maximè ob hæresim, & apostasiam amisit ius in tale regnum. Rursum qui tyrannus est, quia tyrannicè inuasit regnum, aut est adhuc in fieri, quando scilicet incipit dominari, & vsurpare sibi principatum, aut iam est in facto esse, ita vt à multis iam annis dominetur, & fit antiquus ipsius Principatus. Denique qui à multis iam annis dominatur, licèt tyrannicè regnum inuaserit, aut libero deinde Reipub. consensu receptus est, & iurata illi obedientia, sicut modò dicebamus de successoribus Gothorum in Hispania, vel nunquam est à subditis receptus, sed dissimulant ciues, & patiēter illud ferunt, quia non habent vires ad eum repellendum.

Obseruemus secundò. Consensum Reipub duplicem, esse alium formalem, & expressum, alium interpretatiuū, quo Respub. licèt non consentiat in aliquid apertè, & expresse, rationabiliter tamē, & prudenter censenda est in il lud cōsentire: quo modo dicenda est consentire in ea, quæ sunt optimæ gubernationi, & paci sunt necessaria, quia rationi consonum est ciues in sua Repub. illa optare, & velle. Ex his duobus consensibus Reipub. vt tyrannus desinat esse tyrannus, & efficiatur verus, ac legitimus Princeps, sitque tutus in conscientia, requiritur ille prior formalis, & expressus: quia ius dominandi tribus tantum modis acquiritur, vel iure hæreditario, vel diuina electione, vt in Saulo, & Dauide, vel libera electione populi: libera autem electio populi dicit consensum formalem, & expressum.

His positis dico communem illam sententiam Iurisperitorum, & multorum Theologorum veram quidem esse de tyranno, qui adhuc est in fieri, talis tyranni sententias & mandata non obligare, cum illi omnium consensu resisti possit. At si loquamur de tyranno in facto esse, qui iam pacificè regnum gubernat, probabilior multò est opinio recentiorum. Sententias & præcepta huiusmodi obligare, quia ita expedit paci, & bono illius Reipub. quamdiu ciues non habent vires ad illum repellendum. Opinio verò M. Soto in tribus peccat. Primò, quia cum sint varia tyrannorum genera, & variè de illis sentiendum, ipse de omnibus eodem modo loquitur. Secundò, quia docet tyrannum reddi verum Principem præscriptione longi temporis, quod admittendum non est, quia cum tyrannus sit possessor malæ fidei nunquam præscribit. Tertiò, quia cum consensus Reipub. sit duplex expressus, & interpretatiuus, requiraturque ad electionem Principis consensus expressus, nec sufficiat interpretatiuus, non explicat M. Soto quis consensus desideretur.

Nos igitur per nonnullas assertiones propositam controuersiam explicemus.

PRIMA ASSERTIO.

Tyranno solo regimine tenentur ciues in legibus, & sententijs iustis obedire in conscientia.

HÆc aperta est, quia in huiusmodi sententijs non est tyrannus, sed verus Princeps.

SECVNDA ASSERTIO.

Tyranno iam suscepto libero, & expresso populi consensu, parendum est vt vero Principi.

APerta etiam est hæc cum per talem consensum sit iam effectus verus, & legitimus Rex.

TERTIA ASSERTIO.

Tyranno in fieri nullo modo tenentur ciues parere, siue iusta, siue iniusta præcipiat.

APerta hæc quoque est, quia nec in ipso est authoritas, & ius quo teneantur illi ciues obedire, nec bonum Reipub. id exigit, cum non dum pacificè gubernet: vnde omnes DD. consentiunt huiusmodi tyranno posse ciues licitè resistere.

QVARTA ASSERTIO.

Tyranno in facto esse, siue quia tyrannicè regnum vsurpauit, siue quia tyrannicè illud retinet, quo iam per sententiam Ecclesiæ expoliatus est, regnat autem quia à subditis non potest repelli, tenentur ciues in foro animæ si iusta præcipiat, & iudicet obedire.

VT Christiani degentes Asiæ tenentur Legibus iustis Turcæ, & Catholici agentes Angliæ legibus iustis illius impiæ Reginæ obedire. Probatur. Tenentur ciues in conscientia consentire, & seruare ea, quæ sunt omnino necessaria suæ Reipub. vel simpliciter, & absolutè, vel saltim pro tali statu, sed obedire tyranno iusta præcipienti, quamdiu repelli non potest, & haberi legitimus Princeps, est pro tali statu, & tempore omnino necessarium Reipub. ad eius conseruationem: Ergo tenentur ciues tunc illi obedire. Maior cum consequentia aperta est. Minor probatur. Primò, quia cum tyrannus ille sit potens viribus, & iam pacificè dominetur, sequeretur maxima perturbatio, & cōfusio in Repub. non obediendo illi, & plus nocerent ciues suæ Reipub. non obediendo quàm ipsemet tyrannus cum iusta præcipiat sua tyrannide.

Secundò: Quia ad bonam Reipub. gubernationem maximè in rebus tam desperatis, & deploratis expedit tanquam unicum remedium, vt sit aliquis iudex, qui compo nat lites, & controuersias inter ciues, & cui tunc omnes obediant, aliter non possent homines tunc ciuiliter viuere, nec securi esse in domibus suis, non esset hospes ab hospite tutus nec vicinus à vicino, at tunc non potest haberi alius iudex, qui id præstet nisi ille tyrannus. Ergo cum iusta præcipiat non solum exterius, verum etiam in conscientia tenentur ciues obedire illi.

Tertiò: Ex D.Thom. 1.2.q.96.ar.4. lex quæ fertur à non habente authoritatem non obligat in foro animæ, nisi vbi aliàs esset scandalum, & perturbatio Reipub. at quando tyrannus iam pacificè gubernat, nec potest repelli, esset graue scandalum, & perturbatio Reipub. illi non obedire: Ergo tunc licèt à parte rei non habeat ipse authoritatem, nisi vsurpatam, ob bonum tamen Reipub. est illi in conscientia obediendum. Et confirm. Hoc interest ex communi sententia DD. inter consensum expressum Reipub. & interpretatiuum, quod expressus requiritur, vt quis eligatur, & instituatur verus Princeps, at vt subditi teneantur obedire etiam non verò Principi sufficit interpretatiuus, quando ita exigit bonum commune suæ Reipub. quia rationabiliter, & prudenter iudicantur ciues consentire in necessaria suæ Reipub. Sed in hoc casu (vt constat) maximè expedit ad pacem, & bonum Reipub. ciues tali tyranno obedire: Ergo per consensum saltum interpretatiuum tenentur in conscientia iustis, & honestis præceptis illius stare, & parare.

Denique si ita res haberet, vt Indi Insulani per tyrannidem essent redacti ad dominium Regis Hispaniæ, sequeretur non teneri illos ad obediendum legibus, & statutis nostri Regis, & suorum ministrorum, quod esset omnia perturbare, nec est vllo modo asserendum.

Confirmantur hæc omnia: Primò ex Sacra Scrip. ex qua & historijs constat Romanos per tyrannidem occupasse Iudæam eo tempore quo Christus, & Ioannes Baptista prædicabant

dicabant, at neq; Christus, neq; Ioánes, neq; Apostoli docuerunt ne illis obedirent, imò oppositum: Christus Matth. 22. docuit tributa esse reddenda Cęsari, imò, & ipse reddidit: nec asseruit se liberum, quia non esset obediendum tyrannicè imperanti: sed qui erat filius Dei, & Dauidis. Ioan. Bap. Luc. 3. militibus quærentibus ab ipso (quos dubium non est quin essent milites Romanorum) quid facerent nō præcepit, vt militiam desererent quasi ministri principis tyranni, sed hoc tantum. [Vt neminem concuterent, & contenti essent suis stipendijs]. Vbi potiùs suasit stare in militia Cęsaris. Pilato etiam qui à nullo authoritatem habebat nisi à Cęsare dixit Christus, [Non haberes in me potestatem.] &c. Et 1. Pet. 2. [Subiecti estote siue Regi. tan præ excellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis.] Nullus autem Rex tunc erat nisi Cæsar, neque ullus Dux nisi constituti ab ipso.

Confirmatur 2. Can. infamis 3. q. 7. & l. Barbarius. ff. de officio Præto. vbi sententia lata à seruo censetur valida, & obseruanda, iudicium autem serui certum est vsurpatum esse: Huius sententiæ asseritur quoq; fuisse M. Victoria, imò eam apertè insinuat in sua relectione de Potestate ciuili, Nu. 23.

Ad Atg. in oppositum dico iudicium tyranni ex parte iudicantis esse reuera vsurpatum, & sententiam eius nullam, quia proxima causa talis iudicij, & sententiæ, nempe authoritas eius est reuera vsurpata, & nulla, ex parte uerò ciuium esse illi obediendum in conscientia, tanquam iustę sententiæ, & legitimo iudicio, quia tenentur ciues eligere minus malum temporale ad vitandum maius, & per minus malum quod est obedire illi uitant perturbationem suæ Reipub. quæ esset multò maius malum. Tum etiam quia iudicia huius possunt quadam ratione dici iudicia veri iudicis, quatenus tolleratur à Republ. per consensum interpretatiuum, qui sufficit, vt teneantur ciues obedire illi in conscientia. Ex quo etiam sequitur non modò ciues debere illi in conscientia obedire, verum etiam tyrannum ferentem tales sententias non peccare, quinimo peccaret nisi illas ferret, quandiu munus Principis retinet, quamuis teneatur in conscientia principatum relinquere, aut eniti medijs honestis, ut à Rep. in suum principem eligatur.

II. CONTROVERSIA EST.

An Iudex extrahens hominem ab Ecclesia, quæ gaudet priuilegio immunitatis committat iudicium vsurpatum, & teneatur reficere homini ab illa extracto omnia damna.

NOn est hic quæstio de his quorum delicta iure ipso reddunt illos inhabiles, & indignos priuilegio Immunitatis Ecclesiarum, nec est dubium, iudicem extrahentem ab Ecclesia, quę tale priuilegium habet, homi nem qui priuilegio illo gaudere potest vsurpare sibi iudicium, cum extante tali priuilegio non habeat authoritatem ad extrahendum hominem ab illa, sed id potissimè, quærimus an iudex sic agens, teneatur ad restituenda omnia damna, quæ illi homini ab Ecclesia extracto intulit. Si consuetudinem respiciamus videtur non teneri: non enim solent compelli iudices aliquid restituere homini extracto ab Ecclesia, sed solum Ecclesiæ ob iniuriam loco sacro illatam.

Secundò: Huiusmodi priuilegium tantum est concessū in fauorem loci sacri, non in fauorem confugientium ad Ecclesiam: sufficit ergo restituatur aliquid Ecclesiæ, cuius priuilegium læsum est, nec est quod aliquid restituatur ei, qui fuit extractus.

In oppositum autem est, quod vt quæst. 62. ar. 2. videbimus cuicunq; læso cum iniuria sunt reficienda damna ipsi allata, in hoc autem casu cū extrahere hominem ab Ecclesia sit iudicium vsurpatum, & ex cōsequenti cū iniuria, non solum Ecclesiæ, verū etiā, & illius qui extrahitur sequitur apertè, non solum Ecclesiæ, verū etiā illi, qui extractus est, esse reficienda omnia damna, quæ ratione illius iniquæ extractionis passus est. Vnde sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Iudex extrahens ab Ecclesia habente priuilegium, hominem, qui illa gaudere potest, tenetur non solum Ecclesiæ, verum etiam homini ab illa extracta omnia damna illata compensare.

PRobatur: Ille sic receptus in Ecclesiam, habet ius ratione illius priuilegij, (quamuis concessi Ecclesiæ) tuēdi, se & omnia sua in illa Ecclesia, adeo vt si periclitetur de vita, velitq; iudex per vim ipsum extrahere, possit cum moderamine inculpatæ tutelæ se per vim etiam defendere, & occidere illum iudicem, vt suum inuasorem: vnde velle illum extrahere, est priuare, & expoliare illum suo iure: Expoliare autem aliquem in re adeò graui suo iure, est maxima iniuria, ergo omnia damna, quæ ille per illam extractionem acceperit, vt reuera ipsi illata cum iniuria sunt ei reficienda.

Secundò: Si superiori iudice remittente pœnam delinquenti, inferior nihilominus illam exigeret, & in exigendo aliqua damna illi inferret, teneretur proculdubio illa omnia ei restituerere, sed priuilegium cōcessum à Principe alicui Ecclesiæ, nihil aliud est, quàm quædam relaxatio pœnę debitæ delinquenti confugiēti ad illam, quandiu in ea maner Ergo velle extrahere illum ex tali Ecclesia, est velut exigere pęnam dimissam à superiori, & ita tenebitur sic extrahens omnia damna illi extracto restituere.

Tertiò: Qui nō habet authoritatem, nec est iudex, si vellet iudicare, & tali iudicio alicui noceat, tenetur ad restitutionem illius nocumenti, iudex saltim inferior, ex legibus sui Principis (secundum quas, vt vidimus debet iudicare) est priuatus authoritate procedendi contra eum, qui se recepit in Ecclesiam habentem priuilegium: Ergo velle illū extrahere, vel iudicare est velut iudicium à non habente authoritatem, & per consequens quæcunq; nocumenta ratione illius extractionis ille patietur, tenetur ei cōpensare.

Quartò: Qui exigeret tributa à nobilibus contra priuilegia suæ nobilitatis, vel à vicinis alicuius loci contra priuilegia illius loci, tenetur ad restituenda non solum illa tributa iniquè accepta, uerum etiam omnes expensas, & damna, quæ per illam exactionem illata sunt. Ergo similiter, qui contra priuilegium alicuius Ecclesiæ extrahit aliquem ab illa. Hæc doctrina est apertè defin. ta 17. q. 4. can. Si quis el 4. Ex qua sequitur, extractum ab Ecclesia vel ut de proprio delicto iudicetur, vel vt testimonium dicat non teneri ad respondendum iudici, etiam si aliàs iudice procedat, quia sicut non habet authoritatem ad extrahendum, ita neq; ad interrogandum: in iudicijs enim, ut infra uidebimus, si prior actus iudicis est nullus, cæteri quoque qui illi priori nituntur censendi sunt nulli.

Ad 1. Argum. in oppositum respon. non propterea esse immunes iudices à debito restituendi, quia non sit positū in vsu, imò ex eo in maiori periculo conscientiæ versari, multa enim modo committunt, quæ parum curant, quasi non haberent superiorem iudicem: dolebunt autem aliquā do Lege D. Augu. in illa verba, Psal. 2. [Et tunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram.] &c.

Ad 2. dico licèt tale priuilegium sit concessum in fauorem Ecclesiæ, nihilominus eo supposito fieri maximam iniuriā, illi qui extrahitur. cū eo fine concedatur Ecclesiæ, vt illo gaudeant, qui ad ipsam cōfugiunt. Dico etiam cōcessa esse huiusmodi priuilegia, in fauorem quoq; confugientiū ad Ecclesiam, sicut in Vet. Lege erant designatæ à Deo quę dam ciuitates, ad quas confugerent delinquentes, qui non per insidias, sed casu quodam aliquem occidebant. Non enim decet, vt in lege Euangelica misericordiæ, & charitatis plena. desinit delinquentibus loca refugij, cum illa habuerint in lege veteri timoris, & seruitutis, Lege D. Aug. 1. de ciuitate Dei, prioribus capitibus.

TERTIA CONTROVERSIA EST. Exerceat ne Episcopus iudicium vsurpatum, quando sub censuris præcipit vt bona aliena abscondita restituantur, vel indicentur vero domino.

RAtio dubitandi est, quia compellere aliquem ad restituenda temporalia in foro exteriori, pertinet propriè ad iudicem secularem, non ad Ecclesiasticum: vnde Pau. 1. Cor. 6 [Secularia iudicia habentes, contemptibiles qui sunt inter vos constituite.] Et confir. Si rem manifestam compelleret iudex Ecclesiasticus suo domino restitui, vsurparet profectò sibi iudicium. Ergo cum hoc ipsum faciat in re occulta, præcipiens per censuram illam reddi domino suo, videtur etiam vsurpare sibi iudicium.

In hac dubitatione dico primò, abuti authoritate Ecclesiastica, eos, qui pro quibusuis rebus proferunt sententiam adeò grauem qualis est excommunicatio, efficiunt enim, vt multa committantur à subditis peccata, ac vt censuræ Ecclesiæ habeantur contemptui. Dico secundò Episcopum ferentem huiusmodi censuram, non proferre illam directè, vt alter recuperet rem suam: id enim esset dicere ius in causa ciuili, & vsurpario iudicij, sed vt is qui illam occultè retinet inuito domino, nec curat illam restituere, quia occulta est, metu excommunicationis restituat, & exeat à peccato, [Cum non dimittatur peccatum, nisi restituatur ablatum.] Quo etiam nomine præcipit, vt qui illud norunt, indicent, vt iuuent illum exire à peccato. Propter quod ait Pontif. in cap. Nouit. de iudicijs,] Ad officium vestrum spectat de quocunque peccato mort. corripere quemcunque Christianum, & si correptionem contempserit nostrâ, per districtionem Ecclesiasticam coercere.] Quod fit in istis excommunicationibus & censuris. Ita fit vt in rebus apertis non habeant locum, quia rem manifestam facilè potest apud iudicem secularem dominus illius repetere, nec est necessaria censura. Tum etiam quia in re manifesta excommunicationem ferre, non tam videretur id fieri, vt illam inique retinens, exiret à peccato, quā vt dñs ipsius illā recuperaret, quod nō est iudicis Ecclesiastici, sed secularis.

Dubitare etiam hic aliquis posset.

AN IVDICES ARBITRI QVOS vulgus appellat compromissarios exerceant iudicium vsurpatum, cum non habeant authoritatem publicam?

REspondeo huiusmodi iudices verum & legitimum iudicium exercere, quia iure gentium ad vitandas lites tale iudicium introductum est, & receptum: ius autem gentium interueniente consensu vtriusque partis, confert illis authoritatem tàm in foro interiori quàm exteriori: quin etiam tàm in iure canonico, quàm ciuili extant tituli de iudicibus arbitris; Vbi eorum authoritas iure positiuo confirmatur, & legibus municipalibus huius Regni.

Denique posset etiam hic quæri? an Ecclesia exerceat iudiciū vsurpatum, quando iudicat inter Principes & Dominos seculares de regnis, vel bonis eorum? Et similiter: An princeps, vel iudex secularis exerceat iudiciū vsurpatum, quando clericum ad se confugientem quasi iniquè à suo iudice Ecclesiastico grauatum, vt ab illo grauamine liberet, recipit, Sed hæ controuersiæ non sunt huius loci. Tractantur in disputatione de potestate Ecclesiastica sup. q. 1. huius Secun. Secun. ar. 10. vel infra in materia de iudicibus. q. 67. ar. 1.

In solutione. 2. Arg. offert D. Tho. occasionem explicandi difficilem illam controuersiam.

SIT NE ACCVSANDVS MOYSES, vel excusandus potius de homicidio, & crimine vsurpati iudicij, quando interfecit Aegyptium, vt habetur. Exod. 2.

TRES circa hanc quæstionem refert hic D. Tho. opiniones: Primam accusantium Moysen eo nomine, quod licèt interfecerit Aegyptium inferendo illi iniuriam, potuerit tamen ita agere; vlciscendo quam Aegyptius ille intulerat fratri suo Hebræo, Deo ita ipsi internus insinuante, vt ex illo facto intelligerent fratres eius, quod postea multis erat miraculis manifestandum, vtpotè Moysen destinatum fuisse à Deo, in iudicem, & liberatorem populi Israel ab Aegyptijs. Hanc sententiam sequuntur D. August. lib. 2. quæstionum in Exo. q. 2. Rabanus, Rupertus, Lyranus, & Abulensis in. 2. cap. Exod. & Aloisius Lypom. in Catena. Et ante hos omnes Clemens Alexand. lib. 1. Stromatum ante finem, vbi refert sententiam quorundam asserentium Moysen solo verbo interfecisse Aegyptium, sicut D. Petrus Act. 5. solo verbo interfecit Ananiam, & Saphiram: quidam etiam Iudæorum (vt refert Abulen.) docent per inuocationem nominis Tetragrammaton interfecisse illum, sed hæc figmenta sunt, & qua facilitate dicuntur, reijciuntur, cum ex Sacra Scrip. constet illum per vim interemisse, habet enim apertè fuisse Aegyptium percussum à Moyse.

Secunda sententia excusat etiam Moysen hoc alio nomine, vt non per modum vltionis, sed via defensionis occiderit Aegyptium defendendo fratrem suum Hebræum, cui Aegyptius ille inferebat iniuriam, cum moderamine tamen, quod licet cuiuis priuato, quando proximum suum ab aliquo videt iniquè inuasum. Ita B. Ambr. lib. 1. offic. c. 36. quod etiam probant Rupertus & Aloysius.

Tertia sententia damnat factum Moysi, licet laudet zelum & indolem, quam illo facto indicauit: Ita D. August. lib. 22. contra Faustum. cap. 70 vbi comparat Moysen terræ noualí, quod cum primum seritur de herbarum quoque inutilium luxurie & fertilitate laudatur, propter spem quā promittit futuræ frugis. Eandem sententiam habent D. Hieron. in Epist. ad Damasum, quæ incipit: Et factum est, vbi explicans primam illam visionem Esaiæ, in qua se pollutum propheta agnoscit, ait: Moysi conscientiam sorduisse extincto Aegyptio: Et D. Chrysost. lib. 3. de prouidentiâ, in principio reprehendit factum Moysi de homicidio.

Præter has est quarta sententia Cayet. in 2. cap. Exod. vbi ait se non videre certam rationem excusandi Moysen; sed incertam tantum: certam rationem non extare ostendit ex textu, vbi dicitur: [Cumque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset percussum Aegyptium abscōdit sabulo] Circumspectio illa adesset ne aliquis testis, ostendit inquit Cayet. non fuisse percussionem illa per modum defensionis, vt asserebat secunda sententia B. Ambr. sed via vltionis. Ostendit etiam eadem circumspectio, non diuina inspiratione, vt habet prima sententia, sed humana cautela id gestum fuisse à Moyse, vnde non est certa ratio illum excusandi: aliquam tamen extare, quamuis incertam & sola coniectura ostendit; quia sunt qui dicant Aegyptium illum fuisse vnum ex præpositis constitutis à Pharaone ad affligendos Hebræos, qui sicut & cæteri in illos durius agebat: testatur enim ibi Scriptura, fuisse maximam duritiem & tyrannidem eorum, qui in Aegypto præerant operibus Hebræorum: hoc ergo nomine potuit, inquit Moyses, quamuis priuatus esset interficere illū Aegyptiū, vt hostem communem sui populi, hostem enim publicum & communem Reipub. licet etiam cuiuis priuato interficere, vt docebimus infra q. 64. art. 3. Sed hoc certum non est, Aegyptium illum fuisse præpositum affligendis Hebræis, quamuis textus, Exod. 2. aliquam afferat coniecturam, cum ante verba adducta habeat, [Moysen vidisse afflictionem populi sui & Aegyptium percutientē Hebræum.] q. d. vidisse illum Aegyptium tanquam ex cōstitutis ad affligendum Israelem, percutientem illum Israelitam.

Ex his opinionibus præferendæ sunt illæ quæ excusant Moysen, tàm quia ex sanctis Patribus plures sunt qui Moysen excusant quàm accusant. Nam & D. August. in quæst. super Exod. vbi illum excusat meminit sententiæ quam habuit lib. contra Faustum, & eam deserit. D. verò Chrysost. & Hieron. locis citatis non tractant hanc quæstionem ex professo. Tum etiam quia excusare Moysen à peccato, præterquam quod est excusare virum sanctissimum, & tempore,

pore, quo tanta charitate seruebat, vt cum potuerint haberi, vt filius filiæ Pharaonis, maluerit cum populo suo affligi. Est etiam maximè consonum Sacræ Scriptu. quæ Num. 12. ait: [Erat autem Moyses mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.] Cui certè mansuetudini plurimum repugnaret Moysen damnare de aliquo homicidio. Porrò ex illis duabus opinionibus initio positis, quarum vtraque Moysen excusat, Prima est magis eligenda, tanquam ea, quam plures DD. amplectuntur, & quæ maximè consonat alteri loco Scrip. Sacræ, Actorum, 7. vbi dicitur, [Existimasse Moysen percusso Aegyptio, quod intelligerent fratres eius, quoniam dominus per manus ipsius daret illis salutem.] Qui locus maximè indicat, accepisse Moysen à Deo aliquam reuelationem, vel diuinom instinctum, licèt Script. huius reuelationis nullam faciat mentionem, vt haber D. August. in loc. cit. in Exod. cum prima cuius meminit, sit illa quæ habetur Exod. 3. quando apparuit Dominus Moysi in rubro, quo tempore erat iam Moyses 80. annorum, vt refert B. Steph. in illo sermone citato.

Non prætereum hic quàm lepidum & ridiculum sit, quod ex hoc loco colligunt quidam iurisperiti, Moysen nõ fuisse sacerdotem, eo quod interfecerit Aegyptium, quasi tunc homicidium voluntarium efficeret aliquem irregularem, & indignum sacerdotio: Cum constet ex Scrip. in illa lege summum Sacerdotem fuisse iudicem, etiam in causa sanguinis, & peculiariter de Moyse legamus Psal. 89. [Moyses & Aaron in sacerdotibus eius.

QVAESTIO LXI. DE DIVISIONE IVSTITIAE, in commutatiuam & distributiuam.

EXplicauit hactenus D. Thom. quæ perrinent ad iustitiam in genere, & quæ ad vitium illi oppositum nempè iniustitiam, & quæ ad præcipuum illius actum qui est iudicium: nunc de singulis ipsius partibus optima Methodo incipit disserere, De iustitia scilicet commutatiua & distributiua, in quas omnes Doctores sequuti Arist. 5. Ethic. cap. 2. iustitiam communiter partiuntur.

ARTICVLVS I.

An conuenienter constituantur istæ duæ species iustitiæ commut. & distribut.

OBseruemus initio, cum duo genera contractuum inter ciues reperiantur, aliquando enim priuatim, & mutuo inter se contrahunt, secundum sua priuata & propria bona, aliquando verò publica & communia inter se distribuunt, & in his contractibus, tàm circa bona propria, quàm circa communia, possit reperiri aliqua inæqualitas, secundum aliquem excessum vel defectum, exigi necessariò iustitiam, vt seruetur æqualitas, tàm in proprijs & priuatis commutandis, quàm in publicis & communibus distribuendis.

Obseruemus secundò, Iustitiam distributiuam, etsi videatur pertinere ad communem & legalem, si respiciamus eos à quibus exercetur, vt gubernatores & iudices, vel bona circa quæ versatur, quæ publica sunt & communia, verè tamen & propriè pertinere ad iustitiam particularem. Etenim vt ex superioribus constat inter iustitiam particularem & legalem hoc interest, quod hæc primò, & per se respicit bonum commune, particularis verò in ordine ad commune. Iustitia autem particularis contra, primò & per se respicit bonum priuatum & proprium cuiusque ciuis, commune verò quatenus illud cuique priuato necessarium est. Vnde cum iustitiæ distributiuę hoc proprium & potissimum sit, vt quando bona publica, & communia distribuontur, reddatur vnicuique particulari ciui pars illi debita, consequenter hæc iustitia rectè & propriè considerata dicenda est particularis. Quo fit non esse audiendos illos, qui considerantes tres ordines in Repub. reperiri, alium totius ad partes, alium partium ad totum, & alium partium inter se, uoluerunt iustitiam prima sui diuisione partiendam esse, in distributiuam quæ ordinet totum ad partes, legalem quæ ordinet partes ad totum, & commutatiuam quæ ordinat partes inter se. Quia distinctio habituum sumenda est ex proprijs ipsorum obiectis, & cum bonum quod respicit iustitia, prima sui diuisione distribuatur in commune & particulare, rursum bonũ particulare, aliud sit quod recipit unusquisq; ciuis à suo conciue in priuatis contractibus, aliud uerò quod recipit à Gubernatore, uel Principe, quando bona communia Reip. diuiduntur, efficitur necessariò, iustitiã similiter prima sui diuisione diuidendã esse in communem siue legalem, & particularem, & rursum particularem, in commutatiuam quæ respicit bonum particulare cuiusq; ciuis in mutuis cõtractibus, & distributiuã quæ respicit etiam bonum particulare cuiusq; ciuis, quando communia distribuuntur.

CONCLVSIO PRIMA.

Conuenienter diuiditur iustitia particularis in commutatiuam & distributiuam.

PAter ex dictis: Habitus distinguitur per proprios actus, actus iustitiæ particularis est seruare ęqualitatem cum persona particulari, erga personam autem particularem potest exercere inæqualitatẽ non modò vnus ciuis cum alio ciue, verum etiam Princeps & Magistratus cum suo subdito. Ergo necessaria est iustitia ad vitandam inæqualitatem vnius ciuis cũ altero, quæ est commutatiua, tum etiã iustitia quę prohibeat inęqualitatem Principis vel iudicis cum suo inferiori, quæ est distributiua. Circa hunc art. hæ potissimè se offerunt controuersiæ: quarum prima est.

AN HAE DVAE IVSTITIAE Commut. & Distribut. distinguantur natura, & specie: an materialiter tantum & per accidens.

DIu. Tho. apertè vocat hic has duas iustitias, duas species, & ratio qua conclusionẽ ipsius probauimus. idẽ docet, quia differẽtia habituum sumpta ex proprijs actibus ipsorum, specifica est, argumentũ autẽ quo vsi sumus sumptum est ex proprijs actibus vtriusq; iustitiæ, commutatiuę & distributiuæ. Buridia tamen. 5. Eth. q. 7. vult eas nõ differre specie & natura, sed sola materia: quod ita probat. Actus proprius vtriusq; iustitiæ & commut. & distr. est idem omnino, nempè reddere priuatæ personæ æquale, licèt materia sit diuersa, quia iustitia commutatiua versatur circa bona priuata vniuscuiusq; Distribut. uerò circa communia Reipub. habitus autem distinguuntur per actus. Ergo hæ duæ iustitiæ non differunt specie, sed sola materia.

Secundò, obiectum formale utriusque iustitiæ est idem, nempè bonum debitum huic uel illi particulari, motiuum quoque utriusque idem omnino, quia tàm is qui distribuit communia, quàm qui reddit propria & priuata uerò dsio hoc intendit non expoliatc statẽ re sua, distinctio autem

specifi-

specifica sumitur ab obiecto, Ergo. Et confir. Non plus differũt reddere Petro ex communibus quod illi debetur, vel reddere eidem ex priuatis & proprijs quod ei debetur, quã restituere ipsi pecunias vel restituere ipsi famam, sed restituere famam vel diuitias non distinguuntur specie, sed sola materia, ergo similiter reddere Petro ex communibus quod illi debetur quod est iustitiæ, distrib. aut reddere debita ipsi ex suis proprijs quod est commutatiuæ non distinguentur specie, sed sola materia.

Tertiò, si inter has duas iustitias esset distinctio specifica, id certè esset, quia commu. non respicit dignitatẽ personæ, quam respicit distribut. cuius est distribuere bona communia seruata proportione cum dignitate, personarum, sed commutatiua etiam respicit dignitatem personarum, ergo non distinguntur specificè. Probatur minor: quia ad iustit. ãm etiam commutatiuam pertinet, vt maior compensatio fiat si nobiliori & digniori illata sit iniuria, quàm si minus digno: vt constat ex D. Thom, 3. p. q. 1. & in 4. d. 3. q. 1. ar. 3. quæstionum. 2. ad. 3. & nos dicebimus q. seq. ar. 2. agentes de restit. famæ.

Opposita sententia est multò probabilior, quàm habet hic D. Th. in solutionibus argumen, maximè. 2. & 4. & vbi cunque de hac re agit & Ari. 5. Ethic. c. 2. 3. & 4. istas duas iustitias specie differre. Quod vt magis intelligatur obseruemus. Actum quidem esse omnis iustitiæ reddere unicuique suum, & debitum illi. Cæterum hoc quod dicimus suũ & debitũ uarium est, & reuera diuersum, aliud. n. est quod Petro dicitur suum actu, quod scilicet iam actu possidet, habetque actu illius rei dominium, aliud verò dicitur suũ solo iure, quod vel iure hæreditario, uel legatione testatoris, vel ob sua merita expectat, Similiter debitum aliud est simpliciter tale, & aliud secundum quid: simpliciter debetur Petro quod ipsius est actu & possessione, detinetur autem apud alterum, vt pecunia quam mutuauit Ioanni, debetur verò illi secundum quod non est adhuc actu ipsius, sed quod pro suis meritis, uel per hæreditatem, uel legatũ, aut aliqua alia via expectat se recepturum. Hæc duo genera sui, & debiti non distinguuntur sola rõne, aut secundum multum vel paucum, aut secundum perfectum uel imperfectum, sed natura, & specie, cum suum actu, & debitum simpliciter nitantur actuali dominio, & possessioni, quod verò dicitur suum iure & debitum secundum quid, nitantur soli iustæ expectationi. Vnde quẽadmodũ hæc duo fundamenta actuale dominium, & iusta expectatio, reuera specie & natura distincta sunt; ita quoque duo genera sui, & debiti quæ ipsis nituntur. Sit.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iustitia distrib. & commut. non tantum materia, verum etiam specie, & natura distinguuntur.

PRobatur. Habitus distinguuntur specificè per obiecta formaliter & specificè distincta, sed hæ duę iustitiæ habent obiecta formaliter & specificè distincta: ergo. Probatur minor: Obiectũ iustitiæ est bonum debitum alteri sed alia est ratio formalis & specifica boni communis quod debetur ciuibus vt partibus Reipu. quod est obiectum iustitiæ distri & alia ratio boni priuati, & proprij quod unus ciuis debet alteri ciui quod est obiectum iustitię commut. quia illud licet debeatur ciuibus nõdum est actu illis applicatum, nec est adhuc illorum actu & possessione suum, nec debitum simpliciter, sed secundum quid, nempe pro meritis & dignitate expectatum, bonum autem debitum particulari ex iustitia commutatiua est iam actu illi cui debetur applicatum, actu & reuera suum, cuius iam habet actuale dominium & possessionem, & quod simpliciter & omnino ac non secundum quid est illi debitum quæ duo genera sui, & debiti constat specie & natura distingui, ergo.

Secundò: Sicut reuera alius est ordo partis ad totum, & alius totius ad partem: ita quoque alius est ordo totius ad partem, & alius partis ad partẽ, sed iustitia legalis siue cõis & particularis differunt vt vidimus natura & specie, quia legalis ordinat partes ad totum, particularis verò partem ad partem, ergo distinguentur: similiter distributiua quæ ordinat totum ad partes, & commutatiua quę ordinat partem ad partem.

Tertiò, cum uirtus uersetur circa difficile, vbi existunt difficultates distinctæ, exigentur quoque uirtutes distinctę ad illas superandas, sed alia est difficultas quæ se offert ad seruandam æqualitatem in distributione bonorum communium, & alia quæ se offert in emptione, venditione, & alijs priuatis ac mutuis contractibus: cum experientia teste multos videamus, qui nullo modò violabunt ius & æquitatem in priuatis commercijs, qui tamen constituti rerum cõmunium distributores nempe Episcopi vel Magistratus non seruant ius, & æquitatem, sed ducuntur sæpè amore, sanguine, muneribus vel pręcibus amicorum.

Quartò, Cum oppositorum eadem sit ratio, virtutes quę habent vitia opposita specie distincta, specie quoque diuersæ erunt & distinctæ. Sed exceptio personarum quæ opponitur iustitiæ: distribut. furtum, vsura & similia, quæ opponuntur commutatiuæ, sunt vitia specie distincta, & ita affecta, vt quæ opponuntur. commut. non opponantur distribut. & è conuerso. Ergo.

Denique cum omnium consensu violatio iustitiæ commut. obliget ad restitutionem, an autem violatio distribut. similiter obliget, non sit ita certum, multis asserentibus non obligare, signum est, reuera & natura iustitias istas distingui.

Ad Argum. Buridiani facilis est solutio ex dictis. Ad 1. enim & 2. respond. illum actum, & obiectum seu. motiuum esse idem, & vnum genere subalterno & communi quadam ratione iustitiæ, non tamen esse idem specie vltima & athoma, cum aliud sit specie & natura debitum simpliciter & suum actu & aliud debitum secundum quid & suum iure solo & expectatiua. Ad confirmationem 2. dico diuitias & famam debitũ sola materia distingui, quia vtrũque simpliciter, & actu debetur: bonum autem commune debitum ciui & bonum particulare debitum eidem specie & natura distingui, vt expositum est.

Ad 3. respond. iustitiam distribut. non respicere dignitatem personarum quacunque ratione, sed quatenus illis cõferenda sunt bona communia, quod non habet commutatiua quæ si quãdo respicit dignitatem, respicit illam, vt pro dignitate restituatur honor, vel fama, quæ lęsa fuerat, quod est bonum priuatum & proprium, vnde semper manet inter istas duas iustitias illa specifica distinctio, vt commutatiua respiciat bonum proprium fratris illi actu debitum, distribut. verò bonum commune illi appropriandum.

Respond. 2. cum Cayet. iustitiam commut. simpliciter, & absolutè non respicere dignitatem personæ, quia non considerat illam nisi in actionibus, quibus infertur iniuria contra honorem alicuius, in quo casu dignitas personæ facit ad quantitatem debiti, & habet se velut quantitas pecuniæ, vt sicut in pecunijs non soluis æquale nisi debens 100. reddat 100. ita in satisfactione iniuriarum non reddat æquale, nisi satisfactio fiat iuxta dignitatẽ personæ, quia quo persona dignior eo iniuria illa fuit maior, & consequenter debitum. Distributiua verò, in omni actione sua, absolutè & simpliciter respicit dignitatem personæ, non secundum quantitatem dignitatis, sed secundum proportionem: ex quo sequitur iustitiam commut. considerare dignitatem personæ, cui illata est iniuria, non propter dignitatem, sed ad deprehendendam quantitatem damni & debiti, vt iuxta illam fiat compensatio, vnde non dixit absolutè D. Tho, loc. cit. iustitiam commut, considerare dignitatem personæ, sed respicere personam secundum grauitatem damni, distribu. verò absolutè, & per se considerare dignitatem personæ, in ordine ad distributionem bonorum communium.

Sequitur etiam ex his qua ratione differant inter se Iustitia legalis, commut. & distribut. Sic enim differunt, vt legalis omnia & communia & particularia referat in bonũ

commune

commune distribut.licèt versetur circa bona communia, dirigit tamen illa ad bonum priuatum cuiusq; ciuis, quatenus pars Reipub. est, & illi pro meritis & dignitate debetur:commut.verò refert bonum priuatum cuiusq; in illum particularem, cui debetur vt suum.

Sed ex dictis offert se statim difficultas.Diuisum & membra diuidentia debent esse eiusdem rationis: Iustitia particularis est iustitia simpliciter,iustitia autem distributi.non est iustitia simpliciter.Ergo.Probatur minor.Habitus denominatur ab obiecto, obiectum iustitiæ distrib. vt diximus modò,est debitum secundum quid.Ergo & ipsa iustitia distributiua iustitia erit secundum quid.

Secundò,iustitia simpliciter si lædatur obligat ad restitutionem,iustitia distribut. vt videbimus ex multorũ sententia non obligat ad restitutionem. Ergo.Hæc facilè diluuntur Debitum enim quod respicit iustitia distrib. verè debitum est,& in genere debiti est simpliciter & omnino debitum,propter quod (vt dicemus) tenetur etiam ad restitutionem qui illam violat,idq; sufficit vt iustitia distribut.dicatur iustitia simpliciter,fitq; verè & propriè species iustitiæ particularis: dicitur autem à D.Tho.& DD. hoc debitum secundum quid comparatione ad debitum proprium & actuale quod oritur ex actuali dominio & possessione,& quod respicit iustitia commut. Sed maior difficultas est,

AN IVSTITIA VINDICATIua contineatur sub aliqua specie iustitiæ particularis, nempè sub commutat. vel distribut.

PRimò aspectu videtur sub nulla istarum specierum iustitiæ contineri, non sub distributiua, quia hæc non consistit in æqualitate rei ad rem, sed in æqualitate rei ad personas secũdum proportionem dignitatis: vindicatiua autem constituit æqualitatem rei ad rem, nempè pœnæ cum delicto, iuxta illud Apoc.18. [Quantum glorificauit se in delitijs,date illi luctus & pœnas.

Secundò. Distribut. non pertinet nisi ad solas personas publicas,quibus incumbit bona Reipub. inter ciues distribuere: vindicatiua verò potest etiam in priuatis reperiri, cum possit quiuis læsus exigere apud iudicem vindictam & compensam iniuriæ sibi illatæ.

Iam neq; ad commutatiuam dicenda est pertinere,quia commutatiua pertinet etiam ad personas priuatas, imò potissimè ab eis exercetur, vindicatiua verò si sit idem quod punitiua pertinet tantum ad publicas.

D.Tho.infra q 108.ar.2.ad.1. habet punitionem delictorum,quatenus pertinet ad iustitiam publicam esse actum iustitiæ commut. Et 3.p.quæst.85.artic.3.ad 3. Ait iustitiam vindicatiuam respicere personam iudicis, & contineri sub iustitia commut. vbi Cayet. adductus authorit. D. Thom. asserit apertè iustitiam vindicatiuam esse speciem commue.M.Soto lib.3.de iust.quæst.5.artic.1.ad 3. docet Iustitiam vindicatiuam bifariam posse considerari, vno modo quatenus pertinet ad iustitiam publicam,& refertur ad bonum commune: & hoc modo ait, est actus elicitus à iustitia commut. Imperatus verò à legali, quæ est in Principe & ministris illius. Alio verò modo posse considerari, vt refertur ad particularem ciuem, quatenus per iustitiam vindicatiuam nititur iudex tollere nocumentum illatum parti læsæ:Et hoc modo ait iustitia vindicatiua non solum est in iudice,sed etiam in priuato eiue, cui licet vindictam petere iniuriæ acceptæ seruato ordine. Et sub hac consideratione non esse actum iustitiæ, neque commut. neque distribut.sed esse actum cuiusdam specialis iustitiæ,quæ dicitur vindicatiua; quæ est pars quædam potentialis iustitiæ particularis, reduciturque ad commutatiuam. Recentiores probabilius multo iustitiam vindicatiuam, etiam quatenus per illam nititur iudex tollere nocumentum illatum parti læsæ, volunt esse actum iustitiæ commutat. quia Princeps & quiuis minister iustitiæ ex officio, & iustitia commutatiua tenetur non solum punire delinquentes propter bonum commune, verum etiam vt fiat satisfactio parti læsæ, & reficiatur ipsi nocumentum quod accepit, quantum per iustitiam vindicatiuam refici illi potest.

Vnde obseruemus cum recentioribus ex D.Thom.infra quæst.108.art.2.ad.1. Vindicationem bifariam accipi posse, vno modo, vt pertinet ad iustitiam publicam, quæ vindictam sumit de malefactoribus, tum propter bonum commune Reipub. tum etiam propter bonum personæ priuatæ, quæ læsa est:alio verò modo quatenus pertinet ad personam priuatam, cui iniuria illata est, vultque illam à se repellere, non propria authoritate, sed publica agendo apud iudicem.

Obseruemus secundò, illum,cui illata est iniuria duobus modis posse se habere, nam aut est persona. cuius honor, fama,& bona, in quibus læditur, sunt alijs quoque necessaria, vt in Prælato, patrefamilias, &cæt. aut ex eorum nocumento ipse tantum læditur, nec alicui alteri sequitur damnum.

CONCLVSIO PRIMA.

Iustitia vindicatiua,quę est in Iudice, non solum quatenus respicit bonum commune Reipub. verum etiam in ordine ad bonum particulare partis lęsę, quatenus nititur illum leuare grauamine accepto & reficere iniuriam ipsi allatam, est actus iustitię, non quidem distribut. sed commut.

EST quidem actus iustitiæ,quia in eo redditur debitũ,delinquenti enim debetur omni iure supplicium, Reip. etiã debetur,ne peccata maneant impunita, & læso debetur satisfactio iniuriæ acceptæ.Nõ tamẽ est actus iustitiæ distrib. quia hæc consistit in distribuendis bonis cõmunibus,in punitione aũt nulla bona distribuuntur,cũ inflictio pœnæ nõ sit numeranda in bonis. Sed est actus cõmut. Primò,quia ratio formalis iustitię cõmut. non solum consistit in eo,quod est facio,vt facias,vt in emptione & vẽditione, verũ etiam in eo quod est facio ex debito,quia fecisti,vt quãdo redditur merces cõstitutæ operario, iudex autem puniens reum facit,& ex debito sui numeris & officij,quia ille fecit.

Secundò in commut.seruatur ęqualitas rei ad rem, hanc autem seruat iudex puniens reum, reddit enim illi supplicium,quod secundum legem,aut consuetudinem patrię ijs dicatur æquale delicto commisso.

Tertiò. Iudex ex officio, & consequenter ex iustitia commutatiua tenetur non solum prospicere bono communi, sed etiam bono suorum ciuium, & seruare illos innoxios & illęsos quantũ commodè potest;ergo non solum tenetur ex iustitia commutatiua,& ex officio punire malefactores propter bonum commune Reipub. verùm etiam vt pars læsa recipiat satisfactionem, & leuetur ab iniuria accepta. Et confir. quia index ideò recipit stipendium à Repub. in quod omnes ciues contribuunt, vt non solum exerceat suum munus & actus iustitiæ ob bonum publicum, verùm etiam ipsos seruet illæsos, & eorum iniurias vindicet:vnde sicut mercenarius, qui accipit stipẽdium vt vineam colat & custodiat tenetur ad restituenda damna, quæ ex eius negligentia vinea illa patietur: ita quoq; iudex si ex eius negligentia fures impunè agant, & crescant latrocinia in Repub.tenetur illa restituere, & quascunque iniurias quæ ex eius incuria ciuibus acciderint ex iustitia commutatiua.

CONCLVSIO SECVNDA.

Huiusmodi vindicatio,quę exercetur à iudicè, licèt sit actus elicitus à iustitia commutatiua:est tamen imperatus à legali.

PAtet: Quia huiusmodi vindicatio primò,& per se respicit bonum commune, pacem scilicet, & quietem Reipub.ac vt cæteri timeant, propter quod tenetur iudex etiam,

etiam si nullus proclamet, ex officio (vt aiút malefactores) inquirere & punire.

CONCLVSIO III.

Vindicatio seu petitio vindictæ exercendæ à iudice, in eo, cuius honor, fama & alia bona ad quibus necessaria sunt, nec alia via recuperari illa possunt nisi per vindictē est quoque actus iustitiæ commut.

PRobatur. Tenetur huiusmodi persona ex iustitia commut. exercere rectè suum officium, illud autem exercere non potest si maneat infamis, vel cum simili iniuria. Ergo tenetur ex iustitia commutatiua illam à se propulsare. Ergo quando non potest nisi petendo vindictam apud iudicem tenetur ex iustitia commut. illam petere. Et confirm. iudex potest cogi à suis ciuibus ad vlciscendas iniurias ipsorum, quia ad id tenetur ex officio, & ex iustitia cō mut. Sed similiter is, cuius honor, & fama alijs necessaria est, potest compelli ab illis, quibus necessaria est, vt illam postulet apud iudicem sibi restitui & satisfieri, quando alia via eam recuperare non potest. Ergo tenetur etiam hic ex iustitia commutat in tali casu petere illam vindictam apud iudicem.

QVARTA CONCLVSIO.

Petitio vindictæ exercendæ per iudicem in alijs priuatis personis, quarum nocumenta non cedunt in damnum aliorum, sed in proprium tantum, non est actus iustitiæ, de qua hic agimus, quæ est virtus Cardinalis, & perfecta virtus, sed est actus cuiusdam iustitiæ, quæ est pars potentialis iustitiæ, quę est virtus Cardinalis, & ad eam reducitur: vocaturque peculiari sibi nomine vindicatio, seu iustitia vindicatiua.

PRobatur. Iustitia Cardinalis, de qua hic agimus, est perfecta virtus respiciens debitum legale, hoc est debitū, ad quod persoluendum potest quis lege compelli, sed priuata persona, cuius bona quando in eis læditur non sūt alijs necessaria, non potest aliqua lege compelli ad petendā vindictam, nisi interdū ex debito honestatis, & morali. Ergo huiusmodi petitio vindictæ non est iustitia, quæ est virtus Cardinalis. Et hæc est aperta sententia. D. Tho. infra q.80.&. q.108. Vnde iustitia vindicatiua si consideretur, vt in personis priuatis non est iustitia Cardinalis, & perfecta, quæ diuiditur in commut. & distribut. neque ad aliquā istarum pertinet, non ad commutatiuam, quia nec pars læsa aliquid reddit delinquenti, vel aliquod debitum ei persoluit, nec delinquens restituit læso damnum in honore vel persona acceptum. Neque ad distribut. cum neque in iudice sit actus distribut. vt constat, sed vt docebit. D. Thom. q. 108. ar. 2. ad. 1. Est specialis quædam uirtus, qua voluntas gubernatur, ne in exigenda apud iudicem recompensa dāni accepti per excessum vel defectum peccet: reducitur autem quodammodo ad commutatiuam, quatenus pars læsa hoc facit, quia reus illud fecit, & exigit ab eo satisfactionem. Sicut gratitudo in bonis acceptis non est propriè iustitia, nec distribut. quia reddens gratias nullum bonum commune distribuit, nec commutatiua, tūm quia gratitudo non est debito legali, sed morali tantum: tum uerò quia non reddit æquale quod est proprium commutatiuæ: sed est specialis quædam virtus, gubernans voluntatem, ne animus in acceptis beneficijs per excessum, uel defectum erga benefactorem suum peccet, reducitur verò quodammodo ad iustitiam commut. quatenus gratiarum actio est quę dam redditio debiti moralis. Quatenus verò in Principe vel iudice est, iustitia commutatiua est vi probatum est, nō quasi iustitia cōmutatiua sit genus, & vindicatiua sit illius species, sed quod sit eiusdem rationis, & speciei cum commut: cum actus illius sit debitus ex officio, & consequenter ex iust. tia commut. Ex his patet solutio Argumen. initio huius controuersiæ propositi.

ARTICVLVS II.

An medium eodem modo sumatur in iustitia, commut. & distribut.

DOctrina huius Ar. sumpta est ex Arist. 5. Ethi. cap. 3. propter quod licèt potuisset facilius à D. Thom. proponi, voluit tamen vt Arist. vestigijs hæreret, docere illam sumpta similitudine à proportionibus.

Obseruemus igitur duplicem proponi ibi ab Arist. proportionem aliam Arithmeticam, & aliam Geometricam, hæc propriè reperitur in magnitudinibus, illa verò in numeris, explicatur tamen vtraque, ut res facilior reddatur sumptis exemplis ex numeris. Interest ergo inter eas, quod in Arithmetica seruatur quidem eadem æqualitas excessus inter extrema, non autem eadem proportio, vt cum dico, sicut se habet senarius ad quaternarium, ita quaternarius ad binarium, est quidem æqualis excessus, quia senarius excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & similiter excedit quaternarius binariū, non tamen est eadem proportio, nam senarij ad quaternarium est proportio sesqui altera; quaternarij verò ad binarium est proportio dupla. Vnde in hac proportione sumuntur tres numeri, duo extremi, & vnus medius, ita affecti, ut in qua quantitate vnus superat & excedit medium, in eadem alter deficiat à medio, reducunturque illi duo extremi ad æqualitatem & medium, si eadem quantitas, in qua unus excedit medium, adhibeatur illi qui deficit à medio: quo fit vt ī hac ꝑportione Arithmetica æqualitas sumatur secundum quantitatem: vt in exemplo proposito. Proportio Arithmetica est cum dico, sicut se habet senarius ad quaternariū, ita se habet quaternarius ad binarium, sumuntur hic tres numeri, duo extremi, senarius & binarius, & medius inter eos quaternarius. in his numeris non est eadem proportio, vt diximus: est tamē eadem æqualitas secundum quantitatem, quia si excessum respicias, in qua quantitate excedit quaternarius binarium in eadem excedit senarius quaternarium, similiter si extrema ista uelimus reuocare ad medium, & æqualitatem, reuocanda sunt attenta quantitate excessus & defectus, apponendoque binario eandem quantitatem, in qua senarius excedit quaternarium, nempe duo: sic enim senarius defectedit ad 4. & binarius ascēdit ad 4. quæ æqualia omnino sūt. Vnde in hac proportione omnis æqualitas vel inæqualitas sumitur secundum quantitatem extremorum. In proportione vero Geometrica contra res accidit: reperitur enim eadem proportio inter extrema, non autem eadem æqualitas excessus vel defectus; Vt cum dico sicut se habent 6. ad. 3. ita se habent 4. ad 2. est in utraque comparatione eadem & æqualis proportio, nempe dupla: excessus autem secundum quantitatem inæqualis: nam 6. excedunt, 3. in tribus, 4: autem excedunt duo in duobus. Vnde in hac proportione Geometrica sumuntur quatuor numeri velut quatuor extremi & termini, ita affecti, vt duo eorum cum alijs duobus seruent eandem proportionem, non tamen æqualem excessum uel defectum secundum quantitatem: Quo fit ut in proportione hac Geometrica æqualitas non sumatur ex quantitate extremorum, sed ex sola proportione: ut in numeris propositis, inter 6. & 3. ex una parte, & 4. & 2. ex alia est æqualitas Geometrica, quia est eadē & æqua proportio nempe dupla, licèt secundum quantitatem, numeri isti, & eorum excessus inæquales sint.

Obseruemus secundò: Cum in iustitia commut. reddatur unicuique quod suum est actu, & simpliciter debitum, reddendum esse in ea æquale & integrum simpliciter, nempe quantum debetur, seruandamque omnino in illa integram æqualitatem inter hæc extrema debitum, & redditum, quæ æqualitas cum non pendeat à dignitate vel meritis personæ, sed à sola quantitate rei debitæ, efficit vt medium

dium iustitiæ commut. fit medium,rei simpliciter, & æqualitas eius fit secundum integram quantitatem, vt tantum reddatur quantum debetur. In iustitia,verò distribut. cum non reddatur alicui.quod iam actu suum erat, & illi debitum,vt proprium ipsius,sed quæ communia sunt & Reip. distribuuntur in hos vel illos,vt eiusdem Reipub,partes pro meritis & dignitate:æqualitas huius iustitiæ non consistit in eo vt tantum reddatur quantum debetur, potest enim quis mereri Episcopatum,distributorem verò solum habere beneficium, curatum, quod illi conferat, nec consistit in eo vt per æquales quantitates distribuantur bona publica,imò esset inæqualitas maxima,& iniuria cum debito vt dicemus restitutionis omnea facere pares dignos,& indignos,dignos,& digniores;quia ius,& iustum, quod respicit hæc Iustitia distrib.est meritum cuiusque, & æquale in præmijs,& bonis non habentea æqualia merita est à parte priuare digniorem suo iure:quo fit vt consistat æqualitas huius iustitię in proportione bonorum ad merita singulorum,ut sicut excedunt merita inter se, ita quoque excedant bona communia,quæ singulis conferuntur;vt si distribuenda sint beneficia,quorum vnum valet,vt 6.alterum vt 4.adsintque Petrus immeritis,vt 3.& Ioannes in meritis,vt 2.beneficium.ut 6.conferendum est ex hac iustitia Petro beneficium verò vt 4.Ioanni.

Sequitur ex hia iustum,& æquale utrunque iustitiæ esse quidem secundum rem,quia in vtraque attenditur res ipsa,nempe debitum verum & reale, sed cum hoc discrimine,vt iustum commutatiuæ consistat in æqualitate secundum quantitatem extremorum, nempè debiti redditi:iustum autem distribut.consistat in æqualitate secúdum proportionem meritorum & bonorum inter se . Vnde patet, medium iustitiæ commutatiuę esse medium rei secundum quantitatem extremorum,medium verò distrib, esse medium proportionis inter merita & præmia.Et consequenter æqualitatem iustitiæ commutat.esse velut Arithme.distribu.uero velut Geometr.

Meminit hic D.Tho.triplicis modis distribuendi bona communia iuxta varios modos gubernandi , ita vt cum Respu.per democratiam.idest,popularem potentiam gubernatur,illi cēseantur digniores,qui libertati populi plus insudarunt,vbi Respub.gubernatur per Oligharchiam, id est, potentiam paucorum illi iudicentur digniores, qui diuitijs, & opibus magis abundant: vbi uerò per Aristocratiam, idest, potentiam optimorum illi sint digniores, qui uirtutum meritis plus pollent: è quibus modis certum est inter Christianos hunc tantum tertium conuenire, duos verò priores alienos esse à recta ratione iustitiæ distributiuæ.

ARTICVLVS III.

Sit ne eadem materia vtriusque iustitię commut.& distribut.

Quo præstat D.Tho.in hoc arti.Primò respondet quæsito.secundo immitatus Arist.5.Eth. capit.5.recenset uaria commutationum genera.

Circa primum obseruemus materiam iustitiæ duplicem esse.aliam remotam,nempe res personas uel opera, in quibus reperiri possunt ius uel iniuria,& aliā proximam,nempe vsum istorum vel actiones ipsas,quibus utimur rebus personis aut operibus cum iure uel contra ius, quæ actiones uel sunt commutationes aliquæ in proprijs, & priuatis rebus huius aut illius,aut distributiones communium in partea Reipub.

Obseruemus secundò,non quemcunque contractum esse commutationem, sed illum, tantum, in quo vnus contrahentium dat, vt recipiat, & alter accipit vt reddat. Quo fit vt simplex, & libera donatio, legatio testamentaria, nec sint commutationes, nec pertineant ad iustitiam commut. sed ad liberalitatem, cum in eis simpliciter detur, & recipiatur sine ullo debito reddendi, vel aliquid præstandi.

Obseruemus tertiò duplicem esse commutationem,aliā voluntariam,& aliam inuoluntariam,quæ quid sint dimissis multis quæ à Caiet.& alijs afferuntur, sic intelligetur facilius.Cum commutatio sit contractus,in quo vnus dat, & alter recipit cum aliquo debito,& vinculo,ex quibus præcipuus,& velut agens est qui dat,vel is cuius bona accipiū tur, atque omnis denominatio à præcipuo & digniori sumenda,quando commutatio fit utroque consentiente est voluntaria, quando vtroque dissentiente,vel saltem illo, cuius bona accipiuntur est inuoluntaria . Vt.v.g.Furtum est quædam commutatio,quia fur accipit cum debito restituendi,& domino manet ius recipiendi, sed inuoluntaria, cum fiat inuito domino.Hæc commutationes tam voluntaria,quàm inuoluntaria conueniuut in obiecto,quia obiectum utriusque est bonum debitum particulari personę,vt illi actu proprium & suū,differunt autē extrinseca quadam ratione nempè penes consensum vel dissensum.Sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Conueniunt quidē Iustitia commut.& distribu.in materia remota,differunt autem in proxima.

Patet ex dictis,utraque enim versatur circa res, personas,& operationes,quę sunt materia remota,sed ita vt commut.uersetur circa actionea quæ sunt cōmutationes,distribut.verò circa actiones quibus communia diuiduntur inter ciuea,quæ actiones diuersæ sunt,& hæ ut cōstat sunt materia proxima.

SECVNDA CONCLVSIO.

Iustitia commut. quæ uersatur circa commutationes voluntarias , & quæ versatur circa inuoluntarias, non differunt specie , sed continentur sub eadem specie athoma.

Ratio est aperta,quia idē est obiectum formale vtriusque,nempe bonum debitum alicui particulari, illi actu proprium & suum.

Quo ad secundum capot huius Arti.supposito res alias esse quæ usu consumuntur,vt panis, uinum pecunia,&c. alias verò quæ non consumuntur, vsu licet aliquo modò deteriorentur, vt domus, vestis, & cætuaria commutationum genera sic colliguntur. In primis eatum quę voluntariæ sunt,hac ratione. Aut Petrus confert rem suam Ioanni, & cum ea illius dominium accepto aliquo prętio aut confert quidem illam, sed non tranafert in alterum illiua dominium, sed instituit eam recuperare . Prior illa traditio est emptio , & venditio: Posterior mulriplex esse potest: nam aut gratis illam tradit recepturus etiam illam gratis,aut tradit illam cum aliqua vtilitate , & lucro eandem recepturus.

Rursum si gratis illam tradit aut ob bonum tantum recipientis , & est mutuum , aut vt res illa melius conseruetur, & est depositum, aut vt accipiens reddatur securus de aliqua re sibi debita, & est fideiussio , siue impignoratio.Quod si rem illam contulerit non gratis sed recepturus eandem cum aliquo lucro, aut res illa est ex eatum genere quæ usu consumuntur , & tunc est vsura , aut ex his quæ non consumuntur vsu, est que locatio vel conductio:ita colliguntur sex commutationes voluntariæ, Emptio . & Venditio, Mutuatio , Depositum, Fideiussio, seu Impignoratio . Locatio, & Vsura.Cōmutationes verò inuolūtariæ seu nociuę sic colligunt.Aut fiūt in rebus, & in persona,aut in his,qui nobis coniunctī sunt, si in rebus, vel occulté,& est furtum,aut manifestè & cum vi,& est rapina,si in persona,aut in ipsamet persona, aut in dignitate,

I & hono-

& honore ipsius: si in ipsamet persona, siue occultè id fiat, vt per insidias, vel exhibitionem veneni, siue manifestè per inuasionem & vim, si inferatur damnum in vita est homicidium, si in membris est Mutilatio, aut Verberatio. Quod si in dignitate & honore, aut occultè per Infamiam, vel Detractionē, aut manifestè per Cōuitium, aut apud iudicem, ad quem reducitur falsum testimonium. Demum si in his, qui nobis coniuncti sunt, aut hi liberi sunt aut serui, serui computantur in bonis temporalibus, quo fit vt illos seducere reducatur ad furtum, si verò liberi, aut est propria vxor, aut aliqui affines, & consanguinei, in his eodem modo te habent damna, quæ eis inferuntur, ac ea quæ nobis ipsis, quod si fit vxor propria, quia hæc est vna caro cum viro, & grauissima iniuria, quæ in ea recipitur, habet proprium & peculiare nomen, diciturq; adulterium. Ita colliguntur hæ 10. commutationes inuoluntariæ. Furtum, Rapina, Homicidium, Mutilatio, Verberatio, Infamia, Detractio, Conuitium, & Adulterium. De quibus omnibus in progressu huius disputationis aget D.Thom.

Prætermittuntur hic Matrimonium & alij nonnulli contractus naturales, quia de ciuilibus tantum, in quibus, ius, vel iniuria reperiri potest instituta est hic disputatio.

Offert se hic dubitatio: qua ratione doceat hic D.Tho. furtum, rapinam, & similes iniurias pertinere ad iustitiam commutat. cum neque actus ipsius sint neq; obiecta. Sunt qui dicant D.Tho. quia agit hic de commutationibus, quas dirigit iustitia, ea occasione illas quoque voluisse recensere, in quibus reperitur iniustitia, etiam si istæ iniuriæ ad iustitiam non pertineant. Sed placet respondere D.Thom. cōsulto meritò illas recensere, vt pertinentes ad iustitiam, non quidem directè, sed reductiuè: quia sicut regula recti est etiam regula obliqui, cum obliquum reducatur ad rectitudinem, sitque rectum iudex sui & obliqui: secundum quē modum dicitur quoque obliquum quædam materia regulæ recti, ita quoque cum iustitia commutatiua omnes istas commutationes iniquas reducat ad æquitatem, & rectitudinem, est earum regula, pertinentque ad ipsum, vt materia reducenda per talem iustitiam ad rectitudinem. Pertinent etiam ad ipsam, quia in his reperitur verum debiti, quod est obiectum iustitiæ commutatiuæ, & consequenter vinculum restitutionis, quæ est actus commutatiuæ.

ARTICVLVS IIII.

An iustum sit idem quod contrapassum.

Obseruemus primò, hoc nomen contrapassum non esse in vsu apud Latinos, sed fictum ab interpretibus ad exprimendam vocem Græcam Antipeponsos, qua vtitur Arist. 5. Ethic. cap. 5. quæ propriè significat re pati idem quod alteri feceris, vnde contra passum, vel similiter, & tantundem passum propriè sumptum pertinet tantum ad possessionem violentā, siue illa fiat in persona, siue in bonis, nō autem ad commutationem voluntariam, cum passio propriè non fit vbi voluntas consentit, vsu tamen sermonis maximè inter Philosophos morales & Theologos accommodatum etiam hoc nomen est commutationibus voluntarijs, ita vt dicatur etiam similiter pati, qui tantum dat quantum acceperat: significat ergo contrapassum duo, primò & propriè eandem iniuriā, vel damnum pati quod intuleris. Secundò & impropriè tantum dare quātum acceperis: vtrumq; verò horum pertinet ad iustitiam commutatiuam, prius illud ad eam, quæ est punitiua, posterius verò ad eam quæ versatur in commutationibus voluntariis: de vtraque est quæstio: An vt quis reddat iustum, debeat similiter & tantundem pati, vel reddere. Quo fit vt de commutatiua tantum sit proposita quæstio, non autem de distributiua, cum in ea (vt constat) iustum non sit sumendum secundum æqualitatem debiti, & redditi, sed secundum proportionem tantum præmiorum ad merita personas.

Obseruemus secundò iuxta Arist. loco citato indicasse Pythagoreos in omni punitione, & commutatione iustum seruari, si idem omnino & tantundem quis patiatur ac reddat, quantum intulit damni, vel accepit bonorum, asserēq; ibi illud Radamantus legislatoris.

Si quæ fecerit, hæc etiam patiatur & ipse:
Iudicium rectum erit, & exitus æquus.

Cui sententiæ videtur fauere lex vetus, Exod. 21. præcipiēs vt qui alteri nocuerit, reddat animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente.

Obseruemus tertiò, plurimum interesse inter id quod est similiter vel tantundem pati, vel reddere, & id quod est æquale pati, vel reddere: prius enim illud sumitur ex ipsa re vel actione, ita vt tantundem dicatur pati, vel reddere, qui in eadem re specie, vel in eadem quantitate patitur, aut satisfacit, vt qui patitur in oculo, quia nocuit etiam in oculo: posterius verò quod est æquale pati, aut reddere, non sumitur secundum æqualitatem rei ad rem, sed ex dictamine rectæ rationis pensatis omnibus, tàm re ipsa, & actione, quam circumstantijs loci, temporis, & personæ. Iuxta dictamen enim rectæ rationis, primò in satisfactione iniuriæ, & damni accepti in persona, vel honore, non seruatur æqualitas per similitudinem rei ad rem, etenim si plebeius det Principi alapam, non est æqua satisfactio, vt alapam recipiat, sed suspendatur: Similiter si quis Prætori priuatim contumeliam dicat, aliter puniendus est, quàm si eam diserit pro tribunali sedendo. In satisfactione quoque damni illati in bonis, non seruatur semper æqualitas, reddendo tantundem: raptor enim, qui per vim accipit bona mea: non solum læsit me in bonis, verum etiam mihi fuit iniurius per illam vim, & Rempub. infringendo publicam tutelam, & securitatem, quam Respub. mihi, & meis rebus intra domum meam promittit, vnde vt fiat æqua satisfactio, & damno mihi illato in bonis, & iniuriæ, quæ me & Rempub. affecit, plura debet reddere, quam accepit. Qua de causa Exod. vigesimosecundo, de raptore gregis dicitur: (Si quis furatus fuerit ouem, aut bouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno restituet, & quatuor oues pro vna. In commutationibus etiam voluntarijs rarò posset seruati æqualitas, reddendo rem pro re, verbi gratia, Sum pastor ouium, indigeo calceis, non esset iusta commutatio, vt darem ouem pro calceis, qua de causa cum homines à principio huius mundi commutationibus vterentur, dantes rem pro re, viderentque nō posse commodè æqualitatem seruari, quia res communiter non sunt inter se æqualis valoris, inuenerunt nummisma: primo ad reddenda iusta, & æqualia precia valori rerum: secundò, vt facilius res inueniantur, qui enim facit calceos, & vellet ouem, forsan nullo pastore egente calceis non posset habere illam, venditis autem calceis, & accepta pecunia, illaque oblata, facilè habebit ouem.

CONCLVSIO PRIMA.

Si contrapassum sit pati idem in specie, quod feceris, contrapassum non est semper iustum, neque in damnis illatis, neque in commutationibus voluntarijs, licèt aliquando seruari possit.

Potest quidem, vt cum homicida suspenditur, & quando illud Exodi dentem pro dente, sed non semper vt constat ex tertia obseruatione.

CONCLVSIO II.

Si contrapassum sit reddere, aut pati æquale secundum dictamen rectæ rationis, aut legis, aut consuetudinis patriæ, iustum est in actionibus iustitia cōmutatiuæ.

PATET etiam ex dictis.

Obſeruandū eſt hic, iudicio multorum Pitagoreos non aliter iudicaſſe, quàm hic docemus cum D.Tho.ſe Ariſt.fal ſo illorum ſententiam interpretari: non erant enim tam ſtupidi, vt non intelligerent, maius crimen eſſe afficere regem vulnere quam plebeium, & ita eſſe diſpari pœna plectē dos, vnde quamuis abſolutè ſuam ſententiam protulerint, vt Moyſes in Exodo, intelligenda tamen eſt ſecundū æqua litatem, quàm dictant recta ratio, & lex.

TRACTATVS DE DOMINIO RERVM.

Diuiſa iuſtitia in commutatiuam, & diſtributiuam agit D. Thom. de proprijs vtriuſq; actibus, & uitijs vtriq; oppoſitis, initium ſumens à proprio actu commutatiuæ, qui eſt reſtituere: & ita agit ſtatim. quæſt. 62. de reſtitutione. Diſcipuli autem, & interpretes eius, quos hic imitabimur, conſiderantes omnem reſtitutionem oriri ex uiolato dominio, adeo ut dominium collocetur in definitione reſtitutionis, tum etiam eſſe dominium baſim, & fundamentum omnium commutationum contractuum, & pactorum, quæ ſecundum iuſtitiam commutatiuam celebrantur, diſputationi de reſtitutione, de emptione, & venditione, de uſura, de cambijs, & cæteris quæ ſequuntur præmittunt. hanc de dominio, tanquam maximè neceſſariam, & à qua aliarum intelligentia pendet. Agunt de dominio DD. in 4. diſtin. 15. quia in eadem agitur de ſatisfactione, ad quam pertinet reſtitutio. D. Thom. non ex profeſſo, ſed incidenter infra. q. 66. art. 1. & 2. Et. 1. parte. quæſt. 69. vbi agit de dominio primi hominis. Conradus in ſuo opere erudito de contractibus quindecim quæſtionibus. Gerſon de poteſtate Eccleſiæ, conſideratione, 13. & de vita ſpirituali cap. ſiue lectio. 3. Ioan. de Medina Cod. de contractib. tit. de reſtitutione. Soto toto. 4. libr. de iuſtitia copioſiſſimè, Iuriſperiti inſtit. de rerum diuiſ. & ff. de acquirendo rerum dominio, de acquirenda poſſeſ. de vſu & vſufruct. & ſimilibus titulis, Sumiſtæ in uerbo Dominium Poſſeſſio. & quidam Conradus ſæcularis lib. de contractib. tracta. 1. è quibus omnibus ea colligemus, quæ huic loco ſunt neceſſaria. Continebit autem hæc diſputatio quinque potiſſima capita, ſeu quæſtiones. Prima erit de eſſentia, & natura dominij. Secunda, de ſubiecto. i. quis ſit capax dominij. Tertia, de obiecto dominij, id eſt quæ res dominio hominum poſſint ſubiacere. Quarta de diuiſione dominiorum, & rerum, fuerit ne licita, & quando incæperit. Quinta, de tranſlatione dominiorum, qua ratione dominia rerum valeant tuta conſcientia ab uno in alium transferri vltro citroq; ſingulas autem quæſtiones, ſicut D. Tho. ſolet in ſuos articulos diſtribuemus.

Quæſt. I. De Natura, & Eſſentia Dominij.

ARTICVLVS I.

An dominium ſit libera facultas, & ius vtendi re ſua pro libito.

Obſeruemus initio, hanc uocem dominium non legi apud Ciceronem, ſed loco eius nexus, vel mancipium: maximè 4. Epiſt. famil. li. 7. vbi ait: [Atticè ſic ſcribis, te eſſe propriū mancipio, & nexu, meum autem uſu, & fructu, contentus ipſo ſum, id enim cuiuſq; proprium eſt quo fruitur.] Vbi apertè mancipium, & nexum accipit pro dominio, diſtinguitq; illud ab uſu, & vſufructu; quia ut infra dicemus, mancipium, & nexus trāsferunt rei poteſtatē, alia verò non, vnde mancipare, idē eſt quod trāsferre dominiū. Et in topycis ait: [Finge mancipio aliquē dediſſe, id qđ mācipio dare non poterat, nunquid idcirco eius qui recipit factum eſt? minime:] Et de Aruſpicū. reſp. ſic ait: [Multæ ſunt domus iure mācipij, aut iure nexus.] Vnde dicit̃ filius emācipatus, i. citra dominiū patris. Nihilominus vtūtur hac uoce dominium graues authores, & Latini ſermonis peritiſſimi. Varro de re ruſtica li. 2. D Hier. multis locis, & Iuriſconſulti, quorum leges eleganti ſermone ſunt ſcriptæ. Extant enim in ff. tituli integri de rerū dominio, & in Sacris literis Thob. 8 & 2. Machab. 11.

Huic voci ſimiles ſunt damnatus, & damnatio, differunt autem à dominio: non ut vult Soto lib 4. q. 1. art. 1. quia ſumantur in malum, ſignificentq; quandam tyrannidē, dominium verò ſumatur in bonum, ſignificetq; legitimā poſſeſſionem, hoc enim commentitium eſt, cum tam in ſacris literis, quàm apud alios authores, (ut paſſim eſt videre) promiſcuè ſumantur omnes iſtæ voces, & in bonum, & in malum. Thob. 8. ſumitur dominium in bonum. 2. Mach. 11. in malum, Tyrānis enim Ptolomei vocatur ibi dominiū: dominatus ſumitur quoq; aliquando in malum, Luc. 22 [Princeps gentium dominantur eorum.] Eſaye. 14. [Contriuit dominus baculū imperiorū virgā dominātiū.] 1. Pet. 5. [Non dominātes in clero.] Aliquādo bonū. Pſ. 88. [Tu dominaris poteſtati maris. Eſaie. 3. Ecce dominator dominus exercituum. & 16. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Sap. 12. Tu aūt dominator uirtutis] Sed differūt iſtæ voces. quia dominatus, & dominatio cōmuniter ſignificant imperiū quoddā ſuperiorū in ſibi ſubditos, ſiue illud legitimū ſit, ſiue ſecus: dominiū aūt etiā ſi aliquando ſumat̃ pro hoc imperio, ſed rarò, cōmuniter verò pro poſſeſſione & facultate, quàm habet quis rebus ſuis pro libito vtendi; ita dicitur aliquis habere dominium fundi, domus, equi, habere autem dominationem, non rectè dicetur.

Hoc poſito uideamus quid ſit dominium. Conradus ſequutus Gerſonem docet in ſuo lib. de cōtract. tract. 1. q. 1. ius bifarium ſumi, primò pro lege, qua iuſta præſcribūtur, quomodo dicimus ius ciuile, ius canonicū: ſecundò pro poteſtate faciēdi, vel gubernandi, quomodo dicitur rex habere ius in ſubditos, pater in filios. Ius inquit primo modo. i. pro lege differt plurimum à dominio. 2. aūt modo idem eſt quod dominium. Probat, quia cōmuni ſermone idē eſt eſſe

Mich. Salon. in 2. 2. D. Tho.

Pomrnum alicuius rei, q habere ius in illam. Ait 2. quamuis dominium prima facie, & cōmuni ratione sumptum, & ius sint idem, quia tamen dñium dicit quandam auctoritatē & supereminentiam, strictè, & propriè loquendo omne dominium erit ius, non aūt omne ius erit dñium, sed illud tantum q habet dñs in rem suam, vel seruum, vt superior in inferiorem. Addit 3. licèt omne ius superioris sit dominium propriè, apud Iuristas tamen & in iure ciuili, vbi ita distinguitur dominium ab vsu, & vsufructu, vt dominium respiciat, non solum fructum verum etiam ipsam substātiam rei omnino & simpliciter: vsus autem & vsusfructus, solum fructum, & vtilitatem rei ad tempus, distingui ius & dominiū tanquam superius & inferius: ita vt ius sit quid superius significans quamcūq; potestatem vtendi re: dominium verò sit inferius, & significet potestatem plenam, & omnimodā vtendi re, vnde vsuarius & vsufructuarius dr̄ habere ius, quia habent potestatem ad vsum, & vsumfructum, non autem dominium ciuile, quia non habent ius plenum in substantiam rei. Ex his colligit Conradus dominium tribus modis dici: Primò communi quadam ratione, ita vt sit idē quod ius, & conuertatur cum iure, quod probat primò, quia quicunq; habet ius in aliqua re potest dici dominus illius. & 2. ex definitione furti, est enim furtum acceptio rei alienæ inuito domino: quicunq; autem accipit rem, in quam alter habebat ius, dicitur fur: vnde dominium & ius conuertentur sua primæua significatione. 2. modo sumi dominium strictè pro iure superioris in inferiorem. 3. modo vt sumitur in iure ciuili pro iure perpetuitatis & substantiæ rei.

Hæc doctrina Conradi & Gersonis non recipitur omni ex parte in scholis, neq; probatur à discipulis D. Tho. sed alia via incedunt ad colligendam naturam, & definitionem dominij, suamque sententiam explicant propositis his conclusionibus.

CONCLVSIO PRIMA.

Omne dominium est ius, sed non vice versa, nec sunt ita idem ut conuertantur.

Prior pars perspicua est, ex eo enim dicitur aliquis habere dominium alicuius rei, quia habet ius in ipsam. Probatur 2. vxor habet ius in virum, iuxta illud Pau. 1. Cor. 7. [Vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.] ita vxor non habet dominium in virum: Similiter filius habet ius in parentem vt ab eo educatur & alatur, seruus in dominum, vt ab eo vxor necessaria accipiat, at nō dicet filius dominus patris, aut seruus dominari hero suo.

CONCLVSIO SECVNDA.

Non omne ius superioris in inferiores est dicendum dominium.

Probatur: Prælati Ecclesiastici habent ius in suos subditos, & Reip. gubernatores in ciues, at hi non sunt dñi suorum subditorum, de prælatis ait Christus Luc. 22. [Principes gentium dominantur eorum, vos aūt non sic.] & 1. Pet. 5. [Non dominātes in clero.] De gubernatoribus, qui volunt dominari conqueritur dñs Ezech. 34. [Qd cum imperio gubernenr.] Vnde Iudi. 8. Cū dixisset populus Gedeoni dominare nostri. [Absit (inqnit) vt ego, & domus patris mei dominemur vobis, sed dñetur vobis Deus.] Et confirmatur ex Arist. 1. Polyt. c. 3. vbi constituit duplex imperium, aliud principis in ciues, & aliud dñi in seruos, illud appellat ciuile hoc dispositum. i. dominatiuū: vnde ex Arist. authoritas & ius principis in subditos non est dominium, sed instituta de iure person. Ius superioris in inferiores diuiditur in ius, quod habet pater in filios, quod vocat ibi ius patriæ potestatis, & in ius dñi in seruum, quod appellatur ibidem ius dñij, vnde ius patris in filium non est dñium. 3. Qui habet dñium est dñs, dñs dicit relationem ad seruum, vnde si superior esset dñs inferioris, inferior esset illi seruus, possetq; uti superior suo inferiori, ut seruo in omnium usum, & omnia lucra inferioris essent superiorum, hoc enim est esse seruum, ut totus sit domini, & omnia opera ipsius & quicquid acquirit, possitq; de eo dominus liberè disponere præterquam de uita, cuius solus Deus est dominus: at nihil horū possunt superiores in suos inferiores. 4. Vir est superior ad uxorem, at non est dñs eius, nec ipsa ancilla uiri, sed socia, qd indicauit Deus dicens. [Faciamus adiutorū simile ei.] Vnde Arist. dicit: [Ius uiri in uxorē esse innominatū:] quia neq; est ut dñi ad seruū, neq; ut patris ad filiū, neq; ut principis ad ciuem, sed præstantius cū sint una caro, sed et dignioris in eodem regimine domus maximè post peccatum, & in hoc sensu dixit Deus Gen. 3. [Sub uiri potestate eris, & ipse dominabit tui:] quia in regimine domus uxor debet parere uiro quod explicauit Paul. 1. Corinth. 11. [Caput mulieris uir, caput uiri Christus, caput Christi Deus,] quasi dicat hæc est subiectio mulieris ad uirum, ut quomodo Christus paret Deo Patri, & Christo patent uiri, sic uiris obediant uxores, & 1. Pet. 3. agēs de obedientia uxoris ad uirum dicit, [Sicut Sara obediebat Abrahæ dñm eū uocans,] quasi dicat ad exprimendā obedientiā, quam illi habebat, uocabat eum dñm, est enim nomen honoris, & obedientiæ, non ad significandum dominiū. Deniq; dominiū iuxta communem omnium hominū conceptionem dicit liberam facultatem utendi re pro libito, & ad omnem usum, & ad suam utilitatem, superior aūt nō potest uti subditis pro libito, nec ad omnem usum, nec ad suā propriam utilitatem, imò officiū eius ordinatur ad utilitatem inferioris, Reges sunt instituti ob utilitatem Reip. pastores, & prælati in utilitatem ouium, parentes tenent thesaurizare filijs, & quæ illis utilia sunt curare: nō ergo sūt illorum est dominium.

Nec ualet prima ratio Conradi: communi sermone idē est esse dominum, quod habere ius, ergo sunt idem, debuisset enim sic argumentari, esse dominum est habere ius, & habere ius est dominum, ergo sunt idem & tūc hæc illatio necessaria esset, sed sumeret falsum, quia habere ius non est idem quod esse dominum, ut constat.

Nec ualet 2. ratio, si accipiatur uxor à uiro, aut filius à patre est furtum, furtum autem est acceptio alieni inuito domino, ergo isti sunt dñi: quia huiusmodi raptus, vt infra uidebitur, propriè non est furtum, sed captiuitas, dicitur autem furtum communi sermone, sed impropriè.

CONCLVSIO III.

Non omnis potestas utendi re in proprijs commodum est dominium.

Pater: nam qui habet locatum equum, uel domū, aut usū uel usumfructū eorū, habet facultatem vtendi equo, aut domo in suum commodum, non tamen est dominus.

CONCLVSIO QVARTA.

Ad dominium non est necesse, vt possit uti Dominus re sua in omnes usus, sed sat est, vt possit uti in omnes nulla lege prohibitos.

Probatur, Beneficiati habent ueram possessionem suorū beneficiorum, pupilli sunt ueri domini suorum bonorū, similiter uxor est uera domina suæ dotis, Nobiles in Hispania quorū facultatibus est annexū uinculū primogeniture sunt etiam ueri domini suorū bonorū, at beneficiati non possunt disponere de suis beneficijs contractu uendītionis, nec illis aliquod onus imponere, pupilli non possunt disponere de suis bonis, imò omnes contractus eorū quandiu sunt pupilli lege rescinduntur, uxor sine licentia uiri quandiu cū illo manet, aut non exigit apud iudicē suæ dotis recuperationem non potest ex bonis dotis aliquid disponere. Nobilis isti non possunt substantiam illam primogenituræ, vendere, alienare, aut distrahere, iam ergo ad dominium, non requiritur libera omnino facultas in omnes

omnes vsus, sed in eos tantum qui lege non prohibentur. Quod autem pupilli vxor, &c. sint veri domini, patet, quia non reperitur in mundo alius dominus eorum nisi isti, ita vt nisi hi sint veri domini, carerent illa bona omnino vero domino, quod post factam rerum diuisionem impossibile est, & contra omne ius. 2. quia si ista bona rapiantur ipsis sunt omni iure restituéda, restitutio autẽ fit verò domino.

De primogenitis existimant aliqui, nobiles, quorum hæreditates vinculatę sunt non esse veros dominos illarum, quia non possunt illas vendere aut distrahere, sed oppositum est tenendum eodem argumento quomodo usi sumus, quia necessario illarum hæreditatum & primogenituræ assignandus est aliquis verus dominus, nullus autem potest assignari, nisi ille primogenitus. Ex his colligitur dominiũ propriè esse tantum illud liberum ius, quod quis habet in rem sibi subiectam ad omnes vsus.

Possumus nihilominus, ut grauissimos illos Doctores conciliemus dicere, dominium duob. modis accipi posse: primò ampla & communi acceptione, pro ordine & habitudine ad rem aliquam vtrunque possessam, siue res illa superior sit, siue inferior, siue pars substantiæ naturalis, siue bonum aliquod temporale, siue commune, siue priuatum. Et hoc modo dicuntur Reges dominari rebusp. & ciues dominari vijs publicis & fluminibus & parentes filijs cum sint quædam pars substantiæ parentum, seruus quoque hoc modo dicitur dominari hero, quia habet ius, vt ab eo alatur, ciues habent ius, incedendi via publica, & potandi è flumine Reges gubernandi. Respubl. Alio modo accipitur contractius, & magis propriè pro ordine & iure in rem inferiorem & subiectam, quam potest conuertere dominus illius in sui vtilitatem: quomodo distinxit Arist. 5. Aethico. c. 5. Ius dominatiuum seu herile ab omnibus alijs iuris speciebus, affirmans solum ius quod habet herus in mancipium & seruum, esse dominatiuum, ius in qua acceptione nec Reges sunt domini Rerump. nec parentes filiorum, cum illi debeant gubernare Respu. non in suum, sed in ipsarum Rerump. commodum similiter parentes filios suos: & contra agentes tyranni dicendi sint In quo sensu vocat aliquando Cicero Tyrannos dominos, & tyrannidem dominationem. Ex his duabus significationibus in priori illa dominium conuertitur cum iure. In secunda verò & propria tantum conuenit dominium iuri dominatiuo & herili quod quisque habet in bona fortunæ sibi propria.

His positis propria, & accommodata definitio dominij est, Ius seu facultas propria, libera & volũtaria vtẽdi rebus sibi subiectis ad propriã vtilitatem in omnes vsus. iure sibi permissos. In qua definitione ius seu facultas est velut genus, reliquę differentiæ locum habẽt. Apponitur in hac definitione in primis vox illa propria, tanquam distinguẽs dominium à possessione, sępè enim cõtingit vt habeat quis alicuius rei possessionem, non tamen dominium, eo quod nondum habeat rei illius proprietatem, sed illa adhuc sit sub lite, Dicimus rebus illi subiectis ad differentiam iuris quod habet vxor in virum, filius in patrem, subditus in prælatum, quod non est dominium; cum non sit in sibi subiectis. 3. Ad propriam vtilitatem ad differentiam iuris, quod habent Rex in ciues, Episcopus, & Prælatus in suos subditos, quod ius non est verè & propriè dominium: non enim possunt eis vti ad suam vtilitatem, 4. dicimus ad omnes usus, ad differentiam iuris, quod habent vsuarius, & vsufructuarius, qui habent quidem ius in fructus, non autem dominium in rem, quia non possunt ea vti ad omnes vsus, non enim possunt eam vendere aut distrahere. 5. dicimus in usus, nulla lege impeditos propter pupillos, uxorem, & primogenitos nobiles qui habent verum quidem dominium, non tamen in omnes usus, sed in eos quos lex ipsis concedit.

Quod verò hæc definitio exacta sit, patet primò, quia solus homo dicitur dominus suarum operationum, quia potest eis vti ad suam utilitatem in omnes vsus sibi licitos. 2. Ex communi omnium hominum cõceptione: oẽs enim homines eum iudicant solo instinctu naturæ dominum alicuius rei, qui habet ius & facultatem in illam qualem hęc definitio exprimit. 3. si admoneas & arguas prodigum suę prodigalitatis, solet ita respondere, nonne ego sum dominus meorum bonorum? nonne possum illis vti pro libito? & conuertere illa in quoscunque vsus? cui facio iniuriam?

Obseruant hic aliqui in definitione dominij addi optimè sine iniuria, vt quis possit vti bonis in omnem vsum sine alterius iniuria, quasi ita maximè exponat natura dñij, quia prodigus licèt peccet contra virtutem liberalitatis, non tamen contra iustitiam, cum sit verus dominus: quod ex eo cognoscitur, quia nulli facit iniuriam sua prodigalitate: fur verò non est dominus, quia facit iniuriam. Sed eo ipso quo dicimus eum uti reb. sibi iure subiectis, significamus sine alicuius iniuria, nam qui iure suo vtitur, aut iure aliquid facit, nulli facit iniuriam.

Admonent etiam hic aliqui non esse necesse addi illam partem in vsus lege permissos quia hic tantum inquiritur mera natura dominij, quæ in eo cõsistit, vt possit dominus rebus suis pro libito vti in omnes vsus, quod autem aliqui lege prohibeantur, id esse, per accidens, sicut grauia natura sua descendunt, quod autem aliquando in loco superiori maneant, est per accidens. Nihilominus optimè apponitur illa pars, quia dominium est ius & facultas iure gentiũ introducta, legum quoque iustarum obseruatio in commertijs, & contractib. est ab omnibus gentibus recepta, & ita non est, quid extrinsecum vel accidentarium sed maximè proprium dominio, vt sit ius in omnes vsus lege permissos. Dicere etiam possumus in illa voce usus contineri istã vltimam clausulam lege permissos, quia vsus qui non est lege permissus non est reuera vsus, sed abusus, tum etiam potestas ad talem usum non est facultas, id est iuridica potestas, quod sonat hoc nomen facultatis, imò nec moraliter loquendo est dicenda potestas eum id tantum possimus quod iure possumus. Optimè tamen additur, nec frustra ad illustrandã definitionẽ, & explicãdã magis naturã definiti.

Ex his facilè est colligere, quid sint, & quomodo distinguantur, hæ nomina, Dominium, Possessio, Vsus nudus seu solus, Vsusfructus, Emphiteusis, & Titulus, Obseruandum tamen prius est ex Conrado, tracta. 1. capit. 15. has voces usus & vsusfructus bifariã sumi posse, primo modò, pro ipso actu utendi & fruendi. v.g. pro actuali vsu equi, actuali habitatione domus, secundo modò, pro iure, & facultate exercendi illum actum in re possessa, quod ius reuera differt ab illo actuali usu, potestque vnum sine alio reperiri, non sumitur hic vsus & vsusfructus pro ipso actu, sed pro iure & facultate ipsa vtendi & fruendi. Obseruemus etiam has uoces vti, & frui in hac materia aliter sumi, quàm sumantur à Theologis in Primo distinctione prima, enim dicunt iuxta D. Augustinum rerum alias esse quibus vtimur, nempe creaturas, & aliam qua fruimur, nempe Deũ, in primo enim sumitur vti & frui, pro actu elicito voluntatis, quo voluntas amando adhæret alicui rei, ita vt re cui adhæret propter se dicatur frui, re verò cui adhæret propter aliud dicatur vti, hoc autẽ loco, & apud Iurisperitos, vti est ex re aliena tibi permissa re solum fructum capere, frui verò est, ex re aliena tibi permissa fructus in tuum vel aliorum, si tibi libuerit vsum conuertere.

Sic ergo ista differunt, ut dominium sit facultas utendi re, tanquam sua, & propria in omnes vsus, respiciatque dominium tam fructus rei, quàm substantiam: potest enim Dominus locare, vendere, donare, effundere, euertere, &c. Vsus autem & vsusfructus non attingunt substantiam rei, sed solos fructus qui ex ea percipiũtur, cum hoc discrimine, qui habet vsum solum aut vsum nudum potest quidem ipse fructũ percipere, sed alteri non potest concedere, vt qui habet solum vsum domus, potest in ea habitare, non tamen potest locare, qui verò habet vsumfructũ põt vtrũque põt vsufructuarius domus in ea manere, vel eã locare, põt usufructuarius vineæ vuas vẽdere alijs, & ipse comedere, qua ratione definitur. l. 1. ff. de vsu & habi. & insti. de vsu & vsufructu. a Silue. verb. Dominium. verb. Vsus. à Cõrado Tra. 1. de contractibus. q. 12. 13. & 14. Vsusfructus ius

vtendi atq; fruédi alienis rebus, salua earũ substãtia. Vsus nudus ius vtendi, nõ tamen fruendi alienis rebus salua eorum substantia. Ex quo etiam sequitur, dominum non esse vocandum vsuarium, aut vsufructuarium, neque contra, quia dominus vtitur, & fruitur proprijs rebus, & eorũ substantia. Vsurarius autem, & vsufructuarius alienis, quo ad fructum tantum, non quo ad substantiam. Vnde propriè loquendo reperiuntur tantum vsus, & vsusfructus in rebus, quæ non consumuntur vsu, extensio verò vocabulo etiam in alijs.

Possessio secundum aliquos est voluntaria detentio rei firmata beneficio legis. Sed hæc definitio materialis tantum est, & reddita per causam ipsius possessionis, cum ex iusta detentione rei causetur possessio, vnde sic formaliter definietur: Ius ortum ex voluntaria, & iusta rei detentione per aliquem actum externum firmatum iusta lege. Dicitur libera, & voluntaria, quia deficiente consensu voluntatis non est possessio, cum homo per voluntatem, & liberum arbitrium possideat, quicquid possidet. Nam quoniam voluntas nisi exterius manifestetur non sufficit, additur per actum externum, seu corporalem, ita videmus quando accipitur alicuius domus possessio claudi, & aperiri ianuas, tradi claues, quia illo actu externo acquiritur ius detinendi illam rem sub suo dominio. Demum quia id quod detinetur contra ius non possidetur, dicitur iuris adminiculo interueniente, vel iusta lege firmatum, ad excludendam iniquam possessionem, quę propriè non est possessio, sed vsurpatio: fur enim vsurpauit quidem, sed non possidet, quod detinet, cum iniquè detineat. Ius ergo detinendi sub suo dominio illam rem per aliquem actum externum iusta lege firmatum est possessio: detentio autem effectus possessionis.

De Emphytheusi multa Syluest. in verbo Emphyteusis, sed vnico verbo est quoddam genus dominij simile vsufructus, sed extendit se ad plura, quia emphyteuta re illa potest vti, & frui, & illam testamento, vel in dotem alteri mandare, non potest tamen uendere, aut commutare, vel onerare sine facultate alterius, vnde emphyteuta non vocaẽ dominus absolutè, sed dominus utilis: ille verò à quo facultas ad vendendum, ad onerandum, vel mutandum accipienda est, vocatur dominus directus.

Titulus iuxta aliquos Parisienses, quos sequitur Gerson, vt docet Conradus tract. 1. quæst. 1. concl. 4. idem est quod dominium: ratio eorum est, quia titulus dominij, verbi gratia in domum est ius quod habet dominus in illam, hoc autem ius est quoque dominium: Sed hoc est falsum, nam titulus est fundamentum dominij, vnde dicenti se esse dominum huius rei, dicimus ostende titulum, idest, fundamentum, dominium autem est facultas, quæ nascitur ex illo fundamento, & uelut habitudo ac relatio dominij ad rem cuius est dominus: quemadmodum ergo relatio realis differt à suo fundamento, & effectus à sua causa, ita titulus, & dominium non possunt esse idem, sed reuera debent distingui. Est ergo titulus ueluti principium, & causa efficiens moralis, ex qua nascitur dominium tanquam effectus illius. Sunt autem tituli dominij hi, Titulus possessionis, & dominij naturalis, quod habet homo in plantas, anes, pisces, & alia necessaria ad cibum, & potum, et uita naturalis, quæ sine his conseruari non potest: ideo in extrema necessitate, in qua periclitatur uita est unusquisque iure naturali eorum dominus, & fiunt omnia communia, ut uitæ necessaria, Titulus patris in filium & filij erga patrem est generatio, nam qui dat esse debet dare, & conseruari, Titulus possidendi bona, ins gentium, & diuisio bonorum facta iure gentium, Titulus dominij particularis quo hic possidet hæc bona ille alia legitima hæreditas, emptio, donatio, uel præscriptio Titulus iuris, quod habent Episcopi in suas oues, & superiores in inferiores electio, Titulus iuris quod habent Principes in Rebus p. electio earum aut iustum bellum.

ARTICVLVS II.

An in rebus, quæ vsu consumuntur differant vsus, & dominium.

RES quarum potest haberi dominium, triplices sunt, quædam enim sunt quæ usu non consumuntur, vt uinea, domus, aliæ quasi in altero extremo positæ, quæ primo usu cõsumuntur, ut cibus, & potus: aliæ verò tanquam mediæ inter has, quæ etsi usu paulatim consumantur, non tamen primo usu ut uestis, liber. Non est hic quęstio de his, quæ nullo usu consumuntur, nec de his, quæ paulatim consumuntur, in quibus omnibus perspicuum est usum separari posse à dominio, sed de his, quæ primo usu consumuntur, & quarum usus est reuera ipsarum consumptio, ut panis, uinum, pecunia, & similes. Rursum quia in his potest duplex reperiri usus, proprius, & extraneus, ut in uino proprius, & genuinus usus ipsius est illud bibere, extraneus uerò illum odorare, cum non ad odorem, sed ad potum sit à suo conditore institutum: similiter in pecunia, proprius ipsius usus est, ut sit precium rerum, quod uerò quis illa utatur ad ostentationem, & fastum, extraneum illi est, & per accidens. Non est hic sermo de vsu illo accidentario & extraneo, quem nil prohibet separari à domino: possum enim vinum, cuius tu dominium retines odorare, sed est sermo de proprio & genuino istarum rerum vsu. Neq; hic quærimus, an ista distinguantur in genere naturæ? cum certum sit dominium panis & vini esse relationem, vsum autem esse actionem, qua istis vescimur: sed quæstio est in genere moris, & quatenus ista pertinent ad commutationes & contractus, an ita distinguantur, vt possit quis habere vsum earum nullo modo habens dominium.

In hac quæstione duæ sunt pugnantes sententiæ quarum vtraque & probabilissima habet argumenta, & grauissimos authores Nicolaus 3. capit. Exijt qui seminat. De verborum significatione lib. sexto, & Clement. 5. in Clementina Exiui de paradiso. Eodem titulo volunt in his rebus, quæ vsu consumuntur quas vocant vtensiles, posse separari vsum à dominio & concedi vnum sine alio: & ita Fratres Minores habere apud se vsum panis & vini, dominium autem nullo modo, sed dominium istarum rerum esse apud Papam, ipsosque illis vti, vt bonis Papæ, perinde ac si quotidie Papa illos inuitaret, quemadmodum qui amicum apud se conuiuio recipit, retinet apud se dominium eorum quę mensæ apponuntur, ille verò conuiua habet solum vsum sine dominio, pecuniarum verò dominium manere apud illos qui eas contulerunt. Hanc sententiam amplectuntur omnes Minores & multi ex recentioribus Thomistis adducti authoritate magistri Soto qui illam sequitur libro 4. de Iustitia. q. 1. ar. 1.

Probatur hæc sententia: Primò, Dominium est facultas vtendi re in omnem vsum, sed Franciscani pane, vino & alijs vsu consumptibilibus sibi traditis non possunt vti in omnem vsum, non enim possunt illa vendere, locare, aut commutare, ergo habent vsum & non dominium: distinguuntur ergo hæc duo. Et confirmatur quando Franciscani istis vtuntur, perinde est ac si à Papa conuiuio reciperentur, vt ait Nicolaus 3. at conuiua eorum quæ mensæ apponuntur solum habet vsum & non dominium, non enim potest illa in alios vsus commutare. Ergo.

Secundò, Deuter. 23. dicitur vt faciens iter possit ingredi vineam & vuas illius comedere, foras autem extrahere non possit: huic apertè conceditur vsus, cum possit comedere, negatur autem dominium, cum non possit foris extrahere & vendere. Ergo.

Tertiò, Fideles vt habetur Act. secundo. Initio nascentis Ecclesiæ habebant omnia in communi, [Nec quisquam dicebat aliquid suum, vel sibi proprium,] sicut exponitur duodecima quæstio. 1. Cano. Scimus. & Canon. Nolo. & Cano. Non dicatis, & Diuus Augustin. Initio suę regulæ,

regulæ,[Quia distribuebatur vnicuique]ait textus: [Prout cuique opus erat.] Iam ergo habebant illi primi fideles vsum & non dominium.

Quartò, Concedunt omnes, & auctores quoque oppositæ sententiæ. Minoritas nihil omnino habere,neque in communi, neque in particulari,& profiteri ipsos omnimodam paupertatem, & in communi, & in particulari, vnde tenentur concedere neminem eorum habere in particulari dominium illorum quibus vtuntur,habent autem in particulari vsum eorum quibus aluntur,ergo in ipsis differt reuera vsus à dominio. Simile est in alijs quoque religionibus,in quibus licet habeantur bona in communi nihil tamen aliquis possidet in particulari, neq; cuiusquam rei habet dominium, cum tamen habeat vnusquisque priuatus religiosus ex concessione sui Prælati vsum earum rerum quibus priuatim vtitur.

Quintò videtur fauere huic sententiæ ius ciuile, nam Instit. de vso & habitatione habetur, [posse aliquem habere vsum proprium holerum horti,& pomorum,quorum tamen non habet dominium, ita vt ea vendere, vel alienare non possit.] Vbi apertè habenti vsum nudũ alicuius rei, quem vocamus vsuarium conceditur ius vt ea vtatur,dominium autem eius, neq; quo ad substantiam,neq; quo ad fructum conceditur,cum illam, nec vẽdere,nec locare,nec alteri possit conferre: vnde in vsuario nudo distinguuntur reuera vsus,& dominium.

Denique Christus Redemptor vsum habuit eorum quibus vescebatur: dominium autem aliquando nullum, nec in particulari,iuxta illud eiusdem Christi Matth.8. [vulpes foueas habent volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet,vbi caput suum reclinet.

Oppositam sententiam habet Ioannes 22. in tribus extrauagantibus nempè Ad conditorem,Cum inter nonnullos,& Quis quorundam: De verborum significatione vbi multa proponit. Primò probat multis argumentis in rebus vsu consumptibilibus non distingui reuera vsum à dominio. 2. ait Minores in huiusmodi rebus habere vsum simul & dominium,3.ait esse figmentum asserere dominium harum rerum esse penes summum Pontif. & Papam singulis diebus parare illis mensam, 4. nihil perfectionis accrescere Minoritis, ex eo quod dicantur habere solum usum comestibilium, & licet in communi sint pauperiores alijs mendicantibus,quia alij possunt habere bona, & redditus perpetuos in communi,ipsi uerò, neque in communi, neque in particulari, quo ad ea uerò quæ usu consumuntur, non esse pauperiores alijs mendicantibus, cum reuera eodem modo utantur rebus,quas possident, & quibus aluntur, sicut & alij mendicantes, qui dicuntur habere dominium. Vlnmò dicit esse figmentum iniuriosum ipsi Romanæ sedi, & simplicitati religionis Christianæ asserere eleemosynas quas fideles simpliciter & absolutè conferũt Minoritis, conferri ipsis tantum quo ad usum, dominium autem eorum transferri in Summum Pontif.unde subiungit si tale dominium apud nos esset, quod reuera non est, illi omnino renuntiamus.

Hanc sententiam amplectuntur D.Antonin. 4. p. tit.12. cap.4.§.4.Cayetanus infra in commento.q.78.ar.1.& Silu. dominium §.3.& Turrecrem. lib.2.Summæ Ecclesiast. cap. 112. & multi ex recentioribus Thomistis: Quæ optimis etiam rationibus probatur,Primò, ex iure ciuili.ff.de usufruct. l.Omnes.§. statuimus. habetur ne legetur perpetuus usus rerum usu consumptibilium sine dominio, causam assignat lex, quia relicto alicui usu perpetuo rerum, relinquere alteri dominium, est dominium illud inutile, & ridiculum ac reuera nullum. Et l.2.eodem titulo dicitur,ut cum legatur alicui usus pecuniæ,censeatur legari illi simul ipsa pecunia, & dominium pecuniæ: & ratio huius legis est,quia nemo potest uti pecunia, nisi consumendo ipsam, qui uerò illam omnino consumere potest sine obligatione restituendi,uerus dominius illius & iudicandus. Nec ualet quod his respon.Soto,legibus istis tantũ prohiberi,ut non sumatur unũ pretium pro usu & aliud pro dominio, nihil enim minus ibi continetur quàm memoria pretij, sed hoc apertè, ne distinguatur dominium ab usu,quia in huiusmodi rebus ridiculum est concedere uni dominium, & alteri usum,cum post usum nihil omnino earum remaneat.

Secũdò si usus & dominium in his rebus distinguuntur, uel ille usus distinctus à dominio est alicuius ualoris, uel non,si nullius ergo moraliter loquẽdo.i. quo ad cõtractus, idem erunt omnino,si uerò alicuius est ualoris, poterit dñs istarum rerum quæ usu consumuntur illas mutare retento apud se dominio,& pro illarũ usu cum sit distinctus & alicuius ualoris, aliquid una cum ipsis ultra sortem recipere, quemadmodum qui locat domũ,equum,& ea quę usu non consumuntur,quia in istis distinguuntur usus & dominiũ, recuperat eas integras iure dominij, & accipit una cũ eis iuste aliquid à locantibus ratione usus:at hoc in his rebus, quæ usu consumuntur,ut in pecunia frumento,uino,& similibus est manifesta usura,ut constabit infra q.78.ar.1. Et confirmatur ex D.Tho ibidem, ubi ait in rebus quarũ usus est earundem consumptio, non debet seorsum computari usus rei à re ipsa, quo fit per mutuum transferatur dominium, quia transfertur & vsus. Simile habetur.l.1.ff. de vsu earum rerum,quæ vsu consumuntur, & Instit. de vsufructu.§.constituitur. 3. omnium consensu vsus qui distinguitur à dominio, vel est ius vtendi re,seruata eius substantia,vel est ipse actualis vsus rei, seruata quoque eius substantia: vnde in vsu distincto à dominio quocunque modo sumatur,seruatur & manet rei substantia,sed in his quę vsu consumuntur,nulla manet rei substantia, cũ idem omnino sint vti illa & consumere eius substantiam. Ergo in ipsis idem quoq; omnino sunt vsus & dominium.

Vnde fit quartum argumẽtum: Cum vsus,& vsusfructus ex art.pręced.non respiciant rei substantiam,dominium verò ipsam respiciat,magis arguit dominium,& maius ac superius ius,posse aliquem rem omnino consumere,& in nihilum redigere,quam posse vendere, vel alienare: maiorẽ. v.g. potestatem haberem ego profectò erga seruum meum, si possem illũ occidere pro libito, quam habeo ex eo quod possim vendere:sed qui potest rem vendere,vel alienare habet eius dominium: ergo multò magis qui potest eam omnino consumere: vsus autem in his rebus, quæ vsu consumuntur,est ius & facultas consumendi illas,ergo est quoq; simul dominium.

Quintò loquamur iam priuatim de Patribus Minoritis, Patres isti in ea quæ vsu consumuntur & accipiunt à fidelibus, habent plenarium vsum; possunt enim non solum eis vesci,verũ etiam donare illa,commutare,immò & vendere si opus fuerit ad comparanda ea quibus indiguerint, & quæ sibi debentur ex eleemosynis missarum, aut funeralium repetere in iudicio, ergo habent verum dominium. Consequentia patet ex definitione dominij. Antecedens verò constat experientia, & extrauagantibus. Ioan.22. vbi Sum.Pont.concedit eis facultatem habere vendendi, quin & Nicolaos.3.in sua decretali docet posse ipsos vti huiusmodi rebus perinde ac si essent veri domini: Nec valet quod aliqui respondent ipsos non vendere illa aut repetere, sed per suos syndicos tanquam procuratores sibi ab Apostolica assignatos: quia ipsi accipiunt sibi procuratores sicut & alij religiosi, & totus conuentus illis procuratoribus suas vices tradit,& quod per procuratores facimus ex regulis iuris per nos ipsos facere dicimur.

Sextò cum eleemosyna,vt vidimus non sit mutatio, sed vera donatio, & in omni vera donatione dans trãferat vsũ & dominium rei in accipientem,in eleemosynis quas fideles faciunt Minoritis vtrũq; transferunt vsum dñium,at non transferũt illud in Papam, ergo in ipsos Minoritas illas accipientes. Maior certa est. Probatur Minor, quia actualis translatio rei pendet & fit ab actuali consensu & intẽtione volũtatis veri dñi,nullus autem fidelis faciens eis eleemosynas,intendit conferre dominiũ in Papam, nec minus quid cogitat quã de Papa,neq; intendit retinere apud se tale dominium & solum vsum conferre, sed simpliciter & absolutè intentio eius est dare illi fratri. Et confirmatur, quia dans eleemosynam illis fratribus non aliter se habet erga ipsos,quàm erga alios religiosos,vel pauperes quibus subuenit

venit, qui verò alijs dat transfert reuera in eos simul vsum, & dominium, ergo.

Septimò, Si dominium harum rerum non residet apud ipsos, sed apud Papam si loquamur de vtensilibus, vel apud dantem si loquamus de pecunia, sequetur accipientem furto huiusmodi bona ab eis nō teneri illa ipsis restituere, sed sufficere, vt illa restituat Papæ, vel danti, cum verè restitutio fiat si res accepta vero domino reddatur, at neq; ipsi hoc admittunt asserentes sibi esse ista restituenda.

Octauò, Summ. Pontif. non aliter se habet erga fratres Minores, quàm erga alios religiosos, & certè Concilium Tridentinum sessio. 25. cap. 3. omnia, quæ habent religiosi ipsis eodem modo tribuit, nullo facto discrimine inter minoritas, & alios mendicantes, solum enim excipit illos, qui dicuntur Capugini, sed Papa non est dominus bonorū aliorum religiosorū; ergo nec eorum quibus Minoritæ vtunt.

Denique quando vsus, & dominium distinguntur, qui emit solum vsum, & non dominium minoris debet in conscientia emere Fratres Minores emunt aliquando frumentum, vinum, & similia, & cum ipsi non habeant nisi solum vsum, hic solum uenditur eis, & ita in conscientia minoris deberent ipsi emere, quod est ridiculum.

In hac quæstione adeò graui, nititur Turrecremata loco citato conciliare Summos Pontifices, asserens Ioannē 22. loqui de rebus, quæ vsu consumuntur, docereque in huiusmodi rebus vsum, & dominium non distingui. Nicolaum verò, & Clementem loqui de rebus, quæ non consumuntur vsu, docereq; in huiusmodi rebus illam distingui, & ita Fratres Minores habere huiusmodi quidem rerum vsum, non autem dominium: sed hæc conciliatio pace quod tanti doctoris dixerim non est satis accommodata, quia (vt ex eorū decretalibus constat) omnes loquuntur de rebus, quæ vsu consumuntur, aliter nunquam dictum fuisset à Doctoribus istos Pōtifices hac in parte inter se pugnare, neq; oportuisset acuere ingenium in eis conciliandis. Vnde aliter sunt conciliandi, vt à nobis infra conciliabuntur, & aliter de hac quæstione sentiendum.

Obseruemus igitur quod ex Clemētina: Exiui de paradiso à recentioribus optimè colligitur, licèt simpliciter, & absolutè loquendo ac prima facie dominium, & vsus ita distinguantur, vt dominium sit ius, quod dominus habet in rem suam, vsus verò actus quo quis illa vtitur, nihilominus vsum ipsum distinguendum esse necessariò in vsum in habitu vel iuris, & in vsum facti. Quid ista sint nōnulli, ita explicant, vt vsus iuris sit facultas vtendi re concessa à lege, vsus verò facti sit actualiter re illa vti, non vi legis alicuius facientis talem potestatem sed tantum de facto, vnde dicunt vsum iuris in rebus consumptibilibus non distingui à dominio quia quicunq; vtitur re aliqua virtute alicuius legis iustæ illam sibi concedentis, eo ipso est dominus illius rei, vsum autem facti distingui à domino, cum possit vti aliquis de facto re aliqua, cuius nullum habeat dominium, ut fur qui raptum panem manducat. Sed hæc explicatio non est accommodata, nam ita Franciscani haberent vsum iuris, & consequenter dominium eorum quibus vtuntur, primò quia Summi Pontifices ista illis cōcedunt, concessio autem Papæ, vel principis vim habet legis. 2. quia vtuntur istis consentientibus veris dominis, qui illa tribuerunt, lex autem communis concedit vnicuiq, vt vtatur re si uerus illius dominus consentiat. At ut constat ex illa Clement. Exiui de paradiso, Clemens solum tribuit Minoritis vsum facti, non autem vsum iuris. Adde quod Doctores excogitarunt istam distinctionem vsus, vt commodè explicetur, quomodo Patres Franciscani rebus vtantur sine illarum dominio: iuxta istam verò explicationem haberēt, vt probatum est non modo vsum facti, verum etiam vsum iuris, & consequenter dominium. Sic ergo explicanda est, vt vsus in habitu seu iuris sit libera, & plena facultas habitualis vtendi re sine dependentia ab alio, quo fit, vt habens talem vsum habeat reuera dominium, nec distinguantur huius vsus, & dominium, quia qui liberè, & absolutè re aliqua, vti potest, sine dependentia ab aliquo, qui illum iure impedire possit, eo ipso est dicēdus verus, & absolutus illius rei dominus. Vsus verò facti seu vsus in actu est ipsa actualis rei consumptio, & vsus cum dependentia ab alio, ita fit vt etsi quis habeat huiusmodi vsum alicuius rei non propterea habeat illius dominium, sed distinguantur etiam in his, quæ vsu cōsumuntur vsus, & dominium, cum dominium dicat omnimodam, & absolutam facultatem vtēdi re sine dependentia ab alio, vsus verò facti includat huiusmodi dependentiam.

CONCLVSIO PRIMA.

In rebus quæ usu consumuntur usus iuris non distinguitur à dominio. usus uerò facti distinguitur ab illo.

Constat apertè hæc conclu. ex dictis, probantq; illam maximè quo ad secundam partem de vsu facti argumēta adducta pro prima opinione, Nicolai. 3. & Clementis. 5. In quibus illud tantum obseruandum est circa 3. argumentum, fideles primitiuę Ecclesiæ nō compelli eo ipso quo ad fidem accēdebant ad bona sua in communi tradenda, sed liberum ipsis fuisse, vel ea deferre ad pedes Apostolorum, & in commune redigere, vel sibi priuatim retinere. Constat hoc apertè ex verbis B. Pet. ad Ananiam: [cur mentitus es Spiritui sancto? nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat potestate.] Cœterum eorum, quæ multi fidelium vendebār, & redacta in pecuniam offerebant Apostolis, habebant omnes vsum facti, non tamen dominium, cum illis nō possent vti in omnem vsum sed in suas tantum necessitates, vt docent illa verba textus: [Distribuebatur unicuiq; prout cuiq; opus erat.]

Ex his colligo primò fratres Minores, neq; in cōmuni, neq; in particulari habere vsum iuris, vel dominium eorū quibus vtuntur, & vnico vsu consumuntur, sed solū vsum facti, dominium autem rerum istarum manere penès Romanum Pontificē: pecuniæ verò apud eos qui illas largiuntur: adeò, vt possit Summ. Pontif. si vellet, exigere ab ipsis omnes istas res vsu consumptibiles sine vlla iniuria, & similiter pecunias, qui illas largiti sunt.

Secundò sequitur non esse negandum fratribus Minoribus vsum iuris, vel dominium in istas res, eo nomine, quod non possint eas alienare, donare, vel uendere si oportuerit, existimo enim ista omnino posse ex licentia suorum superiorum, sicut, & religiosi aliorum ordinum possunt, imò reuera ita faciunt Patres Minores, & ita conceditur eis à Sūmis Pont. locis citatis, sed eo nomine esse negandum ipsis tale dominium, & usus iuris, quia quæcunq; habent, ut eis utantur, habent cū dependentia ab alio, nempe uel à Rom. Pon. uel ab eis, qui ipsis pecunias erogarunt, quæ dependētia habet quidem locum in usu facti, qualem solum habēt fratres Minores, non tamen in dominio, uel usu iuris, ut cōstat ex dictis. Et confirmatur, si daret Petrus Ioanni centū aureos, quos posset consumere in proprios usus, hac tamen lege, ut si uellet, posset repetere, certè in hoc casu usus tantum esset apud Ioannem, dominium uerò apud Petrum, nec esset inutile, & ociosum, cum posset, si uellet repetere, hoc modo habent Patres Minores res quibus utuntur, cum possit Pontifex illas sine ulla iniuria ab ipsis repetere.

Sequitur tertiò ex dictis nullum religiosum cuiuscunq; ordinis posse ex his, quæ ipsi conceduntur ad suos proprios usus ut uictum, &c. aliquid in eleemosinam alicui erogare sine particulari licentia sui superioris, etiam si parcissimè illis utatur, & sibi ipsi aliquid ex necessarijs subtrahat, ut cum mittitur religiosus aliquod negotium peracturus in locum à suo conuentu distantem, exhibeturque illi à suo prælato pecunia, qua uictum sibi paret, si parcissimè uiuat, tenetur quæ reseruat rediens in conuentum Prælato, & conuentui restituere, quia illi non est tradita pecunia absolutè, ut ea pro libito utatur, sed solum ad uictum eius, & ita, quæ supersunt ei non potest libere expendere aut erogare, sed Conuentui tenetur restituere. Quod si pecunia absolutè ei tradita sit, ut liberè eam expendat in quoscunq; vsus tunc potest ex ea eleemosynas facere,

& cui

& cui voluerit honestè conferre, habet se enim tūc non vt dominus; sed vt minister volútatis sui superioris. Idem dicendum est de famulis, & ancillis familiarum simpliciter & per se loquendo, dico per se loquendo, quia per accideos, v.g. si taxatur eis portio vt fit in domibus illustrium, poterunt tunc quæ voluerint ex illa portione sibi sumere, & reliquum coi voluerint exhibere, quia eo ipso quo designatur eis certa portio conceditur libera facultas de illis disponendi.

Nunc ad illa quæ huic sententiæ aduersantur, & imprimis ad authoritatem. Ioan. 22. In illis extrauag. citatis non est probanda solutio respondentium Nicolaum. 4. & Clementem. 5. successiuè Ioanni. 22. & illius emendasse sententiam, cum apertè constet, & ex historijs & ex illis extrauag. Ioannem Nicolao & Clementi successisse, respondeo igitur præcipuum institutum Ioannis fuisse, explicare qua ratione Christus, & eius Apostoli aliquando habuerint in cōmuni & vsum & dominium eorum quæ aliquando possidebat, aliquando verò, neque in communi, neque in particulari, coi doctrinæ impie & temerariè se posuerunt Okam, & nonnulli similis farinæ, asserentes Christum, & Apostolos nunquam aliquod habuisse dominium, neque in communi, neque in particulari, & similem paupertatem profiteri minores. Definit, Pont. & meritò quæ pertinent, ad paupertatem Christi, & Apostolorum, & oppositum sentientes damnat; vt constat ex vltimis clausulis extrauagantis Quia quorundam, in quo nec Nicolao, nec Gregorio. 9. nec vlli aliorum. Pontificum qui de eadem controuersia paupertatis Christi & Apostolorum egerunt, repugnat. Quæ verò hac occasione de paupertate minorum, de dominio & vsu eorum asserit, asserens illos habere quoque vsum iuris, dominium eorum quibus vtuntur à se abdicare, hæc & similia obiter, & vt peculiaris quidam doctor asserit, nec vllum est incommodum, vt in hac parte pugnet cum Nicolao, & Clemente, qui vt priuati etiam Doctores oppositum asseruerunt, fuit enim Ioannes acerrimus infestissimus Okam & socijs ipsius, & propter eos fratribus Minoribus.

Ad argumenta verò. Ad primum respondeo optimè leges illas ita præcipere, quia concesso alicui perpetuo vsu alicuius rei, vel simplici vsu pecuniæ, perspicuum est tale dominium inutile esse & ociosum, cæterum si relinquatur ille vsus cum dependentia ab alio, qualis est vsus facti, habens talem vsum, non habet dominium cum dominium sit absolutum ius sine vlla dependentia ab alio.

Ad secundum dico, in his quæ vsu consumuntur, vsum non habere seorsum, & per se aliquod precium distinctum à precio rei, & hoc tantum docere ibi D. Tho. vt suo loco videbitur, nihilominus distinguūtur reuera in ipsis vsus facti & dominium, vt explicatum est, cum ille dicat dependentiam ab alio, quam non dicit dominium.

Ad tertium, & quartum dico discrimen illud inter vsum & dominium, ita vt vsus non respiciat rei substantiam, sed habeatur manente rei substantia: dominium verò respiciat substantiam, habere locū in his rebus quę non consumuntur vsu, nam in his quæ vnico vsu consumuntur, tam vsus quàm dominium respiciunt substantiam cum non liceat illis vti quin consumatur earum substantia, differrent nihilominus vsus facti, & dominium in eo quod, est habere dependentiam ab alio, vel non habere, sicut expositum est.

Ad quintum patet ex dictis solutio, possunt quidem Patres Minores istis rebus vti in omnes vsus ex licentia superiorum, nihilominus non habent earum dominium, sed solum vsum facti, cum in eis semper dependeant à voluntate Romanæ sedis, pœnes quam est earum dominium, nec sublatum est per illam abdicationem Ioannis. 22. licèt eum illud à se abdicauerit, (in quo nescio an rectè se gesserit) non tamen propterea abdicauit illud à se ipsa sedes Apostolica.

Ad sextum respondeo, fideles quantum in ipsis est simpliciter facere eleemosynas Franciscanis, sicut & cæteris, cæterum Franciscani illas recipiunt eo modo quo capaces sunt capaces, & ità quia profitentur omnimodam paupertatem, & in communi & in particulari, recipiunt quidem vsum facti, non autem dominium.

Ad septimum, dico posse fieri talem restitutionem Papæ: vel his qui pecunias largiti sunt, & ipsis remittentibus fratrem illum manere liberum, at qui quod semel Deo dicatum est in alios vsus transferri non debet, postquam ista Franciscanis per eleemosynam collata sunt, habent eorum vsum facti, ac propterea sunt eis restituenda, ita volentibus & Papa & fidelibus: qui eis eleemosynas fecerūt, consensu tacito, & implicito per communem fidelium consuetudinem explicato.

Ad vltimum patet ex dictis aliter se habere summū Pontificem circa bona Minorum, quàm circa bona aliorum ordinum, nec concilium Tridentinum Minoribus tribuit dominium eorum, quibus vtuntur, vt in ipso est videre.

QUAEST. II. DE SUBIECTO DOMINII.

ARTICULUS I.

Conueniat ne dominium soli Deo, & intellectualibus creaturis?

IN hac quæstione variæ sunt opiniones: existimarunt quidam solū Deum esse dominum, & nullum alium præter ipsum, in quam sententiam ducebantur primò illis verbis, Iob. 3. [Quem constituit aliū super terram? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?] i. q. nullū. Secundo sicut vnus & idem effectus nō potest esse à duabus causis, quas vocant tales, ita nec possent eiusdem rei esse duo domini simul & insolidum. Est autem Deus dominus vniuersorum simpliciter & insolidum. Esa. 42. [Ego dominus, hoc est nomen meum, &c.] Ergo.

Maioris in 4. dist. 15. Conradus lib. 1. de contractib. q. 3. & multi Parisienses sequuti Gersonem loco supra citato voluerunt bruta quoq; habere dominium in pabula & herbas quibus aluntur. Probant 1. quia Gen. 1. dicitur: [Ecce dedi vobis omnem herbam, vt sit vobis in escam, & cunctis animantibus terræ.] Vbi eodem modo traduntur herbæ hominibus & brutis. Dicitur etiam ibidem de creaturis inanimatis sole & luna, vt præsint, id est, dominentur diei ac nocti, immò iuxta veram Phylosophiam Metheorum orbes cælestes dominantur, & gubernant hæc inferiora sublunaria.

Secundo, Psal. 103. in illa verba: [Herodij domus dux est eorum.] Habet glossa: [Herodius Princeps est inter aues rapaces & una apex regina est inter alias, & Grues unam ut ducem & reginam sequūtur, & inter terrestria Leo dñatur.

Hæc secunda opinio displicet plurimum Theologorum scholæ, est enim cōmunis D. Th. & aliorū sentētia, bruta & irrationabilia expertia omnino esse dominij, solamq; intellectualem naturā illius esse capacem, Diuidontur aūt discipuli D. Th. in duas partes, quidam & pleriq; ex recentioribus uolunt Deum & omnē creaturam intellectualē, tam homines, quàm Angelos actu & reuera dominari in alia à se. Magister uerò Soto lib. 4. de iustitia q. 1. art. 1. quē multi sequūtur, uult Deū & homines dñari actu & reuera, Angelos autem dominari quidem suis actionibus & operationibus, ut suæ cognitioni & uolitioni, quia libere eas exercent, & cum uolunt, ut ueri domini ipsarum, non tamen dominari actu & reuera huic mundo, nec his rebus, licèt sint capaces dominij ut creaturæ intellectuales. Probat Soto. Homines ideò sūt domini horum inferiorum constituti, quia propter hominem ut suum proprium finem hæc usibilia.

bilia condita sunt, ipsisq; homo indiget, ut alatur & uiuat: Angeli autẽ neque his indigent, nec propter ipsos hic mũdus inferior & visibilis cõditus est propter quod Angeli in primo instãti cõditi sũt homo verò perfecto opificio mũdi: & vltimo loco quasi omnium finis. Ergo Angeli nõ sũt dñi horũ inferiorũ. Videturq; hãc sententiã docuisse apertè B. Pau. cum ait Hebr. 2. Non enim subiecit Deus Angelis orbem terræ.

Obseruemus cum dominium sit ius & facultas vtendi re pro libito in proprium commodum, & dicantur illis rebus nos vti quas tanquam media vtilia in aliquem finem dirigimus: dirigere verò media vtilia, & accommodata in aliquem finem sit actus intellectus, & voluntatis, voluntatis quidem vt eligentis media præcognita ab intellectu intellectus verò vt præcognoscentis & dirigentis in finem, effici necessariò, eam tantum naturam esse capacem dominij quæ habet intellectum & voluntatem, & potest per actus harum potentiarum liberè vti rebus in suas vtilitates & fines, In hoc sensu, dixit Deus Gen. 1. [faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram vt præsit piscibus maris, volatilibus cæli &c. Quasi dicat, faciamus hominẽ intellectus & volũtatis participem, id. n. significat ibi nomen imaginis, differt namque vestigium vt docent Sancti Patres maximè D. Aug. & Basil. ab imagine, quia vestigium indicat tantum personam in communi, vt cum videò vestigium hominis in puluere agnosco hominem illuc trãsisse, sed quis transierit ignoro, at imago refert rem in particulari & distinctè: in alijs creaturis, est quidem vestigium Dei, quia ea eis deprehenditur esse aliqua prima & suprema causa, qualis autem illa sit non indicant, ut homo habet imaginem, quia iudicat qualis sit sua causa, nempe intellectualis & liber sit, vt infertur rectè Ps. 61 Non arguet qui docet hominem scientiam. i. qui condidit hominem intellectualem & capacem scientiæ non intelliget vt arguat, Faciamus ergo inquit Deus hominem ad imaginem &c. id est, intellectualẽ, & liberi arbitrij, vt sic præsit & dominetur cæteris rebus contra Gersonem & Parisienses.

CONCLVSIO PRIMA.

Inanimata & irrationalia non sunt capacia dominij.

PRobatur primo ex fundamento proposito: Dominium dicit intrinsecè vsum liberum rei, cuius est dominus, vt copiosè D. Tho. 1. 2. q. 16. per totam. & D. Aug. lib. 83. q. multis ibi in locis, bruta nõ habent propriè usum sed tãtum metaphoricè, ergo nec dominium. Probatur Minor, vsus propiè & formaliter dicit ordinationem vnius rei in alteram, vt suum finem. ex cognitione & ea electione, in brutis autem non est huiusmodi ordinatio, quia nec cognoscunt finem, nec agunt ea electione, sed ex mero instinctu naturæ, ergo.

Secundò. Si bruta haberent dominium in has res, qui illis priuaret brutum, faceret ei iniuriam, hoc autem est ridiculum, bruta esse iniuriæ capacia vt docet Arist. 10. Ethico. cap. 8. Ergo. Vnde qui bouem aut ouem priuat suo pabulo & herba, non pecudi, sed domino pecudis infert iniuriã.

Tertiò. Dominium est quoddam ius, vt ex definitione eius constat, insensibilibus autem & irrationabilibus vt docuimus. q. 67. art. 3. non conuenit ius, ergo, neq; dominiũ.

Quartò, Qui non valet gubernare se ipsum nec potest dominari suis actionibus, minus potest gubernare alia aut dominari alijs, cum constet eum qui præest alteri, per proprias actiones præesse & dominari, vt passim ujdemus, præcipiendo, prohibendo, conferendo &c. at brutum cum nõ habeat intellectum & voluntatem non potest esse dominus suarum actionum, ergo multò minus aliarum. Minor patet, nam brutum & inanimatum non agit vt dominus suarum actionum, sed agitur potius, & mouetur in pulsu, & necessitate quadam naturæ Hanc conclu. habet D. Tho. 3. p. q. 85. art. 1. & 1. 2. q. 16. ar. 2. ad. 2. & q. 17. de imperio. 2. contrag. cap. 100.

Ex hac conclu. sequitur quotiescunque in Sacris litteris occurrunt aliquæ uoces quę videantur dominium aliquod brutis tribuere intelligendas esse metaphoricè, ita quod dicitur solem præesse diei, intelligendum est de præsentia, assistentia solis, similiter cum dicitur herodius auibus dominari, apes habere ducem & leonem bestiarum esse regẽ, accipiendum est secundum quandam similitudinẽ, ratione alicuius naturalis excellentiæ, quę ita huiusmodi animalibus conuenit, vt in alijs non reperiatur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Deus est dominus verè & perfectè totius vniuersi, & omnium quæ in eo continentur: ante mundi constitutionem potestate tantum, post mundi verò creationem vere, & actu.

HÆc est de fide Psal. 23. Domini est terra, &c. Iudic. 9. Deus cælorum creator aquarum & dominus totius creaturæ. Sap. 6. Rom. 13. & alijs innumeris locis.

Secundò, Perfectiones quę conueniunt hominibus multo excellentiori modo competunt Deo, hominibus conuenit dominari, estque in eis perfectio, ergo multo excellentius debet dominium Deo conuenire: imò prius & per se Deo, secundario verò & posterius est hominibus tribuendum: Constat enim ex 1. p. q. 13. Omnia nomina communiã Deo & creaturis primò & per se dici de Deo, secundario verò de creaturis, vt iustus, sapiens. bonus, &c.

Tertiò, Parentes vt videmus iure naturæ sunt domini filiorum, ideò antiquitus poterant eos vendere vt bona sua, quia eos genuerunt. & dederunt illis uitam & esse naturalẽ sed Deus præstantiori modo omnia condidit, omnibus dedit esse, ergo. Vnde conuenit Deo omniũ rerum dominiũ iure creationis, & hic titulus assignatur in scriptura quotiescunque agitur de eius dominio, vt Psal. citato. 23. cum præmisisset: Domini est terra &c subiũgit, quia ipse super maria fundauit eum & super flumina &c. Hester. 13. Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sont posita, redditque rationem. Tu enim fecisti cælum & terram Esai. 44. Ego dominus faciens omnia. in Cantico Moysi eodem modò affertur Dominus Deus illius populi: Nonne ipse est pater tuus qui possedit te, & fecit te, & creauit te &c.

Dicimus pòst mundi constitutionem, quia antea, nec erat relatio nec dominium creatoris ad creaturam, nisi tantum in potentia, quæ potentia ex parte creaturæ accipienda est cum Deus ita sit actus purus & perfectissimus, ut omnis potentiæ sit expers.

Ea hac conclu. sequuntur multa: Primò cum dominium conueniat Deo, quia omnia condidit, omnibus dedit esse & conseruari, dominium esse commune ex æquo omnibus tribus personis diuinis sicut, & creatio, & omnia opera à dextra omnibus diuinis personis ea æquo conueniunt. 2. sequitur conuenire Deo dominari ratione suæ naturæ, & essentiæ, quia illi essentiæ proprium est esse causam & principium omnis esse quod in creaturis reperitur 3. ius & dominium perfectius multò & excellentius in Deo quàm in creaturis intellectualibus reperi, primo quia omne dominiũ, quod habent Angeli, & hoĩes in alia deriuatur à Deo. Sap. 10. Per me reges regnant, per me principes imperant. &c. Deus enim sicut est fons & origo omnis eẽt ita, & omnis perfectionis quæ in creaturis reperitur Iac. 1. Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum: est, &c. Vnde Sancti patres in ueteri Testamento omnia bona sua, hæreditatis filios, & quæcunque habebant vocabant data opera Dei. s. quia homines & angeli, dominantur quidem his inferioribus, sed non omnibus, homo non dominatur elementis, Angelus non dominatur cordi humano, Deus autem omnibus dominatur, elementis Psal. 88. Tu dominaris potestatis maris, &c. ipsis Angelis & hominib. & eorum voluntaribus: cor regis in manu domini, Rex regum, & dominus dominatium, &c. Denique angeli, & homines non possunt naturas commutare aut destruere sola sua voluntate nisi applicando actiua passiuis, Deus autem est dominus absolutus, potest rebus pro libito vti, naturas

mutare

mutare, destruere, annihilare, & quocunque voluerit vertere, nullamq; alicui faceret iniuriam, si vellet in nihilum redigere cuncta creata, aut occidere innocentes, ita Sap. 12. [quis imputabit tibi si perierint omnes nationes, quas tu fecisti?] Qua de causa Esa. & D. Paul. Deum figulo, & creaturas luto optimè comparant: potest enim figulus ex luto facere quicquid sibi placuerit.

CONCLVSIO TERTIA
Contra Dominum Soto.

Angeli non solum sunt domini suarum actionum, verum etiam dominantur cęlis, elementis, & hominibus, tum singulis, tum etiam integris Regnis, & Prouincijs. Non quidem dominio herili, quale habet dominus in seruum, sed dominio ciuili, & imperatiuo, quale habet Princeps, & Gubernator in Rep.

PRobatur, Deus gubernat hæc omnia opera, & ministerio Angelorum, & perducit ad suos fines, nam quosdam præfecit coelis, alios elementis, alios animantibus, sed ad has res administrandas habet Angelus ius, non minus quam magistratus aut Rex, cui cura populi demandata est, neque posset a quoquam sine graui iniuria ab eo munere impediri, iuxta illud Pau. Hebr. 2. [Omnes sunt administratores spiritus, in ministerium hominum missi, propter eos qui hæreditatem capient salutis,] ergo habent dominium gubernatiuum in hæc, &c. ita Dan. 10. dicit Angelus Danieli: [Et nunc reuertor, vt prælier aduersus Principem Persarum, cumque egrederer apparuit princeps Gręcorū:] Vbi Angelos vocat Principes Persarum, & Græcorum. Et paulò infra: [Nemo est adiutor meus in his, nisi Michael Princeps.] id est Princeps populi Hebræi: Et in illa historia Senacherib Angelus, vt Princeps populi Hebræi occidit tot millia aduersariorū, Angelus etiā gubernabat Israelem in egressu Aegypti, & itinere illo per desertum.

Athanagoras vetustissimus Philosophus Christianus, in desensione Christianorum missa ad Antoninum, & Commodum Imperatorem docet Luciferum Angelum fuisse à Deo præfectum materiæ primæ, quæ formis, & generationibus debebat deseruire, propter quod, inquit, Princeps huius mundi dicitur a Christo, Ioan. 12. & vocātur à Pau. Rectores mundi huius, & tenebrarum harum: secundum Pythagoricam enim doctrinam per tenebras intelligitur materia, & quicquid est subiectum generationis, idem habet Pellus libello de dæmonibus. Et est sententia receptissima inter Platonicos explicata à Platone in Timeo copiosè, quamuis D. Aug. & rectè in Psal. 54. negat dæmones esse rectores huius mundi & vniuersi, dici autem à Pau. Rectores mundi, id est, amatorum mundi, & iniquorum. Quæ sententia non repugnat, nam Athanagoras, & alij per dæmones intelligunt Angelos bonos, qui huic vniuerso, & hominibus præsunt. Ex his sequitur apertè

CONCLVSIO QVARTA.

Homo, id est, genus humanum est dominus harum rerum, quæ sub cęlo, & in hoc mundo sublunari continentur dominio participato à Deo.

Psal. 8. [Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.] Gen. 1. [Faciamus hominem, &c. vt præsit,] idest dominetur, [piscibus maris, volatilibus coeli, &c.] Et probatur ratione per voluntatem, & donationem veri dominij transfertur verè, & realiter dominium in alterum, Deus est verus dominus harum rerum, transtulit autem, & contulit dominiū earum hominibus, [Psal. 113. Terram autem dedit filijs hominum. Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam. Gen. 8. Ecce dedi vobis omnia animantia terræ, omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia.] Ergo.

Secundò; Omnis res est propter suum finem, eique illi subiecta, est autem homo finis omnis creaturæ corporeæ, & huius mundi sublunaris. Ergo.

Tertiò: Dominium est facultas vtendi re in omnes vsus, lege permissos, hanc facultatem habet rationalis creatura. Ergo. Denique homo habet dominium sui ipsius, & suarū actionum, iuxta illud Eccles. 15. [Reliquit eum in manu cōcilij sui.] Fuit ergo maximè consonum rationi, vt haberet homo omniū rerū huius vniuersi dominium, quo fit vt fundamentum dominij in homine sit liberum arbitriū ipsius, quod habet vt intellectualis creatura.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad illa quæ soli Deo ostendebant dominium competere, respondeo, locum illū Iob indicare solum Deum esse dominum verum per se, & authoritate propria, quemadmodum Christus dixit: [Nemo bonus nisi solus Deus.] Et dicimus; Tu solus Sanctus, idest bonitate, & sanctitate naturali & propria, nec aliunde participata, quo modo non repugnat locus iste nobis, qui hominem facimus dominum vniuersorum, quæ in hoc mūdo sublunari continentur dominio participato à suo conditore.

Ad illa verò Parisiensium facilis est solutio. Ad primum enim dico, eo loco non esse datas herbas brutis quasi dominis, sed solis hominibus, concessum autem esse brutis vesci illis, vt seruiant homini, iuxta illud Psal. 112. [Producens foenum iumentis, & herbam seruituti hominum.] Vnde non dixit: Ecce dedi vobis, & brutis herbas: sed, ecce dedi vobis, &c. vbi cum solis hominib. loquebatur Deus, constituens eos dominos, brutis autem propter homines concessit vsum.

Ad secundum respondeo, illa (vt iam admonuimus) dici tantum per metaphoram dominari, & præesse, ac regnare, sicut dicuntur prata ridere.

Ad illud arg. de Angelis Magistri Soto: respondeo Angelos non habere dominium naturale, & imperatiuū in hæc, cum eis nō indigeant, & in hoc sensu loquutum fuisse D. Pau. Heb. 2. Habere tamen gubernatiuum, & ciuile, cū per ipsos hæc inferiora Deus ministret, & gubernet: in creaturas irrationales, & inanimatas plenum & perfectum, vt dominus fundi in suum fundum, in rationales & liberas, iuxta earum naturam inspirando, & mouendo illarum voluntatem, sicut Deus cum sit verus dominus omnium, omnia tamen disponit suauiter, naturalia absolutè & naturaliter, libera liberè, nullam voluntati inferendo vim: quāuis hoc intersit, quòd Angelus potest inspirare, persuadere, non tamen efficaciter mouere, Deus autem potest suo auxilio, & gratia superabundanti.

Offert se hic dubium, an paruuli, & infantes ante vsum rationis, tum etiam & amentes sint capaces dominij? Et ratio dubitandi est, quia dominiū includit vsum rei per proprias, & liberas actiones, intellectus, & voluntatis, præcipiendo, imperando, & prohibendo, quas non habent paruuli, nec hi qui incidunt in perpetuam amentiam. Et confirmatur, quia Papa si labatur in talem amentiam (vt docet Cayc. in opusc. de authoritate Pap. c. vlt.) continuò amittit dignitatem & dominium, estq; alius in locum eius subrogandus. 2. perpetuò amentes non gaudēt beneficio pręscriptionis, etiam si toto tempore à lege constituto rem possideant, ergo non habent dominium. Consequentia patet, quia cum lex præscriptionis non sit propter domina, qui potest habere dominium, potest etiam pręscribere. Deniq; tale dominium esset omnino inutile.

CONCLVSIO PRIMA.

Paruuli & infantes sunt veri domini suorum bonorum, etiam ante vsum rationis.

ITA Paul. ad Galat. 4. [Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt à seruo, cum sit dominus omniū] Quod affert D. Pau. vt receptissimum apud omnes nationes; secūdò si quis accipiat bona infantis infert illi iniuriam, committitque furtum contra ipsum, ergo est verus dominus, pa

tet ex definitione furti. 3. paruulus est verè hæres, ut docēt omnes leges, hæres, autem definitur, qui succedit: ergo. Denique bona particularia facta rerum diuisione habent particularem, & certum dominium, bonorum infantis non sunt domini ipsi tutores, sed meri administratores, ergo dominus eorum est infans ipse, aut manerent illa fine uero domino.

Ratio in oppositum nihil valet, nam licèt nō vtatur adhuc infans suo intellectu, & libero arbitrio, sat est illum habere istas potentias, nō enim diximus ad dominium requiri actualem vsum eorum, sed ipsas, esseque capacem dominij naturam intellectualem.

CONCLVSIO SECVNDA.

Paruuli, & perpetuò amentes non possunt habere dominium gubernatiuum, & polyciticum.

Patet, quia ad huiusmodi dominium requiritur vsus intellectus, nec sufficit sola potentia naturalis, & ita Papa qui incidit in perpetuam amentiam continuò amittit dignitatem: & si quid attenter facere est irritum, & nullum, & similiter iuxta multos authores graues pueri non possunt ordinari in Episcopos.

CONCLVSIO III.

Amentes quamuis perpetui, retinent penès se dominium berile, & ciuile, seu possessionem suorum bonorum, licèt priuentur iustis legibus eorum administratione.

Probatur primò, Quia dantur ipsis à Rep. tutores sicut paruulis, qui tutores non sunt domini illorum bonorum, sed meri administratores sicut tutores paruulorum. 2. qui accipit eorum bona facit eis iniuriam, & committit furtum contra ipsos. Ex quo sequitur non licere, nec licuisse Hispanis, usurpare bona Indorum, qui erant barbari, eo nomine, quod essent amentes, non enim erant perpetuò amentes, sed habebāt vsum rationis, habebantq; suo modo Resp. ciuitates, matrimonia, & contractus. 3. Quia etiam si essent amentes bona ipsorum essent expendenda in commoditatem eorum, sicut debent bona paruulorum expendi à tutoribus in eorum vtilitatem.

Per hæc patet solutio ad primum, & secundum. Ad tertium dico dubium esse an amentes præscribant, & quādo demus eos non præscribere, id non perueniet ex eo quod non sint capaces dominij, sed quia in ipsis non habet locum bona fides, quæ requiritur ad præscriptionem, cum ad bonam fidem exigatur actualis vsus intellectus, quo ipsi carent.

ARTICVLVS V.

Qua ratione sit homo dominus eorum, quæ in hoc mundo sublunari reperiuntur.

Grauiter sunt hic decepti multi Neoterici, & à ueritatis scopo aberrarunt, Imprimis hæretici Vualdēses seu pauperes de Lugduno, quos postea sequuti sunt Ioannes Vuicleph, & Ioannes Hus, dicebant dominium rerum fundari in gratia, & charitate, ita vt soli iusti, & existentes in gratia sint veri domini eorum, quæ possident, amissa asit gratia per peccatum simul amitti dominium, & ita peccatores nullius rei habere dominiū, nec particulare, et heri l. aliquorū bonorū, nec gubernatiuū, & politicū: unde inferebant Duces, & Reges eo primum peccant carere omni authoritate, & dominio, nec aliter vocari dominos, quā homo pictus dicitur homo. Hūc errorē sequutus est Armacanus viralioquin Catholicus, vt patet l. 10. quæstionū Armenorum, c. 4. Eundem habuerunt priori priores quidam hæretici, qui se iactanter vocabant sectatores Apostolorum, vt refert D. Bernard. ser. 66. in Cantica.

Potissima argumenta horum erant hæc. Primo Roman. 13. [Omnis potestas, & dominium à Deo est. Et Sapiē. 10. Per me Reges regnant:] Sed Deus sua bona non tribuit sceleslis, & peccatoribus, quia cum hi abutantur suis muneribus videretur approbare illorum abusum, ergo. Secundò; [Ex Scriptura Oseæ 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me, Principes extiterunt, & non cognoui. [Ecclesiast. 10. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias.] Tertiò, Fundamentum dominij in eo consistit, vt homo sit conditus ad imaginem, & similitudinem Dei, vt constat Genes. primo. At peccator non retinet imaginem Dei, sed per peccatum, [comparatus est iumentis incipientibus.] Quibus certum est non conuenire dominium aliquod vel ius. Denique ex D. August. [Peccator non est dignus pane quo vescitur.] Ergo multò minus habebit dominium aliquarum rerum, vel authoritatem aliquam, & dignitatem in Rep.

Secunda opinio est, quam habet Hostien. in cap. quia super his. De voto, & voti redemp. infideles non habere aliquod dominium: existimat enim hic Doctor omne ios dominij translatum esse ad Ecclesiam, iuxta illud Esa. 60. dictum Christo. [Gens & regnum, quod non seruierit tibi peribit.] Inde colligit infideles cum extra Ecclesiam sint non habere aliquod dominium.

Tertia opinio est in aliquo conueniens cum superiori, & in aliquo discrepans, Gersonis loco citato consid. 1 5. Cōradi tract. t. q. 2. & Parisiensium constituentium quoddam dominium gratificum: hac ratione, ut iusti, & in gratia, & charitate existentes acquirant nouum ius, & dominium in omnes res creatas amittantque illud, quamprimum cadunt à gratia: definiuntq; illud, ius conueniens iustis, & existentibus in gratia secundum leges charitatis, inabdicabile: et uata charitate, extendens se ad omnia. Concedunt isti nihilominus peccatores retinere apud se dominia earum rerum, quas iustis titulis antea posidebant, nec per peccata illa amittere, in quo differunt plurimum ab hæresi Vualdēsium, quamuis conueniant cum ea, in eo quod statuunt, gratiam, & charitatem esse titulum, quo possunt iusti potiri rebus aliorum.

Probant hi suam opinionem. [Primò ex Paul. Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum:] quasi dicat, omnia seruire, & esse subiecta iustis, & paulò post: [Qui proprio filio suo non pepercit, &c. quō non omnia cū illo nobis donauit] & loquitur de iustis, ergo omnia dedit Deus iustis. [2. Cor. 7. agens etiā de iustis: Nihil, inquit, habentes, & omnia possidentes. & c. 1. loquens cum iustis: Omnia, inquit, vestra sunt, vos autem Christi.

Secundò vtuntur ratione: Amicorum omnia sunt communia, inter Deum autem & iustum est vera amicitia, ergo quæ sunt Dei sunt iusti: Deus autem est dominus omniū, ergo & iustus.

Tertiò; cum Deus creauit hominem ad imaginē, & similitudinem suam, antequam conferret illi rerū omniū dominium benedixit illi, indicans benedictos à Deo, quales sunt iusti, futuros esse rerum omnium dominos.

Communis autem Theologorum schola negat tale dominium gratificum, tantumq; constituit dominium, vel naturale, vel diuinum, vel humanum, & positiuum. Vnde ad huius rei intelligentiam obseruādum est ex superioribus, ius in triplici esse differentia: uam aliud est naturale, aliud diuinum, aliud verò humanum positiuum, ius naturale, & diuinum non differunt ex parte authoritatis, cum vtriusque idem sit immediatus auctor & conditor, nempe Deus, sed differunt, quia naturale versatur in his rebus, quæ debentur naturæ rei, quemadmodum in primo homine intellectus, voluntas, & aliæ potentiæ fuerūt immediatæ à Deo, & miraculosè institutæ, sicut & prima hominis formatio fuit miraculosa, dicuntur nihilominus naturales, quia debitæ tali naturæ, qualem in homine Deus efformabat: ita quicquid debetur naturæ alicuius rei dicitur iure naturali ei conuenire, versaturque ius naturale, in his quæ debentur naturæ rei. Ius autem diuinum positiuum versatur in his rebus, quæ sunt supra naturam, vel non sunt simpliciter

pliciter necessariæ, sed à Deo, præter ordinem naturæ tribuuntur, vel instituuntur. Rursum ius humanum positiuū duplex est, aliud gentium, quod naturalis ratio inter omnes homines ita ipsis consentientibus statuit, aliud verò ciuile, quod vnaquæq; ciuitas vel Resp. vel populus sibi priuatim constituit. Hoc statuto sit.

CONCLVSIO PRIMA DE fide contra hæresim Vualdensium.

Potestas, & dominium earum rerum, quas homo possidet, non innititur gratiæ, & charitati, quasi gratia, vel charitas sit titulus, vel fundamentum alicuius dominij temporalis, quin potius amissa etiam charitate, manet peccator dominus eorum, quæ antea iustè possidebat, & cum dignitate, quam antea habebat.

PRobatur hæc ex Sacris litteris, Esaiæ.45. de Rege Cyro, qui infidelis erat & peccator, habetur. [Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam.] Hiere.27. de Nabuchodonosore infideli etiam & pagano, ait dominus: [Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, serui mei, insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi, & seruient ei omnes gētes. & paulò post: Gens autem & regnum, quod nō seruiet Nabuchodonosor Regi Babylonis, & quicunque non curuauerit collum suum sub iugo eius in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus omnipotens.] Ezech. etiam 29. ait de eodem Nabuchodonosore. [Dedi ei terram Ægypti, pro eo quod laborauit mihi, ait dominus Deus.] Et Dan.2. dixit Daniel eidem Nabuchodonosori: [Tu es Rex Regum & Deus cœli dedit regnum tibi.] Iob 34. [Qui regnare facit hypocritam (idest, peccatorem & iniquum) propter peccata populi.] Sapi.6. [A domino data est potestas nobis, & cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis.] Et quid absurdius quam asserere Dauid tempore quo peccauit amisisse regnum, aut filium eius Salomonem, cum apertè de illo dixerit Deus 2. Reg.7. [Qui siniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea.] Idest, non priuabo eum regno sicut priuaui Saulem. 1. Pet.2 [Serui subditi estote dominis vestris, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discholis.] Cæsarem denique infidelem, & peccatorem fuisse scimus, nec propterea imperio suo, & dignitate fuit expoliatus, cum dixerit de illo Christus. [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.] D. Augustin. copiosè lib.5. de ciuita. Dei, capitu 12. & sequen. docet Monarchiam à Deo fuisse Romanis donatam, vbi post multa, cap.21. ait: [Quæ cum ita sint, non tribuamus dandi regni, & imperij potestatem nisi Deo verò, qui dat fœlicitatem in regno cœlorum solis pijs, regnum verò terrenum, & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniustè placet. Et aplerius: Qui dedit inquit Mario ipse & Cæsari, qui Augusto ipse & Neroni, qui Vespasiano vel patri, vel filio suauissimis Imperatoribus ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano ipse apostatæ Iuliano.] Vtor ratione; fundamentum dominij, & auctoritatis debet esse manifestum, dominus enim fundi requisitus debet ostendere titulum sui dominij, similiter magistratus titulum, & fundamentum sui muneris, & iurisdictionis, vnde cum Moyses mitteretur à Domino ad filios Israelin Principem & Gubernatorem illorum, quæreretque ille à Deo, quomodo crederent filij Israel me huic muneri sufffectum, dedit illi Deus signa manifesta, At gratia & charitas sunt res occultæ, de quibus nemo certus esse potest, nec in seipso, ergo nequeunt esse fundameta dominij.

Secundò, non benè Deus prouidisset Reipub. humanæ, oporteret enim omnia dominia esse incerta, ac de nullo verè constare, cum nemo posset certò ostendere se esse in gratia,

Tertiò esset maxima occasio bellorum, perturbationum, ac commotionum; subditi enim negarent Regibus & Principibus suam obedientiam, dicendo illos esse in peccato. Vnus princeps alterius regnum inuaderet, dicens se esse in gratia, & alterum in peccato, liceret etiam terras infidelium, quæ nunquam fuerunt sub dominio fidelium inuadere, vel eo solo nomine, quod essent infideles, quæ omnia sunt prohibita, vt valde iniqua: cum nec infideles, quorum regna nunquam fuerunt fidelium, liceat oppugnare, nisi quando resistunt prædicationi Euangelicæ.

Hæc conclusio est definita in Concilio Constan. sess.8. errore 4.8. & 15. vbi damnatus est error Vuicleph, qui ita dicebat: [Nullus est dominus ciuilis, nullus prælatus, nullus Episcopus dū est in peccato mortali.] Contra quem errorem adducuntur ibi in exemplum Salomon, Saul & alij Reges Israelis, qui quamuis peccatores, fuerunt nihilominus veri principes illius Regni, & domini suorum bonorum, vide de hac re Thomam Vualdensem, lib. 2. doctrinal. fidei antiquæ capit.81. & sequen. Victoriam relectione.1. de Indis, nume. quarto Caietan. infra quæst. sexagesimaquinta, art. sexto, & octauo, Castr. contra hæreses, in verbo potestas, Hæresi 2. Soto libro 4. de iust. quæstio. 2. arti. primo.

CONCLVSIO SECVNDA. contra Hostiensem.

Fundamentum dominij non est fides, nec infideles propter defectum fidei desinunt esse domini earum rerum quas alijs iustis titulis possident.

LOquor de infidelibus paganis, qui fidem nostram nunquam receperunt, nam hæretici, vel apostatæ, qui ab illa recedunt, iustè expoliantur omnibus suis bonis, desinuntque esse domini illorum à die commissi criminis. Hæc Conclusio asseritur ab omnibus Doctoribus, tàm Theologis, quàm Iurisperitis, vnico excepto Hostiensi, sequiturque apertissimè ex præcedenti: imò constat ijsdem testimonijs Sacræ Scripturæ, quibus probata est præcedens, nam Cyrus Nabuchodonosor, Cæsar & similes non modò gratia, & charitate verum etiam fide carebant omnino, & D. Petrus in illo loco loquitur etiam expressè de infidelibus, cum dicat, etiam discholis. Et confirmatur Lucæ 22. [Reges gentium dominantur eorum, &c.] Roma. 13. [Reddite omnibus debita, cui tributum, &c.] Constat autem tributum eo tempore principibus infidelibus persolui.

Probatur etiam ratione, fundamentum dominij ciuilis, de quo loquimur est facultas liberi arbitrij, hæc nō minus reperitur in infidelibus quàm in fidelibus. Ergo.

Secundò, si infideles ratione suæ infidelitatis expoliantur dominio ciuili suarum rerum, multò magis fideles, qui odio prosequuntur Deum, cum odium Dei sit multò grauius peccatum, at fideles propter nullum peccatum expoliari dominio suarum rerum definitum est in Concilio citato. Ergo.

CONCLVSIO TERTIA contra Gersonem, Conradum, & alios.

Gratia, & charitas non tribuunt nouum aliquod dominium iustis: nec habet iustus ratione gratiæ & charitatis maius vtendi rebus suis, vel alienis quā peccator.

HAec conclusio vsque adeò certa est, vt contrarium dici non possit sine maxima temeritate, & periculo. Primò, quia ista sententia semel admissa status, & tranquillitas Reip. funditus euerteretur, & omnia litibus imò furtis atque rapinis redundarent, vniuersaque Resp. perturbaretur

omnino oporteret, dum vnusquisque contenderet se habere gratiam, & charitatem, ac proinde ius ad aliorum bona: alios verò gratia, & charitate carere, ac consequenter omni dominio esse expoliandos. Absit autem vt gratia talem occasionem exhibeat, quod enim pro charitate institutum est contra charitatem militare non debet, Deus quoque, vt ait Pau. Auctor est pacis, & non dissentionis.

Secundò, Deus ista bona temporalia indifferenter, & indiscriminatim omnibus tribuit iustis & iniustis, quod significauit Christus Matth. 5. Qui solem suum oriri facit, &c. & pluit, &c. At si charitas esset fundamētum dominij solis iustis Deus illa tribueret.

Tertiò, Deus semper concedit iustis ea, ad quæ ex charitate habent ius, vt patet in omnibus supernaturalibus, & spiritualibus, & in regno cælesti, & his quæ iusti ex charitate merentur, sed bona ista temporalia non semper Deus concedit iustis, imò experientia teste maiori ex parte impij his rebus abundant, non ergo per charitatem acquirūt iusti aliquod nouum ius in hæc temporalia.

Quartò, Dehortatur Christus iustos, in Euangelio, non solum à cupiditate, & studio bonorum, verum a possessione & vsu eorum, Si vis (inquit) perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &cæt. Repugnat ergo rationi, ut charitas constituat iustos dominos eorum quæ non possidebant. Patet consequentia, Quia sequi Christum est per charitatem, qui ergo persuadet propias possessiones dimittere, vt crescente charitate illum sequamur, non concedet profectò, ipsam charitatem, propter quam propia dimittenda sunt, nouum ius & dominium in aliena tribuere. Et confirmatur ex capit. 2. Act. vbi primi fideles initio nascentis Ecclesiæ afferebant omnia ad pedes Apostolorum, & priuabant se propio dominio suorum, nullusque dicebat aliquid sibi propium vt in gratia & charitate proficerent, vnde habet ibi Textus. [Credentiū autem cor erat vnū, & anima vna in Deo, & nemo dicebat aliquid, sibi propriū sed erant eis omnia communia] &c.

CONCLVSIO QVARTA.

Homo vniuersaliter loquendo iure naturæ est dominus omnium fructuum terræ, & omnium brutorum, quorum carnes, vsui esse possunt, & eorum omnium quæ tuenda & conseruanda humanæ naturæ sunt necessaria.

Patet ex notatione initio posita: Quicquid est debitum naturæ alicuius rei, & sibi necessarium, competit illi iure naturæ, sed quæ expectant ad victum, & vestitum hominis, qualia sunt fructus terræ, carnes, alimenta, scilicet & opermenta, sunt omnia necessaria naturæ, & vitæ ipsius ergo est eorum dominus iure naturæ. Et confirmatur: Iure naturæ licet inuasorem occidere cum inculpata tutela, quia talis occisio est necessaria tuendæ propiæ vitæ, ergo à fortiori istorum omnium, quibus indiget ad victum, & vestitum est homo iure naturæ dominus.

CONCLVSIO QVINTA.

Iure diuino positiuo aliquę personæ priuatæ habent dominium aliquarum rerum.

Hæc inductione cōstat: In veteri lege iure diuino positiuo habebant Leuitæ ius recipiendi oblationes, & decimas: In lege Euangelica Sacerdotes & Ministri Ecclesiæ eodem iure diuino id exprimente habent facultatem, & ius recipiendi temporalia pro spiritualibus. Luc. 10. Dignus est operarius mercede sua, 1. Tim. 5. [Non alligabis os boui trituranti, &cęt. Eodem iure diuino Dauid fuit Rex Israel, &c. populus Israel fuit Dominus terræ promissionis. Ps 104. Dedit eis regiones gentium. De eadem dixerat Gen. 9. Abrahæ, Semini tuo dabo terram hanc.

VLTIMA CONCLVSIO.

Iure humano est vnusquisque dominus in particulari earum rerum, quas iusto aliquo titulo possidet.

Probatur, Deus temporalia hæc indiuisa contulit Adæ, & filijs eius initio mundi, & similiter post diluuium Noë & filijs eius, natura quoque omnia constituit indiuisa in communi, iure autem gentium vt videbimus, & consensu omnium nationum bona diuisa sunt, recta ratione omnes gentes in id ducente, tanquam maximè vtile & expediens ad pacem Reip. & cultum agrorum, ergo quod hic sit dominus huius fundi, ille alterius iure humano gentium (quod primam illam rerum communionem diuisit) factum est, Quod autem titulo hæreditatis, vel donationis, vel emptionis, vel præscriptionis, aut aliquo alio hic peculiaris ager sit Petri, ille verò Ioannis, hoc iure humano ciuili, id est, iustis legibus constitutum est.

Ex his sequitur tantum esse quatuor genera dominiorum, primum naturale, quod constat iure naturali, secundum diuinum, quod constat ex diuino præcepto & confessione. Tertium humanum quod constat iure humano, quod diuiditur in duo genera, in illud quod constat iure gentium, & illud quod constat iure ciuili, nec oportet constituere tot genera dominiorum, quot faciunt Gerson, Conradus & nonnulli Neoterici, qui producunt illa usque ad triginta, duo constituentes quoddam dominium beatificum, illud nempe ius quod sanctè habent obnē di gloriam, aliud originale, id est ius quod habuit Adam edendi de ligno vitæ, aliud gratificum quod habent iusti ratione gratiæ in omnes res creatas, aliud Leuiticum quod habebant Leuitæ in decimas, & oblationes: qua ratione tot constituunt dominia quot sunt genera rerum quæ hominis dominio subijci possunt. Sed ex his quædam non sunt dominia, quę verò sunt, reuocantur ad quatuor illa à nobis constituta, nam ius quod habent Beati, & iusti in gloriam non est dominium, sed meritum & gratia, vnde gratia dicitur semen, & pignus gloriæ: ius illud Adæ in lignum vitæ, & Leuitarum in decimas est diuinum, cum Deo concedente illud habuerūt, & sic de similibus.

Nunc ad argumenta, Imprimis ad illa hæreticorum. Ad primum neganda est illa minor, Deum sua bona, & officia non tribuere peccatoribus, cum constet illa tributa etiam fuisse Nabuchodonosor, Sauli, & alijs, quoa retulimus ex Sacra Scriptura, Nec aliud docent loca illa S. Scripturæ, nam imprimis in verbis Oseæ non improbantur reges mali, sed Iudæi, quod voluerint Regem habere, cum Deus esset Rex eorum Explicat enim illo cap. Oseas vt exponit. D. Hiero. causas, propter quas populus Israel tradendus erat in captiuitatem, & vnam earum constituit, quia voluerunt habere regem, in eo enim maximè Deum fuisse offensum, constat abundè, 1. Reg. 12.

Alter locus ex lib. Sap. tantum indicat transferri regna de gēte in gentem, propter, iniustitias, & tyrannidem principum, quia sæpe Deus propter peccata eorum hostibus victoriam confert, sed non propterea eo ipso quo peccant ius regni amittunt. Neque quod donis, & dignitatibus iniqui principes abutantur Deo tribuendum est, imò in hoc, apparet Dei benignitas, quod omnibus benefaciat, & amicis & inimicis, ośs dignitatibus ornet, sicut solē suum oriri facit super bonos, & malos, nō enim hæc præstat vt suis donis homines abutātur, sed vt sua benignitate allecti cōuertātur ad ipsū. Ita habet B. Hiero. in illud Isaiæ, [Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, &c.

Tertium ridiculum est, eodem enim argumento probaret Armachanus existentem in peccato peccare mortaliter, si vacet generationis, nec habere ius virum existentem in peccato ad petendum debitum vxori, cum prius quoque benedixerit Deus Adæ, & Eua, quam dixerit, eis, crescite, & multiplicamini, &cæter. Vnde in illis

verbis

verbis non fuit primis parentibus collata gratia aut aliquod donum supernaturale, sed naturale, tantum dominandi omnibus & utendi, alioquin cum eodem capitu. similiter dicatur benè dixisse piscibus, & iumentis, dicendum etiam esset, contulisse illis aliquod supernaturale donum, quod est stultum. Addo etiam si illa benedictio fuisset collatio alicuius gratiæ, nihilominus ea amissa remanere dominium, apud hominem: quia non fuit ei collata gratis tanquam fundament dominij. sicut cum quis ordinatur, confertur ei gratia, vt benè exercear ministeria ordinum, at nihilominus etiam si gratiam amittat, non priuatur potestate sui ordinis, cum non sit gratia fundamentum illius potestatis, sed caracter.

Ad rationem Hostiensis dico: ius omne in spiritualibus translatum esse ad Ecclesiam Catholicam, ita ut extra illam nec sint Sacramenta, nec sacrificia, nec ulla uia ad salutem, ut habetur in cap. Firmiter de Sum. Tri. & Fide Catholica, & in hoc sensu dicere Esaiam, gentem & regnum quod Christo & ipsius Ecclesiæ non seruiet periturum spiritualiter, non tamen priuari suo dominio & iure tẽporali.

Ad Argumenta uerò Gersonis & aliorum. Ad primum locum ex Paul. dico non habere sensum, quem ipsi afferunt, ut omnia sint iustis tanquam dominis temporalibus subiecta, sed hunc, iustis omnia tam prospera quam aduersa cooperari in bonum, quia ex omnibus vtilitatem spiritualem capiunt. Etenim cum impij omnibus deteriores reddantur, iustitia in omnibus proficiũt, vt ex peccatis etiam in quę incidunt, habet Glossa, fructum percipiant. Vnde D. Augustin. in lib. de correptione & gratia ait: [Adeo omnia cooperãtur in bonum diligentibus Deum, ut etiam si quidam eorum deuient & exorbitent, hoc ipsum etiam eos faciat proficere in bonum, dum humiliores reddantur & doctiores, id est, cautiores, iuxta illud Psal. Bonum mihi quia humiliasti me.

Ad secundum respondeo, quod sicut constat ex Grçco Codice & interpretatione D. Ambrosij, legendum est in futuro donabit, & ita non colligitur, iustos quamprimum habent gratiam esse constitutos dominos, sed Deum aliquando donaturum ipsis omnia, quando scilicet seipsum eis conferret videndum, atque fruendum: tunc enim possidebunt omne bonũ, sicut dixit Moysi de sua gloria: [Ostendam tibi omne bonum.] Dico secundò, siue legas donabit in futuro, siue donauit in præterito, non sequi inde iustos esse dominos omnium rerum, quia institutum D. Pau. eo loco est confirmare animos iustorum ad vitæ huius miserias, & ęrumnas perferendas, & persuadere, vt certissimo fidant Deum ipsis non defuturum in omnibus necessarijs: idque probat argumento à maiori, dicens, Si Deus adeo nos diligit, & adeo nostri miseretur, ut filium suum tradiderit propter nos, quantò magis dabit nobis omnia, quibus uiderit nos indigere, nobisque auxilio suo in omni ærumna præsto erit.

Ad tertium locum dico, significare omnia esse iustorum. Primò, quia omnia propter iustos facta sunt, sicut idem B. Paulus alibi dicit: [Omnia propter electos.] Secundò, omnia esse iustorum, quia in omnibus proficiunt, & omnibus vtuntur ad suum commodum spirituale, sicut dicimus omnia illis cooperari in bonum, & quæ habent, & quæ non habent, quę habent rectè illa dispensando, quæ non habent illorum indigentiam patienter ferendo.

Ad quartum dico, B. Pau. non docere ibi, iustos omnia possidere, & omnium esse dominos, sed qua ratione debeant esse affecti iusti ad has res temporales, ita scilicet, vt ex una parte amore, & cupiditate nihil minus diligant, perinde ac si nullam earum haberent, ex alia uerò ita confidant nihil ipsis defuturum, perinde ac si omnia possiderent.

Ad vltimum respondeo satis ostendere Deum amicitiam suam iustis, communicando eis omnia bona gratiæ, & præsentia, & æterna, & ex temporalibus ea quibus indigent ad uitam transigendam, quibus etsi pauperiem patiantur, non tamen defectum quo pereant iuxta illud Psal. 36. [Non uidi iustum derelictum.] &c.

QVAESTIO TERTIA, DE OBIECTO DOMINII, id est, quarum rerum homo sit dominus.

Rorum omnium quæ in hoc mundo sublunari continentur, ut auium, piscium, animantium, herbarum, & fructuum, & cæterorum, quibus homo uti potest & indiget ad uictum & vestitum, propriæque uitæ conseruationem ipsum dominum esse, tàm iure naturali, quàm diuino, ex præcedenti quæstione abundè constat: proponitur autem hæc tertia propter alia bona, quæ licèt non pertineant ad uictum & vestitum, pertinent nilominus etiam ad hominem, & versantur circa illa uarij contractus ciuiles, cuiusmodi sunt serui, & mancipia, cum prætio æstimari possit, honor, & fama, quæ inter bona temporalia computantur, salus vitæ & membrorum integritas, quæ sunt bona corporis, denique gratia & uirtutes quæ sunt bona animæ: de quibus omnibus nunc suo ordine differendũ est.

ARTICVLVS I.

Liceatne unum hominem alteri dominari?

VNA est ex præcipuis hæresibus Anabaptistarum, & Trinitariorum huius temporis, ut refert Guil. Belarmin. controuersis. 5. lib. 3. cap. 2. asserentium non debere esse inter Christianos, qui alijs dominentur, nec dominio gubernatiuo, & polytico, quo superiores dominantur inferioribus, nec legali, & ciuili, quo aliqui alijs dominantur, ut suis seruis, & mancipijs, confirmant hunc errorem ex nonnullis Sacræ Scripturæ, & sanctorum Patrum testimonijs, malè ut solent intellectis, Mat. 17. cum dixisset Christus: [Reges gentium a quibus accipiunt tributa?] Concludit: [Ergo liberi sunt filij.] At omnes Christianos filios Dei esse per fidem, constat Ioan. 1. ergo.

Secundo Luc. 22. [Reges gentium dominantur eorum, non sic inter uos.] & c. 1. Corin. 7. [Pretio empti estis nolite fieri serui hominum.

Tertio. 2. Cor. 8. & Eph. 4. clamat Paul. [Vnum tantum esse dominum, sicut vnus est Deus, unus fides, vnum baptisma.

Quarto, Ad Galat. 4. Paulus ita distinguit populum Christianum à populo Hebræo, quod hic significatus fuerit in Ismaele filio ancillæ, nos uerò in Isaac filio liberæ & concludit Apost. [Itaque iam non sumus filij ancillę sed liberę, qua libertate Christus nos liberauit.

Quinto, Gen. 6. [Malè audit Nẽbrot, quod cœperit homines suę seruituti subijcere.] Et vt refert D. Aug. lib. 4. de ciui. Dei, capit. 4. ex Marco Tullio lib. 3. de Rep. Laudatur ille

pellantur mancipia tanquam manu capti, & serui, quia cum occidi possent, seruati tamen sunt l.4.ff.eodem titulo. Tertiò modo iure emptionis: Vt cum homo liber maior viginti annis sua sponte seipsum alteri vendit, manet eius seruus, & hæc appellatur propriè ciuilis seruitus, vt patet Instit. loco citato. Et ad hunc tertium modum reduci potest alius, qui solet assignari, quando scilicet pater vendit filium: quod Leuit. 25. concedi videtur, & l.2.C. De patre qui filium distra. sed hic titulus iam non videtur esse in vsu apud Christianos.

CONCLVSIO PRIMA.

Seruitus naturalis, qua alijs præsunt & sapientiores rudiores gubernant, quæ propriè seruitus non est, sed subiectio quadam polytica, & ciuilis, non modò est licita, verum etiam maximè necessaria omni iure.

IN primis naturali, cum ratio naturalis dictet, vt qui minus prudentes sunt ad seipsos gubernandos, à sapientioribus, & prudentioribus gubernentur, Deinde diuino, cum in Sacra Scriptura commendentur Melchisedech Rex Salem. Ioseph præpositus Ægypti, Moyses, Iosue, Dauid, Ezechias, Iosaphat, Iosias, & alij innumeri, qui à Deo ipso ad gubernandum Israelem fuerunt instituti, Num. 11. dixit Deus ad Moysem. [Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri,] vbi senes idem est quod sapientes, & prudentes. Deuteron. 17. Summus Sacerdos ita fuit constitutus à Deo iudex vitæ, & mortis, & supremus gubernator illius populi, vt præcipiatur occidi, qui illi non obedierit, & infra admonet Deus, vt si quando vellent Regem eligere, non eligerent alienigenam. Psalm. 81. [Deus stetit in synagoga Deorum, &c.] vbi magistratus dij vocantur, rationem assignat Iosaphat. 2. Paralip. 19. Quia non hominum, sed Dei iudicia exercent, id est, loco Dei iudicant. Abundat Vet. testam. locis, in quibus Reges, & Magistratus in suo munere Deo placere, & inseruire admonentur, Psalm. 2. [Et nunc Reges intelligite, &c.] Psal. 71. [Adorabunt eum omnes Reges terræ, &c.] Esai. 60. [Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore oris tui, &c.] & cap. 49. [Erunt Reges nutritij tui, &c.] Quod impletum videmus in Constantino, Theodosio, Carolo Magno, & alijs pijssimis Principibus. Et ne dicant Anabaptistæ licuisse hæc in Vete. Testam. In Euangelio Christus dominus nec Regnum sua dignitate expoliauit, nec Cæsare, aut alijs principibus vt tyrannis voluit non obediri, sed obediri potius. Extat locus apertissimus de huiusmodi dominio gubernatiuo Matth. 24. [Fidelis seruus, & prudens quem constituit dominus super familiam suam.] Rom. 13. Prima Thim. 2. ad Tit 3. & 1. Pet. 2. approbatur etiam huiusmodi dominium.

Vtor ratione, si status Innocentiæ perseuerasset vxores viris, filij parentibus obedissent, fuissentque in Repub. humana quidam superiores, & alij inferiores, qui ab illis gubernarentur, vt docet D. Thom. 1. part. quæst. 69 artic. 4. Ergo multò magis nunc in statu naturæ lapsæ, vbi multi hominum parum valent ingenio & ratione. Secundò inter angelos alij alijs principantur, superiores inferioribus quos illuminant, & perficiunt, ergo multò magis inter homines.

Obseruandum tamen hic est, vnum hominem naturaliter alteri dominari, non esse intelligendum de actuali dominio, quod natura (vt statim dicemus) nulli in alterum tribuit, sed de fundamento & aptitudine, quasi dicamus, naturam eo ipso quo alios producit sapientiores, alios verò rudiores concessisse quibusdam aptitudinem ad dominandum, alijs verò ad seruiendum: in quo sensu intelligendus est Aristot. quando ait, barbaros esse natura seruos, etenim vt idem habet 1. Polyt. capit. 3. sicut corpus natura subdit animæ, ita & insipientes sapientibus, In quo etiam sensu dicitur Prouerb. 1. [Intelligens gubernacula possidebit, &c.] cap. 10. [Qui stultus est seruiet sapienti.] cui fauet illud Platonis. [Beatas esse Resp. in quibus aut philosophi & sapientes gubernant, aut gubernatores philosopharentur.] Reuocatur autem huiusmodi aptitudo in actum, electione Resp. habet enim vnaquæq; Resp. hoc ius à natura, vt possit sibi principem eligere, quia potestas ciuilis primò & per se residet in tota Repub. & ab ea transfertur in principem quem illa sibi eligit.

Quo fit vt & si Resp. eligat minus sapientem, non propterea possit magis sapiens gubernationem sibi vsurpare, similiter si in aliqua Rep. sint homines, vel mediocriter sapientes ad gubernandum, non licet alteri Reipub. quamuis multò sapientiores habeat, vsurpare sibi illius Reipub. rationis compotes sunt, habent ius ad eligendum, & in maiori pace conseruantur per suos principes minus sapientes, quàm per sapientiores extraneos. Ita non licet principibus Christianis debellare barbaras nationes hoc prætextu, vt melioribus legibus & à sapientioribus gubernentur, Quod si omnes homines alicuius Reip. amentes essent, quod vt admonui non est credibile alicubi reperiri, vel haberent mores adeò firmos, vt innocentes impunè occiderent, & carnibus humanis publicè vescerentur, vendentes illas in macello, vt de aliquibus fertur, liceret profectò huiusmodi debellare, & in dominium gubernatiuum sapientum redigere, quia tenemur iure naturali proximis in suis necessitatibus subuenire, quæ verò maior quam vt huiusmodi non vt belluæ, sed vt homines viuant? & per sapientes cum ipsi adeò barbari sint gubernentur? Non licet autem eos debellare, vt in seruitutem legalem mancipiorum redigantur, non enim exigit charitas, vt ex alienis miserijs lucra nostra quæramus, sed potius vt cum nostro etiam dispendio, & labore illis subueniatur.

Similiter qui huiusmodi hominum curam suscipiunt, non possunt illis graues labores iniungere, sed quos viderint conuenire saluti eorum, vt exerceantur: differunt enim duæ illæ seruitutes, naturalis & legalis: primò, quia hæc naturalis, & gubernatiua non est introducta propter aliquam culpam, sed natura ipsa exigente, sicut diximus, vt rudiores per sapientiores gubernentur: seruitus verò legalis introducta est per peccatum. Etenim cum omnes homines natura sua conditi sint liberi, & sui suarumque actionum domini, propter peccati nonnulli effecti sunt serui. 2. quia seruitus legalis cedit in vtilitatem domini, quæ maxima est pœna atque miseria, vt qui pro dignitate suæ naturæ creatus est tanquam finis horum inferiorum, & ad quem hæc omnia visibilia ordinantur, ipse ad alium tanquam dominum ordinetur: seruitus verò naturalis non est in vtilitatem, & commodum eorum, qui dominantur, & gubernant, sed illorum qui gubernantur, & subijciuntur. Non enim est regnum propter Regem, nec Respub. propter magistratum, sicut nec grex propter pastorem, sed contra.

CONCLVSIO II.

Licèt alij sint à natura aptiores ad imperandum, & alij ad seruiendum, nullus tamen natura sua seruus est, aut dominus, sed omnes liberi, & pares natura conditi sunt.

HÆc habetur apertè loco illo, Ecclesiast. 15. [Fecit Deus hominem rectum, &c.] & in illo Can. D. Greg. Redemptor: Et in hoc sensu habetur instit. de iure naturali gentium & ciuili. § seruitus. ff. de statu hominis. l. libertas, libertatem hominum esse de iure naturæ, & seruitutem esse contra ius naturæ, idest, naturam nullum hominem produxisse mancipium, aut seruum alterius. Vbi obseruandum est ex D. Tho. in 4. distinctio. trigesimæsexte, aliquid esse de iure naturæ dupliciter, vno modo, primariò quia primò & per se intenditur à natura, vt vitæ generatio, alio modo secundariò, quod scilicet non intenditur propter se, sed propter aliud, quo modo corruptio embrio-

nis in utero matris dicitur naturalis secundariò, quia intẽditur à natura non propter se, sed propter generationem viuentis, ita hoc loco seruitus legalis non est à natura primariò, quia natura nullum produxit seruum, quamuis possit dici à natura. secundariò, quia ad tuendam vitam recta ratio naturalis docet expedire aliquando huiusmodi seruitutem.

Cæterum quod simpliciter libertas humana sit à natura probatur: Ea dicuntur seruire homini à natura, quæ sunt facta propter hominem, at omnes homines æqua lege sunt conditi à Deo, nec vllus alterius causa creatus est: ergo natura nullus est alterius seruus. Et confirmatur, sola mulier dicitur creata propter virum: in adiutorium eius, at nihilominus est natura libera, & quamuis subiecta uiro, quo ad gubernationem domesticam, non tamen est ancilla vel mancipium uiri.

CONCLVSIO TERTIA.

Seruitus legalis licèt non repugnet iuri, diuino, non tamen est introducta iure diuino.

PRior pars constat. Exod. c. 1. Si emeris Hebræum sex annis seruiet tibi, &c. Leuit. 21. Si paupertate compulsu vendiderit se tibi frater tuus &c: Quin. & parentes potuisse vendere filios suos, si necessitate cogerentur, habetur eodem capite, & 4. Regul. &. ff. de patria potestate. lib. 2. Di. quoq; Basilius. in Homilia cõtra diuite auaros refert fuisse id olim in vsu, quamuis modo iam non sit in consuetudine inter Christianos, imò omnino pro habitu tanquam repugnans pietati Christianæ vt Altera prius perspicua est, nullus enim est locus scripturæ, vel Ecclesiæ, definito, ex quibus colligatur seruitus legalis tanquam iure diuino introducta. Verba enim illa Noè nihil tale insinuant, vt infra videbimus.

CONCLVSIO QVARTA.

Seruitus legalis qua unus homo alteri dominatur, licita est, & honesta.

IN primis, vt de ipsa in vniuersum loquamur Diu. Pau. varijs in locis eam probat. 1. Cor. 1. & 7. 1. Timoth. 6. Ad Ephes. 3. Ad Coloss. 6. Ad Tit. 3. & in Epist. ad Philemonem obsecrat illum vt benignè suscipiat seruum suum Onesimum Extant de eadem re variæ Pontificum, & conciliorum definitiones, quas colligit Gratianus. 15. q. 2. per multa capita. Et Distinc. 1. cap. ius gentium, quod desumptum est ex Isidoro libro primo Ethimologiarum, capitu. 6. vbi habetur seruitutem esse introductam iure gentium, idem approbatur varijs constitutionibus Imperatorum. ff. de statu personarum. ff. de iustitia & iure. ff. & Institu. de iure naturali, gentium, & ciuili Instit. de patria facultate. & C. de patribus, qui filios distraxerunt, per uarias leges.

Iam vt priuatim de singulis titulis seruitutis dicamus, æquum est, vt filius ancillæ sit seruus, & partus sequatur matrem in libertate vel seruitute, quia ista vt optimè obseruant D. Tho. in 4. distin. 36. & Sylu. Seruitus. num. 4. pertinent ad corpus quod est à matre: seruitus etiam quæ nititur titulo emptionis uel venditionis, præter testimonia adducta ex Exo. & Leuit. Probatur apertè licita esse, quia ratio naturalis dictat, vt minora bona pro maioribus tuendis exponamus: sed vita est maximum bonum inter temporalia, cui nec libertas nec ullum aliud temporale æquatur, ergo eadem ratione naturali dictante, quando opus fuerit ad uitam tuendam libertatem propriam exponere, vendendo se alteri, id omnino licebit. Nec obstat commune dictum. Non benè pro toto, & cæte. quia licèt libertas non possit æstimari auro, potest tamen & debet æstimari vita quæ præciosior est quàm libertas. [Pellem enim pro pelle, & cuncta quæ habet dabit homo pro anima sua, id est uita sua.

Denique seruitus, qua vnus denominatur alteri ratione iusti belli, licita est, & iusta: imò & opus misericordiæ, hoc adeò certum est, vt. 1. Petri. 2. proponatur velut Axioma: A quos qui superatur, eius seruus est. Et confirmatur, Opus misericordiæ est eum quem iustè posses occidere, seruare illæsum, & redigere in seruitutem, sed superatos in iusto bello licèt occidere, ergo permittere illis, vt uiuant, redigendo illos in seruitutem, opus est misericordiæ.

Ex his patet seruitutem legalem, de qua agimus non esse à natura, nec repugnare naturæ, imò rationem ipsam naturalem omnes homines admonere eam licitam esse, quando fuerit necessaria ad uitæ conseruationem, & quia illud dicitur, ius gentium, quod ratio naturalis omnes gentes docet, & in quo omnes gentes, & nationes conueniunt: seruitus legalis dicitur introducta non iure diuino aut naturali, sed solo iure gentium: Cæterum quia ius gentium Ius ciuile & Leges imperatoriæ amplectuntur & seruant, dicitur etiam seruitus esse à iure ciuili, & imperatorio, in hoc sensu, nam primo, & simpliciter à iure gentium est.

Circa hanc ultimam conclusionem obseruandum est in primis, seruitutem legalem siue iure belli, siue iure uenditionis, non habet locum inter Christianos, ita vt qui semel suscepit baptismũ, & effectus est Christianus existens liber, nullo modò deinde potest effici seruus alterius Christiani, etiam si in bello iusto capiatur: ita enim uidetur tantum iure gentium inter ipsos Christianos, vt copiosè in materia de bello docent Theologi. Excipiuntur tamen ab hoc beneficio apostatæ desertores totius religionis, quos Hispanicè vocamus renegados, q. licèt aliquãdo Euãgelium & Baptismum susceperint, cum tamen Christianam Religionem omnino deseruerint iure optimo consensu omnium Doctorum sunt serui capientium. Et confirmatur, quia vt habetur Cap. Ita quorundam & Cap. Ad liberandam terram sanctam, Extra de Iudæis, & Sarracenis, qui dederint Sarracenis merces lege prohibitas, & qui in nauibus deferentibus piratas Sarracenorum gubernatores fuerint, efficiuntur mancipia, & serui capientium, quamuis non deserant fidem, quantò magis isti perfidi apostatæ, totius Christianæ religionis desertores? Et ita cautum est iure regio in Hispania accedente Pij. 5. Pont. Max. auctoritate.

An uerò Christiani efficiantur serui infidelium si capiantur ab ipsis, res est dubia, quia lege 5. Cod. Ne Christianum mancipium & capi. Mancipia. Dist. 54. & Extra de Iudæis & Sarracenis prohibetur ne Christianus sit seruus Iudæi, uel Pagani. ne filij liberè seruient filijs ancillæ. sed plerique Doctorum, legem illam volunt intelligi de infidelibus, qui subduntur imperio Romano: huiusmodi infideles prohiberi, ne Christianos possint habere in seruos. Et ita iudicio sentiendum. Alijs verò infidelibus, licet habere in seruos fideles, quos in bello sibi iusto cęperint, Ita D. Petrus admonebat seruos Christianos, ut dominis suis etiam discolis deseruirent.

Ex his sequitur quid dicendum sit de Indis & Aethiopibus, qui à Lusitanis & Hispanis capiuntur, circa quos dico Primò tuta conscientia capi, & ad nos deferri ac uendi, si uolentibus euangelium in illis regionibus prædicare ipsi resistant, & vt resistentibus prædicationi euangelicæ bellum inferatur, vel si ipsi existentes maiores viginti annis, se ipsos sua sponte vendant, vel filios suos compulsi necessitate. Nec obstat q aliqui dicunt, Hispanos ad illos peruenientes teneri ex charitate ad subueniendum ipsis, & non emendos propter eorum necessitatẽ. Quamuis enim uerissimum sit, existentibus illis in necessitate, maximè si sit extrema, teneri Hispanos ad subueniendum eis per eleęmosynam ex præcepto charitatis, nihilominus si ipsi sine vi, la ni aut deceptione se ipsos uendant, quia non habeant à quibus per eleemosynas eorum necessitas leuetur, ementes eos non agunt contra iustitiam, sed possunt, in pre-

cium

cium eorum quæ ipsis largiuntur, accipere eorum libertatem, cum eis à natura conueniat libera facultas ad se vendendos. Quod si fraude uel dolo (ut fertur) illos capiant, & allectos ac seductos quibusdam iocalibus & munusculis ad suas naues deferant, & in Hispaniam ducant, grauissimum committunt furti crimen: nec sunt tuti in conscientia, qui tales seruos uendunt & emunt, nisi ignorantia inuincibili, quæ in his rarissimè potest experiri excusentur, sed tenentur eos manu mittere, & suæ libertati restituere, etiam si non possint precium recuperare: quemadmodum qui rem alienam possidet, vel furatam à latrone emit, cum primum nouit se alienum, vel furto raptum possidere, tenetur vero domino restituere, etiam si non valeat precium datum recipere.

Nec valet ratio aliquorum, quod licèt fraude deferantur, & hac ratione fiat eis iniuria, hac tamen delati conuertuntur ad fidem, quo bono ipsis adeò vtili & præstanti carerent, nisi fuissent sic delati, præstareque bonum quod ipsis fit per fidem & baptismum, iniuriæ quam patiuntur in captura: Primò, quia Deus vult fidem suam liberè recipi, isti autem sic capti communiter eam non recipiunt liberè, vnde si possunt fugere qua facilitate eam receperunt, eadem illam de se sunt, quod est maximum malum, & licèt voluntariè aliqui eam recipiant, & in ea perseuerent, non sunt facienda mala, vt inde veniant bona, nec est medium aptum & ordinarum ad conuersionem eorum decipere eos, & deceptos capere, & vendere: alia sunt media à Christo proposita in Euangelio ad conuersionem infidelium.

Granatenses verò qui nostris tēporibus rebelles fuerunt iustissimè sine dubio in seruitutem potuerunt redigi, cum hi non modo rebelles fuerint suo Principi, verum etiam fidem Christianam & Christum ipsum omnino deseruerint. Durissimum autem mihi semper visum est, vt adulti qui nō fuerunt rebelles, vel paruuli eorum qui rebelles fuerunt, redigantur in seruitutem, cum essent per baptismum regenerati: redigere enim in seruitutem aliquem Christianum sine culpa propria, propter sola peccata parentum, repugnat apertè Christianę pietati. Nisi iam cum primū illud regnū Granatense à Regibus Catholicis acquisitum fuit, permissi sint patres istorum in eo permanere sub hac conditione, vt si rebellarent, redigentur in seruitutem omnes pertinentes ad illud regnum: quia si sub hac conditione fuerunt recepti, iustè facti sunt serui omnes isti Granatenses, tàm adulti, quàm paruuli eorum, sicut à principio potuerunt effici in illo bello iusto quo regnum illud obtentum fuit. Tum etiam si ad expensas factas à nostris in bello cui rebellio istorum occasionem obtulit, non fuit sufficiens redigere in seruitutem adultos rebelles, potuerunt quoque in eandem redigi paruuli eorum, veluti bona parentum, vsque ad plenam satisfactionem.

Nunc ad argumenta illa hæreticorum initio proposita. Primus locus Matth.17. nil habet commune cum seruitute de qua hic agimus, cum ibi tantum agatur de immunitate à soluendis tributis, qua gaudent filij Regum. Secundus locus Luc.22. tantum docet Apostolos & Prælatos Ecclesiastic: eos non debere vti eo imperio, & fastu dominandi, quo vtuntur principes seculares, maximè gentiles, cui consonat illud 1.Pet.5. [Neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregi ex animo.] Tertius locus 1.Corinth.7. loquitur de seruitute morali, cum enim docuisset ibi Pau. seruitutem legalem non prohibere libertatem spiritualem, nisi serui velint iniquis etiam dominorum desiderijs placere, & seruire, quin etsi serui sint corpore, animo tamen liberi sunt ad seruandā diuinam legem, subiecit propterea: [Precio empti estis, nolite fieri serui hominum,] quasi dicat vt optimè exponit Photius in scholijs Oecumenij. [Et si serui sitis seruitute temporali, liberi tamen estis libertate spirituali.] quam Christus precio sui sanguinis vobis acquisiuit, tāto ergo pretio liberi effecti, nolite fieri serui hominum, iniquis eorum operibus seruientes. De eadem libertate spirituali quæ seruitute legali non repugnat, loquitur Pau. ad Gal.4. Quartus locus nullam habet vim, est enim vnus dominus supremus, & fons omnis dominij, & præter ipsum alij inferiores ab illo authoritatē accipientes, sicut & vnus Deus, & ipse solus bonus bonitate sibi ingenita, & naturali, & nihilominus Principes & iudices dicuntur Dij in Sacris Litteris, Et iusti verè boni sunt bonitate participata. Quintus locus tantum docet dominium, & principatum tyrannide acquisitum quale fuit illud Nembroth iniquum esse, nos verò hic tantum probamus, principatus & dominia quæ iustis titulis habentur, licita esse. Locus D.Augu. tantum indicat prima naturæ institutione omnes homines pares esse, neque vnum alteri dominari, quod nos etiam docemus, cui non repugnant seruitutes naturalis, & legalis, vt constat ex dictis.

Ad argumentum secundæ opinionis, quæ habet seruitutem iure diuino esse introductam in pœnam peccati. Gen. 9. Respondetur, non contineri in illis verbis aliquod præceptum, aut ius diuinum, sed esse prophetiam futuri euentus: ostendit enim Deus ipsi Noe iustè in nepotem, & filium suum irato, quas pœnas illi daturi essent cum sua posteritate, propter scelus in patrem commissum futurū scilicet, vt illius posteri magna ex parte in bellis iustis capti seruirent, quod adimpletum est, quando Chananæi, & illæ nationes à Cam descendentes fuerunt iustè debellatæ, & captæ à filijs Israel egressis ex Ægypto, Vel vt aliqui volunt prædictum à Noe posteritatem Cam seruituram, idest, futuram inferiorem posteritate Sem: seruire enim in diuinis literis sæpe significat esse posteriorem, & ferre secundas partes, quomodo verba illa de Iacob & Esau: [Quia maior seruiret minori,] explicat D.Paul. Rom.10. idest, erit inferior, & feret secundas partes, in quo etiam sensu dixit Isaac eidem Esau de fratre suo Iacob: [Dominiū tuum illū constitui & omnes fratres eius seruituti illius subieci.] Cōstat aūt Esau nunquam seruisse Iacob, vt seruiūt mancipia: sed dictum fuit, quia Iacob & ipsius posteritas semper in omni re tulit primas partes. Ex hac solutione liquet sensus illorum verborum. D. Ambrosij quem dicit Magister Soto se ignorare, cum iàm perspicuus sit si codicem consuluisset. Referens enim Ambros. mala quæ ex ebrietate varijs modis subsequuta sunt, ait: non esset hodie seruitus nisi ebrietas fuisset, significans cum ex ebrietate, in quam incidit Noe sumpserit Cam occasionem irridendi patrem suū, & huius peccati pęna fuerit vt seruiret posteritas eius, à primo ad vltimum ebrietatem fuisse occasionem illius seruitutis quam Noe prædixit posteris Cam: habentur enim ista verba in sermone de ieiunio, vbi commendans B. Ambros. ieiunium & abstinentiam à cibo, & detestans ebrietatem, more oratorum recenset omnia mala, quibus ebrietas causa vel occasio fuit.

Ad testimonia verò quæ Sepulueda in suæ sententiæ cōfirmatione affert ex Aristot. respondeo, non docere Philosophum rudes & barbaros esse natura mancipia, nam ita multi etiam ex Hispania essent serui, seruitute naturali ob suam ruditatem, liceretq; eos vendere, & habere vt mancipia, quod est falsum, quia cum ista subiectione seu seruitute naturali quam debent rudes prudentibus habere, stat libertas personæ simpliciter, Quo fit ut propter talem seruitutē naturalē nemo possit debellari, capi, aut vēdi. Quod verò ait licere venari ac debellare gentes barbaras more ferarum viuentes, intelligendum est de gentibus, quæ non habent propriam sedem, sed more ferarum hac atque illac vagantur, aliena bona occupantes, & omnes infestantes, quo modo cœperunt Arabes Asiam occupare, hos certè vt inuasores, & communes Reip. hostes licet debellare, ac uim eorum ui repellere, & uenari ac capere cum sua feritate, & uastationibus occasionem exhibeant prouincijs quas infestant iusti belli, alios autem qui in suis terris manent, nulli iniuriam inferentes nō licet debellare aut in seruitutem redigere ob solam ruditatem.

Duplex hic se offert dubitatio: Prima est: An serui possint licitè fugere à dominis suis, Syluest. in uerbo seruitus. §. 3. & Glossa in c. ius gentium. dist. 1. & ibidem Turrecrem. uolunt nullo modo hoc eis licere si iusto titulo serui sint: Probant primò: Qui expoliat uerum dominum re, quam iuste possidet, peccat, & tenetur illam restituere,

seruus

seruus est vera possessio domini sui non minus, quàm alia bona temporalia eiusdem domini, aufugiens expoliat verū dominum sua possessione, ergo peccat, & reuetur se illi restituere. 2. Qui accipit iustam pecuniam in satisfactione sui iusti laboris, ita est dominus, vt qui ipsum illa priuaret, committeret verè furtum, & teneretur ad restitutionem: at victor in bello iusto recipit captiuos in satisfactionem iniuriarum, damnorum, & laborum, quos in illo bello iusto substinuit, conceditq; Princeps, quādo potitur victoria militibus captiuos, velut quandam mercedem pecuniariā; ergo recedere à domino, & eum ita seruo expoliare furtū est, & cum vinculo restitutionis. Denique ita videtur haberi Can. si quis seruum 17. q. 4. vbi absolutè dicitur seruis nō licere fugere à dominis, à quibus iusto titulo possidentur; & C. de seruis fugit. seruis fugientibus, & recipientibus illos imponitur grauis pœna.

Recentiores verò Thomistę distinguunt inter seruos, qui se vendiderunt, & eos qui iure belli effecti sunt serui; priores volunt non posse fugere à dominis suis, quia se ipsos liberè tradiderunt, & voluntariè suam libertatem eis vendiderunt. Vnde est argumentum; Qui rem suam liberè alteri vendit, non potest eam deinde accipere inuito emptore absque furto: isti serui se ipsos suamque libertatem vendiderunt, ergo non possunt inuito domino ab eis recedere. Seruos autem iure belli, etiam si in bello iusto capti sint, posse tuta conscientia fugere, oblata sibi occasione aliqua sine vllo dolo, aut vi. Probatur prior pars, quia isti sunt serui iure gentium, ius autem gentium nempe consensus omnium nationum, quem explicat communis consuetudo omnium prouinciarum, est vt capti in bello, tamdiu sint serui victorum, quamdiu à dominis suis custodiuntur, & obseruantur; secunda conditio talium seruorū est misera & odiosa, ex regula autem iuris odia oportet restringere, & fauores ampliare, non sunt ergo ita restringendi, quin quoties sine vi, & dolo possint fugere, licitè valeant. Secunda pars constat ex alia regula iuris, quia vis, fraus, vel dolus nemini debent patrocinari: tertia, Christianis captis in seruos, licet iure gentium omnium consensu fugere, ergo & cæteris seruis captis in bello; nam ius gentium idem est apud omnes; quarta, omnium consensu maiori vinculo tenentur serui emptitij, quàm in bello capti, at si non possent fugere sicut illi, idem esset vinculum, & æqua conditio vtriusque seruitutis. Denique Instit. de rerum diuisione. §. ita earum; postquam definitum est, captiuos in bello esse seruos, subiungitur, quando autem euaserint nostram potestatem, & ad suos redierint statum antiquum recipiant.

Hæc autem ita accipienda sunt, vt possint sine vi, & dolo fugere, nisi dederint fidem dominis suis, se apud eos permansuros, nam si talem fidem dederunt, non possunt fugere. Primò, quia iure naturali, quod nullo alio iure tollitur est seruanda fides, & promissio; secundò, quia dominus fidens illi promissioni non adhibet custodiam, quam adhibuisset, vnde qui ea fide data recedit, decepit dominū suū, fugitque per fraudem, & dolum. Ideo primo de ciuitate Dei. c. 15. commendat plurimum D. Aug. Marcum Attiliū Regulum, qui cùm esset captiuus, & seruus apud Carthaginenses, concessumq; ei esset ire Romam, modò daret fidē se eo reuersurum, iuit, & cum certissimo vitæ discrimine reuersus est, ne fidem datam frangeret; iure enim omne seruanda est fides in promissis.

Ad argumenta Sil. respondeo seruum in bello captum, sine vi & dolo fugientem, non expoliare verum dominum sua possessione, aut sua pecunia, quia eodem iure gentium, & consensu omnium nationum quo introducta est ista seruitus, non perseuerat, nec est possessio, vel pecunia domini, nisi quamdiu ab eo custoditur. Ad can. si quis seruum; dico, ibi non prohiberi, seruos captos in bello posse fugere, sed tantum præcipi, ne quis alienum seruum emptitium solicitet ad fugam, quia eodem iure gentium, quo ipsismet seruis conceditur fugere, prohibetur, ne quis alienum seruum solicitet; vt constat per multos textus. ff. de seruo corrupto. & ff. de fugitiuis. Ad Codicem de seruis fugitiuis, respondeo, sicut detentus in carcere potest tuta conscientia fugere, nihilominus punitur per leges, quia expedit bono communi sic fugientes punire, ita licèt serui bello capti fugere possint, iustè tamen puniri per leges si fugiant, & à fortiori receptores eorum, quia sic expedit ad bonum dominorum. Altera Quæstio est.

AN SERVI ITA SINT DOMINORVM suorum, vt quicquid est serui, vt vita operæ, & quicquid lucratur, vel ei tribuitur sit domini sui.

QVOD pertinet ad vitam distinguendum est de foro: nam in foro exteriori iuxta iura antiqua poterat dominus impunè occidere seruum, vt paret ff. veteri de seruis. l. quod dominus. Modò verò iuxta iura noua non potest, nisi ex iusta causa: aliter contra ipsum procederetur, vt habet additio Glossæ ad legem modò citatam: Quod dominus. vbi adducitur Bartolus huius sententiæ. Idem videtur habere Glossa. ff. de his, quæ sunt serui. l. prima, & Instit. eodem tit. §. in potestate; Vbi habetur dominum sine causa non posse occidere seruum, vnde videtur rectè colligi à contrario sensu, cum causa iusta posse illum impunè occidere: In foro verò interiori consciētiæ, non potest dominus, etiam si iusta causa existat, occidere seruum sua priuata authoritate, sed debet illum tradere iudici, vt cognoscat in illa causa, sicut habet vsus Hispaniæ. Primò, quia est contra ius naturæ, vt aliquis sit simul actor & iudex, vel quod sit iudex in propria causa, quod accideret, si dominus vellet seruum suum sua priuata authoritate occidere. Secundò, quia pręceptum illud, Non occides, generale est omnes comprehendens, omnibusq; pręcipiens, vt nullus aliquem propria authoritate occidat, sed solus iudex cui id incūbit ex officio. Nec est vllus Doctor, aut Sanctus, qui inde excipiat dominos, vel seruos.

De bonis verò temporalibus Soto lib. 4. de iustitia. q. 2. ar. 2. ait. Seruos captos in bello non esse dominos eorum, quæ quotidiano labore lucrantur, sed solum eorum, quæ vel diebus post completum debitum laborem lucrantur, & eorum, quę vel ipsis dantur, vel iure aliquo hæreditario eueniunt, quia non est misera eorum (cum odia oporteat restringere) ad tantas angustias redigenda, cum non sua sponte in illam seruitutem venerint. De seruis tamen emptitijs nil apertè asserit, sed tantum admonet in his standū esse indicio Iurisperitorum, & legum.

Ex recentioribus conueniunt omnes cum Soto, quo ad seruos captos in bello; De emptitijs verò nonnulli ita distinguunt, aut bona (inquiunt) quæ isti acquirunt præter lucrum laboris quotidiani sunt permanentia, aut consumuntur vsu; si consumantur vsu, vt pecuniæ, vestes, &c. Non sunt dominorum, sed seruorum, quia cum serui possint habere vsum istorum, & in his vsus non distinguatur à dominio, possunt etiam habere & dominium; si permanentia sint, esse dominorum, & de his intelligi leges illas asserentes, quidquid acquirit seruus domini sui esse. Inst. per quas perso. nobis acquir. dominia. §. item nobis. & ff. de acquir. rerum dom. l. etiam inuitis. Alij verò eodem modo iudicāt de omnibus bonis, tàm permanentibus, quàm vsu cōsumptibilibus, quia serui emptitij licèt sint deterioris cōditionis seruis captis, cum illi non possint fugere, hi verò possint, cæterùm per seruitutem ad nihil aliud teneri, quàm permanere apud dominum, & quæ labore quotidiano lucrantur suo domino exhibere. Hæc sententia mihi probatur, nam ad plura eos obligare durissimum est. Vnde dico de seruis captis veram esse, & communem opinionem, quam habet Soto.

De emptitijs verò vtendum esse distinctione, nam aut ipsi quando se vendiderunt, vendiderunt se, & omnia iura sua, & quicquid habere in posterum poterant, aut se tantū, & suas operas, non autem omnia iura sua; si priori modo se ipsos vendiderunt; quicquid lucrantur, siue quotidiano labore, siue ludo, siue ipsis donatione, vel iure hæredita-

rio

rio eueniat, est dominorum, quia ita ipsi voluerunt, cum se, & omnia iura sua domino tradiderunt. At qui se tantũ vendiderunt, & suas operas, non autem iura sua, quicquid lucrantur labore quotidiano, aut ludo diebus, quibus laborandum est, domini est, quia domini sunt opera eorum cætera verò quæ eis eueniunt, ipsorum sunt. Vnde ipsorum est quod lucrantur, vel diebus festis, vel alijs diebus expleta opera, ad quam die illa tenebantur, ipsorum, quæ dono ab aliquo, vel hæreditate accipiunt. Ratio est aperta: Dominus nõ habet aliud ius in hos seruos nisi, quod per emptionem acquisiuit in ipsos, per emptionem verò tantum acquisiuit operas eorum quotidianas, & ius in ipsos, non autem in omnia alia iura ipsorum: Ergo. Maior certa est, probatur minor: quia seruitus quæcunq; sit odiosa est, nec ampliãda, vel extendenda nisi ad ea tantum, & præcisè, quæ seruus in sua venditione domino suo tradidit, cum id non expresserit. 2. quia non est seruitus istorum, cum necessitate compulsi se vendiderint, ad tantas angustias redigẽda, vt quæ sibi proueniunt diuino quodam beneficio per alicuius misericordem donationem, aut hęreditatem, nõ sint eorum: cum suis operibus quotidianis sufficienter seruiãt dominis suis. Deuique huiusmodi serui, ex his quæ sibi fortuna fauente proueniunt, possunt se ipsos omnium consensu iure gentium redimere, quod non esset, nisi quæ illis vel donatione, vel hæreditate eueniunt, ipsorum essent, cum redimere se ipsum nemo possit ex bonis alienis.

ARTICVLVS II.

An homo sit dominus uitæ suæ, & membrorum?

IN hac quæstione omnes eodem modo sentiũt: Obseruemus igitur bona corporalia hominis in duplici esse differentia, quædam enim sunt, quæ per se, & simpliciter pertinent ad consistentiam, & constitutionem hominis, ut vita, salus membra: quædam verò quæ tantum per accidens, & ad ornamẽtum, vt agilitas, pulchritudo, robur, &c.

CONCLVSIO PRIMA.

Homo Dominus est tàm usus suorum membrorum, & potentiarum, quàm eorum bonorum, quæ pertinent ad ornamentum sui corporis, ut agilitatis, pulchritudinis, &c.

PAtet, quia homo suo arbitrio potest vti suis membris, & potentijs, sua agilitate, & fortitudine, sine vlla iniustitia, vel iniuria alterius: imò qui vellet illi hunc liberũ vsum prohibere maximam ei iniuriam faceret, cũ iure naturali, vt quæstione præcedẽti art. 2. vidimus, sit homo suarum actionum, & operationum dominus.

CONCLVSIO SECVNDA.

Homo non est dominus suæ uitæ, & membrorum.

HÆc est D. Thom. supra quæst. 59. artic. 3. ad 2. & infra q. 64. art. 5. ad primum: Vbi eo nomine docet hominem non posse se occidere, quia non est dominus uitæ suæ. Et clarius 12. q. 73. ar. 9. ad 2. Idem Cai. infra q. 150, art. 2. Et q. 154. art. 6. vbi habet hominem non esse dominum suorum membrorum Idem D. Hieron. in primo cap. Ionæ, & refertur 23. q. 5. Can. Non est necessarium. Et Ma. Victo. in relec. de homicidio notab. 23. licèt aliqui existiment ipsum aliter sentire. Et colligitur ex Sacra scriptu. in qua (vt videbimus statim conclu. 4.) soli Deo tribuitur dominium vitę, & mortis. Vtor iam ratione ex definitione dominij, dominus potest vti re cuius est dominus pro libito, saltim aliquando vsque ad eius consumptionem, citra vllam iniuriam, hoc enim est esse dominum; ideo diues dicitur verè dominus suarum diuitiarum, quia potest aliquando eis vti vsque ad earum consumptionem, citra vllius iniuriam, & iniustitiam, maximè si non habeat familiam, cui consumendo illas pecunias desit, etiam quod pertinet ad pauperes, quibus illas deberet conferre, peccabit quidem non conferendo sua prodigalitate contra charitatem, non tamen contra iustitiam. At in nullo casu aut euentu potest homo vti uita sua pro libito, usque ad eius cõsumptionẽ & illa seipsum priuare, etiam si vita ipsius, nulli necessaria sit, quin maximã inferat iniuriã & Deo, & Reip. Deo quia vt inquit Tullius de somno Scipionis: Deus illam legẽ cõstituit sempiternã, vt nemo eius iniussu ab hac vita migret. Et Poeta: Nemini iniussu Regis ab hac uita excẽdũ est. cui consonat illud Iob. 14. Numerus mensium eius apud te est. Reip. verò: ita Arist. 5. Ethic. c. 15. & D. Tho. infra q. 64. art. 4. docent homicidam sui ipsius irrogare grauem iniuriam Reipu. quia priuàt illam suo ciue, & parte, quemadmodũ qui mihi brachium abscinderet, peccaret contra iustitiam, & maximam mihi inferret iniuriam, quia priuaret me meo membro: propter quod Resp. eum qui intentat se occidere grauissimè punit, & eum qui se occidit, qui alia pęna punire tunc non potest, priuat sepultura.

Secundò, Dominium quocunq; innititur alicui iuri, at homo nullo iure neq; naturali neq; diuino, neq; humano est dominus vitæ suæ: Nõ iure naturali: nam iure naturali, illa quorum homo est dominus appetit consumere ad sui conseruationem, vt videmus in his quibus indiget ad victum, & vestitum, at nulla est inclinatio, aut appetitus naturalis inditus homini ad se, vel membra sua consumenda, nec ad vtendum eis in damnum ipsorum: imò ad nil magis natura inclinat omne animal, quã ad sui conseruationẽ, & quicquid huic repugnat, dicitur naturæ aduersari: Iob. 2. [Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet dabit homo pro anima sua.] Secundò nec iure diuino, nullibi enim constituit Deus hominem dominum vitæ suæ, nec vitam in ipsius iure posuit. Nam Gen. 1. & 9. ubi omnia homini subiecit quidem ea quibus indiget ad vitam, non tamen vitam: imò pręcepto illo non occides, tàm propriam, quàm proximi mortem prohibuit. Tum etiam cum ius diuinum non repugnet naturali vtrunq; enim est à Deo, naturale autem ius exigat cuiusq; rei conseruationem, adeò, vt pro sui conseruatione liceat homini iure naturæ inuasorem suum, quando aliter se tueri non potest, occidere: ius diuinum non erat futurum aduersum huic iuri adeò naturali. Iure autem humano non esse dominum apertum est, cum ius humanum maximis supplicijs, & pœnis afficiat eos, qui tentant se occidere, aut propria membra abscindere.

Tertiò, Si quis expoliet nos his, quorum sumus verè domini, licèt eorum restitutionem remittere, at si quis me occidat, aut priuet brachio, si huiusmodi damna possent refici restitutione eiusdem vitę, vel brachij, non liceret mihi remittere talia restituendi, sed iure naturæ, quo teneor ad meam conseruationem, tenerer acceptare illam restitutionem. Ergo.

Quartò, Ea quorum sumus domini, vt bona temporalia, possunt industria nostra, vel parentum à nobis acquiri, at vitam propriam, vel membra propria industria non valemus acquirere, nec parentes oobis illam conferunt, sed solus Deus, quamuis medijs parẽtibus illa nobis largitus est, ergo ad solum Deum pertinet horum dominium. Vnde sãctissima illa Machabeorum mater. 2. Machab. 7. dicebat: [Neque ego spiritum, & animam donaui vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omniũ inuenit originem, &c. Et confirmatur initium, & finis rei eiusdem domini esse debent, qui enim dat esse, dat & conseruari: initium autem uitæ hominis, & introitus eius in hunc mũdum non est in facultate hominis, sed solius Dei, ergo finis quoque, & exitus eiusdem hominis noon est pęnes eum, nec ipse est dominus suæ uitæ, aut mortis, sed solus Deus:

Quartò, Ea quorum habemus dominium ex nostro pendent arbitrio, sed uita nostra non pẽdet ex nostro arbitrio; ergo. Probatur minor: vita aut accipitur pro anima rationali quæ in nobis principium est viuendi, at pro coniun-

ctione

ctione animæ cum corpore, in qua videtur consistere vita nostra, aut pro operatione ipsa vitali: Si primo modo non pendet ex nostro arbitrio, cum anima à solo Deo condita sit, iuxta illud Prophetæ: Omnes animæ meæ sunt. Si secundo modo, coniunctio illa à Deo fit sine nobis, cum ab ipso solo anima creetur, & simul infundatur. Si uerò tertio modo, operatio vitalis merè naturalis est, nullo modo ex nostra uoluntate dependens. Denique hoc fuit peculiare priuilegium ipsius Christi, vt uita eius ex ipsius uoluntate penderet iuxta illum Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam, &c.

CONCLVSIO III.

Non solum homo priuatus, uerum etiam nec Resp. nec Princeps habet dominium vitæ, aut membrorum subditorum suorum.

PRobatur, qui est verus dominus alicuius rei, non indiget alio titulo aut iure, quàm dominij, vt possit re illa pro libito vti, usque ad eius consumptionem, fine vllius iniuria: Princeps autem & Respu. non potest occidere suos ciues titulo dominij, sed alijs, nempe, aut ut iudex in maleficijs, aut vt custos boni communis, ergo non est dominus vitæ suorum ciuium. Maior certissima est ex definitione dominij. Minor probatur: quia omnium consensu in duobus tantum euentibus potest Princeps vel Resp. ciuem suum occidere, vel uitam eius exponere. Primò, si ciuis ille alicui læserit, tunc priuat illum uita vt uindex maleficiorum. Secundò, quando ita exigit defensio boni communis, agitque tunc vt custos illius boni. Quo nomine dixit Aristot. 5. Aethi. cap. 11. & D. Thom. inf. q. 64. ar. 4. occidentem se facere iniuriam Reip. non quia sit domina uitæ illius, sed quia habet Resp. custodiam vitæ ipsius, quemadmodum qui occidit pupillum, aut violat uirginem commissam tutori, infert iniuriam non solum pupillo vel puellæ, verum etiam tutori non quia tutor sit illorum dominus, sed quia sunt sub illius custodia & tutela quæ ex his sequitur.

VLTIMA CONCLVSIO.

Solus Deus est uerus dominus vitæ, & mortis.

Constat hæc apertissimè ex Sacris literis. Deut. 32. [Ego occidam & ego viuere faciam.] 1. Reg. 2. [Dominus viuificat, & mortificat, deducit ad inferos, & reducit. Et apertissimè omnium Sap. 16.] Tu domine qui vitæ & mortis habes potestatē, id est qui solus habes potestatē. Et probatur ratione. Primò vita ipsa præcedit omne dominum nostrū tanquā fundamētū & origo illius, vita verò nostra habetur, regitur, & gubernatur per solum liberum Dei arbitrium. solus ergo Deus, est dominus vitæ nostræ.

Secundò, Ingressus in hanc vitam, & transitus ex ea in aliam pendet ex sola Dei volūtate, cum ipse solus sit qui uiuificat & mortificat, ergo solus ipse est dominus uitæ nostræ: unde Iob. 1. cum Deo permittente filij eius uita functi essent, dixit, [Dominus dedit, dominus abstulit. &c. 1. Reg. 3. Cum Samuel annunciaret Heli quæ ipsi & filijs eius euētura essent, & quomodo morituri essent. Respondit Heli. Dominus, est quod bonum est in oculis suis faciat, Et ita citra ullius iniuriam potuit præcipere Abrahæ vt occideret filium Sauli vt occideret omnes Amalechitas, nō solū iniquos & nocentes, uerum etiam pueros & innocentes: Sodomis innocentes paruulos.

Sed contra primam conclus. sunt hæc argumenta. Primum ex illo Eccles. 15. [Reliquit Deus hominem in manu concilij,] id est, dominum sui ipsius & uitæ suæ: subiungitur enim statim: [Ante ipsum uita, & mors, aqua, & ignis, ad quodcunque uoluerit mittat manum suam.]

Secundò: Propter vnumquodque tale est, &c. homo autem est dominus bonorum temporalium: quia illa ordinentur ad uitam ipsius, cum ergo sit dominus eorum propter uitam, multò magis uitæ.

Tertiò, potest homo exponere vitam suam pro amico, tum etiam pro bonis suis ut contra furem maximè nocturnum, similiter potest exponere brachium pro uita sua, ut in morsu uiperæ, & alijs euentibus, ergo est dominus vitæ suæ, & membrorum, cum possit ista consumere in suam vtilitatem. Et confirmatur, quia si ipse non esset dominus, & ea exponeret, faceret iniuriam vero domino, sicut qui exponit bona aliena in suam vtilitatem, uero domino, cuius illa bona sunt iniuriam facit: at homo in huiusmodi euentibus facit quod eum decet citra ullius iniuriā. Ergo.

Quartò, qui abscindit Petro brachium, tenetur ipsi Petro restituere damnum illatum ex iustitia commutatiua, ergo Petrus erat dominus illius brachij. Similiter qui occidit Ioannem, si uita esset res recuperabilis teneretur illam ex iustitia commutatiua Ioanni restituere, erat ergo dominus Ioannes suæ uitæ: Patet consequentia ex definitione restitutionis, nam restituere est uerum dominum in dominio suarum rerum iterum constituere.

Quintò, Falsum est occidentem aut mutilantem se ipsum inferre iniuriam Reip. nam ita teneretur aliquid ipsi restituere, ad quod tamen nullus tenetur.

Denique homo habet dominium in elementa, flumina, fontes, & in seruos, nec potest illis uti usque ad eorum consumptionem, non potest destruere fontes, nec seruum vita priuare, non ergo sequitur sicut argumentati sumus, non esse dominum uitæ suæ aut membrorum, quia non potest illis uti usque ad eorum consumptionem.

Singula suo ordine diluamus: Ad primum respondeo, eo loco tantum significari, hominem esse dominum sui liberi arbitrij, & suarum operationum, & adeo liberum, ut possit quæcunque uoluerit bona, vel mala exercere, non tamen esse dominum suæ uitæ. Nisi dicamus cum alijs, ibi agi de uita & morte spirituali, & ante ipsum ista esse, bene agere quod est uiuere, & malè agere quod est mori, quem sensum insinuat ipse textus cum dicat: [Reliquit illum in manu concilij sui. Adiecit et mandata, & præcepta, si volueris mandata seruare, &c. Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum. &c. Ante hominem uita, & mors, bonum, & malum, quod placuerit dabitur illi, &c.

Ad secundum respondeo, illam Maximam Arist. habere locum in his quæ conueniunt in eodem attributo, sed ita vt uni insit propter alterum, ut homo amat pecunias, & uitam, & pecunias propter uitam, ergo multò potius amat uitam: huic enim instituto accommodauit Ar. illud axioma q. d. propositiones & conclusio cognoscuntur, & ita, ut conclusio cognoscatur per præmissas, ergo multo magis præmissæ: At quando unum est propter aliud, non tamen conueniunt in attributo, non habet locum illa maxima: Terra est calida propter solem, ergo sol est multò magis calidus, non ualet, quia non conueniunt terra, & sol in uno attributo caloris: Cum ergo homo non sit dominus pecuniarum ex dominio, quod habet in uitam, sed quia illis indiget ad tuendam uitam, tantum, sequitur ipsum esse custodem uitæ suæ, & iure naturali teneri ad eius conseruationem, & custodiam, non tamen esse dominum. Quemadmodum si alicui dentur centum aurei, ut custodiat bona ciuitatis, est quidem dominus illorum centum aureorum, propter bona ciuitatis suæ custodiæ commissa, non tamen est dominus bonorum ciuitatis.

Ad tertium dico, cum de ratione dominij sit, rem cuius est dominus posse pro libito exponere, cum qui id non potest pro libito citra alterius iniuriam, sed tunc solum, quando causa iustissima exstit, non esse dominum: ita Resp. nō est domina bonorum, aut uitæ suorum ciuium, non enim potest illa pro libito exponere, sed pro bono comuni, aut ad punitionem alicuius delicti, quæ est causa iusta. Vnde ad argumentum dico, non sequi hominem esse dominum uitæ suæ, quia illam pro amico exponere potest, id enim non facit pro libito, sed quia ibi interuenit maximum bonum, nempe fortitudinis, charitatis, fidelitatis ac amicitiæ, quæ causa

causa honestissima est; similiter quando exponit membrū pro salute, aut uita tuenda, non facit id liberè, sed necessitate illa propriæ salutis ita exigente, quę etiam causa iustissima est.

Ad quartum respondeo: teneri illum ad restitutionē, non quia Petrus sit dominus brachij sui, aut Ioannes uitæ suæ, sed duplici nomine, & utroque diuerso à dominio. Primò, quia habet homo iure naturali custodiam uitæ, & membrorum, & qui infert iniuriam custodi, tenetur illi restituere, sicut qui rapit uirginem ex domo tutoris, utrique tenetur restituere, & raptæ ob iniuriam ei illatam, & tutori qui illam habebat in custodia. 2. quia licèt homo nō habebat dominium uitæ, & membrorum, habet tamen dominium usus, & operarum, quas illis membris poterat exercere, & quia intulit damnum maximum in his, tenetur illi restituere, & huiusmodi damna reficere.

Ad 5. dico illum inferre quidem iniuriam Reip. ut custodi uitæ suorum ciuium, sicut expositum est: non tamen teneri ad aliquam restitutionem Reipub. faciendam, primò quia multæ sunt iniuriæ quæ non habent restitutionem, ut ea quæ infertur in adulterio apud uiros graues, & prudentes. 2. quia cum membrorum illud non sit recuperabile, & ipsemet usu illius se priuauerit, in quo sibi ipsi propria sponte intulit iniuriam, ponit quidem illum, restitutionem tamen non exigit.

Ad ultimum respondeo: hominem non posse consumere elementa, fontes, &c. quia non est aliquis priuatus, qui solus sit eorum dominus, sed est hoc dominium totius naturæ humanæ, & cuiusuis priuati ut partis generis humani, propter quod non potest aliquis citra aliorum iniuriam, qui in ea simile dominium habent, illa destruere, uel consumere, seruum quoque non potest dominus occidere, & uita illius usque ad consumptionem uti, quia homo non est dominus serui omnino, sed corporis tantum, laborum, & operum illius, ut expositum est.

ARTICVLVS III.

An homo sit dominus sui honoris, & famæ.

IN hac quæstione, quæ grauissima est, & ad multa necessaria. Duæ sunt oppositæ sententiæ. Caie. in sta quæst. 73. arti. 2. & in Summa, Verbo Detractio asserit, neminem famæ suæ dominum esse, sicut nec uitæ, unde colligit peccare mortaliter infamantes se ipsos, etiam si metu mortis id faciant, tenerique ad restituendam sibi famam. Dominium autem famæ constituit penes Rempubl. quia ex honore, & fama ciuium constat honor, & fama Reip. quod maximum est ipsius bonum, ita docet infamantes seipsos esse iniurios suę Reipubl. & peccare non solum contra charitatem, uerum etiam contra iustitiam.

Probatur hæc opinio Cayet. nonnullis argument. Primò: Si homo esset dominus suæ famæ, posset illam prodigere absque peccato mortali, sicut, & bona, nam prodigalitas ex suo genere non est peccatum mortale, sed tantum ueniale. Ex glossa autem in ca. si sacerdotibus, 15. q. 6. condēnantur de peccato mortali, qui seipsos infamant, ergo.

Secundò est D. August. 12. q. 1. Can. Nolo: [Conscientia tibi, fama autem proximo tuo.] Et lib. de bono uiduitatis. c. 22. qui liber habetur tomo. 4. ait: [Fama apud nos est, nō propter nos, sed propter alios,] ergo fama mea non est solum mea, sed proximorum, & Reip. & eodem Can. Nolo: [Qui fidens conscientiæ suæ famam negligit crudelis est:] id est, peccat mortaliter, nam peccatum ueniale non uocatur crudelitas, at si homo esset dominus suæ famæ, illam negligere, esset prodigalitas, uenialis tantum ex suo genere, non mortalis. Et 11. q. 3. can. Non sunt audiēdi: grauiter repræhendit negligentes propriam famam, & subdit: [Nobis quidem necessaria est uita nostra, alijs uerò fama nostra,] ubi ex D. Aug. Fama res quædam communis est, nostra, & aliorum, ut sunt bona Reip.

Tertiò, ex eodem D. Aug. 1. de Ciui. Dei, cap. 20. illo præcepto. 8. non falsum testimonium dices, non minus prohibemur nos ipsos infamare, quàm proximos, sicut illo. 5. non occides, non minus prohibemur nos ipsos occidere quàm proximos. Negamus autem homini dominium in uita sua, quia non potest se occidere, ergo similiter dicendus est non habere dominium in famam suam, cum nō possit se infamare.

Quartò, Bonorum communium nullus priuatus est dominus, fama est bonum commune, ergo nullus est illius dominus. Probatur minor: quia cum homo sit pars ciuitatis, malum partis consurgit in malum totius, & contra bonū partis est bonum totius, & ita infamia unius ciuis, redundat in infamiam totius ciuitatis, & fama ciuis in decus, & honorem totius ciuitatis.

Quintò, bonorum, quorum custodia nobis cōmissa est, & quorum propriè custodes sumus, non sumus domini, quo nomine diximus Remp. non esse dominam uitæ suorum ciuium, quia illam non potest exponere nisi ut custos tantum boni communis, sed in Sacris literis commendatur maximè custodia honoris, & famæ. Eccles. 41. [Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quàm multi thesauri præciosi.] Et Pro. 22. [Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ,] Ergo.

Denique honor, & fama apud viros prudentes æquatur vitæ, & membris, & in casu aliquo præfertur, Iudas Machabęus prætulit illam vitæ. 1. Macha. 7. [Si venit, inquit, tempus nostrum moriamur, nec imponamus crimen gloriæ nostræ,] &c. At non sumus domini propriæ uitæ, aut membrorum, ergo nec famæ.

Oppositam sententiam habent Adrianus in 4. titulo de Restitutione, in quæstione de fama restituenda. Soto lib. 4. de iustitia. q. 2. art. 3. & lib. 5. q. 10. art. 2. & in Relectione de ratione tegendi secretum, Memb. 1. q. 3. Et omnes recētiores Thomistæ. Asserunt hi, honorem, & famam esse unum ex bonis temporalibus, quorum homo dominus est: licèt sit maius bonum quàm diuitiæ, & maiori cura custodiendum, ut docent Scripturæ. Probatur hæc sententia à suis authoribus uarijs argumentis.

Primo sic: honor & fama sunt propria hominis bona, non ingenita, sed proprio ipsius labore, & industria acquisita, & parta, ergo est uerè dominus illorum, sicut cæterorum bonorū, quæ proprio labore, & ingenio sibi cōparat. Antecedens constat experientia. Conseq. verò patet: Eo. n. nomine ostendimus hominem non esse dn̄m suæ vitę, quia bona quorū homo est verè dn̄s, possunt ab ipso acquiri, vitam autē non acquirit homo, sed à solo Deo ipsi tribuitur.

Secundò, homo verè est dn̄s eorum bonorum, quæ citra vllius iniuriam potest prodigere, & cōsumere, pōt aūt suū honorem si sit persona priuata citra ullius iniuriam contēnere ac prodigere, Ergo. Maior certa est, cū hoc interfit inter bona quæ non sunt mea sed alterius, & ea quæ mea sunt, q̄ prodigendo mea, peccabo aliquando contra charitatem, nunquam tamen contra iustitiam, prodigere autem aliena prohibeor lege iustitiæ, quia infertur tali prodigalitate uero domino maxima iniuria. Minor uerò patet: nulla enim est lex iustitiæ, quæ prohibeat contemnere honorem & famam. De uita enim constat præceptum & lex, cū constituatur solus Deus dominus illius in locis illis scripturę, de fama autem nihil tale extat.

Tertiò, quæ sunt sub nostro dominio in aliquo casu possumus licitè expendere, & exponere, famam uerò, & honorem in aliquo casu possumus exponere, adeo ut aliquando in eo mereamur, ergo. Maior constat, Eo siquidem nomine ostendimus, vitam non esse sub nostro dominio, quia in nullo casu, nec ob ullum finem possumus nosipsos illa priuare, nec ob uitam æternam ut docet D. Au. 1. de ciuit. Dei. c. 2. & D. Tho. inf. q. 64. art. 5. ad tertium. Minor probatur ex Euangelio, ubi uiris perfectis consulitur cōtemptus honoris, & opinionis, sicut, & diuitiarum, ita ut colligant Sancti. studium honoris, & famæ sæpe noxium esse, sicut & studium pecuniarum.

Vnde est quartum argumentum. Absurdum est, nos

non

non habere dominum eius rei quam frequenter possumus perdere, & abijcere, & ad quam conseruandam rarissimè tenemur, huiusmodi sunt honor, & fama: hæc enim dispergere aliquando non solum non est peccatum, sed excellentissima virtus, quam Christus nō docuit verbo, & exemplo. Et præstantissimi Patres nostri Aug. Ambro. Hyeron. & c. dispergendo hæc, gloriam consequuti sunt immortalem, ergo.

Quintò, bonum cuique proprium sub ipsius dominio est, & nō sub dominio Reip. honor & fama est bonum cuique proprium, ergo sub ipsius dominio. Maior certa est, quæ enim sub dominio Reip. sunt, non sunt alicui propria, sed omnibus communia. Probatur minor: pars & totum in his sunt eiusdem rationis, felicitas humana est bonum cuique proprium, laus fama, & honor ex Arist. 1. Rhetori. cap. 5. sūt partes fœlicitatis humanæ, ergo.

Denique hæc est aperta sententia D. Th. infra q. 64. ar. 5. vbi ait ad tertium. [Hominem habere plenam facultatem disponendi circa, ea, quæ pertinent ad hanc vitam, trāsitus autem ab hac uita in aliam non esse in libero hominis arbitrio.] Vnde ex D. Thom. potest homo disponere de suo honore, & fama, cum pertineat ad hanc vitā: Ea autem quæ sunt in hominis facultate, vt possit de ipsis disponere, sub ipsius dominio sunt. Et q. 73. artic. 4. ad primum ait: [In arbitrio vniuscuiusque esse pati detrimentum suę famæ, nisi id uergat in alterius nocumētum:] homo autē non potest pro libito pati detrimentum, nisi in his quorum est dominus. Vnde est argumētum: homo expoliatus per iniuriam suo honore, & fama potest detractori liberè remittere restitutionem suæ famæ, aliter non esset in eius arbitrio pati detrimentum suæ famæ: Ergo est dominus illius. Consequentia patet, nam eorum, quorum nos domini non sumus, non possumus liberè remittere restitutionem, nisi per consensum eius, qui est verus dominus.

Hoc argumentum est efficacissimum apud Thomistas, licèt Adrianus (quamuis sequatur hanc sententiam;) iudicet illud infirmum, quia constat inquit, nos non esse dominos nostrorum membrorum, posse tamen condonare illorum abscisionem, & remittere restitutionem tali damno debitā. Sed hæc instantia non tollit vim argumenti. Nam si ipsummet brachium, vel membrum abscissum posset restitui, non liceret mihi remittere restitutionem illius, esset enim virtus illud iterum abscindere, si nollem recuperare cum possem, quod mihi non licet: quia tamen ipsum membrum recuperabile non est, compensatur illud damnum pecunijs, quas quia bonum temporale sunt ad meum dominium pertinens, possum remittere. Vnde quod recuperabile, & cuius possum restitutionem remittere, meum verè est, & ita cum liceat mihi remittere restitutionem meæ famæ illi, qui me iniustè infamauit (ut infra cum D. Thom. docebimus, & est communis sententia) reuera honor, & fama bona sūt nostro dominio subiecta.

Vt in hac quæstione quod verius est assequamur: Obseruemus primò, bonum hominis diuidi primo, in spirituale, & temporale. Rursum temporale esse in triplici genere: in primo genere est vita, in vltimo opes, in medio fama: nam fama præstat opibus, vita verò, & opibus, & famæ, si simpliciter hæc considerentur, nam per accidens, & ex aliqua circunstantia, potest aliquando fama vitæ præstare: vt si sim persona publica, & mea fama sit necessaria meæ Reip. tunc possum exponere vitā pro fama, non vt fama, sed vt pro bono communi toti Reip. necessario, quo modo exposuit uitam pro honore Iudas Machabeus, quia illius honor erat tunc omnino necessarius populo suo.

Obseruemus secundò, teneri vnumquemq; diligere se ipsum, & velle sibi omnia bona ex præcepto charitatis, quia hæc cū ordinata sit incipit à seipso. Hoc præceptū diligendi se est maximè naturale, tū quia amicabilia ad alterū (vt dicebat Arist.) oriuntur ex amicabilibus ad se, tū quia natura hominis est maximè sui conseruatrix: Cæterū procedit iste amor hoc ordine, primo loco tenemur nobis velle virtutes, & bona animę, adeo vt horum consequendorū gratia cætera oīa bona, (si opus fuerit) negligamus. Secūdo loco tenemur nobis desiderare vitam. Tertiò diligimus cætera bona tēporalia ex charitate, & illa nobis optamus, quantum ad vitam, & salutem corporis, & animæ exiguntur. Ita fit vt solum bonum animi sit per se expetendum, & propter se tantum, nec alicuius alterius rei gratia. Vita quoq; sit per se amanda, quia esse, & viuere per se ipsum est amabile, & charitas non destruit naturam; non tamen est amanda propter se tantum, sed propter aliud quoq;, ad paranda per illam bona animi: Honor vero diuitiæ, & alia bona tēporalia non sunt amanda per se, nec propter se, sed propter aliud quatenus animæ vel corpori deseruiunt.

Obseruemus tertiò, honorem, & opes aliquādo esse media ita necessaria ad vitam corporis, vel animi tuendam in nobis, vel proximis nostris, vt sine his cōstare non possit, aliquando verò esse media non simpliciter non omnino necessaria, sed conducentia, aliquando verò nec simpliciter necessaria, nec conducentia, sed planè superflua.

Obseruemus quartò, hominem, & si non sit dominus suæ uitæ, vt constat ex articulo præcedenti, esse tamen procuratorem, & custodem illius, tàm iure naturali, quàm diuino: quo fit, vt quia dominus vitæ non est, non possit mortem sibi afferre, quia verò procurator illius est, tenetur medijs accommodatis adhibitis illam curare, & tueri, non tamen tenetur ad omnia media eodem modo, nam media simpliciter necessaria tenetur adhibere eodem iure, & charitatis, & iustitiæ, quo tenetur vitam procurare, & conseruare. In adhibendis autem medijs non necessarijs habet maiorem libertatem, ita vt aliquando nulla culpa sit illa negligere, aliquando verò leuis, cum illa necessaria non sint.

Obseruemus vltimò, quod diligenter hic considerandū est. Hæc esse maximè diuersa contemnere honorem; & famam, vel prodigere illam, vel infamare seipsum proprias culpas aperiendo; aut falsum sibi ipsi imponendo. Nam cōtemnere est non curare, nec ambire honorem, & gloriam humanam, quod est laudabile, & perfectionis in Euangelio. Prodigere est per incuriam, & negligentiam uirtutum, & bonorum operum, ac boni exempli non curare bonum nomen apud proximos. Alia duo, apertum est quid sint. Cæterum id quod est infamare se ipsum proprias culpas aperiendo, bifariam contingere potest, quemadmodum, & culpæ duplices sunt, aliæ graues, aliæ verò non ita graues: sunt quidem omnia peccata mortalia grauia in ordine ad Deum, & bonum nostrum spirituale: in ordine tamen ad honorem, & famam non omnia crimina mortalia dicuntur grauia, nam iuuenis lasciuus, qui prodit suam fornicationem, non infamat se de re graui in suo honore, sed grauia dicuntur peccata, aut ratione delicti, vt hæresis, vitium indicibile, stuprum cum maximè coniuncta, sacrilegium: aut ratione personæ, vt in viro honesto, & in muliere pudica fornicatio, vel furtum.

CONCLVSIO PRIMA.

Absolutè, & simpliciter loquendo, homo est dominus sui honoris, & famæ, sicut, & aliorum bonorum temporalium.

HAnc probant efficacissimè argumenta adducta pro opinione Adriani, & Soti. Et confirmantur: Honor, & fama sunt propria præmia, & merces virtutum moralium, quas propria industria acquirimus, tum etiam artium, & scientiarum, quas nobis proprio studio comparamus. Vnde illud Arist. [Honor est premium virtutis.] Et illud M. Tullij: [Honos alit artes.] Eorum autem, quæ nostris laboribus exhibentur, vt præmia temporalia, nos ueri domini sumus, sicut & cæterorum bonorum temporalium. Ergo.

Secundò: Vitam nemo potest permittere sibi adimi, vbi illam sine inuasoris detrimento tueri potest, quia non est vitæ suæ dominus, nec alia ratio est cur id non possit, potest autem priuata persona famam suam cum sibi

aufertur

aufertur dimittere, ac deserere, etiam si illam posset tueri, vt docet apertè D. Thom. infra quæstio. 73. art. 4. ad primum, cum ait: [In cuiusque arbitrio esse detrimentum suæ famæ pati, Ergo.

Diximus autem in hac conclusione absolutè, & simpliciter loquendo, nam ex circunstantia aliqua, vt si sit persona publica, vel is, cuius fama alijs necessaria sit, tunc non est dicendus illius dominus, vt subiectus conclus. explicabitur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Fama mea, quando est mihi omnino necessaria, aut maximè utilis, & conueniens ad salutem mei animi, uel corporis, aut eorum quorum cura mihi incumbit, ut uxoris filiorum, &c. illam prodigere peccatum mortale est, non solum contra charitatem, verum etiam contra iustitiam.

VErbi gratia. si fama perdita videam me in periculo probabili peccandi, quod accidit in fœminis, aut vitam meã exponi insidijs, aut simile periculum domesticis meis & familiæ meæ immìnere, prodigere illam cum his periculis est peccatum mortale contra charitatem simul, & iustitiam. Contra charitatem constat, quia infero graue damnũ mihi, & meis, ad quod vitandum teneor præcepto charitatis contra iustitiam quoque, quia quo iure teneor ad aliquam rem faciendam, vel conseruandam, eodem teneor ad media, quæ illi sunt necessaria, vel maximè vtilia, sed teneor ex iustitia curare vitam meam, & meorum, tam spiritualem, quàm corpoream, ergo, & ad tuendam famã quãdo ad hæc necessaria est, vel maximè conueniens.

CONCLVSIO TERTIA.

Persona publica, cuius fama necessaria est, uel plurimum conueniens bono communi, & exercitio sui muneris prodigens illam, peccat etiam grauissimè contra charitatem, & iustitiam.

PRobatur, quia similiter tenetur hic ad curandum bonum communi, & omnia media ad illud necessaria, sicut, & paterfamilias ad curandam uitam, & salutem suorum domesticorum, & media ad id necessaria. Secundò, quo iure tenetur rectè exequi suum munus, & officiũ eodem tenetur ad paranda, & curanda media ad illud necessaria, sed ad rectam exquutionem sui muneris tenetur ex iustitia, ergo & ad conseruationem suæ famæ, quando illa ad id necessaria est, vel plurimum conducens.

CONCLVSIO IIII.

Quando mea fama est necessaria, uel plurimum conducens ad ulterius uitam spiritualem, uel corporalem, cuius tamen cura mihi non incumbit, quia nec sum persona publica, sed priuata, nec est ille meæ familiæ, prodigere meam famam est peccatum mortale, contra charitatem quidem non tamen contra iustitiam.

COntra charitatem, quia sic prodigendo famam, qua indigebat frater ad suam salutem, noceo illi plurimũ, teneor autem lege charitatis curare, ne sim nocumẽto proximo meo, v. g. est in hac vicinia mulier, quæ suo exemplo, & bono nomine facit animos alijs puellis vicinis, vt sint pudicæ, quam virtutem non ita custodient, si illius mulieris fama vitietur, in hoc casu peccat grauiter cõtra charitatem hæc mulier prodigens honorem suum, quia nocet plurimum illis puellis, teneturque præcepto charitatis curare, ne sit alijs nocumento, quemadmodum tenetur curare, ne causa sua domus vicina succendatur. Et confirmatur, quia talis prodigalitas suæ famæ est scandalum in re graui: scandalum autem in re graui est peccatum mortale contra charitatem: Non tamen peccat contra iustitiam, quia supposito esse personam priuatam, & puellas quibus eius fama necessaria est, non esse sub illius cura, non tenetur bonum illarum, siue spirituale, siue corporale curare ex iustitia, sed tantum ex charitate.

Ex his fit prodigentes famam suam, de quibus in 2 & 3. conclus. teneri ad restituendum sibi honorem, id est, curandum omnibus vijs illum recuperare, quia est necessarius illis, & suis ex iustitia, & prodigendo illum peccarunt contra iustitiam: prodigum verò suæ famæ, de quo quarta conclusio, (ut docet Adrianus q. citata ad vltimum) non teneri ad restituendum sibi honorem, vel id curandum ex ui iustitiæ, sed sufficere ne perseueret nocumentum, quod infert suo scandalo, si viderit illud permanere. Quemadmodũ qui opes superfluas prodigit peccat quidẽ mortaliter cõtra pauperes, quibus illæ erant debitę ex charitate, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, quia non erant debitæ ex iustitia.

CONCLVSIO QVINTA.

Falsum contra seipsum dicere peccatum mortale est, & grauissimum, non contra iustitiam, sed contra charitatem.

PAtet, Mendacium in re graui, & cum detrimento alicuius peccatum mortale est, falsum testimonium est mẽdacium in re adeò graui, vt honore, & fama, quæ omnibus diuitiis præstat. Ergo. Secundò, Præcepta Decalogi ex suo genere obligant ad mortale, sed illo præcepto octauo, ut docuit D. Augustin. non minus prohibemur contra nos ipsos falsum testimonium dicere, quàm contra alios proximos. Ergo. Quod autem non sit contra iustitiam, constat ex eo, quia hic nulli infert iniuriam, sed sibi tantum, & in re, cuius ipse est dominus. Iustitia verò vel iniustitia nõ est ad se ipsum, sed tantum ad alterum.

CONCLVSIO SEXTA.

Quando fama mea, neque mihi necessaria est, neque alijs, neque ex mea infamia affertur alijs probabilis occasio peccandi, uel scandalum, prodigere illam aliquando est peccatum mortale, aliquando ueniale, aliquando laudabile.

SI id fiat sine iusta causa, infamando me de culpis, quæ in ordine ad meum honorem non iudicantur graues, est culpa venialis. Si de culpis in ordine ad meum honorem grauibus, & turpibus est peccatum mortale, si verò infamem me ipsum ex iusta, & idonea causa, non solum non est peccatum, uerum etiam est actus laudabilis. Probatur prima pars, quia, vt constat, ego sum dominus meæ famæ, unde prodigere illam sine causa, & sine graui etiam damno meo, vel aliorum, est velut prodigere bona, & diuitias citra alterius iniuriam, prodigalitas autem ex suo genere, maximè quæ fit citra aliorum iniuriam, est venialis. Similiter constat secunda pars, quia in re graui, & turpi honori meo me ipsum infamare est maximum nocumentũ mihi inferre in re grauissima. Et ita peccatum mortale. Probatur tertia, quia prodigere bona temporalia, quorum sumus domini, aliqua iusta causa ita exigente, laudabile est. Est enim tũc actus liberalitatis, sed honor, & fama est unũ ex bonis temporalibus, quorum sumus domini, ergo illa prodigere ex iusta causa, laudabile est.

Vnde reus in crimine occulto, quod dum celat, timet maximam vim tormentorum, vt illa euadat potest suum crimen aperire, & se infamare, sicut posset suas opes exponere, vt se à grauissimo dolore liberaret 2. Si quis occultum crimen commisit, ratione cuius innocens plectitur, esset opus perfectionis, ad liberandum innocen-

tem, se ipsum (etiam nulla adhuc infamia illius criminis laboret) prodere. 3. Posset aliquis vitia sua detegere, & famam suam in discrimen vocare ad humilitatem, ne in tanto prætio habeatur eius sanctitas, ut sic securius viuat fugiendo dignitates & Episcopatus, sicut fecit D. Augu. qui ne tanti haberetur, ex humilitate scripsit & propalauit in libris suarum confessionum omnia peccata sua: Et cum Christus tot in locis hortetur suos ad contemnendos honores, id licebit ex humilitate, & ad fugiendos illos, modò non fiat cum scandalo aliorum. Vnde quod dicitur de B. Ambrosio, introduxisse mulieres meretrices in domum suam, ne eligeretur in Episcopum, nec habet certum authorem, nec est credendum, fuisset enim maximo scandalo cæteris illius populi.

Ex his antequam diluamus argumenta Cai. colligamus quando, & in quibus casibus se ipsum infamare sit peccatum mortale contra iustitiam, vel charitatem, vel utranque. Dico igitur simpliciter se infamare sine iusta causa esse peccatum veniale ex suo genere, quia est prodigalitas quæ ex suo genere uenialis est, ex accidenti autem, & aliqua circunstantia fit mortale in multis euentibus. Primò quando homo exponens & referens sua peccata mortalia, licèt non grauia honori suo, in illis tamen referendis gloriatur, & sibi complacet ac delectatur, contra quos Psal. 51. [Quid gloriaris in malitia. &c. Et Ps. 93. Vsq; quo peccatores gloriabuntur. Et Esaiæ. 3. [Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, &cæt. Similes Ioab, qui sanguinem homicidij gloriosus de sua culpa posuit in balteo suo propter quod à Dauide iussus est occidi. 2. Quando infamat se de culpa turpi, atroci, & graui, vt hæresi, sacrilegio, stupro fœdissimo, ob atrocitatem delicti talis infamia sui lætalis est: 3. Ratione scandali quando infamando se est alijs occasio ruinæ & peccandi, quia illius vita, & mores sunt alijs in exemplum. 4. Si ex sua infamia alij eiusdem status in hominum opinione patiantur damnum sui honoris, vt religiosus vel clericus sua crimina pandens sæcularibus, solent enim hi unus vitio alios contemptui habere. 5. Si sua fama sit necessaria sibi vel suis ad bonū aliqđ spirituale vel temporale, propter nocumentum quod infert sibi vel suis, peccat mortaliter. 6. Si est persona publica, cuius infamia redundat in infamiam suæ Reipubli. vel ipse sic infamatus non potest debitè suum officium exequi, ac alijs suo munere prodesse. Extra hos casus se ipsum infamare est peccatum veniale, vt prodigalitas diuitiarum qua nulli alteri nocetur.

Disputatur hic à nonnullis, an falso se infamans apud iudicem ob metum mortis, aut ad uitandam aliquam vim tormentorum peccet, & ad quid teneatur, sed hæc quæstio propria est eius loci, in quo agemus de reis, qua ratione debeant se habere in iudicio, infra. q. 69.

Nunc ad Argumenta initio posita. Ad primum respondeo, Glossam illā loqui in casu, de quo agit ipse textus, nēpe de Episcopis, & Sacerdotibus, qui compulsi metu mortis subscribebant hæresi, & erroribus aliorum, & sic se ipsos infamabant: Hi certè peccabant grauissimè, Primò, subscribentes hæresi, licèt illam non haberent in animo. Secundò, Infamantes se de crimine adeò graui. Tertiò. Scandalizantes simplices, & causam errandi illis offerentes, cū essent Episcopi, & personæ publicæ, quæ plurimum distāt à nostro instituto.

Ad secundum respondeo, D. Aug. can. illo nolo. Loqui casu, quo fama nostra est alijs necessaria, ut in personis publicis, ait enim. [Qui fidens conscientiæ suæ famam negligit, crudelis est maximè in loco, id est, Dignitate Ecclesiastica positus. Vel dico secundò, si præcedentia & sequentia obseruentur, eo loco non hortari nos D. Augusti. ad studium honoris & famæ, non enim id decebat virum adeò sanctum & humilem, qualis fuit August. sed reprehendere absolutam illorum licentiam, qui volunt videri famę suę obliti, & in eius studio negligentes, & liberius quam decet viuunt cum aliorum scandalo, & offensione. In Can. autem illo. Non sunt audiendi, &c. loqui, vt benè obseruat Soto Diu. August. de quibusdam mulieribus, quæ cum haberent in populo magnam sanctitatis opinionem, negligentes tamen erant circa suum honorem, & famam, cum aliorum scandalo: in quo etiam sensu reprehendit viduas de sua fama parum sollicitas, quarum vita est alijs adolescentioribus in exemplum, in illo libro de bono viduitatis.

Ad tertium respon. dicenti contra se falsum testimonium peccare mortaliter, ut dictum est. sicut & illum, qui se occideret, quia utrunque est contra præcepta decalogi, non tamen peccare eodem genere peccati, nā occidens se peccat cōtra charitatē, quia tenetur se ac uitam suam diligere, & curare, & contra iustitiam quia non est dominus illius, facitque iniuriam vero domino nempe Deo, Infamans autem se, uel dicens contra se falsum testimonium in casibus explicatis, peccat contra charitatem qua tenetur honorem sibi uel alijs necessarium tueri, & alijs non esse scandalo: non tamen peccat contra iustitiam, quando eius honor sibi vel alijs, necessarius non est, quia tunc est absolutus dominus suæ famæ, solamque prodigalitatem committit illam prodigendo.

Ad quartum respondeo, negando Remp. esse dominam meæ famæ absolutè & simpliciter, sed tunc solum, quando ipsa mea fama indigebit, quia tunc bonum uel damnum partis redundat in totum, aliter non habet ius in illam, quemadmodum Resp. non est domina meatum facultatum, nec potest me meis opibus expoliare, sed illis uti quando ipsis eget. Quando autem Respub. egeat mea fama, & quantum egeat, non potest huius rei dari certa regula, sed sunt multa in particulari attendenda. Primum est respicienda vnitas Reip. habet enim vna communitas arctius vinculū quàm alia, & vbi arctius uinculum est, magis eget fama communitatis fama suæ partis. Verbi gratia maius uinculum est inter ciues vnius patriæ quam inter ciues vnius prouinciæ, maius quoque inter fratres vnius conuentus quàm inter uicinos unius ciuitatis, & ita infamia vnius monachi magis redundat in infamiam aliorum eiusdem religionis uel conuentus, quam infamia vnius ciuis in alios. 2. Attendēdus est finis cuius gratia societates hoīum institutæ sunt, & ratione illius finis potest magis vel minus infamia vnius in alios redundare. Verbi gratia, constituuntur milites in aliqua arce præsidij & illius tuendæ causa, si vnus illorum infametur de proditore, magis læduntur cæteri de tali infamia, quam si infametur de ludo vel fornicatione, quia hæc crimina non ita repugnant fini illius societatis, nec ita sunt grauia in illo statu militum sicut proditio, hæc omnia prudentiæ committenda sunt.

Ad secundum dico illis locis commendari custodiam honoris, & famę ex præcepto charitatis, vt expositum est: hoc tamen nō tollit dominium famæ, sicut Resp. est custos vitæ & bonorum suorum ciuium non tamen domina: dico secundò commendari ibi exercitium virtutum: nam cū honor sit præmium virtutis: in ea se exercere est medium ad bonum nomen.

Ad ultimum constat ex prima notatione supra posita, prudentes quando honor, & fama eorum suæ Reip. uel religioni uel bono communi necessaria est, aut plurimū conueniens, tunc pro illa non ut fama sed vt bono communi vitam exponere, alias non esset actus prudentię, sed ambitionis humanæ, & iuxta leges mundi, adeò à Christo in Euangelio condemnatas vitam pro honore exponere.

ARTICVLVS IIII.

An homo sit dominus bonorum suorum spiritualium.

DOminic. Soto. libro. 4. de iustitia. quæ. 2. arti. 2. quem nonnulli quamuis paucissimi sequuntur, habet in hanc quæstione partem negātem, quam ita probat: Primò sicut Deus reseruauit sibi uitā corporeā ita & spiritualē, nēpe gratiā, & virtutes, ac alia bona spūalia. Ps. 83. gratiam

[gratiam, & gloriam dabit dominus:] Ibidem & Psal. 23. vocatur dominus uirtutum, Ergo.

Secundò, homo tantum est dominus eorum bonorum, quæ potest sua industria comparare, quo nomine ostendimus eum non esse dominum vitæ suæ, quia nequit illam propria industria sibi acquirere, sed à solo Deo illam accepit, at homo non acquirit sibi gratiam, fidem, virtutes infusas, & alia bona spiritualia sua industria, nec occurit ad illa efficienter, sed tantum dispositiuè, operatus enim Deus illa in nobis sine nobis, vt in Concilio Mileuitano, & alijs multis definitum est contra Pelagium, ergo non sumus eorum domini.

Tertiò, Ea, quorum homo dominus est in aliquo euentu potest exponere sine peccato mortali, ut sæpe dictum est in superioribus, at gratiam, & alias virtutes nunquam potest homo exponere, aut consumere sine peccato mortali, imò hoc ipsum est peccatum mortale, istorum bonorum ruina, & consumptio.

Quartò: Si homo esset dominus istorum bonorum, eodem modo dicendus esset dominus Sacramentorum, & concionatorum, & eorum omnium, quibus iuuatur ad gratiam, quia ratio mediorum sumenda est ex fine, Sacramenta autem conciones, & similia sunt velut media ad gratiã, Et similiter dicendus esset dominus gloriæ, & visionis beatificæ, cum ista mereatur per gratiam.

Oppositam sententiam habet Cano. 4. par. Relectionis de Pænitentia ad secundum habouque illam Magister Victoria, quem sequuntur fere omnes recentiores, asserentes hominem esse dominum bonorum suorum spiritualium, quæ habet in hac vita ad merendam æternam. Probant hi suam sententiam. Primò ex illo Eccles. 15: [Deus fecit hominem rectum, & reliquit eum in manu consilij sui, ante hominem vita, & mors bonum, & malum : &c.] Vbi vt supra vidimus apertè ostenditur homo esse dominus sui liberi arbitrij ad operandum bona, vel mala, & per consequens dominus bonorum spiritualium, ad quæ per propria opera sua se ipsum disponit. Vnde est argumentum, homo est liber dominus suarum operationum etiam supernaturalium, quibus acquiruntur virtutes, & alia bona spiritualia, Ergo & bonorum spiritualium, quæ per huiusmodi operationes habentur.

Secundò. Etiam si ad huiusmodi bona acquirenda exigatur diuinum auxilium, acquiruntur tamen a nobis mediante isto diuino auxilio propio labore, & industria, unde in Sacra Scriptura merita vocantur opera nostra, vocantur etiam opera Dei, Esaiæ 26. [Omnia enim opera nostra operatus es nobis domine, &c.] ergo sumus domini eorũ Patet consequentia ex dictis. Ea enim quæ propria industria acquirimus nostro subsunt dominio.

Tertiò: Licèt ista non possimus exponere aut disperdere sine peccato, quando illa tamen disperdimus nulli facimus iniuriam, Ergo sumus domini. Patet consequentia, Quia ratio dominij in hoc consistit, ut possim consumere rem citra alterius iniuriam, quando enim alicui alteri fit iniuria, ille cui fit, est dominus, si verò nulli fiat nullus est dominus.

Quartò, si homo non esset dominus suorum bonorum spiritualium, qui faceret aliquem labi in peccatum non solum teneretur curare illius conuersionem, verum etiam aliquid restituere alicui alteri, illi, scilicet, qui esset verus dominus illorum bonorũ, quod est ridiculum: ad nihil enim aliud hic tenetur omnium consensu, quam curare illius, qui sua culpa peccat omni solicitudine conuersionem. Consequentia constat, maior verò patet, quia qui est in causa, vt aliquis deperdat bona aliena, tenetur illa verò domino restituere.

Denique sequentur ex opposita 4. sententia duo maxima incommoda. 1. Vt quotiescunque homo peccaret mortaliter, peccaret duplici peccato mortali, v. g. fornicando peccaret contra temperantiam quod est certum, & præterea contra iustitiam, qui prodigeret rem, cuius non est dominus, nempe gratiam sine consensu veri domini. Sequeretur, 2. vt quam primum aliquis peccat teneatur pænitere patet, qui nocuit in alienis tenetur illa restituere quam primum potest, aliter nisi habeat consensum veri domini, cõmittit nouum peccatum; vt videbimus in materia de restitutione: gratia, & virtutes non sunt bona nostra sed aliena, eorum restitutio fit per pænitentiam, potest autem quiuis peccator, quàm primum lapsus est pænitere, ergo si non pœniteat statim, committit nouam culpam, quod est falsissimum.

Ex his opinionibus sequemur hanc secundam, vt magis comunem, & magis veram. Et ad maiorem intelligentiam obseruemus esse quædam bona spiritualia, quæ non faciunt hominem bonum formaliter, & intrinsecè, ut iurisdictio spiritualis, et potestas ad terminadas lites spirituales, titulus ad exigendas decimas, &c. alia verò esse bona spiritualia, quæ faciunt hominem verè intrinsecè ac formaliter bonum, ut gratia, & virtutes, & de his est quæstio. Nihilominus de vtrisque fit.

CONCLVSIO PRIMA.

Homo est verè dominus suorum bonorum spiritualiũ

D prioribus patet, quia potest habens illa, liberè tradere cui uoluerit, potest tradere cui voluerit suam iurisdictionem, sua ius in decimas sibi debitas, licèt non vendendo, quia hoc est iure prohibitum, resignando tamen, & liberè donando, nec exigitur aliud ad dominiũ, quàm ut possit quis liberè dare rem cuius est dominus, cui voluerit, citra alterius iniuriam: loquimur autem hic de proprio beneficio Episcopi, vel parocchi, nõ de illis, quæ potest ipse aut debet alijs conferre, nam in his cum sit distributor tantum, & non dominus debet seruare leges iustitiæ distributiuæ. Secũda pars de posterioribus bonis ostenditur efficaciter argumentis adductis pro opinione magistri Cano. Et uidetur certè hæc esse sententia D Tho. q. 50. art. 1. vbi facit hominem dominum omnium bonorum, quæ pertinent ad hanc vitam, pertinent autem, ut constat ad hanc etiam vitam ista bona spiritualia, ut uirtutes, & gratia.

CONCLVSIO SECVNDA.

Gratiæ gratis datæ, ut donum prophetiæ, linguarum, miraculorum, & similes non subsunt nostro dominio.

PAtet, quia in his habet se homo merè passiuè, nec eas acquirit propria industria, sed a solo Deo liberè etiam sine ulla hominis bona dispositione conferuntur, unde habent illa bona aliquando ipsi peccatores in actu peccati existentes,

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, illo argumento tantum ostendi, nos habere gratiam, & virtutes ex dono Dei, quod non negamus, nihilominus ita illa à Deo nobis conferuntur, vt nos quoq; per bonum vsum nostri liberi arbitrij ad illa nos disponamus, & hoc nomine sumus domini, quod non est de vita corporali, quã ita habemus ex diuina donatione, ut nulla ratione nos illam nobis ipsis acquiramus. Dico 2. non sequi, habemus gratiam ex diuina donatione, ergo non sumus domini illorum, multa enim temporalia habemus ex diuina donatione aut ex donatione aliorum, quorum postquam ea data sunt, nobis, veri domini sumus.

Ad secundum respondeo, esse nos dominos istorum bonorum, quia licèt non simus prima, & præcipua causa ac efficiens gratiæ nostræ, & virtutum, consequimur tamen illa disponendo nos ad ea diuino auxilio adiuti, sicut neque qui seminat, neque qui rigat est aliquid (ut habet D. Pau.) sed qui incrementum dat Deus, & nihilominus agricola ob suas industrias, & labores est dominus fructuum quos colligit. Et ad illud concilij. Mileuitani dicimus D. ss hæc operari in nobis sine nobis, id est, sine nostris meritis, aut propria uirtute nostri liberi arbitrij, ut uolebat

Pelagius: non tamen sine concursu nostri liberi arbitrij ac nostris dispositionibus gratia præueniente, & diuino auxilio adiutis propter quod vocamur Dei cooperatores.

Ad tertium respondeo, vt aliquis habeat verum dominium alicuius rei, non requiri, vt possit aliquando eam exponere, vel consumere sine peccato, sed satis esse, vt illam exponens uel consumens nulli faciat iniuriam, aut iniustitiam, diues enim si prodigat bona sua, quibus pauperibus indigentibus poterat sauere, peccat quidem mortaliter, est nihilominus illorum verè dominus, quia ea prodigalitate non facit alicui vero domino illorum bonorum iniuriam.

Ad. Vltimum dico, illa omnia vt Sacramenta, concionatores &c. non acquiri à nobis, nec esse in Ecclesia nostra industria, & labore parta, Christus enim libere mittit suos prædicatores. [Rogate inquit dominum messis, vt mittat operarios.] &c. & ita istorum non sumus domini. Gloriæ quoque & visionis beatæ non sumus domini, tum quia ista non pertinent ad hanc vitam, tum quia his semel habitis non est in facultate hominis de illis disponere, vel illa consumere, aut alteri donare, quod est de ratione dominij.

Ex hac doctrina sequitur hominem, qui labitur in peccatum non teneri continuo resurgere, & conuerti, ac remedium quærere, quia cum sit dominus suorum bonorum spiritualium, potest iuri suo cedere, ac pati in bonis suis detrimentum quod vult, modo non fiat cum damno aliorum ratione scandali, vt videbitur in disputatione de scandalo. Tenetur autem vnusquisque alteri proximo, continuo quam primum commode potest, adhibere remedium correctionis fraternæ, tum quia non est dominus bonorum spiritualium sui proximi, tum quia tenetur cum illo adimplere præceptum correctionis, Erga se ipsum autem habet quidem præceptum pęnitendi, non tamen quam primum lapsus est.

QVAESTIO QVARTA. DE DIVISIONE Dominiorum.

ARTICVLVS I.

An iustè, & conuenienter facta sit rerum diuisio & appropriatio.

VARII fuerunt, & Philosophorum, & hæreticorum errores, circa hanc quæstionem Platonici sequuti Socratem dicebant esse maxime vtile ad Remp. gubernandam, vt in ea ciues omnia haberent communia, & possessiones, & fructus earum, tum etiam vxores, & liberos. Hanc formam Reip. inducit Socrates apud Platonem in Timeo, & copiosius dialogo 5. de Rep. Potissima horum ratio erat: Cum finis Reip. & gubernationis sit vnitas, & concordia ciuium, illa Resp. erit melius instituta, quæ erit magis vna, & in qua ciues maiori concordia, & tranquillius agent, at si omnia sint indiuisa, & in communi possideantur, tam res quam mulieres, & liberi, erit Resp. magis concors, & vna. Ergo. Probatur imprimis de possessionibus, & rebus, ex eo enim quòd sint diuisæ, & hic possideat hanc rem, & alter aliam, oriuntur ferè omnes lites, & iurgia, imò, & bella, vnoquoque contendente rem illam esse suam, quæ omnia cessarent, si omnia essent communia, & nullus valeret hoc, vel illud sibi vendicare vt proprium. De vxoribus verò, & liberis probatur: quia si vxores sint communes, nullus generantium haberet proprium filium, sed omnes iuniores genitos haberet pro filijs, & diligeret vt filios: similiter nullus natorum haberet proprium patrem, vel priuatim aliquem sibi agnosceret in patrem, sed omnes seniores, & maiores natu qui illum potuerunt gignere veneraretur, & diligeret vt patres, & sic esset maximum vinculum amoris inter oēs.

Præter Platonicos fuerunt hæretici Nicolaitæ, ab illo Nicolao Antiocheno exorti habentes eundem errorem circa fęminas, dicentes debere esse omnibus communes, quem varijs temporibus multi, & diuersi hæretici sequuti quoque sunt, vt refert D. Chrisostomus Hom. 4. in Matth. & copiosè Alphonsus de Castro contra hæreses, in verbo, coitus, Et Sebastianus de Medicis in suo catalogo hæreticorum, in verbo Nicoaliæ, Eundem errorem Platonicorum tam quo ad bona quam quo ad vxores habuerūt etiam alij hæretici, qui se vocabant Apostolicos. Meminit horum D. August. in libr. de Hæresibus, ad Quod uult Deum, cap. 40. & lib. 2. de gratia Christi, cap. 11. Et Epistola 106. vbi eundem tribuit etiam quibusdam Pelagianis. Eundem quantum ad bona sequuti sunt deinde hæretici Vualdenses, & eorum duces Ioannes Hus. & Ioannes Voicleph vt habetur in Concilio Constanti. sessio. 8. hęresi 36. & referunt Tho. Vualdensis lib. 3. doctrinalis fidei cap. 81. Castro contra hæreses in verbo Ecclesia hæresi 4. & in verbo Paupertas hæresi secunda, & in verbo Apostolus hæresi. 2. Medina de resti. quæst. 1. dubio. 1. asserentes inter Christianos maximè inter clericos debere omnia esse communia. Eundem sequuti sunt Lutherus, & Henricus Rex Angliæ quorum vsu, & concilio Ecclesiæ Germanicæ, & Anglicanę suis bonis expoliatę sunt.

Vtebantur hi, & alij Hæretici his argumentis. Primò cum ius naturę sit omnino indispensabile, & nullo alio iure aut consuetudine possit abrogari, nō potest licere quod est contra ius naturę, sed iure naturæ sunt omnia indiuisa, & omnibus communia, ergo. Consequentia patet cum maiori. Minor est commune dictum tàm Philosophorum quam Theologorum, iure naturæ omnia esse communia. Et confirmatur primo ex Isidoro libr. 5. Etimologiarum, & habetur in decretis. 1. Dist. Ca. ius naturale, vbi ait, ius naturale esse vt res sint omnibus communes.

Secundò ex Gen. cap. 2. vbi Adæ, & omnibus eius filijs concessa est in communi, & vniuersaliter omnium rerum possessio, vbi explicatur ius naturæ. Quod ius ne dicas sublatum esse, aut abrogatum per peccatum, cōfirmatum est, & repetitum, iterum Gen. 9. post peccatum & diluuiū, quando dictum est Noe, & filijs eius: [Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris.] &c. Ex D. Clem. epist. 4 & habetur 12. q. 1. can. Dilectissimis, patet idem: ait enim: [Communis vsus omnium quę sunt in hoc mundo omnibus hominibus esse debuit, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum alius illud:] vbi aperte iniquitati tribuit D. Clemens rerum diuisionem, & appropiationem.

Tertiò Christus Luc. 14. [nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet &c. non potest meus esse discipulus.] quasi dicat repugnant hæc, meum discipulum esse, & aliquid possidere vt proprium, sed omnes Christiani sunt discipuli, ita enim vocabantur tempore Christi ergo.

Quartò: certum est Christum proposuisse, & consuluisse suis sectatoribus eam vitę rationem, quę est vtilior, & perfectior, suo autem exemplo docuit habere omnia in communi, omnium enim rerum proprietatem à se abdicauit, & idem uerbo sępe docuit apostolos suos, ergo hoc genus vitę magis decet Remp. Christianam. Et confirmatur primo, concilia Euangelica dantur de maiori bono, dixit autem Christus Matth. 19. illi iuueni perfectionem desideranti, [si vis esse perfectus vade, & vende omnia quę habes.] id est abdica à te omnem proprietatem. Act. 5. punitus est morte Ananias, quia partem suorum bonorum sibi retinuit nec omnia in communi collocauit, sicus alij fideles primitiuę Ecclesię faciebant.

Quintò,

Quintò. Respond. Christiana nullius uirtutis debet esse adeo studiosa sicut charitatis, nihil enim Christus magis illis commendauit verbo, & exemplo, ad charitatem autem ac veram amicitiam, & pacem tuendam, facit plurimum omnia habere in communi, nam iuxta commune dictum, amicorum omnia sunt communia. Et in primitiua Ecclesia in qua charitas vigebat, & sanguis Christi, vt inquit D. Hyeronimus ad huc feruebat in cordibus fidelium, omnia erant communia: Vnde dicitur act. 2. [credentium autem cor erat vnum, & anima vna in Deo,] & subiungit quasi rationem reddens. [Et nemo dicebat sibi aliquid proprium, sed erant illis omnia communia,] quæ causa mouit D. Augustin. & alios sanctos Patres, ad instituendas religiones in quibus omnia essent in communi, vt fideles imitantes primos illos Christianos, maioris charitatis vinculo vnirentur.

Denique multorum Sāctorum testimonijs videtur apertè condemnari rerum appropriatio: Augustin. tract. 6. super Ioan. Et habetur distinct. 8. can. Quo iure ait. [Inter fideles omnia debent esse communia.] Ambro. distin. 47. can. Sicut hi. [Nemo dicat proprium quod commune est.] Chrisost. in cap. 6 Luc. [A Deo percepimus omnia : quod autem dicimus meum, & tuum mendacij sunt verba.] Et in oratione de S. Philogonio, tom. 3. agens de vita beata ait: [Auferentur ibi aduersa valētudo, morbi, peccandi materia, vbi non est meum, ac tuum frigidum illud verbum, & quicquid est malorum in uitam nostram inuehens, innumera, quæ gignens bella.

In hoc art. non est quæstio de dominio naturali, quod habet vnusquisq; in suas proprias actiones, & operationes, huiusmodi enim (vt ex superioribus constat) nullo tempore, fuit commune, sed omni tempore tam ante peccatum, quā deinde in statu naturæ lapsæ, & corruptæ, vnisquisq; est dominus suarum actionum, cum in hoc consistat libertas nostri arbitrij, vt vnusquisque moueatur ad agendum à se, & sua propria, ac libera voluntate, & non ab alio, quæ libertas in quocunque statu conuenit homini, nec fuit sublata per peccatum, quamuis deinde introducta seruitute domini habeant ius in operationes seruorum suorum : actionum autem internarum, & immanentium, tum etiam externarum quatenus procedunt ab internis vnusquisque est iure naturali, quod nunquam sublatum, aut abrogatum est verus dominus : Sed quæstio est de rebus, quæ sunt extra hominem, vt vxoribus, liberis, & bonis temporalibus. De quibus sit.

CONCLVSIO PRIMA.

In communi uxores possidere in nullo statu fuit conueniens, imo talis communio est execranda, & mala.

HAnc probat Arist. copiosè, & eruditè 2 Politico. à capitè primò, vsque ad sextum contra Socratem, & Platonem, propositis innumeris incommodis. quæ ex tali cōmunione, & promiscua permixtione virorum, & mulierum necessariò sequerentur: quorum præcipua hæc sunt. Primò illa communio obstaret maximè generationi filiorum, constat enim experientia, meretrices, & mulieres quę cum pluribus congrediuntur, minus, & raro concipere.

Secundò, ista communio noceret plurimum educationi filiorum: tum quia communia negligentius semper curantur, priuata autem, & propria diligentius: tum quia nullus certo sciret quis esset eius filius, compertum autem est, patentea filios de quibus plurimum, & prudenter dubitant minus curare, vt patet in spurijs.

Tertiò, esset minor amor inter ciues, contra, quàm putabat Socrates, quia cum vnus non possit esse filius plurimorum virorum, nullus filius agnosceret aliquem pro vero patre, nec se diligerent eo amore, quem exigit vera consanguinitas parentum, & filiorum, compertum enim est parentes parum, aut nihil diligere eos filios, de quibus hæsitant, & conuerso.

Quartò, cum inter homines sæpe incidant contentiones, rixæ, iurgia, & cędes, accideret sæpe, propter ignorantiam, quām hæc communio necessariò secum adduceret, ut parentes occiderent suos filios, filij iniuriam inferent parentibus, & fratres fratribus &c. Similiter ob eandem ignorantiam cum omnes viri, & mulieres promiscuè iungerentur congrederentur sæpe fratres cum proprijs sororibus, & patres cum suis filiabus, quæ omnia illum errorem turpē, & bestialem maximè ostendunt.

Quintò, iuxta istam opinionem non essent necessaria matrimonia, nec simplex fornicatio esset peccatum, hoc autem est absurdum, & apertissimus error contra ius naturæ, ergo: Quod autem sequatur ex illa opinione. Patet, nam in matrimonio licèt aliquando Deus dispensauerit vnum virum habere plures vxores, vt multiplicata prole populus fidelis, qui tunc exiguus erat, & sola familia Abrahæ contentus, augeretur, nunquam tamen licuit vnā vxorem esse plurium virorum, quia vno viro ducente plures, pater est certus ex vnitate genitoris, & mater per euidentiam partus, pluribus autem congredientibus ad vnam ignoraretur pater geniti, quod cum maximè repugnet rectæ educationi, propter quam etiam institutum est matrimonium, efficitur repugnare omnino matrimonio, vt una fit plurium: iuxta illam verò opinionem vnaqueque mulier haberet plurimos viros, & unusquisque vir innumeras mulieres. Similiter cum nulla essent in tali Rep. matrimonia omnes essent soluti, & solutę, & omnes concubinus essent fornicationes simplices, & cum licerent, imò iuxta istos expedirent Reip. fornicatio simplex non esset peccatum, quę sunt maxima absurda: cum matrimoniū sit de iure naturæ, & fornicatio simplex peccatum mortale cōtra ius naturę, vt suis locis docent Theologi.

Et confirmantur ex illo Genes. 2. ubi Deus ius naturæ instituens: Erunt inquit duo in carne vna. Qua voce excluditur omnino ista communio, & promiscua mistio, quasi omnino repugnans naturæ. Hæc conclu. est definita per beatos Apost. in consilio Hyerosolimitano act. 15. vbi definientes simplicem fornicationem esse peccatum mortale, simul condemnarunt istum errorem Platonicum, quo tanta facultas conceditur ad fornicandum. Est etiam condemnatus Apoca. 2. vbi dicitur Episcopo Ephe. [Odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi:] inter alia verò Nicolaitarum facta, & errores hic vnus erat, vt constat ex eodem cap. paulò inferius, cum dicitur. Episcopo Pergami: [Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel edere, & fornicari: ita habes tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.] quasi dicat ut Balaam (sicut constat no. 24.) docuit Regem Moab, vt mitteret ad Israelitas innumeras fœminas, vt illis promiscuè permisti Deum suum offenderent, & eius auxilio priuarentur, ita Nicolaitæ, qui apud te sunt docent promiscuam mistionem, & communionem uirorum, & fœminarum, quam doctrinam ego odi. Eundem errorem post beatos Apostolos vniuersa Eccle: sia Catholica, vt turpissimam, & fędissimam hæresim perpetuo detestata est, vt docet D. Aug. locis supra citatis in quibus huius erroris meminit: Lege D. Thom. lib. 4. de regimine principum capit. 4. vbi hunc errorem adeò turpem ostendit, vt existimet simul, Socratem, & Platonem grauissimos, & honestissimos phylosophos ac virtutis adeo studiosos non fuisse in ea sententia, sed vel eam referendo aliquorum opinionem retulisse, vel aliquos Platonicos impudicos, vt nomine tantorum Philosophorum suam impudicitiam tegerentur, hunc errorem illis imposuisse.

Ex his diluitur argumentum quo hic error confirmabatur, constat enim ex dictis ista communione promiscua nō augeri amorem ciuium, sed minui potius, & maximis incommodis Remp. humanam repleri.

CONCLVSIO SECVNDA.

Communis rerum, & bonorum possessio prêterquam uxorum fuit conuenientissima in statu innocentię, & naturę integrę, & sic fuisset in illo obseruata.

AD hanc & sequentem probandum est obseruandum, statum illum innocentiæ ob statũ naturæ per peccatum corruptæ maximè differre, nam in illo cum appetitus esset ꝑ donũ iustitiæ originalis subiectus rationi, & ratio Deo, homines sola ratione, & diuina lege ducerentur, propter quod præferrent communia proprijs, quia recta ratio & diuina lex ita exigunt. 2. ex eodem dono iustitiæ haberent, vt nullus se ipsum, & sua inordinatè diligeret, aut nimio amore sui ipsius afficeretur, sed quantum recta ratio, & lex Dei patiuntur. Ex quo sequebatur tertiũ, vt summo amore, & charitate se inuicem omnes diligerẽt, vt proximis suis non minus quàm sibi omnia bona optarent, nullaque inter ipsos aut cupiditas aut inuidia boni alieni oriretur. Modo autem post peccatum amisso illo dono iustitiæ originalis, contra omnia ista habent: nam nec rationalis voluntas legi Dei subiecta est, nec appetitus rationi, sed sensu, & appetitu communiter homines ducũtur, propter quod comparantur iumentis in Sacra Scriptura. 2. amant se ipsos nimio amore affectu sui, & suarum rerum amore afficiuntur. Erat, inquit D. Aug. proprius illi statui amor Dei, usque ad cõtemptum sui: huic verò misero in quo sumus amor sui vsque ad contemptum Dei] Ex quo sequitur, vt propria plus iusto diligant modò, & curẽt homines aliena concupiscãt, & sibi qua via possunt rapiant, vel saltim inuideant, communia verò parum aut nihil curent.

Obseruemus: 2. in illo statu nec indiguisse homines vestibus, iustitia originali omnium oculos pudore, & sancta simplicitate replente, nec domibus aut ædificijs, quia nulla fuisset in paradiso terrestri aeris intemperies, vel cæli iniuria: nec fuissent tunc agri arandi, seminandi, & multo labore colendi, quia terra & arbores sua sponte protulissent suas fruges, & fructus sapidissimos, solum deberent homines illos curare, ameno quodam & placido exercitio ab omni & labore, & molestia alieno, sicut nobiles qui in nemoribus & hortulis suis curandis, animi refocillandi gratia se exercent, in quo sensu inquit sacra Scriptura. [collocauit Deus hominem in paradiso voluptatis vt operaretur, & custodiret illum. Modò autem post peccatũ indiget homo indumẽtis, & domicilijs, quæ propria industria, & labore paranda sunt: indigent agri cultura, arãdi sunt, irrigandi, seminandi, colligendi fructus, & cum maximo labore dicente domino: In sudore vultus vesceris pane tuo.]

Obseruemus tertiò eum necessarium bifariam dicatur, aliud simpliciter quod per se omnino necessariũ est, aliud ex suppositione, quod non est quidem simpliciter necessarium sed supposita aliqua conditione, vt nauis necessaria est si supponamus nauigandum esse, quõ domus non est simpliciter necessaria, est tamen suppositis iniurijs cœli: ita cum docent Catholici, diuisionem bonorum fuisse necessariam, non est intelligendum simpliciter, sed suppositis hominum cupiditate, discordia, & alijs incommodis quæ peccatum consequuta sunt.

His positis probatur tam apertè secunda concl. Rerum diuisio non est simpliciter necessaria sed ad uitanda damna quæ peccatum sequuta sunt, nempè ne hominum discordia fructus deficiant, ne ob suas cupiditates, contentiones, & discordiæ circa res, & fructus inter eos oriantur, in illo autem felicissimo statu innocentiæ non esset periculum, ne fructus deficerẽt, terra, & arboribus sine vllo humano labore illos ipsõte ferẽtibus, nec esset vllũ periculum alicuius discordiæ iter hoĩes, cũ in ipsis nulla esset cupiditas nulla inuidia, nullus inordinatus sui, & suorũ amor. Ergo.

Secundò, in statu Christianorum qui sequuntur perfectionem ut religiosorum habentur omnia in communi, conuenitque hæc communitas plurimum viris perfectis, sed ille status erat, maximè perfectus & excellentior quocunque eorum, quæ modo haberi possunt, quantumuis perfecto, ergo in illo statu fuissent omnia communia: ita vt in vnaquaque re omnes haberent dominium, & vnusquisque in omnes. Et confirmatur communi consensu omnium gentium (est enim hæc una vox omnium nationum, & gentium) in prima hominum ætate, quam vocant auream, quæ respondet statui innocentiæ, omnia fuisse omnibus communia, solo enim ductu naturæ norunt omnes gentes in statu, in quo nulla erat inter homines cupiditas, aut inuidia, sed naturalis, quædam simplicitas, & ductus rectæ rationis, commodum esse, vt omnia essent communia, & ita in illo statu aureo homines sequutos esse hanc solam rectam rationem, iuxta quam sublata simul omni cupiditate, inuidia, & discordia, maximè expediuit omnia esse communia.

CONCLVSIO TERTIA.

Rerum diuisio, & appropriatio post peccatum est licita, & honesta.

HÆc est de fide. Ita D. Aug. locis citatis, maximè lib. de hæresibus cap. 40. vbi illos hæreticos Apostolicos hoc nomine vocat hæreticos, quia contra fidem, & doctrinam Ecclesiæ catholicæ, & Apostolorum damnarent rerum diuisionem, & propria ac priuata dominia, quæ fideles habent in suas res Vide in decretis 12. q. 1. 2. 3. & 4. vbi per multa capita agitur de proprietate clericorum. Eadem concl. est definita tanquam de fide in Conci. Palestino cõtra Pelagianos. Et in Concilio Constan. contra Ioannem Hus, & Ioã. Vvicleph. sess. 8. c. 13. in Conc. Trid. Sess. 25. in decr. de Regula c. 3. contra Lutherum, qui negabat Ecclesiasticos habere dñia suorum bonorum. Vbi Concil. Trid. docet Ecclesiasticos, & quoscunq; fideles et religiosos habere dñia propria suorum bonorũ iuxta suum statum, Religiosos in cõi, cæteros fideles, & clericos in particulari. Cõceditque ibi omnibus ecclesijs, & monasterijs tàm virorũ quàm mulierũ, vt possint habere dominiũ in communi suarum rerũ, & habere vt sua bona mobilia, & immobilia, exceptis Capuchinis, & Fratribus de obseruãtiaS. Francisc.

Et probatur concl. Exemplo sanctorum vtriusque testamenti: In Veteri sanct. Patriarchæ Abraham, Isaac, Dauid, &c. habuerunt propria, imò a princip. o mund. Adam, & facultates suas diuisit inter filios, bona, possessiones, agros greges, diuitias, quotum omnium erant veri, & priuati domini, ut patet ex sacrificijs Abelis, & Caini, quorum alter obtulit ex gregibus ouium vt proprijs, alter verò ex fructibus terræ vt suis. In nouo condemnatur quidem cupiditas diuitiarum, & insolentia diuitum non tamen diuitiæ nec dominia. Martha erat vera domina suarum facultatum Luc. 11. & cap. 20. dixit Zacheus. Ecce dimidium bonorũ meorum do &cæt. certè si rerum possessio esset iniqua, præcipisset Christus illi omnia relinquere, & reprẽhendisset, quod possedisset, quia fuisset iniquum, nec valeret consuetudo aliqua vel præscriptio contra ius naturæ. Thabita similiter. Centurio, & qui conuertebantur non astringebantur (ut vidimus ad dimittenda propria & renunciandũ suis possessionibus.

Secundò: Christus Mat. 16. Iuueni quærenti quid facto opus esset ad uitam æternam, respondit serua mandata, nihil amplius iniunxit, Deinde verò explicans quid exigitur ad perfectionem, adiecit: Si vis perfectus esse, uade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, &c. vbi distinxit apertè Christus inter ea quæ exiguntur, & sufficiunt ad salutem, & ea quæ exiguntur ad perfectionem, ita vt ad perfectionem exigatur abdicatio bonorum temporalium, ad salutem verò sufficiat obseruatio mandatorũ, nec desideretur bonorum abdicatio.

CONCLVSIO IIII.

Nõ solũ licita sed maximè conueniens, & necessaria fuit in statu naturę lapsę rerum diuisio, & appropriatio.

PROBATVR primò, post peccatum quando iam terrãe

sua

suæ sponte offert fructus,& homo plutibus indiget,necessario agri sunt colendi,& proprio labore paranda domicilia,& tegumenta,male autem, & segniter colerentur agri, & curarentur alia necessaria, si res manerent in communi, cum communia in hoc hominum statu parum curētur, ipsa experientia teste. Ergo non solum expediuit,verum etiā maxime oportuit, vt res diuiderentur, & appropriarentur; vt suam vnoquoque curante,nec deficiant fructus,nec alia necessaria.

Secundò confirmatur argumento, quo vtitur Aristo. 2. Politic.cap.2.& 3.Si omnia essent in communi, essent etiā ab omnibus curanda promiscue,quę autem plurium curę, & ministerio committuntur promiscue, & indifferenter, male administrantur, ergo ad optimam rerum administrationem oportuit rerum dominia distribui. Maior certa est: Minor patet exemplo singularum domorum in quibus cū singulis seruis sua propria, & priuata munia distribuūtur, pręstat vnusquisque quod sibi incumbit, quando autem pluribus indifferenter idem committitur,aut multa multis promiscue,& indifferenter,nullus quidquam pręstat,vnoquoque in alterum onus,& laborem projiciēte [Videmus inquit Arist. multitudinem seruorum in priuata domo idē munus obeuntium sibi inuicem obstare.] Quod damnum multo magis in tota Rep: si non esset cuique apropriatum quod curet repetiretur.

Tertio facta rerum diuisione nouit vnusquisque quid suum sit, quid alienum, in quam messem possit mittere falcem, in quam non, hęc cognitio tollit lites, & iurgia, vel saltim maxime iuuat ad illas tollendas, quando autem res habentur ab aliquibus in communi, frequenter oriuntur, propter cupiditatem humanam,vnoquoque volente aut totum aut quod melius est sibi vendicare. Ergo ad pacatum Reip.statum melius fuit, & vtilius res diuidi. Consequentia nota est. Prior pars antecedentis constat experientia, nam hæc est radix omnium litium, varios contemnere de eadem re ex ignoratione cuius illa priuatim, & propria sit, ad quam ignorantiam tollendam adducuntur testes, instrumēta &c.& cum primum id deprehenditur cessat omnis lis, & controuersia. Posteriorem uero partem eiusdem antecedentis ostendunt omnes historiæ,cum Romulus, & Remus in communi Romam possiderent, alter alterum occidit,ut totam retineret sibi,quem non occidisset, si habuissent possessiones, & dominia diuisa. Gen. 13. fuit orta contentio inter pastores Loth, & Abraham quia in communi habebant herbas,aquas & montes, in quibus pascebantur eorum greges,quod cum intellexisset Abrahā dixit ad Loth. [Ne quęso sit iurgium inter me, & te, inter pastores tuos,& meos, fratres enim sumus : Ecce uniuersa terra coram te est, si ad sinistram ieris ego ad dexteram declinabo.]&c. Quo testimonio aperte constat ad pacem,& tranquillitatem Reip.maximè expedire, possessiones,& diuitias esse distinctas,& cuique assignatum suum, &c.

Quartò in Repu.necesse est reperiri diuersos hominum ordines,qui gubernent,qui custodiant illam, qui colant agros, & ministrent alia necessaria, unde ipsemet Socrates constituebat hos tres status, agricolarum, & opificum unum, alium militum,& custodum murorum, tertium iuris prudentum, & gubernatorum: si omnia essent in communi tempore pacis omnes fugerent statum agricolarum, & artificum, ad vitandos labores, vellentque, connumerari in militibus uel iuris prudentibus: tempore belli, & obsidionis, omnes fugerent statum militum,eligerētque alios, imo omnes ad munera publica ut honorifica inhiarent : ita esset Respu perturbationibus plena, & nil quisque rectè in suo munere exequeretur. Dices gubernatores compellerent cæteros ad sua munera, dico minime id posse, nam cum omnia essent in communi, agricolæ tempore pacis conquererent cur non omnes laborarent, & resisterent vi, & manu volentibus fructus ab ipsis elaboratos capere: Milites tempore belli conquererentur cur non omnes intenderent custodiæ ciuitatis, clamores hos tantæ multitudinis nullus gubernator ualeret componere. Modo uerò cessant omnia ista incommoda, quia agricolæ & artifices exercent suas operas,expectantes fructus earum, ut suos, & sibi vtiles: milites expectantes sua stipendia ut sibi propria, gubernatores vt honorem,& vtilitatem ex suis muneribus reportantes,accipiuntque alij ab alijs pacificè, & amicè ea quibus indigent mutuis commutationibus uel pecunijs.

Quintò, Pertinet maximè ad Reip. conseruationem, vt ciuitates incolantur, & regna sint distincta, & à suis habitentur,sublata rerum diuisione, & appropriatione, parum curarent homines hic aut illic permanere, experiētia enim teste,nulla re magis homines diutius in eodem loco permanere suadentur, quam quod ibi suas habeant possessiones, & bona: propter quod Deus in Veteri Testamento iussit matrimonia inter cognatos fieri, ne confunderentur hæreditates,vt illis permanentibus sub dominio eiusdem tribus, in eodem loco, & parte quam cepetant incolere permanerent.

Sextò, Delinquentes liberius male agerent, cum non haberent quid amitterent, nec posset iudex illos in bonis punire,qua uia magis quam timore mortis,multos à malis detineri, experientia teste certissimum est.

Denique,& est argumentum Aristo. loco citato : Sicut sublata uxorum proprietate,& priuatis matrimonijs tolleretur uirtus temperantiæ & castitatis, quæ maxime versatur in abstinendo ab alieno thoro, ita sublata rerum diuisione, & propietate, perirent omnino liberalitas, hospitalitas, & cæteræ omnes uirtutes pertinentes ad humanitatem, quæ sunt maxima ornamenta Reip.bene institutæ.Patet consequentia, nemo enim haberet quod alijs largiretur, cum sint huiusmodi opera exercenda ex proprijs iuxta illud: [Honora Deum,& da pauperi de tua substantia, &c.

Fauet apertissimæ huic doctrinæ Sacra Scriptura, quæ volūtati diuinæ tribuit, quod alij diuites,alij pauperes sint, Prou.3.[Diues,& pauper obuiauerunt sibi,utriusque operator est dominus.Prou.10. Benedictio domini diuites facit.&c.Eccl.13.Bona est substantia cui non est peccatum. &c.Et capit.5. Homini dedit Deus diuitias atque substantiam potestatemque vt comedat ex eis, & vt fruatur parte sua,& lætetur de labore suo,hoc est donum Dei.Et cap.31. Beatus Deus qui inuentus est sine macula]Sanctus Iob bona,& possessiones suas dona Dei uocauit,at si rerum diuisio & dominia iniqua essent, diuitiæ nec uocarentur dona Dei, nec ipsius tribuerentur uoluntati, & largitati.

Nunc ad Argumenta in oppositum. Ad primum multæ afferuntur solutiones, Quidam respondent, illud axioma iure naturæ omnia esse communia, intelligendum esse in extrema necessitate, & inter amicos, aliter non esse à iure naturæ,ut omnia sint communia : Sed hæc explicatio non est optima, loquitur enim aperte istud axioma de prima illa rerum communitate ante omnem diuisionem, ut patet ex Isidoro loco citato. Et dist. 8. can. Differt. Tum etiam, licet uera amicitia exigat, vt sibi inuicem amici faueant cum indigent, quæ autem unus amicus possidet non sunt alterius,nec sunt inter amicos dominia communia sed distincta.Scotus in 4.distinct.15.q 2.concedit illud axioma, & fuisse legem naturæ ante peccatum : deinde uero post peccatum fuisse legem illam abrogatam vel reuocatam. Sed neque ita bene respondetur,primo,quia lex naturæ est immutabilis, & inuariabilis omnino, ut supra docuimus cum Isidoro,distinct.6.can.Non est peccatum.2. si lex naturæ præcipiebat res in communi possideri, aut id tantum præcipiebat durante statu innocentiæ,aut absolute,& omnino in quouis statu : si dixeris prius, lex illa naturæ non est reuocata,sed tantum est mutatus status hominum,sicut præceptum ieiunij impositum sano non reuocatur quia effectus infirmus non teneatur ad illud,sed mutatur ipse homo,& pręceptum durat,& ita restitutus sanitati tenetur ieiunare,ad quod non teneretur si esset reuocatum. Si dixeris secundum manebit illud nunc quoque. & ita rerum diuisio,& appropriatio erit iniqua;quod est hæreticum.Propter hoc argumentū respondent alij quos sequuntur Conra.de contract.Trac.q.5.Alexander Alensis 3.p.q.27.mēb.4.art.1,illud axioma fuisse præceptum naturæ pro statu innocentiæ,& ad illud tantum pertinere.Et ita modo in sta-

tu naturæ corruptæ nullo iure naturæ prohiberi rerum diuiſionem imò conuenire. Sed neque hæc ſolutio ſatisfacit. Primò, quia neq; in illo ſtatu prohibitum fuiſſet hominibus aliqua priuatim poſſidere in quibus ſe exercerent. Secundò, quia omnes Doctores iſtud axioma ſimpliciter proponunt, non intelligentes nomine naturæ ſtatum innocentiæ, ſed ius ipſum naturæ in communi.

Vnde ad ſolutionem obſeruemus primò ex D. Tho. infra q. 66. art. 2. quod etiam docent Conradus & Alenſis: naturam circa mores humanos quædam præcipere, vel prohibere diſtrictè, vt venerandos parentes, non furandum: alia verò neque præcipere, neque prohibere, ſed indifferenter relinquere, vt in eis obſeruent homines, quod iuxta dictamẽ rectæ rationis viderint magis expedire: quo modo dicitur matrimonium de iure naturæ, quia illud non præcipit diſtrictè, nam ita non liceret continere omnino, neq; illud prohibet, ſed indifferenter proponit, vt ab hominibus obſeruetur ſicut viderint expedire: ita dicunt communiter Doctores. Dupliciter aliquid eſſe de iure naturæ, vel poſitiuè, quia illud diſtrictè ius naturæ præcipit, vel prohibet, aut negatiuè, quando circa illud ius naturæ nihil præcipit, aut prohibet, ſed reliquit illud hominum prudentiæ, permittens illis, quod pro loco & tempore viderint magis conuenire.

Obſeruemus ſecundò, aliud eſſe quærere, vtrum vſus rerum ſit à natura communis, & aliud quærere, vtrum dominium earum ſit iure naturæ commune. His poſitis dico duo cum D. Tho. loco citato. Primò, iure naturæ vſum rerum eſſe omnibus communem in extrema neceſſitate, quia ſicut iure & præcepto naturali tenetur vnuſquiſque fratri extremè indigenti ſauere, & qui extremè indiget iure naturæ poteſt vitam ſuam tueri, eodem iure vſus rerum, quæ huic indigentiæ neceſſaria ſunt eſt communis, debetq; ſecundũ leges charitatis, & liberalitatis naturalis in extrema neceſſitate vſus omnium rerum, omnibus illis indigentibus ſine diſcrimine concedi. Dico ſecundò, quantum ad dominium & propietatem omnia eſſe communia iure naturæ, nõ quidem poſitiuè, ſed negatiuè, quod eſt dicere, naturam omnes res & earum dominia omnibus hominibus indifferenter conceſſiſſe, quia nulli priuatim tribuit ipſa hanc rẽ, vel illam. Cæterum ſicut ipſa nihil diuiſit, neq; priuatim tribuit, ita nec prohibuit, quo minus ſi quando expediret, diuiderẽtur, ſed relinquit in facultate & arbitrio hominum, vt iuxta dictamen rectæ rationis pro diuerſitate gentium, nationum, temporum, & inſtitutorum, in illarum poſſeſſione commodiorem rationem ſequerentur.

Vnde ad argumentum quod repugnat iuri naturæ eſt iniquum, at iure naturæ omnia ſunt communia, conceſſa maiori, diſtinguo minorem, iure naturæ ſunt omnia communia, non poſitiuè, quaſi talis lex, aut præceptum ſit à natura poſitum, ſed negatiuè, quia natura omnia omnibus propoſuit, nihil cuiquam priuatim tribuens, ſed vna cum hoc nõ prohibuit rerum diuiſionem & appropriationem.

Ad ſecundum, Gloſſa in illud caput, Dilectiſſimis interpretatur verbum D. Clementis [per iniquitatem,] ideſt, per iniquam conſuetudinem iure gentium introductam, æquitati naturali contrariam: Sed hæc Gloſſa falſa eſt & ſtulta. Etenim ſi ius gentium quo diuiſio facta eſt repugnaret iuri naturæ, non eſſet ius, ſed iniquitas & peruerſio iuris, nec redderet homines tutos in his, quæ poſſident, cum tamen tuti ſint omnium conſenſu. Idcirco dico ibi D. Clemẽtem agere de vſu bonorum, non de dominio & proprietate, qui vſus, cũ neceſſitas exigit, debet eſſe communis, quod ſi neceſſitate exigente diues nolit eſſe communem, ſed dicat id quo pauper indiget ſuum, per iniquitatem & auaritiam ſuã id dicit. Vel dico, ſi concedamus illum loqui de dominio, per iniquitatem intelligere peccatum originale, quod vocatur à Dauide Pſal. 50. iniquitas: [Ecce enim in iniquitate cõceptus ſum.] Loquitur ergo cauſaliter (vt dicunt) & fundamentaliter, per iniquitatem, ideſt, per peccatum primorum parentum, & ratione naturæ noſtræ corruptæ rerum dominia eſſe diuiſa: quod fatamur, ſicut enim docuimus, in ſtatu innocentiæ, & quando nullum fuiſſet peccatum, nec cupiditas, vel diſcordia hominum non fuiſſet neceſſaria iſta diuiſio.

Ad tertium reſpõdeo, Chriſtum ibi nõ agere de actuali, ac reali abdicatione bonorum, hanc enim non exigit (vt vidimus) niſi in eo qui vult perfectus eſſe, ſicut dixit illi iuueni, Matth. 19. ſed loqui de animo & affectu. Debet enim Chriſtianus illis renuntiare quo ad effectum, ita vt illa non diligat nec concupiſcat amore nimio, ſed ordinato, ac vt media ad bona ſpiritualia, ſitq; paratus omnia relinquere, & contemnere quotieſcunque ſalus animæ ſuæ ita poſtulauerit ſicut Matth. 13. vult relinqui parentes quo ad effectum & nimium amorem. Nec deſunt qui dicãt, Chriſtum ibi agere de Euangelica perfectione, quam qui ſuſcipit, debet omnibus renuntiare.

Ad quartum diluendum obſeruemus primò, aliqua eſſe ſecundum ſe & ſimpliciter meliora, quæ tamen comparata ad aliqua ſubiecta ſunt deteriora, verbi gratia eſſe ſpiritualem ſimpliciter melius eſt, homini autem melius eſt ſpiritu & corpore conſtare: vacare contemplationi ſecundum ſe melius eſt, in parte autem familias & prælato eo tempore quo oportet vt ſuis prouideant, & illorum curæ inuigilent, deterius eſſet.

Obſeruemus ſecundò quædam eſſe, quæ erga paucos ſint optima & præſtantiſſima, toti autem generi humano eſſent nociua & pernicioſa: Vt vita contemplatiua cœlibatus in paucis optima ſunt, & excellentia, vniuerſos autem homines velle contemplationi & cœlibatui vacare, eſſet pernicioſum Reip. humanæ, quæ ad ſui conſeruationem indiget omnino matrimonijs & exercitijs vitæ actiuæ.

Ex his colligo tria: primò abſolutè & ſimpliciter loquendo, melius eſſe poſſidere res in communi quàm in particulari, ideo in ſtatu innocentiæ & in collegio Chriſti poſſidebantur in communi. 2. paucis hominibus & religioſis & his qui volunt Deo vacare melius eſſe in communi viuere, quã alio modo vt docuit Chriſtus ſuo exemplo, cum collegium ipſius fuerit norma religioſorum & perfectorum. 3. vniuerſo generi humano, & toti hominum multitudini, ad vitanda innumera incommoda quæ ſequerẽtur, ſi poſt peccatum res eſſent in communi, melius eſſe, vt diuiſa ſint earum dominia & proprietates.

Ex his dico ad argumentum, Chriſtum conſuluiſſe ſuis eam vitæ rationem, quæ vtilior eſt & perfectior, non tamen præcepiſſe. Etenim vt aliqua res ſit in concilio, ſatis eſt, vt ſecundum ſe ſit melior, & nonnullis magis expediat, quamuis non expediret omnibus, in præcepto autem tantum ſunt, quæ omnibus expediunt & ſunt neceſſaria: vt patet de cœlibatu & virginitate, quæ ſunt in concilio, non tamen in præcepto. 1. Corinth. 7. [De virginibus præceptum domini non habeo, conſilium autem do. Et Chriſtus Matt. 19. Qui poteſt capere capiat.] Et ita conſuluit rerum abdicationem ſuoq; exemplo illam docuit, vt rem ſecundum ſe meliorem & perfectiorem, his qui volunt perfectionem aggredi, non tamen præcepit omnibus, quia omnibus non ita expedit, imò potius oppoſitum vt conſtat.

Ad confirmationem illam ex punitione Ananiæ: Medina codice de reſtitutione. q. 1. art: fortè illos qui initio Eccleſiæ conuertebantur ad fidem, emittere votum viuendi in communi, & offerendi omnia bona ſua in communi, quia tunc ita expediret cum pauci tunc eſſent fideles, quod tamen creſcente deinde Eccleſia in maximum numerum nõ expediuit, imò fuiſſet nociuum: & cum Ananias fuerit ex primis illis conuerſis ad fidem, tanquam tranſgreſſorem illius voti punitum eſſe à B. Petro: Sed hæc ſolutio ſtare nõ poteſt, ſi conſulamus textum, ſic enim dixit Petrus Ananiæ: [Nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat poteſtate? cur ergo mentiri voluiſti Spiritui ſancto?] Vbi duo apertè innuit B. Petrus, primum fuiſſe liberum Ananiæ, & ijs qui conuertebantur retinere apud ſe proprios agros & hæreditates, ſimiliter liberum fuiſſe totum, quæ venderẽt ſua ſponte, precia retinere ſi vellent, aut deferre ad Apoſtolos & in communi conſtituere. Secundò Ananiam in eo deliquiſſe, quod dixerit ſe totum precium offerre Apoſtolis, cum medietatem tantum offerret, reliquum apud ſe

ſecretò

secreto retinens, in quo mentiens Petro, mentiebatur simul Spiritui sancto cuius vices Petrus gerebat. Vnde non erat in primitiua Ecclesia votum quod suspicatur Medicina, nec ob illius trãsgressionem punitus est Ananias, sed quia voluit decipere suum Prælatum in quo mentiebatur Spiritui sancto.

Ad quintum respondeo, inter paucos vt religiosos iuuare multum ad maiorem amorem habere omnia in communi, toti autem Reip. natura adeò corrupta, & cupiditate plena id non expedire, sed melius conseruari omnes in pace rebus diuisis, vt ex dictis constat. Dico præterea, oriri quidem lites inter fideles propter meum & tuũ, nõ quia bona diuisa sunt, & appropriata, sed quia culpa hominũ multoties ista dominia perturbant, nec certo dignoscitur quid cuiusque sit, quod primum deprehenditur cessat omnis lis, essent autem multò plures, & maiores lites, si res non essent diuisæ, & in quibus nunquam ferè finis potuisset imponi.

Ad testimonia Sanctorum: Ad illud D. Aug. & Ambro. respondeo, illos (vt ex decursu orationis liquet) loqui quãdo pauperes indigent, tunc enim omnia debent esse communia, tenenturque diuites illi facere sua bona per eleemosynam communia, quantum indigent. Ad primum locum Chrisostomi dico, docere ibi diuites, ne sibi, & suis industrijs abundantiam suorum bonorum tribuant, sed diuinæ largitati, sicut faciebat sanctus Iob qui magnam suarum facultatum copiam Deo non sibi, nec suis laboribus tribuebat, dicens Dominus dedit &c. Ad secundum locũ eiusdem Chrisostomi respondeo, illa verba, meum, & tuum. ea hominum culpa mille mala, & lites inducere, sed nihilominus vt ex dictis constat necessaria esse, quia maiora, & plura sequerentur, si res post peccatum manerent in communi, & indiuisæ.

ARTICVLVS I.

Quo iure facta sit rerum diuisio, & appropriatio.

CAie. infra. q. 66. art. 2. ad primũ sentit diuisionem rerum in communi & vniuersali. i. res esse diuidendas, hoe esse a iure gentium, quia recta ratio docuit, omnes gentes ad vitanda omnia illa incommoda, de quibus ar. tic. præcedenti, oportere res diuidi: diuisionem aũt rerum in particulari. i. quod hæc possessio sit huius, illa illius, id non esse à iure gentium, sed factum esse lege Ciuili, & Imperatoria. Colligit hoc ex doctrina D. Th. quia D. Th. loco citato ait, diuisionẽ rerũ pertinere ad ius positiuũ Ciuile: q. aũt 57. dixerat esse de iure gentiũ, q̃ inquit Ca. pugnantia conciliantur aũt ita ut voluerit significare D. Th. diuisione in gñali, i. quod res diuidãtur esse de iure gentiũ, appropiationem autem in particulari esse de iure ciuili. Confirmatur hæc doctrina ex D. Aug. qui can. Quo iure Distinc. 8. ait: Quo iure defendis villas Ecclesiæ diuino an humano diuinum ius inquit in Scripturis habemus humanum legibus Regum. Vnde quisque possidet quod possidet? nonne iure humano? nam iure diuino Dñi est terra &c. Et infra iure humano dicitur hæc villa est mea, hic seruus est meus, mea est hæc domus.

Soto lib. 4. de iust. q. 3. art. 1. vult diuisionem rerum in communi esse à iure gentium, appropriationem verò in particulari esse quidem aliquam à iure gentium, aliquam verò à iure ciuili. Ratio eius est: quia negari non potest, quin statim post peccatũ in primis mundi initijs, antequã essent in orbe aliquæ gentes, nationes, vel Principes qui constituerent leges ciuiles, primi illi homines solo ducto rectæ rationis, & iure gentium, res inter se ad pacificè viuendum diuiserint, nulla interueniente lege ciuili, Gen. 4. primi illi duo fratres Abel, & Cain, quo tempore nulla adhuc erat lex ciuilis, habuerant bona diuisa, cum alter esset agricola, & obtulerit de fructibus terræ vt bonis suis, Alter pastor ouium, obtuleritque de gregibus suis vt de proprijs bonis, cum oblatio debeat fieri ex proprijs iuxta illud Honora Deum de tua substantia, &c. Certum etiam est, quamplurimas res esse, in particulari addictas, & tributas aliquibus certis personis lege imperatoria, & ciuili, & donationibus Regum, & Principum. Vnde sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Quædam dominia sunt iure naturali diuisa & appropriata quibusdam hominibus.

PAtet hæc exemplis: Dominium quod habet unusquisque in suas proprias actiones, & operationes, dominiũ quod habet in suum honorem & famam, dominium paternum quod habent parentes in filios, dominium quod habet vir in vxorem, & familiam, hæc sunt diuisa iure naturali: sicut n. iure naturali vnusquisq; habet ista dominia, ita quoque simili iure naturali sunt cuique appropriata. Et cõfirmatur, quia in statu innocentiæ, in quo ius tantum naturale cum lege Dei vigeret haberent etiam homines ista dominia inter se distincta, vt docet D. Tho. 1. p. q. 69. ar. vlt.

CONCLVSIO SECVNDA.

Diuisio, & appropriatio rerum in generali id est quod res sint diuidenda, non est facta iure diuino, nec naturali, nec ciuili.

PRobatur prior pars testimonio apertissimo D. Aug. in illo can. Quo iure: Et est argumentum, Ius diuinum habemus in sacris Scripturis, aut colligitur ex illis, vel vt tale docetur ab Ecclesia, sed in nullo loco Sacræ Scripturæ legimus Deum præcepisse hominibus vt res inter se diuidant, nec est locus ex quo tale colligatur, nec tale unquam proposuit Ecclesia tanquam de iure diuino: imò si Sacram Scripturam consulas, omnia refert in communi, & indifferenter esse à Deo tradita hominibus, Ecce dedi vobis omnem herbam &c. Genes. 2. Similiter post diluuium, Genes. 9. Omnia Deus in communi tradidit Noë, & filijs eius. Vnde Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. Probatur secunda pars conclus. de iure naturali a Scoto. in 4. dist. 15. hoc argumento: Natura non põt inclinare ad opposita, sed natura in statu innocentiæ inclinabat ad habenda omnia in communi. Ergo non potest deinde inclinare ad ea diuidenda, & appropriãda; cum hæc sint opposita. Sed hæc ratio non est accommodata, quia naturam inclinare ad diuersa in diuersis statibus, non est inclinare ad opposita, recta enim ratio non potest inclinare ad opposita, inclinat tamen in vno tempore ad comedendum, in alio ad ieiunandum, quia ita illa exigit in illis temporibus. Ita quoque expediebat in statu innocentiæ habere omnia in communi, & tunc ad id inclinabat natura, expedit modo esse diuisa, & ad id quoque inclinat modo nulla mutatione existente in ipsa, sed mutatis tantum statibus.

Sic ergo probatur illa pars. Si diuisio rerum esset à iure naturæ, cum ius naturæ sit idem semper sibi simile, & omnino inuariabile, in omni statu oportuisset res diuidi, in statu autem innocentiæ non fuisset talis diuisio. Ergo. secundò, si ista diuisio esset à iure naturæ, non essent iure naturæ omnia communia, quod est contra illud commune dictum & axioma, omnium Philosophorum, Theologorum, & Canonistarum iure naturæ omnia esse communia. Tertiò, si ista diuisio esset à iure naturæ, esset contra ius naturæ, vita eorum qui habent omnia in communi vt religiosorum, quod est hæreticum. Quartò gratia, & Euangelium non destruunt naturam, est autem consilium Euangelicum pertinens ad perfectos, & via ad maiorem gratiã non habere aliquid proprium sed omnia, in communi, ergo res esse diuisas & his uel illis appropriatas non est de iure naturæ. Denique ius naturale nulla indiget ratiocinatione, & discursu, sed scriptum est in cordibus nostris, sus

sequi-

sequitur necessariò & euidenter ex primis principijs naturalibus, vt inire matrimonia, quod ibi non vis, non occides, & c. Sunt enim vel principia naturæ, vel ex illis necessariò illata: at diuisionem rerum fieri non est principium naturæ, nec sequitur ex principijs naturæ demonstratiuæ, sed secundum quandam congruentiam, ita colligendo: Agri colendi sunt, commodius autem colentur si diuidantur & appropriettur, quàm si maneant in communi, ergo diuidantur, vnde hæc diuisio non est à iure naturæ.

Tertia pars de iure ciuili, patet ex dictis contra Caietan. Nam ante omne ius ciuile Cain & Abel, habuerunt bona diuisa, filij quoque Noe Gen. 11. iudicarunt expedire vt pro unitas mundi inter se diuiderent. Gen. 13. Loth & Abrahã ad tuendam pacem sine vlla lege ciuili solo ductu rectæ rationis iudicarũt similiter oportere terras inter ipsos diuidi.

CONCLVSIO TERTIA
quæ sequitur apertè ex præcedenti.

Diuisio rerum in generali, idest, quòd res diuiderentur, est à iure gentium.

Patet à sufficienti diuisione, nam si non à iure diuino, neque à naturali, neque à ciuili, necessariò debet esse à iure gent. um, cum non sint alia iura præter hæc. Et confirmatur ius gẽtium naturale & ciuile ex superioribus. quæst. 57. ita differunt, vt ius naturale nulla indigeat ratiocinatione aut discursu es congruentia aliqui petito, sed est impressum cordibus hominum: ius ciuile constituitur a Principe vel a Repub. proceribus ipsius in vnum conuenientibus, ius autem gentium neq; est impressum cordibus vt naturale, sed ex his quæ natura & recta ratio dictant rationando & discurrendo colligitur, vt maximè congruens, & expediens, neque constituitur à Principe aliquo vel Reip. cõuentu, sed sine vlla aut Principis auctoritate, aut conuentu hominum in vnum locum ad illud statuendum conuenientium, omnes gentes & nationes in illud conuenerunt recta ratione illud omnibus suadente: sed res diuidendas esse nõ impressit natura hominum in mentibus, neque in communi aliquo omnium hominum cõuentu ita statutum est, sed statim post peccatum in primis mundi initijs omnibus ita iudicantibus vt paci & vitæ humanæ maximè congruens, ergo neque à iure naturali est, neque à ciuili rerum diuisio sed à iure gentium.

CONCLVSIO QVARTA.

Diuisio rerum in particulari & earum appropriatio, idest, quod hæc prouincia sit huius gentis, hic ager illius hominis, hoc fundum alterius factum est partim iure gẽtium, partim iure ciuili & imperatorio.

Patet vtraque pars ex historijs sacris & humanis: Prior quia statim post peccatum initio mundi, vt diximus ante omne ius ciuile hominibus in id tacitè consentientibus quidam illas terras, alij alias occuparunt, & earũ dominia & possessionem sibi vendicarunt, prima eorum occupatione. Ducebat enim ipsos hoc recta ratio, cum res diuidendæ essent & appropriandæ, vt res quæ sub nullius esset dominio primo occupanti concederetur, nullusque postea illam sibi vendicare tentaret, tanquam rem verum ac legitimum dominum iam habentem. Vnde dicitur Insti. de rerum diuis. §. Ferè. quod antea nullius fuit id naturali ratione præoccupanti cõceditur: Simile habetur. ff. de iust. & iur. l. Ex hoc iure: Vocat autem ibi textus naturalem rationem ius gentium, quia illud per dictamen rectæ rationis & ex principijs naturalibus colligitur maximè congruere. Altera pars manifesta Ferè, multa enim pluribus sunt adiudicata legibus Principũ & regnorum: multæ Resp. in publicis conuentibus Principem sibi constituerunt, & illi totius prouinciæ dominium tradiderunt. Principum etiam & regnorum legibus multi multa possident, vt habetur. ff. de constitutionibus l. Quod principi.

VLTIMA CONCLVSIO.

Facta rerum diuisione multa adhuc manent indiuisa & in communi, vt locus, ciuitas, itinera fontes, flumina, elementa, littora, pisces, aues, feræ, portus, & similia.

Nam ius gentium idest communis hominum consensus hæc sub nullius priuato dominio constituit, imò omnes conueniunt in eo, vt his quicunque indifferẽter vtatur, & liberæ communesque sint omnibus piscatio, venatio, & similia: quamuis Respub. & Principes hæc aliquando prohibeant, vel alicui priuato concedant, vel in bonum ipsiusmet Reipub. vel ad tollendas lites, vel ob aliam iustam causam, quæ si nulla existat tyrannide tales prohibitiones & interdicta ponuntur. Probatur hæc vltima conclusio. Quia rerum diuisio duplici causa facta est, ad tollendas lites, & vt agri melius colantur: at piscatio, venatio, itinera, fontes, &c. rarissimè possunt esse causa litium, nec indigent hominum cultura, cum terra & mare, ac natura ipsa sua sponte ista producant.

Nunc ad argumenta Cayetan. Ad primum ex dictis D. Thom. respondeo. Apud D. Thom. & alios auctores, ius gentium cum sit medium inter naturale, & positiuum, esse vtrique quadam ratione simile; & vtriusque naturam induere, & nomen sortiri, aliquando vocatur naturale, quia naturalis ratio illud insinuat, vt congruens & expediens, sicut vidimus modò Institut. de rerum diuis. §. Ferè: Aliquando verò vocatur humanum & positiuum, quia sicut ius positiuum est ex hominum cond. cto, ita & ius gentium est ex hominum condicto, omnibus gent. bus ad illud consentientibus: Vnde non repugnat, Diu. Thom. asserere in vno loco diuisionem gentium esse de iure gentium, & asserere in alio pertinere ad ius positiuum, quia tunc non intelligit per ius positiuum ius ciuile, sed idem ius gentium, quod etiam vocatur ab ipso positiuum, maximè cum in via Diu. Thom. vt vidimus quæstio. 57. articul. tertio, ius gentium non sit species iuris naturalis, sed positiui.

Ad textum D. Augustin. in ean. Quo iure; dico rectè ibi asserere D. Augustin. villas Ecclesiæ esse de iure humano imperatorio, nam Ecclesiæ ex se nihil temporale habet, sed ea quæ ab imperatoribus & alijs fidelibus eorum donationibus, ipsis tributa sunt. Vnde ille canon loquitur priuatim de dominijs Ecclesiæ, non autem de vniuersali rerum diuisione, & priuatis hominum dominijs.

Præter hæc offerunt se contra dicta in secunda conclu. hæc argumenta. Primum est. Id sine quo pacificus hominum status constare non potest, ratio naturalis dictat faciẽdum, & per consequens est à iure naturæ, sed ratio naturalis dictat sine rerum diuisione pacem constare non posse: Ergo diuisio ista est à iure naturæ. Et confirmatur, quia Arist. sequutus solum lumen naturæ, in secundo Polyt. docuit istam diuisionem.

Secundò lex naturalis est, vt quæ nullius sunt primo occupanti concedantur, sed prima rerum diuisio facta est per huiusmodi præoccupationem ergo à lege naturali est.

Tertiò, videtur esse facta iure diuino: Nam terra promissionis lege diuina priuatim tradita est populo Israelis, eodem iure & lege decima pars fructuum data est Leuitis: & regnum Israelis Dauidi & filijs ipsius.

Ad primum respondeo, de iure naturali posse nos loqui dupliciter, vno modo strictè & propriè, pro eo quod per se est à natura, & est impressum cordibus hominum; quo modo rerum diuisio non est à iure naturali: Secundò modo dicitur etiam quodam modo à iure naturæ, quod homines colligunt ratione naturali circa media in ordine ad aliquem finem, & quod ita colligunt est ius gentium propriè, non tamen naturale, licèt illi maximè simile, & affine, & hoc modo diuiso potest aliquo modo dici dici de iure naturali, propriè autem est de iure gentium, & non

& non naturali. In illa autem secunda conclusione, quando negamus diuisionem rerum esse de iure naturali, sumimus Ius naturale propriè, & strictè. Dico secundo cum Conrado tract. 1. quæst. 9. diuisionem indicatiue esse de iure naturali, quia ratio naturalis indicauit illam expedire hominibus. Executiuè autem esse à iure gentium, & humano, quia hominum consensu facta est: Et ita patet etiam solutio ad confirmationem ex testimonio Aristo.

Ad secundum respondeo cum eodem Conrado vsum rei à nullo occupatę esse primò occupantis iure naturę, dominium autem, & appropriationē iure, & consensu gētiū.

Ad vltimum respondet Conradus ius diuinum nunquā diuisisse dominia personalia, id est nunquam addixisse alicui personæ priuatæ hanc vel illam rem, sed tantum tribuisse dominia communia, totum regnum toti genti tradens. Sed hæc solutio constare non potest, cum Abrahæ dixerit Deus: [Tibi, & semini tuo dabo terram hanc,] Vbi data fuit illi priuato, & filijs eius, vt heredibus, sicut modo quæ dat Rex alicui priuato transeunt deinde in hæredes. Dauidi similiter priuatim tradidit regnum, & post ipsum filijs eius. Et in lib. Iosuæ certis personis adductæ sunt diuino oraculo certæ aliquæ, & propriæ possessiones ob egregia ipsorum facta: Vnde dico conclusionem illam secundam, qua negamus diuisionem rerum esse à iure diuino intelligendam esse in vniuersum, idest, vniuersum orbem, & bona eius diuidi, & appropriari, non esse à iure diuino, cui non repugnat aliqua particularis diuino nutu esse aliquibus tributa.

ARTICVLVS III.

An Imperator sit dominus totius orbis, & rerum omnium quæ in ipso sunt.

IN hac etiam parte varij sunt Doctores. Host. tit. de præscrip. §. quæ autem vult Imperatorem, & cęteros Principes non solum esse dominos suorum subditorū iurisdictione, verum etiam dominio proprietario omnium bonorum, quæ à subditis possidentur. Ostenduntque ex. l. Bene à Zenone. Cod. de quadri. præs. vbi dicitur: [Omnia sunt Principis.] Et ex Authen. Vt de cætero, colla. 5. vbi dicitur: [posse Imperium aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dum voluerit.] Sed hæc opinio reijcitur à cęteris iurisperitis.

Ioan. And. Bald. in l. Cunctos populos. C. de Sum. Trin. & c. Bart. l. Hostes. ff. de capt. postliminio reuer. Et omnes Itali fatentur, Imperatorem carere ista proprietate, & dominio bonorum, & possessionum suorum subditorum, quam illi tribuit Hostien. quo ad iurisdictionem tamen & dominium gubernantiuum, volunt Imperatorem toti orbi imperare, & vniuersa Regna mundi illi esse subiecta. Cui sententiæ ita adhærent, vt Bart. loco citato existimet hæresim forsan esse id negare, cum ex illo Luc. 2. [Exijt edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis.] Videatur apertè colligi, vniuersum orbem Augusto fuisse subiectum, cui in eadem iurisdictione, & imperio negandū non est, Imperatores succedere. Et initio sui Tracta. in Extrauag. Ad reprimendum idem repetit velut de fide.

Probatur horum sententia: Primò ex cap. Solitæ, de Maior. & obed. in hoc mundo duo sunt luminaria magna, Papa, & Imperator, vbi sicut Papæ tribuuntur spiritualia, ita & Imperatori temporalia, habet autem Papa spiritualem potestatem in totum orbem, & omnia Regna mundi, ergo similiter Imperator temporalem.

Secundò, ex D. Hiero. 7. q. 1. Can. in apibus: [Sicut in apibus vnus est Princeps, & inter grues una est dux, ita & inter homines vnus est Imperator omnium Princeps.

Tertiò, in lege, Deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. ait Antoninus: [Ego mundi dominus.] Et in extrauag. ad reprimendum ait Henricus 7. [In tranquillitate Romani Imperij totius orbis regularitatem conquiescere.

Quartò, Adam, & Noe fuerunt domini totius orbis: De Adam constat Gen. 2. [Vt præsit terræ, &c. De Noe, Gen. 9. Crescite, & multiplicamini, & dominamini.] Adam autem & Noe reliquerunt successores, quales nunc non possunt esse alij quam Imperatores, ergo.

Quintò, Deus instituit in orbe optimum, & præstantissimum gubernationis genus, Psal. 13. [Omnia in sapientia fecisti.] Optimum autem & præstantissimum gubernationis genus est Monarchicum, est ergo constituendus in orbe vnicus Monarcha, & supremus omnium Princeps, qualis nullus alius esse potest quam Imperator.

Sextò, Nabuchodonsori dixit Dan. cap. 9. [Tu Rex Regū es, & dominus celi gloriam, & imperium dedit tibi, & omnia in quibus habitant filij hominum.] At Imperator eandem habet potestatem quam ille habuit: ille namque quatuor Monarchiæ Assiriorum, Persarum, & Medorum, Græcorum, & Romanorum in ęquali potestate sibi successerūt, imò posteriores maiorem semper habuerunt quam priores: Monarchia verò, & principatus Romanorum manet quod ad ius saltem penes Imperatorem.

Denique ex D. Aug. 5. de ciuit. Dei. capi. 15 & 15. Deus contulit Romanis totius orbis imperium quia suo modo boni erant, Et ex D. Thom. lib. 3. de regim. princ. capit. 13. Christus substituit in Augusto dominium, quod ipse habebat in toto orbe, gerebatque Augustus in toto vniuerso vices Christi, quamuis id ipse non intelligeret, cum verò nō gereret Augustus vices Christi in spiritualibus, dicendus est gessisse illas in toto orbe in temporalibus, Augusto autem succedunt Imperatores. Ergo.

Oppositum docet Victoria 1. relec. de Indis §. 24. & 25. Soto de iust. lib. 4. q. 4. art. 2. & in 4. sententiarum dist. 25. q. 2. art. 1. estque communis inter Theologos. Ex Iuristis habet illam Faber in L. illa Cunctos populos, & communiter Iurisperiti vltramontani, quamuis idem Faber affirmet oppositum esse communem, intelligendus tamen est inter Italos, & citramontanos.

Probatur hæc sententia varijs etiam rationibus, Primò. Potestas sæcularis, non est adeò, immediate ut spiritualis, hanc enim Deus ita instituit, vt ipsemet designaret, & eligeret sacerdotes, in quibus resideat, in veteri Testamento Aaronem, & filios eius, in nouo B. Petrum, & ipsius successores, sæcularis verò quamuis sit à Deo mediante tamē electione Reip. in populo quidem Hebreo designauit Deus Duces et Moysen Iosue Iudam, & similes, deinde Reges Saulem, Dauidem, & filios eius, ex peculiari quodam priuilegio, quia ita populus ille indigebat, at communi vsu omnium nationum, vnaquæque Respu. habet ius eligendi sibi Principem, & ipsius electione constituitur, & hoc modo intelligendum est illud Prou. 8. [Per me Reges regnāt.] Vt aliqua verò Resp. Regem vel Imperatorem sibi constituat, in quem suam trāsferat potestatem, exigitur publicus conuentus saltim maiorum, & procerum illius Reip. qui in eam electionem consentiant, at nunquam vniuersus orbis talem habuit conuentum, neque potuit habere, si totius vniuersi ambitum respicias.

Et confirmatur, etiam si uniuersus orbis in unum conuenire posset, aut per literas suum consensum offerre, id non expediebat, vt vnus totius mundi Princeps eligeretur. Docet Arist. 7. Poli. cap. 4. Rempub. non eo meliorem esse quo maiorem, sed tantam esse debere, quantam vnus Princeps gubernare commodè potest, per se ipsum, uel suos, sicut nauis eius debet esse magnitudinis, qua à nautis gubernari commodè possit, & corpus eius quantitatis, vt ab anima commodè possit viuificari: Propter quod unumquodque animal certum habet terminum suæ magnitudinis. Constat enim experientia, Reges qui amplissima, & distantissima Regna possident, difficillimè illa gubernare, & ipsa Regna varia pati damna, partim quia ministris à suo Principe longè distantibus non ita obeditur, partim quia quę priuato Regis ordine efficienda sunt, non possunt in promptu sicut oporteret habere, sed per internūtios, qui non ita celeriter possūt peruenire, sicut exigit Regni illius necessitas.

Secundò,

Secundò, Si vnus esset in orbe omnium dominus & monarcha, aut iure naturali esset ille introductus, aut iure diuino, aut humano ciuili, vel Pontificio. Non iure naturæ, quia natura omnes homines condidit liberos, & pares, nec ipsa aliquem alteri subiecit, neque aliud dominium ipsa constituit præter paternum, & maritale, vt docet D. Thom. 1. p. q. 92. ar. 2. ad 2. & q. 96. art. 4. Et Arist. 1. Polyt. cap. 4. & seq. affirmat præter potestatem paternam, & maritalem, cæteras omnes iure humano esse introductas. Iure diuino fuerunt quidē instituti illi Duces & Reges Israelis, sed ex peculiari priuilegio huius populi vt diximus, at nullo loco Scripturæ, vel Conciliorum, aut Sanctorum Patrum constat, aliquem esse institutum à Deo totius orbis Principem, vel dominum, illud enim de Nabuchodonosore, Augusto & Romanis explicabitur infra. Et confirmatur, quia si de iure diuino Imperator Romanus haberet dominium in totum orbem non potuisset Imperium diuidi in Orientale & Occidentale, sicut diuisum est & sapientissimè iustis de causis à Pont.

Neque iure humano Pontificio, nam cap. Per venerabilem, Qui filij sint legit. Innoc. 3. definit, Reges quales sunt Reges Hispaniæ, & Galliæ, in temporalibus non habere superiorem in terris: Estque communis sententia Iuristarum patrimonium Ecclesiæ non esse subiectum Romano Imperatori.

Denique neque iure ciuili: quia tale ius aut haberet ortum ab aliqua lege ab ipsomet Imperatore lata, aut ex consensu aliorum Principum, vel totius orbis, non ex lege à se lata, quia vt lex obliget debet prius legislator habere iurisdictionem, quod si ex lege sua illam habet, antea non habebat, & consequenter nec talem legem ferre poterat. Cæteri Reges nunquam tale constituerunt, nec consenserunt, imò opposuerunt omnino, neque totus orbis, vt constat in id consensit, nec potuit in vnum conuenire ad habendum tale consensum.

Hæc secunda sententia multò verior, & probabilior censenda est, Ad cuius maiorem intelligentiam obseruemus, naturam eo ipso quo dedit omnibus rebus appetitum cōseruandi seipsas, & tuendi se à suis contrarijs: indidisse simul hominibus desiderium viuendi in communi, & aggregatim, constitutis ciuitatibus & Rebusp. vt sic melius habeat vnusquisque ea, quibus indiget, commodiusque possit ab alio iuuari: Et consequenter docuit eos, oportere vt aliquos sibi Principes constituerent, vel vnum, vel multos à quibus gubernentur cum non possit Respub. benè ac pacificè gubernari, quin habeat caput cui cæteri pareant. Hoc dictamine rectæ rationis electi sunt Principes vnus, vel plures: Quo fit, vt etsi aliqui vi armorum & tyrannicè regna, & imperia sibi vsurpauerint, vt Nembroth, & similes, multi tamen electi sunt ab ipsa Repub. recta ratione, quam Deus hominum mentibus impressit ita exigente, propter quod potestas sæcularis Regum, & Principum à Deo etiam deriuatur, quia illa, ab vnaquaque Republica instituta est, diuinitus per dictamen rectæ rationis erudita. Qua de causa, qui potestati huiusmodi contradicit, Dei ordinationi resistit, vt ait Paul. Roman. 13. Hac etiam ratione dicuntur illam Principes habere à Deo, vt Dan. 2. vbi dicitur Deus cœli Regnum, & Imperium tradidisse Nabuchodonosori, & Christus ad Pilatum, [Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper.] Et 1. Pet. 2. [Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.] Estque error vt supra vidimus, Principibus non esse obediendum, quasi omnes tyranni sint.

Obseruemus secundò, si loqui velimus de titulo, quo Imperatores modò gubernant cum discrimine loquēdum esse, Imperatores enim infideles ante Christi aduentum, haud dubiè habuerunt imperium sine iusto titulo, sed sola vi armorum, cum nunquam fuerint electi à Rep. sed armis & potentatu omnes illæ monarchiæ incœperint, propagatæque fuerint & translatæ. Constat satis ex historijs, Ninū monarchiam Assyriorum, Arbacem monarchiam Medorum & Persarum, Alexandrum monarchiam Græcorum, & Iulium Cæsarem monarchiam Romanorum ita incœpisse: propter quod sicut violenter fuerunt introductæ, ita perp tuæ esse non potuerunt, sed perierunt, vt in illa visione statuæ aureæ, argenteæ, & ferreæ, Dan. 2. ostensum fuit. Nec valet dicere Deum permisisse, vt haberent isti Imperatores potestatem in illas nationes propter peccata earum, cum hæc permissio non sit iustus titulus, Romani enim permissi fuerunt habere potestatem sæcularem in terram Israelis ob peccata Iudæorum, nec propterea erant legitimi eorum Principes, cum diuino præcepto Deuter. 17. interdictum eis esset, ne facerent Regem alienigenam: sicut eundem populum tradidit Deus sæpe ob ipsorum peccata in manus Philisthinorum, & Chaldæorum, nec propterea Philisthæi, vel Caldæi erant legitimi Reges populi Hebræi. Post aduentum Christi principes infideles, qui habent terras Christianorum occupatas tyranni sunt, nec habent iustum titulum ad illas possidendas, cum eas solis armis & bellis iniustis acquisierint, propter quod iustè possunt à nobis debellari, ad recuperanda nostra, quæ habent ipsi iniquè vsurpata, Imperatores autem Christiani iusto titulo possident imperium, quia Respub. Rom. consensit in Augustum Cæsarem, cui Imperatores Christiani succedūt, vel saltim in Constantinum Magnum & reliquos, eliguntúrque ab his qui habent legitimum ius ad illos eligendos, in primis apud Græcos, deinde verò apud Germanos, vt constat cap. Venerabilem, de Electio.

CONCLVSIO PRIMA contra Hostien. 5

Neque Imperator, neque vllus Princeps habet proprietatem bonorum suorum subditorum.

Probatur, quicunque Princeps, si legitimus Rex sit, & non tyrannus, habet potestatem à Repu. per communē consensum, & electionem ipsius, at nulla Resp. transtulit in suum principem dominium, & proprietatem bonorum suorum ciuium, sed solam iurisdictionem, & dominium gubernatiuum, quo indiget quęuis Communitas ne sit acephala & sine Duce, neque vnquam in talem proprietatem consensit. Ergo.

Secundò, Principes electi sunt in vtilitatem Rerumpub. at habere ipsos proprietatem bonorum suorum ciuium, non est in eorum vtilitatem, sed illis maximè noxium, & contra eum finem propter quem princeps eligitur: hac siquidem via facile fieret Tyrannus, & in suum priuatum commodum omnia bona Reip. conuerteret, cum contra illum facere oporteat: non est ergo tale dominium, & proprietas veri & legitimi Principis, sed tyranni, ut uidemus accidisse Turcis, quia creduntur Imperatores eorum, habere apud ipsos dominium, & proprietatem omnium bonorum suorum subditorum.

Denique qui habet dominium & proprietatem aliquorum bonorum, pōt illis uti pro libito in quoscunq; usus, at Principes non possunt uti bonis suorum ciuium pro libito, sed solum quatenus postulauerit bonum commune.

CONCLVSIO II.

Imperator Roman. neque de facto, vt experientia cōstat, neque de iure, habet dominium, & iurisdictionem in vniuerso orbe.

Hæc efficacissimè probata manet argumentis supra positis. Et confirmatur: Nullus enim ex antiquis Imperatoribus, quibus postetiores succedunt, habuit ius in Antypodas, & Indos insulares, & uniuersas orbis regiones, nullus in terrā promissionis, quā Deus solis Hebręis pmiserat & concessit. Neq; expediebat ad optimā orbis administrationem, ut unus ferret leges uniuerso orbi, in quo tā uariæ sunt nationes, & tā distinctis moribus, ut uarijs & differentibus legibus oīno indigeant, quas unus ferre non pōt, nec ualeret tot & tam distantia Regna unus in pace continere.

Denique si ex D. Augu. 4. de ciuit. Dei cap. 15. [Inquitas amplora

amplıora fecit regna, & perdomitis gentibus dilatare regnum,] ideſt, ad comprimēdas iniquitates hominum oportuit augeri regna, & reges potentiores eſſe, profectò cum nos ſimus in quos fines ſeculorum deuenerunt, ſi quando oportuiſſet vnicum eſſe totius orbis Principem, & dominium, iam id noſtro ſeculo experiremur, ac videremus.

Ad argumentum Hoſtien. Dico locum illum, quem affert.ex L. Bene à Zenone, intelligendum eſſe de bonis, quæ pertinent ad fiſcum, ſuntq; in publico ærario, locus verò ex Authen. tantum ſignificat, poſſe principem accipere bona aliorum, & venerabilium etiam domorum, cum neceſſitas Reip. poſtulauerit: non tamen alia ratione.

Ad argumenta aliorum in primis ex loco illo exijt edictum, &c. Non ſequitur Auguſtum vel eius ſucceſſores toti orbi dominari, ibi enim D. Luc. non affirmat Auguſtum fuiſſe dominum totius orbis, ſed tantum refert quid fecerit, ex ſua ambitione, & cupiditate: ſicut cum ait Pſal. [Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus:] non affirmat Propheta non eſſe Deum ſed tantum refert quid impius in corde ſuo dixerit Adde eo loco nomine vniuerſi orbis nō intelligi totum mundum, neq; enim Antypodas ſcribi iuſſit, ſed prouincias quæ dictioni Romanæ (quæ iam latiſſima erat) tunc parebant, eſt enim in vſu maximam regionē orbem appellare, ſic indiam nouum orbem dicimus: Et Luc. lib. 3. [Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem.

Ad primum argumentum ex cap. Solitæ reſpondeo, ibi conſtitui duas ſupremas dignitates, Pōtificiam, & regiam. Non tamen inde ſequi, vt ſicut datur ſuprema ſpiritualis, & pontificia in vno reſidens ſummo, vt pote Pontifice ita detur ſuprema temporalis, & ciuilis in vno reſidens Imperatore duplici de cauſa primo quia ſpiritualis ita eſt immine diatè a Chriſto inſtituta, & Beato Petro tradita ac legitimo ipſius ſucceſſori, qui eſt Roma. Pont. vt ab eo in alios Epiſcopos, & Eccleſiæ prælatos deriuetur. Regalis uerò, & ſecularis, eſt etiam à Deo, ſed mediante Rep. ita vt tota primo in Rep. reſideat, & ab ipſa in Principem quem ſibi eligit transferatur. Tranſtulit autem illam Reſp. non in vnum, cum id non expediret, ſed in varios Reges, & Principes pro diuerſitate gentium, & nationum. Secundò quia Pont. conſtituitur magiſter fidei, cuſtos religionis Chriſtianæ, & ſacramentorum, ac legis Euangelicæ, propterquod oportuit, vt ſicut vna tantum eſt fides, vna chriſtiana religio, vna lex Euangelica, & eadem ſacramenta, ita quoque vnum tantum eſſet in ſpiritualibus caput, & princeps, in quo ſuprema ſpiritualis poteſtas reſideat ad aliosque dimanet, qualis eſt Rom. Pont. In temporalibus verò cum Reſp. adeo diſtinctæ ſint, mores gentium adeo diuerſi, & leges quibus gubernari debēt diuerſas eſſe oporteat, oportuit ſimiliter diuerſos eſſe Principes, & vnam quamq; Remp. priuatum ſibi regem conſtituere, in quo ſuprema poteſtas ſecularis illius regni reſideat. Quamuis cum imperator coronetur per Pont. ad defendendam fidem, & Eccleſiam ab hereticis, & perſecutoribus ſuis eſt ſuperior principibus Chriſtianis hac ratione, vt poſſit, & debeat ad hæreticos, & inimicos crucis arcēdos, propulſandaq; ſchiſmata illos conuocare, in alijs verò cauſis non habet ius, neq; licet ad ipſum appellare præterquam in locis, & terris ipſi priuatim ſubiectis, quæ dicuntur imperiales.

Ad ſecundum dico uerba D. Hiero. id tantum innuere, vnumquodq; regnum, & Remp. melius gubernari ab vno Principe, & capite, quàm à pluribus, vt accidit in examine apium: quod etiam docet Ariſt. 3. Polyt. cap. 5. & D. Thom. 1. de regim. Principū à c. 2. vſque ad 6. iuxta illud Hier. 12. [Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam:] Quod etiā inſinuat natura, quæ vnicuiq; corpori vnicum conſtituit caput, & in ſacra Script. ex ſpeciali priuilegio, Reip. iuſtorum promittitur vnicus Rex, & caput, non tamen voluit ſignificare in toto orbe omnibus prouincijs, & regnis vnicum Imperatorem dominari, ſicut neque omnia examina apum vbi ſubijcitur duci.

Ad tertium reſpondeo cum Soto, dictum Imperato. Antonini in propria cauſa ac pro ſe ipſo non facere fidem, tū quam illud verbum eſſe intelleqtus cuiuſdam arrogantiæ, nec admittendum, cum ſoli Deo ita loqui competat ego dominus. Modeſtius certè multò, ac verius, Iuſtinianus in L. Cunctos popolus, vbi ait. [Cunctos populos quos clementiæ noſtræ regit Imperium:] Vbi non omnes populos ſed aliquos apertè affirmat imperio ſubiacere. Et L. In nomine domi. C. de officio preſ. p. ç. Afri. terminos quoq; nominat regionum ſuarum. Et Inſtit. Quibus modis ius pat. poteſt. ſolu. §. ſi ab hoſtibus, ponitur limen imperij, unde deriuatur nomen illud poſtliminium. Et l. mercatores. C. de commercijs. diſtinguit ipſemet Imperator inter ſuos, & regi perſarum ſubiectos.

Ad illud Henrici dico, per totum orbem ibi intelligi eā partem, quæ tunc Romano Imperio ſubiacebat, quæ propter ſuam latitudinem, & magnam prouinciarum copiam quæ ditioni Romanæ patebant, uocatur totus orbis, ſicut illud Luc. 2. [Exijt edictum a Cęſare Auguſto ut deſcriberetur uniuerſus orbis:] Id eſt prouinciæ Auguſto ſubiectæ. Totius autem mundi Imperator dominus non eſt, neque per electionem, per quam poteſtas ciuilis alicui tribuitur, neque inſtitutione Summi Pont. ut in illa Extrauag. Ad reprimendum uult Bart. nam neque id Pont. præſtat, neque ipſi Imperatores admittunt.

Ad Quartum reſpondeo, Etiam ſi concedamus Adam, & Noe habuiſſe totius orbis principatum (quod adhuc eſt ſub dubio) non inde ſequi, aliquos eorum poſteritate illis in imperio ſucceſsiſſe, imò inſinuat S. Scriptura ipſos imperium quod in orbe obtinebant, genere humano aucto, & per prouincias diffuſo, inter ſuos diuiſiſſe, recta ratione illos admonente ad optimam gubernationem mundi ita expedire.

Eodem modo ſoluitur quintum inſtituiſſe Deum optimam gubernandi rationem, quæ eſt monarchia, non quidem in toto orbe, ita ut unus ſit totius orbis dominus, & princeps: hoc enim ut uidimus magis obeſſet, quàm prodeſſet debitæ gubernationi, ſed inſtituit illam in ſingulis nationibus, & regnis, ita ut in unoquoq; regno non plures ſed unus tantum princeps, & Rex dominetur, ſicut natura unicuique corpori unicum conſtituit caput.

Ad ſextum dico imprimis Nabuchodonoſorem nō fuiſſe cōſtitutum à Deo Imperatorem ſpeciali aliqua ratione, eo modo quo conſtituti fuere Saul, uel Dauid, ſed dicitur Deū tribuiſſe illi imperium, quia permiſit, ut bello uel iure hæreditario eo potentiæ perueniret: Secundò conſtat ex S. Scriptura neque Nabuchodonoſorem, neque ullum alium, habuiſſe dominium, uel iuriſdictionem in populum Iſraelis, cum illum liberum Deus conſtituerit, prohibuerit que Deutheron. 17. ne Regem extraneum haberent.

Ad ultimum reſpondeo, non eſſe intelligēdum D. Aug. quaſi Deus dederit Romanis totius orbis imperium, pro ſuis meritis, & uirtutibus, cum ipſemet Auguſt. doceat eodem loco, omnes Romanorum uirtutes falſas, & fucatas fuiſſe, ac corruptas ſtudio inanis gloriæ, ſed dicitur dediſſe illis imperium, quia cum inter idolatras, & impios ipſi meliores eſſent, permiſit, ut ſuperiores euaderent in bellos, cæterosque ſuæ ditioni ſubiugarent, reciperentque hac uia in hoc ſeculo uirtutum ſuarum licèt fictarum mercedem ſuam, ſicut dicitur de hypocritis in Euangelio. [Receperunt mercedem ſuam, uel ut optimè B. Leo Ser. 1. in Natali Apoſt. Petri & Pauli: [Diſpoſito diuinitus operi maximè congruebat, ut multa regna uno confederarentur imperio, ut citò per oēs haberet populos prædicatio generalis, quos unius teneret regimen ciuitatis,] Ad locum D. Tho. dico, conſtare ex art. 4. huius quæſtionis, Chriſtum non habuiſſe dominium temporale huius mundi, neque illud tradidiſſe Auguſto: intelligendus autem eſt D. Thom. permiſiſſe Chriſtum, ut haberet illud Auguſtus in prouincias Romanæ ditioni ſubiectas, cum ipſe quatenus homo, qui ſimul filius Dei erat, potuiſſet illū habere, & in uniuerſum mundum ſi uoluiſſet. Nam Chriſtus Saluator noſter (iuxta ipſum quoque D. Thom.) poteſtatem, quàm habuit in temporalia, non aliter habuit, quàm in ordine ad Spiritualia.

QVAEST. V. ET VLTIMA, DE TRANSLATIONE *Dominiorum, nempe quibus vijs dominium alicuius rei ab vno in alium tuta conscientia transferatur.*

EXplicata rerum & bonorum diuisione, proximum est, vt quibus vijs rerum dominia ab vno in alium transferri debeant, vt tuta conscientia habeantur, explicemus. Est autem quæstio hæc de translatione dominiorum maximè necessaria, & scitu dignissima, non modò ad materiam restitutionis, verum etiam ad omnem iustitiam commutatiuam, cum omnis iniustitia, & debitum restituendi ex eo oriatur, quod habeantur aliena bona iniqua via. Initio autem huius disputationis duo obseruanda sunt: Prius est differre plurimum hæc duo, translationem dominij & acquisitionem dominij, nam acquisitio dominij non requirit mutationem domini; in reb. enim quæ nullius adhuc sunt, acquirit dominium iure gentium (vt vidimus) qui primum illas occupat, sine vlla mutatione alicuius domini. Translatio verò dominij exigit mutationem domini; definitur namque, Transmissio rei, ab eo qui legitimè ipsam possidet, in alterum, qui illius incipit esse dominus. Quo fit, vt nisi hæc translatio fiat debita via, inferatur iniuria vero domino, & maneat vinculum restitutionis. Secundò obseruandum est, cum bona omnia tribus subijciantur. Primum Deo, vt supremo & præcipuo omnium rerũ creatori & domino. Secundò, priuatis dominis & legitimis possessoribus: & tertio Reip. quatenus exigit bonum publicum; ita quoque tribus vijs posse translationem dominiorum fieri. Primò, diuina voluntate, quæ explicatur nobis, aut iure diuino naturali per dictamen rectæ rationis naturalis, aut iure diuino positiuo expresso per aliquam ipsiusmet Dei reuelationẽ, quomodo fuit translata terra promissionis à Chananęis in filios Israel, & regnum Israelis à Saule in Dauidem. Secundò, libera voluntate, & donatione domini illa possidentis. Tertiò, per legem à Rep. constitutam, vel sententiam iudicis, inuitis etiam & repugnantibus proprijs dominis, bono publico ita exigente. De priori modo nulla est difficultas, in duobus verò posterioribus nonnullæ graues, & difficiles controuersiæ explicandæ sese offerunt.

ARTICVLVS PRIMVS.

Possit ne vnusquisque sua libera voluntate rei suæ dominium in alium transferre?

OBseruemus primò, sicut homini duo conueniunt, nempe esse liberum, & dominũ suarũ actionum, & esse animal sociabile, ac partẽ huius Reip. humanæ, ita habere ipsum à natura duplicem Inclinationem, vnam ad liberè operandum, & disponendum de se, & suis, in suam propriam vtilitatem & commodum, aliam verò ad curandũ, & tuendum bonum publicum, & quæ ad illud conducũt, ad quod bonum refertur, & ordinetur non per volũtatem propriam, sed per publicam Principis, cui ex officio incũbit cura boni communis. Quæ duæ inclinationes, etiam si aliquando materialiter videantur sibi in aliquo pugnare, ambæ tamen sunt naturales, recta ratione dictante, vt homo non disponat liberè se & de suis, sed vt expedit, & conducit bono communi: imò hæc secunda, quæ respicit bonum commune est magis naturalis, cum natura magis inclinet in bonũ commune, quàm in particulare, sicut aqua, vt grauis naturali inclinatione, & põdere fertur deorsum, vt pars tamen huius vniuersi, propter bonum commune ipsius, fertur sursum, ne detur vacuum, nec minus naturalis est hic ascensus, imò multò magis, quàm ille descensus.

Obseruemus secundò, Legem tàm diuinam, quàm humanam duobus modis posse se habere, circa trãslationem dominiorum: Primò, cohibendo & prohibendo illã, quod præstat, vel auferendo huic, qui est dominus facultatem dandi, vt in pupillis, vel alteri accipiendi, vt in vsurario, simoniaco, assassino, & iniquo iudice. Secundò, transferendo dominium alicuius rei inuito domino, vel in pœnam alicuius criminis ab ipso commissi, vel in vtilitatem ipsius Reipub.

CONCLVSIO PRIMA.

Simpliciter & absolutè maximè naturale, & consonum rationi est, vt possit vnusquisque dominium suarum rerum in alterum pro libito transferre.

DIxi simpliciter & absolutè, nam per accidens, vel per prohibitionem legis, vel ex malo fine, vel quia sibi, aut suis noceat, potest esse aliena à recta ratione talis translatio: simpliciter autem & absolutè, vbi nullum ex his incommodis interueniat, est vera conclusio. Et probatur: Primò, ex definitione dominij: nam dominium est facultas vtendi re sua pro libito, in quemcunque vsum lege nõ prohibitum, transferre autem rem suam in alterum libera voluntate, vt donatione, venditione, aut alio contractu, quàm lex diuina vel humana non prohibet, est vti illa in vsum non prohibitum, ergo eo ipso quo quisque est dominus alicuius rei, potest eius dominium libera sua voluntate in alium transferre.

Secundò, homini ideo cõuenit dñium, quod nõ conuenit brutis, quia habet intellectũ, & voluntatẽ liberam, sicut ergo. deo potest esse dñs, quia est liberi arbitrij, ita quoq; liberè poterit dominium suorum in aliũ transferre: Vnde in Scripturis idem est esse dñm, & posse de reb. suis liberè disponere. 1. Reg. 3. [Dñs est, quod bonũ est in oculis suis faciat.] Et Matt. 20. in illa parabola vineę, ait dñs vineæ de suis pecunijs, [non licet mihi quod volo facere?]

Tertiò, dñs potest rebus suis vti in pios vsus simpliciter & absolutè, nisi ex circunstantia vitietur, transferendo à se dominium suarum rerum, exercenturq; tunc illustrissimæ virtutes Liberalitas, Magnificentia, Pietas, Votum paupertatis. ergo Habetur apertè hæc conclu. Inst. de rer. diuisio. §. per traditionem. Et ff. de acquirẽ. rer. dom. l. qua ratione. §. Litteræ, vbi dicitur. [Nihil esse tàm consonum naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi.]

CONCLVSIO II.

Consonum etiam est rectæ rationi, & iuri naturali, ut possit lex humana, & ciuilis prohibere alicui translationem suarum rerum in alium: Tum etiam priuare aliquem & inuitum dominio illarum, & illud in alium transferre.

PRobatur prior pars: Respond. licèt non sit domina bonorum suorum ciuium, est tamen custos illorum, & boni publici, ad legitimam autem custodiam pertinet, prouidere, ne domini imprudenter & temerè illam disponant ergo iustum est, & maximè consonum rectæ rationi, vt Resp. statuat leges, quibus imprudentes, & temerariæ translationes bonorum prohibeantur. Ita iusta est lex, quæ prohibet, ne pupillus ante certum tempus quo iudicio valeat, possit aliquid donare, vel alienare, ne bona sua temerè dilapidet. Vnde ff. de minoribus L. prima, dicitur: [Prætor naturalem æquitatem sequutus, cauit ne pueri quorum concilium infirmum est, & multorum insidijs expositum, suam dispensarent substantiam.] Iusta lex, quæ prohibet, ne bona Ecclesiæ possint alienari, quia aliter illa permanerent. Iusta lex, quæ prohibet aliquos ludos.

Secundò pertinet ad Remp. obuiare fraudibus, & dolis, hoc non potest, nisi per suas leges statuat, qui cōtractus sint validi, qui inualidi, ergo æquissimum est & iustum, ut possit lex Reipub. eas prohibere translationes dominiorum, quas viderit dolis fraudibus, & iniquis cōtractibus misceri.

Denique vita hominum tueri non potest sine societate humana, societas hæc non potest benè constare, nisi cōtractus & commercia humana à publica authoritate ordinentur, & disponantur, sicut oportet, ergo iure naturæ pertinet ad auctoritatem humanam benè ordinare cōmercia, & contractus, eademque potest translationes dominiorum quas viderit paci, & vtilitati ciuium non conuenire, prohibere. Ita prohibet ne primogenituræ alienentur, quia conuenit maximè Reipub. existere potentes in ea, cum sint istæ familiæ velut ossa ipsius, tenenturque ciues huiusmodi legibus & ordinationibus obedire in conscientia: primò, quia iuxta illud Paul. Roman. 13. [Qui superioris ordinationi resistit, Dei ordinationi resistit.] Secundò, quia vnusquisque debet bonis suis vti iuxta rectam rationem at sicut dictat recta ratio naturalis, vt vnusquisque eo ipso quo dominus est, sit liber, & liberè disponat de suis, ita quoque dictat eadem recta ratio, vt, quatenus est ciuis, & membrum Reipub. non vtatur suis bonis, & illo dominio, nisi secundum leges & regulas sibi propositas à Repub.

Probatur iam secunda pars conclu. Primò bonum publicum & totius præferendum est bono particulari & partis, ergo quando ad bonum publicum oportebit aliquam rem ab hoc in alterum transferri poterit id Lex, vel inuito domino: Hoc nomine Possunt Principes, & Resp. imponere vectigalia, accipere aliquam coram à singulis, & hæreditates auferre, si bonum publicum ita exigat.

Secundò habet Resp. authoritatem puniendi delinquentes, & inuitos in bonis, ergo potest condere leges, quibus ob aliqua crimina, priuentur illa committentes suis dñijs.

Tertiò est Resp. custos pacis, & quietis, poterit ergo cōdere leges, quibus ob pacem & quietem ciuium finiendasque lites, transferantur dominia ab his vel inuitis in alios, cuius modi est lex præscriptionis.

Ita patet quo modo hæ duæ conclusiones sint maximè consonæ iuri naturali, & rectæ rationi: conueniuntque in ipsis omnes Doctores.

Porrò vt hæc magis explicata maneant ad sequētes quæstiones, obseruandæ sunt diligenter duæ regulæ in hac materia celebres. Prima est, cui secundum legem, siue Pontificiam siue ciuilem, aut iuris communis, aut iuris peculiaris cuiusque regni, tribuitur dominium alicuius rei, eidem in foro etiam interiori tributum esse eiusdem rei dominium. Secunda est quasi apendix præcedentis, omnem sententiam, quæ in foro exteriori tribuit dominiū alicuius rei, tribuere quoque illud in foro conscientiæ, nisi sit pœnalis, aut fundetur in falsa præsumptione. Dico, nisi sit pœnalis, quia vt copiosè infra videbimus, pœnam nemo tenetur subire ante iudicis condemnationem, dico etiam nisi fundetur in falsa præsumptione, quia licèt iudex iuxta probata iudicans, rectè iudicet, sententia tamen ipsius, si falsis nitatur probationibus, non habet vim in foro animæ.

Hæ duæ regulæ licèt communes & veræ, patiuntur tres exceptiones: Prima est quando lex non est præceptiua, aut concessiua, sed permissiua tantum, fertur que sententia iuxta tenorem talis legis, tunc non confertur dominium in foro conscientię, nec per talem legem, nec per talem sententiam. Verbi gratia, Negat lex venditori decepto infra medietatem iusti precij actionem in indicio: hæc lex non præcipit rem illam emptoris esse, nec liberat eum à debito restituendi id, quod defraudauit, sed solum permittit, illam venditionem exterius haberi tanquam validam, ad tollendas lites. Secunda exceptio est, quando leges non tribuunt alicui absolutè rem aliquam, sed solum concedūt illius repetitionem, talis concessio non confert actu dominium, sed solum dat actionem in iudicio, vt in eo iudex per suam sententiam illud conferat. Verbi gratia, concedit lex, vt quæ aliquis ludo amisit, possit in iudicio repetere, hæc lex nec tribuit dominium pecuniæ illi qui perdidit in ludo, nec expoliat dominio illum, qui lucratus est, sed solum præstat, vt is qui perdidit possit apud iudicem repetere, & iudex compellere illum, qui lucratus est ad restituēdum. Tertia exceptio adhibetur ab aliquibus, quando lex definit contractum cui deest aliqua solemnitas iuris nullum esse, huiusmodi legem volunt aliqui non expoliare actu possidentem re per talem contractum acquisita nisi adueniente iudicis sententia, sed an ita sit in foro animæ, copiosè à nobis statim disputabitur.

Ex his sequitur, debere Theologum prudentem, in controuersia, de qua interrogatur ab aliquo fideli, inquirere à peritis & probis iurisperitis, quæ leges siue communes, siue particulares patriæ circa illam existant, & illis cognitis, considerare sint ne præceptiuæ, an permissiuæ tantum, vel pœnales. Et tunc iuxta regulas & doctrinam hic positam, & sequentibus controuersijs explicandam, iudicare. Vnde alienum debet esse à iurisperitis mittere falcem in ea, quæ spectant ad forum animæ, alienum quoque à Theologo quæ fori exterioris sunt sibi assumere, sed petitis illis ex iurisperitis, postmodum quæ ad conscientiam pertinent discernere, iuxta illud Pau. [Prius quod animale est deinde quod spirituale.

His ita positis, ad priuatas difficultates, quæ hoc loco à Doctoribus tractantur circa trāslationes dominiorum, quę vel priuata cuiusque voluntate fiunt, vel legis, aut iudicis; authoritate, explicandas, descendamus.

ARTICVLVS II.

An per solum actum interiorem voluntatis quo aliquis deliberatè apud se statuit aliquid alteri conferre transferatur dominium.

DIxi in titulo huius articuli, statuit, quia vt videbimus in materia de voto, differunt hæc plurimum, proponere, promittere, siue statuere, & actu tradere, possum ego apud me ipsum aliquid proponere vt bonum, non tamen illud statuere, sed manere anceps, qui autem apud se statuit aliquid, iam illud apud se promittit, Quæstio nostra non est hic de promissione in futurum, de qua infra cum D.Tho. quęst. 88. neque de proposito interno, quo aliquid videtur bonum alicui, non tamen promittit: sed de actu, quo apud se certo statuit aliquid alteri tribuere, An per talem actum interiorem voluntatis transferatur dñium

rei illius in alterum, Verbi gratia, debet mihi pauper centũ, dico apud me interius, bonũ é remittere debitũ illi pauperi, & ex nunc remitto, Similiter vidẽs ego virginem pauperem, dico apud me, bonum esset exhibere illi centum in dotem, ex nunc do illi centum, vt nubat: Per huiusmodi actus internos, acquisierunt ne iam isti dominium in illa centum, ita vt in conscientia teneat ab illo debitore nil accipere, & illi puellæ illa centum dare.

Ioan. Almain. in 4. distinc. 15. q. 2. Thomas de Argentina in suo tractatu de matrimonio. q. 2. sentiunt dominium non transferri per solum actum interiorem, probant quia si solo actu interiori transferatur dominium per solum actum interiorem possent fieri contractus humani, hoc autem est falsum, vt patet in matrimonio, qđ est quidã cõtractus humanus, nequit autem fieri, neque tenet nisi consensus animi exteriori verbo vel signo explicetur, nec quantumuis vir & mulier consentiant inter se, nisi mutuus, ille consensus palam verbo vel signo vicissim ab vtroque exprimatur, est matrimonium.

Alijs Doctoribus vt Angelo in summa Verbo. Pactum. §. 1. & Magistro Soto lib. 4. q. 5. art. 1. & lib. 7. q. 2. art. 1. oppositum videtur probabilius, Statuit enim duplicem esse promissionem & translationem dominij siue contractum alium mutum, & reciprocum, in quo vt habetur *L. Labeo.* ff. de verbo. significatione, vltro citroque nascitur obligatio, soletque explicari per huiusmodi verba, do vt des, facio vt facias, qualis est in uenditione: do hanc rem, ut des tantum pretij, in locatione, do tibi vsum huius domus, vt des mihi tantum pretij, in matrimonio, do tibi corpus meum, ut accipiam corpus tuum in meum, alium verò esse simplicem, in quo non do vt des, sed simpliciter statuo aliquid tibi conferre, quia ita visum est mihi. vbi simplex tantum est translatio, qualis est donatio.

Hoc posito habet Soto tria, Primum promissionem quę mutua & reciproca est, qualis est in matrimonio inter virum, & vxorem, nisi exprimatur verbis uel signis, non obligare neque in foro interiori, neque in exteriori. Et ratio est apertissima, quia in promissione mutua debet esse notus vnicuique parti animus, ac consensus alterius, animum autem nosse non possumus nisi per externa verba uel signa. Secundò ait promissionem quæ mutua non est sed simplex, qua statuo aliquid simpliciter alteri conferre, non obligare in foro exteriori apud iudicem, nisi verbis uel signis exprimatur: ratio est aperta, quia actus purè interni non subijciuntur iudicio humano, sed soli diuino, Tertiò, ait, huiusmodi promissionem, & decretum animi non mutuum, nec explicatum exterius verbis uel signis, probabile esse posseque problematice defendi, obligare in foro interiori, & conscientiæ, stando in iure naturæ. Stãdo inquit in iure naturæ, & simpliciter, nam si lex humana Ecclesiastica, uel ciuilis ob bonum publicum & pacandas conscientias aliter statueret, tunc standum esset decreto legis.

Quod autem simpliciter & seclusa omni lege humana, stando soli iure naturæ. probabile sit hoc assertum, nititur ostendere Magister Soto multis argumentis, Primò. Ex prima conclu. præcedentis articuli, nihil magis naturale, quã quod homo per suam voluntatem posit res suas alteri donare, & earum dominium in alterum transferre, sed in casu de quo hic agimus, vult hic sua voluntate efficaci illa centum alteri conferre, ergo per illam solam sine ullo externo sermone verè sua alteri contulit, suntque iam illius,

Secundò uoces non obligant nisi ex vi conceptus interni, cuius sunt signa, sed si quis externa uoce aliquid Petro conferat, reuera transfert dominium illius rei in ipsum ergo multo magis si interius ita deliberat, & statuit. Probo consequentiam, quia cum actus externi habeant uim ab internis, & sint propter ipsos, multo magis obligare debet internus quã externus, vi illius axiomatis, Propter unum quodque tale, &c.

Tertiò, maius vinculum efficit interior deliberatio, & consensus quàm solum propositum, at si ex interno consensu dandi non sequeretur vera, & actualis translatio dominij, nil amplius efficeret ista deliberatio, quã nudum, & simplex propositum.

Quartò, promissio facta Deo, & quæ fit homini etiam si obiecto differant, in genere tamen, & natura promissionis non differunt, sed promissio facta Deo quamuis interior, obligat, cum ea solum efficiat votum, ergo interior facta homini obligabit etiam in conscientia.

Quintò, si promissio illa, & deliberatio interna firmetur iuramento, ex omnium consensu obligat in conscientia, ergo erat ipsa quoque se sola obligatoria. Patet consequentia, quia iuramentum additũ non est ipsa promissio, ex qua oritur obligatio, sed tantum promissionis confirmatio: Vnde si promissio erat nulla, etiam si adhibeatur iuramentum, manet nulla, sicut uotum, quod non obligat etiã si addatur iuramentum non obligat, iuramentum enim non inducit obligationem, sed tantum confirmat illam.

Sextò, si consensum internum significes amico nihil de nouo consentiendo, sed dicendo illi hoc apud me statui tibi date, vide velis ne illud recipere, teneris in consciẽtia reddere, eo uolente rem illam accipere, sed non teneris virtute huius externæ significationis, quia hæc nullum nouũ consensum habuit comitem. ergo virtute illius prioris, ergo illam obligabat.

Septimò promissio expressa verbis facta absenti, vel surdo nil omnino audienti, obligat etiam in conscientia, ergo & interna. Probo consequentiam, quia tam ignota est mea promissio absenti, uel surdo nihil omnino audienti, etiam si verbis explicetur. quàm si esset omnino interna, & non explicata verbis, ergo sicut obligat vna ita & alia.

Vltimò, talis interior consensus est quædam mentalis loquutio & promissio, ergo adimplenda, ita ut si non adimpleatur sit mendax, & fidei fragus, qui ita promisit, & retrocedit. Et confirmatur ex D. Thom. qui infra. q, 88. art. 3. ad. 5. ait. eum qui non adimplet promissionem peccare, & infideliter agere, quia mutat animum, sed interius promittẽs nisi adimpleat promissum mutat etiam animum. ergo peccat quoque, & agit infideliter.

Ex his tribus dictis Magistri Soto, primum verum est, cõtractum mutuum non posse fieri, nisi per signa externa aut uerba explicetur, nam contractus mutuus vt uenditionis, locationis, matrimonij, & similes fiunt inter homines conuentione & pacto inteaueniente, conuentio autem non potest fieri exteriori, Vnde Ioan Vuicleph damnatur vt hęreticus, quia asseruit matrimonium posse celebrari solo actu interiori, de quo errore vide Tho. Vualdensem libro do sacramentis. c. 132. Ex quo sequitur Amalyni argumentum non conuenire proposito, cum nostra quæstio non sit de contractu mutuo, sed de simplici, qualis est translatio dominij, & donatio.

Quod secundò ait verissimum etiam est, & extra omnẽ controuersiam.

In tertiò autem recentiores omnes plurimum ab eo dissident, maximè cum Diu. Thom. infra quæst. 88. artic. 1. Et in Quarta dist. 38. quæst. 1. art. 1. ita distinguat inter promissionem, factã homini, & eam quæ fit Deo, vt Deo qui intuetur cor, possit se homo obligare sola promissione interiori, homini autem qui tantum videt quæ foris apparẽt, nequaquã, sed debet necessario promissio quæ fit homini vt liget, exterius declarari. Nobis hic subscribere placuit.

CONCLVSIO PRIMA.

Posito tali actu interiori, & deliberatione volũtatis, non statim transfertur dominium in alterum, sed manet adhuc prior ille uerus dominus sue rei, sicut antea erat.

PAret, cum dare, & accipere sint relata, quamdiu non est qui accipiat, neque est donatio, neque translatio dominij, sed p meũ actũ interiorẽ alter nihil accipit, ergo neq; aliquid

aliquid illi do, aut transfero in ipsum aliquod dominium. Maior certa est, patet minor, quia acceptio rei alienæ est actus externus, propter quod Deus in decalogo legis constituit duo præcepta distincta, aliud, quo prohibetur actus interior, idest, concupiscentia rei alienæ, & aliud quo prohibetur actus exterior, nempe acceptio rei alienæ inuito domino.

Secundò, ego non possum transferre dominium mearum rerum in alium nisi illo consentiente, sed quamdiu ego retineo apud me illam deliberationem occultam alter non consentit, ergo manet apud me illius rei dominium. Et confirmatur ex communi sententia Iurisperitorum, Asserunt enim omnes ad traslationem dominij, requiri actualem exhibitionem rei quę donatur, actualis autem exhibitio consensu omnium est actus exterior, quo vnus dat palam, & alter palam quoque respondet, se velle accipere.

Denique cum dominium sit ius in rem, qui transfert dominium, transfert ius in illam, sed actus interio, neque dat ius neque tollit, ergo. Patet minor, quia si aliquis prælatus mente sua reuoluat & dicat intra se: Ex nunc concedo Petro facultatem absoluendi, aut dicat intra se: ego reuoco à Ioanne potestatem absoluendi, omnium consensu, per talem actum internum neque Petrus constituitur confessarius, neque Ioannes amittit facultatem audiendi confessiones.

Hanc conclusionem non audet negare Soto, perspiciēs vim horum argumentorum, sed ait: quamuis actu interiori non transferatur statim dominium, teneri tamen eum, qui talem actum, & deliberationem secum habuit, illam alteri manifestare, illique si eam rem acceptare voluerit, exhibere. Contra hoc sit.

CONCLVSIO SECVNDA.

Nemo tenetur huiusmodi actum interiorem, aut deliberationem alteri manifestare, imò si sibi placuerit, potest eam reuocare.

PRobatur: posito tali actu interiori non transfertur dominiū rei, sed manet dominus ille idem qui antea erat, ergo potest de ea liberè adhuc disponere, ergo potest illā sibi retinere, aut alteri conferre, & priorem illam deliberationem reuocare. Et confirmatur: per illum consensum interiorē nullum ius fuit alteri acquisitum, ergo manet adhuc apud eum idem ius quod antea habebat, poterit que de re illa adhuc liberè disponere, & mutare sententiam. Patet consequentia: bona illa aut sunt sub meo iure, aut sub iure alterius, cui illa interius promisi, non sub iure ipsius, cum per actum interiorem nullum ius, vt constat fuerit ipsi acquisitum, ergo sub iure meo, ergo possum illa liberè retinere, vel alteri, dare & priorem illum animum reuocare.

Secundò probatur, si ego teneor rem alteri promissam ipsi reddere, hoc non est ex aliqua lege publica, & ciuili, sed ex lege priuata quam tuli mea voluntate, sed huiusmodi leges priuatas à sola mea voluntate institutas possum ego reuocare, quoties voluero ideo namque (vt videbimus) testamentum quamdiu testator viuit, potest reuocare, quia testamentum est velut lex quædam priuata, instituta à priuata voluntate testatoris, ergo possum reuocare illam. Ex quo sequitur apertè, non teneri me ad manifestandum alteri quod apud me statueram, cum possim illud decretū, ac deliberationē internā mutare, ac reuocare.

CONCLVSIO TERTIA contra Magistrum Soto.

Promissio, vel deliberatio non explicata verbis, aut signis simplex & non mutua, non obligat in foro interiori conscientiæ.

PRobatur, homo natura sua habet, vt non referatur nec ordinetur in alterum hominem, per solam cogitationē & conceptum internum, sed per signa externa, & sensilia, inter quæ voces habent præcipuum locum, sed in translatione dominij, qui illud transfert, ordinatur in alterum hominem, in eum, scilicet in quem dominium transfert, ergo per solum conceptum, & actum internum nulla est translatio dominij, nec aliqua inde consurgit obligatio. Minor cū consequentia aperta est. Maior probatur, quia homo ita est animal polyticum, vt simul sit corporeum ex anima, & corpore constans, quod non valet sua opera cum altero homine communicare, nisi mediante corpore, & actione externa, in quo differt ab Angelis, qui cum sint incorporei, & intellectuales, intellectualiter, & spiritualiter inter se communicant, homines verò per voces & signa sensilia.

Et confirmatur ex sacramentis, in quibus ideo instituit Christus in materiam & formam res externas, & sensiles, quia homo propter quem instituta sunt, ex corpore & spiritu constat, & actiones internas per externa signa communicat, & profert.

Secundò, promissio mutua, & quæ mutua non est, sed simplex, licèt differant in modo & circunstantia, quia vna est mutua, alia non mutua, conueniunt tamen ambæ in natura promissionis, sed in promissione mutua, ex sola interna, & occulta animi deliberatione nulla nascitur obligatio, nec tenetur vnus suam mentem alteri indicare, ergo neque ex promissione non mutua, & simplici nascetur aliqua obligatio. Patet consequentia, quia si aliqua ibi esset obligatio, nasceretur illa ex vi promissionis, cum igitur in mutua occulta nulla sit obligatio, quamuis sit promissio, quia est occulta, neq; in non mutua, & simplici, cum sit ēt occulta & purè mentalis, aliqua erit obligatio.

Denique hæc est apertissima sententia D.Tho. loco citato q.88.art.1 vt patet ex discrimine adducto, quod ipse D. Tho. constituit inter promissionem factam Deo, & factam homini. Et consona Sacræ Scripturæ Sap.6. & Prou.6. repetuntur hæc verba. [Captus est proprijs verbis, & illaqueatus sermone oris sui.] Vbi apertè insinuatur, hominē non obligari alteri, nisi dum illi suum consensum exterius indicat & promittit. Estq; communis omnium hominum conceptio, tàm peritorum, quàm imperitorum, neminem alteri obligari, nisi illi verbis fidem dederit, vnde commune illud proloquium, [Verba ligant homines.]

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, posse quidem vnumquemque transferre dominium suarum rerum in alterum sua libera voluntate, seruato tamen polytico, & humano more, & debita ratione communicandi, & tractandi cum hominibus, nempe per signa externa & verba, non autem per solos conceptus internos, non enim sumus Angeli.

Ad secundum respondeo, naturam, sicut instituit voces & signa ad exprimendos conceptus internos, ita etiam instituisse ipsas voces & signa, vt instrumenta quibus vnus homo obligetur alteri: verba enim ligant homines, vnde licèt actus externi habeant vim ab internis, interni tamen non ligant sine externis, sed indigent illis ad vnum hominē alteri obligandum, tanquam conditione sine qua non.

Ad tertiū dico, falsum esse antecedens in ordine ad hominem, erga Deum quidem deliberatio, & promissio habent vim, quam non habet solum propositum, vt videbimus in materia de voto, at erga hominem nihil amplius valet promissio, vel deliberatio interior non expressa verbis, vel signis, quàm propositum interius, quod potest quisque pro libitu mutare, cum contractus humanus non geratur nisi per signa & verba externa.

Ad quartum constat iam ex doctrina D.Thom Deo posse hominem se obligare per actum internum, quia est inspector cordis, & cui omnia nuda sunt & aperta, vnde ad ipsum ordinamur, & potissimè, per internam voluntatem, & actus interiores, ad hominem autem, qui non intuetur cor, sed tantum videt ea quæ foris apparent, nō ordinamur, neque illi nos astringimus in aliquo, per nudam voluntatem, nisi adhibitis verbis & signis externis.

Ad quintum dico, illam promissionem iuratam non habere vim, & obligationem ex vi promissionis, sed ex vi

iuramenti propter reuerentiam diuini nominis, vt uidebimus in materia de iuramento. Vt si quis promittat latroni, in uia ipsum deprędanti, & occidere volenti centum sub iuramento, tenetur seruare illam promissionem, non quia illa sit obligatoria, sed quia cum possit ab ipso licitè adimpleri, & uirtute iuramenti adduxerit, Deum in testem illius promissionis, debet ex religione, & reuerentia Deo debita, præstare, id, in cuius testimonium talem testem adduxit.

Ad sextum dico, in tali casu teneri illum dare quod alteri promisit interius, non propter solam promissionem internam, sed quia illam exterius expressit, nec reuocauit, quæ cum alter velit accipere, effecta est iam externa promissio sua donatio. ac vt talis valida & obligans.

Ad septimum respondeo, esse per accidens illam promissionem non audiri a surdo, cæterum cum sit expressa, & habeat omnia requisita ad legitimum contractum humanum, nempè vt fit ab eo qui potest, & vult transferre, & exterius significata, habet suam vim, & inducit obligationem, sicut si audiretur: nam quod non audiatur, per accidens est, nec tollit vim, quam natus est habere talis contractus. De promissione autem quæ fit absenti, dicetur copiosius suo loco, art. sequenti.

Ad ultimum respondeo, D. Th. (vt ex verbis ipsius apertè constat) agere eo loco de promissione externa, quam nō adimplere est quædam infidelitas. Similiterque agere ibi de mutatione animi alteri significati, nam animum nondum expressum mutare (vt hic docuimus) licèt, cum per internum actum nullum ius alteri adhuc sit acquisitum, nec vlla consequenter per talem mutationem fiat illi iniuria: Nec valet, dicere, illam promissionem internam esse mentalem quandam loquutionem, & ideo non adimplentem illam mentiri, & fidem frangere, quia cum mendacium sit aliud ore, & aliud corde habere, quando fides non datur per verba externa, sed interius tantum, cum internus consensus licèt sit mentalis loquutio apud se, non tamen sit loquutio ad alterum, etiam si mutetur, neque mendacium ibi est, neque fidei fractio verè & realiter.

Percuntabitur hic aliquis. Si quis deliberet interius dare Ioan. centum, & habeat simul animum obligandi se ad illud in conscientia, manebit ne obligatus? Respōdeo, hūc hominem si quemadmodum statuit dare centum Ioanni, ita simul statuat obligare se illi, nihil cogitans de propria conscientia, non teneri ad aliquid: quia sicut promissio interna in ordine ad Ioannem non obligat, ita neque statutum internum obligandi se eidem Ioāni: quia vnus homo in nullo obligatur alteri nisi per actū externum: si verò statuat apud se dare Ioanni; & simul statuat obligare se in cōscientia ad id efficiendum, tunc teneri reuera in foro interiori. Primò, quia cum testis conscientiæ sit solus Deus, promissio illa facta cum ista additione, implicitè, & virtute fit Deo, etiam si tunc non recordetur actu Dei: quemadmodum qui statuit dare aliquid pauperi vel ecclesiæ interius, etiam actu non recordetur Dei, tenetur, tanquam si illud Deo promiserit adimplere, quia omnis pia promissio implicitè, & virtute fit Deo, Secundò, quia uelle se obligare in conscientia est quoddam genus voti, uotum autem perficitur etiam per actum internum.

Ex his fit, quæ dicta sunt in articulo de actu interiori, intelligēda esse de simplici donatione, quę fit ob humanam amicitiam, vel alium finem temporalem: quod si interna deliberatio sit de aliquo opere pio, cum illa fiat Deo, & sit quoddam votum, sufficiet actus internus ad obligandum.

ARTICVLVS III.

Quam vim habeat in foro conscientiæ ad transferendum dominium, uel ad obligandum promissio externa.

ANgelus in uerbo. Pollicitatio distinguit inter pollicitationem, & promissionem, ita vt illa fiat nullo rogante, & acceptante, promissio verò aliquo & rogante, & acceptante. Communiter autem inter Doctores hæ duę voces pro eodem sumuntur, maximè à Syluestro in uerbo: Pactum. Promissio igitur multiplex est, quædam cum iuramento, de qua in materia de iuramento, alia simplex, & sine iuramento, de qua in hoc articulo. Hæc rursum aut est omnino simplex, aut cum causa, omnino simplex est, quæ nec fit ratione alicuius debiti pręcedentis, nec sub conditione, uel conuentione aliqua cum altero, sed propria tantum sponte, & simplici uerbo promittentis, ex mera ipsius liberalitate, vocaturque pactum nudum. Alia verò est cum causa, quæ vel fit ratione alicuius debiti, vel vt is, cui fit aliquid præstet, vocatur pactum uestitum, ad quam etiam reducuntur promissiones, quæ fiunt Ecclesijs, Hospitalibus, pauperibus, etiam si fiant ex mera liberalitate, quia in his obsequiū Dei, est velut causa, & debitum. Rursum omnes istæ promissiones tàm nudæ, quàm vestitæ aliqua causa possunt bifariam fieri, aut verè, & animo adimplendi illas, aut fictè, & sine tali animo, similiter aut possunt fieri præsenti, & acceptanti, aut absenti, & remoto. De quibus omnibus hic agendum est.

Obseruemus Secundò, sicut non omnis assertio futuri est promissio, possum enim dicere, & asserere aliquid, non promittendo illud, sed explicando tantum institutum animi mei, vt cum admoneo auditores cras me lecturum, ita quoque non fieri promissionem per sola uerba promissoria, vt promitto, spondeo, do fidem & cęt. uerum etiā multoties per uerba non promissoria sed assertoria: Quod accidit dupliciter. Primò, quando per illa licèt natura sua assertoria, habeo animum obligandi me quo modo Gen 28. Iacob promisit licèt per uerba assertoria, quando dixit. Si dominus fuerit mecum in uia per quam ambulo, ex omnibus quæ dederit mihi offeram ei. Et. 1. Re. 1. quando dixit Anna, si dederis mihi sexum virilem) dabo eū domino omnibus diebus vitę eius. Secundo modo quando iuxta communem conceptum prudētum, uerba illa sic dicta habēt sēsum promissoriū. Dico, obsecro te vt aliquid pro me agas, respondes faciam, est promissio, quia licèt uox faciam simpliciter sit assertio, in hoc casu iuxta cōmū cōceptum est promissio. Et ita qui dicit ducā te in uxorem meam promittit, & sunt sponsalia, quia licèt uox ducam natura sua tatū sit quędam assertio, & explicatio animi, ex communi cōsensu Ecclesiæ significat promissionem. Vnde reijciendus est cauillus multorum, qui quæ promiserunt, dicunt se non promisisse, quia non dixerunt promitto. do fidem, sed faciā dicam, & cæt. Standum enim est in his significationi, quam talia uerba sic dicta habent, iuxta communem prudentum conceptum.

Obseruemus tertiò, in promissione, vt ualida sit, & liget, ex communi Doctorum cōsensu, requiri vt sit vera, deliberata, & uoluntaria, rei licitæ, possibilis, & quā mutatio rerum vel status non eneruet. Primò igitur requiritur vt sit vera, nā ficta quæ fit sine animo obligādi se ipsum, iuxta D. Th. infr. q. 110. ar. 3. ad. 5. & omnes eius discipulos, non obligat in foro interiori. Secundò, deliberata. vt is qui promittit sit sciens, & volens, sufficit enim ad promissionem, deliberatio, quæ sufficit ad peccandum mortaliter, vel ad votum. Tertiò vt sit voluntaria, agimus enim hic de simplici, & sine iuramento promissio enim quam iuramentum nō confirmat, si extorta sit vi uel metu in nullo foro obligat vt constat per uaria capita. De his quæ vi metusve causa fiunt. Quartò rei licitæ, etenim qui promittit peccare aut id quod sine peccato adimpleri non potest, peccat promittendo, & multò magis adimplendo, sicut qui vouet vel iurat aliquid iniquum. Vnde illud Isidori. 22. quæst. 4. ¶In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Quinto, possibilis, nam ad impossibile nemo tenetur, vt habetur de regulis iuris, lib. 6. Reg. Nemo Vnde talis amentia potius est quàm promissio. Vltimò quam mutatio rerum vel status non eneruat, tali enim superueniente mutatione vt docet Diu. Thom. loco citato. Et Seneca libro. de beneficio. promissionis vis cessat, Verbi gratia promisi Petro ensem; non teneor dare, si dem

de

de insaniat. 22. quæst. 2. can. Nequis: Promisi ducere Ioannam virginem, fornicatur deinde, nō teneor iam illam ducere. capit. Quemadmodum de iure iurando: Promisi aliquid quod tempore promissionis erat licitum, vt mittere ad tetriticum, quando adimplenda est promissio, redditum est id illicitum, vel Rege prohibente extractionem tritici è regno, vel quia illud omnino meæ familiæ est necessarium, non teneor adimplere promissum, ita cap. Quintavallis. De iure iurando, sunt autem hæc intelligenda non de qualibet mutatione, sed de ea, quam si promittens recogitasset, reuera nihil tale promisisset, vt docet optimè Glossa in cap. significasti el 1. de Homicidio. In quo cōfessarius cum sit iudex in foro conscientiæ, stabit dicto, & fidei promittentis.

Circa hæc sese offerunt graues, & vtilissimæ controuersiæ. Prima est.

AN PROMISSIO FICTA OBLIGET in conscientia, quando, scilicet promittens non habuit animum se obligandi.

AD hanc quæst. & sequentes obseruemus, Veritatem, & fidem, qua alicui in promissione damus maximè distingui, nam veritas quę propriè dicitur veracitas pertinet ad verba, & formaliter ac propriè in ipsis consistit, cum ordine, & relatione ad animum. Vnde est verum, seruaturque veracitas, quando id profertur ore quod animo concipitur, falsum autem, & mendacium quando non ita profertur: fides autem, quam alteri damus, & per quam nos alteri astringimus, & cuius adimpletio dicitur fidelitas, pertinet etiam ad verba, cum ipsis explicetur, potissimum tamen ad animum, & consensum internum voluntatis, verba enim ex se, & sua natura sicut non sunt instituta ad obligandum, sed ad explicandos animi conceptus, ita ex sua natura non habent vim obligandi, sed explicandi, obligant autem quatenus significantia internum animi consensum, & ita principium, & radix omnis obligationis, & vinculi in contractibus humanis est consensus voluntatis, maximè in foro conscientiæ, In quo potissima regula ad iudicandum de contractibus, & actionibus humanis est interior consensus voluntatis.

Obseruemus secundò, veracitatem, & fidelitatem sic differre, vt veracitas non pertineat ad iustitiam, sed est virtus quædam moralis, consistens non in ordine ad alterū, quod est de ratione iustitiæ, sed in ordine verborum quæ dicuntur ad cor, vnde potest quis mentiri, & agere contra veracitatem, absque eo quod agat contra iustitiam, vt cum quis mentitur sine vlla iniuria alterius, vt in mendatio officioso. Quo fit vt mendatium ex suo genere non sit peccatum mortale, sed veniale tantum, quia ex suo genere nullam iniuriam natum est inferre proximo; erit autem mortale, si ex materia vel circunstantia aliqua sit nocium, & tunc est contra iustitiam, non qua mendatium est, sed qua nociuū, cum iustitiæ sit, vt suum vnicuique tribuatur, & nulli noceatur. Fides autem quam alteri damus, & per quam nos alteri astringimus, cui opponitur infidelitas siue perfidia, pertinet ad iustitiam, & illam non seruans (qui dicitur perfidus fidei fragus, & infidelis) agit contra iustitiam commutatiuam, contra iustitiam, quia iustitiæ est reddere debitū, vere autem promissa debita sunt, iuxta commune dictum omnium hominum, quod est quædam vox naturæ, [Omne promissum debitum.] Et commutatiuam, quia iustitiæ commutatiuæ est, dare vt des, facere vt facias, quando autem datur alicui fides per veram promissionem, videtur interuenire hic contractus, credo tibi, quia tuam astrinxisti fidem, serua fidem, quia credidi tibi: Vnde omnium sapientum indicio qui fidem suam in re graui alteri dedit, maximam illi infert iniuriam, nisi illam seruet. Quo circa dixit Cicero. 1. de officijs; [Fides hæc de qua loquimur, non solum ad iustitiam attinet, verumetiam est verissimum iustitiæ fundamentum, cui omnium pene humanum pacta conuentaque mittuntur.]

Obseruemus tertiò, in promissione omnino simplici, & nuda, in qua nulla est causa præter liberam voluntatē promittentis, nullum aliud debitum reperiri, pręter illud, quod nascitur ex voluntate, & fidelitate promittentis, in promissione verò in qua est causa aliqua vel conuentio, quam diximus pactum vestitum, præter debitum quod dependet ex voluntate, & consensu promittentis, reperiri etiam debitum illud, quod causa illa vel conuentio facti secum affert. Estque talis promissio quidam contractus mutuus, pertinens ad iustitiam commutatiuam, cum talis promissio sic fiat, promitto, quia hoc aut illud facies; vel hoc aut illud debeo, quia hoc aut illud fecisti.

His positis nonnulli ex recentioribus volunt promissionem fictam non solum illam, quæ est ex causa, & aliquo debito præcedenti, verum etiam illam, quæ est omnino simplex, & nuda, obligare in conscientia ad præstandum promissum.

Probant primò, mendacium nociuum obligat ad restitutionem nocumenti illati, promissio ficta in re graui, est deceptio, & mendacium cum iniuria, & nocumento illius, qui sic decipitur; quicunque enim vir prudens per talem promissionem fictam maximam sibi iniuriam esse illatam iudicat, hoc nocumentum resarciri non potest nisi seruando promissum, Ergo.

Secundò in re graui sub pœna mortalis veritas simpliciter asserenda est pro omni tempore, tam pro præsenti, quā pro futuro, qui promittit fictè non solum mentitur quando promittit, verum etiam quamdiu non adimplet, ergo quamdiu non adimplet, manet in statu peccati mortalis, ergo vt ab illo se eximat, tenetur adimplere.

Vltimò ex fidelitate quam homines iure naturali inter se seruare tenetur, hæc duo sunt relata, credidi tibi danti mihi fidem tuá serua mihi illam: sed in promissione etiam ficta, promissarius credidit, & habuit fidem promittenti, ergo tenetur ille alter seruare, Vnde est commune dictum, & velut vox naturæ: verba ligare homines, cui consonat illud scripturæ. [Illaqueatus es verbis oris tui.]

Contrariam sententiam videtur docuisse D.Thom. 2.2. q.110. art.3. ad 5. Et apertissimè Cay. eodem loco D. Antoninus 2. par. titulo 5. cap. 6 §.1. Siluester Verb. Pactum q 4. Azpilcueta in Manuali cap.18. num.6. & plerique Thomistarum quos nos etiam sequemur. Sit ergo, Prima conclu.

[Promissio ficta non obligat in foro conscientiæ, vt qui sic promisit, teneatur illud adimplere.] Probatur. Ex D. Thom. 1.2. q.1. art.1. hoc interest inter actum hominis, & actum humanum, quod ille potest esse sine cōsensu per incogitantiam, humanus uerò sicut natura humana est intellectualis, & liberi arbitrij ita debet esse à sciente, & volente, promissio quæ verè est promissio, & per quam datur fides est actus quidam humanus, ergo vt obliget debet esse à sciente, & volente, ficta non est à volente, ergo nō obligat.

Secundò omnis obligatio in promissione nascitur ex fidé data, verba enim externa ex se non obligant, sed tantum sunt signa explicantia internam fidem quæ illis datur, In promissione ficta nulla datur fides, sed tantum uerba, vt constat ex prima obseruatione. Ergo.

Tertiò, si ex promissione ficta nasceretur obligatio, vel propter verba quæ dicuntur, vel propter consensum uoluntatis, vel propter vtrunque, simul, nō propter vtrunquē simul nec propter consensum, cum sola verba data sint in tali promissione, & non ex animo, nec propter uerba, quia verba sine consensu uoluntatis, nihil aliud habent quam esse verba, verba autem vt verba non sunt instituta ad obligandum sed ad explicandum tantum.

Vltimo, si quis virginem violauerit, quam promisit ficte ducere, & sit æqualis conditionis cum illa, omnium consensu tenetur illam, ducere: causam autem quam reddunt Doctores, vt, D.Thom. in 4. distinct. 28. quæst. 2. Scotus in 4. distinct. 30. quæst. 1. Antoninus loco supra citato Adrianus in 4. quæst. 2. de matrimonio. Nauarro cap. 16. num. 18. & ex recentioribus Victoria, & omnes Salmanticenses ut refert Speculum coniugiorum tertia parte arti. 16. non est quia promisit, cum fuerit ficta promissio, sed quia intulit illi nocu-

si nocumētum, quod tenetur resarcire ad æqualitatē, quod non rectè præstat cum sit illi æqualis per pecunias, sed ducendo illum, ergo iuxta hanc doctrinam promissio ficta nō obliga. Hæc est aperta doctrina D. Gregorij. 22. quę. 5. can. Humanę. [Humanæ (inquit) aures talia uerba nostra iudicant, qualia foris sonant, diuina uero iudicia talia audiūt, qualia ex intimis cordis proferuntur, certè nouerit ille qui voluntatem, & intentionem alterius varijs explicat verbis, quia non debet aliquis uerba considerare, sed uoluntatem, & intentionem, quia non debet intentio verbis, sed verba intentioni deseruire.] Vbi apertè nostram videtur habere sententiam. Secunda conclusio.

[Promittens fictè in re graui peccat mortaliter.] Patet, mendacium licèt ex suo genere peccatum veniale sit, quando tamen per illud grauis iniuria infertur proximo, mortale est. Sed promissio ficta maximam infert proximo iniuriam. Constat enim experientia virum prudentum cum primum nouit in re graui promittentem ipsi esse mentitum, maxima iniuria, & contumelia iudicare se affectum, ergo.

Secundò ex D. Thom. supra quæstio. 28. cum charitas sit amicitia, illud omne est peccatum mortale contra charitatem, per quod inter prudentes iustè dissolueretur amicitia, sed quiuis prudens iuste repelleret à sua amicitia illum, qui in re graui ipsum deciperet, ergo.

Vltimò nemo excluditur à beatitudine, neque habet illum Deus odio nisi propter peccatum mortale, at sic mentientes abominatur. Deus, & excludit à gloria vt homicidas, Psal. 5 [Virum sanguinum, & dolosum abominabitur dominus,] ergo. Tertia conclu.

Si per promissionem fictam aliquod nocumentum inferatur proximo præter iniuriam, & contumeliam quæ nascitur ex deceptione, damnum illud resarciendum est.] Patet, quia omne damnum iniustè illatum satisfaciendum est, dānum autem quod infertur in deceptione, iniustè infertur, Quod si sola irreuerentia, & contumelia illata sit, tunc tenetur fictè promittens ad duo: primò quia decepit, certiorem facere proximū, ut ab illa deceptione liberetur. Secundò, quia contumelia cum affecit placare illum, ea via qua placandus est proximus contumelia affectus, per verba vel alio modo. Vltima conclu.

[Si promissio ficta fit ex causa vel debito, in conscientia adimplenda est.] Patet in promissione, quamuis ficta, sed quæ fit ex causa, licèt non existat debitum quod nascitur ex fidelitate, cum fuerit ficta, existit tamen debitum, quod consequitur causam, huic debito non satisfit nisi adimplendo promissionem, ergo.

Ex his sequuntur duo: primum est, de promissione ficta quæ nascitur ex debito præcedenti, iudicandum esse, etiam si promittens non habuerit intentionem, perinde ac si habuisset, quia ratione illius debiti præcedentis tenebatur illam habere, Secundum est quando promissum fuit ex causa non vera, etiam si fiat cum intentione, non obligare promittentem perinde ac si non habuerit intentionem. Verbi gratia asserit Petrus se cognatum meum, ob hanc causam, promitto illi centum aureos, si deinde deprehendam non esse cognatum, non teneor dare, quia talis consensus fuit sub illa conditione, consensus autem conditionatus conditione non existente vera, nullus est.

Nunc ad argumenta in oppositum, Ad primum patet solutio ex tertia conclu.

Ad secundum respondeo, teneri hominem ad verū semper asserendum, & ita qui fictè promittit, peccat quando promittit, in futurum uerò non tenetur nisi ad certiorem reddendum illum, quem decepit, & placandum, ut ita cesset deceptio & mendacium illius.

Ad tertium dico, illa duo habui tibi fidem, ergo serua fidem, data esse, quando fides data est, quando autem sola verba data sunt, & alter deceptus est, non tenetur promittens seruare fidem, cum illam non dederit, sed deceptum liberare à deceptione, & placare.

Post promissionem fictam agendum est de uera, Ea potest fieri uel præsenti, & acceptanti, uel absenti, & remoto. Videamus primum.

AN PROMISSIO FACTA PRAEsenti, & acceptanti, obliget in conscientia.

Obseruemus primò, propositam quæstionem intelligendam esse ex genere suo, & obiecto, quia ratione alicuius circunstantiæ, quæ ab extrinseco accidere potest, non est dubium quin possit esse mortale non seruare promissum, ut cum medicus promisit infirmo adhibere omnē diligentiam in illo curando, propter quod infirmus ille nō vocauit alium medicum, si medicus ille non adhibuit diligentiam, quam promisit, & ea de causa infirmus illę grauius damnum passus est, tūc uiolasse illam promissionem, est mortale, propter graue detrimentum quod infirmo intulit, pertinetque ad peccatum iniustitiæ.

Obseruemus secundò hic tantum quæri an violare promissionem sit mortale, nam quod sit veniale nulli est dubium. Quo modo quæstio hęc grauis est, & necessaria ad mores, quia si violare promissionem ex suo genere est mortale, quādo uiolabitur in materia graui erit mortale, etiam si non transtar ad speciem alterius virtutis materia illa, quod si violatio ista ex suo genere venialis tantum sit, etiam si sit de materia grauissima erit venialis, nisi iam ratione materiæ transeat ad speciem alterius virtutis, quæ sit sub præcepto.

His positis Armilla in uerbo. Perfidia, & Cay. (quem sequuntur nonnulli recentiores) eodem Verbo: & infra q. 113. ar. 5. statuunt promissionem veram duplicem esse, aliā simplicem, quæ fit simplici verbo, aliam legalem quæ fit coram testibus vel scripto, dicitur hæc legalis quia ex lege debet promissio coram testibus uel scripto facta esse, vt possit promittens compelli in iudicio ad complendum illam: Inter has constituit hoc discrimen, vt ex illa priori nullum aliud debitum oriatur, quàm naturale debitum non mentiendi, ita vt qui illam non seruat, agat quidem contra veritatem, quam iure naturæ debet, non tamen contra iustitiam, nisi iam non seruare talem promissionem ex circunstantia sit nociuum, tunc enim erit quoque contra iustitiam ratione illius nocumenti. Ex alia verò promissione nempe legali nascatur duplex debitum, nempe illud naturale non mentiendi, & aliud legale, id est debitum reddendi promissum virtute legis. Nam cum ad conuictum, & societatem humanam æquum sit, ciues promissiones maturas, & benè deliberatas adimplere, fidem quæ sibi datam seruare: lex circa illas promissiones quæ fiunt solo uerbo, cum temere, & impudenter, ac facilè possint, & soleant fieri, nihil decernit, illas aut quæ fiunt coram testibus vel scripto, vt maturas, & plenè deliberatas uult ad tollendas rixas, & lites, ac alia incommoda, quæ non seruatis huiusmodi promissionibus in Rep. passim oriuntur, obseruari, & adimpleri, & promittentem manere debitorem, sicut ad tollendas lites, & pacem Reip. statuta est lex præscriptionis: quæ lex cum respiciat bonum commune, est iusta, obligans in conscientia, & inducens debitum quod vocamus legale.

Colligit ex his Cay. promissionem factam coram testibus uel scripto obligare in conscientia, ad præstandum promissum, cum ex tali promissione non solum nascatur debitum non mentiendi, & seruandæ ueracitatis, uerum etiam debitum illud legale, ad quod tenemur ex iustitia, virtute legis iustæ, propter quod non seruans talem promissionem peccat mortaliter contra ueritatem, & contra iustitiam, manetque semper ei uinculum præstandi promissum in utroque foro, quia debet illud id in conscientia, cum lex sit iusta, & potest compelli à iudice, Promissionem autem simplici uerbo factam, (nisi eius omissio sit nociua) non obligare in conscientia, nec esse peccatum mortale, sed ueniale tantum illam uiolare.

Probatur primo, ex promissione uera, & simplici tantum nascitur debitum illud naturale non mentiendi, & seruandæ ueracitatis, ad non mentiendum autem non tenemur ex iustitia, nec sub mortali, nisi quando mendacium est perniciosum, ergo ex simplici promissione ne-

mo ma-

mo manet deuinctus adimplendi illam, nec peccabit mortaliter si non adimpleat. Maior sumitur à Cay. tāquam certa. Minor constat ex dictis, veracitas enim cum non sit ad alterum, sed tantum dicat ordinem sermonis ad mentem, non pertinet ad iustitiam.

Secundò violare promissionem simplicē, nihil aliud est quàm fallere, & decipere, fallere autem ex suo genere nō est nisi veniale, vt patet in mentiente, ergo. Et confirmatur sicut mēdacium est triplex, iocosum, officiosum, & nociuū, è quibus solum nociuum est mortale, ita deceptio, & perfidia est triplex, iocosa, ociosa, & nociua, è quibus hæc tantum vltima est mortalis.

Vltimò quod debetur ex iustitia potest apud iudicē exigi, contra promissionem in simplici verbo factam, non licet apud iudicem agere, nec iudex potest sic promittentem cō pellere in iudicio, ergo.

Oppositum docent Panor. 22.q.5.can. Iuramentum, Et cap. primo de pactis, Et in cap. Prudentiam de donationibus, & in cap. Si cautio de fide instrum. Siluester uerbo Pactum, num. 3.& 4. Soto lib. 7. de iustitia q.2.art.1. Nauarro in manuali cap. 18. num. 6. D. etiam Antoninus 2. parte, titulo 10. cap. 1. §. 4. uidetur in hanc declinare, & M. Victo. eādem dicitur habuisse. Volunt ergo non solum promissionē illam legalem obligare in conscientia (in quo omnes conueniunt) verum etiam violare illam, quæ solo uerbo fit, nisi ex leuitate materiæ excusetur, esse peccatum mortale, & teneri in conscientia ad illam adimplendam,

Probatur, In contractu promissionis ex D. Thom. sicut veritas respicit ipsam promissionem, ita fides executionem illius, nec id diffitetur Cay. cum dicat in summa, Perfidiam in promissis esse vitium contra fidem, qua fiunt dicta: Et in 22. loco citato veritatis esse verum dicere, fidei autē dicta verificare, vnde sicut obligat veritas ad non decipiendum fratrem in promissione, ita fides ad implendum promissum, & opere verificandum, sed decipere fratrem promissione ficta in re graui est peccatum mortale, ut constat, ergo, & non adimplere promissionem est peccatum mortale vbi data est fides, in promissione autem vera quāuimuis simplici data est fides, ergo.

Secundò, vt vidimus, & optimè Cicero, veritas non pertinet ad iustitiam, fides autem maximè, adeò vt sit ipsius iustitiæ fundamentum, vnde qui nō adimplet promissionem ueram, agit contra fidem datam, & consequenter contra iustitiam peccatum autem cōtra iustitiam in re graui est, ex suo genere mortale, & cum debito satisfaciendi, ergo.

Tertiò promittere non significat dicere verum vtcūque, sed dicere illud obligando se cui dicitur, ad illud seruandū, & ad implendum, vnde trāsit in naturam iustitiæ, ergo violare simplicem promissionem verè, & ex animo factam, non solum est contra veritatem, verum etiam contra iustitiam.

Quartò, omnis iniuria, per quam inter prudentes iustè dissoluitur amicitia, est peccatum mortale contra charitatem, sed omnium sapientum iudicio, prudenter, & iustè, repellit quiuis à sua amicitia eum, qui in re graui violat fidem sibi datam, nec minorem sibi iniuriam vir sapiens iudicat irrogari, non seruata fide, quam falsa, & ficta promissione, ergo. Et confirmatur quia omnium gentium, & nationū existimatione, perfidus, & fidei fragus iudicatur execrādus, vt scelestissimus homo: quę communis existimatio est vox quædam naturæ.

Quintò ex D. Th. infr. q. 88. ar. 3. violatio voti non solū est peccatum grauissimum, quia est contra virtutem religionis, verum etiam quia est contra virtutē fidelitatis, & est species quædam infidelitatis contra fidem datam, vnde ex D. Tho. infidelitas in promissis in re graui ex suo genere est peccatum mortale, non adimplere veram promissionē quamuis simplicem est infidelitas, ergo.

Sexto seruare fidem non solum est inclinatio naturalis, verum etiam pręceptum iuris naturæ, deductum necessariò ex illis primis principijs. Quod tibi non vis, &c. Et quod tibi vis &c. vt illa non occides, non falsum testimonium dices, cuius oppositum nempe non seruare fidem, est contra dilectionem proximi, ut constat ex tertio argumento, Quicquid dicat Cay. Præcepta autem iuris naturalis, quorum violatio est contra charitatem proximi, obligāt sub mortali.

Septimò, promissio illa quæ fit coram testibus, & tabellione, licèt in iudicio forensi habeat maiorem vim, verum à parte rei, ideo pertinet ad iustitiam, quia est fides data fratri, sed similiter in simplici promissione, quæ non fit cum ista solennitate, datur fidei fratri, ergo pertinet etiam ad iustitiam. Minor cum consequentia perspicua est. Maior probatur: quia solemnitas illa non mutat nec variat naturam promissionis, sed tantum reddit illam solemniorem, & validiorem in iudicio, à parte autem rei nec mutat, nec addit maiorem obligationem in cōscientia, cum in foro animæ tota obligatio oriatur ex fide verè data alteri.

Octauò, quæ sunt necessaria ad conuictum, & societatē humanam iure naturæ sunt obseruanda ex iustitia legali, quæ respicit bonum commune, ad conuictum autem, & societatem humanam, nihil magis necessarium, quàm vt ciues sibi fidem seruent, cum hæc (ut dixit Cicero) [Sit fundamentum omnis iustitiæ, cui omnium hominum conuenta pactaq; nituntur,] ergo. Vnde Prou. 6. [Si spoponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui. Ecclesi. 5. Displicet Deo infidelis, & stulta promissio.] In scriptura autem, quæ Deo dicuntur displicere mortalia sunt: Et in cap. illo Iuramenti. 22. q. 5. in diuino iudicio similis culpæ esse asseruntur: qui falsò iurat, & perfidus: dicente Scriptura: [Os quod mentitur occidit animam.] Et ibidem ait D. Chrisostom. [Dominus inter iuramentum, & simplicem fidelium loquelam nullam vult esse distantiam,] sed iuramentum obligat ex suo genere sub mortali, ergo & nostra promissio ac loquela. Et cap. qualiter, de pactis, habetur, [Studiosè agendum est, vt ea quæ promisimus, opere compleamus.] Idem habetur in sententia cap. 1. eodem titulo, & L. 1. ff. de pactis. Et idē Cay. infra q. 88. art. 1. ait, violare simplicem promissionem aliquando esse veniale, id est in materia leui, aliquando verò mortale, id est in graui materia. Vnde ex eodem Cayet. erit mortale ex suo genere. nam quod ex suo genere est veniale, non fit mortale, nisi transeat in aliam speciem peccati quod ex suo genere sit mortale: unde ibi Cayet. non sibi constat, sed potius videtur docere eo loco esse mortale ex suo genere.

Ex quibus apertè sequitur veram promissionem, quæcūque illa sit, obligare in conscientia, cum sit peccatum mortale illam violare, & per consequens potens illam adimplere, non valet à statu peccati mortalis exire, nisi illam adimpleat, nec est aliter absoluendus: sicut qui in casu quo tenetur facere eleemosynam, si non facit cum possit, nisi faciat non est absoluendus. Et qui tenetur restituere, si possit, non est absoluendus, nisi restituat.

Eandem sententiam habet apertè D. Thom. infra q. 110. art. 3. ad 5. cum dicat, eum qui verè promisit, & rem licitā, ac cum alijs conditionibus, quas initio huius art. apposuimus, infideliter agere, nisi seruet promissum, & infideliter mutare animum quem habuit, dum verè promisit. Vbi non tantum contra veritatem, verum etiam contra fidelitatem debitam dicitur agere huiusmodi, infidelitas autem in re graui ex eodem D. Tho. loco citato. q. 88. art. 3. ex suo genere peccatum mortale est.

Excusatur autem ab hac obligatione adimplēdę promissionis. Primò, qui post illam datam redditus est impotens ad illam adimplendam, in hoc enim casu est velut mutatio rerum, & status. Secūdò, si res promissa reddita sit iam inutilis, vel noxia promissario, ut si promi tibi ensem, & tu effectus sis furiosus. Tertiò, si seruare fidem datā, ex aliqua causa superueniēte futurum est mihi magis nociuum, quā sit tibi profutura illius obseruatio: verbi gratia, promisi tibi cras meam opē in iudicio, infirmatur interim filius cui si cras desim, plus illi nocebo mea absentia, quàm tibi sim profuturus in iudicio, non teneor. Vnde seruāda est in his regula quam loco citato assignat, & benè Cay. vt considerentur impedimenta superuenientia, & conferantur cum

re pro-

re promissa, & facta collatione, qd recta ratio suaserit pensatis conditionibus locorum, personarum, temporum, & negotiorum esse honestius, id fiat.

Nunc ad argumēta ipsius Caye. Primum, illud sumit falsum fundamentum, nempe ex promissione vera, & simplici tantum consurgere debitum non mentiendi: cōstat enim ex dictis, consurgere etiam debitum seruandæ fidelitatis: nam in vera promissione duo sunt, veritas in promittēdo, & fides in adimplendo, quæ fides cum pertineat ad iustitiam, infidelitas illi opposita est peccatum mortale in re graui.

Similiter soluitur secundum. nam in vera promissione, illam non seruare non solum est fallere, verum etiam violare fidem datam.

Ad tertium respondeo D. Thom. eo loco, vt ex verbis ipsius, & progressu sermonis constat, nomine honestatis nō excludere iustitiam particularem, ad quam tenemur in foro conscientiæ, sed iustitiam legalem, ad quam potest iudex compellere in foro ciuili, & contentioso. Promissio enim simplex non est adimplenda ex iustitia legali, nec potest adduci in iudicium, nihilominus adimplenda est ex fidelitate, & consequenter ex iustitia particulari, quam respicit forum internum, hancque iustitiam particularem ad distinctionem illius legalis, vocat ibi D. Thom. honestatem. Ad cōfirmationem dico multa committere viros graues, & illustres mortalia, & grauissima, quæ ipsi leuia, & venialia arbitrantur.

Ad vltimum. Falsa est illa maior, quicquid debetur ex iustitia posse exigi apud iudicem, nisi intelligatur de iustitia legali, id est, quicquid debetur ex iustitia secundum leges: quia iudices tenentur iudicare secundum illas, lex autem cum respiciat bonum commune, & obuiare litib. dat quidem actionem in iudicio, in promissione quæ testibus, vel scripto fit, quia hæc iudicatur deliberata, & potest commodè, ac facilè lis circa talem promissionem exorta absolui, in simplici verò non, quia hæc facilè & temerè fieri potest, esset que maxima litium occasio, & præstandi falsa iuramenta, si deferretur ad iudicium, quia vbi scripta, & testes desunt, deueniendum esset ad iuramentum. Quamuis autem in iudicium duci non possit humanum, in iudicio tamen diuino, & foro conscientiæ, manet semper vinculū obfidem datam adimplendi illam ex iustitia, quam affert secum fidelitas, ad quam iure naturali omnes homines tenemur.

Respondeo etiam, tribus modis posse Petrum debere aliquid Ioanni: Primò, quia Ioannes habeat ius in illud tanquam rem suam, quomodo debetur, & quicunque possidet alienum rem illam vero domino. Eodem etiam modo res promissa promissione legali debetur promissario, quia lex iusta habet authoritatem ad transferenda dominia, & inuito domino, lex autem ista de promissione legali est iusta, propter quod facit rem promissam vt propriam, & sub iure promissarij. Eodem quoque modo est promissarij res illi promissa ex debito, vel causa, & conditione subsequuta, quia promissum ex causa, posita illa causa est verè debitum à parte rei, & res illius, qui cōditionem appositam seruauit. Secundo modo, potest Petrus debere aliquid Ioāni, non vt rem Ioannis, & in quam Ioannes habet ius, sed quia Petrus cum possit disponere de bonis suis, voluit se ipsum constituere debitorem Ioannis, libertate, quam habet in se, & sua, quod debitum non nascitur ex natura rerum, sed ex consensu ipsius Petri. Hoc modo debetur, qd simplici verbo, sed verè ex animo promittitur, quia quod ita promittitur, adimplendum est, vt seruetur fidelitas, quā ius naturæ inter homines exigit. Tertio modo debetur aliquid non ex natura rei, nec quia Petrus constituit se debitorem, sed quia necessitas fratris obligat ad dandū, vt quod debetur pauperi in casu quo quis tenetur ad eleemosynā. Quod debetur primo modo, debetur ex iustitia simpliciter, quia reddere vnicuique suum pertinet ad iustitiam simpliciter. Et tale debitum habet duo, primò, vt possit duci in iudicium: pertinent enim propriè ad forum contentiosum, quæ debentur ad iustitiam simpliciter. Secundò, vt comitetur semper & personam debentem & bona illius, vnde non solum qui id debet tenetur illud soluere, verum etiam filij, & hæredes ad quos transeunt bona. Quod debetur secundo modo non debetur ex iustitia simpliciter, cum non sit res alterius, sed ex iustitia secundum quid, quatenus ille constituit se debitorem, & tenetur iure naturæ seruare fidelitatem, ideo hoc debitum ex fidelitate, quale est in promissione simplici, non potest duci in iudicium, quia non est ex iustitia simpliciter, nec potest probari iuridicè; comitaturque personam, non bona, quia fidelitas cadit in personam non in bona. Quo fit, vt qui sic promisit, debeat quidem ipse adimplere, filij autem & hæredes iam non teneantur nisi pater præciperet ipsis, vt fidem à se datam seruent, aliter non tenentur: quemadmodum nō tenentur ad vota suorum parentum. Quod debetur tertio modo debetur ex charitate, comitaturq; istud debitum, necessitatem pauperis ex qua nascitur, non personam nec bona, & ita tenetur diues, quam diu illa necessitas durat, dare sub mortali. Ex his patet solutio ad argumentum Caye. Maior enim illa vera est de his, quæ debentur primo modo, quæ verò de bentur secundo, debentur sub mortali, sed nō possunt adduci in iudicium ob rationem redditam, quamuis non desint, qui asserant posse adduci, vt refert Syluester in verbo Pactum. q. 5. sed solutio reddita præstat.

AN PROMISSIO FACTA absenti obliget in conscientia.

Promissio, quæ fit absenti duplex est: Prima, quæ habet solemnitates iuris, nempe in qua vocatur tabellio, inducuntur testes, subscribit proximus, alia verò est, quæ non habet huiusmodi solemnitates. Et hæc duplex adhuc est, vna quæ potest probari in iudicio, quia licèt non fuerit tabellio, nec scripta sunt, tamen testes, qui illam testabuntur, alia verò quæ non potest probari in iudicio, nec testibus, nec sufficientibus indicijs.

Obseruemus secundò, cum promissio sit quædam translatio dominij, in omni autem translatione exiguntur, qui transferat, & qui recipiat, si promissio, quæ fit absenti fit sub conditione, & contractus mutuus, faciam si feceris, illam non habere vim, nisi testes coram quibus fit, nomine absentis possint illam recipere, & de facto recipiant, aut ipsemet promissarius per rescriptum, vel interpositam personam illam recipiat. Patet hoc, quia nulla mutua promissio obligat, nisi ille, cui fit, ipsam acceptet, qa obligatio cuius libet contractus promissorij, & mutui pendet ex mutua voluntate. ff. de verbo. significa. l. obligatio. Quod si fuerit simplex, & vtilis promissario, non exigitur expressus consensus promissarij, sufficit vt à quouis recipiatur promissio: consensus enim promissarij in re sibi vtili, quasi certus habendus est.

CONCLVSIO PRIMA.

Promissio facta absenti, cum solemnitate iuris obligat in conscientia, non solum ad seruandam fidelitatem, verum etiam ex iustitia simpliciter.

Patet, quia lex vult ita promissū deberi promissario, lex aūt iusta obligat in vtroque foro. Secūdò, debitū legale est debitum tàm ex fidelitate, quàm ex iustitia, quod aūt cum solemnitate iuris promittitur est debitum legale.

CONCLVSIO II.

Promissio carens solemnitate iuris, sed quæ potest probari per testes in iudicio, & constat per eosdem testes, vel inditia, probabiliter fuisse facta verè & animo obligandi se, obligat etiam in conscientia, non solum ex fidelitate, verum etiam ex iustitia.

Patet, lex iusta obligat in vtroque foro, & inducit debitum legale, qd est debitū ex iustitia, sed lex ciuilis iusta

ad

ad tollendas lites, ac ut seruetur fidelitas, sine qua societas humana & Respu. constare noo potest, vult huiusmodi promissiones efficere promittentem debitorem, & transferri per ipsas dominium in promissarium, ergo. Patet minor. In Castella in legibus regni lib.5. titulo De los contractos que han de valer. leg.1. Et clarius lib.8. De las exceptiones quæ han de poner, leg.5. vbi habetur: Omnis promissio quæ potest probari in foro exteriori, & testib. uel indiciis constiterit iuxta prudentiam iudicis, fuisse factam animo obligandi, se obliget, promittentem, sicut si fuisset obseruata in ea omnis solemnitas iuris,] Idem omnino habent leges municipales huius nostri regni Valētini, imò seruatur idem apud omnes iudices in hac corona Aragonum.

CONCLVSIO TERTIA.

Promissio vera facta absenti, licèt non possit probari in iudicio (vt quæ fit per interpositam personam, quæ nō sufficit cum sit vnicus testis, uel scripto quod promissarius amisit) licèt non obliget ex iustitia simpliciter, quia ex tali promissione non nascitur debitum legale: obligat tamen in conscientia ex fidelitate, sicut promissio uera facta præsenti.

PRior pars certa est. non esse ibi debitum legale, & in hoc sensu intelligenda est lex prima. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur: [Pollicitatio nō semper inducit obligationem. Et ff. de pactis. leg. 3. & leg. Iuris gentium, vbi dicitur. [Simplex pactio non parit obligationem loquuntur omnes istæ leges de obligatione iustitiæ simpliciter, & debiti legalis, nam deberi in foro conscientiæ, & debito ex fidelitate patet: Ista promissio quæ fit absenti per scriptum, vel interpositam personam, licèt in iudicio probari nō possit, est tamen vera promissio admissa ab alio, vt supponimus per internuntium, & in qua detur, & accepitur fides, & habet quicquid habet illa quæ fit præsenti ex animo, ergo obligat in consciētia, sicut illa. Vnde ff. de pollicitationib. leg.1. Et cap. Qualiter el primo, do Pactis. Extra habetur. [Studiosè curandum est, ut ea, quæ promittuntur opere compleantur. Et.22. q.5. ca. Iuramenti, dicitur, inter fideles nihil differre debere, quod promittitur, & quod iuratur, ut diximus. Et in omnibus his textibus non distinguitur inter promissionem, quæ fit præsenti vel absenti, modò vera sit, & ab aliquo acceptetur.

AN PROMISSIO FACTA sub conditione turpi obliget in conscientia.

NON est hic sermo de promissione rei turpis, nam hæc illicita est, & nullo modo adimplenda, etiam si iuramento firmata sit, vt si quis promisit amico hostem illius occidere, si mulier promisit alicui fornicari, fides enim quæ uirtus est præstantissima, & iuramentum, non debent esse uinculum iniquitatis, Et de his illud Isidori: In malis promissis rescinde fidem, &cęt. Sed quæstio est de promissione rei licitæ sub conditione tamen turpi: Rursus promissio hæc rei quidem licitæ duplex est, alia prohibita lege, alia verò non prohibita: prohibet lex ciuilis oon iudici aliquid promittatur, vel detur, ut iustè vel iniustè iudicet, ne etiam assasino uel testi aliquid exhibeatur, hac lege nō solū phibetur opus malū, sed etiā aliquid dare uel promittere causa illius. Aliquādo verò, lex phibet qdem opus malum, non aūt aliquid pro illo dari vel accipi, posse, ut in meretricibus, prohibet quidem lex meretricium, non tamen ne meretrix aliquid possit ab amico accipere, & perconsequens amicus illi dare. Non est hic quæstio de promissione sub conditione turpi prohibita lege: nam cū lex iusta obliget in conscientia, & tales leges sint iustæ, sunt seruandæ, & consequenter quod ipsis prohibetur recipi, nullo modò licet dare, aut promittere. Est enim uelut promissio rei illicitæ, cum sit res prohibita iusta lege. Quæstio ergo est de promissione rei, quidem secundum se licitæ, sed ob causam turpem, non tamen ob eam lege aliqua prohibitæ, ut promitto meretrici, decem aureos si fornicetur mecum, fornicatur redigitur in actum turpis illa conditio, dare decem aureos, quorū suum dns, secundum se res licita est, tenebor ne in conscientia adimplere promissum & dare illi decem aureos? vel ero liber à tali debito? quia conditio fuit turpis.

Obseruemus primò, cum promittere, & adimplere sint diuersa, posse habere diuersas causas, ita vt causa promittēdi sit turpis, adimplendi verò honesta, v.g. Promitto mulieri decem aureos si fornicatur mecum, fornicatur, dico deinde mecum huic promisi cētum aureos, meamque fidem illi astrinxi si mecum fornicaretur, fornicata est, & fecit quod volui, volo illos ipsi tradere, non quia fornicata est, de quo doleo, sed ut seruem fidem, quam illi dedi, in hoc casu, & similibus, causa promittendi fuit turpis, adimplendi verò hoonesta, & iusta, nempè fides data.

Obseruemus secundò, promissionem sub turpi conditione, aliter se habere antequam conditio redigatur in actū, & aliter postquā iam redacta; & subsequuta est: nam antequam redigatur, adimpleri illa promissio, aut seruari non solet nisi intuitu illius causæ turpis, post quam autem subsequuta est, potest commodè adimpleri, & obseruari sine intuitu causæ turpis, sed solo intuitu alicuius obiecti boni, vt seruandæ fidei, Vt in exemplo proposito. Qui promittit mulieri decem aureos vt tradat illi corpus suum, antequam tradat, potest quidem mutare consilium, & dare illi decem aureos liberè, perinde ac si nulla extitisset promissio attamen dare illi, tanquam seruaodo promissionem, est inducere illam ad redigendam in actum conditionem turpem, cum illam in se promissio sic facta includat, at postquam iam conditio subsequuta est, & ille fornicatus est, potest dare non ob fornicationem, de qua iam forsan pœnitet, sed quia astrinxit illi mulieri suam fidem.

Obseruemus vltimò ex Durando in 3. distinc.39.q.4. conditionem turpem quæ apponitur promissioni, uariam esse, nam quædam est contra naturam ipsius contractus, vt si dicat quis ducam te in meam, sed ita vt post decem annos liceat nobis dissoluere hoc matrimonium, cum matrimonium sit contractus natura sua perpetuus, & iodissolubilis, talis conditio est contra naturam matrimonij Alia est turpis non solum in se, sed etiam io ordine ad id quod promittitur, vt si dicat quis, ducam te in meam, si postquam nupserimus, per meretricium mihi uictum pares, uel si hostem meum occidero, in talis homicidij gratiam missam solemnein Deo offeram, offerre enim Deo missam licitum est, & sanctissimum, at hæc conditio ad reddendas gratias pro homicidio, est conditio turpis in se & in ordine ad rem promissam, nempe missam, aliam vero est turpis in se, non tamen in habitudine ad rem promissam, ut si dicam, si furata fueris centum aureos ex domo paterna, ducam te, uel si mihi copiam tui feceris, dabo decem aureos.

CONCLVSIO PRIMA

Promissio sub conditione, quæ sit contra naturam contractus non obligat.

EST enim talis promissio destructio potius contractus, & stultitia, quàm promissio. Secundò est promittere contradicētia, nam accipere in uxorem, & accipere ad tempus tantū contradicunt, promittere autem contradicentia stultitia potius est, quàm promissio.

CONCLVSIO SECVNDA.

Promissio sub conditione non solum turpi in se, uerum etiam in habitudine, & ordine ad rem promissam non obligat.

PAtet. In tali promissione oon solum conditio est turpis, verum etiam res ipsa promissa est obiectum turpe

promissio

promissio autem rei, & obiecti turpis non est adimplenda, ergo. Probatur maior exemplo adducto. Quando promittitur, si hostem occidero offeram missam in gratiarum actionem, in hac promissione non solum conditio est turpis si hostem occidero, verum res promissa, nempe Missa in gratiam homicidij, quamuis enim Missa sit res sanctissima, at Missa in gratiam homicidij obiectum turpe est, quemadmodum eleemosyna res sanctissima est, at eleemosyna ad inanem gloriam, hoc totum peccatum est, & obiectum turpe, nempe hypocrisis.

CONCLVSIO TERTIA

Promissio sub conditione turpi tantum in se, antequàm conditio redigatur in actum non est adimplenda, postquam verò redacta est in actum, & subsequuta, adimplenda est in conscientia.

Probatur prior pars, quia adimplere talem promissionem, vt constat ex secunda obseruatione, est adimplere illam intuitu conditionis turpis & obiecti illiciti, tum etiam est inducere proximum ad redigendam conditionem turpem in actum, & peccandum. Probatur secūda pars, de qua est ferè tota nostra quæstio. Primò: Omnis promissio de re licita quæ nocet saluti, nec prohibet maius bonum, est adimplenda: sed hæc promissio de qua nunc agimus est huiusmodi. Patet: in primis dare illi mulieri decem aureos res licita est, & nullo modo repugnans saluti vtriusque, quia non datur intuitu peccati, nec ex complacentia illius, sed ad seruandam fidem illi datam, ergo est adimplenda.

Secundò, si hic promisisset verè & ex animo sine tali cōditione, ex fidelitate teneretur seruare illam promissionē, sed turpis conditio in hoc casu perinde est, ac si non esset apposita nec adiecta, vt habetur cap, finali, de conditionibus appositis in matrimonio, & Instit. de legatis. §. vltimo, ergo. Et confirmatur conditio impossibilis, siue ex natura rei, siue ex circunstantia in iure, habetur pro non adiecta, cap. vlt. de pactis, sed conditio turpis est impossibilis secundum iura, quia secundum iura id possumus quod iure, idest, licitè possumus, ergo in hoc casu conditio turpis habenda est tanquam non adiecta, & adimplenda promissio veluti simplex.

Tertiò, qui dotauerit Ecclesiam, vel promiserit dotare ea conditione, vt res illius Ecclesiæ non subiaceat Episcopo, promittit sub conditione turpi, tenetur tamen seruare promissionem, & reddere rem promissam, quæ licita est, seclusa illa conditione turpi, vt habetur 10. q. 1. can. 2. ergo promissio rei licitæ, quamuis sub conditione turpi, tali conditione exclusa, adimplenda est.

Denique Gen. 38. commendatur Iudas de fidelitate, quā exercuit, mittendo ad Thamar ædum, quem illi promiserat si cum ipso fornicaretur.

ARTICVLVS IIII.

An omnis donatio siue contractus lege humana prohibitus sit inualidus in foro conscientiæ.

Duobus vijs fieri omnem translationem bonorum, aut libera legitimi domini voluntate, aut legis, vel Principis decreto, iam constat. Rursum consensus proprij domini duplex est, aut interior mentalis, & tacitus, de quo præcedenti articulo, aut expressus & externus significatus: Qui potest adhuc triplex esse, nam aut est actualis translatio, & exhibitio dominij, quæ vocatur proprio nomine donatio inter viuos, aut promissio futuræ exhibitionis, aut dispositio testamentaria, egimus iam de promissione, nunc de donatione, & dispositione testamentaria agendum est. Vbi. Obseruemus primò, huiusmodi donationem duobus modis fieri, aut simpliciter, reuera, & actu rem ipsam & dominium eius transferendo, & donando, aut cum conditione, quæ est duplex, alia posita à lege, vt quod donatio fiat cum his, vel illis solemnitatibus, de quibus consulendi sunt iurisperiti, alia verò posita ab ipso donante, vt cum quis transfert in alium dominium, non ex nunc, sed pro tali tempore, interim illam apud se retenturus, vel cum conditione, & pacto obligante recipientem ad aliquid efficiendum. Huiusmodi donationes sunt omnes validæ, & irreuocabiles, iure naturæ ita exigente, quia per eas cum externæ sint transferunt reuera dominium, & non adimplere illas esset alterum reuera re sua expoliare. Sunt etiam validæ iure humano ita statuente, vt patet in Digestis, & Decretalibus varijs titulis de Donationibus: quæ autem fiunt sub conditione, sortiuntur suū effectum posita illa conditione.

Obseruemus secundò, quantum attinet ad præsentē disputationem, cum translatio dominij fiat voluntate dñi, cō stitui à Theologis triplicem voluntatem, elicitam, debitam, & liberam, elicita est simplex, & deliberatus consensus voluntatis, externus expressus, debita est quando aliqua lege teneor aliquid velle, quod & ea sublata alias nollē vt qui promisit & iurauit latroni, ne ipsum occideret 100. aureos, tenetur velle eos illi conferre voluntate debita, qa id certè nollet, tenetur tāmen ex vi iuramenti præstiti. Libera est, qua quis propria sponte, nullo metu, aut violentia interueniente, nulla cogente lege, vult aliquid, ad quod volendum nullo etiam iure prohibetur. Ex his tribus voluntatibus, hæc vltima est, quæ desideratur ad validam, & realē translationem dominij. Prima enim nempe sola elicita non sufficit, potest enim eam habere pupillus, furiosus, vel religiosus, nequeunt autem omnes isti aliquam donationem facere, quia iure prohibentur. Nec sufficit secunda nempe debita, nam qui iuramento promisit aliquid prædoni, aut vsurario, tenetur voluntate debita velle id efficere, & dare, non tamen transfert dominium eorum, quæ dat in illos, sed manent illi semper obnoxij restitutioni. Ex his fit conclusio vera, & aperta.

CONCLVSIO VNICA.

Quicunque est verè & absolutè dominus alicuius rei, nec lege aliqua prohibetur de ea disponere potest illam vt voluerit liberè donare potenti recipere, seruato ordine iuris.

Patet hæc ex dictis & superiori articulo: Expendendæ tamen sunt singulæ partes. Primò, debet esse qui dat verè dominus. Ita fur, latro, symoniacus, vsurarius, nō pōssunt dare de acquisitis per rapinam, & sitos contractus iniquos, non enim sunt domini, sed tenentur veris dominis restituere. Secundò debet esse absolutè, & simpliciter dominus, ita prunogenitus non potest suam primogenituram alienare, aut transferre, quia est quidem dominus illius, nō tamen absolutè, sed cum conditione & vinculo non alienandi, mulier nupta non potest dare sine licentia viri, nisi habeat bona extra dotem, quia licèt sit domina suæ dotis, non tñ absolutè, sed eo pacto, vt eorum administratio subsit viro. Tertiò oportet vt dominus nulla lege prohibeatur à libera dispositione suorum bonorum, ita pupillus nō potest aut donationem, aut translationem facere. Quartò, debet voluntate libera dare, non enim sufficit coacta quātumuis debita. Quintò, potenti recipere, ita vsurario, symoniaco, iudici vt corrumpat ius, assasino nuoquam fit translatio dominij, quantumuis liberè velit quis huiusmodi hominibus dare. Denique seruato ordine iuris, lex enim partim ad obuiandum fraudibus, & dolis, partim ad cohibendam imprudentiam, prodigalitatem, & suæ familiæ destructionem statuit in singulis contractibus qualdam conditiones seruari, quæ dicuntur solemnitates iuris sine quibus prohibet contractum fieri, ita vt si aliter fiat sit inualidus, & nullus. Ita præcipit donationes nō valere inter virum, & vxorem durante matrimonio, inter alios autē valere, sed ita vt publicis & iuris instrumentis, & scriptis

insinuen-

insinuentur. Præcipit, vt testamentum, quod fit in scriptis sine tabellione habeat septem testes, & ipsorum testiū subscriptionem, & sigilla, necnon subscriptionem testatoris, vt habetur. l. hac consultissima. C. de testamentis, & Institu ta eodem tit. qui est titulus decimus, libri 2. §. Sed cum paulatim: Quod ius commune recipitur in legibus Castellæ, Partita. 6. tit. 1. l. 1. & 2. quibus lex Tauri addit, vt valeat tale testamentum, quod communiter dicitur inscriptis, à Iuristis verò, & Theologis testamentum clausum, cum tabellionis subscriptione & sigillo, etiam si desint ipsorum testium subscriptiones, & sigilla. Similiter præcipitur, vt nuncupatiuum testamentum, id est, apertum habeat septem testes, vt habetur eadem lege, hac consultissima, quamuis legibus Hispanis sufficit tabellio cum tribus testibus, vel si non possit haberi tabellio quinque testes, aut saltem tres, si neque quinque haberi possint, vt videre est in Ordinationibus Regalib. lib. 5. tit. 2. l. 5. Similiter ne sint legitimi testes mulier, surdus, mutus, ebrius, & insanus, sed alij ab his. In eadem instit. §. testes. Præcipit lex Pontifica. 10. q. 2. can Ea enim & 12. q. 2. can. Sine exceptione. Et in Decreta lib. tit. de rebus Ecclesiæ non alien. per varia capita, ne clerus, vel capitulum possit aliqua bona Ecclesiæ vendere, aut alienare sine tribus tractatibus, id est licentia Episcopi, decreto Prætoris, & consensu maioris partis capituli. Præcipit lex de electionibus, vt electio fiat vocatis omnibus habentibus ius ad ferendum suffragium, aliter electionem esse nullam.

Huiusmodi ergo donationes, in quibus non seruabitur ordo iuris, iuxta hanc conclusionem non transferunt dominium.

In hac doctrina & conclusione, quoad omnes partes præter hanc vltimam, omnes DD. conueniunt, circa vltimā verò est maxima difficultas, & varietas opinionum.

Videamus ergo tàm pro hoc articulo, quàm pro sequentibus.

AN PER CONTRACTVM, QVI IVRE *humano est inualidus, & nullus transferatur dominium in foro interiori conscientiæ?*

Confert Petrus Ioanni liberè, spontaneè, & actu aliquod prædium? donatione inter viuos, obliuiscuntur; donationem istam libris publicis curiæ insinuare, possi(?) lebit ne Ioannes tuta conscientia illud prædium? cum talis donatio lege humana iudicetur nulla? Similiter habeo hæreditatem mihi mandatam per testamentum imperfectū, cui ita deficit aliqua iuris solemnitas, vt lege humana illud testamentū sit nullū & irritū, potero ne retinere illam hæreditatem tuta conscientia? vel tenebor illā restituere vero & legitimo hæredi? Et similiter de alijs contractibus, qui lege humana iudicatur nulli, si quid per illa habeam, potero ne illud tuta conscientia possidere?

In hac quæstione graui, & difficili variæ fuint, & maximè discrepantes DD. sententiæ. Prima est Innoc. in c. quia plerіq;. de immun. Eccles. vbi licet breuiter, apertissimè tamē docet contractum, cui deficit solemnitas iuris, ita esse nullum in foro conscientiæ, vt qui per talem contractum aliquid habet, teneatur statim illud restituere. Sequunt Innocentiū ex Iurisperitis Bald. in l. t. C. de Sanctissimis Ecclesijs, nu. 55. Alexander & Imola in l. nemo potest. ff. de legatis el primo, Fortunius trac. de vltimo fine, illatione 15. Didacus Couarruuias super caput. Cum esses. de testamentis. nu. 5. Et in repetitione super regulam, Peccatum parte 2. §. 3. & ex nostris habuit quoque illam Magister Cano, imò Soto, licet eam non sequatur, refert vsq; ad sua tempora fuisse inter Theologos Salmaticenses communem, & ab omnibus receptam.

Probaturq; efficacissimis argumentis. Primò, Lex ciuilis in contractib. sibi subiectis, in quib. possunt accidere fraus, & dolus, debet & pōt iustissimè illis occurrere, hoc aūt nō pōt, nisi assignando conditiones, per quas quantū prudentia humana valet, illis obuietur, & irritando contractus sine ipsis celebratos, sed in his contractibus, nempe dona-

tione, venditione, testamento, electione, & similibus possunt euenire fraus & dolus, ergo ad obuiandum eis, iustissimè potuit, & debuit lex assignare conditiones, ita seruandas in ipsis, vt illis deficientibus sint nulli, leges aūt iustæ ex omnium consensu obligant subditos et in conscientia, ergo in foro conscientiæ per contractum iure humano irritum, & nullum non transfertur dominium.

Secundò, contractus celebratus à pupillo est irritus, & nullus in conscientia, adeò vt qui per talem contractum aliquid accipit à pupillo, teneatur illud restituere, & hoc nō alio nomine, nisi quia lex humana decernit tales contractus esse nullius valoris: sed eadem lex humana statuit contractum, cui deest solemnitas iuris esse nullum, & irritum, ergo per talem contractum etiam in foro animæ non transfertur dominium. Maior ab omnibus conceditur. Minor patet ex ipsis legibus, verbi gratia, testamentū (vt hoc exēplo vtamur) imperfectum, & minus solemne leges ipsæ nullum & inualidum esse apertissimè decernunt. C. de testa. l. hac consultissima habetur. [Vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto illud haberi conuenit.] Et paulò post. [Ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti non volumus.] Instit. quib. mod. testamenta infirmantur. §. ex eo ait Iustinianus. [Imperfectum testamentum sine dubio nullum est.] Et l. 3. Tauri dicitur: [Vbi testiū numerus iustus non fuerit, testamentū nullam fidem faciat.] Vbi apertè testamentum minus solemne vocatur inualidum, & nullum. Et illo can. Sine exceptione. 12. q. 2. apertè habetur alienationem rerum Ecclesiasticarum in consulto Episcopo factam esse irritam: Et ita iudicatur non solum in foro exteriori, verum etiam in interiori.

Tertiò, testamentum minus solemne non tribuit ius maius hæredi, qui tali testamento instituitur, quàm si testator intestatus decederet, at si testator intestatus decedat, hæres ille nullum ius habet ad illius defuncti bona, sed in vtroque foro succedet, qui illi defuncto propinquior est, & hæres ab intestato, ergo hæres ille institutus testamento minus solemni, reuera non est hæres, neque potest in foro animæ hæreditatem illam recipere, aut retinere: Minor cum consequentia aperta est. Maior constat ex legibus modo adductis. Et confirmatur iste, sic institutus hæres non potest possidere res illas, nisi virtute illius testamenti, sed istud testamentum est nullum, & nullius roboris, vt patet ex iuribus citatis, ergo.

Quartò, lex non respicit casus particulares & accidentarios, sed bonum commune, & ea quæ communiter, & vt plurimum eueniūt, & lata secundū ea, quæ vt plurimū eueniunt, est iusta, ac obligans in conscientia oēs, & si finis, & ratio eius in aliquo particulari non concurrat: Vnde est cōmune dictum, non deficere legem, & si finis, & ratio eius deficiat in aliquo particulari, quia finis legis nō cadit sub lege. Verbi gratia, statuit lex, ne pupilli contractus aliquos celebrent, quia ingeniū eorum infirmum est, & insipiēs, est pupillus præstantis, & prudentis ingenij, poterit ne hic, quia in ipso deficit in particulari finis & ratio legis, contractus celebrare? minimè, quia lex non respicit casus particulares, sed quæ communiter eueniunt: At hæ leges conditæ sunt ad bonum commune Reip. ad vitandos dolos, qui cōmuniter possunt, & solent euenire in contractib. humanis, ergo sunt iustæ, & seruandæ in conscientia, definiunt verò huiusmodi leges, vt contractus minus solemnes sint nulli, ergo reuera in conscientia sunt nulli.

Quintò: Sententia iusta quæ neq; nititur, neq; fundaē in aliqua falsa præsumptione, est obligatoria in conscientia: idem. n. est iudiciū in foro conscientiæ, quod in foro exteriori, vbi res certò constat, & iudiciū illud non nitiē alicui falsæ præsumptioni sed si quis sit constitutus hæres per testamentū minus solēne, & id certò constet iudici, iudex iustissima sententia compellet hunc, tanquam illegitimū dominum, concedere hæreditatem illam hæredi ab intestato, tanquam vero domino: ergo in conscientia ille non erat verus dominus, nec fuit in ipsum translatum dominiū per illud testamentum minus solemne.

Sextò, quando electio aliqua est inualida, & nulla iure

re humano, nullam habet vim in foro conscientiæ, nec vllam tribuit authoritatem tali electo, unò tenetur illã nullo modo acceptare, quia est illa (iure ita statuente) irrita, & nulla, vt constat toto titulo de electionibus: sed testamentum imperfectum est iure humano irritum, & nullum, ergo per ipsum nullum acquiritur dominium, sed tenebitur qui aliquid accepit virtute ipsius, illud restituere.

Septimò, si quis decedens sine liberis dicat fratri suo, Ego constituo Petrum hæredem, & volo huic vel illi hęc legata exhiberi. neque illam voluntatem suam posset literis publicis mandare, morte præuentus, frater ille in tali casu etiam si constet sibi de uoluntate fratris, non tenetur, stare illi voluntati, ergo similiter etsi illa voluntas esset mandata literis, cum tales literæ nullum habeant robur ipso iure, nec ullam fidem faciant, non tenebitur fratrer stare in conscientia illi testamento imperfecto, neq; illum habere pro hęrede, aut legata illa exhibere.

Octauò, sequeref ex opposita opinione maximum incómodum, vt aliquis uel peccet mortaliter, vel sine ulla culpa sua patiatur maximum suorum bonorum iacturam: pateat: sit pupillus hæres ab intestato alicuius defuncti, cuius hæreditatem obtinuit testamento imperfecto Petrus, in hoc casu si Petrus per testamentum imperfectum est dominus illius hæreditatis, tutor pueri illius aut exiget apud iudicem, aut exigat si non peccat, quia nititur priuare Petrum hæreditate, cuius est uerus dominus, si non petit cũ per leges humanas potuisset petere & acquirere pupillo, quia leges illud testamentum imperfectum, irritant, tenebitur pupillo ex suis bonis compensare, quaotum valebat illa hæreditas, cum hæc sit pena tutorum, qui non curant acquirere pupillis quicquid rectè, & iure possunt.

Denique si huiusmodi leges essent iniustæ, essent laquei animarum, & tollendæ, iuxta illud in capit. Quoniam. de prescrip. Quod absque peccato mortali obseruari non potest derogandum est, ut Resp. illas custodit, & à viris peritis, & timoratæ conscientiæ obseruantur, vt iustæ. ergo obligant in conscientia. Maius patet, quia si contractus minus solemnis in conscientia est validus, cum iudex debeat iudicare secundum leges scriptas, contractum illum in foro animæ ratum & ualidum iudicaret nullum: & consequenter legitimum dominum foro conscientię, expoliaret in foro exteriori, in quo peccaret profectò tam iudex, quamuis qui per illius sententiam bona quibus alter expoliatur acciperet, quàm cæteri qui verbo, testimonio, aut alia quacunque via iuuassent ad illam sententiam ferendam. Et confirmatur maior illa, tales leges esse laqueos animarum, quia succedens ab intestato, si hæreditatem alteri mandatam imperfecto testamento apud se haberet, facilè adduceretur ab istis legibus, ad illam apud se contra conscientiam retinendam, cum possit illam uirtute huius modi legum statim repetere.

Secunda opinio est Panormit. in ca. Quia plerique. de Immunitate Ecclesiarũ. 28. & c. Requisiuit. de restitutione in integrum. Vbi statuit translationẽ aliquã, vel contractũ dupliciter posse irritũ esse & nullũ, vno modò ex defectu personæ transferentis vel accipientis, quia per legem talis persona reddit omnino inhabilis ad celebrãdos cõtractus & ad trãsferẽdum dominium, vel recipiendum, vt patet de pupillo, monacho, mente capto, de patre erga filium spurium, de vsurario, symoniaco, &c. vel posse esse nullum nõ ex defectu, personæ. sed ex defectu alicuius conditionis, & solemnitatis iuris, vt in testamento in quo non reperitur integer numerus testium. qui in eo exigitur, uel non habẽt testes illas qualitates, quas iura postulant. Statuit etiam in cõtractu minus solẽni, aliquando occurrere fraudem, vel dolum, aliquando verò nullo modò reperiri, sed bona fide illũ exerceri, & certò cõstare de voluntate celebrãtis illum.

His positis, Contractus (inquit) Panorm. primo modo nullus, est uerè nullus in vtroque foro, nullumq; per ipsum trãsfertur dñum, teneturq; qui tali contractu aliquid recipit, in foro conscientiæ illud restituere: contractus autem nullus secundo modo. ex defectu cõditionis iuris, si insit fraus, & dolus. est quoq; omnino nullus in vtroq; foro: quia fraus, & dolus in nullo foro debent alicui patrocinari, si verò nullus ibi insit dolus, vel fraus, sed bona fide celebretur, certoque & fideliter constet de libera voluntate contrahentis, quamuis in foro contentioso huiusmodi contractus habeatur innalidus, in foro tamen conscientiæ validus est, transferturque per ipsũ dominium: & dat verũ ius. Vnde statuit hanc vniuersalem, & generalem regulam Panor. Omnes illos contractus qui stando intra terminos iuris naturalis, & gentium essent validi, etiam si ex aliquo defectu solennitatis iuris per legem humanam decernantur nulli, si in ipsis nullus sit dolus. aut fraus in foro conscientię esse validos, & conferre ius, atque dominium. Additque hæredem ab intestato, si postulet apud iudicem hæreditatem, quam alter habet per testamẽtum minus solemne, sed sine vlla fraude vel dolo, peccare mortaliter, nec posse tuta conscientia hæreditatem illam recipere, etiam si à iudice ipsi adiudicetur, sed teneri ad illam restituendam.

Sequuntur Panorm. Antonius de Butrio in dicto cap. Quia plerique, Ancarranus, Decius, Felinus, Bartolus, Alciatus, & multi alij quos refert Couarruuias, in capit. cum esses, de testamentis, idem habet Mencacha lib. 1. de institutione, & creatione hæredum, §. 1. illatione. 23. videbiturq; esse communis Canonistarum in ca. finali, de solutionibus & Iuristarum in l. cum quis. C. de iuris, & facti præsumptione. Ex nostris habet eandem Syluest. verb. Testamentũ. Primo. q. 5. & verb. Alienatio. §. 13. Verb. Hæreditas. 3. q. 7. Adria. collibe. 7. art. 1. con. 2. corol. 2. Medina C. de restitutione. q. 23. circa finem.

Probatur hæc sententia. Primò, sicut cessante causa debet cessare effectus, ita cessante fine legis humanæ, debet cessare vis legis humanæ, standũq; iuri naturæ, & gentiũ, vt patet ex cap. cum cessante, de appellationibus, & cap. Et si Christus, de iure iurando, constatque exemplo, lex enim diuina de correctione fraterna, cum lata sit ob fratris emendam, vbi non est spes emendæ cessat, nec obligat, vt docet D. Aug. in cap. si quis de pœniten. Dil. 7. sed finis legũ quæ iubent contractus, vel testamenta sub his vel illis conditionibus fieri, hic est, ne in tali contractu reperiatur fraus uel dolus, vt constat ex lege illa. Hac consultissima, & Instit. de testament. §. citato, ergo quando constat euidenter nihil doli subesse, vt quando certò constat de libera, simplici, & efficaci voluntate dantis. vel testatoris, talis contractus non subest legi isti humanæ, sed standum est in eo iuri naturæ, & gentium, & sic erat in foro conscientiæ ualidus.

Secundò, in huiusmodi contractu, cum non inhabilitetur à iure ipsa persona, habet homo ius naturale, & liberum ad dandum, vel instituendum hæredem quem vult, eo modo, quo voluerit, ius ciuile non potest derogare iuri naturali, ergo potest ille instituere hæredem sua libera voluntate quem voluerit, eritque talis in foro animæ verus hæres.

Tertiò, in cap Quod sicut de electionibus, statuit Innocẽtius, electionem, quæ fit à maiori parte capituli, etiam si desit in illa aliqua iuris solemnitas, esse nihilominus validam, ergo similiter, & contractus, quantumuis minus solemnis erit validus.

Quartò, leges humanæ cum fundentur in falsa præsumptione, neque dant, neque adimunt ius in foro animæ, ut si iudex absoluat debitorem, quia actor non potuit probare debitum ex defectu testium, nõ adeo manet debitor tutus in conscientia, sed tenetur soluere quod debet: sed leges quæ rescindunt huiusmodi contractus, & testamenta, in quibus non est fraus, fundantur in falsa præsumptione, ergo non habent vim in foro conscientiæ. Maior certa est Minor probatur ex fine ipsarum legum, non enim irritant istæ leges hæc imperfecta testamenta, quia velint infirmare aut reddere innalidam, & inefficacem voluntatem testatoris, cum ipsi consultum esse uelint, sed quia putant in huiusmodi testamento esse fraudem, & dolum, & ideo ex tali testamẽto non posse benè colligi voluntatem testatoris, hæc autem præsumptio est falsa, quando euidenter nulla est fraus, vel dolus, sed certò constat de vera, & libera

voluntate

voluntate testatoris, ergo vbi deest dolus & fraus, contractus validus esse debet in foro animæ.

Quintò, in c. cum esses. de testam. Alexander Tertius habet leges, quæ exigunt in testamentis vltra tres testes, esse alienas à diuina lege, & contra patrū instituta, & consuetudinem ecclesiæ, dicente Christo. [In ore duorū, vel trium stet omne verbum?] sed leges contra diuinam legem non obligant, ergo testamentum per leges humanas irritum, in foro conscientiæ non desinet esse validum, & firmum.

Sextò in illa l. hac consultissima. §. ex imperfecto sic dicitur: [Ex imperfecto testamento voluntatē testatoris teneri. i. colligi. non volumus:] Vbi nō irritat volūtatē testatoris in testamento imperfecto, sed tantū docet non posse ex eo benè colligi. Et leg. 3. Tauri ita dicitur: [Vbi non est sufficiens, & requisitus numerus testiū, testamentū nullā fidē faciat:] Vbi etiam lex non infirmat voluntatem testatoris, sed tantum vult illud non integram fidem facere, sicut lex quæ statuit infames, & inimicos non esse idoneos testes contra me, non statuit me non commisisse crimen, sed per illos id non sufficienter probari, cum ergo leges non irritent voluntatem testatoris, manet illa efficax, & conferens verè ius, & dominium in foro conscientiæ. Et confirmatur ex vsu iudicum: nonnunquam enim iudices optimi & periti, si constet eis propria confessione illius, qui debet succedere ab intestato, alium esse a defuncto institutū liberè, & voluntariè hæredem, sine vllo dolo & fraude, adiudicant huic sic instituto illam hæreditatem, quamuis testamentum defuncti sit minus solemne.

Septimò: Si iura cum tanto rigore accipienda essent, vt in foro etiam conscientiæ testamentum minus solemne esset nullum omnino, eueniret casus in quo homo verè & simpliciter dominus, non posset de suis bonis liberè disponere, patet apertè, quando aliquis est morti proximus, nec adessent tabellio, aut testes idonei, quales exigūtur per leges in testamento nuncupatiuo, moreretur; antequā eorum haberet copiam, non posset testamentum condere, nec de bonis suis disponere.

Vltimò: Multi viri graues, religiosi, & timoratæ conscientiæ possident bona per testamentum; vel contractum imperfectum, vt vnico tractatu bona Ecclesiæ, possidentque illa pacata, & tuta conscientia, cum nulla fraus, vel dolus ibi sit, sed fideliter, & rectè illa acceperint, essetque durissimum eos illis expoliare, ergo in conscientia istæ leges non reddunt inualidos contractus minus solemnes.

Tertia opinio est Magistri Victoriæ, & Dominici de Soto libro quarto, de iust. quæst. 5. art. 3. media inter has duas; quam sequuti etiam sunt Doctissimus vir Ioannes à Peña, & multi recentiores, leges huiusmodi non intendere, vt contractus à persona legitima celebrati sine vllo dolo, vel fraude sint ipso facto nulli, sed id tantum, vt in iudicio habeantur nulli. Probant hoc fundamentum. Primò, quia animus, & vis legis ex fine ipsius colligendus est, finis legum est hic solus, obuiare fraudibus & dolis, ad obuiandum autem his, sufficit, vt in iudicio huiusmodi contractus nullam fidem faciant, possintque à iudice irritari, ergo hoc tantum censendæ sunt leges istæ intendere, neque aliquid aliud.

Secundò, si ipso facto hæ leges irritarent istos contractus minus solemnes, & ante iudicis sententiam: teneretur possidens aliquam hæreditatem per testamentum, vel legatum imperfectum, cum primum nosset defectum testamenti, & decretum harum legum, hæreditatem illam, vel legatum hæredi ab intestato restituere, hoc autem esset nimio rigore leges intelligere, nec est in vsu apud viros peritos, & timoratos, donec iudex præcipiat, cōsuetudo autem est optima legum interpres.

Tertiò, leges ciuiles eo modo obligant, quo recipiuntur; & sunt in vsu, cum consuetudo sit optima legum interpres, sed leges ciuiles, quæ irritos faciunt contractus minus solemnes, non sunt ita receptæ, neque in vsu apud sapientes, vt expolient possidentem aliquid per tales cōtractus, nisi adueniente iudicis sententia. Maior certa est. Minor constat authoritate talium Doctorum, vt Victoriæ, Soto, Peña, &c. ergo.

Quartò, in dubijs melior est conditio possidentis, vt habetur de reg. iuris in sexto, ergo in tanta varietate opinionum declinandum est in fauorem possidentis, etiam si possideat per contractum minus solemnem, donec iudex aliter declaret.

Quintò, quod argumentum simile est sexto adducto pro opinione Panormit. Verba legum id apertè insinuant: in Instit. enim adducti titulus id docet, sic enim habet, [Quibus modis testamenta infirmentur.] Non ait sint ipso facto nulla, sed infirmentur. Lege illa, Hac consultissima, non dicitur [Testamentum imperfectū nullam habeat vim, sed ex testamento imperfecto volūtatem defuncti volumus teneri,] id est colligi: Quia tale testamentum eo ipso quo imperfectū est, est suspectum, si ergo certò constiterit, & extra omnem suspitionem de volūtate testatoris, habebit vim quamuis sit imperfectum, donec per iudicem infirmetur. Denique in lege illa 3. Tauri apertè dicitur, [vt testamentum imperfectum non faciat fidem.]

Denique ex regula illa Innocentij, cap. Quod sicut. de elect. vbi dicitur. [Electionem, quæ iuri naturæ consentit, licèt non seruentur in ea iuris solemnitates, tenere. sed esse infirmandam, si in iudiciū deferatur.] Apertè colligitur (inquit Soto) non quod vult Panormit. electionem minus solemnem esse in conscientia validam simpliciter & omnino, sed sic electum esse tutum in conscientia, quousque per iudicem electio illa annulletur.

Ex hac sniā colligit Magist. Soto. Primò, benè potuisse legē ciuilē irritare in vtroq; foro, huiusmodi contractus minus solēnes, sicut & cōtractus pupillorū, non tñ irritasse, nisi adueniente iudicis snia. Secundò, per hmōi contractus minus solemnes, vbi nullus est dolus vel fraus, transferri quidem dñium in foro interiori, sed reuocabile per sniam iudicis; & ita qui tali contractu aliquid possidet, esse tutum in conscientia, donec iudex oppositum definiat. Tertiò, hæredem ab intestato, cū primū intellexerit defectū testamenti, posse illam hæreditatem apud iudicem exigere, imò & illā adire, & præoccupare, ac defendere se nullitate testamēti. Quartò, possidentē aliquid per contractū imperfectū, ante iudicis sniam, cū iustè possideat, & si nouerit defectū illius contractus, non teneri vitiū illud, & defectū alteri manifestare: quia nemo tenetur sibi nocere, aut alterius bonū curare cū dāno proprio, nisi ex aliquo officio ad id teneretur, vt si tutor esset heres testamēto imperfecto bonorū, quorū suus pupillus est hæres ab intestato, teneretur aut manifestare illud, quia est tutor, aut tutelā dimittere: Vnde infert vtrūq; esse tutū in consciētia & hæredem, per testm̄ imperfectū si bona illa apud se detineat, quia tali testamēto transfertur ius & dñium in foro consciētiæ, vsq; ad iudicis sententiam, & similiter hæredē ab intestato, si illa apud se habeat, quia cū apud iudicē possit illa exigere, pōt pӡoccupare quasi à iudice statim illa accepturus, & vti beneficio legis.

Hæc doctrina aliqua habet vera, & aliqua falsa, pace qđ tantorū DD. dixerim: Verū est in iudicio istos contractus nullam fidē facere, & à iudice posse irritari, cū leges illos iudicent irritos, debeatq; iudex secundū leges scriptas iudicare. Verū ēt est, adueniēte iudicis snia teneri eum, quī contractu, vel testamento imperfecto aliquid possidet, vero & legitimo hæredi, & dño restituere. Verū deniq; hæredē ab intestato posse iustè agere apud iudicē contra habētē bona defuncti per testamentū imperfectum, vt cōstat ex dictis. Et confirmatur, contractus validus tàm iure naturali, quàm ciuili, iustè, & sanctè potest impugnari, quando lex concedit in illo restitutionem in integrum, ergo multò magis contractus, qui licèt iure naturæ esset validus, iure tamen positiuo ob bonum commune censetur inualidus. Consequentia aperta est. Antecedens patet in ludo, (vt videbimus,) & in multis alijs contractibus, de quibus agitur Titulo de restitutione in integrum: Tùm etiam contractus validus vtroque iure, & naturali, & ciuili, aliquando per restitutionem in integrum rescinditur, ergo multò magis contractus, qui iure ciuili censetur inualidus,

dus,quamuis hic reuera non rescindatur de nouo à iudice,cum ipso iure sit inualidus,sed declaratur tantum irritus,& nullus.

Falsum tamen imprimis est fundamentum quod statuit Soto,non esse animum legis irritare istos contractus simpliciter,& ipso facto,sed tantum in iuditio. Patet: Vbi verba legis aperta sunt,id præcipiunt,quod significant,quæ regula est velut axioma in hac materia, sed leges istæ nullam prorsus exceptionem faciunt,sed absolutè aiunt, vbicunque defuerit talis solennitas contractum illum esse nullum, Verbi gratia,lege illa:Hac consultissima dicitur:[Vbi testamentum non fuerit subscriptum,pro infecto habeatur Infectum & nullum idem sunt in iure.Institu.Quibus modis testamenta infirmentur.§.ex eo,dicitur apertè,[Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et in lege illa Tauri dicitur:[Testamentum,in quo defuerit iustus numerus testium,nullam fidem habeat,tàm in iuditio quàm extra iuditium:ergo iste leges simpliciter, & ipso facto irritant istos contractus,& non tantum in iuditio.

Secundò,quam habet lex ciuilis authoritatem in personas,habet in bona,& contractus,imò, & maiorem,sed leges, quæ irritant contractum ex defectu personæ, reddunt illum ipso facto nullum absolutè & in vtroque foro, tam in iuditio,quam extra, & ante iuditium, ergo, & quæ reddunt contractus nullos ex defectu conditionis, & solemnitatis, cum similiter loquantur,reddunt illos absolutè, & ipso facto nullos.

Tertiò, Intelligentia legis sumenda est ex fine,finis istarum legum est occurrere fraudibus, & dolis, sed cum plures sint ex his contractibus, qui non deferuntur,nec possunt deferri ad iuditium,aut ibi probari,uel ex ignorantia ueri domini,vel ex defectu testium, vel ex penuria ad litigandum,ut constat experientia teste,si leges istæ tantum irritarent istos contractus in iuditio,non esset sufficienter occursum fraudibus,& dolis.

Falsum etiam est exemplum quod apposuit Soto de bonis Ecclesiæ, nam cum personæ Ecclesiasticæ sint secundum se inhabiles ad uendendum vel alienandum bona Ecclesiæ, fit autem eis facultas seruatis conditionibus quibusdam,illis verò non seruatis, contractus ab ipsis factus est nullus,velut ex defectu personæ,& per consequens ipso facto & simpliciter nullus,vt contractus pupilli.

Tertiò falsum est quod ait,vtrumque, & possidentē per testamentum imperfectum,& hæredem ab intestato,posse tuta conscientia hæreditatem si apud se illum habeat,possidere.Primò,quia sic darentur duo domini eiusdem rei simul,& eodem tempore, quod est impossibile. Secundò, quia si est verus dominus(vt vult Soto)possidens per testamentum imperfectum ante iudicis sententiam, ergo ante illam hæres ab intestato non potest illa possidere, imò tenebitur restituere illi alteri,donec aduenerit iudicis sententia.

Ex quo sequitur falsum etiam esse quartum dictum,posse hæredem ab intestato,bona illa vt sibi debita,præoccupare, Primò, Quia cum possit per iudicem repetere, & si debita ipsi,& sua, non potest tamen priuata authoritate præoccupare, ut dicemus de famulo cui debetur merces, quam potest in iuditio exigere.Secondò,quia si ante iudicis sententiam ille alius est verus dominus, quo modo potest illa accipere,& expoliare uerum dominum.

Ad colligendum ex his omnibus quid verius sit saluo semper meliori iuditio.Obseruemus,non esse hic quæstionem,an leges ciuiles potuerint istos contractus imperfectos,& deficientes in solennitate iuris,in vtroque foro statim ipso facto irritare,quia potuerūt quidē, cum in Rep.sit plena authoritas,ad occurrendum quantum potuerit omnibus ijs fraudibus,& dolis,tam in iuditio quam extra iuditium,sicut potuerunt contractus ex defectu personæ, acsi id quidem voluerunt leges tàm in iuditio quā extra, tàm in foro interiori quàm in exteriori,illos profacto irritant: quia leges ciuiles iustę obligant etiam in conscientia: ita D Th.12.q.69.ar.4.conueniuntque in hoc Innocētius, Panorm.& Soto locis citatis,& omnes Doctores; Sed quæstio tota est,an de facto leges id definiant & statuant,nam Innocentius vult id definere:consentit Panor. vbi est fraus & dolus, vbi verò nullus est dolus vel fraus nihil tale definire, Vnde secundum Panorm. tàm in foro animæ,quàm in foro contentioso qui sine fraude,& dolo possidet tali contractu,iustè possidet, nec est à iudice expoliandus. Soto vult vbi nullus est dolus,ante iudicis sententiam tuto possidere,à iudice tamen esse expoliandum, quia debet iudex iudicare secundum leges scriptas,secundum quas contractus imperfecti nullam faciunt fidem in iudicio,sed habendi sunt pro infectis.

Obseruemus secundò quando variæ sunt Doctorum opiniones,in his quæ pertinent ad mores & conscientiā, licèt vna sit uera à parte rei,quod ad praxim tamen, eum qui nouit illam veram, ita vt iudicet aliàs falsas, debere agere iuxta illam, quam nouit veram,quia aliter ageret contra conscientiam, eum verò qui prudenter iudicat omnes probabiles,posse amplecti quam uoluerit, maximè si agatur de re, quam actu bona fide possidet,quia cum prudēter uarias illas opiniones iudicet probabiles,est meritò dubius,& in dubijs melior est ratio possidentis.Ex his sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Per contractum iure ciuili nullum reuera, & a parte rei non transfertur dominium.

PAtet,quia leges ciuiles iustè potuerunt illos irritare,& reddere ipso facto nullos,ac si id voluerint, obligant in foro conscientiæ.Quod autem id voluerint, probant efficaciter argumenta quibus opinio Innocentij nititur, & quæ adduximus contra tertiam sententiam.Et confirmatur primò:Quia si leges istę irritantes contractus minus solemnes non obligarent in conscientia,non esset prouisum per ipsas fini, propter quem conditæ sunt,quod est maximum incommodum:Consequentia verò patet,Vult,verbi gratia lex ciuilis,testamentum imperfectum nullum esse,ne fraus uel dolus in eo locum habeant, si hæc lex non obligat in conscientia,qui poterit habere bona Ioannis per quodcunque testamentum erit tutus in conçientia, & cum videat se tutum,quacunque via conabitur,illum)etiam si imperfectè)testari. Similiter,vult lex Ecclesiastica,ne bona Ecclesię possint alienari,nisi cum illis conditionibus,ne facilè alienentur,sed diutius permaneant,si contractus sine istis cōditionibus esset validus in conscientia, certè facilè alienarentur.

Secundò,quam habet vim lex Ecclesiastica in matrimonio,eandem habet lex ciuilis in contractib. ciuilibus,sed Ecclesia definiente matrimonium non celebratum coram sacerdote.& tot testibus,aut sub hac vel illa conditione esse nullum,reuera est nullum in utroque foro,vt patet modò de matrimonio clandestino, ergo contractus ciuilis vel testamentum,quod ex defectu alicuius cōditionis Lex ciuilis statuit esse nullum,reuera in vtroque foro est nullū.

Tertiò,Si contractus lege humana nullus ex defectu solemnitatis in foro conscientiæ esset validus, certè id esset, quia in isto foro standum esset soli iuri naturali, & iuri gentium, quibus stando est validus,at contractus factus à pupillo stando iuri gentium, & naturæ validus est, quia verò irritatur à lege est in utroque foro nullus, ergo similiter hi contractus etiam si stando iuri naturæ, & gentium essent validi,quia tamen irritantur lege ciuili,censendi sunt irriti,& nulli.

Quartò,Leges quæ prohibent,ne pater det bona sua filio spurio,reddunt irritam,& nullam translationem bonorum in tali filio in vtroque foro, nec alia ratione, quam virtute legis,cum tamen iure naturæ, & gentium quicunque filius possit succedere in bonis paternis,ergo & leges quæ decernunt contractus minus solemnes esse nullos,in vtroque etiam foro obligabunt,cum non leuiora, imò grauiora verba in legibus irritantibus contractus imperfectos,quàm in alijs legibus reperiantur.

Vltimo,

Vltimò, Si dominus præscribat œconomo suo modum, & formam seruandam, in contractibus, quos nomine sui domini celebrabit, annullans & cassans quoscunque aliter celebratos, profectò celebrati ab isto œconomo dimissa illa forma & modo sibi à domino suo assignato, non sunt validi, nec conferunt ius in conscientia, sed Respu. habet authoritatem ad præscribendum suis ciuibus formam, & modum seruandum in suis contractibus, non minus quàm dominus suo œconomo. ergo aliter celebrati, quàm Respub. præscribit, nulli sunt. Vnde quod infert Soto contra Innocentium, tanquam maximum incommodum, vt hæres, vel legatarius per testamentum imperfectum tenerentur restituere hæreditatem, vel legatum hæredi ab intestato, iudicamus verissimum, tantum abest, vt sit incommodum.

CONCLVSIO II.

Cum vtraque opinio habeat Authores grauissimos, vtraque est probabilis, illi qui non valet quæ verior sit, & vim argumentorum expendere.

HOC certum est ex primo topico.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui valet attingere ex his opinionibus veriorem esse illam nempe Innocentij, & ita animo concipit, iudicatq́; cæteras falsas. tenetur statim quicquid per contractum imperfectum obtinuerit restituere: aliter enim ageret contra conscientiam.

HÆC etiam perspicua est.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui non valet attingere, quæ istarum opinionum sit verior, sed vtrasque iudicat probabiles, si actu possideat aliquid per contractum imperfectum, tutò illud possidet, nec tenetur restituere, donec iudex præcipiat.

NOn propter rationem Soti, quia leges istæ tantum annullant in iudicio, sed quia cum ambæ opiniones sint ipsi probabiles, est ipse prudenter dubius, & in dubijs melior est ratio possidentis: [Similiter qui possidet ab intestato bona alteri mandata testamento imperfecto, tutò illa possidet etiam ante iudicis sententiam:] non tanquam sibi debita, vt vult Soto: non enim id sufficit, vt vidimus, sed quia cum ambæ opiniones sint ipsi probabiles est prudenter dubius, & in dubijs melior est ratio possidẽtis.

CONCLVSIO VLTIMA.

Iudex tenetur cum primum constiterit iuridicè de defectu contractus, illum declarare nullum, & rem vero domino restituere.

PAtet, tenetur iudicare secundum leges scriptas, & non iuxta suum arbitratum, vt supra vidimus, teneturq́; illarum verum, ac legitimum sensum nosse, hę autẽ leges iuxta suum legitimum sensum, veramq́; intelligentiam reddunt contractus ipso facto nullos, vel saltem iuxta Sotum annullandos in iudicio, ergo.

Ex his sequitur; Primò, in testamẽtis imperfectis, bona tutius postulari apud iudicem, vel possideri ab hærede ab intestato, quàm ab alio instituto per testamentum imperfectum, quia de possessione primi nullus dubitat, de possessione autem secundi, tot viri graues, & rationibus adeò efficacibus adducti. Secundò, quia etiam iuxta Sotum, ius succedentis ab intestato est irreuocabile omnino, ius autem alterius est debile & reuocabile, & ita prior ille tutius possidet etiam iuxta Sotum. Sequitur secundò, vt si hæres ab intestato petat apud iudicem sua bona, & institutus in hæredem per testamentum minus solemne defendat se fraude, & dolo, occultando testes, vel scripturas, vel inducẽdo falsas, tenebitur reddere illa bona hæredi ab intestato, sine alia iudicis sententia, quia leges irritantes contractus istos non sunt pœnales, sed præceptiuę.

Excipiuntur ab hac doctrina in primis omniũ consensu opera pia, in quibus conueniũt omnes Doctores cuiuscunque opinionis in alijs sint, contractũ etsi minus solẽnẽ, modò non existat in eo aliquis dolus, validum esse in vtroque foro, tũ in fauorem causæ piæ, tũ quia eo ipso, quo opus illud pium est, libera voluntate contrahentis, & propria ipsius sponte, & non per aliquam fraudem iudicatur mandatum: Nec opus est hic loca Doctorum ita asserentiũ afferre, cum nullus neque ex Theologis, neque ex Iuris peritis oppositum vnquam docuerit: Vnde miror impietatẽ quorũdam iudicum, qui cum soleant in plerisq; causis addictissimi esse Panormitano, iuxta quem quicunq; cõtractus minus solemnes, modo constet bona fide, & sine vllo dolo celebratos esse, sunt validi, ipsi in hac parte aliquos contractus respicientes opera pia, ob defectum alicuius solẽnitatis iuris, suis iniquis sententijs tanquam nullos, & irritos damnant. Cum omnes DD. eo ipso, quo pertinẽt ad opera pia, in vtroq; foro (& si minus solemnes) ratos & validos iudicent esse habendos. Nec fauet huic impietati, leges municipales huius, vel alterius Regni illos irritare, tum quia iudices non minus in legibus priuatis sui Regni, quàm in legibus iuris communis, intelligendis, & accõmodandis causis de quibus iudicant, debent doctrinis, & expositionib. grauissimorum DD. suæ facultatis stare, alioqui vt quid tã grandem Doctorum & librorum parant, vel potius ostentant suppellectilem. Tum quia Doctores omnes tàm Theologi, quàm Iuris periti, quando præsentem quæst. huius articuli disputant, an contractus lege ciuili nullus ex defectu alicuius solemnitatis iuris habeat vim? non distinguũt inter ius cõe & leges municipales, sed de omnib. in vniuersum loquuntur, quæcunq; illæ sint, quæ contractum minus solemnem irritant, & in hoc sensu loquentes docent vno animo & consensu, contractũ in fauorẽ operis pij celebratũ, & si minus solẽnis sit, validũ esse omnino in vtroque foro, nisi certò constet aliquem dolũ in eo accidisse. Ego, vt verũ fatear aliquos istorũ iudicũ, non tàm legũ peritia, vel Doctorũ studijs, quàm proprio arbitratu in ferendis sententijs vti, mihi habeo persuasum, quibus non immeritò dicitur per Prophetam, [Erudimini qui iudicatis terram.]

Excipitur secundò matrimonium: in quo si desit aliqua solemnitas iuris essentialis, & necessaria, nullum transfertur dominium, nec reuocabile, quia matrimonium natura sua habet vinculum indissolubile, & irreuocabile, etiam si contrahentes mutuo vellent suo iuri renunciare, quod nõ est in alijs contractibus humanis, qui ex mutuo consensu contrahentium dissolubiles sunt, & reuocabiles. Vnde in matrimonio, aut nullum transfertur dominiũ, aut si transferatur, indissolubile omnino est.

Excipitur tertiò. Electio, quæ si iure irrita est ex defectu alicuius solemnitatis, nullum reuera transfert dominium, nec electus potest illam acceptare tuta conscientia, quia per electionem confertur electo iurisdictio spiritualis, quæ res adeò grauis per electionem dubiam, imò ipso iure nullam non est cẽsenda in illum transferri. Propter quod viri graues etiam si in alijs contractibus concedant cum Victoria, & Soto transferri dominium, sed reuocabile, in electione tñ non audent ita asserere. Quod si electio non sit ipso iure irrita ob talẽ defectũ, sed tantũ veniat irritãda, põt electus illam accipere, & vti potestate, quousq; à superiore habente authoritatem irritetur, vt in casibus de quib. agitur in illis textibus, c. sicut in, c. Bonæ memoriæ, el 2. de elect. & electi potestate. Vt quando in electione non vocantur absentes, quia electio non est irrita ipso iure ex tali defectu, cũ vocare absentes non sit de substantia electionis, venit tñ irritãda, sic electus põt illã admittere, & sua potestate vti, donec irritetur: qsi.n. non vocantur ex contemptu, possunt absentes illi conqueri de contemptu: & prosequi

despectum suum, irritabiturque tunc electio: secus est si electores absentes ob bonum pacis consentiant electioni factæ, tunc enim non est irritanda. Circa quæ vide Sylu. verbo electio. q. 10. §. 1.

Nunc ad argumenta in oppositum, Et primò ad illa Panorm. Ad primum dico, leges non respicere casus particulares sed eos, qui communiter, & vt plurimum eueniunt, aut possunt euenire. Vnde finis legis dupliciter potest cessare, aut in communi, & omni ex parte, ita vt nullum sit iã periculum damni: ad quod vitandum fuerat condita talis lex, & isto modò cessat etiam lex: in quo sensu loquitur capit. illud, Cum cessante: Secundo modo potest cessare in aliquo particulari euentu, non tamen omnino, & in vniuersum, sed non propterea cessat vis legis, cum ipsa non respiciat casus particulares, & extraordinarios, sed communiter euenientes. Verbi gratia, est lex sub grauissima censura, ne legantur libri hæreticorum, cuius legis finis est occurrere periculo, quod ex tali lectione possent Catholici pati, est Catholicus eruditus, & firmissimus in fide, qui etiam si illos legat non periclitabitur, cessabit ne in isto illa lex & censura? minime quidem, sed esset excommunicatus, si illos legeret, quantumuis de illo periculo esset omnino securus, quia lex non respicit casus particulares, sed finem communem & vniuersalem. Similiter irritat lex contractus pupillorum, quia ingenium eorum infirmum est, & cauillis iniquorum expositum est: pupillus valens ingenio & prudentia plusquam suus tutor, erit ne hoc nomine contractus talis pupilli validus? cessabitque in illos vis illius legis (minime quidem, ob eandem causam. Sic in proposito argumento, etiam si aliqui contractus imperfecti celebrentur sine ulla fraude, vel dolo, quia tamen vt plurimum (qualis est hominum cupiditas) cum dolo celebrantur, possuntque fieri, lex retinet suam vim. Ad id verò quod affertur de correctione fraterna, respondeo, præceptum istud non habere pro fine aliquid commune per se, & sua natura, sed bonum particulare proximi, & salutem illius. Et ita cum finis istius legis sit particularis, cessante illo in particulari, cessat quoque illa lex & eius uis.

Ad secundum respondeo Vt constat ex primo articulo, naturale esse vnum quemque liberè de suis bonis posse disponere, sed debite, & recto modo, Et naturale etiam, vt Resp. quæ custos ciuium est, ualeat per suas leges modũ illum assignare, & arctare ciues suos ad illum propter bonum commune, Vnde quando irritat contractum ex defectu huius vel illius conditionis, & si talis annullatio primò & per se, & immediatè non cadit in personam, nec sit defectus personæ, secundariò tamen cadit etiam in personam, & perinde est statuere contractum cum tali defectu, esse nullum, ac statuere personam talem contractum efficientem ad sic efficiendum esse inhabilem. Sicut in matrimonio clandestino primò & per se Ecclesia statuit illa irritare, & annullare, & quia annullato contractu manet persona inhabilis, ait esse inhabiles eos qui alio modo quam ipsa statuit in Concilio Tridentino ad sic contrahendum, Vnde leges decernentes istas solennitates non sunt contrariæ iuri naturæ, quod unusquisque habet ad disponẽdum de suis bonis, cum eodem iure naturæ destinetur homo ut pars polytica ad bonum commune, teneaturque de suis bonis disponere eo modo, quo exigit bonum commune.

Ad tertium respondeo, textum illum non benè adduci ab auctoribus oppositæ sententiæ, nõ enim ait ibi Innocẽtius, electionem iure humano nullam ex defectu alicuius solennitatis esse validam, cum oppositum doceat in illo cap. Quia pleri que, & ubique, sed tantum docet, vbi difficultas & dubitatio orietur, an in electione fuerit seruata debita solemnitas, tunc quia res est dubia, deferendam esse ad iudicem, standumque iudicijs sententiæ, & ante illam electum esse tutum in conscientia, quia in re dubia melior est ratio possidentis: Quando autem apertè constat defuisse solemnitatem iuris, esseque electionem ex eis, quas lex positiua annullat, tunc ipso facto est electio illa inualida in foro conscientiæ, teneturque sic electus nullo modo illam acceptare, nisi ex ignorantia inculpabili excusetur.

Ad quartum respondeo, leges istas de quibus loquimur non fundari in falsa præsumptione, quia licèt in isto, vel illo casu particulari cessent fraus, & dolus, possunt esse in aliis multis, & legis præsumptio non est in omnibus ita reperiri, sed posse in multis, quæ præsumptio vera est, ac sufficiens, & prudens, vt debeat legislator occurrere huic periculo, & damno. Et ad illud leges istas tantum irritare testamentum imperfectum, non autem infirmare voluntatem testatoris, & ideo vbi certò constiterit de illius voluntate extra omnem fraudem, & dolum, illi voluntati standum esse. Respondeo eo ipso, quo prohibet lex, & iustè tales contractus vel testamenta, infirmare etiam voluntatem testatoris ad sic testandum Potest enim Resp. bono communi ita exigente, suos ciues prohibere, ne disponere valeant de suis bonis, nisi iuxta modum lege præscriptum, ita vt qui illum omiserint nihil omnino efficiant, tàm in foro interiori quàm exteriori. Vnde falsum est quod existimat. Adrianus, leges rescindere tantum ista testamenta, ne decipiatur testator aliqua fraude uel dolo: cum iuxta apertissima ipsarum uerba, quorum proprio, & genuino sensui standum est, hoc etiam velint, ut talia testamenta dicantur, & iudicentur nulla, & velut non facta, eo ipso quo non seruant debitam solemnitatem iuris.

Ad quintum respondeo, Alexandrum eo in loco non abrogasse leges has ciuiles, tum quia sunt iustæ, quando enim in hominibus erat fides, & sinceritas sufficiebant duo vel tres testes, quam, sinceritatem, & primæuam ac antiquam fidem respiciens lex diuina, dixit in Deuthero, in ore duorum &cæt. modò autem, quando nullibi tuta fides, & malitiæ, mendacia, cauilli, & fraudes innudauerunt, æquissimum est, ut in re adeò graui qualis est testamentum, & dispositio defuncti, qui non potest huc redire ad se explicandum, & tuendum, tot adsint testes, sicut ipsamet lex pontificia. 2. q. 5. can. præsul, in causis grauib. Cardinalium, & Episcoporum, & aliorum hominum præstantium, vult plures testes adduci. Et ita leges has contractum ob malitiam humanam adeo iustas, & bono communi necessarias non derogat Papa, cui non est data potestas in destructionem, seu in ædificationem. Tum secundo, quia non habet ipse ius in leges Principum sæcularium, nisi quando sunt contra ius diuinum aut naturale, vt habetur dist. 96. can. Cum ad verum. Et can. Duo sunt, huiusmodi autem leges sunt maximè consonæ iuri naturali, & dictamini rectè rationis. vt constat ex primo artic. huius quæstionis, & per consequens etiam iuri diuino. Vnde respondeo, Textum illum bifariam intelligi, aut delegatis pijs, circa quæ, quoniam pia sunt, & eo ipso non mandata ex cupiditate alicuius hæredis, sed ex deuotione testatoris, sufficere duos vel tres testes, & cum legata pia uelut bona quædam spiritualia, non tam legibus ciuilibus, quã pontificijs subiecta sint, potuisse Papam statuere vt sufficiant ad illa duos vel tres testes, nec per hoc tollitur vis legum ciuilium, circa alios contractus, legata, vel hæreditates temporales, cui expositioni fauet capit. Relatum. proximè sequens eodem titulo, in quo ita disponitur, & diffinitur de legatis pijs. Alia expositio est quam amplectuntur Cano. li. 6. de locis Theologicis capit. 8. Et Soto loco citato decretum istud Alexandri loqui de terris subiectis Ecclesiæ Romanæ, in quibus Papa habet utramque authoritatem, & in quibus sicut Princeps etiam temporalis præcipit iudicibus, & gubernatoribus. vt de testamentis, & alijs contractibus ciuium non iudicent iuxta leges ciuiles, sed iuxta decreta canonum: quæ expositio est magis consona textui, loquitur enim ibi Papa iudicibus Hostiensibus, & Vellenẽsibus quæ terræ ditioni Rom. Pontif. etiam in temporalibus subijciuntur. Extendit hoc decretum Cano. ad alias terras subditas alijs episcopis, quasi loca etiam ecclesiæ subiecta, sed in hac parte (pace quod ipsius dixerim) non benè sentit, episcopi enim qui habent alios Superiores Legislatores, & Principes, quibus loca sua subiecta, etiam sunt ut partes Regni superioris, vt episcopi Hispaniæ,

spaniæ, quorum terræ sunt partes Hispaniæ, tenentur in temporalibus seruare leges ciuiles suorum Principum, & Regum, & sic iurant quando promouentur ad Episcopatum, loca, & tertas suas sub obedientia Regis tueri, Episcopi etiam qui habent iurisdictionem temporalem in ciuitatibus & prouincijs, quæ constituunt Remp. integram, sicut possunt sine alterius superioris authoritate, quando bonum commune suæ Reip. exigit, indicere bellum, & cōgregare exercitum, sic etiam possunt condere leges ciuiles suæ Reip. necessarias, nec crediderim, Papam illas posse derogare, cum ipsi in temporalibus non sint subiecti Papæ ni si sicut alij Principes Christiani, in ordine ad cultum Dei, & bonum spirituale.

Ad sextum constat solutio ex dictis, constat enim leges istas non solum in iudicio, & in foro contentioso tollere vim, & fidem contractibus, & testamentis minus solemnibus, verum etiam ipso facto illos reddere nullos, sicut contra Magistrum Soto ostendimus, & cum sint iustæ, consequenter obligant in foro interiori. Et quod dicitur in isto 6 argumento, leges non infirmare voluntatem testatoris, explicatum modò est in solutionibus secundi argumenti, quomodo illam infirmant. Ex vsu quoque iudicum inefficax ducitur argumentum, nam iudices cum sint Iuristæ, sequuntur Panorm. cuius opinio inter Iuristas iudicatur communior, quidquid ipsimet Panor. & Soto sentiunt in foro contentioso leges istas infirmare huiusmodi contractus.

Ad septimum respondeo, non esse inconueniens, vt propter bonum commune constituatur homo in aliquo euentu in tali discrimine, vt non possit de suis bonis sine culpa sua disponere, leges enim quantumuis iustæ non possunt cauere omnes euentus particulares, sed tantum respiciunt bonum commune, & quæ communiter eueniunt, præsertim cum iste casus sit maximè fortuitus & ratus, cum possit quiuis, vel minima diligentia habere in oppido quantumuis exiguo integrum numerum testium.

Ad vltimum respondeo, istos vitos esse tutos, non quia contractus isti minus solemnes transferant verum dominium, sed quia cum ambæ opiniones videantur ipsis probabiles propter dignitatem Doctorum, qui vtramque amplectuntur, sunt meritò, & prudenter dubij, & in dubijs melior est ratio possidentis, sicque tuta conscientia possident, vt dictum est in quarta conclusione nostra.

Nunc ad argumenta, quibus Magister Soto nititur ostēdere suæ opinionis fundamentum. Ad primum respondeo, finem legum istarum non esse prohibere dolos, & fraudes quacunq; ratione, sed omnino quantum humana authoritas, & prudentia potest ad prohibendum autem omnino, non sufficit, vt sint tantum nulli, & nullius fidei in iudicio, cum in multis contractibus huiusmodi, non possint defectus eorum commodè probari in iudicio, aut ex defectu testium, aut culpa tabellionum, aut iniquitate ipsorum iudicum. lege autem statuente, vt ipso facto sint nulli, sufficienter tūc occursum est, etiam si deficiant, vel testes, vel tabellio sit perfidus, aut iudex iniquus, cum per tale contractū, in foro animæ, cuius aliquando homines curant, nullū ius aut dominium transferatur.

Ad secundum fateor, esse quidem hanc sententiam rigidam, est nihilominus vera, solent enim doctrinæ ad conscientiam, & restitutionem pertinentes, esse carni, & sanguini, ac cupiditatibus humanis rigidæ.

Ad illud non esse in vsu, nil mirum, quia cum tot sint Doctores ex vtraq; parte, qui possidet, iudicat opinionem suæ vtilitati fauētem veriorem, estque tutus eo modo quo expositum est.

ARTICVLVS V.

Qua ratione per testamentum transferatur dominium.

Tertius modus transferendi dominium priuata possidētis voluntate, est per testamentū, quod à donatione, & promissione maximè differt, donatione enim statim transfertur dominium rei in accipientem, promissione licèt non statim transferatur dominium, attamen, vel promissarius acquirit ius, vt in promissione adimplenda ex iustitia, vel saltem promittens constituit se debitorem, vt in promissione adimplenda ex fidelitate, per testamentum autem nec hæres nec legatarius acquirunt aliquod dominium, vel ius, quamdiu testator viuit, nec ipse testator manet debitor, sed exprimit tantum, quid velit eo tempore testator de bonis suis fieri, cum facultate quamdiu viuit, mutandi voluntatem illam, & annullandi.

Vnde donatio, & promissio cum primum fiunt, habent vim, suntque irreuocabiles, nisi promissarius, & donatarius renuncient iuri suo: Testamentum autem quamdiu testator viuit nullam habet vim, sed reuocabile est. Ita D. Pau. ad Heb. 6. [Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris, testamentum enim in mortuis cōfirmatum est, alioquin nondum valet, dum viuit, qui testatus est.] Reuocabile esse omnia iura proclament, Ius canonicum 13. q. 2. can. Vltima voluntas. Et cap. Cum Marthæ de celebratione missarum, ex isto loco B. Pau. definit Pontif. omne testamentum mutari, minui, vel augeri posse vsq; ad mortem. Ius ciuile l. 4. ff. de adimendis legatis, Et leg. omnium C. de testamentis, Et L. multis ff. de testamento militis reuocari testamentum prius per posterius, etiā si prius coram duobus testibus, vel ipso Cæsare factum sit, non solum quo ad legata secularia, verumetiā quo ad causas pias, in cap. ex insinuatione de Procur. Quæ iura Cæsarea, & Pontificia recipiuntur in Castella Part. 6. ti. 1. L. 5. & in regno Valentino extenduntur vsque ad testamenta iurata, ita vt prius testamentum etiam si iuret testator se illud perpetuò obseruaturum, & nunquam mutaturum, possit per posterius reuocari, ita in L. 44. Iacob 1. & L. 115. Petri. 2. vnde testamentum propriè non dicitur vltima uoluntas. (nisi sit omnium vltimum) quia voluntas quamdiu viuimus ambulatoria, & mutabilis est, sed dicitur dispositio testamentaria, iuxta illud Esaiæ ad Ezechiam, [dispone domui tuæ, &c.

Ex hoc sequitur institutum hæredem, vel legatarium per aliquod testamentum, si nouerit testatorem aliud deinde condidisse, quo prius reuocatur, non posse illud celare, sed debere illud indicare, aliter peccabit, & tenetur ad restitutionem. Quia cum institutus posteriori testamento sit verus dominus, indicate illud non est arma exhibere aduersario, sed rem alienam vero domino restituere, ad quod simpliciter, & in conscientia tenetur.

Circa testamenta quantum nostra disputatio exigit varia sese offerunt, Ac vt initio certa ab incertis separemus, admonendi sunt primò fideles à Theologis, vt sani, vel saltim initio morbi testamenta condantur, tum vt commodius id præstent, tum etiam, quia solent successuri ab intestato, ne quid alijs relinquatur à testatore, auertere aduentum tabellionis, & testium, quod qui faciunt peccant grauissimè, & tenentur restituere, quæ intelligebant, testatorem velle alicui relinquere, vt docet optimè D. Antoninus 3. p. tit 10. c. 1. §. 2. Et quod peius est, qui fraude, vel dolo nititur, ne infirmus testamentum condat, amittit hæreditatem, quam expectabat ab intestato, deuoluiturq; hæreditas ad alios propinquos, ut habetur L. 1. C. si quis aliquē testari prohibeat. Quę lex cum sit iusta ad obuiandum fraudibus, & dolis, obligat in conscientia, teneturq; qui sic impedierit ad restitutionem. Potest aliquis via honesta per se, aut alios precari conditurum testamentum, vt sibi, & non, alteri relinquat bona, fraude autem vel dolo impedire ne condat testamentum, non potest.

Secundò, admonēdus est testator, ut in statu gratiæ illud faciat, nā si est in peccato, quæ mandat nihil illi ponderūt ad gratiam, vel gloriam, imò neque ad satisfactionē. Missæ uero quando illo vitam functo celebrabuntur, proderunt si sit in purgatorio, ex applicatione offerentis, virtute autem testamenti nil illi quicquam pium proderit, vt docent D. Thom Ricardus, Bunauentura, & alij in 4. distinct. 16.

Tertiò admonendus est, vt si habet debita, statim illa soluat si habet apud se pecuniam, vel supellectilem, quam

que

sine graui detrimento domus suæ vendere potest, tùm quia quod ipse non præstat, minus præstabunt hæredes, tū quia vt videbimus, qui debet, & potest commodè soluere, debet statim maximè existens in discrimine vitæ, nec est differenda solutio nisi ex consensu creditoris. Loquorque de omni genere debiti, siue debeat pecunias siue res acceptas à mercatoribus, siue stipendia aliqua ab opificibus, vel famulis. Quæ verò non potest statim soluere, aperté significet, & in chyrographo cōfiteatur se debere, propria, vel tabellionis manu subscripto, plenamque testamentarijs copiam faciat illud quamprimum soluēdi, tum vt tollatur omnis occasio litium, quod maximè curandum est testātibus, tum quia faciendo tunc quod pro tali loco & tempore valet, & pœnitendo de negligentia præterita est tutus in conscientia, nec detinebitur in purgatorio, si hæredes sint tardiores in soluendis debitis, quia cum fecerit testator quod in se est, mora illa non ipsi, sed solis hæredibus imputabit.

Quartò, in dispositione testamētaria debent seruari hæ leges ciuiles iustæ, cum illæ obligent in vtroque foro (iustæ inquam) nam aliquæ sunt iniustæ, illæ scilicet quæ legi naturali, aut diuinæ repugnant, etiamsi ad bonum finem latæ sint, vt in nostro regno, lex quæ concedit parentibus priuare filios suos etiam alimenis necessarijs, est iniusta contra ius naturale, quod præcipit, vt qui dedit esse det & cōseruari indigenti. Lex quæ vult filios, qui se cultui diuino consecrant reclamantibus parentibus, omnino priuari bonis parentum est etiam iniusta. Est enim contra omne ius, pro bono opere & laudabili pati pœnam. Habuerunt quidem istæ leges bonum finem, continere filios in obedientia parentum, verum cum sint contra ius naturæ sunt iniquæ: ideo vbi aliquid à lege pendet, testator non condat testamentum sine consilio Theologorum & Iurisperitorū. Secundò seruabit in dispositione bonorum ordinem charitatis, qui est in præcepto, vnde curabit prius proprium funus & animam pro ratione sui status, non iuxta leges sæculi, sed prudentiæ & pietatis, deinde si habuerit filios instituet illos hæredes, est enim ius naturæ, [Si filius & hæres] præter filios si bona suppetant mandabit legata ijs de quibus benè meritus est, maximè si indigeant, & illorum obliuisci sit futurum scandalo & ingratitudini, quod aliquādo potest esse mortale, in quo stabit consilio prudentis, & periti confessarij. Si careat filijs, mandabit bona sua propinquioribus, non temerè, sed pensatis optimè & prudenter propinquitate, honestate, indigentia, & beneficijs à singulis acceptis. Hæc omnia omnibus in confesso sunt, & ab omnibus conceduntur, difficultas autem & controuersia maxima est circa testamenta iurata, circa filios spurios, vel legitimos inobedientes, quid erga singulos parentibus liceat. Videamus igitur primò.

AN TESTAMENTVM IVratum possit in foro conscientiæ sine peccato, & iniustitia reuocari.

IN hac quæstione varij sunt Doctores, Barto. in l. si quis. ff. de legatis. Bald. in lege prima, de sacrosanctis Ecclesijs, Glossa in cap. illud vltima voluntas. Iason in l. si conuenerit. ff. de iurisdictione & alij multi, quos refert Couar. de testam. p. 2. Rubricæ. nu. 15. volūt testam. etiam si testator iuret se illud nunquam reuocaturum, esse nihilominus reuocabile, & iuramentum illud ad nil obligare. Probant primò, Iuramentum sortitur naturam illius actus, cui adhæret, vt habetur cap. quemadmodum, de iureiurando: sed testamentum est actus natura sua reuocabilis, cum nec sit donatio, nec promissio, ergo & iuramentum quod illi apponitur reuocabile est, & non obligat.

Secundò, iuramentum contra bonos mores non obligat ex regulis iuris in sexto, sed testamentum iuratum est contra bonos mores, ergo. Probatur minor, primò, donatio vniuersalis omnium bonorum, nulla re sibi relicta, etiā si iuramento firmetur, omnium consensu est temeraria, imprudens, & iniqua, ac habenda pro inualida tamquā contra bonos mores, quia tali donatione priuat se homo libertate testandi, & mandandi opera pia, ac consulendi animæ suæ, quod est contra bonos mores, sed per testamentum iuratum si fit irreuocabile, priuat se homo, eadem omnino libertate. ergo est contra bonos mores. Probatur secundò, eadem minor, quia dare fratri occasionem peccandi est contra bonos mores, sed per testamentum iuratum datur proximo occasio desiderandæ & captandæ mortis testatoris, experiētia enim teste, qui nouit se certò esse hæredem, erit sollicitus de morte illius, cui successurus est, sicut videmus in successore hæreditatis vinculatæ nonnunquam accidere, ergo.

Tertiò ex communi sententia, vt habetur in L. Stipulatio ff de pactis testamentorum, Pactum, quo aliquis dicat: constituo te in hæredem, & nisi id præstitero, ex nunc spōdeo tantam pecuniam tibi dare, est iniquum, nec obseruandum, tanquam contra bonos mores, quia est contra naturalem libertatem testandi, sed testamentum iuratum si sit irreuocabile est contra eandem libertatem, ergo contra bonos mores, & eo ipso non obseruandum.

Denique lex huius Valentini regni vult omnino esse reuocabile tale testamentum, si hæc lex esset iniusta, esset reuocata, cum tot Christianissimi Principes post illos primos Iacobum & Petrum successerint, habuerintq́; conuentus, quibus tot prælati, & viri eruditi ac timoratæ conscientiæ adfuerunt, nusquam autem reuocata est, sed relicta vt iusta, lex autem iusta obligat in conscientia, ergo testamentum etiam si iuratum sit, poterit tuta conscientia reuocari.

Oppositum docet Guillelmus Durandus in Speculatoris titulo de instrumentorum æditione. §. Compendiosè. Hostiensis titulo de sepulturis. §. An licitum. & alij multi, asserentes testamentum iuratum nisi aliquid iniquum contineat ita esse validum & firmum, vt nullo modo possit per subsequens, & posterius reuocari. Probāt primò. Cap. cum contingat. De iureiurando, contractus, & pacta, quæ ex se obligatoria non sunt nec contra salutem animæ, si iuramēto firmentur, fiunt ualida & irreuocabilia, ne aliqua iniuria irrogetur Deo, qui illorum testis adductus est: Testamentorum quidem ex se mutabile est, illud autem mutare vel in eo permanere liberum est testatori, & nonnullum est contra salutem animæ, ergo si iuramento firmetur immutabile fit, & irreuocabile.

Secundò, donatio inter virum & vxorem durante matrimonio, quamuis prohibita lege quoad forum externum, ne mutuo amore se inuicem expolient, si tamen iuramento firmetur est seruanda in foro conscientiæ, nec vllo modo reuocanda, vt docet copiosè Couar. in cap. primo de testamentis, estq́; communis opinio Theologorum & Canonistarum, ne committatur periurium, ergo & testamentum iuratum quamuis lex prohibeat, nequis auferat sibi libertatem testandi, debet manere firmū & irreuocabile, ne committatur periurium.

Tertiò si non liceret priuare seipsum libertate testandi per iuramentum, hoc ideo esse, quia hęc libertas adeò esset à iure naturæ, & necessaria ad bonos mores, at nō est. Probo. Quod est contra ius naturæ, & bonos mores, ita est intrinsecè malum, vt nunquam possit benè fieri, vt fornicari, furari, &c. sed priuare se libertate testandi potest aliquando benefieri, vt renuntiando omnibus amore paupertatis Euangelicæ, sicut scribitur de B. Augu. [Testamentum nullum fecit, quia pauper Christi vnde faceret non habebat.] Et habetur c. si religiosus de electione in 6. & 12. q. 1. can. nos dicatis. Tum etiam omnium consensu potest fieri vniuersalis donatio omnium bonorum ecclesiæ, ita vt donans nihil sibi relinquat de quo testetur. Cod. de sacrosanctis Ecclesijs L. Iubemus. §. Nulli. & est communis, vt docet Couar. tomo 1. par. 5. col. 1. imò seclusa omni lege ciuili, & stādo in iure naturæ & gentium, eo ipso quo quis est liber dominus suorum bonorum potest illa omnia cui voluerit dare, nil omnino sibi relinquendo, ut habetur in Autentico Ingressi Cod. de sacrosanctis Ecclesijs, quod certè non liceret si esset contra bonos mores.

Tertia opinio est media inter has, quæ asserit, ut sicut promissio

promissio de ducenda vxore, quamuis iurata, de facto est reuocabilis, nō tamen de iure, sine graui peccato periurij, vt si Petrus postquam promisit sub iuramento ducere Ioannam, ducat Bertam, est uerus uir Bertæ, & secundum factū tenet. licèt grauiter peccauerit, & fuerit periurus, ita in proposito, testamentum iuratum esse reuocabile de facto, non tamen de iure, id est si post testamentum iuratum aliud cōficiatur ualere hoc secundum in vtroque foro, conficientem tamen illud grauiter peccare, & esse periurum. Hanc sententiam habent Ioannes Andreas in regula, Quod semel, de Reg. iur. in 6. Archidiac. in illud cap. Vltima voluntas. Ancar. in cap. Cum contingat, de Iure iurando, Felinus in ca. In præsentia, de probationibus, quibus videtur adhęrere Cou. de testā. p. 2. Rubrica, n. 19. pag. 14. in fine 2. col.

Probant hi priorem partem huius opinionis, nempe testamentum iuratum dissolui per secundum hac ratione: Iuramentum priuati hominis non potest mutare naturam cōtractus, sed hæc est propria, & genuina natura dispositionis testamentariæ, ut sit reuocabilis, & mutabilis, cum nec sit donatio, nec promissio, ut docet idem Innoc. in illo cap. cum Marthę, ergo, non desinit testamentum reuocabile esse etiam si iuratum sit. Et confirmatur: quia ita condidit testamentum, aliquem actum instituit efficere, per quam donationem, promissionem, an testamentum non dices donationem, vel promissionem, tū quia de his non est hic quæstio, tum quia donatio, & promissio irreuocabiles sūt etiam si non sint firmatæ iuramento, unde dices testamentum, nam de hoc est quæstio, sed testamentum eo ipso quo testamentum est, reuocabile est, ergo si actu reuocetur manebit reuera reuocatum.

Secundò, actus contra iuramentum factus, etiam si agēs periurus sit, validus est, si prior actus cui appositum est iuramentum non sit perfectus, & firmus, sed imperfectus, & mutabilis, vt in voto simplici iurato, si post votum simplex & iuratum castitatis quis contrahat matrimonium, est ualidum, quia votum illud non erat actus perfectus, licèt sic cōtrahens fuerit periurus, & sacrilegus, sed testamentum quātumuis iuratum est actus imperfectus, & pendens quamdiu testator uiuit, nec habet perfectionem vllam, aut vim, & robur, nisi post mortem eius, ergo actus secundus, & testamētum subsequens erit validum, & dissoluet primum illud iuramentum, licèt sic agens sit periurus.

Secundam partem nempe reuocantem testamentum iuratum esse periurum, ostendunt argumenta secundæ opinionis. Et confirmat. Maior libertas exigitur, & iure naturæ in matrimonio, quàm in testamento, capit. Cum locum. De sponsalibus, atqui si quis promisit Ioannæ sub iuramento ducere illam, & deinde ducat Bertam est periurus, etsi matrimonium cum Berta sit validum, & ratum, ergo similiter, & si secundum testamentum sit validum, quia prius natura sua reuocabile erat, reuocando tamen illud egit contra iuramentum, & est periurus.

In hac quæstione difficili, & graui. Obseruemus primò, testamētum variè fieri posse, nam aut est benè dispositum, in quo seruantur leges iustæ, ordo charitatis, & quæ dictat recta ratio, aut est male dispositum, continetur que in ipso aliquid iniquum, vel contra leges iustas, vel contra ordinē charitatis, vel contra rectam rationem. Rursum bene dispositum, aut ita est omni ex parte perfectum, vt non solum sit bene dispositum pro tempore quo fit, verum etiam pro omni tēpore quia in illo prouiderit testator omnibus litibus, euentibus, & difficultatibus, quę quocūque tēpore possent se offerre, aut licèt sit bene dispositum, nō tamen ita omni ex parte perfectū: vt si disposuit optimè quidē testator iuxta tēpus quo illud cōdidit, nō tamē satis prouidit omnibus euentibus futuris, aut quia non ualuit, aut quia nō curauit.

Obseruemus secundò; legem ciuilem, quę statuit testamentum etiam iuratum reuocari posse, esse iustam: primò, quia lex non respicit singulares, & extraordinarios casus, sed communes, & ordinarios, communiter autem, & regulariter non ualet prudentia humana omnibus futuris sufficienter prouidere. Sap. 9. [Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ, &c.] Ideo lex præsumens testatorem non valuisse omnibus futuris prouidere, quod est commune, vult vt semper possit mutare: Secundò, quia licèt testamentum iuratum non sit causa necessaria captandæ mortis alioquin non liceret instituere primogenia, nec uinculare hæreditates, est tamen maximè periculosa, & contingens, ideo lex iustè abhorret à testamentis iuratis velut talem occasionem offerentibus, admonentque meritò Doctores confessarios. ut suadeant fidelibus abstinere ab hmōi testamentis. Tertiò, hmōi testamenta multoties oportet reuocari per alia; & nisi lex cui incumbit componere ac regulare cōtractus humanos, & explicare ac statuere qui debeant esse validi, qui non, definisset, quod testamētum debeat ualere quod non, nunquam esset finis litibus: Cum ergo hoc legi incumbat, considerans lex primo incertitudinem, & imperfectionem prudentiæ humanæ, Secūdò occasionem, quæ per iurata testamenta offertur hæredibus captandæ mortis, Tertiò illud testamentum debere esse ualidius, quod magis accedit ad naturam testamenti, cuiusmodi est quod posterius est, tùm quia testamentum dicit ultimam uoluntatem, tùm quia testamentum cum nec donatio sit, nec promissio est actus natura sua mutabilis, iustissimè statuit, ut testamentum prius, etsi iuratum, possit quamdiu testator uiuit reuocari.

CONCLVSIO PRIMA

Testamentum malè dispositum, & continens aliquid iniquum, etsi iuratum, non est obseruandum, sed reuocandum: ita ut quando conditum est, & iuratum peccauerit testator, quando autem reuocatur, nec peccet, nec sit periurus.

HÆc aperta est, quia iurare rem iniquam est malum, & inferre Deo iniuriā, facere illum testem iniquitatis, malū quoque obseruare tale iuramētū, Ex illo cōmuni axiomate: [Iuramentū nō debet esse uinculū iniquitatis,

CONCLVSIO SECVNDA.

Testamentum benè dispositum, & omni ex parte perfectum, omnia prospiciens, ita ut nulla possit de nouo occurrere iusta causa ad illud mutandum, & iuratum, si a testatore reuocetur erit de facto reuocatum, ualebitque posterius in utroque foro, peccabit tamen grauiter illud reuocans, & erit periurus.

PRiorem partem huius conclu. probant argumenta facta pro prima opinione Bart. adducta pro priori parte opinionis Ioan. Andreæ, Alcia. & Couar. Et cōfir. Lex iusta habet uim in utroque foro, sed lex quæ concedit facultatē reuocandi priora testamenta etiam iurata est iusta, ut constat, ergo. Secundā partē huius cōclus. probant efficaciter argumenta adducta pro secunda opinione Hostien. & Guillelm. Durandi, una cum argumento adducto pro secunda parte tertiæ opinionis. Quo fit ista argumenta nō egere solutione, cū illa primæ opinionis tantum probent, testamentum quantumuis iuratū esse reuocabile de facto, quod nos etiam dicimus: argumenta uerò secundę ostendant esse periurum, eum qui reuocauerit testamentum iuratum, in quo nihil iniquum continetur, quod nos etiam docemus.

CONCLVSIO TERTIA

Testamentum bene dispositum, sed imperfectū, in quo non est omnibus futuris prouisum, & iuratum, si nulla se offerat de nouo iusta causa ad mutandum, reuocādo illud, licèt de facto erit ualidum secundum, peccabit tamen sic reuocans, & erit periurus, Quod si iusta causa sese offerat, licet illud reuocare sine ullo periurio.

Prior pars patet ex secūda concl. Posterior pars probatur, quia

quia qui condidit testamentum imperfectum,& iurat illud aut ita iurat, vt statuat non mutare illud,etiã si iusta causa deinde sese offerat, aut statuit seruare illud noua causa sese offerente, quæ exigat iuxta rectam rationem mutandũ esse, si iurauit priori modo, iuramentum fuit iniquum, & malum,nec obseruãdum,si secundo modo ipsemet & prudenter retinuit facultatem mutandi illud oblata iusta causa,quod laudabiliter & sine vllo periurio præstat iusta causa adueniente.Dices quid si nil horum venerit illi in mentem, sed simpliciter iurauerit? Dico simplex iuramentum semper esse accipiendum sano modo, & perinde ac si implicitè iurauerit,se non mutaturum illud,nisi recta ratio oppositum ostenderit: sicut in simplici promissione,quæ semper est intelligenda sano modo, nisi venerit noua & iusta causa,ob quam ex mutatione rerum & statuum sit ipsa quoque mutanda.

AN LICEAT TESTATORIbus pro libito & arbitratu suo, relinquere bona sua filiis,& cognatis.

Quæstio hæc ad filios legitimos pertinet, de spuriis enim & illegitimis vltimo loco dicemus: Reddunt autem illam difficilem leges ciuiles aliquarum prouinciarum,maximè huius Regni Valentini,facientes liberam facultatem parentibus disponẽdi de bonis suis siue in filios,siue in extraneos. Extat enim lex 43.Iacobi primi hanc facultatem plenissimè concedens,quæ non solum non est reuocata, verum etiam per Regem Ferdinandũ ampliata,& concedit parentibus,posse filiis nil omnino relinquere,neque hæreditatem,neque alimenta.

Ad cuius explicationem,Obseruemus primò leges maximè huius Regni, licèt omnes bono fine conditæ sint, non tamen omnes esse iustas,nisi obseruent hæc tria. Primò,vt nulla ratione legi diuinæ,aut naturali repugnent,quæ enim his repugnabit non est lex, sed corruptela, cum omnis lex deriuetur à recta ratione, quæ nil aliud est quàm impressio quędam diuini luminis. Secundò lex iusta debet respicere bonum commune.Tertio ea quæ frequenter & communiter eueniunt,quę tria si aliqua lex non habeat non est iusta. Quando ergo aliquæ leges vel iuris communis, vel municipa es deuiabunt à lege Dei, vel naturali, non licet testatoribus vti facultate sibi concessa à talibus legibus,sed debet tunc agere iuxta legem diuinam,& dictamen rectæ rationis, similiter iudices licet debeant iudicare iuxta leges scriptas, quando illæ non sunt consonæ iuri naturali & diuino, relictis illis iudicare debent iuxta rectam rationem, obedientes Deo, & non hominibus, (Deus enim est per quem Reges regnant,& principes imperant,& conditores legum iusta decernunt.

Obseruemus secundò,parentes vbi lex hoc ipsis concedit,posse punire filios sibi rebelles & sceleftos in bonis.Et ratio est,quia princeps cum sit custos iustitię,& vindex delinquentium, potest punire in vita & in bonis filios rebelles & sceleftos, maximè si peccata eorum possint efficere perturbationem in Rep.per quos voluerint ministros:concedendo autem facultatem parentibus exhæredandi filios sibi rebelles & sceleftos, constituit illos ministros suæ punitionis,sicut potest constituere virum ministrum punitionis vxoris adulteræ.Vnde vbi lex hoc concedit parentibus tanquam ministris institutis à principe & Rep. punitionis criminum suorum filiorum,id iustissimè possunt.

CONCLVSIO PRIMA.

Pater filios studiosos, & sibi obedientes non potest exhæredare, licèt possit ex aliqua iusta causa hæreditatem illis minuere.

Probatur prior pars, pater etiam si lex plenam facultatem illi tribuat, non potest agere contra ius naturale, vel gentium, est autem ius naturale & omnium gentium te ste Paulo: [Si filius,& hæres,]rursum: [Patres debent thesaurizare filiis]ergo.Et confirmatur,Si pater discedat intestatus, filius succedit in bonis patris ab intestato, non alio nomine nisi quia ratio naturalis,& ius omne gentium ita dictat. Ergo.

Probatur secunda pars inductione: Potest pater in primis cum consensu ipsorum filiorum, imponere illis aliquod grauamẽ, vel tributum, per quod hæreditas illorum minuatur,imò & ex eorum consensu illos exhæredare, modò ii liberè consentiant,& non per vim aut dolum, sed vt placeat patri. Quod patet, quia in hoc casu habet locum regula illa scienti & consentienti nulla fit iniuria. Et regula vnicuique licet cedere & renuntiare iuri suo. Quod si dixeris, filii non possunt renuntiare in præiudicium tertii, & ita nõ possunt in præiudicium suorum filiorum: respondeo,si habeant familiam,quæ illa hæreditate egeat,non posse quidẽ id sine peccato,sed erit illud contra charitatem, non contra iustitiam,quia vbi bona non sunt vinculata,nepotes nõ habent ius in bonis auorum, sed tantum filii, qui cum sint veri domini,si renuntient vtuntur iure suo, quamuis malè & ita peccabunt peccato prodigalitatis, non iniustitiæ.

Secundò potest pater minuere hæreditatem filii ratione alicuius donationis iam factæ, sed hac lege, Donatio potuit fieri tripliciter, aut ad constituendum illi statum, vt quæ fit tempore matrimonii, vel ad suscipiendos sacros ordines, aut fuit facta sine ordine ad statum filii,cum conditione tamen expressa, quæ ipsi tunc dabantur dari illi loco suæ hæreditatis, & legitimæ portionis, aut fuit omnino simplex,neque ratione status,neque cum conditione,sed omnino liberè vt quæ fit extraneo ex mera liberalitate. Si pater dedit filio primo,vel secundo modo, potest in testamẽto, non solum minuere partem quæ mandanda erat illi filio,verum etiam illum tuta conscientia exhæredare,cum ille per talem donationem iam acceperit suam hæreditatem, vt optimè Couar. in cap. Raynaldus de testamen.num.7.si verò facta sit donatio tertio modo iuxta L. Si quando.4. Et generaliter. C.de inofficioso testamento, cum ille non acceperit adhuc suam hæreditatem, sed tantum munus, relinquenda est illi cum studiosus sit sua portio, poterit autẽ relinqui minor quàm aliis, qui nil acceperunt, maximè si egeant cum ita dictet recta ratio.

Tertiò potest minuere hæreditatem posterioribus filiis, si velit instituere Maioratum, & Primogenituram, ita tamen vt relinquat aliis honestum victum.Patet,primogenia sunt necessaria in Rep.vt ossa in corpore, oportet enim in Repub esse aliquos diuites,& potentes,qui illi opitulentur tempore belli, aut alicuius infortunii, primogenia autem non possunt institui,si omnibus ex æquo essent relinquẽdæ hæreditates,ergo licet aliis à primogenito,modò honestus victus iuxta suum statum relinquatur,minuere hæreditatẽ. Et confirmat exẽplo Sacræ Scrip.in qua sanctissimi Patriarchæ curarunt habere primogenia, Abraham enim vnum constituit principem hæreditatis Isaac, aliis honestum victum,& munera tantum tribuens.

CONCLVSIO II.

Potest pater inter filios studiosos quem viderit honestiorem & sibi obedientiorem aliis in bonis præferre & è conuerso minus digno aliquid præ cæteris mandare, modò non priuet alios sua legitima portione.

Prior pars perspicua est,dictant enim illam recta ratio & lex gratitudinis.Et ita Gene.48.Iacob moriens filio suo Ioseph mandauit extra fratres suos agrum Sichem &c. cuius meminit Ioan. c.4. quo venit Christus Samaritanam illam conuersurus.

Posterior quæ difficilior est probatur, Si pater id nõ posset certè,quia ageret vel contra charitatem, vel contra iustitiam,non prius,quia charitas in collatione bonorum respicit necessitatem proximi,hic autem supponimus singulis filiis dari suas legitimas portiones,& ex eo quod illi minus

nus digno mandatur, nullam indigentiam alijs imminere, nam si immineret non posset: Nec est contra iustitiam: non contra commutatiuam, cum iam mandet vnicuique debitā illi partem: commutatiua autem versatur circa debita, Nec contra distributiuam, cum distributiua, vt optimè ait D. Nauar.c.27.n.37.tantum respiciat personas publicas, in distributione munerum, honorum, & præmiorum iuxta merita, dictetque ut ad munera publica, & beneficia Ecclesiastica digniores assumantur, testamentum autem est actus priuatus priuati hominis, & circa res priuatas. Et confirmatur, Potest pater dare dum uiuit abundanter pauperibus, si filij ipsius non egeant, ergo à fortiori potest abundāter da re filio studioso licèt minus digno, cum alijs suam quoque legitimam mandet, nec propter id, in quo illum minus dignum præfert, alijs aliqua indigentia subsequatur.

CONCLVSIO TERTIA.

Potest pater filios, quamuis legitimos, propter eorum crimina, si lex ciuilis hoc ipsi concedat, exhæredare.

Patet, Filij scelesti possunt puniri à Principe, & Rep. in bonis per suos ministros, pater autē authoritate legis exhæredans illos punit ipsos, vt minister Reip ergo.

Secundò, non repugnat iuri naturali aut diuino punire filios rebelles, & scelestos, imò est talis punitio vtilis bono communi, ergo lex quæ hoc concedit parentibus iusta est, & per consequens licet patri in filios scelestos uti facultate legis. Antecedens patet, inprimis non repugnare iuri naturali, nam omnes nationes filios scelestos à se expellūt, & bonis expoliant ut indignos bonis paternis: nec diuino, cum lege Dei filius contumax, & rebellis præciperetur lapidari, & priuari vita, quantò magis bonis? Vnde cum Scriptura narrasset peccatum Esau, qui contra præceptum patris duxit mulieres infideles in fine capit. 26. statim initio capit. proximè sequentis. 27. narrat quasi in pœnam illius inobedientiæ, quomodo benedictio Isaac, & Primogeniū translatum fit in Iacob, & sublatum ab Esau. Similiter Gen. 49. Dignitas regia, & tribus regia, quæ debebat esse maior inter filios Iacob, translata est ad quartum filium Iudam, sublataque à Ruben, qui erat Primogenitus ob suam turpitudinem, sublata etiam à Simeone, & Leui, qui erant Secundus, & tertius, præcedebantq; natiuitate Iudam ob sua homicidia.

Denique redundat in bonum publicum, vt filij rebelles à parentibus suis priuentur hæreditate, vt alij timeant, & contineantur in obsequio, & obedientia parentum. Vnde Iacobus primus legem illam. 43. qua conceditur facultas parentibus ad exhæredandos filios, interpretatur ipse, & iustificat lege. 47. vbi ait id posse parentes. Primò, si filij manus violentas ipsis iniecerint. Secundò, si illos méticos esse cum contumelia asseruerint. Tertiò, si illos non curarunt à captiuitate redimere cum potuerint. Quartò, si de crimine aliquo, & facinore parentes suos apud iudicem accusauerint. Quintò, si cū nouerca sua cōcubuerint. Sextò, si à fide per hæresim, vel apostasiā recesserint. Quibus addit in alijs legibus si contra voluntatem parentū matrimonia cōtraxerint. V. de Couarru. in cap. Raynuntius, de testamentis.

CONCLVSIO QVARTA.

Pater filios siue legitimos siue illegitimos nullo titulo potest priuare alimonijs ipsis necessarijs: quod si filij non egeant, sed habeant aliunde, unde sibi sufficiant, uel uia hæreditaria, uel quia sua industria, & labore ualuerunt, & ualent sibi acquirere bona, uel castrensia, uel quasi castrēsia, quos possunt propter sua crimina exhæredare, possunt etiam alimonijs priuare.

Prior pars probatur: Ius naturale, & diuinum non obstāte quacunquē lege humana, & ciuili obligat, sed alere filios maximè legitimos, cum indigent, est ius naturale. ergo tenentur ad id. Probatur minor, Primò, quia ius naturale est, vt qui dedit esse det & conseruari, cum ipse possit, & alter egeat. Secūdò, quod natura omnia animantia docuit, ius naturale est, at omnia animantia quantumuis bruta alunt suos fœtus.

Secundò, omnium consensu patres ad plura tenentur erga extraneos. [Si quis (inquit Paulus) suorum, & maximè domesticorū curā non habet, infidelis est, & infideli deterior,] suorum inquit, & maximè domesticorum non exterorum, sed extraneo tenetur quiuis in extrema necessitate alimenta præbere, cum possit, ergo & filio quātumuis iniquo, vel illegitimo, nō solum in extrema, verum etiam in graui præbenda sunt à patre alimenta. Et confirmatur ex cap. Cum haberet. De eo qui duxit in matrimonium, quā polluit per adulterium. Vbi Clemens 3. præcipit, vt parentes necessaria subministrent filijs ex damnato etiam concubitu genitis, quatenus eis suppetunt, facultates. Et in Castella l. 10. 1. auri permittitur parentibus, titulo alimentorum donare istis filijs. 5. partem suarum rerum. Et quamuis Constantin. & Iustinian. dixerint legibus à se editis, hos filios non esse alendos, vt in Authentico. Ex complexu. Cod. de incestuos. & inutilibus nuptijs. & in Authentico, Quibus modis efficiantur naturales. L. vnica. §. finali, Hæ tamen leges, vt feuerissimæ, & minus piæ reuocatæ sunt iure pontificio, & lege Hispaniæ, Et in nostro Regno Valentiæ licèt concedant leges parentibus, vt possint filijs, & alimenta negare, à iudicibus tamen non obseruantur in hac parte, quia negare, alimenta necessaria filio, est verè illum necare, iuxta illud B. Ambrosij: [Quem non pauisti occidisti.]

Probatur secunda pars, filio habenti vnde sibi sufficiat, posse patrem ob culpas ipsius negare alimenta, Quia si deberet, aut ex iustitia, aut ex charitate: Nō ex charitate, quia charitas respicit indigentiam proximi. Constituimus autē hic illum filium sibi sufficere, nec indigere: Nec ex iustitiā, Primò, quia iustitia respicit debitum, filio autem iniquo, & rebelli cum non egeat, nihil debet iam pater. Secundò, quia lex, quæ concedit parentibus negare alimenta filijs propter sua scelera est punitiua, & eo ipso quo imponit pœnā pro culpa est iusta, & ita pater ut illius minister potest vti facultate, quàm talis lex ipsi tribuit. Deniq; cum tantum teneatur ne pereat, quando sibi sufficit, non tenebitur dare, cum tunc tale periculum non existat.

CONCLVSIO VLTIMA.

Parentes carentes filijs tenentur distribuere bona sua inter cognatos, & propinquos, si egentes sint, seruato ordine charitatis, præferendo honestiores, propinquiores, & pauperiores alijs, quod si egentes non sint, poterit tuta cōscientia bona sua conuertere in opera pia.

Prior pars patet, quia ordo charitatis est in præcepto, exigit autem charitatis ordo, vt propinquos egentes iuuemus, & hoc opus alijs pijs præferamus, dicente dominus, Osee. 6. [Quia misericordiam uoluit, & nō sacrificiū.] Vnde D. Ambrosius, Aug. Chrisos. & alij sancti Patres, quæ Ecclesijs mandabantur si defuncti relinquebant affines indigentes, præcipiebant illis exhiberi, & non Ecclesijs.

Probatur Secunda pars, quia si non posset testator conferre in opera pia, sed deberet mandare cognatis, aut id deberet ex charitate, aut ex iustitia, non prius, quia isti affines ut supponimus non egent, charitas autem respicit indigentiam proximi, nec ex iustitia, quia iustitia respicit debitum, hic autem cum bona illa sint sua omnino, & simpliciter, nec uinculata, non debet illis quicquam, potestque liberè disponere in usus nulla lege sibi prohibitos: nulla autem est lex quæ præcipiat, ut deficientibus filijs conferantur cognatis, qui non egeant, vel prohibeat cōuertere illa in opera pia. Et confirmatur: Poterat hic diues, si non habet cognatos pauperes, conuertere dum viuit in eleemosynas omnia bona sua, sicut dixit Christus illi adolescenti Matt. 19. [Vade vende vniuersa quæ habes & da pauperibus &c.]

potest etiam fieri dum viuitur donatio vniuersalis omniũ bonorum Ecclesijs, vt vidimus, ergo potest moriens mandare omnia in opera pia. Patet consequentia, quia non est minus dominus moriens, quàm esset viuens, nec vlla lex prohibet morienti, quod non prohibet viuenti.

Denique obseruandum hic est, testatorem si habeat varios cognatos, vel filios, & diuersa bona varijs vijs acquisita, in illorum distributione debere cuique filio, vel affini ea mandare, quæ à prædecessoribus talis filij, vel affinis, accepit, hoc enim exigit æquitas, vt in bonis à maioribus acceptis succedant qui illis sunt affiniores, & non alieni. Tũ etiam potest pater tuta conscientia ad satisfaciendum famulis, amicis, vel soluenda debita sua, minuere hæreditatẽ filij, non solum in bonis à se acquisitis, verum etiam filio vinculatis, filiusq; tenebitur in foro conscientiæ illa soluere, etiam si in iudicio non condemnetur, quia filij eo ipso quo hæredes, tenentur in foro conscientiæ soluere debita parentum, ex quibusuis bonis ab illis acceptis Vide D. Nauar. cap. 29. nu. 36.

Ex his conclusionibus omnes certissimæ sunt, præter tertiam, nam licèt possint parentes filios sibi rebelles punire in bonis, id tamen intelligendum est in his, in quibus filij debent obedire parentibus, cum autem in cõtrahendo matrimonio videantur non teneri ad obediendum ipsis, propter maximam & plenam libertatem quam ius naturę concedit volentibus nubere non videtur iusta lex in hac parte, nec conclusio posita comprehendere ducentes matrimonium sine faclutate parentum. Vnde videamus.

POSSINT NE PARENTES filios contra voluntatem eorum contrahentes matrimonium exhæredare?

Quæstio hæc in primis non est de alimentis, cum constet iam ex præcedenti controuer. parentes filijs indigentibus nullo titulo posse denegare alimenta, iuxta eorũ statum necessaria. Nec est quæstio de filijs quibus parentes iustam occasionem obtulerunt, vt per seipsos contraherent: vt quando filia à parentibus plus iusto opprimitur, vel à nouerca indecenter tractatur, aut efficitur multæ ætatis, idest plusquam vigintiquinque annorum, intra quos æquum est, vt nubat, parentes autem ne illam dotent, vel ob suas priuatas vtilitates illam nuptui tradere recusant, vel volunt filium, siue filiam accipere in coniugem laborantem infirmitate aliqua contagiosa, vel imprudentem, & amentem, aut durioris ingenij & conditionis. Quando propter has vel similes causas filij in consultis parentibus contrahunt cum coniuge honesto & sibi æquali, omnium consensu nec culpandi sunt, nec sua hæreditate priuandi. Prudentum namque iudicio non sua, sed parentum culpa tales filij ad contrahendum & sibi prouidendum iustam occasionem habuerunt: vbi verò culpa nõ est, nec tãta pęna inferenda est, quanta est exhæredare illos.

Quæstio ergo nostra est de filijs, qui sine iusta causa cõtra parentum voluntatem contrahunt & maximè de filiabus, tùm quia leges Castellæ ad solas filias pertinent, nec possunt ibi exhæredari filij sic contrahentes. Et in nostro regno licèt leges aliquæ de omnibus loquantur tàm filijs, quàm filiabus plereque tamen vt lata à Iacobo primo Dertulæ anno 1321. à Petro secundo: ab Alfonso anno 1448. A Ferdinando catholico 1510. Carolo V. 1542. nihil dicũt de filijs, sed contra solas filias latæ sunt, voluntq́ue non solum illas exhæredari posse, verum etiam adiuuantes & cõplices in tali matrimonio puniri pœna capitali. Tùm etiam quia cum filij sint viri & prudentiores, nec tantæ inhonestatis arguendi sunt quantæ puellæ, si contra voluntatem parentum nubant, nec tanto rigore in ipsos exercendæ leges, per regulam iuris odia restringi &c.

In hac quæstione varij sunt Doctores. Nam Panor. Felynus & Hostiensis in Caput primo. De desponsatione impuberum, Alexan. primo volumine cõsi 67. Decios in cap. Vt Ecclesia. De constitutionibus. Idem Ferrara in lege Nuptias. ff. de Regul. Iuris. Rodericus Xuares lib. 3. Fori tit. de matrimonio. L. 2. Couar. Epitome in 4. decret. p. 2. cap. 3. §. 8. num. 5. vbi dicit esse communem. Et ex nostris Palud. in 4. d. 28. q. 2. Victor. obiter de matrimo. in Summa. Syluest. in verbo lex q. 15. Alfonsus à Vera Cruce in suo Speculo cõiug. p. 3. art. 20. volunt hi omnes filios sic contrahentes peccare quique mortaliter, tanquam inobedientes in re graui non tamen posse à parentibus priuari hæreditate, adeò vt pater qui eo nomine illos priuauerit non sit absoluendus, nec alij filij, ad quos hæreditas translata est, sint tuti in conscientia, sed teneantur illam filio sic exhęredato restituere, Couar. addit nec peccare nec teneri filios in causa matrimonij obedire parentibus

Probant hi Doctores suam opinionem, Primò si parentes possent exhæredare has filias, id esset quia per illas sic contrahentes aliqua ipsi afficerentur iniuria, at non est ita: Probo: qui vtitur facultate concessa sibi à lege nemini facit iniuriam, filia nubens sine voluntate patris vtitur facultate sibi à lege concessa, ergo nullam ibi infert iniuriam. Maior est regula iuris. Minor patet, quia omni iure naturali, diuino, & Ecclesiastico conceditur filijs libera facultas ad contrahendum.

Secũdò lege Ecclesiastica (cui omnes ciuiles parere debent, vt inferiores superiori) vnusquisque adeò est liber ad contrahendum, vt à nemine possit ipsi in causa matrimonij inferri vis, vel metus; at si pater posset exhæredare filiam, quid nubat, cui vult, posset in causa matrimonij incutere illi metum cadentem in constantem virum, timore enim amittendæ hæreditatis, & subeundæ paupertatis non contraheret liberè, quem timorem subeundæ paupertatis & cadendi à statu & hæreditate, omnes faciunt timorem cadentem in constantem virum.

Tertiò ex D. Tho. 2. 2. q. 104. art. 5. in his, quę pertinẽt ad sustentationem proprij corporis, vel generationem prolis, filij non sunt subiecti parentibus, matrimonium pertinet ad generationem prolis, ergo in causa matrimonij filius non est subiectus parentibus: Nunc sic: Nemo agit contra obedientiam superioris nisi quando non obtemperat illis in his in quibus est illi subiectus, filius in causa matrimonij non est subiectus parentibus, ergo contrahens contra illorum voluntatem non committit peccatum mortale inobedientiæ, ergo non potest exhæredari, quia iusta pœna non potest inferri nisi ob culpam.

Quartò non licet vti facultate concessa à lege iniqua, & abrogata leges concedentes parentibus, vt filios sic contrahentes possint exhæredare, sunt iniquæ, & abrogatæ per leges Ecclesiasticas, quæ illis superiores sunt, ergo. Probatur minor: In primis, quod sint iniquæ. Lex repugnans iuri naturali, aut diuino iniqua est, sed istæ leges repugnant iuri naturali, cum plena & omnimoda libertas, quæ exigitur ad contrahendum, quæ est à iure naturæ, per istas leges tollatur, quia timore perdendæ hæreditatis duceret filius non quam veller, sed quam pater volet, quod apertè est contra libertatem naturalem matrimonij, ergo sunt contra ius naturæ & iniquæ. Secundò, sunt abrogatæ iure Pontificio, nã in cap. Tuam. De ordine cognitionum. Et cap. Causam. Extra. Qui filij sint legitimi, El secondo, & cap. 1. de sponsalibus, definitur causas matrimoniales, & condere leges circa matrimonia non spectare ad potestatem sæcularem, sed Ecclesiasticam. Vnde leges istæ nullã habent omnino vim, tanquam conditæ à non habente authoritatem, & mittente falcem in messem alienam.

Vltimò argumentantur Couar. & Albornoz in suo opere de contract. lib. 4. tit. 8. etiam si filij sic contrahentes cõmitterent inobedientiam, & leges cõcedentes parentibus facultatem exhæredandi filios sic contrahentes essent iustæ, non licet parentibus exhæredare illos. Probo, in primis non propter illam inobedientiam. Patet, E duobus malis minus est eligendum. Minus malum in ordine ad bonũ vniuersi, filium contrahere sine voluntate patris, quàm impedire libertatem matrimonij, si pater posset exhæredare impeditur ista libertas, ergo præstat vt possit contrahere sine voluntate patris, quàm vt possit exhæredari. Neque titulo & virtute legis, nam istæ leges (inquit Albornoz) sunt latæ in odium matrimonij clandestini, modò autem post

Concilium Tridentinum, nullum iam est matrimoniū clandestinum, sed omnia celebrantur in facie Ecclesiæ: Vnde istæ leges iam non retinent suam vim.

Ita colligunt isti Doctores, patrem à iudicibus obligandum esse ad statuendam dotem filiæ, etsi contra ipsius uoluntatem nupserit, quādo nupsit viro honesto, & sibi æquali, quod si indigno, & turpi, non esse obligandum ad id à iudice. Priorem partem probant, quia pater tenetur ad duo ad tradendam filiam nuptui, & ad constituendam illi dotem, a priori liber est, cum ipsa iam nupserit, manebit ergo cum debito posterioris, id est, constituendę dotis, Tum etiā quia vbi lex est iniusta, & abrogata, iudex non debet iudicare secundum illam, quamuis scriptam, sed secundum ius naturæ, & rectam rationem, & per consequens in fauorem matrimonij, cui omne ius adeò fauet. Secundum probat. Couarr. quia non est compellendus pater affectus iniuria à filia, vt illi cōstituat dotem, affectus autem est maxima iniuria, quando illa viro turpi nupsit:

Oppositum docent Glossa in c. De raptoribus. 36. q. 1. & Glossa in Authent. Sed si post. Cod. de in officioso testamento. Antonius de Butrio in capit. Accedens. De procuratoribus. Paul. Parisiensis volum. 3. conc. 29. Baldus Nouellus, de dote. p. 6. priuilegio 16. n. 6. Ioan. Lopez de Palacios Ruuios, in cap. Per vestras De donat. inter uirum, & vxorem. fol. 88. col. 2. Moder. Parisien. in Alexandrum, volu. 1. conc. 97. col. 1. Et ex nostris Dominicus. Soto in suo. 4. distinct. 39. q. 1. ar. 6. Bartholomæus à Medina in Sum. in. 4. præcepto, Nauarro in Manua. cap. 14. num. 15. & cap. 26. nu. 35. Antonius Cordoua. in sua summa. q. 171. & omnes ferè patres Dominicani huius ciuitatis, asserētes filium sic contrahentem peccare mortaliter cōtra obedientiam quā patri debet, & iustissimè authoritate legum posse patrem illum filium in pœnam illius inobedientiæ exhæredare.

In Castella concedunt leges patribus posse exhæredare filias sic nubentes intra. 25. annum, lib. 3. fori, tit. de matrimonio. leg. 2. & lib. 5. ordinatio. tit. 1. leg. 4. Et partita 4. tit. 5. l. 10. & l. 49. Tauri: Anno. 1537. in pragmaticis conditis Madritij pragm. 41. extendit hanc facultatem Carol. 5. etiam si filia eccedat. 25 annum, & nubat contra voluntatem patris, modo non habeat nouercam, de filijs autem nil statuunt leges Castellæ. In nostro regno tum filios quam filias possunt exhæredare patres, si ipsis dissentientibus contrahant, quamuis plures, & potiores leges sint latæ, vt constat ex initio huius quæstionis contra filias, quam contra filios. Et meritò, tenentur enim ipsæ ad maiorem honestatem, suntque imprudentiores, & quæ facilius possunt decipi inconsultis parentibus. Sequemur, & nos hanc sententiam cum aliquo moderamine, cuius veritas vt appareat.

Obseruemus primù iure gentium, omnium nationū cōsuetudine explicato, non esse puellarum, quę verecundiam habent quærere virum, sed pertinere ad parentes tradere nuptui filias suas quamdiu sub patria potestate sunt; Tum quia sic exigit puellarum honestas, adeo vt apud omnes nationes iudicetur inhonesta, quæ se ipsam viro tradidit, tum quia parentibus incumbit curare honorem, quietem & bona filiorum vt sua, & in nulla re tot bona sese offerant si rectè fiat, aut damna si contra, nullibi vtilius succeditur aut periculosius erratur, quàm in eligenda coniuge. Accedit his quod in re adeò periculosa, & in qua puellæ, vt faciles, fragiles, & nullius experientiæ facilè decipi possunt: necesse est vt prudentum concilio, quod à nullo commodius, possunt accipere quam à parentibus, qui, & experientia valent, & cum ipsas maximè diligant, de earum honore, & quiete, feliciique statu sunt plurimum soliciti. Hoc ius gentium confirmat ius Pontificium. 30. q. 1: cap. Aliter, vbi Euaristus ad innuendum, quam æquum sit, puellas non se ipsas tradere, sed per manus parentum viros accipere, statuit vt suo tempore non haberetur pro nupta, quam non desponsaret pater, simile statuit Leo eodem loco, can. Qualis. Et D. Ambrosius. vt habetur. 32. q. 2. can. Honoratur Agens de Rebeca, quando pater eius dixit:] Quæramus voluntatem puellæ: Ait: Consulitur puella non desponsalibus, illa enim iudicium expectat parentum, non enim est virginalis pudoris eligere maritum; sed iam desponsata viro, de profectionis die consulitur. Et in S. literis parētibus tribuitur hoc munus. Sap. 7. Da filiam. tuam viro prudenti. & 1. Corinth. 7. copiosè docet D. Pau. à parentibus tradendas esse filias nuptui. Nō solū inter Christianos, verum etiam inter Paganos hoc obseruatum est. Vnde Hermione in Andromacha Euripidis sic loquitur. Sponsaliorum meorū pater meus curam subibit, hoc enim non est meum Nec legitur in aliqua Historia sacra, uel prophana puellā honestam aliter nupsisse, quam consilio, & ordine parentum. Ex quo sequitur apertè ad id teneri ipsas, ratio aperta est Hęc sunt relata teneor tibi prouidere, tu debes subijci, & gubernari mea prouidentia, vt apparet in tutoribus, & pupillis, sed iure gentium tenentur parentes quęrere uiros idoneos filiabus suis, & tradere illas nuptui sicut decet, ergo tenentur ipsæ eodem iure, nisi turpes, & inhonestæ esse velint, nubere consilio, & ordine parentū suorum, maximè quamdiu parentes non sunt in mora, nec iustam occasionem ipsis offerunt quærendi sibi idoneos viros Nec hoc diffitētur Auctores primæ opinionis, vt uidere est in Couar ru. loco citato.

Obseruemus secundo, Tribus modis posse aliquem induci vel retrahi à matrimonio, Primò compellendo, & cogendo minis vel terroribus vt etiam si nolit contrahat cū hac, Vel prohibendo, & impediendo per minas etiam, & terrores, ne cōtrahat cum illa, quam vult: Et hoc apertè est contra libertatem naturalem matrimonij, cum debeat in matrimonio consensus esse omnino liber, & nullo modo coactus, ita vt nisi liber sit, non sit matrimonium, Quo fit, vt nulla humana potestas, nec sæcularis, nec Ecclesiastica possit aliquem compellere ad matrimonium, vel impedire, vt docent optimè Corduba & Speculum coniug. locis citatis, Et Soto in 4. d. stinc. 26. quęst. 1, artic. 3. & est deffinitum in concilio Tridentino sessio. 24. cap. 6.

Secundo modo potest aliquis induci ad matrimonium, vel propositis damnis per iustam legem ipsi imminētibus, sine vlla fraude vel dolo sed solum nitendo vt ab illis se eximat, Vt quando corruptori alicuius virginis, quia vult lex talem aut suspendi aut ducere illam, dico suadeoque vt ducat, ne suspendatur. vel iudex ipse ait, aut duc illam, aut peribis, Hoc modo inducere illum ad contrahendum, non est agere contra libertatē matrimonij, non enim cogo illū, sed tantum suadeo quod illi vtilius est, Nec est incutere illi timorem vt contrahat, ipse sua culpa acquisiuit sibi illum timorem, & lex iusta ob peccatum commissum illum incutit per impositionem illius pœnæ. Ego tantum conor vt à pœna iustę legis, & damno quod timet, & ex peccato suo iustè ipsi imminenti, ducendo hanc se eximat.

Tertiò modò potest quis retrahi à matrimonio, & suaderi ne contrahat cum hac, quam vult præcibus vel minis à iusta lege petitis, idque vel fraudulenter, & cum dolo, vt non ducens hanc, quam vult, ducat aliam quam nolebat, vel suadeo ne ducat sine vlla fraude vel dolo, quia ducere illam, est ipsi nociuum, & indecorum: Retrahere aliquem illo priori modò, & cum illa fraude, est, iniquum, & verè contra libertatem matrimonij, ac propterea omnino prohibitum in conc. Triden. loc. cit. Retrahere autem secundo modo, quia illi est nociuum, & indecorum per admonitiones, vel minando illi pœnas quas lex iusta concedit, hoc non est agere contra libertatem matrimonij, non enim est cogere illum ne contrahat, sed tantum est conari vijs licitis, ne libertate illa in damnum suum abutatur, quod maximè licet, admonitiones enim & minæ à iusta lege petitæ uiæ sunt licitæ, & media licita, conari quoque ne quis sua libertate abutatur maximè licitum, Quid enim magis naturale quàm dominum absolutum de bonis suis liberè disponere, at quia homines ista libertate abuti possunt in damnum suum: & Reipu. statutæ sunt leges à Repu. quibus præscribuntur illis regulæ, ne tali libertate abutantur. Similiter, quid magis liberum, quam compotem rationis posse, quæ voluerit uota emittere, at quoniam ista libertate homines possunt abuti

vouendo imprudenter, superiores vota inferiorum, & parentes vota filiorum, qui illis subsunt, abrogare, & commutare possunt. Ita in proposito, libertatem naturalem filiorum ad contrahendum nulla potestas valet tollere, aut impedire, regulare autem, aut moderari ne filij turpiter, contrahentes in damnum suum, & Reip. perturbationem, illa abutantur, pōt Resp. & parentes autboritate Reip. Imò nō esset benè prouisum Reip humanæ, nisi in ipsa esset authoritas ad præscribendas leges, quibus libertas hominum, in quouis contractu, in quo illa possunt abuti, reguletur. Vnde vt benè obseruauit Palacios Rubios loco citato, libertas matrimonij in his duobus tantum consistit. Primò, ut nullus possit ab aliqua potestate cogi, vt contrahat cum hac aut illa, nec cōpelli vt nō contrahat cū hac aut illa. Secundo, vt matrimoniū contractū libera huius volūtate cū hac, nullus possit dirimere, aut impedire, quin sit validū, & ratum: Cæterum non dat ista libertas filijs, quin si turpitee vel contra voluntatem patris benè illis consulentis contra hanc, peccent grauiter, & possint pro tali culpa puniri: sicut qui fecit votum simplex, manet cum libertate cōtrahendi, qui à nemine potest prohiberi ne contrahat, & matrimonium quod contraxerit nemo poterit dirimere, non tamen dat illi ista libertas, quin sic contrahens peccet, cum illa libertate abutatur.

Obseruemus vltimò ex Magistro Soto in. 4. q. 29. q. 1. ar. 4. cum matrimonium duo habeat, vt sit sacramentum, & contractus, quamuis Principes sęculares nil possint in matrimonium vt sacramentum, sed soli authoritate Ecclesiæ hac ratione subiaceat, at qua cōtractus quidā naturalis, & polyticus est, Principes sęculares curare possūt, imò & debēt vt fiant matrimonia ea ratione qua conuenit paci, & quieti Reip. & imponere pęnas aliter contrahētibus, & ea ratione celebrātibus matrimonia, vt propterea Res. perturbationes pati possit: sicut multa sunt delicta quorum iudicium per se, & directè ad iudicium Ecclesiæ pertinet, puniūtur tamē illa pœnis à iudicibus sæcularis impositis, quatenus pacē Reip. perturbēt, quomodo punit lex ciuilis vsurarios, periuros, eos qui contrahunt nuptias incestas, & fideles, qui cum infidelibus, & iudæis matrimonia iungunt: cū tamē ista peccata directè ad iudiciū Ecclesiæ pertineāt.

CONCLVSIO PRIMA.

Filij qui sine iusta causa contrahunt contra voluntatem parentum peccant mortaliter.

PRobatur, Omnis iniuria illata parentibus in re graui, & propter quam iudicio prudentum inter patrem, & filium iustè dissoluitur amicitia. est peccatum mortale, sed filius contrahens contra voluntatem patris sine iusta occasione, infert illi maximam iniuriam, iusteque omnium prudentum iudicio pater cum in re adeò graui sit contemptus, reijcit talem filium à sua amicitia, ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Probatur prior pars minoris, primò experientia teste nullus est pater, quantumuis prudens, & timoratus, qui non iudicet se in tali casu affectum maxima iniuria, & contumelia. Et confirmatur. Ex sententia authorum oppositæ opinionis, si contrahat cum coniuge turpi afficit patrem iniuria, ergo etiam si contrahat cum honesto, & digno. Probo consequentiam: si contraheret cū turpi patre consentiente nullam illi inferret iniuriam, ergo tota ratio, ob quam infert illi iniuriam est, quia contrahit contra voluntatem ipsius. Nec ualet dictum Couar. cū qui vtitur facultate sibi cōcessa a lege, nemini facere iniuriam: lex enim Ecclesiastica tantum concedit filijs, vt non possint cogi ad hanc vel illam, ac vt si contraxerint, matrimonium sit validum: cæterum quod non stent concilio parentum & illis obediant, quando parentes agunt quod in se est, & aliter peccent, nulla est lex, quę tale concedat, imò oppositum, vt patet ex primo fundamento.

Secunda pars probatur etiam experientia, apud omnes enim gentes, ratione naturali ita dictante, filij sic contrahentes non audent facies parentum intueri, imò conscientia urgente, cuius testimonium fallere non potest, quærunt amicos ad placandos parentes, quasi graui iniuria, affectos, & iustè ipsis iratos. Vnde Rabeca Genes. 26. iustè scribitur indignata Esau, quod contra voluntatem parentum duxisset mulieres ex Chanaan.

Secundo, Inobedientia parentum in re graui est peccatum mortale, sed parentibus facientibus quod in se est, filius contrahens contra voluntatem eorum committit inobedientiā in re graui, ergo peccat mortaliter. Maior est certa, quia præcepta decalogi in re graui obligant sub mortali. Minor patet imprimis consensu omnium nationum, quę sola ratione naturali dictante tales filios iudicāt inobedientes. Secundò me tibi prouidere, & te mihi obedire, in his quibus debeo tibi prouidere, sunt relata. Quo argumento probat D Pau. Hæbre. 13. obediendum esse prælatis, quia ipsis cura est de nobis, adeò vt teneantur rationē nostri reddere, parentes sub mortali tenentur prouidere filijs de necessarijs ad statum, de coniuge, familia &c. ergo tenebuntur & filij sub mortali obedire parentibus, in his quæ pertinent ad coniugem, & optimam gubernationem suarum familiarū, & personarū: imò esset iniquum obligare parentes in re, in qua filij nullo modo tenerentur ipsis obedire.

Tertio omne scandalum, & perturbatio grauis in Rep. & domo parentum est peccatum mortale, huiusmodi matrimonia regulariter gignunt scandala, perturbationes inimicitias, & lites in Rep. inter affines, & cognatos vtriusque partis, si sint personæ nobiles, vel saltim in donibus parentum, si sint infimę sortis. Ergo. Vnde præter Couarru. & aliquos paucissimos, alij DD. non negant hanc primam conclusionem.

CONCLVSIO SECVNDA.

Leges concedentes parentibus potestatem exheredandi filios, qui sine iusta occasione contra ipsorum uoluntatem contraxerunt, iustissimæ sunt.

PRobatur: lex puniens peccatum mortale, quod potest Reip. pacem perturbare, per legitimum ministrum, iusta est, & vtens illa agit ita conscientia, contrahere contra voluntatem parentum qui nullam occasionem obtulerunt, est peccatum mortale, natum producere mille perturbationes, & rixas inter affines, Lex concedens parentibus facultatē exhęredandi filios ob tale peccatū, nil aliud facit quā punire peccatū filij per legitimū ministrū, q̃a pater eo ipso quo lex id sibi concedit, est legitimus minister, ergo.

Secundo lex lata ab habente auctoritatem quæ nec repugnet iuri naturali, nec diuino, sed respicit prudenter bonum commune, iustissima est, hæc lex est huiusmodi, ergo. Inprimis est lata ab habente authoritatem, nam Principes seculares possunt prohibere etiam circa matrimonia, vt cōtractus quidam sunt, peccata nociua Reip. Deinde non repugnat iuri gentium quod est deriuatum à iure naturali, quo parentibus incumbit cura tradendi filias in matrimonium, Nec diuino cum in sacris etiam litteris ex primo fundamēto parētibus hæc cura mandetur, Deniq, apertum est respicere bonū cōmune, nēpe vt filij cōtineātur in obedietia parētū, & obuietur perturbationibus, & litibus, quæ ex huiusmodi matrimonijs oriuntur.

Tertio cū Re. sit custos ciuiū, iustissimè pōt, imo & debet libertatē quātū vis naturalē qua ciues abuti, & sibi ac Reip. nocere possūt, moderari, & regulare per leges, possūt filij abuti ista libertate naturali ad cōtrahēdū, & sibi ac Rei. nocere, imo ita frequēter accidit, nulla autē cōmodior via est ad occurrēdū huic dāno, quā obligādo illos, vt vtātur cōcilio, & volūtate parētū, quos certissimū est desiderare filijs omne bonū, obligare autē illos cōmodius nō potuit Resp. q̃ cōcedēdo parētibus facultatē exheredādi illos, si cōtra ipsorum uolūtatem contrahāt, ergo leges istæ iustissimæ sūt.

Et cōfirmatur quādo duo sunt sibi inuicē debitores, & habent in se inuicem ius, si unus non seruet ius alteri, nec hic alter tenetur seruare suū ius, illi parētes iure gentiū sūt

gubernatores filiorum in his quæ pertinent ad eorum educationem, statum, & familiã, filij iure quoq; naturali & gentium sunt hæredes parentum, filius contrahens contra voluntatem patris non seruat parenti suum ius polyticum, & gubernatiuum, quod habet in ipsum, quãdiu est sub patria potestate, ergo nec pater tenebitur seruare tali filio suum ius, constituendi illum hæredem, sed poterit iustissimè cum à lege id sibi concedatur exhæredare illum.

Denique lex Reip. plus potest in filios ad puniendum illos quàm pater ipse. Vnde in Veteri testamento poterant parentes filios rebelles flagellis, aut alia via punire, non autem pœna capitali, lex autem puniebat illos morte, præcipiebat enim illos lapidare, sed hoc peccatum mortale, quod committunt filij contrahentes contra voluntatem parentum, possent parentes aliqua pęna temporali punire. ergo cum lex multò maiori & acerbiori vti possit, poterit illos punire priuatione hæreditatis.

Fauet tandem huic opinioni Sacra Scriptura. Quæ cum narrasset Gen. 26. in fine cap. (vt supra diximus) matrimonium Esau cum mulieribus Canaan contra voluntatem parentum, quasi in pœnam illius peccati subijcit statim, cap. proximè sequenti. 27. quomodo amiserit Esau primogenituram, & benedictionem patris, quæ erat velut præcipua hæreditas illius temporis, fueritq; translata ad Iacob, quãuis enim id Deus ab æterno statuerat, nihilominus illud æternum Dei decretum mandatum est executioni hoc ordine, vt prius peccaret Esau contrahendo contra voluntatem parentum, & in pœnam huius peccati curaret Rebecca priuare illum benedictione, & hæreditate.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum patet solutio ex dictis in prima probatione primæ conclusionis.

Ad secundum dico, Lege Ecclesiæ prohiberi ne alicui ad contrahendum incutiatur timor, non tamen prohiberi, quin lex iusta puniat delicta contrahentium, & incutiat timorem, non quo cogatur ad contrahendum, sed quo abstineant à peccato quod sic contrahendo committerent, timorem enim pœnæ debitæ ob peccatum, iusta lege statuta, incutere licet, vt docet ipsemet Syluest. in verbo. metus & habetur in vtroque iure: In ciuili. ff. quod metus causa fit l. continet. §. sed vim. Et in Canonico cap. primo de adulteris: quo modo constat leges istas incutere timorem filijs sic contrahentibus, quod maximè licet.

Ad Tertium Respondeo, nil minus D. Tho. ibi docere, sed cum varij sint status, alij in quibus corpus maceratur, & abstinet homo à generatione prolis, vt religio, cœlibatus &c. alij in quibus homo indulget & carni, & vacat generationi, vt matrimonium, docet non teneri filium in his quæ pertinent ad electionem huius, vel illius status, obedire parentibus, verbi gratia volo, esse religiosus, pater vult vt contraham, non teneor illi obedire, vult pater filiã hanc fieri monialem, illa autem vult nubere, non tenetur obedire parenti. Vnde subdit D. Thom. seipsum explicans, & docens hanc esse mentem suam, non tenetur filius obedire parentibus de matrimonio, vel virginitate seruanda. Et in 3. par. in additionibus q. 47. art. 9. quærens an filius possit compelli præcepto patris, vt contrahat matrimonium? respondet, non teneri, in hoc sensu, quia potest illo reclamante intrare religionem: cœterum cum statuat filius contrahere, non vti patris concilio, sed contra voluntatē illius agere posse, sine peccato inobedientiæ, nullibi docuit D. Thom.

Ad quartum respondeo, leges istas non esse iniquas, neque repugnare iuri naturali, aut diuino, vt ex dictis constat, non enim tollunt libertatem naturalem, quam matrimonium exigit, sed moderatur & regulat illam, aliud enim est tollere libertatem, vel illam impedire, quod nulla potestas vel lex potest: & aliud illam regulare quod possunt leges. Quod illam nō tollat, constat, quia libertas in illis duobus consistit, primò vt nemo possit cogi ad contrahendum cũ hac, secundo vt matrimonium contractum à nemine possit irritari, aut dirimi, sed maneat validum, & ratum, leges ciuiles neque cogunt aliquem vt contrahat, vel non contrahat cum hac aut illa, neque prohibent quin matrimonium contractum sit validum, & ita non repugnant libertati matrimonij neque illam tollunt.

Quod autem possint illam libertatem regulare præter ea, quæ dicta sunt confirmatur. Quemadmodum pro charitate, vel iustitia institutum est, contra charitatem militare non debet, ita quod pro bono communi institutum est, bono communi nō debet repugnare, libertas matrimonij est à natura hoībus tributa ad cōmodè contrahenda matrimonia, ad commodè societatem humanam ineundã, & pro cōseruatione Reip. si verò non benè reguletur & ordinet ista libertas, repugnabit commodo & optimo modo contrahēdi matrimonia, & societati humanæ, ac cōseruationi Reip. quia nisi benè reguletur, contrahent multi turpiter & indecenter, cũ maximo damno societatis humanæ, & Reip. perturbatione, sicut videmus accidere quando similia matrimonia fiunt, maximè inter nobiles, oportuit ergo per leges illam moderari, ac regulare, non potuit aũt ista libertas melius regulari ad tollenda omnia ista incommoda, quã subijciendo filios concilio parentum, & concedendo facultatē parentibus exhæredandi illos, si contra ipsorum voluntatem contrahant, ergo.

Secundò falsum est quod sumit istud argumentum, Leges istas ciuiles esse abrogatas per leges Ecclesiæ, & principibus sæcularibus iure Ecclesiastico esse interdictum cōdere aliquas leges circa matrimonia, vt contractus quidam sunt: nam cap. illo Tuam nil minus habetur: Erat quæstio an Regina quædam Vngharię legitima hæres esset, quia dubitabatur, an matrimonium inter parentes eius fuisset legitimum, volebat hoc Rex Franciæ iudicare, Admonet Honorius Regem, hanc causam & similes, sit ne matrimonium validum nec ne? quod pertinet ad substantiam matrimonij, pertinere ad iudicium Ecclesiæ. Hoc non prohibet, quin quatenus matrimonium contractus quidam est, possint Principes sæculares punire peccata, quæ illud contrahentes committunt, si noceant Reipub. Similiter illo c. causam. cum dubitaretur de quodam Anglo, an matrimonium eius esset legitimum, simulque an possessionem quandam quam titulo illius matrimonii possidebat iustè haberet. Scribit Alexander Tertius iudicare de possessione illa, pertinere ad Regem, iudicare autem de matrimonio illo, fuerit ne legitimum an non, hoc pertinere ad Ecclesiã, quod nos non negamus: nam ista est causa purè matrimonialis, quales ad iudicium tantum Ecclesiæ spectant, sed non ideo tollitur Principibus sæcularibus facultas puniendi peccata, quę in contrahendo matrimonio committi possunt, si sint nociua Reip.

Ad vltimum quod habet duas partes. Ad priorem dico, constare iam ex dictis, per leges has non impediri libertatem, quàm omnia iura concedunt matrimoniis, & ita maius malum esse inobedire parentibus, quod est peccatum mortale, quàm continere filium, ne ita turpiter, & liberè contrahat, cum liceat moderari & regulare istam libertatem. Ad posteriorem (quo argumento vtitur Albornoz) dico, licèt leges istæ conditæ sint in odium matrimonii clandestini, finem nihilominus potissimum illarum esse, vt filij sint obedientes parentibus, Vnde quando pler clandestina matrimonia contrahebant parentibus inuitis, puniebant illa matrimonia vt clandestina: modò verò quando iam sublata sunt, & in facie Ecclesiæ contrahunt, puniit non matrimonium, quod iam, clandestinum non est, sed inobedientiam quæ committitur contrahendo reclamante patre, etiam si matrimonium sit in facie Ecclesiæ.

Superest ut agamus iam de his, quæ pertinent ad filios spurios: Videamus igitur.

AN FILII ILLEGITIMI POSSINT *succedere bonis paternis?*

OBseruemus primò: varia esse huiusmodi filiorum genera, nam quidam sunt ex vtroque parente soluto,

qui inter se contrahere possent, dicuntur hi naturales: alij verò nati sunt ex parentibus, qui inter se contrahere non possunt, ex aliquo impedimento inter ipsos illud omnino prohibente: vocantur spurij, quasi ex spurcitia nati, & damnato concubitu, dicuntur à quibusdam nothi, ab alijs verò manzeres: ita Deut. 23. [non ingredietur manzer: hoc est de scorto natus in Ecclesia domini.] Habent ista nomina varias significationes, quas nunc dimitto, sumuntur enī à doctoribus communiter in eodem sensu.

De prioribus pauca sufficient. Posteriores uerò de quibus copiosius hic agendum est, nempè spurij, duplices sūt: quidam enim eorum sunt filij secularium, nati ex adulterio, alij uerò filij clericorum uel monachorum habiti ex sacrilegio, in quibus omnibus quædam certa sunt, & indubitata, alia verò in controuersia.

Certum est apud omnes, filijs quantumuis spurijs deberi alimenta, vt supra diximus, & constat ex illo cap. Cum haberet. De eo qui duxit in matrimo. quam polluit per adult. Qua de causa conceditur parentibus in legibus Tauri, ut possint quintam partem bonorum suorum filijs spurijs exhibere.

Quæ ita accipienda sunt, vt parentes satisfaciant quidē obligationi iuris naturalis, si huiusmodi filijs ea praestent alimenta, quæ necessaria sunt in huius vitæ subsidium: possunt nihilominus si velint, multò ampliora præstare, iuxta facultates suas, & qualitatem filiorum, vt si filius vir probus euaserit, dederitque operam litteris, & velit fieri Doctor, aut si militiam exercens idoneus exstat ad munus Ducis, vel Centurionis, potest pater plura ei conferre.

Et quidem in secularium filijs illam summam videtur taxare lex citata Tauri, sed sic obseruanda, vt si quinta pars bonorum non sufficiat ad alimenta vitæ filij necessaria, debeat superaddere pater quæ necessarijs desūt: si verò quinta pars excedat quæ qualitati, & dignitati filij necessaria sunt, nō propterea est diminuēda, sed tota, & integra exhibenda illi, si pater voluerit. Dixi in filijs secularium, quoniam lex. 9. Tauri, licèt concedat matri, vt in testamento designet filio ex damnato concubitu concepto quintam partem suorum bonorum, excipit tamen inde filios clericorū & Religiosorum, circa quos vult seruari legem illam conditam Numantiæ à Ioanne primo, quæ cum nimio rigore, & odio filiorum clericorum, & Religiosorum loquitur. Vnde huiusmodi filijs potuerunt parentes clerici præstare ea, quæ exigit iure naturæ: pro qualitate filiorum, & consequenter quintam partem, si uitæ illorum necessaria sit, at si excedat, non poterunt totam, & integram eis exhibere. Idem omnino dicendū est in hoc nostro Regno Valētino.

Secundò certum etiam est, filijs naturalibus posse parentes bona sua mandare, si non habeant legitimos, quia iure naturali, & gentium vbi legitimi non sunt, alij succedunt, nisi lex ciuilis ob bonum publicum aliter statuat, circa naturales verò lex ciuilis nil statuit, nec priuat eos iure hæreditandi, nisi quando legitimi exstunt.

Similiter si filius spurius ex dānato, & adulterino concubitu sit ex parte seculari, ex matre verò libera, & soluta, potest mater (nisi habeat legitimos) mandare illi spurio sua bona, quamuis pater id nequeat, quia mater iure naturæ id potest, neque vlla lege ciuili impeditur, sed solus pater: eo quod in huiusmodi filijs pater incertus est mater verò non potest esse incerta, vnde tota controuersia est de filijs ex utroque parente adultero, nel saltim matre, & filijs clericorum.

Iudicarunt quidam, si pater bona sua conferat filio spurio, siue per testamentum siue extra illud, donationem illam etiam si sit contra leg s, validam esse, & tenere de facto, donec iudicia sententia rescindatur, & inualidetur. Vtebantur hi hac ratione: leges pœnales non obligant in conscientia, nec impediunt translationem dominij, ita vt si facta sit, non teneat, donec interueniat iudicis sententia, & condemnatio: sed leges quæ prohibent bona parentum transire ad filios spurios, sunt pœnales, punientes hac via hbid nem parentum ergo...

Secundò, leges impedientes translationem dominij per contractum, cui deficit aliqua solemnitas iuris, non ita impediunt illam, quin sit valida, & de facto teneat, donec ad uenient iudicis sententia, loquuntur autem leges, quæ impediunt translationē dominij per contractū minus solemnem, multò vrgentius & significantius, quam illæ quæ latæ sunt contra filios spurios, ergo istæ quæ pertinent ad filios spurios, non prohibent, quin bona collata à parentibus huiusmodi filiis, de facto sint actu, & verè donata, donec à Iudice talis donatio rescindatur. Maior placet Panormit. & grauissimis doctoribus, vt vidimus, Minor constat, nam leges illæ pertinentes ad contractus minus solemnes, dicunt, illos esse nullos, & habendos tanquam non factos, qualia verba tam dura, & odiosa nō habent leges, quæ pertinent ad filios spurios.

Soto quem sequuntur nonnulli recentiores lib. 4. de Iustit. q. 5. ar. 1. Et in suo quarto di. 41. q. vnica. ar. 4. docet filios secularium non posse succedere per testamentum, cū ita statuant leges, vt uidere est, lib 3. Fori Tit. 6. leg. 1. Et Partita. 4. tit. 15. l. 3. quibus similes omnino sūt leges huius nostri Regni Valentini, & quibus consonat quod habetur in illa Authentica. Quibus modis naturales efficiantur. §. vnica: §. Finali. & in Authentica ex complexu. Cod. de ince stuosis nuptijs, & Authentica licèt. Cod. de Natural. libe. Quæ leges iustissimæ sunt, ad punienda grauissima peccata, & adeo Reipub. nociua, qualia sunt sacrilegia, & adulteria. Extra testamentum verò, vult Soto, parentes seculares filijs suis spurijs posse, vel viuentes bona sua dare, vel eorū mittere fidei amici, qui ipsis illa det: Ratio eius est: Leges istæ hoc tantum statuunt, ne huiusmodi filij succedant parentibus iure hæreditario, ergo alia via possunt succedere: Consequentia perspicua est, quia istæ leges sunt odiosæ ac propterea restringendæ: Antecedens verò patet, cum in toto iure communi, & Cæsareo, non sit aliqua lex, quæ prohibeat bona parentum transire ad filios spurios extra testamentum, neque in legibus Castellæ aut nostri Regni: in Legibus enim huius regni Valentini nulla talis ex. sta, in legibus Castellæ, nil arctius inuenitur definitum, quam quod habetur Partita. 4. tit. 15. l. 5. Et l. 3. Fori Regal. tit. 6. De las herencias: quibus locis id tantum habetur, ne possint hi filij illegitimi hæreditario iure succedere in bonia parentum, ubi attendenda est illa vox hereditario iure, hac enim sola uia prohibent. Filios autem Clericorum vel religiosorum addit Soto, nullo modo posse succedere, neque in testamento, neque extra illud, cum lex in vtroque illum statuat, ut tales spurij neque testamento, neque ullo alio modo habeant bona parentum, aut consanguineorum. Ita habetur. lib. 1. Ordinat. Regal. tit. 3. L. 32. Et lib. 2. tit. 3. l. 5. His uerbia: [Nec habeant, nec hæreditēt, nec hæreditare possint, bona suorum parentum, uel aliorum consanguineorum.] quod etiam habetur apud nos in legibus huius regni tit. De filiis clericorum.

Couar. in Epitome super. 4. Decretal. cap. 8. §. 2. nu. 3. & 9. & 8. vult, nullos spurios siue filij secularium sint, siue Clericorum posse succedere in bonis paternis, neque testamento, neque donatione, neque committendo fidei amici, neque ulla alia uia. Quod probat, quia non solum leges quæ agunt de filijs clericorum, verum etiam quæ agunt de filijs sæcularium, habēt apertè vt isti filij sint omnino incapaces, & inhabiles ad bona paterna: sunt enim hæc uerba legum.

Quia adulterium res adeò execrabilis & Reipub. nociua est, ut ab illo homines abstineant, & filios per adulterium generare uereantur, volumus, ut tales filij bona parentum habeant, nec per testamentum possint illis à parentibus mandari.

Vbi apertè lex ista hoc intēdit, ne huiusmodi filij bona parentum habeant.

Secundò, Et si finis præcepti non cadat sub præcepto, sumitur tamen ex eo genuina intelligentia, & explicatio legis, & præcepti. Hęc lex ros. dita est, vt audentes homines filios

filios quos ex adulterio gignent futuros pauperes, & miseros, abstineat ab adulterijs, quibus tales filij generari possunt, at si extra testamentum possent illis dare bona sua, nil ista lex præstaret, nec obtineret finem suum. Hanc sententiam sequuntur omnes ferè recentiores interpretes D. Thom. Ad cuius pleniorem intelligentiam.

CONCLVSIO PRIMA.

Tàm iure communi, & Cæsareo, quàm iure priuato, & municipali Castellæ, & Valentiæ, filius ex damnato concubitu susceptus, siue sit clericus siue secularis, inhabilis est ad suscipienda bona patris, siue per testamentũ, siue per aliquam donationem inter viuos, siue per quemcunque alium contractum.

PAtet Conclusio: Imprimis in iure Cæsareo, in illa Auctentica Quibus modis naturales efficiantur. §. finali habetur: [Omnis qui ex complexibus aut nefarijs, aut incestis, aut damnatis processerit, nec naturalis nominetur, nec alendus est a parentibus, nec aliquam ex præsenti lege habebit communionem] idest participationem. Additque inferius actiora verba. Et in illa Autenctica, Ex complexu. Cod. de incestuosis nuptijs, dicitur: [Ex complexu nefario, aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis substantiæ paternæ indigni beneficio, vt nec à patre alantur.] Et in Autenctica, Licet patri. Cod. de naturalibus liberis, dicitur in vltimis verbis: [Sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio secludantur.] In legibus Castellæ P. rtita. 6. tit. 13. l. 10. prohibetur in vniuersum patri, nulla ibi facta distinctione inter secularem vel clericum, ne aliquam donationem filijs illegitimis faciat, ac si fiat non teneat, conceditque filijs legitimis, & auis, vt intra duos menses possint donationem illam reuocare, ipsis autem non existentibus, aut negligentibus, applicat fisco, quod donatum est.

Et confirmatur verbis legũ adductis in argumento proposito à Couarruuia. In legibus huius Regni, tit. De his quibus vt indignis Foro. 11. 12. & omnium apertissime. 13. prohibentur parentes tam seculares quam clerici aliquas donationes facere filijs spurijs, tam in testamento, quàm extra illud.

Ex hæc conclusione sequitur aperte, peccare mortaliter, tam parentes dantes bona sua filijs spurijs, quam filios spurios illa recipientes, contra tenorem huiusmodi legum, cum leges istæ iustissimæ sint, & maximè necessariæ bono communi, ac propterea obligantes in conscientia.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iure priuato Castellę filius ex damnato concubitu susceptus potest, & per testamentum matri succedere.

HIs seruatis conditionibus: Prima, ne mater illa habeat alios legitimos, nam vbi legitimi existunt, spurij succedere non possunt, fieret siquidem legitimis grauis iniuria. lege Cum acutissimi. ff. de fideicommiss. Quæ lex vbique recepta est. Secunda, ne mater illa ob talem concubitum mereatur pœnam mortis idest ne concubitus ille sit adulterium ex parte ipsius matris habentis virum. Tertia, ne susceperit filium illum ex clerico, vel religioso. Vltima, ne concubitus ille fuerit incestus, vel stuprum. Quacunque harum conditionum deficiente, non potest filius spurius succedere matri. Quo fit, vt illa tantum adultera valeat filium suum spurium hæredem instituere, quæ soluta est, & libera, suscepit autem filium ex viro coniugato, nullo inter ipsos incestu vel stupro interueniente. Hęc conclusio cum omnibus istis conditionibus appositis sancita est Castellę à Regina Ioanna. l. 9. Tauri, vnde in legibus Castellæ additur iuri communi citato in Auctent. Quibus modis naturales efficiantur. §. fina. in Auctẽt. Ex complexu Cod De incestuosis nuptijs, spurius natus ex stupro: Nam iuxta ius commune, in istis legibus solum prohibetur succedere spurius ex adulterio materno, sacrilegio, vel incestu: non autem natus ex stupro soluti cum soluta: qui tamen Castellę prohibetur etiam succedere illa. l. 9 Tauri. In nostro Regno iuxta leges citatas, hi solum spurij succedere matri non possunt, qui prohibentur iure communi, ut pote spurij ex adulterio materno, sacrilegio vel incestu, de spurijs ex stupro, quando vterque solutus est, nil habent leges nostræ, sed illud relinquunt iuri communi. Et meritò, nam cum hi per subsequens matrimonium legitimi possint effici, Cap. Tanta est vis. Qui filij sint legitimi, inter naturales computandi sunt stando in iure communi, etiam si ex stupro procreati.

CONCLVSIO TERTIA

Filius spurius, qui contra tenorem harum legum recipit bona paterna, tenetur ante iudicis sentẽtiam restituere illa, vel parenti, à quo illa accepit, vel hæredibus ipsius, siue ab intestato, siue succedentibus per testamentũ: Post iudicis verò sententiam fisco.

PRobatur prior pars: Filius spurius cum sit omnino incapax illorum bonorum (vt ostendimus) tenetur restituere illa vero domino, uerus dominus illorum bonorum ante iudicis sententiam est: aut ille idem qui dedit, aut hæredes ipsius, ergo ante iudicis sententiam debet alicui istorum restituere. Maior certa est, Minor probatur, Quia qui donauit per illam donationem non est redditus inhabilis ad dominium illorum bonorum, nec hæredes ipsius, cum per legem non priuetur illis, nisi in pœnam suæ iniquæ donationis, leges autem pœnales non obligant ante iudicis sententiam. Altera pars patet. Leges ciuiles iustæ possunt imponere pœnã suis transgressoribus, hæ leges prohibentes ne filiis spurijs bona paterna conferantur, sunt iustę, ad obuiandum adulterijs, & sacrilegijs, ergo potuerunt imponere pęnam suis transgressoribus, imponunt autem hanc, ut qui illa huiusmodi filijs dederint, tam ipsi quàm hæredes eorum adueniente iudicis sententia, illis expolientur, & tradantur fisco, ergo sententia iudicis, quæ iuxta huiusmodi leges iustas, & sanctas applicat illa fisco, iusta est, & consequenter executioni mandanda, illique in conscientia obediendum.

CONCLVSIO VLTIMA.

Princeps secularis potest efficere legitimos filios spurios, tàm secularium quàm clericorum, quo ad successionem hęreditariam, vel aliam quamcunque donationem in bonis paternis, siue habitis ex patrimonio maiorum, siue acquisitis.

HAec conclusio. Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur, Et cessante causa cessat effectus, inhabilitas filii spurij ad bona paterna tota nascitur ex placito Regis, & Principis secularis, constituentis tales leges, ergo ex placito eiusdem potest dissolui, & effici habilis.

Secundò. Quicunque princeps potest dispensare in suis legibus, sed omnes leges quæ efficiunt filios spurios inhabiles ad bona paterna, sunt conditæ à principibus secularibus, ergo, possunt in eis dispensare.

Cæterum, quia in iure communi non est dispensandum in præiuditium tertij, & leges istæ sunt in unoquoque regno uniuersales, & communes, essetque in præiudicium tertij, dispensare in eis legitimando filios spurios, quando existunt legitimi, conclusio hæc intelligenda est, quando non existunt filij legitimi, qui hæreditate sua propter spurios expolientur. Et ita habet usus, non enim reddunt legitimos istos spurios Principes Christiani, quando existunt legitimi, aut si reddant, sine præiudicio legitimorum.

Nunc ad argumenta in oppositum. Et primò ad illa primæ opinionis.

Ad primum Respon. Leges istas non tantum esse pœnales, verum etiam præceptiuas, reddentes huiusmodi filios spurios inhabiles, & incapaces ad recipienda vllo modo bona paterna, præter necessaria vitæ, & ita obligare in cõscientia, etiam ante iudicis sententiam.

Ad secundum constat ex 25. huius quæsti. leges irritantes contractus minus solennes, iuxta veriorem opinionem, illos omnino reddere nullos, & inualidos in foro animæ, & similiter leges istæ reddentes inhabiles spurium de quo loquimur, reddunt illum omnino incapacem bonorũ patris.

Ratio verò. M. Soto nullam habet vim, cum constet leges Castellæ, & huius nostri Regni Valentini omnino interdicere, ne vllo modo isti filij spurij in bonis paternis succedant, neque in testamento neque extra illud. Sed offert se hic dubitatio.

AN HAERES CONSTITVtus præstita fide, uel sub fiducia de reddenda hæreditate filio spurio, sit verus hæres, & acquirat uerum dominium illorum bonorum, uel teneatur in conscientia reddere illa bona filio spurio, aut fisco?

EAdem dubitatio existit de donatario, cui pater viuens extra testamentum donat bona sua, sub confidentia vel accepta fide, illum bona quę accepit traditurum deinde filio spurio.

In hac etiam parte varij sunt DD. iuxta leges aliorum regnorum, nam in legibus nostri regni Valentini hæc quęstio sublata est tit. illo, De his quibus vt indignis, For 14. Sunt ergo qui sentiunt, institutum hæredem per testamentum siue data tali fide, siue cum sola confidentia interius concepta à parte filij spurij, nullo modo esse hæredem, nec posse bona illa aut sibi aut tradenda illi filio accipere, sed exhibenda esse, vel hæredibus illius ab intestato vel fisco, in pœnam talis testamenti, quod apertè in fraudem legum ita conditum est.

Probatur hæc opinio. Per contractum fraudulentum nullum dominium transfertur, tale testamentum apertè est in fraudem legum, ergo nullum conferret dominium, sed erunt bona illa tradenda alijs hæredibus, vel fisco.

Secundò, si iste esset verus hæres, & testamentum istud ualidum, sequerētur duo repugnãtia, nempè vt posset teneri illam hæreditatem, & quod non possit, ex eodem autem antecedenti sequi duo pugnantia, maximum est absurdum: Quod verò sequantur ostendo: imprimis iste hæres non tenetur talem hæreditatem reddere fisco, nisi adueniente sententia iudicis, quia reddere illam fisco est pœna, ad quam nemo tenetur, nisi damnatus à iudice. Secundò nec tenetur hæredibus ab intestato, cum ipse sit verus hæres, per testamentum, iuxta sententiam, quam ista opinio impugnat validum. Tertiò, nec tenetur reddere illa filio, quoniam si teneretur certè ratione illius promissionis est fidei datæ, at promissio dãta contra legem, & in fraudem legis, non obligat in conscientia: ita sequitur istum hæredem non teneri ad dandam alicui istam hæreditatem, sed posse eam sibi retinere. Quod autem non possit constat argumento iam iacto, quia per contractum dolosũ nullum acquiritur ius testamentum autem istud dolosum, est, eum sit in fraudem legum, ita sequitur duo pugnantia.

Alia opinio est huic omnino opposita, & satis recepta à recentioribus, asserens huiusmodi hæredem, peccare quidem mortaliter, acceptando talem hæreditatem, cum id fiat in fraudem legum, esse tamen verum hæredem, & dominum illorum bonorum, quia nullæ sunt leges quæ tale testamentum irritum reddant, & inualidum, licèt concedant à iudice irritandum, & tradenda illa bona fisco, nec quæ talem hæredem faciant inhabilem, & incapacem ad suscipiendam huiusmodi hæreditatem, sed solum concedunt in pœnam præstitiæ fidei in fraudem legum, vt possit priuari illa hæreditate. Vnde iudicant, leges istas, circa huiusmodi hæredes institutos sub tali fide, non esse præceptiuas, reddentes eos inhabiles ad talem hæreditatem, sed solum pœnales, quas constat non obligare ante iudicis sententiam.

M. Soto loco citato de huiusmodi hæredibus distinguis sicut, & de filijs spurijs: institutum hæredem à parte secularì, sub fide reddenda hæreditate filio suo spurio, iudicat verum hæredem, cũ debito tamẽ tradendi bona illa illi filio ob fidem datam patri ipsius, qua filij spurij secularis iuxta sententiam ipsius possunt habere bona paternum aliqua via extra testamentum. Quando autem hereditas committitur à patre fidei amici, vt per illum velut interposita personam transeat ad filium, in tali casu filius spurius non est dicendus habere bona patris per testamentum ipsius. Addit tamen hæc intelligenda esse, nisi fiscus bona illa petierit, quia si petat, standum inquirerit iuri exteriori.

De filijs verò clericorum, & religiosorum asserit tria. Primum, cum per leges, vt videre est lib. 1. Ordin. Regal. tit. 3. l. 22. & libr. 5. titulo. 3. l. 2. huiusmodi filij neque hæreditate, neque vlla alia via possint habere bona suorum parentum, uel consanguineorum, sed sint omnino inhabiles & incapaces ad illa quoquo modo suscipienda, (quod lex iustè potuit statuere in odium sacrilegij & consequenter obligare in conscientia) peccare iorian inortahiter, clericum committentem bona sua fidei amici, & amicum suscipientem illa data tali fide, vt violato res leg s iuslæ in re graui. Secundò ait, si clericus mandet bona sua amico, spe interius tantum concepta, nec vllo modo explicata, neque vlla data fide à tali amico, de reddenda hereditate filio spurio, amicum istum esse uerum hæredem, & dominum illorum bonorum, posseque illatura conscientia sibi retinere vt sua, uel dare filio illius clerici, sicut posset cuius alteri bona sua liberè elargiri. Addit quoque nisi fiscus illas postulauerit, quia si postulet, & probetur præsumptio, acceptisse illa, vt redderet filio clerici, condemnabitur à iudice propter talem præsumptionem iuridicè probatam, reddere illa fisco: tali verò præsumptione minimè probata, non condemnabitur. Habet tertiò, Si tradat clericus amico bona sua, explicans se ideo tradere, vt illa filio suo spurio deinde exhibeat, & sub tali conditione amicus illa recipiat, neque amicum istum posse in tali casu bona illa sibi retinere neque filio clerici tradere, sed debere, ante iudicis sententiam restituere illa hæredibus illius clerici ab intestato, ad uenientre verò sententia, & condemnatione fisco.

Vltima opinio est, & communis inter DD. huius scholę Valentinæ, tàm in filijs clericorum, quàm in filijs secularium, institutum hæredem sub data fide testatori, de exhibẽda hæreditate filio ipsius spurio, nullum acquirere dominium, nec esse hæredem, maximè in hoc nostro regno, cuius leges expressè tale testamentum reddunt nullum, & irritum, institutum verò sine ulla fide data, nec vllo pacto inter ipsos inito, neque aperto sermone, neque sub aliquibus signis, sed sola confidentia interius concepta à testatore nullo modo indicata, esse uerum hæredem, & dominum illorum bonorum: quia leges huius Regni tantum irritant testamentum, quo instituitur quis in hæredem, sub fide de tradenda hæreditate filio spurio, aliquo verbo vel signo exterius significata, de alijs verò nil omnino statuũt, & cum hę leges sint odiosæ, non esse extendendas ad ea quę non exprimunt. Huic sententię iudicamus subscribendum, quam subiectis conclusionibus magis explicabimus.

CONCLVSIO PRIMA

Heres institutus à parente, siue seculari siue clerico cepta fide, verbo, vel quocunque signo exterius significata, de tradenda hereditate filio spurio, nullo modo est heres, nec dominus illius hereditatis.

HEc in nostro Regno extra omnem est dubitationem, legibus municipalibus huius Regni ita apertè statuẽtibus, & irritantibus talia testamenta, quę leges cum iustę sint

sint in odium adulterij & sacrilegij, & maximè vtiles bono communi, obligant in conscientia. Sed probatur iam in vniuersum: Imprimis iure Cæsareo. l. Prædonis. ff. de Petit. hæred. l. Ita fidei. ff. de iure fisci. l. In tacitis. ff. de legatis, & fideicommissis: talis hæres censetur loco prædonis, & priuatur illa hæreditate, applicaturque fisco: vbi redditur hæc ratio: [In fraudem legis fieri, eum quis obligat se ad præstandum fidei commissum ei, qui capere non potest.] Quæ leges cum illum hæredem prædonem iudicent, apertè iudicant, ipsum bona illa iniquè recipere ac retinere, sicut & prædo iniquè accipit, & retinet, quæ furatur. Idem habetur in legibus Castellæ lib. 5. Ordin. Regal. tit. 3. l. 43. & lib. 30. tit. 1.

Et confir. Leges non modò Cæsareæ, verum etiam peculiares Castellæ volunt filios spurios, neque iure hæreditario, neque vlla alia via habere bona parentum, at si huiusmodi hæres, qui sub data fide instituitur à parente, esse uerus hæres, haberent ista via filij spurij bona parentum, neque leges aliquid efficerent. Maior constat Partit. 4. tit. 15. l. 3. & ex proximè praeced. controu. Minor probatur, quia talis hæres teneretur ex fidelitate, & iustitia reddere hæreditatem illam filio spurio: imprimis ex fidelitate, quia promisit & dedit fidem, promissio autem, & fidelitas in re graui (ut uidimus) obligat sub mort. Et ex iustitia, quia accipiens aliquid sub aliqua conditione, tenetur ex iustitia illam adimplere, vnde leges nunquam sortirentur suum effectum.

Secundò, Hoc interest inter contractum bona fide celebratum, sed imperfectum, & deficientem in solemnitatibus iuris, & contractum fraudulentum, quod ille, vel reuera est nullus, ut docuimus, uel vt minimum anullandus à iudice, fraudulentus verò est omnino nullus, & inualidus, aliter si contractus fraudulenti haberent vim, & transferrent dominium in foro animæ, omnia liceret replere rapinis, & furtis per contractus fraudulentos, huiusmodi autem testamentum est omnino fraudulentum, quæ est ratio legis illius in tacitis, ergo hæres sic institutus sub data fide nullo modo est dominus istius hæreditatis, nec potest illam filio Spurio exhibere, sed ante iudicis sententiam tenebitur illam reddere alijs hæredibus ab intestato, adueniente verò iudicis sententia fisco.

CONCLVSIO II.

Hæres institutus a parente siue sæculari, siue clerico, nulla præstita fide, neque tacitè neque expressè de reddenda hæreditate filio spurio, etiam si testator apud se certo speret, talem hæredem redditurum bona illa filio suo spurio, & sub hac spe illum instituat, alias illum non instituturus, est uerus hæres & dominus illorum bonorum, nec tenetur ex iustitia, uel in foro animæ bona illa tradere filio spurio.

Prior pars probatur. Nulla lege prohibetur, testatorē ista instituere hęredem, quem voluerit, modo nō instituat sub data fide tacitè, uel expressè: Instituit autem hunc nulla tali fide data, ergo est ritè, ac rectà institutus, & consequenter verus ac legitimus hæres. Quod verò testator cōcipiat secum hanc certam spem, aicicum illum, quem instituit hæredem benefactorum filio suo, nulli legi repugnat, imò est maximè consonum iuri naturæ, ab eo cui benefacis, tibi, vel tuis similia beneficia expectare.

Ex priori parte huius conclus. sequitur secunda, etenim si verus hæres ac dominus est illorum bonorum per tale testamentum, consequenter potest in foro animæ nulla iustitia violata illa sibi retinere: nullam enim transgreditur iustitiam, qui sua sibi retinet. Spes namque sola, quam testator concepit, cum nullum pactum interuenerit, uel promissio, non obligat ipsum.

CONCLVSIO VLTIMA.

Tenetur nihilominus iste hæres ex iustitia alere filios spurios testatoris, imò & ex gratitudine tenetur ad multa alia beneficia illis conferenda, & aliquando sub mort.

Probatur prior pars, obligatio ex iustitia, quam viuens habet aliquis testator, transit cū bonis hęreditatis ad hæredes ipsius, sed parentes ex iustitia, & pietate tenebantur alere filios suos quantumuis spurios, ergo & iste hæres. Altera pars constat, quia qui suscipit beneficium, tenetur ex gratitudine illud rependere, & aliquando sub mort. huiusmodi hæres recipit beneficium à testatore, debet, ergo ex gratitudine simile præstare ipsi in filio spurio, qui manet loco patris. Ita dicebant veteres: [Ad gratitudinem pertinet eum fœnore remetiri beneficium.] Et ordo charitatis exigit sub mort. vt benefacius præferatur illi à quo nullū beneficium accepimus. Deniq; vix potest talis hæres non esse beneficus filijs testatoris, cuius hæreditatem accepit, quin in animo suo contemnat, & despiciat testatorē illum, & beneficium, quod ab illo recepit, quod in re graui est formaliter pec. mort. ingratitudinis.

Ad argumenta in oppositum: Quæ pro prima opinione afferuntur, tantum probant, hæredem institutum sub data fide tacitè, vel expresśè de tradenda hęreditate filio spurio, non esse verū hęredē, nec dominū, nec posse bona illa sibi retinere, vel tradere filio, sed vel hæredibus ab intestato, vel fisco, vt exposuimus in prima cōclusione. Qua parte verò repugnant secūdæ conclusioni nostræ nullā habēt vim.

Ad primum enim dico, in huiusmodi testam. vbi nulla interuenit data fides tacitè, vel expressè, nullam existere fraudem, sola enim spes animo concepta à testatore nulla ratione exterius significata, non reddit testamentum fraudulentum. Ad secundum dico similiter non sequi in nostra sententia illa pugnantia, quia iste hæres potest illa bona, vt verus Dominus, legitimusque hæres sibi retinere, per testamentum illud, quod nullo modo est fraudulentum, sed ritum, & validum.

Argumenta secundæ opinionis nituntur falso fundamēto, quia leges omnes tàm Cæsareæ, quàm particulares huius Regni Valentini, vel Castellæ omnino volunt spurijs nulla via posse parētes bona sua mandare, at si testamenta ista sub data fide essent valida, cum hæres sic institutus teneretur, omnino ob datam fidē bona illa tradere filio, spurio, reuera ea via bona sua pater illi filio demandaret.

Nec admittenda est opinio. M. Soto in hac parte cum eodem modo loquantur, sintque (vt vidimus) aequipendæ leges tam circa filios spurios sęcularium, quam circa filios spurios clericorum.

ARTICVLVS VI.

An per ludum transferatur dominium.

De ea translatione dominij, quæ fit propria, & libera voluntate vniuscuiusq;, hactenus egimus, nunc de ea, quæ fit authoritate alicuius legis, vel reclamante domino disserendum est. Lex quæ proprium dominum expoliat suis bonis duplex est, alia ex particulari cōuentione hominum, vt in ludo, in quo nullus, quidem vellet rem suam alteri conferre, ludēdo autem exponit se, si ludus iuxta ipsius leges ita duxerit, vel nolens eam tradere. Vnde ludus est, quidam contractus libere susceptus, sed postquam susceptus est, cogens ludentes velut quædam lex, vel volentes se deuincere. Alia lex est authoritate Reip. introducta, quæ ad bonum commune expoliat aliquando dominū re sua, vel nolentem, vt lex præscriptionis. De his nunc dicamus oportet, & imprimis De ludo. De quo disserunt DD. in 4. distinct. 15. Alensis. 3. p. q. 86. memb. 30. D. Tho. supra. q. 32. art. 7. & infra. q. 168. & ibidem Caiet. Adrian. in suo. 4. in dispu. de Restitut. habet quæst. peculiarem de ludo. Castro libr. 2. de potest. leg. pœn. c. 2. Soto lib. 4. de iust. q. 5. art. 2. Iurist. in Digesto. tit. de Aleatoribus, & in Cod. tit. de Religiosis, Canonistæ. Can. Episco-

Episcopus.dist.35. Et in cap.clerici,el secondo, De vita & honest. Cler. Et cap. Inter dilectos, De excessibus prælat. Nauar.in suo Manua.cap.19.& cap.28.additionum ad cap.19.Sumistæ in verb.Ludus. Nonnulli etiam Doctores ædiderunt peculiares tractatus de ludo,ut Ioã.Bap.Stephanus Costa,& quidam Minorita Francis.Alcozer, qui scripsit sermone Hispano.

De ludo duo sunt quæ potissimè disputari possunt: Primo, sitne actio licita vel vitiosa? & lucrum ludo paratum honestum an turpe? Secundò,qua ratione per ludum transferatur dominium?

AN LICEAT LVDERE.

HAec prima quæstio de ludo non tam propria est huius loci,quã secunda,ideo paucis ab ea nos expediemus.

CONCLVSIO PRIMA.

Ludus ex suo genere non est peccatum, imò res licita, & honesta, adeo vt possit esse virtus.

PRrobatur,recreatio sumpta ad resocillandum animum, & reficiendas vires, nisi ex aliqua circunstantia vitiētur, licita est, ludus ex suo genere est quædam animi recreatio ad reficiendas vires, leuandasque huius vitæ molestias, vt optimè docent Arist.4.Aetic.cap.1.& D.Thom. infra.q.168.artic.2.Ergo.

Secundò,quod inter duo extrema constituit medium in actionibus moralibus virtus est,hæc sunt velut duo extrema, abstinere ab omni genere voluptatis, & recreationis, quod est(vt dicebat Arist.)esse agrestem,vel semper recreationibus incumbere, quod est esse prodigum & amentem, ludus verò est quoddam animi leuamen ad melius laborandum, mediū constituens inter ista extrema,est ergo virtus. Et ita ab Arist.2 Ethic.cap.6. constituitur in ludo, & ioco quædam virtus tenens medium,quàm vocat Eutrapeliam, possumus illam appellare moderatam iucunditatem.Et Cicero lib.1.offic.ait: [Ludo & ioco vti licere, sicut somno, & quiete,quæ ob seipsa non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ad labores redeamus.

Vbi ad maiorem huius conclus.intelligentiam obseruemus ex D.Tho.in 4.dist.16.q.94.ar.2.triplicem esse ludum quēdam,qui ex gaudio deuotionis procedit, quo usus fuit Dauid coram Arca domini, & de quo dixit.2.Reg.7. [Ludam & vilior fiam coram domino:] cui similes sunt ludi, quibus vtuntur fideles ex Christiana pietate in festo Corporis Christi,& in Natali Domini. Alij sunt in seipsis turpitudinem continentes,& ad libidinem prouocantes,quales à paganis in theatris agebantur, quibus immundos spiritus initium dedisse non dubito, iuxta illud B. Chrysosto. hom.6.in Matth.[Non Deus dat ludere,sed diabolus,sedit enim inquit populus manducare,& bibere, & surrexerunt ludere.]Et huiusmodi ludi sunt omnino à fidelibus vitandi: audiunt enim malè in Sacris litteris,Tob.4. [Nunquam cum ludentibus miscui me.] Hiere.15. [Non sedi cum ludentibus in concilium.] Alij sunt nullam habentes turpitudinem, quos Arist.liberales vocat, ad animi recreationē inuenti, circa quos versatur virtus Eutrapeliæ, qui nisi ex aliqua circunstantia vitientur,honesti sunt.

CONCLVSIO II.

Ludus prohibitus lege à Rep.recepta,nec per contrariã consuetudinē abrogatã,peccatum mort.est.

PAtet,Respub. habet authoritatem ad prohibenda opera sibi nociua,cui non obedire(cum leges humanæ iustæ obligent in conscientia) pec.mort.est, at ludi prohibiti lege recepta, & obseruata nociui sunt, neq, enim alio nomine prohibentur,nisi ob innumera nocumenta quæ ciuibus afferunt,vt experientia constat, ergo tales ludi pec. mort.sunt. Vnde Cod. de religios. l. Alearum vsus, dicitur: [Licet res esset antiqua ludus, prodiit tamen pro tempore in lachrymas,cum quidam ludere nescientes proprias substantias perdant, & ex hac inordinatione blasphemare conantur.] Quæres, qui sunt igitur ludi prohibiti? Dico legem duplici via prohibere ludos. Primò, ratione dignitatis personæ, & scandali quod tali persona sic ludens generare potest,ideo prohibentur, ludere aleis,pila,& similibus Prælati,& clerici sub mort quia sic ludētes solent esse scandalo: Ita Can.Episcopus distin.35.qui est canon Apos.35. cap.Clerici.el segundo.cap.Cum decorem, De uita,& honest.cleric. cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum, Authen.de sanctis.Episcopis.§.interdicimus. Et in concil. Triden.sess. 25.cap. 1.præcipitur, vt seruentur iura omnia super ludo,& luxu clericorum per Pontifices,vel alia Concilia statuta: quæ leges recipiuntur Hispaniæ,Part.1.tit.5. l.57.& tit.6.l.34.

Vbi non desinam admonere clericos iuxta Angelum verbo, ludus.num.2.ludum larualem quem exercent personati, quos Hispane vocamus maxcaras, esse clericis interdictum,sub mort.& forsan sub eadem censura,qua prohibentur religiosi,ne sine iusta cã habitum suæ religionis mutēt.

Secundò, prohibet lex ludos ratione damni, quod in illis recipi potest,quod triplex est, Aut spirituale,quo nomine prohibentur ludi Mimorum,& Histrionum, prouocantium circunstantes ad turpitudinem.33. quæst. 5. can. Nec solo.l.solent.ff.de aleatoribus.& l.citata alearum vsus:quæ leges receptæ quoque sunt in Castella, lib 8.Ordin.Regal. toto tit.19.& in pragmat. Caroli.5.lib. 8.tit.8. de los tahures y juegos, Aut corporale,vt quando in tali ludo vita vel salus periclitatur, Habentur tit.de homocidio in Decretal. varia. cap. in quibus sub excommunicatione prohibentur torneamenta,ars sagittariorum, & astiludia, in quibus ludentes periclitantur, maximè cap. 1. de Torneamentis. & cap. Ad audientiam de homicidio.Dixi in quibus ludentes periclitantur,nam vbi experientia teste tale periculum non est, non prohibentur: qua ratione ludus pilæ,& alii,in quibus uires corporis exercerentur sine periculo vitæ, vel salutis, non sunt prohibiti, Aut temporale, quo nomine prohibentur ludi alearum, & omnes quos vocant fortunæ, cū in his nisi prudenter, & moderate ludatur,bona temporalia, & necessaria familiæ plurimum exponantur.

Dixi in hac secunda conclu lege recepta, & vsu obseruata, quæ enim tam in dissuetudinem abiit, non obligat: Vnde ludentes aleis, taxillis, similibus què ludis in magna quantitate vel nimia assuetudine, quos Hispanè vocamus tahures peccant mortaliter, quia circa huiusmodi lusores leges prohibentes tales ludos, in vsu sunt, nec dissuetudine abrogatæ. Dicitur enim lex abiisse in dissuetudinem, quando Magistratus illam violantes non puniunt, at vbiq; maximè in tota Hispania leges Cæsareas iam citatas prohibentes ludos alearum,& similes Gubernatores, & Iudices ita obserbant, vt istos quos dicimus tahures grauiter puniant,& carceri tradant,receptores illorum publicis pœnis afficiant, mensasque, sedes, & quæ huiusmodi lusoribus seruienant, comburentes. Vnde sic ludentes, non modo clericos verum etiam seculares (quicquid dicat Soto) crederem peccare mortaliter, cum hæ leges iustæ sint,& obligent. Quod si huiusmodi ludis aliquis citra scandalum moderatè utatur,ad solam animi recreationem,oblata iusta occasione, & sine periculo iurandi, exponendi multã pecuniam, aut alicuius alterius vitiosæ circunstantiæ,non peccat: ita uidemus viros honestos his etiam ludere in aliquo conuiuio,uel festo,nec propterea à gubernatoribus iudicari lusores, aut transgressores legum quæ prohibent ludos alearum, Et habetur ita l.Quod in conuiuio.ff.de Aleæ lusu.Idem docent Angelus ludus num. 4. Suplem. uerbo ludus aleæ §.1. & 2.Ricardus in 4.dist. 18.art.6. quæst. final. ubi quod addit Ricard ludentem ex auaritia peccare mortaliter, intelligendum est ex auaritia mortali, Vnde Bartol. in proemio Digestorum.§.Illud, Baldus in illa Auten.Alearum, Archid.in cap.Episcopus.dist.35.& Card.in clementina de uita, & honestate clericorum. quæst.10.asserentes,

ludētes aleis, peccare mortaliter ob innumera crimina, quę huiusmodi ludis solent misceri, intelligendi sunt de ludentibus in magna quantitate, & uitiosa consuetudine, nō de ludentibus rarò, moderatè, & comoodiuter, ad honestam tātum recreationem iusta causa oblata: Priores enim sunt, qui suos ludos mille blasphemijs, mēdis, & dolis replent, de quibus isti Doctores, non posteriores. Quod indicat illa vox deseruiens, quæ habetur in illo can. Episcopus: sicut enim diuites, qui rectè suas opes distribuunt, non deseruiūt diuitijs, sed illis dominantur, & vtuntur, qui verò nimio amore, & cupiditate illis afficiuntur, dicuntur uiri, & serui diuitiarum, ita qui moderatè, & prudenter ludis (quanuis alearum) utuntur, non deseruiunt illis, sed qui vitiosa consuetudine, & in magna quantitate ludentes, illis videntur se totos consecrasse.

Quo fit ludum schacorum non esse prohibitū, nec clericis, quicquid aliqui sentiant, cum secum afferat communiter moderatam recreationē, citra illa pericula, quæ ex alijs imioent: hic enim ludus communiter neque scandalo est, neq; iuramentis, neque bonorum temporalium notabili nocumento expositus, Dico communiter, quia nil adeò honestum est, quo uel malitia, uel cupiditas, vel luxus hominum non possit abuti, hic autem respicimus, quæ communiter euen unt. Ita Innocent. cap. Lator de Homicid. Archidiac. cau. Episcopus dist. 35. Ricar. loco citato. Angelus in ludo num 2. Panor. in cap. Clerici officia. De vita, & honest. Cleri. & DD. in Authen. illa de Sanctis. Episcopia. §. interdicimus. quos refert Tabien. verbo, ludus num. 7.

AN PER LVDVM PECVNIA *præsente transferatur dominium?*

Obseruemus initio, omnes species ludorum reduci ad hæc tria genera, primum in quo natura, & ars plurimum valent, fortuna verò parum vel nil, ut in ludo choreæ, palestræ, & schacorum &c. secundum in quo fortuna, & casus multum valent, ars autem, vel ingenium parum, vel nihil possunt, ut in ludo taxillorum, id est de los dados, & in ludo cartarum quo ad aliquas species, vt in his, quæ hispanè dicuntur quinolas, o al quinze, tertium in quo licèt fortuna habeat suas partes, ars nihilominus ingenium, & concilium habet quoque suas, ut in ludo taxillorum, & tabellarum, in quo licèt successus, & iactus taxillorū pendeat à fortuna, in componendis verò, ducendis, ordinandisque tabellis, iuuant plurimum conciliū, & ars: Idem accidit in ludo cartarū quo ad aliquas species, ut in ludo, qui hispanè dicit de las malillas, vel del trūpho.

Ex his tribus generibus ludi primum non est prohibitum aliqua lege absolutè, & simpliciter, sed solum quo ad excessum pecuniæ, quæ exponitur, qua de causa iure communi taxatur in tali ludo ne possit exponi vltra soldum, vt habetur L. ills Alearum Cod. de Religiosis, & sumptibus funerum: in Hispania licèt exponere vsq; ad 30. ducatos, & non vltra.

Secundum uerò, & tertium genus iure communi canonico, & ciuili, & priuato tàm Castellæ, quàm huius regni prohibentur.

Sub nomine aleæ, Angelus, Ludus, num. 3. intelligit tantum secundum genus ex istis tribus, illud scilicet, quod tantum nitur fortunæ, & in quo parum aut nihil concilium, ingeniumque valent, quamuis à multis DD. tertium quoque genus dicatur alea, cūm in eo tam fortuna, quàm concilium iuuent, sed reuera ille ludus propriè alea est, in quo sola fortuna iuuat, & eo nomine prohibitus, quia cum proni sint homines ad tentandam fortunam ludi, ea aduersa, in blasphemias, aliaque crimina prosumpunt.

3 Porrò, cū duobus modis accidat ludere, aut pecunia pręsenti, & statim soluta, aut credita, & data fide agemus nunc de ludo pecunia præsente de ludo, qui exercetur ea absente postea d ēturi.

In hac quæstione prius, quæ certa sunt constituamus oportet: Imprimis certum est apud omnes, quæ fraude, vel dolo acquiruntur in ludo, esse omni iure restituenda, ratio est aperta, quia ad translationem dominij requiritur voluntarium liberum, & purum, quo nomine tradens pecuniam vsuratio, non transfert dominium illius in ipsum, quia non tradit illam voluntariè, & liberè, sed sua necessitate compulsus, fraus autem, & dolus, efficiunt in voluntarium saltem mystum, quo circa in ludo qui contractus quidam est voluntariè susceptus, vbi interuenerint fraus, & dolus, nō transfertur dominium.

Fraudes verò huiusmodi duplices sunt, quædam præcedentes ludum, aliæ quæ committuntur in actu ludi, Quæ præcedunt ludum duobus modis accidere possunt, primò, per ignorantiam fictam, vt si quis fingat se ignarum alicuius ludi, in quo est exercitatissimus, & ea ratione trahat ad ludendum alium, qui verè est ignarus, quicquid ab eo tali fraude decepto lucrabitur, tenetur restituere, quia cum ludus si quidam contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, in quo vterque ludentium suam pecuniam æqualiter exponit, debet quoque esse æqualitas inter vtrumque, ita vt vterque æqualiter se exponat damno, vel commodo, quæ tamen æqualitas deficit, quando alter, cum sit ludi alicuius peritissimus, fingit se illius ignarum, & sub ea deceptione trahit ad ludendum alium, qui illius verè ignarus est. Quod si quis ludi alicuius peritus nesciēs alterius ignorantiam, sed bona fide credens illum similiter peritum, vt periculum sui faciat, ludat cum illo, & lucretur, non tenebitur restituere, quia tunc nulla est deceptio. Et in hoc casu ille peritus bona fide æqualiter exposuit suam pecuniā, sicut, & alter.

Committi secundò, ante ludum fraus, seu potius vis, quando vnus trahit alterum ad ludendum vi, & minis, vel suasionibus adeò improbis & importunis, vt alter ferè inuitus, & coactus ludat: verecundia, & pudore suffusus, ne nimium rusticus, & agrestis ac minus comes habeatur. Huiusmodi enim preces, seu potius conuitia ad uim reducuntur. Ita D. Tho. sup. q. 32. art. 4. ad. 2. sic enim est intelligēdus eo loco: licet Adria. in suo. 4. de rest. q. de ludo, immerito reprehendat D. Tho. asserentem, eum qui trahit alium ad ludum non acquirere dominium rei lucratæ: tradere enim si vim vocis attendamus, quamuis aliquando non significet vim, vt Ioan. 6. [Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. [Vt optimè ibi ostendit D. Aug. ex illo Poetæ: [Trahit quemque sua voluptas. Multoties nihilominus significat etiam vim, iuxta illud Grammaticorum: [Trahimur nolentes, ducimur volentes, in quo sensu loquutus est ibi D. Th. Qui ergo huiusmodi præcibus importunis, seu probis alium trahit ad ludendum, tenetur restituere lucrata, peccatque mortaliter, vt docet Nauar. in suo Manuali, cap 19. num. 5. Est enim ludus (vt diximus) contractus liberè, & volūtariè susceptus, vis autem, & metus, ac improba ista persuasio tollunt rationem voluntarij. Quod si non improbis sed communibus tantum vrbanisque suasionibus, quis ad ludendum alium trahat, non tenebitur ad restituēdum lucrata ab eo: in quo forsan sensu loquitur Adria. loco citato.

In actu autem ludendi aliqui interueniunt doli, quos patitur ipsius ludi natura iuxta eius leges: alij verò sunt qui repugnant legibus ludi, vti dolis prioris generis licèt, nec tenetur qui illis vtitur lucrata restituere, vt cum habens potiores partes ludi, vidensque certissimè se lucraturum, auget sponsionem, id est, embida el resto, vel contra videns se non posse lucrari, auget illam, vt alios terreat: quamuis enim hoc videatur quædam deceptio, licita tamē est, quia ita fert lex ludi: Et ludentes eo ipso quo conueniunt ad ludum, tacitè vel expresſè consentiunt in dolos, quos leges ludi admittunt: huiusmodi enim non tam doli quàm cautelæ, & artes ludentium dicendi sunt. Quando autem dolus repugnat legibus ludi, acquisitum tali ludo restituendum est, quia in tales dolos non consentiunt ludentes, vt si quis ludat pluribus vel fictis cartis lusorijs. In huiusmodi verò legibus ludi si ludētes inter se diffidcant, standum est dicto & sententiæ peritorum in tali ludo: ita Couarr. Reg. Peccatum. §. 4. nu. 4. Medina cod. de restitut. q. 22. 3

Secundò

Secundò certum est lucrantem ab, eo qoi non est sui iuris veluti pupillo, filio familiàs, vxore non habente alia bona præter dotem, monacho vel moniali, aut furioso, nō acquirere dominium rei lucratæ, eum huiusmodi illius rei, quam exponunt ludo, vel domini non sint, vel dominium illius in alium transferre noo possint, de quibus vltima cōtrou. huius art. priuatim disseremus.

Tertiò, certum est eos, qui per ludum non transferunt dominium rei lucratæ in alium, quia vel illius rei domini non sunt, vel illius dominium in alium transferre non possunt, similiter neque rei, quam lucrantur in ludo: dominiū posse acquirere, ita vt qui perdere non potest, nec lucrari possit. Ratio est aperta.

Primò, quia in omni contractu debet esse par conditio, & par periculum contrahentium, quod non esset si aliquis ludentium lucrari posset, & non perdere.

Secundò, quia contractus eius, qui non potest perdere in ludo, est simpliciter & absolutè, nullus & inualidus, per contractum autem omnino nullum, & inualidum, sicut nō confertur dominium, ita neque acquiritur.

His positis duæ sunt circa propositam quæstionem Doctorum sententiæ. Prima, D. Bonauenturæ in 4. dist. 15. 2. par. illius dist. art. 2. q. 1. Paludani eadem dist. q. 3. art. 5. Richardi ibidem art. 1. q. 8. Gabri. eadem dist q. 13. Turrecremа. in illo ca. Episcopus dist. 35. q. 3. Angeli in verbo, ludus asserentium, quicquid aliquis lucratur per ludum lege prohibitum esse restituendum necessariò, nec per talem ludum acquiri dominium, sicut per contractum lege ciuili inualidum, & nullum. Probant suam sententiam ex lege lata à Iustiniano in Authent. Alearū vsus. C. de religiosis, vbi postquam Imperator ostendit ludum multorum malorum esse causam, subiungit hæc verba: [Subditorum igitur commodis prospicientes, hac præsenti lege decernimus, vt nulli liceat in publicis, vel secretis locis, vel domibus priuatis aleis ludere, neque in specie, neque in genere, quod si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, & solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur.] Vbi apertè lex ista vult acceptum per ludum reddi, nec translatum esse dominium in lucrantem, quæ lex cum sit iusta in bonum Reip. obligabit in conscientia. Similia verba leguntur in legibus Castellæ, par. 1. titu. 5. l. 57. & lib. 9. fori. l. 34. & lib 8. ordi. Regal. tit. 10. l. 2. Ioan. 2. Et in ptagma. Carol. 5. lib. 8. l. 8. in quibus omnibus decernuntur duo. Primum, ne qui ludo aliquid perdidit, compellatur à iudice illud soluere secundò, vt is, qui perdidit, & soluit possit repetere: quamuis differant in tempore, quia in illa Authen. conceditur repetitio intra 50. annos, lex verò Carol. V. cui tanquam vltimę standum est in Castella, ad tollendas lites vult fieri repetitionem intra octo dies. De legibus nostri regni infra dicemus.

Quod si quæras ab his cui facienda sit restitutio? Respōdent Hugo, & nonnulli quos refert Silue. verbo, Ludus. q. 13. num. 1 restituendum esse pauperibus, quia tale lucrum est turpe, turpe autem lucrum conuertendum est in pauperes. ff. de condi. ob turpem cau. lege 3. & 4. quam sententiā dicit Angelus Ludus num. 7. esse communem inter canonistas. Palud. & Ange. volunt post iudicis sententiam restituendum esse lucrum ex ludo, vero domino qui perdidit, quia ita postulat lex, ante iudicis verò sententiam pauperibus, quia illa bona non sunt lucrantis cum lege prohibeatur acquirere illorum dominium, nec eius qui perdidit cū iam per ludum illa à se abdicauerit, amiseritq́; illa, tanquā dans operam rei illicitæ: quod si iam erat erogatum pauperibus, & vocetur in iudicium, poterit (inquit Palud.) allegare se iam exhibuisse pauperibus illud lucrum, nec tenebitur ad amplius: Cæteri verò Doctores volunt, tàm ante iudicis sententiam, quam post illam, esse vero domino restituendum lucrum illud, quia cum per ludum non sit translatum dominium, qui perdidit semper manet dominus eorū quæ perdidit, tenebiturq́ue lucrans illi restituere, siue accesserit iudicis sententia, siue non, cum restitutio sit facienda uero domino, nec habeant locum pauperes, vbi constat de vero domino, subscribunt huic sententiæ Host. & Archidia. vt habet Silue. Ludus. q. 3. num. 3. vbi refert istas tres opiniones, nec satis explicat, quam probet.

Oppositam sententiam habent Alexand. Alensis. 4. p. q. 39. membro. 3. art. 9. Adria. in 4. de restit. q. de ludo. Alphonsus de Castro lib. 2. de lege pœnali, cap. 2. corolla. 2. Soto lib. 4. de iust. q. 5. at. 2. quem sequuntur omnes recentiores Thomistæ asserentes, per huiusmodi ludum modo fiat sine fraude, dolo, & vi, & inter eos qui liberè possunt disponere de suis bonis, transferri dominium, & lucrantem tuta conscientia retinere rem lucratam, donec à iudice iubeatur restituere. Fundamentum horum doctorum est, quia volunt has leges esse merè pœnales, & ita non impedire trāslationem dominij, nec reddere contractum nullū, sed tantum dare actionem perdenti ad repetendum corā iudice, & authoritatem iudici, qua pręcipiat illa restitui.

Alphonsus de Castro loco citato, ait tria: Primò, illam legem Iustinia. tantū habere locum in terris Imperio subiectis, in Hispania autem, Gallia, & alijs prouincijs, & Regnis Imperatori non subiectis non habere vim. Secondò, esse abrogatam per contrariam consuetudinem. Tertiò, etiamsi omnes comprehenderet, nec esset abrogata, non teneri lucrantes ad restitutionem, nisi adueniēte iudicis sententia, quia lex illa si verba ipsius rectè expendantur, non irritat translationem dominij, sed tantum dat actionē perdenti ad repetendum in iudicio. Hoc tertium est verum, & ratio huius opinionis. Primum autem, & secundū falsum, quia illa lex Cæsarea legibus Hispaniæ, & Galliæ recepta est, nec est abrogata per contrariam consuetudinem, cum in terris Imperatoris experientia teste seruetur, & perdentibus in ludo detur repetitio in iudicio, pręcipiantq́; iudices, vt restituantur ipsis, quæ sic perdiderunt, nisi propria sponte, suoq́; silentio velint iuri suo, & facultati, quæ illis fit à lege, renunciare.

Nos hanc sententiam sequemur, ad cuius maiorem intelligentiam, sit

CONCLVSIO PRIMA.

Per ludum stando in iure naturæ transfertur dominiū modo fiat sine fraude, dolo, & vi, & inter eos, qui absolutè, & omnino sunt domini suarum pecuniarum.

PRobatur; Prodigus, qui temerè effundit pecunias, reuera transfert dominium in eum, cui illas exhibet, ergo à fortiori, & lusor in eum qui lucratur sine vlla fraude, dolo, aut vi. Probo consequentiam.

Primò, quia ludus non est peccatum ex suo genere, cum possit esse virtus, prodigalitas vero est peccatum ex suo genere ad minus veniale.

Secundò, in ludo vterque lusor exponit suam pecuniam ex æquo, immineтq́; vtriq; idem periculum, in prodigalitate est simplex donatio citra vllum periculum accipientis, vnde potius debet transferri dominium in ludo, quàm in prodigalitate.

Secundò, si iure naturę non posset transferri dominium per ludum, id certè esset, aut ex forma talis cōtractus, quia mala, aut ex obiecto, aut ex intentione, nempe propter auaritiam, & cupiditatem ludentium: sublata enim omni fraude, violentia, & inhabilitate ludentium, cum vnusquisque possit liberè de suis disponere, & illa cui voluerit dare, nō potest contractus vitiari, nisi vel ex modo, & forma, vel ex obiecto, vel ex intentione. Sed forma contractus iure naturæ non prohibet transferri dominium in ludo, quia ludus est contractus æqualis, in quo æqualiter exponit pecuniam vterque ludentium: nec obiectum, quod est pecunia exposita, cum sint innumeri contractus habentes idem obiectū, nempe pecuniam expositam fortunæ, qui nihilominus sunt liciti, & honesti, & per quos tuta conscientia transfertur dominium: vt in assecuratione mercium, quæ deferuntur per mare, in depositionibus, id est, apuestas, in sortibus, id est, las joyas, & quando emitur iactus retis à piscatore, ac similibus, in quibus omnibus pecunia exponitur fortunæ.

Deni-

Deniq; neq; prohibet translationem dominij maximum, & ardens desiderium lucrandi. Auaritia enim, & cupiditas, ut docet D. Thom. infra q.118. triplex est, alia quæ opponitur iustitiæ, qua aliquis contra ius appetit, vel accipit alienum, alia quæ opponitur liberalitati, qua quis desinit dare, & largiri, quæ debet, alia quæ opponitur temperantiæ, qua quis nimis appetit ditari, non tamen contra ius. Prima est peccatum mortale contra iustitiam, obligatq; ad restitutionem accepti contra ius. Secunda est etiam mortales contra charitatem, vel liberalitatem, quando ex præcepto erat dandum, nec datum est, sed non obligat ad restitutionem, ut constat ex disputatione, de eleemosyna. Tertia est ex suo genere uenialis, nec obligat ad restitutionem, quia nullam infert alicui iniuriam: & huiusmodi est, quæ reperitur in ludo, in quo nullus est dolus, fraus, aut vis.

CONCLVSIO II.

In nullo ludo prohibetur per leges ciuiles translatio dominij pecunia præsenti, modò absint fraus, dolus, & uis, ac ludentes sint domini suarum pecuniarum, sed tantum datur actio ad repetendum perdita apud iudicem.

HÆc est communis modò inter omnes DD. Et probatur. Leges istæ cum sint odiosæ sunt restringendæ ad id quod præcisè, & propriè verba significant, sed in istis legibus nullum est uerbum, quod reddat inhabilem ludentem ad lucrandum, vel accipiendum lucrum, nec est verbum aliquod asserens contractum ludi esse nullum, inualidum, & irritum, sicut in illis legibus, quæ irritant testamenta, & alios contractus minus solemnes, in quibus apertè dicitur, vt talis contractus sit nullus, & inualidus ad trãsferendum dominium. Ergo.

Secundò, vbi lex vult per ludum non transferri dominiũ, id apertè dicit, & præcipit cito reddi lucratum non expectato iudicio, ut videre est li.8. Ord. Rega. ti.10. l.1. vbi cum velit lex inter milites quãdiu sunt sub vexillis militaribus, & accipiunt stipendia militaria, non transferri dominium per ludum talorum seu tabularum, habet apertè, militem, qui tali ludo aliquid ab alio milite lucratus fuerit, statim reddat lucrum, ei qui perdidit, nec dicitur, vt qui perdidit agat apud iudicem, at in illa Authẽt. Iustitia, & legibus illã recipientibus nõ dicitur, vt qui lucratur statim reddat, sed vt solutum actionibus competentibus repetatur, id est, apud iudicem. Hæc enim secunda clausula explicat priorẽ.

Sed offerunt se contra hanc conclusionem duo. Primò D. Tho. loco citato apertè in eam declinare sententiam, vt leges reddant contractum ludi inualidum, & nullum ad transferendum dominium. Secundò in lege illa alearum, Cod. de Religiosis, &c. haberi, vt præscriptio bonorum acquisitorum per ludum non fiat ante. 50. annos. Vnde est arg. Qui habet rei alicuius dominium non indiget præscriptione, at bona acquisita per ludũ indigent præscriptione 50. annorum in iure, ergo per ludum in iure non transfertur dominium.

Ad primum respondent quidam, D. Tho. ita esse intelligendum, vt si quæ ferantur leges, quæ anullent ludum, per illum non transferri dominium, sed hęc explicatio nil dicit, neque habet locum, cum D. Thom. loquatur de legibus iam latis, & de quibus est quęstio, an impediant actũ. & omnino translationem dominij per ludum. Respondent alij, Iurisperitos antiquos communiter ita intellexisse illas leges, ut per illas prohiberetur traslatio dominij per ludum, & D. Th. sequutum communem Iuristarum intelligentiam, in eam partem declinasse, nostris autem temporibus illam intelligentiam iam esse abrogatam per contrariam consuetudinem: Primò, quia viri probi, qui istis ludis prohibitis in iure lucrantur, seruatis illis conditionibus, vt ludatur sine vi, fraude, & dolo, & cum his, qui sunt absolute, & omnino Domini suarum pecuniarum, non restituũt, nec à confessarijs peritis admonentur, vt illa restituant. Secundò, quia pręlati, qui sunt animarum custodes ex officio & prædicatores verbi diuini nil tale præcipiunt, nec docẽt, cum sciant nihilominus hos ludos exerceri, & in eis lucrari multa. Tertiò, Magistratus, & iudices, qui legum habẽtium vim sunt executores, ista quoque norunt, nec compellunt lucrantem restituere, nisi ille qui perdidit iuridicè exigat, cum tamen possent & deberent talia lucra ex officio prohibere, & præcipere restitui, etiamsi à perdente non repeterentur, si leges istæ actu & reuera prohiberent translationem dominij: Consuetudo autem (quando superior nõ reclamat) est sufficiens ad reuocandam legem, quantò magis intelligentiam legis.

Est quidem satis accommodata solutio, Responderem tamen cum alijs, dominium duplex esse, aliud perfectum, & absolutum, quod non pendet à sententia iudicis, neque est abrogabile, aliud imperfectum & cũ conditione, nisi à iudice abrogetur: per ludum transferri quidem verũ dominiũ, non tamen illud perfectum & absolutum, sed imperfectum cum possit à iudice abrogari, & compelli qui ludo aliquid lucratus est ad illud restituendum, si is qui perdidit repetat, & in hoc sensu sensisse D. Tho. per ludum non transferri dominium, perfectum scilicet & absolutum, & omninò inabrogabile: in quo etiam sensu crederem Iurisperitos intellexisse illas leges, cum ipsi omnia referant ad forum exterius.

Secundum, eodem modo soluitur, ibi non esse sermonem de præscriptione in foro conscientiæ, & à parte rei, sed solum in foro exteriori, in quo is dicitur præscripsisse, qui habet iam dominium perfectum & absolutum, & omnino irreuocabile à iudice, quale non habet qui ludo aliquid lucratur, in iure communi, nisi post 50. annos, cum intra illos in isto iure detur repetitio.

CONCLVSIO TERTIA

Qui ludo lege probibito aliquid amittit, potest id tuta conscientia apud iudicem repetere, & recuperare intra tempus à lege sibi concessum.

PAtet, Istæ leges omnium iudicio sunt iustæ, & in bonũ Reipub. sed sicut lex iusta obligat in conscientia, ita quoque qui vtitur facultate concessa sibi à lege iusta, est tutus in conscientia: concedunt autem istæ leges facultatem repetendi, & recuperandi apud iudicem, ergo id licitè potest qui perdidit. Dixi intra tempus concessum: nam illa Authen. Iustinia. vt dixi concedit 50. annos, sed tantum tempus est occasio litium. Carolus in pragmaticis editis Madritij anno 1528. pragma. 22. vult fieri intra 8. dies, quæ leges sunt æquiores, sic enim tollitur occasio litium & perturbationum, repetitione ad breuius tempus redacta.

CONCLVSIO QVARTA QVÆ non est tantum probabilis, vt vult Soto, sed etiam certissima.

Illa repetitio & recuperatio debet fieri iuridicè in iudicio, aliàs qui lucratur, non tenetur dare ei qui perdidit, si priuatim petat.

PRobatur. Hæ leges sunt merè pœnales, non enim reddunt lucrantem inhabilem ad recipiendum, & habendum lucrum, vt constat, sed tantum dant actionem repetendi ei qui perdidit in pœnam ludi, leges autem meræ pœnales non obligant nisi adueniente sententia iudicis, ergo qui lucratur non tenetur dare nisi ex præcepto iudicis.

Secundò tota vis & facultas quam habet qui perdidit ad recuperandum, est à lege ciuili, nam iure naturæ, vt ex prima conclusione constat translatum erat dominium, sed leges istæ hanc solam vim indicant ad recuperandum, nempe apud iudicem, illa enim Authen. apertè dicit competentibus actionibus repetatur, leges Hispaniæ dicunt, vt qui perdidit exigat intra tot dies, vel procedat ad exigendum.

dum.

dum, quæ voces omnes significant repetitionem in iudicio. Ergo.

Deniq; vsus, qui est optimus legum interpres sic habet, vt tantum restituatur pecunia, quando is, qui perdidit, repetit in foro exteriori coram iudice, & non alias.

CONCLVSIO VLTIMA.

In nostro regno absolutè & simpliciter transfertur dominium per ludum, in quo non est fraus, vis, vel inhabilitas.

Patet, iure naturæ transfertur dominium per ludum, & si lex ciuilis aliter disponat, sed in nostro regno, l 3 Iacobi primi, tit. de ludis & lusoribus, non datur actio ad repetendum, sed tantum prohibetur iudex, nec condemnet eum, qui aliquid amisit in ludo, ergo in nostro regno absolutè transfertur dominium.

Ex his patet argumentum, Palud. & aliorum inualidum esse, fundamentum enim illorum est, leges ciuiles efficere ludum contractum nullum, quod constat esse falsum, cum tantum dent actionem ad repetendum in iudicio.

Quæres hic duo. Primò vocatus in iudicio tenetur ne quando desunt testes fateri veritatem, se per ludum prohibitum lucratum esse tot pecunias? Respondeo teneri, nam licèt res secreta sit, cum si tamen in damnum tertij, tenetur iudici maximè sub iuramento interrogatus verum dicere, quia iudex iuridicè interrogat quando est requisitus ab eo cui per legem datur actio, ad repetendum. Quod admoneo propter aliquos confessarios imperitos, qui putant in secretis non esse aliquid afferendum in damnum proprium, id intelligendum est, quãdo iudex non ritè interrogat, in hoc autem casu benè & ritè interrogat, vt constat.

Quæres secundò, An ille qui perdidit aliquid ludo prohibito, nec uult repetere in iudicio ex verecundia, vel timore, possit priuatim & secretò ab alio accipere quod amisit. Adria. loco cit. habet partem affirmantem: ratio eius est, Qui lucratur tenetur restituere perdenti, ergo potest perdens secretò & citra scandalum ab eo accipere. Patet consequentia, quia hoc nomine potest famulus accipere à domino stipendium, quia dominus tenetur illi restituere. Cōmunis sententia est in oppositum, sub hac distinctione. Aut in ludo fuit fraus, dolus, violentia, vel inhabilitas in ludēte, aut nihil horū, sed sola prohibitio legis cæteris necessarijs concurrentibus ad debitum ludum, si in ludo fuit fraus, dolus, violentia, aut inhabilitas ludentis, tunc qui perdidit potest citra scandalum secretò accipere, quando alia via commodè non potest, vt quando apud iudicem videt se non posse facilè recuperare, vel ex defectu probationis, vel ex timore, vel alia de causa, ratio est aperta, quia per talem ludum nunquam fuit translatum dominium in lucrantem, sed semper mansit apud perdentem, res autem suas potest verus illarum dominus tuta conscientia recipere, vbicunq; illas inuenerit, secretò & sine scandalo, quando alia via non potest. Quod si in ludo debitæ circumstantiæ sint, nilq; aliud reper. atur præter legis prohibitionem, non potest secretò accipere qui aliquid perdidit, sed solum per sententiam iudicis. Patet, qui lucratus est, est verus dominus, vereq; est translatum dominium rei lucratæ in ipsum, donec accedat iudicis sententia, ergo ante illam secretò accipere, est verum dominum sua re expoliare, quod est furtum. Secundò, hic qui perdidit non potest recuperare nisi virtute legis, ergo eo tantummodo poterit, quo sit illi facultas à lege, à lege autem non datur ei facultas recipiendi, nisi in iudicio, ergo non potest secretò recipere, & extra iudicium.

Tertiò, quando in aliquo contractu conceditur restitutio in integrum, non licet priuata authoritate accipere sibi ius, est enim contra omne ius, vt in propria causa aliquis sibi ipsi dicat ius, propriaque authoritate agat, quod agendum est authoritate iudicis.

Hæc argumēta ostendunt apertè hanc sententiam communem non esse probabilem tantum, vt existimat Soto, sed verissimam, & certissimam.

Ad argumentum Adrian. respond. maximum esse discrimen, nam famulus habet simpliciter & absolutè ius in mercede sibi debita, & ita quando alia non valet, potest secretò illam accipere, vt rem suam, at res perdita in ludo, donec iudicis sententia accedat, est lucrantis, nec potest qui perdidit illam recipere, nisi accedente iudicis sententia.

AN QVANDO LVDITVR PEcunia absenti, data solum fide, transferatur dominium in conscientia.

Duæ sunt in hac quæstione oppositæ sententiæ, Alfons. de Castro lib. 2. de leg. pœna. cap. 2. & Medina. Cod. de Restitution. quæst. 22. volunt teneri ad soluendum, quod data fide quis am. sit in ludo. Probant, Iure naturæ promissio facta de re licita, maximè si mutua fit, adimplenda est, in huiusmodi ludo mutuo, & vicissim promit. tunt sibi lusores soluere, quicquid sic ludendo perdes, quæ solutio licita est, cum possint & gratis dare. Ergo.

Secundò, Contractus iste quo ludentes sibi inuicem promittunt perdita soluere, nulla lege ciuili est irritus, ergo nascitur ex illo obligatio soluendi: Probo consequen. quia iure naturæ omne promissum, quod nulla lex prohibet adimplere, est debitum. Antecedens verò constat, quia tàm leges Cæsareæ, quàm priuatæ Castellæ solum dant repetitionem in iudicio, non autem prohibent solutionem. Leges huius nostri Regni prohibent quidem, ne possit exigi in iudicio, quod sic perditum est in ludo, non autem prohibent quin is, qui perdidit soluat, & qui lucratus est recipiat.

Tertiò, si non teneretur soluere qui perdidit, id certè esset, qui potest quæ soluit repetere in iudicio: hæc autem facultas non tollit debitum soluendi: Nam qui iurauit vsurario, aut latroni dare aliquid, potest illud repetere in iudicio, nec propterea liberatur à debito exhibendi, quæ promisit.

Quartò, qui ludit pecunia præsenti, & apposita, tenetur haud dubio soluere, si perdat, ergo & qui ludit pecunia absenti data fide. Probo consequentiā, quia in toto iure ciuili tàm communi, quàm particulari nulla fit distinctio inter ludentem pecunia præsenti, vel ludentem data fide. Et confirmatur, in ludo debet esse æqualitas inter ludentes, cum sit contractus (vt diximus pertinens ad iustitiā commut.) at si ludant duo, vnus pecunia præsenti, alter verò sola fide data, hic omnium consensu si lucratur verè acquirit dominium pecuniæ præsentis: ergo & ille acquirit quoque dominium pecuniæ sibi promissæ: alioquin non esset æqualitas, sed esset peioris conditionis, ludens pecunia apposita, quod est maximum absurdum.

Vltimò, si ludens pecunia credita perdat & soluat deinde lucranti, & iste qui lucratus fuerat recepit deinde pecuniam, in illo ludo sibi promissam, non tenetur restituere, sed tuta conscientia illam retinet, donec in iudicio repetatur, in quo omnes conueniunt. Ergo per huiusmodi ludum sub data fide transfertur etiam dominium, alioquin ille, qui fuerat lucratus, nec posset deinde lucrata recipere, nec retinere.

Oppositum docent Adrian. in 4. de pœnit. quæst. 1. Couar. Reg. Peccatum. p. 2. §. 4. num. 9. Soto lib. 4. de iust. quæst. 5. artic. 2. Nauar. in Manua. cap. 15. nume. decimoseptimo, & in additio. cap 28. & est communis inter Thomistas ludentem pecunia promissa non teneri ad soluendum, neque transferri dominium in aliquo foro: In foro exteriori probant, quia sic lucranti per leges negatur actio: In foro verò interiori hac ratione: Iure ciuili sic lucranti non datur actio ad petendam pecuniam promissam ab eo, qui perdidit, non contra, si is, qui perdidit soluerit, datur illi repetitio, vt constat ex iuribus citatis præced. controu. Ergo potest is, qui perdidit, quæ nondum soluit sibi retinere tanquam ea, ad quæ statum recuperanda habet ius,

quorum

quorsum enim istę circulus, vt soluat, quæ statim in iudicio potest recuperare? Et confirmatur ex regula iuris, ca. quia ad agendum. de reg. iuris in 6. & in l. inuitus nemo. §. cui damus. ff. de reg. iur. [Exceptio & retentio ei competit, cui datur actio:] sed per leges datur actio huic, qui ita perdidit, ad reperendum. Ergo competit quoque ei retentio rei sic perditæ, nec tenebitur illam soluere.

Ad intelligentiam huius quæst. quæ passim occurrit, obseruemus primò: Non esse hic quæst. de promissione firmata iuramento: tunc enim perspicuum est ob reuerentiam iuramenti soluendum esse promissum, quidquid leges disponant, cum talis solutio sit licita, quamuis possit fieri statim apud iudicem repetitio: Constat ex cap. debitores, de iure iurando: vbi definit Alexander Tertius, eum qui iurauit soluere vsuras, teneri ad illas persoluendas (etiam si statim possit coram iudice illas repetere) ex religione, & reuerentia diuini nominis. Et eadem de causa, si promisit sub iuramento soluere, & non repetere, tenetur ad vtrumque seruandum: quia illud soluere licitum est, & lex, quæ dat repetitionem, est solum facultas in beneficium perdentis, licèt autem vnicuique facultati, quæ sibi fit à lege renunciare.

Obseruemus secundò, quæstio. hanc tractari posse, aut stando solum in iure naturæ, aut stando in iure Cæsareo, & communi, aut stando in iure particulari huius, vel illius regni: Iure enim naturæ omne promissum, quod licitè adimpleri potest, est debitum: in iure Cæsareo nil peculiare habetur de ludo pecunia credita: sed indifferenter, & eodem modo loquitur ius commune in illa Authentica de ludo, siue fiat pecunia apposita, siue promissa tantum: Ius Castellæ ante comitia habita à Carol. V. Madritij anno M D X V I I I. Simile omnino erat Iuri Cæsareo, at in illis comitijs lata est lex, ne in vllo genere ludi quantùuis liciti, vt pilę, istę promissiones sint alicuius roboris, sed omnino irritæ, & inualidæ, ita vt neque qui perdidit teneatur soluere, neque qui lucratus est possit accipere, qua lege apertè videtur reddi nullus talis contractus promissorius in ludo: In legibus nostri Regni nil decernitur circa has promissiones, preterquam quod lucrans non possit exigere in iudicio.

Obseruemus vltimò, iuxta grauissimos Doctorum nostri temporis, illam legem Caroli Quinti sic intelligi, vt qui promisit, non teneatur in conscientia soluere perdita, quia lege ista talis promissio redditur nulla, & inualida, quæ lex cum sit iusta habet vim in vtroque foro: qua verò parte statuit, vt si is, qui perdidit soluit, lucrans non possit recipere, nec retinere, videri apud Hispanos, iuxta morem Prouinciæ ferè impossibilem, quoniam vt est Hispanorum ingenium & conditio, si soluenti pecuniam, quam data fide perdidit, is qui lucratus fuit, vellet illam restituere, nollet eam ille vllo modo recipere, ed indignaretur, velut de iniuria sibi illata. Et ita ex hac parte legem illam nō obligare, nisi vel adueniente iudicis sententia, vel si is, qui soluit postularet sibi repeti soluta. Et confirmatur: hæc sententia vsu & consuetudine, quæ est optima legum interpres. Videmus enim maximam partem magnatum, quorum multi viri probi sunt, & timorati, ludere pecunia credita, & quæ lucrantur, deinde cum sibi soluuntur recipere, ac retinere, nec propterea sentire se obnoxios restitutioni, aut à propria conscientia accusari, aut obligari à cōfessarijs prudentibus, & peritis ad ea, quæ sic lucrati sunt, & acceperunt restituenda.

CONCLVSIO PRIMA.

Stando in solo iure naturæ, seclusaque omni lege ciuili, qui perdidit pecuniam in ludo sub data fide, tenetur illam soluere in conscientia.

HANC probant efficaciter argumenta primæ opinionis adducta.

Mich. Sal. in 2. 2. D. Tho.

CONCLVSIO SECVNDA.

Stando in iure communi, & in iure antiquo Castellæ, tenetur lusor similiter soluere pecuniam perditam, & promissam in ludo.

PAtet: Obligatio naturalis soluendi promissa non potest cessare, nisi virtute alicuius legis illam aufferentis ob bonum commune, leges Cæsareæ, & antiquæ Castellæ, eodem modo loquuntur de ludo, siue pecunia sit præsens, siue absens, nec prohibent solutionem pecuniæ perditæ, vt constat, ergo sicut in ludo pecunia præsenti non prohibent translationem dominij, sed solum dant repetitionem, ita in ludo pecunia absenti non prohibetur translatio dominij, sed solum statuunt ne pecuniam perdita possit, qui lucratus est exigere in iudicio.

CONCLVSIO TERTIA.

In Regno Castellæ post illam legem Carol. V. Anno 1518 qui perdit in ludo sub data fide non tenetur soluere: quod si liberè, & voluntariè soluat, qui lucratus est, potest recipere, ac retinere, donec ab eo, qui soluit repetatur.

PRior pars probatur: Sicut lex Ecclesiastica potest cassare vota imprudenter facta, ita lex ciuilis temerarias, & imprudentes promissiones, ob bonum commune, huiusmodi autem promissiones in ludo sunt temerariæ: experientia enim teste: cum primum lusorum animus incaluit, si pecunia credita ludatur, exponunt illam in magna quantitate sine modo & termino. quod non ita fit, quando est præsens & oculis subiecta, cassantur autem omnino, & irritantur istæ promissiones lege illa Caroli V. ergo, qui ita promisit, non tenetur soluere. Altera pars constat ex tertia obseruatione posita.

CONCLVSIO VLTIMA.

In hoc nostro Regno Valentino pecunia promissa in ludo, in conscientia soluenda est lucranti.

PAtet eodem arg quo probata est secunda conclu. Quia iure naturæ pecunia promissa soluenda est, nisi lex ciuilis ob bonum commune, oppositum statuat, leges autem huius Regni non irritant istas promissiones in ludo, sed solum negant lucranti actionem in iudicio.

Nunc ad arg. primæ opinionis, qua parte possunt nostrę sententiæ aduersari: Primum, secundum, & tertium, probant (vt diximus) primam conclusionem hic positam, nempe iure naturæ soluendam esse pecuniam promissam in ludo, vbi leges ciuiles non irritant illam promissionem, sed solum negant actionem lucranti, vt in nostro Regno: vbi verò illam prohibent, & irritant, vt in Castella post illa Comitia Caro. V. non esse soluendam.

Ad quartum respondet Couarru. lucrantem ab illo, qui ludit pecunia præsenti, posse illam recipere, non ratione ludi, sed quia alter vult actu soluere, nec prohibet lex, vt illa actuali, & præsenti solutione transferatur dominium, lucrantem verò pecunia absenti, non posse accipere, quia sic ludens per promissionem illam non transfert dominium lege illud prohibente. Sed pace (quod tanti Docto. dixerim, cum in ludo debeat esse æqualitas, maximè in translatione dominij: si vnus ludentium non potest perdere, neque transferre dominium, profectò neque alter: Quo fit, vt si apponens pecuniam præsentem potest transferre dominium, similiter ludens data fide possit etiā transferre dominium, quamuis hic non tenebitur, in Castella soluere lege id sibi concedēte, si verò soluat actu trāsfert dominium, & alter, vt ex tertia obseruatione constat, potest recipere, ac retinere. Dico igitur ad illud argumentū in hoc nostro Regno ludentem pecunia promissa, posse

P lucran

lucrari ab eo, qui simul luderet pecunia præsenti, quia in hoc regno etiam si ludet pecunia promissa, tenetur soluere lucranti: In segno vero Castellæ, ubi ludens pecunia promissa non tenetur soluere, nisi expresse, & sub iuramento, renuntiet iuri, & facultati legis, non posse lucrari à ludente pecunia præsenti, sed teneri ad restituendum, si quid lucretur, & accipiat, quia hic contractus est iniquus, cum in eo sic ludentes reuera non sit æqualitas in exponenda pecunia. ludens enim pecunia præsenti ita illam exponit, vt teneatur soluere, ludens verò pecunia absenti, exponit quod nisi (sub iuramento promittat) non tenetur soluere.

Ad ultimum dico, in Castella lucrantem pecuniam promissam, si ignoret illam legem Castellæ, posse illam absolutè recipere, & retinere, tanquam ritè lucratam, durante in ipso illa ignorantia, si vero legem illam sciat, posse illam recipere, & retinere non tanquam ex vi ludi, sed quia alio volente, tradere, liberè & voluntariè censendus est donare, adeo ut iniuriam sibi irrogari putaret, nisi reciperetur, vel si ei restitueret. quo fit legem illam in hac parte non esse iux ta ingenium Hispanorum obseruabilem, ut ex dictis constat.

Ad argumenta secundæ opinionis, Ad primum dico, circulum illum, quo debens pecuniam promissam in ludo, soluit, & deinde repetit (in alijs regnis à Castella) non esse inutilem, sed vtilissimum, quia sic homines arcentur à ludo, intelligentes se simpliciter, & vt dicunt de plano teneri ad soluendum, etiam si deinde possint repetere in iudicio. ad cõfirmationem respondeo regulam illam. Retentio ei competit, cui actio datur, posse habere duplicem sensum, vt possit retinere, qui potest repetere beneficio legis, vel vt possit retinere, qui potest repetere tanquam verè suum, in hoc posteriori sensu hæc regula vera est: Habet famulus apud se decem aureos domini sui, debet illi dominus totidem, ex stipendijs, quæ famulus commodè recuperare non potest, potest illos apud se retinere, quia potest illos in iudicio repetere, vt verè suos: In priori autem il so sensu falsa est, quod enim aliquis repetere potest sola authoritate legis, & per sententiam iudicis, ante illam sententiam nõ potest sibi retinere, sed tenetur illud exsoluere: aliter propria authoritate diceret sibi ius, essetque iudex in causa propria, quod non licet. Vt fiscus non potest retinere bona quæ Petro, debet, etiam si deinde illa sibi adiudicanda sint ob aliquod delictũ eiusdem Petri, qui illa habiturus est sola authoritate legis, cuius executor est solus iudex per suam seorsum. Et ita in hoc casu iste qui debet pecuniam promissam in ludo tenetur illam soluere, quia quamuis possit illam repetere potest quidem beneficio legis, non tamen vt rem suam, cum illam alteri verè debeat ex ui illius promissionis, & fidei datæ in ludo, quæ iure naturæ seruanda est.

AN FILII FAMILIAS PUPILLI Monachi, & similes possint transferre dominium alicuius rei per ludum.

CONCLVSIO PRIMA

Filij familias in domibus parentum agentes, sine facultate parentum nullius pecuniæ possunt transferre dominium, uel acquirere per ludum.

Demque fit iudicium de alijs positis in titulo huius controu. Patet prior pars, Ille solus potest transferre dominium, qui est absolutè, & simpliciter dominus, filius in hoc casu nullius pecuniæ est dominus, ergo non potest alicuius pecuniæ transferre dominium.

Secundò, qui non possunt transferre bona sua per alios contractus non est cur possint per ludum, sed omnes isti de quib. in hac controu. non possunt exercere alios contractus, quia omnes isti, aut non habent dominium pecuniæ, ut filij familias, monachi moniales, &c. aut si habeant, habent illud impeditum, vt pupilli ergo, Secunda pars partem cum in ludo debeat esse æqualitas, ille solus potest per ludum acquirere dominium, qui potest per eundem ludũ transferre, filius familias non potest transferre, ergo neque acquirere, & ita si quid ipse lucretur tenebitur restituere, & si quid ab ipso alius lucretur, tenebitur quoque ei restituere. Ex hac conclus. patet, filium habentem bona castrensia, vel hæreditate, aut alia via accepta in quibus non subijcitur patri, sed est ipse absolutus illorum dominus, posse illa in ludo exponere, & perdere, ac similia lucrari tuta conscientia.

CONCLVSIO II.

Filius familias cui pater in aliqua Vniuersitate uel militia, vel alio loco annonam, & alimenta exhibet, potest aliquam particulam illarum pecuniarum, quas a patre accepit ludo exponere.

Illam certè, quæ suæ honestę sustentationi non deficiet, vt si accipiat 100. potest ludere. 4. aut. 5. Ita tenent Soto loco citato. Nauarr. cap. 19. num. 9. & est communis.

Primò, quia parentes communiter in hoc implicitè, & tacitè consentiunt.

Secundò, quia pecunię filio dantur ad suam vitam honestè transigendam, & in eos vsus, sine quibus vita mortalis commodè transigi non potest, inter alia autem quæ ad vitam transigendam exiguntur, est aliqua animi voluptas, & recreatio, cum ergo ludus sit quoddam leuamen laboris ac molestiarum, quo animus refectus ad sua studia & officia alacrior redeat, potest etiam in ludo expẽdere aliquã partem bonorum, quæ suæ sustentationi non desit, & quã hanc partem lucrabitur tutus est in conscientia, tutus quoque ipse filius familias similiter lucrando. Idem dicendum est de religioso, qui expensis suis conuẽtus est in curia ad negotia, aut in aliqua vniuersitate litteras discens, nisi expressè à suo superiori, vel per leges sui ordinis sit ipsi prohibitum, nam si prohibitum sit, neque ludere potest, neque lucrari, si lucretur tenetur restituere, si perdat est ipsi restituendum, scilicet suo conuentui.

Sed quæstio est, An filius qui potest perdere. 5. possit lucrari vltra 5. Magister Soto sentit non posse, quia nullus potest amplius lucrari quàm possit perdere, vt in ludo seruetur semper æqualitas: Quod si dicas, si lucretur prioribus. 5. alia. 5. habet 10. sua, & ita poterit hoc augmento, plura lucrari, dicunt qui tuentur sententiam Soti, illa acquisita per ludum a filio esse bona, quæ dicuntur proficua, dicuntur enim bona proficua, quæ filius comparat sua industria ex bonis collatis sibi à patre, bona autem proficua filij sunt patris, quamdiu ille sub eius potestate est, pertinẽt que ad patris dispensationem, vt docent Sylu. uerbo, Peculium. verbo, eleemosyna. q. 5. & Nauarr. in Manua. capit. 17. num. 157. & ita non posse filium illa ludo exponere, Communis autem sententia recentiorum Thomistarum est, posse istum filium familias plus lucrari nec propterea deesse æqualitatem, quæ exigitur inter ludentes. Quod vt apertius reddatur, Sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Filius qui solum potest perdere unico actu. 4. non potest lucrari ab unoquoque ludentium in illo eodem actu nisi solum. 4.

Hanc probat ratio Soti, quia aliter nõ seruaretur equalitas: Dico ab unoquoque ludentium, quia si sint, verbi gratia quinq; simul ludentes, potest lucrari 20. vt potè ab vnoquoque totidem, quot ipse poterat perdere, nempè. 4. Vbi enim multi ludunt, seruatur æqualitas si vnusquisque seorsum tot possit perdere, quot ab unoquoque similiter collusorum seorsum sumpto potest lucrari.

CONCLVSIO SECVNDA.

Filius familias qui potest tantum perdere. 5. si vltra perdat, est excessus ille restituendus ipsi a lucrãte, etiã si talis ...

talis lucrator, deinde in eodem ludo, aut in alio excessu illum perdat.

PRior pars constat, quia sicut filius iste non potest amplius perdere, quam 5. nec maiorem summam per ludum alienare, ita nec qui cum illo ludit, potest maiorem summam ab illo recipere, & si quid vltra recipiat, non facit suum. Altera pars probatur sic: qui illum excessum lucratus est, simul atque ipsum lucratus est, tenetur illum restituere, vt alienum, & vt rem acceptam ab eo, qui illius dominium transferre non poterat, ergo quod illum excessum, deinde in eodem, vel alio ludo perdat per accidens est, nec liberat ipsum ab illo debito restituendi, sicut qui furatus est decem, non liberatur à debito restituendi, propterea quod alius eadem 10. ab ipso rapiat, antequam illa restitueret.

CONCLVSIO TERTIA.

Filius familias per varios actus ludi potest plura lucrari, quàm posset ipse ab initio amittere.

PAtet, Ad æqualitatem ludi id tantum exigitur, vt possit lusor tot perdere, quot potest lucrari, sed filius iste, qui potest perdere ab initio primo iactu. 5. potest lucrari illis, alia 5. quo posito iam habebit 10. verè sua, quæ potest exponere secundo iactu, & lucrari cum illis alia. 10. quæ cum prioribus efficient. 20. Et hoc progressu poterit seruata semper æqualitate, & iustitia ludi lucrari. 100. & plura: cũ semper in eadem sponsione, & iactu Hispanè dicimus, En la misma mano y embite, quantitas quam lucratur: nũquam excedat quantitatem, cuius iste filius est dominus, & quam potuit rectè exponere.

Secundò, si filius iste non posset lucrari plura, quàm illa 5. quæ ab initio potest exponere, sequeretur, vt cum primum ipse illa lucratus est, teneretur sub mort. cessare à ludo, quia aliter exponeret se periculo lucrandi, quod non potest, seu furandi. Similiter pauper, qui solum potest exponere. 10. ludens cum diuite, cum primum lucratus esset 10. ab illo diuite, teneretur etiam sub mort. cessare à ludo: Quod nullus vnquam DD. docuit, nec ipse Soto.

Tertiò, In iure sæpe contractus, qui fiunt inter pupillos, & alios, qui sunt sui iuris, quamuis non valeant, qua parte sunt in pupilli detrimentum, valent tamen qua parte sunt in illius fauorem, & commodum, quamuis sint in detrimẽtum eius, qui contrahit cum illo pupillo, vt habetur Instit. de inutilibus stipulatio. §. pupillus. Idem seruatur in contractibus, qui fiunt inter Ecclesiam & seculares, can. Si qua de rebus. 12. q. 2. Ergo idem est dicendum in hoc casu, de pupillo, & filio sic ludente, & lucrante.

Quartò, si quæ in hoc ludo esset inæqualitas illa potius esset in damnum pauperis, vel pupilli, vel filijfamilias, quã in damnum alterius, qui est sui iuris, quia hic qui est sui iuris, & absolutus dominus suarum pecuniarum, potest magis, ac magis augere sponsionem, Hispanè, echar maior resto y lleuarselo todo de vna mano à pupillo, quod nõ licebit isti pupillo, vel filiofamilias, ac subinde semper diues ille, qui est sui iuris est superior in ludo, potestque securius fortunæ se committere, filius verò familias non ita, nisi habeat suum ludum certum, & securum.

Ex his facilè diluuntur argumenta M. Soto.

Ad primum constat, iam filium istum, vel pupillum vnico actu non posse amplius lucrari, quàm possit perdere ab initio, per plures autem actus posse plura lucrari: nec propterea deesse (vt constat) æqualitatem, quæ exigitur in ludo, cum illa tantum sit attendenda in vnaquaque sponsione seorsum, non in tota summa pecuniæ, quam vnus potest lucrari, & alter perdere. Quin etiam ex dictis constat, posse istum filium, vel pupillum plus lucrari, quam perdere, cum contractus celebrati cum minoribus, qua parte ipsis vtiles sunt, sint validi: quo fit, vt cum is, qui est sui iuris consentit ludere cum tali pupillo, vel filio, eo ipso consentiat in absolutam translationem suæ pecuniæ in illũ, quantum ille lucrabitur. Et simul quoque consentiat, se non posse ab illo pupillo, vel filio lucrari, nisi quantum ille potest perdere.

Ad secundum dico, bona illa proficua acquisita à filio esse sub patris dispositione, quamdiu ille filius est in domo sui patris, cum primum verò extra mittitur ab eodem patre cum bonis, ex quibus viuat, per consuetudinem, quæ iam habet vim legis, posse filium de illis disponere, patre in id consentiente voluntate quadam interpretatiua.

Denique ad maiorem huius controuer. explicationem dico tria. Primò, filium qui iam perdidit illa. 5. quæ ex voluntate interpretatiua patris poterat exponere, si adhuc deinde ludat, & lucretur, teneri ad restituendum lucratum, quia cum solum posset exponere illa 5. illis perditis, perinde se habet, ac si iam luderet sine vlla pecunia, ac sine periculo perdendi, qui verò non potest perdere, nec potest lucrari, esset enim (vt diximus) maxima inæqualitas, quàm non patitur iustitia ludi. Similiter dico secũdò, filium istũ, qui solum potest exponere. 5. si prima sponsione, & iactu exponat 10. & illa lucretur, teneri ad restituendum 5. solumque posse sibi retinere alia 5. quia sicut solum potest perdere 5. ita quoque solum potest in illa sponsione lucrari 5. Tertiò dico, filium, qui potest exponere 5. & primo iactu exponens illa lucratur, alia 5 posse deinde exponere decem, & lucrari alia decem, quod si illa quoque lucretur, posse iam exponere 20. & cum illis lucrari alia 20. & hoc progressu (vt constat ex tertia conclusione) posse lucrari magnam summam, seruata semper debita æqualitate ludi. Ex his facilè intelligetur, quid sentiendum sit de illa dubitatione.

POSSINT NE VXORES TRANSferre dominium aliquorum bonorum per ludum?

NVptæ mulieres quatuor genera bonorum possunt habere: Primò, suam dotem. Secundò, alia, quæ dicuntur communia, quæ scilicet tàm viri, quàm vxoris industria acquiruntur durante matrimonio. Tertiò, quæ communi vsu, & sermone Iurisperitorum dicuntur paraphernalia, ea verò sunt, quæ vxori adueniunt extra dotem, vel hæreditate, vel donatione, vel aliqua alia via. Quartò, quæ ipsa mulier sua priuata industria, & labore acquirit, & lucratur, postquam muneri suo, & curę domesticę plenè satisfecit. De bonis primi, & secundi generis, sine licentia viri non potest ludere, imò nec eleemosynam facere, præter ea, quę iuxta consuetudinem suę patrię mulieres sui status solitæ sunt facere: quia illorum dispensatio solius viri est, & in eis, sicut in gubernatione domus vxor est sub tecta viro: De bonis verò tertij, & quarti generis potest ludere, quia hæc non subiacent viro, sed ipsius mulieris voluntati solæ, & dominio.

ARTICVLVS VII.

An per legem præscriptionis transferatur verè dominium in foro conscientię.

VLtimo loco agendum est de lege, qua authoritate Reipubl. & ob bonum ipsius transferuntur dominia, vel inuitis proprijs dominis: Huiusmodi est lex præscri. & vsucapio. de quibus extant tituli in vtroque iure.

Agunt de hac materia Iuristæ Institu. & Cod. de vsucapionib. & præscriptionibus. Canonistæ in Decreto, 16. quæst. 3. per varia cap. & in Regul. possessor. De regulis iuris. in 6. Theologi in 4. distin. 15. D. Tho. ibidem

ibidem, & quolib. 12. art. 5. Adrian. in 4. De restitut. quæst. peculiari. De præscript. Medi. Co. de Restitu. quæst. 16. 17. & 18. Castro 2. libr. de lege pœna. ca. 5. Soto lib. 4. de iustit. quæst. 5. Artic. 4. Summistæ in ver. Præscrip. Vsucap. Ac vt à nominis significatione exordiamur, hæc vox præscriptio sua primæua significatione idem pollet quod exceptio, estque præscribere id ipsum, quod opponere exceptionem alicui: Hispanè, El embargo. In qua significatione vsi sunt hac voce Latinissimi authores vt Cicero primo offic. & Quintil. 7. Institutionum. Vsu autem DD. apud Theologos, & Iuristas præscribere, est idem quod acquirere dominium, & ius per possessionem continuatam tempore à lege præscripto. Sic definitur. ff. de Vsu capionibus. l. 3. & in hoc sensu sumitur à Pont. in suis decretis. Idem quoque significat vsucapio, si hanc vocem prima fronte spectes, quia propriè vsucapere est rem aliquam per vsum illius sibi capere, & vendicare, à DD. tamen ita distinguuntur hæ voces, vt præscriptio, versetur circa res immobiles, vsucapio circa mobiles, & eas quæ vsu consumuntur: secundò vt præscriptio fiat diuturniori tempore, vsucapio breuiori, & paucioribus annis. Fit enim vsucapio inter præsentes tribus annis, inter absentes quatuor, Instit. de Vsucapionibus. Et Cod. eodem tit. l. Qua actione.

Præscriptio autem alia est longi temporis, alia longissimi temporis, alia plusquam longissimi, longi temporis est decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes: longissimi temporis est triginta annorum inter præsentes, & quadraginta inter absentes, vt habetur Instit & Cod. citatis Et cod. de Præscrip. longi temporis. l. Malæ fidei. Præscribitur autem breuiori tempore inter præsentes quàm inter absentes, quia agentes in eadem Ciuitate vel regno facilius possunt sua quærere, & recuparare, quàm agentes in remotis locis, & culpabilior multò est illorum negligentia, & segnities, Quæ autem prouintiæ vel regna vtantur præscriptione longi temporis. & in quibus rebus, quæ verò prescriptione longissimi temporis, ex priuatis cuiusque regni legibus petendum est, consulendique sunt de ea re Iuristæ. Præscriptio plusquam longissimi temporis fit centum annis, qua gaudebant antiquitus omnes Ecclesiæ: nec contra ipsas vel earum bona poterat præscribi nisi post centum annos, vt habetur in. l. Vt inter. Cod. de Præscrip. Deinde tamen statutum est in illa Auth. Quas actiones, & refert. 16. quæst. 3. Can. Nemo. vt Ecclesiæ, & earum bona gaudeant tantum præscriptione illa longissimi temporis, & sola Romana gaudeat præscriptione centum annorum: quamuis modò iuxta consuetudinem Italiæ contra Ecclesiam Romanam nullo tempore præscribatur.

Hoc posito, Variæ sunt in hac quæstione opiniones. Glossa in ca. finali de Præscrip. Et multi Iuristæ vt refert Couar, in regula Possessor malæ fidei. parte. 2. §. 11. voluerunt possidentem aliquid tempore à lege præscripto, quacunque fide id possideat, siue bona, siue mala, in vtroque foro acquirere illius rei dominium.

Probant primò, Quia lege Si quis emptionis, & l. Cum notissimi. §. 1. Cod. de præscriptionibus. 30. vel. 40. annorum. habetur, præscriptionem etiam cum mala fide procedere, & habere vim, leges autem ciuiles possunt transferre dominium bonorum, ergo etiam cum mala fide transfertur dominium. Quæ leges sunt receptæ in Castella lib. 3. partitio. tit. 26. l. 21. vbi conceditur illi, qui per triginta annos possidet rem aliquam. quacunque ratione illam possideat, præscribere, etiam si res illa furtiua sit, & mala fide possideatur.

Quod si dixeris has leges esse abrogatas iure Ecclesiastico, & decretis Pontificum quæ deinde afferemus, contra lex Ecclesiastica non potest derogare legem ciuilem circa bona temporalia, cum in his potestas sæcularis non sit subiecta spirituali, sed habeat suam propriam, & priuatam authoritatem ab illa distinctam, nec ab illa dependentem vt vidimus. Et confirmatur quia Carol. 5. Princeps religiosissimus post Alexandrum. 3. Bonifa. 8. & Innoc. 3. qui illas leges ciuiles abrogarunt, eas innouauit, & reualidauit in comitijs habitis Madritij anno. 1518. & statuit petitione 157. vt contra famulum recedentem à domino suo, & non petentem mercedem intra triennium. dominus præscribat: Certum autem est, talem dominum in illo triennio habere malam fidem, cum non reddiderit mercedem laborũ illi famulo.

Denique in conc. Milleuitano capit. 2. & refertur. 16. q. 13. can. Placuit el Secondo. & capit. 1. de præscriptionibus, conceditur Episcopo, ut præscribat intra triennium partem alicuius Episcopatus alieni, quæ certè præscriptio non potest fieri sine mala fide.

Secunda opinio est huic è diametro opposita, asserens neminem posse bona aliena tuta conscientia retinere, quãtumuis bona fide illa possideat toto tempore à lege præscripto, sed teneri ad restituendum, quotiescunque nouerit illa aliena esse, etiam si tempus legis sit elapsum: excusari autem per iustam ignorantiam, quamdiu ignorat, iudicatque bona fide illa esse sua, ita docent summa Rosella verbo Præscriptio. §. 14 & Antonius de Butrio in cap. Vigilanti de præscriptionibus: vocantque hanc communem Theologorum, in quo decipiuntur vt videbimus, Eandem sequuntur multi Iuristæ quos referunt Silu. verbo Præscriptio 1. §. 13. & Couar. loco cit. pa. 3. §. 2.

Probatur hæc opinio. Primo. l. 2. de Rescindenda venditione, habetur, vt uenditor qui decipit emptorem vltra medietatem iusti pretij, teneatur restituere illum excessum, qui verò decepit infra dimidium iusti pretij non teneatur Et hoc ad tollendas lites, sed hac lege non obstante, in foro conscientiæ tenetur venditor restituere quemcunque excessum iusti pretij, omnium Theologorum consensu, nec ista lex etiam si ob bonum commune, & tollendas lites, transfert illum excessum, (cum sit alienum) in dominium venditoris, ergo similiter, cum bona quæ præscribuntur, reuera sint aliena, etiam si lex ciuilis ad tollendas lites conferat illa præscribenti, non erit hic tutus in conscientia, cum primum nouerit esse aliena.

Secundò in illis comitijs habitis Madritij anno. 1528. ad tollendas lites præcipitur, ne famulus qui infra triennium non postulat mercedem suam amplius audiatur à judice, nihilominus omnium consensu tenetur dominus in conscientiam illam soluere, quidquid lex ista statuat, ergo similiter quamuis hæc lex præscriptionis sit ad tollendas lites, tenebitur nihilominus qui præscripsit, cum primum nouit illud esse alterius, restituere.

Tertio iuditium quod fundatur in falsa præsumptione non habet vim, neque reddit aliquem securum in conscientia, sed lex præscriptionis fundatur in falsa præsumptione, & iuditio possidentis, putantis rem suam, quæ verè non est ipsius, ergo.

Quartò fundamentum præscriptionis est bona fides, ergo quocunque tempore ista desit, desinet præscriptio ipsa habere vim. Est enim axioma sublato fundamento cui nititur aliquis contractus, & iustitia illius, illum contractum effici inualidum, nullum, & iniquum. Deficit autem bona fides, quotiescunque nouit rem, quam habet esse alienam, quocunque tempore id intelligat, etiam si post elapsum tempus præfixum à lege, ergo quocunque tempore intelligat rem esse alienam, tenebitur illam restituere.

Quintò & vltimò, Finis ob quem condita est lex præscriptionis est triplex. Primus obuiare litibus. Secundus reddere certa dominia rerum. Tertius, punire negligentiam veri domini in recuperanda re sua, sed propter nullum horum finium lex ciuilis ualet transferre dominium rei alienæ tuta conscientia, ergo. Maior certa est, & patebit magis progressu huius disputationis. Minor probatur, imprimis duo illi fines pro res tantum pertinent ad forum externum, nempè obuiare litibus, & efficere dominia certa, in foro enim tantum exteriori aguntur lites, dominia verò in foro interiori certa sunt, Vltimus minus sufficit ad transferenda dominia: Primò, quia priuare aliquem sua re ob solam negligentiam in recuperanda illa, est, grauissimam pęnam imponere pro culpa, quæ communiter, & ex suo

genere

genere venialis tantum est. Secundò, quia si ob negligentiam veri domini esset iusta præscriptio, si similis culpa accideret in vero domino, quando aliquis rem eius mala fide possideret, posset tunc possessor malæ fidei tuta etiam con scientia præscribere, quod est falsum: possessor enim malæ fidei (vt docebimus) nunquam præscribit.

Tertia opinio est Adria. in sua. 4. materia. De resti. q. de præscriptione, & quolib. 9. art. 2. asserentis, eum qui possidet alienum bona fide, si dominus rei sit negligens negligentiaque sit peccatum mortale, vetè præscribere, & tuta conscientia rem illam posse retinere, quod si negligentia non fuerit mortalis non præscribere in foro conscientiæ, sed teneri ad rem illam restituendam: præscribere autem in foro exteriori, quia denegatur in iudicio, actio vero domino ad repetendam illam rem, elapso tempore à lege præscripto. Priorem partem probat, Imperator est (inquit) supremus dominus totius orbis, & omnium rerum temporalium, quæ in ipso sunt, potuit ergo per suas leges ob negligentiam veri domini bona illius transferre in alterum, hoc autem præstat in lege præscriptionis, cap. enim illo Vigilanti: habetur, [Ephesinum Legislatorem ad vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem, ac confusionem, primum omnium triennalem, vel quadragenalem præscriptionem sua lege sanxisse.] Vbi ergo negligentia veri domini erit culpabilis, & mortalis, meritò priuatur suis bonis, & in alium bona fide illa possidentem transferuntur authoritate legis, vbi verò solum erit venialis, cum hæc lex sit odiosa, ita erit restringenda, vt habeat quidem vim in foro exteriori, quia iudices debent stare legibus, non autem in foro interiori: esset enim maximè rigidum, & iniquum, pro culpa veniali expoliare aliquem re sua.

Et confirmatur cessante fine legis debet quoque cessare ipsius vis saltim in foro animæ, finis istius legis est punire grauem, & culpabilem negligentiam dominorũ, quando ergo negligentia erit venialis, non transfertur dominium in foro animæ.

Quarta opinio, & communis inter DD. tàm Theologos, quàm Canonistas est, possessorem malæ fidei nũquam præscribere, possessorem verò bonæ fidei præscribere in vtroque foro, completo tempore à lege constituto: Ita docent D. Thom. quolib. 12. art. 5. Scotus in 4. dist. 15. q. 2. Palud. ibidem. q. 4 Marsi. in 4. q. 11. ar. 3. dub. 8. Silu. v. rb. præscript. primo. §. 13. Medina. C. de Restit. q. illa. 12. Cayeta. in Summ. verb. præscript o. Castro loco citato. Soto lib. 4. de iustitia. q. 5. ar. 4. Et omnes discipuli D. Thom. Et plures Iurisperiti, quos affert Couatr. loco citato, quibus ipse subscribit: Eadem sententiam habuerunt grauissimi Pontifices Alexand. III. Bonifacius VIII. Innoc. III. non solum, vt priuati Doctores, verum etiam vt Romani Pontifi. illam definierunt.

CONCLVSIO PRIMA.

Possessor malæ fidei nunquam præscribit, & leges ciuiles id concedentes, per iura Pontificia sunt omnino abrogatæ in vtroque foro.

VBi non solum significamus, Sum. Pòt. Sanctè & iustè antiquasse, & abrogasse leges illas sæculares, quæ concedebant dominium possessori malæ fidei, tanquã iniquas & iniustas, verũ et affirmamus, leges illas & ante hmõi abrogationem, neq; contulisse ius in foro animæ, neq; benè egisse quatenus negabant vero domino actionem contra possessorem malæ fidei. Probatur hæc prima concl.

In primis, quæ est ratio Innoc. III. c. fina. de præscrip. Et si potestas sæcularis simpliciter, & secundum se non sit subiecta spirituali, in ordine tamen ad spiritualia, nempe quatum exigit gubernatio animarum, & conscientiarum securitas illi subiecta est, ita vt si Princeps sæcularis statuat legem fauentem peccatis, & nocentem conscientiæ fideliũ, potest & debet Sum Ponti. legẽ illam reuocare, ac nullam omnino reddere: potẽtem n. quãm habet Princeps sæcularis in ordine ad bonũ commune, debet exercere sine damno animarũ, in quo subest Papæ, cui inesibit, ne nuib. à Christo sibi cõmissis aliqua via in spũalibus noceatur, leges cõcedẽtes possessori malæ fidei facultatẽ præscribẽdi, sunt iniquæ, & in damnũ animarũ, imò & Reip. in damnũ spiritualeaoimarum, eum tantam occasionẽ offerant retinẽdi alienum contra propriam conscientiam, scientem, & clamantẽ internus se alienum possidere, in damnum verò temporale Reip. quia iniqui, & praui quacũq; via niterentur occupare, aliena, sperantes elapso tempore præscriptionis futura sua. Ergo leges istas adeò fauẽtes peccatis, & nociuas Reipub. vt iniquas, & iuri naturæ repugnantes Sanctè ac iustè potuit Papa reuocare, reuocat autem illas de facto Alexan. III. in c. illo vigilanti: vbi recitata lege illa Ephesini Legislatoris, corrigit illam, ita vt in possessore malæ fidei nõ habeat locum Bonif. VIII. in illa Regu. [Possessor malæ fidei nullo tempore præscribit.] Innoc. III. vnà cum Concil. Lateran. in c. fi. de præscr. idem omnino. Ergo.

Secundò, Qui possidet mala fide. i. contra dictamen suæ conscientiæ existit in peccato: sumitur. n. hic fides pro dictamine conscientiæ, iuxta illud B. Pau. [omne quod nõ est ex fide peccatum est] peccatum autem nemini suffragatur, maximè in damnum proximi, ergo possessor malæ fidei non potest acquirere dominium rei alienæ: Et confirmatur possessor malæ fidei, aut nouit rem non esse suam, aut saltem id meritò dubitat, nec vult inquirere verum, quocunque modo istorum sese habeat, cum dolo, & fraude possidet, id quod ita habet, fraus autem & dolus nemini patrocinantur. Ergo.

Tertiò, leges apertæ iniquæ, & contra ius naturæ non sunt leges, sed corruptelæ, & eo ipso in nullo foro habẽtes vim, leges istæ concedentes, vt eum mala fide liceat præscribere, sunt huiusmodi. Ergo. Maior aperta est. Minor probatur, quia iuxta istas leges fur, vsurarius, symoniacus, & similes, eo ipso quo essent in mora restituẽdi (in qua mora grauiter peccant) elapso tempore à lege præfixo, essent veri domini eorum quæ furto, rapina, vsura, vel symonia acquisissent, nec tenerentur amplius ad illa restituenda, quod est contra omne ius naturæ.

Quod vero hæc lex in foro ẽt exteriori sit iniqua, quatenus negat verò domino actionem in iudicio contra possessorem malæ fidei, ostendo: quia hac ratione, potentes vexarent, & raperent bona imbecilliorum, & cum hi nec pro prijs viribus, nec authoritate iudicis possent se tueri, retinerent illi bona hæc ui rapta, & progressu tẽporis facerẽt sua, & cõsequẽter quo quis esset nequior, eo esset melioris conditionis, cum maximo damno, & perturbatione Reip.

CONCLVSIO SECVNDA.

Possessor bonæ fidei, siue dominus rei negligens fuerit siue secus, completo tempore à lege statuto, seruatis que alijs conditionibus, in vtroque foro præscribit, & manet verus dominus illius rei, nec tenetur illam restituere, etiam si deinde intelligat illam fuisse alterius.

HÆc concl. non modò est D. Tho. & aliorum Doctorum quos retulimus, verum etiam aperta doctrina Summorum Pontifi. Alexandri, Bonifacij, & Innocentij locis citatis. Et præter eos Gelasij, & Concilij Toletani. 9. per multa capita. 16. q. 3. D. Aug. 14. qõ. 1. can. si virgo. Et cap. sanctorum. De præscriptionibus: in quibus locis Pontifices non tantum loquuntur de foro externo, verum etiam interno. Nam interrogati. An possessor malæ fidei sit tutus in conscientia? respondent negatiuè, simulque afferunt illum, qui bona fide possidet, iustè præscribere. Et confirmatur, quoniam Ecclesia in suis decretis potissimum instituit consulere conscientijs fidelium, & hac de causa reprobauit leges illas sæculares, quia non poterant seruari sine peccato, vt habetur c. fi. de præscr.

Vtor iam ratione: Sicut lex ciuilis iustè potest impedi-

re translationem dominij, (etiam si proprius dominus velit illud transferre) quando ad bonum commune expedit, ita quoque potest priuare ciues dominio suarum rerum, quando ad bonum commune expedierit, & träsferre illud in alios, vel reclamantibus proprijs dominis, sed expedit maximè ad bonum commune, vt lex præscriptionis seruatis conditionibus, quas Pontifices apponunt, conferat verum ius, & dominium præscribenti, ergo confert illud, & sic possidens est tutus in conscientia. Maior certa est. Minor probatur. Pertinet namque in primis id maximè ad bonum commune, & pacem Reipub. cuius lex custos est, obuiare litibus.

Secundò, vt dominia rerum sint certa & secura: Etenim cum homines negligentiores sint in curandis alienis, diligentiores verò in proprijs, qui possident res bona fide, multoq; tempore, nisi præscriptione legis intelligerent se verum, ac certum ius illarum habere, essent cũ magno Reip. detrimento in illarum cultu, & augmento negligentissimi, timentes ne post longum tempus aliquis appareret illorũ dominus, illaq; repeteret.

Tertiò, vt confusio, & error temporũ vitetur in rebus.

Ob hos autem fines conditam esse legem pręscriptionis constat apertè, nam illius primi finis meminit Cicero in oratione pro Aulo Cecinia: vbi ait: [Vsucapio, id est, præscriptio, est finis solicitudinis, ac periculi litium.] Secundus verò habetur. ff. de vsucap. l. omnes. Et 16. q. 3. can. Placuit el segundo. Et in illo cap. vigilanti: Vbi cum Ephesinus Legislator, qui primus legem præscriptionis tulit, duas assignaret causas, aliam ad puniendam negligentiam domini, aliam verò ad tollendum errorem, & confusionem dominiorum. Alexan. III. illum corrigit tollens primam causam, & reddens solam secundam. Ex quo patet (pace, quod dixerim Adriani) distare plurimũ à vero opinionem eius, cum existimat, præcipuum præscriptionis finem esse punire negligentiam domini, & ita illa cessante non posse præscribi vi illius principij, [Cessare legem cessante eius finẽ] Pontifices si quidem in omnibus decretis suis hos perpetuò fines assignant, ad tollẽdas lites, & reddenda dominia rerum certa, nec curant de negligentia domini: imò si negligentiæ esset habenda ratio, vt vult Adria. Sequerentur hæc duo incommoda: Primum, vt rarò lex præscriptionis haberet locum, quia communiter huiusmodi negligentiæ non sunt peccata, vel ad summum venialia, cum procedãt ex ignorantia, vel obliuione. Alterum, vt lex, quæ ad tollendas lites, pacandasq; conscientias instituta est, esset maior occasio litium, & injceret innumeros scrupulos conscientijs hominum, quia non posset certò constare, quãdo esset negligentia mortalis, & sufficiens ad præscribendũ, quando verò venialis tantum, neque ad illud sufficiens.

Nunc ad argumenta primæ opinionis.

Ad primum constat, iam leges illas iure Pontificio esse reuocatas.

Ad primam verò instantiam, constat etiam ex ratione, qua probata est prima conclus. potestatem sęcularem subiacere Ecclesiasticæ in ordine ad spiritualia, posseq; Pontifi. irritare leges ciuiles fauentes peccatis, & nociuas conscientijs, quales sunt leges concedentes, possessorem malę fidei posse præscribere.

Ad secundam dico, cum Couar. in Reg. possessor. p. 2. §. 11. legem illam Caroli V. duo continere.

Primò, vt si res fuerit dubia, an famulo illi debeatur merces, quam per totum triennium non exegit, pronuncietur sententia in fauorem domini.

Secundò etiam si fuerit res certa, dominũ toto illo triennio mala fide detinuisse mercedem illam, non continuò fiat in illum executio, nec detur actio illi famulo, ad tollendas lites, fraudes, & molestias famulorum: Nihilominus tenetur dominus ille in foro animæ ad soluendam mercedẽ illam, quia si reuera non soluit, non potest habere hanc bonam fidem, se non debere illi famulo suum stipendiũ: quod si aliter existimet, erit opinio erronea, nec valens ad bonã fidem, vt dicemus.

Ad tertium respondeo, Decretum illud quod habetur in c. placuit ex Conc. Aphricano non concedere Episcopo dominium aliquod diocęsis vicinæ titulo præscriptionis, nec haberi ibi sermonem de quauis diocęsi, sed de ea, in qua fuerit fides deserta: Vult Ecclesia, vt si pars alicuius diocęsis a fide recesserit, & in ea reducenda ad fidem proprius Episcopus negligens fuerit, vicinus aut solicitus, & studiosus, eamq; reduxerit ac conuerterit, tunc maneat pars illa sub ditione eius, qui illam ad fidem reuocauit.

Primò, in fauorem fidei.

Secundò, in præmium Episcopi, qui ita fuit solicitus in ouibus illis ad Christi fidem reducendis.

Tertiò, in pœnam negligentiæ proprij Episcopi: modo pars illa non sit ex matrice. i. Archiepiscopali; lex aũt præscriptionis non punit culpam, aut negligentiam domini, sed id tantum instituit, tollere lites, & efficere certa dominia rerum, Vide gl. in can. illo, placuit.

Ad argumenta secundæ opinionis.

Ad primum dico, leges illas de venditione esse tantum permissiuas, negantes decepto infra medietatem iusti pretij actionem in iudicio, ad tollendas lites, non tamen concedentes venditori excessum illum iusti pretij. Vnde nec ipse potest illum tuta conscientia retinere, cum nec bona fide illum habeat, nec lex illum ipsi concedat, nec potuerit concedere, vt docebimus infra cum D. Tho. q. 77. art. 1. Lex autem præscriptionis est concessiua, concedens possessori bonæ fidei cum tanto tempore rem illam bona fide habeat, vt faciat suam, ob fines dictos, qui bono communi adeò expediunt. Constat autem inter leges concessiuas, & permissiuas hoc interesse, quod hæ nullum conferant ius in foro animæ, sed tantum negent actionem in iudicio, cõcessiuæ verò conferunt ius in vtroque foro.

Quod si quæras, qua ratione constet legem illam de vẽditore decipiente infra medietatem iusti pretij esse tãtum permissiuam, legem autem præscriptionis esse concessiuã; dico primò id constare ex communi intelligentia Iurisperitorum, quorum in hac parte maxima est authoritas. Secundò, recta ratione ita exigente, quia ille venditor habet malam conscientiam: scit enim se iniquè vendere, leges autem non fauent malis conscientijs, sed tantum in eo casu tribuũt, vt permittatur, negeturq; actio in iudicio, propter periculum multarum litium: possessor verò bonæ fidei possidet, & habet cum bona conscientia, leges autem solent fauere bonis conscientijs, concedereque illis verũ ius eorum, quę ita possident.

Sed objcies, sicut ergo decepto infra medietatem iusti pretij negatur actio ad tollendas lites, ita contra possessorem malæ fidei esset neganda actio vero domino, ad tollendas etiam lites. Respondeo non esse parem rationem, quia in deceptione pretij, emptor (etsi deceptus) est quodãmodo voluntarius in exhibendo illo excessu pretij, at quando possessor malæ fidei habet alienum, verus dominus nullo modo est voluntarius.

Secundò, negando actionem illi emptori decepto, non datur occasio iniquis inuadendi aliena, quæ tamẽ maximè daretur, si negaretur veris dominis ad repetendas res suas à possessoribus malæ fidei.

Ad secundum constat iam solutio ex dictis in responsione ad secundam instantiam, quam afferebant authores primæ opinionis.

Ad tertium respondeo, licèt iudicium huius existimantis rem alienam esse suam, sit falsum à parte rei, in genere tamen moris, cum bona fide rem illam iudicet suam, esse rectum, cui accedens decretum legis statuens, vt quando bona fide aliquid tanto tempore possidetur, acquiratur dominium, (quod decretum est rectum, & optimum ob bonum commune) efficit rem verè illius. Quo fit, vt præscribens non acquirat dominium vi sui priuati iudicij, sed virtute legis iustæ, bona verò fides ipsius sit velut causa sine qua non.

Quartum similiter soluitur, fundamentum præscriptionis non esse bonam fidem, sed legem illam ob bonum publicum iustam: habita enim bona fide toto tempore à lege constituto, si deinde aliud innotescat non tollit dominiũ,

quod

quod per legem absolutè translatum est, cum primũ completum est tempus ab ipsa taxatum, Nec bona illa fides perpetuò exigitur, sed per illud tantum tempus quod lex statuit ad præscribẽdum, quo exacto habet possessor ille hanc certam scientiam, certumque iudicium, rem illam iam esse suam, & si certò sciat olim fuisse alienam: sicut is, qui rẽ aliquam emit, scit eam certo esse suam, simulque scit ante illam emptionem fuisse alienam.

Ad vltimum respondeo, ex illis finibus primum in exteriori quidem foro habere locum, nihilominus cum pax exterior cui obuiando litibus consulitur, sit magnum Reip. bonum, consequenter lex respiciens talem finem, est iusta, ac vt talis sufficiens ad conferendum ius in foro interiori. Secundus finis habet etiam locum in foro interiori, in vtroque enim foro refert plurimum dominia rerũ certa esse. Tertius verò finis est maximè remotus, & parum uel nullo modo intentus a lege. Quo fit vt siue dominus rei sit negligens in illa recuperanda, siue non, possessor habens conditiones requisitas à lege uerè præscribat. Hinc sequitur legem istam præscriptionis non esse pœnalem, ut uoluit Castro loco citato, sed esse concessiuam, & tribuentem dominium possessori bonæ fidei, etiãsi nulla interueniat culpa aut negligentia veri domini: Sed videamus iam.

QVAE CONDITIONES EXIGANtur ad præscribendum?

QVatuor sunt, quæ communi consensu Doctorum exiguntur ad verè, & tuta conscientia præscribendum. Primò, possessio vera, & propria rei. ff. de Vsucapio. l. possessione. [Sine possessione (inquit) non præscribitur.] Et ita religiosus cum nil possit possidere, non potest præscribere, conuentus autem, qui potest possidere, potest & præscribere: Secularis non potest præscribere aliquod spirituale, cum neque illud possit possidere, vt beneficia, decimas, &c. nec depositarius potest præscribere, quæ deposito accepit, cum illa non possideat.

Exigitur secundò, continuatio possessionis per totum tempus legis, collocatur enim hæc pars in definitione præscriptionis initio posita. Vnde si quis re, quam possidebat iustè priuetur, quando illam iterum in suam recipiat, incipit de nouo tempus præscriptionis, debet namque tempus legis ita esse continuum, vt nec per horam interrumpatur, Dixi iustè, nam si iniustè illa expolietur, non desinit illam tenere possidere, cum semper sit illius verus dominus.

Tertiò requiritur bona fides, licèt in facto erret. l. si bonæ fidei. ff. De verbo. signi. ea verò deficiente constat nullo tempore præscribi. Bona fides dicitur scientia vel iusta credulitas rem illam suam esse, & non alienam: sumitur enim hic (vt diximus) fides pro propria conscientia, & existimatione, qua quis rẽ quàm possidet iudicat omnino esse suã, quæ bona fides debet esse quoque continua, & non interrumpta per totum tempus legis, quia cum bona fides debeat esse cum possessione, sicut possessio non est interrumpenda toto tempore legis, ita nec bona fides quæ illam comitatur.

Quartò debet possideri illud aliquo titulo, aut naturali, aut legitimo, aut saltim præsumpto, Naturalis sumitur ex natura rerum, qualis est contractus quo verè, & à parte rei transferuntur dominia: vt donatio, venditio, ius hæreditarium, dispositio testamentaria, iusta sententia Iudicis quæ nititur veritati, & legitimæ dispositioni testium, Legitimus est, qui si consulamus leges confert dominiũ, quãuis re vera præsuponat aliquid falsum, vt sententia iudicis lata secundum allegata, & probata, & iuxta leges, sed nititur falso dicto testium: dicitur hæc sententia legitima, & titulus legitimus ad possidendum, quia si contra lata esset, esset illegitima, & contra leges. Præsumptus verò est, sententia iudicis, quæ & contra allegata, & probata lata est, hæc enim non est titulus legitimus, cum sit cõtra leges, sed solum præsumptus, quia sententia iudicis, etsi à parte rei omnino iniusta sit, præsumitur tamen semper iusta, estque exequutioni mandanda, donec à superiori iudice reuocet.

Ex his sequitur primò qua ratione distinguatur inter se titulus naturalis, legitimus, & præsumptus, ac bona fides. Potest primò quis rem habere titulo naturali, & vero à parte rei sine bona tamen fide, ex suo falso iudicio, quo existimat illam esse alienam, in quo casu hic nunquam præscribet, sed tenetur inuestigare verum dominum, & rem illam vel ob suam conscientiam erroneam restituere illi, quem iudicat verum dominum, aut conscientiam deponere, Potest secundo quis per sententiam iuxta allegata, & probata latam, sed quæ nitatur falsis testibus, possidere rem aliquã titulo legitimò, sed sine bona fide, si falsitas illorum testiũ ipsi innotescat, qui etiam non potest præscribere ex defectu bonæ fidei, Potest contra habere rem aliquam per sententiam verè iniquam, sed cum bona fide, existimans illam omni ex parte iustam, in quo casu sine titulo naturali nel legitimo, sed solum præsumpto rem habet, præscribet tamen ratione illius bonæ fidei. Tertiò potest quis sine vllo titulo à parte rei rem aliquam possidere cum bona tamẽ fide, qua durante præscribet. Vt qui per 30. vel 40. annos rem possidet bona fide, nec meminit quo titulo ad eũ peruenerit, Qui credit rem sibi legatam aut donatam à verò domino, qui tamen non erat illius dominus. Filius qui iure hæreditario sucedit in bonis paternis, credens illa verè esse patris sui, cum tamen essent furtiua, vel aliena, Quo fit, bonam fidem esse magis necessariam ad præscribendũ quàm titulum, sine titulo enim potest aliquando præscribi, sine bona verò fide nunquam, vt patet ex his exemplis, & habetur. l. Omnes. Cod. de præscrip. 30. aut. 40. annorum. Vbi statuitur, vt post 30. aut. 40. annos omnis actio extinguatur. Idem habetur Can. Placuit. 16. qu. 3. el secundo. §. Post. Vndè quando dicitur à DD. requiri titulum ad præscribendum, intelligendum, est de præscriptionibus illis longi tantum siue vsitati temporis. 10. aut. 20. annorum, nõ de præscriptionibus, quę dicuntur longissimi vel plusquam longissimi temporis, nempe. 30. vel 40. aut 100. annorum.

Sequitur secundò hæredem latronis, qui bona fide succedit in bonis paternis, si duret illa bona fides per. 30. aut 40. annos præscribere, nec tamen habere titulum. Quòd licèt negetur à M. Soto cõmune tamen est inter DD. vtriusque iuris. Et probatur: Inprimis iste hæres (quod certum est) non habet titulum naturalem aut legitimum, quod verò nec habeat præsumptum, ostendo, Præsumptus habetur etiam per sententiam iudicis, quamuis iniquam, sed neque latro qui bona illa rapuit, neque hæres eius habent illa per aliquam sententiam iudicis, neque iustam neque iniquam, Ergo. Et confirmatur ex ipsis legibus, quæ statuũt bona furtiua nullo titulo haberi, ita. l. Cum hæres. ff. De diuersis tempo. præscrib. l. Si mala fide Cod. communia de vsucapionibus. Quod autem hæres latronis præscribat, si duret in eo bona fides per. 30. aut. 40. annos. est receptũ apud iurisperitos, & habetur. l. illa Omnes Cod. De præscriptio. 30. aut. 40. annorum: quamuis non præscriptione illa longi temporis 20. aut. 30. annorum, vt habetur legibus citatis. l. Cum hæres & lege. Si mala fide, & lege Vsucapio. Cod. de vsucapione pro hærede. Quæ leges cum dicunt hæredem latronis non præscribere intelligendæ sunt de præscriptione longi siue, & vsitati tantum temporis, nempe. 10. aut. 20. annorum.

Similiter emens rem furtiuam a latrone cum bona fide, non habet titulum ad præscriben. vsitato tempore. 10. vel. 20. annorum, vt habetur instit. de vsucapionib. §. Furtiuæ, & §. Quod autem i vbi dicitur. [Furtiuæ res, & quæ vi possessæ sunt, etiam si longo tempore bona fide possessæ fuerint, vsu capi non possunt. Et subitur. Non solum fur, aut quiuis alius qui per vim possidet, sed nec quiuis alius, quãuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia causa acceperit vsucapiendi iua habeat.] Vbi apertè loquitur lex de vsucapione longi & vsitati temporis, non de illa longissimi temporis. 30. aut. 40. annorum, vt constat non modò ex illa. l. citata Omnes, verum etiam. l. Si aliena. ff. de vsucapio. Ex quibus fit a fortiori latronem ipsum nullum habere titulum, nec legitimum, nec præsumptum, nec posse præscribere (etiam si ex aliquo euentu haberet bonam fidem, quod est

ferè impossibile) tempore vsitato vt habetur in illo §. Furtiuè. instit. de vsucapio. & l. Vbi lex inhibet. ff. de vsucapio. vbi dicitur vbi lex inhibet vsucapionem bona fides possidēti nil prodest: Quo etiam modo intelligendæ sunt leges dicentes, rem vitiosam esse impræscriptibilem, loquuntur de præscriptione vsitati, vel longi temporis, & nomine rei vitiosæ intelligunt rem furtiuam, vt explicatur. C. de Vsucap. l. Vnica. Poterit tamen præscribere longissimo tempore 30. vel 40. annorum, si toto illo tempore accideret latronē habere bonam fidem, de quocunq; ratione rem illam quam possidet habeat, intelligenda est lex illa Omnes. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum: statuens vt omnis actio extinguatur post 40. annos, quæ lex vt vidimus iusta est, non pœnalis neque innixa falsæ præsumptioni, sed tribuens ius in conscientia, ne rerum dominia perpetuò incerta, tollanturque lites & contentiones, quæ causæ legis in quocunque possessore bonæ fidei habent locum, & in latrone, si accideret ipsum bona fide aliquando possidere quæ rapuit per 30. aut 40. annos, ita Glossa in illo §. Furtiua, Medi. C. de rest. r. q. 16. & Grauiss. Mag. Pesia in lectura huius art. Quod si quæras qua ratione fur potest habere bonam fidem? iam admonui, id fere impossibile esse, nihilominus posse, potest enim in aliquo casu sine culpa sua obliuisci rem illam esse furtiuam. Vide Siluest. verb. Præscrip. cap. 1. §. 8. & cap. 2. §. 12. Et Couarru. in Regu. Possessor. p. 2. §. 9.

Quæres hic licèt fur & hæres ipsius, & qui ab illo emit nō possint præscribere rem furtiuam tempore vsitato, sed solum illo longissimo 30. vel 40. annorum, fructus tamen rei furtiuæ potestne non præscribere tempore vsitato, ita vt si rem furtiuam bona fide possideant per 10. vel 20. annos possint facere suos fructus illius. Respondeo ad faciendos suos istos fructus sufficere præscriptionem vsitati & longi temporis, ita habetur l. Bonæ fidei emptor. ff. de acquirendo rerum dominio: vbi dicitur [Qui non potest vsucapere propter rei vitium, fructus tamen rei faciet suos.] Cuius legis sensus est, eum qui non potest vsucapere tempore vsitato rem vitiosam, id est, furtiuam, fructus tamen illius facere suos temporis vsitati præscriptione. Idem habetur l. Qui scit. §. Bonæ fidei. ff. De vsuris. Et l. Si aliena. §. Scæuola. ff. de vsucapio. Vnde si Petrus sit furatus bouem, illius Petri hæres illius non potest sibi præscribere bouem illum, quem bona fide recepit, tanquā rem verè patris sui, nisi spatio longissimi temporis durante eadem bona fide illū possideat, fructus verò & partus illius faciet suos, postquā possederit spatio vsitati, & longi temporis.

Iam cum bona fides adeo necessaria sit ad præscribendum, explicemus oportet.

AN BONA FIDES NECESSARIA *ad præscribendum patiatur secum dubitationem.*

GLossa in cap. si diligent. & ca. finali, de præscriptionibus. Et ibidem Panorm. quem sequuntur multi Iurisperiti, maxumè Sylu. Præscript. primo. q. 3. n. 3. & Summa Ro. ella verbo, Restit. septimo §. 19. volunt, dubitationem, qua quis hæsitat, an res, quam possidet, sit sua, non tollere bonam fidem, nec impedire præscriptionem, Eandem sequitur Bart. in l. Naturaliter. ff. de vsucap. asserens habentem fidem dubiam à principio non præscribere. Quod si à principio incipit possidere cum bona fide, & sine vlla dubitatione, deinde verò adueniat illa dubitatio, & hæsitatio præscribere nihilominus, affertq; Bart. in eadem sentent. Inno. in illo c. fin.

Probatur hæc sententia à suis auctoribus. Primò, ex isto cap. fin. de præscri. vbi duo habet Pont. Primò enī definit necessarium esse ad præscribendum non habere conscientiam rei alienæ. Secundo adhibet rationem, quia præscribere, & possidere rem cum mala fide est mortale. Ex quo cap. sic argumentantur, Summus Pont. eam tantum exigit fidem ad præscribendum, quam habens non sit in peccato, at, qui possidet rem aliquam cum hæsitatione sit ne illa propria, paratus tamen, cum primum deprehenderit esse alienam, restituere illam vero domino, hic haud dubiè non peccat mortaliter, possidendo, & retinendo illam, quandiu ita dubius est, cum in dubijs melior sit ratio possidentis, ergo fides ita dubia sufficiens est ad præscribendum.

Secundò, qui dubitat sit ne res quam habet sua, non habet conscientiam rei alienæ, quia conscientia rei alienæ dicitur, cum quis habet rem, quam conscientia propria interius testatur esse alienam.

Tertiò ex cap. Si virgo. 34. q. vnica: vbi habet D. August. [Si virgo nupserit nesciens viro alieno: hoc si semper nesciat, nūquam ex hoc adultera erit. Si autem sciat, iā ex hoc adultera esse incipit, ex quo cum alieno sciens cubauerit.] Vbi sumitur scientia pro certitudine, adhibetq; D. Aug. exēplum sumptum ex præscriptione dicens: [Sicut in iure prædiorum tandiu quisq; bonæ fidei possessor rectissimè dicitur, quandiu se possidere ignorat alienum.] Ex quo loco sic argumentor. Tandiu quis est possessor bonæ fidei potestque præscribere ex D. Aug. quādiu ignorat se possidere alienū, at, qui tantum est dubius, & si per illam dubitationem hæsitet, an res quam habet, sit sua, non tamen scit esse alienam, imò id reuera ignorat, ergo huiusmodi dubitans non tollit bonam fidem. Nec est quod verba ista D. Aug. intelligamus solum de ignorantia puræ negationis, qua & is qui rem, quam scit certissimè suam esse, ignorat esse alienam, sed possunt etiam intelligi de ignorantia prauæ dispositionis, qua rem illam habens dubitat an sit sua, quod ostendunt verba sequētia, subdit enim D. Aug. [Cum verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur.] Vnde iuxta Aug. qui non scit se habere aliena, etsi dubitet, non est in mala fide. Angelus loc. cit. nume. 4. vbi affert in sua sententia Antonium de Butrio distinguit, aut qui ita dubitat habet, inquit, iustam causam dubitandi, aut leuem & momentaneam, si hāc non impedit quin præscribat, sicut qui leuiter dubitat in rebus fidei, & non fixè, non est hæreticus cap. 1. de hæreticis. Si verò habeat grauem, & iustam causam dubitandi, non præscribit, quia iura ad præscribendum non solum requirunt, vt possessor ille non sit in mala fide, verum etiam vt sit in bona, dubius autem grauiter, & iusta de causa etsi non sit in mala fide, non tamen est in bona.

Addit Angelus duo. Primò, opinionem suam esse verā in foro animæ: in foro tamen contentioso valituram illam Panor. vt censeatur à iudicibus præscribere possessor rei, vel eo solo quòd non habuerit malam fidem. Ait secundò, opinionem suam intelligendam esse, quo ad præscriptionem, [illegible], quia ad percipiendos fructus sufficit quoq; (inquit) nō habere malam fidem.

Tertia opinio est Adria. in suo 4. de Rest. q. peculiari, de præscrip. & Quodlib. 2. vbi habet duo. Primò, possessorem dubitantem, an res sit sua, non posse illam sine peccato possidere, nec præscribere. Probat primò, sic possidens habet conscientiam læsam per talem dubium, quod etiam fatetur Panor. in illo c. fin. col. 11. versu, secundo principaliter, at, qui habet conscientiam læsam non possidet bonam fidem, ergo sic possidens in peccato est, nec potest præscribere. Secundò, mulier nupta perinde habet ius ad petendū debitum à viro, sicut possessor bonæ fidei ad præscribēdū, sed mulier dubitans iustè an iste sit suus vir, non pot. petere debitum ab illo, ergo iustè dubitans, an res quam possidet, sit sua, non potest præscribere. Tertiò, faciens id de quo dubitat, an sit peccatum mortale, peccat mortaliter, possidens rem de qua dubitat, an sit aliena, facit opus de quo dubitat an sit peccatum mortale, ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Minor probatur. Detinere alienum est peccatum mortale prohibitum. 7. præcepto, sicut & accipere illud, sed accipiens rem de qua iustè dubitat an sit aliena, exerceret opus de quo dubitaret, vel saltim deberet dubitare an sit peccatum mortale, ergo similiter possidens rem de qua dubitat an sit sua, exercet opus de quo dubitat, vel debet dubitare, an sit peccatum mortale, habetq; hunc animum, volo detinere rem, quàm detinendo forsan peccō mortali.

Addit

Addit secundo Adria. quod si rem de qua dubitat, an sit sua, detineat non vt possessor, sed tamquam seruans illam verò domino, faciatque diligentem inquisitionem ad deprehendendum verum dominum, & ea facta non appareat, tunc potest illam tuta conscientia retinere, ac præscribere.

Quarta opinio est Mag. Soto lib. 4. de Iust. q. 6. art. 4. quē nonnulli sequuntur, quæ partim accedit ad illam Angeli, partim verò recedit ab ea, habet enim tria. Primò si dubiū sit leue, non esse curandum, si verò graue, & iustum, per illud interrumpi tempus, quia sic dubitans iam non habet pacatam, & securam conscientiam, in qua consistit bona fides, sed læsam, & vulneratam. Secundo debere illum facere diligentem inquisitionem, alioquin peccare mortaliter, nec posse rem retinere. Tertiò si facta diligenti inquisitione adhuc maneat dubius, teneri ad diuidendam rem illam cum eo, de quo dubitat an sit verus ipsius dominus, pro ratione dubij, quod si nullus constiterit dominus, cum pauperibus.

Diuisionem autem hanc ita faciendam esse, aut secundum medietatem, aut secundum aliquam partem pro ratione dubij, sic potest probari. Primò, Qui possidet bona fide rem, quam rationabiliter credit esse suam, potest totam illam possidere, qui verò mala fide, totam tenetur restituere, ergo qui dubia fide, neque totam poterit possidere, neque totam dimittere, sed diuidetur. Probatur conseq. quia sicut medium participat naturam vtriusque extremi, ita quoque effectus prouenicns à medio debet esse medius inter effectus vtriusque extremi.

Secundò, stante isto dubio potest iudex iustè iudicās diuidere inter possidentem, & alium de quo dubitatur, an sit verus dominus, vel saltem aliquam partem illi adiudicare, quia iudex sicut possessorem bonæ fidei debet sustinere in possessione integra rei, ita quando est dubia fides, potest aliquid illi minuere, at quod iudex iudicaret per iustam sententiam, obligat in conscientia, ergo.

Vltima opinio est multorum recentiorum interpretum D. Thom. asserentium possidentem iam bona fide aliquam rem, si deinde incipiat dubitare, an sit sua, factaque diligenti inquisitione non appareat illam esse alienam, non teneri ad diuidendam illam, neque ad partem aliquam alteri dandam, sed in integrum posse illam tuta conscientia sibi retinere.

Probatur primò, quia si ille, qui est ita dubius, teneretur rem illam diuidere, sequeretur non esse meliorem conditionem possidentis, quod est contra omne ius. Patet conseq. quia tantum haberet de illa, re non possidens, quantum possidens.

Secundò, posset ille, qui non possidet cognita dubitatione possidentis partem, quam possidens teneretur illi restituere, priuata auctoritate sibi, accipere, hoc repugnat ipsi Soto in 4. dist. 27. q. 1. art. 3. Conse. verò patet, quia iste nō possidens iuxta hāc doctrinam Soti habet ius ad illam partem quam alter tenetur in conscientia ipsi dare, imò si iste non haberet ius ad illam, alter non teneretur dare.

Quartò, in cap. illo Vigilanti. De præscriptio. dicitur. [Nulla antiqua dierum possessio iuuat aliquem malæ fidei possessorem, si enim non restituerit, postquam nouerit se aliena possidere, tunc malæ fidei peribit.] &c. Quo loco perpendendum maximè est illud verbū, nisi restituerit post quam nouerit se aliena possidere, significat enim à contrario sensu, antequam nouerit se aliena possidere, non teneri ad restituendum, sed tuta conscientia posse retinere, cum iste reuera non intelligat se aliena possidere.

In hac quæst. obseruemus. Primò, conscientiam sine fidem dubiam non esse idem quòd bona fides, neque idem quod mala fides, sed quid medium inter eas, sicut pallidum est color medius inter album, & nigrum: in primis non est se idem quod bona fides: constat ex. l. Bonæ fidei emptor. ff. de acquir. rerum dominio. vbi habetur Bonæ fidei, & nō dubiæ emptor &c. vbi apertè distinguuntur bona fides, & dubia. Secundò in alijs materijs bona fides non patitur secum hæsitationem, & dubitationem, ergo distinguuntur bona fides, & dubia. Anteced. patet hoc exemplo; qui dubius est, an hodie sit dies ieiunij, habet quidem conscientiam dubiam, an liceat hodie comedere carnes, non tamen habet conscientiam, aut fidem bonam, hodie licet eas comedere. Tertiò, fides dubia omnium consensu non sufficit ad incipiendum tempus præscriptionis, cum tamen bona sufficiat. Quod verò distinguatur etiam dubia fides à mala, patet, nam fides dubia sufficit ad retinendum tuta conscientia, donec res plenè intelligatur, & ad defendendum contra litigantem, donec iusta sententia res decernatur, ad quæ tamen non sufficit mala fides. Qui enim mala fide retineret, esset in peccato. Denique bona fides dicit assensum quòd res sit mea, mala fides dissensum, quòd non sit mea, sed aliena, dubia fides nec assensum, nec dissensum, apertè igitur ista distinguuntur.

Obseruemus secundo, aliud esse fidem dubiam, & aliud bonam fidem, sed erroneam. Dubia est, qua aliquis credit rem, quam possidet, suam esse, sed cum hæsitatione, & formidine, de qua fide qua dubia nunc agimus. Bona verò fides, sed erronea est, quā quis certò credit, rem quam possidet suam esse, cum tamen reuera, & à parte rei sit aliena: ceterum hic error multiplex esse potest, nam aut potest esse in iure, aut in facto, in iure, cum possidet rem quam iure prohibetur possidere, vt simoniacus posidēs beneficium per simoniam, vsurarius possidens aliquid per vsuram. In facto est error, cum quis accipit vel emit rem ab eo qui nō est verus dominus, quem tamen iudicauit verum dominū. Porrò error in iure potest esse apertus, quando, scilicet ius apertè, & citra controuersiam vel opiniones Doctorum prohibet, rem illam possidere, vt in exemplis adductis de simoniaco, & vsurario, vel est dubium, & positum in quæstione, an ius illud prohibeat rem illam possideri, vt in re quæ possidetur per contractum minus solemnem, dubium est an ius illud prohibeat, reddatque contractum illum inualidum, an secus. Rursus error in iure potest esse aut solo iure, aut mistus, ita vt sit simul error iuris, & facti, vt cum quis putat se accepisse rem ab eo qui est dominus, cum reuera dominus non sit, & dato illum esse dominū iure prohibetur dare, vt cum quis accipit à pupillo, rem quam credidit esse pupilli, posseque sibidari à pupillo, quæ tamen illius pupilli non erat. Quando error est in solo iure, possideturque res, quam apertè, & extra omnem dubitationem prohibent iura ab illo possideri, etsi ille credat se iustè illud possidere, talis fides sic erronea, quamuis bona, & excusabilis ob ignorantiam, omnium Doctorum consensu non sufficit ad præscribendum. Ita Angelus Præscrip. n. 2. Sylu. Præscrip. cap. 1. q. 3. nu. 1. & habetur apertè. l. §. si à pupillo. §. Pro emptor. l. nunquam. la seconda. ff. de Vsucap. Si verò error sit vel in facto, vel mixtus partim in iure, partim in facto, sic errans possidens tamen bona fide præscribit præscriptione longissimi temporis, ita Ang. & Sylu. locis citatis. Innoc. io. c. Si diligenti. De præscrip. Panor. in c. cum dilectus, de consuetud. Host. in. c. cura. de iure patro. & est communis inter DD. quos referunt Sylu. & Angel. lo. cita.

Obseruemus tertiò, aliud esse habere conscientiam læsam, & aliud dubitare. nam conscientia læsa habet coniunctum peccatum, dicitur enim cōscientia læsa, cum quis intelligit se rem alienam possidere, nec vult restituere, vel cum iustè dubitat an alienum possideat, nec uult adhibere debitam diligentiam, vt deprehendat verum dominum: dubitare autem est esse animo ancipiti, quod potest esse sine peccato, & sine cōscientia læsa, vt in eo qui fecit debitam diligentiam, nec inuenit aliquem cui maiori iure res illa competat, tunc enim tuta conscientia illam retinet possessione sibi fauente, cum in dubijs melior sit ratio possidētis.

Obseruemus quarto, Dubium duplex esse, aliud speculatiuum, an res ita sit à parte rei, & aliud pract. cum, nempe quid sit licitum, & faciendum, quæ ita sunt affecta, ut manente dubio speculatiuo possit cessare practicum, & conscientia esse tuta: vt explicatur in cap. Inquisitioni. De sententia excommunicationis. Et can. Quid culpatur. 23. q. 1. V. g. dubitat miles an bellum sit licitum, quod dubium est speculatiuum, & simul cum eo habet hoc iudicium practicum, &

cum & certum, principe præcipiente bellandum mihi est, nam aliàs destrueretur Reip. Simile exemplum habetur in c. Dominus. De secundis nuptijs. Vbi definitur mulierem dubitantem, an vir, cui nupta est, sit verè eius vir, teneri nihilominus ad reddendum debitum viro illi, si ipse postulauerit, quia vno eum illo dubio speculatiuo, debet habere hoc iudiciū pract. cum verum & certum; teneor nihilominus, si debitum à me postulauerit reddere illi. Similiter potest quis dubitare de eadem re circa vnum effectum, & nō circa alium, v.g. potest aliquis habere dispositionem, quam iudicabit sufficere ad suscipiendum baptismum, dubitabit verò an illa sufficiat ad pœnitentiam, & absolutionem. Potest dubitare, an titulus, quo habet fundum, sufficiat ad verum dominium, non tamen dubitabit, sed erit certus illum sufficere ad retinendum illum, donec res elucescat apertè.

CONCLVSIO PRIMA.

Ad præscribendum sufficit fides, & certitudo humana, ita vt licet non sim certus metaphysicè, & omni prorsus certitudine rem illam esse me[am], sed maneat adhuc aliquis scrupulus, & formido, possim nilominus possidere, & prescribere.

Patet primò, Ad præscribendum sufficit illa fides, & certitudo qua communiter homines possident bona sua, sed hæc est certitudo fidei humanæ, quę, cum reducatur ad opinionem, semper est cum aliqua dubitatione & formidine, ergo. Secundo, ea certitudo in quaque re exigenda est, quam natura rei patitur, est enim animi & ingenij indisciplinati, vt ait Arist. in omnibus eandem certitudinem exigere, sed in præscriptione similibusque contractibus humanis non potest haberi alia certitudo tuata naturam rerum temporalium, quam moralis & humana, ergo.

CONCLVSIO II.

Possessor qui vel à principio possessionis rei non habet bonam fidem, vel deinde progressu temporis desinit illam habere, quia iustè & grauiter dubitat an res illa sit sua, nec inquirit, cui res illa competat tanquam vero domino, non solum non præscribit, verum etiam est in peccato mortali, eo quod non inquirat verum dominum.

Et probatur, Bona fides est necessaria ad præscribendum tanquam fundamētum iustæ possessionis, & præscriptionis, ergo si hæc statim ab initio desit, sicut deficiente fundamento nil potest ædificari, ita deficiēte bona fide nil potest præscribi. Vtraq; verò pars concl. tàm ista prior, quàm altera de eo qui progressu temporis incipit dubitare, nec inquirit, res illa cuius sit, probatur ex l. Bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio: vbi dicitur apertè; Emptorem bonæ fidei, & non dubiæ præscribere.

Secundò, ad præscribendum requiritur fides sana, & cōscientia secura, ac illæsa, sed qui dubitat grauiter, & iustè, an res illa sit sua, siue à principio, siue tractu temporis, ita dubitet, nec inquirit cuius illa sit, non habet conscientiam sanam, sed læsam, vt constat, ergo non præscribit, imò ratione illius conscientiæ ita læsæ est in peccato.

Hæc conclu. pertinet ad iustè dubitantem, sed negligentem in inquirendo vero domino rei de qua dubitat, sequentes pertinebunt ad eum, qui adhibet diligētiam quā debet, vt deprehendat quis sit verus dominus illius rei. Porro cū hæc dubitatio accidere possit statim à principio, cum primum res possidetur, vel ita vt initio bona fide, & sine vlla dubitatione possideatur, deinde verò tractu temporis illa dubitatio sese offerat: Accidere etiam possit dubitantem, an res quam habet sit ipsius, post factam diligentem inquisitionem tribus modis se habere, aut ita, vt sit æquè dubius, aut ita vt inueniat se potius ius habere in re illa, quam alterum, de quo est anceps, an sit dominus illius, vel contra, alterum potius & maius habere in illam: Hæc omnia priuatim explicanda sunt.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui prudenter dubius est, an res, quam possidet, sit sua adhibitaque debita diligentia ad inquirendam veritatem manet ex æquo dubius, vel deprehendit se habere maius, & potius ius quàm alter habeat, tuta conscientia potest rem illam integram sibi retinere, ac possidere bona fide, etiam si in mente sua semper maneat speculatiuè dubius.

Probatur hæc apertè ex regulis iuris. Est enim regula: [In pari delicto, & causa melior est conditio possidentis.] Est alia regula: [Cū iura partiū æqualia sunt, fauēdū est reo:] In hoc aūt casu qui dubitat de re sua est velut reus.

Secundò, Quando dubitatur de vero domino alicuius rei, ille est censendus verus dūs illius, & in vtroque foro, q plures titulos pluraq; iura habet in illam, sed in hoc casu hic qui possidet habet par & æquale ius in rem illam cum altero, & præterea possessionem, ergo potest illam, vt verus dominus illis integram sibi retinere.

Tertiò, si in tali dubio index rem illam integram, & totam dijudicaret isti possessori, illa sententia esset iusta, & consequenter hic possessor esset tutus in conscientia, ergo simpliciter, & absolutè in pari dubio hic possessor tuta conscientia rem illam retinet. Antecedens probatur, qa sicut quando duæ opiniones sunt æque probabiles, potest iudex in ferenda sententia sequi, quam voluerit, ita qn iura partium sunt ęqualia, pōt iudex declinare iustè ac rectè in quam voluerit, imò iustius adiudicaret rem istam possessori, quàm alteri, cum in pari dubio potior sit ratio possidentis. Conseq. verò patet, qooniam sententiæ iudicis, quæ nō nititur falsæ præsumptioni, nec est pœnalis, non magis confert ius in conscientia, cum pronunciatur, quàm antequam pronunciatetur, sed tantum explicat quis habeat ius, de quo litigantes altercabantur.

Quartò, licèt iste sit dubius speculatiuè, cuius sit illa res practicè tamen est certus, se posse illam possidere, cū sit certus in dubijs meliorem esse conditionem possidentis.

Quintò, aliter dominia rerum manerent semper incerta cum maximo damno Reip. & contra finem legis præscript. Nam cum semper emergant dubitationes, maximè in timoratis conscientijs, si quādo emergit aliqua dubitatio in aīo possidentis, factaq; diligenti inquisitione manet adhuc speculatiue dubius (speculatiue inquam, quia practicè videt se nō habere minus ius quam alter habeat, & simul se habere titulum possessionis) & pp tale dubium speculatiuum tantū, facta illa diligentia non liceret possidere, nec præscribere, ratissime lex præscriptionis sortiretur suum effectum.

Denique faciens quod in se est non tenetur ad amplius, sed possessor qui adhibet debitam diligentiam ad inquirendum verum dominum, quando de illo dubitat, fecit quod in se est, nec alia via manet illi ad medendum illi dubio, nō ergo tenebitur ad amplius, sed tuta conscientia potest rem illam sibi retinere ac possidere.

CONCLVSIO QVARTA.

Si hic possessor qui ita dubius est, facta diligenti inquisitione deprehenderit alterum habere maius, & potius ius quàm ipse habeat, tenetur dare illi aliquam partem pro ratione potioris iuris, quod alterum deprehendit in illam rem habere, ad arbitrium prudentis.

Probatur si in illa diligenti inquisitione deprehenderetur ius possidentis adeò tenue esse ac leue, vt appareret ferè nullum, totumque ius competere alteri, qui nō possidet, teneretur tunc iste qui possidet totā rem illi dare, & sic

& sic pronuntiaret iudex per suam iustam sententiam, ergo quādo ius non possidentis apparet maius, & potius quā ius eius, qui possidet, tenebitur hic dare illi partem aliquam illius rei, pro ratione maioris iuris quod ipse in eam rem habet.

CONCLVSIO QVINTA.

Qui à principio dubitat de re, quam possidet, adhibita que debita diligentia deprehendit se habere maius vel æquale ius cum altero, vel si inuenit se habere minus, dedit illi aliquam partem iuxta, ea, quæ modo dicebamus, cum primum adhibuit istam diligentiam, & præstitit quę diximus, incipit reuera pręscribere, etiamsi maneat in mente eius dubium illud speculatiuum.

PRobatur ad inchoandam præscriptionem sufficit simul cum possessione, & alijs conditionibus bona fides humana, quando autem adhibita sufficienti inquisitione possessor iste deprehendit se habere maius, vel æquale ius, aut si inuenit se habere minus, dedit iam alteri quod debuit, habet iam bonam fidem humanam, ergo incipit tunc vere præscribere. Maior constat ex prima conclusione. Minor probatur: Quia licèt speculatiuè adhuc dubitet, moraliter tamen, & practicè certus est rem illam esse suam, & tutè ab ipso possideri.

Secundò, finis legum præscriptionis est, nè dominia rerum sint incerta longo tēpore, at nisi hic possessor de quo agimus facta iam illa diligentia posset præscribere, perpetuò maneret dominium rei illius incertum, quia facta debita diligentia nulla est alia via ad tollendum dubium, quā iste iam fecit, & manet illi semper dubium illud speculatiuum, cum quo transmittit ipse rem illam in suos hæredes, & illi in alios.

Tertiò, si iudex per suam sententiam adiudicasset rem illam sic dubiam isti possessori, inciperet ipse tunc præscribere, sed non minori iure nec minus tuta cōscientia illam possidet facta diligentia, de qua hic agimus, quam si à iudice per iustam sententiam fuisset illi adiudicata, ergo cum primum adhibuit istam diligentiam incipit præscribere.

Quartò, mulier, quæ existimans bona fide virum suum esse mortuum nupsit alteri viro, & potest huic secundo debitum reddere, imò, & petere ab eo, etiam si postea dubitet de vita prioris, nec valeat facta debita diligentia dubiū illud à mente sua repellere, iuxta aliquos, & grauissimos Theologos vt Soto in suo. 4. dist. 27. quæst. 1. arti. 3. & dist. 37 quæst. vnica arti. vltimo circa finem. Ergo multò potius in nostro casu, censendus est hic possessor qui talem diligentiam adhibuit, post eam posse præscribere, Probo conseq. Quia leges ciuiles habent auctoritatem ad transferenda dominia bonorum fortunæ, quam tamen nō habent ad transferendum dominium corporis quo ad actum coniugalem nisi vero marito, vnde si facta debita diligentia à muliere ista, etiam si maneat speculatiuè dubia, nihilominus est verè vxor istius secundi viri multò potius possessor iste facta ista debita diligentia dicendus est iustè rem istam possidere, & præscribere.

CONCLVSIO VLTIMA.

Si is, qui rem aliquam bona fide aliquo tempore possedit, deinde verò dubitat iustè, & prudenter, adhibuit tamen cum primum dubitauit debitam diligentiam, non interrumpitur per talem dubitationem tempus præscriptionis nec est quod ab illa diligētia incipiat rursum pręscribere, sed continuetur tempus subsequens illam diligentiam cū toto pręcedenti, computandumque est cū illo.

HAec conclu. est contra Adria. & Soto. habet tamen illam Sylu. verbo Præscrip. primo. q. 3. nu. 3. vbi refert in eandem sententiam Barthol. & alios Doctores, habent illam Coua. Regu. Poss. mor. p. 2. §. 7. & auctores primæ opinionis quos retulimus, Probantque illam efficacissimè argumenta, quibus eadem prima opinio probata est, maximè testimoniū illud. Diui Aug. can. Si virgo, Et confirmatur si deferatur in iudicium hæc lis, An Petrus, qui cæpit vineam possidere bona fide, & in ea permansit per aliquot annos, deinde verò cum primum cæpit dubitare an vinea illa esset ipsius, adhibuit debitam diligentiam ad inquirendam veritatem, depræhenditque se maius ius vel saltim æquale habere cum illo de quo dubitauit, an esset dominus illius vineæ, si proponatur inquam iudici An iste Petrus in hoc casu debeat prosequi tempus illud, & continuare cum pręcedenti ad præscribendū, vel potius sit interruptum, oporteatque vt de nouo post illam dubitationem, & diligētiam incipiat præscribere, iudex per iustam sentētiam decernet, non teneri ad inchoandam præscriptionem ab illa diligentia, nec esse interruptum tempus per illā dubitationem, cui stat in occurrit adhibita debita inquisitione, & fecit quod in se est, sed posse illud tempus prosequi, & computare, ac coniungere cum præcedenti: ergo similiter in foro animę, si quis cœpit possidere bona fide, & in ea per aliquod tempus permansit, si deinde dubitet simulq; adhibeat debitam diligentiam, non interrumpitur tempus illud præscriptionis, neque est de nouo inchoandum post illam diligentiā, sed continuandum, & computandum vnà cum præcedenti, Antecedens constat vsu omnium rectè ac peritè iudicantium. Conseq. verò probo, quia sententia in foro exteriori pronuntiata, quæ non nititur falsæ præsumptioni, seruique iuxta leges vel receptum vsum omnium iudicum est iusta, decernitque id ipsum quòd in conscientia est seruandum.

Secundò si iura ipsa spectes, quamuis ad inchoandā præscriptionem exigant bonam fidem, & non dubiam, ad persequendum verò, & protrahendum tempus præscriptionis quod bona fide inchoatum est, tantum exigunt ne superueniat denique mala fides. Vnde illa regula secunda de regu. iur. in 6. [Possessor malæ fidei non præscribit.] Et illa in c. finali citato. [Vt præscribens non habeat conscientiam rei alienæ.

Denique ex cap. Inquisitioni. De sententia excommunicationis, Et illo cap. Dominus. de secundis nuptijs: mulier, quæ nupsit secundo viro, & si sit dubia de vita prioris, nihilominus tenetur viro reddere debitum, & permanet ac continuatur matrimonium, ergo multò potius qui cœpit possidere bona fide, etsi deinde dubitet, cum tamen adhibeat debitam diligentiam, debet continuare suam possessionem, ac prosequi tempus ad præscribendum. Conseq. patet ex supradictis.

Sed contra hanc conclu. offert se duplex argumentum Prius est, Cum similiter exigantur ad præscribendum tempus statutum à lege, & bona fides, oportet ista duo simul cōcurrere, at per dubitationem interrumpitur bona fides, constat enim plurimum differre bonam fidem, & dubiam, ergo per dubitationem interrumpetur etiam tempus ad præscribendum.

Secundò per litis contestationem in foro exteriori interrumpitur præscriptio, etiam si sit bona fide inchoata, sed litis contestatio solum facit conscientiam dubiam, etsi nō malam fidem, ergo per solam conscientiam, & fidem dubiam interrumpitur similiter tempus præscriptionis.

Ad primum ex his respōdeo, desiderari quidem bonam fidem ad inchoandum tempus præscriptionis, non tamen toto tempore subsequenti, sed sufficere, si dubitatio aliqua occurrat, adhibere debitam diligentiam ad inuestigandam veritatem, aliter quidem sic possidens haberet conscientiā læsam, & vulneratam, & ferè malam fidem, adhibita tamen debita diligentia non habet conscientiam læsam, sed sanā, nec malam fidem, sed ita dubiam, vt virtute illius diligentiæ, cum per eam iam faciat quod in se est, sufficiat ad prosequendam possessionem, & præscriptionem.

Ad secundum dico in litis cōtestatione interrumpi tem-

pus

pus perdubium non qua dubium solum, sed quia oritur illud ex litis contestatione,& petitione veri domini, efficitque vt sic contestatus iam non habeat pacificam possessionem rei illius,iura verò solum instituunt fauere possessori pacifico: quando autem dubium oritur priuatim in animo ipsius possessoris,ex alijs causis, cum tale dubium non efficiat,quin rem illam possideat, consequenter talem dubiū non interrūpit tempus præscribendi: ad præscribendum siquidem solum exigitur pacifica possessio (idest nullo contradicente) cum bona fide à principio, & debita diligētia, si aliquod deinde dubium occurrat, quo efficitur ne vnquā conscientia sit læsa vel cum mala fide.

Nunc ad argumenta aliarum opinionum. Argumenta primæ opinionis ostendunt,vt diximus, hanc vltimam conclu. quam iudicamus multò probabiliorem, quam sit sententia Adriani & Soto; Admonemus tamen vt in ipsis est videre,illa procedere tantum in eo,qui incœpit cum bona fide,deinde verò adueniente dubio adhibuit debitā inquisitionem,etenim si à principio sit dubius,cum adhuc nō habeat titulum possessionis,non potest rem illam integram retinere,sed debet pro ratione dubij diuidere cū alterio quē suspicatur verum dñm,vel cum pauperibus pro ratione dubij ad arbitrium prudentis,& cōsequenter donec illa dubitatio sit sublata per debitam inquisitionē, & satisfactionē, nō pōt pscribere, in hac enim parte vera est sentētia Mag. Soto constatq; apertè ex illa l.Bonæ fidei.ff.de acqu.rerum dominio,vbi dicitur.[Bonæ fidei,& non dubiē emptor potest præscribere.] Loquitur enim de eo qui incipit possidere, quod significat vox emptor, quæ formaliter & propriè sumpta quo modo ibi sumenda est significat qui rem de non suo sibi comparat & possidet per contractum emptionis.

Argumentum Angeli eodem modo soluitur ad inchoandam præscriptionem requiri bonam fidem,post inchoatam verò cum bona fide sufficere,si dubitatio sese offerat, diligentem illam inquisitionem.

Ad argumenta Adria. Ad primum constat ex dictis,eum solum habere conscientiam læsam, qui dubitat an res,quā habet, sit sua, nec inquirit, vt habeat veritatem; dubitantem verò,qui, cum primum dubitat, inquirit diligenter cuius, illa sit nec habere conscientiam læsam,nec esse in peccato,sed tuta cōscientia rem illam possidere, qua vna cum illo dubio speculatiuo, habet hoc iudicium practicum verum & rectum, per illam diligentiam fecisse quod debet, nec teneri ad amplius.

Ad secundum,Soto locis citatis habet, mulierem illam teneri ad reddendum debitum viro petenti, quandiu dubia est,nec dum diligentet inquisiuit an ille vir sit suus vir: facta autem diligenti inquisitione posse reddere, & petere:Sed reuera tam illo cap.Dominus. De secundis nuptijs, quàm cap.Inquisitioni adducto,quàm cap.Laudabilem.No lite pendente. Pontifices cum conscientijs ibi consulant, apertissimeque & distinctè loquamur, tantum definiunt, vt possit & debeat reddere, ne vir ob mulieris dubium priuetur iusta possessione, quam habet in corpus vxoris, nil tamen dicunt de petendo, quod certè non tacuissent si facta diligenti inquisitione id vxori liceret, facilè enim fuisset Pontificibus illud aduertere,nil tamen dicunt de ista diligentia, sed de sola redditione debiti, ad quam tenetur mulier ob possessionem viri. Ad argumentum igitur dico, mulierem illam non posse petere, quia ad petendum non sufficit dubia fides,sed exigitur certa & bona ex natura cōtractus matrimonij, ad præscribendum verò etsi à principio exigatur bona fides, deinde verò sufficit dubia cum debita diligentia, quia ius præscriptionis pendet à legibus, quæ(vt constat)tantum exigunt, vt qui incœpit bona fide possidere ac præscribere, nullo modo habeat deinde, vel conscientiam læsam,vel malam fidem.

Ad vltimum dico,detinentem rem de qua dubitat,an sit aliena, nec adhibentem debitam diligentiam, exercere opus de quo dubitat, vel saltim debet dubitare, an sit peccatum mortale,& consequenter peccare mortaliter: at qui detinet rem de qua dubitat an sit sua, fecit tamen debitam diligentiam, & ea adhibita inuenit se non habere minus ius quam alter,non exercere opus de quo debeat dubitare an sit peccatum mortale: quia etsi adhuc maneat speculatiuè dubius, vnà tamen cum isto dubio speculatiuo habet simul hoc iudicium practicum, tuta conscientia licèt mihi hanc rem detinere, ac possidere, quia non habeo minus ius in illam quam alter, & præterea possideo ego illam, ac in dubijs melior est conditio possidentis.

Ad Argumenta Mag.Soto. Ad primum respondeo, dubiam fidem solam, & per se sumptam, & sine possessione non sufficere, vt res de qua dubitatur retineatur,ipsam verò, vnà cum possessione, quæ incœpit bona fide sufficere facta diligenti inquisitione, quia ea facta & manente re ita dubia, habet locum regula ista toties adducta, In dubijs melior est ratio possidentis. Vnde dico similiter ad secundum iudicem in eo casu, non posse in conscientia adiudicare aliquam partem rei de qua dubitatur non possidēti,neque obligare possidentem ad aliquid illi restituendū, quia in huiusmodi dubijs æquum ius habet possidens, cum non possidente, & præterea possessionem, ratione cuius habet maius, qui autem habet maius ius non tenetur aliquid restituere habenti minus ius.

QVAESTIO LXII. DE RESTITVTIONE.

AGunt de hac materia Doctores Theologi in 4. dist. 15. Sumistæ in verbo, Restitutio, Canonistæ maximè Couarru.in Reg.Peccatum,Medina,Complu.C.de rebus restituen.Soto lib.4.de iustitia.q.6.D.Thom.& Caye.sunt in his locis attentè legendi.

ARTICVLVS I.

An restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ?

OBseruemus initio hanc uocem restituere Latinam esse, & à grauissimis authoribus sumi pro eo quod est reficere, vel reddere aliquid alicui, siue ex gratia, & liberalitate id fiat, siue ex iustitia, & debito: quomodo dicitur aliquis restitutus in pristinam amicitiam, vel dignitatem. Apud Theologos autem & Iurisconsultos ex vsus accommodatione sumitur pro eo quod est reddere debitum. Vnde l. Plus est. De verbo. & rerum significatione, dicitur: [Plus habetur in restitutione quàm in exhibitione:] Quia restituitur debitum: Exhibetur autem,& quod non debetur, tum etiam quod exhibetur potest accipi sine dominio, vel libera facultate ad omnem vsum. Quod autem restituitur accipitur cum plena facultate, & dominio: quia restitutio fit vero domino, Vnde restitutio nec est simplex donatio, nec ea quæ fit ex gratitudine animi pro beneficio accepto, cum istæ fiant gratis & non ex debito, restitutio autem & satisfactio fiant ex debito. Quod est obseruandum propter eos, qui gratis donationibus putant se satisfacere debitis,& laboribus suorum.

Obseruemus secundò, restitutionem ita definiri ab aliquibus. [Actus iustitiæ commutatiuæ,quo redditur proximo quod suum est, siue illud ad vitam,siue ad salutem pertineat,siue ad honorem & famam,siue ad alia bona.] Peccat autem hæc definitio:primò,quia prolixa. Secundò, quia non conuertitur cum definito,nam qui soluit precium rei emptæ exercet actum iustitiæ commutatiuæ, quo reddit vendenti quod suum est, qui tamen non dicitur restituere.

A D.Thom.definitur hoc art.per quid nominis, & cõi quadam ratione cum ait: [Restituere esse iterato aliquem in possessionem vel dominium suæ rei statuere.] In possessionem ait vel dominium, quia aliquando restitutio fit in solam possessionem, aliquando verò ita fit in vtrumque, vt si fieret in solam possessionem, non esset restitutio. v. g. Furatus sum æquum ab eo qui conduxerat, teneor eum illi restituere, tunc restituo illum in possessionem, & vsum quem habebat non in dominium, cum ipse non esset dominus, quando verò latro restituit rem, quam furatus est domino, si diceret ignorante domino rem illam suã esse, accipe hãc rem vtere illa, sed non vendas, nec distrahas, constitueret quidem illum in possessione non in dominio, cum dominium sit ad omnem vsum, & ideo non benè restitueret, cũ debeat verus dominus, & dominium, & possessionem suæ rei recipere. Dices latro, non potest restituere in dominiũ, cum verus dominus nunquam illud amiserit. Respondeo verum dominum non amisisse dominium, habuisse tamen illud impeditum, cum haberet illud iure, & non actu, quod dicunt Hispanè, de derecho y no de hecho. Ideo latro liberè, & plenè restituens, restituit illi dominium non impeditum, & actuale, quod etiam maximè differt à possessione. Vnde merito D. Tho. loquutus est sub illa distinctione.

Est autem definitio ista sumpta ab Ethimologia vocis, & maximè communis, ac vniuersalis, complectitur enim quãcunque redditionem rei, siue ea voluntate domini esset accepta, vt qui restituit mutuum vel depositum, siue illo inuito, vt qui restituit acceptum furto vel rapina. Qua de causa art. sequen. illam definit exactius, & magis propriè, dicens. [Restitutio est redditio rei iniustæ ablatæ.

Sed offert se statim obiectio ex definitione huius articuli contra hanc secundam, Qui suo tempore reddit, quod mutuo, vel deposito acceperat, hic dicitur restituere, res tamen, illa non erat iniustè ablata. Cay. vi huius argumenti putat illam definitionem secũdi arti. non esse optimam, sed literam D. Th. esse corruptam, exponendamq; esse illam vocem iniustè, reuera tamen, & propriè loquendo, restitutio non versatur nisi circa iniustè ablata. Ad Arg. vero respondeo, si mutuum vel depositum reddatur ante tẽpus statutũ esse actum liberalitatis, si verò tempore statuto, esse quidẽ actum iustitiæ commutatiuę, cum ille dederit, vt tali tempore reciperet, non tamen esse restitutionem, quia per restitutionẽ intelligitur ab omnibus DD. propriè loquendo, actus quo reficitur inæqualitas vel damnum, quo fit vt reddere mutuum propriè non sit restituere, & definitionem illam D. Th. esse optimã, & exactam, eam verò quam hoc art. proponit communi tantum quadam ratione esse traditam.

Obseruemus tertiò, licèt restituere iuxta vim vocis videatur significare, dũm in eiusdem rei possessione vel dominio statuere, non tamen oportere iure gentium, & oĩum nationum, vt eadem oĩno res specie vel numero restituatur, sed æquiualẽs, sicut cõmutatio propriè in rebus est quibus vtimur ad victũ, vt accipiã vinũ pro oleo, frumentum pro lana, iure aũt omniũ gentiũ, & nationũ fit iam commutatio per æquiualens alterius rõnis, vt in venditione per æquiualentem pecuniã, in labore ẽt, & mercede fit commutatio inter actiones, & industrias, ac operas, & pecunias similiter, passiones quoque iniuriæ, & alia damna quę non sunt in rebus, possunt rebus vel pecunia resarciri, & compensari.

Obseruemus vltimò (qđ ex superioribus constat, sicut in Rep. est ordo totius ad partes, & partium inter se, ita quoq; esse duplicem iustitiã, aliam, quę constituit æqualitatem inter totum, & partes, id est inter bona cõmunia totius Reip. & ciues illius, aliam veró quæ constituit æqualitatem inter partes ipsius Reip. inter se, nempe inter ipsos ciues, & eorũ bona. Prior illa est distributiua, ad quam pertinet constituere æqualitatem non secundum rem, sed secundum proportionem meritorum, & præmiorũ: verbi gratia meretur hic dignitatem vt centum, non pertinet ad iustitiam distributiuam dare illi dignitatem vt centum, sed pertinet ad illam si duo vel tres eandem dignitatem postulant, dare illam digniori, vel si sint plura præmia danda, & plures qui illa exigant, præstantiora dignioribus conferre, & pro ratione meritorum, & dignitate personarum præmia illa distribuere. Posterior verò quæ respicit bona, priuata ciuium dicitur commutatiua, ad quam pertinet constituere æqualitatem secundum rem, vt si debentur. 10. reddantur. 10. si res valet. 100. raddantur. 100.

CONCLVSIO PRIMA.

Restitutio non modò propriè sumpta vt est redditio rei alienę iniustè ablatę, verum etiam largè sumpta, vt est redditio rei alienę, etiam si non iniustè, sed mutuo vel deposito habeatur, est actus iustitię commutatiuę.

PRobatur primò. Contraria versantur circa idem obiectum, & genus, auferre rem alienam inuito domino est vitium, & peccatum pertinens ad iniustitiam, quæ versatur circa commutationes, & contractus particulares ciuium, restitutio autem est recompensatio, & actus iustitiæ oppositus isti iniustitiæ, vnde versatur etiam circa commutationes, & contractus particulares, iustitia autem quæ versatur circa commutationes, & contractus particulares ciuium, est commutatiua, ergo.

Secundò iustitia quę constituit ęqualitatem rei ad rem, est commutatiua, restitutio autem vt legitima sit debet fieri secundum æqualitatem rei ad rem, siue res sit ablata domino inuito, siue illo volente accepta, vt qui furatus est. 10. debet restituere. 10. qui accepit mutuo 30. debet reddere 30. Ergo.

Contra hanc conclusionem obijcio. Restitutio, non solum versatur circa commutationes particulares ciuium, verum etiam in distributionibus bonorum communium. Ergo est quoque actus iustitiæ distributiuæ, & non solius cõmutatiuæ. Consequentia patet ex vltima obseruatione. Antecedens probo, quia qui non rectè distribuit, tenetur restituere ei, qui minus habet, vt qui neglecto digniori confert beneficium indigno, tenetur restituere digno damnum illatum.

Secundò, iustitia distributiua pertinet ad bona communia, commutatiua ad propria, & particularia, at non solum tenetur restituere ille qui accipit bona particularia alterius, verum etiam Princeps, qui non distribuit communia temporibus, & personis, quibus distribuenda sunt, vt qui non distribuit sua stipendia militibus tenetur illa ipsis restituere, & c. Ergo. Propter hæc argumenta iudicarunt quidã, restitutionem esse actum vtriusque iustitiæ commut. & distribut. à D. autem Tho. vocari actum commutatiuæ, quia ad hanc potius, & frequentius pertinet, sed reuera mens D. Thom. est restitutionem esse actum iustitiæ tantum commutatiuę.

Ad argumenta autem ista diluenda obseruamus, bona communia licèt simpliciter communia sint, & totius, quando tamen distribuenda sunt, deberi illis qui tali tempore, & loco habent merita, quæ ad illa habenda requiruntur, & ea illis non conferre, esse verè expoliare ipsos præmijs, & bonis sibi debitis, tantumque damnum illis in eo casu inferri, quantum est bonum, & præmium illis debitum quo expoliantur.

Obseruemus secundò, bonum proprium alicuius duplex esse, aliud proprium, quia ab illo actu possessum, aliud verò, quia illi ex iustitia debitum, & ab eo possidendum.

Ex his ad primũ Arg. respondeo, illũ qui non rectè distribuit, teneri ad restitutionẽ, & licèt obligatio eius nascatur ex violatione iustitiæ distributiuæ, nó tamen pertinere ad iustitiam distributiuam, nec esse actum eius, sed commutatiuæ, quia actus distributiuæ est distribuere bona communia pro meritis, in hac autem restitutione non agit tunc iste vt distribuens bona communia, sed vt reficiens, & reddens, quantum intulit damni, seruatq; æqualitatem rei ad rem, quod est commutatiuæ.

Similiter ad secundum: Princeps qui suo tempore non distribuit quæ, & quibus debebat, deinde verò compunctus vult satisfacere, & restituere, tunc non dat illa tanquam

distribuens, sed tanquam debita, & propria illis quibus tẽpore distributionis conferenda erant, Et ita reddit priuatis quæ cuique priuatim debeantur, propter quod ista restitutio actus etiam est iustitiæ commutatiuæ, cum pertineat ad hanc reddere cuique illi debita. Ex quo infert optimè Cay. Principem, vel Ducem qui tenentur hoc anno ciuibus vel militibus aliqua distribuere, si id omittat, velitq; huic omissioni satisfacere deinde post tertium vel quartum annum, teneri ad distribuenda illa bona communia omissa, non ciuibus qui existũt deinde, illo tertio vel quarto anno. sed illis quibus eo anno, quo omisit dare, erant dãda, quia illis erant debita, vel hæredibus eorum si ipsi fuerũt vita functi. Fur autem vel pirata, qui bona Reip. rapuit, si illa deinde velit restituere, sat est Reipub. & communitati restituat.

Circa hunc articulum est quæstio: Cum restitutio, & satisfactio tam in sacris litteris quàm apud Doctores promiscuè, & pro eodem sumantur.

DIFFERANT NE REVERA satisfactio, & restitutio propriè sumptæ uel sint potius idem.

SCotus in. 4. d. 14. q. 2. cui videtur fauere D. Tho. in 4. d. 15. q. 1. docuit differre, quia restitutio pertinet ad iustitiam commutatiuam. Satisfactio uerò ad uindicatiuã. Probaẽ, quia satisfactio est pars pœnitentiæ, pęnitentia autem est quædam vindicta, quam sumit peccator de se ipso vt minister Dei affligens se ieiunijs &c. iuxta illud D. Aug. [Pęnitentia est quædam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet commisisse.

Oppositum docet. D. Thom. 3. p. q. 85. art. 3. asserens vtrãque, & restitutionem, & satisfactionem pertinere ad iustitiam commutatiuam: De restitutione patet ex hoc articulo de satisfactione, vero probatur, Satis facere pro iniuria illata, perinde est ac honorem ablatum reficere, hoc autem pertinet ad iustitiam commutatiuam, ergo, & illud, sed peccator satisfaciens. Deo pro peccatis & offensis, nil aliud. agit quàm satisfacere, & placare Deum pro iniuria ipsi illata, ergo satisfactio quæ est pars pœnitentiæ pertinet ad iustitiam commutatiuam.

Ad intelligentiam huius quæstionis, Obseruemus iustitiam commutatiuam, constituere æqualitatem secundum rem cum altero, æqualitas autem hæc potest bifariam accidere, aut in rebus ipsis & bonis, aut in passionibus: voco passiones iniurias, & damna quæ saluti vel honori aduersantur; restitutio propriè constituit æqualitatem in rebus, in diuitijs, in bonis, in mercibus &c. vt quantum quis damni in rebus passus est, tantum illi reficiatur, satisfactio autem constituit æqualitatem in passionibus, & damnis illatis saluti, uel honori, vt quantum quis damni per iniuriam passus est, tãtum illi uel simili damno, uel alia uia reficiatur vnde si is qui accepit alapam alium fuste percusserit dicitur accepisse iam satisfactionem.

CONCLVSIO PRIMA.

Restitutio, & satisfactio quæ est pars pœnitentiæ conueniunt, genere, pertinentque ambæ ad iustitiam commutatiuam.

PRobatur ratione modò adducta ex D. Tho. Et confirmatur, Ad iustitiam commutatiuam pertinet constituere æqualitatẽ rei ad rem, sed tàm restitutio in rebus, quã satisfactio in iniurijs vel damnis illatis proximo fit secundum æqualitatem rei, nempè secundum æqualitatem damni uel iniuriæ illatæ, Ergo.

CONCLVSIO SECVNDA.

Satisfactio & restitutio licèt ambæ pertineant ad iustitiam commutatiuam, inter se tamen differunt.

M. Soto. & alij DD. innumeras adducunt differentias, sed hæ sunt potissimæ, Prima quæ modo adducta est, ut restitutio fit in rebus acceptis, satisfactio iniurijs illatis. Ex quo sequitur, aliquando vtramque simul exerceri aliquando verò vnã sine alia, Verbi gratia furatur quis rẽ cuius expoliatione alter maxima iniuria afficitur & molestia, tenetur ad restitutionẽ illius rei, tum etiam ad satisfaciendum illi iniuriæ, vt placandũ illũ, postulando veniã vel alia via. Similiter potest quis nulla re sublata, aut ita exigua, vt ex tenuitate materiæ non sit furtum, aliquem maxima iniuria, & molestia affecisse, nil tenetur restituere: tenetur tamen satisfacere illi iniuriæ, & animum illius iusta molestia affectum placare. Restitutio autem sine satisfactione fieri debet, quando res aliqua sine vlla iniuria domini ablata est. Differunt secundę, quia Deo non potest aliquid restitui, cum omnia ipsius sint, sed fit restitutio solis hominibus. Satisfactio autem, & Deo, & hominibus, cum utrumque peccator suo peccato iniuria afficiat. Tertio per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantum cessatur ab eo quod quis committebat, detinendo alienum inuito domino, cum possit quis restituere, & non pœnitere, satisfactione autem remittitur pœna debita peccato passione Christi vim nostris operibus exhibente. Quarto, satisfactio est opus amici, debet enim fieri ad reparandam amicitiam, quantum ex parte satisfacientis est, restitutio autẽ non intendit amicitiam, sed solam ęquabtatem. Vnde restitutio non exigit illum à quo fit existere in statu gratiæ, & amicitiæ Dei, quia tãtũ est redditio debiti, satisfactio autẽ exigit, vt fiat ab homine existẽte in gratia, & amicitia Dei, quia meritũ, & virtus passionis Christi est fundamentũ nostræ satisfactionis, opus autẽ extra gratiã factũ nec meritoriũ est, nec illi accommodatur vis passionis Christi: imò & quando satisfactio fit homini pro iniuria illata, satisfaciẽs facit quod in se est, vt redeat in illius amicitiã. Quintò, restitutio nõ est pænitentiæ pars, sed præãbulũ necessariũ: satisfactio autẽ, quæ fit Deo, est veræ pęnitẽtię pars, & actus, vt est definitũ in Cõci. Florentino sub Euge. 4. Pręambulũ dixi esse restitutionẽ, idẽ dico de satisfactione quę facienda est homini, non enim digne ad confessionẽ acceditur, neque est contritus qui, cũ habeat vnde restituat, differt illud in aliud tempus, nec esset hic absoluendus, imò nec audiendus, vt infra dicemus controuer. 13. art. sequen. concl.

Sextò, Restitutio fit ex natura rei, etiã si à sacerdote, non imponatur, satisfactio ex arbitrio cõfessarij uirtute clauiũ. Denique satisfactio fit etiam in purgatorio, restitutio autẽ in hoc sęculo, vel ab ipsomet debitore viuẽte, vel ab hęredibus eius ex ipsius mandato, defunctus enim iam non dicitur restituere, sed (vt vidimus in articulo de testamentis quæstione ultima, de Dominio) mandans hæredibus ea, ad quæ ipse tenetur, & pœnitens de negligentia sua, discedit liber, & fecit quod in se est, nec tenetur ad amplius, nec detinebitur amplius in purgatorio, quam exigunt pœnæ illi negligentiæ, quam viuens habuit ex diuina iustitia; debitę siue hæredes eius diligentes sint in soluendis ijs quæ, ipse mandauit, siue non:

ARTICVLVS II.

Vtrum restitutio rei ablatę sit de necessitate salutis.

DIuus Tho. statuit in corpore huius articuli duobus modis aliquid alteri esse ablatũ, vel iustè, vt cũ iusta lege aut iusta sẽtẽtia aliqs re sua expoliaẽ, & alteri tradiẽ, aut iniustè, vt cũ expoliaẽ furto vel rapina. Quo posito est

CONCLVSIO TERTIA.

Iustè ablatũ nemo tenetur restituere, iniustè verò ablatum necessariò restituendum est.

PRobatur. Iustitia commutatiua est de necessitate salutis & similiter æqualitas quàm ipsa cõstituit. Psal. 14. [Domine

mine quis habitabit in tabernaculo, &c. qui operatur iustitiam.] Et loquitur de commutatiua. Sequitur enim: [Qui iurat proximo suo,& non decipit: qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, &c.] Quæ aperte pertinent ad iustitiam commutatiuam. Restitutio autem est actus iustitiæ commutatiuæ, reficiens inæqualitatem, quæ inter nos potest accidere, vbi iustè res ablata est, nulla est inæqualitas, vel iniuria, sed vbi res iniustè ablata est, ergo in ablatis iustè non est necessaria restitutio, sed in ablatis iniustè: vnde volunt aliqui verba illa D.Thom. in corpore artic.[Si verò iustè ablatum sit inæqualitas erit, vt ei restituatur: quia iustitia in æqualitate consistit. Sic legenda esse: Si verò iustè ablatum sit inæqualitas non erit, nec pertinet ad iustitiam, vt id restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit.

Circa hunc artic. variæ se offerunt controuersiæ, quas suo ordine proponemus.

Prima Controuersia.

AN RESTITVTIO SIT in præcepto.

SAcerdotes Græci (vt refert Guido Carmelita de erroribus Græcorum. Et Alphonsus de Castro, libro de Hæresibus, verbo, Restitutio) aliena rapientes nō obligabant ad restitutionem, sed simplici oleo illos vngentes absoluebant, ea tantum imposita pœnitentia, vt partem eorum, quæ iniustè acceperant, sibi & Ecclesiæ in eleemosynam darent, adducti his rationibus.

Primò, Qui habet alienum domino consentiente, vel debente consentire, nō tenetur ad restitutionē, sed si quis mea iniustè accepit, postquam etiam illa habet, teneor ego consentire, vt habeat, ergo non tenetur restituere. Maior certa est. Probatur minor: lege charitatis teneor præferre salutem spiritualem proximi meis opibus, exigit autem salus spiritualis eius, qui mea accepit, vt consentiam ipsum illa habere, vt sic desinat esse in peccato, ergo lege charitatis teneor id consentire.

Secūdò, Christus Luc.11. postquam dixit Phariseos plenos esse rapina, subiungit: [Veruntamen quod superest date eleemosynam, & omnia munda erunt vobis:] vbi nullū præcipit restitutionem, sed solam eleemosynam, vt Pharisæi mundarentur à rapina, & dolis, quam sententiam amplexus est Erasmus in notationibus istius loci, vsq; ad quartam editionem, ait enim: [Illud annotandum cum prius fecerit mentionem rapinæ, in remedio non fieri mentionem restitutionis, sed tantum pollicetur eleemosyna data omnia fieri munda.] Videns autem se his verbis suspitionem offerre, quod Græcorum errori adhæreret, in quinta editione addit post ista verba: [Sed qui iubetur dare, quibus nil debetur, multò magis iubetur reddere, si quid cui debet.

Tertiò, inter Christianos omnia sunt communia, vt docet D.Clemens, & habetur 12.q.1. Can. dilectissimis, vbi ait: [Communis est Christiani vsus omnium rerum:] Obseruaruntq; id Christiani primitiuæ Ecclesiæ, vbi autē omnia sunt communia, nil est restituendum, sicut monachus, qui è rebus communibus monasterij aliquid accipit, nō tenetur restituere, tūm quia omnia illa omnium sunt, tū quia restitutio faciēda est ex proprijs, & priuatis: monachus autem quicquid acquirit eo ipso iam est monasterij.

Vltimò, ex Christo: Ad salutem duo tantum exiguntur fides, & obseruatio mandatorū, restitutio ad nullum mādatum pertinet, nam si pertineret, maximè ad illud: Non furtum facies; ad hoc tamē non potest pertinere, quia hoc negatiuum est, restitutio autem si sit in præcepto, esset affirmatiuum. Hunc eundem errorem refert D.Aug. in Enchiridion c.75. habuisse multos suo tempore, existimātes, nec pœnitentiam, nec restitutionem sibi necessariam, etiam si turpissimè, & iniustè agerēt, modò aliquas largirētur eleemosynas, quia dixit Christus Pharisæis raptoribus; Date eleemosynam, &c.

CONCLVSIO VNICA.

De fide est, restitutionem rei iniustè ablatæ esse necessariam omnino ad salutem, & oppositum est hæresis contra doctrinam Sacræ Scripturæ, Ecclesiæ Catholicæ, & SS. Patrum.

PAtet, Roman.8. [Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum, &c.] & nemini quisquam debeatis, Tob.2. Sanctus ille Tobias cum vocem hædi balātis, quem vxor domum intulerat, audisset, dixit: [Videte ne furtiuus sit, reddite illum dominis suis, quia non licet nobis edere ex furto aliquid, aut contingere. Ezech.33. Si dixero impio morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritq; iudicium, & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamq; reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum, viuet, & non morietur Leui.6. Qui vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, aut quippiam simile commiserit, omnia integra primum restituat, mox pro peccato offerat arietem immaculatum.] In quibus locis & similibus non cōsulitur, sed præcipitur restitutio, & exprimitur apertè, quam necessaria sit ad salutem. Quibus accedit illud Christi, Math.22. [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.

Ratio qua vsus est D.Thom. est efficacissima. Et confirmatur: Præceptum est naturale & diuinum, Non furtum facies, qui autem alienum retinet inuito domino, perinde se habet, ac si furtum faceret, ergo præcepto naturali, & diuino res aliena retinenda non est, sed restituenda. Maior certa est. Minor probatur, illo præcepto iubetur ne fratrē re sua expolies, sed non minus expoliatus manet frater re sua, quando illi non restituitur, quam vbi accipitur, nec minus damnum recipit in bonis, quando retinentur, quàm quando accipiuntur: vnde loco citato Ezech. simul iūguntur ista, rapinam restituere, & nil iniustum faceret, quasi diceat non restituentem rapinam, non minus iniustū agere, quam quando rapuit.

Secundò, Prouer.26. [Qui cum fure participat occidit animam suam] id est, vt exponit Hiero. & habetur extra de fur.cap. qui cum fure: [Qui furti conscius est, & quærente possessore non indicat.] Sic argumentor, maior iniquitas est retinere rem iniustè ablatam, quam illam non indicare, hoc autem posterius est graue crimen, & peccatum mortale, ergo & prius.

Tertiò: Præceptum est naturale, & diuinum, Quod tibi non vis, &c. & Quod tibi vis, &c. Sed nullus est, qui velit bona sua sibi iniustè ablata non restitui, ergo qui iniustè abstulit, tenetur restituere. Denique hæc est doctrina communis Ecclesiæ, communis Sanctorum Patrum, ac vt talem docet illam D.Aug. Epist.54. quæ est ad Macedonium, & habetur 14.q.6.can. si res; [Si res(inquit) aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur: quod si verè agitur, nō dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatū.] Quæ verba D.Aug. vt doctrinā Ecclesiæ amplexū est Cōcil.gñale Turon. citatq; vtrumq; & Concil. & verba Alex.1.1.c. cum tu, de vsuris.

Ad solutionem argumentorum, & ad totam hanc materiam de restitutione obseruemus: Cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ constituens æqualitatem inter illum, qui damnum recepit, & eum qui intulit, sicut duobus modis potest pati aliquis damnum in rebus suis, vel quia iniustè ab eo accipiuntur, vel quia eo inuito retinentur, ita quoque posse oriri obligationem restituendi ex duplici radice, vel titulo. Primus est iniusta acceptio, & expoliatio rei alienæ, siue res maneat apud accipientem, vt in furto, vel rapina, siue non maneat, nec in ipsum transeat, vt cum quis combussit alterius domum, vel segetem: Per iniustam enim acceptionem intelligitur omnis actio iniuriosa, per quam infertur damnum proximo, cum peccato mortali: & per quam habet frater, minus quam debet habere, siue alter habeat, plusquam debet habere, siue non, ideo abscissio brachij, combustio domus dicentur in hac disputatione

Q 2

ratione acceptio alieni, quia per tales actus habet frater minus quàm debet habere, etiam si is qui alteri brachium scidit, vel donum eius comburit, non habeat propterea in bonis suis plusquam debet habere. Secũdus titulus est res accepta, etiam si non sit à me iniustè accepta, quando in iustè detinetur: vt cum emi aliquid à latrone, quem ignorabam latronem, cum primum noui illud alienum esse, & raptum, & me à latrone illud emisse, teneor restituere non ratione acceptionis, fuit. n. à me bene acceptum, & iusto titulo nempè emptionis, sed ratione rei acceptæ, quia aliena est, & quæ cum primum noui alienam esse, & raptam à verò domino iniustè à me detinetur. Et vtrumq; horum prohibetur. 7. mandato, Non furtum facies: quia in eo præcipitur vt nullo modo expoliemus fratrem suis bonis, nec damnum illis inferamus, vt videbimus in materia de furto. Contingere autem aliquando potest, vt vtroque nomine rem aliquam teneatur quis restituere, aliquando verò altero tantum, vt in exemplo adducto, rem furtiuam, quam latro apud se habet tenetur restituere, & ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ, quod si illam alteri vendidit, & is bona fide emit, tunc latro tenetur illam restituere non ratione rei acceptæ, quam iam non habet, sed ratione iniquæ acceptionis: eo verò non restituente ille, qui emit non ratione iniquæ acceptionis, cum bona fide emerit, sed ratione rei acceptæ, cum habeat apud se alienum inuito domino.

Obseruemus secundò acceptionem iustã rei alienę propriè non instituere obligationem restituendi, si nulla culpa & mora interueniat in soluendo, vt cum depositarius adueniente tempore constituto reddit statim depositum, non est propriè dicendus restituere, sed reddere, quia hoc nomen restituere propriè sumptum est idem quod collapsum reficere, deprauatam corrigere, & perditum reparare. Vnde restitutio propriè sumpta non est quiuis actus iustitiæ commutatiuæ, sed ille solum, quo iustitia quæ delapsa fuerat reficitur, quæ deprauata corrigitur, quæ perdita reparatur: quando autem res iustè accepta, vt in mutuo, suo tempore, & sine ulla mora domino suo redditur, non fuit collapsa, nec deprauata aliqua æqualitas, & iustitia, dominus illius est propriè restitutus in statũ aliquẽ à quo deiectus esset, cum mutuatarius ipso consentiente toto illo tempore illud apud se habuerit: Et ita vbi non interuenit iniqua acceptio, propriè non habet locum restitutio. Quod rectè expendens. D. Thom. definit illam in hoc articulo, redditionem rei, quæ iniustè ablata est: quod si rem iustè quidem acceptam vltra tempus sibi a domino concessum eo dissentiente quis detineat, & sit in mora, talis detentio (vt docet idem D. Tho. infra q. 66. art. 3.) est velut quædam acceptio rei alienæ, & peccatum, cum similiter noceant qui alienum retinet domino dissentiente, & qui alienum accipit, Vnde colligere licèt, quam formaliter, & propriè loquutus sit D. Tho. in conclusione, asserens restitutionem rei iniustè ablatæ esse de necessitate salutis, cum ad salutem necesse sit, & iniustè accepta, & iniustè retenta restituere: quod verò iustè detinetur non restituere, nulla est iniquitas aut peccatum.

Nunc ad argumenta in ꝓpositum.

Ad primum respondeo, argumentum illud peccare in multis, Primò asserens dominum rei debere consentire ne fur maneat in peccato, quia præferenda sit salus spiritualis proximi proprijs bonis. Nam propositio ista, salus spiritualis proximi præferenda est proprijs opibus, intelligitur, quando opes meæ sunt necessariæ simpliciter, ne ille peccet. non tamen quando sunt necessariæ ex malitia alterius nulli enim debet sua malitia suffragari. Dicat quis; suspendam me, nisi dederis mihi centum, non teneor dare, cum liberè possit ab illo malo se eximere, sicut iudex potest suspendere latronem, qui nõ vult sacramentaliter confiteri, cum illum ad monuerit, quia damnum illud spirituale latronis malitiæ ipsius non iudici tribuendum est. Peccat secundò, quia, etiam si dominus deberet consentire, non ex eo sequitur, latronem posse retinere, non enim habet eandem vim, neque semper est æque efficax voluntas debita, sicut voluntas elicita, & expressa: diues enim habens super fluũ statui debet velle dare grauiter indigenti, non tamen potest grauiter indigens a tali diuite accipere, nec retinere, sed tenebitur illi restituere. sic in casu proposito, vt optimè docet, probatque multis exemplis Medina Cod. de rebus rest. q. 2. circa finem.

Ad secundum, in quo est maxima difficultas propter verba Christi, Obseruemus verbum date, quo utitur Lucas, in suo fonte propter homonomiam vocis didote Græce, esse anceps, & ita significare posse vtrumque, datis, vel date. Erasmus, quem sequuntur Caie. & multi legũt, datis. Etenim cũ Pharisæi inter alia vitia hoc habuerint, vt putarẽt, sicut Græci, rapinas, & furta data aliqua eleemosyna mundari, hoc reprehendens Christus ait. Væ vobis Pharisæi, qui cum raptores, & qui inquisitis, datis aliquas eleemosynas existimantes ea ratione vos salnos manere.

Si verò legatur, date, vt habet verbo vulgata, cui standũ est, hunc locum D. Basilius interrogatione 271. D. Augu. in Enchiridion. c. 73. Chrysost. homil. de diuite epulone: Greg. ibidem & omnes Veteres ita exponunt, vt quemadmodum Dan. 4. quando dixit Daniel [Peccata tua eleemosynas redime. Non docuit solã eleemosynã sufficere, sed valere illam plurimum adhibitis alijs operibus pœnitentiæ, iustitiæ, & uirtutum, quæ sunt in præcepto; & quãdo Christus dixit. Dimittite, & dimittetur vobis, non significauit sola dimissione iniuriæ acceptæ peccatorem iustificari sine pœnitentia, & alijs virtutibus, cum ipse peculiariter de pęnitentia dixerit. [Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis: sed significauit plurimum valere dimissionem iniuriæ ad obtinendam veniam suorum delictorũ, ita hoc loco Christus, cum duo mala exercerent Pharisæi, primo, namque nocebat proximis, secundo propriam maculabant conscientiam, ad quam mundandam vtebantur tot lotionibus manuum & valorum, Christus prius illud dimittit tanquam certissimum, vt damnum proximis illatum restituerent, agitque de secundo, de quo ibi propriè sermonem instituerat, vt ex præcedentibus patet, nempe de vera munditia ac vt doceat illam non haberi per externas illas cæremonias & lotiones, sed per opera pietatis, & misericordiæ, ait, [Date eleemosynam, & omnia munda erunt vobis, quasi dicat, his operibus mundanda conscientia est, non istis lotionibus manuum.

Recentiores aliqui putant hunc sensum optimum quidem, sed non multum conuenire textui, quia, cum instituat Christus eo loco acriter obiurgare Pharisęos, & docere quam plena vitiorum esse illorum uita, videtur alienum ab hoc instituto, vt in medio orationis cursu sisteret, & admoneret, vt eleemosyna sua peccata mundarent. Primo quia id minueret reprehensionis dignitatem, & vim, cum ipsemet, qui tàm acriter illos arguebat ostenderet statim, quàm facili medio possent illa deleri. Secundò, quia finis reprehensionis illius erat, vt Pharisæi, si uelint oculos aperire, suæ perditionis pondus, & grauitatem, agnoscerent, cui fini certè repugnasset nocere tunc eleemosyna omnia purgari, dicerent enim non sunt adeò nociua nostra crimina, si tam prompto remedio illis mederi possumus. Tertiò, & si consilium vel præceptum de eleemosyna adeo sanctum sit, in medio tamen illius obiurgationis illud proponere esset occasionem offerre Pharisæis, vt confirmarentur in sua falsa opinione, simili errori Græcorum, quem retulimus, Vnde isti uocem, date, non intelligunt affirmatiuè, vt sancti Patres, sed ironice. quasi dicat Christus. Væ vobis Pharisæi raptores, iniqui, ueruntamen date eleemosynam, & erunt omnia vobis munda, vt existimatis: quasi dicat, date nunc, & agite quæ soletis vestro errore deceptio aliquando videbitis quam iniquum hoc sit, Quemadmodum Ecclesiastes pęnult. c. vbi Salomon iuueni opibus & ætate lasciuo ait ironice, & per tropum, [Lætare iuuenis in adolescẽtia tua, & ambula in vijs cordis tui & in intuitu oculorum tuorum, nõ præcipit ibi iuueni, vt in uoluptatibus, & delitijs se exerceat, in quæ ætas illa sua spontè fertur, & prona est, sed ironice loquentes ab illis iuuenem isto tropo, & figurata loquutione dehortatur, q. d.

putas,

putas,quia iuuenis es, tibi lætandum, & carni indulgendum,nec vitio ista vertenda ratione tuæ ætatis, benè quidem,lætare,age,quod vis,&c.Aliquando experieris quantum decipiaris. Vnde subiungit: [Et scito, quod pro omnibus his adducat te Deus in iudicium,] quasi dicat,scies aliquando,quantus mœror, & quot malis voluptates istas sequantur. In quo etiam sensu dixit Christus Iudæ:[Quod facis, fac citius:] quasi dicat, noui quid facere institutas,feci quod in me est,vt à cœpto desisteres, sed renuis, & facere vis, fac citius, fac experietis eo facto, quod tibi damna pates.

Est quidem optimus etiam hic sensus, & quemcunque sequamur,inanet diluium argumentum Græcorum. Interim expositionem SS Patrum potissimè amplector:nam eo loco(vt dixi)præcipuum institutū Christi fuit docere quan sum errarent Pharisæi: putantes munditiam interuam animi haberi illis lotionibus externis, & quia hoc erat præcipuum institutum, siluit de restitutione eorum, quę iniquè accipiebant,vt rem certissimam, tantumq; docuit munditiam animi operibus misericordiæ parari, à quib.illi erant alieni:ideo tot illis proposuit parabolas de misericordia in pauperes,ideo recensens vltimum iudicium non meminit nisi operum misericordiæ, cum tamen ibi omnia merita iustorum,& omnia peccata iniquorum sint propalanda.

Docuit ergo ibi Christus,quæ faciebant ad suum institutū alijs omissis,quamuis necessarijs: alitet.n. hoc argumento probaretur nullum præceptum Decalogi esse necessarium præter eleemosynam. Meritoq; omisit tunc quæ ad restitutionē pertinebant, tum quia aliud erat eo loco ipsius institutum,tum quia restitutionis necessitas, cū ex primis prin cipijs apertissimè sequatur in bona,& euidenti consequen tia omnibus erat perspicua. Vnde Zachæus Luc.9. [Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid ali quid defraudaui,reddo quadruplum,&c.]

Argumenta istorum recentiorum contra communem SS.Patrum expositionem nullam habent vim: est enim Sacræ scripturæ consuetudo, cum oporteat homin bus vnà cum timore habere spem, quia timor solus duceret in desperationem,spes sola in audaciam,vt simul timeant: & sperent,reprehensionibus & comminationibus, quas proponit,miscere,vel aliquod bonum nuncium, vel aliquod remedium contra peccatum. Ita Genes.3. inter verba, quibus Deus sententiam contra primum parentem protulit, miscuit illud fœlicissimum nuntium de incarnatione verbi: [Inimicitias ponam inter te,& mulierem,]Mich.9.post multas comminationes miscet propheta illud lætissimum vaticinium de ortu Christi,[Et tu Bethleē terra Iuda, &c.] Oseæ 13. cum incœpisset ab aspera illa comminatione, [Pereat Samaria, &c.] statim subiungit verba Dei remedium offerentis,[Conuertere Israel ad Dominū tuum &c. Ioel.2. cum multa mala minetur ibi dominus populo suo per exercitum Assyriorum, in medio orationis remedium illis offert,[Conuertimini ad me(inquit) in toto corde vestro,in ieiunio, &c.] simile habetur in alijs innumeris locis sacræ scripturæ.

Ad tertium constat ex ijs, quæ diximus quæst. 5. de Dominio necessarium fuisse crescente numero hominum in mundo, & crescente numero fidelium in Ecclesia diuisa esse,& distincta serum dominia, licèt in primitiua Ecclesia,quando pauci erant fideles, fuerit commodum, vt, qui conuertebantur,omnia adducerent ad pedes Apostoloū, de quibus loquitur D.Clemens can.illo Dilectissimis. De religiosis dico eos, qui nil omnino habent cum superioris licentia ad suos priuatos vsus, si quid ex communitate acciplant, non teneri ad restituendum, quia non habent vnde restituant: Alios verò, quibus à suis superioribus aliqua conceduntur ad eorum vsus,quia circa illa habent se, sicut domini non quo ad possessionem, qu a nil potest re ligiosus possidere, sed quo ad vsum, ex illis sibi quo ad vsum concessis teneri ad restituendum communitati, quæ ab illa inquia acceperun.

Ad vltimum. Hoc argumentum exigit videamus,sit ne aliquod præceptum de restitutione,& quale illud sit, nam

Mich.Sal.in s.a.D.Tho.

licèt constet,restitutionem esse necessariam ad salutē, non statim sequitur esse aliquod præceptum de illa:gratia.n.necessaria est ad salutem, non tamē est aliquod speciale præceptum de ipsa. Dico igitur primò esse aliquod speciale præceptū de restitutione, patet;Actus specialis virtutis necessariæ ad salutem cadit sub aliquo speciali præcepto,restituere est actus specialis alicuius virtutis, nempe iustitię cōmutatiuæ & necessarius ad salutem, ergo cadit sub speciali præcepto. Minor constat ex præcedenti art.& præsenti. Maior est D.Thom.in hac 2.2.q 2.art.5. hac enim ratione probat esse aliquod speciale præceptum de fide, quia credere est actus specialis virtutis necessarius ad salutem.Estque commune axioma Theologorum: Præcepta dari de actibus virtutum,& specialia.

Secundò, omne peccatum mortale est contra aliquod præceptum ex definitione ipsius peccati,dictum, factū, vel concupitum,&c. sed non restituere est peccatum mortale: existens enim in gratia,(vt videbimus art.8.) si tēpore quo debet restituere,non restituat,cadet à gratia: ergo restitutio cadit sub aliquo præcepto.

Dico secundò,præceptum restituendi esse affirmatiuum implicans,& includens in se negationem, qua prohibemur rem alterius detinere. Prior pars,quod sit affirmatiuum, patet: Præceptis affirmatiuis præcipiuntur actiones bonę,& virtutum,sicut negatiuis prohibentur actiones malę, & vitiorum,sed præcepto restituendi præcipitur actio bona nē pe reddere iniustè acceptum domino suo,quæ redditio est actus virtutis,nempe iustitiæ commutatiuæ,ergo. Et confirmatur apertè in primis ex forma, & verbis, quibus hoc præceptum proponitur.[Reddite (inquit Apost.) omnibus debitum.]Quæ verba affirmationem continent.Secundò, quia soluitur hoc præceptum per omissionē, quod est proprium præcepti affirmatiui.Secunda pars,quod contineat,& includat in se illam negationem,etiam patet, nam eo ipso, quo præcipimur restituere prohibemur retinere alienum: Et ita qui præcipit hanc affirmationem,restitue,simul pręcipit hanc negationem,ne detineas alienum. Vnde Pau.vtrunq; simul docuit, coniunxit enim: [Reddite omnibus debitum,& nemini quidquam debeatis:] Et Ezech.ca.illo 33.[Si rapinam reddiderit,si nil iniustum fecerit.] Ex his dico hoc præceptum restituendi pertinere ad septimū: Nō furtum facies,quia in illo,vt benè docet D Thom.art.8.huius quæst. prohibetur omne nocumentum in bonis proximi: Et detinere alienum eandem rationem nocumenti habet,quam accipere, vnde cum præcepto restituendi prohibeatur hæc detentio alieni, agit contra istud septimū præceptum,qui non restituit.

Ad arg.autem ibi positum dico, præcepta purè affirmatiua non reduci ad negatiua,præceptum autem affirmatiuū includens in se negationem pertinere ad illud Decalogi, ad quod pertinet talis negatio: Vnde cum in præcepto septimo dicatur:non detineas alienum,quæ negatio includitur in restitutione, consequenter præceptum restituendi reducitur ad septimum.

Sed obijcies,præceptum negatiuum obligat semper, & pro semper præceptum restituendi non obligat pro sēper, sed quando fuerit occasio,& opportunitas, vt videbimus, ergo. Respondeo, purè negatiuum obligare pro semper, hoc autem præceptum restituendi, cum sit affirmatiuum includens negationem,qua affirmatiuum est, & dicit actionem, non obligare nisi vbi fuerit opportunitas, qua verò includit negationem obligare pro semper, id est, vt bona aliena,nunquam detineamus,sed secundum animi præparationem habeamus hunc actum, alienum quod detineo, quamprimum potero, iuxta obligationem conscientię restituam,quæ animi præparatio, vt videbimus habenda est semper,& exequutioni mandanda, cum primum opportunitas fuerit,sub mortali.

Explicata necessitate restitutionis à D. Thom.in corpore huius articuli, docet in solutionibus argumentorum, qua ratione sit facienda restitutio in singulis damnis, tàm corporis,quàm honoris,& famæ,tàm in priuatis opibus, & diuitijs,quàm in communibus,quando malè distribuntur

tur quibus, ne quid in tactum præter mittamus, adijcienda etiam sunt damna spiritualia animæ.

De singulis suo ordine videamus, & primo de spirituali bus. Vnde sit.

Secunda Controuersia.

AN QVI NOCET PROXIMO in spiritualibus inducens illum in aliquem errorem, uel peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem illi faciendam.

SCotus. in 4. d. 15. q. 3. art. 1. Ricar. eadem distinc. art. 4. q. 2. Palud. ibidem, Syl. verbo Restitutio 3. §. 5. Adri. in suo, 4. tit. de Restitutione volunt inducentem aliquem ad peccatum rogatu, ad hortationē, instigatione, uel exemplo teneri non solum ex charitate, uerum etiam ex iustitia propter damnum illarum ad retrahendum illam à peccato, nec solum sua correctione, & oratione, verū etiā adhibendo quæcunque poterit media, id est curando vt alij quoque pro ipso orent, ipsumque corripiant.

Probant, Qui lædit fratrem in temporalibus bonis tenetur ad restitutionem propter nocumentum quod intulit, sed bona animæ sunt præstantiora temporalibus, maiusq; nocumentum infert qui in illis nocet, quàm qui in temporalibus, vt docent apertè D. Greg. 6. q. 1. can. Ex merito. Et D. Anacletus eodem loco can. Deteriores. vbi habet vterque. [Deteriores sunt qui vitam, moresq; corrumpunt, vijs qui substantias aliorum prædaque diripiunt. quibus subscribit D. August. primo Retract. ergo.

Secundò, qui propinat alicui venenum, quo læditur bona eius valetudo, tenetur ex iustitia curare quantum potest, ut ab illo liberetur, & damnum illatum resarcire, qui inducit ad peccatum non minus nocet. quàm propinans venenum, ergo tenetur ex iustitia curare quantum poterit, vt liberetur ab illo malo statu.

Tertiò, Prælati tenentur ex officio, & iustitia bonum spirituale suorum subditorum curare, ergo hi saltem si inducant suos subditos ad peccandum, agunt contra iustitiam, tenebunturque non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia reficere damnum illud, curando omnibus vijs suorū conuersionem & emendam.

Vltimò, qui suadet aliquam hæresim, vel docet aliquem errorem, omnium consensu tenetur illos, quos ita docuit dissuadere omni via qua poterit, ergo similiter qui induxit ad peccatum tenebitur ad hanc satisfactionem, vt curet omni via illius emendam. Addit Adria. nec posse homines remittere satisfactionem damni spiritualis, quia nullus præter Deum est dominus suæ gratiæ, charitatis, & virtutum.

D. Tho. in hoc art. aut in tota hac materia de restitutione non meminit huius restitutionis faciendæ pro damno spirituali, in disputatione autem de correctione fraterna nullam aliam obligationem assignant ad curandam salutē fratris, præter eam, quę est ex charitate, nec distinguit inter fratrem peccantem sua tantum voluntate, & eum qui peccauit alterius suasione, sed de omnibus loquitur similiter, & indifferenter Vnde omnes ferè discipuli D. Tho. inducentem alium ad peccandum ad nullam obligant satisfactionem ex iustitia, sed ad solam correctionem, ad quam tenemur ex charitate, quamuis fateantur in hoc casu illum, qui induxit aliū, teneri aliquo vinculo maiori charitatis, quam teneretur, si non induxisset.

Sequitur eandem sententiam Soto, vt communem inter Thomistas, habet tamen multa correctione digna. Dicit enim primo, illum qui inducit alium ad peccādum ex odio vel Dei. i. vt Deus offendatur, vel proximi, vt cadat à gratia grauius peccare eo, qui alium occidit, quia maius est tale nocumentum in anima quouis homicidio: Eum uerò qui inducit alium ad peccādum non ex odio, sed ob suum commodum vel voluptatem, leuius peccare eo, qui furatur bona aliena: quia hic eum accipiat inuito domino, infert illi damnum, & iniuriam, qui verò inducit ad peccandum ob voluptatem, non infert iniuriam, cum alter volens peccet. Dicit secundo eum, qui fraude vel ui compulit alium ad peccandum, teneri ad aliquam restitutionem, hoc modo, ut qui induxit fraude proximum suadens illi, illud non esse peccatum, teneatur se ipsum retractare, & admonere fratrem, qui eo decipit fraude, illud esse peccatum: Qui autem induxit vi, minis, vel metu, teneri ad dimittendum illum liberum & extra omnem vim, & metū, vt possit resipiscere, non tamen teneri ex iustitia, sed ex sola charitate ad curandum illius emendam, cum iam sit in facultate ipsius relicti in sua libertate resipiscere, quod si nolit, sibi imputetur: vt qui rapuit bona si illa libera dimittat eorum domino, non tenetur ad amplius; nec debet illi suadere, vt accipiat. Et confirmatur, quia si quis vi, & metu mortis virginē induxerit ad stuprum, non tenetur. ex ipsa lege Dei, Exod. 22. nisi aut illam dotare, aut vxorem ducere, nec præcipitur, vt curet eam emendare.

Hæc, pace quod tanti Doctoris, & de scholis tam bene meriti dicamus, indigent aliqua correctione. Nam primū illud inducere aliquem ad peccatum quocunque fine fiat esse grauius peccatum homicidio voluntario, est contra communem Theologorum sententiā, asserentium omniū inter peccata, quæ sunt contra proximum omnium maximum & grauissimum esse homicidiū voluntariū. Secūdò, inducere aliū ad peccādū mortaliter leuius peccare inre rapiēte bona tēporalia, ita dictū, & nullo alio addito, est apertè, contra doctrinam sanctorum Patrum, vt patet ex adductis in primo argumento prioris opinionis. Tertiò, peccat Soto non distinguens inter illum qui inducit multis suasionibus ad peccandum eum qui non erat paratus, nec tale habebat in animo, vt qui inducit mulierem honestam ad fornicandum, & eum qui inducit illum qui iam paratus erat, & expositus, vt qui inducit meretricem: inter hos enim necessario distinguendum est, nam hic secundus vnicū tātū peccatum committit contra Deum, nempè fornicationē, ille uero prior peccauit contra Deum sua fornicatione, & cōtra proximum inducendo ad peccandum cum, qui tale, nō instruebat, quemadmodum qui accipit ab vsurario, qui paratam habet & expositam pecuniam ad usurā, non peccat, qui verò inducit alium qui tale officium non exercet, vt det sibi ad usuram, peccat grauitet, vt videbitur.

Quartò peccat asserens eum, qui vi vel metu induxit alium ad peccandum, ad hoc solum teneri, vt illum dimittat liberum, vt liberè, si velit, possit resipiscere, ex iustitia autē non teneri ad curandum illius emendam: hoc est apertè falsum, nam vbi uis, ibi iniuria, vbi iniuria, & iniustitia, ibi & vinculum restitutionis, vnde à primo ad vltimum, qui vi alium induxit, tenebitur ad aliquam satisfactionem, Exēplum autem quod adducit de eo qui dormierit cum virgine, ipsi repugnat: Primò, quia ibi non est sermo de stuprante virginem vi, & metu illato, sed simpliciter, & ea cōsentiente, qui enim illata vi virginem corrumpebat, præcipitabatur in lege occidi. Secundò, quia ibi apertè præcipitur satisfactio ob bonum illius, nempè vt illam ducat, vel doceat vt nubat alteri, & uia illa sic corrupta honestè viuat.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus primò, Bifariam posse aliquem induci ab alio ad peccandum, uno modo precibus, vel suasionibus sine vlla fraude, vel violentia. Secundo modo, per fraudem, vel violentiam, per fraudem, decipiendo illum, & docendo falsum, ita ut ille credat non esse peccatum vel errorem, quod reuera peccatum est, & error: per violentiam, si aliquam inferat vim vel metū vt alter peccet, vel maneat in peccato.

Obseruemus secundò, plurimum differre grauitatē peccati, & vinculum restitutionis, grauitas enim peccati sumitur ex multis radicibus, ex obiecto, ex malitia peccantis, ex damno quod infert, quo fit vt in peccatis quæ respiciūt proximum, illa sint grauiora, quæ maius damnum inferunt imò sæpè peccatum aliquod, etsi subiectum sit dignius, est leuius ratione minoris damni, quo nomine affirmat Theologi maius peccatum, & grauius esse homicidium blasphemia, quia licèt obiectum blasphemiæ sit dignius, damnum tamen quod infert homicida est adeò graue, vt homicidium sit grauius peccatum blasphemia, vinculum autem

tem restitutionis sumitur etiam ex danno, non quouis, sed iniustè illato: Est enim restitutio rei iniustè ablatæ,& actus iustitiæ opposi.us semper alicui iniustitiæ: Vnde vbi non est iniuria neque iniust.tia, neque vinculum, & obligatio restituendi.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui inducit alium ad peccandum ex odio, & malitia in Deum, vt Deus offendatur, grauius peccat, quàm si committeret homicidium, qui autem inducit ex odio, & malitia in proximum,vt frater cadat à gratia,minus peccat quàm qui committeret homicidium.

Quod est contra Sotum. Probatur prior pars. Talis inductio est actus elicitus procedens ab odio Dei, odium Dei est grauissimum peccatum inter omnia, & grauius homicidio, ergo talis inductio erit grauior homicidio: præmissæ sunt certissimæ: consequentia patet, quia actus innaturut naturam,& rationem formæ, & principij, a quo eliciuntur. Probatur secunda pars, qui occidit alterum est efficax, & totalis causa mortis illius, qui verò inducit ad culpam,non est totalis nec efficax causa peccati illius, in bonis enim animæ nullus læditur nisi à se ipso,& nisi volens, ergo peccat grauius prior ille.

Secundò, in peccatis quæ respiciunt proximum illa sunt grauiora in quibus reperitur maius damnum, occidens aliquem corporaliter infert illi damnum irreparabile in corpore, & exponit illum miserum damno etiam irreparabili in animo, cum possit occidere eum in peccato quod est valde contingens,qui verò inducit ad peccandum, etsi inferat damnum graue in animo,est tamen reparabile,potest enim reparari libere per pœnitentiam,& eo ipso censendum huius damnum eo quod omnino irreparabile est.

Tertio, si inducere aliquem ad peccatum mortale esset grauior culpa, quam homicidium, quia ille nocet in anima,hic in corpore,& maius est nocumentum animæ quàm corporis sequeretur ex ista opinione inducere vnicum hominem ad peccatum esse grauius,quàm committere mille homicidia, quia maius nocumentum est quod infertur in vna anima, quàm in mille corporibus, præstat enim vnica anima mille corporibus, multoque preciosior est vita spiritualis vnius animæ,quam mille vitæ naturales: Imò,& grauius esset inducere ad vnum peccatum veniale,quàm committere homicidium,quia maius damnum est, & maior iactura vel vnicum peccatum veniale quam mors corporis, qua de causa dicitur non esse peccandum venialiter, nec pro vita totius mundi.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui inducit ad peccandum meretricem aut alium iam paratum, & expositum ad malum leuius peccat, quàm qui rapit alienum. qui verò inducit mulierem honestam, & virginem aut illum qui nil tale habebat in animo,imò studebat virtuti, grauius multò peccat, quam rapiens bona illius.

Prior pars patet: quia in illo casu talem inducens, cum iam esset paratus,exiguum, & ferè nullum damnum illi infert, rapiendo autem bona alterius damnum illi infert.

Secunda pars quæ est contra Magistrum Soto: Probatur, Qui grauius nocet proximo grauius peccat, sed virum studiosum,mulierem honestam maximè virginem à virtute retrahere est grauissimum nocumentum, & cui nullo modo æquantur bona temporalia, ergo grauius iste peccat; Et hoc apertè docent testimonia sanctorum,& argumenta adducta pro opinione Scoti. Et confirmatur: Scandalum grauius peccatum est quam furtum,nullibi enim legitur de furе,quod dixit Christus de scandala seminante, & inducente viros probos ad peccandum. [Ve mundo à scandalis:& melius erat homini illi, si natus non fuisset,] vbi, vt obseruant Chrysost.& alij DD. eodem modo loquutus est Christus de scandalizante,quo de Iuda proditore. Et 2.Reg.12. peccata quæ commisit David contra Vriam,quam primum pœnituit condonauit dominus: occasionem autem,quam eo facto obtulit inimicis blasphemandi nomen domini,puniuit morte filij recenter nati.] Veruntamen,inquit,quia fecisti inimicos blasphemare nomen domini, filius qui natus est tibi morietur.

Nec habet aliquam vim ratio Magistri Soto, fur nocet domino inuito, inducens ad peccandum domino consentiente, consentienti autem non fit iniuria, ergo. Respondeo enim, etsi in modo actus maior sit iniuria in furto, quã in inducendo ad peccatum, in actu tamen ipso quoad effectum damnum spirituale esse adeò graue, vt grauius quoque peccet qui inducit, quàm qui furatur. Tum etiam quia & voluntati illius qui virtutem diligebat, iniuria illata est, dum improbis persuasionibus adductus est ad peccãdum, quamuis enim postquam persuasus est,liberè consensit, at cum nil tale in animo haberet,dum adducebatur improbis persuasionibus,grauis iniuria illius voluntati fiebat.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui inducit alterũ ad peccandum fraude,vel vi,& metu,tenetur ad hanc restitutionem, vt quem induxit fraude decipiendo illum, admoneat,& doceat de veritate,ab eo autem,quem vi vel metu, auferat illam vim, & metum,relinquatque liberum, vt possit libere resipiscere.

Patet, Qui ita inducit alium ad peccatum inducit cum iniuria,& iniustitia,quia fraus,& vis sunt contra iustitiam,& commutatiuam, huic iniutiæ, & iniustitiæ opponuntur hi actus,deceptioni, & fraudi explicatio veritatis, vi, & metui plena libertas, ergo tenetur quem decepit docere,quem vi, & metu compulit relinquere liberum.

Vnde hæresiarcha,& qui disseminauit aliquos errores,tenetur illos retractare, lector qui aliquid falsum docuit, tenetur ex iustitia docere verum, & palinodiam decantare, medicus qui aliquod medicamentum nociuum consuluit, si malitiosè,statim,si ignoranter, quam primum id intellexerit tenetur oppositum suadere,& dare operam,ne sumatur illud medicamentum, quod si hoc renuit, ne habeatur ignarus,& periclitetur eius fama,& opinio, peccat grauissimè cõtra iustitiam,& tenebitur reficere omnia dãna illata.

Contra hanc conclusionem est argumentum. Si quis sine fraude,& dolo ex ignorantia inuincibili decipiat alium in rebus grauissimis fidei non tenetur ad aliquam restitutionem,ergo neque qui decepit cum fraude. Consequentia patet,quia obligatio restitutionis nascitur ex damno illato,vtetque horum infert idem damnum, si ergo prior nõ tenetur neque posterior. Antecedens verò ita probo, si teneretur,aut ratione iniustæ acceptionis, aut ratione rei acceptæ,at nullo istorum modorum,non primò, quia vbi agitur ex ignorantia inuincibili, illa excusat ab omni iniustitia,& iniuria formali, vt supra vidimus. Nec secundò,quia nil manet apud decipientem. Et confirmatur, si quis inculpabiliter omnino,& sine vllo peccato domum alterius cõburat,ad nullam tenetur restitutionem, quia sine vlla culpa tua id fecit,& nil manet apud ipsum. Ad hoc respondetur, istum quamdiu inuincibiliter, & inculpabiliter ignorat, se errorem persuasisse, non teneri ad aliquid ratione ignorantiæ inuincibilis, quæ illum excusat, quam primum autem id nouerit, teneri,quia,quam primum id nouit, iam lædit,& cõsentit in damnum illius,eum enim actio,& passio sint relata, quamdiu durat in illo decepto error, actio huius qui decepit manet in suo effectu, nam non erat iniuriosa ob ignorantiam inuincibilem, ea verò cessante, iam fit iniuriosa, & ita tenebitur illam reficere admonendo illum,sicut qui comburit domum, quamuis inculpabiliter id à principio fecerit, si tamen durat ignis, quam primum id nouit,tenetur quantũ potest dare operã extinctioni illius.

CON-

CONCLVSIO QVARTA.

Qui sine fraude, aut vi inducit alium ad peccatum, quo nulli alteri nocetur contra iustitiam, non tenetur ad aliquam restitutionem illi faciendam, nec ad procurandam illius emendam ex iustitia, sed tantum ex charitate, sicut tenetur in cæteris peccatoribus.

Probatur primò: Vbi nullus est dolus, aut vis, scienti & volenti non fit iniuria, qui ita inducitur ad peccandū est sciens extra oēm dolum, quia non decipitur ab inducente, & volente liberè, & sine vlla vi, vt supponimus, ergo nulla ipsi fit iniuria, vbi autem nō est iniuria nec iniustitia, non habet locum obligatio restitutionis, Ergo.

Secundò, si quis meis persuasionibus extra omnem fraudem & vim dissiparet bona sua, aut mihi prodigè daret illa, nil tenerer illi ex iustitia restituere, quia dedit illa, quorum erat dominus sua sponte, & nullam ego ipsi in uli iniuriam, aut iniustitiam, sed homo est dominus suorum bonorum spiritualium, quia sua dispositione, & industria ea acquirit etiam si à Deo, vt efficiente & auctore accipiat (vt vidimus in disputatione de dominio) prodigit autem ea sua sponte, & volens, quia peccatum, ideo peccatum, quia voluntarium, & sine vlla iniuria a me ipsi illata, quando illum sine vi & dolo induco ad peccandum, ergo ex iustitia non teneor aliquam in his facere ipsi restitutionem.

Tertiò, si cui iniustè aliquid abstuli, & ipse deinde consentit, & condonat, non teneor aliquid restituere: sed inductus à me ad peccandum, quem non compello vi, aut dolo in suo peccato permanere, sed manet liber in illo sciens & volens, eo ipso consentit, & condonat, cum sit liber & velit permanere in peccato, à quo liberè potest exire, ergo non teneor ad aliquid erga istum ex iustitia.

Denique de regulis iuris in sexto, cap. Nullus. docetur apertè, Neminem ex consilio quod fraudulentum non fit alicui restitutioni faciendæ illi, cui consiliū dedit obligar.

Dixi in hac conclusione inducentem ad peccatum, quo alteri non nocetur contra iustitiam, nam si quis inducat alium ad furtum, vel homicidium perpetrandum, vel comitetur ipsum in illo actu, perinde tenetur ad restitutionem damni illati, sicut qui intulit, quia contra illum cui damnū illatum est omnes isti agentes, consentientes, consulentes, iuuantes, & comitantes agunt contra iustitiam, & sic omnes isti tenentur ad reficiendum damnum illatum.

CONCLVSIO VLTIMA.

Qui paratum ad peccandum inducit ad actum peccati non tenetur ad curandam illius emendam maiori vinculo charitatis, quam aliorum, qui verò non paratum ad peccandum induxit, vt virginem, aut mulierem honestā, tenetur maiori vinculo charitatis curare, vt emendetur, hic, quàm alij.

Patet 1 quia illi parato ego nullum ferè damnum intuli, ei verò qui non erat paratus, etsi non feceri m iniuriam formaliter, quia peccauit sciens & volens, feci tamen reuera & moraliter iniuriam maximam, quia damnum intuli, etsi non vt totalis causa, tamen vt concausa, quæ culpa certè ad aliquid me obligat erga hunc, ad quod non teneor in cæteris, non ex iustitia, sed ex maiori vinculo charitatis. Vnde est argumentum. Ad aliquid teneor erga illum, cui damnum intuli, vel affeci iniuria saltem materialiter, ad quod non teneor erga illum, cui nullum ferè damnum intuli neque vllo modo affeci iniuria, sed ad illum quem non induxi teneor communi lege charitatis, ergo & ad illum, quem, cum non esset paratus, induxi, & cui verè nocui cum in iniuria saltem materialiter, tenebor eum maiori vinculo charitatis.

Ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, illa ratione probari, grauius peccare inducentem alium ad peccandum, quàm furem, quod nos etiam dicimus in secunda conclusione, obligatio autem restitutionis non nascitur ex grauitate peccati, sed ex iniuria & iniustitia qua nocetur proximo, fur enim etsi leuius peccet, nocet tamen cum iniustitia, & ita tenetur restituere, inducens verò ad peccatum nocet grauius, non tamen cum iniuria, vbi non est dolus aut vis, & ita non tenet.

Ad secundum respondeo, propinantem venenum tenetur ad restituendum, quia facit iniuriam, etiam si accipiens venenum consentiat, quia homo non est dominus vitæ suæ corporalis, inducentem autem ad peccandum non teneri, quia homo est dominus suæ gratiæ & charitatis, & potest illa prodigere sine iniustitia, ex quo fit vt suadens illum ad peccandum sine vi & dolo, non peccet contra iustitiam.

Ad tertium dico ita esse, prælatos ex officio teneri ad illam correptionem: vnde prælatus inducens subditum ad peccandum agit contra charitatem & iustitiam, teneturq; ex charitate & iustitia illius emendam curare, quia hoc illi incumbit ex officio. Dices, si Rex consulat suo ciui, vt dissipet bona sua non tenetur restituere, ergo nec prælatus. Respondeo differre ista, nam Rex non tenetur ad custodienda bona ciuium, sed purgandam tantum Rempub. à latronibus, vnde si in hoc esset negligens, & eius culpa abundarent latrones bona ciuium rapientes, teneretur Rex, vel Princeps illius Reip. ad bona illa restituenda suis ciuibus, ad aliud verò non tenetur: at prælatus tenetur ex iustitia ratione sui muneris & officij ad curandam salutem suarum ouium ne peccent, vel alicui subiaceant scandalo, & siquis illorum cecidit, vt resurgat.

Tertia Controuersia.

AD QVID TENEATVR QVI RETRAhit aliquem à religione, ne illam ingrediatur, vel profiteatur: tum etiam qui monachum professum extrahit à suo conuentu.

Scotus, Ricardus, & Palud. locis præcedenti quæstione citatis Ioan. Maioris in 4 dist. 15. q. 17. quos sequitur etiam D. Anton. parte 2. titu. 2. cap. 2 volunt, illum qui retrahit volentem animo deliberato ingredi religionem, aut si ingressus est, habentem firmum animum permanendi, & profitendi debere ex iustitia conari omnibus vijs, vt redeat ad illam religionem, quod si non valeat hoc illi persuadere, debere inducere alium similem ad ingressum illius religionis, quod si id nequiuerit, debere ipsum religionem illam suscipere, vt sic satisfaciat in integrum damno, quod illi religioni intulit, priuando eam illo monacho: sicut referunt Raymundum Generalem Ordinis D. Dominici ingressum fuisse Religionem, quia quendam ab illa retraxerat. Adrianus sequitur hos, sed paulò mitius, ait enim teneri ad hoc, si illum dissuasit animo iniquo, & deprauato, & ex odio religionis, quod si ex amicitia, & amore tantum quo illum prosequitur, aut vt parentibus illo indigentibus deseruiat, non teneri. Dicunt secundò, eum qui monachum iam professum suadet apostatare, & a sua religione recedere, teneri ad restituendum in integrum arbitrio boni & prudentis viri omnes illas vtilitates, & emolumenta, quæ ex tali religioso conuentus ille recipiebat, aut recipere poterat.

Prius dictum ita probant. Qui dissuadet diuiti eleemosynam quam volebat dare pauperi, aut testatori legatum qđ volebat alicui firmo animo mandare, tenetur ex iustitia restituere illam eleemosynam illi pauperi, & legatum illud cui testator mandare volebat, etiam si illa pendeant ex libera voluntate eorum, quia impedit illum à bono, ad quod erat in proxima potentia, sicut qui comburit segetem in herba ante messem, tenetur restituere ad arbitrium boni viri, non solum herbæ illius valorem, sed multò plus, quia erat in proxima potentia ad messem: sed quando adolescens animo firmo statuerat hanc religionem ingredi, vel nouitius profiteri, religio erat in proxima potentia ad om-

ad omnia lucra, & vtilitates, quas ex illo poterat habere, etiam si id ille libera voluntate volentis ingredi religionē, aut profiteri, ergo qui tali dissuadet religionem, tenetur damna ista in integrum restituere per alium similem, aut per se ipsum.

Secundum verò dictum ita probant, Qui priuat, & expoliat aliquem bonis, & emolumentis in quibus iā habet ius acquisitum, tenetur ex iustitia omnia illa restituere, quia talis expoliatio est velut furtum, sed religio habet ius acquisitum in omnes operas, & lucra, ac vtilitates monachi, quia quicquid monachus acquirit, sui conuentus est, ergo qui suadet professo apostatare, cum reuera expoliet conuētum vtilitatibus quas ex illo habuisset, tenetur illas restituere.

Secundò, qui suadet seruo, vt fugiat à domino, vel expoliet dominum vtilitatibus, quas ex seruo reciperet, tenetur ad illas restituendas domino. Vnde cap. Si seruus. dist. 54. præcipitur vt Episcopus qui seruum ordinauerit sine licentia domini sui, reddat ei duplum, quia expoliauit dominū seruitio, & emolumentis serui, sed monachus est addictus, & emancipatus quoad operas, & lucra suæ religioni, vt seruus, ergo tenetur similiter qui suadet illum recedere.

Oppositum docent Sylu. Restit. 3.§.1. dicto.2. Soto lib. 4. quæst. 6. artic. 3. vbi tria dicit: Primò, quod spectat ad volentem intrare, vel profiteri aliquam religionem suadētem illi oppositum grauiter peccare, tenerique ad suadendam illi religionem ex charitate, non tamen ex iustitia, si id faciat sine dolo, & vi, quod si cū dolo, satis esse, vt doceat deinde religionem esse bonum, si cum vi, vt relinquat illum liberum. Quod verò spectat ad professum ait secondo, suadentem professum vt a sua religione discedat, si id suadeat sine fraude, & vi, non teneri ad aliquam restitutionem lucri cessantis illi religioni, quod si cum fraude, & vi, id suaserit probabile esse illum teneri ad aliquam restitutionem arbitrio prudentis. Ait tertiò nunquam propterea quod quis alicui religionē dissuaserit aut apostatare fecerit quocunque modò id præstiterit, teneri ad suscipiendum religionem loco illius.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus duo quæ sunt tanquam regulæ in omni materia de restitutione, Prius est neminem in conscientia teneri ad maiorem ampliorem ve restitutionem, aut satisfactionem pro damno aliquo illato, quam obligaretur in foro exteriori per leges ciuiles iustas, vel sententiam iudicis omni ex parte iustam, in qua, & veritas facti habetur, & iudex iudicauerit iuxta leges iustas, quia lex iusta, & sententia omnino iusta, cum seruent æquitatem, id ipsum pronunciant in foro exteriori, quod ius naturæ, & recta ratio postulabunt in interiori: Imò, & quod ius diuinum præciperet, quia ius diuinum nō destruit naturale, nec dictamen rectæ rationis, maximè in his, quæ pertinent ad æquitatem, & iustitiam cum proximis. Alterum est ad reficiendum damnum aliquod illatum proximo, ea virtute nos teneri contra quām cum illi nocuimus peccauimus, vt si peccaui contra charitatem tantum, teneor reficere damnum ex charitate sola, si verò peccaui non solum contra charitatem verum etiam contra iustitiā, teneor tunc ex charitate, & ex iustitia, cum contrariorum eadem sit ratio. Et vt primò articulo docuimus, actus quo reficitur damnum, pertinet necessariò ad virtutem, contra quam illo damno peccatum est.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui aliquem à suscipienda vel profitenda religione retraxit nudis persuasionibus, sine vlla fraude vel vi, non tenetur ad aliquam satisfactionem ex iustitia, neque ipsi religioso, neque illi religioni.

PRobatur prior pars, Vbi non est iniuria neque iniustitia, ibi neque vinculū restitutionis, quia restitutio vel satisfactio est actus iustitiæ commutatiuæ, quo reficitur damnum illatum cum iniustitia, sed qui dissuasit aliquem à religione sine vi, & dolo solis cohortationibus, nullā huic intulit iniuriam vel iniustitiam, Ex regula scienti vel consentienti sine fraude, & dolo non fit iniuria, Ergo.

Secundò ad reficiendum damnum ea virtute nos tenemur, contra quām peccauimus illud inferendo, qui dissuadet alicui religionem hoc modo non peccat contra iustitiam, quia nemo patitur iniustum sciens, & volens sine dolo, & vi, sed tantum peccat contra charitatem, ergo iste tenebitur ex charitate suadere illi religionem, non autem ex iustitia.

Vltimò. Ei qui remittit, & condonat damnum nulla debetur restitutio ex iustitia, hic qui dissuasus est cum à me non compellatur vi, aut dolo, sed sit sui iuris, potest liberè redire ad prius institutum, & cum nolit, consentit aperte, & condonat si quod damnum mea suasione ipsi intulit, ergo ipsi nulla iam debebitur restitutio. Quod autem neque religioni à qua illum deuiaui ita probo: Restitutio tunc debetur quando est illata iniuria, sed in hoc casu non est illata iniuria illi religioni, ergo nec debetur restitutio: probatur minor: iniuria est expoliatio iuris quod aliquis habet, religio in nolentem ingredi vel nouitium adhuc non habet ius acquisitum, quamuis sit in proximo, ergo non est ibi iniuria

Secundò qui sine fraude, & dolo solis persuasionibus suadet alteri ne mandet aliquod legatum Petro, vel ne det hanc eleemosynam, peccauit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad aliquam restitutionem, quia Petrus, & ille pauper non habent adhuc ius acquisitum, nec sunt expoliati sua re, animus enim vel voluntas quæ mutari potest non confert ius: sed religio in hunc nouitium non habet ius, quia illud pendet à professione, & voluntate ipsius, quæ potest adhuc mutari, Ergo qui sic dissuasit non tenetur ad aliquam restitutionem, peccabit autem grauiter si sine iusta causa id dissuaserit, estq; excommunicatus per Conc. Triden. sess. 25. ca. 18. tenetur què maiori vinculo charitatis suadere illi religionē, Quod si iusta aliqua causa id enixus est non peccauit nec tenetur ad aliquid.

CONCLVSIO II.

Qui monachum professum sine vi, & dolo suasit apostatare, non tenetur aliquid religioni illius restituere.

PRobatur. Si tenetur, aut ratione personæ extractæ, aut ratione lucri, & vtilitatis cessantis illi monasterio, sed neutro modo, ergo. In primis non ratione personæ extractæ, nam monachus etiam si sit addictus, & mancipatus religioni, non tamen vt seruus aut mancipium domino, vt volunt Scotus, & alij, sed vt filius patri. Vnde D. Basilius in sua regula ait de prælatis. [Patres se agnoscant non dominos. D. Aug. in sua ait: Ille autem qui vobis præest non se existimet potestate dominante, sed charitate seruiente fœlice. Et paulo post: Superiori tanquam patri obediatur.] Et Christus Luc 22. Principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic.] Est ergo monachus addictus religioni vt filius patri, at si filio qui patri vtilissimus est suadeam, vt deserat domum patris, & vagetur per mūdum, nihil teneor ratione illius filij patri ipsius restituere, quia contra charitatem tantum peccaui non contra iustitiam, ergo similiter hic nec tenetur ratione lucri cessantis. Patet: restitutio facienda est quando quis priuatur re iam possessa vel sibi debita ex iustitia, lucra, & emolumenta monachi iam acquisita, & habita sunt quidem religionis ex iustitia, vnde qui illa prælato non offert, ex D Aug. [Est furti iudicio cōdemnandus.] Quæ autem non sunt adhuc acquisita, sed potest lucrari non sunt debita religioni ex iustitia, sed tantum ex obedientia, ergo ad hæc restituenda nemo tenetur. Maior certa est. Probatur minor. Primò si monachus apostatauerit, tenetur ex obedientia redire ad religionem, à nemine autem obligatur vt quæ illo tempore poterat acquirere restituat, etiam si haberet vnde posset, similiter si in apostasia permanserit aliquot annis, & deinde per sedem apostolicā cum ipso dispensetur vt habeat beneficium, à nemine obligatur ut ex redditibus sui beneficij aut aliūde restituat quæ

tempore suæ apostasiæ poterat suæ lucrari religioni, ergo quæ non dum acquisiuit actu, sed potest lucrari non sunt debita religioni ex iustitia.

Secundò, si monachus præfectus cathedræ prætermitteret ex sua malitia legere lectiones debitas, propter qđ prouentus qui proueniunt monasterio minuerentur, non teneretur illud lucrum cessans restituere, etiam si haberet vnde id posset, ergo lucra monachi non sunt debita ex iustitia.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui retrahit aliquem ab ingressu religionis, vel à professione facienda, vel professum extrahit non tenetur loco illius alium substituere, aut ipsemet religionem illam intrare.

Patet, ingressus religionis cum sit via ad perfectionē est status iure diuino, & ex natura sua voluntariè, & liberè suscipiēdus. Vnde Christus Matt. 19. [Si vis perfectus esse &c.] & Luc. 10. [Maria optimam partem elegit &c.] Nulla autem culpa, aut peccatum valet mutare ius diuinū, naturam statuum qui sunt in Ecclesia, ergo quamuis iste extrahens monachum à sua religione grauiter peccet, non tenebitur aliquo vinculo intrandi religionem.

Secundò, consuetudo Ecclesiæ vniuersalis est optima legum interpres, sed Ecclesia licèt pro aliquibus delictis recludat aliquos in monasterijs, pro nullo tamen delicto cōpellit aliquem intrare religionem, neque tale legitur vnquam in Ecclesia factum esse.

Tertiò, susceptio fidei magis necessaria est, quàm ingressus religionis, cum illa sit simpliciter necessaria ad salutem, hęc verò non, sed ad suscipiendam fidem nullus vnquam compellitur, nec vlla de causa, ergo neque ad incipiendam religionem.

Quartò, si teneretur iste intrare religionem teneretur quoque & profiteri illam, hoc autem est contra canones, & decreta Ecclesiæ, quę volunt nulla de causa, aut titulo aliquem ad professionem compelli, sed eam esse adeò liberam, vt per annum integrum liceat nouitio deliberare an illam velit profiteri, & aliter illa non sit valida.

Vltimò ad id quis tenetur in conscientia, ad quod iusta sententia explicata rei veritate obligaretur, sed nullus iudex nec Papa extrahentem aliquem à monasterio obligaret vt illud intraret, nisi liberè vellet, ergo.

CONCLVSIO IIII.

Qui extrahit professum à suo monasterio fraude aliqua, aut vi, tenetur restituere omne damnum illatum religioso, & religioni.

Hanc indicat Soto probabilem, sed recentiores volūt eam certissimam esse. Probatur: Quicunq; nocet alteri cum iniuria tenetur ad reficiendum nocumentū illatum, sed qui fraude vel vi extrahit professum à suo conuentu, cum iniuria nocet & religioso & religioni, ergo tenetur ad reficiendum illum damnum. Maior certa est. Probatur minor: religioso in primis nocet cum iniuria, quia vbi fraus & vis ibi iniuria, religioni, quia religio habet ius vt nemo expoliet illam suo religioso vt re sua, est enim religiosus, per professionem res quædam suæ religionis.

Secundò, si ille religiosus esset sui iuris, & persona libera, teneretur qui illi noceret omnia nocumenta & damna illata reficere, ad arbitrium boni uiri, ergo cum omnia iura religiosi sint translata in religionem per professionem, tenebitur qui illum extrahit reficere damna illata religioni.

Tertiò, qui Ecclesiam aliquam expoliaret per dolum, uel uim aliqua utilitate illi accessura teneretur omnium consensu ad arbitrium boni uiri restituere damnum illatum Ecclesię, ergo similiter qui expoliat ui uel dolo religionem suo professo, cum eius lucra sint religionis.

CONCLVSIO VLTIMA.

Qui vel dolo retrahit deliberatè volentem ingredi, aut profiteri religionem tenetur etiam ad arbitrium boni viri restituere illi religioni vtilitatē, quā ex illo habuisset.

Magister Soto in hoc casu uult ita retrahētem per nim solum teneri ad dimittendum quem retraxit liberū, vt liberè possit intrare, uel profiteri, eū uerò, qui dolo, ad explicandam ueritatem uel dignitatem religionis, & suadendum illū: nihilominus hæc quinta cōclusio uerissima est, & probatur sicut præcedens. Qui nocet alteri cum iniuria tenetur ad reficiendum illi damnum illatum, & omne lucrū cessans ratione damni illati, sed cum religio eo ipso quo approbata est à Sede Apostolica habeat ius, ne quis vi, vel dolo impediat volentem illam intrare, vel profiteri, qui vi vel dolo retrahit ab ipsa uolentem illam intrare, vel profiteri, expoliat illam isto iure, & nocet illi cum iniuria, ergo tenetur ad arbitrium boni viri istud damnum reficere, aut cum ipsa conuenire.

Secundò, non minus ius habet religio in illum, qui firmiter statuerat illam intrare, aut profiteri, quàm legatarius in legatum, quod volens testare, statuit ei mādare, nam ius vtriusque est in spe, & ab eo cui potest mutare voluntatem, sed qui vi vel dolo impedit, ne testator ille mandaret legatario quod statuerat, tenetur restituere illi suum legatum, vt vidimus, ergo qui retrahit vi, vel dolo à religione illum, qui statuerat firmiter illam intrare, & profiteri, tenetur ad restituendum damnum.

Dices primò, religio non habet adhuc in hunc ius acquisitum, cum non sit professus, sed in spe tantum. Secundò, potest hic voluntatem mutare. Tertiò, etiamsi habeat ius acquisitum in professum, illud non est ius iustitiæ, sed tantum obedientię. Dico ad secundum & tertium, religionem in volentem intrare non habere ius acquisitum, sed tantum in spe, vel proximum: similiter in lucra professi non habere ius iustitiæ, sed obedientiæ, ad hoc, tamen ne quis vi, vel dolo impediat volentem intrare, aut profiteri, & ne quis vi vel dolo expoliet ipsam suo professo, habet ius acquisitum, & actu sibi exhibitum, eo ipso quo talis religio est approbata ab Ecclesia Romana. Et ideo qui impedit volentem intrare, vel profiteri, aut extrahit professum, expoliat illam commodis, quæ potest habere cum iniuria & iniustitia, & consequenter tenetur ad restitutionem, quēadmodū legatarius cui vult testator aliquid mandare, nō habet ius acquisitum in illud legatum, sed tantum in spe, habet tamen ius à natura, ne quis vi vel dolo impediat voluntatem testatoris volentis aliquid ipsi mādare, propter quod ni uel dolo impediens illam uoluntatem, expoliat illum re, quam potest habere, & probabiliter habebit, cum iniuria, & tenetur restituere. Ad secundum dico, quia poterat iste mutare uoluntatem, non erit tanta restitutio facienda, ab eo qui ui uel dolo retraxit uolentem intrare, quanta est facienda ab eo qui ui uel dolo retraxit iam ingressum & nouitium, at multò maior erit facienda ab eo qui extraxit professum, in his standum est prudentiæ & arbitrio boni uiri: cæterum quia ui uel dolo nocuit, tenetur, sicut quā operarium impedit ui uel dolo à sua operatione, licèt ipse potuisset liberè operari, & non operari, quia tamen impediuit cum iniuria nempe ui uel dolo operas eius, tenetur restituere damnum illatum, & lucrum cessans.

Nunc ad argumenta Scoti, & aliorum initio posita.

Ad primum patet solutio ex dictis, distinguendo maiorem, qui impedit pauperi eleemosynam, uel alicui legatum sine dolo, uel ui peccat tantum contra charitatem, non tamen contra iustitiam, quia nec pauper iste, uel legatarius habebat adhuc ius acquisitum, nec alter infert ipsi iniuriam, cum non utatur fraude uel ui: quod si fraude uel ui id impediat, tenetur restituere, qa ubi interuenit dolus

uel

vel vis est iniuria, & iniustitia, ita in proposita quæstione, vt constat ex conclusionibus positis.

Ad secundum respondeo, religionem vt constat ex secunda conclusione habere in ea, quæ monachus professus actu lucratus est ius acquisitum, & ex iustitia, & ita qui suaderet illi, vt ea iam habita, & acquisita auferret à religione, teneretur restituere: in ea autem quæ nondum actu lucratus est, sed poterat lucrari, habet tantum religio ius obedientiæ, & hæc non sunt subiecta religioni.

Ad vltimum constat etiam ex dictis, quod benè obseruat & docet Soto, religiosum non esse addictum religioni, vt seruum vel mancipium, sed vt filium patri obedientia, & seruitute quadã spirituali: dominus habet in lucro sui mancipij ius ex iustitia, siue parta iam, siue quæ potest lucrari, religio autem non habet tale ius, sed in parta ius iustitiæ, in ea verò quæ potest acquirere ius obedientiæ, & seruitutis cuiusdam spiritualis.

Explicatis his, quæ pertinent ad damna spiritualia, agamus iam oportet de damnis quę in corpore inferuntur, quę quinque sunt, occisio, mutilatio, vulnus, verbera, & iniqua detentio in carcere, vel in aliquo loco: in quibus omnibus duplex damnum infertur proximo, aliud temporale in bonis externis, vel propter expensas, quas cogitur facere ratione illius læsionis, vel quia desinit lucrari, quod fuisset lucratus non accepta illa læsione, vt contingit in artificibus, & alijs qui suis operibus lucra acquirunt, aliud verò damnum est naturale, nempe priuatio boni naturalis, vt vitæ, membrorum, libertatis, aut similis boni, quo expoliatur, ad quod etiam pertinet deformitas quæ manet ex cicatrice, aut dedecus, quod ex verbere vel infami percussione subsequitur, vt alapa vel fuste. De his omnibus dicendum est.

Quarta Controuersia.

AD QVID TENEATVR QVI *alium occidit pro damno naturali quod illi infert.*

Duplex damnum inferre potest homicida, & naturale, & temporale: illud semper infert cum hominem priuet vita, quæ est maximum bonũ naturale, temporale verò quando occisus vtilis erat suis, & sua industria lucra acquirebat: de vtroque damno dicamus.

Circa prius Scotus in 4. dist. 15. quæst. 3. increpat confessarios facilè absoluentes homicidas, habetque tria. Primò, vbi est lex talionis, vt occisus occidatur, teneri homicidam si comprehendatur à iudice (sic enim intelligendus est Scotus, cum seipsum offerre sit contra omne ius naturæ) illam pœnam subire patienter, quia sic commodè satisfacit damno illato, & seruat legem iustam & maximè consonam iuri naturæ, & legi veteri. Exod. 21. Et Euangelicæ Matth. 26. [Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit.] Ait secundo, vbi talis lex non est, aut homicida a iudice nõ capitur, teneri homicidam exponere vitam suam pro bono communi, vt in bello iusto pro patria, vel in bello fidelium contra Turcas. Ait tertiò, si nil horum præstet, teneri ex iustitia orare pro illo defuncto, missas offerre, indulgentias illi comparare, & omnia beneficia spiritualia quæ poterit in eum conferre.

Probat Scotus, Exod. 21. habetur: [Si quis percusserit mulierem prægnantem, & abortum fecerit, subiacebit damno quantum maritus postulauerit, & arbitri iudicabunt.] Vbi licèt paruulo occiso non reddatur vita, nec æquiualens, præcipitur nihilominus pro abortu, & homicidio aliqua restitutio, ergo similiter qui occidit proximum tenetur ad aliquam satisfactionem, non potest autem fieri pro homicidio satisfactio nisi aliquo ex his modis propositis, Ergo.

2. Secundò, quicunque alium occidit, eo ipso conscientia propria vrgente, & dictante recta ratione sentit, & iudicat se ratione homicidij aliquam satisfactionem debere, ergo tenetur.

Tertiò, ad id tenetur homo in foro interiori pro damno illato, ad quod obligaretur iusta sententia, sed condemnantur homicidæ iusta sententia à iudicibus non solum ad soluendas expensas, & lucra cessantia, verum etiam ad satisfactionem faciendam pro damno naturali, & iniuria homicidij, ergo.

Quartò, qui occidit proximum facit inæqualitatem contra iustitiam commutatiuam, & maiorem quam fur, cum priuet illum maximo bono contra iustitiam, ergo illa inæqualitas reducenda est ab ipso ad aliquam æqualitatem per restitutionem, non potest autem restitui nisi his vijs propositis, ergo.

Quintò, confessarij etiam si occisus nil lucraretur, obligant confitentes ad dandum aliquid hæredibus, pro iniuria illata occiso, & ad conferendum in occisum varia beneficia spiritualia, & ita obtinuit vsus fidelium, ergo. Quin & illud, vt si quis in bonis corporis lęsus sit, consanguinei vel hæredes ipsius si læsus defunctus sit, paciscantur cum læsore de aliqua pecunia pro damno illato, nec est qui condamnet tales conuentiones: iam igitur damna corporalia licèt restituere in alijs bonis.

Eandem sententiam sequuntur Palud. in 4. dist. 15. quęst. 2. & Adrian. in suo 4. in materia de restitutione circa finẽ, Magister sententiarum in 4. dist. 15. capit. vltimo agens de nocumento naturali ait, huiusmodi sola pecunia compensari, nec ad aliud obligari homicidam ratione huius damni, idem docuerunt grauissimi DD. Vict. & Penna in lectura huius articuli.

Mag. Soto lib. 5. de iust. q. 6. art. 3. negat omnino duo priora dicta Scoti, Tertium autem ait esse quidem saluberrimũ consilium, sed non teneri homicidam ad id vel aliquam satisfactionem pro damno naturali ex iustitia, Probatur hæc sententiam quam multi ex recentioribus amplectuntur.

Primò, restitutio facienda est verò domino, vitæ autem non est dominus homo occisus, sed solus Deus, ergo pro homicidio ipso tanquam damno naturali non est aliquid satisfaciendum occiso, sed Deo, Deo autem satisfit per pœnitentiam, ergo.

Secundò, si homicida pro damno naturali illato teneretur aliquid restituere, sequeretur, vt si captus à iudice occideretur non plenè satisfaceret, sed teneretur adhuc restituere occiso, vel hæredibus quod deberet pro illo damno naturali, sicut fur etiam si suspẽdatur, tenetur nihilominus restituere quod rapuit, nec liberatur ab hoc debito suspensione, at homicidam si captus à iudice puniatur, ad nullam aliam satisfactionem pro dãno naturali obligat aliquis Doctorum, sed tali supplicio iudicatur ab omnibus in integrũ satisfecisse, Ergo. Et confirmatur maior illa, quia si pro dãno naturali teneretur homicida satisfacere, quando suspenderetur, satisfaceret quidem iustitiæ punitiuæ in ordine ad Remp. non autem iustitiæ commutatiuæ in ordine ad proximum, cui debitor esset illius damni: Cum tamen illo supplicio satisfaciat etiam omnium DD. consensu commutatiuæ, quantum ad damnum naturale quod intulit.

Tertiò, qui committit adulterium, nocet maximè, & mulieri in bono naturali, qualis est honestas naturalis, & viro illius maximam infert iniuriam in honore, pro tali autem damno, & iniuria nemo obligatur ad aliquam satisfactionem, neque est in vsu, Ergo neque pro damno vitæ: Patet consequentia, quia honor ille vicinor est pecunijs, & melius potest compensari pecunijs quam vita.

Quartò, si Rex parcat occisori, quod multis de causis potest facere, etiam si pars læsa non remittat, non tenetur occisor illi parti aliquid persoluere, aut compensare pro illa occisione. Ergo simpliciter, & absolutè pro isto damno naturali nil debetur. Probo consequentiam: quia si reuera deberetur, remissio Regis liberaret quidem occisorem à pœna legis, non tamen a debito compensandi illud damnum sicut non liberat à debito expensarum, & lucri cessantis, per mortem illius occisi.

Quintò, si pro damno naturali teneretur homicida ali-

quid satisfaceere, eo deficiente tenerentur similiter illius hæredes, quia hæreditas transit eum debitis, & oneribus defuncti: at nullus Theologus ad tale obligauit vnquam hæredes occisoris, sed ad solam satisfactionem damni temporalis. Ergo.

Sextò, si homicida, quando ipse non patitur simile damnum tenetur orare, offerre sacrificium &c. pro occiso, tenetur similiter latro, quando non potest restituere, quæ rapuit, orare pro domino eorum quæ accepit, quod nullus vnquam docuit. Patet consequentia: quia cum vterque nocuerit, si oratio esset compensatio nocumenti, vterque teneretur orare.

Septimò, qui occidit monachum inutilem communi cõsensu ad nullam tenetur restitutionem monasterio, at si dãnum naturale compensandum esset, teneretur ad aliquam. Similiter qui occidit seruum alterius ad nil obligatur pro damno naturali homicidij, sed tantum restituere valorem, & damnum temporale, at si pro naturali satisfaciendum esset, teneretur quoque illud restituere vero domino. Et confirmatur, qui occidit infidelem, non tenetur pro illo orare, ergo ratione homicidij non tenetur ad talem satisfactionem, etiam si occidat fidelem. Probo consequentiam: quia restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quę ex æquo obligat, siue is quem læsimus fidelis sit, siue infidelis.

Vltimò, qui corrūpit virginem, tenetur quidem illam dotare, quia intulit illi damnum temporale, erat enim illi virginitas pro dote, pro damno autem naturali, id. ft, pro integritate corporis, quam illi abstulit, ad nihil tenetur. Ergo.

D. Tho. in hoc articulo in solutione ad primum assignat hãc regulam: Vt pro damno naturali, pro quo æquiualens restitui nequit, fiat satisfactio, & compensatio possibilis ad arbitrium boni & prudentis viri, sicut Deo & parentibus non valemus reddere ęquiualens, nec parem gratiam, dicimur autem satisfacere debito, quod illis habemus, cũ reddimus, & præstamus quod possumus. Quæ regula optima est, & sic in vniuersum sumpta præstantissima omnium quæ à Theologis assignari potest, non tamen explicat in particulari, ad quid homicida teneatur, quod inquirimus. Doctores autem quorum sententiæ adductæ sunt, declinant maximè in extrema, nam obligare homicidam ad exponendam vitam in bello, est nimis rigidum, ad nil omnino illum obligare præterquam ad pœnitendum, pro damno naturali illato occiso, videtur liberũ, quo circa lentio cum recentioribus mediam viam esse tenendam.

CONCLVSIO PRIMA

Si læsor & homicida puniatur à iudice iusta sententia, & pœna debita iuxta leges suę prouincię, ratione huius primi damni naturalis, de quo agimus, ad nullam aliam satisfactionem tenetur.

PAtet, quia sicut iusta sententia dat ius actori contra reum, ad exigẽdam pęnam, cui adiudicatus est pro delicto, ita quoque iusta sententia absoluit reum, cum prius patitur pœnam, cui adiudicatus est, ab omni debito ratione illius delicti.

Secundò, quia omnes leges pro homicidio condemnat reum, aut ad pœnã talionis, aut ad simile, & æquiualens in alio genere rerum, facta autem solutione in æquiualenti, vel simili, aut in eodem genere rerum, aut in alio, satisfecit abundè homicida pro suo delicto, & damno naturali illato nempe occisione.

CONCLVSIO II.
contra Scotum.

Non tenetur homicida exponere vitam pro bono communi, ad satisfaciendum damno naturali alteri illato.

PATET, Primò, quia satisfactio ideo fit vt sificiatur damnum ei, cui illatum est, vel hæredibus: exponendo autem vitam pro bono communi in bello nil reficitur, neque aliqua vtilitas aduenit occiso vel hæredibus.

Secundò, si occisus viueret, non teneretur aliquis suam vitam exponere pro illo, cum sit persona particularis, ergo multò minus postquam occisus est, nec vita illi potest restitui. Nec valet primum argumentum Scoti sumptum ex loco Exod. qui videbatur ei fauere, primò, quia ibi non præcipitur, vt percutiens mulierem grauidam suam vitam exponat pro puero. Secundò, quia illud præceptum erat iudiciale, pertinens ad tempus legis Moysi, quæ iam est sublata.

CONCLVSIO TERTIA.
contra Magistrum Soto.

Homicida necessariò, & ex iustitia pro damno naturali illato occiso tenetur ad aliquam satisfactionem ad arbitrium prudentis.

HAnc probant argumenta primæ opinionis: non probant teneri illum ad exponendam vitã, vt volunt Scotus & Adrianus, sed teneri ad aliquam satisfactionem, aut per suffragia, & beneficia spiritualia ipsi defuncto, aut per petitionem veniæ ipsis hæredibus, aut per pecuniam prout consuluerit prudens, & eruditus cõfessor. Et confirmatur. Ad iustitiam commutatiuam pertinet non solum reddere iustum, quod consistit in indiuisibili, idest, æquiualens, verumetiam reddere possibile, quando non valemus æquiualens, & hoc aut in eodem genere rerum, aut in alio, quæ est aperta sententia D. Th. in solutione primi: sed homicida licet non possit reddere occiso æquiualens, nec in eodem genere, quia non potest illi restituere vitam, nec in alio, quia nulla re temporali potest vita compensari ad æqualitatem, potest tamen aliqua ratione satisfacere in alio genere rerũ, aut pecunia, aut beneficijs spiritualibus. Ergo.

Respondent huic argumento, quod efficacissimum est Soto & alij, D. Tho. loqui de damno temporali nempe de expensis & lucro cessante. Sed hæc solutio non est accomdata, nec tollit vim argumenti. Primò, quia D. Thom. in communi loquitur ibi de omni damno, nec distinguit inter naturale, vel temporale. Secundò, quia cum in vniuersum dicat, vbi non potest reddi æquiualens, reddendum esse possibile, in damno autem temporali frequenter posset reddi æquiualens, quod non potest in damno naturali, regula D. Thom. reuera magis pertinet ad damnum naturale quàm ad temporale. Et confirmatur, subijcit enim exẽplum de mutilatione membri, in qua dicit non solum soluendas esse expensas, & lucra cessantia, verum etiam quia non potest membrum abscissum restitui nec reddi æquiualens, reddendum esse possibile. Loquitur ergo aperte de damno naturali.

Respondent alij, non omne peccatum contra iustitiam commutatiuam obligare ad restitutionem, imò multa esse quæ non obligant. v. g. Parrochus si non ministret Sacramenta suis subditis iustitiam commutatiuam violat, similiter interficiens suum mancipium, at neuter istorum etsi iustitiam commutatiuam in his casibus violauerit, obligatur ad aliquam restitutionem, quia præceptum restituendi cum affirmans sit, obligat quidem semper, non tamen pro semper, sed tunc tantum, quando restitutio est possibilis: ita vt possit læsus iterum statui in iure, & possessione rei sibi ablatæ, quod in hoc casu locum non habet: Sed neque hæc solutio tollit vim argum. propositi, cum iuxta regulam D. Tho. quando damnum illatum est cum iniuria, & restitutio non potest fieri in eodem genere rei, debet fieri in alio, ita vt fiat ea satisfactio, quæ possibilis est ad arbitrium prudentum: quæ regula vt ex modò dictis constat, intelligenda potissimè est in damnis naturalibus.

Probatur secundò conclusio. Medium rei quod habet iustitia non est necesse, vt fit in eodem genere boni, sufficit vt fit in alio per quod etiam fit compensatio, propter quod vt docet Aristot. 5. Ethic. capit. 5. & D. Thom. supra

adinuenta

adinuentæ sunt pecuniæ ad commutationes rerum faciendas, & ad compensanda damna quæ in eodem genere boni non possunt compensari: si homicida posset compensare damnum naturale illatum occiso in eodem genere, id est restituere illi uitam teneretur: cum autem hoc non possit potest in alio nempè suffragijs, aut pecunia collata hæredibus, tenebitur ergo ad hoc ad arbitrium prudētia. Nec valet quod dicunt aliqui pecunias tantum inuentas esse ad commutationes in rebus venalibus, cum ad omne genus negotij quod pretio æstimari potest inuentæ sint, omnia autem damna cum iniuria illata pretio æstimari possunt.

Tertio in abscissione brachij tenetur læsor vt videbimus & docet hic D.Thom. nō solum ad satisfaciendum damnum temporale, verum etiam, & naturale, id est læsionem illam, & defectum brachij, ergo multo magis homicida qui maius damnum naturale intulit. Nec valet dicere nullum esse prætium quo vita æstimari possit, nam nec libertas pro toto vēditur auro, potest tamen homo liberè se ipsum vendere in aliquo casu, & libertatem suam pretio æstimare. Tum etiam quia vt dictū est ex D.Th. quando non potest red.li æquiualens, satisfit reddendo possibile.

Tria autem hic obseruanda sunt circa hanc satisfactionem damni naturalis ad probe consulendum homicida. In primis quatuor esse attendenda Primò, personam homicidæ, sit ne diues nec ne, diuiti enim maior satisfactio est imponenda quam pauperi Secundo personam occisi, esset ne vtilis suę familiæ, honorem, & dignitatem suis filijs afferens dum viueret, quorum nihil habebunt illo mortuo, nam pro inutili minus est soluendum: num etiam esset ne iuuenis an senex, sanus ne, & vegetus an infirmus, & morbo sus, doctus, & peritus in aliqua arte an ignarus, pro iuuene enim & sano ac perito maior satisfactio exhibenda est, quā pro sene ant morboso aut imperito, Tertiò attendēdus est modus occisionis, sit ne facta per insidias, & quas, an aperto marte, quia vbi insidiæ ibi maior iniuria, & vbi maior iniuria maior satisfactio debetur, Quartò considerandum & attendendum est qua ratione suæ saluti, & animæ consuluerit, nam si occisus suo testamento sufficienter sibi consuluit de suffragijs, & sacrificijs, tunc satisfactio potius est facienda hæredibus, maximè si indigeant per pecuniam, quàm occiso per suffragia, quod si non benè consuluit, aut quia nequiuit testamentum cōdere, aut quia erat inops, tunc satisfactio ipsi occiso facienda est potius per suffragia, quàm hæredibus, maximè enim hæredibus vt proximè dicemus fit reddendum lucrum cessans defuncti.

Obseruandum secundò hic est, hanc satisfactionem faciendam pro damno naturali hæredibus per pecuniam ad arbitrio, prudentis habere tantum locum inter personas cōmunes, & vulgares, nam inter nobiles, & diuites non est in vsu, imò illud tribuerent dedecori, si quia talem satisfactionem intentaret ipsia pro cognato occiso facere, vnde ex cōmuni vsu, & eorum existimatione nobile, & diuites huic iuri, & satisfactioni videntur renuntiasse, & peperciße. Inter vulgares etiam potest peti huius satisfactionis pro damno naturali venia, & grata remissio, quā obtenta ab hæredibus non est facienda, quod semper intelligo, vbi occisus sufficienter animæ suæ consuluit de suffragijs, quia alias non est conueniendum cum hæredibus, nec satisfaciendum ipsis.

Obseruandum tertiò est, confessarium debere homicidam ad satisfactionem quam hic docemus pro damno naturali, inducere omnibus suasionibus, & vijs quibus poterit, quod si post multam persuasionem non vult illam facere, quia nouit, & iudicat probabiliorem opinionem Soti, & vult illam sequi est absoluēdus, quia licet hæc nostra opinio sit verior, & tutior, opinio nihilominus Soti est satis probabilis, & non apertè falsa. Nec est remittendus vt aliqui voluut ad suum parrochum, quia cum nostra opinio etsi verior sit, non tamen ita certa vt opposita sit falsa, & quam non liceat amplecti qui potest absolui à parrocho, potest absolui à quocunque alio confessore. Quod si nolit homicida hanc satisfactionem facere, non quia nouit opinionem Sori, & iudicat illam probabilem, sed ex auaritia (vt plebeius qui nil aliud nouit quàm quod à confessore audit, cui tenetur credere, & obedire, ex auaritia autem nec uult credere nec obedire) non est absoluendus quia agit contra conscientiam non credendo confessori, quem elegit, sed remittendus est vt quærat alios, præterquam si periclitetur de vita, tune enim debet confessor, cui non potest opinionem tutiorem suadere, aperire oppositam esse quoque probabilem, & grauiū doctorum, & se absoluere illum non tanquam inobedientem suo confessori ex auaritia, sed tanquam sequentem aliam opinionem etiam probabilem ita vt nisi graues Doctores eam haberent, præstaret quod suus confessarius illi suadebat.

Nunc ad argumenta quæ nostræ sententiæ repugnant.

Ad primum respondeo, hominem licèt non sit dominus suæ vitę, esse tamen custodem illius, vitamque esse maximum bonum ipsius quod sufficit vt pro tanta iniuria, & damno quale est priuare illum tanto bono debeat homicida aliquid ipsi, vel hęredibus satisfacere, quemadmodum si virgo quę est sub custodia parētum vel tutoris corrupatur, pro iniuria illata parentibus vel tutoribus tenetur corruptor ad aliquam satisfactionem: nam cum obligatio satisfactionis oriatur ex damno illato cum iniuria, vbicunque reperitur tale damnū debet fieri, satisfactio, quale certum est maximè reperiri in occisione.

Ad secundum, respondeo, homicidam si captus a iudice occidatur, iam satisfacere in eodem genere boni, cum reddat vitam pro vita, & ita pro damno naturali quod intulit non teneri ad aliam restitutionem, furem verò etiam si suspendatur, non satisfacere in eodem genere boni, & ideo si possit, debere restituere quod rapuit. Respondeo etiam, homicidam non retinere apud se bonum, quo priuauit occisum, & ideo sat esse vt patiatur in eodem genere damni, latronem verò quamdiu non restituit acceptum si habeat vnde restituat, retinere alienum, & ideo etiam si suspendatur teneri ad restituendum, quia perinde peccatur retinendo alienum quod potest restituri, sicut accipiendo.

Ad tertium dico, Primo per adulteriū cui nullum damnum temporale admixtum est, non teneri, adulterum, qui sine vi, & dolo peccauit, ad aliquā satisfactionē, q licèt vitro maximam iniuriam intulerit, mulieri tamen nullum nocumentum naturale intulit, honestas enim coniugalis non est bonum naturale, sed bonum tantum morale virtutis Vnde qui induxit sine vi, & dolo mulierem in adulterium, perinde se habet ac si induxit fratrē ad peccandū, Quod si vi, & dolo illam induxit, tenebitur tunc propter vim, & dolum ad eam satisfactionem, ad quam diximus supra teneri illum qui vi vel dolo inducit fratrem ad peccandum, Secundò non tenetur adulter ad aliquam satisfactionem ratione adulterij, quia nō est in vsu, imò haberetur dedecori.

Ad quartum respondeo, teneri homicidam etiā si Rex remittat illi pœnam legis ad aliquam satisfactionem, pro damno naturali quod intulit, quia hoc debetur a parte rei, quotiescunque infertur alicui damnum cum iniuria, nec potest Rex tale debitum alieni remittere.

Ad quintum respondeo, quotiescunque homicida tenetur ad aliquam satisfactionem pro damno naturali, hęredes qui illius bona acceperunt, eum primum nouerint illum dum uiueret non satisfecisse, teneri in foro conscientię ad satisfaciendum.

Ad sextum neganda est similitudo, fur enim aut habet vnde restituat aut non, si habet tenetur in eodēm genere rei temporalis, & secundum æquiualens, homicida autem cum non possit æquiualens nec in eodem genere boni, debet id quod potest in alio genere, sicut explicatum est.

Ad septimum respondeo, homicidam monachi omnino inutili ad nullam satisfactionem teneri monasterio, cum nullo bono temporali illud priuauerit, teneri tamen ad aliquā animæ defuncti: homicidā uerò serui tantum ad satisfaciendum domino ualorem illius, quia dominus nullum aliud ius habebat, quàm in valorem quo similes

sbi vilem inueniat, ipsi autem occiso, si fidelis sit, tenetur satisfacere per suffragia pro dãno naturali ipsi illato, quia vtrique nocuit, & domino in valore, & seruo in bono naturali, & cum iniuria: Quod si infidelis esset non tenebitur aliquid illi satisfacere, quia occiso per sola suffragia satisfieri potest, infidelis autem sua infidelitate reddidit se incapacem suffragiorum, & consequenter satisfactionis quę illi facienda erat.

Vltimum argumentum postulat videamus.

Quinta Controuersia.

AD QVAM SATISFACTIONEM teneatur qui puellam virginem violauerit.

VAria in proposita quæstione tam Iurisperiti quàm Theologi sentiunt. Palud. in. 4. dist. 15. quęst. 2. & alij quos refert Sylu. Luxu. q. 5. Et Caiet. infra. q. 154. art. 6. volunt corruptorem virginis, etiam si puella, & parentes ipsius in illud stuprum consenserint, teneri ad restitutionem, Primo quia illius boni naturalis quo priuatur virgo, nempè integritatis sui corporis, neque parentes eius habent dominiũ & ita non possunt restitutionem illius damni remittere, cũ restitutionem alicuius rei ablatæ is tantum remittere possit, qui illius dominus est.

Secundo ex illa regula toties adducta Si tua causa, qui est in causa alicuius damni tenetur illud satisfacere, sed cul pa eius qui violauit virginem damnum illatum est patri, & virgini, tam in honore quàm in bonis: in honore, cum virgo illa esset sub cura illorum, in bonis quia virginitas erat puellæ illi pro dote aut saltem pro bona parte manensque virgo erat nubilis, & apta matrimonio, quibus bonis priuatur cum primum corrumpitur.

Tertiò, si ea quæ vitiata est nubat cum viro ignorante illud stuprum exponit se multis damnis, incommodis, & periculis, quorum omnium causa est ille stuprator, qua ergo ratione censendus qui tot damnis puellam affecit, liber à satisfactione?

Summa cõfess. lib. 2. tit. 5. q. 6. Et Raymundus cum quibusdam glossis in. 1. cap. de Adulterijs vt refert Sylu. loco cit. quam sententiam videtur etiam amplecti Soto. lib. 4. de iusti. q. 7. art. 1. ad secundum volunt solum raptorem teneri ad constituendam dotem virgini raptæ, & vitiatæ: cui sententiæ videtur fauere quod in conc. Trident. sess. 24. in decreto de reformatio. matrimonij cap. 6. dicit. [Vt raptor virginis vltra pœnas excommunicationis, & infamiæ quas incurrit, debeat siue illam duxerit siue non, decenter arbitrio iudicis dotare.] Vbi solius raptoris fit mẽtio, non aliorum stupratorum.

Panor. in cap. 1. de adulterijs habet, stuprantem virginẽ seductam, & deceptam debere illam dotare, nec id solum, verum etiam si pater consenserit ducere in vxorem, cui aperte fauet illud Exod. 22. si seduxerit quis virginem &c. quæ verba referuntur cap. 1. & 2. de Adulteris: Secundo ait, si non violauerit eam seductam, & deceptã, sed propria sponte consentientem, nihilominus prelatum posse in hoc etiam casu taxare illi aliquam satisfactionem, quam tenebitur præstare, Quia si non essent hominum insidiæ, & promissiones, nulla puella tantum facinus admitteret. Vt dicitur. L. vnica. ff. de rapto. virg.

Archidiac. in cap. 1. & secun. de adulter. Angelus in verbo stuprum num. 1. & secundo quos sequitur Sylu. loco cit. quibus subscribunt recentiores interpretes d. Thom. sic distinguunt, vt si puella per uim corrumpatur, aut per dolum aliquem vel fraudem consentiat in stuprum, teneatur stuprator (nisi inter ipsos maxima sit inæqualitas vel pater omnino renuerit) ducere, & dotare: quod si inæqualis omnino conditionis sint, & status, vel pater omnino renuerit vel ipsa met puella, non teneatur quidẽ ducere, sed dotare, tantum ad arbitriũ prudẽtis, quod apertè locus ille Exodi docet, quod præceptũ non tam erat iudiciale, quam morale, & naturale, pertinens ad satisfactionẽ, quã iure naturę tenetur quicunque cum iniuria intulit damnum virgini ex hi bere, est que innouatum c. 1. & si secundo de Adulterijs. Quod si puella non fuit seducta nec decepta falsis aliquibus promissionibus, sed propria spõte consensit solis amatoris præcibus, & blanditijs inducta, & si iudex in foro exteriori damnabit talem stupratorem ad cõstituendam illi dotem, quia iudicabit illam deceptam falsis promissionibus, vt habetur in L. illa vnica. ff. de Rap. in foro tamen con scientiæ volunt hi Doctores talẽm stupratorem non teneri neque ad ducendam neque ad constituendam dotem, neque ad aliam satisfactionem, præter eam quæ ex charitate est, vt nitatur quantum in ipso erit, puellę illam vitiatam in bonum statum reducere, nisi iam aliquid illi pollicitus sit, tunc enim tenetur illud quoque cõferre. Probant hãc partem, quia restitutio tantum debetur, quando damnũ illatũ est vt vidimus cum iniuria, puellæ autem ita consentienti citra omnem vim, & dolum nõ est facta iniuria ex illa regula, Scienti, & colentienti &c. & ita nullam illi deberi restitutionem.

Nobis hæc postrema opinio magis probatur quam subiectis conclusionibus magis explicabimus

CONCLVSIO PRIMA

Si virgo omnino voluntariè, & propria sponte amatoris blanditijs capta consentiat in stuprum uiolator ipsius ad nullam tenetur omnino restitutionem faciendam nec virgini, nec parentibus ipsius.

COnstat hæc conclu. quo ad ipsam virginem argumento adductio in probatione vltimæ opinionis earum quas modò retulimus Et cõfirmatur, quia cum puella sit domina sui corporis, & si malè agat tradens se sine cõ sensu parentum, potest tamen cui voluerit se ipsam tradere: quamuis asseverem teneri corruptorem virginis in hoc casu ex quadam benignitate, & æquitate aliquid illi largiri, maximè si ex tali stupro reddita sit minus idonea ad inueniendum uiro.

Secunda pars quo ad parentes probatur etiam. Quando causa præcipua alicuius damni vel iniuriæ non tenetur ad restitutionem neque causa minus præcipua quę dicitur concausa: virgo ipsa quæ est causa præcipua dani vel iniuriæ quæ per stuprum ipsius infertur patri: & multo potior quam violator ille cum ipsa sit quæ præbet præcipuè consensum in illud stuprum, non tenetur ad aliquid restituendũ suo parẽti ratione illius stupri, ergo neq; ipse stuprator.

Secundò, virgo est dña sui corporis habetque facultatẽ tradẽdi illud cui voluerit, & nubendi cui maluerit vel patre reclamãte, in quo licèt peccabit cõtra pietatẽ & obediẽtiam debitam parentibus, non tamen contra iustitiam, nec tenebitur propterea ad aliquam restitutionem, ergo neque qui illam ipsa consentiente violauerit.

Hæc cõclusio intelligẽda est quãtũ ad læsionem in claustro virgineo, & ad alia dãna quæ inde cõsequũtur, & quãtũ ad doiẽ, at quãtũ ad honorẽ aliqua restitutio faciẽda est patri in eodẽ genere, nẽpe honorũ do illũ, quia negari nõ põt, etiã si puella cõsẽtiat, parẽtibus, sub quorũ custodia adhuc existit, aliquã iniuriã in honore esse illatã, & aliqd dãnũ: Tũ, quia integritas filiæ est quoddã bonũ tẽporale patẽ tũ, valẽs pro parte doris, quo bono priuauit eos qui illã violauit; Tũ etiã quia ipsis incũbit iure naturæ tradere filiam suã nuptui, quod non ita valent postquã corrupta est. Vide D. Tho. in Additionibus ad 3. p. q. 46. art. 5. ad. 4.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui per uim & dolum uiolat uirginem, tenetur restituere tam uirgini, quàm parentibus illius omnia damna

quę

quæ ex illo stupro subsequantur, siue in honore, siue in pecunijs.

HANC probant omnia argumenta adducta in probãda prima illa opinione Palud. & Caye. constatque apertissima ratione, Quicunq; nocet alteri cum iniuria, tenetur omnia illa nocumenta compẽsare, huiusmodi stuprator, qui per vim vel dolum violat virginem, nocet grauiter tàm ipsi virgini, quàm parentibus illius, & cum iniuria: vbi enim vis vel dolus, ibi & iniuria, Ergo. Vnde quamuis Concil. Trid. solum loquatur de raptore, quia sermo eo loco institutus id tantum postulabat: de quocunque nihilominus de violatore, qui vtitur fraude, vel dolo, intelligenda est hæc concl. secunda.

Confirmaturque ex dictamine propriæ conscientię, & rectæ rationis: omnes enim homines, qui virgines aliquas corrũperũt vi vel dolo, eo ipso sentiunt se obnoxios huic satisfactioni, aut ducendi illas, aut conferendæ dotis, vel augendæ, prout poterunt. Et confirmatur adhuc illo testimonio sumpto ex Exodo c.22. dum referimus opinionem Panor. Angeli, & aliorum, quam sequimur.

CONCLVSIO TERTIA.

Si quis vsus nimia importunitate, & molestia in solicitanda, & in sequenda virgine, ea vix tandem illa potitus sit, etiam si non adhibuerit aliam vim vel dolum, tenetur ad restituendum tàm virgini, quàm parentibus ipsius damna, quę sequuntur illos ex tali stupro.

PAtet, quia importunæ preces, amatoria carmina, crebra suspiria, & singultus, munera oblata, & frequentes deambulationes iuxta domum illius, maximè nocturnæ possunt, & solent trahere virginem etiam honestam, vel renuentem ad consentiendum illi amasio in eius amorem, & libidinem, non secus atque vis, & dolus solent trahere viros, etsi io voluntarios in rẽ aliquam, at qui virũ per vim, & dolum traheret in suam voluntatem cum damno illius, teneretur ad restituendum, ergo qui puellam adeò molestis importunisq; medijs in suam trahit libidinem.

Et confirmatur, ad inferendam vim puero, vel seni non est necessarium tantum robur, quantum ad inferendam viro forti, nec ad decipiendum virum stultum, & insipientẽ tanta astutia, & dexteritate opus est, quanta ad decipiendum virum astutum, & callidum, mulier autẽ maximè puella est expers consilij, [Ignarum animal, ac vt dicebat Poeta, varium, & mutabile semper,] ac vt rectè apud Hispanos dicitur: la mas cuerda es de lana, Vnde istæ importunæ, ac molestæ preces, & media quasi vim, & deceptionẽ eis inferunt, maximè, quia vt prudentes viri docent, quamois conoupiscentia omnium hominum vrgeat voluntatem, liber tatem tollat, & liget iudicium rationis, potissimè tamen in fęminis, & præsertim in puellis virginibus, quę ex propria infirmitate, & conditione sui sexus sunt maximè propensę ad libidinem, vnde qui illarum igniculos suis molestis, importunisq; amatorijs medijs accendunt, censendi sunt moraliter prudentum iudicio, quasi vim illis inferre.

Secundò, qui improbis precibus ducitur ad ludum, ita vt nisi ludat habeatur parum comes, & vrbanus, dicitur, vt videbimus statim, quasi inuitus trahi ad ludum, & qui à tali aliquid lucratur tenetur illi restituere, quasi vi illum ad ludum coegerit, ergo, qui ita solicitat puellam, vt aliàs habeatur rustica, sęeua, & crudelis, quasi inuitam trahit in suam libidinem, & tenetur ad restituendum, non minus, quam si per vim, & dolum illam violauerit. Neque hæc tertia conclu. cum prima pugnat: aliud enim est communibus blandimentis & precibus vti, aliud verò importunis & molestis.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando stuprator est diues, & potens, puella verò quam vitiauit pauperrima, tenetur stuprator ille ditissimus, etiam si nulla vsus fuerit vi, dolo, aut importunitate, aliquam nihilominus illi facere restitutionem in aliqua parte dotis.

RAtio est, quia in tali casu videtur intercessisse quodddam pactum saltem implicitum, & tacitum de reddẽda illi aliqua dotis parte, & sub hac spe illa consensisse, pactum autem etiam implicitum tenetur quisque seruare. Et confirmatur: quando enim virgo est nimium pauper, virginitas quæ prima dos illi est, non erat sufficiens ad tradendam illam religioni, vel nuptui, aut constituendã in aliquo statu: vnde videtur rationabiliter eo animo consensisse illi diuiti, vt pecunia pro stupro ipsi demandata esset ei pro dote, vel saltem in partem dotis. Hæc conclu. verissima est maximè secundum pietatem Christianam, docueruntq; illam grauissimi viri: quocirca confessarios oportet in absoluendis huiusmodi hominibus non esse faciles, sed præcipiant eis hanc restitutionem.

CONCLVSIO QVINTA.

Quando stuprator tenetur ad faciendam restitutionem, non tenetur ante iudicis sententiam integram dotem illi persoluere, sed solum tenetur ad satisfaciendã, tàm patri, quàm virgini damna ex tali stupro subsequuta; adueniente verò iudicis sententia, tenetur illis obedire si commodè possit.

VErbi gratia, habebat virgo in dotem mille aureos, cũ quibus poterat honestè, & pro dignitate collocari in matrimonio, post stuprum non inuenit virum sibi æqualem, nisi cũ dupla dote, non tenetur stuprator exhibere illi illa duo millia, sed facier satis si reddat illi mille aureos, quib antea nõ indigebat præter eos quos habet, vt sic habeat vnà cum suis duo millia. Probatur, Virgo & pater illius in hoc casu per stuprũ tantum læduntur in illa summa, qua oportet augeri dotem, quàm antea habebat, vt inueniat virum sibi æqualẽ, at nemo tenetur ante iudicis sententiam, nisi ad restituendum damnum, quod intulit, ergo non tenetur illi exhibere, nisi solam illam summam mille aureorum: Quamuis præter eam pro integritate virgin alia in qua etiam læditur cum iniuria, non dubito aliquid etiam reddendum esse, ad arbitrium viri prudentis.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum primæ opinionis dico, licèt puella, & parentes nõ sint domini illius boni naturalis, & integritatis corporis, sunt tamen domini illius pecuniæ, qua tale bonum æstimari potest, potestq; puella remittere restitutionem illius pecuniæ, qua integritas illa æstimaretur, quod facit quando libetè, & propria spontè consentit in stuprũ, sicut nemo est dominus sui brachij, quia tamen est dominus pecuniæ, qua damnum abscissionis brachij æstimari potest, potest remittere restitutionem pecuniæ, qua damnũ illud à peritis, & prudentibus æstimaretur.

Secundum dilutum est ex dictis: regula enim illa, Si tua causa, intelligenda est, quando infertur damnum cum iniuria, puellæ autem liberè consentienti citra omnẽ vim, dolum, & molestiam non fit iniuria, ex illa alia regula, Sciẽti, & consentienti, &c.

Ad tertium dico similiter, pati quidem puellam omnia illa damna & incommoda, non tamen teneri stupratorem ad restitutionem ex rigore iustitiæ, cum illa patiatur lubẽs & volens, & sine iniuria, tenebitur tamen ex æquo, & bono aliquam illi restitutionem facere, iuxta ea quæ diximus. Addo puellam, quæ propria sponte consentit in stuprum mereri sua culpa oĩa ista incommoda, & pericula in pœnã suæ libidinis, & inuerecundiæ, nec esse dignam, quæ colloce tur in matrimonio sibi æquali: quod si pater velit illam pro dignitate collocare, efficiat illud ex suis bonis, non ex bonis stupratoris, quia non intulit iniuriam.

Ad vltimum Mag. Cano. dico, quãuis parentes habeant ius in dotem filię, maius ius habere ipsammet filiã in illam,

ac propterea eo ipso quo filia tradens se liberè per illam spontaneam traditionem sui corporis cedit iuri proprio dotis, consequenter cessat ius paternum in dotem, quamuis pro iniuria ipsi illata in honore aliqua satisfactio (vt explicamus) sit facienda.

Tandem obseruandum est, stupratorem si promisit virgini ducere illam, vel conferre integram dotem, vel partem dotis, & ipsa sub illa promissione consentit, teneri ad seruandum promissum, & opere exequendum, etiam si fictè promiserit, quia tūc interuenit dolus, cū violauit illam per fraudem, violatam verò per fraudem stuprator ducere, nisi sit inter eos inæqualitas notabilis, aut saltem dotare iuxta promissa tenetur.

Sexta Controuersia.

AD QVID TENEATVR HOmicida pro damno.

TEmporale damnum quod præter naturale infert aliquando homicida vel læsor, vocant Theologi expēsas illas quæ fiunt in sanando vulnere & percussione, ac lucra cessantia quę suo labore, & industria cōpararet læsus. Verbi gratia occiditur vel læditur artifex, perdit sua stipendia, & lucra, expenditque bona sua in sanando illo vulnere, tenebitur ne homicida vel læsor omnia ista damna reficere?

Concors est omnium Theologorum sententia teneri, quia ista damna infert homicida vel læsor, & cum iniuria, vbi verò damnum cum iniuria ibi, & restitutio, & habetur expressè Exod. 21. [Si rixati fuerint viri, percusseritque vir proximum suum, & ille mortuus nō fuerit, Qui percusserit operas eius, & impensas in medicos restituat.] Et refertur capit. 1. Extra de iniurijs, & damno dato, & est cautum leg. Fin. ff. de his qui discesserunt. Ita Diu. Thom. hic, Sylu. verbo, Restitutio. 3. §. 2. Castro verbo, Restitutio. cap. 2. Soto lib. 4. de Iust. q. 6. art. 3. & omnes DD.

Difficultas aūt consistit in modis satisfaciendi hæc damna. Nam Maioris in 4. d. 15. q. 19. Vltimo dubio ait duo: Primò, si hæredes occisi habeant sufficienter vnde viuant, læsorem non teneri ad aliquid restituendum pro damno temporali, sed ad suffragandum tantum defuncto, Secundò; si sint pauperes, & non habeant, teneri homicidam ad soluēdum hæredibus omnia, quæ lucratus fuisset occisus viuēs, deductis laboribus, id est deducto valore, & prætio quo æstimaretur labor, non enim inquit tantum debetur, nec tantum lucraretur quiescens sicut laborans. Sed hæc sententia vtraque ex parte est reijcienda: Primum dictum falsum est, quia vinculum restitutionis non nascitur ex indigentia hæredum, sed ex damno dato cum iniuria, quotiescunque igitur homicida vel læsor damnum temporale intulit, & cum iniuria, tenetur restituere, siue hæredes habeant siue non, id enim est per accidens. Secundum dictum ridiculū est: quia si ab opifice qui suo labore quotidiano quærit victum, & lucra, auferas laborem, nil remanet, nec esset aliquid restituendum, cum isti non habeāt aliud lucrum præter illud, quod respondeat labori diurno ipsorum. Secundò, qui fraude vel vi, & cum iniuria abscōderet vel priuaret artificem instrumentis suæ artis, quibus sublatis nil omnino posset lucrari, teneretur ad restitutionē lucri cessantis, etiam si nil ageret, quia hic paratus erat agere, & culpa illius, nil agit, ergo, multò magis qui priuat artificem vita, manu, vel brachio, quæ adeo sunt necessaria ad agendū: nec valet ratio Maioris, quia si artifex ille cessat à labore, non ꝓpria volūtate cessat, sed īpeditus per vim, & iniuriā.

Scotus in 4. d. 15. q. 3. ait: Teneri homicidam pro damno temporali ad alendam vxorem filios, & familiā vniuersam, quā occisus alebat. Probat, quia his omnibus nocuit cum iniuria. Secundò, quia restitutio debet respondere dāno illato priuauit autē alimonia omnes illos quos occisus alebat, ergo tenebitur homicida illos alere.

Hanc sententiam sequitur Adria. de restitur. q. vltima, & citat ibi ꝓ se Speculatorē, & Pano. in illud. c. Si tua causa.

Sed hæc sententia nimis rigida est & intolerabilis. Primò, quia si homicida, quod frequenter continget, nil aliud habeat, vel lucretur, nisi quod necessarium est ad alendam familiam occisi, sequerentur autē omnem iudicis condemnationem miserum homicidam conijciendum esse in extremam pauperiem & necessitatem, ad quod nemo tenetꝰ, nisi a iudice ad id condemnetur, sicut posset condemnari ad aliam pœnam.

Secundò, si homicida nil aliud habeat nisi quo alenda est familia occisi, & ipse quoque sit pater familias, cū iuxta Scotum teneatur illam familiam occisi alere, teneretꝰ suis nullo modò prouidere, quod est contra omne ius naturæ.

Tertiò, si teneretur alere omnes, quos occisus alebat, qa priuauit eos bono, si occisus esset diues, qui alebat multos famulos, & multos pauperes, teneretur quoque homicida oēs illos alere cum ipsos priuauerit simili bono, quod nullus vnquam Theolo. docuit, nec ipse Scot.

Quarto, si occisus abundè, & splendidè aleret suam familia, essetque diues, teneretur homicida si esset etiam diues ac potens, abundè, & splēdidè illam alere, quia illo bono priuauit illam.

Vnde in hac quæstione seruanda est regula D. Thom. vt pro expensis, & lucro cessante ad arbitrium prudentis reddat homicida (si commodè possit) æquiualens, si uerò commodè non possit, uel quia est pauper, uel quia ipsius familia indiget, ꝗ iudicio prudentis poterit. In qua restitutione attendenda etiam diligenter sunt, quæ diximus in satisfactione pro damno naturali esse consideranda. Præterquæ obseruandum etiam est, primò: lucra cessantia non esse taxanda secundum id quod occisus posset lucrari, sed secundum quod ipse solebat iuxta suam industriam, & diligentiam, & dies, in quibus solebat laborare, quia dies festi subtrahendi sunt: in illis quoque in quibus solebat laborare considerandum est potuisse ipsum variè impediri, infirmitate, vulnere, incarceratione, aut propria volūtate, quod enim in potentia est, variè potest impediri, consideranda quoque eius ętas, & salus, & iuxta eas quātum poterat probabiliter viuere, & laborare: Secundò, maximè esse attendendum, quid possit homicida, quam familiam teneatur alere, & quam egestatem patiatur familia defuncti illo amisso: his omnibus pensatis prudens confessor taxabit satisfactionem faciendam ab homicida pro damno temporali: quam regulam optimam esse ita patet: homicida non tenetur satisfacere ratione alimoniæ, sed ratione damni illati cum iniuria, damnum autem illatum sufficienter compensatur reddendo æquiualens vel sibi possibile ad arbitrium prudentis, ergo hæc regula seruanda est, non illa Scoti, nec aliud probant argumenta illius, quæ omnia pertinēt ad lucra cessantia, nam damna recepta, vt expensę factæ, certa sunt, nec in eis æstimandis aliquo arbitrio opus est, sed vero, & iusto computo.

Septima Controuersia.

QVIBVS HAEREDIBVS OCCISI sit facienda restitutio damnorum, & à quibus?

ADrianus, & Scotus (vt cōstat ex dictis) volūt oībus hæredibus quos occisus alebat esse faciēdā restitutionē, qa oībus homicida dicēdus est nocuisse. Soto loco citato distinguit, hæredes (inquit) alij sunt necessarij iure naturæ, vt filij, & parentes, alij verò non necessarij, sed ab intestato, nēpe propinqui, quia isti per leges deficiētibus hæredibus necessarijs succedūt i hęreditate. Si defunctus discedat intestatus debet, inquit, homicida satisfacere dānū tēporale hęredibus necessarijs ex iustitia: alijs verò q necessarij nō sūt, sed ab intestato tātū, nō tenetur ex iustitia nisi aduenerit iudicis sētētia, qa habent hi per leges ius ad agēdū cōtra homicida. Ratio Soti est, qa illos hæredes licèt necessarios tenebatur occisus alere, alios nequaquam vnde

necessarijs illatum est damnum cum iniuria, & per consequens facienda restitutio, alijs verò non.

Ex recentioribus nonnulli, & grauissimi viri volunt restitutionem damni temporalis, vt expensarum, & lucri cessantis per mortem occisi, faciendam esse non modò hæredibus necessarijs, verum etiam illis, qui deficientib. necessarijs loco eorum succedunt ab intestato, quia hi succedunt defuncto in omnibus suis actionibus, & iuribus. Vnde sicut si occisus viueret, haberet ius ad repetendas expensas, & lucra sibi cessantia, ita & hi.

Obseruemus, hæredes, vt optimè distinguit Soto, alios esse necessarios, qui non possunt repelli à testatore, quales sunt filij, & parentes, inter quos collocãda etiam est vxor, quia licèt non sit hæres necessaria per leges, pertinet tamẽ ad familiam viri, teneturque vir illam alere, sicut & filios, estq; vir maximum bonum illius, & vna caro cum ea, nec minus nocet homicida vxori occisi, quàm filijs: Alios esse non necessarios, qui in duplici sunt differẽtia, quidam qui succedunt in bonis defuncti ab intestato, vt consanguinei, alij verò quos testator liberè instituit in suo testamento, quamuis sint extranei.

CONCLVSIO PRIMA.

Hæredibus occisi legitimis, & necessarijs restituenda sunt omnino damna temporalia ipsis illata per tale homicidium, vt expensæ, & lucra cessantia: Vnde tenetur homicida alere vxorem filios, & parentes, quos occisus alebat, ad arbitrium prudentis.

Probatur: Restitutio reficit dãna accepta in bonis proprijs, sed hæredes occisi per illud homicidiũ læsi sunt in illis expensis, & alimentis, tanquam in bonis proprijs, ergo tenetur homicida ad satisfacienda huiusmodi hæredibus ista damna. Confirmatur minor, Quia patet erga filios est quoddam totum ipsorum, filius erga patrẽ quędam pars ipsius, vir erga vxorem vna caro cum illa, teneturque pater iure naturæ alere filium, filius patrem indigẽtem, vir vxorem, adeò vt ad ista præstanda iustè compellantur à iudicibus. Hinc sequitur teneri illum, qui patrem infamauit iniustè ad restituendam famam filijs, cum eadem cẽseatur fama parentis, & filiorum.

Quod si quis aduersus hanc conclusionem objiciat: alimenta quæ pater filijs, vel vir vxoris præbebat non esse eis restituenda ex iustitia ab homicida, quia nec pater filios, nec vir vxorem ex iustitia teneatur alere, quod ex eo constat, quia si ex iustitia illos alere teneretur, quotiescunq; id non præstaret, teneretur aliquid ipsis restituere, ad quod tamen non tenetur. Et confirmatur consequentia, quia vt docuimus, ideo extrahens monachum à monasterio sine vi, & fraude, non tenetur aliquid monasterio restituere, quia monachus non tenetur laborare, & parare lucra suo conuentui ex iustitia, sed ex religione tantum, & obedientia. Respondeo verum quidem, esse patrem non teneri ad alendos filios, nec virum ad alendam vxorem ex iustitia, tenetur nihilominus pater vinculo pietatis naturalis, & vir ex vinculo matrimonij, quod maius est vinculo iustitiæ, cui rei argumento est filium posse agere coram iudice, contra patrem de alimentis, & vxorem contra virũ, & per iustam sententiam præcipi à iudice, vt illa exhibeant. Tùm etiam constat apertissimè ista vincula pietatis, & matrimonij, quibus tenetur pater ad alendos filios, & vir ad alendam vxorem, strictiora esse vinculo iustitiæ, quia præferuntur debitis ex iustitia: ita vt nõ teneatur pater soluere debita ex bonis, quibus omnino indiget ad alẽdos filios, nec vir ex bonis, quibus omnino indiget ad alendam vxorem. Quod autem non teneantur aliquid eis restituere, quando in ipsis alendis negligentes sunt, ex eo nascitur, quod violatio pietatis, vel alterius cuiuscunque virtutis, etiam si maius, aut excellentius vinculum inducat, quàm iustitia, non obligat ad restitutionem, quotiescunque non miscetur illi violatio iustitiæ. Nec est simile de monacho extracto à monasterio, quia bona, quæ ille suo monasterio parare poterat, non sunt propria monasterij, donec actu, & reuera essent acquisita, filij autem qui à patre suo alebantur, & vxor quam suus vir alebat, illis occisis læsi sunt ab homicida in bonis proprijs.

CONCLVSIO SECVNDA.

Hæredibus non necessarijs non debetur aliqua restitutio ratione alimentorum.

Verbi gratia, occidit Petrus artificem, qui operibus suę artis alebat Ioannem, quem constituit hæredem voluntarium, non tenetur occisor Petri restituere aliquid isti hæredi titulo alimentorum, quæ recipiebat à Petro. Patet ex conclusione præcedenti. Hæredibus necessarijs, ut filijs, & vxori sunt restituenda alimenta, quia filij, & vxor cum sint partes ipsius testatoris, & quos iure naturæ tenebatur alere, priuando eos alimentis nocet ipsis in bonis proprijs, & cum iniuria, at hæredes voluntarij, siue consanguinei, siue extranei non sunt partes ipsius testatoris, nec tenebatur iure naturæ testator illos alere, ergo hi eo, quod priuentur alimentis, quæ testator viuens voluntariè ipsis præbebat, non læduntur in bonis proprijs, nec est ex consequenti titulo alimentorũ aliqua ipsis facienda restitutio.

Alijs tamen titulis potest deberi eis restitutio. Primò, si expensæ factæ à testatore in curando vulnere, vel damna illi emergentia non fiot illi viuenti restituta ab occisore: Secundò, si conueniat occisus cum læsore de aliqua pecunia, vt remittat illi iniuriam, nec illi viuenti est reddita. Tertiò, si occisus vixit post acceptum vulnus per annum, vel aliquod tempus, quo potuit labore suo lucrum facere, nec tale lucrum ei cessans est à læsore ad arbitrium prudẽtis restitutum. Hæc & similia sunt restituenda à læsore, hęredibus etiam non necessarijs, quia hæc omnia sunt actu debita occiso, & consequenter quibusuis hæredibus ab ipso institutis, quia iura testatoris transferuntur actu, & reuera in hæredes ab ipso institutis, quicunque illi sint, siue necessarij, siue voluntarij. Ex his diluta manẽt, quæ Scotus & magister Soto in confirmatione suarum opinionum afferunt.

CONCLVSIO TERTIA.

Filij occisoris, & hæredes ad satisfactionem, quæ facienda est per petitionem veniæ, vel restitutionem famæ, aut simili modo non tenentur; ad eam verò, quæ facienda est per pecuniam, pro quocunq; damno fiat, iuxta ea quæ diximus, tenentur si ab homicida facta non sit.

Patet prior pars. Quia illa satisfactio est debitum personale, & pars pœnitentiæ pro delicto commisso, ad debita autem personalia defuncti, & ad pœnitentiã pro peccatis illorum non tenentur filij, aut hæredes: [Filius. n. non portabit iniquitatem patris, &c.] Eze. 18. Nisi fortè ante quam occisor, vel infamator ille obijsset, conuenisset cũ hæredibus occisi, vel infamato, de aliqua pecunia in recõpensa, & satisfactione illius damni: tunc. n. tenerentur etiã hæredes illius occisoris, vel infamatoris pecuniam illã restituere, quia tunc pecunia ista iam non esset velut debitũ personale, sed reuera temporale, & pecuniarium.

Patet secunda pars, quia debita temporalia, & pecuniaria, quæ contraxit testator, si ipse non soluerit, tenẽtur soluere filij succedentes in bonis paternis, vt illi omnes ad quos transit hæreditas, quia vnà cum illa transeunt onera, & debita illius, cuius bona hæreditate accipiuntur.

Hinc sequitur patrem, & si sit hæres quoque necessarius filij non teneri, vt in plurimum ad persoluenda debita filij, vel damna ab eo alteri illata, quia vt in plurimum non habet pater bona, quæ de nouo sibi comparet ex filio, & in quibus illi succedat, sed recuperat, quæ sua erant, & ipse filio dederat, ea lege, vt ipso moriente in dominium illius, qui dederat, redirent.

Octaua Controuersia.

TENEATVR NE HOMICIda soluere creditoribus debita quę occisus uiuens ex soluisset, illo autem occiso non habent creditores vnde sua debita recipiant.

Svnt qui tenēt partē affirmatiuā adducti his rationibus: Primo, filijs tenetur homicida restituere, q̄a priuauit eos alimonia in q̄ habebāt ius, sed creditores habebāt ius, & multò potius quā filij ad recuperādū debitū ab illo occiso, quia filij tantum habent ius ex pietate paternali, creditores autem simpliciter ex iustitia, ergo tenebitur restituere creditoribus debita.

Secundò ex illo cap. Si tua causa de iniuria, & damno dato idem patet, habetur enim ibi. [Si tua culpa damnum datum est iure te super his satisfacere oportet: sed creditoribus quibus occisus satisfecisset, infert reuera homicida hoe damnum, ne sua debita recipiant, ergo.

Oppositum est probabilius, & magis in vsu apud omnes peritos confessarios, sub hac distinctione: Vt si occisor hac malitia, & intentione occiderit debitorem, ne creditor suū debitum recipiat, teneatur reuera ad illud exsoluendum, quod si ex odio occisi aut concepta ira id faciat, nil cogitans de creditoribus, vt frequenter fit, non teneatur soluere aliquid creditoribus. Probatur prima pars. Qui vi vel dolo impediret creditorem ne suum debitum recuperaret teneretur illud restituere, quia noceret illi cum iniuria, sicut qui vi uel fraude impedit eleemosynam, vel legatum, at qui hoe fine occideret Petrum ne Ioannes reciperet quæ illi debet Petrus, apertissimè vteretur maxima vi, & dolo ne Ioannes debitum recuperaret, noceretque illi cum iniuria, ergo.

Et confirmatur primò, quia condemnaretur talis homicida per iustam sententiam ad illa debita persoluēda, si probaretur in iudicio eo fine homicidiū illud exercuisse. Cōfirmatur secundo, confessarij qui sunt iudices in interiori foro animæ, nunquam soliti sunt interrogare, homicidas, an occisus ab ipsis haberet aliqua debita, nec etiam si id sciuerint, obligant eos ad aliquam restitutionem faciendā creditoribus occisi, nisi quando ea intentione intelligunt homicidium illud effectum esse, ne creditor suum debitum recuperaret.

Probatur secunda pars, Quia restitutio tantum oritur ex damno illato cum iniuria eius cui infertur quando Petrus occidit Ioannem ex solo odio Ioannis nil cogitans de creditoribus, nocet quidem eis indirectè, non tamen cum iniuria, quia nec illis instituit nocere in bonis vel honore nec aliquo iure aut iustitia tenebatur hic curare debita illorum.

Secundò, nemo tenetur ad aliam satisfactionem in foro conscientię, nisi ad eam ad quam per iustam sententiam ex explicata rei veritate condemnaretur, at homicidam, qui nil curauit de creditoribus in suo homicidio, nulla lex aut iudex prudens condemnatur vnquam ad soluenda creditoribus debita occisi, nec daretur ei actio in iudicio contra talem homicidam, ergo.

Ad argumenta. Primum haberet vim contra Scotum, & magistrum Soto, contra nos nullam, filijs enim aut heredibus, non fit satisfactio ratione alimoniæ, sed quia illa debetur primo, & per se læso cuius iura transeunt in creditores.

Ad secundum dico, regulam illam iuris intelligendam esse de damno illato cum iniuria, nam vt constat, ex sola illatione damni nisi interueniat iniuria, & iniustitia, non oritur vinculum restitutionis, homicida autem creditoribus quibus debebat occisus nullam vt uidimus infert iniuriam, aut iniustitiam, etsi per accidens noceat.

Nona Controuersia.

AN SI OCCISVS PROXIMVS morti remittat homicidę omne debitum, & omnem satisfactionem debitam illi pro damno sibi illato, maneat homicida libere, & absolutus ab omni vinculo restituendi aliquid temporale filijs, uel hæredibus.

Svnt qui tenent partem negantem oon manere liberum sed teneri ad satisfaciendum hæredibus, etiam si occisus remittat Probant. Ius quod habent filij ad recipienda dāna illata patri cōputatur inter bona paterna: sed pater non pōt priuare filios bonis paternis, vt inde alaotur, ergo nec potest priuare filios isto iure recipiendi damna illata, & ex consequenti etiam si ipse remittat, tenebitur homicida illis restituere.

Secundò, etsi possit renuntiari proprio non tamen iuri filiorum, sed recuperare damna illata occiso est ius filiorum omni leges ipsis tributum, ergo pater non potest ita renuntiare, quin homicidę maneat debitū satisfaciedi filijs.

Tertiò, Pater non potest exhæredare filios suis bonis si oe culpa, hæc satisfactio sūpta etiā vt debef patri computatur inter bona paterna, ergo non potest priuare illos (etiā si ipse remittat) quin recipiant illam ab homicida.

Opposita sententia est probabilior, & magis recepta, & in vsu, cuius fundamentum est, quia filijs eo nomine debetur ista satisfactio, quia erat debita patri, cui illatum fuit dānum cum iniuria, trāsieruntque iura patris in filios: sed pater renuntiante cessat iā illud ius in patre, ergo, & in filijs.

Secundò, Non minus debet latro quod rapuit vero domino, quàm homicida damna illata patri, sed si pater remittat latroni, non tenetur latro aliquid restituere hæredibus, etiam si ipsi ea re indigerent ad suam alimoniam, ergo nec homicida tenebitur aliquid hæredibus restituere, si pater remittat.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus, bifariam de illa nos posse agere, aut simpliciter, & stando iuri naturæ, aut stando iuri humano eiusq́ moderaoti, & regulanti ius naturæ propter bonum commune.

Obseruemus secundò in multis prouincijs, vt in Regno Castellæ, sicut pater non potest exhæredare filios, nec disponere de bonis suis in præiudicium filiorum, præter quintam partem, ita quoque in talibus prouincijs non posse patrem remittere debita aut iura vtilia quæ transitura sunt in filios, præter quintam partem, quia talia debita, & iura cōputantur inter bona paterna: in alijs verò prouincijs, vt in nostro Regno Valentiæ possent parentes libere exhæredare suos filios, quamuis si sine iusta causa id faciant, peccabunt vt vidimus Et in talibus prouincijs possent similiter parentes remittere debita, & iura vtilia quæ transirent in filios, ac si remittant, sunt verè remissa, nec transeunt in eos, quia pater erat verus, & liber dominus eorūi, verus autem, & liber dominus, & nulla lege impeditus, potest libere de suis bonis disponere, talisque dispositio est vâlida, teneto; in vtroq; foro, aget tamen pater malè, & peccabit mortaliter, si filios egentes habens remittat homicidæ debita, quia priuat eos bonis, quibus indigeot, & quæ iustè reciperent.

Obseruemus tertiò, in omnibus prouincijs iure naturali, & humano habere filios ius & actionem ad exigendam vindictam de homicida patris apud iudicem, quod ius cū sit temporale, & non spirituale potest æstimari pecunia, & pro pecunia remitti, ac in remissione maior, vel minor pecunia exigi, iuxta damna illata, quia aduersus eum, qui magis nocuit, habent filij vel hæredes, quib. per leges datur talis actio maiorem actionem.

Obseruemus vltimò, vt remissio, quam facit vulneratus suo læsori si se extendant ad damna naturalia vel temporalia, quæ pecunia compensanda erant, habeat aliquam vim, apertè & explicite esse exprimentem, nam si tantum dicat in vniuersum se remittere illi, hic modus remittendi, sicut fit à vulnerato ex charitate, & propter salutem animæ suæ, ita quoque tantum significat illam remissionem, ad quam tenetur ex charitate, nempè se remittere illi iniuriam, & vindictam, quam apud iudicem exigere poterat, non autem significat remissionem satisfactionis pecuniariæ

tiæ pro damnis illatis,cum ad talem remissionem non tenerentur ex charitate,imò sæpe esset contra charitatem.

CONCLVSIO PRIMA.

Stando in simpliciter iure naturæ, vbi lex aliter non disponit,si pater remittat omnia damna temporalia expressè & apertè homicidæ, quamuis peccaret ita remittens, si filij indigeant, essetq; impia talis charitas, nihilominus nil teneretur homicida restituere filijs.

Hanc probant argumenta secundo loco posita.

CONCLVSIO SECVNDA.

Stando in iure positiuo, in prouincijs, in quibus pater non potest filios exheredare,aut bonis paternis priuare, præterquam in quinto, nec potest satisfactionē pecuniariam pro damnis remittere,præterquam in quinto.

Hanc probant argumenta primo loco posita.

CONCLVSIO TERTIA.

In prouincijs in quibus lex ciuilis non prohibet istam remissionem patri, potest nihilominus filius pro damnis illatis accipere compensationem ab homicida, nos tanquam satisfactionem damnorum cui renunciauit pater, & in quam iam non habet vllum ius,sed tanquam pretiū actionis quam habet ad agendum contra ipsum apud iudicem quia hæc actio est ius temporale, potestque pecuniis æstimari,& in illam commutari.

Decima Controuersia.

AN HOMICIDA CAPTVS à iudice, & suspensus maneat liber à debito satisfaciendi pro damno temporali, vel teneatur etiam illud compensare,& restituere si possit.

POtest bifariam homicida condemnari ad supplicium, aut solo iudice ita id agente,& curante ex officio, ob bonum Reip.in exemplum aliorum,vt custos iustitię punitiuæ,parte læsa nil instante vel exigente, aut ipsa parte læsa postulante,ita vt nisi illa institisset,iudex forsan semisisset, condēnat verò,quia pars læsa, nec homicida petēte veniā, nec precibus amicorum,nec oblatione satisfactionis pecuniariæ voluit cessare ab instantia,vt sæpe fit.

Obseruemus secundò, partem læsam bifariam posse remittere actionem,ad quam habet ius apud iudicem,aut statim explicando iudici se nullo modo contra illum velle procedere ad quem modum pertinet, quando cępit agere,sed antequa iudex virtute illius actionis procedat, promittit: Aut remittit,vt aliqui faciunt, quando iā iudex virtute suæ postulationis processit, & res eo delata est, vt iudex difficillimè possit non ferre in illū sententiam capitis.

CONCLVSIO PRIMA.

Si homicida suspendatur, iudice ita exigente ex officio,vt custode iustitię, & parte læsa non instante, tenetur homicida quamuis suspendatur, satisfactionem debitam damnis illatis filijs,vel hęredibus facere. Quod si suspendatur,quia pars læsa institit, nec voluit remittere vllo modo, non tenetur aliquid restituere, nec ipsi,nec hęredes eius.

PROBATVR prior pars: Homicida tenetur satisfacere omni iustitiæ quàm læsit, quando suspenditur iudice ita vrgente ex officio sine instantia partis, satisfacit quidem iustitiæ punitiuæ,& vindicatiuæ pro peccato suo, & iniuria illata,& occiso,& Reip cuius ille erat membrum, non autem satisfacit iustitię commutatiuæ, secundum quam tenetur de damno illato, nisi reddens compensationem pecuniariam debitam illi damno, ergo in hoc casu tenetur illā reddere,& mandare illam in testamento suis hæredibus. Probatur secunda pars. Si pars læsa, vel eius hæredes remittant homicidæ damna illata non tenetur ille restituere, sed quando pars læsa instat, nec vult remittere vindictā apud iudicem, etiamsi ipsi satisfactio offeratur, aut venia postuletur,eo ipso ostendit se contemnere, & reijcere omne genus satisfactionis,nec aliud velle, quàm necem homicidæ,ergo in hoc casu homicida suo supplicio manet liberā ab omni alia satisfactione.

CONCLVSIO SECVNDA.

Homicida quando pars læsa institit, sed remittit antequam iudex incipiat procedere,tenetur etiam si suspenditur ad satisfaciēdum de damnis,quod si remittat quando iudex iam processit, & virtute instantię partis res delata est ad sententiam,vel immines sententia, nil tenetur illi homicida restituere.

PAtet prior pars, Quia quando pars læsa ita remittit, iudex non agit ex instantia partis,sed merè ex officio,solumq; exercetur in tali casu iustitia vindicatiua. Patet secunda, quia talis remissio iam est inutilis, nec tollit quin homicida patiatur ob instantiam partis, & quod pars omnem aliam satisfactionem contempserit, & condonauerit præter necem homicidæ.

Vndecima Controuersia.

DE HIS, QVI DESCENDVNT in singulare certamen, & duellum,ad quam restitutionem teneantur.

DVo circa duellum inquiri possunt. Primum est, An hoc genus belli licitum sit? Posterius verò, ad quā restitutionem teneantur, qui in illud descendunt? Prior controuersia explicabitur infra quæstione, vbi disputat D.Thom.de homicid. Posterior propria est huius loci. In qua obseruemus primò: bifariam aliquos intrare duellum, aut vtroque se inuicem prouocante, aut altero inducente alterum. Rursum prouocatum, aut simplicibus verbis prouocari, aut adeò importunis & iniuriosis,vt nisi descendat in illud certamen iudicetur ab omnibus vilis, & abiecti animi.

Obseruemus secundò, descendentes in arenam,aut sibi inuicem remisisse omnia damna, quæ ibi contingere possunt,& eo pacto constituto inire certamen,aut nil tale inter se constituisse,& cogitasse.

Recentiores his positis statuunt hæc quatuor: Primum, si vterque ita conuenerint, vt sibi inuicem remittant omnia damna contingentia, neutrum teneri ad aliquid restituendum alteri,nec læso, nec hæredibus, cum vterque renunciauerit iuri suo,quod liberè potuit. Secundum, si de hoc non conuenerint expressè,si se inuicem prouocarunt, aut alter alterum verbis simplicibus, tunc læsorem teneri ad satisfaciendum læso,vel hæredibus omnia damna, sicut diximus de homicida, quia in hoc casu quicunq; istorum alterum occidat,vterque homicida est. Dicunt tertiò: si alter alterum prouocauerit importunis, & contumeliosis verbis, ita vt nisi certamē illud admisisset,iudicaretur vilis,& abiectus,tune prouocantem si læserit prouocatum debere illi,vel hæredibus restituere damna illata,non minus quàm homicidam,quia verè illi nocet,& cum iniuria, cum alter descen-

descendat in certamen illud voluntate mixta ex voluntario, & inuoluntario, metu amittendi honoris, sicut qui projcit merces in mari metu mortis, qui metus verè est cadens in constantem virum. Si verò, inquiunt quartò, prouocatus lædat prouocantem non tenetur illi compensare damna, primò, quia in hoc casu prouocans cum ita induxerit alium, videtur renuntiasse voluntariè suo iuri. Secundò, quia sic prouocatus descendit in certamen illud ad defensionem sui honoris, & ad propulsandam iniuriam, quam alter ipsi infert, vnde non occidit alterum cum iniuria, sed potius propriam expellens.

At, quod pace istorum dixerim, licèt primum dictum eorum verum sit, secundum tamen falsum est, quia scienti, & volenti non fit iniuria, cum ex Arist. nemo patiatur iniustum volens: in hoc autem casu quando vterque se inuicem prouocat, vel vnus alterum simplicibus verbis, & prouocatus lubens descendit in illud certamen, uterque consensit in illa omnia damna, ceditque iuri suo saltem implicitè, quod sufficit vt uerè dicatur recepisse illa spontaneè, & sine iniuria. Quod usque adeò uerum est, ut si pars læsa apud iudicem peteret & reciperet restitutionem, ageret contra iustitiam commutatiuam, & deberet restituere quæ acciperet, nec ualet ratio illa, in hoc casu occidentem alterum esse uerè homicidam, quia qui occidit aliquem cōsentientem non tenetur illi aliquid restituere, ut uidimus. q. 59. ar. 3. Tum etiam quando iuxta primum dictum expressè sibi remittunt qui alterum ocidit uerè etiam homicida est, nec tamen tenetur ad aliquid restituendum.

Quartum quoque dictum non est admittendum, sed tenetur etiam isto modo prouocatus restituere si lædat prouocantem. Primò, quia cum nullo iure liceat priuata auctoritate aliquem occidere, omnis occisio proximi etiam facta à prouocato est iniusta, & per consequens est illatio damni cum iniuria & iniustitia, ubi autem tale damnum ibi & uinculum restitutionis. Secundò, quia etiam si prouocatus ita agat in defensione sui honoris, non licet ipsi hoc nomine proximum suum occidere, ius enim naturale quod concedit uim ui repellere, intelligitur de inuasore quem alter euadere nequimus, nisi occidendo illum, prouocatus autem etiam si uerbis iniuriosis prouocetur, non patitur talem uim, contemnat illa uerba ut Christianus. Tertiò falsum est in hoc casu prouocatum agere in defensionem sui honoris: Primò, quia cum honor sit præmium virtutis, non amittitur per vanam filiorum huius sæculi opinionem, sed per sola peccata. Secundò, quia non descendere in certamen, & duellum etiam prouocatum est prudentia commendata sacris litteris, nisi bonum commune ita exigeret, vt fecit Dauid cum Gigante, vnde non est dedecus illud respuere nisi his, qui legem Dei & Euangelium Christi obseruare, putant sibi esse dedecus, de quibus Christus: [Qui me erubuerit & sermones meos coram hominibus, erubescam & ego coram patre meo.] Denique iam non est dedecus imò summe necessarium ista certamina non admittere, quacunque ratione quis prouocetur, cum in Conc. Trid. sess. 25. de Reformatio. cap. 16. qui talia suscipiunt quacunque ratione id præstent excommunicentur, & pœnæ infamiæ ac proscriptionis bonorum subijciātur, ac vt iniqui homicidæ iudicentur. Hæc de homicidio. Agamus iam de alijs damnis quæ inferuntur in corpore.

Duodecima Controuersia.

DE MVTILATIONE, VVLNERE, *verbere, & iniusta detentione in carcere.*

Ex his quæ dicta sunt de homicida facilè est iudicare de alijs damnis, obseruandum tamē est in his duo quoque damna reperiri posse, aliud temporale, vt expensæ quæ fiunt in sanando vulnere, & lucra cessantia ratione mutilationis, aut infirmitatis, aliud verò naturale, vt in mutilatione, defectus membri, in vulnere deformitas cicatricis, quæ maneat, vel saltem iniuria accepta etiam si nulla cicatrix, vel deformitas remaneat, eum percutere, & verberare fratrem sit illi maximum dedecus: similiter afficitur iniuria, q iniquè in carcere detinetur, patitur enim maximam molestiam iniquè, & priuatur tunc tanto bono naturali quale est libertas.

De damno temporali omnes conueniunt eum qui alium mutilauerit, vulnere, aut verbere læserit, tenetur ad soluendum expensas, quas in sanando illo vulnere fecerit, & lucra cessantia ratione illius mutilationis ad arbitrium prudentis, cum in his intulerit damnum cum iniuria. Et cōfirmatur, qui rapuit pecuniam tenetur illam restituere, sed valor expensarum & lucri cessantis à percutienti fratrē iniustè ablatus est illi, ergo tenetur illum restituere. Secūdò, qui iniustè lædit equum, vel seruum tenetur domino restituere expensas factas in curādo equo, vel seruo, & quæ seruus ille vel equus ob talem læsionem non est lucratus dño suo, ergo similiter qui abscindit brachium artifici, aut verbere siue alio vulnere nocet, ita D. Thom. hic ad 1. & omnes discipuli ipsius: Scotus in 4. d. 15. q. 3. art. 2. Angelica summa in verbo, Restitutio. 1. §. 12. Syluest. eodem verbo, cap. 1. Palud. in 4. dist 15. q. 5 Gabriel eadem dist. q. 3. art. 2. Maioris in 4. dist. 15. quæst. 11. Adrianus q vlt. de restitutione. Quæ doctrina intelligenda est, siue læsus habeat alimde vnde viuat siue non, quia vinculum restitutionis (vt sæpe diximus) nascit ex damno cum iniuria, siue egeat qui illud recepit siue abundet, latro enim tenetur restituere etiā si acceperit à ditissimo, quia nocuit cum iniuria, quod verò alter sit ditissimus est per accidens. Similiter docent omnes de iniqua detentione, si quis iniquè in carcere, exilio vel domi aliquem detineat, tenetur ad restituendum omnia damna illi illata, cum apertè eo ipso quo illum iniquè detinet, inferat illa cum iniuria.

De damno autem naturali vt defectu membri, vel deformitate cicatricis. aut iniuria quā patitur proximūs per vulnus, percussionem, alapam, iniquam detentionem, quæ iniuriæ reducuntur ad damnum naturale, volunt aliqui nil esse restituendum, quia tales defectus, deformitates, vel iniuriæ non sunt propriè æstimabiles pecunia: dicitur enim. ff. de his qui decesserunt. l. Finali. [Cicatricum autem & deformitatis nulla est facienda æstimatio, quia bonum corporis nullam habet æstimationem] simile habetur. ff. Si quadrupes pauperiem fecerit. l. 3.

Secundò, sequeretur vt si is, qui mutilauit, vel læsit fratrem in bonis corporis puniatur pœna legis nempe talionis, teneatur adhuc satisfacere pro illo damno naturali ex mutilatione corporis, vel læsione sequuto, sicut fur quamuis suspendatur, tenetur nihilominus damnum illatum in bonis alterius restituere si possit, at si is qui nocuit in corpore fratris pœnam talionis subeat, ad nullam aliam satisfactionem tenetur pro damno illo corporeo, & naturali omnium consensu.

Tertiò, cum hæredes teneant ad oīa debita defuncti cuius hæreditatem accipiunt si læsor iste, vel mutilator teneretur pro damno naturali aliquid restituere, moriente ipso non facta tali restitutione tenerentur hæredes ad illam, quod nullus est Doctorum qui doceat.

Denique homo non est dominus sui corporis, nec membrorum, ergo nil ipsi pro abscissione, vel læsione corporea restituendum est, patet consequentia, quia restitutio facienda est vero domino.

Oppositum tamen iudico multò probabilius, & consonum placitis D. Tho. qui apertè habet in hoc ar. ad primū. [Quando id quod ablatum est restitui non potest per aliquid æquale, debet fieri compensatio qualis possibilis est.] Affertque hoc exemplum: [Puta cum quis alicui abstulit membrum debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusq, personæ secūdum arbitrium boni viri:] Quæ verba necessariò acc piēda sunt de dāno naturali, nam temporale, vt expensæ, & lucra cessantia non rectè compensantur in honore, sed sola pecunia, nec compensanda sunt ad arbitrium boni viri, sed in integrum, vtrinsq; à parte rei cōputatis. Secundò Exod. 21. præcipit Deus, vt si dñs seruum oculo priuauerit pro illo

defectu

defectu, & deformitate dimittat liberum, ex quo loco, & si præceptum illud iudiciale fuerit, pertinens tantum ad illud tempus, colligitur tamen necessariò damnum naturale deformitatis cicatricis, &c. compensabile esse, & æstimari posse, quo sit compensandum esse aliquo temporali. Denique probatur hæc sententia omnibus illis argumentis quibus ostendimus homicidam teneri ad restituendum etiam damnum naturale quod infert occiso.

Ad argumenta in oppositum respondeo Ad 1. leges illas hoc tantum innuere, cicatrices, & deformitates corporis, similesque iniurias non esse æstimabiles secundum æquiualens, & in eodem genere, non tamen negare esse compensabiles in alio, nam & libertas nullo pretio æstimabilis est simpliciter, & nihilominus quando oportet pretio æstimat.

Ad secundum facilè re pondetur, sufficienter satisfacere pro damno naturali, qui pœnam talionis vel constitutam à lege pro illo patitur.

Ad tertium dico, teneri quoque hæredes ad illam satisfactionem, quamuis enim filius non debeat portare iniquitatem patris, debet tamen debita omnia temporalia quę pecunia exsoluenda sunt, si patet cuius hæreditatem ipse accepit non persoluerit, ipse persoluere, quia obligatio temporalis parentum transit cum bonis, & hæreditate ad filios, & hæredes communi Doctorum consensu.

Obseruandum autem hic est in huiusmodi damnis æstimationem non esse faciendam à læso, tum quia in causa propria nemo est optimus iudex, tum quia propria membra, & formam vnusquisque plurimi facit, & frequenter pluris quam oportet, sed facienda est à prudenti, & qui nulla passione ducatur.

DE RESTITVTIONE FAMAE.

HActenus de nocumentis quæ inferuntur in corpore, offert se nunc disputatio de damnis quę inferuntur in honore, & fama. quo modo reficienda sint. Vbi obseruemus initio Famam, vt definit Glossa in capit. Vitam, de cohabitatione mulierum, esse, [Illæsæ dignitatis statum moribus, & legibus approbatum, & in nullo diminutum.] A Theologis autem, & Philosophis definitur: [Opinio, & æstimatio inculpatæ, & bonæ vitæ quam de aliquo habent homines. Honor verò est, Cultus, & reuerentia, quæ externus exhibetur alicui ratione virtutis, dignitatis vel excellentiæ alicuius.]

Vnde differunt honor, & fama, quia ille consistit in cultu, & reuerentia exteriori, fama verò in bona opinione interiori, quæ in aliorum mentibus residet: Et ita fama læditur per verba, & detractionem, in qua aliorū vita verè, vel falsò traducitur, & denigratur, honor verò propriè non læditur per detractionem, sed per contemptum, contumeliam, vel irreuerentiam, quæ potest fieri conuicijs aut factis.

Obseruemus secundò; non esse hic dubitationem aut difficultatem, An fama iniquè sublata sit restituenda: sed qua ratione, prius enim illud certissimum est ex dictis, nam si fama præstat omnibus diuitijs iuxta illud Prouerb. 22. [Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ.] Et restitutio pecuniæ iniustè ablatæ est necessaria ad salutem, quanto magis restitutio famæ? Secundò, si omnis inæqualitas est reducenda ad ęqualitatem per restitutionem, & omne damnum illatum cum iniuria reficiendum, quanto potiori iure resarcienda erit inæqualitas, & damnum spirituale, quod iniustè aliquem honore, & fama expolians infert? Oportebit ergo ista necessariò reficere. Denique non minus habet loci in restitutione famæ regula illa, Si tua culpa, &c. quàm in restitutione bonorum temporalium. Tota ergo quæstio est, & difficillima, qua ratione debeat fieri famæ restitutio.

Obseruemus tertiò, tres conditiones omnium Doctorū consensu requiri, vt fama sit restituenda. Prima, vt verè, & realiter ac in effectu sit læsa, & denigrata bona opinio proximi, nam si non est læsa, non est ibi damnum vel inæqualitas, & consequenter nec vinculum restitutionis, sicut fur qui conatus est alienum rapere, si frustratus suo conatu nil accepit, peccauit quidem mortaliter, nil tamen tenetur restituere, quia nullum intulit damnum, nec fecit aliquam inæqualitatem. Famam autem proximi definit aliquis lædere per detractionem quatuor modis. 1. si vit qui infamatur eiusmodi est, vt licèt quæ de ipso dicuntur secundum se turpia sint, & mala, in illo tamen non iudicentur turpia, nec ipse iudicat per illa famam suam minui: vt si de aulico vel iuuene lasciuo dicas ipsum ardenter amare aliquam puellam, de milite vel nobili descendisse in duellum, hæc enim in istis non iudicantur communiter turpia, nec ipsi putant talia sibi esse infamiæ, sed honori potius: in hoc casu qui talia diceret, etsi falsò, non tenetur restituere famam, quia non infamauit istos. Secundò, quando is, cui detrahit erat iam persona infamis in illo genere vitij, vt si dicam etsi falsò de publica meretrice concubuisse cum suo lenone. Tertiò, si id quod dicitur est leue, per leuia enim delicta non læditur fama. Voco autem leuia (vt in materia de correctione) non venialia, sed quæ in tali personæ habentur pro leuibus, nec ppterea minuitur optima ipsius opinio, aliquod enim veniale, quod in laicis nullo modo lædet ipsorum opinionem, in religioso, & honesto viro plurimum potest nocere, vt si dixeris de religioso occultu comitatum esse mulierē. Quartò, cum detrahenti non adhibetur fides, vel quia certò iudicatur ab audientibus mendax, vel iocose loqui.

Secunda conditio est, vt fama lædatur iniustè; nā vt sæpe diximus cum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, qua reficitur iniustitia, & inæqualitas, vbi nocemus quidem proximo, iuste tamen, & sine ulla iniuria ibi non est debitum restitutionis, sicut qui in extrema necessitate cōstitutus accipit panem quo indiget, non tenetur ad illum restituendum, quia non accepit iniuste. Vnde non tenetur ad restituendam famam iudex, qui per allegata, & probata cōdemnauit innocentem, quia licèt nocuerit, non tamen iniuste, nisi iam alia via iusta, & iuridica constaret de illius innocentia: Nec tenetur ad restituendam famam, qui iuste aliquem, in iudicio accusauit, aut qui vt frater corripiatur seruato ordine Euangelico crimen illius aperuit testibus, vel detulit ad prælatum, quia hic non infamauit fratrem iniuste. Similiter nec qui verum delinquentem dignum supplicio, & cuius crimina iuridicè probari possunt, accusat apud iudicem, etiam si id faciat non ex desiderio iustitiæ, sed ex odio & liuore, peccat quidem grauiter contra charitatem, non tamen contra iustitiam. Dixi verum delinquentem, etenim qui existimans se accusare verum delinquentem fallitur, accusans innocentem tanquam nocentem, debet (vt suo loco copiosè dicemus) cum primum nouerit se deceptum fuisse ipsum retractare.

Tertia conditio est, vt ille infamatus non recuperauerit alia via suam famam, etenim si iam illam recuperauit esto; perfectè reparata, cessauit omne damnum, & inæqualitas, simulque obligatio restituendi illi famam, velut si Petrus recuperasset per se ipsum rem furto ablatam non teneretur fur ad restitutionem. Vnde si infamaui aliquem de concubinatu, videamque illis, quibus id dixi, constare iam certò falsum esse quod dixi, non teneor iam famam illi restituere. Dixi de aliquo capto ab inquisitoribus esse hæreticum, vel suspectum in fide, cōstat deinde illum perfectè esse purgatum, & publica sententia ostensum verè Catholicum, & liberum ab omni suspicione hæresis, non teneor famam illi restituere, quia iam cessat omne damnum à me illatum. Infamasset, verbi gratia, aliquis Susannam quando agebatur eius causa de adulterio, quādo deinde tam certo, & cui denti miraculo, ac testimonio constitit eius innocentia, & castitas, non tenebatur aliquid illi in fama restituere. Quod si dicas, qui nocet in bonis, etiamsi alter habeat aliunde, tenetur nihilominus illi restituere, ergo qui infamauit tenebitur etsi fama fratris alia via reparata sit, se ipsum retractare. Respondeo non esse idem iudicium, quia quando quis nocet in bonis Petro, etiam si Petrus aliunde habeat, manet tamen semper damnum illatum Petro cum iniuria, manetque Petrus expoliatus re sibi accepta, donec ei restituatur, at si quis nocuit in fama, ea quacunque via recuperata, cessat omne damnum. &c. Oppositum videtur sentire

D.Na-

D.Nauar.in suo Manua.c.18.nu.43.sed doctrina hic posita est communis & ab omnibus recepta.

Obseruemus quartò, quatuor modis posse aliquem infamari. Primò, quando falsò imponitur fratri crimen, quod non commisit, & hoc dupliciter, aut priuatim, & extra iudicium, aut in iudicio. Secundò, quando reuelatur, & detegitur uerum crimen fratris, occultum tamen, detegit qua aut priuatim contra ordinem charitatis, & correctionis fraternæ, aut publicè in iudicio contra ordinem iuris, vt cum quis reuelar coram iudice oculrum crimen quod testibus probari non potest. Tertiò, quando ad tuendum se, & suum honorem infamatur, & hoc dupliciter, aut iure, aut contra ius, iure, vt cum quis negat suum crimen, quod alter iniquè detegit, tunc sic negans delatorem illum infamat de mendacio, sed iure, cum delator ille iniustè reuelauerit, contra ius verò, quando delator iustè & iuridicè detegit in iudicio. Vltimò, quando quæ ab alijs audiuimus de proximis nostris alijs referimus, qui modus vsitatissimus est, & maximè noxius. De singulis suo ordine disseramus & primò.

Decimatertia Controuersia.

AD QVAM SATISFACTIONEM TEneatur qui fratrem falsò infamauit de aliquo crimine.

NEminem latet, eum qui falsò fratri suo crimen imposuit, teneri ad cantandam palinodiam, imperitum tamen vulgus iudicans hoc sibi graue, vtitur hac dupli ci ratione. Primò, ordine charitatis bona propria præferenda sunt alienis eiusdem ordinis, vt vita propria famæ alienæ, at seipsum retractare, & ffirmare se esse mentitum esset præferre famam alienam famæ propriæ, & contra ordinem charitatis, ergo.

Secundò, restitutio fit ad constituendam hanc æqualitatem, vt sicut expoliando fratrem aliquo bono illud mihi creuit, & fratri decreuit, ita per restitutionem recipiat frater quod illi deest, & detrahatur mihi quod in me iniquè abundat, at quando infamaui fratrem nil mihi accreuit honoris & famæ, ergo non tenebor famam meam minuere, vel potius exponere afferendo me mentitum, vt illi fama restituatur. Nilominus sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui falsò infamauit fratrem siue in iudicio, siue extra iudicium, tenetur se ipsum retractare, & affirmare se mentitum, nisi huiusmodi infamator tantę esset dignitatis, vt inter opinionem, & famam ipsius, & famam alterius quem infamauit, esset maxima distantia, & inęqualitas.

PRobatur prior pars, Qui nocuit cum iniuria, potestque reddere æquiualens, & in eodem genere, tenetur illud reddere, ęquiualens in hoc casu nullũ aliud est nisi seipsum retractare, quod facilè põt sermo oris sui. Ergo tenetur.

Secundò, nemini licet consulere proprijs bonis cum iactura & damno proximi, at si iste infamator in hoc casu vellet cessare ab hac restitutione famæ illi quem læsit, ne ipsius fama periclitaretur, esset velle consulere sibi cum damno proximi, ergo.

Tertiò, in hoc casu necesse est alterum manere infamatũ, aut detractorem ipsum, aut illum cui detraxit, sed omni iure potior est ratio, & conditio innocentis, & patientis iniuriam quàm inferentis iniustè, ergo qui ita detraxit tenebitur restituere, & cum damno propriæ famæ.

Secunda pars, Quando est maxima inæqualitas inter famam vtriusque vt si prælatus vel vir nobilissimus plebeium falsò infamauerit, non teneri ad retractandum, & seipsum bona opinione priuare, sed vel pecunia, vel alia compensatione ad arbitrium prudẽtis illi satisfacere. Probatur, Sicut ad restituendam pecuniam alienam debeo quidem pati damnum in propria, non tamen cum maximo excessu, vt si rapui 100. Petro nec valeo illa restituere, nisi expenda 100. non teneor, sed conferam illa 10 pauperibus, ita quoque licet ad restituendam famam proximo, quem falsò, & iniustè infamaui, tenear pati damnum in propria fama, quia potior est conditio patientis iniuriam quàm inferentis, at quã do damnum istud est excessiuum, non tenebor, sed satisfaciam alia via, inter famam verò hominis plebeij, & famam Episcopi, vel viri illustris est maxima distantia, & excessus, non ergo tenebitur Episcopus, vel vir illustris restituere famam plebeio, afferendo se esse mentitum, cum tanta iactura suæ bonæ opionis, sed satisfaciet illi vel pecuniaria via, vel alia simili.

Et confirmatur. Restitutio fit ad constituendam æqualitatem at Episcopum, vel virum illustrem cadere à sua bona opinione, vt restituat famam plebeio non esset æqualitas, sed inæqualitas, ergo.

Secundò, sicut infamator tenetur ad restituendam famã, ita qui opprobrio, vel contumelia alium affecit tenetur ad placandum illum petita venia ab eo, at vir illustris non tenetur veniam petere à plebeio, nec prælatus à suo inferiori, etiam si in verbis modum excesserit, vt ait D.Aug. in sua regula, ergo neque vir grauis quando ex restitutione famæ plebeij incurret maximum detrimentum suæ opinionis, & famæ, tenebitur ad illam restituendam cum tali damno, sed alia via: conueniunt in hac parte multi graues Doctores quamuis alij nonnulli contra sentiant, vt proximè sequenti controuersia explicabitur.

CONCLVSIO II.

Qui falsò alium infamauit, si intelligit sua simplici retractione ei cui nocuit non esse plenè restitutum, sed illos qui audierunt non habere fidem simplici verbo ipsius, (quod frequenter accidit, cum simus homines proniores ad credenda mala quam bona de fratribus) tenetur iure iurando, aut adhibitis testibus, aut alia via utili, & accõmodata qua ipsi fides habeatur, eniti, vt credant illi ipsum fuisse mentitum, & fratrem non commisisse crimen illud: Quod si facta hac diligentia alij nihilominus sinistrè iudicent de fratre, hic qui infamauit non tenetur ad amplius.

PRior pars patet. Qui nocuit fratri cum iniuria tenetur omnibus vijs sibi licitis, & facilibus resarcire illud, sed quando non creditur simplici verbo, adhibere iuramentũ est via licita: tunc enim non assumitur nomen Dei in vanum, imò seruantur omnes conditionea requisitæ ad iuramentum, in veritate enim iurat se esse mentitum: & in iustitia, quia exercet actum iustitiæ commutatiuæ, & cum necessitate ad bonum adeò necessarium fratri, Adhibere quoque testes est via licita, nec multum difficilis, ergo tenebitur tunc adhibere iuramentum, vel testes: adeò, vt, si oportuerit facere expensas in adhibendis illis testibus, mittendis nuntijs teneatur illas facere. Etenim sicut is, qui nocuit in bonis tenetur cum damno suorum bonorum illa restituere, & qui nocuit illato vulnere ex bonis suis compensare expensas factas ad illud curandum, quia res inferioris ordinis, vt pecuniæ debent deseruire rebus superioris ordinis, vt famæ, saluti, &c. ita qui falsò, & inique alium infamauit, tenetur famam illi restituere, non solum cum damno suæ famæ, verum etiam cum damno suarum pecuniarum, si illas expendere oportuerit ad restituendam famam, quam læsit. Confirmatur hæc omnia. Qui tenetur ad finem tenetur etiam ad media ad illum obtinendum necessaria, qui fratrem infamauit tenetur restituere illi famam, ergo quando ad restituendam famam oportebit adhibere ius iurandum, vel testes, & facere expensas ad illos afferendos, tenebitur hæc omnia præstare, Intelligẽda autem hæc sunt nisi illæ expensæ adeò excederent, ut iudicarentur à prudente maius bonum quam fama alterius.

Secunda pars constat, quia his adhibitis iam fecit hic quod in se est, vt tollatur sinistra opinio fratris, quod si alij sua malitia volunt ad huc sinistre iudicare, imputetur ipsis, non huic, Sed dices, adhuc fama illius manet læsa, & mea culpa. ergo teneor ad hæc aliquid vltra facere, Respondeo io hoc casu me iam fecisse quod in me est, & culpa illorum manere ad huc læsam non mea. Videntur quæ hic docemus de testib' adhibedis D. Nau. dura, & aspera in suo Manua. c.18.n.45. sed ab alijs DD. receptissima hęc sunt, & certa.

CONCLVSIO TERTIA.

Nisi maxima certitudine morali intelligat confessa rius eum qui falsò alium infamauit, statim esse id præstitutum non absoluat quin prius id præstet.

Ratio est apertissima. Facilius homines reddent pecuniam alienam quā dicant se meotitos, sed habens alienum quod potest statim reddere non est absoluendus, quin prius reddat, nisi habeatur maxima certitudo moralis quod inde recedens statim reddet, ergo multò potius qui alium falsò infamauit est compellendus ad famæ restitutionem antequam absoluatur. Secundò experientia teste, quãdo volunt confiteri, & differtur absolutio obediunt pœnitentes confessarijs, obtenta absolutione obliuiscuntur, & differunt adimplere promissa, confessarius ergo cum non solum sit iudex verum etiam medicus debet differre donec restituat, vt sic præstet pœnitens quod tenetur, & saluti illius consulat. Denique est preceptum Christi de eo qui alium affecit conuicijs vt non absoluatur quin prius abeo petat veniam illique reconcilietur Matth. 5. [Si offers munus tuū, & ibi recordatus fueris quia habet frater tuus aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tūc veniens offeres munus tuū.] Ergo qui alium infamauit prius reficiat damnum illatum fratri, quam absoluatur: non enim minus tenetur infamator ad restituendam famam, quam qui conuiciauit fratri ad illum placandum.

Vnde obseruant aliqui in illud Christi Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo: præcepisse Christum vt prius fratri quæ debemus restituamus, quam offeramus Deo aliquod obsequium, Et apertissimè Leui. 6. habetur. [Qui vi aliquid extorsit, aut fecit calumniam, vt iniuriam fratri, omnia integra primū restituat, deinde pro peccato offerat Deo arietem immaculatum.

Nunc ad argumenta initio proposita. Ad primū respondeo cum Scoto in 4. dist. 15. quæst. 4. ordine charitatis bona propria esse præferenda alienis eiusdem generis, quando propria mihi iustè competunt, nec proximo sunt debita, quod si contra accidat, debeo ad restituendum debitum & propria ex ponere, vt si iniustè accepi. 10. aureos Petri, teneor ex meis illos restituere, quia iniustè mihi competiit, Petro verò iuste debentur, ita in proposito infamato debetur fama iuste, detractori verò competit in iuste quia eo ipso quod detractor est, amisit ius bonum nomen, & consequenter debet infamato, & cum damno propriæ famæ famam restituere. Sit ergo regula: Simpliciter mea bona præferenda sunt alienis, at quando oocui alienis, præferenda est satisfactio alienorum, quia potior est conditio innocentis, & patientis iniuriam, quam inferentis.

Ad secundum respondeo inæqualitatem non solum fieri quando quod vni detrahitur, & decrescit, alteri additur, & accrescit, verum etiā quādo iniustè detrahitur fratri quod suum est. Etenim expoliare verum dominum re sua, etiam si illa nulli alteri conferatur, est iniustitia, & eo ipso inæqualitas necessariò reficienda, vt cum comburo domum vel segetes alicuius, nil mihi crescit, feci tamen inæqualitatem priuando illum iniustè re sua, teneorque ad restituendum: sic in proposito, & si ex infamia alterius nil mihi famæ aut lucri accrescat, quia tamen illum sua fama iniquè expoliaui, feci inæqualitatem in fama, quam teneor restituere. In conclusionibus huius controu. conueniunt omnes DD. præter quam in secunda parte primæ ad cuius maiorem intelligentiam videamus oportet.

XIIII. Controuersia.

AN FAMA SEMPER SIT restituenda in eodem genere, vel liceat aliquando restituere illam in alio genere, velut pecunia?

Sunt qui sentiant in nullo casu posse aliquem de obligari à restitutione famæ in eodem genere, sed virum etiam illustrissimum qui plebeium infamauerit, teneri ad restituendam illi famā, nec pecunia vel alia via posse compensari, sed sola restitutione famæ retractando se ipsum si falsò infamauit, vel eo modo quo dicemus satisfaciē dum esse quando verum fratris delictum iniquè detectum est. In probanda autem sua sententia non tam impugnant quam nos præce. controu. amplectimur quam exemplum illud quo vsi sumus in primò argum. ad restituenda. 10. non esse expendenda. 100. sic enim argumentantur.

Refutut. o famæ, & pecuniæ non sunt similes, quia pecunia aliena potest restitui sine detrimento proprio: Etenim qui accepit. 10. aliena, quamdiu illa retinet, habet semper apud se illa aliena, & quando illa restituit, non restituit sua sed aliena quæ habebat, quo fit ut non patiatur detrimentum in suis, at fama non potest restitui sine infamia restituentis ex suo genere, vnde, & si infamator alterius vir gra uissimus sit, & infamatus vir plebeius, tenebitur nihilominus vir ille grauissimus cum detrimento suæ opinionis famam alteri restituere, quia huiusmodi restitutio sic exigit ex suo genere.

Secundò, si quis non potest restituere pecuniā sine graui damno suæ pecuniæ, non deobligatur propterea à restitutione, sed tantum differtur illi, conceditur que vt restituat cum primum commode poterit, ergo similiter si vir illustris infamauit plebeum, non est propterea deobligandus à restitutione famæ, sed concedendum tantum illi, vt id faciat cum commodius poterit. Denique est regula certissima, & generalis 14. quæst 6. can. Si res. & Reg. 4. de regu. iuris nō dimitti peccatum nisi restituatur ablatum, sed hic vir illustris iniustè expoliauit plebeum sua fama, ergo non dimittitur ei peccatum, nisi restituat illi famam, quam iniquè abstulit: dare autem illi aliquam pecuniam non est rēstituere illi famam, Ergo. Hæc prima opinio tribuitur Nauar. in Manua. cap. 18 num. 48. vbi refert opinionem M. Soto, quam infra referemus: cæterum Nauar. hic ēt opinionem Soti iudicet nouam, & duram: non tamen illam negat, si vir illustris alia via compensēt aut obtineat, vt sibi condonet.

Sylu. verb. Detractio. quæst. 4. feruntque idem docuisse Salmanticæ Mag. Victoriam vult vt sicut is qui tenetur pecuniam restituere, nec potest, non obligatur, vt quod non valet in pecunia restituat in fama, ita nec qui teoebatur restituere famam, nec debet ex aliqua iusta causā (vt in exemplo quo vtimur de viro illustri infamante plebeum) reneatur restituere in pecunia. Vnde hi DD. nō obligant Episcopum aut virum illustrem ad restituendam famam plebeo retractando se ipsos, & cū iactura suæ bonæ opinionis (hac enim in parte cooueniunt nobiscum) volunt tamen non teneri ad satisfaciendum in pecunia aut alia via, quando non potest vel non debet fieri restitutio famæ in eodem genere. Subscribunt huic sententiæ nonnulli recentiores adducti his rationibus.

Primò, Qui non potest restituere pecuniam iniquè acceptam alia pecunia, non tenetur illam restituere in orationibus, aut in alio genere, Ergo similiter qui non potest aut non tenetur restituere famam in eodem genere, non tenebitur in alio veluti pecunia. Probatur consequentia, Quia si restitutio quando non potest fieri in eodem genere homi, posset in alio, certè qui non posset restituere pecuniam in pecunia, teneretur restituere illam in honore, vel obsequijs,

quijs, aut orationibus &c. quod nullus vnquam docuit.

Secundò, iuxta oppositam sententiam, qui mulierem nupta inducit in suam cupiditatem cum noceat viro illius per tale adulterium in honore, & fama, teneretur satisfacere honori illius in pecunijs, at nil tale est in vsu, nec periti confessarij præceperunt vnquam alicui tale genus satisfactionis.

Tertiò, infamator qui post illam infamiã recessit in prouinciam longissimè distantem, vel ipse, vel is apud quem fratrem suum infamauit, cum non possit fratri suo famam restituere, teneretur satisfacere illi aut in pecuni js si posset, aut orationibus, quod nullus quoque DD. vnquam docuit.

Denique, multorum iudicio qui læsit in bonis naturalibus corporis quæ restitui non possunt in eodem genere, vt qui abscindit brachium, non tenetur ad restituẽdum bona illa in alio genere, Ergo neque fama, quando illa ex iusta causa in eodem genere restituenda non est, erit compensanda in alio genere.

Scotus in 4. dist. 15. quæst. 4. Adria, in suo 4. De Restitut. fol. 91. Soto lib. 4. de iust quæst. 6. art. 3. ad 4. Glossa in capi. Ecclesiæ sanctæ Mariæ, vt lite pend. nil innou. & multi quoque ex recentioribus interpretibus D. Tho. docent famam in hoc casu de quo loquimur, quando iusta de causa non debet restitui in eodem genere, esse restituendam in alio, veluti pecunia, aut alia via, damnumque illud compensandum ad arbitrium prudentis. Colligunt hanc sententiam ex D. Thom. qui hic ad secundum habet apertè vt si infamator non possit famam restituere infamato debeat ei aliter compensare. i. in alio genere bonorum, nec sunt audiendi qui sequuti D. Nauar. in suo Manua. cap. 16. num. 90. Hunc locum D. Thom. ita interpretatur, vt sit restitutio facienda aliter, & in alio genere bonorum, non pro infamia, sed pro damno subsequuto in aliquibus bonis pecuniarijs ex tali infamia, hæc inquam explicatio nullo modo est admittenda, nec illam patiuntur verba D. Thom. cum apertè loquatur de infamatore qui non valet famã restituere. Et confirmatur hæc tertia opinio: Quando opus est ad restituendam famam in proprio genere facere expensas, veluti in mittendis nuntijs, in afferendis testibus, faciendæ sunt vt vidimus, ergo multò magis quando fama in proprio genere restitui non potest, vel non debet, poterunt iune deseruire pecuniæ, & fieri compensatio in pecunijs.

Secundò, licèt fama sit multò preciosior pecunijs, nihilominus cum sit bonum temporale potest æstimari pecunijs, & ania esse quantitas pecuniarum vt æquetur famæ, sicut aurum preciosius multò est quam argentum, at magna quãtitas argenti potest æquare, & excedere aliquam quantitatem auri. Poterit ergo aliquando infamia compensari pecunijs, at id nunquam commodius fieri potest, quàm cum fama non potest aut non debet restitui in eodem genere, ergo.

Denique, quando damnum illatum in corpore vel membris non potest refici in eodem genere, reficiendum est, vt vidimus, in pecunijs, ergo multò potius damnum illatum in fama, quando in eodem genere famæ non potest aut nõ debet restitui; patet consequentia, quia fama cum non numeretur in bonis naturalibus, sed in temporalibus, maiorem affinitatem habet cum diuitijs quam habeant eum ipsis vita, vel salus aut integritas membrorum.

Nos hanc sententiam sequimur, ad cuius maiorem explicationem.

CONCLVSIO PRIMA.

Si per sententiam iudicis damnetur infamator ad conferendam aliquam pecuniam infamato, vel ipsi inter se ueniant de aliqua pecunia conferenda pro infamia, tenetur infamator ex iustitia illam exhibere infamato.

Probatur, iusta sententia obligat in foro interiori, pacta quoque, & conuenciones iustę obligant ex iustitia, sed talis sententia iudicis potest esse iusta, pactum quoque illud potest esse honestum, & iustum, ergo, & obligare. Maior certa est Probatur minor: In primis iudex ne peccatum illius infamatoris (cum noceat proximo) maneat impunitum, potest condemnare illum ad pœnam pecuniariam, sicut ad aliam quameunque. Similiter cum infamatus (vt vidèbimus) possit remittere restitutionem suæ famæ, possit etiam cedere iuri, & actioni quam habet ad exigendam apud iudicem punitionem sui infamatoris, potest accipere ab illo pecuniam, & conuenire cum illo tam vt remittat ei restitutionem suæ famæ, quàm vt cedat iuri, & actioni quam habet exigendi punitionem illius.

CONCLVSIO SECVNDA.

Seclusa tali sententia, vel conuentione partium inter se, probabilis est opinio illa Syluest. & Victoria, sed probabilior multò opposita Scoti, Adriani, & Soti quam sequimur.

Prior pars ex eo constat, quod habeat Auctores adeo graues, & satis probabiles rationes, quibus nitatur.

Posterior verò constat ex argumentis, quibus tertia opinio confirmata est, quæ sunt multò efficaciora, maximè ex auctoritate D. Thom. adeo aperte loquentis in fauorem huius opinionis. Et confir. adhuc fatentur auctores alterius opinionis, in hoc casu si infamator sit diues, & potens, infamatus verò pauper debere confessarium admonere talẽ infamatorem, & eniti, vt infamiam illam compenset pecunijs, vel aliquo alio beneficio, sed communiter in hoc casu infamator est diues, & potens, quia supponimus esse virum illustrem, infamatus verò est pauper, & egens, quia constituimus esse plebeum, ergo tenebitur huiusmodi infamator (de quo hic agimus) famam, quam illi plebeo non debet ob suam dignitatem restituere in eodem genere, compensare in pecunijs vel re simili.

Nunc ad Argumenta in oppositum. In primis ad illa primæ opinionis.

Ad primum respondeo nos non vti illo exemplo, quasi restitutio famæ, & pecuniæ debeant esse per omnia similes sed vt explicemus minus bonum non esse ex iustitia restituendum cum iactura maioris, & multum excedentis, sicut non tenetur aliquis expendere 100. vt restituat 10. quo posito, & explicato isto exemplo, inferimus in bona consequentia, famam plebeij non esse restituendam cum iactura famæ, & opinionis grauissimi viri, quia esset reficere minus, bonum cum detrimento multo maioris, quod esset inæqualitas.

Quod verò infert secundo argumento, virum grauem debere restituere famam plebeo, quando commodè poterit sine detrimento suæ famæ, quæ tantò alteri præstat, non negamus, at quandiu id non potest sine tali detrimento dicimus eum non teneri, sed sufficere, vt quod in eodem genere restituere non potest, compenset in alio ad arbitrium prudentis.

Ad vltimum dico, regulam illam esse intelligendam, quando restitutio rei ablatæ commodè ac sine inæqualitate fieri potest, quod in hoc casu non habet locum, cum esset inæqualitas exponere pro fama plebei bonam opinionem viri illustris, vt constat.

Ad Argumen. Syluest. & aliorum. Ad primum dico, pecuniam non compensari fama aut orationibus, quia damnum illatum in pecunia non reficitur aliqua ex parte honore vel orationibus, restitutio autem fit ad compensandum damnum, at damnum illatum in fama cum sit temporale, & precio æstimabile, quando in eodem genere refici non pôtest, potest refici in pecunijs.

Ad secundum dico per adulterium non infamari virum adulteræ criminis illius omnino ignarum, sed adulterum potius ipsum & adulteram manere infames, quia infamia est sinistra opinio quæ de aliquo habetur ob sua crimina, quod si opinione mundi uir adulteræ contemnatur, huius opinio

opinionis mundi nulla habetur ratio in his quæ pertinent ad conscientiam.

Ad tertium dico in illo euentu infamatorem non teneri ad aliquam restitutionem perinde ac si is qui audiuit esset vita functus, quia idem est iudicium in hac parte longissimè distantis, & defuncti.

Ad ultimum constat ex superioribus, quo etiam argumento vsi sumus in confirmatione sententiæ quam sequimur, damna corporalia, quæ in eodem genere refici non possunt, cõpensanda esse pecunijs, aut aliqua cõmoda via.

Nunc de illo qui fratrem suum infamat detecto vero illius crimine.

X V. Controuersia.

QVA RATIONE RESTITVENDA sit fama proximo quando verum ipsius crimen occultum tamen, inique reuelatur.

LÆditur etiam fama proximi, cum verum illius crimen detegimus sed contra ius idque bifariam aut in iudicio de quo inferius differemus.q.70.aut extra iudicium, vt quando in priuatis colloquijs occultum fratris delictum pandimus: expoliatur enim tunc proximus sua fama inique, cum ad illam habeat ius, quamdiu delictum ipsius occultum, & secretum est: de quo genere infamiæ nunc dicemus qua ratione reficienda sit.

In hac parte quot capita tot sententiæ, nec mirum: est enim difficillima hæc restitutio, & quæ rarò sortitur suum effectum, quo nomine vidi aliquando viros grauissimos iudicasse grauius peccatum, detegere verum fratris delictũ, sed occultum quàm falsum imponere, quia damnum quod infert qui falsum refert facilè reficitur, quod verò infert qui verum occultum prodit, difficiliùs, & ferè nunquam, quamuis Nauar.in Manua.capit.18.num.26.existimet verũ que æquale damnum inferre grauiusque peccare, illum qui falsum imponit, eo qui verum, sed occultum manifestat, Quicquid autem sit de grauitate huius culpæ, illud tamen certum est, hoc genus restitutionis adeò difficile esse, vt sua difficultate Doctores in varias traxerit sententias, sicut difficillimis infirmitatibus varia excogitãtur medicaméta.

D.Tho.hic ad secundum & in 4.di.15.q.2.ar.5.ad secũdum, Scotus eadem dist.q.4.& omnes ferè antiqui iudicarunt, debere huiusmodi infamatorem adire eos apud quos occultum fratris sui delictum propalauit, & affirmare se perperam illud dixisse, maleque, & inique fuisse loquutum de fratre, nullamque sibi in his quæ de illo retulit esse adhibendam fidem, imo fratrem illum esse virum honestum, studiosum, neque aliter de eo sentiendum. Maioris.in 4. distinc.15.q.16.col.4.eundem modum restituendi amplectitur, cum dicat oportere, & satis esse ita dicere: Quando tale delictum de tali dixi, illud verum existimabam, sed adhibita postea diligentia inueni me prauè loquutum:]Hic modus si quidem sufficeret ad delendam omnino ex animis aliorum sinistram opinionem quam de fratre illo infamato conceperant optimus quidem esset, cum nullum mẽdacium contineat.ac licèt apud rusticos, & simplices vtilis sit, & quo audito credent fratrem illum nil tale commisisse, apud sapientes tamen, & ingeniosos potius est cõfirmatio præcedentis dicti.& commemoratio iniuriæ illatæ, quam retractatio seu restitutio, homines enim vel mediocriter instituti cum intelligant eum, qui falsum crimen fratri imposuit teneri ad se ipsum apertè retractandũ, & affirmandum se esse mentitum, videntes illum infamatorem nec se ipsum apertè retractare, nec affirmare se esse mentitum, sed illud tantum se iniquè & iniustè fuisse loquutũ, firmius credent verum esse delictum illud quod antea de frate illo retulerat: qua de causa hic modus restituẽdi adeò probatus antiquis non probatur recentioribus.

Ex quibus nonnulli volunt infamatorem istum debere vti verbis æquiuocis, & ambiguis. quibus reuera non retractet se ipsum nec mentiatur, cum mendacium nec pro honore aut fama totius mundi asserendum sit, audientes verò illum existiment se ipsum retractare, & mentitum fuisse, Sed neque hic secundus modus restituendi famam, & satis accommodatus. primò, quia non explicat in particulari quod maximè in hac parte exigitur, quibus verbis aut qua ratione infamia, de qua loquimur reficienda sit, secundò incidit in idem incommodũ, quia, & si apud viros simplices, & idiotas verba ambigua, & æquiuoca forsan sufficiant, vt credant illum infamatorem se ipsum retractare, sapientes tamen, & acuti videntes illum nec asserere apertis verbis se esse mentitum, quod debet qui falsò crimen fratri imposuit, intelligent infamatum verè illud commisisse.

Cay.hic, Soto.lib.4.de iust.q.6.artic.3.ad.4.Doctor Nauar.in Man.capit.18.nu.45.& multi recentiores assignant hunc modum, vt infamator iste tàm apud eos apud quos fratrem suum infamauit, quàm apud alios nullam amplius mentionem faciat delicti quod retulit, sed apud eos apud quos illum infamauit occasione quęsita ab ipso, apud alios verò oblata, & quoties opportunitas inciderit, adeò honorificè, & decenter de illo fratre loquatur, virtutes illius referat, & cũ ipso amicè familiariterque agat vt omnes sinistrã quam de illo conceperant opinionem omnino mutent. Admonentque hi Doctores oportere in hoc casu infamatorem curare diligenter ne quæ in honorem illius fratris ab ipso infamatori loquitur, & familiaritas qua cum illo agit videantur de industria fieri gratia restituendæ illi famæ, quia aliter esset reuocare in memoriam aliorum iniuriam illatam, & forsan obliuioni traditam. Quod si viderit neque hac via, & diligentia famam fratri suo restitui, ut communiter accidit, defectũ inquiunt huius restitutionis alia via pecunijs, vt potè uel beneficijs compenset ad arbitrium prudentis, Denique iuxta hos, primus ille modus quem docuerunt antiqui Theologi est utilis quando apud simplices, & rusticos restituenda est fama, quando verò apud prudentes, & instructos, hic tertius. Confirmant illum quia in eo primis nullum existit mendacium, nec qui audiunt ita loquentem confirmantur in mala opinione, propterea, quod infamator non retractet se ipsum, cum nulla omnino fiat mentio delicti antea reuelati imò diligenter curet, ne aliqua suspicio habeatur illud fieri ad restituendam famam, & agit quantum potest ut bona opinio de fratre, habeatur, & si quæ mala existit tollatur. Certè si humana ingenia ea essent, ut per honorificam mentionem fratris omnis sinistra opinio quam de illo conceperant ex eorum animis recederet, optimus esset hic tertius modus, at experientia teste hac via nunquam recedit, imò quamdiu non vident infamatorem apertè se ipsum retractare, licèt fratrem illum inter diuos collocet, quacunque occasione oblata sinistre de illo iudicant, Propter quod nonnulli ex recentioribus quos, tum honoris causa, tum ne in re adeo graui ex mea animi sententia loqui videar nominabo, aliter sentiunt.

Melchior Cano in lectura huius art. Et Mag. Mansius dũ eundem me Compluti audiente explicaret, & alij doctissimi uiri hos sequuti, uolunt hunc infamatorem de quo agimus debere his quibus occultum fratris delictum inique reuelauit, affirmare se falsum, & mendacium dixisse, Distinguunt hi inter hoc quod est asserere fratrem nil tale fecisse, & id quod asserere se falsum, & mendacium protulisse: prius illud nullo modo, inquiunt, licèt, quia cum infamatus verè delictum illud commiserit asserere ipsum nil tale fecisse est mentiri, quod nullo modo neque ob ullum finem licèt: affirmare aũt se falsum, & mẽdacium dixisse, hoc inquiunt vt ostẽdimus nõ est mẽtiri sed licèt. Vnde argumẽtant, hic infamator tenetur fratri suo famã restituere cõmodiori via qua poterit absque mẽdacio: sed nulla est cõmodior via ad restituendam famam in hoc casu, quàm asserere se protulisse falsum, & mẽdacium, quæ proferens in hoc casu non mentitur, ergo licet illi vti hac uia, & modo restituendi famam, imò & debet, Maior est. D.Tho. hic ad secundum. Et confirmatur, quia sicut infamatus, habet ius ad petendum a suo infamatore restitui, sibi fa-

nam commodiori via qua poterit, ita infamator tenetur omni iure restituere illi famam commodiori via qua poterit, modò non mentiatur. Minor habet duas partes. Prior est, hac via commodius multò, quàm vlla alia restitui famam proximo, posterior verò in hoc casu asserentem se protulisse falsum, & mendacium non mentiri. Priorem probant, quia audientes infamatorem talia proferentem, & asserentem, credent certissimè ipsum mentitum fuisse, & imposuisse crimen illud fratri, fratremque illum nil tale commisisse, in quo sensu verba ista infamatoris si accipiantur ab audientibus, decipiuntur quidem, sed hoc ipsum inquiunt debet optare, & eniti, qui infamauit alium, vt in tali sensu accipiantur, quia hac ratione sinistra opinio, quam de fratre conceperant tollitur restituiturque ei fama quod omnes alij modi assignati vt constat non efficiunt: Alteram verò partem, infamatorem de quo agimus affirmantem se protulisse falsum, & mendacium non mentiri, sed verum asserere, licèt vtatur verbis æquiuocis & ambiguis, vt ostendant, statuunt hæc duo, tanquam certissima fundamenta. Prius est, quotiescunque aliquis iure potest, vel debet occultare aliquam veritatem, eodem iure licere illi vti verbis ambiguis, & æquiuocis, quibus in medium prolatis propter varios illorum sensus veritas illa occultetur absque mendacio, occultetur quidem, acceptis illis verbis ab audientibus in alio sensu, quàm à dicente proferuntur, absque mendacio verò, quia sensus ille in quo à dicente proferuntur, est etiam verus, cum verba illa sint ambigua, & habentia plures sensus, ac omnes veros. Nec hoc genus deceptionis vitio vertendū est, aut culpandum, quia cum talia verba proferens non teneatur aperire veritatem audientibus, quin potius occultare, non tenetur loqui in sensu, quo verba illa communiter sumuntur, vel sumentur ab audientibus, sed sufficit, vt sensus, in quo ab ipso proferuntur, etsi diuersus à communi, & ab eo, in quo ab audientibus accipiuntur, sit etiam verus, ne mentiatur. Illustrant hanc regulam multis exemplis. Testis, qui contra ordinem iuris compellitur testimonium dicere in vero delicto fratris, potest vti verbis ambiguis, quibus ab ipso in vno sensu, sed verò prolatis decipiat iudicem in alio sensu illa accipientem. Reo quoque contra ordinem iuris interrogato idem licet, id ipsum confessario, qui à tyranno cogeretur reuelare confessionem aliquam. Et clerico, qui à iudice cogeretur testimonium ferre in causa sanguinis. In huiusmodi enim deceptionibus non mentitur, qui ita loquitur, cum verba ipsius in aliquo sensu sint vera, nec ipse decipit audientem, cum non teneatur illi aperire veritatem, sed occultare potius, sed audiens se ipsum decipit, accipiens illa in alio sensu, cui non tenetur verba illa proferens se conformare.

Alterum fundamentum, cui hæc doctrina nititur, est, vt quemadmodum duplex est verum, aliud speculatiuum, & aliud practicum, speculatiuum, quod consistit in adæquatione rei ad intellectum: ab eo enim quod res est, vel non est, conceptio intellectus nostri, sicut & oratio, dicitur vera vel falsa: practicum verò, quod consistit in adæquatione iudicij, vel operis ad voluntatem recta ratione gubernatam, circa quod verum versatur prudentia, vt docet Arist. 6. Ethic. cap. 2. ita quoque duplex sit falsum, aliud speculatiuum, quod consistit in dissonantia rei ad intellectum, vnde illud proloquium, intellectus intelligens, vel iudicans aliter quam res est, fallitur: practicum verò, quod consistit in dissonantia rei, vel actus ad volūtatem recta ratione gubernatam, cōsonatq; cum appetitu prauo, in quod falsum inclinat ex eodem Arist. imprudentia: Vnde colligunt opus, vel dictum iniquum, & contra rectam voluntatem, rectamque rationem dici, & verè falsum practicum. Hæc est doctrina D. Thom. supra q. 58. ar. 4. ad primum, vbi voluntatem rectam dicit vocari veritatem practicam, quia est regula operis recti, quod opus est verum practicum. Simile habet 1. p. q. 17. ar. 1. Vtuntur etiam ratione, sicut se habet regula artis ad actus, & opera artificis, ita & voluntas benè ordinata à recta ratione ad actus, & opera humana, & moralia, sed opus artis, quando non est consonum regulæ artis, dicitur falsum, & hoc nomine donamus illud in communi sermone, ergo dictum vel factum quod non est consonum voluntati benè ordinatæ & rectæ rationi, vocandū est etiam falsum practicum.

Confirmantur hæc omnia ex Sacra Scriptura, in qua recta & iusta dicuntur vera, & opus studiosum verum, & veritas, peccata autem & opera in qua dicuntur falsa, & falsitas, & mendacium. Psal. 118. [Omnia mandata tua veritas, idest iusta, & bona. Ioan. 3. [Qui facit veritatem, id est, bona opera, venit ad lucem, & cap. 8. Veritas liberabit vos, id est, vita iusta, & bona. Matt. 22. [Verax es, & viam Dei in veritate doces, id est, sanctè & iustè viuens. Voluerunt enim Christum condemnare de vtraque parte optimi Doctoris. Primò, ex doctrina verax es. Secundò, ex vita viam Dei in veritate doces, id est, sanctè viuens, quod non solū doces verbo, verū etiam vita & exemplo, Rom. 2. [Qui nō acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, vbi veritas opponitur iniquitati, vocatq; ibi Paulus falsam doctrinā, cui illi credebant iniquitatem, Ephe. 4. [Veritatem facientes crescamus apud Deum, &c. id est, iustè viuentes. Psal. 4. Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium, id est, peccatum. Psal. 115. Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax, id est, peccator. [Errant omnes, qui operantur mendacium.] Et peculiari quadam ratione in Sacra Scriptura, iustitia dicitur veritas, & iniquitas, siue iniustitia falsitas. Psal. 24. [Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas.] vbi veritas accipitur pro iustitia. Hier. 8. [Apprehenderunt mendacium, id est, peccatum, & noluerunt reuerti. Et infra; A Propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium,] id est, peccatum & iniquitatem, sunt alia innumera loca in Prophetis, & Sacra Scriptura, in quibus veritas pro bono opere, & falsitas ac mendacium pro peccato sumuntur: Et inter Ethnicos Auctores idē legitur, vt in Orat. pro Mur. circa fin. vbi ait; [Negat verum esse beneuolentiam allici cibo,] id est, non esse æquū, nam aliter verum est, & in hominum vsu positum, illam allici, & conseruari mutuis conuiuijs & epulis. Similiter in Oratione contra Salustium, circa finem. [Ita igitur erit, vt nihil non æquum, ac verum duxerit, quod ipsi facere collibuisset.] Vbi accipiuntur pro eodem æquum, & verum. Horatius lib. 1. Episto. 2. ad Mecenatem, quæ est 7. in ordine, [Metiri se quemquam suo modo, ac pede æquum est, verū est.] Vbi quoque ista duo pro eodem accipit. Et è conuerso iustum accipit pro vero, idem Cicero in Tuscu. vbi iustam vxorem vocat veram vxorem, & iustum dominum vocat verum dominum.

Ex his probatur iam apertissimè illa minor, qui committit peccatum, & iniquitatem, committit falsum practicum, qui contra ius infamat proximū, committit peccatū & iniquitatē, ergo & falsum practicū: Nunc sic, qui reuelauit crimē occultū fratris iniustè, quamuis verū, commisit falsum practicū, licèt speculatiuè dixerit verū, ergo quādo ad restituendam famam affirmat se falsum, & mendacium protulisse, vel dictum suum fuisse falsum, non mentitur, sed asserit verum, & quod ipsi reuera licèt affirmare, & asserere. Probo consequentiam, quando ego non teneor aperire veritatē, quin potius occultare, licèt mihi vti verbis æquiuocis, & ambiguis ad illam occultandam accommodatis, modò sensus, in quo illa profero, sit verus, sed in hoc casu, cum tenear restituere famā proximo, quē iniquè infamaui, debeo occultare delictū eius quantū potero absque mendacio, licèt ergo mihi ad illud occultādū vti istis verbis ambiguis, & æquiuocis, cū sensus, in quo a me proferātur, sit verus. Maior constat ex primo fundamēto, & exemplis ibi adductis, confirmaturq; exemplo Christi, qui dixit se ignorare diem iudicij cum illud certissimè multiplicīq; scientiæ genere sciat, nec propterea mentitus fuit, cum in sensu, in quo loquebatur, nempe se ignorare illum diē, ad reuelandū, verissima fuerint verba illius. Minor patet, hæc verba, dixi falsum, protuli mendacium, dictum meum fuit falsum sunt æquiuoca, & ambigua habētia istos sensus, falsum est fratrem tale commisisse, vel dictū meum, & sermo ille, quo retuli fratrem tale commisisse, fuit iniquum, & falsum

practi-

practicum, è quibus sensibus licèt prior sit falsus, secundus tamen, vt constat ex secundo fundamento, est verus, quia omne peccatum, & consequenter omne dictum vel factū iniquum est falsum practicum, ergo qui sic restituat famam proximo in hoc casu, de quo loquimur, non mentitur, sed verissimum affirmat, & asserit.

Ex his modis restituendi famā, quando verum crimen fratris iniquè propalatum est, licèt ille tertio loco propositus à Cayeta. & Soto sit magis receptus à DD. hunc quartum iudico satis probabilem: quia reuera iuxta fundamenta huius opinionis, qui in hoc casu affirmat dictum ipsius fuisse falsum, cū fuerit iniquum, & omnis iniquitas sit falsum practicum, verum affirmat, & hac via ita loquentem audientes, sinistram opinionem, quam de fratre conceperant amittunt, quod alia via vix, ac ne vix quidem obtineri potest.

Sed contra hanc doctrinam qui illam non recipiunt, ita solent obijcere. Primò D.Thom. hic ad secundum, istum modum restituendi affirmando se dixisse falsum, illi tantū infamatori tribuit, qui fratri crimen aliquod falsò imposuit, non illi qui verū iniquè reuelauit, at si iste modus restituendi in hoc etiam, qui verum inique reuelauit, esset accommodatus, docuisset illud D.Tho, cum ergo nil tale, docear, non est censendus optimus nec licitus.

Secundò, sequeretur nullum esse discrimen inter restitutionem famæ falsò ablatæ & restitutionem famæ verè, sed inique læsæ. sed confundi inter se istos modos: patet, quia qui falsum crimen imposuit, hoc etiam modo restituit, dicendo se dixisse falsum.

Tertiò, hoc modo læditur de nouo fama proximi, quod non fit illo modo restituendi, quem docent Cayet. & Soto Probo conseq. Primò, quia iuxta hunc modum Cai. nulla mentio fit peccati quod fuerat detectum, isto autem modo reuocatur in memoriam, cuius aliqui forsan iam erant omnino obliti. Secundò, quia si is, apud quem hoc modo fratri antea à me infamato famam deinde restituo, sit Theologus peritus, callens hanc doctrinam, factum vel dictum iniquum vocari posse falsum, practicum, poterit facilè credere me loqui in hoc sensu, & fratrem crimen illud verè commisisse. Tertiò, videtur durum, & rigidum obligare hominem, qui verum duxit, ad proferendum verba, quibus iudicetur mendax, præsertim inter Hispanos, apud quos est notabilissima infamia, haberi pro mendace, & eliget vir illustris quodquis aliud crimē de ipso potius dici quā quod sit mendax. Denique qui infamat fratrem imponendo illi falsum crimen ex communi sententia Doctorum grauius multò peccat, quàm qui infamat reuelando occultum. Vnde non est hic obligandus ad tantam satisfactionem sicut alter, iuxta istum verò modum æqualiter obligatur: cum vterque teneatur affirmare se dixisse falsum.

Sed hæc non est difficile diluere.

Ad primum respondeo D.Tho. id tantum docuisse, ne quis in restitutione famæ dicat mendacium, asserendo autem protulisse falsum eo modo, quo exposuimus, nullum vt constat dicit mendacium, imò verè loquitur. Fauetque non bis D.Tho. cum asserat, posse nos vti verbis, quibus sine mendacio consulatur famæ læsæ. Nec quia docet infamatorem, qui falsum imposuit debere affirmare se falsum dixisse, sequitur id non licere infamatori, quia verum iniquè detegit, proposuit enim tantum D.Thom. doctrinam suo tempore receptam.

Ad secundum respondeo, aliquod esse discrimen, nam quando falsò infamatus est frater, debet infamator dicere apertè se esse mentitum, & fratrem nil tale commisisse, in hoc autem casu tantum debet dicere se falsum protulisse. Dico etiam nullum esse incommodum, vt vterque eodem modo famam læsam restituat, & qui falsò infamauit, & qui verè sed iniquè, nam maior vel minor obligatio ad restitutionem non est sumenda ex eo quod magis vel minus quis peccauerit contra iustitiam, sed ex eo quod maius vel minus damnum intulerit contra iustitiam, satisfactio enim sit damno: cum autem æque noceat, qui verum occultum iniquè reuelat, sicut qui falsum dicit, ideo tātam tenetur facere restitutionem ille quantam iste, & eisdem verbis, quantum licebit sine mendacio.

Ad tertium, in quo duplex affertur incommodum. Ad prius dico, reuocare in memoriam delictum fratris simpliciter malum esse, reuocare verò illud in memoriam vna cū restitutione famæ, & prolatis verbis, quibus, qui audierant amittant sinistram opinionem, quam de illo habebāt, quod sit in hoc casu esse optimum, & vtile bonori fratris. Nam, & qui falsò infamauit, quando se ipsum retractat, reuocat etiam in memoriam delictum fratris. Quod si dicas, decipientur qui auditis huiusmodi verbis credent fratrem nil tale commisisse, in nullo autem casu licèt aliquem decipere. Dico in hoc casu talia audientes non decipi ab eo, qui ita famam restituit, cum in vero sensu verba illa proferat, sed à seipsis, qui illa in alio sensu accipiunt, cum infamator ille, cum non teneatur veritatem eis aperire, sed potius occultare, nec teneatur se conformare. Talis autem deceptio, qua aliquis se ipsum decipit sine culpa, & mendacio dicentis, quando alicui fratri illa vtilis est, ipsi verò decepto nullum infert incommodum, etsi speculatiuè habeat aliquid mali, moraliter tamen est bona, & desiderari potest, sicut oīs ignorātia speculatiuè habet aliquid mali, multæ verò sunt ignorātię, quę moraliter sunt bonę, & honestę: in quo sensu dicebat D. Pau. de quibusdam: [Gaudeo quia decepi vos. Ad aliud verò incommodum respondeo, hunc modum restituendi in primis omnibus ignorantibus hanc Theologiam, ad quod maxima hominum pars pertinet, esse vtilissimum, quia facilè credent quod infamator debet optare, ipsum esse mentitum, & fratrem nil tale commisisse: apud Theologos etiam esse vtilissimum, quia cum istis uerbis potius viri eam is qui falsò infamauit, quàm qui verè, tenebitur. alter in Theologus in conscientia ipsis auditis suspendere actum, & iudicium, an infamatus commiserit, tale crimen, quod si voluerit iudicare potius illud cōmisisset, restituentem famam ita loqui, quia protulit falsum practicum, sed verum speculatiuè, hoc malitiæ ipsius imputetur: infamator enim iam fecit quod in ipso est.

Ad quartum respondeo: Nos in præsentia id tantum docere, non esse in isto modo restituendi mendacium, & consequenter esse modum licitum, & quando fuerit necessarium, obligatorium, An verò teneatur vti huiusmodi verbis quando periclitatur ipse restituens de maiori infamia est alia quæstio, tunc enim standum erit arbitrio prudentum, & compensata æqualitate famæ vtriusque sicut supra diximus iudicandum.

Ad vltimum respondeo, ex his quæ modò dicebamus in solutione secundi, maiorem vel minorem obligationem restituendi famam non sumi ex maiori vel minori peccato quo illa læditur, sed ex maiori vel minori nocumento quod illi infertur, Et cum vterque æqualiter noceat, & qui falsum imponit, & qui verum iniquè reuelat, nil mirum si vterque eodem modo restituere debeat.

XVI Controuersia.

SITNE ALIQVANDO RE-
stituenda fama fratri falsò infamato cum periculo vitæ.

CAIe. hic ar.6.& in opusculo.17.quæstionū.q.14.distribuitbona Primò, ī tēporalib. & spiritualib. Secundò, distribuit temporalia siue externa in diuitias, famā, & vitā, statuitque hanc vniuersalē regulā: res inferioris ordinis nunquā est restituēda cū detrimēto vel iactura rei superioris ordinis, v.g. res externa nō est restituē da cū dāno alicuius boni mei spiritualis, similiter pecunia nō est restituēda cū dāno famæ, nec fama cū detrimento vitæ. Regulam istam probat Cai. multis.

Primò, nullū tēporale est restituēdū cū damno alicuius boni spiritualis, & hoc nō alio nomine, nisi quia spiritualia sunt altioris ordinis, imò, & inter ipsa spiritualia quæ sunt superioris ordinis non sunt exponenda pro inferioribus,

fenioribus, vt si charitas exigat ne ieiunem, cessandum est à ieiunio.

Secundò, nullus docuit ad restituendam vitam, vel famam esse fundendas preces, quia oratio est res superioris ordinis.

Tertiò nemo ad soluendũ æs alienum tenetur amittere propriam libertatem, & se ipsum tradere in seruũ: quamuis enim in lege veteri Leuit. 25. præcipiebatur, vt qui furatus esset, maneret seruus, nihilominus in lege Euangelica nullus debet se ipsum vendere ad restituendum æs alienum, vt habetur l. ob æs alienum, & Authen. seq. C. de actio. & obliga. Cuius rei nulla alia ratio est, nisi quia libertas est res superioris ordinis.

Quartò, quælibet mulier prudens, & honesta eliget potius dari in seruam, & ancillam seruato honore suo, quàm esse liberam perdita fama, quod tamen non eligeret pro pecunia restituenda, ergo non est exponenda fama pro pecunia, cum tanti habeatur fama, vt pro ipsa daretur libertas, quæ non daretur pro pecunia.

Vltimò, in c. Officij de pœniten. & remissio. definit Innocen. III. mulierem adulteram, quæ timet infamiam, non teneri ad reuelandũ viro suo filiũ susceptũ ex adulterio, quẽ forsan vult vir relicto legitimo constituere hæredem, quia non debet exponere famam, & honorem suum pro illa hæreditate: Ita colligit Caye. Vitam non esse exponendam ad restituẽdam famam, nec famam ad restituendã pecuniam, sed vitam pro vita, famam pro fama, pecuniã pro pecunia, faciendamq; esse restitutionem in re, vel eiusdem ordinis, vel inferioris, vt cum expono famã pro vita illius, qui mea culpa de illa periclitatur, aut pecuniam pro fama. Subscribit huic sententiæ copiosè D. Nauar. in suo Man. c. 17. nu. 89. & seq. & c. 18. nu. 47.

Oppositum tamen docent Maio. in 4. di. 15. q. 17. Adria. in suo 4. de restit. Soto lib. 4. q. 6. ar. 3. ad 4. & recentiores, quorum iudicio regula ista Caye. quamuis prima fronte, & in cortice inspecta videatur vera, & multoties seruanda, Nihilominus in multis peccat.

Primò, quia licèt vt plurimum non sit restituenda fama cum periculo vitæ, huius tamen rei causa non est, quod vita sit res superioris ordinis, sed quia communiter vita est bonum, cui non æquatur fama alterius, & sicut non teneor restituere decem cum iactura centum, ita neque minus bonum cum iactura maioris, & longè superantis: esset enim inæqualitas.

Secundò, fama vnius in quocunque subiecto existat, est eiusdem ordinis cum fama alterius, at si ratione subiecti fama vnius sit maius bonum, & cum excessu, quã fama alterius, non est restituenda, (vt diximus) illa minor fama cum iactura multò maioris, quia esset inæqualitas, ergo restitutionis obligatio, & quod hæc res illa sit compensanda, vel secus, non est sumendum ex eo, quod sint eiusdem, vel alterius ordinis, sed ex æqualitate, vel inæqualitate ipsarum inter se.

Tertiò, licèt restituens pecuniã raptam debeat suã famã, & honorẽ tueri quantũ potest, at si accepit multã pecuniã, graueq; intulit damnum, quod reficere non potest, nisi cũ detrimento propriæ famæ, tenebitur vt videbimus, cũ tali detrimento restituere, quia maior est ius patientis iniuriam, & damnum, quàm inferentis, nec debet læsus in sua substantia iniustè illa priuari propter honorem lædẽtis, vt docebimus cum D. Tho. & ipsomet Cayet. agentes de fure occulto: Iã ergo res inferioris ordinis restituenda aliquando est cum damno, & iactura superioris ordinis.

Quartò, res inferioris ordinis licet secundũ se minus bona sit, quàm res superioris, potest tamẽ illa inferior in ea quantitate sumi, vt sit maius bonum plerisque æstimetur, quàm res superior, sicut multum argenti pluris æstimatur, quàm parum auri, licèt aurũ secundum se præstet argento, vnde potest pecunia accepta esse, vt æstimetur iudicio prudentum pluris, quàm fama latronis. Et similiter famã viri, vel familiæ infamatæ esset adeò præstans, vt pluris etiam debeat æstimari iudicio prudentum, quàm vita infamatoris: in his autem euentibus, quis negabit rem superioris ordinis exponendam esse pro re inferioris? cum hæc ex circunstantijs sit maius bonum, & maioris precij iudicio prudentum. His positis sit

CONCLVSIO PRIMA

Simpliciter ac vt in plurimum, & vniuersaliter loquendo, non est restituenda fama cum periculo vitæ.

PAtet ex dictis in primo argumento proposito contra regulam Caye.

CONCLVSIO SECVNDA.

Exponere propriam vitam ad restituendam famam alteri, vel tuendam, etiam si non debeatur ex iustitia, licet.

PRobatur. Potest quis exponere vitam ad restituendam maximam pecuniam alteri debitam, quando aliter restituere non potest (vt videbimus) ergo poterit quoq; ad restituendam famam, cum fama præstet omnib. diuitijs. Secundò, potest quis exponere vitam pro amico falsò infamato, vt honorem illius iniquè læsum tueatur, imò & pro re familiari illius, vt si domus eius comburatur, potest quis cum periculo vitæ eniti, vt extinguatur ignis, sed multò æquius est restituere famam læsam, quàm tueri non læsam, aut liberare domum amici ab incendio, ergo cum hęc liceant cum periculo propriæ vitæ, licebit quoque cum periculo eiusdem famam læsam reficere.

CONCLVSIO VLTIMA.

In aliquo euentu est restituenda fama cum periculo vitæ.

PAtet, cum tota ratio, propter quam vita non est exponenda pro fama, sit, quia illa est maius bonum, vbi fama alicuius aut simpliciter, aut ex circunstantia erit maius bonum, quàm vita infamatoris, tenebitur infamator restituere illam, & cum periculo propriæ vitæ, hoc autem potest aliquando contingere, ergo quando eueniet tenebitur. Maior certa est. Minor patet exemplis.

Primò, si infamatus non restituta sibi fama periclitetur de vita, certum est infamatorem teneri tunc ad restituendã famam, & cum periculo propriæ vitæ, quia in hoc casu infert eum iniuria nocumentum à quo potest per simile, & æquale damnum liberare læsum, quod quando potest, qui nocuit tenetur, cum iure naturæ potior sit conditio innocentis, & patientis iniuriam, quàm iniustè inferentis. Infamatorem dico, quia si accusetur Andræas falsò à Ioãne de homicidio, quod perpetrauit Petrus, Petro in ea accusatione, & infamia nil omnino agente, Ioannes qui falsò infamauit Andræam eum iniuria in tanto periculo vitæ constituens illum, tenetur, & cum discrimine propriæ vitæ ab illa infamia, & periculo vitæ liberare: Petrus autem etsi ipse occiderit, non tenetur seipsum prodere, vt liberet Andræam falsò infamatũ cum periculo suæ vitæ, quia Petrus nõ est causa illius infamiæ, & periculi in quo Andræas existit, sed solus Ioannes, qui falsò illũ infamauit: quod si possit Petrus sine periculo præsenti, vel futuro, aut vitæ, aut exilij, aut alicuius dãni grauis, sed cũ eo tantũ, quo habebitur pro homicida, & eo manifestato intelligat illũ falsò infamatũ euasurũ periculũ, tunc tenetur (cũ ipse sit verus homicida) seipsum prodere, vt illius innocentis vitã tueatur, saltem ex præcepto charitatis. Dicimus ẽt, si infamatus nõ restituta sibi fama ab infamatore periclitetur de vita teneri infamatorem illam restituere, & cum periculo propriæ vitæ. Nam si infamatus à Petro, etiam si Petrus famã illi restituat per alium processum, vel per alios testes, aut media, nihilominus maneat in eodẽ periculo capitis, tunc non tenetur Petrus cum periculo vitæ famam illi restituere: quia Petrus ideo tenebatur, vt liberaret illum à periculo vitæ,

vnde si per restitutionem Petri non liberatur, cessante fine cessat etiam, & obligatio medij tam ardui, & periculosi.

Secundò, si quis virum nobilissimum falsò infamauit, vt Ducem, vel Principem de crimine hæresis vel læsæ maiestatis, ob quod ille, & tota illius posteritas manet infamata, & expoliata multis honoribus, officijs, & dignitatibus & obnoxia multis damnis, tenetur iste in conscientia restituere illis famam: si quidem possit se in tuto collocare, bene quidem, sin minus tenetur, & cum periculo propriæ vitę. Patet, in restitutione non attenditur an bonum quod exponitur ad satisfaciendum pro bono quo expoliatus est frater iniustè, sit superioris ordinis vel non, sed an excedat plurimum iudicio prudentum, vel sit æquale, vel minus, nã hoc exigitur ad æqualitate quã intendit restitutio, sed fama & dignitas illustris familiæ, & prosapiæ iudicio prudentũ pstat, estque maius bonum uita huius uel illius priuati hominis, ergo tenetur hic qui falsò talem prosapiam infamauit, & denigrauit, etiã cũ periculo suę vitę famã illi restituere. Dixi, quando tota familia, & prosapia denigratur, & transit à maioribus in posteros, & semper propagatur, quia si infamia patris non transit in posteros, & ille infamatus vel mortuus est, uel nullum aliud patitur detrimentum quàm in opinione, tunc infamans non tenetur restituere, cum discrimine propriæ vitæ, quia talis infamia non est maius damnum, quàm sit mors alterius hominis, vita enim cuiusque hominis non minus valet imò plus quam fama sola cuiusque alterius.

Tertiò, quod benè obseruant recentiores, si quis per magnam iniquitatem supposuit filium alienum Regi, qua suppositione, & falsitate non manifestata verus princeps, & primogenitus regnorum priuatur tanta dignitate iniustè, tenetur hic nisi aliter possit, & cum periculo vitę vt hæreditas, & successio regnorum verò principi, & eius successoribus restituatur falsitatem illam, & suppositionem detegere: iudicio namque prudentum maius bonum est successio regnorum iusta, & legitima, quàm vita cuiusque priuati hominis: Quæ intelligenda sunt, quando is qui illam familiam infamauit, uel alienum filium regi supposuit, probabiliter superat detecta illa falsitate, & suppositione pro futurum alter enim non tenetur, nec debet tanto periculo frustra se exponere, cum cessante fine cesset, & obligatio mediorum.

Nunc ad argumenta Caye. Ad primum respondeo, spiritualia duplicia esse quædam de necessitate salutis, quæ exponi non possunt sine peccato, alia de consilio quæ dimitti possunt sine peccato, hæc posteriora possunt exponi pro restituenda fama, & pecunijs vt si ad hæc restituenda oporteat me laborare manib. & lucrari, teneor dimittere contemplationem, & alia spiritualia, quibus ex deuotione intendebam, spiritualia autem quæ sunt de necessitate salutis non possum exponere ad restituendam famam, vel diuitias, non quia illa sint superioris ordinis, hæc verò inferioria, sed quia talia non possunt exponi aut dimitti sine peccato, peccatum autem nec pro vita, aut fama aut vtilitate totius mundi committendum est.

Ad secundum, Respondeo, Famam, & vitam non restitui precibus, non ob rationem, & regulam Caietani, sed quia restitutio intendit damnum illatum resarcire, vita autem, & fama non resarciuntur precibus aut suffragijs, sed fama sermone, & verbis, vita vt supra expositum est.

Ad tertium respondeo, sublato decreto Ecclesiæ & principum Christianorum licere vnicuique sicut olim ad restituenda furta vel debita propriam libertatem amittere, quia licèt libertas non æstimetur auro, existente tamen necessitate, & consentiente homine qui sui ipsius liberè dominus est, potest illa pretio æstimari, & per eam furtum, vel debitum restitui, Quo euertitur apertè regula Caietani, cum constet ea lege veteri rem superioris ordinis id est libertatem dari pro furto, & pecunia quæ est res inferioris ordinis: At quia visum est Ecclesiæ, & principibus fidelibus indecorum, vt quos Christus suo sanguine liberauit iuxta illud Pau. ad Gala. 4. [Iam non sumus ancillæ filij sed liberæ qua libertate Christus nos donauit: tradant in ser-

uos, illud prohibuit, sicut iure gentium, qui vincuntur in bellis manent serui vincentium nolunt tamen Ecclesia, vt si Christiani cum Christianis prælientur, etiam in bello iusto, victi maneant serui, & captiui victorum, quamuis iusta de causa possint detinere aliquos in obsides.

Ad quartum Respondeo, Mulierem honestam verè commutaturam libertatem pro bono nomine, & non pro pecunijs, non tamen ex eo sequitur famam non posse aut nõ debere aliquando exponi ad restituendas pecunias, aliquãdo enim ita oportet vt vidimus.

Ad vltimum respondeo, Adulteram non teneri ad reuelandum suum crimen vt benè ibi docet Innocentius: non tamen ob regulam Cayet. sed quia vt videbimus suo loco exponit simul famam, & vitam si viro id aperiat. Tum etiã quia non tenentur illi credere nec vir nec filius quibus id aperiet. sed licet eis suspicari ex odio aliquo vel passione illud asserere, cum sine autem adeo dubio non debet tantis damnis se ipsam exponere, Quod si ipsa certo sciret se credendam, nec imminere sibi periculum vitæ, tunc si hæreditas esset tam honorifica, & copiosa, vt iudicio prudentum esset maius bonum, quàm fama ipsius, deberet crimen suum reuelare, & famam suam exponere, quia finis est certus, & bonum quo priuatur iniustè filius legitimus maius quàm fama matris: Quod si hæreditas tãta non est, vt iudicetur maius bonum non tenetur crimẽ suum aperire, non ob regulam Cayet. sed quia non est restituendum minus bonum cum iactura maioris, & præstantioris: offerunt sese nunc aliæ breuiores controuersię explicandę sed scitu quoque dignæ.

XXVII. Controuersia.

AN QVI FRATREM INFAMAUIT teneatur ad famam illi restituendam, quando ex diuturnitate temporis creditur iam omnino infamia illa tradita esse obliuioni.

DI. Antonin. 2. p. ti. 2. c. 2. §. 3. Syl. ver. Detractio. n. 4. habent partem negantem, quibus aliqui subscribunt his adducti rationibus. Primò si qui audierunt sunt iam omnino obliti, cessauit iam omne dãnum, & infamia proximi apud illos, cessante autem damno cessat, & uinculum restitutionis, ergo.

Secundò, una ex cõditionibus requisitis vt initio huius disputationis vidimus quis teneatur ad restituendam famam est, vt illa sit læsa, in hoc autem casu per obliuionem illorum, qui audierunt desinit iam esse læsa, ergo. Tertiò in hoc casu retractare se ipsum est reducere in memoriã aliorum crimen fratris, cuius iam erant omnino obliti, & consequenter dum intenditur restitutio famæ, fit potius renouatio infamiæ, non ergo facienda talis restitutio, nec consulenda.

Caiet. hic ad secundum & D. Nauar. capit. 18. num. 47. & recentiores docent oppositum. Primò, quia moraliter loquendo difficile est certo scire, illos apud quos fratrem infamauimus crimen illud quod audierunt omnino tradidisse obliuioni, cum rei cuius vno die quis nõ meminit altero die recordetur.

Secundò, quia interdum tanto firmius credimus, quanto quia post detractionem fratris cum multis annis confiteatur, & ad sacram accedat communionem, nũquam tamen curat illi qui detraxit famam restituere, vnde damnũ quod intulit non cessat omnino, & cum inique illatum fuerit, tenetur illi succurrere ac mederi, quod pręstare non valet nisi retractando se ipsum.

Tertiò, poterit frater infamatus aliquid facere, vt ingredi domum, vel quid simile, rectè, & honestè, quod tamẽ ijs q. crimẽ eius aliquãdo audierũt, occasio sit reuocãdi in memoriam, & suspicandi aliud simile quibus damnis tenet detractor ille occurrere, occurrit autem retractando se ipsũ.

Hæc sententia Cai. & mihi semper visa est probabilior

ac securior, nisi certissimo intelligeret infamator ex nimia diuturnitate temporis, vel alia via, eos qui audierunt omnino oblitos esse, nec vnquam recordaturos.

Ad primum in opposituin respon. Famam prnaimi, & si illi, qui audierunt, non recordentur actu, nec sit posita tali hypothesi læsa actu, esse tñ læsam in habitu, & virtute, cum facilè possint recordari. Eodem modo soluitur secundum.

Ad tertium dico, Non lædi de nouo famam proximi, eo quod renocetur in memoriam aliorum et mé, quod forsan iam exciderat, quis non reuocatur in memoriam, vt infametur, imò vtsi quæ mala opinio de illo habetur, sut interim in mentem illorum veniret, cesset omnino.

Quod si quæras modum, quo optimè & commodè hæc restitutio fiat post multum tempus. Respondet, & optimè D. Nauar. loc. cit. debere ita fieri, vt infamator iste quærat ab eo, cui crimen fratris aliquando retulerat, an recordetur alicuius delicti, quod ipsi de fratre illo dixerit, quod si respóderit negatiuè, addat hæc verba, Nihilominus si quãdo aliquod delictũ à me de illo audisti obsecro existimes me falsum dixisse, hac. n. via non reuocatur in memoriam delictum fratris, quod iam erat obliuioni traditum, & consulitur ipsius honori, & famæ.

Decimaoctaua Controuersia.

AD QVID TENEATVR QVI *delicto in vno loco publicum refert in alio loco, in quo erat occultum, & ignorabatur.*

ADria. loo lib. 1. docet reuelantem delictũm fratris in loco in quo omnino ignotabatur, etiam si in alio esset publicum, & notorium peccare mortaliter, & teneri ad restituendam famam, nisi id fecerit ob vtilitatem aliorum publicam, vel priuatam. Ratio eius est, quia se reuelans crimen proximi, perinde infamat illum in loco vbi crimen eius erat omnino ignotum, sicut qui reuelat verũ crimen fratris, sed occultum.

Maior. in 4. dist. 1 q. 5. Caiet. in opusc. t. 8. nu. 28. Soto, lib. 5. de iust. q. 19. art. 2. docent oppositum, asserentes non esse peccatum crimen illius, qui in vno loco publica auctoritate punitus est in alio referre, quia per illam punitionem iam est priuatus auctoritate publica iure famæ, imò inquiunt vna pars pœnæ, qua punitur est, vt cuilibet liceat crimen illud alijs referre.

In hac quæstione obseruemus: infamatum publicè in vno loco, veluti furem, qui publico præcone, & meridie plagis cæsus est in loco, n quem recessit, vel ita honestè viuere, vt apud omnes benè audiat, nullusque sit rumor de illo crimine, vel non mutasse mores, sed aliquem rumorem de crimine illius existere.

CONCLVSIO PRIMA.

Crimen in vno loco publicum in alio reuelare quacunque ratione peccator ille sese habeat, non est contra iustitiam, nec obligat se ad restitutionem famæ.

HAnc probant argum. Caiet. Etenim cum publica auctoritate punitus sit, iam non habet ius ad suam famam, quo fit, vt infamans illum, etsi noceat, non tamen contra ius, nec cum iniuria, vinculum autem restitutionis, & violatio iustitiæ non habent locum, nisi quando infertur nocumentum cum iniuria.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si infamatus in vno loco, in alio honestè viuat, nullusque sit rumor criminis illius, tunc reuelare delictum eius in eo loco, in quo benè audit, & apud eos qui illud omninò ignorabant, est pec. mor. cõtra charitatem. Quod si nõ mutauit mores, sed exist at iam aliquis rumor, & suspicio de illo habeatur, reuelare crimen eius non est contra charitatem, nec pec. mort. nisi fiat ex aliquo odio.

PRobatur prior pars huius conclusionis. Ad charitatem pertinet velle proximo bons sibi vtilia, quæ põt habere citra aliorum iniuriam, & si ipse in illa nullum habeat ius, quomodo pertinet ad charitatem optare & velle, vt à diuite pauperi subueniatur: Fratri honestè iam viuenti est vtilis, imò & necessaria bona opinio, potestque illam iam habere, cum mutauerit mores, citra aliorum iniuriam, ergo non velle huic hãc bonam opinionem, sed reuelare eius men eius iam honestè viuentis contra charitatẽ est, & cũ sit in re graui qualis est fama, erit mort.

Secundò, ea D. Th. id per quod inter viros prudentes iustè dissolueretur amicitia, est pec. mor. contra charitatem, sed si amicus peccatum meum publicum Valentiæ reuelaret Romæ, vbi omnino ignoratur, & ego benè audio, excluderem illum iustè, & prudenter à mea amicitia, ergo.

Denique in hoc etiam sensu dixit B. Petrus, [Charitatẽ operite multitudinem peccatorum.]

Probatur altera pars: Sicut in occultis delictis, sed quæ iuridicè probari possunt potior est ratio patientis iniuriã, quàm inferentis, ita in publicis potior est ratio aliorũ, quibus peccator cuius delicta iam alicubi publica sunt, potest nocere, quàm famæ talis peccatoris. Sed quando peccator non mutauit suos deprauatos mores, potest adhuc alijs nocere, imò reuera nocebit, ergo tunc potius est consulendum periculo eorũ, quib. potest nocere, quàm famę ipsius, maximè si iam sit aliquis rumor, & suspitio.

Sed dices contra priorem partem huius concl. Fur ideo publicè cæditur, & voce præconis, vt crimen eius fit omnibus notum & publicum, ergo quamuis mutet mores, in loco in quem recessit, licebit delictum eius alijs referre.

Respon. hoc arg. probari tantum primam concl. propositã, nempe, non habere iam illum furem ius ad suam famã, nec reuelantem delictum ipsius peccare contra iustitiam, cæterum non inde sequitur non peccare contra charitatẽ, quãdo fur ille in alio loco omnino emendatus est. Publica. n. sententia, vel punitio efficit quidem crimen illud publicũ, & manifestum in loco in quo fertur, & exercetur, non autem in omnibus locis, & vniuerso orbe, experientia namque teste, quando Principes, & Iudices volunt vbique publica esse, ipsi curant vbique publicari.

CONCLVSIO VLTIMA.

Publica in vno loco licet referre in alio, in quo probabiliter citò, vel ob loci vicinium, vel alia causa dignoscuntur esse manifestanda.

ITa D. Th. in 4. dist. 19 q. 5. ar. 3. ad primum, & secundum, & D. Nauar. loco citato. Et probatur, quia in moralibus quod parũ distat nil distare vr, & quod est in proxima potētia iã ferè iudicatur in actu, vnde peccatum in vno loco publicum, quod prudenter, & probabiliter iudicatur citò diuulgandum in alio, non est peccatum ibi referre.

Argumen. Adria. confirmat primam concl. hic positam, contra secundam verò non habet vim, quia qui reuelat delictum fratris verum, sed omnino occultum, peccat nõ modò contra charitatem, verumetiam contra iustitiam, at qui publicum in vno loco reuelat in alio, in quo ignoratur, peccabit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, sicut constat ex his dictis.

Decimanona Controuersia.

AN INFAMEM IN VNO GENERE *vitij liceat infamare de alijs occultis, circa quæ benè audit.*

PAlud. in quarta distinct. 19. quæst. 4. videtur affirmare, licere reuelare peccatum illius, qui rõne alterius delicti

iam est infamia, ex quo infert, conuictum à iudice de furto teneri ad manifestanda iudici cætera delicta, de quibus fuerit ab ipso interrogatus, quamuis sint omnino occulta. Similiter si interrogetur de complicibus, teneri ad reuelandum nō solum peccatum illud, in quo fuerunt ei cōplices, & de quo sunt vna cum ipso accusati, verum etiam alia omnia, quæ nouerit ipsos commisisse, etiam si fuerint secreta.

Probat sic: Fama est illæsæ dignitatis status moribus, & legibus approbatus, sed qui de aliquo crimine est, semel conuictus, vel infamis, iam habet suam opinionem, & dignitatem læsam, & maculatam, quo fit, vt talis iam non habeat famam, Ergo licet huiusmodi, sic infamanti alia crimina etsi occulta reuelare. Probatur consequentia, quia si id non liceret, eo certè nomine, quia fieret illi iniuria infamia, ei autem, qui iam non habet bonum nomen nulla fit iniuria infama.

Secundò, præceptum quo prohibemur reuelare occulta fratrum crimina, non ideo datur, vt crimina maneant occulta, sed ne lædatur fama fratris peccato ipsius in publicum ducto, huius autem de quo nunc loquimur iam satis fama læsa est cum laboret infamia, Ergo.

Adria. quo lib. 11. reprehendit hanc opinionem, vt falsam, & à Christiana imò, & humana pietate omnino alienam, cui subscribemus cum communi Theologorum schola. Ad quod melius intelligendum obseruemus. Famam, & bonam opinionem cum sit bonum quoddam temporale habere latitudinem, eodem modo quo pecuniæ, salus, & integritas corporis, & similia bona habent, quoque latitudinem. Potest aliquis esse læsus in corpore, & integras habere manus: potest aliquis ex parte suis facultatibus expoliari alia manente illæsa: eodem modo potest frater incidere in fornicationem, qui tamen furtum, vel periurium nullo modo committet, qua etiam de causa potest aliquis haberi fornicator, qui tamen nullo modo habebitur fur, aut periurus. Ex quo sequitur, vt sicut læsus in oculis non propterea amittit ius in integritate suarum manuum, & qui est expoliatus, vna parte suorum bonorum non propterea amittit ius in aliam, imo esset illi iniurius, qui vellet attingere, vel lædere partem, quæ illi manet, ita quoque frater etsi habeatur pro adultero, habet nihilominus ius, ne habeatur pro fure, vel periuro, quamdiu crimen ipsius occultum est, infertque illi iniuriam, qui delicta occulta ipsius reuelauerit. Nec vllus hominum est, qui vel solo dictamine rectæ rationis adductus, non sentiat reuelantem furtum secretum Petri, cuius nihilominus adulterium innotescit, maximam illi intulisse iniuriam, & nouum damnum, Hoc posito sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Nullo modo licet hominis infamis in vno genere vitij crimina occulta alterius generis prodere, & qui prodiderit tenetur ad restituendam illi famam, iuxta superius explicata.

Probatur, Quicunque fratrem suum iniquè infamat peccat, & tenetur ad restituendam illi famam, sed qui reuelat peccatum occultum vnius generis, etiam si frater laboret infamia alicuius peccati alterius generis infamat illum iniquè, ergo. Maior certissima est. Probatur Minor. In primis etiam si Petrus habeatur fornicator, quandiu tamen ignoratur ab omnibus esse fur, habet bonum nomen, bonamq; famam circa delictum furti, cum primum verò detegitur esse quoque fur, quod erat omnino occultum, incipit laborare noua infamia, & distincta ab ea qua antea laborabat, cū antea iudicaretur solum fornicator, deinde verò, & fornicator, & fur, habetque se in Petro delictum illud quod erat omnino occultū, quo ad hanc nouam infamiā, sicut quodcunq; occultum in homine integerrimo, qui nulla adhuc laboraret infamia, ergo verè Petrus etiā si iam alia ratione infamis detecto crimine ipsius occulto, qđ omnino ignorabatur, infamatur de nouo. Quod verò infametur contra ius patet, quia vnusquisq; habet hoc ius nec peccata ipsius omnino occulta reuelentur, nec fama ipsius propter occulta lædatur.

Secundò, experientia teste aliqui cauent à fure, qui non ita cauebunt à fornicatore, aliqui repellent à se periurum, qui non ita repellent adulterum, ergo istæ infamiæ distinctæ sunt, distinctæque opiniones, quod si distinctæ, etiam si frater laboret infamia vnius vitij ex istis, alijs manentibus occultis, retinet bonam famam circa illa, quæ manent occulta, & illa reuelare est afficere ipsum noua infamia, & iniuria. Et consequenter, q̄ ita facit peccat, ac manet obnoxius restitutioni famæ. Probo consequentiam: Quoniam, qui ita facit, cum hæ famæ sint distinctæ, non minus est proditor occulti criminis nati infamare fratrem, quàm ille, qui prodit crimen occultum illius, qui nulla adhuc laborabat infamia.

Tertiò, qui publicè ebrius est, sed habet ab omnibus pudicus, habet ius in illam bonam opinionem, quam omnes habent conceptam de ipsius pudicitia, sicut qui amisit aliquam partem suarum facultatum, manet tamen illi adhuc altera pars, habet ius in illam, ergo qui reuelaret aliquam impudicitiam huius hominis omnino occultam, expoliaret ipsum illa bona opinione, quam homines habent de ipsius pudicitia, & contra ius, quod in illam habet. Et confirm. Quia si hic non haberet ius in illam bonam opinionē, quæ habetur de ipsius pudicitia, id certè esset, quia amisit iam bonam opinionem circa sobrietatem, at hæ famæ (vt constat) sunt distinctæ, quarum vna potest amitti alia manente illæsa, cum sit fama sicut integritas corporis, cuius vna pars lædi potest alia manente sana, quod ergo amiserit bonum nomen circa sobrietatem non tollit, quin possit illud retinere circa pudicitiam.

Quartò, si oppositum esset verum, vix reperiretur in toto orbe homo cuius nō liceret vitia occulta prodere, quis enim est, de quo non constet non nisi aliquod genus peccati mort. velum, quod frangat Ecclesiæ ieiunia, quod alicuius mulieris amore aliquando captus fuerit, vel quid simile eorum in quæ homines plerunque labuntur Vnde illa opinio à peritis iudicatur dura, & impia: maxime qua parte asserit, conuictum vel infamatam de aliquo crimine, debere si à iudice interrogetur, reuelare alia occulta sua, vel aliena: Quæ ad hanc partem pertinent copiosè explicantur infra quæst. 69. vbi agemus de iudicibus.

CONCLVSIO II.

Quædam sunt vitia in hominibus infamibus, & perditis adeo sibi affinia, vt in eis non sit pec. mort. reuelare aliquod occultum affine alteri grauiori, cuius infamia iam laborant.

Constat publicè Petrum violasse puellam, non est pec. mort. referre illum per literas, dona vel internuntios illam solicitasse: constat Ioannem esse nimis addictum ludo, & illi vitio plurimum incumbere, non est mort. pe. referre illum occasione ludi frequenter iurare, vxorem & familiam minimè curare, etiam si hæc sint occulta Ratio est, quia cognito peccato graui reuelare, quæ illi affinia sunt, & minus grauia, non est noua infamia illum afficere. In his standum maximè est iudicio prudētum ad intelligendum, an ita sint affinia, vt reuelatio occulti non augeant infamiam.

Argumenta Palud. nullam habent vim, sumit enim in vtroque argumento quod falsum est, nempe reuelato crimine occulto vnius generis, non affici noua infamia illum, qui iam est infamis ratione alterius vitij: constat enim ex dictis oppositum, nempe vitia, sicut habent inter se distinctas deformitates, & turpitudines, ita quoque generare distinctas infamias, cōstat etiam experientia multos esse, qui nullo modo attingent bona aliena, aut periurabunt, quia tamen ex fragilitate naturæ, oblata occasione erunt impudici. Vnde dico ad primum in illa diffinitione famæ non definiri simpliciter quamcunque famam, sed integram, & omni ex parte perfectam, qualem habent viri iustissimi, ni-

hilominus

hilominus habet etiam bonum nomen, & bonam famam, quamuis imperfectam, qui licèt in vno vitio malè audiat, circa alia tamen benè audit, & circa hæc, qui aliquid occultum reuelat nocet illi iniquè, qua etiam ratione manet dilutum secundum.

Vigesima Controuersia.

AN QVI INIQVE FRATREM suum infamauit, teneatur ad compensanda omnia damna ex tali infamia illi subsequuta.

POtest duobus modis aliquis fratrem suum infamare, aut imponendo illi falsum crimen, aut reuelando verum, sed omnino occultum: De priori nulla est controuersia inter DD. teneri illum non solum ad restituendã famam fratri quem falsò infamauit, asserendo fratrem nil tale commisisse, & se esse mentitum, verum etiam ad reficienda in integrum quantum poterit omnia damna ex illa falsa infamia fratri suo subsequuta, vt si ea de causa amisit Episcopatum, vel cathedram, aut vtile sibi matrimonium, vel quid simile. Ratio est aperta, quia qui sic infamauit fratrem, est directè & per se causa illorum damnorum, & cũ iniuria, vnde habet maximè locum in hoc casu regula illa, Tua causa damnum datũ est. &c. De iniurijs, & dãno dato.

Res paulo difficilior est in eo, qui verum crimen fratris, sed occultum iniquè reuelauit: Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 3. quem multi sequuntur, sentit teneri quidem istum infamatorem ad restituendum (in hoc enim omnes conueniunt) non tamen in integrum, sed ad aliquam partem ad arbitriũ prudẽtis, pro ratione damni illati ac malitiæ, qua crimen illud occultum reuelatum fuit. Ratio horum est, quia causa præcipua istorum damnorum non est reuelatio criminis illius, sed crimen illud reuelatum, reuelatio autem tantum fuit causa sine qua non, cum ergo causa præcipua non sit reuelatio illius criminis, sed ipsum crimen, non debet ille infamator in integrum restituere, quia verò nisi ipse reuelasset non fuissent damna illa sequuta, sed fuit causa sine qua non tenetur restituere partem aliquam.

D. Nauar. in suo Manua. c. 18. num. 45. & nonnulli ex recentioribus volunt, hunc etiam infamatorem teneri ad restituendum in integrum. Probant hac ratione: Quamuis diuerso modo infament, qui falsum crimen imponit fratri, & qui verum occultum reuelat, grauiusque multò peccet ille, quàm hic posterior, æqualiter tamen vterque nocet, vterque enim tollit bonam opinionem, quæ de fratre illo deinde habebatur, restitutio autẽ nõ sumitur ex modo nocendi, aut ex grauitate peccati, sed ex nocumẽto ipso quod infertur, ergo vterque tenebitur ad reficienda damna illa in integrum. Probatur consequentia. Damna quæ consequuntur infamiam, si res rectè expendatur, non sequuntur formaliter, & directè ex crimine, quia etiam si frater illud commiserit, quandiu ignoratur, & habetur optima de ipso opinio, non nocet, unde sequitur ex illa sinistra opinione, quam infamator in animis audientium generauit, hanc sinistram opinionem vterque efficit, tã qui falsum imponit, quam qui omnino occultum prodit, vnde vterque est causa efficiens illorum damnorum, & ex consequenti vterque tenebitur ad illa in integrum, quãtum poterit, compensanda. Aliquando placuit nobis illa opinio M. Soto, nunc verò re maturius considerata, & si vtraque probabilis sit, probabilior tamen videtur opinio D. Nauarro ob rationem adductam. Et ad argumen. primæ opinionis respondeo, reuelantem occultum fratris crimen, non solum esse causam sine qua non, sed causam etiam directè, & per se, ac efficienter concurrentem ad illa damna, cũ illa non sequantur propriè ex crimine, quod infamatus commisit, vel non commisit, sed ex mala opinione, quam concepit is apud quem infamatus est, quam sinistram opinionem non minus generat efficienter, & directè, qui verum occultum manifestat, quã qui falsum imponit.

Vigesimaprima Controuersia.

AN HAEREDES INFAMATORIS teneantur ad aliquam restitutionem faciendam, vel hæredibus ipsius, quando infamator, cuius hæredes sunt, non restituit.

OBseruemus infamatorem (vt ex modò dictis constat) teneri ad restituendum infamato non modò famam, quam sua detractatione obscurauit, verum etiã omnia damna illam infamiam subsequuta.

CONCLVSIO PRIMA.

Si ipse infamator non restituit damna illata, tenetur hæredes illius iuxta vires, & facultates hæreditatis illa restituere, vel ipsi infamato si ad huc viuat, vel hæredibus eius, si vita functus sit.

ITa Adria. in Quolib. 11. D. Nauar. cap. 18. nu. 46. & omnes ferè DD. Prior pars, hæredem infamatoris teneri ad restituenda damna illa perspicuum est, quia huiusmodi restitutio est debitum, & onus temporale ac pecuniarum, huiusmodi autem onera, & debita transeunt cum hæreditate. Altera pars, faciendam esse hæredibus infamati, si ipse defunctus sit, probatur, primò, quia debita temporalia sunt pars hæreditatis, & ius in illa transit vna cum hæreditate. Secundò, quia in læsione corporali, quando damna eius cõpensanda sunt, & restituenda, talis restitutio si non sit facta ipsi læso est facienda hæredibus ipsius, cum tamen læsio illa non transeat in corpora hæredum, multò magis damna sequuta infamiam si ipsi infamato satisfacta non sint, debẽt satisfieri hæredibus ipsius, quorum fama læsa etiam est infamato defuncto, cuius hæredes sunt, cum honor parentũ redundet in filios, & successores.

CONCLVSIO SECVNDA.

Restitutio famæ facienda verbo retractando se ipsum, vel affirmãdo se protulisse falsum facienda est ab ipsomet infamatore, non autem ab hæredibus.

Ratio est aperta, quia hæc obligatio est personalis, debita autem personalia non transeunt ad hæredes.

CONCLVSIO TERTIA.

Tenetur infamator etiam si frater cui detraxit defunctus sit famam illi restituere.

PAtet, Qui nocuit cum iniuria tenetur ad satisfaciendũ quandiu durat nocumentum. Fama est bonum nomen quod durat etiam post mortem, tam ratione defuncti, quã ratione filiorum, & similiter infamia est damnũ, quod durat post mortem, nocetque defuncto, & posteris ipsius, ergo qui iniquè fratrem infamauit tenetur illi famam restituere, etiam si mortuus sit. Denique videamus.

Vigesimasecunda Controuersia.

AD QVAM RESTITVTIONEM teneatur qui audita ab alijs refert?

SCotus in 4. dist. 19. q. 4. Et Caiet. infra q. 73. art. 3. docet referentem dicta aliorum non esse detractorem, nec teneri ad aliquam restitut. quia eo ipso quo affirmat se nil tale vidisse, sed audisse tantum, non læditur fama proximi dicto illius, sed leuitate audientium, qui adeo leuiter

credunt, quæ idem qui illa refert affirmat se nõ vidisse. Reuera tamen experientia oppositum docet. Videmus enim eos, qui benè sentiebãt de Petro, vel eo solo quod aliquod crimen de ipso referatur, etiam si referens affirmet se audisse illa, tantum, non tamen vidisse, malè deinde de illo sentire, & lædi illius opinionem. Vnde fit.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui refert audita delicta alicuius, quacunque ratione illa referat, si id faciat animo lędendi proximum, peccat mort.

PAtet, Actus exterior sumit bonitatem, vel malitiam ab interiori, sed talis animus, & intentio est peccatũ mort. contra charitatem, ergo.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui refert audita his, qui iam illa nouerant, non animo nocendi, sed ex quadam loquacitate, venialiter tantum peccat, nec tenetur ad aliquam restitutionem.

PAtet: Si peccaret mor. contra fratrem, aut ratione odij, aut ratione damni quod illi infert, sed in hoc casu nullum est odium, vel intentio nocendi, nec actu illi nocet, cũ referat his qui iam nouerant, & apud quos frater ille iam malè audit, ergo.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui refert audita iam publica & notoria, etsi ab his, quibus illa refert ignorentur, nec peccat mort. nec tenetur ad aliquam restitutionem.

CONCLVSIO QVARTA.

CONSTAT hæc sicut præcedens.

Qui refert occulta quæ audiuit ignorantibus illa, etiã si illa referat sine animo lędendi peccat mort. & tenetur ad restituendam famam.

PRobatur prior pars: Qui nocet fratri in re graui dans operam rei illicitæ, quamuis non habeat animum nocendi, peccat mort. vt qui dans operam rei illicitæ comburit segetes alterius, etiam si nil tale intenderet, sed qui refert delicta fratris quæ audiuit, etsi non habeat animum nocendi & infamandi illum, reuera tamẽ nocet illi in re adeò graui, qualis est fama, ergo. Probatur altera pars, vnusquisque habet ius à natura, vt habeatur vir bonus, & honestus quamdiu crimina eius occulta sunt, qui verò occulta delicta eius, etsi audita referet alijs, qui illa omnino ignorabant, expoliat eum isto iure, nocetq; illi cum iniuria, ergo tenetur ad restituendum.

Modus autem restituendi est, vt vel dicat se mentitum, sicut diximus de illo, qui occulta iniquè reuelat, quia omnis iniqua detractio est mendacium practicum: vel saltem affirmet se id leuiter retulisse, nec tale vidisse, imò habere illud pro falsò, & obsecrare alios, vt similiter indicent in quo non mentitur, crimina enim occulta quæ nõ vidimus, possumus iudicare falsa, aut cũ deceptione imposita, quando proximus de quo dicta sunt benè audit, à quocunq; referantur: quia qui non timuit Deum reuelãdo occulta quæ debebat occultare, potuit etiam contra legem Dei quem non timet mentiri; & ita sicut possumus credere illa falsò imposita esse, sic etiam tacito nomine eorum, qui illa nobis retulerunt, possumus affirmare leuiter esse nobis dicta, indicarique à nobis mendacia, & similiter esse ab ipsis habenda.

Vigesimatertia Controuersia.

LICEAT NE INFAMATO remittere restitutionem suæ famæ ipsi debitam ab infamatore.

OBseruemus primò plurimum hæc differre, remittere restitutionem famæ, prodigere suam famam, non curare bonum nomen occultando sua vitia, & infamare seipsum falsum crimen, aut verum occultum de se referendo. Quod peccatum, & quale cõmittatur prodigendo suam famam, vel infamando seipsum vidimus supra q.3. de domin o art.3. hic tantum agimus de remissione restitutionis. Vbi duo videnda sunt. Prius est, An infamato remittente maneat infamator liber à debito restituendi famam, & tutus in conscientia? Secundum, An id liceat infamatori facere, multa enim non benè fiunt, quæ tamẽ facta tenent: vt qui emisit votum castitatis, & sine dispensatione contrahit, peccat mortaliter, matrimonium autem tenet, qui prodigè dat pecuniam necessariam suæ familiæ peccat mortaliter, donatio tamen tenet.

Obseruemus secundò. Personam quæ infamatur vel publicam esse, cuius fama est ita alijs necessaria, vt non possit rectè suum munus exercere, & magistratum gubernare, si sit de vitijs notatus, aliam verò esse priuatam, quæ nulli officio necessaria est. Rursus infamiam personæ publicæ duplicem esse posse, aliam quæ afficiat tãtum personam illam prælati, aut superioris, non tamen redundet in subditos, vt cum infamatur de superbia, vel ira, aut fornicatione: aliam verò quæ redundat etiam in subditos, & ratione cuius subditi habẽtur suspecti de simili vitio, vt cum infamatur prælatus de simonia, alij clerici redduntur etiam suspecti de simonia. Si prælatus vel Doctores alicuius vniuersitatis, vel princeps infamentur de hæresi, reddentur subditi suspecti etiam de hæresi, cum communiter amplectantur subditi doctrinam, & opinionem suorum prælatorum, discipuli suorum magistrorum, & populus sui principis. Similiter infamia personæ priuatæ, aut ipsi tantum nocet & nulli alteri, aut nocet non solum ipsi verum etiam filijs, & familiæ, vel alijs, qui facilè illius mores imitabuntur, vt vidua, quæ si habeatur pudica facit animos alijs vicinis vt castè viuãt, contra verò si habeatur impudica.

Obseruemus vltimò, non modò bonam opinionem quã de me habeatur esse famam meam, verum etiam opinionẽ bonã, quæ de alio habetur & hoc dupliciter primò quãdo mea fama includitur in fama alterius, & ex illa pendet, ita vt illo malè andiẽte necesse etiam sit me malè audire, quomodo fama parẽtum est fama filiorum, maximè in his, quæ attingunt genus & sanguinem, alio modo non quia necesse sit illo male audiente me quoq; malè audire, sed quia fama illius mihi necessaria est, & oportet alium benè audire, vt officium quod mihi præstare tenetur ex iustitia, commodè præstet, nec valet illud commodè præstare si malè audiat. Primo modo fama prælatorum non semper pertinet ad subditos non enim semper redduntur subditi infames vel suspecti propter vitia prælatorum, quamuis in aliquibus fama subditorum sit coniũcta cum fama superioris, nẽpe in quæ communiter non possunt incidere prælati quin simul illos imitentur subditi, vt simonia & hæresis. Secundò autem modo sẽper fama prælatorum, & superiorum est subditorum, & inferiorum, quia sine bono nomine non potest prælatus commodè docere gubernare, & corrigere suas oues, imò si aliquo vitio notetur, redditur inutilis ad ista munia exequenda, [Cuius enim vita despicitur (ait D. Gregor.) Quid restat nisi vt prædicatio eius contemnatur?] Et Christus Dominus. [Quod si sal euanuerit ad nihilum valet vltra, &c.

His positis três sunt de proposita quæstione sententiæ: Cayet. infra quæst.73.art.2. & in sum. uer. Detractio. Ioan. Maioris in 4. dist.15. q.16. cum existiment hominem non esse dominum suę famæ, sicut nec uitæ, uolunt quoque neminj

mini nec priuatæ, nec publicæ personæ licere remittere restitutionem suæ famæ. Sed cũ hæc opinio falsò nitatur fundamento, ruit simul cum illo, constat enim ex q. 3 de dominio art. 3. vnum quemque esse dominum suæ famæ, sicut & aliorum bonorum temporalium, quamuis maiori cura fama, quàm alia bona custodienda sint.

Secunda opinio est M. Soto lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4. & lib. 5. q. 10. art. 2. Et in relect. de ratione tegendi secretum, membro 1 q. 3. vbi ita distinguit inter personam priuatam, & publicam, vt priuata non peccet remittendo restitutionem suæ famæ, imò aliquando id laudabiliter præstet, talisq; remissio sit ita efficax, vt maneat per eam infamator liber à debito restituendi, ratio est quia cum vnusquisque sit dominus suæ famæ, vt suarum diuitiarum, sicut potest verus dominus cuius bona necessaria alteri non sunt, sine vllo peccato remittere furi, quæ furto accepit, per quã remissionem fur manet liber à debito restituendi, ita potest infamatus remittere restitutionem suæ famæ remanebitq; infamator liber à debito restituendi. Persona autem publica (aut) vt prælatus, si remittat restitutionem suę famę, peccabit quidem mortaliter, quia fama eius necessaria est subditis, & suo muneri benè exequendo, tenebit tamen illa remissio, & infamator manebit liber à debito restituendi, quia ipse quoq; est verus dominus suæ fame sicut si diues cuius bona erant necessaria pauperibus, vel pater familias cuius bona sunt necessaria familiæ, si remittãt furi pecuniã raptã, peccant quidẽ mortaliter, quia nocent pauperibus, & familię sua cui tenẽtur prouidere, fur tamẽ manet liber à debito restituendi, cũ remiserit illi debitũ verus dominus.

Et confirmatur primò, si pater artifex qui arte sua alebat filios vulneretur, ita vt eo vulnere reddatur impotens ad lucra suæ artis, ipso remittente damna illa, & lucra cessantia, etiam si in eo impiè agat, remissio tamen est efficax, & qui illum vulnerauerat manet liber ab omni restitutione, ergo similiter prælatus remittens suæ famæ restitutionem, etsi malè agat quando fama ipsius subditis necessaria est, remissio tamen illa erit efficax, & infamator ille manebit liber à debito restituendi.

Secundò, si hæc remissio non teneret, id certè esset, quia fama prælati est subditorum, at hoc non est. Probo, si fama prælati esset subditorum, qui detrahit prælato, teneretur satisfacere non solum prælato, verum etiam subditis, & loqui honorificè non solum de prælato, verum etiam de subditis, at nullus Doctorum hoc docet, ergo fama prælati quã uis vtilis, & necessaria subditis non tamen est ipsorum, sed prælatus est verus, & absolutus dominus illius.

Tertia opinio est Adriani in 4. de restit. famæ, & quolib. 10. art. 2. ad 1. Diui Antonini 2. p. tit. 2. cap. 1. §. 3. Nauar. in suo manu. cap. 18. num. 46. & recentiorum Thomistarum, qui conueniunt quidem cum Soto, præterquam in eo quod asserit prælato remittente restitutionem suæ famæ remissionem illam esse efficacem, & tenere, manereq; infamatorem liberum à debito restituendi. Volunt enim hi non tenere talem remissionem, quia prælatus non est absolutus dominus suæ famæ, sicut pater familias suarum diuitiarum, diuitiæ enim parentum sunt debitæ filijs ex pietate, non tamen ex iustitia, unde non sunt filiorum, committeque filius uerè furtum si illas accipiat inuito patre, at fama prælati est ex iustitia subditorum, & illis suoq; officio obnoxia, & emancipata, sicut constat ex secunda, & tertia obseruatione.

Nos hanc sententiam sequemur, ad cuius maiorem intelligentiam reuocãda est hic in memoriam distinctio illa peccatorum. q. 3. de dominio art. 3. adducta Ex peccatis, quæ generant infamiam quædam esse communia, quæ licèt aliqua infamia afficiant, non temen nimis graui, vt dicere de viro plebeio, quod fornicatus sit, vel multũ iurans, aut fur dicere de mercatore esse auarum, & cupidum, parumq; solicitum suæ conscientiæ in suis contractibus: alia verò sunt, quæ grauissimè infamãt, aut ratione delicti, vt hæresis, blasphemia, vitium indicibile, aut ratione personæ, vt qui mulierem honestissimam diceret fornicatam, uirum nobilem, & studiosum commisisse periurium.

CONCLVSIO PRIMA.

Si priuata persona cuius fama nulli necessaria est remittat illius restitutionem, talis remissio est efficax in quocunque genere peccati, redditque infamatorem liberum a debito restituendi, & tutum in conscientia.

PAtet ex dictis, quia vnusquisque est dominus suæ famæ sicut, & pecuniæ, & sicut remissio pecuniæ facta à vero domino reddit debitorem liberum à solutione, vel restitutione, ita & remissio infamię reddit liberum infamatorẽ.

CONCLVSIO II.

Si persona priuata, de qua præcedens conclusio, sit infamata de crimine quod grauissimè infamat, ut de hæresi, uel simonia, aut si sit persona nobilis, de periurio, si remittat infamiam remissio tenet, ut constat ex præcedenti conclusione, peccat tamen mortaliter cõtra charitatem. Quod si sit infamata de crimine, quod non infamat grauissimè, remittendo restitutionem famæ peccat tantum uenialiter.

PRobatur vtraq; pars: Prodigalitas ex suo genere non est peccatum mortale, sed veniale tantum, redditur autem mortale quando tali prodigalitate infert homo sibi maximum nocumentum, sed famam (cum sit bonum quoddã temporale) contemnere est quædam prodigalitas, ergo in criminibus, quæ non grauiter infamant, illius restitutionẽ remittere sine iusta causa, erit tãtum veniale, in his autem, quæ grauiter infamant, cum tali infamia graue nocumentum inferatur, facere talem remissionem erit mortale, iusta autem causa arbitrio prudentis ex circunstantijs personarum, loci, & temporis, &c. pensanda est. Est enim iusta causa si tali remissione consulatur quieti. Reip. vel loci in quo illi agunt, vel si infamator offerat infamato habenti filiam nubilem ducere illam, vel constituere illi dotem cuius indigentia periclitatur maximè honestas filiæ, vel habeat multa debita aut pauperiem, offeratq; pecunia qua iuuetur plurimũ, aut postulet talẽ remissionẽ princeps, vel vir illustris, cui placere infamato confert multum, vel similiter.

CONCLVSIO TERTIA.
contra Cayet. & Maior.

Persona priuata si iusta causa, & ratione adducta remittat restitutionem famæ sibi debitam in alijs criminibus ab hæresi, & indicibili, non solum illa remissio est efficax, & tenet, ut constat ex prima conclusione, verum etiam agit laudabiliter, tantum abest, ut peccet.

PRobatur. Cum is, qui famam restituit, id non possit sine propriæ famæ, aut alicuius alterius rei detrimento remittere talem restitutionem, est parcere damno proximi, consulere, autem aliorum commodis, & nostra negligere iusta causa intercedẽte est actus charitatis, & dignus homine christiano, ergo.

Secundò, negligere propriam famam tunc est peccatũ, quando prodigere & temerè negligitur, est enim tunc vitium prodigalitatis, at quando iusta de causa negligitur, & contemnitur, non est prodigalitas, imò actus ad quem Christus maximè suos in Euangelio hortatur, ergo remittere illius restitutionem iusta causa non est peccatum, sed actus laudabilis, talis enim remissio nil aliud est, quàm suã famam negligere.

Tertiò, licèt ex amicitia vitam exponere pro amico, ergo multò potius cum fama, non sit tantum bonum quantũ vita, licebit contemnere, & exponere propriam famam, remittendo illius restitutionem, ne infamatoris fama deperdatur, quando iusta causa, & rationabilis id hortatur.

Quartò,

Quartò, puella infamata de honestate potest remittere illam infamiam spe dotis, uel fauoris uiri illustris, ergo potest quiuis eadem, uel alia iusta causa intercedente similiter remittere.

Quintò, remittere restitutionem nil aliud est quàm remittere iniuriam illatam, & uelle illa in pati, at nisi causa fidei & religionis, aut atrocitas criminis aliter exigat, ut in hæresi & uitio indicibili, remittere iniuriam, & illam pati consilium est Euangelicum. Vnde Grego.hom.9. in Ezech. [Lingua detrahentium sicut nostro studio nó debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus tollerare, ut nobis meritum crescat.] Et confirmatur exemplo Christi.

Denique, cum fama consistat in bona opinione, & iudicio hominum, illam contemnere remittendo ipsius restitutionem, nil aliud est quàm contemnere iudicia, & opiniones hominum, quod cum iusta causa intercedit, laudabile profectò est, & à sanctis obseruatum, ita Paulus. [Mihi autem pro minimo est, vt à uobis iudicer, aut ab humano die, qui autem me iudicat dominus est.] Et D.Aug.11.q.3.can. Senti.[Senti inquit de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.] Hæc est doctrina aperta D.Tho.infra q.64.art.5. ubi asserit (quicquid Cayet. ibi dicat) [hominem esse dominum, & pro libito posse disponere de seipso, quantum ad ea quę pertinent ad hanc uitam,] Inter quæ certum est collocari famam, & apertius q.73.art.4. ubi ait. [In arbitrio hominis positum esse, pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc uergat in periculum aliorum, utpotè si quis sit persona publica, uel uita illius sit alijs in exemplum.

CONCLVSIO QVARTA.

Si bona opinio personæ priuatæ sit necessaria, ne alij suo exemplo facilè labantur in peccata ipse remittens restitutionem suæ famæ licèt non peccet contra iustitiam, quia est dominus illius, peccat tamen contra charitatem, & infamator tenetur illi similiter famam restituere, nó ex iustitia, sed ex charitate debita proximis, ne suo scandalo alij pereant.

VErbi gratia si virum, aut mulierem maximæ auctoritatis notaui de adulterio, & pusilli ac vicini eo exemplo prouocantur ad peccandum, iste remittens peccat, quia idem est in hoc casu remittere, quod scandalum actiuè offerre proximis, quod est peccatum mortale, & ego, quamuis ipse remittat, teneor restituere illi famam, quia non restituendo permanet scandalum mea causa, quod est peccatum mortale contra charitatem, in quo sensu ait D.Augu. 11.q.3. can. Non sunt audiendi, contemnentes propriam famam esse crudeles, loquitur. n. de quibusdam mulieribus honestis, quę contemnentes propriã famam ex imprudenti humilitate, puellis vicinis causam præbebant non curandi suam honestatem, nec custodiendi suam pudicitiam, eratq; talis contemptus scandalum pusillorum Ex qua conclu. sequitur infamatum qui viderit famam sibi quoque necessariam vel maximè vtilem, vt detineatur & abstineat à peccatis in quæ ea amissa facilè labetur, peccare mortaliter, si illam contemnat, & restitutionem illi debitam remittat: & infamatorem qui id nouerit, etiam si ipse remittat, teneri nihilominus ex charitate ad illam restituendam. Ratio est apertissima, quia non minus teneor ego ad curandam salutem propriam, quam proximorum, sed quando saluti eorũ mea fama necessaria est, ne scandalizentur, teneor illam custodire & pecco mortaliter contra charitatem illam contẽnendo, ergo similiter & grauius pecco neq; curãdo famã, quãdo meæ propriæ saluti necessaria est, vel maximè vtilis.

CONCLVSIO QVINTA.

Pater familias, cuius fama filijs familiæq; suæ necessaria est, non potest remittere illam restitutionem, imò peccat contra iustitiam, & infamator quamuis illam remittat, manet semper ex iustitia deuinctus ad illã restituẽdã.

PRobatur, fama patrisfamilias (vt constat ea tertia obseruatione) non solum est ipsius, verumetiam filiorum & familiæ, ergo non potest remittere illius restitutionem sibi debitam, imò si remittat præterquam quod peccat volens filios suos iniuria afficere, remissio non tenet, sed semper manet integrum, & validum ius, qđ habẽt filij in illam famam. Probo consequentiam, quia pater ille licèt possit cedere iuri suo, non tamen iuri filiorum.

CONCLVSIO SEXTA.

Persona publica siue velit in officio, & munere suo permanere siue non, sed illud dimittere, si fama subditorum sit coniuncta famæ ipsius, & ab illa pendeat, vt secunda obseruatione expositum est, non potest remittere restitutionem suæ famæ sed agit contra iustitiam, si illam remittat, nec talis remissio est valida, sed manet semper infamator deuinctus ad illam restituendam.

PRobatur eodem argumento quo præcedens conclusio. Prælatus & persona publica, sicut paterfamilias licèt possit cedere iuri suo, non tamen iuri subditorum, sed cum in casu de quo hæc sexta conclusio, ipso infamato de aliquo crimine, subditi & inferiores habeantur similiter suspecti de eodem crimine, & infamia prælati sit infamia inferiorum, quod ius habet ipse ad exigendam illius famæ restitutionem, habent quoque isti inferiores, ergo ipse nó potest remittere, neque expoliare suos inferiores illo iure, manetque ex consequenti infamator deuinctus ad famam illam restituendam.

CONCLVSIO SEPTIMA.

Si prælatus, vel persona publica nolit permanere in suo officio, sed illi omnino renuntiare, & infamia ipsius non redundet in subditos, potest remittere restitutionem suæ famæ, eo modo, quo potest persona priuata.

PAtet, quia eo ipso quo renuntiat officio, & illud desinit exercere, est persona priuata, & vt talis iudicanda.

CONCLVSIO VLTIMA.

Prælatus vel persona publica perseuerans, & volens permanere in suo officio, non potest ex iustitia remittere restitutionem famæ, quod si remittat, peccabit ipse contra iustitiam, & infamator tenetur nihilominus ex iustitia illi famam restituere, etiam si peccata non reddant subditos, & inferiores suspectos, & infames, sed solum superiorem.

PRobatur prior pars. Prælatus tenetur ex iustitia, & sub pœna mortalis ad omnia quæ ad debitam gubernationem sui muneris necessaria sunt, sicut tenetur eo ipso, quo habet officium ad debitam gubernationem illius, est autem fama maximè necessaria ad debitam gubernationẽ, vt constat, ergo tenetur ad illam tuendam, quandiu manet in officio ea iustitia, nec potest remittere illius restitutionem. Hinc patet contra Magist. Soto secunda pars conclus. Quod enim ius habent subditi in superiorem, vt ab eo benè gubernentur, & rectè exerceat suum munus, idem habent in omnia necessaria, vel maximè vtilia debitæ gubernationi, & exercitio sui muneris, sed fama est maximè vtilis & necessaria, vt prælatus bene gubernet, & persona publica optimè suo munere fungatur, ergo habent subditi ius in illa, iuri autem subditorum superior non potest cedere,

ita vt si tentet illi cedere, nil agat, sed maneat illud firmum, & validum, ergo quamuis prælatus remitteret, tenetur infamator nihilominus restituere, vt satisfaciat iuri subditorũ. Secundò ex eodem Soto, prælatus nolẽs permanere in suo officio, ex iustitia tenetur conseruare suam famam, sed iustitia est ad alterum, ergo fama eius non est ipsius tantum, sed subditorum quoq; , & eis deuincta, ac vt ait ipse Soto, emancipata, quando autem aliquid plurium est, remissio facta ab uno alijs non consentientibus inualida est, & inefficax, ergo sola remissio prælati non reddit infamatorem immunem, & liberum à debito restituendi, sed tenetur adhuc restituere.

Ad argumenta verò magistri Soto, quæ huic doctrinæ repugnant, respondeo. Ad primum, plurimum illa differre, primò quia diues non debet pecunias pauperi ex iustitia, sed ea charitate tantum, & eleemosyna, at fama prælati, de qua hic loquimur, est debita subditis ex iustitia ratione sui officij, bona verò parẽtum sunt quidem debita filijs ex pietate naturali, quæ maius vinculum est, quàm iustitia, at pater est absolutus, & totalis dominus suorum bonorum, ita vt si filij illa ipso inuito accipiant, præterquam in extrema necessitate constituti, furtum committant, quo fit, vt parente remittente, etsi impiè, quando illa alimoniæ filiorum necessaria sunt, remissio tamen sit efficax, reddens illum furẽ, vel debitorem liberum, & tutum in conscientia, at prælatus non est absolutus, & totalis dominus suæ famæ, cum illa suo muneri rectè exequendo necessaria sit, sed partialis tantum, propter quod non potest illius restitutionem remittere, nec manebit infamator liber a debito restituendi, etiã si ipse remittat. Eodem modo soluitur prima confirmatio.

Ad secundum respondeo, non sequi illud incommodũ, quia fama prælati non est subditorum, vt res quædam priuata illorum, sed vt res necessaria debitæ gubernationi, quo fit, vt qui infamauit prælatum, verbi gratia de fornicatione, non teneatur restituere subditis famam, quia ipsi nõ sunt ex eo infamati, sed solum tenetur restituere eis rem, qua indigent, vt benè gubernentur, quod præstat restituendo famam ipsi prælato.

Ex hac quæst. patet solutio illius dubij. [An sufficienter sibi satisfaciant qui sese vicissim infamarunt, mutuo, sibi remittendo suæ famæ restitutionem.

CONCLVSIO PRIMA.

Inter personas publicas, uel patres familias, quorum fama alijs necessaria est, & in illam alij habent ius, non potest fieri ista mutua compensatio, nec erit ualida aut efficax, sed sẽper manebit utriq; debitũ restituendi. Inter personas autẽ priuatas, quarum fama non est alijs necessaria, potest fieri ista mutua compensatio, & erit efficax.

Patet prior pars, quia licèt isti possint vicissim cedere vnusquisq; iuri suo, non tamen iuri aliorum, quorum est etiam ipsorum fama. Eodem argumento probatur secunda pars, quia isti possunt liberè cedere iuri suo, cum fama ipsorum nullius alterius sit.

CONCLVSIO SECVNDA.

Inter personas priuatas de quibus agimus, si duo se mutuo infamarunt, potest unus eorum, nolle famam alteri restituere, quandiu alter non uult ipsi restituere, sicut fit in debitis pecuniarijs.

Patet, quia fama est bonum temporale, & iura istorũ paria, in tẽporalibus autẽ vbi iura sũt paria, si Petrus nõ vult seruare mihi meũ ius, nec ego teneor seruare illi suũ.

CONCLVSIO TERTIA.

Non licet infamare proximum, qui me infamauit, nisi id sit necessarium ad me iustè defendendum.

VErbi gratia, accusor de homicidio apud iudicem, aut falsò, aut contra ordinem iuris, accusator, vel testis, qui meam vitam, vel bona iniquè in tanto discrimine constituit, est ebrius, aut periurus, aut commisit aliquod crimẽ, quod iuridicè probare possum, quo probato dictum, & testimonium eius nullam habet vim, si id sileam egò periclitor, si obijciam illi tale crimen, liberabor. in hoc casu cum id fiat ad iustam, & necessariã mei defensionẽ, licet ipsum de illo crimine infamare. Probatur prior pars, quia non licet reddere malum pro malo, nec iniuriam pro iniuria, maximè quando illa iniuria non repello propriam. Secunda verò patet, quia sicut se habet mea vita ad vitam proximi, ita mea fama ad famam illius, sed uolentis me occidere possum ego uim vi repellere, & occidere illum cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo infamantem me in iudicio, possum ego similiter infamare in iudicio de crimine quod de illo iuridicè probari potest, & quo probato me tuebor, est enim hoc uim vi repellere, maximè quia, ut uidimus, qui crimen commisit, quod in iudicio probari potest, iam non habet ius in suam famam in iudicio ex iustitia.

Ex hoc patet, crimen occultum infamantis me in iudicio, quod iuridicè probari non potest, non licere obijcere accusatori, vel testi, quantumuis iniquo, quia talis obiectio, cum probari nequeat, erit inutilis, & frater habet ius, vt quod iuridicè probari non potest, non reueletur in iudicio:

Nunc de honore, & reuerentia, quæ proximis debetur

Vigesimaquarta Controuersia.

AD QVID TENEATVR QVI proximum lædit in honore.

CVm honor sit reuerentia alteri debita propter aliquam excellentiam, quæ in ipso est, non ratione alicuius corporis dotis, nam in his bruta excedunt homines, sed ratione alicuius dotis animæ, nempè ingenij, eruditionis, vel virtutis, aut ratione alicuius dignitatis, & officij, vel generis, & nobilitatis, qui proximum lædit in honore, videtur velle expoliare ipsum excellentia illa, & dignitate, quæ in ipso est, & reuerẽtia illi iure debita propter talem excellentiam, vnde peccat contra iustitiam, cum autem peccans contra iustitiam, expoliando fratrem ea re, in quam habet ius, satisfaciat, & seruet æqualitatem ac iustitiam restituendo rem, qua illum expoliauit, colligit hac ratione D. Tho. in solutione tertij, cum qui fratrem læsit in honore, teneri ad exhibendam illi reuerentiam, & honorem, iuxta illud Rõ. 13. [Reddite omnibus debita, cui honorem, honorem,] Et hac uia illi satisfacere, non autem explicat, quæ reuerentia sit illi exhibenda.

Caye. infra q. 72. art. 3. ait esse exhibendam, vel salutando quem antea non salutauimus, vel vocando illustrem quem antea non sic vocauimus, cũ esset tali titulo dignus, & similiter in alijs, negat autem petendã esse veniam sicut in alijs iniurijs, in quibus satisfacimus iniuriæ illatę sine petitione veniæ, nisi quando nulla alia via suppetit ad satisfaciendũ honori læso, quia talis petitio veniæ est nimia humiliatio, & deiectio, ad quã nullus est cõpellendus, in opusculo autem 17. quæstionum. q. 13. dub. 5. docet in his standum esse arbitrio prudentis, ita, vt si ad satisfaciendum iniuriæ illatæ proximo per priuationem honoris, prudenti videatur petenda esse venia, petatur, si uerò alia via videatur commodior habita ratione personarum, loci, &c non petatur, sed ea vna satisfiat, quæ prudenti videbitur commodior.

Soto loco supra citato probat hũc modũ Cayet. addit nihilominus petitionem veniæ, præterquam in prælatis superioribus erga subditos, & illustribus erga inferiores, esse modum accommodatissimum ad satisfaciendum læso in honore, & reuerentia.

Vt in hac parte quod tutius est eligamus, Obseruemus primò, cum illata contumelia duo faciat, primo exacerbet fratrem, quod est contra charitatem, secundò expoliet illum reuerentia ipsi debita, quod est contra iustitiam, speculatiuè,

culatiuè,& simpliciter loquendo satisfieri in hoc casu charitati,si reconcilietur illi per amicitiam,iuxta illud Christi. [Si habet frater tuus aliquid aduersum te,&c.] iustitiæ verò exhibēdo illi reuerētiam ipsi debitam,& constituēdo ipsum in suo loco,quocunq; modo id fiat siue per veniæ petitionem,siue alia via: moraliter aūt,& practicè loquēdo, qui in facie,& coram inhonorauimus,si id fecimus ex ignorantia,satisfacimus confitendo nostram ignorantiam, & exhibendo illi honorem debitum, sicut Pau. qui cum inhonorasset iustè iniquum sacerdotem,admonitus dixit, [Ignorabam fratres,quod princeps sacerdotum esset.] Si aūt id fecimus ex malitia,ira, vel odio,& inhonoratus non est subditus,aut inferior,nullus est modus conuenientior, quàm petēdo veniam de iniuria illata, quia inhonorādo fratrem duo mala commissa sunt : peccatum est.n. contra charitatem,& deiectus est frater à suo honore,& statu contra iustitiam,petendo autem veniam: Primò dolemus de iniuria illata,& pœnitemus de illo peccato,quo satisfacimus charitati,secundò humiliamus nos proximo,qu m à suo statu deiecimus,& ea humilia ione restituimus illū, quo possumus in suū statū, & dignitatē, & satisfit iustitiæ,resarciturq; honor ablatus.Vnde Christus in Euangel. insinuans huc modum, quasi omnium accommodatissimum fidelib. Christianis,quos ipse instituebat,præcepit , vt simus faciles in remittendis iniurijs petentibus veniam , in illa parabola insigni debentis tot millia talentorum. Et ita hic modus est tam frequens in vsu fidelium & confessiuū, & tātò dignior quantò charitati,& humilitati vicinior.

Excipimus prælatos & superiores, quos oportet alia via quā petitione veniæ suis inferioribus, quos inhonorarūt, satisfacere,ne illorum officium,cuius auctoritas bono cōmuni adeò necessaria est, contemptui habeatur, vt docet D.Aug.in regula: [Ne(inquit)dum nimia seruatur humilitas,regendi frangatur auctoritas.] Similiter excipiēdi sunt viri illustres erga pleb ios,& magistri erga discipulos, & parentes ac domini familias,erga filios & seruos.

Ex his colligo primò, illi quem inhonorauimus restituē dum esse suum honorem ex iustitia, quia vnusquisq; habet ius,vt exhib. atur ipsi honor ab alijs,iuxta locum & statū, quem habet in sua Rep.quem honorem si quis ei nō exhibeat,expoliat illum suo iure,quantus autem honor cuique debeatur ex consuetudine loci,& status,prudentum arbitrio pensandum est,est autem vnicuique honor quo expoliatus fuit,restituendus etiam cum detrimento proprij honoris, non autem cum periculo vitæ , sicut diximus de fama,maximè quia damnum in honore,cum non fit quid positiuum,sed sola priuatio debitæ reuerentiæ, nūquam tantum nocet,quantum infamia, quo fit vt numquā tale damnum fit præferendum vitæ alicuius.

Colligo secondò,ad restituendū honorem non dari certam regulā,sed standū esse arbitrio prudentis, iuxta circumstantias loci,temporis,personarum,& iniuriæ illatæ, ita vt ea via sumatur,qua inhonoratus melius in suum statum & locum,à quo fuerat dei. ctus restituatur , quamuis omniū accommodatissimus sit petitio veniæ. Nec solum honor restituendus est,verum etiam omnia illa damna temporalia, quæ consequuta sunt ignominiam illam iniustè proximo illatam,vt si propterea aliquo officio,vel beneficio priuatus est,vel ad recuperādum suum honorem aliquas debuit expensas facere,sicut diximus de fama.

Colligo tertiò,cū honor detrahatur, vt in plurimum duplici via,aut priuatione,non exhibendo honorē & reuerētiā fratri debitā,aut positiuè,afficiendo illum aliqua contumelia,vel conuitio,& hoc aut in absentia, aut coram in facie,si priuatiuè inhonoratus fit, cōmoda restitutio est exhibere illi honorē,& reuerētiam,quam non exhibuimus, & sic forsan loquitur Caye.q.72.art.3. Si positiuè per contumeliam,nullus est commodior modus,quàm petitio veniæ, nisi inæqualitas status oppositū exigat, vt prælati ad subditos: Si in absentia,restituendo illi honorem apud eos, apud quos proximo conuitium illatū est, sicut diximus de fama asserēdo illi talē reuerētiam & honorē deberi, & iniquè ac malè fratrem illū tali cōuitio,vel cōtumelia affectum esse.

Huic disputationi de restitutione famæ,& honoris proxima videbatur disputatio de restitutione pecuniarum.Cęterum cum in bonis,& diuitijs proximi varijs modis nocumentum inferatur, veluti furto,rapina,litibus iniquis,contractibus emptionis, venditionis,vsuræ,cambij,census, & similibus,qui vt distincti sunt, ita quoque distinctos secum afferunt modos restituendi damna, quæ per ipsos inferuntur, propterea non solet nec potest de restitutione pecuniarum, & bonorum temporalium priuata aliqua disputatio institui,sed sparsim,dum singuli modi quibus in tēporalibus fratribus nostris nocere possumus , proponuntur, quam restitutionem vnumquodq; nocumentum istorum postulet,simul explicatur.

In solutione 4.atg. agit D. Tho. de eo, qui impedit aliū à consequutione alicuius officij , siue officium illud sacrū sit,siue prophanum,vbi constituit impedientem bonum alterius,bifariam posse illud impedire,aut ob bonum finem, vtilitatem vtpote Ecclesiæ,vel Reip.aut ex odio, & liuore, ne fratri bonum illud conferatur. Rursum instituentē conferre bonum aliquod proximo duob.etiam modis potuisse illud instituere,aut voluntate iam firma,& omnino deliberata,aut voluntate nondum ita fixa,& deliberata,quib. cōstitutis statuit has tres conclusiones.

CONCLVSIO PRIMA.

Impedientem alium à consequutione alicuius boni, veluti alicuius officij,aut beneficij,ob bonum finem. vtpote vtilitatem Ecclesiæ,vel Reip. vt illud digniori conferatur, non peccare , nec teneri ad illud aliquam restitutionem, quin potius iustè agere.

CONCLVSIO II.

Impedientem alium à consequutione alicuius boni ex odio & liuore,si collaturus illud,animo iam fixo, & deliberato statuerat illud conferre,peccare grauiter, & teneri ad restitue dum in integrum bonum illud fratri, cui fuit impedimento,ne illud assequeretur.

Qvia stante tali animo fixo, & deliberato reuera expoliat fratrem illum re iam ferè sua, & cum iniuria.

CONCLVSIO TERTIA.

Si collaturus illud bonum instituebat, quidē illud conferre,non tamen animo adhuc omnino firmo , & deliberato,teneri tunc impedientem tale bonum ad aliquam restitutionem,ad arbitrium prudentum.

Qvia in hoc quoq; casu nocet illi fratri,& cū iniuria.

Occasione huius doctrinæ disputatur hic ab interpretibus D.Thom.ad quam restitutionem teneatur tàm impediens fratrem à consequutione alicuius boni, quod illi euenire poterat,quàm distributor,& collator bonorum cōmunium , quando omisso digniori confert illa digno , vel hoc dimisso confert illa indigno , nos agemus hic tantum de restitutione ad quam tenetur,qui iniquè aliquem impedit,de restitutione verò,ad quam tenetur iniquus distributor bonorum communium quæstione proximè sequenti, art. 2. vbi qua ratione distribuenda sint bona communia explicandum est.

X X V. Controuersia.

AN QVI IMPEDIT ALIVM A CONsequutione alicuius boni, vel beneficij teneatur ad cōpensandum bonum illud fratri,quem impediuit.

QVatuor sunt de hac quæstione opiniones. Prima cuiusdam Geraldi Odonis,& D.Bernar. vt refert Adr. in 4.de rest.q.de collatione beneficiorū, qui constituebāt

T hanc

hanc regulam, qui efficit ne frater recipiat rem quæ nondum erat sub dominio, & iure ipsius, sed pendebat adhuc ex alterius voluntate, non manet restitutioni obnoxius. Ratio erat, quia cum restituere sit iterato fratrem constituere in possessione, & dominio rei suæ, vt quis teneatur restituere, debuit prius eijcere fratrem à re, quam possidebat, qui verò impedit, non eiecit illum à tali statu, cum nondum esset res illa ipsi collata.

Secunda opinio est Scoti, & Ricardi in 4. loc. citatis, asserentium impedientem alterum non ob odium ipsius, sed ob propriam vtilitatem, vel amici, non teneri ad restituendum, quia sic agens vtitur iure quod habet à natura, procurandi sibi vel amicis bonum quod potest, qui verò vtitur iure suo nulli facit iniuriã, nec tenetur aliquid restituere: quod si id faciat in odium fratris, tunc teneri, quia iam non vtitur iure suo imò, expoliat fratrem iure quod habet à natura, ne ab aliquo impediatur à bono quod licite potest obtinere: Et confirmatur lege. 1. ff. de aqua pluuiali arcenda §. Idem labeo, ubi dicitur. [Rumpentem aqueductum qui per suũ fundũ deriuatur in fundũ vicini, si id faciat nõ animo, nocẽdi, sed in suã vtilitatẽ, non esse iniurium alteri, quia utitur iure suo, si verò id faciat non vt sibi prosit, sed ut alteri noceat, esse illi iniurium, & expoliare illum iure suo, vnde animus malus, & intentio nocendi sufficit vt inferatur fratri iniuria, & sic inferens teneatur ad restituendum.

Tertia opinio est M. Soto loco citato, & Nauarr. in suo manu, cap. 17. num. 69. vt qui communibus precibus impedit alium non teneatur restituere, qui verò fraude vel vi, teneatur, quia restitutio non habet locum vbi non est iniuria, iniuria autem non afficit fratrem qui communibus precibus vtitur, sed ille solum qui fraude, uel dolo.

Quarta opinio est D. Tho. hic in solutione quarti, & discipulorum ipsius, quotiescunque aliquis impedit alium, vt detur digniori, & vtiliori, non tenetur ad restituendum, quod si id faciat non ob communem vtilitatem, sed ne frater bonum illud obtineat, teneri, quæ opinio videtur conuenire cum illa Scoti quo ad animum, nam ex D. Thom. si fiat bono animo, & fine, nullum est debitum restituendi, si verò malo animo, & ex odio, est debitum restituendi, vnde iuxta D. Thom. negari non potest plurimum quoque facere animum, vt quis teneatur in hoc casu ad restituendum vel secus.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus. Primò bona à quorum consequutione aliquis impeditur duplicia esse alia debita ipsi ex iustitia, vt beneficia, munera, & bona publica, debentur enim hæc dignioribus ex iustitia, alia verò quæ ex misericordia tantum vel liberalitate, vt eleemosyna, donatio, legatio. Rursum priora illa ex iustitia debita, quædam præcipuè ordinata, & instituta sunt in bonũ particularium, vt bona publica ærarij ciuibus distribuenda, alia verò quæ præcipuè ordinantur in bonum commune, vt beneficia, magistratuum munera.

Obseruemus secundò dupliciter posse aliquem impediri a consequutione boni, vno modo iustè, alio verò modo iniustè. Et illud prius bifariam, aut iustè formaliter, ut cum impeditur per actum iustitiæ cum omnibus circunstantijs, requisitis ad iustitiam formaliter, vt qui sine fraude, vel dolo, & sine odio ullo intendens tantum bonum diuinum, vel vtilitatem communem, & merita dignioris nititur, vt detur beneficium digniori relicto minus digno, aut habet se iustè materialiter tãtum, ut qui sine fraude, & dolo, ex odio tamen, & non ob bonũ commune satagit ut detur digniori, vel æque digno. Iniustè autem potest unus alium impedire tribus modis. Primò iniustè contra commut. iustitiam tantum, sine violatione distributiuæ, vt qui fraude vel dolo satagit vt detur beneficium æquè digno. Secundo contra iustitiam distributiuam tantum, ut qui sine fraude, & dolo, sed alia oia communibus scilicet precibus nititur vt detur minus digno, Tertio modo contra utramque iustitiam simul, & commutatiuam, & distributiuam, ut qui fraude uel dolo nititur beneficium dari minus digno excluso digniori. His positis sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui sine fraude, & dolo impedit aliquem à consequutione boni communis, quod præcipuè est institutum in iuuamen, & utilitatem particularium vt detur magis indigenti, quãdo uoluntas distributoris nõ erat adhuc firmata, nihil tenetur restituere: quod si iam firmata erat, quomodocunque id impediat, siue fraude siue communibus precibus, tenetur restituere in integrum.

PRobatur prior pars, quia tunc violatur commutatiua cum nulla sit fraus: nec distributiua, cum curauerit ut daretur magis indigenti, nec ulla alteri illata est iniuria, quia quamdiu uoluntas deliberata non est plus iuris habet in talib. bonis magis indigẽs. Probatur secũda pars, quia quando uoluntas distributoris erat iam firmata, iste pauper iam habebat ius, & erat in proxima potentia ad illa bona, & consequenter nocetur illi cum iniuria.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui impedit, ne distributor conferat bona communia in utilitatem particularium instituta illis quibus sunt distribuenda etiam si id faciat sine fraude, & dolo, sed communibus tantum precibus, tenetur illis restituere in integrum.

PRobatur, tenetur distributor in hoc casu illis restituere tanquam is, qui expoliauit ipsos re sua, ergo, & ille qui ita fieri curauit, quia concausa ad eãdem restitutionẽ tenetur ad quam præcipua causa: vt qui consilium dat latroni ut furetur, & qui auctor est æconomo ne det pauperibus quod illi commissum est, ut in pauperes distribuatur. Et confirmatur ex illa reg. Si tua causa damnum, & cæt. quæ hic rectè locum habet.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui impedit alium a consequutione beneficij iustè, & formaliter, nec peccat, nec tenetur restituere, imò exercet actum uirtutis egregiæ; hic enim ex charitate consulit bono communi, & meritis dignioris. Quod si impediat materialiter tantum, peccat quidem contra charitatem, quia ex odio illum minus dignum impedit, non autem contra iustitiam.

QVia cum sine fraude, & ui curet digniori dari beneficium, nec uiolat distributiuam, nec commutatiuam, nec facit illi excluso iniuriam, quia minus dignus coram digniori non habet ius, ubi autem nulla iustitia uiolatur, nullum est debitum restituendi.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui impedit alium a consequutione beneficij contra iustitiam commutatiuam tantum seruata distributiua, ut qui impedit, ne detur minus digno sed digniori, hoc tamẽ per fraudem, & dolum, vel vim, aut falsum testimonium tenetur quidem compensare illam iniuriam illatam in modo impediendi, non tamen ipsum beneficium: Ita ut si illa iniuria illata arbitrio prudentis debeat æstimari 100. aureis, illos teneatur restituere, etiam si forsan ille minus dignus beneficium illud obtinuisset.

PRima pars probatur, quia damnũ illatũ cõtra iustitiam commutatiuam, quod pecunia æstimari potest, restituendum est. Secunda uero, quia minus non habet ius ad beneficium, unde in ordine ad beneficium non est illata illi iniuria, nec factum est contra aliquod

ius

ius ipsius, vbi autem iniuria non est, nec debitum restituendi. Secundò, minus dignus collatus digniori, perinde se habet, ac indignus collatus digno, sed qui fraude, vel vi obtinet beneficium dari digno excluso indigno, licèt teneatur aliquid illi restituere ratione illius fraudis, non tamen beneficium, ergo similiter, si impediatur dignus, vt detur digniori. Tertiò distributor ipse, qui per fraudem, & vim cōfert digniori excluso digno non tenetur restituere beneficium, sed tantum compensare illam fraudem, vel vim, ergo nec impediens. Patet consequentia, quia vbi causa præcipua non tenetur, neque concausa.

Sed obijcies, iste dignus potest acceptare beneficiū, sicut pauper eleemosynam, sed si quis per iniuriam impediat huoc pauperem à consequutione eleemosynæ, vt detur alteri, tenetur illi restituere, ergo similiter si impediat per iniuriam illum dignum. Respondeo non esse simile, quia pauperi cui data est eleemosyna, non debebatur ex iustitia, digniori autem debebatur beneficium ex iustitia, & ita illi digno quo ad beneficium non est facta iniustitia, nec est restituendum, sed reficietur iniuria illata per fraudem vel vim, & fama, si falsum illi sit impositum testimonium.

CONCLVSIO QVINTA.

Qui impedit alium à consequutione beneficij contra iustitiam commutatiuam non curans distributiuā quamuis ipsam iustitiam non lædat, vt qui fraude, vel dolo impedit à beneficio dignum, vt detur æquè digno, tenetur ad restituendum illi in integrum.

PAtet, ex illa regula: Si tua culpa damnum datum est cū iniuria, teneris illud restituere, sed qui impedit in hoc casu dignū per vim aut fraudem, nocet cum iniuria, ergo. Maior certa est. Probatur minor, in primis nocet, cum sit in causa ne isti digno detur illud beneficium, & cum iniuria, quia dignus collatus alteri digno habet ius ad beneficium, habet etiam ius ne ab aliquo impediatur, maximè cū fraude, vel dolo, vnde impediens illum in hoc casu nocet ipsi cum iniuria, ergo tenetur restituere.

Sed contra, ex secunda parte præcedentis conclusionis, qui impedit dignum, vt detur digniori, ideo nō tenetur restituere beneficiū, quia seruatur iustitia distributiua, sed in casu huius quintæ concl. etiam seruatur, quia æquè dignus ex iustitia distrib. potest accipere sicut alter, ergo. Respondeo plurimum differre ista, nam in casu præced. concl. non solum ita seruatur iustitia distrib. vt non violetur, verum & attenditur eius obseruatio, vt fiat quod ipsa exigit, s. vt dignior præferatur digno, at in casu huius quintæ conclu. seruatur iustitia distrib. id est non violatur, non tamen intenditur eius obseruatio & infertur, vt constat, digno iniuria. Vel dico, in casu præcedentis conclu. impeditum non habere ius ad beneficiū, cum minus dignus collatus digniori non habeat ius, & ita licèt quo ad modum impediendi sit passus iniuriam, quia fraude, vel dolo fuit impeditus, quo ad beneficium tamen nullam passus est, cum ad illud non haberet ius, in casu autem huius quintæ conclu. cum impeditus habeat etiam ius, quia impediuit, intulit ipsi iniuriá, & ita tenetur restituere.

CONCLVSIO SEXTA.

Qui precibus aut persuasione vrbana suadet alicui ne petat beneficium, aut cathedram, licèt eam mereatur, nō tenetur aliquid ipsi restituere, qui autem dolo aut vi, aut timore aliquo id nititur ab ipso obtinere, peccat grauissimè, & tenetur restituere in integrum.

PATET, quia qui desistit ob preces vrbanas sciens, & volens desistit, scienti aūt & volenti non fit iniuria: qui autē dolo, vi, vel minis, non desistit liberè sciens, & volens, sed coactus, vbi autem coactio iniqua, ibi & iniuria.

CONCLVSIO SEPTIMA.

Qui sine fraude & dolo, sed communibus precibus impedit dignum, vt beneficiū detur æquè digno, etiam si id faciat ex odio. peccabit quidem contra charitatem ratione odij, non tamen tenetur restituere, qui verò consulit, aut communibus precibus impedit contra iustitiā distributiuam, vt beneficium detur digno excluso digniori, etiā si id non faciat ex odio digniori, sed ex amicitia digni, peccat contra iustitiam distributiuam, cum nitatur excludere digniorem, & tenetur ad restituendum.

PRior pars est contra Sco. & Richar. Et probat. Iniquus animus, vbi iustitia non violatur, non obligat ad restitutionem: vt cum iudex condemnat aliquem ex odio, non tenetur restituere, si condemnatio sit iusta, quamuis ratione odij peccet contra charitatem, sed in hoc casu, cū non vtatur talis impediens aliqua fraude, vel dolo, nō violat commutatiuam, cum curet dari illud bonum æquè merenti, non violat distributiuam, ergo. Et confirmatur: facere malum ex odio seruata iustitia est peccatum tantum cōtra charitatem, ex sola autem violatione charitatis non nascitur obligatio restituendi, ergo. Ad probationem primā Scoti respondeo, illum impeditum non expoliari iure suo, cum alter habeat simile ius, & sit æquè dignus, vbi autem iura sunt æqualia, nec vlla interuenit fraus vel vis, nulla fit iniuria. Et confirmatur, distributor, qui est causa præcipua, dans æquè digno alio excluso, non tenetur restituere, ergo neque impediens, quia quando causa præcipua nō tenetur restituere, neque ille, qui est concausa.

Ad secundum respondent Nauar. & Couar. locis citatis illam legem esse pœnalem punientem odium, & inimicitias, quas solent inter se gerere vicini agricolæ, & ne sibi, quando rixantur, hac via noceant rumpendo aquæductus, legem illam pœnam imponere, quando fit ex odio, sed nō teneri statim hominem ad restituendum, nisi adueniente iudicis sententia, vt in alijs legibus pœnalibus. Alij respondent, & melius illas leges concedere vsum, & dominium illius aquæ ductus vicino superiori, per cuius prædium transit hac lege, vt vtatur aqua illa, cum sibi fuerit necessaria, & valeant illum rumpere, cum sibi fuerit necessarium ad aliquod ædificium, cessante autem necessitate, nec rumpat, nec aqua prohibeat inferiorem. Et ita quando ad suam vtilitatem rumpit non est iniurius, nec tenetur restituere, quia vtitur iure suo, quando autem sine necessitate rumpit, aut prohibet aquam, non vtitur iure suo, imò expoliat vicinum inferiorem aqua, ad quam habet ius, & ita est illi iniurius, & tenetur restituere. Et quoniam, qui id non facit ad suam vtilitatem & necessitatem, communiter illud facit ex odio & inimicitia, lex meminit odij, & inimicitiæ, debitū autem restituendi non nascitur ex odio & inimicitia, sed ex iniustitia, quam infert vicino priuādo illum aqua, ad quam habebat ius.

Secunda pars huius conclusio. conuenit maximè cum opinione asserentium conferentem officium, vel beneficium minus digno relicto digniori teneri ad restituendū, quæ sententia verior est, & communior inter antiquos Doctores, vt quæst. sequen. art. 2. videbitur. Sed probatur iam hæc pars ex D. Thom. qui in solutione 4. argumen. de qua nunc agimus, nullam aliam iustitiam assignat in eo, qui iniustè aliquem impedit à beneficio, nisi quia curat, vt illud detur digniori, nullam quoq; aliam iniustitiam in eo, qui iniustè impedit, nisi quod curat, vt illud detur minus digno, sed hæc iustitia, vt detur digniori, & hæc iniustitia, vt detur minus digno pertinet apertè ad iustitiam distributiuam, ergo iuxta hanc doctrinam D. Tho. vel ex eo solum, quod quis impediat alium iniustè, peccat contra iustitiam distribut. Secundò D. Thom. in hac solutione quarta absolutè nulla facta mentione fraudis, vel violentiæ docet impedientem alium iniustè teneri ad restitutionem: vtitur enim hac voce, procuret quod vel solis precib. sine fraude

& vi, sed qui contra iustitiam distributiuam impedit aliquem à consecutione beneficij, reuera iniustè impedit, & magis, quàm impedit illum contra commutatiuam. tum quia distributiua est præstantior commutatiuâ. tum quia confertur beneficia, & bona communia pertinet ad distrib. & non ad commut. ergo. Et confirmatur. Illud beneficium ex iustitia erat debitum digniori, & quando erat firmata voluntas, ferè iam proprium, quando nondum firmata, probabiliter proprium, ergo qui conatus est precibus vel consilio suadere electorem, vt minus digno conferret, expoliauit illum digniorem re sibi debita, & quasi propria, vel probabiliter propria, & tenetur consequenter restituere eo modo quo hic D. Tho. docet.

Tertiò, ex D. Tho. in hoc articulo vt teneatur aliquis restituere, illa tantum iniustitia exigitur, vt benemeritus habeat minus quàm debuit habere, sed quæcunque ratione impediatur benemeritus propter minus merentem, habet minus quàm debuit habere, ergo. D. Thom. ex eo solû quod quis consulat dari beneficium minus digne, vult teneri ad restitutionem, consilium autem non reducitur ad fraudê, vel dolum, sed ad preces communibus. Vnde qui verba Diu. Thom. asserentis teneri ad restituendum eum qui per indebitam causam procurat. vt animus distributoris mutetur, interpretantur per fraudem, & vim, reuera torquent maximè verba D. Thom. eum indebita causa nô solum sint fraus. & vis, sed quæcunque etiam preces & consilia, quæ volentem iustè distribuere bona communia, nituntur vt iniustè agat, & relicto digniori conferantur illi minus digno.

Ex hac conclus. patet, eum qui impedit contra vtramque iustitiam, qui scilicet fraude & dolo curat beneficium dari minus digno exclulo digniori, teneri omnino ad restitutionem. Et probatur. Maiori iure est debitum illud bonû commune digniori quam pauperi eleemosyna, sed qui impedit per iniuriam fraudem vel vim, ne pauper. detur eleemosina, tenetur ad restitutionem, ergo. Denique qui per iniuriam impedit artificem, ne possit lucrari in sua arte, tenetur ad restitution. m, ergo similiter in proposito.

In his omnibus conclusionibus, in quibus dicimus restitutionem beneficij esse faciendam impedito, est maximè perpendendus animus collatoris, sicut docet D. Th. si enim distributor habebat omnino in animo non conferre beneficium illi impedito, non tenetur impediens ad aliquam restitutionem. etiam si impediuet contra vtramque iustitiam, quamuis peccet, quia non expoliat in eo casu impeditum, sicut qui infert vulnus occiso peccat contra charitatem, ad nullam verò tenetur restitutionem damni naturalis: si verò collocator habebat animû fixum dandi, tenetur in integrû, quod si non habebat fixum, sed dubium, erat tñ aliqua spes, tenetur secundû aliquâ partê arbitrio prudentis. Et rô est, quia vinculû restituendi côsurgit ex dano dato côtra iustitiam, quando elector habebat omnino in animo nô dare, impediens reuera nullû intulit damnû, etsi iste impediens curauerit illud inferre, sicut qui nixus est rapere; nô tamê potuit: quâdo elector omnino habebat in aïo côferre, intulit impediens integrum damnum, quando erat dubius aliquod tatum. Et in hoc lenfu habet uim illa regula, quod parum distat nil distare videtur, quæ, vt bene hic docet Soto contra Caietanum, non significat, vt quod parum distat ab actu, nil distet, fur enim qui ferè alienum obtinuisset, parum distitit ab actu furti, at reuera non furtum fecit nec tenetur restituere: sed significat, vt quod parum distat à consequutione nil distare videatur, & ita qui impedit benemeritum, eum animas collatoris iam erat deliberatus, impedit eum qui parum distitit à consequutione, & perinde se habet, ac si nihil distitisset & fuisset impeditus à re iam habita. Hæc dicta sint de restitutione, quam debet facere impediens ipsi impedito nam de ea quæ facienda est Ecclesiæ, seq. quæst. art. 2.

Est dubium, An minus dignus qui opposuit se digniori cum videatur illum impedire saltem contra iustitiam distribut. teneatur ad restituendum Caiet. habet hic tria, Primum est, si minus dignus se opponat intendens impedire digniorum, teneri ad restituendum, quia violat distrib. cuius violatio obligat, vt vidimus, ad restituendum. Secundò, si non intendat impedire digniorem explicatque illud in sua oppositione, non teneri etiam si præbeudam illam obtineat, quia nullam violat iustitiam. Tertiò, si non id explicet, quia non est solum id explicare, modò id faciat vt sibi consulat, non vt alteri noceat, non teneri, quia tunc nulli iustitiæ ad versatur, sed proponit tantum sua merita electoribus, vt illi videant, quid facto opus sit. Soto loco citato sequens suam opinionem ait, minus dignum opponentem se digniori sine ulla fraude, & vi, quocunque animo se opponat, siue vt sibi consulat, siue vt digniorem impediat, non teneri ad restituendum: si verò fraude vel dolo vsus sit, teneri. Ratio eius est, quia vbi non est fraus uel dolus, non violatur commutatiua sed solum distribut. ex ipso verò sola uiolatio distributiuæ non obligat ad restitutionem.

Obseruemus hic primò, communiter neminem iudicare se minus dignum, amore enim proprio fit, vt quisque de se mirificè sentiat, & ita nullus est æquus iudex in propria causa. Secundò, posse unum secundum vnam rationem esse alio digniorem, qui tamen secundum aliam erit illo minus dignus, verbi gratia potest Petrus esse eruditior Ioanne, sua verò diligentia Ioannes esse vtilior Ecclesiæ, vnde vt quis dicatur dignior, omnia societa considerandà sunt, & secundum plura, & magis vtilia facienda est comparatio. Obseruemus Tertiò, omnibus esse, certum minus dignum opponentem se digniori. cum fraude uel dolo teneri ad restituendum, quia tunc apertè violat utramque iustitiam, Quæstio ergo est, quando nulla est fraus vel dolus.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui simpliciter, & absolutè est indignus, id intelligẽs aut admonitus ab amicis fidelibus, quibus debet credere, opponens se digno uel digniori, tenetur restituere damnum, quod illis infert.

PAtet, quia in hoc casu illi habent ius, ipse verò nullum, & consequenter nocet illis cum iniuria: Et confirmatur, etiam si nulla esse. oppositio, teneretur ob suam insufficientiam resignare, ergo restituere vbi digni oppositi sunt.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si minus dignus in uno sit dignior in alio, etiam si male animo se opponat, peccat quidem contra charitatem, non tamen tenetur restituere.

PATET, quia tunc habet ipse ius, sicut & alius, qui autẽ vtitur iure suo nulli facit iniuriam.

CONCLVSIO TERTIA.

Si dignus opponat se digniori, non ut illi noceat sed ut sibi consulat proponens electoribus sine fraude, & dolo sua merita, non tenetur ad restitutionem, si vero vt alteri noceat, & illum quantum uis bene meritum impediat, tenetur

PRobatur prior pars, quia in eo casu ipse nullam violat iustitiam, vbi autem iniustitia non est, nec debitum restituendi Eodem modo patet 2. pars, quia tunc est impediens, & contra iustitiã distri. vnde impedit illi cum iniuria; ita Cayet. Scot. Palud. Ricar. in quarto locis supra citatis. Argum. Soti nullam habet vim, ostendemus enim ex solà violatione distrib. oriri etiam debitum restituendi, quãdo noceatur proximo, cum tale nocumẽtû eo ipso quo est contra quamcunque iustitiam, fit damnum cum iniuria.

ARTI-

ARTICVLVS III.

An sufficiat restituere simplum, quod iniustè ablatum est?

Obseruemus cum D. Th. in acceptione rei alienæ duo considerari posse: primò inæqualitatem, quæ ex illa acceptione oritur, si quis enim accipiat rem Petri, habet plusquàm debet habere, & Petrus minus quàm debet habere. Secundò iniustitiam, & iniuriam, quæ ex illa acceptione aliquando infertur: dico aliquando, quia datur acceptio alieni sine iniuria, vt in mutuo & deposito, datur etiam cum iniuria, vt in furto, rapina, vsura. Rursum hæc iniuria aliquando tantum est iniustitia sine vlla læsione famæ, honoris, vel personæ, vt in simplici furto, aliquando verò cum iniuria, & læsione istorum, vt in multis rapinis, & violentijs.

Obseruemus secundò, iniquam acceptionem, aut detentionem rei alienæ, aliquando puniri à lege aliqua pœna pecuniaria, & temporali, vt cum præcipit lex cædentē ligna ex nemore prohibito, non soluentem vectigal à præter valorem rei, quam abstulit, teneri ad soluendum hanc, vel illā pecuniam, vel amissionem bonorum.

CONCLVSIO PRIMA.

Quantum ad naturam, & substantiam restitutionis, sufficit simpliciter restituere, quod ablatum est.

Patet. Restitutio exigitur, vt inæqualitas reducatur ad æqualitatem, restituendo id, quod ablatum est, reducitur inæqualitas omnis ad æqualitatem, ergo.

CONCLVSIO II.

Si ad puniendam iniquam acceptionem lex pœnam imposuit, non est pœna illa exsoluenda, nisi adueniente iudicis condemnatione.

Probatur, soluere pœnam est legem exequutioni mādare, & infligere supplicium statutū culpæ, sed hęc sunt propria munera iudicis, ad illum spectantia, non ad reum, ergo donec iudex condemnet, non tenetur soluere.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando iniqua acceptione læsa est fama, honor, aut persona proximi, non solum est restituendum, quod ablatum est, verum etiam compensanda illa læsio.

Constat hæc ex superioribus. Et confirmatur; quando sine iniqua acceptione, sed intentata tantum, quamuis non subsequuta, læsio aliqua fratri illata est, compensanda est, ergo multò potius si vnà cum iniqua acceptione illata sit.

CONCLVSIO QVARTA.

Si ad puniendam iniquam acceptionem, vel actū lex statuat pœnam, non solum actione illa subsequuta, verum etiam solummodo intentata, vt cum quis secretò deprehenditur conari extrahere equos, vel merces è regno, adueniente iudicis sententia pœna illa soluenda est.

Patet, lex iniusta obligat in conscientia, huiusmodi leges cum respiciant bonum commune, & illi necessariæ sint, sunt iustæ, ergo.

Sed contra hanc doctrinam nonnulla sese offerunt. Primò videtur D. Tho. ita distinguere inter restitutionem, & pœnam, vt inæqualitas quæ accidit in acceptione iniqua reficiatur per restitutionem, culpa verò, quæ in eadem iniqua acceptione committitur reficiatur per pœnam. Contra, illa culpa, quæ in iniqua acceptione committitur est iniuria quædam, & contra proximum cuius res iniquè accipitur, & contra legem, quæ id prohibet, sed tàm iniuria, quàm inæqualitas reficitur per restitutionem, ergo non rectè distinguit D. Thom. inter restitutionem, & pœnam.

Secundò, qui alium aggreditur, & conatur lædere, etiam si conatu illo frustretur, afficit nihilominus fratrem suum iniuria, quæ compensanda est aliqua satisfactione, & ante iudicis sententiam, falsum ergo est, quod hic habet D. Th. iniuriam illatam puniri pœna, quæ subeunda non est, nisi adueniente iudicis sententia.

Tertiò, tàm lex, quàm iudex, qui legis exequutor est, & minister, non puniunt nisi actus perfectos, vt in simonia, si quis attentet vendere beneficium, nec illud vendat nō punitur ab Ecclesia, vt simoniacus, si quis instituat occidere fratrem, nec illum occidat, non punitur vt homicida, quia lex ciuilis non punit actus internos, & voluntatem solam, sed opera tantum externa, & consumata. Est ergo falsa 3. conclu. quam hic posuimus ex D. Tho.

Ad hæc diluenda obseruemus in acceptione iniusta lædi, & proximum cui fit iniuria, & legem ipsam, ac Legislatorem, contra quem peccatur, & Remp. cuius pars est proximus ille iniuria affectus, vt patet in fure, qui his omnibus nocet, iniuriam & damnum, quod fit proximo, in quibuscunque bonis illud fiat, vocat hic D. Thom. inæqualitatem, iniuriam verò, quæ fit legi, & Reipu. vocat culpam, & peccatum. Et meritò ita loquitur, quia inæqualitas omnis habet rationem culpæ, & peccati, quatenus est contra legem, iuxta definitionem peccati traditam ab August. & receptam in scholis, & hac ratione, atque in hoc sensu D. Tho. dixit inæqualitatem compensari per restitutionem, qua satisfit proximo læso, culpam verò compensari per pœnam, qua satisfit legi, & Reipubli. ita patet solutio ad primum.

Ad secundum dico, conatum illum esse iniuriam, & contra proximum, & contra legem, quæ sicut prohibet inferri damnum proximo, ita & illud conari, quatenus est contra proximum, estque illi compensandum per aliquam restitutionem, quæ non exercetur vt pœna, sed vt satisfactio debita, quatenus verò est contra legem, est etiam puniendus aliqua pœna, vt puniretur si deferretur in iudicium, sed hæc pœna non est subeunda, nisi iudice ad illam condemnante.

Ad tertium respondeo, in grauioribus criminibus, in quibus oportet ob bonum commune timorem incutere ciuibus, iustissimè legem humanam, non solū punire actus consumatos, verum etiam externos inchoatos, vt in crimine læsæ maiestatis, in vitio indicibili, in homicidio, qd intentat famulus erga proprium dominum, in propinatione veneni, aut quando violatur proprij hospitij, vel publici itineris securitas: Vbi admonendi sunt iudices, quando crimen consumatum est, iustè rigorem legis seruari, quando autem inchoatum tantum fuit, nec consumatum, vtendum esse epicheia, & prudenter temperandum rigorem legis pro ratione delicti, vt habetur l. sollicitatores. ff. de extraordinarijs delictis.

His explicatis nonnullæ se offerunt hic graues & difficiles controuersiæ, sit prima.

AN LEX POENALIS OBLIGET in conscientia ad luendam pœnam ante iudicis sententiam.

In hac quæstione non est nobis agendū de hæretico, nec de crimine læsæ maiestatis, aut proditore Reip. quorum bona à die commissi criminis sunt applicata fisco, attamen tuncque isti ab eo die dominium in illa, retinent tamē eorum vsum, & possessionem vsque ad iudicis sententiam, vt habetur in capit. cum secundum leges, de hæreticis, libro 6. & copiosè supra quæstione 51. art. 3. vbi agitur de pœ-

nis hæreticorum. Nec disputamus hic de pœna corporali, homicidio, mutilatione, verbere, aut triremibus, quia nemo tenetur offerre se ipsum iudici, aut his pœnis: esset enim actor, & minister iustitiæ vindicatrice in se ipsum, quod omnia iura negant: sed quæstio est de pœnis pecuniarijs, quas leges imponunt pro aliquibus culpis.

Alphonsus de Castro, lib. 2. de lege pœnali, c. 8. & lib. 2. de iusta hæreticorum punitione, c. 6. sequutus Abbatem, & Felinum in c. 1. de Constitutionibus. & in ca. Cum non ab homine, de iudicijs, noluot lege decernente pœnam ipso facto, vel ipso iure hoc, aut illud facienti, committentem illud statim teneri in conscientia ad pœnam illam exoluendam per seipsum, aut interpositam personam, si crimen occultum sit. Ratio eorum est. Cum lex pœnalis sit iusta, obligat in conscientia, ad faciendum quidquid præcipit: præcipit autem duo, primò, hoc non fieri, secundò, facientem ipso facto teneri ad soluendam hanc, vel illam pœnam, ergo quemadmodum subditi tenentur in conscientia abstinere ab eo, quod lex illa prohibet, tenentur similiter in conscientia legem illam transgressi ipso facto pœnā ab illo impositam luere, etiam si iudex nil præcipiat.

Secundò, lex obligans ipso facto transgressorem ad soluendum 100. fisco transfert eo ipso dominium illorum 100. in fiscum, suntque ex tunc bona illa fisci, bona autem fisci ipso non consentiente, nemo potest retinere in conscientia, ergo.

Tertiò, si sola lex non obligaret ad soluendam statim pœnam, sed expectanda esset iudicis condemnatio, maiorem vim & auctoritatem haberet iudex quàm lex: oppositum autem docent omnes Doctores, nam lex non est subiecta iudici, imò contra, ergo. Denique, quando vna lex aliquid præcipit, nisi alia lex eiusdem, aut superioris auctoritatis aliud statuat, vel in illa dispenset, pareodum est illi, lex pœnalis absolutè, & simpliciter præcipit solui pœnam, nil exprimens de condemnatione iudicis, nec vlla est lex, quę aliud statuat, aut in ea dispenset, ergo.

Oppositam sententiam docent D. Thom. hic, Cayeta. in commento huius art. & in summ. verbo, Pœna. Conradus tracta. 2. de contract. bus. q. 7. Adria. quolib. 6. art. 1 Sylvest. in verbo, Hæresis. 1. § 8. & latius in verbo, Assassinus. Medina Cod. de rebus restitu. q. 1. ex Canonistis Atchidiaconus in dicto capite, Cum secundum leges. & ibidem Anchaanus, & Philippus. Ioan. Andræas in capite, Pro humani, de homicidio, lib. 6. Et plerique Iurisperiti adeò, vt Sylue. in verbo, Assassinus, asserat Abbatem hac in parte communiter non teneri. Volunt verissimam esse sententiam, quam hic habet secunda concl. D. Thom. Ratio & fundamentum horum est argumentum D. Thom. quia cum pœnam soluere sit pati supplicium à lege taxatum, si ante iudicis sententiam teneretur delinquens pœnam luere, ipse sibi ipsi inferret supplicium, & in se ipsum ageret, iure autem naturæ in omni actione, & passione oportet distincta esse agēs, & patiens.

Tertia opinio est, quam tribuunt aliqui Henrico Gandensi, quolib. 3. q. 22. legem pœnalem ante iudicis sententiam, ad nil obligare in conscientia, neque ad id quod præcipit, neque ad solutionem pœnæ, sed tantum adueniente sententia obligare ad pœnam. Quæ opinio nullum habet Auctorem certum præter vulgum, & imperitos confessarios, qui existimant transgredientes talem legem non peccare. Primò, quia iam se exponunt pœnæ. Secundò, quia vident multos ex peritis Theologis in ea esse sententia, vt dicant vectigalia, & tributa, quæ imponuntur mercibus non esse in conscientia soluenda, leges autem huiusmodi vectigalium constat esse pœnales.

Vltima opinio est Henrici Ganden. loco modò citato, qui statuit duplices leges pœnales, alias quæ continent, & præceptum, & pœnam contra illud transgredientes, alias verò, quæ continent solam pœnam, ad autem præcipiunt, vt cum dicitur, Exod. 22. [Qui furatus fuerit bouem, vel ouem, quinque boues pro vno, & quatuor oues pro vna restituat.] Vbi nil præcipitur, sed tantum imponitur pœna furanti ouem, vel bouem. Priores illas vocat Ganden. pœnales mixtas, alteque obligare in conscientia ad id quod præcipiunt, quia præceptum superioris obligat in conscientia: posteriores vocat meras pœnales, & has non obligare in conscientia ad aliquid, cum nil præcipiant, sed ad solam pœnam, quando iudex ita iudicauerit.

Ad intelligentiam huius quæstionis, obseruemus primò, eum pœna pro peccatis interdum præscribatur à lege, interdum imponatur pro arbitrio iudicis, non esse hīc quæstionem, an pœna, quæ nondum est à lege constituta, sed est à iudice constituenda, sit subeunda ante iudicis cōdemnationem: certum enim est subeundam, cum ab illo assignabitur sic, sed quæstio est (vt patet) de pœna iam definita, & statuta à lege.

Obseruemus secundò, leges pœnales varias esse, nam aliæ sunt comminatoriæ, quæ non tàm pœnam infligunt, quam minantur infligendam, vt lex illa; Omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remissio. non infligit pœnam excommunicationis non communicantibus in Paschate, sed minatur: ait enim, [Viuens ab Ecclesia arceatur, & moriens Ecclesiastica careat sepultura.] Aliæ sunt, quæ non minantur pœnam, sed simpliciter explicato crimine decernunt pœnam in delinquentem, vel simplici verbo dicendo, incurrat, vel addito illo verbo, quod habet maiorem emphasim, nempe, ipso facto, aut ipso iure: priores leges com sint comminatoriæ tantum, non obligare ad subeundam pœnam ante condemnationem iudicis, certum etiam est apud omnes. Vnde quæstio est de posterioribus. Rursum ex his, quæ actu infligunt pœnam, quædam sunt, quarum pœna est purè priuatiua aliquorum bonorum, quæ non erāt propria delinquentis, sed illi à Legislatore conferebantur, ad quam exequendam non requiritur actio, sed est mera passio, & cessatio actionis, vt pœna excommunicationis, interdicti, & irregularitatis, quib. priuatur homo delinquēs suffragijs, & beneficijs, quæ non sunt propria ipsius hominis, sed Ecclesiæ, & ab ipsa illi conferebantur. Alia verò est pœna, quæ propriè est actio, & per quam expoliatur homo aliquo bono suo, & sibi proprio, vt cum dicit lex, qui hoc fecerit soluat 100. vel exulet, &c.

Inter hæc duo genera pœnarum hoc interest, vt benè hīc Cayeta. & Soto lib. 1. de Iust. quæst. 6. art. 6. vt ad incurrendam pœnam prioris generis non requiratur iudicis cōdemnatio, sed eo ipso, quo crimen committitur, reus illā pœnam illam actu subit, vel committens crimen, contra qd à lege ipso facto illata est excommunicatio, ante sententiam iudicis est excommunicatus, quia cum excommunicatio sit priuatio bonorum Ecclesiæ, in facultate Ecclesiæ est priuare quando vult, & eo ipso, quo vult est priuatus delinquens, priuare autem vult, & priuat ipso facto, quo crimen illud committitur: sicut quando maritus legat vxori 100. ita vt seruet viduitatem, vel castitatem, vel fundator collegij mandat illud ingredientibus alimenta sub hac, vel illa conditione, vel Rex confert alicui officium, cum stipendio 100. aureorum, ita vt nulla munera sumat, si isti contra statutum illud pactum, vel conditionem faciant, tenentur statim ad restituendum ante omnem condemnationem iudicis, quia illa fuit quædam donatio conditionata, quæ seruata conditione transfert dominium, ea verò deficiente nequaquam, sed est restituendum.

Ita vidua, cui sub ea conditione legauit maritus centū, violata conditione tenetur restituere legatum, collega quis violat statutum fundatoris, tenetur restituere valorem alimentorum, cum primum illud violauit, habens officium à Rege, tenetur restituere valorem munerum pauperibus; nam quo ad huiusmodi officiales regios consuetudo docet hoc genus restitutionis. Similiter clerici non residentes in suis curis, tenentur restituere fructus sine alia condemnatione, vt habetur in Concil. Triden. sessio. 23. cap. 1. quia Ecclesia confert illis tales fructus, sub ea conditione. Idem iudicium est de legibus, quæ in religionibus, aut vniuersitatibus, vel aliquibus Rebuspub. priuant aliquos voce actiua, vel passiua, propter aliquam culpam, incidens in illam eo ipso, sine alia condemnatione est priuatus voce illatam actiua, quàm passiua (quidquid dicat Soto) quia hac

lege datur illi ius ferendæ vocis, vt illa crimina non committat, quorum aliquo commisso non datur illi tale ius. Vnde de his pœnis, quæ sunt merè priuatiuæ bonorum, quorum delinquens non erat dominus, non est hic quæstio, sed de alijs, quibus homo expoliatur bonis suis, & communiter per aliquam actionem.

Obseruemus tertiò, in omni lege pœnali contra Gandensem, explicitè vel implicitè contineri aliquod præceptum: Explicitè, quãdo apertè continentur in ipsa, & præceptum, & pœna: Implicitè verò, quando sola pœna: quando explicitè habetur, contineri certum est, quando verò non exprimitur, implicitè etiam contineri, patet. Primò, quia communiter si vna lex imponit pœnam, alia est lex, quæ præcipit, vel prohibet illud, propter quod pœna illa imponitur, vt in exemplo adducto, Exo.22. de furante ouẽ, vel bouem: isti enim imponit pœnam: alia verò omnino prohibet furta, & sic in cæteris. Quod si aliqua lex reperiatur imponens pœnam, cui non possimus aliam assignare, quæ præcipiat, uel prohibeat illud, propter quod pœna illa imponitur, eo ipso quo talis pœna imponitur, præcipitur, vel prohibetur id propter quod illa imponitur, quia pœna, & culpa ita sunt relata, vt si. contra omne ius infligere alicui pœnam sine culpa, omnia autem culpa & peccatum est contra aliquod præceptum ex definitione peccati. Secundò, repugnat omni iudicio, & conceptioni hominum, vt etiam si nullum exstaret præceptum non furandi, non occidendi, si lex diceret, qui furatus fuerit, suspẽdatur, non prohiberi eo ipso, & hac sola lege furtum, quo nomine docet D. Thom. q.33. eleemosynam, etiam nullum exstaret præceptum expressum de ipsa, esse in præcepto, cum Christus, Matth.24. [Non facientibus eleemosynam minetur ignem æternum.] Vnde cum in omni lege pœnali sit aliquod præceptum, obseruandum maximè est in ipsa, quid sit quod præcipit, vel prohibet, & quid sit quod statuit tanquam pœnam: nam quod contra eius præceptum, vel prohibitionem accipitur vel detinetur illud non est pœna, sed iniquè acceptum vel detentum, & restituendum, vt furtum ante omnem iudicis condemnationem: quia fit eo modo inæqualitas, quam per restitutionem reducere ad æqualitatem, simpliciter & omnino sine vlla iudicis sentẽtia tenemur ex natura rei: neque de hoc est quæstio, sed de eo quod propriè est pœna pro iniqua acceptione, vel detentione contra legem, V.g. Est lex ne triticum vendatur nisi 60 argenteis, aliter vendens incurrat pœnam 50 aureorum, qui carius vendit, statim tenetur emptori restituere excessum illum iusti precij, quia fuit iniqua acceptio illius, & velut furtum, & inæqualitas, qua venditor habet plus quam debet habere, & emptor minus, pœnam autem 50. aureorum non tenetur ex D.Thom. soluere, quousque condemnetur. Est lex quæ iubet tributa dari Regibus, solui vectigalia, ita vt non soluens incurrat pœnam 50. aureorum: qui non soluit tributum vel vectigalia detinet illa iniquè, & est furtum, & inæqualitas, qua Rex & Resp. habent minus quam debent habere, detentor verò plusquam debet, ad hanc inæqualitatẽ reducendam per restitutionem ad æqualitatem non est expectanda iudicis sententia, sed ex natura rei tenetur restituere, ad pœnam verò expectanda est, quod si aliqua lege pœnali aliquid ita præcipiatur, vt transgressor licèt legem violet, nil tamen iniquè accipiat, vel detineat, peccat quidem ipso facto per inobedientiam legis, nil tamen tenetur restituere, sed pœnam solam luere, quando condemnabitur, vt extrahens equos vel merces à regno, per hũc actum nil iniustè accipit, aut detinet, quia supponimus extrahere sua, & iusto precio illa vendere, peccat tamen contra obedientiam legis, & tenebitur ad pœnam, vt dicemus. Hæc sunt maximè Theologo obseruanda, quid in lege sit præceptum, & quid sit pœna: rursum per violationem illius præcepti, an iniquè aliquid accipiatur, vel detineatur, an verò sit sola & nuda violatio præcepti sine vlla iniqua acceptione, vel detentione.

Obseruemus vltimò, maximè differre publicationem seu confiscationem bonorum, vel pœnam pecuniariam incursere, nam confiscare est transferre dominium bonorum à delinquente in fiscum, quod lex iustè in grauioribus criminibus potest: imponere autem pœnam pecuniariam est da re actionem iudici, vt ea pœna reum puniat: quæ duo sunt maximè diuersa, nam confiscatio, cum sit translatio dominij, eo ipso priuat delinquentem dominio bonorum, pœna autem pecuniaria, quando incurritur, non est translatio dominij, sed obligatio exoluendæ illius pœnæ, quando & eo mõ quo debet talis pœna exequutioni mãdari. His positis sit

CONCLVSIO PRIMA.

Lex pœnalis quæ verè pœnalis est, nisi legislator explicet in ipsa non esse sui animi obligare ad culpam, verè & actu obligat in conscientia ad culpam, teneturque subditi in re graui sub mortali illam obseruare.

Dixi, quæ verè pœnalis est, quia leges imponentes aliquas irregularitates aliquibus personis, vt spurijs, seruis, iudicibus, bigamis &c. non sunt verè pænales, cũ irregularitas propriè nõ sit pœna, sed inhabilitas quædam ad ordines sacros, quam sufficit iusta causa sine culpa, vt patet can. Aliquantos, d.51. & can. Si cuius d.34. vnde collectum est & sumptum illud commune dictum & axioma. Et si sine causa non potest infligi pœna, potest tamen sine culpa. Dixi etiam, nisi legislator explicet in ipsa lege non esse mentem suam obligare ad culpam, propter constitutiones & leges aliquarum religionum, vt D. Augustini, D. Dominici, & aliquorum collegiorum, in quibus apertè explicator illas non obligare ad culpam, sed ad solam pœnam Vbi ergo lex simpliciter sine tali explicatione præcipit, vel prohibet aliquid, pœnamque transgressori præscribit, quod præcipit vel prohibet, in re graui sub mortali obseruãdum est. Ita D.Tho. infra q.108. art.4. & 1.2.q.69. art.4.

Et probatur, Pœna quæ verè pœna est, & supplicium, habet intrinsecam & necessariam relationem, & habitudinem ad culpam & delictum, ita vt repugnet omni iure inferre supplicium nisi pro delicto, sed pœna, quam imponit lex pœnalis, de qua loquimur est verè pœna & supplicium, ergo transgressio hmõi legis culpa necessariò est & delictũ.

Secundò, ex huiusmodi legibus aliæ maiorem pœnam imponunt, aliæ minorem, ratio autem huius discriminis nulla alia assignari potest, nisi quia maius peccatum et delictum sit & magis nocuum transgressio vnius quàm alterius, iuxta illud Deuteronom.25. iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus, ergo. Et confirmatur, si vertatur in dubium de aliqua lege pœnali, an sit iusta, regula ad id discernendum omnium consensu nulla alia assignatur, quam perspicere, an pœna, quæ lege illa imponitur, sit proportionata delicto, quod illa violata committitur, ergo trãsgressio legis pœnalis peccatum est.

Tertiò, lex humana iusta obligat in conscientia, etiamsi nullam assignet pœnam, in re leui sub veniali, in re autem graui sub mortali, appositio autem pœnæ non minuit vim legis, imò auget, ergo lex pœnalis obligat in conscientia. Maior est de fide: [Qui enim potestati, idest, legi superioris resistit, Dei ordinationi resistit.] Rom.13. & Prouer.8. [Per me Reges regnant, &c.] nec Deus Reipub. rebus humanis benè prouidisset, si superiores non possent condere leges iustas, quibus subditi tenerentur in conscientia parere. Minor patet, quia pœna non eo fine imponitur à legislatore, vt legis substantia & præceptum non obliget, aut legis vis minuatur, vel vt sit lex muscipula, & laqueus ad extrahendas pœnas, sed vt subditi intelligant, quantum referat, quod lege illa præcipitur, & arctius lex illa custodiatur. Vnde Deus ipse hoc fine legi, quam imposuit primo parenti, apposuit pœnam mortis: Et promulgata lege Deuteronom. 27. Moysi præcepit, vt duces tribuum præmia, & pœnas illis præceptis appositas eleuata voce pronuntiarent, vt populus ille, quantum præcepta illius legis referrent, sic intelligeret, ac illa diligentius custodiret.

SECVNDA CONCLVSIO.

Transgressor legis pœnalis, cuius pœna est priuatio aliquorum bonorum, quæ non erant propriè delinquentis, sed illi à legislatore conferebantur, ipso facto, quo tale crimen committit, & legem illam transgreditur, sine illa iudicis condemnatione incurrit illam pœnam, & est actu bonis illis priuatus.

PAtet, cum communicatio horum bonorum sit à libera voluntate illius legislatoris, tandiu quis illis gaudet, quandiu legislator vult illa ipsi communicari, & quamprimum non vult, illis priuatur, sed in lege, cuius pœna est mera priuatio, eo ipso quo delinquens incidit in crimen illud, vult legislator delinquentem non gaudere illis bonis, sed priuari, ergo eo ipso est priuatus. Et cõfirmatur, omnis donatio conditionata habet effectum posita conditione, ea verò deficiente nil conceditur aut confert, sed in lege pœnali, de qua hæc secunda conclusio, legislator bona, quæ conferebat subditis, eo ipso quo condit legem pœnalem cõfert sub hac conditione, ne legem illam transgrediantur, ergo eo ipso quo transgrediuntur, non sunt participes illorum bonorum, sed illis actu expoliantur.

CONCLVSIO TERTIA.

Lex pœnalis etiam si dicat, ipso facto, vel ipso iure, non obligat in conscientia ad exsoluendam pœnam, nisi adueniente iudicis condemnatione.

PRobatur, lex est regula inanimata, & quidam iudex ac magistratus mutus ac mortuus, executor autem legis est iudex, propter quod vocatur ab Arist. 5. Ethico. iustum animatum, & minister ac custos iustitiæ: Vnde ad ipsum pertinet pœnam impositam à lege executioni mãdare, & transgressores ad id cogere, hoc autem non efficitur nisi per ipsius sententiam, & condemnationem, ergo.

Vbi obseruãdum est, in lege duo esse, vim præceptiuam, & vim coerciuam, priorem habet lex se sola, nam eo ipso quo est lex, præcipit: posterius verò, nempè coercere subditos, & compellere eos ad legis obseruãtiam per executionem pœnarum est iudicis, & ita lex quo ad præceptum alloquitur subditos, vt ita faciant, quo ad pœnam verò iudices, vt illa transgressores puniant: Vnde argumentor secundò, Pœnam executioni mandare est actus iustitiæ punitiuæ, & vindicatiuæ, iustitiæ autem punitiuæ nemo est minister in se ipsum, sed solus iudex per sententiam, & condemnationem, ergo.

Tertiò, nulla pœna est ita exactè constituta à lege, quin ex circunstantijs, aut personæ, aut criminis debeat augeri, vel minui, & seruari in ipsa virtus epicheiæ, cũ omnes euentus, & casus in indiuiduo non possint vna lege concludi, propter quod, quamuis constet de crimine, datur actori locus, vt contra reum dicat, & reo vt se defendat, vt per processum constet iudici grauitas criminis, & sic pœnam legis delicto accommodet, sed reus in proprio crimine non potest hoc iudicium ferre, nemo enim in propria causa est æquus iudex, ergo expectanda est necessariò iudicis sententia, & condemnatio.

Quartò, leges debẽt esse tolerabiles, & consonæ rectæ rationi, cogere autem reum, vt sine cõdemnatione iudicis soluat pœnam, est grauissimum, & alienum ab omni ratione. Primò, quia nemo est condemnandus, nec compellendus ad aliquod supplicium, quin audiatur. Vnde illud Gregorij c. Susceptis. De causa poss. & propriet. [Nos contra inauditã partem nil possumus definire.] & 2. q. 7. can. Nos in quẽquam. Et cã. Iudex, præcipitur, ut nemo condẽnetur, vel puniatur nisi cõfessus, vel cõuictus, at si ante processũ, & condemnationem teneretur delinquens pœnam luere, esset punitus inauditus, & nec confessus nec conuictus.

Quintò, si pœna pecuniaria esset statim exsoluenda quia lex pœnalis dicat ipso facto, similiter, & pœna corporalis esset exsoluenda statim sine sententia iudicis, quando lex diceret ipso facto furem, vel homicidam incurrere hanc, vel illam pœnam corporalem, hoc autem nullus docuit, imò, & natura abhorret, essetque se ipsum prodere contra illud Chrysostomi d. 1. de pœnitentia, can. Quis aliquando: [Non dico vt te ipsum prodas.] Vltimò, Inter omnes leges pœnales rigidior est illa, qua crimen hæresis, & læsæ maiestatis punitur publicatione bonorum, cum in ea à die commissi criminis priuetur reus dominio suorum bonorum: sed hæc lex adeò rigida, non obligat delinquentem, vt exsoluat pœnam, nec bona sua tradat statim fisco, sed retinet delinquens illorum possessionem, & vsum vsque ad iudicis condemnationem, vt est definitum in illo cap. Cum secundum leges, De hæreticis, lib. 6. ergo neque aliæ leges pœnales imponentes aliquas pœnas temporales, & pecuniarias obligabunt in conscientia ad exsoluẽdam pœnam ante condemnationem iudicis.

Nunc ad argumenta in oppositum, & primò ad argumẽta Alphonsi à Castro.

Ad primum respondeo, verum esse legem pœnalem esse iustam, & obligare ad illud omne quod præcipit, sed cum discrimine, nam quo ad substantiam præcepti, quod continet, statim obligat, quo ad pœnam verò non statim, sed iudice condemnante, quia pœna temperanda est iuxta circũstantias, & executioni mandanda, ad quę nõ tenetur reus, quia neque ipse potest temperare pœnam, cum nequeat esse iudex in propria causa, neque illam debet ipse executioni mandare, tum quia ipse non est executor legis, sed iudex, tum quia non debet ipse de se ipso supplicium sumere.

Ad secundum respondeo, in legibus, quæ taxant aliquã pœnam temporalem, & pecuniariam nõ transferri statim dominium in fiscum, quo fit, ut non rescindatur contractus, quos talis delinquens fecit, etiam si solum habeat ea bona, ex quibus soluenda esset illa pœna, in legibus autem, quæ statuũt confiscationem bonorum à die commissi criminis, transferri dominium in fiscum, & ideo rescindi omnes contractus ab illo delinquente factos à die commissi criminis. Cæterum quamuis transferatur dominium in fiscum, & delinquens ipso facto illud amiserit, non tamen amisit vsum, & possessionem legitimam illorum bonorum, nec tenetur illa tradere fisco, donec adueniat iudicis condemnatio, vt constat ex illo cap. Cum secundum leges.

Ad tertium respondeo, duplicem esse vim legis, præceptiuã, & compulsiuam, lex maiorem habet vim præceptiuã, & ad taxandas pœnas, quàm iudex, compulsiuam ad mandãdam executioni pœnam à lege taxatam maiorem vim habet iudex, quia lex est inanimata, iudex autem est iustum animatum, & executor legis.

Ad vltimum respondeo superiorem legem, nempe legẽ naturæ, & dictamẽ rectæ rationis, cui omnes leges subiectæ sunt, explicare leges pœnales sic esse accipiendas, vt pœnã nemo teneatur soluere, nisi iudice cõdemnante, propter rationes, & incommoda adducta, quæ omnia lex naturæ dictat. Nec repugnat huic doctrinę aliquas ex huiusmodi legibus vti illis vocibus, ipso facto, ipso iure, quia hæ uoces adduntur, vt apertius intelligatur legem illam non esse comminatoriam, sed assertoriã, & definitiuã, hoc enim interest inter legẽ comminatoriam, & assertiuam, quod illam transgrediens non solũ declarandus est reus, uerũ etiam condẽnandus ad pœnam, transgrediẽs verò assertoriam sufficit, vt declaretur reus, & legis illius trãsgressor, huiusmodi enim declaratio est condemnatio, & ideo dicit lex, ipso facto.

Ad argumenta tertiæ opinionis, quæ est vulgi, Respondeo, primum ridiculum esse, & imperitorum, legislator enim, vt diximus, non adhibet pœnam, vt minuat uim legis sed vt illa arctius custodiatur, alioquin fur non peccaret, cum non exponat se grauissimæ pœnæ suspensionis, nec quia uiolat legem Dei peccaret, cum exponat se morti æternæ. Secundum quoq; nullam habet uim, nam Theologi, qui sentiunt aliqua uectigalia non esse soluenda, non ideo hoc sentiunt, quia lex pœnalis non obliget in conscientia,

sed quia

sed quia putant talia vectigalia non esse iusta, & ideo non soluenda, hic autem supponimus legem pœnalem esse iustam. De vectigalibus autem an sint iusta, suo loco videbis.

Aduersus hanc tertiam concl. duo sese offerunt. Prius est, ca. Pet humani, de homicidio, lib. 6. decernit Sum. Pot. cum qui assassinum aliquem interficit, siue Episcopus sit, siue dux, ipso facto esse priuatum sua dignitate. Et postquã constiterit probabilibus argumentis aliquem commisisse tàm execrabile scelus, nullatenus alia aduersus eum depositionis sententia requiratur. Posterius est, nam definit Paul. 2. in extraua. Ambitiosa, De rebus Eccles. non alienan. prælatos, qui res ecclesiæ alienauerint, ipso facto absq; alia declaratione esse priuatos propria dignitate, & beneficijs, ita ut illa mox absq; aliqua declaratione uacare censeantur.

Ad primum respondeo, textum illum nobis fauere, nam cum dicat Pont. postquam crimen illud constiterit probabilibus argumentis, docet apertè se agere de iudicis processu & sententia, quia in iure illa dicuntur probabilia, quę iudici fidem faciunt: uult ergo docere crimine iuridicè cõstante, & sententia iudicis declaratiue à tali reo tale delictũ commissum esse, non esse necessariam aliam sententiam, qua declaretur illum eam pœnam incurrisse, quod nos diximus modo assignantes discrimen inter leges comminatorias, & assertiuas ac definitiuas.

Ad secundum dico, quemadmodum Rex cum eligit iudices, potest ipsis ea munera demandare sub certis conditionibus, ad quas obligantur io conscientia, quia eo ipso quo uolunt eligi iudices, illis tacitè consentiunt, eodem modo Sum. Pontif. qui est summus dispensator & distributor munerum Ecclesiasticorum, posse illa lege & conditione ea conferre, ut qui tale crimen commiserit, illa statim amittat, cui conditioni obnoxij sunt, qui eligi nolunt eo ipso quo eliguntur, sicut diximus de donatione conditionata.

Secunda Controuersia.

AN REVS QVI NEGAVIT IN iudicio veritatem quam tenebatur fateri, propter quod est absolutus à pęna ad quam revera fuisset condemnatus, teneatur illam soluere.

Dixi, quam tenebatur fateri, quia quando interrogatur contra ordinem iuris, & negat quod iustè poterat negare, tunc optime & iuste egit, & ad nil tenetur: sed quæstio est, quando iudice rectè procedente negat ipse, quod debet cõfiteri.

Soto lib. 1. de iust. q. 6. art. 9. ante quintam conclusionem obiter habet partem affirmatiuam, quæ opinio sic probari potest. Primò, qui iustè impeditur vel iustum lucrum alterius, tenetur illi restituere, fiscus habebat ius in pœnam ab hoc reo luendam virtute legis, impedit autem reus hoc ius fisci per iniustam & iniquam negatiuam, quia impedit per ipsam iustum iudicium, & iustam condemnationem, ergo.

Secundò, si quis possideat rem per testamentum minus solemne, & vocatus in iudicium neget veritatem, quam tenetur fateri, tenetur eo ipso sine alia noua condemnatione restituere rem illam hæredibus defuncti, ergo idem dicendum est in hac quęstione. Probo consequentiam, quia sicut hæredes defuncti habent ius ad illam rem, ita & fiscus, vel hospitale, vel is cui à lege pœna reddẽda est, in illam pęnã.

Tertiò, si iudex per iniquitatem non condemnet reum ad pœnam quàm incurrit, si Tabellio in scriptis falsum apponat, aut relinquat verum, propter quod reus non condẽnatur ad pœnam iustam, similiter testes, qui iniustè negant veritatem, de qua iuridicè interrogantur, tenentur omnes isti pęnam, ad quam reus fuisset condemnatus explicata veritate, soluere, ergo tenetur etiam reus, cuius culpa & iniqua negatione impeditur iudex, ne ferat in ipsum iustam condemnationem.

Quartò, quando per iniustitiam non soluit quis quod soluendum erat, tenetur ad illud restituendum, reus negãs veritatem per iniustitiam desinit solu re, quod ab ipso soluendum erat, ergo.

Quintò, iuxta opposi am senten iam daretur bellum iustum ex vtraque parte, nam fiscus cognoscens illum negasse veritatem contra iustitiam posset bona illius iustè vsurpare, reus quoq; cum non debeat soluere pœnam, nisi condemnatus iustè, bona sua defenderet contra fiscum.

Denique ex regula iuris, de iniuria & damno dato, si ina culpa damnum datum est, vel iniuria irrogatur, iure super his satisfacere te oportet, sed in hoc casu reus sua culpa & iniusta negatione impedit sententiam, qua fuisset iustè condemnatus, in quo nocet fisco, vel illi cui pœna esset exoluenda, ergo.

In oppositum est consuetudo omnium fidelium, nullus enim vnquam Theologorum, nec ex veteribus, nec ex recẽtioribus neganti veritatem in iudicio, quam tenetur fateri, iniunxit, ut restitueret pęnam, ad quam ea cognita fuisset condemnatus, sed tantum vt peniteret de mendacio in iudicio prolato, aut de periurio, si fuit sub iuramento interrogatus. Vnde recentiores Thomistæ, qui hanc quæstionem hoc loco tractãt (nam ex antiquis nullus eius meminit) sentiunt sic reum teneri non teneri ad restitutionem.

Probant primò, Ex D. Tho. in hoc art. non tenetur reus pęnam luere, nisi adueniente iudicis sententia, qua actu ad illam condemnatur, sed de hoc de quo loquimur non est actu condemnatus, quamuis esset condemnandus, ergo.

Secundò, tota ratio huius sententiæ D. Tho. est, ne idem in seipsum sit agens, & patiens, iudex & reus, quod repugnat omni iuri, sed si teneretur soluere pœnam, quia negauit veritatem sine act al iudicis condemnatione, esset agens & patiens, iudex & reus in seipsum, ergo.

Tertiò, ideo non tenetur quis (vt vidimus) ante condemnationem iudicis pęnam soluere, quia repugnat rationi, vt puniatur aliquis non conuictus, nec coofessus, sed si, cum negauit veritatem sine condemnatione iudicis, teneretur ad soluendam pęnam, deberet pati supplicium non conuictus nec confessus, ergo.

Quartò, Ante condemnationem non tenetur quis soluere pęnam, quia nescit, quanta pars pęnæ impositæ à lege suæ culpæ respondeat, sed est à iudice id diffiniendum, similiter autem se habet quãdo negat veritatem, nescit enim tunc reus quæ pęna sibi luenda sit, oec id debet ipse iudicare, sed iudex, ergo etiam si neget veritatem, debet accedere iudicis condemnatio, vt teneatur pęnam soluere.

Denique ex cootraria sententia sequuntur magna incõmoda. Primò, si lex dicat ludentes aleis incurrere pęnam amissionis pecuniarum quæ erant expositæ ludo, ludentes negarent veritatem, propter quod prætor non condemnaret eos ad illam quant tatem expositam, teoerentur isti ad restituendum omnem illam pecuniam quam habebant expositam, quod nullus præstat, nec vllus vnquam, Theologus consuluit. Similiter quando quis defraudat vectigalia iusta, aut venatur, vel piscatur, vel scindit ligna in locis prohibitis lege iusta sub pęna, & interrogatus negaret veritatem, teneretur non solum ad soluẽda vectigalia, quæ iniquè detinuit, & damna quæ in locis illis prohibitis fecit, verum etiam pœnam sine condemnatione, ad quod nullus hactenus peritorum confessariorum aliquem obligauit, sed ad soluendum tantum, quæ iniustè detinuit, vel damna, quæ intulit.

Sequitur tertiò, sacerdotem, qui negauit crimen, ratione cuius erat priuandus beneficio, teneri ad resignandum illud ante iudicis condemnationem, quod nunquam fit, neque quis ad id obligatur. Quartò, reum, qui, si confiteretur crimẽ, esset damnandus in exilium vel carcerem, negãs autem ueritate non condemnatur, teneri sine sententia & condemnatione iudicis ad seipsum in exilium mittendum, vel mãcipandum carceri, quod repugnat omnino rationi, essent enim hac ratione leges humanæ crudeles, & intollerabiles. Sequuntur autem necessariò hęc incommoda, quia iuxta oppositam sententiam teneretur reus, qui veritatẽ negat, iudice non condemneante ad eas pęnas, ad quas iudex illum condemnasset veritate perspecta. Ex his opinionibus

bus, quãuis illa Mag. Soto sit probabilis, probabilior tamẽ multò est, & magis consona rectæ rationi, & doctrinæ D. Tho. posterior, quæ communiter obseruatur.

Obseruemus tamen hic ad maiorem intelligentiam. Primò, reum negantem in iudicio veritatem, quam tenetur fateri, præter iniuriam, quam facit iudici, non obediendo illi posse quoque illum aliqua infamia, vel alio damno sua negatione afficere, similiter & fiscum præter iniuriam, quã illi facit impediendo illi bonum, quod ex solutione pœnæ acquisisset: pro iniuria quam facit iudici non obediendo illi, vel fisco impediendo illum à receptione pęnæ, peccat mortaliter, & tenetur ad penitendum, non tamen ad soluendam pęnam legis, nisi actu condemnetur, propter rationes adductas: quod si præterea aliqua infamia, vel damno illos affecerit, ad illa satisfacienda tenetur statim ex natura rei, quia hoc non est pena legis, sed obligatio nata ex damno iniquè illato.

Obseruemus secundò, quod ex dictis sequitur, quando reus iure esset condemnandus, sed non condemnatur, aut ex iniquitate iudicis, vel testium, aut ex ignorãtia, aut aliàs sine culpa ipsius, non teneri ad restitutionem pœnæ, quia si non tenetur ante condemnationem, quando culpa ipsius non peruenitur ad sententiam, multò minus quando sine culpa ipsius.

Nunc ad argumenta initio posita. Ad primum respondeo, inter iustitiam publicam siue legalem, & particularem cuiusque hoc interesse, quod peccans contra particularem tenetur simpliciter restituere, peccans autem contra iustitiam publicam, & legalem tenetur restituere, si ex officio tenebatur ad illius custodiam, quod si non tenebatur, nequaquam. V.g. existunt latrones, quos potest prohibere iudex, potest etiam persona priuata, neuter tamen illos prohibet, peccant ambo contra iustitiam publicam, sed ita, vt iudex teneatur soluere damna, quæ illi latrones inferunt, quæ poterat prohibere, quia tenebatur ex officio, persona uerò priuata non tenetur, quia non tenebatur ex officio illa prohibere, sed ex sola charitate. Vnde regula illa iuris, Qui patitur damnum, quod potest prohibere tenetur illud compensare, intelligenda est, quod potest, & tenetur prohibere. Hoc posito dico ad primum argumentum, impedientem bonum alteri debitum teneri ad restituendum, quia violat iustitiam particularem, qui vero negat veritatẽ, non impedit iustitiam particularem, sed communem, ad cuius custodiam non tenetur ex officio, vnde hoc peccatum pertinet potius ad obedientiam non exhibitam iudici, quàm ad iustitiam, & propterea non tenetur ad restituẽdum. Respondeo secundò, impedientem bonum alteri debitum in proxima potentia, teneri ad restituendum, fiscus autem ante iudicis condemnationem non est in proxima potentia ad receptionem pœnæ, sed in remota, quod si accedente condemnatione tunc reus absconderet bona, ne solueret pœnam, aut partem pœnæ, teneretur soluere, quia impedit tunc fiscum à bono, ad quod iam est in proxima potentia. Dico tertiò, cum lex primò, & per se impediat crimen, & secundariò imponat pœnam, negantem veritatem primò, & per se impedire condemnationem delicti, & secundariò condemnationem ad pœnam, quæ autem secundario impediuntur non sunt restituenda, sicut diximus occidentem debitorem non teneri ad soluendum creditoribus debita occisi, quia secundariò, & indirectè sequitur illud impedimentum.

Ad secundum dico, possidentem aliquid per testamentum inualidum, siue vocetur in iudicium, siue non, siue neget ueritatem, siue fateatur, teneri ad illud restituendum, quia nunquam fuit verus dominus illius rei, sed veri domini sunt hæredes, vnde illa est restitutio rei alienæ, quæ simpliciter debetur ex natura rei, hic autem agimus de solutione pœnæ, ad quam nemo tenetur, ut ex dictis constat, nisi iudice actu condemnante.

Ad tertium dico, illos teneri ad restituendum, quia uiolant iustitiam legalem, ad quam tenentur ex officio, & quia iniquè, ac contra iustitiam, ad quam tenentur, inferunt dãnum, debent restituere, non quasi luentes pęnam, sed quasi compensantes damnum illatum, quæ compensatio, cum debeatur ex natura rei non indiget condemnatione, sicut solutio pœnæ, quæ exigitur à reo, quæ cum sit uerè pœna, & supplicium, indiget necessariò ista condemnatione propter causas dictas.

Ad quartum respondeo, consequentiam illam non valere, per iustitiam negauit veritatem, ergo per iniustitiam nõ soluit pœnam, sicut non valet, iste reus per iniustitiam fecit vim custodi carceris, & aufugit, ergo per iniustitiam aufugit, non valet consequentia, quia licèt contra iustitiam intulerit vim custodi carceris, & ea præcedente habuerit libertatem ad fugiendum, positus tamen iam in libertate, quamuis per illud malum medium, non fecit contra iustitiã fugiendo, quia iure naturæ cuiuis in libertate posito concessa est facultas fugiendi, sic in proposito non valet illa consequentia, quia licèt contra iustitiam negauit veritatem, & impedierit condemnationem, non tamen est contra iustitiam, vt non condemnatus non soluat, quia cum iure nullus debeat sibi ipsi supplicium inferre, etiam si iniquo medio obtineat, vt non condemnetur, postquam verò id obtinet, non tenetur ex iustitia soluere.

Ad quintum dico, non dari in hoc casu bellum iustum ex vtraque parte, quia fiscus ante condemnationem iudicis non potest bona rei vllo modo vsurpare.

Ad vltimum respondeo, inferentem damnum sua culpa in re quã frater actu possidet, aut ad quam habet ius in proxima potentia, teneri ad satisfaciendum illud, fiscus autem in hoc casu neque actu possidet pœnam taxatam à lege, neque est in proximã potentia ad illam, nisi adueniente condemnatione.

Secunda Controuersia.

AN LEGES PROHIBENTES in quibusdam locis scindere ligna, pascere greges sub certa pęna obligent ad culpam simul, & pęnam impositam.

IN hac quæstione Medina Cod. de reb. restituend. habet partem affirmantem, nisi (inquit) talia agentes excusentur aliquo statuto, vel voluntate interpretatiua domini loci, qui sola pęna eorum, quæ in his capiuntur contentus sit. Castro lib. 1. de lege pęnali. c. 10. corol. 1. maiori verborum apparatu, quam rationũ pondere inuehitur in eos, qui scindentes ligna in aliena sylua, & in confessarios illos absoluẽtes. Probatur autem hæc sentẽtia. Primò, cum leges istæ iustæ sint, & conditæ ab habẽte auctoritatẽ qui illas trãsgreditur peccat, & non contra charitatẽ, ergo tenetur restituere, quæ accipit in illis locis, & soluere pęna quãdo cõdẽnabit.

Secundò, iste accipit aliena inuitis dominis, nempe prohibente principe, vel dominis loci, qui legem condidit, vnde est furtũ, & restituendum. Et ita habetur l. 2. ff. & toto ti. arborum furtim cæsarum. Tertiò, ligna, & pascua sunt bona communia loci, sicut pecuniæ existentes in ęrario publico, qui autem furaretur pecunias ex ęrario publico, teneretur ad restituendũ, ergo qui scinderet ligna in locis prohibitis. Quartò sylua lignorum, & pascua herbarum in locis prohibitis, sunt velut arbores, plantæ, & uineæ in hæreditatibus agricolarum, sed qui furatur arbores aut vineas tenetur ad restituendum, ergo, & qui illa accipiunt in locis prohibitis. Deniq; solent Episcopi contra huiusmodi ferre sententiam excommunicationis, ergo leges illæ obligant in conscientia, alioquin iniusta esset talis excõmunicatio.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus, ex syluis quasdam esse eiusdem loci, alias vicinas, alias uerò remotas, & distantes. Rursus ex syluis eiusdem loci quasdam esse communes omnibus vicinis oppidi, alias verò applicatas alicui priuato, idque duplici titulo, vel titulo constructionis, quia ipsi, vel maiores earum montem illum, vel nemus arboribus repleuerunt, vel concessione regis: Ex quibus titulis habẽt priuati cõmuniter huiusmodi syluas, hoc

ſecundò, id eſt, conceſſione Regis: nam quando primo illo titulo illas habent, quia ab ipſis, vel maioribus ſuis ſyluæ plantatæ ſunt & conſitæ, ſolent illud oſtentare.

Obſeruemus ſecundò, cum optima & præſtantiſſima legum interpres ſit conſuetudo, qua ratione huiuſmodi leges, & prohibitiones ſint accipiendæ ab ipſa petendum eſſe: Etenim ſi vbi conſuetudo loci habeat, vt qui contra legem quid accipiat, & conuictus à iudice condemnetur ad reſtitutionem valoris rei acceptæ & ſolutionem pœnæ, ibi illa acceptio eſt iniuſta, & furtum mortale: ſi verò non condemnetur ad aliquam reſtitutionem rei acceptæ, ſed ad ſolius pœnæ ſolutionem, eo ipſo quo ita obſeruatur a iudicibus, declarat hæc conſuetudo animum & mentem illius legis non eſſe obligare accipientem rem illam ad furtum, ſed ad ſolam pœnam, nec tali lege res illas fieri alienas accipiēti, ſed imponi modum pœna illa, ne res illæ deſtruantur & pereant. Vnde huiuſmodi leges & prohibitiones non tam ſunt leges quàm conuentiones, & concordiæ ſuperiorum cum vicinis oppidi, & vicinorum inter ſe, vt ad communem vtilitatem hac ratione ligna & paſcua cuſtodiantur, impoſito hoc modo, & cautione, vt qui illa ſine licentia attigerit, pœnam luat.

CONCLVSIO PRIMA.

Scindentes ligna ſine licentia in ſylua proprij oppidi, niſi magnam faciant ſtragem, ſed cum moderamine ad ſuam vtilitatem, non peccant mortaliter, nec tenentur ad reſtitutionem precij & valoris lignorum, ſed ad ſolutionem pęnę tantum, quando capti cōdemnabuntur ad illā.

Dixi, niſi fecerint magnam ſtragem, nam cum vis & animus legis ſit ſumendus ex fine ipſius; finis autem huiuſmodi legum ſit bonum commune, ne ligna deficiant, qui nocet huic fini & iuſto contra legem faciens magnam ſtragem, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtituendum. Confirmat illud conſuetudo, nam ſic agens condemnatur, & ad reſtitutionem damni, & ad pœnam. De illo verò qui non facit ſtragem, ſed ſumit moderatè ſibi neceſſaria, probatur concluſio. Conſuetudo eſt optima legum interpres, ſed communiter ita obſeruatur, vt qui moderatè accipit deprehenſus à iudice, non damnetur ad reſtitutionem rei acceptæ, quaſi furtiuæ, ſed tantum ad ſolutionem pœnæ, ergo animus legis huiuſmodi non eſt obligare ad culpam, neque ad reſtitutionem rei acceptæ, ſed ad ſolā pęnā.

Secundò, iſti non accipiunt de alieno, ſed de eo, quod ſibi cum ſuis ciuibus commune eſt, nec nocent Reipub. cum moderatè accipiant, ergo nec peccant, nec tenentur reſtituere. Quādo in hac prima concl. dī ad ſuā vtilitatē intelligē, vel ad ſuos vſus domeſticos, vel ad vendendum, vt ſibi ſuccurrant, ſeruato moderamine, non enim audiendi ſunt, qui dicunt licere ſumere ad proprios vſus, non tamen ad vendendum: quia hæc licet conuertere in vſus vicinorum oppidi, qui verò iſti vendit, & recipit precium laboris ſui, & deſeruit cum illis vicinis ſuis. Idem iudicium eſt, ſi ſcindantur ligna oppidi vicini, eſt enim in vſu poſitum, vt oppida vicina quæ propinqua habent nemora, mutuo in illis ligna ſcindant, & viciſſim illa ſibi condonent, eademq; conſuetudine hæc explicante, non intendunt populi vicinos, à quibus ſui ſimilia poſſunt & ſolent accipere, ad aliud obligare, quàm vt pœnam luant, ligna verò quæ moderatè accipiunt, velut omnibus communia accipiant.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui ex ſyluis & nemoribus remotis ligna ſcinderit, ſi iudicio cæteros in eo loco conuictos de tali acceptione ſoleant ad ſolam pęnam condemnare, ſoluet illam, quando condemnatus fuerit, ſi verò non ſolum ad pęnam, verum etiam ad reſtitutionem valoris rei acceptæ, tunc peccant accipiendo, & tenentur ſimpliciter ante condemnationem ad reſtitutionem rei acceptæ, ad ſolutionem verò pœnæ, quando condemnabuntur.

Hæc conclu. patet, quia in his conſuetudo eſt præſtantiſſima iſtarum legum interpres.

Obſeruandum tamen hic eſt, communiter neque iſta accipientes in locis diſtantibus peccare, neque teneri ad reſtituendum, quia iſti lignatores etiam in locis remotis non iudicantur fures, imò ſiue tales prohibitiones ſint introductæ iure gentium, ſiue legibus, ſiue conſuetudine, inſitum eſt in animis omnium populorum, ſcindentes ligna in locis patentibus, & omnibus expoſitis, nec furtum committere, nec ad aliud teneri, quàm ad ſolutionem pœnæ.

CONCLVSIO TERTIA.

Si ſylua lignorum ſit alicuius priuati domini, quia ab ipſo, vel ſuis, quorum hæres eſt propria induſtria, & expenſis eſt plantata, & præceptum, ne quis illam attingat, ſumere inde ligna, ſiue locus ille ſit uallatus muris, ſiue non, niſi excuſentur ex leuitate materiæ, in qua diſcernenda ſtandum erit iudicio prudentum, eſt peccatum mortale cum debito non ſolum ſoluendi pęnam excedente condemnatione, verum etiam reſtituendi ualorem rei acceptæ ante omnem condemnationem.

Patet, quia talis acceptio eſt rei alienæ, inuito dominō, & verè furtum, cū in hoc caſu ligna ſit, quæ induſtria, & expenſis illius priuati, vel ſuorum ibi exiſtunt, ſint bona propria illorum, ſicut arbores, vineæ, & alia quæ agricola in ſua hæreditate plantauit. Et confirmatur, quia ſicut agri, cum à natura ſint omnibus communes, iure gentium ex iuſta cauſa ſunt diuiſi, & appropriati, & qui inde ſumerent, tenentur reſtituere, ita nemora, ſyluæ, piſcinæ, licèt ſint res communes, ex iuſta cauſa à Rege, vel Repub. poſſunt huic homini appropriari.

Eſt tamen hic obſeruandum, plurimum referre, an loca illa ſint cincta muris, nam ſi ſunt, non poteſt, qui illa accipit excuſari ignorantia inuincibili, nam ille murus indicat eſſe alicuius domini, qđ ſi non ſint muris cincta, tunc ſi ſciat eſſe alicuius domini, tenetur reſtituere, vt diximus, ſi verò ignoret, non tenebitur.

CONCLVSIO QVARTA.

Si ſyluam lignorum priuatus homo habeat dono regis vel Reip nec in illam cingendam muris, vel plantandam expenſas fecerit, qui in illis ligna ſciderit, nec peccat, nec tenetur ad reſtitutionem, ſed ad ſolam pęnam excedente condemnatione: Quod ſi illam proprijs expenſis vallauit muro, auxit, & lignis repleri curauit, qui ibi ſcindit ligna, peccat, & tenetur non ſolum ad pęnam, quando fuerit condemnatus, verum etiam ad reſtitutionem damni illati, id eſt, valoris rei acceptæ, ſine vlla condemnatione.

Prior pars probatur, quia ſi illa loca habeat dono Regis, vel Reipub. nec expenſas ibi fecerit, non habet aliud ius in illa quàm habebant Rex & Reſp. Quando autem erant Reſp. vel communitatis, aliquid inde accipiens, non tenebatur niſi ad ſolam pœnam, iuxta primam concluſionem, ergo ſimiliter quando ſunt priuati domini ex dono Reſp.

Secundò, ſi quando Princeps, vel Reſp. loca iſta alicui donauit, appoſuiſſet hanc conditionem, vt vicini ſcindentes ibi ligna pœnam tantum luerent capti, qui inde ligna acciperet, ad nil aliud teneretur, quàm ad pœnam, ſed ſyluæ, & nemora data ſunt à Regibus, vel Reipub. aliquibus priuatis ciuibus ſub iſta conditione, quamuis non formaliter, & expreſsè, virtualiter tamen & interpretatiuè, ergo ſcindentes ligna in huiuſmodi locis ad nil aliud tenentur, quàm ad pœnam. Maior certa eſt, Minor probatur, quia arbores

bores sylueſtres, quas humus ipſa propria ſpōte fert nulla adhibita humana diligentia, & induſtria, & vſibus humanis adeò neceſſarias, nō decuit effici proprias alicui priuato eodem modo quo propriæ illę ſunt, quę labore ac opera ipſius fiunt, & indigent. Et confirmatur, cum videamus in prima rerum diuiſione hęc manſiſſe communia, tum quia neceſſaria vſibus humanis, tum quia alia cū cura ac induſtria hominum indigeant, debuerūt diuidi, & appropriari, ne circa illa, ſi communia permanſiſſent, homines eſſent negligentes, hæc verò cū tali induſtria, & labore nō egeāt, manſerunt indiuiſa, quod ſi deinde alicui appropriata ſunt, certè ſub illa conditione, quàm dictat recta ratio.

Tertiò, bona communia appropriata ſunt priuatis modo magis accommodato ad pacandas eorum conſcientias, modus verò magis accommodatus conſcientijs tam domi notum nemorū, quàm ſcindentium ligna in eis, eſt is quē diximus, ut poſſit quis neceſſaria ſibi ligna ſcindere, ſine vllo peccato, cum ſolo periculo luendi pœnam, quando deprehenſus fuerit, & condemnatus. Confirmatur hæc pars ex communi vſu, & ſententia, nullus enim fidelium in huiuſmodi locis ſcindens ligna, iudicat ſe peccare mortaliter, nec teneri ad aliud quàm ad pœnam, nec vllus confeſſarius peritus ad aliud illum obligat. Hæc pars intelligenda eſt iuxta primam conclu. ita vt lignator iſte non deuaſtet ſyluam, quia deuaſtando ſyluam, expoliat dominum illius, & alios oppidanos iure, quod habent ad accipienda ligna ex ea, eum illo deuaſtante non maneant ligna, quæ alij accipere poſſint.

Probatur ſecunda pars, quia licèt illa loca habeat iſte priuatus dono Regis, vel Reip. ratione induſtriarum, & expēſarum, quas in eis fecit reddita ſunt, vt propria ipſius, & illa attingere eſt attingere alienum inuito domino ſicut cum terram ſterilem, & deſertam, & omnino inecultam Reſp. alicui tribuit, licèt nouale illud dono habeat, poſtquam verò illud excoluit, & ibi uineam vel arbores plantauit, qui inde aliquid ipſo inuito ſumeret, eſſet fur, & acciperet de bono illi proprio, & teneretur ad reſtituendum. Hinc ſequitur, ſyluas, & nemora quæ Reges, & magnates ſibi uſurpāt, eo modo quo initio diximus, & ſuis expenſis arboribus, plantis floribus, & herbis replent ac muniunt, eſſe velut priuata bona ipſorum, licereque ipſis imponere leges pęna les prohibentes ne quis illa attingat, & contra faciens peccabit, & tenebitur ad reſtitutionem.

CONCLVSIO QVINTA.

Eodem modo iudicandum eſt de fructibus arborum ſylueſtrum, ſicut dictum eſt de lignis, ita ut in ſyluis, in quibus licet ſcindere ligna, liceat etiam colligere fructus illorum, & contra, &c.

Ratio eſt, quia acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis: tum etiam quia huiuſmodi fructus, vt pineæ, caſtaneæ, & ſimiles ſunt neceſſarij humanis uſibus hominum vel pecudum, ſicut & ipſæ arbores ſylueſtres.

CONCLVSIO VLTIMA.

Qui paſcit ſua pecora in alicuius pratis circunſeptis teneatur, & ſine vlla iudicis ſententia ad reſtitutionē dāni illati, qui uerò paſcit illa in pratis patentibus, nō tenetur ad reſtitutionē, niſi quatenus fuerit a iudice condēnatus.

Colligitur hæc conclu. ex precedentibus: Quod enim eſt in ſyluis eſſe conſitas, & muris cinctas, id ipſum eſt in pratis, & agris eſſe vallatos. Et probatur, arbores ſylueſtres & fructus earum maioris precij ſunt, quā humilis herba, quæ ſingulis mēſibus naſcitur, & areſcit in pratis, ergo ſufficit, vt quando pecora nocuerunt in prato circunſepto, reſtituatur damnum ſimpliciter, & ſine ulla iudicis ſententia, quando verò patens erat, nec ullo uallo cinctū, ſoluatur quod iudex ſtatuerit. Loquimur hîc de pratis, nam de agris, & vineis, quæ induſtria humana ſeminantur, plantantur, & coluntur, certum eſt damnum illatum à pecoribus compenſandum eſſe in integrum, ſimpliciter, & ex natura rei, ſine vlla ſententia iudicis, à dominis, vel paſtoribus illorum pecorum, quæ nocuerunt.

Nunc ad argumenta initio poſita, qua parte poſſunt pugnare noſtris concluſionibus. Ad primum reſpondeo, leges prohibentes ſcindere ligna accipiendas eſſe iuxta concluſiones hic poſitas.

Ad ſecundum dico, ligna in ſylua, quæ non eſt plantata, vel vallata à domino, vel maioribus ipſius, non eſſe illi ita propria, vt ea accipere ſit furtum, ſed tantum eſſe ita illi appropriata, vt ſi alius præter ipsū accipiat, teneatur captus, & condemnatus luere pœnam, quod ſi aliquando in iure iſta accipiens, dicitur fur, impropriè vocatur hoc nomine.

Ad tertium neganda eſt ſimilitudo, quia tributum publicum ita eſt deſtinatum ſolummodo ad publicos, & communes uſus Reip. ut nulli priuato liceat illud attingere ſine furto ligna autem ſyluæ, quæ erant communia oppidanis, & ſi deinde Regis, vel Reip. conceſſione alicui appropriantur, appropriantur cum hoc onere, & conditione, vt qui inde acciperint, ſufficiat, ex ſoluāt pœnam, quando capti fuerint.

Eodem modo ſoluitur quartum, arboribus enim fructiferis, & vineis plantatis illæ tantum ſyluæ ſimiles ſunt, quæ à priuato earum domino plantatæ ſunt & conſitæ, vel vallatæ, & ita ſcindēs ligna in huiuſmodi ſyluis, perinde tenetur reſtituere, ac ſi ex agris vel uineis fructus alienos rapuiſſet, ſyluas verò, quæ communes erant, & Reip. conceſſione aliquis habet, habet ſub ea conditione, quàm diximus.

Ad vltimum dico, ſuperiores ferentes tales excommunicationes impiè, & imprudenter agere, quia ſi iudices ſeculares ſola pœna temporali contenti ſunt, quæ leuiſſima eſt, impium profectò eſt paſtores animarum tanto rigore, & tam atroci pœna, qualis eſt excommunicatio, in iſtos lignatores, & paſtores uti, ac in rebus à quibus abſtinere nō eſt ita facile, propter quod in conc. Trid. ſeſſ. 25. cap. 3. de reforma. præcipitur, ne excommunicationes facilè ferantur, nec pro rebus vulgaribus. Huic controuerſiæ proxima eſt alia maximè ſimilis.

Tertia Controuerſia.

AN QVI VENANTVR VEL aucupantur in alienis nemoribus, uel piſcantur in alienis fluuijs, uel ſtagnis, teneantur ad reſtitutionem damni illati.

De huiuſmodi controuerſ. agunt DD. in 4. d. 15. Caiet. in ſumma, uerb. Reſtitutio. opuſ. 17. Reſpond. reſponſio. 12. Dubio. 4. Syl. Reſtit. ſecundo. §. 12. & ſeptimo. q. 2. Et octauo. q. 2. Medina Cod. de Reſt. q. 12. Gabrie. in 4. d. 15. q. 5. Speculum conſcien. lib. 5. c. 68. Cord. in ſuo quæſtionario. q. 129. Soto art. 4. citato D. Nauar. in ſuo Manu. c. 17. n. 120. Couar. in reg. Peccatum. p. 2. §. 8.

In hac. q. nonnulli iuriſperiti uolunt Principes nō poſſe prohibere, quin vbicūq; liceat cuiuis liberè venari, & piſcari: uolunt enim hi hæc iure naturæ ita eſſe omnibus cōmunia, vt nulla humana lege, vel auctoritate poſſint interdici. Alij ex oppoſito volunt capta à piſcatoribus, & venatoribus in locis prohibitis reſtituenda eſſe, etiam ſi non cōdemnentur à iudice. Primò, quia inſtit. de rerum diuiſ. §. Feræ. cui ſimilis eſt lex. 16. tit. 28. part. 3. habetur: [Feras captas in alieno fundo non effici capientis.] Secundò, qui piſcatur, aut uenatur in ſaltibus, fluuijs, litoribus, vel colūbarijs alienis, accipit inuito domino aues, vel piſces alienos ergo furatur, & tenetur ſimpliciter, & abſolutè reſtituere, quidquid ſit de ſententia iudicis.

Medina de reſtit. q. 2. & Soto loco cit. docent eum, qui venatur, vel piſcatur in locis alienis, non teneri ad reſtitutionem

tionem piscium vel auiū quę ceperit, teneri tamē ad restitutionem dāni illati dño illius loci hac ratione, vt si dñs loci erat piscaturus, paucas vero aues vel pisces accipere potest q̄ alij prius in eo loco piscati vel venati sunt, teneri istos ad restituendū ei dānum istud.i.nō ualorem precium, & auium quos acceperint, sed quātum arbitrio prudentis dñs ille, si ipsi nō fuissēt piscati aut venati, accepisset in eo loco

Vt in hac parte quod verius est deprehendamus. Obseruemus primò, venationem, aucupium, & piscationem iuste à principe uel Rep. interdici posse multis de causis. Primò, propter bonum commune, ne pisces, aues, & feræ funditus tollātur, quod facile accideret, si liceret cuique pro suo arbitrio, & fine delectu piscari, & venari vbique, per huiusmodi autem prohibitiones ista conseruantur. Secundo, ratione temporis, maximè illis temporibus quibus animalia ista educunt suos partus, & fœtus nutriunt, vel quia propter frigus, & imbres facilè huiusmodi animalia capiūtur, & destruerētur. Tertiò, propter oblectamentum Regū, Principiū, & Magnatum: omnem quidem syluam omnis flumina, & prata à Regibus, & Magnanbus prohiberi non esset consonum rationi, & ita lex quæ omnia prohiberet esset iniusta, aliqua vero sibi reseruare est maximè consonū, dictat enim recta ratio, vt qui bono communi student, & illius curis frequenter desatigantur, habeant aliqua priuata loca, syluas, nemora & flumina, vbi eorum animus recreetur, sed ita vt Rex plura possit sibi reseruare, quàm alij inferiores duces vel comites, tum ob maiorem dignitatem, tum ob grauiores curas, omnibus autem tam regibus quā allijs moderamine vtendum est, cum ista iure naturæ, & iure gentium sint cōmunia omnibus: vt aer, aqua, & alia quæ sunt in omnium vsu instituta, vt docent Aristote. 1. Polit. capit. 5. Cicero. 3. de finibus. & .1. officiorum, & habetur in instituta de rerum diuisione, & ff. eodem titulo. Quartò, potest prohiberi venatio vel piscatio ratione instrumentorum, vel modi, quibus ista fiunt, de quibus cautum est in Castella, lib. 8. ordinationum regalium, tit. vlt. l. 9. & in report. pragmag. lib. 8. tit. de venationibus. & potissime in duabus pragma. ieis editis Madritij à Carol. V. anno. 1552. quarum altera est de venatione, & aucupio, altera verò de piscatione. Quintò, ratione loci, quando sylua, nemus, litus, vel flumen, vbi sunt aues, bestiæ, aut pisces, sunt propria alicuius quæ appropriatio loci potest fieri tribus modis: Primò, quando locus erat communis toti populo, à Rege vero vel Rep. alieni priuato est appropriatus, Secundò, quando iam locus, in quo sunt feræ vel pisces, erat proprius alicuius priuati domini, feras autem illas vel pisces poterant omnes accipere, sed à Rege. vel Rep. interdicitur, ne vllus alius præterquam dominus illius loci possit amplius illa accipere. Tertio modo, quando quis fundum proprium, in quo erant feræ, & armenta, ita vallauit, vt inde egredi non possint, vel in loco vbi nullæ erant aues vel pisces, in suam vtilitatem construxit venationem vel piscinam, ex quibus qui Regis vel Reip. donatione sūt domini alicuius syluæ, nemoris, vel piscinationis, non possunt alia ratione, nec arctius illa custodire, aut prohibere, quàm ipse Rex, vel Resp. quæ hoc illis dedit donatarius enim nō habet maius ius in rem dono acceptam, quàm habebat ipse donans.

Obseruemus secundò, syluam, in qua ligna scinduntur, nemus vbi est venatio, & flumen, in qua piscari non licet, aut esse propria illius oppidi, in quo existit transgressor legis ista prohibentis, aut vicini oppidi, aut remoti, & longè distantis, aut priuatæ personę, quia in fundo vel hęreditate ipsius sunt: similiter sylua, nemus, piscina vbi venari, aut piscari potest, aut sunt muris cincta, & inclusa, aut sunt exposita, & patent omnibus: Animalia quoque, quorum capio interdicta est, aut sunt quadrupedia, & feræ, vt ceruí, capræ, & similes, aut sunt aues, & ex his quædam sunt syluestres, & agrestes, aliæ domesticæ, aliæ vero partim syluestres, partim domesticæ, vt columbæ.

Obseruemus tertiò, pœnam, quæ in huiusmodi legibus imponitur, iustam esse posse, & iniustam quoque: impone se aliquam pœnam pecuniariam, vt eo timore arceantur ho-

mines à transgressione harum prohibitionum, quando iustæ sunt ex causis dictis, rationi consonum est, grauiorem autem infligere, ut pœnam corporalem, carcerem, vel exilium, est iniquum, & iniustum. Primò, quia cum hæc iure naturæ, & gentium sint omnibus communia in omnium vsus condita, licet possint in aliquibus locis propter rationes dictas prohiberi, cum tanto tamen rigore non patitur recta ratio. Secundò, quia consensu omnium nationum, & gentium piscantes, & venantes in locis prohibitis non iudicantur fures, aut latrones rei alienæ, sed accipientes tantum rem prohibitam, alioqui omnibus communem, pro acceptione autem rei communis, licèt prohibitæ, quam nullus iudicat furtum, pœnam corporalem uel grauem inferre horret recta ratio. Ex quo sequitur male agere Episcopos, qui huiusmodi legibus, in transgressores earum pœnam excommunicationis imponunt, quia si infligere pœnam corporalem non patitur recta ratio, quanto magis spiritualem omnium grauissimam, qualis est excōmunicatio?

Obseruemus vltimo, appropriationem, & dominium ferarum, quæ ht alicui priuilegio Regis, si locus ille iam antea habebat feras illas, etiam si claudantur vallo, esse imperfectum, solumque tribuere illi priuato domino, vt liceat ei venari in eo loco sine vlla pœna, & arcere alios à venatione in tali loco apposita aliqua pœna soluenda, si in eo capti fuerint: quando verò ille priuatus inclusit feras in loco, in quo nullæ erant, & eas ibi continet, talis appropriatio, & dominium illius loci, & ferarum est perfectum, sicut diximus contro. præcedenti, dominium illius qui non plantauit syluam, sed habet illam solo dono Regis est imperfectum, dominium vero illius, qui syluam plantauit, & construxit suo labore, & expensis, est eperfectum.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui uenantur feras, vel uolucres, aut piscantur in locis communibus nulli appropriatis, etiam si utantur circunstantia prohibita modi vel temporis, non tenetur restituere.

PAtet, feræ, & animalia in locis nulli appropriatis, sed uagantes nullius priuati domini sunt iure, autem gentiū sunt res indiuisæ, & omnibus communes, quod non tollitur per circunstantiam temporis, personæ, vel instrumenti, ergo qui illa uenatur nulli nocet, & ex consequenti, nec tenetur ad restitutionem. Ex hac conclu. sequit primò, clericos venatores licèt aliquando peccent venando, quia illis est interdictum per multa capita in Decretalibus. tit. de clericis uenatoribus. non tamen teneri ad restituenda quæ capiunt. Secundò, nec eos qui uenantur laqueis, & instrumentis prohibitis. Tertiò, neque qui venantur temporib. prohibitis vt lepores tempore hyemis, aut perdices tempore fœtus. Quartò, nec eos qui insequuntur prædam persundum alienum, quia licèt fundus sit alienus, fera autem quā insequuntur, iure naturæ nullius est, sed primo capientis, tenebuntur tamen ad reficiendum damnum, quod fundo intulerunt, vt feram caperent. Nisi iam in ea prouincia sit, lex, qualis, est Castellæ part. 3. tit 28. l. 10. vt si venator admonitus à domino fundi, ne illum ingrediatur ad venandum, nihilominus illum ingrediatur prēda sit domini fundi. In tali enim prouincia, quando ingreditur uenator non admonitus, nil tenetur restituere, sed præda est ipsius, admonitus uero, si nihilominus ingressus est, tenebitur illam domino fundi restituere. quando condemnabitur à iudice quia talis lex est pœnalis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui uenatur, vel piscatur in alienis saltibus vel piscinis nulla sæpe munitis, ad nullam tenetur restitutionem, modò non faciat magnam stragem ferarum uel piscium.

Probatur prior pars, Feræ non sunt domini fundi, neque

quæ pisces sunt domini piscinæ ita vt illa accipere sit furtum, & restituendum, nisi quando opera, & expensis ipsius sunt hæc animalia ibi inclusa, & vallata, ergo quando saltus, vel piscina nulla sępe munita sunt, accipiens inde feras, vel pisces, non tenebitur ad restitutionem, sed ad solū pęnam luendā, si fuerit captus. Et cōfirmatur, scindēs ligna in sylua aliena, quam dominus ipsius non plantauit, nec maiores ipsius, non tenetur ad restitutionem, sed ad solam pęnam, ergo multò potius neque qui venatur in saltu alieno, vel piscatur in piscina aliena, quæ loca dominus eorum non vallauit, neque ibi inclusit feras, uel pisces, tenebitur ad aliquid restituendum, sed ad solam pœnam. Probo consequentiā, quia ferę cum possint hac, & illac uagari, res magis communes censendæ sunt quàm ligna, & cum dominium sit res permanēs, magis habet locum in lignis, quæ fixa quoque, & permanentia sunt, quàm in feris quæ quando inclusæ non sunt, per varia loca discurrant.

Quod si dixeris, esse quædam animalia, quæ parum vagātur, vt cuniculi, qui ibi viuunt, & pascūtur vbi nascuntur, nec egrediuntur terminos, maximè si in amplo, & spacioso sint loco. Dico per accidens esse hæc animalia parum uagari, sat est ea esse, quæ quando septa non sunt, possunt huc, & illuc discurrere. quo fit, vt dominium quod in talib. habetur, sit imperfectum, & plurimum distans à dominio, quod habetur in ligna syluę, nam hæc quando terra in qua existunt est mea, ipsa quoque sunt mea, quia terra illa gignit, at etsi terra in qua hodie feræ vel cuniculi pascuntur sit mea, hæc vero animalia non ita sunt perfectè mea, quia non gignit illa humus, sed ipsa sese gignunt, & quæ hodie pascūtur in fundo meo, cras recedēt in fundū vicini.

Altera pars, facientem magnam stragem teneri ad restituendum aperta est, quia qui saltum vel piscinam, etsi non uallatam deuastaret, expoliat dūm illius loci iure, quod habet in pisces, & feras, ac vtilitate, quam ex illo loco capere potest contra iustitiā commutatiuam.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui venatur in saltu, vel piscatur in piscinis erectis a priuato ipsarum domino, vel ualle septis, tenetur ad restitutionem damni illati, & ante iudicis sententiam.

PRobatur, quia ferę inclusæ in saltu, & pisces inclusi in piscina sunt domini istius loci perfectè, & simpliciter, qui verò nocet alteri in re, cuius simpliciter, & perfectè dominus est, tenetur ad restituendum damnum, etiam si non condemnetur à iudice, quemadmodum, qui scindit ligna nemoris circumsepti.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui venatur feras egressas è loco in quo erant inclusæ, & in quo habent illæ vsum eundi, & redeundi, tenetur ad restitutionem.

ITa Medina, & Couar. locis citatis. Et probatur ex l. Naturali. §. Ceteros. ff. de acquirendo rerum dominio. Et instit. de rerum diuis. §. In his autem animalibus: quæ leges receptæ sunt Castellæ par. 3. tit. 28. L. 22. vbi dicitur: [In animalib. quæ abire, & redire consueuerunt non amittitur dominium, si verò hanc consuetudinem amiserint, desinunt esse domini, & fiunt capientis.] Apponuntque leges istæ exemplum de ceruis, & accipitribus. Et confirmatur communi omnium consensu, & opinione, etenim si passerem è custodia egressum quis accipiat, restituit illum priori domino, si columbam egressam, & volantem, similiter.

Scio hanc quartam conclu. aliquibus recentioribus nō placere, iudicantibus feram egressam locum in quo inclusa erat reddi communem. Primò, quia potest iam liberè illa uagari, nec tenetur inclusa à domino fundi. Secundò quia si quis manu capiat auem, & egressa è manu illius ab alio capiatur, censetur esse huius secundi capientis, ergo similiter in feris egressis septum. Tertiò, quia columba quæ per spatium vnius leucæ recedit à columbario, fit capientis.

Sed hæc argumenta non conuincunt nostram conclusionem: Non primum, quia eodem modo equus indomitus egressus domum domini sui potest liberè uagari, nec propterea desinit esse prioris domini. Nec secundum, quia ex sola manucaptione auis, non redditur iam illa auis propria capientis, & ita si aufugiens capiatur ab alio est secundi, at si capta ab aliquo custodiatur ab illo per aliquod tempus, si deinde recedit, inueniens illam, & capiens tenetur illam priori domino restituere: similiter qui columbam cuius aliquis priuatus dominus est, & eam in suo columbario nutriuit, & custodiuit, etsi longè recedat.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando in huiusmodi locis sunt custodes, si transgressor legis deprehensus a custode in transgressione postuletur reddere pignus, tenetur in conscientia illud exhibere.

RAtio est, quia iste custos cum sit constitutus ibi ab habente auctoritatem, est minister legis, & executor illius, postulans uerò pignus in crimine fragati incipit exequi legem, & condemnare reum, & hic illud exhibens incipit illam luere: sicut autem accedente plena condemnatione iudicis pęna soluenda est, ita incipiente illius exequutione incipienda quoque est illius solutio. Dixi, in crimine fraganti, quia vbi crimen dubium est, & adhuc probādum, tunc non tenetur ad reddendum pignus nisi iudice ita iudicante.

Sed quæres ad quid tenetur qui inueniens piscationem aut uenationem captam laqueo, rete, uel hamo alterius, illam accipit, Videtur enim esse iam alterius qui parauerat laqueum vel rete, loquimur extra loca quæ alicui propria sunt, nam de his quæ alicuius priuati sunt iam constat. Couar. loco supra citato asserit illius esse, qui inuenit, & capit non eius qui parauerit laqueos, quia ille qui primo inuenit est primo occupans, hæc autem quæ communia sunt, sunt primi occupātis. At Corduben sis loco citato existimat, & multo probabilius in his standum esse consuetudini loci, & iuxta illam iudicandum, cum in his consuetudo sit præstantissima legum interprēs.

Nunc ad argumenta initio proposita, Primum illud quorundam Iuristarum asserentium principes non posse ista prohibere, ridiculum est, cum natura omnes res fecerit cōmunes, ius autem gentium, & auctoritas publica multa fecerit huic uel illi priuatim propria.

Argumenta vero secundæ opinionis ita diluentur. Ad primum respondeo, leges illas Iuris Cæsarei loqui de feris inclusis, & vallatis in proprio saltu, quæ perfectè sunt domini illius loci: Lex vero Castellæ loquitur de insequēte feram per alienum fundum, quem dominus illius fundi admonuit, ne illud transiret, vt iam exposuimus.

Secundum argumentum eodem modo diluitur, piscantem vel uenantem in saltu, uel piscina inclusa accipere alienum, & furari, tenerique consequenter ad restitutionem, quia in feras, & pisces quæ sunt in istis loci inclusi dominus talis loci perfectum dominium, quando vero loca ista uallata non sunt, habē: dominium imperfectum, ita ut possit ipse sumere liberè, & alios arcere pœna, ad quam capti tenebuntur, non autem ad restituenda accepta. Vnde partit. 3. tit. de venatoribus. L. 16. habetur, [Venatorem, qui non comprehenditur a domino saltus, sed manus illius euadit, facere suā venationem, nec teneri ad aliquod restituendum.

Sed manet difficultas, quia L. 7. ff. de acquiren. possess. dicitur: Animalia inclusa in saltibus circumseptis, & pisces inclusos in stagno non possideri a domino loci illius. Quæ lex euertit omnino quæ hic docemus, sic tamen est explicāda: saltus sepiri posse uel natura loci, vt saxorum mole, uel arborum densitate, aut arte, & industria humana, similiter stagna & paludes ita contineri, vt inde pucca egredi nō possint.

sint, vel ob impedimentum à natura positum, vel industria humana: lex illa loquitur de saltibus, & stagnis à natura circumseptis, & vallatus industria, & expensis domini illius loci. Vltimo loco, ne quid intactum prætereamus, videamus in

Vltima Controuersia.

AN AVCVPARI COLVMBAS sit iniquum, & cum debito restituendi.

AGunt de hac re Caye. verb. Columbarium. Sylu. verb. restitutio. 3. q. 4. §. 3. Soto in illo 4. ar. citato in fine.

CONCLVSIO PRIMA.

Aedificare & erigere columbaria, ita vt colũbis apponantur grana, & alimenta necessaria, licitum est.

1 PRobatur primò, ex consuetudine, cui nulla lex aduersatur. Secundò, quia columbæ sunt vtiles Reip. pro pullis, quos generant, & stercore quod relinquunt, & seruata conditione posita parum, aut nil ferè nocent. Tertiò, quia ædificare nemus ad quod accedunt corui, & picæ nõ est illicitum, ergo neque ædificare columbarium, cum columbæ minus noceant.

Nec valet quod aliqui dicunt columbas istas, quæ liberè volitant tempore seminandi nocere agris: primò, quia posita conditione huius primæ conclusionis, non quærent semina: secundò, quia experientia teste non comedunt grana operta terra, sed quæ supra terram manent, quæ nullius quoque vtilitatis erãt futura. Adde quod etiam si columbę in aliquo noceant priuatis, præstat isti nocumento communis vtilitas, quam Reip. afferunt, cum sint cibus opportunus, & ciuibus, & peregrinis itinerantibus, comedantq; columbæ testibus agricolis multa semina, & herbas, quæ nocent tritico. Fateor tamen si in aliqua prouincia sint leges prohibentes ædificari noua columbaria, vel vicini domini agrorum grauiter conquerantur de damnis, quæ à columbis ipsis inferuntur, peccare illa de nouo construẽtes. De nouo, inquam, quia de antiquis, in quæ potest habere locum præscriptio, secus est iudicandum, tales autem leges, vel querelas non nouimus in Hispania existere.

CONCLVSIO SECVNDA.

Columbas domesticas capere peccatum mortale est, & cum debito restituendi.

PAtet, quia huiusmodi columbæ sunt propria bona habentis illas, vt gallinæ & aliæ aues domesticæ, & dominus columbarij habet actionem cõtra accipientem illas columbas, vt habetur l. Vsufructuariũ. ff. de vsufr. Et instit. de rer. diuis. §. gallinarum.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando lege præscriptus est terminus, intra quem nemo capiat columbas syluestres, sumere intra illum est peccatum mortale, & cum debito restituendi, extra illũ autem nequaquam.

PAtet, quia lex præscribens talem terminum facit illas columbas intra illum terminum bona propria domini illius columbarij, extra illum verò terminum vult esse communes. Vnde in Castella accipientes sibi tales columbas tenentur soluere duo regalia Domino columbarij, accipientes verò ut vendant alijs, tanquam fures flagellantur. Ex pragmatica Caroli V. de piscatoribus, & venatoribus edita anno 1552.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui fraude, & dolo trahit, & allicit columbas alterius columbarij in suum peccat mortaliter, & tenetur restituere.

COnstat hæc, quia est lege prohibitum, & est expoliare fratrem re sua, quod non est, quando columba à nullo allecta propria spõte mutat columbariũ, sicut aues solent mutare nidum, & domicilium.

ARTICVLVS IIII.

Teneatur ne quis aliquando restituere, id quod non abstulit?

PRæsupposito teneri ad restituẽdum illum, qui fratri damnum intulit cum iniuria, etiam si nihil inde vtilitatis ipsi aduenerit, tum etiam bona in quibus fratri nocere possumus duplicia esse, alia quæ actu possidet, alia autẽ ad quæ erat in potentia, statuit D. Thom. duas conclusiones.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui intulit fratri damnum in re, quam actu possidebat, tenetur illi restituere in integrum, & ad æqualitatem, simpliciter & absolutè.

SECVNDA CONCLVSIO.

Qui intulit fratri in re, ad quam erat in potentia, tenetur illi restituere ad æqualitatem damni illati, non simpliciter, sed arbitrio prudentis considerando gradum potentia, in qua frater erit, & modum nocendi.

Hæ conclusiones patent ex dictis maximè art. 2. huius quæstionis.

Circa hunc articulum hæc tantum se offert dubitatio.

AD QVAM RESTITVTIONEM teneatur, qui nocet fratri in re, ad quam tantum erat in potentia.

VT qui conculcat segetes teneatur ne ad restituẽdum valorem illarum, sicut si peruenissent ad messem, vel sufficiat restituere, quod valent eo tempore quo conculcantur? Videtur enim hoc posterius sufficere: Primò, quia restitutio ex D. Thom. facienda est ad æqualitatem rei ablatæ, restituens autem quod valent segetes tempore quo cõculcatæ sunt, iam reddit æquale rei ablatæ, cum iustum pretium rei sit illud, quo res æstimatur in præsenti.

Secundò, si quis occidat seruum alterius in pueritia, vel equum Ioannis adhuc pullum, non tenetur soluere valorem istorum iuxta ætatem perfectam ad quam peruenissent viuens, sed satisfacit soluens, quod in ea ætate in qua occisi sunt, arbitrio prudentis iudicabuntur valere.

Tertiò, si damnum restituendum æstimandum esset iuxta futurum tempus, sequeretur furantem triticum tempore, quo carius venditur, seruandum in futurum, quo tempore fortè fortuna vilius valuit, non teneri ad restituendũ triticum illud, nisi iuxta illud precium vilius, quod deinde valuit, quod est falsum, consequentia verò necessaria est, quia in hoc casu dominus illius tritici tantum est læsus in illo viliori pretio.

In oppositum est: primò, quod agricolæ recta ratione dictante hoc obseruant, vt qui segetes alterius conculcauit, satisfaciat reddens, quod valebunt tempore messis deductis expensis, quæ faciendæ erant: expectantq; ad taxandum illum valorem segetes vicinas vsque ad messem, vt iuxta ea quæ vident in vicinis agris, iudicent de valore segetis conculcatæ.

Secundò, qui seruat merces in tēpus futurū, si cōpellatur aut prouocetur eas vendere ante illud tempus quod statuerat, potest eas carius vendere quam in præsenti valeant & petere precium quod valebunt tempore quo instituerat eas vendere, vt definitum est cap. Nauiganti de vsuris, sed qui habet segetem in herba non vult illam vendere in herba, sed statuit expectare messem cum hoc fine ac non alio seminauerit, ergo qui ipso inuito dissipat, & destruit illa semina, & segetes, tenetur soluere prout valebunt tempore messis.

Tertiò, si tyrannus dissiparet omnes segetes vnius prouinciæ, nō satisfaceret restituendo illi quod tunc valebant quando illas destruxit, sed quod valuissent tempore messis, ergo similiter iudicandum est de particulari conculcante, & dissipante illas

Huic quæstioni respondet Soto. q. 6. art. 5. si damnum datum sit casu, id est siue intentione nocendi, non esse satisfaciendum in integrum, sed aliqua ex parte arbitrio prudētis, si verò datum sit consulto & animo nocendi, restituendum esse secundum æqualitatem. Sed maiori distinctione opus est.

Obseruemus igitur nocentem alteri in re, quæ adhuc est in potentia, vt alienas segetes conculcantem, &c. aut id facere ex malitia, & animo nocendi alteri, quod est nocere directè formaliter, & per se, aut casu intendendo suæ vtilitati sine animo nocendi. Rursum qui ita casu agit, uel damnum illud intulit sine vlla culpa sua, vt cum dabat operam rei licitæ, adhibuitque omnem diligentiam quam debuit adhibere ne in aliquo noceret, qui dicitur omnino inuoluntariè nocere, aut intulit illud cum aliqua culpa sua, quia vel dabat operam rei illicitæ, vel non adhibuit omnem diligentiam quam debuit adhibere, qui dicitur nocuisse voluntariè, non per se, & formaliter, sed indirectè & reductiuè.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui omnino inuoluntarie, & sine vlla culpa sua nocet non tenetur ad aliquid restituendum.

PRobatur, omne debitum restituendi nascitur ex duplici radice, aut ratione iniquæ acceptionis, aut ratione rei acceptæ, in hoc casu qui ita nocuit non est usus iniqua acceptione, cū sine ulla culpa sua nocuerit, neq; habet aliquid apud se rei alienæ, ergo. Et confirmaē ex illo capite, Si tua culpa, &c. vbi summus Pon. in eo qui tenetur ad restituendum damnum illatum exigit aliquam culpam.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui damnum intulit uoluntariè quidem, non tamen directè, & per se, sed indirectè, & reductiuè, tenetur ad aliquid restituendum non quantum res illa in qua nocuit valeret, si ad maturitatem, & perfectionem peruenisset, sed quantum iudicaretur valere tempore damni illati.

VT qui occidit seruum alterius paruulum non intendens illum occidere, occidit autem vel dans operam rei illicitæ, vel quia non adhibuit omnem diligētiam, quam debuisset adhibere, non tenetur ad restituendum valorem illius serui, quantum valuisset effectus vir, sed quantum valuisse iudicabitur in ea ætate in qua occisus est. Probatur, in hoc casu debitum restituendi nascitur ratione iniquæ acceptionis, sed inter iniquas acceptiones ea, quæ fit per ignorantiam crassam, vel uoluntarium indirectū habet infimum gradum culpæ, qui ergo ita accepit, & nocuit nō est obligandus ad restituendum nocumentum in summo rigore, sed in hoc inferiori, & mitiori, quem assignamus.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui intulit damnum directè formaliter, & per se tenetur ad restituendum in integrum quantum res illa in qua nocuit valuisset perueniens ad maturitatem, & perfectionem deductis expensis faciendis in illa, quamdiu ad talē perfectionem peruenisset.

PAtet, talis acceptio est iniqua, & iniusta omnino: & per se, ergo obligans ad restitutionem precij omnino, & per se iusti, preciū autem simpliciter, & omnino iustum in rebus quæ sunt in via ad perfectionem est illud, quod res valebit ad suam perfectionem perueniens deductis expensis, ergo. Hanc probant argu. secundo loco facta, modus autem restituendi in casu huius tertiæ conclusionis est vel expectare euentum rei similis in sua maturitate, & perfectione, quo modo vtuntur communiter agricolæ, vt dictum est in primo argu. in oppositum, vel partes inter se conuenire de precio damni ad arbitrium prudentis.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, conculcantem segetem cum animo nocendi non satisfacere ad æqualitatem, nisi modo exposito, quia æqualitas sumenda est ex damno illato, iste verò non solum nocuit, in herba, verum etiam in fructu, qui expectabatur, & iuxta hanc spectandum est in eo casu iustum precium. Ad secundum dico, in animalibus viuentibus rem non æstimari, nisi iuxta tempus præsens communi omnium gentium consuetudine, & iure, in plantis verò, & seminibus terræ mandatis æstimari semina, quando sunt in proxima, & probabili potentia ex fructu deductis expensis, & ualor enim rerum ex communi hominum æstimatione, & consuetudine, magis quam ex rebus ipsis, vt infra videbimus, sumitur. Ad ultimum respondeo, in casu si conuertit triticum illud in suum commodum tempore quo carius valebat, teneri ad restituēdum iuxta illud precium carius, quia ī eo factus est ditior, si verò combusit illud, uel seruauit illud in tempus, in quod à vero domino seruabatur, & tunc vtilius valuit, teneri ad restituendum tantum in illo precio viliori, quia ipse in eo factus est ditior, nec domino tritici nocuit, nisi in illo viliori precio.

ARTICVLVS V.

An semper facienda sit restitutio illi à quo res ablata est.

EGit actenus D. Thom. de substantia restitutionis, hoc articulo, & sequenti agit de circunstantijs illius, ac primum præsenti articulo de circunstantia personæ, cui facienda est, de qua Cayet. verbo, Restitutio, cap. 4. Sylu. eodem verbo. 4. Soto libro. 4. de iust. art. 1.

CONCLVSIO PRIMA.

Simpliciter ac communiter loquendo res ablata restituenda est illi a quo ablata fuerat, habetur hæc 3. q. 1. ca. Reintegranda. Et de restit. spoliat ferè per totum.

PRobatur, restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ constituens æqualitatem inter illos, quorum vnus habet minus, quàm debet habere, sed hæc æqualitas obtineri nō potest, nisi res ablata restituatur illi à quo ablata est quia habet minus de suo, & de eo quod debet habere, ergo illi restituenda est.

CONCLVSIO SECVNDA.

Deficiente illo à quo res ipsius ablata est restitutio facienda est pauperibus, uel in opera pia.

PAtet, Nemo potest retinere alienum, sed debet illud restituere aut uero domino aut habenti vicem veri domini, quādo nō extitit verus dñs, nec in se ipso nec in hæ

ædibus

redibus, ex recepta vbiq; terrarum cõsuetudine à superioribus approbata pauperes, & opera pia supplent vicem veri domini, ergo. Dico, pauperes supplere vicem veri domini ex consuetudine approbata, quia simpliciter, & absolutè pauperes non sunt domini bonorum, quæ nullũ habent dominum, sed Resp. quia bona sunt huius mediatè, vel immediatè ex diuisione, & appropriatiatione facta iure gentium à Principe, vel Rep. deficiente omnino illo domino cessat simul illorum bonorum appropriatio, redeuntq; ad primum statum, quando erant indiuisa, & ita non sunt simpliciter sumpta pauperum, sed Reip. consuetudo autẽ communis omnium gentium Principibus, & superioribus consentientibus introduxit, vt vero domino non inuento habeant pauperes vicem domini, & illis fiat restitutio, quod diligenter obseruandum est ad sequentia.

Ex hac doctrina sequitur regula, quàm omnes Thomistę ex verbis D. Thom. hic colligunt, nempe quotiescunq; is à quo res ablata est, non est verus dominus, non esse illi restituendam, sed vero domino: verus enim dominus est, qui habet minus de suo, & de eo quàm debet habere: vnde si quid ablatum sit à latrone non est ipsi restituendum, sed vero domino, à quo latro rapuerat, si quid à seruo, famulo, vel filio familias, quod erat patris vel domini, nõ ipsis, sed dominis, aut patri familiàs debet restitui, si quid ab vxore, quod erat sub dominio viri, non ipsi, sed viro, si quid à monacho, non ipsi, sed prælato sui cõuentus, si quid à clerico, quod erat Ecclesiæ, non illi, sed prælato illius Ecclesiæ, tùm quia restitutio semper est facienda vero domino, tùm verò, quia restitutio non solum fit ratione iniustæ acceptionis, verum etiam ratione rei acceptæ, cuius defectu verus dominus patitur inæqualitatem, quæ ad æqualitatem reducitur, quando vero domino, qui re sua priuatus erat, illa restituitur.

Hæc regula est certissima, sed in ea nonnulla obseruanda sunt. Primum debere certissimum esse, illum à quo res ablata est, non esse verum dominum, sed alium, nam si sit dubium & incertum, tunc illimet à quo res ablata est, est restituenda. Primò, quia in dubijs potior est ratio possidentis. Secundò, quia iudex ita iudicaret per iustam sententiam, vnde res ablata à latrone, etiam si sit magna suspitio, illum esse latronem, nisi omnino certum sit, ipsi latroni restituenda est, vt habetur c. ex litteris, extra de restit. spolia. & in lege bona fide. ff. de restit. depositi, vide Sylu. in verb. Restit. quarto.

Secundò obseruandum est, licèt restitutio facienda sit cum damno aliquo temporali, non tamen teneri illum, cui competit restituere, enim cum damno, & periculo propriæ vitæ, famæ, vel graui iactura bonorum, vt res perueniat ad manus veri domini. Accepi 100. aureos à filiofamiliàs, si restituendo illos patri, qui est verus dominus, tale periculum mihi immineat, non teneor, quia etiam si illos abstulissem à vero domino, non tenerer cum tanto periculo, quia esset inæqualitas ad tantum damnum me obligare, vt compensarem fratri multò minus damnum.

Tertiò, si certò intelligatur, latronem, filium, seruum, vel vxorem ita pœnitere sui criminis, & quamprimum rem ab eis ablatam receperint, non dilaturos illam veris dominis restituere, tunc licet, imò est optimum eisdem à quo res ablata est illam restituere, quia sic & honori ipsorũ consulitur, & restituitur vero domino per ipsos, quasi per interpositam personam, quod eius est.

Quartò, quando res ablata non redditur ei à quo ablata est, sed vero domino, admonendus est ille à quo ablata fuerat, iam esse restitutum vero domino, ne eidem bis restituatur. Quintò, quando bona sunt communitatis, & Ecclesiæ, vel religionis, esse restituẽda non illi à quo ablata sunt, quia non est verus dominus, sed prælato & superiori, qui illorum est administrator, & gerens vicem domini, si autẽ talis superior sit prodigus, & dilapidator, licet, imò est optimum non restituere illi, sed ex bonis restituendis aliquid efficere permanens, quod non ita facilè prodigi possit, vt calicem, vel simile, & Ecclesiæ, vel monasterio illud exhibere, ac ea via restituere.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando restitutio secretò facienda est in foro conscientiæ, nam si fit exterius, & in foro iudiciali, tunc restitutio facienda est, cui iudex præceperit sua sententia, quia licèt iudex erraret in facto materialiter, & ex ignorantia veritatis facti, non tamen errat in iure iudicans secundum leges, habendaq; est illius sententia tanquàm iusta, & iuxta illam restituens manet tutus in conscientia. D. Thom. in solu argumentorum attingit aliquas difficultates, quæ propositis quibusdam grauib. quæstionibus elucidandæ sunt. Circa solutionem primi offert se grauis quæstio.

Prima Controuersia.

SIT NE RESTITVENDVM, quod prudenter iudicatur esse nociturum ipsimet domino, vel alij.

IN hac quæstione, vt prius certa ab incertis separemus, nonnulla obseruanda sunt.

In primis nocumẽtum; & damnum, quod ex redditione depositi, vel rei alienæ euenire potest, vel ipsimet domino petenti, vel alteri, duplex esse spirituale, vel temporale, spirituale, vt cum postulat pecunias ad scortũ, vel solicitandã puellam pudicam, & honestam, corporale vel temporale, vt si gladium, quem apud me Petrus deposuerat, exigat ad inferendam mortem, vel læsionem aliquam, aut iniuriã sibi vel alteri. Rursum quando re illi restituta alteri nociturus est, aut vult illi nocere, violando tantum charitatem, vt qui accepta pecunia, quam illi restituo, nititur sine fraude, & vi, sed donis solis, & muneribus puellam corrumpere, aut violando simul iustitiam, & charitatem, vt cũ scio gladium quem apud me habet, petere, vt exerceat homicidium.

Obseruemus secundò, rem quam apud me quis habet hilarem posse exigere, aut communi, & vrbana postulatione, aut interpellando & conquerendo, quod rem illius ipso inuito apud me detineam, idque vel in iudicio, vel extra iudicium.

His positis hæc omnia certissima sunt apud omnes Doctores. Primò, quodcunque damnum alteri immineat ea restitutione rei, si me illam non restituente simile, vel grauius mihi etiam immineat, non teneri me, vt vitetur damnum alienum ad rem illam detinendam. Patet, quia in tali casu damnum, quod sequitur ex redditione debiti, vel depositi, nullo modo est volũtariũ huic, qui depositũ illud reddit, nec per se directè, quod perspicuum est, nec reductiuè: ille enim dicitur reductiuè velle malum, quod potest, & debet prohibere, nec prohibet, in hoc autem casu non tenetur iste depositarius vitare damnum alterius: nemo enim tenetur cum proprio damno vitare alienum, quo nomine dicunt Doctores neminem teneri ad subueniendum hosti extremè indigenti, si prudenter timeat ex salute hostis imminere sibi mortem. Et confirmatur ex his, quæ paulò ante dicebamus, non esse restituendam vero domino rem à latrone acceptam, si ex tali restitutione graue damnum restituenti immineat. Loquimur hic de priuata persona, quia si malum quod imminet re illa restituta, sit totius Reipub. tunc restituenda est cum quouis damno, & periculo, cum bonum commune cuiq; priuato præferendũ sit, quod si absque meo damno rem illam retinere valeo, teneor ex charitate illius restitutionem differre, aut apud alium deponere, nec dare vero domino, vt damnum illud quantum in me est vitem. Constat hoc ex his, quæ omnes docent in disputatione de charitate: & confirmatur. Primò, ex illo Prouer. 24. [Erue eos, qui ducuntur ad mortẽ.] id est prohibe mortem & damnum fratris, & Eccles. 16. [Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.] Quod maximè habet locũ, quando proximus vult alij nocere. Secũdò, ex fine restitutionis, fit enim restitutio in vtilitate veri domini, in hoc autem casu potius esset in damnum eius, vel alterius. Tertiò, ex lege charitatis, & amicitiæ teneor vitare quantũ

commodè possum peccata proximi,& damna quę ipse alijs nititur inferre.

Secundò certum etiam est, si damnum imminens soli domino immineat,& non alijs, & ipse vel iuridicè vel quasi iuridice interpellat, siue dānum illud sit spirituale per peccatum, siue temporale prodigendo sua, nō licere mihi rem illius detinere, imò teneor restituere. Patet, quia ipse vtitur iure suo, cum rem suam petat, vtenti autem iure suo ex iustitia res sua restituenda est. Nec obstat quod aliqui, dicunt, non habet ius prodigendi aut fornicandi, ergo eum hoc fine petat non habet ius petendi: nam licèt non habeat peccandi, habet tamen ius in rem suam, quo iure ex malo fine,& malitia, quam animo concepit, non expoliatur: quemadmodum curatus occulto peccatori petenti ab ipso Eucharistiam, licèt non habeat ius ad peccandum, quia tamen habet ius ad illam petendam, quo iure ipsum sine scādalo priuare non potest, tenetur dare,& vxor quamuis sciat virum emisisse votum simplex castitatis,& peccare petendo debitum, tenetur nihilominus illi reddere, quia petens vtitur iure suo. Dixi si damnum soli domino immineat temporale uel spirituale, quia in his est ipse dominus, at si immineat in naturalibus, vt qui accepto gladio se occider, non licet, quamuis multum interpellet, quia ipse non est dominus, vt vidimus uitæ suæ, aut membrorum, & sicut non habet ius in illa, ita neque ad petendum gladium, quo sibi inferre vult damnum in illis.

Tertiò certum est, si ex restitutione rei damnum spirituale alteri immineat, ut qui accepta pecunia solicitaturus est puellam pudicam, licere, & debere differri restitutionem, quia quando duo iura concurrunt, quæ simul non possunt obseruari, habenda est potius ratio patientis iniuriam quā inferentis, in hoc casu habet dominus ius petendi rem suā habet quoque puella, uel frater cui iste uult nocere, ius, vt à me damnum illius (eum id sine meo damno possim) uitetur, teneor potius uitare damnum illius qui pati porest, & seruare illi ius non restituendo, quàm seruare ius illius qui uult nocere, restituendo.

Sed obijcies cōtra hæc duo dicta, primò, præstat anima corpori, cur ergo uolenti nocere sibi ipsi in corpore tenemur depositum quo sibi nocebit, non restituere, uolenti autem sibi nocere in spiritualibus tenemur restituere. Secundò, spiritualia aliena non minus ualent quam propria, cum igitur non sit restituendum depositum, quando aliquis vult nocere puellæ pudicæ uel fratri in spiritualibus, eodem modò neque licebit illi restituere quando sibi ipsi.

Ad primum dico, detentionem debiti, vel depositi esse medium per se,& natura sua ordinatum ad liberandum hominem à damno spirituali proprio, quia verbi gratia gladio non reddito non occidet, at etsi pecuniam non reddam, nihilominus iam animus eius per solum consensum,& desiderium internum fornicādi lęsus est, ac propterea, cū vult sibi nocere in corpore: teneor detinere apud me gladium, imò,& illum qui vult se suspendere, possum per vim cohibere,& conijcere in vincula, si opus fuerit, ut liberē eū, pecunias autem, quibus vult fornicari. non possum detinere, nec inferre vim, ne fornicetur, ad damna enim spiritualia cohibenda correctio fraterna solum est medium per se ordinatum.

Ad secundum dico, plurimum differe nocere sibi in spiritualibus. vel nocere alteri, primò, quia qui sibi in his nocet, liberè,& voluntariè vult nocere,& in re sua cuius est dominus, in malis autem quæ frater sibi liberè vult inferre, cum secus possit, satis est vti consilio,& correctione, in malis verò quæ vult alteri inferre. non est satis corrigere volentem nocere, sed tenemur, quantum commodè possumus, patientem liberare. Secundò, quia quando quis vult inferre damnum spirituale alteri restituta re quam apud me habeo, non restituendo caueo peccatum alterius, quando autem est in damnum spirituale ipsiusmet domini non caueo peccatum eius, quia iam volūtas ipsius est maèl affecta ad peccatum. Vnde omnia ista, quæ tanquam certa apud omnes constituimus. certissima sunt, maiorem verò difficultatem habent quæ sequuntur und. ...

II. Controuersia.

AN CUM QUIS PETIT REM suam in damnum temporale, uel corporale aliorum, sit illi deneganda, & differenda restitutio ex charitate, aut ex iustitia.

Hoc nosse rectè oportet, quia si ex charitate sola, peccabit quidem qui tali damno imminente rem illam nocituram reddit domino, non tamen tenebitur ad restituendum, quod si ex charitate simul,& iustitia, nō solum peccabit, verum etiam tenebitur ad restitutionem dānorum, quæ subsequentur.

Iudicarunt quidam ex veteribus Theologis eum qui ess hoc periculo redderet gladium, non peccare contra iustitiam, sed contra charitatem solam hac ratione, qui reddit gladium proprio domino non consentiens in necem fratris, sed potius dolens nihil aliud agit, quàm non defendere fratrem, cum possint, ad defendendum autem fratrem à nece soli magistratus tenentur ex iustitia, ceteri verò ex sola charitate, ergo priuatus reddens domino rē nocituram non peccat contra iustitiam, sed contra solam charitatem. Et confirmatur, si inuasor aggrediatur fratrem, quem ego possum commodè defendere, nec defendo, tantum pecco contra charitatem, sed reddens gladium domino illius in hoc casu perinde se habet, velut non defendēs fratrem ab inuasore, ergo.

Secundò, si iudex præcipiat mihi reddere Petro suum gladium,& ego reddam sciens illum eo fine petere, vt occidat Ioannem, non teneor, si occidat, ad aliquam restitutionem, nec pecco contra iustitiam obediens iudici, nec iudicor homicida, ergo si petat extra iudicium, non ago contra iustitiam, nec sum iudicandus concurrere ad illud homicidium. Patet conseq. quia reddens tale gladium non est magis causa iniuriæ, quæ infertur proximo accidēte iudicis sententia, quam sine illa, cum idem præstet siue à iudice cōpellatur, siue non, quod est reddere gladium.

Tertiò, si depositarius in hoc casu reddens gladium domino illius esset causa homicidij, profectò, etiam si redderet illum, ac graue damnum sibi accideret, esset censendus causa homicidij,& cum esse causam homicidij sit intrinsecè malum, non posset illum reddere, neque vt liberaret se ipsum ab aliquo graui damno sibi imminenti, hoc consequens est falsum,& cō ra omnes Doctores, ergo,& antecedens, consequentia verò probo sicut,& in præcedenti argu. quia idem omnino præstat à parte rei, siue sibi damnū graue ex detentione gladij immineat, siue non, quod est reddere illum domino ipsius.

Denique, si reddere gladium in hoc casu esset contra iustitiam, eodem modo restituere pecunias debitas, quando sciret emendum esse ex eis gladium, esset contra iustitiam, & cum debito restituendi damna subsequuta,& similiter qui redderet vero domino pecunias debitas, quas certò sciret dandas ab ipso ad usuram, peccaret contra iustitiam,& teneretur ad restituendum lucrum illud vsurarium.

D. Tho. hoc loco non explicat hanc quæstionem, in 4. autem dist. 32. q. 1. art. 2. quęstione. 3. ad 3. art. [Si reddam gladium furioso, quia aliter eueniet mihi maius malum, tunc non pecco reddens gladium, nec est mihi imputandum damnum subsequutum. Vbi quamuis à contrario sensu videatur docere D. Thom. quando reddo gladium, quem possum sine periculo meo detinere, me peccare, & contra iustitiam, teneriqne ad damnum,& subsequutum, apertè tamen id non dicit.

Cayet. hic docet depositum, vel gladium in hoc casu de quo loquimur non esse reddendum, non tamen explicat, teneamur ne ad id ex charitate sola, an etiam ex iustitia, in sūma verò in verbo, Restitutio, cap. primo explicans verbum illud. Nō manifestas ait. Qui sine dāno suo pōt liberare fratrē ab homicidio, vel furto, si id nō faciat, tenetur ad restitutionem. Ex quo dicto, si uerum sit, colligunt aliqui à fortiori reddentem gladium domino suo, quando scit uelle illum ad homicidium, peccare necessario contra iustitiam,

tis,& teneri ad restitutionem,quia magis concurrit qui cō currit positiuè, quàm qui negatiuè tantum, at non defendens fratrem, habet se tantum priuatiuè, dans verò gladium,positiuè. Sed cum dictum illud Cayet.in sum. non sit verum vt videbimus cum D.Thom.art.7.huius quęstionis, neque quod ex ipso sequitur, censendum est verum. vnde ex Cayet. nihil in hac q. habemus certum.

Recentiores, vt Soto lib.4. de iust.q.7.art.1.ad 1. Victo. & alij in lectura huius articuli volunt eum qui sine proprio damno potest retinere gladium,vel scalam,nec retinet, sed dat domino, quem certò nouit illis abusurum in damnum tertij, peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem damni subsequuti,quæ opinio etsi videatur rigida,est tamē vera,& probatur. Qui sine damno suo potest in hoc casu retinere gladium, & non retinet, reuera consentit & concurrit,quamuis non vt causa præcipua,saltem vt secundaria & cooperans damno fratris, qui autem ita consentit & cō-currit peccat contra iustitiam, & tenetur ad restituendum ex regula illa. Si culpa tua,vbi additur, Seu alijs irrogantibus damnum opem forte tulisti,ergo.

Secundò,si quis in hoc casu de quo quærimus, redderet gladium homini stulto, vel fur oso, quem probabiliter timeretur alicui nociturum, omnium Doctorum consensu teneretur ad damnum subsequutum,ergo similiter tenebitur,si dat homini prudenti, sed irato & volenti illo gladio aliquem occidere. Patet consequentia,quia vinculum restitutionis non nascitur ex eo quod dederis gladium prudenti,vel stulto,hoc enim est per accidens, sed ex eo quod dederis ei,qui gladio erat abusurus.

Tertiò, quod decernitur in foro exteriori per iustam sententiam explicata rei veritate, idem habet in foro interiori, at si probetur in foro exteriori Petrum qui sine damno suo poterat retinere gladium, non retinuisse, sed dedisse Ioanni, quem nouerat eo abusurum, condemnabitur Petrus vt consentiens & complex homicidij subsequuti, & ita habet vsus omnium iudicum,ergo.

Quartò,in similibus euentibus huic nostro casui de quo quærimus, qui exhibet fratri instrumenta,quibus nocebit, condemnatur de damno subsequuto, vt cum quis commo dat,aut vendit alicui gladium,malleum,vel scalam, quibus scit illum abusurum,vt habetur l. Si pignore.§. Si ferramenta.ff.de furtis. Idem est, si pharmacopola, vel pigmentarius vendat venenum ei quem scit malè vsurum, similiter qui vendiderit militibus arma ad iniustum bellum,tenetur restituere,quantum valebunt damna subsequuta, vt docet hic Cayet.imò si illud bellum iniustum sit contra clericos vendens eo tempore arma est etiam excommunicatus, & irregularis,vt docet idem Cayet. supra q.10.art.4. Et infra q.169.art.2.ad 4.

Denique si quis mihi commendaret clauem, quam tempore quo repetit,intelligo esse adulterinam, & velle illam ad furandum,si sine damno meo possum retinere & abscō-dere & conterere,teneor ex iustitia,alioquin illam restituē do pecco contra iustitiam, & teneor ad damna subsequuta & in hoc omnes Doctores cōueniunt,sed similiter res omnino se habet in casu nostræ quæstionis,ergo.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo,aliud esse habere me negatiuè non defendendo proximum, cum possim, & aliud concurrere positiuè dando instrumenta, quæ poteram sine meo damno retinere, nam prius illud est tantum contra charitatem, non contra iustitiam,nisi quis ad id teneatur ex officio,posterius autem,cū sit positiuè aliquid facere, vnde mors vel damnum sequatur, est contra iustitiam.

Ad secundum respondeo, in illo casu debere me iudici aperire quo sine ille gladium suum repetat, quia cum primum illud iudex nouerit,præcipiet non dari,niteturque vt optimus iudex, damnum illud aduertere, quod si iniquus iudex fit & præcipiat illi restitui, si liceat appellare, aut aliqua uia iudicium illius declinare, parendum illi non est, quod id non liceat,tunc ad uitandum proprium damnum, quod sequeretur ex punitione iudicis, dandus est gladius, tribueturque tota culpa,& debitum in iudice,non in restituentem gladium, sic enim restituens perinde se habet, ac restituens ad vitandum proprium damnum. Vnde licèt in genere naturæ eodem modo se habeat reddens gladium compulsus à iudice,aut sine tali compulsione, in genere tamen moris maximè differunt, quia quando non compellitur à iudice, potest illud vitare, quando verò compellitur, iam non potest,& damnum quod tunc sequitur,nullo modo est ipsi voluntarium.

Ad tertium, antecedenti concesso negandum est consequens eodem modo quo in præcedenti argumento, non enim est eadem ratio, quamuis enim eodem modo sequatur homicidium in genere entis & naturæ, non tamen eodem modo in genere moris, quia quando sine damno meo possum detinere gladium,& non retineo, sed do, est consentire reuera & cooperari illi homicidio, quando autem ad vitandum damnum meum, tunc non est consentire homicidio,sed tantum consulere proprio bono, sicut qui occidit inuasorem,& qui voluntariè occidit fratrem, eodem modo occidunt in genere entis, & diuerso in genere moris,qui enim occidit inuasorem non est homicida, non enim intendit mortem fratris, sed tantum propriam tutelam qui verò voluntariè occidit, est verè homicida, cum verè intendat mortem fratris.

Ad vltimum respondeo, quo ad primum incommodum non esse dandas pecunias ei qui hoc fine illas repetit, nisi iudice præcipiente explicata ipsi iudici veritate eo modo quo dictum est in solutione secundi. Dico secundo, posse illi dari, incommodum autem istud non esse contra nos, quia cum gladius sit ex se aptus in proxima potentia ad homicidium,dare illum,quando possum detinere, est proximè cooperari illi malo, dare autem pecuniam, distat multum,cum pecunia non sit ex se ad occidendum,nec in proxima potentia. Ad secundum incommodum, dico similiter dare pecunias volenti illas fœnerari, est causa nimium remota ad acquirendas vsuras, cum requiratur præterea volūtas mercatoris & voluntas eius,qui vult dare,vel accipere, at qui dat gladium in hoc casu, etsi non sit causa præcipua, est tamen secundaria,propinqua occasionis, & ideo tenetur restituere.

In solutione secundi argumenti quærit D Thom. sit ne restituendum,& quod illicitè & per peccatum acquisitum est,statuitque, bifariam, posse aliquid alteri dari aut, ita vt datio sit omnino illicita, & prohibita lege, vt in simonia, aut ita vt causa sit quidem illicita,& turpis,datio verò non sit prohibita, vt cum datur aliquid meretrici ob fornicationem,causa turpis est & illicita,meretrici autem aliquid dare nulla lex prohibet. Hoc constituto respondet D.Tho.si datio sit primi generis,accipientem teneri ad restituendū, quia lex prohibens ita dare prohibet simul ita accipere, debere autem restituere, non ei qui dedit, sed Ecclesiæ, vel pauperibus, tum quia qui ita dedit meretur dominium illud perdere,tum quia iam illud à se abdicauit,quod si datio sit secundi generis, non teneri ad restituendum, vnde meretrix non tenebitur restituere accepta, quia licet causa sit illicita,nulla tamen lex prohibet fornicatori aliquid dare,vel meretrici illud accipere, nisi iam per fraudem & dolum aliquid extorqueret, illud enim teneretur restituere, quia sic extortum non est datum, sed raptum.

Circa hanc doctrinam videre oportet, quæ pertinent ad donationes turpes in communi,& priuatim quę pertinent ad meretrices & simoniam. Primò igitur videamus.

Tertia Controuersia.

AN QVAE OB TVRPEM CAVSAM acquiruntur sint restituenda, & cur.

In hac quæstione, in qua hæc duo videnda sunt, An accepta ex turpi causa restituenda sint. Et cui maximè discrepant inter se Doctores. Nam Innoc.in cap. Quia plerique de immunit. Eccle q.3 p.conclu.3. Hostien. in cap. C..

fit de iudæis, Palud. in 4. dist. 15. q. 7. Adria. in 4. in materia de restit. q. peculiari de his, quæ ob turpem causam accipiũtur, Sylu. verb. Restitutio, cap. 5. & §. 1. cap. 4. 6. t.

Medina eod. de restit. q. 10. dub. 3. volunt in vniuersum, quæ propter peccatum aliquod, vel ex turpi causa acquiruntur, simpliciter, & ante omnẽ iudicis sententiam restituenda esse. Ratio eorum est, precium acceptum pro re non habente precium restituendum est, quo nomine vsuratius accipiens precium pro mutuo & tendens earius propter expectatam solutionem, tenetur ad restituẽdum, quia nec mutuum, nec tempus illud per quod differtur solutio, sunt res precio æstimabiles, sed hæc duo rerum genera non habẽt precium, spiritualia, ob suam dignitatem, & peccata ad suã vilitatem, ergo accipiens precium, vel pro re spirituali, vel pro actu peccati, & turpi tenetur illud restituere.

Secundò, accipiens aliquid per contractum ipso iure omnino nullum tenetur ad illud restituendum, quia per talem contractum non transfertur dominium, sed quãdo datur aliquid ex turpi causa, est contractus ipso iure nullus l. Iurisgentium §. Si ob maleficium ff. de pactis, vbi habetur titulum quo aliquid ob maleficium datur, esse ipso iure nullum, & l Generaliter ff. de verb. signifi. dicitur, generaliter nouimus stipulationes turpes nullius esse momenti, ergo.

Tertiò cap. Cum sit de iudęis, & Sarracenis, statuitur, vt quæ iudæi, vel Sarraceni exercentes aliquod officium inter Christianos acquisierint, curent Episcopi in pauperes cõuerti, ratio autem est, quia sicut illa officia inter Christianos exercere non poterant, ita quæ illis officijs acquisierunt fuerunt illicitè ab eis acquisita.

Quartò, cap Ad liberandam, eodem titulo habetur: uendentes arma Sarracenis esse excõmunicatos, & lucrum itidem acquisitum esse restituendum in subsidium terræ sanctæ, vt illicitè, & turpiter acquisitum Quintò, argumentatur Adrianus. Accipiens vt faciat bonum, quod alias tenebatur facere, tenetur ad restituendum, ut iudex, qui accipit aliquid, vt iustè iudicet, sur accipiens aliquid, ne furetur l. 2. 3. 4. & vlt. ff. de condit. ob turpem causam, ergo a fortiori tenebitur etiam restituere, qui accipit aliquid, ut malum aliquod exerceat.

Denique, si turpiter acquisita non essent restituenda, sed tuta conscientia retinerentur, qui promitteret aliquid ob turpem causam, teneretur etiam illud adimplere, oppositum autem habetur 22 q. 4. can. In malis promissis rescinde fidem, in turpi autem voto muta decretum.

Quod si quæras ab his, cui sit facienda restitutio? Hostiẽ. in illud caput, Cum sit, & est communis inter iuristas, docet restituendum esse pauperibus, videtur enim ita docere D. Aug. in can. Non sanè. 14. q. 5. Sylu. & Adria. locis citatis dicũt indifferenter posse restitui, vel pauperibus, vel ei, qui dedit. Hanc partem, vt possit fieri ei, qui dedit, nisi iudex oppositum præcipiat, amplectuntur nonnulli recentiores hac adducti ratione. Qui dedit aliquid pro actu turpi, & peccato, per talem donationem non transtulit, nec abdicauit à se dominium, vt constat ex l. illa Iurisgentium, & l. illa Generaliter, quæ magis explicatur l. Si quis, & l. Si flagitij ff. eodem titulo, vbi dicitur, si flagitij faciendi, vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet, quæ desumpta sunt ex D. Aug. Epist. 54. ad Macedonium, quando autem, qui dat non transfert, nec abdicatas a se dominium rei datæ, certum est manere illam semper sub ipsius dominio, & ipsi esse restituendam. Medina loco citato docet, si maleficium, ratione cuius datum est precium, iam factum sit, restituendum esse illud pauperibus, si verò nondum sit perpetratum, ei, qui dedit.

Secunda opinio est Caye. in sum. Restit. cap. 4. vbi non obligat ad restituendum, quia detur aliquid ob turpem causam, vel finẽ, sed quando datio ipsa prohibita est. Quo posito distinguit de donatione prohibita nam aut hæc inquit, est iniqua, & prohibita tàm ex parte dantis, quàm accipientis, vt in simonia, & cum datur aliquid pro corrumpẽdo iudice, & tunc restitutio faciẽda est illi, in cuius iniuriam aliquid datum est, ut in simonia, Ecclesiæ. in corruptione iudicis, illi in cuius iniuriam corruptus est, vel pauperibus, si datio illa iniqua tãtù sit, & prohibita ex parte accipientis, restituendum esse illi, cui damnum aliquod sequutũ est, id est danti, cui nocet, qui accipit, quod non potest accipere.

Tertia opinio est Angeli, qui verbo Restit. primo, in versic. Turpe lucrum, distinguit inter accipientem aliquid, vt exerceat aliquod peccatum, & accipientem aliquid, vt cesset, & abstineat à vexatione proximi, priorem illum vult non teneri ad restituendum acceptum, in quam sententiam affert Card. in illud caput, Quia plerique, & eiusdem vult quoque esse Innocen. licèt alij aliter sentiant de Innocentio: Recipientem verò aliquid, vt abstineat à malo quod volebat proximo inferre, teneri ad restituẽdum iuxta Panor. cap. Dilectus de simonia, huius discriminis causam assignat, quia qui dat. verbi gratia, Petro. 10. aureos, ut aliquod peccatũ gratia ipsius exerceat, optat illud fieri, & liberè dat, & uoluntariè, vt optata consequatur, & ita transfert dominium in accipientem saltem donec à iudice illa repetatur, qui verò dat Ioanni. 10. aureos, vt cesset à dãno, quod vult inferre, non dat illos voluntariè, sed quia ex iniquitate Ioannis non potest aliter ab eo obtinere, vt ab illo nocumento abstineat, tedimitque illa via suam vexationem, vel proximi, deinde eodem verb. Restit. cap. 5. n. 4. docet debentem restitui re rem acceptam ex turpi causa, si ita accepit, vt neq, qui donauit, potuerit donare, debere restituere non illi cui dedit, sed pauperibus, quia cum vterque in hoc casu turpiter se gesserit, vnus in dando, alter in accipiendo, neuter potest illud habere, imò si aliquis eorũ posset, deberet potius habere, qui illud accepit, & accepit, & pęnes se habet, quàm qui dedit, cum in pari causa turpitudinis potior sit conditio possidentis, ac propterea dandũ esse pauperibus, nisi datum sit in damnum tertij, quia tunc restituendum est illi, cuius iniuria datum fuit, vel lex tribuit illud fisco, quod si solus accipiens turpiter se gessit in accipiendo, dans verò potuit donare, vt qui dat iudici, ut iustè iudicet, tunc restituendum esse danti, præterquam in casu cap. Cum si de Iudæis, vbi quæ infidelis lucratus est à Christianis occasione officij publici inter ipsos, præcipitur restituere pauperibus.

Quarta sententia est D. Tho. Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 5. vbi distinguit inter donationem quæ illicita est ex parte tantum accipientis & eam, quę illicita est tã ex parte dantis, quam accipientis In donatione prioris generis vult accipientem pecuniam, vt faciat, vel omittat, quod iam ex iustitia tenebatur aliàs facere, vel omittere, peccare mortal. tenerique ad restituendum si condemnetur à iudice, quandiu autem non condemnatur posse illud retinere. Probat ea l. Vt puta. ff. de condit. ob turp. causam, vbi danti aliquid Petro, vt faciat quod iam tenetur, vel non inferat damnum quod volebat, datur actio ad repetendum quicquid hac de causa dedit Petro. Vnde arguit Soto. Si Petrus ipso facto teneretur restituere, lex non solum daret repetitionem cõtra Petrum, verum obligaret Petrum tanquam inhabilem ad recipiendum, ad statim restituendum, at solum dat actionẽ ad repetendum accepta ab illo, ergo ante condemnationem potest Petrus quæ accepit retinere.

Secundò, si ego in gratiam Petri abstineam ab homicidio, aliter illud omnino commissurus, quamuis lege Dei, & naturæ deberem ab illo abstinere, in hoc tamen casu non abstineo nisi in gratiam Petri, sed hæc gratia, & obsequium, quod ipsi præsto, est precio estimabile, cum sit accio illi vtilis & grata, ergo licèt pro tali gratia precium accipere, & retinere, donec iudex aliter præcipiat. Denique qui hac de causa aliquid alteri dat, liberè illi dat, neque aliqua est lex, quæ prohibeat talem donationem, nam si quæ, maximè illa, l. Vt puta, hæc autem solum dat repetitionem in iudicio, ne hac via iniurias quas mali alijs meditantur, vel fingunt precio vendat, est ergo illius quod accipit, donec iudex præcipiat restitui. In donatione verò secundi generis, quæ iniqua est ex parte vtriusq; & in damnum tertij, vt cum datur assassino, vt aliquem interficiat, aut corrũpitur iudex, testis, vel scriba, vult Soto accipientem teneri ad restituendum, quia per huiusmodi donationes non trãsfert dominium, vt habetur illa l. Generaliter, restituendum autem

autem eſſe iudice condemnante fiſco, l. Mulcta. C. de modo mulc. ante iudicis verò ſententiam ei qui dedit, quia cum lex, quæ præcipit illud dari fiſco, & non ei qui dedit, ſit pœnalis, non obligat, niſi adueniente iudicis ſententia, qua deficiente reſtituendum eſt ei qui dedit. Quod ſi detur aliquid ita, vt vterque delinquat, ſed non in damnum tertij, vt in ſtupro, tunc transferri dominium in accipientem, nec teneri ad reſtituendum, vt habetur l. Idem, de condic. ob turp. cauſam.

Vltima opinio eſt Didaci Couar. qui in Regul. Peccatū. p. 2. §. 2. num. 7. ita diſtinguit, an res pro qua aliquid accipitur, eſt precio venalis, aut non, ſi venalis non ſit, vt in ſimonia, in qua accipitur precium pro re ſpirituali, quæ nullum precium habet, & in pactione cum iudice, vt inique ſententiam ferat, vel contra, cum ſententia precio æſtimabilis nō ſit, ſic, inquit, accipiens tenetur ad reſtituendum pauperibus, quod ſi res, pro qua aliquid acceptum eſt, precio æſtimabilis ſit, quia in ea vſus corporis vel labor impenditur in illo delicto, quamuis talis vſus ſit turpis, & lege prohibitus, accipientem tamen aliquid pro tali vſu & labore, cum precio æſtimari poſſit, non teneri ad aliquid reſtituendum acceptum.

Vt in tanta varietate opinionum quod verius eſt inquiramus, obſeruemus primò, debitum reſtituendi in his quæ retinere non licet, non oriri ex eo quod res, pro qua precium accipitur, non habeat precium, multa enim ſunt quæ precium non habent, ſunt tamen ita precio æſtimabilia, vt illud in quo a præſenti æſtimabuntur, accipere liceat: cuiuſmodi ſunt vita, ſalus, libertas, ſcientiæ, ſed ſumitur debitum reſtituendi ex his radicibus. Primò, ſi habeas rem alterius, cuius dominium in te tranſlatum non eſt, nec voluntate veri domini, nec auctoritate legis, qua nemini licèt alienum retinere. Secundò, ſi dediſti ſub precio, quæ nec habent precium, nec vllo precio æſtimari poſſunt, vt tempus, vſum pecuniæ, hæc enim omnium gentium iure, & conſenſu nec habent precium, nec ſunt precio æſtimabilia, vnde illud commune omnium axioma, Pecunia non poteſt parere pecuniam. Tertiò, ſi accipias precium pro re quæ quāuis precio æſtimabilis ſit, iure tamen aliquo diuino naturali, vel humano gratis & ſine vllo precio præſtanda eſt, vt in collatione ſacramentorum, de qua Chriſtus [Gratis accepiſtis gratis date.

Obſeruemus ſecundò, donationem illicitam tribus modis illicitam eſſe poſſe, primò ex parte ſolius recipientis, vt quando datur alicui pecunia, vt exerceat id ad quod tenetur, vel abſtineat à malo à quo tenetur abſtinere, vt ſi dem iudici, vt ſeruet mihi iuſtitiam teſti, vt verum dicat, & Petro, ne homicidium vel ſacrilegium committat, hæc donatio eſt illicita, non ex parte dantis, quia ille dat bono fine, & nititur bonum, ſed ex parte recipientis, quia accipit pro re ad quam iam aliàs, & ſine vlla pecunia tenetur: Secundò modo poteſt eſſe illicita ex parte vtriuſque tàm dātis quàm recipientis, quia vnus dat ob malum finem, vt cū tàm dans, quàm accipiens malum & turpem finem intendunt, quod poteſt adhuc bifariam contingere, vel ita vt res pro qua precium accipitur, quamuis ſit precio æſtimabilis, ſit tamen in iniuriam & damnum proximi, vt cum dantur iudici, vel teſti, aut ſcribæ munera, vt corrumpantur, vel aſſaſſino, vt occidat aliquem, vel ita vt res pro qua ſit donatio, non ſit quidem in iniuriam, vel damnum alterius, ſit tamen res nullo precio æſtimabilis, vt in ſimonia, ſum dignus beneficio, do Epiſcopo pecuniam, hæc datio nulli eſt nociua, nec contra alicuius iuſtitiam, eſt tamen iniqua, quia do pro re quæ nullo precio eſt æſtimabilis, ſed gratis iure diuino conferenda.

Obſeruemus tertiò, ad exercendum bonum, vel dimittendum malum, ratione cuius aliquid datur, recipientem illud bifariam teneri poſſe, uel ex iuſtitia, quo modo tenetur iudex reddere unicuique ſuum ius, teſtis uocatus in iudicium uerum dicere, & quiuis abſtinere à furtis, homicidijs &c. uel ex charitate, quo modo tenetur diues ſuccurrere indigenti, & quiuis homo non fornicari, nō iurare, &c. Rurſum in ſeruandis huiuſmodi præceptis, aut parum uel nihil laboris & operæ impendi, ut in negatiuis, non occides, non furaberis, &c. aut ut ſeruentur, laborem, operas, uel expenſas eſſe exhibendas, ut cum iudex multum debet laborare & conſulere libros, vt rectè ius dicat in cauſa propoſita, cum teſtis è loco diſtanti cum labore, & expenſis cogitur accedere, cum ſacerdos cum labore, & expenſis ducitur ad prædicādum, ad audiendas confeſſiones, vel miniſtranda alienis ouibus ſacramenta.

Obſeruemus vltimò, in hac quęſtione, apud omnes hęc certiſſima eſſe, primò ſtipendia tam publica, & regia, quàm particularia, quæ vel præcepta, & approbata conſuetudine, vel ſtatutis Reip. aut Eccleſiæ iudicibus, ſcribis, cōfeſſarijs, ſacerdoribus, concionatoribus, & ſimilibus ſunt conferenda etiam in caſu quo ex præcepto charitatis tenerentur ſua munera exercere, iuſtè poſſe exigere, accipere, & retinere, quia ſunt ſtipendia, & mercedes ſui laboris, & operæ, [Et dignus eſt operarius mercede ſua.

Secundò, certum eſt peccare mortaliter aliquid exigentem, vel accipiētem pro re facienda, vel dimittenda, ad quā ſimpliciter tenetur ex iuſtitia, vel charitate ſub precepto, vt qui acciperet pecuniam, vt audiat miſſam in feſto, vt non iuret, non occidat, quia vendit virtutem, cultum Dei, quæ nec venalia ſunt nec, precio æſtimantur.

Tertiò, certum eſt, poſſe exigi precium pro re quantumuis ex iuſtitia, vel charitate debita proximo, quando ad eā præſtandam labore, opera, & expenſis opus eſt, nec pro his ſunt à Rep. ſtatuta ſtipendia, quo nomine medicus, & aduocatus poſſunt uendere ſuas operas, etiam ſi ex charitate tenerentur eis præſtare, quia illæ ſunt precio æſtimabiles, nec alia via remunerantur, vt habetur Cap. Non ſanè. 14. q. 5. quod ita eſt accipiendum, vt iſti proximo indigēti ſub mortali ſuccurrant, non tamen gratis, ſed accepta ſolutione, ſi indigens habeat vnde ſoluat, vel expectata, ſi iudicatur deinde habiturus quod ſi tam inops ſit, vt neque in præſenti habeat, nec poſtea ſit habiturus, tunc ſimpliciter debet illis gratis ſuccurrere, ut patienti extremam neceſſitatem, ſicut habent DD. in diſputatione de eleemoſyna. Similiter iudex, & ſcriba ſi operas extraordinarias, & labores, ac expenſas facturi ſunt, poſſunt accipere, & exigere pecuniam ſeruata æquitate præter ſua ſtipendia ratione laboris, & operæ, quæ in ſolitis ſtipendijs non includūtur. Teſtis quoque, qui vt verum dicere accedat, laborem, & expenſas paſſurus eſt, poteſt iuſtè exigere, & accipere ſolutionem ſui laboris, & expenſarū, vt habetur cap. Statim §. Pro teſtimonio, Extra de reſcriptis. Etiam ſi præcepto charitatis, aut iuſtitiæ teneretur illud teſtimonium ferre, vt habetur l. Si pater. ff. de donationibus, & l. Nemenius, Et l. Alimēta. ff. de rebus geſtis.

CONCLVSIO PRIMA.

Non omnis ſtipulatio mala eſt irrita, nec omnis donatio, aut pactum, quod celebratur cum peccato eſt inualidum.

PRobatur inductione, donatio prodiga, & in damnum familiæ iure naturæ eſt mala, & peccatum, & nihilominus eſt valida, transferturque per ipſam dominium: collatio beneficij in vtilitatem communem inſtituti facta digno relicto digniori eſt mala, & iniqua, vt videbimus, eſt tamen valida ob periculum animarum, ſimiliter ſi quis poſt ſponſalia de futuro cum vna, ducat aliam, vel poſt emiſſum ſimplex votum caſtitatis nubat, peccat, eſt tamen matrimonium validum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Stipulatio ſeu pactum de re turpi ſiue ſit contra iuſtitiam, ſiue contra charitatem, ſiue contra quamcunq; aliā uirtutem, ante rem completam nullius eſt ualoris, nec obligat, imò eſt reſcindenda.

Patet, quia ſi votum, & iuramentum de re illicita non obligat

obligat coram Deo, imò est rescindendum, à fortiori mulier quæ pro re aliqua promisit fornicari, tenetur nullo modo stare promissis, sed rem illam restituere, & ab illa fornicatione omnino abstinere, & in vniuersum sicut anathema est qui dixerit, Deum præcipere impossibile, ita quoq; anathema est qui dixerit hominem vi alicuius stipulationis, promissionis, vel pacti obligari ad rem turpem faciendam. De his loquitur canon ille, In malis promissis, &c.

CONCLVSIO III.

Qui accipit precium, vt agat, vel dimittat rem, ad quam sic agendam vel dimittendam tenebatur ex iustitia, quia aliter cederet in damnum proximi, tenetur illud statim ex natura rei, & ratione iniqua acceptionis restituere.

VT si quis accipiat pecuniam, ne occidat fratrem, vel vt persoluat debitum, aut vt iustè iudicet. Hęc est contra D. Soto, habent tamen illam Glossa in illa L. Vt puta, & omnes ferè Summistæ, vt concedit ipsemet Soto & pleriq; ex recentioribus Et probatur efficacissimè. Precium acceptum pro re gratis debita, & facienda restituendum est necessario ipso facto ex natura rei, sed in casu huius conclu. id quod faciendum est, vel dimittendum, debet omnino ita fieri, vel dimitti ex iustitia, ac propterea gratis & sine vllo precio faciendum, ergo si quid pro tali re accipiatur restituendum est necessariò ipso facto: Minor sumitur in ista conclusione. Maior probatur. Quia res quæ necessariò gratis facienda est, eo ipso quo gratis fieri debet, nec habet precium, nec est precio æstimabilis quo ad contractus humanos, etiam si secundum se sumpta posset precio æstimari, vnde sumere aliquid pro illa, est sumere precium pro nihilo, & maxima inęqualitas, quæ necessariò & ex natura rei reducenda est per restitutionem ad æqualitatem. Secundò, in casu huius conclu. cum teneatur iste qui accepit preciũ, aliàs tam rem illam facere, vel omittere ex iustitia commutatiua, accipere pecuniam pro tali re facienda vel omittenda est agere contra iustitiam commut. Sic autem agens tenetur simpliciter & absolutè ad restituendum, ergo. Et cõfirmatur, quia sic accipiens facit vt alter habeat minus quã debet habere. Patet, quia cum sic accipiẽs deberet iam gratis ea iustitia illa præstare, qui aliquid propterea ei dat, dat quod reuera non debebat illi dare, vnde in eo quod sic illi dat, habet hic minus quàm deberet habere.

Tertiò, si iudex aliquid accipiat, vt iustè iudicet, tenetur illud restituere, vt docet D. August. Epist. ad Macedonium & habetur cap. illo Non sanè. Similiter ex eodem D. Aug. eodem loco, si testis aliquid accipiat pro dicenda veritate, quam debet dicere. Et qui sufficientia habent stipẽdia suorum munerum, si vt illa exequantur, aliquid aliud accipiãt, tenentur illud restituere, vt docet ibidem D. August. in illud Luc. 3 Contenti estote stipendijs vestris. Vt habetur 23. q. 1. can. Militare. Et 1. q. 1. can. Iubemus, additq; D. August. teneri hos ad ista restituenda, non minus quàm latrones quæ furto acceperunt. Et confirmatur. Recipiens precium duplicatum pro re aliqua, tenetur illum excessum restituere, sed iudex qui iam habet stipendia à Repub. vt iustè iudicet, si aliquid accipiat à litigante, perinde se habet ac si acciperet precium duplicatum, ergo. Similiter omniũ DD. consensu si habens mutuum vel depositum Ioannis aliquid accipiat, vt illud reddat domino suo, tenetur acceptum restituere, non solum in foro interiori, verum etiam in exteriori. Et eodem modo uxor quæ nollet uiro suo debitum reddere nisi aliquid ab eo acciperet, aut subditus q nollet debitam obedietiã superiori suo seruare, nisi aliquo precio accepto, Nec alia redditur à DD causa, cur omnes isti sic accepta restituere teneantur, nisi quia acceperunt pro re ad quam præstandum iam tenebantur gratis, & ex debito iustitiæ. Idem iudicium est, si quis aliquid accipiat, ut adimpleat uotum quod emisit, uel diues, ut eleemosynam largiatur extreme indigenti, uel Episcopus, ut conferat beneficia quæ debet conferre.

Quartò, Tota ratio, ob quam simoniacus obligatur ad restituendum, est hæc, quia accepit precium pro re spirituali ad quam tenebatur gratis. Et quod fortius est, eadẽ quoque ratione tenetur vsurarius restituere lucrum vsurarium quia accepit illud vt precium mutui, quod debebat gratis præstare, dicente Christo: mutuum date nihil inde sperantes, cum tamen non teneretur ex iustitia mutuare. Et confirm. concedunt ipsemet Soto & qui illum sequuntur si dẽ aggressori mihi in itinere occurrenti pecuniam ne me occidat, vt redimam meam vexationem, aut alicui vt debitũ, vel depositum meum mihi restituat, teneri illum ad restituendam pecuniam quam à me accepit, quia ad ista iam ille tenebatur gratis iure naturæ, nec sunt venalia, nam similiter si pecuniã à me accipiat, ne alteri noceat, tenebitur ad illam restituendam, cum cuius debeat gratis non nocere, sitque in omnibus par ratio.

Denique, si paterfamilias largiatur procuratori 100. aureos, vt eos in pauperes distribuat, & procurator aliquid acciperet, vt illos distribueret in pauperes, teneretur acceptum restituere, nec alia causa dari potest, nisi quia debet illos distribuere gratis, ita quod lege 2. & vlt. ff. de conditionibus ob turpem causam dicitur, si dedi tibi pecunias, ne sacrilegium facias, ne furtum, vel homicidium committas, pecunia illa repeti potest, intelligendum est in foro exteriori hac lege.

Vnde falsum est quod sumit Soto in suo primo argumẽto ex illa lege, Vt puta, tantum dari repetitionem, non autem prohiberi translationem dominij, nec leges istas reddere huiusmodi homines inhabiles ad ista accipienda. Primò, quia lex ciuilis cum tantum consideret actus externos & forum iudiciale, in quo facienda est repetitio, non autem forum internum, ad quod pertinet obligatio restituendi, meritò solius meminit repetitionis. Secundò, quia etiam si aliquando leges in iniustè acquisitis vtantur voce sola repetitionis, vt in ista lege vltima de conditionibus ob turpem causam, & lege prima eiusdem tituli, vbi habetur: vt si quis per vim vel fraudem, stipulationem extorsit, detur repetitio, nihilominus iniustè acquisita restituenda sunt, etiam si non repetantur. Tertiò, quia nos non probamus nostram conclusionem ex vi legum, sed ex natura rei, & stando in iure naturali, vt ex argumentis & doctrina D. August. constat, quia sic accipientes accipiunt cum magna inæqualitate, cum accipiant pro re, cui ex iustitia nullum precium debet assignari.

Similiter soluitur secunda ratio eius, nam etsi daremus istam voluntatem & actiones secundum se & in esse naturæ posse æstimari precio, vt vtiles, at cum ex iustitia gratis debeantur, in genere moris & quod ad contractus humanos nec habet precium, nec possunt, nisi contra iustitiam, precio aliquo æstimari, sicut spiritualia.

Ad vltimum dico, ita dantem non dare voluntariè, nec liberè simpliciter & omnino, sed cum quadam coactione, & veluti ad redimendam suam vexationem, quia alter non vult gratis illa præstare, sicut deberet.

Sed duo hic explicanda sunt, antequam ad alia progrediamur. Prius, qui ita accepit pro re quam gratis, & ex iustitia debebat facere, vel omittere, cum teneatur restituere, cui restituet, fisco ne, an pauperibus, an illi qui dedit? Præterea, an peccent qui ita dant, maximè qui dant iudici, vt iustè iudicet, vel testi, vt verum dicat

Priori quæsito dico, adueniente iudicis sententia illi restituendum esse, cui iudex præceperit, quia iudicabit secũdum leges, quæ habent auctoritatem disponendi in his ad obuiandum ne talia precia accipiantur, ante iudicis verò sententiam, illi qui dedit. Primò, quia iudices illi solẽt pręcipere fieri restitutionem, cum leges illæ de conditionibus ob turpem, ei qui dedit, concedant repetitionem. Secũdò, quia ille non transtulit à se dominiũ, sed manet apud ipsũ, cum ille cui dedit, non potuerit recipere, nec lex aliqua per talem donationem expoliet dantem dominio suæ rei

Ad posterius dubium dico, dare pecuniam, ne alter committat malum, aliter commissurus, aut vt exerceat bonum reuera bonum, aliter illud non exequuturus, non esse pecca-

peccatum, imò meritum, quia finis est bonus, & medium licèt ex parte accipientis sit illicitum, ex parte verò dantis licitum, tum quia licet vti malitia alterius, quam non mea in ductione, sed sua iniquitate habet ad bonum finem, sicut licet accipere ad vsuram ab eo qui paratus est ita dare. An autem iudici, vt iustè iudicet, liceat dare, Quæstio est.

Nam Soto loco citato, quem sequuntur nonnulli, vult id non licere, quia si id liceret, certè non alio nomine, quam ad redimendam propriam vexationem, nempe, vt iudex meum ius mihi tribuat, redimere propriam vexationem nō licet, nisi quãdo iam habemus ius apertè acquisitum, quod nemo potest apertè scire, cum in propria causa nullus sit æquus iudex.

Secundò, quia daretur maxima occasio ad corrumpẽdos iudices titulo redimendæ propriæ vexationis.

Volunt alij id licere, quando litigans certissimò nouit se habere ius, & prudẽter timet iudicis iniquitatem, primò quia leges humanæ, & diuinæ grauius prohibent dari aliquid prælato pro beneficio, quàm iudici, vt dicat ius, at quã do apertum est, me habere ius in beneficium, licet dare prę lato, cuius iniquitas timetur, ad redimendam propriam vexationem, & ergo & iudici in hoc casu.

Secundo, petere à iudice non vt sententiam pro me ferat, sed iustè iudicet, & reddat mihi meum ius, est iustum, & optimum, dare illi est vti malitia eius in bonum finem, quod maximè licet, vt hoc præstet, cum timeo, aliter non redditurum mihi meum ius.

Tertiò, sic est prohibitum munus à lingua, sicut munus à manu, sed licet quærere amicos iudicis, qui illum deprecentur, vt reddat mihi meum ius, ergo, & licebit idem muneribus, & donis ab illo eniti. Hæc sententia in hoc sensu, non vt pro me iudicet, sed vt conferat mihi ius, quod habueto, quando illius, iniquitatem prudenter timeo, probabilior est.

Ad argumenta Soti. Ad prium respondeo, cum ego non dem, vt in fauorem meum iudicet, sed vt non expoliet me iure quod habeo, quod prudenter timeo, nisi dona illa con feram, tunc reuera me redimere meam vexationem.

Ad secundum dico, non corrumpi iudicem hac via, cū non demvt pro me iudicet, sed vt iustè agat, quem timeo sua iniquitate corrumpendum.

CONCLVSIO QVARTA.

Accipiens pecuniam pro re, quam tenebatur facere, vel dimittere ex præcepto charitatis, tenetur quoque pecuniam illam restituere ei a quo accepit.

Patet ex dictis, quia licèt maior obligatio cōsurgat ex debito iustitiæ, quàm ex debito charitatis, at nihilominus, quæ ex præcepto charitatis debemus, gratis etiam tenemur facere, quo nomine probãt Doctores cōtra Adrianum in disputatione de eleemosyna extremè indigenti dimitem gratis debere date, & non sub conditione recipiendi, si quando ille indigens ad pinguiorem venerit fortunã: pro his hautem ad quæ gratis tenemur nihil omnino accipi potest, vt precium, ergo qui ita accipit, ipso facto tenetur restituere illi qui dedit, cum per donationem, & contractū, qui ipso facto est nullus, non transferatur dominium, sed maneat apud priorem dominum, nisi lex, aut consuetudo recepta, & approbata, quæ habeat vim legis, dominum quo que ipsum in pęnam illius iniquę donationis sua re expoliet, & in pauperes, vel fiscum conuertat, quod hic non contingit.

Secundò, qui dat inuoluntariè saltem, inuoluntariè mysto non transfert dominium, sed in hoc casu, qui dat inuoluntariè, dat vt alter præstet, quod tenetur, cum reuera oportaret illum ita esse benè affectum, vt sine præcio id præstaret. Dixi in precium, quia dono gratuito, & liberali potest quis ex beneuolentia, & grato animo dare alicui pro re ali qua etiam si ad illam ex charitate teneretur, nisi his quibus lex, vel princeps, neque via gratuitę donationis vult aliqua conferri, vt iudicibus, testibus, & similibus, de quibus copiosè suo loco.

Hæc quarta conclusio, est non modo contra Sotum, verum etiam contra nonnullos recentiores, qui in præcedenti cōclusione discrepãt à M. Soto, in hac tamen conueniūt cum illo adducti hac ratione, quia diues, inquiunt, potest accipere pecuniam, vt det panem extremè indigenti, cui tenetur dare ex charitate, quæ ratio fallax est, imò includit contradictionem, nam si tenetur dare ex præcepto, cum da tio dicat gratuitam, & liberam exhibitionem, nō potest vẽdere, nec accipere pecuniam, si potest accipere, non tenetur dare, est enim axioma certissimū in hac materia, Quæ aliquo iure gratis tenemur præstare, non possumus vendere, nec pro eis pecuniam accipere, quia esset aperta contradictio.

Hæc etiam conclus. intelligenda est absolutè, stando in iure naturali, nam stando in positiuo in foro exteriori & iudiciali non datur repetitio, quando pecunia data est, vt alter præstet quod tenetur ex charitate, sed tantum datur quã do quis dedit pecuniam alicui pro eo ad quod tenebatur ex iustitia. Dedi tibi 100. ne occidas, possum illa repetere, dedi illi 100. ne fornicetur, non datur repetitio in iudicio de priori enim est lex illa Vt puta, vbi expressè dicitur huiusmodi precia accepta pro opere malo, cui alterius iniuria est coniuncta, posse repeti, de alijs quæ non sunt cū iniuria proximi, neq; illa lex, neq; alia ciuilis loquit, & cū lex ista pœnalis sit, ad eam tantum extendenda est, quæ exprimit, non ad alia. Et ratio est apertissima, quia cum lex præci puè intendat pacem publicam, id maximè nititur, vt ciues contineat ab iniuria inferenda, ad quod vt homines sua sponte assuescant, & non precio, quia qui precio abstinent, parati sunt iniuriam alijs inferre, & ex consequenti facilè inferrent, noluit, vt qui pro huiusmodi operibus malis quibus alijs noceretur, dimittendis pecuniam acciperent, vocari in iudicium teneantur illam restit uere, de alijs verò quæ non sunt in aliorum iniuriam, nihil tale statuit, cum ea non ita noceant Reip. paci, & tranquillitati.

CONCLVSIO QVINTA.

An pecunia accepta pro opere peccati, & merces pra uiopeꝛis cuiusuis generis sit peccatū illud, siue contra iustitiam vt si iudex accipiat vt iniquè iudicet, assassinus, vt alium occidat, siue contra charitatem, vt mulier accipiens, vt fornicetur, stando in iure naturæ solo non est restituenda, sed accipiens illam ab eo qui potuit & voluit dare potest retineri.

Ad intelligentiam huius cōclusionis & aliarum rerum. Obseruemus hic primò precium rei dupliciter cōsiderari posse, vno modo absolutè sine vlla comparatione ad aliud, vt dicit perfectionem naturalem ipsius rei, quo modo consideratur precium rei viuētis, quæ in se continet maiorem perfectionem naturalem quouis non viuente, nẽpe vitam, alio modo sumitur precium rerum, non ex perfectione ipsarum, sed ex ordine, & habitudine ad vsus humanos, quo modo quæ vtilior est nostris vsibus, iudicatur precior, & maioris valoris qua ratione agit de preciis rerū philosophus moralis, & nos hoc loco.

Obseruemus secundò, res esse vendibiles & æstimabiles precio quantum ad hoc secundum, caput nempe quatenus deseruiunt humanis vsibus, habere ortum ex hominum indigentia. Etenim si vnusquisque ita sibi esset sufficiens vt nulla re egeret, nulla esset commutatio, nulla emptio, aut venditio, & ex consequenti nullæ res vendibiles, nulláq; ipsarum precia, cū vtilia hominum vsibus habent precium, & quo vtiliora, maioris precij, & carius vendibilia, quamuis secundariò augeatur etiam precium ex circunstãtijs, vt labore, difficultate, periculo, sumptibus & alijs quæ rem illam vtilem comitantur, primariò autem & præcipuè sumitur ex vtilitate.

Ex quo sequitur primò, vt quæ res nullo modo est vtilis, quan-

quantumuis sit cōiuncta cū labore, periculo, industria, &c. nullius sit pretij in commutationibus, & contractibus humanis, quæ verò vtilis est, licèt sit facta facillima, sit aliquo precio digna, vnde quodcūque opus siue bonum, siue, malū, siue naturale, siue supernaturale, siue spirituale, siue corporale, si vtile fit, & proficuum vsibus humanis, natura sua est precio æstimabile, & vendibile.

Sequitur secundò, opus peccati licèt ea parte qua pecca tum est, & offensa Dei, inutile sit ad vitam æternam, & nullius precij, qua tamen est actio quædam mihi vtilis, & ad meos vsus, vel in ordine ad bona temporalia, vel ad honorem meum, & vindictam, vel ad aliquam delectationem, & voluptatem, natura sua esse alicuius pretij, & vendibile, maximè, si aliquem laborem, difficultatem, periculum, vel expensas habeat coniunctas, cum nullum sit præceptum, vt tale opus gratis fiat, imò, vt non fiat.

Obseruemus vltimò, quamuis omne opus vsibus humanis vtile sit alicuius precij, & vendibile secundum se, & à parte rei, iure tamē positiuo, quia lex respicit pacem Reip. & tranquillitatem ciuium, hoc discrimen esse inter actus malos, quibus alijs infertur iniuria, & nocumentum, & eos qui non habent coniunctam iniuriam, vt priores (quod potest lex ob bonum commune) reddiderit in vendibiles, vel quia eos voluit esse nullius precij, vt homicidium, vel quia contrahentes reddiderit inhabiles, vt iudicem ad aliquid recipiendum pro iniusta sententia, posteriores verò, vt fornicationem, ludum, cum per hos nulli iniuria inferatur, reliquerit in sua natura, ita vt si venales sint, venales maneāt.

His positis probatur iam apertè ista quinta conclusio. Quāuis actus prauus formaliter sumptus, qua offensa Dei est, & deuiatio à lege æterna, nullius sit valoris, & pręcij, imò actus maximè vilis, materiali er tamen consideratus, quomodo attenditur ab illis, qui tales actus malos, & illicitos exercent accepta pecunia est actio humana facienti illā voluntaria, cum labore, & periculo coniuncta, & ad quam nulla lege gratis tenetur, illi autem pro quo sit vtilis, ergo talis actus, hoc modo materialiter consideratus, quomodo attenditur ab hominibus, est precio æstimabilis, & vendibilis secundū se, & à parte rei, & consequenter stando in iure naturæ accipiens pro illo pecunia, nō tenetur restituere.

Et confirmatur, occisio hominis facta à ministro iustitiæ est opus vendibile, ad quod faciendum conducitur precio ministter, ergo, & facta à priuato homine est opus secundū se vendibile. Patet. conseq. quia quātum ad vsus humanos, vnde sumitur precium, & valor rerum, opus est eiusdem rationis, & speciei.

Secundò, homicidium, falsum testimonium, & periuriū, quæ in aliorū obsequium fiunt, non sunt minoris æstimationis apud homines, nec minoris vtilitatis ad suas vindictas, & cupiditates, quā fornicationes, & stupra ad suas voluptates, nec minus adhibent illi suas operas, & labores, ac cum maximo periculo, vt seruiant honoribus, vindictis, & cupiditatibus illorum à quibus accipiunt pecuniam quā meretrix, vt seruiat voluptati fornicationis, sed ex cōmuni Theologorū sētētia, vt statim videbimus, meretrix, & quæuis mulier soluta potest accipere propter fornicationē, & stuprū, suotq; ista peccata vendibilia ex se, ergo, & illa prima.

Sed contra hanc cōclusionem obijci primo potest illud D. Aug. ex epistola ad Macedonium, quod habetur cap. Nō sanè, vbi ait: iustius dicitur aduocato, redde quod accepisti, quando in iudicio contra veritatem stetisti, iudicē fefellisti, iniustam causam vicisti, iustius, inquā, dicitur quā cuique in quolibet officio militanti, redde quod accipisti, quā do iubente iudice hominē vinxisti, & in iudicium adduxisti, & ne fugeret, tenuisti. Ex quibus verbis D. Aug. sic argumentantur, si iustū est, vt minister iudicis restituat quod accepit pro capiendo nefario homine, & carceri tradēdo, qui actua nō fuit malus, & iniquus, sed iustus, & similiter iudex si accepit pro condēnando delinquēte: ergo multò fortius tenebitur aduocatus restituere, quæ accepit pro iniusto patrocinio, & similiter si tenet iudex restituere, q accepit pro sententia iusta, multò potius accepit pro iniusta, & iniqua.

Respondeo ex contextu illius epistolæ colligi apertè D. Aug. ibi non loqui secundum ius naturæ, sed iuxta leges ciuiles quas ibi tacitè reprehendit, quia secundum ipsas potest repeti, quod datur iudici pro iusta sententia, nou autem quod aduocato pro iniusto patrocinio, cum de vtroque idem esset statuendum unde cum dicit iustius esse, intellige iustius esse, vt id leges ciuiles præciperent.

Quod si quæras, cur iudex tenetur restituer, quod accepit pro iusta sententia, non autem quod pro iniusta stando simpliciter in iure naturæ? Respondeo, quia sententia iusta, cum sit ex iustitia, & officio gratis ferenda, nec vendibilis est, nec pretio æstimabilis, iniusta verò, si nullo modo ferenda sit, si tamen feratur, est & opus pretio æstimabilis, & vendibilis secundum se, vt ea dicta constat.

Obijci secundò potest: Iudas proditor Christi ante omnem legem ciuilem stando in solo iure naturæ, & dictamine propriæ conscientiæ, non est ausus retinere precium sanguinis, sed illud reddidit ijs à quibus acceperat, ergo etiam stando in iure naturæ est restituendum acceptum pro peccato, maximè si sit illud cum iniuria fratris.

Respondeo primò, non esse sumendum exemplum ex Iuda homine adeò iniquo. Secundò dico: naturale esse hominibus aliquo graui affectu, & mærore correptis plura ipsos facere, quàm teneantur, illo mœrore per turbatos, & inci tatos, & ita Iudam vehementi mærore de suo facinore affectum non solum id præstitisse ad quod non tenebatur, verū etiam quod non debuisset facere, nā laqueo se suspendidit. Dico tertiò, Iudam illud precium reddidisse non tam suo iudicio, quā diuina ordinatione, vt inde emeretur ager ille in sepulturam peregrinorum iuxta Prophetæ vaticinium, quia sanguis Christi peregrinis huius seculi, & ciuibus cęli quorum conuersatio in cęlis est, erat profuturus.

CONCLVSIO SEXTA.

Quamuis accepta pro opere iniquo iure naturæ liceret retinere, lege tamen ciuili & merito, quæ pro illo accipiuntur, quando est in damnum alterius, & contra iustitiam, sunt restituenda.

Patet ex illa l. Mulcta, Cod. de modo mulctandi, vbi sic acquisita adiudicantur fisco, vt quæ iudex pro iniqua sententia accepit, quæ testis pro falso dicto, quæ assassinus pro homicidio, & similes, & de his intelligenda est lex illa, Generaliter, de verborum obligationibus, cum dicit, turpes stipulationes esse nullius momenti, agit de illis quę sunt in aliorum iniuriam. Idem habetur apertè in illo cap. Non sanè, cuius decreti ratio est, quia licet istæ actiones prauæ secundum se, vt constat, vendi possint, hac tamen lege arcentur magis homines ab illis comm tendis, cum pro eis accipere, vel retinere non possint, quod si possent, facile ad illa perpetranda ducerentur.

Sed est hic quæstio, teneantur ne qui huiusmodi res acceperunt, statim illas restituere, an post iudicis sententiam? Videtur enim hoc posterius dicendum, quia isti non tenētur restituere iure naturæ, sed per leges humanas, quę cum pænales sint, nō obligant nisi adueniente iudicis sentētia.

Dico nihilominus sic acquisita statim, & ante iudicis cōdemnationem esse restituenda ei qui dedit, adueniente autem condēnatione fisco, vel cui iudex iusserit statim esse restituenda. Patet, quia communis peritorum consensus, & approbata consuetudo est optima legum interpres, leges autem quibus nititur hæc sexta conclusio, sic ab omnibus intelliguntur, & recepta consuetudine obseruantur, vt reddant talia exercentes inhabiles ad aliquid accipiendum, vt precium, quando autem lex reddit aliquem sic inhabilem, non transfertur in ipsum dominium rei, quam accipit, sed tenetur eam statim restituere, vt alienam.

Quod autem teneatur restituere illi, qui dedit ante condemnationem, patet, quia dedit, cum non potuerit transferre dominium illius precij in accipientem, vt redditum lege inhabilem, nec lex aliqua ante condemnationem iudicis expoliat ipsum re sua, sed manet dominus illius rei, si-

erat antea, reſtitutio autem facienda eſt vero domino. Vnde D. Augu. in illa Epiſtola ad Macedonium ait: ſi clientulus dedit aliquid aduocato, vt illi malè patrocinetur reſtituendum illud eſt ipſi clientulo, non pauperibus.

Ad argum. autem in oppoſitum reſpondeo, leges illas pœnales eſſe, ſed diuerſimodè collatas ad diuerſas perſonas, nam reſpectu accipientis non tàm ſunt pęnales, quàm reddentes illum inhabilem ad accipiendum, quæ pœna & inhabilitas, cum conſiſtat in priuatione, ſtatim ipſo facto & ante condemnationem incurritur. Quo fit, vt nec recipere poſſint, nec retinere, reſpectu autem dantis ſunt propriæ pœnales espoliantes illum re illa, pœnam autem, quæ conſiſtit in expoliatione rei, vt ſupra vidimus, nemo tenetur luere, neque exequi in ſeipſum, niſi adueniente condemnatione, & ex conſequenti, vt talia dentur fiſco, expectanda eſt iudicis ſententia.

Nunc ad argumenta initio huius quæſtionis propoſita.

Ad primum, in primis ad illa primæ opinionis patet ex dictis, peccata, pro quibus dicimus precium ſum poſſe, & retineri, licèt non habeant precium aut valorem, vt ſunt peccata & turpitudines, ſunt actiones humanæ, liberæ & voluntariæ, gratis factæ, & cum labore ac periculo, ac vtiles & in vſus eorum qui pecuniam pro illis exhibent.

Ad Secundum, ex l. Iuriſgentium & l. Generaliter, &c. dico verum ſenſum iſtarum legum explicatum iam eſſe in ſexta conclu.

Ad Tertium & quartum reſpondeo, leges illas pontificias eſſe particulares erga Iudæos & Sarracenos, & obſeruandas iuridicè, factoque proceſſu, ex illis tamen particularibus non benè infertur omnem pecuniam pro actu prauo ac turpiter acquiſitam eſſe reſtituendum. Nam iudicem accipientem pro iuſta ſententia dicimus teneri ad reſtitutionem ſimpliciter & ex natura rei. Eundem verò accipientem pro iniuſta ſententia dicimus, & ſtando in eodem iure non teneri eum ex vno particulari non benè ſequatur multò minus regula vniuerſalis.

Dico ſecundò, illos teneri ad reſtituendum, quia erãt inhabiles ad illa acquirenda, Iudæus enim, vel Sarracenus eſt inhabilis ad exercendum officium publicum inter Chriſtianos, & conſequenter ad acquirendum aliquid eo nomine, ſimiliter cum Chriſtianus non poſſit vendere arma Sarracenis, ſi vendat, eſt cõtractus lege iuſtiſſima nullus & inualidus, & quæ per illum acquiruntur reſtituenda. Idem quoque cenſendum eſt quotieſcunq; lex reddit inhabilem ad accipiendum aliquid pro opere prauo.

Ad quintum, conſtat iam qua ratione pro bono ad quod iam aliquis tenebatur, nihil omnino accipi poſſit, ſimpliciter & abſolutè, pro opere verò iniquo ſtando in iure naturæ accipere aliquid liceat, quamuis meritò iure humano ſit prohibitum.

Ad vltimum conſtat ſolutio ex ſecunda concluſione, vt ex ſupradictis de promiſſione, ante completam conditionem pacti vel ſtipulationis turpis nihil licere dare, aut accipere, ſed reſcindendam talem ſtipulationem eſſe, illa verò completa & poſita in actu adimplendam eſſe non intuitu peccati, ſed fidei datæ, vt diximus. Aliarum opinionum argumenta in ſingulis concluſionibus hic poſitis diluta ſunt, videbatur nunc poſtulare hic locus, explicaremus acquiſita per ſimoniam cur ſint reſtituenda explicabimus tamen illud copioſè ſecundo volumine horum commentariorum quæſt. 100. D. Tho. vbi abundè diſſeremus de ſimonia. Nunc priuatim videamus.

Quarta Controuerſia.

AN QVAE MERETRICES ACquirunt per fornicationem, poſſint tuta conſcientia accipere, & retinere.

CAyet. ſupra. q. 32. art. 7. conſtituit donationem, vt legitima ſit, debere fieri ex re propria, & ſimiliter venditionem, vt legitima ſit, debere fieri de re, quæ natura ſua emi poſſit, vnde infert, quãdo id quod datur, vel accipit, eſt alienum, aut id quod venditur, non eſt venale, ſic acquiſita eſſe neceſſariò reſtituenda, quia talis acquiſitio eſt de materia indebita & illicita, qua ratione inquit, acquiſita per ſimoniam ſunt obnoxia reſtitutioni, taliſque acquiſitio illa eſt illicita, quia emitur ac venditur in ea quod venale non eſt, quando autem quod datur eius eſt qui dat, & quod venditur, eſt precio æſtimabile, quamuis aliàs ſit malum & peccatum, ſic acquiſita non eſſe reſtituenda, quia talis acquiſitio non eſt de ſe mala, cum fiat de materia debita & detur in ea quod proprium eſt, vel vendatur quod eſt venale, & in hoc genere, inquit, eſt quęſtus meretricius, eſt enim res quę emi poteſt, & vendi, ac precio æſtimari.

Sed hæc doctrina Cayet. non ſatis rem explicat, nõ enim ſufficit id quod datur proprium eſſe, & id quod venditur eſſe precio æſtimabile, vt acquiſita non ſint obnoxia reſtitutioni, ſed exigitur præterea, ne res illa debeatur gratis, tum etiam ne acceptio, vel datio ſit lege prohibita, acquiſita enim per ſimoniam non ideo reſtituenda, quia res ſpirituales non ſunt precio æſtimabiles, & venales ſecundum ſe, ſed quia natura ſua gratis conferendæ ſunt, aliàs enim precio æſtimabiles ſunt, vt vidimus, cum ſint vtiles vſibus humanis, ſimiliter quæ dantur falſis teſtibus, aut iniquo iudici, aut aſſaſſino ex proprijs dantur & pro re venali, vt vidimus, & reſtituenda ſunt nihilominus, quia lege prohibitum eſt aliquid pro huiuſmodi dare aut accipere. Vnde nõ ſufficit donationem fieri ex proprijs & pro re venali, vt acquiſitum non reſtituatur, vt vult Caietanus.

Ioannes Medina. C. de rebus reſtit. q. illa 20. ſtatuit dupliciter actum aliquem eſſe malum, & turpem, aut ſecundum ſe & ab intrinſeco, vt furtum, blaſphemia, aut ab extrinſeca aliqua circunſtantia loci, temporis vel perſonæ, vt emere & vendere in die feſto, vel loco ſacro, aut inter clericos, emptio, inquit, & venditio rei, quæ ſecundum ſe non eſt intrinſecè mala & facta iuſto rei precio inter eos, qui ſunt domini ſuarum rerum, intrinſecè & ſecundum ſe mala non eſt, nec iniqua, ſed extrinſecè tantum, quia non fit loco, vel tempore decenti, emptio verò & venditio rei intrinſecæ & ſecundum ſe malæ, mala & iniqua ſimiliter eſt.

Hoc ſuppoſito habet tria. Primò, acquiſita per actum malum ab extrinſeco non eſſe reſtituenda, quia talis contractus iuſtus eſt, & iniquitas in ſola eſt circunſtantia, quomodo mercenarius, qui locauit ſuas operas in die feſto, non tenetur mercedem pro illis acceptam reſtituere, quia quod ibi precio æſtimatur, non eſt violatio diei feſti, quæ eſt mala, ſed labor ille vtilis locanti, & ideo precio dignus, ac venalis.

Dicit ſecundò, acquiſita per actum intrinſecè malum eſſe reſtituẽda, quia talis actus nullius eſt precij, ſed ſicut habet intrinſecam malitiam, & iniquitatem, ita quoque intrinſecam iniuſtitiam, ſi quid per illum accipiatur.

Addit tertiò, acquiſita per hos actus non vi precij, ſed vt libera & gratuita donatione non eſſe reſtituenda, vt ſi quis poſt patratum flagitium det alicui 100. non vt precium flagitij, ſed liberè, & voluntariè, non eſt illud reſtituendum. E quibus infert acquiſita per meretricium tanquam preciũ illius turpitudinis eſſe omnino reſtituenda, ſi verò liberè & voluntariè data ſint, nequaquam. Et quia veriſimile eſt accedentes ad meretrices voluntariè & liberè illis dare, ideo vt in plurimum non eſſe ipſas obligandas ad reſtitutionem.

Secundum dictum confirmat multis. Primò, precium pro iniuſta ſententia, pro periurio teſtis, pro homicidio reſtituendum eſt, quia pro re intrinſecè mala, ergo & pro meretricio. Et confirmatur ex l. Mercalem. Cod. de cond. ob turp. cauſ. & l. Iuris gentium. ff. de pactis, vbi habetur nil accipi poſſe pro maleficio. Secundo, non licet vxori accipere precium, vt ſoluat debitum viro, quod eſt licitum, ergo nec meretrici, vt det corpus ſuum fornicario, quod eſt adeò illicitum. Sic enim arguit D. Aug. can. illo. Non ſanè, non licet iudici accipere, vt iuſtè iudicet, ergo neq; vt iniuſtè. Tertiò, non licet accipere pro re ſpirituali, quia

ob ſuam dignitatem non eſt venalis, ergo neque ob fornicationem, quæ ob ſuam vtilitatem venalis quoq; non eſt, iuxta illud, precium ſcorti vix eſt vnius panis.

Quartò, quando inter precium & rem quæ venditur, nõ ſeruatur æqualitas, reſtituendum eſt illud, vel ſaltem exceſſus, ſed inter precium datum meretrici, quod cum ſit pecunia, eſt alicuius valoris, & actum fornicationis, qui nullius valoris eſt, non ſeruatur æqualitas, ergo.

Quintò, nullus poteſt accipere pecuniam pro re, cuius non eſt dominus, meretrix non habet dominium ſui corporis, ergo. Sextò, in pari cauſa turpitudinis melior eſt cõditio poſſidentis, fornicarius, & meretrix in ſua turpitudine pares ſunt, ergo ſaltem antequam ſoluat, non tenebitur fornicarius aliquid illi exhibere. Denique, ſi meretrix poſſet tuta conſcientia accipere, eſſent pecuniæ illius, poſſetque ex eis eleemoſynas facere, in miſſas & ſacrificia offerre, at hoc prohibetur lege diuina, Deut. 23. [Non offeres mercedem poſtribuli in domo domini.] Eccl. 24. [Oblatio ex iniquo, oblatio eſt maculata, & dona iniquorũ non probat altiſſimus.]

Amplectuntur eandem ſententiam Gloſſa in l. 4. ff. de cõdi. ob turpem cauſam. §. Sed quod meretrici. & in l. 2. eodem titulo. Et in l. Affectionis. ff. de donat. & ibi multi Iuriſperiti, quos refert Couarru. in Regul. Peccatum. par. 2. §. 2. nume. 1.

Sed ex iſtis dictis Medinæ, licèt primũ verum ſit, ſecũdũ tamen & tertium iudicantur ab omnibus falſa. Secundum, quia licèt actus ſit intrinſecè malus, ſi tamẽ ſit vtilis, precio æſtimari poteſt, & venale eſſe, non qua parte malus eſt, ſed qua parte vtilis eſt, vt vidimus. Ex quo ſequitur apertè falſitas tertij dicti, pro huiuſmodi actibus, qua parte vtiles ſunt & venales, poteſt aliquid accipi, non ſolũ ratione gratuitæ donationis, verum etiam ratione precij.

Alij, vt Cinus & Ange. l. 2. C. de cond. ob turp. cau. Abbas in ca. illud, Quia plerique, & nonnulli, quos refert Couar. loco cita. volunt publicam meretricem poſſe precium accipere, quod à Rep. taxatum eſt, aliàs verò, quæ ſecretò fornicantur, non poſſe cum his non ſit conſtitutum preciũ à Rep. ſicut alijs.

Denique, ſunt, qui diſtinguunt inter mulieres coniugatas, & ſolutas, ita vt hæ poſſint precium ſuæ fornicationis accipere, coniugatæ verò nequaquam: quod colligunt, primò ex l. illa, Lucius Titius. ff. de iure fiſci, vbi præcipitur, vt quæ adultera accepit, reſtituat fiſco. Et l. ſincera. C. de donatio. inter vir. & vxo prohibetur miles donare meretrici, ergo illæ non poſſunt accipere.

Secundò, nemo poteſt accipere precium rei, cuius non eſt dominus, at mulier, maximè nupta, non eſt domina ſui corporis, iuxta illud B. Pauli: [Mulier corporis ſui poteſtatem non habet, ſed vir.] Et l. liber homo. ff. ad leg. Aquiliã, ergo. Tertiò, pro actu iniquo & turpi, quia cedit in alterius iniuriam, non poteſt accipi precium, vt vidimus, ſed adulterium eſt huiuſmodi actus turpis, & iniquus, & cedit in iniuriam viri, ergo.

Communis verò Theologorum ſententia eſt D. Thom. hic ad ſecundum, & omnium diſcipulorum ipſius, & plurium canoniſtarum, quos abundè refert Couarruuias loco cita. quamcunque mulierem, modo abſint fraus & dolus, poſſe accipere, ac retinere, quæ moderatè ſibi à fornicario dantur.

CONCLVSIO PRIMA.

Meretrix iuſtè poteſt pro actu meretricij aliquid accipere, & retinere, modò non ſit exceſſus in eo, quod accipit, vel vi, vel fraude vtatur.

PRobatur primò, qui locat ſuas operas in die feſto, ex eodem Medina, licèt id ſit prohibitũ in lege Dei, non tamen tenetur ad reſtituendum ſtipendium, & mercedem ſui laboris, quia non vendit illud opus & laborem, ea parte qua eſt violatio feſti; ſed quatenus laborioſum eſt, & vtile locanti, ſed meretrix, cum facit copiam ſui pro precio, non accipit illud, qua parte opus illud eſt peccatum, ſed qua vtile, & voluptuoſum fornicanti cum ea, ergo non tenetur illud reſtituere.

Secundo, Gen. 38. iure naturæ, & dictante recta rationes Iudas ſenſit ſe deuinctum ad ſoluendum, quod promiſerat Thamar, quam exiſtimauit meretricem, & omnes homines eadem dictante ratione naturali ſentiũt ſe ad id obligatos.

Tertiò, Mulier eſt domina ſui corporis, quo ad illius, uſus, vnde poteſt illos vendere, meretrix autem accipiens precium ſui meretricij, nil aliud facit quam uendere vſus ſui corporis, ergo.

Quartò, ſtipendia taxata à Rep. iuſtè accipi poſſunt, Reſ. autem meretricibus taxat ſtipendia. l. 4. ff. de conditio, ob turp. cauſ. §. Sed quod meretrici, vbi dat actionem meretrici ad repetendum in iudicio, vbi dicitur meretricem turpiter agere, non tamen turpiter data, & promiſſa accipere, id eſt, non iniuſtè illa accipere. Similiter habetur in l. Affectionis ff. de donat. ideo iuxta aliquos dicitur meretrix, quia meretur mercedem ſui corporis.

Quintò, promiſſio, ſiue donatio iure naturali valida, & nulla lege humana, & ciuili prohibita efficax eſt, transferque dominium, & confert ius in conſcientia, etſi ab extrinſeco ſit illicita, ſed promiſſio, ſeu donatio, quæ ſit fœminæ impudicæ pro turpi actu, & ſi vitietur ab extrinſeco, nempè à cauſa ob quam ſit, iure tamen naturæ valida eſt, cum fiat pro re quæ precio æſtimari poteſt, nec aliqua lege humana reddatur nulla ergo.

Vltimò, ſi conſentiat fœmina in turpem actum ea conditione. vt fornicarius illam ducat, poteſt exigere apud iudicem, vt ducat illam, teneturque illam ducere, ergo ſi conſẽtiat in actum turpem ſub ſpe alicuius precij, tenetur fornicarius illud perſoluere.

CONCLVSIO SECVNDA.

Non ſolum publicæ meretrices, verum etiam quæ in priuatis domibus ſecretò fornicantur, iuſtè recipiunt prẽcium ſui peccati.

PAtet, quia licèt his Reſp. non taxauerit ſtipendium, nec dederit eis actionem in iudicio, quia illas tantum curat, quas habet in publico lupanari, tanquam loco ſibi ad maiora mala vitanda neceſſario, nihilominus iſtæ ſunt quoque dominæ ſuorum corporum, & actio illarum, qua vtilis eſt, precio æſtimabilis eſt, & tanto magis, quanto ſecretius & honeſtius delinquunt.

Secundò, ex D. Tho. hic ad ſecundum. licèt actus ſit prohibitus, quando tamen datio non eſt lege prohibita, quod accipitur, non eſt reſtituendum, in huiuſmodi autem etſi lex non concedat eis precium, nõ tamen prohibet ipſis dari, & ita poſſunt accipere.

Res difficilior eſt in virginibus, quæ ignorantibus, & inuitis parentibus accipiunt ob iniuriam, quam illis inferũt, & in nuptijs, quæ peccant contra iuſtitiam viri. Nihilominus de his ſit.

CONCLVSIO TERTIA.

Virgines etiam puellæ ſub cura parentum, nec nõ coniugatę, quod accipiunt pro ſtupro, fornicatione, uel adulterio non tenentur reſtituere.

PAtet, ex una parte exercent iſtę actus vtiles ſuis fornicarijs, & quos non debent illis gratis, ex alia quamuis lege humano puniuntur talia peccata, vt nociua Reipu. nulla tamen eſt lex quæ reddat ipſas inhabiles ad ſic accipiendum, ergo poſſunt accipere.

Secundò, licet parentes ſint cuſtodes corporum ſuarum filiarum, ipſæ tamen ſunt dominæ illorum, vnde vendunt fornicarijs vſum, rei, cuius ſunt dominæ, ſimiliter licèt vir habeat poteſtatem in corpus mulieris, vt poſſit ab illa

exigere

exigere debitum, quoties voluerit, neque illa possit negare, nihilominus quando ipsa tradit corpus suum adultero, vendit illi vsum rei, cuius ipsa est domina, potest ergo vtra que precium accipere illius.

Diximus in prima conclu. quod etiam in alijs intelligẽdum est, vt non sit excessus, neque fraus, vel vis. Prius illud, ne sit excessus, dictum est, quia si fornicarius dederit meretrici cum excessu consideraris facultatibus, & familia, quam ipse tenetur alere, & qualitate, ac conditione meretricis, tenetur ipsa ad arbitrium prudentis confessarij excessum illum restituere. Ratio est aperta, quia donatio quæ fit meretrici est precium actus ipsius. in omni autem dona tione, quæ fit titulo, & ratione precij, excessus saltem nimius restituendus est, sicut in omni emptione, & venditio ne excessus iusti precij.

Ex quo sequitur, fornicarium qui promisit meretrici excessiuam donationem. & quæ vere esset prodigalitas morta lis, non teneri ad implendum illud promissum, quia nemo tenetur adimplere id quod sine peccato fieri non potest, imo in his habet locum regula illa, In male promissis rescinde fidem, quod si promiserit sub iuramento, teneretur quidem adimplere ratione iuramenti, sed cum sit de re ma la postulet illius iuramenti remissionem, & relaxationem ab Episcopo, tenetur nihilominus, si promisit, & peccatum iam perpetratũ est, dare illi conuenientem mercedem ad arbitrium prudentia, consideratis, vt diximus, meretricis qua litate, & facultatibus, ac familia fornicarij.

Quod vero pertinet ad fraudem vel uim dictum est, quia istæ mulieres multa blanditijs, & verbis amorosis acquirũt, quæ cum accipiant à sciente, & uolente, & liberè donante, etsi blanditijs allecto, non tenentur restituere, quæ verò fraude vel vi, & ipsis ignorantibus, vel inuitis ab eis extorquent, tenentur restituere, quia talis receptio est reuera furtum, vt si quæ virgo non est, tanquam virginem se tradat, quia vbi fraus, & dolus, ibi non reperitur voluntarium.

Nunc ad Argumenta Medinæ. Ad primum illud fundamentum, quo statuit acquisita per actum intrinsecè tur pem esse restituenda, vt actum ex se iniquum, & iniustum, iam constat ex dictis, & ex doctrina D.Thom. hic ad secundum posse actum esse intrensecè malum, donationẽ autem esse licitam, quia nec sit lege prohibita, nec ob rem gratis debitam.

Ad argumenta verò, Ad primum dico, pro illis actibus malis nõ licere accipere, quia lex prohibet talem acceptionem, quod non prohibet in meretricibus, nam aliter stando in lege naturæ liceret etiam pro illis actibus accipere, non qua peccata sunt, sed qua viles.

Ad secũdum constat, illud nõn licere vxori, quia debet ipsa ex iustitia gratis corpus suum tradere viro, quod tamẽ non debet meretrix.

Ad tertium similiter, quia res spiritualis, licet sit precio æstimabilis, est tamen gratis conferenda, quod non debet meretrix.

Ad quartum dico, actum fornicationis nullius esse precij, vt peccatum est, at quatenus est actio vtilis voluptati fornicantis, precio ęstimabilis est, quo exhibito sine excessu, & eo modo quo diximus, non est inæqualitas inter precium, & rem, pro qua illud datur, nec debitũ restituẽdi.

Ad quintum constat, mulierem esse dominam vsus sui corporis, ac ita pro illo posse accipere precium, cum nec lege prohibeatur, nec talem vsum fornicario gratis debeat.

Ad sextum respondeo cum Couar. loco cit. regulam illam habere locum, quando tàm acceptio, quàm datio est iniqua, hoc autem in casu meretrix, licitè accipit, quæ ipsi datur, etsi ex turpi causa.

Ad vltimum dico, non prohiberi meretricibus, ne faciãt eleemosynas ex turpi lucro, sed solum ne illud conuertant in sacrificia, & missas, quod ipsis interdicitur, non quia pre cium illud iniustum sit, sed quia maximè indecens, & inde eorum videatur lucrum adeo turpe in rem adeo sacram, quale est sacrificium conuertere.

Ad argumenta, vltimæ opinionis. Ad primum dico, in il la l. Lucius Titius, cum adultera accepisset pecuniam à suo amasio, non solum vt fornicaretur, verũ etiam vt uiro suo venenum propinaret, in pœnam tanti sceleris præcipi, vt puniatur morte, & pecuniã illam restituat fisco, erat enim & adultera, & assassina, in. l. autem illa, Sincera, non præcipitur simpliciter mulieri, ne det, sed ne det cum excessu, solent enim isti omnia in meretrices, & ludos prodigere, & & deinde in pauperiem redacti multa mala perpetrare.

Secundum eodem modo soluitur, quo solutum est quintum argumentum Medinæ, affirmamus enim adulterã suo peccato iniuriam inferre viro contra fidem illi debitam, non tamen agere contra iustitiam, accipiẽdo precium adulterij, quia est ipsa quoque, & si nupta, domina corporis sui quo ad illius vsum, & ita potest precium pro illo accipere. Addo etiam leges illas prohibentes aliquid accipere pro peccatis, quibus violatur iustitia, vt. l. Mulcta. l. Generaliter, cum sint pœnales, & odiosæ, non esse extendendas nisi ad eos, quos ipsæ exprimunt, non ad meretricea, vel adulteras, quarum nullam mentionem faciunt, cum iuxta regulas iuris odiosa restringenda sint. Quod si dicas, puniuntur istæ à Rep. daturque fornicario actio ad repetendum quæ dedit adulteræ, dico id meritò legem statuisse in odiũ adulterij, quod Reipu. adeo nociuum est, & ita adueniente condemnatione illa non potest pecuniam illam retinere, ante iudicis verò sententiam iustè accepit, & retinet propter rationes adductas. Eodem modo soluitur vltimum argumentum. Sed quæres.

TENEATVR NE ADVLTEra, quæ accepit a fornicario, tradere uiro.

Videtur enim vendidisse corpus suum quod est viri. Dico in hac parte, iudicandum esse iuxta priuatas consuetudines prouinciarum.

In Castella, & multis prouincijs vir, & vxor contrahunt sub quadam conuentione fraternitatis, & societatis in bonis, ita vt quicquid vterque durante matrimonio lucrabitur, constituatur in communi, diuidaturque altero decedẽte: in his ergo prouincijs tenetur adultera etiam acquisita per adulterium secreto ac sine scandalo, & sui infamia inter communia bona constituere, quia per conuentionem illam initam matrimonij obligauit se uterque, quæ quacunque via lucrabitur, in communi esse constituenda, In regno autem nostro. & prouincijs, in quibus non contrahuntur matrimonia sub hac conditione, sed omnia sunt viri, vxori verò solum adiudicabitur sua dos, si adultera ad fornicandum defuit obsequijs, & ministerijs, quę debebat suę familiæ ratione sui status præstare, tenet ex bonis ex adulterio acquisitis, tantum restituere, & in bonis viri constituere sine scandalo, & infamià sui, quantum arbitrio prudentis lucrata fuisset, vel adduxisset utilitatis, si exercuisset operas illas, & ministeria quæ dimisit, ut fornicaretur, ut fornicaretur, inquam, quia tenetur restituere, non solum in ministerijs, quæ dimisit tempore fornicationis, sed in omnibus iam rebus, quæ habent ad illud peccatum habitudinem, quod si illa ob adulterium nil prætermisit eorum, in quibus suæ familiæ pro ratione sui status ministrare, & præstare debet, potest acquisita per adulterium sibi retinere, nec tenetur quicquam ex illis viro exhibere, sicut neque ex his quæ ipsa propria industria lucratur tempore, quo licebat illi esse ociosam, sicut diximus de his quæ lucrantur serui, postquam præstiterunt ea, in quibus tenentur dominis suis seruire.

QVA RATIONE FACIENda sit restitutio, quando deest dominus rei restituendæ.

Quærit hic D. To. in solutione tertij argumẽti, cui sit faciẽda restitutio, quãdo deest verus rei dominus. Respõdetque tribus modis posse illũ deesse, uel quia mortuus sit, vel quia est absens, & distans, vel quia ignoretur: Si mortuus sit, restitutio (inquit) faciẽda est hæredibus cum hi in defuncti iuribus succedant, siue sint hæredes

per testamentum, siue ab intestato, siue per legem, & sentē tiam vt fiscus, Si verò absens, & distans, transmittendam esse ad illum restitutionem, modo commodè fieri possit, vel in loco securo constituendam, vnde domino suo conseruatur. Si verò factâ diligenti inquisitione non appareat, conuertenda esse illa bona in opera pia: vocantur autem opera pia, quæ conferuntur, uel in obsequium diuini cultus, vel in subsidium proximorum.

Hæc tria dicta. D.Tho. expendenda nunc sunt, circa primum enim sic obijcio. Restitutio potius est facienda vero domino, quàm hæredibus, sed conuertendo quæ restituenda sunt in missas, & eleemosynas pro animo defuncti, fit restitutio ipsimet defuncto, qui erat verus dominus, cum liberetur hac via anima illius à purgatorio, ergo.

Secundò, si occidissem Petrum, damna illi illata iuxta multos Theologos ipsius animæ satisfacienda sunt suffragando illi, & non hæredibus, ergo similiter, si pecunia defuncti sit restituenda.

Sed his non obstantibus verissima est doctrina D.Tho. & ratio eius, quia hæredes repræsentant personam defuncti. Tum secundò, quia iudex per istam sententiam sic diffiniret, restitui hæredibus, & non in suffragia, etiam ipsi hæredes essent negligentes in suffragando animæ illius. Tertiò, si appareret pecunia abscondita à defuncto, inuentor illius teneretur necessariò tradere illam hæredibus, & non conuertere in suffragia, ergo similiter in hoc casu, nam hæredes idem ius habent circa quæcunque bona defuncti.

Ad primum in oppositum respondeo, per mortem amittere defunctum omne ius ciuile in sua bona, & transire illud in hæredes, nisi iam resurgeret. Hoc enim interest inter ius, quod habent homines in sua bona, & ius matrimonij, vt hoc omnino dissoluatur per mortem, ita vt si vir moriatur, & resurgat, possit aliam ducere, vt ait D.Pau. Mulier, quam primum vir eius moritur, soluta est à lege viri, ius autem ciuile in bona transit quidem moriente domino in hæredes, recuperaret autem illud, si resurgeret. Ratio huius discriminis est, quia matrimonium est vinculum vitale ex sua institutione, ius autem bonorum est ius hæredum per mortem, qua cessante desinit esse ipsorum.

Ad secundum superius art. secundo est explicatum, quo modo sint restituenda damna temporalia hæredibus.

Sed est dubitatio, quam affert Soto: si quis ex defectu omnium hæredum conuertat pecuniam, quam debebat defuncto in suffragia ipsius, vel pauperes, deinde uero appareant hæredes, tenebiturne rursum illis restituere?

Videtur enim teneri, quia hæres sine culpa sua non est expoliandus suis bonis. Respondeo, aut enim id quod restituendum est, alicuius est ponderis, aut exigui, si prius coram iudice Ecclesiastico vel ciuili iuxta prouinciæ mores, & consuetudinē facienda est debita diligentia ad inquirendos hæredes, & illis nō apparētibus ex decreto eiusdē iudicis conuertenda sunt illa in opera pia pro anima defuncti, quo facto manet tutus in utroque foro, nec tenebitur aliquid restituere, etiam si deinde appareant hæredes, quod si sua priuata auctoritate id præstet, tenebitur, quia non potest ipse sua auctoritate vllo tempore suis bonis aliquem expoliare, iudex autem auctoritate publica potest, cum sic expediat bono communi, ne ob ignorantiam hæredum bona defuncti maneant perpetuo otiosa, & inutilia, quod posset multoties euenire. Quod si res restituenda sit parui momenti, nec hæredes appareant, potest qui illam habet sua priuata auctoritate conuertere in opera pia.

Obserua hic nomine hæredis intelligi quemcunque succedentem in ius defuncti, quacunque ratione tale ius illi competat, siue per sententiam, siue alia via. v.g. adiudicantur fisco bona hæretici à iudice, quicunque aliquid hæretico illi debebat, tenetur restituere fisco.

Circa secundum dictum D.Tho. de absenti, & distanti, communis doctrina est, si pro certo habeatur illum nunquam venturum, uel pecuniam ei debitam nullo modo posse ad ipsum peruenire, tunc restituendam esse hæredibus illius, uel pauperibus, si hæredes non existant, quia de tali homine in simili euentu iudicandum est, uelut de mortuo, vt optimè docuit Scotus in 4.d.15.q.2.art.4.& Medina Cod.de reb.restit.q.3. Difficultas verò est, quam ibidem proponit Scotus, quando pecunia transmitti quidem potest ad dominum ipsius, non tamen sine expensis, an qui illam restituere tenetur, teneatur simul tales expensas facere.

Palud. & ipse Scotus volunt, quando ad restituendum magnæ expensæ exiguntur, non teneri debitorem ad restituendum eam illis, sed posse tunc restituere, uel hæredibus qui remanserunt in loco, à quo longè recessit præcipuus dominus, uel pauperibus.

D.Thom. huius difficultatis quando expensæ ad restituē dum exiguntur, non meminit, Medina Cod.de reb.restit.q.2.ait: communiter rem restituendam esse, vbi accepta est, vt habet can.Episcopis, & can.Reintegrantibus.3.q.1.

Cayet. verò assignat optimam regulam, quæ his conclusionibus continetur. Sit prima, debitor tenetur ad restituendum ratione iniustæ acceptionis, vt qui alienū habet per furtum, vel rapinam, vel dominus rei illius longè distat culpa debitoris, quia cum potuisset restituere, antequam ipse, uel dominus rei longe recederet, noluit, tunc tenetur proprijs expensis rem illam uero domino transmittere, quod si non teneatur restituere ratione iniustę acceptionis, quia via licita illud habet, vt mutuo, vel deposito, nec culpa ipsius dominus rei longe distet, quia forsan antequam teneretur, vel posset restituere, longius recessit, ve tunc non tenetur ad illum transmittere proprijs expensis sed expensis veri domini.

Prior pars probatur, quia dominus rei in illo casu habet ius ad recipiendam rem suam integram, & illæsam, ac sine vllo damno suo, ita vt si quod damnum patiendum, sit, debeat illud pati, qui in culpa est, ne res illa apud dominum suum maneat. Fateor tamen, si dominus rei ad eam asportandam à loco in quo est ad locum, in quo ipse agit, deberet facere aliquas expensas, ad illas non teneri debitorem, sed ad alias, quia sicut dominus rei non debet recipere damnum ex furto, uel rapina alterius, ita neque lucrum.

Patet altera pars, quia debitor qui sine ulla culpa sua habet alienum solum tenetur ad illud restituendum, non autem ad patiendum damnum in bonis suis, quia pati damnum est pœna, quam nemo tenetur subire, quando nullam commisit culpam. Secundò, quia in isto casu debitor tantum tenetur soluere quantum accepit, at si teneretur ad expensas, teneretur soluere plusquam accepit. Excipitur, & meritò in hac parte mutuatarius, quia cum hic ad vtilitatem suam mutuo acceperit, sicut dominus rei non potest portare lucrum ex mutuo, ita nec debet recipere damnū: vnde si res illi transmittenda est, deductis expensis quas ipsemet fecisset in ea secum asportanda, ad alias tenetur mutuatarius; Ita Medina Cod.de reb.restit.q.2.fol.7.col.4. Sed quæres hic duo primo.

V. Controuersia.

AN SI EXPENSAE FAciendæ sint nimiæ, & excessiuæ, teneamur nihilominus illas facere?

CAyet. videtur docere partē affirmatiuā, cū dicat teneri illū, etiā si in quadruplū debeat expēsas facere idem Medina loco cit. Palu. verò in 4 d.15.q.2. Sylu. Restitutio ibidē.5.vult. Soto.lib.4.de.iust.q.7.artic.1. ad tertium docent, si tantundem, aut aliquid plus debeat expendere, teneri, quod si excessiue, & nimii, sint nequaquam sed tunc debere restituere aut hæredibus, aut pauperibus, perinde ac si talis dominus non exstaret, quia licèt iste debeat suo damno alteri restituere, non tamen cum tanto vt fit inæqualitas, cum in restitutione maximè sit attendenda æqualitas, esset autem apertè inæqualitas, si restituendū. 100. teneret ergo exponere. 100. nam ita oporteret nobilem, si ad restituendum mille exigerentur duo millia, vel plura, cadere à suo statu, quod nullus Theologorum docet.

Hæc

Hæc opinio posterior videtur mihi probabilior, tùm quia magis consona rationi & æquitati, tùm quia lex Dei, & naturalis sunt conseruandæ modo tolerabili, expendere autem in quadruplum ad restituendum simplum, videtur intollerabile.

Quæres secũdò, si me mittente rem restituendam domino suo, illa in via pereat, cui pereat, domino illius, an mihi? Respondeo, dimissis aliorum opinionibus, sub distinctione, nam aut mitto illam per eum, quem ipse dominus mihi assignauit, aut per eũ quem ipse eligo: si per eũ, quem ipsemet dominus assignauit, si pereat, illi perit, quia tradere illam viro ab ipso domino assignato, idem est, quod ipsimet domino tradere: habet enim vim in his regula illa: [Quæ per alios facimus, per nos ipsos facere dicimus.] Si verò per eum quem egomet eligo, adhuc distinguendum est, nam aut commisit mihi dominus rei, vt ego eligerem delatorem, quem iudicarem securiorem, & tunc electo à me illo, qui iudicatur ab omnibus securior, si res pereat, domino perit, non solum in foro interiori, verum in exteriori, si iuridicè probetur illud mihi dominũ commisisse, vel ego pro meo arbitratu, & mea auctoritate, sine commissione domini elego, & tunc si pereat in foro exteriori, mihi perit, quia quamdiu est apud talem delatorem à me ipso sine commissione domini rei electum, perinde est, ac si apud me maneret, in foro autem interiori, si ego tantum tenebar restituere ratione rei acceptæ, non teneor amplius restituere, quod si tenebar vel ratione acceptionis, vel ratione vtriusque, tam rei acceptæ, quàm acceptionis, siue iustæ, siue iniustæ, si perit, mihi perit, & teneor adhuc ad illam restituendam.

Prior pars huius dicti probatur, talis debitor, vt qui habet depositum, vel qui rem inuenit, non accipit, nec habet illam in suũ commodũ, sed in vtilitatem domini, nec ad aliud tenetur, quàm ad fideliter agendũ circa illam eũ domino ipsius, at quando mittit illam domino per fidelem nuntiũ, fideliter agit cum domino illius, ergo non tenetur ad amplius. Dixi fidelem nuntium, quia si commisit infideli, vel dubio, tenetur restituere, cum culpa sua tunc pereat. Et in hoc sensu loquuntur: Panormit c. significante de pigno. & Medina. C. de reb. rest q. 5. fol. 8.

Probatur altera pars, talis debitor accepit rem illam, siue iniustè, vt furto, siue iustè, vt mutuo in vtilitatem suam, ergo tenetur illam integram, & illæsam domino restituere, & ex consequẽti si pereat, debet ipsi penre, tenebiturq; illam restituere, vt illius principij. [Qui sentit commodũ, debet sentire & damnum.] Et confirmatur, si huiusmodi debitore habente iam rem illam paratam, vt domino restitueretur, accederet fur, & eam tolleret, teneretur nihilominus vero domino eam restituere, etiam si sublata sit sine vlla negligentia, aut culpa debitoris, ergo similiter in hoc casu si pereat in via. Denique, dominus rei, quando sine vlla culpa ipsius res eius perit, quam alter illi tenebatur illæsam restituere, semper habet ius ad illam recuperandam. Dices, sed quid si res iniquè ablata est, nec qui rapuit illam vult domino significare, vt committat cui detur? Dico in hoc casu, vt quemadmodum domino præsente solet fur illi restituere per interpositam personam fidelem, ita quando est absens & distans; committendum esse confessario, vel amico fideli, vt illum certiorem faciat de re sua, ac committat cui detur.

Circa tertium dictum D. Thom. de domino ignoto tria hic explicanda sunt.

Primò, quando verè sit dominus ignotus.

Secundò, cui in hoc casu sit facienda restitutio?

Tertiò, an in hoc casu maneat debitor tutus in cõscientia per bullam, quam vocant, compositionis.

Quo ad primum dico, non esse verum dominum incertum, & ignotũ quauis ratione, sed illũ qui facta diligẽti inquisitione pro qualitate rei, nec ipse, nec aliquis illius hæres inuenitur. Dixi, pro qualitate rei, habenti enim 100. aureos incerti domini non sufficit in loco vbi reperti sunt semel, vel bis voce præconis illum inquirere, sed id ipsum in alijs locis, & ciuitatibus, & propinquis, & remotioribus in quib. prudenter suspicari potest forsan dñm, aut hæredẽ posse reperiri, faciendũ est, expectandusque est annus, vel plus temporis arbitrio prudẽtis, vt dicatur non reperiri dominus: in re aũt exigui precij, vt pallio, sufficit in loco, vbi repertum est eurare, vt in Ecclesijs, & locis publicis inquiratur, qua inquisitione facta. & non apparente vero domino, conuertenda sunt in opera pia, pro anima illius, cuius bona illa erant, aliter non licet conuertere debita illa in opera pia, nec accipere bullam, quam vocãt compositionis; quicquid enim horum fieret, comparente deinde vero domino esset illi restituendũ in vtroque foro, quia culpa sua ignorauit ille verũ dominum, & illi nocuit, nemo autẽ est expoliandus re sua ob culpam alienam. Ita habetur c. sicut dignum. §. eos. De homicidio voluntario, vbi non censetur aliquis ignotus, nisi præcedente legitima indagatione veri domini, pro qualitate personarum, temporũ, & negotiorũ, & grauitate rei restituendæ ad arbitriũ prudentis. Hæc autem diligens inquisitio in his, quæ bona fide, & nõ per iniquam acceptionem acquisita sunt, facienda est expensis ipsius rei restituendæ, quando verò habetur per iniquam acceptionem, expensis eius qui tenetur restituere, sicut diximus de re absenti transmittenda.

Circa secundum, cui sit facienda restitutio, quando verus dominus est ignotus, dico, facta diligẽti inquisitione, variè nos posse dubitare de vero domino; vno modo in particulari tantum & in indiuiduo, non autem in communi, aut tàm in particulari, quàm in communi, vt cum in bello inuaserunt Duces, & milites ciuitatẽ illam, quæ deprędata sunt, sciunt in communi dominum illorum bonorum, nempe ciues illius ciuitatis, ignorant autem in particulari, quid vnusquisque à singulis domibus acceperit: similiter qui minutim vendunt carnes, vinum, & similia, quando pauci, & certi ab ipsis emunt, nesciunt in particulari, à quo rapuerint, sciunt tamen in communi ab his tribus, vel quattuor se rapuisse: aliquando verò illud omnino ignorant, tàm in communi, quàm in particulari, vt qui innumeris, & incertis promiscuè vendunt. Quando ignoratur dominus in particulari, cognoscitur autem in communi, in communi quoque restituenda res est suo domino, vt in præda ciuitatis per iniustum bellum, restituenda sunt accepta magistratibus, vt ab illis pro sua conscientia, vel inter eos, qui iudicabuntur plus passi, vel inter omnes distribuãtur. Similiter Comes vel Dux, qui inuenit aliquem prædecessorem suum iniustè accepisse aliqua a subditis, tenetur populo cõmuniter distribuere, nisi tota Resp. illi dimittat, aut iam dimiserit prædecessori. Itidem, qui dissipauerit bona alicuius communitatis: similiter qui pau cos habuit emptores, quibus nocuit, inter eos tantum restituenda distribuet, considerando quis plus, vel minus ab eo emere solitus sit. Quod si ignoretur dominus, & in cõmuni, & in particulari, tenatur verus locus, vbi facta est iniqua acceptio, vt miles, qui solum deprædatus est boues, aut oues priuati domini huius oppidi, nec alijs nocuit, ignorat autem omnino quis ille sit, iuxta Soto libro 4. de iustit. q. 7. art. 1. ad tertium. Syluest. Restitutio. 8. & alios non tenetur restituere pauperibus eiusdem oppidi, quia, cum det pauperibus, vt prosit animæ domini per illam eleemosynam, hæc vtilitas, vbicunque faciat illam eleemosynam, ipsi prouenit. Nihilominus si res restituenda sit valoris, & precij, est optimum consilium, vt restituat pauperib. eiusdem oppidi.

Primò, quia est maximè contingens, vt inter illos existãt aliqui hæredes, & consanguinei ipsius domini.

Secundò, quia quæ habent dñm omnino incertum, dantur vt superflua, superflua autem cuiusq; loci iure quodam videntur pertinere ad pauperes eiusdem loci, cui doctrinæ fauent c. Episcopis, & c. reintegrantibus. 3. q. 1.

Tertiò, quia præsumendũ est verum dñm velle restitutionẽ illã fieri pauperib. sui loci, cum vnusquisque suam patriam diligat præ cæteris. Quod si omnino ignoratur, & dominus, & locus, supposito non esse hic quæstionem de iouentis, de quibus infra q. 66. sed de his tantum, quæ alicui debentur, siue cum iniuria alicuius accepta sint, siue secus

 per-

pertinet enim hæc quæstio ad milites deprędantes aliena, ad tabernarios, lictores, carnifices, & omnes vendentes publicè varijs, & incertis emptoribus, vult D. Tho. rem restituendam, cuius dominus ignoratur omnino, dandam esse pauperibus, vel conuertendam in opera pia, in bonum, & vtilitatem spiritualem veri domini.

Hæc est vetus fidelium, & Ecclesiæ in his consuetudo, & habetur in c. cum tu. extra de vsuris. cap. quanquam, de vsuris lib. 6. vbi acquisita per vsuram, quorum dominus omnino ignoratur, definitur, conferenda esse pauperibus, neque est hoc nouum in Ecclesia, vel incępit ab Alexandro III. in illo ca. cum tu, anno Dom. 1170. cum iam fuerit obseruatum temporibus D. Aug. vt patet can. nō sanè. & can. Qu. habetis. 14. q. 5. sed habuit ortum ex illo verbo Euangelij. [Quod superest, date pauperibus.] Sūt enim quę nullius certi domini agnoscuntur, quasi superflua communitatis, vnde & l. 1. 4. & vltim. C. de rebus vacantibus, habetur ista bona, tanquam ad communitatem redacta dispositioni Respub. subiacere, posseque Remp. in hunc, vel illum vsum conuertere, & ita conuertisse in subsidium pauperum. Vide Sylu. Restitutio. 8. §. 3. quod vt apertius intelligatur, videamus.

Sexta Controuersia.

BONA INCERTA, QVORVM *omnino dominus ignoratur, ad cuius dominium verè, & propriè pertineant?*

SOto loco citato. Medina Complu. C. de reb. rest. q. 3. & communis Theologorum schola voluit huiusmodi bona iure naturæ, & gentium deuolui ad communitatē Reip. conferrique pauperibus consensu principum Reipub. qui bonorum communium sunt dispensatores, Regum, scilicet & Papæ. Vnde colligunt duo: primum, ista bona dari pauperibus iure humano positiuo, vt patet ex illis iuribus, & legibus adductis. Secundum est, posse summum Pontificē, Reges, & Remp. vt veros, & legitimos administratores horum bonorum conuertere illa in quoscunque vsus bono communi vtiles & necessarios, non secus, ac alia bona cōmunia suæ Reip.

Fundamentum istud, bona ista deuolui ad communitatē Reip. ostendunt.

Primò, quia cum bona temporalia à sua prima institutione sint communia, appropriata verò iure gentium priuatis dominis, quādiu illi, vel eorū legitimi successores existunt, eis deficientibus perinde se habent, ac si non fuissent diuisa & appropriata, sed manerent in communi.

Secundò, si legitimus dominus ita esset absens, vt nec esset vnquam reuersurus, nec ad ipsum vllo modo pecunia transmitti posset, esset illa danda hæredi ipsius, vt legitimo successori & domino, sed quādo omnino ignoratur verus dominus, perinde res se habet, ac si ille omnino abesset, est autem Reip. velut legitimus hæres, & successor omnium suorum ciuium, ergo.

Tertiò quotiescunque agri, hæreditates, & alia bona ciuium peste, bello, vel alio infortunio manent omnino deserta, rediguntur, & redeunt ad communitatem Reip. possuntque Magistratus stabilire illa, quibus voluerint, iuxta leges, & statuta suæ Reip. sed bona, quorum dominus facta diligenti inquisitione, omnino ignoratur, sunt velut deserta, & omnino derelicta, & vacantia, ergo redeunt ad communitatem Reip.

Denique (quæ ratio est efficacissima) hæc bona, aut redeunt in dominium Reip. aut manent sub dominio ipsorummet dominorum, licèt ignorentur, aut transeunt in dominium pauperum, non hoc vltimum: sequeretur enim, vt quando illis dantur, non fieret eis eleemosyna, nec esset opus pium, sed opus debitum, & ex iustitia, sicut quæ dātur fisco, quando ille succedit, nec secundum, quia si manerēt sub dominio ipsorummet dominorū, cum illos nemo debeat expoliare suo dominio, inuitos, si pecunia incerti domini esset data pauperi, domino illis deinde comparente, esset repetenda ab illo paupere, & restituēda domino comparenti, quod nullus dicet: imò omnium consensu iustè data est, & in dominium pauperum translata.

Quo fit simpliciter, & iure naturali bona ista esse Reip. iure autem canonico dari pauperibus.

Primò, quia cum Papæ sit temporalia dirigere ad spiritualia, dirigit bona ista per eleemosynam in salutem spiritualem sui domini.

Secundò, quia cum sit pater pauperum, & bona hæc eo ipso quo incerta sunt, sint velut superflua & vacantia, optimè statuit, vt dentur pauperibus, ad quos pertinent superflua. Cæterum cum ius canonicum naturali derogare non possit, quotiescunque Papa, & Princeps voluerint illa non tribui pauperibus, sed in alium vsum boni communis conuerti, id possent, sicut possunt iure naturæ, quæcunque alia bona communia.

Alij verò Doctores sentiunt bona, de quibus hic agimus manere sub dominio, & proprietate ipsorummet dominorum, qui ignorantur, nec transire dominium, & proprietatem illorum in Remp. vel gubernatores ipsius, nisi elapso tempore à lege statuto ad præscribendum. Vnde volunt vsum, & possessionem eorum esse pęnes Remp. proprietatem verò, & dominium pęnes ipsosmet dominos. Probant ex D. Thom. dicente: [Quando dominus rei est omnino ignotus, faciendam esse ipsi restitutionem, meliori modo quo fieri potest, nempe pro salute spirituali ipsius.] Vnde argumentantur: Restitutio facienda est vero domino, sed quando dominus ignoratur, adhuc bona restituenda sunt in eos vsus, qui illi iudicantur vtiliores, quod perinde est, ac illi ipsi restituere, ergo manet adhuc pęnes eum illorum dominium.

Secundò, nullus amittet dominium suorum bonorum, nisi aut sua libera voluntate illud in alium transferat, aut iusta lege, vel sententia, sed nulla lex, vel sententia expoliat aliquem proprietate, vel dominio suorum bonorum, quæ sine vlla sua culpa ab alio detinentur, quia esset talis lex, vel sententia omnino iniqua, & nullius momenti, neque ipse dominus sua voluntate, & consensu applicauit alicui dominium illorum bonorum, ergo.

Tertiò, sequuntur ex opposita sententia maxima incommoda.

Primò, vt expolietur quis dominio suæ rei ex iniquitate alterius.

Secundò, vt transferatur dominium ab vno in alterum, vt à vero, & priuato domino in Republ. sine vllo contractu.

Ex his colligunt ista bona dari pauperibus non ex consensu Papæ & Magistratuum, sed ex consensu domini, qui ignoratur, non quidem explicito, & expresso, sed rationabiliter præsumpto, quia debet rationabiliter ille consentire, ne bona illa maneant omnino deserta, & inutilia, vt dētur pauperibus pro salute spirituali ipsius: sic enim & ipsimet, & alijs prosunt. Colligunt secundò, non dari illa pauperib. aut conuerti in vsus pios iure humano positiuo, sed iure naturæ, quia restituta hac via, cum commodior non appareat, cedunt in vtilitatem domini, & fit ipsi, quantū potest, restitutio, restituere autem quod potest, & cōmodiori via rem domino suo, hoc iuris naturæ est.

Ex his opinionibus, quamuis hæc non sit omnino improbabilis, prior tamen verior est, & probabilior, & argumenta, quibus firmatur, efficaciora, maximè vltimum. Nam quod hi dicunt transferri dominium in pauperes per consensum domini non expressum, sed rationabiliter præsumptum, falsum est.

Primò, quia vt superius docuimus, ad recipiendum aliquid mihi vtile sufficit consensus rationabiliter præsumptus, ad expoliandum verò me aliquo bono meo mihi vtili non sufficit consensus tacitus, & præsumptus, sed exigitur omnino expressus, & explicitus.

Secundò, quia euenire passim potest, vt dominus nullo modo consentiat rem, qua videt se priuatum, alteri dari, vt solent dicere, qui aliquid amittunt, [illegible] la perdo

à quien la hallare de aquial dia del juyzio.

Ad argumenta alterius opinionis dico. Ad primum D. Thom. supposita consuetudine Ecclesiæ, docere restituendam esse rem domini ignoti pauperibus, quia omnis restitutio facienda est aut vero domino, aut hæredibus, aut designatis à lege, vel Rep. quando verus dominus oĩno ignoratur, ignorantur quoque eo ipso hæredes, & ita, vt restitutio fiat quo ad potest, restituendum esse designatis à lege & Repub. cuiusmodi sunt pauperes, hoc est quod docet D. Thom. Cæterum quod adiungit pro salute ipsius, hoc non est de necessitate, quasi restituendo pauperibus restituat illi, vt volunt auctores istius opinionis, sed ex quadam congruentia & æquitate, videtur enim æquissimum, vt qui erat verus dominus, & sine culpa sua illis expoliatus est, saltem commodum spirituale ex eis reportet.

Ad secundum dico, ius naturale & gentium expoliare istum, & sine culpa sua. Primò, quia ius gentium non appropriauit priuatis dominis, quæ ex se communia erant, nisi quando ipsi apparent, vel eorum successores, quod licet coniectare ex simili, quia ita vult in bonis omnino desertis: hæc autem de quibus agimus sunt velut omnino deserta, vnde vocantur vacantia. Secundò, quia conuenit ita Reip. vt quæ manent sine certo domino, distribuantur ab ipsa, sicut & alia communia, hac enim uia in commodiores usus conuertentur.

CVM HAEC BONA PAVPEribus exhibenda sint, si habens illa pauper sit; poterit ne tuta conscientia illa sibi retinere?

SCotus in 4.d.15.q.3. quem sequitur hic Cayet. absolutè affirmat id sibi pauperi licere, quia cum debitor non sit peioris conditionis quam alij, sic potest alijs sicut potest sibi retinere uel totum debitum, uel partem iuxta indigentiam, quam patitur, imò potiori iure posse illam sibi retinere cum melior sit, & potior conditio possidentis. Magister Soto loco citato ait hoc dictum temperandum esse, quia cum nemo sit æquus iudex in propria causa, si hoc ita debitoribus concedatur, rarò huiusmodi debita restituerent, unoquoque sibi in propria domo uarias indigentias effingente, & suam conscientiam decipiente, unde consulit, & benè, hæc esse obseruanda. Primò, ut necessitas ac indigentia ipsius sit euidens, & manifesta. Secundò, ut non sint alij indigentiores & pauperiores, nam isti sunt in eleemosynis semper præferendi. Tertiò, ut sumat id quod sibi tantum omnino necessarium est, alia alijs pauperibus exhibendo. Quartò, ut hoc non faciat, nilque sibi accipiat, nisi consulto prius uel Episcopo, uel Parrocho, uel saltem perito & prudenti confessario, & de ipsius consilio, quæ ex huiusmodi bonis seruatis his conditionibus accipiat, erunt uerè ipsius & ea, etiam si deinde ad pinguiorem fortunam uenerit, non tenebitur restituere, sicut ne alij pauperes suas eleemosynas, sed difficilior quæst. est.

Septima Controuersia.

CVIVS AVCTORITATE hæc bona incerti domini sint conuertenda in opera pia.

DIuus Thom. in 4.d.15.q.1.art.5. docet per manus Episcopi, vel superioris, & ipsius consilio, ac auctoritate esse pauperibus, & in pios vsus conuertenda, sed cum illam doctrinam non repetat hoc loco, nec huius quæstionis hic meminerit, discipuli ipsius, alijque Doctores uariè iudicant. Hostiensis in cap. Cum tu. Extra, de vsuris. Ioan. Andreas in cap. Episcopis, de pœnitentijs, & remis. in 6. Et in c. Cum sit de Iudæis, quos sequuntur plerique Canonistæ, volunt necessariò consulendum esse Episcopum, & quibus ipse dixerit, restituenda esse, Probant primò, quia in illo cap. Cum sit, Iudæus præcipitur Episcopo interueniente restituere, quæ acceperat iniquè exercens officium inter Christianos, quod non poterat. Et in cap. Quamquam, de vsuris. in 6. dicitur, vt bona vsurarij dentur his, à quibus illa acceperunt, vel hæredibus, si autem ordinario, vt per manus eius pauperibus conferantur. Simile habetur in alijs capitibus.

Secundò, huiusmodi bona cum restituantur pro salute spirituali domini ignoti, induunt rationem spiritualium, bonorum autem spiritualium distributor est Episcopus, ergo eius consilio, & nutu distribuenda sunt. Tertiò, quia Episcopus est pater pauperum.

Sed oppositum docent Scotus in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. Ricar. ibidem. q. 4. art. 5. Syluest. Restitutio. 3. §. 5. Soto lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 3. & communiter omnes Theologi, volunt enim vnumquemque debitorem inconsulto Episcopo superiori, cum iam constet ex consuetudine Ecclesiæ, & iure Canonico hæc pauperibus esse restituenda, sua priuata auctoritate posse, quibus ipsi libuerit pauperibus, seruato ordine charitatis illa exhibere, sicut quando ex proprijs haberet superflua, quæ teneretur dare in eleemosynam. Primò, quia in illis cap. Sanè, & cap. Qui habetis. q. 5. in illo cap. Cum tu, Extra de vsuris, præcipitur quidem, vt ista bona restituantur pauperibus, nulla tamen mentio fit Episcopi, vel superioris: de alijs capitibus deinde dicemus.

Secundò, quia iste debitor ad nil aliud tenetur, quàm ad restituenda ista bona in integrum ijs, quibus vel iure, vel consuetudine sunt conferenda, quod præstat conferendo illa pauperibus, etiam si per seipsum id præstet sine vllo consilio, aut interuentione ordinarij, vel alterius superioris, ergo.

Hæc sententia est probabilior & in vsu, & ita D. Thom. quamuis in 4. illam Canonistarum videatur habere, hic illam prætermisit, quasi non necessariam, Quamuis quod etiam admonēt auctores huius opinionis, quam sequimur, hoc moderamine opus sit, vt in re leui debitor non indigeat alterius consilio, in re verò graui optimum sit, etsi non necessarium, vti cõsilio prudentis confessarij, & in re multi ponderis, consilio Episcopi, quia nouit ipse vrgentiores necessitates, & Deo acceptiores eleemosynas.

Tertiò, probat idem Medina loco citato, quia in cap. Sicut dignum §. Eos autem, de homicidio voluntario, vbi de quodam habente bona cuiusdam defuncti, ex quibus quædam pauperibus erogauerat, dicitur, vt quæ aliena erant, si poterant illis quorum fuerant restitui, non debebant pauperibus exhiberi, vbi propterea quod erant aliena, definitur non esse pauperibus conferenda, nullaque fit ibi mentio Episcopi, vnde à contrario sensu, si non erant aliena, poterant sine episcopo pauperibus dari.

Quartò, in cap. Cum tu, de vsuris, dicitur vsurarios ab ordinario cogendos esse, vt vsuras restituāt, vel his, à quibus eas acceperunt, vel hæredibus, vel pauperibus, vbi Episcopo datur ius cogendi vsurarium, qui non vult, ad restituendum, non autem, vt per manus eius dentur pauperibus.

Quintò, in cap. Religiosus, de testamentis in sexto, dicitur vt executor testamenti liberè exequatur mandata testatoris, qua voce, liberè, omnium consensu, & consuetudine ita explicante, intelligitur sine vlla alia auctoritate Episcopi, vel superioris, inter mandata autem testatorum illud communiter existit, vt quę malè acquisiuit, vel legitimis dominis restituantur, vel pauperibus conferantur.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad caput illud, Cum sit, de Iudæis, respondeo cum Sylu. & Medina, illum esse casum particularem, ex quo non licet vniuersalem regulam colligere. Agit enim ibi de Iudæo, qui exercens officium publicum inter Christianos multa ab eis iniquè extorserat, cui præcipitur, vt qui ob suam cupiditatem, & auaritiam reddidit se indignum, cuius fidei restitutio confidatur, illam faciat interueniente ordinario, in casu enim quo probabiliter timeretur debitorem non esse fideliter restituturum, posset ordinarius illum compellere, vt eius interuentu restitueret, imò & confessarius similem non debet absoluere, nisi ipso interueniente, aut certā cautione habitā.

Similiter respondetur ad caput illud, Quamquam, vsura-

rius

rium illum de quo ibi agitur, tantam ostendisse cupiditatẽ, & auaritiam, ut prudenter timeretur, ipsum non esse fideliter restituturum.

Ad secundam rationem, concesso antecedenti neganda est consequentia, quia ea ratione diues, qui superflua sua vellet in eleemosinas dare pro salute animæ suæ, cum talia bona ratione huius finis induant quoque rationem spiritualium, teneretur illa consilio, & nutu Episcopi distribuere, quod nullus unquam docuit.

Ad vltimum dico, Episcopum vocari patrem pauperum, non vt ex alienis bonis illos alat, sed quia debet de suis redditibus illos alere sunt enim bona Episcoporum bona pauperum.

Ex his sequitur primò, multas constitutiones synodales, in quibus reseruatur restitutio horum bonorũ Episcopis, esse ita intelligendas, vt reseruetur absolutio à peccato, quod commiserunt, non reddentes pauperibus debita incerta. Sequitur secundò, cum Papa tanquam pater pauperum, & qui curam habet spiritualem eorum, applicauerit hæc bona incerta pauperibus, nullum posse priuata auctoritate conuertere illa in alios vsus, quod dico propter aliquos confessarios, qui illa conuertunt in celebrationẽ missarum. Leges enim Ecclesiasticæ possunt disponere de bonis huiusmodi, & sic disposuerunt in cap. illo, Cum tu, & locis adductis.

Offerebat se hæc cõtrouersia, An hæc bona incerta, quorum Dominus omnino ignoratur, auctoritate Sum. Pont. possint applicari ipsismet debitoribus per Bullam, quam vocant compositionis. De qua D. Anto. 2. p. tit. 2. c. 6. Sylu. Rest. c. 8. q. 8. Cay. infra q. 100. ar. 1, Soto li. 4. de iust. q. 3. ar. 2. Et in 4. d. 21. q. 2. art. 4. Cordu. in suo opuscu. de indulg. ar. 5. q. vl. eo remittimus lectorem.

Octaua Controuersia.

AN QVANDO CREDITOR *& debitor simul sunt in extrema necessitate, teneatur debitor restituere, vel possit debitum, quo indigeant, sibi retinere.*

NOn defuerunt, qui iudicauerunt ita distinguendum esse, vt quæ aliquis debet, vel debet, quia iniquè accepit, vt fur, vsurarius, vel accepit sine vlla iniuria alterius, vt q mutuo, vel deposito rẽ habet. Prior, inquiunt, debitor posita æquali necessitate ipsius, & creditoris, tenetur restituere, non enim debet ex sua iniquitate reportare bonum, & subuentionem propriam cum damno veri Domini, quod si absque iniustitia illud accepit, & habet, sibi subuenire, & non creditori, quia in pari necessitate potior est ratio possidentis.

Scotus in 4. d. 15. q. 2. Palud. ibidem, Gabriel eadem dist. q. 1. ad tertium casum post secundam conclu. docent ita esse distinguendum, vt si debitur prius inciderit in illam extremam necessitatẽ, non teneatur ad illa restituenda, quia extrema necessitas reddit res communes, quibus inops eget, & in res communes, qui prius indiget, & possidet, habet potius ius. Quod si prius incidit creditor, tenetur restituere illi, quia sunt illius, & iure dominij, & iure necessitatis, cui debitor etiam si non deberet, teneretur subuenire ex præcepto charitatis: Quod si ambo simul in extremam necessitatem inciderunt, tenetur, inquiunt, debitor, non obstante, periculo propriæ vitæ, creditori in eodem periculo existenti restituere.

Probant primò, in hoc casu, quantum est ad ius necessitatis ambo sunt pares, & præter hoc habet etiam creditor ius dominij, quod est ius gentium & ciuile, ergo cum habeat creditor plura iura, illi est potius restituendum.

Secundò, si Petrus, & Ioannes sint ambo in extrema necessitate, à qua nõ possunt liberari nisi vno pane, quẽ habet Petrus, non potest Ioannes tunc panẽ illum rapere, esset enim iniqua acceptio, & furtũ, imò, & homicidiũ, cum iniquè accipiatur panis, à quo pendet vita Petri, ergo nec licebit retinere & non restituere. Probatur consequentia, quia quod non licet accipere, nec retinere. Quod si dicas, teneor potius propriæ vitæ consulere, quàm alienæ: verum quidem est simpliciter, & actione iusta, at per actionem iniustam, non teneor, nec licet, retinere autem alienum domino non minus quam me indigente, iniustum est.

Tertiò, restitutio & si non obliget pro semper, obligat tamen in aliquo casu, non potest autem dari casus, nec tempus in quo magis obliget, quàm quando creditor extremè indiget.

Quartò, creditor habet ius in illud debitum, debitor verò nullum, ergo tenetur restituere, conseq. aperta est, Antecedens patet, in primis creditorem habere ius, cum sit dominus rei, debitorem verò nullum, ostendo, quia huiusmodi debitur per iniuriam detinet alienum, iniqua verò detẽtio, vel possessio nulli confert aliquod ius.

Oppositum docet Caye. hic ad 4. Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 1 ad 4. & communiter discipuli D. Tho. nempe debitorem in extrema necessitate constitutum, ea, quibus ad illam leuandam indiget, non teneri ad restituendum creditori, etiamsi similiter indigeat, siue debitum illud iustè contractum sit, siue cum iniuria, siue creditor prius in extremã necessitatem inciderit, siue non: peccauit quidem dicunt hi grauissimè, non restituendo, quando poterat, & creditor indigebat, at si deinde antequam reddat, incidat ipse in extremam necessitatem, nõ tenetur tunc restiture, sed potest sibi prius subuenire ex illis.

Et hæc videtur esse sententia D. Thom. nam si ad subueniendum patri extremè indigenti, nõ teneor restituere creditori, quamuis similiter indigeat, quia potius est ius paternum, à fortiori, si ipsemet debitor extremè indigeat, cum nulli sit aliquis propinquior, vel magis debeat prospicere, quàm sibi ipsi.

Et probatur efficacissima ratione, in extrema necessitate omnia sunt communia, cessatque tunc ius gentium, & redeunt res ad primum illum statum, antequam diuiderentur in quo potior erat conditio possidentis, & primo occupantis, quàm alterius, sed in hoc casu ob extremam necessitatem res debita æqualiter est communis creditori & debitori, possider illam actu debitor, potior ergo est ratio ipsius, & ita potest ex ea sibi potius subuenire, quàm creditori. Ita soluuntur facilè argumenta Scoti.

Ad primum respondeo, adueniente extrema necessitate cessare ius gentium, quia tunc seruandum est ius naturale, cui nullum aliud derogare potest, & ita cessat omne meum & tuum, & omne dominium, suntque illa communia, in quibus potior est conditio possidentis.

Fateor tamen, si ille creditor esset persona publica, & necessaria bono communi, tunc teneri debitorem ad restituendum non ex debito restituendi, sed ratione boni communis, quod cum damno proprio omni iuri priuato & particulari preferendum est, quamuis non liceat mihi ad subueniendum isti homini publico & necessariò rapere ab alio priuato, vt benè docet Cayet. quicquid alij dicant, quia licèt priuatus homo teneatur ex ordine charitatis ex re quátumuis sibi necessaria subuenire potius homini publico, quam sibi ipsi: ego tamen non sum index, habens auctoritatem ad id exequendum, vnde peccarem illud vsurpando, quemadmodum si quis teneatur exponere vitam pro bono publico, ego non teneor, nec possum illi vitam eo nomine auferre, sed solus iudex & gubernator Reip

Ad secundum dico, illo casu non posse Ioannem rapere panem, quem habet actu Petrus, quia tunc panis ille communis quidem est, sed melior conditio Petri, vt primo occupantis, vel possidentis. Vel dico cum Soto, vtroque in extrema necessitate existente plurimum differre, quis panem illum habeat, quia si aliter habeat, ego non possum surripere, esset enim illum occidere, si verò ego habeam, cum panis ille tunc sit communis, & melior mea cõditio, qui sum possidens, tunc nec teneor reddere, nec occido, quia illud dictum Ambrosij, quem non pauisti, occidisti, intelligendum est, quando teneor.

Ad tertium constat in eo casu, etsi creditor extremè indigeat, noo obligare præceptum restituendi debitorem similiter indigentem.

Ad vltimum dico, debitorem istum, licèt ante articulum extremæ necessitatis iniustè rem illam possi leat, aduenien te autem extrema necessitate iustè illam possidere, ac retinere velut communem, quam primo occupauit. Maior difficultas est.

IX. Controuersia.

AN LICEAT NON SOLVM meipsum, verum etiam patres, filios, & vxorem extremè indigentes præferre creditori similiter indigenti.

DOmi. Soto putat quæstionem hanc esse problematicam, & ex æquo probabilem, quia quando omoes isti in extrema sunt necessitate, bona ista sunt omnibus communia, quoeirca si dem illa parentibus, vel filijs, fauet eis ius naturale pietatis, si verò dem creditori, fauet ei ius restitutionis & ita posse me tenere viam, quàm voluero.

CONCLVSIO PRIMA.

Probabilius est in tali casu patri potius dandum esse, quàm creditori.

PRimò, ita docet hic apertissimè D. Thom. Secundò, possum in tali necessitate illa mihi retinere, sed ex Philosopho honestius est parentibus subuenire, quàm oobis ipsis, ergo licebit etiam patrem creditori præferre.

Tertiò, in extrema necessitate cessant omne ius gentium & dominium, manetque solum naturale, sed pietas in patrem, quæ ipsi potius, quàm cuique alteri succurrere debemus, est à iure naturali, ergo ipsis est subueniendum.

Et confirmatur, quia debitum ex pietate maius est, quàm debitum ex iustitia particulari, quod & Arist. docuit. Quartò, creditori nullus tenetur restituere cum graui & maxima iactura sui, sed pati oecem patris est maxima & grauissima iactura, ergo.

Ex his sequitur, non solum posse me patri potius, quàm creditori subuenire, verum etiam teneri, cum tamen non teneat mihi potius quàm creditori, quia iori meo possum cedere, iuri autem patris nequaquam, imò omnium natinnum consensu, qui est quædam naturæ vxor, esset maxima impietas, si patrem non eriperem à morte, cum possem.

CONCLVSIO SECVNDA.

Non solum patrem, verum etiam vxorem, filios & fratrem possum, & debeo in extrema necessitate præferre creditori.

PRobatur hæc eisdem argumentis, quibus, & præceden concl. Primò, quia isti sunt alter ego, vna caro nobiscum, & quod possum mihi præstare, possum, & illis, ita vt etiam si ego non perirem fame, si tamen isti adeo mi hi coniuncti illa peterent, possem rapere è domo diuitis ne cessaria ipsis, sicut possem, & mihi. Secundò, quia cum in extrema necessitate oia sint cõia, teneor ad istos iure pietatis naturalis, quo oon teneor creditori. Alios aũt consanguineos oon licet præferre creditori in ista oecessitate, quia licèt in ea cesset ius gentiũ, nõ tñ cessat ius naturale, prius tenemur subuenire ex re aliqua habẽti ius in illa quo quàm non habenti, nisi pietas naturalis alter exigat, quæ alios consanguineos ab vxore, filijs, & fratribus non recipi cit. Vnde quamdiu ait Caye. in extrema necessitate cessare ius gentium, intelligendus est, cessare quo ad nos ipsos & eos, ad quos tenemur pietate naturali, & eodem modo intelligendus est D. Tho quando dicit, de rebus alienis potius esse subueniendum Dominis eorum, quàm consanguineis.

CONCLVSIO VLTIMA.

Amicus, a quo in summo periculo vitæ liberati sumus, qui dicitur redemptor vitæ, præferendus est etiam, si extremè indigeat, creditori similiter indigenti.

Probatur, in primis quiuis prudens ita iudicabit, Secundo, commuoi consensu peritorum, huiusmodi amicus præferendus est fratri, & M. Victo, censebat præferendum esse, vel saltem æquandum patri, sed pater, & frater præferendi sunt in extrema necessitate creditori, ergo, & huiusmodi amicus, cuius ope viuimus.

Vltima Controuersia.

AN DEBITOR, QVI RATIO ne extremæ necessitatis retinuit sibi debitum, liberatus ab illa, & veniens ad pinguiorem fortunam, teneatur restituere.

ADria. in 4. q. de restit. Ioan. Medina Cod. de rebus rest. q. 3. causa prima, tenent partem affirmantem, quia iudicant pauperi extremè indigenti sufficienter subueniri per mutuum, sed cum hoc fundamentum iudicetur falsum ab omnibus ferè Doctoribus, supra. q. 33. de Eleemosyna, Dico breuiter cum Scoto, Palud. Soto, & communi Theologorum schola, hæc duo: Primò, aut debitorem accepisse tempore extremæ necessitatis, vt ab ea se eriperet aut contraxisse iam debitum, antequam in illam incideret, & il la adueniente, propter eam non soluisse. Rursum, si priori modo se habuit, aut indigebat simpliciter, & omnino, aut non quidem simpliciter. sed in eo tantum loco, & tempore, Si accepit ipso tempore oecessitatis, simpliciter que indigebat, non tenetur restituere, quia extrema necessitas reddit res necessarias communes, & tunc accepit illas vt suas: quod si oon indigebat simpliciter, sed in eo tantum loco, & tempore, cum primum facultas ei suppetet, tenebitur restituere: Similiter si debitum iam erat contractum vt alicuius præcedentis obligationis, transacta illa necessitate, & veniens ad pinguiorem fortunam tenetur restituere; quia extrema necessitas tantum concessit ei, vt rebus illis vteretur, quamdiu indiguit, non tamen liberauit eum, quin quando poterit, soluat debitum, quod aliquando cõtraxit.

ARTICVLVS VI.

An semper teneatur restituere, ille qui accepit.

COgnitiò huius artic. est maximè necessaria Theologo, cum in eo explicetur, quæ passim solent accidere. Pro cuius intelligentia obseruemus primò, obligationem restituendi ex duplici capite oriri, aut ratione rei acceptæ, aut ratione acceptionis, aut ratione vtriusque, ratione rei alienæ, quia alienum quicunq; apud se habet, siue iniuste, siue sine iniuria, ad manus eius peruenerit, debet vero Domino restituere, nisi iam bona fide apud se illud habuerit toto tempore, quod exigitur ad præscribendum. Et ratio est, quia duobus modis, vt vidimus, potest aliquis rem aliquam apud se habere, vel volente Domino, qui illam cõtulit, vel virtute legis, quæ si deficiant, nullo modo licet alienum retinere, quia esset habere illud inuito Domino. Ratione verò acceptionis tenetur restituere, non solum, qui iniustè accepit, verum etiam, qui iustè, & benè, sed nõ fuit in ipsum translatum dominium, vt mutuatarius. Est enim triplex acceptio, quædam iniqua, vt furtum, rapina, vsura, alia bona, sed in vtilitate accipientis, vt mutuum, alia verò bona in vtilitate, & custodia rei ipsius, vt depositum.

ligendum est, nisi res in integrum restituatur, quia si illa res illæsa, & in integrum restitui potest, tunc non debet, qui bona fide emit, istud damnum pati.

Oppositam sententiam docent Medina Cod. de reb. rest. q.10. Soto lib.4.q.7.art.2. Couar in Reg. peccatum, initio. 3.par.n.3. teneri huiusmodi emptorem rem illam vero Domino restituere, etiam si precium pro illa datum perdat, quando illud apud iudicem, aut alia via à fure recuperare non potest. Probatur, res ista est aliena, & alienum ex D. Tho. hic, quando cognoscitur alienum, quocunq; modo ad nostras manus venerit, est vero Domino restituendum ex iustitia, ergo res ista suo Domino restituenda est, quidquid sit de precio, ita vt esset directè contra iustitiam illam latroni restituere.

Secundò, iste emptor, quã primum nouit rem illam alienam esse, non potest eam alteri vendere, nec simpliciter, nec sine recuperãdi sui precij, quia nemo potest vendere, quod nouit esse alienum, sine consensu veri Domini, ergo neq; potest reddere latroni, vt recuperet suum precium. Probo consequentiam, quia latro non habet maius in illam, quàm quiuis alius, immò multò minus, & verus Dominus illius rei idem damnum patitur, siue res illa reddatur latroni contractus rescindatur, siue vendatur alteri.

Tertiò reddere rem alienam latroni est concurrere reuera cum latrone ad iniquam detentionem illius rei, quia probabiliter indicandum est, illam non esse restituendam à latrone vero Domino.

Quartò, si latro ille absens esset, vel mortuus, teneor omnium consensu rem illam, quam primum noui alienam, suo Domino restituere, etiam si nullo modo precium illius valeam recuperare ergo etiam si præsens sit, teneor similiter. Patet consequentia, quia quod latro sit præsens, vel absens, est per accidens, vinculum autem restitutionis sumitur per se ex dominio, ideo namque res restituenda est vero Domino, quia vbicunque illa sit, habet ipse ius in illam, & detinere illam ipso inuito est furtum, sicut & accipere, quòd ius non minuitur vero Domino ex eo, quòd latro sit præsens.

Quintò, si Dominus intelligat cui fur rem illam vẽdiderit, conueniatq; emptorem coram iudice, explicata rei veritate decernet iudex per iustam sententiam, vt res illa vero Domino restituatur, accipiatq; secundus ille emptor precium à latrone, si valeat, sin minus, amittat, at quod iudex ex iusta sententia definiret, obligat in conscientia, vt dictum est, ergo iste emptor tenetur in conscientia rem illam quam primum nouit esse furtiuam, & alienam, suo Domino restituere, iusta enim sententia non facit hominem teneri ad quod non tenebatur, sed tantum facit exequi id ad quod iam tenebatur, Et forum exterius, vt diximus, quando non fundatur in falsa præsumptione, est consonum interiori, & obligans ad quod homo tenetur in foro animæ.

In hac quæstione distinctione opus est, potest enim, qui à latrone emit bifariam se habere, nam vel emit sciens, uel saltem dubitans rem illam furtiuam, uel ignorans illud, sed bona fide eam emens, iudicans uendentem illam uerum Dominum esse illius. De eo, qui emit sciens, uel saltem dubitans rem esse furto acceptam, inferius agemus, de eo uerò, qui bona fide emit, quo præsens controuer. Sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Si emptor bonæ fidei, quando deinde nouit rem illam esse furtiuam, rescindat contractum cum latrone existimans id sibi licere tuta conscientia, non tenetur ad aliquid restituendum vero domino.

PRobatur, non tenetur ratione rei acceptæ, quam iam nõ habet apud se, nec ratione iniquæ acceptionis, quia quando emit, bona fide emit, quando rescindit contractum bona etiam fide rescindit, existimans id sibi licere, quod prudenter potuit existimare, etiam si id sibi non licere, quia hic casus est cõtrouersus, & difficilis inter ipsosmet Doctores tam Theolos, quam Iurisperitos, nec tenentur fideles huiusmodi iuris subtilitates habere perspectas, quia qui bona fide rescindit istam uenditionem latronis, perinde se habet, ac si in ipso actu uenditionis, & ante quã fuisset consumatus, illum rescidisset, at qui contractũ uenditionis ipso tempore contractus, antequam fuisset consumatus rescinderet, potest rem illam uendenti restituere, & precium, quod pro illa dabat, sibi retinere.

CONCLVSIO TERTIA.

Ex his duabus opinionibus propositis vtraque est probabilis, sed probabilior, & magis recepta illa prior communis, quàm habuerunt Alensis, Gabriel, & Sylu.

PRior pars huius conclusionis patet, quia vtraque habet graues actores, & nititur probabilissimis argumentis Vnde potest fidelis, quam voluerit, tuta conscientia amplecti, nec potest in hoc casu confessarius pęnitenti, qui cum Alensi sentiret, negare absolutionem, etiam si ipse contra iudicet, vel è conuerso.

Alteram partem ostendo. In primis præter antiquos illam habuit magister Victoria, & multi ex recentioribus Salmanticensibus doctissimi viri. Et confirmatur, latro habet ius ad rem furtiuam non quidem ad illam apud se retinendam, sed ad illam suo Domino restituendam, ergo potest emptor illam ipsi latroni restituere, & consequenter contractum rescindere. Antecedens est D. Tho. infra q.66. art.3. ad tertium, ex qua doctrina ortum est, quod habetur in cap. In litteris. de restitutione expoliatorum, vbi definitur prędonem expoliatum secundum rigorem iuris restituẽdum esse. Consequentia verò patet, quia si non liceret rescindere contractum, & rem illam latroni restituere, latro nullum haberet ius ad illam recipiendam.

Secundò, contractus ille vẽditionis est inualidus, & nullus, & in iniuriam emptoris, ergo potest emptor eniti, vt rescindatur, & liberetur ab illa iniuria. Probo consequentiam, quia vnicuique licet è propria iniuria se ipsum liberare, maximè quando contractus, per quem illam patitur, nullus est, vt inductione omnium contractuum, qui ab hominibus exercentur, apertissimum est constare. Quod si dixeris, fuit ista venditio in iniuriam Domini, ergo non est rescindenda cum latrone, sed res ista suo Domino erit restituenda. Dico, fuisse quidem in iniuriam Domini, sed sine culpa emptoris. qui bona fide emit, & ideo cum ipse iniuriam quoque patiatur, non debere eniti, vt Dominus rei ab iniuria, quã patitur à latrone, vindicetur, sed curare potius, vt à propria iniuria, quam ipse quoque patitur, liberetur.

Tertiò, quo argumento vtebamur in prima conclusione huius quæstionis, nemo tenetur, nisi sit custos, vel tutor alterius, bonũ illius curare cum proprio damno, at sic non liceret emptori rescindere contractum illum venditionis, sed deberet rem illam suo Domino restituere, certè compelleretur prospicere alieno commodo cum proprio detrimento, nempe amisso precio, quod pro re illa dedit. Et confirmatur, ex his, quæ docuimus art. præcedenti, vbi diximus non esse restituendũ vero Domino, sed latroni, si latro mortem, vel aliquod graue incommodum minetur.

Denique, emptor bonæ fidei, quando deinde nouit illã furtiuam, & curat rescindi contractum, perinde se habet, ac qui bona fide emit à pupillo, quem deinde nouit pupillum, vel ab habente bona vinculata, & impedita, quæ deinde talia esse nouit, curatq; vt contractus ille, cum fuerit celebratus ab eo, qui rem illam non poterat vendere, rescindatur, at hoc maximè licet ementibus à pupillis, vel ab habente bona uinculata, & impedita, quæ deinde talia esse nouit, curatq; ut contractus ille, cum fuerit celebratus ab eo, qui rem illam nõ curat uendere, rescindatur, at hoc maximè licet emẽtibus à pupillis, uel ab habentibus bona uinculata, & impedita, ergo, & ementi bona fide à latrone. Minor cum consequentia perspicua est. Maior patet, quia latro non propterea prohibetur uendere, quia rem illam fu-

ratas fit, sed quia uendit alienum, quod nō potest uendere. Nam si res illa, quamuis a furto accepta, deinde vel donatione domini, vel alia honesta via esset ipsi propria, illam tanquam propriam posset vendere. Hæc doctrina non est ita accipienda, ut affirmemus rem furtiuam non esse domino restituendam, sed tantum docemus, emptorem bonæ fidei, si possit adire latronem, & rescindere contractum, vt res illa à latrone sine damno eius, qui bona fide emit, suo domino restituatur, id posse, quia licet cuique sibi prospicere. Quod si latro non appareat, nec possit ab illo obtinere, vt contractus ille rescindatur, tunc vel durante illa bona fide res illa apud illum emptorem consumpta est, vel combusta, vel furto sublata, & tunc nihil tenetur restituere, cum nec eam iniquè acceperit, nec illam, aut aliquid illius apud se habeat, si verò maneat ipsa apud illum, aut aliquid ipsius, veluti precium, vel fructus aliqui, tenetur, vel illam, vel precium eius, vel fructus illos, vel quicquid illius apud ipsum manet domino restituere.

Ex quo sequitur, quod rectè admonet Cayet. ementem rem furtiuam, etiā si bona fide illam emat, esse in periculo amittendi illam, & precium eius, vt cōstat, nec obest quod dicitur, ergo patietur damnum sine culpa sua, nam sicut legitimus dominus patietur damnum sine culpa sua vitio latronis, si res illa numquam deprehēderetur esse furtiua, ita quoque hic primus emptor, si res intelligatur esse furtiua, patietur damnum sine culpa sua vitio latronis, tenebiturque ad recompensandum ei hoc damnum. Quo circa debet vnusquisque sibi cauere, & diligenter curare, ne quid furtiuum emat, ne se huic periculo exponat. Ad argumenta in oppositum.

Ad primum respondeo, alienum restituendum esse, quā do sine damno proprio illud restitui potest, sic enim est intelligendus D. Tho. vt constat ex his, quæ ipsemet dncuit articulo præcedenti, in hoc autem casu si emptor bonæ fidei non posset rescindere contractum cum latrone, teneretur restituere cum damno proprio.

Ad secundum dico, non esse parem rationem, quia latro habet ius ad recuperandam rem, quam vendidit, vt eam suo damno restituat, emptor quoque bonæ fidei habet ius postulandi, vt venditio illa rescindatur, tanquam nulla, & vt restituatur in suum pristinum statum, alius verò secundus emptor neque habet ius in re illa, neque in aliqua venditione.

Ad tertium dico, emptorem tunc concurrere ad iniquā detentionem, quando iuuat consilio, opera, vel aliquo modo latronem, ne rem furto acceptam restituat, vel non cōpellit ipsum ad eam restituendam, cum possit, & debeat cō pellere, vel reddit illam latroni, vt eam apud se retineat, quorum nihil in hoc casu emptor iste bonæ fidei præstat, sed hoc tantum rescindendo contractum, liberando se ipsum à damno, quod ei imminet precio, quod bona fide contulit amisso.

Ad quartum dico, plurimum referre sit ne latro præsens, vel omnino absens, aut mortuus, quia quando præsens est, habet, vt constat, ipse ius ad illam recuperandam, & emptor similiter ad postulandum venditionem illam rescindi, vt nullam, quando verò omnino absens est, vel mortuus, cessant hæc iura, & ita tunc teneretur illam domino suo restituere.

Ad vltimum dico, primò illam sententiam iudicis niti huic præsumptione iuris, conuentionem illam cum latrone esse dolum, & fraudem, maximè cum rescindatur contractus, quando cognoscitur rem illam esse furtiuam. Dico secundò, iudicem rectè ita iudicare, quia ad ipsum non pertinet uitare damna, sed id tantum, vt suum cuique reddatur, emptori verò licet potius vitare damnum proprium, cum bona fide emerit, quàm vt res illa suo domino restituatur. Vnde in hac parte non est idem iudicium de iudice, & emptore bonæ fidei, nec tenetur emptor simpliciter nulla existente sententia iudicis ad id, quod iudex sua sententia, quamuis iusta diffiniret. Huic controuersiæ illa proxima est.

Secunda Controuersia.

AN EMPTOR BONAE FIDEI qui in eadem bona fide perseuerans uendit rem illam furtiuam alteri, teneatur restituere uerò domino precium illius rei, uel possit illud sibi retinere.

Communis sententia Doctorum constituit quod necessariò in hac quæstione constituendum est, secūdum emptorem bifariam posse se habere, postquam emit rem illam furtiuam à primo emptore, aut ita vt maneat illi periculum amittendi rem illam, & precium simul ipsius apparente vero domino, & rem suam postulante, aut ita vt nullo modo tale periculum illi maneat, nec moraliter sit timendum, quo posito docent, primum illum emptorem bonæ fidei teneri ad rescindendam venditionem, quā fecit secundo emptori, ad restituendumque illi precium ac ceptum, si probabiliter manet illi periculum amittendi rem illam, & precium simul ipsius, quod si tale periculum non existat, non teneri ad rescindendū illum secundū contractum, nec restituendum precium, sed possit illud sibi retinere nisi in illo factus sit ditior, id est quando tanti vendidit secundo emptori, quanti ipse emit ab illo latrone: quod si in re illa factus sit ditior, ita vt pluris vēdiderit, quā emerit, teneri ad restituendum illum excessum, vero domino.

Prius illud, teneri ad rescindendum contractum, quādo secundo emptori imminet periculum amitēdi rem, & vna cum illa precium ipsius. Probant primò quia iure naturæ tenetur venditor seruare indemnem emptorem. Hispanè dicimus, hazerle bueno lo que le vendio. Secundò, si Petrus emisset à Ioanne vitrum pro margarito, & eadem bona fide illud similiter venderet Andreæ pro margarito, teneretur Petrus cum primum nosset illius margariti falsitatem, rescindere illum contractum cum Andrea propter periculum, quod illi manet dignoscendi facilè illud vitrum esse, & margaritum, ergo similiter in hoc casu.

In hoc primo dicto omnes conueniunt, in secundo uerò discrepant, docent enim illud Caye. hic, Sylu. Restitutio cap. 3. q. 7. Maior. in 4. dist. 15. q. 26. Medi. de reb. rest. q. 10. Couar. Reg. Peccatum, initio 3. p. nu. 3. Soto lib. 4. q. 7. art. 2. probatque illud, qui emit à latrone bona fide, etsi deinde sciat rem illam esse furtiuam, non tenetur, vt præced. controuer. vidimus, restituere illam, vel precium eius uero domino, quia cum bona fide emerit, non tenetur pati damnum ob vtilitatem alterius, ergo multò magis quando eadem bona fide durante alteri vendidit, nec tenebitur rescindere contractum, nec precium acceptum verò domino restituere, sed poterit illud sibi retinere. Probo conseq. quia quodquid horum præstaret, pateretur damnum ob utilitatem domini rei, ad quod non tenetur, cum tam primū, quàm secundum contractum bona fide exercuerit.

Secundò, in hoc casu tàm emptor, quàm venditor non tenetur neque ratione iniquæ acceptionis, neque ratione rei venditæ, non ratione iniquæ acceptionis, quia vterque contractus bona fide celebratus est, tàm prima, quàm secūda venditio, vt constituimus, ratione autem rei acceptæ in primis non tenetur venditor, quia iam non habet illā apud se nec in ea factus est ditior, ut supponimus, neque emptor quia non emit illam a latrone, sed ab eo, qui bona fide illā uendidit, ut suam.

Tertiò, si ille primus emptor durante illa bona fide rem illam alicui donasset, uel in suos usus consumpsisset, uel fuisset illi sublata, non teneretur ad aliquid restituendum, cum in illa sit factus locupletior, ergo similiter si illam uendat durante bona fide non tenetur, neque ad contractum rescindendum, cum secundo emptori nullum immineat periculum, neque ad restituendum precium uero domino, cum in illo non sit factus ditior.

Alij uerò ex recentioribus sequuti grauissimum doctorem Ioannem à Penna uolunt emptorem bonæ fidei,

si rem

si rem furtiuam, durante illa bona fide alteri deinde vẽdat, cum primum nouerit illam esse furtiuam, teneri vel ad rescindendum contractum, vt illam domino suo restituat, vel saltem, si id non possit, ad restituendum precium illius vero domino, siue maneat secũdo illi emptori periculum rei illius perdendæ, & pretij simul cum illa, siue nullum periculum illi immineat.

Probatur hæc sententia, in omni emptione, & vẽditione contractus debet esse æqualis ex vtraque parte, ita vt tunc venditor faciat precium suum, quando in emptorem verè transfert dominium rei venditæ, sed in hoc casu huiusmodi venditor non transfert dominium illius rei, quã primum emit à latrone, in secundum emptorem, cum sit illi aliena, ergo neque facit preciũ illius suum, ergo aut debet rescindere contractum iustũ secundũ, & restituere precium acceptum illi secũdo emptori, & rem vero domino, aut saltem, si id nõ possit, tenebitur restituere loco rei precium illius vero domino.

Secundò, quam rem alienam possideo bona fide, & eadem durante consumo, etsi non tenear ad illam restituendam, quia bona fide à me consumpta est, vt mea, teneor nihilominus ad restituendos fructus illius, qui apud me manent, quando deprehendo illam fuisse alienam, sed preciũ rei in hoc casu est, velut fructus illius, ergo teneor illud restituere vero domino, imò magis teneor ad restituendum precium, quàm fructus, quia precium rei magis est vnum, & idem cum re, quàm fructus ipsius.

Tertiò, si emam vitrum pro margarito, illudq́; deinde alteri vendam, cum primum deprehendero esse vitrum, siue periclitetur emptor aliquod propterea damnum pati, siue non, ex natura rei est rescindẽdus ille contractus, quia fuit deceptio in substantia rei, & ita iudicaretur per iustam sententiam, ergo similiter in hoc casu, in quo res aliena, & furtiua venditur, tanquam propria, cum in eo similis accidat deceptio.

Quartò, statuamus mulam à me bona fide emptam à latrone commutasse cum amico pro equo, in huiusmodi cõmutatione omnium DD. consensu cum primũ intellexero, mulam illam esse furtiuam, teneor rescindere illam cõmutationem, & amico illi suum equum restituere, mulam vero domino ipsius, sed venditio est commutatio quędam, ergo quando res à latrone empta alteri, deinde durante illa bona fide venditur, cum primum intelligitur esse furtiua, rescindenda est illa venditio.

Nobis hæc sententia recentiorum placet: vnde dico, aliter esse iudicandum de emptore bonæ fidei erga latronẽ à quo emit, & erga secundũ emptorem, cui deinde vendit durante illa bona fide, quod est dictum, aliter esse iudicandum de prima venditione, & aliter de secunda: in prima enim emptione, quando bona fide quis emit à latrone, etsi ille contractus sit nullus, & per quem non transfertur dominium in emptorem, sed manet semper dominium illius rei penes verũ dominũ, nihilominus non tenetur iste emptor bonæ fidei rem illam vero domino restituere, sed potest rescindere contractum cum latrone, & precium, quod pro re illa dedit, recuperare, quia ipse non est custos, nec tutor domini illius rei, nec tenetur cum proprio damno illius vtilitati consulere, imò licet cuique suo cõmodo prospicere, etiam si alter iniuriam patiatur, quia illius iniuriæ ipse causa nõn est, in secunda verò emptione, quia talis contractus inualidus est, & nullus, nec per ipsum transfertur in ementem dominium rei venditæ, aut in vendentem dominium pretij, efficitur ex eo, vt necessariò ista secunda venditio sit rescindenda, & preciũ acceptũ restituendum illi secundo emptori, res autem, si latro à quo prius fuit empta, appareat, reddenda ei, vt precium illius restituat, rescindaturq́; contractus, vt dictum est, sin minus restituenda vero domino, quia non apparente latrone, cui tradatur, vt illam suo domino restituat, tunc necessariò debet eam restituere vero domino, qui illam habet, non itque esse alienam. Quo etiam fit, vt quando in secunda emptione non potest rescindi contractus, tunc debeat venditor iste precium illius rei vero domino restituere, quia tũc perinde se habet, ac si iam non appareat latro, per cuius manus res illa suo domino restitueretur.

Ducimur in hanc sententiam, emptorem bonæ fidei, qui deinde rem alteri vendidit, teneri ad rescindendũ contractum, cum primum illam nouerit furtiuam, præter argumenta adducta, quæ efficacissima sunt, quia Petrus, v.g. secundus emptor, qui bona fide emit à Ioanne primo emptore bonæ etiam fidei, si ignoret latronem, à quo emit Ioannes, qui sibi vendidit, vel non possit illum conuenire, vt rescindatur prima illa venditio, tenetur vel rem, vel illius valorem restituere vero domino, quemadmodum teneretur & Ioannes à quo ipse emit, si rem illam apud se retinuisset, nec vendidisset latrone omnino absente, & quem non posse conuenire ad rescindendum contractũ, sed Ioannes primus emptor, qui deinde vendidit Petro, tenetur Petrũ seruare indemnem ab omnino nocumento, & periculo, ergo tenetur quoque rescindere illam secundam venditionẽ quam fecit Petro, & restituere illi suum precium, cũ aliter non possit Petrus manere liber & indemnis.

Nunc ad argumẽta in oppositum. Ad primum dico, plurimum differre inter primum emptorem & secundum: primus enim non tenetur consulere vtilitati domini suo damno, & ita potest eniti, vt rescindatur contractus, & res illa reddatur latroni ad eam restituendam domino suo, quod si id non præstiterit, culpa latronis ita fieri, non culpa emptoris, secũdus verò emptor est seruandus indemnis à primo, quod cum haberi non possit, nisi rescindatur illa secunda venditio, ideo tenetur primus emptor illam rescindere, & secũdo emptori suum precium restituere. Eodem ferè modo diluitur secundum: dicõ enim secundum emptorem teneri ad rem illam restituendam suo domino non ratione iniquæ acceptionis, sed ratione rei acceptæ, & cũ debeat primus ipsum seruare indẽnem, efficitur ex eo, vt teneatur rescindere, sicut explicatum est, illam secundam vẽditionẽ. Ad tertium respondeo, non esse idem iudiciũ, quia quãdo res est omnino consumpta, vel data, aut rapta, nihil ipsius manet apud primum illum emptorẽ, & ita nihil tenetur restituere, at quando illam vendidit, manet apud ipsum precium illius rei, quod est idem cum ipsa re, & ita tenetur rescindere illam secundam venditionem, vt rem ipsam domino restituat, vel per se ipsum, vel per latronem, quod si nequeat secundam illam venditionẽ rescindere, tenetur precium illius loco ipsius rei vero domino restituere.

III. Controuersia.

AN POSSESSOR BONAE FIDEI faciat fructus suos, vel teneatur potius illos restituere, vnà cum re, quam deprehendit esse furtiuam.

VErbi gratia, emerat quis à latrone bona fide vineã, vel boues, deprehendit deinde ista furtiua esse, tenebiturne vnà cũ vinea restituere fructus illius? & vnà cũ bouib. vitulos, lac, & caseos, quos ex illis percepit? Similiter bona fide emit à latrone rẽ non fructiferam pretio, vt 100. vendidit illam deinde precio, vt 150. quando intelligit illã fuisse furtiuã, sufficiet ne restituat vero domino illa 100. an præter ea illa 50. in quibus factus est ditior?

In hac quæstione, distant plurimum Iuristæ à Theologis: Iuristæ enim distinguunt inter fructum rei, & effectũ, fructũ vocant id, quod res ex se producit, effectum verò valorem, vel pecuniam, qua venditur: vt habeo ouem, cepi ex ea lanam, hanc vocant fructum, vendidi illam, precium vocant effectum. Similiter distinguũt inter fructum, & partum, nam apud eos partus tantum est mulieris, vt si ancilla pariat filium, non vocant illum fructum, sed partum. Vnde inter eos quodcunque commodum rei est fructus, fœtus autem mulieris non dicitur fructus, sed partus. Ita habetur Inst. de rer. diuis. §. in pecudum, vbi dicitur. [In pecudũ fructu est fœtus, partus verò ancillæ non est fructus.] Rationem reddunt, quia videtur absurdum hominẽ, propter

quem omnes fructus natura produxit, vocare fructū. Quo posito, docent fructus statim atque producuntur, esse possessoris bonæ fidei, partus verò nequaquam, sed si fuerit editus apud possessorē bonæ fidei, posse vsucapi ab eo per triennium, quod si ancilla fuit effecta prægnans, vel apud verum dominum, vel apud latronem, partus, inquiunt, iste est res furtiua, quæ vsu capi non potest, sed restituenda vna cum ancilla, vt habetur in l. qui vas. §. ancilla. ff. de furt. Vnde inter Iuristas ita distinguentes inter partum & fructum, fructus rei furtiuæ, etiam si deinde appareat verus illius dominus, possessor bonæ fidei tuta conscientia potest retinere, & similiter partum ancillæ furtiuæ apud se conceptum, & editum, elapso triēnio, solamq; ancillam restituet: quod si accessit ad illum prægnans, vel ante triennium cesset illa bona fides, tenebitur restituere, & ancillam, & partum.

Probant isti suam sententiam, quo ad fructus.

Primò ex l. bonæ fidei. ff. de acqui. rer. dom. vbi habet, emptorem bonæ fidei, & non dubiæ, fructus rei alienæ suos facere, non tantū eos quos sua diligentia, & opera acquisiuit, sed oēs, & clarius in fine eiusdem legis dicitur. [Ouiū fœtus ad bonæ fidei emptorē pertinent, & si prægnātes venerint, quæ surreptæ sunt. Et hoc sanè, quod lac suū faciat, & si plenis vberibus venerint, dubitari non potest, idemq; in lana iuris est.] Vbi apertè habetur hæc sñia Iuristarum. & in l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap. vbi dicitur. [Lana ouiū furtiuarum, siquidem apud furem detonsa est, vsucapi non possit, si verò apud bonæ fidei emptorem, contra, quoniam in fructu est, neque vsu capi debet, sed statim emptoris est. Vbi additur. Partus ancillæ fructus non est, sed est domini, & proprietarij, non possessoris bonæ fidei.] Leges aūt iustæ reddunt habentem tutum in conscientia, sicut lex præscriptionis, cum ergo hæ leges sint iustæ, conditæ in bonū cōmune, ad tollendas lites inter veros dominos, quando comparent, & emptores bonæ fidei, erunt profectò obseruādę, & reddent tutum in conscientia emptorem illum.

Secundò, isti emptori bonæ fidei cessat actu, & reuera lucrum, quod ex precio dato latroni reportasset, est ergo consonum rationi, vt in recompensam illius precij detenti apud latronem, & illius lucri cessantis; concedantur ei fructus rei, quam bona fide emit, hoc faciunt istæ leges, sunt ergo iustæ, & reddunt illum tutum.

Oppositum habent Cayet. h c, Syl. verb. fructus. Soto li. 4. q. 7. ar. 2. Victo. & omnes D. Tho. discipuli, docentes emptorem deductis laboribus, & expensis debere restituere vero domino vnà cum re furtiua omnes fructus illius. Ratio eorum est, quia res aliena est in integrum restituenda, fructus autem quos ipsa nata est producere, computantur in ipsa re, & ita vnà cum ea sunt necessariò restituendi, alioquin esset diminuta restitutio, & non integra.

Ad intelligentiam huius quæstio. obseruemus, esse duo principia, & regulas celebres in iure ciuili, à iure naturæ, & recta ratione deriuatas.

PRIMA REGVLA.

Vt quicunque ratione rei alienę tenetur illam restituere, teneatur simul ad restituendum quicquid habet illius rei, & omne illud in quo per illam factus est ditior.

Ratio est, quia eo ipso quo res aliqua restituēda est, exigit natura restitutionis, vt restituatur, quantum fieri pōt integrū, ad integritatem autem rei pertinet, quicquid illius rei est, & omnis vtilitas, quam ipsa ex se, & natura sua fert, vt qui tenetur restituere, verbi gratia, ouem, vt in integrū restituat, debet simul restituere, quicquid habet ouis, & omnem vtilitatem, quam ouis illa natura sua tulit, & in quo ille non sua industria, sed per ouem factus est ditior.

SECVNDA REGVLA.

Vt qui rem aliquam bona fide habet, etsi cum primū nouit alienam, teneatur illam restituere, quod tamen consumpsit ex ea durante illa bona fide, & in quo non est factus ditior, non teneatur restituere.

Quia quod ita cōsumpsit, perinde se habet, ac si apud eū oīno perisset, nec vllo modo apud ipsum maneret, neq; res, neq; aliquid illius. Hæ regulæ iuris naturalis recipiūtur in ciuili. Prima. ff. de peti. hære. Litem veniūt. §. præter hæc: qua regula ait Glossa nullam esse veriorem, & l. sed & in lege. eod. ti. secunda verò l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui rē alienam habet restituendā, non solum tenetur eam restituere vero domino, verum etiam quoscunq; fructus illius, qui apud ipsum adhuc existunt, & manent.

Probatur, fructus illi computantur in re, & sunt aliquid ipsius ex natura illius, ad integritatem aūt restitutionis pertinet, vt restituatur vna cū re quicquid ipsius est, ergo. Secundò, accessoriū sequitur naturam sui principalis, fructus est per se accessorium rei, ergo quotiescunq; res restituenda est, & fructus eius. Habetur hæc concl. apertè in l. certum. C. de rer. vindic. Vbi meritò Pau. de Ca. grauiter reprehendit alios Iurisperitos contra sentientes.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui habet rem alienam, quæ restituenda est, non solū debet illam restituere, verum etiam id omne, in quo per illam factus est ditior.

Hæc conclusio constat apertissimè ex obseruatione, & regula posita, quæ apud Iurisperitos adeò celebris est, & ex l. illa. item veniunt. §. eos qui. & l. fructus, de vsuris. Et cōfirmatur, quia id in quo per rem alienam, quis factus est ditior computatur in ipsa re, & est aliquid ipsius: quamuis enim differant in genere naturę, in genere autem moris, & valoris in contractib. humanis pro eodem computantur, sed ad integritatem restitutionis pertinet, vt vnà cū re restituenda restituatur, quicquid illius est, ergo.

Secundò, restitutio fit ad constituendam æqualitatem inter eos, quorum vnus habet minus, quàm debet habere de suo, alter verò habet plus, quàm debet habere, sed qui consumpsit fructum rei alienæ, & per eum factus fit ditior, id in quo factus est ditior, habet plus quam debet habere, & dominus rei non solum quo ad rem, sed etiam quo ad illum fructum habet minus, quàm debet habere, cum illius cuius est res, sit ēt quidquid computatur in re, cuiusmodi est omnis fructus, & vtilitas, quam res illa suaptè natura nata est parere, ergo qui tenetur restituere rem, tenetur etiam valorem & fructum illius, in quo factus est ditior.

CONCLVSIO TERTIA.

Fructus isti restituendi sunt, nisi possessi sint bona fide, toto tempore à lege præscripto ad vsucapiendum illos.

Probatur, quemadmodum enim lex præscriptionis reddit liberū à restituendo possidentem bona fide rē alienam, toto tempore præscriptionis rem permanentem, ita quoque lex vsucapionis reddit liberum possidentem bona fide toto tempore vsucapionis rem mobilem, sunt autem fructus bona mobilia, ergo qui illos possederit per tempus in sua prouincia assignatum ad vsucapiendum res mobiles, non tenetur illos restituere. Et in hoc sensu intelligendę sunt lex illa, Bonæ fidei, & l. illa. Sequitur, adducta in primo argumento primæ opinionis, vt bonæ fidei possessor faciat fructus suos, quos possidet toto tempore assignato à lege ad vsucapiendum bona mobilia.

CONCLVSIO VLTIMA.

Partus ancillæ restituendus est, sicut ancilla suo domino.

Primò, quia partus (quecquid sit de voce) reuera est fru-

fructus ancillæ, & aliquid eius. Secundò, ex regula iuris, vt partus sequatur ventrem. Tertiò, quia filius ancillæ nō alio titulo pertinet ad aliquem, nisi quia ad eundem pertinet ancilla, ergo cui restituenda est ancilla, eidem & partus, ac filius ipsius. consequentia aperta est. Antecedens verò patet, quia aut debet pertinere virtute alicuius legis, aut ratione emptionis ancillæ, non primum, quia nulla lex id habet, imò oppositum, vt partus sequatur ventrem, neque secundum, cum emptio sit nulla, & ancilla, vt aliena & furtiua restituenda, vnde debet pertinere ratione ancillæ.

CONCLVSIO QVARTA.

Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus rei permanentis, quos bona fide consumpsit, et in quibus non est factus locupletior: Neque fructus rei, quæ vnico vsu consumitur, quales sunt panis, vinum, etiam si in eis factus sit ditior, quando fur à quo talem rem accepit, est in potentia ad restituendum.

PRobatur prior pars: Quia si possessor iste teneretur ad restituendos illos fructus, aut ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, non primum, cum illos iā omnino consumpserit, nec maneant, nec secundum, cum consumpserit illos bona fide, & in eis non sit factus locupletior. Eadem ratione probatur altera pars, quia vel teneret ratione rei acceptæ, vel ratione iniquæ acceptionis, non primum, cum res illa iam sit (vt constituimus) omnino consumpta, nec secundum, cum huiusmodi res, quæ vnico vsu consumūtur, panis, vinum, & similes, non sint restituendæ eædem numero, sed similes in specie, vel eiusdem valoris, & precij, quando fur est in potentia ad restituendū similes, vel eiusdem valoris, perinde se habet, ac si res illę manerēt apud ipsum, at si manerent apud ipsum, non teneretur alius illas restituere, sed ipsemet fur, ergo.

Et cōfirmatur, si fur rem illam Petro gratis dedisset, aut vendidisset, maneretq; furi facultas ad illam restituendam, non teneretur Petrus illam restituere, sicut dicemus recipientem pecuniam ab vsurario non teneri ad restituēdam illam mutuatario, a quo eam vsurarius accepit per vsuram, quando vsurarius habet aliunde vnde restituat, quia pecunia accepta per vsuram non est restituenda eadem numero, sed alia similis, ergo neque possessor bonæ fidei rē furtiuam, quam bona fide consumpsit, etiam si in ea factus sit ditior, tenebitur restituere, quando fur est in potentia ad restituendam illam in æquiualenti.

Ad arg. in oppositum, leges illas explicatas esse in tertia concl. Respondeo secūdò, alias leges à nobis citatas in prima & secunda cōclusione illas corrigere, ac reuocare. Sed quoniam Iurisperiti grauiter ferunt legem aliquam per aliam corrigi, quasi leges humanæ verba Dei essent, cum dicamus vnum Pontificem alterius decreta (præter ea quæ pertinent ad fidem) cum mutentur tempora, aliquando reuocare. Respondeo tertiò, leges illas intelligendas esse de fructibus, quos emptor bonæ fidei durante illa bona fide consumpsit, sicut habet illa secunda regula posita.

Sed contra hanc regulam objcies, animus & intentio parum facit ad debitum, & vinculum restituēdi: hoc enim sumitur ex natura rei, sed si quis consumat fructus mala fide, tenetur restituere, ergo etiam si consumat bona fide. Probo consequentiam, quia qui consumit mala fide, ideo tenetur restituere, quia accepit, & consumpsit alienum, sed bona fides non tollit, quin fructus illi sint alieni, ergo. Secundò, si hædum ex grege meo acceptum bona fide consumas, ego quamprimum id intelligo, possum accipere alium de grege tuo in recompensam, vel agere apud iudicē, vt illum mihi restituas, condemnabitque te iudex ad illum mihi restituendum, nec liberaberis ab hoc debito per bonam fidem, ergo.

Ad singula suo ordine, ad primum respondeo, plurimū facere in his animum, & bonam fidem; nam qui mala fide accipit, aut consumit, etsi non teneatur ratione rei acceptæ, quia iam illa perijt, tenetur tamen ratione iniquę acceptionis quia non solum accepit alienum, verum etiam mala fide, quando autem bona fide, neque tenetur ratione rei, quæ iam consumpta est, neq; ratione acceptionis, quia licèt acceperit alienum, non tamen iniquè, cum bona fide illud acceperit. Ad secundum dico, posita illa secunda regula vera, sicuti est, non esse licitam illam recompensam, neq; deberi illum hædum, similiter constat bona fide, qua res aliena consumitur, non posse iudicem iustè obligare consumentem ad restitutionem.

Ex doctrina huius quæst. soluuntur multi casus, & difficultates, quæ circa ea, quæ bona fide consumuntur, vel à latronibus accipiuntur, possunt accidere.

Primū igitur, qui res alienas deprędatus est in bello iniusto, quod credebat iustum quamprimum veritatem nouit, tenetur restituere quicquid prædæ apud ipsum manet, & id in quo per illam prædam factus est ditior, domos aūt quas euertit, segetes quas combussit, animalia quæ occidit non tenetur restituere, cum illa bona fide consumpserit, nec in eis factus sit ditior.

Secundò, negociator qui per vsuram acquisiuit mille, credens bona fide contractum, quo vtebatur non esse vsurarium, si cum illis mille lucretur, deinde sua industria 100 quam primum nouit contractum, quo acquisiuit illa mille, fuisse vsurarium, tenetur restituere illa, centum autem quæ cum illis mille, deinde benè lucratus est, non tenetur, quia pecunia nō est res fructifera ex se, sed sterilis, nec illa 100. pecuniæ illi, sed ipsius industriæ imputanda sunt.

Tertiò, si rem quam bona fide a latrone dono accepi, deinde vendidi, quam primum noui, illam fuisse furtiuam, teneor precium illud suo domino restituere, quia in eo factus sum ex re aliena ditior, similiter si vestem, equum, aut quid simile bona fide à latrone accepisti, quibus vsus es ad aliquam vtilitatem tuam, teneris restituere vero domino, non quantum vestis illa, vel equus valet, sed quantum in simili re tibi necessaria expendisses, quia in eo factus es ditior, verbi gratia, dedit tibi latro vestem sericam, tu lanea contentus es, vt ea communiter vteris, occasione tamen illius doni consumpsisti sericam, non teneris restituere valorem sericæ, sed valorem laneæ qua vsus fuisses, quia in eo factus es ditior.

Denique, si quis sit à latrone inuitatus ad splēdidam cœnam, ibiq; bona fide cibos sumat, postea intelligens illos esse furtiuos, nō tenetur restituere integrum valorem ciborum quos sumpsit, sed quantum ipse domui suæ in sua cœna expendisset, quia in eo factus est ditior, adeò, vt si quando fuit inuitatus, iam habebat cœnam paratam, & factas expensas, nihil teneatur restituere, quia tunc in nullo rōne cœnæ ad quam est inuitatus, factus est ditior.

Exigit præsens locus, vt agamus.

De emptore, vel possessore malæ, vel dubiæ fidei.

De quo sit concl. certissima, & regula infallibilis.

CONCLVSIO PRIMA.

Teneri ad restituendam rem, quàm mala fide, & reclamante propria conscientia emittet habet, nec liberari ab hac obligatione, vt optimè admonet Sylu. Restitutio, c. 3. q. 7 per statutum disponens, vt res publicè empta in mercato sit ementis.

ESSET enim huiusmodi statutum contra bonos mores. Hæc concl. est certa: tenetur enim sic emens, & ratione rei alienæ, & ratione iniquæ acceptionis, cum illam emat mala fide. Et habetur in c. grauis. de rest. spolia. & in l. certum, & l. si nauis. §. Generaliter. ff. de rei. vindic.

CONCLVSIO SECVNDA.

Hic possessor, vel emptor malæ fidei non potest rescindere contractum cum latrone factum, si probabiliter ti-

met, sicut communiter est timendum, illum non restitutu rum vero domino.

Opposirum docet Sylu. Rest. c. 3. q. 7. vbi affert in suam sententiam Alensem 4. p. sed nihilominus concl. po sita est vera, & probatur. Fur non potest se ipsum seruare indemnem, sed proprijs expensis tenetur restituere vero domino, possessor autem vel emptor malæ fidei est velut fur, cum videns & sciens contrectet rem alienam, vero domino illius rationabiliter inuito, ergo non potest seruare se indemnem retinendo rem, aut fructum illius.

CONCLVSIO TERTIA.

Hic possessor, vel emptor malæ fidei tenetur restituere vero domino non solum rem ipsam, vel precium illius, si illam uendidit, verum etiam omnes fructus quos ex illa percepit, & quos diligens cultor ex illa percepisset, deductis expensis quas dominus illius rei erat facturus in ea colenda, quin etiam lucrum cessans, & damnum emergens. quæ dominus illius rei verè passus est propter illius defectum toto tempore, quo apud istum possessorem, vel emptorem malæ fidei illa mansit.

Hæc est contra Medinam asserentem ementem à latrone rem furtiuam, quæ vnico actu consumitur, nõ teneri ad restituendam illam vero domino, etiam si sciens, & videns emerit à latrone, nisi fur factus sit impotens ad restituendum. Probatur nihilominus nostra conclusio. Tenetur fur non solum restituere rem furtiuam suo domino, verum etiam reficere omnia damna, quæ ex defectu illius rei sunt illi subsequuta, quorum ipse per iniquam detentionem illius rei verè est causa, sed hic malæ fidei possessor, vel emptor est, velut fur iniquè rem illam apud se detinens, sicut & fur, ergo tenetur ad omnia damna, quæ verus dominus passus est ex defectu illius rei, quamdiu illam apud se iniquè detinuit, inter quæ continentur fructus percepti, & percipiendi, omniaque lucra verè illi ea de causa cessantia, & damna emergentia. Quod intelligendum est de re ex se fructifera, quia si fructifera tantum sit labore, & industria habentis illam, tunc non tenetur ad lucrum cessans, vt si accepit pecunias ab eo, qui non erat negotiaturus, sufficit illi nudam pecuniam restituere, quia cum pecunia ex se res fructifera non sit, nõ pecuniæ, sed industriæ illius lucrum illud tribuendum est, idem iudicium, est si res fructifera tantum sit, vt 10 latronis verò, vel ementis illã à latrone industria effecta sit fructifera, vt secundò, tunc debet restituere illa 10. quæ ex se tulisset, non aũt excessum illum, qui industriæ huius tribuendus quoque est.

Quarta Controuersia.

AN QVI FVRATVS EST triticum, quod dominus carius vendere instituebat alio tempore, teneatur restituere illud precium abundans, au solum triticum.

Dico varijs modis posse dominum tritici velle illud vẽdere, in primis si non erat illud seruaturus in aliud tempus, sed anceps, vel paratus vẽdere statim, & tẽpore quo fur illud rapuit, valebatq; qualibet mensura 10. tempore autem quo vendidit, valuit octo non sufficit restituere illi 8. aut similem mensuram, sed decem, quia in decem illi reuera nocuit, cum liberum fuisset domino eo precio illud vẽdere: Si verò dominus statuerat vendere, & seruare in aliud tempus, & latro non statim vendidit, sed seruauit in illud vel simile, io quo vilius venditur, quàm vendebatur tempore furti, tunc sufficit, vt restituat illi eãdem mensuram tritici, quã accepit, quia ea restituta in nullo manet læsus dominus illius tritici, cum idem triticum recipiat, idemq; precium possit ex eo habere, quod erat habiturus tempore, quo statuerat illud vẽdere. Quod si dominus erat seruaturus illud in aliud tempus, in quo propter abundantiam superuenientem non valuit, dicamus, nisi 50. latro verò non expectato illo tempore vendidit statim, accepitq; 100. est difficultas, sufficiat ne restituere vero domino 50. an verò teneatur restituere illa 100. quæ accepit ex precio tritici furtiui.

Communis est Theologorum sñia, teneri in hoc casu istum furem ad restituenda illa 100. Primò, quia cũ precium rei, & res in contractibus humanis pro eodem computentur, precium quod reuera acceptum est pro re, debet vero domino restitui, quando res ipsa nõ restituitur, sed in hoc casu triticum illud reuera venditum est precio, vt 100. ergo illa 100. sunt restituenda domino tritici.

Secundò, vtilitas rei secundum se, aut ex occasione temporis computatur in re, estque tribuenda rei, & consequẽter domino illius: latroni enim solum potest tribui vtilitas, quæ labori, & industriæ ipsius debetur, sed quod res statim vendita valuerit centum, quæ io aliud tempus relicta non valuisset nisi 50. hoc temporis est, ooo industriæ latronis, ergo.

Tertiò, quia si latro tantum restituat 50. alia verò 5. sibi retineat, percũctor, quo titulo possit illa sibi retinere, certè nullo, nam nec ratione rei, quia erat aliena, & omnis vtilitas illius est domini ipsius, nec ratione venditionis, quia fuit iniqua & inualida, cum ergo nullo titulo possit illa retinere, tenetur necessariò restituere.

Denique, non solum res aliena restituenda est, verum etiam id omne in quo quis per illam factus est ditior, sed latro in hoc casu factus est ditior ex illo tritico, quod reuera erat alienum, in 100. ergo, &c.

De emptore dubiæ fidei.

De emptore dubiæ fidei res est difficilior, vbi obseruemus, huiusmodi emptorem dupliciter posse dubitare, aut ipso tempore contractus, aut postquam iam emit. Rursum, qui à principio dubitauit rẽ, quam emit esse furtiuam, vel emit illam consulens vtilitati veri domini, animo seruandi, & restituẽdi illam vero domino, quam nisi ipse emeret, forsan verus dominus nunquam recuperaret, aut vt sibi ipsi consulat, & propriam tantum intendens vtilitatem.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui emit rem, de qua est dubius tempore emptionis sit ne furtiua, emit verò illam consulens vtilitati veri domini, non peccat, tenetur tamen quærere diligenter pro qualitate rei, & dubij verum illius dominum, & eo inuento rem illam ipsi restituere, accepto precio, quod pro illa dedit.

Hvivsmodi emptorem non peccare, patet, quia talis emptio est actus charitatis, cum per eam nitatur emptor consulere vtilitati veri domini: vnde commendatur charitas hmõi emptoris, probaturq; talis emptio in iure Cano. Rapina. 14. q. 5. Quod teneatur quærere verũ dominũ diligenter, & eam illi restituere, patet etiam, quia aliter retinet alienum, quod est furtum, in moralibus namq; idem sunt retinere, quod probabiliter dubitas esse alienum, & retinere aliẽnũ, sicut idẽ est comedere carnes in die, de quo prudenter dubitas, an sit ieiuniũ, & comedere illas in die, quẽ scis esse ieiunium. Denique, quod huic emptori liceat accipere preciũ quo rẽ illam emit, vt suo domino ipsam custodiret, ostendo. Nemo tenetur nisi sit alterius custos, vel tutor, curare aliena cõmoda, vel vitare aliena damna cũ proprio detrimento, in hoc autem casu iste emptor curauit bonum veri domini illius rei, vitauitque illius damnum, ergo. Et confirmatur, quia huiusmodi emptio (vt dicimus) est actus charitatis laudatus in iure, ex emptione vero

adeo

adeò honesta,& laudabili nemo debet recipere damnum.

Secundò,in foro exteriori datur actio huic emptori ad recuperandum à vero domino precium,quod dedit pro illa re,vt patet ex can.illo.Rapina, & est sententia Hostien. in titulo de pœnitentia, quem sequuntur multi Iurisperiti,at quod iudex iste iudicat, & secundum leges perspecta rei veritate iustum est, & honestum, ergo.Nec valet,quod Bald.& Paul.de Castro l.1.ff.de nego.gest.negent huic emptori actionem in iudicio, nisi dominus rei ratam habuesit illam emptionem, intelligendi enim sunt, quando emptor non potest in foro exteriori probare illum bonũ animum, quem habuit.

Tertiò, huiusmodi emptor (si res exactè consideretur) non dedit precium illud pro re illa,sed pro illius custodia, & ad eam redimendam ab iniuria latronis, precium autem sic datum tuta conscientia recipi potest, sicut qui redimit hominem ne pereat apud Turcas.Dixi accipi posse,quia si dominus non velit illud dare,non tenetur, quia pro re sua recuperanda nemo tenetur quicquam soluere, nisi promiserit,aut à iudice condemnetur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui emit rem à latrone,vt suo domino illam seruet,illo post debitam diligentiam non comparente, tenetur illam vel illius valorem in pios vsus conuertere.

PATET, quia habet alienum, quod ratione rei conoertendum est in opera pia,cum sit dominus omnino incertus,poterit autem in hoc casu precium, quod pro illa dedit sibi retinere, tùm quia potuisset illud accipere à vero domino, tùm etiam quia iste non accepit rem, sed custodiam eius.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui emit in proprium commodum, dubitans ipso tempore emptionis rem illam esse furtiuam, peccat mortaliter,nec potest illam alteri vendere, aut rescindere cõtractum cum latrone,sed tenetur illam vero domino restituere,perinde ac si mala fide emisset.

PRobatur prior pars,quia sciens, & volẽs exponit se periculo emendi, & accipiendi rem alienam inuito domino,quod est voluntariè cooperari furto. Secunda verò patet,quia in moralibus, & contractibus pro eodem reputantur dubia fides,& mala fides: perinde enim peccat, vt diximus,& agit contra conscientiam, qui rationabiliter dubitans,sit ne hodie ieiunandum,comedit hodie carnes, sicut qui sciens apertè esse ieiunium illas comederet, sed qui emit mala fide tenetur ad restituendam rem vero domino,ergo & qui dubia.

Secundò ex l.bonæ fidei, de acquirendo rerum domin. vbi dicitur. [Emptorem bonæ fidei, & non dubiæ facere fructus suos.] Quod si emptor fidei dubiæ non facit fructus suos,sed tenetur illos vero domino restituere, multò magis rem ipsam.

Hæc conclusio est maximè notanda propter emptores vestium,& aurifices,ropauejeros,pelleros,plateros,& similes,qui facilè possunt agnoscere rem esse furtiuam, vel saltem rationabiliter dubitare,paruitate autem precij, & spe lucri adducti,facilè cum dubia fide emunt:sunt.n. isti obligandi ad inquirendos veros dominos.

Sed contra hanc tertiam conclusionem obijcies: In dubijs melior est conditio possidentis, ergo qui emit dubia fide,poterit domino non comparente rem emptam sibi retinere. Respondeo regulam istam iuris intelligendam esse de emptore,& possessore bonæ fidei, cui postea superuenit dubium: hic enim solus dicendus est possessor, cũ rem illam per aliquod tempus bona fide detinuerit, non qui ipso tempore contractus est dubius, nec aliquo tempore cũ bona fide illam detinuit, quia possessio rei est illius cum bona fide detentio.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui rem bona fide emit, sed deinde incipit dubitare,si facta debita diligentia sit ex æquo dubius,vel magis declinet in suam partem,quàm in oppositam, potest illam tuta conscientia retinere.

RAtio est,quia in hoc dubio potior est conditio possidentis,quamuis si velit eam vendere, debeat explicare emptori dubium quod habet, quia illud est defectus rei pertinens maximè ad indemnitatem emptionis,tenetur autem venditor explicare emptori iure naturæ defectum rei, & seruare illum indemnem, aliter namque esset vendere cum fraude. Quod si facta diligentia sit ita dubius, vt magis censeat rem illam esse furtiuam,quàm suam, quærat verum eius dominum, quem si certò inuenerit, restituat illi in integrum,si verò inuenerit quidem dominum, non tamen ita certum,sed de quo adhuc est aliquod dubium, restituat ei aliquam partem,vel cum illo conueniat iuxta ea quæ diximus agentes de possessore dubiæ fidei.q. 5. de dominio art.vltimo.

Circa tertiam & quartam conclusio. quas habet hic D. Tho.obseruemus primò, iustam acceptionem triplicem esse,aliam in commodum eius,qui accipit, vt in mutuo, de qua agit D.Thom.in tertia concl. aliam in vtilitatem eius, qui dedit,vt in deposito,de qua agit in quarta, aliam verò quæ fit in vtilitatem vtriusq;,tàm dantis, quàm accipiẽtis, vt in locato & conducto, cuius non meminit hic D.Tho. quia forsan ex simplicibus voluit intelligi coniuncta, & cõposita. Est autem acceptio hæc tertij generis, velut composita ex alijs quas proponit.

Obseruemus secundò, acceptionem illam primi generis,quæ fit in vtilitatem tantum accipientis, adhuc duplicem esse,aliam quæ dicitur mutoatio, & alteram quæ dicitur commodatio, mutuatio est earum rerum, quæ vnico vsu consumuntur,vt panis,vini,&c. propter qood eo ipso, quo mutuo dantur, transfertur earum dominium in mutuatarium,poteftq; illius vti vsque ad earum consumptionem,nec tenetur easdem numero restituere, sed sufficit restituat similes in specie,vel æquiualentes: est enim mutuatio quædam venditio, vel saltim contractus quidam illi similis,commodatio verò est earum rerum,quæ non consumuntur voico vsu,sed permanent,vt vestis, equus,domus, quarum vsus trãsfertur quidem per aliquod tempus in accipientem,non tamen dominium,quo fit, vt non possit illis vti vsque ad earum consumptionem,sed teneatur necessariò accommodatarius easdem numero restituere ei qui accommodauit, essetque iniquitas & dolus, rem illam occultare, spe restituendi precij, cum is qui accommodauit solum tradiderit vsum nudum per aliquod tempus. His positis tertia cooclu.D.Tho.verissima est,& extra omnem dubitationem accipientem aliquid mutuo teneri ad illud restituendum, si apud ipsum pereat, etiam si sine vlla culpa ipsius pereat,tùm quia accepit illud in suam vtilitatẽ, tùm quia mutuans fecit, illi gratiam,essetque maximum absurdum,vt ex beneficio,& gratia,quam alteri præstitit, reportaret damnum; Difficultas est in commodato.

V.Controuersia.

AN QVI ACCEPIT REM COMMOdatam,vt vestem,vel equum,teneatur illam restituere, si apud ipsum perierit sine vlla culpa ipsius.

EAdem quæst.erit de re locata, & conducta, cũ locatio, & conductio reducantur ad commodatum, quamuis

differant in eo, quod in accommodato, vſus rei conceditur gratis, & amicè, in conducto verò, & locato ſub pretio, & ſtipendio. Quæſtioni occaſionem obtulit Gregorius nonus cap. Finali de iniurijs, & damno dato cuius verba ſunt.

Si culpa tua datum eſt damnum, & iniuria irrogata, ſeu alijs irrogantibus opem fortè tuliſti, aut hęc imperitia tua ſiue negligentia euenerũt, iure ſuper his ſatisfacere te oportet, nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti ex facto tuo iniuriã veriſimiliter poſſe cõtingere, vel iacturã. Quod ſi animalia tua nocuiſſe proponas, nihilominus ad ſatisfactionem teneris, niſi ea dãdo paſſis dãnum velis liberare te ipſum, quod tamẽ ad liberationẽ non proficit, ſi fera animalia, vel quæ conſueuerunt nocere fuiſſent, & quã debueras non curaſti diligentiam adhibere. Sanè licet, qui occaſionem damni dat damnum videatur dediſſe: ſecus eſt tamen in illo dicendum, qui vt non accideret, de contingentibus nihil omiſit.

Et cap. vnico de commodato vbi habet.

Cum gratia ſui tantum quis commodatum accepit, de leuiſſima etiam culpa tenetur: licèt caſus fortuitus (niſi acciderit culpa ſua, vel interuenerit pactum, ſeu in mora fuiſſet) ſibi non debeat imputari.

Ad intelligentiam huius controuerſiæ obſeruemus primò in iſto cap. vnico Pontificem ſtatuere: primò caſum fortuitum ſine vlla culpa accommodatarij euenientem non eſſe ipſi imputandum. Secundò teneri commodatarium ad reſtituendum, ſi aliqua culpa uel leuiſſima ipſius interceſſerit, aut fuerit in mora reddendi commodatum domino ſuo, & teneri ſimul ad reſtituenda domino omnia damna inde ſequuta. Tertiò commodatum pro aliquo vſu vel tempore ante illum vſum vel tempus completum, non poſſe à domino repeti, & poſtulari.

Obſeruemus, ſecundò tripliciter poſſe rem accommodatam perire. Primò fraude, & malitia commodatarij, uel quia ipſe illam diſtrahit, aut quia videns illam perire non impedit cum poſſit. Secundò caſu fortuito ſine vlla culpa eius, vt igne uel ruina domus. Tertiò ex negligentia, & culpa ipſius, quia in ea cuſtodienda non adhibuit eam diligẽtiam, quam ſolent homines in ſimili genere rei adhibere. Rurſum culpa, & negligentia duobus modis conſiderari poteſt, ut docet Adria. in 4. tract. de reſtitutione, dubio ſpeciali de hac culpa, aut Theologicè, aut iuridicè, Theologicè culpa uocatur omnis deuiatio à lege eterna, quæ ſi grauis ſit dicitur mortalis, ſi leuis venialis. Iuridicè autem culpa eſt declinatio ab æquo, & bono, & ab eo quod homines communiter ſolent facere in tali cauſa, & negocio. Vnde quo ad præſentem diſputationem uocatur culpa, negligentia in cuſtodienda re, conſtituitur autem huiuſmodi culpa, ſiue negligentia triplex, grauis, quam Iuriſtæ vocant latam, leuis, & leuiſſima: grauis ſiue lata, & ampla eſt deuiatio circumſpecta ab ea diligentia, quam communiter adhibẽt homines eiuſdem profeſsionis in tali re etiam qui parum circumſpecti ſunt, leuis, illa deuiatio incircumſpecta à diligentia, quam communiter adhibent homines diligentes, & circumſpecti in ſimilibus rebus, leuiſſima verò, deuiatio incircumſpecta ab ea diligentia, quam homines plurimum diligẽtes, & maximè circumſpecti ſolẽt in ea re adhibere. Explicat hæc Sylu. in verbo Culpa. §. 1. nume. 2. accommodatiſſimo exemplo accommodo librum ſcholaſtico amico obliuione reliquit illum in ſedili lapideo plateę, uel limine domus, vnde ſtatim à tranſeũtibus ſublatus eſt illa obliuio, & negligentia eſt lata, & grauis, reliquit illum intra domum, & camerã ſuper ſedile vel menſam, ſed oſtio aperto, eſt negligentia leuis, quia vir diligens & circumſpectus talẽ etiam negligentiam cauiſſet, reliquit illum intra cameram, oſtiumque clauſit, ſed non incluſit illum in arca firmata claui, eſt negligentia leuiſſima, quia diligentiſſimus, & maximè circumſpectus ab hac etiam negligentia curaret cauere.

Obſeruemus Tertiò, non eſſe idem culpam grauẽ apud Iuriſtas, quod eſt culpa mortalis apud Theologos, nec idẽ leuem apud illos quod venialis apud nos, poteſt enim eſſe culpa grauis iuridicè, quæ tamen apud Deum non erit peccatum, mortale, imo forſan neque veniale. Et è cõuerſo poteſt aliqua culpa, & negligentia iuridicè eſſe leuis, quę eriã peccatum mortale apud Deum: verbi gratia, qui vt ſe tueretur ab aggreſſore, vel uitaret aliquod damnum, traderet obliuioni, & relinqueret in platea librum ſibi accommodatum, nec uenialiter peccaret, iuridicè autem grauis eſſet illa negligentia, & culpa. Similiter qui librum hæretici ex facultate inquiſitorum haberet accommodatum, & non includeret in arca ſciens domi ſuæ exſiſtere aliquem, qui illum optat legere, & quo lecto periclitatur contaminari, eſt in conſcientia, & foro animæ hæc negligentia mortalis, iuridicè autem leuis vel leuiſſima.

His poſitis Adria. in 4. in materia de reſtitutione quæſt. ſpeciali, An teneatur in foro animæ reſtituere qui alterum damnificauit ex leui, uel leuiſſima culpa, dicit duo. Primum eſt, ſi damnum ſequutum ſit ſine vlla culpa tua tam Theologicè quam iuridicè, id eſt ſine vllo peccato tuo nec mortali, nec vẽiali, & ſine vlla negligentia tua, nec graui, nec leui, nec leuiſſima, ad nullã te reſtitutionem teneri, quod probat ex cap. Finali de iniurijs, & damno dato, maximè ex vltimis verbis, vbi dicitur: licèt qui occaſionem damni dat, damnum dediſſe videatur, ſecus autẽ de illo eſt, qui vt ne accideret de contingentibus, nihil omiſit, vbi habetur apertè hoc primum dictum Adriani, in quo tamen videtur loqui Adrianus generaliter in quacunque re, & non ſolum in accommodato, in quo non transfertur dominium.

Secundum dictum eius eſt, ſi damnum ſubſequutum ſit aliqua culpa tua ſiue Theologicè, ſiue iuridicè ſumpta, teneri te ad reſtitutionem illius damni, vbi quoque non ſolum loquitur de accomodato, ſed in vniuerſum de quacũque re. Probatur autem illud ex eodem cap. citato, vbi dicitur ſi tua culpa damnum datum eſt, iure ſuper his ſatisfacere te oportet, & ſubdit, nec ignorantia te excuſat, ſi ſcire debuiſti, vbi nulla ſit diſtinctio culpæ. Vnde arguit ex regulis iuris vbi legiſlator non diſtinguit neque nos diſtinguere oportet, ſed in iſto capit. Finali non diſtinguitur inter hanc vel illam culpam, ſed de quacunque culpa dicitur ſi tua culpa damnum datum eſt, &c. ergo ſiue negligentia ſit culpa venialis Theologicè, ſiue grauis, ſiue lęuis, aut lęuiſſima iuridicè, tenetur qui alienum habet, ſi aliqua culpa ipſius perierit, domino ſui illud reſtituere.

Sylu. in verb. Culpa. §. 4, docet in foro animæ illum tantum teneri ad reſtituendum alienum, cuius culpa lata ſiue graui illud perit, adducitque in eam ſententiam Innocentium, & alios multos Canoniſtas, Sed idem in verb. Commodatum. quæſt. 8. & Nauar. in ſuo Manual. capit. 17. numer. 184. volunt commodatarium, id quod accepit in ſuã vtilitatem, teneri ad reſtituendum, etiam ſi ex leuiſſima culpa ipſius illud pereat, quia in illo capit. Vnico apertiſſimè ita habetur. Eandem ſententiam habet hic Cayet. quamuis non explicant neque ipſe neque Sylu. quæ ſit iſta culpa lęuiſſima.

Domi. Soto. lib. 4. de iuſt. q. 7. artic. 2. habet quatuor. Primò in hac quęſtione nõ eſſe accipiendã culpam lęuem, quę exigitur in illo cap. Vnico, vt commodatarius teneatur reſtituere, Theologicè, pro ueniali ſed iuridicè, pro ea negligentia à qua cauiſſet homo diligens, & circunſpectus. Secundò non quamcunque lęuem culpam obligare ad reſtituendum, ſed eam, quæ coram Deo eſt pec. mort. Pro ueniali enim (inquit) obligare ad reſtituẽdum, videtur abſurdum, primò, quia eſſet pœna nimis rigida, ſecundò quia vix homines valent ſe eximere à negligentijs, & culpis venialib. Tertiò, quia ſi culpa venialis obligaret commodatarium ad reſtituendum, oporteret ſimiliter obligare Gubernatores, Iudices, Aduocatos, & ſimiles ad innumeras reſtitutiones, innumeras negligentias veniales, quas ipſi in ſuis officijs committunt, & à quibus via cauere poſſunt. Quod ſi obijcias contra Sotũ, haberi in iure cõmodatariũ teneri etiam ea læui, uel lęuiſſima colpa, ait, vocari culpã iſtã in iure lęuẽ, uel lęuiſſimam, non quaſi non ſit pecc. mort. in foro animæ, ſed qa negligentia, quæ exigitur in commodatario, vt teneatur ad

reſti-

reſtituendum, quamuis ſit pecc.mort. eſt tamen leuis comparatione negligentiæ, quæ exigitur in depoſitario, vt teneatur ad reſtituendum depoſitũ: in commodatario enim ſufficit negligentia, à qua cauiſſet homo circũſpectus, modò ſit mortalis, quæ non ſufficit, vt videbimus in depoſitario, etiam ſi perueniat ad pecc mor. vt teneatur ad reſtituẽdum, ſed exigitur illa lata, & grauiſſima, qun cauiſſet, & homo parum circumſpectus. Ait tertiò in his ſtandum eſſe ſoro exteriori, & id reſtituendum, quod iudex præceperit. Ait denique commodatarium teneri, quando culpa ipſius eſt mort. ad totum, vel partem, iuxta grauitatem ſuæ negligentiæ, quia poteſt negligentia ipſius, & intra limites mor. grauior eſſe, vel leuior.

Hæc opinio Domin. Soto ſingularis eſt, & recedens à communi, & recepta inter Theologos, qui volunt lęuem culpam & negligentiam, etſi non ſit Theologicè mort. obligare, nihilominus commodatarium ad reſtituendum: habent illud apertè Adria. & Sylueſt. loco cit. Caiet verò etſi non explicet diſtinctè, qualis debeat eſſe culpa lęuiſſima obligans ad reſtituendum, ſatis tamen apertè indicat, non eſſe neceſſarium, vt ſit pecc. mor. Explicans enim tertiam concluſio. D. Thom. ait, accipientem rem in vtilitatẽ ſuã, ſiue transferatur dominium illius in ipſum, vt in mutuo, ſiue non, vt in commodato, teneri ad reſtituendum, mutuatarium quidem ſimpliciter, commodatarium verò ſi res apud illum pereat, quia regulariter (inquit) perit, aliqua culpa ipſius, vbi apertè omne genus culpæ complectitur.

Opinio Domin. Soto excluditur ab omnibus recentioribus & meritò: primò, quia commodatarius tenetur reſtituere, non ratione peccati, ſed ex natura contractus: eſt enim natura huius contractus, vt commodatarius, cum rem illam in ſuam vtilitatẽ recipiat, ea ſolicitudine cuſtodiat, vt de nulla negligentia argui poſſit, quod ſi aliqua interueniat quantumuis leuiſſima, cum iam non adhibuerit omnẽ ſolicitudinem, ſed poſſit alicuius negligentiæ argui, ex natura huius contractus tenetur reſtituere: quam rationẽ inſinuat cap. illum vnicum de commodato, dicens. [Cum gratia ſui tantum quis commodatum accepit, de leuiſſima etiam culpa tenetur.]

Secundò, quia iuridicè intelligenda ſunt, niſi recta ratio aliter exigat, nulla autem ratio exigit, vt c. iſtud vnicum de accommodato non accipiatur iuridicè, ergo commodatarius ex læuiſſima etiam culpa iuridicè ſumpta tenetur ad reſtituendum, læuiſſima autem culpa iuridicè ſumpta non exigit, vt ſit mortalis: Ergo.

Tertiò, ſi non teneretur commodatarius ad reſtituendũ, niſi negligentia ipſius eſſet mort. ferè nunquam teneretur ad reſtituendum, quod eſt abſurdum: patet conſequentia, quia niſi ex malitia, & data opera rem accommodatam diſtrahat, (quod rariſſimè accidit) non ſolet perira res apud commodatarium, niſi ex obligatione, & incuria aliqua veniali. Vnde rariſſimè tenerentur homines reſtituere ſibi accommodata, quæ apud ipſos perirent. Quod eſſe maximum abſurdum, & in damnum Reipubl. ex eo patet, quia ſi hoc ita eſſet, arcerentur homines ab accommodãdis rebus ſuis, vel amiciſſimis.

Quartò ſequeretur ex eadem opinione, iudicem vix vnquam poſſe condemnare commodatarium ad reſtitutionem damni.

Primò, quia eſſet difficillimum probare iuridicè negligentiam illius perueniſſe ad pecc. mort.

Secundò, declinaret commodatarius facilè iudicium, dicens non pertinere ad iudicem ſęcularẽ, definire an omiſſio ipſius ſit pec. mort. nec pareret ſententiæ, affirmãs fundari illam in falſa præſumptione iudicis, exiſtimantis negligentiam ipſius fuiſſe mor. cum reuera non fuerit.

Denique ex ipſomet Soto in his ſtandum eſt ſoro iudiciali, ſed in iſto foro condemnatur commodatarius ad reſtituendum, ſi conſtet de culpa læuiſſima, nec quærit iudex fuerit ne illa peccatum mor. an non ergo.

Quod ſi dixerit Soto ſententiam iudicis punire etiam negligentiam venialem, hoc nullus Theologorum admittet, quia ſententia iudicis non poteſt tanta pęna punire culpam venialem, niſi abſolutè, & iure naturæ ratione illius culpæ debeatur ei illa pœna.

Sententia Adria. quo ad accommodatum vera eſt, generaliter autem ſumpta, quatenus ab ipſo proponitur, in omni genere rei non eſt vera: Principes enim, Gubernatores, & Duces, ac ſimiles non obligantur ad reſtituendum ob negligentias venial. ſui muneris, cum illas vitare vix poſſint, nec iſta munera ſuſcipiant, niſi cum debito vitãdi eas negligentias, quas humana imbecillitas valet cum Dei adiutorio effugere, veniales autem de fide eſt poſſe nos vitare ſingulas, non autem omnes. Tum etiam, quia iſta munera non in propriam vtilitatem, ſed in communem & publicam accipiuntur, commodatum verò in propriam, & priuatam commodatarij.

Cæterum vt in quæſt. adeò difficili, & ancipiti omnia in vnum colligamus.

CONCLVSIO PRIMA.

Si res accommodata culpa commodatarij, vel læuiſſima. & quæ non perueniat ad pecca. mort. pereat, tenetur commodatarius illam reſtituere.

Habetur hæc expreſsè in illo cap. vnico: nec eſt admittenda explicatio Dom. Soto, eum ſit contra communem ſenſum omnium DD. colligitur eadem concluſio ex l. in rebus, & l. ſint certi. §. accommodatum. ff. de commodato. Quæ iura non ſunt pœnalia, quaſi punientia negligẽtiam commodatarij, ſed explicant, ac decernũt, quod exigit ius naturæ. Ex natura enim rei, qui tibi in tuam vtilitatem aliquid accommodat, eã lege, & fide accommodat, vt tenearis rem illam omni ſollicitudine cuſtodire, cui cuſtodiæ quæuis negligentia etiam venialis, & læuiſſima repugnat.

Vnde eſt argumen. Iure naturæ commodatarius cum in ſuam vtilitatem rem accipiat debet eſſe gratus accommodanti, & rependere illi beneficium acceptum, ſeruando illum indemnem, quantum humana induſtria valet, at ſi ex negligentia ipſius, vel læuiſſima res accommodata pereat, non ſeruat illi hoc ius, nec vtitur hac gratitudine, adeò debita, nec ſeruat illum indemnem, ergo iure naturæ tenetur illi reſtituere.

Secundò, ſi quando Petrus aliquid accommodat Ioãni, interuenit et hoc pactum inter eos, vt teneretur Ioannes rem illi ſibi accommodatam tanta diligentia cuſtodire, vt nec minima negligentia ipſius periret, proculdubio interueniente hoc pacto, ſi res illa periret ex quacunque negligentia Ioannis, vel læuiſſima, teneretur Ioannes rem illam Petro reſtituere, habeturque ita in illo cap. vnico de commodato, vt teneatur ſi interuenerit pactum. Sed cum de quouis homine præſumi debeat, velle ſe ſeruare indemnem, quando iuſtè poteſt, exiſtimandum ſemper eſt inter commodantem, & commodatarium interuenire huiuſmodi pactum, ſaltem implicitum, neque animi illius eſſe aliter accommodare, ergo. Et cõfirmatur, quia iure naturæ exigente, accommodans cum ſit alteri vtilis, non debet ex beneficio culpa illius reportare damnum, reportaret autem, ſi res vel læuiſſima culpa accommodatarij perdita non eſſet ei reſtituenda.

Probant hanc concluſionem omnia argumenta, quibus impugnatur M. Soto.

SECVNDA CONCLVSIO.

Commodatarius non tenetur ad aliquid reſtituendum, quando res perit caſu ſimpliciter, & omnino fortuitò, cui nec circunſpectus, ac diligens, & prouidus potuiſſet prouidere.

Et ratio eſt aperta, quia commodatarius non tenetur reſtituere, niſi quando res perit aliqua culpa ipſius, quando autem perit caſu omnino fortuito, nulla interuenit culpa

ipſius,

ipsius, quia inter hæc casum fortuitum, & culpam aliquam vel leuissimam non intercedit medium aliquod, etenim si casus est omnino fortuitus nulla est culpa, si verò aliqua est culpa iam nó est casus omnino fortuitus. Ita definitum est in illo cap. vnico intelligenda autem hæc doctrina est cum tribus limitationibus.

Prima, si casus ille non sit omnino fortuitus, quod accidit, quando aliqua culpa commodatarij euenit, vt si non circumspectè extinguit lucernam, aut accendit ignem, propter quod res combusta est, si qui accepit equum vt iret Cæsaraugustam, in illo aggressurus est duellum.

Secunda, si fuit acceptum precium constitutumque pactum de reddēdo commodato, quacunque ratione periret.

Tertia, si fuit commodatarius in mora reddendi rem accommodatam, & tunc successit casus ille, quæ omnia habentur in illo cap. Vnico. Quæ verò dicimus de casu fortuito, intelligēda sūt de casu certo, & indubitāter fortuito, quia res sit dubia, perierit ne casu an negligentia, vel acciderit ne ille casus culpa cōmodatarij, an nō, tūc sic dubius tenet restituere, primò, qa in dubijs potior est ratio possidentis, dominus autem rei cum in accommodato non transtulerit dominium illius, est, adhuc possidens, secundò quia cum dederit in vtilitatem, & gratiam alterius, in dubijs potius debet pati damnū qui accepit beneficiū, quā qui dedit, vnde interest inter mutuatariū, & cōmodatariū quod ille tenetur, etiam si casu fortuito, & sine vlla culpa ipsius res pereat, quia per mutuū transfertur dominium, & vnaquęq; res si perit, domino suo perit, commodatarius verò, cum per commodatum non transferatur dominium, non tenetur ad restituendum, si casu omnino fortuito res pereat, sed tunc tantum, quando aliqua culpa ipsius interuenit.

CONCLVSIO TERTIA.

Quotiescunque commodatarius tenetur restituere, tenetur in totum, & in integrum.

PAtet hæc conclusio. in primis ex iuribus citatis, quę omnia absolutè, & simpliciter præcipiunt talem restitutionem nulla facta distinctione totius, vel partis, & est cōmunis sententia omnium DD. tam Theologorum, quàm Iuristarum vnico tantum excepto Domin. Soto. Et probatur ratione, obligatio restituēdi commodatum non oritur (vt constat) ex qualitate culpæ, quod sit venialis, uel mort. sed ex negligentia, iuridicè accepta, & ex natura talis contractus, sed negligentia, vel culpa, si aliqua est in commodatario, versatur circa totam rem accommodatam, natura quoque huius contractus accommodari exigit, vt accommodans nullum patiatur damnum ex beneficio, quod præstitit commodatario, neq; in toto, neque in parte, ergo debet illi restituere in totum.

Secundò, si pro quantitate culpæ esset restituendum aut in totum, aut in partem, esset difficile, & perplexum definire quanta sit negligentia commodatarij, ut iuxta illam diudicaretur quantitas restituenda ab ipso rei perditæ: neque tale est in usu apud iudices, sed quam primum constat iuridicè de culpa commodatarij, & ex negligentia eius, & si leuissima, rem illam perisse, condemnatur ad restituendum in integrum.

. Quod si aliquando iudices non condemnent commodatarium ad restituendum in integrum, quod rarissimè accidit, illud non fit, quia aliquando negligentia illius sit uenialis, aliquando mort. & intra limites mort. aliquando grauior, aliquando minus grauis, vt vult Soto, sed quia aliquando de neglīgētia cōmodatarij siue leui, siue leuissima ꝓbatio iuridica ita dubia est, ut iudex sit anceps, an īteruenerit culpa, & in eo casu, q nō est certus de culpa, nō cōdēnat eū in totum, quia verò probabiliter est dubius, & in dubijs inclinandum est in fauorem commodantis, vt domini, & possessoris, pænes quem semper mansit dominium rei commodatæ, condemnat commodatarium in aliquam partem, pro ratione dubij, & suspicionis, quàm esse obtulit, aliter, si certè constaret de culpa, etsi leuissima, condemnaret illum in totum. Dico etiam accidere aliquando, vt condemnetur commodatarius in partem, quia aliquando res illa restituenda non habet certum precium, sed varium, & multiplex, condemnatque iudex ad restituendam rem commodatam, & perditam in maiori vel minori precio pro quantitate culpæ, quod propriè non est condemnare in partem, sed in totum quoque, licèt non in summo precio.

Contra primam conclusio. hic positam posset aliquis obijcere, cum ex D. Thom. in hoc art. mutuatarius teneatur restituere, si res perit, etiam si nulla culpa ipsius pereat, quia accepit illam in suam vtilitatem, videbitur similiter iudicandum de commodatario, cum in vtilitatem quoque suam accipiat, quod accipit commodato, vbi enim eadem existit ratio, par quoque, & idem debet esse iudicium. Dico nihilominus aliter esse iudicandum de ipsis: Mutuatarius namque (vt modò dicebamus) debet restituere etiā si res mutuo accepta sine vlla culpa ipsius pereat, quia per mutuum non solum accepit rem illam in suam vtilitatem, verum etiam vt suam, cum in mutuo transferatur dominium, vna quæque uerò res, si perit, domino suo perit, commodatarius verò, cum solam recipiat vtilitatem, & vsum rei, non autem rem ipsam, quia in commodato non transfertur dominium, si pereat, nō tenetur illam restituere, quia non psi, sed domino suo perit, nisi iam aliqua culpa ipsius periret.

Nunc ad Argum. Dom. Soto: Ad primum Respon. pęnā illam, si quidem à iure humano imponeretur, esse rigidam, cum tamen non imponatur ab ipso, sed tantum explicet quod exigit ius naturæ, propria ratio istius contractus, vt constat, non est iudicanda ex his.

Ad secūdum dico, à culpis uenialibus vix homines posse se liberare, nihilominus rem, quam habent in suam vtilitatem accommodatam possunt ea solicitudine custodire, vt nulla ipsorum negligentia pereat, & cum ex natura contractus homines res suas ita accommodent, vt quantum fieri potest custodiantur, nec vlla in eo interueniat negligentia, si aliqua interuenerit, non tam propter peccatum (sicut dictum est) quàm cōtractu accommodari ita exigente, tenentur restituere, experientia enim constat homines hoc animo res suas accommodare, vt easdem recipiant, nisi casu aliquo fortuito, cui humana industria prouidere non valuit, pereant.

Ad tertium dico, Principes, Duces, & alios habētes munera publica, non teneri ad vitandas omnes negligentias veniales sub pœna restitutionis, quia nec accipiūt munera in suam ipsorum vtilitatem, sed aliorum, nec illa exigunt, nisi vt adhibeant diligentiam commodam, & quam solent diligentes viri adhibere, non autem omnem, quæ adhiberi potest, at in accommodato cum rem accipiat accōmodatarius in suam ipsius vtilitatem, accipit hac lege, vt rem illam omni custodia seruet, ita vt nisi casu fortuito aliter non pereat.

Controuersia. VI.

AN DEPOSITARIVS TEneatur ad restituendum depositum, quod apud ipsum perit.

OBseruemus depositum trifariam posse accipi custodiendum, aut simpliciter, & gratis, aut accepto aliquo stipendio, aut cum pacto seruandi illud omnino indemne quacunque ratione pereat, loquitur hic D Tho. de deposito primi generis, quādo ait, depositariū, cū nō accipiat depositū in suā vtilitatē, sed dantis, non teneri ad illud restituendū, nisi magna ipsius culpa pereat, & de hoc est potissima quæstio, quæ culpa exigatur, vt depositarius teneatur restituere, nam non teneri ipsum ad restituendū, nisi aliqua culpa ipsius depositū perierit, omnibus est in cōperto.

Adrianus.

Adrianus in 4.in materia de restitutione fo.48.& 49.ait teneri illum vel ex leuissima culpa iuris. Probat primò, ex varijs iuribus capit. enim Finali de iniurijs, & damno dato dicitur. [Si tua culpa damnum datum est, &cæt.Vbi per culpam intelligitur negligentia,& eum textus non distinguat inter hanc, vel illam,omnem comprehendit etiã leuissimam.In capit.secundo de deposito habetur, [Si pactum,vel culpa,id est negligentia, vel mora intercessit,casus etiam fortuitus imputandus est depositario .]Vbi omnis etiam culpa includitur,nec distinguit textus inter hãc, vel illam.Et in can.Consuluisti.2.q.4.Et can.In lectum.34.q.2.obligantur in similibus rebus ex leuissima culpa ad restituendum.

Secundò, in iure tenetur aliquando depositarius restituere in casu omnino fortuito, ergo multò potius tenebitur ex leuissima culpa.Consequentia aperta est,quia si in ea su fortuito,in quo omnino excusatur commodatarius, tenetur multò magis,si aliqua culpa ipsius, etsi leuissima interueniat.Antecedens verò patet capit.2.de deposito, vbi habetur:[Depositarius,qui ut custodiat,se uel res suas,permittit in casu fortuito perire res depositas, tenetur depositum restituere.Et confirma ur,quia in iudicio condemnabitur depositarius,qui in isto casu patiet depositũ perire.

Soto vbi supra docet depositarium teneri ad restituendum,quando culpa eius est mortalis,& multo grauior quã sit illa commodatarij,quia cum hic recipiat in suam vtilitatem,sufficit in eo minor culpa, quàm in depositario, qui non in suam,sed in dantis vtilitatem rem recipit.Et in hoc sensu,inquit,habet hic D.Tho.in quarta conclus.depositarium non teneri nisi ex magna culpa.

Syluester in verbo, Depositum.q.1. Summa Angelica num.3.Nauar.cap.17.nu.181.& 182.Cayet.hic,& omnes ferè recentiores,quos sequemur, aliter sentiunt.Sit ergo.

CONCLVSIO PRIMA.

Depositarius,qui sine stipendio,vel pacto restituendi rem quocunque modo pereat,sed gratis tantum, & amicè, ut communiter fieri solet,seruat depositum,tenetur illud restituere,si malitia eius uel grauis,& lata negligentia ipsius pereat,siue illa mortalis,sit,siue non.

Habetur hæc conclus.ff.de deposito.l. Prima.§.Vult. & capit.2.de deposito.Et probatur,isti duo contractus,commodatio,& depositio sunt quasi extremè oppositi,quia commodatio tota est in utilitatem accipientis,depositio uerò in vtilitatem dantis,vnde debent similiter obligare ex negligentijs inter se quasi extremè oppositis, sed commodatio obligat ex negligentia etiam leuissima,depositio ergo obligabit ex negligentia graui,& lata, quæ quasi in altero extremo opponitur leuissimæ.

CONCLVSIO SECVNDA.

Depositarius qui gratis seruat depositum,non tenetur ex culpa leui,multò minus ex leuissima.

Hæc etiam habetur in iuribus citatis, & confirmatur primò, quia cum depositum accipiat in hoc casu in gratiam tantum,& vtilitatem illius qui deposuit,esset absurdum,grauare depositarium, vt teneretur ad illud restituendum,vel ex leui culpa,aut leuissima.

Secundò,si tempore contractus interuenisset hoc pactũ ex parte depositarij,se ita suscipere rem illam custodiendam,vt non teneatur ad eius restitutionem, nisi graui culpa ipsius illa pereat, non teneretur ex culpa leui,vel leuissima,sed depositarius qui grauis rem accipit custodiendam,probabiliter iudicandus est depositum suscipere sub hoc pacto,saltem implicito,nec uelle maiori labori vel curæ se exponere,ergo.

Tertiò,quia si alter quam ex culpa graui obligaretur depositarius ad restituendum,nullus vellet depositum ex gratia,& amicitia custodire,periretque iste contractus adeo Reip.necessarius,Et ita obseruant iudices,non enim condemnant depositarium ad restituendum,nisi ex culpa lata, Et hanc vocat hic D.Tho.magnam.

CONCLVSIO TERTIA.

Quotiescunque depositarius tenetur ad restituendum ex culpa graui,& lata,tenetur restituere totum,& in integrum.

Patet,quia tenetur iste restituere ratione istius culpæ, sed culpa ista cadit supra totum, & integrum depositum,ergo tenetur in integrum. Vbi obseruãdũ est,quando animus iudicis,vel cõfessarij in his depositis fuerit dubius an depositarius,de quo loquimur,commiserit culpam grauem,declinandum esse in fauorem depositarij, cum rem illam accipiat non in suam vtilitatem,sed dantis, sicut quã do est dubium de culpa commodatarij,declinandum est in fauorem domini,quia commodatarius accepit in suã vtilitatem,exigit enim recta ratio,vt qui percipit commodum, sentiat damnum.

CONCLVSIO VLTIMA.

Qui accipit pecuniam,vt depositum custodiat,tenetur illud restituere ,si aliqua culpa ipsius perierit , etiam si leuis illa sit, quod si casu omnino fortuito,& sine vlla culpa ipsius,non tenetur.

Prior pars probatur,quia eo ipso,quo accipit precium pro custodia depositi,deuinxit se ad custodiendum illud,ea solicitudine,& diligentia,quam prouidi , & solliciti custodes solent adhibere, quos certum est à graui, & leui negligentia cauere,etsi in leuissimas aliquando incidant.

Altera pars non placet D Soto,existimat enim accipientem pecuniam pro deposito teneri ad illud restituendum, etiam si omnino fortuito pereat,quia depositum quod suscipitur,accepta pecunia,induit rationem, & naturam contractus assecurationis, is qui pecuniam accipit pro rei asse curatione,tenetur illam soluere, et si pereat omnino casu fortuito,& sine vlla culpa ipsius.Nihilominus aliter est sentiendum,differunt enim plurimum isti contractus , in contractu enim assecurationis non accipitur precium pro custodia mercium,nec pro diligentia adhibenda in illis conseruandis,sed est quoddam genus depositionis, vna apresta,merces illas nullo modò perituras, eum tamen illarum custodia maneat apud dominum ipsarum,& ita si pereant etiam si omnino fortuito,tenetur illarum valorem reddere:in deposito autem,quod suscipitur accepto precio,accipitur illud pro custodia rei,& pro diligentia adhibenda in eius conseruatione,& ita si pereat res illa ex negligẽtia depositarij,vel leui,tenetur illam restituere,si verò casu omnino fortuito,cum ipse adhibuerit omnem diligentiam, quam communiter uiri prouidi solent adhibere, non tenetur.ipse enim non deuinxit se per illud precium ad casus fortuitos(nisi iam ita conuenisset ex pacto)sed ad solam diligentiam consuetam.

Ad argumenta Adriani.Ad primum respondeo, omnia illa iura cum loquantur promiscue de commodato, & deposito,esse intelligenda iuxta rectam rationem pro natura cuiusque contractus,ita vt sicut in commodatario, qui accipit in propriam vtilitatem,sufficit quæuis culpa, et leuissima,in depositario,qui non accipit in suam,sed in dantis vtilitatem,exiganitur lata,& grauis,& est hic uerus sensus istarum legum,cum sic obseruentur,& intelligantur ab omnibus iuris peritis.Est autem consuetudo præstantissima legum interpres.

Ad secundum dico,in foro exteriori damnari illum,qui vt custodiat res suas,exponit, & distrahit depositas apud se,

se, quia nemo debet suæ vtilitati consulere cum damno alicuius etiam quia cum suæ res, & depositæ essent simul in eodem periculo constitutæ, possentque simul custodiri, custodisse suas, non autem alienas quas habebat depositas est probabilissima coniectura, ex malitia, vel graui culpa eius illas perisse, Vnde habetur cap. illo secundo: Bona fides abesse præsumitur, si saluis tuis rebus depositas amisisti, Et propter hanc præsumptionem iuris, cõdemnatur depositarius in illo casu in foro exteriori, in interiori tamen, vbi cessat talis præsumptio, si depositarius adhibuit debitam diligentiam, nec valuit depositum custodire, non tenetur ad restituendum.

Vltimò, circa has concl. D. Thomæ agendum est de acceptione iusta composita ex præcedentibus, quæ fit in cõmodum vtriusque tam dantis, quàm accipientis, vt in locato, & conducto, de quibus videre oportet.

VII. Controuersia.

AN ACCIPIENS ALIQVID, quod cedit tam in utilitatem dantis, quàm accipientis, teneatur illud restituere, si apud ipsum pereat,

OBseruemus bifariam posse aliquid accipi in vtilitatem vtriusque tam dantis, quàm accipientis, aut ita vt vterque inde reportet commodum temporale, vt in locato conducto equũ, ego reporto vsum equi mihi necessarij, qui verò locauit recipit stipendium, & pecuniam, aut ita vt propriè sit in vtilitatem dantis, in ornatum verò tantum accipientis, vt cum Ioannes qui optasset non interesse nuptijs Petri ex defectu vestium, accipit accommodato ab ipso Petro (quia ita ei expedit) vestes, vt illius nuptijs intersit, in hoc casu accipit quidem Ioannes vestes accommodatas à Petro ad suum ornatum, nõ tamen ad suam vtilitatem, sed ad vtilitatem Petri: Sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando res accipitur ad vtilitatem tam dantis, quam accipientis ut in locato, si illa ex malitia, vel fraude accipientis pereat, tenetur illam in integrum restituere, similiter si pereat ex negligentia, & culpa ipsius graui vel lęui, quod si pereat ex lęuissima, non tenetur.

HAbet hæc conclus. tres partes. Probatur prima, Quia, vbi malitia, vel fraude res perit, apertum est illatum esse damnum domino rei cũ iniuria. Probatur secũda & tertia, quia qui alienum locat, ea lege, & cõditione locat ex communi hominũ vsu, & cõsuetudine, vt debeat custodire, & prouidere illi, non quãtũ illud custodiri, & foueri potest, & custodiretur ab homine diligẽtissimo, qui nec in culpam, & negligentiam lęuissimam incideret, sed quãtum custodiri solet ab homine prouido, & sufficienter circumspecto, qui non incideret in lęuem, ergo tunc tantum tenebitur qui locauit restituere, quando res locata perit ex negligentia lęui ipsius, non autem, si pereat ex læuissima. Vnde si equus conductus perit, vel quia maiori onere oppressus fuit, vel plus itineris quàm debuit, confecit, vel pauciora quam oportebat, accepit alimenta, est in conscientia restituendus, & sic condemnabit iudex, quia non custodiuit illum, nec curauit, sicut solet homo benè circũspectus quod si tam in onere, quam in diurno itinere, quam in exhibenda alimonia præstitit, quod solent homines circumspecti, & bene instituti, & nihilominus perijt, qui forsan non perisset, adhibita maiori custodia, minoris oneris, & breuioris itineris, non tenetur restituere, quia ex natura contractus locationis res locata non est custodienda, nec fouenda, sicut accommodata, quantũ custodiri potest, sed ea diligentia, qua solent vti homines sufficienter prouidi, & circumspecti.

Ista conclu. est contra M. Soto. qui non distinguens inter commodatum, & locatum, vult in utroque illum teneri ad restituendum, cuius negligentia res perdita est, quando negligentia illa est mortalis, sed in utroque peccat hęc opinio.

Primò, quia locatum, & commodatum distinguuntur plurimum, cum illud sit ad vtilitatem vtriusque, commodatum vero ad vtilitatem tãtum accipientis. Secundò, quia vt constat, commodatarius ex quacunque negligentia tenetur restituere, etiam si lęuissima illa sit, & nullum peccatum nec mortale nec veniale: locans verò, cum sit ad utilitatem vtriusque, non est obligandus ex læuissima, sed ex graui tantum, & lęui, etiam si non sit mortalis, Estque communis sententia Iurisperitorum, in l. Contractus ff. de regulis iuris: vt optimè Syl. locatio. q. 17. sequutus Hostiensem: colligitur etiam eadem sentẽtia ex l. Si quis domum. §. Celsus. & l. Si merces. §. Qui columnam. ff. Locati.

Et probatur ratione. Cõmodatarius, quia accipit in suã tantum vtilitatem, tenetur ex culpa læuissima, depositarius qui gratis, & non ad stipendium custodit depositum, quia non accipit in vtilitatem suam, sed solius dantis, tenetur, vt constat, ex culpa tantum graui, & lata, ergo conductor qui inter hos mediũ tenet, cũ accipiat in vtilitatem utriusque, tenebitur ex lęui, uel maiori: Patet consequentia, quia quæ proportio est inter contractus, debet esse inter culpas, locans est uelut medius inter commodatarium, & depositarium, ergo tenebitur locans ex culpa læui, quæ est velut media inter lęuissimam, ex qua tenetur commodatarius, & latam, ex qua tenetur depositarius.

Intelligitur hæc conclu. quando ipse locator, vel conductor non accepit pretium, vel constituit pactum cum domino rei locatæ, de omnimoda, & diligentissima custodia rei, tunc enim tenebitur ratione illius pręcij, uel pacti, etiã de culpa læuissima, vt habetur. l. Qui mercedem & l. Dominus. ff. Depositi, & cap Bona fides, eodem tit. Dicitur enim in illis legibus: [Culpa abest. si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque obseruasset. [Et illo cap. Bona fides.] De culpa teneris si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses. [Vbi cum non distinguatur inter hanc vel illam culpam, quæuis includitur, & læuissima. Est enim regula Sylu. loco cit. vt qui simpliciter tenebatur ex culpa. v. g. graui accipiens precium pro custodia illius rei, teneatur iam ex lęui, & qui simpliciter tenebatur ex læui, accipiens precium teneatur iam ex læuissima, ita vt precium acceptum augeat gradum culpæ. Vnde depositarius, qui non tenetur simpliciter, n. si ex lata, & graui, si accipiat precium, tenebitur etiam ex læui: locator verò, qui simpliciter tenetur, vt constat ex læui, si accipiat precium, teneatur etiam ex læuissima.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui accipit commodatum ad ornatum tantum finem, vtilitatem uero commodantis, tenetur restituere, si illud ex malitia, uel dolo ipsius, pereat aut culpa graui, & lata, non tamen ex lęui & læuissima.

ITa Sylu. Commodatum. q. 8. Prima pars probatur, quia si pereat ex malitia, sciens, & volens intulit damnum cum iniuria. Secunda verò, quia si depositum pereat ex culpa graui, & lata, tenetur depositarius restituere vt vidimus, cum tamen non acceperit in vtilitatem suam, sed dantis, quia negligentia lata est implicite quædam voluntaria rei distractio, ergo, & qui accipit ad ornatum proprium, quamuis ad vtilitatem dantis, si pereat illud ex culpa lata ipsius, voluntate implicita distrahit illud, & tenebitur ad restituendum. Tertia pars probatur, quia commodatarius, vt patet ex cap. illo vnico, & dictis, ideo tenetur restituere ex culpa læui, vel læuissima, quia accepit in suam vtilitatem,

tatem,

tatem, & qui ien sit commodum, debet sentire, & damnum sed in hoc casu hic commodatarius. non accipit in suam vtilitatem, sed in vtilitatem commodantis, ergo.

In solutione secundi argumenti. docet D. Thom. accipientem occultè alienum, non teneri ad restituendum per se ipsum, si timeat famam suam ex eo periclitari, sed debere restituere per interpositam personam, maximè per prudentem, & fidelem confessorem, non tamē explicat, quando, nec qua via restitutio fieri potest, casu quo se ipsū prodat: An teneatur se ipsum prodere? Cayet. in comment. statuit illam regulam, non esse restituendas res inferioris ordinis cum damno rerum superioris ordinis, vt famam cum damno vitæ, aut bona temporalia cum damno famæ, sed enim hæc regula Cayet. vt uidimus, art. 2. agentes de restitutione famę, in multis non habeat locum, neque sit in vniuersum vera, offert se hic illa grauis quæst.

VIII. Controuersia.

TENEATVR NE QVIS AD *reficiendum damnum culpa ipsius illatum, etiam cum periculo propriæ famæ, uel uitę, quando aliter illud restitui non potest?*

PErtinet hæc quæstio ad mulierem adulteram, quæ supponens filium spurium marito est, in causa, vt uir eius faciat expensas in educando filio alieno, vt cōstituat illum hæredem cum legitimis, & quod aliquando accidit, vt habeat locum primogeniti, & expoliet hæreditate verum primogenitum. Pertinet etiam hęc quęstio ad iudicem, qui per iniquam sententiam adiudicat bona vnius alteri, Ad tabellionem, & testes, qui sua culpa efficiunt, vt iniustè expolietur aliquis bonis suis. De his omnibus, & similibus quęritur, An quando alia via damnum illatum reficere nō possunt, nisi prodendo se ipsos, teneantur se prodere, & in discrimine vitam, famamque suam constituere.

Tractatur hæc quæst. maximè circa adulteram à Theologis in. 4. D. 15. à Summistis in verbo, Adulterium. & à Canonistis in cap. Officij, de pœnitentijs, & remissionibus, de qua variè sentiunt Doctores Inno. Hostien. Panorm. & plerique Canonistæ in illud caput Officij & Sylu. Adulterium. dub. 1. volunt iudicem, tabellionem, & testem, quando alia via damna grauia (nam pro leuibus omnes conueniunt, nō esse exponendam famam, vel vitam) refici non possunt, debere se ipsos prodere, vt illa reficiantur læso, mulierem verò adulteram non teneri ad se prodendam, quando imminet illi periculum infamiæ, vel mortis. Ratio istorum est illa doctrina D. Grego. lib. 7. in Ezech. [Si de veritate scandalum nascitur, vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas uitæ relinquatur.] Quam doctrinam Glossa ordinaria adducit sub nomine Bedæ, & sub eodem nomine citatur, De reg. iuris. Cap. Qui scandalizauerit. Ex qua argumentantur. Quoduis scandalum, & damnum patiendū est, ne veritas deseratur, iudex, tabellio, & testis egerunt contra ueritatem, & illam occultando, aut inuertendo expoliarunt dominum verum suis bonis, tenētur ergo quoduis damnum, uel scandalum pati, & se ipsos prodere cum quouis periculo, ut ueritas appareat, & uero domino bona illa restituantur. Adultera uero, etsi peccauit contra honestatem, & fidem debitam viro, nil tamen egit contra veritatem, & ita non tenetur cum tanto periculo, & scandalo se prodere.

Ioan. Maioris. in 4. d. 15. q. 17. agens de sola muliere, ait Si solum periculum infamiæ illi immineat, nullū autē vitę, teneri ad se prodendum, quando aliter non potest, si vero immineat quoque ipsi periculū vitæ, nō teneri, Ratio eius est; quia cū vita sit maximū bonū naturale, cui nullę diuitię nullaque bona tēporalia valēt cōparari, non est exponenda vt restituantur diuitiæ, famā vero, licet præstet diuitijs, quia tamen est eiusdem ordinis, & computatur inter bona temporalia, vbi hæreditas est magni momenti, debet mulier exponere ne verus hæres sua hæreditate expolietur.

Scotus in 4. dist. 15. q. 3. ait tria: Primò, adulteram si habeat dotem, & propria bona, ex quibus ualeat reficere filijs legitimis, omne damnum quod ratione spurij, patiuntur in bonis paternis, non teneri se ipsam prodere, aut illi periculo obijcere. Quod si non habeat talia bona, aut uidet certo, illum filium crediturum ipsi adulterium suum reuelanti, & comprobanti ex circunstantijs, temporis, loci, absentiæ paternæ, & se profuturam, si prius est secundum dictum Scoti, vt illi filio secretò se prodat, & cum iuramento, ac probationibus, quibus poterit, petentis ex circunstātijs, ostendat illi ipsum esse spurium, suadeatque illi ingressum alicuius religionis, in qua fratres non sunt capaces hæreditatis. Quod si prudenter videat filium non habiturum, illi fidem, nec se profuturam, est tertium dictum Scoti, nō teneri ad se prodendam, si immineat illi periculū famæ uel vitæ, sed ut pœniteat de suo adulterio, habeatque se vt debitor, qui non habet unde restituat.

Adria. in suo. 4. in materia de restitut. & ante ipsum Palud. in 4. d. 27. q. 2. arti, 1. conueniunt cum Scoto in primo, & secundo dicto ipsius, in tertio autem dissident, uolunt, enim, si hæreditas sit alicuius momenti, vt inter uiros nobiles, & diuites, adulterā, quæ nec potest filio spurio persuadere ipsum esse te spurium, & expedire illi in ingressum religionis, nec habet ipsa bona propria, vnde reficiat legitimis damnum, quod causa spurij patiuntur, teneri ad manifestandum suum adulterium, & filium spurium, etiam cum periculo famæ, vel uitæ, ne legitimorum hæreditas detur spurio, quamuis addit idem Adria. Quoli. 1. art. 3. ad. 2 posse adulteram differre per aliquod tempus huius criminis manifestationem, nō tamen posse illam perpetuò omittere.

Nituntur isti probare suam sententiam varijs argumentis. Primò, ex illa regula iuris sumpta, ex B. Grego. Quę pertinent ad veritatem vitæ, id est, quæ sunt de necessitate salutis, & in præcepto naturali, aut diuino, propter nullum scādalum, damnum, vel periculum sunt dimittenda, sed restitutio alieni vero domino est de necessitate salutis, & in præcepto naturali ac diuino, ex articu. 2. ergo propter nullum damnum, aut periculum potest mulier adultera dimittere, quin se prodat, vt hæreditas uero hæredi conferatur.

Secundò, non sunt facienda mala, ut inde ueniant bona Rom. 8. vnde nemo debet sibi consulere aut suæ vtilitati cum damno alieno, mulier ista in hoc casu occultans se priuat verum hæredem sua hæreditate, vt consulat suæ famę & honori, quod non licet, ergo.

Tertiò, adultera non potest tuta conscientia bona aliena rapere, vt propriam famā conseruet, ergo neque illa retinere propter eundem finem. Consequentia patet, quia ex D. Thō. infra. q. 66. art. 3. ad. 2 tam est furtum retinere alienum inuito domino, quàm accipere, sed mulier adultera quamdiu non prodit se ipsam, est in causa, ut spurius retineat bona veri hæredis, & in illo retinet ipsa bona aliena, ergo tenet̄ illud manifestare, etiā si periclitetur eius fama.

Quartò, quamuis fama præstet pecunijs, tanta autem potest esse pecunia, & hæreditas, vt æquet uel præponderet famæ, cum possit fama pecunia compensari. Similiter tanta, & tam grauis, potest esse alicuius infamia ratione personæ, & delicti, vt æquetur vitæ alterius, sed omnium consensu damnum illatum proximo reficiendum est cum æquali damno, uel aliquo maiori eius qui intulit, ergo quando magna dignitas, vel hæreditas confertur spurio, & tollitur à vero hærede, quæ potest æquari uel proportionari famę adulteræ, tenebitur cum sua infamia curare, ne legitimus hęres illud damnum patiatur.

Quintò, si mulier adulteram non teneretur in conscientia suum delictū prodere, vt hæreditas restituatur vero hęredi, nec teneretur tabellio, qui falsum confecit instrumentum, & testis, qui falsum protulit testimonium, aut iudex, qui falsum tulit iudicium, & effecerunt, vt aliqua bona iniustè sint sublata ā vero domino, se ipsos prodere, quando alia via damna illata nequeunt reficere, vt bona illa uero domino restituātur. Consequentia patet, quia si illa

liberatur ob periculum famæ uel uitę, simile periculum imminet istis: At tenentur isti, qui alia uia reficere nequeũt, cantare palinodiam, & seipsos prodere, ergo, & adultera.

Sextò, vir potest in iudicio illa bona, in quæ succederet spurius exigere, manifestando adulterium vxoris, etiam si illi immineat mors, & infamia, imò, & filius legitimus potest in iudicio agere contra spurium, & multoties sit, exigendo hæreditatem tanquam verus hæres, etiam si videat redundare illud in suæ matris infamiam, ergo ob periculũ famę, quam alius facilè ipsam exponere potest, non debet mater pati, ut expolietur uerus hæres sua hęreditate, & detur spurio. ita colligit Adria. debere adulteram prius se filio prodere, ut dicto matris filius videat se bona illa habere non posse, saltem bona fide, & conscientia urgente restituat, quod si illa retineat, retineat cum mala fide, & uiro ipsi uel iudici se prodeat, sicut oportuerit, ne spurius succedat in hęreditate. Iudicat enim Adria. fieri non posse moraliter loquendo, quin filius credat matri, aut saltem maneat maximè dubius, ac dubitatione quæ sufficiat ad malã fidem, ac vt teneatur iste restituere legitimo.

Ex Iurisperitis Andreas Alciatus lib. 3. de præsumptionibus, pręsumptione. 37. ut refert Couarru. in re. Peccatum. p. 1. §. 1. num. 3. docent matrem, de qua loquimur, quæ nec habet bona propria, unde reficiat ueris hęredibus, nec ei credit filius, debere illos secretè uocare, & admonere nnõ eorum esse spurium, ac ut nulla lis circa eos in hęreditate exstat, hortari illos, ut omne ius, quod unusquisque eorum in alium habet, ipsi renunciet, consentiatque in eam partem hæreditatis paternæ, quę sibi competet, quia hac uia, conuentione spurius nil retinebit alienum. Alij vero censent, debere matrem istam causas offensionis, & discordiæ quærere inter illum filium, & patrem, ita vt pater exosum illum habeat, & quasi rebellem, & improbum excludat ab hæreditate, vel vt legitimis faciat viuens donationes hæreditatis alio omisso, quia hac via occultabit suum, adulterium, & occurret damno, quod legitimi poterant pati in hæreditate paterna.

Magister Soto, lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. & q. 7. ar. 2. (quam sententiam, vt refert ibidem Couarru. multi quoque Iuris periti docuerunt) probat satis opinionem Scoti, sed vult comparandas esse inter sese famam mulieris adulterę cum hæreditate qua expoliatur verus hæres propter spurium, ita vt si fama mulieris nobilis, & honestæ præponderet hęreditati, non teneatur ad se prodendam, quia in hoc casu, quando fama est preciosior bono temporali, cum quo cõparatur. est vera, inquit, & habet locum omnium consensu illa regula Caiet. Bona altioris ordinis non esse exponenda pro bonis inferioris. Quod si hęreditas iudicio prudentum præponderet famę illius mulieris, quia iam forsan est suspecta, uel non est ita uobilis, tunc teneatur ad se prodendam, quando alia via non potest vitari damnum veri, & legitimi hæredis, quia tũc nõ exponit maius bonũ pro minori. sed contra. Quod si paris valoris, & æstimationis iudicentur fama ipsius, & hęreditas, debeat etiã se prodere, quia cęteris paribus melior est conditio legitimi hæredis, quasi parientis iniuriam. Quę omnia, inquit, intelligenda sunt quando imminet adulterę periculum famę, nã si etiam periculũ uitę, cum uita pręstet cuiuis bono tẽporali, regulariter, & simpliciter non tenetur, inquit Soto adultera se ipsam prodere, nisi uicina morti; & quando iam nullum est periculum uitę, nisi in casu aliquo raro, & extraordinario, quando scilicet regnum aliquod uel pręclarissima domus, quę iudicio prudentum pręferenda esset vitæ particulari ipsius adulteræ, à vero hæreden ad alienum transiret, tunc si omnibus tentatis, ad id vitandum nulla alia esset uia, nisi adulteram se ipsam prodere, essetque certum dictum ipsius profuturum, teneretur, cum periculo vitæ ad se prodendam.

Cayet. hic iuxta illam regulam, bona minoris ordinis nõ esse restituenda cum iactura bonorum inferioris ordinis sensit istam adulteram, quæ aliter non potest impedire, ne spurius recipiat hæreditatem legitimi, nisi se suumque debitum prodendo, non teneri ad id in conscientia: Idem docet in sum. in verbo, Adulterium, & in opusc. 1 a. quæstionum responsione. 1 4. dob. 2. Idem docet Gabriel. in 4. distinc. 1 5. q. 2. Sylu. in verbo, Adulterium, circa principiũ. Ioan Medina, Cod. de reb. rest. q. 3. cap. 4. Couarru. loco ci. Alfonsus de Castro libr. 2. de lege poena. capit. 1 1. & Scotus, vt vidimus in 3. dicto, ad idem declinat, estque communis inter recentiores Thomistas. Fundamentum huius opinionis est, quia nullum est bonum temporale diuitiarum, quod famæ, & vitæ debeat comparari, certum autem est nullam adulteram posse adulterium suum prodere, quin eo ipso exponat se vrgentissimo periculo famæ, & uitæ.

In hac quæstione adeo graui, & tot opinionum multitudine difficili oportet prius certa ab incertis separare: sunt ergo hæc in primis apud omnes certa. Primum, si adultera habeat bona propria, ex quibus valeat sufficienter reficere filijs legitimis damnum, quod propter spurium recipiunt, non teneri ad se prodendam, sed ad reficiendum illud ex proprijs, de quibus liberè potest disponere, tũ quia ea via custodit propriam famam, ad quod tenetur quamdiu, commodè potest: tum secundò, quia quando restitutio potest commodè fieri in eodem genere boni, non sunt exponenda alia, quæ superiora, vel preciosiora sunt.

Secundò, certum est apud omnes, adulteram, quando probabiliter iudicat, vel dubitat se nõ profuturam, nec suo dicto effecturam, vt filius spurius excludatur ab hæreditate, non teneri ad se prodendam. Patet hoc, quia ratio mediorum sumitur ex fine, & cum tota ratio, & finis, propter quẽ deberet se ꝓdere est, vt suo dicto ipediat, ne hæreditas legitimi detur spurio, quando videt suo dicto nil esse ẽcturam, non tenetur se ipsam prodere.

Tertiò, certum est, quando magna certitudine morali, & prudenter videret se profuturam, admouendo secreto filium spurium, & illum crediturum, vsurumque consilio, & admonitione ipsius, tunc teneri ad reuelandum secreto suum crimen illi filio, quia illi soli, & secreto se prodere posita tali certitudine, est exiguam infamiam subire pro maiori bona, maius enim bonum, est, vt hæreditas illa verò hæredi concedatur, quam sit malum illa infamia, adeo secreta, & apud filium apud quem tantum authoritatis, & fidei videt mater se habere.

Quartò, certum est, adulteram Regis, vel Principis, aut alicuius magni ducis vel comitis, si videret spurium regnaturum excluso verò hærede, cedereque id in damnum sui regni, vel Reipub. quia licèt fuerit educatus summa cura, vt filius Regis vel Principis, nihilominus nil deprehenditur illa bona educatio illi prodesse, sed ad mores spurios, & in simæ furtis esse propensum, tenetur tunc illam adulteram si dictum eius profuturum sit, se ipsam prodere etiam cum periculo famæ, & vitæ, ne succedat spurius in illo regno vel maximo principatu seclusio vero, & legitimo hærede, qui animo nobili, & regio gubernaret, & cum vtilitate ciuium, non malè, & tyrannicè, sicut ille spurius ignobilis moribus, & malè natus. Tunc enim adultera ista non exponit vitam suam, & famam pro hæreditate, & bono priuato filij legitimi, sed pro bono communi Regni uel Prouincię ad quod tenetur quiuis iure naturæ: quod si tale periculum non exstat, non tenetur, vt statim videbimus.

CONCLVSIO PRIMA contra Adrianum.

Nisi adultera sit maxime certa, & tanta certitudine, quæ ferè pertingat ad euidentiam, se profuturam, & ita credendam a filio, quod stabit dictis, & consilijs ipsius, non tenetur adulterium suum prodere filio suo spurio, vt cedat hæreditati.

PRobatur, Vt modo dicebamus ratio mediorum sumenda est ex fine, finis ob quem mulier deberet se manifestare filio spurio est, vt ille credens ipsi renunciet aliqua honesta via hæreditati paternæ, sed filius regu-

lariter

lariter & communiter nec credet, nec tenetur credere matri tale asserenti, ergo. Maior certissima est, nam non est alia ratio nec finis, ob quem debeat mater filio se prodere. Minor probatur. Primò, quia ex regulis iuris. [Alleganti suam turpitudinem nulla debetur fides.] Secundò, quia potest filius prudenter suspicari & timere, matrem cum sit ingeniũ mulierum aliquos ardenter amare, & alios capitaliter odire, ipsum ita odire, vt vellet eum omnibus excludi ab hæreditate, & alios ita diligere, vt eos solos vellet esse hæredes, & hoc fine fingere adulterium, quod non commisit. Rebecam enim quàuis sanctissimam legimus, ita dilexisse Iacob, & odisse Esau, vt hunc optarit à benedictione & hæreditate paterna excludi, solumque Iacob esse benedictum & hæredem. Tertiò, legibus cautum est, ne tali matri adhibeatur fides, nec à iudice, nec à viro, nec à filijs. l. Possumus. ff. de Liberis & posthum. l. Filium. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris. l. Miles. ff. de Adulteris, quarum legum ratio est, quia filius natus in domo paterna, matre & viro suo simul cohabitantibus, à viro & non ab adultero præsumendus est esse genitus, & esse legitimus. Quartò, quia etiamsi crederet, potest vel amore pecuniæ, vel ne à suo statu cadat, nolle renunciare hæreditati. Vnde etiamsi filius teneretur in conscientia credere, non sequitur ex eo teneri matrem illud ei reuelare, potest enim prudenter ipsa suspicari, etiamsi animo credat, exterius tamen negaturum, nec renuntiaturum hæreditati.

Nec valet ratio Adriani, prædicator tenetur dicere veritatem auditoribus, etiamsi intelligat non esse sibi credendum, ergo mater filio etiamsi intelligat se non esse credendam: Est enim dispar ratio, quia auditores tenentur credere prædicatori, quod si non credant, nullum sequitur incommodum prædicatori, at in nostra quæstione filius (vt cõstat) non tenetur credere matri, & ipsa exponit se tanto incommodo, quale est infamia. Dixi regulariter & communiter filium non teneri ad credendum matri, potest enim aliquis esse euentus, in quo & mente conuincatur, & compellatur credere, fateri se esse spurium, vt si mater euidẽter per testes iuratos, vt famulas ostendat illi ex tempore partus, & alijs circunstantijs virum, cuius se putat filium legitimũ, toto illo tempore abfuisse.

In quo casu si filius ille spurius potest aliqua commoda via, vt ingrediendo religionem, vel profitendo militiam toti hæreditati renuntiare, debet, quod si neutrum horum nolit, estque in statu honorabili educatus, & constitutus, potest retinere aliquam partem hæreditatis ad moderatam sustentationem necessariam, & aliam restituere, sicut dicemus de debitore, qui non habet alia bona, vnde viuat, nisi ea quæ sunt debita obnoxia restitutioni: hæreditatem verò debere in hoc casu ipsum dimittere, ex eo constat, quia aliàs sciens, & prudens, ac mala fide possideret alienũ inuito domino.

Nec valet argumẽtum quod decepit aliquos hac nostra tempestate. Si quis legasset mihi 100. aureos, putans ea sua leuitate me esse filium ipsius, non teneor illos restituere, sed tuta conscientia possum illos retinere, quia deceptio illa illi imputanda est, non mihi, ergo si vir constituat hæredem filium spurium, putans legitimum, non tenebitur restituere hæreditatem. Non est similis ratio, quia ad legatum sufficit consensus legantis, modò nulla sit coactio, vel dolus ex parte legatarij, ad hæreditatem verò habet ius filius legitimus ex voluntate patris, & ex præscripto legis, & ex hoc posteriori potius, quàm ex priori, quia etiamsi pater nõ constitueret illum hæredem, eo ipso quo est filius legitimus, est hæres. Vnde si mandet mihi legatum, modò liberè & voluntariè illud mandauerit, tuta conscientia illud retinebo per solum liberum consensum legantis, hæreditatem autem, nisi sim legitimus, retinere non possum, quia erga hæreditatem voluntas patris sequitur ius naturale, & leges quæ filio illegitimo non suffragantur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Adultera illustris, quæ non laborat infamia, non tenetur se prodere cum periculo famæ, vel vitæ, vt spurius excludatur ab hæreditate.

ET loquimur, etiamsi dictum ipsius sufficeret, vt spurius excluderetur, nam quando profutura non est, nec vnsa mis mulier tenetur se prodere.

Probatur conclu. Nullus tenetur restituere pecuniam (vt supra docuimus) cum grauissimo damno, & maxima iactura suorum bonorum, vt restituere 100. cum iactura 500. sed fama, & honor, & multò potius vita Reginæ nobilissimæ, & honestæ præstat ipsi regno, intelligendo nomine regni dignitatem temporalem, & diuitias regias: fama, honor & vita Ducissæ dignitati, & diuitijs ducatus, fama, vita, & honor mulieris nobilis, & honestæ præstat diuitijs & hæreditati viri nobilis in magno excessu, ergo non debet mulier illustris, & honesta, & quæ semper benè audiuit, cum periculo famæ aut vitæ se prodere, hoc solo fine ne filius legitimus expolietur sua hæreditate. Dixi, hoc solo fine, nam si immineat damnum regni, (vt iam obseruauimus) tunc non agitur de dignitate, aut diuitijs, quę sunt bona temporalia, sed de bono communi, quod cuiuis famę & priuatæ personæ vitæ præferendum est.

Secundò, iudicio prudentum ipsimet filio legitimo pręstat haberi filium honestæ matris in mediocri statu diuitiarum & dignitatis, quàm haberi filium adulteræ cum magna dignitate & diuitijs: præstat enim esse nobilem cum mille aureis, & haberi filium honestæ matrįs, quàm esse comitem, & haberi filium adulterę.

Tertiò, nullus tenetur, vt restituat magnum debitum, se ipsum vendere, aut infamare, aut morti exponere, neque vllus Doctorum ad id aliquem obligauit, vt soluat propria debita, ergo neque mater ad id tenetur, vt filius spurius restituat hæreditatem legitimo. Probo consequentiam, quia ego non teneor amplius, nec maiori vinculo, nec ad plura præstanda, vt restituantur debita aliena mea culpa contracta, quàm tenerer ad debita propria: Sed si mulier ipsa haberet apud se hæreditatem istam, quam recipit spurius, & teneretur illam restituere filio legitimo, non teneretur se vendere, aut infamare, aut exponere morti, vt faceret talem restitutionem, ergo neque tenebitur, vt illam faciat filius spurius.

Quartò, est apertè conclu. hæc definita in illo cap. Officijs. De pœnitentijs & remiss. vbi consultus Pontifex, An mulier sterilis quæ finxerat partum, ne hæreditas ad alios transiret, & filium marito supposuerat, esset absoluenda, cum fraudem illam timore infamiæ nollet detegere, respõdet esse absoluendam, etiam si id non reuelet, cum tale periculum ipsi immineat, & addit. [Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamuis id viro suo timeat confiteri, nõ est pœnitentia, idest absolutio deneganda.] Vnde est efficacissima ratio Non est absoluendus qui tenetur aliquid in conscientia præstare, nisi id præstet, sed mulier adultera est absoluenda, etiamsi non prodat seipsam ergo non tenetur se prodere.

Hæc dicta sunt, quando imminet periculum famæ. Nam si de vita sola loquamur, res est apertior: Primò, quia vita pro nullo bono temporali est exponenda, hæreditas autem quæcunque sit, etiam regia, est bonum temporale. Secundò, quia si extrema necessitas, & vrgens periculum vitæ tollit rerum diuisionem, & dominia, redditque omnia communia, quantò potius ad tuendam vitam, & vitandum ipsius periculum erit postponendum quoduis dominium temporale? Tertiò, ordo charitatis, & rectæ rationis præfert vitam famæ, famam diuitijs, non est ergo exponenda fama, aut vita alicuius pro diuitijs alterius. Quod si hoc regulariter & communiter ita habet inter extraneos, & eos quos nulla sanguinis necessitudo coniunxit, quantò magis inter matrem, & filium? Esset certè impius, & alienus à recta ratione filius, qui vt ipse maneret hæres, vellet matrem manere infamem, vel morti obnoxiam.

Quartò, lex humana cum debeat esse suauis, & tolerabilis, non obligat cum discrimine vitæ, lex autem dominiorum, & successionis in hæreditatibus est humana, nam

ex sublata omnes filij tàm spurij, quàm legitimi sunt hæredes, cum omnes sint ex æquo geniti, ergo cum discrimine vitæ & famæ matris non debet hæreditas dari legitimo, excluso spurio.

Vnde dictum illud Domin. Soto, cui etiam subscribit Couar. loco cit. debere mulierem adulteram se prodere, & cũ periculo vitæ, quando regnum, vel principatus, vel eximia domus transiret aliàs à legitimo hærede ad spurium, non admitto quo ad vitam, nisi bonum commune Regni, & Reipub. vel subditorum id exigat, sublata enim necessitate boni communis, solo titulo dignitatis & diuitiarum, præstat vita Reginæ, Ducissæ, aut mulieris nobilis cuiuis hæreditati. Quod verò spectat ad famam, si mulier sit ita illustris, & nobilis, ac bonæ famæ, vt prudentum iudicio præstet fama & nobilitas eius hæreditati, non tenetur se prodere, si verò præstet hæreditas famæ illius, quia non est ita nobilis, aut illustris, vel bonæ famæ, tenetur, cæteris autem paribus dico contra Sotum non teneri, quia ipsa possidet actu famam, legitimus verò nondum possidet hæreditatem & sicut legitimus habet ius ad hæreditatem, ita mater ad suam famam in re occulta, vbi autem iura paria sunt, melior est ratio possidentis.

CONCLVSIO TERTIA.

Modus ille Andreæ Alciati, & cautela remittendi sibi inuicem ius, non est accommodatus.

PRimò, quia licèt mater non explicet priuatim quis illorum sit spurius, nihilominus seipsam infamat adulterij, ad quod non tenetur, nec debet. Secundò, quia ista renunciatio cum fiat ab vnoquoque ignorante & timente ne ipse sit ille spurius, aliòquin illam non facturus, est inuoluntaria, & velut coacta, & ex consequenti inutilis, & inualida. Modus quoque secundus Iuristarum, vt mater quærat occasiones discordiarum, & odij inter patrem & illum filium, non est legitimus, & optimus, quia in prouincijs, in quibus patres non possunt exhęredare filios, nisi ex causis in lege cõtentis est inutilis, in prouincijs verò in quibus id libere possunt, vt in nostro regno Valentiæ, licèt esset validus, non tamen est consulendus, quia moraliter loquendo, mater non potest istas lites & discordias seminare sine peccato mortali, nec pater potest filium, quem credit legitimum, ita exhæredare, quin habeat illum maximo odio, & mortali.

Ad argumenta Adria. & Palud. Ad primum respondeo, restitutionem esse quidem de necessitate salutis, & in præcepto, sed affirmatiuo, quod non obligat pro semper, sed cum debitis circunstantijs, & debito ordine, ita scilicet, vt maiora bona qualia sunt fama & vita, non exponantur pro diuitijs, quæ sunt bona adeò illis minora, & ita adultera cũ periculo suæ famæ, vel vitæ non tenetur se prodere pro bonis hæreditandis à legitimo.

Ad secundum respondeo, istam mulierem non facere malum aliquod, vt inde veniat aliquod bonum, quia non se prodere ad tuendam famam, & vitam, vbi nullum imminet damnum commune, sed tantum hæreditatis, & bonorum temporalium, quos fama & vita præferenda est, non est malum, imò bonum & licitum. Ad illud verò, consulit suæ vtilitati, idest, suæ famæ, vel vitæ cum damno alieno veri hæredis, dico: Nulli quidem licere bonum quod nondum habet & nititur acquirere, acquirere cum damno proximi, cæterum licere bonum, quod actu habet, & possidet, conseruare cum priuatione minoris boni, quod habiturus est proximus, necdum habet: quia hoc est præferre maiora bona propria iam possessa minoribus alienis non possessis, quod maximè licet, quod præstat ista mulier in hoc casu.

Ad tertium multiplex est solutio. Respondent quidam, sicut non licet accipere alienum simpliciter, ita nec retinere, at sicut licet accipere in casu necessitatis, animo restituendi transacta illa necessitate, vt qui accipit equum, vt liberet se à morte, ita quoque licere retinere oblata aliqua extrema necessitate, cum animo restituendi ea transacta: Et ita adulteram non posse tacere animo nunquam reuelandi, sed quãdiu imminet illi periculũ famę, vel vitæ, cum animo reuelandi illud transacto eo periculo. Sed hæc solutio quæ in opinionem Adrian. incidit, non est multum accommodata, nec est necesse habere istum animum. Vnde respondent alij secundò, accipere alienum prohiberi præcepto illo. Non furtum facies, quod cum sit negatiuum obligat pro semper, & ita nunquam licere accipere alienum, restituere verò esse affirmatiuum, quod obligat cum debitis circunstantijs. & debito ordine, esset autem indebitus ordo, & charitati contrarius restituere diuitias cum damno famæ, vel vitæ. Sed hæc quoque solutio patitur calumniam, quia non retinere est negano, & hoc nomine vrget Adrian. debere mulierem istam se prodere, ne spurius eius causa retineat alienum, quod non licet inuito domino, sicut nec accipere, cum præceptũ, Non furaberis, vtrunq; includat. Imò præceptum restituendi diximus secundo art. esse negatiuum, quamuis proponatur per modum affirmationis, quia significat hæc vox, Restitue, ne retineas alienum. Vnde est tertia solutio & magis accommodata, vt sicut præcepto illo, Non furaberis, non prohibetur quæuis acceptio alieni, sed iniqua & iniusta, eodem modo non prohibeatur quæuis retentio, sed iniusta, & iniqua, qui enim iustè & rationabiliter retinet alienũ non peccat, vt qui retinet gladium furiosi.

Et ita mulier adultera non peccat efficiendo suo silentio & taciturnitate, vt spurius retineat hęreditatem legitimi, quia iustè tacet, & iustè cõsentit in illam retentionem alieni, cum non teneatur ob bona temporalia famam & vitam suam graui periculo exponere.

Ad quartum patet solutio ex dictis, quãdo enim hęreditas præstabit famæ mulieris, tunc debet se prodere cum periculo famæ, cum periculo tamen vitæ non, nisi exigat bonum commune, in quibus maximè debent iuuare consilium & prudentia optimi & sapientis confessarij.

Ad quintum respondeo, neminem teneri ad restituenda bona temporalia cum periculo vitæ, quia si extrema necessitas tollit dominia, & appropriationem rerum, multò potius præferenda erit cuiuis bono temporali, irrationabiliterque vellet creditor cum tanto detrimento sibi pecunias restitui. Vnde ex Diuo Thom. articulo quarto, debitor cum periculo vitæ non debet restituere creditori in simili periculo existenti: Et qui ab alio accipit equum ad tuendam vitam, si equus moriatur, non tenetur restituere cum periculo vitæ: Nec tenetur quisquam diuitias restituere cum iactura sui honoris, & famæ, nisi vt art. secundo diximus agentes de restitutione famæ, quando diuitiæ illæ & status iudicio prudentum famæ illius detracto ris sunt præferendæ.

Ex his dico, iudicem, tabellionem, & testem, quorum culpa aliquis in bonis damnum suscepit, teneri ex propria bonis illud reficere, quod si in fama damnum illatum sit, tenentur etiam cum damno suæ famæ illud resarcire, quia nulla est in huiusmodi restitutione inæqualitas, sed debita æqualitas: Similiter si culpa istorum innocens sit in periculo vitæ, tenentur cum periculo propriæ vitę seipsos prodere, & innocentis veritatem, ac innocentiam aperire, quod possunt facere, vt benè consulebat Magister Victoria, constituentes se in aliquo loco tuto, mittentesq; inde litteras testimoniales cum omnibus circunstantijs requisitis, vt plenam fidem in iudicio faciant, quibus suam prodant iniquitatem, & testentur innocentis immunitatem & iustitiam.

Ad vltimum respondeo cum distinctione, nam aut mulier illa benè audit apud omnes, vel plerosq;, ita vt paucis innotescat eius adulterium, aut apud omnes malè audit, laboratque publica infamia, si quidem benè audiat, filius vel vir adducens eius delictum in iudicium peccat grauiter, contra charitatem, non tamen contra iustitiam, si crimen illius iuridicè probari possit in prouincijs, in quibus conceditur actio huiusmodi filio contra matrem, nam in quibus non conceditur peccat contra charitatem & iustitiam,

estque

est que talis filius maximè impius, & maledictus cum Canaam, qui verenda patris sui non cooperuit. Idem dicendū est, quando adulterium matris licèt fuerit aliquando publicum, iam est obliuioni traditum: Quod si adulterium illud ita publicum esset, & hominum memoria, vt nulla inde infamia matri accresceret de nouo, nec filius legitimus omnibus suauioribus medijs tentatis cum spurio, alia via posset hæreditatem vtilissimam & iustissimè competentem ob tinere, quam probando illum esse spurium, tunc nec contra charitatem, nec contra iustitiam peccat, quia vtitur iure suo sine noua iniuria matris, & si quæ tunc illi fiat, spurio imputanda est, qui vult iniustè alienum detinere, nec alia via restituere quam adductus in iudicium, vbi de suo ortu, ac matris suæ honore cogitur vel inuitus legitimus agere. Ex quibus non sequitur matrem cum periculo suæ famæ & vitæ debere se prodere, non enim sequitur, filius potest aliquando crimen matris in iudicium adducere, ergo mater tenetur se prodere, potest enim id filius, etiāsi peccet contra charitatem, (sicut modò explicatum est) vt suam hæreditatem recuperet, non tamen ad id tenetur mater cū detrimento suæ famæ, vel vitæ.

Sed quæres, quid debeat agere adultera quando est dubia, sit ne filius ille adulteri, an viri sui. Dicunt quidam debere suadere viro suo, vt benefaciat alijs, quos scit certò legitimos esse, sed crediderim non teneri ad id ex iustitia, quia in dubijs melior est conditio possidentis. filius verò ille est velut in possessione legitimi hæredis tùm etiam quia dubia in meliorem & fauorabiliorem partem vertenda. Maior tamen quæstio est.

An adultera non restituente, teneatur ipse adulter restituere damna illata patri putatiuo, & alys filijs legitimis ratione spurij.

HÆc tria in primis in hac quæstione apud omnes certa sunt. Primò, adulterum non debere facilè credere mulieri asserenti illum spurium esse filium eius, vel quia vidit illam simul agere cum viro suo nec minus potuisse concipere ex viro, quam ex seipso, vel si probabiliter & prudenter potest suspicari, illam alijs quoque fecisse sui copiam: solent enim istæ mulierculæ nonnunquam filium spurium tribuere ditiori, quæ sibi magis dilecto, vnde non temerè nec facilè est ipsis credendum, sed maturè & in re maximè manifesta.

Secundò, certum etiam esse debet, ipsum non teneri ad aliquid restituendum cum periculo famæ, vel vitæ, sicut nec tenetur adultera, quia his par est vtriusque ratio.

Tertiò, teneri apertissimè ad restituendum, si ipse consuluit adulteræ, vt illum spurium supponeret viro suo, vt legitimum, nam vt videbimus articulo sequenti, qui suo consilio est in causa alicuius damni, tenetur etiam ad illius restitutionem. Quæstio ergo est, An adulter qui sine periculo famæ, vel vitę pōt restituere damna illata viro adulteræ, & filijs legitimis ratione spurij, nec consuluit, vt illum adultera viro suo supponeret, teneatur restituere ex eo solum, quod genuerit.

Soto lib.4. de Iusti.q.7.ar.2. dicit tria. Primò, adulterum non debere credere, nisi sit maxima certitudo, illum spurium esse filium suum.

Secundò, etiamsi credat, non teneri ad restituenda illa damna ex iustitia, quia ipse non est proxima causa illorū dānorum, sed remota, cum non intenderit generare, sed solū explere suam libidinem, adulteram verò esse causam proximam, quæ viro supponit filium illum.

Tertiò, debere adulterū, qui potens est, & diues ex quadam æquitate illa damna reficere marito, qui fecit expēsas cum illo spurio educando, & filijs legitimis, quorum hæreditatem vsurpat, quia licèt iste adulter non sit causa proxima, est tamen aliquo modo causa illorum damnorum.

Sed communis sententia, quæ multò probabilior est, vult adulterum, cui probabiliter constit, illum spurium suum

esse, teneri ad damna illa ex suis bonis reficienda. Ita D. Antonin.2. part.tit.2.c.ap.17. Syluest. Adulterium.quæst.5. Summa Angelica ibidem nume.4. Cayetan. in Sum. Adulterium. Nauar.cap.27.nume.48.& 49. & ferè omnes recentiores, quod probant ex illo capit.finali, de iniurijs & damno dato: vbi qui in causa est, vt damnum alicui inferatur, obligatur ad illius damni restitutionem, certum autem est adulterum in causa esse illorum damnorum, cum genuerit spurium, ob quem illa damna sequuta sunt.

Et confirmatur, qui efficit id, ex quo contingens maximè est damna aliqua sequi posse, tenetur, si sequantur, ad illa restituenda, maximè si dabat operam rei illicitæ, quo nomine qui in itinere, per quod contingit multos viam facere, imprudenter mittit sagittam, si quem occidat, vel aliud dānum inferat, tenetur ad illius restitutionem, sed nullus adulter ignorat se dare operam rei illicitæ, ex qua est maximè contingens mulierem tedditam grauidam, & nasci spurium, & eo nato virum illius in eo educando factūrum expensas, legitimosq; minorandam hæreditatem, ergo tenetur ad ista damna restituenda.

Secundò, adulter realiter ista damna dedit, cum sciens, & prudens dederit operam actui, ex quo talia damna probabile erat sequuturā, imò talis actus est via ad illa damna, ergo tenetur illa reficere. Nec valet ratio Soti quia damna illa sequūtur ex procreatione & generatione filij spurij, cuius non minus causa est qui genuit, quàm ipsa adultera, quę concepit & peperit, quæ etiam non intendit generare, sed solum suam libidinem explere, sicut & adulter.

Ex quo sequitur, adulteræ quæ viro & alys filijs restituit in integrum damna illata ratione spurij ex suis bonis propriis & liberis, teneri adulterum partem illius satisfactionis reddere, quia vt videbimus articulo sequenti, quando plures idem damnum inferunt, vno in integrum restituere, tenentur alij suas partes illi exhibere.

In solutione vltimi argumenti docet D.Thom. debitorem liberum esse à solutione creditore illi dimittente, intelligendum hoc est, quando liberè & voluntariè remittit quia talis remissio est quædam donatio, & sicut liberè potuit donare, & donatio tenet in vtroque foro: ita & remittere, quod si remissio sit coacta & inuoluntaria, aut per timorem extorta, vel per deceptionem, tunc debitor non manet liber, quia coactum, & inuoluntarium nil efficiunt in foro animæ, vnde vsurarij qui vt retineant acquisita per vsuras, quibusdam cautelis & conuentionibus extorquent quasdam remissiones, nō sunt securi, sed tenentur restituere in integrum. Vide hic Cayet.

ARTICVLVS VII.

An qui nihil acceperunt, teneantur etiam ad restituendum.

IN dupl ci sunt differentia, qui proximis suis nocent, quidam enim sunt qui præcipuè & primo, dicunturque præcipua causa dāni, vt fures & homicidę, de quibus D. Thom. articulo præcedenti, alij verò qui secundario, & minus præcipuè: vt qui iuuant, & consulunt comitantur recipiunt, occultant, & fouent malè agentes: dicunturque complices, socij, participantes, causæ minus præcipuæ, vel concausæ damni illati: de quibus præsenti articulo: Quo fit, vt materia huius articuli sit maximè necessaria & diffusa: & in qua Theologum oportet esse versatum propter innumeros euentus, qui ex doctrina huius articuli explicandi sunt.

Agunt de his Doctores in 4.distinctio.15 Adrian. in suo 4.de Restitutio.folio 31.Medina Cod.de Restitutio.quæst. 7.vsque ad 10.Syluest.Restitut.tertio, quæst.6.Cayetan.hic & Summa, Restitutio.cap.1. Armilla Restitut.num.3.& seq. Soto lib.4.de Iustit.quæstio.7.art.3. Nauar.in suo Manuali, cap.17.num 17.& sequent.

Ad intelligentiam huius articuli obseruemus initio,

cum duobus modis (vt ex superioribus constat) possit aliquis teneri ad restituendum, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniustæ acceptionis, non esse hic quæstionem, an isti socij & complices teneantur restituere alienum, quod à fure latrone acceperunt, cum certum sit, alienum quocunque modo apud aliquem existat, & ad eum peruenerit, esse restituendum, etiamsi non communicauerit in delicto furis: sed quæstio est, an qui iuuant ad iniustè aliquid accipiendum, vel sola ratione iniquæ acceptionis, & iuuaminis, etiamsi nihil apud se habeant rei acceptæ, teneantur restituere: quapropter D. Thom. optimè habet in titulo huius articu. An qui nihil acceperunt teneantur restituere.

Obseruemus secundò, cum vinculum restitutionis oriatur ex damno illato cum iniuria, quotiescunq; factum non sequitur, socios & iuuantes peccasse quidem mortaliter, vel sola voluntate nocendi, cum hæc sufficiat ad peccatum mortale, nullam verò illis manere obligationem restituendi, cum damnum actu & reuera illatum non sit.

His positis, duo in hoc artic. docet D. Thom. Prius est, nouem modis posse aliquem iuuare & concurrere ad iniquam actionem alterius: quos sic colligit: Nam aut concurrit directè, aut indirectè, directè quidem inducendo, vel iuuando: inducere aliquis alium tribus modis dicitur, præcipiendo, consulendo, vel laudando actum illum: iuuare verò duobus, vel recipiendo illum furem, vel comitando, & auxilium ferendo. Indirectè autem concurrit, qui non prohibet damnum, quod potest, & debet prohibere, quod adhuc potest accidere quatuor modis. Primò, si taceat, quando debet præcipere vel consulere ne illud fiat. Secundò, si suffragium ferat, & consentiat debens dissentire. Tertiò, si cum possit & debeat obstare, non obstat. Quartò, si cum possit, & debeat manifestare, non manifestat: ita colliguntur nouem modi, quibus aliquis concurrit ad iniquam acceptionem alieni, qui continentur his versibus.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Docet secundò D. Thom. ex his nouem modis illos quinque, quos his vocibus exprimimus, Iussio, consensus, recursus, participans, & non obstans, communiter & ex genere suo obligare ad restituendum, quia isti communiter & ex suo genere sunt causæ efficaces, & mouentes, vt iniqua acceptio fiat. Est autem certissima illa regula iuris, [Si tua culpa damnum datum esse, iure super his te satisfacere oportet.] Quam regulam perspicuum est, de causa efficaci, & mouente esse intelligendam. Alios verò quatuor modos contentos istis vocibus, consilium, palpo, mutus, & non manifestans, ex suo genere & simpliciter non obligare ad restituendum, quia simpliciter & ex suo genere non sunt causæ efficaces ad mouendum. Propter quod in singulis oportet Theologum diligenter attendere, quando is qui iuuat sit causa efficax, & verè moueat iniquè agentem ad talem actum, quando verò non: Nam vbi verè mouet, est efficax, teneturque restituere, quando secus, non tenebitur.

Circa hunc articulum variæ sese offerunt controuersiæ, quarum prima & potissima est.

Prima Controuersia.

QVIS SIT CENSENDVS EX iuuantibus, & socijs causa efficax iniustæ acceptionis.

Conueniunt quidem omnes Doctores in hac Regula D. Thom. socium qui est causa efficax iniquæ acceptionis, teneri ad restitutionem, illum verò qui non est causa efficax, non teneri. Cæterum quis sit causa efficax, quis non, variè explicatur. Syluest. loc. cit. cui videntur subscribere Adrian. loc. cit. Palud. in 4. distinct. 15. quæstio. 2. habet tria. Primum quando damnum non potuit inferri à causa præcipua sine illo adiutore, & socio, teneri vtrumque ad restituendum in integrum, quia vterque verè damnum illud intulit: Secundò ait, quando damnum fuisset illatum à causa præcipua, & sine illo socio, ratione autem socij, & complicis fuit illatum maius, teneri tunc istum socium ad restituendum tantum illum excessum & augmentum damni, quod ex suo adiutorio fuit illatum. Tertiò ait, quando verò totum damnum fuisset nihilominus illatum ab agente præcipuo, etiamsi socius ille non adiuuisset, nec concurrisset ad illud, tunc non teneri eum ad aliquid restituendum, quia in tali casu, inquit, huiusmodi socius non est causa illius damni, cum præcipuus agens etiam sine ipso illud intulisset. Ex his infert regulam, illum tantum esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, sine quo præcipua causa damnum non intulisset, quod genus causæ vocant Philosophi, causa sine qua non.

Ex qua sententia Syluestri duo colliguntur consectaria. Prius est, si vsurarius per seipsum exercuisset vsuras, & sine ministerio famuli, famulum qui illi ministrauit in vsuris, & eius negotia exercuit, non teneri ad restituendum: quia iste famulus non est causa sine qua non, cum sine ipso dominus exercuisset vsuram. Alterum est, si tali famulo non ministrante, nec iuuante dominum alius illi adfuisset, quamuis dominus sine aliquo famulo non potuisset exercere vsuram, non teneri istum famulum, qui iuuit, restituere, quia ipse non est causa sine qua non, cum eo deficiente alius famulus illi domino non defuisset. Idem docet Palud in 4. distinct. 15. q. 2.

Adrianus loco citato sequitur Syluest. quamuis differat in eo, quod Syluest. vult socium istum & complicem esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, quando omnino & simpliciter damnum illud sine ipso non fuisset illatum, vnde colligit ista duo consectaria modò proposita, Adrianus autem vult socium esse causam efficacem, & teneri ad restitutionem, quando sine ipso saltem in specie, idest, sine ipso, vel simili non fuisset damnum illatum, vnde concedit prius illud consectarium Syluest. negat autem secundum, sed vult quando famulus. Verbi gratia, Ioannes iuuat, teneri nihilominus ipsum ad restitutionem: quia in hoc casu quo vsurarius sine ministerio socij non exercuisset vsuras, Ioannes verè est causa, cum verè adhiberet ministerium vsurario, parumq; facit, quod potuerit iuuari à Petro.

Probant autem isti Doctores illum tantum socium, sine quo damnum illatū non esset, vocandum esse causam, nec teneri ad restitutionem. Primò, ex l. Vulgaris. ff. de furtis. §. Vt furti, vbi dicitur, si plures deferant lignum, quod vnus non posset ferre, omnes illos teneri ad restitutionem. Ex quo sequitur à contrario sensu, quando vnus sine alijs id posset, illos non teneri, teneri autem, quia alius non potest sine ipsis, sunt q; illi velut causa sine qua non.

Secundò, ex D. Tho. qui apertè docet hic in littera, consentientem non teneri ad restitutionem, nisi quando sine ipsius consensu non sequitur damnum.

Tertiò, Quando Petrus comitatur Ioannem ad furtum, quod Ioannes nihilominus sine Petro decreuerat facere, & reuera fecisset, Petrus non est causa illius furti, aut saltem non est totalis, sed partialis tantum, ergo non tenebitur ad restituendum in integrū, sed vel ad nihil, vel ad summum ad partem aliquam.

Vltimò, fingamus casu reperiri in comitatu latronis volentis expoliare viatorem virum aliquem probum, qui potius vellet fauere viatori, quàm illi aliquod damnum cuenire, viatorem verò id ignorantem, & suspicatum vtrumque sibi nociturum fugere relicto pallio, qui reuera non fugeret solum latronem, in hoc casu vir ille probus ideo non tenetur restituere, quia non est reuera causa sine qua non illius damni, sed tantum ex falsa suspicione viatoris: ergo si reuera fuisset causa sine qua ille non fugisset, nec reliquisset pallium, teneretur ad restitutionem, similiter ergo, socij, & complices tunc tenebuntur ad restituendum, quando sunt causa sine qua non.

Oppositum docent Cayetan. hic in Comento, Medina, Soto, Nauar. locis citatis, & omnes recentiores Thomistæ, nempe illum socium esse verè causam, & teneri ad restituendum, qui influit, & concurrit ad actum, quo infertur damnum, & aliquid reuera efficit pertinens ad illum actum, quo proximo nocetur, siue damnum illud fuisset nihilominus siue tali socio illatum, siue non. Probant primò, Quemadmodum in naturalibus est verè causa quicunque reuera influit in effectum, etiamsi sine ipso effectus ille fuisset sequutus, vt cum duo ignes comburunt vnum lignum, etiamsi alter eorum solus, & sine altero illud combusisset, vterque nihilominus est verè causa illius combustionis, quia vterque reuera illud accendit & vrit, ergo in moralibus similiter, cum regulæ morales in his ex naturalibus sumendæ sint, quicunque concurrit, & influit ad aliquam actionem, etiamsi illa sine ipso fuisset sequuta, modò ad eam reuera concurrat, est causa efficax illius.

Secundò, vinculum restitutionis non sumitur ex eo, quod à me, & non ab alio fuerit damnum illatum, sed ex eo, quòd à me fuerit verè illatum, siue fuisset etiam ab alio nihilominus illatum siue non, ergo quicunque reuera concurrit ad illationem damni, & illud verè efficit, est causa efficax illius, etiamsi non sit causa sine qua non. Antecedens patet ex dictis. Et confirmatur, quia ista conditionalis, si ego non fecissem, alius fecisset, parum pertinet ad mores, nec tollit quin ego fecerim, quando à me reuera & actu aliquid factum est. Verbi gratia, video pauperem, do illi eleemosynam, quam me non dante alius dedisset, desino propterea ego verè exercuisse actum misericordiæ? nequaquam. Similiter occido hominem, quem infirmitas propediem interemisset, desino propterea esse homicida? Comburo segetes, quas forsan turbo, vel fulgur statim sustulisset, desino propterea reuera combusisse segetes, & illud damnum intulisse? nequaquam.

Tertiò, iuxta oppositam sententiam, si Dominus præcipiat famulo vt occidat Petrum, & alius famulus, vt placeret Domino præueniens alterum occideret illum, nullus teneretur in hoc casu ad restituendum: non prior ille, quia licèt habuerit animum occidendi, non tamen occidit, vinculum autem restitutionis non habet locum, nisi effectus sequatur, nec secundus, quia si ipse non occidisset, ille prior occidisset, hoc autem nullus vnquam Doctorum asseruit. Quod si dixeris in eo casu non esse absurdum nullum illorum famulorum teneri ad restitutionem, sed sufficere, vt teneatur Dominus restituere, qui est præcipua causa per imperium, argumentor sic. Statuamus Dominum ipsum velle occidere suum inimicum, & dum se parat homicidio, alium hominem illum præuenire, & occidere eundem, quem Dominus ille decreuerat interficere, in hoc casu nullus tenetur ad restituendum illud damnum.

Probo, non dominus ille, qui non occidit actu, sed tantum habuit animum, quia vinculum, vt diximus, restituendi non nascitur ex sola animi intentione, qua voluit aliquis nocere, si actu & re ipsa non nocuit, nec alter, quia non est causa sine qua non, cum ipso non occidente prior ille reuera occidisset.

Quartò, in foro exteriori explicata veritate rei, socium qui reuera concurrit, & effecit aliquid pertinens ad iniquam actionem, condemnabit iudex ad restitutionem damni illati, etiamsi sine ipso fuisset damnum illud nihilominus illatum, ergo & in foro interiori tenetur, qui ita concurrit restituere, & est causa efficax. Patet consequentia, quia iusta sententia quæ fertur cognita rei veritate, obligat etiam in foro interiori.

Denique, huc facit illud Christi Matth. 18. necesse est, vt veniant scandala, verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit, quasi dicat quamuis supposita hominum malitia, & prauitate non possit mundus scandalis carere, verumtamen væ homini illi per quem scandalũ accidet, ipsi opus suum scandalosum imputabitur, etiamsi ipso non faciente scandalum per alios scandala essent ventura.

Nos hanc sententiam sequemur, iuxta veras enim Philosophiæ, & Theologiæ regulas causa, sine qua non, non est verè, & propriè alicuius actionis, & effectus causa, maximè in moralibus, sed ea quæ concurrit, & efficit aliquid. Vnde vt benè obseruat Magister Soto: Cum duo hic reperiantur, alterum quod habet se, vt affirmatio, nempe reuera concurrere, & efficere, alterum quod habet se, vt negatio, nempe sine ipso non sequi effectum, ratio causæ non est sumenda ab hac negatione, ita vt illud dicatur causa, qua non concurrente non sequetur effectus, cum in effectis, qui à varijs causis possunt procedere, non sit optima illatio, hic effectus potuit procedere ab alia causa sine hac, ergo, hæc à qua procedit, non est vera, & efficax causa, sed sumenda est ratio causæ ab illa affirmatione, quæ est concurrere.

Vnde sit regula. Quotiescunque socius, & complex in actione iniqua verè ad illam concurrit, & in ea aliquid efficit quod per se pertinet ad talem actionem, est causa efficax, & tenetur restituere damnum tali actione illatum.

Dixi, aliquid efficere quod verè pertineat ad talem actionem, quia si id quod præstitit nil pertineat ad illam, non est causa. verbi gratia, Occurrerunt tibi nocte ambulanti latrones, quibus scalam fenestræ admouentibus tu scalam custodisti, vt illi securius ascenderent, tu es verè complex, ac socius, & causa efficax illius furti, quia sic scalam tueri pertinet reuera ad illam actionem furti: non custodisti scalam, vt securius, & firmius ascenderent, sed illam casu, vel nil de furto cogitans tetigisti, nilq; faciebat ad eorum ascensum, num à te tangeretur, vel non, tunc non es socius criminis, nec causa, quia talis contactus nil faciebat ad actionem illam furti, neq; ex eo aliquo modo actio illa pendebat.

Ex hac doctrina sequitur primò, Consultorem, qui suo consilio effecit, vt Petrus inferat damnum, quod non decreuerat inferre, aut erat dubius, aut non ita paratus, teneri ad restituendum, etiamsi non defuissent alij, qui idem ei consuluissent, quia talis consultor influit, & concurrit, reuera suo iniquo consilio ad illud damnum. Secundò, sequitur famulum vsurarij, qui tantum seruat, vel numerat pecuniam, non autem exercet aliquod ministerium circa contractum vsurarium, nõ teneri ad aliquid restituendum, quia seruare pecuniam, aut numerare, non est aliquid efficere per se pertinens ad vsuram.

Famulum verò illum qui conuenit inter dantem, & recipientem, qui facit chirographa, & litteras, & aliquod ministerium exercet circa contractum vsurarium, teneri ad aliquid restituendum, quia huiusmodi famulus verè præstat in illo contractu efficiendo aliquid ad illum per se pertinens.

Sequitur tertiò, si plures concurrant ad aliquam iniustã acceptionem, vt plures fures ad rapiendum in eadem domo, plures milites ad idem bellum iniustum, omnes teneri simul & in solidum ad reficiendum illud damnum in integrum, quia omnes sunt causa efficax illius damni.

Quod si dixeris, fures isti, vel milites sunt quidem causa totalis simul sumpti damni, at vnusquisque illorum non est causa totalis, sed partialis, ergo sufficiet restituat partem vnusquisque eorum aliquam. Respondent Doctores, omnes istos concurrisse ad illud damnum tanquam vnam causam, propter quod non est potior ratio, cur vni quàm alteri damnum illud, vt præcipuo agenti potius tribuatur, & ideo omnes tenentur in integrum illud restituere, quasi verè ab vnoquoq; illatum.

Et hic est sensus illius. l. Vulgaris. ff. de furtis, non enim ibi significatur, singulos teneri ad restituendum illud lignum, quia sunt causa sine qua non, sed quia singuli effectiuè, & verè concurrerunt ad illud damnum, & furtum ligni, ideoq; omnes teneri ad illius restitutionem in integrũ nec debere opinari, quia omnes simul tulerunt, omnes debere restituere pro rata & parte.

Ex his patet solutio ad primum argumentum pro opinione Syluest.

Ad secundum respondeo, D. Tho. consentientem, sine cuius consensu damnũ nihilominus sequeretur, liberare

à debito restituendi, non quia est causa sine qua non, sed vt ipsemet docet in corpóre articuli, quia talis consensus non influit, nec concurrit iam ad illum effectum, sed est consensus inutilis, & quasi frustra adhibitus: apertè enim ait, consiliariū, & adulatorem non teneri ad restituendum, quando non sunt causa efficax.

Ad tertium respondeo ex dictis de militibus, illum comitem esse socium & complicem præcipui malefactoris, & concausam in ordine ad totum damnum, & ita illo præcipuo non restituente teneri illum comitem, qui verè concurrit ad restituendum in integrum, vt causa verè efficax illius damni.

Ad vltimum respondeo, illum virum qui fortuito fit obuius latroni, si possit viatori indicari se non esse furem, nec à se timendum, teneri ad id, quod si non valeat id viatori indicare & alter fugiat, non teneri ad restituendum non quia desinit esse causa sine qua non, sed quia tunc non influit, nec concurrit ipse ad illud damnum, nec ipse est causa illius, sed falsa opinio fugientis.

AD QVAM RESTITVTIONEM teneantur complices, & socij.

De Præcipiente.

NVnc de singulis modis, quibus concurritur ad iniquam actionem dicamus. Et primò, de his qui communiter, & ex genere suo inducunt debitum restituendi.

Ex his primus est præcipiens, quem nulla est dubitatio teneri ad restitutionem; cum sit causa præcipua, & quæ potissimum mouet ad inferendum damnum. Dicimus ex genere suo, quia per accidens & ex circunstantia potest euenire, vt præcipiens non teneatur aliquid restituere. Primò, ex regula initio posita, si non sequatur effectus. Secundò, si is cui præcipitur, ita est paratus, & in procinctu ad inferendum damnum, vt talis iussio neque illum moueat, neque confirmet in suo iniquo proposito, neque inducat, vt citius faciat, quia tunc iubens nil efficit, quod pertineat per se ad illam iniquam actionem. Et ratio est aperta, quia præcipiens ideo est causa & concurrit ad damnum, quoniam vel mouet, vel confirmat, vel accelerat ad damnum, in hoc autem casu nihil horum præstat, ergo in hoc casu non est causa, nec concurrit, sed est veluti permissio quædam, fac quod vis, sicut dixit Christus Iudæ, quem paratissimum & firmissimum in suo iniquo proposito videbat, quod facis fac citius. Vnde si quis obijceret D. Thom. In aliquo euentu iussio non obligat ad restitutionem, ergo falsò docet illam semper obligare, intelligendus est D. Tho. ex genere suo, nam quando non obligat, idest per accidens, quia ille cui in hoc casu dicitur fac, ita erat iam paratus, vt illa iussio nil omnino efficeret.

Obseruandum tamen hic est in iussione maximè attendendum esse, an is cui præcipitur sit subditus, quia si subditus non est qui ita erat in procinctu, & paratus ad nocendum, non tenetur tunc præcipiens ad restituendum, propter rationem assignatam. At si subditus est, tenetur non ratione iussionis, quæ (vt statuimus) nil efficit, sed velut nō obstans, quia superior tenetur impedire subditum, ne alijs noceat, & in hoc casu, qui diceret, fac quod vis, & permitteret, non obstaret, quando debet obstare.

De Consentiente.

SEcundus modus est consensus, circa quem obseruemus ex Cayet. loco cit. in summa, consensum bifariam se habere posse, nam aut est tantum consensus, & complacentia quædam voluntatis, aut est simul consensus, & causa effectus, verbi gratia, agitur de bello inferendo, vocat Rex magnates, & proceres sui regni, non vt consulat, an bellum illud expediat inferre, quia firmiter decreuit iam apud se illud inferre, sed vt illum comitentur, & iuuent, consentiunt omnes in illud, hic consensus non est causa, sed tantum consensus, & complacentia. Fingamus Regem nondum aliquid decreuisse, vel ita decreuisse, vt paratus sit suorum audire consilia, & vota, & cum illis plenius delibe rare, tunc consensus eorum, qui ad talem consultationem vocantur, est simul consensus & causa, cum voluntas Regis non sit plenè deliberata, sed eorum consensu, & suffragijs sit confirmanda, & inflammanda. Sit ergo regula, quando consensus, est tantum consensus & complacentia, non autem causa, non obligat ad restituendum, quia non influit tunc in effectum, nec aliquid efficit per se pertinens ad actionem nociuam, quando verò est causa simul & consensus tenetur, quia tunc verè concurrit, & influit in illum effectum.

Ex hac regula facilè est explicare quid sentiendum sit, quando multorum suffragijs est facienda aliqua electio, vel ferenda sententia. Sic enim est distinguendum, vel illa suffragia palam & publicè proferuntur, vel secretò. Rursum si publicè, qui vltimo suffragantur aut ita vident priorum vota determinata & fixa ad iniquam electionem & sententiam, vt nulla ratione, vel suasione sint animum mutaturi, aut habet aliquam spem suadendi illis quod æquum est, & rectum: Similiter si secretò ferantur, aut vident plures eorum ita determinatos ad suffragandum iniquè, vt suo suffragio nil sint effecturi, nec precibus aut suasionibus illos à sua sententia auersuri, aut est dubium.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando suffragia publicè feruntur, & præcedentia iam vincunt, & habent rem effectam, sequentia quæ illis consentiunt, quia vident nil se profutura, nec posse priora inclinare vllo modo ad rectum & iustum, peccant quidem mortaliter.

QVia veritas nullo modo deserenda est in re graui. [Nō tamen tenentur ad restitutionem aliquam.]

Quia in isto casu talia vota non inferunt damnum, nec concurrunt ad illud, cum ferantur tamquam iam inutilia nulliusque momenti, in quamcunque partem inclinent.

[Quod si ista vltima vota prioribus consentiant, non hac ratione, quia dissentiendo nil efficient, sed quia simpliciter illud eis arridet, & est idem eorum animus, tunc tenētur restituere, sicut & alij.

QVIA in tali casu omnes sunt pariter consentientes, & concurrunt, vt vna causa ad illud damnum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando suffragia publicè feruntur, & sequentia vota possunt habere aliquam spem suadendi præcedentibus quod iustum est, tenentur tunc iuxta æquitatem suffragari, & prioribus quod rectum est suadere sin minus, tenentur ad restitutionem.

PAtet, quia in hoc casu uotum istorum potest esse utile, qui uerò non fert uotum, quando vtile esse potest, iuxta æquitatem, nocet proximo cum iniuria. Secundò, quia unusquisque uouentium tenetur, quantum cōmodè potest, tueri æquitatem, & resistere iniquitati, qui autem, quando uotum & suasio eius prodesse potest, non rectè, & debitè suffragatur, assentitur iniquitati, & habet se ut non obstans, qui potest & tenetur obstare. Quod autem unusquisque uouentium ad hoc teneatur, patet, quia eo nomine uolunt omnia iura, ut hæc uota non à singulis manentibus domi suæ colligantur, sed ab omnibus in vnum locum publicum conuenientibus, ut mutuis consilijs, & rationibus inter se collatis, quod æquum est efficiatur, faueatque unusquisque quantum poterit suis rationibus, & suasionibus æquitati, & iniquitati obsistat.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando suffragia secretò feruntur, qui uidet maiorem uouentium partem in deterius determinatam, si præbeat essensum, quia suo suffragio non potest benemerito prodesse, peccat contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad aliquid restituendum.

QVia sic vocens nullum infert damnum. [Si uerò assentiatur, quia illud idem placet, & sibi erat in animo, tenetur restituere.] Quia est pariter consentiens, & vna causa cum illis.

Hæc conclusio similis est primæ, & constat ex illa.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando vota secretò ferūtur, & ignorant quisque aut non est omnino certus quid alij facturi sint, & suffragatur contra æquitatem, tenetur ad restituendum in integrum.

PAtet, quia in isto casu vniuscuiusq; suffragium non solum est consensus, verum etiam causa illius damni q̄ infertor benemerito, sic autem consentiens, vt docet hic D.Tho. tenetur restituere.

De Receptante.

TErtius modus est recursus, vel receptator. Vbi notandum est bifariam posse aliquem recipere apud se malefactorem, aut formaliter, quia malefactor est, aut materialiter, recipiendo illum nō quia malefactor est, sed quia amicus ipsius est, vel quia domui suæ solet hospitio recipere quoscunque aduenientes, vt stabularius. Rursum, qui recipit malefactorem materialiter, potest adhuc habere se tribus modis Primò, si recipit illum vt à iudice, carcere alijsque supplicijs liberatus respiscat. Secundò, si recipit uidens malefactorem illum, quia sic recipitur, securius malè agere, in suisq; delictis permanere. Vel tertio, recipit illum non vt securius peccet, imò ęgre fert illum prauè agere, suadetque quantum potest, vt vitæ rationem immutet, sed quia sibi vtile est malefactorem illum recipere, & exstant alij multi, qui illum parati sunt recipere, vt stabularius, qui recipit malefactorem propter solum lucrum, videns existere plura hospitia in quibus recipietur, nisi ab ipso recipiat.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui recipit malefactorem formaliter, aut materialiter secundo modo, tenetur restituere damnum.

PAret quia sic recipiens verè concurrit, cum præstet aliquid perse pertinens ad iniquā actionē, facit enim directè animos malefactori suo auxilio, & securitate.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui materialiter recipit malefactorem primo, vel tertio modo, non tenetur ad restituendum.

SIc enim recipiens non concurrit, neque adiuuat, aut pręstat aliquid per se pertinens ad iniquam actionem. Vnde com. ait D. Tho. receptorem teneri semper, & ex genere suo ad restituendum, loquitur de receptatore formaliter, sicque uerissima est eius doctrina, nec repugnat, quod recipiens materialiter aliquando non teneatur.

Ex hac doctrina pendet explicatio excommunicationis, & censuræ, quæ in Bullis Apostolicis fertur contra recipiētes malefactores. intelligendæ enim sunt de recipientibus formaliter, & materialiter. Secundo modo, quia censuræ istæ feruntur contra receptatores, qui sunt coadiutores, & fautores malefactorum, & recipiendo illos peccat mortaliter, tales autem receptores non sunt, nisi qui recipiunt eos formaliter, vel materialiter secundo modo. Qui verò recipiunt materialiter primò, & tertio modo, nec sunt coadiutores sua receptione, nec peccant mortaliter, nisi iam Bulla exprimat nec isto modo velle eos recipi, tunc enim standum est uerbis ipsius Bullæ. Aliter secus talis est doctrina hic posita, quæ est communis intelligentia Doctorum.

De Participante.

QVartus modus est, participans, potest autem aliquis tribus modis dici participans, aut ratione rei acceptæ, quia accepit aliquid à fure bona, vel mala fide, aut quia illi fuit socius, vt comes, adiutor, vel explorator iniquæ acceptionis, vel quia licet non simul, & eodem actu occurerit, diuisim tamen, & seorsum vnusquisque aliquid ex eodem loco furatus est, ut cum unus ex domo aliqua accepit decem, alius deinde alia nocte ex eadem domo alia decem, quomodo solent plures esse participes in damno eiusdem vineæ, non quia simul illam ingrediantur, sed vno eorum hodie colligente tres, aut quattuor racemos, alio crastina die totidem, & alijs deinde similiter.

De priori qui accipit aliquid, vel emit à latrone bona, vel mala, aut dubia fide iam diximus copiosè articulo quinto.

De secundo est communis doctrina D.Tho. & omnium Theologorum, teneri ad restituēdum in integrum. Primò, quia talis participans concurrit effectiue, & per se aliquid præstans ad illud damnum, estque causa efficax illius. Secūdò, quia in foro exteriori per iustam sententiam condemnabitur ad restituendum in integrum, ut habetur apertè in l. Vulgaris ff. de furtis, & in l. Si volneratus ff. ad legē Aquiliam. Tertiò, quia damnum in tali casu simul ab omnibus est fectum est, & cum nō sit potior ratio unius, quàm alterius, omnes tenentur ad illud in totum reficiendum.

De tertio dico, nullum illorum teneri ad restituendum in integrum, sed solum ad eam partem, quam accepit, quia ad illam tantum, & non ad alias concurrit efficienter. Sed dices, illud est furtum leue, & ratione leuitatis materiæ veniale, ergo non tenebitur ad restituendum. Dico vnumquēque seorsum, si nullus aliorum quid accepisset, non teneri ad restituendum, quia esset leuissimum damnum, at cū tot accipientibus maximum damnum illatum sit, ratione magnitudinis damnum est reficiendū, & cum id fieri nequeat nisi vnoquoque suam partem restituēte, ideo vnusquisque tunc tenetur in conscientia restituere. Hac ratione fit, vt cum in similibus furtis, & damnis feruntur à prælatis excōmunicationes contra non restituentes partem suam, sint iustæ, & obligent, quia licèt priuata vnusquisque acceptio fuerit venialis, damnum tamen ab istis omnibus simul sumptis illatum, est graue, & reficiendum in conscientia, unoquoque suam partem restituente, & non restituere in tali casu est mortale, quia censura ista, cum sit iusta, obligat sub mortali potest enim censura ferri non solum pro peccato mortali, verum etiam pro graui damno reficiendo.

De non Obstante.

QVintus modus est, non obstans, id est non præbens auxilium ad impediendam iniustam actionem. Circa quem notemus primo bifariam posse habere non obstātem, Nam aut est persona omnino priuata, cui ex nullo munere, aut officio competit obstare damnis quæ proximo uidet inferri, aut est persona aliqua ratione publica, & cui conuenit ratione alicuius officij, uel mercedis, vt Reges, Principes, Gubernatores, Ministri iustitię, Custodes itinerū, viarū, montium, uel nemorū. Ex quibus certum est apud omnes Doctores hos posteriores, quibus ex officio incūbit esse custodes iustitiæ, & obuiare malis, nisi obstent, cum possint, peccare, & contra charitatem, & contra iustitiam commutatiuam cum ad id teneātur ex officio,

& propte-

& propterea illis tributa, & mercedes conferantur, & con sequenter teneri ad restitutionem, & ita est definitum in il lo capitulo, Si tua culpa, de iniurijs, & dãno dato, vbi obligantur ad restituendum omnes illi, quorum negligentia, & culpa damnum alijs infertur, cum teneatur illi, quo ad fieri potest, illud prohibere.

Notemus secundò, vt ex præcedenti articulo constat, cũ hi qui ad hoc ex officio tenentur, possint peccare, aut ex negligentia lata, & graui, aut ex leuissima, non teneri ad restituendum quando non obstant ex negligentia leuissima, sed quando ex graui, vel leui, ut ibi iam explicatum est. Quæstio autem est.

Secunda Controuersia.

AN QVI TENENTVR OBSTARE ex officio, si non obstiterunt, cum sine damno suo potuerint, teneantur ad restitutionem.

Cayet. in summa, Resti. in illa particula, non manifestans, vult illum qui sine graui damno suo potest nocumentum proximo suo imminẽs impedire, vel prohibendo cum possit, aut manifestando illud, vt impediatur, nec illud impedit, teneri ad restitutionem, quia in hoc casu talis omissio est causa iniustæ actionis, adeo, vt verè de tali non obstante liceat affirmare, culpa ipsius tale damnũ datum esse. Et confirmauit primò ex cap. Quantæ, de sententia excommunicationis, vbi Innocentius tertius declarat excommunicatos non solum inijcientes manus in Rectores Ecclesiæ, verum etiam consentientes, & subdit. [Hos delinquentibus fauere interpretamur, qui cum possint, manifesto facinori desinunt obuiare.] Et in cap. Sicut dignũ, de homicidio voluntario, ait Alexander tertius [Qui potuit hominem liberare a morte, & non liberauit, occidit, & subdit, nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare.] Vbi uterque Pontifex illum, qui potest obstare, & non obstat, vocant fautorẽ, & sociũ criminis, excommunicantq; sicut ipsos homicidas, nec distinguunt inter eum, qui ad id tenetur ex officio, & eum qui tantum tenetur ex charitate, sed fautores, & socij iniustæ actionis sunt causa efficax illius, & tenẽtur (vt diximus) ad restituendum, ergo qui non obstat, vel non manifestat, cum commodè possit, tenebitur ad restituendum, etiam si ad id non teneatur ex officio.

Secundò, omnes isti, qui possunt impedire obstando, vel manifestando, si non impediunt, reuera assentiuntur, & damnum subsequutum est illis voluntarium saltem indirectè, consentiens autem tenetur ad restituendum, ergo.

Tertiò, ista ommissio est in ordine ad alterum, & pet con sequens contra iustitiam, ergo cum sit cum damno, obligabit ad restituendum, quia omnis iniustitia in damnum proximi obligat ad restituendum. Eandem sententiam tribuit M. Soto loco citato Ricardo in quarto, d. 15. art. 5. q. 4. sed Ricardus, vt ibi est videre, quo ad non obstantem conuenit cum communi opinione, mutum verò, id est, non loquentem, & non manifestantem, sentit non teneri ad restituendum, quando non tenetur ad id ex officio, neque id omittit ex odio proximi, sed ex mera inuitia, vel negligentia, quod si omittit ex odio, vult teneri etiam si ad id non teneatur ex officio.

Communis autem opinio D. Tho. in hoc articulo, maximè in solutione ad tertium Scoti in 4. d. 15. q. 2. art. 4. eiusdem Cayet. hic in commento, Victoriæ, Soto loco citato, & omnium recentiorum Thomistarum est, huiusmodi nõ teneri ad restituendum, quorum fundamentum est, ut iudicetur quis causa indirecta, & per accidens alicuius damni quod infertur, tria requiri. Primò, vt possit illud impedire. Secundò, vt teneatur, & debeat Tertiò, vt actu non impedierit. Ex eodem enim D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 3. vt actio alterius, ad quam ego efficienter non concurro, fiat mihi indirectè voluntaria, exigitur necessariò, vt illam cum potuerim, & debuerim impedire, non impedierim. Exemplum est Arist. si pereat nauis commissa Petro nautæ, quam potuit seruare illud damnum Petro ascribendum est, quia potuit, & debuit, cum illi commissa, at si pereat, quæ illi commissa esset, etiam si potuerit illi succurere non est illi imputandum, quia tenebatur ad id.

CONCLVSIO PRIMA.
de his omnibus.

Non obstans mutus, id est non loquens, uel clamans, & non manifestans non tenetur ad restituendum ratione huiusmodi omissionis, nisi quando tenebatur ex officio damnum illud impedire.

Probatur efficacissimè, qui non obstat, vel tacet, nel nõ manifestat cum possit nisi tenetur ex officio, peccat tãtum contra charitatem, non autem contra iustitiam, sed ad restitutionem nemo tenetur ex violata charitate, nisi simul agat contra iustitiam ergo. Minor certa est cum cõsequentia, probatur maior: si iste violaret iustitiam, aut ratione odij, ex quo tacet, aut ratione necessitatis proximi, quia ille, cui damnum illatum est, indiguit maximè huius auxilio, vel admonitione, non primum, quia iste per solam omissionem, cum non teneatur ex aliquo officio ad impediendum damnum illud, nullo modo concurrit, vel præstitit aliquid per se pertinẽs ad illam iniquam actionem. Nec secundum, quia odium non repugnat iustitiæ sed charitati tantum Nec tertium, quia omnium consensu in disputatione de Misericordia, & Eleemosyna, extrema, vel maxima indigentia, & necessitas proximi non inducit debitum ex iustitia, sed solum ex charitate, & misericordia.

Ad argumenta in oppositum, ad fundamentum Cayet. dico sic tacentem non obstantem, & non manifestantem non concurrere, nec esse causam aliquo modo influentem in illam iniustam actionem.

Ad primam confirmationem ex illis textibus respondẽt aliqui iuxta communem glossam Canonistarum, in illis capitibus. Pontificem non excommunicate ibi priuatam personam, sed eos, qui cum possint ex officio, siue auctoritate iniquos, & homicidas impedire, non impediunt, huiusmodi enim sunt uerè consentientes, & cooperatores. Sed hæc explicatio displicet Cayetano in Summa, verbo Excommunicatio cap 10. quia iuxta regulam iuris vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus, & cum ibi Pontifex non distinguat inter personam priuatam, vel publicam, cui incumbit ex officio, non est optima ista explicatio. Vnde respondemus cum alijs recentioribus meritò particulares etiam qui potetant illa damna impedire, nec impedierunt, excommunicari, quia peccarunt grauiter contra charitatẽ, excommunicatio autem non solum fertur pro peccatis cõtra iustitiam, verum etiam pro peccato mortali contra charitatem, at in foro interiori non tenẽtur ad restituendum, qoamuis in exteriori forsan abligarentur à iudicibus propter vehementem suspicionem, quàm exhibent fuisse fautores, quod significat Alexander in illis verbis, nec carent scrupulo societatis occultæ.

Et cum arguitur, à Papa vocantur isti homicidæ, fautores, & consentientes. Respondeo, vocati homicidas, non quia aliquo modo effecerint homicidium, aut vt causa cõcurrerint ad illud, sed per omissionem, sicut diues non succurrens extremè indigenti vocatur homicida illius à beato Ambrosio, cum ait, quem non pauisti occidisti, vocantur etiam fautores, & socij, non definitè, & simpliciter, sed per suspicionem id est, maximè suspecti, suntque consentientes, non illo consensus genere, qui simul est consensus & causa, quomodo consentiens tenetur ad restituendum, sed illo consensu, qui est tantum quædam complacentia, qui sufficit, quidem ad peccatum mortale contra charitatem, non autem contra iustitiam, nec obligat ad restituendum, vt vidimus agente, & consentiente.

Eodem modo soluitur secundum, esse cõsentientes per solum consensum,& complacentiam,non autem per confessum,qui sit causa,& concurrat aliquid præstās per se pertinens ad iniquam illam actionem.

Ad tertium dico,licèt possit illud vitare,non tamen teneri ad id ex iustitia,sed ex charitate,& ita affectum illum esse quidem illi voluntarium indirectè contra charitatem,nõ tamen contra iustitiam,sicut qui desiderat interitum alteri inferri, ipse tamen non infert,nec concurrit ad illud.Et cũ instas,ista omissio est in ordine ad alterũ, ergo contra iustitiam,neganda est illatio, quia charitas quoque, & misericordia sunt in ordine ad alterum.

Obseruat hic Mag. Soto illum,qui non obstat,cum possit,etiamsi recipiat aliquid à latrone,vt non obstet, non teneri ad restituendum in foro interiori, nisi id quod accipit sit aliqua pars furti, quia tunc tenetur ratione rei acceptæ. Rationē reddit, quia sic recipiens,& non obstans,cũ nõ teneatur ex officio,non agit contra iustitiam, sed tantum cõtra charitatem,quamuis in foro exteriori fortan condemnaretur à iudice , vt vehementer suspectus socius,& adiutor latronis. Sed hæc doctrina Soti indiget expositione Est enim distinguendum tempus, quia si latro post furtum iam factum dat precium alicui,vt taceat, est verum quod docet Soto,quia tunc recipiendo,ut taceat,tantum est mutus,nõ autem cooperans,at si recipiat,vt taceat,& non obstet,antequam furtum sequatur,quo loquente , & obstante furtũ illud non sequeretur, sentiunt, & benè multi recentiores Thomistæ teneri ad restituendum in integrum,quia qui cũ tali pacto,& conuentione recipit precium, vt non obstet, non obstando concurrit,& cooperatur illi iniquæ actioni, & consentit consensu , qui non solum est consensus, uerũ etiam causa,vel peccat ratione talis pacti, & conuentionis cum latrone non solum contra charitatem , verum etiam contra iustitiam,quia sic agens est re vera traditor illorum bonorum proximi. Ex his sequitur,qui priuato interroganti, viderit ne homicidam, vel latronem , non manifestat, etiamsi taceat ex pecunia accepta post perpetratum malũ, non tenere ad restitutionē , namq; sic tacere nõ est cooperari iniquitati alterius,nec agere contra iustitiam , cum ad id non teneatur ex officio, Quid autem dicendum sit,quãdo interrogatur à iudice,explicabimus q.70.art.1. ubi agemus de testibus.

De ijs, qui tenentur ex officio obstare.

NVnc agendum est de ijs, qui tenentur ex officio obstare,quos cum constet peccare contra iustitiam, quando non obstant, tacent, vel non manifestant , cum possint,& debeant, videndum est , ad quam restitutionem teneantur. Pertinent autem ad hoc genus varij homines, 1. Reges, & Principes in suis regnis, Magnates, ut Duces, & Comites in suis locis,Gubernatores,Iudices, ac alij ministri iustitiæ in Republica. 2. omnes custodes montium, syluarum, uinearum,& messium,qui vt alia custodiant accipiunt mercedem. 3, Oeconomi respectu bonorum domino rum suorum 4. Tutores respectu pupillorum suorum , & alij administratores respectu bonorum, quorum administratio illis commissa est. 5. Famuli, quibus est commissa custodia domus, vel aliquarum rerum ipsius domus , vt ianitores,custodes vestium , vasorum . Addidi quibus commissa est talis custodia,nam alij famuli quibus commissa non est, sed alia tantum communia obsequia domus,non tenentur ad id ex officio, sed ex fidelitate,& gratitudine,de his ergo omnibus videamus , ad quam restitutionem teneantur.

CONCLVSIO PRIMA.

Omnes isti tenentur, quando culpa,& negligentia eorum damnum infertur, ad restituendum illud in integrũ.

Patet apertè,quia cum omnes isti debeant ex officio impedire, nec impediant,cooperantur,& consentiunt eo cõsensu,qui obligat.

CONCLVSIO SECVNDA.

Omnes isti tenentur restituere, quando damnum sequutum est ex leui,aut graui culpa eorum.

HÆc conclusio est media inter duas extremas opiniones,vnam Adriani, qui in 4. fol. 73. ex quacunque culpa etiã leuissima vult obligari istos ad restituendum,& aliam quorundam recentiorum Thomistarum,qui volunt neque teneri ex leui, sed tantum ex illa graui, & lata, faciuntq; Syluest. huius opinionis in Summa , Restit. capit. 3. §. 5. Cum nihil minus ibi Syluester doceat . Sed probatur iam conclusio in primis contra Adrianum, quia nec respublica intendit obligare principes, & gubernatores,nec dominus œconomum suum, nec testator tutorem suorum filiorum,ut adhibeant omnem diligentiam, & solicitudinem,quæ adhiberi potest , sed quæ solet à uiris probis communiter adhiberi,at si tenentur ex leuissima culpa, deberent esse diligentissimi,quantum fieri potest, nec sufficeret diligentia , quam viri probi communiter soliti sunt adhibere ergo Et confirmatur,quia nullus princeps,gubernator,œconomus,aut tutor qui si vir cordatus,intendit ad tantam diligentiam se obligare, nec vellet suscipere munus,quod illi committitur,cum tanto onore,& uinculo

Secundò,experientia teste nullus princeps , iudex, aut tutor,quantumuis timoratæ conscientiæ, agnoscit se obligatum ad tantam solicitudinem, vt & à leuissima quoque negligentia teneatur cauere, neque sentit, si in eam aliquando incidat,teneri se propterea ad restituendum.

Tertiò,tenerentur principes, iudices,& similes,si leuissima negligentia obligaret illos ad restitutionem, omnia sua patrimonia in huiusmodi restitutionibus consumere, cum in leuissimas negligentias passim,& facilè omnes incidamus,quod nullus Theologorum asseret, maximè in regibus,qui præsunt varijs regnis, & prouincijs adeo inter se distantibus,in quibus necesse est innumeras esse leuissimas negligentias,& cum sint in materia graui,essent expoliandi omnibus suis bonis, redditibus , ac patrimonijs ad tales restitutiones faciendas.

Quartò,custodia,ad quam isti tenentur,est similis custodiæ ad quam tenetur , quis ratione locationis domus. Sicut enim locatio est in utilitatem vtriusque partis , ita & ista officia in vtilitatem reipublicæ , ac ciuium, & in vtilitatem habentis illa, sed ratione locationis non tenetur locator ad vitanda damna tanta diligentia;ut neque in leuissimam culpam incidat,ergo neque isti quibus incumbit ex officio obstare damnis aliorum. Quo etiam argumento,cõfutatur opinio alia extrema,quia conductor,siue locator tenentur ad restituendum etiam ex leui culpa , ergo , & isti, cum receptio huiusmodi officiorum, & munerum sit quædam locatio sui,qua pro munere, vel mercede illius officij offerunt se ad diligenter custodienda ea, quæ ratione talis officij sibi committuntur . Quod autem conductor teneatur etiam ex culpa leui, iam supra probauimus , Nec Syluest. loco citato nobis repugnat, cum ibi expressè doceat principes , iudices, medicos corporales , & spirituales animæ, vt confessarios rabellionés,aduocatos , nautas, architectos,& similes,qui se ipsos locant ad eiusmodi munia exercenda, teneri ad restituendum ex leui culpa , eosdem uerò , quando nec se ipsos locauerunt, nec promiserunt operam suam sub aliqua mercede,sed alij eos eligunt, vel ipsi accedunt ex sua mera liberalitate , & pietate, dicentes se facturos,quod poterunt,non teneri, nisi ex dolo,aut culpa lata,& graui, hic autem , vt constat loquimur de huiusmodi hominibus, qui ex officio tenentur,uel recepto precio,ac mercede . Quibus positis, nonnullæ circa hos se se offerunt dubitationes. Prima est.

AN QVI TENENTVR EX OFFICIO *obstare, ut Gubernatores, Iudices, & Ministri iustitiæ, teneantur ad id etiam cum periculo, & discrimine uitæ.*

VT si occurrat iudex, uel prætor latronibus inuadentibus domum, aut alicui volenti alium occidere, nec possit illos impedire, vel prohibere rapinam, vel homicidium, nisi cum discrimine vitæ, tenebitur ne ad id cum tanto periculo? Dico non teneri. Ratio est, quia propriam vitam exponere nemo tenetur, nisi pro bono cōmuni reipublicæ spirituali, vel temporali, aut pro bono spirituali fratris, quando ille est in extrema, vel quasi extrema necessitate spirituali, à qua aliter liberari non potest, sed furta, & homicidia huius, vel illius neutrum horum sunt, & ita neque personæ publicæ tenentur cum periculo vitæ prohibere latrones, vel homicidas à priuatis rapinis, vel homicidijs. Cū periculo tamen alicuius damni temporalis an teneantur, non potest assignari certa regula, sed vt optimè docent Soto, & Nauarus locis citatis, pensanda diligenter hæc sunt, stipendium, quod accipit minister iustitiæ pro suo munere, quantitas periculi cui se offert, & damnum quod alteri imminet, & his inter se comparatis, videndum quid prę ponderet alijs, & illius partis, quæ alijs præponderabit, potior ratio habenda est, ut si periculum sit maius quàm stipēdium, vel damnum, quod cum tali periculo debet prohibere, non tenetur tale periculum subire, si verò maius sit stipēdium, vel damnum alterius, quàm periculum, cui se exponet, debet cum illo obstare.

Ex his sequitur tutores pro pupillis, œconomos, & famulos pro rebus sibi commissis non teneri ad patiendum damnum temporale, sed iuxta leges prudentiæ, quod si quædam isti patiantur, vel expensas faciant pro bonis aliorum, ipsis præter sua stipendia compensentur.

Nunc de custodibus montium Syluarum, vinearum, de quibus grauior est disputatio, & duplex, Prior.

Quarta Controuersia.

TENEANTVR NE CVSTODES *montium, syluarum, & vinearum, ad restituendum damnum, quod poterant prohibere, nec prohibuerunt.*

RAtio dubitandi est, quia quando præcipua, & primaria causa non tenetur ad restituendum, nec secundaria, & concomitans, sed, ut supra vidimus art. 3. multoties, qui cædunt ligna, & venantur in locis prohibitis, aut colligunt vuas alienas, non tenentur restituere, cū sint præcipui agentes, ergo nec custodes ex eo, quod non prohibuerit, qui sunt secundariò concurrentes, vt illius regulæ, Accessorium sequitur naturam sui principalis.

Ad intelligentiam huius quæst. obseruemus primo, aliud esse loqui de peccato, & aliud de restitutione, contingere enim potest, vt teneatur quis restituere rem, quam accipiēdo non peccauit, contingere etiam potest, vt peccauerit aliquis in damno quod alteri illatum est, nec teneatur ad restitutionem, quando scilicet peccauit, & non contra iustitiam, ut in hac quæstione, cæsores lignorum, qui non deuastant syluam alienam, sed moderatè accipiūt, peccant quidem, quia re vera est illud furtum, nec tenentur ad restitutionem, vt vidimus art. 3.

Obseruemus secundò, istos custodes communiter præstare iuramentum, se fideliter suum munus, exsequuturos.

Tertiò, istos custodes esse in duplici differentia. Quidā enim eorum agunt custodiam precio ac mercede accepta à republica, alij nullo alio precio, quam ea pœna, quæ forte illis continget ratione eorum quos indicabunt, vel accusabunt, quomodo constituuntur plerique custodes viarum, & vectigalium.

CONCLVSIO PRIMA.

Si uenatio, piscatio, aut casio lignorum sit iniustè, & tyrannicè prohibita iuxta ea, quæ supra diximus artic. 3. aut uectigalia iniustè instituta, & postulata, custodes non prohibentes, aut non manifestantes nec peccant, nec tenentur ad aliquam restitutionem, etiam si præstiterint iuramentum.

PRimò, quia talis prohibitio, & exactio vectigalium est iniqua, illam ergo non exercere laudabile, & honestū est, Secundò, quia iuramentum præstitum, cum non debeat esse vinculum iniquitatis, non est seruandum in tali casu, iuxta illum Ambro. in male promissis rescinde fidē.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quamuis ista prohibitio sit iusta, & licita, si tamen cædentes ligna, piscantes, aut uenantes id faciant ex graui necessitate, ut sua inopia succurrant, moderateq; accipiant, & quantum sua necessitas exigit, custodes in tali casu dissimulantes maximè in locis communibus, nec peccant, nec tenentur ad restituendum.

PRimò, quia charitas id exigit, cui nulla promissio, aut iuramentum debet aduersari. Secundò, quia lex humana debet esse consonnis rectę rationi, recta autem ratio exigit, vt sic agentes non prohibeantur accipere huiusmodi res, quas natura omnibus profert, & in communem vsum. Tertiò, quia voluntas dominorum montium, syluarum, fluminum sic debet explicari, est enim iudicanda prudens, & rationi consona, quæ cum hoc exigat, interpretatiuè dicenda est consentire. Quartò, quia est consuetudo, vt cum custodes permittunt huiusmodi miseros homines, vel ligna sibi necessaria, vel aliquos cuniculos accipere, non puniatur, sed iudicentur misericorditer se habuisse.

CONCLVSIO TERTIA.

Custodes extra hos casus dissimulantes peccant mortaliter.

PAtet primò, quia uiolant iuramentum præstitum ad quæ tenentur in licitis, & honestis. Secundò, quia habent se infideliter in re graui, quam tenebantur seruare ex iustitia, nullaque existit causa, ob quā aliter debeāt agere.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando cæsor lignorum, aut uenator tenētur accepta restituere, iuxta ea quæ supra diximus art. 4. tunc ipsis nō restituentibus, tenetur custos, qui potuit impedire, & nō impediuit, ad restituenda damna subsequuta.

HÆc conclusio patet ex dictis, quia cum accipiant stipēdia eo fine, ut custodiant ea, quæ ipsis committunt, & iustitiam publicam, agunt contra iustitiam commutatiuā nō custodiēdo, & cōsequēter tenentur restituere.

CONCLVSIO QVINTA.

Etiam si uenator, & cæsor lignorum non teneantur restituere, quia accipiunt in locis communibus, nec demoliantur syluam, uel montem iuxta ea, quæ diximus art. 4. Si ex dissimulatione tamen custodis, exceptis illis casibus primæ, & secundæ conclusionis, cesset lucrum domino, uel sequatur ei aliquod damnum, tenetur custos ad restituendum illud lucrum cessans, & damnum emergens.

Verbi gratia, si ex negligentia custodis sunt pauci cuni-

culi in-

culi in nemore, vel pauca ligna in sylua, propter quod loca illa vilius venduntur, vel locantur, quod non accidisset, si custos debitam adhibuisset diligentiam, tenetur custos tūc illa damna restituere, idemque dicendum est de locis cōmunibus deputatis ad lucra ciuitatis.

Probatur conclusio, tenentur isti custodes ex officio, & iustitia commutatiua, cum eo fine accipiant stipendia, impedire illa damna, nec possunt ea permittere, ut supponimus, aut titulo iniustæ prohibitionis, aut titulo indigentiæ, & paupertatis accipientis, ergo non impediendo peccant contra iustitiam commutatiuam, & consequenter tenentur de damno subsequuto. Et hic est casus singularis, in quo causa præcipua damni, vt qui scidit ligna, non tenetur restituere, custos verò tenetur. Et ratio est, quia prior ille non peccat contra iustitiam commutatiuam, accipiendo, nec committit furtum, quia non accipit inuito rationabiliter proprio domino. Custos verò ratione stipendij, quod eo fine accipit, peccat contra iustitiam commutatiuam. Sicut si fera aliqua occidat cuniculos nemoris, non obligatur dominus illius feræ ad restituendum, quia non tenetur ex iustitia id impedire, custos verò obligatur, quia tenetur, quare cum tota ratio, ob quam custos tenetur ad restituendum, quando huiusmodi damna eius negligentia sequuntur, sit, quia tenetur illa ex officio, & ex iustitia commutatiua impedire, parum facit ad ferendum iudicium de custode, teneatur ne principalis restituere, vel non, nam siue teneatur, siue non custos ob rationem dictam tenetur.

Vnde hæc doctrina intelligenda tantum est de custodibus, qui mercede accepta suscipiunt custodiam huiusmodi rerum, nō de ijs, qui per vices suas, & turnum, vt aiunt, in quibusdam locis nullo precio accepto, sed ex consuetudine patriæ efficiuntur custodes, quia isti non obligantur custodire, nisi sicut ipsa communitas custodiret, ab illis scilicet, qui ita accipiunt, vt tenerentur, quod accipiunt restituere. Quocirca quando præcipuus accipiens tenebitur reficere damnum, tenebitur, & talis custos, quando verò ille non tenebitur, neque hic.

Ex his patet solutio ad argumentum initio positum. Propositio enim illa, quando principalis non tenetur restituere damnum, neque minus principalis, intelligentia est, quādo vterque in illo agit contra iustitiam, vinculum enim restitutionis (vt sæpe diximus) nascitur ex damno illato contra iustitiam in nostro autem casu, qui moderatè scidit ligna non agit contra iustitiam in locis communibus, quia Respublica non intendit id prohibere tanquam rem mere alienam, sed contenta est vt qui sic accipit, exponat se periculo soluendæ pœnæ, custos autem non custodiendo agit ratione officij, & mercedis, quam eo nomine accipit, contra iustitiam. Sed grauior hic se offert difficultas circa hāc vocem, Non obstans.

V. Controuersia.

AN QVI VEL NON RECTE indicando, uel non manifestando reum sicut debeat, effecit ne reus ille iustè condemnaretur, teneatur non solum ad restituendum damnum, quod ille reus intulit uerum etiam pęnam, ad quam fuisset per iustam sententiam condemnatus.

Qui scidit ligna in loco prohibito tenetur, vt diximus, ad restituendum damnum, si graue sit, & ad aliquam præterea pœnam. Similiter, qui non soluit uectigalia. Qui committit crimen lesæ maiestatis, ad confiscationem bonorum, Qui furatur vasa sacra, ad illa restituenda, & aliquid præterea soluendum in pœnam iniutiæ illatæ loco sacro. Potest autem euenire, vt aut vitio eius, qui debet manifestare, aūt culpa testium, vel iudicis isti non condemnentur ad pęnas, quas iustè debent: quęrimus igitur, an hi, quorum culpa rei non soluunt pœnas iustè debitas teneātur ad eas persoluendas: nam de damno dato iam constat ex dictis teneri, quando ille qui intulit, non restituit.

In hac quæstione variæ sunt opiniones: Quidam enim nullos istorum volunt teneri ad restituendas tales pœnas. Probant primò, ex consuetudine, quæ in rebus moralibus maximam habet vim, multi enim iudices, & timoratæ conscientiæ non exigunt istas pœnas à reis multi custodes syluarum cum scindentibus ligna, multi custodes vectigaliū cum viatoribus illarum exactionem dissimulant, nec propterea sentiunt se se oneratos, aut obligantur à confessarijs ad illas restituendas.

Secundò, quia obligare istos ad pœnas quas dissimulārunt reis, est velut pœna talionis, pęna talionis est verè pęna, vt habetur Institutis de obligationibus, quę quasi ex delicto nascuntur, pœnam verò, ut uidimus art. 3. quæ verè pęna est, nemo tenetur soluere ipso facto, sed adueniente iudicis condemnatione, ergo.

Tertiò, reus qui negat in iudicio veritatem, quam ex iustitia tenebatur fateri, propter quod non est condemnatus ad aliquam pœnam, ad quam explicatam rei veritate uerè, & iustè fuisset condemnatus, non obligatur ex eo ad restituēdam illam pœnam, quia eo ipso quod est pœna, debet præcedere iudicis condemnatio, ergo neq; iudex ipse aut quiuis alius minister iustitiæ tenebitur soluere pęnam rei, quin ab alio superiori condemnetur prius. Patet consequētia ex æqualitate rationis, eadē, n. est in hoc casu vtriusq; ratio, & rei, & iudicis: sicut enim tenetur iudex ex iustitia ad exequendam pœnam à iure impositam reo, ita tenetur reus ex iustitia fateri veritatem, & vterq; obstat iustitiæ per suam iniquitatem, ergo sicut reus non tenetur, quia est pœna, ad quam luendam est expectanda necessariò iudicis sententia, ita nec tenebitur iudex, aut custos, aut minister iustitiæ, cum etiam sit pœna.

Quartò, pœna quam potest incurrere reus à iure, aliquādo est corporalis, vt capitis, carceris, uel exilij, aliquando pecuniaria, sed non tenetur omnium DD. consensu iudex, aut alius minister subire pœnam corporalem, à qua iniustè liberauit reum, nisi condemnatus à superiori, quia non debet esse vindex, & actor in se ipsum, ergo neque pecuniariam: nam si teneretur ad hanc, & ad illam, cum vtraque sit à iure, & a quauis earum liberauerit reum iniquè.

Ioan. Medina Cod de rebus restituend. q. 12. vbi agit de custodibus docet, cum duo venator, piscator, vel lignarius incurrant, & debitum damni illati, & pœnam, custodem, vel iudicem, qui relaxat reo pœnam, & sua iniquitate illum dimittit innoxium, teneri ad restituendum domino vnum de duobus, vel quātitatem damni, vel quantitatem pœnæ, quæ de iure erat applicanda ad arbitrium domini, ita vt sit in optione, & facultate domini eligere, quam voluerit, aut damni, aut pœnæ solutionem. Quia pœna inquit, in huiusmodi rebus non est imposita propriè, vt pœna, sed in recōpensatione damni. Ratio eius est, quia ille met reus, qui colit damnum, ad nihil aliud tenetur, nisi ad soluendum dānum, aut pœnam ad arbitrium domini.

Sed quidquid sit de custode, quod ait Medina de ipso reo teneri ad soluendum, vel damnum, vel pęnam pro arbitrio domini, intelligendum est in foro exteriori, in interiori enim sat est restituat damnum, pœnam verò non tenetur soluere, nisi adueniente condemnationem, ut supra docuimus.

Soto lib. 2. de Iustitia q. 6. art. 6. in fine quartæ conclusionis, tenet, reum negantem veritatem, quam tenebatur fateri, teneri ad soluendam pœnam, ad quam iustè fuisset condemnatus explicata veritate. Ex quo fit consequens iuxta Sotum ministros iustitiæ, & custodes, quorum culpa reí non luunt pœnas, teneri ad illas soluendas, eo ipso quod impediunt isti rectum iudicium sua iniquitate. Cęterum cum illa opinio de reo negante veritatem non sit omnino certa, nec erit certum, quod ex ea infertur de custodibus, & iudicibus.

Sylu. Restit. nu. 3. §. 5. particula 7. affert sententiam cuiusdam Bernardi Canonistæ dicentis, quantum hic locus postulat, tria. Primò, custodes, & vigiles ciuitatum non accusantes, quos reperiunt post sonitum campanæ, peccare

mortaliter,

moraliter, si iurauerint eos manifestare, & non manifestát. Secundò, non teneri ad soluendam pœnam, quam soluerét illi rei, si accusarentur, ratio est, quia non fuerunt adhuc accusati. Tertiò, si custos aliquod munus accipiat, teneri pauperibus illud exhibere, quia custos eum acceperit contra fidelitatem sui officij, nec potuit accipere, nec retinere, qui verò dedit, in pœnam iniquæ donationis amisit illud, & à se abdicauit, & ita non potest illud recuperare, sed consequenter est pauperibus donandum. Iudicem verò dicebat auctor iste, teneri ad restituendam pœnam, quam remisit contra iustitiam, quia priuauit fiscum, vel eum cui pœna illa reddenda erat, re sibi iustè debita, propter quod intulit illi damnum cum iniuria.

Ipse autem Syluest. in verbo, Iudex, cap. 1. q. 11. particula 5. & Soto lib. 5. de Iust. q. 4. ar. 4. docent remittentem pœnam, quam non consueuit lex, aut consuetudo illi ren remittere, teneri ad illam fisco, vel parti restituendam, & hanc volunt esse sententiam D. Tho. quamuis non dicant vbi eam doceat. D. Tho. potest tamen colligi ex duplici loco. Primò infra q. 67. art. 4. vbi cum doceat, iudicem inferiorem non posse relaxare pœnam taxatam à lege, quia accusator habet ius, vt reus illa plectatur, & ad iudicem spectet seruare vnicuique suum ius, sequitur apertè ex isto loco iudicẽ priuare accusatorem vtilitate, quam debebat ex illa pœna reportare contra ius, & consequenter illi nocere cum iniuria, & teneri ad restituendam illam pœnam, quam reo relaxauit. Secundò in 4. dis. 46 q. 1. arti. 5. quæstiuncula 2. cum asserat ibi, iudicem non posse sine præiudicio iustitiæ imminuere, aut remittere pœnas debitas pro peccatis, sicut nullus potest sine iniustitia accipere res vnius, & dare alteri, apertè quoque docet teneri iudicem ad restituendam pœnam, quam remisit, quia perspicuum est præiudicium quod alicui fit, esse illi reficiendum, & eum, qui acciperet ab vno, ut alteri daret, teneri ad restituendum illi, a quo accepit.

Ad intelligentiam huius quæstionis notemus primò, ad sententiam rei plures concurrere, & eorum quemlibet in suo ordine ac gradu, sunt autem hi, iudex, accusator, testis, tabellio, qui omnes actiuè concurrunt, argumento est, quia omnes isti in causa criminali manẽt irregulares, quod non esset, nisi omnes isti actiuè cócurrerent, reus autem, & qui illi patrocinantur, habent se merè passiuè.

Notemus secundò, plurimum differre inter pœnam pecuniariam, & corporalem, hæc enim verè, & propriè est pœna quocunque modo quis illam patiatur, pecuniaria verò reo quidem est pœna, illi autem, qui inique impediuit, ne reus eam soluat, non est propriè pœna, sed solutio, & restitutio debiti, quod contraxit. Sicut diximus impedientem bonum, ad quod alter habet actu ius, non restituere, quod impediuit quasi soluendo pœnam, sed vt soluendo debitú. Differunt secundò, quia ex pœna corporali non soluta nullum damnum aduenit fisco, vel parti, vel bonum, eo quod soluitur, at ex pœna pecuniaria multa vtilitas, si soluatur, & damnum, nisi soluatur. Et ita cum nemo teneatur sibi ipsi pœnam inferre, nec illam pati ante iudicis condẽnationem, conueniunt omnes ad pœnam corporalem restituendam non teneri nec iudicem, nec ministrum iustitiæ, nec custodem, quando illam alicui reo iniquè dimisit, Tum quia repugnat omni iuri, vt vidimus art. 3. aliquẽ sibi ipsi inferre supplicium, aut pati illud non condemnatum. Tùm etiam, quia ex remissione talis pœnæ nullum damnum, aut priuatio boni accedit fisco, vel parti, vnde ista quæstio est de pecunia, quia impedire illam per remissionem iniquam, est impedire bonú debitum parti, vel fisco, & nocere illi cum iniuria, & consequenter soluere illam, esset quidẽ reo pœna, impedienti aũt illam iniq; nõ est nisi soluere debitum, quod per suã iniquitatem contraxit. Sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Si post latam, & promulgatam iustam sententiam iudex non applicet fisco, vel parti pœnam pecuniariam, iam debitam a reo, sed illam remittat, tenetur ad illam restituendam illis ijsdem, quibus erat applicanda.

PAtet, fiscus, vel pars, vel cui pœna illa à lege, & iusta sententia applicatur, lata sententia habet ius acquisitum in illam, & est verus Dominus illius, ergo iudex remittens illam reo expoliat ipsos re sua, & in quam iam habe fit verũ ius, & dominium, hoc autẽ est verè furtum ergo tenetur illis restituere. Idẽ est iudicium de alijs ministris iustitiæ, vt tabellionibus, & alijs, qui pœnã lata iã sententia niterentur impedire, aut obuiare, ne à reo solueretur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si ex defectu, & iniquitate iudicis non feratur sententia, nec condemnetur reus ad eam pœnam, qua iusta sententia mulctandus erat, tenetur similiter iudex ad restitutionem illius pecunia,

PAtet, cum iudex ex iustitia commutatiua ratione sui muneris, & officij teneatur ferre sententiã, & procedere vsq; ad applicationẽ illius pœnæ fisco, vel accusatori, vel parti læsæ, quando id non facit, nocet illis contra iustitiam commutatiuam, qui autem sic nocet, tenetur ad restituendum ergo.

Secundò, iudex est custos iustitiæ, propter quod debet reddere cuiq; suũ ius fiscus petendo pœnam petit suũ ius, ergo si non ferat sententiã, & cõdemnet reum ad pœnã, expoliat fiscum iure suo, & nocet illi cum iniuria.

Tertiò, qui de alieno facit eleemosynam, tenetur restituere, sed iudex inferior, qui sine auctoritate superioris remittit pœnas iustè debitas reo, miseretur illi, & dat de alieno, nempe de pecunijs iure debitis fisco, vel parti ergo. Ita fit fiscalem, cuius munus est defendere bonum publicum, posse, & debere tales iudices accusare coram senatu regio, vel alio superiori iudice, imo, & quemcunq; ministrũ iustitiæ, à quo inique impedirentur huiusmodi pœnæ, vel non ferendo sententiam, nec condemnando reum ad illas, vel post latã non applicando illas ei, cui conferendæ sunt.

CONCLVSIO TERTIA.

Custodes vinearum, montium, itinerum post quam aliquem ceperunt inferentem damnum, si dimittant illum, aut pœnam, ad quam ille iustè condemnaretur, siue gratis id faciant, siue accepta aliqua pecunia, tenentur ad restituendam illam pœnam fisco, aut communitati, vel ei, cui à iudice aut consuetudine reddenda est.

PAtet, illa apprehensio æquiualet cõdemnationi, aut processui, in quo sufficiẽter est probatum delictum, sed minister iustitiæ qui remittit pœnã reo condemnato, aut non condemnat sufficienter probatum reum, tenetur ad restituendam illam pœnam fisco, sicut verus expoliator pecuniæ, in quam fiscus habet iam acquisitum ius, ergo tenetur illi restituere. Posset tamen huiusmodi custos remittere illi cõprehensã illam partem pœnæ, quæ à iure, vel cõsuetudine solet ipsi exhiberi, quia tunc remittit qđ suũ est.

CONCLVSIO QVARTA.

Si custos non accuset, nec manifestet illum, qui ratione sui delicti iustè condemnaretur ad pœnam, quando illi certo constat de delicto, & iuridicè potest illud probare, tenetur ad restituendam pœnam, ad quam reus ille condemnaretur.

PAtet, quia vbi constat de delicto, & de probatione, habet iam fiscus à iure quasi ius acquisitum, & est in proxima potentia ad illam pœnam, unde talem reum non accusare, nec manifestare, est impedire fiscum contra iustitiam commutatiuam ab illo bono, ad quod erat in proxima potentia

tentia

tentia, sic aũt impedientem diximus teneri ad restituẽdũ. Dixi, quando certò constat de delicto, nam custos, qui re existente dubia, quasi declinans in meliorem partem dimittit, vt custos vineæ, custos vectigalium, non tenetur ad restituendum, nisi esset fama, vel rumor in vineis, in vectigalibus, & similibus grauia damna inferri: tunc enim custodes non exercentes diligenter suum munus, & dimittentes transeuntes, tenerentur ad aliquam restitutionem arbitrio prudentis, quia tunc illa damna ex illorum incuria oarscerentur.

Ex hac doctrina sequitur, istos custodes itinerum, quando ostenso chirographo vectigalis soluti aliquid à uiatoribus gratis accipiunt, ita vt verè gratis illis detur, benè accipere, at si suis importunis precibus, vel minus scrutandi merces extorqueant, teneri ad restituendum, & multò magis, si accipiant pecuniam, quando res est dubia, oe scruteotur supellectilem viatoris.

CONCLVSIO QVINTA.

Omnes isti, iudex, minister iustitiæ, custos, & similes, quando tenentur ad restituendam pœnam, quam reis dimittunt iuxta conclusiones hic positas, tenentur illam ipso facto sine alia iudicis condemnatione restituere.

PAtet, quia ad id non tenentur quasi soluentes pœnam, ut constat ex secũda notatione, sed ut soluẽtes debitũ, quod sua iniquitate contraxerunt, sicut diximus de impediẽte, quia non seruarunt suum ius fisco, uel parti, sed expoliarunt eos iure suo, & re sua, ad debitum aũt contractum, siue per negotium, siue per iniquitatem soluendum in conscientia vnusquisque ipso facto tenetur, nec est ad id expectanda iudicis sententia, aut condemnatio.

Sunt autem nonnulla hic obseruanda. Primò, conclusiones istas intelligendas esse in rebus & damnis, vel pœnis grauibus, nam in leuibus possunt iudices, vel dissimulando delictum, vel non admittendo accusationẽ, condonare pœnam, quia leges prudenter, & cum epicheia intelligẽdæ sunt, & iuxta rectam rationem, iuxta quam expedit bono communi, ita iudices se gerere. Cum enim maior hominum pars perpetrare soleat hæc delicta, essent innumeræ rixæ, lites, ac perturbationes, si omnia crimina, & leuia pœnis essent punienda. Idem est iudicium in custodibus montium, vinearum, & itinerum, vt quæ agonscunt leuia furta, dissimulare, & remittere possint, quia leuia sunt, imò & grauia, si sit loci consuetudo, quando autem consuetudo non est, vel pactum aliquod interpretatiuum, grauia pnoire tenentur, aut ipsi restituere, sicut probatum est. Idem est iudicium de prælatis religionum, leuia dissimulare possunt, & non punire, alioquin summũ ius esset summa iniustitia leuia, inquam, quæ omnino sunt leuia, nam leuia, quę quamuis secundum se sint leuia, sunt tamen via, & dispositio ad grauia, tenentur in conscientia pnoire, vt grauia ad quæ parant aditum, impediantur.

Secundò, quando isti iuxta conclusiones positas tenentur restituere, restitutio ista non est facienda pauperibus, sed illi cui pœna illa à iure, vel consuetudine erat applicanda, fisco, scilicet, vel accusatori, vel parti, quia isti habent ius in illam, suntq; certi illius pecuniæ domini, pauperib. autem (vt diximus) restitutio facienda solum est, quando nullus apparet certus dominus.

Tertiò, qñ pęna iniustè remittitur, siue post latã sñiam, siue ante, quãuis fiscus, & accusator iã habeãt ius in illam acquisitũ, & sint in proxima potẽtia ad illam, attñ qoia nōdũ illam pecuniam receperũt, nec actu habent, sed est adhuc lucrũ illud in spe, & non in re, potestq; multis modis impediri, censent propterea viri periti non teneri semper iudicem, aut ministrum iustitiæ ad restituẽdum in integrũ, sed aliquando ad aliquam solum partem maiorem, vel minorem arbitrio prudentis iuxta circunstantias actus, sicut diximus ar.4. de impediente bonum alterius in spe.

Quartò, est maximè obseruandum, posse iudices, & mi-

Mich. Saloa in 2.2. D. Tho.

nistros iustitiæ habere ignorãtiam inuincibilem huius debiti, & obligationis restituẽdi pęnam, quãm tenuerunt, tũ quia sunt variæ, & satis efficaces rationes dubitandi, an ad id teneantur, quas initio proposuimus, tũm quia sunt, qui docẽt custodes non teneri ad soluendas istas pęnas, vt Syluester: vnde si contingat in confessione accedere aliquem iudicem, vel ministrum, qui has pœnas bona fide dimisit, putans id sibi licere, & ignorans inculpabiliter hanc nostram doctrinam, non est illi neganda absolutio, nec debet illum confessarius obligare ad restituendum, quia nec tenetur ratione iniustæ acceptionis, cum laborauerit ignorantia inculpabili, nec ratione rei acceptæ, quia illa pœna apud alium manet.

Sed dices, admonebit ne illũ id sibi nõ licere, vt liberetur ab ea ignorantia, & ne amplius id præstet? Respondẽt Thomistæ communiter post factum non esse admonendũ, quia propter ignorantiam est securus de facto, nec tenetur restituere ratione adducta, ante factum vero esse admonẽdum, ne id faciat, cum sit in præiudicium, tertij, nempè fisci, vel accusatoris. Sed bona venia istorum, censerem quoque modo esse admonendum hoc pacto, vt significetur ei, si bona fide: & cum ignorantia inculpabili alicui remisit pœnam quam non poterat, non peccasse, nec teneri ad restituendum propter talem ignorantiam, & bonam fidẽ, exinde verò debere cauere ne simile præstet, quia non est sibi id concessum. Quod autem sic sit admonendus: patet, quia, vt docent interpretes D.Tho. supra q.33.art.2. in materia de correctione, quando ignorantia alicuius potest cedere in damnum tertij, est ille ignorans admonendus; in hoc autem casu talis ignorantia iudicis, vel ministri apertè cedit in præiudicium fisci, vel accusatoris.

Ex his patet solutio ad argumenta initio proposita. Ad primum dico, iudices, & ministros ita dissimulantes, vel remittentes non se accusare, nec iudicare oneratos, & deinde ctos ad restituendũ ex ignorantia inuincibili & bona fide, alias à parte rei reuera ad id teneri, vt probatum est.

Ad secundum dico, restitutionem istam, quam debet facere talis iudex, non esse pœnam, nec habere rõnem pęnę, vt constat, sed esse debitum contractum ex damno dato, & bono impedito fisco, vel parti, sicut conculcat iniustè leges, in quo non sit ditior, tenetur nihilominus ad restituendum non ratione alicuius pœnæ, sed ratione boni impediti, & damni dati.

Ad tertiũ respondeo iuxta Mag. Soto, & aliquos Doctores, teneri reũ ad restituendam pœnam, quã sua negatione, & occultatione delicti, ac veritatis, quam tenebatur confiteri, impediuit, sicut & iudex, vnde maior illius argumenti est falsa. Iuxta alios verò & communem sententiã reus nõ tenetur, iuxta quos respõdeo, reũ concurrere ad illã pœnã passiuè, & ita quocunq; liberetur ab ea, non teneri ad restituendũ, quia non tenetur reus agere in seipsum, iudicem verò, custodes, & alios ministros concurrere actiuè ad damnum illud, quod infertur non soluta pęna, & ideo teneri illud resarcire, soluendo pœnam, quam remiserunt.

Quod si quæras de teste, testis non est minister iustitiæ, & ita licèt sit periurus negando veritatem, non tamẽ tenetur ad restituendum, quia neque ex officio, neque ex iustitia tenetur ad illam manifestandam, & ita non tenetur ad pœnam restituendam.

Ad quartum respondeo ex secunda notatione ante conclusiones posita, pœnam corporalem duo habere. Primò, quod non sit propriè pœna. Secũdò, quod ex eius omissione nullum damnum alteri eueniat, & ideo nec iudicem teneri illam subire, pecuniaria verò non est propriè pęna in iudice, sed solutio debiti contracti ex damno illato fisco, vel parti: & ita tenetur illam soluere etiam non condemnatus, quia ad debita contracta soluenda non est necessaria, nec expectanda iudicis condemnatio.

Circa hãc quæstionem videnda sunt superius dicta in hac quæst.62.art.5. & infra dicenda q.63.art.2. vbi agetur de iniustitia, quam committunt iudices in vendendis officijs, & art.4. vbi explicatur ad quid teneantur, quando sunt acceptatores personarum.

Sexta Controuersia.

AD QVAM RESTITVTIONEM teneantur consiliarius, & adulator.

NVnc iam de consiliario, & adulatore agendũ est, an isti teneantur ad restituendum in integrum. Parti neganti videtur fauere D. Tho. in hoc art. cum cõstituat istos inter eos, qui simpliciter, & ex genere suo non tenentur ad restituendum. Et confirmatur primò, quia Insti. de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. §. interdum, particula. Certè, habet, vt qui solum dat consilium ad furtum, & ad illud non adiuuat, non teneatur.

Secundò, obligatio ad restituendum tantum nascitur ex damno illato, sed aliquando consiliarius, vel adulator suo consilio nullum damnum dant, vt quando volũtas alterius iam erat parata illud efficere, ergo. Quod si dicas, augere voluntatem illam, & magis inflammare, & hoc nomine inferre damnum. Contrà, si voluntas (dicamus) latronis, iam est determinata, ex eo quod alterius cõsilio inflammetur, non augetur damnum, quamuis augeatur, & reddatur intensior motus, & conatus voluntatis, sed vinculũ restituẽdi non nascitur ex maiori, vel minori conatu voluntatis, sed ex damno quod efficaci voluntate infertur, ergo quando iam latro efficaci voluntate statuerat furari 100. impertinens est quod maiori, vel minori conatu voluntatẽ suam redigat in actum, quantum ad vinculum restituendi, licèt sit maius, vel minus peccatum, cum illa voluntas ipsius determinata, & efficax sufficiat, & sit propria causa illius damni, & ex consequenti non tenebitur consiliarius ad restituendum.

Tertiò, euenire potest, vt Petrus furetur 50. & ego tantum consoluerim illi, vt furaretur 10. tunc tantum tenebor ad restituendum 10. quia tantũ moui ego voluntatem eius ad hæc, ergo quando non moueo ego voluntatem eius, licèt meo consilio inflammem, non tenebor ad restituendũ saltem in integrum.

CONCLVSIO VNICA.

Quando consiliarius, vel assentator non mouit voluntatem alterius ad malè agendum, nec auxit, nec confirmauit, nec accelerauit, non tenetur ad aliquid restituendum, si verò aliquid horum præstitit, tenetur in conscientia.

PAtet ex supradictis vtraque pars huius conclusionis, quia ex compl cib. ille tenetur ad restituendũ, qui influxit in iniquam, & nociuam actionem, & aliquid præstitit per se pertinens ad illam, at qui suo consilio mouet, auget, vel accelerat voluntatem malefactoris, verè influit in illam iniquam actionem, ergo tenetur, qui verò nihil horum præstat, non influit, & ita non tenebitur. Et confirmatur, quia qui nihil horum præstat, verè non est causa moralis damni, sed perinde omnino se habet, ac si interné tantũ consentiret, & complaceret illi damno, in quo casu ad nihil restituendum teneretur. Et confirmatur secundò ex Arist. qui 5. Physi. c. 3. consiliarium vocat causam efficientem rei eff. & per consilium, & loquitur de cõsiliario, qui mouet, confirmat, auget, vel accelerat.

Secundò, huiusmodi consiliarij in pari pœna puniūtur, ac præcipui malefactores. Sic Innocen. III. cap. nuper, de senten. excommunicatio. & Alexander III. c. sicut dignũ, de homicidio voluntario ait, [Qui suis iniquis suggestionibus præbuit consilium Regi, vt occideret sanctũ Episcopum Cantuariensem, ita seuera pœna est puniendus, sicut & ille qui occidit.] Et de regulis iuris, regula 62. habetur. [Propter consilium nisi fraudulentum, non tenetur quis ad restituendum.] Vnde à contrario sensu si sit fraudulentum, id est nociuum, tenebitur. Est autem fraudulentum, & nociuum, quodcunque per illud mouetur, augetur, confirmatur, vel acceleratur voluntas malefactoris. Idem habetur in iure ciuili. ff. de seruo corrupto. l. prima. & ff. de furtis. l. qui seruo. Vbi statuitur, vt qui suo consilio, & verbo mouet, auget, vel inflammat voluntatem serui alieni ad capiendam fugam, teneatur ad restituendum illum in solidum.

Tertiò, si Petrus sit determinatus occidere hominem, & Ioannes eum adiuuet, vt facilius occidat, tenetur Ioannes verè ad restituendum in integrum, ergo & in nostro casu consiliarius tenebitur. Probo consequentiam, quia licèt cõsiliarius non occidat immediatè suo consilio, mouens tamen, vel augens voluntatem facit, vt velocius & certius illud fiat; perinde enim auget, & concurrit, qui est in causa, vt certius, & velocius aliquid fiat, sicut qui est in causa, vt facilius fiat. Et confirmatur, quia si illo quis sola voluntate occidendi occideret alium, qui illius voluntatem augeret, vel confirmaret, verè concurreret ad illud homicidium & teneretur ad restituendum, sed actus exterior omnino pendet ab actu interiori voluntatis, nec illi quicquam addit, ergo similiter tenetur, qui mouet, auget, vel confirmat volũtatem malefactoris.

Sed quæres, qua ratione deprehendam consiliarium, vel adulatorem fuisse causam mouentem, vel augentem animũ malefactoris. Dico colligendum esse ex testimonio, & dictis eius, cui consilium datum fuit, & ex alijs coniecturis prudentibus, maximè ex circunstantia temporis, quia si statim post consilium damnum sequutum est, maximo est argumento, consilium illud mouisse, inflammasse, vel accelerasse factum, si verò post elapsum aliquod tempus, probabiliter iudicari potest, non accidisse damnum illud ex illo consilio, quia licèt quando datum fuit inflammasset voluntatem, illo tamen medio tempore credendum est fuisse remissam, & elanguisse, mutatumq; animum, & accidisse, deinde damnum illud sola malitia eius, qui illud intulit. Ad hæc autem inuestiganda diligenti inquisitione vti debet confessarius, qua facta si res sit dubia, an ex illo consilio damnum illud euenerit, declinandum est in fauorem consulentis, nec obligandus est ad restituendum, quia talis obligatio est odiosa, odiosa autem ex regulis iuris oportet restringere, quamuis in re dubia, si consiliarius sit diues, & is, cui damnum illatum est, pauper, esset obligandus ad aliquam restitutionem, quia tunc dubitationi coniūgitur necessitas alterius.

Ex dictis patet, quantum sibi cauere debeant in primis consiliarij Regis, qui non solum peccant, verum etiam tenentur ad restituendum, si suo consilio mouent, vel confirmant animum Principis ad iniquam sententiam, vel factum. Similiter clerici, & qui tendunt ad clericatum, quia si suo consilio aliquo modo concurrunt ad actionem sanguinis, non modò tenentur ad restituendum, verum etiam manent irregulares. Similiter confessarij, qui aliquo modo consulant pœnitentibus, non teneri ad restituendum, nisi quando id est certum, vel maximè probabile, nam si ex ignorantia, imprudentia, vel sola temeritate, vel animo complacendi, & fouendi illos, id consulant, non solum peccant grauiter, verum etiam tenentur ad restituendum, quod pœnitens debebat. In re verò multum dubia peccant grauiter, & exponunt se periculo debiti restituendi, si deinde appareat illos pœnitentes id debuisse, & ob suum consilium non restituisse, ex apertissima doctrina illius capitis, Si tua culpa, vbi dicitur. [Si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet, neque ignorantia te excusat, quia iure scire debuisti.] Nec sufficit istos consiliarios, confessarium, & similes retractare suum consilium, & oppositum suadere, sed tenentur damnum datum resarcire. Quod si dicas, ex illa regula beati Chrisostomi: Cum omnis res per easdem causas dissoluatur, per quas effecta est, sufficere, vt qui malè consoluit, se ipsum retractet, & suadeat oppositum, dico illam intelligendam esse, quando effectus non est subsequutus, nec damnum illatum, sed solo animo peccatum, tunc enim sufficit cui datum est malum consilium, oppositum

tum conſulere, at ſi damnum ſequutum ſit, non id ſufficit, ſed reſtitutionem etiam facere opus eſt, quia illo conſilio duo mala effecit, infecit animum illius, cui malè conſuluit, & fuit in cauſa, vt damnũ alteri inferreretur. Quando ſolũ inficitur animus, nec damnum eſt ſubſequutũ, ſufficit retractare conſilium, vt qui malo conſilio fuerat malè affectus, bono conſilio benè afficiatur: at quando damnum ſequutum eſt, eſt illud quoque reficiendum.

Nunc ad argumenta initio poſita. Ad primum dico, legem illam intelligendam eſſe, quando conſiliarius nec mouit, nec inflammauit, nec accelerauit voluntatem, nec aliquid influxit. Vel dico ſecundò, intelligendam eſſe in foro exteriori, in quo tales conſiliarij non punientur vt fures, non tamen in interiori, in quo ſeruanda eſt doctrina hic poſita.

Ad ſecundum reſpondeo, licèt alter iam haberet voluntatem deliberatam, nihilominus ſi conſiliarius, vel aſſentator ſuo conſilio inflammauit, vel accelerauit illam, damnũ quoque illud cenſendum eſſe effectum ab ipſis, cum præſtiterint aliquid per ſe pertinens ad illam iniquam actionem: inflammare enim uoluntatem, vel agere, vt illa firmius, aot velocius noceat, perinde eſt, ac ſi quis adiuuet alium, vt facilius noceat. Et ita ſoluitur replica ibi adiecta, nam licèt inflammando, vel accelerando animum alterius, non augeatur damnum materialiter, augetur tamẽ conatus actionis iniquæ, quod ſufficit, vt verè ad illam dicatur conſiliarius concurrere, & per conſequens teneri ad reſtituendũ, ſicut qui adiuuat, vt alius facilius occidat inimicum, non auget quidem damnum, quia verò reddit faciliorem actionem qua infertur, concurrit ad illum efficienter, quod ſufficit, vt teneatur ad reſtituendum.

Ad tertium reſpondeo, in caſu antecedentis teneri me tantum ad decem, quia ad illa tantum concurri mouendo voluntatem furis, ad alia verò decem me non teneri, quia ad illa neque moui voluntatem, neque confirmaui, neque acceleraui: in caſu autem conſequentis, & noſtræ concluſionis tenetur conſiliarius reſtituere in integrum, quia ad totum damnum (vt ſupponimus) mouit, inflammauit, vel accelerauit: quod præſtans verè concurrit, & influxit in illud. Sed videamus.

VII. Controuerſia.

AN QVI CONSVLIT MINVS damnum ad vitandum maius, teneatur reſtituere illud minus, quod conſuluit.

NON quærimus, an ſit tale conſilium peccatũ: id enim volum. ſeq. videbitur q.78. cum agemus de vſura, ſed quicquid ſit de culpa, quærimus, an teneatur reſtituere, loquimurq́; quando res ad eas anguſtias redacta eſt, vt tentantes omnib. vijs ad ſuadendum malefactori, ne damnũ inferat, nihil efficimus, nec à maiori damno inferendo illũ auertere poſſumus, niſi hac ſola via, conſulendo minus. Videbitur alicui teneri & ſic conſulentem ad reſtituendũ. Primò, quia ſuo conſilio verè influit, & mouet ad illud damnum. Secundò, quia ſi id liceret, poſſent parentes, miniſtri iuſtitiæ, & confeſſarij, ſi quem viderent ex ſibi ſubditis paratiſſimum, & firmiter deliberatum ad furandum 100. conſulere illi, vt furaretur 50. at iſtud hoc non licet.

Sed his non obſtantibus concors eſt Theologorum ſententia, Adriani in 4. de reſtitutione. Medi. C. de reb. reſtit. q. illa 12. Cayet. opuſculo 17. quæſtionum, reſponſione 13. dubio 3. Soto li. 4. de Iuſtitia. q. 7. art. 3. & omnium recentiorum, ſic conſulentem non teneri ad reſtituendũ. Primò, quia qui tenetur reſtituere, aut tenetur ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, in hoc caſu non tenetur huiuſmodi conſiliarios ratione rei acceptę, quia ſupponimus hunc nihil ſumere ex furto alterius, nec ratione iniquæ acceptionis, quia hic non conſulit propriè iniquam actionem, cum conatus ſit, vt ille in nullo noceret, cõſuluerit q́; illud minus damnum, non vt damnum, ſed vt mediũ præter quod ex malitia alterius nullum aliud tũc occurrit ad vitãdum illud maius, qua ratione hoc minus habet certam rationem boni, ſtudioſeq́; egit illud conſulens.

Secũdò, tale conſilium eſt vtile fratri, cui fur ille ſtatuit nocere, ergo conſiliarius iſte non nocuit, ſed profuit: reſtitutio autem habet ortum ea nocumẽto illato, ergo iſte nõ tenetur reſtituere. Imò ſi quis ob tale conſilium vellet alteri reſtituere, ille ſi prudens eſt, id non admitteret, cũ illud conſilium ſibi fuerit vtile.

Admonet hic Soto doctrinam hanc intelligendam eſſe, quando vtcumque damnum eſt circa eandem perſonam, vt quando fur volebat furari 100. à Ioanne, & ego conſulo, ne furetur niſi 50. quia tunc illi Ioanni hoc conſiliũ eſt vtile, non tamen id licere circa diuerſas perſonas, ita vt non liceat volenti furari à Ioanne 100. conſulere, ne furetur niſi Petro 50. ſed teneretur, inquit, ſic conſulẽs reſtituere, quia tale conſilium directè, & per ſe eſt in damnũ tertiæ perſonæ, quod omnino non licet, non enim poſſumus prodeſſe vni cum damno alterius. Sed hæc admonitio Soti indiget diſtinctione. Nam aut malefactor vult nocere certæ, ac ſignatæ perſonæ, vt Ioanni, aut in communi nõ deſignatæ adhuc perſonæ, ſi primum, benè ait Soto ob rationem, quam affert. Tùm etiam quia illa tertia perſona ſignata habet ius, vt nullus conſulat damnum ipſius ad vitandũ damnum alterius: iniquum enim eſt, vt ego conſulam abſcindi brachiũ Petro, ne occidatur Ioannes; quid. n. debet Petrus in hoc Ioanni? Si verò ſecundum, licet conſulere ei, vt illi damnum inferat, cui tale damnum minus nocebit, vt licèt volenti furari conſulere, ne fureris pauperi, ſed diuiti: licet volenti fornicari conſulere, ne committas ſtuprum, vel ſacrilegium, vel adulterium, quære meretricem: licèt parato ad comburendum aliquem populum in communi conſulere, ne comburas quæſo populum magnum, ſed paruulum oppidum. Ratio eſt, quia ſicut in vna, & eadem perſona certa, & ſignata conſulere minus malum, nõ eſt conſulere malum, ſed deuiare à maiori malo, ita quãdo malefactoris animus adhuc incertus eſt cui noceat, conſulere illi minus nocumentum, non eſt conſulere malum, ſed deuiare animũ eius à maiori damno, & nocumento.

Ad argumenta initio poſita. Ad primum dico, ſic conſulentem non influere, nec conſulere propriè, & formaliter malum, neque illud minus malum, vt malũ eſt, ſed hoc tantum, ne committatur illud maius, quod eſt ſtudioſum.

Ad ſecundum reſpondent aliqui, parentibus, gubernatoribus, confeſſarijs non licere, neque cõſulere minus malum ad vitandũ maius, quia tenentur ex officio vitare omne malum in ſuis ſubditis, & illos omnino continere; ſed hæc ſolutio non ſatisfacit, quia ea tantum habet locũ, quãdo iſti poſſunt aliqua via prohibere ſuos ſubditos à damno inferendo, quomodo etiam quiuis alius non poteſt conſulere, quando poſſet impedire. Quæſtio autem noſtra eſt, quando omnibus tentatis nulla eſt via ad reuocandũ malefactorem à maiori damno inferendo, niſi conſulendo minus. Vnde dico, etiam parentibus, & iudicibus, & confeſſarijs licere, quando nullo modo poſſunt diſſuadere, aut prohibere malefactorem, ne noceat, niſi hac ſola via, conſulere minus malum, vt deuient illum à maiori, quia nõ minus horum conſilium vtile eſt illi, cui grauius nocendum erat, quàm ſi cuiuſuis alteri priuati eſſet, nec video, cur nõ ſit omnium vna, & par ratio, vt videbimus infra de Loth, ex D. Auguſt.

Sed quæres, licebit ne volenti rapere bona mea ad illa tuenda conſulere, vt rapiat bona alterius, ſicut licet occidere inuaſorem? Reſpondeo non licere, quia inuaſorem poſſum occidere eo ipſo, quo inuaſor eſt, nec aliter poſſum eius manus euadere, bona autem alterius non inuadunt mea, vt liceat conſulere furi, vt rapiat illa, & non mea.

Circa ſolutionem ſecundi argumenti offert ſe difficultas.

VIII. Controuersia.

QVANDO PLVRES CONCVRRVNT ad idem damnum, an vno illorum in integrũ restituente teneantur alij refundere in ipsum suas partes.

FVit opinio quorundam Theologorum, vt refert Medina. C. de rebus restit. q. 8. non teneri socios ad restituendas suas partes illi, qui restituit totum damnum, ratio horum erat. Quando quis est causa turpis, vel iniquę actionis, ex qua nascitur obligatio restituendi, si ipse restituat, non tenentur alij ipsi aliquid reddere in pœnam suæ turpitudinis, & iniquitatis, suo dicunt crimine meruit, vt nil ei reddatur: sed ita res se habet in hoc casu, cum vnusquisque ex concurrentibus fuerit causa illius damni; ergo quocunque illorum restituente non tenebuntur alij quicquam ipsi reficere.

Hæc sententia reijcitur ab omnibus, cum in probatione eius, vt apparet ex maiori, petatur principium: hoc. n. quod sumit loco maioris, est quod inquirimus.

Obseruemus igitur pro hac quæst. ex Cayet. art. præced. ad tertium, tribus modis posse plures concurrentes ad dãnum se habere.

Primò, vt omnes participent ex præda vnoquoq; suam partem accipiente.

Secundò, vt non omnes, sed vnus totam illam acceperit, sintq; cum illo participes, quidem in illa iniqua acceptione, non tamen in re accepta.

Tertiò, vt nullus quicquam emolumenti acceperit, sed tantum damnum tertio illatum sit, vt qui incendunt domũ, qui conculcant, vel comburunt segetes.

Obseruemus secundò, ex concurrentibus aliquando vnum esse præcipuum, qui cæteros induxit, aliquando verò omnes vno animo, vel propria spontè, vel se inuicem inducentes concurrisse, nec vnum esse causam magis præcipuam, quàm sit alius.

Obseruemus tertiò, præcipuum qui alios inducit, cum ipse sit causa, vt inducti concurrant, & veluti consiliarius influens, & mouens, ac excitans, teneri ad seruandos illos à se inductos indemnes, & manere ipsum obnoxium, & deuinctum omni damno, quod ex sua inductione illis obuenit. Estque hæc communis sententia omnium Theologorum, & Iuristarum, quia sic inducens est per se, & efficienter causa damni, quod inducti incurrunt, qui verò causa damni est, tenetur illud restituere. Vnde inducẽs, & pręcipuus duplex damnum infert, vnum illi, cui ipse cum socija nocet, alterum socijs quos inducit, cum inducẽdo exponat illos debito restituendi.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando ille, qui accepit totam prædam, restituit, siue fuerit præcipuus, siue inductus ab alijs, cæteri neque ipsi, neque vero domino tenentur aliquid reficere.

Res est aperta, nam domino in primis nihil ab aliquo restituendum erit, cum ipsi in integrum ad æqualitatem satisfactum sit, neque illi qui restituerit, tùm quia iste in suis bonis nihil habet minus, quàm debeat habere, cum totum quod restituit, esset alienum: tùm etiam quia ei nihil debetur, cum ab eo nihil acceptum sit. Denique, quia si ei aliquid esset restituendum, reportaret tunc iste commodum ex sua iniquitate, quod est absurdum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si is, qui accepit, non restituat, manent omnes deuincti ad restituendum hoc ordine, vt in primis, & ante omnes teneatur iste, qui accepit, eo verò non restituente teneatur secundo loco post ipsum, qui præcipuus fuit, & velut Dux in illo crimine, quod si neque is restituat, teneatur vltimo loco quiuis aliorum, qui in illud damnum concurrunt.

EST ẽt aperta hæc concl. Prima pars patet, quia qui accepit prædam, habet quod acceptum est, & in eo factus est ditior, cæteri neq; habent, neque redditi sunt ditiores. Secundò, quia alij tantum tenentur ad restituendum ratione iniquæ acceptionis, qui verò accepit prędam, & ratione acceptionis iniquæ, & rõne rei acceptæ, & ita tenetur duplici vinculo, & ex cõseq̃uẽti prius, & potius. Secũda pars ẽt patet, quia eo ipso quo ille q. alios induxit, fuit pręcipua & primaria causa, tenetur prius, & potius quã cęteri, nec ei sunt in vinculo restitutionis æquandi cæteri, qui ab ipso inducti sunt. Vltima pars patet ex dictis, quia cũ oẽs reuera concurrerint, quiuis eorum tenetur restituere, quando alij non restituunt.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando præcipuus, & Dux in crimine non accepit prædam, restituit nihilominus vero domino, qui illam accepit tenetur ei in integrum restituere, cæteri verò non tenentur illi aliquid satisfacere.

PRior pars probatur, quia ille qui restituit, cũ nihil acceperit, successit in locum veri domini à iure, & ita tenetur, qui prædam accepit ei restituere, sicut & vero domino. Posterior pars patet, primò, quia alij neque aliquid ab ipso acceperunt, neque facti sunt in aliquo ditiores. Secundò (quod habet maiorem vim) quia ille tenetur socios à se inductos seruare indemnes, & ita tenetur loco eorum satisfacere, & liberos reddere.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando aliquis ex socijs inductis, qui non accepit prædam restituit in integrum vero domino, tenetur ei in integrum satisfacere in primis, qui illam accepit, eo deficiente secundo loco, qui præcipuus fuit, & dux in illo crimine, & hoc quoque non satisfacere alij socij: & hi non quidem in integrum, sed singuli suam illi partem persoluent.

PRobatur prima pars: Quia ille restituens, cum non acceperit, succedit omni iure in locum veri domini, & ita tenetur, qui accepit illi restituere, sicut & vero domino. Secunda verò pars, quia ille, qui fuit præcipuus, & Dux (ex tertia obseruatione posita) tenetur socios quos induxit, seruare indemnes, hic autem qui restituit, fuit vnus ex socijs inductis, vt statuimus, seruandus ergo ab illo indẽnis, indemnem autem non seruabit, nisi reficiendo illi, quicquid vero domino exhibuit. Vltima pars etiam patet, quia iste inductus cum non acceperit, si restituat, successit pręter partem suam, in locum veri domini, cui restituit, tenebantur autem cæteri inducti vnusquisque ad suam partem vero domino reddendam, ergo tenẽtur similiter huic, qui restituit.

Sed obseruandũ hic est, partes istas quas singuli socij inducti illi restituenti persoluunt, debere quoq; ipsis reficere primò illum, qui accepit, quia singuli cum non acceperint, in ea parte quam persoluunt, succedunt in locum veri domini, alioquin ille, qui accepit ex sua iniquitate reciperet commodum, quod non licet, eo vero non reficiente illas, debet illas reficere, qui fuit Dux eorum, & inductor, quia, vt sæpe dictum est, debet illos eo ipso, quod induxit, seruare indemnes.

CONCLVSIO QVINTA.

Quando singuli acceperunt suam partem pręda, vno in integrum restituente, siue is sit præcipuus, & qui cæteros induxit, siue alius & inductus, tenentur cæteri reficere illi restituenti partes suas, quas singuli acceperunt.

PRIMÒ, quia in ea parte vnusquisque eorum factus

est

est ditior,& nisi illam restituat, liceret ei retinere, quod iniquè acquisiuit,& reportare commodum ex sua iniquitate. Secundò, quo principio sæpe vsi sumus, quia ille, qui integrum persoluit uero domino pro omnibus, succedit in locum veri domini omni iure,& ita renêtur illi reddere, quæ vero domino debebant singuli restituere.

Hæ quinque conclusiones procedunt in duobus prioribus modis, quibus possunt se habere fures, iuxta primam obseruationem, quando scilicet vel vnus totam prædã accipit, vel omnes suas partes. Conueniuntque in suis Conclusionibus Medina loco citato, Cayet. art. præcedenti ad tertium argumentum, Soto, lib. 4. q. 7. ar. 3. ad secundum, Victoria,& omnes recentiores Thomistæ. Maior autem difficultas est circa tertium modum, quando nil accipiunt, sed tantum inferunt damnum.

CONCLVSIO PRIMA.

Si præcipuus qui alios induxit, restituat in integrum, sicut tenetur, cæteri inducti nil tenentur ei reficere.

RAtio est ex fundamento posito, quia iste, qui induxit tenetur alios seruare indemnes: hæc est sñia Caye. loco citato: Magister autem Soto vult limitandã esse hãc ratio nem, vt sit vera ista conclusio, si alij ita concurrerũt, quia fuerint ab alio præcipuo inducti, nec aliàs concurrissent, vel tale damnum intulissent, & ille præcipuus etiam sine ipsis damnum illud intulisset. Quod si ipsi quamuis non fuissent inducti, illud nihilominus fecissent, aut præcipuus sine ipsis id non præstitisset, tenentur (inquit) illi præcipuo, qui restituit in integrum, suas partes reddere. Quia hoc secundo modo concurrentes sunt veræ etiam causæ, & suo consensu deuinxerunt se ad reficiendum quoque illud damnum. Sed nihilominus conclusio Cayetani cõmuniter recipitur, sicuti posita est, & sine ista limitatione Soti. Et confirmatur, quia etiamsi isti aliàs sine illo præcipuo id fecissent, quando tamen fecerunt, non fecerunt nisi inducti ab illo, constitutique fuerunt ab eo in illo periculo restituendi in solidum, ipsi verò non induxerunt eũ, & ita tenetur illos seruare indemnes.

Secundò, illi non tenentur in ordine ad præcipuum ratione rei acceptæ, quoniam nil (vt supponimus) acceperũt, nec ratione iniquæ actionis, quia non induxerunt eum in illam, nec exposuerunt eum alicui periculo, sed contra, vt modo dicebamus, ergo.

Tertiò, si iste præcipuus induxisset illos ad nocendum in suis proprijs bonis, nil tenerentur ei restituere, ergo similiter in casu nostræ conclusionis. Patet consequentia, quia præcipuus iste qui alios induxit, cum maneat per se, & primario deuinctus ad restituendum ex suis, perinde se habet, ac si induxisset illos ad nocendum ei in suis, æquiualentque ista inter se.

Quartò, vt supra vidimus initio huius art. quod aliquis sit causa sine qua non, vel non sit, parum facit ad vinculũ restituendi, cum hoc non sumatur nisi ex eo, quod est efficienter concurrere, sed in casu huius conclusionis, licèt inducti efficienter concurrerint ad damnum veri domini, propter quod præcipuo non reficiẽte tenentur singuli reficere in integrum vero domino, ad damnum autem, & debitum restituendi cui se exposuit ille præcipuus, ipsi non concurrerunt efficienter, cum non induxerint illũ, sed contra, & ita ipso restituente nil tenebũtur ei reficere, cum eũ isti inducti reuera non nocuerint.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando ex damno illato nil commodi sumitur, si restituat in integrum vnus ex inductis, & minus præcipuis, alij etiam minus præcipui tenentur restituere illi suas partes, præcipuus autem & inducens tenebitur singulis reficere, quæ dederunt.

Prior pars patet, quia omnes isti cum fuerint concausæ, obligarunt se, vel ad restituendum in integrum ipsi domino nullo alio restituente, vel secundum partẽ suam, si vnusquisque ex socijs inductis restitueret, quo fit, vt ille restituens sufficiatur in locum veri domini, vnde sicuti vero domino tenerẽtur restituere singuli collectiuè suas partes, ita & isti restituenti.

Secunda pars patet, quia præcipuus, qui induxit, debet seruare cæteros indemnes.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando omnes æqualiter concurrerunt per voluntatẽ spontaneam, nec ab alio inducti, si vnus restituat in integrum, tenentur singuli suas partes illi reficere.

HÆc recipitur ab omnibus Thomistis, præterquam à Cayetano, qui vult teneri alios, quando ille qui restituit, non intulisset damnũ nisi adiutus ab alijs, quod si sine illis idem fecisset, non esse cur alij quidquam ipsi restituant. Fũdamentum Caye. est, quia quando qui restituit totum, aliàs non erat facturus malum sine socijs, constitutus fuit ab ipsis in illo periculo restituendi: quando uerò solus & sine ipsis erat illud facturus, non fuit constitutus ab illis in tali periculo, & ideo non tenentur tunc aliquid ipsi cæteri reficere.

Quamuis autem nonnullis ex Thomistis hæc sententia, & ratio Cayetani placeat, à plerisque tamen discipulis D. Thomæ non recipitur, sed conclusio posita, vt dixi, est verissima, & fundamentum istud ruit, quia etiamsi sine socijs ille qui restituit, illud fuisset facturus, nihilominus socij æqualiter concurrentes, sicuti sunt inuicem socij damni, debent etiam esse inuicem, & æqualiter socij restitutionis, constituerũtque implicitè inter se contractum quendam societatis reficiendi illud damnum, cuius societatis ratione debent oẽs suas partes contribuere ad illud reficiẽdum.

Ad argumentum illud quorundam Theologorum initio positum respondeo, ibi, vt dixi, peti principium. Tũm etiam propositionem illam, ei qui est in causa turpitudinis, ex qua nascitur obligatio restituendi, non teneri alios aliquid restituere, non esse intelligendam de restituente damnum a multis illatum, sed de his, qui ob turpem causam aliquid accipiunt, cuiusmodi sunt iudex, proditor, & alij, qui cum non possint retinere quod accipiunt ob turpem causam, sed debent restituere, non debent restituere illud danti, sed vel fisco, vel Ecclesiæ, vel pauperibus, sicut suprà exposuimus.

Offert se modo, & alia quæstio vicina præcedenti: Cum enim dicat D. Thomas vno restituente vero domino in integrum, teneri cæteros ad reficiendas suas partes illi restituenti, nisi ipse eis remittat: quia potest ille sicut, & verus dominus debitum condonare, est quæstio occasione huius doctrinæ.

I X. Controuersia.

AN VERVS DOMINVS, CVI PLVres tenentur restituere, possit vni condonare debitum, manentibus alijs obligatis ad soluendum.

POsset aliquis inclinare in partem affirmãtem hac ratione adductus. Quando existunt duæ obligationes, quarum vna non pendet ex alia, potest remitti vna, manente alia in sua vi, vt cum absoluitur aliquis à voto orationis, & manet illi votum ieiunij: quod facit quotidie sum. Pontif. Sed obligationes quas habent isti concurrentes ad restituendum, ita se habent, vt una non pendeat ab alia, sed vni cuique illorum sua priuatim competat obligatio, quia nõ tenetur vous ratione alterius, sed vnusquisque per se ipsum ratione iniquæ acceptionis, ergo potest ille

cui facienda est restitutio, remittere debitum vni alio manente obligato.

Secundò, si vnus eorum efficiatur adeò pauper, vt non possit restituere, non tenetur restituere, & manent nihilominus alij obligati in solidum, ergo, similiter si dominus rei cui facienda est restitutio, vni remittat, manebunt alij obligati. Probo consequentiā, quia non minus potest liberare à debito voluntas creditoris, quàm inopia debitoris.

Tertiò, si vnus ex concurrentibus sit præcipuus, qui alios induxit, & precibus eorum, qui inducti sunt, dominus læsus remittat debitum illi præcipuo, hic manet liber, alij verò obligati ad restituendum, ergo similiter si libera volūtate illius læsi remitteretur debitum illi præcipuo concurrenti, manerent alij obligati.

De hac q. Caye. & Soto loco cit. breuiter, Medina verò latius in illa qō. 8. vbi obseruemus, aliud esse remittere ius, & actionem repetendi debitum apud iudicem, aliud verò remittere ipsum debitum: nam prius illud fieri potest manentibus nihilominus debitoribus obligatis ad restituendum, cum per illam gratiam non concedatur illius remissio debiti, sed id tantum quod est non vexare illos apud iudicem, posterius verò, quod est remittere ipsum debitū, cōtinet vtrumque tàm debitorem manere immunem in foro animæ à solutione debiti, quàm in foro exteriori liberum, ne apud iudicem exigi illud possit.

CONCLVSIO PRIMA.

Læsus, cui facienda est restitutio, potest remittere vni debitorum actionem, quam habebat contra illum in iudicio, manentibus alijs sine tali gratia, & concessione.

Concedunt hanc omnes DD. quia quando plures debitores existunt, omnia iura concedunt liberam facultatem creditori exigendi ab eo à quo voluerit, alijs dimissis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quo ad debitum ipsum, non potest læsus quādo omnes debitores sunt æqualiter concurrentes, dimittere vni suā partem, manentibus alijs obligatis ad restituendum reliquum, nisi detracta illa parte remissa.

Patet, quia creditor non potest remittere alicui debitori cum præiudicio aliorum. Secundò, quia, illi cui ita remitteret, daret profectò de alieno, vnde sicut læsus si recepisset ab vno debitore totum debitum, nō posset remittere alicui suam partem, quia tunc iam non ipsi læso, sed illi, qui totum restituit, tenentur alij suas partes singuli refundere, ita quoque si antequam aliquis eorum restituat, remittat alicui eorum suam partem, nō potest iam ab alijs recipere, nisi reliquum debitum, detracta illa parte iam remissa.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando vnus est præcipuus, & alij ab illo inducti, si creditor illi præcipuo remittat, eo ipso est alijs quoque debitum illud remissum; quod si solum remittat alicui ex illis minus præcipuis, & inductis, manet nihilominus præcipuus ille obligatus ad restituendum.

Patet prior pars, quia cum ille præcipuus sit primariò, & per se obligatus, ita vt eo restituente reliqui sint liberi, idem est remittere illi, quod remittere omnibus.

Secunda pars probatur, quia præcipuus semper manet obligatus, etiamsi alij restituant, aut ipsi domino, aut ei qui restituit. Et cum in hoc casu alij minus præcipui nil dederint, manet ipse semper obligatus ad restituendum vero domino.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum cōcessa maiori negada est minor. Obligationes enim istæ licèt videantur diuersæ subiecto propter diuersitatem debitorum, in ratione tamen debiti vnica est obligatio, sicut & vnica fuit actio iniqua, ad quam omnes isti concurrerunt, per quam debitum illud contractum fuit, & ita non potest vnus ab illa eximi alijs manentibus obligatis, cum non possit fieri vni remissio cum præiudicio alterius.

Ad secundum dico, eum qui in tantam incidit paupertatem, non deobligari à restitutione, sed excusari tantum durante illa inopia: eum primum enim redierit ad pinguiorē fortunam, tenebitur restituere non per nouam aliquā obligationem, sed per eandem quam antea habebat, vnde inopia vnius non tollit obligationem aliorum, remissio autem facta vni ab ipsomet creditore, si is cui remittitur, sit principalis, tollit debitum aliorum integrum, si minus principalis, & inductus, quo ad illam partem, quæ ipsi remissa est.

Ad tertium dico, non esse simile iudicium, quia si inducti suis precibus postulent à læso, vt remittat præcipuo læsori, qui cæteros induxerat, eo ipso suscipiunt apud se illud debitum, & eius solutionem; non enim rogant, vt læsus ille omnino, & absolutè remittat illud debitum, sed vt remittat illud illi præcipuo, soluendum tamen ab ipsis, at quando læsus ipse liberè, & propria spontè dimittit, quod dimittet, non potest illud in alios transferre, quia non pōt vni remittere cū aliorum præiudicio, nec reuera hoc esset dimittere debitum, sed alios grauare, quod non licet.

ARTICVLVS VIII.

Teneatur ne homo statim restituere, vel possit illud differre.

Cum præcedentibus articulis egerit D. Tho. de alijs circunstantijs restitutionis, in hoc vltimo agit de tempore quo debet fieri, de quo Doctores in 4. dist. 15. Cayeta. hic, & q. 66. art. 3. ad 6 & in Sum. Restit. c. 5. Soto lib. 4. de Iust. q. 6. art. 1. & q. 7. art. 4. & lib. 5. q. 3. art. 1. ad 2. & in suo. 4. d. 17. q. 2. ar. 6. Sylu. Restitutio. 5. per totum. Adria. in 4. tracta. de restit. fol. 50. breuiter, Medina Cod. de reb. rest. q. 2 §. Quo ad 4. Doctor Nauar. in suo Manua. c. 17. à num. 54. vsque 68.

CONCLVSIO PRIMA D. Tho. & est affirmatiua.

Quemcunque teneri ad statim restituendum, quam primum commodè potest, vel petendas inducias, & dilationem ab eo, cui restitutio facienda est.

Probatur à D. Tho. Primò, quæ restituenda sunt, eodem modo se habent, posito quod sint restituenda, sicut merces debita mercenario, sed merces debita mercenario statim est illi restituenda. Leuit. 16. [Non morabitur opus mercenarij apud te vsque mane, ergo nec licebit retinere apud se quodcunq; debitum restituendum.

Secundò, sicut accipere aliquid inuito domino est peccatum contra iustitiam, ita quoque retinere alienum eo inuito, quia perinde priuatur re sua, & vsu illius verus dominus iniqua detentione, sicut iniqua acceptione, sed in peccato non licet immorari, nec per breue tempus, ergo nec per breue tempus licet rem alienam detinere, sed statim est restituenda, cum possit.

Circa hunc articulum examinanda in primis est hæc cōclu. D. Tho. videtur enim falsum esse, statim faciendam esse restitutionem.

Primò,

Primò, sicut præceptum restituẽdi includit illud negatiuũ, non detinendi rem alienam, ita præceptum pœnitentiæ in cludit illud negatiuum, non permaneas in peccato, & inimicitia tui creatoris. Et sicut non liberatur debitor à peccato nisi restituendo, iuxta regulam Diu. August. [Non dimittitur peccatum, &cęt. ita quoque non liberatur peccator à peccato, nisi pœnitendo, iuxta illud Christi: [Nisi pœnitentiam egeritis,]&c. Vnde D. Thom. æqualia facit hic in corpore articuli hæc duo, detinere alienum, & manere in peccato, & ex eo inferet esse statim restituendum, quia non licet nec per breue tempus manere in peccato, sed nemo tenetur ad statim pœnitendum, ergo neque ad statim restituendum, sed sufficiet aliquando restituere, quamuis non statim, sicut sufficit aliquando pœnitere, quamuis nõ statim, iuxta illud: [In quacunque hora peccator conuersus, &c.

Et confirmatur, Actus eiusdem virtutis sic se habent, vt si liceat vnum differre, liceat, & alium, restitutio ex primo articu. est actus iustitiæ, pœnitentia etiam, & contritio de peccatis est actus iustitiæ, & pars potentialis ipsius, sed licet differre pœnitentiam, ergo, & restitutionem.

Secundò, fiscus ex officio debet accusare malefactores, iudex iudicare, & condemnare, ac ferre sententiam, at fiscus, & iudex non tenentur statim ista debita persoluere, sed possunt differre, ergo, & alij debitores poterunt differre restitutionem, & solutionem suorum debitorum.

Tertiò, præceptum restituendi vt art. 2. vidimus est affirmatiuum absolutè, & formaliter, præcepta autem affirmatiua non obligant statim, & pro semper, ergo. Quod si dixeris cum D. Thom. esse quidem affirmatiuum formaliter, sed includere illam negationẽm, ne detineas alienum inuito domino, ratione cuius est statim adimplendum, Cõtra, quia omnia præcepta affirmatiua includunt etiam negationẽ vitij oppositi, vt illud, diliges Deum, cõtinet hanc negationem, non diliges idola, & ita proponitur in lege: [Dominus Deus tuus, quem colere debes vnus est, non facies tibi sculptile, neque coles Deos alienos: Præceptum sanctificandi sabbathum, includit illud negatiuũ nullum opus seruile facies in eo, quę tamen nec ratione harum negationum obligant statim. Et confirmatur, hoc pręceptum restituendi aut habet se vt affirmatiuum, aut vt negatiuum, si primum, ergo non obligat statim, si secundum, nunquam licebit differre restitutionem, negatiua enim nũquam licet prætermittere, at vt videbimus hoc eodem art. in aliquibus euentibus licet eam differre, ergo.

Denique, si statim esset facienda restitutio, qui non faceret illam statim, sed differret, committeret nouum peccatum mortale differendo, quia non adimpleret præceptum de statim restituẽdo, sicut qui tenetur ieiunare feria. 6. licet alio die ieiunet, si tamen non ieiunauit eo die quo illi præcipitur, peccat mortaliter, at differendo restitutionem non contrahitur nouum peccatum mortale iuxta communem Theologorum sententiam, aliter qui somno occupatus nõ restitueret, statim committeret nouum peccatum.

Ad horum intelligentiam, & solutionem obseruemus primo, præceptum restituendi absolutè, & formaliter esse affirmatiuum; constat primò ex forma, & modo, quo datur, proponitur enim his vocibus: redde, restitue, solue, quę sunt affirmationes, Mat. 22. [Reddite quæ sunt Cęsaris, &c. Rom. 13. [Reddite omnibus debita, cui tributum, &cęt. Secundò, constat ex obiecto, obiectum enim affirmatiui est aliquod bonum quod præcipit, cum versantur affirmatiua circa actus virtutum, obiectum negatiui aliquod malũ, & actus vitij quod prohibet, præcepto autem restituendi præcipitur reddere alienum suo domino, quod est bonum & actus iustitiæ, vt vidimus. Tertiò, præcepta affirmatiua frangũtur per omissionem, vt præceptum, ieiunandi, honorandi parentes, negatiua autem per commissionem, vt præceptum non mentiendi, non occidendi, præceptum autem hoc restituendi frangitur per omissionem est ergo affirmatiuum propriè, & formaliter. Est autem ita affirmatiuum, vt includat in se hanc negationem, nec detineas alienum, ratione cuius reducitur ad illud, Non furaberis, nam cum hoc septimo præcepto prohibeatur quoduis damnum in bonis alienis, nec solum noceat in bonis, qui illa rapit, verum etiam qui iniustè retinet inuito domino, quia vtraque via priuat verum dominum re sua, & vsu illius, affirmant propterea Doctores hoc præcepto non furandi vtrumque prohiberi, & acceptionem, & detentionem rei alienæ inuito domino, Vnde Pau. Roma. 13. illi affirmationi, [Reddite omnibus debita, statim adiungit hanc negationem, & nemini quicquam debeatis. Et Leuit. 16. per negationem præcipitur solutio mercedis debitæ seruo, cum dicitur, Nõ morabitur apud te opus mercenarij usque ad mane.

Obseruemus secundo ex Cay. hic circumstantiam temporis aliter se habere in actu restitutionis, & in actibus aliarum virtutum, nam in alijs virtutibus tempus non est certum, nec omne, sed quod assignat prudentia, & recta ratio, vt in actu fortitudinis, temperantiæ, in iudicijs, in accusationibus, non quouis tempore est bellandum, accusandũ, ieiunandum &c. at in actu restitutionis tempus non est assignandum à prudentia, & recta ratione, sed ex natura rei est iam assignatum; nam cum nullo tempore liceat fratri inferre iniuriam, & detinere rem illius ipso inuito fit illi iniuria, nullo tempore liceat eam retinere, & ex consequenti ex natura rei quam primum potest illi restitui, est restituenda. Quo fit, vt omittere actus aliarum virtutum non repugnet virtuti quouis tempore, sed in eo tantum, in quo prudentia, & recta ratio dictabat esse exercendos, omissio autem restitutionis quouis tempore repugnet iustitiæ, cum tamdiu inferatur iniuria domino, quamdiu res ipsius eo inuito detinetur: similiter alia præcepta affirmatiua non obligant statim, sed pro loco, & tempore iuxta leges prudentiæ, præceptum autem restituendi quamuis affirmatiuum obligat statim habita opportunitate. Ratio est apertissima ex dictis, Primò, quia præceptum restituendi ideo obligat, quia non licet detinere alienum, sed non detinere alienum quouis tempore tenemur, cum nullo tempore liceat fratri esse iniurium, aut priuare illum vsu rei suę contra eius uoluntatem, ergo. Secundò, non restituere, alienum pro eodem reputatur, ac furari, sed hoc nunquam licet, ergo nec illud.

Est tamen hic obseruandum, quod sicut non quæuis acceptio rei alienæ est furtum, sed quando fit domino rationabiliter inuito, quia si irrationabiliter fit inuitus, ut quando pauper extremè indiget, non est furtum, ita quoque nec pręcepto restituendi prohibetur detentio rei alienæ domino illius rationabiliter inuito, & quia quando non adest opportunitas restituendi, dominus non est rationabiliter inuitus, ideo quando non adest opportunitas, non obligat hoc præceptum, quando autem adest, statim obligat.

Nunc ad argumenta posita: Ad primum Cayet. in opusculo. 17. quæstionum. q. 7. quem sequitur Soto. lib 4. q. 7. ar. 4. vult eandem esse rationem præcepti pœnitentiæ, & præcepti restitutionis. & vtrumque esse mixtum ex affirmatione, & negatione, quia vtrumque continet suam negationem, præceptum restitutionis non detinere alienum, quod aduersatur iustitiæ, præceptum pœnitentiæ non permanere in Dei inimicitia, quod aduersatur, charitati, vnde inferunt, utrumque obligare ad statim, ita vt sicut peccator nõ pœnitens statim, auget suum peccatum, redditque illud grauius, quamdiu permanet in reatu illius, ita debitor non restituens augeat suum peccatum sui iniqui debiti.

Sed pace istorum multum differunt ista duo præcepta, Primò, quia præceptum restituendi includit in se negationem speciali quadam ratione longè diuersa ab ea, qua alia præcepta affirmatiua totei quæ collocandum etiam est præceptum pœnitentiæ, nam alia affirmatiua includunt negationem, consequenter, vt rem sibi contrariam, vt qui præcipit dilectionem, consequenter prohibet odium, qui pręcipit fidem, consequenter prohibet infidelitatem, & similiter in pœnitentia qui præcipit per pœnitentiam Deo reconciliari, consequenter prohibet Deo esse inimicum, hæc est generalis quædam, & extrinseca ratio continendi negationem, cum fit per solam consequentiam, propterea ista præcepta non dicuntur negatiua pure, sed

getur,

affirmatiua, nec obligant statim, sed in casu opportunitatis, & necessitatis, præceptum autem restituendi continet negationem speciali quodammodo, quia continet illam non consequenter, & velut consectarium quod est quid extrinsecum, sed antecedenter, & vt fundamentum, cui nititur, nam quia non licet retinere alienum inuito domino, sicut nec accipere, ideo tenemur restituere, & reducitur præceptum restituendi ad illud, Nō furaberis. Vnde licèt hoc præceptum sit propriè, & formaliter affirmatiuum, non tamen purè affirmatiuum, sed habens simul negationem intrinsecè, & fundamentaliter, propter quod habet se & obligat ad modū negatiui statim, & pro semper, habita opportunitate, sicut expositum est, sicut statim, & pro semper tenemur non inferre damnum, nec iniuriam fratri.

Ex quo sequitur, præceptum pœnitentiæ, cum sit purè affirmatiuum sicut alia, nō obligare statim, sed sicut alia præcepta pure affirmatiua tempore necessitatis, aut statuto ab Ecclesia, præceptum autem restituendi, licet affirmatiuum, mystum tamen ex affirmatiuo, & negatiuo, continetque intrinsecè negationem obligare, vt negatiuum, statim, & pro semper.

Differunt secundò, quia differre restitutionem cum illa commodè possit statim fieri, aduersatur præcepto iustitiæ, vt constat ex dictis, & obseruatione secunda, differre verò pœnitentiam, & contritionem non continuo contrariatur charitati, nec præcepto pœnitentiæ, nisi in casibus, in quibus oportet pœnitere. Hinc sequitur tertia differentia, differentem pœnitentiam etiam habita opportunitate præter casus, qui assignantur à Doctoribus, nec peccare de nouo, nec augere peccatum, licèt incurrat alia incommoda ex sua dilatione, differentem verò restitutionem habita opportunitate, uel peccare de nouo, vel augere saltem peccatum, vt dicemus.

Differunt quartò, quia præceptum pœnitentiæ totum ordinatur in bonum pœnitentis, propter quod differendo suum proprium bonum nulli est iniurius, præceptum autem restitutionis ordinatur in bonum, & restituētis, & domini, cui fit restitutio, propter quod, nisi restituat habita opportunitate, est illi iniurius.

Sequitur etiam ex his, obligationem pœnitentiæ sumendam esse ex necessitate pœnitentis, obligationem autem restitutionis sumendam esse ex necessitate creditoris, quæ verè est quotiescumque rationabiliter vult reddi sibi suam rem, vult autem quotiescumque est opportunitas, nec habetur consensus eius in dilationem.

Ita patet solutio ad primum negando, consequentiam propter diuersum modum, quo præceptum restitutionis continet in se negationem, & præceptum pœnitentiæ, & alia præcepta affirmatiua.

Ad confirmationem ex D. Tho. dico D. Tho. æquiparare pœnitentiam, & restitutionem quo ad primum, id est quo ad exitum à peccato, non tamen quo ad obligationem præcepti, vt similiter obligent, & simili tēpore. Colligit enim in corpore articuli non licere detinere alienum, quia non licet permanere in peccato, qui autem detinet quamdiu detinet, & non restituit, cum possit, manet in peccato. Ex quo progressu non sequitur præcepta ista pœnitentiæ, & restitutionis eodem modo includere negationem, & eodem modo obligare ad statim: non enim quia conueniant in vno, quod est nō posse exire à peccato nisi restituatur, sicut non exit à peccato, qui peccauit, nisi pœniteat, oportet quoque conuenire in modō continendi negationem, aut in alijs conueniunt enim quidem in illo priori, non autem in posteriori, vt constat.

Et vt res magis intelligatur inter præceptum restitutionis, & pœnitentiæ sunt quatuor similitudines: prima, vt sicut non dimittitur peccatū, sine restitutione, ita neque sine pœnitentia. Secunda, vt sicut qui non restituit, cum possit, est in statu peccati mortalis, ita qui non pœnitet, cum possit. Tertiò, vt sicut qui habet istum actum, nolo pœnitere, peccat de nouo, ita qui habet istum actum, nolo restituere. Quarta, vt sicut per dilationem restitutionis augetur culpa, ita per dilationem pœnitentiæ. Differunt tamen, quia qui cum possit, non restituit, agit contra præceptum restituendi, qui vero non pœnitet, quamuis possit, non peccat contra præceptum pænitendi, nisi in certis casibus necessarijs.

Ad secundum respondeo ex quarta differentia hic posita, pœnitentiam esse quidem partem iustitiæ potentialem, potest quoque sum, vt quædam satisfactio, actu autem realiter ac subiectiue non est iustitiæ pars, sed sacramentum, & medicina peccatoris, quo fit, vt eius obligatio non sit sumenda per ordinem ad necessitatem peccatoris, & ideo tunc obligat quando fuerit necessitas ex parte peccatoris restitutio tamen est pars subiectiua, & specifica iustitiæ, vnde eius obligatio sumitur per ordinem ad alium, nempè creditorem, & ideo obligat, quando est necessitas creditoris, non inquam necessitas, id est, indigentia, & paupertas, sed necessitas, idest, damnū, & detrimentum eius, cum careat vsu rei sibi debitæ, quod est contra iustitiam, quę necessitas cum semper sit, quamdiu dominus re sua caret, consequenter semper existit obligatio restituendi.

Ad tertium patet solutio ex dictis ex illo diuerso modò, quo includitur negatio in præcepto restitutionis, quo modo non includitur in alijs pręceptis, quibus tenentur iudex, fiscus, &c.

Ad quartum similiter patet solutio ex isto diuerso modo speciali, quo hoc pręceptum restitutionis continet negationem, quo modo non continent illam alia præcepta affirmatiua, propter quod non dicuntur negatiua, sed purè affirmatiua.

Ad quintum, seu confirmationem quarti respondeo pręceptum restitutionis non continere quamcunque prohibitionē retinendi rem alienam, retinere alienum absolutè & simpliciter non est prohibitum pręcepto negatiuo naturali, sed retinere domino rationabiliter inuito. Vnde in quibus casibus ille irrationabiliter esset inuitus, licet differre, vt quando non est opportunitas, veluti si sit in lecto, aut mensa, aut mensa debitor, tunc licet differre restitutionem, quia vir prudens non vult tunc sibi rem restitui, sed deinde: sicut, Non occides, non prohibet quamcunque occisionem, sed quę irrationabiliter fieret. Vnde ad replicam dico, hoc pręceptum esse affirmatiuum habens se ad modum negatiui propter specialem modum, quo continet in se negationem, intelligendumque habita opportunitate. Vltimum argumentum quęrit illam difficultatem, quę solet hic à Thomistis tractari.

I. Controuersia.

AN PRAECEPTVM RESTItutionis ita obliget ad statim, ut committat nouum peccatum qui illam differt præter illud peccatum quod cammisit, quando iniquè accepit.

De hoc dubio agit Cay. infra. quæst. 99. artic. 3. ad. 2. & in opuscul. 17. quęst. 7. & Soto locis citatis. Et pro parte affirmatiua argomētor cū Cayet. Detentio rei alienę inuito domino comparatur acceptioni, & repugnat pręcepto negatiuo, Non furaberis, sicut eius acceptio, & consumptio, sed acceptio rei alienæ prohibetur semper, & pro semper ac in singulis momentis ita, vt quocunque momento quid accipiatur, fit nouum peccatum, ergo similiter noo detinere alienum obligat pro semper, & singulis momentis, & quocunque momento, quo non restituit habens alienum habita opportunitate, peccat nouum peccatum. Et confirmatur, quia pręceptum restituendi licèt formaliter sit affirmatiuum, obligat tameo ad modum negatiui, id est semper, ita ut quocunque momento debitor non restituat, peccet de nouō, quasi singulo quoque momento incipiat detinere alienū inuito domino.

Quod si dicas, hoc argumentum tantum conuincere, quod singulis momentis continuet peccatum non restituens, non autem conuincere, quod peccet de nouo singulis momentis, quia præceptum istud est non retinendi, ille uero non retinet de nouo, sed tantum continuat illam iniquam detentionem. Contra, in primo instanti quo potest restituere, & nõ restituit, peccat de nouo, & violat præceptum non retinendi, sed quocunque momento sequenti quo possit, si non restituat, retinet similiter alienum inuito domino, ergo quocunque momento peccat.

Et confirmatur, hoc præceptum nõ solum prohibet primum momentum, uerum, & omnia sequentia donec fiat restitutio: argumento est, quia semper manet obligatio adimplendi illud, sed in primo, momento committitur nouũ peccatum, quia non seruatur præceptum pro tunc obligãs ergo in singulis quoque committetur nouum peccatum, cum in singulis idem accidat.

In oppositum est, quod hac ratione, cum inter furtum, & restitutionem soleat transire multum tempus, in quo sunt infinita momenta, committeret fur illo medio tempore infinita peccata. Secundò, actus continuatus in eodẽ genere moris tempore continuo non est multa peccata distincta, sed vnum tantum continuatum, detentio illa, etsi per multa momenta, non est nisi vnus actus continuatus in eodem genere moris, & vitij, ergo non est multa peccata distincta, sed unicum continuatum, esset autem multa distincta, si quæcunque dilatio esset nouum peccatum.

In hac quæstione obseruemus, hoc, quod est statim esse restituendũ, tribus modis accipi posse, vel statim, vt exeat à peccato, vel statim, ne augeatur peccatum, vel statim, ne committatur nouum peccatum: non est hic quæstio in primo sensu, certum enim est non exire hominem à peccato, nisi restituat iuxta illud D. Aug. Non dimittitur peccatum &c. in quo sensu, iuxta aliquos habet hic D. Thom. præceptum restituendi obligare statim, id est vt à peccato exeat homo, quamuis reuera ipse D. Thom aliter doceat, ait enim nec per breue tempus licere detinere alienum, vbi non tantum exigit restitutionem, vt homo exeat à peccato, verum etiam vult illam fieri, quam primum homo potest, & adest opportunitas, vt seruet præceptum restituendi. Vnde quæstio est in secundo, & tertio sensu, augeaturne peccatum, vel committatur nouum, si differatur restitutio?

Obseruemus secundò, cum præceptum restituendi sit formaliter affirmatiuum, includens autem intrinsecè, & radicaliter negationem non detinendi alienum, ad eius adimpletionem requiri duo, Primò, propositum in voluntate non retinendi alienum, & secundo externam exequutionem, qua illud restituatur suo domino, quæ cum diuersa sint, & in eis consistat obseruatio huius præcepti, explicando qua ratione vnum quodque horum seruandum sit, intellectum manebit, ad quid obliget hoc præceptum, & quando augeatur peccatum contra illud, quando verò de nouo committatur, quod subiectis varijs conclusionibus commodè fiet.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui habet alienũ, ut exeat a peccato, tenetur ad duo, primum statim atque nouit se habere alienum, habere simul firmum, & deliberatum animum restituendi illud, quam primum commodè poterit. Et secundo actu, & opere illud restituere habita opportunitate.

HÆc conclusio patet apertissimè ex illa celebri regula D. Aug. 54. ad Macedonium: [Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.] Restituitur autẽ vel actu, & opere, quando actu redditur alienum, uel corde, & animo, quando firmiter id proponitur. Et confirmatur, quãdiu homo est in proposito furandi, est in peccato mortali, sed quamdiu homo corde, & opere retinet alienum, est uelut in proposito furandi, ergo.

Secundò, Qui est iniurius, & nocet fratri, non potest exire à peccato, quin cesset ab illa iniuria, & damno. detinere alienum inuito domino est illi damnum, & iniuria, à qua cessari non potest, nisi habendo animum restituendi, quamdiu non est opportunitas, & restituendo, quando illa se offert, ergo, vt exeat a peccato, tenetur ad illa.

Tertiò, sicut facere iniustitiam, & inæqualitatem cũ proximo in re graui est peccatum mortale, ita non potest quis exire à peccato, quin inæqualitatem, & iniustitiam illi factam reducat per actum iustitiæ ad æqualitatem, hoc autẽ fit per restitutionem, ergo non potest quis exire à peccato, quin proponat animo restituere, cum poterit, & cum primum poterit, illud opere exequatur.

Ex hac conclusione sequitur apertè, illum, qui habet animum non restituendi, non esse vllo modo absoluendum, cum sit voluntariè in statu damnationis, & in peccato mortali habituali. Patet, qui habet animum furandi, uel fornicandi, nisi illum omnino mutet, est in statu peccati mortalis, & damnationis, & omnino indignus absolutione, ac ab ea repellendus, sed animo furandi æquipollet animus detinendi alienum, & non restituendi inuito domino, ergo.

In hac conclu. hæc temporis circumstantia, vt fiat statim, aliter intelligenda est, cum dicimus habentem alienũ teneri ad statim proponendum illud restituere, & aliter cũ dicimus teneri ad statim restituendum habita opportunitate, vt exeat à peccato, nam respectu interni propositi volũtatis tenetur ad habendum illum statim, & in ipso momento quo aduertit se habere alienum, mathematicè sumpto, ita vt quamdiu id non proponit firmiter, sit in statu peccati mortalis habitualis, quia quamdiu id non proponit, virtualiter, & habitualiter consentit in iniquam detentionem rei alienæ, & in damnum ac iniuriam, quæ per illam detentionem domino rei inferuntur, respectu autem externæ, & actualis restitutionis opere, & in effectu faciendæ non est accipiendum illud statim, mathematicè, ut in illo puncto temporis, & momento indiuisibili, quo aduertit, se habere alienum, facultatemque ad restituendum, teneatur adire creditorem, & actu restituere, sed accipiendum est illud statim, moraliter, & ciuiliter, sic enim dictat recta ratio, iuxta quam omnia præcepta moralia tàm diuina, quàm humana intelligenda sunt. Verbi gratia, si tibi recumbenti in mensa, aut lecto, aut audienti missam veniat in mẽtem te habere aliquid alienum, vt exeas à statu peccati, in quo manes propter iniquam rei detentionem, teneris in illo puncto firmiter proponere illud restituere, non tamen teneris etiam si habebas vnde tunc restituas, surgere illo ipso momento à lecto, uel mensa, aut dimittere missam, vt statim restituas, sed sat est id facias deinde hora commoda iuxta leges prudentiæ. Vnde nomine opportunitatis duo intelliguntur, & facultates, ac bona ad restituendum, & tempus commodum. Quo fit, vt qui quam primum aduertit se habere alienum, statuit restituere, etsi intercedat vsque ad exequutionem illius propositi aliqua mora temporis, moraliter loquendo non sit dicendus esse in mora, cum tempore commodo restituat.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui differt restitutionem, cum possit restituere, ad minus auget, & aggrauat peccatum suum.

PRimò, quia peccatum, quo diuturnius est, grauius, & peius est.

Secundò, quia cum detinere alienũ inuito domino sit illi damnum, & iniuria, quo magis differtur restitutio, magis hæc augentur, & vna cum eis culpa, ac delictum in ferentis illa. Vnde illa regula Theologorũ. Peccatũ continuatũ licèt semper sit vnum, & nõ differat a se ipso in specie, & in genere naturæ, nisi noua se offerat circa illud malitia, eo autem ipso quo continuatur, differt a se ipso in genere moris, quia est grauius, & peius. Ita fit, vt sicut in peccato furti non sufficit confiteri furtum, sed explica[...]

etiam

canda etiam est quantitas furti, quia cum confessarius sit iudex, & medicus, quamuis quantitas furti non mutat spe ciem, reddit tamen grauius illud delictum, debetque confessarius iuxta illius grauitatem, qua medicus est, applicare pœnitentiam, consilium dare, & medicinam spiritualem adhibere, ita quoque, qui distulit restitutionem, non sat est dicat, se habuisse alienum, sed debet etiam explicare, cũ potuerit restituere, quanto tempore illud distulerit, vel habuerit animum non restituendi, cum hæc dilatio reddat peccatum grauius.

Vbi obseruandum est cum Soto, quod certè dictat recta ratio, breuem moram per tres horas, vel tres dies, & breue tempus non esse dilationem, quam dicimus esse in con fessione explicandam, nisi iam illa hora, vel die creditor laboraret necessitate, quam nosset debitor, aut creditor peteret rem suam à debitore, quia tunc etsi breui mora detineretur supposita opportunitate explicata, non solum esset grauius peccatum, verum etiam nouum, vt statim dicemus. Extra istos autem casus breue tempus non indicatur mora, quæ reddat peccatum grauius, aut confitenda, sed il la dilatio quæ prudenter iudicabitur mora, & dilatio culpabilis. Quari hic solet. [Quis grauius peccet, qui per vnum (dicamus) annum detinet. 100. iniquè, aut qui illo anno varijs vicibus furatur. 100?

Palud. in 4. dist. 15. quæst. 2. iudicat, illum priorem grauius peccare, quia ille continuat peccatum, & semper est in peccato, qui vero multis vicibus peccat, interrumpit illud & per aliquod spatium dimittit. Soto vult oppositum, quia prior ille non committit nisi vnicum peccatum in specie, etsi sua continuatione reddat illud grauius posterior vero committit tot peccata distincta, quot vicibus furatur. Distinguẽdum tamen hic est, nam aut ille, qui furatur mul tis vicibus tam exiguam quantitatem singulis vicibus furatur, vt ob defectum, & exiguitatem materiæ nulla illarum per se sumpta sit peccatum mortale, aut tales quantitates accipit, vt quæuis, aut plerique illarum sint peccatum, mortale, si prius, vera est doctrina Palud. si posterius, do ctrina Soti.

CONCLVSIO TERTIA.

In dilatione restitutionis & per illud tempus quo dif fertur, tunc, & toties con mittitur nouum peccatum cõ tra præceptum restituendi, quando & quoties fiet nouus consensus, nouaque commissio contra illud negatiuum, nõ detinendi alienum inuito domino.

HÆc conclu. est communis inter omnes discipulos D. Tho. Et Probatur. Præceptum restitutionis (vt constat) obligat statim, & pro semper ratione illius negatiui quod intrinsecè in se continet, sed præceptum nega tiuum violatur per quamcũque nouam commissionem eõ tra illud factam, ergo quotiescunque aliquis fecerit aliquã nouam commissionem contra istud negatiuum non detinendi, peccabit de nouo contra illud restituendi. Ita colliguntur hi casus, in quibus committitur nouum peccatum contra præceptum restituendi.

Primum est, quando quis habet nouum, & actuale propositum non restituendi, non dico primum, sed nouum, vt qui proposuit non restituere heri, & deinde oblitus est, nec amplius de eo cogitauit, si hodie rursum veniat illi in mentem se habere alienum, & rursum proponat non restituere illud, hoc secundum propositum est distinctum peccatum ab illo priori, quia est nouum, & actuale propositum non restituendi, noua cõtrectatio rei alienæ inuito domino, nouusque consensus, & noua commissio cordis con tra illud præceptum non detinendi alienum, & vt constat quæuis noua commissio contra præceptum negatiuum non detinendi est nouum peccatum contra præceptum restituendi. Quo fit, eum qui tale propositum habuit, teneri ad explicandum meliori modo quo poterit, numerum, & vices quibus ita proposuit, cum sint singula propo sita ista noua, & distincta peccata, requiratur autem ad integritatem confessionis, vt explicet numerum peccatorũ.

Secundus casus est, quando aduertit quis se habere alienum, & non proponit firmiter illud restituere, quia, qui actu aduertit, se habere alienum, tenetur sub pœna noui pec cati firmiter proponere illud restituere habita opportunitate, in moralibus enim nõ dissentire damno fratris, ad quod concurris, est consentire. Dixi quando cõcurris, qui enim non concurrit, potest se habere indifferenter, qui vero cõcurrit, necessario aut debet dissentire reuocãdo, illud, aut consentire efficiendo, uel producendo illud, detinere alienum inuito domino est damnum, ad quod concurrit q illud habet, ergo qui aduertit se illud alienum habere, & nõ dissentit reuocando animum, & proponendo firmiter restituere, consentit de nouo, nouus autem consensus est noua commissio contra illud negatiuum, Non detinendi, ergo est nouum peccatum. Secundò, qui aduertit se habere alienum, nec habet animum restituendi, eo ipso habet animum detinendi, moraliter enim inter hæc non est dare me dium in habente alienum. Vnde experientia teste solemus dicere, non vis restituere, ergo via detinere: nouus autem animus detinendi est nouum peccatum, ergo qui ita aduertit, & non habet actu animum restituendi, committit nouum peccatum. Dixi, quando aduertit, vel tenetur aduertere. Primum, quia non quolibet momento cogitat homo de hac re, vt quando dormit, quando alijs negotijs occupatur, tunc nec omittit quod debet contra affirmatiuum præceptum restituendi, neque agit contra negatiuum non detinendi, & ita non semper peccat nouo isto peccato, sed quando animaduertit se habere alienum, uel tenetur animaduertere, vt quando vult confiteri, quando vult condere testamentum, quando vult aliquaa ma ximas expensas facere, quibus bona illius consumentur, & forsan omnia, quando vult inter filios hæreditatem diuidere, in his, & similibus casibus tenentur animaduertere, an habeat alienum, ne forsan expendat illud, aut disponat de illo, vt suo, In his casibus, quia tenetur aduertere, & consequenter aut actu restituere, si potest, aut firmiter proponere, quando poterit, si non animaduertat, peccat de nouo contra præceptum restituendi, alias non peccat de nouo, etsi non proponat, eo quod non animaduertat, quia semper, & continuo animad uertere ad quæ tenemur, angelicum est, & plusquam humanum.

Sed quæret hic aliquis circa dicta de isto proposito, quod docemus habendum esse sub pœna noui peccati, ab eo, qui animaduertit se habere alienum.

CONCLVSIO QVARTA.

Sufficiet in isto casu suspendere animum, ita ut is cui uenit in mentem se habere alienum, sit indifferẽs, & suspendat actum mentis, liceatque illi nec habere propositum restituendi, nec non restituendi?

RAtio dubitandi est, quia videtur certè durum, & one rosum nimis, vt quotiescumque alicui id in meotem uenit, teneatur actu, & re ipsa habere tale propositũ. Non desunt qui dicant, Metaphysicè loquẽdo, satis esse suspendere actum, quia suspendendo, & nullum producẽdo, licèt non dissentiat iniquæ dissentioni, non tamẽ cõsẽtit illi, idque sufficere, vt non peccet de nouo, cum nouum peccatum non fit sine nouo consensu. Moraliter autem loquendo (dicunt) id non sufficere, quia cum aduertat se detinere alienum, volens suspẽdere actum, & non deliberãs, nec statuens restituere, eo ipso censetur virtualiter se nol le restituere. Sed hæc doctrina peritis displicet, & merito, nam actũ adeo moralem, qualis est propositum restituendi, velle distinguere in Metaphysicè, vel Moraliter sumptum, maximè in præsenti disputatione adeo ad mores pertinẽte & tã aliena à cõsiderationibus. Metaphysicis, & in qua ac tiones humanæ tãtũ sumunt vt bonæ, nel malæ sũt, iustè vel iniustè est nimia Metaphy. Imo negari nõ põt, cũ moraliter loquẽdo, sicut isti dicũt, qui aduertit se detinere alienũ, & non

non proponit illud restituere, consentiat in iniquam detentionem, simpliciter, & absolutè (cum moraliter, & non aliter hic loquamur) non licerè & suspendere actum, sed iudicandum esse illum, qui id aduertit, & non proponit actu ac reuera restituere, eo ipso consentire iniquæ detentioni, vel saltem se exponere periculo probabili frangendi præceptum restituendi.

Vnde recentiores Thomistæ sic distinguunt, & bene. Qui aduertit se detinere alienum, aut à principio quam primum id aduertit, habuit animum restituendi oblata opportunitate, vel non: Rursum, si habuit tale propositum, aut illo medio tempore donec se offerret opportunitas, interrūpit illud propositum, & mutauit animum, aut non: si à principio habuit firmum animum restituendi habita opportunitate, nec illum medio illo tempore interrupit, aut mutauit, quando rursum medio illo tempore aduertit se habere alienum, potest tunc suspendere actum, nil tunc actu proponendo, sed transferendo in aliam cogitationem mentem suam, quia primum illud propositum habitum à principio non interruptum, nec mutatum manet virtualiter, & per illud implet præceptum restituendi, donec adueniat opportunitas, sicut celebrans qui habuit à principio propositum consecrandi, etsi de inde suspēdat actum, modo non interrumpat, nec mutet animum, consecrat, quia semper manet virtute illa prima intentio, quamdiu non interrumpitur, nec mutatur. Quod si à principio non habuit propositum restituendi, vel si habuit, interrupit deinde illud, & mutauit, si postea illo medio tempore aduertit se habere alienum, non sufficit suspendere actum, sed tenetur firmiter proponere restituere, tum vt exeat à peccato, tum ne committat nouum, quod committet contra præceptum restituendi, si aduertēs se habere alienum, non habeat hoc propositum.

Tertius casus est, quando quis habita opportunitate restituendi, & aduertens se habere alienum, aut debens illud aduertere, non restituit actu, & in effectu. Patet tunc peccare de nouo: Primò, quia si habita opportunitate liceret differre, posset semper, & in æternum differre. Secundò, qui habet animum non restituendi, cum aduertit, se habere alienum, vel debet aduertere, committit nouum peccatum, quia habet nouum consensum in iniquam detentionem alieni, sed qui aduertit se habere alienum, vel debens aduertere, cum possit actu restituere, non restituit habet profectò animum non restituendi, ergo peccat de nouo. Maior certa est. Minor probatur, quia sicut in moralibus est necessaria illatio, potuit, & voluit, ergo, & fecit, sic etiam ab opposito consequentis est necessaria illatio ad oppositum antecedentis, non fecit, ergo aut non potuit, aut non voluit, sed in casu nostro non potest dici, non potuit, cum supponamus illum habere opportunitatem, ergo non voluit. Tertiò, si dominus rei postulet rem suam, & habens illam non restituat, cum possit, peccat nouo peccato, quia nouam illi infert iniuriam, & nouo actu consentit in iniquam detentionem, sed dominus qui non cōsentit in dilationem restitutionis, uirtualiter vult rem suam sibi restitui, & virtualiter illam petit, & dissentit, ne ab alio habeatur, ergo qui habita opportunitate non restituit actu, nouum committit peccatum. Quartò, voluntas sciens, & volens detinendi alienum inuito domino, est contra iustitiam, ita vt singuli actus à tali voluntate elicti, & producti sint peculiaria distincta peccata, sed qui habita opportunitate non restituit, habet hanc voluntatem retinendi alienum contra iustitiam, ergo committit nouum, & distinctum peccatum Quintò, omissio præcepti pro tempore quo obligat, est nouum peccatum, sed præceptum restituendi obligat, quando est opportunitas, ergo tunc non restituere est nouum peccatum. Maior certa est: probatur minor. Ad remissionem peccatorum non exigitur nisi pœnitentia per se, & directè, actus autem aliarum virtutum secundum animi præparationem, quando obligabunt, vt qui eū pœnitet, & confitetur sua delicta, non tenetur tunc ieiunare, nisi esset paratus ad ieiunādum, quādo se offerret præceptum ieiunij, si præceptum restituendi non obligat habita opportunitate, poterit ergo homo agere pœnitentiam, & consequi remissionem suorū peccatorum, & exire a peccato absque actuali restitutione, etiam si tunc commodè possit restituere, per solum propositum restituendi, hoc est falsum, & contra primam conclusionem, quæ est apertissima doctrina D. August. & omnium Theologorum, ergo præceptum restituendi obligat habita opportunitate, sub pœna noui peccati.

Vnde non est audiendus hic Soto, qui videtur sentire, tantum obligare quando debitor commodè potest, & creditor petit, uel indiget, quia tenetur, vt constat, cum habet opportunitatem, etiam si aliter nunquam exigat, vel indigeat. Et confirmatur, quia si creditor sit vir potens qui nunquam indigebit, & ignoret rem suam ab alio detineri, propter quam ignorantiam nunquam exiget, nunquam teneretur debitor iuxta istam sententiam restituere, quod est maximum absurdum. Ex hac doctrina sequitur, cum habens alienum committat nouū peccatum, quoties aduertens se habere alienum, & potens restituere, illud non restituit, teneri etiam ad cōfitendas singulas vices quibus, cum habuerit opportunitatem, nō restituerit, quia de integritate confessionis est numerus peccatorū. Quod si id non valuerit, dicat tempus quo detinuit alienum, & accuset se multoties se potuisse restituere, & non restituisse, sicut meretrix, quæ non valet assignare numerum suarum fornicationum, debet explicare quanto tempore in eo statu permansit parata frequenter fornicari.

Quartus casus est, quando habens alienum vtitur re illa aliquo vsu precio æstimabili in suam propriam vtilitatē, vt qui vtitur equo furtiuo ad iter faciendū, quoties illo vtitur, peccat de nouo. Dico, vsu precio æstimabili, & in ipsius vtilitatem, quia si vsus ille sit indifferens, & nullius commodi, non est nouum peccatum. Similiter si non sit in vtilitatem ipsius habentis, sed ipsius rei, vt mutare ex uno loco in alium commodiorem ipsi equo. Sumendus etiam est hic vsus non physicè. & naturaliter, sed moraliter, possunt enim esse circa aliquam rem varij actus physicè sumpti, qui tamen omnes moraliter non constituunt nisi vnum actum, & vnam operationem. Verbi gratia in exemplo proposito, vt quis vtatur equo furtiuo, multos actus exercet physicè, nam sternit, & parat illum, deinde ascendit, exinde graditur illo, omnes tamen isti in genere moris non sunt nisi vnicus actus, & vnicus vsus equi. Vnde quando dicimus peccare vtentem re aliena in suam vtilitatem, non loquimur de actionibus, & vsibus physicè sumptis, sed de vsu moraliter sumpto. Quomodo autem plures actus physici efficiant vnum actum, & vnam operationem moralem, explicat optimè Cayeta. infra quæst. 66. articu. 3. ad secundum. Et in opusculo 17. responsionum, respons. 15. dub. 2. Quod autem in hoc casu peccet de nouo, patet, quia, vt videbimus quæst. 66. & est communis doctrina Iuristarum institut. de obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur. §. Furtum. [Furtum non est solum acceptio rei alienæ, verum etiā fraudulenta contrectatio illius inuito domino.] Cuius doctrinæ ratio est, quia qui contrectat rem alienam inuito domino, nouam illi irrogat iniuriam, imò, & moraliter habet nouum consensum aut actu, aut virtute in iniquam illius detentionem, quemadmodum qui habet concubinam, vel vxorem alienam, quoties illa vtitur in suam voluptatem, infert nouam iniuriam viro illius, & actu vel uirtute consentit in iniquam detentionem alienæ vxoris: cū ergo vsus vtilis rei alienæ sit quædam contrectatio fraudulēta, & iniqua illius, & inuito domino, quicunque talis vsus est reducendus ad furtum, & est nouum peccatum. Ita fit, vt sit nouū etiam peccatū vti re illa cum eius consumptione, aut illam vendere, distrahere, dare, vel commutare, quia omnia ista sunt iniquæ, & fraudulentæ contrectationes rei alienæ inuito domino.

Quintus casus est, quando habens alienum ita se implicat negotijs, aut tales facit expensas, vt reddat se inhabilem ad restituendū, quia reddens se ita inhabilem,

eo ipso actu vel virtute cõsentit, ac vult non restituere, qui consensus, vt constat, est nouum peccatum mortale.

Sextus casus est, quoties creditor postulat rem suam, aut si non postulet, premittitur aliqua necessitate, quam debitor videt, & cui potest soluendo occurrere. Patet hic casus ex dictis in tertio argumento, quo probauimus tertium casum. Et confirmatur, primò, qui in hoc casu non restituit, nouam creditori iniuriam, nouumque damnum infert. Secundò, quia in hoc casu non restituens cum possit apertissimè habet nouum consensum in actualem detentionem iniquam. Tertiò, quia iste iusta sententia condemnaretur, tamquam ex iustitia debens tunc restituere, ad id autem ad quod quis iusta sententia condemnaretur (vt sæpe dictum est) tenetur simpliciter in conscientia, præterquam in pœnis. Ex his casibus peccatur de nouo in secundo, & tertio, quia fit transgressio huius præcepti restituendi, qua parte affirmatiuum est, in cæteris verò fit transgressio, qua negatiuum est.

Nunc ad argumenta initio huius quæstionis posita. Ad primum respondeo, illo argumento probari quotiescumque quis detinet alienum, per nouum consensum actualem, vel uirtualem peccare, in hoc enim sensu obligat hoc præceptum pro semper, quando autem non est nouus consensus, qualis est in casibus his positis, continuatur tantum, & augetur peccatum, sicut explicatum est. Ad confirmationem similis est solutio: affirmamus enim in primo momento illum peccare de nouo, quia de nouo consensit in iniquam detentionem alieni, in alijs verò, si habeat nouum consensum, ut in casibus propositis, peccabit etiam de nouo, quod si non habeat nouum consensum actualem, vel uirtualem, non peccabit de nouo, sed tantum continuabit, & aggrauabit peccatum suum.

Ex tota hac doctrina sequuntur nonnulla consectaria, quibus soluuntur multæ difficultates in hac materia, & admonentur confessarij, qua ratione debeant se gerere cum habentibus alienum.

Sequitur ergo primò, debitorem qui potest commodè totum debitum restituere, si nolit totum, & integrum soluere, sed per partes, vnam partem hoc mense, aliam alio, non esse absoluendum. Ratio est, quia qui perseuerat in statu peccati mortalis, non est absoluendus, debitor autem qui potest restituere in integrum, & non restituit, manet in statu peccati mortalis uoluntariè, ergo. Dices, iam restituit partem. Dico hoc parum referre, nam restitutio consistit in constituenda æqualitate possibili, qui uerò restituit partem, cum possit totum, non constituit æqualitatem possibilem, & ita non est dicendus restituere. Secundò, quia etsi restituat partem, ratione reliqui, quod non soluit cum possit, actu consentit in iniquam detentionem illius residui, & ratione eius non solum manet in peccato, uerum etiam peccat de nouo. Hæc doctrina est communis inter Theologos maximè discip. Diu. Thom. Cayetan. in Sum. Restitutio. Adria. in 4. de restitutione, dub. 7. Soto lib. 4. de iust. quæst. 7. artic. 4. Syluest. Restitutio. 5. §. 5. Nauar. cap. 17. num. 66. ubi citat pro eadem Ioan. Maior. in. 4. dist. 15. quæst. 18. Est denique omnium recentiorum Thomistarum, quos uidi.

Constituo inter auctores huius sententiæ Syluestrum, quia deceptus est (quod pace eius dixerim) Soto putans Sylu. aliter sentire, Nam Sylu. loco cit. recitat opinionem Directorij, Hostien. Angeli, & Summistarum, qui uolunt absoluendum esse debitorem, qui restituit per partes, conuenitque cum his in duplici tantum casu. Primò, quando in foro exteriori ita est condemnatus reus, tunc enim si post litem non condemnetur ad soluendum in integrum, sed per partes, satisfacit in re, quæ fuit dubia, & sub lite, satisfaciendo iuxta sententiam iudicis. Secundo, quando pœnitens accedit animo faciendi, quod tenetur, existimat autem ex ignorantia inculpabili, & bona fide, se non teneri ad restituendum totum simul, sed sufficere satisfacere per partes. Extra hos casus docet Syluest. totum esse in conscientia restituendum si debitor potest, nec aliter absoluendum, vnde nobiscum sentit.

Sed contra hanc doctrinam obijciunt illi Summistæ, si confessor in hoc casu non absoluat, nocet vtrique, & debitori, & creditori, si absoluat, agit partes vtriusque, ergo melius est, vt absoluat. Patet antecedens, quia si non absoluat, debitor ille recedet indignatus, & facilè statuet nec per partes restituere, si absoluat, restituet paulatim per suas partes, & creditor recuperabit quoque rem suam paulatim, & per illas partes. Secundò, vt vidimus articulo præcedenti, licet consulere minus malum ad vitandum maius, iste, si non admittatur, vt restituat partes, cum sit deliberatus non restituere totum, nihil restituet: ergo præstat, ne desinat omnino restituere, consulat illi sic restituere, & absoluatur. Ad primum respondeo, confessarium in illo tribunali, & foro conscientiæ nec esse tutorem creditoris, nec iudicem arbitrum constitutum inter partes, nec consiliarium, si quidem ista munera haberet, optimè faceret, vt volentem restituere totum induceret, & admitteret, ac consuleret restituere per partes, attamen, cum non sint hęc eius officia, sed esse iudicem spiritualem vicariũ Dei ad expurgandam conscientiam facultate absoluendi dispositum, & reijciendi ab absolutione non dispositum, nec potest, nec debet absoluere debitorem, nisi quando restituit, sicut debet, & ea ratione, vt non remaneat in statu peccati, quia tunc est dispositus, aliter non, & cum debitor qui potest restituere, totum, nec vult, non restituat, sicut debet, sed maneat in statu peccati, vt constat, ideo nec debet, nec potest eum absoluere, quidquid sit de vtilitate creditoris. Similiter patet solutio ad secundum, non enim est confessarius consiliarius externus, sed medicus animæ, qui tenetur cõsulere remotionem omnis mali, nec aliter absoluere. Ex hoc sequitur apertè, nec esse absoluendum, qui non habet firmum animum restituendi, quia (vt vidimus) sine tali animo non potest homo exire à peccato. Tum etiã, quia sicut tenetur homo ad restituendum actu, quando potest, ita quoque ad restituendum in animi præparatione, & per firmum propositum, quando non potest, sed non est absoluẽdus, qui cum possit, non restituit actu: ergo neque qui non proponit, cum ad proponendum nullus possit allegrare, se non posse: actus enim interni maximè sunt in nostra facultate, & quouis temporis momento.

Sequitur secundò, in quanto periculo versentur, & in quam graui culpa iaceant, qui cum possint, dum viuunt, commodè restituere, differunt tamen vsque ad extremum uitæ, isti habent se vt qui differunt pœnitentiam, & confessionem vsque ad extremum vitæ, quibus parata quidem est remissio, quocunque tempore se conuertant ad Deum: Dubitat tamen plurimum de huiusmodi conuersionibus, & pœnitentijs vicinis morti. Diu. Augusti. maximè in illo singulari sermone quem de hac re scripsit in lib. Retractat. ita quoque qui per totam vitam non restituerunt, etsi bene faciant restituendo vicinium morti, sunt tamen huiusmodi restitutiones maximè dubiæ, & periculosæ, an bene fiant viribus tam corporis, quam animæ eo tempore adeo infirmus, & perturbatis, præter damnum illud adeo graue, quod culpa eorum tanta diuturnitate, & prolongatione reddita est grauissima, vel quod peius est, plena multis nouis, & distinctis peccatis, quæ per nouos consensus, & nouas omissiones tempore vitæ commissa sunt, cum præceptum restituendi, qua parte negatiuum est obliget pro semper habita opportunitate, quam tempore vitæ sępius habuerunt, aut potuerunt habere, quod perinde est, nec ea benè vsi sunt.

Sequit tertiò, nõ esse absoluẽdũ, illũ, q cũ existat in articulo, vel periculo mortis, habeatq; vnde restituat, nõ vult ipse restituere, sed illud mãdat suis hæredibus ĩ testamẽto, Patet, qa viuus, & sanus, ac potẽs restituere nõ est absoluendus, quia quamdiu non restituit habens opportunitatem, manet in peccato, multo minus uicinus morti,

cum

eum in tali statu positus diligentius debeat suæ saluti consulere. Secundò, quia qui in tali periculo constitutus, & potens non vult restituere dum viuit, sed post mortem per manus hæredum, apertè ostendit, quod si uiueret, non restitueret. Tertiò, quia illud propositum restituendi apertè, & manifestè non est absolutum, & simplex, quale esse debet, vt homo exeat à peccato, sed extortum, & conditionatum, si mortuus fuero. Vnde talis reuera est impœnitens, nec verè doler se habere alienum, quia si uerè doleret, & verè vellet illud domino suo restitui, statim restitueret, cum possit, in moralibus enim necessaria illatio est, voluit, & potuit, ergo, & fecit. Denique, quia si ipse cuius potissimè interest, non consuluit animæ suæ restituendo, multò minus id præstabunt hæredes. Vnde voluntariè se exponit periculò non fiendæ restitutionis, quod est virtualiter consentire iniquæ detentioni. Circa, quæ caueant plurimum confessarij, maximè apud magnates, apud quos hoc malum plurimum viget, habent enim de more, vt auus committat restitutionem patri, pater filio, ille suis successoribus, & hac uia nunquam restituunt, quod non accideret, si confessarij istorum munus suum fideliter exequerentur non absoluendo, nisi actu restituerent, simile iudicium est, qui dum viuunt dubitant, an quæ possident, sint sua, vel aliena, voluntque id discernere, sed relinquunt hoc examen hæredibus suis, hi non sunt absoluendi, sunt enim in statu peccati mortalis, sicut, & præcedentes propter easdem rationes, & multò potius, quia filij nequibunt id discernere, quibus negotia, ambages, & cauilli parétum non sunt ita cogniti: tenentur ergo hi per se ipsos tem definire, & inquirere, sicur, & præcedentes per se ipsos restituere, quod si aliquod sit incommodum, & inconueniens, si tunc actu fiat restitutio, debet confessarius ab illo debitore accipere cautionem, & securitatem sufficientem, vel facere, vt pecuniæ, vel æquiualens deponatur sub fideli deposito, vel, si hæres sit tam fidelis, & timoratæ conscientiæ, vt apud illum sit restitutio non minus secura, quàm apud alium fidelissimum, depositum illud ei committetur.

Sequitur quarto, habentem alienum, qui primò, vel secundò accedit ad confessionem cum eodem debito restituendi, si confessarius videat sua prudentia illum verè dolore de sua culpa, & firmiter proponere statim restituere, posse illum absoluere, illum verò qui iam ter, vel quater, aut aliquoties promisit in præcedentibus confessionibus restituere, nec restituit, cum potuerit, nullo modo esse absoluendum, ita docent D. Anton. p. 2. titu. 2. cap. 8. coroll. 4. Cayet. in Sum. Restitutio. capit. 6. Nauar. capit. 17. num. 59. quia qui sic promisit in præcedentibus, nec præstitit, prudenter potest credi nec modo præstiturum, sed facilè rediturum ad eandem culpam, illum autem, qui prudenter timetur in suam culpam facilè reuersurus, non licet absoluere, vt manentem in periculo concubinatus, ergo neque hunc, cum non sit minor cupiditas pecuniarum, quàm mulierum, vbi maximè obseruandum est illud Christi Matth. 4. [Si offeris munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quod habet frater tuus aliquid aduersus te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari, &c.] Et confirmatur, habentem concubinam non licet absoluere, quantumuis promittat se statim illam reiecturum, ergo neque habentem alienum, quod multoties promisit restituere, & nō præstitit, licet absolue re, quin prius illud restituat. Vnde ait, & benè Cayet. loco citato. Si dixerit pœnitens confessario, patre hac vice verè restitutam, crede mihi, nam mea interest, respondeat illi confessarius, credo quidem, sed quia habes modò hanc bonam dispositionem, vade prius, & restitue, tunc veniens absolueris, vel dicat, vt alij consulunt, & benè: Credo quidem, sed quantò propositum tuum firmios nunc est, tantò hinc egressus vehementius curabit Dęmon, ne illud exequaris, inuidens pœnitentiæ tuæ, ut illum ergo confundas, vade prius, & restitue. Sed obijcies, confessarius debet credere pœnitenti, & in his quæ dicit contra se, & in his, quæ dicit pro se, cum ipse sit in illo foro reus, actor & testis simul. Respondet Cayet. ita quidèm esse, sed debere nihilominus confessarium cauare, ne mora temporis delictum pariat, sicur antea accidit, & timere, ne sicut antea accepta absolutione nil præstitit, similiter tunc faciat, quod prudenter timebit, ac prætetea non absoluet, quem prius restituat. Obseruat tamen hic D. Nauar. & benè, euenire posse, illum qui alias promisit, & non adimpleuit, cum talibus circunstantijs posse accedere loci, temporis, & necessitatis, vt iuxta prudentiæ leges, etsi alias non restituerit, in eo tamen casu, & ea vicè certa iudicanda sit restitutio statim post confessionem, vultque huic non esse negandam absolutionem. Recipitur ab omnibus recentioribus hæc doctrina, quia ita accederet, & de quo moraliter ista certitudo haberi posset, nec ipse esset in periculo, & occasione peccandi, nec creditori ex illa breui dilatione aliquod damnum sequeretur, tantum enim differetur pro tēpore, quo confitetur, & absoluitur.

Vltimò sequitur, posse plurimos condemnari non restituentes debita, existimantes non teneri ad illa soluenda, nisi aduenientes iudicis cōdemnatione, cui errori apud multos plebeios occasionem dedit, quod videant multa debita solui, (quæ in conscientia non debentur) propter iudicis condemnationem. Voco hoc errorem, cum illa existimatio non procedat ex ignorantia inculpabili, & inuincibili, sed ex crassa, & culpabili, quam renebantur, & poterant vincere. Est doctrina hæc explicanda in concionibus, maximè apud agricolas, & tust cos, qui solent dicere, nil tibi debeo, si quid existimas à me tibi deberi, postula apud iudicem.

Hactenus quando, & quomodo sit restitutio statim facienda, nunc videamus.

Quarta Controuersia.

QVANDO LICEAT DIFFERRE *restitutionem, & quibus de causis.*

CAusæ propter quas pōt restitutio differri, sunt duplices, aliæ ex parte creditoris, quas nō proponit hic D. Tho. sed superius variè attingit, aliæ verò ex parte debitoris, quas affert hic in solutione ad secundū, dicens debitorem, qui simpliciter, & omnino est impotens ad restituendum, simpliciter quoque esse absolutum, nec teneri ad restituendum, eum verò, qui est impotens ad tempus, non teneri eo tempore quo est impotens, sed quando erit potens, & redierit ad pinguiorem fortunam. Nos tamen omnes causas hic percurremus. Ex parte ergo creditoris sunt quattuor causæ. Prima est libera ipsius condonatio, & remissio debiti, de qua D. Thom. supra art. 6. ad tertium. Etenim si creditor liberè remittat, non tenetur debitor ad amplius, quia cum vnusquisque sit dominus suorum bonorum, per illam liberam remissionem transfert dominium debiti in debitorem, manetque ille tutus in conscientia. Ita Soto lib. 4. quæst. 7. art. 4. ad secundum. Medina Cod. de reb. rest. q. 3. & est communis.

Requiritur autem ad hanc remissionēm; vt sit efficax, & valida, liberetque debitorem à debito restituendi. Primò, vt non sit iure prohibita, vt si pupillus remittat, nil facit, quia iure prohibetur pupillus facere aliqoos contractus, ac, vt vidimus q. 5. de dominio, lex ciuilis potest ob bonū commune transferre dominia, prohibere quoque illorum translationem. Quod fit in his tribus casibus donationem esse nullam, & similiter remissionem, quando qui aliquid iniustè accepit, & retinet, vellet restituere suo domino, & dominus illi remitteret. Primò, quādo iudex aliquid accipit à patribus litigantibus, tenetur illud restituere, ita, vt si is, cui illa restitutio facienda est, vellet remittere, sit nolla talis remissio, quia iura illud prohibent in cap. Statutum §. Insuper, de rescriptis, in 6. manetque semper talis iudex cum debito restituendi illud. Secundò, & similiter, quādo visitatores accipiunt aliquod munus, vel pecuniam, vt habetur in capit. Exigit de censibus in 6. Tertiò, & simi-

liter, si Inquisitores hæreticæ prauitatis accipiant aliquod munus, vt habetur in clementina, Nolentes. de hæretis, lib. 5. clementinarum.

Exigitur secundò, vt talis remissio sit libera, id est non fraudulenta, vel violenta, quia fraus, & dolus, vis quoq; & metus tollunt rationem liberi, & voluntarij. Sed quæres hic duo. Primò, oportet ne petentem remissionem afferre pecuniá in præsentia creditoris, vt dicatur libera remissio? Secundò dicetur, ne fraudulenta, si petens remissionem habeat animum non restituendi, si non remittatur ei debitú?

CONCLVSIO PRIMA.

Quiuis debitor licitè potest à creditore suo petere per se, uel interpositam personam remissionem sui debiti.

Patet primò, quia per hoc contra nullum præceptum, aut diuinum, aut humanú agit, imò proponit illi creditori materiam virtutis, & pietatis. Secundò, quando vnus potest dare, & alter petere, licet petere, quod licet recipere simpliciter, & absolutè, sed creditor, cum sit dominus suæ rei, potest dare, ergo, & creditor recipere, ac consequenter petere. Dico simpliciter, & absolutè, ná per accidés ex voto potest quis recipere, & nó petere, vt religiosus qui vouerct nil petere, posset recipere, nó tamé petere, có iux etiá, qui emisit simplex votú castitatis, potest reddere, non petere, sed hæc sunt per accidens ex voto, simpliciter tamen, & iure naturæ, qui potest recipere, potest, & petere.

CONCLVSIO SECVNDA.

Non est necesse, ut remissio sit valida, afferre pecuniá in præsentia creditoris, imo si creditor sit diues, & debitor pauper, est optimum, & sanum consilium, vt illam non afferat, quamuis haberet.

Hæc est contra D. Anton. 2. p. tit. 2. Est tamen Caiet. artic. 6. huius quæstion. ad 3. & in Sum. Restitutio. c. 7. Adria. in 4. de Restitu. M. Soto lib. 4. q. 7. art. 4. Doct. Nauar. cap. 17. num. 45. & 46 vbi refert pro hac opinione quandam Glossam in Reg. Peccatum. Et probatur conclus. Ad ualidam, & efficacem remissionem tantum exigitur, vt voluntas creditoris sit libera, & consentiens sine fraude, & vi, sed vt ita libera sit, & consentiens, parum facit, estque impertinens, consenserit ne precibus proprija, an alienis, ostensa pecunia, vel non ostensa, ergo. Secundò, iuxta rectam rationem, & prudentiam, quando aliquid quod licitum est petitur, non sunt afferenda, quæ facilè obstabunt animo, & liberalitati datoris, præsentia pecuniæ solet allicere oculos, & impedire liberalitatem animi, obiecta enim præsentia, vt ait Arist. magis mouens, ergo non est necesse, nec optimum afferre pecuniam.

CONCLVSIO TERTIA.

Quiuis debitor habeat animo non restituere, si tamen exterius nullam adhibet uim, aut metum, nullisque in suis precibus, & petitionibus vtitur fallacijs, & fictionibus, sed uerè explicat debitum, & pauperiem suam, & creditor concedit remissionem debiti, talis remissio est ualida, & ille debitor manet tutus in conscientia.

Patet, quia interior intentio non restituendi, etsi sit iniqua, & peccatum, non reddit petitionem, in qua, quæ dicuntur externus vera sunt, dolosam, & fraudulentá, ad ueritatem enim contractus externi nil aliud exigitur, quàm, vt uera sint, quæ externus dicuntur, & aguntur. Ex hac doctrina sequitur, quod benè obseruat Nauar. loco cit. dominum, qui petit à sibi subditis remissionem alicuius debiti, etsi ipsi concedant, non esse securú, nisi experientia vidéat illos solitos esse liberè explicare animum suum, quia si ob durum, & asperum domini ingenium prudenter credatur, subditos illos non audire liberè mentem suam aperire, quia solitus est iniquua ille dominus vexare ipsos, & tyrannicè eos tractare, quando non annuunt votis eius, tunc non est securus, nec habenda illa remissio libera, sed coacta, & timore tyrannidis domini extorta. Quæ doctrina plurimum obseruanda est à confessoribus magnatum, & facit plurimum ad disputationem de contractibus, de qua infra q. 77. & 78.

Secunda causa ex parte creditoris, ob quam potest differri solutio, est quando, si tunc res illi redderetur, esset in damnum ipsius, vel filiorum eius, vel tertij, vt si furioso redderetur gladius suus. Damnum inquam corporale, vel spirituale eo modo, quo diximus de depositario art. 5. nam si tantum sit damnum spirituale, quia vult creditor bona sua dilapidare, licet optimis medijs differre, & admonere illú, ne sua bona prodigat, quod si nihilominus postulet, restituenda illi sunt, dominus enim eorum est, potestque de illis liberè disponere.

Tertia causa ex parte creditoris est, si sit absens, & multum distans, de qua etiam egimus art. 5. vide ibi.

Quarta causa est, ex parte vtriusq; tam creditoris, quam debitoris, quando creditor tantundem debet, aut in eodem genere rei, aut in alio, tunc enim non tenetur debitor restituere, cum tantuodem debeat recipere, sed est recompensa mutua inter vtramque partem.

Ex parte debitoris assignat Diuus Tho. hanc solam causam, quando non est potens: occasione cuius uidere oportet, quæ paupertas, & impotentia liberet hominem, aut absolutè, & semper, aut pro aliquo tempore à debito restituédi. An exigatur tanta, vt si restituat, incidat in extremam necessitatem, vel sufficiat ea, qua posita si restituat incidet in grauem, quæ quæst. solet à Doctoribus proponi his uerbis.

III. Controuersia.

TENEATVR NE QVIS RE-stituere cum detrimento, & iactura sui status & facultatum?

Acquisiuit molta vir nobilis iniustè, non potest ea restituere, quin laboret manibus, vel seruiat alicui, tenebitur ne ad id, vt restituat? Similiter profectus quis ad Indos tantas sibi opes fecit, sed iniustè, vt ex plebeio ascéderit ad statum equitis, vel ex equite factus sit comes, aduertens se aliena habere, vult restituere, non tamen potest, quin redeat ad priorem statum, & cadat ab illo, ad qué ascenderat, tenebitur ne cum tali iactura restituere?

Tres sunt in hac parte Doctorum opiniones. Prima est Adria. in 4. de rest. dub. 6. vbi asserit, neminem ita teneri ad restituendum omnia, vt veniat in extremam necessitatem, quia in ea omnia sunt communia, circa extremam verò teneri ad omnia restituenda, etiamsi cadat à suo statu, & maneat in graui inopia, vnde vult nobilem teneri ad vendendum omnia sua, ut restituat, debereque proprio labore victú quærere, artifices teneri ad vendenda omnia etiam instrumenta suæ artis, & seruire alicui, uel mendicare.

Probatur hæc opinio. Primò, ex varijs textibus, nam ca. Si quis de furtis habetur. [Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres, &c.] Vnde est argumentum, quod non licet accipere, nec retinere, sed non licet ob necessitatem famis accipere alienum, quia si liceret non esset pœnitendum, ergo nec licet, retinere, sed est restituendum, & ad leuandam necessitatem laborandum, vel mendicandum: cap. Cum tu, de vsuris obligatur vsurarius restituere omnia acquisita per vsuras, nec excusatur etiamsi in grauem deueniat inopiam, ca. Exijt, de verborum significatione in 6. habetur apertè, non licere retinere alienum, nec in extrema necessitate, cui uel liberali obligatione, id est, seruiendo, vel pia mendicatione, vel labore manum

potest

potest succurri: quibus in locis expressè videtur haberi hæc doctrina Adriani.

Secundò, detinere alienum æquipollet furto, at non licet furari, nec accipere alienum pro graui necessitate, sed tantum in extrema, ergo nec licet detinere alienum, nisi quando illud restituens maneret in extrema, necessitate.

Tertiò, restitutio non ordinatur in bonum debitoris, sed creditoris, at si extra necessitatem extremam, quæ facit omnia communia, liceret debitori retinere aliena, & præceptū hoc restituendi tantum obligaret, quando debitor non patietur nisi leuē necessitatem, non autem grauem, esset hoc præceptum in vtilitatem debitoris, non creditoris ergo.

Quartò, si in graui necessitate non obligaret restitutio, id certè esset, quia tunc dominus rei esset irrationabiliter inuitus, at quando necessitas grauis tantum est, cum maxima ratione est inuitus, ergo grauis necessitas nō excusat a debito restituendi. Maior patet, quia tunc dicitur creditor irrationabiliter inuitus, quando vult sibi restitui, & debitor non tenetur. Minor verò probatur, dominus rei, etsi debitor existat in graui necessitate, habet ius ad petendum, & iudex ad condemnandum debitorem, vt restituat, ergo non est irrationabiliter inuitus. Patet consequentia, quia qui vtitur iure suo, non agit contra rationem.

Secundò, sequeretur ex opposita sententia per grauem necessitatem acquiriri dominium in res alienas, patet, quia posset illas retinere ratione talis necessitatis, & illis vti pro libito in omnes vsus sibi vtiles, in quo consistit ratio dominij, per grauem autem necessitatem non acquiri dominium rei alienæ, sed per solam extremam, in qua redduntur omnia communia, certum est. Denique, ex opposita sententia datur maxima occasio viris improbis, & iniquis, vt per fas, & nefas ex alienis augeant suum statum expectantes, non esse deinde obligandos ad restituēdum, ne cadant ab illo statu.

Ita colligit Adria. citra periculum extremæ necessitatis omnia esse necessariò restituenda, præterquam in duplici casu, in quibus potest debitor non omnia restituere: primò, quando artifex, qui pluribus creditoribus debet, vel multum vni, videt se non posse illis restituere, si quæcūque domi habet tam suppellectilem, quàm instrumenta suæ artis, vendat, seruatis verò illis instrumentis, & laborando cum illis, paulatim posse se omnibus satisfacere. Secundò, quando debitor si omnia bona sua tradat, nō valet omnibus creditoribus suis satisfacere, reseruando autem aliqua ne mendicet, sed in suo statu permaneat, ita a consanguineis, vel amicis iuuabitur, vt possit omnia restituere; quia in his casibus consulit debitor ille vtilitati creditoris, agitque negocium ipsius, & creditor, qui aliterq; vellet, ageret irrationabiliter.

Eandem sententiam sequitur Medina de reb. restit. q.3. & 5. cum hoc moderamine. Aut bona, inquit, quę habet nobilis, & instrumenta, quæ habet artifex sunt ipsorum, à maioribus accepta, vel ab ipsis propria pecunia, vel industria comparata, aut accepit illa à creditore, creditore ipso illa conferente, vel pecuniam qua emerētur: Si creditoris sint, sunt, (inquit) illi omnino restituenda, vt docet Adria. quia nullo modo licet extra necessitatem extremam aliena accipere, vel retinere, quæ verò creditoris sont, certum est aliena esse debitori: quod si propria sint ipsius debitoris, & necessaria illi ad transigendam vitam, quia non valet alia commodiori via sibi victum quærere, non tenetur vendere instrumenta, sed potest illis vti, & laborare, ac paulatim colligere, vnde restituat, quia oppositum videtur inhumanum, & iniquum iuxta dictamen rectæ rationis, iuxta quod præcepta mortalia tam diuina, quam humana accipienda sunt, cui dictamini creditores, qui non consentirent, iudicandi essent irrationales, & impij, de quibus conquæritur dominus Esa. 54. [Omnes debitores vestros repetitis,] Omnes inquit, non solum eos, qui persoluere possunt, verum, & eos qui proprio labore, & arte suam pauperiem transigunt.

Secunda opinio est D. Nauar. c. 17. num. 56. 57. & 58. Mich. Salon. in. 2. 2. D. Tho. vbi vult debitorem nō teneri ad restituendum cum iactura sui status, & deueniendo in grauem necessitatem, quacumque ratione obtinuerit illum statum, & bona, siue iustè, siue iniustè. Probatur hæc opinio varijs textibus iuris ciuilis. In primis l. In condemnatione ff. De regulis iuris habetur: [In condemnatione habendam esse rationem personarum, ne egeant,] Id est, ne grauiter egeant. Instit. de Actionibus §. vltim. vbi agitur de his, qui cedunt bonis suis ob debita dicitur. [In humanum est, vt quis expolietur omnibus bonis suis, & condemnetur in solidū.] q.d. neminem esse omnibus bonis suis expoliandum, ut restituat debita. Idem habatur l. 4. & 6. ff. de cessione bonorum. Et in Castella. Part. 5. tit. 4. l. 4. dicitur. [Vt si quis alicui rem suam donauit per scripturam, non debeat implere donationem, si ea facta non maneat donanti, vnde commodè possit transigere vitam.] Vnde argumentor. Non minus tenetur donator adimplere donationem, quàm debitor restituere, sed donator non tenetur, quando per donationem expoliatur necessarijs ad vitam, ergo neque debitor tenebitur restituere, quando similiter expoliatur.

Secundò, solent Reges nobilibus, quorum omnia bona sunt obnoxia restitutioni, ne teneātur seruire, aut mendicare, & cadere à suo statu, concedere facultatem, vt seruatis sibi necessarijs paulatim restituant suis creditoribus, quod non possent concedere, si in conscientia teneretur debitor restituere, & cum iactura sui status.

Tertiò, vt habetur in l. Miles. ff De re iudicata, Milites non tenentur restituere in integrum, sed paulatim, & commodè, ne debeant grauiter ęgere, & mendicare, vnde nec compelli possunt, vt cedant omnibus bonis suis.

Quartò, nemo tenetur restituere cum notabili detrimēto sui honoris, & famæ, quia cum honor, & fama adeò præstent diuitijs, in tali restitutione non seruaretur æqualitas, sed nemo potest restituere cum iactura sui status, quin simul patiatur detrimentum in suo honore, & fama, ergo.

Quintò, sicut se habent extrema ad extrema, ita mediū ad medium: in extrema necessitate non tenetur aliquis restituere alienum, siue iustè, siue iniustè acquisitum, in lęui tenetur restituere omnia aliena etiam iustè acquisita, ergo in graui tenebitur restituere paulatim, & sine iactura status aliena, quæ habet, siue iustè, siue iniustè acquisita sint. Deniq; quāuis iniustè acquisita, & iustè parta differant plurimum in modo habendi, & quo ad radicem, & uinculum restitutionis, quia priora illa sine peccato acquisita sunt, & solū debētur ratione rei acceptæ, posteriora verò cum peccato cōparata sunt, & debentur iā ratione rei acceptæ, quā ratione iniquæ acceptionis: attamen quo ad effectum, & tempus restitutionis eodem modo sese habent, cum omnia illa sint obnoxia restitutioni, sed aliena iustè accepta non tenetur debitor restituere, modò periclitetur cadere in grauē necessitatē, ergo similiter si aliena, quæ habet iniustè accepit. Vnde ea tātū restituet, quæ sine periculo grauis necessitatis potest reddere creditoribus, incipiēdo ab iniustè acquisitis, quia hæc sūt magis obnoxia, & plurib. nominib.

Hanc doctrinā putat D. Nauar. esse D. Antonin. 2. p. tit. 2. c. 8. imò, & communem scholasticorum Scoti in 4. dist. 15. q. 5. ar. 4. Sylu. in verb. Restit. c. 5. §. 3. & 4. ubi citat Sylu. alios Iuristas. Sed si Auctores isti diligenter inspiciātur, docent, quidē D. Anton. Scotus, & Syluest. non teneri debitorem ad restituendū cū iactura sui status, nō tamen ita, vt nō teneatur siue iustè, siue iniustè statum illū acquisierint, ut vult D. Nauar. imo cōmuniter Thomistæ cū DD. isti in genere loquuti sint, volūt eos tantū loqui de debitoribus, qui positi in statu, quē iustè obtinuerunt, contraxerunt deinde illa debita, quia cum DD. isti doceant nemini licere acquirere statum cum dāno, & iniuria alterius, debent simul sentire, neque licere cōseruare illum cum iniuria alterius: quo fit, vt cum dicunt, non esse faciendam restitutionem cum iactura status intelligendi sint de statu iustè acquisito.

Vnde est tertia opinio media inter Adrianum, & Nauarrum, quæ constituit bifariam posse acquiri statum in quo quis existit, aut iustè, vel propriò labore, & indu-

vos benefacere, cum didiceritis mala facere.] Vbi conuersionem illorum, qui malis assueti sunt, vocat impossibilem, id est, maximè difficilem. Similiter in Euangelio. [Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum.] Id est maximè difficile, & Matth. 5. [Quod si sal euanuerit, in quo salietur?] Vocat impossibile prælatos, qui timorem Dei abiecerunt, emendari ab aliis, idest, maximè difficile, in eodem sensu vocat Arist. in Metaph. & 2. de animo impossibilia, quæ sunt maximè difficilia, & in iure frequenter idem reperitur maximè l. Nepos ff. de verborum significatione, & can. Faciat 22. q. 2. sed comitem relinquere comitatum quem iustè acquisiuit, nobiles laborare manibus, aut seruire, honestum artificem mendicare, vt restituat, est maximè difficile, & alienum à recta ratione, & debita humanitate, essetque durus, & iniquus creditor, qui, cum nō egeat nisi leuiter, cum tanto detrimo, & iactura proximi sibi vellet sua sibi restitui. Et confirmatur, quia talis casus non potest esse moraliter loquendo sine iactura quoque honoris, & famæ sui, & suorum, cum qua nemo tenetur ad restituendum, vnde non voluntariè, sed quasi necessitate compulsus retinet tunc iste debitor aliena, necessitate inquam conseruandi honorem sui status, ad quod iure quodam naturalis ciuilitatis tenetur, habetq; se ficut, qui restituere non potest, habens animum, & propositum restituendi, quam primum commodè poterit, quod diximus sufficere, quando debitor aliter non potest.

Secunda pars conclu. patet, quia ad colligenda, quæ poterit, vt paulatim restituat minuendo, & attenuando statū, non est impotens Quid enim facilius, quā reiectis superfluis, & quæ tantum erant ad abundantiam, & pompam, sumere sibi necessaria? Facerent quidē hoc, si sua prodigalitate, aut aliquo infortunio cōpellerentur, multò ergo potius id debent, vt restituāt aliena, & suæ cōsciētiæ cōsulāt.

Ex hac doctrina sequitur, non teneri Comitem ad vendendum comitatum, vt restituat, nec nobilem ad seruiendum, aut laborandum, nec artificem ad vendendam supellectilem necessariam, & instrumenta suæ artis, & mendicādum, sed ad parcè tantum, & moderatè sumenda sibi necessaria, & panlatim, quam commodius, & diligentius poterunt restituendum, & hoc probant omnes illi textus legum ciuilium, & rationes quas affert D. Nauar. t. argumento 2. 3. & 4. omnia enim illa docent, neminem teneri ad restituendum cum iactura sui status, sed debere restituere, quā commodè poterit, seruando sibi, quæ pro ratione sui status sunt ipsi simpliciter, & omnino necessaria. Ex eadem doctrina sequitur, non teneri hominem, vt restituat, vendere res suas vili precio, & cum graui detrimento suo, quod maximè obseruandum est propter creditores, qui extrahūt bona debitorum, vbique vendi faciunt, quod non licet, sed spectat ad iudices curare, vt illa commodè vendantur. Sequitur etiam, filium adulteræ, qui bona fide, & sine culpa sua constitutus est in statu nobili, & honorifico, quamuis deinde ita certò illi constaret se esse spurium, vt teneretur credere, nihilominus non teneri ad restituenda bona suo legitimo cum iactura sui status, cum bona fide, & iusté illam acquisierit, sed teneri tantum ad minuendum, & attenuandum citra notam paupertatis, imò, si quæ restitutio est prudenter, & moraliter iudicanda impossibilis, est hæc, ut nobilis bona fide constitutus in statu honorifico, tamquam verè legitimus, deinde, vt spurius ab illo cadat. Similiter, qui bona fide comparauit multam pecuniam ad aliquem statum, propter quam bonam fidem illum iustè acquisiuit, si deinde intelligat, illam pecuniam esse alienam, vel oriatur aliquod graue debitum annexum illi statui, quæ non potest restituere, nisi cadendo ab illo, nō tenetur cum tali iactura restituere, sed solum minuere, attenuare statum, sicut dictum est.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui statū iniustè acquisiuit, tenetur statim restituere & cadendo ab illo, etiam si creditor non patiatur similem necessitatem. Non tamen tenetur venire in extremam, sed potest seruare sibi, & suis quæ simpliciter, & omnino videt necessaria, ut parcè viuat, secundum illum pristinum, & præcedentem statum, quem antea habebat.

Mich. Salon. in. 2. 2. D. Tho.

HÆc etiam est communis inter Doctores illos, quos pro se citat Nauar. & communis inter discipulos. D. Tho. solus enim Nauar. vult ab statu iniustè acquisito neminem debere cadere. Sed probatur prima pars huius secundæ cōclusio. Primò, ille status est iniustè acquisitus, & omnino alienus, ergo non potest tuta conscientia retineri, sicut pecunia aliena iniustè accepta. Secundò, qui iustè acquisiuit statum non tenetur cadere ab illo, quia est uerè suus talis status, & honor quē ex illo habet, at status iniustè acquisitus nunquā, fuit habentis illum, honorem quoque quem ratione talis status habebat, iniustè possidebat, ergo non potest retinere talem statum, sed tenetur statim amittere, & restituere. Ita fit, vt pauper, qui per eleemosynas falsò, & fictè acquisitas aliquem statum acquisiuit, vel auxit, teneatur cadendo ab illo statu restituere eleemosynas illas fictè acquisitas non dominis, qui illas dederunt, cum iā transtulerint illarum dominium in pauperes, sed ueris pauperibus, quibus fuit animus dominorum illas largiri: Nec valet dicere illos dominos fuisse inuoluntarios, quia fraus pauperū petentiū, videtur tollere in eis rationem voluntarij, quia licèt fuerit fraus in particulari huius pauperis, & inuoluntaria in ordine ad hūc, qui petebat, qui non erat verus pauper, nnn tamen fuit in communi inuoluntaria, sed fuit animus date pauperi, & ita est restituenda verè pauperi.

Secunda pars conclusionis probatur, quia restitutio nūquam obligat deuenire in extremam paupertatē, tum etiā, quia sicut nemo tenetur cadere à statu iustè acquisito, vt restituat, ita neque tenetur, qui iniustè aliquem acquisiuit, cadere à pristino, & præcedenti, quem iustè obtinebat, & in quo non extremè indigebat. Et confirmatur ex cap. Cū tu, de Vsuris, vbi Alexan. 3. præcipit Episcopo, vt sub pœna excommunicationis cōpellat vsurarios restituere acquisita per vsuras, si habeāt in facultatibus, & si non habeant, non esse mulctādos aliqua pœna, cū nota paupertatis eos excuset, vbi apertè vult Pōt. neq; vsurarios esse redigēdos ad extremā pauperiē, quin sibi necessaria ad vitā pro suo statu, quē antea iustè habebāt, retineāt, nec vult eos mēdicare, vt rest.

Nunc ad argumenta in oppositum. In primis ad argumēta primæ opinionis. Ad primum respondeo, omnia illa capita intelligēda esse, quando quis iniustè acquisiuit, vt fur, vsurarius, & similes: nam debent hi, quando laborando, aut mendicando sibi possunt succurrere, restituere, nec ob grauem necessitatem excusantur, Vnde capita ista sic intellecta confirmant secundam conclusio. positam. Sunt qui illa intelligant quando creditor æqualem patitur necessitatem, sed præstat prior soluto. Quamuis si ad singula capita adducta descendamus, sic respondere possumus.

In primis in illo c. Si quis, de furtis, nil dici de restitutione, quando debitor graue nocumentum pateretur, sed id tantum, vt si quis furatus sit ob famem, pœniteat per tres hebdomadas, nisi restituerit. Cap. cum tu de vsuris magis fauet nobis, quàm primæ opinioni, cum ibi Alexander nolit vsurarium teneri ad restituēdum cum nota paupertatis quæ nota incurritur etiam per grauem necessitatem. Vnde mirandum est D. Medinam adducere illum textum pro se, cum ei potius aduersetur. In cap. Exijt de verborum significatione tantum ponsitur duæ famosæ opiniones: Prima, extremam necessitatem esse exceptam ab omni lege. Secunda omnibus hominibus esse concessam viam prouidendi sibi necessaria suæ naturæ. Ex quibus colligitur in illa decretali, illum, qui ad leuandam extremam necessitatem accipit aliena, non peccare, non autem habetur ibi, nullam necessitatem liberate à debito restituendi præter extremā.

Ad secundum, quod est Achilles Adria. Respondeo præceptum restituendi, licèt reducatur ad præceptum non furandi, plurimum tamen differre, quia præceptum non furandi est merè negatiuū, prohibens actum malum, & uitij,

quo fit, vt nullo tempore nullaque causa liceat furari, præceptum autem restituendi licet includat negatiouem intrinsecè, & habeat se ad modum negatiui, cum tamen sit præceptum formaliter, & proprie affirmatiuum, præcipiens actum virtutis, præcipit illum cum debitis circunstantijs loci, & temporis, & habita opportunitate, quam non habet, qui prudenter iudicatur impotens, qualis est, qui non posset restituere sine iactura status, quem iustè habet, & sine detrimento honoris, quem iustè possidet, & ita nunquam licet neque vlla de causa furari, licet tamen aliquando ex aliqua iusta causa differre restitutionem, vt quando est periculum cadendi à iusto statu, & à iusto honore. Vnde quādo D. Tho. æquiparat hæc duo, non restituere, & accipere alienum, intelligendus est, de eo, qui non restituit habita opportunitate, sine qua dominus, qui vult sua sibi restitui, est irrationabiliter inuitus. Et confirmatur hæc solutio, nam artifex nec ob necessitatem extremam potest furari instrumenta artis, si valet mendicare, at in extrems constitutus potest illa detinere, si illis valet sibi succurrere. Secundò, si media nocte cogitem me habere alienum, nō est peccatum media nocte illud detinere vsque ad tempus opportunum, non enim teneor media nocte surgere, & adire creditorem, at furari neque media nocte licet, ergo. Tertiò, non licet furari ad seruandam meā famam, at si restituendo grauis infamia mihi immineat, non teneor restituere cum tali periculo: ita fit non eodem modo omnino, & simpliciter se habere, furari, & detinere alienum, nisi quando hic, qui detinet est potens, & habet opportunitatem restituendi. Vnde, vt bene notauit Cayet. supra q. 57. art. 1. aliud est iustum, & aliud exequutio iusti, propter quod dicit scriptura: [Quod iustum est iustè exequere.] Nam iustum dicit ius, & debitum, exequutio autem iusti dicit actum cum debitis circunstantijs. Si debeat mihi Petrus 100. iustum est, vt reddātur mihi illa 100. à Petro, exequutio autem iusti quando poterit, & erit opportunitas.

Ad tertium respondeo, hoc præceptum ordinari in vtili tatem creditoris, quando est seruandum, & obligat, enim iactura autem status iustè acquisiti non obligat.

Ad quartum respondeo, ex Cayet. non esse illam germanam rationem, ob quam debitor liberatur à debito restituendi, quia creditor fit irrationabiliter inuitus, sed quia debitor est impotens cum tanta iactura. Respondeo secundò, esse quoque creditorem irrationabiliter tunc inuitum, durumque & crudelem, qui vellet, eum ipse non patiatur similem necessitatem, rem suam sibi restitui debitore à suo statu iustè acquisito misere cadēte. Et ad probationem, iudex iusta sententia præciperet debitum solui, dico ex legibus pro secunda opinione adductis, nunquam aliquem cōdemnari ad tātam restitutionem, quin per sententiam si iudicis relinquantur illa necessaria sibi, & suæ familiæ pro ratione sui status, quamuis moderatè, & frugaliter, quādo status est benè acquisitus. Quod si aliquando per sententiam compellatur aliquis restituere in integrum, & cadere à suo statu, iudicatur ita, quia iuridicè ostenditur, & supponit iudex statum illum non fuisse eius, qui habebat illum, sed alterius eui adiudicatur, & ideo præcipitur cum tanto detrimēto illū restituere, quasi omnino alienū, & iniustè acquisitū.

Ad quintum respondeo, nō acquiri dominium in re aliena, propterea quod debitor retineat necessaria suo statui iustè acquisito, quia dominum dicit liberum ius in rem ad omnes vsus quos voluerit, dominus autem iste non potest vti re, quā dicimus posse sibi retinere, liberè, neque ad omnes vsus, sed solum ad necessarios suæ sustentationis, cum debito restituendi illa, quæ concedit suæ necessitati retinere, quotiescunque poterit.

Ad sextum respōdet Sylu. loco eit. doctrinam quam hic proponimus, non esse diuulgandam populo, sed solis confessarijs, qui illam callere debent ad casus perticulares contingentes. Dico etiam, etsi à populo intelligantur, non propterea præbere nos illis causam furandi, & rapiendi aliena, sed docemus quod est consonum veritati, & æquitati naturali, sed suæ malitiæ, ob quam utentes hac veritate nititur aliena rapere, erit hoc imputandū, sicut solent peccatores audita Dei benignitate, & misericordia, quę adeo laudabilis est, & commendanda, ansam accipere ad liberius peccandum, iuxta illud Eccle. 8. [Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, ideo absque vllo timore filij hominum perpetrant mala. Quod non diuinæ benignitati. sed peccatorum iniquitati tribuēdū est. nec mirū quod Theologica doctrina aliquando impijs fit in laqueum, non culpa doctrinæ, sed impiorum peruersitate, sicut Christus dominus supremus doctor, & Theologus iuxta Symeonis vaticinium, [Positus fuit in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel.

Obseruandum hic est, quod diximus supra art. 5 debitorem qui inique contraxit debita, teneri ad mittendūm debitum creditori absenti, etiam eum proprijs expensis, dem ptis his quas creditor fecisset in re sua asportanda, intelligendum esse iuxta doctrinam hic positam, nisi ad transmittendum illum debitum, & faciendas tot expensas ex proprijs, teneatur pati iacturam in suo statu iustè acquisito, cū tali enim iactura non tenetur.

Obseruandum secundò est, quod dicimus nō teneri debitorē ad restituendū cū magno detrimento, cū tribus modis possit intelligi: Primò, vt non teneatur, quia debitum restituendum sit magna quātitas, uel secundo, quia restituendo illud cessat illi magnum lucrum, vel tertiò, quia restituēdo patietur magnum detrimentū in proprijs, non esse intelligendum primo modo, quia illud non est pati detrimētum in suis bonis, sed reddere alienum vero domino, & oppositum esset fauere furibus, qui quo maius furtum com mitterent, magis excusarentur à restituendo, nec intelligi secundo modo, quia illud lucrum cessans non est pati detrimentum in suis bonis, sed non vti alienis, vt benè notarunt Scotus, & Ricardus: quos refert Cayet. quia lucrum cessans nō habet locum nisi in re propria, quæ alio tempore carius vendenda erat, aut ex qua vtilitas aliqua erat accipienda, non autem in re aliena inuito domino detenta, imo, ut diximus, tale lucrum cessans vna eum re alienā suo domino restituendum est. Vnde est intelligenda doctrina hæc in proprijs bonis. qui est tertius modus, vt non teneatur debitor restituere cum magno detrimento suorum bonorum, ut qui habet domum, uel uineam, vel alias merces, non tenetur vili uendere, & cum damno suo, vt restituat, sed potest expectare commodum tempus ad vendendum, & restituendum.

Nunc ad argumenta D. Nauar. Ad primum respondeo, omnes illas leges docere nostram primam cōclusionē. Sūt enim intelligendæ de statibus, & bonis iustè acquisitis, in quibus volunt meritò istæ leges neminem ita expoliandum, ut priuetur omnino necessarijs suo statui, & in eodē sensu conceduntur illæ facultates regiæ aliquibus nobilibus, quādo habent iustè acquisita. Vnde si quis dicat leges istas, vel facultates esse tantum permissiuas, reddentes debitores tutos in foro iudiciali, non autem in foro animæ decipietur, imo sunt leges iustę decernentes quod est æquum, & iustum in utroque foro, sicut patet ex prima conclusione.

Eodem modo soluitur tertium ex lege illa, Miles, loquitur enim de militibus qui suo labore, & iuste militiam exercendo statum. vel bona sibi acquisierunt.

Ad quartum respondeo, habentem statum iniustè acquisitum iniustè quoque possidere honorem, qui illum consequitur, & ideo merito omnibus simul expoliari tamquam alienis iniuste possessis, habentem vero statum iustè acquisitum, eum iustè quoque possideat honorem, qui illum consequitur, non teneri ad restituendum cum sui honoris iactura, quia honor iustè possessus bonis temporalibus præferendus est.

Quintum argumentum nobis fauet, nam quia necessitas grauis est media inter extremam, & leuem, debet participare ex utraque, debet assimilari leui, quando debita sūt iniuste contracta. ita vt restituantur etsi immineat periculum grauis necessitatis, & assimilari extremæ. quando sunt iustè contracta, ita vt, sicut imminente extrema necessitatę non est facienda restitutio, similiter nec debita iustè contracta

contracti imminente graui necessitate, & iactura status sint restituenda.

Ad vltimum respondeo, vtraque bona esse obnoxia restitutioni, sed cum discrimine, iniquè acquisita, quia nunquam fuerunt habentis illa, simpliciter & omnino, iustè vero acquisita, quia verè sunt habentis illa, quando debitor commodè potest illa restituere, quod certè non potest, quando imminet illi iactura sui status, nam quæ maior incommoditas?

Obseruandum est hic, quod habet D.Thom. in solutione argumenti, non potentem restituere, vel omnino & simpliciter, vel pro aliquo tempore debere petere per se, vel per alium aut remissionem debiti, aut dilationem, intelligendum esse, quando illa impotentia non est omnino euidens, quia si euidens sit, velit, nolit creditor, debet aut remittere, aut expectare, quando verò non est ita euidens, ad maiorē conscientiæ securitatem oportet debitorem vti ista cautela, & quia vt plurimum ista impotentia non est ita euidens, loquutus est D Tho. in genere & sine hac distinctione respiciens ea quæ vt plurimum eueniunt. Offerunt se modò nonnullæ difficultates.

AN QVI CEDVNT BONIS, ex quibus non soluuntur omnia debita in integrum, sed per ratam, maneant tuti in conscientia.

ADria.& Medi.locis supra cit. putant non esse securos, quando isti retinēt sibi & familiæ suæ necessaria, quia ex eorum opinione nihil possunt sibi retinere, sed debent mendicando, vel laborando victum quærere, leges autem ciuiles, quæ concedunt huiusmodi cessionem bonorū, liberare eos tantum in foro exteriori à carcere, & alijs vexationibus, non autem in foro interiori animæ.

Sed opposita sententia est communis inter Theologos seruatis his conditionibus. Prima, huiusmodi debitores nil omnino abscondere, præter ea quæ simpliciter & omnino sunt sibi necessaria, vt si habenti 200. sufficiat 100.& abscōdat 200.cum vtatur fraude & dolo apertè, non est tutus in conscientia. Secunda, vt si cedens bonis secretò sibi seruet necessaria, nihil petat à iudice in alimenta, cum iam sibi necessaria retinuerit, quod si postulauit à iudice alimenta, & obtinuit conuenienter, tunc quæ secretò absconderat, tenetur reddere creditoribus, huiusmodi enim debitor ea solum retinere potest, quæ sibi sunt omnino necessaria.

His suppositis, dico cedentem bonis, si iniustè illa acquisita sint, nil posse sibi retinere, sed debere illis omnino cedere, & quærere victum labore, vel mendicitate, quia talia bona nunquam fuerunt eius, sicut diximus de statu iniustè acquisito: quod si bona erant iustè acquisita, tutus est in conscientia cedēdo illis iuxta leges ciuiles, potestq; tuta conscientia seruatis illis conditionibus retinere sibi necessaria, minuendo, & attenuando statum, sicut diximus de statu iustè acquisito, de huiusmodi enim agunt leges istæ ciuiles & l.1.C.qui bonis cedere possunt, quæ cum sint iustæ & maximè expedientes bono communi, reddunt debitores tutos in conscientia.

Addiderim tamen huiusmodi debitores manere semper cum debito restituendi in integrum singulis creditoribus, si deinde possint adueniente pinguiori fortuna, quia cessio ista conceditur illis ratione necessitatis in quam venerunt, qua deficiente & cessante cessat etiam ista cōcessio legum, & tenentur in integrum restituere.

TENEATVR NE DEBITOR vnà cum debito restituere etiam creditori lucra, quæ illi cessarunt ex dilatione restitutionis.

HIc distinct. opus est, nam aut debitum fuit iustè contractum, vt per emptionem, &c. aut iustè vt per vsurā, vel rapinam. Rursum aut dilatio fuit cum consensu creditoris, aut eo inuito, tùm etiam, aut dilatio fuit culpabilis, quia noluit debitor restituere, quando potuit, vel fuit ex impotentia, quia non habebat, vnde redderet. Denique aut dilatio fuit ad vitandum graue aliquod nocumentum in proprio honore, & fama, vel in alijs rebus spiritualibus & superioris ordinis, aut ad vitandum tantum nocumentum in proprijs bonis temporalibus.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando restitutio delata est libero consensu creditoris non teneatur debitor ad restituendum lucrum cessans.

QVia consentiens in dilationem simul consensit lucrum illud sibi cessare.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando debitum fuit iustè contractum, & dilatio ex omnimoda & simplici impotentia debitoris, non tenetur restituere lucrum cessans.

PRobatur. Omnis restitutio facienda est aut ratione rei acceptæ, aut ratione iniquæ acceptionis, aut ratione dāni illati, hic non intulit damnum in casu huius conclusionis quia ex nulla culpa sua cessat lucrum creditori, cum desinat restituere ex omnimoda impotentia, nec ratione iniquæ acceptionis, quia fuit debitum iustè contractum, vnde tenetur tantum ratione rei acceptæ tenetur ad restituendū, ex communi Doctorum sententia illa restituta ad nihil amplius tenetur, ergo.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando debitum fuit iniustè contractum, tenetur debitor, quam primum poterit restituerere, & debitum, & lucrum cessans, & similiter si fuit iustè contractū, dilatio verò solutionis, fuit ex culpa dibitoris quæ culpa debitoris, quia cum potuerit soluere fuerit in mora.

PRobatur, quia in vtroque casu huius conclusionis debitor istè culpa sua est causa lucri cessantis, nocuitq; creditori cum iniuria in cessatione talis lucri, vbi autem damnum & nocumentum est cum iniuria, ibi, & vinculum restituendi.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando dilatio fuit ad vitandum nocumentum in rebus superioris ordinis, non tenetur debitor restituere lucrum cessans, quando verò ad vitandum illud in rebus eiusdem ordinis, & proprijs tenetur.

HÆc est Cayet.loco cit.in Sum. Probatur prior pars, quia dilatio ad vitandum tale damnum æquiparatur impotentiæ omnimodæ, & simplici. Tum secundò, quia sicut fama, & bona spiritualia, non sunt res vendibiles, ita nec lucrum, quod cessauit creditori, vt ego meam famam, aut gratiam tuerer, debet illi persolui, quia esset velut reddere prætium pro mea fama, & gratia. Probatur secunda pars, quia nemo debet esse sibi vtilis in temporalibus cum damno alieno, cum ergo debitor in suis bonis sibi consuluerit, detinendo bona creditoris, tenetur creditori soluere vnà cū debito, & lucrum cessans, alioquin pateretur creditor damnum in proprijs propter commodum alienum, quod non patitur recta ratio. Vltima quæstio est.

QVANDO SVNT PLVRES creditores, nec licet omnibus in integrum restituere, quis seruabitur ordo?

DE hac q. Cayet. in Sum. Restitutio c.8. Medi. C. de reb. rest.

restit.q.3.fo.8.Sylu.Restitut. c.6.q.5. Gabriel in 4.d.15.q.2.
In hac quæstione in primis hæc certa sunt apud omnes Primò, quando debitor omnibus potest in integrum solue re, parum referre cui prius vel posterius soluat, modò seruet tempus cum illis constitutum. Secundò, quando omnibus non potest, illa prius esse restituenda quæ debitor habet in propria specie, quàm alia, quia illa bona nunquam fuerunt debitoris, sed manserunt semper sub dominio illius à quo accepta fuerunt in eadem specie, & ideo illi restituenda Tertiò, restitutis ijs quæ manebât in propria specie suis dominis, ex alijs debitis prius esse restituenda quæ certa sunt, quàm incerta, sunt enim creditores certi melioris conditionis, & habent potius in sua debita certa, quàm habeant pauperes vel Ecclesia in incerta. Quartò, cum duo sint genera debitorum, quædam realia, ad quæ res aliqua certa obligata est, vt in censibus annuis, quibus obligantur aliqua hæreditas vel domus: pignora quæ traduntur in fideiussionem acceptæ pecuniæ, & res ipsæ emptæ, quandiu non soluitur earum precium, alia verò personalia, quæ debet creditor nulla peculiari re illis obligata, sed ipso tantum debitore: certum est ea hs debitis realia prius soluenda esse, quàm personalia, quia creditores realium habêt ius & in debitorem, & in res suis debitis obligatas, creditores autem debitorum personalium tantum habent ius in debitorem: vnde habent illi duplex ius, propter quod sunt melioris conditionis, estque illis prius restituendum: Quod intelligendum est de bonis cuique debito deuinctis, vt si debitor nô habeat nisi hanc vineam, ex qua sua debita mul tis creditoribus persoluat, illa prius soluenda sunt, quibus vinea illa deuincta est, quia hæc sunt realia: & inter eos prius debet restituere illi, à quo pecuniam accepit, vt vineâ illam emeret, deinde illis qui habent aliquos census supra illam, quia his quoque prius quam alijs hæc eadem vinea deuincta est, seruanda aût sunt in his statuta cuiusq; Reip. & Communitatis, maximè ius commune: quod si illud dubium sit, standum erit interpretationi peritiorum, possunt enim leges humanæ statuere ordinem seruandum in soluêdis debitis propter bonum commune, etiamsi decernat debita minus antiqua prius solui, vt de dote mulieris, maius namque est transferre dominium ab vno in alium, quàm constituere ordinem in soluendis debitis. vnde cum possint leges humanæ prius illud ob bonum commune, poterunt & hoc posterius, eruntq; seruandæ in vtroque foro.
Maior difficultas est de personalibus, de quibus sit

CONCLVSIO PRIMA.

Inter debita personalia illa prius sunt restituenda, quę cum maiori iniuria sunt contracta.

Patet, quando quis vult recedere à multis peccatis, nec simul potest ab illis, sed successiuè, & paulatim, debet incipere à grauioribus, sed inter debita illa sunt grauiora, & magis iniqua, quæ eum maiori iniuria sunt contracta, ergo. Ita sit primo loco esse restituenda quæ per rapinam, secundò quæ per furtû, tertiò quę per vsuras contracta sunt, quartò, quę per contractus licitos, vt emptione, vel mutuo, quintò, debita ex legatis, aut promissionibus orta.

CONCLVSIO SECVNDA.

Inter alia debita eiusdem speciei, vt quando sunt plura furta solo numero diuersa, cæteris paribus prius est restituendum debitum antiquius.

Quia ex regula iuris in 6. qui prior est tempore, potior est iure, nisi iam creditor recentior magis indigeat, tunc enim habêda est ratio maioris necessitatis, quę si interueniat auctoritas legis, vel indicis, tunc standum est legi, vel sententiæ propter au ctoritatem, quam leges humanæ habent in his, vt dictum est.

Sed contra primam conclusionem hic positam, quam habet Medina contra Cavet. offerunt se nonnulla. Primò, magis teneor b nefactori quàm alijs, qui mutuo dedit benefecit mihi, ergo prius debeo restituere accepta mutuo, quàm alia, & per consequens prius sunt restituenda debita contractu licito parta, quam alia. Secundò, maior iniuria infertur non restituendo mutuanti gratis, quàm soluenti vsuras, cum hic voluntariè illas dederit vsurario, ergo prius est restituendum debitum ex mutuo, quâ debitum ex vsura. Tertiò, euenire potest, vt creditor debiti liciti patiatur maiorem necessitatem quam creditor debiti illiciti patienti autê maiorê necessitatê prius est restituêdum, quam alijs. Ergo.

Singula suo ordine diluamus. Ad primum respondeo, benefactori me magis teneri ex gratitudine, ex iustitia verò magis illi, cui cum maiori iniuria damnum intuli, quia, cû vinculum restitutionis nascatur ex damno illato cum iniuria, vbi maior iniuria, ibi & maius vinculum. Ad secundû dico, maiorem iniuriam personalem inferri mutuanti, quãdo illi debitum non restituitur, sed maiorem iniuriam legalem, & commutatiuam illatam esse soluenti vsuras, quia vsura est contractus omni lege diuina, naturali, & humana prohibitus, & secundum se illicitus, ac implicitè inuoluntarius, quia nullus illas vellet soluere, soluit autem ad redimendam suam necessitatem. Ad tertium dico, illud non aduersari nostræ conclusioni, quæ loquitur cæteris paribus, vbi autem maior necessitas, iam non sunt omnia paria.

QVAESTIO LXIII. *De acceptione Personarum.*

QVAM methodum in alijs uirtutibus explicandis obseruauit D.Tho. ut proposito prius proprio cuiusque obiecto & actu, ex quibus natura & ratio uniuscuiusque dignoscitur, ad vitia illi opposita côuertat orationem, in hac disputatione de iustitia nô dimisit, postquam enim egit de proprio iustitiæ obiecto nempe iure, de eiusdem actu nempe iudicio, de vtraque iustitiæ specie distributiua, & commutatiua, & utriusque actibus, incipit modò agere de vitijs utrique iustitiæ oppositis, inter quæ primum locum obtinent quæ distributiuæ aduersantur, quia hæc ut uirtus quæ in principe debet residere, & bona communia spectat, excellentior est cum autem contrarietur potissimè iustitiæ distributiuæ acceptio personarum, ideo de hoc vitio primum omnium disputat, De quo Doctores in 4. d. 15. Gabriel q.7. Abulen. in cap. 22. D. Matth. à q. 108. vsque ad quæstionem 120. Mag. Soto lib. 3. de Iust. q.6. Summistæ in verbo acceptio personarum. Verbo dignitas. Verbo Electio. & Verbo beneficium.

ARTICVLVS I.

An acceptio personarum sit peccatum mortale?

OBseruemus primò parû referre an ista voce, acceptio personarû, Latini authores, vt Cicero, Quintilianus, & alij antiqui Romani vsi sint, nobis enim qui Theologiâ, non Latinum splendorem, & eloquentiam profitemur, satis est in sacris litteris & in sanctis patribus Ecclesiæ Doctoribus reperiri, veluti D. Aug. lib. 2. contra duas Epistolas Pelagianorum c.7. tom.7. vbi aduersus illos hæreticos ostendit in Deo non reperiri acceptionem personarum. Et D. Hiero.

Hiero. qui in Epistola ad Celantiam, cuius initium est, Vetus, tom. primo epistolarum ait. [Non accipit religio nostra personas, nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum.] Nec refert Erasmum hanc Epistolã non Hiero. sed D. Paulino tribuere, cum omnium consensu fuerit Hiero. quod si sit Paulini, eo ipso erit quoque Doctoris grauissimi, & coætanei D. Hiero. & D. Aug. Vocant autem Cicero & alij admittere personas, quod nos dicimus accipere personas. Solet quoque appellari hoc vitium respectus personarum, quo nomine Matth. 22. commendatur Christus à Pharisæis. [Non respicis personam hominum.] Nomine verò personæ intelligunt Doctores quicquid nõ pertinet ad merita, & dignitatem personæ, in ordine ad rem, quæ distribuitur, qui modus loquendi ita inductus est. Habet hæc vox persona duplicem significationem. Prima est propria, iuxta quam diffinitur à Philosophis, & Theologis intellectualis naturæ indiuidua substantia, alia est translatiua, iuxta quam significat eos, qui in comœdijs aliorum personas referunt, sic dicimus hunc agere personam regis, illum mulieris, quia exterius ista repræsentant, licèt nihil minus habeant quàm esse Regem, vel Principem, ita qui in distributione alicuius rei non respicit merita, sed nobilitatem diuitias, amicitiam, quæ filij huius sæculi solent respicere, & iudicant merita, cum merita verè ista non sint, nisi secundum exteriorem tantum superficiem mundi, dicitur respicere personas hominum, & accipere personas. Obserua hic elegantem distinctionem D. Thom. inter acceptionem personæ, & acceptionem causæ: hæc enim iusta est, illa verò iniqua.

Obseruemus secundò acceptionem personarum communiter definiri à Doctoribus. [Iniustitiam qua in distributione præmiorum, vel bonorum communium, quæ pro meritis debentur, vnus alteri præfertur propter indebitam causam.] Est enim similis hæc iniustitia illi fallaciæ, quam vocat Arist. in Sophisticis non causam, vt causam ponere, vt qui beneficium conferendum ob doctrinam conferat ob affinitatem. Colligitur hæc diffinitio apertè ex D. Augu. loco cit. contra Pelagianos, & ex D. Tho. hic dicente. [Personarum acceptionem esse, quando nõ debita causa, sed persona respicitur.] Et ex Glossa in illud Ephes. 6. [Personarũ acceptio non est apud Deum.] Vbi ait: [Deus iustus iudex causas, non personas discernit.

Sumitur in hac diffinitione iniustitia loco generis, est enim iniustitia vitium complectens quicquid iustitiæ aduersatur, aduersatur autem acceptio personarum iustitiæ distributiuæ, cum huius sit merita respicere, quod ab acceptione personarum adeò alienum est. Addimus in eadem diffinitione in distributione eorum quæ debentur, nam sicut iustitia non habet locum in gratuitis, & ijs quæ ex sola misericordia, & liberalitate conferuntur, sed in ijs quę ex debito redduntur, consequenter & acceptio personarum. Vnde falsus est Abulen. loco cit. q. 113. existimans committere acceptionem personarum eum, qui dimisso paupere extremè indigente confert eleemosynam amico non ita indigenti: arbitratur enim non esse aliud vitium, ad quod huiusmodi peccatum reducatur, nisi acceptionem personarum, cum tamen sic agens non peccet contra iustitiam, & consequenter non committat acceptionem personarom, sed solum peccet contra charitatem & misericordiam, ex qua tenetur extremè indigentem alijs nõ ita indigentibus, quicunque ille sit, præferre. Adiectæ etiam sunt nonnullæ aliæ particulæ in eadem diffinitione, vt distinguatur hoc vitium ab alijs speciebus iniustitię committ. consistunt enim aliæ in quadam inæqualitate rei ad rem, hæc verò in quadã inæqualitate rei ad dignitatem, & merita personæ.

CONCLVSIO PRIMA.

Acceptio personarum est peccatum mortale ex suo genere.

Probatvr à D. Thom. Primò, quia repugnat iustitiæ distributiuæ ex diametro, & directè, omnis autem iniustitia, quæ ita virtuti iustitiæ aduersatur, vt ostendimus supra q. 59. ar. 4. est peccatum mortale ex suo genere. Dico ex suo genere, quia ex leuitate materiæ, aut per accidens potest aliquando esse veniale. Quod autem directè repugnet iustitiæ distri buitiuæ, probat optimè Soto, quia distributiua nuda, solaque merita respicit, acceptio autem personarum personas ipsas, vel alias qualitates, quæ in ordine ad bonum distribuendum non habent rationem meriti.

Probatur secundò conclusio, quia ex acceptione personarum sequuntur grauissima damna in Repub. tàm ciuili, quàm Ecclesiastica. Primò inuertitur ordo personarum cõtra rectam rationem. Quid enim magis dissonum rationi, quàm vt indigni dignis, vel dignioribus præferantur, & qui deberent esse in supremo loco sint in infimo, & cõtra? Sicut inuerteretur huius vniuersi status, si cœlum & elemẽta leuiora essent inferius, & grauiora superius, inuerteretur que humani corporis forma, & constitutio, si oculi in loco pedum, & pedes in loco oculorum existerent. Quod deplorans sapiens Eccl. 10. dicebat. [Est malum quod vidi sub Sole quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram, quasi seruos.

Secundò cedit in maximum detrimentum, & iniuriam ciuium, quia, cum dantur præmia indignis prætermissis dignis quibus erant conferenda, expoliantur hi quasi iure suo, & alij hoc videntes inducuntur in bonatum artium, & virtutis neglectum, cessatque litterarum, studium, & virtutis cura, si videant ciues beneficia, dignitates, & similia bona non meritis, sed negotiationibus, fauoribus, & amicorum precibus, aut alijs forsan iniquis, & turpibus vijs obtineri, traduntque seipsos negotiationibus, & indebitis potentium obsequijs, vt beneficia, & alia munera obtineat quod malum quanta pariat damna, & quod efficiat simonias, prudens quiuis dijudicet.

Tertiò efficitur, vt vitia & peccata indigeantur, dignis enim & benè meritis electis ad munera gubernantur rectè Resp. vitia comprimuntur, quæ electis indignis, tùm quia nesciunt indigni sua munia gubernare, & iniquos corrigere, ac punire, tùm quia inferiores, & subditi habent illos contemptui, & quicquid præcipiunt irrident, in dies crescere necesse est.

Vnde indigno & insufficienti consulit sapiens loco cit. [Si spiritus potestatem habẽtis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima.] Quasi dicat, si desiderium habendi potestatem ascenderit in cor tuum, reijce tale desiderium, & ne deseras locum tuum humilem & subditi, quia tu indignus, & insufficiens, & non valebis gubernare, & curare peccata aliorum, qui autem sapiens, & sufficiens est si dicatur iste curabit peccata maxima. Cum ergo acceptio personarum hæc & similia damna præstet, quæ adeò grauia sunt, quis dubitabit esse peccatum mortale ex suo genere, imò & grauissimum.

Hæc conclusio D. Thom. est de fide, cum in sacris litteris, quæ non solent nisi peccata mortalia ponderare, adeò prohibeatur Deute. 1. [Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis, vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam.] & cap. 16. [Non accipies personam, nec munera] Leuit. 19. [Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis.] Prouerb. 18. & 24. & 28. habetur. [Cognoscere personam in iudicio non est bonum.] Eccles. 24. [Ne accipias personam, vt delinquas] Iacob. 2. [Nolite in personarum acceptione habere fidem.] Et infra. [Si autem personam accipitis, peccatum operamini.] Constat etiam hæc conclusio lumine naturali, cum experientia teste acceptio personarum tot mala pariat, quot retulimus. Vnde vt refert Arist. 1. Rethoricorum (vbi commenda Areopagum) Areopagitæ Athenis nocte solebant iudicare, ne iudices facies, aut vultus litigantium videntes, sed solum ea quæ proponebantur audientes, ab hoc vitio abstinerent. Commendatur etiam Socrates, qui prohibeat vxorem

rem & liberos iudicandi ad mortem in Iudicium venire, ne iudices illorum fletibus moti à puniendis impijs cessarent, violarentque iustitiam recipientes personas.

CONCLVSIO SECVNDA
In solutione tertij.

Apud Deum non est acceptio personarum, etiamsi quosdam sine meritis reprobauerit, alios verò prædestinauerit: similiter etiamsi aliquibus conferat auxilia efficacissima, quibus resurgant à peccato, & gratiam, alijs verò neget huiusmodi auxilia, & gratiam.

RAtio est apertissima, quia acceptio personarum tantũ habet locum in distributione eorum quæ debentur, Deus autem nulli est debitor, siue accipias hominem in puris naturalibus, siue lapsum in peccatũ, & in statu naturæ corruptæ, sed ex mera liberalitate sua dat huic peccatori suam gratiam, relicto alio qui forsan habebit æqualem, vel maiorem dispositionem. [Et cuius vult miseretur, & quem vult indurat.] Quorum effectum non debet esse homo solicitus indagator, iuxta illud D. August. [Cur hunc trahat, illum verò non, noli inuestigare, si non vis errare.] Sed est clamandum cum Paulo. [O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius.] Hoc tamen certum est, Deum in his nulli facere iniuriam, neq; accipere personas, quia nulli est debitor. [Quis enim prior dedit ei, vt retribuatur illi?] Ex suis bonis nulli iure aliquo debitis, quorum est liber & absolutus dominus, largitur illa cui vult. In quem finẽ proposuit Matth. 20. illam parabolam operariorum, qui fuerunt conducti ad vineam. Vbi ait cõquærenti, quod alijs plus dedisset. [Amice non facio tibi iniuriam, an nõ licet mihi ex bonis meis quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? tolle quod tuum est, & vade.]

Hæc cõclusio est de fide Deut. 10. [Deus magnus, fortis, & terribilis, &c. qui personas nõ accipit, &c.] 2 Parali. 19. [Non est apud dominum Deum nostrum inæqualitas, nec personarum acceptio.] Iob 34. [Qui non accipit personas principum, nec cognouit tyrannum, cum disceptaret cum paupere.] Act. 10. ait Petrus. [In veritate comperi, quia nõ est personarum acceptor Deus.] Rom. 2. ad Ephe. 6. & alijs multis in locis.

CONCLVSIO TERTIA.

Ad iustitiam distribut. Dei pertinet, supposita diuina ordinatione & lege hominibus constituta, vt existentibus in gratia, & perseuerantibus in illa vsque ad mortem conferat Deus gloriam, & præmia æterna pro ratione meritorum.

ITa Soto lib. 3. de iustit. q. 6. art. 1. & omnes recentiores. Probatur, licèt Deus nemini sit debitor simpliciter & absolutè, supposita tamen diuina ordinatione, & lege debentur præmia meritis factis in gratia: vbi autem quæ redduntur sunt debita pro meritis, ibi & iustitia distributiua, ergo. Confirmatur ex sacra scriptura, quæ hoc opus Dei, quo iusti glorificantur, vocat iustum & actum iustitiæ, in illa parabola Matth. 20. [Ite & vos in vineam meam, & qđ iustum &c.] Paulus. [Bonum certamen certaui, &c. de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi.] Vnde Psal. 38. præmittit. [Misericordiam, & veritatẽ Idest iustitiam. Diligit Deus, & subiungit, gratiam & gloriam dabit Dominus.] Quasi dicat misericordiam operatur Deus & iustitiam cum hominibus, misericordiam, cum confert illis gratiam, iustitiam, quando reddit illis gloriam, ita fit, vt si Deus non conferret iustis gloriam, aut nõ conferret pro ratione meritorum, negari non posset reperiri in ipso aliquam personarum acceptionem. Sed sicut impossibile est metiri Deum, aut iniquitatem in eo reperiri, ita est impossibile, vt talis acceptio personarum in ipsum cadat. Vnde Pau. postquam dixit, [Quam reddet mihi iustus iudex.] Idest seruando æquitatem, addit, [Non solum autem mihi, sed & ijs, qui diligunt aduentum eius.] Idest, omnibus iustis, & Rom. 2. [Reddet vnicuiq; iuxta opera sua,] Et alibi. Oportet omnes nos manifestare ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit.] Et Iob 34. [Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, opus enim hominis reddet eis, & iuxta vias singulorum restituet eis.

Sed aduersus secundam conclus. hic positam ingerit difficultatem quidã locus D. Hiero. qui in illa verba Abac. 2. [Si autem subtraxerit se, non placebit animæ meæ, iustus autem meus ex fide sua viuit.] Ait ex persona Dei. [Non statim debes arguere, vel interficiendo, vel viuificando, quod apud me acceptio personarum sit, quia ipse iustus viuificationis suæ causa est, quia in fide sua viuit, sicut quia te subtraxisti, & in me credere noluisti, animæ meę displicuisti.] Ex quo loco sic argumentor. Ideo ex D. Hiero. non est acceptio personarum in Deo, quia ex parte vnius inuenit fidẽ velut causam suæ viuificationis, in alio verò infidelitatem velut causam ad illum interficiendum, ergo si ex parte hominum nulla esset causa, profectò iuxta istam doctrinam D. Hiero. Deus esset personarum acceptor, sed de facto ita res habet, vt in viuificatione hominis per gratiam nulla prorsus ex parte ipsius hominis exstat causa, ergo Deus acceptor personarum est. Et confirmatur ex illo loco Act. 10. [In omni gente quæ timet Deum, & operatur iustitiam acceptus est illi.] Vbi hoc nomine docet, Deum non esse acceptorem personarum, quia diligit timentes se, & diligit ex iusta causa: Vnde si nulla præcedente causa ex parte hominis aliquem diligeret, esset personarum acceptor.

Secundò, sicut se habet Deus in puniendo peccatore, ita in iustificando nos, sed si puniret aliquem ęterno supplicio sine culpa, vel existentem in inferno ab illa pœna liberaret, esset acceptor personarum, ergo similiter si nulla præcedente causa ex parte hominis alicui suam gratiam cõferat, & alteri neget, quod passim præstat, erit acceptor personarum.

Tertiò, si vellet diues bona sua distribuere ciuibus suis, & ab ea distributione inimicum suum excluderet, esset personarum acceptor, quamuis ex mera liberalitate sua illa distribuat, ergo similiter Deus etsi ex sua mera liberalitate & misericordia quosdam iustificet, alios verò non, cum omnes sint creaturæ ipsius, non est excusandus ab acceptione personarum.

Quæstio hæc habet proprium locum prima par. q. 23. vbi agitur de prædestinatione. & 1. 2. in materia de gratia. Interim obseruemus, inter bona quæ Deus homini confert, hæc tria esse potissima. Primò diuinam prædestinationem, qua ab æterno quosdam ordinauit ad gloriam, alios verò dimisit, nec ordinauit àd illam. Secundò, vocationem ad fidem & gratiam, qua in tempore hunc vocat ad fidem, alium dimittit in sua infidelitate, hunc peccatorem iustificat, alium dimittit in sua culpa. Tertiò, vltimam retributionem, qua iustis gloriam suam actu largitur, impijs verò æternum supplicium.

Hoc posito dico tria. Primò in illa æterna prædestinatione personarum acceptionem non potuisse reperiri, quia acceptio personarum est iniustitia quæ versatur circa debita ex meritis, in Deo autem iniustitia aliqua locum non habet, nec hos Deus elegit, illos verò reprobauit propter eorum merita, vel demerita, sed ex solo beneplacito voluntatis suæ, vt copiosè D. Pau. Rom. 9. persequitur. Dico 2. similiter, in vocatione & iustificatione hominum non reperiri acceptionem personarum in Deo, cum non pẽdeat ex hominum meritis, sed ex sola quoque & mera Dei voluntate, cur hunc vocet ad fidem, illum inter Turcas dimittat, hunc sua gratia iustificet, illum verò non, nam si gratia, non ex merito, neque debito, vel operibus: Vt videre est in duobus pueris recenter natis, quorum alter sine baptismo moritur, alter verò per baptismum iustificatur: cuius discriminis nulla alia causa assignari potest præter solam diui-

nam voluntatem. Dico 3. in augmento gratiæ, collatione gloriæ, & punitione inferni, supposita lege Dei, nisi iustis gloria & impijs supplicia æterna conferrentur, concedendam esse in Deo aliquo pacto personarum acceptionem, quia tunc non darentur præmia iustè debita meritis. Quãuis enim Deus nulli sit debitor, supposita tamen lege, quã hominibus constituit, voluit præmia iustis, & supplicia peccatoribus tanquam ex iustitia esse debita, vt constat ex dictis in tertia conclusione hic posita.

Ad primum respondeo, non significare ibi D. Hieron. fidem in iustificato esse causam gratiæ, quam Deus confert, neque causam, cur Deus iustificans hunc, & alium dimittens non acceptet personas, cum sit fides donum Dei, & non ex nobis, sed quoniam in homine præcedit primã gratiam, & iustificationem motus liberi arbitrij, non vt causa gratiæ, sed vt cooperans Deo infundenti gratiam & iustificanti, habeatque homo in illo instanti actum fidei formatæ, qui est vltima dispositio ad gratiam, & sine qua homo non iustificaretur, ideo huiusmodi fidei tribuitur à D. Hiero. viuificatio hominis, cum tamen & fides, & gratia, & iustificatio sint ex mera Dei voluntate. Dico secundo D. Petrum Acto. 10. & D. Hiero. non sumere in istis locis acceptionem personarum in rigore sermonis, sed per quandam similitudinem, quia enim Deus facientibus quod in se est ex viribus naturæ, non denegat auxilia gratiæ, non vt debita ex iustitia, sed ex quadam æquitate, negat autem illam saltem efficacia homini non facienti quod in ipso est, ideo affirmãt illum non accipere personas in viuificatione iusti per gratiam, aut in interitu peccatoris. Habent enim hæc quãdam similitudinem: vt sicut iustus distributor dicitur non esse acceptator personarum, quando præmia tribuit pro meritis, ita quoque Deus dicatur non esse acceptator personarum, quia facientibus quod in se est confert abundanter auxilia, quæ negat ijs, qui non faciunt quod in ipsis est. Nihilominus etiam si facienti quod in se est, Deus non conferret suam gratiam, nõ esset acceptator personarum, cum non teneatur ex iustitia, neque alicui sit debitor.

Ad secundum dico, simpliciter & absolutè Deum etiãsi iustis negaret gloriam, & impium extraheret ab inferno, non esse acceptatorem personarum, cum nulli sit debitor, supposita autem diuina lege & conuentione facta cum iustis, esset aliquo modo acceptator personarum, si ita ageret, vt explicatum est in tertia conclusione posita.

Ad tertium respondeo, diuitem qui ex suis bonis pararet conuiuium singulis ciuibus suis, ita vt immediatè distributio illa fieret ad singulas Reipub. partes, si ab illo conuiuio reijceret inimicum, non peccare per acceptionem personarum: quia collatio illa est merè liberalis, & nulli debita, nec inimico, nec alijs: peccabit autem contra charitatem ratione odij, vel scandali. Si verò bona sua traderet toti Communitati, distribuenda in ciues illius Reipub. per rectores illius, velletque inimicum suum inde excludi sine causa iusta, & insufficienti, peccaret tunc, non solum peccato odij, vel scandali, verum etiam acceptionis personarum, quia eo ipso quo bona illa tradidit distribuenda toti illi Communitati, habent ius in ea omnes ciues, vt partes illius, committiturque iniustitia & acceptio personarum, si quis illorum tali iure priuetur, & à receptione illorum bonorum sine iusta causa excludatur.

ARTICVLVS II.

An in distributione bonorum spiritualium habeat locum acceptio personarum?

Incipit D. Tho. agere de materia circa quã versatur acceptio personarũ. Etenĩ cũ iuxta Arist. 5. Ethic. cap. 3. acceptio personarum non solum habeat locum in bonis, & honoribus, verum etiam in pœnis & oneribus, varia sunt, circa quæ hoc vitium versatur: quæ omnia hoc artic. & seq. cum D. Tho. percurremus incipientes à distributione bonorum spiritualium: Circa quæ obseruemus primò, bona spiritualia quædam esse naturalia quæ viribus ingenij haberi possunt, vt scientiæ & artes, quæ bona animi sunt: alia supernaturalia, quibus homo directè tendit in æternam beatitudinem, vt grana, virtutes & dona Spiritus sancti, alia verò media inter ista, instituta in communem Ecclesiæ, & fidelium vtilitatem, & gubernationem, vt Episcopatus, sacerdotia, beneficia curata, canonicatus, & aliæ præbendæ, ac beneficia Ecclesiastica, siue sint patrimonialia, siue non. Non est hic sermo de primis, illa enim precio vendi possunt, vt artes, nec de secũdis, quæ non ab hominibus, sed à solo Deo conferuntur, in quem non potest cadere acceptio personarum, sed de bonis tertij generis, quæ cũ ab hominibus distribuantur, possunt distribui ab ipsis non tàm pro meritis, & dignitate, quàm humano affectu.

Obseruemus secundò ex Arist. 5. Ethic. cap. 3. & D. Tho. hoc loco. Quemadmodum vir bonus bifariam dici potest, aut simpliciter & absolutè, qui ratione est bonus qui studiosis moribus præditus est, aut secundum quid & in tali genere, quo modo dicitur bonus sutor qui optimos conficit calceos, etsi non habeat honestos mores, ita quoque eligendum ad aliquod beneficium posse dici bonum dupliciter, aut simpliciter & moraliter, vt qui studiosus, & Deo gratus est, aut in tali genere, idest, in ordine ad illud beneficium, accidere enim potest, vt minus studiosus ad munus illius beneficij sit magis idoneus, prudentiaque, literis, & industria magis valeat.

CONCLVSIO PRIMA.

Acceptio personarum in distributione bonorum spiritualium grauius peccatum est, quam in distributione bonorum temporalium, & secularium.

Patet, quia iniustitia tantò grauior est, quantò grauiora, & præstantiora sunt bona, circa quæ committitur, certum autem est spiritualia tẽporalibus plurimũ præstare.

CONCLVSIO SECVNDA.

Potest aliquando eligi minus bonus in moribus ad aliquod officium, vel beneficium spirituale sine acceptione personarum.

Patet ex secunda notatione, quia acceptio personarum est, quando non attenduntur merita in ordine ad beneficium: potest autem euenire, vt minus studiosus in moribus sit vtilior, & magis idoneus ad beneficium illud, vel officium.

Circa hunc articu. variæ sese offerunt & graues controuersiæ, quas vt optimo ordine tractemus, primum omnium videamus.

Prima Controuersia.

QVAE CONDITIONES requirantur, vt censeantur aliquis dignus ad beneficia Ecclesiæ.

Concors est omnium DD. sententia requiri has tres probitatem vitæ, legitimam ætatem, & peritiam, ac prudentiam. Sunt hæ, quæ communiter exiguntur, nam præter has sunt nonnullæ aliæ priuatæ, vt quod eligẽdus in Episcopum sit Doctor Theologus, vel Canonista, vt sit legitimus, & ne sit ex genere Hebræorum, & similes, in quibus standum est iuri positiuo.

Requiritur ergo in primis vitæ probitas, & morum honestas in omnibus Magistratibus, & Rectoribus Reipub. sed præcipuè in prælatis ecclesiæ, & Sacerdotibus, quia etsi omnium vnus sit vltimus finis dirigere sibi subditos in æternam fœlicitatem, sæcularium autem magistratuũ proprius, proximusque finis est pacatus Reipub. status, Ecclesiasticorum

fidelium verò facere oues suas veros Christi seruos, & amicos, quod non valebūt, nisi ipsi prius studiosi sint, Deiq; amici, suo exemplo alios ad virtutem allicientes. [Longum (dicebat Seneca) iter per verba, breue, & efficax per exempla.] Et Beatus Thomas à Villanoua Archiepiscopus noster. [Lucis expers quomodo alios illuminabit, frigidum pectus quomodo alios calefaciet?] Vnde qui in mortali est, indignus est, ut ad beneficium Ecclesiasticū eligatur. Docuit hoc Christus Ioan. vltimo, vbi volens constituere Petrum Ecclesiæ suæ pastorem, prius illum de Charitate interrogauit. [Simon Ioannis diligis me plus his?] Innuens, indignum esse munere pastoris expertem charitatis. Vbi Caye. [Qui non habet amorem Iesu, nō est pastor, neq; pōtifex, nisi æquiuocè.] Vbi vox, æquiuocè, non significat nō esse verum pastorem, sed esse inutilem, & insufficientem tali muneri. D. Pau. 1. Timot. 3. & ad Titum primo quam studiosum & irreprehensibilem postulat Episcopum? Imò 1. ad Tim. 5. admonet illum, ne sine diligenti examine constituat aliquos Sacerdotes, vel Diaconos. [Nemini inquit citò manus imposueris.] Vide in Decretis 8. q. 1. can. Moyses, can. Licèt & Dist. 91. can. Miramur, præclarum locum D. Leonis in Decretalib. De ætate & qualit ordinand cap. Indecorum, & cap. Eam te decet, Concil. Tridenr. sess. 24. cap. 1. de Reformatione D. Grego. in Pastorali, Caye. hic & in Sum. Verb. Elect o. D. Thom. quolib. 8. artic. 6. vbi ostendit existentem in peccato ind gnum esse omnino beneficio Ecclesiæ, afferróue ibi præclarum D. Dionysij testimonium ex epistola ad Demophylum. Adrian. in 4. fol. 66. col. 4. Soto loco cit.

Et confirmatur ratione. Qui eligitur ad beneficium, eligitur in ministrum Dei 1 Cor. 4. [Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, &c.] Qui verò inimicus Dei est, cum sit in peccato, quomodo potest esse minister eius qui clamat in Euangelio? [Qui mihi ministrat, me sequatur, &c.] Vnde sicut œconomus, qui conduceret in operarios inimicos domini sui, esset illi infidelis, & iniurius, ita Episcopus, vel elector, qui beneficia Ecclesiæ inimicis Dei confert. Secundò, hæc beneficia, cum sint in vtilitatem fidelium, non possunt benè administrari nisi proximi diligantur ex charitate, qui verò Deum non diligit, nec proximis ex charitate diliget, diliget quidē, vt affines, vel amicos sibi vtiles, non tamen ex charitate, & amore spirituali, qualem exigunt munia Ecclesiastica.

Debent verò hæc vitæ probitas, & aliæ conditiones, quæ exiguntur in eligendo, electori esse perspectæ, nec sufficit, vt non appareat malus, sed debet ab electore cognosci bonus, cum electio sit actus voluntatis, qui sequitur iudicium intellectus: intellectus autem de re sibi ignota non valeat iudicare. Vnde Christus, quamuis satis nouerat Beati Petri charitatem, voluit tamen omnibus esse perspectam, publiceque illum de amore interrogauit, insinuās bonitatem eligendi non solum electori, sed omnibus quātum commodè fieri poterit, debere esse perspectam. Nec repugnat his quod habet cap. vnico de Scrutinio in ordine faciendo, vbi dicitur Scrutatorem ordinandorum eum debere iudicare dignum, quem indignum esse non nouerit, loquitur enim textus iste de illa approbatione, & testimonio exteriori, quod reddit Archidiaconus tempore ordinationis interrogatus ab Episcopo: tunc enim nisi ei constet illos esse indignos, debet eos approbare, cum iam sint in particulari examinati de scientia, moribus, & vita.

DE AETATE NECESSARIA AD *beneficia Ecclesiæ, vel ordines sacros.*

Secunda conditio, quæ exigitur ad officia & beneficia Ecclesię, est legitima ętas, de qua Soto hoc loco paucis sed copiosius Sylu. ver. Ætas. q. 1. Doc. Nauar. cap. 25 nu. 118. Extat in Decretalibus titu. de ætate & qualitate præficiendorum.

Secundum ius naturæ nulla ętas taxata est, sed illa tantū exigitur, in qua possit homo illa munia exequi, quę ad eius pertinent dignitatem, iure autem canonico variè constituta est, quod subiectis conclusionibus explicatur.

CONCLVSIO PRIMA.

Eligendus in Episcopum debet habere 30. annos expletos.

Ita habetur cap. Cum in cunctis. Ext. de electione. Et ita obseruatur. Est enim hæc ætas prælaris, & pastoribus necessaria, in qua, vt inquit B. Gregor. & Ezechiel prophetare, & Ioan. Baptist. ac Christus seruator noster prædicare incœperunt.

CONCLVSIO SECVNDA

Promouendus ad beneficiū, cui annexa est animarum cura, debet habere ætatem 25. annorum.

Idem iudicium est de beneficijs, quæ habent annexam gubernationem, vel ex officio sunt à consilijs Episcopis vel præsunt capitulis, vt Decani, Archidiaconi, Præpositi, Archipresbyteri, & similes. De beneficijs quæ requirunt ordinem sacerdotalem, habetur apertè cap. isto, Cum in cunctis. §. Inferiora, vbi postquam dictum est de Episcopatibus additur: [Inferiora autem beneficia, vel ministeria, quæ habent curam animarum, vel regimen Ecclesiæ Parrochialis, nullus suscipiat, nisi qui iam annos 25. attigerit.] Simile habet cap. Indecorum. De ætate & qualitate præficien. Et in Conc. Trident. sess. 24. cap. 15. de Reform. confirmatur idem quo ad dignitates dum cura animarum quæ non sunt parrochialia beneficia, adducitur q; ibi cap. illud Cum in cunctis. Quo ad beneficia parrochialia habet ur expressè cap. Licèt. De Electio. lib. 6. & in Concil. Trident. sess. 7. cap. 3. De Refor. quamuis ibi non dicatur electio aliter facta esse irrita, sed debere irritari. Sess. autem 25. cap. 4. expressè habetur, vt sit irrita, & ratio est, quia huiusmodi beneficia exigunt maturitatem morum, summū consilium & prudentiam, quæ ante 25. annum rarò habentur: lex autem respicit ea, quæ communiter accidunt.

Exigitur autem in his beneficijs annus 25. non completus, sed incœptus etiam post Concil. Trident. quia in textibus citatis communiter dicitur, vt attingat annū 25. cap. illo Indecorum, vt nemini intra 24. annum personatus concedatur. Et in Conc. Triden. vt non assumatur ante 25. annum, ac vt habeat ætatem requisitam ad suscipiendos ordines, quos exigit beneficium, quod ei confertur, quæ omnia apertè innuunt sufficere 25. annum incœptum, nam cum primum quis illum ingressus est, iam dicitur illum attingere, quia vt quis aliquid attingat, non est necesse, vt illud omni ex parte comprehendat, sed sat est aliquam eius partem apprehendat. Fateor tamen per accidens posse euenire, vt non possit alicui conferri beneficium aliquod, quin habeat 25. annū expletum: vt si Petro nullos ordines habenti conferatur beneficium curatum, vel aliud, quod recipiens debet esse sacerdos, si in hoc casu Petrus natus 24. annos suscipiat primos ordines, cum ex Concil. Trid. non possit ex Subdiacono ascendere ad Sacerdotium intra annum, necessariò debebit habere 25. annum, vt beneficium illud recipiat, quia debet esse ad illud recipiendum sacerdos, quod esse non potest posita hypotesi ante 25. annum expletum. Sed hoc est per accidens, neque semper necesse est ita euenire, cum in hoc casu possit Episcopus dispensare in interuallis ordinum. Cæterum simpliciter, & absolutè sufficit 25. annus incœptus, nec aliud instituit Concil. Trid. quàm innouare cap. illud, In cunctis: maximè quia Concilium vbi vult annum quem assignat, debere esse expletum, id apertissimè exprimit, vt professione Religiosorum, quos cum velit habere 16. annos completos ad emittenda vota, ita loquitur. [Nulla professio ante annum 16. completum & elapsum fit valida:] Quod in beneficijs & ordine sacerdotij non ita exprimit.

Iam quia dixi in interuallis Episcopum posse dispensare damo-

admonitum volo hic lectorem, electum ad beneficium, ſi Epiſcopus noluerit cum eo diſpenſare, vt intra annum ordinetur, non incurrere pœnam legis ſtatuentis, vt promotus ad tale beneficium intra annum ordinetur, quia tunc non eſt imputandum illi beneficiato, quod non ſit intra annum ordinatus, cum per ipſum non ſteterit, ſed Epiſcopo, qui noluit illi concedere quod rectè potuiſſet. Leges enim iſtæ intelligendæ ſunt, niſi fuerit legitimè impeditus, ſicut ſi fuiſſet infirmus.

Ex dictis ſequitur pueros maximè ante 14. annum non poſſe eligi in parrochos, ſed talem electionem eſſe malam & irritam omni iure naturali, quia qui ſeipſos non valent gubernare ex B. Pau. quo modo Eccleſiæ Dei præerunt? Diuino, clamat enim Scriptura, vt Sacerdotes ætatis ſint prouectæ, ideo vocantur ſeniores. Et humano in cap. illo Indecorum. Docetq; hoc recta ratio. Pueri enim etſi ſint bonæ indolis, non ſunt digni in re, ſed in ſpe, eligendus autē in ſacerdotium debet eſſe dignus in re, vnde eligendi ſunt viri prouectæ ætatis, & dimittendi pueri, qui ſæpe conceptam expectationem fallunt bonam indolem, & mores cum ætate mutantes.

CONCLVSIO TERTIA.

Ad Canonicatus, dignitates, & alios perſonatus Eccleſiæ non habentes curam animarum non eſt aliquis aſſumendus, maximè poſt Concil Triden. ante 22 annum.

HANC concluſionem intelligunt aliqui de huiuſmodi beneficijs, ſi habeant aliquem ordinem ſacrum coniunctum, ſed reuera ſimpliciter intelligenda eſt, etiamſi nil tale habeant annexum, quia ſeſſio illa 24. Conc. loc. cit. poſtquam dictum eſt ad beneficia curata requiri ætatem 25. annorum, ſubditur ſtatim, [Ad alia verò beneficia maiora, vt canonicatus, & alios perſonatus aſſumātur alij clerici, qui non ſint minoris ætatis quam 22. annorum.] Nec fit ibi vlla mentio ordinis ſacri. Quod etiam oſtendit ratio, quam affert ibi Conc. huius ſtatuti, quia huiuſmodi ſunt à cōſilijs Epiſcopis, & debēt tractare negotia capituli, quæ certè nō patiuntur minorem ætatem. Ex his ſequitur primò ad omne beneficium, quod habet annexos ordines ſacros, requiri ætatem 22. annorum. Patet. Ex Conci. Trid. ſeſſ. 23. cap. 7. nullus eſt aſſumendus ad aliquod beneficium, niſi habeat ætatem & qualitatem, quam requirunt ſacri ordines tali beneficio annexi: ſed ſacri ordines non ſunt conferendi niſi habenti 22. annos ſaltem incœptos, etſi non completos, vt diximus de ætate Sacerdotij, ergo neq; beneficium, cui annexi ſunt ſacri ordines, poteſt quis recipere, quin habeat ætatem 22. annorum. Vnde neque hæc beneficia quāuis non habeant curam animarum, ſunt paruulis conferenda, maximè ſi adſint adulti, quibus tunc conferantur. Offendit hoc adeò Cayeta. vt dixerit in Sum. [Conferre pueris beneficia non ſolum eſt inexcuſabile, ſed omnino intolerabile.] Vnde in Conc. Trid. ſeſſ. 23. cap. 11. cautum eſt, ne pueris ante 14. annum aliquod beneficium conferatur, ante 14. annum enim inepti omnino ſunt ad exequenda miniſteria Eccleſiaſtica, quodcumque enim beneficium ad minus exigit recitari officium diuinum attentè & deuotè, quod ante illud tempus, quomodo præſtabit puer? Excipiuntur ab hac doctrina beneficia quę eſſent pro pueris inſtituta, velut eleemoſynæ ad iuuanda eorum ſtudia: vel ſi eſſet puer tanti ingenij, & expectationis, vt prudenter iudicaretur futurus vtiliſſimus Eccleſiæ, poſſet Summ. Pont. vel alius de ipſius licentia conferre illi beneficium ante illam ætatem, modò, vt inquit Adrian. non habeat curam animarum, exiſtimat enim Adria. eſſe de iure diuino, vt paſtor per ſeipſum, & non per mercenarios paſcat ſuas oues, quod puer nullo modo poteſt.

CONCLVSIO QVARTA.

Ad alia beneficia, quę non habent coniunctum ordinē ſacrum ſufficit ætas 14. annorum, ita tamen vt ante huiuſmodi ætatem nulli conferatur aliquod beneficium.

Mich. Sal. in 2.2. D. Tho.

PRior pars patet vſu Eccleſiæ, non enim requirunt communiter ordinarij maiorem ætatem, nec eſt aliquod ſtatutum Eccleſiæ in oppoſitum. Et ratio ipſa id docet. Primò, quia non exigitur tanta maturitas, & prudentia ad officia minorum ordinum, quibus ſolent deſeruire iſta minora beneficia, quanta exigitur ad officia ſacrorum ordinum. Secundò, quia habentes hæc minora beneficia ſubijciuntur maioribus, à quibus poſſunt dirigi. Vnde Concil. Trid. ſeſſ. 23. c. 11. ad ordines minores non aſſignat aliā ætatem, ſed tantum exigit, vt calleant linguam Latinam. Secunda pars habetur expreſsè eadem ſeſſ. cap. 6. & 7. vbi dicitur, [Vt nemo prima tonſura, vel minoribus ordinibus initiatus eligatur ad aliquod beneficium ante annum 14.] Quo fit reijciēdum eſſe in hac parte dictum Sylu. loc. cit. partic. 6. vbi ait ad beneficia maiora, vt canonicatus requiri annū 14. quia requirunt maturum conſilium, quod incipiunt homines habere ea ætate, ad minora verò & ſimplicia, quę nō exigunt tale conſilium, ſufficere ætatem 7. annorum. Putatq; Syluest. fauere ſibi ius antiquum. Sed quid ſit de iure antiquo, nunc ſtandum eſt Conc. Trid. Et confirmatur ratione. Omnia beneficia quantumcunque ſimplicia obligant ad recitandum diuinum officium, ſed pueri ante annum 14. regulariter loquendo non poſſunt illud commodè recitare. Quod etiam intelligo in beneficijs, quæ vocantur preſtamos, quæ ſecundum probabiliorem, & ſaniorem opinionem obligant etiam ad recitandum diuinum officium, licèt aliqui aliter ſentiant, de quo q. 83. tomo ſequen.

Circa prælatos verò Religionum Sylue. & Armilla verb. Ætas. docent Abbatiſſam, vel Prioriſſam indigere ætate 30. annorū, ac vt expreſsè profeſſa ſit religionem, cui præficienda eſt, aſſeritque Syluest. cap. Indemnitatibus, de Electio. lib. 6. vbi Bonif. 8. hoc ſtatuit expreſsè. Nihilominus in Concil. Triden. cui modò ſtandum eſt, ſeſſ. 25. cap. 7. de Refor. habetur expreſsè in Abbatiſſa, Prioriſſa, vel Præfecta requiri ætatem 40. annorum, ac vt poſt profeſſionem vixerit ad minus 8. annis laudabiliter: quod ſi huiuſmodi non exiſtat in illo conuentu, vult Concilium, vt eligatur ex alio eiuſdem ordinis: ſi verò hoc viſum fuerit incommodum ſuperiori, qui ibi præeſt, concedit Conc. vt eligatur ex eodem monaſterio, modò ſit ætatis 30. annorum, & quæ poſt profeſſionem vixerit ad minus 5. annis laudabiliter. Prælati Religionum (etſi nil de hoc Summiſtæ doceant) debent habere ad minus 25. annos, cum huiuſmodi prælaturæ ſint dignitates Eccleſiaſticæ habentes curam animarum, quàm ætatem requirunt Summiſtæ in Abbate, & cap. illud Cum in cunctis, in quocunque habente dignitatem Eccleſiaſticam, quocunque nomine nuncupetur. Et ratio ipſa hoc poſtulat, cum Prælati Religionum habeant præter curam animarum iuriſdictionem ordinariam non delegatam, ad quam oportet ipſos eſſe presbyteros: conſtat autem ad presbyteratum exigi ætatem 25. annorum. Colliguntur hæc omnia ex Concil. Triden. ſeſſ. 24. cap. 12. de Reform. ſtandumque eſt in his ſtatutis, & conſuetudinibus cuiuſq; religionis à ſede Apoſt. approbatis: quod ſi approbatæ illæ non ſint, reducendæ ſunt, & componendæ iuxta decreta Concilij Trid.

DE SCIENTIA, ET PERITIA, quæ requiritur ad beneficia Eccleſiæ.

TErtia conditio ad beneficia neceſſaria eſt peritia, ac prudentia. Conſiſtit peritia in ſcientia Sacra, qua maximè miniſtri Eccleſiæ indigent, potiſſimè habentes curam animarum, quos, vt admonnit B. Paul. Ephe. quarto, oportet Paſtores, & Doctores eſſe. Quocirca in lege vet. diſtrictè præcipiebatur, ne aſſumeretur in Sacerdotem deformis, vel cæcus, id eſt, improbus, vel ignorans. Contra eligentes imperitos inuehitur Deus Malac. 1. [Si offeratis, inquit, cęcum ad immolandū nonne malū eſt?

si offeratis claudũ, & languidum, nonne malum? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam.] Vbi duplici argumento vtitur Propheta, quasi dicat, si adeò tefert, ne animal immolandum cæcum, vel claudum fit, quantò magis Sacerdos, qui illud debet immolare? Secundò, si Duci, vel Principi non offerres in famulum cæcum, vel claudum, quantò magis nec Deo in ministrum altaris? Ideo deferebat summus sacerdos pectorale illud preciosum, in quo descriptæ erant duæ illæ voces, Doctrina, & Veritas, præcipiturque in Concil. Trident. sess. 22. cap. 2. vt Episcopus, si non fuerit religiosus, sit Doctor in Theologia, vel iure Canonico, si religiosus, habeat testimoniũ suæ eruditionis à suis superioribus.

De alijs autem parrochis, vel curatis habetur sess. 24. in decreto de Reforma. cap. 12. vt habeat scientiam, quæ saltem sufficiat muneri suo. Vide etiam sess. 23. c. 3. Et d. Greg. 1. par. Pastor. cap. 1.

Requiritur etiam prudentia, & industria, prudentia quidem in gubernando, iuxta illud Christi, [Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.] Propter quod prælati vocantur seniores, idest prudentes, quia in senibus ob multam experientiam solet esse prudentia. Industria verò, quia, cum ob fragilitatem, & miseriam huius vitæ non possint commodè exercere sua munia qui assumuntur ad dignitates Ecclesiasticas, nisi habeant bona temporalia, neque Ecclesijs esset benè prouisum, nisi haberent suos redditus, oportet ministrum Ecclesiæ esse industrium, & solertem, vt illa cum vtilitate Ecclesiarum valeat curare, distribuere, & expendere, ac pauperibus inde prouidere: sed ita vt oe nimia industria, & solicitudo sub prætextu curæ Ecclesiæ in cupiditatẽ, & auaritiã, vt in moltis accidit magno populi Christiani scandalo, & pauperum damno conuertatur, sicut accidit in proditore illo Iuda, qui prætextu pietatis in pauperes volebat opus illud Magdalenæ impedire, vt suæ cupiditati deseruiret. [Et nõ erat illi (inquit D. Ioannes) cura de pauperibus, sed quia fur erat & latro, & loculos habebat, &c.] Vbi quæ offerebantur Christo abscondebat.

Obseruandum est hic duas vltimas conditiones debere esse cognitas electori, sicut & primam, & propter easdem rationes: propterea in Concil. Trident. sess. 24. cap. 18. & alijs locis præcipitur fieri publicè examen promouendorum ad beneficia parrochialia, & diligentem inquisitionem, an sit dignus eligendus in Episcopum.

Obseruandum secundò est, quod docet D. Tho. hic in secunda conclu. Aliquem esse magis, vel minus dignum ad aliquam præbendam, non esse sumendum ex sola morum probitate, quia sit studiosior, sed tantò quis erit alio dignior, quantò illum excesserit, vel in omnibus tribus conditionibus, vel in aliqua earum cæteris paribus, vel in ea, quæ ad vtilitatem illius præbendæ, vel Ecclesiæ magis facit. Vnde potest aliquis esse non improbus, nam improbus, etiam si litteris, & prudentia valeat, eo tamen ipso quo improbus est, simpliciter & omnino indignus est: potest tamen quamuis minus sit studiosus quam alius, esse nihilominus dignior in ordine ad illam præbendam, quia vtilior secundum alias conditiones illi præbendæ, & Ecclesiæ, estq̃ne optima ratio D. Thom. quia in dispensatione spiritualium attendendum potissimè est ad bonum commune, & vtilitatem Ecclesiæ, iuxta illud Paul. Ephel. 4. [Quosdam dedit Apostolos, alios Euangelistas, alios Pastores, & Doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij &c.] Et 1. Corinth. 12. [Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem.] Vnde Christus discipulos, vniuersosque Ecclesiæ suæ ministros comparauit rebus, quæ ad aliorum vtilitatem conditæ sunt, quales sunt sal, lux mundi, lucerna accensa, & ciuitas ædificata.

Positis his conditionibus, à quibus sumenda est dignitas eligendi, videamus primò circa secundam, scientiam scilicet & peritiam litterarum.

Secunda Controuersia.

IN DISTRIBVTIONE BENEFIciorum cum cura animarum, maximè Episcopatuum quis sit præferendus Theologus, an iuris canonici peritus?

Hostiensis & Panormitanus in cap. Primo, de consanguinitate, & affinitate docent tempore, quo vigent hæreses, præferendum esse Theologum, quia ad Theologum pertinet veritas fidei confirmare, & confutare hæreses: alijs autem temporibus & in locis, in quibus fides propagata est, præferendum esse Canonistam, quia vbi fides propagata est, pertinet ad Episcopum gubernare, ad quod aptiores, & prudentiores, inquiunt, sunt Canonistæ, quàm Theologi.

Oppositum docent Ricardus quodlibeto. 4. Syluester, qui fuit etiam Canonista in verbo, Episcopus, Cayetanus. q. 185. art. 3. Maioris in 4. d. 24. q. 3. artic. 6. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 6. art. 1. conclu 10. & communiter discipuli D. Th. & omnes Theologi, non quasi suam causam tuentes, sed quia ita veritas postulat.

Quæstio hæc intelligenda est cæteris paribus, nam si ex duobus, qui se offerunt eligendi, Canonista sit honestioribus moribus, & maiori prudentia, vel naturali, vel acquisita, quàm Theologus, non est dubium præferendum esse Canonistam, quia tunc ille est vtilior Ecclesiæ, & vt vidimus, ille est dignior, qui vtilior: cæteris verò paribus, & honestate morum, & prudentia, inquirimus ratione scientiæ, quis sit præferendus. In quo sensu verissima est secunda opinio Theologorum.

Probatur primò, ex officio Episcopi, Episcopus enim est pastor animarum, ad quem pertinet incumbere studio sacrarum litterarum & scripturæ, vt inde pascat, doceatq; populum, vnde Christus non dixit Petro Ioã. 20. Iudica inter oues meas, sed pasce, doce oues meas. Et Marci vltimo omnibus Apostolis: [Euntes in mundum prædicate Euangelium.] Matth. vltimo. [Docete omnes gentes.] Ac vt explicaret Matt. 5. quo tenderent omnes illæ metaphoræ, quibus comparauit Apostolos, & Ecclesiæ Prælatos vocans eos sal terræ, lumen mundi, &c. concludit: [Qui fecerit, & docuerit, &c.] D. Paulus 1. ad Tim. 4. Explicans Timotheo Episcopo, in quo potissimè cõsisteret munus eius ait: [Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.] & 2. ad Timo. 4. [Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad corripiendum, ad arguẽdum, vt per eam perfectus sit homo Dei, idest Episcopus, & ad omne opus bonũ instructus:] idest ad suum officium. Vocat enim Paulus officium Episcopi bonum opus, sicut dixerat epistola 1. cap. 3. [Qui Episcopatum desiderat, bonum opus,] idest, sanctum officium desiderat. Et ad Titum. 1. [Oportet Episcopum sine crimine esse, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana suos, & eos q contradicunt arguere.] Ad Ephe. 4. Enumerans dona & officia Ecclesiæ ait, [Alios quidem dedit Apostolos, alios Euangelistas, &c. alios Pastores, & Doctores.] Vbi Hieronymus, [Cum in alijs diuisim locutus esset, in pastoribus verò & Doctoribus ista coniunxit, vt qui pastor est, debeat esse & magister.]

Denique in horum omnium confirmationem, in consecratione Episcopi non interrogatur, vt optimè obseruant Ricardus, & Syluest. an sciat vtrumque ius, sed an sciat vtrumque testamentum, & in fine consecrationis dicitur illi, vade & prædica Euangelium. Hæc omnia scire vtrumque testamentum, intelligere Scripturas, incumbere illarum lectioni, pascere oues verbo doctrinæ, prædicare Euãgelium, docere fideles, impugnare hæreses non sunt Canonistæ, sed Theologi. Vnde in Ecclesia Dei Episcopi omnes fuerunt perpetuò Theologi: Diuus Augustinus, Ambrosius, Chrysostomus, & omnes sancti patres, & qui eos sequuti sunt, cum iam fides esset propagata, & pacatus Ecclesiæ status. Et cõfirmatur ex doctrina sanctorũ patrum.

patrum D Hiero.in Leuitico,& habet dist.36.can. Si quis, ait: [Duo sunt Pontificis opera, vt à Deo discat legẽdo scripturas diuinas, & sæpius meditando, & vt populum doceat.]& dist 38.can.Omnes,habetur:[Antistes vt in promptu habeat legem Dei,sacros Canones, sanctum Euangeliũ,diuinum Apostolorum librum,& omnem diuinam scripturam.] Et ne per sacros Canones intelligas ius Canonicum,cap.proximo,Placuit, eadem dist. explicatur intelligi canones Apostolorũ, & Conciliorũ, quos tractat Theologus,dum confirmat in suis disputationibus dogmata fidei. Vnde D.Augustin.in Epistola 59.quæ est ad Paulinum,expendit maximè illa duo verba,quæ Pau.Ephe.4.coniunxit, Pastores,& Doctores, insinuans hoc esse potissimum munus Episcopi,docere.Et meritò.Cum sint Episcopi Apostolorum successores,quorum hoc fuit potissimum munus,& quod dominus Iesus illis potissimè commisit docere omnes gentes Imò & Christus in hoc potissimè constituit suã dignitatem & officium,in docendo & prædicando. Psal.2. [Ego autem(inquit)cõstitutus sum Rex à patre super Syon montem sanctum eius,idest Ecclesiam, prædicans præceptum eius.]Secundò,si tempore hæresum Episcopum oportet esse Theologum, quando defuerunt hæreses in orbe? Quãdo Ecclesia Christi non indiguit,vel indiget canibus, qui contra lupos hæreticorũ latrent? [Sæpe(inquit Ecclesia)expugnauerunt me à iuuentute mea.] Imò experientia teste,& sacra Scriptura ita vaticinante quo mundus magis senescit,magis augentur in illo vitia, & errores, cum deficiente charitate facilius à fide quoque recedatur,pertinetque ad Episcopum non solum hæreticos insectari, & confutare, si exurgant in sua Ecclesia, verum etiam si exterius distent, oues suas præseruare ab erroribus, hæresis enim, vt ait Paulus, [sicut cancer serpit.] Propter quod admonuit idem Paul. Titum Episcopum debere esse peritum in Sacra Scriptura, [Vt potens sit in doctrina exhortari suos, & contradicentes arguere.

Tertiò, inter alia officia Episcopi hoc est illi quoque proprium,interesse Concilio vniuersali, aut prouinciali, cum vocatur, in huiusmodi autem Concilijs agitur communiter de pertinentibus ad fidem, & bonos mores,si disputatio se offerat in Concilio de rebus fidei, certum est ad eam non esse aptum Canonistam, cum illa propria sit Theologi, si verò pertineant ad componendos mores, & reformationem, est necessaria philosophia Moralis, imò & Naturalis, in quibus Theologus versatus est, non autem Canonista.

Quartò, omnia quæ continentur in iure Canonico aut sont decreta fidei pertinentia ad articulos, vel doctrinã sacramentorum,aut pertinent ad gubernationem spiritualem Ecclesiæ, aut pertinent ad causas forenses & lites. Decreta primi generis propria sunt Theologiæ, condita à Põtificibus, vel Concilijs beneficio Theologiæ, Decreta secundi generis, cum sint etiam velut conclusiones collectæ ex principijs Theologiæ, melius intelligũtur à Theologo, quàm Canonista, ille enim nouit principia, & rationem, ex quibus conclusiones istæ inferuntur, Canonista autem velut in fide patentum solum nouit illas conclusiones, imò collectæ fuere à Theologis, à quibus illas Gratianus & alij sumpserunt, vt videre est in Decretis. Circa decreta verò & statuta tertij generis, quis ignorat illa directè & propriè pertinere ad legistas? propter quod consultius est, & magis decorum, vt ad illa eligat Episcopus vicarios, & prouisores ad dirimendas lites, & causas forenses ex ipsis iuristis, ipse verò vacet orationi, & lectioni Scripturarum ad pascendas oues, sicut fecerunt Apostoli Actorum 6. qui gubernationem viduarum, & pauperum commiserunt.7. Diaconibus, vt ipsi vacarent orationi, & prædicationi,sic enim dixerunt:[Non est æquum derelinquere nos verbum Dei,& ministrare mensis.] Quantò magis vacare litibus? Vnde potest esse argumentum,magis pertinet ad munus Episcopi largiri eleemosynas, quam dirimere lites, pater enim potius quam iudex esse debet, sed Apostoli primi Episcopi ne verbum prædicationis dimitterẽt, præfecerant alios eleemosynis, ergo quando vtrumque in eodem reperiri non potest,scilicet,prædicare,& iudicare, eligendus est qui sciat prædicare, iudicare verò vicarijs suis committat.Ita Exodi 18.Cum videret Iethro Moysen vacare litibus & omnibus negotijs populi [Vano(inquit)te labore consumis,tu esto in his,quæ ad Deũ sunt,ad audiendas autem causas populi constitue illis iudices viros industrios,& sapientes.]Et D.Paulus indignum iudicat Episcopo vacare litibus & negotijs populi.Vnde 1.Cor.6.ait.[Sæcularia iudicia si habueritis,contemptibiles,qui sunt in Ecclesia,illos constitue,ad iudicandum.]Vocat sęcularia iudicia, idest, non pertinentia ad fidem,& doctrinam sacrã. Et forsan ad componendas lites aptior esset Theologus, quia Canonistæ cum tractent lites more iuristarum cum strepitu & figura iudicij, faciunt quoq; lites æternas & non tam charitate, sicut oporteret in tribunali Ecclesiastico, quam processibus illas post multa tempora dirimunt, Theologus autem,cuius est ex doctrina sacræ scripturæ & sanctorũ Patrum oues instruere,nitetur suis admonitionibus & doctrina componere litigantes iuxta leges cõscientiæ, & vbi renuent breuius illarum causas discernet,& absoluet.

Deniq; in cap.specula de magistris dicitur: [Vt in qualibet Ecclesia Metropolitana sit vnus Doctor Theologus ad docẽdas oues Chri.] et inferius: [Vt Eps in sua Ecclesia designet aliquos dociles, q stud. ãt Theologiæ, vt fulgeant in Ecclesia Dei,& tãquã splendor firmamẽti eradiẽt alios,&c. Certè si inferiores & minus præcipuos oportet esse Theologos,& aptos ad docendum populum,quantò magis pręcipuos Architectonicos, idest Episcopos?

Argumentum in oppositum non habet vim,quia supponimus hic cætera paria in vtroq; & morum compositionẽ & prudentiam,quæstioq; est de sola scientia:secundò,quia quis dubitat reperiri multos Canonistas imprudẽtes, sicut & Theologos, cum præcepta prudentiæ, vt dicitur, non legantur in scholis, imò sublato dono naturali, vel supernaturali prudentiæ, si præcisè vtrumque sumimus, plura iuuamina habet Theologus, quàm Canonista ad prudentiam. quia Philosophia Moralis, quæ adeò Theologię coniuncta est, lectio sacrarum scripturarum, & sanctorum Patrum,historiæ sacræ,& similia,quæ Theologus callet,& nõ Canonista,plena sunt documentis prudentiæ.

Sed aduersus hæc omnia obijciunt illud Iurisperiti, desiderari maximè in prælato prudentiam circa res agibiles, & temporalia Ecclesiæ bona procuranda, quàm frequentius in Canonista, quàm in Theologo dicunt reperiri. Quod facilè diluitur. Primò,quia imò oppositum sæpè accidit, Theologum ad ista esse prudentiorem & magis solicitum. Secundò, quia etiamsi illud Canonistæ concedamus., est per accidens, & ratione huius, vel illius indiuidui, quod non tollit, quin ratione scientiæ Theologus sit præferendus. Tertiò, dico filios huius sæculi prudentiores esse filijs lucis in temporalibus: quæ fatemur necessaria esse, cum fine ipsis ob fragilitatem nostram spiritualia comparare non possimus: cæterum cum præstet deficere in medijs, quàm in fine, siquidem prælatus haberi possit ad vtraque vtilis & ad spiritualia,& ad temporalia præferendus est cæteris, quod si talis haberi non possit, præstat Theologus,qui ad spiritualia vtilis est, quàm Canonista, etsi ad temporalia illum concedamus vtiliorem. Quibus accedit,maximam solicitudinem circa temporalia reddere homines auaros, & nonnunquam ordinantes spiritualia ad temporalia,quod est peruersum, vt in Iuda,qui ex nimia consuetudine habẽdi loculos auarus & fur effectus fuit, & quæ mulier sancta in obsequium Christi præstitit, ægrè tulit: quod videtur indicare Euangelista ca.12.dicẽs. [Quia fur erat,& loculos habebat.]

III Controuersia.

AN SIT PECCATVM ACCEPTIOnis personarum eligere dignum ad beneficia Ecclesiastica dimisso digniori.

NON est hic sermo de indigno, & Insufficiẽti,cũ talem elige-

eligere, nec ſimpliciter, nec in comparatione digni liceat: eſt enim inferre grauem iniuriam Eccleſiæ, & bono communi, & grauiſſimum peccatum contra vtramque iuſtitiam, diſtributiuam quidem, cum debetur bonum ſine meritis, & commutatiuam, cum non prouideat elector Eccleſiæ, ſicut tenetur ex officio, ideo eligentes indignos grauiter reprehendit Alexander 3. cap. Graue nimis, de præbendis. Comparamus ergo hic tantum dignum cum digniori.

Gloſſa in cap. Conſtitutis, de Appellat. verb. vt refert Couar. in Regula, Peccatum. p. 2. §. 7. num. 3. & apertius multò in cap. Licèt. 8. q. 1. Et in cap. Tertium, de iure patronat. Et in cap. 2. de offic. cuſtod. vult non eſſe peccatum mortale acceptionis perſonarum eligere dignum dimiſſo digniori. In eandem ſententiam ſunt varij Iuriſtæ in idem cap. Licèt. Adrian. refert fuiſſe in illa Ioannem Andræam, imò & nonnulli Thomiſtæ tribuunt illam Cayetan. ſentaculo. 1 s. quæſt. 4. & in Sum. verbo, Beneficium. & verbo, Electio. Explicabimus nos infra mentem Cayet.

Probatur hæc opinio à ſuis Auctoribus multis argumentis. Primò D. Paul. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. vbi enumerans partes optimi Epiſcopi, poſtulat, vt ſit pudicus, ſobrius, peritus, irreprehenſibilis, &c. nullam facit comparationem ad alios, nec ponit verbum, quo ſignificet, vt ſit cæteris dignior. Et confirmatur ex can. Si in plebibus diſt. 63. vbi dicitur, vt Archidiaconus cum plebe & clero conueniat ad eligendum Archipresbyterum, quatenus dignus paſtor Eccleſiæ Dei præficiatur. Et in cap. Monaſterium. 16. q. 63. habetur, vt qui monaſterium conſtruxerit, poſſit illud cui voluerit commendare cum Epiſcopi conſenſu, & licentia, additque ibi textus, modò non ſit malus: ſufficit ergo dignus, quod ſignificat vox illa, non ſit malus, nec requiritur dignior.

Secundò, ſi electores tenentur eligere digniorem, tenerentur etiam quærere illum adhibita diligentia, ſicut qui tenetur ad finem tenetur etiam ad media, videmus autem neque ab electoribus timoratæ conſcientiæ adhiberi iſtam diligentiam, ſed ex ſuis familiaribus, aut ex iis qui ſe opponunt, eligere, etſi ſciant adhibita diligentia alios digniores poſſe facilè reperiri.

Tertiò, ſi elector teneretur meliorem eligere, id certè eſſet, vel ne faciat iniuriam Eccleſiæ, vel ne faciat iniuriam digniori, ſed ſi eligat dignum, nulli faciat iniuriam, ergo In primis non facit iniuriam Eccleſiæ, quia etiamſi eligatur dignior, non tenetur plus laborare in Eccleſia, quàm teneatur dignus. Patet, quia non tenetur laborare miniſter Eccleſiæ quantum poteſt, ſed iuxta ſtipendium, quod illi conſtitutum eſt, iuxta tale autem ſtipendium non debet dignior magis laborare, quàm laboraret dignus illud idem recipiens, ſicut mercenarius, fortior, & diligentior non tenetur pro ſtipendio vnius argentei magis laborare, quàm laboraret diligens mercenarius vnum etiam argenteum recipiens. Nec fit iniuria digniori ſi eligatur dignus, quia qui eligitur ad Eccleſiaſticum beneficium, ad laborem potius, & onus eligitur, quàm ad honorem & opes, iuxta illud D. Pau. [Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat:] Nulla autem fit iniuria fratri, quod ad laborem, & onus nō eligatur. Et confirmatur primò. Quia nullus tenetur facere quod melius eſt, ſed quod bonum & ſufficiens eſt, quod præſtat eligens dignum. Secundò, quia nullus tenetur magis iuuare in ſpiritualibus alium, quàm ſeipſum cum ordine charitatis homo habeat primum gradum, ſed nemo tenetur eligere ſibi digniorem miniſtrum, vt doctiorē confeſſarium, ſed ſufficit eligat dignum, ergo neq; aliis tenebitur eligere digniorem.

Quartò, dominus alicuius rei poteſt illam conferre, cui voluerit, ſaltem digno, Papa eſt dominus beneficiorū omnium Eccleſiæ, ergo ſaltem Papa, vt ſupremus elector, & dominus poterit eligere dignum dimiſſo digniori. Maior certa eſt. Probatur minor, quia collatio facta ab eo, qui non eſt dominus, non tenet, at ſi Papa dat Petro Epiſcopatum, vel beneficium dimiſſo Ioāne digniori, Petrus eſt verè epiſcopus, & tutus in conſcientia, ergo eſt dominus.

Quintò, Cardinales conuenientes ad electionem Papæ, vbi agitur de ſummo bono Eccleſiæ, non tenentur eligere digniorem, ergo nec alii electores. Conſeq. patet, quia ſi quod magis videtur ineſſe, non ineſt &c. Antecedens verò probo. Primò, quia conſtitutum eſt ipſis, ne eligant in Papam, niſi aliquem ex ipſorum collegio, vt habetur can. Oportebat & can. Nullus. 79. diſtin. quis autem dubitat exiſtere aliquem doctiorem, & prudentiorem, & digniorem ad pontificatum extra ipſorum collegium? Secundò, quia aliquando prætermittunt ex ipſiſmet exiſtentibus in collegio digniorem, nec ideo iudicant ſe peccare, cum eligant ſufficientem, & dignum.

Sextò, ſi elector teneretur eligere digniorem, dignus quando cognoſceret alium eſſe digniorem, non poſſet acceptare beneficium, quia cooperaretur peccato illius electoris, at poteſt omnium conſenſu tuta conſcientia acceptare, ergo.

Septimò, ſi quis ex ſuis bonis inſtituit aliquod beneficium, vel capellaniam, cuius electionem ſibi ſeruauit, non tenetur eligere digniorem, cum illud beneficium ſit velut proprium bonum ipſius, quod poteſt dare cui libuerit, vt conſanguineo digno, ſicut poteſt quiuis liberè de ſuis bonis diſpenſare, ergo.

Octauò, Non magis tenetur prouidere Eccleſiæ elector in conferendo beneficio, quàm qui renuntiat illud in fauorem tertij in reſignando, quia vterque prouidet Eccleſiæ de miniſtro, ſed qui renūtiat & reſignat beneficium in fauorem tertij, non tenetur eligere digniorem, vt experiētia conſtat, ergo neque ille.

Nonò, ſi neceſſariò eſſet eligendus dignior, eueniret, vt aliquando elector eſſet ita perplexus, vt quicquid faceret, peccaret, quod eſt maximum abſurdum: quod verò ſequatur, probo. Exiſtant duo beneficia conferenda, vnum ſimplex, ſed pingue, aliud curatum, ſed tenue, exiſtantque duo clerici, vnus dignus, alter dignior, ſi confert curatum tenue digniori, agit contra iuſtitiam diſtributiuam, quæ exigit, vt melius beneficium tanquam maius præmium detur digniori, ſi autem conferat beneficium ſimplex, & pingue digniori, agit contra bonum & vtilitatem Eccleſiæ, quæ indiget digniori, ergo. Similiter poteſt accidere, ſi vtrumque beneficium ſit curatum, vt duo Epiſcopatus, vnus pinguis inter Chriſtianos confirmatus à multis ſæculis in fide, alius tenuis inter infideles, aut hæreticos habens ſuos ſubditos, vt Toletanus, & Granatenſis: ſi Rex conferat Granatenſem digniori, eruditiori, & ſanctiori, & Toletanum minus digno, non ſeruat iuſtitiam diſtributiuam, quia maius præmium, quale eſt Epiſcopatus Toletanus, ex diſtributiua debetur digniori, ſi verò conferat Granatenſem minus digno, & Toletanum digniori, non conſulit vtilitati Eccleſiæ Granatenſis, quæ vt eccleſia noua, & in qua ſunt infideles, indiget paſtore doctiori, prudentiori, & ſanctiori.

Decimò, iuxta ius commune Eccleſiaſticum beneficia conferenda ſunt naturalibus & perſonis ex eadem Eccleſia quotieſcunque in ea fuerint inuenti digni, etiamſi apud exteros reperiantur digniores, vt habetur can. Obitum. & can. Nullus. d. 61. & can. Metropolitano. d. 73. ergo iuxta ius commune non eſt neceſſe eligere digniores.

Vndecimò, Antiquitus quando in Eccleſia non mutabātur Epiſcopi, ſed permanebat vnuſquiſque in ſua prima eccleſia, Eccleſiæ vacanti aliquando non prouidebatur dignior, quia erat aſſumendus ex alia Eccleſia quod non licebat, neq; erat in vſu, ergo non ſemper oportet eligere digniorem. Probo conſequentiam, quia ſi eligere dignum eſſet intrinſecè malum, nunquam liceret, ſicut nunquam licet fornicari.

Deniq; ius canonicū nō repugnat iuri diuino, alioquin non eſſet ius, ſed iniuria, at iure canonico approbaſ & iuſtificatur electio digni: cap. Cum nobis, de electionib. approbaſ electio cuiuſdam, etiamſi non haberet eminentē litteraturam. Et cap. Cū dilectus. eodem titulo approbaſ electio cuiuſdam in epiſcopum, etiamſi eſſent alij digniores in eadem eccleſia, cum ille electus eſſet dignus & ſufficiens.

Oppo-

Oppositum docent D.Thom. hic in corpore articuli, & ap ertius ad tertium.& quolib.4.art.15. & Quol b 6.art 9. & Quolib.8.art.6.Alensis.2.par.q.136. memb.5. Nicolaus de Lyra in illud Ioan.20.Simon diligis me plus his, Maioris in 4.dist.24.q.8.& 9. Henricus Quolib. 5. Et Godofredus in suis Quolib.Adrian.in 4.de rest. q. peculiari de hac re, Sylu.verbo, Electio, verbo,acceptio personarum,verbo Beneficium. Victoria in lectura huius art.Soto lib.4.q.6.ar. 1.& omnes discipuli D.Thom. Ex Iurispe. Archid.in illo cap.Licèt.& cap.Monasterium. Abbas.Philip.Franc.in illo cap.Constitutis, Couar. loco cit.& latissimè Lamberti. De iure patronatus.lib.2.p.1.q.10.ar.3. Fundamentum horum est, quia elector tenetur prospicere vtilitati Ecclesiæ, & boni communis ac eligere pro meritis, quando autē dimisso digniori eligitur minus dignus, nec habetur ratio meritorum,nec consulitur Ecclesiæ,& bono communi.

In hac quæstione adeò graui & difficili statuenda sunt nonnulla tanquam fundamenta.

Obseruemus ergo primò,communem esse omnium Doctorum sententiam, electionē digni prætermisso digniori esse validam, & ratam in foro exteriori, (quicquid sit de peccato electoris, adeò, vt non possit illa à confirmatore reuocari, nec possit ab illo dignior in conscientia appellare,quicunq; sit elector ille, siue ordinarius, vt Episcopus, siue ex priuilegio,vt patronus, siue resignator & renuntiator : quod maximè expedit ad bonum commune Ecclesiæ. Primò,quia si non esset talis electio valida,& firma,dignus electus non esset tutus, & securus in conscientia, & cum sæpius eligantur digni, essēt multi ministri Ecclesiæ dubij, an benè haberent beneficia, an essent rata ministeria, quæ exercent in Ecclesijs, & rita sacramenta quæ ministrarent. Secundò(quæ est ratio D.Thom.hic ad tertium)esset maxima in Ecclesia perturbatio, omnia verterentur in lites, vnoquoq; iudicante se digniorem,& posse litigare contra minus dignum.Intelligenda autem hæc sunt de iure communi, nam iuxta priuatas constitutiones, & statuta aliquarum religionum, vt Sancti Dominici, habet Prouincialis facultatem cassandi electionem digni, si viderit dimissum digniorem.

Obseruemus secundò,dignitatem illam, quam dicimus necessariam eligendis, iuxta conditiones illas explicatas, non æqualiter desiderari in omni dictione, sed maiorem, vel minorem pro æqualitate beneficij, & Ecclesiæ, ac muneris,in quod est institutum,& electus assumitur. Suprema enim, & maxima dignitas exigitur in eo, qui in summum Pontificem est eligendus deinde in eo qui in Cardinalem, quia est coadiutor Papæ in gubernatione vniuersalis Ecclesiæ.Tertiò,in eo qui in Metropolitanum. Quartò,in eo qui in Episcopum.& inter Episcopos maior,vel minor pro ratione Ecclesiæ,ad quam gubernandam assumitur.Quintò,in eo qui in curatū,& similiter inter curatos maior quoque,vel minor dignitas esse debet pro ratione parœciæ.Sextò, in eligēdo in Canonicum, & inter Canonicos maior, vel minor pro ratione muneris,nam illi tres Canonicatus, vnus ad conciones habēdas,alter ad lectionē Sacræ Scripturæ,alter pœnitētiariæ maiorem dignitatem, eruditionē, probitatem exigunt, quàm alij, quibus huiusmodi munera coniuncta non sunt.

Obseruemus tertiò, electores in duplici esse differētia, quibusdam enim eorum iure communi cōuenit eligere ad beneficia, vt Papæ in tota Ecclesia, & Episcopus in suis diœcesibus,simile habent Abbates, & priores in suis Ecclesijs,in quibus sunt ordinarij. Alij verò sunt, quibus id non conuenit à iure communi,sed ex priuilegio aliquo speciali,vel iure patronatus,vel quia fundauerunt Ecclesiam, vel quia instituerunt beneficium,vel quia præstiterunt Ecclesiæ aliquod excellēs obsequium,qua ratione Reges Hispaniæ eligunt Episcopos, & quosdam Abbates,quos vocant Consistoriales, & multi magnates & nobiles habent ius eligendi ad alia beneficia, inter quos electores hoc interest.quod priores non modò habent ius eligendi, verum etiam confirmant electionem, & conferunt præbendam. Electores autē secundi generis eligunt tantum, confirmatio autem, & collatio pertinent ad Prælatum Ecclesiæ, in Episcopatibus ad Papam, in alijs beneficijs ad ordinarios. Non est hic quæst. de confirmatoribus, sed solum de electoribus, confirmatores enim non peccant confirmando dignum electum ab eo, qui habet ius eligendi, prætermisso digniori,vt docent Cayeta.in Sum.Electio. & Beneficium. Et Couar.in regula, Peccatum. p.2.§.7. nu.13. & 14. Et est communis inter Thomistas.Cuius ratio est, quia confirmatio est actus exterior, & iuridicus ab habente iurisdictionem ad confirmandum, in foro autem exteriori electio digni est valida & rata(vt constat)& ita confirmans illam nō peccat,imò si nollet confirmare, compelleretur à superiori,quia ad ipsum non pertinet,nisi confirmare electum iuxta iura, ius autem Ecclesiasticum ob rationem assignatam à D.Thom. prima notatione hic posita,vult, vt electio digni in foro exteriori habeatur rata,& valida. Ita in capitibus illis vltimi argumenti approbantur, & confirmantur electiones illorum,qui tantum erant digni,quia confirmatori hoc sufficit, vt sit dignus, elector autem ad amplius tenetur. Tùm secundò,quia confirmator potest iudicare dignum eo ipso,quo est gratus electori esse digniorem, vtile enim est Ecclesijs, vt electores illis benefaciant, vt videant suas electiones non irritari,cum eligant dignos.Cæterum si confirmatori proponantur ab electore duo, vel tres, vt confirmet quem libuerit, tenetur tunc confirmare digniorē,quia tunc committitur ei & electio, & confirmatio dignioris inter propositos ab electore.

Obseruemus quartò, in beneficijs Ecclesiasticis tria reperiri,primò & præcipuè munus, officium seu ministeriū, in quo sensu intelligitur illud 1.ad Timot.3.[Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat,] Idest, optimum officium & ministerium,quod præcipuum esse ex eo patet, quia in re omni finis cæteris præstat.Sunt autem ista instituta(vt constat) in vtilitatem Ecclesiæ, & ministeria fidelium iuxta illud commune dictum, beneficium est propter officium: qua de causa vocantur à Christo operarij, sumpto nomine ab eo quod in eis præcipuum est. Hoc primum est laboriosum, & onerosum, residere in Ecclesia, persoluere diuinum officium, ministrare sacramēta,pascere oues. Reperitur secundariò in beneficio redditus,& stipendium iuxta illud Christi:[Dignus est operarius mercede sua.]Secundariò inquam & per accidens,quia indigent ad necessitates huius vitæ ministri Ecclesiæ bonis temporalibus, simpliciter enim & ex natura rei, vt optimè docent Cayet. locis citatis, ex charitate Dei & proximi ista ministeria exercenda sunt, sicut exercebantur ab Apostolis,& ab illis sanctissimis ministris primitiuæ Ecclesiæ, etiamsi nulla stipendia,& nostris temporibus à multis Religiosis apud Indos,quos docuit Christus, quando Petri charitate explicata statim commisit illi suas oues,quasi diceret,cum me diligas, pasce oues meas, ex charitate enim, non ex cupiditate oues meæ pascendæ sunt,ad necessitates autem huius vitæ,& quia iam adeo refriguit charitas,ista stipendia constituta sunt.Habent tertio,vt sint honorifica, propter quod vocantur pleraq; horum beneficiorum dignitates, vnde sunt præmia quoq; laborum, & meritorum(vt statim copiosè docebimus,contra Magist.Soto,qui vult illà stipendia tantum esse,& non præmia.

Hæc tria, etsi Metaphysicè, & per operationem intellectus separari & diuidi inuicem possint,moraliter tamen,& vt res est, non sunt separabilia,sed coniūcta,& simul in beneficijs. Quo fit primò, beneficia ista necessariò, & ex natura eorum distribuenda esse iuxta leges vtriusque iustitiæ, & distributiuæ,& commutatiuæ. Cum sint officia, & ministeria, debet elector ex officio, & iustitia commutatiua eo ipso quo traditum est illi ius eligendi, eligere ministrum vtiliorem Ecclesiæ. Similiter cum sint stipendia, debet, ex commutatiua præstantiora stipendia vtilioribus quoque ministris,& plus laborantibus, aut laboraturis in vinea Christi conferre.Cum sint præmia, & dignitates,debet iuxta leges distributiuæ pro meritis, & dignitate distribuere. Efficitur secundò, vt sicut in beneficio primum, & potissimum est munus, & ministerium in vtilitate Ecclesiæ,

clesiæ, secundarium verò stipendium, sitque semper habenda ratio potioris, in distributione beneficiorum potissimè esse attendendum vtilitati Ecclesiæ, & quatenus illa postulauerit faciendam esse electionem. Vnde quando Ecclesiæ vtilitas oppositum non postulabit, pinguius beneficium poterit conferri digniori, quando autem Ecclesiæ vtilitas exiget, non est curanda beneficij pinguedo, sed vtilitas Ecclesiæ.

His positis constituamus primum quæ apud omnes certa sunt. In primis conueniunt tàm auctores primæ opinionis, quàm secundæ electionem digni excluso digniori esse tantum peccatum veniale ex læuitate materiæ, idque in tribus casibus, primò quando est exiguus excessus inter ipsa beneficia, licèt sit excessus notabilis inter personas, vt conferre digno beneficium vt 100. digniori verò beneficium vt 65. est tantum veniale propter leuem excessum qui æquiualet læuitati materiæ. Secundus & similis primò, quando est exiguus excessus inter personas, etiamsi sit excessus inter beneficia: vt si conferatur Petro digno beneficium vt 100. Ioanni autem paulò digniori beneficium, vt 50. Tertiò, quando eligitur dignus omisso digniori, sed beneficium vel munus est exigui momenti in Ecclesia. Omnia, ista probantur, quia, vt supra vidimus, peccatum iniustitiæ, quod ex suo genere est mortale, ex paruitate materiæ fit veniale, quo modo res se habet in his tribus casibus positis.

Sed objicies. Quando excessus est grauis & in magna quantitate inter beneficia, licèt sit excessus exiguus inter personas, dimisso digniori irrogatur illi grauis iniuria, & in materia graui, quia ille expoliatur illa magna quantitate pecuniæ, qua vnum beneficiũ alterum superat, ergo est tũc mortale. Respondeo, hoc non obstante committi tantum veniale, quia radix grauitatis materiæ respectu peccati non est hic sumenda ex maiori, vel minori quantitate pecuniæ sed ex excessu magno, vel paruo inter personas eligendas, qui cum in hoc casu sit exiguus, efficit, vt solum committatur peccatum veniale, sicut docet D. Thom. supra quæst. 26. articu. 8. de ordine charitatis, magis coniunctis esse faciendam eleemosynam, at si quis subueniat consanguineo in quarto gradu dimisso consanguineo in tertio, vel subueniat matri relicto patre, non peccat nisi venialiter tantum, quia excessus consanguinitatis inter istas personas est exiguus, etiamsi res, in qua non seruaret ordinem esset vita, aut aliquid graue, quia licèt vita res grauissima sit, ratio tamen subueniendi potius patri, quàm matri est læuissima, sicut excessus consanguinitatis patris ad matrem est exiguus.

Dices, ergo quando inter beneficia erit excessus læuissimus, inter personas autem notabilis, erit peccatum mortale, si ab excessu qui est inter personas sumenda est radix grauitatis materiæ. Respondeo simpliciter ab excessu qui est inter personas, sumendam esse, nihilominus, quia quando inter beneficia excessus est exiguus, damnum quod infertur digniori est exiguum, ideo ex paruitate materiæ est tunc quoque veniale. Excessum autem inter beneficia, vel munera intelligo, non solum quo ad redditus pecuniarios, verum etiam quo ad dignitatem, honorem, & alia quæ efficiunt beneficium præstantius, potest enim beneficium parum excedere alterum in redditibus, multum tamen in dignitate, & honore, & tunc excluso digniori fieret illi maxima iniuria, quamuis non in pecunijs, dignitate tamen & honore, in quibus apud viros cordatos est grauior iniuria. Vnde quando habens cathedram opponit se alteri vacanti, & non confertur ei, cum sit dignior, est peccatum mortale, etiamsi illa quam habet actu sit æqualis, vel ferè æqualis stipendij illi, cui se opposuit, quia cadere in oppositione Cathedræ est multi honoris & dignitatis. Vtrum autem elector, qui simpliciter iurauit se electurum digniorem, peccet mortaliter, etiam in materia læui, pendet ex illo dubio examinando. quęst. 89. vtrum iuramentum promissorium etiam de re læui sub mortali obliget. Cayeta. qui ibi videtur docere tale iuramentum obligare sub mortali, sentit simul istũ electorẽ qui sic iurauit, etiamsi excessus sit læuis, peccare mortaliter, si dimittat d gniorem. Soto in hoc art. sentit istum non peccare mortaliter, quia absolutè ait peccare venialiter, cum tamen non lateret ipsum aliquos iuramentum illud præstare, refert enim pragmaticam illam Concilij Basiliensis, in qua illud iuramentum indicitur electoribus.

Secundò, certum etiam est apud omnes, colligiturque ex secunda conclu. D. Thom. quam habet in hoc articulo, Si necessitas & bonum Ecclesiæ exigat, vt eligatur dignus dimisso digniori, non modò tunc id licere, verum etiam ita debere fieri, vt in casu noni argumenti pro prima opinione positi, verbi gratia, vacant Episcopatus Toletanus & Granatensis, eligendus est ad Granatensem propter mauros, & infideles ibi existentes doctior, & sanctior, ad Toletanum verò in quo non est tanta necessitas, minus doctus, & minus dignus, ratio est aperta, quia cum beneficia primò & potissimè sint instituta in vtilitate Ecclesiæ, quando vtilitas Ecclesiæ ita exigat, sic erit facienda electio, nec curandũ quod Toletanus Episcopatus sit ditior, & honoratior, quia hoc est secundarium, & in omni electione & actione, vt diximus in calce quartæ obseruationis, habenda est semper ratio potioris.

Vnde in hoc casu non potest beneficium præstantius in temporalibus dari digniori, sed quod præstantius est in spiritualibus: & quod maiori sanctitate, & doctrina pastoris eget. Ex quo sequitur malè esse diuisa stipeodia beneficiorum, cum sint multa simplicia habentia maiores redditus, quàm multa curata, & inter curata sint multa ditissima cum exigua cura animarum, alia verò quæ multam habent animirum curam, pauperrima, cum deberẽt stipẽdia distributa esse, & assignata iuxta laborem, & solicitudinem quam singula exigunt, vt dicemus. q. 83. & 88. in materia de decimis. Ita videtur sufficientissima causa, ob quam aliqua portio subtrahatur ab istis beneficijs pinguibus, quæ per modum pensionis conferatur curatis habentibus redditus tenues.

Tertiò, certum est apud omnes, electores, non teneri ad exquirendos per orbem digniores, sed ex eis quos habent in promptu, & facilè possunt nominare, debere eligere, sic enim dictat recta ratio. Et Christus Dominus licèt potuisset sanctiorem hominem creare quàm Petrum, non tamen creauit, sed ex illis quos habebat in suo collegio, designauit quem vidit sanctiorem, & maiori charitate ornatum, vt B. Petrum, & Apostoli volentes eligere vnum in locum Iudæ dixerunt: [Oportet ex ijs viris, qui nobiscum sunt congregati, eligere vnum, &c.] Similiter si quis elector habet amicum, vel familiarẽ, quem certissimò scit esse dignum, potest eligere illum, quando non videt certissimò, & euidẽter alium esse digniorem, sed probabiliter tantum licèt reuera sit alius dignior: quia certitudo illa qua nouit suum familiarem dignum, habita longa experientia, præferenda est opinioni, quæ habetur de maiori dignitate alterius, estque elector securior, quando nouit hunc certo dignũ, de digniori verò est dubius. Eadem ratio est, quando elector nouit quidem vnum doctiorem, non tamen nouit, nec expertus est prudentiam, & bonos mores illius, sicut sui familiaris, potest enim tunc ac debet eligere suum familiarem, cuius prouidentiam, dexteritatem, & probitatem adeò expertus est, & quem videt vtiliorem Ecclesiæ, vnde sumenda est dignitas ministrorum. Similiter quando prudenter iudicat elector minus dignum diligentius laboraturum, & continuam residentiam seruaturum, alium verò digniorem non ita, debet eligere minus dignum, quia in hoc casu hic futurus est vtilior Ecclesiæ suo labore, & residentia, dignitasque non est attendẽda Metaphysicè ex solis qualitatibus eligendorum, sed moraliter & practicè ex qualitatibus executioni mandatis, & redactis in opus. Vnde nostra quæstio est, An cæteris omnibus paribus liceat eligere dignum.

Cayet. locis citatis, & multi recentiores distinguunt in beneficijs id quod est esse officium, & onus, & stipẽdium, dignitatem, & honorem, quæ illis annexa sunt: quatenus, inquiunt, sunt munus, ministerium, & onus, non esse

pecca-

peccatum eligere dignum relicto digniori, quatenus verò omnia sunt coniuncta, onus, stipendium, & honor, esse peccatum mortale, eligere dignum prætermisso digniori. Priorem partem probant in primis, primo illo argumento primæ opinionis. Quia Paulus illis locis tantum depingit Episcopum sufficientem, & contentus est sine vlla comparatione ad digniorem, vbi tantū attēdebat Apostolus ad laborē, & onus, ac ministeriū Episcopatus, propter q̄ premisit ibi: [Qui Episcopatū desiderat, bonū opus desiderat.]

Secundo, quia si aliquod peccatum committeret elector, esset illud contra aliquam iustitiam, at non est. Probo: non contra commutatiuam, cum prouideat Ecclesiæ de sufficiēti ministro, ad quod tantum tenetur ex commutatiua. Nec contra distributiuam, quia hæc violatur in distributione bonorum, in hoc autem casu non distribuuntur bona, nec honores, sed labores, & onera ergo.

Tertiò, si in electione digni dignior cedat iuri suo, omnium consensu non peccat eligens dignum contra iustitiā distributiuam, sed consideratio in beneficio solo onere, & labore dignior virtualiter cedit iuri suo, quia hoc naturale est vnicuique in laboribus, ergo.

Quartò, si alicui in tali electione fieret iniuria, certè fieret ipsi electo, quia eligitur ad labores, & onera, & forsitan supra vires, aut certè non cū tantis viribus, quātis dignior ad ferendum onus illud, at electo nulla fit iniuria, cum voluntariè acceptet electionem, ergo. Vnde omnium consensu faceret iniuriam electo Episcopus, qui præciperet illi acceptare beneficium curatum perpetuum nullos habēs redditus, aut tenuissimos, sicut enim erant in Ecclesia Palentina, quia oneraret illum grauiter, quamuis modò maximè post Concil. Trid. iam omnia beneficia curata habeant sufficiens stipendium, saltem mediocreter.

Posteriorem autem partem sui dicti probant argumentis, quibus vtemur statim in probanda conclu. nostra.

Soto verò, & alij nil tale docent, neque distinguūt inter ista, sicut reuera non oportet distinguere. Quamuis enim opera intellectus separare illa possimus, actu autē, & reuera cōiuncta sunt, & moralis disputatio (qualis hæc nostra est) no respicit quid intellectus noster cogitare possit, sed quid in rebus reperiatur.

CONCLVSIO PRIMA

communis inter omnes Thomistas, & Doctores, quos pro secunda opinione citauimus.

Cæteris paribus in distributione beneficiorū Ecclesiæ maximè cum cura animarū est peccatū mortale acceptionis personarū, & graue eligere dignū reiecto digniori.

Dixi cum cura animarum, nam in simplicibus quibusdam, vt docebimus, licet eligere tantū dignum. Probatur conclus. ex sacra scriptura in qua omnes electiones semper sunt de digniori. Leu. 8. in electione Aarō adducuntur omnes principes ad ostium tabernaculi, ostenditurque Aaron cæteris præstare, florente virga ipsius, simulque emittente frōdes, & fructus, quod nulla virga aliorum habuit, Vbi Hiero. & habetur 8. q. 1. Can. Licèt [Licèt (inquit) Dominus de constituendo sacerdote præcepisset, conuocatur tamen etiam synagoga, vt sciant omnes, quia qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui auctior, & in omni virtute eminētior, eligitur in sacerdotiū.] 1. Reg. 9. eligitur Saul de quo dicitur ibi: [Quia non erat alius melior illo in Israel.] Idem in electione Dauidis. Quando eligitur Petrus Ioan. 20. non tantum interrogat Christus, an illum diligeret, sed an diligeret præ cæteris: [Diligis (inquit) me plus his?] Ex quo verbo apertè sequitur tunc nullum fuisse sanctiorem B. Petro, imò ipsum cæteros charitate excelluisse, vt sicut Adam qui fuit principiū naturæ humanæ, fuit omnium perfectissimus in naturalibus, ita Petrus, qui constituendus erat primus pastor, & caput Ecclesiæ, esset omnium Apostolorum perfectissimus in supernaturalibus. Apostoli quoque Actor. 1. constituerunt duos omnium meliores inter septuaginta Christi discipulos, ut eligeret Spiritus sanctus, quem vellet ex eis. Hæc est communis doctrina sanctorum Patrum. Hieron. loco citato. Augu. Epist. 29. & in primum cap. Iacobi, vbi ait: [Quis ferat eligi diuitem ad sedem honoris contempto paupere instructiore, & sanctiore?] Chrysost. lib. 2. de sacerdotio copiosè Leonis Papæ. can. Metropolitano, dist. 63. vbi docet non quemcumque esse eligendum, sed omnium optimum. Bernardi de consideratione ad Eugenium per multa loca illius libri. In Consilio Basiliensi exstat pragmatica confirmata à Martino 5. vbi electores præcipiuntur iurare Deo, & Sancto illius Ecclesiæ, in qua existit præbenda, se electuros quem nouerint digniorem. In cap. vnico, vt beneficia Ecclesiastica sine diminutione conferātur, præcipit Innoc. 3. Episcopo cuidam, vt eligat magis idoneum, imò, & in iure ciuili Auctē. de Monachis. §. Ordinationem iubet Imperator, vt qui inter monachos est omnium optimus, præficiatur in pastorem, & Abbatem. Idem apertissimè in Concil. Trid. sess. 24. c. 1. de Reformatione, vbi decernit sancta synodus eos mortaliter peccare, qui non eligunt, quos digniores iudicauerint. Vide c. 18. eiusdem sessionis.

Vtor iam ratione. Qui cæteris paribus eligit dignum relicto digniori violat vtramque iustitiam, ergo peccat grauissimè. Probo antecedens. Elector cum non sit dominus beneficiorum, sed administrator institutus in bonum, & vtilitatem Ecclesiæ, tenetur ex officio, & eo ipso ex iustitia commutatiua consulere vtilitati Ecclesiæ, relinquens digniorem apertissimè non consulit vtilitati Ecclesiæ. ergo violat commutatiuam. Distributiua verò patet. Distributiuæ est, vt præmia distribuantur pro meritis, quando præfertur dignus digniori, non attenduntur, (vt constat) merita, ergo.

Secundò, acceptio personarum est ex artic. præcedenti, quando vnus præfertur alteri ob causam indebitam, quando autem reijcitur dignior, & præfertur dignus, non respicitur causa debita, quæ sunt merita in ordine ad beneficium, ergo. Et confirmatur, quia omnia illa incommoda, quæ retulimus art. primo, ob quæ acceptio personarum est peccatum adeò graue, & nociuum Reip. omnia illa sequūtur, si digni præferantur dignioribus.

Tertiò, elector non est dominus, sed administrator, & dispensator. 1. Corint. 4. [Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores, &c.] Administrator, & dispensator debet esse fidelis, propter quod subiungit statim idem Apostolus: [Hic iam quæritur, vt inter dispensatores quis fidelis inueniatur.] Non esset autem fidelis œconomus, qui cum possit optimos & vtiliores vineæ domini sui conducere operarios, conduceret minus vtiles. Tum etiam dispensator, prout nomen ipsum sonat, debet distribuere iuxta leges iustitiæ distributiuę, quod non præstat, vt patet, qui dignum præfert digniori. Vnde Christus. Matt. 24. [Fidelis seruus, & prudens, quē constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensurā,] idest vnicuiq; distribuat iuxta merita sua bona Ecclesiæ, hoc eīn significat dare vnicuique triticum cum mensura.

Denique cum ista beneficia sint bona communia Ecclesiæ, & non solū stipendia, sed ēt præmia, & dignitates honorificæ, eligendi verò sint partes huius Communitatis, & Reip. grauissimum crimen est contra leges iustitiæ distributiuæ in bonis istis distributiuis non seruare debitam æqualitatem, quam non seruat qui præfert dignum digniori.

CONCLVSIO SECVNDA

contra Cayet. & eos qui ipsum sequuntur, quorum opinio nunquam mihi placere potuit.

Etiamsi in benificio tantum consideretur opus, ministerium, & labor, est peccatum mortale ex suo genere præferre dignum digniori.

PROBATVR, peccatum cōtra iustitiam ex suo generē est mortale,

est mortale, sed sic eligens peccata contra iustitiam commutatiuam, ergo. Probatur Minor. elector ex officio, & iustitia commutatiua tenetur consulere vtilitati Ecclesiæ, si sumamus beneficium, vt opus, & ministerium, hæc consideratio est, sub qua maximè præferendo dignum digniori, non consulitur vtilitati Ecclesiæ, & bono communi, ergo. Probatur minor, quia stipendium, & honor magis respiciunt eligendos, quàm Ecclesiam, munus verò, & ministerium respiciunt ipsam Ecclesiam.

Secundò, sumpto beneficio sub hac consideratione, qui non eligit digniorem cum possit, est infidelis Ecclesiæ, sicut œconomus, qui potens adducere in vineam domini sui vtiliores operarios, locaret minus vtiles, infidelitas autem in re adeo graui peccatum mortale est, ergo.

Tertiò, in electionibus adductis pro præcedenti conclusione ex sacra Scriptura non attendebatur stipendium, aut honor, sed munus, officium, & onus: at in illis constat ad ipsum onus, & ministerium fuisse semper electos digniores.

Quartò, in religionibus in quibus nullum est propositũ prælatis stipẽdium, sed prælaturæ sunt mera officia, & onera, peccant mortaliter, eligẽtes dignos relictis dignioribus: Nec valet quod respondent huic argumento, in prælaturis religionum esse honorem, & auctoritatem, ideoque violari distributiuam, quando illæ, vt bona, & præmia religionis non conferuntur melioribus, quia hic nõ affirmamus peccare sic eligentes contra distributiuam, relinquẽtes digniores sumptis beneficijs, & prælaturis sub hac consideratione, quatenus onera tãtum sunt, & officia: hoc enim modo, etiamsi separes omnem honorem, & dignitatem à prælaturis, fit iniuria religioni non conferendo illi digniorem, & vtiliorem, ad quod tenentur electores ex officio.

Argumenta quoque Cayet. & aliorum hoc rectè intellecto nullam habent vim. Ad primum respondeo cum Soto, D. Paulum illis locis tot partes, & perfectiones exigere in Episcopo, & pastore, vt etiamsi loquatur absolutè, & simpliciter, ac sine vlla comparatione cum alijs, ex tot perfectionibus tamen quot exigit, cõstet apertè exigere digniorem, quibus positis in vno, poterit quidem dari par illi, & æqualis, non tamen melior, nec dignior.

Ad secundum, patet peccare contra commutatiuam eligentem minus dignum relicto digniori, etiamsi beneficiũ non consideretur, nisi vt onus, & ministerium, quia prospicit sic eligens vtilitati Ecclesiæ, ad quod tenetur ex officio eo ipso, quo habet ius eligendi, quia hoc ius defert secum vinculum istud, & debitum prospiciendi & consulendi vtilitati Ecclesiæ.

Tertium, & quartum similiter soluuntur, non enim dicimus in hoc casu sic eligentem peccare contra distributiuã, sed contra commutatiuam, quia tenetur ex officio eligere vtiliorem Ecclesiæ, cum ius eligendi hoc fine, & hac ratione tribuatur electori.

Nunc ad argumenta initio posita pro illa prima opinione, in qua obseruandũ est Coua. Regul. Peccatum. § 7. nu. 7. Soto li. 3. q. 6. ar. 1. & alios Thomistas persuadere sibi, Glossam illam, & Auctores illius opinionis non sentire non esse peccatum, & graue eligere dignũ relicto digniori, sed hoc solum, talem electionem esse validam, & ratam in vtroque foro, in exteriori, quia iuridicè nec reuocari potest à confirmatore, nec ab ea appellari propter rationem adductam ex D. Thom. & in interiori, quia ille electus est securus, cũ sit dignus, nec pertineat ad ipsum, sed ad electorem videre quis sit dignior, Quis enim credat auctores oppositæ sententiæ ignorasse vim argumentorum quibus vsi sumus, nec intellexisse teneri electores ad consulendum vtilitati Ecclesiæ, & distribuenda præmia, & dignitates pro meritis. Vnde inducit idem Couar. in illo. § 7. cit. num. 4. varios Canonistas pro hac sententia quam nos sequimur. Sed quicquid sit de opinione istorum, senserint ne ita, an non, ex argum. initio in oppositum positis. Primum iam solutum est diluẽdo argumenta. Cayet. contra nostram secundam conclusionem. Et eodem modo soluitur prima confirmatio. Secunda verò ex cap. Monasterium quærit.

AN LICEAT IN ALIQVO CASV *eligere dignum.*

Respondeo beneficia duplicia esse, alia simplicia ad ornatum tantum Ecclesiæ, alia verò cum cura animarum, vel aliqua gubernatione, quo posito dico tria. Primum, ad beneficia cum cura animarum, vel gubernatione eligendum esse necessariò digniorem, vt probatũ est, nec posse fundatorem Ecclesiæ, aut talis beneficij apponere conditionem, vt eligatur dignus, relicto digniori, quia esset contra ius diuinum, & Ecclesiasticum, & conditio iniqua, quæ sicut turpis habenda est pro non apposita.

Secundò, si sint beneficia, quomodocunque sint instituta, non posse vllo modo eligi indignum, nec fundatorem apponere talem conditionem, quia omnis electio debet esse bona, & cum aliqua saltem vtilitate Ecclesiæ, non cum damno illius, & nocumento animarum, indignus autem non solum est inutilis, verum etiam nociuus. Tum secundo, eligere indignum est contra omne ius naturale, diuinum, & Pontificium, & quamuis liceat cuique disponere de suis bonis, non tamen licet instituere sacerdotium contra ius naturale, aut diuinum.

Dico tertiò, si in fundatione Ecclesiæ, vel beneficij fundator nullas opponat conditiones, sed electionem relinquat prudentiæ, & conscientiæ electoris, esse necessariò eligendum digniorem, quia eo ipso quo relinquitur prudentiæ, & fidelitati ipsius, tenetur ex officio, & vtraque iustitia consulere vtilitati Ecclesiæ, & respicere merita eligendi, & consequenter eligere meliorem, si verò à fundatore apponantur conditiones, electo viro, in quo illę reperiantur, satisfactum est, etiam si posset eligi alius dignior. Quod autem possit fundator ita instituere, vt eligatur habens illas conditiones, nec alius quæratur, constat primò, quia ita est in vsu apud omnes fideles, & maximè timoratos, talia beneficia conferre habentibus conditiones appositas in fundatione, nec alium inquirere. Secundò, fundator est dominus suorum bonorum, potest ergo ille conferre eum conditionibus, quibus voluerit, modò non sint nociuæ, sed in aliquam Ecclesiæ vtilitatem, etiam si non omnimodam, quia non tenetur ad melius. Tertiò, conceditur hoc ab Ecclesia in illo cap. Monasterium, ut habeat fundator facultatem eligendi ministrum, qui sit dignus, quod expedit maximè vtilitati Ecclesiæ, vt sæculares inducantur ad fundanda ista beneficia simplicia, à quo facile retraherentur, si tenerentur eligere digniores, maximè cum hæc frequenter instituantur in eleemosynam, & iuuamen suorum affinium, vt sic inclinentur ad litterarum studia, & Ecclesiæ cultum, cui fini expedit, vt possint apponere conditiones, iuxta quas consanguinei, pro quibus instituuntur, sint digni, & possint eligi. Quartò, funditor, vel patronus ab eo designatus non tenetur iuxta leges iustitiæ distributiuæ, vel commutatiuæ distribuere illud beneficium, ergo non tenetur eligere digniorem. Consequentia apertissima est. Probatur antecedens: in primis non iuxta leges distributiuæ, quia distributiua tantum habet locum in bonis communibus nemini appropriatis, bona verò, ex quibus hoc beneficium instituitur, sunt propria illius fundatoris: neq; iuxta leges commutatiuæ, quia hæc iustitia tantum obligat electorem, qui ex officio eligit, & tenetur prospicere vtilitati Ecclesiæ, qui verò ex suis bonis fundat Ecclesiam, vel beneficium, non tenetur ex officio, vel iustitia prospicere vtilitati Ecclesiæ, sed cum ex sua pietate, & liberalitate instituat illud beneficium in seruitium Ecclesiæ, liberè potest instituere illud in seruitium vt 5. & non vt 10. quod facit appositis conditionibus, quæ sufficiant ad dignum: Et cum patronus succedat in locum fundatoris, non tenetur ad amplius, quam ipse fundator, & iuxta institutionem fundatoris. Addiderim tamen hoc interesse inter patronum, qui succedit, & primum fundatorem quod primus fundator, eo ipso quo est primus, & disponit de bonis suis, poterit eligere quemcunque dignum, patronus verò qui succedit, si unicus sit, sufficit conferat habenti conditiones appositas à fundatore, nec tenetur quærere di-

rere digniorem extra illas conditiones, quod si intra illas conditiones, aut consanguinitatis, aut generis, aut paupertatis, aut patriæ varij se offerant, tenetur inter illos, in quibus omnes illæ conditiones reperiuntur, quærere, & eligere digniorem, quia intra illas conditiones relinquitur prudentiæ, & fidelitati ipsius, vt consulat obsequio Ecclesiæ, & seruet æquitatem.

Sed contra hæc Maior. in 4. d. 24 q. 3. ad 4. & Adria. in 4. volunt fundatorem non posse apponere illam conditionem, vt sufficiat eligere dignum. Probant, quia licet bona, ex quibus instituitur beneficium simplex, ante talem institutionem sint propria illius fundatoris, at instituto beneficio iam sunt facta communia Ecclesiæ, bonum autem commune Ecclesiæ est dispensandum iuxta leges iustitiæ distributiuæ, quæ exigunt, vt conferatur dignioribus. Secundò, nullus potest condere legem, vel apponere conditionem contra ius naturale, aut diuinũ, hoc autem ius præcipit beneficia dari dignioribus, ergo.

Sed hæc facilè diluuntur. Ad primum respondeo, illa bona etiam instituta præbenda non esse communia simpliciter, & secundum se, sed ex libera uoluntarè fundatoris, quæ cum sit libera, potuit apponere conditiones, quas voluit, sicut expositum est. Vnde illud beneficium non est commune simpliciter, sed cum conditionibus positos à fundatore.

Ad secundum respondeo, tantum esse contra ius naturale, ac diuinum ex communibus non dare digniori. Ex proprijs autem instituere beneficium, quod detur digno, nullo iure naturali, aut diuino prohibetur, imò est iuris naturalis, vt possit quisque de proprijs disponere pro libito, modo illa non malè expendantur, aut in vsus prohibitos.

Ex his patet solutio ad illud cap. Monasterium. Conceditur ibi, vt fundator pro prima vicè possit eligere dignum dimisso digniori, quod est maximè consonum utilitati Ecclesiæ, cum hac uia inducantur homines ad beneficia exigenda, & ad ista opera pietatis, Estque maximè consonum rationi, vt fundator, qui ex bonis proprijs ista præstat, pro prima illa vice, in qua nondum omnino abdicauit a se bona illa, sed tunc incipit illa abdicare, hoc possit. Vnde capitu. illud loquitur de pastore pro prima vice tantum, ob causam assignatam. Nec valet solutio quorundam dicentium, in illo capitè tantum significari, illam electionem esse validam, & tenere, quia in illo capitu. aliquid peculiare conceditur fundatori, quod alij non habent, quod autem electio digni valida sit, apud omnes valet.

Ad secundum patet ex ijs, quæ diximus tertio loco apud omnes certa esse, non teneri electores quærere præstantiores, qui in orbe reperiri possunt, sed digniorem ex ijs, quos habet in promptu.

Ad tertium dico, vtrique fieri iniuriam, & Ecclesiæ, & digniori, qui prætermittitur, digniori quidé, quia pro meritis habet maius ius ad beneficium, nec ab electóre seruatur illi suum ius, Ecclesiæ verò, cum priuet illam meliori ministro, & consequenter maiori vtilitate. Falsum enim est, quod in isto argumento sumitur, vt tam dignus, quàm dignior non teneatur seruire, nisi pro ratione stipendij, etenim si beneficia non essent nisi stipendia, vel primò, & præcipuè id haberent, verum quidem istud essent, at cum primo, & per se sint munera, & officia in vtilitatem Ecclesiæ, tantum obsequium, & operæ exigunt, quanta est necessitas Ecclesiæ, & animarum, cui necessitati in docendo, in confirmanda fide, confutandis hæresibus &c. cum non ita possit sufficere dignus, sicut dignior, facit iniuriam Ecclesiæ elector eligendo dignum relicto digniori, & peccat contra iustitiam, & fidelitatem, quam debet, & ex officio habere in consulendo vtilitati Ecclesiæ. An autem dignior, qui non præstat amplius, quàm præstaret dignus, peccet, & teneatur ad restitutionem. Quo ad peccatum, dico peccare illum, nisi præstet Ecclesiæ iuxta suas vires, & omnium necessitatem, quod commodè potest, in re grauis mortaliter, quia tenetur ad id ex charitate, & iustitia ratione sui officij. Quo ad restitutionem verò, si redditus sint tenues, non tenebitur magis dignior, quàm dignus, cum sint tenues, nisi tanta esset in eo pigritia, ut prudenti iudicio neque redditus illos mereatur, quod si redditus sint pingues, & arbitrio prudentis industrijs ac laboribus dignioris sufficientes, nec præstet, quæ debet ex suo munere, iuxta partes dignioris, propter quas electus est, si defectus leuis sit, non tenebitur ad restituendum, si verò sit grauis, tenebitur, sicut qui habet beneficium, nec recitat horas canonicas, si defectus sit leuis, non obligatur ad restituendum, si grauis, obligatur pro rata suorum redditu um. Hæc omnia prudenter pensanda sunt. Fiet autem restitutio vel Ecclesiæ, vel pauperibus, uel illis, quibus sua negligentia nocuit in spiritualibus, vel temporalibus. Hanc maiorem obligationem, ad quam tenetur dignior, insinuauit Christus Matt. 24. in illa parabola talentorum, vbi qui accipit quinque, lucratus est alia quinque qui duo, alia duo, cuius parabolæ genuinus sensus est, quem reddit idem Christus Luc. 12. dicés: [Cui multum datum est, multum quæretur, ab eo, & ab eo cui multum commendauerunt, plus petent ab eo.] Vnde tenentur ad plura digniores, & ideo eligendi. Imò in aliquo casu teneretur ad aliquid dignior, ad quod non tenetur dignus, quia non posset, vt si existat hæreticus doctor digno, sed minus doctus digniori, dignus non valebit illum confutare, quod valebit, & debet dignior.

Ad primam confirmationem respondeo, eligere dignum relicto digniori non esse bonum, sed simpliciter malum, cum violetur vtraq; iustitia, sicut si extraneus, & pater meus essent simul in extrema necessitate, dare extraneo non est bonum, sed malum, dare autem patri non est velut melius, sed simpliciter bonum, & debitum. Ad secundam dico, me posse mihi ipsi eligere sufficientem, & non meliorem, ad Ecclesiam verò, vel bonum commune, si mihi ex officio incumbat illi prospicere, teneor eligere meliorem, quia hoc exigit officium mihi commissum, possum enim meo iuri cedere non autem iuri alterius maximè boni communis.

Ad quartum argumentum nonnulli Canonistæ uolunt, Christum non solum fuisse spiritualem, verum etiam temporalem totius mundi dominum, & Papam, vt Christi Vicarium esse quoque dominum totius orbis, & regem Ecclesiæ, & habere penès se dominium omnium bonorum Ecclesiæ, & omnium beneficiorum, quod docent, quia collatio indulgentiarum, aut dispensatio in aliquo voto sine iusta causa ideo sunt inualidæ, quia ipse non est dominus thesauri Ecclesiæ, at collatio beneficiorum facta à Papa, cuicunque fiat, etiam si indigno, & sine causa, est ualida, & tenet. Diu. autem Thom. hic ad primum nullos prælatos, vult esse dominos beneficiorum Ecclesiæ, sed dispensatores tantum, inter quos Cayet. & interpres Diu. Thom. volunt sum. etiam Pontif. è D. Tho. intelligi. & ideo non minus peccare Papam quàm alios, si in illis conferendis non seruet regulas iustitiæ, nam cum D. Thom. de omnibus prælatis loquatur, nec eximat Papam, ipsum quoque Cayet. comprehendit: imo est communis sententia Theologorum, collecta primò ex sacra scriptura, cum de omnibus prælatis, & pastoribus dixerit Christus Matth. 24. & Luc. 12. [Quis putas est fidelis dispensator, & prudens &c. Et Apost. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores. Secundò in ca. 2. de præbendis in 6. conceditur Romano Pont. plena dispositio, & dispensatio beneficiorum Ecclesiæ, & similiter clementina prima ne lite pendente quicquam innouetur, nullibi tamen conceditur dominium, nec vllus est Pontifex, qui vnquam se dominum præbendarum vocauerit, sed dispensatorem, uel distributorem cum plenissima potestate. Tertiò est ratio efficacissima, cum dominus possit pro libito re sua uti ad omnem vsum, si Papa esset dominus, posset vsurpare sibi omnia ecclesiæ beneficia, & in proprios usus illa conuertere, quod nullus audebit asserere.

Ad argumentum in oppositum respondeo, verum esse illud antecedens, collationem beneficij, quam facit papa

etiam

etiam indigno, & sine causa, esse validam, & à fortiori illam, quæ fit digno relicto digniori, hoc autem non est quia Papa sit dominus, sed quia ita expedit bono communi Ecclesiæ, & saluti animarum, quia aliter non essent securæ conscientiæ fidelium, quæ necessitas non existit in concedendis indulgentijs, & votis dispensandis. Vide Cayet in opusculo de indulgentijs quæst. 1. de causa indulgentiarum fol. 42.

Quintum argumentum, postulat vt videamus.

AN PAPA SIT NECESSARIO eligendus ex sacro Cardinalium collegio.

Soto loco cit. habet tria: Primò non esse in iure tale decretum, vel statutum, vt Papa non eligatur nisi ex Cardinalium gremio, imò oppositum, quia can. In nomine domini dist. 23. habetur. [Vt si non fuerit inter Cardinales, qui sit dignus Pontificatu, eligatur ex alia Ecclesia.] Testatumque se à Cardinalibus accepisse, non esse tale statutum. Secundò ait, etiamsi reperiatur dignus Pontificatu inter Cardinales, nihilominus ad tam sublimem, & supremam dignitatem, quæ est culmen totius Ecclesiasticæ gubernationis, quærendum esse dignissimum, ex tota Ecclesia. Tertiò, dicit, ius eligendi, quod vocat ipse electionem actiuam, licèt non conueniat Cardinalibus iure aliquo, vel statuto, de facto tamen illis conuenire, & ita expedire bono Ecclesiæ, quia si congregandi essent in quacúque sede vacante Papę omnes Episcopi, passim essent cõgregandi propter breuem multorum uitam, quod singulis Ecclesijs esset incommodum, & sedes Romana diutius vacaret, cum non possent facilè, nec breui congregari Episcopi in unum, quod etiam vniuersali Ecclesiæ noceret. Sunt quibus hæc sententia placeat, & illa duo capitul. argum. 5. quæ non diluit Soto, respondent esse reuocata per can. In nomine domini, quod est Nicolai 2. capitul. Autem oportebat, & capitul. Nullus sunt cuiusdam Stephani, omnes autem Stephani, qui fuerunt 9. sunt antiquiores Nicolao 2.

Sed neque hæc solutio optima est, neque primum illud dictum Soti verum, quia in capitul. isto In nomine domini non dicitur, vt eligatur aliquis extra gremium Cardinalium, nisi quando inter ipsos nullus est dignus, tunc enim etiamsi nullum esset decretum, non liceret eligere ex Cardinalibus, cum indigni electio omni iure prohibita sit ad quodcunque beneficium, quantò magis ad supremum? Secundò vsus est in contrarium, & Ecclesiæ Romanæ consuetudo, quamuis enim à principio omnes sacerdotes, & diaconi Romæ agentes eligerent Papam, deinde soli sacerdotes, à multis tamen annis forsan mille, aut circiter eligitur à solis curatis parrochiarum Romæ, qui sunt Cardinales, quæ consuetudo adeo vetus vim habet iam efficacissimi statuti. Tertiò, quia quicumque ex Cardinalibus, dignis, quorum multi reperiuntur in illo sacro collegio, licèt extra ipsos daretur alius sanctior, & doctior, est quouis externo dignior, & vtilior ecclesiæ. Primò quia ex ijs, quæ vidit, egit, & expertus est in Romana curia, & in illo collegio, & concilijs Pontificum prædecessorum, nouit negotia Romanæ curiæ, & Ecclesiæ gubernationis melius quàm quiuis alter. Secundò, quia electus vnus ex ipsis statim admouet manum operi, & gubernationi fidelium, electus autem externus esset conuocandus à longe, expectandoq; illius consensum, & aduentum vacaret multo tempore sedes B. Petri, quod experient a teste est maximum incommodum, semper enim ex diuturnis vacantibus multa sequuta sūt dāna Romæ, & in Italia, imò & in tota Ecclesia, quo sit dignum inter ipsos esse vtiliorem quouis externo. Quod etiam dicit Soto electionem actiuam conuenire Cardinalibus non de iure, sed de facto, quia ita expedit, correctione etiam indiget, nam capitu. Licèt de electionibus præsuponit hoc ius illis conuenire, quo supposito statuitur electiones aliorum prælatorum ecclesiæ validas esse, modo fiant à maiore pa te cap. tali, electionem verò Papæ debere fieri à duobus partibus Cardinalium, qui ad illam conuenerint, & in cap. Vbi periculum, eodem titulo, præsupposito etiam eodem iure Cardinalium agitur de conclaui, in quo manent reclusi Cardinales tempore electionis, & de alijs ad id negotij pertinentibus. Ex his patet solutio ad argumentum. Cardinales enim etiam si teneantur eligere ex suo collegio, sicut tenentur, non propterea eligunt dignum relicto digniori, dignitas enim eligendi, vt sæpe diximus, non est sumenda ex doctrina, aut sanctitate, sed ex vtilitate Ecclesiæ, quicumque autē Cardinalis dignus vtilior est, vt constat, quouis externo.

Ad sextum negatur consequentia, quia recipienti beneficium non incumbit conferre illud, nec explorare merita aliorum, sed tantum verè, & prudenter sibi conscium esse de sua sufficientia, qua perspecta si conferantur sibi ab electore (quidquid sit de peccato ipsius, si prætermittat digniorem) ipse est tutus in conscientia, & electio est valida. Hinc infert benè Soto non licere vllo modo nec digno, nec digniori ambire supplicatum, licere autem, si à distributore sibi conferatur illud recipere, etiamsi conferatur digno, & non digniori, etenim cum recipienti non fit iniuncta cura distribuendi beneficium, licèt ipsi vti malitia, & iniquitate electoris in suam vtilitatem, cum sit dignus, & sufficiens, non autem licet digno in oppositione digniori postulari prębendam, vel cathedram, quia postulare est solicitare, & monere electorem, vt prætermittat digniorem, & concurrere cum illo ad istud malum.

Ad septimum patet solutio ex dictis ad secundam confirmationem primi desumptam ex illo cap. Monasterium.

Octauum argumentum postulat explicemus.

QVID POSSIT RESIGNATOR beneficij.

Dico in primis nulli licere resignare beneficium aliquod in fauorem indigni, quia conferre indigno omni iure omnibus prohibitum est, siue is, qui confert sit elector, siue patronus, siue resignator tantum, quãuis hoc inter & inter istos, quod elector, siue patronus conferendo indigno peccat, & contra charitatem, & contra iustitiam tàm legalem, quam commutatiuam, quia tenetur ex officio consulere vtilitati ecclesiæ, & contra distrib. quia cum sit persona publica, & vt talis distr buens bona communia, debet conferre illa merentibus, indignus autem neque vtilis est Ecclesiæ, neque habet merita, resignator autē resignans in fauorem indigni peccat quidem contra charitatem, & iustitiam legalem, & commutatiuam, quia eo ipso quo fuit beneficiatus, tenebatur consulere Ecclesiæ, quo non facit, imò nocet sumpto indigno, non autem peccat contra distributiuam, quia non est persona publica, ad quam pertineat distribuere pro meritis. Quod si resignet prætermisso digniori in fauorem digni, non peccat, modò resignatio fiat secundum iura.

Primò, quia designatus à renunciante ex consensu possidentis beneficium quod poterat retinere, habet maius ius, & actionem in illud beneficium, quam quiuis alter: Vnde nemo experientia teste conqueritur quando fit huiusmodi resignatio in fauorem digni, etiamsi non fiat in fauorem dignioris.

Secundò, quia resignator non est distributor beneficiorum cum resignat sed tantum transfert ius quod ipse habebat in redditus illius beneficij in alium, vnde contra nullam iustitiam peccat electo eo qui sufficiens sit ad illud beneficium, vnusquisque enim potest transferre suum ius in alium, modò non sit iure prohibitus, ita nec peccat, qui virtute huiusmodi resignationis confert beneficium digno. col ator enim ad nil aliud tenetur (vt vidimus) nisi expendere, an electio sit in re valida, hæc autem valida est, ita Cayet. in verbo Beneficium. Et est communis inter Thomistas.

Ad nonum constat ex dictis in illo casu prouidendum esse bo-

ſſe bono,& vtilitati Eccleſiæ magis indigentis, licèt digniori detur beneficium minus pingue, quia, vt ſæpe diximus, in diſtributionibus potiſſima ratio habenda eſt vtilitatis Eccleſiæ, & ab ea ſumenda dignitas eligendorum, cũ primò, & precipuè ſint iſta beneficia inſtituta in vtilitatem Eccleſiæ, & ideo in tali caſu tenetur ſubire dignior illud damnum recipiendi beneficium magis tenuè, quia ſic expedit vtilitati, & neceſſitati Eccleſiæ. Eſſet autem huic damno prouiſum, ſi redditus eſſent diſtributi ſingulis beneficijs iuxta laborem, & induſtriam, & dignitatem, quam vnum quodq; eorum exigit.

Decimum argumentum, quærit.

SIT NE OPTIMVM QVOD *præcipitur in aliquibus Eccleſiis, ne beneficia alijs conferantur, quàm naturalibus illarum Eccleſiarum?*

IN quibuſdam Eccleſijs, vt Palentina, Burgenſi, & Legionenſi, & modò in hac noſtra Valentina ex conſtitutione D. N. Sixti v. beneficia ſolis naturalibus eiuſdem diœceſis, vel regni conferuntur, eligendo digniorem ex ipſis, nulla facta comparatione ad alios digniores extraneos: An hoc rectè fiat, videndum eſt.

Maioris in 4. D. 24.q.3. ad 1. quem ſequuntur nonnulli Canoniſtę, videtur condemnare iſtas conſtitutiones, poſſetq; probari iſta opinio primò ex cap. Ad decorem de inſtitutionibus, vbi Innoc.3. reprehendit Patriarcham Conſtantinopolitanum, eo quod non eligeret miniſtros ſuæ Eccleſiæ ex omnibus nationibus, ſed ex ſola natione Venetorum. Secundò, qua ratione, & ſequenti vtitur ibi Papa: ſicut habetur Act. 10. [In omni gente faciente iuſtitiam acceptus eſt iuſtus Deo.] Ita in Eccleſia ex quacunque gente, & natione eligendus eſt dignior. Tertiò, quia eligere tantum ad beneficia huius Eccleſiæ ex hac natione, videtur eſſe quædam ſucceſſio hæreditaria, quam abhorrent maximè (vt ait ibi) ſacerdotia Eccleſiæ Euangelicę. Diniq; can. Nos qui. D. 40. ait B. Greg. [Nos qui præſumus non debemus innoteſcere loco, aut dignitate generis, ſed morum nobilitate, non vrbium claritate, ſed fidei puritate.] Vbi ex Gregorio in prębendis Eccleſiæ non eſt habenda ratio patriæ, vel nationis, ſed virtutis, & meritorum.

D. autem Tho. ad 4. approbat has cõſtitutiones, & hanc cõſuetudinem aliquarum Eccleſiarum, quem ſequutus Soto lib. 4. de iuſt. q. 6. art. 2. ante 10. concluſionem ait. [Vtinam in Eccleſia eſſent tales conſtitutiones, ſicut in Cõcilio (ait) Trid. me præſente tractabatur.] Tractabatur autem ad petitionem Reuerendiſſimi, & ſanctiſſimi patris F. Thomæ à Villanueua Archiepiſcopi Valentini, vt conſtat ex noſtro opuſculo de vita ipſius lib. 2. c. 1. Idem docent modò omnes recentiores Thomiſtæ. Primò, quia cum naturales maiori amore proſequantur ſuam Eccleſiam, in qua nati, ac educati fuere, diligentius eius vtilitati, honori, & augumẽto ſtudent, unde licèt exteri reperiantur doctiores, vel ſanctiores, naturales tamen ob iſtũ amorem innatum ſunt vtiliores, & conſequenter digniores, cum hæc dignitas ab vtilitate Eccleſiæ petenda ſit.

Tum ſecundò, quia experientia teſte ob innatum amorẽ propriæ patriæ naturales in ſuis Eccleſijs certius reſident, exteri non ita, imò (vt experimur) adepto aliquo beneficio quærunt vias, & modos, quibus eximantur à reſidẽtia, vel permutationibus, vel reſignationibus, vel alijs vijs: illos autem, quorum reſidentia certior, & diuturnior eſt, vtiliores eſſe, & ex conſequenti digniores, nemo ambiget. Et hoc definitur in illis capitibus, quæ adducuntur in illo argu. 10. & can. Oritur, D. 61. & can. Metropolitanum D. 76.

Ad argumẽta autẽ pro opinione Maioris ad primũ reſpõdeo, Innocen. reprehendere ibi Patriarchã Conſtantinopolitanum, non quia eligebat naturales, ſed quia eligebat extraneos ex vna natione tantum Venetorum, cum deberet eo ipſo quo eligebat ex extraneis, eligere quoq; ex omnibus nationibus. Secundò dico, reprehẽdere illum, & meritò, quia eligebat Venetos quaſi ex quadam promiſſione, & pacto inter ipſum, & ſenatum Venetum, quæ promiſſio cedebat in damnum Eccleſiæ.

Ad ſecundum reſpondeo, habendam tantum eſſe rationem meritorum, quando genus, & patria non efficiunt miniſtrum vtiliorem, quod ſi efficiant, hęc quoque merita ſunt, & maximè attendenda, cum tota dignitas miniſtri ſit ſumenda ex vtilitate Eccleſiæ.

Ad tertium dico, patriam, & genus, quæ efficiunt vtiliorem miniſtrum, nil minus facere, quàm ſucceſſionem hæreditariam, primò, quia non eligitur naturalis, vt naturalis, ſed quia cũ ſit naturalis, eſt vtilior. Secundò, quia nõ fit electio ex vno, aut altero naturali, ſed ex omnibus, & inter omnes eligitur dignior, ſunt enim in eandem diœceſi, vel regno multi, inter quos benè poteſt eligi dignior.

Ad quartum reſpondeo, noſtram ſententiam intelligendam eſſe quando bonũ cõmune vtilitatis Eccleſiæ non exigit aliud, regulariter autem, & communiter expedit bono cõmuni, vt Epiſcopi non mutent Eccleſias, ſicut in illis Canonibus habetur, Primò, quia ob tales mutationes experiẽtia teſte Epiſcopi ſunt ſemper animo pendentes, expectãtes pinguiorẽ Eccleſiã, quo fit, vt quam habent non ament, vt debent, nec curent, vt ſibi dilectam ſponſam, ſed vt concubinam ad tempus tantũ habendam, cum vera, & firma dilectio ſoleat oriri ex perpetuo nexu. Secundò, quia expectantes has mutationes inducuntur ad colligẽdas pecunias, vel offerẽdas Regibus, & magnatibus, vt eos habeãt propitios, quod eſt ſymonia, vel ad bullas, & alias expẽſas, & ſumptus faciendos in pinguiori Epiſcopatu, quẽ expectant, & ſic nõ ſubueniũt pauperibus prioris Eccleſiæ, ſicut tenentur. Tertiò, propter has mutationes totũ ferè tempus quo in vnaquaque exiſtunt, debent conſumere in cognoſcẽdo grege, & ingenio ſuarum ouium, antequam incipiant illas debitè paſcere. Hæc ſunt maxima incommoda, propter quæ expediret bono communi, vt iſtæ mutationes non fierẽt, ſed eligeretur dignior ex ijs, qui nullam adhuc habent Eccleſiã. Hæc eſt doctrina communis inter diſcipulos D. Thom. nec Sotus aliud docet, vt quidã volunt: nam ipſemet poſt nonã concluſionem ait non expedire hanc mutationẽ niſi in aliquo tantum euentu, quando ſcilicet Eccleſiæ vacanti non poteſt commodè prouideri niſi ſumpto paſtore alterius Eccleſiæ, cui facilè quoque, & commodè prouidebitur: Quando verò inter eligendos reperiri facilè poteſt, qui optimè eccleſiæ vacanti prouideatur, ſine vlla mutatione eorum qui iam præſunt ſuis eccleſijs, eſt peccatum mortale iudicio recentiorum fieri iſtam mutationem, quia ex rationibus adductis conſtat eſſe in graue damnum boni communis, & eccleſiæ vtilitatis: bonum autem commune cuius alteri bono præferendum eſt.

Quod ſi obijcias oppoſitum eſſe in vſu. Reſpondeo, hũc vſum introductum eſſe maximè in noſtra Hiſpania, quia iudicant electores ſic conuenire bono communi, vt quantũuis quis dignus ſit, non conferatur ei ſtatim Epiſcopatus maior, ſed minor, vt ſi in illo optimè ſe geſſerit, promoueatur ad maiorem, & hac ſpe inducatur ad optimè gubernandas oues cuiuſcunque eccleſiæ ipſi commiſſæ: qua ratione, & ſine mutare Epiſcopos non crederem eſſe peccatũ mortale, quia hac ratione facilè eſt ceſſare illa incommoda, & Epiſcopos habere occaſionem optimè ſe gerendi. An autẽ de facto ceſſent, ipſi viderint, vnde in his certa regula aſſignari non poteſt, ſed prudentiæ, & conſcientiæ electorum committendum eſt, vt eligant, ſicut viderint vtilitati Eccleſiæ vniuerſalis magis expedire: ab vtilitate enim eccleſiæ, vt ſæpè diximus, dignitas miniſtrorum, & omnis ratio eligendi ſumenda eſt.

Vltimum argumentum ex ſupra dictis manet iam ſolutum. In illis enim capitibus tantum definitur electionẽ digni eſſe validam, & ratam, nec poſſe confirmatorem illã reuocare, ſed debere cõfirmare, quia ita expedit, (vt diximus) bono communi vtilitatis eccleſiæ. Vnde in illis capitibus non definitur licere dignos relictis dignioribus, ſed tantũ confirmantur electiones dignorũ. Offert ſe hic alia queſtio,

Quarta Controuersia.

AN QVANDO ELECTIO FIT à pluribus, vt à capitulo, vel conuentu, aut schola, liceat alicui electorum pretermisso digniori eligere dignum.

Compatamus hic tantum digniorem cum digno, quia indigno nullo modo est suffragandum, Primò, quia eum suffragari indigno sit contra bonum commune, & omni iure prohibitum, nullo titulo potest honestari. Secundò, quia iste indignus non est nisi malitia sua, uel eligentium introductus in tali oppositione, malitiosè autem introducto nullo modo licet suffragari, quia quicumque illi suffragabitur, etiamsi sit ex vltimis, concurret ad illud malum.

Hoc constituto, concors est Theologorum sententia in proposita quæstione, si sint tres oppositores, primus dignissimus, secundus dignus, tertius indignus, vel parum dignus uideatq; aliquis electorum maiorem partem suffragiorum inclinari omnino in indignum, neque vllo modo suffragaturā digniori, posse tunc iuuare dignum, & alios electores trahere in idem. Ratio est, quia optaret quidem ipse eligi digniorem, sed cum id solus non possit, videatque omnes inclinari in indignum, nec alia via se posse à tanto malo illos auuertere, nisi iuuando partes digni, pronidet hac uia quantum in ipso est bono communi, quod non modò potest, verum etiam debet. Et confirmatur, cum suffragium vanum, & inutile non sit actus charitatis, prætermittendū est, & præstandum quod sit vtile, & proficiat, aliter enim agere esset imprudentiæ: sed in hoc casu suffragari digniori est omnino vanum, & inutile, suffragari verò digno, vt prætermittatur indignus, est vtile, & maximè expediens bono communi, ergo hoc præstandum.

Secundò, quando dicimus eligendum esse digniorem, intelligendum est ex possibilibus, maximè quando per illā electionem prouidetur bono cōmuni, in hoc casu dignior non est possibilis supposita obstinata deliberatione aliorū electorum, sed solum alij duo, ex quibus dignus est dignior indigno, & eo electo consulitur bono communi, quia impeditur electio indigni, ergo in hoc casu eligere, & iuuare oportet dignum.

Sed obijcies, in ista electione, qui eligit dignum relicto digniori concurrit ad malum, ergo peccat. Probo antecedens: Alij electores, qui trahuntur ab indigno ad dignum, nec volunt fauere digniori, peccant eo ipso quo dimittunt digniorem, & hoc nomine dicuntur concurrere ad malū, ergo, & iste, qui trahit illos ad dignum, concurrit etiam ad malum. Secundò, dignior habet ius, vt dentur sibi aliqua suffragia, etiamsi non eligatur, cum, & hoc habeatur in precio habere aliqua suffragia, & oppositum nempe carere omni suffragio habeatur pro iniuria, ergo quicunque non suffragatur illi, quacumque ratione id faciat, infert illi iniuriam.

Ad primum respondeo, in hoc casu istum non trahere alios electores, ut dimittant digniorem, hoc enim esset malum, sed hoc solum præstare, cum illi sua malitia nullo modo velint suffragari digniori, sed indigno, conatur, vt illo dimisso eligant saltem dignum, quod non est concurrere ad malum, sed eniti ne fiat maius malum, sed minus, ae ne eligatur indignus. Ad secundum respondeo, quando agitur de bono communi, vt in præsenti casu, digniorem non debere habere pro iniuria, quod cedit in bonum commune, ae vt qui omnino decreuerant nullo modo eligere digniorem, sed indignum, saltem relicto indigno eligant dignum. Verum tamen est teneri hunc, si nullo modo posset trahere alios in dignum, ad suffragandum digniori.

Sed quid si sint plures electores, & oppositores tantum duo vnus dignus, & alter dignior, videamq; plures electorum inclinari in dignum dimisso digniori, licebit ne mihi etiam suffragari illi digno, licèt simplicìter uoluissem suffragari digniori?

In hac parte Thomistæ varij sunt, quidam volunt in hoc casu suffragari digno esse peccatum mortale, alij esse tantum veniale, alij nullum esse peccatum. Sed respondendum est cum distinctione, quando electio est de aliquo prælato, vel gubernatore, nullum esse peccatum in isto casu eligere dignum pluribus in illum conuenientibus, quia experientia teste electus communi consensu, & desiderio subditorum multò suauius, & melius gubernat, meliusq; & promptius illi obeditur, & cum suauis, & pacata gubernatio sit vtilior Ecclesiæ, vel Reip. dignus ille in tali casu est utilior, & consequenter dignior. Et qui in hoc casu tali electioni se conformat, verè consulit bono communi. Tum etiam dignior in hoc casu parum detrimenti patitur ex defectu suffragij huius, cum maior pars in alium inclinaret, nec ipse esset eligendus: Et casu quo pateretur aliquod damnum, debet illud pati pro bono communi, quod sequitur ex electione concordi, & pacationi guberuatione. Hæc doctrina maximè notanda est in eligendis, prælatis perpetuis, quiā exponit se maximo periculo, qui non conscentit electioni perpetui, in quam plures conueniunt, & aliter agentis votum est vanum, & inutile.

Quod si electio fiat de aliqua eathedra, vel canonicatu, tunc etsi maior pars sit propensa in dignum, suffragandum est digniori, quia tunc nec suffragari digno est utile bono communi, nec suffragari digniori habet aliquod incommodū, imò in hoc casu dignior iustè, & rationabiliter vult habere aliqua suffragia, etiamsi non obtineat cathedram, vel canonicatum.

Ex his sequitur, maius peccatum esse dimittere digniorem in beneficijs curatis, quàm in simplicibus, quia ratione grauitatis materiæ sit maior iniuria Ecclesiæ, & bono communi, loquor verò de simplicibus quę non requirunt maiorem dignitatem in ministro, quàm curata, sunt enim tres canonicatus in Ecclesijs cathedralibus, vnus ad explicandam sacram scripturam, vocatur Maestre escuela, alter ad concionandum, vocatur la magistral del pulpito, & tertius, qui dicitur pœnitentiariæ, qui etsi non sint beneficia curata, propter munia tamen illis coniuncta postulant, vt eligatur ad ipsa dignior, non minus quam ad curata.

Secundò sequitur, si elector bona fide, & adhibita debita diligentia eligat quem prudenter iudicat digniorem, licèt deinde non sit dignior, nec debitè exerceat suum munus, non esse imputandum electori, quia tantum tenetur eligere quem tempore electionis prudēter iudicat digniorem. Sed videamus.

Quinta Controuersia.

LICEAT NE HABERE PLVra beneficia, vel peccet potius ut iniquus distributor, & committens peccatum acceptionis personarum, qui plura uni tribuit beneficia.

De hac quæstione, quæ grauissima est, agunt Diuus Thom. quolib. 9. artic. decimoquinto. Adria. in 4. fol. sexagesimoseptimo, colum. tertia. Maioris in 4. Distinct. 24. quæst. quarta. Dionysius Cartusianus in suis opusculis minoribus tom. primo, tractatu peculiari de pluritate beneficiorum. Syluest. Beneficium cap. 4. Angelus Beneficium nume. trigesimoquarto, trigesimoquinto, trigesimosexto. Armilla Beneficium à numero quadragesimosecundo vsque ad quinquagesimum. Cayetan. Beneficium cap. primo. Nauarrus in Manuali capi 25. num. 14. & num. 134. Soto lib. tertio, de Iustit. q. 6. art. 3. Canonistæ & Glossa in cap. Dudum, el secondo. Extra de electione.

Obseruemus primò, bifariam posse hāc qōnem tractari, vel in

uel in foro exteriori iuxta humana, & pontificia iura, uel iuxta illius diuinum in foro interiori conscientię, prius illud Canonistarum est, posterius uero Theologi, quamuis in re adeo graui utraque ratione hæc controuersia à nobis tractanda est.

Obseruemus secūdò, beneficia uaria esse, quędam enim sunt quę habent annexam curam animarum, alia uerò simplicia, quę nihil tale habent. Rursum hęc simplicia & sine cura animarum, quędam habēt uel ex sua institutione, uel aliunde annexam residentiam, alia uero nullam habent annexam, ut prestimonia los prestomos, & similia. Beneficia curata, & simplicia prioris generis, quę habent annexam residentiam dicuntur incompatibilia, simplicia uero posterioris generis dicuntur compatibilia.

Obseruemus tertiò ex D. Thom. loco cit. & communi Theologorum doctrina, actiones humanas in quadruplici esse differentia: in primo gradu sunt, quę dicuntur intrinsecè bonę, vt diligere Deum, quę nullo modo possunt malè fieri, in secundo intrinsecè malę, quę nullo modo possunt benè fieri, ut mentiri, alię in tertio ex genere, & natura sua indifferentes, ut deambulare, alię in quarto gradu, quę habēt quidem speciem mali, possunt tamen ex circumstantijs honestari, ut occisio hominis prima facie malè sonat, ac si dicas ministrum iustitię occidisse hominem Reip. nociuum, laudabis talem occisionem.

CONCLVSIO PRIMA.

Hoc quod est habere plura beneficia collocandum est in hoc quarto, & ultimo gradu.

PAtet, quia non est intrinsecè malum, videmus enim in aliquo euētu expedire bono communi, & vtilitati Ecclesiæ, & consequenter licere, neque est intrinsecè bonum quia aliquādo est in damnū ecclesiæ, nec licebit, neque est ita ex se indifferens. vt nullam habeat speciem mali, imò prima facie habet speciem mali, potest autem ex causis honestari. Hæc vltima pars quod habeat speciem mali, nec sit ex se indifferēs, vt multi arbitrati sunt, ostendenda est. Et probatur, actio ex se indifferens nec præsefert bonitatē, nec malitiam, vt ambulare, at uero habere plura beneficia ecclesiastica absolutè sumptum fert secum multa incommoda, & deordinationes, vnde non est indifferens, sed collocandum in vltimo, & quarto gradu. Minor patet experientia, & inductione.

Primò beneficia instituta sūt, vt ministris in suis ecclesijs residentibus cultus diuinus augeatur, habens autem plura beneficia non potest residere in pluribus ecclesijs. Secundo instituta sunt, vt augeatur numerus sacerdotum, & ministrorum, qui tamen uno habente varia beneficia nō potest ita augeri: Vnde fraudantur fundatores beneficiorum sua iusta intentione, & ecclesiæ ordo peruertitur, dū vnus plura habet beneficia, vt habetur in Conc. Trid. sess. 24. ca. 17. Tertiò, efficitur hac uia vt ex clericis alij abundēt, plus quam deberent, alij egeāt, & forsā abundāt minus digni, & digniores egent. Quartò, offertur occasio augendæ cupiditatis, & ambitionis. Quintò, sequitur deformitas ecclesiæ, vt ideo ratione plurium beneficiorum habeat uaria officia, & sit uelut multa mēbra in uno corpore, quod est deforme, ut idem sit oculus, manus, pes.

Quod autem hoc quod absolutè, & simpliciter sumptū tot habet incommoda possit aliquādo bene fieri patet etiā. Quia cum in omnibus habenda sit prima, & potissima ratio utilitatis ecclesię, secunda uero decentis status, & uictus ministri, quod etiam pertinet ad utilitatem ecclesię, quia nisi habeat minister, unde decenter uiuat, non potest commodè ecclesię inseruire, quotiescunque utilitas ecclesię, & decentis status ministri, ita exigent, erit honestū, & optimum, ut eidem ministro plura beneficia conferatur.

Hæc omnia accipienda sunt stando iuri naturali, & diuino in foro conscientię, nam quo ad dispositionem iuris ecclesiastici nil docuit eo loco D. Th. sed rarò attingit aliqua.

Primu dicit quantum ad iura antiqua non esse licitum, imo prohibitum habere plura beneficia, quia iura antiqua considerabant hoc simpliciter, & absolutè. Ita fuit definitum in 7. Synodo Constantinopolitano, & habetur 21. q. 1. can. Clericus. [Vt unus clericus nō connumeretur in duobus ecclesijs.] id est non habeat duo beneficia. et can. Sanctorum, D. 7. art. Vrbanus. [Vt in duab ecclesijs aliquem intitulare non liceat.] et capit. Quia extra de præbendis dicitur. Multitudinē præbendarum canonibus esse inimicam. In eodem sensu dixit B. Chrysostom. quem ibi citat Diu. Thom, Sicut in veteri lege non concedebatur Leuitis, vt qui capiebant primitias in Bethleem, caperent in Hierusalem, ita nec in noua lege concedendum est, vt qui capit in vna ecclesia, capiat etiam in alia.

Secundo, dicit ibi D. Tho. dari consuetudinem in contrarium, habendi scilicet multa beneficia, quæ adeo inualuit, vt aliqui Doctores existimauerint tempore Diu. Thom. iura illa esse iam abrogata per contrariam consuetudinem, quia ius ecclesiasticum, cum humanum sit abrogari potest contraria consuetudine: quamuis alij sentirent non esse abrogata.

Tertiò dicit, probabile esse, consuetudinem istam non abrogasse ista iura, quatenus continent id, quod exigit ius naturale, & diuinum, vt aliquis quę suę ecclesiæ, suoque beneficio deseruiat, nisi aliter eiusdem ecclesiæ vtilitas exigere uideatur, quia ius naturale, & diuinum nullo alio iure, aut consuetudine humana potest abrogari, quamuis ea potuerint, inquit, abrogari, quatenus cōtinent id, quod est de iure positiuo humano, quæ omnia remittit ibi D. Tho. Iuristis.

Quarto inquit, si ita sit, ut iura illa antiqua sint abrogata per contrariam consuetudinem, neminem posse sine dispensatione habere plura beneficia, etiam si occurrant illæ circunstantiæ, quæ secundum iura naturale redderent illam actionem bonam, quia si iura illa manent in suo robore, non potest priuatus homo illa violare, etiam si iustam causam sibi habere videatur, sed pertinet hoc ad superiorem, cuius est iura illa explicare, & in illis dispensare. Si uero abrogata sint, concurrentibus circunstantijs, & causis quibus iuxta ius naturale licet habere plura beneficia, potest quis sine ulla dispensatione illa habere, quia ius humanum id non prohibebit, cū abrogatū sit, nec naturale, cum iusta causa, & circumstantia existat ad illa habenda. Vnde si debitæ causæ, uel circumstantiæ non occurrant ad habenda plura, neque cum dispensatione licebit illa habere, quia deficiētibus iustis causis prohibet illud ius naturale, in quo nulla humana auctoritas potest dispēsare.

Hac nostra tempestate attendendum maximè est quid circa hęc Concilium. Trid. decernat, quomodo iuxta huius Concilij decreta explicanda, & accipienda sunt iura antiqua, & sanctorum Patrum testimonia. Vnde sit.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iuxta iura antiqua nullo modo licebat habere unum plura beneficia, progressu autem tēporis id licet, non quidem per contrariā cōsuetudinem, sed per iura recentiora, quæ ob Ecclesiæ utilitatem in aliquibus casibus id concedunt.

Prima pars huius conclusionis patet ex locis paulò ante adductis.

Secunda pars est D. Tho. loco cit. Et probatur. Primò, quia consuetudo non tollit vim legis nisi superioribus uidentibus, & consentientibus, nullus autem Pont. id consensit, nisi iuxta dispositiones, nouas in utilitatem ecclesię. Secundo, quia ista iura antiqua præcipiebant quod est maximè consonum iuri naturali, & diuino, ius autem naturale, & diuinum non abrogantur aliqua consuetudine, ergo neque illa iura. Minor patet, quia nisi ecclesiæ utilitas aliter exigat, ratio naturalis docet, ut unumquodque membrū suā habeat propriam actionem, & non actionem

duo [illegible] membr[illegible] Fr [illegible] t docuit D. Cy-soft. [illegible] L[illegible] a non [illegible] popu[illegible] ergo vtilitas Ecclesiæ [illegible] tura [illegible] semper suam vim.

Tertia pars pate[illegible] s [illegible] pe-bus licet [illegible] ula iusta. Primus est, q[illegible] dæ [illegible] ues [illegible] vnum b[illegible] in-strum tu[illegible] tc turita[illegible] o To etaro [illegible] 10 m [illegible] tur [illegible] Q [illegible] in bene [illegible] bu, [illegible] vt Soto, & in [illegible] [illegible] us, q [illegible] debet [illegible] statu ex te [illegible] bus [illegible] bere [illegible] iuste rationem Vnd [illegible] vt Archiepi-scop[illegible] T[illegible] ensis fit [illegible] ndensis ob tenuita-te [illegible] E[illegible] atu[illegible]. Debe[illegible] di, & sumi hæc honesta fuisset [illegible] non ex appetitu e.us, si uclit vi[illegible] tate Ecclesiæ, vt ta-lem habeat [illegible] s decet prudenter ta-lis E[illegible] ministrum, [illegible] decet, vt commo-dè [illegible] in [illegible] est dicendum in bene-ficijs simp[illegible] mque illa se habeant, siue vicina sint, siue d[illegible] quia non exigunt beneficia si[illegible] in[illegible], at in curatis, & Episco patibus non po[illegible] beneficia quantum uis [illegible] per seipsum, & non per vicarium possit commode inservi[illegible]e, quia hæc iure di-uino exigunt personalem residentiam, & assistentiam.

Secundus casus, vel causa est, quando duo beneficia sunt canonicè, id est a Sede Apostolica vnita, & inter se annexa, ut habetur in cap. Eam te decet. De ætate, qualita-te, & ordine præficiendorum, qua autem ratione huiusmo di vniones fieri debeant, habetur in capit. Quia monaste-riū. De religiosis domibus. Debet autem huiusmodi vnio fieri non in fauorem personæ, vt fit ditior, sed in utilitatem Ecclesiæ, quia ita expediat Ecclesiæ, ad eius cultum, uel gu bernationem. Vnde si quis habeat duo beneficia, vel duas Ecclesias incompatibiles, & ad uitandum scandalum, uel aliquā litē curat, vt illæ vniāt, non ppea manet tutus in cō scientia, nisi vtilitas illarū ecclesiarū ita exigat, imò si vtili-tas ita exigat, nō est necessaria talis vnio, sed sufficit aucto ritas superioris: qđ si nō ita exigat vtilitas Ecclesiæ, nec di spēsatio, nec superioris auctoritas reddit ipsū tutū, quia in his ex vtilitate Ecclesiæ totum iudicium sumendum est.

Tertius casus, siue causa est, quando vnum beneficium habetur in titulum, aliud verò in commendam. Vt habetur 21. q.1. can. Quam plures, qui etiam casus non est licitus, nisi cedat talis commenda in vtilitatem Ecclesiæ, ut quando non reperitur vir [illegible], & dignus minister præbendę vacā ti, tunc enim vtile est Ecclesiæ, ut commendetur illa præ-benda alicui digno, & si aliam habeat, ad tempus, donec ap pateat dignus, cui conferatur. Quo fit, ut commendæ per petuæ non sint licitæ: quia si commendam tantum habet locum, donec appareat minister dignus, commendare præ bendam non ad tempus, donec talis minister appareat, sed simpliciter, & perpetuò, apertè non est in vtilitatem eccle-siæ [illegible] d in fauorem personæ. & consequenter est illicitum.

Quartus casus, siue causa est paucitas ministrorum, vt habetur 21. quæst.1. can. Clericus, cuius canonis verba, li-cet primo aspectu videantur intelligenda de paucitate in-colarum, benè autem considerata intelligenda etiam sunt de paucitate ministrorum, quę paucitas ratione [illegible] sa natura[illegible] sufficiens causa [illegible] enim vir e est ec-c[illegible] unus p[illegible] ra be[illegible] ficia [illegible] desint ministri, qui [illegible] autem hæc paucitas est no[illegible] ex [illegible] gnitate, nam in-g[illegible] & [illegible] si non [illegible] nt. Vnde pauci re [illegible] nt quan[illegible] pau[illegible] que est plures F[illegible] tri vni digno, & utili quam multis indi-g[illegible] & [illegible] us.

Secūdus casus est, qu[illegible] de præ bendis. Quando est pert[illegible] H[illegible] ius [illegible] at iustior & in[illegible] in quo ad p[illegible] as illustres, q[illegible] [illegible] ince a[illegible] rete icis, & ty[illegible] v[illegible] ui h[illegible] reticos v[illegible] & [illegible] uta-[illegible] ullam [illegible] [illegible] on [illegible] ueficiis [illegible] on [illegible] tributi[illegible] q[illegible] eat [illegible] f[illegible] singulis c[illegible] c[illegible] ce [illegible] in ob [illegible] eras, & [illegible] de [illegible] quando [illegible] s consen[illegible] fi[illegible] sles [illegible] bo, & [illegible] pto [illegible] be[illegible] & expectas[illegible] us red[illegible] er[illegible] litteratus sic [illegible] nefic[illegible] iudicium in his [illegible] dixi[illegible] m[illegible] st ex Ecclesiæ v[illegible] tate.

Ad[illegible] S[illegible] to, & in alijs his quinque causis a[illegible] vna est si q[illegible] habeat duo beneficia ex dispensat[illegible] pæ, vt habetur [illegible] q.1. c[illegible] Relatio. vbi dicitur vi[illegible] te duos Episcopatus ex dispensatione Papæ. Al[illegible] ra, q[illegible] an-do habenint ex dispensatione Episcopi, vt habetur [illegible] Sanctorum D. u. Thom. 70. Sed hi duo canones non pro[illegible] nunt causas, quod hic inquirimus, sed solum explicant qui bus conueniat facultas dispensandi, conuenit enim (vt dicemus) in quibusdam Papæ, & in quibusdam Episcopo.

Ex his causis cite[illegible] primam, quartam, & quintā nihil ad-dit Concil. Trid. præter ea quę hic dicta sunt, circa secun-dam uero, & tertiam dicit multa sess. 7. de reformatione. In primis cap. 2. ait vt quęcunque persona cuiuscunque digni tatis existat, quę h[illegible] buerit duas, vel plures Ecclesias cathe-drales, uel Metropolitanas, siue omnes in titulum, siue unam in titulum, & aliam in commendam, intra sex menses teneatur illas relinquere retenta vna, quam malue-rit, aliter centeantur omnes illę Ecclesię ipso iure vacare excepta vltima, quam obtinuit. Vnde ut optimè obser-nat hic Soto domini Cardinales habentes Episcopatus, & residentes Romę non sunt satis tuti in conscien-tia, quia aut habent illos in titulum, aut in commen-dam, si in titulum, agunt contra ius diuinum & Ecclesię non residendo in suis Ecclesijs, nec valentes cere se assistendo Papę inseruire ecclesiæ uniuersali, quia licet possit Cardinalis tuta conscientia abesse suę Ecclesię, quando necessitas uniuersalis ecclesię exigit, vt in concilijs, & quando à Papa conuocatur, perpetuò ta-men abesse maximè cum habeat Papa alios Cardina-les assistentes, qui non sunt Episcopi, & possit quo-tidie de nouo cre[illegible]re, non indicatur satis securum, si verò habeant illos in commendam, quod fit fre-quentius, quia à iure communi Cardinales prohi-bentur esse Episcopi, ob rationem dictam, neque hoc licet, quia commendę perpetuę non sunt in vtilita-te ecclesię, nec licitę, vt constat. Secundò, quia hoc teuera est lettuatis verbis legis violare senten-tiam eius, quod est in fraudem legis: vult lex eccle siastica ne Cardinales fiant Episcopi, ut ne occasione Cardinalatus absint à suis ecclesijs, accipere Episco patum non in titulum, sed in commendam, ut pos-sint agere Romę, & non in illa ecclesia quis non [illegible] d[illegible] esse violare animum, & sententiam legis? Adde quod cum residentia sit necessaria, non ratione nominis, sed ta-tione officij, & necessitatis oui[illegible], quicunque habet Ep[illegible]co patū siue in titulū, siue in cōmenda, est [illegible] ere pastor illi[illegible] s ec clesię, cuius pręsentia ip[illegible] in[illegible] et, & t[illegible] netur residere.

Secundò habet Conc. Tri. c. 4. eiusdem sessionis, ut nul-lus possit habere plura beneficia curata, nec plura incōpa-tibilia, neq; per uiā [illegible] onis, neque p viā cōmēdę cōtra te-norē sacrorū canonū, maxime c[illegible] o de multa, aliter si qs plura habeat curata, uel [illegible] patibilia & illa non relinque-rit, retēto uno quem uoluerit, oīa centeantur ipso iure vaca re, [illegible] sit persona sua nobilitate, uel litt[illegible] is utilis eccl[illegible], ut diximus in quinto casu: q[illegible] est sump[illegible] ex isto c. de multa

Tertiò.

Tertiò habet Conc.c.6.eiusdem sess. vt vniones factæ à 40.annis,& citra examinentur per ordinarios locorum, & quę innentę fuerint surreptitiæ,declarentur ipso facto nullæ,etiamsi iam obtinnerint suum effectum, quæ vero nondum obtinuerunt suum effectum vel in parte, vel in toto, nisi apparuerit, & constiterit clara ac manifesta causa earum,censeantur etiam nullæ.

Quartò decernit, vt licèt vniones ex rationabili causa videantur factæ, nihilominus beneficia vnita monasterijs visitentur per ordinarios locorum, ac si illi videatur, non obstante vnione prouideat ordinarius illi Ecclesiæ de Vicario perpetuo, cui possit assignare tertiam partē fructuū, plus,& minusve pro sua prudentia,& illorū fructuum sufficientia. Quomodo autem hoc intelligendum sit in Ecclesijs curatis,quas habent religiosi,vel militares, accipiendū est ex priuilegijs cuiuscunq; religionis,maximè ex priuilegijs,& motibus proprijs Pij V.& Greg.XIII. concessis ordini S.Ioann.Hierosolymitani.

In his autem omnibus statutis Concil.Trid. potest summus Pont.dispensare,quando Ecclesiæ vtilitas,vel alia causa iusta postulauerit,siue sit aliqua ex illis quinque assignaxis,siue alia, quę de nouo se offerat Ecclesiæ vtilitatē concernens;quia auctoritas Papæ superat auctoritatem Concilij,estq; ipsius in omni iure, & lege Ecclesiastica iusta de causa dispensare , cum ad ipsum pertineat suprema auctoritas,& gubernatio Reip.Christianæ.

CONCLVSIO TERTIA.

Ad habenda plura beneficia incompatibilia, nec sufficit dispensatio superioris sine iusta causa,nec iusta aliqua causa ex assignatis sine dispensatione superioris: Ad habenda autem plura beneficia simplicia compatibilia sufficit causa iusta sine vlla dispensatione.

PRobatur prima pars. Papa vel Episcopi,vt constat, non sunt domini beneficiorum,sed dispensatores,& administratores tantum,dispensator autem, & administrator ex communi consensu Doctorum (quod & nomen ipsum sonat)cum non sit dominus, non potest pro libito disponere,& distribuere , sed ex iusta causa ad vtilitatem boni sibi commissi,ergo. Et confirmatur,quia ex communi Doctorū sententia dispensatio intrinsecè dicit,& petit iustam, ac rationabilem causam.

Secundò, quia distributio facta ab aliquo administratore contra voluntatem veri domini,& fidelitatem illi debitam est mala & iniqua , verus autem dominus beneficiorū est Christus,qui eatenus vult beneficia distribui, quatenus expedit vtilitati suæ Ecclesiæ, & hanc fidelitatem exigit in suis ministris: [Fidelis, inquit, seruus & prudens , &c. Et Pau. Sic nos existimet homo vt ministros, & dispēsatores, &c. hic autem iam quæritur, vt fidelis quis inueniatur.] Ergo qui sine iusta causa,& vtilitate Ecclesiæ habet plura, etiamsi per dispensationem , cum talis dispensatio non sit optima,nec valida in foro animæ , peccauit talis dispensator,& dispensatus non est tutus in conscientia. Vnde qui ante Concil. Triden. habebat duo,vel plura beneficia simplicia,vel curata ex dispensatione Papæ, erat quidem securus in foro exteriori,quia interueniente Papæ auctoritate cessabat omnis lis,quæ moueri poterat,sed non in foro interiori,nisi dispensatio illa esset ex causa legitima. Post Cōcil. verò Triden. hoc iam sublatum est,quia sess. 24.cap. 17. dicitur,vt nullus deinceps habeat duo beneficia incompatibilia,sed si vnum non sufficiat ad sustentationem, adiungatur illi aliud simplex, quod non exigat residentiam . Et ita post Concil. Triden. obtinens duo beneficia incompatibilia,& requirentia residentiam non est tutus in cōscientia,neque in foro exteriori. Debentque ordinarij diligenter examinare omnes dispensationes,quæ post Conci. Tridenti. fiunt circa pluritatem beneficiorum . Quia etsi Papa cum aliquo dispenset , quod potest ex plenitudine suæ potestatis,& auctoritate,quam habet supra Concilium, nisi existat iusta causa, debent haberi tales dispensationes surreptitiæ & nullæ, estque procedendum contra sic dispēsatum, vt deceptorem Papæ, teneturque ipse illa beneficia relinquere.

Probatur secunda pars conclusionis, quia est regula generalis,in omnibus,quæ prohibita sunt , si ex aliqua causa concedantur , cognitionem illius causæ non pertinere ad priuatū,qui facilè ex cupiditate & ambitione non causam, vt causam iudicabit,sed ad superiorē, & habentem auctoritatem: hoc.n.est dispensare , concedere , quæ aliàs erant prohibita ex iusta causa. Secūdò,quia iura ipsa, quę ex causis dictis concedunt alicui plura beneficia,non concedunt illa absolutè & simpliciter, sed ita vt Papa , vel Episcopus possint ex iustis causis illas concedere.

Probatur iam tertia pars conclusionis , quia vt benè ait Soto , ita est in vsu , vt qui habet vnum beneficium omnino simplex , quod nullam exigit residentiam , si aliud simile ei conferatur, liberè recipiat illud,& obtineat, simpliciterque petatur ab ordinario illius collatio nulla interueniente ad id dispensatione. Vnde vbi esset in vsu petere dispēsationem etiam ad huiusmodi beneficia simplicissima, esset petenda .

Secundò, quia si habere plura beneficia compatibilia sine dispensatione non liceret , hoc ideo esset , quia aliquo iure prohibetur, at non prohibet illud ius naturale, aut diuinum,quia,vt ipsum nomen sonat,ideo dicuntur compatibilia,quia ex natura ipsorum possunt simul esse. Tùm secundò,quia ius naturale, & diuinum id tantum prohibēt , quod est in Ecclesiæ nocumentum, habere autē plura simplicia,quando iusta causa existit, non est Ecclesiæ nocumētum . Neque est prohibitum iure humano, quia si aliquod antiquum hoc prohiberet,iam est per contrariam consuetudinem abrogatum, maximè cum Concilium Tridentinū renouauerit omnia iura,quæ circa hæc obseruanda sunt. Addiderim tamen nulli licere coaceruare plura beneficia simplicia,quibus abundet , & fiat ditior , quia si coaceruet multa sine dispensatione Papę,potest ordinarius illum aliquibus expoliare relictis necessarijs,cum Concil. Trid. sess. illa 24.c.17. statuat,vt qui habuerit beneficium , quod sibi non sufficit,possit habere etiam simplex, quod non exigat residentiam , vt sibi sufficienter prouideatur , vbi apertè vult Concilium ea solum beneficia haberi , quib. opus est, ut clericus sibi pro suo statu sufficiat , etiam ex simplicissimis. Quod si coaceruet multa ex sola cupiditate , etiamsi cum dispensatione,dispensans peccat, & dispensatus in foro interiori non est tutus, quia dispensatio sine iusta causa (vt constat)non est valida in foro animæ : habere aūt multa beneficia etiam simplicissima ad abundandum non est iusta causa,cum sola vtilitas Ecclesiæ in his attendenda sit, non clericorum cupiditas.

AD QVEM PERTINEAT DISPENsare in pluralitate beneficiorum.

NOn est hic quæstio de Episcopatibus , nam hi à solo Papa conferuntur,solusque Papa potest in eis dispēsare cum ipsi immediatè subiaceant, sed quæstio est de curatis,& alijs incompatibilibus,in quibus (præter illam distinctionem supra positam)quædam sunt maiora , vt dignitates,& canonicatus,alia verò minora,vt beneficia simplicia,quæ habent annexam residentiam.

CONCLVSIO PRIMA.

In beneficijs curatis, & incompatibilibus maioribus, vt dignitatibus, & Canonicatibus solus Papa potest dispensare ex iusta causa.

PAtet, Primò ex vsu Ecclesiæ,& consuetudine Romanæ curiæ, iuxta quam etiamsi adsit iusta causa , nullus permittitur habere duo beneficia curata, aut duos ca-

nonicatus, nisi interueniente auctoritate, & dispensatione Rom. Pontif. secundò. in cap. dudum, extra de electione, & electi potestate, reprehenditur quidam, qui habebat duo beneficia huiusmodi ex sola dispensatione Episcopi. Nec obstat cap. Sanctorum, dist. 70. in quo videtur concedi Episcopo facultas dispensandi in pluralitate beneficiorũ, non distinguendo inter hæc, vel illa beneficia, quia caput istud quo ad hoc iam est reuocatum per illud c. dudum.

CONCLVSIO SECVNDA.

In beneficijs incompatibilibus minoribus, si iusta causa existat, potest Episcopus dispensare, vt quis plura habeat, quatenus Ecclesiæ vtilitas postulabit.

HÆc est Mag. Soto, & recentiorum iudicio multum probabilis.

Primò, quia nullum ius hoc ipsi prohibet, cap. enim illud dudum tantum agit de beneficijs curatis, & de maioribus. In Concil. etiam Trid. nullum est verbum, quod priuet Episcopum hac facultate, & ita est in vsu, maximè in Hispania, & in his standum est vsui, fauendumq; Episcopis, quia eũ hoc pertineat ad priuatã gubernationẽ Ecclesiæ, quæ ipsis demãdata est, à iure diuino ac naturali, & simpliciter competit eis hæc facultas, solum ius humanum est, quod illam ipsis restringit, vnde vbi vsus eam illis tribuit, standum est, vt dixi, vsui, cum consuetudo sit optima legum interpres.

Sexta Controuersia.

SIT NE LICITVM CONCEDERE pensiones super beneficijs.

OBseruemus primò pensionem esse quandam cotam, & partem fructuum beneficij Ecclesiastici, quam tenetur beneficiatus soluere, & pendere alicui personæ ex onere sibi imposito, diciturq; persona illa, cui soluitur pensionarius. Vnde pensio ex parte pensionatij communiter nõ est beneficium Ecclesiasticum, sed quoddam ius, quod habet pensionarius, vt soluatur ei illa pars fructuum, & quoddam tributum temporale impositum beneficiato, propter quod non inducit obligationem recitandi horas canonicas, nec deferendi habitum clericalem. Argumentũ est primò, quod istæ pensiones ex sola voluntate Papæ habentur, nec conferuntur per collationem ordinarij, sicut beneficia Ecclesiæ. Secundò, quia passim venduntur, & redimuntur ad arbitrium pensionarij, & beneficiati, & conferuntur indifferenter Ecclesiasticis, vel sæcularibus, propter aliquod obsequium exhibitum Ecclesiæ, sicut architectis, & fabris soluuntur operæ, quas impendunt Ecclesijs. Dixi cõiter & per se loquendo, quia (vt videbimus in materia de Symonia) aliquæ forsan pensiones sunt, quæ habent effigiem, & induunt rationem beneficij Ecclesiastici.

Obseruemus secundò, dupliciter posse imponi pensionem, aut supra ipsam personam beneficiati, & sic imposita illo beneficiato mortuo cessat, nec transit cum beneficio ad successorem, vel imponitur supra ipsum beneficium, & sic imposita durat per totam vitam pensionatij, transitque quamdiu ipse viuit, cum beneficio in quemcunque beneficiatum.

CONCLVSIO PRIMA.

Nullus alius prçterquã à Sum. Pont. potest imponere pensiones super beneficia.

HÆc conclusio non est de iure communi, nam stando iure communi, & naturæ rei, vel iuri diuino quiuis Episcopus posset imponere pensiones super beneficijs, quorum præsentatio ad ipsum pertineat, imò & ipse beneficiatus resignans, & renuncians, possetq; illas imponere super beneficio quod resignat, quia pensio imponi potest in fauorem eorum, qui aliquod obsequium exhibẽt Ecclesiæ, quasi præmium illius obsequij, præmiare autem eos, qui Ecclesijs inseruiunt simpliciter, & naturæ rei relictum potest & Episcopus, & quiuis beneficiatus. Ea consuetudine autem Romanæ curiæ solus Papa illas concedit, nec aliter valent nisi concessæ ab ipso, quæ consuetudo iustè, & sapienter introducta est ad tollendum multorum ambitionem, & prodigalitatem, vt habet Soto lib. 9. de Iust. q. 7. art. 2.

CONCLVSIO SECVNDA.

Papa, si iusta causa adsit potest constituere pensiones super quæcunque beneficia, etiam Episcopatus.

QVod possit, patet ex suprema auctoritate, & plenitudine potestatis, qua pollet in beneficijs dispensandis. Quod verò exigatur iusta causa, ostendo. Sicut beneficia ordinantur ad vtilitatem, & commune bonum Ecclesiæ, ita & fructus eorum, vnde sicut non est dominus beneficiorum, sed administrator in vtilitate Ecclesiæ, ita & fructuum, sed beneficia non potest pro libito distribuire, sed ex meritis, & iusta causa, ergo nec fructus, & ex consequenti pensiones, cum pẽsio sit quædam pars fructuum. Est autem rationabilis, & iusta causa sumenda ex ordine ad bonum, & vtilitatem Ecclesiæ vniuersalis, vel particularis, & ex obsequio spirituali, vel temporali, quod quis impendit Ecclesiæ vniuersali, vel particulari. Vt si quis suis armis defendat Ecclesiam, vel terram fidelium purgauerit, & liberauerit ab infidelibus: quo nomine Reges Hispaniæ possident tertiã partem decimarum suorum Regnorum, similiter si quis defendat suam Ecclesiam in Cõcilio, vel Curia Romana, quo nomine multis procuratoribus Ecclesiarum, & sæcularib. vel religiosis dantur pensiones.

Tertiò si quis in visitandis, aut reformandis Ecclesijs, vel monasterijs laboret, vel sua eruditione, & scriptis hæreticos confutet, & fideles doceat: quo nomine multis religiosis dantur pensiones. Ad hanc causam reducuntur pensiones, quæ olim consignabantur coadiutori Episcopi, vel Parochi, quod est adhuc in vsu, illæ etiam quæ antiquitus consignabantur beneficiatis, qui iam senuerant, nec poterant ministrare, & assistere choro. Denique iusta etiam causa est, quando in lite de beneficio desistit vnus litigantium accepta aliqua pensione, vt colligitur ex c. si esset, extra de præbendis, quod est intelligendum, quando lis habet iustum fundamentum, & bona fide litigatur ex vtraque parte. Omnes hæ causæ iustæ sunt, quia omnes respiciunt vtilitatem, & bonum Ecclesiæ vniuersalis, vel particularis, solus autem titulus beneficij non est causa iusta ad imponẽdam pensionem. Vocatur titulus beneficij, quando habens beneficium, vel quia non vult residere, vel quia vult mutare statum, vel quia debet illud aliqua de causa, vel præcepto relinquere, confert illud alteri, & ratione huius renunciationis exigit sibi dare pensionem, hoc inquam nõ licet.

Primò, quia ratione solius renuntiationis aliquid accipere, quocunque titulo, & colore id vestiatur, est verè Symonia.

Secundò, quia pensio concedi tantum potest alicui ob vtilitatem, & obsequium impensum Ecclesiæ, in hoc autẽ casu ille beneficiatus nil vtilitatis afferebat, imò huiusmodi sæpe sunt inutiles Ecclesiæ, expeditque, vt relinquant beneficium, & alteri conferant.

CONCLVSIO TERTIA, quæ sequitur ex præcedenti.

In pensionibus quas summus Pontifex concedit supra Episcopatus, vel beneficia ad petitionem Regum, si causa mouens Regem ad illas petendas sit iusta, pensionarij, quibus tales pensiones conceduntur, sunt tuti in con-

in cōscientia, quod si talis culpa non sit iusta, neque ipsi sunt tuti in conscientia.

DIco, causa mouens animum regis, quia Papa in huiusmodi concessionibus non examinat causam, sed credit, & prudenter regi affirmanti in petitione se habere iustam causam, & sub ea conditione concedit. Hæc conclusio probatur ex dictis, quia si Papa potest concedere pensionem iusta causa existente, efficitur, vt si ea quæ mouet regem sit iusta, pensionarius quoque sit tutus, sin minus, nequaquam.

In hac conclusione agimus tantum de iure, quomodo sint tuti pensionarij, si causa sit iusta, nam de facto vnusquisq; viderit, qua de causa sibi cōcedant: qđ dico propter M.Soto. qui huiusmodi pensiones habet suspectas tanquam rem nouam in Ecclesia, & cuius ferè nulla est mentio nisi in vnico loco iuris, nempè in C.N.si essent, Extra de præbendis. Vbi nec imponitur simpliciter pensio, sed cum quidam prior esset senex, & inutilis, datur illi coadiutor durante vita illius, assignaturque in stipendium coadiutoris pensio, quamdiu idem prior viueret: Nihilominus dico pensionariū, qui videt se nullum omnino obsequium præstitisse, aut præstare, vel præstiturum Ecclesiæ, non esse tutum, quia cessat omnino in tali iusta causa, & est in peccato, quamdiu talem pēsionem recipiat, teneturque illi restituere, quod si videat, se aliquod obsequium exhibuisse, aut exhibere, est tutus, si uero sit dubius, deponat scrupulum, & credat, Regem iusta de causa esse inductum ad conferendum illi talem pensionem, etiam si importune eam à Rege obtinuerit, Loquor etiam de pensionibus moderatis, aliquando enim tot in vno coaceruantur pensiones, vt reddantur omnes suspectæ, vbi uero moderatæ sunt, ęquissimum est, vt qui Ecclesiæ deseruiunt, nec vllos habent redditus, aut maximè tenues, accipiant ab illis qui habent pingues fructus, quasi coadiutores eorum, non enim est alligandum os boui triturantí, cum hoc potissimum nomine, & propter hos sint inuentæ, & introductæ huiusmodi pensiones. Vnde religiosi, quia aliàs non possunt habere beneficia Ecclesiastica, iustissimè prę omnibus suscipiunt pensiones, si seruiant Ecclesijs, summusque Pont.annuerit.

DE OFFICIIS ET MAGIstratibus sæcularibus possit ne in ipsis committi acceptio personarum, & qua ratione.

IN hac quæstione obseruemus primò, ex ijs officijs quædam esse quæ habent iurisdictionem in Rep. vt prætores, iudices, & senatores, alia esse velut instrumēta proxima istorum, vt scribæ, & tabelliones causarum, fiscales, & lictores, alia vero velut instrumentum remota, vt custodes carcerum, satellites, & ministri iustitiæ, in quibus requiruntur ex conditionibus, quas diximus necessarias in eligendis ad præbendas Ecclesiæ, duæ illæ nempè probitas vitæ, & scientia ac prudentia: probitas vitæ maximè necessaria est in istis, hoc enim interest inter ista officia, & alia mechanica, quod hæc cum non ordinentur ad mores, sed ad opera suæ artis, exigunt quidē dexteritatem in conficiendo opere artis, non tamen uirtutem, at officia publica, cum sint ordinata ad componendos mores ciuium, extirpanda vitia, quę Reip. pacem perturbant, constituendā æquitatem, & dicendum ius inter ciues, exigunt. vt Reipu. minister bonus sit, & studiosus, improbus enim, & nequam illam præstare non valet, imo cum iniquus sit, diliget vitia, suoque exemplo faciet alios sibi similes, cum minores exempla maiorum, maximè suorum gubernatorum facilè sequantur. Et confirmatur, quia ex communi Doctorum consensu ad hæc officia exercenda prudentia politica solet à Deo conferri hominibus, quæ non est sine charitate. Denique regimen Reip. non est quid speculatiuum, sed quid practicum, in practicis autē necesse est deficere multoties existentem in peccato, cum habeat appetitum deordinatum, ac, vt dicebat Arist. [Qualis vnusquisque est, talis finis sibi videtur. Hæc dicta sint potissimè de ijs qui habēt administrationem iustitiæ, & gubernat Rēpu. nam alios inferiores non exigitur adeo studiosos esse, & optimos.

Requiritur secundò ea scientia, & prudentia, quæ iuxta sui muneris ministerium necessaria est, sed cum discrimine, nam ex illis tribus generibus officiorum, in primo requiruntur omnia ista, præcipuè, ac maximè prudentia, & peritia gubernandi, cum ex ipsis pendeat recta gubernatio, quo fit, vt aliquando minus studiosus propter maiorū prudentiam, & peritiam sit vtilior Reip. & dignior, quàm alius magis studiosus, & probus. In officijs secundi generis requiruntur etiam, quamuis non ita perfectè, ut in primo. In tertio sufficit probitas uitæ, & fidelitas, etiam si desit peritia, & dexteritas, quia habentes illud nil disponunt, sed tantum exequuuntur præcepta ab alijs, ad quod sufficiunt probitas uitæ, & fidelitas, ac constantia, ita vt è nemine decipiantur, nec desinant vlla de causa exequi mandata aliorum,

Nec repugnat huic doctrinæ Cayet. in Sum. verbo. Electio: quando dicit non esse necessarium, ut eligendus ad ista officia non sit in peccato mortali. Potest enim dupliciter intelligi, ut significet non esse necessariam tantam probitatem vitæ in his officijs, quanta in Ecclesiasticis desideratur, quia qui eligitur ad officium sęculare, non instituitur pastor animarum, sicut Ecclesiasticus, sed solum custos pacis, ad quod sufficit vir probus, etsi cum aliqua imperfectione, cum tamen prælatum, & clericum omni virtute prę ditum esse oporteat. Vel uoluit significare Cayet. non repugnare, esse illum in aliquo peccato mortali alterius materiæ, modo nullum habeat peccatum suo muneri nociuum. Potest enim aliquis ita corripi, uel aliqua fragilitate humana laborare, & esse nihilominus verax, iustus, & rectus, quę uirtutes sufficiunt ad suum officium præstandum, licèt perfectius illud exequeretur, si omni uitio careret.

Obseruemus secundò in his omnibus officijs cuiuscunque generis sint, nullo modo licere īdignū, eligere imò esse peccatū mortale acceptionis personarū ex suo genere eligere indignum, quacunque ratione electio illa fiat siue per donationem, siue per renuntiationem, siue electores plures sint, siue unus, siue persona conferens sit publica, ut Rex, siue particularis, ut quando priuatus suo cedit officio in gratiam alterius. Quod patet primò, quia cum electio indigni semper sit in damnum aliorum est ex suo genere intrinsecè mala, & prohibita, & consequenter peccatum, & cum sit in re graui, est mortale. Secundò eligens indignum, quicunque ille sit, peccat primo contra charitatem. Secundò contra iustitiam legalem. Tertiò contra commutatiuam, ergo peccat mortaliter ex suo genere. Primò contra charitatem, & iustitiam legalem, quia unusquisque, quicumque ille sit, tenetur ex charitate diligere bonum commune, & ex iustitia legali, quantum ualet consulere bono com[illegible]i, quod non præstat eligens indignum. Quod uerò p[illegible]et etiam contra iustitiam commutatiuam, de persona publica patet, quia tenetur talis ex officio curare bonum commune, & illi prouidere vtiles ac sufficientes ministros. De persona uerò priuata patet etiā, quia eo ipso quo uult officium sibi commissum alteri conferre, tenetur ex officio prouidere de persona digna, aut committere superiori, ut ipse prouideat. Et confirmatur primò, quia si uellet ad tempus, quamdiu infirmatur, vel abest, substituere loco sui aliūm ministrum, tenetur substituere dignum, & sufficientem, ergo multo magis quando absolutè, & per omne tempus transfert in alium. Secundò, quilibet œconomus tenetur eligere ex officio saltem dignos ministros domus domini sui, quilibet autem officialis Reipubli. quantumuis priuata persona, eo ipso quo est officialis, & minister Reip. est velut œconomus Reip. ergo quando substituit alium, debet saltem eligere dignum.

Adeoque oportet quærere dignos, ut nō sufficiat cuiuis

lectori, se nescire illum, quem eligit esse indignum, verum etiam debet scire, & intelligere aut per se ipsum, aut testimonio aliorum fide dignorum esse dignum. Ratio est aperta, quia qui exponit se periculo nocendi, & peccandi, eo ipso peccat mortaliter, qui autem non nouit certò per se ipsum, aut per testes fide dignos hunc quem eligit esse dignum, exponit se periculo eligendi indignum, & nocendi reip. ac peccandi in tali electione, ergo. Hoc vsque adeo est verum, vt non solum vnus elector, quicumque ille sit siue publica, siue priuata persona peccet mortaliter eligendo, indignum, verum etiam tota respub si eligeret sibi, indignum similiter peccaret, quamuis cum discrimine, quia tota resp. peccaret contra charitatem tantum, quia tenetur diligere bonum commune, non tamen contra iustitiam, quia iustitia est ad alterum, respu. autem non agit tunc nisi contra se ipsam, & consequenter nec tenetur ad restitutionem, quia teneretur sibi ipsi, particularis autem elector siue vnus, siue plures si eligant indignum, tenetur omnia damna ex tali electione subsequuta restituere communitati, quia ipsi illud ei intulerunt contra iustitiam commutatiuam, vt constat.

His positis antequam explicemus, An his quoque officijs oporteat eligere digniorē, duo videre oportet, primò:

VII. Controuersia.

AN REGES, ET PRINCIpes, Duces quoque, & alij magnates sint domini officiorum sæcularium.

ADria. in 4. fol. 58. apertè vult neque Reges, neque illos magnates esse dominos huiusmodi officiorum, sed meros administratores, quæ sententia, licèt ab ipso sine probatione asseratur, ab aliquibus tamen sic probatur. Quam iurisdictionem habet Rex in rep. in temporalibus eandem, nec minorem habet Papa in Ecclesia in spiritualibus, sed Papa non est dominus (vt vidimus) beneficiorum Ecclesiæ, sed merus administrator, ergo neque Rex, est dominus officiorum reip.

Secundò, peccatum acceptionis personarum non habet locum, in bonis proprijs, quorum quis dominus est, sed solum in communibus, quorum est dispensator, si Rex esset dominus istorum beneficiorum, non peccaret peccato acceptionis personarum conferendo illa quibus vellet, etiā indignis, at omnium consensu peccat grauissimè, si indignis illa conferat, quia agit tunc contra bonum commune reip. & contra benemeritos, ergo est dominus. Et confirmatur, Quia qui sua bona sine iusta causa, & prodigè alteri confert, peccat quidem contra liberalitatem, non autem contra iustitiam, at si rex huiusmodi officia indignis conferat, peccat contra iustitiam legalem, & cōmutatiuā.

Tertiò, si Rex haberet dominium horum officiorum in suo regno, haberent quoque illud magnates in suis terris, at non habent, neque tale illis tr[illegible] qui tribuunt Regibus, ergo. Maior patet, quia simil[illegible]ent isti magnates in suis terris, sicut Rex in suo reg[illegible]ndò, quia quando Rex concedit istis dominium i[illegible]errarum, & subditorum, transfert in eos ius quod ipse habet, & vtramque iurisdictionem ciuilem, & criminalem, vt patet ex titulis donationum, quas Reges fecerunt, & facere solēt magnatibus.

Volunt alij, Regem quidem esse dominum istorum officiorū in suis Regnis, Duces verò Comites, & magnates nequaquam, sed esse meros administratores illorū officiorū. Ita Soto lib. 3 de Iust q. 6. art. 4. ante secundam conclusionem, Cayet. verbo, Venalitas officiorum in solutionibus argumentorum, & recentiores Thomistæ illam tribuunt Di. Th. opusculo. 2[illegible] ad Ducissam Brabantiæ, quamuis reuera D. Tho. illam non ita expressè ibi habeat. Volunt ergo hi sicut Papa habet plenitudinem potestatis spiritualis in Ecclesia, quam non habent Episcopi neque in suis diœcesibus, sic Regem habere plenum dominium in omnibus bonis, & officijs sui regni, quam tamen non habent magnates neque in suis terris.

Quod pertinet ad Reges ita probāt primò. Resp. eligēs Regem trāstulit in ipsum omne ius, & dominium, quod in ipsa erat, habebat autē reip. dominiū illorum officiorum, habet ergo, & illud Rex. Maior habetur. l. Quod Principi, ff. de Constit. princip. Minor patet, quia ista officia sunt bona temporalia ipsius reip. sicut, & quæuis ad alia ipsam pertinentia, nec potest reperiri, aut excogitari alius dominus ipsorum, quàm ipsa resp. deinde verò Rex ex traditione, & voluntate reip. aut oporteret illū carere dominio, quod est absurdū, cum sint bona tēporalia, & precio æstimabilia Et confirmatur primò, hæc officia sunt veluti quædam actiones communitatis sicut velle, & intelligere sunt actiones personæ, sed quælibet persona habet dominium suarum actionum, ergo, & resp. illorum officiorum. Confirmatur secundò, Stipendia quæ conferuntur ministris horum officiorum sunt bona reip. ergo. & ista officia. Secundò probant, quia si ista officia Rex vt verus dñs eorū non posset vendere, Reges, qui illa vendunt, & qui illa emunt non essent tuti in conscientia, imò tenerentur qui illa officia emerunt renuntiare, & rex qui vendidit restituere pecuniam acceptam, sicut diximus de re empta ab eo q non est uerus dominus, at nullus Theologus, aut cofessarius tale admonuit vel regibus, vel ementibus ista officia.

Quod verò pertinet ad magnates nō esse dominos istorum officiorum, probatur. Quia resp. non transtulit in eos tale ius, & dominium. Patet, quia ipsi non habent suos Cōmitatus, & Ducatus, ac iurisdictionem quam habent ab illa communitate sibi subiecta, sed à regibus, qui illos constituerunt Duces, & Marchiones, Reges autem non contulerunt eis tale dominiū. Et quando ita res se haberet, vt aliquis eorum à communitate sibi subiecta esset electus in Ducem, & Marchionem, talis communitas non est perfecta resp. neque habet tale dominium.

Secundo probatur simul quod dictum est de rege, & quod dictum est de istis magnatibus hac ratione. Rex potest vendere ista officia, & de facto uendit, vt diximus. Et interrogatus D. Th. in illo opusculo, posset ne Ducissa illa uendere officia sui Ducatus? Rndit, posse quidem, non tamen expedire, magnates verò isti (quod vsus ipse ostēdit) nec possunt, nec permittūtur illa vendere, ergo rex erit dominus istorum officiorum, magnates autem nequaquam. Probo consequentiam, quia venditio non potest fieri nisi à uero domino, aut de consensu, & facultate ipsius.

Tertia opinio Baldi, & communis inter iuristas in l. Barbarius. ff. de offic. o prœto. quam, & nonnulli etiam ex recentioribus Theologis amplectuntur, vult omnes istos, & reges, & magnates habere dominium istorum officiorum. Quod Reges illud habeant, probant argumentis secundæ opinionis, quod uero magnates, vltimo argumēto primæ. Quamuis Theologi illam sequūtur moderatè loquūtur dicentes, magnates habere quoddam dominiū nō merū, & plenū in istis officijs, sed mixtū, ita vt possint quidē illa dare, & vēdere, sed dignis, ita vt in dādo, vel uēdēdo, habeant se ut dñi, sed in dando, uel vēdendo huic, vel illi, habeant se vt administratores debētes dare dignis, idēque censent de Regibus.

In hac qōne obseruemus primò, bona reipub. duplicia esse, alia verè, & propriè tēpalia, & velut diuitiæ, nēpē redditus, & fructus ipsius reipub. siue in ærario, siue in uectigalibus & tributis, alia verò q̄ dicunt quoque tēporalia, quia nō sunt spiritualia, non tamē sunt uelut diuitiæ, sed sūt ministeria & officia in vtilitatē, & optimam gubernationē ipsius instituta, quorū omniū dominiū est pænes Rēp. probaturque apertissimè Primò, quia omnia ista bona cū sint re uera temporalia, & precio æstimabilia, necesse est, ut diximus, sub alicuius esse dominio, siue alicuius priuati, siue totius communitatis, & reip. sed non sunt simpliciter, & à prima institutione alicuius priuati, sunt ergo ipsius communitatis, nec vllus est cuius meliori, & æquiori titulo esse possint Secundò, communis est Theologorū doctrina in materia de clauibus, & potestate Ecclesiæ hoc interesse

inter bona spiritualia Ecclesiæ, & tpalis Reipub. quod dominium illorum residet immediatè in Christo, à quo deriuatur potestas dispensandi illa in Summ. Pont. & ab eo in alios prælatos,& ministros Ecclesiæ: in bonis autem temporalibus cuiuscunque generis,contra dominium eorum, primò,& per se est in Repub. & ab ea est deriuatum per ipsius electionem, & consensum in Reges, ita, vt quamdiu Resp.non confert dominium eorum Regi, ille non habeat tale dominium.

Obseruemus secundò, quod licèt Resp. sit domina istorum bonorum, non tamen æqualiter,nec eodem modo,est enim vt supra ex Arist.& D.Tho.docuimus, duplex dominium,vnum quod est simpliciter dominium, quod vocatur dominatiuum,diffiniturq; ius ad vtendum re pro libito in omnes vsus sibi vtiles,quomodo vnusquisque est dominus suarum opum,aliud verò quod non dicitur simpliciter dominium,sed gubernatiuum, quales habent parentes in filios,prælati in subditos: habet quidem Respub. redditum suorum, & prouentuum dominium dominatium: potest enim illas pro libito in proprios vsus conuertere, officiorum autem non habet nisi gubernatiuum, quod patet ex discrimine,quod est inter ista duo genera dominiorũ: nam dominatiuum est in proprios vsus priuatos, & particulares,gubernatiuum verò in vtilitatem communem,& gubernationem,ista autem officia non sunt instituta in vtilitatem particularem,sed communem,& in gubernationem ciuium. Vnde dominium in talibus officijs necessariò est constituendum gubernatiuum.

Obseruemus tertiò,Remp.transtulisse in Regem, quando illum eligit & iurat,omnem suam auctoritatem , & dominiũ : Rex enim non est Vicarius Reip. vt Dux Venetus, qui semper pendet à Rep. sed supremus Princeps plenissimam potestatem habens acceptam à Rep.ita vt semel creatus Rex non possit à Repub. deponi, nec filij eius priuari iure hæreditario regni, nisi iam tyrannicè gubernarent, quia tunc iure naturæ vim vi repellere licet,ita docet omnes Doctores Iuristæ maximè Guillermus Benedictus,cap. Raynutius nu.53.& est lex expressa.l.1. ff. de constit.Principum: vbi habetur, populum transtulisse in Regem omnem potestatem,& imperium quod habebat,vbi plena potestas Reip. non stricta, nec limitata Regi tribuitur, ita vt quæcunque potestas & dominium,quæ in Rep.sunt,in Regem sint translata, quam primum electus est,& pœnes ipsum maneat. Quamuis non ita plenè, sicut pœnes Rempubli. Est enim hoc discrimen, quod Respub. si bona ista non benè dispenset,peccaret grauiter, vt diximus, contra charitatem,quia tenetur bonum commune diligere,& curare, non tamen contra iustitiam , quia iustitia est ad alterum, Respubli. autem malè ista dispensans sibi ipsi nocet: Rex autem,si ista bona maximè officia malè dispẽset, cum sint ministeria directè in vtilitatem Reip.instituta, non solum peccabit contra charitatem,& iustitiam legalem, quibus tenetur bonum commune diligere, & curare,verumetiam contra commutatiuam,qua ex officio ad id tenetur: transtulit enim Resp.omnium consensu dominium , quod ipsa habebat,in Regem hoc fine, & sub hoc pacto implicito & virtuali,vt eius vtilitati in omnib. maximè in gubernatione consulat.

Obseruemus vltimò, Reges concedentes aliquibus magnatibus aliquas terras,nõ efficere ipsos Reges earum, nec concedere illis in huiusmodi locis plenam potestatem, quam ipse habet circa bona , & officia illorum locorum; argumento est, quod in audientijs Regijs iudices habent se circa istos magnates, & dominos locorum , quo ad gubernationem,& officia ista, perinde ac si non sint domini, constituendo illis leges,quibus debent gubernare sibi subditos,& priuando illos aliquibus vsibus istorum officiorũ, quibus certè non priuarentur , si essent simpliciter domini.Vnde concedit eis Rex dominium , quod ipse habet in illis locis,non plenum,sed moderatũ,vt colligant prouentus illorum locorum,& gubernent eos iuxta leges, quę ipsis assignabuntur,quod non est in Rege;quamuis enim debeat quoque ipse gubernare iuxta leges naturalem & diuinam,legem autem humanam nullus ipsi imponit, cum ipsi incumbat leges subditis constituere.

CONCLVSIO PRIMA.

Rex non habet dominium officiorum Reip.absolutum, & dominatiuum,sed gubernatiuum.

HÆc est contra Magist. Soto,& aliquos recentiores Thomistas,qui Regibus plenum,& absolutum dominium concedũt in istis officijs,sicut in redditibus & tributa, est tamen Adriani loco cita.& aliorum , vt retulimus hic in tertia opinione; imò,vt quæstio.sequenti videbimus agentes de venditione istorum officiorum , est etiam D.Tho.opusculo 21.Probatur cõclusio apertissimè secundo illo argumẽto Adriani,& eius confirmatione: nã Rex non potest ista pro libito conferre indignis , peccaretq; contra iustitiam,si illis conferat, quod tamen non esset, si esset absolutè, & simpliciter dominus illorum.

Secundò, duo sunt munera Regis,vt docet ipsemet Soto,ad quæ tenetur ex officio , nempe tueri ciues armis ab externo hoste,& cõstituere debitos iustitiæ ministros , qui iustitiã custodiãt aduersus internos malefactores , in quorum vtroq; si deficiat Rex,tenetur ad restituẽda omnia dãna subsequuta ciuibus,ergo non est dominus officiorum, nam dominus propter malam dispensationem suorum bonorum nulli tenetur restituere.

Denique,concedunt isti Remp. transtulisse suum dominium in Reges,& habere ipsos dominium,quod ipsa habet,sed Respub.ex secunda obseruatione non habet in istis officijs,nisi dominium gubernatiuum,ergo neque Rex habet in illis nisi gubernatiuum. Et confirmatur, etiamsi ita esset, vt haberet Resp.in istis officijs simpliciter, & absolutè dominiũ dominatiuum, Rex nihilominus non haberet nisi gubernatiuum,quia Regi id collatum est à Rep.omniũ consensu,& Soti,& aliorum cum hoc pacto implicito , & virtuali,vt in illis officijs prouideat debitos ministros, nec pro libito,sed pro ipsius Reip.vtilitate.

CONCLVSIO SECVNDA.

Duces,Marchiones , & alij magnates habẽt etiam dominium gubernatiuum illorum officiorum in suis terris,non quidem ex concessione Reipub. sicut Reges, sed ex concessione Regia,aut explicita , qualis in multis priuilegijs huiusmodi magnatuũ reperitur , aut implicita,et virtuali,explicata per publicam cõsuetudinem , Regibus illud scientibus,nec reclamantibus obseruatam.

HÆc posterior pars huius conclusionis constat , quia Resp.non constituit Duces,aut Marchiones,nec alia oppida illis tribuit,sed à Regibus isti magnates instituti sunt ob præclara ipsorum , vel maiorum suorum gesta,& loca eis tributa. Tùm etiam, quia loca quæ habẽt, non sunt perfectæ Resp. quæ valerent Principes sibi eligere,& constituere .

Probatur iam prior pars,vendunt magnates illa officia, ergo sunt domini. Antecedens patet, quia vt videmus,si Comes vendat suum oppidum,quod valeret simpliciter,vt 6.quia emens illud emit simul iurisdictionem , & facultatem constituendi ista officia,emit, vt 8.iam ergo vẽdit ista officia. Quod si dicas valere vt octo,non quia vendat officia,sed ius nominandi officia.Contra,quia nominare officiales est ius gubernatiuum,& consequenter dominiũ gubernatiuum simile dominio Regis .

Secundò,ista officia sunt pœnes dominium alicuius,ergo aut Regis,aut magnatis , non Regis , ergo magnatis illius.Probatur minor,quia numquam Rex constituit ministros talium officiorum,imò iniuriam faceret magnati , si id faceret,vnde nil erga illa potest,aut cedo quòd possit,& consequenter non est dominus , vel dominium eius est omnino

nino inutile, sed dominus est ipse Dux, qui nominat, mutat, constituitque illorum officiorum ministros.

Tertiò, isti magnates quando emerunt a Regibus ista loca, emerunt vnà cum eis ista officia, sed quiuis particularis, si emit officia à Rege, est illorum dominus, potestq; illa vendere, locare, disponere de illis (vt dicemus) in testaménto, ergo & isti magnates sunt domini.

Denique habent plenam iurisdictionem in hæc officia, eligunt, nominant illorum ministros, sicut & Rex in suo regno, ergo habent quoque dominium gubernatiuum illorũ à Regibus acceptum, quia vnà cum iurisdictione, & dominio gubernatiuo, quod accipiunt in suas terras, accipiunt simul iurisdictionem, & dominium gubernatiuum in ista officia: quamuis non in ea plenitudine potestatis, quam Reges in illa habent. Vnde opinio, quam sequimur, quę verè est D.Tho. si rectè intelligatur, vt proximè sequenti controuersia videbitur, est media inter Adrianum, qui nullum dominium tribuit Regibus in ista officia, & Sotum, qui tribuit illis dominium simpliciter & absolutè: ideo argumenta vtriusq; opinionis diluenda sunt.

Ad primum Adria. patet solutio ex dictis in prima obseruatione, ex discrimine, quod est inter bona spiritualia Ecclesiæ, & temporalia Reip. Ex quo apparet, quo modo Papa non sit dominus beneficiorum, Rex autem modo explicato sit dominus istorum officiorum.

Secũdum verò Adria. cum sua confirmatione probat (vt diximus) nostram primam conclusionem.

Ad vltimum constat etiam solutio ex modo dictis: aliter enim habent magnates iurisdictionem in suis terris, quàm Rex in suo regno, nec Reges conferunt eis omnem suam potestatem. Licèt concedant dominium terrarum, quo ad fructus, & officia, sed non cum ea plenitudine, quã ipsi habent.

Ad argumenta pro opinione Soti. Ad primum constat ex dictis in argumentis, quibus probata est conclusio. Rempub. transferre, quidem in Regem omne dominium, quod pœnes ipsam est, cæterum Rempu. non habere in ista officia, nisi dominium gubernatiuum. Et quando daremus ipsam habere etiam in illa dominatiuum, quia videtur posse ipsa pro libito illa distribuere, absque eo quod violet iustitiam, non sequitur ex eo, Reges habere dominium dominatiuum istorum officiorum, sed tantum gubernatiuum, cum Respub. non transtulerit in Regem omne ius, & dominium, quod in ipsa residebat absolutè, & pro libito Regis, sed sub pacto virtuali, vt teneatur ipse prospicere eius vtilitati, & ius illud, ac dominium exercere, quatenus Reipu. vtilitas exegerit.

Ad secundum respondeo, Reges posse (vt statim dicemus) ista vendere non pro libito, sed quando necessitas Reipub. ita postulauerit, & cum conditionibus, quas dicemus.

Ex quo sequitur non esse absolutè dominos: nam qui simpliciter, & absolutè dominus est, potest liberè res suas vendere, sicut pater, licèt possit iure naturæ vendere filios, non ideo est eorum dominus, quia non potest illos vendere, nisi cum magna necessitate sua, & vtilitate ipsorum filiorum.

Et ad confirmationem dico, Reges vendentes ista officia aliter, quàm dicemus, non esse tutos in conscientia, & à viris timoratis, & doctis grauiter hac de causa repræhendi: ementes verò illa, modò sint digni, esse tutos in conscientia, quia dignus non tenetur examinare, an qui confert sibi officium quocunque modo illud conferat, faciat quod debet, ceditque in bonum Reipubli. vt dignus accipiens officium, etiamsi via venditionis, quidquid sit de peccato vendentis, ipse iure illud habeat, & salua conscientia aliter omnia abundarent litibus, nec essent ciues securi in ijs, quæ à ministris huiusmodi officiorum fierẽt. Videamus ergo.

VIII. Controuersia.

AN LICEAT ISTA OFFICIA vendere.

Circa hanc quæstionem variæ sunt opiniones. Pragmatica est D.Tho. opusculo illo 21. vbi interrogatus de ea à Ducissa Brabantiæ, respondet licere quidẽ Regibus, & Principibus vendere ista officia, cum quibusdam conditionibus, quas ibi assignat, nõ autem expedire, vt ista sint venalia, affertq; illud B. Paul. 1 Cor. 6. [Multa mihi licẽt, sed non omnia expediunt.] Et loquitur D.Paul. de ijs, quæ sunt alicui scandalo. Certum autem est, vt videbimus, officia Reipu venaba fieri, esse scandalo, & occasioni multorum malorum ciuium. Frequenter enim ementes hæc officia sunt in Rep. peiores, quia si studiosi sint & pauperes, non habent precium, quo talia officia emant, si studiosi, & diuites, non ambiũt illa: ita fit, vt soli diuites, & cupidi, vel honoris, vel augendæ pecuniæ illa quærant, & emant. Ita concludit D.Tho. expedire, ne hæc officia vendantur, sed eligantur ad illa viri studiosi, & probi, quos certum est. & Reip. & Ducissæ ipsi magis profuturos.

Secunda opinio est Caye. in Summa, verbo Officiorum venalitas, & Magist. Soto loco citato, speculatiuè, id est, ex natura rei licere vendere ista officia, quia sunt bona temporalia nulli debita, omne autem bonum temporale precio æstimabile, ac nulli debitum vendibile est: practicè autem non licere, quia affert communiter officiorũ venditio multa damna Reip. & quo ad praxim iudicandum est secũdum ea, quæ communiter eueniũt. Vnde est argumentũ. Actiones humanæ, & morales iudicandæ sunt, quo ad praxim licitę, vel illicitę secundum ea, quæ communiter fiunt in indiuiduo, & particulari, quod dicitur hic & nunc, sed communiter iniquum est vendere hæc officia. quia cedit communiter in maxima damna Reipub. prouidentur enim hac via non dignioribus, sed ditioribus, & potentioribus, preter alia multa incommoda, quæ statim dicemus, ergo practicè hoc non licet. Addunt hi, si necessitas legis nescia compellat aliquando Principem ad illa vẽdenda, emptores eorum non posse illa iterum vendere, aut in alterum transferre sine licentia Regis, quod si Rex fecerit quidem emptori facultatem transferendi officium illud in alterum, nulla facta mentione venditionis, posse tunc illum emptorẽ gratis tale officium alteri dare, non tamen vendere, ita vt si vẽdiderit, teneatur ad restitutionem precij, quia nulli licet vẽdere ista officia nisi soli Regi. Quod si facultatem ẽt vẽdendi habuerit, liberabitur quidem ratione illius facultatis à debito restituendi precij, non tamen à peccato, quia talis venditio nunquam fit in vtilitatem Reip.

Tertia opinio est Adria. loco cit. qui simpliciter, & omnino negat posse hæc officia vendi, quia contractus venditionis debet fieri à domino, huiusmodi autem officiorum ex ipso nullus est dominus. Explicat autem Adria. D.Tho. vt liceat vendere ista officia non quidem absolutè, sed tantum iustitia facti, id est, si vendantur iusto precio, iustam esse venditionem, ita vt qui emit, iustè emerit, nec teneatur ad aliquid restituendum, & qui vendit, iusto precio vendiderit: esse tamen iniustam iniustitia iuris, quia qui vendit, vẽdit non suum, & qui emit, emit à non domino, & ab eo qui non poterat vendere. Vnde infert venditorem peccare vendendo non suum, & ideo addidisse D.Tho. non expedire. Sed non rectè explicat Adria. D.Thom. quia D.Th. non fuit interrogatus ab illa Ducissa Brabantiæ de precio officiorum, sed de facultate vendendi illa, an liceret ipsi vẽdere illa, & cum D.Tho. respondeat eum quibusdam cõditionibus id licere, si id numquam liceret, vt vult Adria. vel non liceret practicè, vt docent Caiet. & Soto, esset illa responsio D.Thom. mala, & perniciosa.

Vnde est vltima opinio communis modo inter discipulos D.Tho. tàm practicè, quàm speculatiuè licere vendere ista officia cum conditionibus, quæ vergant in vtilitatem Respub. quasi dicant, absolutè loquendo tàm speculatiuè, quàm

quàm moraliter,& practicè nec esse licitum,nec illicitum sed aliquando licitum, quando necessitas,& vtilitas Rei. postulauerit cum certis conditionibus,illicitum verò si ta les conditiones desint.Et sic reuera est intelligendus D. Thom.Explicatio autem Caiet.& Soti non est idem tenda.Primò,quia in moralibus qualis est quiuis contractus, maximè hic vendendi,vel dandi,distinguere speculatiuè, vel practicè est ridiculum,cum eo ipso,quo quæro, An talis actio humana,vel contractus sit licitus, loquar mora liter,& practice,quia quæro, an possint actu, & in effe ctu licitè fieri, nec est recurrendum ad speculationem, cum quæram de praxi,Secundò, quia omnes aliæ actiones humanæ, quotquot sunt, simpliciter, & secundum se sumptæ eodem modo se habent siue practicè, siue speculatiuè sumantur:possunt quidem ex circunstantiis suscipere aliquam mutationem,simpliciter tamen, & secundum se,si speculatiuè sunt licitæ,& practicè:si speculatiuè illicitæ,& practicè,si speculatiuè indifferentes,& practicè.

Hanc sententiam habet Sylu.verbo Dignitas.§.4 & uer bo Simonia.§.6.affirmans licere vendere huiusmodi officia, si publicè pecunia conferatur, sic enim explicat Glossi.in.l.Barbarius.ff.de officio prætr.Idem sentiunt ple rique Iuristæ, quamuis alij sequentes Badium maxime Guiller. Benedi.in ista lege velint supremum principem posse vendere officia,quia talis venditio non est prohibita iure naturali,aut diuino,sed solo humano in Autenti. Vt iudices sine quoque suffragio.§.Hæc autem, in quo iure potest supremus princeps dispensare,quamuis alij inferiores non possint.

In hac quæstione obseruemus primò,certum esse apud omnes,cum contractus venditionis non possint fieri nisi à vero domino, vel de consensu illius, magnates, & alios à Regibus non posse communiter uendere aliqua officia,quia cū iurisdictione, quam accipiūt à Regibus in suas terras, communiter non accipiūt plenum dominium officiorum, quale ipsi Reges, habent, sed solam ad ministrationem eorum, & facultatem eligendi dignos, & conuenientes. Vnde si illa vendant, non solum peccant grauiter,quasi exercētes contractum iniquum,verum etiā tenentur ad restituendum precium acceptum, sicut œconomus,cui commissum est prouidere de ministris in domo domini sui,si accipiat precium pro electione huius,vel illius,peccat,& tenetur ad restitutionem. Quo etiam fit, nec posse istos magnates,quando hæc officia alicui conferunt,imponere pensiones,sed teneri ad illarum restitutionem,si quas imposuerunt,cum nec sint domini,nec administratores cum plena potestate,sed cum hac facultate tantum,vt ualeant eligere in suis locis ministros,sed nulla pecuniā interueniente. Dixi communiter,quia ex peculiari priuilegio Regis posset etiam aliquis multorum iudicio illa uendere.

Obijciens tamen contra hoc. Primò, Duces, & Comites in Italia,& Germania vendere ista officia in suis terris non minus,quàm Regem in suo regno. Secundò, immemorabilis consuetudo præbet ius etiam in cōscientia, sed multi sunt magnates in Hispania,& Aragonia, qui ex immemorabili consuetudine vendunt in suis terris ista officia,ergo licet eis.Tertiò,prætores,& proreges possunt retinere sibi aliqua officia,& exercere p se,vel famulos suos vt officium sigilli,& similia, possuntque consequenter retinere sibi stipendia,vel partem stipendiorum talium officiorum,ergo poterunt illa uendere.

Ad singula suo ordine.Ad primum respondeo, quæ hic dicimus intelligenda esse de magnatibus Hispaniæ, Franciæ,& similibus, qui subiecti sunt Regibus, nec aliam habēt iurisdictionē in suis terris præter eā q̄ à Regibus acceperunt,nam principes Italiæ,& Germaniæ, vt Dux Florentiæ,Brabantię,Sabaudię,& similes,etiam si non hal eāt nomen, insignia, & inuestituram Regis, habent tamen in suis locis plenā auctoritatem,& dominium,sicut Reges in suis regnis,quia vnaquæque Resp.illarum est perfecta, transtulitque in suum Ducem,& Principem omnem suam auctoritatem,& dominium,sicut Regnum in Regem.

Ad secundum dico,consuetudinem introductam cum assensu superioris habere vim,quod autem magnates offi cia uendāt, nunquam Reges concesserunt,nec talis consuetudo est recepta,vel in usu de consensu Regum.Vnde damnantur isti domini in audientijs Regijs, & reuocantur tales uenditiones ab ipsis factę.Quod si aliqui sint in Hispania,maximè in Aragonia,qui illa vendant, habent illud ex aliqua regia concessione facta in utilitatem Reipub.vel præmium alicuius obsequij Reipub.præstiti a suis maioribos.Ad tertium dico,proreges, & prętores posse quidem aliqua officia sibi retinere,quę per se ipsos,uel suos famulos exerceant, & accipere stipendia eorum, si talia offi cia sibi retineant, quia conceditur hoc ipsis à Rege, uel Repu.at si officia illa uelint a se alienare, debent conferre dignis iuxta vtilitatem Reip.uendere autem non possunt, sed tenentur precium restituere,quia non habent ullo modo facultatem uendendi,sed tantum uel retinendi sibi, uel conferendi,dignis.

Quod si demum obiicias magnates uendentes sua oppi da uendere illa maiori precio ob facultatem ,quam habēt conferendi ista officia,& ita habere dominium illorum,ac posse illa uendere.Respondeo,accipere ipsos maius preciū pro facultate conferendi ista officia.quia hęc facultas est quoddam ius precio ęstimabile,non tamen pro officijs.

Obseruemus secundò, reuocandam esse in memoriam distinctionem illam superius positam, qua diximus actionum humanarum quasdam esse intrinsecè bonas, & licitas,alias intrinsecè malas,& illicitas, alias indifferentes, alias denique, quę nec sunt intrinsecè bonę, sed habent simpliciter,& per se sumptę speciem mali, possunt tamen ex causa honestari,& licitè fieri,ut occisio hominis, plura litas beneficiorum,mercatura & similia.Sic

CONCLVSIO PRIMA.

Vendere hæc officia ea maximè quæ continent admi nistrationem iustitia non est intrinsecè malum,habet ta men speciem mali,& quandam indecentiam, ac turpitu dinem.

Probatur prior pars ex D.Tho. opusc.cit.vbi ait licere, non tamen expedire,ubi ut diximus,adducit illud Diu. Pau.multa mihi licent. At si hoc esset intrinsece malum,non dixisset licere,sed absolute respondisset non lice re:quemadmodum si quæras,an liceat fornicari: quia hoc est omnino,& intrinsecè malum, respondetur nullo modo licere. .

Vtor iam ratione.Hæc officia secundum se sunt vendibilia, ergo uendere illa non est intrinsecè malum . Consequentia est aperta Probatur antecedēs. Ex duplici radice) vt supra vidimus)potest uenditio esse illicita,uel quia ucoditur res,quę caret omni precio, quo modo spiritualia nō sunt uenalia,cum iure naturali,& diuino sine precio conferenda sint,uel quia sint debita de iustitia, quomodo iudex proferens sententiam in fauorem habentis ius nil potest accipere, quia debet illud ex iustitia , sed hęc officia nō sunt res carētes precio,imo precio ęstimabiles,cum sint bona temporalia,& sęcularia,ac Reipu.propria. Nec sunt alicui debita,quia hęc non sunt instituta,ut prœmia ciuiū, sed ut ministeria Reip.propter quod quamuis distributor eorum debeat ea conferre secundum leges distributiuę digni oribus,ad id tamen non tenetur ex distributiua, qua si sint prœmia ciuium,sed ex commutatiua,quia tenetur ex officio prospicere vtilitati Reipu. Vnde sunt quidem debita Reipub.non autem alicui ciuium, omne autem temporale & sęculare bonum nulli debitum precio ęstimabile est,& vendibile.ergo.

Secundò,potestas regia potest vendi à Rep. ergo à fortiori,& ista officia quę sunt regio tanto minora sunt,Probatur antecedens. Si aliqua Respub.v.g. Ianuensium , vel Venetorum esset oppressa ab hostibus,vel cōstituta in aliqua maxima necessitate famis, aut simili, posset pacisci cum aliquo principe,uel uiro potentissimo, defendenos

tuis exercitibus, & sumptib. vel libera nos tua annona, & pecunia ab hac fame, & eris Rex noster, quod pactum cum Rege pecuniæ æquiualet, & in hoc omnes conueniunt, ergo.

Tertiò, facultas eligendi aliquos in ista officia est res temporalis æstimabilis precio, propter quod (vt diximus) magnates, quibus talis facultas inest, uendunt sua Oppida maiori precio, quàm venderent illa, si carerent tali facultate, ergo, & officia in quæ ordinatur ista facultas, cum sint eiusdem generis, & ordinis cum ipsa, erunt quoque secundum se precio estimabilia, & vendibilia.

Quartò, quod est intrinsecè malum nunquam potest bene fieri, at quando esset maxima necessitas Rei. nec Adria. nec ullus potest negare licere illa uendere, aut locare dignis, cum sint bona ipsius, potestque vnusquisque necessitate exigente suis rectè uti, ergo.

Probatur secunda pars ex uarijs detrimentis, quæ experientia teste sequuntur in Rep. venditis ipsius officijs, Nam primò hac uia ista officia non obtinentur a melioribus, & vtilioribus Reip. sed à ditioribus, & imprudētioribus, quia digni, vt bene considerat Caye. & quibus debētur pro meritis, non conferent precium, sed indigni, & carentes meritis, supplebuntque merita pecunijs: Secundo pereunt hac uia in Rep. studia litterarum, & uirtutis, & offertur occasio cupiditatis, & curandi tantum pecunias, cum videant ciues ista officia, quæ honorifica sunt, non pro meritis dari, sed pecunia emi. Tertio ementes ista officia, cum emant illa, non ut ministeria Reipu. sed ut hęreditatem sibi utilem, non exercebūt illa pro ut exiget Reip. utilitas, sed quatenus postulabunt priuata ipsorum commoda, præferentque suum particulare bonū cuius communi, nemo enim est qui pecuniam suam gratis, uel pro bono communi offerat, sed ut sibi consulat: qua ratione dissuasit D. Thom. uillanueua Carolo V. ne uenderet officia prętorum Castellę, quod multi illi suadebant. Quarto ementes ista officia in executione deinde eorum multa quę gratis facere deberent, nolunt nisi accepta pecunia, & quę merentur stipendia. cum nimio rigore, & carius quàm sint taxata, faciunt, dicentes se ea uia recuperaturos precium, a quibus omnibus abstinerent. si pro meritis, & non oblata pecunia officia accepissent. Quinto cum ministri pecunia officia emerunt, eidem lucrandæ sint intenti, quam pauperes non ualent offerre, sed diuites, consequenter aut causa pauperis non ingreditur ad eos, aut si ius in illa dicere compellantur, fauent potius diuitibus, quam pauperibus. Quod si ad tabelliones, & alios inferiores ministros cōuertas oculos, quàm facilè hi corrumpuntur, & veritatem sepeliunt, vt pecunijs acceptis, quas pro suo munere obtulerunt, valeāt recuperare? Denique nullum maius malum potest accidere alicui Reip. quàm vt præmium conuertatur in precium pecuniæ: hæc autem officia quamuis nō ex debito iustitię, vt diximus, tamen ex debito morali sunt pręmia virtutis. Vnde Romæ, quamdiu apud Romanos officia Reipu. distribuebātur ciuibus pro meritis, fuerūt domini totius orbis, postquam vero cœperunt esse uenalia, ceciderunt à sua gloria. Quocirca sapientissimus quidam senator, quem iniqui consules, qui pecunia consulatum obtinuerant, miserunt in exilium, cum a Roma recederet, uersis in eā oculis clamauit.

O uenalem urbem cui citò ruina paratur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Venditio horum officiorum potest ex causa, & circūstantijs debitis in ordine ad utilitatem Reipu. honestari, & esse licita, & benefacta.

HÆc est contra Caye. & Soto, qui uolunt practicè id nō licere. est tamen aperta doctrina D. Thom. in illo opusculo vbi postquam dixit illi Duci Brabantiæ licere uendere officia non autem expedire, addit circumstantias, & cōditiones, cum quibus Reip. vtilitate exigente potest id fieri, assignare autem circumstantias, & conditiones, cum quibus aliquid licet facere, ad praxim, & executionem aperiè pertinet. Secundo, non audet negare Soto, imo concedit Rēp. in graui necessitate constitutam posse vendere, uel locare ista officia dignis cum debitis conditionibus, sed Resp. trāstulit in Regem omnem suam auctoritatem, & ius eo tantum imposito vinculo, vt in omnibus prospiciat ipsius vtilitati, ergo Rex in vtilitatem Reip. potest cum debitis circūstantijs illa quoque vendere. Tertiò, actiones humanæ, quę non sunt intrinsecè malæ, licèt simpliciter habeant speciem mali, & multa incommoda, ex iusta autem causa, & cum circunstantijs, quibus quantum humana prudentia potest, illis incommodis occurratur, possunt honestari, & licitè fieri, vt cōstat de pluralitate beneficiorum, docetque Diu. Thom. infra: quæst. 77. artic. vltimo de mercatura, sed vendere hæc officia non est intrinsecè malum, quamuis habeat secundum se speciē mali, & multa incommoda, ergo potest ex iusta causa seruatis debitis conditionibus honestari Denique hæc officia sunt quædam bona communia distribuenda ciuibus secundum iustitiam distributiuā, sed oblata necessitate communi potest Resp. priuare ciues sua pecunia ærarij publici illis distribuenda. ergo potest similiter priuare illos oblata necessitate his officijs, & conferre illa cum debitis conditionibus pro pecunia, qua iuuetur ipsius necessitas.

Sed quæres, quæ sunt istæ conditiones. Dico has esse. Primò, vt vendantur digno ea lege, vt quam primum ipse, vel filij eius non benè sese gesserint, cesset venditio. Secunda, vt vendantur precio moderatissimo, quod facilè possit ex stipendijs statutis recuperare precium, cum illud emit sine extorsione ciuium. Tertiò vt fiat ex magna necessitate Reip. vel Regis, cui non possit alia commodiori via subueniri. Duæ priores conditiones istarum assignantur a Diu. Thom. apertis verbis in illo opusculo. Tertiam non ita aperte exprimit, sed supponit eam, colligiturque ex verbis ipsius, cum dicat vendenda esse respiciendo semper ad vtilitatem. Reip.

Sed contra secundam istarum conditionum sic objici potest. Rex potest instante necessitate imponere ciuibus tributorum onera, ergo licet sit onus ciuiū, q officiales Reip. rigorosè exigant sua stipendia, poterit rigorosè vendere, & instituere, vt rigorosè quoque exigant ipsi sua stipendia. Neganda est consequentia, quia tributa debent imponi omnibus æqualiter, at in hoc casu onus imponeretur tantum litigantibus, quod non est medium rectè ordinatum ad leuandam communem Reip. necessitatem.

CONCLVSIO TERTIA.

Personæ priuatæ, quibus dono, vel uenditione collata sunt à Regibus hæc officia Reip. simpliciter, & stando in iure naturæ possent illa uendere dignis moderato, & honesto precio, uel locare, imò possunt ipsi tutius facere, quàm Rex.

PRior pars probatur. Stando in iure naturæ potest iste officialis substituere. & subrogare alium (modo sit dignus) loco sui, imponendo illi, vt soluat aliquam partē precij. ergo potest etiam vendere. Antecedens patet, quia stando iuri naturæ non tenetur per se ipsum illi officio seruire, sed potest per alium dignum. Consequentia vero patet, quia quicunque potest locare rem, uel alteri accōmodare accepto precio, potest, & vendere.

Secunda uero pars probatur. Primò, Rex non habet dominium absolutum, sed solum gubernatiuum, nec potest vendere nisi vrgente Reip. necessitate, hic autem qui emit à Rege, cum emerit illud velut quandam hæreditatem sibi fructiferam, habet dominium illius, partim gubernatiuum, quia tenetur vendere digno, partim dominatiuum, tum quia non tenetur expectare Reip. necessitatem, sed sufficit, vt sibi expediat: Tùm etiam quia vendit in suum commodum, cum iure naturæ quicumque dedit pecuniam pro se

precio

precio æstimab[illegible] am re[illegible]are [illegible] ea [illegible].

Secundò, quia h[illegible] p[illegible] digno,& quęrer[illegible] di[illegible] m, [illegible] quæ adduximus,quam Rex [illegible]

Tertiò, quia R[illegible] el gere[illegible] d[illegible] dig[illegible]o,& [illegible] ximus in bene[illegible] to em, quia huic [illegible] vi[illegible] tati Eccl[illegible]fiæ non competit [illegible] digni [illegible] po autem [illegible] ex offic[illegible], quæ tenetu[illegible] pr[illegible]ce[illegible] bon[illegible] commune.

Diximus in hac conclusione, stando in iure naturę [illegible] in [illegible] a[illegible] commun[illegible], quàm legibus Regni [illegible] potest [illegible] los priuatus vendere officia, quæ habēt annexa [illegible] bern[illegible] nem, vel administrationem iustitiæ, [illegible] m[illegible] a [illegible] ne, vt officia in Prætoris Con[illegible]s, [illegible] Fi[illegible]is, Tabellionis,& similia: alia verò quæ nec gubernationem, ne[illegible] d[illegible] tionem iustitiæ ha[illegible] a[illegible] ctam, non prohibentur vendere, vt offic[illegible], ost[illegible] ciuitatis, ministri senatus, cursoris minoris Regni, & [illegible] minora Reipub.

Probatur prior pars ex authentico illo au[illegible]eo. Vt iudic[illegible] sine suffragio fiant Vbi elegantissimè prohibentur a Iu[illegible]niano habētes officia illa primi generis ea vendere al[illegible], quæ lex, etsi a quibusdam intelligatur de solo officio [illegible]cis, intelligenda etiam est de habentibus gubernationem vel administrationem iustitiæ, cum ibi fiat mentio aliorum etiam officiorum a iudice, vt [illegible]orum. [illegible]tut eadem prohibitio. Lhæc lex. ff. ad legem Iuliam, de [illegible]bitione. Vbi optimè Bartho. Vide can[illegible] 1.1.q.7. [illegible] præcipitur in iure Castellæ lib. 1. ordin[illegible]onum [illegible]tit. 5. l. 2. & lib. 6. tit. 13. 1. 6. & alijs loc. cit. maximè in repertorio pragmaticarum Caroli V. lib. 7. tit. 1. l. r[illegible]n comitijs habitis Valisoleti, anno 1584. Quæ verò officia habeant annexam administrationem iustitiæ Iurisstatum dicto, & statutis, ac vsui cuiusq; Regni relinquimus.

Posterior pars patet, quia cum iure naturæ, & simpliciter ista officia vendere possit qui emit illa, modò vendat digno, vbi lex ciuilis id non prohibet, poslunt vendi, in officijs autem minoribus nulla est lex, quæ id prohibeat. In nostro Regno Valentiæ, imò & tota Aragonum corona officia, quæ habent gubernationem, vel administrationem iustitiæ adiunctam, non est in vsu, vt vel Rege vendātur, vel aliquis priuatus illa alteri vendat, imò credo id legibus Regni esse prohibitum. Consulantur Iuristæ. Minora autem officia venduntur, & cum facultate [illegible] vendi illa, sic enim est in vsu, & cum nulla lege id prohibeatur, consuetudo reddit ementem, & vendentem tutos, modò seruent illas conditiones vendendi digno, & precio moderato.

CONCLVSIO QVARTA.

Priuata persona ex licentia Regis expressa benè potest vendere ista officia, quod si tantum habeat licētiam ad transferendum, non potest illa vendere.

Probatur prior pars, quia ista venditio tantum est prohibita iure humano, & ciuili, in quo Rex potest dispensare, secunda verò pars patet

Primò contractus iure humano prohibitus est nullus, & inualidus, vt contractus pupilli nullus est, quia iure humano pr[illegible]us, sed iure ciuili, & regio, quod iustum est ad tollendam omnem ambitionem, & cupiditatem priuatis officialibus est prohibita venditio istorum officiorum, ergo sine licentia Regis non potest fieri. Quod si dicas, habet licentiam ad transferendum. Parū refert, nam istæ suo[illegible] licentiæ omnino distinctæ, & ad distinctos effectus. Et confirmatur. Quia in prætorijs, & audientijs regijs, vbi sciunt animus, & mente Regis, declarantur nullæ omnes istæ venditiones factæ cum [illegible] licentia ad transferendū, quo

fi[illegible] bu[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] bus c[illegible] ho[illegible] a tran[illegible] [illegible] fi[illegible] n[illegible] sunt v[illegible] æc offi[illegible] v[illegible]n d[illegible] iust[illegible]

[illegible] us est qu[illegible] um [illegible] transferen[illegible] q[illegible] no[illegible] d o[illegible]

S[illegible] e[illegible] te[illegible] ti[illegible] o[illegible] al[illegible]

M[illegible] ho[illegible] ha[illegible] off[illegible] ten[illegible] pre[illegible].

Ma[illegible] Petrum a Soto, ac [illegible] dentem peccare venia[illegible] quia vendit contra [illegible] ne[illegible] non tamen [illegible] ter, nec teneri ad re[illegible]nem [illegible] ponunt [illegible] ius ad tran[illegible] vel e[illegible] one ac[illegible] pit a Re[illegible] qui n[illegible] habet, vt q[illegible] hun habet officium c[illegible] fi uendat illud, licet, vel trasferat, peccat, & [illegible] ae[illegible] cum non habeat ius ad transferendum [illegible] potest exercere illud, donec Rex, vel maiores aliter disponant, non au[illegible] vendere, nec transferre in al[illegible]um.

Secundo, supponunt istum vendere cum debitis conditionibus, nempe precio moderato, & viro digno, ac sufficienti, & ea ratione, vt curauerit occurrere [illegible] incommodis Reip. quæ retulimus.

His suppositis probant isti suam opinionem. Primò iste habet ius ad transferend[illegible]m, quod a [illegible] na[illegible]tione, vel venditione, nulli [illegible] iniuriam, er[illegible] ne[illegible] cat mortal[illegible] nec [illegible] netur a[illegible] resti[illegible] nem. Maior [illegible]. Probatur minor, si [illegible] alicui [illegible] vel Reip. non emen[illegible], quia vendit [illegible] precio moderato, & decenti, non Reg[illegible] quia [illegible] digno & curauit occurrere om[illegible] bus incommodis [illegible].

Secundò, quamuis ista [illegible] b[illegible] iam uenditionem, non tamen [illegible] & [illegible] tum uiden[illegible] appone[illegible] r[illegible] und[illegible] habent se ad mo[illegible] non obligat ant[illegible] iudicis co[illegible] a iudice annulletur [illegible] scie[illegible] habet officium, & [illegible]

Sot[illegible], & alij [illegible] cent [illegible] fic[illegible] de[illegible] re[illegible] c[illegible] fi[illegible] à uendente [illegible] est [illegible] aliq[illegible] h[illegible] aut uc[illegible] uē dit[illegible] ile [illegible]ium [illegible] prior [illegible] ubi[illegible] ne[illegible] uia ista est prohibita le[illegible] e[illegible] lam tran[illegible] ferre, aut p[illegible] u[illegible] preciu[illegible] m pr[illegible] restituere [illegible] tractus prohibitus lege ciuili [illegible] to cum-

nita-

nitatis iuris est nullus in foro conscientię, vt vidimus eum Inno. ergo multò potius est nullus, & inualidus, qui simpliciter & omnino est prohibitus lege iusta ciuili, qualis est huiusmodi venditio.

Peritissimi nostri temporis veramque opinionem iudicant probabilem, sed multo probabiliorem hanc Mag. Soto, quia [illegible] non potest contractum lege human[a] [illegible] & [illegible] [illegible]um, nisi à prohibente facultas expressa habeat ad oppositum, est reuera in vtroque foro nullum, ad[illegible] hanc regulam esse obseruādam [illegible] an[illegible] Theologus, ne vllo modo fiat talis vēditio, [illegible] Soti est multò in hac parte probabilior, & [illegible] n co[illegible] tali venditio [illegible] est peccatū veni[illegible] od etia[illegible] lum est. Post factum verò, si posside[illegible] mo, illa[illegible]um esse animo, & intētio[illegible] con[illegible], quæ [illegible] si [illegible] uea con[illegible], si vēditor est di[illegible] vere [illegible], consulendus est, vt rest[illegible] quo [illegible] diues, & non indiget, prud[illegible] num Regis li[illegible]centia transfe[illegible] tiam vendere, si verò venditor est p[illegible] non est obligandus ad restituendum [illegible] vsu, quam iuxta prudentiam [illegible], quia Rex concessit pauperi facultatem transferendi officium [illegible] concedere illud in beneficium [illegible] sibi aliquo precio accepto subueniat. Mihi probatur maximè opinio Soti, cū hac explicatione.

Ad argumenta Mag. Peña respondeo. Ad primū, vt quis pecc[et] & teneatur restituere non esse necesse, vt faciat alicui iniuriam, sat est, si contractus quo accepit rem, quam debet restituere, sit prohibitus lege iusta & nullus: vt si pupillus sine licentia tutoris vēdat rem aliquam, etsi iusto precio vendat, nec alicui noceat, tenetur ipse restituere precium, & emptor rem emptam, quia est contractus prohibitus & nullus: sic in proposito, & si nulli iste venditor officij faciat iniuriam, tenetur nihilominus restituere ratione iniquæ acceptionis, quia est contractus prohibitus lege iusta.

Respondeo etiam, factam esse iniuriam ementi, cū accepit venditor precium, pro re quam non potest vendere, accipit enim precium prohibitum, nec minus prohibitū, quàm si venderet sine licentia transferendi.

Ad secundum dico, leges illas communi vsu, & sensu esse receptas non solum vt pœnales, verum etiam vt annullantes tales venditiones, argumento est, quod re in iudiciū delata, iudex non solum declarat restituendum esse preciū, verum etiam venditionem illam fuisse nullam omnino, & precium illud nōn potuisse interuenire, precium autem quod interuenire non potest, restituendum est, sicut in simonia. Quo fit, cum iudex debeat iudicare secundum leges, eo ipso quo declarat venditionem illam fuisse nullam, leges prohibentes venditionem huiusmodi officiorum, non solum esse pœnales, sed annullantes tales venditiones.

Sed quæres: An habentes ista officia, & volentes illa resignare in fauorem tertij, possint aliquid accipere? Respondeo, precium integrum, & illud in quo prudenter æstimaretur officium, si liceret illud vendere non posse recipere: posse tamen aliquid accipere, quia resignans officium illud c[edit] iu[ri] suo, cedere autem iuri alicui temporali, & v[ti]li precio æstimabile est, & vendibile, nec vllo iure prohibitum [illegible] istæ leges solum prohibent simplicem vēditionem o[fficij].

Contra hanc doctrinam officia ista (sicut per varias con[cl]usi[on]es [illegible] [ve]ndi posse, offerunt se hæc. Primò, hæc o[illegible] d[illegible] da pro illorum meritis, [illegible] o non [illegible]. Consequētia patet, quia bona alicui pro suis meritis debita non possunt ipsi vēdi. Antecedens vero pro[illegible], [qui]a b[ona] communia sunt distribuenda ciuibus pro ip[sorum] meritis, hæc autem officia sunt maxi[m]a bona Reip.

Secundò, quia actiones [illegible] les, & humanæ [illegible] argumēto vtitur Soto confirmans suam opinionē) iudicandæ sunt licitæ, vel illicitæ, secundum ea, quæ communiter fiunt in indiuiduo, communiter autem venditio istorum officiorum fit cum illis damnis Reipub. quæ retulimus, erit ergo illicita.

Tertiò, aut stipendia quæ soluuntur istis ministris sunt iusta, vel iniusta, & excessiua, si iusta, ex iustitia commutatiua debentur ipsis, propter quod nequeunt eis vendi, iniquum enim est vēdi alicui, quod iam suo labori, vel muneri debitum est, quia bis illud emeret, & suo labore, & precio: Si verò iniusta sint & excessiua, excessus ille non potest à Rege vendi officialibus, imò est restituendus ciuibus, qui illo grauantur cum iniuria.

Ad primum, patet ex dictis, ista officia esse quidem bona Reip. non tamen debita ciuibus, quia non sunt velut opes ærarij communis, sed bona instituta in vtilitatem communem Reip. vnde licēt seruanda sit in ipsis vt videbimus ratio iustitiæ distributiuæ, quia eligendi vtiliores Reipu. hoc autem non debetur iustitiæ distributiuæ, quasi illa sint bona communia ciuium, sed virtute iustitiæ commutatiuæ, quia tenetur ex officio Rex prospicere vtilitati Reip. in eligendo ministros istorum officiorum.

Ad secundum neganda est maior. Vbi obseruandum est, bifariam posse accidere, vt aliqua actio humana sit, vt plurimum mala, & nociua, vel ex se, & natura sua, vt fornicatio quæ ex se, & natura sua est in damnum prolis, etiam si aliquando aliter accidat, vel ex malitia, & culpa operantis, quia ab ipso vitiatur ex circunstantia, quæ primo modo mala est, est intrinsecè mala, & nunquam licet, quæ verò secūdo modo, etiam si habeat speciem mali, non est intrinsecè mala, sed vitio operantis, & ex circunstantia ab eo adhibita, qua sublata, & appositis debitis circunstantijs, & conditionibus erit bona, & licita. Quomodo se habent, quęcūque habent speciem mali, possunt autem honestari ex causa, ad quod genus pertinet venditio ista officiorum.

Ad tertium respondeo, ista stipendia officiorum licēt videantur excessiua, esse iusta.

Primò, quia officia sunt honorifica, & habentes illa debent simul habere honorificum, ac decentem statū, & consequenter pinguia stipendia, quo fit, vt possit Rex, vel Respu. ad communem vtilitatem reseruare sibi aliquam partē stipendiorum, quod facit cum vendit ista officia; Nec ex eo aliquam iniuriam irrogat ciuibus; potuit enim ista excessiua precia imponere.

Primo, vt hac via videntes graues expensas litiū, arceantur à litibus, quod est in pacem, ac quietem Reip.

Secundū, quia sicut bono pro communi, & Reip. necessitate, licet ipsi imponere tributa negociantibus, emētibus, vel vendentibus, ita & litigantibus. Tūm etiam, vt ait Soto, hæc stipendia à principio fortasse fuere moderata, deinde vero progressu temporis ita creuerunt, quod augmentū est iustum, quia vtile bono communi. Sed videamus iam.

I X. Controuersia.

AN HAEC OFFICIA SINT conferenda dignioribus, iuxta leges iustitiæ distributiuæ.

Pars in primis affirma. probari potest, quia lex institię distributiuæ est, vt bona dentur dignioribus, sed hæc officia cum sint bona Reip. sunt conferenda dignioribus, ergo conferenda iusta leges distributiuæ.

In oppositum est; Primò, nullum teneri ad dispensanda propria bona iuxta leges distributiuæ, hæc autem officia sunt bona propria Reip. vel Regis, cum in ipsum Reipub. transtulerit suum dominium, & ius.

Secundò, Rex concedit magnatibus facultatem vendēdi sua Oppida, quibus venditis vēduntur simul iurisdictio, & ius gubernandi illa, nec tamen tenentur isti vendere dignioribus, cui voluerint, & plus danti.

Tertiò, Rex quando vendit ista officia, communiter non ven-

vendit dignioribus,ſed ditioribus, & plus offerentib. vel confert ea his,qui coniuncti ſunt,vel amici viris Aulicis.

Quartò,iſta officia non ſunt inſtituta in præmia ciuiũ, ſed in miniſteria Reipu.ergo non ſunt diſtribuenda, iuxta leges diſtributiuæ.Probo conſequentiam, quia ad diſtributiuam tantum pertinent bona communia conferenda ciuibus, vt præmia ſuorum meritorum.

Quintò,quæ dignioribus conferenda ſunt debẽtur illis pro meritis,quæ autem debentur non licet vendere, huiuſmodi autem officia poteſt Reſp.vel Rex vendere, ergo nõ ſunt conferenda iuxta leges diſtributiuæ.

Denique,ad hæc officia ſunt eligendi ex D. Paul.contẽptibiliores,ergo non digniores.

In hac quæſtione obſeruemus primò,eligendum ad huiuſmodi officia nonnumquam debere eſſe partem illius cõmunitatis, vel Reipu. aliquando verò id non eſſe neceſſarium,ſed poſſe quoque eligi ex alia prouincia. Rurſum huiuſmodi electiones aliquando fieri per plura ſuffragia, aliquando verò ab vno tantum electore.

Obſeruemus ſecũdò,ex his officijs quædam habere annexam gubernationem, & adminiſtrationem iuſtitiæ, alia verò eſſe quorum miniſtri pendent ab ipſis gubernatorib. & iudicibus,ſuntq; illis ſubiecti.

CONCLVSIO PRIMA.

In officijs quæ non habent annexam gubernationem, vel adminiſtrationem iuſtitiæ, ſed eorum miniſtri ſunt mera inſtrumenta aliorum,ex eorum nutu, & præcepto omnino pendentes,ſufficit eligere digniorem.

RAtio eſt, quia in huiuſmodi officijs perinde ſeruiunt digni,& ſufficientes ſicut digniores, cum vtriq; preſtent fideliter,quæ à maioribus ſibi præcipiuntur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando electio fit per plura ſuffragia, ſiue eligendus debeat eſſe pars Reip.vt in conſulatu ſiue non, vt in iudicatura vel cathedra,eligendus eſt dignior, aliter committitur peccatum acceptionis perſonarum.

PRobatur primò, Quando officia prouidentur per plura ſuffragia,ideo vult Reſp.vel Rex fieri electionẽ illã à pluribus,vt multorũ iudicijs,& rationibus propoſitis melius Reip.conſulatur,repugnat autem omnino huic fini,& ſcopo eligere dignum relicto digniori, ergo id non licet.

Secundò,ſi Reſp.ipſa, quæ habet dominium abſolutum eligat ad hæc officia,tenetur eligere digniorem, ergo & electores conſtituti ab ipſa.Conſequentia aperta eſt. Probatur antecedens,quia etſi Reſp. ſit domina iſtorum officiorum,cum primum tamen vult illa ſuis ciuibus diſtribui, & eſſe communia, tenetur ſeruare leges iuſtitiæ diſtributiuæ,ſicut qui ſua bona propria confert communitati diſtribuenda inter partes ipſius,eo ipſo obligat ſe ad illa diſtribuenda,tanquam iam communia iuxta leges diſtributiuę. Et cõfirmatur,quia ſicut ciues tenentur ſeruare erga ſuam Remp.iuſtitiam legalem,curando bonum illius, ita Reſpu. erga ſuos ciues tenetur ſeruare iuſtitiam diſtributiuam, cõferendo bona communia ipſius pro meritis.

Tertiò, ſicut beneficia Eccleſiaſtica, licẽt ſint primò, & per ſe inſtituta in miniſterium Eccleſiæ, quia tamen ſimul honorifica ſunt, debent diſtribui pro meritis, ita hæc officia licet primò, & per ſe ſunt inſtituta in miniſterium Republ.cum tamen honorifica ſint, poſſitque in eis ſeruari vtraque iuſtitia commutatiua, quatenus ſunt miniſteria,eligendo vtiliores,& diſtributiua,quatenus ſunt honorifica, eligendo digniores, debet ita fieri, & oppoſitum eſt peccatum acceptionis perſonarum, & violare vtramque iuſtitiam.

Denique, quando commutatiua obligat ſeruare leges diſtributiuæ,ſeruandæ ſunt ſub pœna peccati acceptionis perſonarum,ſed electores cum hæc officia ſint inſtituta in vtilitatem Reip.& ipſis datum ius eligendi, cum vinculo, & debito conſulendi, quantum commodè poterunt vtilitati Reip.& boni communi,tenentur ex officio,& iuſtitia commutatiua eligere iuxta leges diſtributiuæ digniores, imò hoc fine,& cauſa datur illis hoc ius ſuffragandi, & plerique ita iurant.Ergo.

Verum nihilominus eſt, vt ſicut in beneficijs, licẽt aliquando pro bono Eccleſiæ prætermittere digniorem,& eligere dignum,ita etiam pro bono Reipub.licẽt aliquando eligere ad hæc officia dignum, vel vendere digno, relicto digniori: cum in omnibus potiſſima ratio habenda ſit boni communis, imò (vt dicebamus agentes de beneficijs)dignus,qui vtilior eſt bono communi, eo ipſo eſt dignior alio.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando elector eſt vnicus, ſiue ſupremus Princeps, ſiue quiuis alius,peccatum committit acceptionis perſonarum,ſi eligat dignum relicto digniori, ſiue electio ſit facienda ex partibus,& ciuibus eiuſdem Reip.ſiue poſſit fieri ex alienis,& extraneis.

PRior pars ab omnibus conceditur, & probatur argumẽtis præcedentis concluſio Et confirmatur, quia Reſpu. tranſtulit in illum electorem dominium,& ius, cũ hac conditione implicita,& virtuali,vt bona illa eo ipſo, quo diſtribuenda ſunt in ciues,diſtribuantur,vt bona communia conferenda ciuibus, quæ omni iure diſtribuenda ſunt iuxta leges diſtributiuæ,id eſt,pro meritis.

Et confirmatur ſecundò, quia ipſe Deus, qui omnium bonorum,& gloriæ dominus eſt,eo ipſo quo voluit gloriã omnibus iuſtis eſſe communem, diſtribuit illam iuxta leges commutatiuæ pro meritis.

Secunda pars huius concluſionis eſt contra ſententiam Caieta.in verbo,Electio, & communem recentiorũ Thomiſtarum.Hi enim volunt in electione, quæ non debet neceſſariò fieri ex partibus eiuſdem Reipub.& fit ab vno, licere eligere dignum relicto digniori. Quod probant,quia forma diſtributiuæ tantum eſt ſeruanda neceſſariò, quando diſpenſatur aliquod bonum commune, quod ciuib. debetur,ſed in electione hac, de qua loquimur,hęc officia nõ ſunt bona communia debita ciuibus,ergo.

Secundò, quia iuſtitia diſtributiua dicit ordinem totius ad partes,hæc autem officia publica non dicunt ordinẽ totius ad partes,ſed tantum ordinem ad totum, cum ſint inſtituta in miniſterium totius.

Tertiò eligendo dignũ in hoc caſu nulli irrogatur iniuria,non Reip.cum eligatur dignus,& ſufficiens,nec ipſi digniori,quia cum hæc officia non ſint inſtituta in pręmiũ, & vtilitatem digniorum,non debentur ipſis ex iuſtitia.

Quartò Reſp.conſtituit Regem,vt ſupremum miniſtrũ, qui poſſit eligere reliquos miniſtros inferiores, ſicut conſtituitur œconomus ad eligendos operarios in domo domini ſui,ſed œconomus non tenetur ex iuſtitia diſtributiua eligere digniores,ergo nec Rex.

Sed his non obſtantibus concluſio poſita eſt veriſſima ſaluo meliori iudicio. Ad cuius maiorem intelligentiam, & ſolutionem horum argumentorum obſeruemus, biffariam poſſe aliquem electorem teneri ad ſeruandam formam iuſtitiæ diſtributiuæ, aut ſimpliciter & per ſe,ratione bonorum,quæ diſtributurus eſt, quia illa ſecundum ſe poſtulant diſtribui iuxta leges diſtributiuæ, quod accidit, quando bona communia ſunt debita partibus illius communitatis Alio modo non ſimpliciter & per ſe, nec ratione bonorum,quæ debet diſtribuere, ſed ratione officij,vel finis,quod accidit,quando licet bona non ſint debita, tenetur tamen elector ex officio ad diſtribuendum illa, propter aliquem finem, & cauſam, perinde ac ſi eſſent debita. Quando elector eſt vnicus, & officia diſtribuenda

sunt instituta ad gubernationem, vel administrationem iustitiæ, non tenetur elector ad seruandam distributiuæ iustitiæ formam primo modo, ratione bonorum, quia talia officia non sunt debita, nec præmia ciuium, tenetur tamen, secundo modo, ratione officij, quo debet prospicere quam cum commodè potest vtilitati Reipu. & ratione finis, cum hæc sint instituta in vtilitatem Reip.

Vnde est argumentum. Eligens aliter, quam vtilitas Reipub. postulat, nec satisfacit suo muneri, nec fini istorum officiorum, ergo peccat contra iustitiam commutatiuam. Et confirmatur, quia tenetur ex fidelitate (quod omnes concedunt) consulere vtilitati Reip. & aliter agere est infidelitas (quæ cum sit in re graui est peccatum mortale) sed eligendo dignum cum commodè possit digniorem, non prospicit vtilitati Reip. ergo.

Hæc omnia intelligēda sunt, quando officiū est alicuius momenti, & excessus grauis inter dignū, & digniorē, quia tūc certè nocetur Reipu. priuando illam, vtilitate quam ex illo digniori reportaret, quod si officium est exiguum omento, et si habeat gubernationem, vel iudicaturam, vel excessus exiguus, tunc ex leuitate materiæ, sicut dicebamus in beneficijs non est mortale, sed veniale.

Argumenta Caye. facilè soluuntur. Ad primum patet solutio ex modò dictis. Officia publica etsi non sint bona communia in vtilitatem particularium ciuium, dispensanda est se nihilominus iuxta formam distributiuæ ex commutatiuā iustitia, quia tenetur ex officio distributor eorū dispensare illa prospiciendo vtilitati Reip.

Ad secūdum similis est solutio, iustitiam distributiuam secundum se dicere ordinem totius ad partes, commutatiuam quoque secundum se dicere ordinem vnius partis ad alteram, nihilominus dicit etiam aliquando commutatiua ordinem totius ad partes, non quidem secundum se, sed quando talis ordo ex officio debetur toti. Et quia communitati debetur vtilior minister, hac ratione debet etiam ex iustitia commutatiua elector illius talem eligere. Hoc est dictum, licet hæc officia non sint debita meritis ciuium, vt talia officia, debentur tamen dari pro meritis, quatenus habentes merita sunt necessarij bono Reipub. cuius vtilitati tenetur elector ex officio prospicere. Vnde quando forma iustitiæ distributiuæ simpliciter seruanda est, distribuitur bonū totius in partes, vt partes illius communitatis, quando verò forma distributiuæ seruanda est, non simpliciter, sed quia sic exigit bonum totius, distribuendum est bonū illud in partes digniores, non vt in partes simpliciter, sed tanquam in partes necessarias bono totius.

Ad tertium dico, fieri iniuriam Reip. cuius vtilitati non prospicitur, eligēdo dignum, relicto digniori, qui commodè haberi poterat, in re non graui, qualis est ipsius gubernatio, & administratio iustitiæ.

Ad quartum dico, œconomū, non teneri eligere digniores, quia eius officium tantum est quærere sufficiētes: quod si dominus committeret ipsi, vt consuleret vtilitati domus suæ, quantum commodè posset, peccaret grauissimè, & ageret infideliter contra suum officium, si eligeret dignos, relictis dignioribus quos commodè poterat habere. Et similiter Rex, ac quiuis elector peccat eligendo dignos, relictis dignioribus quos commode habere posset, quia non prospicit vtilitati Reipu. ad quod tenetur ex officio, & sub quo vinculo ac pacto suscepit regnum.

Nunc ad argumenta initio huius quæstionis posita. Primum illud quo pars affirmatiua confirmatur fauet nostræ sententiæ, non quidem ea ratione, quasi officia ista bona communia sint, nam ita essent distribuenda, iuxta formam distributiuæ per se, sed quia sunt distribuenda, vt exigit vtilitas Reip. ad quod tenentur electores ex commutatiua.

Ad argumenta verò secūdo loco posita, quæ nostræ sententiæ aduersantur. Ad primum dico, hæc officia esse bona propria Reip. vel Regis, non vt opes, & fructus, sed vt ministeria in vtilitatem communem, & propterea distribuenda sicut vtilitas communis exigit, quæ postulat, vt dentur dignioribus, & vtilioribus.

Ad secundum dico, habere magnates istam facultatem vendendi sua Oppida, cum potestate distribuendi ista officia, non pro libito, sed iuxta vtilitatem boni communis; sicut quando vendunt Oppidum, cui annexum est ius patronatus, habent facultatem præsentandi ad beneficia, non tamen pro libito, sed pro meritis iuxta formam iustitiæ distributiuæ.

Ad tertium respondeo, istum vsum tolerari, quia eo ipso, quo cedit in vtilitatem Regiam, cedit quoque in vtilitatem communem, sed debet istud fieri seruatis debitis circumstantijs, tempore vt detur ditiori, qui simul sit benemeritus, & pretio moderato, ne ad recuperandum precium ini que habeat in suo officio, similiter quando datur cubiculario, vel familiari, oportet illum esse benemeritum, aliter ille vsus tollerandus non est, esset enim in damnū Reipu. nec dicendus consuetudo, sed corruptela.

Ad quartum respondeo, licet officia ista sint instituta in ministeria, & non in præmia, nihilominus seruanda esse in eis formam iustitiæ distributiuæ, non quasi præmia sint, vel bona communia ciuibus distribuenda, sed quia in vtilitatem, & gubernationem Reip. quæ exigit ex commutatiua, vt dentur sibi vtiliores ministri.

Ad quintum respondeo constare ex dictis, quo modo absque vlla repugnantia ista officia, & vēdi possint, & sint conferenda dignioribus: in vtroque enim cōsulitur bono communi, vendi enim possunt, quando ita cedit in vtilitatem communem, sed vendenda ijs, qui eidem bono communi iudicabuntur vtiliores.

Ad vltimum dico, locum illum Paul. dupliciter exponi posse. Primò, eligendos potius esse in iudices, infimos Christi nos, quam quoscunque infideles, qui optimus sensus est: vel vocat contemptibiliores, idest minus spirituales, & magis actiuos, sed ex eis digniores quoque eligendi sunt. Videamus vltimò.

QVOMODO SE DEBEANT HABERE *prælati Ecclesiæ habentes iurisdictionem temporalem in his electionibus.*

OBseruemus primò, aliquos prælatos præter iurisdictionem spiritualem habere etiam annexam aliquā temporalem, & sęcularem. Rursum ex his nonnulli ita habent iurisdictionem temporalem, vt sint supremi in ea, nec alicui Regi subijciantur, sed ipsi sunt velut Reges, vt Papa in suis Terris, Archiepiscopus Maguntinus in Germania, &c. Alij verò sunt, qui in temporalibus subijciuntur Regi, & habent se, velut magnates, vt quidam Archiepiscopi in Hispania, & Gallia.

Obseruamus secundò, officia quæ possunt isti prælati conferre duplicia esse: quędam merè sęcularia, vt Prætorum, & Tabellionum sęcularium, alia mixta, partim sęcularia, partim Ecclesiastica, & sacrata, quia seruientia gubernationi spirituali, & Ecclesiasticæ, vt officium prouisoris, fiscalis, & Notarij suæ curiæ.

CONCLVSIO PRIMA.

Prælati habentes supremam potestatem sæcularem in suis terris & in dependentibus omnino in ea ab alio, quo ad officia merè sæcularia, eodem modo debent se habere in eorum distributione, aut venditione, sicut Reges in suis regnis, ita vt in quibus casibus possunt Reges possint, & ipsi, & quæ Regibus negauimus, negentur & ipsis. Prælati verò, qui non habēt potestatem sæcularem supremam, sed subsunt alicui Regi, respectu istorum officiorum sæcularium habent se, sicut magnates subiecti Regibus, ita vt nec habeant in illa dominium, nec possint vendere, sed debeant illa distribuere, sicut diximus de illis magnatib.

PATET hæc conclusio, quia in his eadem omnino ra-

tio est istorum prælatorum, & illorum dominorum sæcularium.

CONCLVSIO SECVNDA.

Nulli prælati possunt vědere officia Ecclesiastica, vel ea, quæ licèt in se sint sæcularia, sunt tamen adiuncta spiritualibus, & sacra, ac in ordine ad bonum Ecclesiæ.

Patet, quia cum horum officiorum nō sint domini, nec possunt ea vendere, vel locare: quamuis in Clemětina statutum. De electione concedantur eliqua stipendia prælatis, qui per se ipsos exercēt ista officia, & iurisdictionem, (como el que el mismo se es Prouisor) illa tamen debent esse moderatissima. Et similiter huiusmodi officialib. debent ipsi prælati taxare pretia moderata, quia cum hæc officia sint quodammodo sacrata, & ordinentur in conseruationem, & defensionem boni spiritualis, & Ecclesiastici, non caret scandalo, & scrupulo, eorum stipendia esse ampla, sicut non caret scrupulo in collatione ordinum accipi aliqua stipendia, cum debeat Episcopus ex suo officio illos conferre: iudex autem delegatus non potest accipere stipendium, vt patet ex cap. statutum. §. Notarium. de rescriptis lib. sexto.

CONCLVSIO TERTIA.

Prælati tenentur ad huiusmodi officia, quæ continet gubernationem, vt Prouisorem, & Fiscalem, eligere digniores, ad alia verò minora sufficiunt digni, id est probi diligentes, & fideles.

Posterior pars huius conclusionis est communis, vt cōstat ex dictis. Prior est contra nonnullos recentiores, sed nihilominus vera. Et probatur iisdem argumětis, quibus probauimus secundam partem tertię conclusionis proximè præcedentis.

Et confirmatur, Episcopi tenentur fideliter prouidere vtilitati suæ Ecclesiæ, quantum commodè possunt [Fidelis seruus, & prudens, &c.] Sed potens commodè eligere digniores, si eligat dignos, non seruat fidelitatem, nec prospicit vtilitati suæ Ecclesiæ, ad quod tenetur ex suo officio, & iustitia commutatiua, ergo peccat.

Secundò, non minus refert ad vtilitatem ecclesiæ eligere idoneos ad ista officia, quàm ad beneficia Ecclesiastica, imò magis, quia hæc officia pertinent ad gubernationem publicam animarum, ad quam non pertinent beneficia, vel certè non ad tantam, sed ad beneficia tenetur eligere digniorem, ergo & ad ista officia.

Nec valet quod respondent huic argumento, beneficia esse bona communia distribuenda clericis, velut ciuibus, officia autem ista non esse bona communia, sed ministeria hoc (inquam) parum valet. Primò, quia etiam beneficia in prouinciis, in quibus possunt conferri non naturalib. non sunt bona communia, & sunt nihilominus distribuenda quoque ibi pro meritis, maximè curata. Secundò, quia potissima ratio, ob quam debet Episcopus conferre beneficiū curatum digniori, non est quia sunt bona communia, sed quia ita exigit vtilitas Ecclesiæ, cui debet Episcopus, & elector ex officio, & iustitia prospicere: exigit autem eadem vtilitas Ecclesiæ, cui etiam in his officiis, & gubernatione diœcesis debet Episcopus maximè prospicere, vt eligat digniorem, non quærendo illum vndecūque, sed ex his, quos commodè habere potest.

ARTICVLVS III.

An in exhibendis honoribus, & reuerentiis habeat locum peccatum acceptionis personarum.

Huic quæstioni respondet D. Tho. per tres conclusio. Mich. Salon in 2.2. D. Tho.

CONCLVSIO PRIMA.

Primò, & per se honor debetur virtuti.

Hæc est Arist. 4. Ethic. c. 3. vbi copiosè docet honorē esse præmium virtutis. Et probatur Honor est reuerentia, quam exhibemus alicui propter virtutē, quæ in ipso est, sed propter quod vnumquodque tale, &c. ergo

CONCLVSIO SECVNDA.

Potest quis, & debet etiam honorari propter virtutē, quæ in alio est, sed ab ipso repræsentatur.

Probatur. Quia virtus adeò est digna honore, vt non solum sit honoranda in eo, in quo verè est, verū etiam in eo, qui illam repræsentat. Hoc modo sunt honorandi Prælati, & Principes, quamuis mali, quia repræsentant virtutem Dei. Secundò parentes, & domini, quamuis mali, quia repræsentant Deum, qui omnium est pater, & dominus. Tertiò senes, quia senectus, & canities est signum virtutis, & prudentiæ. Denique diuites, & potentes in Repub. quia sunt velut eius nerui, & ossa, ipsiusque patroni, & prouisores.

CONCLVSIO TERTIA.

Ex qua colligitur responsio ad titulum quæstionis.

Exhibere honorē diuitibus, sub hac præcisa ratione, quia sunt diuites, est peccatum acceptionis personarum.

Patet. Peccatum acceptionis personarum cōsistit in eo, quod est distribuere bona non pro meritis, sed ex alia causa non iusta, nec debita, diuitiæ, & opes non sunt merita, nec debita causa honoris, sed sola virtus, ergo.

Hæc est doctrina D. Iacobi 2. c. vbi postquam dixit. [Nolite in personarum acceptione habere fidem: subiungit. Si introierit in conspectum vestrum vir annulum aureum habens, &c.] Vbi repræhendit eos, qui honorant diuites solo intuitu diuitiarum. De hac quæstione copiosius D. Tho. quolib. 8. art. 13. & quolib. 10. art. 12. & Soto. lib. 3. de iust. q. 6. art. 6.

Obseruemus hic honorem duplicem esse, alium exteriorem tantum, vt cum flectimus genua, aperimus caput, salutamus, & exhibemus alicui reuerentiam exteriorem, quæ tamen non proficiscitur ex interiori reuerentia, qua illum animo, & corde veneramur. Alius verò est interior simul & exterior, ut quando reuerentia, quā exterius exhibemus alicui, nascitur ex interiori æstimatione, & reuerētia, quā animo habemus uirtuti, & meritis honorati, qui honor est propriè & perfectè honor, qui si fiat in publicis consessib. & conuentibus hominum, dicitur publicus, si verò extra publicum cōessum, & congregationem, dicitur priuatus: ut cū quis afficitur honore in capitulo canonicorum, in senatu, in choro, & ubicunq; est publica congregatio, in qua solet cuique pro sua dignitate locus dari, est honor publicus, quando uerò salutamus, & honoramus extra tales cōgregationes amicos, uel alios, ut quos habemus obuios in uiis, in plateis, &c. est honor priuatus.

Hoc supposito est quæst. inter discipulos D. Tho.

AN SECVNDA CONCLV. IPSIVS

sit intelligenda de vero honore, vel potius de exteriori tantum.

Thomistæ communiter uolunt D. Thom. loqui de exteriori tantum, ratio eorū est, cū honor sit præmiū uirtutis, unusquisque eo modo honorandus est, quomodo habet uirtutem, personæ autem honorandæ de quibus secunda conclusio D. Thom. non habent uerè uirtutem,

Ee a sed

sed solum repræsentant illam, ergo non sunt honorandæ vero, & perfecto honore, sed solum repræsentatiuo, qualis est ille exterior fine interiori.

Dicendum tamen est D.Thom. de vtroque honore tàm interiori, quàm esteriori loqui, & isto honore esse huiusmodi personas quoq; afficiendas. Primò, quia D.Tho. eodem modo loquitur de honore in prima conclusione, & secunda, sed in prima loquitur omnium cõsensu de vero honore, quod res ipsa postulat, quia virtus non solum exterius, verum etiam interius, & corde æstimanda est, ergo in secunda conclusione loquitur etiam de vero honore. Maior patet ex littera: postquam enim dixit in prima conclusione, verum honorem soli virtuti deberi, subdit non solũ esse honorandos illos, qui veram virtutem habẽt in se, sed etiam eos, qui repræsentant virtutem, quæ est in alio, vbi vtrosque similiter dicit honorandos, nec distinguit modũ honorandi inter hos & illos, cũ tamen non ignoret D. Th. vt constat ex his, quæ docet in illis quolibetis, hanc differẽtiam honorum: cum ergo eodem modo loquatur de vtrisque, loquitur de vero honore, qui virtuti debetur.

Secundò eodem modo loquitur D.Thom. in secunda, & tertia conclusio. de honore, sed in tertia loquitur de vero, ergo & in secunda. Maior constat ex littera. Probo minorem, quia si in tertia conclusione solum loqueretur de exteriori honore, non diceret esse peccatum acceptionis personarum honorare diuites, ea solum ratione, quia diuites sunt, quia honorare illos honore externo est adeò receptum hominum vsu, vt nullum sit peccatum, imò oppositum esset in vrbanitas: vnde loquitur in tertia conclusio. etiam de vero honore. Et confirmatur benè à Soto, quia D.Thom. in ista tertia conclusione, proponit doctrinam illam B.Iacobi: D. autem Iacobus condẽmnat honorantes diuites vero honore, & reuerentia esteriori procedente ex interiore animi æstimatione, cum subiungat. [Nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum?] Quod iudicium apertè ad interiorẽ animi reuerentiam pertinet.

Tertiò, quemadmodum imagini si sumatur materialiter, vt pictura his, aut illis coloribus affecta, non est exhibenda adoratio, si autem sumatur formaliter, vt imago est, repræsentans verbi gratia Christum, est adoranda eadem adoratione, qua Christus, quia non adoratur tunc res, quæ est imago, sed Christus in ea imagine repræsentatus: est enim tunc (vt docent Arist. & D.Thom.) idem motus quo fertur animus in imaginem, & in rem illa repræsentatam, ita si sumatur hic prælatus, vel gubernator, vel dominus materialiter, vt talis persona, cum sit malus, indignus est honore vero, & reuerentia cordis, qui soli virtuti debetur, at sumpta huiusmodi persona, quatenus ratione talis officij repræsentat virtutem Dei, aut aliquam aliam virtutem, honoranda est ea reuerẽtia, quæ debetur virtuti, quam repræsentat, quia tũc non honoratur ipse, sed virtus quam repræsentat, virtus autem quam repræsentat honoranda est vero honore, ergo & ipse, vt illam repræsentans.

Ex quo argumento patet solutio argumenti aliorum. Debetur enim honor virtuti, non eo modo quo quis eam repræsentat, sed eo modo quo ipsa virtus, repræsentata honoranda est, sicut eadem adoratione adoramus imaginem, & rem cuius est imago, vnde etsi personæ, de quibus secunda conclusio D. Thom. non habeant veram virtutẽ, quia tamen repræsentant veram virtutem, vero sunt honore afficiendæ.

Sed quæres: [Quod iudicium verum possumus habere interius de huiusmodi personis?] Respondeo, de huiusmodi materialiter sumptis non posse nos habere hoc iudiciũ, quod mereantur honorem, formaliter tamen vt repræsentant veram virtutem, habendum esse hoc iudicium, mereri sub ea ratione verum honorem, sicut dicimus de adoratione imaginis. Et 1.2.q.8.art.3.docet D. Thom. eodem actu voluntatis amari finem, & medium necessarium ad illum, medium vt quid, finem verò vt quo mouemur ad amãdum tale medium, similiter, eodem modo mouemur in imaginem, & prototypum, in imaginem vt quid, in prototypum verò, vt quo. Et similiter in veram virtutem repræsentatam ab hoc prælato malo & ipsum, in ipsum, vt quid, in virtutem verò, quam repræsentat, vt quo. Denique hæc nostra sententia est aperta doctrina B. Pau. ad Colossen. 3. [Serui obedite dominis vestris, etiam carnalibus,] idest virtute carentibus. [Non ad oculum tantum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.] Vbi non solum exterius, verum etiam interius, & corde vult Paul. seruos obedire, & honorare dominos suos. Sed offert se tunc quæstio.

I. Controuersia.

AN IN EXHIBENDIS HONORIBUS *sive publicis, siue priuatis possit committi peccatum mortale acceptionis personarum.*

IN hac quæstione Cayeta. vult in exhibendis honoribus publicis posse committi peccatum acceptionis personarum, non tamen in priuatis, cuius ratio est, quia hoc peccatum acceptionis personarum tãtum habet locum in bonis alieri debitis ex iustitia, honores autem priuati non sunt alicui debiti, sed gratis exhibentur, gratis salutamus, vel assurgimus amico, qui in nobis fit obuiam, vnde vult pertinere defectum, & vitiũ, quod in huiusmodi priuatis honoribus exhibendis committi potest, non ad iniustitiã, sed ad vitiũ quoddam innominatũ, quod possumus vocare inurbanitatem, sicut exhibere huiusmodi honores priuatos non est à iustitia, sed à virtute obseruantiæ, & vrbanitatis, quæ non est pars iustitiæ, licet ad eam reducatur. Fatetur nihilominus Cayet. posse reduci vitium illud quodãmodo ad acceptionem personarum, quatenus non confert honor, cui vrbanè agendo conferendus esset.

Communis verò sententia, quam sequemur, conuenit quidem cum Cayet. in eo, qued docet quo ad honores publicos, non tamen quo ad honores priuatos.

CONCLVSIO PRIMA.

In exhibendis honoribus publicis, vt in capitulis, in senatibus sæcularibus, & congregationibus, in quibus cuique pro sua dignitate certus locus assignatus est, nisi debitus honor cuique detur, est peccatum acceptionis personarum mortale, vel veniale iuxta iniuriam, quã priuatus tali loco, titulo, vel honore sibi debito patitur.

HAEC est recepta ab omnibus, & adeò vera, vt tanquàm certissima præsupponatur à Cayeta. sine probatione: Sed probatur. In huiusmodi consessibus, & congregationibus sunt loci, & honores, cuique pro sua dignitate debiti, ergo si quis illo loco, vel honore data opera priuetur, afficitur iniuria, & peccatur contra ipsum pro qualitate iniuriæ peccato acceptionis personarum, & iniqua distributione honorum. Dixi pro qualitate iniuriæ, quia si sit leuis, erit peccatum veniale, si grauis, & alicuius momenti iudicio prudentum, erit mortale. Dixi data opera, quia si ex obliuione, vel ignorantia id fiat, non est peccatum. Ita D. Pau. cum nõ dedisset honorem cuidam sacerdoti, admonitus dixit, [Ignorabam fratres, quia sacerdos esset.]

CONCLVSIO ESCVNDA.

In priuatis etiam honoribus, & gratuitis habet locum huiusmodi peccatum acceptionis personarum.

PRobatur conclu. Communi enim hominum consensu, qui non salutat, uel resalutat priuatũ etiam hominem, & in

& in loco priuato, vt in via, vel platea, uel exhibet illi minorem honorem, quàm par est, irrogat illi iniuriam minus honorando quàm iustum est, & debitum, ergo peccat etiam in isto priuato honore acceptione personarum. Antecedens probatur, quia qui vult vindictam ab alio sumere, uel iniuriam illi inferre, non salutat, uel resalutat ipsum, aut exhibet illi minorem honorem, quam par est vnde illa salutatio, vel resalutatio, vel tantus, aut tantus honor est illi debitus, cum eo priuare sit iniuria.

Sed huic argumento respondebit Cayet. in priuatis qui dē honoribus debitis, aut ratione amicitię, aut aliquo alio titulo verè posse accidere acceptionem personarum, se autem loqui de priuatis honoribus, qui sunt voluntarij, & liberi, & ad quos quis non tenetur. Sed probatur iam secundò nostra conclusio, quia in gratuitis etiam, & voluntariis licet illa pręstare liberum sit, posito tamen, quod uelit quis illa pręstare, tenetur modo debito, & sinè aliqua iniuria proximi, sicut cum quis non ex obligatione, sed ex deuotione vult recitare pręces, aut missam audire, licèt id non faciat ex debito, sed liberè, tenetur nihilominus attentè, & benè id facere. Similiter si quos ad cœnam inuites licèt gratis id facias, teneris, unicuique in mensa suum locum pro sua dignitate dare, ita in proposito, licèt priuatos honores gratis, & liberè huic vel illi exhibeas, posito tamen quod exhibere velis, teneris cuique debitum suę dignitati honorem reddere vel in salutatione, vel in epulo-lis, aliter peccas mortaliter, vel venialiter pro qualitate iniurię, quia non exhibendo illi debitum, & solitum honorem uel in titulo, vel in verbis, uel in loco, aut alio simili irrogas illi iniuriam, & ipse iuste conquęritur quasi de priuatione honoris sibi debiti.

Et confirmatur primò ex vsu recepto in Rep. Ecclesiastica, & ciuili, in quibus sunt iam constituti tituli, & honores certis personis in concilijs, & epistolis, uerbi gratia solus Papa vocatur sanctitas, beatitudo, & ipse solos Cardinales Episcopos nocat fratres, solus Rex uocatur Maiestas, solus princeps Celsitudo, habetque unusquisq; magnatum suos proprios titulos, quos alijs nō exhibemus, à Rep. assignatos, uel communi usu receptos, vnde qui non ex ignorantia, aut obliuione, sed data opera cum alloquitur, vel scribit alteri. nō utitur titulo, uel honore illi a Rep. assignato, uel communi usu recepto, infert illi iniuriam in eo, & peccat pro qualitate iniuriæ acceptione personatum. Confirmatur secundò, quia si quis titulos honoris qui debentur personis dignioribus in Republica, tribuat alijs inferioribus, infert iniuriam illis dignioribus, quia videtur eos priuare suo honore, & titulo, faciendo illos titulos communes, ergo iam tales tituli, & honores quando priuatus illos alloquitur, uel scribit, sunt ipsis quoque debiti, & habet locum in his acceptio personatum. Idem dicendum est de alijs inferioribus, quibus in suo genere, & iuxta suū statū proprius hoaor, & titulus ex communi cōsuetudine salutandi eos debitus est, qui si eis non exhibeatur, peccatur similiter pro qualitate iniuriæ.

CONCLVSIO TERTIA.

Generaliter loquendo qui indigno exhibet honorem debitum uirtuti cum interna reuerentia, qua præferat illum dignioribus, peccat iuxta qualitatem honoris, quem illi indigno exhibet, & iniuriam quam facit dignioribus, quibus illum præfert.

Hæc colligitur ex D.Thom. in solutione tertij. & sic explicat D.August. in loco citato in tertiò argumento: Imo hæc conclusio est eadem cum tertia D.Thom. qui condemnat in ea de peccato acceptionis personatum honorantem diuitem solo intuitu diuitiatum, & non vt adiutorem Reipub. quod est virtus. Iuxta hanc conclusionem (vt diximus) est intelligendus Diu. Iacobus loco cit. [Si introierit apud vos anulum aureum habent, &c. loquitur enim (vt diximus) de vero honore procedente ex interiori reuerentia, & existimatione, qua præfert diues pauperi intuitu diuitiarum ueruntamen non esset peccatum honorare istos, etsi indignos honore tantum externo, & sine iniuria digniorem, non præferendo ipsos dignioribus, sed suo modo honorādo, quia hoc est morem genere, & accommodata re se consuetudini, & vrbanitati: ut proxima quæstione: diximus. Estque aperta sententia. S. Thom illo quol. 10, arti. 12. vbi obseruat duplices esse honores, alios debitos propter virtutem propriam personæ, quod genus honoris est commendatio virtutis, alios verò propter communem locum, & dignitatem quem habent in Rep. qui honor est quædam commendatio officij, uel dignitatis, Vnde quando dicimus diuites posse honorari solo honore externo, non est intelligendum de honore primi generis, quia diues vt diues nō est studiosus, nec diuitiæ sunt commendandæ ut uirtus, sed est intelligendum de honore externo secundi generis propter dignitatem quam vsu humano habet in Repub. qua filij Hierusalem habitantes in Babylonia debent se accommodare, & morem gerere illis cum quibus viuunt. Apertè etiam videri D.Thom. in quolib. illo insinuare priorem illam opinionem proximè præcedentis controuersiæ huius artic. esse tamen declarandum iuxta doctrinam hic positam, uel dicendum melius hic loqui, & se ipsum corrigere in hoc articulo.

ARTICVLVS IIII.

An in iudicijs ferendis possit reperiri peccatum acceptionis personarum,

OBletuemus, cum iudicium sit recta existimatio iusti, atque iniusti, & actus, quo auctoritate publica inter priuatos ciues cōstituitur ęqualitas vel inter datum & acceptum, vel inter pręmiū, & meritum vel inter delictū, & supplicium, sicut hæc æqualitas potest esse rei ad rem, quæ pertinet ad iustitiam commutatiuam, vt in debitis, & in datis, & acceptis, vel æqualitas proportionis, & rationis, ut inter pręmium, & meritum, inter peccatum, & supplicium, quæ pertinet ad iustitiam distributiuam, ita quoque materiam vtriusque iustitię esse materiā iudicij, & posse venire in iudicium, actum autem iudicij exerceri secundum formam iustitiæ distributiuæ, quia iudex non iudicat secundū ius, quod actu, & reuera vnusquisque habet, ad secundum ius quod habet ex meritis processus, & probationis, & pro ratione meritorum processus accipit ab vno, & confert alteri qui modus pertinet ad iustitiam distributiuam.

CONCLVSIO PRIMA.

In ferendis iuditijs committi potest graue peccatum acceptionis personatum,

PRobatur, committitur hoc peccatum, vel quando non distribuuntur bona pro meritis, sed respicitur ad aliā causam non debitam, sed iudicium est recta existimatio iusti atq; iniusti iuxta merita causæ, & ꝓcessus, & actus institutus ad constituendam æqualitatem inter litigantes promeritis causę, ergo quotiescunque non iudicatur iuxta merita causæ, & processus, sed attenditur ad amicitiam, & affinitatem. munera, vel quamuis aliam causam indebitam est acceptio personarum. Quam graue autem peccatum sit hoc in iudicibus, patet, primò, quia est maximè nociuū, & scandalosum in Repub. Secundò, peruertitur in eo ordo naturæ, & cū is qui cōstitutus est vt regula ęqualitatis & iustitiæ inter ciues, ipse fit destructor omnis æqualitatis, & iustitiæ, propter quod adeo abhorret Deus in sacris literis acceptionem personarum in iudicio, vt licèt amicissimus sit pauperum, & pater ac patronus ipsorum, dicat nihilominus Exod. 23. Pauperis non misereaaris in iudicio, id est neque intuitu paupertatis est iudicandum cōtra merita processus. [Displicet enim Deo omnis iniquitas

& personarum acceptio, etiam si ex pietate procedat. Circa hunc articulum duplex se offert quæstio. Prior est.

I. Controuersia.

AN IN HIS QVAE LEX relinquit arbitrio iudices, possit committi ab ipso peccatum acceptionis personarum.

NON est difficultas in his, quę à legibus, uel precepto maioris taxata sunt, cũ teneatur iudex(vt uidimus) secundum leges scriptas, & decreta maioris iudicare, & aliter agens aperte, & grauiter peccet.

Primò, contra iustitiam legalem, quæ maximè respicit obseruantiam legum.

Secundò, contra distributiuam, cum de meritis causæ iudicandum sit iuxta leges.

Tertiò, contra commutatiuam, qua tenetur ex officio esse custos, & exequutor legum. Quæstio ergo est, an in his quæ non taxantur à legibus, sed relinquuntur arbitrio iudicis, possit ipse committere peccatum acceptionis personarum, v. g. relinquit lex arbitrio iudicis terminos probationis, audire vel non audire aduocatos, & priuatas narrationes litigantium, quærimus possit ne iudex citra peccatum concedere maiorem terminum in fauorem amici, quàm in fauorem alterius? vbi idem est meritum causę. Ratio dubitandi est, quia in liberis & gratuitis non habet locum acceptio personarum, hæc autem cum sint commissa libertati iudicis, pendeantque ex eius arbitrio, sunt libera, & voluntaria ipsi. Et confirmatur ex cap. Consuluit, de iudicijs, vbi conceditur libera facultas iudici prorogandi terminos vel coarctandi.

De hac quæstione agunt Iuristæ super. l. secundam. ff. de re iudicata, Canonistæ super Regul. 12. de regulis. Soto lib. 3. de iust. quæst. 6. artic. 5. ad. 3. & 4. argu, vbi docet multa quæ debent facere iudices, quæ nos infra adducemus agentes de testibus, & iudicibus. Interim notemus, ea quę relinquuntur prudentiæ, & libertati iudicis duplicia esse, quædam enim sunt in fauorem, & leuamen ipsius, vt quod possit audire, uel non audire litigantes in die festo, alia verò sunt quæ non conceduntur in fauorem ipsius iudicis, sed in fauorem litigantium, vt appareat veritas causæ: quia cũ nequeat lex complecti omnes casus in indiuiduo, committit multa prudentiæ, & arbitrio iudicis, vt melius procedatur, & appareat veritas, & ius causæ: quale est extendere vel restringere terminos probationis, admittere, vel non admittere, hos vel illos fideiussores.

Obseruemus secundò, iudicem qua iudex est esse personam publicam, qui omnes suos labores, & operas locauit Reip. sicut mercenarius quidam, quo fit, vt non gratis sed ex iustitia debeat præstare ea, quæ decent rectum iudicem, sicut mercenarius ex iustitia tenetur laborare. Sit.

CONCLVSIO PRIMA.

In rebus primi generis non committit iudex peccatum acceptionis personarum, si quid concedat uni parti, & non alteri, modò non desit cuique in necessariis.

PAtet, Quia cum hæc sint commissa libertati iudicis in fauorem, & leuamen ipsius, potest secluso scandalo cedere iuri suo cum vno litigantium, & non cum alio citra peccatum, & audire in die festo, aduocatum huius, alteri verò dicere vt recedat alio die, quid enim magis liberum cnique, quam cedere iuri suo pro libito, uel vti illo? qui autem vtitur iure suo nulli facit iniuriam.

CONCLVSIO SECVNDA.

In rebus secundi generis quæ relinquuntur arbitrio iudicis in fauorem litigantium, & causæ, peccat iudex grauiter peccato acceptionis personarum, si quid concedat uni parti, quod non concedat alteri, etiam si nullum inde sequatur damnum alterius partis, nisi tamen pars illa in id liberè consenciat.

Soto loco citato vult peccare tantum iudicem, quando sequitur scandalum, vel damnum aliquod alterius partis, vt si ex prorogatione terminorum sine iusta causa augeantur alteri parti expensæ, vel desistat alter a iusta ex molestia prorogationum, aut vendat iudex alteri parti, quod ipsius arbitrio, & libertati relictum est. Communis tamen recentiorum Thomistarum sententia est, committere iudicem acceptionem personarum, quando in ijs quæ arbitrio ipsius relinquuntur in fauorem causæ, & vtriusque litigantis, aliquid concedit vni, quod negat alteri (nisi aliqua iusta causa ita exigat) etiam si nullũ inde sequatur damnũ alteri partis. Et probatur, primò, Iudex est publicus minister iustitiæ, imo ipsa iustitia animata, iustitiæ intrinsecè simpliciter, & omnino conuenit seruare æqualitatem inter litigantes, in ijs quę pertinēt ad processum causæ, esset aũt inæqualitas, si iudex in ijs quæ libertati, & prudentiæ eius relicta sunt, non in fauorem ipsius, sed in fauorem litigantium, concederet aliquid vni parti, & nō alteri, ergo simpliciter, & absolutè etiam si nullum inde sequatur scandalũ, vel damnum alterius partis, peccabit, vbi meritum causæ aliud non exigit, si concedat vni parti, quod non concedit alteri.

Secundò, si nulla esset lex positiua, quæ hanc libertatem concederet iudici, non posset iudex stando in simplici iure naturæ concedere pro suo arbitratu terminos vni, quin eosdem concederet alteri, quia iure naturę seruanda est æqualitas inter litigantes, nisi meritum causę aliter exigat, sed lex positiua nil statuit, aut tribuit iudici contra ius naturæ in hac parte, ergo nec modo post legem positiuam potest iudex in his aliquid vni parti, concedere, quin idem simul alteri concedat. Et confirmatur. Quę lex relinquit arbitrio iudicis non in fauorem ipsius, sed in fauorem causę, eatenus illius arbitrio relinquit, quatenus causæ merita exigent, ergo quãdo vni concedet quod alteri negabit non iuxta merita causæ, sed intuitu amicitiæ, vel alia de causa indebita, committet acceptionem personarum.

Ad argumentum autem Soti, quod omnia relicta iudicis libertati sunt libera, & voluntaria, in liberis aũt, & gratuitis non habet locum acceptio personarũ, patet solutio ex dictis, Concessa in fauorem iudicis esse illi simpliciter, & omnino libera. & in eis non esse acceptionem personarum, vt constat ex prima conclusione, concessa verò ipsi non in fauorem ipsius, sed causæ, & veritatis, atque iustitię non esse omnino libera. Sunt quidem libera, vt pro sua prudentia concedat illa, vel non concedat, tum etiam vt cõcedat hoc, vel illo modo, hoc, vel illo termino, non tamen sunt ita libera, ut concedere illa possit vni parti, alteri verò non: quia vtraque pars habet ius ad probandã, quantum poterit, veritatem, & iustitiam suę causę, essetque inęqualitas, & iniuria, ex his aliquid concedere vni parti, quod non concedatur alteri.

Ex his sequitur, definire aliquam causam, prius quàm aliam antiquiorem, nisi iusta aliqua ratio ita exigat, esse peccatum acceptionis personarum.

Quod enim per leges aliquas municipales, vt in Castella lib. 2. Ordin. reg. titut. 4. lib. 9. & similibus ipsis conceditur, vt possint inuertere ordinem, & antiquiores causas posterius discernere, intelligendum est, si in sta ratio ita postulauerit, quod, & ipsæmet leges satis indicant, si attentè legantur: & ratio naturalis ita docet, debet enim iudex ex iustitia distributiua definire causas prius, uel posterius secundum maiorem, uel minorem earum dignitatem, illę verò quo ad ordinem temporis digniores sunt, quę antiquiores, nisi aliqua alia ratio aliter fieri exigat.

CONCLVSIO TERTIA.

Si iudici certissimè constet vnum litigantium defendere causam iniustam, non erit peccatum acceptionis personarum, in omnibus, quæ à lege ipsius arbitrio relinquuntur, fauere alteri.

RATIO est aperta, quia tenetur iudex, quantum sine scandalo poterit, fauere innocenti. Est secundum dubium, & grauius.

II. Controuersia.

POSSIT NE IVDEX, SI IN EODEM *genere causæ sint variæ opiniones probabiles, sequi liberè quam voluerit. Similiter si vna sit probabilis, alia verò probabilior, liceat tàm iudici, quàm cuiuis priuato sequi probabilem relicta probabiliori.*

SYlue. in verbo opinio. §. 2. ad finem, Caveta. eodem verbo, quem sequitur Soto lib. 3. de iust. q. 6. art. 5. ad 4. volunt teneri iudicem, & quemcunque fidelem, quando variæ existunt opiniones, amplecti illam, quæ iudicio Doctorum probabilior est, nec aliter esse tutum in conscientia. Probant primò hanc sententiam. Qui ex duabus opinionibus probabilius sequitur minus probabilem, exponit se periculo errandi, & nocendi proximo, ergo non est tutus, nec securus in conscientia. Consequentia patet. Antecedens probatur à Caye. Qui sequitur opinionē minus probabilem, sequitur regulam dubiam & incertam, sequens autem regulam dubiam, & incertā apertè se exponit periculo errandi, ergo. Et confirmatur, quia ex c. iuuenis. de sponsal. & est regula iuris, in dubijs tutior pars eligēda est, quando autem opiniones sunt probabiles probabilior est tutior, minus verò probabilis, minus tuta. Ergo.

Secundò arguit Soto, licèt in scholis vbi res speculatiuè tractantur, liceat Doctorib. tueri opinionem probabilē dimissa probabiliori, quia ex illa disputatione speculatiua nullū nocumentum infertur alicui, at in praxi sequitur minus probabilē, est exponere se periculo nocēdi fratri, quod non licet. Et cōfirmatur exemplo, si in medicina sit opinio probabilior hoc medicamentum esse mortiferum, minus verò probabilis non esse noxium, in disputationibus, licèt speculatiuè tueri opinionem minus probabilem, quia tunc nulli nocetur, at in praxi nullo modo licet medico exhibere illud medicamentum infirmo, quia esset vitam illius manifesto periculo exponere: ergo similiter iudex, & quiuis alius, quo ad praxim, & exequutionem nō potest sequi opinionem minus probabilem, sed tenetur, vt sit tutus in conscientia sequi probabiliorem.

Tertiò, si circa aliquam formam sacramenti sint duæ opiniones, vna probabilis, alia probabilior, vt in baptismo probabile est conferri sacramentum in nomine Christi, vt volunt Scotus, & Caye. 3. p. q. 66. ar. 2. probabilius verò, non conferri, nisi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, tenetur sacerdos ministrare sacramētum iuxta opinionem probabiliorem, (quidquid disputetur in scholis) & peccaret grauiter aliter agens, quia exponeret periculo salutem spiritualem paruuli, ergo similiter iudex tenetur iudicare, secundum probabiliorem opinionem.

Quartò, iudex tenetur iudicare secūdum maiora, & potiora merita causæ, sed qui habet in suum fauorem probabiliorem opinionem DD. habet maiora merita causæ, ergo est iudicandum in fauorem ipsius, & consequenter secundum opinionem probabiliorem

Denique, eo ipso, quo iudex intelligit aliquam opinionē esse probabiliorem, habet hoc iudiciū practicū, securius, & tutius agi secundum illam, & consequenter aliter iudicans agit contra propriam conscientiam, hoc autem non licet, cum sit peccatum agere contrà propriam conscientiā, ergo neque licet, relicta opinione, probabiliori amplecti minus probabilem.

Oppositum videtur innuere D. Tho. quolib. 8. ar. 13. vbi non ait expresè licere iudici iudicare secundum opinionem minus probabilem, videtur tamen id insinuare, cum dicat ibi, licere discipulo sequi opinionem probabilē sui magistri relicta probabiliori aliorum. Habent tamen id expresè D. Anto. 1. par. ti. 9. c. 10. §. 10. vbi citat in hanc sententiam Albertum Magnum, & alios plures, & Doctor Nauarrus in suo Manuali. c. 27. nu. 277. vbi habet, bona conscientia fieri, quod docet opinio alicuius solemnis Doctoris fulcita ratione. Addit tamen in fine, cap. 28. circa num. 283. oportere, vt qui sequitur opinionem apud alios minus probabilem, sequatur eam iudicando illam apud se probabiliorem, quia aliàs videretur agere contra propriam conscientiam, vt habet vltimum argumentum adductum in oppositum. Eandem sententiam, licere sequi opinionem minus probabilem, & cognitam minus probabilem, sed iudicatā veram, etsi non veriorem, habent multi summistæ, maximè Armilla, verbo Opinio. vbi ait: [Sicut non tenetur semper agere homo, quod melius est, sed sufficit agere, quod bonū est, ita non tenetur iudex, vel alius priuatus sequi semper opinionem meliorem, & probabiliorem, sed sufficit sequatur probabilem, & quam aliqui Doctores periti iudicāt verum. Idem docuerunt Salmanticæ F. Petrus à Soto, Mācius, & alij recentiores.

In hac quæstione obseruemus primò, non esse hic sermonem de opinionibus speculatiuis, & pertinentibus ad solam cognitionem, sed de practicis, & moralib. & de his, non quatenus tractantur, & disputantur in scholis, in quibus exercendi ingenij gratia multoties defendūtur minus probabilia, sed quatenus exequutioni mandantur, & extra scholas rediguntur ad praxim.

Obseruemus secundò, probabilitatem istam bifariam posse accidere in iudicijs, aut ex parte facti, quia vtraque pars testibus, & instrumentis æquiualentibus, & æquè probabilius vtitur, aut ex parte iuris, quia lex, secundum quam illa causa iudicanda est, aliter ab aliquibus Doctoribus, & aliter ab alijs intelligitur, & vtraque opinio habet sua fundamenta, & rationes probabiles grauesq; Auctores.

Obseruemus tertiò, in his iudicē dupliciter posse se habere, nam aut iudicat vtrāq; opinionem ex æquo probabilem, aut vnam quidem probabilem, sed aliam probabiliorem, quod bifariam adhuc potest contingere, nam aut videt illam probabiliorem, quidem esse aliorum iudicio, sibi verò æquè probabilem cum opposita, aut forsan oppositā probabiliorem, aut secundo, quæ aliorū iudicio habetur, vt probabilior, ab ipso quoque iudicatur probabilior.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando iudex videt vtramq; opinionem esse ex æquo probabilem ex parte iuris, & ipse quoque ita iudicat, potest iudicare secundum eam, quam maluerit: imò, & seclusо scandalo poterit liberè modò in vna causa sequi vnam opinionem, in alia verò aliam.

PRior pars patet, quia cum vtraque opinio sit tā ipsius, quàm aliorum iudicio æquè probabilis, nō est aliqua ratio, quare potius teneatur ad iudicandum, secūdum vnam opinionem, quàm secundum aliam, sed liberum ei est, sequi quam maluerit. Eodem modo probatur secunda pars, quia vbi scandalum non est, cum vtraque opinio sit æquè probabilis, & habeat æqualia fundamenta, quando in vna causa sequitur vnam nititur licito fundamento, quando in alia vero causa sequitur aliam, nititur similiter licito fundamento, & ita in vtroque agit, quod sibi licet.

Sed contra hanc primam concl. antequam ad alias progrediamur, sunt difficilia argumenta.

Primò constituamus disputationis gratia in illa q̄one: An oporteat iudicem condemnare innocentem, probatū tamen iuridicè nocētem? vtramque opinionem D. Tho. &

Scoti

Scoti eſſe ex æquo probabilem. Hoc ſuppoſito ſic argumẽtor, Iudex tenetur in conſcientia fauere innocenti, & liberare illum quãtum põt, ſed poſita eſt iſta hypoteſi poteſt liberare illum, quia eſt etiam probabilis opinio Scoti, ergo tenetur in conſcientia liberare illum, ergo non poteſt condemnare, & per conſequens, non poterit ſequi aliam opinionem D.Tho. quæ etiam probabilis eſt, quod eſt contra hanc concluſionem.

Secundò, ſimiliter conſtituamus in quæſtione illa: Poſſit ne quis in extrema neceſſitate ſpirituali conſtitutus emere ſacramẽtum, vtramque opinionem eſſe probabilem. Hoc ſuppoſito: Pater, qui videt paruulũ ſuum omnino perire, tenetur in conſcientia liberare illum à morte ęterna, quantum poteſt, poteſt autem (cum probabile ſit, licere ei in tali neceſſitate dare pecuniam pro baptiſmo) liberare illum in hoc caſu dãdo pecuniam miniſtro: Ergo tenebitur dare, nec poterit ſequi aliam opinionẽ, quæ id negat, quãuis ſit probabilis. Similia argumenta fieri poſſunt, in omnibus quæſtionibus in quibus ſunt oppoſitæ opiniones, & probabiles, ac ita vt vna earum ſit in fauorem, vel poſſidentis, vel innocentis, vel pupilli, vel alicuius, cui natura, & recta ratio docent fauendum eſſe.

Ad primum argumentum ex his reſpondent aliqui, teneri iudicem ad liberandum innocentem, quando, & vbi oportet, quando autem probatur nocens non id oportere, ſecundum opinionem D.Tho. Sed hæc ſolutio non ſatisfacit, petit enim principium, dicens non oportere, dicet enim alius, imò oportere, cum id poſſit iuxta aliam opinionem, quæ etiam probabilis eſt. Alij verò reſpondent retorquendo argumentum in contrarium dicentes: Iudex tenetur prouidere bono communi, quando commodè poteſt, ſed poteſt iuxta opinionem D.Tho. occidendo probatum nocentem, prouidere bono communi, quia pertinet ad bonum commune, & vindictam malorum, timoremque aliorum, vt qui iuridicè probatur nocens, puniatur vt nocens, ergo debet iudex condemnare illum. Sed neque hæc ſolutio ſatisfacit: Primò, quia ducere ad incommodum, & afferre alia inconuenientia, non eſt diluere argumentum. Secũdò, quia manet hac ratione eadem difficultas contra concluſionem poſitam. Oſtenditur enim iſto argumento, ratione boni communis non poſſe iudicem in iſta quęſtione ſequi opinionem Scoti, etiam ſi probabilis ſit. Vnde iſta ſolutio potius confirmat opinionem D.Tho. quàm diluat argumentum, quod circa noſtram concluſionem poſitum eſt. Ideo reſpondent recentiores, & benè in hunc modum diſtinguendo maiorem, iudex tenetur liberare innocentem, quando commodè poteſt, diſtinguo, niſi ſit probabilis opinio in oppoſitum, nam ſi ſit non tenetur, ſed poteſt ſequi opinionem quam voluerit. Et ita in hoc caſu non tenetur liberare illum, ſed poteſt punire ſequendo opinionẽ D.Tho. quam amplecti etiam poteſt, cum probabilis quoque ſit. Quod ſi dicas tenetur iudex ſequi opinionem magis fauorabilem reo: Reſpondeo verum eſſe, quando oppoſita opinio nõ fauet alicui bono, cui non minus fauẽdum ſit, quàm reo, in hoc autem caſu opinio D.Tho. fauet bono cõi. Quando enim dicimus opiniones eſſe æquè probabiles, ſupponimus habere auctores ex æquo graues, fundamẽta & rationes ex æquo probabiles, & vtramque ita fauere diuerſis bonis, vt maior fauor, vel pietas vnius ſuppleatur in alia ex alio capite.

Eodem modo ſoluitur ſecundum argumentum, diſtinguendo illam maiorem, parentem teneri ad fauendum paruulo ſuo, quantum commodè poteſt ſimpliciter, & abſolutè, at quando eſt opinio probabilis in contrarium, quæ negat parentem tali via, & modo poſſe ſubuenire, non tenetur, ſed poteſt cum vtraque probabilis ſit ſequi, quã voluerit. Quod ſi obijcias, ſicut contra præcedentem ſolutionẽ, ſequendam eſſe opinionem, quæ magis fauet paruulo. Reſpondeo, oppoſitam etiam fauere dignitati ſacramenti, vt pro eius collatione nulla pecunia exhibeatur: & ita quod in vna eſt in fauorem paruuli, in alia eſt in fauorem ſacramenti, ſicut in præcedẽti, quod in vna eſt in fauorem innocentis, in alia eſt in fauorem boni publici.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando duæ opiniones ſunt æquè probabiles ex parte facti, quia vterque ex æquo probat factum ſuum, in ciuilibus, debet iudex componere partes inter ſe, vel ſi res, de qua litigatur, ſit diuiſibilis, diuidere illam inter partes. Quod ſi cauſa ſit criminalis, debet iudicare in fauorẽ rei.

PRobatur prior pars, quia quando in facto ſunt æqualia fundamenta, & probationes litigãtium, ſunt etiam ęqualia ipſorum iura, vbi autem æqualia iura in rem, ſi res illa diuiſibilis ſit, ratio naturalis dictat, vt res illa inter ipſos diuidatur, vel componantur partes. Similiter probatur ſecunda pars. Quia ſi æqualia ſint fundamenta fiſci in accuſando, & rei in ſe defendendo, ratio naturalis dictat, vt reo tamquam debiliori faueamus. Et confirmatur. Primò, ex regula ſecunda, de regul.iur. in 6. cum iura partiũ ſint obſcura, fauendum eſt reo. Secundò, in criminalibus accuſator, vel fiſcus habet ſe, vt aggreſſor, reus, vt aggreſſus, ac ſe defendens, omni autem iure, diuino, naturali, & humano fauendum eſt illi, quem alius aggreditur Denique quandiu aliquis non eſt probatus nocens, cenſendus eſt innocens ex regulis quoque iuris, ſed in hoc caſu hic accuſatus non probatur nocens, cum ſe æqualiter defendat, ergo fauendum eſt ei, & defendendum ipſius ius.

CONCLVSIO TERTIA,

Quando ambæ opiniones ſunt ex parte facti probabiles ſed ita vt vna earum ſit probabilior, in ciuilib. tenetur iudex in conſcientia iudicare in fauorem probabilioris.

HÆc eſt communis, & recepta ab omnibus. Et probatur argumentis initio poſitis pro prima opinione, maximè arg. 4. quia iudex tenetur iudicare ſecũdum merita cauſæ, qui verò melius probat factum habet maiora merita cauſæ. Et confirmatur, iuxta rectam rationem videtur iniquum, non iudicare in fauorem partis melius probantis, & vincentis partem contrariam, ſed pars, quæ habet meliora teſtimonia ex parte facti, & probabilius illud oſtendit, melius probat, & vincit partem contrariam. Ergo. Dixi in ciuilibus, nam in criminalibus, iudico cũ nonnullis recentioribus viris peritis, licere iudici ſequi partẽ probabilem relicta probabiliori accuſatoris, maximè quãdo nullum inde ſequitur nocumentum accuſatori. Primò, quia ex regulis iuris, quando iura partium non ſunt clara, ſed obſcura, licet declinare in fauorem rei, at quando pars rei eſt probabilis, etiam ſi pars accuſatoris ſit probabilior, iura non ſunt clara, ſed ad huc obſcura. Secundò, quia in criminalibus, ad condemnandũ reum debent probationes eſſe luce meridiana clariores, at quando fiſcus, vel accuſator tantum probat probabilius, defenſione rei manente ad huc probabili, probationes iſtæ contra reum non ſunt luce meridiana clariores. Denique vbi eſt æqualitas opinionis facti, tenetur iudex declinare in fauorẽ rei ergo quod pars accuſatoris probabilior ſit, hoc tantum præſtabit, vt non teneatur declinare in fauorem rei, non tamen quin poſſit, ſi velit.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando ſunt duæ opiniones probabiles ex parte iuris, altera tamen probabilior, poteſt iudex in iudicando, & quiuis fidelis in ſuis priuatis actionibus, dimiſſa probabiliori eligere probabilem, quam iudicat etiam veram, vt benè docet Armilla, nec eſt neceſſe iudicet, ut illam veriorem.

VEram inquam debet iudicare, quia ſi iudicet falſam, aget contra conſcientiam. Probatur iam concl. Quę

adino-

admodum se habent in ordine ad salutem media ad illam ordinata, ita se habent in ordine ad rectum & debitum iudicium opiniones, & sententiæ Doctorum, sed in medijs ordinatis ad salutem nemo tenetur eligere quod securius est, sed sufficit eligat quod securum, & tutū est, nemo enim tenetur ingredi religionem, aut facere vitam cœlibem, sed sufficit ut seruet mandata, ergo similiter ut iudex rectè iudicet, uel quiuis priuatus benè operetur, non tenetur eligere opinionem probabiliorem, & securiorem aliorum iudicio, sed sufficit ut eligat eam, quam citra odium, & affectum uidet probabilem, & securam, ac probabiliter iudicari ueram. Et confirmatur, in alijs operationibus in quibus non habemus iuramentum vel uotum, non tenemur facere quod melius est, sed sufficit id, quod bonum est, ergo similiter in opinionibus non tenemur eligere meliorem, sed sufficit eam, quam prudenter possumus iudicare esse bonam.

Secundò, si iudex vel quiuis alius teneretur sequi opinionem probabiliorem, id certe esset quia videtur illi magis declinare in veritatem, in obscuris enim ea semper amplecti debemus, quę magis ad veritatem accedunt, sed hac ratione, & hoc nomine non tenetur sequi probabiliorem, qa sępe (vt docet Arist.) multa falsa sunt probabiliora mul tis veris, & apparent hominibus ex infirmitate, & imbecillitate humani intellectus magis vera.

Tertiò, confessarius est iudex in foro conscientię, sicut alij in foro exteriori, sed tenetur confessarius (vt docet ipsemet Soto in sua.4.dist, 18.q.2.artic.5.& alij Thomistę in additionibus tertię partis quę 9.ar.2.&.4.) relicta sua opinione probabiliori, sequi opinionem probabilem pœnitētis, nisi quando apertè, & manifestè sciret illam esse falsam: ergo, & iudex poterit sequi probabilem, quam credit etiam ueram. Patet consequentia, quia si propter pondus maioris, probabilitatis, quam habet probabilior opinio, non liceret iudici amplecti probabilem, nec liceret confessori, cum vterque sit verè iudex in suo foro, & tribunali. Nec ualet quod ait Soto, iudicem teneri ad multa, ad quæ non tenetur confessarius, quia confessarius tenetur conformare se pœnitenti in his ad quę non tenetur pœnitens, iudex autem non tenetur se confirmare opinioni probabili litigantis. Hoc inquam non valet, nam cum vterque sit uerè iudex in suo foro, si liceret confessario sequi probabilem pœnitentis, liceret, & iudici, aut certè reddat rationem, cur vni liceat, alteri non, quam profectò reddere non potest. Differunt ergo iudex, & confessarius hac ratione, vt iudex possit sequi probabiliorem, uel probabilem, quia non tenetur declinare in partem litigantis, huius uel illius, sed in probabilibus est ipse merus arbiter, confessarius autem non est arbiter, sed iudex, qui non potest negare absolutionem nisi malè disposito, pœnitens verò ex eo quod amplectatur opinionem probabilem, nō est malè dispositus. Imò si opinio Cay. & Soti esset vera, sicut iudex ad rectè iudicandum tenetur amplecti probabiliorem opinionem, ita, & quiuis priuatus in suis negotijs teneretur quoque amplecti illam, deberetque confessarius compellere pœnitentem ad probabiliorem opinionem: Quamuis enim pœnitens per ignorantiam inculpabilem excusaretur à peccato, si quid faceret cōtra probabiliorem opinionem, quam primum autem accederet ad confessionem, deberet confessarius iudicare illi opinionem probabiliorem, & compellere illum ad eam amplectendam, nec posset eum absoluere, si materia haberet annexam restitutionem, quin restitueret: cum autem Doctores communiter sentiant, confessarium ad id non teneri, imò debere se conformare probabili opinioni pœnitentis, sequitur apertè licere pœnitenti sequi probabilem opinionem, & licere confessario iudicare secundum illam. & consequenter id etiam licere iudici.

Quartò, si quę ratio esset, ob quam non liceret iudicare secundum opinionem probabilem relicta probabiliori, ea certa esset, quia probabilis, habet annexū dubiū, & agere secundum illam esset agere secundum conscientiā dubiā quod non licet, at hoc falsum est, opinio enim probabilis credita vera non habet dubium, habet quidem formidinem, non tamen dubium, quod patet, quia assensus dubius est, anceps, & in neutram partem declinans, assensus autem opinionis probabilis non est anceps, sed determinatus in vnam partem, vt sic fiat, uel iudicetur, quamuis cum aliqua formidine, quod parum refert, cum in opinione quoque probabiliori, quæ non est euidens vel scita, sit etiam formido, est enim de natura opinionis quantumcunque probabilis, ut habeat annexam formidinem.

Quintò, in scholis Doctores tuta conscientia amplectūtur sæpè, & docent suos auditores opiniones probabiles, quas non ita docent, vt solum intelligant eas esse probabiles, verum etiam vt liceat eas in praxi amplecti, alioquin non docerent eas esse probabiles, sed falsas, quamuis ab aliquibus assertas, ut in multis sæpe accidit, quas videne quidem ab aliquibus Doctoribus haberi, repudiant nihilominus eas vt falsas.

Denique si opinio probabilior esset eligenda necessariò reiecta probabili, hoc ideo esset, quia securior, at frequenter probabiliores, & à pluribus receptæ sunt minus securæ. V.g. videtur ipsi Soto probabilior, & à pluribus Doctoribus recepta opinio illa, Episcopos, & clericos esse dominos suorum redituum, & opposita tamen est tutior & securior. Probabilior quoque est, id est à pluribus recepta opinio, illum qui retraxit aliquem ab ingressu religionis, non teneri ad ingrediend. in illam, sed sufficere vt suis consilijs illum inducat ad pristinum desiderium, opposita tamen quis dubitat esse securius? Probabilior quoque, & magis recepta opinio est, licere mutuanti accipere aliquid vltra sortem ratione lucri cessantis, opposita tamen est securior. Et similiter in alijs innumeris opinionibus.

Sed videtur huic quartæ conclusioni pugnare tertia. Diximus enim in tertia, teneri iudicem sequi opinionem probabiliorem ex parte facti, quia habens probabiliorem opinionem ex parte facti, habet pro se maiora merita causæ, sed similiter qui habet pro se probabiliorem opinionē ex parte iuris, habet etiam pro se maiora merita causæ, ergo, uel hæc quarta conclu. est falsa, uel illa tertia. Respondeo nomine causæ non intelligi dispositionem, & intelligentiam iuris, sed processum illum quo factum explicatur, & ostenditur, ac ita fieri, vt ille dicatur habere maiora merita causæ, qui circa factum melius probat suum institutū, non autem ille, cui probabilior, & communior intelligentia legis fauet iuxta Doctorum opiniones. Vnde leges non decernunt, vt feratur sententia iuxta probabiliorem opinionem Doctorum circa iura, sed in fauorem illius, qui melius probat, & ostendit factum: Quod uerò pertinet ad opiniones Doctorum, leges nil statuunt, sed relinquunt illud arbitrio, & prudentiæ iudicis.

Est hic autem maximè obseruandum, vt opinio aliqua dicatur probabilis, & secura, nō sat esse vt habeat illā vnus vel alius doctor, sed esse maximè perpendendum, cuius auctoritatis sint, qui ita opinantur, sint ne uiri docti, prudentes, timoratæ conscientiæ, & in illa materia plurimum versati, non enim eo quod aliquis in Theologia, uel iure Canonico sit graduatus, iam opinio eius censenda est probabilis, cum accidat, nonnullos etiam ex his esse imperitos. Secundò, examinandus est diligenter numerus Doctorum, non enim debemus esse cōtenti placito vnius vel alterius Doctoris, etsi grauis, si illi aliorum Doctorum turba repugnet, opinionem enim, quæ non solum est communior, sed reuera communis, & à qua paucissimi recedūt relinquere, ac torrenti Doctorum sese opponere, propter unius uel alterius dictum, etsi grauium uirorum, certè periculosum est, nisi illa minus recepta adeo firmis nitatur fundamentis, ut recta ratio dictet, hos paucos verum attigisse. Propter quod tertiò expendenda maximè sunt fundamenta, & rationes vtriusque opinionis, & consideranda quæ in oppositum obijciuntur, & incommoda quæ pro utraque parte afferuntur: Ex his omnibus colligendum, quæ securitas in probabili opinione habeatur. Nam quæ à multis viris grauibus, & peritis proponitur, & ueris fundamentis nititur, ac optimis rationibus confirmatur, & per quas argumenta oppo-

ta facilè diluuntur, etiam si opposita habeat plures auctores, & graues, ac optima etiam argumenta, est censenda probabilis, & secura, & quam tuta conscientia licèt amplecti. Nec mirandum, quòd in rebus etiam moralibus tot sint opiniones, quia veritas maximè post peccatum abscondita est, lucemque habitat inaccessibilem, Hoc tamen superest solatij in tanta opinionum varietate, vt si quis omni affectu humano secluso, & simplici ac nudo desiderio attingendæ ueritatis, diligenti studio, ac oratione ad Deum (qui omnis ueritatis, & lucis fons est) utatur, & his medijs adhibitis hanc uel illam opinionem probabilem quæ sibi uera uidetur amplectatur, manet tutus in conscientia, etiam si opinio illa à parte rei sit falsa.

Ex quo sequitur, iudicem, qui habet propositum cæteris paribus semper ferendi sententiam pro amicis, regulariter loquendo, esse in periculo peccandi mortaliter, sicut Episcopus, qui haberet animum conferendi semper beneficia cæteris paribus suis consanguineis: ita sentiunt viris graue, & bene, quia habens hunc animum, & affectum, sæpe merita imparia ob talem affectum (qui facilè iudicium perturbat) iudicabit paria, Quod si habeat animum fauendi semper causæ magis iustæ, amicis uero quãdo certo constiterit paria iura illos habere, non est ita in periculo, quia illud propositum fauendi semper causæ magis iustæ, uidetur satis purgare affectum.

Obseruandum quoque est non sequi ex his ut aliqui uolunt, dari duas contradictorias ueras. Sic enim obijciunt. Probabilior opinio iudicatur, vera, probabilis etiam quam sequitur iudex iudicatus ab ipso uera, cum non aliter illam amplecteretur, vt diximus, quam creditam veram, possunt autem istæ oppositę opiniones esse inter se contradicentes, ut sæpe accidit, iam igitur iudicabit duas contradictorias ueras. Neganda est ista illatio, qui enim iudicat utramque opinionem probabilem, aut alteram probabiliorem, optimè nouit à parte rei, si contradicant, necessario aliam veram esse debere, & aliam falsam, cæterum quia ignoratur quæ sit vera à parte rei, & quæ falsa, & habet vtraque graues auctores, ac probabiles rationes, vtraque iudicatur probabiliter uera, quod nullum est incommodum, cum probabilitas non dicat ueritatem, sed opinionẽ. Nec est necesse, vt sciat iudex quæ sit uera à parte rei, sed sat est sequatur eam quam moraliter loquendo credit veram, & probabilem adhibitis illis medijs studij, orationis, consultationis, & alijs necessarijs pro qualitate, & dignitate causæ, & negotijs.

Vltimo obseruandum est, in rebus dubijs, maximè alicuius momenti confessarios imò, & Doctores qui minus exercitati sunt, non posse tuta conscientia sequi quamcumque opinionem probabilem, forsan enim legent in vno uel altero Doctore opinionem, quæ poterit eis videri probabilis, quia in illo Doctore reperiatur, quæ tamen in scholis, & apud peritos iam non sit probabilis, sed depræhensa falsa, propter quod isti qui minus callent, tenentur in conscientia consulere viros peritos, & exercitatos in illa materia, & quos nolunt timoratæ conscientię, ut ab eis discant quæ opinio sit probabilior, quæ probabilis, & quæ tenenda, qui aliter agunt fidentes suis ingenijs, & summulis non sunt tuti in conscientia.

Nunc ad argumenta pro prima opinione. Ad primum respondeo, sequentem opinionem probabilem creditam ueram non se exponere periculo errandi, nec sequi regulã dubiam, quia (vt diximus) iudicat illam uerã, eique adhęset, ut optimæ regulæ, quamuis quia opinio est, sit cum aliqua formidine, unde licèt speculatiuè sit dubius, quæ nam ex illis sit uera, quia utraque probabiliter est uera, practicè tamen certus est, licere sibi amplecti illam, quæ probabilis est, & probabiliter credita vera. Sicut mulier quæ dubia est, an iste sit suus uir, speculatiuè dubitat de ueritate matrimonij, practicè tamen non dubitat, sed certo nouit se debere reddere debitum illi uiro, quotiescunque ipse postulauerit. vt est definitum. capit. Dominus. de secundis nuptijs.

Ad secundum dico, quando dubitatio est a parte facti, non licere in praxi recedere a probabiliori opinione, quando autem ex parte iuris, non modo in scholis, uerum etiam in praxi licere recedere ab illa, & sequi probabilem creditam ueram. Exemplum autem, quod adducit Soto de medicamento pertinet ad factũ, nã quod hoc medicamentum sit utile uel noxium huic uel illi infirmo, hoc ad factũ pertinet, & ita male ageret medicus, si exhiberet infirmo farmacum, quod iuxta probabiliorẽ opinionẽ esset potius noxium quã utile: quod si controuersia sit in scientia medicinæ, similis dubitationi à parte iuris, ut uires animæ unde fluant? à cerebro an a corde? potest non modo in scholis, uerum etiam in praxi sequi opinionem quam uoluerit.

Ad tertium respondeo, in formis sacramentorum non licere sacerdoti sequi opinionem probabilem, non ex defectu opinionis, sed quia præcepto Ecclesiæ tenetur uti forma recepta, & vsitata in Ecclesia, & ita peccare si alia forma vtatur, non quia relinquat opinionem probabiliorem, sed quia agit contra usum communẽ Ecclesiæ ad quã tenetur ex præcepto, imo non est positum in opinione, nec cõtrouersum, an ita agendo peccaret, sed an factum teneret. Quod si in ipsis sacramentis aliquod dubium se offerat, circa quod nullum sit præceptum Ecclesiæ, potest relicta opinione probabiliori, sequi probabilem V.g. est quæstio an pœnitens debeat accedere saltem cum attritione existimata contritione? probabilior opinio est, debere ita accedere nec aliter esse absoluendum, probabilis autem, sufficeret attritionem etiam existimatam attritionem, cum circa hoc nulla sit adhuc definitio, aut præceptum Ecclesiæ, potest confessarius sequi opinionem probabilem, & absoluere accedentem cum attritione etiam existimata attritione.

Ad quartum constat solutio ex dictis in tertia, & quarta conclusione. Nam illud argumentum procedit ex maiori probabilitate ex parte legis, à quo (ut diximus) sumuntur maiora merita causæ, & ita illud quartum argumentum probat nostram tertiam conclusionem.

Ad ultimum dico, habentem nostram opinionem non habere conscientiam dubiam practicè, sed certam, nempè licere sibi relicta opinione probabiliori sequi probabilem creditam ueram, sequi autem probabiliorem tantum esse consilij. Et ita ego semper consulerem, & debemus consulere, vt tam iudices in iudicando, quàm confessarios in foro animæ, & Theologos in suis consultationibus sequantur opiniones probabiliores, nisi iam opposita haberet argumenta, & fundamenta adeo efficacia, vt prudenter debeat iudicari uerior, nec propterea condemnandi sunt qui sequuntur probabilem creditam veram, cum multi ac grauissimi Doctores ita sentiant, maximè ex discipulis D. Thom. Vnde possunt, quæ docuimus tandem hac ratione confirmari. Eligenda est opinio, vt alij volunt probabilior, sed quod liceat amplecti probabilem creditam veram, est opinio probabilior, cum habeat plures, & grauissimos auctores, & firmiora fundamenta, quàm opposita, vt ex progressu huius disputationis constat, maximè cum aliorum argumenta facilè soluantur nostra non ita, ergo licet sequi probabilem.

In calce huius quæstionis explicanda est difficilis illa controuersia.

III. Controuersia.

AN VIOLATOR IVSTItiæ distrib. teneatur ad restitutionem.

Circa hãc quæstionẽ. Adria. in. 4. materia de restitutione, quęstione de collatione beneficiorũ. Cano. in sua lectura, Nauar. capit. 17. à numer. 69. vsque. 74. Conarr. Reg. Peccatum. p. s. §. 7. & nonnulli ex discipulis Diu. Thom. Soto lib. 3. de iust. quæst. 6. artic. 5. & lib. 4. quæst. 6. artic. 3. ad. 6. statuunt duo: Prius est, hæc munera publica non esse præmia meritorum, sed tantum stipendia ministeriorum, quæ exercentur in vtilitatem Ecclesiæ, uel Reipub. quod probant, quia in sacris literis

proponuntur

proponuntur hæc,vt merces,& stipendium quod redditur operario.Luc.10.[Dignus est operarius mercede sua.1. Cor.6.Quis vnquã militauit proprijs stipendijs? 1.ad Timoth.5. [Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni sunt.&cęt.& infra. [Qui altari deseruiunt exalta re participant. Vbi adducit illud D..t.25 [Non alligabis os bouis triturantis:In quibus omnibus & similibus locis proponuntur istæ præbendæ,& beneficia, vt stipendia.

Statuunt hi secundò lædentem solam iustitiam distrib. non teneri ad restitutionem,sed eum solum qui lædit commutatiuam , vel distributiuam cui coniuncta est commutatiua.Quod ita probant, Actus virtutum non componunt nec regulant nisi vitia sibi opposita,vt actus temperantiæ intemperantiá , restitutio vt vidimus primo articulo nnn est actus iustitiæ distributiuæ, sed solum commutatiuæ,quo redditur iniustè ablatũ vero domino, ergo restitutio tunc tantum exigitur , quando committitur iniustitia commutatiua,non autem quando læditur distributiua.Secundò per restitutionem redditur res iniustè ablata vero domino , quando violatur sola distributiua non aufertur aliquid vero domino , quia bona communia ante distributionem facta non sub nullius sunt dominio.

Addit Soto firque.3 ...us sententiæ fundamentum, in bonis communibus ... diuite eis vtilitatem ita seruandam esse distributiuam,vt illam violare non solum sit acceptio personarum ... etiam obliget ad restitutionem,quia cum hæc sint instituta directè in vtilitatem ciuium,non conferre illa i ls qu bus conferẽda sunt sępè dignioribus, est nocere illis cum ... ,omne autem nocumentum cum iniuria (vt sępè diximus)obligat ad restitutionem,in bonis autem quæ non sunt instituta in vtilitatẽ singulorũ ciuiũ,sed ipsius Cõmunitatis Ecclesię,uel Reip. violare distrib.non conferendo illa dignioribus esse , quidem peccatum acceptionis personarum, cum postponantur ea ratione digniores,non tamen obligare ad restituendum illis qui dimittuntur,cum hæc bona non sint instituta in vtilitatem particularium,sed communitatis,nec teneatur elector eligere ad illa digniores, propter ipsos , sed propter bonum commune, vnde non ipsis sed communitati facit iniuriam.

His statutis respondet Soto triplici conclusione.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui in distributione bonorum communium dimisso digno eligit indignum,peccat contra iustitiam commutatiuam,& tenetur restituere,non illi digno reiecto,sed ipsi Ecclesiæ,uel Reip.

Probatur prior pars. Distributor ex iustitia commutatiua(vt vidimus) tenetur consulere vtilitati Ecclesiæ,& non dare stipendia nisi merentibus illa, eligens indignum nil horum præstat, sed contrarium omnino , ergo peccat hic contra iustitiam commutatiuam,& tenetur restituere.Pr batur.

Secunda pars,cum restitutio sit actus iustitię commutatiuę,illi facienda est restitutio,contra quem violata est iustitia commutatiua,eligens indignum , non uiolauit iustitiam commutatiuam contra illum dignum reiectum, quia hic nondum habet ius acquisitum in beneficio, sed solum merita, quorum consideratio non pertinet ad commutatiuam,sed ad solam distributiuam,commisit autem iniustitiam commutatiuam contra Ecclesiam, quia suscepit ius eligendi,vt illius vtilitati consuleret, ac vi conferret beneficia,& stipendia Ecclesię merenti illa suis ministerijs,& obsequijs,quorum nil omnino pręstaret eligẽs indignum,cum indignus sit inutilis,tenetur ergo ipsi Ecclesię ... confirmatur. distributor iste in Ecclesia habet se,ut œconomus & procurator uineę. at si procurator vineę mittat à dño ad cõducẽdos operarios rei.ctus idoneos,& vtilibus locaret omnino inutiles,non teneret dãnũ illud restituere idoneis operarijs quos dimisit, nec habent ius in illud,sed domino uineę cui nocuit,& cui debebat ex officio prouidere operarios idoneos,& vtiles ,ergo similiter in proposito. Denique inquit Soto hic est communis omnium consensus,vt si eligatur in Episcopum indignus relicto digno,damnum illud restituere elector non digno quem dimisit,sed Ecclesiæ cui nocet et prȩficiendo indignum,obligaturque talis elector exhibere suis expensis illi Episcopo indigno,& inutili de sufficiente coadiutore.

CONCLVSIO SECVNDA.

Eligens dignum dimisso digniori in huiusmodi munerum distributione,peccat quidẽ mortaliter per acceptionem personarum contra iustitiam distributiuam,non tamen tenetur ad aliquam restitutionem.

Prior pars constat abundè ex dictis art.2. Posterior probatur,qui non lædit iustitiam commutatiuam non tenetur ad restitutionem ex secundo fundamento, qui eligit dignum pro ratione præbendæ(sic enim loquitur conclusio)non lædit iustitiam commutatiuam,Ergo.Probatur minor,sicut in recipiendis stipendijs nil aliud requiritur ex iustitia commutatiua,nisi vt recipiens illa tantum laboret, quantum illa valent, ita in eligendis ministris officiorum quę sunt stipendia,nil aliud exigit commutat.ua.nisi ut eligatur minister sufficiens pro quantitate stipendij , & ... tum valens pręstare , quantum est stipendium.V.g.Dux qui posset eligere milites strenuos,si illis neglectis eligat imbecilliores,sed sufficientes pro ratione stipendij , quod in tali exercitu soluitur,licet uiolet distributiuam,non tamen commutatiuam,cum seruet eq... tem,quia tamen ... commutat ua in stipendijs , nempe ut pro ratione stipendij illius habeat exercitus sufficientes , & idoneos . œconomus quoque cui ... uineæ conducere operarios in illam , si dimissis dignioribus,& utilioribus conducat dignos , & eos qui iuxta quantitatem , & proportionem stipendij , & mercedis accipiendę sufficientes sunt,& idonei, licèt uiolet distributiuam,non tamen commutatiuam , cum illis electis seruetur ęqualitas inter tale stipendium,& labores,ac utilitatem operarij,sed cum hæc officia,& beneficia nil aliud sint quam stipendia ministeriorum,quę geruntur in Ecclesia , vel Rep.ex primo fundamento , electo digno pro ratione prębendę,& idoneis,eligitur operarius sufficiens,& proportionatus stipendio , seruaturque ęqualitas inter stipendium,& utilitatem,quam ille ualet afferre , ergo electo digno sufficienter manet seruata,& omnino illę sa iustitia commutatiua.

Secundò,conferens alicui sufficienter bonum ipsi debitum nil tenetur restituere,quia seruat equalitatem,restitutio uerò est ad reparandam inequalitatem quam iniustitia aliqua constituit,sed electo digno & sufficienti,etiam si dimittatur dignior,fit satis,& sufficienter bono debito Reipub.uel Ecclesię non enim debetur illi maximum bonum quod potest haberi,quia esset intollerabile id exigere ab electoribus,sed sufficit quod est proportionatum,& moraliter ęquale stipendio præbendę,& officij,ergo electo digno,nil tenetur restituere sic eligens ecclesię,uel Reipub. Consequentia patet,quia huiusmodi officia,beneficia , ac munera publica directè,& per se non sunt instituta , nec ordinantur nisi in bonum Ecclesię uel Reip.quod est apertum,quia si Resp.non indigeret ministerio in bellum,& gubernatorũ,nõ institueret ista officia,& magistratus:si Ecclesia non indigeret ministerio sacramentorũ,& doctrinę, nõ instituisset ista beneficia,& prębendas. Vnde eo ipso quo inferuntur ista officia,& beneficia sufficientibus bono ecclesiæ,quales sunt digni,etiam si possent eligi alij digniores,satisfit sufficienter bono debito ecclesiæ uel Reip.nec est aliquid ipsis restituendum.

CONCLVSIO TERTIA.

Siue eligatur indignus dimisso digno,siue dignus prętermisso digniori,ipsi prætermisso non est facienda restitutio.

Digno non esse faciendam,quando eligitur indignus, constat

constat iam ex prima conclusione. Quod autem neque digniori, quando ipso dimisso eligitur dignus, probatur. Si digniori esset facienda restitutio, hoc ideo esset, quia beneficium illud debebatur ipsi ex iustitia, nam ut sępe diximus, vbi iniustitia non est, nec uinculum restitutionis, sed illi non debebatur ex iustitia. Probo. Primò, quia si illi fuisset debitum ex iustitia, teneretur dignus, quam primum sciret illum, qui fuit reiectus esse digniorem, resignare, ac restituere illi illud beneficium, sicut si mihi adiudicaretur fundus, qui ex iustitia debebatur Petro, quam primũ nossem iniustitiam Petro illatam, & fundum illum ex iustitia ei deberi, tenerer illum ipsi restituere. Eodem enim modo se habent iniqua electio superioris in distributione bonorum communium, & iniqua sententia iudicis in adiudicandis bonis litigãtium, nullus autem Doctorũ dignũ electum ad prębendam obligauit ad resignandã illã digniori.

Secundò, si digniori deberetur beneficium ex iustitia, sequeretur, Episcopum qui contulit Petro beneficium, existimans bona fide illum fuisse digniorem, si deinde videret se deceptum, & fuisse exclusum Ioannem qui reuera erat dignior, teneri ad expoliandum Petrum illo beneficio, & conferendum Ioanni: quia electio iniqua, sicut, & sententia iniusta, quam primum constiterit eius iniustitia, reuocanda est, at nullus episcopus tale facit, nec est talis vsus in ecclesia, nec est consulendum ulli episcopo.

Tertiò, si mihi aliquid ex iustitia debeatur, & alius per lites, aut alia via sit mihi impedimento, licet mihi pecuniã illi conferre, ut desistat, est enim hoc in se iusta, & mihi debita redimere meã uexationem, quod licet, unde si digniori ex iustitia deberetur beneficium, liceret illi conuenire, cum digno, vt desisteret ab oppositione, & offerre illi aliquam pecuniam, ad redimendam suam uexationẽ. Quod tamen omnium Theologorum consensu iniquum est, & & illicitum, hac enim via abundarent omnia simonijs, & ambitionibus, vnoquoque iudicante se dignissimum: offerturque etiam occasio indignis opponendi se, imo, & multi indigni se opponerent sine ulla spe obtinendi beneficium, sed hoc solo fine accipiendi aliquam pecuniam à dignioribus, vt desisterent.

Quartò, œconomus a nullo Theologorum obligatur ad aliquam restitutionem faciendam dignioribus, & utilioribus operarijs, eo quod illis dimissis conduxerit dignos, quia illi nullum habebant ius in stipendia nisi adhibito labore, imo nec dignis (vt vidimus prima conclusione) tenetur aliquid restituere, si conducat indignos, at elector in distributione officiorum, & beneficiorum habet se ut œconomus Ecclesiæ, uel Reip. ergo.

Quintò, si distributor conferat aliud officium uel beneficium digniori quem antea prætermiserat, satisfacit illi) omnium consensu pro iniuria in præcedenti prouisione ipsi illata, ergo non tenebatur ad aliquid ipsi restituendum. Conseq. patet, quia si tenebatur illi restituere, debuisset ex proprijs, & non per beneficium, quod deinde vacauit, quia beneficium illud pertinet ad bona communia, restitutio autem facienda alicui facienda est ex bonis proprijs illius, qui tenetur restituere.

Vltimò, dignior qui prætermittitur in collatione beneficij, nullum habet ius ad illud beneficium collatum digno, ergo non est facienda aliqua restitutio: Conseq. patet quia si non habet ius, nec passus est iniuriam, aut iniustitiam, ubi autem iniuria, & iniustitia non est, nec uinculum restitutionis. Antecedens uerò probatur, Omne Ius uel est in re uel ad rem, sed iste dignior neque habet ius in re neque ad rem, ergo. Maior est axioma iurisperitorum, & uerissimum. Probatur minor, Ius in re est possessio rei, quod apertè non habet dignior, cum alteri sit collatum beneficium, & ab illo actu possideatur, Ius ad rem est ius ad possessionem rei, ita ut possit agere in iudicio, & illam exigere, pro beneficio autem iam collato digno dignior non potest agere in iudicio, nec contra ipsum dignum, nec contra collatorem.

Ex horum ergo sententia, cum ista beneficia, & munera instituta sint, nõ ut præmia meritorum, sed ut stipendia ministrorum, in eorum distributione id potissimum attendendum erit, ne ecclesi. aut Resp. hac iniuria afficiatur, ut accipiat minus idoneos ministros, quàm exigit stipendiũ illorum, quod pertinet ad iustitiam commutatiuam, quo fit vt incorratur debitum restituendi, quando violatur ista iustitia, non eligendo idoneum, sitque facienda restitutio Ecclesiæ, uel Reipub. cui electo insufficienti, & inutili nocetur. Qua verò parte violatur distributiua, non distribuendo pro meritis, eligendo solum dignum, & idoneum, dimisso tamen digniori: committitur quidem peccatum mortale acceptionis personarum, sed sine obligatione restituendi, neque Ecclesiæ, uel Reip. quia seruata est illi iam iustitia, ad quam elector tenetur, conferendo illi ministrum idoneum, & competentem stipendio: neque illi digniori dimisso, quia non ordinantur ad eos officia ista, uel beneficia ex iustitia commutatiua, sed ex sola distributiua. In distributionibus autem bonorom quæ institutę sunt in utilitatem, & commodum particularium, vt quæ ciuibus dantur ex ærario publico in eorum iuuamen, atque pauperibus in eleemosynam, si non distribuantur iuxta leges iustitiæ distributiuæ, & pro meritis, est a distributore facienda ipsis restitutio, quia in huiusmodi distributionibus, ordinatur distributor ad singulos pro ratione meritorum, non solum ex iustitia distributiua, sed etiam ex commutatiua, cum in utilitatem particularium illa instituta sint.

Hæc opinio etsi defendi possit ut probabilis, cum habebat auctores graues, & argumenta satis probabilia, nititur tamen falsis fundamentis. Falsum enim est, beneficia, & magistratus esse tantum stipendia ministrorum, quamuis enim primò, & per se sint instituta in utilitatem, & commodum boni communis, spiritualis Ecclesiæ, & temporalis Reipub. vt propositis, & collatis huiusmodi beneficiis, & officijs habeant Ecclesia, & Respub. idoneos & optimos ministros. Secundario tamen etiam proposita & instituta in præmium, & honorem benemeritorum, vt qui cæteros uirtute, literis, & meritis excellunt eosdẽ præcedant honoris, dignitatisque gradu.

Hanc partem quam negat Soto ostendere placet, Primò ex sacris literis. Electurus dominus in ueteri testamento Num. 16. Aaron in sacerdotem, cum potuisset simplici uerbo illum designare, uoluit vti illa cæremonia, ut ad ostium tabernaculi ipse cum alijs capitibus tribuum venirent, virgas amigdalinas singuli afferentes ille quæ esset sacerdos, cuius virga floret, iudicans se pro meritis, quorum tipus fuit uirga illi florens, eligere Aaronem. Vnde sic argumentor, meritum, & præmium relata, eligitur Aaron in sacerdotem, & munus illius populi pro meritis, ergo sacerdotis, beneficia, & similia munera non solum sunt stipendia, uerum etiam præmia meritorum. 1. Regu. 2. cum Eli, & filij eius non bene agerent, retulit illis Deus hanc electinnem Aaron dicens: Domum patris tui elegi, ut ministraret mihi in sempiternum. Nunc autem absit hoc a me, sed quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt, me erunt ignobiles, id est seruos meos honorabo sacerdotio, & dignitate, cæteros abijciam, ubi sacerdotia, beneficia, & hæc munera uocat Deus honorem, & dignitatem. honor autem teste Arist. pręmium est uirtutis. Et ecclesiastici. 45. excelsum fecit Aaron fratrem eius, statuit & testamentum ęternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria, & circumcinxit eum zona, gloriæ, & induit eum stola gloriæ, & infra. Posuit coronam auream super mitram eius, expressam signo sanctitatis, & gloria honoris. et Zach. 3. afficitur gloria sacerdos ille Iesus, uide textum. In Euangelio, ut solo Petri exemplo utamur, instituerat Christus Petrum eligere in summum Pontif. quam primum enim illum vidit, designauit eum, Tu (inquit) vocaberis Cephas, id est petra uel saxum, fundando ædificio apertissimum. At Matth. 16. prius voluit, ut Petrus illustrem illam fidei suæ confessionem faceret, & ea facta dixit illi in prœmium illius: Tu es Petrus, & super hanc petrã, &c. Vbi Hiero. Merce

dem accipit vera confessio].Ioan.20.interrogat illum,[Diligis me plus his.] Et cum de eximio Petri amore cæteris constaret,dixit illi in præmium charitatis,& meritorū, quibus cęteros superabat.[Pasce oues meas.]Nescio certè qua ratione neget Soto,cum hæc in vtroque testamento in pręmium meritorū proponantur,non esse à sua institutione stipendia simul,& præmia,sed stipendia tantum.

Vrgor ratione:Si hæc stipendia tantum essent illa ergo sola beneficia essent in Ecclesia,quæ sunt necessaria ad ministerium sacramentorum,& doctrinæ,in quibus consistit tota gubernatio Ecclesiæ,at canonicatus, dignitates, beneficia simplicia,præstimonia,& similia non sunt necessaria ad hæc ministeria, nec propter ipsa instituta,sed ad decorem, & ornatum Ecclesiæ, ac vt viri studiosi, & eruditi his tanquam præmijs suorum laborum ac meritorum fruantur, sintque plures viæ,quibus viri boni alantur, & honorētur, ergo non sunt solum stipendia.

Secundò,si stipendia tantum essent,quod esset discrimen inter illa officia,quæ sunt in Rep.& Ecclesia instituta in mera officia, & obsequia, & quibus ex ęre regio, vel communi Ecclesiæ soluuntur stipendia, vt scribæ, saeristæ, seruitores Ecclesiarum, & beneficia ac magistratus? nullum certè: at constat omnibus, aliud esse illa officia, quæ sunt mera seruitia, & aliud illa officia, quæ sunt magistratus,& beneficia.

Tertiò,quia si ista beneficia nil aliud essent quam stipendia, quicquid valent talia beneficia esset clericorum proprium,& sub eorum dominio,nec tenerentur ex iustitia superflua conuertere in opera pia: oppositum videmus Apostolos,& Sanctos patres,ac concilia, vniuersamque Ecclesiam sentire, vt nos volumine sequenti in disputatione de statu Episcoporum copiosè efficacissimeque docebimus.

Denique in his beneficijs, & muneribus aliud est beneficium ipsum,& munus,& aliud stipendium, quod pro illo confertur, beneficium enim, vel munus publicum est propter officium, & vtilitatem Ecclesiæ, vel Reipub. redditus autem, vel stipendium pro alimonia ministri, vt docet Innocen.3. cap. Cum secundum Apostolum. De præbendis, vnde potest clericus stipendium sibi debitum vendere, locare (Vassi se arriendam) beneficium autem nullo modo. Et confirmatur, ex illo Pau. I. t. Ad Timoth.5. [Qui benè præsunt præsbyteri duplici honore digni sunt.] Vbi nomine duplicis honoris D. August. Hieron. Chrysost. & ferè omnes sancti patres, intelligunt reuerentiam debitam istis officijs,vt honorificis,& præmijs laborum, & commodum in eorum alimoniam, & sustentationem. Vnde D. August. in illud Iacob 9 Nolite in acceptione personarum, &c. ait: [Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris, gloriæ Ecclesiæ? contempto paupere, instructiore, & sanctiore,] vbi Episcopatum,& præbendam, non stipendium, sed sedem honoris gloriæ vocat Diuus Augustinus.

Et est ratio apertissima, cum conferre stipendia laboribus debita non sit distrib. sed commut. conferre autem præmia pro meritis sit distribut.si hæc munera publica, & officia non essent simul præmia laborum, & stipendia ministrorum, sed stipendia tantum, conferre illa solius commutatiuæ esset non distributiuæ, at omnium consensu,& ipsiusmet Soto ad hæc distribuenda exigitur iustitia distributiua, ergo hæc officia, & munera sunt etiam præmia, & ordinata in bonum partium pro meritis ipsorum. Et confirmatur, isti fructus munerum quamuis sint stipendia,sunt tamen honorifica stipendia,& plurimum excedentia labores ipsos, imò si solum laborem, & ministerium respicerent,inæqualia, & eum magno excessu,ac consequenter iniusta, nisi respicerent quoque dignitatem, & statum, vnde necessariò sunt etiam constituenda in præmium meritorum.

Secundum etiam fundamentum istorum. violationem iustitiæ distributiuæ non obligare ad restitutionem falsum est. Probatur: Omnis inæqualitas per iustitiam reducenda est ad æqualitatem actu restitutionis, hoc enim est reducere inæqualitatem ad æqualitatem, restituere patienti inæqualitatem quod illi deest, sed quia lædit iustitiam distributiuam facit inæqualitatem, eo ipso quo lædit iustitiam, eum omnis iustitia consistat in æqualitate rei ad rem,ergo qui lædit iustitiam distributiuam, ratione ipsius etiam si nulla ei misceatur commutatiua, tenetur ad restitutionem. Minor certissima est. Maior confirmatur, quia, & lædens iustitiam commutatiuam non alio nomine obligatur ad restitutionem,nisi quia facit inæqualitatem.

Secundò, qui violat iustitiam distributiuam nocet fratri cum iniuria, ergo tenetur restituere. Consequentia apet ta est ex illo principio:vbi nocumentum cum iniuria ibi,& debitum restituendi. Antecedens patet, nam conferre Petro beneficium illi vtilissimum,qu s ignorat esse graue nocumentum? Et cum iniuria, quia eo ipso quo habet merita habet ius non possessionis,sed debitum,alioquin nō violaretur iustitia,si non haberet ius cum obiectum iustitiæ sit ius, & omnis iniustitia siue commutatiua siue distributiua sit violatio alicuius iuris.

Tertiò iustitia commutatiua violata ideo obligat ad restitutionem,quia vnus habet plusquam debet habere,alter verò minus,quæ inæqualitas ipsi repugnat, estque reparanda per restitutionem, sed quando violatur iustitia distributiua,habet quoque vnus plusquam debet habere,alter verò minus,vt cum dignus præfertur digniori, ergo violatio distributiuæ eo ipso quo distributiua læditur obligabit etiā ad restitutionem.

Quartò,destribuere tributa,& vectigalia populis, vel ad alendos reges,vel ad necessitates publicas, pertinet omniū consensu ad iustitiam distributiuam, sed qui hanc violaret imponens maiora tributa,quàm sint imponenda, teneretur restituere. Similiter qui imponit prætia rebus communibus,si non seruet equitatem,violat iustitiam distributiuam, quia ad ipsam pertinet hoc munus imponendi prætia,& teneturquoque,omnium consensu restituere: Denique, qui non distribuit quod distribuēdum est, vel minus distribuit quam distribuendum est, non peccat contra commutatiuā, sed contra distributiuam,& tamen tenetur ad restitutionē. Ergo falsum est dictum Soti, & multorum Theologorum iustitiam distributiuam solam non inducere vinculum restitutionis.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum fateor restitutionem non esse actum iustitiæ distributiuæ, sed commutatiuæ. Aliud tamen est benè, vel malè distribuere, & aliud reficere nocumentum illatum cum iniuria per iniquam distributionem, prius illud est iustitiæ distributiuæ, posterius autem, vt docuit D. Thom. articulo præcedenti ad 3 commutatiuæ: quia quando supposita iniqua distributione, qui malè distribuit reficit nocumentum illatum bene meritò, tunc iam non considerat merita,sed quantum nocuit,statuatque ęqualitatem rei ad rem, tantum restituens quātum ille benè meritus minus habuit: Et ita ex læsione distributiuæ nascitur vinculum restitutionis, quæ quando fit, est actus commutatiuæ: restitutio enim non solum componit & regulat vitia ipsi cōmutatiuę opposita,sed etiā omnia alia vitia iustitię opposita,quę efficiunt inęqualitatem, & nocent cum iniuria, quod acidit etiā in iustitia distributiua. Habet enim se iustitia commutatiua in contractibus humanis, sicut charitas in moribus: sicut enim charitas componit & regulat, non solum vitia sibi opposita, sed etiam omnia alia quatenus remouent hominem à dilectione Dei & proximi, ita & iustitia commutatiua cuius actus est restitutio, componit & reducit ad ęqualitatem omnem iniustitiam, quę facit inęqualitatem inter proximos, & quę infert nocumentum cum iniuria, & cum per iniquam distributionem noceatur fratri cum iniuria,hoc etiam nocumentum & damnum reficit commutatiua suo actu restitutionis.

Ad secundum dico,bene meritum,cui res debetur ex iustitia distributiua, non esse dominum illius beneficij actu & possessione, esse tamen in proxima potentia, & iure, ac merito, vnde non conferens illi, nocent ei contra tale ius, nocens autem cum iniuria (vt constat ex tories repetito principio)tenetur ad restitutionem.Propterea communior Theologorum sententia vult, violantem iustitiam distributiuam

stributiuam in distribuendis bonis publicis, siue illa ordinentur in bonum partium, ut quæ conferuntur in iuuamen & vtilitatem particularium, siue in bonum totius, & vtilitatem communem, teneri ad restituendum illi, cui iuxta leges iustitiæ distributiuæ, bona illa conferenda erant, nec fuerunt collata. Ita Ricard. & Palud. in 4. distin. 15. quæst. 6. Cayet. vbicunque loquitur de hac re, maximè in his duobus articulis. Et in summa, verbo, Acceptio personarum. Sylu. in verbo, restitutio. cap. 3, §. 15. Victoria in lectura huius articuli. Et plærique recentiores, imò meo iudicio est apertissima sententia D. Thom. in hac quæstio. 63. articu. 1. ad 3. vbi ait: [In recompensatione quam facit distributor ei, cui dedit minus, quàm debet habere, attendendam esse comparationem rei ad rem, vt tantum illi detur quantum minus habet, de eo quod debuit habere,] Vbi apertè constituit D. Thom. illum qui in distributionibus violat iustitiam distributiuam, non conferendo bona communia iuxta merita cuiusque, teneri ad restituendum illi, cui iuxta merita debebat dare: huiusmodi enim est, qui habet minus, quàm debet habere, quo supposito tanquam certò, docet D. sanctus qua ratione sit facienda restitutio, hac scilicet, vt tantum restituat, quantum ille minus habet, de eo quod debuit habere, in eo enim est læsus cum iniuria.

Ad inuestigandam veritatem in quæstione adeò graui, & difficili, hæc omnia necessariò obseruanda sunt. Primo, bonorum, & beneficiorum, quę in alios conferuntur, quædam esse propria eius, qui illa confert, vt quæ testamento, vel aliqua donatione vnus alteri exhibet, quædam verò, quorum is, qui illa confert non est dominus, sed distributor tantum, & administrator, vel constitutus à priuata persona, vt qui accipit opes alicuius priuati hominis in Ecclesias, vel pauperes dispensandas, vel constitutus à Rep. vt prælati, principes, & gubernatores, quibus boni publici cura commissa est. Rursum huiusmodi bona duplicia adhuc sunt, quędam in id tantum instituta, vt distribuantur ciuibus, in eorum iuuamen, & commodum, secundum necessitatem illorum, danturque illis gratis, & non in stipendium alicuius laboris, industriæ, vel officij, vt quæ in nonnullis locis solent diuidi inter ciues, vel quæ in pauperes distribuenda sunt, vt in hospitalibus, in collegijs, in confraternitatibus. Alia sunt bona communia, instituta primò, & per se, non vt gratis dentur, & quasi ex eleemosyna, sed in vtilitatem Ecclesiæ, & Reip. & in stipendia eorum, qui deseruiunt bono communi, ac vt aliquod munus exerceant, vt beneficia Ecclesiastica, magistratus sæculares, & munera proposita his, qui aliquam artem docent, vt cathedræ. Horum verò munerum quædam sunt mera stipendia, debita laboribus seruientium Reip. in quibusdam officijs, quæ propriè non sũt munera, nec dignitates, nec ad gubernationem, sed ad mera seruitia, vt quæ soluuntur de bonis communibus scribis curiæ regiæ, cantoribus, & seruitoribus Ecclesiæ. Alia verò sunt, quæ sunt propriè dignitates, & munera publica, & ad gubernationem. Priora illa propriè non pertinent ad iustitiam distributiuam, sed ad commutatiuam, ita vt electo digno, & reddito illi debito stipendio suis laboris satisfaciat: posteriora verò sunt, quæ directè pertinent ad vtranque iustitiam (ut videbimus) & de his est proposita quæstio. In quibus illud prętereundum non est, aliam esse rationẽ eius, cui ex officio incumbit eorum distributio, & aliam eorum, ad quos id non spectat: Nam distributor tenetur ex officio facere, vt bona ista communia, & munera publica efficiantur propria actu, & in effectu illis, quibus seruata ęquitate conferenda sunt, vt sicut habent in illa ius in meritis, ita quoque habeant illud in actu. Cæteri verò quibus non incumbit munus distribuendi, non tenentur ad id, sed ad hoc solum, ne sint impedimento, quin illis conferantur: habet enim vnusquisque hoc ius natura, ne quis impediat ipsi bonum quod obtinere potest. Vnde electores non eligẽdo sicut debent, peccant contra iustitiam, cum ad id teneantur ex officio, & iustitia, cæteri verò, quando tale impedimentum, vel obstaculum ponunt, sicut qui impedit legatario, vel pauperi bonum, quod aliquis vult ei dare.

Obseruemus secundò, bona publica tribus modis distribui posse: Primò, per modum gratuitæ donationis, vt cum ex ærario publico conferuntur pauperibus eleemosynæ, in qua distributione (cum sit donatio gratuita) nec habet locum acceptio personarum, nec de illa est nostra quæstio. Secundus modus distribuendi bona publica est per solam iustitiam commutatiuam, vt cum Reip. confert militibus stipendia, habet se sicut priuatus, qui suis famulis, & operarijs reddit stipendia suorum laborum. Et neque in hoc sensu tractatur pręsens quæstio, cum in huiusmodi solutione stipendiorum propriè non interueniat distributiua. Tertius modus est, quando considerata qualitate personarum, iuxta illarũ merita distribuũtur illis bona cõmunia. quomodo habet locũ propriè distributiua, & violatio eius est acceptio personarũ, & de hac inquirimus an obliget ad restituendũ.

Obseruemus tertiò, Remp. Christianam in his stipendijs & muneribus publicis duos haberet scopos, & fines, primò consulere suæ vtilitati, & optimæ gubernationi, habendo ratione istorum munerum optimos ministros, secundò proponere præmia benemeritis, quæ in duo sunt ipsi Reip. maximè necessaria, Prius illud, quia sine optimis ministris nõ potest neque in spiritualibus, neque in temporalibus, benè gubernari: Posterius verò, quia sicut non potest in pace contineri, nisi extent supplicia iniquis, ita neq; suam tueri dignitatem, nisi sint proposita præmia studiosis, & præstantibus. Vnde celebris illa philosophorum sententia, [Remp. omnem pręmio, & pęna contineri.] Ex quibus duobus finibus, licèt hic secundus sit minus præcipuus, & secundarius, seruit nihilominus maximeq; ue necessarius est vtilitati, & optimæ gubernationi Reip. videntes enim ciues hæc munera, & bona communia conferenda esse melioribus, & vtilioribus, vt præmia suorum meritorum, & laborum, curant se ipsos in discipulis, & virtute diligenter exercere, reddique idonei, & aptissimi ad ista munera publica: quo fit, vt habeant Ecclesia, & Resp. multos aptos, & idoneos ad sua ministeria, & valeat inter eos quos viderit aptiores, & præstantiores eligere, sicque præstantissimè gubernari, esseque omni ratione fœlix, & florens. Sequitur ex his, cum ista munera duo habeant, vt sint officia, quædam, & ministeria in bonum commune instituta, & præmia benemeritorum, distributorem talium munerum duo spectare debere, qua parte sunt officia, & ministeria, debet primò, & potissimè spectare vtilitatem, & commodum Ecclesiæ, vel Reip. Eligendo aptum, & idoneum illi muneri gerendo. Et ad hoc tenetur ex iustitia commutatiua. Primò, quia cum Ecclesia det electo stipendium illud, vel beneficium propter officium eligere ad tale stipendium, inutilem ad exercendum opus debitum tali stipendio, est apertè violare iustitiam commutatiuam. Secundò quia ipsi quoque electori, datur ius illud, & auctoritas eligendi hac lege, vt non pro suo arbitratu, sed iuxta vtilitatem Ecclesiæ, vel Reip. eligat: vnde conferendo illi ius eligendi, facit illum Ecclesia, vel Respub. eo ipso procuratorem sui commodi, & vtilitatis: vbi autem reperitur do, vt des, facio, vt facias, ibi intercedit iustitia commutatiua. Qua parte verò ista munera sunt præmia benemeritorum, debet distributor atendere merita illorum, inter quos eligit, vt eligat digniorem, & meliorem ad tale munus: quia cum pręmia dicãt ordinem ad merita, ille habet maius, & potius ius ad præmium, qui abundat pluribus meritis: Et consequenter ista munera quatenus præmia sunt, conferenda sunt dignioribus ex iustitia distributiua, cuius est reddere præmia pro ratione meritorum. Quo fit vt tam eligens dignum relicto digno, quàm eligens dignũ relicto digniori peccent contra vtramque iustitiam, contra commutatiuam, quia tenebantur ex officio, & consequẽter ex commutatiua prouidere Ecclesiæ, vel Reip. meliorem, & utiliorem, quem commodè poterat: contra distributiuam verò, quia nec respexerunt merita, nec iuxta illa, officia uel beneficia distribuerunt.

Quod ut apertius intelligatur. Obseruemus quartò distributorem huiusmodi bonorum duo habere, primò ut sit distributor, qua ratione, tenetur tantum ex iustitia distributiua dispensare bona communia distribuenda ciuibus pro

meritis,

meritis,& dignitate eorum, secundò conuenit illi esse minister publicus,constitutus,vel ab institutore illorum bonorum,vel à Rep.vel ab Ecclesia eo pacto,conuentione, ac lege,vt curet, & vtilitatem Ecclesiæ,vel Reip. & iustè distribuere. Vnde communiter iurant huiusmodi ministri,se nec odio,nec amore quicquã in suo officio acturos, sed iustè,& cũ iustè distribuere idẽ sit q̃ distribuere iuxta leges,& regulã iustitię distributiuę,quatenus sũt ministri Reip.vel Ecclesiæ,cõstituti ab ipsa ad rectè,& iustè distribuendũ,tenentur ex debito sui officij,& ex ipso ex iustitia cõmutatiua, rectè, & iuxta leges iustitiæ distributiuæ bona illa communia distribuere. Quo fit,in distributione bonorum communium iustitiam commutatiuam coniunctam esse omnino cum distributiua,tam in ordine ad Ecclesiam,vel Remp. enim ratione officij teneatur consulere vtilitati Ecclesiæ, & Reip. quàm in ordine ad digniorem, cum etiam ratione officij teneatur iustè, & benè distribuere: illud enim omne, ad quod ministet publicus tenetur ratione sui officij, tenetur ex iustitia commutatiua, cum detur illi officium ea lege, vt seruet omnia ad,quæ obligat tale officium.Et confirmatur, huiusmodi distributores,vt ministri Reip. & custodes boni communis,tenentur ex officio, & consequenter ex iustitia commutatiua ad seruandam iustitiam legalem, & eminentem,ad iustitiam autem legalem pertinet benè, & iustè distribuere, ergo ex iustitia commutatiua tenentur isti dispẽsatores bonorum communium iustè, & benè, ac iuxta leges iustitiæ distributiuæ illa dispensare. Maior constat ex supra dictis: Minor probatur.Iustitia legalis respicit bonum commune,& includit in se omnes virtutes,sine quibus bonum commune constare non potest,at obseruatio distributiuæ est maximè necessaria ad bonum commune, cum experientia teste vbi beneficia, & munera non conferuntur pro meritis malè,& iniquè omnia se se habent,tàm spiritualia,quàm temporalia.

Obseruemus quintò in Ecclesia, vel Rep. quædam esse beneficia,non tam ad vtilitatem,aut necessitatem Ecclesiæ instituta, quàm ad illius ornatum, splendorem, ac dignitatem: vt canonicatus, præstimonia, beneficia simplicia, & quæcumque nullam habent curam animarum, aut obligationem gubernandi docendi, vel aliqua ministeria in communem vtilitatem exercendi. Alia verò esse, omnino,& per se instituta,& necessaria ad vtilitatem boni communis,spiritualis, vel temporalis: vt Episcopatus, beneficia curata, magistratus iudicum prætorum, gubernatorum, & cathedræ vniuersitatum. Rursum ex prioribus illis, quædam habent,vel à fundatoribus suis, vel ab Ecclesia siue Rep. iam assignatas qualitates, & conditiones, quæ exiguntur in eligendo,ita vt illis concurrentibus ipsemet fundator,vel Ecclesia aut Resp. significent se nullas alias exigere, aut nihil tale habent,sed committitur conscientiæ electoris, vt optimè, & rectè eligat, vt in his, quæ sunt ad vtilitatem boni communis,in quibus communiter, & regulariter committitur electori,vt in eligendo nullo affectu humano ducatur, sed eligat iuxta Ecclesiæ vtilitatem,& eligendorum merita. Vnde D. Pau.[Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subiungit. Hic iam quæritur inter dispẽsatores,vt fidelis quis inueniatur.] Id est, vt fideliter distribuat ista ministeria, vbi alludit ad illud Christi de Episcopo, & distributore bonorum Ecclesiæ. [Fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram.] Vbi eleganti methaphora explicat Christus, q̃ præcedenti obseruatione dicebamus, iustitiæ distributiuæ coniunctam esse commutatiuam,in hoc enim(inquit) constitutus est Episcopus,& distributor bonorum Ecclesiæ, ut fideliter distribuat,& iustè,sicut,qui in Rep. constitutus esset, vt iusta mensura distribueret triticum Reip.ciuibus,teneretur ex commutatiua, eo ipso, quo à Rep. ad id constitutus est, iustè,& cum mensura,id est æquitate distribuere, Vbi non vocat illum fidelem, quasi ex sola fidelitate teneatur rectè distribuere,& non ex iustitia ac debito officij sui, sed quia eo ipso quo accipit tale munus, promittit se illud iustè exequuturum,vocaturque fidelis, id est,qui stabit promissis,si lelitas autem, qua promissis stãdum est ex officio, pertinet ad iustitiam commutatiuam.

Mich.Sal.in 2.2.D.Tho.

Obseruemus vltimò, leges Ecclesiasticas apertissimè velle,vt beneficia hæc in communem vtilitatem, dentur dignioribus, & his, qui magis possunt prodesse, similiter leges Reip.in suis magistratibus, & leges vniuersitatum in cathedris litterarijs.Quod spectat ad beneficia Ecclesiastica, Christus ipse est in exemplum,qui non elegit Petrum tanquam cæteris digniorem, propter quod interrogauit illum de abundantiori charitate.Et apostoli, qui in electione Mathiæ eũ postularunt,quem Deus designaret viliorẽ,& aptiorem ministerio Apostolatus:In pragmatica Concilij Basiliensis cõfirmata à Martino 5. habetur hæc forma iuramenti eligentium.[Ego N.iuro,& promitto omnipotẽti Deo, & sancto cuius nomini hæc Ecclesia dicata est,eũ eligere, quem credam in spiritualibus,& temporalibus esse meliorem.]Et in Auctentico de Monachis §.Ordinationum habetur.[Ex monachis ille proficiatur in Abbatem, vel pastorem,qui inter alios sanctior,& peritior extiterit.] Hæ leges maximè vigẽt post concilium Tridentinum,vbi præcipitur, vt hæc beneficia non conferantur nisi per oppositionẽ,& examen.Oppositionem autem,& examen perspicuum est eo tendere,vt appareat quis sit dignior.In chathedris simile est iudicium, cum non sit conferendæ in vniuersitatibus benè gubernatis nisi per oppositionẽ,& præcedenti rigoroso examine,& adhibito iuramento eligentium,se nec amore,nec odio duci, sed solo intuitu meritorũ,& vtilitatis scholæ. In magistratibus secularibus ipsemet Soto confitetur, cum ex ære publico stipendia accipiant, & ad administrandam iustitiã sint instituta, proculdubio ex iustitia dignioribus deberi.

His statutis,ut omnia complectamur.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui bona illa primi generis instituta in ciuium iuuamen,& priuatum illorum commodum, gratis ipsi conferenda,non distribuit in illos,sed apud se retinet, uel in totum uel in partem,aut distribuit iniustè,præferendo indignos digniori,vel dignos dignioribus, peccat grauissimè contra utramque iustitiam, & tenetur restituere quantum defraudauit.

HÆc est apertè D.Tho.q.62.ar.1.ad 2. Vbi ait expressè: conferentem minus,quàm debuit,teneri ad restituendum illi, cui minus dedit,Et probatur, Qui sic distribuit, violat vtramque iustitiam, distributiuam quidem,cum non respiciat merita, commutatiuam verò, quia distribuit contra statuta,& qualitates cõstitutas à fundatoribus,& institutoribus talium bonorũ, accepitq; munus administratoris ea lege, vt distribueret iuxta illa statuta, & ordinationes.Ergo tenetur ad restituendum illis quos ita defraudauit,velutis,qui expoliauit illos re, iure ipsis debita,& nocuit eis cum iniuria. Et confirmatur, quando iustitia distributiua ita violatur, vt vnus habeat minus, quàm debet habere, alter autem magis, inæqualitas ista reducenda est ad æqualitatem per restitutionem,sic autem est in propositio,ergo. In qua conclusione omnes conueniunt tam antiqui,quam recentiores, præter Adrianum qui in 4. De Restitu.quæst.peculiari de collatione beneficiorum vult nullam violationem iustitiæ distributiuæ obligare ad restitutionem. in quocunque genere bonorum illa committatur obligare ad restitutionem.Sed ab omnibus in hac parte eius sententia reijcitur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui distribuens bona communia secundi generis, siue sint beneficia simplicia ad ornatum, & decorem Ecclesiæ,siue beneficia,& officia in utilitatem communem instituta,ea confert indignis prætermissis dignis, peccat contra utramque iustitiam.

In primis contra distributiuã,quia non respicit merita, contra

contra commutatiuam verò, quia nec consulit vtilitati Ecclesiæ, nec eligit in ministeria eos, quibus iustè dentur talia stipendia, cum acceperit ab Ecclesia, uel Rep. ius eligendi, & distribuendi sub ea lege, & pacto. Vnde iste tenetur apertè ad restituẽdum Ecclesiæ vel Reip. conueniuntque in hac parte cum Soto omnes Doctores.

CONCLVSIO TERTIA.

Ad beneficia simplicia indecorem tantum instituta, in quorum institutione fundator explicat qualitates, & conditiones, quas vult reperiri in eligendo, si distributor eligat habentem illas nullam uiolat iustitiam, nec tenetur ad aliquam restitutionem. Quando verò relinquitur eius conscientiæ, vt eligat iustè, & debitè, si eligat indignum dimisso digno, aut dignum dimisso digniori, peccat contra utramque iustitiam. & tenetur restituere, & Ecclesiæ, & illi digno, uel digniori prætermisso.

PRobatur prior pars. Quando fundator assigna qualitates distributori, hac sola lege confertur illi ius distribuendi, vt seruet qualitates illas, seruatisque illis adimplet legem, & pactum, ergo, seruat simul iustitiam commutatiuam, & distributiuam. Probo consequentiam, Sicut in omni re denominatio non sumitur ab his, quæ conueniũt rei per accidens, sed ab his, quæ conueniunt illi propriè, & per se, ita in distributionibus, ea tantum merita sunt attendenda, vt dicatur distributio iusta, vel iniusta, quæ sunt merita propriè; & per se, & non per accidens, in ordine ad illud bonum quod distribuendum est, sed quando merita assignantur ab institutore, & fundatore beneficij, quæ ipse assignat, sunt merita per se, & directè in ordine ad illud beneficium, cætera verò per accidens, ergo seruatis illis qualitatibus, & meritis taxatis ab institutore, seruat distributor iustitiam distributiuam, imò, & commutatiuam, cum præstet, quod debet ex munere sibi iniuncto. Quod autem alius alia plura habeat per accidens est. Hinc sequitur apertè, sic distribuentem ad nullam teneri restitutionem, quia vbi nulla iustitia violata est nullum est restituendi debitum.

Secunda pars probatur. Quando conscientiæ distributoris dimittitur, vt benè, & iustè eligat, accipit tunc profectò ius distribuendi ea lege, & pacto, vt iustè distribuat, tenetur ergo tàm ex iustitia distributiua, cuius est attendere ad merita, quàm ex commutatiua, cum acceperit ius istud cũ pacto rectè distribuendi, eligere meliorem, ergo si in tali casu eligat indignum dimisso digno, vel dignum dimisso digniori, vtramque iustitiam violat. Et confirmatur, quia vbi non sunt taxata merita, omnia merita per se pertinent ad rectam distributionem, ergo non eligens meliorem violat distributiuam, cum præferat habentem minora merita, & commutatiuam, cum non seruet pactum sub quo habet ius eligendi, quod est benè distribuere. Quod autem teneatur ad restituendum, & Ecclesiæ, & illi dimisso, ostendo: In primis Ecclesiæ, quia cum eo ipso quo illi constitutum est, vt benè eligat, ac iustè distribuat, teneatur prouidere illi meliorem, non eligens digniorem quem commodè potest, priuat ipsã illo vtiliori, ac meliori ministro contra iustitiam, nocetque ei cum iniuria. Digniori verò prætermisso, quia & eo ipso quo fundator vult distributorem à se institutum iustè distribuere, vult meliori beneficium illud conferri: unde habet iam ille melior ius ad beneficium illud ex uoluntate fundatoris, & consequenter priuare illum tali bono, est priuare ipsum re sibi debita, cum iniuria. Hoc ipsum apertius ostendent argumenta, quæ statim subijciemus de beneficijs, & officijs, quæ sunt in utilitatem communem.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui in distribuendis beneficijs, vel muneribus institutis in communem vtilitatem Ecclesiæ, vel Reip. maximè in his quæ conferuntur per oppositionem, & præcedenti rigoroso examine, confert indigno dimisso digno, vel ipsi digno dimisso digniori peccat contra vtramq; iustitiam, & tenetur restituere tàm Ecclesiæ, vel Reip. quàm expoliat præstanti ministro quem poterat habere, quàm ipsi meliori prætermisso.

PRobatur prior pars. Quod peccet contra vtramque iustitiam. In primis de distributiua est certum, nec id audent negare Soto, vel vllus D. quia sic eligens non respicit merita, vbi autem non dantur bona ista pro meritis, violatur apertè distributiua. Et confirmatur, quia si sic distribuens non violaret distributiuam, sequeretur Episcopum conferentem beneficium digno prætermisso digniori, nõ peccare mortaliter, cuius oppositum docent ipse Soto, & omnes Theologi. Cõsequẽtia autem patet, quia Episcopus iste sic conferens digno prætermisso digniori, cum ex ipsomet Soto, & communi Theologorum consensu, contra duas virtutes possit peccare, aut contra iustitiam, aut contra fidelitatem, necessariò si non peccat contra iustitiam, peccabit solum contra fidelitatem, violatio autem solius fidelitatis cui non miscetur aliqua iniustitia, non obligat ad mortale: Ergo Episcopus iste conferens digno prætermisso digniori, non peccabit mort. At omnium consensu peccat mortal. Ergo necessariò dicendus est violare in tali casu iustitiam distributiuam Minor illa peccantem contra solam fidelitatem, cui non miscetur aliqua iniustitia nõ peccare mortal. est D. Thom. infra q. 133. ar. vlt. ostenditurque exemplo procuratoris, qui potens adducere operarios meliores, si non conducat nisi sufficientes, quando dominus non præcepit ei, vt meliores locaret, non peccat mortaliter, quia in tali casu nullam committit iniustitiam, sed solam infidelitatem.

Quod autem & commutatiuam violet probo. Distributor iste, vt minister Ecclesiæ, vel Reip. & custos, ac procurator boni communis, ex prima obseruatione, tenetur ex iustitia commutatiua consulere vtilitati Ecclesiæ, quãdo id commodè potest, & rectè distribuere, electo indigno, & exclusio digno, vel electo digno, & excluso digniori, nec cõsulit vtilitati Ecclesiæ, nec rectè distribuit, cum non distribuat pro meritis: ergo violat etiam commutatiuam.

Secundo, quando institutor assignat qualitates necessarias in eligendo, non eligere secundum illas, & secundũ leges, & statuta fundatoris, est contra iustitiã cõmutatiuam, cũ hac lege detur illi ius eligẽdi, vt seruet in eligendo illa statuta & ordinationes, sed in beneficijs, & muneribus de quib. loquimur, ius eligẽdi datur distributorib. hac lege, vt eligant meliores, & vtiliores bono communi, quod apertè demonstrãt leges Ecclesiæ, & vniuersitatũ de quib. in tertia obseruatione, & omnium efficacissimè, quod præcipiatur non dari talia bona, nisi per oppositionem, & præcedenti rigoroso examine, ergo aliter distribuens, quàm conferendo meliori, & digniori, violat apertè iustitiam commutatiuam, & est infidelis suu muneri, & Ecclesiæ, & Reip. ea infidelitate, quæ pertinet ad iustitiam commutatiuam.

Probatur iã secunda pars conclusionis, in primis, quod teneatur restituere Ecclesiæ, vel Reip. probo sic. Ecclesia, vel Resp. non habet in hoc casu oẽ bonũ sibi debitũ, imò minus quàm debet habere, ergo tenetur illi restituere. Cõseq. patet ex doctrina D. Tho. ar. 1. quæstionis præced. ad vltimum. Vbi ait. [Quando in distributione habet aliquis minus quàm debet habere, iniquum illum distributorem teneri ad restituendum illi, quod minus habet.] Antecedens ostẽdo, Ecclesia confert ius eligẽdi, vt prouideatur illi præstantior minister, qui tempore oppositionis põt commodè haberi: hoc enim fine fit oppositio, & examen, ergo debetur illi ex iustitia, & officio distributoris, melior minister, qui tempore electionis potest haberi, ergo quando talem non habet, non habet omne bonum sibi debitum.

Secundò ex Soto, & alijs in probatione Secundæ conclusionis ab ipsis positæ, quando eligitur indignus dimisso digno, restitutio facienda est Ecclesiæ, quia contra ipsam commissa est iniustitia commutatiua, sed quando dimisso

digmo-

digniori eligitur dignus, committitur quoque contra ipsam Ecclesiam iniustitia commutatiua, quia nec consulitur eius vtilitati, nec seruantur leges eius, ad quæ tenetur distributor ex iustitia commutatiua, ergo tenetur ipsi in hoc casu restituere.

Denique non eligens meliorem priuat Ecclesiam vtilitatibus, quas ex illo meliori reportaret, quod negari non potest esse maximum Ecclesiæ nocumentum, & cum iniuria, cum ex iustitia teneatur eligere iuxta Ecclesiæ vtilitatem, quantum commodè potest, vbi autem nocumentum cum iniuria, vt constat, & ibi debitum restituendi, ergo. Et confirmatur. Quia redditus Ecclesiæ cum sint adeo optimi, & honorifici, vbi dignior reperitur, dignus non est æqualis tunc, nec proportionatus tanto, & tam honorifico stipendio, sed dignior, qui tunc occurrit. Vnde, & ratione stipendij exercet inæqualitatem, & iniustitiam commutatiuam contra Ecclesiam sic distribuens.

Quod autem, & illi prætermisso sit etiam facienda restitutio (quia in hoc est maior controuersia) pluribus ostendam. Primò, leges iustæ (vt supra vidimus) possunt abdicare dominium ab vno, & conferre alteri voluntas quoque veri domini potest abdicare à se dominium, & conferre alteri, sed leges Ecclesiæ, quæ decernunt qualiter sit facienda distributio horum beneficiorum, applicant dominium eorum dignioribus, cum præcipiant conferri præcedente oppositione, & examine, vt ea ratione, & via quæratur melior, & vtilior: Resp. quoque quæ est vera domina magistratuum, & munerum ciuilium, fundatores vniuersitatum, qui sunt legitimi institutores cathedrarum, abdicant à se dominium istorum bonorum, & munerum, & transferunt in digniores secundum leges ab ipsis statutas, ergo qui digniori bus non confert, tenetur eis restituere perinde ac si ipsos re sua expoliasset, Patet conseq. Primò non minorē vim habēt hæ leges in huiusmodi bonis, quàm testamenta in bonis testatoris, sed si quis mandaret legata cognatis sibi magis coniunctis, qui illa conferret minus coniunctis, tenetur in cōscientia restituere illis magis cōiunctis, perinde ac si ipsos re sua expoliasset, ergo similiter in proposito. Confirmatur secundò si quis daret pecuniam œconomo suo distribuendam in pauperiores, ille verò existentibus, pauperrimis cōferret illam minus indigentibus, teneretur in conscientia ex suis restituere illis pauperrimis quos dimisit.

Secundò violatio iustitiæ distributiuæ cū dāno proximi (vt contra secundū fundamentū magistri Soto probatū est) obligat ad restituēdū illi qui minus habet quā debet habere, quia est apertè inæqualitas iniusta, & infertur fratri nocumētū cū iniuria, sed quando excluso digniori eligitur dignus, vel excluso digno eligit̄ indignus, violat̄ apertè iustitia distributiua cū dāno exclusi, habetq; ille exclusus minus q̄ debet habere, & recipit apertè nocumētū cū iniuria ergo est ipsi quoq; restitutio faciēda ab illo iniquo distributore.

Tertiò Episcopus eligens dignū dimisso dignori peccat contra iustitiā, ergo debebatur illi digniori beneficiū illud ex iustitia: cōsequētia est aperta nā vbi non est debitum ex iustitia, nec peccatum contra iustitiā. Antecedens verò ostē do, talis Episcopus ut docet hic D. Tho. ar. 2. est acceptator personarum, (in quo cōueniunt cū D. Tho. omnes Theologi, & ipse Soto cum suis) acceptatio autē personarum omnium consensu non habet locum nisi vbi est debitum ex iustitia, quo nomine docent omnes Thelogi apud Deum nō esse acceptionē personarum, quia Deus nulli quicquam debet ex iustitia, ergo beneficium illud erat debitū illi digniori ex iustitia, ergo tenetur illi restituere. Probo consequentiam, quia hoc argumento vtuntur Soto, Couar. & cæteri, vt probent non teneri ad restitutionem eligentem dignum dimisso digniori, quia non est illi debitum ex iustitia.

Quartò, qui impedit beneficium ne detur digniori (ex D. Tho. hic ad 4.) tenetur ad restituendum ipsi digniori, ergo qui non eligit digniorem tenebitur etiam illi restituere. Probo consequentiam, quia impediens curat quidem ne detur, non autem est causa præcipua, vel eficax, uoluntas autē distributoris est eficacior causa damni omnium cōsensu, ergo ad restituendum, & maiori iure.

Huic argu. respondent, qui contra sentiunt intelligendū esse D. Tho. quando impediens impedit per vim, & fraudē, qui verò eligit dignum ex suo beneplacito, & libera voluntatè, nullam exercet vim, vel fraudem. Sed hæc solutio non est satis apta, quia D. Tho. nullomodo meminit, nec curat vis, vel fraudis, sed quomodocunque quis impediat benè meritum, obligat impedientem ad restitutionem, propter damnum quod illi infert, quia sic impeditus habet minus quam debet habere, quod etiam præstat iniquus distributor. Et confirmatur, si impediens bene meritum ideo teneretur restituere, quia impedit per vim, vel fraudem, & inde oriretur obligatio restituendi ex illa vi, & fraude, profectò, & qui impediret dignum per vim, vel fraudem, vt daretur digniori, teneretur restituere, quod nec somniauit D. Tho. imò oppositum. Soto respondet impedientem teneri ad restitutionem, quia vnusquisque habet actu ius, ne impediatur à re, quam licitè potest obtinere, at qui impedit aliquem à consequutione beneficij, expoliat fratrem illo iure, & ita tenetur restituere, sicut qui impediret, ne diues conferret eleemosynam, quam volebat pauperi, quia pauper habet à natura, & actu ius, ne impediatur ei eleemosyna: at quando distributor non confert digniori, nō expoliat illum re, quā actu habebat, quia ante distributionem res illa communis adhuc actu non habetur, Sed neq; hæc responsio tollit vim argumenti. Imò sic argumentor, impediens tenetur ad restitutionem, quia impedit ius quod habet benemeritus, non conferens digniori similiter agit contra ius quod habet benemeritus, cum non conferat illi quod meretur ex iustitia, quam ipse distributor tenetur seruare, ergo similiter tenebitur restituere. Et multò magis probo, cum restitutio sit ad reficiendum nocumentum illatum, ille tenetur maiori vinculo ad restituendum, qui magis nocet, sed plus nocet, qui non dat rem mihi debitam, quàm qui impedit, quia impediens non est totalis causa, nec efficax, sicut qui non dat, ergo tenetur, qui non dat, multò magis ad restituendum.

Quintò vna virtus non minuit vim alterius, imò confirmat, & auget, vnde fatetur ipse Soto, violantem iustitiam distributiuam quando ipsi coniungitur commutatiua teneri ad restitutionem, vt qui in distributione ærarij publici inter ciues non benè distribueret, quia ex iustitia cōmutatiua cum id faciat ex officio, & vt minister publicus Reip. tenetur benè distribuere, & seruare æquitatem in illa distributione, sed distributor beneficiorum, & munerum quæ dantur per oppositionem ad vtilitatē boni communis, tenetur illa benè distribuere ex officio, & eo ipso ex iustitia commutatiua, ergo tenetur restituere illi cum quo nō seruauit leges iustitiæ distributiuæ.

Sextò, qui aufert bona quæ possideo, tenetur mihi illa restituere, sed qui in distributione huiusmodi bonorum excludit digniorem, non minus damnum infert illi, quàm si expoliaret eum bonis proprijs, quæ iam possideret, & ita communiter dicimus quando non cōfertur melius merēti. (Señor como si le quitaran la capa que lleua.) Ergo. Et cōfirmatur: quia quæ mihi iustè debita sunt, perinde sunt mea, ac si illa actu haberē. Vnde est regula: [Quod parum distat, nil distare videtur.] Quç regula in his in quæ habemus maximum, & notorium ius, est efficacissima, nam cum sint iam nobis debita, perinde iudicantur nostra, ac si illa actu iā haberemus, cum nihil aliud restet, nisi vt ius illud per æquum, & iustum distributorem redigatur in actum. Vnde communiter Theologi, & optimè, similiter indicant, & obligāt ad restitutionem, siue fiat iniuria in bonis proprijs, siue in bonis iustè debitis quia iustè debita iam iudicantur velut propria illius, cui iustè debeotur.

Septimò contra vtranque iustitiam agit, & tenetur ad restituendum, qui ex officio tenetur reddere præmia, quæ exigunt merita, sed hæc officia non solum sunt stipendia, verum etiam præmia, ergo qui non reddit illa pro meritis, eligens digniorē, sed dignum, tenetur illi omnino restituere, Imò etiam si ita res haberet, vt solum essent stipendia, iniquus distributor maneret obnoxius restitutioni. Probo, quā impediret artificem contra iustitiam, ne lucretur sua opera, & arte, quæ lucrari potest, tenetur illi ad restituenda

omnia damna, & lucra illa cessantia in integrum, (vt vidimus quæst. præced.) Qui non confert beneficium digniori actu, & non tenetur impedit illum à lucro, quod illo beneficio vel munere poterat oponiè habere, & debuit iure meritorum habere, impeditque illum contra iustitiam distributiuam, & contra ius quod vt benemeritus, habet ad tale beneficium, uel munus ergo.

Ex his patet falsam esse illam regulam D. Soto: quando distributio intendit præcipuè ipsam distributionem bonorum in ciues, quæ nos dicimus bona in iuuamen, & commodum particularium, tunc violationem iustitiæ distributiuæ obligare ad restitutionem, quando autem distributio intendit potissime vtilitatem Ecclesiæ uel Reipub. & minus præcipuè commodum particularium, tunc non obligare ad restitutionem. Nam in omnibus tam distributionibus, quam commutationibus cuiuscumque generis, obligatio restituendi ortum habet ex violata æqualitate, siue in eo contractu intendatur iustitia præcipuè siue minus præcipuè, dùmodò violetur æqualitas cum damno proximi: nec aliud dici potest, cum proprius, & directus finis restitutionis, sit reducere illam inæqualitatem ad æqualitatem. Vnde D. Thom. in loco allegato quæst. præced. art. 1. ad 3. non distinguit, quid distribu tio præcipuè intendat, sed in vniuersum docet, faciendam esse recompensationem, & restitutionem ab iniquo distributore, quando in distributione habet fra ter minus quàm debet habere.

Nunc ad argumenta in oppositũ. In prima conclusione conuenimus cum Soto in priori parte illius, non autem in posteriori. Vnde ad argumenta quibus probat, ipsi digno excluso per electionem indigni nihil esse restituendum. Respondeo. Ad primum, veram esse maiorem, & falsam minorem: nam qui distribuit ista bona vt minister constitutus à Repub. (tenetur vt vidimus) ex officio, & eo ipso ex iustitia commutatiua consulere vtilitati Ecclesiæ, & seruare leges iustitiæ distributiuæ, vnde peccat contra iustitiam commutatiuam in ordine ad vtrumque, tenetur que propterea vtrique restituere, & Ecclesiæ, & illi digno vel digniori dimisso.

Ad secundum dico, non esse commodum exemplum, nã æconomus conducens operarios non est distributor, sed emptor laboris, & operis ab illis operarijs faciendi, locatio enim (vt videbimus) pertinet ad emptionem, propter quod tenetur quidem restituere domino, cuius pecuniam dedit in rem vtilem, operarijs autem optimis quos non locauit non tenetur restituere, cum ab illis nil emerit, at in distributione, quando eligitur indignus, nocet talis elector, & cum iniuria dignis quos excludit & ita tenetur illis restituere.

Ad tertium dico, in isto casu communiter fieri restitutionem Ecclesiæ quæ defraudata est optimo ministro, alijs verò qui poterant illi rectè præesse non fieri, quia nec se opposuerunt, nec tale beneficium postularunt, quo fit, vt & si habebent ius, perinde tamen iudicentur ac si noluerint illo vti, unde nulla est ipsis facta iniuria.

Ad argumenta quibus confirmat Soto secundam conclusionem.

Ad primum pro priori parte conclusionis respondeo, violari vtramque iustitiam quando dimisso digniori eligitur dignus in beneficijs quæ opositione conferuntur, vt constat ex dictis. Ad probationem verò, constat etiam ex dictis, hæc beneficia, & munera non esse otera stipendia, sed præmia quoque virtutum, & posito illa essent stipendia, nõ ualet ratio. Primò, quia sunt adeò pinguia, & honorifica, vt quando se offert dignior, & dignus non fit operarius proportionatus illis. Secundò quia leges Ecclesiæ & Reipublicæ hunt ista dari melioribus, vnde tenetur illis restituere sicut qui uiolauit leges distributiuæ, ad quas tenetur ex officio. Ad exemplum de æconomo, constat æconomum non distribuere, sed locare operas, casu verò quo dominus diceret æconomo, vt conduceret vtiliores, si ipse locaret vtiles tantum, teneretur restituere, & domino, & ipsis, si ea die non laborassent, quia ex officio tenebatur locare illos, nocuitque illis cum iniuria. Idẽ iudicium est de duce exercitus, stipẽdia enim illa quæ coferuntur militibus pro suis laboribus, propriè nõ pertinent ad iustitiã distributiuã, imò sũt solutio suorum laborum, & in solutione sufficit vt reddatur pretium pro valore laboris, secus est quãdo militibus veteranis redduntur præmia ex ærario publico, & bonis communibus, tũc enim est verè distributio, in qua distributor cõstitutus à rege, nisi benè distribuat, & pro meritis, ac dignitate uiolaret vtràque iustitiã, & teneretur ad restituendũ.

Ad secũdũ respõdeo, verã esse maiorẽ, & minorẽ falsã: quia nõ confert Ecclesiæ, & Reip. ministrũ ipsis debitũ, cõsortẽs dignũ, quãdo potest digniorem, cũ ipsa exigat per suas leges optet habere meliorẽ, & vtiliorẽ, qui cõmodè haberi potest. Nec est intolerabile, & laqueos conscientijs inijcere, nec obligare electores ad summam vtilitatem, & ad excellentissimos ministros. Quia different hæc plurimũ, quærere excellẽtissimos ministros, aut ex oblatis eligere & amplecti præstantiores, prius illud esset intollerabile, ad quod non dicimus electores teneri: ad posterius verò, cũ sit illis facilè, & officiũ quod exercent ita exigat, tenẽtur. Ad confirmationẽ, fateor non esse instituta huiusmodi officia, & beneficia nisi in cõmune bonũ, nihilominus eo ipso quo in hunc finem instituta sunt, debent benè distribui, & pro meritis, quia hic secũdus finis vt vidimus iuuat & deseruit illi priori.

Ad argumenta quibus probabant tertiam conclusionẽ.

Ad primum respõdeo, verissimũ esse, digniori vt probatũ est) deberi ex iustitia officium uel beneficium. Et ad primã instãtiã respõdeo, dignũ electum nõ teneri ad resignãdũ beneficium sibi collatũ, quia cum ipse, nec sit elector, nec impedit digniorẽ, sed tãtũ curauerit sibi prodesse, recepit que beneficiũ illud bona fide, nec digniori nocuit cũ iniuria, nec occupat iura illius, nã dignior tãtũ habet ius ad beneficiũ, quamdiu existit illud inter bona cõmunia, post quã autem digno collocatum est, habet iã dignus actu possessionem, & ius illius, digniori verò cessat ius, quod ante habebat, sicut, & beneficium desinit esse bonum commune sicut antea erat: manet uerò illi ius in bonum iniqui distributoris, titulo restitutionis.

Ad secundã instãtiã dico, non esse simile, quia fundus Petri adiudicatus Ioanni per iniquã sententiã numquã est Ioannis, sed semper manet Petri, quia sententia iniusta non transfert dominium in foro interiori, & ita Ioannes, tenetur illũ restituere, quam primũ nouerit illius sentẽtiæ bene ficiũ collatũ digno est actu ipsius, cessatq; (vt diximus) ius digni oris in illo, q̃ primũ cessauit illud esse bonũ commune.

Ad secundũ respõdeo. Episcopũ bona fide credẽtẽ Petrũ esse digniorem, etsi deinde intelligat exclusum fuisse digniorem, non teneri ad expoliandum Petrum, & conferendum illud beneficium excluso, quia ad iustam distributionem sufficit, vt elector illi conferat, quem bona fide tempore electionis credit meliorem, sicut iurant electores in illa pragmatica Concilij Basiliensis.

Ad tertium respondeo ex D. Thom. infra q. 100. ar. 2. tũc licere redimere vexationem per pecuniam, quando iam habetur titulus beneficij, uel possessio eius, & alter mouet iniquam litem, quia tunc propriè non acquiro beneficium per pecuniam, sed acquisitum retineo, molestiam autem quæ mihi iniustè infertur conor reijcere per pecuniam, ut antequam beneficium actu, & titulo habeatur, etiam si habeatur ius meritorum ad illud, non licet dare pecuniã, quia cũ beneficiũ nõ sit acquisitũ sed acquiratur, quamdiu acquiritur dare pecuniam, esset dare illam ad obtinendum beneficium, & consequenter symonia.

Ad quartum respondeo ex iam dictis, æconomum conducentem operarios non distribuere, sed emere operas illorum, & ideo posse dimittere quos voluerit, & adducere quos uoluerit, modò adducat utiles, & quorum opere sint proportionatæ, & æquales stipendio accipiendo, nec operarij digni habent ius aliquod io stipendium illud, sed illi tantum qui laborant, in bona verò communia habent digniores ius, quod non habent digni, & ita est illis facienda restitutio.

Ad

Ad quintum respondeo, digniori qui fuit in priori prouisione defraudatus, conferendum esse in secunda beneficium, nec propterea alteri etiam digniori qui in eadem secunda prouisione illud quoque postulat, fieri iniuriam, cū non habeat potius vel maius ius ad illud, quam prior ille cui dicitous conferendum, tanquam nullum adhuc beneficium habenti: cœterum tenetur nihilominus Episcopus in foro animæ, alia damna ex proprijs ei reficere: alia inquam quæ passus est præter expoliationem beneficij prioris, damno enim quod recepit ex beneficij expoliatione iā satis fit per collationem subsequentis. Et quod dicitur restitutionem faciendam esse ex proprijs, intelligitur de restitutione quæ fit propter violatam iustitiam commutatiuam per se & directè, quando autem restitutio orta est ex violatione distributiuæ primò & per se, potest satis fieri etiam ex communibus.

Ad sextum dico, digniorem non habere ius in re, quia nondum illam actu possidet, habere tamen ius ad rem in merito, & iusta spe: vnde fit illi iniuria contra hoc ius. Qđ autem non possit agere in foro exteriori ratione huius iuris, nec contra electum, nec cōtra electorem, non ex eo est, quia in foro conscientiæ non habet ius, sed quia ad vitandas lites expedit bono communi, vt ratione huius iuris nō detur dignioribus actio in iudicio: esset enim oceanus litium, si digniores possent agere de suo iure in iudicio.

Sed dices, iste dignior exclusus, quo ad actum possi lendi non habet modò minus quàm antea habebat, ergo nihil est illi restituendum. Dico in primis restitutionem non solum reficere quando quis habet minus, quàm antea actu haberet, verum etiam (vt dicit D.Thom.) quando habet minus, quàm antea debuit habere. Dico secundò, licèt non habeat in actu minus quàm antea haberet, habet tamen minus quàm antea habebat in spe & in iure, quod sufficit vt teneatur distributor restituere, ratione scilicet huius iniuriæ illi illatæ. Sicut qui infert damnum habenti segetes in herba, non infert damnum in re, quæ est in actu, sed in re quæ tantum est in spe, & proxima potentia, & ideo tenetur restituere damnum illatum, perinde ac si intulisset in re illa iam existente in actu: quia sufficit vt res sit in debita spe, & proxima potentia, vt teneatur lædens in illa restituere totum damnum.

Quæres, [Qua ratione restituet iste iniquus distributor?] Dico Ecclesiæ vel Reipub. ita esse restituendum, vt cō parentur inter se vtilitas quam ille exclusus poterat præstare, nam illa erat tunc debita, & insufficientia electi, ac minor vtilitas ipsius, & tunc ad arbitrium prudentis tantum restituat, quantum Ecclesia deprehenditur habere minus vtilitatis. Similiter considerentur fructus Ecclesiæ illius, & quas expensas facturus esset exclusus in illius Ecclesiæ administratione, quid labori suo respondeat, & his deductis, quod amplius est in fructibus, ad arbitrium etiam prudentis iuxta facultatem suam restituat: hac enim via habebit vnusquisque id quod in distributione minus habuit, quàm debuit habere.

Queres de electoribus in cathedris, [Qua ratione se debeant habere?] Dico primò hos teneri ad seruandam æqualitatem iustitiæ distributiuæ, sunt enim veri iudices, & electores, & sic qui dimisso digniori eligit minus dignum, tenetur sicut expositum est restituere. Dico secundo teneri istos electores ad seruanda statuta vniuersitatum, cum iurent iuxta illa se electuros, quibus non seruatis, digniori propter vota illorum excluso tenentur ad restituendum, quia iniquè illum expoliarunt illa cathedra ipsi iustè debita. Vnde qui non est matriculatus, & vouet, etiam si fiat ex consensu oppositorum, qui est matriculatus in libro Theologorum & vouet in cathedra Iurisprudentiæ, qui ficte & simulatè bis aut ter ingreditur ad ferendum votum in eadem cathedra. Qui accipit munera ab aliquo oppositore, qui detulit instrumenta bellica prohibita statutis vniuersitatis, omnes isti & similes agentes contra statuta vniuersitatis sunt periuri, quia iurant se iuxta illa ferre suffragium, & tenentur ad restituendum si ob eorum vota non obtinet cathedram, qui illam obtinuisset ipsis nō vouentibus, quia per fraudem, & iniquitatem eorum alter impeditus est à bono quod obtinuisset: Tenenturque restituere ipso facto ante iudicis sententiam, primò quia qui nocet proximo cum iniuria, ipso facto ex natura sui actus tenetur restituere non expectata iudicis sententia, quo modo nocent isti Secundò, quia lex priuatiua (vt diximus) ipso facto obligat ante omnem iudicis sententiam, vt lex quæ priuat filios clericorum bonis paternis, sine vlla sententia obligat tales filios si illa acceperunt ad restituendum, & cum istæ leges priuent huiusmodi scholasticos suffragio, faciantq; illos omnino inhabiles ad suffragandum, ipso facto tenentur restituere illi, cui suo suffragio nocuerunt.

QVAESTIO LXIIII. DE HOMICIDIO.

EXPLICATIS vitijs quæ iustitiæ distributiuæ repugnant agit nunc D.Thom. de his, quæ opponuntur commutatiuæ, illa verò sunt quæ cedunt in damnum priuatum proximorum, corporis, bonorum, vel famæ, vnde optima methodo agit nunc de damnis, quæ corpori inferri possunt incipitque tanquam à maiori & potissimo ab homicidio de quo Doctores in 4.d.15. Summistæ in verbo Homicidium, Iuristæ titulo de Homicidio. Soto lib.5.q.1. Victoria in sua erudita Relectione de homicidio.

ARTICVLVS I.

An liceat occidere quæcunque viuentia?

HVNC articulum proponit D.Thom. propter Manichæos, Qui (vt refert D.August. lib. 1. de ciuit. Dei cap.20. vnde sumptus est locus quem habet hic D.Thom. in argumento in cootrar. & lib. de Hæresibus ad quod vult Deum. hæresi 45. & lib.6. contra Faustum cap.5. & 6. lib.2. de moribus Manich. c 14. & 15. lib.3. confess. ca.3. vbi deplorat, se habuisse aliquando hunc errorem) dicebant non licere scindere, nec vellere herbas, quas vt habentes vitam & sensum dicebant dolere, & naturam ista creasse vt viuāt, propter quod damnabant agriculturam, & agricolas vt occisores herbarum, & inimicos naturæ: Idem dicebant de animalibus vt refert D. August. in locis cit. contra Faustum: Putabant enim animam animalis esse partem Dei, & ideo non licere priuare animal anima sua, quo nomine damnabant sacrificia veteris legis, vocabantque Deum Vet. Testam. malum, & impium, Deum sanguinum, amicumque occisionum. Contra quem errorem sit catholica conclusio de fide.

CONCLVSIO PRIMA.

Simpliciter & absolutè licet euellere herbas in vsum animalium, & occidere animalia in vsus hominum.

PROBATVR. Diuina ordinatione, & iure homo est dominus

dominus animalium, & herbarum, potestque illis liberè vti in suum cibum, & sustentationem. Gen. 1. [Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ.] Et Gen. 9. [Omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum.] Vniuersaque Sacra Scriptura testatur omnia quæ sub cœlo sunt in hominum vsus esse à Deo creata. Psalmo 9. [Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c.] Quod dominium nil aliud est quam ius ad accipiendum ista in proprios vsus, non potest autem homo vti animalibus ad proprios vsus, & in suum cibum, & escam nisi occidendo illa, ergo.

Probatur etiam demonstratione naturali qua vtitur hic D. Thom. sumpta ex Arist. 1. Polyt. Nil magis consonum naturæ, quàm vti vnaquaque re in finem, ad quem est ordinata, sed in hoc vniuerso imperfectiora sunt propter perfectiora, ergo licet vti eis in commodum perfectiorum, sunt autem viuentia imperfectiora sentientibus, sentientia imperfectiora vtentibus ratione, ergo licet vti viuentibus in commodum sentientium, vt herbis in vsum iumentorum, & sentientibus vt brutis in vsum hominum, laborando vel vescendo illis.

Errorem Manichæorum significat Pau. 1. ad Thimoth. 4. iam quosdam habuisse, quos reprehendit dicens. [Nō oportet abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cū gratiarum actione.] Vnde Act. 10. Cum Petro fuissent ostēsa multa animalia, & inter ea aliqua quæ lex vetus iuxta suas cæremonias edere prohibebat, formidaretque Petrus an omnibus illis vesci posset, dictum fuit licere iam ex omnibus vesci omniaque esse mundata à Deo. Et Christum Dominum Agnum Paschalem ac pisces comedisse testantur Euangelistæ.

Prima Controuersia.

AN VENATIO SIT LICITA.

Contra hanc doctrinam est obiectio, Si liceret animalia occidere, venatio & aucupium licita essent, at ea illicita sunt, maximè viris Ecclesiasticis, ergo non licet occidere animalia. Maior cum consequentia aperta est. Minor probatur ex D. Aug. in Psal. 102. & refertur dist. 86. can. Qui venatoribus. vbi venationem vocat artem nequissimā. Et cap. sequēti ait idem Aug.] Qui venatores vident & delectantur, videbunt saluatorem & tristabuntur.] Et D. Hiero. in illis verbis ps. 90. [Ipse liberabit me de laqueo venātium.] Et habetur eadem dist. can. Esau. ait: [Esau fuisse malum, quia venator.] Et addit, [In sacris litteris nullum sanctum patrem legimus venatorem, plures autem piscatores.] De personis autem Ecclesiasticis extat specialis prohibitio dist. 34. can. Episcopum, & can. Quorundam, & cap. primo Ne clerici vel monachi. Et cap. fin. de clerico Venatore.

Ad solutionem huius dubitationis obseruemus, venationem, seu aucupium ex duplici capite esse prohibita. Primò ratione loci, quia locus ille fit alicuius Communitatis, vel Principis, aut personæ, cui venando in tali loco infertur damnum, de quo ac restitutione illi debita egimus iam abundè supra q. 62. ar. 3. Potest secundò esse prohibita venatio ex natura actus, vel quia fit actus ex se malus, vel quia ex parte personæ venantis fit ei aliquo iure interdictus. Et hoc modo videndum est nunc, an fit licita venatio.

CONCLVSIO PRIMA.

Venatio simpliciter & secundum suam naturam omnibus est licita, & ex consequenti recreationis causa licet animalia occidere.

Ita Arist. 1. Polyt. c. 5. & lib. 7. c. 2. & D. Thom. 1. p. q. 96. art. 1. & lib. 2. De Regimine princip. c. 6. Et confirmatur vsu omnium nationum, & ratione. Venatio secundum se est vti animalibus in suos vsus, homo autem est omnium dominus animalium, potestq; illis vti in suos vsus, ergo secundum se licita est.

Secundò licet homini aliquādo ludere recreationis causa, imò est actus virtutis seruans debitis circunstantijs, sed venatio est quidam ludus recreationis causa sumptus, ergo. Vnde quando in Sacra Scriptura fit mentio eius, non damnatur secundum se, imò videtur approbari, nam Isaac præcepit filio suo Esau, vt ex venatione aliquid ei afferret, vt ei benediceret, & Salomon ex venatione scribitur magnam copiam auium, & animalium habuisse, eo adhuc tēpore quo sapientia, & Dei amicitia fruebatur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Venatio quamuis secundum se licita sit, ex circunstantijs tamen potest reddi mala, & illicita.

Patet, nam mala est si fiat sine circumspectione, & cum periculo lædendi proximum, occidendo animalia aliena vel conculcando segetes, aut vineas, estque mortale grauius aut leuius, secundum defectum circumspectionis, & periculum cui se exponit inferendi damnum. Potest etiam vitiari ex alijs circunstantijs communibus, quibus alia opera de se licita possunt & solent vitiari, vt si se exponat periculo non audiendi missam, aut non conferendi panem pauperibus vt conferat canibus.

CONCLVSIO TERTIA.

Monachis & clericis propter decentiā sui status prohibita est venatio à iure.

Patet ex capitibus citatis in argumento, non tamen sub mortali si ea fiat sine temeritate, contumacia, scandalo, & contemptu statuti Ecclesiastici. Ita Armilla in verbo venatio, & Cayet. in verbo peccata clericorum, & Sylu. in verbo venatio, vbi ait venari nullum esse peccatum in clericis vel monachis, si fiat cum quiete & modestia. Estque communis inter Canonistas in ea cit. Et est ratio apertissima. Quæcunque præcipiuntur Ecclesiasticis ratione decētiæ sui status sine censura, aut præcepto obediendi, tātum obligant, quantum exigit decentia sui status, actus autem venandi in quo nullum est scandalum, nec perturbatio, aut immodestia, non repugnat decentiæ sui status, ergo illa statuta Ecclesiæ, quibus prohibetur Ecclesiasticis venatio, quando sine scandalo & cum quiete & modestia illa exercent, non obligat saltim ad mortale. Vnde illa decreta intelligenda sunt de venantibus cum strepitu, immodestia, & scandalo sæcularium, & confirmatur ex illo can. Episcopum: vbi non absolutè damnantur clerici venatores, sed qui hac voluptate sæpius detenti desunt suo officio. Et in Conc. Trid. sess. 24. c. 12. De reformatione præcipitur canonicis abstinere ab illicitis venationibus, vbi cum non dicatur absolutè a venationibus, aut ab omnibus venationibus sed ab illicitis, supponitur apertè aliquas esse ipsis licitas. Denique patet ex communi consensu peritorum, viri enim timorati & periti ex eo quod videant clericos venari nullum patiuntur scandalum, nec habent scrupulum si ipsimet venentur, modò id fiat cum conditionibus dictis. Et quod est considerandum, Ordinarij non prohibent venantes sine scandalo, & cum modestia, nec aliquibus pœnis propterea ipsos afficiunt, quos certè punirent, si aliquod venādo committerent peccatum.

CONCLVSIO QVARTA.

Piscatio nullo iure est ꝓhibita clericis, aut monachis.

Vnde vt benè obseruat D. Gregor. post Christi resurrectionem Apostoli redierunt ad piscandum, vt rem licitam, Matthæus verò non rediyt ad Teloneum, vt rem maxime

mè periculosam. Ita Sylu. & Armilla in verbo piscatio. Ratio est, quia hæc communiter fit cum maxima quiete. Estq; licita non solum alijs diebus, verum etiam in festis, quando fit ob recreationem, non autem ob lucrum, quia hoc fine piscari est opus seruile: nisi interueniat necessitas, vel quando eo die adueniunt pisces statim recessuri. Per dies autem festos intelligunt Doctores dies Dominicos, & alia festa communia, non autem festa maximè solemnia, vt Natiuitatem Domini, primum diem Paschæ, Assumptionem B. Mariæ, &c. nam in his nullo modo licet piscari, & adducitur pro his c. Licet extra de ferijs.

Ad loca illa D. August. & Hiero. dico, Augustinum condemnare ibi quandam venationem, quæ dicitur arenaria. Fit enim mentio in iure triplicis venationis. Prima dicitur oppressiua hominum, de qua Gen. 10. [Erat Nembroth robustus venator coram Domino.] Idest non solum feras, sed etiam homines venatione opprimens, & interimens. Et hæc est omni iure illicita, de qua dist. 6. can. Non est. Secunda dicitur arenaria, eratq; in vsu apud aliquas gentes, qua descendebat homo in arenam cum aliqua bestia dentata, quæ etiam est illicita, de qua agitur in illo cap. Qui venatoribus, vt patet ex progressu capitis, & communi intelligentia Canonistarum. Licèt Cayet. explicet in Sum. Hieron. & Aug. de venatione illicita ex circunstantijs, sed præstat expositio posita. Vide D. Aug. in prologo psal. 147. Ex quo sequitur primò, venationem quæ dicitur Monteria qua venãtur vrsos, & apros, ac feris clericis esse illicitam, cum hæc non possit fieri sine strepitu, & perturbatione, & indecentia sui status: sæcularibus verò erit licita, si fiat cum maxima circunspectione, & prudenter, occurratur pericula quę ex feritate bestiarum euenire possunt, sequitur, secundò licere agitare tauros, qui iudicantur prudenter nec feroces esse, nec nocituros, at vbi feroces esse solent, & constituere homines in discrimine vitæ, illicita est huiusmodi taurorũ agitatio, & meritò prohibita à Pio V. Peccantque grauiter gubernatores Reip. illam permittentes, & qui cum huiusmodi tauris in arenam descendunt, cum voluntariè ac temerè exponãt se periculo vitæ, & clerici qui illis intersunt manent excommunicati. Tertia venatio dicitur saltuosa, quæ fit in saltibus, & syluis sine vllo periculo patiendi, vel inferendi damnum alicui, vt qui venantur ceruos, cuniculos, aues, & similia animalia, & hæc est licita, de qua extra de decimis. C. Non est in potestate. vbi videnda est glossa. Alia controuersia hic se offert.

Secunda Controuersia.

AN ESVS CARNIVM ANIMAlium fuerit licitus & in vsu ante diluuium.

DIsputatur hæc quæst. ab expositoribus Sacræ Scripturæ Gen. 9. ab scholasticis verò in materia de temperãtia, vel Ieiunio in 4. D. 15. à discipulis D. Tho. à quibusdam 1. 2. q. 103. ar. 2. ab alijs hoc loco quos imitati eam hic tractabimus.

In hac quæst. tres sunt præcipuè opiniones, Prima est ante diluuium fuisse præceptum de non comedendis carnibus, & obseruatum toto illo tempore ita Lyranus in cap. 9. Gene. Abulen. io 1. c. Gen. q. 34. & in c. 9. q. 2. vbi adducit illud Boetij lib. 2. de consolatione Metro 5.

Fęlix prior ætas contenta dulcibus aruis,

Idem docuerunt ex antiquis Theodoretus, Rabanus, Rupertus Abbas, Ricardus de S. Victore, & Dionysius Cartusia in cap. 9. Genes. quos refert Lipomanus in idem cap. D. Chrysost. Homil. 27. in Gen. & Oncala in idem cap. Vbi refert D. quoque Isidorum pro hac sententia. Docent hi omnes esum carnium non fuisse in vsum ante diluuium: quod fuerit prohibitus habent tantum expressè D. Chrysost. & Abulen. locis cit. Quod si quæras quando fuit prohibitus? Respondent Abulen. Genes. 1. quando primo parenti solas herbas & fructus arborum proposuit Deus in cibum. Vnde argumentantur. Gen. 1. solas herbas & fructus assignauit Deus hominibus in cibum, post diluuium verò dixit Noe. [Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum,] Ergo apertè ex Sacra Scriptura ante diluuium solus vsus herbarum erat permissus, vsus verò carnium post diluuiũ cœpit esse concessus. Probo cõsequentiam, quia si iam antea fuisset concessus, frustra tunc concederetur Noe & filijs ipsius. Et confirmatur ex eo quod subdit: Deus: habet enim primo ibi, [Quasi olera virentia tradidi vobis.] q. d. iuxta communem Sanctorum Patrum interpretationem, quẽadmodum ab initio concessi primis parentibus olera virentia in eorum cibum, ita nunc concedo vobis carnes animalium: Habet secundò. [Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Ex quo sic argumentor. Si ante diluuium iam homines vtebantur carnibus, percũctor an illas cum sanguine, idest crudas, comedebant, aut secus? si prius dederis, cur tam horridum facinus per annos ferè 1600. non prohibuit Deus, si verò iam sine sanguine illas comedebant, vt quid de nouo præcipitur? certè id frustra tunc præciperetur. Vnde dicendum est, fuisse tunc concessum hominibus vsum carnium, ac vt in re noua docuisse illos Deus, & admonuisse, ne ederẽt carnes crudas vt bestiæ, sed elixas, vel assas Hoc enim significat sine sanguine. In hanc opinionem declinat etiam D. Thom. quamuis illam non apertè, habet namque 1. 2. q. 103. art. 1 ad 4. art. [Distinctio animalium mundorum ab immundis non fuit ante legem quo ad esum, sed tantum quo ad sacrificia, cum Gen. 9. post diluuium dictum sit, omne quod mouetur, & viuit erit vobis in cibum, quasi tunc omnia animalia sine distinctione tradita sint hominibus in cibum.] Et q. 102. ar. 6. ad 2. ait. [Esus plantarum & terræ nascentium fuit apud homines etiam ante diluuium, sed esus carniũ videtur esse post diluuium introductus: dicitur enim Gen. 9. quasi olera virentia.] Simile habet Roma. 14. lect. 1. in illis verb. [Qui autem infirmus est olus manducabit.

Secunda sententia est Cayet. in 9 c. Gen. vbi sentit esum quidem carnium non fuisse in vsu ante diluuium, non tamen fuisse tunc prohibitum. Priorem partem probat argumentis adductis pro prima opinione. Et confirmat quia ante diluuium, cum adhuc terra non esset salcedine aquarum diluuij sua illa primæua fęcunditate, & virtute priuata, herbæ & fructus arborum erant tanti saporis, & virtutis, vt homines etsi peccatores & impij non appeterent alios cibos, nec alijs indigerent. Posteriorem verò partem probat, quia ab initio fuit hominibus concessum dominium animalium, nec videtur ad alium commodiorem vsum tale dominium concessum, nisi vt illa occidere, & comedere possent, si vellent.

Tertia opinio est ante diluuium non fuisse prohibitum esum carnium imò fuisse iam in vsu, ita iudicat probabilissimum Soto lib. 5. de iust. q. 1. art. 1. In eandem videtur declinare Victoria in sua Relect. de temperantia num. 3. licèt non expressè, quia videtur etiam fauere primæ opinioni. Sotum sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ, alij verò primæ tanquam probabiliori subscribunt. Probat autem Soto suam opinionem. Primò si ante diluuium homines non comederent carnes, hoc fuit, vel quia prohibitum, vel quia ignorabant tunc saporem carnium, uel quia non erat tunc necessarius cibus. Sed nulla ratio ex his hoc suadet, ergo. Non prima, non enim existit tota Sacra Scriptura talis prohibitio expressa, nec est indita mentibus humanis, quia ita natura inclinasset ad abstinentiam carnium, cum tamẽ inclinent potius ad illas, tanquam ad cibum commodiorẽ saluti, & gustui, estque testimonio Medicorum esus carnium hominibus maximè naturalis. Nec secunda, quia non est credibile, ut per 1600. annos qui decurrerunt ab initio mundi vsque ad diluuium, ignorauerint homines tàm practicè, quàm speculatiuè (quorum ingenia acutiora tunc erant,) carnes salubriores, & sapidiores esse quibusuis herbis, & fructibus. Nec tertia quia, licet in natura integra, & statu innocentiæ hæc consequentia esset bona, hic cibus non est necessarius, ergo nec in usu, propter rectitudinem appetitus: in natura tamen lapsa nihil ualet, quia ex deprauato appetitu solent homines appetere etiam cibum non

necessa-

necessarium quod tunc quidem poterant, maximè prope diluuiũ, quo tempore, [Corruperat omnis caro viã suam,] Et tantum studebant homines voluptati & luxui. Quis autem credat homines libidinosos, & lasciuos, ac voluptatibus deditos abstinuisse à carnibus, & gula? eum luxus & gula non sit in herbis, sed in carnibus.

Secundò Deus tradidit statim ab initio hominibus dominium omnium animaliũ & similiter vsum, sed sunt quædam animalia, quorum nullum omnino potest homo habere vsum, nisi comedendo illa, vt perdix, gallina, ergo.

Tertiò ante diluuium fuere iam multa sacrificia animalium, de sacrificio autem iure gentium, & vsu omnium nationum ab origine mundi comedit sacrificans, ergo saltim fuit aliquis esus carnium animalium quæ sacrificabantur. Quod si dixeris, eo tempore de sacrificio animalis tantum cedere in vsum Sacerdotis pellem & lanam: contra inquit Soto, Gen. 4. dicitur sacrificium Abel magis acceptũ Deo, quàm Cayn, at si solam pellem & lanam Sacerdos inde acciperet, non autem carnes, exigui valoris erat quod tunc offerebatur, nec erat cur sacrificium Abelis dicatur magis acceptum. Et confirmatur quia tunc partim ob sacrificia, partim vt ex pellibus & lana eorum indumenta sibi homines pararent, excoriabantur multa animalia, nec est credibile vt propter solam pellem excoriarentur, aut vt tot animalia excoriata canibus volucribus relinquerentur: Imò est maximè probabile inquit Soto, vt igni admouerent carnes illorum, saporemque illorum gustarent, sicut igne panem & olera virentia apparabant.

Quod si dixeris contra Soto, fuisse tunc herbas accommodata stomacho & calori naturali, carnes verò cum plurimum excederent herbas in virtute, non esse calori naturali proportionatas, & ita illas comedisse, sicut modò infirmus non comedet carnem bouinam, etiam si illi sapida appareat, quia non est proportionata calori ventriculi infirmi. Respondet Soto, non habere locum hoc immodum, quia sicut tunc virtus carnium erat maior, ita quoque virtus caloris naturalis ventriculi.

Denique cum venatio (vt constat) sit iure naturali concessa, fuit etiam in vsu apud primos illos homines ante diluuium tempore legis naturæ, nam & Lamech communiter dicitur venatione & casu occidisse quendam hominẽ, quem Hebræi volunt fuisse Cayn, venatio autem incœpit ad capienda animalia, & comedendas eorum carnes.

In hac quæst. conueniunt omnes, in statu naturæ, integræ, & toto tempore quo durasset fœlicitas illa, homines sine dubio non vsuros carnibus, partim quia herbæ, & fructus paradisi terrestris erant maximæ virtutis, & nutrimenti, excellentissimiq; saporis. [Vidit enim mulier quod lignum vitæ esset pulchrum visu, & ad vescendum delectabile,] Partim quia appetitus hominis esset rectus, & maximè compositus rationi, nec desideraret vllo modo cibum non necessarium, qualis erat carnium, fructuum ad nutrimentum, & saporem, adeò excellentium abundantia. Quibus accedit, vt sicut modò ad reficiendas vires infirmitate vel senectute labefactatas vtuntur viri & abstinentes, ac religiosi carnibus, ita tunc haberent homines in paradiso lignum vitæ, cuius fructus erat eximiæ virtutis ad reficiendas vires, & tuendam vitam in æternum. Quæst. ergo tota est in statu naturæ lapsæ vsque ad diluuium: In qua exclusa opinione Cayet. quæ parum habet probabilitatis, cum non rectè sequatur, erat homo dominus animalium, ergo poterat licitè vti ab initio carnibus eorum, nam Iudæi post legem erant domini animalium, cum tamen multis carnibus eorum vti nõ possent, vt suillis & similibus: pupillus quoque est dominus suorum bonorum, nec potest illis liberè vti, vsque ad præfinitum tempus vel à lege.

Hac ergo exclusa opinione, ex alijs duabus dico vtramque esse probabilem, sed primam probabiliorem, nititur enim illi loco Sacræ Scripturę Gen. 9. ex quo quamuis non sequatur necessariò ista opinio, quia potest dici (vt dicit Soto) ibi non esse hominibus concessum de nouo vsum carnium, sed tantum explicatum modum comedendi illas sine sanguine, idest coctas vel assas, quia ante diluuium homines feri, & crudeles, & omni genere vitiorum pleni comedebant carnes crudas, contra præceptum naturale, abhorret enim natura ipsa in hominibus à tali cibo communis tamen expositio sanctorum cui maximè in legitimo sensu Sacræ Scripturæ standum est, ita intelligit, vt tunc de nouo concessus fuerit hominibus vsus carnium, quia terra aquis diluuij, & earum salcedine (durarunt enim supra terram ferè per integrum annum) labefactata, herbæ & fructus desinerunt habere eum saporem, & virtutem, quam habebant ante diluuium, sicut modò videmus quando abundant pluuiæ fructus putrescere, & reddi insipidos, ac in locis montuosis, & aridioribus produci sapidiores. Communiter etiam omnes historiæ tàm Ecclesiasticæ, quã sæculares hoc videntur supponere tanquam certum, homines ante diluuium solis herbis, & fructibus vsos. Secundò si aliqui homines tunc fuissent vsi carnibus, certè alicubi Sacra Scriptura id explicasset, vel aliquo modo significasset, at nihil tale videmus, imò oppositum colligunt ex Sacra Scriptura Doctores. Tertiò dicere Gen. 9. fuisse tantum hominibus explicatum modum comedendi illas, quia ante diluuium comedebant crudas, huic repugnat ipsimet Soto, qui ait in cõfirmatione sui tertij argumenti non esse probabile, quin homines tot animalia excoriantes, amouerent igni carnes eorum, vt sic earum saporem gustarent, sicut igne cibaria, & olera sibi apparabant. Denique ex vitijs hominum non benè colligitur tunc esus carnium, quia temporibus ieiuniorum in quibus non est vsus carnium, non desinunt & viri sancti, & maximè abstinentes à propria concupiscentia plurimum & vehementer solicitari. Adde quod Abel pius & sanctus fuit pastor ouium, Cayn impius, & iniquus agricula, et si ob vitia carnium vsum appetissent improbi, iusti verò herbas, & fructus, contra oportuisset accidere, vt Cayn & impij fuissent pastores ouium, iusti verò agricolæ herbas & fructus curantes.

Vnde ad argumenta Soti respondeo, Ad primum, homines abstinuisse ab esu carnium quia non fuit eis concessus vsque ad diluuium, sicut habet communis expositio sanctorum, vel si concedamus non fuisse prohibitum cum Cayet. dicemus non fuisse toto illo tempore vsum carnium, quia primi homines filij Adæ illas non comederunt, & similiter posteri, vt imitarentur maiores suos, quod si qui illas essent comesturi erant descendentes ex Cayn, quos vocat ibi Sacra Scriptura filios hominum, qui erant Idolatræ, & impij, hi autem habebant exemplum Cayn, qui eas non comedit, sed terræ nascentia, propter quod non fuit pastor ouium sicut Abel, sed agricola. Quantũ autem in his valeant exempla maiorum constat, etenim quia emarcuerat neruus fœmoris Iacob, Israëlitæ amplius non comederunt neruum fœmoris animalis. Recabitæ suum patrem Recab sequuti non bibebant vinum, & modò Æthiopes subditi presbytero Ioanni ducti exemplo maiorum, comedunt carnes crudas & non ob voluptatem. Apud Iapones non est vsus carniũ, vt refertur, nec apud Sarracenos vsus vini ob exemplum maiorum, cum tamen omnes isti sint viri perditissimi, & innumeris vitijs, ac turpissimis abundent.

Ad secundum respondeo, sufficere homini ad dominiũ animalium, vt posset vti carnibus eorum, tempore quo sibi à Deo concederetur, in statu enim naturæ integræ erat homo verus & perfectus Dominus animalium, nec tamen in eo statu carnibus eorum vt constat fuisset vsus, sicut pupillus est verus dominus suorum bonorum, nec potest illis liberè vti vsque ad præfinitum tempus.

Ad tertium dico, sufficere tunc vt lana, & pelles essent in vsum sacrificantis, non enim erat necesse vt sacrificans comederet de carne sacrificij, neque hoc includit in se ratio sacrificij. Abraham enim nisi Deus occurrisset, uerè sacrificasset filium suum, de cuius carnibus non erat manducaturus. Et in præstantissimo sacrificio quod uocabatur holocaustũ, nil sibi retinebat sacrificans, sed tota hostia comburebatur. Et ad replicam ex sacrificio Abel sumptam, dico illud sacrificium non fuisse Deo magis acceptum, quia caro eius cederet in alicuius usum, sed quia sacrificans fuit Deo gratior, [Respexit enĩ Deus ab Abel & munera eius.]

Prius

Prios ad Abelis fidem, animum, & pietatem, & ratione ho rum ad munera eius. Ad aliam confirmationem dico, sufficere vt excoriarentur ad vestes & indumenta, nam cum duplex hominis necessitas sit, victus, & indumenti, ad victum vtebantur herbis, & fructibus, ad indumenta pellibus animalium, quæ certè tunc non erant multa, nam cum iusti, & pij essent pauci, pauca quoque erãt sacrificia, & pauca animalia quæ hac de causa excoriarentur, vnde in Sacra Scriptura non legimus eo tempore fieri mentionem nisi sacrificij Abel, & Noe egredientis ex arca.

Ad quartum patet solutio ex dictis, sufficiebat enim eis ad suas libidines sapor, & virtus herbarum, ac fructuum ante diluuium, nec curarunt comedere carnes suos maiores imitati.

Ad vltimum dico, venationem esse homini naturalem in hoc sensu, vt sit consentanea eius naturæ, ex quo non sequitur, vt statim primo illo tempore eam exercerent: Dico secundo eos, qui tunc venarentur, id facere gratia recreationis, & exercitij, non ad comedendas animalium carnes, sicut modò, in multis venatoribus videmus, & sicut multi exercitij gratia incumbunt ludis militaribus, nunquam tamen militaturi.

Quod si cui placet opinio Soti, quia multum etiam probabilis est, & satis rationi consona potest argumenta alterius ita diluere. Ad primum dicendo in illo loco Gen. 1. nõ fuisse quidem approbatum esum carnium ante diluuium, sed nec fuisse prohibitum, est enim affirmatio illa simplex: [Ecce dedi vobis omnem herbam, & ligna in escam,] in qua tamen non continetur negatio, nõ comedetis carnes. Nam quando Deus ita aliquid concedit, & affirmat, vt oppositum neget, illud exprimit, sicut eodem ca. dixit Adæ. [De ligno quod est in paradiso comedes, de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas.] In hoc autem casu concessit quidem vsum herbarum, non autem prohibuit, aut negauit vsum carnium, cum sit cibarium magis conueniẽs gustui, & saluti, & ad quod habet homo à natura ius, & quandam inclinationem post naturam lapsam. Post diluuium verò fuit dupliciter necessarium, primò quia fructus terræ minoris saporis, & virtutis erant, secundò quia homĩnes ipsi imbecilliores, & infirmiores, quæ necessitas fuit explicata Gene. 9. simulq; traditus modus comedendi carnes, sine sanguine, idest coctas, quia fortè ante diluuiũ homines efferi comedebant illas crudas, contra præceptum naturale quo prohibetur peccatum bestialitatis, quod est mortale & grauissimum, committeretq; illud modò, qui comederet carnes crudas, sicut qui multo tempore reptaret. Vide Caye. ver. Bestialitas.

Eodem modo soluuntur duæ illæ confirmationes, nam quod dicitur, sicut olera virentia, significat concesseram antea vobis olera, carnis nec concesseram nec prohibueram, modò illas quoque vobis concedo, hac lege, vt coctas vel assas illas comedatis.

Et ad argumentum quod sumitur ex isto loco, [Non comedetis carnes cum sanguine,] dico vel explicari modum vnà cum ista concessione, vel prohiberi quod antea efferi, & impij præstabant, Quod autem per tam longum tempus id Deus non prohibuerit, negarẽ, credendus enim est prohibuisse, licèt Sacra Scriptura id non exprimat.

Ad argumenta deinde à nobis facta quando dicimus primam opinionem esse probabiliorem dico, primò sanctos ita docuisse, vt rem suo tempore communiter receptam, nec multum disputatam, forsan enim si in disputationem fuissent vocati, aliter sensissent.

Ad secundum dico ex vtrisq; & pijs & impijs quosdam fuisse pastores, quosdam agricolas, etiã si Cayn fuerit agricola, non enim dicimus secundum hanc opinionem statim primos filios Adæ comedisse carnes, sed sequutos deinde ante diluuium, quando cœperunt vitia abundare, & libidines atque turpitudines.

Ad tertium respondeo, non dicere magistrum Soto, omnes homines illius temporis carnes comedisse igni appositas, sed incœpisse experiri illarũ saporẽ apponendo igni, deinde verò postquam illarum sapore cognito eis vsi sunt, crescente eorum feritate, & impietate cœpisse aliquos eorum crudas etiã comedere, quod deinde prohibuit Deus.

Ad vltimum dico, posse quidem vtentes solis herbis, & fructibus luxuriari, nihilominus esum carnium esse magis accommodatum, reddereque homines vegetiores, & proniores ad luxum.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat peccatores & malefactores occidere?

Conclusio est affirmans.

Probatur à D. Tho. Ideo licet animalia occidere, quia sunt propter hominem, & in ipsum ordinata, sicut imperfectius in id quod perfectius est, sed in corpore huius Reip. humanæ vnusquisque, vt pars ordinatur in bonum totius, ergo licebit priuatum hominem occidere quando bonum commune ita exiget: Rursum in corpore humano secatur membrum putridum, quando ita exigit salus totius, salus autem & bonum commune Reipub. exigit vt malefactores tollantur è medio, & occidantur, aliter namque experientia teste & recta ratione dictante non potest Resp. in pace, & quiete manere, ergo licitum est imò & necessarium malefactores occidere.

Circa hunc articulum est grauis dubitatio, Præcepta decalogi negatiua prohibent quod intrinsecè malum est, & nulla auctoritate, aut ratione potest benè fieri, quæ huiusmodi enim præceptis prohibentur, cum sint etiam iure naturali prohibita, non sunt mala quia prohibita, sed prohibita quia mala, sicut quod ius naturæ negat, ideo negat, quia intrinsecè & sua natura malum est. Sed quintum præceptũ decalogi generaliter proponitur omnibus hominibus, omniumq; hominum in vniuersum occisionem prohibet, vox enim Hebræa Rasach. qua vtitur ibi textus, propriè sonat generali quadam prohibitione, non occides hominem, ergo nulla ratione, aut auctoritate licet aliquem occidere, vel potest id benè fieri, etiam si malefactor sit. Et confirmatur. Hoc præceptum est iuris naturalis, & diuini, ergo in eo nulla potestas potest dispensare, diximus enim hæc præcepta esse omnino indispensabilia, ergo iniquæ sunt leges humanæ, quæ statuunt pœnam capitalem malefactoribus.

Secundò etiam si hoc præceptum esset dispensabile, solus Deus posset in eo dispensare, & ita illos tantum malefactores liceret occidere, quos Deus exciperet ab ista prohibitione generali, vel in Sacra Scriptura, vel speciali aliqua reuelatione: aut sunt aliqui malefactores, vt fures, quos Deus non excepit à lege generali non occides, quos tamẽ leges humanæ occidunt, ergo saltim circa hos leges humanæ erunt iniquæ. Hæc argumenta quærunt accuratam explicationem quinti præcepti, Non occides.

Prima Controuersia.

QVID PROHIBEATVR quinto præcep. Non occides.

De hoc Victoria in Relectione de homicidio à nume. 11. vsque 21. Soto loc. cit. art. 2. D. Tho. 3. contra gen. c. 146. & opusc. 4. in expositione quinti præcepti. Sũt autem variæ huius præcepti expositiones.

In primis Vualden. vt referunt Guido & Castro contra hæreses in verbo Occidere hæresi 1. docebant nullo modo licere iudicibus, aut principibus occidere malefactores. Primò, quia in isto præcepto quinto non occides generaliter prohibetur omnibus iure naturali, & diuino omnino indispensabili occisio cuiuscunque hominis. Secundò Matth. 13. in parabola illa zizaniorum, dicentibus se ituros ad eradicanda zizania, idest, tollendos peccatores dixit Dominus, [Nequaquam sed sinite vtraque crescere] Idest sinite viuere impios cum pijs, tempore messis, idest iudicij separabuntur zizania & impij, & punientur. Tertiò, cum omnis po-

nis potestas à Deo deriuetur, debent indies & principes imitari Deum, [Deus autem non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat.] Ezech. 18.

Contra hunc tamen errorem sit

CONCLVSIO VNICA.

De fide est, licere iudicibus, & gubernatoribus occidere maleficos.

HAbetur enim apertè in sacris litteris: In primis cum Exo. 20. dixisset: [Non occides.] Subiúgit deinde c. 22. [Maleficos nō patieris viuere.] Vbi apertè docet Deus, in illo præcepto non occides, nō prohiberi occisionem maleficorum. Et Deut. 21. & 22. homicidas, blasphemos, & adulteros præcipit occidi. Quod si illo præcepto non occides, omnis occisio prohiberetur, & malefactorum, vt volebant isti hæretici, & docebat quidam Nicolaus Galechus Boemus, qui fuit legatus Boemorum in Concil. Basilien. profectò Deus pugnantia, & contraria præciperet, quod est blasphemia de Deo, etiam suspicari. Et confirmatur. Matth. 5. vbi Christus legem veterem à Pharisæis, & Scribis deprauatam & corruptam in suo vero sensu exponens, ait: [Audistis quia dictū est antiquis non occides, ego autē dico vobis, quicunq; irascit fratri suo, reus erit, &c.] Putabāt Pharisæi solos actus externos, & homicidium externum esse peccatum, interna verò odia minimè: ait Christus etiam internum odium est peccatum, imò & homicidium ideo est peccatum, quia procedit ex ira & odio: quasi dicat. Quod non procedit ex ira, & odio, sed ex iusta causa non est peccatum, nec prohibitum: talem autem esse occisionem malefactorum constat ex necessitate boni communis, & pace Reip. psal. 100. [In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.] Actor. 5. Petrus quia ita oportebat ad bonum commune fidelium, occidit Ananiam & Saphiram, qui sibi mentiri fuerant.

Et confirmatur hæc catholica doctrina à D. Tho. optimè lib. 3. contra gen. c. 146. rationibus naturalibus præter eam quæ hic habetur: Cum iniqui homines sensum sequuti, nō timeant pœnas æternas futuras, oportet vt timeant, vt pœnis etiam præsentibus & corporalibus efficiantur. Experientia autē teste malefactores & perturbatores Reip. oēs alias pœnas præter capitalem paruipendunt, ergo nec esse est ad bonum commune, vt hac quam solam timent, afficiantur.

Secundò Resp. nimium prudentum cōsensu præmio & pœna continetur, quorū exequutores à Deo constituti sunt principes & iudices, nullus autem qui ordinem diuinę prouidentiæ exequitur, peccat, ergo nec principes peccant punientes malos, illos verò non punirent sufficienter, nisi eos etiam occiderent, vt constat ex primo argumento. Ergo.

Tertiò, medium directè & per se ordinatum ad bonum, non est malum (dixi directè, nam indirectè & per accidens, ex malis aliquando sequuntur aliqua bona) sed occisio malefactorum est medium per se & directè ordinatum ad tantum bonum, quale est pacatus Reipub. status, & securitas ciuium, ergo non est mala, neque illicita, aut prohibita, sed bona.

Denique sicut medicus tollit membrum putridum vt totum corpus viuat, & bono particulari præferendum est cōmune, ita quia bonum, & pax Reipub. vitaque pacata huius mystici corporis sic exigit, iustum est, vt iniqui particulares tanquam membra putrida tollantur. Quo argumento vtitur D. Pau. 1. Cor. 5. vbi agens de quodam malefactore ait: [Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrūpit?] Et subdit, [Auferte ergo malum ea vobis ipsis.] Rom. 13. ait de potestate sæculari: [Si malum feceris time, non enim sine causa gladiū portat, Dei enim minister est, & vindex in iram ei qui male agit.] 1. Pet. 2. [Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi præcellenti, siue Ducibus tanquam ab eo missis in vindictā malefactorū, laudem verò bonorum.] Deniq; ipse Moyses, qui legem à Deo in tabulis acceperat, licèt in eis vidisset scriptum: [Non occides:] mentemq; Dei probè nosset, descendens de monte occidit idolatras, & malefactores, quos reperit: Quod argumentum etiam est efficacissimum, vt videbimus contra Scotum.

Reiecta hac hæresi: Ex catholicis Scotus in 4. d. 15. q. 3. ar. 2. vult eo præcepto in vniuersum prohiberi omnem occisionem hominis, præterquam eorum quos ipsemet Deus exciperet, & cum excepetit ipse in lege Deuter. 22. & Leu. 20. homicidas, blasphemos, adulteros, idolatras, & malè diccntes parentibus suis, hos licuisse occidere in veteri lege: In noua autem licere quoque occidere homicidas, & blasphemos, quia hoc non est reuocatum à Christo in Euang. adulteros autem iam non licere occidere, quia est reuocatum Ioann. 8. quando dixit Christus illi mulieri adulteræ, [Neque ego te condemnabo:] & eam licèt deprehensam in adulterio liberam dimisit. Et confirmatur ex D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei c. 21. dicente. [Hoc præceptum, Nō occides, generaliter intelligendum est de oī occisione hominis, illis solum inde exceptis, quos Deus, vel lege lata, vel expressa, reuelatione particulari iusserit interfici.] Vnde colligit Scotus, primò, iniquas esse aliquarum prouinciarum leges, quę morte puniunt adulteros, vel furem diurnū, qui non est aggressor. Neque adhuc visa est (inquit Scotus) bulla de cęlo, quæ huiusmodi concedat occidi. De fure agemus inferius. q. 66. art. 6. contr. nuer. 4.

Nunc verò, quod spectat ad omnes malefactores in vniuersum, Scoti opinio falsa est, & quæ à viris peritis iudicatur periculosa, & quamuis auctor catholicus, & religiosissimus fuerit, erronea. Et confutatur apertè. Primò (vt supra vidimus in præceptis naturalibus quæ sunt primæ apertæ, & necessariæ consequentiæ deductæ ex primis principijs iuris naturalis, qualia sunt præcepta negatiua decalogi nō cadit vlla dispensatio, neq; Dei ipsius, quia quæ prohibent sunt adeò intrinsecè mala, vt implicet contradictionem aliquando bene fieri, sicut homini ita est intrinsecum esse rationalem, vt implicet esse hominem, & non esse rationalem. Hoc quintum præceptum est huiusmodi, cum sit decalogi & negatiuum, ergo neq; Deus potest in eo dispensare, ergo si contineretur in eo generalis prohibitio occidendi quemcunque hominem, neque Deus posset ab eo aliquos excipere, & concedere, vt occiderentur.

Secundò, magistratus sæculares & pagani habent gladiū ad occidendos homicidas, & malefactores, & ante legem, quam primum fuerunt Respub. hominum in mundo, & post legem, nam de his loquuntur Petrus & Paul. locis cit. eum tempore eorum plerique gubernatores, & iudices, ac principes essent pagani: at eum huiusmodi magistratibus Deus non dispensauit, quia lex Moysi ad eos non pertinebat, nec eis data fuit, sed soli populo Hebræorum, ergo hi non poterunt homicidas occidere, si illo præcepto, Non occides contineatur generalis illa prohibitio, quam vult Scotus, cum ante legem nondum essent illi casus excepti, post legem verò lex non loquatur ipsis paganis. Hoc consequens est erroneum & contra doctrinam B. Petri & Pau. qui docent eos iustè gladium portare in vindictam malefactorum, ergo.

Tertiò, iuxta Scotum non liceret occidere incēdiarios, hæreticos, committentes crimen læsæ maiestatis, proditores Reip. cum hi & similes non sint excepti in diuina lege.

Quartò, oporteret omnes blasphemos pœna capitis plectere, quia ita statuit diuina lex vetus.

Quintò, non liceret modò vllos malefactores occidere: Probo, nam aut illa præcepta occidendi homicidas, blasphemos, & adulteros erant iudicialia, & legalia pertinentia ad illum populum Hebræum, & gubernationem ipsius, sicut alia multa quæ fuere illi tradita à Deo, aut naturalia, & explicata à Deo, sicut ipsa præcepta decalogi, Si prius dixeris, cum omnia legalia iàm iudicialia, quàm cæremonialia cessauerint in passione Christi: cessauerunt quoque necessariò illæ exceptiones occidendi homicidas, blasphemos, & adulteros positæ in lege, & ita principes Christiani, quibus iam lex illa vetus omnino abolita est, non possent contra præceptum vniuersale neminem occidendi, occide-

occidere homicidas: Si dixeris secundum, iam non erunt exceptiones illius præcepti vniuersalis, sed præcepta naturalia, dictante recta ratione naturali ad bonum commune illos occidi, vt perturbatores boni communis. Qua ratione non solum istos, quos Deus expressit, sed alios quoscunque graues & noxios perturbatores boni cõmunis, & quietis Reip. licebit principibus sęcularibus occidere, & pręter communem modum occidendi, qui fit vel iugulatione, vel suffocatione, excogitare varios modos atrociores, & varia genera pœnarum, quæ recta ratio naturalis dictauerit necessaria, vt malefactores timeant, & à suis audacijs, ac flagitijs arceantur.

Sextò, iuxta Scotum nemini liceret cũ debita tutela occidere inuasorem, cum hic casus non sit exceptus in lege: Quod si dixeris occidentem inuasorem non intendere occisionem eius, sed suam tantum defensionem, quæ ei licet, hoc parum refert. Nam quando finis est licitus, & medium ad illum necessarium licitum est: si ergo licet se tueri ab inuasore, licebit & illum occidere, quando aliter aggressus se tueri non potest, non autem liceret iuxta Scoti doctrinam.

Denique confutatur hæc opinio ex communi vsu omnium principum & nationum, cum apud omnes occidantur malefactores, recta ratione dictante id omnino necessarium esse ad bonum commune: Essetq; durissimum condemnare omnes leges ciuiles quæ ita statuunt: Primò, quia à sapientissimis, & prudentissimis conditæ sunt, & non sine diuina prouidentia, iuxta illud Prouerbiorum.8. [Per me legum conditores iusta decernunt.] Scdò, quia lex pontificia in re adeò graui, si leges istę ciuiles essent iniquę, eas emendasset, moderasset, aut abrogasset, vt videmus in alijs legibus ciuilibus factum, quando aliquid à recta ratione, aut æquitate alienum continent, at potius videntur confirmatæ in Iure Canonico. 23.q.4. maximè Can. Inuenitur. & Can. Quæsitum & 23.q.5. can. Res sanguinis. can. De occidendis. can. Miles, vbi congerit Gratianus varia testimonia Sanctorum, & Pontificum docentium æquissimum esse malefactores occidi, maximè illud Hieronymi in 22. ca. Hieremiæ: [Homicidas, & sacrilegos, & venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

Quod autem dicit de adultera, non benè colligit Scotus ex Euangelio. Christus namque eo loco neq; agit iudicem, neq; in lege veteri dispensatione aliqua vtitur, sed tanquam doctor priuatus consultus an illa esset lapidanda, (quod simultate quærebant) dolo eorum occurrit, dicens oportere, vt vnusquisque iudicium culparum à suis proprijs inchoaret: & tandem relictus solus agit cum illa priuatim, vt Rex cœli, & Redemptor, verecundiamque quam passa erat, & dolorem peccati sui loco pœnitentiæ suscipiens, ei condonat, quæ priuata misericordia non tollit legem, si illa obligaret.

Secunda explicatio quorundam est, prohiberi illo quinto præcepto occisionem innocentis, ita vt illud præceptũ, Exodi 20. [Non occides,] explicetur per illa verba, Exodi 23. [Insontem & iustum non occides.] Sed neq; explicatio hæc est optima, imò falsa, & periculosa, quia cum hoc præceptum respiciat vnumquemque priuatum, & vnicuique priuato detur, si eo tantum prohiberetur occisio innocentis, liceret cuique priuato occidere sua propria auctoritate nocentem, & malefactorem, & absque inculpata tutela sui: tantumque tenerentur homines ab occisione innocentium abstinere, quod est falsum & contra fidem: nulli enim licet sua propria auctoritate alium occidere quantumuis nocẽtem, nisi in sui defensionem, & cum moderamine inculpatæ tutelæ. Cõsequentia verò patet, quia nullum aliud est præceptum quo prohibeatur occisio nocentis priuatis hominibus, si hoc præceptum intelligatur prohibere tantum occisionem innocentis.

Tertia explicatio est, & vsque ad nostra tempora communis ac recepta à multis, prohiberi hoc præcepto occisionem, quæ fit auctoritate priuata, non autem illam quæ fit auctoritate publica, imò eam licere. Sed hoc quoque falsum est, nam ita sequeretur iudicem occidentem in iudicio innocentem, vel occidentem in iudicio nocentẽ, sed contra ordinem iuris, non peccare contra hoc præceptũ, quod tamen est falsum & error, cum iste iudex sic agens verè committat homicidium, omne autem homicidium prohibeatur hoc præcepto: consequentia verò patet, quia in vtraq; occisione agit iste iudex auctoritate publica. Secũdò, sequeretur illum qui occidit suum inuasorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, si sit persona priuata, peccare contra hoc præceptum, & esse homicidam: patet, quia exercet istam occisionem sua priuata auctoritate, hoc autẽ est falsum & error. Nam quod aliqui respondent huic argumento, occidentem inuasorem occidere illum auctoritate publica cõcessa sibi à iure naturæ, est ridiculum: sicut enim ius naturæ concedit, ut possit occidere inuasorem ad tuendam propriam vitam, ita disponit idẽ ius naturę, vt teneat sumere cibum ad eam sustentandam, vnde sicut ridiculum esset asserere, quando sumit cibum ad vitam sustentãdam, me id facere auctoritate publica, ita quoque ridiculum est dicere, occidentem inuasorem suum cum inculpata tutela, id facere auctoritate publica, maximè quia aliud est quęrere, cui liceat alium occidere? habenti ne auctoritatẽ publicam? an cuiuis etiam priuato? & aliud, quem hominem liceat occidere? quod hic inquirimus: nam cui id liceat articulo sequenti videtur.

Et ita nostræ quæstioni non satisfacit hæc tertia explicatio, quamuis in communi sermone, quando non agitur ex professo, & diligenter de propria significatione huius quinti præcepti, solet in aliquibus casibus propter breuitatem dici, hanc vel illam occisionem non esse homicidium prohibitum, quia fiat auctoritate publica, vt quando Abraham voluit occidere filium suum, &c. at si ex professo, & accuratè res tractatur, hoc præceptum non prohibet (vt constat ex modo dictis) occisionem auctoritate propria, sed aliquid aliud.

Vltima expositio est, prohiberi tantum illo præcepto omnem occisionem hominis, quæ est dissona rationi naturali, non autem eam, quæ illi consona est: ita Victoria, & Soto locis citatis, & est communis inter discipulos D. Thomæ: Ad quam intelligendam obseruemus, præcepta iuris naturalis, cum sint conclusiones deductæ ex primis principijs iuris naturalis, sicut illa prima principia. Quod tibi nõ vis, &c. Et quod tibi vis, &c. intelliguntur iuxta dictamen rectæ rationis, ita quoque, & conclusiones ex illis deductæ. hinc sequitur præceptorum decalogi maximè negantium (cum sint conclusiones immediatæ, & proximæ deductæ ex istis principijs) genuinum, & proprium sensum esse, secundum dictamen rectæ rationis, vt apparet in singulis. [Nolite iurare omnino,] præceptum est, sed intelligitur nisi recta ratio aliud exigat, nam vbi recta ratio iurare exigit, non agitur contra istud præceptum: Similiter præceptum est, [Non furaberis,] id est, non accipies alienum nisi recta ratio aliud exigat: ita qui in extrema necessitate alienum accipit, non furatur, nec agit contra istud præceptum, quia recta ratio dictat tunc accipi posse alienum: Sic præceptum istud non occides intelligendum est, nisi recta ratio aliter exigat, vel non occides, nisi iuxta dictamen rectæ rationis. Hunc sensum tradit D. Thom. 1.2.q.100.art.8. vbi ait: [Homicidium, quod in decalogo prohibetur habere rationem indebiti,] id est, prohiberi in decalogo, eam occisionem, quæ iure naturæ indebita est, & aliena recta ratione. Et hoc articulo, eo nomine probat licere occidere malefactores, quia ita exigit bonum commune. q.d. quia dictat recta ratio, ut bonum priuatum pro bono communi exponatur.

Hæc explicatio vitat omnia incommoda, quæ sequuntur ex alijs expositionibus. Et probatur ratione: Præceptũ, non occides, est iuris naturalis, ius naturale nihil aliud est quã dictamen rectæ rationis, ergo hoc præcepto nihil aliud prohibetur, quàm occisio, quæ est contra rectam rationem.

Secundò, quod prohibetur hoc præcepto, non est malum, quia prohibitum, sed prohibitum, quia intrinsecè malum, occisio autem hominis in vniuersum, & generaliter

ſumpta non eſt intrinſecè mala (cum aliquando poſſit bene fieri) ſed illa tantum eſt intrinſecè mala quæ repugnat rectæ rationi, ergo hoc præcepto hæc tantum prohibetur. Ita fit vt ſicut hoc præcepto omnes illæ occiſiones prohibentur, quæ ſunt diſſonæ rectæ rationi, ita quoque non pertineant ad hoc præceptum, nec eo probibeantur, quæ ſunt conſonæ rectæ rationi, & conſequenter nec ſint exceptiones huius præcepti: quod enim in aliquo præcepto ſimpliciter ſumpto non comprehenditur non dicitur ab illo deinde excipi, ſed excipitur à lege, vt dicunt DD. quod in illa capiebatur.

Ex his ſequitur primò, priuatam occiſionem aggreſſoris in propriam tutelam, & eam qua iudex occidit malefactores ſeruato ordine iuris, non eſſe exceptiones huius præcepti, cum vtramque dictet recta ratio. Sequitur ſecundò, cũ hoc præceptum non ſit iuris poſitiui, ſed naturalis, prohibens eam occiſionem quam recta ratio dictat eſſe malam, æquale ſemper fuiſſe atque idem in omni lege, quia præcepta naturalia ſunt immobilia, ſicut & natura ipſa ſemper ſibi ſimilis eſt. Vnde quem aliquando licuit occidere ſemper licebit, & quem aliquando non licuit, nec deinde licebit. Sequitur tertiò, extercentes occiſiones quas dictat recta ratio non eſſe homicidia, non eſſe vocandos homicidas, quia homicidium eſt intrinſecè malum, & prohibetur omnino iſto quinto præcepto, vt conſtat. Sequitur quartò, caſus illos antiquæ legis quibus præcipiebantur occidi homicidæ, adulteri & ſimiles non eſſe exceptiones, nec merè legales, ſed quaſdam interpretationes iuris naturalis, cum illos dictaret recta ratio, licet modus puniendi, & occidendi fuerit legalis, & iudicialis, pertinens ad illum popolum, vt quod lapidarentur adultera blaſphemus, & ſimiles.

Sed contra fundamentum ſumptum, homicidium ideo eſſe prohibitum, quia malum, poſſet aliquis ſic obijcere, ſi nulla eſſet lex prohibens homicidium, illud non eſſet peccatum, ergo non ideo prohibitum, quia malum, ſed cõtra, ideo malum, quia prohibitum. Antecedens patet, quia ex Diuo Augeſtino libro 22. contra Fauſtum capite 29. tomo. 6. [Peccatum eſt dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei æternam.] Si ergo nõ eſſet lex Dei illud prohibens, non eſſet peccatum, nam tunc non eſſet contra legem Dei, in quo ex Auguſtino conſiſtit ratio peccati. Et confirmatur ex Diuo Ambroſio, libro de paradiſo, cap. 8. vbi ait: [Peccatum eſt inobedientia diuinorum præceptorum.] Vnde ſi non extaret diuinum præceptum, neq; inobedientia eſſet, neq; peccatum, & D. Paul. ad Roman. 4. ait: [Vbi autem non eſt lex, nec præuaricatio, nec præceptum.]

Secundò, D. Tho. 1 2. q. 75. ar. 3. ad 4. habet: [Quando dicitur nõ omne peccatum eſſe peccatum, quia prohibitum hoc dictum eſſe accipiendum, quantum ad prohibitionem iuris poſitiui, quod ſi iſtud dictum referatur ad ius naturale, omne peccatum ideo peccatum, quia prohibitum.

Reſpondeo ad hæc, homicidium eſſe malum, quia cõtra ius naturale, & eo iure prohibitum, quod non repugnat noſtro fundamento, nam cum dicimus, illud quod eſt prohibitum, quia malum eſſe intrinſecè malum, intelligimus prohibitum lege poſitiua, vt in loco citato, docet Diuus Thomas, nam ſi de iure naturali loquamur, illud etiam quod eſt malum quia prohibitum iure naturali, eſt etiam intrinſecè malum, idem enim eſt iure naturali eſſe prohibitum, ac eſſe contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo intelligontur omnes illæ definitiones peccati adductæ ex D. Auguſtino, Diuo Ambroſio, & Diuo Paulo, peccatum eſſe contra legem æternam Dei, & naturalem, & hoc modo homicidium eſt malum, non quia prohibitum lege aliqua poſitiua, ſed iure naturali illud prohibente, vt rem intrinſecè contra rectam rationem, & conſequenter intrinſecè malam. Dico ſecundò, ſuppoſito nullam eſſe legem naturalem prohibentem homicidium, ſed ſolam poſitiuam (quæ hypoteſis eſt impoſſibilis) tunc homicidium & eſſe peccatum, & non eſſe peccatum: non eſſe, quia contra nullam legem, vt oſtendunt argumenta facta, & eſſe quia quocunque modo baberet Deus odio homicidium & homicidam condemnaret pœna æterna, nec poſſet eſſe beatus in tali ſtatu homicida. Nec mirandum quod ſtatuamus has duas contradicentes veras, eſſe peccatum, & non eſſe peccatum, poſita enim hypoteſi impoſſibili poſſunt ſequi, & colligi alia impoſſibilia, vt duo contradicentia vitia.

Ex his omnibus infertur apertè differentia inter homicidium & occiſionem hominis, nam illud cum ſit occiſio hominis contra rectam rationem, eſt intrinſecè malum, occiſio autem hominis ſimpliciter ſumpta, licèt primo aſpectu ſonet malum, & habeat ſpeciem mali, poteſt tamen ex cauſa legitima honeſtari, cum non ſint intrinſecè mala. Hanc differentiam colligunt Theologi ex D. Aug. lib. 2. de liber. arbitr. cap. 4.

Nunc ad argumenta initio poſita, Primum ex dictis manet ſolutum, conſtat enim illo quinto præcepto, non occides, non prohiberi in vniuerſum quamcunque occiſionem hominis, ſed eam tantum, quæ rectæ rationi diſſona eſt, & ita non prohibetur occiſio malefactorum, quam maximè exigit, & dictat recta ratio ob bonum commune.

Patet etiam ſolutio ſecundi, nam neque hoc præceptum eſt diuinum poſitiuum, ſed naturale, neq; caſus, quos Deus aſſignat in lege ſunt diſpenſationes, vel exceptiones huius præcepti, ſed præcepta quoque iuris naturalis: ita vt ſicut dictat recta ratio non occidi, innocentes, ita quoque dictat occidi nocentes, qui Reipublicæ pacem, & ſecuritatem perturbant.

Ad argumenta verò Vualdenſium facilis eſt ſolutio, primum illorum eſt idem cum primo modo ſoluto. Ad ſecundum reſpondet hic Diuus Thomas, quando occiſio malefactorum non poteſt eſſe ſine graui damno bonorum, vt quando maior, vel bona pars ciuitatis eſſet perturbanda, & cum iniquis iuſti affligendi, tunc diſſimulandum eſſe cũ iniquis, quoaduſque commodius fieri poſſit, quod indicat eadem parabola, habet enim: [Sinite, ne fortè cum zizanijs eradicetis etiam & triticum.] Quia cum malorum punitio fiat ob bonum Reipublicæ, quando illi nocebit, dimittenda eſt vſque in tempus commodius, & opportunius.

Tertium ſoluitur etiam hic à Diuo Thoma, vide illum.

Argumentum primum Scoti ſolutum quoque manet ex dictis, cum hoc quintum præceptum nõ ſit generalis prohibitio cuiuſcumque occiſionis hominis, ſed illius tãtum, quæ rectæ rationi diſſona eſt, & ita caſus aſſignati in lege (vt modò dicebamus) non ſunt exceptiones, ſed explicationes quoq; eiuſdem iuris naturalis. vnde ſicut iſtos licet occidere quos lex indicat, quia Reipublicæ perturbatores, ita poſſunt leges humanæ occidere alios quoſcunque perturbatores, & malefactores, quorum occiſionem recta ratio dictauerit neceſſariam bono communi. Ad confirmationem ex D. Aug. reſpon. D. Aug. eodem loco ſeipſum explicare cum appellet ibi leges quibus licet malefactores punire iuſtiſſimæ rationis imperia, vnde iuxta eundem Auguſt. cum malefactor occiditur, lege lata à Deo occiditur, non quidem poſitiua, ſed naturali.

Circa ſolutionem ſecundi argumenti Vualdenſium vide Diuum Thomam loco citato contra gentes, & quæ eius interpretes docent ſupra. q. 11. ar. 3. vbi agitur de punitione hæreticorum, vbi explicatur quomodo illa parabola zizaniorum ſit intelligenda, nec prohibet combuſtionem, & punitionem hæreticorum, Quo modo etiam liceat cum nocentibus occidere innocentes in bello, nec in eo cõtradicatur huic parabolæ facilè deduciſ ex q. 40. de bello ar. 1.

Iam cum occiſio malefactorum licita ſit imò & neceſſaria, videamus.

Secunda Controuerſia.

AN IVDEX QVI VIDET MALEFActorem ſi occidatur certò damnandum, ſi verò condonetur ei vita pœnitentiam acturum, & ſaluandum, debeat illi concedere vitam.

Partam affirmantẽ probant hæc argumenta. Ex diuina

inſtitutione

inſtitutione in homine priuato vita corporis, & omnia bona temporalia eius ordinantur in vitam ſpiritualem ipſius, ſed in hoc caſu ex hypoteſi poſita vita corporea huius maleſactoris eſt neceſſaria ad ſalutem ſpiritualem ipſius, ergo in hoc caſu condonanda eſt ei vita corporis, vt ſpiritualiter ſaluetur.

Secundò, iudex tenetur ex præcepto charitatis velle huic homini vitam ſpiritualem, at ſi tunc occidat eum, non vult ei vitam ſpiritualem, imò priuat ipſum illa, agit ergo contra illud præceptum.

Tertiò, pœnæ huius vitæ hoc diſtant ab æternis alterius ſæculi, quod illæ non ſunt medicinales, ſed merè punitiuæ, at pœnæ huius vitæ ſunt medicinales, & ordinatæ in bonum patientis illas, at ſi in caſu poſito iudex occidat iſtũ reum, pœna iſta non eſt medicinalis, imò contra, ergo.

Sed nihilominus ſit

CONCLVSIO PRIMA.

In tali caſu iudex iuſtè poteſt, & debet occidere maleſactorem, etiam ſi ſciret ex diuina reuelatione ſtatim damnandum.

DEbet quidem iudex admonere, ac inflammare illum per ſe, & per alios idoneos viros ad pœnitentiam, & concedere illi tempus commodum ad confitendum, & recipienda ſacramenta, pro qualitate delinquentis, cæterum quia maneat ille impœnitens non eſt ceſſandum ab eius punitione, nec quia videat iudex illum damnandum.

Primò, quia ſi aliter iudices agerent, & ita eſſet in vſu, omnes maleſactores fingerent ſe impœnitentes, vt ſic euaderent ſupplicia, manerentque peccata impunita in maximum damnum Reipublicæ.

Secundò, huiuſmodi pœna non ordinatur in bonum maleſactoris, ſed Communitatis, vnde iudex non infligit illi pœnam ex odio ipſius, ſed ex amore boni communis, & iuſtitiæ cuius eſt cuſtos ex officio, bonum autem commune præferendum eſt cuicunque particulari, ergo cum ad bonum commune huius occiſio neceſſaria ſit, occidendus eſt, quidquid ſit de damno particulari ipſius.

Tertiò, illa pœna eſt ei medicinalis, & vtilis, quia patienter illam ferens, ac Deo offerens meretur, & ſatisfacit pro delicto ſuo, quod ſi id non faciat, non iudici, ſed ipſi imputandum eſt. Eſt etiam medicinalis Reipublicæ, cum per huiuſmodi punitiones alij timeant, & ceſſent à peccatis, proficitque ſaluti ſpirituali aliorum. Vnde verè ſeruant naturam, & rationem pœnarum huius vitæ.

Denique Deus ipſe, cuius reliqui Principes, & iudices miniſtri ſunt, & quem imitari debent, poſtquam conceſſit commodum tempus maleſactoribus ad pœnitendum, punit eos etiam ſi videat eos damnandos.

Ad argum. in oppoſitum. Ad primum reſpond. maleſactorem qui non eſt noxius Reipublicæ, & cuius occiſio non eſt neceſſaria bono communi, & cui vita corporalis eſt ſimpliciter, & abſolutè neceſſaria ad ſalutem animæ, non eſſe à iudice occidendum, in noſtro autem caſu, occiſio huius eſt neceſſaria Reipublicæ, & vita corporalis non eſt ſimpliciter ei neceſſaria ad ſalutem animæ, cum concedatur ei ſufficiens, & commodum tempus ad pœnitendum.

Ad ſecundum reſpondeo, teneri iudicem ex charitate ad volendum bonum ſpirituale huius ſimpliciter quidem, at ſi bonum commune aliter exigat, tenetur ex charitate etiam & iuſtitia, velle magis bonum commune, ad quod ordinatur occiſio illius, quàm bonum particulare ipſius, tum quia ex ordine eiuſdem charitatis bonum commune præferendum eſt cuicunque particulari, tùm etiam, quia debet ex officio prouidere bono communi: & licet ex ſuo genere bonum ſpirituale huius diuinius ſit, & altioris ordinis, quàm bonum temporale Reipublicæ, adeò tamen excedit bonum commune, hoc ſpirituale, & particulare huius vt debeat illud huic præferre, maximè quod non punitis maleſactoribus, non ſolum ſequuntur in Republica multa damna temporalia, verum etiam innumera ſpiritualia.

Denique iam ſufficienter iudex vult ſalutem ſpiritualem huius, cum illum admoneat vt pœniteat, ſufficienſque tempus ad recipienda ſacramenta ei concedat, vnde vita corporalis non eſt ei ſimpliciter neceſſaria ad ſalutem ſpiritualem, cum poſſit commodè conuerti, & pœnitere, ac Sacramenta recipere, quod ſi non vult ſibi imputetur.

Ad vltimum patet ſolutio ex tertio argumento. Altera dubitatio eſt,

III. Controuerſia.

POSSIT NE IVDEX OCCIDERE *eum, qui modò innocens eſt, prudenter tamen & vehementer timetur futurus, deinde noxius Reip.*

ABulenſis in cap.21. Deut. habet partem affirmantem. Primò, quia bonum commune eſt præferendum particulari, & diligenter curandum à miniſtris iuſtitiæ, præueniendo damna quæ poſſunt Reipub. accidere, ſed in hoc caſu bonum commune periclitatur vehementer, ergo via præuentionis, & vt Hiſpanè dicunt de gouierno, licebit iudici hunc occidere, imò debebit.

Secundò, ſi tyrannus velit deſtruere ciuitatem, niſi tradatur ei innocens exiſtens in illa, poteſt ciuitas, imò & debet tradere illum innocentem, ne tota ciuitas pereat, adeò vt peccarent grauiter ait Abulen. gubernatores illius ciuitatis, niſi illum traderent, vt liberarent totam ciuitatem à tanto periculo, ſed periclitatur ſimiliter in hoc caſu Reſp. paſſura damna ab iſto, qui prudenter cognoſcitur futurus eſſe maximè noxius. Ergo occidendus.

Oppoſitum docet communis Theologorum ſchola, & ita eſt tenendum. Primò, quia iuſtitia & gubernatio humana debet aſſimilari diuinæ, nullum autem puniuit Deus vnquam, aut punit pro peccato futuro. Secundò occidere innocentem ſimpliciter, & abſolutè eſt intrinſecè malum, nec poteſt aliqua ratione vel fine bene fieri, iſte modò actu & reuera eſt innocens, ergo nullo titulo poteſt licitè occidi. Tertiò, Non ſunt facienda mala, neque vt inde eueniat bona, neque ad vitanda alia damna, occidere actu innocentem eſt malum omnino, & contra præceptũ, Non occides, & omnino diſſonum rectæ rationi, ergo nullo modo faciendum, neque ad obtinendum aliquod bonũ, neque ad vitandum aliquod damnum. Denique huic communi damno quod timetur, non eſt neceſſarium medium occiſio huius hominis, cum poſſit ei occurri recludendo illum, vel aliquo alio medio, quod prudentia dictabit abſque eius morte.

Ad argumenta propoſita, Ad primum reſpondeo, prouidendum quidem eſſe bono communi à gubernatoribus Reipub. & vitanda damna imminentia, ſed medijs licitis, quia non ſunt agenda mala, vt inde veniant bona, occiſio autem innocentis eſt intrinſecè mala.

Secundo dico, bono communi eſſe prouidendum, cum detrimento particularis perſonæ, quando alia via ei prouideri non poteſt: in caſu autem propoſito poteſt prouideri bono communi ſine morte iſtius hominis, mittendo illum in exilium, vel in cuſtodiam.

Ad ſecundum dico, dubitari plurimum à Doctoribus de maiori illius argumenti, an in eo caſu ſit tradendus innocens? de quo infra art.6. ſed quicquid ſit de iſta maiori, neganda eſt conſequentia, quia in caſu iſtius maioris, ex hypoteſi quæ ponitur, non poteſt prouideri bono communi illius ciuitatis alia via, quàm tradendo innocentem,

finit iam esse tyrannus, & incipit esse legitimus princeps, ac possidere optimo titulo.

Tyrannum primo modo nulli priuato licet occidere, qa cum ille habeat iustum titulum, non est deponendus, nec puniendus, quin prius audiatur & iudicetur, vel a superio re habente auctoritatem ad id, vel ab ipsa Repub. quando deest superior. Et in hoc casu loquitur Concilium Constana. sess. 15. quando damnat de hæresi afferentes licere cuilibet occidere tyrannum: damnatur enim ibi hæc propositio Ioan. Hus: quilibet tyrannoua licitè pôt à quocunq; subdito interfici: Tyrannum autem secundo modo, qñ nõ est recursus ad superiorem, qui illũ proijciat & impediat, quilibet priuatus vt defensor suæ Reip. potest occidere, sicut incendiariũ Reip. qui alia via quam morte impediri nõ potest, quilibet priuatus vt defensor suæ Reip. potest occidere. Et ratio est, quia vnicuiq; à natura conceditur sua repellendi vim, quam patitur sua Resp. eum patiente illa patiatur & ipse vim, qui illius pars & membrũ est. Scdò, quia vousquisque habet ius ad defendendam suam Remp. bello defensiuo iusto, contra inuadentem illam bello offensiuo iniquo siue explicito, siue implicito, iste autem tyrannus secundo modo saltem implicitè infert bellum offensiuum, & iniquum Reipub. Et de hoc tyranno loquitur D.Thom. locis adductis: talesque fuere Iulius Cæsar, & Eglon, de quo Iudic. 3. quamuis si benè expendatur locus iste in textu Sacræ Scripturæ, Aioth non occidit Eglon, vt persona priuata, sed auctoritate publica, vt electus à Deo, & missus à populo Israel ad illum repellendum, & occidendum. Quo modo autem debeat se habere Resp. vt se defendat à tyranno, docet optimè D.Thom.lib.1.de Regimi. princip.c.5.

Secunda Controuersia.

AN VIR DEPREHENDENS vxorem in adulterio possit illam auctoritate propria interficere.

Leges ciuiles id videntur concedere vt l.Marito.ff. de adulterijs.& l.Gracchus.C.ad l.Iuliam eodem tit quod autem auctoritate legis fit, licitè fit. In oppositum est doctrina huius art.iuxta quam nemini licet propria, & priuata auctoritate aliquem interimere.

Hæc controuer. solet copiosè tractari in additionibus ad 3.p.D.Tho.q.60.art.1. Interim dico maritum bifariam posse occidere vxorem adulteram, vel ante sententiam iudicis, vel illa iam lata, si ante sententiam, etiam si in crimine fragante eam occidat, peccat mortaliter omnium Doctorum iudicio, vocaturq; homicida à Nicolao Papa, can. Interfectores.33.q.2. Leges autem quæ hoc illi concedũt, tantum sunt permissiuæ in foro exteriori, non ad liberandum illum à culpa, sed à pœna tantum iudiciaria, quia deprehendentem vxorem in adulterio iudicat lex passione tã vehementi tunc opprimi, vt vix aliud potuerit, sicut in cap. facere Alma mater, De sententia excommunicationis, liberantur non à culpa, & homicidio in foro Dei, sed ab excommunicatione, & irregularitate, & alijs censuris clerici occidentes, quos deprehendunt cum sua matre, sorore, aut filia: vt ibi Doctores maximè Couarru. An autem post latam sententiam peccet illam occidendo aliqui dubitarunt, quia iudex non præcipit marito, vt eam occidat, sed vt possit, si velit, vnde cum in eius libertate relinquatur occidere illam, homicidium potius videtur & vindicta quàm punitio iuridica. Nihilominus dico: [virum occidentem vxorem adulteram condemnatam, à iudice non peccare, nec esse homicidam, si id faciat ex zelo iustitiæ, & non ex liuore vindictæ, aut odio.

Patet, quamuis iste non instituatur necessarius minister, vt carnifex, constituitur tamen minister, quamuis liber istius punitionis, occiditque auctoritate publica, auctoritate autem publica licet occidere malefactorem, ergo.

Mich.Sal.in 2.2.D.Tho.

Secundò, si hoc marito non liceret, peccaret grauiter princeps, vel iudex, qui illam marito traderet, facienda eum ministrum rei illicitæ, essetque iniqua lex, quæ ita sanciuit, at nullus Doctorum talem legem, vel iudicem vnquam condemnauit, quia sicut licet legi, & iudici vti alio carnifice ad illam adulteram puniendam, ita & viro maximè cum occasio adulteræ non sit reuocata à Christo, vt vidimus cõtra Scotum. Nec valet quod dicitur illum esse ministrum liberum, posseque vti misericordia in illa quia quamuis sit minister liber, verè tamen minister est, & auctoritate publica agit. Nam & ipsimet iudices in multis possunt vti clementia, vel rigore, nec peccant, si dimissa clementia vtantur rigore, quando id non faciunt ex odio personæ, sed ex zelo iustitiæ.

Sed quæres hic, si mulier accumbens cum viro inueniat sub puluinari gladium paratum à viro ad eam occidendam quam primum fuerit excitatus, possitne ipsa sua propria auctoritate occidere illum, & ea ratione occurrere morti sibi imminenti, quàm aliter euadere non potest? Respondeo in eo casu opus esse magna prudentia, quia si omnibus consideratis mulier ista nullo modo possit euadere mortem, nisi occidendo virum, potest illum occidere, quia id non est præuenire inimicum, quod non licet, sed tueri, ac defendere se ipsam à vero aggressore, à quo aliter se liberare non valet, quod si vel fingiendo, vel clamando, vel occultando pugionem, & resistendo, aut alia quacumque via possit ipsa euadere, non potest illum occidere, quia tunc non esset se ipsam tueri, aut defendere cum inculpata tutela, sed præuenire inimicum, quod non licet.

III. Controuersia.

AN LICEAT ADMITTERE DVELlum ad vitandum proprium dedecus, & tuendum proprium honorem, quando quis ab alio prouocatur.

De duello an licitum sit differunt Alens.4.p.q.8.mem. 4. Summistæ verbo Duellum, Lyranus quoque. 1. Reg.16.& ibidem Diony. Cartusian & Abulen. Iuristæ verò in cap. Monomachiam. 2.q.4. Cayeta. infra q.95. art.8.& in Sum. Vbi initio obseruandum est duellum quantum ad Etymologiam vocis idem esse quod duorum bellum. In iure etiam vocatur Monomachia, à Monos quod est vnum, & à machia, idest pugna, quasi vnus pugna: est enim singulare certamen, & ita potest duellum quantum ad quid nominis diffiniri pugna vnius contra alterum: sed quantũ ad quid rei potest dupliciter accipi, largè, vel propriè, largè pro conuentione, seu concertatione duorum, siue cum periculo occisionis, siue non, vt in ludo, qui Hispanè dicitur esgrima, propriè verò, pro cõcertatione duorum cum periculo occisionis, vel mutilationis, aut vulneris, & ita accipitur hic.

Obseruemus secundò, duellum propriè sumptum posse tripliciter fieri, primo modo, eo animo vt Deus illo medio ostendat veritatem, & sumat vltionem de aliquo asserente falsum. Secundo modo ad ostendendas proprias vires, vt solet fieri en los desafios y campos de Italia, quando aliqui descendunt in arenam ad singulare certamen. Tertio modo, quando fit non ob aliquem ex his duobus finibus, sed in defensionem propriæ vitæ, vel ad vitandum notabile detrimentum in proprio honore, & fama, vel bonis temporalibus.

His positis tria hic tractanda sunt, Primò liceat ne prouocare & indicere tale duellum? Secũdò, liceat ne illud acceptare, siue libere siue coactè? Tertiò, An liceat præbere facultatem ad tale duellum, vel illud permittere?

CONCLVSIO PRIMA.

Duellũ propriè sumptũ, & eo fine initum, vt Deus illo

 medio

medio ostendat veritatem, est grauissimum peccatum mortale.

IN hac conueniunt omnes Doctores citati. Et patet, quia illud est tentare Deum, sicut tentaretur per iudicia aquæ feruentis, vel ferri candētis, esset enim petere miraculum, vt ostenderetur veritas, quod non licet. Et cōfirmatur, quia videtur contra rectam rationem, vt ad veritatem manifestandam sumatur tanquam medium, quod non est medium sinò quod posset conuerti in damnum veritatis, & confirmationem mendacij, cum possit accidere, vt qui defendit veritatem succumbat in certamine, & qui mendacium sequitur euadat victor.

CONCLVSIO SECVNDA.

Duellum propriè sumptum, quod fit ad ostendendas proprias vires, peccatum quoque mortale est.

HOc modo peccauit Goliath prouocans Israelem ad singulare certamen, Dauid autem non peccauit illud admittens, quia id præstitit peculiari instinctu Spiritus sancti, cum non descenderit in illam arenam ad ostendendas proprias vires, sed vt Deo obediret, vt eius causam ageret. Ratio huius conclusionis est aperta, quia temerarium est, & contra rectam rationem ad solam virium ostensionem offerr e se periculo mortis.

CONCLVSIO TERTIA,

Duellum propriè sumptum, neque ad defensionē propriæ vitæ, neq; ad vitandum detrimētū aliquod in proprio honore, fama, vel bonis, licet vllo modo indicere.

PRobatur primò. Si ad defensionem propriæ vitæ, vel honoris, aut bonorum liceret indicere duellum, vt cū quis falsò accusatur apud iudicem de crimine, propter quod periclitatur de vita, honore, vel bonis, id certè esset, quia in isto casu hic accusator, & calūniator verè, & actu inuadit illum innocentem, quamuis non proprio gladio, gladio tamen iudicis, & cum possit inuasus tueri se inuadere occidendo illum, poterit sic calumniatus occidere illum in duello, vt suum inuasorem, sed hac ratiōne non licet, sequeretur enim primum ex ea, vt si qui s ignorantia inuincibili bona fide alium falsò accusasset, possit accusatus prouocare illum in duellum, & ibi eum occidere, quod est falsum, & mille incommodis plenū, & ab omnibus negatum. Patet, quia secundum illam rationem in hoc ĉr casu accusator iste inuadit accusatum, inuasus autem potest occidere inuadentem, ĉt si id faciat ex ignorantia inculpabili.

Secundò, si dominus mittat seruum, vt me aggrediatur, & occidat, ego quidem seruum illum possum occidere, nō autem dominum, licet verè & actu dfis ille sit, qui me vult occidere gladio serui sui, ergo similiter licet calumniator inuadat me per gladiū iudicis, ego nō possum illū aggredi.

Tertiò sequitur, vt si quis accuset aliū falsò, ex qua accusatione immineat amissio famæ, vel bonorum, possit accusatus occidere accusatorem, & se propria auctoritate, & manu vindicare, quod est falsum, & in magnam perniciē Reipub. Consequentia autem patet, quia si quis inuadat me in honore, & diuitijs, & qui vult me alapa cædere, aut bona rapere, & cum me defendam infert vim, & per vim vult me percutere, & expoliare, posse illum occidere tanquam inuasorem, sed secundum oppositam sententiam accusatur inuadit accusatum in hoc casu in honore, & fama, ergo liceret eum occidere. Hæc conclusio est omnium Doctorum, & Cayeta. Vnde falluntur aliqui recentiores Thomistæ, qui in explicatione huius art. putant Cayet. infra. q. 95. art. 8. sentire, licere innocenti, cui falsò imponitur capitale crimen coram iudice offerre duellum suo calumniatori, vt ea via se defendat, & in eo reprehendunt Cayet. cum in illo art. 8. q. 85. & in sum. solum doceat, licere acceptare duellum sibi oblatum, nunquam tamen dicat licere illud indicere.

Sed an hoc liceat acceptare controuersum est apud Doctores. Conueniunt quidem omnes cōmuniter non licere acceptare duellū propriè etsi oblatum, quando illud acceptans non est propriè defendens, sed vtrius; condicto initur duellum. An autem liceat in aliquo speciali casu illud acceptare non conueniunt, sed abeunt in tres sententias.

Prima habet, sicut in nullo casu licet offerre duellum, neq; in causa ciuili, neq; in criminali, neq; pro defendenda vita, honore, vel fama, ita neque illud vllo modo, vel titulo licere acceptare. Ita Abolen. vbi supra, & citat in hanc sententiam Hostiensem in sum. tit. de clericis, & quendam Henricum, & Alanum, aitque esse communem. Eandem sequitur Sylu. Duellum, num. 2. & drin de q. 2. nume. 4. aitque hanc esse opinionem Doctorum, non solum sui ordinis, verum etiam aliorum. Probant primò. Absolutè & omnino prohibetur tàm in iure canonico, quàm ciuili duellū, & sine vlla distinctione, ergo in omni casu est illicitum. Consequ. patet. Quia vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. Antecedens verò probatur, in iure ciuili, ex L. vnica. C. de gladiatoribus, quæ lex recipitur in Castella in lege vnica, tit. 9. lib. 4. ordinat. Rega. & habetur in noua capitulatione. p. 2. lib. 8. tit. 5. l. 10. In iure canonico. c. Monomachiam. 2. q. 4. vbi vide Turrecremata. Et cap. Cura suscepti, extra, De purg. vulgari. & Concil. Trid. sess. 25. decreto de Reformatione, vbi in vniuersum prohibetur duellum sub grauissimis pœnis tàm ipsis pugnantibus, & eorum patronis, quàm principibus id permittentibus, quā alijs quibusuis suo consilio, vel auxilio concurrentibus, siue quo ad ius, siue quo ad factum.

Secundò, si in aliquo casu speciali duellum esset licitum ex parte acceptātis, maximè qn aliter nequit vitare propriā mortem, vel infamiam, vel amissionem suorum bonorum, at in hoc casu non licet, ergo in nullo. Probatur minor, si tunc liceret, certè id esset, quia sic acceptans nō est aggressor, sed solum defensor sui, & suorum, sed est verè tūc quoque aggressor, & non defensor solum Probo, quia licet primus, qui offert duellum, sit simpliciter, & apertè aggressor, hic nihilominus qui liberè acceptat, cum posset non acceptare, est quoque interpretatiuè aggressor, vel saltim congressor. Et confirmatur, defendere seipsum cum moderata tutela (quod licet) ille tantum dicitur, quem alter inuitum aggreditur, nec potest vllo modo vitare bellum, sed tenetur vel perire, vel cum graui dedecore fugere, vel inuasorē occidere, at iste acceptans duellum potest vitare bellum, nec est dedecus, cum agat vt Christianus, nisi iam seruare legem Christi habeatur pro dedecore, ergo iste non est defensor, sed potius congressor.

Secunda opinio est, in duplici euentu licere acceptare duellum: primò, in causa criminali, quando nequit accusatus alia via vitare propriam mortem. Secundo est in causa ciuili, qn non pot alia via defendere bona propria, in hanc sententiā refert idem Abulen. vbi supra, Guillerm. & Lyra. in cap. 17. primi Reg. & hanc sequuntur aliqui recentiores Thomistæ supposita auctoritate principis. Ratio horū est, quia acceptans duellum in his casibus nō est aggressor, sed tantum defensor sui, & suorum cum inculpata tutela.

Tertia opinio, vult in vno tantum casu licere acceptare duellum, nempe in primo casu huius secūdæ opinionis, qn vtè innocenti alius coram iudice imponit falsum crimen propter quod est capite plectendus: si in hoc casu (inquiūt) iste innocens negaret crimen, alter verò offertet ei duellū, sic oblatum potest ab isto innocente acceptari, & hac via attentare sui defensionē, quādo nulla alia via ei pateret defensio. Ita Cayet. infra q. 95. ar. 8. & in summa, Duellum. Ratio eius est, quia in hoc casu iste innocens nec aggressor est, nec congressor, sed verè aggressus, & defensor sui, parū enim, inquit, ad hoc propositum facit, an alter hunc innocentem propria manu, vel aliena, Idest, iudicis aggrediatur. Aliqui ante Concilium Tridentinum volebant hanc opinionem esse optimam, at post Concilium reijciendam ex prohibitione Concilij.

Attamen

Attamen mea sententia etiam ante Concilium Trid. prima illa opinio Abul. est censenda verior, & probabilior, [In nullo casu licere acceptare duellum:] Argumenta enim quibus vtitur efficacissima sunt, maximè vltimum, illum solum dici defensorem, qui inuitus cogitur ab actuali aggressore cum illo pugnare, qui verò prouocantur in duellum, quacunque ratione id fiat, non sunt defensores sui, sed saltem congressores.

Ad argumenta secundæ opinionis patet solutio ex probationibus primæ, Ad argumentũ verò tertiæ quod est. Caiet. Respondeo illum tantum esse dicendum inuasum ab alio, quem alter propria manu ita aggreditur, vt necesse ipsi omnino sit aut pugnare, aut perire: quod in hoc casu non accidit, cum prouocatus possit ab illa pugna abstinere, quod si nulla alia via ei maneat ad se purgandum ab illo crimine, sibi falsò imposito, patienter ferat mortem, sicut inocẽs probatus nocens per falsos testes. Quo ad tertiam quæstiunculam sit

CONCLVSIO PRIMA.

Post concilium Trid. nõ licet principi alicui, vel Reip. in aliquo casu permittere duellum. tantum abest, ut liceat facultatem, & licentiam ad illud concedere.

HÆc conclu. addit aliquid supra communem sententiam doctorum, qui præcesserunt Concilium Trid. qui omnes cõcedebant licere principibus in aliquo casu, non quidem dare licentiam ad duellum, sed illud tantum permittere. Patet tamen hæc conclus. ex Concilio Tri. loco cit. vbi expressè excommunicantur permittentes duellum, sicut, & congredientes in illud, ita vt qui in duello obierit, careat Ecclesiastica sepultura, sicut etiam excommunicantur quoquo modo concurrentes, non obstante quacumque consuetudine, etiam immemorabili, Doctores verò, qui præcesserunt hoc Concilium, eo ipso quo illud antecesserunt sunt excusati.

Ex his sequitur quantum errent, qui ad honestandam iniquitatem duelli ita argumentantur. Licèt mihi recuperare bona, quæ mihi aliquis iniquè abstulit ea via qua potero, ergo, & honorem, sed honorem meum recuperare non valeo, cum quia me iniuria affecit, nisi occidendo illum in duello, ergo licebit prouocare illum in duellum. Secundò, furem inuadentem bona mea possum occidere, ergo, & calumniantem me in iudicio, suaq; calumnia constituentem me in discrimine honoris, & vitæ, vt iniuria, quàm mihi infert, cesset, licebit prouocatum in duellum occidere.

Ad primum ex his respondeo, plurimum interesse inter recuperantem bona propria, & volentem vindicare suum honorem, vel iniuriam sibi illatam. Primò, quia ille recuperat quod suum est, & sine præiudicio alterius, tam illius priuati a quo rem accipit, cum ille non expolietur re sua, sed aliena, quàm iniquè detinebat, quod est iustum, quam sine scandalo, aut præiudicio Reip. vt supponimus. At occidens alium propria auctoritate ad vindicandam propriam iniuriam, non recuperat quod suum est, sed expoliat illum vita, quæ illius, qui occiditur est. Vnde agit cum præiudicio tertij, & cum scandalo, ac perturbatione Reip. Differunt secũdo, quia pecuniæ meæ, quas alter iniquè detinet, non sunt mihi debitæ, vt poena aliqua, sed vt res meæ propterea possum mea propria auctoritate illas accipere, quando alia via recuperare non possum. Vindicta autem alterius non est mihi debita, vt res mea, sed vt pæna, & ideo inferenda à iudice. Quo fit, vt qui sua priuata auctoritate illam infert, faciat iniuriam, & patienti illam, & iudici, cuius auctoritatem, & iudicium iniquè vsurpat.

Ad secundum dico, tàm pallium à latrone, qui non est actu inuasor, quàm famam à calumniatore esse tuenda non occidendo illum, sed alia via meliori: Ita apparet, quàm iustum, sit illud diuinum præceptum: [Mihi uindictam, & ego retribuam.] Est enim præceptum iuris naturalis explicatũ à Deo, vt nemo proprias vindicet iniurias, quod dictat recta ratio, primò, quia nemo est æquus iudex in propria causa. Secundò, quia iudicium est actus rationis ab omni affectu & perturbatione liber, qui verò iniuriam passus est habet iudicium rationis obscurum, & perturbatum proprio affectu, & odio alterius, [Impedit enim ira animum, ne possit cernere verum.] Vnde, vt obseruauit Arist. 5. Ethic. c. 6. nec ipsis iudicibus commissum est in rebus grauioribus iudicium pænarum, sed à legibus definitæ sunt, & taxatæ. Tertiò, quia si propriam iniuriam vnicuique vindicare, & punire liceret, vltra condignum, & multò atrocius, & grauius puniret, quàm exigerent delicta, vt experiẽtia docet in vindictis, quas filij huius seculi exercent, verbum enim molestum vindicant percussione graui alapam morte, &c.

Quarta Controuersia.

POSSIT NE PRINCEPS, AVT *lex concedere facultatem priuatæ personæ occidendi malefactorem.*

OBseruemus bifariam posse concedi huiusmodi facultatem, aut absolutè, ita vt nulla expectata iudicis sententia possit occidi, aut secundò sub conditione, vt postquam iudicis sententia dãnatus est ad mortẽ, concedatur, vt à quocumque priuato possit illa sententia mandari executioni.

CONCLVSIO PRIMA.

Non potest rex, vel Resp. conducere legem, vt absolutè, & ante iudicis sententiam possit malefactor occidi ab aliquo priuato.

PRimò est contra ius naturale, vt quis in auditus condẽnetur, ergo nisi prius audiatur malefactor à iudice, nõ potest dari facultas, vt occidatur. Et confirmatur, quia condemnationem iuridicam debet præcedere cognitio iuridica. Estque consentaneum S. Scripturæ, Act. 25. [Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat.

Secundò, ex tali lege sequeretur totius reip. ruina, daretur enim occasio prauis hominibus occidẽdi alios, & vnusquisque sub prætextu puniendi malefactores uindicaret se à suis priuatis odijs, & inimicis, omniaque essent plena homicidijs. Intelligenda hæc conclusio est, nisi esset publicus reip. vel regis hostis. Tunc enim licet cuique priuato nulla expectata sententia, sed cum sola euidẽtia facti illum inuasorem repellere, & occidere, sicut diximus de tyranno, qui titulo tyrannus est. Et casu quo priuata persona posset malefactorem occidere tali lege, non esset hoc contra conclusionem D. Tho. qui loquitur tantum de auctoritate priuata, qui enim occideret alium tali lege, iam ageret auctoritate publica.

Sed contra hanc conclusionem est lex illa quæ habetur Num. 35. vt propinqui occisi possent occidere occisorem. Respondent quidam, Deum, cum sit dominus vitæ, & mortis, potuisse condere illam legem, & concedere, vt & ante iudicis sententiam occideretur ille malefactor, homines autem quantumuis principes, cum non sint domini vitæ aliorum, non posse id concedere, cum neget recta ratio, vt non auditus condemnetur, & non condemnatus occidatur. Caye. respondet & nonnulli, illam legem tantum fuisse permissiuam. ita ut qui ita facerent non punirentur in foro exteriori, sicut diximus de viro occidente vxorem deprehensam in adulterio, nihilominus in foro animæ illos peccare mortaliter, & esse homicidas. Lyranus & alij dicunt illam legem fuisse concessiuam, & habuisse vim in foro etiam interiori, non tamen ante iudicis sententiam, sed ea lata, & declarante iudice occisorem propinqui dignum morte, fuisse licitum propinquis occisi sine ulla culpa mãdare ex secutioni

tioni sententiam illam,& occidere occisorem sui cognati, colligiturque ex textu,cum dicatur ibi esse prius examinandum,occiderit ne homicida ille defunctum ex odio,vel passione,qoia si fuerit ex odio, conceditur illa facultas propinquis,quod si non ex odio, sed ex passione,vel graui occasione sibi a defuncto ablata,non conceditur talis facultas:hoc autem exameo ad iudicem pertinet, vnde iuxta hunc sensu non simpliciter, sed præcedente iudicia sententia hoc illis conceditur.Vide Abulensem.q.t 3.io istum locum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Potest rex constituere legem, qua post sententiam iudicis concedatur facultas priuatis hominibus occidendi malefactores in aliquibus casibus.

PRimus est, vt liceat cuique declaratos per iudicem inuasores itinerum,& assassinos, vel alios perturbatores Reip.occidere:ita colligunt Sylo.& alij Doctores,ex c. Pro humani De homicidio voluntario, vbi datur facultas cuilibet necandi illos,qui occidunt Christianos per assassinos,id est,qui a indicibus declarati sunt inimici,& homicidæ Christianorum, & dare pecuniam occidentibus Christianos. Et ratio est, quia in fine illius c. vocantur isti homines diffidati: diffidatus verò dicitur in iure,q potest a quocumque occidi,vt Piratę infideles,& Turcę iouasores nostri.

Secundus casus est, quando vbi per sententiam iudicia condemnatus est ad mortem aliquis homicida, conceditur consanguineis occisi, vt possint occidere homicidam,vbicumque eum inuenerint.Sed hic casus ita moderandus est, vt primò hoc tantum possit concedi à principe,vel rege, & non ab alijs iudicibus,quia cum sit modus puniendi nimis extraordinarios, nec contentus in lege, concedendus non est,nisi ab eo, qui habet supremam potestatem. Secundò, vt rex non concedat hoc nisi rarissimè,& ex grauissimis causis,quæ cedant in bonum co nmone, quando scilicet homicida ille condemnatus non desinit malè agere, & molestus esse cognatis defuncti,vel alijs,quia tunc potest cōcedi, vt quiuis eum occidat velut publicum perturbatorem Reip. & qui capi facilè a ministris iustitiæ nequit,aliter nisi bonum commune ita exigat non est concedenda ista facultas peccaretque rex illam concedens,quia communiter consanguinei occisi oon puniunt occisorem ex zelo iustitię,sed ex liuore vindictæ saperieotque testè occidunt illum sine cōfessione sacramentali,& atrociter plusquam par est,quę omnia in eo qui nec est inuasor itinerum,nec assassinus,& perturbator Reip. sed solum priuatus quidam homicida sui inimici, indigna sunt homini Christiano, nec vlli homini concedenda,imò ipsos inuasores itinerum, & perturbatores Reip.qui commodè capi possunt, non est conceedendū vt a quocumque occidantur,ne pereant sine cōfessione, quia debet iudex quantum patitur bonum commune concedere reis locum,& tempus ad recipienda sacramenta.

Sic explicata conclusio probatur. Licèt regi ad puniendos malefactores vti ministro quo voluerit, quando autem concedit facultatem his,vel illis,vt occidant malefactores, vtitur illis tamquam ministris non enim agunt tunc auctoritate propria,& priuata,sed publica, & accepta a lege, vel rege nec sequuntur tunc sicut conclusio explicata est, incommoda,quæ in prima conclusione,ergo id licet.

Sed an stante tali lege, & facultate malefactor possit se defendere,vel resistere illi,qoi vt ministcr legis,vel regis potest ipsum occidere,dubium est,quidam volunt posse illum fugere,non tamen resistere, alij volunt posse ipsum vtrumque,Prior opinio est probabilior,& tenenda.

ARTICVLVS IIII.

An liceat clericis occidere malefactores?

QVæstio hæc potissimè pertinet ad clericos constitutos in dignitate,& habentes publicam potestatem,quales sunt Episcopi,Abbates,&c. nam clericis priuatis constat satis ex præcedenti art.id no o licere,cum nullæ priuatæ personæ id liceat.De clericis autem in dignitate positis duplex est quæstio:vna an id liceat habentibus solam potestatem spiritualem,alia an id liceat habentibus præter spiritualem etiam temporalem. D. Thom. constituit hanc conclusionem omnibus clericis communem.

Non licet clericis occidere malefactores.

Probatur Ecclesi. 10. Sicut iudex populi ita, & ministri eius,clerici sunt ministri Christi, qui nullum percussit, imò vt ait D. Petrus,[Cum percuteretur,non percutiebat,] nec vllius sanguinē fundit, imò proprium in aliorum salutem, ergo.Secundò,sunt ministri templi,& altaria,templum autē,& altare adeo abhorrēt ab effusione sanguinis,vt eo pollantur, reddanturque suo modo irregulares, & indigeant reconciliatione,& mandatione,ergo & ministri horum debent omnino abhorrere ab effusione sanguinis.Tertiò debent se conformare legi Euangelicę,cuius sunt ministri,lex autē Euangelica non cōstituti pęnas occisionis,aut mutilationis,sicut lex vetus,quæ erat lex seruitutis.

Hæc conclusio intelligenda est simpliciter, & absolutè, nō cōsiderādo dispensationes, aut priuilegia, & facultates, quas in his aliqui possunt habere, vnde oportet videamus.

Prima Controuersia.

QVO IVRE SIT PROHIBITA clericis occisio malefactorum, & an possit circa hoc cum ipsis dispensari.

CONCLVSIO PRIMA.

Hæc prohibitio non est de iure naturali.

PRimò, quia nec recta ratio id prohibet, neq; est aliqua dissonantia cum iure naturali, vt episcopus occidat malefactorem sibi subditum dignum morte. Secundò si ius naturæ id prohiberet,cum ius naturæ sit semper vnum, & idem apud omnes, nec sacerdotes veteris legis potuissent occidere malefactores, at Moyses factus sacerdos occidit idolatras. Exod. 33. Phinees etiam sacerdos occidit fornicantem cum infideli, Num. 25. Samuel occidit Regem Amalech. 1. Reg. . Elias occidit sacerdotes belial. 3. Reg. ergo hoc non est contra ius naturæ, Denique ius naturæ nil dictat de sacerdotio nouę legis,de quo loquitur hic D.Tho.& ita ex iure naturali nullo modo petendum est quid possint clerici,& quid non.

CONCLVSIO SECVNDA.

Neque est de iure diuino huiusmodi prohibitio.

NAm ius diuinum constat vel ex Sacra Scriptura,vel ex traditione Ecclesiæ, at nullus est locus S. Scripturæ, in quo id sacerdotibus prohibeatur, nulla Ecclesiæ traditio quæ doceat id præcepto Dei prohiberi.

Sed obijcies 1.ad Tim.3.præcipit D.Paul. vt Episcopus non sit percussor,quo testimonio vtitur hic D.Tho.ad probandam suam conclusionem, iam igitur continetur hæc prohibitio in S. Scriptura.Secundò, clerici id tantum possunt quod à Christo acceperunt, Christus autem non habuerit aliquod dominium temporale, nec aliquam potestatem temporalem, non contulit eis hanc potestatem ad occidendum,aut iudicādum in causa sanguinis,imò oppositum docuit,dicens Petro,[Conuertere gladium tuum]vbi apertè negauit illi,cæterisque Apostolis,& eorum successoribus gladium temporalem,ergo iure diuino, & ex Christi institutione hoc est illis prohibitum.

Ad primum respondeo,loqui ibi D.Pau. non cum omnibus clericis,sed cum solo Episcopo,& cum Episcopo, non vt persona publica,sed ut priuata,describit enim ibi mores & conditiones Episcopi, quæ omnes,vt ex contextu appaSret per-

tet pertinent ad priuatam personam ipsius. Neque est ibi sermo de omni persequutione, sed de atroci, & crudeli, qua vtuntur aliqui domini, & principes seculares, percutientes quoscunque sibi molestos, etiam proprios famulos. D. autem Tho. adducit istum locum Pau. non quasi præceptum diuinũ, sed vt congruentiam quandam, & admonitionem Pauliscũ enim Pau. admoneat, ne Episcopus sit percussor, congruè statuit Ecclesia ne occidat aliquem, imò, & argumenta, quæ posuimus congruentiæ sunt, non rationes necessariæ. Ad secundum dico, non benè sequi, Christus hoc nõ habuit, aut non cõtulit, ergo clerici id non possunt habere, Christus non habuit vxorem, at habuerunt illas aliquando clerici, Christus nullius rei omnino voluit habere dominium, sed summam paupertatem, at clerici possunt habere dominium suorum bonorum patrimonialium, & ex Ecclesiasticis eorum, quæ sunt necessaria suo statui: vnde licet nõ acceperint à Christo clerici potestatem secularem, non tamẽ prohibuit quin illam possent habere, & accipere à principibus, & regibus, qui ex deuotione Ecclesiæ illam concederent. Respondeo secundò illo argumento, tantum probari clericos, qua clerici sunt, & titulo ordinis, vel dignitatis Ecclesiæ non habere hanc facultatem, & potestatem temporalem, non tamen inde sequitur, quin illam possint habere, & habeant ex commissione, & donatione principis tẽporalis. Ad illud D. Petri constat ex contextu, Christum loquutũ ibi fuisse illi, vt priuatæ personæ. Petrus enim tunc non gerebat personam publicam, nec agebat, vt minister iustitiæ, sed vt priuatus vim vi repellere volens.

CONCLVSIO TERTIA.

Hæc prohibitio est à iure humano pontificio, ob decentiam status.

ITa statuit Ecclesia, vt videre est dist. 45. can. Neminẽ. can. Episcopum. & cap. Sententiam. Extra ne clerici, vel monachi. Et toto titulo de clerico percussore. Ex qua conclusione sequitur, posse Papam dispensare, & facere facultatẽ clericis, vt iudicent in causa sanguinis, & occidant malefactores, quia in ius humanum pontificium habet Papa supremam, & plenissimam potestatem: vnde nec clericis priuatis licebit ex auctoritate principis occidere aliquem malefactorem benè autem ex auctoritate Papæ.

CONCLVSIO QVARTA.

Nomine clerici intelligendi sunt, non solum constituti in sacris ordinibus, uerum etiam in minoribus.

DE constitutis in sacris nullus vnquam dubitauit, de constitutis verò in minoribus colligitur ex titulo de clerico percussore: vbi fit mentio Acoliti, & cum Acolito id ibi prohibeatur, cõsequenter prohibetur, & alijs existentibus in minoribus, sed cũ hoc discrimine iuxta cõmunem doctorum sententiam, vt constituti in sacris si sine peculiari priuilegio, & dispensatione Papæ audeant dicere iudicium in causa sanguinis, peccent mortaliter, quia graué inferūt irreuerentiã sacro ordini, & violant cũ graui in obedientia præcepta, & prohibitiones Ecclesiæ, quod ostendũt pœnæ quæ in iure imponũtur talo facientibus, excõmunicãtur, n. & subijciuntur alijs pænis quas Ecclesia nõ solet imponere nisi pro peccato mortali: constituti autẽ in minoribus peccant tantũ venialiter, quia cũ ordines isti sint minores, non inferunt eis grauẽ iniuriã, sed quandã tantũ indecentiã, nec Ecclesia imponit his pœnas graues, & eas quas alijs, imò vbi consuetudo fuerit initiatos minoribus indistinctè sicut, & alios meros seculares eligi in ministros iustitiæ, & ad alia officia secularia nec venialiter peccabũt, quia talis consuetudo liberabit eos omnino a lege iure Ecclesiast.

An autem hoc loco nomine clerici sit etiam intelligendus habens primam tonsuram, dubium est, quia communiter tonsuratus gaudet priuilegio Ecclesiastico: communior tamen opinio est, non intelligi, quia prohibitiones sicut, & odia restituenda sunt omnino autem loco ex his in quibus habetur in iure huiusmodi prohibitio, sit mentio habentis primam tonsuram, De irregularitate, & censuris clericorum, qui iudicant in causa sanguinis, vel eam quacumq; uia effundunt agemus, art. 8.

Circa solutionẽ tertij argumenti D. Tho. Videamus nũc.

Secunda Controuersia.

AN PRAELATI HABENTES iurisdictionem temporalem, possint ferre iudicium & sententiam in causa sanguinis per se ipsos?

RAtio dubitandi est, quia D. Tho. non tribuit huiusmodi prælatis in solutione tertij argumenti, ut possint per seipsos iudicare in causa sanguinis, sed solũ, vt possint eligere iudices sæculares ad huiusmodi causas: In oppositũ autem est huiusmodi prælatos habere eandem iurisdictionem, eandemque plenitudinem potestatis temporalis, quã alij domini sæculares, propter quod concedendum est, posse ipsos iudicare ac ferre sententias, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, sicut possunt alij domini sæculares.

Cayet. habet eandem sententiam, quàm hic D. Thom. Huic autem argumento respondet, quando duæ potestates sunt coniunctæ, præstantiores, & superiorem trahere ad se minus præstantem, & inferiorem, ita vt inferior sequatur modum, & induat rationem superioris: ideo dominos sæculares cum habeant solum iurisdictionem temporalem posse per se ipsos iudicare, & in ciuilibus, & in criminalibus, prælatos verò Ecclesiæ, cum habent vna cum iurisdictione temporali, potestatem etiam spiritualem, quæ tanquam præstantior, & superior trahit ad se inferiorem, debent propterea exercere temporalem, quatenus exigit decentia, & natura spiritualis, ad quam pertinet abstinere à iudicio sanguinis, & ita possunt eligere iudices, qui ista iudicia exerceant, ipsi autem per se ipsos non possunt ea exercere.

Contra Cayet. tamen objiciunt aliqui Primò, aut loquitur de prælatus Ecclesiasticis, ut sunt prælati Ecclesiastici, aut ut sunt domini temporales, si primo modo, sicut non possunt iudicare in causa sanguinis, ita nec possunt eligere sæculares iudices, neque ad causam sanguinis, neque ad alias causas mere sæculares, neque vendere officia, quia nil horum pertinet ad potestatem spiritualem, quam tantum habent ut prælati: unde omnia ista debuisset Caye. negare prælatis: Si verò loquitur secundo modo, sicut possunt vendere officia, eligere iudices, poterunt & per se ipsos iudicare in causa sanguinis. Probatur consequentia, quia sicut includuntur illa in potestata sæculari, ita & iudicium sanguinis, quo circa sicut potest illa, qua dominus temporalis, poterit eodem modo ferre iudicium sanguinis.

Secundò, si prælatus nõ potest iudicare in sanguine, quia potestas spiritualis à qua alienum est iudicare de sanguine, tanquam superior trahit ad se sæcularem, similiter etiam est alienum à spirituali potestate vendere officia sæcularia, constituere iudices ad res mere sæculares, & ita neque posset prælatus hæc facere, sed deberet etiam quo ad hæc potestas spiritualis trahere ad se sæcularem.

Tertiò, si indecorum est, ac prohibitum prælato iudicare in causa sanguinis, quia hoc modo concurrit ad eius effusionem, eligens iudicem qui de ea cognoscat, cõcurrit quoque ad effusionem sanguinis illius: quis enim tradit hunc subditum huic iudici ab eo damnandum nisi hic prælatus?

CONCLVSIO PRIMA.

Possunt prælati habentes dominium temporale ex priuilegio, & concessione Papæ per se ipsos ferre iudicium in causa sanguinis.

PAtet, hæc prohibitio est ex solo iure Ecclesiastico, in quod potest Papa dispensare, (de quo nullus dubitat) ergo

ergo si huiusmodi prælati habeant priuilegium sedis Apostolicæ, ad exercēda omnia munia, & officia requisita in iurisdictione temporali, & cum clausula generali non obstan tibus quibuscunque decretis, vel statutis conciliorum, aut iuris pontificij, possunt habentes tale priuilegium ferre sententiam occidendi malè factorem sibi subditum: cum per tale priuilegium hoc eis concedatur. Si verò solum habeat priuilegium habendi iurisdictionem temporalem, nec exprimatur in eo ad omnia officia in illa iurisdictione requisita, non potest per se ipsum iudicare de sanguine, quia tunc tantum conceditur ei iurisdictio temporalis iuxta decreta iuris communis, quo prohibetur per se ipsum talia iudicia facere.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quicunque prælati, siue sint supremi domini, nullum agnoscentes in temporalibus superiorem, Principem, vel Regē, vt multi prælati Germaniæ, siue sint inferiores alicui Regi, vel Principi, vt in Hispania, & Gallia, possunt sine vllo peccato, vel irregularitate eligere iudices ad causas sanguinis, per se autem ipsos non possunt illas iudicare, nisi per speciale, & expressum priuilegium ipsis concedatur.

PRior pars patet ex iure communi, ex cap. Episcopus. Ne clerici, vel monachi. Vbi conceditur prælatis habentibus dominium temporale, vt absque vlla irregularitate possint eligere iudices seculares ad omnes causas suorū vasalorum. Ex quo sequitur, nec peccare. Quia si peccarēt eligendo tales iudices, id certè esset, quia per talem electionem concurrerent ad effusionem sanguinis sibi illicitam, & consequenter essent homicidæ, ac irregulares, cuius oppositum ibi definitur. Hęc doctrina est communis inter omnes tàm Iuristas quàm Theologos, & desumpta ex Glossa in ca. Clericis Extra ne clerici, vel monachi: Quo fit, huiusmodi prælatos sine vllo priuilegio Papæ, sed à iure communi, eo ipso quo sunt domini temporales, & vna iurisdictio alteri coniuncta est, habere potestatem hanc designandi huiusmo di iudices, imò dictat hoc recta ratio: cum per se ipsos non possint exercere ista iudicia esse exercenda per alios, quis ergo illos eliget? certè si alius à prælato, deesset ipsi eum sit verus dominus illius loci, præcipua pars dominij, & iurisdictionis, qualis est designare iudices subditorum.

Secundò, quia iudices designati ab alio, & nō ab ipso nō obedirent illi sicut patet, quod esset in perniciē suæ Reip.

Secunda pars concluſ. constat ex dictis. Ex quo sequitur, clericos priuatos ferentes sententiam in causa sanguinis ex facultate principis peccare grauiter, & esse sanguinarios, & homicidas, & irregulares, cum dictet recta ratio, vt nemo occidat malefactorem, quando iure superioris sui sibi prohibitum est. De alijs verò clericis, qui prælati non sunt, iure autem hæreditario, vel alia via habent alicuius loci dominium temporale, idem sentiendum est, quod de prælatis modò diximus. Et in hoc sensu loquuntur D. Thom. & Cayet.

Ad argumenta verò contra Cayet respondeo. Ad primū loqui Cayet. De his prælatis, vt sunt domini temporales, qui vt tales possunt vendere officia, eligere iudices, quia hoc non est eis prohibitum sed concessum, vt constat locis citatis, nec hoc infert irreuerentiam suo statui, imò est necessarium ad debitam gubernationem, ad quam tamen non est necessarium, vt per se ipsos ferant sententias sanguinis, sed est illis indecorum, & incedens, ac prohibitum.

Ad secundum similis est solutio, potestati spirituali non repugnare vt esse indecens eligere iudices, sed necessariū optunæ gubernationi. Et ideo circa hoc potestatem spiritualem non trahere ad se temporalem, ferre autem per se ipsum sententiam sanguinis esse indecens, & indecorum, & quodam modo repugnans potestati spirituali, & ideo quan tum ad hoc opportere, vt potestas temporalis conformet se spirituali.

Ad tertium dicunt aliqui Prælatos non peccare, nec con currere ad sanguinem eligendo iudices, quia per illam electionem (inquit) solum designant eos, non tamen dant eis facultatem ad iudicandum, sed ipsi iudicant iuxta leges, & quicquid faciunt, faciunt authoritate legum: quemadmodum Cardinales eligentes Sum. Pont. eligunt quidem ipsum, non tamen dant illi potestatem plenissimam, quàm habet in Ecclesia. Sed hæc solutio non est, optima quia isti iudices ab aliquo debent habere authoritatem immediate, non à rege, vel principe seculari, qui omnem suam potestatem, transtulit in prælatum illum, nec eligit rex talem iudicem, multò minus à Papa aut ab aliquo alio, ergo ab ipso prælato. Secundò isti Prælati, qui sunt domini temporales, maximè supremi, possunt condere leges, secundum quas iudices designati ferant sententiam in causa sanguinis, ergo ab ipsis sumunt authoritatem iudicantes secundum illas leges, & ita negari non potest, quin ab ipsis huiusmodi iudices electi accipiant authoritatem. Respondeo ergo ad argū. concurrere, quidem ipsos, sed non per se ipsos, sed per iudices, tribuentes authoritatem, qua ratione rectè possunt cō currere, cum hoc non sit eis prohibitum, sed concessum, & necessariū, per se autem ipsos concurrere non possunt quia est, illis prohibitum à iure, à quo petendum est, & penes quod existit, quid possint, & quid non possint. Quando verò aliquid vlterius agunt, quàm designare iudices, & præstant aliqua in quibus videntur concurrere ad effusionem sanguinis, censendum est ipsos habere priuilegium ad id, vel expressum, vel interpretatiuum ex vsu, & consuetudine sui loci, vsus enim in his est optima iuris interpretatio.

Ex quo patet, licitè Episcopos ob delicta in iure assignata degradare clericos, & tradere eos brachio seculari, absque vllo scrupulo peccati, vel irregularitatis, quia ad hoc habent facultatem à iure, in titulis de clerico percussore, & de clerico degradato. Similiter Inquisitores hæreticæ prauitatis sine vllo scrupulo peccati, vel irregularitatis tradūt hæreticos, & relapsos brachio seculari comburendos, quia hoc est concessum in iure communi in fauorem fidei cap. Ad abolendam de Hæreticis.

ARTICVLVS V.

Liceat ne alicui se ipsum occidere.

COnclusio est negans. Probatur. Quicumque agit contra naturalem amorem, & inclinationem, quam dictat recta ratio, peccat grauissimè contra ius naturale, at vnusquisque natura duce, & recta, ratione dictante diligit propriam uitam, & inclinantur in conseruationem sui, cōtra quam inclinationem, & amorem agit, qui se ipsum occidit, Ergo. Dixi contra amorem, & inclinationem, quàm dictat recta ratio, sunt enim in nobis variæ inclinationes, ad quas non ducimur recta ratione, sed appetitu sensitiuo, quarū multæ post peccatū repugnant rectæ rationi, iuxta illud D. Pau. Inuenio in membris meis aliam legē repugnantem legi mentis meæ, contra huiusmodi agere non est peccatum, contra eas verò, quas recta ratio dictat, peccatū est.

Secundò Nemini licet expoliare Remp. re sua sine graui iniuria ipsius, vnusquisque etiā est pars, & membrū Reip. vnde qui se ipsum occidit expoliat Remp. sua parte, & consequenter grauem illi infert iniuriam.

Tertiò, qui occidit seruum alienum iniuriam infert domino illius, & qui occidit subditum alienū, iniuriam infert iudici illius, vsurpatque iudicium alienum: nemo autem est dominus suæ vitæ, neque iudex in se ipsum, sed solus Deus est dominus vitæ, & mortis, infert ergo qui se ipsum occidit iniuriam Deo, perinde ac, qui occideret seruum alienū, vel vsurparet alienum iudicium. Ex his rationibus patet euidentè se ipsum peccare grauissimè, & contra charitatem, & contra iustitiam, contra charitatem, quia agit contra naturalem dilectionem sui ipsius, ad quam non minus tenetur, quàm ad dilectionem proximi, contra iustitiam verò, quia infert iniuriam, & Deo, & Reip.

Circa hunc articulum fuerunt olim duæ hæreses. Primò quorum-

quorundam hæreticorum, quos D. Aug. lib. de Hæresibus vocat circumceliones, Philaster verò circuitores, quia nul libi sistebant, sed circuibant omnia loca. Docebant hi quēcunque hominem voluntariè se occidentem, aut committentem alteri, vt ipsum occideret, quacunque de causa, esse martyrem. Hæc hæresis confutatur ibi à D. Augustin. primò quia præceptum illud Non occides, prohibet quamcumque occisionem repugnantem rectæ rationi, nil autem magis rectæ rationi aduersum, quàm occisio sui ipsius. Vnde dominus, vt ait idem Augustin. tract. 51. in Ioan. diabolo suadente, vt se ipsum præcipitem daret, respondit, [Non tentabis dominum Deum tuum,] Et Petro martyrium illi indicans dixit, [Alius cinget te, &c.] Acto. 16. quando custos carceris accepto gladio volebat se ipsū occidere, existimans vinctos aufugisse dixit ei Pau. [Nil tale feceris, vniuersi enim hic sumus:] Quod non prohibuisset Pau. si occidens se ipsum esset martyr. Denique condemnatus est Saul, quia se ipsum occidit.

Secunda hæresis est quorundam Donastitarum, contra quos agit D. Aug. lib. 1. de ciuit. Dei à cap. 17. vsque ad 27. qui docebant pœnitentem detestantem sua peccata, si ex maxima contritione, & pœnitudine se ipsum occideret, nō modò non peccare, verum etiam esse martyrem. Quæ hæresis reijcitur apertè Matth. 27. vbi Iudas dicitur pœnitentia ductus retulisse triginta argenteos, & se ipsum suspendisse, quem damnatum esse, est de fide: quia de fide est illa verba psal. 108. [Cum iudicatur, exeat condemnatus, & episcopatum eius accipiat alter] Ad litteram intelligi de Iuda, vt docuit B. Pet. Acto. 1. & Christus, nisi condemnatus esset Iudas, non dixisset de ipso: [Væ homini illi, per quem filius hominis tradetur, bonum erat ei, si natus non fuisset, &c.] Contra hunc errorem agit copiosè D. Aug. loco cit. Gratianus 23. q. 5. vbi inducit multa testimonia sanctorum. Contra eundem agunt Arist. lumine naturali 5. Ethi. cap. 11. & lib. 6. cap. 7. Cicero 1. Tusculana, & de somno Scipionis.

Confirmaturque hæc doctrina catholica præter argumēta D. Thom. hac ratione naturali. Occidere hominem nunquam licet, nisi aut per accidens ad defensionem propriam tunc enim non intenditur mors inuasoris, sed propria tutela, aut per se propter bonum commune, ad tollēdum per turbatorem Reip. vel puniendum malefactorem, vt timeāt cæteri, quod pertinet ad iudices, vt custodes boni communis, sed in occisione sui nulla istarum rationum, & causarū existit, occisio enim sui ipsius neque valet ad propriam defensionem, & tutelam, imò directè ei aduersatur, neque pertinet ab bonum commune, quia vel iste, qui se occidit, est vir studiosus, uel nequam, si prius cum sit optima pars Reip. nocet ei occidendo se ipsum, & priuando Remp. parte sua, si nequam, vel sunt vitia eius ipsi tantum nocētia, vel alijs, si ipsi tantum, per pœnitentiam fiet studiosis, & vtilis Reip. non per mortem imò occidens se aufert sibi opportunum tempus ad pœnitendum, si nociua alijs, & perturbantia Remp. non debet esse iudex in propria causa, sed relinquat id iudicibus, & custodibus boni communis.

Ex hac doctrina sequitur primò nec ob amorē cęlestis patriæ, & citius perueniēdi ad gloriā licere alicui se occidere, neq; ad uitāda peccata, quæ cōmitti possunt viuēdo, tū quia nō sunt faciēda mala vt inde veniāt bona, tū quia vt ait D. Th. nō est dominus sui in ijs, quæ pertinēt ad hāc vitā, quia est dominus per liberū arbitriū, cui tātum subsunt, quę pertinēt ad hanc vitā, non tamen est dominus transitus ad altā vitam, neque eorum, quæ pertinent ad illā, neque vitæ, vel mortis, cū hæc nō subsint eius arbitrio. Nec licet se occidere ad vitādas miserias, & labores huius vitæ, cū omniū laborū, & calamitatū maximū, & terribilissimū sit mors, nec sint subeunda maiora damna ad euadenda multo minora.

Prima Controuersia.

AN LICEAT IN ALIQVO EVENTV *se ipsum occidere.*

CONTRA doctrinam huius artic. varia sese offerunt. Primò uidetur impossibile, ut quiuis se ipsum voluntariè occidat: frustra ergo quæritur, an liceat. Antecedēs pate Voluntas non fertur nisi in bonum aut uerum, aut saltē ap parens: occidere se ipsum, & non esse neque est bonū, neque potest habere rationem boni, ergo. Minor patet, quia omnia duce natura appetunt esse. Et confirmatur nullus potest appetere non esse beatum, vt docet D. August. 13. de Trinitate. c. 3. sed esse si quis appeteret non esse, eo ipso ap peteret non esse beatum, quod est impossibile, ergo Secundū. Occidere se ipsum ad uitandam turpem, & infamem vitam iudicatur actus fortitudinis, actus autem fortitudinis, & cuiusuis virtutis licitus est, ergo. Maior probatur. Hoc enim nomine commendantur in historijs sapientum Lucretia, Portia, Brutus, et similes romani. Et inter fideles primo Machab. 6. cōmendatur Eleazarus qui ad liberandū populum suum se ipsum morti tradidit sub elephante. 2. Machab. 14. laudatur Razias, qui se ipsum interfecit, vbi habet textus. [Eligens potius nobiliter mori, quàm iniquorum fieri subditorum. Iudic. 16. Sanson se ipsum cum alijs occidit, quem B. Pau. Hebræ. 11. recenset inter sanctos ueteris testamenti, multos etiam, martyres quos ueneratur ecclesia legimus se ipsos coram tyrannis mortī tradidisse B. Apollonia se ipsam iniecit in ignem, Beatus Vincentius vl troneus conscendit machinam tormentorum.

Tertiò eodem omnino præcepto, quo prohibetur quis se ipsum occidere, prohibetur, & alios, vt docet D. Aug. 1. de ciuit. Dei. cap. 17. & habetur. 23. q. 5. can. Si non licet. Vbi ait. Si non licet priuata potestate hominem occidere, etiā qui se occidit homicida est. Et paulò post. Præstat, ut ita de homine intelligamus illud quod dictū est, non occides, ut neque alterum, neque se, nam neque alium, quam hominē occidit, qui se ipsum occidit, Sed occidere alium non est intrinsecè malum, cum id aliquando liceat, ut uidimus, ergo neq; erit intrinsecè malū se ipsū occidere, & ita aliquādo licebit. 4. ignorantia inuincibilis excusat à peccato, sed potest aliquis ignorare inuincibiliter non licere se ipsum occidere ad uitandam turpē, & infamē vitā, ac existimare id esse honestum, & laudabile ut multi romani viri sapientes, & similiter Græci existimarunt, ergo saltem qui cum hac ignorantia inuincibili se occideret, nō peccaret. Quintò eodem præcepto quo tenemur non occidere nos ipsos, tenemur propriam vitam tueri, & conseruare, at licet in multis casibus non tueri propriam uitā sed illam exponere, ut cum inimicus me aggreditur, possum desistere à propria defensione. & pati, vt me interficiat, pro amico etiam licet mortem appetere, ut in naufragio, in quo unica tantum est tabula ad euadendum, licet illam amico relinquere, & perire, licet nauigare cum periculo vitæ, bellare, licet seruire infirmis laborantibus peste, vbi uita maximè exponitur. Et quod videtur fortius, licet condemnato ut moriatur, fame, non sumere cibum, etiam si sibi offeratur, licet condemnato ad bibendum venenum illud sumere, & condemnato ad mortem, etiam si carcer pateat, non fugere, & uelle pati mortem.

Sextò legimus multas illustres fœminas ad custodiendam propriam pudicitiam, ne paterentur stuprum, seipsas interemisse. Sic refert B. Ambro. 3. lib. de uirginibus quandam illustrem fœminam nomine Pelagiam cum filiabus suis uirginibus Mediolani, cū ciuitas illa ab hostibus fuisset capta, & milites quidam eas stuprare uellēt, finxisse lætitiam, & postulasset, ut concederetur eis prius aliquas ducere coreas, illosque ducēdo per mutum se ipsas dedisse pręcipites in profundum fluminis alienum commendatque illas maximè B. Ambr. ac ut sanctas laudat. Lege historiam ecclesiasticam lib. 6. cap. 21. D. quoque Hiero. tom. 5. in c. Ionæ, & habetur 23. q. 5. can. Non est nostrum ait. Non licet in persequutionibus propria perire manu absque ubi castitas periclitatur. Denique qui se occidit nulli infert iniuriā, ergo nō peccat: nō Deo, quia inter hominem & Deū non habet locum iustitia, & consequenter neque iniuria: non sibi, quia scienti, & uolenti non fit iniuria: non Reip. quia teneretur illi restitutionem, si ei noceret cum iniuria. Et confirmatur tum quia Respub. non est domina vitę

suorum

cum iam essent capti, nec liberauit. Secundum quoque patet, quia si amore virtutis, id est ne contaminaretur cibis gentium, expectasset mortem sibi inferri à tyranno, quemadmodum legimus de Machabæis, quod autem ait scriptura eligens potius nobiliter mori, &c. explicat existimationem, & opinionem, quam habuit ipse Razias de illa morte, quia iudicauit nobiliter facere se occidendo, sed io eo maximè deceptus fuit. Sansonem D.Thom. & communiter omnes Doctores vindicant à peccato sequuti in hoc D.Aug. cum enim coma, & capilli capitis, in quibus habebat Sanson uim suam, miraculosè rursum illi creuerint, eo miraculo intellexit diuino quoque, & interiori instinctu, vt arreptis columnis maximi templi, in quo principes Philisteorũ aderãt, occideret in bonum sui populi, & se cum ipsis, quia aliter non poterat eos opprimere, vnde ille ausus Sansoois vocatur à D.Aug. & D.Thom. supernaturalis, & non humanus, quod etiam ostendit oratio, quæ præcessit, qua se Deo commendans vires ab eo, & animum ad actum illum postulauit è cęlo. Simile iudicium habendum est de martyribus, & sanctis, quos Ecclesia colit, aut sancti patres vocsot sanctos, quando in testimonium fidei, aut ad vitandum stuprum vel similem turpitudinem se se igni mati, vel præcipitio tradiderunt, fecerunt enim hoc diuino instinctu, & secreta reuelatione, propter quod talia facta, vt ait Hiero. laudanda sunt, & admiranda, non tamen imitanda.

Ad tertium respondeo prohiberi præcepto quinto mortem, & occisiooem hominis contra rectam rationem. Et prohibetur tam mors propria, quàm aliena. propria sẽper, & vbique, quia nunquam dictabit recta ratio, vt al quis se ipsum occidat, aliena verò non semper, & vbique quia nũquam dictabit recta ratio, ut proximus interficiatur, nisi quando ita exigitur uel ad bonum communo, uel ad propriam tutelam.

Quartum argumentum quærit, An possit dari ignorantia inuincibilis huius doctrinæ non licet se ipsum ullo modo occidere, nec pro bono fine, Victoria in sua relectione de homicidio num. 37. quem sequuntur nonnulli recentiores Thomistæ, uult noo posse hoc inuincibiliter ignorari neque ab infidelibus, quia præcepta Decalogi sunt conclusiones immediatæ quæ deducũtur ex primis principijs practicis naturalibus adeo omnibus per se notis, vt a nullo possint ignorari, hoc autem præceptum. Non occides, sequitur ex illa maiori, quod tibi non uis, &c. Et ex illa minori, non uelles te vita priuari, unde sicut est maior per se nota, & quę noo potest inuincibiliter igootari, ita, & minor. Secundũ quia si huius doctrinæ datur ignorantia inuincibilis, illi pagani qui se occiderent excusandi essent, ac condemnantur à B. Aug. & alijs sanctis patribus. Alij uerò Thomistæ oppositum sentiunt, Soto in lectura. 1.2.q.76. art. 4 & est modo communis inter ipsos. Probatur. Quia licet illa doctrina inferatur ex principijs naturæ, non tamen ita clarè, & apertè, quin ignorari à multis possit, maximè à rusticis, sicut ex principijs quoque oaturæ sequitur non licere sumere uindictam de propria iniuria, fornicationem simplicem esse malam, at multi ex infidelibus rusticis, id ignorarunt inuincibiliter. Secundò. In his præceptis non est maior difficultas, quã in alijs diuinis maximè pertinentibus ad actus cordis, vt nõ concupisces, & hæc à multis paganis sunt inuincibiliter ignorata, imo, & ab ipsis Iudæis fidelibus, propter quod oportuit dari à Deo distincta præcepta in Decalogu quædam pertinentia ad opus externum, & quædam pertinentia ad opus internum, & actus cordis. Ita docent hi posse dari ignorantiã inuincibilem huius doctrinæ non licere se occidere, neque ob booum finem, non tameo inculpabilem, qoia habentes illam si facerent quod in ipsis est, seruando, alia præcepta iuris naturalis, quæ ignorari non possunt, liberati fuissent ab ignorãtia aliorum. Vnde potuerunt illam habere per aliquod tẽpus, non tamen semper sine eorum culpa. Ita docet B. Pau Rom. 1. asserens paganos, qui non coluerunt Deum iuxta ea quæ ex creaturis manifestissima sunt, nec seruauerunt pręcepta legis naturalis per se nota propter duritiam cordis sui, & io pœnam aliorum criminum traditos esse in reprobum sensum, ita vt ignorent culpabiliter quæ ad bonos mores sunt necessaria, & lumine naturali facto prudenti discursu potuissent intelligere, quale est hoc de non occidendo se ipsum. Aristote. enim lumine naturali ductus apertè testatur. 3. Ethic. c. 7. noo esse magnanimi, sed abiecti, & timidi se occidere.

Hinc facilè soluuntur argumenta pro opinione Victoriæ. Ad primum dico, maiorem illius syllogismi esse omnibus per se notam, & minorem io hoc sensu, oolles te ab alio occidi, & ita nec debes uelle alium occidere, io illo tamen sensu nolles te uita priuari aliquando, neque à te ipso, non esse omnibus per se notam, imo iudicarem mihi id aliquando expedire, & licere uelle, quia non est per se notum neminem esse dominum suæ uitæ sed solum Deum, saltem ad tempus posset aliquis ita inuincibiliter opinari.

Ad secundum patet solutio ex dictis, pagaoos illos excusari, etsi ita ignorauerint, quia per totũ uitæ tẽpus nõ potest id ignorari, nisi culpabaliter, eo quod non seruẽtur alia præcepta. Hinc sequitur, si modò rusticus, & simplex ignorans hanc doctrinam iudicaret licere sibi ob bonum finem se occidere, non posse nos statim hanc ignorantiam condemnare. vt culpabilem, cum per aliquod tempus haberi si oe culpa possit, & esse iouincibilis, sed audiendam esse eius confessiooem, & uideodas particulares circũstantias personæ, & mores eius, & ex his serendum esse iudicium.

Ad sextum respondeo bifariam posse aliquem se ipsum occidere, primò modo directè, & per actum positiuuoi iniiciendo sibi manus, uel per hunc actum uolo me occidere nel uolo facere hoc, aut dimittere, ut me occidam, ut moriar, qood nullo modo licet, ut obseruauimus. Nam si, mutilatores suorũ membrurum etiam prætextu uirtutis sicut fertur de Origene, damnatur in multis concilijs, quantò magis occisores sui ipsius directè, & voluntariè? Secundo modo potest quis occidere se indirectè non per actum positiuum, sed negatiue non conseruando propriam, vitam, hoc aliquando licet: non enim tenetur homo apponere semper omnia media ad uitam tuendam, sicut ex obseruatione posita cõstat. Et ratio huius discriminis est quis non occidere secum sit negatiuum obligat pro semper, & ita in nullo euentu licet se occidere, conseruare autem vitam est affirmatiuum, quod non obligat pro semper, & ita licet aliquando illam non tueri. Quod si dixeris, tenetur unusquisque vitam fratris tueri quotiescumque potest, ergo, & propriam. Respondeo primum negato antecedenti non enim teneor semper defendere proximum à morte, etiam si ipse sit innocens, & ego possim vt in eo qui se offert ad martyrium. Respõdeo secundò uega. a consequentia, quia ego possum credere meo iuri, non autem iuri alterius, ut patet in bonis temporalibus possum prodigere mea bona, quamuis ea commodè tueri possum, non autem possum bona proximi, quando ea commodè possum conseruare. Vnde licet uitam exponere pro amico non sumendo panem illi necessarium, aut relinquendo tabulam qua euadat in mari, quia hoc non est me actu positiuo occidere, sed cedere iuri meo, & non tueri propriã uitam: licèt non occidere inuasorem, sed cessare à defensione propria, & pati, mortem, licet cum periculo uitæ seruire infirmo laboranti peste, licet bellare pro patria cũ periculo urgenti: nauigare cum manifesto periculo pro bono Reip. quamuis non pro solo lucro: quia hæc omnia nõ sũt me occidere actu positiuo, sed non seruare uitam pro fine honesto, aut eam exponere. De condemnatis ad mortẽ fame aut poculo ueneni dicemus suo loco infra. q. 69. arti. 4.

Ad sextum respondeo fœminas sanctas, quas Ecclesia, & sancti patres iudicant sanctas, ut Pelagiam, & socias id fecisse peculiari instincto spiritus sancti, sicut diximus de Sansone, alias uerò, quæ sine tali peculiari admonitione id facerent, temeritatis, esse arguendas. Ita D. Augu. 1. de ciuit. Dei loco cit. quia ad tuendam pudicitiam, & uirginitatem, quæ uirtus est, & quæ potissimè curanda est, non est medium accommodatum, sed iniquum occisio sui ipsius, medium est noo consequtire fornicario. Vnde mulier

vel puella non consentiens animo, retinet suam pudicitiam iuxta illud dictum B. Luciæ. [Non inquinatur corpus, nisi de consensu mentis. Et quamuis in foro conscientiæ tantum teneatur non consentire, nec peccet mortaliter non resistendo, modo non consentiat. est tamen periculosum non resistere, sed debet studiosè resistere, clamare, tum inferre volenti eam contaminare: tum quia periculosum est posito actu venereo non consentire, etiam si ante coitum dissenserit. Secundò, quia in foro exteriori, & iudicio prudentum quæ potuit clamare, aut resistere, nec fecit, iudicatur consensisse, vnde Deut. 22. præcipiebatur, vt si puella esset oppressa in agro obrueretur lapidibus oppressor, non autem ipsa, quia iudicatur clamasse, & non fuisse auditam, aut non clamasse, quia in ciuitate lapidibus obruetur vna cum oppressore, quia tacuerat. Tertiò, quia resistens per uim sua vi & resistentia sibi animos faciet ad fortius dissentiendum & detestandum illud scelus, etiamsi vi opprimatur. Et vltimò quia resistenti pro sua pudicitia, & honestate tuenda, adderit Deus vires super naturales suppeditans in quo sensu potest intelligi illud Cantic. 8. [Si murus est ædificemus super eum propugnacula argentea, cum murus sit defensio ciuitatis, & propugnacula maior defensio, significās sponsa nostra est murus ad tuendam honestatem, exhibeamus ei maiores vires ad eam tuendam, sicut propugnacula iuuant murum.

Ad illud dictum B. Hiero. respondent aliqui D. Hiero. ex nimio affectu, quo prosequutus est virginitatem habuisse illam opinionem, quæ tamen non est recepta, inter Doctores. Alij verò defendunt D. Hiero. hac ratione in sacra scriptura inquiunt hæ voces absque præter, & similes non semper sumuntur exclusiuè, vt ipsæ uidentur sonare, sed aliquando inclusiuè vetbi gratia Cant. 4. & 6. Vbi agitur de pulchritudine sponsę dicitur. Pulcherrima es absque eo quod intrinsecus latet, id est cum his quæ intrinsecus latent, quasi dicat pulcherrima, es omni ex parte interius, & exterius. Et B. Pau. cum agit de suis laboribus, ait præter ea quæ exterius sunt, solicitudo omnium Ecclesiarum, id est patior magnos labores, & curas, unà cum eis solicitudinem omnium Ecclesiarum, eodem inquiunt modò usum Hiero. eo loco ista uoce absque non exclusiue. Non licet inquit in persequutionibus se ipsum interimere absque vbi castitas, id est etiam quando castitas periclitatur. Ad vltimum respondeo satis ex dictis patere occidentem se ipsum magnam inferre iniuriam, & Deo, qui solus est dominus vitæ, & mortis, & Reip. vt optimè docent argumenta, D. Thom. in prodigendis verò pecunijs non est ita, quia unusquisque est dominus suarum pecuniarum.

ARTICVLVS VI.

An licet occidere innocentem.

Obseruemus initio, cum duplex sit innocens alius in vtroq; foro, qui non modo re ipsa est innocens, uerum etiam nullis testibus probatur nocens, alius autem reuera quidem innocens, sed in foro exteriori secūdum allegata, probata conuincitur nocens non esse hic sermonem de innocentes hoc secundo modo, de hoe enim agemus, q. 67. art. 2. in quæst. illa celebri An. iudex teneatur semper iudicare secundum allegata, & probata, unde quæstio præsēs est de innocente, qui verè est innocens, nec de eo oppositum probatur.

CONCLVSIO PRIMA.

Ex diuino præcepto licet sic innocentem occidere.

Patet, quia cum Deus sit dominus uitę, & mortis potest sine ulla iniuria præcipere vt innocens priuetur vita, disponens enim de re sua nulli facit iniuriam, & consequenter qui ex diuino præcepto innocentem occideret, benè ageret, quia præcepto superioris licitò, & honestò obedire bonum est: ita commendatur Abraham Gen. 22. qui vt diuino præcepto obediret, non pepercit vitæ filij sui, quamuis innocentis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Secluso tali diuino præcepto nulli licet ullo titulo, aut ratione occidere innocentem.

Patet, nō licet occidere hominem aliquem, nisi aut per se, id est propter bonum commune, aut per accidens, .i. in sui defensionem, innocens neque nocet bono cō muni, imò illi est utilis, neque aliquem aggreditur nam ita iam non esset innocens, ergo nullo titulo licet eum occidere. Hæc est de fide: habetur. Exod. 23. Insontem, & iustū non occides. Quod præceptum non fuit datum illi populo, ut iudiciale pertinens ad particularem gubernationem illius populi, sed vt morale, & naturale.

Circa hunc articulum offert se Quęst. An detur casus in quo liceat propter bonum commune occidere innocentē, sunt enim tres casus, in quibus hoc quęri potest an sic liceat. Primus est in bello iusto, quando alia via victoria obtineri non potest, nisi occisis innocentibus, & de hoc non est dubium licere seruatis debitis circunstantijs, vt constat. q. 40. de bello. Secundus est, quando aliquis vult occidere innocentem, liceat ne id permittere, uel teneamur potius iuuare, & liberare illum, de quo est etiam certum teneri ex præcepto charitatis ad liberandum innocentem, quādo sine magno, & graui nocumento nostro id ualemus, in hoc enim casu intelligitur illud Eccles. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Et illud Prouer. Erue eos quī ducuntur ad mortem. Et ratio est aperta. Quia si tenemur ex nostris bonis facere eleemosynam patienti extremā necessitatem famis, imo & grauem, quantò magis constitutū in aperto, & certo discrimine vitæ ex iniquitate aggressoris? Dixi, sine magno detrimento nostro, quia si magnum detrimentum quis ad tuendum fratrem subire cogatur, ut amissionem honoris, aut omnium bonorum, uel maximæ partis illorum, non tenetur, ut constat ex disputatione de charitate. An autem liceat ad defendendum innocentem occidere aggressorem illius, articulo sequenti uidebitur. Tertius casus est difficilior cuius hic proprius locus est.

I. Controuersia.

AN QVANDO TYRANNVS uel latrones sicarij obsidentes locum aliquem postulāt innocentē, qui ibi existit, & eo tradito recedēt, sin minus deuastabunt omnia liceat tradere illum ob bonū cōmune, & liberandam totam comminitatem ab illo tyranno, uel sicarijs.

Victoria in lectura huius art. & in sua selectione de homicidio, quem sequuntur plerique recentiores Thomistæ, docnit in hoc casu licere, tradere innocētem tyranno imò, & gubernatores illius ciuitatis id deberet quia si licet, debent, in casu enim tantæ necessitatis tenētur gubernatores ad omnia media licita, ut suā Rēp. liberēt. Probat hæc sententia primò Respu. potest exponere partes politicas. & ciues suos claro, & euidenti periculo mortis pro se tuenda, ut in bello iusto, etiam si tale bellū nō sit necessarium, nisi ex malitia tyranni, potest Dux exponere milites euidenti, & certissimo periculo mortis uerbi gratia si non habeat arbores, currus, & similia, ex quibus componat murum, & vallē exercitis, potest cōponere ex militibus, quod hispanè dicitur, hacer una trinchea de hombres, quos eo ipso euidentissimo periculo mortis esse expositos certissimum est, ergo potest ob similem necessitatem boni communis, qualis est id nostro casu, tradere illum ciuem, quam uis innocentem, & exponere euidentissimo periculo vitæ.

Et -

Et confirmatur. Quia totum naturale exponit partem etiã ſanam pro ſalute totius, quod debet imitari totum politicum,& Reſp.

Secundò, ſi Reſp. hoc non poſſet, certè id eſſet, quia uel talis traditio non eſt medium ordinatum ad ſui defenſionem, vel tradere illum innocentem eſſet perinde, ac illum actu occidere, quod nulli licet neque ob bonum commune, neque ob alium finem, at nulla harum rationum hoc prohibet: non prior, quia cum ipſe innocens in eo caſu teneatur ſe ipſum tradere, omnium conſenſu, certè eſt medium ordinatum neque poſterior. quia ſi tradere innocentem eſſet illum occidere, innocens quoque quando traderet ſe ipſum perinde eſſet, ac ſe ipſum occidere, quod cũ nulli liceat, neque liceret ei ſe ipſum tradere, quod tamen licet. Tertiò ad ea, ad quæ ciuis tenetur ex charitate, in extrema, uel graui neceſſitate, iudex poteſt compellere, quo nomine docent Theologi, iudicem poſſe compellere diuites, ut faciant eleemoſynas exiſtentibus in extrema neceſſitate, imò,& in graui, ſi Reſp. aliquod damnum pati periclitetur propter graues neceſſitates ciuium, ſed innocens tenetur omniũ conſenſu ſe ipſum tradere propter bonũ commune, exiſtitque extrema neceſſitas quia deuaſtabitur, ciuitas, nec alia eſt uia, vt ſupponimus ad illam tuendam, & repellendum tyrãnum, ergo poteſt compellere eũ, ut ſe tradat,& tradere, ſi noluerit. Et confirmatur. Ad ea quæ quis tenetur ex iuſtit.a legali poteſt compelli à publica poteſtate, ſed iſte innocens tenetur ex iuſtitia legali ſe ipſum in in hoc caſu tradere tyranno, ergo poteſt compelli, imò & tradi, ſi ipſe non præſtet. Maior patet ex ipſo nomine iuſtitiæ legalis, idem enim eſt debere ex iuſtitia legali, quod debere ex lege bono communi, ad ea autem, ad quæ quis tenetur ex lege, nullus dubitat poſſe compelli, à iudice, qui eſt cuſtos legis,& eius executor. Minór verò probatur, quia iuſtitia legalis ordinat omnia bona perſonæ particularis,& ſingulorum ciuium uitam, pecunias,&c. ad bonũ commune, maximè in caſu neceſſitatis communis.

Quartò Reſp. non tenetur iſtum innocentem defendere, imo poteſt aperire portas,& concedere, vt à tyranno comprehendantur, hoc autem perinde eſt, ac tradere, ergo poteſt tradere. Maior ab omnibus conceditur, quia ſi non tenetur particularis defendere innocentem cum magno detrimento ſuo, vt modo dicebamus, quanto magis Reſp. cum tanto damno communi non tenebitur? Minor uerò probatur quia ſi clericus, uel monachus, aperiat iudici portas Eccleſiæ, uel domus ad quam confugit reus, qui captus ab illo iudice plectitur morte, manet irregularis,& reus illius homicidij perinde enim iudicatur in iure hic clericus aperiens, portas in hoc caſu, ac ſi tradidiſſet illum reum, & ſicut maneret irregularis tradendo, ita aperiendo portas. Quintò, ſi tyrannus minetur mihi mortem niſi offeiã illi linguam, uel manum abſcindendam, licet offerre ad tuẽdam vitam, ſicut licet eleuare manum uolenti percutere caput,& offerre manum uulneri, imo,& abſciſſioni ad tuẽdum caput, ergo licebit tradere,& offerre ciuem innocentem tyranno ad uitandum totius Reipub. perniciem. Deni que licet occidere innocentem pro bono communi quando ſcilicet probatur nocens per teſtes, tunc enim nulla alia de cauſa licet occidere ipſum, niſi quia ſi iudex non iodicaret ſecundum allegata,& probata, ſequeretur ſcandalũ, & maxima Reipub. perturbatio, ergo cum in hoc caſu tantam perturbationem patiatur Reſpub. à tyranno,& tantum damnum ei immineat, niſi tradat innocentem, licebit illum tradere innocentem pro bono communi: aut quæ eſt ratio, cur hoc non liceat, illud verò liceat, cum vtrumque exigat bonum commune?

Oppoſitum docent Soto lib. 5. de iuſt. q. 1. art. 7.& nonnulli cum ipſo. Quod ita probant. Primò abſolutè,& ſimpliciter eſt intrinſecè malum occidere innocentem, de cuius innocentia conſtat, vt docet hic D. Tho. ſed tradere in nocentem, quem certo ſcimus occidendum, perinde eſt ac illũ occidere, quo nomine clericus, qui traderet iudici reũ, quem certo ſciret occidendum, eſſet ipſo facto irregularis & reus homicidij, quia idem eſt tradere occidendũ, quod occidere, ergo ſicut non licet occidere innocentem neq; pro bono communi, ita nec tradere illum occidendum tyranno. Secundò ad media quæ non ſunt neceſſaria per ſe, ſed per accidens,& ex malitia alterius, nõ tenemur, ſed tradere innocẽtẽ in hoc caſu non eſt medium per ſe,& directè ad liberandam Remp. ſed per accidens,& ex iniquitate illius tyranni, ergo. Maior patet exemplo, ſi publicus latro dicat viatori, occida te, niſi dederis mihi 100. aureos, ego teneor quidem defendere illũ viatorẽ a latrone, quãtũ poſſũ, quia hoc eſt medium per ſe ordinatũ ad liberãdũ in naſum, dare autem latroni 100. aureos, vt dimittat illum, nõ teneor etiam ſi uideam in ſummo,& certo periculo vitæ illum exiſtere, quia 100. aurei non ſunt mediũ per ſe ordinatũ ad ſubleuãdã illã neceſſitatẽ, niſi ex malitia latronis. Minor patet, quia ad tuendã Rep. à tyranno,& ſicarijs medium per ſe ordinatũ eſt defenſio eius,& vis armorum. Vnde poteſt Reſp. compellere quẽcũmque ciuẽ quantumuis innocentẽ, ut pugnet,& reſiſtat,& eum apertiſſimo periculo uitę, tradere autẽ tyranno nõ eſt mediũ per ſe, niſi ex malitia,& iniquitate illius tyranni. Et confirmatur, Quia cum occiſio innocentis non ſit per ſe bona, nunquam licet vti illa, aut tradere occidendum illum, niſi quando eſt mediũ neceſſarium ſimpliciter,& per ſe ad bonum commune non autem quando eſt medium neceſſarium ex malitia tyranni

Tertiò illa ſimilitudo de parte naturali ad totũ, qua vtitur oppoſita ſententia, eſt nimium diſſimil s quia pars naturalis corporis non habet eſſe per ſe ſeorſum,& diſtinctũ, à toto, nec eſt capax iuris, aut iniuriæ per ſe ipſam, ſed eſt ad eſſe totius, ius quoque, vel iniuria totius ſunt ipſius, pars autem politica,& quiuis priuatus ciuis eſt quoddam ſuppoſitum per ſe diſtinctum, ab eſſe totius politici, & per ſe capax iuris,& iniurię,& cum fiat illi maxima iniuria, ſi tradatur tyranno, talem iniuriam non poteſt illi Reſ. irrogare, quia tunc tantum, ut conſtat, poteſt eius uitam exponere, quando eſt medium per ſe,& uirectè ordinatum ad bonum ipſius, quod non eſt in hoc caſu, ſed per accidens,& ex iniquitate tyranni,& ita licet quidem partem naturalem exponere, vel tradere abſcindendam pro vita totius, partem autem politicam aliter, quam pugnando,& in bello contra tyrannum non licet.

Quartò, ad ea, ad quę quis non tenetur ex iuſtitia, ſed ſolum ex charitate, non poteſt compelli à iudice, aut à Rep. ſed in hoc caſu hic innocens non tenetur ex iuſtitia tradere ſe tyranno, ſed ex ſola charitate, ergo. Maior certa eſt, quia iudex non eſt executor præceptorum charitatis, ſed cuſtos tantum iuſtitiæ,& executor legum,& ita non poteſt compellere ad ea, quæ ex ſola charitate debentur. Minor probatur, in hoc caſu innocens ea lege tenetur ſe tradere, qua tenetur ad curandum bonum commune, curare uerò bonum commune illi ſoli tenentur ex iuſtitia, quibus incumbit ex officio, alij priuatim ex ſola charitate, qua debent illud diligere,& ſuis priuatis bonis præferre, ergo innocens iſte ex ſola charitate, non autem ex iuſtitia tenetur ſe tradere,& confirmatur. Quia ut conſtat ex q. 32. art. 2. quandu dicimus dandum eſſe in extrema neceſſitate etiam ex neceſſarijs ſtatui, intelligitur, quando il la neceſſitas eſt ab intrinſeco, ut ex fame, non autem quando eſt ab extrinſeco,& ex malitia alterius in hoc autẽ caſu iſta neceſſitas. Reip. eſt ab intrinſeco & ex malitia tyranni, ergo nõ teneť quis pro ea uitam exponere tradendo ſe ipſum, ſed ſolum bellando, quia bellum defenſiuum in eo caſu eſt medium neceſſarium. Cõfirmať. Secundò. qa in neceſſitate extrema non eſt ſuccurrendum cum ſimili neceſſitate,& damno.

In hac q. ex his quę apud oẽs certa ſunt, colligẽdũ eſt qd in ea dicẽdũ ſit, imprimis certũ eſt apud oẽs nõ teneri Rep. in eo caſu defendere iſtum nocẽtẽ cum tanto damno ſuo, cum neque particularis teneať illum defendere cum graui detrimẽto ſuo: Secundò certum eſt ſi tyrannus peteret à gubernatoribus: occidite iſtũ innocẽtẽ,& tradite mihi caput eius, alioquin vos oẽs igne, cõburam, neq; id liceret, & ſi tantum damnum immitteret, quia occiſio actualis innocẽtis eſt adeo intrinſecè mala, ut propter nullum bonũ finem

sit licita, esset enim per se, directè, & proprio actu exercere homicidium innocẽtis, quod nõ licet, sicut nõ licet ministris iustitiæ, quando sententia iudicis continet intollerabilem errorem, illam exequi, & occidere innocentem, vt docet hic D. Thom. ad tertium quicquid iudices illi ministris iniuncturi, qua ratione non licebat ministris tyrannorum occidere martyres. Sed obijcies. Occidere innocentem non est intrinsecè malum, nam alioquin Deus non posset id præcipere, sicut non potest præcipere fornicari, aut mentiri, quæ sunt intrinsecè mala, quod autem nõ est intrinsecè malum, potest aliquando benè fieri, & honesta ri ex circunstantia, maximè finis ergo ob tam honestum finẽ quale est bonũ cõmune, licebit occidere innocẽtẽ in tanta necessitate. Sed hæc ratio parum urget nam occidere innocentem auctoritate eius, qui est dominus uitæ, & mortis, neque est intrinsecè malum, neque malum at fornicari, mentiri, &c. ita sunt intrinsecè mala, vt nulli, liceat similiter occidi innocentem ab alio quã à Deo, vel sine præcepto ipsius ita est intrinsecè malũ, vt à nullo vlla ratione, uel sine possit fieri.

Tertiò, certum est apud omnes saltem ex charitate, qua bonum commune præferendum est cuius particulari, teneri innocentem ad tradendum se ipsum illi tyranno, ut liberet suam Remp. sicut dix. t Ionas c. 1. Propter me orta est hæc tempestas mittite me in mare, & cessabit vobis. Vltimò certum etiam est posse Rempu. condere legem, vt quotiescũque talis necessitas se obtulerit, debeat innocẽs ad liberandam Remp. & pro bono communi tradere se tyranno, & imponere pœnam capitis transgredienti talem legem, sicut Dux in bello iusto potest constituere legẽ, ut hic uel ille miles maneat in tali atrio, in quo mors certissimo, imminet, quando ita exigit bonum commune exercitus, & imponere pœnam capitis transgredienti illã legẽ. Et probatur, quia Resp. habet auctoritatem ad condendas leges, quæ respiciant bonum commune, & in quibus præcipiatur ciuibus quæ sunt licita, & honesta, huiusmodi autem lex respicit maximè bonum commune, & patriæ liberationem, præcipiturque in ipsa innocenti non modò res licita, & honesta, uerum etiam ad quam innocens in tali casu tenetur saltem ex præcepto charitatis. In his quatuor omnes conueniunt, & auctores vtriusque opinionis.

His positis dico utramque opinionem posse defendi ut probabilem sed nihilominus vtramque sua reprehensione dignam esse, quia ex doctrina. D. Tho. in duobus tantũ casibus licet aliquem occidere, uel tradere occidendũ aut per se, aut per accidens, per se perturbantem bonum cõmune, per accidens ad sui defensionem, extra quos nullo modo licet, in casu autẽ de quo loquimur nil horum habet locũ, quia neque innocens perturbat Remp. sed malitia illius tyranni, qui eum odio habet, quæ non est imputanda huic ad culpam, cum sit innocens, neque per accidens, cum ipse innocens non inuadat Remp. sed tyrannus ille. Tum secundò, quia tradere innocentẽ tyranno certo occidendum idem est omnino, quod illum cõdẽnare innocentẽ autẽ re, & iure nullo modo licet cõdẽnare ad mortẽ vnde reuera negari non potest, quin fiat ei iniuria, Respu. enim pòt quidẽ vti bonis ciuiũ in suũ commodũ, quia iùe est illorum domina, sicut ob bonum commune potest trãs ferre dominia, uitam autem eorum vbi nulla culpa est, nõ potest vti in suum commodũ, cum ipsa non sit domina vitæ, & mortis ciuium, sed solus Deus, præterquam in bello iusto opinio quoque Soti non caret sua animaduersione, quia negare illam similitudinem partis naturalis ad totum cum parte politica ad bonum commune Reip. est infirmare omnes rationes, quas habet hic D. Thom. quæ nituntur huic similitudini, & est expressè contra D. Thom. supra. q. 61. art. 3. & 1 2. q. 90. art. 3. imò D. Pau. & sancti patres ex his quæ natura constituit in partibus, & toto, colligunt quid iudicandum sit de ciuibus in ordine ad Rẽp. Et vtor ratione, etiam si demus partem polyticam habere suum distinctum, est nihilominus præferendum ipsi bonum commune, estque exponenda pro bono communi, quemadmodum aqua, & si habeat suum esse proprium, & distinctum abesse totius vniuersi, nihilominus propter bonum totius uniuersi, ne detur vacuum, relicta sua inclinatione, & motu sibi naturali, & proprio ascendit, quæ inclinatio naturalis in omnibus rebus necessariò constituenda est.

Vnde dico sic ut Resp. non potest ad leuandas necessitates extremas, uel graues, quæ cedunt in damnum commune, accipere bona diuitum, sed solum potest præcipere, vt ipsimet diuites exhibeant, quod si non fecerint, tunc ut rebelles præcepto iusto, & quod respiciebat bonum commune, potest in pœnam suæ crudelitatis, & inobedientiæ ab eorum domibus pecunias, & bona accipere & succurrere indigentibus, ita in hoc casu, de quo quærimus, non potest potestas publica occidere illum innocentẽ, quia nec que est malefactor, neque inuasor, neque simpliciter, & absolutè tradere tyranno, quia neque potest illũ offerre morti sine ulla culpa, sed eum ipse nocens teneatur ex præcepto charitatis, imò, & ex iust. tia legali præferre bonum cõmune propriæ uitæ, & tradere se ipsum in eo casu ad liberandam patriam, potest, & debet hoc illi præcipere, quod si non obedierit, tunc ut reum iam, & inobedientem iusto præcepto poterit eum tradere tyranno. Hac uia euadimus omnia illa incommoda opinionum Victoriæ, & Soti, & asserimus gubernatoribus locorum viam extra omnem dubitationem licitam, qua possint suas Resp. liberare.

Quod autem hoc liceat, & tale præceptum iustum sit, & licitum, & per consequens innocens ille, non obediens fiat iam nocens, & reus, patet. Quicquid potest ob necessitatem, uel bonum commune præcipi ciuibus per legem, potest adueniente necessitate præcipi priuato sine lege, imo hoc interest inter legem, & mandata superiorũ, quod lex conceditur proptr communitatem, & respicit omnes, mandata autem superiorum particulares, sed potest condi lex ex omnium consensu, quæ in isto casu hoc præciperet innocenti, & sub pœna capitis, ergo potest id ipsum adueniente necessitate præcipere prætor. Et confirmatur. Quia plura requiruntur ad legem, quam ad mandatum superioris, nam ad mandatum sufficit, vt sit res honesta, ad legem autem exiguntur multæ circunstantię, & solemnitates. Secundò, superior potest pręcipere inferiori, ad id quod tam tenetur, tenetur autem innocens in hoc casu ex charitate, & iustitia legali tradere se ad liberãdã patriam, ergo, potest illi pręcipi, & mandato ad hoc ipse compelli. Tertio sicut Resp. non est domina vitæ ciuium, ita nec bonorum eorum omnino, nisi quatenus exigit bonum commune, ec go sicut non potest accipere bona, potest autem pręc pere diuiti, ut det quando tenetur, ita licet non possit ip a priuare ciuem vita, potest pręcipere vt offerat se morti, quando bonum commune exigit, sicut dux si bonum commune exigat potest pręcipere militi, vt maneat in stadio, in quo certo morietur, atque si non obediat eum punire ut reum. Denique si argumenta pro opinione Victorię, quę iudicantur ab omnibus recentior:bus, probabiliora, benè consideremur, huic nostrę sententię maxime fauent, imò illam te uera probant, vt ex solutionibus singulorum apparebit.

Ad primum igitur argumentum pro opinionẽ Victorię respondeo Remp. posse exponere ciues pro communi, & eorum bona, ac uitam, sed modo debito, & licito, nec aliter, quia non sunt facienda mala, vt ueniant bona. Vnde quamuis in hoc casu occidere innocentem esset medium ad liberandam Rempub. eo tamen non liceret vti, quia est ex se illicitum, ita cum tradere illum sine culpa sit reuera inferre illi iniuriam, & velut condemnare insontem, ac tradere carnifici, non potest Respub. hac via illum exponere. Ea autem uia, quam nos assignauimus, exponet illum pro bono communi, liberabitur Respub. a suo damno medio licito, cum præcipere illi ad quod tenetur liceat, & nisi obediat, tradere tunc eum vt nocentem, & reum, ac rebellem sit etiam licitum. Ad secundum respondeo, neutrum istorum esse medium per se ordinatum ad defensionem Reipub. nec tradere, cum, nec tradere se ipsum, sed illam bello tueri, ac uim repellere, & ita nec debet Respu. tradere illũ, nec tenetur

ipse ad se tradendum, quasi medium, sed ex lege tantum charitatis,& iustitiæ legalis. Vel dico, neutrum istorum est se medium per se,& simpliciter, posita tamen ista hypothesi sicut illa necessitas est extrema per accidens, & ex mala tyranni, ita quoque traditio huius innocentis est medium non quidem per se ordinatum sed per accidens, & ab extrinseco adhibendumque non est à Rep. quę neminē sine culpa potest aut occidere, aut tradere morti sed ab ipsomet, quia cum possit tradere se ipsum pro liberāda Rep. sicut,& pro uita amici posset, sitque talis traditio in hoc casu adeo necessaria, tenetur ad illam, potestque, ac debet et pręcipi,& cum iustas si Resp. non potest eum tradere, quia perinde est sicut occidere, neque poterit ipse se ipsum tradere, sicut nec se occidere. Respondeo maximè differre. Resp. enim non habet ius ad priuandum nocentem vita, innocens uero in hoc casu tradens se ipsum cedit iuri proprio, quod potest,& pro amico,& tenetur supposita necessitate Reip. sicut cum quærunt Doctores, an liceat pro fratre vitam exponere, docent pro amico priuato licere, non tamen teneri, pro illo verò, cuius uita necessaria est bono communi, nō modo licere, verū etiam teneri quia pro bono cōmuni oīa bona præter spiritualia sunt exponenda.

Ad tertium sunt, qui respondent posse Rēp. accipere diuitias, quia in ea necessitate sunt iam communes, neq; fieri vllā iniuriā diuiti, uitam verò innocentis nunquā reddi cōmunem, nec habere in eam Remp. aliquod ius. Est optima solutio iuxta opinionem Soti, iuxta quam potest iudex habentem superflua compellere ad succurrendum extremæ necessitati, non autem illum qui similem patiatur, sicut in hoc casu iste innocens, qui patitur etiam extremam, sicut & sua Resp. Respondent secundò diuitem compelli posse ad largienda sua bona, quia eleemosyna est medium per se ordinatum ad leuandam necessitatem fratris, traditio autem innocentis non est medium per se ordinatum ad liberandam Remp. sed ex malitia tyranni. Sed iuxta nostram sētentiam dico probari illam isto argumento fatemur enim iudicem posse compellere in hoc casu innocentē, ut tradat se ac si retinuerit, posse tunc vt rebellem tradere illū, sicut potest compellere diuitem, ut succurrat extremè indigenti,& nolenti, ut rebelli posse auferre pecunias,& eo renitēte dare illas indigenti. Ad quartum dico isto etiam argumento probari nostram sententiam, quia ex iustitia legali tenetur iste innocens se tradere, & consequenter potest compelli, ac nisi obediat, tunc tradi, ut noxius.

Ad quintum respondeo plurimum differre id quod est defendere, & id quod est aperire portas,& tradere, nam illud licet, quando innocens non potest defendi sine magno detrimento proprio, posterius nullo modo. Ad illud clerico dico licere etiam clerico non defendere, sed aperire portas Ecclesiæ, quando ipsi uel Ecclesiæ magnum immineret damnum, ut quotidie fit sine ullo reatu homicidij, aut irregularitatis, non posset tamen tradere, quin maneret irregularis.

Ad sextum dico mihi non licere abscindere propriam manum, uel linguam, sicut nec licet me occidere, quicquid tyrannus minetur, licet autem tradere abscindenda in tanto discrimine, quia est cedere iuri proprio iusta de causa.

Ad septimum respondeo licere iudici, ut uidebimus infra. q. 67. ar. 2. occidere innocentem iuridicè probatum nocentem non solum propter bonum commune, sed quia cum non iudicet, ut persona priuata, sed publica, debet iudicare secundum notitiam,& scientiam publicam, & iuridicam quam habet secundum quam nocens est, & reus, qui talis probatur,& si à parte rei sit innocens, at in nostro casu hic innocens,& re & iure est sine vlla culpa.

Nunc ad argumenta M. Soto: Ad primum qui sequuntur opinionem Victoriæ negār idem esse occidere seipsum & tradere se occidendum, cum innocens neque in hoc casu possit se occidere, possit autem, & debebat tradere se occidendum. Vnde volunt tradere se ipsum solum esse se ipsum exponere, quod licēt pro bono communi, sicut natura docet exponere partem pro toto. Nos uero responde mus iuxta nostram sententiam idem esse, in hoc casu tradere, quem certo scimus statim occidendum,& occidere & utrumque esse illicitum Reip. attamen cum ipse tenea tur, se occidere, quod conceduntur ipsemet Soto,& omnes potest Resp. illum compellere, ut præstet ad id quod tenetur in tanta necessitate,& nisi faciat, punire illum ut reū.
Ad secundum respondens Victo.& sui Remp. sicut habet potestatem per se ad exponendum ciuem pro bono communi in necessitate per se, ita quoque habere potestatem per accidens exponendi illum pro bono communi in necessitate extrinseca,& per accidens, qualis est hæc, maximè cum in casu præsenti licet innocens non fuerit causa huius mali, quod imminet ciuitati, fuit tamen occasio, & ideo tollendus e medio, ut cesset tempestas. Sed hęc solutio patitur calumniam, quia nullus negat Remp. posse illum exponere modo licito, ut in bello iusto, tradere autem non est medium licitum sicut Dux non tradit milites occidendos, quamuis exponat illos pro bono cōmuni sui exercitus, quando haec una trinchea dellos, Nos ergo secūdū nostram respondeamus Rēp. non posse uti isto medio tradēdi innocētē non quia non sit medium ordinatū p se, sed quia est illicitum tradere morti, quē omni culpa scis care re etenim si licitum esset, etiamsi non sit ordinatum per se, possent gubernatores, imò,& tenērentur illo uti, quando res omnino necessarium quocunque necessitatis genere, in moralibus enim, ut quis obligetur ad aliquod medium, sat est teneri illum ad finem,& medium esse necessarium ac licitum, ideo diues non tenetur dare 100. aureos latroni, ut liberet uiatorem, quia non tenetur simpliciter ad defensionem uiatoris nec, ex officio, sed sola ex charitate, quæ non obligat cum tanto detrimento, at gubernatores tenentur simpliciter ex officio liberare quacumque uia suam Remp.& quocumque medio necessario, modo licitum sit, nec tenetur ioquirere, sit ne per se ordinatum uel non, differunt quoque ista, quia uiatoris salus, quando latro aggreditur non est bonum commune, hic uero agitur de bono communi, quod quacumque uia licita tenentur gubernatores tueri.

Ad tertium patet solutio ex dictis, nam quamuis pars politica habeat suum esse distinctum, tenetur nihilominus exponere suum esse pro esse totius, potest ad id compelli, quemadmodum diximus de partibus huius uniuersi & aquaque, licēt grauis sit, ascendit pro bono communi, ne detur uacuum. Ad quartum,& ultimum respondeo falsum esse innocētem in eo casu ex sola charitate teneri ad se tradendum, probatum enim est teneri etiam ex iustitia legali, imo etiam si non teneretur, nisi ex sola charitate, cum talis actus charitatis sit tunc necessarius bono communi, cuius gubernatores custodes sunt, ex officio, possēt compellere illum ad talem actum, sicut diximus iudicem posse compellere diuites ad dandas eleemosynas in grauibus etiam necessitatibus, quæ uergunt in damnū cōmune, quia potestas publica, & iustitia legalis oēs actus aliarum uirtutum ordinat ad bonum, commune, quando est necessarium. Ad confirmationem dico, licet utraque necessitas sit extrema tam istius innocentis, quàm Reip. debere nihilominus se ipsum tradere, quia illa regula, Patiens extremam necessitatem non tenetur subuenire similem patienti, intelligitur cęteris paribus,& inter personas priuatas, at quando una necessitas est publica,& alia priuata, si cut bonum commune præferendum est particulari, ita cōmunis necessitas extrema priuatæ, etiam extremæ, nam,& pro persona publica, cuius vita Reip. necessaria sit, exponēda est uita à quouis priuato.

ARTICVLVS VII.

An liceat occidere inuasorem defendendo se ipsum.

Vt quæstioni huic satisfaciat D.Thom. duo statuit. Primum est, ut sicut in omni actu possūt reperiri duo effectus, unius intentus ab agete, alius pter intētionē agētis: ut dū qs fodiēs terrā ad plātādā uitē inuenit thesaurū huius actus sūt duo effectus, unus pręcipuus, & intentus

à fodiente, nempè plantare vineam, à quo actus ille, sicut quiuis mortalis, suscipit speciem, & rationem, unde fodientem ad plantandam uineam dicimus plantare uineā alius verò nempè inuentio thesauri præter eius intentionem, à quo non suscipit actus ille speciem, non enim sic fodiens dicitur quæsiisse thesaurum, sed casu inuenisset: ita in actu, & bello priuato, quo quis se defendit ab inuasore sunt duo effectus, unus præcipuus, & intentus à defendente, nempè, conseruatio uitæ, à quo hic actus suscipit speciem, & denominationem, cum hic sit finis totalis illius defensionis, alius verò occisio inuasoris, quem non intendit defensor, sed consequitur actum illum, & bellum defensiuum. Statuit, secundò, sicut aliæ actiones secundum se licitæ, & honestæ possunt vitiari vel ex circunstantia, uel per aliquem excessum, aut defectum ita, & defensionem sui, quam ius naturale omnibus animalibus concessit, posse vitiari aut ex circunstantia alicuius malæ intentionis admixtæ, ut in eo qui gauderet se inuadi ab inimico suo, vt ita posset defendendo se ipsum illum occidere, & uindicare se de illo, vel si vtatur excessu, vt qui sine vrgenti necessitate occideret inuasorem, aut vteretur maiori violentia, quam exigitur ad se tuendum, quia tunc non est propriè vim vi repellere, sed potius vim inferre, quod non licet: tueri autem se cum debitis circunstantijs ut potè exercendo bellum defensiuum contra inuasorem sine vllo liuore vindictæ, sed solo animo conseruandi vitam, & necessitate exigente, quia aliter illam tueri non ualet, ac sine ullo excessu uiolentiæ, sed ea tantum, quæ ad uim repellendam tunc necessaria est, uocatur moderamen inculpatæ tutelæ.

CONCLVSIO PRIMA.

Non licet inuasorem, nisi necessitate omnino exigente, ita ut aliter uita conseruari non possit, idque sine ullo liuore uindictæ, sed solo fine conseruandi uitam.

PRior pars perspicua est, negat enim recta ratio inuasorem occidere non existente tali necessitate, & ita esset homicidium. Secundò, homo non potest occidi nisi aut per se, aut per accidens: sed inuasor non potest occidi per se ut malefactor, quia hoc tantum pertinet ad potestatem publicam, neque per accidens in sui defensionem, cū non sit talis necessitas, ergo. Denique ius naturale, quo licet vim ui repellere, non concedit hanc facultatem, nisi quando uis illata aliter repelli non potest, quam per similem vim. Secunda pars constat, quia actus exterior sequitur bonitatem, uel malitiam interioris, & cum appetere uindictam sit peccatum mortale, occidere inuasorem ex appetitu uindictæ, etiam si fiat in sui defensionem, est mortale: in quo sensu dixit B. Pau. Rom. 12. Non uos defendentes charissimi, sed date locum iræ, id est ne vos defendatis ex ira, & liuore.

CONCLVSIO SECVNDA.

Necessitate exigente licet occidere aggressorem, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ.

PRobatur, cum actus mortales, & humani sumant speciem, & denominationem à fine, si finis est licitus, actus quoque licitus est secūdum se, nisi ex circunstantia vitietur: bellum defensiuum, quo occiditur inuasor ab inuaso necessitate exigente, habet pro fine propriè, & directè propriam uitam tueri, quod adeo licet, vt omnibus animalibus illud natura concedat, quod autem occidatur inuasor, est præter intentionem defendentis: nec uitiatur ex circunstantia, constituimus enim fieri cum debitis circunstantijs, & cum moderamine inculpatæ tutelæ, ergo est licitus actus iste. Secundò, si occisio, de qua hęc secunda conclusio, esset illicita, maximè, quia priuatur proximus uita sua, sed unusquisque in necessitate extrema potius tenetur prouidere uitæ suæ, & illam tueri quàm alienam, ergo potest inuasus cum damno uitæ inuasoris propriam tueri, cum ab ipso fit in ea necessitate constitutus, sicut iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam, quàm inferentis.

CONCLVSIO TERTIA.

Personæ priuatæ non licet occidere inuasorem ex intentione, sed id solum licet potestati publicæ.

ID est priuatus homo aggressus, quando occidit inuasorem, non potest habere animum, neque intentionē aliquam occidendi inuasorem, sed solum nudum animū tuendi se, persona autem publica, ut iudex, si illum aggrediatur reus, uel miles in bello iusto, si illum aggrediatur aduersarius, potest defendendo se ita illum occidere, ut nō solum habeat animum defendendi se, uerum etiam occidendi illum non ex odio, uel liuore uindictæ, sed ut malefactorem, & aduersarium. Probatur conclusio. Habere animum, & intentionem occidendi est occidere per se, occidere autem per se, non licet nisi propter bonum commune, & personæ publicę, ergo soli personæ publicę licet occidere aggressorem non solum animo defendendi se, verum animo, & intentione occidendi: personæ uerò priuatæ licebit occidere aggressorem solo animo defendēdi se, quia non potest occidere, nisi per accidens, occidere autē per accidens dicit solam defensionem, & tutelam sui.

I. Controuersia.

AN LICEAT OCCIDERE inuasorem cum moderamine inculpatæ tutelę.

CIrca hunc articulum illud inprimis se offert. An interficere liceat aggressorem cum debito moderamine. Abulen. in c. 11. Iosue. q. 11. habet nō solū licere occidere aggressorē ad defendendam uitam cū isto moderamine, uerum etiam teneri unumquemque ad id, ita vt si aggressus aliter faciat, debeat iudicari hostis sui ipsius, & peccasse mortaliter. Primò, quia ordo charitatis in re graui obligat sub mortali, ordine autem charitatis tenemur propriam vitam præferre alienæ: Vnde D. Thom. ait hic, quod tenetur homo magis vitæ suæ prouidere, quā alienę. Secundò, ius naturale, & lex charitatis similiter, & eodem modo pertinent ad omnes, si quis principem uel personam publicam aggrederetur, persona publica non solū potest, uerum etiam tenetur se ipsam defendere, & cum illius aggressoris occisione, quando aliter non potest se tueri, ergo similiter tenebitur quiuis alius. Tertiò, tenet vnusquisque per media licita conseruare vitam suā, sed est medium licitum, & per se ordinatum ad illam tuendam occidere aggressorem cum tali moderamine, ergo tenetur aggressus in tali casu illum occidere. Quartò, si liceret aggresso non defendere se ipsum, id certè esset propter periculum spirituale alterius, quia occidendo tunc illum damnabitur, at incertum est illum saluandum, etiamsi maneat superstes, non ergo licebit aggresso non defendere se ipsū. Eandem sententiam reperit, quamuis paulò mitius etiam ferè accedentem ad secundam conclu. D. Th. in c. 5. Mat. quæst. 109.

Oppositum habent Gerson tractatu de Eucharistia, Augustinus de Ancona opusculo 1. de auctoritate Ecclesię q. 52. art. 3. Ricard. de sancto Victo. opuscu. de charitate, Almayn. in eadem materia, Erasmus in annotationi. noui testamen. illa verba Matth. 5. Ego autem dico vobis non resistere malo: & in illud Luc. 22. Conuerte gladium tuū, &c. Et ex Iuristis Acursius, & Glossa super l. Vim vi ff. de Iustitia, & Iure, docent hi non licere occidere aggressorem neque cum moderamine posito à nobis.

Probant Primò ex D. Aug. qui lib. 1. de libero arbit. c. 5. ait. Qui occidunt, ne ipsi occidantur, quomodo impolluti esse queāt, nō uideo. Et iterū. Quomodo apud diuinā prouidentiam

dentiam à peccato liberi sunt, qui pro ijs tebus, quas contemni oportet, humana cęde polluti sunt?] Vocat aūt res, quas contemni oportet, temporales, inter quas connumeratut etiam vita. Adducitq; ibi D. Aug. contra se leges oppositum docentes, & respondet illas esse permissiuas. Et in epist. ad Publicolam ait: [Consilium de occidendis hominibus, ne ipsi occidantur, non placet.]

Secundò ex lege, & præcepto charitatis magis tenemnr in casu necessitatis vitam diligere spiritualem proximi, quā nostram corporalem, quia vita spiritualis est perfectior, & finis, ad quem omnia temporalia destinantur, at aggressor est in extrema, & summa necessitate spirituali animæ, quia si tunc occidatur, discedet apertè in peccato, & peribit in æternum, ergo ne pereat, exponenda est tunc vita corporalis ab aggresso. Et confirmatur, quia eodem præcepto charitatis tenetur vnusquisq; ponere vitam corporalem propriam pro spirituali fratris, quando peccat ille ex ignorantia, vel ex infirmitate, & passione, sed communiter aggressor peccat ex passione, ergo.

Quod si dixeris, posse in hoc casu aggressum occidere suum aggressorem, & cum periculo aperto damnationis æternæ, quia ipsemet aggressor constituit se in eo discrimine culpa sua, hæc ratio non valet, quia hoc modo nūquam teneretur aliquis exponere vitam corporalem pro proximo existēte in necessitate spirituali, quod est falsum, vt cōstat ex disputatione de charitate. Consequentia verò patet, quia nūquam proximus est in necessitate spirituali, nisi culpa sua, cum omnis necessitas sit ratione alicuius peccati, peccatum autem omne voluntarium sit.

Tertiò ex D.Thom. supra q.26. art.4. ad 2. tenetur homo pati detrimentum in temporalibus propter amicum, id est proximum, inter temporalia verò computatur vita, ergo tenetur illam exponere, pro proximo, saltem in hoc casu, ne pereat in æternum.

Quartò si liceret occidere ad se defendēdum, liceret occidere ex intentione, quod est apertè contra D.Thom. consequentiam vero probo, quod licet facere licet & velle, licet per te occidere inuasorem, ergo licet etiam velle eius mortem, quod est occidere ex intentione.

Quintò ex opposita sententia sequitur, vt si vir inueniat adulterum eum vxore, velitq; illos punire inflicto vulnere, quod leges concedunt viris, possit adulter præter iniuriam, quam infert viro, occidere virum, quo ne illum ad se desendendum. Similiter si lacessitus conuitijs, & iniurijs velit iniuriantē percutere, vel ei necē inferre propter illa conuitia, poterit conuitiator defendendo se occidere iniurijs affectum, & lacessitum, hoc autem videtur alienū à ratione, vt qui dedit adeò grauem occasionem, & causam aggresso ri possit illum occidere in sui defensionem.

Sextò, licet pro defensione vitæ occidere aggressorem, licebit & pro defensione eorum, quæ ad hanc vitam transigendam sunt necessaria, quia accessorium sequitur naturam, (vt dicunt) sui principalis, sunt autē diuitię, & honor maximè necessaria ad honestè, & decenter transigendam hanc vitam, ergo licebit occidere aggredientem bona nostra, vel honorem nostrum, quod videtur manifestè repugnare ordini charitatis, secundum quem præstat vita spiritualis proximi nostræ corporali, & corporalis proximi nostris bonis temporalibus. Et confirmatur, quia non videtur seruari moderamen inculpatæ tutelæ, vt pro bonis, & honore occidatur frater, & pro damno temporali nostro noceamus ei in vita, & anima: nam certè non ęquatur in hoc casu vna necessitas alteri, quod exigit moderamen inculpatæ tutelæ.

Tertia opinio est D.Nauar.c.25.Manu.num.7. & c. fin. 14.q.6.num.15.vbi citat pro se D.Antoninum 3.par.tit.5. cap.8.§.1. volunt hi distinguendum esse ita de aggresso, vt vel dabat operam rei licitæ, nec obtulit culpa sua occasionem aggressori, aut dabat operam rei illicitæ, & sua culpa occasionem illam aggressori obtulit. Prior ille, inquiunt, cum sine culpa sua ipsum alter aggrediatur, potest occidere aggressorem in sui defensionem, vt docent argumenta D.Tho. posterior verò, vt adulter deprehensus à viro, vel qui conuitijs alium prouocat ad iram, cum sua culpa eam occasionem dederit aggressori, non potest eum occidere, sed tueri se quātum valebit sine occisione aggressoris, qui occasione accepta, & prouocatus ab illo eum aggreditur.

Sed propter hæc non est recedendum à doctrina Diui Thomæ.

CONCLVSIO PRIMA contra Abulen.

Potest qui patitur vim, & inuaditur non se defendere.

Patet primò, exemplo Christi, qui cum potuerit se defendere ab occisoribus, noluit, sed voluit pati mortē. Et Apostolos misit, vt oues in medio luporum, qui licèt possent non tamen se defenderent. 2. Matth. 5. habetur apertè maximè in illis verbis. [Ego autem dico vobis non resistere malo] & in illis. [Esto consentiēs aduersario tuo,] interpretantur multi ex Sanctis Patribus. Esto aduersario tuo beneficus, & beneuolus neque illi noceas, etsi ipse tibi noceat. Rom. 14. [Non reddentes malum pro malo.] Tertiò actus virtutum sunt boni, & liciti, fortitudinis aūt sunt hi duo actus aggredi aduersarios pro bono communi, & sustinere, ac pati damna ab aduersarijs illata sine resistentia. Quartò, ordo charitatis tantum exigit, vt spiritualia propria anteponamus spiritualibus alienis: maxima enim illa: Ordo charitatis incipit à se ipso, intelligitur in spiritualibus: in temporalibus enim licet postponere temporalia propria alienis, imò est actus charitatis, & supererogationis tueri bona aliena cum detrimento meorum, nisi mea temporalia necessaria sint, vel bono communi, vel meæ familiæ, inter temporalia autem connumeratur vita, ergo.

Vnde ad maiorem intelligentiam huius conclusionis, quod benè obseruat hic Soto, distinguendum est de aggressoribus, & aggressis, nam si aggressus sit persona publica, vel necessariò bono communi, aggressor autem nequaquam, tenetur tunc aggressus omnino se defendere, & aggressorem occidere, si aliter non valeat se tueri, quia licet possit vnusquisque renunciare iuri suo, non autem necessitati boni communis, & iuri, quod in ipsum habet Respu. Contra verò, si aggressus sit persona priuata, & aggressor publica, & necessaria bono communi, non potest aggressus occidere aggressorem, sed debet pati mortem, tāquam pro bono communi, pro quo omni iure tenetur exponere vitam: quod si æquales sint, ac eiusdem ordinis, nec vnus magis necessarius bono communi, quàm alter potest aggressus tuendo seipsum occidere aggressorem eo iure naturæ, quo licet vim vi repellere, quod si nolit vti isto iure, potest permittere se occidi, cum liceat vnicuique cędere iuri suo. Ex quo etiam fit posse aggressum, etsi persona priuata sit, aggressorem suum, quamuis personam publicam, occidere, si aggressor ille non sit necessarius Reip. quia nō debet aggressus cędere iuri, quod habet à natura tuendi se, nisi pro bono communi, quod in hoc casu non habet locum, cum hic aggressor, vt supponimus, non sit necessarius bono communi.

Ex his soluuntur facilè argumenta Abulensis. Primum, nullam habet vim, quia ordine charitatis tenetur quidem vitam spiritualem propriam cuiuis alienæ præferre, corporalem verò, nequaquam cum maxima illa: Ordine charitatis præferenda esse propria alienis, in spiritualibus tantum intelligenda sit, non in temporalibus. Ad secundum similiter patet solutio, Principem & personam necessariam Reipub. debere se defendere, non quia ius naturale omnes ad id obliget, cum iuri, quod vnusquisque à natura habet tuē di se, possit cędere ex honesto aliquo fine, sed ratione boni communis, quod omnibus pręferēdum est, & cui nullo modo potest renuntiare.

Ad tertium neganda est maior, constat enim, cum præceptum tuendi vitam sit affirmatiuum, non obligare pro semper,

per, nec teneri homines ad illam tuendam in omni euentu, sed posse illam exponere, & quādo illam tueri possunt, vt in martyrio, quod martyr poterat euadere.

Ad quartum respondeo, aggressum, qui permitteret se occidi, ne aggressor discederet in illo statu peccati, sufficienter concedere alteri locum pœnitentiæ, & salutis, quod si alter non conuertatur, ipsi imputandum esse. Addo in casu, quo permitterem me occidi ab inuasore, tunc me non diligere vitam alterius, magis quàm meam, sed me ipsum potius diligere, cum eligam mori pro bono virtutis charitatis, quod mihi simpliciter vtilius est, quàm ipsa vita.

CONCLVSIO SECVNDA.

Licet vnicuique, quando aliter se ab aggressore tueri non potest, illum occidere, etiam si aggressus daret operam rei illicitæ.

PRior pars huius conclusionis habetur apertissimè in vtroque iure, In ciuili l. 1. ff. de vi, & vi armata. l. vt vim. ff. de iust. & iu. Vbi dicitur: Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. l. iniuriarum. ff. de iniur. l. sed etsi. ff. ad legem Aquiliam. Vbi expressè habetur: [Qui alium ferro se petentem occiderit, non videtur iniuria occidisse.] Et ratio harum legū est, quia qui vtitur iure suo, nemini infert iniuriam, qui autem occidit inuasorem, à quo aliter se liberare nō potest, vtitur iure, quod habet à natura conseruandi vitam propriam, & vim vi repellendi. In iure etiam canonico, dist. 1. can. Ius naturale. Extra de homicidio, cap. significasti, el secundo, Extra de sententia excommunicationis, c. si verò. el primero. Vbi dicitur: Vim vi repellere omnes leges, omniaque iura permittūt. Cicero in oratione pro Milone ait: Hæc lex non facta, sed innata est, non eam suscepimus, sed à natura arripimus. Et ita est ius omnium gentium, & nationum recta ratione dictante receptum, vt vim vi quisque ad se, vitamq; se tuendam repellat.

Vnde opposita sententia est forsan temeraria, tot textibus & communi omnium ferè Doctorum placitis repugnans, vtor iam ratione. Lex Dei consona rationi est, & iuri suaue, recta autem ratio dictat, vt cum vnus patitur iniuriam ab alio, si alter eorum debeat necessariò perire, pereat ille, qui infert, quia iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam, quàm inferentis, in hoc autem casu aggressus patitur iniuriam ab aggressore, ergo. Et confirmatur, quia esset intolerabile, & acerbum, vt vitam rem adeò preciosam propter malitiam alterius inuadentis me, deberem ego amittere, vt ipse viueret: Quando agitur causa fidei, vt si tyrannus inuadat me, vt fidelem, tunc pro fide moriēdum est, at quando hostis ex sua sola malitia me aggreditur, non teneor, vt ipse viuat, ego perire, quia tūc non agitur de fide, sed de tuenda tantum vita.

Tertiò, si non liceret in hoc casu vim vi repellere, periret tota Respu. iniqui enim, & scelerati homines sciētes nō licere viris iustis, & timētibus Deum se defendere cum occisione aggressoris, securè eos aggrederentur, & occiderent: sicut primo Macha. 2. Pagani videntes Iudæos ob reuerentiam Sabbathi nolle pugnare, ac se defendere in Sabbathis, occidebant eos aggredientes eos in Sabbatis, quod videntes duces, & sacerdotes inito Concilio decreuerunt etiam in Sabbathis pugnare. Hæc conclusio intelligenda quoque est de clericis, & religiosis, quia priuilegio naturali propriæ defensionis, & vim vi repellendi omnes homines gaudent cuiuscunque status, & ordinis sint, nec eo aliqua lege humana expoliantur, vt docet hic D. Thom. ad 3. An autem incurrat irregularitatem videbitur articulo sequenti.

Secunda pars huius conclusionis, etiam si inuasus dederit operam rei illicitæ, & occasionem obtulerit inuasori, est contra Azpilquetam. Et probatur. Qui iniquè ab alio inuaditur, potest iure naturæ ad se defendendum inuadentem occidere, sed quando quis dat operam rei illicitæ, & cum iniuria alterius, vt adulter, vel contumelijs proximum afficiens, licèt peccet grauiter, & ratione delicti, quod committit, & ratione illius occasionis, quam obtulit, nihilominus, qui illa iniuria, vel contumelia afficitur, non acquisiuit ius per peccatum alterius ad eum occidendum sua priuata authoritate, sed solum habet ius ad repellendam illam iniuriam, & contumeliam ordine iuris. Vnde iniquè illum peccatorem aggreditur, ergo licèt huic sic aggressio etsi peccauerit, & occasionem dederit, vim vi repellere, & cum moderamine inculpatæ tutelæ suum aggressorem interimere.

Secundò, licèt quis sua malitia constitutus sit in extrema necessitate, existenti tamen verè in ea teneor, quantum possum, subuenire: sed in hoc casu, licèt is, qui dabat operam rei illicitæ sua malitia sit constitutus in ea necessitate, & discrimine dando alteri occasionem, qua in primum autem alter eum aggreditur, existit in vera necessitate, ergo potest sibi, quantum valebit, subuenire, ac si ab illo non potest aliter se eripere, poterit occidere aggressorem suum.

Tertiò, propterea quod dederit occasionem, & operam rei illicitæ, non desinit, quando constitutus est in aperto periculo vitæ ab aggressore, appetere sui conseruationem, & ad eam vim vi repellere, habere talem appetitum est naturale, & bonum, qui autem agit iuxta talem appetitum, licitè agit, ergo. Et cōfirmatur, quia in illo discrimine constitutus non tenetur minus sibi prospicere, ac prouidere, quam aggressori; Vnde iura, quæ concedunt licere vim vi repellere, non distinguunt, fuerit ne aggressus in causa, vel non fuerit, dederit ne occasionem, vel non dederit, sed indifferenter, & in vniuersum loquuntur, & vbi lex non distinguit, vt ait Innocen. de Regulis iuris, neque nos distinguere debemus.

CONCLVSIO TERTIA.

Vt liceat inuasorem occidere, requiruntur hæ quatuor conditiones.

PRima, vt aggressio sit vera aggressio, & per vim, quia ius naturale tantum concedit vim vi repellere. Vnde si iudex per iniquum processum, vel falsi testes per calumniam me vita expoliare conentur, non possum eos occidere, quia iniquitas istorum est quidem calumnia, nō autem vis, & vera aggressio: à calomnia autem nemo potest se defendere per vim, sed per contrarios testes, & ordine iuris, quod si id nequeat, ferat patienter mortem, sicut innocens, qui condēnatur, vt nocens secundum allegata, & probata. Et ratio est, quia si in his casibus liceret, iniquum iudicem, vel falsos testes per vim repellere, & proprias iniurias vindicare, perturbaretur maximè Respu. cū omnes iudicēt, & afferant, etiamsi iustè puniantur se iniquè opprimi, & per calumnias.

Secunda conditio est, vt sit vera, & actualis defensio, propulsatioq; vis illatæ, nō præuētio: si quis enim eo, quod suspicetur alium ad se occidendum accedere, illum prius occidat, peccat grauissimè, & committit homicidiū, quia talis occisio non est verè defensio, & propulsatio iniuriæ, sed præuentio. Vnde in his est opus maxima prudentia, sicut diximus de muliere inueniente pugionem in lecto sub puluinari viri, prudenterque iudicandum est, sit ne verè actualis aggressio, nam credita tantum, vel suspecta non sufficit.

Vbi offert se dubium, quod affert hic Soto. Existat quis reclusus in aliquo oppidulo, vel domo, videatq; inimicum expectare exitum ipsius, vt eum interimat, licebit ne huic obsesso, antequam inimicus enim actu aggrediatur, interimere illum, ac præuenire? Videtur enim id licere, quia in hoc casu sic obsessus nulla alia via potest vitam suam tueri. Respondet Soto in hoc casu, occisionem huius inimici, si sit defensio, esse licitam, si verò sit præuētio, non esse licitam. Sed hæc solutio non tollit difficultatem, nam nemo

dubitat præuentionem illicitam esse, solamq́; defensionem licere: quod autem quærimus est: An sit defensio, vel præuentio. Affirmant quidam esse licitam, quia cum ex hypothesi huic sic obsesso nulla alia via maneat ad vitam tuendam, & cum violentia illa sit iam actu parata, debet talis occisio iudicari defensio, & propulsatio iniuriæ. Addit Soto non posse certa lege definiri, sed arbitrio prudentis consessarij esse relinquendum, qui pensatis omnibus circunstantijs iudicabit prudenter, fuerit ne præuētio, an defensio, & propulsatio iniuriæ. Res hæc periculosa est, probabiliusque iudicarem, numquam licere præuenire inimicum quantūuis paratum, donec actu inuadat, & aggrediatur.

Primo, quia mille vijs potest animus illius mutari, & periculum illud quantumuis imminens cessare.

Secundò, quia iure naturæ solum licet vim vi repellere, quod ab omnibus Doctoribus intelligitur in actuali conflictu, qui verò præuenit inimicum, quantumuis paratū, nondum patitur vim, neque adhuc est in reali conflictu. Et eon firmatur ex illo c.si verò. extra de senteo. excommunic. vbi dicitur: [Si incontinenti vim repellat.] Deniq; qui vim vi repellit, quod concedit ius naturæ, nullo vtitur genere insidiarum, qui verò præuenit inimicum, quantumuis paratū extra actualem conflictum, omnium iudicio dicetur, si illū occidat, occidisse per insidias.

Vnde sit tertia conditio, vt occisio aggressoris fiat in ipso actu aggressionis, & defensionis, & non postea interueniente aliquo interuallo, & postquam cessauit aggressio, vt definitum est in illo c. significasti. de homicid. Vnde sequitur, vt si aggressor sentiens se deficere viribus desistat, vel fugiat, vel durante rixa dicat quacunque de causa, vt desistant, nec se velle amplius rixari, nō potest tunc aggressus illum occidere, quia cessauit iam violētia, nec est tunc necessaria talis occisio ad propriam defensionem, nec potest eum occidere propter illatam violentiam, quia hoc iā non est defensio, quæ licet, sed punitio, quæ ad solum iudicem pertinet. Sequitur secundò, percussum ab aggressore cessante actu illo aggressionis non posse eum repercutere, quamuis poterat, quamdiu durauit violentia, quia hæc cessante iam non est defensio, sed potius vindicta damni accepti.

Quarta conditio est, vt defensio sit moderata, & nil excedat eorum, quæ requiruntur ad necessariam defensionē, quæ vocatur inculpata tutela, in quibus est maximè vtendum legibus prudentiæ. Hæc conditio habetur in illo cap. significasti. & in c. olim, de restit. spoliator. Diximus autem non debere excedere modum iuxta regulas prudētiæ, quia si aggressus potest commodè fugere, aut clamare, & implorare auxilium, debet, quod si dum hæc considerat, possit ne fugere, vel clamare, videat se exponi graui periculo inuasore illum opprimēte, non est, quod in his considerandis se occupet, sed vt se cum occisione etiam inuasoria defendat, quia semper est melior ratio patientis iniuriam.

Nunc ad argumenta in oppositum pro secunda opinione. Ad primum ex verbis D. Aug. sumptum. Respondeo D. Augu. in illis locis, vt ex contextu orationis apparet, loqui de eo, qui ex intentione occidit inuasorem, quod diximus non licere priuatæ personæ. sic exponit D. Au. & D. Th. hic ad primum.

Ad secundum respondeo, teneri nos ad exponendam vitam nostram corporalem pro fratre existente in vera, & absoluta necessitate spirituali, vt si videam mulierem volētem recedere à fornicario non posse, nisi me opem illi ferente, aut aliquem decipi ab hæretico, nec posse illum ab ea deceptione liberari, nisi mea doctrina, tūc teneor etiam cum periculo vitæ mulierem illam iuuare, vt recedat à fornicario, & simplicem illum docere, ne ab hæretico decipiatur, in hoc autem casu iste aggressor non est in extrema necessitate spirituali absolutè, sed voluntariè, & ex malitia sua, desistendo enim ab aggressione, quod est in facultate eius, cessabit omnino illa necessitas, existenti autem in extrema necessitate spirituali voluntariè, & ex malitia sua ego non teneor subuenire cum damno meo, vt si quia dicat suspendam me, nisi dētur mihi cētum aurei, non teneor dare, ne se suspēdat, quia illa propriè non est necessitas, sed malitia, & iniquitas illius, aliter daretur occasio iniquis hominibus perpetrandi multa peccata, & nocendi proximis, ac rapiendi bona aliena sub hoc prætextu, vt liberarentur à necessitate spirituali, in qua se ipsos sua iniquitate constituerent.

Ad cōfirmationem dico, debere nos ponere animas nostras pro fratribus, vt à necessitate spirituali liberētur, quando peccant ex ignorantia, vel passione simpliciter, ita vt sit illa vera ignorantia, vel passio, non autem voluntaria, & ex malitia, aut iniquitate ipsorum, vt in hoc casu, in quo aggressor, licèt agat ex iracundia, agit tamen ex malitia, & iniquitate sua, cum ipse fratrem suum voluntariè aggrediatur, & iniquè: quamuis prouocatus conuitio aliquo, vel iniuria, cum ex peccato alterius non acquirat ipse ius ad illum occidendum propria authoritate. Ad instantiam, quæ deinde fit, similis est solutio, quamuis enim quicsique peccat, peccet ex malitia sua, nec repetitur communiter necessitas spiritualis sine consensu propriæ voluntatis, cum omne peccatum sit voluntarium, & omnia necessitas spiritualis sit per peccatum, nihilominus datur necessitas spiritualis sine malitia existentis in ea, vt in paruulo, quem vellet quis occidere sine baptismo, & in muliere, cui obstat fornicatius, ne conuertatur, & in simplici, quem hæreticus dolo decipit, & pro huiusmodi necessitate spirituali fratrū debemus animas nostras ponere, quia est medium ordinatum ad liberandos eos ab ea necessitate, ad liberandum verò aggressorem, aut aliuni ex voluntaria iniquitate, & malitia peccantem, & in necessitate spirituali se constituentē, à qua liberè potest se exuere, si velit, non est medium ordinatum ponere animas nostras, aut aliquod damnū pro huiusmodi pati, sed propria eorum resipiscentia, cum sit eis adeò libera.

Eodem modo soluitur tertium D. Thom. non decere pro amico, aut proximo existente in extrema necessitate voluntaria, & ex iniquitate sua, à qua liberè potest se eximere, debere nos pati detrimenta aliqua, neque in corpore, neque in diuinijs, sed pro amico, aut proximo existente in necessitate simpliciter, & absolutè, à qua aliter liberari non potest.

Ad quartum respondeo, occidētem fratrem ad sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ non occidere illum ex intētione, neque vt statim dicemus contra Sotum cum Cayet. eligere illam occisionem, vt medium, sed solum eligere illam, vt effectum subsequutum ex propria defensione, quam tantum intendit.

Ad quintum constat ex dictis, aggressum posse defendere se, etiam si ipse suo peccato, vel conuitijs occasionē obtulerit aggressori. Sextum argumentum quærit.

II. Controuersia.

LICEAT NE TVERI DIVITIAS, honorem, & alia temporalia etiam cum occisione aggressoris.

AVgustinus de Ancona, Gerson locis citatis, & Abulē. in c.5. Matth. q.11. putant non licere, voluntque D. Aug. in ea sententia esse, cum dicat c.5. li. 1. de libero arbit. [Pro his rebus, quas contemnere oportet, & (idest tēporalibus) Non esse occidēdum inuasorem.] Idem videtur docere in c. si perfodiens de homicidio: habet enim licere occidere latronem nocturnum, quia non est exploratum veniat ne ad occidēdum, an verò ad furandum. Ex quo sequitur, vt si constet illum accedere tantum ad furandum, non posse occidi, vt in diurno, & ita nō licere occidere pro defensione bonorum. Et confirmatur, quia eodem cap. ait August. licet occidere furem diurnum, quando armis se defendit, ergo, quando non se defendit armis, sed tantum rapit bona, non licebit occidere illum pro sola inuasione bonorum. Et confirmatur ex lege diuina. Exod. 22. vbi apertè habetur.

betur: [Qui occiderit furem nocturnum, non erit reus homicidij, si verò occiderit, orto iam sole, imputabitur ei ad homicidium.

Denique fauet huic sententiæ, cap.suscepimus. extra de homicid. vbi duo fratres comprehenderunt latrones volentes illos expoliare, eosq; fortiter ligauerunt, cumq; abijsset vnus ad consulendum Abbatem, alio in eorum custodia manente, interim qui mansit occidit illos, qui volebant vincula confringere, timens ne ab ipsis occideretur, consultus Papa docet illos fuisse irregulares, quia expediebat potius relinquere, et pallium, quam pro tuendis reb. temporalibus illos occidere.

Oppositum docent D.Tho. hic ad secundum, & tertiũ. & apertius Cayeta. in commento huius articuli, quos sequemur.

CONCLVSIO PRIMA

Licet in defensione bonorum (modo sint alicuius momenti) occidere latronem.

Dico alicuius momenti, quia pro exigua pecunia, vel bono temporali non est priuandus vita, sicut nec à iudice pro leui furto, vt dicemus, morte puniendus. Dixi latronem, hoc enim interest inter furem, & latronem, quod ille clam & occultè rapit, non illata vi, imò quamprimum videt sibi resisti aufugit, & relinquit prædam: latro verò est, qui apertè, & illata vi rapit, & rapta nititur secum deferre, nec patietur, vt recuperentur. Vnde furem sine eius interitu licet defendere bona, non est occidendus pro bonis, latronem autem licet occidere, quia infert vim, nec ab eo licet bona propria tueri, aut recuperare, nisi etiam per vim. Probatur iam conclusio sic explicata. Cum ratio mediorum sumenda sit ex fine, cui licet procurare finem, licet & media ad illum ordinata, & quibus vijs licet tendere in finem, licet & adhibere media, diuitiæ, & bona temporalia, quæ sunt alicuius momenti, sunt media necessaria, & ordinata ad tuendam vitam, ergo licet defendere illa, sicut & vitam, licet autem resistere eum vi volenti auferre vitã per vim, ergo licet, & cum vi defendere bona à latrone, eum vi illa inuadente.

Secundò, latro eum rapiat per vim, infert bellũ iniquũ; in bello autem iniquè illato licet hostem percutere, & occidere, ergo & latronem per vim rapientem.

Tertiò, non differunt latro domi mea bona inuadẽs nocte, vel die, & latro inuadens mea in itinere, hunc autem li cet omnium consensu occidere, quando alia via mea bona in itinere tueri non valeo, ergo & illum.

Denique licet ex ordine charitatis magis debeam diligere vitam proximi, quam mea bona, non est tamen est mihi commissa vita illius, nisi in casu necessitatis, cum tamen cura meorum bonorum mihi absolutè, & simpliciter com missa sit, sed ille aggressor, & latro non patitur, tunc necessitatem extremam, sed ex iniquitate sua vult rapere bona mea, ergo licet mihi in eo casu curare magis bona mea, quàm vitam illius. Vnde Cicero pro Milone: [Hæc lex non est scripta, sed naturalis, vt latrones, & insidiatores vitarum in defensionem bonorum occidere possimus.] Et Quintil. lib. 5. institu. c. 10. Estq; communis sententia discipulorum D.Thom. Et definita in vtroque iure, in ciuili. l. furem, ff. ad l. Cornel. de sicar. vbi dicitur: [Furem nocturnum si quis occidet, impunè feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit,] id est, sine suo damno, & ff. ad legem Aquiliam libro quarto. Et in iure canonico, c. interfecisti. De homicidio, vbi habetur: [Si sine odij meditatione te tuaque liberando huiusmodi membra diaboli interfecisti, si ieiunare volueris, bonum est tibi:] quasi dicat: si volueris, bonũ est, non tamen teneris.

Ex his sequitur primò, cum pro defensione bonorum liceat occidere latronem, id licere, quamdiu durat defensio, durat autem, non solum quando latro actu, & per vim rapit, verum etiam quando secum defert, toto enim eo tempore est in fragranti delicto, & ita non modo, quando actu rapit, verum etiam quando defert, nisi alia via recuperari possit, licet eum occidere: quamprimum autem in aliquem locum tutum se recepit, non licet eum occidere, quia tunc iam desinit esse inuasor, & infert e vim, sed solũ est iniquus detentor, natura autem non concedit, vt iniquum detentorem possimus occidere, sed iniquum tantum inuasorem. Sequitur secũdò, vt, si dominus bonorum certò intelligat certitudine morali se alia via posse bona sua defendere, aut recuperare, quàm occidendo latronem, non possit illũ occidere, quia tunc iam non esset inculpata tutela. Vnde dicitur. l. sed etsi. ff. ad legem Aquil. [Si quis cum furem apprehendere posset, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur.] Et in isto c. interfecisti in secunda parte c. definitur, vt qui iuridicè, vel alia via sua recuperare potest, non possit occidere. Dixi, certò, quia si sit dubius, in dubijs potior est ratio patientis iniuriam, & ita, quando est dubius, potest occidere: Et sic sunt intelligendæ leges, quæ videntur docere non posse aliquem priuata authoritate recuperare, vel defendere bona sua, intelligendæ enim sunt, quando alia via potest.

Testimonia verò illa D.Aug. nil aliud docent, quam nõ licere occidere latronem, quando nil aliud præstat, quàm furari, nec aliqua vi, vel armis vtitur in sua rapina, agit enim de fure, qui tantum est fur, & non per vim: latro autem & inuadens bona per vim, iam non est simplex fur, sed inuasor bonorum, & per vim rapiens, contra quem non negat D.Aug. licere vti armis, & vi, & vsque ad eius occisionem. Ad c. illud, suscepimus. Respondeo, fratres illos excessisse moderamen, cum potuerint alia via se tueri, maximè secundum, qui poterat illis dimissis, cum iam res suas salvas haberent, recedere, vel quamprimum vidit illos velle confringere vincula, potuit fugere, neque enim monacho infamia est fugere ab hoste. Panorm. & Ioann. And. dicunt fuisse illos in culpa, qa fuit vnus rel ctus in custodia duorum. Alij respondẽt, & satis optimè clericis, & religiosis non licere omnia, quæ licent secularibus, cũ debeant præstare mansuetudine, & ita licere quidem eis ad se, vitamq; tuendam occidere aggressores, non autem ad tuenda temporalia, qui iam mundo renunciarunt.

Ex hac doctrina sequuntur multa: Primò licere interficere inuasorem pro defensione amici, vel innocentis cum eodem moderamine inculpatæ tutelæ, quia licet, vt constat, pro bonis, inter bona verò preciosum, & maximũ est amicus maximè innocens. Ita est definitum in c. dilecto filio. de senten. excomm. in sexto. Quod si obijcias. Exod. 2. Quando occidit Moyses Ægyptium inuadentem proximũ suum Hebręum non excusatur, quia occiderit in defensionem innocentis, sed quia id fecit diuina reuelatione, & occidit illum Ægyptium, vt hostem communem suæ gentis, & nationis. Sic B.Amb. in lib. de Moyse. & D.Stephanus, Act. 7. ergo non licet occidere priuata authoritate in defensionem fratris. Tùm etiam, quia defendere fratres non est priuati hominis, sed publici ministri iustitiæ. Respõdeo Moysen id fecisse diuino instinctu, vt docuit B.Stephanus. Tùm etiam iure naturæ, quo fauendum est patienti iniuriam, & defendere innocentes, quacunque ratione patiantur damnum siue per vim, siue per calumniam ad suos iudices pertinere, defendere autem quando actu per vim inuaduntur ad omnes pertinere.

An autem liceat mihi occidere inuadentem bona proximi mei dubium est. Sed probabilior opinio est licere inuado fratrem, ne suis expolietur, latronem occidere, quando si video latronem resistere, nec proximum habere vires ad illum superandum, vel saltẽ probabiliter dubito, an habeat tales vires, quia iure naturæ semper est potior ratio patientis iniuriam, & ei fauendum.

Sequitur secundò, licere occidere aggressorem eum dicto moderamine ad defendendum proprium honorem, vel famam, quia si licet pro bonis, maius bonum est honor, & fama, quam alia quævis res familiaris, & maximè necessaria ad sustentandam virtutem, & vitam tranquillè traducendam. Vnde si quis aggrediatur virum nobilẽ, quamuis pos-

sit

ſit fuga ſe liberare ab illo aggreſſore, non tenetur fugere, ſed poteſt illum ſe tuendo occidere, quia viro nobili fugere eſt maximum dedecus,& infamia, ſecus eſt de viro plebeio,qui nil ex fuga amittit honoris. ſimiliter de clerico, vel religioſo. Et ratio eſt,quia in nobilibus honor eorum conſiſtit in armis,quod non eſt in plebeis, & perſonis Eccleſiaſticis. ſimiliter ſi quis aggrediatur nobilem, vel virum honeſtum non ad occidendum, ſed ad percutiendum arundine, vel baculo, aut alio percuſſionis genere, quod cedit in maximam infamiam poteſt aggreſſus ne ea infamia afficiatur,aggreſſorem dicto moderamine occidere. Sed obijcies: Ergo licebit acceptare duellum, & ibi inimicum occidere, quia illud non admittere in nobilibus, quorum honor in armis conſiſtit, eſt maximum dedecus, & infamia.

Secundò liceret occidere illum, qui vult per fraudē, & calumniam auferre mihi honorem.

Tertiò licebit occidere eum,qui me aliquo vulnere affecit,ſi ex eo vulnere mihi dedecus ſequatur, quia ſic repellitur illud dedecus,& infamia.

Ad primum vidimus, iam quid ſentiendū ſit de duello.

Ad ſecundum dico, licet honor, & fama ſæpenumero ſita ſint in hominum opinione defenſionem tamen,vel recuperationem honoris, & famæ, quo ad modū recuperandi, & defendendi non eſſe ſitam in hominum opinione, ſed ſumendam ex natura rei, natura autem rei hoc docet, vt vim vi repellamus,fraus autem, & calumnia non ſunt vis, & ita nec repellendæ per vim, ſed alijs vijs iuridicis, & honeſtis,ſequeretur enim, vt ſupra diximus, ſi per vim liceret repellere fraudem,vel calumniam,maxima Reipub. perturbatio.

Ad vltimum dico conſtare iam ex dictis licere occidere aggreſſorem volentē inferre vulnus, quia tunc infert vim, licetque ſimiliter illam vi repellere, poſtquam autem vulnus acceptum eſt,etiam ſi ſit in dedecus, non licet pro accepto vulnere,aut pro dedecore, & iniuria iam illata illū occidere,quia hoc eſſet punitio,& vindicta,non defenſio, aut propulſatio iniuriæ,vel damni. Si dixeris licet occidere latronem non ſolum quando rapit, verumetiam quando defert ſecum rapinam, ergo licebit occidere aggreſſorem, non ſolùm quando vult inferre vulnus,verum etiam poſtquam intulit,ſi manet vnà cum illo vulnere infamia. Reſpondeo non eſſe ſimile primo,quia latro, & quando defert ſecum rapinam, infert adhuc vim, cum per vim velit prohibere, ne recipiat dominus rem ſuam, at qui intulit iam vulnus,& deſtitit,nullam iam infert vim.

Secundò,quia latro defert rem meam, quam poſſum ab eo recuperare,ab eo autem qui vulnus intulit,nullam rem meam recupero, etiam ſi percutiam nō enim ex percuſſione eius ceſſat in me vulnus acceptum,& dedecus,quod ex eo naſcitur.

Sequitur tertiò, ex dictis licere occidere inuadētem mulierem ad violandam eius pudicitiam, & vi illam opprimendam: & à fortiori licebit id multò magis ipſi mulieri. Prior pars probatur, quia licet iure naturæ fauere patienti iniuriam in re graui,& iuuare oppreſſum per vim, pudicitia autem res grauiſſima eſt. Quod ſi dixeris,non conſentiendo non peccat hæc mulier,nec amittit pudicitiam. Dico primò illam,niſi defendatur, vel ſe defendat, exponi probabiliſſimo periculo conſentiendi in actu turpitudinis. Secundò, etiam ſi non conſentiat,ſi ſit virgo, priuatur ſigillo virginitatis,ſi non ſit virgo,priuatur titulo, & nomine pudicitiæ, quorum vtrumque præſtat cuiuis, & omni bono temporali.

Sequitur quartò, licere mihi occidere aggreſſorē cum moderamine dicto,ne me priuet aliquo membro,cum iſtæ partes corporeæ maiorem coniunctionem habeant, cum vitæ conſiſtentia,quam diuitiæ & honor. Similiter licet occidere,ne infligat vulnus,quia eſt actu vim vi repellere, & magis nocet,qui vulnus infert,quàm qui nititur rapere pecunias. In calce harum controuerſiarum illud tandem explicandum eſt.

LICEAT NE ALIQVA RATIONE *intendere occiſionem aggreſſoris.*

OBſeruandum hic, eſt tribus modis poſſe nos aliquid velle. Primo, tanquam finem. Secundò tāquam medium. Tertiò tamquam effectum conſequutum. Interque hoc intereſt, vt qui vult aliquid tāquam finem, vel medium,quamuis velut vnum propter alterum, vt mediū propter finem,& nihilominus vtrumque intendit, & vult directè,& per ſe,ac formaliter,qui verò vult aliquid, vt effectum conſequutum,reuera non vult illud, neque intendit illud, ſed tantum conſentit, vel permittit illud materialiter. Exemplo illuſtrabitur. Præcipit Medicus ſcindi venā infirmi,vt emiſſione ſanguinis curetur, nouitq; infirmum illum ex tali emiſſione paſſurum deliquium animi, quod reuera nollet,ſi aliter infirmus ille curari poſſet,in hoc caſu Medicus iſte vult ſalutem huius infirmi,vt finem, emiſſionem ſanguinis, vt medium ad illam per ſe ordinatum, deliquium animę nollet quidem, ſed vult tantum, vt effectum cōſequutum, quia curari ille non poteſt ſine ſanguinis emiſſione,ex qua ſequetur illud deliquium. Perſpicuū eſt Medicum in hoc caſu ſalutem, & emiſſionē ſanguinis directè per ſe, ac formaliter velle,& intendere. deliquium verò illud neque intendere,neque velle directè, & formaliter,ſed conſentire in illud tantum materialiter, tamquam in effectum quēdam,qui inde ſequitur per accidēs, & pręter intentionem ipſius.

Obſeruemus ſecundò, cum media quædam ſint per ſe ordinata ad aliquem finem, alia verò nequaquam, ſed per accidens. Et tamquam rectum,vt dicunt ab errore, axioma illud Philoſophorum,rationem mediorum ſumendam eſſe ex fine,intelligendum eſſe de medijs per ſe, & directè ordinatis ad finem,ita vt ſi finis ſit honeſtus, & appetibilis,media ad illum per ſe, & natura ſua ordinata honeſta quoque ſint,& appetibilia,ſi verò non ſint per ſe, & natura ſua ad illum ordinata,ſed ſeruiant illi per accidens,non eſt neceſſe,vt ſint honeſta,& optima. Verbi gratia, ſæpe ex diuina prouidētia aliqua mala ſunt medium, & occaſio alicuius boni,imò ſumma Dei ſapientia ex D.Aug. non permitteret mala, niſi noſſet ex illis educere varia bona ſunt ne mala honeſta,& appetibilia, quia inde per accidens, & quaſi rectum ab errore veniant aliqua bona? nequaquam.

His poſitis Soto loco cit. vult aggreſſum non poſſe velle occiſionem ſui aggreſſoris,vt finem,& obiectum ſuę voluntatis,quia ſic eſſet homicida,ſed tantum,vt mediū,quia cum non poſſit aliter ab eo ſe eripere, ac vitam tueri niſi occidendo,ſicut poteſt velle ſui defenſionem, ita quoque poteſt,& occiſionem illius,quæ tunc illi neceſſaria eſt, tāquam medium ad ſe tuendum cum ex Ariſt. 9. Ethic. ad efficacem voluntatem finis ſequatur electio medij ad illum neceſſarij. D. autem Thom. aſſerentem hic priuatæ perſonæ non licere intendere occiſionem malefactoris intelligendum eſſe vult Soto, quando quis hoſtem aggreditur, vel præueniendo illum, vel vindicando ſe ab illo, quādo verò ſolum ſe tuetur ab illo cum moderamine explicato non negare. D. Tho. licere velle occiſionem aggreſſoris, vt medium neceſſarium ad ſe, vitamq; tuendam.

Caye. oppoſitum ſentit, nullo modo licere aggreſſo velle occiſionem aggreſſoris, neque vt finem neque vt medium,ſed tantum, vt effectum conſequuturum, ita vt ille intendat ſui defenſionem, vt finem, bellum,& pugnā, qua ſe tuetur, vt medium: in occiſionē verò illam, quàm directè & formaliter omnino nollet, materialiter tantū cōſentiat, vt effectum ſubſequutum ex illo bello defenſiuo, & ſine qua occiſione aliter ſe defendere non valuit.

Probatur hæc ſententia ex obſeruationibus poſitis. Qui vult aliquid vt finem, vel medium, vult illud formaliter, ac directè, intenditque illud, ſed occiſionem inuaſoris non licet priuatæ perſonæ ex D.Thom. hic velle formaliter, & directè, neque intendere, ergo neque licet velle vt medium, ſed ſolum, vt effectum conſequutum bellum iuſtum, quo aggreſſus ſe tuetur, neque diluit vim huius argumenti ex-

plica-

plicatio Soti. D. enim Thom. absolutè, & in vniuersum negat licere priuatæ personæ intẽdere occisionem sui aggressoris. Et confirmatur hæc sententia, si tempore belli ostensiui, & iusti homines ad Ecclesiam confugiant, sintque ibi permixti innocentes cum nocentibus, quos capere nullo modo potest, qui iustè præliatur, potest tunc comburere locum illum, & innocentes cum nocentibus occidere, velleque mortem innocentium non vt finem, neque vt mediũ sed tantum vt effectum consequutum, sed similiter se haber aggressus occidens aggressorem, quem aliter euadare non potest, ergo.

Secundò D. Thom. distinguit hic inter iudicem, & priuatum ciuem, vt huic non liceat intendere mortem sui aggressoris, iudici verò liceat intendere, mortem malefactoris, si loquamur de huiusmodi occisione, vt fine, neque iudex potest illam intendere, sed solum, vt medium necessarium bono communi, ergo, vt ab illo differat priuatus, asserẽdum est iuxta D. Tho. priuato aggresso, neque licere velle illam vt medium, sed solum, vt effectum consequutum, ita vt habeat hunc animum: Ego volo me defendere etiam si ex mea defensione sequatur mors.

Hæc sententia est multò probabilior, argumentum vero Soti solutum manet ex secunda obseruatione, media directè, & natura sua ordinata ad finem honestum honesta esse, & appeti posse, quæ verò talia non sunt, sed secundum se mala, non honestari ex fine, neque esse appetenda, vt me dia occisio aggressoris non est medium ordinatum ad se defendendum, sed solum bellum, & ita non licet illam velle, vt medium, sed solum, vt effectum subsequutum. Cæterũ licet hæc sententia Caie. speculatiuè sumpta, & in scholis probabilior sit, difficillimum est homini in actuali cõflictu & in periculo vitæ constituto animaduertere, ne velit mortem sui aggressoris, vt medium, sed solum vt effectum, & vti ista distinct. quam ferè nullus alius à Theologis nouit, effectq; reuera illaqueare conscientias, obligare omnes fideles ad tantam peritiã. Vnde dico sufficere aggresso ut habeat hunc animum, nullo modo vellem hunc occidere, sed aliquam mihi patere viam, vt me tueri possem sine ipsius occisione, quia tamen nulla alia patet, necesseq; est vel illum, vel me perire, præstat ipsum perire, qui mihi iniquè iniuriam infert, & propterea illum occidam, siue id velit, vt medium necessarium, siue vt effectum: possumus enim dicere occisionem aggressoris simpliciter non esse medium ordinatum, & per se, in hoc tamen casu homini ad tales angustias redacto esse medium ordinatũ ex iniquitate aggressoris, æquiualereque in hoc casu istas duas propositiones, volo hũc occidere, cum aliter non valeam me defendere, & volo me defendere, etsi inde sequatur huius mors.

ARTICVLVS VIII.

An qui casu alium occidit incurrat homicidij reatum.

Obseruemus initio nomine reatus tria significari: Primò culpam ipsam. Secundò vinculũ luendi pœnam illi culpæ debitam. Tertiò pœnam ipsam. Agit hic D. Tho. de primo, & tertio, nempe quam culpam committat homicida, & quam pœnam incurrat per homicidium, de quibus consulendi sunt idem D. Tho. 1. 2 q. 72. ar. 5. & q. 87. ar. 1.

Obseruemus secundò casuale non accipi hoc loco co modo quo sumitur ab Aristo. 2. physic. pro eo, quod accidit omnino præter intentionem agentis, estq; omnino inuoluntarium, sed pro eo, quod quacunque ratione euenit præter intentionem, & voluntatem agentis, vnde cum voluntarium sit duplex, aliud simpliciter & directè, nempe quod per se, & absolutè intendit agens, aliud indirectè, & reductiuè, quod per se, & simpliciter non vult, dicitur aũt velle, qui potuit impedire, nec impediuit, efficitur quãtum ad præsentem disputationem, vt homicidium sit triplex quoddam voluntarium omnino, & simpliciter, quod directè, & per se intenditur ab agẽte, aliud casuale omnino & simpliciter, quod omnino accidit præter intentionem agẽtis, aliud verò medium inter hæc, quod directè, & per se nõ intenditur ab agente, potuit tamen impedire causam, qua illud homicidium accidit, nec voluit impedire.

Ex his fit, vt aliquod homicidium dicatur verè casuale in genere moris, nec imputetur ad culpam aliquam ei, qui occidit, requiri hæc quatuor.

Primò, vt non sit directè intentum, & volitũ ab occidente, nam aliter iam esset voluntarium, & non casuale.

Secundò, vt verè sequatur mors ex ipsa actione, & non aliunde: verbi gratia, si dominus corrigens, ac puniens famulum afficiat illum vulnere, quod ex se lęthale non est, culpa autem percussi, vel negligentia chirurgi ille moriatur, in hoc casu non est imputanda mors illa ad homicidiũ illi domino, quia hæc mors verè, & propriè non est sequuta ex illa punitione, sed aliunde, culpa. s. infirmi, vel chirurgi, debet autem mors, vt percutienti imputetur ad homicidium sequi verè, & propriè ex actione percutientis, vt definitum est in c. ad audientiam. in c. Presbyterum. c. Ioãoes: de homicid. Est autem illa percussio læthalis, & illud vulnus lęthale, ex quo homines communiter moriũtur: in dubijs consulendi sunt periti Medici, vel Chirurgi, & standum dicto illorum: Quo fit, vt quemadmodum non est in dicandus homicida, qui non intulit vulnus læthale, etiam si percussus aliunde moriatur, ita quoque in foro animæ sit iudicandus homicida, & incurrere culpam homicidij, qui intulit vulnus ex se læthale, quamuis percussus non moriatur.

Tertiò, requiritur ad homicidium casuale, vt qui occidit alium fortuito actu, nõ teneretur illum impedire, quamuis potuerit, quia in moralibus, vt aliquid imputetur ad culpam, non sat est potuerit operans vitare illud opus, sed exigitur etiam, vt teneretur. Verbi gratia, si dum quis venatur emissa sagitta aliquem casu occidit, & adhibuit prius debitam diligentiam, non est illi hæc mors imputanda ad homicidium, quia etsi potuerit abstinere à venatione, non tamen tenebatur.

Vltimò exigitur, vt nõ det operam rei illicitæ, adhibeatque omnem diligentiam, & circumspectionem, quæ prudenter adhibenda est, ne mors alicuius sequatur. Quid intelligatur nomine rei illicitæ explicabitur inferius. Interim voco rem illicitam, quæ in se periculum continet homicidij, vt ludus gladiatorum, torneamentorum, & similia. Debita autem diligentia, & circumspectio sumenda est ex circunstantijs, loci, temporis, & personarum, ac qualitate negotij.

CONCLVSIO PRIMA

Homicidium casuale, qua casuale est, non est peccatum, qua parte verò aliquid habebit voluntarij, peccatum esse potest.

Patet ex definitione peccati, quam habet D. Augu. contra Faustum, peccatum enim ideo peccatum, quia voluntarium.

CONCLVSIO SECVNDA.

Dans operam rei licitæ, omnemque adhibens diligentiam, ne cui noceat, si aliquem casu occidat, neque peccat, neque est homicida.

Patet, quia sic occidens neque directè, neque indirectè, neque per se, neque per accidens consentit in illam mortem, sed est omnino, & merè casualis, vbi aũt nullo modo interuenit consensus, nulla est culpa.

CONCLVSIO TERTIA.

Dans operam rei illicitæ, quamuis non adhibeat debitam

bitam diligentiam, si aliquem occidat, contrahit culpam homicidij.

PAtet, quia sic occidens indirectè, & reductiuè consentit in illam mortem.

Circa hanc vltimam conclusionem statuit hanc regulam Cayeta. vt quando aliquis dicitur incurrere culpam homicidij, quia occidit, vel dando operam rei illicitæ, vel ex negligẽtia, homicidium illud, talis culpa sit qualis fuit, quam commisit in sua causa, nempe uel in exercẽda re illa illicita, cui dabat operam, vel in negligentia. Vnde si exercendo rem illam illicitam non peccabat nisi venialiter, homicidium subsequutum veniale tantum est, quod si res illa erat mortalis, & homicidium mortale erit. Idem iudicium faciendum est de negligentia, ita habetur in cap. dilectus: extra de homicidio, vbi cum quidam clericus, dum ęquitaret laxis habenis, occidisset puerum, quia ęquum detinere non valuit, consultus Pontifex. An homicidium illud esset imputandum illi clerico ad mortale. Respondit, non, sed ad veniale tantum, quia clericum ęquitare, veniale tantum est. Hæc regula Cayetani est. Beati Augustini libro 2. contra Faustum, capit. 44. & habetur 15. quæstio. prima, cano. Inebriauerunt ;, vbi ait agens de incestu Loth, culpandus est Loth non quantum incestus ille, sed quantum ebrietas illa meretur, quasi dicat peccatum subsequutum præter intentionem agentis ex aliqua causa eiusdem esse grauitatis, & culpæ cuius est causa ipsa.

Circa hunc articulum agendum est de pœnis quas incurrunt homicidæ quarum aliæ ciuiles sunt, aliæ verò Ecclesiasticæ, de ciuilibus disputent iuristæ, de Ecclesiasticis pertinet ad nos agere, continentur autem hæ nomine irregularitatis, propter quod de ea agendum est. De qua disputãt Theologi in 4. d. 25. Thomistæ in additionibus tertiæ partis, Di. Thom. q. 39. Soto libro. 5. de iust. quæst. 1. ar. 4. & 9. Alphonsus de Castro lib. 2. de lege pœnali. c. 14. conclus. 1. & cap. 15. concln. 3. Doctor Nauar. in suo Manuali. c. 27. a num. 209. vsque ad. 240. Et in c. Finali. 14. q. 9. a num. 13. vsque in finem, Couarru. in Clementina si furiosus, De homicidio. p. 2. & c. 3. Canonistæ in decretis dist. 50. In decretalibus ti. de Homicidio, in decretalibus in sexto, & in elemẽtinis, Sõmistæ ĩ verbo, Homicidiũ, Irregularitas. Mutilatio.

In hac disputatione obseruemus primò, Irregularitatẽ tam à Theologis, quam à Iuristis definiri, impedimentum iure positiuo introductum, quo prohibetur susceptio ordinum, uel eorum usus, Dicitur iure positiuo introductum, quia iuxta communem sententiam Doctorum nulla irregularitas habetur modo iure naturali, aut diuino introducta, non iure naturali, quia ratio naturalis nil circa hęc prę scribit, neque iure diuino, quia omne ius diuinum aut constat ex Sacra Scriptura, aut ex doctrina Ecclesiæ, sed nullus est locus in Sacra Scriptura, in quo quis prohibeatur a susceptione, vel vsu ordinum neque vllibi docet Ecclesia Deum id præcipere, Vnde à solo iure Ecclesiastico est, & ita sunt in iure uarij tituli de hac re: Ne clerici, vel Monachi, de homicidio, de Clerico percussore, & cęt. Quod si obijcias, in lege veteri haberi aliquos irregulares, quibus nõ licebat fungi sacerdotio, tum etiam in canonibus Apostolorum impediri bigamos, & homicidas. Respõdeo quę continebantur in lege veteri fuisse cæremonialia, & iudicialia pertinentia ad illum populum, quæ iam cessarũt omnino, canones vero Apostolorum, omnium consensu pertinere ad ius positiuum, sicut, & constitutiones eorundẽ, fuerunt enim conditi ab ipsis in concilio quodam Hierosolymitano, antequam diuiderentur in vniuersum orbem ad prædicandum Euangelium, condideruntque illos non quasi explicantes aliquod diuinum præceptum à Christo acceptum, sed ut Episcopi statuentes quæ illis videbantur magis congrua Ecclesiæ, ac fidelium gubernationi.

Ex hoc fundamento sequitur in nullo casu constituendã esse irregularitatem, nisi quando fuerit in iure expressa, in quo omnes conueniunt. Et probatur primò, quia cum non sit à iure naturali, aut diuino, sed ex solo humano põtificio, tunc tantum contrahitur, quando ius illam applicat, & imponit, sicut ea quæ non sunt natura sua, & intrinsecè mala, sed eo solo nomine quia prohibita, tunc tantũ mala sunt, quando prohibentur præcepto aliquo, Secũdo quia cum irregularitas, sit impedimentum, & prohibitiores odiosa, consequenter restringenda est, nec imponenda nisi quando expressè habebitur in iure, colligiturque apertè ex c. Is qui de sententia excommunicationis in 6. vbi dicitur celebrantem coram excommunicatis, uel in Ecclesia polluta semine, vel sanguine non incurrere irregularitatẽ, & assignat rõnẽ, quia non habetur talis irregularitas in iure. Vbi obiter obserua corrigendum esse locum D. Soto loco cit. at. 4. siue sit culpa Authoris, siue Typographi, vbi ait effundentem, semen uel sanguinem in Ecclesia in notabili quantitate incurrere irregularitatem, hoc enim est falsum, quia vt bene notat Nauar. illo capit. 27. numero. 194. non habetur id in iure, imo in vniuersum dicitur in illo. c. Is qui non esse irregularem celebrantem in Ecclesia polluta, nec distinguit in quantitate magna, vel exigua. Et vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus maxime in odiosis. Vnde cum celebrans in tali Ecclesia nõ sit irregularis, neque polluens illam erit irregularis, cum minus sit effundere semen, uel sanguinem in Ecclesia, quam celebrare in illa.

Obseruemus secundò duplicem esse irregularitatem, aliam quæ contrahitur sine vllo peccato, vel culpa, sed ex solo defectu significationis, vt quæ contrahitur ex bigamia, quia deficit in bigamo repręsentatio disponsationis Christi cum unica. & sola Ecclesia, & unionis uerbi cum humanitate: similiter quæ contrahitur ex homicidio voluntario iusto, ut in iudicibus, deficit enim in eis repræsentatio lenitatis Christi, & quæ contrahitur ex fœditate, & turpitudine membrorum, quia deficit in eis repręsentatio pulchritudinis Christi, & dignitatis Sacramenti eucharistiæ, ad quam ordinantur omnes gradus, & ordines ecclesiastici, dicitur, hæc irregularitas significationis. Alia est quæ contrahitur ex peccato, vt quando excommunicatus excommunicatione maiori suscipit ordines, uel in eis celebrat, uel ministrat, quæ dicitur irregularitas in pœnam peccati, agendum est hic potissimè de ea, quæ contrahitur ex homicidio voluntario, uel casuali. Vbi obseruandum est quotiescunque in iure decernitur irregularitas pro aliquo actu intelligendum esse de actu externo, per actum enim internum solum, non incurritur irregularitas, quia est pœna ecclesiastica, ecclesia autem non iudicat de internis, neque punit nisi solos actus externos, internos vero nunquã, nisi procedant ad externos, & opere compleantur, His positis videamus primo.

I. Controuersia.

AN PER QVAMLIBET OCcisionem, siue iusta sit. siue iniusta, siue uoluntaria, siue casualis contrahatur irregularitas.

PLurimum obseruanda est hæc quæstio propter varia iura, in quibus omnes occisores, & mutilatores, imo omnes percussores, vel sumẽtes arma decernũtur irregulares, vt patet Can. episcopũ. d. 45. c. Aliquãtos. d. 51. & 23. q. 8. can. 1. & can. Clerici. & can. Quicũq; de homicidio volũtario. c. De cæterum. & c. ad Audientiã, & alijs multis in locis, quæ affert Sylu. Homicidiũ tertiò, cum tamẽ reuera, & iuxta omnes Doctores non sint censendi irregulares, nisi qui actu occidunt, & mutilant. Vnde acurate oportet intelligere, qui sint ob homicidium, uel mutilationem irregulares. et textus qui ob solam percussionem uel effusionem sanguinis, aut sumptionem armorum videbuntur imponere irregularitatem, explicandi sunt in sano sensu, quando ex ea percussione mors uel mutilatio fuerit acta sequuta.

Vnde supposita illa diuisione homicidij iã explicata in

aliud omnino simpliciter ac formaliter uoluntarium, aliud omnino, & simpliciter casuale, aliud verò directè casuale, sed indirectè, & reductiuè, ac implicitè voluntarium, obseruemus, licèt propriè, & in rigore loquendo latius pateat occisio hominis quàm homicidium, quia occisio dicitur de quacumque occisione tam inculpabili; & iusta, quà culpabili, & iniqua, homicidium uerò de eo tàtum, quæ iniusta est, & contra rectam rationem, in hac tamen disputatione confunduntur sæpe istæ voces in iure, & à Doctoribus, ac D. Thom. vocant enim homicidium hic quamcumque occisionem, siue iustam, siue iniustam, siue uoluntariam, siue casualem.

Obseruemus secundò duplicem esse irregularitatem ex homicidio uoluntario aliam, quæ contrahitur ex homicidio iusto, & sine peccato, ut in iudice, & aliam, quæ contrahitur ex homicidio iniusto, & peccato vt in uero, & culpabili homicida, in quibus hoc per se requirit irregularitas, vt homicidium sit uoluntarium, quod uerò cum peccato sit, aut sine eo, per accidens est respectu irregularitatis, nō enim contrahitur ex homicidio, quia peccatum est nam ita ex omni peccato contraheretur, sed quia deficit per homicidium significatio, & repræsentatio Christi, vt vidimus art. 4. qui defectus non reperitur, nisi quia in homicidium aliquo modo consentiunt.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando ex percussione, & vulnere non sequitur actu mors, etiam si vulnus lethale fuerit, & percussus miraculosè illam euaserit, non incurritur irregularitas.

HÆc est communis apud omnes, & cōfirmatur, quia in iure non decernitur irregularitas, nisi pro homicidio reuera, & actu subsequuto, vt optimè obseruat Panorm. in illo can Clerici. 53. q. 8. vbi ait sola sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et idem Glossa in Clementina vnica de homicidio, imò est aperta doctrina eiusdem Clementinæ: habetur enim ibi illum esse irregularem, qui occidit, vel mutilat, sola autem percussio, nisi actu sequatur mors, vel abscissio membri, non est occisio, nec mutilatio. Et confirmatur, quia cum odia sint, restringenda sunt. Ex quo sequitur deceptos esse quosdam iudicantes percussores clericorum, si ita percutiant, vt incidant in canone. Si quis suadente diabolo, manere irregulares, hoc falsum est, quia in illo canone, si quis suadente, &c. percussores clericorum solum excommunicantur, & nullus est textus, qui huiusmodi. nisi sequatur mors, vel mutilatio, discernat irregulares, nec sunt confundendæ censuræ excommunicationis cum irregularitate. Quod si dicas, irregularitas est imposita homicidæ, infligens autem vulnus lethale est verè homicida, ergo. Respondeo istum esse quidem homicidam in foro animæ, & imponendam illi a confessario pœnitentiam, vt homicidæ, in foro autē exteriori non esse homicidam, quo ad irregularitatem, cum hæc à iure solum imponatur verè occidenti, aut mutilanti. Et cum irregularitas fit à iure, non est imponenda, nisi exprimatur, vt diximus, in iure.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si accidat quidem mors, non tamen sequatur ex vulnere percutientis, sed aliunde, vt ex culpa infirmi, vel ex ignorantia, aut negligentia chirurgi, non incurritur irregularitas.

OPpositum sentit Couarru. In Clemen. si furiosus. p. 2. §. 2. num. 9. sequutus Henricum, & Guillelmū: quod ita probat. in cap. fi. de Homicidio voluntario, inssit quidam dominus famulo suo, vt verberaret seruum, accidit, vt famulus ille modum excedens occideret seruum illum, interrogatus Pontifex, an dominus ille, qui ita iussit, maneret irregularis, respondit affirmatiuè, manere. Ex quo sic arguit Couarru. Cum ille dominus imposuerit modum in sua iussione, ne occideretur verberandus, mors illa non est sequuta ex sola iussione domini, sed aliunde ex illo excessu verberantis, & nihilominus manet irregularis, ergo quando sequitur mors, etiamsi sequatur aliunde, incurritur irregularitas. Conclusio tamē posita est communis inter discipulos D. Thom. & est expressa in cap. ad audientiam. & cap. Presbyterum, extra de homicidio, in cap. enim Presbyterum declaratur irregularis, qui casu quodā percussit, & occidit quia non adhibuit debitam diligentiam, & ex illa percussione ille occisus est. Vnde à contrario sensu, si non fuisset ille mortuus ex illa percussione, sed aliunde, non fuisset ille irregularis.

Et confirmatur, quando vulnus non est lethale, etiam si sequatur aliunde mors, qui illud dedit, vt diximus, non est homicida, ergo neque irregularis, quia ex homicidio non contrahitur irregularitas, quin illam cootrahēs iudicetur etiam homicida. Denique irregularitas, cum sit res odiosa, est restringenda, in iure autem expressè non iudicatur irregularis, nisi qui occidit, vel mutilat, quando aūt ex vulnere solo non fuisset sequuta mors, nisi interuenisset, culpa infirmi, vel negligentia chirurgi, qui vulnus illud dedit, vere non occidit, ergo.

Ad argumentum Couarr. respondeo, latum esse discrimen inter casum illius textus, & nostram conclusionem, affirmamus enim nos nō esse irregularem, quando ex actione non sequitur mors, sed aliunde, in casu autem illius textus, licèt dominus non iusserit occidi, iussit tamen verberationem, ex qua sequuta est mors, nam quamuis non præceperit illum excessum, iusserat tamen verberationem, in qua adhibitus est ille excessus, & ex qua est sequuta mors.

Ex isto cap. fina. sequitur, vt quando vulnus est reuera lethale secundum se, & percussus moritur, etiamsi interuenerit simul aliqua culpa infirmi, vel negligentia Medici, eum qui vulnus illud dedit esse irregularem, quia in hoc casu ex tali percussione (etiamsi illi aliorum quoque culpa accesserit) sequitur mors, non enim tenetur infirmus, aut præstantissimum Medicum quærere, aut omnem diligentiam adhibere.

CONCLVSIO TERTIA

Qui occidit hominem voluntariè, & directè, siue iustè, siue iniustè hoc faciat, incurrit irregularitatem.

HÆc est communis & expressa in iure, in decre. dist. 45 can. Episcopum, dist. 51. can. Aliquantos, vbi sit et mentio eorum, qui se exercent in causis forensibus, 23. q. 8. ca. Clerici. & can. Quicunque ex clero, In decretalib. cap. 1. & 2. extra de homici. & c. de cætero: In quibus textib. duo notanda sunt. Primò hæc capita, licèt in eis videatur sermo esse de clericis, & Episcopis, iuxta communem tamen omnium Doctorum tam Theologorum, quàm Canonistarum sensum de omnibus etiam laicis intelligenda esse, vt benè obseruat Sylu. Secundò, licèt in aliquibus ex istis textibus (vt initio huius quæstionis diximus) videatur imponi irregularitas pro sola percussione, aut effusione sanguinis, nō esse id intelligendum ex sola percussione, aut effusione sanguinis, nisi sequuta morte ex tali actione, quia hic etiam est communis, & receptus sensus omnium Doctorum, & explicatus per alia aperitora iura, maximè in illa Clementina voica, de homicid.

CONCLVSIO QVARTA.

Si homicidium sit omnino inuoluntarium, & casuale, quia sequutum omnino præter intentionem agentis, qui, dabat operam rei illicitæ, & adhibuit omnem diligentiā, nulla incurritur irregularitas.

ITA habetur extra de homicidio. cap. lator. cap. dilectus filius.

filius cap.Significasti el primero ca.ex Literis,primo &.2. Et est ratio,quia irregularitas non contrahitur,nisi ex homicidio sequuto cum aliquo consensu directo, uel indirecto,in casuali autem nullus est consensus.Secundò irregularitas non incurritur nisi pro humano opere, homicidiũ omnino casuale in genere homicidij non est opus,& actus humanus,sed solum actus hominis, Ex hac conclu.quarta sequitur infirmorum custodes, & seruitores mouentes infirmum,vt aptius sumat cibũ,uel quiescat, si mors ex eo clericus accidat,non incurrere irregularitatem, nisi talis esset iactatio,& motus infirmi,vt prudenter iudicaretur nimia,& periculosa,quia tunc ex ea sequeretur mors.

CONCLVSIO SECVNDA.

Homicidium directè casuale,sed indirecte, & reductiue voluntarium,quia commissum dando operam rei illicitæ,& periculosæ,uel non adhibita debita diligentia,inducit irregularitatem.

ITa habetur.c.Presbyterum.Et cap.Ad audientiam Extra de homicidio,quia ad tale homicidium interuenit consensus voluntatis.

Ex his conclusionibus sequitur omnes actiuè concurrentes in causa criminali ad punitionem capitalẽ,aut mutilationem alicuius membri,ex quo sequatur alicuius rei mors incurrere irregularitatem . Vnde sunt irregulares iudices,fiscales,testes.tabelliones,& actor,siue accusator, ministri iustitiæ capiẽtes,vel ducentes ad patibulum, quia omnes isti actiuè concurrunt,& per se ad illius rei punitionem . Custodes carcerum , qui circa huiusmodi reos nil aliud egerunt,quam eos custodire, non sunt irregulares,quia ex eorum actione non est sequuta mors , sed aliunde , nisi quando reus fugiens ab ipso custode captus est,& iterũ inclusus,& sequatur deinde illius mors quia in tali casu concurrit etiam actiue ad illius mortem,sicut,& ministri quærentes,uel capientes reos plectẽdos capite.

Sequitur similiter omnes actiuè concurrentes ad aliquod homicidium,ut mutuantes arma,aut comitantes,aut parantes,uel iuuantes ad parandum tossicum esse irregulares,nisi quando laborarunt ignorantia inculpabili,quia tunc nullo modo consenserunt,tollit enim talis ignorantia omnem rationem voluntarij.

Quæres de actore aduersus aliquem furem,uel debitorem,sit ne irregularis si fur ille,vel debitor morte afficiatur. Dico clericum,qui de aliquo malefactore cõqueritur apud iudicem præmissa protestatione iuridica apud illum,se id nõ facere ad uindictam,uel occisionem malefactoris , sed vt rem suam recuperet, non incurrere irregularitatem, etiam si certò sciat illum occidendum,ita est expresse definitum, in.C.Prælatis de homicidio voluntario lib.6. vbi vt bene notat Couarru. loco cit.§.5.num.2. sequutus Felinum,& Andræam, per eam protestationem liberatur talis clericus ab irregularitate,etiam si desideret interius,& animo,ut malefactor ille suspendatur,quia irregularitas non incurritur nisi per actum externum homicidij , a quo liberatur hic clericus illa protestatione . Quo fit, secularem qui eadem protestatione vteretur esse quoque liberum ab irregularitate,quia si clericus,qui minus id uidetur posse postulare,ea protestatione est liber , multò magis secularis. Hæc autem protestatio non habet locũ nisi in ciuilibus,vbi exigitur restitutio debiti,uel furti , nam in criminalib. ridiculum esset accusare aliquem de crimine capitali,& protestare,se nolle mortem illius.In his conclusionibus,ferè in omnibus conueniunt Doctores maximè in prima,secunda, & tertia , oriuntur tamen citra eas nonnullæ dubitationes optimæ.In primis circa quartam.

Secunda Controuersia.

AN QVI IN SVI, VEL SVORVM bonorum defensionem occidit inuasorem,sit irregularis.

HAbet multa in hac quæstione Couarr. in illa relect. in.c.Furiosus.p.3,§. vnico,num.4.& seq.sed omissis aliorum opinionibus.

CONCLVSIO PRIMA

Qui occidit inuasorem seruato illo moderamine inculpatæ tutelæ in defensionem propriæ uitæ, non incurrit irregularitatem.

HAbetur expresse in Clementina vnica de homicidio. Hanc Clementinã. Nauarr.capit.27.nume.209.non vult esse nouam definitionem Ecclesiæ,sed declarationem antiqui,& semper obseruati iuris. Sed pace tanti Doctoris probabilius est antiquitus occidentem aliquem in suam defensionem fuisse irregularem,quia ad eam sufficit homicidium volũtarium sine ullo peccato, vt in iudice.Et probatur ex D.Thom.qui art.præcedenti ad tertium ait clericum occidentem aliquem etiam In sui defensionem esse irregularem.quod non dixisset Diu.Thom.vt benè in cõmento obseruat Cayetan.si suo tempore extitisset ista clementina,aut ius illos excipiens.

Obijcies tamen contra hanc conclusionem, in Concil. Trid.sess.14.de reformatione.c.7.habetur si homicidium committatur uim ui repellendo in defensionem propriæ uitæ,dispensationem committendam esse ordinario, ergo contrahitur irregularitas, quia aliter quid opus est dispensatione?Respondeo concilium loqui in re dubia quando dubitatur,An ille qui uim vi repellit,excesserit modum inculpatæ tutelę.Etenim si nullo modo excessit,nulla opus est dispensatione,si verò est dubiũ,& maneat aliquis scrupulus,ad maiorem cautelam dispenset Ordinarius.

Hæc etiam conclu.intelligenda est,quando aliter uitam tueri non ualuit nisi occidendo inuasorem, nam si potuit se tueri fugiendo,& non fugit,quamuis non teneretur fugere , irregularis est, habet enim Clementina ista illum non esse irregularem , quando aliter euadere non potuit. Et confirmatur , quia virum nobilem eo nomine dicimus non teneri ad fugiendum,sed posse inuasorem occidere,quia fuga nocet grauiter honori ipsius . & potest occidere inuasorem in defensionem honoris,at quamuis liceat occidere in defensionem honoris,qui tamen ita occideret, vt statim dicemus, esse irregularis,ergo qui occidit inuasorem,ne fugeret,cum posset fugere,uerè est irregularis, qa perinde est,ac si occiderit in defensionẽ honoris.

Ex conclu.posita sequitur eum qui occidit inuasorem, vt se defendat, ne membrum aliquod sibi abscindatur : nõ esse irregularem,quia idem est quod se tueri , & aliter euadere non posse,& in hoc omnes conueniunt,vt docet Couar.loco cit.Et allegat Syluest.Homicidium.3.q.4.Et Cardinalem in illa Clementina Si furiosus, Sed quid quando quis occidit inuasorem,ne recipiat ab illo aliquod vulnus graue,uel deforme?huiusmodi indicant nonnulli recentiores, & viri periti non incurrere irregularitatem , quia sic se defendens reuera tenetur se ipsum,cum omnia ista pertineant ad uitæ consistentiam. Maior difficultas est de occidente alium in defensionem proprij honoris, diuitiarum,uel amici,quod cũ dupliciter accidere possit , uel ita ut potuerit quis occidere inuasorem suorum bonorũ honoris,uel amici,non tamen tenebatur ad id ex præcepto, sed poterat pati detrimentum in illis,uel ita ut non potuerit tale detrimentum pati,sed tenebatur ex præcepto honorem suum uel bona tueri,ut necessaria suæ familię, vel amicum:de utroque uideamus oportet.

AN OCCIDENS INVASOrem pro defensione diuitiarum, honoris, uel amici, quando ad talem defensionem non tenebatur ex præcepto, sit irregularis.

COuarru. in illa Clementina Si furiosus. p. 3. §. vnico, num. 4. ait tria: Primò inuasum, quando potest fugere, teneri ad fugiendum, etiam si ex tali fuga sequatur infamia, nec posse tunc occidere inuasorem, quod etiã docet in eadem Clement. Modernus Parisiensis. Ait secundò occidentem aggressorem in defensionem proximi, uel amici, aut diuitiarum non esse irregularem, in quo sequitur Fortuninm in L. vt vim vi. ff. de iure. Primum dictum Couarru. constat ex supra dictis falsum esse, quia si pro diuitijs, quod etiam concedit Couarru. licet licebit etiam pro honore, & fama tuenda, quæ adeò præstant diuitijs, vt benè docet Sylu. verbo Bellum secundo nu. 12. secundum dictum quod est huic quæstioni propriũ probat Couar. Primò ex. cap. Secundo Extra de homicidio voluntario, vbi dicitur Clericum occidentem inuasorem, vt defendat vitam, & res, non esse deponendum: interpretatur nec excõmunicatũ, nec irregularem. Secundò, Maxima est communis inter omnes Iuristas, vt qui occidit aliquem actione licita, id est dando operam rei licitæ, nõ sit irregularis, sed qui occidit aggressorem in defensionem bonorum, uel proximi dat tunc operam rei licitæ. ergo. Tertio tale homicidium non est voluntarium, ergo per illud non incurretur irregularitas, Antecedens patet, quia sic occidens, cum vtatur debito moderamine, non uellet illum aggressorem occidere, imò homicidium illud, vt diximus, iuxta probabiliorem opinionẽ neque est volitum vt finis, neque vt medium. Quartò, ex communi sententia Doctorum in illo can. Si quis suadente diabolo: si quis percutiat clericum ad defendendum proximum non incurrit excõmunicationem, ergo neque irregularitatem.

Oppositum docent Sylu. loco citato, & verbo, Excommunicatio. 6. num 6. Et Caye. in summ. Excommunicatio. c. 1 u. Et omnes ferè discipuli D. Thom. Vnde sit.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui occidit inuasorem in defensionem proprij honoris, diuitiarum, aut alicuius proximi est irregularis.

PRobatur, sicut non est ponenda irregularitas, nisi habeatur in iure, ita nec neganda, si existat in iure, nisi quãdo aut per aliud ius reuocatur, vel sit aliqua exceptio, sed in iure imponit irregularitas contra omnes volũtarias occisiones siue iustas, siue iniustas, vt constat ex quarta cõclus. ex proposita, a qua lege communi non excipiuntur in eodem iure nisi ij tantum, qui occidunt inuasorem in defensionem propriæ vitæ, quando aliter euadere nõ possunt, ut apparet ex illa Clementina unica de homicidio, ergo. Hæc est communis sententia omnium Doctorũ tam Theologorum, quàm Canonistarum præter Couarru. & nõ nullos, quos adduximus.

Ad primum argumentum ipsius respondeo verba illius textus intelligenda esse copulatiuè, si occidat in defensionem sui, & rerum suarum, Vel dico depositionem aliquid amplius continere, quàm contineat irregularitas, textus verò ille non ait, vt maneat irregularis, sed vt deponãtur. Ad secundum dico illam maximam esse ueram de homicidio casuali, quando occidens dat operam rei licitæ. & adhibuit omnem diligentiam, at si homicidium uoluntarium sit, etiam si fiat actione licita, & debita, esse obnoxium irregularitati, vt in iudice. Ad tertium dico tale homicidium non esse volitum directè, & per se vt finem uel medium. esse tamen volitum indirectè, ut effectum subsequutum. quod sufficit ad irregularitatem, cum non excipiatur in iure: Ad vltimum respondeo cum Sylu. & Caye. locis, cit. verbo Excommunicatio non esse simile de excommunicatione, & irregolaritate, percutiens enim clericum in eo casu non est excommunicatus, quia talis percussio fuit licita, & iusta, excommunicatio autem non incurritur, nisi per peccatum mortale, irregularitas autem per quodcunque homicidium quouis modo voluntarium, etiam si iustum, & debitum, vt in iudice. Videamus.

AN OCCIDENS INVASOrem ob defensionem sui honoris, diuitiarum uel proximi, quando tenetur ista defendere ex præcepto, maneat irregularis.

TRes sunt in hac quæstione opiniones. Prima omnino negatiua, huiusmodi non manere irregularem, necessario enim debet sic sentire Couarru. & qui illũ sequuntur, quia si irregularis non est, qui pro huiusmodi defendendis occidit inuasorem, quando non tenetur ex præcepto illa tueri, multò minus erit irregularis, quando tenetur ad eorum defensionem ex aliquo præcepto: potestque sic hęc opinio probari. Irregularitas est duplex, alia quæ incurritur ex defectu significationis, alia verò, quæ incurritur ob aliquam culpam, in hoc casu non incurretur ob aliquã culpam, cum ad id teneatur ex præcepto, neque ex defectu significationis, Probo, defectus hic in eo consistit, quod non retineatur mansuetudo Christi, sed sic occidens non occidit ex defectu mansuetudinis, sed quia ad id tenetur ex præcepto, ergo. Et cõfirmatur. Hic exercet actũ iustitiæ, vna autem virtus non contrariatur alteri, ergo hic actus non contrariatur mansuetudini, quæ etiam virtus est, sicut iustitia. Secundò, nullus debet prohiberi ab exequutione sui officij, vel impediri, quo minus ad altius munus ascendat, ex eo quod obseruet præceptum aliquod diuinum, & naturale, ad quod tenetur, ergo. Tertiò nullus potest per ius positiuum impediri ab obseruantia præcepti diuini, & naturalis, sed si imponatur irregularitas huiusmodi occisoribus per talem censurã, retrahitur & quasi impediuntur ab obseruantia huiusmodi defensionis, ad quam tenentur iure naturali, & diuino, ergo.

Secunda, sententia est omnino opposita, irregularem esse eum, qui ita occidit aggressorem, etiam si occidet pro defensione totius Ecclesiæ, uel Reip. Christianæ. Hæc est cõmunis inter Thomistas. q. 40. ar. 2. quam sequitur Nauar. in illo: C. 27. num. 7. ratio est eadem qua probata est opinio quam sequimur præcedenti quæstione, quia in iure decernitur irregularis quicunque voluntarie occidit, a qua irregularitate nullus excipiendus est, nisi ab ipsomet iure excipiatur, à iure autem is solum excipitur, qui occidit in defensionem propriæ vitæ, quam aliter tueri nõ potest. Quæ ratio efficacissima est, cum in his standum sit omnino iuri positiuo, neque aliud definiendum præter id, quod est iure definitum, Secundò, irregularitas quæ contrahitur ex homicidio, non nascitur ex eo quod tale homicidium sit culpa, sed ex eo quod sit voluntariũ, ut in iudice, ergo etiã si fiat sine ulla culpa, imo cum debito, & præcepto, vt accidit in ipso iudice, qui ex officio, & præcepto naturali, & diuino tenetur occidere malefactores, si sit voluntarium, inducit irregularitatem, huiusmodi est homicidium, de quo agimus, ergo isti sunt irregulares à iure, cum in eodem iure non excipiantur.

Tertia opinio quæ modò placet multis viris peritis, media est inter istas duas, habet hæc sæcularem siue religiosum nondum promotum ad aliquem sacrum ordinem, occidentem aliquem in defensionem honoris, uel diuitiarũ, etiam si ad talem defensionem teneatur, manere irregularem, quia nondum promoto ad ordines sacros irregularitas non est pæna, sed inhabilitas quædam significationis, qua impeditur, ut non possit promoueri ad sacros ordines quam potest sine culpa contrahere, sicut iudex iuste iudicans, quod est primum argumentum secundæ opinionis, quod si is qui alium occidit pro defensione honoris, & esset iam constitutus in sacris, non manet, inquiunt, irregularis non modò occidendo aggressorem, quando tenetur occidere,

occidere, verum etiamsi occidat aggrediendo, quando tenetur aggredi ex præcepto, quia in constituto in sacris irregularitas est pœna, & priuatio exequutionis officij, quæ non potest incurri citra culpam, qui verò in hoc casu aggressorem occidit, vel illum aggreditur, nullam committit culpam, cum faciat, vt constituimus, id ad quod tenetur. Et confirmatur suspēsio ab ordine per aliquod tempus est pœna, & grauissima, licèt sit tantum priuatio quædam temporalis exequutionis officij, ergo à fortiori irregularitas in habente ordines est pœna, cum sit priuatio perpetua ab exequutione officij.

Secundò, persona constituta in sacris per huiusmodi occisionem non incurrit irregularitatem ratione culpæ, quia nullam committit, nec ex defectu repræsentationis lenitatis Christi, ergo nō manet irregularis. Quod nullam committat culpam, constat: quod nec desinat repræsentare Christi lenitatem, ostendo, quia per votum annexum sacris ordinibus, quo firmiter se dicauit muneri Ecclesiastico, ita vt nullo modo possit iam citra mortalē culpam exercere officium, vel iudicium sanguinis, repræsentat satis illam lenitatem, quæ non est in laicis, hi namque cum non habeant tale votum, nec præceptum, possintque liberè, & absque necessitate exercere iudicium sanguinis, non repræsentant istam lenitatem, quando occidūt aliquem, etiamsi id faciant ex præcepto.

Ex his opinionibus hæc tertia opinio placet multis recentioribus, mihi tamen magis probatur secunda, quæ inter Thomistas communior est, quia primū illud argumentū quo probatur efficacissimum est. Ex regula tot res statuta ir regularitatem incurrere quemcunque occisorem voluntarium, nisi in iure excipiatur, in iure autem non excipitur, nisi iste tantum, qui occidit in defensionem propriæ vitæ, quando aliter euadere non potest. Secundò, quia est doctrina D.Thom.q.40.de bello.ar.2.& communis est inter Thomistas, irregularem esse clericum illum, qui occidit aliquē in defensionem etiam suæ patriæ, quando clericus ille vitā suam aliter tueri potest. Tertiò, quia iuxta istam distinctionem, quam habet hæc tertia opinio, debet concedere constitutum in sacris non incurrere irregularitatem, nisi occisio, quam exercet sit peccatum mortale, quia vult hæc opinio irregularitatem in cōstituto in sacris esse pœnam, quæ non est imponenda, nisi pro peccato mortali, cum sit adeò grauis, iuxta quam sententiam clericus quoque occidens aggressorem pro defensione sui honoris, vel diuitiarum, quando non tenetur ex præcepto, sed potest cędere suo iure, & pati illud damnum, non esset irregularis, quia tūc nō peccat mortaliter, cum licuerit illi ita occidere, quando tamen est contra communem sententiam, & contra Authores quoque oppositæ sententiæ.

Vnde ad argumenta primæ opinionis respondeo. Ad primum in hoc casu contrahi irregularitatē ex defectu significationis, sicut in iudice iustè condemnante latronem, quia licèt clericus habeat votum implicitum non exercendi officium sanguinis, eo autem ipso, quo effudit sanguinem, & occidit, etsi actu iusto, & debito, deficit iam in eo repræsentatio lenitatis Christi, qui nec vllum iudicauit ad sanguinem, nec occidit, aut in iudicio, aut extra iudicium. Vnde sicut nondum promotum oportet non promoueri ad ordines, quia effudit sanguinem, quamuis sine culpa, Ita decet, vt iam promotus non exerceat, aut ministret in suo ordine, cum effuderit quoque sanguinem, licèt sine culpa illum fuderit.

Ad secundum respondeo nullum esse incommodum, vt per actum virtutis reddatur aliquis inhabilis ab exequutione officij, & ministerij Ecclesiastici. Primò, quia vt Authores eiusdem opinionis concedunt, qui occidit, quādo non tenetur illa defendere, redditur irregularis, at occidere innocentem proximum innocentem actus charitatis est. Secundò, quia in irregularitate non attēditur fuerit ne actus virtutis, aut vitij, sed deficiat ne repræsentatio debita, & cum in quacūq; occisione deficiat ista repræsentatio lenitatis Christi, etiam si occisio illa sit actus virtutis, contrahitur per illam irregularitatis, nisi in iure excipiatur, in quo tantum excipitur, quādo sit in defensionem vitæ propriæ, quam aliter tueri non licet.

Mich.Sal.in 2.2.D.Tho.

Ad tertium respondeo, legem istam positiuam nō impedire præceptum naturale, aut diuinum, sicut iudex nō impeditur ab obseruatione præcepti, quo tenetur condēnare malefactores, propterea quod reddatur irregularis, cum irregularitas in his non sit pœna alienius culpæ, sed inhabilitas tantum ex defectu significationis.

Ad argumen. quo probatur secunda pars tertiæ opinionis: respondeo ex his, quæ modo dicebamus in solutione primi argumenti homicidium voluntarium, tàm in ordinato, quàm in non ordinato habere defectum significationis eo ipso, quo est homicidium voluntarium siue iustum sit, siue iniustum, siue debitum, siue non, cum eo ipso, quo est homicidium voluntarium, sit effusio sanguinis repugnans lenitati Christi, nec est admittenda illa differentia, irregularitatem in clericis esse pœnam, & in laicis inhabilitatē: repugnat enim communi doctrinæ, citra vllum namq; peccatum sacerdos potest occidere inuasorem sui honoris, & quando non tenetur ad illum tuēdum, & nihilominus manet nunc, vt vidimus irregularis, quod non esset, si in clerico semper esset pœna, quia vbi nulla est culpa, non habet locum pœna. Vnde debet hæc opinio, sicut diximus, fateri clericum nō incurrere irregularitatem, nisi in actu, quo illam incurrit, committat peccatum mortale, quod est contra communem. Vltimò circa homicidium voluntarium explicare oportet.

III. Controuersia.

AN SACERDOS QVI ALIQVEM *percussit, nec occidit, maneat irregularis, si eundem hominem, quem ipse percussit, alij deinde occidant.*

HVnc casum cōminet.c.significasti, el secondo, extra de homic. & quamuis quid in eo sentiendum sit sibi explicet Pōtifex, manet nihilominus adhuc res sub dubio inter Doctores, vt videre est apud Couarr. in c. illud si furiosus.p.2.nos iuxta doctrinam, quam ibi tradit Innoc. dicimus primò, si certò constiterit vulnus receptū ex percussione sacerdotis, iuxta peritorum iudicium non fuisse lęthale, nec illos, qui deinde superuenerunt, & occiderunt consilio, vel aliqua ratione iuuasse sacerdotem illum, non esse irregularē. Quod si certò constet vulnus illud lęthale fuisse, & prudentum iudicio percussum ex eo, etiamsi alij non superuenissent, moriturum, esse irregularē Si verò res sit prudenter dubia, cuius percussione ille mortuus sit, sacerdotis ne an eorū, qui superuenerūt, & addiderūt vulnera, tunc omnes manere irregulares, & sacerdotem illū, qui primò percussit, & alios, qui superuenerūt, ac iterū percusserunt. Hæc habet apertè Innoc. in illo cap.

Ex quibus sequitur, vt rectè colligit Couarru. loco cita. quando multi concurrūt ad homicidium, quod vnico tantum vulnere peractum est, nec constat, quis eorum vnus illud intulerit, omnes manere irregulares. Sed quæres. An quando varia vulnera simul idem homo recipit, & ita alia post alia, vt primum quidem ipsi illatum lęthale sit, non tamen ex eo percussus moriatur, sed ex alijs posterioribus, sit ne qui primum illud intulit irregularis. Ioann. Andr. Panor. in istud c.significasti, & Villadiego tract. de irregularitate.c de percussore, sentiunt esse irregularem, videturque manifestè colligi ex eodem c.cum ibi summ. Pont. hoc nomine excuset sacerdotem ab irregularitate, si certò cōstet percussionē tàm modicam fuisse, vt nōn soleat esse ad mortem, vnde à contrario sensu si soleat esse ad mortem, vel id non certò constet, manebit irregularis. Couarru. tamen loco cita. iudicat probabilius multò oppositum, asseritque esse hanc communem sententiam.

Et probatur ratione. Irregularitas nō incurritur, nisi ex percussione illata sequatur apertè mors percussi, aut certè

Ii 3 dubi-

dubitetur an sit ex tali percussione sequuta, sed in hoc casu, licet prius illud uulnus fuerit secundum se lethale, non est tamen ex illo sequuta mors, nec dubitatur, sed constat apertè ex alijs posterioribus fuisse sequutam, ergo qui illud intulit non manet irregularis. Neque rectè colligitur oppositum ex illo cap. Significasti cum in illo cap. apertè habeatur maior huius rationis qua probatur hæc sententia Couarru.

Cęterum sit ne irregularis qui infligit primum illud vulnus animo occidendi propter talem animum, dubitari solet, eo quod sum. Pont. in illo c. significasti habet, si percussor voluntatem non habuit occidendi. Nihilominus communis sentẽtia est non esse irregularem cum solus animus, nisi mors ex uulnere illato apertè sequatur, vel saltim dubitetur, nõ faciat irregularem, verba enim ista Pont. accipienda sunt coniunctim, ita ut sit irregularis qui habuit animũ occidendi, & cum tali animo consilio suo, vel mandato, alij contra occisum processeruot. Habet hic Couarru. irregularem esse eum, qui cum animo occidendi alium percussit, nec occidit, sed à superuenientibus ac occidentibus potuit, liberare, nec liberauit, quia uidetur per illam omissionem una cum animo, quem à principio habuit concurrisse cum illis homicidis. Sed hoc admittendum non est, quia non obstans, vt vidimus quæstiooe 62. nõ dicitur causa, nec concurrere nisi quando tenetur ex officio obstare, ex iure uerò ille solum est irregularis, qui occidit actu, vel ita concurrit ad homicidium, vt vere aliquo modo sit causa illius, vt colligitur ex dicto cap. Significasti & cap. Sicut dignum §. Qui verò & §. Final. de Homicidio. Hactenus de his quæ pertinent ad homicidium voluntarium. Expendamus iam quæ ad casuale spectant.

AN QVI ALIVM CASV OCCIDIT *maneat irregularis.*

IN hac quæstione duo in primis coostituenda sunt certissima. Voum est, homicidium simpliciter, & absolutè, ac omnino casuale, quale fecit qui dans operam rei licitæ, & adhibita aliqua diligentia hominem occidit nullam inducere irregularitatem. Constat aperte, ex c. Latæ, & c. Litteris c. Dilectus filius, & alijs d. 50. vide Sylu. in uerbo Homicidium. Tertiò Alterum occidentem alium oon adhibita debita diligentia etsi dederit operam rei licitæ, manere irregularem, quod etiam habetur apertè cap. Continebatur, &c. Ad audientiam de Homicidio, vnde tota difficultas consistit in duobus prius est.

AN QVI ADHIBVIT QVIDEM *debitam diligentiam, occidit tamen aliquem dans operam rei illicitæ, efficiatur irregularis.*

SVnt tres in hac quæstiooe, & omnes grauissimorum doctorum opiniones. Prima habet irregularem esse quemcunque alium casu occidentem, si dabat operam rei illicitæ, quæ sit peccatum, etiam si adhibuerit omnem diligentiam. Hanc videtur habere D. Tho. in additionibus ad tertiam partem quæst. 36. art. 4. ad 3. vbi ait, daotem operam rei licitæ si vtatur debita diligentia, non esse irregularem, vbi à contrario sensu videtur innuere, dantem operam rei illicitæ esse irregularem. Et 1.2. q. 73. art. 8. ait si quis alium occidat dans operam rei illicitæ, imputandum esse illi ad pœnam homicidij, oõ ait ad culpam, quia forsan adhibuit debitam diligentiam, sed ad pœnam, vel reatum, id est irregularitatem, quia dedit operã rei illicitæ. Et omnium apertissimè in hoc arti. in quo duos casus constituit in quibus qui casu occidit, incurrit Irregularitatem: Prior est si dabat operam rei illicitæ, posterior si non adhibuit debitam diligentiam. Vbi apertè ita distinguit inter ista duo capita, vel duos euentus, vt in priori sufficiat ad incurrendam irregularitatem dedisse operam rei illicitæ, quicquid sit de diligentia adhibita, in posteriori uerò sufficiat negligentia, etiam si dederit operam rei licitæ. Sequuntur hanc sententiam Sylu. Homicidiom cap. 2. §. 1. Regul. 3. & q. 18. vbi ait. [Si quis scindens arborem alienam, quam furatur, aliquem casu occidat, etiam si adhibuerit diligentiam debitam, irregularis est, si uerò scindat arborem suam, non est irregularis. Et cap. 2. regula 6. idem uidetur habere, idem sentit Conradus 1.2. q. 73. art. 8. Caiet. hic, & Victoria in comment. huius articuli. Estque communis inter Iuristas.

t Eprobatur, in iure Homicidium casuale eximitur ab irregularitate, quando illud exercens dabat operam rei licitæ, ergo à contrario sensu, si illud exercens dat operam rei illicitæ quæ sit peccatum, incurrit irregularitatem. Consequentia patet, cum eo solo nomine occidentes catu liberentur ab irregularitate, quia dabant operam rei licitæ. Antecedens uerò patet Nam primò in cap. Dilectus filius clericus ille qui currente equo, quem non ualuit detinere, occidit puerum, excusatur ab Inno. 3. quia dabat operam rei licitæ: ascenderat enim illum equum, & currebat consilio medici, & sanitatis gratia. In c. Ex litteris el secondo habetur apertè occidentem casu aliquem, si dabat operam rei licitæ, nec fuit negligens, non esse irregularem in cap. Tua nos extra de homicidio. Quidam monachus peritus chirurgiæ pietate ductus ad curãdum guttur fœminæ aperuit vulnus quoddam in eo, admonuitque diligenter illã, ne egrederetur de domo, sed caueret sibi à uento, illa tñ eggressa è domo uulnus illud inflictũ à monacho intumuit, & sequuta est mors, interrogatus Inno. 3. an monachus ille esset irregularis, Respondit esse, sed ita, ut quia pietatis, non quæstus causa id fecit, possit cum eo post pœnitentiam dispensari. In hoc casu monachus ille manet irregularis, non ex negligentia, quia admonuit diligenter mulier. m, ergo ex eo quod dederit operam rei sibi illicitæ, quia est prohibitum clericis, & monachis officium chirurgiæ cap. Sententiam sanguinis. Ne clerici ocl monachi. Quartò, apertissimè inquit Sylu. defioitur in c. Suscepimus & c. Ex ætero & c. Continebatur & c. Presbiteri, & c. Finali de Homicidio occidentem dando operam rei illicitæ, & sibi aliqua ratione prohibitæ manere irregularem. Quintò si aliqua ratione sic occidens non maneret irregularis, ea certe esset, quia cum adhiboerit debitam diligentiam ad uitandum homicidium, quamuis casu occiderit exercẽs aliquod peccatum, alienũ tamen ab homicidio, non est iudicandus homicida: at hæc ratio non valet nam nec iudex iustè condemnans est iudicandus homicida nihilominus manet irregularis. Sextò, si his qui dat operam rei illicitæ non est irregularis nisi deficiat in debita diligentia. Eodem quoq; modo dans operam rei licitæ non est irregularis, nisi deficiat etiam in debita diligẽtia. Vnde nullum esset discrimen inter occidentem dando operam rei illicitæ, & occidentem dando operam rei licitæ, quod uidetur absurdũ. Septimò, occidens dando operam rei illicitæ nult indirectè homicidium, quia tenebatur impedire illud opus, cum sit illicitũ, quo impedito nec fuisset sequuta mors, & ita nolens illud opus indirectè uoluit homicidium illud, sed indirecta uolũtas sufficit ad contrahendam irregularitatem, ergo. Vltimò in his quæ pendent ex iuris dispositione standum est sententiæ communi, & receptæ inter Iuristas, quibus incumbit iuris intelligentia, sed in hac quæstione Iuristæ omnes, aut maior eorum pars sentiunt esse irregularem quemcunque alium oocidentem, si dabat operam rei illicitæ, quę esset peccatum, & prohibita in genere moris, ergo.

Secunda sententia est omnino opposita, nempe occidẽtem alium casu, si adhibuit debitam diligentiam, ne sequeretur homicidium, cuicunque rei illicitæ dederit operam oon manere irregularem, sed esse homicidium illud omnino, & simpliciter casuale. Hanc docoit Salmanticæ Cano, quem sequuti sunt magister Pesia, & nonnulli recentiores. Probatur. Bonifacius 8. in cap. Finali de Homicidio in sexto definit quendam esse irregularem, qui occidit alium, quia non cogitauit, quo modo non sequeretur illa occisio, id est noo adhibuit debitam diligentiam quomodo non sequeretur mors, ubi apertè Papa ob defectum diligentiæ iudicat illum irregularem, non quia dederit operam rei illicitæ,

citæ, secundò Irregularitas, ut sæpe diximus non est ponẽda nisi in casibus apertè expressis in iure quia est res odiosa, & restringenda, at nulli habetur expresse in iure, vt efficiatur quis irregularis ex eo solum, quod occiderit casu dando operam rei illicitæ, si adhibuit debitam diligentiã, ergo. Maior certa est: Probatur minor, quia authores isti primæ opinionis nullum adducunt textum vbi id expressè habeatur, sed tantum argumentantur à contrario sensu, quia in illis textibus non condemnantur de irregularitate, qui dabant operam rei licitæ, & adhibuerunt debitam diligentiam, Argumẽtum autem à contrario sensu præter quam quod frequenter infirmũ est, nõ est à textu expresso.

Tertiò, Irregularitas, non incurritur nisi per homicidiũ aliquo modo volitum directè, uel indirectè, sed in hoc casu homicidium, nullo modo est volitum, ergo. Maior cõstat, quia si nullo modo sit uolitum omnino, & simpliciter est casuale, & consequenter immune ab irregularitate. Minor verò patet, quia qui adhibet omnem diligentiam, quam prudẽter potest, ne sequatur mors, nullo modo vult occidere, nec directè, nec indirectè, imò quia vult omnino oppositum, adhibet omnẽ illam diligentiam. Et confirmatur. Tunc dicitur aliquis uelle aliquem effectum, & consentire in illum, quando uel illum directè intẽdit, uel quando, cum potuerit, & debuerit prohibere, non prohibuit, In hoc casu hic occidẽs nõ voluit, nec intẽdit mortẽ, quia casu occidit, nec desijt prohibere quantum potuit, cũ adhibuerit omnem diligentiam, ergo. Quod si dixeris, quamuis illam adhibeat, tamen erit irregularis, si exercuit opus continens aliquod periculum homicidij, contra dicebat Cano. licet opus aliquod ex suo genere sit periculosum ad hibita autem omni diligentia prudenti ne periculum illud exeat in actu, desinit iam esse opus periculosum hic & nunc, quia illa prudens diligentia sufficit ad tollendum periculum hic, & nunc, & ita si occidens non defecit in debita diligentia, nullo modo nec directè, nec indirectè dicendus est uelle illud homicidium, aut esse irregularis.

Tertia opinio est media inter istas, quæ constituit dupliciter posse sequi homicidium ex opere illicito, primo modo, ex opere illicito, & prohibito, quia sit de se periculosum ad homicidium, uel mutilationẽ, quo nomine est prohibitum clericis mittere bombardam ad arcem, aut sagittam, uel lanceam in exercitu, & officium chirurgi incisoris, Est quoque prohibita ipsis uenatio aprorum, & ursorum, & aliorum animalium, quæ dentibus, vnguibus, uel carnibus possunt vitam ducere in discrimen. Secundo modo potest sequi homicidium ex opere illicito, & prohibito, non eo titulo quia sit, de se periculosum ad homicidiũ sed aliunde, uel quia nõ decet talem statum, uel quia est in iniuriam tertij, vel alio modo, quo nomine est prohibita clericis, uenatio clamorosa, & cum strepitu etsi animaliũ mansuetorum, quia non decet illorum statum, est prohibitũ furtum, adulteriũ, quia sunt in aliorum iniuriã. Inter hæc hoc inquiunt discrimen vt qui exercet opus ex se periculosum ad homicidium, eo ipso quo exercet tale opus, vult illud indirectè, & quasi in sua causa, ex illa regula. Qui causam dãni dat, &c. Nec tollitur talis consensus implicitus, & indirectus per diligentiam quæ adhibetur, si opus sit ex se, & natura sua periculosum, quia nostræ industriæ aut diligentiæ non valẽt mutare naturas rerum. Quod si in aliquo casu opus ita ex suo genere periculosum, ut diligentiæ adhibitæ valeant omne periculum remouere, & reducere illud ad genus non periculosi, tunc illud iudicandum est velut nõ periculosũ, cõiter tñ quæ ex se periculosa sunt nõ desinunt esse talia, quia vt dictum est nostræ industriæ non mutant naturas rerum. Qui verò exercet opus quod ex se non est periculosum ad homicidium licet sit alia via illicitum, si adhibet omnem prudentem diligentiam ne sequatur mors, si fortuito sequatur, non est censendus illam voluisse, nec in se, & directè, cum illam non intẽderit, nec indirectè, uel in sua causa, cum opus illud ex se non esset periculosum, & adhibuerit omnem diligentiam.

Ex hoc fundamento colligit hæc opinio exercẽtẽ opus illicitum, & prohibitum, quia periculosum ex se, & ex genere suo ad homicidium, quamcunque adhibeat diligentiam, manere irregularem, exercentem verò opus ex se nõ periculosum, quamuis alio titulo prohibitum, si adhibuit omnem debitam diligentiam, non manere irregularẽ. Ita Mag. Soto lib. 5. de Iust. q. 1. art. 9 Castro li. 2. de lege pœnali c. 14. Couarru. in Clementina si furiosus p. 2. §. 4. num. 10. vbi allegat in eandem sententiam Soncinam, Francum & Ancaranum. Nauarr. in cap. Finali: c. 4. q. 6. circa finem. Et addit non solum esse intelligendum, quando opus regulariter, & ut plurimum est periculosum, uerum etiam quando aliquando, licèt rarò, periculosum est, modo sit ex se periculosum.

Probant opinionem hanc ratione. Irregularitas de qua modò loquimur, non contrahitur nisi per homicidium aliquo modo voluntarium vel directè, & in se, uel indirectè, & in sua causa, quia vt hic docet Diu. Thom. homicidium quod nullo modo neque directè, neque in directè est volitum, est omnino, & simpliciter casuale, & immune ab irregularitate, sed homicidium, quod sequitur ex opere illicito, & natura sua periculoso, est voluntarium saltem in sua causa, eo ipso quo exercetur opus ita periculosum, quando autem exercetur opus nullum continens periculum homicidij, licet alia ratione illicitum, & adhibetur debita diligentia, homicidium quod inde casu sequitur, nec est uolitum in se, neque in sua causa, sed omnino, & simpliciter tam directè, quam indirectè præter voluntatem agentis, ergo quando exercendo opus periculosum homicidij quis aliquem occidit, erit irregularis, quando uerò nõ est periculosum, estque simul adhibita debita diligẽtia, nõ incurreretur irregularitas. Maior certa est. Colligitur ex illis textibus initio positis. Minor habet duas partes. Prior probatur, quia cum illud opus illicitũ ex se, & natura sua tendat ad homicidium eo ipso quo vult quis tale opus exercere, implicite, & reductiue consentit in omnia dãna quæ opus illud natum est, uel potest secundum se inferre, & consequenter consentit implicite in illud homicidiũ in sua causa. Et confir. quoniam si quæ ratio posset tollere hũc assensum implicitum, certe videretur illũ tollere diligentia illa quę adhibetur, at nostræ industriæ & diligentiæ, ut diximus, sicut non valent mutare naturas rerum, sic nec efficere, quin opus ex se & natura sua periculosum nõ sit periculosum, & quin consentiendo illi operi consentiatur etiam implicite, & indirecte periculo, & damno quod inde sequetur, unde nulla diligentia potest tollere hanc rationem uoluntarij, nisi ea sola, vt non exerceatur tale opus. imò eo ipso quo quis tale opus exercet, iam non adhibet omnem diligentiam, quam debet.

Hæc sententia colligitur apertè ex cap. vltimo de Homicidio in 6. Vbi Bonifacius declarat quemdam irregularem, eo quod præceperit alium uerberare, & subdit rationem cum mandãdo in culpa fuerit, & hoc euenire posse debuerit cogitare. Et confirmatur. Iura illam occisionem potissimè instituunt punire irregularitate, quę est culpabilis, sed qui occidit exercens opus periculosum homicidij non potest excusari à culpa talis homicidij. Vnde ait hic D. Thom. qui non remouet ea, ex quibus homicidium sequitur, si debet remouere, dicitur homicida voluntarius. Et 1. 2. q. 20. art. 5. ait: effectus consequutus per se ex aliquo actu reddit illum bonum uel malum, licet sit præter intentionem operantis. Denique cum irregularitas, sit odium & pœna, omnia iura quæ loquuntur de huiusmodi pœna debent ita restringi, vt ille tantum ratione homicidij casualis sit irregularis, qui dabat operam rei illicitæ & prohibitæ propter periculum homicidij.

Secundam partem minoris probant, quia cum tale opus non sit ex se periculosum homicidij, exercens illud nullo modo uult homicidium neque in se & in effectu, neque in sua causa: Non in se, cum non intendat illud Neque in sua causa. Probatur. In causa dicitur quis uelle homicidium, quando uult opus quod habet in se periculum homicidij, vt quando ex parte operantis potuit, & debuit prohiberi, neque fuit prohibitum, sed in hoc casu opus non est ex se periculosum, licet alio nomine illicitum, & ex parte ope-

rantis

rantis est adhibita omnis diligentia, ergo. Et confirmatur, quia tale opus exercens, & adhibens omnem diligentiam habet actum voluntatis positiuum nullo modo occidendi aliquem, actus autem explicitus vnius contrarij tollit omnino actum voluntatis implicitum, vel reductiuum alterius contrarij. Hanc partem probant etiam argumenta adducta pro secunda opinione maximè cap. Dilectus. & cap. Ex litteris el secondo, De Homicidio, in quibus excusatur clericus ille, qui occidit puerum æquitando equo effreno, & diaconus qui deponens campanam interfecit puerũ, quia non dabant operam rei illicitæ, nec periculosæ homicidij, iuxta circunstantias talis actus, prout ab eis exercebatur. Et confirmatur, quia si efficeretur irregularis qui casu occidit dans operam rei quacunque ratione, & titulo illicitæ, sequeretur, vt qui venaretur in proprio nemore venatione, quæ non est periculosa, & adhibita omni diligentia aliquem casu occideret, non esset irregularis, qui verò in nemore alieno, esset irregularis. Conseq. patet, quia hic exercet opus illicitum, ille verò non. Similiter qui in die festo exercens opus seruile aliquem occideret, etsi adhibuetit debitam diligentiam, esset irregularis, qui verò alio die, in quo licet exercere opera seruilia, non esse irregularis, concedit Sylu. in verb. Homicidium dub. 6. hæc & similia, sunt tamen maxima incommoda. Nam cum eodem modò sese habeat quo ad occisionem in omnibus istis casibus, qui alium occidit, profectò si vnus eorum est irregularis, & alius. Vbi quod ait Cayet. tàm clericum, quàm sæcularem qui venando aliquem casu occiderit, similiter excusari ab irregularitate, distinctione eget, quia si clericus exercet venationem, quæ non est ex se prohibita tanquam periculosa, verum dicit, si verò venatio illa erat prohibita tanquam periculosa homicidij, vera non loquitur, qui enim venatione prohibita ob periculum homicidij aliquem occideret, censendus esset irregularis.

Addit his D. Nauar. inducentem alium ad opus aliquod illicitum ex intentione, ex quo opere sequatur mors, manere irregularem: verbi gratia si Petrus inducat Ioannem, vt furetur vuas ex vinea aliena, & dum Petrus eas furatur, occiditur à cane custodis, manere Ioannem irregularem, quia illud opus illicitum, ex quo fuit sequuta mors Petri, fuit intentum a Ioanne. Hoc tamen admittendum non est, hac enim ratione quicunque induceret alium ad opus illicitum, si ex eo, casu aliquo, & aliunde sequeretur mors, maneret irregularis, quod communiter negant Doctores, nisi intelligat Azpilqueta, quando induxit ad opus periculosum homicidij, & eo fine vt exponeretur ille morti tunc enim cum ex illa inductione sequatur mors, & cum consensu inducentis: est homicidium simpliciter volitum.

Ex his opinionibus, prima licet in eam reuera videatur declinare D. Th. reijcitur à recentioribus, confutatur enim apertissimè argumentis, secundæ, & tertiæ opinionis Et confirmatur, quia omnium consensu, si clericus in adulterio deprehensus ad se defendendum à marito illum occidat cum debito moderamine, dabat quidem operam rei illicitæ, non tamen est irregularis, quia licet illud adulteriũ, sit illicitum & volitum, occisio tamen illa, qua se tuetur, non fuit volita, sed velut coacta, in quam non consensit neque vt medium, sed vt effectum subsequutum. Secunda opinio est satis probabilis, maximè cum irregularitas sit res odiosa & restringenda. Tertia tamen est multò verior, & probabilior, quia licèt verum sit quod habet secunda opinio adhibentem omnem diligentiam videri nolle omnino homicidium, attamen si exercet opus periculosum eo ipso vult illud implicitè, nec hæc repugnant. Sicut qui ingreditur domum periculosam committendi aliquod peccatum cum deliberatione non committendi illud, peccat mortaliter exponendo se illi periculo, quia licèt reuera, & explicitè statuat apud se non committere illud, implicitè tamen, eo ipso quo exponit se periculo probabili committendi illud, vult illud.

Vnde diluamus argumenta aliarum opinionum. Ad argumenta primæ. Ad auctoritatem D. Th. dico D. Tho. licèt videatur hic loqui in vniuersum de quacunque re illicita, intelligendum tamen esse de periculosa homicidij, quia ex eodem D. Tho. irregularitas non contrahitur per homicidium, nisi sit aliquo modo directè, vel indirectè voluntarium, vbi autem opus illicitum non est ex se periculosum, nec desuit debita diligentia, homicidium subsequutũ nullo modo est voluntarium, nec directè, nec indirectè. Ad primum argumentum respondeo primo, argumentum à contrario sensu infirmum esse, quia est velut arguere ab opposito antecedentis ad oppositum cõsequentis. Dico secundo in hac materia potissimè, tale argumentum non habere locum, cum non sit ponenda irregularitas, nisi habeatur expressè cum iure, collectio autem à contrario sensu non est expressa iuris decisio. Dico tertio in illo textu vtroque nomine excusari clericum illum, quia non exercebat rem illicitam, & quia adhibuit omnem diligentiam, ne quem haberet obuiam in eo cursu, & potissimè, quia adhibuit debitam diligentiam quando autem apponuntur duæ causæ, arguere ab vna tantum & debiliori à contrario sensu non est efficax collectio, est enim argumentum à totali, & adæquata causa.

Eodem modo soluitur secundum cum sit etiam à cõtrario sensu. Tum quia in illo cap. Ex litteris. Innocentius non tantum liberat monachum illum ab irregularitate, quia faciebat rem licitam, sed quia faciebat rem nõ periculosam, ait enim quia deponebat campanam in loco, in quo aliquẽ transire non credebat, vel existere, vel venire. Vnde etiam si id egisset contra præceptum sui prælati, fuissetque opus illud illicitum in genere obedientiæ iuxta istud caput Ex litteris, cum non fuerit periculosum, non induxit irregularitatem, similiter soluenda sunt alia capita, in quibus iudicatur irregularis dans operã rei illicitæ, intelligenda enim sunt de re illicita periculosa homicidij.

Ad tertium Mag. Soto respondet illud cap. Tua nos, fauere suæ sententiæ, & in eo definiri monachum illum non esse irregularem? Sed pace tanti Doctoris oppositum habet textus, imò vult ibi Innocentius esse dispensandum cũ illo facilè adhibita pœnitentia, & satisfactione, quia curabat ex pietate, non ex quæstu, qui verò dispensatione eget, irregularis est. Vnde dico illum iudicari à Papa irregularem non quia dabat operam rei illicitæ, & prohibitæ simpliciter, sed prohibitæ quia periculosæ, vulnus enim quod illi fœminæ intulit in gutture ad curandum tumorem, fuit opus ex se periculosum & ideo subsequuta morte, quamuis culpa etiam mulieris, induxit irregularitatem. Et hæc est communis expositio Canonistarum in isto capit. Tua nos. Quod verò respondent alij illum non mansisse irregularem, solumque imponi illi pœnitentiam, quia egit contra præceptum de non curando, non quia fecerit homicidium, cum iam adhibuerit debitam diligentiam, vt illa mulier sibi caueret, parum refert, quia cum ibi dicatur, vt quia ex pietate illam curare cœpit post satisfactionem misericorditer cum illo agi posset, vt valeat diuina celebrare, aliter interdicendam esse illi suorum ordinum exequutionẽ apertè declaratur mansisse irregularis, sed cum quo facilè possit dispensari.

Ad quartum respondeo, capita illa obiecta non repugnarẽ, nec aliquid minus confirmare, quàm primam opinionẽ quia in cap. Suscepimus declaratur irregularis frater, qui pro re temporali defendenda occidit quosdam latrones, vt supra vidimus: In cap. De cætero iudicatur irregularis diaconus, qui causam dederat cuidam homicidio, In cap. Continebitur iudicatur etiam irregularis clericus, qui saliens cum alio occidit illum, quia dabat operam rei periculosæ, cum enim deferret secum falcem, vel gladium, vtebatur eo genere saltationis, vel ludi, quo facilè gladius ille alium vulnerare potuit: in cap. Presbyterum iudicatur etiã irregularis presbyter qui verberans puerum ita percussit illius corpus, vt vulnus illud fuerit periculosum, ita vt ex eo sit sequuta mors. In cap. Finali & vltimo vidimus vtroque nomine liberari clericum ab irregularitate, tùm quia dabat operam rei licitæ, tùm quia adhibuit tantam diligentiam, vt res illa, quantum fuit in clerico, ratione illius diligentiæ non esset periculosa.

Ad

Ad tertium respondeo, primò non semper esse necesse ad incurrẽdam irregularitatem, vt occisor sit homicida, vt apparet in iudice, in homicidio tamen casuali sufficere ad irregularitatem, vt qui occidit ex tali homicidio iudicetur homicida, quia in homicidio casuali sufficit ad contrahẽdam irregularitatem, vt interuenerit consensus, homicidium autem, ex quo quis indicatur homicida, non est sine consensu. Respondeo secundò ad irregularitatẽ, sicut non attẽditur, fuerit ne occisio peccatum, vel non, sed fuerit ne cum consensu, ita quoque non attendi ad eam sfuerit ne occisor homicida, an non, sed an aliquo modo consenserit directè, vel indirectè, sicut explicatum est.

Ad sextum respondeo, maximum esse inter illos discrimen: dans enim operam rei licitæ, ac nullo modo prohibitæ, quæcunque illa sit, modò adhibeat debitam diligentiam est liber ab irregularitate, dans verò operam rei illicitæ, quicquid sit de diligentia, quam adhibet, si res illa non sit periculosa homicidij, non est irregularis, si verò sit periculosa, efficitur irregularis. Septimum eodem modo soluitur dantem operam rei illicitæ, & prohibitæ, tamquam periculosæ homicidij, indirectè voluisse homicidium, dantem verò operam rei illicitæ quidem aliquo nomine, non tamen illicitæ ratione homicidij, non velle illud neque directè, neque indirectè eo ipso, quo adhibet debitam diligentiam, vt constat ex dictis.

Ad vltimum dico, multos Canonistas peritissimos sequi nostram opinionem, vt D. Nauarr. Coon. & alios, quos ipse citat. & quamuis omnes Canonistæ oppositum sentirent, non est propterea recedendum à nostra opinione, quia in hac materia standum est decisioni iuris, in iure autem ille tantum est irregularis, qui aliquo modo consentit in homicidio casuali, consentit verò ille, qui vel exercebat rem periculosam ad homicidium, vel non est vsus debita diligenoa, quod si eam adhibuit, nec exercebat rem sic periculosam, nullo modo, vt ex dictis constat consensit in homicidium subsequutum.

Nunc ad argumenta secundæ opinionis. Ad primum respondeo Bonifacium in illo cap. finali censere irregularem illum, qui mandauit alium verberare, quia mandato illo cõsensit in opus periculosum, debuissetq; cogitare, ac timere illud periculum. Vnde non iudicat illum irregularem, quia non adhibuit diligentiam, vt vult Cano. sed quia non cogitauit periculum, quod secum afferebat actus ille, quod fauet nostræ opinioni.

Ad secundum dico nostram sententiam non colligi à cõtrario sensu, sed ex expressa iuris definitione: habetur enim expresè, irregularem esse illum, qui aliquo modo saltẽ implicitè, & indirectè consentit in homicidium, constat autẽ non adhibentem debitam diligentiam, aut dantem operam rei periculosæ implicitè consentire.

Ad tertium dico expresè haberi in iure esse irregularem eum, qui in homicidio casuali aliquo modo consentit, consentit autem saltem indirectè, & implicitè ille, qui vel non adhibet diligẽtiam, vel exercet rem periculosam, vt satis cõstat. Ad replicam dico vnà cum dissensu nõ occidendi, posse stare illa diligentia, stare consensum implicitum volẽdi occidere, cum exponat se illi periculo, sicut in ingrediẽte domum periculosam fornicandi, vnà cum animo illo deliberato non fornicandi stat implicitus consensus fornicandi, eo quod exponit se tali periculo.

Ad vltimum dico, per diligentiam non effici, vt hic, & nunc non sit periculosa res, quæ ex se periculosa est, cum nostræ diligentiæ non valeant mutare naturas rerum, quẽadmodum opus habens speciem mali potest quidem ex circunstantiis honestari, opus autem ex se malum non potest, ita si opus tantum esset, quod haberet speciem periculi, posset ex diligentia liberari ab illo periculo, at hic loquimur de opere ex se periculoso, quod nostra diligentis non potest efficere, quin sit periculosum. Aliud caput ad incurrendam irregularitatem est negligentia, circa quam videndum est.

QVAE NEGLIGENTIA EXIgatur, vt quis per homicidium casuale efficiatur irregularis.

GLossa in c. Significasti el primo de Homicidio habet sufficere eã culpã, quam supra quæstione 62. vocauimus leuissimam. Nam non nulli Iuristæ in eodem c. Docent sufficiẽter eam, quàm ibi vocauimus leuem & qui ita docent diuiduntur interse, quidam enim eorum dicunt requiri culpam leuem commissionis, alij verò sufficere culpam leuem omissionis. Cæterum cum istæ negligentiæ, vel culpæ, & leuis, & leuissima possint contingere sine vlla culpa mortali, aut veniali, deberent concedere auctores isti posse incurri homicidij reatum, id est irregularitatem sine vlla culpa mortali, aut veniali, quod est absurdum, quia irregularitas non incurritur quin sit aliquis consensus, vbi verò aliquis consensus est in homicidium, necessariò debet reperiri culpa mortalis, aut venialis, & cõmuniter mortalis.

Hac reiecta opinione. Cayet. hic & nulli recentiores volunt sufficere ad irregularitatem incurrẽdam, negligentiã, quæ sit peccatum veniale: probat primò ex D. Thom. qui ait hic: Eum, qui non remouet homicidij causam, quam remouere debet, incurrere reatum homicidij, id est irregularitatem, sed qui committit negligentiam etiam venialem non remouet causam homicidij, quàm debet remouere, ergo. Patet minor, quia si non debet remouere id per quod est venialiter negligens, nullum commisit peccatum nec veniale, quia vbi nullum debitum neq; vlla culpa mortalis, aut venialis, & e conuerso. Secundò si clericus constitutus in minoribus exerceat iudicium sanguinis, incurrit irregularitatem, & tamen hic, vt diximus tantum peccat venialiter, ergo sufficit peccatum veniale ad contrahendam irregularitatem. Tertiò, vt ex homicidio contrahatur irregularitas sufficit, vt illud sit aliquo modo voluntarium, sed si quis peccet venialiter in non remouendo causam, illud homicidium sequutum est aliquo modo voluntarium, quia alioquin non esset peccatum veniale, cum peccatum veniale eo ipso quo est peccatum, sit voluntarium, ergo.

Soto, & alij loco cit. iudicant probabilem hanc opinionem Cayet. sed oppositam probabiliorem, vt ex defectu diligentiæ debitæ non contrahatur irregularitas, nisi negligentia illa sit mortalis. Ratio eius est, quia quamuis irregularitas, quæ contrahitur ex homicidio directè, & simpliciter voluntario, non sit pœna, sed sola inhabilitas, vt in iudice, atque contrahitur ex homicidio formaliter casuali, & indirectè voluntario, vel quia dabatur opera rei periculosæ, vel quia fuit negligentia, est quædam censura, & pœna ob culpam, quæ committitur, vel offerendo se periculo occidendi, vel non prospiciendo diligenter. Et cum sit pœna, & grauis, non est imponẽda pro culpa adeo leui qualis est negligentia venialis.

Ad intelligẽtiam huius quæstionis obseruemus in alijs materijs peccatum mortale ex suo genere posse fieri veniale ex imperfectione actus, vel ex leuitate materiæ, vt in furto, quod ex suo genere mortale est, ex leuitate tamẽ rei quæ accipitur, fit veniale, aut ex imperfectione actus voluntatis, & consensus in furtum: leuis enim consensus non pertingit ad mortale in hac autem materia homicidium non potest esse veniale ex leuitate materiæ, quia ablatio vitæ humanæ semper est materia grauis, & sufficiens ad peccatum mortale, potest autem esse veniale aut ex imperfectione actus voluntatis imperfectè deliberantis, ac leuiter consentientis, vt in homicidio mentali, cui obiter ac maximè imperfectè quis consentit, aut quia culpa, vndẽ sequutum est, erat venialis, vt in casuali, potest enim casuale homicidium veniale esse, vel quia sequutum ex actu prohibito, & periculoso venialiter, aut quia negligentia, propter quam sequutum est, fuit venialis.

Hoc posito dico, opinionem magistri Soto, & recentiorum esse veriorem, vt irregularitas non incurratur in homicidio casuali sequuto ex negligentia, nisi negligentia illa perueniat ad peccatum mortale. Primò ob rationem Soti, quæ

ti, quæ est efficax, quia irregularitas, quæ in homicidio casuali contrahitur est re uera pœna, cum imponatur pro culpa, dutum autem est, ut iam grauis pœna imponatur pro culpa veniali, debet enim pœna proportionari culpæ. Secūdò, leges nunquam puniunt actus imperfectos, & leues, culpa autem venialis est leuis, & imperfecta in genere culpæ, & peccati. Tertiò, irregularitas non est imponenda nisi expressè habeatur in iure, nunquam autem in iure imponitur irregularitas quando habet rationem pœnæ, nisi pro culpa graui, vt pro celebratione in excommunicatione & similibus. Quartò, & vltimò in cap. Quæsitum de pœnitentijs, & remissionibus habetur clericos Græcos non esse irregulares, si aliquando eorum negligentia infantes ipsorum in cunis mortui reperiantur, nisi negligentia eorum fuerit studiosa, & affectata, quæ certè grauis est, & peccatum mortale, ergo per negligentiam venialem, & leuem nō incurritur irregularitas.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo verbum illud D. Thom. debet, in eo loco esse intelligendum de debito perfectè obligante ad mortale. Ad secundum dico, constitutos in minoribus exercentes iudicium sanguinis incurrere irregularitatem, non ratione alicuius peccati quod tunc cōmittant, sed ex defectu significationis, sicut & ceteros iudices, qui iustè, & sine vlla culpa iudicāt, quia illud homicidium est voluntarium etsi sine ulla culpa. Ad tertium respondeo reperiri quidem in peccato veniali voluntatem, sed adeo imperfectam, & leuem, tàm in genere voluntarij, quàm in genere culpæ, vt pro ea pœna adeo grauis, qualis irregularitas, non sit imponenda. Nunc super est videamus quis possit dispensare in irregularitate contracta ex homicidio voluntario, vel casuali. De Sum. Pont. nulla est difficultas posse, cum sit irregularitas à mero iure humano Ecclesiastico, quando autem Episcopi, & Ordinarij possint, statim dicemus.

Quarta Controuersia.

AN PER BVLLAM CRVCIATAE jubileum, uel priuilegium alicuius religionis concedens confessario, ut possit absoluere pœnitentem ab omni censura, & pœna Ecclesiastica liceat illi simul absoluere, & dispensare in irregularitate.

D. Nauar. in manna. c. 27. num. 294. tenet partem negātem sequutus sententiam cuiusdam Villadiego in suo tracta. de irregularitatē. Eandem tribuunt quidam Soto lib. 5. de inst. q. 1. art. 4. cum tamen Soto eo loco non loquatur de omni irregularitate, sed de ea tantum, quæ est significationis, vt de ea, quæ contrahitur ex bigamia, vel homicidio volūtario, & iusto, vt in iudice. Probatur hæc opinio, primò in illa clausula bullæ, vel iubilei tantum datur facultas absoluendi, non dispensandi, vt patet ex ipsa bulla, irregularitas autem non absoluitur, sed tollitur, vel dispensatur in ea, ergo. Secundò, absolutio datur in confessione sacramentali, vt in foro animæ liberetur pœnitens à censuris impedientibus effectum absolutionis, & receptionis Eucharistiæ, quales sunt excommunicatio, & interdictum, irregularitas autem tollitur in vtroque foro, nec impedit absolutionem, aut Eucharistiam. Et confirmatur tertio. In religionibus in quibus ex priuilegio possunt superiores in solemnitatibus præcipuis absoluere inferiores suos à censuris, & dispensare cum eis in irregularitatibus, superiores non miscent ista sed distinguunt: finita enim absolutione à censuris dicunt deinde, Et eadem auctoritate dispenso vobiscum super macula irregularitatis si quam contraxistis, vbi apparet euidenter irregularitatem non absolui, sed tolli tantum, & dispensari in ea. Quartò iuxta vsum curiæ Romanæ nunquam dicitur absolui aliquis ab irregularitate, sed dispensari cum illo, nec oratores in ea curia postulant absolutionem, sed dispensationem, nec per datarium dicit fieri a Romano Pont. cum aliquo irregulari absolutio, sed dispensatio. Et quando conceditur alicui facultas tollendi irregularitatem, nō dicitur concedo tibi facultatem ab soluendi ab irregularitate, sed concedo tibi facultatem dispensandi in irregularitate.

Quintò in huiusmodi bullis, vel priuilegijs tantum datur facultas absoluendi à censuris, irregularitas non est cēsura, ergo. Maior patet ex verbis bullarum. Minor probatur ex cap. Quærenti. De verborum significatione, vbi ait Inno. [Nomine censuræ Ecclesiasticæ non solum interdictum, verum etiam suspensio, & excommunicatio valent intelligi,] Nec tamen meminit ibi irregularitatis, quàm certè, si censura esset, adhibuisset, quia ibi enumerat Pont. omnes species irregularitatis. Sextò, in his quæ pendent a iure consuetudo est optima legum interpres, hæc materia de irregularitate pendet omnino a iure, consuetudo autē, & stilus Romanæ curiæ est, vt non intelligatur in aliqua bulla, vel priuilegio facultas ad tollendam irregularitatem, nisi fiat expressa mentio irregularitatis, modo autem in bullis non habetur talis expressa mentio, imò videtur tolli, nam in bullis Pij. 5. & successorum datur quidem facultas absoluendi à censuris, non autem a pœnis Ecclesiasticis, vt olim dicebatur in bullis prædecessorū, vt apparet in bulla Pij 4. anno 1561. Nec valet dicere virtute præcedentium bullarum, in quibus habebantur ista coniunctim, vt liceret absoluere ab omnibus censuris, & pœnis, id licere, quia omnes præcedentes bullæ fuerunt omnino reuocatæ à Pio 5. & in sequentibus tam ipsius Pij 5. quam aliorum successorum nō habetur talis facultas. Vltimò in bulla originali Pij. 5. expressè reseruatur facultas absoluendi ab irregularitate ipsi Commissario generali, & cum hac limitatione, vt nō dispenset in irregularitate contracta ex bigamia, vel ex homicidio voluntario. Vnde confessarius particularis virtute bullæ non habet facultatem absoluendi ab aliqua irregularitate, alioquin non fieret illa reseruatio commissario generali. Nec valet dicere reseruari commissario generali irregularitates, quæ contrahuntur absque peccato, & sunt mere inhabilitates, vt quæ ex bigamia, & homicidio voluntario iusto, quasi istæ quæ excipiuntur, indicent quales sint, quæ ipsi reseruantur, quia in illa clausula prohibetur etiam commissarius dispensare in irregularitate contracta per peccatum, vt quæ contrahitur per ordinem malè susceptum, per apostasiam, vel hæresim.

His argumentis non solum Canonistæ, verum etiam nōnulli ex Theologis iudicant probabiliorem hāc opinionē. Alij verò, vt Soto in 4. d. 22. q. 3. art. 1. Cano. & multi recentiorum in lectura huius art. volunt irregularitatum quasdā esse censuras, & pœnas Ecclesiasticas, & in his posse dispēsare confessarium, cui conceditur aliquo indulto, vel priuilegio, vt possit absoluere à censuris, & pœnis Ecclesiasticis, alias, verò esse meras in habilitates, quæ sine vlla culpa contrahuntur ex solo defectu significationis, vt in homicidio iusto, & in bigamia, & in has non posse dispensare, quia hæ nec censuræ sunt, nec pœnæ Ecclesiasticæ, facultas verò illa tantum se extendit ad censuras, & pœnas Ecclesiasticas, quæ opinio est communior, & verior.

Ad cuius intelligentiam obseruemus primò. Non esse dubium, quin aliqua irregularitas sit propriè, & verè dicenda pura pœna, & censura, velut illa quam cōtrahit celebrās in excommunicatione maiori. Ita Soto, & Cano locis cit. patetq; ex verbis, quæ habentur in multis bullis, & priuilegijs religionum, vt videre est in bulla Pij 4. anni 1561. in qua conceditur confessario facultas absoluendi ab excommunicatione suspensione, & interdicto. Et subditur, y de todas las de mas censuras y penas Ecclesiasticas, vnde cum præter illas tres excommunicationem scilicet, suspensionē, & interdictum constituantur à Pontifice aliæ, necessariò concedendæ sunt aliquæ præter illas, nam aliter falsò diceret Papa expressis illis tribus, y de qualier otras censuras, sicut falsò, & hæreticè diceret quis credo in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, & alias diuinas personas, cum non sint vllæ aliæ diuinæ personæ. Modo sic. Est aliqua alia censura, & pœna Ecclesiastica præter illas tres, at non, potest reperi præter illas tres aliquid quod sit censura,

censura, vel pęna Ecclesiastica, nisi irregularitas quæ incurritur in pœnam peccati, ergo. Et confirmatur. Censura Ecclesiastica omnium consensu, ut patet ex ipso nomine, nil aliud est, quàm correctio seu animaduersio, & punitio Ecclesiastica in pœnam alicuius delicti, huiusmodi autem sunt irregularitates quæ imponuntur in iure pro peccato celebrandi in excommunicatione maiori, & similes, ergo.

Obseruemus secundò, concedendum quoq; necessariò esse, dari aliquas irregularitates, quę nō sunt censuræ, & pęnæ Ecclesiasticæ, sed meræ tātum inhabilitates propter defectum significationis, vt bigamia & homicidium iudicis iustè iudicantis. Probatur eadem ratione. Quia censura, & pœna Ecclesiastica, cum sit correctio, & animaduersio in peccatum, non incurritur nisi ob aliquod delictum, sed istæ irregularitates incurruntur sine vlla culpa, & peccato, imò quandoq; cum merito, ergo non sunt censuræ. Et est communis consensus omnium Doctorum in quibusuis priuilegijs, & litteris Apostolicis nomine censuræ & pœnæ Ecclesiasticæ nunquam intelligi irregularitates, quæ sine vllo peccato contrahuntur.

Obseruemus tertiò, similiter esse aliquas irregularitates, quæ simul sunt censuræ, & pęnæ Ecclesiasticæ, & inhabilitates ex defectu significationis, huiusmodi sunt omnes, quę contrahuntur ex homicidio culpabili vel voluntario, qua parte homicidium illud culpabile est, sunt censuræ & pœnæ illius culpæ, qua parte verò est homicidium & effusio sanguinis, est inhabilitas ex defectu significationis.

CONCLVSIO PRIMA.

Ab irregularitate quæ est purè pęna, & contrahitur ex solo peccato, potest confessarius absoluere virtute bullæ, & indulti, in quo habetur clausula, vt possit absoluere à censuris, vel pęnis Ecclesiasticis.

DIco à censuris, vel penis, non enim necesse est, vt istę duæ voces censuræ & pœnæ simul & coniunctim in bullis reperiantur, sat est alteram istarum vocum reperiri, nam licèt multæ sint pœnæ Ecclesiasticæ, quę non sunt censuræ, vt pœnæ temporales, vel pecuniarię, quæ à iure, vel prælato pro aliquibus delictis imponuntur, spirituales verò pœnæ pro delictis impositæ à iure censuræ sunt & è conuerso. Hanc habet Soto in 4. loco cit. nec repugnat his quæ docet lib. 5. de iustit. q. 1. ar. 4. nec mutauit sententiam, quia in 4. loquitur de irregularitate, quę tantum incurritur per peccatum quæ (vt constat) est censura & pœna in opere autem de iust. loquitur de ea quæ incurritur sine vllo peccato ex solo defectu significationis. Probatur iam conclu. In bullis habetur vt possit confessarius absoluere ab omni censura, vel pœna Ecclesiastica, irregularitas, de qua prima conclu. est verè censura & pęna, cum incurratur per solam culpam, ergo.

Et confirmatur primò, quia quicquid sit de censura, negari non potest, quin huiusmodi irregularitas sit pœna, cū incurratur per culpam, & non aliàs. Secundò, quia habetur in quibusdam bullis, & priuilegijs, vt possit confessarius absoluere ab omni censura, & pœna Ecclesiastica excepta irregularitate homicidij voluntarij, & bigamiæ vbi apertè aliæ irregularitates includuntur in nomine censuræ, & pęnæ Ecclesiasticæ, alioquin stultè & frustra adderet talis exceptio, & in aliquibus bullis, vt in bulla anni 1563. conceditur facultas absoluendi ab omni censura, & pęna Ecclesiastica & addit (Aunque por general confession no pueda ser comprehendidas) quæ verba fortè addita sunt propter irregularitatem quæ est pęna, quia iuxta communem sententiam Iuristarum potestas absoluendi ab irregularitate non venit intelligenda sub generali concessione.

CONCLVSIO SECVNDA.

Ab irregularitate, quæ contrahitur ex defectu significationis, non potest aliquis absolui per talem clausulam vel priuilegium.

RAtio est aperta, quia huiusmodi irregularitas non est pęna, aut censura, sed mera inhabilitas, bulla autem, vel priuilegium tantum concedunt, vt possit confessarius absoluere à pęna, vel censura. Secundò patet ex vsu & communi cōsuetudine Ecclesię, quę est optima iuris interpres: nullus enim est Theologus, aut Canonista, qui bigamum, vel iudicem, qui iustè aliquem condemnauit, sentiat dispēsatū per huiusmodi clausulas vel priuilegia, sed dicat huiusmodi necessariò indigere dispensatione à sede Apostolica obtenta. Denique Commissario generali cruciatæ non conceditur, vt possit dispensare in irregularitate ex bigamia, vel homicidio iusto contracta, quantò ergo minus id poterunt alij confessores. Et hanc probant omnia argumēta primæ opinionis.

Maior difficultas est de irregularitate tertij generis, quæ simul est censura, & pęna, ac inhabilitas ex defectu significationis, qualis est quæ contrahitur ex homicidio iniusto & culpabili, quia iudicarunt multi Thomistæ ab illa posse etiam confessarios absoluere, quia huiusmodi irregularitas, quamuis sit quoque inhabilitas, est tamen simul censura & pœna, & cum in bulla concedatur facultas absoluēdi à pęna, & censura, poterit quoq; ab ea absolui, maximè quia materia hæc de irregularitate est odiosa, facultas verò absoluēdi fauorabilis, & ex regulis iuris restringenda sunt, fauores autem amplianda.

Alij verò ex recentioribus, licèt hanc opinionem iudicent probabilem, cum eam aliqui Iurisperiti amplectantur, oppositam tamen iudicant probabiliorem, & in praxi aiūt hoc esse obseruandum, vt quando crimen vel homicidium est publicum, nullo modo qui irregularis manet, ex illo absoluatur per bullam, vel priuilegium, quia præterquam quod communiter sequeretur graue scandalum, nunquam visum est aliqui etiam ex Doctoribus, qui aliter sentiunt absolutè huiusmodi homicidas, quando verò occultum est, ita distinguendum esse, vt si persona illa facilè obtinere possit dispensationem nullumque sequatur scandalum ex eo quod non celebret, non absoluatur absq; speciali dispensatione, vel facultate Romani Pont. quod si nequeat facilè consequi dispensationem, & sequatur probabiliter scandalum, nisi celebret, tunc probabilissimam esse opinionem eorum qui iudicant huiusmodi absoluendum, quam opinionem nos amplectendam duximus.

CONCLVSIO TERTIA.

Simpliciter & absolutè loquendo ab irregularitate, quæ simul est inhabilitas, & censura, ac pęna non potest quis absolui per bullā cruciatę, vel priuilegium aliquod.

PRobatur primò, quia quando aliquod impedimentum seorsum sumptum indigēt dispensatione superioris, & si illi additum possit dispēsari ab inferiori, per dispensationem minoris impedimenti, non manet dispensatum cū maiori, verbi gratia, vult Ioannes ducere Mariam, est illi consanguineus in tertio gradu, & simul affinis in secundo habeatque legatus facultatem dispensandi in gradibus affinitatis, dispensetque de facto cum illis, per huiusmodi dispensationem non manet dispensatum cum eis in impedimento consanguinitatis, quia est distinctum impedimentum, quod indiget maiori auctoritate, sed in nostro casu irregularitas cōtracta ex homicidio culpabili dupliciter impedit & vt censura, & vt inhabilitas ex defectu significationis, per bullam, vel indultum potest quidem cōfessarius dispensare in censura, non tamen in illa inhabilitate ex defectu significationis, quia hæc requirit maiorem facultatē, ergo per huiusmodi bullam, vel priuilegium non potest absolui ab hac irregularitate tertij generis, de qua modò agimus. Secundò hæc irregularitas non minus est inhabilitas ex defectu significationis, quàm illa quę reperitur in iudice,

dice, peccatum enim non reddit eam leuiorem, aut faciliorem, imò grauiorem, quia culpa nemini patrocinatur, sed in ea quam contrahit iudea, non potest cōfessarius dispensare, ergo neque in hac. Ex confirmatur, quia propterea quod simul sit censura, non mutat naturam inhabilitatis. Tertiò est alienum a ratione. vt possemus per bullam, vel priuilegium absoluere irregularem propter homicidium flagitiosum, & non eum, qui est irregularis ex homicidio iusto, & necessariò Reip. Denique Romæ, & in curia Pont. facilius dispensatur cū iudice, quā cū huiusmodi homicida. imò cū illo facilè, cū hoc vix, imò ne vix quidē, nō est igitur mens Pont. vt talē irregularem, per bullam liceat absoluere.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando homicidium flagitiosum uoluntarium, uel casuale ita se habet, ut qui ratione illius irregularis est, si abstineant ab vsu suorum ordinum, sequatur graue scandalum, & cum periculo vitæ ipsius, vel graui iactura sui honoris, & dignitatis, non tenetur in conscientia abstinere ab vsu suorum ordinum, sed eos potest exercere quantum prudenter exigitur, ne illud scandalum, & periculum incurrat.

RAtio est aperta, quia leges Ecclesiæ, & humanæ non obligant cū periculo vitæ, aut graui iactura honoris, & dignitatis iuxta communem sententiam Doctorū. Quod si dicas, vtilius scandalū nasci permittitur, quā veritas vitę relinquatur Respondeo hanc regulam ita esse accipiendam, ut pręstet scandalum nasci, quam legem Dei violare, aut contra conscientiam aliquid agere, sicut vtilius est mortem subire, quam legem Dei violare, leges autē humanę non obligant cum scandalo, cui coniunctum est graue periculum vitę, vel grauis iactura honoris, & dignitatis. Debet autem hic omni diligentia & quibusuis expensis dispensationem secreto procurare, & interim quantum citra scandalum, & pericula, quę dicimus poterit, ab vsu suorum ordinum abstinere,

VLTIMA CONCLVSIO.

Ab anno 1563. quo anno fuit promulgatum concilium Trid. & deinceps habent Episcopi facultatem dispensandi in irregularitate contracta ex delicto occulto, ut in eo, qui est occulte excommunicatus, & celebrauit, non tamen possunt cum irregulari ex homicidio culpabili etiam si fuerit omnino secretum, neque in his, quæ ducuntur ad forum exterius.

ITa constat ex conci. Trid. sess. 24. sub Pio 4. c. 6. de resormatione. Ita fit non posse ipsos dispensare cum irregularitate, quę contrahitur ex bigamia, vel sine peccato, cum illę tantum irregularitates concedantur ipsis dispensandę, quę contrahuntur ex peccato occulto. Quod si dicas. Ergo maiorem facultatem habebit aliquis confessarius particularis aliquando quā Episcopi, cum Episcopus tantum possit in ea irregularitate, quę cōtrahitur ex peccato occulto, priuatus autem confessarius cum quacunq; cōtracta ex peccato, & in pęnam sui delicti, quę est mera censura. Respōdeo hoc non esse incommodum, quia particularis confessarius habet id ex priuilegio Papæ, Episcopus autē a iure communi, quale est Conc. Trid. sicut ex priuilegio Cruciatæ potest priuatus cōfessor absoluere a quacunq; censura Papali præter eas, quę habentur in bulla in cęna Domini, quod tamē non potest ordinarius, vt ordinarius, & stando in iure communi, priuilegium enim superat ius commune.

Nunc ad argumenta initio posita pro opinione Canonistarum. Ad primū respondeo posse, etiam proprie dici, irregularitatem absolui, quia hæc vox absoluere non solum significat remittere, verum etiam liberare, quo modo extenditur etiam ad pœnas, & censuras. Ita dicunt confessarij Absoluo te a sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, id est libero te ab istis cēsuris. Et in eodē sensu dicit, absoluo te ab irregularitate, id est libero te ab ea.

Ad secundum dico irregularitatem non impedire susceptionem absolutionis, & Eucharistiæ, impedire tamē usum ordinum, a quo tenetur quis aliquando in utroque foro abstinere, ut cum res est publica, aliquando verò in foro tantum conscientiæ, ut cum res est occulta, & ita potest absolui ab irregularitate, sicut, & ab alijs censuris, aliquā in vtroque foro, quando res aperta est, aliquando verò sufficit absoluatur in foro interiori, vt in occultis; non. n. omnis irregularitas pertinet ad forum exterius, & contentiosum, sed solæ publicæ, & manifestæ, sicut non omnis excommunicatio, aut suspensio, sed solæ manifestæ.

Ad tertium dico, prælatus religionum vti illa forma verborum duplici causa: Primò, quia habēt illā facultatem, & exercēt eam extra cōfessionem, & in foro exteriori, in quo obtinuit vsus, & communis stilus Ecclesiæ, vt tollatur irregularitas per verbum dispenso, quod non est in cōfessione sacramētali, in qua, cum facultas data confessario sit ab eo exercenda non alias, quam in absolutione sacramētali, vtitur in omnibus quæ tunc remittit, vel tollit voce ista. Ego te absoluo tāquam præcipua in forma absoluendi, sicut in alijs sermonibus, & orationibus, quibus homines vtimur sumitur communiter denominatio à potiori. Quod si vellet confessarius vti hac voce dispenso, & separatim dicere absoluo te à sententia excommunicationis, & suspensionis, si qua teneris, & dispenso tecum in censura irregularitatis, si quam contraxisti, & eadem authoritate absoluo te ab omnibus peccatis, liberum illi esset. Communiter tamē omnia complectitur sub voce absolutionis, cū hæc ad omnia extendatur, & in forma confessionis sit potiori voce vtendum, qualis est hæc, absoluo.

Dico secundò. Prælatos religionum vti illa uoce dispenso, quia habent facultatem erga suos inferiores liberandi eos non solum ab irregularitate. quæ est censura, uerum etiā ad ea quę est defectus significationis pręter homicidiū voluntarium, & bigamiam, ut in defectu natalium. Et quia potest aliquis ex suis inferioribus habere aliquam irregularitatem, quæ non sit censura sed inhabilitas illa, ut omnes complectantur, vtuntur illa uoce, dispenso, cōfessarius vero, cum tantum tollat eas quæ sunt censuræ, ad quas etiā se extendit uox absoluo ea utitur.

Ad quartum respondeo, cum bulla dicat posse confessarium absoluere ab omni censura, & pœna Ecclesiastica, non repugnare nostræ sententiæ stilū Romanæ curię, quia bullæ ualent quod sonant, alioquin deciperentur fideles à Papa, quod nefas est suspicari, & hæ irregularitates de quibus loquimur sunt censuræ, & pœnæ Ecclesiasticæ. Dico secundo curiam Romanam uti illa uoce, dispenso, quia ea quæ in illa curia conceduntur, communiter respiciat utrūque forum, tam interius, quā exterius, in exteriori, ut diximus, est communis stilus, & consuetudo, vti voce dispenso, in interiori autem sufficit vox, absoluo.

Ad quintum respondeo aliquam irregularitatem, vt docuimus, esse quoq; cēsuram, & pœnam. Ad c. illud Quęrēti dico non benè sequi, eo quod Innocentius illas tantum ibi enumerauerit, non esse alias, quia institutum eius fuit contra ignorantiam aliquorū docere non solū inter dictū esse cēsurā, sed dari præter ipsum aliquas cēsuras, ad quod docēdum satisfuit aliquas alias proponere, quamuis non oēs, nec inde sequitur fuisse ibi diminutum, quia ibi instituit nominare eas cēsuras, quæ solum sunt pœnæ, & secundum oēm suam speciem, & totam suam latitudinē sunt cēsuræ, quales sunt illę, quas ibi apponit, irregularitas autem secūdum omnem sui partem, & speciē, & secundum totam suam latitudinem non est pœna, & censura, cum dētur aliquæ irregularitates, vt vidimus, quæ nec pœnæ sunt, nec censurę, sed solum inhabilitates ex defectu significationis. Quod si dicas, cur non recensuit saltem eam irregularitatem, quæ est ex peccato, & censura. Dico id consultò fecisse, quia agit ibi de his censuris, & pœnis, quæ sunt à iudice & ab homine, & per quas possunt iudices, & prælati com-

pellere inferiores ad obſeruanda ſua mandata, quales ſunt illæ tres, irregularitas autem non eſt cenſura à iudice uel homine imponenda, ſed a iure impoſita, quod autem loquatur de illis, quæ a ſuperioribus imponendæ ſunt, patet aperte ex ipſo contextu cap. Habetur enim ibi, niſi diſcretus iudex rerum, & perſonarum circunſtantijs indagatis viderit aliud magis expedire.

Ad ſextum reſpondent quidam ſatis experte, & expreſſe concedi facultatem abſoluendi ab irregularitate, quæ eſt cenſura, & pœna per illa uerba, vt poſſit confeſſarius abſoluere ab omni cenſura, & pœna Eccleſiaſtica. Addunt tamē poſt bullam Pij Quinti non licere confeſſarijs abſoluere neque ab iſta irregularitate, a qua diximus in prima concluſione licere: Ratio eorum eſt quia poſt illam bullam Pij 4. & prædeſſorum, in bullis deinde Pij V. & ſucceſſorum tantum habetur vt poſſit confeſſarius abſoluere a cenſuris nō tamen additur vox illa a pœnis Eccleſiaſticis, & cum ſit adhuc inter Doctores dubium, ac ſub iudice, an iſtæ irregularitates ſint cenſuræ, licet ſint pœnæ, non eſſe modo abſoluendas cum tanto periculo conſcientiæ in re adeo graui, maximè quia Doctores, qui ſentiebant per bullam Pij 4. & prædeceſſorum licere abſoluere ab huiuſmodi irregularitatibus, nitebantur illi clauſulæ, qua dabatur facultas abſoluendi non ſolum a cenſuris, verum etiam a pęnis Eccleſiaſticis, quæ modo non habetur in bullis Pij V. & ſucceſſorū. Vnde nō poterunt uirtute bullę cruciatæ abſolui modo clerici ſeculares ab irregularitatibus quas diximus, imo neque in Iubileo pleniſſimo in quo non apponetur vox illa, a pœnis, ſed tantum concedetur facultas abſoluendi a cenſuris. Poterunt autem dicunt, prælati religionum ſuos ſubditos ab eis abſoluere, quia per ſua priuilegia poſſunt abſoluere ab omnibus cenſuris, & pęnis, quæ priuilegia non ſunt eis ſublata per bullas Pij V. vt ipſemet explicat in eis.

Sed pace horum Doctorum noſtra concluſio nō ſolum antiquitus, verum etiam modo poſt bullas Pij V. & ſucceſſorum habet locum, poſſuntque virtute bullæ confeſſarij abſoluere ab huiuſmodi irregularitatibus, quas diximus, etiam ſi in bulla tantum concedatur facultas abſoluendi à cenſuris, nec fiat mentio pęnarum, quia ut conſtat ex prima obſeruatione, huiuſmodi irregularitates reuera ſunt cenſuræ, quāmuis enim non habeat ſuum robur ulla ex antiquis bullis, argumentum tamen, quo vſi ſumus ex bulla Pij IIII. & contextu verborum ipſius, certiſſimum eſt, quia verba Pontificum in ſuis bullis, cum ſit res adeo grauis, & illas concedant vt Pontifices, valent quod ſonant, nec poſſunt fideles decipere, cum ergo ipſe expreſſe in ſua bulla dixerit poſſe confeſſarium abſoluere ab excommunicatione, & interdicto, y de otras qualeſquier cenſuras y penas, nec poſſit reperiri præter excommunicationem, ſuſpenſionem, & interdictum aliqua alia cenſura, quam irregularitas, nullo modo poteſt negari irregularitates aliquas eſſe cenſuras, ſicut argumentati ſumus. Adde quod per bullam cruciatæ conceditur confeſſarijs, quod poſſint in his quę poſſunt Epiſcopi, Epiſcopi autem poſſunt abſoluere ab huiuſmodi irregularitatibus.

Ad vltimum dico Commiſſario generali illa concedi, quia facultas eius extenditur ad forum etiam exterius, in quo facultas ipſi ſoli ineſt diſpenſandi in irregularitatibus præterquam in illis ex bigamia, & homicidio voluntario, quæ facultas non datur cōfeſſarijs, hi enim ſolum poſſunt in foro interiori, & ſacramentali confeſſione. Dico ſecundo, quicquid ſit de commiſſario generali, cum bullæ id valeant quod ſonant, & in ipſis detur facultas abſoluendi à cenſuris, ſintque irregularitates de quibus loquimur, cenſuræ, poſſe confeſſarium ab eis abſoluere.

Obſeruandum Denique hic eſt Caiet. in ſua ſum. verbo irregularitas docere habentem autoritatem diſpenſandi in quauis irregularitate citra homicidium uoluntarium poſſe diſpenſare in irregularitate quæ contrahitur ex occiſione licita & iuſta, ut in iudice, tum etiam in irregularitate ex homicidio caſuali, etiam ſi ſit indirecte uolitum, & aliquo modo culpabile. Priorum probat, quia nomine homicidij inter Doctores non intelligitur niſi occiſio iniqua, quę eſt peccatum, vnde qui occidit alium iuſte, & licite non committit homicidium, neque irregularitas ipſius naſcitur ex homicidio, ſed ex ſola occiſione. Secundum verò probat, quia homicidium caſuale opponitur voluntario, & ita non eſt dicendum voluntarium, nec ita appellatur in iure. Sed hæc Caiet. doctrina, licet aliquibus placeat, alijs tamen viris peritis diſplicet, & merito quo ad priorem partem, quia ius canonicum (vt ſupra admonuimus) non tantum vocat homicidium, quod eſt culpabile, & peccatum, ſed quācumque occiſionem hominis, etiam illam quam exercet iudex iuſte, & ex officio, & eam quæ ſit caſu ac ſine vlla omnino culpa, vt apparet ex titulo de homicidio caſuali, & voluntario, ſimiliter, occiſionem hominis in ſui defenſionem cum debito moderamine vocant etiam Doctores homicidium, vt videre eſt in Clementina vnica de homicidio, cum tamē talis occiſio nullo modo ſit culpa, aut peccatum. Vnde non poteſt per illam clauſulam abſolui, qui alium voluntarie occidit, quamuis iuſte fecerit, vt iudex, & ita obſeruat vniuerſalis Eccleſiæ conſuetudo.

Secunda pars huius doctrinæ Caiet. ſatis probabilis eſt, quia homicidium, caſuale reuera in iure diſtinguitur à voluntario, vnde qui poteſt per aliquam bullam, vel priuilegium abſoluere ab omni irregularitate præter eam quæ incurritur ex homicidio voluntario, reuera poſſet abſoluere ab irregularitate ſequuta ex homicidio caſuali, ideſt non formaliter, & directe volito, ſed indirectè tantum, & implicite, vel quia dabatur opera rei illicitæ, & periculosè, vel quia non fuit adhibita debita diligentia. Quamuis probabilius iudicem etiam ab homicidio caſuali, & culpabili nō licere abſoluere per talem clauſulam, quia in iure quando diſtinguitur homicidium uoluntarium à caſuali, nomine caſualis intelligitur omnino, & ſimpliciter caſuale, quodcunque autem culpabile uocatur uoluntarium in iure.

QVAESTIO LXV. DE MVTILAtione membrorum.

ARTICVLVS I.

Liceat ne mutilare aliquem in aliquo caſu.

CONCLVSIO PRIMA.

Autoritate publica poteſt aliquis mutilari ſuo membro, non autem autoritate priuata.

PROBATVR prior pars. Præſtat uita corporis totius, integritati ſingulorum membrorum, nec minus ordinantur membra in bonum commune, quam totum corpus, ſed poteſt Reſp. priuare uita maleſactores propter eorum delicta, quādo ita exigit bonum commune ergo poterit ſimiliter mutilare illos ſuis membris iuxta eorum delicta pro bono etiam cōmuni. Similiter poteſt Reſp. in bello iuſto exponere uitam ſuorum ciuium pro bono communi, poterit ergo, & ipſorum membra. Probatur ſecunda pars, ſi autoritate priuata poſſet quis alium mutilare, uel autoritate ipſiuſmet mutilantis, aut ex cōſenſu eius cui membrum amputatur, non prius, quia nullus priuatus habet autoritatem in uitam, uel membra alterius, ſed ſola Reſp. Vnde infert talis iniuriam Reip. priuans illam integritate ciuis ſuis. Neque poſterius, conſtat enim ex dictis nullum eſſe dominum ſuæ uitæ, uel membrorum, unde non poteſt facere facultatem alteri ad illa abſcindenda, nec alter ex conſenſu huius poteſt excuſari, quia ad diſponendum de aliqua re inutilis eſt conſenſus illius, qui non eſt dominus illius rei.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando vita, vel salus corporis ita omnino exigit, vt alia uia tueri non possit, licet aliquem mutilare membro.

PAtet qoia bonum pars iuxta dictamen rectæ rationis ex poneodum est pro bono totius. Dixi quando alia via salus, & vita corporis tueri non potest, quia si alitet possit, non licet, iuxta dictamen enim rectæ rationis non sunt adhibenda media acria, & dura, nisi quando suauiora non sufficiunt. Vnde illud B. Cypriani. Cum dolore scindenda sunt vulnera, quæ leniter curari non possunt. Ex his conclusionibus patet in duobus tantum casibus posse mutilari aliquem nempe, vel pro bono communi Resp. vel ad tuendam propriam vitam, vel salutem, quæ aliter tueri nō potest. Circa hunc articulum oonnullæ se se offerunt quęst. Prima est.

Prima Controuersia.

AN IN ALIIS CASIBVS AB *his duobus liceat mutilare aliquem.*

RAtio dubitandi est, quia si ad salutem animæ expediat auferre sibi oculum, videtur id licere ex dicto Christo Matt. 19. Si oculus tuus scādalizat te, erue eū, &c. Si manus tua scandalizat te. Et confirmatur exemplo B. Marci, qui dicitur in historijs amputasse sibi policē, vt effectus ea ratione irregularis non fieret sacerdos. Et de Origene habetur in historia Ecclesiastica l. 5. c. 6. præscidisse sibi virilia vt melius Deo inseruiret, iuxta illud Christi Matth. 16. sunt Eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorū: pro salute autem spirituali se mutilare nō continetur in aliquo ex illis duobus casibus. Secundò si quis habeat in manu sex digitos, & sine periculo salutis possit sibi amputare illum sextum, ex omnium Doctorum consensu licet. Tertiò, si tyrannus minetur mihi mortem, nisi mihi ipsi manum abscindā, nō licet mihi illam abscindere, quia est intrinsecè malū agere in me ipsū, & mibi ipsi nocere, intrinsecè autē malū nec metu mortis exercendū est. Quartò si quis detineatur à bestia volente illū occidere, nec alitet possit euadere quā abscindendo membrū quo detinetur ab illa, potest illud abscindere. Similiter si quis clausus in cubiculo, & accenso igne nō possit alitet euadere cū vita nisi egrediatur per fenestrā potest egredi, & cū periculo fractionis pedis, vel manus. Similiter si ab aliquo iniquè detineatur ligatis manibus, vel pedibus cū ferro, vel probabili periculo mortis, nec illud valeat euadere, nisi abscindendo sibi membrū quo tenetur ligatus, vel vinctus, potest illud sibi abscindere, iā ergo licet extra illos duos casus se mutilare. nec suo ordine diluamus.

Propter primum argumentum aliqui antiqui, vt Origenes, & eius discipuli iudicarunt licere mutilare se ipsum, quādo saluti animæ videtur expedire. Sed hic error damnatus est in Cōcilio primo Niceno cap. primo, & cōdemnātur omnes sibi aliquas sui corporis partes abscindētes. Et refertur dist. 55. Can. Si quis à medicis, & in conc. Arelatensi. 4. & in canonibus Apostolorū 22. & 23. & ratio est, quàm assignat hic D. Tho. ad 3. quia ad finem aliquem iuxta rectam rationem non licet vti medijs arduis, & acribus, nisi quando sunt omnino necessaria, & ad illum per se ordinata, ad salutem corporis est aliquando per se, & directè necessaria abscissio alicuius membri, & ita licet, ad salutem autem animæ, vt ad turpes cogitationes, motus carnis, & iocentiua libidinis reprimenda non sunt omnino necessaria aut simpliciter ordinata abscissiones membrorum, sed orationes ieiunia, & diligenter tollere occasiones, & pericula.

Vnde dictum Christi si oculus tuus, vel manus tua scandalizat te tolle, &c. non intelligitur de corporea, & actuali abscissione membri, sed spirituali, sic enim explicat Hier. Aug. & Chrysos. & alij sancti patres, si quis tibi occasioni peccandi est, etiam si tibi ita coniunctus sit dilectus, vel necessarius, vt oculus, vel manus, repelle eum à te, lōge fac illum à te, de vitandis amicis, & familiaribus, qui occasio sūt peccādi, loquitur ibi Christus, locus verò ille de Eunuchis, spiritualiter quoque intelligitur à sanctis Patribus Aug. li. vnico de virginitate c. 23. & 24. & Basilio l. de Virginitate, & Chrisosto. in Homil. & commentatis huius loci, vocat ibi Christus Eunuchos propter regnum cœlorum, qui voto virginitatis, vel castitatis carnem suam Deo consecrarunt. Vnde factum illud D. Marci tribuitur a Doctoribus diuinæ reuelationi, nam aliter non fuisset laudabile, nec actus humilitatis, sed temeritas, ostenditurque diuina reuelatione factum, cum miraculosè fuerit illi deinde restitutus pollex. Factum originis damnatur ab omnibus lege D. Hyeron. in Epist. ad Pamachium tom. 2. vbi laudat qoidem in Origene zeloin castitatis, condemnat aotem factum illud.

Ad secundum respondeo verum illud esse nec nobis repugnare, qoia D. Tho. & conclusiones positæ tantum intelliguntur de partibus, & membris, quæ componunt totum in sua decentia, & integritate naturali, non autem de partibus superfluis, & monstruosis. Ad tertium, & quartum respondeo simul, doctrinam D. Thom. intelligendam esse in secunda conclusione de periculo salutis, & vitæ, quod est ab intrinseco, & ex ęgritudine, vel ex damno inhærente, & proximè afficiente, vt quando sequitur ex vinculis, vel apprehensione ferę, quamuis enim vincula extrinseca sint, constrictio verò natura ex vinculis est inhærens, similiter morsus feræ, & ignis vrens, non est aotem intelligenda de periculo vitæ, quod est ab extrinseco, & malitia alterius, ob malitiam enim alterius non licet mihi amputare membra in mihi ipsi, sed pati, vt ipse damnum quod voluerit inferat, cū ei non possim resistere. Et ita soluitur Tertium argumētū in casibus quoq; argumenti periculū illud quod in omnibus reperitur est, vel ab intrinseco, vel ex damno proximo, vel inhęrēte, & ita licet in illis casibus ad uitandū tale periculū, & tuendā vitam amputare sibi membrum. 2. quęst. est.

II. Controuersia.

AN SI EXPEDIAT SALVTI *corporis membrum abscindere, id infirmus renuat, possit Resp. prælatus, vel pater ad illud compellere præcepto, cui resistere sit peccatum mortale.*

REspondeo iudicem in primis aut Remp. id non posse, quia Resp. non habet auctoritatem, vel ius in corpus, & mēbra ciuium in ordine ad bonum aliquod particulare, sed tantum in ordine ad bonum commune, in hoc autē casu talis abscissio tantum est necessaria, vt supponitur, ad bonū particulare, & salutem infirmi. Dico secūdò nec prælatum suos subditos, nec parētes suos filios posse præcepto obedientiæ obligare ipsos ad similes abscissiones, licet possint obligare ipsos ad sumenda medicamenta saluti necessaria, quæ commodè sumi possunt. Ratio est, quia si possent tale præceptum imponere, id certè esset, vel quia ille infirmus tenetur pro vita, & salute dolorem illum subire, vel quia licet eis tali infirmo quodcunque medium præcipere, sed neutrum horum verum est, non prius, quia salus, & vita corporis non est tantū bonum, vt teneatur quis pro ea quisquis dolores etiam grauissimos subire. Vnde illud cuiusdā Romani. Non est tanto dolore digna salus. Nec posterius est verū, quia superiores non possunt omnia licita, & honesta præcipere, sed ea tantum quæ moderata sunt, maximè autem difficilia, & quæ habent se velut actus heroi cus, vt grauissimos pati dolores non cadunt sub hominum obedientia, & ita non possunt tale quid præcipere.

Hæc intelligenda sunt quando ille infirmus non est necessarius Reip. Nam si sit ita necessarius, vt eo mortuo non inueniatur alius similis, & ferè æquiualens bono communi, & per eam abscissionem, vel dolorem probabiliter credatur euasurus mortem, tenetur ipse dolorem illum pati, & potest à Rep. & superioribus ad id cōpelli pro bono cōmoni, nam si teneretur ille ex charitate, & iustitia legali exponere vitā pro bono cōmuni, quanto magis pati illā abscisionē membri,

membri, & dolorem, quamuis vehementem pro eodem bono communi?

Hinc sequitur licere quidem parentibus filij, quot uoce plurimum Ecclesijs profuturos sperant, amputare virilia, & efficere Eunuchos, sed ita, vt fiat sine periculo vitæ, & de eorum consensu, quia licet huiusmodi Eunuchi vtiles etiã sint bono communi Ecclesiarum, non tamen necessarij, tum etiam, quia postquam sunt facti Eunuchi, non manet eis facultas ad quemcunque statum, cum a iure clerici esse non possint, nec ex constitutione Sixti V. coniugati. Electio autem status libera est, circa eam habent ius parentes in filios, quo fit neminem faciendum esse Eunuchum, nisi consentiat. Nunc videamus tertio.

Tertia Controuersia.

QVANDO INCVRRAT IRREGVLARITATEM *qui mutilat alium.*

DE mutilatione distinguendum est sicut de homicidio distinximus, ita vt quædam sit simpliciter, & absolutè voluntaria, & intenta, alia verò casualis, casualis verò quædam omnino casualis, & inuoluntaria, velut ea, quæ efficitur præter intentionem agentis dando operam rei licitæ, & nullo modo ex se periculosę, adhibitaque debita diligentia, aut casualis quidem, & inuoluntaria directè, quia præter intentionem agentis, Indirectè tamen, & implicitè voluntaria, quia sequuta, vel ex defectu debitæ diligentiæ, vel quia dabatur opera rei illicitę, & periculosę.

CONCLVSIO PRIMA.

Mutilans alterius membrum, siue mutilatione directè voluntaria, siue casuali quidem, sed indirectè voluntaria, & cum consensu implicito, qui perueniat ad culpam mortalem, sicut diximus de homicidio casuali, est irregularis.

ITa Sylu. Homicidium 3. q. 3. Couarru. in illa Clementi. si furiosus. p. 3. num. 8 Soto li. 5 de iust. p. 2. art. 1. Nauar. c. 27. num. 206. Et patet ex ista Clementina, in qua similiter agitur de mutilante, & occidente, quia, vt ait Glosa, mutilans membrum illius occisor est, Et can. Aliquãto dist. 51. c. Is qui, de homicidio in 6. & alijs textibus. Ne clerici, vel monachi.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui mutilat membrum alterius, uel ad tuendam propriam uitam, vel mutilatione omnino, & simpliciter casuali, ita ut nec directè, nec indirectè consenseris, non manet irregularis.

HAbetur hæc a Doctoribus cit. & apertissimè in eadẽ Clementina, vnde in casibus in quibus sufficit consensus, vt homicida sit irregularis, in illis similiter mutilans est irregularis, & in casibus, in quib. homicida aut ex inculpata tutela, aut ex defectu consensus non est irregularis, in illis quoque mutilans non est irregularis.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui mutilat membrum alterius gratia sanitatis, ut medicus, uel chirurgus, non est irregularis.

ITa Sylu. loco cit. Nauar. c. 27. num. 208. Ratio est quia hi reuera, & in iure non dicuntur propriè mutilare, sed curare, Et cum hæc res sit odiosa, illi tantum iudicandi sũt mutilatores quo ad irregularitatem, qui propriè mutilãt.

CONCLVSIO QVARTA.

Qui non abscindit membrum alterius, sed tantum debilitat, & eneruat reddens illud mancum, uel deforme, non manet irregularis.

HÆc est contra Panorm. in c. Cum illorum de sententia excommunicationis in 6. Et Sylu. loco cit. Et Angel. Homicid. 5. §. 5. habent tamen hanc conclusio. nostram Couar. Soto, Nauar. locis cit. & est communis inter Canonistas, Ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi expressè in iure habeatur, vt constat ex dictis, & ex c. illo Is qui, de sententia excommunicationis in 6. sed in iure, vt in Clementina illa ille tantum decernitur irregularis, qui mutilat alterius membrum, mutilare autem non dicitur, qui solum debilitat, vel eneruat, sed qui uerè abscindit illud, & pertruncat, ergo.

Ex quo sequitur percutientem aliquem in oculo, etiam si visu illum priuet, si tamen non extrahat oculum eius non manere irregularem. Et confirmatur ex can. Si Euangelica, dist. 55. vbi Gelasius eo nomine declarat quendam irregularem, quia eruit alterius oculum, duo ille prius fuerat, percusserat, & eruerat oculum, nõ affirmat illum irregularem, quia percussit, sed quia eruit.

Sed contra hanc quartam conclusionem argumentantur auctores oppositæ sententiæ. Debilitatus, vel desedatus, & citra detruncationem manet irregularis, vt constat dist. 55. ex multis capitibus, ergo multo potius est censendus irregularis, qui alium debilitat, etsi non abscindat membrum aliquod. Respondeo negando illationem vi illius regulæ, qua sæpe vsi sumus, nõ esse constituendã irregularitatẽ, nisi habeatur expressè in iure, in iure aũt non est necessaria hæc illatio, nec habetur, vt si debilitatus est irregularis, qui illum debilitauit sit similiter irregularis. Addo istos plurimum differre, debilitatus enim efficitur irregularis, quia est ineptus ad decenter celebrandum, ad quod sufficit debilitatio illa, mutilator verò est irregularis, quia mutilat, qui autem solum debilitat, verè, & propriè, qua ratione loquendum est maximè in odiosis, non mutilat.

Quarta Controuersia.

QVANDO MVLTILATVS *aliquo membro maneat irregularis.*

CONCLVSIO PRIMA

Quicunque habet in aliqua parte sui corporis notabilem aliquam deformitatem, ut maculam in oculo, deforme vulnus, vel cicatricem in facie, est irregularis.

ITA habetur apertè can. 1. dist. 55. & c. 1. de corpore uitiatis. Estque communis sententia omnium Doctorum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quicunque aliquo membro mutilatus, & truncatus, est, uel aliqua parte sui corporis, ita ut non possit tali mẽbro, uel parte destitutus sine scandalo, & irreuerentia, ac indecentia sacrosanctam Eucharistiam attingere, irregularis est siue casu, siue à natura, siue ex infirmitate tali membro, vel parte mutilatus sit.

HAbetur hæc concl. quo ad priorem partem de mutilatis mẽbro, vt manu, vel oculo d. 55. cã. si Euangelica, Et c. Exposuisti de corpore uitiatis. Quo ad secũdam vero partẽ c. 1. & vlt. de corpore vitiatis. Vnde, licèt quiuis peculiaris digitus, vt videbimus, non sit mẽbrũ, sed tota manus, est tñ quiuis digitus pars corporis. Et propterea attendendum in ipsis, qui deseruiant Eucharistiæ, ita vt eorum

defectus esset scandalum, & irreuerentia, qui verò non, nã defectus priorum, vt pollicis, & indicis inducit irregularitatem, vt habetur capit. primò & vltimò de corpore vitiatis, Defectus autem posteriorum, vt auricularis non inducit eam, vt habetur can. Lstor d. 55. similiter si ex pollice, vel indice aliqua pars deficiat, cuius defectus non inducat scandalum, vel indecentium, incurritur irregularitas ex tali defectu, vt explicatur istis cap. Primò, & vltimò de corpore vitiatis, iuxta quem sensum intelligendi sunt canon. Qui partem, & canon. Pænitentes dist. 55.

CONCLVSIO TERTIA.

Eunnchi sic nati ex vteris maternis, aut, sic effecti ex infirmitate, vel a tyrãno, aut inuasore nõ sũt irregulares, qui uerò se ipsos castrauerunt, uel ab alijs sic effecti sunt ex ipsorum consensu, quod perinde est, irregulares manẽt.

PRior pars huius conclu. habetur can. Si quis à medicis, can. Eunnchus dis. 55. Secunda verò pars habetur can. Hi q... Siquis absciderit eadẽ dist. Et c. Significauit de corpore vitiatis, Ex vtraque pars can. Siquis pro ęgritudine d. 55. Et c. ex parte primò, & secũdò de corpore vitiatis.

Ex prima conclu. hic posita sequitur ex deformitate exi... non sequi irregularitatem, quę uerò sit grauis deformi... quæ lęuis, & exigua, secundum prudentiam iudicandũ est. Ita Alexander. 3. c. Cum de tua de corpore vitiatis, prude... Archiepiscopi Cantuariensis relinquit, vt videat quid ...candum sit de macula cuiusdam in oculo. Circa secundam uerò concln. lege Soto l. 5. de iust. q. a. art. 1. vbi optimè docet quam decens sit, & rationi consonum, ut altari ministraturus non sit cæcus, truncus, aut deformis. Vide etiam Malach. Primò vbi animalia deformia, aut cęca nõ vult Deus sibi offerri, quanto magis ministros cæcos, & trũcos? Restat, vt ad plenam horum inteligentiam videamus.

QVID SIT INTELLIGENDVM *nomine membri, quando in iure dicitur mutilans, qui præscindit membrum.*

NEcessaria est maximè hęc quęstio, vt intelligamus quãdo dicatur quis propriè mutilans, & eo nomine manere irregularis. Obseruemus primò corpori humano concessa esse à natura varia genera partium. Primi generis sunt, quæ tantum pertinent ad decorem, & ornamentum corporis, vt capilli, & barba. Secundi quæ non tantum pertinent ad integritatem, & consistentiam totius integri verum etiam habent propriam, & peculiarem operationem, & officia inter se distincta, vt oculus, pes, manus. Tertij generis sunt, quæ non solum ad decorem, & ornatum corporia pertinent verum etiam ad eiusdem integritatem, & perfectionem non tamen habent propriam, & per se distinctam actionem ab alijs sed coniunctam, & accessoriam cum aliqua parte præcipua, vt digiti pedis, & manus. Concors est omnium doctorum sententia partes primi generis non esse membra, partes verò secundi generis esse membra, adeò ut soleant huiusmodi vocari membra præcipua, Tota autem quæstio est de partibus tertij generis an includantur in nomine membri, ita vt abscindens digitum dicatur mutilasse membrum.

Cayet. hic Soto lib. 5. de iust. q. 5. art. 1. asserunt huiusmodi partea uerè esse membra, & inducere irregularitatem. Probant primò, quia membrum iuxta communem sermonem idem est quod pars, ex qua integratur totum corpus, huiusmodi autem sunt digiti, & membra accessoria, ergo. Secundò, in his standum est iuri: in iure autem non solum numerantur inter membra, quæ habent actum, & officium distinctum ab alijs, sed etiam illa, quæ habent actum, & officium accessorium. Maior certa est. Minor probatur, quia Eunnchi in iure, vt patet ex textibus cit. dis. 55. & tit. de corpore vitiatis, sunt irregulares ex defectu membrorum:

partes tamen illæ non habent proprium, & per se distinctum officium, sed accessorium. Hinc interulit abscindentẽ alicui quemcumque digitum etiam auricularem esse irregularem tamquam mutilatorem membri.

Sylu. ver. homicidium 3. q. 3. sentit ex huiusmodi membris accessorijs non omnia dicenda esse æque mẽbra, quoniam neque omnia habent æqualem operationem, neque æque necessariam, maximè in ordine ad ministerium altaris, sed vocanda esse membra, aut illa, quæ præcipua sunt, & habent propriam, & distinctam operationẽ ab alijs, vt pes, manus, aut quæ licet sint minus præcipua, sunt tamen necessaria ad debitum, & decens altaris ministerium, vt pollex, & index, & ita qui alicui pollicem, vel indicem abscinderet, maneret irregularis, qui autem auricularem, nequaquam. Primò, quia cum nec dicant ordinem ad ministeriũ altaris, nec habeãt propriam, & distinctam actionem, non sunt dicenda membra, nec simpliciter, nec in hac disputatione. Secundò, cum in mutilatione tota culpa sit in mutilante, non autem in mutilato, quia hic patitur iniuriam, ille vero infert, minor causa sufficit in mutilante ad incurrẽdam irregularitatem, quàm in mutilato, sed mutilatus parte necessaria ad debitum altaris ministerium, vt pollice, vel indice, est irregularis, ergo, & mutilator pollicis, vel indicis censendus est etiam irregularis.

Addunt aliqui hanc opinionem sequẽtes digitum quoque medium esse dicendum membrum in hac disputatione, & mutilantem illum esse irregularem, quia habet speciale munus in ministerio altaris, nempe: vt cum eo fiant quoque signa benedictionum in formam crucis super hostiam & calicem, sed quæ hi addunt de digito medio ab omnibus excluduntur communiter, quia signa fiunt tota manu extẽsa ex consuetudine Romanæ Ecclesiæ, quod si aliqui vtantur huiusmodi signis solo indice & medio tũ parum refert, cũ illa sit Ecclesiæ Romanę cõsuetudo, cui in his standũ est.

Tertia opinio est nullam ex his partibus tertij generis esse membrum, neque simpliciter, neque in iure in ordine ad irregularitatem, & ita scindentes huiusmodi partes, & mẽbra acessoria non incurrere irregularitatẽ. Ita Nauar. Et Couar. lic. cit. & est communis inter canonistas, & modo recepta inter discipulos D. Tho. quam etiam nos sequemur.

CONCLVSIO PRIMA.

Propriè, & in rigore loquendo, illa tantum partes, quę habent proprium, & specialem actum distinctumque officium ab alijs, sunt dicenda membra corporis.

ITa docet Arist. 1. lib. de partibus animalium. c. 5. Et. 4. lib. Metheororum, cap. vltim. Et habetur in iure ciuili l. Non sint liberi. ff. de statu hominum, vbi ferè omnes iurisconsulti idem docent, maximè Bart. in l. Officiorum. ff. de officijs publicis, & Bald. l. seruus ff de seruis fugitiuis. Idem insinuat D. Pau. 1. Corint. 12. dicens: Membra corporis nõ habere eundem actum, constituitque exemplum in oculo, & pede. Idem repetit Rom. 12. Membra corporis non habere eundem actum, quem locum explicans D. Greg. can. Singula. dis. 89. Fauet maximè huic sententiæ, quia Apostolus dicens membra corporis non habere eundem actum, apertè insinuat, illam tantum partem corporis propriè dici membrum, quæ habet suum proprium, ac peculiarem, & distinctum actum ab alijs.

CONCLVSIO SECVNDA.

Non est mutilator; neque irregularis, qui præscindit membrum aliquod accessorium, sed ille solus, qui prescindit membrum aliquod principale.

PRobatur. Ius constituens irregularitatem contra mutilantes membra est pænale, ergo restringendum ad ea, quæ propriè, & in rigore sermonis dicuntur membra, at membra accessoria Physice, & propriè non sunt

membra,

membra, ſed ſola illa, quæ ſunt principalia, ergo. Et confirmatur, quia hac quoque ratione auctores oppoſitæ ſententiæ dicunt non eſſe irregularem eum, qui eneruat, aut debilitat membrum alterius, quia cum irregularitas ſit res pœnalis, & imponatur mutilantibus, eſt reſtringenda ad id quod eſt propriè mutilare, debilitare autem, vel eneruare membrum, niſi actu, & reuera præſcindatur, non eſt mutilare. Secundò irregularitas, vt ſæpe diximus, non eſt ponēda, niſi habeatur expreſsè in iure, at non habetur expreſsè in iure, vt ſit irregularis mutilans membrum acceſſorium, aut mutilans membrum quocūque modò dicatur membrum ſed ſimpliciter mutilans membrum, membrum autem ſimpliciter, & propriè non eſt niſi illud quod vocamus principale. Tertiò habetur expreſsè in iure, vt ille, cuius membrum abſcinditur, maneat irregularis, docent autem ipſimet Cayet. & Soto illum cuius digitus abſcinditur non manere irregularem niſi per illam abſciſſionem incurrat notabilem deformitatem, vel impotentiam in ordine ad miniſterium altaris, ergo digitus non eſt membrum. Probo conſequentiam, quia cum in iure illud ſtatuatur, ſi digitus eſſet membrum, ſola abſciſſio digiti induceret irregularitatem, quicquid eſſet de deformitate, vel impotentia, at ſola abſciſſio non inducit, vt ipſi fatentur, & eſt communis ſententia, niſi ſit illa deformitas, & impotentia, ergo digitus non eſt membrum. Ita ſit, vt quemcunque digitum quis præſcindat ſiue auricularem, ſiue indicem, ſiue pollicem, ſiue medium, non ſit irregularis cum digitus non ſit, quantum ad præſentem diſputationem, membrum, differunt enim hic plurimum pars, & membrum, exigiturque plus ad membrum, quàm ad partem, quicquid enim componit totum eſt pars, membrum autem non eſt niſi ſit pars habens ſuam propriam actionem, & officium diſtinctum ab aliis.

Et per hæc patet ſolutio ad primum argumentum Mag. Soto quamuis enim in communi ſermone ſumantur promiſcuè, & pro eodem pars, & membrum, propriè tamen, ſicut diximus, differunt. Et in hac materia, cum ſit odioſa, reſtringendæ ſunt uoces ad ſuas proprias ſignificationes. Ad ſecundum reſpondeo, manere Eunuchos, qui ſuo conſenſu caſtrantur irregulares, ſiue illa parſque eis abſcinditur, ſit membrum, ſiue non, quia ita eſt decretum in iure, quemadmodum qui ſibi ipſi voluntariè abſcindit partem digiti, manet irregularis, vt habetur, Can. Qui partem, diſt. 55. Et cap. primò de corpore vitiatis, pars autem digiti omnium conſenſu non eſt membrum. Vnde ſicut huius irregularitatis non poſſumus aliam aſſignare cauſam, niſi voluiſſe ius ita punire huiuſmodi mutilatores ſuarum partiū, ita quoq, huius irregularitatis Eunuchorū nō eſt alia ratio niſi voluiſſe ius ita punire cōſentiētes in talē abſciſſionem.

Ad argumenta Sylu Reſpondeo, Non eſſe ſimile de mutilante, & mutilato, Nam mutilatus, ſiue pars quæ ipſi abſcinditur, ſit membrum, ſiue non, ſi incurrat per illam abſciſſionem indecentiam, vel impotentiam in ordine ad miniſterium altaris, manet irregularis, mutilans uerò non, niſi mutilet partem, quæ ſit membrum propriè loquendo, quia ita definitur in iure, eut in his ſtandum eſt. Nec hoc debet eſſe mirum, vt mutilatus maneat aliquando irregularis, mutilans verò non, nam ipſimet Soto, & Sylu. ac omnes concedunt, eum cujus manus debilitata eſt, & eneruata, eſſe irregularem, cum tamen ille, qui debilitauit, & eneruauit, ſi non abſcindit, non ſit irregularis, ſimiliter, qui actu omnino caſuali dans operam rei licitæ, & non periculoſæ adhibitaque omni diligentia alium brachio, vel manu priuaret, non maneret irregularis, cum tamen ille ſic mutilatus eſſet irregularis ob deformitatem, & impotentiam. Vnde qui alium priuaret pollice, vel indice non manet irregularis, cum hi digiti propriè non ſint membra, ille verò qui pollice, vel indice priuaretur, manet irregularis ob deformitatem, & indecentiam, ac quandam impotentiam ad debitum miniſterium altaris. Quo fit, vt chirurgus, qui digitum alteri præſcindit gratia ſanitatis, duplici nomine ſit liber ab irregularitate, primò quia id facit ſanitatis gratia, Secundò, quia non præſcindit

membrum propriè, Vnde regula illa Sylu, eſt falſa, leuiorem cauſam ſufficere, vt percutiens incurrat irregularitatem, quàm percuſſus.

ARTICVLVS II.

An liceat parentibus uerberare ſuos filios, & dominis ſuos ſeruos.

CONCLVSIO PRIMA & eſt affirmatiua.

Licet parentibus, dominis, prælatis, & magiſtris ſuos inferiores verberare, non tamen mutilare.

Probatur, cum ratio mediorum ſumenda ſit a fine, Et parentibus dominis, prælatis, & magiſtris incumbat quidem corrigere, ac emendare ſibi ſubditos, non autem punire, vt maleſactores, quod eſt ſolius poteſtatis publicæ, poſſunt exercere in eos, quæ iuxta rectam rationem ſunt accomodata ad correctionem, & emendam, non autem ea, quæ pertinent ad iuſtitiam vindicatiuam, verberare, & flagellare ſunt quandoque accommodata media ad correctionem, & emendam, per dolorem, qui verberibus incutitur, mutilare autem iuxta eandem rectam rationem non eſt medium ad emendam, ſed potius iuſtitiæ vindicatiuæ, cum per mutilationem inferatur nocumentum irreparabile, poterunt ergo parentes, domini, prælati ac magiſtri verberare ſibi ſubditos, eadem auctoritate qua poſſunt eos corrigere, mutilare autem nequaquam. Et confirmatur, cum mutilatio in iure ſit quædam occiſio membri, ille ſolus habet ius in partes corporis, qui habet in vitā totius corporis, ſola autem poteſtas publica habet hanc auctoritatem, & ius, illa ergo ſolum poteſt mutilare. Hæc doctrina obſeruanda eſt propter aliquos Dominos crudeles in ſuos ſeruos emptitios.

Circa hunc articulum ſunt nonnulla dubia. Primum eſt.

AN QVANDO NONDVM erant Reſp. vt initio mundi antequam genus humanum creſceret, uel vbi modo homines turmatim uiuerent, & ſine Rep poſſet pater punire filium occiſione, uel mutilatione.

Reſpondeo, parentibus, vt parentes ſunt nunquam licuiſſe nec modò licere filios quantumuis maleſactores ita punire. Dico, vt parentes ſunt, quia ſi pater non ſolum ſit pater, verum etiam aliquibus hominibus quantumuis paucis in vnum congregatis Princeps, & caput inter illos, tunc iam non agit, vt pater, ſed tanquam habens poteſtatem publicam, at ſi nullum aliud habeat ius, niſi domeſticum, & œconomicum, quale ſolent habere parentes in filios, qua patres ſunt, non poſſunt eos punire morte, aut mutilatione. Ratio eſt, quia talis punitio, cum ſit actus iuſtitiæ vindicatiuæ, exigit proceſſum iuridicum, in quo productis teſtibus, audito reo, & conſideratis omnibus feratur ſententia, quæ omnia pertinent ad poteſtatem publicam, eſſetq; iniquè hominum ſaluti, & gubernationi cōſultum, ſi quiuis pater domi ſuæ ſine tali proceſſu, aut cum ſolo proceſſu domeſticorum poſſet filium ſuum occidere, vel mutilare. Secundò repugnat rectæ rationi, vt quilibet pater, cum tot ſint inter parentes, qui parum ingenio valent, poſſet facere proceſſum, & illius merita expendere ac iudicare. Tertiò ius paternum tantum ſe extendit ad educandos filios, & benè inſtituendos, horret autem natura, ut parentes ſint vindices in filios punire autem morte, aut mutilatione eſt eſſe vindicē iuſtitiæ, iuxta illud Pauli de gubernatoribus, & Iudicibus, [Non ſine cauſa gladiū portat vindex, n. Dei eſt, &c.]ergo. Ita ſit, vt licèt Caim meruerit, ve homicida ſupliciū mortis, Adam tamen non potuiſſet illum occidere, quia erat quidem Adam dominus orbis terrarum quo ad vſum omnium rerum, non tamen

iudex, vel princeps in suos filios, sed deinde, postquam genus humanum creuit, & in uarias Resp. diuisum est, inre gentium, habet vnaquæque suum principem, qui has punitiones exerceat, nunquam autem parentubus id licuit.

AN VIRI POSSINT VERberare vxores suas.

Dico aliquando licere. Quia vir est caput vxoris, & ipsa sub viri potestate, non tamen id licet, nisi grauissima necessitate exigente, & cum certa spe emendæ, aliter barbarum est, & minus politicu vxori manus iniicere, cũ sint vna caro, dataque sit viro non in ancillã, vel famulam, sed in sociam, & adiutricem gubernationis domesticæ.

AN FRATER MAIOR NATU possit uerberare minores.

Respondeo simpliciter id non licere. Quia primogenitura non dat ius in posterius genitos, licebit autem quando minores sunt pupilli, & ipse maior, vel testamento patris, vel decreto iudicis est institutus illorum tutor, vel quando mater habet cæterum filiorum sub sua tutela, & maior illorum gubernat domum, estque in ea velut pater familias, quia in his casibus frater maior est superior ad minores, viuente autem patre, vel si fratres habeat suos tutores, non licet fratri maiori verberare minorem, quantuis si verberet, non ita grauiter peccabit, sicut alia persona extranea. In his omnibus attendendæ semper sunt circunstantiæ delicti, & personæ puniendæ, vt correctio, & castigatio sit proportionata, & debita faciendaque ex desiderio emendæ, non ex odio, aut appetitu vindictæ, vel impetu iræ, quia tunc iam esset peccatum, aut ueniale, aut mortale iuxta rationem odij, & iræ, & quantitatem verberum. Videamus.

UTRUM LICEAT SUPERIOribus uerberare sibi subditos constitutos in sacris, absque eo quod incidant in can. siquis suadente diabolo.

De prælatis tam Ecclesiasticis, quam religiosis, non est dubium hoc licere, nec ex eo incidere in can. illum, vt patet in Decretis dist. 45. per totum, debent autem punire eos modo consueto in sua diœcesi, vel religione. Quod si vtantur modo non consueto, vt qui fuste vellet percutere, certè incideret in illum can. quia talis modus nõ est verberatio, nec castigatio, quæ ipsis permittitur, sed per cussio, & iniuriosa læsio, similiter si in verberatione aliquo modo excedat etiam vsque ad alicuius sanguinis effusionem, nec incidit in can. nec est irregularis, quia non potest superior, maximè in culpa graui ita esse mansuetus, quin aliquo modò excedat, cum tamen id accidat præter eius intentionem, ita vt animus eius non fuerit excedere, aut sanguinem illius fundere, sed grauiter pro culpa graui uerberare, quod si excessus sit nimius (quod attendendum est partim ex grauitate culpæ, partim ex verberatione, & eius effectu) ita, vt prudenti iudicio ex odio, & ira talis verberatio profisci credatur, tunc incidit in illum can. & manet propter talem sanguinis effusionem irregularis.

Sed contra hæc obijcio. Eo ipso quo excedunt, iniiciunt manus violentas in suum subditum: ergo peccant mortaliter, & incidunt in illum can. Secundò, si quis cum eo excessu defendat se à clerico innasore, peccat, & incidit in illum can. quia non seruauit moderamen inculpatæ tutelæ, ergo similiter quicunque excessu punit clericum.

Ad primum respondeo, totam illam actionem esse vnam castigationem, quæ licet aliquo modò excedat, non est temeraria, nec violenta supposita grauitate delicti, vt expositum est. Ad secundum dico, illum esse irregularem, quia tãtum ei licet se tueri, non tamen cum excessu, nisi excessus ille esset maximè leuis, at prælatus potest punire acriter in culpa graui, & excessus ille continetur intrà limites acris punitionis. Aliter aperiret ianua multis, & innumeris scrupulis Prælatorum, dareturque ansa iniquis, vt cum castigarentur, imponerent facile Prelatis suis illos excessisse. In his omnes conueniunt.

Quæstio autem posita est de alijs superioribus, maximè parentibus, & magistris. Panorm. in c. Cum voluntate de sententia excommunicationis ita distinguit, vt liceat parẽtibus, & magistris verberare sibi subditos cõstitutos in minoribus, non autem constitutos in sacris. Sic enim videtur colligi ex isto c. cum voluntate §. si uerò. Sylu. Excommunicatio. 6. §. 4. Et Cayet. Excommunicatio. c. 8. indicant idem posse parentes in filios, & magistros in discipulos, quod Prælati in suos subditos. Soto lib. 5. de iust. quæst. 2. art. 2. reprehendit hanc sententiam quia Prælati, cum habeant iurisdictionem & auctoritatem publicam in suos subditos, possunt etiã in sacris constitutos punire verberibus citra illam excommunicationem, at cæteri, vt parentes, & magistri non habent talem auctoritatem, & ita nõ esse idem eis concedendum, quod Prælatis, sed in his standum esse vsui. Ex recentioribus nonnulli subscribunt Syluestro.

Dico tamen primò, nec parentibus nec magistris, nec vlis alijs à Prælatis licere verberare presbyteros, tum quia recta ratio docet id esse cum maxima iniuria sacerdotij, tum etiam quia dignitas sacerdotalis præstat dignitati generationis naturalis, & magisterij. Dico secundò constitutos in minoribus tam parentes, quàm magistros posse verberare debito modo, & pro qualitate delicti, In quo omnes conueniunt, & constat ex illo c. Cum voluntate, constitutos verò in sacris, vt diacones, & subdiacones parentes posse verberare pro re grauissima, & cum certa spe emendæ, quia donec fiant presbyteri semper sunt parentibus suis inferiores, & habent in eos parentes autoritatem. De magistris verò an id possint, hac parte habet locum dictum M. Soto standum esse vsui loci, nam vbi id fieri consueuit, non fit iniuria ordini, & videtur ita expedire, vbi autem non cõsueuit fieri, fit iniuria ordini.

ARTICULUS III.

An liceat alium incarcerare.

CONCLUSIO PRIMA.

Publica potestas tam Ecclesiastica, quam ciuilis potest malefactores incarcerare.

Probatur ratio mediorum sumenda est ex fine, ad publicam potestatem pertinet, & malefactores punire, & malis obuiare, ad puniendum uerò malefactorem necesse est custodire illum in carcere, donec feratur sententia, similiter ad vitanda aliqua mala in Rep. expedit aliquos malefactores, aut cognitos tales, aut prudenter suspectos in carcere detinere, ergo licet auctoritate publica alios icarcerare.

CONCLUSIO SECUNDA.

Contra ordinem iuris non licet, nec potestati publicæ, aliquem incarcerare.

Patet, quia eo ipso quo id fieret contra ordinem iuris, esset inferre damnum proximo cum iniuria, cum in carcere priuetur homo re tanti pretij. qualis est libertas, & liber vsus suorum membrorum. Ex hoc artic. sequitur licere iudicibus incarcerare aliquos. Primò, quando eorũ custodia est necessaria, vel ad ipsorum punitionem, vel ad uitanda aliqua damna imminentia: Secundò, vt custodiantur donec feratur sententia. Tertiò, vt ea via compellantur ad soluenda debita alias non soluturi, ita tamen, vt in his omnibus seruetur ordo iuris. Extra hos casus iudex tradens aliquem carceri tenetur ad restituendas illi omnes expensas omnia lucra cessantia, & omnia damna,

damna, quæ ille incarceratus passus est, nec aliter sunt absoluendi huiusmodi iudices.

CONCLVSIO TERTIA.

Sicut potest auctoritas publica incarcerare, ita quoque mittere in exilium, quando pro qualitate delictorum vel ad vitanda aliqua damna imminentia iuxta rectam rationem ita expedierit.

Sed in his peccaret quoque grauiter Iudex qui non seruaret ordinem: vt si quis mitteretur in exilium sine processu, & inauditus.

CONCLVSIO QVARTA.

Parentes possunt quidem per aliquod tempus domi sua recludere, & detinere suos filios, vt corrigantur, & ab aliquo malo abstineant, maximè si volunt indecenter nubere, aut ludis, & libidine bona consumant, incarcerare tamen nequeunt.

Quia illud prius est medium ad emendam, quam tenentur parentes curare, posterius verò est medium, vel ad punitionem iuridicam, vel ad bonum commune Reip. quæ tantum pertinent ad potestatem publicam, non autem ad parentes priuatos.

ARTICVLVS IIII.

An peccatum quod committitur, vel occidendo, vel mutilando, vel verberando sit grauius ex eo, quod recipiens talia damna habeat aliquos coniunctos.

CONCLVSIO PRIMA.

Cæteris paribus grauius peccat, qui infert ista damna habenti personas coniunctas, vt consanguineos, affines, vel domesticos, quam qui ea infert non habenti aliquos coniunctos.

Ratio est aperta, quia omnes isti coniuncti cõsequenter læduntur, & iniuria consanguineo suo illata, in ipsos quoque refunditur, damnum autem, & iniuria, quod in plures deriuat, & plures afficit, grauior culpa est. Dixi exteris paribus, quia ratione personæ, aut damni potest grauius peccare, qui nocet nullum coniunctum habenti, quàm habenti multos: grauius peccat occidens Episcopum, etiamsi nullum habeat consanguineum, vel affinem, quàm occidens priuatum hominem, etiamsi habeat multos coniunctos: similiter grauius peccat, qui occidit hominem nullum habentem consanguineum, quàm mutilans membrum alterius, etiam si mutilatus multos habeat coniunctos.

QVAESTIO LXVI. DE FVRTO.

Qvamuis damna quæ in corpore inferuntur proximè sequantur damna, quæ nocent honori & famæ, quia grauiora sunt illis, quæ fiunt in bonis, nihilominus D. Tho. prosequitur prius ea quæ opere & actu exercentur, quàm quæ sermone & verbo, & ita explicatis damnis, quæ inferuntur corpori agit de furto, & rapina, quæ nocent bonis temporalibus.

ARTICVLVS I.

An possessio rerum temporalium sit naturalis homini?

In rebus temporalibus duo reperiuntur: natura earum, ad quam reducuntur proprietates illam consequentes, & vsus earum.

CONCLVSIO PRIMA.

Rerum temporalium quantum ad earum naturas, & proprietates solus Deus est Dominus, potestque & naturam, & proprietates rerum immutare.

CONSTAT ex mille locis S. Scripturæ.

CONCLVSIO SECVNDA.

Rerum temporalium quo ad earum vsum homo est dominus, ac possessor iure naturali & diuino.

Ordine enim naturæ imperfectiora sunt propter perfectiora, & Gen. 1. Faciamus hominem &c. & præsit volatilibus cœli, & bestijs terræ, &c.

ARTICVLVS II.

An liceat hominibus possidere rem aliquam, vt propriam.

CONCLVSIO EST AFFIRM.

Licere; imò fuisse necessariam rerum diuisionem, & appropriationem.

PRIMÒ, vt agri diligentius colantur. Secundò, vt hæreditates distinctæ distinctos quoq; & varios fructus proferant iuxta varia hominum ingenia. Tertiò vt tolleretur occasio litium, & dissensionum. Sed hæc ita sunt appropriata, vt nihilominus debeant diuites & potentes indigentibus facilè tribuere. Quæ circa hos duos articulos disputanda sese offerebant copiosè explicauimus in illo tractatu de dominio.

ARTICVLVS III.

An sit hæc optima definitio furti, occulta acceptio rei alienæ.

Diuus Tho. statuit furtum, cum sit quædam iniustitia respicere alienum, sicut iustitiæ est reddere vnicuique suum. Deinde cum alienum sit corpus proximi, membra eius, & res temporales nempe honor, & fama, & diuitiæ, furtum non potest respicere corpus, aut membra, quia est vitium distinctum ab adulterio, homicidio, & mutilatione, quæ respiciunt corpora, & membra aliena, neque respicit honorem, vel famam, quia est vitium etiam distinctum ab infamia, & detractione, quæ versantur circa honorem, & famam. Vnde solas respicit res temporales, id est, diuitias. Denique si res temporales accipiantur domino consentiente, nulla est iniquitas cum ergo furtum iniquitas sit, erit vsurpatio rerũ alienarũ occulta, legitimo dño dissentiente: vnde optimè definit, occulta acceptio rei alienæ.

De hac materia agunt DD. Theologi in 15.d. Canonistæ in Decre. Tit. de furto. Legistæ C. & ff. de furtis, Summistæ in verbo furum, & Rapina. Ioan. Med. C. de rebus restitu. à q. 4. vsq; ad 10. Soto lib. 5. de iusti. q. 3. Nauar. c. 17. in Manual. & c. final. 14. q. 6. Couar. in regula peccatum.

Cum

Cum variæ sint furti definitiones, non desunt qui alias amplectentes hanc D.Th. reprehendant. Iurisfte quasi ad ip sos propriè pertineat disputatio de cōtractibus,& de vitijs quæ in ipsis committuntur, volunt propriam definitionem furti esse illam Pauli Iurisconsulti quæ habetur.ff. de furtis, & Instit.de obligatio. quæ ex delicto nascuntur vbi definitur furtum, Contrectatio fraudulenta rei alienæ,corporalis, & mobilis,vel vsus,& possessionis eius animo lucrandi, Medina.q.4.citata definit furtum acceptionem rei alienæ inuito domino quæ definitio est cōiter recepta in scholis. vnde illa D.Tho. videtur minus accommodata. argumentaturque contra illam nonnulli.

Primò vsura,cambium iniquum,iniusta emptio, vel venditio, acceptiones sunt iniquæ & occultæ rei alienæ at nec D.Th. nec vllus Doctorum vocat eas furta, sed pertinēt ad alias species iniqui contractus: Secundò,filius accipiens à patre,& vxor à viro occultè accipiunt alienum, nec tamen iudicantur fures,aut puniuntur vt tales. Tertiò qui dño sciēte & vidente rem eius ipso inuito accipit, verè furatur, at illa acceptio non est occulta. Quartò accipiens vxorem vel filiam alienam,grauissimum committit furtum,at vxor & filia non cōputantur in rebus alienis,neq; in definitione fur ti intelliguntur per res personæ,sed bona temporalia. Deniq; ex communi omnium consensu & D.Tho.hic ad secū dum detentio rei alienę inuito dño pertinet ad speciem fur ti, attamen talis detentio nō est occulta acceptio, potuit.n. (vt quotidie fit)domino consentiente, & voluntariè accōmodante rem illam accipere, quam deinde iniquè detinet.

Sed propter hęc arg.non est recedendum à D.Th.doctrina, Doctor.n.sanctus benè nouerat omnes istas definitiones & alias plures, habuit tamen semper de more sanctorū patrum vestigijs inhęrere,& qm̄ hæc definitio furti legitur apud D.Isid.lib.9.Ethym.cap.de verbis incipientibus à litera F.ideo eam amplectitur. Tūm etiam quia definitio eo est præstantior quo breuius naturam rei explicat,& quidquid aliæ multis verbis proponunt, hæc paucioribus continet: Sed singulas expendamus: In primis illa Iurisconf.in multis vitiosè redundat in alijs nihil habet quod hæc D.Tho.non contineat. Principio non vtitur proprio genere,quia cōtrectatio propriè est actus,quo rem aliquam attingimus, furtū verò cum sit vitium,habet se per modum habitus. Vox illa, fraudulenta potest tria significare, primò, fraudem & dolū in contractu.Secundò,vim aliquam & violentiam. Tertiò, ignorantiam,& dissensum veri domini.Si Iurisc.sumat hic vocem fraudulenta in primo significatu non conuenit furto,sed pertinet ad vsuras,cābia,& alios cōtractus dolosos, species(vt videbimus)distinctos à furto. Si in secundo,tantundem,vis.n.& violentia non conueniunt furto,sed cōsti tuunt speciem distinctā ab eo, scilicet rapinam, vt videbimus art.seq.vnde debet vti ea in tertio significatu,pro ignorantia & dissensu dñi,quod aptius explicat D.Th. voce occulta.Vox illa(rei corporalis & mobilis)est falsa & impertinens:falsa,quia furtum èt versatur circa immobilia.Verè.n. qui fundum,vel domum alienam iniquè occupat, cōmittit furtum, impertinens verò, quia nomine rei alienæ omnia bona temporalia,mobilia vel immobilia continentur.Similiter redūdat vox illa vsus,vel possessionis, quia nomine rei alienæ oēs res tēporales, & earum vsus & possessiones intelliguntur:Multò magis redundat vltima vox(animo lucrādi)primò,quia natura furti non est sumenda ex fine furantis,sed ex propria ratione furti, quæ consistit in iniqua acceptione rei alienæ,quocunq; fine fiat: secundò,quia accipiens occultè rem alienā,vt destruat,vel comburat,nō accipit animo lucrandi,nihilominus verè furtum committit.

Cōis Theologorum definitio, quàm adeò probat Medina,non differt à hac D.Th. per vocem enim illam (inuito dño)aut intelligitur aliquā vis dño illata, aut ignorantia & dissensus: Primū,nō habet locum in furto,quia est propriū rapinæ, quæ spec.e ab ipso differt: vnde hoc vnde sumet in secundo sensu,qūo,vt constat,continetur optimè in voce(occulta.)

Nunc ad arg.proposita. Ad primum respondeo, vsuram, cambia iniqua, &c.esse quidem iniustas acceptiones,non tñ furta, quia non sunt acceptiones occultæ eo modo quo sumatur hic à D.Tho.occultum, sumitur nanq; pro inuoluntario,quod vocat Arist.3.Ethi.per ignorantiam & non cōsensum: vsura autem cambia &c. fiunt cum consensu, & voluntate dñi, quamuis illud voluntarium possit appellari mixtum. Differunt etiam,quia de ratione furti non est aliquis dolus,vel fraus, quæ vt videbimus reperitur in vsura, cambijs,& similibus contractibus iniquis.

Ad secundum respondeo, filios, si in exigua quantitate aliquid accipiant parentibus ignorantibus non cōmittere furtum, quia parentes iudicantur probabiliter tales acceptiones permittere, vt diximus in materia de ludo: similiter si parens crudelis sit, & cum possit deficiat in necessarijs, potest tunc filius tentatis prius facilioribus vijs, occultè accipere sibi necessaria absque furto. In quo ne tamquam impropria causa iniquè iudicet,debet vti consilio prudentis confessarij. Simile iudicium est de vxoribus, possunt si ne furto accipere exigua, & ea quæ sibi & domui suæ prudenter iudicauerit necessaria, potest etiam,si vir vel filij in peccato existant, moderatè aliquid accipere ad faciendas eleemosynas,& offerendum pro illis sacrificium, vt à Dño conuertantur,sicut commendatur Abigail.1.Reg. 25. quæ ignorante viro multis muneribus placauit Dauidem,vt virum suum ab imminenti interitu liberaret.

Quæres hac occasione: Quando filij vel vxores præter casus hic positos aliquod à parentibus vel viris accipiunt, cum tunc reuera sit furtum, si pater vel vir obtineat à superiori edictum,quo sub censura præcipiatur, vt quicunq; habeant aliqua bona occulta eorum,teneantur illa manifestare,tenebuntur ne isti? Rñdeo,si in edicto habeatur expressè,vt teneantur omnes manifestare quantumuis coniunctos, teneri etiam istos,quia huiusmodi sermone indicatur,esse aliam & eis qui instat,& superioris illius, domesticos etiā obligare,quod si tñ proponantur in genere, nec exprimat ista clausula,non tenentur; tūm quia odia sunt restringenda,tūm quia qñ solum viunt illa clausula generali,nec adhibetur illa exprimēs coniunctos,quæ potuit & solet aliquādo adhiberi,prudenter iudicādum est, neq; eius qui instat, neq; superioris animum esse obligare illos: Tenebitur tñ filius si habeat bona castrensia,vel alia libera,rest tuere parenti non minus, quàm extraneo, vel aliqua via obtinere remissionē à patre,vel si nihil bonum præstitit, moriēte patre ex parte suæ hæreditatis alijs fratribus compētare accepta. Similiter vxor, si habet bona parafernalia, vel libera, debet restituere viro,sin minus quando locus fuerit de sua dote à.

Ad tertium respondeo,accipientem alienum domino vi dente,occultè etiam accipere, in eo sensu quo sumitur hic occultum, idest, domino non consentiente, hoc enim est quod est de ratione furti, quod enim videat, vel non, per accidens est.

Ad quartum dico, accipientem vxorem vel filiam alterius non committere furtum, & hoc probant isto argumento,sed committere alterius speciei peccatum, nam si accipiat ipsis consentientibus,ad libidinem,est luxuria: si ipsis reclamantibus vel sumit ad eas vendendas, aut tradendas alicui,& est captiuitas, vel ad recludendas, vt consentiant in aliquod matrimonium,& est incarceratio, vel ad libidinem,& est priuata quædam spes luxuriæ quę dr raptus &c.

Ad vltimum respondeo,iniquam detentionem esse verè furtum,& occultā acceptionem rei alienæ, quamuis enim aliquando res à proprio domino ipso consentiente accipiatur, quàm primum autem illam quis incipit iniustè detinere, tunc dicitur eam occultè sibi accipere, cum eam velit apud se habere sine domini consensu. Et in foro animæ est verè fur, & tenetur in conscientia restituere omnia damna subsecuta: in foro autem exteriori non iudicatur fur, nec punitur vt talis,quia forum exterius præsumit non iniquè, sed vel obliuione, vel impotentia, vel aliquo alio titulo rationabili detinuisse.

Circa hoc vltimum argumentum multa philosophatur Cayetanus hic, quibus non indigemus, sed videnda sunt, quæ supra diximus,de restitutione,agentes de mutuatorio & depositorio.

ARTICVLVS IIII.

An furtum, & rapina differant specie?

IVristæ faciunt furtum genus quoddam ad rapinam, & alias iniquas acceptiones rei alienæ, vt videre est apud eos, l. si vendidero. ff. de furtis. & §. Qui vi, Insti. De vi bonorum rapto, quibus subscribebant aliqui veteres Theologi adducti auctoritate D. Aug. qui serm. 19. de verbis Apostoli, & habetur 14. q. 5. Can. si quid. ait, [Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.] Vbi rapinam vocat furtum, quia retinere alienum inoẽ tum, furtum est. Idẽ videtur docere in lib. 2. quæst. in Exo. q. 71. & habetur 14. q. 5. Ca. Pęnali, vbi rapinã & quamcunq; iniquã vsurpationem alieni vocat furtum. ait enim: [Non permittit rapinã, qui furtum prohibuit, sed aptè in furto totum voluit intelligi, idest, oẽm iniquã acceptionem: vñ Doctores isti diuidebant furtum in fraudulentum, qđ committitur in vsuris, & alijs dolosis contractibus, occultũ, qđ vocamus communiter furtum, & violentum, quod est rapina.

D. Tho. & cõis nunc Theologorum schola facit furtũ, & rapinam vitia specie distincta, sub iniqua acceptione alieni tanquã suo gñe: ita vt furtum sit acceptio occulta. i. sine cõsensu domini, nulla tamen adhibita violentia, rapina verò non solum sine consensu, verum etiam adhibita violentia: quæ est aperta doctrina Arist. 5. Ethico.

Ad intelligentiam huius ar. obseruemus primò: Sicut iustitiæ est reddere vnicuiq; suum, ita iniustitię esse vsurpare alienũ, & cum in iustitia non reperiatur, nec patiatur quis iniustum (vt docet ibidẽ Arist.) nisi inuitus, quia scienti & volenti non fit iniuria: acceptionẽ alieni eo noĩe esse iniquam & iniustã, quia fit contra voluntatem dñi: contra voluntatem autem dñi dr̃ aliquid fieri bifariã, vel quia fiat occultè. i. eo ignorante, ac sine ipsius consensu, vel quia fiat apertè & manifestè, ipso tamen reclamante, & illata aliqua violẽtia, vel armis, vel reclusione ipsius, vel fractione, & ruptione domus. Quod apertè docet Arist. 3. Ethi. vbi constituit duplex inuoluntarium, aliud per ignorantiã quod vocamus occultum, aliud verò per vim, quod vocatur manifestum. i. domino vidente, vel sciente, sed reclamante.

Obseruemus secundò, cũ fraus & dolus constituant etiã quoddam inuoluntarium, vt docet ibidẽ Arist. Illum qui cũ fraude aliquid admittit, & consentit, pati inuoluntarium, & dissentire, vel absolutè & simpliciter, qñ, scilicet detecta fraude non cõsensisset, vel saltim quodã modo, qñ etsi prudens & sciens illã fraudem admittat, compulsus tñ aliqua necessitate, quia tunc ille consensus est mixtus ex voluntario, & inuoluntario, quod vocamus voluntarium mixtum, quale reperitur in eo qui proijciet merces in mare.

Obseruemus vltimo, quod sequitur ex his cum iniustitia commutatiua consistat in eo quod est vsurpare alienum contra voluntatem legitimi dñi, qua parte consistit in eo quod est vsurpare alienum, quod est velut materia alicuius iniustitiæ, esse constituendũ necessariò genus quoddam iniquam vsurpationem, & acceptionem rei alienę, qua parte verò malitia huius iniustitiæ sumitur ex inuoluntario domini, quod est velut formale, hoc genus distribuendũ esse in varias species iuxta varios modos quibus res accipitur contra voluntatem domini. Constat enim ex logicis genus esse id quod communius est & sumi ex eo quod habet se velut materia, & respondere materiæ, differentias verò & species quæ illis constituuntur sumi ex eo quod habet se velut forma, ac respondere formæ: Ita fit, vt iniqua acceptio sit genus ad omnes actiones quibus alienum iniustè vsurpatur, huius verò generis primæ & propriæ species sint duæ, furtum, & rapina.

CONCLVSIO PRIMA.

Furtum & rapina sunt duæ species formaliter distinctæ, sub iniqua acceptione alieni, tanquam sub genere.

PROBATVR. Malitia per quam acceptio alieni constituitur iniqua & iniusta nascitur ex eo quod fiat contra voluntatem domini, & in ea dña inuoluntarium patiatur, inuoluntarium est duplex, aliud occultum. i. per ignorantiam & aliud manifestum & per violentiam, quæ duo specie & formaliter distinguuntur, ergo acceptio alieni occultè, & per ignorantiam, quæ est furtum, & acceptio alieni apertè, cum violentia, quæ est rapina, specificè etiam & formaliter distinguentur.

Hanc differentiam non solum D. Th. & Theologi Arist. quoque & Philosophi morales verum etiam peritissimi Iurisconsulti constituunt, vt videre est in l. Sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis. Et Vlpianus. l. fur. ff. de furtis. Ex hac doctrina sequitur, non distingui furtum & rapinam, quia illud occultè, idest, in tenebris, & noctu fiat, aut absente domino, rapina verò apertè, idest in luce diei, & domino vidente, vel sciente: quasi fur nocturnus sit propriè fur, diurnus verò raptor & latro: potest enim furtum etiam fieri & domino præsente, si dominus non consentiat, sed nihilominus ob suam modestiam, vel honorem, aut alia de causa taceat, propter quod fur sine vlla resistentia accipiat, similiter potest quis exercere, rapinam domino absente, vt si ingressus domum, dominum alliget, aut recludant in loco, ne videat furta, vel clamet, aut armis, & metu compellat illum abire, & recedere, vel tacere, aut eo absente per vim domum irrumpat: quocumque modo ex his vim inferat rapinam exercet, etiamsi domino absente accipiat. Vocatur ergo furtum acceptio occulta, rapina verò acceptio manifesta, vt videre est in locis adductis & l. 2. de furtis, vbi proponũtur duo furtorum genera, aliud occultum & aliud manifestum, in eo sensu quem exposuimus: Quamuis dicatur etiam occultum quando non probatur, manifestum verò quando fur in fraganti delicto accipitur, in quo sensu vtitur etiam lex ista secunda de furtis, sicut explicatur deinde l. 3. eodem titulo.

Ad argumenta autem initio proposita ex D. Augu. Glossa in illud cap. Pœnale. arbitratur rapinam & furtum materia tantum distingui, ita vt rapina sit quædam pars furti: constat autem oppositum distingui forma & specie: vnde dico primo, sæpe auctores Latinos confundere ista nomina, furtum & rapina, & ita facere illis locis Iurisconsultum, & D. August. in illo Can. Si quid inuenisti, hic autem in scholis, vbi proprijs vocibus vtimur, ista distingui specie, vt constat. Ad secundum locum. D. August. respondeo, ibi D. Augustinum non docere rapinam esse quandam speciem furti, furtum verò genus, vel quoddam totum, & commune ad rapinam; sed vult furtum & rapinam esse partes, iniustæ acceptionis, & similiter prohiberi illo præcepto septimo, unde cum dicit: [Qui furtum prohibuit non permittit rapi.] Perinde est, ac si apertè dicat, qui furtum prohibuit, non quia hoc sola uoce usus est, alias iniquas acceptiones permisit, sed omnes simul prohibuit, sicut cum dixit, non mœchaberis, non permisit alios iniquos concubitus, quia solam mœchiam expressit: eodem enim præcepto stupra & similes prohibuit: quo ergo præcepto prohibuit furtum, prohibuit & rapinam, quia utraque est iniqua acceptio. Hunc esse D. Aug. sensum eo loco, patet, quia quærit ibi quo præcepto prohibeatur fornicatio, an aliquo decalogi, & respondet prohiberi eodem quo mœchia sicut eodem præcepto prohibetur rapina quo furtum.

ARTICVLVS V.

An furtum sit peccatum?

COnclusio est affirmatiua. Probatur primò ex diffinitione peccati: Peccatũ. n. est dictũ, factum, vel concupitũ contra legem Dei, præcipit autem Deus, Exo. 20. [Non furtũ facies.] Ergo. Secundò, oĩs iniustitia est peccatũ, furtum cũ sit iniqua acceptio alieni est iniustitia, ergo. Tertiò; Oĩs dolus, fraus, & iniuria in fratrem peccatum est, in furto autem præterquam quod accipitur alienum, est in eo aliqua fraus, & iniuria, cum occultè & quasi per insidias rem alienam fur accipiat, ergo.

Circa

Circa hunc articulum nulla est difficultas, Solutiones autem argumentorum D.Thom.sunt maximè notandæ. In solutione proximi explicat, an filij Israel vasa aurea,& argentea Ægyptiorum sine eorum consensu retinentes peccauerint. Magister Senten.in 3.distinct.37.sentit ex Iudæis viros sapientes, & optimos non peccasse, rudiores autem & infirmos peccasse, quia cupiditate quadam bona illa acceperunt.D.autem Thom.hic,& communis Theologorum schola iudicat factum illud nullo modo fuisse peccatum, ita habetur in cap.Gaudemus. Ext.de diuortijs, & est sententia D. August.q.39.in Exod.quam probat hic D.Thom. ex illo Sap.10. [Iusti tulerunt spolia impiorum:] Si in illo namq; facto peccassent, quomodo vocarentur iusti. Et Exo.12.dicitur: [Filij Israel fecerunt sicut Dominus præceperat Moysi:] Quod domino præcipiente fit nequit peccatum esse. Iustè ergo tulerunt Israelitæ bona Ægyptiorum vna ex his quattuor causis, vel propter omnes simul. Prima est, Domino Ægyptios puniente, & priuante illos bonis suis propter eorum delicta, & peccata, applicanteque illa Israelitis: sicut ob crimen hæresis, vel læsæ maiestatis priuantur homines suis bonis,& applicantur illa fisco: Qua etiam ratione terra promissionis fuit sublata Chananæis, alijsque nationibus ob eorum idololatriam, & delicta, & tradita Hebræis. Secunda ratio est, quam reddit hic D.Thom. & 2.2.q.100.ar.8. ad tertium: Quia filij Israel seruierant Ægyptijs multis annis in operibus lateris.& luti, pro quibus laboribus nullam mercedem ab eis acceperant, Deum vt iustum iudicem præcepisse illud, velut sua sententia adiudicantē illa bona Israelitis, tāquam iustè ipsis debita, quod insinuatur, Sap.10.[Reddit iustis Deus mercedem laborū suorum,&c. & transtulit per mare.] Tertia ratio est, quam reddit idem D Tho.1.2 q 94.ar.5.ad secundum. Quia furtum est acceptio rei alienæ inuito domino, & cum Deus sit dominus omnium rerum, Israelitas ex præcepto Dei tanquam veri domini illorum bonorum, illa accipientes non commisisse furtum. Quarta ratio est,quam habent Clemēs Alexandrin.1.lib.Stromatum, & Epiphanius in lib. Ancoratus,Quia filij Israel ea nocte qua Ægyptij suffocati sunt, habuerunt cum eis velut bellum iustum, domino pro eis pugnante, & cum in bello iusto liceat expoliare inimicos, quæ mutuo acceperant retinuisse tanquam espolia illius belli: Quam rationem habent quoq; locus eit. Sap.10. vbi post verba modò adducta subiūgit:[Ideo iusti tulerunt spolia impiorum,& decantauerunt, &c.] & Soto lib.2.de iustitia,q.3,ar.8.Cano.de locis Theol.lib.2.c.4.

[An autem iudex possit fisco, vel creditori concedere facultatem,vt bona alterius secretò accipiat,& retineat.] Dico cum Soto lib.5.q.3.ar.3. iudicem vbi publicè potest per suam sententiam compellere debitorem ad reddendum bona sua fisco, vel creditori debita, non posse concedere vt secretò id fiat: Quod si cōstet iudici certissimo, de culpa, vel debito creditoris, non tamen potest compellere illum ad soluendum citra scandalum, & damnum publicum, si mulque intelligat fiscum & creditorem facultatem illam si dederit executuros, ita vt nil vltra iustum debitum sint accepturi, tunc potest seruatis his conditionibus concedere vt secretò bona illius à fisco vel creditore accipiantur.Ratio est, quia si omnium consensu potest priuatus creditor (vt vidimus)rem suam, vel iustè sibi debitam secretò accipere,quando alia via recuperare non potest, quantò magis poterit iudex id sua sententia concedere seruatis illis tribus conditionibus.

DE REBVS INVENTIS.

IN solutione secundi argumenti D.Tho.agit de rebus inuentis,circa quas obseruemus,Res quæ inueniuntur triplices esse, Primi generis sunt, quæ nunquam habuerunt dñm,vt gemmæ preciosæ,quæ sunt in littore maris,quibus similes sunt mineralia,& mettalia fosilia: Secundi generis sunt,quę aliqū habuerunt dominum,qū tñ inueniuntur,probabiliter iudicantur iam nullum habere, cuiusmodi est thesaurus absconditus in visceribus terræ, vel eōi loco occulto,qui deinde inuenitur: Tertij gñis sunt,quæ in vijs, vel alijs locis inueniuntur perditæ à veris dñis, & ratione loci temporis, & aliarum circunstantiarum quando inueniuntur iudicantur veros habere dominos.

De rebus primi generis,vt gemmis,& lapillis,quæ inueniuntur in littore maris producta à natura (nam de mineralibus, & metallis deinde dicemus) communis est Theologorum,& Iuristarum sententia esse inuentoris, stando in iure naturæ, & iure communi: ita habetur Instit. de rerum diuision.§.Item lapilli. & ff. de rerum diuis.l.Item lapilli. Et est ratio, quæ nonquam fuerunt in bonis alicuius sunt primo occupantis iure naturæ, & communi, vt patet in aucupio, venatione, & piscatione, & habetur Instituta de rer.diuis.§.Feræ: sed huiusmodi gemmæ & lapilli producti sponte naturæ,aut in similibus locis, nunquam fuere in bonis alicuius,ergo.Ita Arist.1.Polyt.statim à principio: Quia littora maris, & quidquid in eis nascitur, remanserunt iure gentium inter communia, sicut & mare ipsum.Ita D.Thom.hic,& Cayetan.D.Antonin.2. p.tit.1.ca. 15.§.2. Couarru.Reg.peccatum. p.3.§.1.nume.1.Nauar.in suo Manual. cap.17.numer.170. Soto lib.5.q.3.art.3. ad secundum.

Sed obijcies,leges iustæ obligant in conscientia, at per Reges Hispaniæ sunt editæ leges in repertorio pragmaticarum,ne quis eat ad quærendas gemmas,vel lapides preciosos in littore maris occidentalis, ergo illorum inuentores non manent dñi.Respondent quidem iure naturæ,& communi gemmas istas inuentoris esse, priuans tamen legibus Regni posse id prohiberi ob bonum commune. Et ita Reges Hispaniæ, vt principes illarum prouinciarum prohibuisse his legibus solicitam inquisitionem gemmarum,nō tam in quin si casu & fortuito aliquis eas inueniat, maneat illarum dominus.Respōdent alij, leges istas esse pęnales,& ita non obligare nisi adueniente sententia iudicis, gemmas illas repetente ab inuentore, ante sententiam verò tuta conscientia inuentorem posse illas sibi retinere. Soto & nonnulli volunt doctrinam positam intelligendam esse, quando littus, seu mare in quo inueniuntur lapilli, est quoque commune inuentori, tanquam incolæ, & vicino illius,vnde colligit, alienigenas,& exteros non posse quęrere,nec retinere,inuenta in aliena prouincia,etiam sponte naturæ producta, nisi vicini prouinciæ, in qua bona illa inueniuntur,consentiant,vel illa habeant pro derelictis. Quia licet ista bona à principio & iure naturæ fiot communia, at postquam iure gentium regiones, & prouinciæ diuisæ sunt, & singulæ earum suis vicinis, & incolis appropriatæ, non licet, verbi gratia, Gallis accedere ad nos, ad quærendas margaritas in nostris littoribus, quia bona huius prouinciæ iam fuot propria Hispanis, quamuis inter ipsosmet Hispanos communia sunt,posseque Hispanos cōdere leges,quibus prohibeant Gallis,& quærere, vel accipere. Hac ratione cum littora Indiarum fiot alterius prouincię distinctæ ab Hispania, optimè Reges Hispaniæ, vt Indiarum protectores, & vtriusque prouinciæ principes prohibuerunt, ne quis in illo mari quærat lapides preciosos.Hæc solutio & doctrina Soti habet verum,& ita qui eo iret ad lapides quærendos,cum hæc lex sit iusta, & obliget in conscientia, non acquireret eorum dominium,qui verò casu & fortuito inueniet,cum non agat contra hanc legē, nec fuerit mens Regis, huiusmodi prohibere, quia id expressisset,potest inuentos sibi retinere.

DE THESAVRIS ABSCONDITIS.

DE rebus verò secundi generis,vt thesauris reconditis & occultis, quæ postea inueniuntur. Paludan.in 4.di. 15.q.2. conclu.5. cui videtur subscribere D.Antonin.2. p.tit.1.c.15.§.2.docet huiusmodi iam ex consuetudine esse principum, Sylucst.in verbo, inuentum.§.13. & Soto lo. cit.hanc sententiam Palud.damnant vt falsam. Primò, quia in nulla Republica bene instituta, quales sunt Christianorum, reperitur talis consuetudo , vt patet apud Hispanos, Gallos,&c. Quod si apud Turcas, vel aliquos paganos ita vsu introductum sit, est(inquit)cōtra ius naturæ,& gentiū, iure cōi explicatum,quod statuit,vt thesauri sint inuento-

tis

tis illos eo modo, quo dicemus. Habetur enim iostituta. De rerum diuisio. §. Thesauros. [Adrianum Imperatorem (cuius est ista lex) naturalem æquitatem sequutum, concessisse thesauros ei, qui inuenerit.] & C. de thesauris. l. vnica. dicitur: [Inuētori thesauri liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia prosequatur.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus duplicem esse thesaurum, alium qui propriè dicitur thesaurus, alium verò, qui impropriè: Thesaurus propriè est, quædam vetus depositio pecuniæ, vel diuitiarum in aliquo loco, cuius non extat memoria, ita vt iam dominum non habeat: ita definitur. ff. De rerum dominio acquirendo. l. nunquam. §. Thesaurus: Et Cod. de thesauris. l. vnica, & Institut. de rerum diuisione. §. Thesaurus. Impropriè verò Thesaurus est, vt ex eisdem textibus colligitur, depositio alicuius pecuniæ, vel diuitiarum in aliquo certo loco, vel lucri faciendi gratia, vel metus, vel custodiæ, vel honoris, vt in sepulchris defunctorum, vel alia de causa: quæ depositio ex circunstantijs, vel aliqua alia probabili ratione appareat à quo facta sit, haberque dominium, vel ipsummet qui ibi deposuit, vel ipsius successores & hæredes, etiam si ita facta fuerit, vt dominus ibi deponens timuerit nil se deinde ibi inuentorum.

Obseruemus secūdò, thesaurum primi generis qui propriè thesaurus est, aliquando inueniri in proprio fundo, & agro, aliquaodo in alieno: rursus in alieno, aliquando cum industria & arte, aliquando casu & fortuito, rursus tàm in proprio agro quàm io alieno, aliquando diligentia & industria debita, aliquando verò ioiqua & illicita, vt arte magica.

CONCLVSIO PRIMA.

Thesaurus impropriè dictus, & secundi generis non est inuentoris, sed totus est domini qui deposuit illum, vel hæredis.

PAtet, quæ in nullius bonis sunt, sunt quidē inuentoris, quæ verò in boois alicuius sunt, non sunt inuentoris, sed tenetur inuentor restituere illa vero domioo, aut successoribus, sed iste thesaurus secundi generis est in bonis alicuius, noo enim habetur pro derelicto, oec poterit oīno memoria eius qui illum deposuit, cum ex circuostantijs vel aliqua via, vt supponimus intelligatur, quis illum deposuerit, aut quos successores habeat, ergo est restituendus vero domino, aut transit cum iure hæreditatis ad hæredes eius, qui illud deposuit, & abscondit.

Hinc sequitur Hispanos, qui spoliauerunt apud Indos sepulchra plena diuitijs, teneri ad eas restituendas successoribus illorum defunctorum. Fuit enim mos aotiquitus apud omnes gentes etiam non barbaras, condendi in sepulchris simul cum corporibus Defunctorum preciosiorem partem diuitiarum eorum, putabāt forsan illa bona secum deferri mortuos in suos vsus, vel propter splendorem suorum, aut recondebant ibi tanquam in loco tutiori, quia locus sepulturæ fuit semper apud omoes gentes intactus, & inuiolatus ratione religionis, denique vt si quando Respublica indigeret illis thesauris, posset illis vti, huius vetustissimæ consuetudinis meminit Sacra Scriptora, Iob. 3. [Quasi effodientes thesaurum, delectaoturque vehementer cum inuenerint sepulchrum.] & Ioseph. lib. 7. & 13. historiæ Iudaicæ, cap 15. & 16. refert Salomonem recondidisse in sepulchro patris sui Dauid magnas diuitias, quibus postea Iudæi oppressi ab Antiocho vsi sunt, atque fuisse tantam copiam, vt Hircanus Sum. Pont. post 1030. annos volens euadere obsidionem, non habuerit aliūde pecuniam, sed aperto & reserato sepulchro Dauid extraxerit inde 300. talenta auri, quorum vna parte data Antiocho cessauit obsidio, alia vero subuenit populo, additq; Ioseph. post multū tempus Herodem aperuisse aliom locum eiusdem sepulchrum Dauid, magnamque inde copiam pecuniæ quoq; extraxisse: Sic Indi habebant sepulchra suorum plena auro, gemmis, & diuitijs, quæ sursibi deposuerint, qui illa sustulerunt, tenentur restituere. Patet, isti thesauri impropriè dicti habent verum dominum, vel successorem, vt supponimus, ergo non sunt inuentoris. Aperta est consequentia, quia nullus potest rem alterius vsurpare, nisi aut voluntate, & consensu ipsiusmet domini, aut lege id ei concedente, sed in hoc casu nihil tale consentiunt veri domini, nec leges, imò leges priuaot inuentorem tali dominio, vt patet ex illa l. Nunquam iam citata, vbi dicitur: [Si quis pecuniam suam, vel bona deponat lucri causa, metus, vel custodiæ, non est thesaurus eius, qui iouenit, sed eius qui deposuit, ita vt si accipiatur furtum fiat.] Secuodò, quia ita est iure gentium, ab omoi natione receptum, vt pecuniæ, vestes, vasa, & quæcuoque recondentur in sepulchris mortuorum, non possiot inde extrahi, quin plurimum violetur religio, & cultus sepulturæ, quod habetur apud omnes pro grauissima culpa, & mortali, vnde inde extracta aut ibidem recondenda sunt, aut restituenda legitimis successoribus, vt veris dominis: sicut quando apud nos sepelitur clericus cum ornamentis, & vasis altaris, si illa esse ot preciosa, & quis illa à sepultura defuncti auferret, peccaret grauissimè, & teneretur aut illa ibidem reddere, aut veris successoribus illius clerici restituere.

CONCLVSIO SECVNDA.

Thesaurus propriè dictus inuentus arte magica non est inuentoris, sed totus est applicandus fisco, stando in iure communi, ciuili.

ITa habetur illa l. vnica. C. de Thesauris lib. 10. in Volum. & l. Nemo. Cod. de Maleficis & Mathem. idem seruatur io Hispania lib. partitionum partita. 3. titu. 28. lege 44. Quamuis D. Nauarrus. cap. 27. nume. 176. & multi viri docti seotiant has leges cum sint pœnales io odium, & detestationem magiæ, non obligare nisi adueniente iudicis cōdemnatione, & ita crederem, cum constet leges pœnales non obligare antea.

CONCLVSIO TERTIA.

Thesaurus propriè dictus inuentus sine vlla arte magica, aut illicita stando in iure naturæ, & communi ciuili, si inueniatur in loco, qui ad nullius particulare dominium pertineat, totus est inuentoris.

Patet, quia cum talis thesaurus io nullius bonis sit iure naturæ, & commuoi, est primò occupantis, & inuenientis.

CONCLVSIO QVARTA.

Thesaurus propriè dictus, stando in eodem iure naturæ, & communi ciuili, inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris. Inuentus in agro alieno cum industria, & diligentia, totus est domini fundi. Inuentus autem in agro alieno casu & fortuito, æqualiter diuidendus est inter dominum agri, & ipsum inuentorem.

HÆc conclusio qoo ad omnes sui partes, est communis inter DD. ita D. Thom. hic Turrecrem. in cap. Si quid iouenisti. 14. q. 5. Syluest. verb. iouentor. § 3. habeturq; locis citatis. Instituta, de rerum diuision. §. Thesauros. C. de Thesau. l. illa vnica, & in antiquo iure Castellæ loco citato, lib. partitio. part. 3. tit. 28. l. 44. Dico in hac conclu. iuxta ius naturæ, & commune ciuile, & Antiquoin Hispaniæ, nō iuxta iura noua, vel potius receptam coosuetudinem statim dicemus quid sentiendum est.

In prima parte huius conclusioois de inueniente thesaurum in proprio fundo omnes conueniunt, circa secundam verò quoad inuenientem in agro alieno adhibita industria, sunt qui velint non teneri talem inuentorem ad restituendum

tuendum totum thesaurum domino agri, sed posse sibi retinere medietatem, sicut dicemus de inueniente casu, Ratio eorum est quia, si illæ decernentes vt talis inuentor totum restituat domino agri, videntur pœnales, & punire audaciam ac temeritatem eius qui sine licentia domini voluit laborare, & exercere suam industriam in agro alieno, & ita non obligare ante iudicis sententiam, sed alijs videtur oppositum. quia hic habet se perinde ac qui seminat in agro alieno, certum est si Petrus seminet in agro Ioannis, fiœ eius scientia fructus omnes deductis expensis esse Ioannis. Vtraque pars probabilis est, inclinatem autem io hac parte in priorem. lege Sylu. loc. citat. & Nauar. in Manua. cap. 17. nu. 162. Quod ad inuenientem autem casu in agro alieno: sont etiam aliqui autores graues, qui volunt leges illas tribuentes medietatem thesauri inuenti domino agri, esse quoque pœnales, & ita non obligare nisi adueniente iudicis sententia, nec teneri inuentorem ante illam ad exhibendam illam medietatem domino agri, attamen Soto loco citato, & Recentiores probabilius multo volunt leges istas quo ad hanc partem non esse pœnales, cum nullam culpam puniant, neque in inuentore thesauri, neque in domino agri, cum nulla in eia culpa possit reperiri; sed esse institutas ad componendam pacem, & quietem inter inuentorem, & dominum fundi: posset enim oriri inter eos discordia, inuentore allegante pro se fælicem successum & ius inuentionis, cui ius naturæ, & gentium maximè videtur fauere, domino, verò agri allegante pro se dominiũ fundi, & ius ciuile, quod omnia, quæ in agro aliquo sunt tribuit domino ipsius: Ad quas lites tollendas, & ipsas secundum quandam æquitatem componendas, statuit lex & optimâ, vt Thesaurus ille æqualiter inter ipsos diuidatur: Et ita tenetur iste inuen or, & ante omnem iudicis sententiam medietatem domino agri exhibere.

Est etiam obseruandum in hac quarta conclusione vocari dominum fundi, habentem proprium, & verum dominium illius, nam si habeat conductũ, vel locatũ, non est dominus, ita Syl. & Angelus verbo Inuentum Nauar. c. 17. nu. 173. Vnde optimè colligitur, habentem agrum in pignus nõ posse retinere sibi totum thesaurum inuentum, quia nõ est dominus fundi, sed solam medietatem, sicut qui inuenit in agro alieno. Similiter tenetur maritus si ager sit ex dote vxoris quia ipsa est vera domina. Vocatur enim verus dominus iuxta iuristas, qui habet proprietatem, & dominiũ rei, etiam si alius habeat vsum, vel administrationem illius, vnde dominus directus in hac materia non est dominus, nec debetur ei pars thesauri solo titulo dominij directi, nec qui habet solum vsum fructum, quia ille quoque vsufructuarius non est dominus. Hæc quarta conclusio sic explicata est D. Thom hic ad secundum, & communis inter DD. habent enim illã D Antoni. p. 2. tit. 1. c. 15. §. 2. Syluest. in ver. inuentum Turrecremata, & Glossa in Can. Si quid inuenisti. 14. q. 5 Cunar. in regul. peccatum. pai. 3. vbi in eadem refert plurimos. Obseruatque Turrecremata nomine loci alieni (quod etiam docet Soto) intelligendum esse locum sacrum, vel religiosum, qui est proprius alicuius Ecclesiæ, religionis vel prælati, quia de inueniente thesaurum in tali loco idem est dicendum, quod de inueniente in loco alieno qui esset alicuius particularis laici, Vnde quod dicitur Insti. de rer. diuis. §. thesauros, inueniente thesaurum in loco sacro acquirere sibi dominium illius, non repugnat huic doctrinæ, quia ibi est sermo de facto vel religioso loco, qui est communis omnibus, & in nullius bonis. Similiter ex iure, communi, si quis inueniat thesaurum in loco Principis uel Regis, tenetur illi medietatem tribuere, vt uerò domino, sic enim habatur Insti. de rerum diuis. §. citato vt qui thesaurum inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari, qui in loco fiscali dimidium det Cæsari, qui in loco fiscali dimidium det fisco. Idem habetur in L. non intelligitur. ff. de iure fisci, §. si in locis.

CONCLVSIO QVINTA

Thesaurus inuentus in agro uel domo, quam quis ab alio, etiam si illam emerit conscius illius thesauri occulti, & eo fine, ut illum haberet, totus est emptoris, nec tenetur aliquid tribuere priori domino, a quo illam emit.

Supponimus in hac conclusione licere emere agrum vel domum, in qua est thesaurus absconditus, ita vt emptor illud intelligat, ignoratur vero à venditore, ut uidebimus infra. q. 77. Confirmaturque ex parabola Chr. sti, Mat. 13. vbi tamquam ex re licita, & honesta sumit comparationem ad spiritualia, dicens, Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit, homo, abscõdit, & præ gaudio illius uadit, & uendit uniuersa quæ habet, & emit agrum illum, &c.

In hac tamen conclusione non omnes conueniunt, nam Soto lib. 5. de iustitia. q. 3. ar. 3. licet concedat talem emptionem iustam esse, & eo fin . & animo fieri posse, ait tamen duo primum, in inueniente in muro, vel pariete domus, vel fundi thesaurum depositum a priori domino, aut alio antiquiori cuius prior dominus sit successor, vel talis probabiliter credatur, teneri ad restituendum illi, quia iste thesaurus est propriè thesaurus (vt ex dictis constat esque in bonis illius prioris domini qui vendit, uel successorum: inuenientem vero illum thesaurum in tali domo vel agro, hoc fine empto in visceribus terræ, cuius tamen nulla erat memoria, ita vt esset propriè thesaurus, teneri ad dãdam medietatẽ priori domino, a quo emit. Vult enim esse iudicium de huiusmodi inuentore, ac de illo qui casu inuenit in agro alieno.

Probaturque a nonnullis hæc opinio Soti. Primò, leges præcipientes, vel inueniens casu thesaurum agro alieno, det medietatem domino, ideo id præcipiuntur componant partes, quarum vnaquæque poterat suum ius pro se allegare, sed in hoc casu, sicut potest, qui de nouo emit allegare pro se ius inuentionis, ita, & prior possessor ius antiquæ possessionis, a qua uidetur cum fraude ei. ætus per nouum emptorẽ, qui nouerat ibi thesauriũ, quem ipse ignorabat, ergo tenetur exhibere illi medietatẽ.

Secundò, ille ager cum illo thesauro valet dicamus decem millia, emptus ergo v. g. per centum iniustè emptus est, emptio iniusta non transtert dominium io emptorem, ergo iste qui emit non est dominus, & ita non potest totũ sibi retinere, sed tenetur cum prædecessore partiri.

Tertiò, ille venditor non intendit vendere thesaurum in suo agro occultum, quia si id sciuisset, non vendidisset, cum ignorantia vt ait Arist. tollat rationem voluntarij, at si venditor non intendit vendere, nec emptor emit, & ita non est dominus, nec habet ius in totum thesaurum.

In hac opinione, prior pars, inuenientem thesaurum in muro vel pariete depositum a priori, domino fundi, vel domus teneri ad restituendum illum in integrum priori domino, omnes conueniunt cum Soto, & ita docuimus prima conclusione, cum ille thesaurus sit impropriè thesaurus, & in bonis alterius: quo ad secundam verò partem pauci ssimi sequuntur Soto, imo nostra concl. posita quæ est contra ipsum, est communis inter Doctores, habent illam D. Th. hic ad secundum, vbi affert istum locum ex parabolis Mar. 13. & ibidem Litaous. Summa angelica, & Sylu. verbo inuentũ. §. 8. Rosa aurea tractatu tertio. Nauarus capit. 17. numero 175. & omnes recentiores. Et probatur. Nam in primis vt obseruat hic Diuus Tho. in illa parabola Euangelica, Math. 13. de emẽte agrum in quo erat Thesaurus absconditus, non solum approbatur a Christo emptio agri tali fine, verum etiam enectus subsequutus, nempè vt thesaurus ille totus cedat in commodum ementis, & hoc ipsum approbat lex Autore. ff. de ret vindicatione.

Secundò, thesaurus inuentus in proprio agro totus est inuentoris, sed qui emit agrum (etiam si hoc fine) quando inuenit thesaurum iam inuenit illum in pprio agro, cuius est vere dominus, ergo est ipsius, maior certa est, probatur minor: illa fuerit vera, & optima venditio, ergo est iam dominus, consequentia necessaria est, antecedens verò patet, quia si non fuisset optima, & iusta, aut ratione pretij, aut ex defectu consensus, non prius, quia ille tantum vendidit superficiem terræ quæ est vere ager, cuius superficiei illud fuit

fuit iustum pretium, nec posterius, quia liberè: & voluntariè consensit.

Tertiò, stando in simplici iure naturæ, thesaurus, qui in nullius bonis est, est inuentoris, sed hic thesaurus in visceribus terræ inclusus, cum sit propriè thesaurus in nullius est bonis, nec extat memoria cuius fuerit, nec est aliqua lex quæ illum adiudicet priori possessori, ergo est secundi, qui emit agrum, & inuenit.

Quartò si emisset agrum datis centũ aureis nesciens illũ thesaurum, illa emptio esset iusta simpliciter & à parte rei, & inueniens deinde thesaurum haberet dominium illius in integrum, ergo ex eo, quod sciuerit, non desinit emptio esse iusta, & inueniẽs thesaurum esse verè dominus illius, nam scire, vel ignorare accidentarium est emptioni, vt sit iusta, vel iniusta, cum iustitia, & rectitudo cõtractus humani sumenda sit à parte rei.

Quintò, si hic secundus dominus, & inuẽtor teneretur aliquid dare priori possessori, vel titulo dominij in agrum, quia illum prius possidebat, vel titulo dominij, in thesaurum, quia existebat in agro, qui erat ipsius, sed neutro modo istorum: non priori, quia iam abdicauit à se dominium agri iusto pretio, & venditione libera, ac voluntaria, nec titulo dominij in thesaurũ, quia cum non sit in memoria hominum, quis illum ibi deposuerit, est propriè thesaurus, & consequenter in nullius bonis.

Nunc ad arg. in oppositum: Ad primum respondeo, plurimum differre inter inuenientem in agro alieno, & inueniẽtem in agro, vel domo iam actu empta & propria, quãuis tali fine, quia in priori casu, vterque habet verum, & æqualem ius ad illum thesaurum, & ideo lex præcipiens, vt æqualiter diuidatur, componit partes, in nostro autem casu, postquam inuentor emit agrũ, vel domum, iam nõ superest titulus priori domino ad illum thesaurum, nec potest impediri nouus emptor, quin quærat illum in agro suo: vnde in hoc casu cessat omnino ratio legum illarum, quæ concedunt medietatem domino agri.

Ad secundũ respondeo, illũ agrũ si vtrique constaret de thesauro, pluris æstimari debere, cæterũ cũ simpliciter fiat vẽditio, dato iusto pretio iuxta valorẽ superficiei terræ, eo modo quo æstimari solet inter agricolas, est iusta emptio: non.n. tenetur emptor thesaurum absconditum manifestare, cum non sit, vt supponimus in bonis domini agri.

Ad vltimũ respondeo, in casu de quo hic agimus, nec vẽditorẽ vendere thesaurũ quẽ ignorat, nec emptorẽ emere, aut debere emere illũ, cũ thesaurus ille non sit in bonis dñi agri, sed vẽditorem solũ vendidisse agrum, & emptorẽ solũ quoq; emisse agrum ipsum, i. superficiem terræ, quæ colit, & solet vẽdi. Vnde nec dicemus emptorem habere thesaurum illum titulo emptionis, sed solo titulo inuentionis in propria hæreditate iam verè, & iustè empta.

Sed posset adhuc pro opinione Soti aliquis obijcere: Si quis sciat aliquem lapidem esse pretiosum, cuius virtutem reconditam ignorat venditor, tenetur emptor illum admonere, ne fraudetur pretio rei suæ, vt videbimus. q. 77. agentes de emptione, ergo similiter in nostro casu, tenebitur emptor admonere venditorem de thesauro latente in suo fundo. Secundò leges illæ ciuiles superius adductæ videntur nullo pacto cohærere. nam l. 3. §. si in locis. ff. de iure fisci. definitur, vt thesauri inuenti in loco religioso dimidiũ detur fisco, cuius oppositum videtur definiri. Instit. de rer. diuis. §. thesauros.

Sed hæc facilè soluuntur. Ad primum.n. respondeo, differre plurimum res venditas, & venditionem agri in quo latet thesaurus: nam aliæ res venduntur secũdum se, & omnes suas virtutes quas habent, & ita virtus lapidis pretiosi est in bonis eius, qui est dominus lapidis illius, ager autem tantum venditur, secundum superficiem, & eam partem terræ, quæ valet ad ferendos fructus, nec venditur ratione thesauri, sicut nec ratione aeris, vel solis, nec sunt hæc in bonis agri, cuius est euidentissimum argumẽtum illud adductum, vt si quis bona fide emeret agrum ignorãs thesaurum ibi latentem, illum postea inueniens nihil tenetur alteri restituere.

Ad secundum respondeo, legem illam loqui de loco religioso, qui est proprius Regis, vt in nonnullis Prouincijs in quibus ædificant aliqui Reges nonnulla monasteria, seruato sibi dominio illorum locorum, vsum solum religiosis concedentes. Vel loquitur de loco religioso, qui est in bonis communitatis, vel ciuitatis, cuius Rex est dominus, &c.

CONCLVSIO SEXTA.

Potest Rex, vel Respublica constituere legem sanctam & iustam, qua statuatur, vt thesaurus quoque inuentus in proprio, & peculiari agro, vel domo alicuius priuati ciuis sit totus Regis, seruata aliqua parte inuentori, vel domino loci in quo inuenitur.

SYluest. verbo inuentum, numero 13. & Soto loco citato negant huiusmodi legem posse constitui à Principibus tuta conscientia, & ita volunt in nulla Republica benè instituta talem vsum reperiri. Probant suam sentẽtiam. Iste thesaurus cum in nullius bonis sit, neque est in bonis Regis, quæ autem neq; in Regis, neque in alicuius alterius bonis sunt, iure naturæ ciuili, & canonico sunt inuentoris, lex autem quæ omni iure maximè naturali repugnat, nõ est dicenda lex, sed corruptela, ergo talis lex nequit constitui. Quod autem omni iure, quæ in nullius bonis sunt sint inuentoris, constat ex legibus adductis in quarta conclusione, quo ad ius naturæ, quoad ius verò ciuile non est Regis nisi tantum medietas, vt patet in l. intelligitur. ff. de iure fisci, & hoc, non quando inuenitur à priuato ciue in suo fundo, sed in loco Regis, vel fisci: quod perinde est, sicut diximus de inueniente in agro alieno, casu, & fortuito. In iure etiam Canonico patet, in illo cap. cum tu, de vsuris. Et in multis alijs quæ habentur 14. q. 5. vbi stabilitũ est, vt bona quæ non habent certos dominos, cedant in pios vsus pauperum, vnde contra omnia iura applicarentur per talem legem thesauri isti Regi. Addit Soto, posse tamen constitui legem, vt quoties Respublica indiguerit, inuenientes thesaurum etiam in agris suis teneantur aliquod tributum, tanquam in subsidium necessitatis communis conferre.

Sed nihilominus nostra concl. est vera. Habent illam Couar. in reg. peccatum. p. 2. §. 9. vbi adducit pro se D. Ant. p. 3 ti. 3. c. 1 & Palu. in 4. di. 15. q. 3 ar. 5. Idem tenet Alphon. de Castro, de lege pęnali li. 2. c. 2. Corol. 3. & omnes ferè recẽtiores. Et probatur. Est iã vsus apud omnes ferè nationes, thesauros inuentos in proprio huius, vel illius priuati fundo cũ primum id Rex nouit illos sibi applicare, data inuentori, vel domino fundi quinta parte, vsus aũt nationum, & prouinciarum ẽt fidelium, cui non reclamatur in moralib. & dispositione bonorum temporalium, non solum non est damnandus, vt illicitus, verum etiam habet quodammodo vim legis. Secundò, quando dicitur iure naturæ thesaurum esse inuentoris non intelligitur positiuè, quod ius naturæ illum ipsi tribuat, nam ius naturæ omnia fecit communia: sed intelligitur negatiuè, id est, quod non fecit alterius ab inuentore, sed vt commune sit primò occupantis, quæ autem communia sunt ex se, & in nullius bonis, sunt communitatis, debentq; bono communi deseruire, maximè exigente necessitate, ergo pro bono communi potuit statui talis lex, tamquam iusta, & maximè rationi cõsona. Tertiò, si hæc lex esset iniusta, qa iure naturæ thesaurus debet esse inuẽtoris, esset quoque iniusta, quæ vult, vt inueniẽs thesaurũ in fundo alieno sua industria, reddat totũ domino, inueniens verò casu reddat illi medietatẽ, cum iure naturæ, thesaurus propriè, de quo loquimur sit inuentoris, at nullus id dixit. Quartò, licet diuisio rerum iure gentium, fuerit facta, appropriatio tamen huius, vel illius rei huic, vel illi quamdiu communes sunt, optimè potest fieri iure positiuo ciuili, vt constat ex disputatione de dominio, docuitque id D. Thom. q. 57. artic. 3. & quoti-

die fit, cum ftabilinntur aliqui agri, vel terræ, quæ communes funt, his vel illis ciuibus à magiftratib. loci, fed thefaurus propriæ cum in nullius bonis fit, eft quid commune, & nondum appropriatum, ergo poteft ius ciuile Regnum, vel Reip. per fuas leges applicare illud principi ad bonũ commune, cuius eft Princeps cuftos, & præcipuus adminiftrator. Vltimo. Poteft Rex quando expedierit Reipub. vel ipfa indiguerit, condere legem, vt vnufquifq; etiam ex proprio labore paratis foluat aliquod tributum in fubfidium, ergo à fortiori poteft ftatuere, vt ex inuentis foluat hoc tributum, vt feruata fibi aliqua parte, reliquum Regi exhibeat ad neceffitates boni communis.

Ad argumenta pro opinione M. Soto. Refpondeo, Ad primum, in aliquibus prouincijs non effe talem confuetudinem, at in regnis Caftellæ eam reperiri, imò effe conditam de eo legem, quia lib. 6. Ordina. Rega. titu. 12. l. 7. habetur, vt omnes thefauri vbicunque inueniantur, fint Regis, data inuentori quarta parte. Quamuis Couar. dicat fe legiffe in originali manu fcripto, data inuentori quinta parte. Ad fecundum refpondeo, in primis huiufmodi legem non effe contra ius naturę, quod enim communiter dicitur, thefaurum, qui in nullios bonis eft iure naturæ effe inuentoris, non eft intelligendum (vt paulò ante dicebam) pofitiuè quafi ius naturæ ita præcipiat, & thefaurũ illi tribuat, quia ius naturæ omnia fecit oommunia, fed negatiuè, id eft, quod non fecerit alicuius alterius ab inuẽtore: cui nõ repugnat, vel lex ciuilis ob honeftum finem nempe bonũ commune applicet illum alicui, vel regi, vel ærario Reipu. vel alicui alteri, ficut bono communi expedierit. Sicut iure naturæ funt omnia communia, cui tamen iuri non repugnat, vt huic vel illi approprientur: Quia cum dicimus iure naturæ omnia effe communia non intelligitur pofitiuè, quafi ita præcipiat ius naturæ, fed negatiuè, id eft quod nullius priuati peculiariter fecerit, & ita poffunt applicari huic vel illi. Ad teftimonia ex iure ciuili, & canonico refpõdeo. In primis ad ius ciuile commune, illud per priuatas leges cuiufcunq; prouinciæ iuxta bonũ ipfius poffe variari, maximè in prouincijs, & Regnis quæ non fubijciuntur ditioni Romanæ, & legib. Imperatorum, ficut quotidie fit in noftris regnis. ad c. illud cum tu. ex iure canonico, dico fic effe intelligẽdũ, vt fit fermo de iniuftè acquifitis, vel de his quæ non habent verũ dominũ, at thefaurus inuentus non eft iniuftè acquifitus, fed habet verũ dominũ, ad quẽ pertinet infto titulo, nempe titulo inuentionis.

Sed cũ talis lex cõftitui poffit, quæret aliquis, fit ne actu conftituta? In regno Caftellæ habetur illa lex 7. lib. 6. ordi. modo adducta, quæ vt̃ id iã conftituiffe, funt tñ qui dicunt, vt Soto, & nonnulli in illa lege hoc fignificari, vt quicunq; fciuerit effe aliquẽ thefaurũ in aliquo fundo, vel loco intra terminos ipfius Regis, qui locus ad Regẽ ipfum pertineat, debere illũ intra certũ tẽpus manifeftare, & recipiet quartam, vel quintam partẽ: vnde non obligant inuẽtorem thefauri ad reftituendũ illũ Regi, donec acceſſerit iudicis fententia, quia ifta lex debet iudicari odiofa. Alijs tñ & multò probabilius placet, iftã legẽ actu præcipere, vt fit Regis, & de facto applicari Regi. Sic intelligũt eam Couarr. & Caft. loc. cita. & ita eft fentiendum. Quia in primis lex apertè fignificat, vt quocunq; loco thefauri inueniãtur fint Regis. Secundò, quamuis id non diceret, neq; lex habet, quod ait Soto, de loco pertinente ad Regem, fed loquitur in quocũque loco, & vbi lex non diftinguit, neque nos diftinguere debemus. Tertiò, confuetudo, quæ eft optima legũ interpres ita habet, vt in Caftella thefaurus vbicunq; inuentus fit, fit Regis, in noftro regno Valentiæ feruatur ius commune, explicatum à nobis prioribus cõclufiooibus, vt thefauri fint inuẽtoris eo modo quo expofitũ eft, datur tñ quinta pars Regi, ficq; habet confuetudo: quia leges peculiares, & municipales noftri Regni nihil difponunt circa thefauros inuentos in proprijs agris, & alienis.

CONCLVSIO SEPTIMA.

Mineralia, & vena auri, argenti, & cuiufque metalli ftando in iure natura funt domini fundi, & in bonis ipfius.

RAtio eft, quia ifta non funt velut thefauri abfconditi fupra hominum memoriã, fed velut fructus & partus terræ, fructus autem terræ funt dñi terræ, & in bonis ipfius, ficut & ipfa terra cuius eft dominus. Ex quo fequitur primò ftando in iure naturæ non poffe aliquem emere agrũ alterius in quo fit aliquod minerale, quin manifeftet illud domino vendenti, quia cum fit fructus terræ, eft res ipfius venditoris, & in quam habet ius dominij, ficut & in agrum quamuis cum lateat. Sequitur fecundò inuenientem in proprio fundo tale minerale in iure naturæ poffe illud fibi referuare, vt rem fuam, in agro autẽ alieno, fiue cafu id inueniat, fiue, adhibita induftria, totum effe domini agri, quia eft in bonis ipfius domini, & res eius, ficut diximus de thefauro impropriè dicto, qui eft in bonis alterius.

Iuxta leges autem particulares Hifpaniæ, & huius regni confuetudinem, omnia mineralia cuiufcunque generis metalli vbicunque inueniatur, funt regis, deductis expenfis, & aliqua parte data inuentori, & domino agri, nam lib. 6. ordina. rega. nouæ copilationis tit. 13. leg. 3. ftatuitur omnia mineralia effe Regis, vbicunque exiftant, nec licere alicui abfque licentia, & priuilegio Regis ea alicubi quærere, aut fodere: Qua lege reuocata eft quædam antiqua, qua concedebatur cuique facultas quærendi, & fodiendi metalla in quouis fundo, ita vt & in alieno fieret fine præiudicio domini, & cum eius beneplacito, deductifque expenfis talis inuentor poffet fibi tertiam partem retinere, & reliquum exhiberet Regi, fed hoc reuocatum eft illa leg. 3. qua omnia, Regi applicantur. Et lege 4. quæ proximè fequitur Philippus fecundus appropriat fibi dominium omnium venarum, & minarum, metallorum. & reuocat omnem gratiã cuique perfonæ factam, apponitque quafdam conditiones, & modificationes, vnde in Caftella per huiufmodi leges funt Regis metalla omnia. Et meritò, primò, quia huiufmodi funt quidam fructus, & partus terræ, producti ab ipfa ad fui defenfionem & decorem, vnde illius effe debent, cui incumbit terræ defenfio, & protectio, qualis eft Rex. Secũdò, quia non funt quiuis fructus terræ, fed optimi ipfius, & præftantiffimæ, ac abundantiffimæ diuitiæ, quæ folam Regiam maieftatem, & non priuatum ciuem decent. In noftro regno Valentiæ idem obtinuit confuetudo, quæ iam habet vim legis, vt metalla omnia fint patrimonij Regij, & ita in Caftella & noftro regno nemo illa poteft quærere, aut fodere tuta confcientia fine licentia, ac priuilegio Regis: quod fi contrafaciat, quidquid acceperit deductis expenfis tenetur reftituere, vt bona quorum Rex eft verus, & legitimus dominus, in alijs regnis, & prouincijs ftandum eft priuatis legibus, & confuetudinibus cuiufque loci.

Nunc agendum eft de bonis tertij generis, quæ probabile eft habere veros dominos, ignorantur tamen ab inuentore: in quibus illud quidem omnium confenfu certum eft, teneri inuentorem ad inquirendum illorum dominum omni adhibita diligentia, vt publicis præconibus, & alijs vijs pro rei quãtitate, ac fi inueniatur reftituere illi rem inuentam, deductis expenfis quas fecit in illa inquifitione, pro inuentione autem quam vocant hallazgo nihil poffe accipere in huiufmodi rebus incertis, nifi quod dominus gratis, & liberè, ac fine vllo coactionis genere voluerit inuentori exhibere. Difficultas verò eft.

Prima Controuerfia.

AN SI FACTA DILIGENTI inquifitione dominus non appareat, poffit inuentor rem inuentam fibi retinere.

IN hac quæftione varij funt DD. nam Sylue. in verbo, inuentum, quem fequitur Conar. Regu. peccatum p. 2. §. 1. Caye. verbo furtum, D. Nauar. C. 17. nu. 171. Gloff. in eadem

dem Regul. peccatum. Et in cap. cum tu. De vsuris, vbi est communis inter Canonistas vult in hoc casu expendenda esse huiusmodi bona in pios vsus pauperum, & Reipubli. quod si ipse sit pauper, posse quoque sibi illa aut in toto, aut in parte retinere, pensata quantitate rei inuentæ, & indigentia ipsius iuxta consilium prudentis confessoris: Et hanc dicunt esse communem sententiam Theologorum, & Iuristarum.

Probant primò ex D.Aug. qui sermo.19. de verbis Apostol. & habetur 14.q.5.can. Si quid inuenisti. docet apertè. inuenta non posse inuētorem sibi retinere, sed debere reddere, vnde quando non apparet verus dominus reddet, aut pauperibus, aut Reip. Idem videtur docere, Origen. eano. Multi eodem loco. Secundò ex Authentico, Omnes peregrini. C. comm. de success. & recipitur à Legibus Hispaniæ partita 6.tit.penult.l.1. Bona peregrini defuncti cuius non apparet, nec inuenitur hæres legitimus, sunt distribuenda per Episcopum in pios vsus: his autem similia sunt inuenta tertij generis, quorum non inuenitur dominus. Tertiò, tam bona iniustè acquisita, vel possessa, quæ non habent certos dominos, vt habetur c. cum tu. de vsuris, & cap. non sanè. 14.q.5. quam iustè acquisita, sed ignoratur eorum dominus, vt quæ mutuo, vel deposito quis accipit, ignorat autem omnino deinde à quo illa acceperit, sunt conuertenda in pios vsus, vt vidimus q.62.ar.7. Eodem modo se habent inuenta tertij generis, quorum post debitam inquisitionem non apparent veri domini, ergo. Quartò, res cuius dominus non extat, iure naturæ manet in communi, & est conuertenda in bonum commune, pertinent autem ad bonum commune pij vsus pauperum, vel Reip. ergo. Vltimò hæc bona habent reuera dominum, quamuis ille non appareat, vnde dictat recta ratio, vt expendantur secundum voluntatem rationalem, & interpretatiuam ipsius, cum non possit constare de voluntate eius explicita, & rationali, hæc aut voluntas interpretatiua, & rationalis nulla alia erit, nisi vt expendantur in suam vtilitatem spirituale, (cū hāc vnusquisque præsumendus, & credendus sibi optare) hoc autem fit, connertendo illa in pios vsus, ergo.

Oppositum docet Soto lib.5.de Iustitia, q.3.art.3. quem sequuntur modo multi recentiores Thomistæ, asserentes hæc inuenta tertij generis tuta conscientia posse inuentorem, si post debitam inquisitionem dominus nō appareat, sibi retinere. Probant primò. Res cuius nō extat dominus, iure naturæ, & gentium sunt primò occupantis, nisi ius Euangelicum, aut Ecclesiæ, vel ciuile aliud disponat, sed hæc inuenta quorum post debitam, & diligentem inquisitionē nullo modo dominus apparet, etsi à parte rei aliquem habeat, quo ad dispositionem verò, & distributionem eorum perinde se habent, ac si nullus esset, nec est aliquis locus Euangelij, qui illa applicet pauperibus, neque aliqua lex Ecclesiastica, aut ciuilis, quæ id constituat, nam illa ca. cum tu. & can. non sanè. adducta ab alijs, tantum loquuntur de iniustè acquisitis, vel iniquo titulo debitis, titulus autem inuentionis iustus est, & nullo modo iniquus, nullumque includens debitum. Ergo sic inuenta tuta conscientia sunt inuentoris. Lex autem illa ciuilis falsus. ff. de fur. tantum docet, furti reum esse, qui inuentum accepit animo non reddendi, quia tenetur inquirere dominum, & habere animū reddendi si appareat, at si non appareat facta diligenti inquisitione, nihil dicit de pauperibus, neque habet, vt inuentor alicui rem illam exhibeat.

Secundò, huiusmodi inuenta, perinde se habēt, ac thesauri antiqui quorum nō apparet dominus: sicut.n. in istis thesauris antiquitas est certum indicium rem illam carere domino, vel certè non apparere, ita in his diligens inquisitio facta est certum quoque argumētum, non apparere dominū, ergo sicut thesauri ex ignoratione veri domini sunt inuentoris iure naturæ, & communi, ita & res inuentæ huius tertij generis, cum earum dominos omnino iam ignoretur. Vel profectò si hæ res essent pauperum, & thesauri illi essent quoq; dandi pauperibus.

Tertiò, hæc bona cum nullus iam appareat dominus, (quod fatentur etiam DD. alterius opinionis) sunt communia, quod apparet, quia Respublica interdum applicat illa pauperibus, interdum religiosis, interdum suis necessitatibus, quod non posset si essent alicuius particularis, & non communia, at communia eodem iure gentium sunt primo occupantis, sicut inuenta in littore maris, quæ natura ibi producit: ergo.

Quartò D. Tho. hic ad secundum agens de huiusmodi inuentis nihil habet de pauperibus, sed tantū docet, inuentorem qui bona fide inuenta habet pro derelictis, nō committere furtum retinendo ea sibi, huiusmodi autem inuenta post diligentem inquisitionem factam, iustè, & prudēter habentur pro derelictis, ergo.

Quintò stando in iure naturali, quæ habent incertum dominum, veniunt in communitatem, quando sunt superflua, nam quæ cuique necessaria sunt, eodem iure naturæ potest, qui illis indiget sibi vsurpare, sed hæc inuenta non sunt superflua inuentori, quia vel eis indiget, vel illa saltem in suam vtilitatem potest conuertere sine vlla superfluitate, ergo.

Vtraque opinio satis probabilis est, & potest tuta conscientia seruari, vt ipsemet Soto loco cit. admonet, probabilior tamen mihi videtur. Secunda, & efficacioribus nititur argumentis. Sed obseruandum est ad maiorem intelligentiam, hæc bona tertij generis in duplici esse differētia: quędam enim sunt quæ vocantur Hispanè, bienes mostrencos, cuiusmodi sunt res animatæ, & semouentes vt iumenta, armenta, & pecudes, alia verò quæ ab alijs mouentur, cuiusmodi sunt res inanimatæ, vt vestes, pecuniæ, & alia. Hoc posito.

CONCLVSIO PRIMA.

Stando in iure naturæ, & gentium, & iure positiuo communi, tàm ciuili, quàm Canonico, omnes istæ res sunt inuentoris, si non appareat dominus facta diligenti inquisitione.

HAnc probant optimè argumenta secundæ opinionis, neque est aliqua ratio naturalis, aut textus in oppositum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Circa omnes istas res sunt seruandæ leges iustæ cuiusq; prouinciæ.

PATET, quia vt docuimus in disputatione de dominio, Resp. & lex ciuilis habent authoritatem ad transferendum dominium, vel prohibēdam eius translationem, sicut exegerit bonum commune. Dico seruandas esse leges iustas, quia vt benè hic obseruat Cayet. existunt circa hæc in aliquibus prouincijs aliquæ leges apertè iniquè, & iniustæ, vt illa apud Gallos, quæ appropriat bona naufragantiū domino loci, vel regionis, vbi fit naufragium, quæ vt vidimus est iniqua.

CONCLVSIO TERTIA.

Bona se mouentia, & mostrenca iuxta leges Castellæ sunt reddenda iudici illius loci in quo inueniuntur, vt ipse, post xiiij menses, in diebus nundinarum, & mercatus, & alijs certis diebus publicè proponat eas, quibus transactis si non appareat dominus, sunt danda illi cui ex priuilegio Regis hæc competent.

ITA habetur lib.4. fori Regalis ti.13.l.3. & lib.2. ordinat. Regal. ti.12.l.1. Quod si non existat habens tale priuilegiū, danda sunt inuentori, quia tunc seruandus est ius cōe, iuxta quod ex prima concl. hæc inuenta sunt primo occupantis. Couarr. loc. cita. non admittit hanc concl. sed dub. teq. apparebit magis, quam vera sit.

Mich. Sal. in 2.2. D. Tho.

CONCLVSIO QVARTA.

Bona inanimata, & non se mouentia in regnis Castellæ potest tuta conscientia inuentor sibi retinere, non apparente domino post debitam ipsius inquisitionem.

PAtet, quia circa hæc leges, & iura Castellæ nihil decernunt, vbi autem leges particulares nihil decernũt, stan dum est iuri naturæ, & communi, iuxta quæ hæc inuenta sunt inuentoris, vt primò occupantis.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, D. Aug. & Origen. loqui ibi, de illis, qui nolunt adhibere diligentem inquisitionẽ ad quærendũ dñm rei inuentæ: hi. n. vt fures iudicandi sunt, vt constat ex l. illa tallus: Ad secundum dico, bona peregrini defuncti esse ita distribuenda: primò, quia iam existit lex, quæ id decernit: secundò, quia mors defuncti, & defectus hæredis nõ sunt iusti tituli ad illa vsurpanda, in his verò inuẽtis tertij generis nulla est lex particularis circa ea, aut quæ negat illa inuentori, habetq; inuentor ad ea retinenda domino non comparente iustum titulum, nempe inuentionis.

Ad tertium dico, in primis iniustè acquisita, vt per simoniam, vel vsuram non posse habentem illa, sibi retinere, qa nullo titulo licito illa, occupauit, & lex iusta id prohibet, & de his est sermo in illis ca. non lanè. & cum tu. at inuẽta nulla lex prohibet inuentori, quin illa sibi retineat, vel præcipit dari pauperibus, maximè cum occupentur ab inuentore iusto titulo, nempe inuentionis. Sunt autem illa c. nõ sanè. & cum tu. maximè consona iuri naturali, cum recta ratio dictet, vt res, quæ per iniquitatem non habent certos dominos, non maneant apud habẽtes illas, quia iniquitas nulli debet suffragari, nec præbet iustum titulũ dominij. Tùm etiam quia daretur occasio iniquis hominib. detinendi aliena iniustè, hac spe, aliquando illa bona futura incerta, & efficienda sua, quæ incommoda non sequuntur in his rebus inuentis, stando in iure naturæ.

De bonis autem iustè acquisitis, vt mutuo, vel deposito, quorum deinde, nec cum diligẽti inquisitione apparet dominus, res est difficilior, nihilominus differunt, quoq; hæc ab inuentis tertij generis.

Primò, quia mutuum, vel depositum non sunt iusti tituli aliquo iure, neq; communi, neque particulari ad possidendum, imò dicunt quoddam debitum naturale restituendi, nam eo ipso quo dicitur mutuũ, vel depositũ, dicitur alienum, & restituendũ ei, qui deposuit, vel mutuatus est: quo fit, vt habens illa non possit retinere, neque præscribere, cum ad præscribendum exigatur bona fides cum iusto titulo, & cum non possit retinere, tenetur restituere, tanquam sibi superflua: vocatur enim cuique superfluum, quod inter bona sua retinere non potest, superflua autem iure naturæ pauperũ sunt, vel communitatis. Titulus autem inuentionis est optimus ad possidendum, censenturque inuenta veluti à natura bona sorte, & fortuna concessa inuentori; & ita qui inuenit non apparente domino, potest illa isto iusto titulo retinere, & præscribere, & consequenter nõ sunt ei superflua, nec tenetur in aliorum vsus conuertere. Secũdò circa res inuentas nihil disposuit ius positiuum, & ideo relinquitur iuri naturæ, & gentiũ, iuxta quæ iura sunt inuẽtoris, at circa omnes alias res derelictas, siue iustè, siue iniustè habeantur, non apparẽte certo earũ domino disponit ius posituũ ciuile, & Ecclesiasticũ, vt expendantur in pios vsus, sic. n. ius Ecclesiasticum de iniustè acquisitis, ius autẽ ciuile de mutuis, & depositis constituit.

Ad quartum respondeo, bona incerta, quæ nullo titulo alicuius sunt, sed omnino derelicta, & superflua, venire in communitatem, hæc autem inuenta cum habeantur iusto titulo ab inuentore, nempe titulo inuentionis, qui iure naturæ, & gentium, ac communi iustus est, non venire in cõmunitatem, nec esse superflua, dicuntur enim superflua (vt constat) quæ nullo iusto titulo ad aliquem pertinẽt, sed habens illa tenetur reddere.

Ad vltimum dico, in primis inuentorem non teneri stare voluntati domini, qui non apparet, sed iuri naturali, & gentiũ, vel particulari, iuxta quæ hæc inuenta ipsius sunt. Dico secundò volũtatem rationalem, & prudentem, & interpretatiuam domini hanc esse debere, vt inuentor seruet ius, & leges, tùm quia bona sorte ei contigerunt, tùm quia manendo apud inuentorem facilius eas poterit recuperare, quam si distribuantur in pauperes, vel alios pios vsus. Dico tertiò, non oportere, vt velit ea in suam spiritualem vtilitatẽ conuerti, nam si sit Turca, nihil tale curat, si Christianus frequenter nihil tale cogitat.

Obseruandum tamen hic est, bona Ecclesiæ inuenta, etiam si non appareat cuius Ecclesiæ sint, non posse inuentorem ea sibi retinere, sed esse tradenda prælato, vt in alios vsus Ecclesiæ illa conuertat: Quia quæ semel Ecclesiæ fuerunt, non possunt in alios vsus conuerti: Similiter religiosi inuenta non possunt sibi retinere, quia abdicantes à se per votum paupertatis quodcunq; dominium, abdicarunt etiam & titulos dominij, quorum vnus est ius inuentionis, & ita nec aliquo titulo possunt quicquam possidere, aut præscribere: poterit autem conuentus, vel communitas inuenta retinere, in his religionibus, quæ possunt possidere in communi.

Hæc sunt, quæ in hac quæstione iudico veriora, sed quo ad praxim, si inuentor est diues, consulendum est ei, vt inuẽta in pios vsus conuertat, si pauper vt sibi retineat, quod et concedũt Sylue. & alij: Quod si quis hanc opinionẽ Syluest. tueri vellet, potest defendere eam hoc nomine, vt quæ non habent certos dominos, probabile autem creduntur eos habere, quod non est in thesauris, sint iudicanda superflua habentibus illa, superflua autem iure naturæ, & gentium danda sunt indigentibus, vel conferenda in communitatẽ. Sed offert se hic dubium.

AN SI POST DILIGENTEM INQVIsitionem inuentor, rem inuentam sibi retineat, vel iure legis, vt in bonis se mouentibus, aut iure naturæ, & gentium, vt in alijs inanimatis, si deinde appareat dominus, teneatur ei restituere?

ALiter hic loquendum est de bonis animatis, & se mouentibus, & aliter de inanimatis: cum circa hæc posteriora nihil leges particulares disponant, circa illa verò priora extent leges illæ Castellæ. De prioribus igitur nempe animatis Dida. Couarr. loc. cit. iudicant iniquam legem istam de los mostrencos. quia l. venditor. §. si constat. ff. comm. prælat. non potest aliquis priuari re sua, siue iusta causa, qualis est, vel delictum ab ipso commissum, aut necessitas Reip. aut titulus præscriptionis, quarum causarum nulla existit in huiusmodi bonis, quæ vocantur Mostrẽca. Addit tamen posse legem istam probari, ita vt is cui post 14. menses bona ista traduntur, si appareat verus eorũ dominus, ante tempus designatum à lege ad præscribendum, vel vsucapiendum, teneatur illi tradere: quia per priuilegium tantũ habet iustũ titulum ad illa accipienda, non tamen integram possessionem.

Sed oppositũ docent pleriq; ex recentioribus, estq; multo probabilius. Et probatur, si ista bona, vel acquisita per vsuram, aut simoniam, iuxta legem canonicam. ca. cum tu. de vsuris, conuertat in pauperes, non tenetur domino, si deinde appareat illa restituere, neque ipse, neq; pauperes, ergo neque ille cui ex priuilegio Regis data sunt, aut inuẽtor, vbi tale priuilegium non est, teneretur restituere, cum per legem Regiam illi concessa, & collata.

Secundò leges ciuiles possunt transferre dominia ex iusta causa, vt in lege præscriptionis vidimus, sed leges ciuiles, & priuilegia Regum ex iusta causa faciunt habentis priuilegium, vel inuentoris ista bona mostrenca, nõ apparente domino post illam debitam inquisitionem constitutam ab ipsamet lege: Primò ad puniendam negligentiam domini in quærenda sua re, quia si ipse eam quæsisset, cum ex alia parte inuentor quoque diligenter inuestigauerit dominum, certè apparuisset.

Secundò, quia huiusmodi bona semouentia, & animata indigent speciali aliqua cura, essetq; incommodum in Repub. manere illa tanquam deserta, & sine certo domino per longum tempus. Et huius sententiæ videtur esse Soto, etiam si non tractet hanc quæstionem, cum asserat inuenta iure naturæ esse inuentoris, vel eius cui à lege tribuerentur. Ad rationem in oppositum dico, sicut eum qui præscribit, à puncto quo expletur tempus ad præscribendum, esse simpliciter & absolutè dominum, ita vt etiam si deinde appareat dominus, non teneatur illi restituere, ita in hoc casu, eo ipso quo facta debita diligentia non inuenitur dominus, ab eo puncto inuentorem esse verum dominum, vel habentem priuilegium Regis.

Vbi autem circa hæc bona mostrenca non est aliqua lex, vel priuilegium Regis, vt in nostro regno Valentiæ, de his iudicandum est, sicut de alijs inanimans, & non semouentibus. De quibus est etiam duplex opinio. Quidam enim volunt, non teneri ad eas restituendas, quam primum post factam diligentem inquisitionem non apparuit dominus, quia ius naturale, & gentium fecit illas inuentoris, sicut lex præscriptionis cōfert dominium ei, qui præscribit. Volunt alij, & multò probabilius esse, quidem inuentoris, quamdiu post debitam inquisitionem non apparet dominus, tanquam bona fide possidentis, ita vt si appareat intra tempus ad præscribēdum, vel vsucapiendum necessarium, debeat illi restituere, si verò post tempus designatū ad præscribendum, vel vsucapiendum, non teneatur, quia dominium, quod habebat antea solo titulo inuentionis est debile, & reuocabile apparente domino, sicut dominium, quod quis habet per contractum minus solemnem est debile, & reuocabile per iudicis sententiam, dominiū autem quod habet post quam præscripsit, est iam irreuocabile, & firmū iure præscriptionis. Et probatur, Dominus qui nō apparet legitimus dominus est, nec aliqua lex (vt supponimus) expoliat eum illo dominio, & transfert illud in inuentorem, ergo inuentor hęc tantum habet, vt possideat bona fide ex ignorantia veri domini, non autem quod habeat firmum dominium, cum non possint dari duo domini eiusdem rei.

Secundò, si inquisitio fiat per quinquaginta dies, & die quinquagesimoprimo appareat dominus, iuxta priorē sententiam iam non posset rem suam repetere, absurdum autem & iniquum maximè videtur, vt ratione vnius diei amittat dominium in re sua sine vlla culpa. Quod si dicas, in præscriptione quoque, si expleto tempore, die sequenti appareat, amittit rem suam, dico non esse eandem rationem, quia præscriptio durat per aliquot annos, diligens autē inquisitio potest fieri per breue tempus.

Ad argumentū aliorū respondeo, ius naturale, gentium, & commune conferre illa quidē inuētori, domino non apparēte, sed non eo modo, quo lex præscriptionis confert possidēti bona fide per totum tēpus ad præscribendū, quia hæc lex non solum concedit, vt possideat bona fide, quam iam supponit, sed transfert etiam dominium in pręscribentem, & constituit illum solum iam verum, & legitimum dominum, ius autem naturale, & gentium non transfert ita dominium rei inuentæ in inuentorem, vt aliū expoliet, & ipsum constituat solum dominum, sed quia nō apparet verus dominus, nec decet rem esse sine aliquo domino, tribuit illam primò occupanti, vt bona fide illam habeat. Et confirmatur nostra opinio. Ad illud tenetur vnusquisq; in conscientia, ad quod obligaretur per iustam sententiā proposita, & perspecta rei veritate, sed quiuis peritus, & timoratus index in hoc casu condemnaret inuentorem ad restituendum, & ita obseruatur, Ergo.

Sed in his omnibus obseruada esse iudico, quæ superius diximus, quando inuentor est diues, & qui rem amisit pauper, & è conuersò, tūm etiam illa quæ diximus de religiosis, & bonis ecclesiasticis.

DE BONIS NAVFRAGANTIVM.

Circa bona verò naufragantium, & ea quæ proijciuntur in mare tempestate ingruente ad seruandam vitā: Dico in iure ciuili prohibitum esse, vt ab aliquo accipiātur in Authen. Nauigia. C. de furtis l. falsis. ff. eo. tit. l. qui alleuiandæ. ff. ad l. Rhod. de iactu. Similiter habetur tam in peculiaribus legibus omnium regnorum Castellæ, & Aragonum, quàm in iure Ecclesiastico, in Titu. de naufragijs, non esse primo occupantis, sed faciendam esse sūmmam diligentiā ad inquirendum dominum, vt ei reddatur, quia afflicto nō est addenda afflictio. Quod si post multam inquisitionem expectatumque longum tempus nullo modo appareat, deferenda esse ad Ordinarium loci, & ei tradenda, vt ex illis pro sua prudentia disponat. Ita Caye. furtum, Soto vbi sup. Nauar. c. 17. nu. 98. Couarr. Reg. peccatum. p. 3. §. 2. num. 5. Contra vero agens propria authoritate talia retinendo, est ipso facto excommunicatus ex decreto Concilij Later. & habetur c. excommunicationi. de raptoribus: Potest autem absolui, quam primum restituit, vel ab Episcopo, vel per bullam cruciatæ, quia huius censuræ absolutio non est reseruata Papæ, vt docet Caie. excommunicatio cap. 23. Nec exigitur ad incurrēdam hanc excommunicationem admonitio, cum sit à iure: sed eo ipso quo quis illa animo retinendi accipit, vel est in mora ad restituendum, est ligatus. In excommunicatione. n. à iure pro aliqua culpa nō est necessaria admonitio, sed sufficit, vt incurratur commissio illius culpæ, quia ius in his est sufficiens admonitio, vt patet ex Clemen. Multorum de hæreticis.

Excipiuntur ab hac excommunicatione tria genera hominum. Primò, qui accipiunt ex naufragio alimēta ad succurrendum sibi, vel alicui fratri in extrema necessitate. Secundò, qui accipiunt ea, quæ prudenter iudicantur, tanquam à proprijs dominijs deserta, & derelicta. Tertiò, qui cum probabili periculo vitæ curarunt aliqua saluare ex naufragio, quæ reuera omnino perijssent, nisi illi se exposuissent tali periculo, in his si appareat dominus tenentur illa ei exhibere deductis expēsis, vel aliquo pretio arbitrio prudentum, pro labore, & periculo, quod passi sunt in illis seruandis, quod si nullo modo appareat dominus, possunt ea sibi tanquam tanto periculo empta retinere. Verumtum est autem consilio confessarij, vel prælati, vt iudicet de illo periculo, an ita fuerit graue, & necessarium: Ita D. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 15. §. 2. Summa Angelica. Naufragium. §. 3. Syluest. naufra. q. 2. Nauar. loco citato. Vnde iniqua est, & tiranis, ac corrupta lex illa Gallorum, quæ naufragio pereūt confiscanda esse, & exhibēda domino loci, vel littoris quo perueniunt, cum afflicto nō sit addenda afflictio repugnetque, vt constat iuri communi, & Ecclesiastico. Quæ dicimus de bonis naufragantium seruanda etiam sunt, in bonis quæ accipiuntur, & proijciuntur, quando accidit aliquod incendium, vt ibidem docet Nanarr. & quando ligna, vel trabes deferuntur per flumina, & huc, vel illuc inundationibus proijciuntur, inueniunturque in littorib. eiusdem fluminis, vel maris proiecta, vt docet Gabr. in 4. d. 15. in fi. quæst. & Nauar. c. 17. nu. 176. Solutio tertij argumenti apud D. Thom. aperta est, & videndus circa eam Caiet. Sed interim est dubium.

Secunda Controuersia.

POSSIT NE QVIS OCCVLTE accipere rem suam, quam iuridicè recuperare non valet.

Videtur non licere primò, quia sicut iniuriam sibi illatā nullus potest priuata authoritate vindicare, ita neque sua bona priuatim accipere, cum tanta iniuria inferatur in acceptione bonorum, quanta in honore. Secundò, quia cum officium iudicis sit suum ius cuique tribuere, videtur contra ordinem iuris, priuata authoritate res suas accipere, & exercere iudicium vsurpatum, & sic iniuria iudicis. Tertiò, si tē suā liceret cuiq; propria authoritate recuperare, sicut pōt occultè, posset publicè, & per vim, hoc aūt est absurdū, & negatur ab omnib. ergo. Et D. Th. hic ad 3. ita docet, & q. 62. ar. 8. ad 3. vocat furem sic accipiēte, quia licet acci-

piat, quod simpliciter suum est, accipit tamen alienum, quo ad custodiam.

Oppositum tamen docet communis schola, nempe.

CONCLVSIO PRIMA.

Positis his quatuor conditionibus licere rem suam occultè accipere.

PRimò, vt sciat rem illam certò esse suam, quia in dubijs melior est ratio possidentis. Secũda, vt nullum sequatur scandalum, neq; aliquam inferat vim: tũ quia nemo potest sua priuata authoritate alij vim inferre, tũm quia sequeretur passim hac via maxima perturbatio in Repub. Tertia, vt nequeat omnino rem suam ordine iuris recuperare, vel ex defectu probationis, vel ex malitia iudicis, vel ex iusto timore alicuius nocumenti sibi inferendi, si iuridicè postulet, aut debeat tantas, vel plures expensas facere, nec recuperandas, quantũ est debitum. Quarta, vt rem suam ita recuperãs, curet ne alia via eadem sibi reddatur. Seruatis his cõditionibus, licèt cuiq; rem suam, quam iuridicè recuperare non potest, occultè accipere. Ita Cayet. hic Soto loco cit. Syl. furtum. nu. 16. & 17. & est communis.

Et probatur primò, quia seruatis his conditionibus nulli irrogat iniuriam, non debitori, cum solũ recipiat ab eo rẽ suam: non iudici, quia non facit contra ordinẽ iuris formaliter, nam cũ non teneatur rẽ suam amittere, nec eã possit commodè per iudicem recuperare, iuste non vult vti in tali casu authoritate iudicis. Secundò, in hoc casu nihil aliud reperitur, quam quædam recompensatio æquiualẽtis, quæ licita est, cum non sit aliud mediũ. Hinc fit, vt quando ea res mea est apud alium, possim illam accipere, quãdo ve rò non manet illa eadem, vel nõ possum eam accipere, possim æquiualẽtem, nec per hanc licentiam sequitur aliquod incommodum, aut perturbatio: seruatis. o. illis conditionibus, omnibus incommodis occurritur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui secretò accipit rem suam, quàm iuridicè recuperare poterat, peccat grauiter.

PRimò, quia violat ordinem iuris: secundò, quia vsurpat sibi authoritatẽ iudicis: non tamen tenetur restituere, quia habet rem suam cuius verè dominus est, vnde si alius obtineat excommunicationem, contra omnes, qui aliquid ex domo eius acceperunt, non incurrit illam, nec tenetur se manifestare, quia illa fertur contra detinentes iniquè alienum (sic. n. intelligenda est, cum aliter contineret errorẽ intollerabilem) hic verò non detinet alienum.

Ad argumenta initio proposita. Ad primũ dico, nõ esse eandem rationem, quia quando accipio rem meam, recupero quod meum est, & alter iniquè apud se detinebat, at quã do alapam pro alapa infero, non recupero aliquid quod alter à me abstulerit, aut detineat, sed tantum infero iniuriã pro iniuria, quod non licet. Secundò, quando recupero rẽ meam modo dicto, nullam infero iniuriam, imò quam illæ mihi infert reduco ad debitam æqualitatem, efficioq; ne ille detineat alienum, ac ne me expoliet re meã, at quãdo red do alapam, nulla est æqualitas, vel iustitia, sed vindicta, & iniuria. Tertiò, qui me iniuria affecit, non tenetur ad pœnã debitam ante iudicis sententiam, & ita non licet extra iudicium pœnam illi inferre, & recompensam acceptæ iniuriæ sumere. At qui rẽ meam iniquè detinet ẽt ante iudicis sententiam tenetur illam reddere, vnde quam iuridicè recuperare non valeo priuatim possum accipere. Deniq; si posset quilibet suam iniuriam vindicare, sequeretur magna perturbatio in Republica, quod non est in nostro casu seruatis conditionibus positis.

Ad secundum respondeo, non esse contra ordinẽ iuris, nec iudicium vsurpatum, quia nec teneor ad istum ordinem, quando commodè non possum, nec teneor rẽ meam amittere.

Ad tertium dico, vnam ex conditionibus requisitis esse ne fiat cum scandalo, vel perturbatione Reip. quo fit non licere accipere per vim D. verò Tho. in illis locis loquitur de eo, qui iuridicè potest rem suam recuperare. Sed quæres licet ne rem suam alteri commendatam mutuo, vel deposito, quam fur rapuit, à fure accipere? Dico licere, si sit periculum furem illam occultaturum, aut nullo modo, vel difficilè recuperandam, nisi ab eo accipiatur debet quæ tunc admonere illum à quo fur eam rapuit, se iam illam habere, ne eandem rem bis recipiat, accipere autem à fure etiam rem suam, quam ab alio furto accipit, vel non admonendo illum, vel consentiendo aliquo modo illi furto, iniquum est, vt constat. Docentq; hic D. Tho. Caye. & Soto consule illos, sed res est apertissima.

ARTICVLVS. VI.

An furtum sit peccatum mortale.

COnclusio est affirmans. Probatur primò, nemo condẽnatur adeò, nisi pro peccato mor. Zach. 5. habetur. [Hęc est maled. ctio, quæ ag greditur super faciem vniuersæ terræ, quia omnis fur iudicabitur, idest condẽnabitur.] Secũdò, quidquid destruit charitatem mortale est, sed furtum ex suo genere tollit charitatem proximi, ergo. Maior certa est, minor probatur primò, quia hæc non cohærent diligere proximum, & nocere illi in bonis, vnde Pau. Ro. 13. [Qui diligit proximum, legem impleuit: nam nõ occides, non furaberis, &c. in hoc vno verbo instauratur, diliges proximum tuum, &c. Secundò, quia per nocumentũ, quod infert furtum, inter viros prudentes dissoluitur amicitia, id autem per quod inter prudentes dissoluitur amicitia (vt vidimus) destruit charitatem, cum charitas sit verè amicitia. Tertiò, præcepta decalogi ex suo genere obligant sub mortali, cum illorũ violatio sit punienda pęna ęterna, sed vnum ex præceptis decalogi est. Non furaberis, ergo furtũ ex suo genere est mortale. Denique iniustitia per quã proximo aliqua iniuria, & nocumentum infertur ex suo genere est peccatum mortale, licet ex lęuitate materiæ possit esse veniale, vt docuit supra D. Thom. q. 59. ar. 3. & 4. furtum autem est vitiom contra iustitiam cum nocumento ex iniuria proximi, ergo est ex suo genere mortale, licèt ex leuitate materiæ possit esse veniale.

Circa hunc articulum duo potissimè vidẽda sunt prius est, cum furtum ex suo genere sit mortale, possit autẽ reddi veniale ex leuitate materiæ.

Prima Controuersia.

QVAE MATERIA SIT IVDICANda grauis, & quæ leuis, vt in indiuiduo, & particulari valeamus iudicare, quod furtum sit mortale, quod veniale.

HÆc quæstio est difficilis, nam si hæc quantitas sit expendenda absolutè, & respectiuè, nec in ordine ad paupertatem, vel abundantiam eius à quo quis furatur, sequeretur furantem à paupere non peccare mortaliter, nisi furetur quoque ab ipso in ea quantitate, in qua esset peccatum mortale furari à diuite, quod est absurdum, quia furtum est peccatum, eo quod nocet proximo, certum autem est, furem multoties nocere pauperi in ea quantitate, in qua non noceret diuiti, vt si pauperi auferas vnum argenteum, quo hodie sustentandus est grauiter illi noces, cum tamen furtum vnius argentei diuiti nullum ferè sit nocumentum. Quod si hac ratione adducti dicamus quantitatem comparatiuè sumendam esse, iuxta paupertatem, vel abundantiam eius, à quo fit furtum sequeretur furantem decem aureos à Rege ditissimo non peccare mortaliter, quia decem aurei in ordine ad regẽ exigua, & leuissima res est, & nul-

nullũ ferè illi nocumentum inferẽs. Vnde opus hic eſt maxima prudentia.

Obſeruemus ergo primò, iuxta pręſentem diſputationẽ intra limites materiæ vel quantitatis magnę poſſe reperiri quandam ita magnam, vt infra eam dentur etiam aliæ magnæ vt 100. aurei, infra hanc enim quantitatem dãtur aliæ minores, quę magnæ etiam ſunt vt quinquaginta, uel quadraginta aurei. Secundò modò poteſt dici quantitas aliqua magna, ita vt inferiores illa iam ſint dicendæ paruæ, & exiguæ, poteſtque illa uocari minima vel ultima in magnis. Similiter in paruis eſt quędã quantitas ita parua, vt illã excedẽtes poſſint etiã uocari paruæ: quomodo numulus parua quantitas eſt, cũ dẽtur aliæ etiam paruæ eo ſuperiores vt ſecundò l.3. Numuli Alia vera eſt ita parua vt quęuis illã excedens iam non ſit parua, & exigua, ſed magna, ita vt ultima in magnus ſit illi proxima, & vicina, quã poſſumus uocare ſupremam inter paruas, vt ſi minima inter paruas ſit v.g. vnus argenteus, maxima, & ſuprema inter paruas erunt dicamus viginti nũmi. Magnam vel paruã quantitatem hoc loco ſumimus iſto ſecũdò modo, & in hoc cõſiſtit tota difficultas, & cõtrouerſia, quæ quantitas ſit ita magna vt excedat limites paruæ, & quæ non? quia quæ ita erit magna cõſtitituet furtum peccatũ mortale, quæ vero non, conſtituet peccatum veniale.

Obſeruemus ſecundò negari non poſſe, quin varietur in his grauitas materiæ pro qualitate temporum, locorum & nationum in tempore enim vel loco quibus magis abundant aurum, argentum, triticum, & alimenta, quis dubitat maiorem quantitatem requiri ad grauitatem materiæ quam temporibus vel locis in quibus iſta deficiunt? ſimiliter negari non poteſt, qui pauperi, & indigenti ea quãtitas ſit grauis, & magna, quæ diuiti ſit exigua, & parua: diuiti enim pro nihilo eſt vnus argenteus, at pauperi mercenario cuius merces diurna ſunt duo tantum argentei, magna, & grauis quantitas eſt. Cui fauet Chriſtus Matth, 21. vbi uetulam illam quæ duo tantum minuta miſit in gazofilatium, plus omnibus diuitibus aſeruit miſiſſe, quia illi abũdabant, hæc uerò erat paupercula: & huic paupeęculæ erãt maior quantitas duo minuta, quam illis diuitibus multi argentei. Vnde neceſſario vtraque via, & abſolutè, & per comparationem explicandum eſt, quæ ſit materia grauis & magna in furto, & aſſignanda aliqua quantitas, quæ per ſe, & abſolutè, ac vbique locorum, & a quocunque accipiatur, ſit iudicanda grauis, & ſufficiens ad peccatũ mortale, aſſignandæ etiã aliquę regulæ, iuxta quas quãtitas quę ſimpliciter, & ſecundum ſe non eſſet magna, ratione loci, temporis vel perſonæ, aut alterius circunſtantiæ ſit cenſenda grauis, & magna.

Obſeruemus tertio, certum eſſe apud omnes, quidquid ſit de quantitate ſurantem rem paruam ſine animo, & intentione ſurandi maiorem, aut inferendi maius detrimentum, quam illud paruum, & minimũ, peccare tantũ venialiter vt plurimum, furantem verò rem paruam, & minimã, ſed cum animo. & intentione ſurandi maiorẽ, & inferendi maius detrimentum ſi potuiſſet, uel quando poterit, peccare mortaliter, quia tunc res illa ratione iſtius animi, & intẽtionis non eſt læuis, ſed grauis, & talis animus ſub mortali prohibetur vltimo præcepto decalogi, non concupiſces rẽ proximi tui præcepta autem decalogi certum eſt obligare ſub mortali. In quo ſenſu eſt intelligendus D. Hiero. quando ait 14. q. 6. Can. Finali. Furtum nõ ſolum in magnis, verum etiam in minimis iudicatur.] Qui ſenſus colligitur ex verbis eiuſdem Hiero. cum ſubiungat, In furto, non quid furatum eſt, ſed animus ſurantis attenditur. In eodem ſenſu ait D. Tho hic in fine ſolu. ad tertium, Habentem animũ furandi, & inferendi nocumentum proximo, etiã in minimis poſſe peccare mortaliter. Quamuis hæc verba ſentiat Soto ſignificare poſſe, etiam peccare mortaliter accipientem minima, ſine animo accipiendi maiora, alio titulo, verbi gratia, ſi dominus illius rei minimæ ita ſit ad eam affectus, vel ſit animo adeo miſero, vt perinde affligatur, perturbetur, & offendatur per acceptionem illius rei minimę ſicut vir prudẽs affligeret furto rei grauis, intelligatq; fur dominũ illius rei minimæ ſic eſſe affligẽdũ. Sed hęc expoſitio nõ eſt huic loco D. Th. accommodata, quia aliud eſt quærere, an hic committat peccatum mortale, & aliud quærere, quod peccatum mortale, & cuius ſpeciei. Verum quidem eſt accipere rem minimam animo afficiendi moleſtia fratrem eſſe peccatum mortale, ſicut qui faceret nutum, vel geſtum, quo ſciret proximum afficiendum moleſtia: hoc tamen non eſt peccatum mortale furti, ſed odij, iniuriæ, vel alterius generis, hic autẽ agimus de peccato in genere furti, in quo genere vt quis peccet mortaliter; neceſſariò quando accipit rem minimam, debet habere intentionem accipiendi maiorem. Vnde cum loquatur hic D. Thom. præcisè & formaliter de peccato furti, intelligendus eſt neceſſariò & non aliter quam ipſum explicant Cayet. & Naua. in Manua. cap. 17. num. 7. de accipiente minimum, ſed animo & intentione accipiendi maius ſi potuiſſet. Et confirmatur, primò, quia ait peccare mortaliter habentem animum furandi, & inferendi nocumentum, quod nocumẽtum intelligendum eſt in bonis, quia non loquitur de alio nocumento in toto hoc articulo. Secundò, quia addit eſſe iſtud mortale, ſicut poteſt eſſe mortale in ſolo cogitatu per conſenſum, quod perinde eſt, ac ſi dicat: ſicut nihil accipiens actu, poteſt tamen committere peccatum mortale furti ſolo conſenſu, & appetitu interno accipiendi, ita etiam accipiens minima poteſt peccare mortaliter peccato mortali furti, per intentionem & animum accipiendi magna, & nocendi in magnis ſi potuiſſet. Et ratio Cayetani eſt optima & efficax, quia accipere minima ſolo animo accipiendi illa non eſt peccatum mortale, niſi habeat animum accipiendi magna, ſi potuiſſet, ergo vt accipiens minima, dicatur peccare mortaliter peccato mortali furti, de quo loquitur hic D. Thom. neceſſariò debet habere animum accipiendi maiora, vnde in hoc ſenſu intelligendus eſt D. Tho. Et ſic intelligitur non ſolum à Cayetano, verum etiam ab omnibus recentioribus.

His poſitis, Circa illud primum, quæ quantitas ſit ſufficiens, & ſimpliciter, & abſolutè magna, vt furtum ſit peccatum mortale, varij ſunt Doctores. Antiqui nihil certum circa hoc docuerunt, ſed relinquunt prudentiæ confeſſoris, & conſcientiæ cuiuſq;, vt ex circunſtantijs loci, perſonæ, temporis, ac damni illati iudicetur ſit ne res accepta materia grauis, vel læuis. Et ita apud D. Tho. Gabrielem Paludanum, Scotum, D. Anto. & alios nulla quantitas aſſignatur, quæ ſit materia grauis, imò neq; apud Cayet. Medinam cõplu. Syluestrum, Angelum, & alios qui noſtris temporibus fuerunt viciniores, aliquid tale reperitur. Primi omnium qui in particulari, & in indiuiduo certam quantitatem quæ apud omnes ſit cenſenda materia grauis aſſignarunt, ſunt M. Soto, & D. Nauar. & recentiores illos ſequuti.

Soto quantitatem quæ abſolutè & apud omnes ſit grauis, vult debere eſſe alicuius momenti, & notabilem, verbi gratia, duos vel tres aureos, quia talis quantitas etiam ſi à Rege accipiatur, eſt furtum mortale. Sed hæc opinio multum laxat habenas, quia iuxta eam furtũ, verbi gratia, quinque vel ſex argenteorum ſi fiat a diuite, & potente nõ erit mortale, quod nullus timoratæ cõſciẽtiæ audebit aſſerere.

Nauarrus in cap Finali 14. q. 6. & in Manual. cap. 17. nu. 3. lit. F. Vult apud nos, imò & in tota ferè Europa, & vbi res perinde ac in Europa abundant, eſſe quantitatem grauem, & ſufficientem ad furtum. Mortale vnum argenteum, imò & medium, aut æquiualens, quia in huiuſmodi regionibus Europæ communiter apud nos medium argentei, & ſupra iam iudicatur aliquo modo notabilis quantitas, & illius priuatio nocumentum: vnde infert furantem vnum hædum, vel gallinam, aut modiũ tritici, vel amphoram vini, & quidquid pertingat valorem medij Iulij eſſe peccatum mortale. Quantitates verò inferiores medio argenteo læues eſſe, & furari illas cenſendum eſſe veniale. Sed hæc opinio videtur multis rigida & dura, quia apud omnes communiter medius argenteus nõ habetur pro notabili quantitate.

Alij ex recentioribus volunt grauem quantitatem ſimpliciter eſſe medium aureum, infra verò eſſe paruam: quia communiter omnes homines ſiue diuites ſint, ſiue paupe-

res,

res, hanc iudicant notabilem & grauem, non autem inferiores. Sed hæc quoque est ampla, & laxa opinio, cum videamus, & duos argenteos vel tres à quibusuis iudicari nõ paruam quantitatem. Alij quidam Thomistæ volunt duos argenteos esse quantitatẽ magnã, & inferiores esse paruas quia excommunicatio tantum fertur pro peccato mortali & in nonnullis Ecclesijs aliqui Episcopi ferunt excommunicationem pro furtis duorum argenteorum, nõ autẽ pro inferioribus quantitatibus, Sed repræhendit hanc opinionem. Nauar. loco citato, quia licet excommunicatio nõ feratur nisi pro mortali, non tamen fertur pro omni mortali vt constat, & ita non bene sequitur non fertur excommunicatio pro quantitate minori duobus argenteis, ergo quantitas eis minor non constituit mortale.

Vltima sententia est, non posse assignari Mathematicè vel Metaphisicè, & certo huiusmodi quantitatẽ, moraliter vero (y à iuyzio de buẽ uaron.) vnum argenteum esse quantitatem supremam inter paruas, & eam qui hanc proximè excedit iam esse magnam, ut argenteum, & dimidium: Vnde iuxta ipsos, argenteus, & dimidium erit velut infima, & minima quantitas inter magnas, atentis circunstantijs, & copia pecuniarum quæ est in Hispania, vel similibus prouincijs, nam in alijs iudicandum erit iuxta prouinciæ abũdantiam uel pecuniam. Ergo ex his eam opinione amplectendam iudico, ut absolutè, & simpliciter unum argenteũ aut æquiualens iudicem esse quantitatem satis grauem, & sufficientem ad mortale, tum quia omnes homines siue diuites, siue pauperes, siue liberales siue auari iudicant unũ argenteum ęgre sibi auferri, & quiuis parens si filium suum vel dominus famulũ vt pro furto digno, uerberibus domesticis vapulari præcipiet: quod argumento est certissimo, omnes illam quantitatẽm iudicare grauem, & notabilem. Vbi autem res magis abundant vt apud Indos, iudicarem duos vel tres argenteos esse quantitatẽ grauem: Vbi uerò ita abundant amplectenda est D. Nauarri sentẽtia, quia sic dictat recta ratio, & communis omnium consensus, imo, & iudices in Hispania rapientem vnum argenteum aliquo secreto verbere afficient, & vbi res non ita abundant rapientem medium. Quibus aliud placuerit non multum aduersabor, cum in his adeo certa regula assignari nõ possit sed prudentia opus sit, iuxta illam regulam. [Quæ indefinita relinquuntur à lege, arbitrio boni viri sunt definienda. Cap. De causis de officio delegati. Hoc tamen sit certum, si feratur excommunicatio contra eos qui aliquid furati sũt, quemcunque qui furatus aliquid sit in quantitate ita magna, vt sufficiat ad peccatum mortale, teneri vel ad illud statim restituendum si possit, uel manifestandum, nisi sit res omnino occulta, & cum periculo infamiæ alioquin incurrere illam excommunicationem. Quo ad secundũ modũ.

QVAE MATERIA SIT GRAuis, & constituens furtum mortale ratione persona a quo res accipitur.

DIco tribus modis posse quantitatem quę simpliciter, & absolutè non esset grauis, nec efficiens mortale, esse grauem, & magnam ratione personę, a qua res rapitur, uel alterius circunstantiæ. Primò ratione paupertatis, & indigentiæ domini rei acceptæ, constat enim ex secundo fundamẽto, & obseruatione cõfirmata testimonio. Christi Luc. & Mat. 12. Exiguam quantitatem quæ diuiti pro nihilo esset, pauperi, & indigenti esse notabilem, & magnam vnde medium argentei imo. 8. vel 6. nomuli pauperi qui non lucratur ad uictum totius diei nisi vnum argenteũ est grauis materia, & ita iudicabunt omnes, indigenti hic, & nunc quantitatem hanc quę simpliciter esse exigua, illi esse magnam. Et vt docet D. Tho. supra. q. 32. ar. 4. ad tertiũ materia grauis non solum sumitur absolutè, & à parte rei, verum etiam per comparationem ad paupertatem uel diuitias dominorum. Et confirmatur furtum ex eo est peccatũ, quia per ipsum infertur nocumentum, sed maius nocumẽtum infertur pauperi mercenario, & indigenti, qui non habet nisi mercedem diurnam ex qua suis, & sibi victum cõparat, si ab eo auferatur tertia pars vel medietas argẽtei, quã si a diuite accipiantur vnus vel duo aurei, ergo tale furtũ peccatum mortale est, estque talis quantitas in paupere materia grauis.

Secundo modo est materia grauis ratione vtilitatis quã ex re ablata reportare solet dominus ipsius, & dãni quod ea sibi ablata recipit, vt si ab artifice auferas vel vilissimũ instrumentum. cuius defectu non potest vno, vel altero die laborare, definitque in sua arte lucrari illo die, velut si sartori auferas acum, nec habet alium quo illo die consuat vestes, iuxta quantitatem damni, quod ocio illius diei patitur, & lucri, quod fecisset, tale furtum potest esse materia grauis, & peccatum mortale: vt si desinat lucrari vnum, vel duos argenteos.

Tertio modo propter rationabilem, & iustum affectum quem dominus rei habet ad illam: Sunt enim aliquæ res paruæ, & exigui pretij, quas tamen domini illarum merito & prudenter ex iustis causis, & circunstantijs vt pretiosas habent, huiusmodi res, & si secundum se paruæ, at ex rationabili, & iusto affectu domini sunt pretiosæ, & materia grauis, furarique illas cognito illo affectu domini est mortale. Vt si dicat dominus famulo, ne colligas in meo hortu illud malum sidonium, quia est primus fructus arboris, quam ego ipse hisce manibus plantaui, estque in hoc loco fructus iste rarus, voloque illum offerre amico cui plurimũ debeo, & cui scio huiusmodi fructum futurum esse gratissimum, si in hoc casu famulus iste fructum illum, ita domino suo pretiosum furetur, peccat mort. Dico primò affectu prudenti, & iusto, nam si oriatur ex nimia auaritia, vel animi abiectatione, aut alia imprudenti causa, affectus huiusmodi insãnia potius est vel cupiditas quam affectus. Dico secundò affectu cognito, nam qui illum omnino ignoraret & bona fide crederet dominum nulla aut lęuissima iniuria afficiendum acceptione illius rei exiguæ, nõ peccaret mortaliter. Affectus autẽ iudicandus est rationabilis, et iustus, vel secus, ex communi iudicio prudentium.

Sed circa istos tres modos quibus ratione personæ iudicatur materia grauis secundum se, & si a parte rei esset lęuia est dubium.

AN IN OMNIBVS ISTIS tribus modis in quibus materia est grauis, peccatum mortale quod committitur, si mortale genere furti, an in alio genere peccati?

SIluest. furtum. q. 2. & Domin. Soto illum secutus hęc nõ distinguũt, sed hæc omnia uocant peccatum furti, ex recentioribus verò nõnulli tunc collocant peccatũ istud in genere furti, quando accipitur materia grauis simpliciter, & secundũ se: quia tunc est reuera furtum graue, & cõsequenter furtum mortale. Quando autẽ accipitur res secũdum se lęuis, & exigua pertinere peccatum illud vt mort. ad aliud genus, nẽpè vel odij, vel iniustitiæ aut iniuriæ, vel damni dati, non tamen esse peccatum mort. furti. Sicut qui occidit debentem mihi cẽtum aureos, si mortuo debitore non possum recuperare illos, peccauit quidem si id intelligebat, peccato mort. damni illati erga me, non autem peccato furti

Probant hanc sententiam, Primò tam in vitijs quam in virtutibus propria, & specifica denominatio summẽda est à proprio obiecto obiectum furti est non damnum subsequutum, uel aliqua molestia, quę sunt per accidens, sed res accepta: quando ergo res accepta secundum se non est grauis, nec notabilis, licet alia quæ per accidens subsequuntur, ut aliquod dãnum vel molestia, sint grauia. nõ erit peccatum mortale furti, sed illius tantum speciei, ad quam pertinent illa subsequuta, ut peccatũ mortale damni dati, uel iniuriæ illatæ. Secundò vt paulo ante dicebamus, explicantes vltima uerba D. Tho. hic in solut. ad tertium cõtra Soto sequẽtes expositionem Cayet. furtum rei minimæ nõ est peccatum mortale in genere furti. etiam si ex eo inferatur

tur

tur molestia domino rei, sed erit peccatum mort. odij, aut iniuriæ, aut alterius speciei. Tertiò, in iure alij sunt tituli de furto, & alij de iniurijs, & damno dato, quod certissimo est argumēto ista differre, & aliud esse peccatū furti, aliud uerò inferre damnum, accipiendo rem quæ ex se non sufficeret ad furtum mortale. Quarto, q.62. art.6. agentes de restitutione, & de his qui impediunt bonum alterius, vidimus esse peccatum iniustitiæ, surripere artifici instrumenta suę artis, & teneri accipientem illa ad restituendum lucrum, quod illi impediuit, ubi hoc quod est impedisse illi, lucrum peccatum iniustitiæ fecimus, quod vocatur impedire, bonum, non autem peccatum furti: Quintò ibidem docuimus, conculcantem segetes, maximè in herba, & viri pauperis, peccare mortaliter per damnum datum contra iustitiam, & teneri ad illud reficiendum, nō tamen dicitur talis cōculcator commisisse furtum, Sextò fur per leges cōpellitur restituere rem furto acceptam in duplo, uel in quadruplo, si fuit secretum, & verè furtum, in duplo si manifestum, & ueluti per uim, vt rapina, in quadruplum, at si quis accipiat instrumentum artificis, pauperis exigui ualoris, propter quod ille patitur damnum, & lucrum cessans, non iudicatur fur, nec compellitur restituere illud instrumentum, neque in duplo, neque in quadruplo, sicut furtū mortale, & graue committens, sed tantum restituere lucrum cessans cum instrumento, ut is qui damnum intulit. ergo.

D. Nauarr. in manu. cap. 17. num. 3. littera B. & in illo ca. Final. 14. q. 6. nota. 7. & 8. & nonnulli ex recensioribus ita hæc distinguunt, furtum quod vocamus graue primo modo, quia illa quantitas ratione paupertatis domini a quo fit furtum, fit grauis, uolunt esse peccatum mortale in genere furti, quia est formaliter furtum, cum sit acceptio iniqua rei alienę, & materialiter illi a quo surripitur omnium prudentum iudicio grauis, & ita esse furtum graue, & mortale, furtum autem rei exiguæ, quod constituimus peccatum mortale secundò, & tertio modo esse quidē peccatum mortale, cum inferat damnum, & iniuriam domino rei acceptæ, & violet charitatem, & pacem, non tamen esse peccatum mortale furti, quia grauitas furti non summitur ex dāno quod per accidens subsequitur, aut ex molestia domini sed ex grauitate rei acceptæ, & ita vbi res, & secundum se & in ordine etiam ad dominum est exigua, & læuis, non potest esse peccatum mortale furti, sed erit peccatum mortale vel iniustitiæ, vel iniuriæ, vel damni dati, quia tunc non patitur ille damnum graue in re accepta, sed in his quæ subsequuntur, in damno scilicet vel molestia, quæ pertinent ad alias species peccatorum, quod dicimus Hispanè, no es por lo que me hurta, sino por la falta que me haze, ò por lo que me enoia, y el tiro que me haze.

Ex his omnibus fit, in furto rei exiguæ secundò, & tertio modo esse peccatum mortale contra charitatem, uel iustitiam, per odium, molestiam uel damnum datum veniale autem tantum in genere furti, quia est materia grauis iniuria illa, vel damnum datum, non autem est materia grauis res accepta: quod probant optimè omnia argumenta præcedentis opinionis. Ad eadem vero, quatenus huic secundæ opinioni ex parte aduersantur, Respondeo. Ad primum in furto quod dicimus mortale primo modo, esse quidem rem exiguam simpliciter in ordine ad diuitem, at pauperi a quo accipitur, esse grauem, & notabilem, & consequenter esse furtum graue, & mortale, quia res ipsa in eo casu etiam a parte rei (vt constat) ex dictis in secūda notatione, est grauis: in furto autem rei exiguæ quod dicimus mortale secundò, & tertio modo, verum est quod probat illud argumentum esse quidem in genere furti peccata venialia, mortalia verò in genere damni dati, vel iniuriæ: quia in secundo, & tertio modo, res vtcumque sumatur semper est exigua, & leuis, grauia verò solum sunt damnum illud, vel molestia domini quæ subsequitur.

Secundum argumentum idem probat de furto quod dicimus graue tertio modo, ratione molestiæ domini, quod nos etiam asserimus.

Ad tertium respōdeo, in iure esse diuersos titulos, quia aliquando sine ullo furto datur damnum vel iniuria, verbi gratia, in vsura non est furtum, neque in incendio aut cōbustione segetum, similiter neque quando quis sua culpa non custodit depositum, at in his omnibus reperitur damnum datum, & cum iniuria. Respōdeo secundò, iā nos distinguere primum modum, in quo res est magna, & secundum se, & a parte rei ex paupertate domini, a secūdò, & tertio modo, in quibus res simpliciter, & sic etiam sumpta est exigua, committitur autem peccatum mortale non ex grauitate rei, sed ob iniuriam, & molestiam, vel damnum datum quod subsequitur.

Ad quartum dico, tunc non esse furtum, quia nihil accipitur à paupere, nec à domino segetum, nec multum parū, sed esse peccatum ex sola illatione damni.

Ad vltimum dico, quidquid sit de legibus humanis, accipientem tale instrumentum artificis committere furtum mortale, si instrumentum illud non solum sit necessarium ipsi vt lucretur, verum etiam ratione paupertatis dn̄i sit alicuius valoris, & quantitatis, ita vt prudēter ille artifici pauperi sit censenda res grauis, vt si valet dimidium argentei, vel plus quod ille pauper non ita facilè potest obtinere tunc enim non solum peccat mortaliter, qui talę instrumētum accipit ratione damni dati, verum etiam ratione rei acceptæ. quod si instrumentum illud atenta etiam paupertate domini est exigui ualoris, peccat venialiter in genere furti mortaliter autem in genere damni dati, & secūdo modo. Quod si obijcias, Qui accipit rem grauem à proximo ratione vtilitatis & isto secundo modo, committit iniustitiam, & nōn in alia specie quam furti, ergo. Respondeo, vocari illud furtum reductiue, nō formaliter, formaliter enim pertinet tantum ad genus iniustitiæ, quam vocamus damnum datum, quę nō habet speciale nomen, sed retinet nomen generis, idest iniustitiæ, vel iniuriæ, quia præter malitiam generalem quam habet, quæ est nocere proximo, non est ibi alia malitia formalis vel materialis alicuius alterius priuatæ speciei iniustitiæ. Vnde non est formaliter furtum cum hoc consistat in actuali acceptione rei alienę, dicitur autem reductiuè furtum, quia materialiter sumptum damnum istud, infertur mediante illo furto.

Ad maiorem horum intelligentiam nonnulla etiam hic obseruanda sunt. Primum est, constitutiones sinodales quę in aliquibus Episcopatibus reperiuntur, ferentes excommunicationem pro furto duorum vel trium argenteorum esse iniquas, nec tollerandas, licet timendas. Primò, quia cum iudex sęcularis non damnaret tale furtum ad pœnam flagellorum, multo minus sunt damnandi excommunicatione, quæ animam occidit. Vnde apud prudentes non fertur excomunicatio pro furtis, quin ad minus pertingant quinquaginta argenteos, quamuis enim duo argentei uel tres sint materia grauis in ordine ad furtum, non tamē sunt materia grauis in ordinem ad excommunicationem: Et ita in Conci. Triden. sess. 25. de reformatione cap. 3. habetur, Vt quando fertur excommunicatio pro debitis incertis, vel occultis, non feratur pro rebus parui momenti, sed magnæ, & notabilis quantitatis, Vbi non sunt accipiendę istæ voces, Magnæ, & notabilis, quantitatis, In ordine ad furtū, sed in ordine ad excommunicationem.

Obseruemus, secundò, grauitatē materiæ furti non esse æqualiter sumendam in omnibus rebus, sunt enim aliquæ res pretio æstimabiles, quæ si à nobis vel dominis earum æstimentur, æstimabuntur in quantitate, & pretio quod sufficiet ad materiam grauem furti, æstimabuntur enim sex uel octo argenteis aut pluribus, ex natura autem illarum rerum, vel vsu, vel communi dominorum permissione, & tacito consensu accipere illa non est peccatum mortale, nec furtum mortale, quod potest contingere in rebus deseruiētibus ad communem victum, In quo genere sunt primò arbores siluestres consitæ in proprijs siluis, ut quercus, pinus, & earum fructus, in locis, non habentibus murum, in quibus sunt omnibus expositę, nec aliquid eis præstat ars vel industria humana, sed difficulter imo ne vix quidē possunt custodiri, Secundò arbores in vijs patentibus, & locis nullo muro vallatis, ad quod genus volumus etiam reducere aliquā arbores positas in locis centis, sed quæ in hor-

tis

tis ceptis existunt, alium habent iam, eo ipso quo ceptæ sunt, & custoditæ valorem. Tertiò cibi in domibus diuitũ redundantes, & qui supersunt eorum mensis, qui licet à dominis mandentur custodiæ seruorum, norunt autem domini, non seruari communiter in huiusmodi rebus sibi fidem a seruis, si quis ex his rebus accipiat in valore triũ vel quatuor argenteorum, non iudicatur furtum mortale. Et in similibus quæ accipiuntur ad cibum, potum, vel ignẽ non est furtum mort. Primo quia accipientes hæc non redduntur ex eis ditiores, supponimus enim non accipere illa ad vendendum, sed ad suos tantum proprios, & priuatos vsus comedendi, vel accendendi ignem. Secundò, quia in his parum, vel nil facit industria humana, aut ars, sed eorũ productionem vel custodiam. Tertiò, quia sunt in patenti periculo, eo enim ipso quo omnibus patent, nec custodiunt, vilescunt. Quartò, quia domini huiusmodi rerum non censentur inuoluntarij per ignorantiam, sciunt enim ea omnibus patere, & omnes ex eis sibi accipere. Quintò, quia dominus istorum nullum ferè damnum ex eo quod accipiãtur recipit, propter quod iudicaretur irrationabiliter inuitus. Nec valet dicere, Hæ res sunt pecuniis æstimabiles & ipsi domino sunt in pretio: erit ergo furtum mortale si summãtur in eo valore, & æstimatione, in qua æquiualens pecunia accepta, esset mortale. Respondeo enim pecuniam esse mensuram rerum venalium, & earum quæ à dominis cũ cura custodiuntur, aut committũtur fidelibus custodibus, res autem omnibus expositæ aut à dominis commissæ, & derelictæ in manibus ministrorum, (moços de palacio) tacite consentiunt domini, non vt eas vendant, aut alijs prodige tribuant, sed vt sibi sumant. Idem extendunt hic aliqui ad dulcia, quę uocamus conseruas y confituras, vt horum quoque acceptio non sit peccatum mortale, sed reuera accipere dulcia quæ à dominis in custodia habentur, & illis in pretio sunt, & ad ea habenda fiunt expẽsæ, furtum mortale est, si sit materia grauis, nec consennũt domini, nec tacite nec expressè in eorum acceptionem in quantitate graui, habentque illa non vt omnibus exposita, sed in custodia diligenti. Quod si rursum obijcias, aduersus modo dicta de his rebus quæ omnibus expositæ sunt, Si istæ res venderentur, valent verbi gratia vnum aureum, sunt autem res omnes æstimandæ, iuxta pretium quod pro illis, si uendantur dabitur, ergo ualent istę vnum aureum, & consequenter illarum acceptio est in quantitate graui. Respõdeo res istas si quidem venderentur iam tunc ab aliquo certo possideri, & habere pretium in casu autem nostri dicti nec habere dominum certum, nec pretium, cum sint omnibus expositæ, & ita non est eadem ratio. Sed videamus.

III. Controuersia.

AN REPETENDO ET MVLtiplicando furta in parua quantitate, committatur mortale.

Videtur non committi, quis ex venialibus quantũcũque multiplicẽtur, non fit vnum mortale, omnia autem illa furta exigua sunt venialia, Ergo. Secũdò, viri etiã timorati recitantes officium diuinum committunt varias negligentias leues, & veniales, nec ex eo incurrunt mortale, aut accusant se tamquam de mortali. Tertio, conuitiũ leue, & animo iocandi quia ueniale est, quantumuis multiplicetur, siue dicatur eidem homini siue vel pluribus, nunquam est mortale, ergo similiter in furtis.

CONCLVSIO PRIMA in qua omnes conueniunt.

Committens furta in materia parua, sine animo inferendi maius damnum, in omnibus illis furtis in quibus non attingit quãtitatem magnam, tantum peccat venialiter, nec tenetur illa sub mortali restituere. Si uero furta quãtitatis parua, ita multiplicentur, vt attingãt, quantitatem, quæ sit magna aut in se ipsa, aut in damno alteri illato, uel in bono sibi acquisito, illud vltimũ furtũ quo ad talem quantitatem peruenitur, est mortale.

Prior pars constat ex dictis, probantque illam argumenta posita: in eo enim sensu concludũt omnia illa. Quia omnia illa venialia aut negligentię leues, uel conuitia leuia, nunquam perueniunt ad materiam grauem, uel nocumentum proximi graue, & ita nunquam constituũt mortale. Quando autem in furtis peruenitur ad quantitatem magnam, iam est materia grauis, & nocumentum graue. Et confirmatur, quia furtum non est mortale nisi aut ratione nocumenti, aut ex intentione furantis, furta parua quæ nunquam perueniunt ad quantitatem magnam, non inferunt nocumentum graue, intentionem quoque supponimus esse non inferendi maius damnum quam illud leue, ergo nullo titulo hæc furta parua erunt mortalia. Secunda verò pars probatur: quia licet illud vltimum furtum secundum se, & solum sumptum non sit in quantitate magna, virtute tamen præcedentium attingit quantitatem magnã, & ita est mortale: sicut in numeris vltima vnitas virtute pręcedentium dat speciem numero. Et confirmatur, iustitia licet per se primo respiciat ne alius habeat minus quã debet habere, per se quoque secundò respicit, ne quis habeat plusquam debet habere, sicut motus per se primo respicit terminum ad quem, & per se secundò terminum à quo, sed accipiens parua furta, quando accipit illud quo pertingit ad magnam quantitatem, habet iam in materia graui alienum, ergo committit iniustitiam grauem, & mortalem.

Ita docent M. Soto loco citato ad tertium Do. Nauar. in Manual. cap. 17. nu. 140. Medi. Co. de Resti. q. 10. fol. 40. & 41. & omnes recentiores. Vnde famulus qui accipit à domino suo quotidie vnum vel alterum nummum, si perseuerat in istis furtis quamuis exiguis, quam primum peruenit ad quantitatem, quæ in ordine ad suum dominum est censenda magna, committit mortale, & tenetur sub mortali restituere, licet a principio non habuerit animum accipiendi in tanta quantitate. Similiter, qui à multis dominis accipit in parua quantitate, quam primum peruenit ad magnam est peccatum mortale, quia factus est ditior in graui quantitate, quamuis per furta quæ seorsum, & diuisim sumpta, sunt exigua. Tenetur autem si furtum manet intra limites, venialis, sub veniali tantum restituere, si autem pertingat ad mortali: quia acceptio, & detentio alieni sunt eiusdem ordinis, & rationis, quod autem venialiter accipitur venialiter detinetur, & ita sub veniali tantum est restituendum, quod vero mortaliter recipitur, mortaliter detinetur, & sub mortali est restituendum, vt vidimus sup. q. 62. artic. 4. & 6.

Sed quæres: Quando multi ingressi vineam inferunt illi damnum in magna quantitate, unoquoque in parua tantũ sibi accipiente, ad quid isti tenebuntur? Vide sup. q. 62. art. 7. Interim dico, si omnes sint ingressi vno cõsensu, animo, & consilio, esse cooperantes, & complices, ac vnumquemque esse causam illius damni, & peccare mortaliter, tenerique ad restituendum in integrum alijs non restituentibus, sicut diximus supra q. 62. artic. 7. Quod si vnusquisque eorum seorsum ingressus sit, furtum alterius ignorans, vnusquisque peccauit venialiter, duranteque illa ignorantia nõ tenetur restituere nisi sub veniali. Ita tamen ut si dominus vineæ in eo casu excommunicaret fures, teneretur tunc vnusquisque restituere sub mortali suam partem, quia ligatur excommunicatione, debetque unusquisque illorum eo ipso quo videt ferri illam excommunicationem, iudicare damnum graue esse illatum illi vineæ, & excommunicationem illam esse iustam, quia sufficit vt iusta, sit vt feratur, vel pro peccato mortali eius qui excommunicatur, vel pro vitando notabili damno alicui illato. Quod si omnes ingrediantur, licet non vt complices, sed vidente vnoquoque

quo

que dãnum quod domino vineæ infertur, tūc peccat vnuſquiſque mortaliter,& tenetur ſub mortali reſtituere ſuam partem, quia videntes damnum illud,& nihilominus exercentes, vnuſquiſque eſt alteri conſentiens, & coadiutor. Ita Nauar.cap.17.& nu.131.& Medina complu. loco cita.

Alterum quod pertinet ad hunc articulum eſt agere de ſupplicio capitali latronum qui ſunt fures, In communi ſermone maximè apud Hiſpanos ſumuntur pro eodem fur & latro, in ſcholis verò,& in rigore ac proprietate ſermonis latrones ſunt, qui publicè in vijs aut cum violētia aliena rapiunt, quos etiam raptores, ſicarios, graſſatores, ac inuaſores itinerum ſolemus appellare, quos iuſtè capite plecti ab omnibus conceditur, iudicatur quæ ſancta, & iuſta lex qui id præcipit, ff.de pœnis.l.Capitalium.§.Graſſatores &.§.famoſos.& hic eſt vſus omnium nationum, & gentium. Maior autem difficultas eſt de fure, ideſt, de illo, qui occultè, & nulla illata vi accipit alienum, de quo etiam eſt communis opinio Doctorum,& certa,& D.Thom. hic ad ſecundum, huiuſmodi furem ſi furetur in eccleſia,& publico ærario Reipublicæ, vel furetur hominem, aut equum & iumentum iuſtè quoque occidi, quia ſic furantes iudicādi quoque ſunt velut inuaſores,& ſicarij: quod etiam docet D.Aug. tractatu.50.in Ioan. in illa uerba, fur erat,& loculos habebat. Tota ergo quæſtio eſt.

Quarta Controuerſia.

AN SIMPLICES FVRES, SI *ne ulla ui aliena rapientes, iuſtè ſuſpendantur?*

SCotus in 4.diſ.15.q.3.art.2.non ſolum vult huiuſmodi furem non debere ſuſpendi, verum etiam nec id licere iudicibus, nec habere Rempublicam talem poteſtatem, ſed eſſe omnino contra ius diuinum. Ratio eius eſt: cū ſolus Deus ſit dominus vitæ,& mortis, Reſpublica autem non habeat tale dominium in ſuos ciues, illos tantum poteſt Reſpublica deliquentes occidere, quos Deus conceſſit,& excepit ab illo generali præcepto non occides, alios verò poterit quidem aliqua pœna punire, non tamen occidere, at in tota ſacra ſcriptura nullibi conceditur vt occidatur fur diurnus, ſed ſolus nocturnus, Exod.22. quia nocturnum enim accedat vt aggreſſor,& paratus percutere, ac occidere reſiſtentem ſibi, licebit iudicibus vt aggreſſorem,& inſidiatorem occidere, diurnum verò, qui propriè,& ſimpliciter, ac ſolum eſt fur, non licebit, imò eſt id iure diuino prohibitum. Sed hæc ſententia Scoti eſt falſa, nititur enim falſo fundamento, iudices,& Reſpublicas nō habere autoritatem ad occidendos malefactores, niſi in Sacra ſcriptura expreſſos, quod quam falſum ſit vidimus abūde q.64.art.2. Ratio, quoque eius nullam habet vim, quamuis enim Reſpublica non ſit domins uitæ,& mortis ſuorū ciuium, ſicut Deus, qui poteſt libere pro ſuo beneplacito occidere,& ſuſcitare, habet nihilominus autoritatem in vitam eorum quantum oportuerit ad bonum commune, quomodo poteſt in bello iuſto exponere eorum vitam,& eadem ratione illos malefactores occidere, quorum vita eſt nociua bono cōmuni, aliter nō eſſet gubernationi humanæ,& bono Reipublicæ ſufficienter a Deo, & natura prouiſum. Quod etiam diſtinguit inter furem diurnum,& nocturnum non eſt omnino verum, nam lex illa, Exod.22. non ſolū loquitur de iudicibus, verum etiam cum quibuſuis priuatis, vnde ſicut priuatus nō poteſt occidere furem nocturnum, niſi illum actu,& reuera videat vim ſibi inferre,& rapere cum violentia, quomodo omnium conſenſu, eſt intelligenda illa lex, ſic nec iudex furem eo ſolo nomine, quod nocturnus fuerit, non poteſt occidere, niſi probetur acceſſiſſe ad furandum cum vi, ac vt inuaſor, aut feciſſe furtum vel furta propter quæ etiam ſi die illa feciſſet, iuxta leges iuſtas eſt dignus morte.

Reiecta hac opinione. Alexan. Alen.l.3.p.q.47.memb.4. ar.3.non negat eſſe in Republica, & iudicibus autoritatem ad occidendos malefactores,& fures, quando communi expedierit, ſuſpendere autem omnes fures ſicut in multis prouincijs ſit, uel pro vno inſigni, & notabili furto, vel pro tribus paruis,& iudicat inhumanū,& inique fieri, Idē docet Sylu. furtum.q.3.& Eraſ. in illud ad Titum.3. Hæreticum hominem poſt vnam vel alteram admonitionem deuita. Ait: Iuriſperiti ignorantes vim vocabulorum fures, occidunt. Dico Sylu. eſſe in hac ſententia,& non in oppoſita vt aliqui arbitrantur, quia loco citato particula.4.ait, latrones tantum etiam ſimplices iuſtè puniri morte, ſecundum communem conſuetudinem, quam approbat neceſſitas Reipublicæ, nihil autem tale dicit de furtibus: Quod ſi dicas fures eſſe illos, quos vocat latrones ſimplices, hoc decepit aliquos. Sylueſt. enim & alij Doctores latrones tantum vocant aggreſſores viarum,& vi rapientes, quorum quidam ſunt capita,& duces, qui abſolutè vocantur latrones,& ſicarij, alij ſunt iſtorum miniſtri,& ſocij inferiores,& hi dicuntur ſimplices latrones, Dubitarunt aliqui an hi inferiores latrones ſint etiam capite plectendi, docet Syl. hos etiam occidendos eſſe,& iuſte occidi, ſecundum communem conſuetudinem, quam approbat neceſſitas Reipublicæ, quia ſunt etiam hi publice nocentes. Quem ſenſum, contextus eiuſdem Sylueſ. præter propriam vocum ſignificationem inſinuat, ait enim ſecundum communem conſuetudinem, non autem eſt communis conſuetudo fures occidere, ſed verberare,& triremibus tradere, nec hi adeo Reipublicę nocent, ſed illi ſicarij qui ſunt latrones itinerum, quos omnes gentes occidunt, recepta vbique conſuetudine, velut maximè nocentes Reipublicæ. Vnde ſi bene Sylu. expendatur,& intelligatur ad ſentētiam reuera Alenſis accedit.

Probatur autem hæc ſententia varijs rationibus. Primò ſic, Pœna non debet eſſe maior culpa, imo minor, Deu.25. Secundum menſuram delicti, &c. Sed mors maior pœna eſt, quam habeat in ſe culpæ quodcunque furtum ſimplex, cum furtū ſit nocumentum in bonis temporalibus, mors autem omnium malorum terribilium, cum ſit in vita, quæ adeo pręſtat omnibus bonis temporalibus. Et confirmatur, Etenim cum apud Chriſtianos, & in lege Euangelica bona temporalia ſint contemnenda, adeo vt dicat Chriſtus vt petenti tunicam dimittamus,& pallium, pro bonis temporalibus aliquem vita priuare videtur iniquum.

Secūdo, furi nō eſt aſſignāda pœna, niſi aliqua lege taxata ſit, at tam iure diuino quam humano non imponitur furti pœna capitalis, in Sacra enim Scriptura non imponitur niſi pecuniaria, vt reſtituat quod ablatum eſt, vel in duplo, uel in quadruplo, pro ratione furti, in lege humana Pontificia nihil habetur, in lege ciuili licet antiquitus eſſent aliquę leges quo furibus pœnam capitis imponebāt, poſtea tamen vt crudeles,& atroces ſunt reuocatæ, vt patet in l.Sed in nouo iure. Cod. De ſeruis fugitiuis. in Autentica, Vt nulli iudicium liceat.§.vlt.in.l.Capitalium.§.Famoſos.ff.de pęnis. Quibus conſonat lex Caſtellæ, partit.7. tit.14.lege 18.in quibus omnibus habetur fures non eſſe pro furibus occidendos. Et iuxta ea quæ hic habet D.Tho. ita ætate ita obſeruabitur.

Tertiò, leges humanę recedentes a dictamine rectæ rationis naturalis iniquæ ſunt, recta autem ratio hoc dictat, vt fur puniatur quidem, non tamen vt occidatur, quia iuxta dictamen rectæ rationis, cum vita corporalis proximi ſit præferenda noſtris bonis temporalibus, non eſt ſuſpendendus fur aut priuandus vita pro ipſis, Et confirmatur Gen.44. Vbi cum diſpenſator domus Ioſeph argueret fratres ipſius de furto ciphi aurei, dixerunt illi fratres Ioſeph: apud quemcunque fuerit inuentum quod quæritis moriatur. Ille autem quaſi ſecutus dictamen rectæ rationis naturalis non admiſit tale ſupplicium. [Sed apud quemcumque, inquit, inuentum fueris, erit ſeruus meus.

Quartò, qui dicūt fures iuſtè poſſe occidi pro furtis, nō admittunt id in omni caſu, ſed tantum cum multiplicant furta, vel committunt aliquod inſigne,& notabile, & hoc quia talia furta, vel inſignia, uel multiplicata æquipollent

rapinę

rapinæ, vnde debent puniri, velut raptores, Sed hæc ratio est nulla. Primò, quia rapina fit cum violentia, estque de intrinseca ratione eius (vt vidimus) fieri cum vi, furta autem simplicia, de quibus loquimur, fiunt sine vlla violentia, imo secreto, caute, & cum pauore. Secundo, raptor, & sicarius non gaudet immunitate Ecclesiastica, fur verò quantumcunque multiplicet furta, vel committat insignia, non prohibetur illa gaudere. Denique lex grauiora tantum peccata solet punire pœna mortis, Furtum verò est minimum inter omnia peccata, vt constat.

Baldus, & Paulus de Castro in legibus citatis, & infra citandis tenent licere occidere furem pro vno insigni furto, vel pluribus repetitis. Idem docuerunt ex nostris Maioris in. 4. dist. 15. q. 17. Medina Cod. de restit. q. 4. Driedo de liber. Ecclesiastica, pag. 115. Castro libro primò de leg. pœnali cap. 6. & omnium copiosè Couarru. libro variarum resolu. c. 9. nu. 7. Fundamentum horum est, ita expedire bono communi: Experientia enim teste, quando, & vbi aliis pœnis puniuntur, ita vt non occidantur, numquam corriguntur, nec timent, sed omnia replentur furtis.

Soto loco cit. nihil certum de hac re dicit, nec videtur audere explicare mentem suam. Habet enim tria. Primum licere Reipublicę occidere delinquentes, pro vt ipsi expedierit. quod autem furtum sit delictum adeo graue, ut mereatur supplicium capitale, non apparere rationem, imò ius commune id negare in legibus a nobis adductis pro opinione Alensis secundò argumento. Secundò reprehēdit Baldū tanquam autorem huius supplicij, & doctrinam ipsius ostendit in multis peccare, Primò inquit, quod furtum ter repetitum æquiualeat latrocinio, & furtum insigne æquiualeat furto triplicato, & consequenter sit occidendus fur, vel pro vno furto insigni, vel pro triplicato ad mittendum non est, nam vt vidimus vltimo argumento pro opinione Alensis, nullo modo furtum æquiualet latrocinio, & rapinę, cum de huius essentia sit vis, & priuet immunitate Ecclesiastica, in furto autem nulla sit vis, nec priuatio immunitatis Ecclesiasticæ. Secundo cum asserit Baldus iudicibus licere, (etiam si leges suæ prouinciæ non assignent mortem furibus) exercentem furtum insigne, & graue occidere, & propter enormem delictum leges transgredi, Peccat inquit Soto, in duobus: Primò, quia aut licere, nam transgredi leges peccatum, id autem quod peccatum est licere, est aperta contradictio. Secundò, quia vt vidimus q. 60. arti. 5. Iudex tenetur in vtroque foro iudicare secundum leges scriptas, nec potest eas sine graui peccato excedere, maximè in pœnalibus. vnde si lex non statuat furi pœnam capitalem, non habet iudex autoritatem ad illā imponendam, etiam si in Baldo, vel alio quocunque Doctore legat posse furem occidi, quia debet omnino iudicare secundum leges scriptas, opinio autem huius vel illius Doctoris, imo nec plurimum non habet vim legis, nisi vel authoritate, & statuto Principis vel communi, & approbata cōsuetudine, quæ habeat vim legis recepta sit. Denique in fine vbi videtur Soto, iam propriam mentem explicare, fatetur esse communem vsum occidendi fures, & legibus Hispaniæ receptum. lib. 4. fori Regalis. tit. 5. l. 6. Sed an talis vsus vel lex sit iusta, vel iniusta, non explicat apertè, sed solum admonet, ne lex ista obseruetur, quatenus statuit, vt qui accipit 40. dipondios, id est, marauedis noūtes illa forum, quòd si secundo, & iterato idem furtum committat, uel dimidij aurei, occidatur: quia in hac parte (inquit) lex ista adeo rigida est, vt sit iniqua, & inhumana: quæ verba, si bene inspiciantur, aut nil certum docet Soto, aut certè accedit non ad opinionem Scoti, vt quidam suspicantur, cum fateatur esse in Rep. autoritatem occidendi fures, sed ad opinionem Alensis.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruemus, doctre quidam ipsum ius naturæ malefactores esse puniendos, cum Rēspu. præmio, & pœna contineatur, non tamen assignare quantitatem, vel modum punitionis, sed id relinquisse legibus, & prudentiæ Gubernatorum: leges autem pro varietate temporum, & malitia hominum assignare varios modos puniendi fures. Moyses Exod. 22. præcepit vt fur pecuniæ redderet duplam, fur ouis redderet quadruplum. Tempore Salamonis crescente hominum malitia, & furi assignata fuit pœna in septuplum. Prouerb. 18. Apud Gentiles, in quibusdam prouincijs occidebātur pro notabili furto, vel multis repetitis, in alijs manebat fur seruus domini rei acceptæ. Ita refert Aulus Gelius lib. 11. nect. Attica rum. c. vltimo, obseruasse Romanos, & apud Aegyptios eūdem fuisse vsum, locus ille Gen. 44. adductus pro opinione Alensis argumento. 3. satis apertè insinuat, In more communi antiquo occidebantur fures, deinde in legibus citatis. 5. arg. Alensis, id reuocatum est, & præceptum, vt verberentur pro primò furto, pro secundo signentur in fronte ferro candenti, pro tertiò vel insigni tradantur tirremibus: Et sic obseruatur vsque hodie apud Italos, & prouincias illis uicinas, quamuis pleræque iure communi, & imperatorio gubernantur. In Regnis Castellæ antiquitus prohibebantur fures occidi, vt constat ex lege 18. partit. 7. tit. 14. Deinde uero crescente furtorum numero, & furum insolentiā, cum uiderent non imminere sibi vltimum supplicium, cautum est, vt pro insigni furto aut pro tribus uel pluribus repetitis suspendantur: hoc ordine, vt prima vice soluant pro vna parte rei acceptæ nouem, uel flagellentur secunda vice abscindantur eis aures, & nisi recipiscant, tertia vice occidantur, vt habetur lib. 4. fori regalis. tit. 55. libro. 6. vel tradantur tiremibus iuxta qualitatem delicti. Quibus similes sunt leges nostri Regni, & sic apud nos obseruatur: nisi primum furtum insigne sit, quia si tale est, & pro primo suspenduntur. Et in legibus quas uocant de la Hermanda, l. 2. plectuntur modò abscissione manuum vel pedum, modo sagittarum ictum. Nec mirum in puniendis furibus leges prouinciarū adeo uarias esse, hominum enim malitia ita exigente, pro uarietate tēporū mutandæ sunt, nec aliter rectè, & prudenter Resp. gubernaretur, quod non modo in ciuilibus, uerum etiā in Ecclesiasticis legibus uidemus accidere, ut patet cap. Alma mater. de sententia excommunicationis. suspensionis, & interdicti.

Obseruemus secundò, teste experientia, alias pœnas a capitali, fures communiter non timere, nec retrahi a sua iniquitate nisi solo timore mortis. Ita uidebimus in prouincijs in quibus non occiduntur omnia abundare furtis & in Hispanis nostra ætate, plusius a quodā, quibus opinio Alensis placebat, æquissimus Rex noster Phillippus II. cōstituit pragmaticā, ne fures suspēderentur sed flagellaretur, & tāde traderēt triremibus: qua pragmatica uidētes sibi nō iminere mortē creuerūt adeo fures, & latrocinia, ut oportuerit illā reuocare, ac statuere, ut leges illæ prioris sonare dirēt i suā uim, & obseruatā, occidātq; fures: Quæ pragmatica sic correcta habetur in noua recopilatione legum regni. p. 2. lib. 8. tit. 11. l. 8.

Obseruemus ultimò, quod statuunt leges nostri regni uel similes, ut prima uice flagellentur, secunda, abscindantur eis aures: tertia, occidantur, non esse efficiendum pro quibusuis furtis, sed pro grauibus, & quæ malitiam ostendunt, ita ut quando peruenitur ad tertium, tale sit, ut prudenter indicet incorrigibilitatem. Quia tota ratio, ob quā licet fures grauiter punire, & occidere, est bonum commune, & iuxta damnum quod inferunt bono communi suis furtis, puniendi sunt, neque enim qui egestate oppressus, & non ex malitia furatur, ita puniendus est sicut qui ex usu, & malitia, in quo oportet iudices plurimum prudentia, & maturitate uti, nec sunt leges adeo graues statim, & temere exequutioni mandandæ.

His positis dico opinionem tertiam, quæ inter Doctores communis est, esse probabiliorem, seruata ea maturitate, & prudentia quam statuimus in tertia obseruatione.

Et confirmatur hęc opinio: Primò, Expedit maximè bono communi, vt delinquentes incorrigibiles, & perturbantes Rempub. tollantur, sicut in corpore humano pars insanabilis, & alijs nocens resecanda est, sed cōmuniter multiplicantes furta, uel committentes aliqua insignia, sunt incorrigibiles, ergo tamquam ita expediens bono communi tollendi, & occidendi. Minor probatur, quia ipsa multiplicatio furtorum docet eos raro emendandos, maximè si

iam

iam sint semel ac iterum puniti verberibus, & auribus. Committens quoque insigne furtum censendus, est incorrigibilis, cũ incipiat, vbi alij antiqui fures solent desinere.

Secundò, supplicium, & pœna non solum dicit ordinẽ ad culpam delinquentis, verum etiam ad timorẽ incutiendum, & ipsi delinquenti, & alijs, ne simile audeant perpetrare: pœnæ namque temporales hoc differunt ab æternis, vt hæ sint tantum punitiuæ, temporales verò huius vitæ, & punitiuæ, & medicinales, propter quod pœna non est iniusta, etsi videatur excedere culpam, si ita oporteat ad incutiendum timorem, & delinquẽti, & alijs, sed experientia, teste fures non emendantur per aliàs quascunque pœnas, nec cessant a furtis nisi solo timore mortis, iustè igitur vt emendentur, & timeant, tàm ipsi quam cæteri, quod maximè expedit bono communi, & quieti Reip. occiduntur.

Tertiò, ex D.Tho. & D.Aug. tractatu illo. 50. in Ioan. Furans ex Ecclesiã, vel ærario publico est occidendus, propter malitiam quàm includit tale delictum, sed sæpe furta ex priuatis domibus quæ non habent illas circunstantias loci sacri, vel publici, sunt grauiora, & includunt maiorem malitiam, inferuntque grauius damnum, vt videmus passim, ergo.

Quartò, ex D.Thom. hic, furtum, & quodcumque aliud peccatum nisi enorme sit, vel inferat damnum irreparabile, non est morte puniendum, sed consuetudo furandi, & insignia furta inferunt Reip. damnum irreparabile, habentque in se enormitatem, dignus ergo est fur, qui insigne cõmittit, vel multa repetit, qui morte plectatur. Neque essent tot leges a prudentibus legislatoribus statutæ, nisi bonum commune, & Reip. quietẽ vidissent exigere illos e vita tolli.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum concedo maiorem, & nego minorem, non enim imponitur furi mors pro furto tamquam pro re illa accepta, sed pro bono communi, vt ipsi, & alijs timor incutiatur, quod bonum præstat vitæ ipsius. Et ad confirmationem dico, Christianos contemnere bona, nec præferre illa vitæ furis, sed præferre illi bonum commune, & pacem Reip. quæ exigunt ipsum occidi. Ad secundum dico multis legibus supplicium capitis esse furi impositum, vt constat, quæ, cum ita exigat bonum commune iustæ sunt, vbi autem nulla talis lex extaret, non posset iudex furem occidere, sed deberet vti alijs pęnis iuxta leges suæ prouinciæ. Ad leges autem quæ contra adducuntur, constat iam ex prima obseruatione posita, pro varietate temporum mutatas esse leges, & quibusdam temporibus vel prouincijs illos non occidi, alijs autem occidi: sola enim lex naturalis, & diuina non mutantur, humanæ verò pro varietate temporum varias quoque suscipiunt mutationes. Ad tertium respondeo esse maximè consonum rectæ rationi, vt occidantur fures eo modo, quo expositum est, non enim quando occiduntur præferuntur bona temporalia vitæ ipsorum, sed pax publica, & bonũ commune, quæ non possent haberi, nisi ipsi occidantur. Ad locum illum, Gen. 44. dico fuisse tunc illam consuetudinem apud Aegyptios, quia tunc illud suppliciũ sufficiebat, deinde verò mutata sunt supplicia pro varietatè temporum. Ad vltimum dico non esse illam rationem fundamentum nostræ conclusionis, quamuis illam constituat Baldus, propter quod meritò repræhenditur a Soto, sed hanc, furtum insigne, vel furta multiplicata perturbare pacem publicam, & ita expedire maximè bono communi, vt tales fures è medio tollantur. Et ad id quod dicitur de fure confugiente ad Ecclesiam, dico iuxta iura gaudere ipsum ista immunitate, viu tamen iam recepto, & meritò illa, non gaudere. Tandem videamus de grauitate furti, est enim quæstio.

AN FVRTVM INTER OMNIA PECcata, quæ sunt contra præcepta decalogi, sit omnium minimum?

MArtinus de Magistris in suo opusculo de temperantia quæstio. quarta vult fornicationẽ esse leuius peccatum furto, Primò quia furtum est intrinsecè malum,

Mich.Sal. in 2.2.D.Tho.

fornicatio verò est mala, quia prohibita Deut. 23. & Ephe. 5 Secundò furtum contrariatur iustitiæ, fornicatio temperantiæ iustitia autem est præstantior virtus, quàm temperantia, estque grauis peccatum, quod excellentiori virtuti contrariatur. Tertiò, furtum expressè, & determinatè prohibetur in decalogo: Fornicatio autem non expressè, sed sub nomine mœchiæ, quæ propriè significat adulterium. Vltimò, nulla fuit ratio adeò barbara apud quem furtum non sit iudicatum malum, & illicitum, multæ autem nationes non iudicarũt fornicationem simplicem illicitam: quod argumento est iniquius esse furtum, & plus malitiæ habere.

Oppositum docet D.Tho. q. 154. art. 3. Vbi nota primò, asserere fornicationem simplicem non esse intrinsecè malam, & contra ius naturæ, esse proximum hæresi, quia ex eo sequitur gentibus ante legem scriptam non fuisse scelus, & peccatum, nec post legem paganis, quibus non fuit data lex scripta, nec ad eam tenebãtur: quod tamẽ est falsum, quia fornicatio est à seipsa in detrimentũ futuræ prolis, & ideo intrinsecè mala. Sed dices, occisio hominis non est intrinsecè mala, quia potest benè fieri, nempe iubẽte Deo, vt in Abraham, sed iubente Deo, potest etiam inferri damnum proli futuræ, ergo non est intrinsecè malum inferre damnũ tali proli, & consequenter nec fornicatio est intrinsecè mala. Respondeo posse quidem, iubẽte domino, inferri damnum proli, non tamen per hoc medium, nempe fornicationem, sicut licet, eo iubente, alteri nocere in fama, non tamen per mendacium.

Secundò dico, fornicationem esse grauius peccatũ furto ex genere suo, quia grauitas peccatorum simpliciter, & ex suo genere sumenda est ex obiecto, & cum malum fornicationis sit detrimentum vitę, & educationis prolis futuræ: furtum verò adeo noceat in bonis temporalibus, quibus adeò præstant vita & educatio, ideo fornicatio est grauior culpa furto. Et confirmatur ex pluribus, & grauiorib. damnis, quæ experientia teste sequuntur ex fornicario concubitu, quàm ex furto.

Tertiò dico, licèt fornicatio absolutè, & ex genere suo sit grauius delictum quam furtum, interdum tamen in indiuiduo, & singulari dari posse aliquod furtum grauius fornicatione, vel ratione quãntatis furti, vel ratione aliarum circunstantiarum, vt furari mille aureos grauius est, quàm accedere ab solutam, imò & ad cõiugatam. Tandem dico, furtum ex suo genere esse minimum peccatum eorũ, quæ committuntur contra præcepta decalogi, cum bona quæ læduntur per furtum, sint minima bona eorum, quæ prohibemur lædere alijs præceptis.

Ad argumenta in oppositum. Ad primũ, constat esse errorem, asserere fornicationem non esse intrinsecè malam, & contra ius naturæ.

Ad secundum respondeo, fornicationem esse quoque contra iustitiam, cum lædat nasciture proli, quamuis propriè & pręcipuè sit contra temperantiam, quia est in materia temperantiæ. Dico secundò, licèt iustitia sit præstantior virtus, quàm temperantia, non propterea quemcunque actum iustitiæ esse præstantiorem quocunque actu temperantiæ, nam præstantior actus est obseruatio castitatis, quã vendere olera iusto pretio: cuius ratio est, quia quando fit comparatio inter virtutes, tãtum fit inter genus & genus, & inter præstantissimum actum vnius, & præstantissimum actum alterius.

Ad tertium negatur consequentia, grauitas enim peccatorum non est sumẽda penes maiorem declarationem decalogi, alioquin vitium indicibile esset leuius furto, cum illud genus peccati non expressè declaretur, aut prohibeatur in decalogo.

Ad vltimum respõdeo, quamuis in furto sit manifestior iniquitas, in fornicatione tamen esse maiorem, quia lædit maiori bono.

ARTICVLVS VI.

An constitutus in extrema necessitate possit accipere aliena sibi necessaria.

OBseruemus, triplicem esse necessitatem: communem, grauem, & extremam: Communem patiuntur pauperes ostiatim petentes, grauem, qui non habēt necessaria suo statui, etsi non præmantur fame, vt qui non habet vnde soluat debita, aut constituat dotem filiæ: Extremā qui non habet, quæ suæ sustentationi, & victui sunt omnino & simpliciter necessaria, & quorum defectu probabiliter incidet in infirmitates periculosas vitæ & saluti, non enim dicitur extrema necessitas proximum periculum mortis, sed defectus, & indigentia eorum, quæ ad sustentandā vitam sunt omnino & simpliciter necessaria. Inter has necessitates hoc interest, quod grauis non reddit res communes, quia natura nō constituit status hominum, sed omnes fecit pares. Extrema verò necessitas reddit res communes. Etenim cum iure naturæ vnicuique datum sit, se & vitam suam tueri, & vti rebus ad illam necessarijs, cui iuri nullum aliud ius gentium, vel ciuile potest derogare, rerum autem diuisio, & appropriatio non hrā iure naturæ, sed à iure gētium, efficitur, vt si cui superueniat extrema necessitas, quę illi ad eam leuandam, & tuendam vitā necessaria sunt, reddantur communia, sicut in illo primæuo statu naturæ, ante omnem rerum diuisionem, vel appropriationem.

Obseruemus secundò, non pati extremam necessitatem eos, quibus licet mendicare, viros autem nobiles, & honoratos, quibus id non licet, quando deest ipsis necessaria sustentatio, illam pati: similiter qui in hoc loco, vel tempore non habet, habet tamen in alio loco, vel certò sperat se habiturum in alio tempore, hic etsi pro tali loco, vel tempore indigeat, simpliciter tamen non indiget extremè, cum non sit simpliciter & absolutè pauper, sed possit ei per accommodatum subueniri, tenebiturque cum ad pinguiorem fortunam venerit restituere. Extremam ergo necessitatem patitur, qui nec mendicare valet, nec suo labore victum quærere, nec habet alibi, nec certò sperat se habiturum, egetque omnino necessarijs ad vitam. Ita D. Thomas hic, & Quolibe. 5. articu. 17. Ex quo sequitur periculum famæ, vel honoris non esse extremas necessitates, cum ista non sint necessaria sustentationi vitæ: nec periculum pudicitiæ, quia ad tuendam pudicitiam non est medium ordinatum aliena rapere, sed Deo se commendare, & occasiones tollere, & pati potius quoduis detrimentum temporale, quàm illam violare.

CONCLVSIO PRIMA.

Constitutus in extrema necessitate potest sibi necessaria accipere sine vllo peccato furti, vel rapinæ, non solum secretò, verum etiam publicè, & per vim, quando aliter non potest.

PRobatur prior pars. In extrema necessitate, quæ alteri abundant, & mihi sunt necessaria, sunt mihi cōmunia, sicut ante omnem rerum diuisionem, vel appropriationē: in illo autem primo statu, in quo erant omnia omnib. communia, licebat cuique accipere sibi necessaria, nec propterea alteri aliquam iniuriam inferebat, ergo simili modo in extrema necessitate.

Secunda pars licere publicè, & per vim, difficilior est, quia vim vi repellere tunc solum licet, quando alter me aggreditur: diues autem qui extremè indigenti non subuenit, etsi peccet, & agat crudeliter, nullam tamen vim infert pauperi, nec eum aggreditur. Secundò, qui opprimitur per calumniam, & cum periculo vitæ, non potest per vim se tueri, quia calumniator ille, etsi iniquè agat, non tamen ipsum aggreditur, nec actu infert ei vim (vt supra docuimus) ergo similiter in hoc casu.

Nihilominus docet hic D. Thom. & verè, extremè indigentem posse accipere sibi necessaria, non solum occultè, verum etiam palàm, idest publicè, & domino reclamante, ita interpretantur D. Thom. Soto lib. 5. q. 3. artic. 4. & omnes Thomistæ. Et probatur. Ius quod habet vnusquisque ad tuendam propriam vitam est ius naturæ, & adeo strictū, vt nulla alia iura illi valeant derogare, diues, qui prohiberet extremè indigenti accipere sibi necessaria, impediret illi hoc ius, & haberet se velut resistens, & prohibens per vim, ne ille pauper suis vtatur, vnusquisque autem potest tueri suum ius per vim contra resistentem, & accipere sua per vim contra impedientem, potest ergo pauper vi, & publicè velut vtens iure suo, & sua accipiens per vim accipere sibi necessaria.

Secundò, si nulla esset adhuc facta rerum diuisio, sed omnia manerent in communi, vt in illo primo statu naturæ, posset indigens ex illis accipere sibi necessaria, & se impedientem per vim, vi etiam repellere, sed si modo adueniat extrema necessitas reuocantur res quātum ad ea, quibus iste indiget ad illum primęuum statum naturæ, suntq; ipsi communia, ergo potest ea publicè accipere, & impedientem vi repellere.

Ad argumenta verò in oppositum. Ad primum dico, illum, qui mihi extremè indigenti non subuenit cum possit, nec concedit, vt accipiam, quæ meæ vitæ sunt omnino necessaria, nec alia via possum habere, perinde se habere, ac si me iure meo per vim expoliaret, mortemq; inferret, iuxta illud: quem non pauisti, occidisti, vnde possum illa mihi adeò necessaria per vim quoque accipere. Vbi obserua, quando dicitur in iure ciuili extremè indigentem non debere accipere sibi necessaria, quin prius adeat publicū magistratum, intelligēdum esse, quando id commodè fieri potest, nec est periculum in mora, quia potest, & debet authoritas publica diuites tunc compellere, quod si sit periculū in mora, tunc licèt publica, & per vim accipere, vt docet hic D. Tho. sicut si inferentem mihi vim possum commodè per iudicem repellere, debeo adire iudicem, sin minus, manu propria vim vi repellam.

Ad secundum dico, plurimum ista differre, nam in extrema necessitate temporalia bona sunt communia, & eorum acceptio, & vsus est medium ordinatum ad subueniēdum illi, propter quod possum illa per vim accipere, quando impedior, vita autem alterius non est mihi communis, neque medium ordinatum ad me tuendum calumnia, & ita non possum illi vim inferre, sed debeo per testes, & iuridicè quantum potero me à calumnia imposita purgare.

CONCLVSIO SECVNDA.

Propter grauem necessitatem non licet accipere alienum.

PAtet, quia grauis necessitas, vt constat ex prima obseruatione, nō reddit res communes, nec tribuit aliquod ius in aliena.

Prima Controuersia.

QVO IVRE, VEL TITVLO liceat extremè indigenti aliena sibi necessaria accipere.

ADuersus conclusiones propositas nonnulla sese offerunt. Primò, sicut prohibetur sexto pręcepto fornicatio, ita & tertiò furtum, sed non licet pro extrema necessitate saluti fornicari, ergo nec furari. Secundò, necessitas quæ sępe se offert viatoribus non est extrema, sed grauis; at sæpe viatores accipiunt vuas, & alios fructus, nec talis acceptio iudicatur iniqua, vel furtum iam igitur cum sola graui necessitate licet accipere alienum. Tertiò, furtū est acceptio rei alienæ domino irrationabiliter inuito, sed

sed in graui necessitate dominus rei irrationabiliter est inuitus,& dissentit ne accipiatur,ergo. Maior certa est. Probatur minor. Tunc dominus est irrationabiliter inuitus, quando dissentit cum deberet consentire,& peccat nõ cõsentiẽdo,sed quando pauper grauiter indiget, debet diues ex præcepto charitatis consentire, vt accipiat sibi necessaria, peccatque mortaliter non dando illi ea superfluis suo statui,ergo. Quarta si extrema necessitas faceret necessaria ita communia, vt egens posset, & cum vi illa accipere tamquam sua,quia impediret, peccaret non solum contra charitatem,verum etiam contra iustitiam, & teneretur restituere,at dominus rei,qui nec illam confert, nec illam patitur ab indigente accipi,sed impedit, à nemine obligatur ad restituendum,ergo. Et confirmatur, quia etiam si non sint indigentis,sed communia tantum,qui illa possidet debebat tunc se habere,vt distributor, distributor autem qui communia non distribuit,ijs quibus distribuẽda sunt,peccat contra iustitiam,& tenetur restituere.

Hæc suo ordine diluemus. Ad primum,dicunt multa Iuristæ in c.si quis.de furtis. Glossa habet,in extrema necessitate licere accipere,quia tunc res sunt communes, non tamen licere fornicari,quia extrema necessitas nunquam facit mulieres cõmunes. Panor. verò & Ioan. And. in eodem cap. respondent, axioma istud in extrema necessitate omnia esse communia,intelligendum esse de rebus, quæ sunt fructus, & bona temporalia, creaturam autem humanam, & rationalem, vt mulier non esse fructum. Tertia solutio est, fornicationem non esse medium per se ordinatum ad conseruationem vitæ, ideo neque in extrema necessitate salutis licere,res autem alienas esse medium per se ordinatum ad leuandam istam necessitatem, & ideo licere illas accipere,quia cuique licet vti medio per se, & iure naturæ ordinato ad aliquem finem. Ita Decius in l.quæ propter. ff. de reg. iu.& D.Tho.q.62.art.7.ad 4. Dicunt alij, Deũ nunquam dispensasse in præcepto non fornicandi, & ideo nõ licere: dispensasse autem aliquando in præcepto furandi, veluti cum Ægyptijs,& ideo licere, quando sese offert extrema necessitas, & esse tunc quandam dispensationem iuris naturæ,qua tenemur vitam tueri. Ex his solutionib. colligo, fornicari, & accipere aliena in extrema necessitate multis modis differre.

Primò,quia fornicari non est mediũ per se ordinatũ ad tuendam vitam,accipere autem sibi necessaria est quidem.

Secundò fornicari est omnino, & intrinsecè malum,ac omnino,& in vniuersum prohibitum,accipere autem alienum nõ est intrinsecè malum,vt accipere gladium à furioso non est prohibitum illo septimo præcepto, quia eo prohibetur acceptio rei alienæ iniquè, & contra dictamen rectæ rationis,& quę fit domino rationabiliter inuito,in extrema autem necessitate,qui accipit, quæ sibi omnino necessaria sunt,non accipit alienum,sed quod sibi commune est, & quod dictat recta ratio, tunc accipi posse ad vitam tuendam,ita vt dominus rei,qui tunc dissentiret, esset irrationabiliter inuitus. Tertiò,qui fornicatur accedit ad non suam,quod est omnino illicitum, mulier enim non est viri,nisi per solum matrimonium,quia mulieres, neq; in extrema necessitate salutis redduntur communes, at qui accipit res temporales sibi necessarias in extrema necessitate, accipit,vt constat res suas, & per talem necessitatem redditas communes.

Ad secundum respondeo, viatores accipere vuas in moderata quantitate,nec ad vendendũ,aut extrahendum: hoc enim iam esset furtum,& peccatum, sed ad comedendum tantum,quod eis licet,quasi ex tacito consensu dominorũ vinearum,interpretatiuo ex communi vsu, & recepta consuetudine omnium locorum. Ita Couar. Regu. peccatum. p.2.§.2.nu.3.adducitq; Rippam,Gãdinum,& alios. Idẽ est dicendum de alijs fructibus,vbi abundant,& est consuetudo accipiendi illos in quantitate moderata,quæ consuetudo iam erat in veteri lege,in qua licebat accipere vuas, & spicas intra sata,non autem foras deferre.

Ad tertiũ dico,diuitẽ esse irrationabiliter inuitũ in graui necessitate, contra charitatẽ, non aũt contra iustitiam, sicut non tenetur subuenire ita indigẽti ea iustitia, sed ex sola charitate: Quo fit, vt in graui necessitate accipere, etiã si dominus rei teneatur dare,sit furtũ. Sed dices, ergo eodẽ modo,neque in extrema necessitate licebit accipere, cũ in tali quoque necessitate diues non debeat ex iustitia,sed ex sola charitate. Respõdeo primò, in extrema necessitate reperiri ẽt quoddam ius iustitiæ,quia supremum infimi attingit(vt aiunt)infimum supremi,cum ergo subuenire in extrema necessitate sit suprema obligatio, quæ nascitur ex charitate,non subuenire accedit ad quoddã genus iniurię, & iniustitiæ,habetq; nonnullas conditiones iniustitiæ, pp quod possunt iudices, & gubernatores cogere diuites ad huiusmodi subuentionẽ. Dico secũdò, cum in extrema necessitate fiãt res communes,pauperem habere ius in illas, & cõsequẽter diuitem ex quadam iustitia debere illi dare, sicut distributor ex iustitia tenetur distribuere,communia quod non est in graui. Dico tertiò,ius naturæ,quo quis vitam suam tueri potest,& debet,adcò strictũ esse, & efficax, vt in eo cessent omnia alia iura,& dominia, quod non est in graui,& ita accipere in graui esse furtũ, quia manet adhuc cuique peculiare dominiũ suæ rei,in extrema verò nõ esse furtum,quia cum sint tunc omnia communia,videtur cessare tunc tale dominium,circa ea, quæ egenti sunt omnino necessaria. Vbi diligenter obseruandũ est,consensum debitum non operari eundem effectum,quem operatur cõsensus elicitus,verbi gratia,debet mihi prælatus meus cõcedere aliquam facultatem,negat tamen illam, nõ quia debebat habeo illam. Debeat quoque aliquis consentire in matrimonium cum hac fœmina,si non consentiat,non est matrimoniũ: Sic in proposito,debet quidem in graui necessitate diues consentire,vt pauperi ex suis bonis subueniatur,at si non consentiat,non potest pauper accipere, quia grauis necessitas non facit ipsi res illas communes, in extrema autem non solum debet consentire, verum etiam si non consentiat,potest nihilominus accipere, eo quod talis necessitas efficit ipsi res illas communes.

Ad quartum respondeo, impedientem per fraudẽ, vim, vel dominum,nisi sit dominus rei,teneri ad restituendum, quia intulit damnum cum iniuria, cum habeat vnusquisq; ius, ne sibi impediantur per fraudem dolum, quæ licitè potest accipere,vt quæ liberè ei dantur,aut legantur in testamentis,vt vidimus quæst.62.& multò potius, quæ alius tenetur ipsi dare: Diues autem non tenetur restituere,quia non peccauit contra iustitiam,sed contra solam charitatẽ quamuis enim pauper habeat illud ius naturæ tuendi vitam,videaturque inferri ipsi quædam iniuria,non conferẽdo, nihilominus non debetur illi propriè ex iustitia, nec propter necessitatem eius amittit diues dominium suarũ rerum,nec pauper donec eas accipiat habet dominium in illas,sed quando illis subuenitur à diuite. Estque subuẽtio illa verè eleemosyna,non solutio debiti, aut restitutio rei retentæ suo dominio.

Sed dices in extrema necessitate res sunt communes, at qui non distribuit cõmunia vt debet,peccat cõtra iustitiã, ergo diues non dans in tali necessitate egenti peccat contra iustitiam. Secundò,qui accipit alienum,nisi debitum ei sit,& tanquam suum,committit furtum, extremè indigens accipiendo alienum non committit furtum,ergo est ei debitum & suum. Est suum & debitum, ergo diues non dans peccat contra iustitiam.

Ad hęc respondeo Ad primũ,in extrema necessitate res esse communes quo ad vsum, non quo ad dominiũ, & ita peccat diues,qui tunc non confert,non tamẽ agit iniustè, nec tenetur restituere,quia pauper non acquirit illorũ dominiũ. Dico secundò, hoc dictũ in extrema necessitate omnia esse communia non significare, omnium dominio esse subiectas,vel mutare dominos,sed licere patienti extrema necessitate accipere sibi necessaria,apud alios possessa, & per talem acceptionem effici illi propria, sicut quando in illo primęuo statu erant res communes,& qui primò occupabat illa acceptione efficiebat illas sibi proprias.

Ad secundũ dico,ita accipientẽ non committere furtũ, quia accipit tanquam ex communibus & indiuisis, quam-

uis non sibi ex iustitia debitis, sed ex sola charitate. Sed quæres hic.

AN EXTREME EGENS POSSIT renunciare iuri suo, & pati potius mortem, quàm aliena accipere.

REspondeo quicquid alij sentiant, neminem posse renuntiare iuri tuendæ propriæ vitæ nisi de iusta causa, & ad exercendam aliquam virtutem: Vt qui vult pro amico vitam exponere potest, quia tunc exercet actū fortitudinis, & amicitiæ, quæ verè est quædam virtus moralis: vnde quando extremè egens potest accipere sibi necessaria cautè, sine vlla vi, aut perturbatione, tunc non potest renunciare iuri tuendæ propriæ vitæ, quia nullius virtutis causa tunc illam exponeret, at quando non posset accipere nisi publicè, & per vim, tunc potest renunciare illi iuri, & velle potius pati mortem, quàm vim illam inferre, exercebit enim tunc actum excellentissimæ virtutis, nempe pacis. Est etiam quæstio.

QVANDO PAVPER EST IN EXTREma necessitate, cui multi subuenire possunt, licebit ne alicui eorum accipere à singulis suas partes, vt vnà cum sua subueniat illi, ita indigenti.

VIdetur licere, quia in hoc casu facit iste diues, quod alij tenentur, & in quod debent alij consentire, saltem consensu virtuali debito, & interpretatiuo. Nihilominus dico non posse, nec licere. Primò, quia cum ipse possit sufficienter subuenire, non licet ei ab alijs accipere. Secūdò, quia ipse non est iudex, qui debeat exequutioni mandare, quę alij tenentur, ius enim illud accipiendi sibi necessaria habet pauper ipse, non alij. Ad argumentum dico, alios teneri ad dandum illi pauperi ex charitate, & quamuis tenerentur ex iustitia, priuatus non potest sua authoritate efficere ea bonis aliorum ea, ad quæ ipsi tenētur, cum hoc pertineat ad iudices. Addo nec alios teneri ad habendum talem consensum, vt possit alius sumere ex bonis ipsorum ad dandum pauperi, cum ipse dare possit. Vnde essent rationabiliter inuiti. Secus est, si ipse diues non potest sufficienter prouidere extremæ necessitati pauperis. Vide Medinam. C. de eleemosyna fol. 153. Vnde quod D. Augu. in lib. de mendacio ait: non posse quempiā accipere rē alienam, vt faueat proximo, intelligendum est, quando proximus non extremè indiget, vel ipse sufficienter pōt ex suis illi fauere, & subuenire. Vide D. Tho. hic ad tertium.

ARTICVLVS VIII.

Possit ne fieri aliquando rapina, idest accipi aliquid per vim in aliquo casu sine peccato.

DVo statuit hic D. Tho. Primum, rapinam esse iniustam, & iniquam acceptionem alieni cū coactione, & vi. Alterum est, solam publicā potestatem posse vti coactione, & vi, aut in suos, puniendo malefactores, aut in alienos exercendo bellum iustum, sed ita vt vtrunq; præstet, sicut exigunt leges iustitiæ, & bonum commune.

CONCLVSIO PRIMA.

Quicunque alienum iniustè accipit per vim, & coactionem, siue priuata authoritate, siue publica, siue apud suos, siue apud exteros, committit peccatum mortale rapinæ.

Constat hæc ex definitione Rapinæ, art. præced.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quicunque priuatus accipiens, quod iure accipere potest per vim & coactionem, quia aliter non potest, immunis est à peccato rapinæ. Si verò alia, nempe iuridicè accipere poterat, noluit tamen accipere per vim, peccauit quidem grauiter peccato, quod dicitur iudicium vsurpatum, non tamen peccato rapinæ, nec tenetur restituere.

PRima pars patet, quia rapina est iniqua acceptio alieni, ille verò accipit suum, & non iniquè, cum alia via recuperare non possit. Secunda patet etiam, quia inferre vim & coactionem, quando res iuridicè recuperari potest, est officium iudicis, vnde ille iniquè vsurpat sibi iudicis officium. Tertia patet, quia restitutio, & rapina versantur circa alienum, ille verò accepit suum.

CONCLVSIO TERTIA.

Princeps vel potestas publica, accipiens aliena, aut suorum ciuium, aut exterorum iuxta leges iustitiæ, etiam si accipiat per vim, non committit peccatum rapinæ, vt in bello iusto, aut confiscatione delinquentium, aut iusta impositione vectigalium.

PAtet, quia rapina est iniqua acceptio alieni, aut cū ini qua vi, & coactione, in istis autem casibus talis acceptio non est iniqua, cum fiat, vt supponimus iuxta leges iustitię, nec coactio, & vis est iniqua, quia infertur ab habente authoritatem.

CONCLVSIO QVARTA.

Principes, vel gubernatores accipientes aliena siue à suis, siue ab exteris contra leges iustitiæ, & vtentes vi, et coactione in eos, in quos non habet talem authoritatem, committunt graue peccatum rapinæ, peccantque multò grauius, quàm alij priuati.

PRior pars patet ex definitione rapinæ. Secunda probatur, quia custos iustitiæ grauius peccat iniustè agens, quàm ille ad quem nō pertinet ex officio custodia iustitiæ, Principes autem & gubernatores (vt constat) sunt ex officio custodes & ministri iustitiæ, ergo.

Circa hunc art. videndum erat, Quæ conditiones requirantur vt bellum sit iustum, quo Princeps possit, vel priuati auctoritate Principis accipere per vim sine peccato rapinæ, terras, & bona illorum. Sed de his copiosè D. Th. q. 40. de bello. Videndum quoque erat. An infideles sint expugnandi solo titulo infidelitatis? De quo etiam in eadem q. de bello, & Caye. hic, & interpretes D. Tho. supra q. 10. ar. 1. in materia de fide, & copiosè Mag. Victoria in relectione de Indis, & relectione de iure belli. Sed ne hæc intacta prætermittamus explicemus paucis.

Prima Controuersia.

AN PRINCIPES CHRISTIANI, vel priuati fideles possint bona infidelium, vel eorum personas per vim accipere, & in captiuitatem ducere.

OBseruemus primò, infideles esse in triplici differētia, quidam enim sunt, qui de iure, & facto subsunt Principibus Christianis, vt Iudæi, Hæretici, vel Mauri, q agunt in terris Christianorum: Alij sunt, qui de iure quāuis de facto non subduntur Christianis Principibus, vt quā occupant terras, quæ aliquando fuerunt Christianorum

nam cum has iniquè & tyrannicè occupent, habent in illas Principes Christiani ius, licèt de facto ab infidelib. possideantur, tertij generis sunt, qui nec de iure, nec de facto subsunt Principibus Christianis, aut Rom. Imperio, vt Barbari, quibus nunquam fuit prædicatum Euāgelium, neque illud vnquam receperunt, neque terras illorum vnquā possederunt Christiani, saltem nil tale habetur in hominum memoria, quales sunt Indi.

Obseruemus secundò, istos infideles cuiuscunque generis sint, posse habere duo genera bonorum.

Primò, hæreditates, aut alia bona tēporalia, quę aliquo iusto titulo sibi compararunt.

Secundò, captiuos fideles, & alia bona fidelium, quę vel in bello iniusto, vel agendo piratas acquisierunt.

Obseruemus vltimò, cum partes dicant ordinem ad totum, in humanis actibus eandem esse rationem partis, quę est totius, ita vt quod circa totum licet, liceat, & circa quālibet partium, & quod non licet in toto, neque licet in parte. Quo fit, vt qui potest bello iusto petere totum aliquod Regnum, vel Prouinciam, possit & quodlibet Oppidum, & villam illius, & qui potest Oppidum potest etiam quęcunque priuatum illius.

CONCLVSIO PRIMA.

Homines Christianos, quos infideles in seruitute, & captiuitate detinent, vel bona quæ à fidelibus, aut vt pirata, aut in bello iniusto acceperunt, possunt fideles, siue furto, & cautè, siue per vim & rapinam ab eis eripere, & liberare.

De captiuis patet, Quia q in iniqua captiuitate detinētur, habent iustum bellum defensiuum contra tales infideles, vnde quicūq; possunt eos iuuare, possunt eo ipso illos ab illa iniqua captiuitate eruere, & inferendo vim, sicut licet eum inculpata tutela vim vi repellere, non solum quando vis mihi infertur, verum etiam quando proximo, & fratri. Bona verò fidelium, quæ iniquè acceperūt, posse Christianos ab ipsis occultè tollere, vt suis dominis restituantur facta diligenti inquisitione, vel tradātur pauperibus probos Licet accipere à fure occultè, & sine scandalo, quæ furto accepit, vt suo domino restituantur, ergo multò potius à pirata infideli, qui iniquius occupat, quam fur: quod si tertiæ personæ id licet, multò magis ipsimet domino rei. Et confirmatur, ab alio Christiano licèt mihi accipere mea, quæ iniustè retinet, quando via iuridica non possum ea recuperare, quantò magis ab infideli, quem non possum conuenire coram iudice. Quod autem per vim id liceat, difficilius est, quia cum inferre vim ad recuperanda aliena, vt dentur suo Domino, sit actus potestatis publicæ, videtur non competere priuatis, Nihilominus possunt id quicunquē fideles, etiam priuati. Tùm, quia omnes principes Christiani habent concessam facultatem suis subditis, ad hoc, tùm etiam, quia quamuis illam non haberent concessam expresse, tacitè, & interpretatiuè in id consentiunt, vt in actum bono communi vulem, & rectæ rationi maximè consonum, est enim iuuare patientem iniuriam contra inferentem.

Hinc sequitur bona, quæ infideles rapuerunt à fidelib. & in suas terras delatas publicè vendunt, quādo nec occultè nec per vim possunt illa fideles accipere, vt suis dominis restituantur, posse fideles, qui ibi reperiuntur emere, vel potius pecunia redimere, vt suo domino facta diligēti inquisitione restituātur, tenebiturq; dominus pretium, quod alter pro bonis illis dedit, reddere. Quia licet nemo teneatur rem suam pretio emere: vbi autem est iustus titulus redimendi, qualis est in hoc casu, in quo aliter res illa omnino perisset, tenetur ēt dominus soluere pretium redēptionis: Sicut nullus pater tenetur filium suum emere, at si redemptus sit ab aliquo in terris infidelium, tenetur reddere illi pretium redemptionis: imò potest, qui bona illa redemit, præter pretium redēptionis exigere expensas, & ualorem laboris, quem adhibuit in re illa cōseruanda, & asportanda, quia hæc omnia sunt iusto pretio æstimabilia, nec tenetur quis proprijs expensis, & labore alterius vtilitati consulere, & bona eius tueri. Quod si non appareat dominus, tūc potest alteri vendere accipiēdo pretiū non quidē rei, sed solum redemptionis & laboris, ac expensas quas fecit, quia talis venditio non est simpliciter venditio (Cū nō possit vendere nisi solus dominus, hic aūt nō est dominus) sed est sola commendatio cum translatione iurium, quę habet in illas res. Quod si appareat dominus, nolitq; illa pretia reddere, tunc interueniente iudicis auctoritate cogetur, aut accipere, & reddere illa pretia, & expensas, aut cedere iuri suo, & dominio; manebitq; ille, qui redemit, & huc detulit, dominus absolutus illius rei, poteritque illam pro libito vendere, vt suam.

Negat circa hęc Caye. posse fideles huiusmodi bona per vim ab infidelibus accipere, neque auctoritate priuata, neque publica; negat. n. posse Principes concedere talem facultatem, eo quod talis acceptio iudicatur ab ipso scādali Reip. Sed vtrūque est falsum: habet. n. Resp. Christiana amplam facultatem ad hæc à suis Principibus, possuntque illam Principes cōcedere, quia ista vis fundatur in titulo iusti belli: Sicut. n. possent inferre bellum iustum toti regno infidelium, si illud bona nostra iniquè vsurpasset, ita & priuatis piratis, q huius, vel illius fidelis bona iniquè rapuit, scandala autem quæ inde sequuntur, & sequi possunt, imputentur ipsis infidelibus, qui gesserunt bellum iniustum, & iniquè res nostras rapuerunt.

CONCLVSIO SECVNDA.

In infideles, qui Principibus Christianis iure, & facto subduntur, possunt Principes lege agere, priuareq; illos bonis, & vita, vel propter delicta eorum, vel ob bonū commune, sicut et alios ciues sibi subditos.

Patet, quia nō sunt minus subiecti, quàm alij ciues, nec propter suam infidelitatem debent esse melioris cōditionis. Ita est definitum titu. de Iudæis, & Saracenis. Et in decre. dist. 54. per varia capita. Et de his loquitur D. Aug. in Epist. ad Vincentium Donatistam, cū ait: posse Principes, infideles pro eorum delictis suis bonis expoliare.

CONCLVSIO TERTIA.

Possunt Principes Christiani, vel alij authoritate ipsorum terras et prouincias, quas infideles ipsis de iure subditi, licèt non de facto (idest terras, quæ aliquando fuerunt Christianorum) per vim auferre, et eorum bona etiam ab ipsis acquisita, nisi pacificè terras illas velint dimittere, deprædarī.

Ratio est, quia detinet illas iniquè & contra ius, licèt autem authoritate publica ius suum per vim, & bellū iustum vindicate, & repetere.

CONCLVSIO QVARTA.

Licèt priuatis hominibus personas, et bona infideliū, qui nobis de iure subiecti sunt, quamuis non de facto, diripere, deprædari, ac captiuitati tradere, tā in suis proprijs terris, quàm extra illas, authoritate publica, authoritate verò priuata non licet, nisi quando ipsi nos inuadunt, et ad nos accedunt, vt nos deprædentur.

Prima pars constat, quia authoritas publica sicut potest concedere facultatē contra Regnū, vel Prouinciā infidelium, qui nobis de iure subditi sunt, ad eos debellandos, captiuandos, & diripiendos, ita quoque potest ad quoscunque priuatos illorum, vnde nauigantes Christiani, captiuantesque, vel capiētes bona huiusmodi infidelium in mari,

mari,& in nanigijs, iustè illa capiunt, nec tenentur restituere, quia habent ad hoc plenam à Principibus Christianis facultatem. Probatur secunda pars, quia non licet aliquem diripere, vel captiuare, nisi titulo iusti belli, priuatus autem non potest inferre nisi iustum bellum, nisi habita facultate ab authoritate publica. Tertia pars patet, quia quando infideles me aggrediuntur, iure naturæ sine vlla alia authoritate, habeo ego iustum bellum contra meum inuasorem, & piratam, & consequenter possum per vim illam iniuriam à me repellere, & illum, vt in bello iusto captiuare, & deprędari, habentque ad hoc omnes fideles amplam facultatem à suis principibus. Vnde euntes ad terras, & littora infidelium ad eos captiuandos, vel deprędandos, sine facultate Principis iniquè agunt, & tenentur restituere, quia non habuerũt iustum titulum, cum hic tantum reperiatur in bello iusto, quod non potest esse sine authoritate publica: Capientes verò, vel deprędantes piratas ad nos accedentes, iustè eos capiunt, & deprædantur, quia sunt aggressores, contra quos iure naturæ suscipitur bellum iustũ defensiuum, & ita licet titulo iusti belli eos occidere, vel capere, & deprædari.

CONCLVSIO QVINTA.

Infideles, qui nobis subiecti non sunt, neque de iure, neque de facto, neque authoritas publica, neque priuata potest captiuare, aut in seruitutem redigere, aut bona eorum captiuari.

PRobatur de Principibus Christianis in quibus est publica potestas, nam si de his constiterit, non posse, constabit & de priuatis. Probatur ergo de illis sic. Si liceret illos capere, aut deprędari, aut titulo iuris, & dominij, quod habent in eos Principes Christiani, aut titulo iusti belli, aut propter eorum infidelitatem, aut propter alia peccata, quæ committunt contra legem naturæ, & in Deũ: Sed nulla ratione ex his tale licet. Non prima, quia in hos, Principes Christiani nullum habent ius, vel dominium, ideo dicuntur neque de iure, neque de facto esse nobis subiecti. Nec secunda, quia iustum bellum tantum est, aut offensiuũ contra iniquè occupantes bona nostra, aut defensiuũ contra inuadentes, & infectantes nos, isti verò infideles nec occupant bona nostra, cum constituamus terras eorũ, nunquam fuisse nostras, neque accedunt ad nos infectandos, sed manent in suis locis, vt Indi, Æthiopes, & similes. Nec tertia, quia propter peccatũ infidelitatis, imò nec propter alia peccata (vt vidimus) non amittitur dominium temporale, & ciuile, & oppositum est error Vuitcleph condemnatus in Concilio Constantiensi. Nec quarta, quia licèt ob talia peccata mererentur illi infideles priuari suis regnis, & bonis, nos tamen non sumus iudices illorum, nec habemus authoritatem ad illos puniendos; nemo enim habet ius in non sibi subditum: ad punitionem autem exiguntur duo, culpa.s. in puniendo, & authoritas, ac ius in eo, qui debet punire.

CONCLVSIO VLTIMA.

Si infideles resistant, & impediant prædicationem Euangelicam, aut prohibeant, ne alij ad fidem conuertantur, aut conuersos persequantur, aut fideles eo pacificè euntes non admittant apud se peregrinari, aut admissos injurijs afficiant, vel innocentes, & imbecilliores, vt illos comedant, siue quacunque alia ratione occidant, possunt fideles ad cohibenda hæc mala (nisi pacificè admoniti resipiscant) iustum bellum eis inferre, & in bello iusto eos captiuare, deprædari imò, & occidere.

HÆC patet ex q.40. de bello, Quia hæc omnia sunt iusti tituli ad bellum iustũ, in bello autem iusto, licet hostes persequi, occidere, captiuare, & expoliare.

QVAEST. LXVII. DE IVSTITIA IVDICIS.

EX damnis quæ proximis contra iustitiam inferuntur, quædam inferuntur priuatim, & extra iudicium, alia verò in iudicio: de prioribus copiosè hactenus cum D.Thom. disseruimus, nunc de his, quæ in iudicio accidere possunt agendum est. Concurrunt autem in iudicio potissimè quinque personæ, Iudex, accusator, Reus, Testis, & Aduocatus, de quib. sigillatim per suas quæstiones disserit D.Tho. & in primis de Iudice, quia huius iniquitas in iudicio grauior omnium est. Porrò cum in iudice exigantur quatuor, Potestas iudicandi, Veritas facti, Forma debita, & Executio sententiæ, hæc omnia suis articulis proponit D.Tho.

ARTICVLVS I.

An liceat iudici iudicare illum, qui non est ei subditus.

OBseruemus primò quatuor modis aliquem esse alteri subditum. Primò, iure ordinario, & simpliciter, quo modo omnes fideles sunt subditi Papæ, & quæuis Resp. suo Principi. Secũdò, potestate delegata, quo modo ciues alicuius loci sunt subditi proregi, aut prætori à Rege misso: habent.n. hi ptãtem in illos ciues, non iure ordinario nec per se, sed acceptã & delegatã à Rege. Quo modo habuit Daniel ptãtem iudicãdi illos senes, qui falsò Susannã accusarũt, nempe delegatã à Deo, quod indicat Sacra Scriptura, cum ait: [Suscitauit aũt Deus spiritũ Danielis.] Tertiò, ex consensu partiũ litigantium, quo modo se habẽt iudices arbitri, & compromissarij ab ipsismet litigantib. volũtariè electi, quo fit, vt possint isti esse inferiores, & subditi illis, quos iudicãt, cum possint superiores liberè in aliquib. causis, & negotijs iudicium suo subdito cõmittere, eruntq; tũc tales Iudices simpliciter inferiores his, quorũ causas iudicant, superiores aũt secundum quid, i. quo ad illud negotium. Quartò põt quis habere ptãtem in in alterũ, rõne delicti in suo loco, & territorio commissi. Habẽt.n. singuli superiores, & iudices propria territoria, & terminos, in quibus possunt iudiciũ ferre de oĩbus in tali loco accidentib. Extra illa verò non licet eis iudicare, vt habetur de Cõstitu. li.6. c. vt animarum: vbi dicitur: [Extra territoriũ ius dicenti nõ paretur] rõne ergo territorij põt superior subditũ alienũ iudicare, si in eo territorio deliquerit, modo nõ deliquerit in re exẽpta à tali tribunali, vt si deliquit Italus Valẽtiæ in administratione bonorũ alicuius Monasterij, nõ põt iudicari à iudicib. Valentiæ, quia bona illa sunt res exẽptę, sed iudicabitur à iudice cõpetenti illorũ bonorum, at si cõmisit furtum, homicidium, aut aliquid eorum quę prętores Valentiæ iudicare solent, rõne territorij in quo delictum commissum est, possunt illum iudicare, & punire, etsi Italum, & extraneum. Similiter Episcopi clericos alterius diœcesis in sua delinquẽtes, & Prælati Religionum monachos aliorum conuentuum, vel prouinciarũ, qui in suo loco delinquunt. Extra hos modos nullus est alteri subditus.

CONCLVSIO PRIMA.

Nulli licet iudicare eum, qui sibi aliquo ex his quatuor modis non est subditus.

PAtet. Sententia iudicis est uelut quædam lex particularis, quæ in illo particulari negotio de quo iudicatur, fertur, est enim iudex idem quod ius dicens, ut habetur, cap. Forus. De verborum significatione. Lex autem debet habere vim coactiuam, id est, autoritatem ad compellendum eos quibus fertur, huiusmodi autem vim, & autoritatem non habet nisi superior in suum inferiorem, ergo non potest iudicare, aut ferè sententiam aliquis in alium, quin illi aliquo ex illis quatuor modis sit superior. Secundò, iudicare est actus iurisdictionis, iurisdictionē autē non habet vnus, in alium, nisi aliquo iusto titulo ei subditus sit ergo neque potest vnus alium iudicare, nisi ei subiiciatur.

CONCLVSIO SECVNDA. quæ sequitur ex præcedenti.

Sententia lata à non iudice, nec tenet, nec habet ullam vim.

PAtet, Iudicare, & ferre sententiā est actus habentis iurisdictionem, qui non est index, & superior in eū quē iudicat, nullam habet in illum iurisdictionē, ergo sententia illius nulla est. Ita habetur Extr. De Iudicijs, c. At si clerici. Et capit. cit. Vt animarum. Hæc omnia confirmat Diuus Thom. testimonio D. Grego. quod habetur secundò Toma. post Epistolas Registri, in responsionibus ad Augustinum Episcopum Cantuariensem responsione. 9. & habetur 25. q. 2. can. In Galliarum.

CONCLVSIO TERTIA.

Nec Imperator est iudex Papæ, nec Princeps aliquis aut prætor sæcularis est iudex clericorum, nisi quando in aliqua ciuili, & temporali causa illis voluntariè se subiiciunt, sicut litigantes iudici arbitrio uel compromissario.

PRior pars probatur, Quia Imperator, & iudices sæculares nō habent iurisdictionē in Ecclesiasticos, nec sūt eis superiores, vt docet D. Grego. loco cit. Posterior verò patet exemplo Leonis. 4. qui in causa quadam ciuili subiecit se Imperatori Ludouico, vt habetur. 2. q. 7. can. Nos si. Et ratione. Quia clericos esse exemptos à iudicibus sæcularibus est priuilegium eorum, priuilegio autem, & fauori sibi concesso potest unusquisque cedere, sicut & iuri suo, nisi aliqua lege prohibeatur: legibus autem ecclesię clerici tantum prohibentur, ne se subijciant vllo modo iudicio sæculari in criminalibus, nō tamen prohibētur in ciuilibus.

Hic art. coincidit cum ar. 6 q. 60. videtur enim esse eadem ferè materia vtriusque, sed non propterea superuacaneus est aut redundat, quia hic magis in particulari explicatur quo modo ad iustum iudicium exigatur, vt iudex sit superior illi quem iudicat tractanturque in eo difficultas quas ibi non attigamus, Vnde circa hunc artic. uideamus primo.

I. Controuersia.

AN CLERICI SINT EXEMpti à iudicibus sæcularibus.

RAtio dubitandi est, quia clerici non sunt magis exempti quàm Christus, at Christus fuit iudicatus à Pilato in causa sanguinis, nec damnatur Pilatus quod Christū iudicauerit, aut usurpauerit sibi iudicium, ad quod non haberet potestatem, cum enim diceret: Nescis quia habeo potestatem dimittere te, aut occidere te. Nō negauit id Christus, imò confirmauit dicens: Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper Sed damnatur tantū Pilatus, quia condemnauit innocentem, de quo verè, & iuridice affirmauerat: [Nullam causam mortis inuenio in eo.

Secundò, idem Christus subiecit se Cæsari soluens tributum. Mat. 17. Tertiò, Pau. Acto. 25. appellauit ad Cæsarem, tanquam ad proprium iudicem, & nonnulli Pontifices, vt constat ex historijs fide dignis, subierunt iudicium Imperatoris. Quartò, Principes sæculares sunt Principes omnium ciuium, & incolarum suorum regnorum, tam sęcularium quàm clericorum, & monachorum, cōmitteretque crimen læsæ maiestatis quicunque ciuis Hispaniæ, siue sæcularis, siue clericus, qui Regem Philippum negaret esse sibi Principem, & se illius vasallum, & ciuem. ad dignitatē autem Principis pertinet posse iudicare illos, quorum est princeps, ergo potest etiam iudicare clericos, & monachos. et confirmatur, quia quotidie deferuntur causæ ecclesiasticæ ad tribunalia regia, tàm episcoporum, quàm clericorum, quàm religiosorum.

Quintò non minus tenentur clerici, quàm sęculares seruare leges iustas Principum sæcularium, maximè eas, quæ pertinent ad bonam gubernationem regni, vt legem taxationis prætij tritici, & similes, ergo si illas transgrediantur possunt puniri a Principe, Probo cōsequentiam, quia Princeps non solum est legislator, verum etiam illius custos, & executor, et ita eiusdem est ferre legē in communi, & punire in particulari transgressorē, si ergo Rex potest ferre legem quæ comprehendat etiam clericos, potest eosdē quādo illam violabunt iudicare, & punire.

Deniquæ sæpè iudices ecclesiastici sunt negligentes in puniendis clericis, & tunc ob bonum Reipu. ad uitandam ipsius perturbationem possunt iudices sæculares illos pūnire, ergo habent ius in illos, nam si non haberent, nunquam possent eos punire.

Propter hæc, & similia argumenta extitit tempore Ioan. 22. quidam Marcilius Paduanus hæreticus, qui docebat inter alios hos quatuor errores. Primò Christum non liberè, sed necessario soluisse tributum Cæsari. Secundò, ad Imperatorem pertinere instituere Pontificem, & illum iudicare, ac punire si deliquerit. Tertio, quod in ecclesia quā dam clerici habeant maiorem autoritatem, & iurisdictionem quàm alij, vt Episcopi, & Curati, id efficere Papam auctoritate accepta ab Imperatore, & ex commissione ipsius, posseque Imperatorem auferre hanc authoritatem à Papa, & per seipsum creare Episcopos. Quartò, vim coactiuam quam habent in ecclesia Papa, & alij prælati, ad puniendos inferiores delinquentes, habere ab Imperatore. Quibus apertè docebat omnes ecclesiasticos cuiuscunque ordinis, & dignitatis esse subiectos Imperatori, & alijs Principibus sæcularib. Illū propter hos errores, vt Sacræ Scripturæ, veræ fidei, & doctrinæ Sanctorum Patrum repugnantes, condemnauit, Idem Ioā. 22. in extrauag. quæ incipit: Licet iuxta doctrinam Apostoli: quam citat Turrecrem. libro. 2. de ecclesia. capit. 95. sub quo fuit, non sub Paschali. Secundò, vt Sebastianus Medices in suo opere de hæreticis. eundem errorem habuerunt Ioannes. Hus, & Vuicleph, vt habetur in Concil. Constan. sess. 8. errore, 12. & 13. Eundem Luterus, subijciens ecclesiam Regibus, & Principibus, vt videre est in reformatione, quam misit Car. V. eundem Henricus VIII. Rex Angliæ, asserens, Regem esse supremum iudicem, & caput in suo Regno, tam in spiritualibus quam in temporalibus.

Sed contra hos omnes docet catholica fides, iure diuino nec ecclesiasticos, nec alios fideles sæculares esse subiectos principibus sæcularibus in rebus spirituali bus: solos enim Apostolos, & eorum successores, nō autem Principes, uel Reges constituit Christus guberna tores ecclesiæ, magistros fidei, & iudices causarum spiritualium

spiritualium, vt constat apertissimè ex toto nouo testamẽto, sicque est perpetuo in Ecclesia ex antiquissima Apostolorum traditione obseruatam.

Ita definitur in Conc. Cõstan, sess. 8. errore. 12. & 13. & in extrauag. Ioan. 22. De quo abundè DD. in materia de Clauibus, & de potestate Papæ, vbi copiosè ostẽditur, has duas iurisdictiones spiritualem, & temporalem esse maximè distinctas, ad Principesque sęculares solum pertinere illam ciuilem, & naturalem, supernaturalem verò, & spiritualem ipsos omnino ignorare. Qua parte dimissa, quantum ad nostrum institutum, & præsentem disputationem pertinet.

CONCLVSIO PRIMA.

Clerici reuera, & omnino sunt exempti tàm in criminalibus, quàm in ciuilibus à iudicio sæculari.

CONstat ratione adducta in probatione. Tertiæ, cõclu. positæ, Et habetur in decretis tota dist. 96. Et. 2. q. 2. per totam, In decretalibus tit. de immunitate Ecclesiarum, Et cap. Secularis. de foro cõpetenti in sexto In Cõc. constans. loco cit. & in Conc. Tridẽt. sess. 23. de reformatione. c. 20. vbi renouantur omnes canones loquentes de hac re. Idem habetur iure ciuili, In Authentico. Vt clerici proprios iudices conueniant. collatione. 6. Et iure hispano partita. 1. tit. 6. l. 17. Et li. primo ordina. Regal. titu. 3. l. 7. Et in nostro regno imò, & omnibus Regnis Christianorum per leges priuatas cuiusque Regni. Tit. De clericis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iure defensionis possunt iudices sæculares, clericos capere, & quandoque detinere, veluti si id necessarium sit, vel ad liberandum innocentem, vel ad tuendum inuasum quem clericus vult occidere, aut per vim opprimere, vel ad pacandam Rempubl. quam clericus perturbat, nec adsit iudex Ecclesiasticus, qui tunc illum reprimat, potest iudex sæcularis in tali casu talem clericum capere, & detinere, donec commodè suo prælato, & iudici tradatur: Iudicare autem, vel punire nullo modo potest.

PRior pars perspicua est, Primò, quia ius defendendi innocentem, & patientem iniuriam, & tuendi Rempub. a perturbatoribus est naturale, Gubernatoribus ac Iudicibus ex officio peculiaribus competens, ius autem naturale nullo alio iure derogatur. Secundò, quia Respubl. ciuilis ita est perfecta, vt possit se, & suos a quocumque sibi inferente iniuriam tueri, ac defendere, potest autẽ affici iniuria à clerico, ergo tunc, si desit iudex Ecclesiasticus qui illum comprimat, poterit minister Reip. illum comprimere capiendo, & detinendo, donec suo proprio iudici tradatur. Secunda, pars constat ex dictis. Quia iudicandum & puniendum desideratur iurisdictio, quam non habent iudices sæculares in clericos, Vbi maximè notandum est, quod scribit Rufinus. libro. 10 Historiæ Ecclesiasticæ. cap. 2. vbi refert in Conc. Niceno tradidisse multos episcopos Constantino Imperatori scripta, & libellos continentes crimina aliorum episcoporum, vt ab ipso iudicarentur, & punirẽtur, pijssimum vero Imperatorem omnibus acceptis publicè in præsentia totius Concilij omnes illos libellos clausos, nec lectos igni tradidisse, & dixisse: Deus cõstituit vos sacerdotes, Et potestatem vobis dedit de nobisquoque iudicandi. & ideo nos à vobis rectè iudicamur, vos autem non potestis ab hominibus iudicari &c.

CONCLVSIO TERTIA.

Principes vel iudices, qui extra hos casus secundæ cõclusionis contra ista iura canonica, & ciuilia trahunt Ecclesiasticos ad sua tribunalia, sunt suspecti de hæresi luterana, & schismate, potestque contra eos iustè officium Sanctæ inquisitionis procedere.

PATET: Qui conuenit cum hæreticis, In factis, in quibus illi protestantur suas hæreses, est vehementer suspectus de illa hæresi, vt qui comedit sine vlla infirmitate carnes die veneris, est suspectus de hæresi luterana, & qui cõmunicaret sub vtraque specie, esset maximè suspectus de hæresi Boemorum, quia talia facta protestantur illas hæreses, sed hæretici negantes iurisdictionem, & immunitatem ecclesiasticam, docent a iudice sæculari esse iudicandos ecclesiasticos, ergo iudex sæcularis, ita facit, manifestè cõuenit cum hæreticis, in facto quo protestantur ipsi suas ipsi suas hæreses, & esset de simili hæresi maximè suspectus & ab Inquisitoribus examinandus. Sed quæres.

HAEC EXEMPTIO ET IMmunitas clericorum a iudicio sæculari competitne ipsis iure diuino, an humano?

SVnt qui existiment conuenire eis iure diuino. Primo, Psal. 81. dicitur. Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos, id est, Ecclesiasticos, ipse diiudicat. & Psal. 104. dicit Deus principibus & sæcularibus, Nolite tãgere Christos meos, id est, sacerdotes, & ministros meos. Tertiò, Gen. 47. Fecit Ioseph tributariam Regi totam terrã Aegypti excepta sacerdotali, nec tunc utebatur Ioseph aliquo iure humano, sed solo naturali, & diuino. Quartò, Mat. 17. cũ dixit Petrus filios liberos esse à tributis, & iudicijs principum, indicauit ibi aliquos esse iure diuino, & naturali liberos, non fecit ibi liberos, nobiles, quia hoc omnium consensu non habent nobiles, nisi iure Cæsareo, nec milites qui id habent, iure gentium, ergo Ecclesiasticos. Quintò, si hæc inmunitas non esset à iure diuino, sed humano, certè vel à Iure Imperatorio, vel à iure Põtificio, si ab Imperatorio, & ciuili, posset Imperator, & Reges abrogare priuilegia talẽ exceptionẽ cõcedẽtia clericis, si a iure pontificio vel ab eo simpliciter, & absolutè, & sine cõsẽsu imperatoris, & regũ, aut cũ cõsẽsu ipsorum, & ipsis approbãtibus, nõ à iure põtificio solo, quia licèt circa fidẽ & spiritualia, Ecclesia habeat authoritatẽ absolutã, nec depẽdentẽ à cõsẽsu regum, ad cõdendas tamen leges circa temporalia, & iurisdictionem ciuilem regum in suos uasallos, non potest Ecclesia aliquid statuere sine consensu principum sæculariũ. Vnde dicendum est necessariò, iura canonica quibus eximuntur Ecclesiastici a foro ciuili, habere robur a consensu principum, quod si ita est poterunt nunc dissentire, & abrogare ista iura canonica, & priuilegia clericorum: quod tamen non est dicendum reges posse. Asseruntur quoque cap. Duo sunt, & cap. Si Imperator dist. 69. in quibus videtur dici ex diuina ordinatione, principes non iudicare de Ecclesiasticis, sed ista capita non agent de iudicio de quo præsens quæstio, sed solum docẽt dignitatem Pontificiam excellere imperatoriæ, posseque Papam excommunicare Imperatores, & ad Papę iudicium pertinere gubernationem Ecclesiæ.

Sed his non obstantibus.

CONCLVSIO QVARTA.

Pontifices, & alij Ecclesiastici quantum ad gubernationem spiritualem Ecclesiæ, & fidelium, non sunt subditi iudicio sęculari. Imperatoris vel principis, sed omnino exempti iure diuino, vt constat ex dictis; Et habetur in illo can Duo sunt, Et can. si Imperator, In temporalibus autem causis, tàm criminalibus quam ciuilibus, exempti sunt a iudicio, & forò sæculari, non iure diuino, sed iure humano pontificio, cui ius ciuile, & consensus, principum Christianorum subcripsit.

ITa Silu. iudex primo §. 4. et probatur, Tributa idèo dantur principibus, ut gubernent subditos, & dicans in il-

los iua vnde eadem eſt ratio fori,& tributorum, qui tenetur alicui principi ſoluere tributa, tenetur,& foro ac tribunali illius in temporalibua eſſe ſubiectus, ſed eccleſiaſtici non ſunt liberi à ſoluendis tributis iure diuino, vt optimè docet D.Thom. in prima epiſtola ad Thimo.c.2 1 3.et nos tomo.2.huius operis in diſputatione De vectigalibus, ſed ſolo Pontificio, cui ſubſcripſerunt Reges per ſua priuilegia, ergo iure diuino non ſunt exempti à iudicio ſæculari: ſed ſolo iure Pontificio, vnde D.Pau.cuius tempore clerici nondum habeant tales exemptiones canonicas,& priuilegia regum, ſine diſcrimine vllo præcipit loco cit.omnibus, vt ſoluant tributa, nec excipit clericos, ergo clerici iure diuino non ſunt exempti à iudicio ſęculari. Secundò diſtincto laycorum,& clericorum eſt à iure diuino poſitiuo, poteſtas uerò ciuilis Principum in ſuos ſubditos circa temporalia à iure naturali, gratia autem non deſtruit naturā, ergo nec ius diuinum diſtinguēs iſtos ſtatus expoliauit princeps poteſtate,& iuriſdictione in ſuos vaſallos, quāuis clericos circa temporalia, quemadmodum nec infidelia accedens ad fidem exemptus eſt à poteſtate ſui principia infidelis, quia gratia non deſtruit poteſtatem, & iuriſdictionem ciuilem.

CONCLVSIO QVINTA.

Hæc exemptio clericorum eſt maximè conſona iuri diuino.

Patet exemptio fidelis à poteſtate infidelis, eſt maximè cōſona iuri diuino, vt docet Pau.1.Cor 6.ne infideles cognoſcentes in ſuis tribunalibus crimina fidelium, contemnant fidem, ſed eadem ratio militat de clericis ſi iudicentur à ſęcularibus, uidentes enim eorum crimina contemnēt ſtatum clericalem,& dignitatem ſacerdotalem, ergo hæc exemptio clericorum maximè conſona quoque eſt iuri diuino. Secundò, iure diuino eccleſiaſtici ſunt paſtores,& iudices ſęcularium in ſpiritualibus, videtur autem alienum à ratione, vt paſtor iudicetur a ſua oue, & iudex ſpiritualis à ſuo ſubdito ſpirituali:& ita eſt ita maxime conſona hæc exemptio iuri diuino, Hoc argum.probat D.Pau.iniquum eſſe, vt fideles iudicenter ab infidelibus, quia fideles futuri ſunt iudices infidelium 1.Corinth.6. et Conſtantinus loco citato noluit iudicare cauſas ſacerdotum eodem argum.adductus, quia ſacerdotes ſunt iudices ſæcularium etiam principum. Tertiò, eccleſia cum ſit Reſ. perfecta, cuius authoritas non pendet à ciuili,& iure diuino inſtituta à Chriſto cū plenitudine authoritatis ſibi neceſſariæ, poteſt iure naturali,& diuino condere leges conuenientes ſoę gubernationi, ſed hæc conuenit maximè rectæ ipſius gubernationi, ne dignitas eccleſiaſtica cōtēnat ergo potuit illam condere, eſtque id conſonum iuri naturali,& diuino. Hanc conclu.confirmant argumenta poſita ad oſtendendum hanc emptionem eſſe à iure diuino, non quaſi Deus illam præceperit uel inſtituerit, ſed eſſe maximè conſonam his quæ Deus inſtituit, & iuri diuino, ut docet, ſecunda ratio hic poſita.

Vnde iſta argumenta quatenus nituntur oſtendere hāc exemptionem eſſe à iure diuino reſpondeo: Ad primum ibi nomine Deorum intelligi iudices ſupremos, qui non habent in terris à quibus iudicentur, quos admonet, ne quia carent in terris ſuperiori iudice à quo puniantur, iniuſtè iudicent, habent enim Deum ſupremum iudicem aſſiſtentem eorum tribunalibus,& audientijs, obſeruātem eorum iudicia,& ſtrictè iudicaturum ipſos, et quamuis ibi nomine Deorum intelligerentur clerici, nō ſequitur, Deus obſeruat actus clericorum,& eos ſtrictè iudicaturus eſt, ergo non ſubſunt foro ſæculari, quia non dicitur in iſto loco ſolum Deum illos iudicaturum, iudicabit enim quoque Deus nobiles, & quoſcunque ſæculares, nec propterea eximuntur à iudicio ſuorum Principum, & iudicum. Ad ſecūdum, docetur ibi ne quis calumnietur aut manus iniijciat Sacerdotibus,& Prophetis, ſed non propterea ſequitur eſſe exemptos à iudicio principum. Ad tertium, Ioſeph obſeruauit, qđ eſt maximè conſonū iuri diuino.& rectæ rationi, factum aūt Ioſeph nō eſt ius diuinum. Ad quartum, Chriſtus non fecit ibi ſuos Apoſtolos, vel aliquos homines liberos à foro ſæculari, & tributis principum, ſed de ſe ipſo tantum loquens, docuit ſe non debere tributū, quia ſicut filij regum non debent tributū, ita nec ipſe quia erat verus filius Dei,& Dauidis. Ad quintū dico, clericos eſſe exemptos iure humano. Pontificio maximè conſono iuri diuino, in quo principes ſæculares conſenſerunt. Et ad argumentum, ergo modo poſſent diſſentire, & reuocare. Reſpondeo non poſſe: Primò, quia tunc conſenſerunt non gratis,& temerè, ſed ducti recta ratione fluente à iure diuino. Tum quia videbatur iniquum, vt ipſi ſuos iudices,& paſtores ſpirituales iudicarent, Tum quia viderūt id maximè neceſſarium dignitati Eccleſiaſticæ, ne habeatur in contemptu, ſi crimina clericorum ad ſæcularia tribunalia ducerentur, quæ rationes ſemper extant. Secundò, non poſſunt, quia quod ſemel Eccleſiæ conceſſum eſt, etiam ſi ex conſenſu ſæcularium, non poteſt reuocari ab ipſis, habet enim in illud Eccleſia ius acquiſitum.& poſſeſſorium, ſicut hæreditates, redditus,& bona temporalia eccleſiæ cōceſſa, donatione Regum collata ſunt, at poſtquam ſemel ipſi conceſſa ſunt, habet Eccleſia in illa ius acquiſitum, nec à Principibus repeti, aut reuocari poſſunt. Tertiò quia eccleſia habet auctoritatē ad cōdendas leges optimam ipſius gubernationem concernentes, quas principes ſæculares abrogare non poſſunt, cum gubernatio Eccleſię non pendeat ab authoritate ciuili: hæc autem lex immunitatis clericorum eſt una ex iſt s.

Nunc ad argumenta initio facta, Primum illud quærit: Quomodo Chriſtus fuerit ſubiectus iudicio Pilati? Nam D.Tho. videtur in ſolu.ſecundi docere, Pilatum non fuiſſe iudicem Chriſti ordinarium aut delegatum, ſed arbitrum, Chriſtumque illi ſe propria ſponte ſubieciſſe, ſicut litigātes iudici arbitrio, Et eodem modò Papam, & alios eccleſiaſticos poſſe ſe ſubijcere iudicio aliculus ſęcularis, ut iudici arbitro: iuxta quam ſolutionem, prima illa ratio hæreticorū nullā habet vim, quia nos negamua in aliquib. negotijs temporalibus poſſe clericus ſæculari vt arbitro ſe ſubijcere. Attamen hoc dictum Diu. Thomæ non videtur omnino verum, quia Pilatus erat iudex delegatus a Cæſare in Iudæa, & Chriſtus, quoad homo erat verus Iudæus ciuis Iudęæ,& ſubiectus his quibus ſubiecti erant cęteri Iudæi. Cayet.adductus hac ratione ait hic: Pilatum non peccaſſe per iudicium vſurpatum contra Chriſtum, quaſi Chriſtus non fuerit illi ſubditus, nec Chriſtum tradidiſſe Pilato aliquam nouam poteſtatem ſupra ſe, quam antea non haberet ſicut litigantes tradunt iudici arbitro, ſed iudicaſſe illum eadem poteſtate, quam habebat in alios Iudæos, delegatam ſibi à Cæſare: quia Chriſtus licet vt filius Dei eſſet Rex regum, & Dominus dominantiū, quatenus homo tamē non habuit regnū tēporale, nec illud adminiſtrauit ante reſurrectionem. ipſomet Chriſto dicente, Regnum meum non eſt de hoc mundo, Peccaſſe autem per iniquum iudicium, condemnando innocentem: Dictum autem Diu.Thom, intelligendum eſſe, non quaſi Chriſtus aliquam nouam poteſtatem dederit Pilato, ſed quia ſua ſponte voluit ſe exhibere illi præſidenti in Iudæa, ſicut vnum de ſubditis. cum potuiſſet ſi noluiſſet non eſſe illi ſubiectus, in hoc ſenſu Comparare D.Tho.hanc ſubiectionem qua Chriſtus ſe ſubiecit Pilato, illi qua litigantes ſe ſubijciunt iudici arbitro: Quia licet non dederit Chriſtus Pilato aliquam nouam poteſtatem, ſicut litigantes dant arbitro (cum poteſtas illa Pilati ad iudicandum Chriſtum, fuerit illa eadem quam habebat ad iudicandum alios Iudæos) hoc tamen quod eſt fuiſſe illi ſubiectus ſicut vnus ex alijs Iudæis, cum eſſet uerus filius Dei, & Rex regum, voluntariè propter nos accepit. Vnde iuxta Cayet.iudicium Pilati in Chriſtum fuit quidem iniquum, quia damnauit innocentem, nō tamen vſurpatum, nec tanquam arbitria accipientis nouam poteſtatem ad iudicandum Chriſtum, ſed ſuppoſita humilitate Chriſti, qua uoluit fieri ſicut

vnus

vnus ex alijs Iudæis in illo regno, iudicauit illū eadem potestate delegata sibi à Cæsare, quod iudicabat alios.

Soto probat primum dictum Caye. iudicium Pilati fuisse iniquum, hoc enim est de nde, Secundum verò, idest non fuisse vsurpatum distinguit, si Augustus Cæsar (inquit) erat verus Rex Iudeæ, & non tyrannus, iudicium Pilati non fuit vsurpatum ob rationem dictam, qui ex vna parte habebat legitimam potestatem delegatam in totum illud regnum Iudeæ, & ex alia Christus voluit se habere sicut vnus ex subditis, & ciuibus illius regni, si verò Cæsari habebat Iudæam per tyrannidem occupatam, pec cauit (inquit) Pilatus per iudicium vsurpatum in Christo, sicut, & in alijs Iudæis. Hæc obseruatio Soti optima quidem est, sed parum huic loco accommodata, non enim scimus quam authoritatem habuerit Pilatus in illo regno, delegatam ne à vero Principe vel à tyranno? Sed supposito fuisse Pilatum legitimum prætorem illius regni, quærimus peculiariter de Christo, fuerit ne illi simpliciter subiectus, vt alij Iudæi seculares: quis inde argumentantur hæretici a simili, Christus fuit iudicatus a iudicē sæculari, ergo, & Ecclesiastici sunt etiam iudicandi à iudicibus secularibus.

Probabilius multò aliqui recentiores docent contra Caiet. & Soto. Christum verè exhibuisse Pilato authoritatem quam in ipsum non habebat, quis quicquid sit de illa quæstione, An Christus quatenus homo fuerit verus rex Iudeæ, & habuerit verum illius dominium, certum tamē est Christum fuisse verum Missiam, omnium redemptorem, filium Dei naturalem, & supremum legislatorem: qui nihil ipsum etiam quatenus homo erat, eximebant à iurisdictione Pilati, & cuiuslis Principis humani, Et licèt hac oia ignoraret Pilatus ignorātia crassa, nec Christo illi inditus esset, non propterea habebat auctoritatem in Christum sicut ignorantis tyranni, & silentium Reipub. oppressæ non conferunt tyranno ius, etiam si ipsa taceat. Vnde Pilatus non habuit in Christum, potestatem, quā habebat in alios Iudæos. Et cōfirmatur, cum tributa dētur princ pibus, quia dicūt iura, qui ius est liber simpliciter, & secundū se, ac fine vllo priuilegio à tributis alicuius Principis, est similiter liber, & exemptus à iurisdictione illius: Christus eo ipso quo filius Dei erat liber à tributis, vt docuit Matt. 17. ergo eo ipso quo filius Dei, & redēptor erat etiā liber à iurisdictione Cæsaris, & Pilati, & cuiuslis alterius Principis humani: vnde volūtariè subiecit se iudicio Pilati, dans illi supra se authoritatem quam antea non habebat, sicut litigantes dant iudici arbitro, ita Turrecrem. li. 2. de Ecclesiast. c. 96. adducitque in hunc sensum illud Esaiæ 53. oblatus est (iudici) quia ipse voluit. Et D. Chrisost. explicans illud Christi. Non haberes in me potestatē, nisi tibi datum esset de super, ait. datum id est permissum. Et hoc apertè habet hic D. Tho. nec est quod verba eius torquemus cum Caiet. cum Doc. Sanc. explicato modo quo litigāntes se subijciunt iudici arbitro, subiungat statim, sic Christum se subiecisse iudicio Pilati: additque eodem modo Christum se iudicio Pilati subiecisse, quo Papa Leo se subiecit iudicio Imperatoris, constat autem Papam Imperatori se subijcere vt iudici arbitro, dando illi in illo negocio potestatē quam antea non habebat Imperator in ipsū.

Vnde ad argumentum respondeo primò Christum subiecisse se iudicio Pilati vt arbitri, quod etiam possunt clerici, Respondeo secundò etiam si Christus verè fuisset vt homo, & ciuis Iudeæ subiectus, Pilato nihilominus clericos esse modo exēplos, legibus Ecclesiasticis ita statuentibus quæ iustissimæ sunt, & iuri diuino maximè consonæ & à principibus sæcularibus non temerè, nec omnino gratis, sed dictante rectà ratione, & exigente necessitate boni communis ad tuendam dignitatem Ecclesiasticā approbatæ, & confirmatæ.

Ad secundum constat solutionem ex dictis Christus enim solum tributum, non tanquam debens, illud sed vt patet ex textu, ad tollendum scandalum, quia quādiu ignorabatur veritas personæ ipsius, & immunitas ac dignitas eius scandalizabātur videntes ipsum non soluere tributa quæ cæteri Iudæi persoluebant.

Ad tertium de Paulo dico, ipsum appellasse ad Cæsarē, quia nulla se illi tunc obtulit commodior vis, qua iniquitatem iudicis euitaret, & aduersariorum qui illum falsò accusabant, declinaret: Et ita licet clerico, qui apertè à suo iudice opprimeretur, nec alia ipsi se offerret commodior vis ad redimēda sua uexationē, appellare, vt uidebimus ad iudicē sæcularē: quia princeps etsi nō sit iudex clericorum, est tñ defensor oppressorū, iure naturali, a quocunq; illi opprimātur, & quicūq; fint illi oppressi, siue subdin siue nō. Quod additur in eodē argumēto de Pōtificibus, & prælatis qui iudicio Imperatorū & regū aliqñ se subiecerūt, tractat optimè, & copiosè hic Cay. maximè de Papa. vñ videamus.

Secunda Controuersia.

POSSIT NE PAPA ALTERius iudicio se ipsum subijcere, & in quibus.

Dius Thom. hic ad secundum docet posse se subijcere Imperatori in causis pertinentibus ad ipsum, vt iudici arbitro, nec tamen explicat an in omnibus causis ad ipsum pertinentibus, vel in aliquibus tantum. Prætere a de quacunque causa loquatur, videtur hæc sententia falsa: primò, quia Papa ita est supremus iudex omniū fidelium, vt nullum habeat iudicem, sic enim legimus in Conc. Sinuessano vel Romano vt habetur di. 2 s. can. Nunc cum Marcellinus se subijceret iudicio illius Concilij, respondit vniuersum Conc lium. Tuo ore iudica, causam tuam. prima enim Sedes non iudicabitur a quoquam. Secundò si posset Papa ab aliquo iudicari, cum iudicare dicat superioritatem, & iurisdictionem, ille cuius iudicio papa se submitteret, esse superior & haberet in ipsum iurisdictionem, posseqtue in illum procedere per cēsuras, quod est contra omnes Doctores. Tertiò, Si quis posset habere potestatem in papam, aut illa penderet ab ipso papa, aut aliunde. non aliundè, quia nullus est superior papa à quo illa pendeat, nec à papa, quia iis non esset superior papa, is enim cuius potestas ab alio emanat, & pendet, necessariò inferior est illo à quo talis potestas pendet, iudicaturus autē de aliquo debet esse illo superior. Quartò, si posset papa alterius iudicio se subijcere, sutten cretur papa illius sententiæ stare, posseqtue talis iudex papam ad id compellere, uel non: si dicas non teneri, frustra esset talis iudicatio, imò nec esset iudex, cum in iudice (vt docet hic Diu. Thom) exigatur vis coactiua, & auctoritas ad cōpellendum eum quem iudicat. Quod si dicas papam teneri, & posse ab illo iudice compelli. hoc est contra omnes Doctores asserentes nullum habere aut posse habere in terris vim coactiuam in papam, nisi Concilium generale, & œcumenicum in causa hæresis, quando est apertè hæreticus, vel vehementer suspectus, tunc potest concilium congregari, ipsum vocare, causam eius discutere, iudicare, deponere, ac punire. præter hunc casum nulli subijci potest papa, ita vt habeat in ipsum vim coactiuam. Tùm etiam, Si papa posset ab illo iudice cogi, esset potestas illius iudicis maior potestate papæ, quod est absurdum: sequela verò patet, quis si maneret potestas papæ maior potestate illius iudicis, posset papa reuocare, & irritare quæcunque ille iudex faceret. Similiter potest aigui, si papa potest sibi iudicem constituere, vel poterit illum à se assignatum durante lite reuocare, aut nō, si potest, ergo non est superior papa, iudex autem debet esse superior eo quem iudicat, tū etiam frustra coram eo ageretur iudicium, si ab altera parte posset prohibito reuocari: quod si non potest papa illā reuocare, poterit ergo compellere papam, & habebit vim coactiuam in illum, quod est falsum.

Ad hæc diluenda, & argum. illud cuius occasione hæc quæstio proposita est soluendum: Obseruemus. Tris genera causarum pertinere ad papam, primò causas fidei, & uniuersalis Ecclesiæ, cuius est pastor, Secundò, iudicia quæ in

in alios exercere potest, non autem in se ipsum: vt Iudicia quæ fiunt per censuras excommunicationis, suspensionis, vel interdicti. Tertiò, iudicia, quæ in alios, & in se ipsum exercere potest, cuiusmodi sunt, Primò lites, quæ inter ipsum & aliquem alium oriri possunt, vel de aliquo debito pecuniario, vel de aliquo grauamine tēporali, quo aliquis conqueritur à Papa se in aliqua re temporali esse grauatum, Secundò, lites aliquæ ciuiles inter cameram apostolicam, & aliquas personas, Tertiò, correctio alicuius sententiæ ciuilis ab ipso latæ, quam Hispanè dicimus reuista: in his Papa iudicat alios, & se ipsum quoque, nā iudicat se illud debere, vel non debere, se illum qui conqueritur grauasse, uel contra, bona illa ad suam cameram pertinere vel non pertinere, se in illa sententia cuius correctio petitur, iustè, & rite iudicasse uel nō: in his ergo omnibus sui quoque iudex est.

Hoc posito, Dico primò, in causis fidei, & morū, & pertinentibus ad gubernationem vniuersalis Ecclesiæ, non posse Papam alicuius iudicio vllo modo se submittere: quia hoc iudicium ita est annexum muneri Pontificio, vt sicut non potest constituere alium Papam supra se, ita nec se in tali iudicio alicui submittere. Secundò, quia priuilegium non errandi in fide, & moribus, ita est concessum soli Papæ, ut illud in nullum alio possit transferre.

Dico secundò, in his causis, & iudicijs in quibus Papa non potest se ipsum iudicare, neque posse alicuius iudicio vt arbitro vel alio quouis modo se submittere, vnde non potest committere alicui auctoritatem ad ipsum excōmunicandum, deponendum, vel suspendendum, ita D.Tho. in 4.d.19.q.1.ar.3. Ricar. dist.18.art.5.q.1. palud. eadem q.2. & omnes Doctores: In causa autem hæresis potest à Cōcilio vniuersali iudicari, & deponi, vt habetur c. Papa di. 40. potestque concilium, si voluerit, illud iudicium aliquibus committere ipse autem Papa sicut non potest se iudicare in tali casu, ita nec alij id committere, vide circa hæc Turrecrematā lib.2. de Ecclesia. c.104. & 105. In causis vero, & iudicijs quæ potest ipse circa se ipsum exercere, vt in litibus de aliquo debito vel grauamine alicuius cum ipso, vel suæ camera Apostolica, & quando postulatur aliqua sententiā ciuilis uel criminalis ab ipso lata iterum examinari, & videri, in his potest se alterius iudicio submittere. Ratio autem huius discriminis est optima, quàm assignat hic Cayet. quia nemo potest committere alteri potestatem uel iurisdictionem quam ipse non habet, cum potestas delegata non possit extendi, ad ea, quæ non extenditur potestas præcipui delegantis, Vnde non est argumentum Nemo committit nisi quæ ipse potest, Papa quædam circa se, quæ ipse potest in se ipsum iudicare, quæ vero in se ipsū nō pōt, neq; poterit alteri cōmittere, ut ī eis ab aliquo iudicet.

Dico tertiò quotiescunque in huiusmodi causis aliquis est iudex Papæ, illum non esse iudicem ipsius potestate ordinaria, sed ex commissione tantum, & consensu eius, eo modo quo iudex arbiter est iudex ex commissione, & consensu litigantium, cum Papa iure ordinario nulli in terris subijciatur. Quo fit primò, potestatem quam papa confert alicui supra se, minorem semper esse potestate Papę, quia cum sit ex libera commissione Papæ, pendet illa semper à Papa, ut effectus à sua causa. Secundo, talem potestatem esse dissimilem potestati ordinariæ quam habent alij iudices alij enim habent potestatem in personam, & causam, possuntque iudicare de causa, & compellere personā ad obediendum illi sententiæ: iudex autem arbiter constitutus à Papa in causa ipsius, habet quidem potestatem in negotium, vt illud iudicet, non autē in Papam, nec potest eum compellere, quia nullus habet in ipsum vim coactiuam. Sequitur tertiò, tunc iudicem posse dici superiorem secundum quid in tali negotio, non tamen simpliciter, semper enim manet inferior Papa: nihil enim prohibet inferiorē, & subditum iudicem arbitrū esse in causa, & negocio sui superioris. Ita optimè docuit D.Th. posse Pōtificē alterius iudicio aliqñ se submittere, q̄ nōnulli Pōtifices fecerūt nec inde sequit̄ Papā, & clericos nō eē exēptos à foro sęculari.

Nunc ad argumenta contra hæc de papa, dicta sunt

Ad primum dico, Papam iure ordinario nullum habere iudicem præter Deum, ex ipsiua tamen commissionē in causis in quibus potest se ipsum iudicare, posse iudicem arbitrum ad maiorem sui iustificationem eligere. Factum Marcellini, & dictum illius Cōcilij nobis non repugnant, quia ibi agebatur causa fidei, & punitio Marcellini, qui ex timore idolis thura obtulerat. Ad secundum patet solutio ex dictis, ille enim iudex à Papa institutus habet potestatē super negotium, non tamen aliquam iurisdictionem in ipsum Papam, cum semper maneat ipso inferior. Ad tertium constat iam, iudicem istum, cum potestas eius sit ex sola commissione Papæ, ex ipso pendens, non esse superiorem Papa sed illi semper manere inferiorem, esse tamen superiorem in causa ipsi commissa. Ad quartum respondent optimè Cayet. & Soto, cum duplex sit necessitas alia coactionis, & potentiæ, qua superiores possunt cogere, & compellere inferiores per pœnas spirituales, aut tēporales alia iustitiæ, & cōscientiæ, qua omnes tā superiores, quàm inferiores tenentur stare promissis, & debitis ex iustitia, Papam non teneri stare sententiæ illius iudicis, nec posse ab eo compelli necessitate coactionis, & potentiæ, quia sēper manet Papa illo superior, teneri tamen necessitate iustitiæ, peccaretque peccato iniustitiæ, & infidelitas, si absque iusta, & rationabili causa non staret sententiæ illius, cum ipsemet illum elegerit in iudicem, & potestatem illi in tali negotio tradiderit, suamque spoponderit fidem. Similiter soluitur ultimum, Papam durante lite non posse illum iudicem sine iusta causa reuocare, lege fidelitatis, & iustitiæ, quod si eam uiolare non uereatur, potest illum reuocare, & erit de facto reuocatus, cum potestas illius iudicis esset ex sola cōmissione Papæ, & ex eius consensu dependens sicut si rex in suo regno litem habeat cum aliquo subdito, & negotium illud alicui iudicio arbitro committat, sine causa iusta non potest illum reuocare, nec agere contra illius sententiam ex fidelitate, & iustitia, de facto tamen poterit illum reuocare, eritque uerè reuocatus, quia potestas eius erat ex sola cōmissione Regis, & ex ipsius cō-consensu omnino dependens.

Ad alia argumenta Hæreticorum. Ad quartum igitur dico, verè Principes in temporalibus, & ciuilibus esse principes omnium ciuium, & incolarum sui regni, siue sęculares sint siue monachi, & simpliciter posse causas illorum temporales iudicare, quia hæc exemptio non est à iure diuino posita autem exemptione, quam habent clerici ab Ecclesia, & in quam principes ipsi vrgentissima ratione adducti consenserunt, iam non posse eos iudicare, nec reuocare hanc exemptionem iustè concessam, & iustissimè ab Ecclesiæ ministris tot sæculis possessam. Ad confirmationem dico, deferri aliquas causas clericorum vel religiosorū ad tribunalia regia titulo iustæ defensionis, quando prælati ipsorum inique, & tyrannice contra eos procedunt, vt ab illa oppressione liberentur, aliter enim non possunt, maximè post constitutionem Sixti.5. qua omnino prohibentur & sub grauissimis censuris. in causis Ecclesiasticis ad iudices sæculares confugere.

Quod si quæras. An clerici possint renuntiare huic iuri, & exēptioni? Dico primò non posse ipsos assistere foro sæculari. et ibi iudicentur, sicut, & alij sęculares, potestatę ordinaria quam iudices habent à suis Principibus, cum sit ipsis omnino interdictum tam in ciuilibus quam in criminalibus 11.q.1. Can. Inolita, & can. Placuit, & extra De foro cōpetenti c. Si diligenti, committere autem alicui iudici sęculari tanquam viro prudenti, & iudici arbitro suas causas ciuiles non est eis prohibitum. Intelligēda autē hæc sunt in causis proprijs clericorum, in quibus ipsi vocātur vt rei, nā si sæcularis sit debitor, & velut reus, clericus autē creditor, & actor, debet tunc agere coram iudice illius sęcularis, vt iudice publico, quia in omni causa seruandum est reo suum proprium forum. Causæ verò Religiosorum ciuiles, & temporales, siue actores sint siue rei, agendę sunt coram Prætore, quem vocamus Gubernatorem. quia est à iure communi iudex, & patronus minorum. Religiosi autem sunt velut minores sub Gubernatoris tutela cōstituti.

Ad

Ad quintum dico, pertinere ad bonam Reipu. gubernationem, vt omnes ciues ipsius, tàm clerici quàm sæculares seruent leges ciuiles ipsius, maximè in pretijs rerum, cum ad hoc etiam ex iustitia teneantur, ut copiosè videbimus volumine sequenti q. 77. Non autem pertinet ad optimam Reip. gubernationem, vt clerici iudicentur à sæcularibus sed à suis Prælatis. Ad vltimum constat solutio ex secunda conclusione posita, clericos perturbantes Remp. aut alicui priuato nocentes, non posse iudicari, aut puniri ab aliquo iudice sæculari, sed comprehendi tantum, & detineri, donec iudici competenti tradantur, qui illos cóprimat, quia ita exigit ius naturale iustæ defensionis, cui nullum aliud ius derrogare valet. Videamus iam.

Tertia Controuersia.

AN IVDEX EXCOMMVNIcatus excommunicatione maiori possit exercere actus iudiciales: & an facta ab ipso sint valida.

DIxi excommunicatione maiori, nam minor omnium consensu, nec priuat iudicem sua potestate, & iurisdictione nec usu illius. Quæstio ergo est de excómunicatione maiori.

Obseruemus primò, varia esse genera excommunicatorum: Quidam enim sunt occulti, alij verò omnibus vel pluribus notorij, quos multi intelligunt incurisse excommunicationem, vel per sententiam iudicis, quæ dicitur ab homine, vel suo facto à iure. Rursum ex excommunicatis quidam sunt vitandi ex decreto Ecclesiæ in Conc. Constã. nẽpè nominatim excommunicati, vel manifesti percussores cleric. corũ. Alij vero ab his, etsi notorij sunt excommunicati, non sunt vitandi. Rursum ex his omnibus quidam tollerantur ab Ecclesia, alij verò nequaquam. Dicuntur tollerari, qui præstant in Ecclesia, quæ solent alij fideles non excómunicati præstare, sciente prælato nec prohibente.

Obseruemus secundò nominatim excommunicatũ, eo ipso quo nominatur, in eo loco vbi nominatur, iam nõ tollerari ab Ecclesia, quia illa nominatio est simul mandatum & prohibitio prælati, ne ipse cum alijs aut alij cum ipso cómunicent. Vbi verò ignoratur talis nominatio, quamdiu ignoratur, perinde est ac si non esset tale mandatum datum, & consequenter quamdiu ibi prælatus eum non prohibet, dicitur tollerari. Aliter enim esset maximum damnum boni communis, vt multi excommunicationem eius inculpabiliter ignorantes, uidentesque ipsum gerere se tãquam non excommunicatum, bona fide, cum ipso negocia exercerent, quæ deinde haberentur inualida. Tum etiã quia vbi ignoratur, est velut occultus: vnde sicut occultus quamdiu est occultus tolleratur, ita nominatim excommunicatus in vno loco, in alio ubi ignoratur, quamdiu ignoratur tolleratur. Similiter percussor clerici duobus modis tolleratur: Primò, quamdiu culpa eius non manifestè constat, sed res est dubia, & sub iudice: unde Cõc. Constan. non quemcunque percussorem clerici dicit vitandum sed manifestum, uocatur autem manifestus, uel euidentia facti, vel per sententiam iudicis. Secundò, si percussit in uno loco, in alio autem inculpabiliter ignoratur, ubi ignoratur dicitur quoque tollerari ab ecclesia, quamdiu à prælato illius loci non prohibetur, sicut dictum est de nominatim excómunicato, & propter eandem rationẽ boni publici.

Obseruemus tertiò, hoc interesse inter excommunicatos, & alios fideles, ut quicunque excommunicatus eo ipso quo excommunicatus est, prohibeatur communicare cũ alijs fidelibus è præcepto Ecclesiæ, quod in rebus grauibus obligat sub mortali, a quo non excusatur nisi per ignorantiam inculpabilem, quia si sciens & uolens communicet contra hoc præceptum, contẽnit Ecclesiã, cuius cótẽptus est peccatum mortale ex suo genere. Alijs autem fidelibus non interdicitur communicare cũ excommunicato, nisi in illis duobus tantum casibus expressis à Conc. Constansi. Ratio autem huius discriminis est, quia excommunicatio verbi gratia Ioannis non fertur ob culpas aliorum, aut ad puniendos alios, sed culpa Ioannis, & in eius punitionem, & ita meritò maior prohibitio fit ipsi quàm alijs. Secundò, quia vt benè obseruauit Soto in suo, 4. dist. 22. q. 1. ar. 4. illud statutum conc. Constan. non est editum in fauorem excommunicatorum, sed in fauorem aliorum fidelium, ad tollendos scrupulos, & paccãdas consciẽtias, quo circa meritò alij tantum tenentur vitare excommunicatos in casibus sibi à Conc. expressis. Excommunicati verò manent cum vinculo, & debito abstinendi, & subtrahendi se à communicatione cum alijs fidelibus, eo ipso quo sciunt se esse excommunicatos, quicumque ij si sint.

His positis variæ sunt de proposita quæstione opiniones: Prima sentit, quemcunque excommunicatum publicẽ & notorium peccare mortaliter, si exerceat actus iudiciales, & facta ab ipso inualida esse omnino: Excommunicatum autem occultum cui id innotescit, peccare quidẽ mortaliter si exerceat actus iudiciales, facta autem ab ipso tenere, & valida esse: ita docent Innoc. & Panorm. in c. Veritatis. De dolo, & contumacia. Faciunt enim hi duplices actus iudicum, quosdam publicos, vt iudicare, & alios priuatos, vt vendere, locare: priuatos (inquiunt) possunt etiam excommunicati exercere, publicos verò qui sunt notorie excommunicati nequaquam. Idem videntur sentire Ricar. in 4. d. 18. ar. 7. q. 1. Et Sylu. Excommunicatio c. 2. §. 11. & 23. Probatur hæc opinio ex Can. Ait. Cœlestinus. Cã. Aperiẽ, & Can. Miramur. 24. quæst. 1. in quibus omnibus Nicolaus Papa docet excommunicatos notorios (de his enim ibi est sermo) non posse iudicare, nec eorum sententias esse validas. Secundò, quæ fiunt à suspensis a suo officio sunt omnino inualida, excommunicati sunt suspensi ab omni officio, & actu publico, vt habetur ca. Pia. De exceptio. in 6. ergo. Tertiò qui non habent iurisdictionem nec subditos, nec iudicare potest, nec sententia illius valida est, vt cõstat ex prima, & secunda conclu. huius artic. Sed excommunicatus, de quo loquimur priuatur iurisdictionẽ, saltem vsu ipsius durante censura, ex can. Nos sanctorum, & can. Turatos. 15. q. 6. ergo. Quarto. cap. Decernimus. De sententia excommunicationis in 6. præcipitur, ne excommunicati sint testes, vel actores, vel aduocati quod si fuerint, facta illorum sint inualida, & nulla, ergo à fortiori actus iudicis cũ sit, qui præcipuè occurrit in iudicio, si sit notoriè excommunicatus, erunt inualida, & nulla. Denique ca. Ad probatum, extra De sententia, & re iudicata. Habetur apertè, sententiam latam ab excommunicato non tenere, adeo vt si plures conueniant ad ferendam eandem sententiam, vno eorum existente notoriè excommunicato ratione illius sententia illo sit inualida, & nulla, loquunturque omnes hi textus de quocunque notorie excommunicato sine vllo discrimine, siue tolleretur ab Ecclesia, siue non. Vbi autem lex non distinguit neque nos distinguere debemus.

Secunda opinio est, solum nominatim excommunicatum, & percussorem clerici, quocun que modò sese habeat siue toleretentur ab Ecclesia, siue non, esse suspensos ab omni officio publico, & actus eorum siue sit iudex sæcularis, siue Ecclesiasticus, nullo modo tenere. Hæc est Mag. Victor. Et probatur. Publicè ac notoriè excommunicati sũt suspensi ab omni officio publico, & actus iudiciales eorũ sunt omnino nulli sed nominatim excommunicati, & manifesti percussores clericorum in iudicio Ecclesiæ sunt publicè, & notoriè excommunicati, & vt tales omnino vitandi, iuxta decretum Cõc. Constan. huiusmodi, & inhabiles durante illa censura ad aliquos actus iudiciales.

Tertia opinio habet tria: Primò excommunicatum siue sit publicè, & notoriè excommunicatus, siue occultè (nisi sit nominatim excommunicatus vel manifestus percussor clerici) peccare quidem mortaliter iudicando, facta tamen eius esse, & Valida, & Tenere. Secundò tenere quoque, etiam sit nominatim excommunicatus, quamdiu tolleratur ab Ecclesia, quia quandiu toleratur concedit illi Ecclesia vsum suæ iurisdictionis, & habet pro ratis illius, esset enim magnum damnum boni publici, vt iudicem illum vna ex parte viderent fideles tolerari ab Ecclesia, nec impediri à prælato loci, cui id incumbit, ex officio,

& alia

& alia ex parte facta illius essent inualida. Tertiò, nominatim excommunicatum,& manifestum percussorem clerici, vbi non tolerantur ab Ecclesia, esse suspensos ab executione sui officij,& facti eorum nõ tenere, quia eo ipso quo non tolerantur, expoliat eos omni vsu suæ iurisdictionis,& declarat eos inhabiles ad quoscunque actus publicos,& iudiciales. Hæc est Cayet. in sum. verbo. Excommun. & Mag. Soto in suo 4.dist.22.quæst.2.artic.1. vbi pro eodem sumit quamdiu ignoratur,& qu amdiu toleratur,& est communis modò inter recentiores Thomistas.

Nos in tanta opinionum varietate quid verius sit, subiectis conclusionibus explicabimus.

CONCLVSIO PRIMA.

Excommunicatus excommunicatione maiori, etiam si non sit notoriè excommunicatus, sed occultè, modo sit re uera excommunicatus, & ipsi constet peccat mortaliter exercendo actus publicos, & iudiciales.

IN hac conclusione omnes conueniunt, non tamen in probatione illius, Soto enim in suo 4.d.22.q.1.ar.4.probat illam, quia præceptum Ecclesiæ omnes excommunicatos excommunicatione maiori eo ipso quo talem excommunicationem incurrunt, arcet,& subtrahit à communione aliorum fidelium:iudex verò excommunicatus id sciens, & exercens actus iudiciales, contemnit hoc præceptum, contemptus autẽ præcepti Ecclesiastici in re graui(vt diximus) est ex suo genere peccatum mortale, Cayet. verò in sum. verb. Excommun. prope finem, non sentit iudicem peccare mortaliter, eo quod agat contra præceptum Ecclesiæ non communicando cum alijs, vult enim præceptum Ecclesiæ sub mortali separare tantum excommunicatum ab alijs fidelibus, in his rebus in quibus communicant fideles, vt fideles sunt, quales sunt orationes, sacramenta, &c. In alijs autem rebus in quibus possunt communicare fideles cũ fidelibus quàm cum infidelibus,& in quibus communicãt fideles interse, non qua fideles sunt, sed qua homines sunt, ex naturali vel ciuili societate, non separari excommunicatum ab alijs fidelibus nisi sub veniali. Vult tamen Caiet. eo loco iudicẽ excommunicatum peccare mortaliter ratione vsurpati iudicij, quia iudicium vsurpatum ex suo genere est sui, n, & peccatum mortale, excommunicatus autem cũ sit suspensus ab vsu suæ iurisdictionis durante censura, si attentet iudicare, committit iudicium vsurpatum. Sentire tamen iudicem istum vtraq; ratione peccare mortaliter.

CONCLVSIO SECVNDA.

Occultè excommunicatus non est suspensus, neque priuatus suo officio, & iurisdictione, neque illius vsu, & exercitio, & ita potest iudicare, & actus ipsius tenent.

ITa Palud. in 4.d.18.q.2. Ricar. in 4.d.18.q.r.ar.7. Silu. Excommunicatio c.3.nu.23. Caiet. in sum. Excommunicatio, Soto loco cit. & est communis inter omnes Doctores Et probatur, quia omnes textus adducti expresse loquuntur de excommunicato publico, & notorio. Secundò, can. Infamis 3.q.7. habetur, facta,& iudicia quæ exercuit seruus dum ignorabatur esse seruus,& habebatur pro libero, valida esse, quamuis seruus iudex esse non possit, ergo similiter facta excommunicati occulti: Probo consequentiam ex paritate actionis: sicut enim excommunicatus non potest esse iudex, ita nec seruus. Et confirmatur ex iure ciuili ff. enim de officio prætoris l. Barbarius proditor ciuitatis vel Reip. non potest esse prætor, nihilominus quamdiu est occulta eius proditio,& dubitatur an conspirauerit in Remp. facta, & iudicia eius tenent. Tertiò, quod excommunicati sint suspensi à suo officio publico est à iure humano pontificio, Ecclesia autem non est censenda suspendere occultos, quia Ecclesia in suis legibus sicut quiuis prudens legislator censenda est prospexisse bono communi, esset autem maximũ damnum boni publici,& fidelium, si actus excommunicati occulti essent inualidi. Qui enim possident aliqua bona per sententiam iudicis, deberent esse dubij an illa tuto possiderent, qui peccata sua confessi sunt, deberent esse dubij de suo statu, maximè si aliqua excommunicatio illorum iudicum vel cõfessariorum quæ prius occulta erat, deinde innotescat. Esset certè mille laqueos inijcere conscientijs.

CONCLVSIO TERTIA.

Publicè vel notoriè excommunicatus licèt peccet iudicando, vt patet ex prima conclu. si tamen non est nominatim excommunicatus, vel manifestus clerici percussor, nõ est suspensus ab officio iudicis, & facta ipsius tenent.

PAtet, Si sic excommunicatus non posset iudicare, nec facta eius essent valida, non possent litigantes illum adire, sed tenerentur vitare, at sic excommunicatum ex decreto concilij Constan. non tenemur vitare, sed possumus cum eo in omnibus communicare, ergo potest iudicare,& exercere actus validos,& firmos. Secundò, excommunicatus non est minus exclusus à ministerio sacramentorum, quàm ab actibus iudicialibus, imò magis ab illis quàm ab his, cum excommunicatio potissimè separet in communione sacramentorum,& diuinorum, sed excommunicatus qui non est nominatim excommunicatus nec percussor clerici, licèt peccet ministrando sacramenta, verè tamen illa confert, & effectum eorum, ergo iudex excommunicatus modò non sit excommunicatus nominatim, aut manifestus clerici percussor, verè iudicat, & actus eius sunt validi. Denique sequeretur idem incommodum quod in culto, quia cum Ecclesia declarauerit vitandos tantum esse nominatim excommunicatos vel percussores clericorum, cum alijs autem posse fideles in omnibus communicare, si ex vna parte licèt cum eis in omnibus communicare, ea alia verò actus iudiciales ipsorum sunt inualidi, esset maxima perturbatio in negotijs,& damnum boni publici.

CONCLVSIO QVARTA.

Si contingat nominatim excommunicatum vel clerici percussorem in aliquo loco ignorari, & ibi publicè exercere sua iudicia, Ecclesia illud tollerante, id est prælato sciente nec prohibente, peccat grauissimè talis iudex, facta autem eius quamdiu tolleratur valida sunt.

VErbi gratia, est iurisperitus nominatim excommunicatus Valentiæ, cui profectò in Cæsaraugustam prætor sua iudicia commendat, ipse verò audit litigantes, & gerit se apud illos ac si non esset excommunicatus, nec a Prælato Cæsaraugustano qui ignorat illum esse excommunicatũ, vel ab alio prohibetur, sed permittitur,& tolleratur, peccat hic grauissimè, actus tamẽ iudiciales ipsius validi sunt. Probatur primò Actus excommunicati occulti sunt validi, hic nominatim excommunicatus Valentiæ, Cæsaraugustæ vbi omnino ignoratur,& tolleratur ab Ecclesia, est velut occultus, ergo facta eius debent tenere. Secundò actus publici prælatorum qui reuera excommunicati sunt, quamdiu tollerantur ab Ecclesia rati sunt, & firmi, vt collationes beneficiorum, electiones, confirmationes, quia quamdiu tollerantur, permittitur illis vsus suæ iurisdictionis, vt habetur 8. q.4.can. Nonne. ergo,& actus iudicis quocunq; fit excõicatus, quãdiu tolleratur ab Ecclesia. Tertiò, ea eodẽ Inno. c.1. De schismaticis. Et Ricar. loco cit. Panor. in c. Ad probadũ. De sententia,& re iudicata. Si confessarius sit hæreticus vel schismaticus, audiat tñ publicè cõfessiones, & cõferat sera seruata forma,& intẽtione Ecclesiæ, sera illa hñt vim, & cõferũt suũ effectũ, quãdiu ab Ecclesia tolleratur, eo ipso quo tolleratur: similiter si clericus cũ ficta licẽtia audiat publicè confessiones, & prælato vidente nec prohibente, peccat quidem grauissimè clericus iste, estque excommunicatus, vere

verè tamen confert sacramentum, & effectum sacramenti, nec confessiones illæ etiam si deinde detegatur illa hęresis, vel licentia ficta istorum confessariorũ, sunt iterandæ, quia aliter passim, & sine culpa sua deciperentur fideles, ergo multò magis in iudice forensi, etiam si excommunicatus sit quacunque excommunicatione, quam diu tolleratur ab Ecclesia, facta eius valida sunt, aliàs grauiter lęderetur bonũ publicum, sequerẽturque cędem omnino perturbationes, quæ ex occulte excommunicato. Denique non minus agit iniquè tyrannus iudicando Rempu. quàm tyrannicè occupat, quam iudex excommunicatus, sed tyrannus licèt peccet per vsurpatum iudicium, sententia tamen ab eo lata si alias iusta sit, tenet quando iam tolleratur à Rep. ergo multò magis sententia iudicis excommunicati qui tolleratur ab Ecclesia, licèt ipse grauiter peccet, & per vsurpatum iudicium. Patet conseq. quia magis inuoluntaria est Resp. respectu tyranni, quàm respectu iudicis excommunicati, quia illud inuoluntarium cum tyranno est per vim, hoc autem cũ iudice nominatim excõmunicato, & tollerato, est per ignorantiam. Et ita auctores ipsi primæ opinionis, vt refert Syl. loco citato licèt dicant publicè, & notoriè excommunicatum non posse exercere actus publicos, fatentur simul, facta ratione publici officij valer., si excommunicatus tolleratur ab Ecclesia, ita vt communi opinione habeatur pro non excommunicato, quia aliter deciperentur fideles, cum putantes se agere cum legitimo iudice, agerent cum eo, qui iudicare non potest, & cuius facta inualida essent.

Vnde per notoriè excommunicatum intelligendus etiã est secundum ipsos publicè excommunicatus, nec tolleratus ab Ecclesia: in quo etiam sensu explicandi sunt omnes illi textus adducti pro prima opinione. Et sic soluuntur omnia illa argumenta. Ex regulis enim iuris, iura vetera explicanda sunt iuxta noua ad eandem materiam pertinentia, & cum ius nouum nempè decretum concilij Constan. tantum prohibeat actus excommunicati proprio nomine, & manifesti percussoris clerici, vbi tales habentur, nec tollerantur, omnia illa iura antiqua posita in argumentis primæ opinionis explicanda sunt similiter, de excommunicato non tollerato ab Ecclesia. Eodem modo soluitur argumen. Victo. publicè enim, & notoriè excommunicati propriè non dicuntur, nisi manifesti percussores clericorum, & nominatim excommunicati vbi id non ignoratur, nec tollerantur: vbi enim ignoratur, & tollerantur, quis dubitat esse velut occultos excommunicatos?

Obseruandum tamen in his omnibus est, illum verè dici tollerari, qui propter ignorantiam non prohibetur à prælato loci, na si omnibus notum sit, illum essé excommunicatum nominatim, vel manifestum percussorem, prælatus verò ex malitia dissimulet, nec illum prohibeat iudicare, tunc non est dicendus tollerari, publica enim, & certa notitia totius loci, & prælati, quamuis iniquæ dissimulantis, est sufficiens prohibitio, & suspensio, propter quam iam dicatur non tollerari.

ARTICVLVS II.

An iudex debeat iudicare contra veritatem quam certò nouit, propterea quæ in contrarium proponuntur.

STATVIT D. Th. ad qõnẽ huius ar. duo. Primò, cũ iudex nõ agat nisi, vt persona publica, duo illa q̃ maximè requirũtur in ipso, nẽpè potestatẽ, & sciãm debere quoq; esse publica, vt quęmadmodũ id tantũ dẽt agere, quod potestas publica illi tribuit, ita quoq; oporteat ipsum iudicare iuxta ea, q̃ per sciãm publicam ipsi constant. Et confirmatur hoc fundamentũ, Effectus sequit̃ naturã, & rõnem suæ causæ, hæc sciã iudicis, est qdã effectus potestatis q̃ in ipso est, ideo nãq; põt inquirere factũ, examinare testes, compellere illos, &c. quia potest causam illam iudicare, sed potestas qua iudicat non est priuata, sed publica, ergo, & scientia, secundum quam debet iudicare, debet etiam non esse priuata, sed publica.

Secundò, statuit duplici scientia vti iudicem in suis iudĩcijs alia iuris & alia facti: In quauis enim causa expendit iudex duo, Primò quid factum sit, Secundò in tali facto quid iura disponant: Scientia iuris petenda est ex legibus scriptis, scientia verò facti potest esse duplex vna publica, & iuridica, nempe quæ constat per testes, instrumenta, & alias probationes iuridicas, & alia priuata quæ habetur per priuatam, & particularem cognitionem facti extra iudicium.

CONCLVSIO PRIMA.

Quantum ad dispositionem, & scientiam vniuersalem iuris, tenetur iudex sequi leges scriptas, diuinas, vel humanas, & non suum priuatum sensum, & iudicium, aut alicuius alterius.

PAtet, quia (vt vidimus) iudex nõ est iudex legis, sed merus tantum exequutor, & custos, & ita non pertinet ad ipsum iudicare an lex sit bona, sed solũ quid illa iubeat intelligere, & illam custodire, ac exequi. Vnde si probare tentent actor vel reus, legem non esse bonam nec iustam, non sunt audiendi, neque admittendæ aliquæ probationes contra æquitatem legis, quia lex non est iudicanda, sed secundũ illam est iudicandum: Quæ omnia intelligenda sunt nisi lex humana apertè repugnaret legi naturali aut diuinæ, contineretque manifestam aut euidentem iniquitatem, tunc enim nõ est lex sed corruptela, vt copiosè vidimus q. 61. ar. 5.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quantum ad veritatem particularem facti, debet vti iudex omni diligentia, & examine, ad repellẽdos testes, quos videt testificari contra veritatẽ, quã certè nouit.

PAtet, Quia cũ teneatur iudex ex officio inquirere quãtum iuridicè potest veritatem facti, tenetur consequenter diligenter examinare testes, & vbi viderit illos falsũ asserere, vti omni diligentia, prudentia, ac industria possibili, & licita, vt illos velut inimicos veritatis, & iustitiæ repellat. Secundò, Incumbit omnibus iure naturali quantum possunt, liberare innocentem, & iudicibus ratione officij arctiori vinculo. Prou. 24. [Erue eos qui ducũtur ad mortẽ. Ad liberãdũ autẽ innocentẽ oportet vti oĩ diligẽtia, & examine possibili ad repellendos falsos testes, ergo dẽt illa vti.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando omni diligentia adhibita iudex non potest repellere falsos testes, tenetur iudicare iuxta ea, quæ proponuntur, & probantur in iudicio, & non secundum veritatem quam ipse priuatim nouit.

PRobatur. Iudex cum non iudicet, vt priuata persona, sed vt publica, debet in iudicando sequi non particularẽ illã, & priuatã sciẽtiã facti, quã ipse, vt priuatus homo habet, sed illam iuridicam, & publicam quã habet, vt publica persona, & iudex. sciẽtia aũt publica, & iuridica est illa, quæ constat ex testibus, & instrumentis productis in iudicio, ergo debet iudicare secundum ea quæ sibi proponuntur, & probãtur in iudicio, & nõ secũdũ ea q̃ ipse priuatim nouit.

Circa primam, & secundam conclusionem huius ar. nulla est dubitatio, omnes Doctores tàm Theologi quàm iuris periti conueniunt in vtraque. Circa Tertia verò.

DEBEAT NE IVDEX SECVNDVM *allegata, & probata iudicare, quando ipsi oppositum constat.*

VAriæ, & pugnantes existunt opiniones, quibus quæ apud omnes certa sunt præmittenda esse duximus. Primum igitur cum proposita quæstio tractari possit tàm de reo quàm de innocente, de reo quidem, an debeat con-

demnare quem certò nouit esse reum, ac debitorem, cum tamen iuridicè probetur esse innocens, ac nihil debere: de innocente verò, an debeat condemnare quem videt iuridicè probati reum, & nocentem, cum tamen ipsi certò constet, innocentem esse, & insontem, obseruemus certum esse apud omnes, nullo modo licere iudici condemnare illú, qui non probatur iuridicè esse reus, vel debitor, quantumuis ipse sciat certò, & euidenter esse reum. Primò quia omni iure prohibitum est, in iudicio humano eundem esse iudicem, & testem, si autem iudex condemnaret Petrum, propter ea, quæ ipse priuatim nouit, tunc idem esset iudex, & testis. Secundò daretur occasio iudicibus condemnandi innocentes suo simplici dicto, & testimonio, affirmando se id scire, etiam si non probetur, quod est maximum incommodum in Rep. Quod si dixeris, sic aliqui innocentes qui non puniuntur punirentur. Respondeo cum D. Chrisost. [Melius esse aliquos nocentes manere impunitos, quàm occasionem offerre iudicibus, puniendi innocentes quos vellent.] Tertiò forum exterius non extenditur ad crimina occulta, quæ autem non probantur iuridicè, in iudicio occulta sunt. Et Dan. c.13. licèt nosset certissimè illos testes falsò accusasse Susannam, non tamen eos condemnauit, donec nõ fuerint conuicti. Denique nemo põt condemnari sine testimonio alicuius iuxta illud Christi: [Mulier nemo te condemnauit.] Id est nemo contra te fert testimonium, vt condemneris, [Neque ego te condemnabo.] Scientia autem priuata iudicis non est sufficiens testimonium in iudicio, c. Si sacerdos. De Officio iudicis ordinarij, ergo.

Secundò, certum est apud omnes, Iudicem in conferendis officijs, & alijs quæ ipsius arbitrio committuntur, non teneri stare dictis testium, aut aliorum, sed potius scientiæ quam ipse habet de meritis cuiusque, vt docet Silu. Iudex c.2.§.5. Et habetur.l.1.& 2.ff. De iurisdictione omnium iudicum. Similiter in dispensationibus non debet dispensare propter testimonia, aut dicta aliorum, quando ipse certè nouit impedimentum occultum, in quo vel non cadit dispensatio, vel non potest, aut non debet ipse dispensare, vt habetur can. Exigunt 1.q.7. Quia in cõferendis officijs, propriè non est iudex, sed distributor, teneturque illa distribuere pro meritis, quæ non ea dicto testium, sed à parte rei petenda sunt; & ita debet potius stare suæ cognitioni certæ quàm dictis testium: In dispensationibus quoque, cum dispensatio malè facta non sit valida, quando illa non potest à parte rei vel fieri vel benè fieri, nõ est facienda, quidquid testes dicant, quia etiam si fiat non est dispensatio, sed deceptio potius conscientiarum.

Tertiò, certum est apud omnes, iudicem non posse iudicare secundum allegata, & probata contra veritatem quam nouit, quando ipse concipit apud se ipsum repugnare legi naturali vel diuinæ, iudicare secundum allegata contra veritatem quam nouit, quia tunc agens contra tale iudicium practicum, & conceptum animi sui, agit contra conscientiam, (est enim conscientia dictamen iudicij practici in ordine ad opus) quicunque autem agit contra conscientiam, peccat mortaliter. Vnde qõ est simpliciter, & à parte rei.

DEBEAT NE IVDEX CONDEMNARE quem certò nouit innocentem, videt tamen per allegata, & probata conuinci esse reum.

VAriç sunt, (vt dixi) de hac quçstione opiniones. Prima, & magis communis tàm inter antiquos quàm recentiores est quam habet hic D.Tho. sequuntur illá Alé.3.p.q.40.mem.6.ar.2.Ricar.in 4.d.18.ar.3.q.26.Maior.in 4.d.33.q.4.D.Antoni.3.p.tit.9.c.2.§.6.Palud.in 4.dist.18.quæst.6. Petrus à Taransia qui fuit deinde Innoc.5. Ganden. Quodlib.3.quæst.55.Altisiodor.3 p. suæ summæ tit. In quibus sit obediendum.Sylu.Verbo iudex c.2.§.5.Abulen. In cap.23. Exod.q.6.Turrecrem.& Archidia.in cap. Si Sacerdos. De officio ordinarij.Barthol.in leg. Illicitas ff. De officio præsidis §.Veritas, Ioan.Andre. In Speculo.tit. De allegatis, & disputatis.§.Satis.num.13. Felinus, & Imola in capit. Pastoralis, De officio ordinarij §.Quia verò, Inno.In eodem ca. Mich.Sal.in 2.2.D.Tho. Pastoralis, & in c. Venerabilis, De censibus, Glossa, & Alciatus in c.1.De officio ordinarij. Couar.lib.1. Varia resol.c.1. Nauar.In cap. Si quis. De pœnit.d.7.nu.128. Nituntur q; hi Doctores fundamento, & rationi D.Thom. iam propositæ, qa iudex sicut agit auctoritate publica, ita debet sequi sciẽtiam publicam, & iuridicam quæ habetur ex dictis testium.

Secunda opinio est huic omnino aduersa, iudicẽ in nullo genere causæ, neque in ciuilibus neq; in criminalibus, posse iudicare contra veritatem, quã ipse certò nouit, etsi multis testibus oppositũ probetur. Sequuntur hãc ex Theologis Lyranus in illud Exod.23. Innocentem non occides. Arboreus lib.9. suæ Theosophiæ c. 20. Frater Barnabas de Rasalibus tract. De variet. opinio. fol.95. Ex iurisperitis Martinus antiquus iuris interpres in illam legẽ, Illicitas §. Veritas, Vgo Iurista, in l. Prætor. ff. De iurisdic. omnium iudicũ, Calderinus, Panorm. Hostien. & Bellamera in c. Pastoralis de officio delegati, Abbas siculus in c.1. De officio ordinarij, Angelus in verbo iudicare q.7. & alij nonnulli. Vtunturque in probanda sua opinione his potissimè argumentis.

Primò, agere contra conscientiam in re graui est peccatum mortale, sic intelligunt B. Ambrosius, & communiter Doctores illud Ro.14. omne quod non est ex fide peccatũ est, id est quicquid repugnat illi iudicio interno practico, quo credimus, & iudicamus hoc licitè fieri vel nõ fieri: sed iudex sciens Petrum innocentẽ qui per testes probatur nocens, eo ipso quo scit illum innocentem, interius iudicat non mereri supplicium, nec damnandum, ergo si exterius iudicet illum damnandum propter falsos testes, agit contra illud iudicium interius, & conscientiam propriam, peccatq; grauissimè. Et confirmatur, nam cap.1. De re iudicata. In 6. Et Clementina prima de hæreticis. Præcipitur iudici, vt iuxta propriam conscientiam ferat sententiam.

Secundò, mendacium perniciosum in iudicio, & in damno tertij peccatum mortale est, sed iudex iudicans propter falsos testes contra veritatem quam nouit, mentitur. Probo: Mendacium in iure definitur, [Aliud dicere quam scias,] Ita habetur c.1. De crimine falsi. cap Super eo De vsuris. cap. primo 22.q.2. Sed iudex condemnans innocentem, eo ipso quo condemnat, asserit omnibus per suam sententiam esse nocentem, contra id quod scit, cum verè, & interius sciat esse innocentem, ergo mentitur.

Tertiò, iudex debet iudicare, secundum veritatem, Deu. 17. Cum ambigua causa oriebatur, præcepit Deus [Venies ad sacerdotes leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem.] Sed veritas non est sumenda ex falsis dictis hominũ, sed ex rebus ipsis, [propter nostrum enim affirmare vel negare non mutatur veritas.] Ergo iudex non debet iudicare secundum testes, quos scit esse falsos, sed secundum veritatem, quam ipse certè nouit. Et confirmatur. Exod. 13. dicitur iudici. Non suscipies vocem mendacij, neq; in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies.] Et subditur: Innocentem, & iustum non occides. Quasi dicat, nõ audies testes, quos noueris falsos, & mendaces, vt innocentem occidas, at si esset iudicandum secundum allegata, & probata, contra veritatem, quam iudex certo nouit, suspiceret vocem mendacij, & à vero in iudicio declinaret, & occideret innocentem, quæ omnia Deus ibi prohibet. Quod si dixeris sequetur scandalum, nisi iudex iudicet secundum testes. Huic incommodo iam respondetur (inquiunt hi Doctores) Extra De regulis iuris cap. Qui scandalizauerit. Vtilius scãdalum nasci permittitur, quàm veritas vitæ relinquatur. Quartò, quod est intrinsecè malum, & iniquum, nulla ratione honestari potest, occidere innocẽtem est intrinsecè malum; ergo nulla ratione, aut timore, aut titulo processus, vel testium legis alicuius id præcipientis potest benefieri.

Quintò, si assertio iuridica multorum esset præferenda veritati, quam iudex vel superior certo nouit, in iudicio, cum determinatio fidei sit quoddam iudicium, deberet Papa in determinatione, & definitione alicuius articuli fidei, sequi potius sententiam, & scientiam communem multorũ Doctorũ, vel Episcoporũ, quã suã particularẽ: oppositũ tñ est de fide, Papã in definitione fidei nõ posse sequi sciẽtiã,

& sententiam communem, contra suam particularem: Similiter si ageretur de canonizatione alicuius sancti, cum illa sit velut actus iudicialis, si ipse certò sciret illũ fuisse peccatorem, multitudo aũt testium quos nosset falsos, testaretur illum fuisse sanctum, & edidisse miracula, deberet Papa sequi illam scientiam testium contra suam particularem, quod est omnino falsum.

Sextò, sicut finis est præstantior medijs, ita sententia iudicis præstantior est probatione iuridica, quæ est velut medium ad ipsam sententiam, vnde si probatio iuridica testiũ est præferenda propriæ scientiæ multo magis sententia iudicis erit quoq; præferenda propriæ scientiæ. At si quis per sententiam iudicis compellatur habitare cum aliqua vt vera vxore, & reddere ei debitum, vt veræ vxori, ipse autem priuatim sciat illam non esse suam, non tenetur, nec potest stare illi sententiæ, nec reddere debitum, sed pati prius quæuis incommoda, quam agere contra priuatam scientiam quam habet illius veritatis, hanc non esse suam, vt est definitum in cap. Inquisitioni. De sententia excommunicationis. Et cap. Dominus. De secundis nuptijs, ergo multo minus debet agere contra veritatem quam iudex nouit propter falsas probationes.

Septimò, quando medium non est consonum fini, sed illi potius repugnans, dimittendum est, ītaque, & imprudenter ageret medicus, qui ea adhiberet medicamenta, quæ nõ conferunt salutem, imò nocent: probationes test.um adhibentur, vt media ad inquirendam veritatem facti, & vt fiat fides iudici de veritate facti: Vnde vbi res est notoria, & euidens iudici, non quæruntur, nec adhibentur testes, sed euidentia facti est sufficiens processus iuxta illud Paul. 1. Tim. 5. [Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium.] Sed quando testes sunt falsi, & contra veritatem quam iudex certò nouit, non destruunt illi inquirendæ nec illam aperiunt, quin potius perturbant, & sepeliunt, ergo tunc dimittendi omnino sunt, nec iudicandum secundum illorum dicta.

Octauo, iudex debet iudicare secundum leges, & iura, leges autem omnes volunt, vt iudex reddat vnicuique suum ius, ius innocentis est, vt absoluatur, non vt condemnetur ergo debet illum absoluere, sequendo veritatem quam nouit, nõ autem condemnare iuxta falso allegata, & probata.

Nono, sicut exigitur in iudice scientia facti, & competenda, ex legibus, ita & scientia iuris, quæ sumenda est à testibus, sed non potest iudicare quantum ad quid iuris secundum leges, quas certò nosset falsas, & iniquas, ergo neque quantum ad quid facti poterit iudicare secundum dicta testium, quos nouit falsos esse, & mentiri.

Decimo, cum non detur bellum ex vtraq; parte iustum, si iudex condemnans innocentem quia probatur nocens, iustè ageret, huiusmodi innocens sic condemnatus nõ posset iustè se ipsum defendere, at iustè potest, quando inde nullum sequitur scandalum, imò etiam si sequatur scandalum non aget iniustè, cum scandalum non sit contra iustitiam, sed contra charitatem tantum, ergo iudex condemnans illum per falsos testes iniquè agit.

Vndecimò, iudex licèt debeat iudicare secundum leges scriptas, potest nihilominus quando recta ratio dictat, aliqua circa illas vti epicheia, temperando rigorem legis, vel mutando pœnam, ergo & in probationibus facti poterit vti epicheia, non admittendo testes quos nouit certò mentiri, sed aliqua via repellendo illos. Nam si potest ex coniecturis, iudicijs, præsumptionibus, vel similibus habere illos pro suspectis, & expellere, vt habetur l. 3. ff. De Testibus, & leg. Admonendi. ff. De iure iurando, multo magis poterit quærere occasionem, & titulum ad expellendos, quos certò nouit esse falsos, & mentiri. Et confirmatur à Caldorino, Iudex non potest condemnare reum nisi habeat certam scientiam illum esse reum, quia in dubijs potius debet illi fauere, impossibile autem est, vt quem priuatim scit, & certò esse innocentem, per aliquam certam scientiam sciat esse nocentem, quia non possunt dari duæ scientiæ certæ contrariæ de vna, & eadẽ re in eodem homine simul, ergo.

Duodecimo, si iudex deberet iudicare secundum testes, & probationes, Pilatus non peccasset condemnãdo Christum, quia innumeri testes asserebant illum blasfemum, seductorem populi, & prohibentem tributa dari Cæsari.

Denique iudex tenetur eruere, & liberare innocentem quantum potest, iuxta illud Prou. 24. [Erue eos qui ducuntur ad mortem,] Sed in hoc casu potest eruere absoluẽdo, ergo tenetur absoluere, & non iudicare secundum testes. Maior certa est. Probatur minor. Iudex potest (vt supra vidimus) sequi in iudicando opinionem probabilem, hæc est probabilis cum habeat, tot graues auctores, & argumenta, potest igitur illam sequi, & cum possit illam sequi, potest liberare, ergo tenetur, & male faciet condẽnando. Adducuntur, & alia multa pro hac opinione, sed hæc sunt præcipua.

Cæterum cum non possit iuxta hanc opinionem condẽnare, nec stare dictis testium, absoluere quoq; vel liberare reũ non possit sine magno scandalo, imo, & periculo proprio, quia iudicabitur à toto populo iniquus, & à superiori plectetur pœna, velut is qui dimisit impunitum iuridicè probatum reum, quid aget in hoc casu iudex? Auctores huius secundæ opinionis licèt omnes doceant, non esse condemnandum innocentem contra veritatem quã iudex certò nouit, propter falsos testes: quo tamen debeat iudex tũc se gerere variè docent. Quidam. n. eorum, vt Martinus, Caldrinus, & nonnulli indubitanter volunt, vt iudex publicè, & cum iuramẽto si opus fuerit asserat veritatem quã certò nouit, & testes illos falsum dixisse, & sic liberet, & absoluat innocentem. Quod si dixeris infamabit testes, respondere id licere ad tuendam famam, & vitam innocẽtis, sicut licèt, & occidere inuasorẽ innocentis, quia potior est iõ patiẽtis iniuriã quã inferentis. Alij vt Aegidius à Bellamera Panorm. Præpositus, & Hostien. negant posse absolui quẽ iuridicè probatur quis reus, quia licèt non debeat iudex iudicare secundum allegata, & probata contra veritatẽ quã nouit, non tñ debet iudicare contra allegata, & probata, quia esset confundere totum ius, & offerre occasionẽ iudicibus liberè iudicandi pro arbitrio. Et ita licèt non debeat condemnare, nec debet (inquiunt) absoluere, sed debet illum remittere ad superiorem, significando illi innocentiam rei, & falsitatem testium, & agere testem apud illum superiorẽ, quia hac via vel liberabitur reus innocens, si superior præferat testimonium ipsius alijs, vel saltem consequetur ne ipse condemnet innocentem contra veritatem quam certò nouit. Quod si nõ possit remittere ad superiorem, vel quia superior nõ admittit illã remissionem, vel actor proclamat, & iuxta leges non possit fieri, tunc non cõdemnet, sed differat semper sententiam. Quod si neque hoc valeat, sed præcipiatur à superiori iudicare in illa causa, dimittat officiũ, & patiatur quæ quis damna, antequam condemnet contra suam conscientiam, & legem Dei innocentem.

Silu. loco citat. etiam si sequatur opinionem D. Thom. iudicem debere iudicare secundum allegata, & probata, inclinat tamen quoque in hanc partem, vt iudex vel remittat ad superiorem si credit ea via liberandum, vel deponat officium, quod si neutrum possit iudicet secundum allegata, & probata. Vnde ex Sylu. D. Thom. esset intelligendus, quando iudex non potest remittere ad superiorem, vel non potest cedere suo officio, sed cogitur omnino iudicare. Alij ita sunt perplexi, quando quæritur ab eis quid in hoc casu faciat iudex, vt sibi ipsis aduersentur, Ioannes Andre. loco citat. in suo Speculo, vt refert Sylu. tenet cum D. Thom. vt non curet iudex scientiam quam habet, vt priuatus, sed quam habet ex processu, vt iudex, & deponat conscientiam, si dictet illi non esse iudicandum secundum allegata, quod si eam deponere non valet cedat officio, vel supersedeat, & nullo modo iudicet contra conscientiam. In capit. autem Pastoralis §. Quia vero. docet oppositum, iudicem non debere iudicare secundum allegata, & probata contra veritatem quam nouit certò. Similiter Imola in dicto §. Quia vero. sentit cum D. Thom. in capitul. autem primo, De officio ordinar. tenet oppositum, vt constat ex Couarru. loco citato. Ita auctores huius secundæ opinionis dissecantur.

Est tertia opinio media inter primã, & secundã, quæ ita distinguit,

distinguit; vt in causis criminalibus capitis vel mutilationis alicuius membri, iudex non iudicet secundum allegata, & probata contra veritatem quam certò nouit, in alijs verò causis criminalibus leuioribus, & in ciuilibus iudicet secundum allegata, & probata, & contra veritatem quam certò nouit. Hæc fuit cuiusdã Rodulphi iurisperiti antiqui, vt refert Angelus loco cit. Eandem habet etiam Imola, qui in hac parte maximè varius est, & nonnulli Iuristæ leg. a Diuo Pio ff. De re iudicata. Et summa Rosella, & Suplementum in Verbo Iudex. Eandem maximè probat Adria. quodlib. 6. artic. 3. vbi quod mirandum est, vocat eam communem inter Theologos, cum communis sit illa D. Thom. Idem sentit Antonius Corduba lib. 1. suarum quæstionum quæst. 37. Iuxta hos enim auctores iudices debent iudicare secundum allegata, & probata, quia leges humanæ, & ciuiles ita statuunt, & in eas Resp. & populus ob pacem publicam, & finiendas lites consensit, quo posito fundamento argumentantur sic: Nemo potest disponere, aut suo consensu firmare dispositionem, nisi in his tantum quorum est dominus, Resp. est quidem domina bonorum suorum ciuium, non autem vitæ, & membrorum, ergo potuit consentire in leges diffinientes, vt iudices, ferant sententiam, & dicant ius secundum allegata, & probata in ciuilibus, & causis respicientibus bona temporalia, etiam contra veritatem, ad finiendas lites, non autem in criminalibus, maximè pertinentibus ad vitam, & membra, cum in hæc non habeat dominium, nec possit ea tollere, vel exponere, nisi aut puniendo verum delictum, aut in bello iusto, & desensione patriæ, quorum nil in hoc casu reperitur, cum nec occurrat bellum, nec ille sit delinquens, sed vere innocens, & innocens cognitus a iudice.

Ex his opinionibus hæc vltima Adriani non modò non est communis, sed quæ minus recipitur a Doctoribus, & quæ minus veritatis habet. Nam primò, falsum est illud fundamentum, iudices debere iudicare secundum testes quia ita leges humanæ statuant, quamuis enim verum sit leges humanas ita præcipere, ipsi verò non tenentur ad hoc propter solas leges humanas, sed iure diuino, & naturali, ac ex natura sui officij, quia iudicant, vt personæ publicæ, & potestate publica, propter quod tenentur in iudicando sequi scientiam publicam. Secundò falsum est, populum, & Rempu. consensisse in istas leges quantum ad causas ciuiles, nõ tamen consensisse aut non potuisse consentire quãtum ad criminales, nullibi enim legitur talis consensus populi, neque habent leges vim ex consensu populi communiter, sed ex auctoritate Principis, & vtilitate boni cõmunis, in his. n. duobus consistit tota vis, & iustitia legis. Tertiò falsum est Remp. esse dominam bonorum, non autem vitæ, & mẽbrorum, non. n. est magis domina bonorum suorũ ciuiũ, quàm vitæ, quia sicut non potest libere disponere de vita, & membris ciuium, ita nec põt libere de bonis, & sicut potest tollere bona propter culpas, & applicare fisco, aut illa exponere pro bono cõmuni, ita potest tollere vitam propter culpas, & illam exponere pro bono communi in bello iusto, & sui desensione. Denique cum veritas nõ mutet naturã suam, & vim, quamuis mutentur negotia, & causæ, si veritas rei priuatim cognita est præferenda testibus in criminalibus, erit quoque præferenda in ciuilibus, non enim debet nimis valere in vno negotio quàm in alio. Et confirmatur, aut sequi veritatem certò cognitam, & non testes falsos est iustum, & debitum, vel non: si sit iustum, perinde erit iustum in ciuilibus sicut in criminalibus, si verò iustum non sit, sed illicitum iudici, perinde erit illicitum in criminalibus sicut in ciuilibus, quod enim ex se iustum, est non variatur, quamuis varientur materiæ, & negocia circa quæ versatur. Est namque iudicium velut pondus, & mensura, quæ non variantur, sed eodem modo semper se habent, licèt res quas illis, metimur variæ, & innumeræ sint. Vnde illud Prouer. 20. [Pondus & pondus mensura, & mensura vtrumque abominabile coram domino.]

Opinio, secunda Lyrani, & aliorum est quidem probabilis, cũ habeat tot authores graues, & rationes adeò probabiles, & ita potest illam iudex tutè sequi, maximè supremus qui a nullo potest compelli, cum liceat (vt vidimus) in iudicijs practicis relicta opinione probabiliori, amplecti probabilem, modò interius conscientia non dictet oppositum.

Opinio autem prima D. Tho. & magis communis est, & multò verior ac probabilior, quæ non est ita accipienda, vt statim iudex secundum allegata, & probata iudicet, contra veritatem quã certo nouit, sed prius tentandæ ab ipso sunt omnes viæ possibiles ad innocentem liberandum, quam sententiam dicat. Debet in primo limine causæ, & cum primum actor accusat, si iudici oppositum certo cõstet, admonere, vt desistat, & priuatim illum arguere, ac cum iuramento affirmare veritatem, & qua via poterit accusationem illam non admittere. Quod si nequeat, debet secundò aliquã via dicta illorum testium recusare, quod si neque id valeat, attentissimè examinabit illos, interrogando vnumquemque seorsum, & multoties, de circunstantia loci, temporis, &c. sicut fecit Dan. c. 13. in testibus illis falsò Susannam accusantibus: illosque à viro fideli curabit admoneri de sua falsitate, ac vt Deum timeant, hac enim via ferè impossibile est, quin deprehendat eorum mendacium, vel saltim aliquam discrepantiam, qua non sint in omnibus contestes, nec admittendi. Tertiò, si nil horum prosit, poterit corã omni populo iurare innocentiam illius accusati sibi certò constare, absque eo quod prodat verum nocentẽ, si videat ea via petitione nempe totius populi aut illum liberandum, aut ad superiorem causam deferendam. Quarto, (quod admonet Alensis) si sine scandalo fieri possit, debet innocenti aperire carcerem, vt secretò recedat, & liberetur. Quintò, si credat profuturum, & ea via liberandum, vel ex consensu vtriusq; partis, vel posita appellatione rei quam debet admittere, cum sit medium licitum appellatio, debet causam illam remittere ad superiorẽ, & agere apud illum, personam testis pro innocẽte, quia superior cum è nullo alio superiori possit cogi, potest detinere sententiam, potest etiam vt videbimus in multis casibus pœnam taxatam à lege condonare, vel penam capitalem in peccuniariam conuertere, & illam deinde remittere. Similiter si credat profuturum, potest ad tempus personam iudicis exuere, vt causa illa trãseat in manus successoris, & coram illo agat deinde personam testis. Dico si credat profuturum, sicq; est intelligendus D. Th. q. 64. ar. 6. ad 3. quando ait iudicem inferiorem debere remittere ad superiorem, & relinquere illi iudicandum innocentem, quem ipse liberare non potest: aliter enim, si id profuturum non sit, potius est illum citius morti offerre, & nocere, vt optimè obseruant Cayet. Soto, & Couarru. Forsan. n. iudex ille, siue superior siue successor, cui res explorata nõ est, propter dictum alterius iudicis qui agit testem, videns illum esse singularem, & vnicum, non desinet iudicare iuxta probata per multos alios: Nec habet locum remissio hęc in iudice superiori, quando populo vel parte lesa postulante, tenetur ex officio sententiam dicere: quia tunc ad aliũ remittere non potest cum sit superior, nec desistere à iudicando cum postuletur ab actore habente ius ad postulandum: quid ergo faciet, relinquet regnum uel imperium si est supremus? nullus hoc asseret. Vnde hæc via tantum habet locum, qñ creditur profutura. His igitur medijs si vtatur iudex sicut debet, impossibile ferè est moraliter loquendo, quin liberet innocentẽ, imò moraliter sumptus casus huius articuli D. Th. vł methaphisicus, & nunquã futurus, Verũtamen quando accidet, quia hominũ malitia omnibus remedijs hic positis viam occludente, non est omnino, & simpliciter impossibilis, debet iudex iuxta probabiliorem opinionem, secundum id quod iuridice probatur, & non secundum id quod ipse priuatim nouit iudicare. Et præter rationem D. Thom. quæ eficacissima est, probatur multis.

Primò iudex sicut vtitur in iudicio scientia iuris ita, & scientia facti, quarũ vtraq; ab eodẽ fonte emanat, nẽpe ab illa potestate publica q̃ in ipso est, sed quãtũ ad scientiã iuris id est ius dicendũ, non põt sequi suũ priuatũ sensum, & opinionẽ, quantũuis illã hñt pro certissima scĩa, sed dẽt sequi scĩam publicã quã ei proponũt leges, ergo quantũ ad scĩam facti, dẽt quoq; sequi non suã priuatã cognitionẽ, sed illam publicam, quæ habetur iuridicè per testes, & instrumenta.

Secundò, iudex non potest condemnare illum, qui non probatur esse reus iuridice, etiam si ipse certò sciat esse reum, quia ipse non potest esse simul iudex, & testis, nec iudicare nisi iuxta testimonia aliorum, at si iudicaret, & absolueret innocentem probatum nocentem, sequendo suam scientiam priuatam, & non allegata, ipsemet esset iudex, & testis in eadem causa, & ferret sententiam secundum suum testimonium, & iuxta testimonia aliorum, ergo non potest iudicare secundum suam sententiam, sed secundum allegata, & probata. Et confirmatur, quia licèt iudex in condemnando innocente debeat magis examinare testes, & vti maiori diligentia, quàm in absoluendo nocente, attamen quantum ad substantiam iudicij, similiter debet procedere, vt sicut non condemnat, sed absoluit contra suam priuatam scientiam, vbi non probatur nocens, ita non absoluat, sed condemnet contra suam priuatam scientiam, quando iuredicè probatur nocens. Effectus enim, & actus contrarij in eodem genere, debent esse à causis contrarijs in eodem genere, condemnare, & absoluere sunt effectus contrarij in iudicio, ergo sicut absoluitur qui non probatur iuridicè reus, etsi sciatur esse vere reus, ita est condemnandus qui iuridicè probatur reus, etsi verè sciatur non esse reus. Quod si dicas, non potest condemnare reum qui non probatur reus, quia manifestaret crimen occultum, potest autem absoluere innocentem, quia licet manifestare ipsius innocentiam. Contra inquit, & bene Couarru. quia si reus ille sit infamatus, vel semiconuictus, sur sit lis in re ciuili sine vllo periculo infamiæ, nihilominus non potest iudex condemnare illum nisi probetur iuridice, quia debet stare iuridicæ probationi. Et Daniel capi. 13. illos falsos testes, licèt certo nosset falsos esse, non repulit, nec liberauit Susannam, quantumuis certissimò, & diuina reuelatione nosset innocentem, donec iuridicè, & confessione ipsorum testium ostendit illam esse innocentem.

Tertiò, ea differentia quæ est inter Deum, & iudices humanos idem ostenditur, quam habet hic D. Thom. ad secundum: Deus enim ideo non indiget testimonio hominum ad iudicandum, sed ipse est testis, & iudex, quia non habet potestatem ab alio, sed à se ipso. ergo cum iudex humanus non habeat illam à se ipso, sed à communitate, & Rep. debet sequi necessariò scientiam sumptam ex testimonio ipsius communitatis, & non suam priuatam.

Quartò, iudex debet iudicare secundum iura diuina, & humana, vt vtroque iure tenetur in iudicando stare testibus: Imprimis iure diuino, Deuth. 17. [Cum accusatus fuerit aliquis adorasse Solem, vel Lunam, &c. inquires diligenter, & si verum esse reperetis, interficies illum:] & subiungit, [In ore duorũ, vel trium testium peribit omnis qui interficietur.] Vbi apertè cum præmisisset inquirendam esse veritatem, docet illam veritatem esse sequendam, non quam iudex priuatim nouerit, sed quæ constiterit ore duorum vel trium testium. Et capitul. 19. Idem magis explicatur. [Non stabit, inquit testis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati, & facinoris fuerit, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum. Quem locum citat Christus Matth. 16. agens de correctione fraterna, Si correctus, inquit à te non fuerit emendatus, adhibe duos, vel tres testes, cur ita? vt vel ab illis efficacius corrigatur, vel si non emendetur, deferatur ad iudicem Ecclesiæ, qui illum prius paterne, sin minus iuridicè corripiat de illo delicto, & per testes illos iudicet, additque hæc verba: [Vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbũ.] Quasi dicat, non potest iudex aliter iudicare, nisi ex dicto duorum, vel trium testium, quidquid ipse priuatim sciat. Et confirmatur: nam Deut. 17. Ex quo loco argumentantur aduersarij: [Ascendes ad sacerdotes qui fuerint illo tẽpore, qui dicent tibi iudicij veritatem,] non dicitur ibi simpliciter, qui dicent tibi veritatẽ, sed Iudicij veritatẽ. Vnde argumentor, iudex debet iudicare iuxta iudicij veritatẽ, sed veritas simpliciter sumitur a parte rei, veritas autem iudicij ex probatione iuridica, ergo iudex debet iudicare, secundum probationem iuridicam. Maior certa est ex illo loco Deut. Minor verò patet, cum omnium Doctorum sententia illud dicatur verum in iudicio, quod iuridicè probatur, illud similiter non verum in iudicio, quod nõ probatur iuridicè. Vt habetur leg. Non nouam. Codic. de iudicijs. Et leg. Penultima. ff. de probationibus. Et cap. 1. iuncto. cap. Laudabilem. De frigidis. Iure quoque humano idem constat. leg. illa Illicitas. ff. de officio præsidis. §. veritas. Vbi habetur apertè: [Sententiam ferendam esse a iudice ex fide eorum quæ probantur in iudicio. Nec valet Glossa Calderini, & aliorum, ex fide eorum quæ probatur per testes veros. Primò, quia siue testes veri sint siue falsi, modò sint omni exceptione maiores, & quos iuridice altera pars vel iudex repellere non potest, faciunt fidem in iudicio. Secundò, quia si secundum solos testes veros, & eorum fidem esset iudicandum, non posset iudex secundum ipsos iudicare, nisi aliàs rei veritatem sciret a parte rei, & testes illos verum dicere, quod est ridiculum. Tum etiam in cap. Pastoralis, de officio delegati. §. quia verò. præcipit Innoc. III. vt ordinarius requisitus a delegato, vt exequatur ipsius sententiã, illam exequutioni mandet, cum iuredicè lata sit, etiã si priuatim sciat esse illam iniustam, sed eodem modo se debet habere iudex in ferenda sententia, sicut exequutor in illa exequutioni mandanda, ergo tenetur etiam iudex iudicare secundum quod iuridicè sibi probatur, etiam si priuatim sciat oppositum verum.

Quintò leg. Adoptio. ff. De adoptio. Et cap. Accepimus. ac. cap. contigit. De fide instrumentorum. etiam si iudex instrumenta vel probationes viderit, & sciat certissimò, non tamen in iudicio, sed extra iudicium, vel ante iudicium, non potest secundum illas iudicare, nisi ei exhibeantur in iudicio, & altera parte sciente ac respondente, quia scientia, quam habet illarum probationum, & instrumentorum extra iudicium non est iuridica, nec ipse potest quicquam decernere nisi secundum scientiam quam habet iuridicè, sed quod scit per allegata, & probata hoc scit iuridice, quod autem priuatim scit, quantumuis certo sciat non scit iuridicè, ergo debet iudicare iuxta allegata, & probata.

Sexto, Publica iudicia sunt ob bonum Reipu. & pacem eius, at si iudex causa iuridicè, & sufficienter probata, non teneretur secundum illam iudicare, sed secundum suam priuatam scientiam, Primò cum populus non iudicet de occultis, meritò perturbaretur, & clamaret, videndo iudicem non stare publicæ ac sufficienti probationi, iusteque suspicaretur iudicem in illa causa amore vel odio duci, ac fingere quæ dicit. Secundò daretur ansa iudicibus relinquendi multos nocentes impunitos, qui verè nocentes essent, & illo supplicio digni, hoc titulo se nosse certissimo illorum innocentiam.

Denique hæc est sententia D. August. in illud Psalm. 57. [Molas leonum confringet dominus.] Et in libr. de vera religione. capit. 31. Tom. 1. vtroque loco docet. [Iudicem debere iudicare secundum id, quod leges præscribunt, & eas probationes quas leges admittunt:] Leges autem volunt, vt iudex stet iuridicæ probationi, quicquid ipse priuatim sciat. Vnde quod habet idem August. 16. de ciuit. Dei capit. 6. [Plerumque iudicia ignorantia est calamitas innocentis, quando condemnatur innocens vel tormentis excrutiatur, vt fateatur quod non fecit, propter falsos testes:] Non significat D. Aug. iudicem debere dimissa iuridica probatione suam priuatam scientiam sequi, sed tantum deplorat eorum vicem, qui a iudice cruciantur, vt fateantur quod a testibus eis imponitur, quia iudex ignorans veritatem facti, putat testes verum dicere, quorum falsitatem si nosset non ita illos cruciaret, imò vteretur illis medijs quæ diximus ad illos liberandos iuuare. Idem docet D. Ambro. in Ps. 118. in illud. [Miserationes tuæ multæ domine, secundum iudicium tuum viuifica me: Vbi ait, & habet 3. q. 7. Can. Iudicet: Bonus iudex nil ex arbitratu suo facit, sed iuxta leges, & iura pronunciat, nil paratũ aut pmeditatũ de domo sua affert, sed sicut audit, ita iudicat.] Quibus verbis apertè amplectitur D. Ambr. vtramque conclu. D. Tho. Primã, cum dicit:] Nil ex arbitratu suo facit, sed iuxta leges

& iura

& iura pronunciat].Secundam verò com ait 1[Sicut audiunt(intellige testes,& probationes) ita iudicat.Eidem sententiæ subscribit D.Greg.ca.Summopere.11.q.3.

Ex his sequitur primò, Alciatum loc. cit. & nonnullos alios non benè docere, iudicem in hoc casu debere sub hac forma proferre sententiam, non liquet veritas, quia cum sententia iudicis sit ferenda secundum scientiam publicã, quæ sumenda est ex allegatis, & probatis, quotiescunque res iuridicè probatur,& per sufficiẽtes testes, vel instrumẽta, iuridicè,& scientia publica liquet veritas,& ita talis sententia cõtineret falsum.

Sequitur secundò, nec debere iudicem cedere omnino suo officio,& illi renunciare, quamuis pro aliquo tempore illi causæ supersedere debeat, si profuturũ credat, eo modo quo exposuimus, relinquere autem officium omnino non tenetur. Nam primò, non tenetur ad id ex iustitia, quia proferens sententiam, iuxta allegata,& probata adhibitis prius illis diligentijs dictis, vtitur iure suo, & suo munere, qui vltrò vtitur iure suo, noo facit alteri iniuriam, nec iniustitiam: nec tenetur ex charitate, quia leges charitatis nõ obligant com tanto detrimento defendere, aut liberare innocẽtem, à damno quod ipse non dedit: damnum autem, quod patitur tunc innocens, non dat Iudex, sed testes quibus ille conuincitur reus. Propter, quod Deut. 27. præcipiebatur, vt cum quis esset interficiendus: [Manus testium prima interficeret eum:] nõ manus iudicis, sed manus testium, quia Iudex nil aliud facit, quam applicare legem delicto probato, facere autem aliquem reum delicti, & legis, in quo propriè consistit tota vis condemnationis, hoc, testium est: & ita ipsi sunt, qui damnum inferunt. Vnde, vt vidimus tam iuxta D.Thom. quam iuxta alios, damna, quæ innocenti inferuntur per sententiam Iudicis iudicantis secundum allegata,& probata, non tenetur restituere Iudex, sed soli testes: quia ipsi reuera sunt, qui damnum in tali casu inferunt non Iudex Tum etiam, Iudex ad ea tantum tenetur, quæ faciunt ad liberandum innocentem, cedere ipso ac renunciante suo muneri, non liberatur innocens, quia erit iudicandus ab alio iudice ignorante veritatem facti, à quo certissimo condemnabitur: unde sine vlla vtilitate innocentia noceret sibi grauissimè Iudex ista via.

Tertiò, quamuis iudex debeat indicare secundum allegata,& probata, non tamen tenetur ad id, nisi quando nulla ex illis uijs dictis potest innocentem liberare, & cogitur, vel à superiori, vel ab actore iuxta, iura, vel à populo, vel a parte læsa sententiam ferre, nam si a nollo compellitur nec aliquo iure tenetur, potest supersedere illi causæ, & numquam in illa sententiam dicere, Debetque ita facere, etiam si multo tempore,& longissimo innocens detineatur in carcere. Nec est audiendus in hac parte Soto, qui damnat hoc consilium, iudicans idem esse detineri in perpetuo carcere quod capite plecti. Hæc enim multum differũt, Primò, quia morti nullum aliud malum huius vitæ æquatur. Secundò, quia occisus semel innocens non potest vitæ restitui, detentus autem in carcere potest, vel ab ipso iudice aliquando secreto liberari: vel noctu, aliquam occasionem fugiendi (quam vt videbimus procurare poterit) nactus recedere, vel testes reuersi ad cor retractabunt sua dicta, curabuntque, vt suæ conscientiæ consulant, vt veritas quam ipsi offuscarunt, aperiatur. Tertiò, & si nil horum eueniat illius detentionis incarcere non est causa iudex, sed iniquitas actoris, & accusatorum: supplicij autem vltimi, quod poterat iudex commodè differre, si inferat, ipse in tali casu erit causa vna cum falsis testibus, saltim secundario, quod sufficit, vt ei quoque mors illa imputetur.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondent quidam Iuristæ, priuatam personam non posse agere contra conscientiam, Iudicem autem, & publicam posse agere, quando iuridicè constat oppositum: sed hi satis ostẽdunt se ignorare quid sit conscientia, & quatom obliget: debuissentque, vt iurisperiti nosse, in illis capitibus adductis in confirmationem primi argum. ipsis quoque iudicibus districtè præcipi ne quemquam auscultet, sed iudicent iuxta propriam conscientiam. Vnde dicamus cum Soto, Coua.loc.cit.& Azpilquera, qui huic quoq; sententiæ Doctorum subscribit in can. Si quis de pœnitentia, dist.7. nu. 128. aliud esse scientiam, & aliud cõscientia, scientia enim est cognitio rei, & ita pertinet ad intellectum speculatiuũ, conscientia verò est iudicium practicum, quo iudicamus aliquam actionem nostram in particulari, hic & nunc (ut aiunt) licitè fieri, & secundum legem Dei, vel contra conscientiam peccet, etsi illa conscientia sit erronea, & decipiatur: quia cum agens contra conscientiam agat contra id quod putat licitè fieri, & secundum legem Dei, virtualiter contemnit legem Dei. Ad argumentum igitur dico, in hoc casu iudicem condẽnantem innocẽtem, quia iuridicè probatur reus, agere contra priuatam scientiam speculatiuam, quam habet, illum non esse reum: non tamen contra conscientiam, quia stante illa cognitione priuata, hic non est reus, habet, simul hoc iudicium practicum, licèt sit innocens, & a parte rei non mereatur supplicium, nihilominus teneor ego illum condemnare, cum sufficienter probetur nocens, debeamque iudicare, vt iudex, secundum id quod iuridice constat. Quod si per hypotesim iudex non haberet hoc iudicium practicum, sed oppositum, non possum hũc quem scio innocentem tuta conscientia condemnare, tunc non posset illum condemnare, nec sequi opinionem D. Thom. non quia hæc vera non sit, sed ratione illius interioris iudicij,& conscientiæ, contra quam non est agendum, etiam si sit erronea.

Ad secundum, neganda est minor. Et ad probationem dico cum Couarr. iudicem in illa sententia non mentiri, quia reuera in ipsa id asserit, quod scit, ipse enim non asserit illũ esse reum simpliciter, & a parte rei, sed probari reum, & actorem sufficienter ostendere suum intentum, quod reuera scit, constatque ipsi, & est verissimum.

Ad tertium respondeo cum Cayet. hic in commento, Soto,& Couarru. duplicem esse veritatem aliam particularem facti,& aliam publicam, & iuridicam, quæ sumenda est ex testibus,& probationibus. Iudex in hoc casu non iudicat secundum veritatem particularem, quam ipse nouit, sed secundum veritatem publicam, secundum quam tenetur iudicare, cum agat, vt persona publica. Vnde non dicitur illi (sicut obseruauimus) Deut. 17. simpliciter, vt iudicet secundum iudicij veritatem, veritas autem in iudicio illa est, quæ constat per iuridicas probationes. Et ad confirmationem respondeo similiter, Cum in eo loco sermo sit ad iudicem formaliter, & iudex est, omnia esse intelligenda iuridice: [Non audies vocem eius,] quem iuridico examine poteris repellere, vt mẽdacem: [Nec auscultabis multos, vt a uerò, quod iuridicè constat deuies:] nam hoc est uerum apud iudicem, non quod ipse priuatim nouit, sed quod et iuridicè constat. [Innocentem quoque, & iustum iuridicè non interficiens,] sed illum tantum, qui iuridicè omni adhibita diligentia probatur esse nocens, & reus.

Quod si dixeris, quod nonnulli obijciunt, iuxta istum sensum non erat necesse id præcipere iudicibus, cum satis constet ipsos non posse condemnare, nisi iuridicè probatũ reum, nec debere admittere testes quos iuridicè conuenit repellere. Dico, imò id maximè oportuisse, cum enim nosset Deus animus multorum iudicum inclinatos ad puniendum, & effundendum sanguinem, vel suo ingenio, vel ut auram popularem aut regiam captent, voluit Deus, id ad quod tenentur apertius, & magis in particulari explicare, vt non temere testes contra proximum admittant, nec temere, & ex quacunque probatione reum condemnent, maximè ad mortem, sed diligenter examinent testes si possint repelli, diligenter videant an ille probetur nocens, & nisi sufficientissimè probetur, iudicetur innocens, nec condemnetur: debet enim iudex maximè in criminalibus fauere reo, & partes ipsius quantum potest agere.

Ad quartum respondeo, Primò, Occidere innocentem simpliciter malum esse, occidere autem innocentem probatum nocentem authoritate publica, hoc non esse malum, imò iustum, cum teneatur iudex ferre sententiam, quando illam nõ potest differre, nec supercedere causæ, secundum id quod probatur iuridicè, Respondeo secundò cum Caye, & Soto

& Soto cum actus humani ii mant potissimè bonitatem, vel malitiam ab intentione, & materia circa quam versan tur, occidere innocentem ex intentione, & animo occiden di, vel dando operam rei illicitæ, esse intrinsecè malum: oc cidere autem innocentem dando operam rei licitæ, & quā quis iure potest exercere, & non cum intentione occidendi, sed solum agendi id quod iure potest, vel debet non esse malum sed licitum, Vt in bello iusto, quando non potest ob tineri victoria, nisi occidantur simul innocentes cum nocē tibus, non est malum illos occidere, quia bellum illud est licitum, & qui in eo occidit innocentes, non occidit ex intentione, sed quia aliter victoriam obtinere nō valuit, fuitque occisio illa, vt effectus, non volitus sed subsequutus ex re licita, & quam iure potuit exercere: Ita in nostro casu, iudex condemnans innocentem probatum nocentem, quem nulla ex illis viis dictis potuit liberare, nō agit malum, quia nō occidit ex intentione, nec animus eius est occidere, sed exercere debitū sui officij, & ferre sentētiā q̄ tenet, vt iudex iuxta probationes iuridicas: Ex quo actu iudicādi ipsi iudici licitò, & debitò sequitur, vt effectus, nō volitus, sed subsequutus, & per accidens, mors illius innocentis: Præstatque, (ut benè obseruat Caye.) quod debet magis enim tenetur iudex curare, vt persoluat debitum sui officij, quam vitam innocentis seruare, quia hoc posterius ad ipsum non spectat, nisi examinando quantum potuit testes, quod iam fecit, vt supponimus, illud verò prius nempè iudicare secū dum probata spectat ad ipsum omnino, sicut non tenetur agressus curare an agressor moriatur in peccato, vt dimoit tat propriam defensionem, cum ipsi incumbat omnino, & simpliciter cora tuendi se, quod autem alter non moriatur in peccato, solum debet curare via correctionis, quam iam adhibuit, admonendo illum, vt cessaret ab ea agresione, & nitendo, vel fuga, vel alia via se liberare, nec potuit.

Ad quintum respondeo, diffinitionem fidei non esse iudicium humanum sed diuinum, determinatio enim illa est precipuè a Deo, à Pontifice verò, vt instrumento explicante diuinum oraculum, & ita decernenda, & determinanda secundum scientiam diuinam, id est diuinam reuelationē: iudicium autem quod exercent alij iudices est humanum, & ideo ferendum secundum testimonia, & probationes humanas, & cum fiat potestate publica, exercendum secūdū scientiam publicam Dico secūndò controuersiam fidei esse velut controuersiam iuris diuini, cum omne, quod est de fide sit de iure diuino, & ita decidendam per ius diuinum, & rationes Theologicas sumendas ex iute diuino, non autem per probationes, vel testimonia humana: iudex verò cum decernat, quæ pertinent ad facta humana, debet definire illa per testes humanos. Similiter iudicium Papæ in canonizatione alicuius sancti, licèt nitatur testibus humanis, eum tamen illud pertineat ad bonum commune Ecclesiæ, quia proponitur ille in exemplum aliorum, nec ibi desit Sā ctus Spiritus, est etiam quoddam iudicium diuinum, & ita ibi non sunt admittendi falsi testes, imò iste casus est piè iudicandus impossibilis. Etenim cum Sanctus Spiritus assistat etiam Papæ in canonizatione Sanctorum, efficitur, vt in ea errare non possit, sicut nec in pertinentibus ad mores, estque impossibile, vt admittat Papa ad processum canonizationis, quem nouit certo iniquum, & peccatorem fuisse.

Ad sextum respondeo, sentētiam iudicis esse publicam, accedere autem ad non suam non esse actum publicum, vel iudicialem, sed particularem, & priuatum, & quem vir exer cet, vt priuata persona, propter quod non debet agere secū dum scientiam publicam processus, vel sententiæ, sed secū dum propriam scientiam, & veritatem quam priuatus cer to nouit. Tum etiam, quia accedere ad non suam est ita intrinsecè malum, vt nullo modo possit bene fieri, aut honestari ex circunstantia occidere aut innocentem aliquando potest benefieri, non ex intentione, sed pro bono communi, vt in bello iusto, quo etiam modo Iudex occidit innocentem probatum nocentem, non ex intentione, sed vt exe quatur suum officium, quod maximè expedit bono communi.

Ad septimum respondeo, finem testium, & probationis quæ adhibentur in iudicio non esse quamcumque veritatem facti sed veritatem publicam iuridicè deductam, cui non repugnant falsi testes, modo sint omni exemptione maiores, licèt repugnent veritati, quam priuatim Iudex nouit, cum per ipsos, etsi fallos habeatur iuridica probatio, quam leges exigunt, & iudicia humana.

Ad octauum Respondeo cum Caye. teneri quidem iudicem omni lege reddere vnicuique suum ius, non simpliciter, sed ius illud quod potestas publica, & scientia publica exigunt reddi, & quod iuridicè constiterit, quando autem innocens iuridicè, & per scientiam publicam constat esse nocens, ius debitum illi non est absolutio, sed punitio, & condemnatio.

Ad nonum respondeo, quando leges non sunt iustæ, sed apertè iniquæ, & contra ius naturale, aut diuinum, iudicem non debere dicere ius secundum illas, quia tales non sunt leges sed corruptelæ, at testes falsi, licèt falsi, si omni tamen exemptione maiores sint, & qui iuridicè expelli non possunt, sunt in iudicio veri testes, & iuridicè faciunt fidem, & secundum ipsos iudicandum.

Ad decimum dico. Innocentem defendentem se à iudice tyrannidem exercente, & inique iudicante non agere iniustè, in hoc autem casu neque cum scandalo neq; sine eo potest reus iste, quamuis verè innocens, se defendere, quia licet à parte rei, & secretè inferior et violentia, infertur solum a testibus falsis, qui illum probant reum cum reus non sit, non autem a iudice, qui rite ac iustè exequitur suum munus, cum ipse non sit iudex facti simpliciter, sed facti pro vt probatur in processu, & iuridicè.

Ad vndecimum dico, controuersiam iuris, quæ circa leges potest sese offerre, definiendam esse peritia ac prudentia iudicis, controuersiam verò facti de qua hic agimus, non esse determinandam per epicheiam, aut rationes iudicis, sed per testimonia, & instrumenta: Dico secundò, cum duo iudici incumbant, inquirere factum, & applicare legem illi facto, sua sententia: In inquisitione facti non debet stare suæ scientiæ, sed probationibus iuridicis, a quibus pendet omnino in iudicio quid sentiendum sit de facto, non ab aliqua epicheia, in aplicanda autem lege illi facto potest vti epicheia, quantum lex ipsa tulent. Dico tertiò, nos non negare iudicem debere vti omni prudentia, & diligentia, ad repellendos testes quos nouit fallos, sed quando omni adhibita illos repellere nō potest, teneri ad iudicandum secundum illos: Et ad confirmationem illam, potest repellere eos ex præsumptionibus, &c. Ergo poterit quando nonerit fallos. Dico cum Couarru. iudicem debere illos repellere, quando ex præsumptionibus, indicijs, vel coniecturis potest iuridicè asserere illos esse suspectos, at quia falsi sint, nisi id iuridicè ostendere possit, non potest eos repellere, quia tunc non est locus præsumptioni, nec alijs medijs iuridicis ad eos repellendos. Ad confirmationem illam Caldenni respondeo, scientiam publicam, & priuatam non esse de eadem propositione, quia priuata est de hac propositione, iste est innocens reuera à parte rei, publica verò est, iste est reus per processum, & secundum probationes iuridicas: qui assensus ambo sunt veri simul, & stant, nec sunt oppositi.

Ad duodecimum dico, nouisse Pilatum innocentiam Christi omnibus esse perspicuam, & similiter falsitatem testium, facileque potuisse illos expellere: Vnde iniquè iudicauit. Primò, quia nec testes examinauit, nec maturè, vt debebat iudicium illud exercuit, iuxta illud Esa. 53. [De iudicio, & iustitia sublatus est:] id est, celeriter, & sine terminis ac spatijs requisitis sublatus est è iudicio, nec eius iustitia diligenter explorata.

Secundò, quia Christum non tam condemnauit propter probationē testium, quàm, vt non displiceret Cæsari.

Ad vltimum dico, idem argumentum posse nos retorquere in auctores secundę opinionis hac ratione: Iudex tenetur consulere bono communi quantum potest, potest autem occidere innocentem, iuxta allegata, & probata, est sit etiam opinio probabilis, & occidēdo iuxta allegata, & probata

probata consulit bono communi, quia tollitur scandalũ, & illa incommoda, quæ sequerentur, nisi iudicet iuxta probationes, ergo debet occidere illum. Unde ad argument. dico: Primò, iudicem posse sequi opinionem probabilem in dubijs, qui verò tenet opinionem D. Thom. non est dubius, sed certo scit se debere iudicare secundum allegata, & probata. Dico secundo, illam maiorem iudex tenetur iuuare innocentem quantum potest, non esse simpliciter accipiendam, sed quantum potest iuridicè, & vt iudex, id est quantum potest non prætermittendo ea quæ sunt sui officij: Et ita tenetur ad omnia illa media, quæ diximus, cum in illis non recedat ab officio iudicis, ad illa verò, quæ post fet violando officium iudicis non tenetur imò oppositũ, quia maior cura debet ipsi esse exercendi suum munus, quàm liberandi innocentem, vt diximus, & quan lo adhibitis illis diligentijs compellitur iudicare, non serre sententiam secundum allegata, & probata, esset profecto nō præstare suum munus. Dico tertio, iudicem teneti ad liberandum innocentem, non quantum potest sed quantum debet, & ita licet possit in foro animæ sequi opinionem probabilem, non tamen debet, quia magis debet sequi scientiam publicam quàm priuatam suam. Similiter quiuis ciuis tenetur iuuare Remp. quantum potest, & præferre bonum commune illius suo priuato, tenebitur ne propterea suas opes conferre in ærarium publicum cum possit? nequaquam, quia non debet: Unde propositio illa intelligenda est, quod teneatur quantum potest, & debet.

ARTICVLVS III.

Possit ne iudex condemnare aliquem absque accusatore.

Conclu. est negans. Probatur a D. Tho. Iudex est interpres, & declaratur iustitiæ inter ciues, vt ait Arist. 5. Eti. c. 4. Unde ducuntur ad ipsum omnes controuersiæ ciuium sicut ad iustum animatum, iustitia autem non est ad se ipsum, sed alterum, debet ergo iudex necessariò inter duos admnius ius dicere, & quid iustum sit explicare, quorum vnus sit actor, vel accusator. & alter reus. Secundò, iudex ex eodem Arist. loco cit. est mediator quidam inter ciues, mediator omnis inter duas partes extremas, & sibi oppositas existit, debet ergo iudex stare inter duos oppositos, accusatorem scilicet, & reum. Tertiò, in causis dubijs iudex semper tenetur declinare in fauorem rei, at si ipsemet iudex esset quoque accusator inclinaret potius in suam partem, quod esset iniquum. Quartò, cũ omnis causa sit inter actorem, & reum vt duas partes litigantes, si iudex esset actor, tūc ipsemet esset iudex, & pars in propria causa, quod repugnat rectæ rationi, & naturæ iudicij. Unde hæc conclu. non solum est a iure humano, verum etiam maximè coosona iuri naturali, & ex eo deducta, quod sequuti Romani statuerunt ne vllus sine accusatore iudicaretur. Ita acto. 25. dixit Festus Iudeis: [Non est consuetudo Romanis dānare aliquem hominem, priusquam is qui accusatus est præsentes habeat accusatores, locumque defendēdi accipiat, ad ablecēda crimina, quæ ei obijciũtur.] Hæc conclu. est doctrina Sanctorum Patrum, quam habet Eleutherius Papa in Epistola ad omnes Episcopos Galliæ. Adrianus 1. in Epistola ad omnes Episcopos orientales: habentur ambæ Primo Tomo Conciliorum. D. Fabianus 4. q. 4. can. Nullus. el primero proponit quatuor personas necessariò requisitas in iudicio: Iudicem, Accusatorem, Reum & Testem. Idem præcipit Damasus cā. proximè sequenti, D. Aug. homil. 50. Ambro. in 5. cap. 1. ad cor. & habetur. 23. q. 4. can. Si quis el tercero [Iudicis non est sine accusatore damnare.] In hac conclus. omnes conueniunt, esset enim indecēs, vt iudex accusaret reum, produceret testes, & diceret sententiam.

Sed contra hanc doctrinam hæc sese offerunt. Primò, cum D. Tho. in hoc arg. tantum vtatur nomine accusatoris, & rei, videtur docere, in criminalibus tantum non esse iudicandum sine his duabus partibus, quia accusatoris oomen propriè pertinet ad causas criminales, cum in ciuilibus is, qui postulat propriè dicatur actor, & iuxta probationem qua vtitur, conclusio posita perinde vera est in ciuilibus, sicut in criminalibus. Secundò, iudex quamuis sine testibus neminem condemnare possit, at perniciosi hominem, & notorium sine vllo accusatore ex officio iure ipso naturæ potest inquirere, & punire. Tertiò duces in bello milites quos vidēt aut notunt, vel infideliter agere, vel attium suum contra leges belli deserere, sine vllo accusatore puniunt. Quartò, Prælati religionum transgredientes statuta suorum ordinum etiam sine vllo accusatore castigant.

Ad primum respondeo, rationem D. Tho. perinde procedere in criminalibus sicut in ciuilibus, & conclusionem positam in vtrisque habere locum, Cõsulto tamen Doctorem S. tantum meminisse criminalium, quia in his debet comparere accusator, in ciuilibus nequaquam, vt ait Cay. & ideo illius cui maior labor incumbit, & qui magis necessarius est, meminit D. Thom. Sed commodius respondet Soto, cum in ciuilibus agatur de restitutione aliquorũ bonorum, in criminalibus de punitione delictorum, in ciuilibus apertum est, iudicem nunquam iudicaturum sine actore, quia apertissimum est non curaturum, vt qui aliena bona possidet, illa restituat, nisi sit, qui illa repetat: in criminalibus autem cum possit iudex ex officio procedere ad punitionem delictorum, non erat ita apertum, an deberet necessariò reperiri accusator: Unde consulto D. Tho. ostēdit in criminalibus debere reperiri, quia hac parte quæ minus apparet probata, probata remanet illa, q̃ magis perspicua est & in qua ferè impossibile est ferri sentētia sine actore, vnde lumi potest etiam ratio ad probādā conclusionē D. Tho. in criminalibus maximè expedire, vt sit accusator, Quia si sine accusatore posset iudex iudicare, facilè posset procedere contra aliquem ad vindicāda sua priuata odia, & iniurias, & quamuis posset etiam ad vindicandas iniurias Reip. vel alterius personæ ex zelo, & bono fine, nō tamen id expediret.

Ad alia diluenda obseruemus, quod in sequentibus magis explicatur, iudices communiter procedere tribus vijs, Prima est, Accusationis. Secunda, Denunciationis, quę duplex est. Quædam fraterna, per quam qui priuatim correctus non emendatur, denunciatur prælato, vt patri, vt ab eo corripiatur: Alia verò iuridica, qua nocious bono communi denunciatur iudici, ut puniatur, ut in crimine hæresis, vel læsæ Maiestatis. Quæ denunciationes differunt fine, finis enim illius prioris est emenda fratris, posterioris vero, iuridica punitio delinquentis, propter bonum commune, Differt quoque hæc secunda denunciatio ab accusatione, quia accusator tenetur probare delictum, denunciator verò non tenetur probare, Tertia via est Inquisitionis. quando iudex nullo accusante, aut denunciante, ex officio inquirit, vel delicta in genere, ut in visitationibus, & edictis publicis, aut auctore alicuius delicti, quia constat de delicto, non autem de auctore ipsius.

Obseruemus secundò, duplicem esse accusatorem formalem, & virtualem formalis est: qui apud iudicem actu alium accusat, virtualis verò, quæcumque suplent vicem, & personam formalis, & iudicem iuxta iura inducunt ad iudicandum, & procedendum. Sunt autem quinque: quæ virtualem accusatorem efficiunt. Primum est infamia publica, indicia sufficientia, & clamorosa insinuatio, quæ vicem quidem habent accusatoris, non vt statim iudex reũ condemnet, sed vt inquirat de delicto, & delinquente. Secundum est crimen ita publicè, & manifestè patratum, ut sit notorium notorietate facti. Tertium est, si Iudex illud videat in sua præsentia, & aliorum fieri. Dico, & aliorum, quia si ipse solus vidit, est crimen omnino occultum nec potest contra illud procedere, cum ipse non possit esse accusator, vel testis, quibus deficientibus non potest iudex procedere contra aliquem, at si ipso alijsque præsentibus committatur, præsentia illa iudicis vicem habet accusato-

ris, ma-

ris, maximè si tunc sedeat pro tribunali. Ita refert Cayet B. Ludouicum Regem Franciæ præcepisse linguam cuiusdam cauterizari, quia in ipsius, & aliorum multorum conspectu blasphemauit. Et hoc fuit illud Cayphe: cum enim in conspectu ipsius, & multorum astantium dixisset Christus se filium Dei, quod eis videbatur blasphemum, dixit:[Blasphemauit, quid adhuc ægemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam, quid vobis videtur?] Responderuntq; omnes: [Reus est mortis:] quasi dicerent, cum in tuo conspectu, & tot testium blasphemauerit nullo accusatore, aut testibus opos est, sed statim illum condemna. Quartum est rebellio manifesta contra Prælatum, & Ecclesiam post denunciationem fraternam, quando enim aliquis denunciatur prælato, vt patri, si admonitione illius emendetur, non licet vltra procedere ad punitionem ipsius, sed debet sistere, quia cum finis correctionis, & denũciationis fraternæ sit emenda fratris tali fine obtento non est vltra procedendum. Quod si non emendetur paterna illa prælati correptione, nec ei obediat, quam inobedientiam vocamus rebellionem, potest tunc, & debet prælatus contra illum procedere via iuridica, rebellione illa, & inobedientia vim accusatoris habente. Quintum est denunciatio iuridica, quæ fit ob bonum commune, tenditque ad punitionem delinquentis perniciosi, qualis est quæ fit Inquisitoribus hæraticæ prauitatis, quæ habet etiam vicẽ accusatoris, cum ab accusatione eo solo nomine differat quod accusator teneatur probare, denunciator verò nequaquam, sed tantũ instituat iudicare iudici crimen illud, vt occurrat damno boni communis.

Vt iudex procedat uia accusationis requiritur accusator formalis, quia nõ potest hac via procedere nisi sit, qui actu, & explicitè accuset, vt procedat autem via denuntiationis, vel inquisitionis sufficit accusator aliquis virtualis ex his quinque hic positis, Quos personam accusatoris exercere posse ex sacris litteris constat. Gen. enim. 4. crimen ipsum in conspectu Dei commissum vicem accusatoris obtinuit contra Cain, dicente domino:[Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me. Vbi D. Aug. & habetur extra De accusat. c. Euidentia. Et 2. q. 1. can. Manifesta. Euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Et c. 18. publica illa, & patens commissio delictorum asseritur a Deo fuisse Sodomorum accusator, ad inquirendum contra illos. Clamor (inquit,) Sodomorum multiplicatus est, descendam, & uidebo, &c. propter quod ait etiam. B. Pau. 1. cor. 5. Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium.

Ex his respondeo ad argumenta proposita. Ad primum iure naturæ non prohiberi iudicem, quin perniciosum hominem etiam si à nullo accusetur, puniat, & è medio tollat: Cæterum ne detur iudicibus occasio, & locus suas priuatas iniurias, vel odia vindicandi temerè, & pro libito sub isto colore, sanctissimo iure cautum est, ne sine aliquo accusatore vllus condemnetur, Ita Extra De accusat. c. Legitimus. & l. illa illicitas. ff. de officio præsidis & ff. de mune. & honoro. l. Rescriptio. dicitur. [Si quis accusatorem non habet ab honoribus prohiberi non debet. Accedit huc illud Christi Ioan. 8. dictum adulteræ. Mulier vbi sunt qui te accusant, nemo te condemnuit, neque ego te condemnabo.

Ad secũdum dico, Duces in bello, imò, & quoscunque iudices in pace punire quidem aliquando sine accusatore formali aliquos delinquentes, nunquam tamen sine aliquo accusatore virtuali ex propositis. De Religionibus uerò, quod est tertium argumentum dico, seruandas esse constitutiones proprias cuiusque Religionis approbatæ, quia in huiusmodi Religionibus Sum. Pon. approbat sua benedictione earum constitutiones, Et Religiosi in ingressu Religionis, vel professione, vouentes viuere secundum regulam, & constitutiones illius Religionis, renunciant iuri suo, & consentiunt, vt iudicentur, & puniantur a suis superioribus sine accusatore, in delictis in quibus iuxta statuta sui ordinis non est necessarius accusator, vt in rebus leuibus, quæ nec sunt peccata mortalia, nec vocanda criminalia: nam in grauibus, & quæ secum afferunt infamiam, non possum, nec solent prælati religionum punire subditos sine aliquo accusatore formali, vel virtuali, & sine ordine iudiciali, quamuis sine strepitu, & figura iudicij, sicut docet Religiosos. Patres autem familias, cum non habeãt vim coerciuam, sed tantum gubernatiuam domesticam, non puniunt, vt iudices, sed tantum, vt patres, & ideo non indigent aliquo accusatore, sicut nec teste, vt suos domesticos puniant. Quod etiam de prælatis Religionum dici potest, in rebus leuibus eos non egere accusatore, quia castigant illas, vt patres, in grauibus autem egere, quia iudicant illas, vt iudices.

Sed quæret aliquis. [Si iudex videat aliquem delinquere, & delictum illud probari posse, saltim duobus testibus, a nullo tamen accusari, potest ne contra illum delinquẽtem procedere, & condemnare?] Iudicarunt nonnulli id non licere, quia tale delictum (etsi à iudice, & duobus, vel tribus, visum) cum non laboret aliqua infamia auctor eius, est occultum, forum autem exterius non iudicat de occultis, maximè nullo existente accusatore. Sed oppositum est verius, quia vt iudex possit iuridicè procedere, hæc tantum desiderantur, vt sit aliquis accusator, & crimen sit probabile in iudicio: quæ duo hic concurrũt, præsentia enim iudicis, & aliorum licet paucorum habet vicem accusatoris, & per eosdem, qui viderunt potest probari in iudicio. Nec argumentum in oppositum valet: quia in iudicio nõ est occultum, quod per testes iuridicè probari potest, maximè si delictum illud alijs noceat.

Hinc sequitur contra delictum, quod solus iudex nouit, vel vidit, nõ posse ipsum procedere, quia præsentia solius iudicis, nec formalis nec virtualis accusatoris vicem gerere potest, nec potest iudex esse testis simul, deficientibus aut accusatore, & testibus, quibus plenè, aut semiplenè delictum reddatur probabile in iudicio, non licet iudici contra aliquem procedere. Ex doctrina quoque huius articuli sequitur, si quando Iudex ex sua suspicione, vel coniecturis processit contra aliquem puniendum pœna pecuniaria, & progressu iudicij delictum illud probetur iuridicè, condemneturque reus ille persoluere pœnam à lege taxatam, iudicem illum non posse accipere sibi partem pęnæ, reddendam accusatori, fingendo accusatorem esse secretum, nec velle se manifestare. Quia sicut non potuit iudex exercere accusatorem, ita nec recipere pęnam statutã accusatori: imò iudicium istud initio fuit iniquum, cũ nullus existeret accusator, quamuis condemnatio fuerit deinde iusta, quia progressu iudicij iuridicè probatum est delictum illud, vt supponimus.

ARTICVLVS IIII.

An liceat iudici remittere reo pęnam illi à lege taxatam.

TRria sumit hic D. Thom. quę certissima sunt. Primum, est iudici hæc duo cõuenire, vt dicat ius inter partes litigantes, cum sit minister iustitiæ, tum etiam, vt sit custos boni communis, & vtilitatis Reip. Secundum est, iudices alios esse inferiores alios supremos, inferiores voco quoscũq; alios a principes, siue sint duces, siue Marchiones, siue consiliarij, siue præses ipse supremi senatus, quia hi, sicut non possunt leges condere, ita nec illas abrogare, & ab ipsis ad Principem, cum eo nõ detur superior in Rep. ad quem fiat appellatio, ipsiusque sit leges condere, & in eis dispensare. Hoc insinuat hic, D. Thom. cum solum Principem appellet supremum iudicem, estque communis sententia Thomistarum, & recepta a iurisperitis, vt videre est apud Couarru. lib. 1. variarũ resolut. c. 1. num. 7. Statuit tertio. D. Tho. illum, qui læsus est, aliquando comittere reo iniuriam, & damnum sibi illatum, aliquando verò non, sed postulare, vt reus ille puniatur, & iniuria sibi illata compensetur.

CONCLVSIO PRIMA.

Parte læſa perſiſtente in accuſatione, & poſtulante rei punitionem, nullus iudex, neque ſupremus, poteſt remittere pœnam reo.

PAtet, Iudex cum ſit miniſter, & cuſtos iuſtitię, debet dicere ius inter partes, & reddere vnicuique ſuum ius: pars læſa habet ius poſtulandi apud iudicem punitionem rei, & compenſam damni ſibi illati iuxta leges, ergo iudex quicunque ſit, tenetur niſi velit partem lęſam ſuo iure iniquè expoliare, reum illum iuxta leges punire, nec vllo modo poteſt remittere ei pœnam. Secundò, iudex cum ſit perſona publica tenetur proſpicere bono communi, repugnat autem bono communi, & cederet in magnam Reip. perturbationem, ſi parte læſa iuſtam ſui læſoris punitionem poſtulante iuxta leges, iudex non puniret, ſed remitteret. Primò, quia ciues videntes non ſeruari leges iuſtas in punitione delinquentium, parte læſa clamante, iudicarent, & meritò ſe non gubernari a iudicibus, aut principibus, ſed à tyrannis, quod indicauit Ariſt. 5. Etic. cap. 5. dicens. [Quando homines vident non ſibi per inflicta ſupplicia compenſari iniurias, in ſeruitute (id eſt tyrannide) ſe viuere arbitrantur.] Secundò, quia iniqui ſperantes pœnam poſſe ſibi a iudicibus precibus amicorum, aut pecunijs remitti, liberius peccarent. Tertiò, quia læſi videntes ſuos læſores non puniri à iudicibus, curabunt ipſi priuátim ſuas iniurias uindicare.

CONCLVSIO SECVNDA.

Parte læſa remittente iniuriam acceptam, iudex inferior non poteſt remittere pęnam reo, ſupremus verò poteſt, niſi ſit contra bonum commune.

PRior pars conſtat ex ſupradictis, quia iudex inferior tenetur in vtroque foro iudicare ſecundum leges ſcriptas, nec poteſt ab eis recedere, aut in eis diſpenſare. Poſterior verò patet, quia princeps non aſtringitur lege, ſed ſicut potuit illam condere, ita quoque poteſt in ea diſpẽſare, quando talis remiſſio, & diſpenſatio non repugnat bono communi: quia licèt princeps non aſtringatur lege vi coactiua, aſtringitur tamen neceſſitate iuſtitiæ, & debitæ gubernationis, vnde peccaret grauiter contra iuſtitiam, & debitam gubernationem, ad quam tenetur in foro animæ, ſi remitteret pœnam, quando talis remiſſio alicuius damni communis eſſet occaſio.

Ex quo ſequitur, non poſſe principem etſi nulla ſit pars læſa, quæ conquæratur, vel ſi extitit, & remiſit ac deſtitit, cito ac temere remittere reo pœnam lege conſtitutam, quia non eſt princeps abſolutus diſpenſator, & dominus legum, ſicut ſuorum bonorum temporalium, ſed tenetur prudenter, & quantum bonum commune patitur ſe gerere, conſiderata qualitate delicti, & alijs circunſtantijs. Vnde ſi crimen eſt atrox, aut delinquens aſſuetus peccare, & nociuus, non poteſt princeps remittere ei pœnam tuta conſcientia, noceret enim hoc Reip. & faceret alijs iniquis animos ad ſimilia delicta. Quo circa Deut. 13. præcipitur de idolatra. [Non parcat ei oculus tuus, vt miſerearis, & occultes eum, ſed ſtatim interficiens. Et ſubiungitur: vt omnis Iſrael audiens timeat, & nequaquam vltra faciant quidpiam ſimile.] In alijs autem, quæ atrocia non ſunt, ſed ſemel quis ex fragilitate humaną commiſit, poterit princeps tuta conſcientia ex aliqua rationabili cauſa, vel ſua regia clementia condonare pœnam.

Circa eandem concluſionem obſeruandum eſt. Primò leges ipſas circa pœnas inferendas delinquentibus multa ſæpe relinquere prudẽtiæ, & diſpoſitioni iudicum, etiã inferiorum, pro varia ratione locorum, temporum, & perſonarum: vt habetur leg. Quod ergo. ff. de his, qui notantur infamia. §. Pœna. & capit. vltimò, de tranſlationibus. cap. etſi clerici. §. de adulterijs. Extra de iudicijs. capit. de cauſis, de officio delegati. In his ergo poſſunt iudices, etſi inferiores reo clementiores eſſe: vnde ſi delinquens eſt nociuus, vt ſicarius, aſſaſſinus, aggreſſor itinerum, & deprædator, vel crimen eſt atrox, vt homicidium per inſidias, furtum graue, nullus iudex poteſt in his pœnam remittere, quia etſi nulla ſit pars læſa, quæ clamet, bonum tamen commune, & Reſpub. quæ his maximè læſa eſt non remittit: in alijs autem lęuioribus, vt homicidio caſuali, furto læui, & ſimilibus, remittente accuſatore poſſunt iudices etiam inferiores non punire pœna legis, ſed alia arbitraria, cum id admittant ipſæmet priuatæ leges ſingulorum Regnorum, eſtq; maximè conſonum rectæ rationi, & æquitati. Quo fit licere depręcari iudicem in his, quæ à legibus relinquuntur ipſorum arbitrio, & in delictis in quibus licet iudici pœnam legis in aliam minorẽ commutare: aliter obſecrare illum eſt poſtulare, vt iniquè iudicet, & bono communi noceat. Lege D. Aug. Epiſt. 158. vbi docet, qua ratione ſoleret ipſe iudices, & prætores, pro delinquentibus depręcari.

Obſeruandum eſt ſecundò, neque iudices ſupremos ex plenitudine ſuæ poteſtatis quandò non proclamat pars læſa, neque iudices inferiores, quando à legibus id ipſis permittitur, non debere eſſe faciles in comutandis pœnis corporalibus in pecuniarias, maximè quãdo talis commutatio, quæ communiter vocatur compoſitio, eſt occaſio reis permanendi in ſuis delictis. In quo grauiter peccant iudices Eccleſiaſtici in delictis ſuorum clericorum, & iudices ſæculares in delictis meretricum, & cõcubinarum, verbera, exilia, & alias pœnas, quibus hi per leges digni ſunt, commutantes in pecuniarias, & dimittentes ęos in ſuis criminibus. Vide cap. licet. de pœnis. Concilium Colonienſe parte 3. de iuriſdictione Eccleſiaſtica contentioſa, cap. octauo. Ioann. Driedo. de libertate Chriſtiana. Cayeta. in Summ. Iudicis peccata. Poſtulat enim recta ratio, cum diuites ſint frequenter audaces, & inſolentes, confidentes in ſuis diuitijs, [adeò vt dicatur beatus, & feciſſe mirabilia in vita ſua, diues, qui non ſperauit in theſauris ſuis,] vt non pœna pecuniaria, ſed alia via puniantur, ne ſpe redimendi pœnam ſuam diuitijs, dicentes, vt ſolent Hiſpanè: Dineros lo remediaran, audacius ac liberius peccent. Duplex ſe offert hic quæſtio.

I. Controuerſia.

AN REVS CVI POENA A SVpremo iudice remittitur, maneat liber in conſcientia.

NOn eſt quæſtio de pœna corporalis capitis, aut mẽbrorum, nam huiuſmodi pœnæ nullus debet eſſe exequutor in ſe ipſum, ſed manet liber in vtroque foro, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè ei remittatur: quæſtio eſt de pœna temporali, & pecuniaria, quam reus tenetur per leges ſoluere, & fiſco, & ratione damni dati parti læſæ.

Obſeruemus Principem huiuſmodi pœnam aliquando remittere ex ſua mera clementia, aliquando ex cauſa, quæ illi proponitur: Similiter aliquando partem lęſam remittere iniuriam reo, aliquando verò non remittere, ſed perſiſtere in accuſatione.

CONCLVSIO PRIMA.

Si Princeps parte læſa non remittente, ſed perſiſtente in ſua accuſatione, remittat, reus manet liber à pęna ſoluenda fiſco, non tamen à ſatisfactione facienda parti iuxta damnum datum.

PRior pars probatur: quia illa pœna ſoluenda fiſco cedit in patrimonium Regis, Rex autem poteſt de pecu-

nijs

nijs sui patrimonij remittere, donare, ac liberè disponere. Posterior pars constat, quia illa satisfactio debetur parti læsæ iure naturæ, & ex iustitia, à quo debito non potest vllus iudex nec supremus liberare reum, nisi pars ipsa læsa remittat illud, adeo vt si iudea parte læsa reclamante remitteret reo, recompensam damni illi parti illati, teneretur iudex ipse reficere illam, reo non restituente: quia iudex ita agens noceret, illi parti, quia autem alteri nocet, & cum iniuria, tenetur ad restituendum: Capit. si tua culpa.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si nulla sit pars læsa, quæ proclamet, uel cessauerit iam, & remiserit, principe ex sua mera clementia, uel ob causam sibi verè propositam remittente, manet reus omnino liber in vtroque foro ab omni pœna, quod si remittat ex causa falsa ei proposita, non manet liber, sed tenetur pœnam illam soluere fisco.

PRior pars de damno satisfaciendo parti aperta est, cum nulla existat pars læsa, aut remiserit liberè, & sine vlla coactione, vt supponimus. De pœna verò, quæ erat reddenda fisco, constat etiam cum Rea liberè, nec deceptus dimiserit pecuniam, quæ ad suum patrimonium pertinebat, & de qua potuit liberè disponere. Et confirmatur, quia illa pœna est à iure humano, in quo Rex sua remissione dispensat. Posterior verò pars probatur, quia cum illa remissio Regis sit velut sententia quædam conditionalis, habens hunc sensum, si causa ista ita habeat remitto tibi, sin minus non remitto, sed volo pœnam legis solui, si causa est vera, uetè quoq; illi reo pœna illa remittitur, sin minus illa remissione velut sententia Regis, implicitè, & virtute præcipitur, & condemnatur, vt soluat. Tum etiam, quia huiusmodi remissiones sunt velut dispensationes, & concessiones, quas constat nullam vim habere, sed magis obligare subditum ad parendum legi, & iuri communi, in quo secum optabat dispensari, si surrepti tiæ sint, & falsam causam contineant. Altera dubitatio se hic offerebat. An iudex, qui contra leges remittit pœnam pecuniariam exhibendam à reo parti læsæ, vel fisco, ipsis renuentibus, teneatur ad restitutionem illius pœnæ. Sed de hac quæstione copiosè egimus supra quæstione 62. artic. 7. in explicatione illius vocis: non obstans, sed videamus.

AN MINISTRI IVDICVM debeant exequi quamcunque sententiam à iudicibus latam.

QVI sentiebant iudicem non posse iudicare cötra veritatem quàm certò nouit, simul docent, vt referût, Syluestr. Iudex 2 §. 6. Et Couarru. lib. 1. varia. resolu. c. 1. num. 10. neque licere ministris mandare exequutioni sententiam iudicis, latam contra veritatem quam ipse minister certò nouit, sed cum fundamentum illud sit fallum vt documus. art. 2. quod ex eo sequitur falsum quoque est

CONCLVSIO PRIMA.

Si sententia iudicis continet intollerabilem errorem, vel manifestam iniquitatem, & iniustitiam, non tenetur minister exequi illam, imò debet nullo modo exequi.

HÆc est communis omnium Doctorum, quia minister tantum tenetur obedire iudici in licitis, & honestis, exequi autem talem sententiam est omnino illicitum, & contra Dei præceptum, eſſetque cooperari iniquitati iudicis. Vbi notanda maximè est doctrina communis omnium doctorum præcipuè D. August. cã. Quid culpatur. 23. quæst. 1. vbi docet obedientiam verè esse obedientiam, quando Princeps præcipit rem, vel apertè honestam, aut sub dubio, at quando præcipit rem apertè iniquam, est cooperari iniquitati Principis, & agere contra Dei præceptum, tunc enim veræ obedientiæ vox illa est, [Obedire oportet magis Deo quàm hominibus.] Et confirmatur, quia aliter carnifices martyrum non essent culpandi, cum exequerentur in illis tormentis sententiam suorum superiorum, quos tamen constat grauiter delinquisse, nec excusari ignorantia, quia culpabilis erat, & affectata.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando sententia iudicis non continet manifestum errorem, aut iniquitatem, etiam si sit contra veritatem, quam minister priuatim nouit, debet illam exequi.

PRimò, quia minister cum sit persona publica, debet stare sententiæ publicæ, & non suæ scientię, sicut iudex iuridicæ probationi.

Secundò, quia minister sententia iudicis est quædam lex, vnde sicut iudex vbi lex non continet manifestam iniquitatem, debet secundum illam iudicare, cum ipse nõ sit iudex legis sed exequutor tantum ita, & minister, vbi sententia iudicis non continet manifestam iniquitatem, debet illi stare, non enim est iudex sententiæ latæ, sed merus exequutor. Hæc conclu. est. D. Thom. & Cayet. ar. 2. huius quæstionis in fine commenti, Sylu. loco cit. & omnium Theologorum Est etiam Innoc. Felini, & aliorum iurisperitorum quos refert Couar. loco cit. Et habetur apertè illo can. Quid culpatur, vbi docet. D. Aug. militem ex præcepto sui principis occidentem innocentem, quando illud non est apertè contra Dei præceptum, non peccare. Vnde similiter debet, minister exequi sententiam iudicis, etiam si sit contra ueritatem quam ipse priuatim nouit, quando non continet manifestam iniquitatem. Idem habetur expressè illo capit. Pastoralis de officio de legati. §. Quia uerò, vbi apertè præcipitur ordinario, vt exequatur sententiam iudicis delegati, etiam si priuatim sciat illam esse iniustam, modò non contineat intollerabilem errorem, uel iniquitatem manifestam. Potest tamen. & debet minister, quando sententia est contra veritatem quam ipse priuatim nouit, uel orando iudicem, vel al qua alia via licita eniti, ne sibi præcipiatur illius sententiæ exequutio, sed alteri madetur. Similiter si videat sententiam illam non solum esse contra veritatem, verum etiam procedere ex probationibus non satis sufficientibus, neque satis constare ex processu, poterit & debet antequam terminus appellandi excidat, & sententia illa transeat in rem iudicatam, admonere reum vt appellet: & iudicare et deffectus processus, & sententiæ, & pro illo apud alium iudicem testificari, quod si non appellet, vel quia non sit locus, vel quia excidit tempus tenetur illam exequi, etiam si sciat procedere ex insufficienti probatione, propter rationem dictam, quia ipse non est iudex illius processus aut sententię sed solum exequutor.

QVAESTIO 68. DE INIVSTITIA Accuſatoris,

DE MATERIA huius quæſtionis Scholaſtici in 4.diſtinctio. 19. Summiſtæ in verbo, Accuſatio, Accuſatus, & Accuſator, Iuriſtæ. Cod. & Inſtitut. De Accuſationibus. Canoniſtæ in Decretalibus, eodem titu. & in ſext. Et capit. Nouit de iudicijs. Et cap. Si peccauerit. 2.quæſt. 1. Soto in relectio. de tegendo ſecreto, mem.2.quæſt.5. Nauar. in cap. inter uerba. 11.quæſt.3. concluſ.6. corol. 58. numer. 154.& ſequen.

ARTICVLVS I.

An teneamur ad accuſandum.

CVM in accuſatione quatuor cōſiderāda ſint, obligatio, & debitum accuſandi, forma, & modus quo fieri debeat, iuſtitia que in ea ſeruanda, eſt & pœna cui ſe offert accuſator ſi defecerit in probatione: Hæc quatuor articulis proponit D.Thom. in hac quæſtione. Primum igitur omnium agit in hoc articulo de obligatione accuſandi, An hæc omnes homines comprehendat?

Obſeruemus primò, cum ſint tres viæ, quibus habetur in iudicio notitia de aliquo crimine, & proceditur ad illius punitionem, vt habetur capi. Qualiter, & quando, De accuſationibus. §. ad corrigendum. & cap. Licet: De ſymonia, quæ ſunt. (vt vidimus quæſtione præcedenti.) Accuſatio, Denunciatio, & Inquiſitio. Hoc loco Diu. Thom. nomine denunciationis intelligit illam Euangelicam, & fraternam, quæ fit ob bonum priuatum fratris, vt ipſe emēdetur, de qua Christus Matth. 18. Et hanc denunciationem Euangelicam diſtinguit hic ſub accuſatione, illam verò denuntiationem quam vocauimus iuridicam ſeu iudicialem comprehēdit ſub accuſatione, quia licèt reuera diſtinguātur (vt vidimus) conueniunt tamen ambæ in fine, & eo tendunt vt delicta puniantur ob bonum publicum, A nobis autem vt rem magis explicemus hæc diſtinguēda ſūt.

Differunt denunciatio iuridica, & accuſatio in tribus. Primò, quia accuſatio debet fieri in ſcriptis, denunciatio uerò ſufficit fiat ſolo verbo, vt colligitur ex cap. Super his, extra De iudicijs. videbiturque art. ſequenti Secundò quia denuncians non tenetur probare, ſed tantum indicat iudici, ut ipſe prouideat bono communi, accuſator autem tenetur ad probādum. et quamuis Soto in illa relec. loco cit. videatur docere, denuntiantem iudicialiter teneri etiam ad probandum, hoc tamen retractat li.5. de Iuſt. q.4. art.3. & q.5. art.1. Differunt tertiò, quia accuſator offert ſe pœnæ talionis, ſi deficiat in probatione, vt videbimus, denunciator uerò minime.

Ex quibus ſequitur primò, denuntiationem Euangelicam, iudicialem, & accuſationem ſic poſſe definiri, vt Euāgelica denunciatio ſit delatio criminis ad prælatum, vt patre, gratia emendandi fratrem. Iuridica verò ſit delatio criminis ad iudicem, gratia punitionis delicti, ſine obligatione libelli accuſatorij, aut probandi delictum. Accuſatio verò ſit delatiò criminis ad iudicem gratia punitionis delicti cum obligatione libelli accuſatorii, & probandi delictū. Quæ definitiones colliguntur ex D. Thom. artic. ſe ad. 3. Sequitur ſecundò, ex illis tribus vijs poſitis, denunciationem, & accuſationem pertinere ad priuatos homines, inquiſitionem, vero à ſolo iudice fieri ex officio, nec debere priuatos inquirere delicta fratrum, ſed cum illa nouerint, deferre ad prælatum, vel iudicem, aut accuſando aut denuntiando. Sequitur tertiò dimittenda eſſe illa quatuor denunciationis genera, quæ afferuntur à canoniſtis in capit. nouit. de Iudicijs. & c. cap. Si peccauerit &c. in Euangelicam, Iudicialem, Canonicam, & Regularem de quibus etiā Soto copioſè in lib. de tegendo ſecreto mem. 5. q. 5. in principio, nobis enim huiuſmodi diuiſio neceſſaria non eſt, quia cum illa ſumatur ex parte denunciantis, vel ex parte eius cui fit denunciatio, vel ex parte eiuſqui denunciatur quæ omnia ſunt materialia, ſicut diſtingūt in canonicā, & regularē, ita poſsēt diſtinguere in Eccleſiaſticā, & ſæcularē &c. in nobiliū, & plebeiorū. &c. Tū etiā, ſi rectè expēdat, canonica cū fiat plato nō differt ab Euangelica. Vnde vtemur tātū hic euāgelica, & iuridica, q̄ ſunt in communi vſu doctorum. Præter illas tres vias reperitur in iure in illo. c. Super his. De accuſat. alia quarta quæ dicitur exemptio, quando ſcilicet obijcitur alicui aliquis deffectus vel crimen, propter quod priuatur aliqua dignitate, aut beneficio, uel impeditur ab eius conſequutione, vel reijcitur eius accuſatio, aut teſtimonium, quæ tamen huius loci nō eſt, ſed pertinet ad quæſtionem de teſtibus.

Obſeruemus ſecundo maxime intereſſe inter Deum, & iudices humanos in punitione criminū, Deus enim punit iuxta qualitatē, & grauitatem culpæ, ita plus punit fornicationem quàm furtū, quia illa illa eſt grauior culpa. Apo. 18. Quantum glorificauit ſe in delicijs, tantum date ei tormentorum, & luctus. Iudex autem humanus cum eius munus ſit proſpicere bono communi temporali, non reſpicit in punitione delictorum qualitatem culpæ, ſed damnum, & perturbationem quam delicta afferunt bono communi, & Reipub. ideo magis punit furtum quàm fornicationem, homicidium quam blaſfemiam, Et ſimiliter accuſatio, & denunciatio iuridica cum tendant ad punitionem, id quoque potiſſimè debent reſpicere, nempè bonum publicum.

CONCLVSIO PRIMA.

Si crimen ſit in damnum publicum, quicumque illud nouit, & poteſt iuridicè probare, tenetur accuſare apud iudicem authorem illius criminis.

PRobatur à D.Tho. Pœnæ huius ſæculi quas inferunt iudices humani ſunt medicinales, vel ad utilitatem ipſius peccātis, quādo peccata ſunt priuata, & nocēt ſolū peccāti, vel ad vtilitatē boni cōmunis, quādo cōmuni bono talia delicta nocēt, hoc bonum nēpè cōmune tenet̄ vnuſquiſque iuuare quātū pōt, exigit̄ aūt maximè ad iuuādū illud, vt q̄ nouit aliquod crimē q̄ eſt cōtra tale bonū, & pōt per teſtes probare, deferat illud ad iudicē, & probet, q̄ eſt propriè accuſare, ergo quādo crimē eſt in dānū cōmune, & pōt probari, qui illud nouit, & probare pōt, tenet̄ accuſare. Ita ſit duo debere cōcurrere vt quis teneat̄ accuſare, vnū vt crimē ſit in dānum publicum ſpirituale uel tēporale. Alterū vt poſſit illud probari iuridice, & per teſtes fide dignos. Hinc ſequitur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Crimina quæ tātū vergunt in dānum particulare proprium, uel alienum, aut quæ teſtibus probari non poſſunt (licet ſint in damnum publicum) nemo tenetur accuſare.

Probatur prior pars, nā in primis ſi ſit peccatum illud in damnum proprium, licèt cuique remittere propria damna, cum vnuſquiſque (vt vidimus) ſit dominus

Potest quoque remittere illas iniurias, & damna: ergo licet aliquando accusare, & non accusare. Prius illud patet, quia licet petere à iudice, quod ipse iustè, & honestè potest præstare, sed iudex potest punire læsorem, & compellere ad satisfactionem damni illati parti læsæ, ergo potest id peti, & probari, quod fit accusando. Tum etiam reum puniri à iudice est actus iustitiæ, petere autem à iudice vt exerceat actum iustitiæ, ad quem tenetur ex officio, non est illicitum, cū iustitia sit virtus. Tertiò, daretur aliter magna licentia facinorosis, & innocentes essent peioris conditionis, Quod possit etiam in his non accusare cōstat ex supra dictis, vbi vidimus vnumquemque posse remittere satisfactionem sui honoris, famæ, & bonorum, cum sit isto rum omnium dominus. Similiter licet accusare quando crimen est in damnum commune, non tamen est in præcepto, quando illud damnū cōmune exiguū, & parū nocēs.

Secunda vero pars conclu. probatur inductione & enumeratione casuū in quibus oportet accusare Nam primò si crimina grauiter, & directè noceant bono communi, vt hæresis, proditio ciuitatis, &c. qui illa nouit, & valet probare iuridicè, non solum potest, verum etiam tenetur accusare, vt constat ex conclu. D. Thom. & argumento, quo illa probata est. Secundò, quando punitio est vtilis bono communi, vt si ex adulterio Petri cum muliere illustri sit sequuta grauis seditio in populo, quæ sedari non potest, nisi punito Petro, ob bonum commune tenetur qui sciret illud delictum, & testes, quibus probari posset, deferre ad iudicem. Similiter si ex punitione alicuius, viris sceleratis timor incutiatur, illo verò non punito probabile sit reddendos audaciores. Tertiò, in damnis quoque priuatis, quādo non licet honoris, famæ, vel bonorum satisfactionem remittere, quia illa necessaria sunt, vel ad vitanda propter scandala, vel ob alias causas superius positas, tunc si læsor non vult satisfacere, tenetur læsus si crimen illud in iudicio probari, possit, accusare. Etenim cum non possit remittere, tenetur niti via licita illa recuperare, via autem accusationis licita est. Quartò, si videam aliquem insidiātem vitæ alterius, aut familiæ fratris, nec correctum resipiscere, nec aliquam viam mihi commodam sese offerre ad illa dāna impedienda, tunc si testibus probari possit, teneor illū sic insidiantem fratri suo accusare, vt docet D. Tho. supra q.3. art.7. quia tenetur vnusquisque quoad̄ potest, via licita tueri fratrem suum ab omni damno, & iniuria. Eccles. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Prou. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem. In hoc autem casu qui tales insidias nouit, & probare potest, non habet aliam viā commodiorem vt supponimus quam acusationem.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, in illis locis docere Christū dimittamus priuatas iniurias quæ nobis inferuntur, quantum ad odium, & liuorem animi, non quantum ad punitionem delictorum, quæ petitur ex zelo iustitiæ: maximè quando petimus satisfactionem damnorum, quorum recompensa nobis, aut proximis nostris necessaria est. De huiusmodi ergo priuatis iniurijs possumus, vt explicatum est, & accusare, & non accusare, si accusemus ex zelo iustitiæ non est contra Euangelium, si non accusemus est actus patientiæ, & charitatis. Et ideo in his nemo est compellendus. Et in hoc sensu loquuntur lex vnica. Cod. citat. & Diu. Thom. cum ait in nostro arbitrio esse accusare, & nō accusare. Dico etiam illa cōcilia. Euangelica de remittendis iniurijs, & dānis, tàm interius, quàm exterius, tàm in corde quam in iudicio forensi, esse perfectorum, ad quæ imbecilliores non sunt obligandi, sat est remittant corde. Vnde Christus non dicit Matth. 18. simpliciter nisi remiseritis, sed nisi remiseritis ex cordibus vestris, Imò nec viri perfecti possunt remittere exterius iudicio, quando iniuriæ ipsi illatæ cedunt in damnum commune, vel aliorum, possunt enim cedere iuri suo, non tamen iuri aliorum. Denique omnia illa quæ adducit Angelus intelliguntur de peccatis quæ sunt in iniuriā priuatam. D. autem Thom. loquitur de peccatis in damnum commune in sua primā conclusione. Ad secundum dico, in priuatis delictis neminem teneri ad accusandum delinquentem nisi in casibus adductis in probatione secundæ partis secundæ conclu. In delictis autem quæ cedunt in damnum commune, si sciens illa, certò simul sciat, testes ita esse in promptu iudici, & iudicem ita solicitum, vt sola denunciatione sit sufficienter prouisum bono communi, tunc non dubito quin non teneretur iste ad accusandum quia si tota ratio, vnde hæc petenda sunt est cura boni communis, quæ omnibus incumbit, vbi sola denunciatione erit sufficienter prouisum bono communi, non dubito non teneri quem ad accusationem: cæterum quia quando crimen est perniciosum, qualia sunt de quibus loquitur prima conclu, Diu. Thom. imminent hæc damna nisi accusetur. Primò, vt tantum fiat denunciatio, & ea accepta iudex procedat ad inquirendos testes forsan illa mota, & tempore necessario ad inquirendum, delinquens ille magis nocebit. Secundò, vt iudex sit negligens, & tepidus dissimuletque: quæ certè cessaot si fiat accusatio, quia tunc cū postulerur, vt capiat reum, recipiat testes, & dicat ius non potest dissimulare, aut negligenter agere. Quod si dixeris, denunciet quis & offerat iudici testes, reliqua verò ipsi dimittat. Dico differre crimen, & cum probationibus, hoc iam non esse denunciare, sed reuera accusare quacunque ratione fieret. Ad tertium constat solutio ex dictis, Quamuis enim quæcunque peccata quæ proximis nocent dicantur vergere in damnum Reipub. quia damnum partis quadam ratione est etiam damnum totius, hoc tamen loco illud tantum dicitur in damnum commune, cuius propriū obiectum est bonum commune, ut hæresis, proditio ciuitatis, & similia, Alia verò non sunt in damnum commune nisi quando illorum punitio esset necessaria bono communi, vt in secunda conclu. posita explicatum est. Ad quartū respondet benè Soto in illa relec. cit. neminem teneri ad accusandū, nisi possit probare, vt diximus, illum verò qui bona fide accusat zelo iustitiæ, & boni communis, non teneri pœnæ talionis, si deficiat in probatione ex iniquitate testium, ut videbimus artic. 4. Vnde qui ita accusant, aut deounriant ob bonum commune, solent protestari se id facere ob bonum cōmune, & habere testes, quibus illud probetur, quod si ex iniquitate sua noluerint verum dicere, se non obligari ad id.

Secunda Controuersia.

DEBEAT NE PRAECEDERE correctio fraterna accusationem, & denuntiationem iudicialem, sicut debet præcedere Euangelicam.

De hac quæstione fuerūt apud veteres Theologos duę opiniones celebres, quas refert. D. Thom. in 4. dist. 19. q.2. artic. 4. questiuncula. 1. Alia affirmans, alia vero negans. Sylu. Accusatio. § 3. putat Diu. Thom. ibi sequi affirmantem, sed reuera iuxta communem opinionem discipulorum. D. Tho. sequitur ibi negantem: cōstituit enim illam vltimo loco, sicut solet, quando propositis uarijs opinionibus aliquam amplectitur. Idem habet Quodlib. 2. artic. 16. & Quodlib. 2. artic. 13. & hoc loco, com in corpore articuli doceat, teneri hominem ad accusanda crimina, quæ sunt in damnum publicum, & quæ probare potest nulla facta mentione correctionis fraternæ præmittendæ, idemque insinuat in solutione ad 3.

Durandus in. 4. dist. 19. quest. 4. ad 1. Sequitur partem affirmantem, ita vt in foro exteriori non sit necessaria, nec iudex quęrit, ut admittat accusationem, an accusator admonuerit fraternè illum quem accusat, in foro autem animę teneatur prius corrigere, vt si ea uia resipiscat, & cesset damnum commune, non deferatur ad iudicem. Probatque Duran. quia Christus, Matth. 18. simpliciter, & in vniuersum præcipit in omni delicto fratrum prius fraternè corripi, quàm ad superiorem deferatur: nec distinguit inter denunciationem Euangelicam, aut iudicialem, uel accusationem. Eandem sententiam sequitur Syluest. loco. cit. Probatque, quia plus periculi, & damni immi-

net Proximò, ex accusatione quæ fit iudici, quã ex denũciatione Euangelica, quæ fit prælato, sed hæc non est facienda quin præcedat secreta admonitio, vt si hac uia quæ sua uior est emendetur non denuncietur, ergo multò potius debet fraterna admonitio præcedere accusationem. Idem tenent Angelus, & Glossa in cap. Licet De simonia, Referebatque Mancius idem docuisse Mag. Victoriã, adductum ratione Sylu.

Cayet. Supra quæst. 33. a. ar. 7. sentit prius esse fratrem corripiendum quam accusandum quando accusatio licita quidem est non tamen in præcepto, quando uerò est in precepto, non esse admonendum sed statim accusandum. Ratio eius est. Quia accusatio tantum est in præcepto quãdo peccatum est in damnum, commune, nec alia via potest illi damno occurri: & bono communi prouideri, quàm accusando delinquentem illum, aut saltim iuridicè denunciando, quando verò peccatum tale est, non est adhibenda fraterna correctio, quia frustra adhiberetur, cum supponamus peccatum illud ita esse in damnum commune, vt aliter quàm accusatione, vel denunciatione iudiciali illi occurri non possit, ergo quando accusatio est in præcepto, non est præmittenda secreta adminitio.

Mag. Soto in lib. De regendo secreto mem. 2. q. 5. concl. 5. statuit hanc regulam. Vt quoties quis habet ius ad accusandum, & accusatio est ipsi licita, eodem iure quo potest accusare, potest id præstare sine præcedenti correctione. Ratio eius est. Fraterna correctio tantum fit ob bonum priuatum fratris, vt emendetur accusatio verò, & denũciatio iuridica ob bonum publicum, vt delictum puniatur, siue frater sit correctus siue non, ergo huiusmodi accusationẽ, & denunciationẽ nõ est necesse præcedat correctio.

Secundò, correctio fraterna debet præcedere denunciationem euangelicam quæ fit prælato, quia ambæ tendunt in eundem finem, nempè in emendam fratris, totus namque processus ille Euangelicus propositus à Christo Matt. 18. Tẽdit in salutem fratris, quo fit, vt si fraternè correctus emendetur, non sit vlterius progrediendum, quia iã obtinetur finis: finis autem accusationis non est emenda fratris, sed punitio delicti, ac vt alij timeant propter quod fit, siue sit emendatus siue non, ergo cum inter accusationem, & correctionẽ, fraternam nullus sit ordo, non est necesse ut hæc illam præcedat.

Tertiò, correctio, & accusatio non solum differunt fine verum etiam materia, & causa: materia quidem, quia materia vnius est peccatum occultum fratris, & ipsius conscientiæ nocens, siue probari possint in iudicio siue non, materia uerò accusationis peccatum nocens Reip quod in iudicio probari potest, causa verò quia hæc procedit à iustitia, illa verò elicitur à misericordia, & charitate, quibus efficitur necessariò, ut ante accusationem (quando illa iure fieri potest) non sit necessaria correctio.

Quartò, leges iustæ maximè canonicæ non solum respiciunt totum exterius, verum etiam conscientiam, at nõ solum leges ciuiles non exigunt istam admonitionem ante accusationem, sed neque Canonicæ imò illam uidentur excludere. cum cap. Qualiter, & Quando. De accusationibus ita distinguat Papa denunciationem Euangelicam, & accusationem, vt illam præcedat admonitio, hanc verò solũ libellus accusatorius, sic enim habet textus: Sicut denũciationem admonitio, ita, & accusationem inscriptio præcedere debet.

Quintò, iudex potest, & debet repellere iniustam accusationẽ, cum sit custos iuris, & iustitiæ, non tamen potest repellere accusationem alicuius habentis ius ad accusandum hoc nomine, quod non admonuerit prius fraternè illum quem accusat, vt constat experientia, & patet ex eodẽ cap. Qualiter, & quando, ergo non est accusatio iniusta, eo quod non præcesserit correctio: At si in conscientia accusator ad id teneretur, esset iniusta illa accusatio.

Sextò quando quis accusat in propria causa, non tenetur (vt omnes Doctores sentiunt) præmittere istam admonitionem, ergo multò minus quando accusat in causa cõmuni. Probo consequen. quia citius est occurrendum dãno communi, quàm particulari.

Septimò iudices cum inquirunt delicta, non curant, an qui illa ipsis iudicat præmiserit correctionem fraternam. Testes quoque recipiuntur absque eo quod illam præmiserint, & fiscales accusationes fiunt nulla tali admonitione præuia, imo peccarẽt fisci, si quem accusaturi sũt, prius admonerent & punirentur a iudicibus quando id constaret, tanquam impedientes iustam punitionem delinquentium, quia delinquentes admoniti à fiscis occultarent se, at si alij tenerentur ad prius admonendum, quàm accusãdũ tenerentur etiam, & iudices, & testes, & fisci quia præceptum correctionis fraternæ cum sit diuinum & naturale, quando seruandum est, non minus obligat iudices, & fiscos, quàm alios.

Denique nemo tenetur alium accusare cum proprio dãno, & periculo, exponeret se accusator magno damno, & periculo, ille enim qui deinde accusaretur, statim iudicaret, se ab illo esse accusatum, è quo prius fuerat admonitus, habereque illum odio, & persequeretur.

Sed hæc sententia Mag. Soto videtur petere principiũ, cum dicat illum qui iure potest accusare, non teneri ad præmittendam admonitionem fraternam, hoc est enim quod quærimus, an habeat ius ad accusandum qui talem admonitionem non præmisit: vnde lib. 5. De iust. loco cit. explicat apertius suam sentẽtiam per tres conclusiones. Prima est. Quando quis accusat in causa propria, vt sibi satisfiat damnum acceptum, non tenetur præmittere admonitionẽ fraternã, Quia admonitio fit propter emendã, & in hoc casu licèt ille sit emendatus, potest nihilominus læsus petere suã satisfactionẽ, & punitionẽ delicti quo læsus est. Secũda conclu. Si crimen sit in dãnum publicũ, sed secretũ, certúque sit fratrem secreta admonitione emendandum, & eo emendato sufficienter esse prouisũ bono cõmuni, teneor ex charitate, & iustitia prius illum corripere, quam accusare. Quod si correctus non emẽdetur, tunc accusandus est. Quia cum ille adhuc habeat possessionẽ suæ famæ, & honoris, ubi speraẽ correctione secreta emendãdũ, esse simulque esse cõsultũ bono cõmuni, cõtra charitatẽ est exponere famã, & honorẽ illius, quia exponeretur sine necessitate, & cõtra iustitiam, cum ad illam adhuc habeat ius. Tertia conclusio. Quando non est spes maximè certa peccantem cum damno communi nostra correctione emendandum, simulque bono cõmuni esse consultum, statim accusandus est, quia bonum commune præferendum est famæ, & cuius bono particulari illius delinquentis, & ne bonũ comune periclitetur, dimittenda est omnis admonitio.

In omnibus istis opinionibus aliquid verum est, & aliquid correctione dignum, Vt igitur quod uerũ est ex omnibus colligamus, obseruemus primò, bifariam rem aliquam esse alteri præmittendam, vel quia vna est uelut via & dispositio ad aliam, quo modo subdiaconatus præmittitur diaconatui, & diaconatus præsbiteratui, vel quia ambæ conueniunt in eodem fine, sed altera facilius medium est, & suauius, & ideo ex prudentia præmittenda, quomodo correctio fraterna præmittitur denunciationi Euangelicæ, quia tendunt ambæ in eundem finem, & emendam fratris sed ita vt correctio facilius, & suauius medium sit ad talem finem. In hoc autem loco correctio fraterna, & accusatio in nullo horum conueniunt, nam vna non est uia nec dispositio ad aliam, nec correctio ad accusationem, nec accusatio ad correctionem, nec simpliciter, & per se conueniũt in fine, imò sunt velut duæ res separatæ, & distinctæ, quarum nulla dicit aliquem ordinem vel habitudinem ad aliã. Differunt enim fine, materia, & causa ac principio eliciente, ut in tertio, & quarto argumento pro prima opinione mag. Soto vidimus. Et ita per se non exigitur ad accusationem aliqua præcedens admonitio, sed id solum, vt delictũ sit ex his quæ punienda sunt ob bonum commune, & certa notitia eius, ita ut proberi possit. Vnde D. Th. qui in qua que re vt optimus philosophus ea tantum constituit, quæ illi per se conueniunt, agens hic de accusatione, solum requirit hæc tria, & delictum nocere bono comuni, notitiá

eius,

ius, & testes: correctionis autem alicuius præmittendæ non memini, eum correctio sit adhibenda propter emendam, accusatio autem quando illam postulat bonum publicum, vel priuatum alicuius, cui fit iniuria, siue ille accusandus fit emendatus siue non. Per accidés autē, potest aliquando euenire, vt accusatio, & correctio conueniant in fine, nempè si per correctionem obuietur damn , cui obuiandum erat per accusationem, tunc per accidēs quoque fiet, vt admonitio sit præmittenda tanquam medium suauius, & facilius, & cum minori iactura delinquentis.

Obseruemus secundò, quod maximè notādum est, quædam esse delicta, à quibus qui in illa incidit sciens. & prudens, difficillimè omnium solet recedere, & reuocari, vel ob malitiam animi, & cæcitatem mentis, quam solent talia vitia secum afferre, vt hæresis, & proditio propriæ ciuitatis, uel Principis: aut ob inueteratam consuetudinem talia committendi, quo modo sicarius, latro, homicida inueteratus in talibus delictis ratissimè conuertuntur: iuxta illud. Hiere. cap. 13. Si potest Æthiops mutare pellem suam, &c. Et ita in his nemo debet sibi tantum credere, vt putet se ta les malefactores posse sua correctione emendare: nam licēt simpliciter sit possibile, moraliter tamen rarissimè accidit: & de moribus hominum debemus iudicare secundū ea quæ communiter, & frequentius acc. dunt. Similiter sūt quædam crimina, in quibus si aliqua mora interfit, exponitur bonum commune maximo periculo: huiusmodi quoque sunt hæresis (quæ ex Pau. Vt cancer serpit) Proditio ciuitatis, & Principis, quam qui nituntur, nisi cito, & diligenter occuratur, breuiter exequentur, & similiter in alijs delictis modò positis. Propter quod in his, ne dum immoramur in delinquentis correctione, bonum periclitetur, præstat iuxta leges prudentiæ prospicere bono communi, accusando delinquentes, quam bono particulari eorum, diiterendo accusationem, spe correctionis. Nā etiā si æqua le esset periculum, vel nocēdi ipsis per accusationē, cū possint corripi, & forsan corriperentur, vel quod ipsi noceant bono communi si non corripiantur, curandum est potius occurrere periculo boni communis, quàm periculo priuato ipsorum, quantò magis cum certus sit non conuerrendos, imò si admoneantur cautius, & secretius nocituros. Dixi sciens, & volens, uam qui per ignorantiam, aut deceptionem alterius, & non ex malitia sua in ista incidit, admonitus, & liberatus ab illa ignorantia, & deceptione solet resipiscere, quod si semel aut iterum admonitus nō resipiscat, iam committit illa sciens, & volens, & ex malitia, iudicandum quę est de eo vt de cæco, & inueterato, iuxta illud B. Pau. Ad Tit. 3. Hæreticum hominem post vitam aut alteram admonitionem, deuita, sciens quia iam subuersus est huiusmodi.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando peccatum est in damnum publicum, uel particulare, ita tamen ut peccantis punitio simpliciter, et absolutè sit necessaria bono communi, siue ille emendatus sit, siue nō, vt assassini, proditoris ciuitatis, heretici dogmatizantis, aggressoris itinerum non exigitur vt præcedat secreta admonitio, sed statim accusandus est.

PAtet. Denunciationem Euangelicam debet præcedere secreta correctio, quia ambę tendunt in eundem finem, nempè emendam fratris, propter quod si emendetur per correctionem, non est vlterius progrediendum: Quando verò non cōueniunt in fine (vt constat ex prima obseruatione) vna nō exigitur ad aliam, sed in huiusmodi delictis de quibus hæc prima conclusio correctio, & accusatio habent fines maximè distinctos, correctio emendam, accusatio punitionem, siue sit emendatus siue non, ergo in bis ante est necessaria admonitio ante accusationem. Hanc probant omnia illa argumēta superius adducta, quibus ostendebatur opinio, quam habet Soto in Relec. De tegendo secreto.

Mich. Sal. in 2.2. D. Tho.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando delictum est occultū in ore duorum, vel triū vel saltem paucorum, nec eius punitio est necessaria bono communi, certumque sit fratrem illum secreta correctione emendandum, simulque promissum esse bono communi, nec ullū esse periculum in mora, corripiēdus prius est, quam accusandus.

HÆc Concl. cum his conditionibus est communis inter Theologos in 4. di. 19. Et Canonistas in illo can. Si peccauerit. 2. q. 1. Estque Adria. in suo quarto in materia de correctione, Victo. Soto, & omnium discipulorum D. Thom. probatur. Accusatio etenim, sicut & punitio non est expetenda, propter se, sed propter aliquod bonum, vel publicum, vel priuatum ipsius delinquētis propter quod ait hic D. Th. supplicia, & pœnas huius vitæ esse medicinales, iuxta illud Pau. 1. Cum iudicatur à Domino corripimur, vtnō cum hoc mūdo damnaref. Sed in hoc illi accusatio, & punire non est expetenda propter bonum delinquētis, cum fraterna correctione certo credatur emēdandus, nec propter bonum publicum, cum per illius emēdam quæ certò speratur consulatur etiam sufficienter bono cōmuni, ergo expete ur propter se quod est iniquum.

Secundò, lege charitatis, & iustitiæ tenemur bono publico prospicere quantum fieri potest sine detrimento, & iactura fratris, vt princeps in defendenda sua ciuitate tenetur, quantum fieri potest non euertere villas, & hortos suorum ciuium, sed in hoc casu correctione fraterna prospicitur sufficiēter & bono communi, & bono fratris (vt supponimus) ergo non est accusandus quin prius corripiatur.

Tertiò, iuxta oppositam sententiam nunquam ferè esset in præcepto fraterna correptio, nec esset ei locus: Probatur. Nam vel crimen illud est notum 2. & 3. testibus ante quàm aduo cetur in testes, vel non est illis notum donec adducantur in testes: Si primum, poterit statim accusare, & non seruato ordine correctionis fraternæ cū habeat testes quibus probetur. Si secundum, poterit statim denuntiare, vt iudex inquirat cum denuntians non teneatur ad probandum, & ita vel via accusationis, vel via denuntiationis poterit desistere ad iudicem omisso ordine, & processu correctionis fraternæ, hoc non est dicendum, quia Christus Dominus optimè nouit pleraque delicta fratrū etiam si secreta inotescere duobus vel tribus testibus, nec proptere concedit, vt liceat statim illa accusare, sed præcipit vt seruetur ille ordo Euangelicus correctionis fraternæ. Et cō firmatur, quia si aliquis optimę famæ cōmittat delictū quod posset per 2. vel 3. testes probari, et liceat illū, qui secretò admonitus fuisset emendatus, accusare, magis damnum inferetur Reip. ex tali accusatione quàm sequatur emolumētum ex punitione illius delicti: quia plures scandalizabūtur, & sumēt anzā simile cōmittēdi ex infamia, & reuelatione talis delicti, qua retrahātur à peccādo per talē punitionem ergo corripiendus in hoc casu talis delinquens prius est quàm accusandus, non solum propter bonum ipsius verum etiam propter bonum commune.

Denique, qui contra hanc secundam conclu. ageret, peccaret, & contra charitatem, quia noceret fratri sine necessitate, & contra iustitiam, quia ille adhuc habet ius ad suum honorem, & famam, cum sit res secreta, nec exigatur propter aliquod bonum manifestatio, & infamia delicti ipsius Ex quo sequitur, sic accusantem teneri ad restituēdum omnia damna ex tali accusatione, & sequuta, cum contra iustitiam accusauerit, & damna illa iniustè intulerit.

Dixi in hac conclusione, quādo delictum est occultum: nam de publicis statim dicemus. Dixi etiam quando est maximè certus, & non est periculum in mora, quia si sit dubius, uel parum, & læuiter certus sua correctione statiem emendandum, & bono communi prouideri, ucl esse periculum in mora, tunc debet potius accusare quàm admonere priuatim, ut à periculo illo bonum commune liberetur, quicquid sit de damno ipsius fratris. Curandum enim

semper potius est bonum commune, quàm priuatum, Propter quod in hæreticis utendum est hac distinctione: Si is qui profert aliquem errorem sit uir rusticus, & simplex, qui facilè potuit ab aliquo ob suam ignorantiam decipi, admonendus est prius quàm accusandus, quia si statim proposita illi ueritate, & Ecclesiam aliter sentire, resipiscat, talis non erat hæreticus, cum esset paratus obedire, & amplecti doctrinam Ecclesiæ, quod si admonitus nō resipiscat, cum iam non erret ex sola ignorantia, & deceptione, sed sciens & prudens, ac ex malitia, ostendatque se non parere Ecclesiæ, est uerè hæreticus: & cum tales raro correctione fraterna emendentur, possintque plurimum nocere, nisi eis occurratur, propterea nulla quamprimum cognoscitur quis esse hæreticus, opus est in eo priuata admonitione, sed statim denunciandus est, uel accusandus Inquisitoribus, Et iustè ab ipsis præcipitur, quia leges, & regulæ morales non respiciunt quod aliquando, & raro potest euenire, sed quod communiter, & regulariter accidit.

CONCLVSIO TERTIA.

Delicta publica, & manifesta iudicibus, uel ministris eorum non tenetur quis accusare, publica verò, sed illis forsan non manifesta, satis est iudici denunciare, uel ad exercitandum illum, ut prospiciat bono cōmuni si iā illa nouerat, uel ut illa sciat, & puniat, si forsan ignorabat.

RAtio est aperta, quia in his per solam denunciationē sufficienter prouidetur bono communi, iudex enim eo ipso quo publica sunt, facilè potest illa probare, exercitaturque sufficienter ad exequendum suum munus per denunciationem, quod si non fecerit, cum ei incumbat ex officio, ipsi imputandum est non alteri, qui iam renunciauit, quod ipse facilè probare potest, & punire, ac tollere fauent huic concl. D. Hiero. can. Quando 11. q. 3. D. Anto ni. 2. p. tit. 9. c. 6. §. 4. Angelus Verbo denuntiatio. §. 1.

Sed obijcies D. Thom. hic in prima conclu. in uniuersum uidetur obligare omnes ad accusandum crimina nociua bono communi, si probari possunt, siue sint occulta siue publica. non enim distinguit inter hęc nec illa. Soto ait D. Thom. hic nomine accusationis comprehendere etiam iudicialem denunciationem, quod & nos initio huius articuli admonuimus, & posset ita dici. Cęterum quia D. Th. ad accusationem duo ait requiri, ut delictum sit contra bonum publicum, ac ut testibus probari possit, quod posterius non conuenit ut constat denuenciationi, non uidetur ista solutio satis accōmodata. imo nec omnino est uerum, D. Thom. comprehendere denunciationem sub accusatione. Quare dicamus conclu. istam D. Tho. licet non distinxerit inter crimina occulta, & publicā, intelligendam nihilominus esse de delictis quæ sunt in perniciem publicā, & probari possunt, & in quibus si iudici tantum denunciētur, nec offerantur testes, & accusentur, esset periculum in mora, quæ exigeretur ad inquirendum, In huiusmodi namque siue publica sint siue occulta debet, quia talia nouit & probare potest accusare. nec sufficiet denunciare, vt in tali damno remouendo subleuetur iudex ab onere inquirendi, & facilius, ac citius, & securius illi damno occurratur, in alijs verò publicis, & manifestis. quæ licèt noceant bono communi, non tamen plurimum, nec est periculum in mora, & quæ iudex facilè potest probare, sufficit denunciare, vt docet hæc tertia conclusio posita, maximè quando in Rep. sint instituti fisci, quibus his ex officio incumbit quæ iuridicæ pbari possunt, & scādalosa sunt, ac bono cōmuni cuius ipsi custodes, & ministri sūt, nociua accusare.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando quis accusat ad uindictam propriæ iniuriæ, & satisfactionem damni sibi illati, non tenetur ex iustitia præmittere fraternam correctionem, etiam si crimen sit occultum in ore duorum uel trium, & sufficienter uideat per illam correctionem prouideri, & bono communi, & suo priuato, modo id non faciat ex odio, & appetitu vindictæ, sed ex zelo iustitiæ.

PRobatur. Qui vtitur iure suo non facit alteri iniuriam pars læsa habet ius ad postulandum punitionem sui læsoris, & satisfactionem damni sibi illati, etiam si ille emendatus sit, & pœniteat, ergo. Et confirmatur, quia accusat ex iustitia vindicatiua, quæ iustitia potius est in accusatore quàm in iudice, & vt ait D. Tho. infra. q. 108. destinatur que ad vindicandum, & puniendum illum qui læsit. Secūdò iudex iustè puniet illum, ergo, & pars, læsa potest id iustè petere: Antecedens patet, quia hoc est officium iudicis, punire delinquentes, maximè cos q delinquunt cū iniuria alterius: & ex officio tenetur magis prouidere bono innocentis læsi, quàm nocentis, cum potior esse debeat ratio patientis iniuriam quàm inferentis. Denique si hoc non liceret parti læsæ, esset dare ansam hominibus nequam, & facinorosis inferendi maiori audacia iniurias alijs. Quando autem læsor ille non est nociuus Reip. nec solitus similia perpetrare, sed ex fragilitate humana, & passione damnum intulit læso, offertque illi plenam satisfactionem, & quantum iudex posset ex lege præcipere, nullumque inde sequitur Reipub. incommodum, quia eius punitio non est necessaria alieno modo bono communi tunc contra charitatem reuera videtur, & ex odio accusare illum apud iudicem, & nolle recipere illam satisfactionem, quia lex charitatis obligat, vt non noceamus fratri, quando nocumentum eius nec bono publico nec nostro priuato necessarium est, quomodo res sese habet in hoc casu cum conditionibus appositis.

Nunc facilè est diluere omnia argumenta in oppositum Ad illud Duran. dico Christum satis apertè docere, se ibi agere de sola denunciatione Euangelica, quæ fit prælato cum dicat. Dic Ecclesiæ. Et ex ordine quem ibi in illo processu proponit, constet omnia illa tendere in emendam fratris. Ad argumentum Sylu. respondeo, non esse parem rationem, quia cum denunciatio Euangelica tendat in emēdam, in quam etiam suauis tendit correctio secreta, debet hæc quando creditur profutura præcedere: Accusatio autem habet alium finem, nempe punitionem ob bonum publicum, siue frater sit emendatus siue non, & ita non est necessario præmittenda, nisi in casibus dictis.

Opinio Cayet. non est omni ex parte vera, quia aliquando est licita accusatio, & nihilominus est præmittenda admonitio iuxta secundam partem quartæ conclu. Argumentum uerò illius ostendit quidem non esse necessarium, neque debitum præmittere correctionem priuatam accusationi, quæ non solum licita est verum etiam debita, & in præcepto, vt in casu primæ conclu. hic à nobis positæ, in quo cum accusatio sit in præcepto, non exigitur, vt præcedat illam admonitio. Vnde ratio Cayet. confirmat nostram primam conclu. Adeo nec in eo solum casu licere accusare dimissa correctione, verum etiam in aliquo in quo accusatio, non est in præcepto, vt cum quis accusat in propria causa, intendendo punitionem delicti, & compensam dāni sibi illati, vt constat ex quarta conclusione hic posita.

Ad argumenta probantia opinionem quam habui: Soto in suo opusc. de tegendo secreto.

Primum, & secundum argumentum probant aperte nostram primam conclusionem. nempe quando accusatio fit ob bonum publicum, ita vt oporteat punire delinquentē, non esse necessariam præuiam correctionem.

Ad tertium, dico, iura nō exigere talem ordinem, vt correctio præcedat accusationē, quia iura tantum proponunt quæ cōueniunt accusationi per se in foro, externo, vt ita sit iuridice, & ita tantum exigunt vt detur libellus accusatorius, & probetur delictum. Quando autē in foro animæ debeat præcedere, quando non, hoc non pertinet ad iura, nec ciuilia nec Canonica, sed ad ius diuinum cuius explicatio, & cognitio incumbit Theologo, & à quo id petēdū

est

est, Iuristæ enim, & Canonistæ solum considerant ista in ordine ad causas forenses, non in ordine ad forum animę ideo nos qui agimus Theologos, explicauimus quãdo exigatur, & quando non.

Ad quartum dico similiter, iudicem externum non reijcere accusationem, etiam si nulla præcedat correctio, quia io foro exteriori, modo habeat accusatio illa quæ requirit ius humanum, iudicatur iusta, arbitraturque iudex accusantem rectè, & christiane procedere, nec spectat ad eũ, inquirire an præstiterit quæ exigit forum interius animæ. Quod si non præstitit, iudicabunt illud iudices animæ nẽpè Deus, & confessarius, & ab eis reijcietur tanquam iniusta, & iniqua. Ad quintum verum est antecedẽs, vt ex quarta Conclu. nostra cõstat, neganda tamen consequẽtia, quia in propria causa, habet vnusquisq; ius ad petendam punitionem delicti, vel satisfactionem sui damni, siue frater sit emendatus siue non: in causa autem communi, cum accusatio solũ fiat ob bonum commune, efficitur, ut si bono cõmuni, possit sufficienter prouideri per solam emendam delinquentis, tunc non liceat accusare, quin prius tentetur illa uia suauior, quia bonum commune curandum quidẽ est, sed quantum fieri potest, cum minori iactura, & in dãno fratris. Respondeo etiam, non esse idem iudicium de accusatione in causa propria, & in causa communi, quia accusatio quæ est propter bonum commune, est à iustitia legali, & ideo si hoc bonum possit alia uia haberi, nempè correctione, quę mitius medium est, præmittenda est correctio, quando autem quis accusat in causa propria, tunc intenditur tãtum vindicatio propriæ iniuriæ, & punitio delinquentis, & consequenter bonum illius, qui iniuriã passus est, quę propriè pertinent ad iustitiam vindicatiuam, siue ille delinquens sit correctus, siue non, & ideo tũc non exigitur præuia admonitio.

Ad sextum dico, iudices inquirentes, & recipientes testes nulla præuia monitione, supponere delicti infamiã, vel indicia sufficientia, vel clamorosam insinuationem, quibus positis illud delictum iam non est propriè materia correctionis fraternæ, sed accusationis, tendentis ad solam punitionem delinquentium. Quod si nihil horum existat, & inquirant de aliquo sine præuia monitione, malè agerẽt. Vnde neque iudices possunt procedere, nisi iuxta conclusiones hic positas, idem dicimus de fiscalibus.

Ad vltimum dico, in tali casu satis esse denunciare iudicialiter, & indicare testes iudici, absque eo quod detur libellus accusatorius, & producantur testes ab ipso, si ita prouideatur bono communi sufficienter. Quod si illi hac via non prouideatur sufficiẽter, propter periculum moræ, vel quid simile, vt in hæresi, in proditione ciuitatis, in accusando videat probabiliter prouideri tenetur tunc accusare, etiam cum periculo vitæ, quia vita & omnia temporalia exponenda sunt pro bono communi.

QVANDO OBLIGENT PRAECEPTA, & edicta superiorum.

EX his facilè est explicare, quando obligent præcepta, & edicta superiorum, quibus præcipitur denunciare, & indicare delicta, quæ nouimus: qualia sunt edicta Inquisitorum, & Episcoporum, & quæ fiunt in visitationibus.

PRIMA REGVLA.

Peccata illa in damnum publicum, quæ iuxta conclusiones hic positas tenemur accusare, siue occulta sint siue manifesta tenemur, quando illud edicto præcipitur, denunciare iudici.

PAtet nullo posito edicto ex charitate, & iustitia legali tenemur ista ob bonũ commune accusare, si probare possumus, vel saltem denunciare, ergo multò magis, quãdo extitit edictum, & præceptum superioris.

SECVNDA REGVLA.

Peccata in damnum publicum, in quibus iuxta cõclusiones positas non tenemur accusare, nisi præcedente secreta admonitione, si illa non sit adhuc adhibita, non possumus neque stante edicto illa denunciare, vel accusare, quin prius admoneamus priuatim.

RAtio est, quia præcepta superiorum semper sunt ita accipienda, vt non tollant legem naturalem, & diuinam, quam tenemur seruare cum fratribus, aliter continerent intollerabilẽ errorem, nec obligarent. Docet hoc optimè, & copiosè Nauar. Inter verba conclu. 6. nu. 181. Quod si iam sit adhibita secreta admonitio, nec emẽdatus est, est denunciandus & accusandus: tùm quia id præcipitur edicto, tùm verò, quia etiam si non esset tale edictum, teneremur nihilominus propter bonum commune ex charitate, & iustitia legali. Si verò emendatus sit, non est denunciandus. Quia in his edicta nil aliud efficiunt, quàm excitare homines ad denuncianda, vel accusanda crimina, quę nocent bono communi, vel particulari alterius, ad quod iam vnusquisque ex iustitia legali tenebatur, vt optimè Soto. De tegendo secreto mem. 2. q. 6. & Nauar. Inter verba conclu. 6. num. 232. Sicut enim quãdo huiusmodi crimina iam sunt omnino emẽdata, neque imminet damnum commune, vel particulare, non tenebamur accusare, vel denunciare, vt cõstat, similiter neque posito edicto. Tenemur autem, si delinquens ductus sit in iudicium, & nos vocemur in testes iuridiceque interrogemur veritatem, quam nouimus testari. Ita Abbas c. dilectus. de excess. præla. Et Feli. in c. intimauit. de testib. & Nauar. loco cit. nu. 233.

TERTIA REGVLA.

Delicta, quæ iuxta conclusiones supra positas denunciare possumus, vel accusare, non tamen tenemur, si iam omnino emendata sint, nec propter edictum tenemur illa denunciare, vel accusare: Si verò nondum sint emendata tenemur denunciare, ac si probare possimus accusare: quando iam præcessit priuata admonitio, nec per eam emendatus est.

PRior pars huius tertiæ regulę constat eodem modo, quo vltima pars proximè præcedentis. Posterior verò patet, quia cum huiusmodi non teneamur denunciare, vel accusare, possumus tamen, sunt hæc in quibus accusatio, vel denunciatio, quamuis non sit in præcepto, est tamen licita: edicta autem superiorum obligant in omnibus licitis, & honestis.

Ex his fit hæreticos, & committentes delicta contra fidem, & religionẽ nostram, siue directè siue indirectè, proditores ciuitatum, vel Principum, & similes esse simpliciter denunciandos, & illos omnes, quos Officium sanctę Inquisitionis, suis edictis præcipit accusari, vel denunciari, cum horum punitio sit necessaria bono communi: in alijs verò criminibus seruandæ sunt regulæ hic positæ.

VLTIMA REGVLA.

In delictis quæ sunt in proprium damnum, & in causa propria, non obligatur quis per edictum denunciare.

QVIA licèt præceptum superioris obliget in licitis, & hæc accusatio sit licita, possum tamen, estq; consiliũ Euangelicum condonare proprias iniurias: præsumendumque est, prælatũ in suis edictis liberum semper relinquere subditum ad sequenda concilia Euangelica.

Difficilior tamen quæstio est. [Quanto tempore duret obligatio horum præceptorum?] Verbi gratia proponunt Episcopi, & Inquisitores sua edicta singulo quoq; anno, & ali-

aliquando nullum assignant tempus intra quod eis denuncientur delicta, sed simpliciter præcipiunt, vt quicunq; hęc, vel illa nouit, denunciet ipsis: aliquando verò præfigunt tẽpus & dies, tenebimur ne denunciare intra illud tempus? Vel sufficit intra illum annum.

SIMILITER PRAECIPITVR, VT omnes tali die conueniant in Ecclesia ad audienda edicta, tenentur ne omnes conuenire?

QVo ad primum dubium F. Ioãnes à Peña sic sentiebat, vt qui habuit notitiam edicti, quam primũ promulgatum est, tenetur si præfigatur tempus, intra illud tempus reuelare, si verò non præfigatur tempus, quam primũ commodè poterit. Quod si edictum non venit in eius notitiam quando promulgatum est, sed elapsis iam tribus mensibus, vel amplius, non teneri iam ad reuelanda crimina ratione illius edicti, quamuis poterit teneri aliàs ex iustitia legali, vel charitate, iuxta conclusiones supra positas.

D. Nauarrus cap. 28. nume. 33. ait obligationem horum præceptorum, quando præfigunt tempus durare intra illud tempus, cum ipsum edictum apertè illud exprimat: quando autem non præfigitur tempus, quam primum poterit, & manere illi hoc debitum, quam primum poterit per totum annum. Probant ex cap. cum delict. de dolo, & contumacia, vbi habetur, vt qui citatur Romæ, aut coram alio iudice distanti, tenetur comparere, quam primum potest, manetque illi hæc obligatio per totum annum, similiterque esse iudicandum de huiusmodi edictis. Vnde si habeant hæc annexam excommunicationem, vel censuram, incurrunt illam, qui intra tempus non denunciant, quãdo præfigitur tempus, quando autem non præfigitur, si sint negligentes toto anno.

Ad maiorem horum intelligentiam. Sit

CONCLVSIO PRIMA.

In peccatis, quæ iure naturæ, et ex iustitia legali accusanda sunt, vel denuncianda, iuxta conclusiones superius positas, tam diu durat obligatio denunciandi, vel accusandi illa, quam diu durat necessitas boni communis, vel particularis, ratione cuius tenemur illa accusare.

PAtet, quia in his edictum id præcipit, quod iã alias simpliciter, & iure naturæ ac ex iustitia legali tenebamur, quo fit, vt sicut ius naturæ tamdiu obligat, quamdiu necessitas durat, similiter obliget edictum.

CONCLVSIO SECVNDA.

In delictis accusandis, vel denunciandis seruanda sunt ad litteram edicta superiorum, nisi euidens sit continere illa aliquid contra ius diuinum, vel naturale: quod si res dubia sit, obediendum nihilominus est.

QVia id examinare non pertinet ad subditos, neque priuatas personas, sed iudicandum est, illud iam esse optimè à superiori discussum.

CONCLVSIO TERTIA.

Edicta in quibus perfigitur tempus, obligant intra illud, quando peruenerint ad notitiam, ita vt intra illud non denuncians (sicut explicatum est in regulis positis) sit inobediens, et incurrat censuram illi edicto appositam. quæ vero non præfigunt tempus, et innouantur singulis annis, vt edicta Inquisitorum, et Episcoporum, habent vim, et durat eorum obligatio toto anno.

QVia eo ipso quo innouantur singulo quoque anno, ostendunt esse animum superioris, vt per totum annum duret obligatio, vt qui vno anno illud nesciuit, vel nõ denunciauit, alio anno id efficiat, & domini Inquisitores interrogati explicarunt hunc esse animum ipsorum, vt duret obligatio illa per totum annum.

CONCLVSIO QVARTA.

Præcepta quæ proponuntur in particularibus visitationibus, vel Episcoporum in suis Oppidis, vel Prælatorum in suis religionibus (quæ visitationes certo tempore solent finiri) non obligant illos, quibus non innotuerunt, nisi expleto tempore visitationis.

QVia pro illo tantum tempore feruntur, nisi aliud prælatus explicauerit. Vnde existimo, religiosum, qui intra tempus visitationis non obediuit edicto, & præcepto sui prælati, licèt peccauerit, post transactum tamen illud tẽpus, non teneri iam ad denunciandum, nisi aliàs teneretur simpliciter, & citra vllum edictum ex iustitia, vel charitate: quia illa præcepta spirant cum visitatione, quod confirmat communis consensus, & vsus.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando publico præconio solet indici, tali die promulgandum edictum in templo, simulq; præcipitur, vt omnes conueniant sub certa pœna: in locis populosis, et magnis non videntur omnes ita obligari, vt nullus desit, neque adeo stricte, vt qui non adfuerit peccet, et incurrat illam pœnam, censetur enim id impossibile in magnis Oppidis, sed sat est, vt maxima par sibi conueniat, quæ valeat contenta in illo edicto referre.

PAtet hæc ex vsu & pietate: non enim est credendum, Inquisitores, & prælatos, viros vtique prudentes, velle obligare cum censuris omnes ciues ad rem adeò difficilem & moraliter loquendo ferè impossibilem, quod si dixeris, poterit vnusquisq; cum non omnes obligentur nullo dempto, deesse, & ita nec vllus venire. Respondeo non licere, & ita teneri vnumquemque qui infirmitate, aut alio nullo impedimento non prohibetur, hora commoda adire templum, in quo proponendum est edictum, & si locus fuerit introire. Ex quo sequitur, vt si pluries legatur edictum in eodem templo, teneantur omnes adire, nõ eodem die, sed aliquo vnusquisque, satis enim est si semel audiat. Quę omnia intelligenda sunt, nisi aliter ille superior explicauerit, tunc enim obediendum est, sicut ipse explicauerit. Religiosi verò, quando non promulgantur edicta in suis domibus, non tenentur exire claustra ad illa audienda, nisi aliter iudex explicauerit, sic enim decet eorum statum, & ita est in vsu.

Ex his facilè quoque explicantur duæ illæ quæstiones. Prior est.

AN POSSIM IVRARE ALICVI, nullo modo me illum accusaturum.

SYluest. accusatio. §. 6. dicit licere de præteritis delictis id promittere, cum iam transierint, nec noceant, non autẽ de futuris, quæ possunt nocere. Sed cum aliqua ex præteritis, etsi iam non noceant, oportet tamen puniri ob bonum commune, propter quod iure naturæ, & ex iustitia legali tenemur accusare auctorem illorum, dicendum est. in delictis, in quibus iuxta conclusiones illas suprapositas, tenemur ex præcepto illa accusare, ob bonum publicum, vel priuatum, siue præterita sint siue futura, non posse me iurare alicui, non esse illum à me accusatum, neque si ita iurauerim teneri me ad seruandum iuramentum illud: quia

non

non possum iurare me violaturum legem naturæ, & præcepta ad quæ teneor, nec iuramentum compellit ad rem illicitam, ex illa regula c. quanto. de iure iur. & 2. q. 4. can. Inter. Idem docet D. Aug. in psal. 81. Et habetur 23. q. 3. c. fin. [Qui non custodiuit proximum, consentit. & can. Error. dist. 83. [Iuramentū non debet esse vinculum iniquitatis.] De illis autem delictis, quæ non tenemur iuxta conclusiones positas accusare, possumus id promittere sub iuramento, quia quæ in facultate nostra sunt, promittere, & iurare possumus. Secunda quæstio est.

AN QVIS POSSIT ACCIPERE pecuniam, ne accuset.

DE hac quæstione multa Silue. Accusatio §. 11. agit enim ibi Legistam, potius quā Theologum, sed vnico verbo respōdeo, in causa propria partē læsam posse accipere præter satisfactionem, aliquam pecuniam ne accuset, quia ius quod habet ad accusandum, nascitur ex iniuria accepta, vnde est quid temporale, & æstimabile precio. Alij verò, vt fisci, qui tenentur accusare ex officio, vel reliqui qui tenentur ex iustitia legali, quando tenentur accusare ex precepto, nullo modo possunt accipere pecuniā, neque vt accusent, neque vt non accusent, sed tenentur illam restituere: Quia nemo pōt accipere pecuniam, vt faciat quod tenetur, vel cesset ab eo, à quo tenetur aliquo præcepto abstinere, sicut nec iudices possunt accipere pecuniā, vt condemnent, vel non condemnent reum. Similiter neque possunt accipere pecuniam, ne accusent, quando licet quidem eis accusare, sed non tenētur ex præcepto. Primò, quia ius illud quod habent ad accusandum, vel ex iustitia legali, vel ex obligatione sui muneris, habet se, vt quid spirituale, & ita non potest vendi, nec pecunia æstimari. Secundò, quia quod hi non accusent cum possint, est quędam gratia, & consequenter non est precio æstimabilis. Vltimò videamus.

III. Controuersia.

QVAE PERSONAE POSSINT accusare, & quæ non.

DIco primò quatuor genera hominum posse accusare, primò crimen priuatum pars lęsa, quia iure naturę de iniuria accepta licèt cuiq; proclamare apud superiorem. Ita habetur in l. Finali. ff. De priuatis delictis. Videtur huic simile illud Christi. Luc. 18. [Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte?] Qui locus adducitur ad idem institutum ca. Licet. De Accusa. Apoca. [Vidi animas interfectorum clamantium, iudica Domine sanguinem Sanctorum &c.

Secundò potest de his, quæ sunt in damnum publicum quiuis ex iustitia legali accusare, ut cōstat ea dictis in hoc articulo, præter illos quibus dicemus id esse prohibitum.

Tertiò potest ac tenetur accusare ex officio fiscus, ut patet ex legibus priuatis cuiusque regni in castella partita. 4. tit. 18. leg. 12. in nostro regno, & in alijs Aragonum in titu. De officio fisci, Ex iuri communi pertinet ad fiscum habere curam ærari publici, quo fit vt etiam si causa sit priuata, si tamen committens tale delictum, tenetur per legem soluere aliquam pœnam pecuniariam fisco, tunc fiscus tenetur illud crimen ex officio etiam accusare, tanquam procurator ærarij publici, ut optimè docet Silu. Accusatio. §. 4. Pertinet ad eundem ex officio accusare omnia delicta, quæ cedunt in perniciem publicam, quia si hoc cęteris incumbit, multo magis ipsi ipsi cuius officium est accusare quæcunque bono communi nocens. Debet autem in accusationibus seruare correctionem, & alia ad quæ cæteros accusatores diximus teneri, quia officium fisci nō deobligat ipsum à præceptis charitatis, & iustitiæ.

An autem debeat, vel possit fiscus accusare crimina, quę sunt in damnum priuatum aliorum.] Soto non audet suā mentem aperire, solum dicit, nec S. Tho. nec alios sanctos patres id probasse, cum ex iure communi soli parti lęsæ id competat, cæterum, quia iam id consuetudine receptum est, nolle se de hoc iudicare. Nihilominus dico esse optimā consuetudinem, ut quando pars lęsa non proclamat, fiscus accuset peccata etiam particularibus nociua. Primo, quia qui nocet membro, nocet etiam corpori, & qui nocet priuato ciui nocet etiam Reip. Secundò ne maneant delicta impunita, vt notat l. Si ita vulneratus. ff. Ad legem Aquiliam. Debet autem fiscus non temere accusare, sed sufficienti infamia, uel manifestis iudicijs præcedentibus: Propter quod est optima consuetudo, quæ in tribunalibus huius regni obseruatur, ut iudex ex his, quæ ad ipsum deferuntur, expendat an sit talis delinquens dignus, qui iustè accusetur, & cum id constiterit, offert fisco ea per quæ constat illum iustè accusari, ut tunc, & non aliter accuset.

Quartò possūnt, & debent etiam ex officio accusare alij ministri iustitiæ, ut uigiles ciuitatis, & custodes itinerum, qui munera illa accipiunt, præstito iuramento se accusaturos delinquentes contra bonum commune, debent autem accusare iuxtam doctrinam supra positam.

Prohibentur autem ab officio accusandi tria genera hominum, quidam in pœnam suorum delictorum, quia accusatio auctoritatem desiderat accusantis, alij ob decentiam, ne accusatio illa videatur procedere ex odio, alij uerò ob reuerentiam sui status, quia uidetur indignum, & alienum à suo statu accusare. Primo modo prohibentur accusare excommunicati, & infames: ut proditores publici, concubinarij, usurarij, & quicunque iure infames sunt, ut habetur. 2. q. 1. Can. Prohibentur, & ff. de Accusatio. l. Qui accusare, cum tribus seqnen. Nec solum prohibentur à iuridica accusatione, uerum etiam à secreta admonitione iudicis, ut habetur c. Cū dilectus, extra. De accusatio. Quod intelligendum est, quando crimen non est in perniciem Reip. nam si tale sit, tunc possunt, & tenentur saltim denūciare, quia ita exigit bonum commune iure naturali, cui ius positiuum non potest derogare. Secundò non possunt accusare filij parentes, nec cōtra, nec serui Dominos suos, aut subditi suos superiores, ut obseruant DD. in c. Insinuāte: Qui clerici, vel monachi, quia talis accusatio videtur indecens, & pręserte nescio, quid odij, possunt tamen illud quando exigit bonum commune ex charitate, & iustitia legali denunciare 2. q. 7. Can. Clericos. Et Can. Oues. Huc redducitur lex illa. Qui accusare. ff. De accusatio, ubi prohibentur accusare aliqui ratione sexus, ætatis, uel conditionis. Sed nihilominus omnes tenentur denunciare, quando bonum commune ita postulauerit, quia cura boni communis nulla lege humana tollitur, vt optimè ait Caiet. hic in commento. Tertiò modo, prohibentur accusare ratione sui status clerici, petendo punitionem, non modo in causa sanguinis, verum etiam quādo delictum sine effusione sanguinis est publica vindicta puniendum, vt docet Silu. Accusatio §. 4. Et habetur can. Sicut sacerdotes 2. quæst. 7. Et extra De homicidio cap. De cætero, & dist. 50. can. Periculosum. Possunt tamen accusare, vel ad consulendum bono publico, vel ad præueniendum damnum imminens alicui proximo, vel ad recuperanda bona sua, etiam si sciant illū accusatum capite plectendum, præmissa protestatione, se non accusare illum petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum damno publico, vel particulari alterius, vel ad res suas recuperandas, vt habetur cap. Prælatis. De homicidio lib. 6. & cap. Postulasti, & extra De homicidio cap. Episcopus, Ne clerici, vel monachi in sexto. Ita Innoc. in c. Qualiter, & quando De accusatio. Panor. cap. Dilectus. De excessib. platorū, Azp. loquens in c. Inter verba cōcl. 6. n. 155.

Sed ad quid tenentur qui accusare debent quando non accusant?

OBseruemus primo, tribus modis posse aliquem teneri ad accusandum primo ex pacto firmato iuramento, vt vigiles ciuitatis, & custodes montium, vel itinerum:

secundo

secundò ex officio, vt fiscus, tertiò ex iustitia legali, qua obligamur ad curandum bonum commune, quomodo tenetur quiuis accusare quæ sunt in damnum commune, sicut expliceatum est. Inter hos existit discrimen, vt hi postremi tantum teneantur ex iustitia legali, & consequenter ex precepto obedientiæ, quando illa accusatio est in præcepto: primi autem, & secundi, qui ex pacto, vel officio, tenetur ex iustitia commutatiua, ideo namque acceperunt illa officia à Repub. vt prospicerent bono communi, accusando quotiescunq; tenerentur pactum enim, & officium illud addit obligationi naturali accusandi, obligationem iustitiæ commutatiuæ.

Obseruemus secundò, illum, cuius causa agitur contra reum posse, lædi in duplici bono, vel in iam sibi proprio, & possesso, vt si Respu. datur in suo ærario, vel in bono ei appropiando ex iusta lege, vt cum quis transfert pecunias ex uno regno in aliud contra legem, ille pecuniæ, & pœna taxata a lege sunt appropianda fisco.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui solum tenetur accusare ex iustitia legali, non accusans peccat contra preceptum naturale, & iustitiam legalem, non tamen tenetur ad restituendum.

Qvia hic solum peccat per inobedientiam, & sine debito restitnendi.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui tenetur accusare ex pacto, vel officio, & non accusat quando tenetur ex præcepto, tenetur restituere, non solum bonum proprium, & possessum in quo lęsit delinquens ille, quem debebat accusare, verum etiam bona ex lege appropianda, & applicanda Reipu. vel Principi.

VT fiscus, qui non accusaret furtum factum ex ærario publico, teneretur restituere, quidquid ex illo ærario acceptum est, custos, vel portitor, qui non accusaret crimina, quorum auctor pecuniaria Pena puniendus est, tenetur illam restituere, vnde custos, qui videt, extrahi pecunias, equos, vel merces è regno, & dissimulat, cum teneretur accusare, debet soluere, vel Reipu. vel his quibus illud pertinet, pœnam ad quam fuissent isti rei cōdemnati, prima pars constat, quia qui non accusat furtum, cum possit, & teneatur, consentit apertè in illud, ergo tenetur illud restituere, sicut custos vineæ, qui non annuntiat Domino detrimentū vineę, tenetur illud ipsi restituere, vt vidimus. q. 65. art. 7. Circa verbum mutus, & non manifestans: Secunda pars etiam probatur contra Sylu. Restitutio cap. 3. Isti debent ex iustitia commutatiua efficere quantum in ipsis est, vt pęna illa applicetur, iustitia autem commutatiua obligat ad restitutioné, ergo Secundò huiusmodi ministri potius sunt exequutores pœnæ iam statutæ à lege, quā accusatores, cum non requiratur, vt reus ille teneatur soluere illam pœnam alia noua condemnatio, quam ipsum esse captum in illo delicto, & fraude, executor autem negligens tenetur ad restitutionem, ergo. Dico nihilominus, dupliciter posse istos excusari à restitutione, primò si in pacto illo, & acceptione officij tantum se obligarunt ad accusandum, non tamen ad restituendum, scundò ex virtuali intētione aliquo modo sufficienter significata non obligandi se ad restitutionem, quæ virtualis intentio colligi potest ex his quæ interuenerunt inter paciscentes, quæ non cadunt sub arte, sed relinquuntur arbitrio prudentis. Et in hac parte maximè habet locum vsus, sunt enim quam pauci, qui restituant eo quod non accusarunt, nec confessores solent illos obligare, imò fortè nec pars læsa communiter censet sibi deberi talem restitutionem. Vide quæ diximus art. vlt. præcedentis quæsti. Nam quæ ibi docuimus in fauotem iudicum, potiori tit. sunt accipienda in fauotem accusatoris.

In calce huius art. videamus.

IIII. Controuersia.

REVELANS IVDICI ECCLESIASTICO, vel sæculari verum fratris crimen, sed occultum, & contra ordinem iuris, ad quam satisfactionem teneatur.

NOn est hic quæstio de illo, qui ad Prælatum, vt patrem crimen fratris defert, seruato ordine correctionis, vt ab illo corripiatur, sic enim deferens crimen illud iustè agit, cum famæ, & cuius bono salus animæ præferenda sit, sed quæstio est de illo, qui ad iudicem Ecclesiasticum, vel sęcularem ex odio crimen occultum fratris defert.

Obseruemus. Peccatum quatenus hic locus exigit, triplex esse, publicum, notoriū, & occultum. Publicum facit Nauar. in Manu. c. 27. nu. 250. multiplex, nos iuxta communem sacrorum canonum, & DD. acceptionem dicamus publicum esse duplex, famosum, & manifestum. Famosum est, quod omnibus, vel pluribus illius loci patet, & publica fama diuulgauit. Manifestum est duplex, aliud simpliciter, & aliud secundum quid. Simpliciter, quod multis populis in quibus peccator existit innotuit, quot autē esse debeant, vt dicantur multi prudentet ex magnitudine populi sumendum est. Manifestum secundum quid est, quod plures in aliqua vicinia, collegio, vel monasterio norunt dicitur secundum quid, quia quod in tali vicinia, vel collegio est manifestum, ratione totius populi est dicendum occultum. Vnde manifestum simpliciter est publicum, manifestum autem secundum quid non est dicendum publicum. Notorium est duplex, aliud notorietate facti, & aliud notorietate iuris, notorietate facti, quod ex natura rei potest in hominum notitiam venire, vnde omne peccatum externum, & coram nullo teste fiat, est notorium hoc modo, notorietate verò iuris, quod idoneis testibus in iudicio probari potest, notorium hoc secundo modo vocatur probabile, notorium autem solo primo modo improbabile: ita Glos. In c. Quis aliquando. De penit. dist. 1. in verb. Secreta: & c. 2. De Apostat. Quo fit, omne peccatum publicum esse notorium, non tamen contra, nam quod duobus, vel tribus innotuit, notorium est, & probabile, non tamen adhuc publicum, sed occultum, vt ostendit Glos. cit. Ex his constat occultum esse quod non est publicum, & pauci sciunt, pro ratione loci in quo existunt, etiam si in iudicio probari possit.

Obseruemus secundò, peccatum fratris aut tale esse, vt ei tantum noceat, & non alijs, aut tale, vt alijs actu noceat, vt furta, homicida, & qui actu inducit alios ad peccandum, aut tale, vt etsi non noceat actu, & semper, ex suo tamen genere natum est inferre scandalum, & viciniam inficere.

Obseruemus tertiò, cum iustitiæ effectus sit æqualitas, charitatis verò (cum sit amor) optare, vt frater omni bono abundent, variam esse harum virtutum obligationem, diuersum quoque ius, & alterum altero latius se extendens, nam iustitia obligat ad ea, sine quibus non potest consistere æqualitas, charitas verò ad ea, sine quibus non potest constare, vera amicitia, quo fit, vt quæcunque exigit amicitia exigat charitas, & quæcunque exigit æqualitas exigat etiam iustitia.

Quartò obseruandum est, ad æqualitatem pertinere, vt vnusquisque gaudeat re sua, & iure quod in illam habet, & consequenter pertinere ad iustitiam, quæ est efficiens æqualitatis, vt nemo re sua, uel iure suo priuetur, quod si priuatus fuerit illi restituatur. Quod uerò conferatur alicui quod ei vtile est, & conferri potest etiam si nullum habeat ius in illud, non est iustitiæ, cum non sit debitum, est tamen charitatis, quæ optat amico omne bonum ei cōgruens, Vnde priuans fratrem re, inquam habet ius agit

contra

contra iustitiam, priuans autem fratrem re in quam nō habet ius, ipsi tamen maximè vtili, peccat contra charitatem, quamuis non contra iustitiam.

Tandem cum fama sit opinio bona, quæ de aliorum virtute habetur ab omnibus, sub hominum autem iudicio, & censura non cadant arcana cordis, & omnino occulta, & improbabilia, vt habetur Can. illo Erubescát. Dist. 32. Sed ea tantum, quæ natura sua publica sunt, ideo tandiu vnusquisque habet ius, vt de ipso alij benè opinentur, non quamdiu est vere bonus, & innocens, sed quamdiu ita vixit, vt nullum crimē ipsius sit notoriū notorietate iuris, nec idoneis testibus in iudiciū deferri possit. Quod si cōmisso aliquo crimine notorio notorietate iuris, & probabili in iudicio, adhuc bonam opinionem retineat, & qui illud norunt sileant, id faciunt ex debito charitatis, non ex iustitia, quia eo ipso quo commisit crimen ita notorium, & probabile, quantum in ipso est, amisit iam ius in bona opinione. Cæterum bonam opinionem quam iustitia sic delinquenti non confert, concedit illi charitas, cum sit amicitia, quia amicitia non curat an ea, quæ confert amico, debita sint illi, sed an sint illi vtilia, & necessaria, & quæ commodè ipsi exhiberi possint.

CONCLVSIO PRIMA

Deferens in iudicium peccatum publicum quodcunq; illud sit, ad nullam tenetur restitutionem, imò neq; peccat quouis modò illud reuelans, nisi ex odio id fiat.

Probatur prior pars: Quando peccatum est publicum, iam non læditur fama sic peccantis, nec habet iste ius in suam famam, nec reuelans illud siue in iudicio siue extra iudicium aliquam illi infert iniuriam, vbi autem nulla infertur iniuria, nullum existit debitum restituēdi, ergo. Probatur secunda pars, omne peccatum aut est contra iustitiam aut contra charitatem, reuelare crimen publicum non est contra iustitiam, vt iam constat, neq; contra charitatem, probo: violatur charitas, quando vel actu nocemus proximo, vel desideramus nocere in hoc casu nō nocemus illi actu, cum fama ipsius iam sit omnino læsa, nec desideramus nocere, cum id non fiat ex odio, ergo. Est tamen ad minus veniale, nisi ob aliquē honestum finē reueletur, vt alij sibi caueant, vel quid simile, quia quando ita profertur, est aliquod damnum fratris sine vllo commodo.

Confirmatur proposita cōclusio, primò experientia, nullus enim sanę mentis, eo quòd peccatū publicum alicuius retulerit, indicat se obligatum ad aliquam restitutionem, vel pec. mort. commisisse, secundò. D. Tho. sup. q. 62. art. 3. ad 2. Duos tantum casus constituit, in quibus læditur fama proximi, quando falsum illi imponitur crimē quando occultum peccatum ipsius reuelatur, vnde quando verum est, & publicum, referens illud non lędit famam eius, & ex consequenti nec peccat, nec ad vllam tenebitur restitutionem.

CONCLVSIO SECVNDA.

Deferre in iudicium crimen, quod non est notorium notorietate iuris, nec probabile per idoneos testes, pec. mort. est contra charitatem, & iustitiam teneturque, qui illud ita reuelauit ad restitutionem.

Probatur cum vnusquisq; habeat ius, vt bona opinio de ipso habeatur, maneatque fama ipsius omnino illęsa, quamdiu crimē ipsius occultum omnino est, & improbabile, reuelans crimen fratris sic occultum, & improbabile, expoliat illum sua fama, & iure quod in illam habet, expolians autem fratrem re sua, & iure suo, peccat simul contra charitatem, & iustitiam, teneturque ad restituendum, ergo. Debet propterea, qui sic occultum fratris sui crimen propalauit, planè, & apertè asserere in indicio, se ex malitia, aut imprudentia illud dixisse, & in eo fuisse deceptum, & dixisse falsum, cum hac uia non mentiatur, sed dixerit falsum practicè iuxta ea, quæ superius docuimus. q. 62. ar. 2. Contro. 15. Nec alia est efficacior uia ad reficiendum damnum, quod fratri suo in iudicio intulit.

Sed obijcies in hanc conclus. Christus nemini concessit facultatē, deferendi delictum fratris in iudicium ante correctionem fraternam, ergo ante illam habet vnusquisque ius in suam famam, & deferre delictum ipsius in iudicium illa prætermissa, erit peccatum etiam contra iustitiam. Respondeo verum esse, Christum non facere talem facultatem, sed non inde sequitur, committentem crimen, quod iuridicè probari potest, habere ius in suam famam ex iustitia, cum iure naturæ eo ipso quo tale crimen commisit, amiserit tale ius, retinet autem illud ex sola charitate, vt expositum est.

CONCLVSIO TERTIA.

Reuelans in iudicio peccatum fratris notorium notorietate iuris, & quod iuridice probari potest occultum tamen, & nulli omnino nocivum, nec actu nec potestate, peccauit quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem.

Probatur. Expolians alium re, in quam non habet ius, illi tamē vtili, & necessaria citra aliorum præiudicium, peccat quidem (vt constat) contra charitatem, non tamen contra iustitiam, cum committens crimen, quod in iudicio probari potest, licèt maneat illud occultum, iam non habeat ius in suam famam, qui reuelat illud in iudicio, & expoliat illum sua fama, expoliat quidem illum re ipsi vtili, & necessaria, non tamen re in quam habeat ius, ergo talis infamator licèt peccet contra charitatem, non tamen contra iustitiam, & ita pęnitebit quidem de peccato suo ad nullam tamen tenebitur restitutionem, quia vbi iniustitia non est, nec debitum restituendi.

CONCLVSIO QVARTA.

Reuelans in iudicio peccatum fratris iuridice probabile, quod est in damnum aliorum, reuelat quæ non ex odio, sed ne illud alijs noceat, nullo modo peccat.

Non contra iustitiam, cum his, qui tale peccatum cōmisit, eo ipso quo probabile est, non habeat ius in suam famam, nec contra charitatem, quia cum iure naturæ potior sit ratio patientis iniuriam, quàm inferentis quā do peccatum fratris est alijs nociuum, nec alia via commodius illi occurri potest, quam deferendo illud ad iudicem, recta ratio docet, vt illud deferatur. Dico nec alia via commodius illi occurri posse, quia si secreta admonitione, vel alia uia suauiori adduci potest peccator ille, vt resipiscat, nec noceat, contra charitatem est deferre crimen illud occultum in iudicium. Vnde furem occultum volentem restituere quæ rapuit, vel prudēter timetur similia damna illaturum, si crimen eius iuridicè probari possit, etsi occultum, licet & expedit deferre in iudicium.

ARTICVLVS. II.

An accusatio debeat fieri in scriptis.

CONCLVSIO PRIMA.

In rebus grauibus debet fieri in scriptis.

PRIMÒ ratione iudicis, quia cum sit medius inter accusatorem, & reum, ad examinanda, & discernenda, & allegata, & proposita ab vtraq; parte vsque ad definitionem causæ, & sententiam, debet in illo examine cum certitudine procedere, quod

quod nequit ob defectũ,& infirmitatẽ memoriæ humanæ, nisi quæ proponuntur scriptis mandẽtur. Secundò ex parte accusatoris, quia si deficit in probatione, exponit se pœnæ talionis, aut alicui alteri, vnde ne valeat negare crimen, qđ reo imposuit qñ illud probat, oportet in scriptis accusetur. Tertiò, ex parte rei, quia debet crimina sibi obiecta repellere, & purgare, q ex fragilitate etiã memoriæ non ita cõmodè posset, si solo verbo, & nõ scripto ipsi traderentur. Hæc conclusio non est de iure diuino, nil.n.tale cõtinent aut innuunt sacræ literæ, nec de iure naturali, quia ius naturale idẽ est apud oẽs, apud Romanos aũt per oratores proponebatur causa. Et acto. 24. Iudæi adduxerunt oratorẽ ad accusandũ Paulum, sed est de iure humano, habetur.n.in vtroque iure, in Canonico. 5.q.8. Can. Accusatorũ, qui est Calistæ Papæ Epistola 5. ad Episcopos Galliæ: Can. Quisquis, & Can. Qui crimen. In iure Ciuili. l. Si cui. ff. De accusatio. Nec repugnat Canon Stephani. Per scripta, eodẽ loco vbi ait ne fiat accusatio per scripta: præcipit.n. nequis absens per epistolam alium accuset, sed præsens accedat, & in iudicio compareat.

CONCLVSIO SECVNDA.

In leuibus non est necesse fieri accusationem in scriptis, sed sat est fiat solo verbo.

ITa habetur. l. leuia. De accus. vbi dicitur. [De plano leuia accusentur.] Idest solo verb. & sine scripto, & figura ac strepitu iudicij, vt benè exponit Bartho.

CONCLVSIO TERTIA.

In publicis, & manifestis iudici non est opus scripto.

Quia neq; hæc (vt diximus) oportet accusare, cum ipsi notoria sint, ac facilè possit, & sine labore probare.

ARTICVLVS III.

An accusatio reddatur iniusta per illa tria vitia, quæ dicuntur, in iure, calumnia, prauaricatio, Tergiuersatio.

OBserue. cum accusatio fiat ob bonũ publicum, vt delinquentes, & rei iustè puniãtur, posse accusatorẽ aut plus iusto fauere bono cõmuni, & nocere reo, q fit obijciendo illi falsã crimina, quod est calũnia, aut cõtra, plus iusto fauere reo quã bono cõmuni, quod fit duobus modis, aut nõ benè prosequẽdo accusationẽ, & probationẽ delictores quod fit vel non obiciendo reo omnia crimina, quæ debet obijcere, vel admittẽdo falsas excusationes, & defensiones rei, & hic deffectus dicitur præuaricatio, seu collusio, nã qñ ita agitur in causã, colludunt inter se accusator, & reus, quo vitio non modò accusator verum etiã testis, aduocatus, & iudex, & alij ministrĩ iustitiæ peccare possunt, non rectè suũ munus exequentes, sed contra ordinẽ iuris fauentes reo, Vel põt secundo modo fauere reo contra bonũ commune, desistendo, & retrocedendo à iusta, & debita accusatione, & hic deffectus dicitur tergiuersatio:

Obseruemus secundò, non quãcunq; obiectionem falsi criminis esse calumniam, sed illã, quæ fit scienter, & ex malitia, nã qui obijcit crimina falsa putans vera, & bona fide, non est calũniator, nisi illa bona fides nitatur leui causæ, quia si audiuit ab aliquo, nec diligẽter examinauit, est temerarius accusator, & peccat mortaliter, quãuis non ita grauiter, vt ille, qui obiecit ex malitia, tenetur tamen vterque ad restituendum damna subsequuta ex tali accusatione, quia vterq; iniq; nocuit accusato. Debet enim, qui accusat non facilè credere, nec temere accusare, sed prudẽti vti examine, quo adhibito si nihilominus deceptus est, nec peccat, nec tenetur ad restitutionẽ, quia iustè processit, cũ prudenter crediderit, & accusauerit, tenetur tñ cum primũ nouit se deceptum, desistere, nam si perseueret iam est calumniator: Similiter q in criminibus occultis, quæ in iudicio probari nequeunt, alteri obijcit scienter, calũniator quoq; est, tenetur q; ad restitutionẽ, quia in iudicio sicut est iuridicè verũ quod iuridicè probatur, ita est iuridicè falsum, quod non potest iuridicè probari.

Obseruemus tertiò, cum desistere ab accusatione iusta, & debita sit culpa quæ dicitur tergiuersatio, quatuor modis posse aliquem desistere sine hac culpa. Primò qui bona fide accusauit, & deinde deprehendit se fuisse deceptũ, & de hoc secundo loquitur Canon ille. Si quẽ penituerit, Secundò, qui vera crimina obiecit, & habebat testes, quibus id probaret, vel ex concilio sui aduocati crimen illud erat iuridicè probabile, deinde verò, aut culpa alicuius testis qui retrocedit a dicenda veritate, aut quia fuit deceptus à suo aduocato, aut quia certò videt iudicem non iustè iudicaturum, desistit ab accusatione, & componit se cum reo. Hi sunt iustè desistere vt constat ex dictis. Et ratio est, quia sicut istis licebat à principio nõ accusare, si illa intellexissent, ita quoque licet deinde ab accusatione cessare, cum primum illa intelliguntur, nec hoc est tergiuersari, cũ non iniustè deserant causam, secus est si pecunia corrupti, aut aliqua iniusta causa moti desistant. Tertiò, qui accusauit in propria causa, & non propter bonum commune, sed postulans punitionem sui læsoris, & satisfactionem damni accepti, si desistat non tergiuersatur, quia hoc ipsi omnino liberũ est, & in principio, & in toto progresu accusationis, quia cum non accuset ex debito, sed vtens iure suo, potest illi quotiescunque voluerit renuntiare. Quartò qui desistit auctoritate Principis: Princeps enim sicut potest in principio accusationẽ repellere, ita & in progressu abolere, & reum absoluere, quando propter dignitatẽ personæ, & Reipub. vtilitatem magis conuenit bono communi illũ absolui quã puniri. Etiam si accusatio, & punitio tendant in bonum commune, quando propter personæ dignitatẽ vtilitatẽ, vel necessitatem Reip. magis expedit bono cõmuni illũ absolui quàm puniri, tunc iustè põt princips pœnã illi remittere, & auctoritate principis accusator desistere. Vnde hæc tria vitia sic sunt accipiẽda, calumnia ex malitia, preuaricatio fraudulenter, & tergiuersatio inordinata, qualis est, qñ quis accusauit de vero crimine, quod testibus probare cõmodè potest, & cuius punitio postulatur tanquam necessaria bono cõmuni, nec interuenit Principis auctoritas, & nihilominus desistit, sic enim desistere est inique, & contra ordinem iuris cessare ab accusatione, quod est propiè tergiuersari: His positis aperta est conclusio. [Tribus istis vitijs eo modo quo hic explicata sunt, reddi accusationẽ iniquam, & iniustam.

Hæc conclusio est definitio vtriusq; iuris 2.q.3. Can. Si quẽ penituerit. §. Notandũ, & l. Accusatores. ff. ad Senatus consultum Trebellianum: Et l. 1. ff. De absolutionibus.

In hoc art. id solum quod modò diximus cum D. Tho. Posse Principẽ remittere reo, & consequenter auctoritate ipsius posse accusatorem desistere, habet hanc difficultatem. [An idem liceat auctoritate iudicis inferioris.

Hoc dubiũ proponit hic Cayet. & ratio dubitandi est, quia si Princeps ideo id potest, (quãdo remissio illa est vtilis. & expediens bono communi) quia accusatio, & punitio tendunt in bonũ cõmune, eadẽ ratione dicẽdũ est, iudicẽ inferiorẽ id quoq; posse qñ illa remissio erit quoq; maximè vtilis bono cõmuni, quia non minus incũbit iudici inferiori cura, & custodia boni cõmunis pro ratione sui officij, quã principi: vnde liceret etiã, qñ bono cõmuni videretur expedire, desistere ab accusatione auctoritate iudicis inferioris, Et cõfirmatur, quia hic nõ est sermo de causa, in qua accusator non rectè procedit, tunc enim, vterque tàm supremus iudex quàm inferior sicut potest à principio repellere, ita & in progresu concedere, vt desistat, neq; est sermo de causa in qua existit pars læsa, nam parte læsa postulante, tam supremus, quam inferior tenetur exequi pœnam, & dicere ius contra reum, vnde est sermo quando accusatio, & punitio tantum sunt ob bonum commune, quo fit, vt cum bono communi uterque debeat prospicere, quod potest supremus ob bonum commune, dicẽdum est posse quoque inferiorem ob idem bonum commune.

Re pon-

Reſpondet tamen Cayet. plurimũ intereſſe inter Principem, & iudicẽ inferiorem, quia Princeps de iure, & auctoritate, & ex plenitudine ſuæ poteſtatis, qua non aſtringitur legibus poteſt accuſationẽ viri Reipub. vtilis, & quẽ abſoluere expedit bono cõmuni, & in principio repellere, & in progreſſu ſi admiſit abolere, & reſcindere, etiã illius, qui accuſatur apertè lęſa, quia princeps poteſt pręferre bonum commune ſit etiam bonum ipſius læſi: iudex autem inferior, non ex iure ſed ex epicheia poteſt initio non admittere accuſationem, vt noxiam bono communi, at poſt quàm illam admiſit, non poteſt abolere, nec interponere ſuam auctoritatem, qua accuſator deſiſtat, debet tamen ſuperſedere, & differre iudiciũ, & eiuſdẽ vel à ſupremo, ob bonũ cõmune, propoſita illi Reip. vtilitate, reo illi remitatur.

ARTICVLVS IIII.

An accuſator qui in probatione defecerit, mereatur pœna Talionis.

Obſeruemus ex Ariſtotile. 5. Ethic. illum propriè & formaliter iniuſtè agere, qui ſciens, & prudens infert iniuriam; illum verò, qui bona fide, ac prudenter exiſtimat ſe iuſtè agere, licet decipiatur, & fallatur, inferre quidẽ iniuriã materialiter, nõ tamẽ formaliter, & propriè, quia deceptio illa tollit rationẽ voluntarij. Vnde qui ſciens, & prudẽs accuſat de falſo crimine, vel occulto, quod iuridicè probari nõ poteſt, hic propriè, & verè eſt iniquus accuſator, & calũniator, ac dignus pęna: qui verò accuſat bonã fide, & prudẽter exiſtimãs illud crimẽ verũ eſſe, & probabile in iudicio, nõ eſt iniquus accuſator, nec ſi deficiat in probatione dignus pęna, ſed venia.

Obſeruemus ſecundò iniquum accuſatorem duobus inferre iniuriã, & Reip. & iudici illius miniſtro, & cui ſua accuſatione nitebatur nocere: de cauſa plectitur duplici pœna in iure: Propter iniuriam, quam infert iudici, & tribunali manet infamis, & indignus, qui nec in iudicio amplius vlle nomine admitatur, nec in Repub. aliquod munus exerceat, vt habetur 2. q. 3. can. Si quis Propter nocumentum verò quod fratri iniquè inferre moliebatur, inuẽta eſt pœna talionis, vt patiatur ipſe, quod accuſatus erat paſſurus, ſi probatum fuiſſet illi delictum. Huius pœnę primi auctores leguntur apud Ariſt. 5. Ethic. c. 5. fuiſſe Pitagorei, fuit enim celebris ſententia cuiuſdam Rhadamanthi Pitagorici dicentis de huiuſmodi accuſatore.

Si quæ fecit patiatur, & ipſe: Rectum fuerit iudicium. Cũi ſimile illud pſal. 36. [Gladium euaginauerunt peccatores, vt decipiant pauperem, & inopem, vt trucident rectos corde, gladius eorum intret in corda eorum.

Obſeruemus tertiò, ex Ariſt. 5. Etich. Talionem, quam ipſe ibi vocat repaſionem, non conſiſtere in æqualitate rei ad rem, vt ſi Princeps plebeiũ percuſſit alapa, Princeps ſimiliter alapa percutiatur, ſed conſiſtere in æqualitate ſecũdum proportionem perſonarum, vt ſi Nobilis percuſſit plebeium, patiatur eam pœnam, quæ penſata vtriuſq; dignitate æqualis prudenter iudicetur illi percuſſioni.

CONCLVSIO PRIMA.

Accuſator qui non ex malitia, aut temeritate ſed bona fide, & prudenter accuſauit, ſi deficiat in probatione, nulli pœnæ tenetur.

Patet imponitur accuſatori ob iniuſtã accuſationẽ, iſte non eſt iniquus accuſator, nec calũmiator, ergo. Et ita huiuſmodi accuſatori remittit Fabianus omnẽ pęnã iuris 5. q. 3. Can. Si quis iratus: Tenetur tñ hic, ſi accuſati famã in aliquo læſit damnũ illud reficere, quia dãna illata, ſiue iniquè ſiue citra iniquitatẽ illata ſint, ſunt reficienda, non ratione iniquæ acceptionis, ſed ratione rei acceptæ:

Iuxta hanc concl. nõ punitur fiſcus, etiam ſi in probatione, deficiat, primò, quia accuſat bona fide, maximè in hoc Regno Valẽ. vbi traditur illi materia accuſandi à iudicibus ſecundò, quia nullus exercet tale officiũ, ſi huic penę ſubiaceret, tertiò, quia communiter fiſcus denũciat, vt iudex inquirat, Quod ſi intelligeos ſe non poſſe probare, nihilominus accuſat, peccat, & grauius quàm alij ratione officij, & tenetur reſtituere damna, quia intentio Principis eſt, fiſcos inſtituere, vt accuſent ſeruato ordine iuris.

Mich. Sal. in 2. 2. D. Tho.

CONCLVSIO SECVNDA.

Accuſator qui ex malitia, vel temeritate accuſat de falſo crimine, aut occulto, quod iuridicè probare nequit, manet infamis, & eſt dignus pęna talionis.

Prior pars patet ex illo cã. Si quis 2. q. 3. Altera verò eſt definita ibidem à Damaſco: cã. Calũniator, [Calũniator inquit ſi in probatione defecerit talionẽ recipiat: Et c. an. Qui nõ probauerit. Et in iure ciuili ff. Ad ſenat. conſult. Turpi. l. Prima. l. Mulier. l. Quæſitum. Et in ueteri teſtamento erat in præcepto. Hæc lex talionis Exodi enim 21. dicitur de accuſatore, [Oculum pro oculo, dentem pro dente: Deuth. 19: Dicitur de iudicibus: Cum diligentiſſimè perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem, dixiſſe contra fratrem ſuum mendaciũ. reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit:] Et ratio eſt quã reddit hic D. Thõ. quia iudex eſt medius inter accuſatorẽ, & reũ, ad dicendũ ius, & conſtituendam æqualitatem inter ipſos, æqualitas; aut iuſtè hoc exigit, vt damnum quod quis alteri iniuſtè molitur, & deſiderat, ipſe patiatur, Ergo iuſtum eſt vt iniquus accuſator in probatione deficiens patiatur pœnã talionis.

CONCLVSIO TERTIA.

Hæc pęna talionis, non eſt de iure diuino in noua lege ſed de iure tantum humano.

Patet, quia præceptũ illud Exo. & Deut. erat iudiciale, pertinẽs ad gubernationẽ illius populi, in quo gẽs illa ad calũnias, & inferẽdas iniurias procliuis, metu pęnæ debuit cohiberi: in lege autẽ Euangelica non perſeuerat, cũ omnia præcepta illius legis, maximè iudicialia, & ceremonia in Chriſti paſſione vna cũ vniuerſa lege Moyſi ceſſauerint, imò, & moralia, vt præcepta illius legis, quamuis maneãt, vt præcepta legis naturæ, & cõfirmata in Euãg. Vnde qñ Chriſtus dixit Matt. 5. [Audiſtis quia dictũ eſt antiquis, dentẽ pro dẽte, &c. Ego autẽ dico vobis, ſi quis te percuſerit, &c.] Nõ abſtulit tunc legẽ iſtã durauit, n. vſque ad ipſius mortẽ. [Tũc nãque trãſlato ſacerdotio, & legis trãſlatio facta eſt.] Sed tãtũ docuit qua charitate, & patiẽtia oporteat nos vti in ferẽdis iniurijs. Hec lex cũ iã ſit ſolũ humana p deſuetudinẽ ammiſit ſuã vim. Tũ quia dura & atrox, Tum quia ipſi met iudices illã nõ exequũtur, ſed videntur reuocaſſe: ita ait Aulus Gelius lib. 2. Noctium Aticarum, quamuis hæc lex in ſcripta eſſet in duodecim tabulis ſub titulo de iniurijs, clementia tamen reuocata eſt. Idẽ habetur Inſtitu. De iniurijs. §. Pœna: Seruatur tamen in aliquibus regnis contra teſtes falſos, quando actu ſubſequuta eſt mors accuſati iniquè de falſo crimine, vt in regno Caſtellæ, eſtque vltima l. Tauri, Et in noſtro Regno in legibus Iacobi Primi Titulo De falſo teſte. Et ſeruatur maximè in officio ſanctę Inquiſitionis, quando per falſos teſtes innocens fuit relaxatus, & occiſus.

CONCLVSIO VLTIMA.

Pęnam infamiæ, & alias arbitrio iudicis relictas, iniquus accuſator in probatione deficiens, uſque hodie patitur, & ita eſt in vſu.

Sed ita ſi fuit illa iniqua accuſatio in tribunali ſęculari, ſit infamia ſęcularis, poteſtquè illam remittere Princeps, ſi pars lęſa remittat quoque iniuriam ſibi illatam quia vt vidimus quæſt. præced. ar. 4. pœnam legis parte læ-

sa pro clamante neque Principes potest remittere, Quod si fuit iniqua accusatio in tribunali Ecclesiastico, est infamia Ecclesiastica, postq; illam remittere non ordinarius, sed Papa, vt ait Gratianus 2. q. 3. Can. Eu phemium, nec repugnat dictum illud Gelasij Papæ quod citatur eodem loco [Quamquam animas per penitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus.] Est enim duplex infamia, quædam iuris, quæ est illa indignitas, & inhabilitas ad munera publica, & ad aliquid agendum in iudicio: alia verò est infamia facti, quæ opponitur famæ, & bono nomini, quod habent, qui benè audiunt in Repub. quomodo infamia est malum nomen, & sinistra opinio, quæ de aliquo habetur: Papa potest quidem remittere infamiam illam iuris, & reddere habilem ad officia, & munera Ecclesiæ, infamiam autem facti nequaquam potest tollere, sed per actus studiosos, & exempla virtutis tollenda est. Vel vult ibi Gratianus, Papam non posse tollere infamiam ciuilem, & sæcularem, neque Principem sæcularem posse tollere Ecclesiasticam: Prior expositio est D. Thom. hic ad tertium, & præstantior.

QVAEST. LXVIIII. DE INIVSTITIA, QVAM potest reus committere in iudicio.

ARTICVLVS I.

An accusato liceat ueritatem negare.

DIu. Thom. cum præcipua pars huius disputationis de iniustitia, quæ in iudicio committi potest posita sit in interrogationibus rei, & testis vt optimè procedat, statuit initio in hoc articulo ea quæ tanquam certissimæ regulæ, & fundaméta huius materiæ habenda sunt. Quæ quamuis à D. Tho. sub nomine accusati, & rei proponantur pertinent nihilominus eodem omnino modo, & iure testem.

PRIMA REGVLA, SEV CONCLVSIO.

Quicunque iuridicè (id est à suo iudice, & secundum ordinem iuris) interrogatur de suo crimine, tenetur illud sub mortali manifestare.

PRobatur agere contra iustitiam est peccatum mortale (sumitur enim omne peccatum mortale ex duplici radice, nempe, vel quia repugnat iustitiæ, vel quia repugnat charitati) sed qui à proprio iudice seruato ordine iuris de crimine aliquo interrogatur, nisi illi veritaté aperiat, agit contra iustitiam ergo peccat mortaliter. Maior certa est. Probatur minor. Contra iustitiam agit qui non seruat alteri suum ius: sed iudex habet auctoritatem coerciuam, & ius interrogandi suos subditos iuxta ordiné iuris de suis criminibus, ergo qui iuridicè interrogatus non confitetur veritatem suo iudici, expoliat illum suo iure, & agit cótra iustitiá. Maior quoque huius probationis certa est. Probatur minor. Iudex quo iure habet auctoritatem ad puniéda delicta, eodem omnino iure habet auctoritatem ad vtendú omnibus medijs, & vijs, licitis, & honestis, necessarijs ad punitionem delictorum: vnum autem ex medijs licitis, & quandoq; necessarium, est iuridica interrogatio criminis, & cófessio illius: ergo, Quod liceat interrogare ex S. Scriptura constat: Iosue. 7. sic interrogauit Iosue Achá, vt cófiteretur suú crimen: [Fili da gloriam Deo Israel, & cófitere, atque indica mihi quid feceris, nec abscondas.] Quibus verbis docuit apertè adeo esse licitú, & honestú, iudicem interrogare, & delinquétem confiteri, vt cedat in Dei gloriá, & obsequium, sicut alia opera studiosa, & iusta. Et Ionæ. 1. cum ob peccatum alicuius tempestatem illá ortá intelligerent, & iacta sorte deprehensus esset Ionas, iure naturæ gubernator nauis, qui in eo casu erat legitimus iudex illud causæ, interrogauit: [Quid fecit?] Quod sit etiá mediú aliquando necessariú, patet: Nam quádo delinquéns est infamatus, vel habetur cótra eú semiplena probatio, potest, & debet iudex procedere ad punitionem, quod tamé non potest nisi per interrogationem, & confessionem delicti: quia nemine licet condemnare, vel punire nisi concessum, vel conuictum per testes, vt habetur. 2. q. 1. cá. Nos in quemquam. Et can. Iudex. Cum igitur hoc mediú licitú sit, & multoties necessarium, iudex habet ius ad vtendum illo, tenebitur que reus sub mortali confiteri veritatem.

Et confirmatur, quia inferior tenetur sub mortali obedire in rebus grauibus mandatis licitis, & honestis sui superioris. Rom. 13. [Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et qui potestati superioris (Intellige iuridicè procedétis) resistit, Dei ordinationi resistit.] In hoc autem casu (ut supponimus) iudex iustè, licitè, ac iuridicè pcedit.

Habetur hæc regula apertè c. Cum dilectis de accusatio. Vbi Innocen. III. diffinit Episcopum illú de quo ibi agitur, interrogatum iuridicè, nec veritatem occultare, nec dicere falsitatem debere. In hac omnes conueniunt. Idem docuit Innocen. III. in c. 2. de cófessis. Ex probatione huius primæ conclusionis patet, reum iuridicè interrogatum teneri, ad ueritatem confitendam, etiam si sine iuraméto interrogetur, Nam probatio qua vsi sumus nó sumitur ex vi iuramenti, nec eius adhuc hic meminimus, sed ex iure quo habet iudex ad interrogandum, & obedientiam, quá inferior debet suo superiori iuridicè procedenti.

SECVNDA REGVLA SEV SECVNDA conclusio, quæ ex præcedenti apertè sequitur.

Qui de suo, vel alieno crimine illigetimè interrogatur id est, uel ab eo qui non est suus iudex, uel contra ordiné iuris, etiam si sub iuramento interrogetur, non tenetur ad aperiendam ueritatem, sed potest illam occultare.

PAtet prior pars: Quia tota ratio ob quam iudici iuridicè procedéti est veritas aperiéda, ex eo sumitur, quia tunc habet ius ad interrogandú, & consequenter subditus obligationé respondédi: sed qui nó est legitimus iudex, vel non seruat ordiné iuris, nó habet ius ad sic interrogandú, nec subditus obligationé obedièdi: ergo iudici illegitimè interrogáti nó tenetur subditus aperire veritaté, sed potest occultare illá. Altera pars patet, quia licèt mendacium quá tumuis leue opposito iuraméto sit mortale, ratione periurij, & irreuerentiæ, quæ in eo Deo irrogatur, adducendo Deú in testé mendacij: iuramentú tamen non prohibet occultare veritaté, quá non tenemur manifestare, quia occultare veritaté non est mentiri. nec iuramentum obligat nos in iudicio ad aliquid, ad quod simpliciter, & ex iustitia nó tenemur, sed tatú auget illud debitú. In hac regula omnes quoque Doctores conueniunt, & habetur apertè vtraque pars ipsius c. Qualiter, & quádo el primiero. De accusatio. De qua copiosè Henricus Gand. Quo lib. 1. q. 33.

TERTIA REGVLA, SEV CONCLVSIO.

Mentiri nullo modo licet, siue iudex iuridicè procedat, & interroget, siue contra ordinem iuris.

PAtet, quia mendacium adeo est intrinsece malú, vt nullo modo possit benefieri, aut honestari ex aliqua circústantia, vt docet infra D. Tho. q. 110. & D. Aug. li. de mendacio. c. 4. & in Quæstio. vete. Testa. lib. 2. q. 71. & habetur 14. q. 5. cá. Pœnale. & 22. q. 2. can. Primò. Idem constat ex varijs locis Sacræ Scripturæ, maximè Exod. 23.

In his regulis nulla est difficultas. Circa tertiam solum, offert se hæc dubitatio.

Prima Controuersia.

AN QVODCVMQVE MENdacium in iudicio sit peccatum mortale, etiam extra iuramentum.

Sillu.uerb.Mendacium.nu.3. & Cayet. in comment. huius art. volunt quodcunque mendacium quãtumuis sit in materia leui, dictũ in iudicio, siue sacramentali,& interiori, siue exteriori, & forensi esse mortale, quia licèt materia sit leuis,& mendacium illud simpliciter, & secundum se extra iudicium esset veniale, dictum tamen in iudicio est graue, & mortale. Probant primò: Mendacium dictum in iudicio efficit, vt iudicium quod illi mendacio nititur sit falsum, efficere, vt iudicium sit falsum, & iudex decipiatur, est inferre grauem iniuriam, & iudici, & iudicio, iniuria autem iudici,& iudicio illata est pecca.mort. ergo. Secundò, vis ipsa iudicij exigit veritatem iudicandorum, sicut vis iuramenti veritatem iudicandorum, vtrunque enim ex natura sua,& Sacris litteris debet fieri in veritate, & iustitia, sed mendacium cum iuramento etiam in re leui est mortale, ergo & in iudicio. Tertiò, qui negat iudici quam dicere debet veritatem, peccat mortaliter, agit enim contra obedientiam,& iustitiam quam debet illi seruare, sed qui mentitur iudici,& in re leui, mentitur etiam contra veritatem, quam debet illi dicere. Probo interrogatus quis in confessione de peccato veniali, licèt non teneatur illud confiteri, at postquam vult circa illud respondere, si mentiatur, mentitur contra veritatem seruandam in confessione,& debitam confessori, sicut qui iurat, licet extra iuramentum poterat in re leui mentiri sine mortali, at postquam vult iurare, tenetur sub mortali verum dicerè, etiam in re lęui. Similiter licèt extra iudicium non debeatur in re leui dici veritas sub mortali, at postquam res illa subest iudicio, & si lęuis sit, debetur in ea ex natura iudicij seruari veritas, & mendacium etiam in re lęui contra veritatem debitam iudici est pec.mort.

Oppositum docent Soto lib. 5. de iust.q. 6.ar.1.& in lib. de tegendo secreto, num.2.q.7.conclu.2. Nauar. in c. Inter verba conclu.6.nume.24.& in capit. Finali de Pœnitentia dist.5.num.22. citatque in eandem sententiam doctissimũ Martinum a Ledesma. Volunt hi, mendacium siue sit in materia præcipua de qua iudicatur, siue in circumstantijs illi accidentibus, si materia sit lęuis, vt in confessione peccatum veniale, in iudicio exteriori non detulisse nocte lumẽ contra præceptum prætoris, non esse mortale, sed tantum veniale, si verò materia grauis sit, siue sit præcipua, siue accessoria, & pertinens ad iudicium, esse mortale. De hac secunda parte nulla est controuersia. Priorem probant. Primò, ex D.Thom. Qui licèt hic ad tertium asserat absolute mendacium in iudicio esse contra charitatem, quæstione tamen seq.80.arti.4. explicans se ipsum, docet mendacium ex suo genere esse mortale: Certum autem est ex D.Thom peccatum quod ex suo genere mortale est, in indiuiduo ex leuitate materiæ posse esse veniale, vt furtum, &c. Secundò, peccatum contra fidem, & religionem, tùm etiam sacrilegium, ex suo genere,& simpliciter est mortale, & grauissimum, nec minus quàm mendacium in iudicio, at ex lęuitate materiæ potest esse ueniale, ut lęuissimũ uerbum sapiens hęresim, lęuis irreuerentia Sacramenti, lęuis percussio clerici, obulum ex Ecclesia furari, Tertiò, peccatum mortale ex suo genere potest ex D Thom. reddi ueniale, aut ex lęuitate materiæ, aut ex defectu plenæ deliberationis, sed mendacium in iudicio potest esse ueniale ex defectu plenæ deliberationis, ut si subito, & absque consensu, sed cum quadam incogitantia quis mentiatur in iudicio, uel confessione, ergo potest etiam fieri ueniale ex leuitate materiæ. Quartò, in iudicio pro eodem sumit hic D.Tho. mentiri, & tacere ueritatem, quam debes dicere iudici, sed tacere rem lęuissimam, etsi debitam non est mortale, ergo nec mentiri in re lęui. Quintò, Mich.Sal.in 2.2.D.Tho.

hic est communis consensus, & conceptio omnium fidelium, ut si quis neget prælato se fregisse silentium, aut defuisse choro, licèt mentiatur, tamen iudicetur peccare ueniàliter: similiter si interrogatus à iudice, an detulerit noctu lumen mentiatur illi.

Ad argumenta Cayet. respondeo. Ad primum iniuriam quæ iudicio fit, sicut in omnibus alijs actionibus humanis sumendam esse aut, ex materia, aut ex animo inferentis illam: constituimus autem hic, animum huius non esse contemnere iudicem, nec mentiri in quacunque re, sed in illa solum, quia lęuis est, unde cum ista iniuria non sit sumenda ex animo, sed ex sola materia, sicut datur reuera in iudicio materia lęuis, ita quoque, & iniuria lęuis, & consequenter venialis, Quod enim vult Cayet. omnem iniuriam quæ fit in iudicio esse grauem, & mortale, falsum est, nam deffectus iudicis iniuriam inferunt quoque iudicio,& defectus confessoris confessioni, at si sint lęues isti deffectus, iniuriæ quoque quæ per illos inferuntur, lęues etiam sunt, & veniales. Similiter, & mendacium in re lęui, quamuis sit veniale, grauius est in iudicio, quàm extra iudicium, & prolatum in confessione, multò grauius quàm in iudicio. Ad secundum dico, plurimum differre inter simplex mendacium,& si prolatum in iudicio, & mendacium cum iuramento, quia mendacium iuramento firmatum, ét in lęuissima re est mortale, cum in tali iuramento adducatur Deus in testem. falsitatis, quod in quacunque re fiat, cedit in grauem Dei iniuriam, & irreuerentiam, At citra iuramentum mendacium in re leui, & si fiat in iudicio, non est mortale, quia non mutat propterea naturam suam, nec desinit esse lęue, nec infert grauem iniuriam iudicio, vt constat. Ad tertium distinguenda est maior, qui enim negat veritatem, quam debet explicare iudici, in materia graui, vt furtum, homicidium, aut circumstantias ad illam materiam grauem pertinentes, vt quando interrogatur homicida vbi erat tali hora, an gladius ille cruentus sit suus, quia tales circumstantiæ sequuntur naturam, & rationem delicti, sicut accesorium naturam sui principalis, hic peccat mortaliter: qui verò negat in re lęui, vt religiosus qui fregit silentium, & si de eo iuridicè interrogatus illud negat, peccat tanquam venialiter.

ARTICVLVS II.

An liceat accusato per calumniam se defendere.

OBSERVEMVS primò, calumniam primò,& per se esse falsi criminis obiectionem: Vnde primò,& per se conuenit iniquo accusatori, cuius proprium est falsa crimina iniquè alteri obijcere, transfertur inde secundario ad reum, negantem vel occultantem veritatem, quam tenetur in iudicio confiteri, imponit enim malè,& falsò ipsi accusatori falsi, & iniqui accusatoris crimen, & calumniatur illi, vnde calumniosè se defendere est negare vel occultare veritatem quam tenetur reus confiteri.

Obseruemus secundò, iudicem non posse cõtra aliquẽ iuridice procedere nisi vel infamia siue clamorosa insinuatio, vel indicia manifesta, vel semiplena probatio præcedat: non probat hoc D.Tho. ostendemus tamen illud infra copiosè, potestque interim probari: Quia occultorum solus Deus est iudex, iuxta illud B.Pau.1.Cor.4.[Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum.] Quasi dicat, occulta & abscondita diuino tantum subsunt iudicio, non humano. Quod varijs in locis docent Sũmi Pont. can. Deus omnipotens 2.q.1.can. Erubescant dist.32. vbi habetur. [Secretorum solus Deus est cognitor. c. [Qualiter & quando,& cap. Inquisitionis, de Accus. Et c. Licet Heli. De symonia. Crimen autem cuius nulla est infamia, nulla manifesta indicia, nec semiplena probatio, in iudicio occulta sunt.

Obserue mus. 3. Occultari veritatem bifariam, aut vijs licitis, vt tacendo, vel vtendo verbis ambiguis, quæ citra

mendacium illam occultent: aut vijs illicitis, vt mentiendo, vel aſerendo falſum, vel vtendo aliqua fraude, vt dolo. Prius illud eſt prudentiæ, hæc enim virtus medijs licitis tẽdit in finem, poſterius autem eſt vitij aſtutiæ, cuius etiam eſt tendere in finem, ſed medijs iniquis.

CONCLVSIO PRIMA.

Accuſatus aliquando tenetur ueritatem confiteri, nempe in tribus caſibus, quando præcedit infamia, uel indicia manifeſta, vel ſemiplena probatio: Aliquando uerò non tenetur eam fateri, ſed poteſt occultare, nempe, quando nil horum præcedit.

PRobatur, Reus ex præcedenti articulo iuridicè interrogatus tenetur confiteri veritatem, interrogatus autem contra ordinem iuris nõ tenetur illam fateri, ſed poteſt occultare, quãdo præcedit, vel infamia, vel indicia, vel ſemiplena probatio, iuridicè interrogatur: ergo tunc tenetur confiteri: quando autem nil horum præcedit, non interrogatur iuridicè, quia vbi nil horu exiſtit crimina ſunt occulta, & quæ non ſubſunt iudicio humano, ergo ſi nil horum præcedat, poteſt occultare veritatem.

CONCLVSIO SECVNDA.

Accuſatus, quando poteſt occultare veritatem, debet eam occultare vijs licitis, vt tacendo, uel fallendo iudicem abſque mendacio, non tamen vijs illicitis, vt per mendacium, fraudem, uel dolum.

HÆC non indiget probatione, conſtat enim non eſſe facienda mala, vt fiu deueniant bona.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui negat, uel occultat crimen, quod tenetur confiteri, & in eo vtitur uiis illicitis, ut mendacio fraude, vel dolo calumnioſè defendit, qui verò negat, uel occultat quod non tenetur fateri, utiturque viis licitis, non agit calumnioſè.

PAtet, quia calumnioſè ſe defendere idem eſt ꝙ inique ſe defẽdere, & iniquè negare, aut occultare veritatẽ.

CONCLVSIO QVARTA.

Nulli licet calumnioſè ſe defendere.

PErſpicua eſt, Nulli enim licet negare, vel occultare veritate, quam tenetur confiteri, aut occultare vijs illicitis, quando licet illam occultare. Porrò quia calumnioſè ſe defendens perturbat iudicium, grauique iniuria afficit, & iudicem cui non obedit, cum teneatur obedire, & accuſatorem, inſinuans illum falsò accuſaſſe, cum verè accuſauerit, & Reip. impediens ne crimina puniantur, propterea cap. primo De iuramento calumniæ in ſexto cõfirmatur à Bonifacio octauo leges ciuiles Imperatoris Iuſtiniani in quibus, vt in ipſis videre eſt ſapienter præcipitur, vt iudex, vel in principio, vel in progreſſu litis, in cauſis criminalibus accipiat à partibus iuramentum calumniæ, id eſt iuramentum aſſerendæ veritatis, a quo tamen iuramento excipiuntur omnes Eccleſiaſtici, & religioſi præter quam in cauſis fidei, vt ſtatuit Honorius. 3. c. inhærentes. eodem tit. & In legibus noſtri regni excipiuntur etia ſeculares in tribunalibus ſecularibus in propria cauſa criminali. Intereſt autem inter accuſatorem, & reum, quod accuſans iniquè, & per calumniam punitur pœnis iuris, vt vidimus, Reus verò, & ſi per calumniam ſe defendat, peccat quidẽ in foro animæ, & punietur à iudici propter delictum, de quo accuſatur, propter calumnioſam tamen defenſionem, qua nitebatur ſe liberare, nõ punietur, nec aliquæ ſunt obid impoſitæ pœnæ a iure, quia accuſator voluntariè vritur illa iniquitate calumniæ, reus verò quaſi coactus neceſſitate liberandi ſe à ſupplicijs. In quo prudenter lex ſe habet, conſiderans, innatum eſſe cuique, ſe ipſum qua via poterit tueri, & paucorum eſſe vitam potius exponere quàm aliquod peccatum committere: Sicut non punit virũ occidentem vxorem deprehenſam in adulterio, conſiderans paucorum eſſe tunc vehementem animi paſſionem temperare. Vide hic Diuum Thomam, ad primum, & ſecundum.

Materia huius art. præcipua eſt omnium, quæ tractãtur in hac diſputatione de iudicio, & ex qua multa quoq; intelligentur pertinentia ad teſtes, Agunt de ea Doctores eiſdem locis, & titulis in quibus agunt de accuſationibus, Iuriſtæ in titulis de confeſſis, ſcholaſtici in 4. diſt. 16. Summiſtæ maximè Sylu. in verbo Accuſatio, & Inquiſitio, Soto de teg. ſecr. mem. 2. q. 9. & 7. li. 5. de Iuſt. q. 9. art. 2. In qua ita nos geremus, vt prius explicemus voces, quibus Doctores in hac materia vtuntur. Secundò, cum ſint tres viæ quibus iudex poteſt procedere, Accuſationis, Denũciationis, & Inquiſitionis, explicabimus quo modo debeat procedere via accuſationis, & denunciationis, vt iuridicè agat. Tertiò, quoniã tota ferè difficultas eſt in via inquiſitionis in qua nullus eſt actualis, & formalis accuſator, vel denũciator, ſed ipſe inquirit ex ſolo officio, docebimus quo modo debeat iſta via iuridicè procedere. Vltimò, qua ratione debeat reus ſe habere, quando iudex vtens hac uia iuridicè procedit, & qua ratione quando contra ordinem iuris. Tandem de interrogationibus, quæ ſolent fieri per torturas. Videamus ergo primo.

Prima Controuerſia.

QVID SINT INFAMIA, clamoroſa inſinuatio, indicia manifeſta, & ſemiplena probatio.

INfamia eſt, quidã rumor ortus de aliquo crimine, non à maleuolis, vel maledicis, ſed a probis, & honeſtis hominibus, ipſius inter multos. Colligitur hæc definitio ex capit. Qualiter, & quando el ſegundo, & cap. Inquiſitionis De accuſatio. Clamoroſa inſinuatio ex Innoc. 4. Panorm. & Ioan. de Anania in dicto cap. Qualiter, & quando. idem omnino eſt, & pro eodem ſumitur quod infamia: quos ſequitur Soto in lib. de teg. ſecr. mem. 2. quæſt. 9. dub. 3. poſt primam concluſionem. Franciſcus tamen Aretinus in cap. Inquiſitionis. num. 3. & in dicto cap. Qualiter, & quando. num. 76. quem ſequitur Azpilq. loter verba conclu. 9. num. 124. volunt iſta in iure diſtingui. Probant quia in illo cap. Inquiſitionis habetur. [nullum eſſe inquirendum pro crimine, ſuper quo non laborat aliqua infamia, ſed clamoroſa inſinuatio non præceſſit. Et in illo cap. Licet Heli. de ſymonia dicitur: Per publicam famam, vel inſinuationem frequentem. Quibus locis apertè proponitur iſta, vt diuerſa, Et reuera ita eſt, differunt autem hac ratione, vt infamia ſit, quãdo viri probi iudicialiter teſtãtur, eſſe talem rumorem, & famam de tali crimine, nõ inter maleuolos, vel maledicos, ſed inter viros probos, & honeſtos clamoroſa verò inſinuatio, eſt vox totius populi, vel publicus rumor inter multos de tali crimine extra iudicium. Dicimus autem io diffinitione infamiæ, non a maleuolis, vel maledicis: nam quæ de me viri iniqui, vel qui me odio proſequuntur, aſſerunt, nullam mihi iuridicè ingerunt infamiam. De huiuſmodi enim potius credendum eſt, velle illos mihi detrahere, & calumniari, quàm verum aſſerere. Vnde quando, vel aſtronomorum iudicio, vel alia via iniqua, vel diabolica de crimine alicuius, vt furto, vel adulterio, uel ſimili ſuboritur rumor (vt benè hic obſeruat M. Soto) nullam habet vim, neque efficit infamiam in iudicio. Sed quæres, qui numerus exigatur, vt rumor ſpatſus

sparsus dicatur verè, & in iudicio infamia, aut clamorosa insinuatio. Dico primò, non sufficere duos, vel tres testes, etiam si sub iuramento asserant esse publicam vocem, vel famam talis delicti, à tali homine commissi, vt habetur in illo cap. Inquisitionis. §. Tertiæ dubitationis. Nec sufficit denarius hominum numerus, vt volunt aliqui Iuristæ in isto cap. Inquisitionis, nam in populis magnis decem pauci sunt, & iuxta regulas iuris nemo ob dicta paucorum debet infamatus reputari. Glossa autem in istud cap. Inquisitionis, quam sequitur, Soto, vult infamiam non posse certò hominū numero contineri, sed esse rumorem sparsum per maiorem, vel bonam partem vicinię, collegij, vniuersitatis, vel conuentus, in quo illa habitat. Idem vult Soto sensisse, Bart. l. de minore. ff. de quæstio. §. Tormenta, sed obseruat Azpilq. nil tale habere Bartol. imò iuxta ipsum infamia est rumor sparsus, inter eos, quibus communiter incumbit tale scire. Sed quidquid sit de auctore optimè explicat Soto, qui constituant infamiam, & est receptum inter Doctores, & in illo c. Inquisitionis dicitur: [Nemo propter dicta paucorū debet reputari infamatus, nisi opinio eius apud bonos, & graues læsa existat.] Vnde iudiciū infamiæ sumendum est arbitrio prudentis, quando iā opinio dicitur esse cōmunis. Nec requiruntur ad infamiā testes esse oculatos, tat est audierint à fide dignis, vel habuerint indicia, & coniecturas sufficientes. Quamuis Caye. hic vocet infamiam frequentem, & publicam vocem, per quā apud viros probos, & prudentes rationabiliter res illa efficiatur suspecta, cui quadrat cap. Qualiter, & Quando, vbi dicitur: [Non semel tantū, sed sæpe.] Nonnulli volunt hęc relinqui arbitrio iudicis, sed quia iudex potest in hoc falli, & reo (vt videbimus) licet iuridicè ostendere se nō esse infamatum, quidquid de eius infamia iudex sentiat, ideo tenenda est hic opinio Soti, quæ cōmunior est, & quā etiam sequitur Sylu. infamia. q. 1. vel Caye. quæ nil differunt. Nā, & Bart. vb illum citat Soto ait: [Infamia est opinio voce manifestata, ex suspicione prouueniens de re aliqua mala.

Indicia sunt circunstantiæ, & signa, ex quibus prudenter, & rationabiliter solemus de actionibus, & operibus fratrum nostrorum iudicare. Quæ triplicia sunt, quędam certa, & expressa, ex quibus quadam certitudine morali licet cōiecturare, vt si nudus cū nuda inueniatur in eodem lecto, signum est certum concubitus: Si quis euaginato gladio, & sanguine asperso deprehēdatur iuxta occisum, maximè inimicum suum, signum est certum. Alia sunt nō ita certa sed probabilia, vt si Ioannes Petrum minatus sit, & post aliquod tempus reperiatur Petrus occisus, nec cum vllo alio Petrus vnquam rixatus sit, quam cum Ioanne, est signum, & indicium probabile, non tamen certum: potuit enim ab alijs occidi. Alia sunt leuia, quorum nulla est habenda ratio, vt si inueniatur cadauer in vno vico, & in alio Petrus transiens, aut quid simile.

Semiplena probatio est: [Dictum vnius testis oculati, & iurati, ac omni exceptione maioris (speculati:] nam testis ex auditu solo, nullā efficit probationem, nec plenam, nec semiplenam, sed tantum valet ad indicandum, & inquirendum testes oculatos. [Et iurati:] quia, vt videbimus dictū testis sine iuramento nullam habet vim in iudicio, [& omni exceptione maioris,] id est, qui nullum habeat ex defectibus, ppter quos potest ipse, vel dictū eius à iure repelli.

II. Controuersia.

QVANDO IVDEX IVRIDICE interroget via accusationis, & denuntiationis.

Obseruemus ex Soto de teg. sect. mem. 2. q. 4. post primam conclusionem in fine dubij tertij in criminibus, quæ sunt in damnum publicum, vt hæresi, proditione Reip. latrocinio, & similibus denunciationem habere vicem accusationis, formalis, & denunciantem illa esse velut formationē, & actualē accusatorem, cū in huius modi criminibus (vt vidimus) quiuis teneatur accusare, denunciat autem aliquando, & non accusat, non ex defectu voluntatis accusandi, sed quia videt se non posse illud probare: tū etiam, quia in huiusmodi delictis eo ipso quo sunt in damnum commune quiuis est pars læsa, & proclamat vt pars læsa, in delictis verò quæ sunt in damnum priuator, denunciator solum est denunciator, & non accusatorem in his nec teneatur accusare, nec ipse sit pars læsa. Quo sit, vt in publicis criminibus via denūciationis coincidat cum via accusationis, idemque sit in illis, aliquem esse accusatum vel denunciatum: In alijs verò, quæ non sunt in damnum publicum, via denunciationis coincidit cum via inquisitionis, debetque in eis iudex procedere, sicut inquirens nullo formaliter accusante.

Obseruemus secundò: Hæc tria, infamiam, siue clamorosam insinuationem (nam vtriusque eadem est ratio in iudicio) indicia, & semiplenam probationem sic distinguo, vt infamia gerat quidem vices accusatoris, non tamen sit testis neque probatio: quod patet, quia cum testibus, & sufficienti probatione potest reus condemnari, cū sola autem infamia, potest quidem contra illum procedi, non tamen condemnari, vt docuit Christus, Luc. 16. vbi refert illum villicum iniquitatis, diffamatum quidem apud dnm̄ suum, non autem condemnatum, quin prius nel confessione ipsius, vel alia via delictum illius sufficienter, & iuridicè constaret: indicia verò gerunt vicem testis, & probationis, sumuntur enim indicia ad probandum delictum, sicut & testes, & ex illis sicut ex semiplena probatione, si reus vrget delictum, traditur torturæ: imo aliquando, et si nō tota pœna aliqua tamen parte pœnę punitur, quod an bene fiat, deinde videbitur interim certissimo est argumento, indicia ad probationem pertinere, cum propter solam accusationem, nisi adsit probatio, nemo tortura vel aliqua pœna iustè affici possit, propter indicia vt afficiaſ.

CONCLVSIO PRIMA.

Vt iudex via accusatoris, vel denunciationis habentis uim accusationis, iuridicè procedat, ac interroget reum, requiruntur, sufficiuntque, uel semiplena probatio, vel expressa, & manifesta indicia.

PRiot pars nempe requiri aliquod istorum patet: Quia si nil horum existat, cum ex solo dicto accusatoris nō possit iudex iuridicè procedere, nō erit iustus iudex, sed temerarius, & ex leui fundamento procedens. Quod verò sufficiat quoduis illorum, probatur, Iuxta dictamen rectæ rationis plura exiguntur ad obtinendum finem, quàm ad adhibenda media, plura, vt perueniatur in terminum, quā ad aggrediendam viam, interrogatio iudicis est via, & medium ad sententiam, & condemnationem rei, ergo plura exiguntur ad condemnandum quàm ad interrogandum, & pauciora ad interrogandum, quàm ad condamnandum, sed ad condamnandum sufficit plena probatio ex duobus testibus, iuxta illud in ore duorum, &c. ergo, quando est qui proclamat, & accusat sufficient vel semiplena probatio vnius testis, vel expressa, & certa indicia, quę moraliter & prudenter quando talia sunt, non minus conuincunt quàm vnus testis.

Secundò, minorem fidem facit infamia, quàm vnus testis oculatus omni exceptione maior, vel indicia manifesta, quia infamia nullam facit probationem. Hęc autem aliquam, & grauem, et si non plenam, sed sufficit infamia ad interrogandum, & examinandum reum, vt patet de illo villico iniquitatis, qui cum esset diffamatus iustè, & rite interrogatur: [Quid hoc est quod audio de te, redde rationem: Ergo sufficiēt quoque indicia vel semiplena pbatio.

Tertio, si non posset iudex interrogare accusatum, nisi existente iam sufficienti, & plena probatione duorum testium, efficeretur vt tantum esset vna via ad condemnādū nempè conuictum testibus, at omni iure tam ciuili quàm canonico est duplex via, condemnatur enim vel cōuictus,

vel confessus, ad quod exigitur interrogatio iudicis sine sufficienti probatione, cum aliqua tamen semiplena. Denique in scriptura interrogantur Cain. & multi alij.

Diximus indicia expressa, quia raro sufficit vnum indicium, nisi adeo esset ingens, vt deberet haberi pro multis iudicio prudentis, quale est illud quod posuimus pro exẽplo, de existente gladio nudo, & asperso sanguine iuxta cadauer, sed communiter desiderantur plura, vt docent omnes ferè Doctores in l. congruit. ff. de officio præsidis. Quia communiter iudicia non sunt, ita euidentia, & expressa, vt efficiant certitudinem moralem, sed probabilia tantum, & efficientia probabilem tantum opinionem, sufficientemque, non ad condemnandum, sed interrogandum, & procedendum: ex probabilibus autem certum est vnum, aut alterum, non sufficere, sed multa desiderari. Desiderantur autem non semper eadem, sed aliquando plura, aliquando verò pauciora, pro qualitate criminis, propter quod in cognitione indiciorum multa relinquuntur arbitrio prudentis iudicis, vt docent Doctores in l. Finali. ff. de quæst. & Panorm. in c. cum in contemplatione. de Reg. iuris, Diximus manifesta, debent enim apertè indicare, & delictum, & delinquentem, ideo enim dicuntur indicia, quasi digito indicantia, & crimen, & auctorem ipsius. Vnde indicium vocatur ab ipsimet Iuristis. l. Finali cod. de probationibus signũ notabile, & medium intellectuale eliciendæ veritatis ex aliqua singulari, & notabili circunstantia, vt docet Sylu. Fama. §. 7. An autem ex solis iudicijs propter maximã eorũ certitudinẽ possit aliquis cõdẽnari. Videbimus suo loco, nunc tantum agimus de ipsis, vt sufficientibus ad iuridicam interrogationem accusati.

CONCLVSIO SECVNDA.

Vt accusatus teneatur iuridicè respondere, & confiteri veritatem, exigitur vt semiplena probatio, vel indicia, quæ habent iudex ad eum interrogandum, ipsi, iuridicè constent.

VErbi gratia si iudex interroget, quia habet vnum testem, non tenetur reus respondere, quin ipsi manifestetur testis ille, ad examinandum sitne omni exceptione maior, quia si iuxta iura potest eum repellere, non facit semiplenam probationem: similiter debent illi proponi indicia quibus nititur iudex: quia si sint apertè leuia nullã habent vim, nec potest ex eis iudex procedere: similiter cum debeãt esse iuridicè probata per duos testes omni exceptione maiores, vt ait hic Cayet. & habetur. l. custodias. ff. de public. iudic. & ibi Glossa, Bartol. Angelus, et Imola. est locus reo, vel ad repellendos testes illos indiciorum, vel vel ostendenda illa signa, & indicia leuia esse, & ita non tenetur de crimine præcipuo respondere, donec iuridicè exploratũ, sit iudicem habere sufficientem, & semiplenã probationem, vel indicia sufficientia, ad procedendum, & interrogandum, Hæc conclu. sic explicata est communis habent illam D. Tho. & Cayet. hic Sylu. Indicium. §. 3. Soto lib. 5. de iust. q. 5. art. 2. Nauar. Inter verba conclu. 6. num. 134. & n. 241. & omnes ferè iurisperiti.

Et probatur, Mandatum iudicis est, velut quædam lex particularis, legi autem nemo tenetur actu obedire, donec publicetur, & constet non esse iniquam, & iniustam. 32 q. 4. can. Dixit Sarra. & Di. 82. can. Proposuisti, ergo nec mãdato iudicis tenetur reus maximè cum suo periculo obedire, donec illi constet interrogationem illam, & mandatum non esse iniquum, hoc autem constare non potest nisi ei proponantur indicia, vel semiplena probatio, quibus nititur ius iudicis ad interrogandum: ergo non tenetur antequam hæc ipsi constent, respondere.

Secundò, nemo tenetur ad petitionem alterius dimittere bona sua, famam, vel vitam, donec ei constet de iure illius, qui petit, iudex interrogans petit, habetque ius ad petendum a reo, quia existit semiplena probatio, vel indicia manifesta: ergo donec illi hoc ius innotescat, videtque iudicem iuridicè petere, id est, habere sufficientem: & semiplenam probationem, vel indicia, non tenetur confiteri, & exponere se, vel sua.

Tertiò, non tenetur testis cum periculo alterius explicare iudici, procedenti via inquisitionis veritatem, donec certò ipsi constet, illum de quo inquirit esse infamatum, quia in via inquisitionis (vt videbimus) totum ius inquirendi nititur infamiæ: ergo multò minus tenebitur accusatus cum proprio periculo explicare, & respondere iudici veritatem, quin ipsi prius constet, semiplenam probationem, vel indicia, quibus iudex nititur ad interrogandum, esse iuridicè sufficientia, Et ita Bart. & omnes Doctores docent, vt refert Azpilq. Inter verba cõclus. 6. n. 242. teneri iudicem, nisi iniquè velit agere, & contra ordinem iuris, initio litis facere copiam testis, vel indiciorũ quibus nititur reo, ad illa examinanda, & repellẽda si oportuerit, ac potuerit, anteqũã interrogetur de principali crimine. Vnde si postquã reo proposita sunt, potest illa iuridicè repellere, non tenetur respondere iudici de crimine de quo interrogatur, si verò non possit, sed iuridicè sufficiãt, tenetur respondere, cum iudex tunc iuridicè ac rectè interroget, Quod si dubius sit, res est difficilior, propterea videamus oportet, quod etiam pertinet ad testes.

Tertia Controuersia.

TENEATVR NE REVS explicare iudici ueritatem, quando prudenter dubitat, an iuridicè interroget, & procedat?

DIco prudenter, & probabiliter, quia si leuiter, & sine rationabili fundamento ex passione propria dubitet, huiusmodi dubitatio non liberat eum a debito respondendi, sed tenetur, non minus quàm si apertè constaret illum iuridicè, & ritè procedere, in quo stabit consilio periti, & prudentis aduocati. Vbi admoneo iudices, potuisse ipsos ab hac quæstione nos liberasse, si omnes ita periti essent, ac timentes Deum, vt certum esset, ipsos nõ procedere sine sufficienti ac debita semiplena probatione, vel indicijs, tunc enim solo iudice illa proponente, & ostendente, deberet reus in dubijs illi parere: at cum non omnes ea peritia, & timore Dei sint præditi, quales in ipsis exigũtur, & experiẽtia teste, aliqui, vel ficto, vel imprudẽti zelo iustitiæ, & punitionis delictorũ, facilè quibusuis probationibus, & iudicijs, moueãtur nõ debet reus in dubijs stare solo dicto iudicis, sed examinãda est ꝓposita quæstio.

Palud. in 4 dist. 19. q. 4 statuit hanc regulam. Quando prelatus, vel iudex exigunt à teste, vel reo secretũ aliquod, vel delictum, si certum sit iudicem illum iure illud exigere, obediendum esse illi, si uerò certum sit præcipere illud contra ius, vel præter ordinem iuris, non esse ei obediendum. Quod si fuerit dubium, præsumendum esse de iustitia iudicis, id est, ipsum iustè interrogare, & explicandam esse ei veritatem. Subscribit huic sententiæ Sylu. Inquisitio. §. 13. & obedientia. §. 4. vbi addit omnes Doctores (intelligit Canonistas) idem sentire. Probatur hæc opinio. Præceptum iudicis, vel superioris (vt sæpe dictum est) est quædam lex priuata, lex autem superioris quamuis dubitetur an sit iusta, obligat subditos, ergo similiter quando iudex aliquid præcipit & eius iustitia est dubia, tenetur interrogatus obedire, & respondere.

Secundò, In huiusmodi dubio licet iudici interrogare testem, teneturque testis respondere, vt docent iuristæ, obseruantque ipsi iudices, ergo similiter potest interrogare reum, & tenebitur reus respondere. Antecedens ita probant: Nemo est priuandus iure suo, vel re quam possidet, donec constet non habere tale ius, aut rem illam non esse suam l. Qui scit ff. de vsu. & can si virgo. 34. q. 2. quia in dubijs melior est ratio possidentis: sed iudex habet actu ius ad interrogandum reum, vel testem, ergo donec certum sit non posse ipsum iustè illos interrogare, non est expoliandus isto iure, in casu dubij non est certum, ergo tenet illi

net illi iſtud ius interrogandi, tenenturque ipſi reſpondere: ſunt enim hæc relata, ſuperior poteſt interrogare: ergo ſubditus tenetur reſpondere. Et confirmatur quia aliàs tenerentur ſuperiores, eorum quæ præcipiunt, manifeſtare ſubditis cauſas omnes, & motiua quibus ducuntur ad illud præcipiendum, quod cederet in graue damnum, & multa incommoda debitæ gubernationis.

Tertiò, mandata ſuperiorum obligant, niſi apertè conſtet eſſe iniuſta, vt ſi princeps præcipiat bellum, niſi apertè conſtet eſſe iniuſtum, tenentur ſubditi militare, vt docet. D.Aug.23.q.1. Quid culpatur, ſed interrogatio iudicis eſt quoddam mandatum, ergo.

Denique ſi coniux dubitet de alio coniuge, an ſit verè vir ſuus, tenetur nihilominus reddere illi debitum ſi petat, quia eſt in poſſeſſione petendi illud, vt eſt diffinitum cap. Dominus De ſecundis nuptijs, & cap. Inquiſitionis. De ſententia excommunicationis: ergo cum iudex habeat actu ius interrogandi, & ſit in poſſeſſione talis iuris, in re dubia tenetur ſubditus illi reſpondere.

Oppoſitum docent Cayet. hic Soto de tegen. ſecr. memb. 7.q.7. poſt concluſionem tertiam, & copioſè mem.3.quęſ.2 per totam, vbi ex profeſſo tractat hanc quæſtionem Adria. quod lib.2. vbi, etiam ſi in dubijs doceat obediendum eſſe ſuperiori, in hac tamen parte ſentit non eſſe obediendum iudici, Nauar. Inter verba concl.6.nume. 134. Probant hi non teneri reum in re dubia ad explicādam veritatem, quia nemo tenetur rem ſuam dimittere, & illa ſe expoliare, niſi certò, & apertè conſtet de iure alterius illam poſtulantis, reus poſſidet ſuum honorem, famam, vitam, & bona, ſi confiteatur delictum ſuum, omnibus his vel aliquibus ſaltē ſe expoliat, ergo non tenetur delictum ſuum confiteri, niſi certò ipſi conſtet, iudicem iure, & ritè interrogare, hoc illi certò non conſtat quando prudenter eſt dubius, ergo tunc non tenetur.

Ad intelligendam hanc quæſtionem, & multa quæ circa hæc dubia tàm in iudicio, quàm extra iudicium poſſunt ſeſe offerre, Obſeruemus primò, vt optimè docet Soto de tegendo ſecr. mem. 3.q.2. maximè differre hæc duo, dubium, & formidinem. Dubium enim eſt, quando animus in neutram partem contradictionis inclinat, ſed ita eſt ſuſpenſus, vtrāque habeat pro incerta, quo modo dubitamus ſint ne paria aſtra an in paria: formido verò eſt quando vni quidem parte contradictionis aſſentimur, habemusque illius opinionem, ſed cum aliquo ſcrupulo, & dubitatione alterius partis, num forſan illa alia pars vera ſit, vt cum mercator conſulit viros doctos, & timoratos, num contractus quem exercet ſit licitus, & omnibus aſſerentibus eſſe licitum, aſſentitur quidem huic parti, habetque illius propter dicta tot Doctorum certam opinionem, ſed vna cum illa manet adhuc illi aliquis ſcrupulus, & dubitatio, ſit ne forſan illicitus. Hæc dubitatio vnius partis, quæ ſtat ſimul cum aſſenſu, & opinione alterius, vocatur formido, quę poteſt eſſe leuis, & nulli ferè nitens fundamento, ſed ſolum imbecillitati, vel ingenio, aut ſtultitiæ, & leui cauſæ, poteſt quoque eſſe grauis, & habere fundamenta, ac motiua iudicio prudentis rationabilia.

Obſeruemus ſecundò, dubium duplex eſſe, aliud ſpeculatiuum, & aliud practicum, ſpeculatiuum pertinet ad rem aliquam ſecundum ſe ſumptam, & conſideratam ab intellectu ſpeculatiuo: practicum verò, pertinet ad opus, & actionem in indiuiduo exercendam, præcipiendamque ab intellectu practico: quæ dubia ita ſunt affecta, vt poſſit eſſe dubium ſpeculatiuum circa rem aliquam in intellectu ſpeculatiuo, intellectu, practico nihilominus certò intelligente, quid agendum ſit. V.g. in caſu propoſito, ſum dubius an res quam poſſideo ſit mea? & an debeam illam retinere, cum dubitem an mea ſit? prius dubium eſt ſpeculatiuum: pertinet enim ad rem ipſam ſpeculatiuè, & ſecundum ſe conſideratam, aliud verò eſt practicum, pertinet enim ad opus, & actionem hanc in indiuiduo, an debeam illam retinere? cū dubitem an ſit mea? Vna cum iſto dubio ſpeculatiuo iudico intellectu practico me non debere illam dimittere, cum illam actu poſſideam, & bona fide, ſed quamdiu non certò conſtat de iure alterius, poſſe me retinere illam, quia in dubijs melior eſt ratio, & ius poſſidentis. Similiter dubitat vir, an hæc ſit vxor eius poſt contractum, & conſumatum iam matrimonium, vna cum hoc dubio ſpeculatiuo, habet hūc aſſenſum practicum, ſi petat debitum, teneor illi reddere, quia habet poſſeſſionem mei corporis per matrimonium, & quamdiu res eſt dubia, non poſſum ego expoliare illam ſuo iure, & poſſeſſione.

Obſeruemus tertiò, crimina de quibus iudex interrogat, aut cedere tantum in damnum delinquentis, aut in damnū alterius publicum, vel priuatum. Rurſum quæ vergunt in damnum alterius maximè publicum, aut eſſe iam præterita, & commiſſa, ita vt illorum auctor non ſit paratus ſimilia patrare, nec alicui deinde nocere, aut ſunt adhuc in fieri, ita vt in ſuis delictis reus ille adhuc perſeueret, habeatque animum nocendi.

Obſeruemus quartò, Regulam eſſe inter doctores maximè receptam in materia de ignorantia. In dubio ſequendā eſſe partem tutam, quando alia, & ſi probabilis ſit, non tamē eſt tuta: quod ſi neutra fuerit tuta, illa tunc eligatur, in qua minus eſt periculi. Verbi gratia, ignorat aliquis nullo modo licere mentiri, neq; officioſè: offert ſe illi caſus in quo debet ſeruare vitam alicuius hominis, ſi commodè poſſit, ſed non poteſt niſi dicto aliquo mendacio officioſo, eſt dubius (quia eſt vir maximè ignarus) ad quid potius teneatur. In hoc caſu, cum propter ſuam ignorantiam æqualiter ſit anceps, & neutra pars ſit ei tuta, ſed ſiue mentiatur, vt tueatur vitam illius hominis, ſiue nō tueatur ne mentiatur, quicquid horum præſtet, timet peccare, debet hic in tali ignorantia, & dubio exiſtens, inclinare in illam partem, quæ minus periculi habet, & mentiri officioſè, Nec repugnat huic doctrinæ mendacium numquam eſſe licitum, nec poſſe dari perplexitatem in lege Dei: quia nos non dicimus licere huic mentiri, ſed cum ex ſua ignorantia exiſtimet quicquid agat ſe peccaturum, debere potius ita dubitantem committere peccatum veniale illius mendacij officioſi, quam aliud peccatum non ſeruandi vitam hominis, in quo tam graue eſt periculum, Nec repugnat ex ignorantia culpabili, aliquē illa durante eſſe perplexum, illa enim perplexitas non eſt à lege Dei, ſed ab ignorantia culpabili qua ita eſt perplexus. Et probatur hæc regula ex D. Thom. in 4. diſtin. 36. Quo loco cum aſſerat magiſter caput illud, Si quis ingenuus. 29.q.2. vbi dicitur: [Si quis bona fide deſponſauit ſibi puellam, credens illam eſſe liberam, & poſtea ex probabili cauſa dubitet illam eſſe ſeruam, non tenetur reddere illi debitum, nec conſumare matrimonium, quamuis Ordinarius præcipiat. Explicans hunc textum D. Tho. reddit hanc rationem. Quia ſi iſtè ingenuus, qui talem puellam ſibi deſponſauit bona fide, & deinde prudenter dubitat eſſe ſeruam, reddat ei debitum ſine animo maritali, fornicabitur, quod nullo modo licèt, ſi vero animo maritali, incurrit graue detrimentum: vt inuitus, & coactus, cum ſerua matrimonium conſumet, ne tale damnum incurrat, non tenetur (inquit Diuus Thom.) reddere illi debitum.] Vbi apertè diffinitur iuxta hanc explicationem Diui Thom. in re dubia declinandum eſſe in eam partem, quæ minus habet periculum.

CONCLVSIO PRIMA.

In criminibus quæ non ſunt in damnum imminens alicui, nec publicum, nec priuatum, ſed iam ſunt præterita, & commiſſa, tàm teſtis, quàm reus quando prudenter ſunt dubij, an iudex rectè, & iuridicè interroget, non tenentur ei reſpondere.

PRobatur: Ex regula propoſita in quarta obſeruatione, in dubio quando neutra pars eſt tuta, inclinandum eſt in ea quæ minus habet periculi, ſed tacere, vel occultare veritatem ſine mendatio, in caſu huius cōcluſionis parum aut nil habet periculi, explicare verò illam multum, quia exponuntur vita, fama, vel bona rei: ergo in huiuſmodi delictis, non tenetur ſubditus qui ita dubius eſt, reſpondere iudici,

iudici, imò potius tacere, vel occultare illi veritatem.

Secundò, probatur, Ex varijs regulis iuris. Est enim quædam regula iuris: [In dubijs melior est conditio possidentis: Alia. Vnusquisque præsumitur bonus, quàdiu non probatur malus, vel iure existimatur talis.] Ex quibus sic argumentor: Reus est in possessione suæ famæ, & honoris, & præsumendus bonus donec probetur malus, vel iure existimetur talis, sed quamdiu res est dubia, non est priuandus illa possessione suæ famæ, ex illa prima regula, imò quamdiu res est dubia, est iudicandus bonus, quia quamdiu res est dubia, non probatur malus, nec iure existimandus talis, ergo quamdiu res est dubia in huiusmodi delictis, nec ipse nec alius potest delicta eius reuelare, & fateri illum esse malum, & delinquentem.

Tertiò, sicut se habent probationes plenæ ad condemnandum, & ita & semiplena probatio vel indicia ad interrogandum, & respondendum, sed omnia iura proclamant, in criminalibus probationes quibus aliquis est condénandus, debere esse luce meridiana clariores, & non dubias, ergo & semiplena probatio, & indicia, & alia quæ requiruntur, vt iudex iustè interroget, & subditus teneatur respondere, debent etiam non esse dubia, sed saltim certa, & aperta.

Quartò, in materia morali maximè in hac criminali non est illa pars magis tuta, & minus dubia, cui plures rationes fauent, sed quæ minus habet periculi. Ex maiori enim vel minori periculo sumédum est in his, quid sit magis tutum: solumque attendimus quæ pars plures rationes habeat, quádo periculum est æquale: Sed non obedire iudici, quando de eius interrogatione prudenter dubitatur, minus habet periculi, quàm respondere, vt constat, ergo illa pars est minus dubia, & magis tuta.

Vltimò, omnia iura, & naturale, & diuinum, & humanũ volunt in dubijs fauendum esse reo, quando id non cedit in alterius iniuriam, crimina de quibus loquimur in nullius sunt iniuriam, ergo in his quando prudenter dubitatur de interrogatione iudicis, debet testis fauere reo, occultando eius delictum, & multò magis reus sibi ipsi. Ex his sequitur aperte.

CONCLVSIO SECVNDA.

Iudex quando prudenter. & rationabiliter est dubius an illa semiplena probatio, vel indicia sufficiant, non potest interrogare reum, sed peccabit grauissimè, & tantò magis quam alij, quantò potius tenetur ex officio ad seruandam iustitiam, & debitum ordinem iuris.

COnstat hæc conclusio tertio, & vltimo argumento, quibus probata est præcedens. Ex his etiam constat, nõ teneri reum, vel testem, qui prudenter dubius est, in criminibus, de quibus in prima conclusione rñdere iudici Ecclesiastico, etiam si sub excommunicatione, & censuris interroget, & præcipiat respondere: quia præcepta ista, & censuræ neminem obligant, ad reuelandum, quod iure naturæ tenetur occultare, aut tuta conscientia potest occultare: censuræ enim hoc tantum præstant, vt quod quis iam aliàs debebat efficere, maiori vinculo, & sub maiori pœna debeat. Vnde tenetur istè qui sub censura interrogatur, diligentius inquirere, cur & quo modo dubitet, & præceptũ illius iudicis, sit ne iustum, an iniustum, & hic est timor quẽ vult D. Grego. haberi ex sententia iudicis siue iusta siue iniusta 11. quæst. 3. vt optimè explicat Soto loco citato.

CONCLVSIO TERTIA.

In eisdem criminibus, de quibus prima conclu. quæ nõ sunt in damnum alterius, etsi subditus reus, vel testis, opinetur iudicem rectè procedere, si nihilominus habeat grauem formidinem, & ex rationabili fundamento, illũ non procedere iustè. immineatq; periculũ vel vitæ aut rei, vel honoris grauissimi viri, & præstantis in Rep. non tenetur respondere iudici, posita tali formidine, & tali periculo grauis damni.

HAnc habet Soto loc. cit. concl. 7. & est recepta inter discipulos D. Thom. Et probatur. Grauis, & rationabilis formido tanti damni, iudicio prudentum non minus valet quàm dubitatio cum periculo alterius minoris damni, sed dubius debet fauere illi parti, in qua est maius periculũ, ergo similiter qui sic formidat. Et confirmatur, quia grauis formido in re graui, præponderat opinioni in re leui in materia morali.

Secundò, Vt diximus, quæ pars sit magis vel minus tuta, non sumitur ex rationibus, quibus nititur, sed ex periculo. Nunc sic, Habenti opinionem vnius partis, possunt se offerre rationes probabiles adeo graues ad efficiendam formidinem alterius vt non modò valeant, verum etiam possint destruere illam opinionem, & reddere dubium, sed dubius non tenetur respondere nisi in fauorem rei, ergo neq; qui ita formidat in causa afferente tam graue periculum, cum illud præponderet quibusuis rationibus probabilibus.

CONCLVSIO QVARTA.

Vt subditus tuta conscientia nõ respondeat in re dubia, non est necesse desinat esse dubius, an iudex iustè interroget. debet tamen habere hoc iudicium practicum, in hoc casu non teneor respondere.

PAtet, quia aliter ageret contra conscientiam, quo circa debet tunc consulere viros peritos, & stare dicto illorum: Ita Nauar. Inter verba num. 139. Adrian. quodlibeto. 2. quæst. 1 paterque ex dictis in 2. obseruatione.

CONCLVSIO QVINTA.

In criminibus quæ sunt in damnum alterius, publicũ, vel particulare ad huc imminens, et quod adhuc est in fieri, iudex etsi dubius sit rectè tamen, & iustè interrogat, & testis etsi dubius tenetur respondere.

PRobatur ex illa eadem regula quo ad damnum publicũ, quia illa pars est in dubijs sequenda, & magis tuta, in qua est minus periculi, sed maius periculum est in damno publico imminenti, quàm in damno priuato quod potest reus pati: ergo tunc inclinandum est in fauorem boni communis, tam a iudice in interrogando, quàm à subditis in respondendo, Nec argumenta quibus probauimus primam conclusionem, huic repugnant, quia ob bonum publicum non requiruntur tot media vel merita processus, vt quis timeatur malus, vel deijciatur a suo honore, cum bono communi consulendum sit, exponendo pro illo quæuis bona priuata aliorum.

Res difficilior est quando crimen est in damnum imminens personæ: Sed & in his quoq; probatur proposita conclusio ex illa alia regula, In dubijs potior est ratio patientis iniuriam quàm inferentis, in hoc casu reus istè accusatur propter damnum quod vult alteri inferre, vel prudenter timetur esse illo inferendum, ergo in hoc dubio fauendum potius est fratri, qui periclitatur damnum illud inique pati, quem huic reo sic accusato: & consequenter iudex in tali casu, & si dubius iustè interrogat, & subditus tenet̃ rñdere.

CONCLVSIO VLTIMA.

Reus in huiusmodi criminibus tenetur aut respondere, aut desistere omnino ab illo crimine, & damno inferẽdo.

PAtet iudex, vt constat habet ius ad interrogandum, & consequenter subditus debitum respondendi in huiusmodi dubijs quam diu imminet dãnum fratri: sed quã-

diu

diu non desistit reus à crimine nociuo, imminet damnum ...atri: ergo quamdiu non desistit, habet iudex ius interrogandi,& consequenter debet illi reus respondere, aut resipiscete, ne tale damnum alteri immineat.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum dico, leges superiorum cum in vniuersum loquantur, præcipere communiter ea, in quibus nullum est periculum vitæ, vel famæ: cum autem in criminalibus illud maximè immineat reo, propterea in talibus causis mandatum iudicis non obligat in dubiis. Omnes namque leges, & mandata superiorum præsumendum est nil præcipere, quod non sit rationi consonum, alienum autem est à recta ratione, vt in re dubia respondeat aliquis cum damno alterius, multò minus cum damno proprio: nisi iam culpa illius qui accusatur, damnū alteri tertio immineat, tunc enim potior est ratio patientis iniuriam, & periclitantis, quàm volentis illam inferre, vt constat ex quinta conclusione.

Ad secundum dico, propositionem illam neminem esse expoliandum iure suo, donec certò constet non habere ipsum tale ius nostræ sententiæ fauere, nam cum reus habeat ius occultandi sua delicta, nisi contra ipsum existant manifesta indicia, vel semiplena probatio iuridicè sufficientia, donec ista certò constet existere, non debet priuari isto iure,& obligari ad respondendum, certò autem non constat, quando res est dubia. Addo iudicem non habere ius interrogandi, nisi quando semiplena probatio vel indicia iuridicè,& certò sufficientia existunt, quod si aliter aliqui iudices se gerant, abusus est, non vsus, nec consuetudo quæ aliquod ius ipsis tribuat.

Ad tertium respondeo, militantem ex præcepto sui principis, etsi dubio, agere partes suæ Reip.& debere propterea illi obedire: quia etsi bellum illud sit in damnum hostium, potest quoque omissio illius esse in damnum suæ Reip. cui potius tenetur fauere: quo fit, vt obediendo suo principi, sequatur partem tutiorem, at in iudicio in quo accusatur aliquis de crimine, quod nulli alteri nocet, si dubium sit, ac iudex iuridicè procedat, occultando veritatem nulli nocetur, explicando verò illam potest reo grauiter noceri, vnde in dubio isto tutius est illam occultare, debetq; propterea ita fieri, cum in dubijs tutior pars tenenda sit. Solutio vltima satis constat ex 2. obseruatione.

Quarta Controuersia.

DE VIA INQVISITIONIS. Quotuplex ea sit?

Agendum iam est de via inquisitionis & explicandum quo modo se debeant habere, quando hac via proceditur, tàm iudex, quàm subditi. Ad quam disputationem quæ difficilis est,& in hac materia potissima, obseruandum est in primis, quod iam superius attigimus: Inquisitionem esse inuestigationem vel criminis, vel peccatoris occulti, quæ fit à prælato vel iudice: distinguitur quæ ab Euangelica denunciatione, quæ omnibus incumbit ex charitate,& ab accusatione, quæ solis subditis conuenit, quia inquisitio, siue delicti, siue delinquentis, nec ex charitate, nec pertinet ad subditos, sed fit ex iustitia, & officio, pertinetque ad solos superiores, & iudices.

Est autem dimissis varijs diuisionibus,& generibus inquisitionis, quæ afferuntur à Canonistis, inquisitio triplex. Prima omnino generalis. Alia omnino specialis. Alia verò partim generalis,& partim specialis. Omnino generalis est, qua prælati visitantes suam diocesim vel iudices,& superiores suā prouinciā, inquirunt vitā, & mores subditorū, an seruent leges, & statuta illius loci? an aliqui delinquentes ibi existant, quos oporteat puniri? Vocaturq; generalis, quia nec persona aliqua nominatur, nec crimen de quo inquiritur, sed in genere tantum proponitur. Omnino particularis est, quando in particulari inquiritur, nominaturque persona delinquens,& delictum, vt an Petrus occiderit istum hominem, cuius cadauer inuentum est? Partim generalis, & partim specialis est, quando delictum in particulari exprimitur, persona verò non nominatur, sed tantum inquiritur in communi, vt cum inuento cadauere inquiritur, quis illum hominem occiderit, vel è conuerso, quando exprimitur persona, non autem certum crimen, vt cum inquiritur, An Petrus sit homo flagitiosus? Rursum, inquisitio quæcunque sit, potest fieri, aut ad inferendam pœnam, & puniendum delinquentem, aut ad nullam pœnam, sed ad vitandum errorem aliquem, vel incommodum, vt cum inquiritur, An Petrus habeat merita necessaria, vt conferatur ei beneficiū, vel dignitatas? An Ioannes, & Maria habeant inter se aliqua impedimenta, propter quæ non possint inter se contrahere matrimonium? Quæ propriè non est inquisitio criminalis, nec delictorum, de qua hic agimus, sed inquisitio meritorum,& sufficientiæ: Et in hac omnium Doctorum sententia est, etiam si nulla præcedat infamia, nō modò testem à iudice competenti requisitum, teneri ad explicandos secretò, vel iuridicè si oportuerit, defectus, & impedimenta quæ verè, & certò nouerit, verum etiam ipsummet subditū in causa propria interrogatum. Primò, quia iudex, vel prælatus tenetur ex officio, & iustitia officium illud, vel beneficium non conferre indigno, & consequenter, cum possit inquirere, eo ipso qui se ipsum ad illud obtinendum offert, sit indignus, vt habetur cap. Cum in multis,& cap. Cum dilectus. Extra de electione, nec alia via possit id scire, nisi aut dicto testium, aut confessione ipsiusmet postulātis, potest eos interrogare, & ipsi tenentur respondere. Secundò, quia si quæ ratio id prohiberet, certè hæc sola, ne defectus occulti prodantur, hæc autem ratio hoc non prohibet, quia postulans illud officium, vel dignitatem, eo ipso quo postulat, offert se huic incommodo voluntariè, & cedit iuri suo, consentitque, vt iudex possit inquirere,& interrogare quoscunque, an habeant aliquos defectus, ob quos sit indignus tali officio, vel beneficio. Tertiò, quia infamia (vt videbimus) non exigitur in inquisitione, nisi vt habeat vicem accusatoris, cum sine accusatore nemo possit condemnari, at inquisitio ista meritorum, & sufficientiæ, cum non procedat ad condemnationem, vel punitionem, non indiget accusatore,& ita neque infamia.

Ex his fit, vt voluntariè postulans officium, vt dignitatē, teneatur proprios defectus, vel patentum, vel generis sui, qui ipsum illo officio, vel dignitate indignum efficiunt, interrogatus, quamuis occulti sint prodere. Dico voluntariè postulans, nam si ipse non postulet, sed elector ipsi offerat, non tenetur, quia retinet ius ne de occultis infametur, cui non renuntiat, nisi quando ipse voluntariè postulat: Propter, quod tenentur superiores,& electores, quando volunt promouere aliquem ad aliquod officiū, vel dignitate prius explicare illi per se, vel interpositam personam, suum animum,& indicare illi conditiones,& qualitates requisitas, ac defectus, qui possunt esse impedimento, vt ipse de se ipso iudicet, si ne idoneus,& sufficiens. Quod si sic admonitus consenserit tunc simul consentit, vt fiat inquisitio de ipsius sufficientia, & renuntiat iuri, quod habeat, ne quis possit occultos ipsius defectus prodere. Dixi defectus reddentes indignum, nam alios, qui ad illud institutum non faciunt, nec licet inquirere nec explicare: quo ad tales enim per postulationem illius officij aut dignitatis, nemo censetur renuntiare iuri, quod habet ne ab aliquo de occultis infametur. Hæc omnia habentur can. Episcopus. Distin. 54.can. Ordinationes. Distin.75. Clementina prima. De concessione præbendæ. Et copiosè Azpilq. Inter verba conclusio. 6.num.181. Vnde tota quæstio est de inquisitione, quæ tendit in punitionem, & pœnam, quæ dicitur inquisitio criminalis, Videamus ergo.

Quinta Controuersia.

AN AD INQVISITIONEM OMNINO generalem exigatur, præcedens infamia, vel accusator aliquis, aut denunciator.

Alciatus in cap.1. de officio ordin. num. 5. tenet partem negantem probat. Quia l. Vt responsum Cod. De transac.in-

sac. interrogatus debet respondere sicut interrogatur, inquisitio generalis est generalis quædam, & maximè incerta interrogatio, vnde illi non est respondendum nisi generaliter, & incertè, Verbi gratia inquirit iudex, an sint aliqua delicta in illo loco? erit quoque similiter illi respondendum in genere, esse aliqua in eo loco: & nil aliud præterea, nisi sit aliqua infamia, vel accusator: huiusmodi autem responsio inutilis omnino est, & ridicula, ergo, & inquisitio generalis, vbi nulla est infamia, vel accusatio.

Secundò, Etiam si proposita generali inquisitione, referatur ab aliquo teste illi iudici aliquod peculiare delictum, & aliquis particularis, & certus delinquens, nisi existat infamia, vel accusator, nō potest iudex procedere iuridicè contra illum delinquentem per particularem inquisitionem, ergo vbi nō est infamia, vel accusator frustra fit generalis inquisitio. Antecedens patet ex cap. Inquisitionis. De Accusatio. vbi ait. Innoc. III. [Etiam si duo testes iurati testentur crimen occultum, non potest iudex, si nulla sit infamia, vel accusator, procedere ad inquisitionem specialem de illo crimine.]

Oppositum docēt omnes Doctores tàm Theologi quàm Iurisperiti, & communis consuetudo omnium prælatorum, & iudicum, cui se opposuit solus Alciatus.

CONCLVSIO PRIMA.

Ad inquisitionem omnino generalem, vt in ea iuridicè interroget iudex, nulla requiritur infamia, vel clamorosa insinuatio, nullus accusator, aut denunciator.

PRobatur Hæc inquisitio generalis non fit ad petitionem alicuius partis, sed solum ad prospiciendum bono communi, vt republica purgetur a criminosis, & delinquentes quos nullus curat accusare, vel denunciare, cum possint, & multoties debeant, etsi publici sint, puniantur sicut oportet, tenentur autem superiores, & iudices ex officio suo curare, vt hac via purgetur Respublica, & puniātur delinquentes, etiam si nullus id postulet, ergo etiam si nulla præcedat infamia, vel accusator licitè vtuntur statutis temporibus Iudices, & Superiores huiusmodi inquisitione, & in ea interrogant sibi subditos: Hęc conclusio habetur cap. Primò, De officio ordinarij, cap. Cum olim. De accusatione, Cap. Romana. de censibus, lib. 6. & l. congruit. ff. de officio præsidis. Et can. placuit, el secondo. & can. Relatum. 11. quæst. 1. Vbi præcipitur superioribus, & iudicibus, vt statutis tēporibus faciant istas visitationes, & inquisitiones generales, vt prospiciant moribus subditorum, & purgetur respublica.

Vbi obseruandum est ex D. Naua. loco citato nume. 174. generales quoque inquisitiones esse, quando sub nominibus appellatiuis loquitur, vt cum inquiritur, qui clerici, nobiles, vel vxorati hæc, vel illa crimina commiserint, quia in istis visitationibus idem est inquirere sub istis nominibus appellatiuis communibus, quod inquirere quæ delicta in eo loco ab illius incolis, committantur. Erit autem specialis, si nomine appellatiuo non communi, sed alicui appropriato inquiratur, verbi gratia an filius Ioannis fecerit hoc delictum? an clericus huius oppidi vbi non existunt nisi vnus aut alter ad summum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Subditi quando indicitur huiusmodi inquisitio generalis, etiam si in ea imponantur censuræ, nec tenentur, nec debent manifestare, aut interrogati explicare, nisi ea tantum delicta, quorum auctores laborant infamia de tali delicto.

NEc est in hac parte audiendus quidam Ginesius Sepulueda, docens occulta quoque, & quorum nulla est infamia, esse reuelanda, quando subditus in huiusmodi inquisitione generali interrogatur. Nostra conclusio est Mag. Soto de tegendo secreto, membr. 2. quæst. 6. post 2. conclo. Adriani in 4. de correctione fraterna, fol. 48. D. Nauarri, Inter verba, conclusione. 6. nume. 117. Caietani hic, & est communis inter omnes Doctores præter istum Sepuluedam. Et probatur: Subditus ea tantum tenetur respondere, quorum superior est legitimus iudex, & de quibus potest interrogare, sed nullus superior præter Deum est iudex eorum quæ non laborant infamia, sed sunt iuridicè occulta, Can. Deus omnipotens 2. quæst. 1. Nec potest interrogare de his occultis, nec simpliciter, nec cum iuramento, vt habētur in illo capite, Qualiter, & quando, el primero, De accusatione, ergo. Excipiuntur ab hac conclusione, inquisitiones quas Domini Inquisitores faciut, aut propositis edictis, aut in suis visitationibus, quia in his propter bonum commune fidei manifestanda sunt delicta, etiam si nullo delinquens laboret infamia, vt ipsi prospiciant, & bono communi religionis Christianæ, & bono priuato illius delinquentis. Similiter quæ sont in damnum aliquod temporale commune, vel particulare, nec frater est omnino emendatus, sed damnum illud adhuc immineet, manifestanda quoque sunt, etsi nulla existat infamia, quādo alia via non potest illi commodè occurri. Quia in huiusmodi criminibus (vt constat) tenetur vnusquisque aut damnum illud impedire, aut deferre ad superiorem, qui illud impediat, etiam si nulla fiat inquisitio. Quæres.

CVM INFERIORES, PRAETERquam in delictis quæ sunt contra fidem, vel in damnum imminens alicui, non possint interrogare nec interrogati respondere, nisi delinquens laboret infamia illius delicti, tenebuntur ne superiores, & iudices, quando vtuntur ista inquisitione generali, in admonere, & exprimere in suis edictis, & visitationibus, se ea tantum inquirere, quæ laborant aliqua infamia?

CAyetanus in opusculo. 17. Responsionum respon. 5. ad 1. tenet partem negantem, Quia mandata superiorum iam sub intelligūtur nil præcipere contra ius naturale, vel diuinum, & ita sub intelligūtur illa non inquirere de occultis, quorum nulla est infamia, cum iure naturæ prohibeamur talia reuelare.

Azpilq. loco citato num. 119. & num. 130. docet oppositum, vultque teneri superiores, & iudices ad illud exprimendum, quia aliter offerūt magnam occasionem subditis ignorantibus, & simplicibus, manifestandi quæ non debēt, quod tenentur superiores quantum possunt euitare. Et ita ait se obseruasse in visitationibus duorū Celeberrimorū Monasteriorum sui ordinis. Idem docet Soto loco cit. mem. 2. quæst. 9. post 2. conclu. Et reuera in illo cap. Qualiter, & quando el primero. Innocentius tertius præscribens formam interrogandi in inquisitione generali, vult vt exprimatur exceptis occultis. Ego hic ita distinguendum crederem, Vt quando inquisitio ista generalis fit in loco, vbi subditi periti sūt, vel valent ingenio, vel habēt frequentes conciones, & doctores quos consulant, non teneantur superiores illud exprimere, sed sub intelligatur, quādo verò fit in loco aliquo, cuius plerique vicini sunt simplices, & rustici, raroque consultant confessarios, vel Doctores, à quibus facilè admoneantur, debere superiores illud exprimere. In huiusmodi enim locis habet maximam vim ratio Azpilq.

Ad argumenta Alciati. Ad primum respondeo: leg. illam intelligendam esse, vt ex ipsius verbis constat, de inquisitione, & interrogatione omnino speciali, quando iudex iuridicè interrogat, tunc enim ipso in indiuiduo interrogāte: An Petrus occiderit hunc hominem, respondere debet etiam subditus in indiuiduo, veritatem quam nouit. At quando inquisitio, & interrogatio est generalis, non debet respondere in genere, sed in indiuiduo delicta quæ non sunt occulta, cum ad talia punienda, & tollenda dirigatur talis inquisitio. Qua ratione non est vana ista inquisitio, intelligit enim per eam superior delicta, quę occulta non sunt, & quę sine tali visitatione, & inquisitione nullus curasset manifestare.

Ad se.

Ad secundum respõdeo, licèt superior vel iudex ex ista inquisitione generali non possit procedere ad inquisitionem specialem, eorum quæ non viderit laborare infamia, qua parte nempe erga occulta potest quidem dici inutilis, erga ea verò quæ occulta non sunt, est vtilissima, & necessaria, cum homines parum curent hæc accusare. Vnde hic, est potissimus huiusmodi inquisitionis generalis finis, vt quæ subditi tenentur aliàs vel ex charitate, vel ex iustitia legali, superioribus denuntiare, vt purgetur Respublica à sceleratis, ipsi verò ex ignorantia vel obliuione, aut parum timentes Deum, non faciunt, propositis huiusmodi visitationibus, & inquisitionibus curent facere. Videamus iam De inquisitione omnino speciali.

Sexta Controuersia.

AN INQVISITIONEM OMNINO *specialem debeat præcedere infamia, vel clamorosa insinuatio?*

CONclusio est affirmans, in qua conueniũt omnes Doctores, tam Theologi quàm Iurisperiti, & habetur expressè ca. Cum oporteat ca. Inquisitionis ca. Qualiter, & quando el secondo De accusat. & cap. Cum Heli, De symonia, probanq; illud Pontifices primò ex illo Genes. 18. [Clamor sodomorum] (id est infamia delicti) [Multiplicatus est, & descẽdi vt videam (id est, ad inquirẽdum) vbi attendant iudices, & superiores Deum descendere, vt videat, & inquirat præcedente clamore, & infamia Sodomorum. Luc. 16. Præmittit Christus illum villicum diffamatum esse apud dominum, quod dissipasset bona illius, & illa infamia præcedente inquiritur, & interrogatur: [Quid hoc est quod audio de te?] &c. Et confirmatur ratione: Iudex contra neminem potest procedere ad cõdemnationem, sine aliquo accusatore formali, vel virtuali, quando vtitur via inquisitionis nullus est accusator formalis, quia iam non esset via inquisitionis, sed accusationis, ergo debet tunc esse virtualis: virtualis autem accusator nullus alius esse potest, nisi infamia vel clamorosa insinuatio, ergo ad inquisitionem omnino specialem non potest iudex procedere, nisi præcedente infamia, vel clamorosa insinuatione.

Non addo hic indicia, vt solent Soto, Cayetanus, & alij Theologi, sed solum infamiam aut clamorosam insinuationem, vt optimè obseruauit D. Nauarrus. Inter verba conclu. 6. numero. 116. Vbi obseruandum est Cay. hic. & Aleiactum in cap. 1. De officio ordina, num. 42. Et Soto de teg. sec. memb. 2. qu. 9. existimasse, indicia eandem habere vim ad inquirendum, quam habet infamia, Primò, quia D. Thom. docet hic, vt iudex iustè possit interrogare reum, sufficere vnum è tribus, vel infamiam, vel indicia, vel semiplenam probationem. Secundò, quoniam Innocentius. III. Abbas, Antonius de But Aretinus, & alij grauissimi Iurisperiti in illud ca. Cum oporteat De accus. docent indicia propter quæ populus vehementer suspicatur aliquẽ deliquisse, sufficere ad specialiter inquirendum contra illum, imò toto populo ex grauibus indicijs ita suspicante, prudentum arbitrio, iudicaretur deesse suo muneri iudex, qui tunc non inquireret. Sed verius multò D. Nauarrus loco citatò docet indicia non sufficere ad inquirendum, Indicia enim (vt supra admonuimus) pertinent non ad accusationem, sed ad probationẽ sicut, & testes, propter quod sicut ex dicto testium datur aliquando tortura, aliquando verò condemnatur reus, sicut docent Bar. & alij in l. finali. ff. De quæstionibus. ita ex indicijs torquetur etiam aliquando reus, & nonnunquam ita sunt vehementia, & inrefragabilia, vt ex illis aliqui iudices ferant sententiam, & condemnent, Quo posito probatur apertè hæc doctrina Nauarri. Cap. Inquisitionis. §. tertiæ dubitationis. decernitur, non sufficere ad inquirendum specialiter contra aliquem non infamatum, etiam si 2. vel 3. testes iurati omni exceptione maiores asserant se vidisse, hominem illum delictum illud commisisse, quod etiam. M. Soto fatetur, sed indicia habent se vt testes, ergo ex solis indicijs vbi non est infamia, nõ potest procedi ad inquisitionẽ omninò specialem, Patet conseq. quia si indicia (vt constat) computantur inter testes, & testes oculati, & iurati, quorum dicto nulla indicia æquantur, non sufficiunt ad inquirendũ specialiter sine infamia, multò minus sufficient sola indicia, vbi nulla est infamia. Vnde in isto ca. In quisitionis agens Pontif. de hac inquisitione speciali habet hæc verba: [Nullus est pro crimine, super quo aliqua non laboret infamia, seu clamorosa præcesserit insinuatio puniẽdus: & subdit: Cum inquisitio fieri solummodo debeat super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.] Simile habetur in illo cap. Qualiter & quando. Vbi apertè Pontifices infamiam esse omnino necessariam ad specialem inquisitionem volunt, quicquid sit de inditijs vel testibus. Ad locum D. Th. dico D. Thom. cum in hoc art. quærat in vniuersum, quando iudex iustè interroget, vt reus teneatur respondere, nõ distinguens in particulari de istis vijs, quibus iudices procedunt, optimè docere aliquod ex illis tribus sufficere, quędam ad vnam viam, alia ad aliam, Ad viam accusationis sufficere semiplenam probationem, vel indicia, ad inquisitionem verò specialem, infamiam vel clamorosam insinuationem. Erraruntque (quod pace eorum dixerim) Soto & Cayet. ista promiscuè accipientes, nec distinguẽtes, & suis proprijs vijs singula accommodantes sicut oportebat. Ad secundum respond. Debere iudicem in eo casu procedere ad inquisitionem specialem, non propter indicia, quæ (vt constat) habẽt se vt testes, sed propter vehementem illam, & communem populi suspicionem, ex illis grauibus indicijs exortã, quia talis suspicio habet se tunc velut clamorosa insinuatio, si publicè per ora hominum feratur. In quo desideratur maximè prudentia iudicis, vt attendat quanta sit illa suspicio, quam publica, de qua persona, & de quo delicto.

Septima Controuersia.

AN AD INQVISITIONEM *partim generalem, partim verò specialem debeat præcedere infamia, seu clamorosa insinuatio.*

HAec inquisitio mixta (vt diximus) duplex est. Nam aut in ea exprimitur persona in particulari, crimen verò in generali, aut contra: In priori conueniunt DD. non posse ita inquiri, quin præcedat infamia, ageretque inique iudex, qui de Petro nulla infamia laborante inquireret, quæ scelera committat. Primò, quia vbi nulla est infamia, non licet specialiter inquirere, huiusmodi autem inquisitio de Petro, licèt quo ad crimina sit generalis, quo ad personam tamen specialis est, & consequenter cum Petrus nulla infamia laboret, iniqua. Secundò, quia omnium prudentum iudicio, iudex sic inquirens de Petro nulla infamia laborante, maximam illi inferret iniuriam, iusteque Petrus quæreretur. Tertiò, esset offerre maximam occasionem, ut aliquis sic interrogatus manifestaret occulta, quæ deberet silere. Quarto, Ex reg. iuris: [Vnusquisque præsumendus est bonus, quamdiu non probatur malus, nec iuridice existimatur talis.] Petrus autẽ qui nulla laborat infamia, nec probatur malus, nec debet iuridice talis existimari, imò esset iudicium temerarium, aliter de ipso sentire, vnde a iudice iudicandus est bonus. De illo verò quem debemus iudicare bonum, quærere an sit malus, & sceleratus, est contra præceptum diuinum. Prou. 24. [Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius.] Imò requies totius Reipub. vastaretur, si ita liceret iudicibus inquirere. Est etiam contra ius naturale, Quod tibi non vis. Quivis enim prudenter, & iustè vult, cum nulla infamia laboret, nil tale de ipso inquiri.

De se-

De ſecundo modo inquirendi, quando ſcilicet, crimen publicum eſt, & notorium, auctor verò illius omnino occultus, nec aliqua laborans infamia, non conueniunt inter ſe DD. imo in hac parte conſiſtit tota difficultas huius diſputationis de inquiſitione.

Liceat ne inuento cadauere in platea, Interrogare viciniam, & ibi occurrentes, qui illum hominem occiderit? cum occiſor ſit omnino occultus, neque aliqua ſit de auctore illius delicti infamia.

Innoc. 4. in cap. Bonæ. De electio. quem ibi ſequuntur. Panor. col. 4. Imola col. 5. Bartol. l. 2. §. ff. ad legem Iuliam. De adulter. num. 17. & apertius l. fina. De quæſt. & ibidem Alexan. Gloſ. in can. Quidam maligni 5. quæſt. 1. & 10 cap. Qualiter & quando, de Accuſa. el ſecondo. Nauarr. Inter verba concl. 6. num. 121. & 124. & varijs locis eiuſdem libelli docent, iudicem iuſtè poſſe, imò, & debere inuento cadauere, & quotieſcunque crimen publicum eſt, & notorium, iuridicè inquirere à vicinia, & circumſtantibus, quis illud commiſerit, & cum iudex tunc iuſtè ac iuridicè interroget, debere interrogatum explicare illi veritatem, maximè ſi ſub iuramento interrogetur. Addit tamen hi DD. quantum ex ipſis colligi poteſt, non ſolum id licere in inquiſitionibus criminalibus apud iudices ſæculares, verum etiam apud Eccleſiaſticos, & religioſos, quando crimen graue eſt, vt furtum, vel homicidium, in alijs verò criminibus non eſſe prodendum occultum delinquentem, etſi crimen ſit notorium. Dico ex ipſis colligi, quia omnes iſti reprehendunt Ioan. And. quia licèt ipſis ſubſcribat, ſimiliter tamen loquitur de clericis, & religioſis, ac de ſæcularibus in omni genere criminis.

Probatur hæc ſententia à ſuis auctoribus innumeris ferè argumentis, quorum potiora ſunt hæc. Primò conſuetudine vniuerſali totius orbis Chriſtiani, quam teſtantur Innoc. IIII. in illo cap. Bonæ memoriæ. Verbo Teſtes. Nauar. loco cit. num. 125. & experientia ipſa, vbique enim videmus omnes iudices, & timoratos, ac prudentes, inuento cadauere, & ſi nulla ſit infamia de auctore illius homicidij, inquirere. Quo poſito ſic argumentantur. Sententia oppoſita (vt videbimus) non nititur niſi iuri humano poſitiuo, non enim eſt de iure diuino, ne fiat inquiſitio niſi præcedente infamia, neque vllus eſt locus Sacræ Scripturæ qui id habeat, nam illa duo Gen. 18. Clamor Sodomorum &c. & Luc. 19. de villico iniquitatis, tantum referunt factum diuinum conſonum rectæ rationi, non tamen præſcribunt preceptum. Neque eſt de iure naturali, cum ius naturale in nullo caſu poſſit variari, & in multis (vt videbimus) poteſt, & debet iudex procedere ad inquiſitionem ſpecialem ſine infamia delinquentis, Imò auctores oppoſitæ ſententiæ vt Soto de tegen. ſecr. mem. 2. q. 5. poſt prim. concl. dub. 1. & alij fatentur eſſe quidem hoc maximè conforme iuri naturali, & rectæ rationi, non tamen eſſe de iure naturali aut diuino, ſed ſolum humano poſitiuo, ſicut impedire matrimonium inter propinquos eſt maximè conſonum iuri naturali, & diuino, nō tamen eſt de iure naturali aut diuino, ſed tantum de humano poſitiuo. Nunc ſic: ius humanum poſitiuum contraria conſuetudine legitimè præſcripta poteſt abrogari, cap. vltimo de conſuetudine & l. Venditore §. Si conſtat ff. Communia prædiorum: quod non fiat inquiſitio niſi præcedente infamia, eſt de iure humano poſitiuo: conſuetudo autem omnium iudicum etiam prudentium, & timoratorum eſt, quando crimen eſt notorium licèt auctor ſit occultus, inquirere, ergo licèt eis.

Secundò, ſi cadauere occiſi hominis in platea iacente, iudices ſiſtant, & nil omnino faciāt, offertur, & meritò magnum ſcandalum populo, & omnes tàm prudentes quàm ſimplices conquæruntur de iudicibus, vt negligentibus in ſuo munere, & prædicatores è ſuggeſtu arguūt tales iudices, tamquam viam offerentes ſceleratis ad liberius nocendum, cum videant homicidia, & ſcelera notoria, & publica non ſolum manere impunita, verum etiam nec de illis inquiri, quæ certè ſunt grauiſſima damna.

Tertiò, can. Quidam maligni 5. quæſtio. 1. Præcepit D. Grego. ſub excommunicationis pœna occulto auctori cuiuſdam libelli infamatorij, vt ſe ipſum proderet, ad probanda crimina, quæ libellus ille continebat, aut ad reſtituendam famam, & ſubeundam pœnitentiam, in quo caſu crimen erat notorium nempe libellus ille, auctor verò erat occultus, & inquirebat illum D. Grego. ſuo præcepto, & cenſura: ergo licebit ſimile iudicibus.

Quartò, ob bonum publicum (quod non negant Soto, & auctores oppoſitæ ſententiæ) licet procedere per ſpecialem inquiſitionem contra aliquos delinquentes, etiam ſi nulla ſit infamia, vt contra proditorem ciuitatis, falſarium monetæ, & alios quos infra referemus: at pertinet quoquè maximè ad bonum publicum, vt inuento cadauere requiratur homicida, inuento furto, aut ſacrilegio quæratur latro, alioquin crimina manerent impunita, & ſcelerati liberius nocerent, quod cedit maximè in damnum commune, ergo ob hanc ſaltim cauſam licebit in his delictis notorijs procedere, & inquirere.

Quintò, infamia ex omnium conſenſu requiritur tamquam accuſator, quia ſine accuſatore non poteſt procedi, ſed in huiuſmodi criminibus publicis, & notorijs euidentia delicti eſt pluſquam accuſator, dicente D. Aug. cap. Euidentia de accuſatio. [Euidentia patrati criminis clamore accuſatoris non indiget.] ergo.

Sextò, lege 1. § occiſorum ff. Ad Sillan. Si dominus habens domi ſeruos emptitios inueniatur occiſus, debet inquirere iudex ſpecialiter cōtra illos ſeruos, etiam ſi nulla laborent infamia l. Quoti. 5. cod. De naufrag. ſi nauis patiatur naufragium, licet iudici inquirere contra nautas de illo damno, etiam ſi nulla laborent infamia, cur ergo non licebit ſimiliter in alijs delictis notorijs.

Septimò cap. Bonæ memoriæ. el primero De electione habetur. [Exceſſus notorius communi ordine iuris nō indiget, Et cap. Ad noſtram el terzo De iure iurando, Manifeſta delicta accuſatione non indigent, nec in eis eſt ordo iudiciarius obſeruandus:] Simile habetur l. Ea quidē. Cod. De accuſa. ergo in his non requiritur infamia, vt inquirat iudex, hoc enim ſignificatur cum dicitur, non requiri ordinem iudiciarium.

Octauo, fatētur auctores oppoſitæ ſententiæ, poſſe Rempub. ſi videret abundare criminoſos, & ita expediret, ſtatuere, vt duorum vel trium teſtium dictum valeret pro accuſatore, ſimul, & probatione, etiam ſi nulla eſſet infamia, quod concedit Soto mem. 2. queſ. 6. dubio. 2. poſt primam concluſionem, Et Bartol. ac alij iuriſtæ, vt refert Azpilq. inter verba loco cit. poſſet ergo ſtatuere eadem Reſp. vt in manifeſtis ſine vlla alia infamia procedatur ad inquiſitionem ſpecialem, ſufficiatque euidentia delicti pro infamia, & accuſatore: ſed non minus valet communis totius orbis conſuetudo, quàm quæuis ſtatuta, & mandata Principum, Ergo cum hoc obſeruent omnes iudices, vt quando crimē eſt notorium, & publicum, inquirant, & interrogent, derogauit illam legem quæ ſtatuit non eſſe inquirendum niſi præcedente infamia, hæc conſuetudo totius orbis, cū non ſit lex illa diuina vel naturalis, ſed humana, ſicut derogaſſent illam ſtatuta Reip. ſi Reſp. ita ſtatuiſſet.

Denique D. Tho vt referunt Silu. verbo correptio §. 8. & Cayet hic, interrogatus de quodam furto, in capitulo generali ſui ordinis celebrato Pariſijs, An poſſet ſuperior illius auctorem inquirere, cum eſſet publicum, & notorium, Reſpondit affirmatiuè, licere.

Oppoſitum docent Palud. In 4 diſt. 19. Adria. quodlib. 11. Cayet. hic Soto de tegen. ſecr. mem. 2. q. 6. dub. 4. poſt ſecundam concl. & lib. 5. de Iuſt. q. 6. art. 2. & idem Nauar. inter verba nu. 585. ac plerique ex recentioribus Thomiſtis, aſſerentes nullo modo licere iudicibus procedere ad Inquiſitionem ſpecialem delicti, quantumuis publici, niſi ſit etiam infamia delinquentis.

Probant primò. Iudex vt iuridicè procedat debet neceſſariò ſeruare ordinem iuris, in iure autem præcipitur, ut non procedatur ad inquiſitionem per ſolam infamiam delicti, quin ſit delinquens etiam infamatus, ergo. Maior patet, Quia agit, vt pſona publica, & cuſtos iuſtitiæ, & ideo debet ſeruare ordinem iuris, cui habet ſuam auctoritatem allligatam.

alligatam. Minor probatur cap. Cum oporteat: De accusa. vbi propositis, quibusdam delictis manifestis, subiungitur. Nisi super prædictis famam ipsius (scilicet) delinquentis læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subito procedatis. Cap. Inquisitionis. habentur expressè verba illa quæ retulimus. Nullus est pro crimine, sup quo aliqua nō laborat infamia, seu clamorosa præcesserit insinuatio, puniēdus. Et subiungit. Cū inquisitio fieri solū modò debeat super illis, de quibus clamores aliq̄ pcesserūt. Et c. Qualiter, & quādo el secondo habet, Si sup excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendū est ad inquisitionem. Ex quibus omnibus patet, in iure hunc ordinem iudici præscribi, vt non inquirat, nisi existat infamia delinquentis.

Secundò in illis locis sacræ scripturæ supra adductis, nō solum infamiam delicti, verum etiam, & personæ videmus præcedere. Gen. 18. Clamor inquit Sodomorum. En personas, Et Luc. 16. villicus ipse legitur diffamatus.

Tertiò licèt crimen sit publicum, quando tamen persona occulta est, iudicium circa personam, & authorem est temerarium, contra illud Christi Matth. 5. Nolite iudicare & non iudicabimini, Quod autem non licet iudicare, non licet inquirere, ergo vbi persona occulta est, etsi crimē sit manifestum, nō licet inquirere. Quod si dixeris, nō licet in isto casu iudicare de persona aliqua in particulari, & ita neque inquirere in particulari, An Petrus vel Ioannes illū occiderit? attamen sicut licet inuento cadauere iudicare in genere, aliquis hūc occidit, ita licet inquirere in genere quis illum occiderit. Contra inquit Soto. Cū iste (quamuis sic interrogatus) debeat nihilominus respondere in particulari, quis illum occiderit, indicando personam homicidæ: perinde se habet illa interrogatio in genere, ac si fieret in particulari.

Quartò si iudex interrogare posset iuridicè in hoc casu, cum interrogatus iuridicè, teneatur respōdere (quod et fatentur Authores prioris opinionis) posset accidere, vt incidenter interrogaretur ipsemet reus, & teneretur in crimine occulto, de quo nec infamatus est, nec ab aliquo accusatur, se ipsum prodere, quod est maximum absurdum, Similiter teneret alius qui illud secretò vidisset, reuelare & manifestare occultum, quod etiam est absurdum.

Quintò in illo ca. Inquisitionis præcipitur, Vt etiam si iudex habeat tres, vel quatuor testes, iurantes se crimen illud vidisse, nisi delinquens laboret infamia, non possit pcedere ad inquisitionem delinquentis: Ergo multò minus poterit ex sola euidentia delicti, ubi nulla est infamia delinquentis, neq; vllus adhuc qui illud testetur, & manifestet delinquentem.

Sextò iudex non pōt inquirere nisi ea, de q̄bus pōt indicare, De occultis autē nō pōt ipse iudicare, can. illo Deus omnipotens, can. Conculuisti. 2. q. 5. can. Erubescant dist. 32. ergo neque inquirere: Sed in hoc casu licèt crimen sit manifestum, delinquens tamen est omnino occultus in ordine ad iudicium, cum nulla laboret infamia, ergo nec potest de eo iudicare, nec inquirere.

Septimò, si in hoc casu liceret iudicibus inquirere, & interrogare, offerrent interrogatis maximam, & vrgētē occasionem reuelādi peccatores occultos, quod est contra ius naturæ, & committerent tales testes innumera peccata in damnum suorum fratrum occasione oblata à iudicibus.

Denique licet cōiter sit vtile Rei. vt delicta puniant, nō tñ occulta, & quorū nulla est īfamia, imò magis nocet Rei. crimina occulta reuelari: Nā q̄ occulta maneant impunita nullū est dānū Rei. cum occurrat satis audaciæ sceleratorū, punitis criminibus, quorū authores laborant infamia: man festādo autē crimina occulta, & delinquētes occultos amittūt ciues suū honorē, & famā, q̄ sūt magna bona Rei. & inquietatur Resp. ex scandalo quod offertur detegendo delicta eorum, qui benè audiebant, ad perpetranda similia. Vnde can. Præsbyter. 2. q. 5. dicitur. Ne sine infamia, contra aliquem clericum procedatur, ne populus scandalum patiatur. Et can. Si à plebe. Eodem loco præcipitur, idem, Ne infirmorum corda de mala fama percutiantur. Qui canones etsi loquantur peculiariter de clericis, ad omnes fideles pertinent, nam inquirendo delinquentem vbi nulla est infamia, forsan manifestabitur talis delinquens, qui ita benè audiebat, vt eo manifestato infirmorum corda percutiātur, & scandalum alijs offeratur.

Quod si quæras ab authoribus huius opinionis quid ergo faciet iudex, quando accidunt furta, homicidia, & similia delicta publicè, & manifestè? Debet ne nisi aliqua sit infamia authoris silere? quiescere domi? nil omnino agere? esset maximo scandalo toti populo tanta negligentia. Respondent non debere inquirere quis illud fecerit, sed circunstantias, & indicia, qua hora sit ille occisus? quibus armis? cum quibus fuerit illi occisus rixatus, & similia, & si hæc indicia generent prudentem, & grauem suspicionem apud omnes qui illud factum norunt, de aliquo in particulari, tunc orta iam ex illis indicijs illa graui, & communi suspicione, quæ erit velut quædam infamia illius particularis, esse contra illum per specialem inquisitionē pcedēdū.

Sylu. correctio. 6. 8. & inquisit o cap. 1. q. 3. nu. 3. incedit media quadam via inter has opiniones, Prima enim vult iudicem iustè inquirere, & interrogatum debere respōdere, etiam si nulla sit infamia: in qua opinione iuxta Sylu. benè asseritur, vt iudex inquirat, quia aliter iustè populus scādalizatur, & iudex reuera non exequitur suum munus nil agendo: malè autem asseritur, interrogatum debere prodere occultum delinquentem cum hoc omnia iura negent. Secunda opinio vult nec iudicem posse inquirere, nec interrogatum respondere: in qua etiam benè asseritur interrogatum non posse manifestare delinquentem nulla laborantem infamia, cum iure naturæ occulta reuelare non liceat, malè autem asseritur vt iudex non inquirat ob rationem dictam. Vnde colligendo ex vtraque opinione quod benè asserit, vult Sylu. in hoc casu de quo quærimus superiorem posse, & debere inquirere in genere, quis illud fecerit, vt sic satisfaciat suo muneri qđ est inquirere, & tollere delinquētes, & vitet scandalum populi, & innotescat author criminis si forsan laborat infamia, interrogatū autem de crimine publico cuius author non laboret infamia non posse respondere, & sic seruabit ius naturæ quo tenemur celare occulta.

In hac quæstione adeò graui proponam prius ea, in quibus omnes Doctores conueniunt, deinde nonnulla fundamenta, vt colligamus quid tenendum sit. Primum igitur conueniunt omnes, in delictis quæ sunt in damnum publicum, debere iudicem inquirere, etiam si author sit occultus, & nulla laboret infamia, siue damnum illud sit iā commissum, siue adhuc in fieri, & interrogatum teneri ad respondēdum: quis in his ipsamet Resp. est accusator, & pars læsa, & tacens censetur clamare. Est enim propriū his, qui in iure uocantur minores, quales sunt pupilli, & quæuis communitas, ut quando læduntur etiam si taceant, clamēt & accusent, propter quod incumbit iudicibus ex officio, tales tueri, ac uindicare ab omni iniuria, perinde ac si clamaēt, & inquirere læsores eorum perinde ac si esset pars læsa, quæ accusaret: interrogatum verò teneri ad rñdendū cōstat ea dictis, cum in his criminibus debeat quis ex iustitiā legali accusare, vel saltem denunciare, etiam si nulla fieret inquisitio, quantò magis quando illa fit. Similiter quādo delicta sunt in damnum particulare quod adhuc est in fieri, debet iudex inquirere, & qui nouit interrogatus respondere, etiam si nulla sit infamia, cum potior sit ratio patientis iniuriam, quàm inferentis: Teneturque iudex damnis imminentibus obuiare quantū potest ex iustitia, & quiuis priuatus ea charitate, adeò vt etiā si nulla fieret inquisitio, deberet ea denūciare, quando aliter illa prohibere nō posset, vt docet copiosè Inno. 4. in c. 1 De postul. prælēdę.

Ex hoc fundamēto colligūtur varij casus, in q̄bus iudex sine ulla pcedēte infamia pōt, & tenet inqrere, & interrogatus, rñdere, quos asserūt Bar. in illa. l. 2. §. Si in publico. ff. Ad l. Iulia. De adulterijs. Et Soto de tegē. secr. mē. 2. q. 6. Primò in crimine hęresis, vt si libelli cōtinētes hęreses publicè seminarent, etiā si author illorū esset oino, occultus, vt

habetur cap. finali De hæreticis lib. 6. Secundò, quando cõmittitur crimen læſe maieſtatis, vt conſpiratio in principem, traditio ciuitatis, ſalſificatio monetæ &c. Ita habetur in extrauaganti. Ad reprimendum. De hæreticis, quæ habetur in iure ciuili in fine. Voluminis. Tertiò quando inquirũtur merita ad aliquod officium vel beneficium, quia pertinet ad bonum commune, vt non conferantur iſta indignis. Quartò quando frequentantur furta, homicidia, vel latrocinia, hæc enim apertè ſunt in damnum commune, & tenentur iudices prohibere, & quicunque nouit denunciare, quantò magis interrogatus indicare. Quintò ſi crimen cõmittatur in conſpectu iudicis, & aliorum circunſtãtium, quia tale crimen eo ipſo quo committitur in præſentia iudicis, & aliquorum eſt publicũ, & notorium in iure, habetque tunc præſentia iudicis uicem accuſatoris. Sextò quando crimen deprehenditur in diſcurſu proceſſus, ut falſa, & calumnioſa accuſatio, vel defenſio, falſum teſtimonium teſtis in his non eſt opus alia infamia ad inquirendũ contra tales, quia ſicut proceſſus iuridicus eſt actus publicus, cognitio quę ex illo habetur publica, ita crimen quod in ipſo proceſſu committi deprehenditur, iure cenſetur publicum, & notorium, Quin etiam eſt tale crimen in dãnum publicum, velut perturbans debitum ordinem iuſtitiæ, & in particulare partium, vt optimè, Soto de regen. ſec mem. 2. q. 1. Azpilqueta Inter verba. nu. 201. Septimò quando iniquus tutor dilapidat bona pupilli, quia cum ſit minor de ſuis iniurijs, vel tacens proclamat. l. Tutorem. ff. de his quibus vt indignis. Octauò quãdo quis in iudicio vel extra iudicium confeſſus eſt ſuum crimen coram multis, non per fraudem, aut uim iniquam, & tormenta, ſed liberè vel incidenter, ſic enim intelligendum eſt cap. 1. De accuſatio. lib. 6. vbi Bonifacius. 8. docet contra incidenter, & libere confeſſum proprium crimen, poſſe iudicem procedere ad inquiſitionem, procedit enim in hoc caſu iudex reuera præcedente infamia, quia quod ipſe reus corã multis confeſſus eſt, eo ipſo eſt multis notoriũ, & manifeſtũ. Nonò, quando iudex inquirens de vno crimine cuius auctor laborat infamia, incidenter deprehendit, aliud de quo ſimiliter reus ille infamatus eſt.

Dixi, de quo ſimiliter reus infamatus eſt, quia D. Nauar. loco cit. nu. 197. & 676. (quem nonnulli Theologi ſequũtur) abſolutè, & impliciter vult poſſe iudicẽ inquirere de crimine incidenter, & quacunque ratione ſibi reuelato, vt cum quis interrogatus, an Petrus commiſſerit homicidiũ, de quo infamatus eſt? ſi incidenter dicat, Petrũ furtũ etiã cõmiſſe, poſſe iudicem iuridicè quoque tunc quærere de illo furto, & teſtem teneri ad reſpondendum. Probatur primò, quia cum primũ deprehendiẽ à iudice, eſt notoriũ in iure, & æquiualet infamiæ. Secundò. l. Quod euitando. C. De condit. ob turp. cauſ. & l. Penul. ff. Si aduerſus libert. dicitur apertè, crimen incidenter detectum in cauſa ciuili, & pecuniaria, poſſe inquiri, & puniri, ergo a fortiori quod incidenter reuelabiẽ in cauſa criminali. Tertiò quod præcedat infamia uel accuſatio non eſt de iure naturæ, ſed humano, ſed in hoc caſu ius humanum nil iſtorum exigit, vt docent omnes Iuriſtæ, quibus in hac parte vt peritis in ſua arte ſtãdum eſt, docent enim in ca. 5. De confeſſ. & in cap. 5. De ordin. cognit. crimen coniunctum cum priori, ab eo quod non eſt coniunctum, ſed extraneum, ita differre, ut prius illud ſine noua litis incohatione puniatur, extraneũ verò puniatur quidem, ſed cum noua litis inchoatione, vnde incidenter detectum poteſt cum noua litis inchoatione inquiri, & puniri. Quartò etiam ſi à iure humano eſſet debere in hoc caſu præcedere accuſationem, uel infamiã, habet oppoſitum conſuetudo iudicum, quæ ſufficit ad derogandum ius humanum. l. Venditor. §. Si conſtat. ff. Communia prædio. Vltimò infamia exigitur vice accuſatoris, quod autem coram iudicè detectum eſt, etſi incidenter, nõ indigeat alio accuſatore, quàm notitia illa quam iã habet iudex, ſicut quod committitur in præſentia iudicis, non indiget alio accuſatore, quàm ipſius præſentia.

Soto lo. cit. mẽ. 5. q. 1. docet ita diſtinguendũ eſſe in iſto caſu, ut vel crimen iſtud quod incidenter reuelatur, ſit annexum alteri de quo delinquens iam infamatus eſt, vel nõ ſi quidẽ ſit annexũ illi de quo iam infamatus eſt, veluti circũſtantia ipſius, vt ſi inquirendo de infamato cum cõcubina, deprehendatur eſſe monialis, vel ad eam alendam furari, tunc poſſit iudex de iſto occulto ita deprehenſo inquirere, quia cum ſit annexum, reuelatum in inquiſitione iuſta, cenſetur in iure notorium. Si verò annexum nõ ſit, aut deprehendit illud ſolus iudex, aut iudex ſimul, & alij conficientes proceſſum, & inquirentes de priori, ſi iudex vna cum alijs, poſſit de illo inquirere, quia quod à multis in iudicio deprehenſum eſt, in iure cenſetur notorium: quod ſi à ſolo iudice, non poſſe tunc de illo ita ſecreto deprehenſo inquirere.

Probatur, Iudex non poteſt uti ſpeciali omnino inquiſitione, quin præcedat accuſator, vel infamia: inquirere an hic infamatus de cõcubinatu ſit blaſphemus, eſt inquiſitio, ſpecialis. cum exprimuntur in particulari, & perſona, & crimen, nullus autem eſt qui accuſet ipſum de tali crimine, nulla etiam infamia cum ſit occultum, & ſolus iudex (vt ſupponimus) deprehenderit, ergo.

Secundò, fatetur D. Nauar. loco cit. nu. 164. Confeſſionem ſactam coram ſolo iudice, vel crimẽ perpetratum coram ſolo iudice niſi adſint aliqui teſtes, nõ ſufficere ad procedendum per ſpecialem inquiſitionem: ergo multò minus, quando ſolus iudex deprehendit, nec alijs hoc innoteſcit iuridicè, niſi iam ipſe iudex ſua malitia velit illud occultum quod ſolus deprehendit alijs reuelare quod eſt iniquum, & illicitum.

Vltimò, quando iudex vtiẽ inquiſitione generali, & ſubditus interrogatus reuelat iudici delictum alicuius laborãtis infamia, tenetur procedere tunc ad inquiſitionem ſpecialem, quia iam exiſtit infamia, quod ſi manifeſtet inique crimen de quo Petrus non laborat infamia, iudice per vim illud extorquente, conueniunt omnes, non poſſe procedere, ex dicto illius ad ſpecialem inquiſitionẽ, quia exigitur neceſſariò infamia vel accuſator: in hoc caſu nõ eſt infamia (vt ſupponimus) neq; accuſator, qa incidẽter reuelatur ab eo qui ſolum eſt teſtis, non ſiſcus, vel pars læſa, non ergo poteſt tunc iudex procedere. Loquimur in delictis quæ non ſunt damnum commune, vel particulare imminens. de quibus ibi loquitur Soto. Nam in talibus vt diximus denunciator eſt accuſator, cum teneretur etiam ſi nulla eſſet inquiſitio accuſare.

Nonnulli recentiores mediam in hoc caſu tenent, docentes iudicem rectè, & iuridicè interrogare, teſtem verò non teneri ad reſpondendum, ſicut quando crimen eſt manifeſtum, & perſona occulta, iudices (vt dicemus) rectè interrogant, & teſtes non tenentur ad reſpondendum. Probant, quia ſic ſaluatur conſuetudo iudicum, cum dicatur illos poſſe interrogare, ſaluatur etiam fama illius, cuius crimen occultum incidenter dictum eſt. Secundò, quia iudex videns illud ſibi dici, prudenter præſumit manifeſtum eſſe, & ĩterrogat, teſtis verò ſciẽs occultũ, iuſtè tenetur illud teſtificari: unde neq; reũ in hoc caſu põt iudex ĩterrogare, cũ illius delicti occulti q̃uis incidenẽ dicti, non ſit infamia.

Sed opinio Soti nobis hac in parte probabilior videẽ, Vnde ad primum in oppoſitum dico, falſum eſſe, incidenter dictum, quod reuera occultum eſt, notorium eſſe in iure. Ad ſecundum dico, leges illas intelligendas eſſe de crimine manifeſto, cuius eſt aliqua infamia, aliter eſſent iniquæ. Ad tertium, & quartum dico requiri quidem accuſatorem, uel infamiam iure humano, quod adeò conſonum eſt iuri naturali, & rectę rationi, vt nulla conſuetudo uel intelligentia Iuriſtarũ valeat illud derogare. Ad ultimũ dico nec præſentiam ſolius iudicis, nec priuatam notitiã ipſius niſi alij adſint, propter quod delictum illud multis efficiatur notorium, non habere uicem accuſatoris.

His ita cõſtitutis vt reuertamur eo unde digreſſi ſumus.

Obſeruemus ſecundò, in quæſtione propoſita, hanc inquiſitionem, Quis occiderit Petrum? licèt quo ad delictũ ſit ſpecialis, quãtũ ad delinquentem verò eſſe reuera generalem,

talem,& tendere in eundem finem: Esse generalem ex eo constat, quia nullus exprimitur delinquens, sed in genere quæritur quis illud commiserit, habere eundem finem patet, quia omnino generalis fit ad puniendos delinquẽtes laborantes infamia, quos nullus curat denunciare. Et hæc similiter fit ad puniendum authorem illius delicti manifesti, quem nullus curat indicare iudici, etiam si sit infamia, nisi ipse iudex de illo inquirat. Secundò sicut fit generalis ex officio etsi nullus sit accusator, vel infamia, bono communi ita exigente, ita quoque cadauere inuento, ex officio solent procedere iudices, etiam si nullus proclamet, ob bonum commune, ne vitia maneant impunita, ne scelerati videntes iudices non inquirere reddant audaciores.

Obseruemus tertiò, occulta, & secreta quæ non sunt in damnum alterius, nullomodo esse reuelanda iudici, iure naturæ, quo vnusquisque rationabiliter, & prudenter velet, sua delicta quæ nulli iam nocent, celari. Ita habetur cap. Cum dilecti. De accusatio. cap. Si sacerdos. De officio Ordinarij Can. Si tantum Episcopus. 6. q. 2. Et est ratio efficacissima qua sæpè vsi sumus. Quia iudici illa tantum delicta possumus manifestare, quæ ipse potest iudicare, occulta verò quæ nullã infamia laborant, non põt ipse iudicare, vt constat ex textibus adductis in argumento sexto pro opinione Soti: vnde nec licet talia, & reuelare, & manifestare.

Ex his colligo opinionem Sylu. in hac parte veriorem, esse, Vt iudex in huiusmodi criminibus inquirat, nulla vtẽs vi, fraude, uel minis, sed simpliciter, solo adhibito iuramento interrogans sibi subditos, interrogatus, verò, si viderit authorem illius delicti laborare infamia talis delicti, respõdeat verè quę nouit, si verò omnino esse occcultũ, nec aliqua laborare infamia taceat, & occultet veritatẽ eo modo quo inferius dicemus illũ occultari posse à reo, vel teste.

Prius illud iudicem in hoc casu debere inquirere ostẽdunt optimè argumenta primæ opinionis. Et confirmatur: Quia licèt non omnia delicta sint à iudicibus humanis puniendа, sed multa seruentur diuino iudicio, vt docent authores secundę opinionis. Et D. Anacletus Cã. Si omnia 6. quæst. 1. tenentur nihilominus iudices ex officio, quæ laborant infamia, & notoria sunt, quantum possunt seruato ordine iuris, punire: vt habetur cap Romana. §. Notoria. de censibus lib. 6. c. Cum sit. §. fina. De appell. capit. Vestra De cohabitatione clericorum, &c. & l. Eadem, Cod. De accusatio, sed commisso crimine notorio, an author eius laboret infamia, & sit iustum contra illum procedere per specialem inquisitionem, non potest constare iudici, nisi vtatur inquisitione illa generali, quis illud commiserit? ergo debet illa vti, & inquirere, vt si per eam inueniatur aliquis laborare infamia illius delicti, inquirat de illo specialiter, & confessum uel iuridicè conuinctum puniat.

Secundò, non minorem vim habet in ciuitate uel loco euidentia delicti notorij, quàm fama confusa, & rumor cõfusus delictorum alicuius loci, sed si sit fama vel rumor, aliqua esse delicta in aliquo loco, tenentur iudices, vti inquisitione generali, ad inueniendos delinquentes laborantes infamia, & inquirendum de illis specialiter, cur ergo non licebit eadem ratione iudici, vbi crimen est notorium, inquirere eo modo quo dicimus in genere? vt si ea ratione inueniatur aliquis de illo crimine infamatus, procedatur contra eum per inquisitionem specialem.

Deniq; quamuis præcepta iudicialia antiquæ legis, ꝓposita à Deo iudicibus illius populi, iam cessauerint, nihilominus indicant quæ sunt rationi consona. Erat autem præceptum iudicibus Deut. 21. vt si in agro vel uia, inueniretur cadauer hominis occisi, iudices obseruarent cui oppido uel ciuitati locus, vbi cadauer inueniebantur esset vicinior, & maiores natu illius oppidi vel ciuitatis inquirerent, ac punirent reum, si apud eos inueniretur, sin minus exeuntes in agrum, oblato quodam sacrificio testarentur, se mundos esse à sanguine illius occisi. Vbi vides apertè, quo iudices deberent inquirere etiã si nulla esset infamia delinquẽtis, sed solo inuẽto notorio delicto.

Alteram partẽ, interrogatũ debere occultare delinquentem, quem viderit non laborare infamia, prodere verò

illum, quem viderit iam infamatum ostendunt argumenta secundæ opinionis: Ac vt magis confirmet. Obseruemus, illis duobus quæ desiderant in via accusationis, vt à iudice interrogatus teneatur rñdere, nempe accusator, & semiplena ꝓbatio vel indicia, rñdere, in via inquisitionis alia duo, hac rõne vt infamia seu euidentia delicti rñdeat accusatori, & infamia verò delinquentis rñdeat semiplenæ probationi, vel indicijs Quo posito, sic argumentor: Via accusationis, cum in ea sit pars læsa indicans delinquentẽ in indiuiduo, & proclamans contra eum, rigidior est, & magis obligans tam iudicem ad inquirendum q̃ testem ad rñdendũ, quã via inquisitionis, in qua nulla est pars læsa proclamãs, sed in via accusationis non sufficit dictum accusatoris, vt interrogatus teneat rñdere, nisi sit semiplena probatio vel indicia manifesta: ergo neq; via inquisitionis, vt interrogatus teneatur respondere sufficit infamia delicti, quæ est velut accusator, nisi exstat etiam infamia delinquentis, quæ sit velut semiplena probatio.

Secundò, cum hæc inquisitio mista, etsi ex parte delicti sit specialis, ex parte m̃ delinquentis sit gñralis, seruandum est in ea ex hac parte, & quo ad delinquentẽ qđ in gñrali, sed in gñrali non põt manifestari delinquens occultus nulla laborãs infamia: ergo neq; in hac mista. Tertiò in mixta in qua est infamia delictorũ in gñre, & delinquentis in particulari, vt qñ Petrus in gñrali malè audit estq; rumor ipsũ scelestum esse, nec in particulari exprimuntur delicta ipsius, si interroget iudex, q̃ delicta habeat Petrus? non põt interrogatus prodere delicta occulta ipsius, quorũ nulla adhuc est infamia in particulari, ergo similiter e conuerso quando delictum est notorium, & delinquens occultus, non licet illum prodere iudici inquirenti; nisi laboret infamia.

Nunc ad argumenta vtriusq; opinionis qua parte vnaquęque illarum a nostra dissidet. Primum ad argumenta primæ opinionis. Primum, quod sumitur à consuetudine vniuersali totius orbis, & Secundum ex scandalo populi, nisi iudices inquirant, confirmant priorem partem nostræ sententiæ.

Ad tertium, ex illo Can. Quidã maligni, Glossa in illud c. ait, excõicari ibi auctorem illius libelli, nisi se proderet, pp atrocitatem criminis, sed hoc ex dictis constat, quã falsum sit, & contra ius naturæ. Caye. verò ait illum fuisse excõicatum sub conditione, nisi se ipsum prodat, non ita, vt excõicatio illa caderet supra conditionẽ, nisi se proderet: quia nemo tenetur, se ipsum prodere, cum excedant occulta formam iudicij humani, sed supra peccatum cõmissum, quia infamauit fratrem: sentit. n. Caye. licere excõicare pro peccato præterito: sicut D. Pau. excõicauit quendam corinthium, ob fornicationem commissam, Additque, D. Greg. benignè egisse cum illo delinquente, offerendo ei optionem, vt aut se proderet si vellet, vel ad probanda delicta libelli aut subeundam pœnitentiam, vel esset excommunicatus. Hæc tamen solutio Cayet. ab omnibus impugnatur, nequit enim aliquis excommunicari pro peccato præterito: Primò, quia excõicatio non fertur nisi in rebellem, & in obedientem. Matth. 16. Si Ecclesiam non audierit, &c. Can. Si Episcopus 11. q. 3. in obedientia autem non respicit præterita, quæ iam non sunt in facultate hominis quin sint facta, sed solũ futura, nec D. Pau. excõicauit illum Corinthium, quia fornicatus fuerat, sed quia permanebat in suo delicto, nec volebat obedire pœnitendo, vnde quãdo penituit, & obediuit, restituit illum consortio fidelium. Secundò excõicationem omnem debet præcedere admonitio, vt diffinitium est cap. Sacro. cap. Per tuas. De sententia excommunicationis, & cap. Constitutionem. De sententia excommunicationis lib. 6. si sit ab homine, admonitio expræssa, & explicita, si à iure, ipsum ius valet pro admonitione, circa preteritum autem non habet locũ admonitio.

Vnde respondent Doctor Nauarr. loco cit. numer. 306. Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 6. ad 2. & lib. 5. de Iusti. q. 6. art. 2. in illa cap tria præcipi, vt vel delicta libelli probaret vel famã restitueret ꝙ nõ poterat nisi prodẽdo se ipsũ, vel abstineret à S. Eucharistia donec restitueret famam illam. Ad quę certè tenebatur. ad restituendã quidem famã etiã si

oporteret se ipsum prodere, quia fama (vt vidimus) licet non sit restituẽda cũ periculo vitę, est tamen restituenda cũ periculo ꝓpriæ famæ: quod si io renuebat, tenebat absti nere à sacra Eucharistia, cum infamator non restitués famam, quam potest sine periculo vitę restituere, quamdiu illam non restituit, existit in peccato, existés autem in peccato debeat à sacra communione abstinere: Vnde ferebatur illa excommunicatio non pro delicto infamiæ commisso, neque vt se proderet cum esset occultus, sed in sacrilegium quod committeret, si communicaret non restituẽdo famam meliori modò quo posset. Hæc solutio placet modo omnibus recentioribus, perinde enim se habuit illa excõmunicatio D. Greg. sicut quæ nunc communiter feruntur ab Episcopis contra non restituentes aliena, nõ enim excommunicantur pro peccato præterito furti, quo illa rapuerunt, sed pro peccato in quo perseuerant nolentes ea restituere, cum ad id iure naturæ simpliciter, & citra omnem censuram teneantur.

Qnartum, & quintum argumentum probant etiam nostram sententiam, iudicem debere inquirere, Nec valet qđ dicit Soto verba illa D. Au. Euidentia patrati criminis, &c. Intelligenda esse, quando existit etiam euidentia delinquẽtis, quia D. Aug. apertè, & clarè dicit. Euideotia patrati criminis, nullam faciens mentioné delinquentis, noueratque optimè D. Aug quantum intersit inter euidentiam delicti, & euidentiam delinquentis. Quo fit, vt si in eo sensu voluisset loqui quem exponit Soto, ipse se exposuisset, & meminisset apertè delinquentis.

Sextum argumẽtum probat contra illos seruos vel nautas specialiter inquirendum esse, quia ea circunstantia facti resultat apertè contra illos suspicio communis, quæ habet vicem infamiæ, & ita potest tunc iudex non solum in genere sed etiam in specie, de illis inquirere.

Septimum, & nctauum probant quoque nostram sentẽtiam, quin, & vltimum illi plurimum fauet, Neque sunt audiendi qui dicunt D. Thom. tunc ita sensisse, quia erat Bacallaureus, & innior, fuisseque correctum ab omnibus magistris illius capituli, qui ei restiterunt, propter quod senior, & doctor effectus mutauit sententiam in hoc articulo. Nam non apparet, neque in quæstione. 67. de iudice, neque in hac de reo, neque in futura de teste, vbi D. Tho. neget iudicẽ quãdo crimẽ est notoriũ, etiã si delinquẽs sit occultus, posse inquirere. Nec Cayet. quem Soto facit suæ sententiæ tale docet, nam in cõmẽto huius articuli quæstiuncula secunda, & opusculo 17. Respon. respon. 5. quibus locis tractat Cay. ex professo hãc quæstionẽ, docet quidem reum occultum noo teneri se prodere, nec testem interrogatũ posse manifestare occultũ delinquẽtẽ, nũquã tamen negat iudicẽ posse procedere, quãdo est infamia delicti. Vnde, vt bene colligitur ex Caye. in cõmẽto huius articuli dno dixit D. Th. in illo capitulo Parisijs, iudicẽ debere inquirere, & reũ teneri se manifestare, hoc secũdũ retractauit apertè in hoc articulo, docens oppositum, nẽpẽ reũ occultũ nõ teneri ad se prodendũ, & circa hãc partẽ credo restitisse illi magistros illius capituli, circa primã verò, nec Sylu. Cay. nec alius discipulus D. Th. præter Soto, & oon nullos recentiores oppositum docent.

Nunc ad argumenta ipsius Soto Ad primũ respõdẽt aliqui, capita illa ibi citata quæ videntur nostræ sententiæ cõtraria esse abrogata per cõtrariã consuetudinẽ omnium iudicum, vel cum sint iura humana sicut recipiunt limitationem, & exceptionẽ in multis casibus ęquitate ipsa, & recta ratione exigẽte ob bonum publicũ, videre est in illis quos proposuimus, ita quoque in hoc casu, ne Resp. abundet delictis, & ne populus scandalizetur, quæ damna, & similia certissimo euenirent, nisi iudex quando crimen est ootoriũ, inquirat, & ideo debere inquirere. Sicut ex iure cõmuni ex solis indicijs nemo debet cõdẽnari, maxime poena graui. cum in criminalibus, exigãtur ꝓbationes luce meridiana clariores, l. Absẽtes. ff. De poenis, & nihilominus io principatu Cathaloniæ, in grauissimo tribunali regio, ex solis indicijs (vt vocant calificatis) cõcurrentibus in vnum dãnantur rei poena capitali q nõnũquã & fit in summo prætorio regio huius oostri regni Valentię. Alij multo cõmodius, & verius rñdent, in illis capitibus heri sermoné de inquisitione oino speciali, q̃ cõstat ex dictis nõ posse fieri qn p̃cædat infamia, tã delicti q̃ delinquentis. In c. n. Cũ oporteat, cõmittit Innoc. 3. Archiep. Tarracooẽsi, vt inquirat an episcopus Vicẽsis haberet delicta, de quibus accusabaẽ à suis canonicis: vbi exprimunẽ in speciali ꝑsona, & delicta. Ca. Inquisitionis agiẽ de discordia inter episcopũ. & Canonicos ecclesiæ Valẽtinẽsis in Gallia, in qua delicta erant quoque inquirenda specialiter cũ innotescerent persooæ, & delicta. In c. Qualiter, & qñ. el secundo, agitur de excessibus quos prælati uiderint subditis, aut cõtra subditi in ꝑlatis, qũo sit in eis ꝓcedendũ, quæ inquisitio specialis oino quoq; est, cũ innotescant, & excessus, & persona. et ita merito in istis capitibus diciẽ, vt p̃cedat infamia delinquẽtis,

Ad secũdum, fatentur ipsemet Soto, & alij in illis locis non contineri præceptum aliquod, sed narrari tãtum quid gestum sit: quod certè communiter imitandum est, ne procedat iudex sine infamia, nisi bonum publicum aliud postulauerit at in casu de quo quærimus certe bonum ipsum commune exigit, vt procedatur ad inquirendum in genere delinquentem, cum sola iofamia delicti. Addo quoque loca ista si bene obseruentur inquisitionem continere omnino specialem, Luca. enim 19. inquiriẽ in speciali de certo delicto, nempè de dissipatione peccuniæ contra illum villicum, Gen. 16. etsi procedatur contra ciuitates illas, attamen cum omnes ciues illatum eiusdẽ facinoris essent re adeo vt in illis quinque ciuitatibus non reperirentur decem iusti procedere in illo casu cõtra integrum populum idem fuisse quod procedere cootra vnum delinquentem, & ita merito io vtroque loco præmittitur infamia.

Ad tertium negandum est, esse iudicinm temerarium inquirere in genere inuento, cadauere, quis illud occiderit, imò prudentem esse ioterrogationem. Et ad replicam Ma. Soto dico, huic interrogationi in genere si delinques nulla infamia laboret, esse respondendum à teste (vt dicemus) se illud oescire, si vero laboret infamia, esse respondẽdum in particulari, Neqne ex eo bene inferi Soto, tunc inquisitionem esse velut particularem, quia inquisitio nõ mutat suam speciem ex responsione. Quemadmodum inquisitio omnino generalis non desinit esse generalis, etiã si interrogatus teneatur in particulari respondere, & manifestare illos, quos intellexerit laborare infamia.

Ad qnartũ rñdeo imprimis hoc interesse inter uiam accusationis, & uiã inquisitionis, qđ in illa cũ sit pars læsa q̃ ꝓclamat, nõ exigiẽ infamia, sed sufficit accusator cum semi plena ꝓbatione, vel indicijs manifestis, tàm vt iudex iustè interroget, q̃ vt testis teneaẽ rñdere: qua de cã in via accusationis necessaria est illa illatio, Iudex iuridicè interrogat, ergo interrogatus tenetur rñdere: In via autem inquisitionis, cũ infamia sit velut accusator, sufficit infamia delicti, ut iudex iuridicè inquirat, quæ tamen non sufficit ut testis teneatur respõdere, nisi sit etiam infamia delinquentis. Cuius ratio est, quia cũ interrogatio iudicis sit in genere, sufficit euidentia delicti, manifestatio autem delinquentis cum sit responsio in particulari, & in specie, exigit infamiam delinquentis, Quod apparet in inquisitione omnino generali, in qua iudex ex solo officio procedens iuridicè interrogat, quærens in genere quæ peccata sint in illo loco, interrogati verò ooo possunt respondere, nec manifestare oisi laborantes infamia. Vnde in via inquisitionis non bene sequitur, Iudex iuridicè interrogat. ergo reus tenetur respondere: nulla præcedente infamia iudex iuridicè interrogat, vt inquisitione omnino generali, nec tamen interrogatus tenetur respondere: nemo enim debet dicere testimonium contra se ipsum, nec manifestare delinqoentes occultos. Hoc posito respondeo iam ad istud qnartum. Quantom ad reum, dico, non teneri ad se prodẽdum, quia non interrogaẽ tunc (vt benè obseruauit D. Nauar.) vt reus, sed vt testis, quantum ad testem autem iã cõstat ex modo dictis, iudici sufficere ad interrogandum eui

dentiam delicti, teſtem autem non teneri ad manifeſtandum delinquentem occultum, etſi iudex iuſtè inquirat.

Ad quintũ conſtat iam in illo c. Inquiſitionis haberi ſermonem de inquiſitione omnino ſpeciali, qua iudex non põt vti, niſi exiſtat etiam infamia delinquentis, quãuis eſſent tres vel quatuor teſtes iurati, quorũ nullus accuſaret.

Ad ſextũ dico, iudicẽ in ſpecie nõ poſſe, inquirere, niſi ea de quibus põt iudicare, in genere aut poſſe inquirere promiſcue, vt ſic inquirẽdo deprehendat ea, de quibus poteſt iudicare, ſicut apparet in inquiſitione omnino generali.

Ad ſeptimum reſpondeo, illud incommodum nõ eſſe im putandum iudici, qui interrogans in genere (vt diximus) vtitur iure ſuo, & exercet ſuum munus, & quod debet ex officio, ſed eſſe imputandum reſpondenti, qui antequam reſpondeat, debet attendere quomodo reſpondeat chriſtianè, & licitè q̃ ſi ſit dubius, vel ignoret quomodo debeat reſpondere, conſulat viros Doctos, dicatque iudici ſe tũc ã interrogari de re, de qua nil certum poteſt dicere, uelleque tempus ad illam melius cogitandam, & reuocãdã in memoriam, quam iudex negare nõ põt: quod ſi adeò tyrãnus ſit, vt illud non concedat, in dubio faueat reo, & occultet crimen illius.

Ad vltimum dico illud damnũ ſequi Reip. ſi occulta reuelarentur, vt volebat prima opinio, at iuxta noſtram ſententiam, cum tantum liceat manifeſtare delinquentes iam laborantes infamia, non ſequitur illud damnũ, ex eo quod manifeſtentur iudici, imò maius damnum eſſet vt crimina ſint notoria, & iudices non inquirerent.

Obſeruandum eſt hic, Quemadmodum quando iudex procedit via accuſationis, nec reus tenetur confiteri ſuũ delictum, nec vocatus in teſtem teſtificari, niſi illis iuridicè conſtet iudicem habere ſufficiẽtem ſemiplenam probationem, vel indicia, & in dubio eſſe inclinandũ in fauorem rei, præterquã in criminibus quæ ſunt in damnum alterius adhuc imminens. Ita quoque quando procedit via inquiſitionis generalis, interrogatum vt teſtem non teneri ad reſpondendum, niſi illi certò conſtet infamia delinquentis, de quo inquiritur, quomodocumque id ei cõſtet, ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, vt conſtat ex dict. s. Quando autem procedit iudex via inquiſitionis omnino, ſpecialis, debet ipſi conſtare certò, infamiam illius delinquẽtis, de quo ita in particulari interrogatur eſſe notã iuridice, i. ad minus p duos teſtes oĩ exceptione maiores. Ratio eſt, quia cũ iudex non poſſit procedere inquiſitione oĩno particulari, niſi præcedente infamia tàm delicti quàm delinquentis. Si ex ſola ſuſpicione, & malitia procedat, & non præcedente tali infamia, non procedit iuridicè, iudici autem contra ordinem iuris procedenti non tenetur quis reſpondere. Similiter reus quando interrogatur via inquiſitionis, quacũque inquiſitione vtatur iudex ſiue generali, ſiue ſpeciali, non tenetur reſpondere, quin intelligat cõſtare, iuridicè per duos, vel tres teſtes de ipſius infamia, aliter enim poteſt purgare ſe ab illa infamia, per teſtes, & impedire illã inquiſitionẽ, vt optimè docent Cayet. hic Soto de tegen. ſecre mem. 2. q. 7. paulo poſt tertiam conclu. Cardinalis Florentinus in cap. Qualiter, & quando, el ſecondo. q. 21. D. Nauat. loco cit. nu. 31. Quæ doctrina ſumpta eſt ex can. Si quid. cum Gloſſa ibi Diſt. 86. can. Innocens. 2. q. 4. cap. Super eo. De. officio de legati. l. Diuus la ſeconda C. De cuſtodia & exhibitione rei. cum. l. 2. §. Si quis à Principe. ff. Ne quid loco publico fiat.

Obſeruandum etiam eſt, hæc omnia habere locum, & eſſe ſimiliter ſeruanda in Eccleſiaſticis, contra Ioan. Andreã qui voluit apud clericos, & monachos non indigere ſuperiore tãta probatione, vel infamia, quãta apud iudices ſæculares eſt opus, Oppoſitũ enim eſt tenẽdũ, nẽpe ſuperiores clericorum, & monachorum non poſſe contra eos procedere in criminibus grauibus, niſi eodem modò quo diximus de alijs iudicibus, non enim in celandis occultis, & ſeruanda fama proximi minus obligat ius naturæ erga clericos, & religioſos, quàm erga alios, imò tantò potius quantò eorum fama precioſior eſt, & infamia maius ſcandalum ſolet generare. In criminibus, inquam, grauibus in quibus proceditur ad punitionem, quia in leuibus ſeruandæ ſunt leges, & conſuetudines cuiuſque religionis, quando proceditur ad punitionem, ſed uel ad priuandum officio, vel ad mutandum, loco ne alijs noceat, tunc enim non requiritur tanta probatio, uel infamia, ſed relinquitur prudentiæ ſuperioris. Huic quæſtioni explicatæ proximę ſunt aliæ duæ quarum prior eſt.

VIII. Controuerſia.

AN INFAMATVS IN IVdicio de uno crimine, poſſit interrogare de alijs, de quibus non eſt infamatus, nec ab aliquo accuſatur.

PAlud. in 4. diſt. 19. q. 4. Sylu. inquiſitio primo. q. 3. num. 4. cenſent poſſe iudicem in hoc caſu interrogare, Ratio eorum eſt, quia iudex non prohibetur interrogare de occultis propter ipſa peccata, ſed propter peccatorẽ, ne occultus infamef, in hoc autẽ caſu licèt alia peccata ſint occulta, peccator tamẽ iã non eſt occultus, ſed infamatus, & habetur pro ſcelerato, ergo licebit infamatum de uno interrogare de alijs omnibus.

Oppoſitũ docet Caye. hic, & in opuſculo. 17. reſpõſionũ, reſpõſione. 5. Adria. quodlib. 11 q. 1. Soto l. 5. de iuſtitia q. 6. ar. 2. & de tegen. ſecre. mem. 2. q. 6. Angelus inquiſitio. §. 11. Et Gloſſa in c. illud Inquiſitionis. & Nau. inter verba cõcl. 6. nu. 27. Ratio eſt aperta, quia inquiſitio ſpecialis nõ põt fieri ſine precedẽte infamia, & delicti, & delinquẽtis: at Petrũ captũ ob homicidiũ interrogare an ſit furatus, eſt inquiſitio oĩo ſpecialis, ergo nõ põt fieri, niſi laboret etiã iſte Petrus infamia furti. Secũdò talis interrogatio eſt iudiciũ temerariũ, quia nullũ habet fundamẽtũ iudex ad ſic interrogãdũ, nec accuſatorẽ, nec infamiã: Quod ſi dicas ſufficit peccatũ, de quo infamatus eſt, hoc eſt falſum, q̃a q̃ñ peccata non ſunt interſe cõnexa, cõmiſiſſe vnum nõ eſt ſufficiẽs cauſa, & ratio ad iudicãdum de proximo, alterum. Hæc ſentẽtia eſt mò cõmunis inter oẽs Theologos, nec ratio Sylu. aliquid pbat, q̃a licèt ſit infamatus de vno: alia de quibus nõ eſt infamatus, ſunt oĩno occulta, de q̃bus nõ põt iudex inquiſitione ſpeciali interrogare, læderet enim iniuſtè in illis, circa quæ adhuc habet bonum nomẽ, & famã. Sicut in detractione, lex q̃ prohibet de tractionẽ nitif huic fundamẽto, oẽ ſcilicet infamef, nihilominus licèt q̃s ſit infamatus de uno delicto, cõmitteret peccatũ mortale detractionis, qui reuelaret alia, circa quæ ille retinet bonum nomẽ, quia circa illa verè læderet famam illius.

Patitur autem concluſio poſita duas exceptiones. Prima eſt, quando crimen de quo iuſtè inquiritur, & reus eſt iam diffamatus, eſt ita coniunctum alteri crimini, ut infamia prioris afferat ſecum iuſtam ſuſpicionem, & infamiam alterius, vt ſi infamatus ſit Petrus de homicidio, & cadauer inueniatur nudum, licèt iudici ſimul inquirere à Petro, an ipſe expoliauerit illũ occiſũ, quia tale homicidiũ in quo occiſus reperif nudus, affert ſecũ prudẽtẽ, & iuſtam ſuſpitionẽ, & infamiã, eundẽ fuiſſe homicidã, & expoliatorẽ. Similiter ſi quis ſit infamatus de adulterio cũ Ioanna, & vir inueniatur domi occiſus, prudẽter, & iuſtè ſuſpicat iudex adulterũ fuiſſe occiſorẽ illius viri, & inqrit.

Secunda exceptio eſt, quando aliud crimen eſt circũſtãtia illius, de quo reus eſt infamatus, vt ſi quis laborat infamia fornicationis cum aliqua iuniori, quam deinde nuptam vir deprehendit non eſſe uirginem, poteſt ille fornicarius interrogari, an ipſe illam ſtrupauerit? quia prudẽter & iuſte habebitur ab omnibus talis ſuſpicio.

Ex concluſione huius quæſtionis, ſequitur, quod rectè hic obſeruat Cayet. Similiter nec poſſe iudicem, circa reatum de vno, infamatum, interrogare à teſte alia crimina, de quibus reus ille non eſt infamatus: oſtendunt hoc eon ſectarium eadem argumenta, quibus conſtat non poſſe interrogare reum: quia talis interrogatio non eſt inquiſitio omnino ſpecialis, in qno nullo modo licet inquirere de oc cultis. Altera quæſtio eſt.

AN REVS CONTRA QVEM iuste proceditur, possit interrogari à iudice de complicibus?

CONsuetudo iudicum est, reum qui iam suum crimen confessus est, de complicibus interrogare, & multoties tormentis exquirere. Contra quam.

CONCLVSIO PRIMA.

Inquisitione omnino speciali, non potest iudex interrogare reum de complice nulla infamia laborante.

HÆc est diffinita in utroque Iure cap. Cum monasterium. De confessis. cap. Veniens. De testibus. 15. q. 3. can. Nemini. l. finali. Cod. De accusat. l. Repetita, ff. de quæst. et probatur primò, Quia quando interrogatur Petrus qui confessus est homicidium, an Ioannes fuerit illi socius, interrogat profectò ut testis, constat autē nullo modo inquisitione oino speciali, aduersus eū q. nulla laborat infamia. Secūdo cōtra neminē pōt pcedi sine aliquo accusatore, cōtra illū cōplicē nullus est accusator, nec formalis ut supponimus, nec virtualis. cū nō sit īfamia ergo, Tertiò, extra casus quos afferemus, testimonium rei contra complicem habet parum fidei, vt docet Alexan. in illo cap. Veniens dicens. Quoniam de se, confessi, & omnis reis pro sessio periculosa est. Quomodo autem sit periculosa docuit optimè Imperator Seuerus, l. 1. §. Diuus Antoninus. ff. De quæstio. Quia reus aliquando ad se vindicandū de suis inimicis, uel de his quorum opem implorauit nec ipsi fauerūt, accusat eos falsò, tanquā sui delicti complices. Quin & nonnunquam ad se liberandum, accusat tamquam complices viros graues, & potentes, sperans se eadem via liberandum, qua, & illi liberabuntur. Vnde miror quomodo iudices, vel ex læui suspicione sua, inquirant in particulari de complice non infamato, iuribus ipsis id prohibentibus.

CONCLVSIO SECVNDA.

In criminalibus, ex quibus imminet damnum publicum vel particulare, potest, & debet iudex de complicibus inquirere in genere. & si nullus laboret infamia, vel nullus habet iustam, & prudentem suspicionem: in specie autem si aliquis eorum laboret infamia, vel prudens, & grauis habeatur de illo suspicio.

PRobatur prior pars. Iudex tenetur prospicere bono cōmuni, & suorum ciuium, hoc præstare non valet in huiusmodi delictis quæ in alicuius damnum, cedunt, nisi in genere interroget, ergo. et ita tenetur interrogare hæreticos, proditores, falsarios pecuniæ, latrones itinerum, assassinos, & similes. Secunda pars patet. Quia ubi est infamia, vel suspicio prudens, & iuxta, potest iudex in aliis delictis in specie inquirere, quantò magis in his quæ sunt nociua, Hinc sequitur reum interrogatum in huiusmodi delictis debere manifestare complices, quia si tenetur illos accusare, vel saltim denunciare (vt vidimus) quanto magis interrogatus manifestare.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando nulla est infamia, aut iusta suspicio de complicibus, non licet reum torquere ex leui suspicione, neque in delictis quæ sunt in damnum publicum, quando autem extitit infamia uel iusta suspicio, licet quidem, non tamen grauissimis tormentis, sed sufficientibus ad incutiendum timorem, pro ratione delicti, & damni quod imminet, & suspicionis quæ habetur.

PRior pars probatur, Quia tortura est pœna, debet ergo existere aliqua culpa, vel iusta opinio culpæ, quando reus negat complices quorum nūlla est infamia, aut iusta suspicio, talis negatio nec constat esse culpa, nec licēt iustè opinari illam esse culpam, cum nullum sit fundamentum ad arbitrandum illum inique id negare, ergo, tunc nō est torquendus. Secunda pars perspicua est. Quia quando est infamia complicis, vel iusta. & communis suspicio valens pro infamia, est quoque iusta opinio illum falsum negare, & iniquè occultare complices.

In his tribus conclusionibus conueniunt omnes doctores, maximè Sylu. inquisitio primo. §. 3. nu. 3. & 5. Nauar. inter verba conclu. 6. num. 123. & 232. & seq. Cayet. opuscu lo. 17. responsionum, respon. 5. Soto de tegen. secre. mem. 3. q. 6. & lib. 5. de iust. q. 6. ar. 2.

Sed in alijs criminibus quæ nec sunt in damnum publicum vllo modo, nec in particulare imminens, sint ne inquirendi complices, quando nullus laborat aliqua infamia non conueniunt isti doctores. Cayet. loco cit. vult posse iudicem inquirere, & interrogare reum, an aliquos habeat illius delicti socios, & ipsum si qui eorum laborent infamia, debere illos manifestare, sin minus, occulta re, Doctor Nauar. loco cit. num. 336. sentit oppositum, nempè id tantum licere in delectis nociuis, quia in his debet iudex prospicere suis ciuibus, in alijs autē sat est punire delinquentem de crimine, de quo iuridicè constat, Ego ita puto distinguendum: Aut delictum iuxta suas circunstantias prudenter iudicatur habere complices, vt cum plebeius occidit virum nobilem, cum quo numquam fuerat rixatus, prudenter creditur illud homicidiū iussu alterius esse factum Aut iudicio prudentis delictum illud non solet habere cōplices, vt cum plebeius occidet alium plebeium cum quo fuerat rixatus. In crimine prioris generis rectè sentit. Cay. vt iudex interroget in genere, etiam si nulla sit infamia alicuius complicis, quia sufficit euidentia criminis ill us, qd prudenter iudicatur habere complices, sicut diximus quādo crimen est notorium, & delinquens occultus: In crimine verò secundi generis sequar sententiā Nauarri, ut tunc non interrogetur: nam quo fundamento? non est infamia, non est, accusator, nec crimen ipsum tale insinuat, esset certè temeraria, & iniqua interrogatio.

I X. Controuersia.

QVANDO, ET QVA RATIO ne possit iudex inquirere delicta per quæstionem torturæ? Et ad quid teneatur sic. inquisitus, uel interrogatus?

LVdouicus Viues in Scholijs. D. Aug. lib. 19. de ciuit. Dei. c. 6. sentit, tormenta quibus à reis, vel testibus nituntur iudices eruere veritatem, non solū charitati, verum, & humanæ pietati repugnare. Rationē reddit, quia multi metu tormentorum confitentur delicta, quæ nunquā commiserunt, alij verò viribus vegetiores, vim tormentorum superantes, negant quæ commiserunt, & recedūt impunes: quo fit, torturam non esse accommodatum mediū ad inquirendam veritatem.

Iudices verò ita oppositum sentiunt, vt nonnunquā vel ex læuibus indicijs, & suspicione reos vel testes torqueant, & quod ab omni humanitate alienum est conuictos iā per testes, & condēnatos. vt propria delicta, quæ perpetuò negarunt, confiteantur, vel indicent complices, ante quam illos vltimo supplicio tradant, crudelissimè, & velut cadauer (vt dicunt) torquent, & cruciant, occasione forsā sumpta, ex dictis quorundam DD. Etenim cum Soto eandem vim tribuat indicijs, quam infamię, colligunt sic posse torqueri indiciatum, (vt dicunt) sicut verā infamatum, nō cōsiderantes, cum indicia habeant vim testis, infamia verò accusatoris, non esse similiter iudicandum de indicijs, & infamia. Tū etiā Soto nō tribuere istā vim quibusuis indicijs, sed efficacibus, & grauibus, q̄ D. Th. vocat manifesta.

Ad

Ad torquendum verò reum iam damnatum, & proximum vltimo supplicio, vt cōfiteatur delicta, quæ perpetuò negauit, vel indicet cōplices, vtuntur authoritate Baldi, qui in l. Obseruate. Cod. Quorum appellatio non est admit. & Pauli iurisconsulti, qui in l. Et si certus. ff. Ad silan. quos (sequitur Soto de teg. secre. mem. 2. q. 7. in prima cōcl. & in 2. argu. 2. conclus.) probāt hoc genus torturæ ad extorquendā confessionē rei, quia ex illa l. Obseruare reus conuictus, & nō confessus pōt appellare post latam sententiā in aliquibus prouincijs, ꝙ cū possit, per interpositas appellationes impedietur quæuis sententia criminalis, ne vnquam executioni mādetur, nec delicta puniantur, cui dāno, vt occurratur iustè iudex torquet reum quāuis conuictum, vt condēnetur conuictus, & confessus, nec super sit locus istis appellationibus: Secundò ad tollendum scandalum populi, qui quotiescunq; uidet damnatum ad mortem nunquam confiteri suum delictum, iudicat condemnari innocentē culpa iudicis, vel testiū. Tertiò si existant cōplices tenetur iudex illos inquirere, & reus ille indicare, quod non alia uia commodius obtineri potest, quando reus renuit illos prodere, quam per hoc genus torturæ.

In hac quæstione imprimis illud certum esse debet, temerarium esse ac proximum errori affirmare, non licere iudici exigere veritatem reis, & testibus per tormenta, qn alijs vijs tentatis, nolunt omnino illā sponte confiteri. Probant enim hoc genus inquirendi verū per quæstionem torturæ S. Patres D. Amb. in li. de Cayn, & Abel c. 9. D. Hiero. primò tom. Epistolarū. Epist. ad Innocentiū D. Aug. loc. cit. 19. De ciuit. Dei c. 6. statuit hoc genus inquirendi esse necessariū societati humanæ. Id ipsum agnouerunt Philosophi Arist. 1. Rheto. c. 15. Cicero dialogo de partitione oratoria. Cui etiā fauent decreta summorū Pontif. Eusebius in Epist. ad Episcopos Galliæ, & referunt 5. q. 5. can. Illi qui ait. [Veritas, quā sponte probatā in illis vox habere non potest, hāc diuersis cruciatibus, e latebris suis religiosus tortor exigere debet. Greg. 7. Regu. Cum in contemplatione. De reg. iuris. idem sumit, vt necessariū. Deniq; est vsus omniū fidelium, in oībus. n. iudicijs, & Ecclesiasticis, & prophanis, exigitur veritas per tormenta, a nolentibus illam sponte confiteri. Nec ratio Ludouici Viues oppositum cōuincit, in iudicijs. n. humanis, vt hic docet D. Tho. non est quęrenda in fallibilis certitudo, sed probabilis, & humana, qualis certè tormētis etiā exigitur: Quod si aliquando pusillanimis fateatur, quæ non cōmisit, alius verò vegetior non vincatur tormētis, hæc per accidēs sunt, & vitio hominū eueniunt, nec propterea auferenda est inquisitio per tormenta, eadē enim ratione auferenda esset inquisitio per testes, cū nonnunquā testes, qui ad deprehendendā veritatē adhibentur, falsum potius affirment.

Obseruemus secundò esse quasdā prouincias, in quibus reus condēnatus per solos testes, conuictusq;, non tñ confessus pōt appellare ad superiorem, ut in Italia, & Castella, sicut refert Azpilqu. inter verba cōclu. 6. nu. 377. in al ꝭs verò non licet appellare, sed sententia capitalis iudicis citra vllam appellationē est statim exequutioni mandanda, vt in Gallia: in alijs autem, vt in hoc nostro regno, est quoddā prætoriū supremum, & regiū quod uocatur Audientia realis, a quo nō licet ad aliū superiorē in cā capitali appellare, ad ipsam aūt audientiam ab inferioribus iudicibus licet.

Obseruemus 3. circa cōdemnatos vltimo supplicio, qui grauissimè torquentur, ut indicent cōplices, cum hi possint grauiter delinquere, tā cōmissione, reuelādo ocultos quos non possunt reuelare, quā omissione, occultādo infamatos quos oportet indicare, in quo concilio periti cōfessarij, qui percepta veritate facti ex processu, & actis iudicialibus, partim à reo partim ab aduocato, partim ab ipsomet iudice admonebit reum, quid debeat explicare, quid vero occultare, esse optimam, & prudentem viam omniū doctorum consensu, vt isti miseri iā condēnati, antequā tam diris tormētis crucientur, instruātur à perito, & prudenti Theologo, qui illos admoneat suæ obligationis. Etenim sicut medico nō licet atroci vti medicamine, vbi faciliora speret pro futura, ita nec iudici licet aliquem torquere ad inquirendam ueritatem, quam probabiliter sine tormentis pōt obtinere: quid aūt magis probabile, quā vltimò supplicio, & diuino iudicio proximū, à perito Theologo, & cui fidem ipse adhibeat admonitū, discessurū in peccato, nisi socios indicet, reuelaturum illico, quos in cōscientia tenebitur reuelare? tum ne animæ suæ detrimentum patiatur, tum ut se liberet à tam diris tormentis. Certè illi solum iudici hæc via displicere pōt, qui suæ conscientiæ oblitus non vult reum admoneri eorum, quæ præstare debet, sed ut tā occulta, quā manifesta, tā quæ debet, quā quæ nō debet, vi tormentorum reuelet, quē & Deo, & legibus terga uertisse dicebat, & optimè Ioan. Ignæus l. final. cod. de quæstio. His positis.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando conficitur processus, & probatio delicti, si procedatur via accusationis, non potest reus torqueri, nisi semiplena probatio, vel manifesta indicia iuridicè, & sufficienter probata existant, si verò procedatur via inquisitionis, infamia, vel clamorosa insinuatio, sufficienter quoque, & iuridicè probata per testes omni exceptione maiores, qui iurent se illam infamiam à uiris probis, & honestis, non maleuolis nec maledicis audisse.

HAec conclu. est diffinita l. r. §. Qui quæstionum. ff. De quæstio. Habent illā Salicetus in l. fin. cod. De accusatio. D. Naua. inter uerba nu. 377. & est cōmunis inter Doctores. Et probatur: Grauius est torquere, quā interrogare, sed iudex non pōt uia accusationis interrogare nisi sit semiplena probatio, nec uia inquisitionis nisi sit infamia, ergo nec torquere. Secundò iudex non pōt torquere nisi ad inquirendā ueritatem, quā reus tenetur fateri, sed quando ista quæ diximus desunt, non tenetur reus respondere ergo nec potest torquere.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando iudex metu graui illato, aut ui per tormenta iniustè extorquet, à reo quem torquere non potest, vel proprij criminis confessionem, vel indicia, aut testes quibus conuinci possit, aut complices sui criminis, non potest iudex ex confessione illa, et dicto rei sic extorta prodere, neq; ad punitionem ipsius rei, vel complicis, qui occultus est, & non infamatus.

ITa Soto de tegen. secre. mem. 3. q. r. concl. 5. Nauar. inter verba cōcl. 6. nu. 159. adduciq; in hanc sentiā Bartolum in lege penu. ff. De quæstio. & Imola in additio. ad Barto. in l. Qui in aliena. §. Celsus. ff. De acquirenda hæreditate. Et est cōmunis opinio Iuristarū in l. Maritus. ff. De quæstio. Et probatur. Quando mediū est iniustum, & iniquū saltim iuridicè, cognitio parata p illud iniusta est, & iniqua, nec pōt ea vti iudex ad aliquē effectū, quia iniustiria causæ transit in effectū, & permanet in illo, sed metus ille, & vis tormentorum est mediū iniquum, & iniustum, & qun iniq; vtitur iudex, ergo cognitio sine sociorum, &c. tali medio parata est iniqua, & inutilis ad aliquē effectum. Dixi in cōc. graui metu, vel vi tormētorum, nā si iudex leuiter tantum tormēta reo minaretur, & reus statim cōfiteretur, tūc asserit Soto quāuis sub aliquo etiā dubio, posse iudicē procedere, licèt iniq; egerit iudex in comminando. Et ratio est, quia tunc reus magis ex pusillanimitate animi, quàm ex ui illarum minarum confitetur, propter quod confessio illa tribuenda potius est pusillanimitati ipsius, quàm culpæ iudicis.

Cæterum an quando sine tormentis, & minis, sed per aliam viam iniquam habet iudex notitiam alicuius delicti, possit tunc iuridicè inquirere? & interrogatus debeat respondere? statim controuersia 1 a. exponemus.

CON-

CONCLVSIO TERTIA.

In locis vbi conuictus, sed non confessus potest appellare à sententia, si videat iudex reum suis appellationibus impediturum inique, & per calumniam iustam condemnationem, sitq; crimen ex his quorum punitio est necessaria bono publico, tunc ante sententiam, vt illa feratur in conuictum, & confessum, et sic occludatur via iniquis appellationibus, pôt conuictũ, sed non confessum torquere.

ITa Nauar. loc. cit. nu. 279. Et hanc probant duo illa priora argumenta initio proposita. Et confirmatur. Tormenta non solũ adhibentur ad habendam veritatẽ, sed ad habẽdam eã, per quã reus iustè puniatur, quia oĩa ista, inquisitio delicti, interrogatio rei, processus, tormenta sunt actus iustitiæ punitiuæ, cuius finis est punitio delicti, sed qñ reus conuictus non tñ confessus pôt appellare, & impedire suis appellationibus executionẽ iustæ sententiæ, ne illam impediat, sed puniatur, non sufficit veritas, quæ habetur ex testibus, sed est necessaria quoq; veritas ex ipsiusmet rei cõfessione, ergo in hoc casu, quando alijs vijs non vult confiteri potest torqueri. Hæc conclusio intelligenda est, qñ reus nõ haberet alias causam iustã appellandi, quia si habet illã, profectò non est torquendus, ne appellet, cũ possit appellare. Quod si nullã habet iustã causam ad appellandũ, cum in tali euentu negare veritatẽ de qua iuridicè conuincitur, & tenetur confiteri, vt maneat ei locus appellãdi, fit cauillus, & velle inique impedire iustitiam debitam iudici, & Reip. iustè tunc torquetur.

Sed argumẽtantur, qui contra sentiunt, l. Edictũ l. Diuus pius. ff. de quæstion. & Can. illo D. Eusebij. Illi qui concedũt, torturæ, vt licitæ, ad inquirendam veritatẽ occultam, in hoc autem casu veritas iam est iuridicè, & sufficienter manifesta per testes, ergo nõ licebit in hoc casu torquere. Huius argumenti solutio patet ex dictis. Quamuis. n. veritas, iam sit sufficiẽter explicata per testes, ea verò non sufficit, quando reus qui solum est conuictus, & non confessus potest appellare, vnde tum ne id pôssit, tum ne iustam punitionem impediat, iustè torquetur, vt condemnetur conuictus, & confessus.

CONCLVSIO QVARTA.

In locis, in quibus conuictus, quamuis non confessus, non potest appellare a sententia iudicis, vel si potest, crimen tamen non est ita atrox, vel scandalosum, ut sit damnum publicum differre illius punitionem, non licet iudici, conuictum sufficienter torquere, ut confiteatur, sed condemnet illum ita conuictum, cum possit, quamuis non confessum.

HAec est communis inter Doctores, quã habet Nauar. loco cit. nu. 277. vbi citat in eandẽ sententiã Hyppolitum, Paulum, & Marcellũ iuris consultos, Ioannẽ Andream, Angelum Perusinum, & multos alios Doctores. Et probatur. Tormentis non pôt vti iudex nisi qñ desunt aliæ probationes sufficientes ad habendam veritatem occultã, ut illa habita reus condemnetur, & puniatur, vt docet, Papa Eusebius loco cit. nõ ad inquirendã iam inuentã, sed in hoc casu cũ reus appellare non possit, veritas de qua iuridicè cõuincitur p testes, sufficit in iudicio ad illũ condẽnandũ, & puniẽdum, ergo tunc iniquũ est, & impiũ torquere.

CONCLVSIO VLTIMA.

Tenentur iudices condemnatos iam ad mortem, & propinquos vltimo supplicio, quos de socijs interrogauit, admonere, vt periti Theologi consilium accipiant, a quo instruantur, quid manifestare debeant, quod si admoniti, & instructi nullos complices manifestent, iniquum est, & alienum a pietate christiana, tales torquere, nisi iudex ex proce u, vel alia via moraliter certa intelligat, reum illum non aperire veritatem, quam debet.

PRima pars patet ex secunda obseruatione, Quando nõ est torquendus reus, nisi quando alia via suauiori veritas quæ iuridicè inquiritur, haberi non pôt, hæc autẽ via est suauior, & in propinquo ad mortẽ ac in breui expectãte diuinum iudicium accõmodata, & qua adhibita moraliter, & christianè loquendo iudicandũ est, reum illum reuelaturũ, quæ tenetur reuelare, debent ergo illã sequi iudices, & credere, reum qui instructus à Theologo in tali statu, nullos manifestat, aut reuera nullos habere complices, & rumorẽ illum ac infamiam qđ habeat, esse falsam, aut ita esse occultos, vt tota conscientia non possit eos reuelare. Neq; enim iudex debet velle à reo, maximè propinquo morti, & diuino iudicio, nisi ea quæ ipse tuta conscientia potest.

Posterior pars patet, Quia quando iudici constat ex processu, uel ex viro fide digno, cõplices illos, qui laborãt infamia, verè fuisse cõplices illius delicti, & reũ ex proteruitate, vel alia de cã nolle eos manifestare, tunc ut iustè suspectum, & creditum negare veritatem, quam reuelare debet, torquere potest, Non quidem, vt cadauer, vt dicunt, sed vt hominem viuum: iniquum enim est, & rectæ rationi adoersum, vt eum à quo tanquàm a viuo testimonium exigis, torqueas, vt iam mortuum.

Ex his sequitur non licere iudici, condemnare fictè ad mortem illum, qui non probatur reus, vt ea via reuelet fures tẽ occultum, pôt autem vti ista fictione tanquã quodã genere torturæ, pñ cõtra illum est, vel semiplena probatio, vel indicia plurimum manifesta, vel maxima infamia. Nunquam tñ licet fictè iuramentum præbere illi, quem probabiliter credit iuraturũ falsò, maximè in causa propria, vt optimè Nauar. loco citato. nu. 271. Quia licet illa fictione de morte inferẽda, qñ reus iustè, & licitè pôt torqueri, possit iudex rectè vti sicut quouis alio genere torturæ grauissimè at occasionem adeo vrgentem se periurandi, & peccandi mortaliter non licet offerre, in hoc casu, qui est uelut uia extra ordinaria. Altera tamẽ res sese habet, quando secundum ordinem iuris iudex debet accipere iuramentum subditi, nã tunc etsi timeat, illum se periuratum, non prohibetur accipere, quia malum hoc, non iudici, qui vtitur iure suo, sed malitiæ alterius est imputandum. Vide eundem D. Nauar, eodem loco nu. 272. Videamus iam.

Decima Controuersia.

AN REVS IVSTE A IVDICE interrogatus de proprio crimine iuridice notorio teneatur illud confiteri, & cum periculo certo vitæ uel grauis infamiæ.

VVlgus ignarus putat semper esse negandũ, donec reus ita conuincatur per testes, ut siue fateatur suum delictum, siue non, fit condemnandus certissimè à iudice, nec desunt imperiti aliqui confessarij, qui ita consulant his adducti rationibus: Primò homines non sunt compellẽdi ad actus heroicos, & difficillimos, obligare autẽ reum, qui nõ cõuincitur per testes, sed ferendo tormenta euadat mortẽ, vt confiteatur delictum cum euidenti discrimine uitæ, est actus reuera heroicus, & difficillimus, ergo.

Secundò, quia si in hoc casu teneretur reus fateri, certè id esset propter obedientiam, quæ debetur iudici iustè procedenti, & quia mẽdacium illud in iudicio esset peccatum mortale, at in re etiam leui debetur obedientia iudici iustè procedenti, nec tamen in re læui negare illi ueritatem est mortale, (loquimur citra iuramẽtum.) Tum etiam uidimus contra Cayet. mendacium in iudicio non esse mortale, nisi aut ratione iuramẽti, aut ratione damni, quod ex tali mendacio

daeio sequitur, mendacium autem huius rei negantis, vt se liberet est officiosum, & nulli nociuum.

Tertiò, si teneretur reus in hoc casu confiteri veritatem sub mortali, quamdiu non confiteretur esset in mortali, & consequenter si euadat manus iudicis non erit adsoluendus, donec redeat ad iudicem, & confiteatur. Sicut quando tenetur habens alienum sub mortali restituere, quãdiu non restituit est in mortali, nec est absoluẽdus donec adeat creditorem, & restituat.

Sed his non obstantibus.

CONCLVSIO PRIMA.

Reus legitimè interrogatus à iudice de crimine iam iuridicè notorio tenetur confiteri illi veritatem, etiam si videat certò, & euidenter ex tali confessione imminere sibi mortem.

HAs c constat ex primo articulo, vbi efficacissime probauit D.Tho.in re graui qualis hæc est, esse peccatum mortale intrinsecè, & ex suo genere, mentiri iudici iustè interroganti. Et est communis omnium doctorum, nemine discrepante, præter imperitum vulgus, qui vitam corporis saluti aïæ solet præferre. Habent illam copiosè Soto lib.5. De iust.q.6.ar.2. De tegen. secre.mẽ.2.q.7.cõclu.1.& 2. Palud. loco supra. cit. Cayet. hic Silu. Accusatio Inquisitio, & varijs locis Doctor Nauar. lib.cit. nu. 236. & seq. Et confirmatur, Resp. habet authoritatem efficacem ad puniendа delicta iuridicè notoria, at si non posset obligare reum in casu posito ad confitendam veritatem, non haberet illam potestatem efficacem inchoaret enim iustè, & rectè per semiplenam probationem, vel indicia, vel infamiam iustam punitionem delicti, nec posset illã perficere.

Secundò negare veritatem In hoc casu est contra iustitiã, & charitatem, vt docet optimè D.Tho. ar.præced.ad 2. & 3. ergo est mortale. Et confirmatur antecedens: iudex habet in hoc casu ius ad inquirendum, reus nullum habet ius ad occultadum, quia tñ habet illud qñ delicta sunt occulta, delicta autem de quibus hic agimus, non sunt occulta iuridicè sed notoria: ergo sic negans infert grauem iniuriã iudici, Et contra charitatem, quia vt ibi ait D.Tho. imponit sua negatione accusatori, & testibus calumniam.

Tertiò inobedientia in re graui mortalis est, quãdo subditus non habet iustam causam ad non obediendum: iudici iustè interroganti non respondere est inobedire, & in re graui, sine iusta causa, cum nulla existat (vt diximus) ad neganda delicta, nisi quando sunt occulta, quia tunc nõ subsunt iudicio humano, ergo.

Quartò daretur iustũ bellũ ex vtraq; parte sine vlla ignorantia inculpabili, quia iudex iustè cõpelleret, & per vim, vt rideret, reus quoq; si nõ tenereẽ cõfiteri, iustè se defẽderet.

Quintò omnium cõsensu, & est diffinitum, vt vidimus quæstione præcedenti iudex in hoc casu potest, & debet torquere reum, vt fateatur veritatem, ergo tenetur reus fateri crimen quod uerè commisit. Probo consequentiam, quia contra iustitiam esset torquere subditum, pro eo ad quod non teneretur nisi sub veniali.

CONCLVSIO SECVNDA.

Tenetur ad hoc reus, etiam si interrogaretur sine iuramento.

PAtet ex argumentis positis, omnia enim ista procedũt simpliciter, & sine iuramento, ex sola natura rei, vide Soto de tegen. secre. men. loco cit. concl. 2.

CONCLVSIO TERTIA.

Durante processu, & iudicio, ac captura rei, ita vt nec per sententiam iudicis, nec per fugam, nec alia via sit liberatus, reus qui iustè interrogatus perseuerat in neganda veritate, non est sacramentaliter absoluẽdus, donec illam confiteatur, etsi conuictus per testes.

PRior pars huius conclusionis patet. Quia perseuerat in actu peccati, & nemo in tali statu perseuerans est absoluendus. Et hanc probat tertia illa ratio initio posita. Altera pars constat, Quia condemnabitur conuictus, & consequenter perseuerans tunc in sua negatione, irrogat grauem iniuriam iudici, cui non reddit suum ius respondendo, quam iniuriam cum possit, & debeat quamdiu est in iudicio, resarcire, nisi illam resarciat, manet in mortali, & nõ est absoluendus. Secundò quia, in hoc casu iniustè infamat iudicem & testes, commouetur enim populus & scandalizatur, credens à iudice illum iniustè occidi, & testes falsum dixisse: Cui iniuriæ iudicis, & testium, ac scandalo populi non satisfacit per supplicium, sed confitendo manifestè suum delictum, cum iustè, & iuridicè puniatur. Debet autem confessarius in hac parte (vt admonent optimè Nauar. Soto, & alij Doctores locis citatis) maturè & prudenter se habere, nec esse facilis, & præceps in neganda absolutione huiusmodi. Nam cum iudices sub falso zelo iustitiæ nonnunquam procedant, non seruato perfectè, & integrè ordine iuris, vtanturque aliquibus cautelis, & rigorib. fictis ad inuestiganda delicta; debet confessarius esse doctus, & eorum quæ in hac disputatione docemus peritus, & partim à reo, partim ab aduocato qui totius processus est conscius diligenter inquirere, sit ne aliquis defectus in illo processu, aut circa authoritatem iudicis, aut circa dicta testium, & alias probationes, aut circa ordinem iuris. Et proposita tanta grauitate rei, quanta est imminere illi reo, vel mortem corporis, si confiteatur, vel animæ, si neget qđ debet fateri, contestari aduocatum, & reum vt ipsi, verè, & apertè, quæ ex processu constant aperiant: & videant, an aliqua via secundum ius reus ille possit liberari, vel non respondendo, vel per appellationem, vel per aliquam obiectionem testium accusatoris, uel probationum, uel quid simile: Quod si omnibus explanatis quæ in illo processu existunt, omnibusque tentatis, videat confessarius nullam esse uiam, qua tuta conscientia, possit reus ille non respondere, sed esse perspicuum, & euidens, ac luce meridiana clarius iudicem iustè procedere, nec crimen esse occultum, sed esse ex illis quæ tenetur reus manifestare, tunc non absoluat nisi manifestet, quia nõ manifestando manet in suo peccato, in quo manens non est absoluendus cap. Peccati venia. De Reg. iuris lib.6. Quod si aliqua fuerit prudens, & iusta causa ad dubitandum, an iudex iustè procedat, tunc inclinet in fauorem rei, & absoluat illum, etiam si non manifestet. Ita Doctores supra citati: quin & ipsa iura hoc insinuant, ut uidere est l. Arrianus. ff. de actionibus, & oblig. l. Fauorabiles. ff. de regulis iuris. c. vltimò. De sententia, & reiudicata, &c.

Ex his sequitur testem quoq; (durante iudicio) cui constat in hoc casu iudicem iustè procedere, & crimen nõ esse occultum, teneri ad dicendam veritatem, & cum periculo certo vitæ illius rei, Quia si reus tenetur cum periculo euidenti propriæ uitæ quantò magis testis cum periculo uitæ alienæ: Si verò sit iustè, & prudenter dubius, an iustè, & iuridicè iudex ille procedat? debet declinare in fauorem rei: quia si iudex ipse qui est minister iustitiæ debet in dubijs, ut uidimus inclinare in fauorem rei, quantò magis testis qui est persona priuata, & cui non incumbit punitio delictorum.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando reus iam euasit iudicium, vel per fugam, vel quia superauit tormenta, & mentitus est iudici, & sic ab eo est absolutus & dimissus: tunc potest absolui à confessario, imposita ei pro illo mendatio debita pñia, nec est obligandus redire ad iudicem, & manifestare illi veritatem.

PAtet, Quia si in tali casu esset obligandus ad repetendum carcerem, uel adeundum iudicem, & manifestandam ei ueritatem, tunc esset minister iustitiæ in se ipsum, & accusator, ac fiscus in se ipsum, tenereturque se ipsum prodere, quod est contra illam sententiam D. Chrysost. petitam

titam ex iure naturali, [Non dico, vt te ipsum prodas.] Secundò, quia hoc est adeò durum, & intollerabile, & alienū ab humana ratione, vt excedat omnino vires humanas.

Ad argumenta initio posita. Ad primum respondeo: duplices esse actus heroicos: alios sic dictos, quia sunt difficiles, & ardui, licèt debiti: ad quos obligantur homines, vt pati martyrium quando causa fidei exigit, benefacere inimicis, &c. est enim de his speciale præceptum, obligans saltim tempore necessitatis. Alij verò sunt heroici, quia difficiles, sed sub concilio tantum, ad quos non obligantur fideles, sed eorū deuotioni relinquuntur, & qui illos exercent heroes, & excellentes in christiana religione dicuntur, vt obseruare virginitatem, renunciare omnibus, obedire vni homini. Fateri veritatem iudici legitimè interroganti in crimine iuridicè notorio, est actus difficilis, & heroicus primo modo, & in præcepto, ut constat. Quod si dicas lex humana, & præceptum humanum non obligat cū periculo vitæ. Dico aliquando posse obligare quando illud cedit in bonum commune. Dico secundò reum in hoc casu teneri ad cōfitendam veritatē lege naturali, & diuina.

Ad secundum dico in primis, mendacium in iudicio in materia leui esse communiter veniale, & aliquando fieri posse, vt si etiā mortale, vt cum visitator accedit ad cōuentum, in quo cæremoniæ sunt collapsiæ, vt silentium, ieiunia, & similes, si ipse accèdat animo reparandi eas, & interroget subditos, tenetur sub mortali aperire illi veritatem, quia licèt ratione cuiusq; particularis cæremoniæ illæ sint materia leuis, at ratione totius communitatis sunt materia grauis, cum sublatis illis & similibus cæremonijs essentialia religionis necesse sit corruere, & perire: Dicò autem ad nostrum institutum negare veritatem in hoc casu non esse materiam leuem, cùm agatur de iusta punitione delictorum, & secundùm ordinem iuris quod adeò necessarium Reip. Vnde mendacium in tali casu licèt reo ipsi sit officiosum, Reip. autem & bono communi est nociuum, & ipso iudici, ac accusatori, & testibus, propter scandalum quod generat sicut expositum est. Ad vltimum patet solutio ex tertia & vltima conclusione. Videamus iam.

X I. Controuersia.

QVANDO REVS VEL TESTIS INterrogatur contra ordinem iuris, cum mentiri nō possit occultare autem veritatem possit ex 1. art. quibus vijs possit absque mendacio illam occultare.

IN hac quæstione, quæ grauissima est, prius certa ab incertis separemus: Imprimis certum est apud omnes Doctores, ut docet Soto de tegen. secr. mem. 3. quæstio. 3. & lib. 5. de Iust. quæst. 6. artic. 2. Nauar. loco cit. nume. 274. licere in hoc casu subdito (si iuridicè id possit) appellare, & apud alium superiorem, & æquum iudicem iniquitatem illius probare: Quod si id nequeat, potest non respondere, & asserere se inique interrogari, nec esse ei respondēdum, & persistere in non respondendo, imò si citra scandalum id fieri possit, si compellatur per vim, aut carceris, aut tormentorum, potest etiam per vim se defendere, sicut posset contra quemcunque alium priuatum vim vi repellere: quia grauius peccat iudex vim illam inferendo, quam peccaret alius priuatus, cum authoritate publica inferat iniuriam: & qui debet esse iustitiæ custos, & reddere cuiq; suum ius, illud violet.

Secundò, certum est, in hoc casu declinandum esse semper in fauorem rei, quia licet iste à parte rei, & coram Deo sit verè reus, in iudicio tamen exteriori est innocens, & talis habendus ex illa regula iuris: [Vnusquisque censendus est innocens, quamdiu non probatur nocens.] Vnde iudex illum iniustè interrogans infert ei iniuriam, & iure naturæ fauendum est potius patienti iniuriam, quàm inferenti.

Tertiò, certum est, si reo placeat posse respondere, & pati pœnam, Posse etiam tàm reum, quam testem iniquè interrogatum vti verbis ambiguis, quæ recipiant aliquem verum sensum, iuxta communem modum loquendi, vel in Sacra scriptura, vel in iure, vel in communi hominum sermone: Sensus enim uerborū, quibus uel Sacra Scriptura, vel ius ipsum, uel communiter homines utuntur, omnes sunt censendi veri, maximè in iudicio, quando non iuridicè, sed per uim cogitur subditus aliquid confiteri: potest ergo subditus sic compulsus quouis ex illis sensibus sic ueris uti in suum fauorem, etiam si aduertat iudicem decipi: Quia talis deceptio est passiua, & culpę iudicis tribuenda cum hic iustè, & verè se tueatur.

Quartò, certum est, esse responsiones veras, & faciles, quas antiqui Doctores proponunt, & quæ inter sinceros iudices sufficerent, quas habent Soto, & D. Nauar. locis citatis. Prima est, audita accusatione, vel denunciatione proprij criminis, uel alieni negare ibi contenta, pro ut ibi continentur, uel quæ sibi sunt proposita quatenus proponuntur: Quia quæ in tali accusatione, uel denunciatione continentur, continentur ut publica, cum tamen sint iuridicè occulta, & quæ sibi proponuntur, proponuntur etiam vt iuridicè publica, & probabilia, & de quibus interrogatus tenetur iudici respondere, cum tamen occulta sint, & quę in iudicio non probantur, nec tenetur ipse respondere: quæ via si sufficiat, non debet subditus aliam accipere, nec quærere verba ambigua.

Attamen cum iudicum peritia, & astutia multoties non admittat has responsiones, licèt sint maximè consonæ iuri, & Doctoribus, sed urgeat frequenter reum, ut dicat an fecerit illud, & testem an illud sciat, viderit, uel audierit: Est vltimo loco certum apud plerosque Doctores, vt Adrianū in 4. quæst. de sigillo confessionis, quæ est. 1n. & Quodlib. 11. Cayet. in opusculo illo cit. Scotum, Nauar. & Soto locis cit. licere testi, quando contra ius interrogatur respondere, ac verè, nescio tale delictum, ita vt animo concipiat, nescio illud ad reuelandum tibi in iudicio, maximè quando non uidit, sed tantum audiuit. Et probatur hęc pars. Licet uti uerbis ambiguis in aliquo vero sensu in hoc casu, & iniqua iudicis interrogatione, sed scire apud philosophos est rem certò, & per causam nosse, ergo quod solum quis audiuit, cum non certò sciat, quia potuerunt mentiri, qui illud retulerunt, verè affirmat se illud nescire: similiter patet etiam si uiderit: Quia cum iudex interrogans utatur authoritate publica, quæ alligata est iuri, illa tantum censendus est interrogare, quæ potest iure interrogare, ex regula illa: [Id possumus quod iure possumus. 22. quæstio. 2. can. Faciet. & l. Filius ff. de constitutionibus. Sed secundum ius non potest interrogare de occultis ex illo cap. Qualiter & quando, el primero, vt uidimus, ergo quando interrogat censendus est interrogare de publicis, & quæ subditus tenetur aperire, & consequenter quando interrogat testem, an sciat Petrum esse occisum à Ioanne? perinde est ac si dicat, an sciat illud ut publicum, & ducendum in iudicium, & cum testis, sciat quidem illud, non tamen ut publicum, & ducendum in iudicium; sed ut occultum, uerè respondet se illud nescire. Quod si dixeris uerum quidem hoc est, si iudex in forma interrogationis apponat illam clausulam: [Exemptis occultis,] vt habetur cap. illo, Qualiter & quando, at si iudex ex sua iniquitate non apponat illam, sed urgeat ut testis dicat simpliciter quicquid scit de illo delicto, tunc dicere nescio, uidetur mendacium, cum uerè sciat, dico, etiam si iniquus iudex ita vrgeat, testem uerè dicere nescio, quia testis non tenetur respondere iudici secundum suam iniquitatem, sed secundum id, quod potest ut iudex, & secundum mentem quam debet habere, etiam si illam non habeat, secundum quam uerè hic dicit, nescio, cum iure debeat habere iudex hanc mentem, ut respōdeat illi testis quod scit, præter occulta. Et confirmatur, quia si priuata persona per uim uellet à me extorquere secretum, quod scio de Petro, omnium consensu possum dicere me nil scire de Petro: ergo similiter iudici quando contra ius interrogat, quia cum auctoritas eius sit alligata iuri, vbi agit contra iur, actus eius non est iudicis, sed tanquàm priuati, & iniqui hominis,

nis,qui abutitur authoritate publica,& sub titulo illius au thoritatis infert iniuriam. Adducitur etiam à Doctoribus hoc loco illud Christi, Marci 13. [De die illa nemo nouit, neque filius hominis, &c.] quod verè Christus dixit, quia licèt nouerat,non tamen vt diceret, quia vt filius hominis, ea tantum nouerat ad reuelandum, quæ mysterio nostræ redemptionis erant necessaria, ad quod non expedicbat indicare Apostolis diem iudicij: Reddunt alij alios sensus,quos refert Doctor Nauar. loco cit.nume.275. Sed hic est magis receptus à Doctoribus, vt docet optimè D. Thom.in 4.dist.47.q.1.art.1.quæstiuncula. 3. Imò est regula omnium Doctorum, in cap. Sacerdos. De pœnitentia. dist.6. & cap. 2. De confessis, interrogatum contra ius de re quam nouit, sed non debet reuelare, posse verè respondere,se illam nescire,ita vt possit,uel debeat eam reuelare: sicut confessarius de auditis, & notis per confessionem potest verè affirmare, se illa nescire, quamuis non ita efficaciter possit hoc affirmare subditus in iudicio, sicut confessarius,vt optimè loco cit. M.Soto: verè tamen vterque dicet se id nescire. Sed objicies,quando vna pars contradictionis est vera, altera necessariò est falsa: hæc est vera hic scit hoc delictum,ergo necessariò est falsa illa assertio,qua dicit se id nescire. Respondetur à Doctoribus,Quando voluntariè quis loquitur falsum esse asserere se nescire quod scit, at quando compulsus iniquè in iudicio, quia ipsummet ius,cui actus iud ciales conformari debent, negat occulta in iudicio reuelanda esse, perinde ac si nescirentur, tunc vtramque esse veram scio priuatim,& nescio in iudicio,quo modo nulla est contradictio, cum contradictio debeat esse ad idem,& secundum, &c. De reo autem certum est,non posse vti hac via,quia ridiculum esset,reum de proprio delicto asserere,se nescire an illud commiserit: [Quis enim nouit iuxta D.Paulum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis.qui in ipso est?]

Denique certum est apud omnes, tàm reum, quàm testē iniquè interrogatum, si citra iuramentum negent veritatem cum aliquo mendacio,peccare tantum venialiter, quia illud mendacium non est contra ius, vel iudicium,etiam si in re graui,cum iudex contra ius procedat, neque est nociuum,sed officiosum tantum, sicut cum adultera interrogata à viro an commiserit adulterium (citra iuramentum) negat,mēdacium illud ueniale tantum est, quia est officiosum,& maritus non est eius iudex, ita in hoc casu,mendacium istud est officiosum, perinde ac si extra iudicium proferetur, cum iudex contra ius procedens, non habeat maiorem authoritatem reuera, quàm priuatus vim inferens ficto nomine iudicis.Tota ergo quæstio est.

QVANDO IVDEX NVLLA ADMISsa istarum euasionum ita præmit reum,vel testem, vt apertè respondeat an delictum illud fecerit, vel viderit possis ne respondere reus non feci: Et similiter testis,non vidi.

Mag. Soto de tegen.secr.mem.3.quæst.3.conclu.5.& lib.5.de iust.quæst.9. artic.2. asserit reum non posse in tali casu respondere non feci absque mendacio, nec testem posse respondere non vidi: dubius tamen est an possit dicere,non audiui. Cuius sententiæ hoc est fundamentum:Verba significant iuxta communem hominum sensum,& conceptum,iuxta quem hæc verba scire,uel audire dicunt ordinem ad id quod est dicere, & manifestare. Ea namque affirmamus nos scire, uel audiuisse,quæ possumus dicere,& ea citra mendacium communi iam hominū sermone dicimus,nos nescire,uel non audisse, quę nō possumus dicere,nec manifestare. Patet hoc experientia,nam si in priuato colloquio incidat inter confabulantes sermo de Petro, & Ioannes parum timens Deum referat aliqua delicta occulta illius,in quorum confirmationem vtatur testimonio Andreæ,qui ibi adest,respondebit Andreas, si timet Deum,& nititur illa occultare, se illa neque scire, neque audisse, nec iudicabunt circunstantes Andream, quāuis illa sciat,vel audierit esse tunc mentitum, quia communiter iam ita audientes concipiunt, ut significauerit Andreas se illa nec scire,nec audisse ad dicendum. At hæc verba feci,vidi,ex communi hominum conceptu,non dicunt ordinem,vel habitudinem ad id quod est dicere,& manifestare,sed ad opus ipsum, & actum,ita vt perinde sit dicere non feci, quod dicere non ita res est, quod quando reuera à parte rei aliter habet,nullo modo potest excusari à mendacio, similiter affirmare non vidi perinde est, ac dicere, non ita res habet, vt viderim, quod in eo qui verè vidit, à mendacio non est immune.Quicunque enim audiens Petrum dicentem non feci, aut non uidi, de re quam certò scit Petrum verè fecisse vel vidisse, iudicabit illum mentiri, nec curabit an proferat ista in illo sensu, non feci, aut non vidi ut dicam, sed solum curabit an reuera, & à parte rei illud verè fecerit, vel viderit. Vnde in communi hominum sensu,& conceptu, hæ voces non feci, non vidi, non dicunt ordinem ad id quod est dicere, vel manifestare, sed tantum ad actum ipsum,& opus.

Ex quo fundamento argumentatur M. Soto: Quamuis subditus iniquè interrogatus possit verbis ambiguis eludere iudicem,at ut id faciat sine mendacio (quod nec pro salute totius mundi proferendum est) debent illa uerba ambigua in aliquo sensu iuxta communem hominum conceptum esse vera: Sed hæc verba,nescio,non audiui, ex communi hominum consensu, cum dicant habitudinem ad id quod est loqui & manifestare,admittunt hunc sensum, nescio ut dicam: at hæc verba facere & uidere, ex eodem hominum conceptu,cum non dicant ordinem ad id quod est loqui,uel manifestare, sed solum ad opus, & actum, nō admittunt talem sensum,sed falsò assereret,non feci, uel non uidi,qui uerè fecit,uel uidit,ergo non licèt istis uti. Et confirmatur,si interroget iudex, fecisti nec hoc homicidium? & reus qui illud fecit,responderet, non est ita, omnium iudicio mentiretur sic respondens, sed hæc oratio non feci, æquiualet huic,non est ita, ergo respondens non feci mentitur. Maior patet. quia non est ita, quando reuera res est, sunt omnino contradicentia,quotum vnum necessariò est falsum,cum aliud à parte rei sit verum.

Secundò, Hæc verba scio, memini, & illa feci, vidi, ita differunt,ut illa significent actum internum animæ, cognitionem,scilicet intellectus, uel reminiscentiam memoriæ, & ita dicunt ordinem ad uoces,& uerba exteriora,quæ ex Arist. instituta sunt ad exprimendos exterius internos animi conceptus, alia verò nempè feci, uidi, non significant aliquem actum internum animi, sed factum et externum, & actum externum sensus, sine ullo ordine ad uerba: Vnde quod non potest dici, & manifestari verè asseritur nesciri, at quod reuera factum est, vel visum falsò asseritur non esse factum,uel non esse visum,nec possunt uerificari in hoc sensu non feci, aut non vidi, ad dicendum. Imò dicet iudex,non quæro an ita feceris,uel uideris,ut non possis, uel debeas mihi reuelare? sed simpliciter,& à parte rei quæro ipsum actum & opus, an feceris uel uideris? quo modo dicere non feci,uel non uidi, quod quis reuera fecit uel uidit,non sunt uerba æquiuoca,sed mendacia.

Tertiò,si quis interrogatus extra iudicium diceret de re quam fecit,non feci,mentiretur omniū iudicio, ergo mentitur similiter sic respondens in iudicio. Antecedens patet, quia omnium iudicio mentiuntur diuites, qui pauperibus petentibus mutuò aliquam pecuniam respondent se nō habere illam, etiamsi animo concipiant hunc sensum, se non habere illam ad mutuandum: Consequentia uerò probatur, quia mendacium non mutatur ratione loci, sed quod est mendacium in vno loco, verbi gratia, extra iudicium, est etiam mendacium in iudicio.

Quartò, qui ita responderet in iudicio, si deinde constaret ipsum illud fecisse, aut uidisse, iudicaretur ab omnibus mendax, ac si ita respondisset cum iuramento iudicaretur periurus. Et confirmatur,quia sic respondentes communiter accusant se in confessione Sacramentali, tāquam de mendacio,conscientia urgente.

Quintò,

Quintò, iuxta oppositam sententiam, liceret reo respõdere iusta propriam mentem, & contra sensum iudicis: vt si quærat iudex, occidisti ne Petrum? ipse posset respondere, non occidi, intelligendo alium Petrum, vel non occidi antequam nasceretur. Et ita posset ex animo intendere, deceptionem iudicis, quod non licet, sed solum absque mendacio occultare suum delictum. Et confirmatur ex D. Tho. Qui tàm præcedenti articulo, quàm hoc secundò, hoc solum docet licere iniustè interrogato, occultare veritatem absque mendacio, nunquam tamen dixit licere illam negare, quod certè si liceret in re adeò graui Doctor Sanctus non siluisset.

Sextò, Testis non potest testificari quod reuera sit esse falsum, nec tabellio efficere scripturam cõtinentem quod reuera scit esse falsum, & reus qui talem testem, vel scripturã produceret in iudicio, peccaret grauiter, ergo nec reus potest dicere, non feci, vel testis, non audiui, cum hoc à parte rei sit reuera falsum.

Denique si verè posset dici in hoc casu non feci, non vidi, frustra niterentur Doctores suadere reo, ne mentiatur in iudicio, quod potissimè intendunt, ne dicat non feci, quod reuera fecit. Frustra laborarent in excogitandis modis & vijs, quibus reus se tueatur, ita vt non neget veritatem. Et D. Thom. in hoc articulo id maximè docet, vt reus se defendat vijs licitis, non tamen illicitis, quale est mendacium. Quod si quæras à M. Soto, Quid ergo faciet reus iniquè interrogatus, & redactus ad has angustias? similiter adultera, quam vir præcisè interrogat, an commiserit adulterium? Respondet reum quærere debere orationes amphibologicas, ut si latinè loquatur, dicat per infinitiuum, iuro, me neminem occidisse, quia hæc vera est in isto sensu, ipsum à nemine esse occisum, sicut illud Apollinis ad Pyrum,

[Aio te Aeacidas Romanos vincere posse.]

Vel alia simili oratione, Similiter adulteram posse eludere virum, dicendo viro nunquam fregi matrimonium, quia licet fregerit fidem, non tamen ipsum matrimonium: Vel si vir eius sit illi consobrinus, & apparitores quærãt ab ea, an vir eius intrauerit domum, potest iurare neminem illã ingressum esse, præter suum consobrinum: Quemadmodum Sarra iurauit se esse sororem Abrahæ, quo verbo verè celauit esse vxorem eius, erat enim illi verè soror ex patre, nõ ex matre; Quod si nulla ex his vijs possit iniquitatem iudicis subterfugere, sed cogitur respondere simpliciter an fecerit, respondeat se id fecisse, cum oppositum sit falsum, & mendacium. & patitur mortem ne mentiatur: sicut puella, quę nullo modo potest euadere vim fornicarij, debet prius mori quam illius turpitudini consentire: non enim semper possumus hominum, vel iudicum iniquitatibus obuiare: & quemadmodum innocens probatus nocens per testes, tenetur mortem illam patienter ferre, vt oppressus ab inuasore. Hæc Soto locis citatis.

Oppositum docet Adria. in 4. in Quæstione de sigillo confess. in Solutione secundi argumenti. Vbi quamuis præcipuè loquatur de confessario producto in testem, agit etiã de reo: affirmatque reum adiuratum de crimine occulto, de quo iuridicè interrogari non potest, posse respondere se nil circa illud factum nosse, imò si iudex vrgeat, posse verè dicere, non feci crimen, quod possis à me iuridicè inquirere. Additque Adria. hanc esse communem opinionem omnium Doctorum. Vbi nescio qua ratione dicat Soto, se neminem vidisse in hac sententia, cum opinionem ipsius nemo sequatur præter quam quidam Ginesius Sepulueda opusculo de ratione reddendi testimonium, illam verò Adriani multi: Nam Scotus in 4. dist. 15. q. 4. ar. 3. agens de reo iniustè interrogato ait.

[Respondeat, nego proposita, vt proponuntur, id est, vt iure publico: quod si iudex vrgeat, vt confiteatur propositum, vel vt neget, respondere potest, quod iam sufficienter respondit ad accusationem & in eo persistit.] Et subiungit Scotus: [Sed nunquid si neget, intendens negare illud, vt propositum est, scilicet vt publicum, tenebitur ne poenitere tanquam de mendacio? Respondeo] (inquit Scotus) [Bonatum mentium esse, culpam agnoscere, vbi culpa non est, & ideo tutum esse tunc poenitere de illo, quale est sub dubio, an sit mortale, vel veniale.] Vbi Scotus, licèt non doceat apertè opinionem Adria. non tamen illam negat, imò videtur significare, timere in tali negatione culpam, non tàm esse ex iniquitate negationis, quam ex priuilegio bonę conscientiæ, quæ solet timere etiam ubi culpa non est, propter quod poenitere in eo casu, uocat quidem tutum, non tamen debitum: Nec docet (vt vult Soto) non licere reo negare se fecisse, quando iniustè interrogatur, sed consulit, non præcipit, vt ad maiorem cautelam poeniteat reus, qui sic negauit, quia bonæ conscientiæ solent ex iuxta D. Bernardum culpam timere, ubi culpa non est, maximè cum hæc res sit dubia inter Theologos, & alios Doctores. Et opinio hæc Adria. etsi à multis iudicetur uera, non tamen est vsquequaque certa, quin ad maiorem securitatem animæ sit optimum de tali negatione cõfiteri. Apertius Cayet. in illo opusculo responsione. 5. ubi ait; Inquisitum de complicibus occultis præter ius, posse verè respõdere non habere complices. Vnde iusta Cayet. sicut iste, quia interrogatur iniquè, verè asserit non habere complices, habendo in animo, quos tu à me ut iudex inquiris, ita quoque reus verè asserit, non feci delictum, habens in animo quod tu à me iuridicè inquiris, & similiter testis in eodem sensu ucrè dicit, non uidi. Antonius Cordub. in Scholijs in opusc. de teg. secre. Mag. Soto idem iudicat maximè probabile. Et Nauar. loco cit. num. 275. apertè amplectitur hanc opinionem. Et omnes ferè recentiores.

Et probatur. Responsio in iudicio non debet esse secundum iniquam mentem iudicis, sed ad sensum quem iuridicè nata est habere interrogatio illius: interrogatio autẽ iudicis in iudicio nata est habere hunc sensum: quæro an cõmiseris crimen, quod iuridicè inquiri potest? ergo responsio rei, uel testis debet sumi in eodem sensu, non feci, aut non uidi crimen, quod tu legitimè inquirere possis, & ego teneat tibi manifestare, in hoc aũt sensu talis responsio est uera, ergo uerè affirmant isti non feci, non uidi: Et confirmatur, quia hac eadem ratione probant Soto, & alij Doctores, posse testem dicere nescio istud crimen, quia interrogatio iudicis sumenda est secundum formam iuris, & in sensu, quem debet iuridicè habere, & cum in iudicio tantum possit inquirere iudex publica & notoria, testis uero non sciat aliquod crimen illius rei publicum, & notorium (quod enim scit est occultum) uere dicit nescio, id est nescio tale crimen notorium, ergo similiter quando inquirit an fecerit, uel dixerit, intelligenda quoque est interrogatio iuridicè, an fecerit, uel uiderit crimen publicum, & pertinens ad iudicium, & cum crimen quod ille fecit, uel uidit non sit tale, sed occultum & alienum à iudicio humano, uerè asserit non feci non uidi, id est tale crimen.

Secundò, ut constat ex q. 67. ar. 2. quando iudex condẽnat innocentem secundum allegata & probata, licet certò sciat illum esse à parte rei innocentem, uerè nihilominus asserit in sententia illum nocentem esse, & ut talem condemnat, quia talis est iuridicè, & talem illum nouit secundum sententiam publicam, quàm debet sequi in iudicio, Ergo similiter cum interrogatio, & responsio in iudicio debeant esse iuridicè, & circa ea tantum crimina, quæ iuridicè inquiri possunt, & quorum haberi potest publica, & iudicialis cognitio, idem est quærere, num fecisti? quod dicere fecisti ne quod à me iuridicè inquiri potest? & dicere non feci, non uidi, quod dicere non feci, uel nõ uidi, quod à me iuridicè inquiras.

Quod si iudex ex sua, malitia ita urgeret, dic, num hoc feceris? siue ego de crimine hoc inquirere possim siue nõ? non tenetur subditus aliter rñdere quàm dictum est. Quia iniquitas iudicis non gignit nouam obligationem, nec debet introducere nouum sensum, nec debet testis illi rñdere secundum illius iniquitatem, sed ad sensum quem iuridica interrogatio secũdum se nata est facere, quicquid sit de malitia iudicis. Imò est regula Doctorum, Vbi fraus, dolus, uel uiolẽtia interuenit ex parte loquẽtis, loqnutio nõ est intelligenda ẽt si iurata sit secũm intentionẽ loquẽtis, ne illius

fraus,

fraus vel violentia ipſi patrocinetur, ſed ſecundum intentionem eius, cui ille loquitur, modò illa iuſta ſit, quod etiã docet D.Thom. infra quæſt.89.artic.7.ad 4. quia in tali caſu ille, qui loquitur cum fraude vel vi, eſt velut aggreſſor, is verò cui ille loquitur eſt velut aggreſſus, & omni iure ſemper eſt fauendum aggreſſo, cum ſit potior ratio patientis iniuriam, ſed in hoc caſu eſt dolus, & violentia ex parte iudicis interrogantis iniquè, ergo reſponſio non debet eſſe ſecundum mentem iudicis, ſed ſecundum mentem rei, cuius mens, & animus eſt iuſtus in hac parte, intendens reſpondere interrogationi ſecundum eum ſenſum quem ri-, & iuridicè nata eſt facere.

Tertiò, ex eodẽ Soto Iudex, vel miniſter iuſtitiæ, qđ audiuit, vel uidit in uno tribunali, & foro, ſi illud afferat ſecũ ſecretum, poteſt uerè aſſerere in alio tribunali ſe omnino ignorare, nec audiſſe, nec uidiſſe, quia non poteſt propter ſecretum fori, in quo illud audiuit, uel uidit, manifeſtare, nec loquitur ſolum de his quæ audiuimus in foro animæ, & confeſſione ſacramentali, ſed de his quoque quæ in foro exteriori ſæculari uel Eccleſiaſtico uiderunt, ſed eodem modo quæ ſunt occulta ex debito ſecreti naturalis nõ poſſunt manifeſtari in foro iudicis, ergo uerè quoque de his dici poteſt in tali foro, non feci, aut non uidi.

Quartò, quando quis non tenetur omnem ſuam mentem alteri exprimere, poteſt ſine ullo mendacio proferre orationem, cuius ueritas pẽdeat ex aliqua particula tacita, & ab eo mente concepta, ſed hæc oratio non feci non ualdè, eſt uera ſub illa conditione, & particula, id eſt, crimen publicum, quod teneat manifeſtare in iudicio, profertur aũt ab eo, qui non tenetur iudici (cum iniuſtè interroget) mentem ſuam aperire, ergo poteſt illud proferre ſimpliciter, & abſque mendacio, concepta mente illa particula. Cõſequentia aperta eſt, tota difficultas conſiſtit in maiori. Sed probatur efficaciſſimè ex Sacra Scriptura, exẽplo Chriſti, qui Mat. 19. dixit de quadã puella, q̃ reuera erat mortua: [Non eſt mortua puella, ſed dormit,] q verè dixit, ſubintelligens illam particulam, reſpectu meæ poteſtatis, qua ita facile poſſum eam ſuſcitare ſicut dormientem, quam tamen particulam non explicauit turbis, quia nõ tenebatur Chriſtus mentem ſuam illis aperire. Vnde eſt argumentum, in hac oratione non eſt mortua puella, &c. illud verbum, mortua, non ſignificat magis actum animi, quàm verbum, non feci, nec videtur habere maiorem æquiuocationem quàm verbum, non feci, Ergo ſicut Chriſtus verè dixit, nõ eſt mortua, ſubintellecta illa particula meæ poteſtati, quia ita debebat intelligi: ita quoque cum hic interrogetur a iudice, cuius interrogatio tantum habet locum in crimine publico, ſubintelligenda eſt illa particula, non feci crimẽ iuridicè publicum, & quod teneat manifeſtare in iudicio: & iuxta hunc ſenſum verè dicit, nõ feci. Similiter Ioã. 7. cum fratres Chriſti dicerent ei, vt aſcẽderet in Hyeruſalem, dixit eis: [Vos aſcendite ad diem feſtum hunc, ego autem non aſcendam.] Illa oratio, licèt Chriſtus inſtituebat aſcendere, fuit vera, quia ſubintelligebatur in mente Chriſti, non aſcendam vobiſcum, vel non aſcendam manifeſtè, quod patet ex ipſo textu, ſubditur enim poſtquam fratres eius aſcenderunt: [Aſcendit ipſe, non manifeſtè, ſed quaſi in occulto,] quam tamen particulam non expreſſit Chriſtus, ſed mente illam tantum concepit, & retinuit, quia non tenebatur illis aperire mentem ſuam. Similiter Mat. 11. cum dixiſſet Beatum Ioannem præſtare Prophetis, qui illum præceſſerunt illis verbis: [Inter natos mulierum, &c. ſubiungit agens de ſe ipſo, & conferens ſe cum Ioanne: [Sed qui minor eſt in regno cęlorum, maior eſt Ioanne.] Quæ oratio falſa eſt, vt ſonat, Chriſtus enim non erat minor Ioanne, ſed omnium maximus, imò, & contradictio vt eſſet minor, & maior, eſt autem vera cum illa particula: Qui hominum æſtimatione, & iudicio eſt minor Ioanne, ipſo reuera multo maior eſt: quam tamen particulam reticuit Chriſtus. Et quando dixit de die autem illa, &c. ex ipſomet Soto, intelligitur ad reuelandum, quod etiã reticuit, quem modum loquendi, & ipſi Iuriſtæ probant. Nam Angelus Peruſ. leg. eadem § ſi tibi. ff. de condit. ob turp. cauſ. Et Mich. Sal. in 2.2. D.Tho.

Ioan. de Anania. cap. Qui cum fure. De furtis, aſſerunt iniquè interrogatum poſſe verè reſpondere, proferendo orationem, quæ cum particula tacita, & ab ipſo ſubintellecta ſit vera, adducuntque ibi illud D. Franciſci, qui interrogatus Peruſijs à miniſtris iuſtitiæ, quærentibus quendam homicidam, qui iuxta ipſum tranſierat, reſpondit, nõ tranſiuit hac, manus ducens, illis nil tale obſeruantibus, verſus manicas ſuæ veſtis, intelligenſq; non tranſiuit per has manicas. Hanc opinionem iudico probabiliorem, & tenendam. Nam ſicut vidimus ſupra q. 63. art. 3. in opinionibus æque probabilibus inclinandum eſt in fauorem rei: Vnde cum in hac parte opinio Adrian. non ſit minus probabilis, quàm illa mag. Soto, imò multò probabilior, & communior, & in fauorem rei, inclinandum eſt in eam.

Hinc colligo duo conſectaria. Prius eſt, Quando quis aliquid fecit quod exterius videtur eſſe contra legem, reuera tamen, & in conſcientia in eo non peccauit, nec violauit legem, vt qui occidit inuaſorem cum inculpata tutela, ſi deinde interrogetur à iudice, poſſe iuridicè reſpondere non feci, iuxta ſenſum propoſitum, id eſt non feci quod teneat declarare in iudicio: nam talis occiſor inuaſoris poteſt accuſari, & denunciari per ſemiplenam probationem, & cum ipſe non habeat teſtes, per quos poſſit probare ſuam inculpatam tutelam, & ſe purgare, in hoc caſu licet iuſtè iudex interroget, quia exiſtit ſemiplena probatio, ipſi nihilominus licet reſpondere non feci, quia in criminalibus, interrogatio iudicis ſemper eſt intelligenda de aliquo facto quod ſit crimen, & peccatum, quod iſte in hoc caſu non commiſit: Vnde eſt ſenſus, non feci quod tu inquiris, quia tu inquiris delictum, ego autem non feci nec commiſi delictum. Similiter qui accepit alienum in extrema neceſſitate, vel cum ignorantia inuincibili, vel quod ſibi debebatur, nec valebat recuperare, poteſt verè reſpondere, ſi interrogetur de acceptione alieni, non accepi, quia iudex iuridicè interrogans, quærit de acceptione iniqua quæ eſt furtum, & peccatum, hic autem non commiſit furtum, &c. Quod ſi dixeris ergo datetur bellum iuſtũ ex vtraque parte, nam ex parte iudicis eſt iuſtũ, cũ interroget præcedente ſemiplena probatione, & ex parte rei ſimiliter, cũ iuſtè neget. Reſpondeo, poſſe dari bellum iuſtum ex vtraque parte, quando interuenit ignorantia inculpabilis, quomodo res habet in hoc caſu: eſt enim bellum iuſtum ex parte rei ſimpliciter, quia eſt iuſta illius negatio, ex parte autem iudicis non eſt iuſtum ſimpliciter, ſicut nec eſt eius interrogatio iuſta ſimpliciter, ſed tantum ob ignorantiam inculpabilem, quam habet, ex illa præſumptione, & ſemiplena probatione facti.

Poſterius conſectarium eſt, cum ſoleant iudices, poſtquam interrogarunt aliquem innocentem, & iuxta ordinẽ iuris, de delicto, quę non commiſit, & ille negauit: quia reuera talia non commiſerit, ſolent, inquam, rurſum interrogare illum de aliquibus circunſtantijs veris, ex quarum confeſſione facilè conuincetur, vel de delicto, vel de grauiſſima ſuſpicione, propter quam incurret etiam innocẽs ille aliquod graue damnum. In hoc caſu non tenetur innocens iſte confiteri tales circunſtãtias, nec debet reſpondere ad mentem iudicis: quia licet iudex in hoc caſu interroget legitimè, nititur tamen falſæ præſumptioni, vel infamiæ, & in foro animæ veritas dẽt præualere præſumptioni, quæ naſcitur ex falſa probatione l. Illicitas §. Veritas. ff. De officio præſidis. maximè in fauorẽ rei innocentis l. Abſentes ff. de pęnis cap. Vltimo. De ſententia, & re iudicata, Et licet iudex debeat iudicare ſecundum allegata, & non ſecundũ id, quod priuatim nouit, vt vidimus, nihilominus ſi ſententia iudicis nitatur falſæ præſumptioni nõ obligat in conſcientia. Ita Soto de tegen. ſecr. mem. 2. q. 7. poſt tertiam concl. Tùm etiam quia iudex inquirit, vel ſaltem debet inquirere circumſtantias illas, vt circumſtantias delicti de quo quærit, & ſub hac ratione de illis interrogat, Et cum in hoc homine, tales circumſtantiæ licèt verę ſint, nõ tamen ſint circumſtantiæ talis delicti, verę illas hic negat.

Nunc ad argumẽta mag. Soto: Omnia illa facilè ſoluuntur ex duplici fundamento. poſito Prius eſt, Eum qui

non tenetur alteri exprimere omnem mentem suam, & veritatem, posse reticere particulam, ex qua pendeat veritas orationis, quam profert, & orationem illam tacita illa particula, & sub intellecta, esse veram, quia talis oratio in eo casu, propter iniquitatem interrogantis, non est intelligenda secundum intentionem ipsius, sed iuxta mētem respondentis, iuxta quàm est vera. Alterum fundamentum est, dicentem quando iniquè interrogatur, non feci, vel non vidi loqui in hoc sensu, non feci, vel non vidi crimen, quod tu iudex potes, vel debes inquirere.

Ad primum igitur argumentum Soti respondeo, quando quis voluntariè, & liberè loquitur, debere vti vocibus iuxta communem hominum conceptum, & sermonem, at quando aliqua vis, vel fraus ei infertur, non teneri, sed posse vti vocibus amphibologicis, hoc genere amphibologiæ, vt partem orationis proferat, partem mente retineat, quod accidit in hoc casu.

. Ad secundum dico, omnes voces esse institutas ad explicandos animi conceptus, siue id quod concipimus sit actus internus ipsius animi, siue aliquod opus externum: quemadmodum enim cum ego scio hanc rem, cōcipio me illam scire, & hunc conceptum explico hac voce scio: ita quoque quando aliquid feci, concipio me illud fecisse, & hunc conceptum explico hac voce feci. Vnde in ordine ad significandum, eodem modo se habent omnes voces, licèt conceptus per illas significati quidam sint de actibus internis, & immanētibus ipsiusmet animi, alij verò de actibus externis: Vnde sicut quando dico nescio, quod verè scio, sed debeo occultare, non verè id dico, quia hæc vox nescio, exprimit actum animi, quia hôc modo esset falsa cū verè illud sciam, sed quia sub intelligitur illa particula, nescio illud ad manifestandum: ita quoque, quando dicitur non feci, vel non vidi, licèt in ordine ad actum quem exprimit sit falsum, at sub intellecta hac particula, non feci, non vidi, quod à me possis iuridicè inquirere (quam vt constat licet subintelligere) verè in hoc casu illud dicitur. Quo fit vt discrimen, quod affert Soto inter has voces, re optimè considerata, figmentum quoddam sit.

Ad tertium dico, non esse parem rationem, quia extra iudicium, maximè si quis loquatur citra iniuriam, loquitur voluntariè, & liberè, neque est ibi aliqua circumstantia publica, ratione cuius responsio recipiat talem sensum, propter quod debet loqui citra vllam amphibologiam, ad mētem interrogantis, vel audientis: at in nostro casu, iudex sic interrogans infert vim, & responsio cum sit iuridica, recipit commodè sensum iuridicum. Et ita verè affirmatur, non feci, non vidi delictum quod à te possit iuridicè inquiri.

Ad quartum respondeo, ex ignorantia prouenire, vt illi se accusent de mendacio, vel iudicentur mendaces ab audientibus: nam periti nil tale indicabunt iuxta doctrinam hic positam.

Ad quintum dico, sic respondentem, illud tantum intendere, occultare veritatem absque mendacio, non deceptionem iudicis, quamuis sciat illum decipiendum, cum videat hanc deceptionem iniquitati iudicis, non sibi esse tribuendam. Et ad confirmationem ex D. Tho. dico, D. Tho. docere in genere, licere occultare veritatem vijs licitis, nō autem descendit ad explicandū in particulari illas vias: vnde in hac quæstione, quam hic agitamus cum Mag. Soto, neque fauet nobis, neque aduersatur.

Ad sextum distinguendum est de testibus, & tabellionibus: nam vel voluntariè accedunt, vel vocantur a iudice, & interrogantur nulla illata vi, vel compelluntur, & vrgentur, vt dicant num viderint, vel audierint. Si primo modo, debent testificari ad mentem interrogantis, alìter peccabunt grauiter: Nam cum voluntariè accedant, & nulla ipsis inferatur iniuria, debent vti vocibus in communi sensu, & ad mentem iudicis, iuxta doctrinam. Diui Thom. Si verò accedant secundo modo, debent dicere se nescire, eo modo quo expositum est, quando prɇter ius interrogantur: In quo vt constat ex dictis omnes conueniūt. Quod si tertio modo, verè dicunt non vidi, non audiui iuxta sensum explicatum: Similiter tabelliones, si producantur à reo vel voluntariè se offerant iudici, debent verum dicere, & offerre scripturas, quas habent secundum mentem iudicis, ob eandem rationem qua tenentur testes, quia voluntariè accedunt, Si vocati à iudice, & præter ius dicant se nescire, vel non habere tales scripturas, quia non habent eas ad manifestandum, quando iniquè proceditur. Quod si vi, & iniquè cogantur a iudice, multò iustius ob iniquitatem iudicis possunt, & debent illas denegare.

Ad vltimum respondeo, non esse vanam solicitudinem Doctorum, in inquirendis vijs, quibus reus, & testes iniquè interrogati absq; mendacio possint occultare veritatem, quia assignantes istos modos, viam aperuerunt posteris, ad excogitandum qua ratione possint reus, & testis affirmare, non feci, non vidi, absque mendacio.

Huic controuersiæ hactenus explicatæ illa proxima est.

XII. Controuersia.

POSSIT NE IUDEX INQUIRERE *iuridicè delictum, quod via iniqua ipsi innotuit, & an sic interrogatus teneatur respondere.*

OBseruemus initio, non esse hic sermonem de crimine, quod iudici innotuit, per aliquam iniuriam illatā reo, vel testi, contra secretum confessionis Sacramēt. siue illata eis sit ab ipsomet iudice, siue ab aliquo alio, siue in iudicio, siue extra iudicium, Esset enim sacrilegium, ex tali notitia velle procedere, tùm contra Sacrosanctū confessionis sigillum, tùm in damnum Reipub. Christianæ, arcerentur enim homines hac via à confitendis delictis, ut optimè Soto de teg. sec. mem. 3. q. 1. in fine: Neque est sermo; quando delictum per vim, tormenta, vel minas iudicis iniquè extortum est, constat enim iam ex Controu. 10. huius ar. ex tali cognitione sic extorta non licere iudici vltra procedere. Sermo ergo est de alijs, quibus aliquando delicta subditorum superioribus innotescunt.

Vnde obseruemus secundò, posse iniuriam, qua secretum eruitur à reo, vel teste, aliquando inferri ab ipsomet iudice, aliquādo verò ab aliquo priuato: à iudice quidem, si vel fingendo se habere semiplenam probationem vel alios testes, aut oblata ficta venia, testem vel reum decipiat, Ab alio verò vel in iudicio vel extra iudicium: in iudicio, vt si à tabellione vel ministris iudicis per vim, minas, vel fictas promissiones in progressu processus, & causæ inducantur ad reuelandum aliquod occultum: Extra iudicium, quando ab eisdem, vel ab alijs extra progressum causæ, & extra actus iudiciales, minis vel fictis etiam promissionibus in idem inducuntur.

Obseruemus tertiò, delictum, quod iudici innotuit, & si per viam iniquam, vel cedere in damnum alterius commune, vel particulare, aut nulli nocere. Denique iniuria illo reo vel testi illata, per quam crimen illud detectum est, aut statim à principio innotuit iudici, & à limine, vt dicunt processum fuit ipsi perspicua, vel bona fide incepit iudex in causa illa inquirere, deinde vero progressu causæ deprehendit, per iniquitatem, & iniuriam crimen illud detectum esse, & se processisse ex falsa præsumptione.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando iudex nouit delictum per iniuriam quam ipsemet intulit reo, vel testi, siue in iudicio siue extra iudiciū, nō pōt ex tali notitia vltra pcedere ad inquisitionē.

HAec habetur in illo c. Qualiter, & quādo extr. De accusatio. Et ratio est, Quia iudex qui est positus ad corrigendos errores aliorum, qui ipse adeo turpiter errauit in suo officio, volens per iniuriam, & iniquè extorquere veritatem à teste, vel reo: nō debet talis notitia ipsi suffragari, neque ex ea procedere. Secundò, quia vt diceba-

mus Controuer.so. Quando medium est iniquum, & cognitio per illud parata iniqua est, & inutilis ad aliquem effectum iuridicum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quando delictum est in damnum commune imminens, & quod adhuc est in fieri, vel tale, vt etsi iam præcesserit, eius tamen punitio est necessaria bono communi, vel ad tollendum scandalum populi, tunc etsi per iniquitatem ipsiusmet iudicis ipsi innotuerit, debet nihilominus procedere ad illius punitionem.

Tanta enim est vis boni communis, & adeo illi debent iudices prospicere, vt propter illud liceat aliquâdo iudicibus, imò debeant prætermittere ordinē iuris, vt in hęresi, proditione ciuitatis, & similibus. Ita Soto loc. ci. Et quamuis id asserat sub dubio, ego tamen sequutus in hac parte multos ex recentioribus, & peritis non dubitarem de hac conclu. sicut proposita est, loquor. n. de damno communi quod adhuc est in fieri, vel cuius punitio est omnino necessaria Reipub. nam quando iam est commissum, nec est periculum committendi simile, adeoquè occultū, vt manere illud impunitum non noceat Reipub. crederem in tali non posse iudicem procedere, quando cum iniuria illud extorsit, in illo verò quod adhuc nocere potest, & tenera nocebit nisi puniatur, censeo iudicem etsi per iniuriam illud detegerit, postquam iam detectum est, debere procedere ad puniendum, cum ita expediat bono cōi.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando delictum innotuit iudici, per iniuriam illatam reo vel testi ab aliquo alio priuato extra iudicium, potest tunc iuste procedere ad inquisitionem, & punitionem, & interrogatus tenetur respondere.

Verbi gratia si quis priuatus minis cogat Ioannem reuelare delictum Petri, quod ita detectum innotescat iudici, potest iudex ex illa notitia procedere. Quia iudex in hoc casu procedit contra delictum quod iam non est occultum, quod verò malitia, & iniquitate alterius detectum fit, hoc est per accidens.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando delictum detectum est per iniquitatem in iudicio (etsi sine culpa iudicis) per ministros ipsius aliqua vi, vel fraude inducentes reum vel testem, non potest iudex ex notitia delicti sic habita procedere.

Patet, quia sicut instrumenta reducuntur ad causam efficientem, ita actus ministrorum ad iudicem. Sunt. n. actus quoque illorum iudiciales, & consequenter ageret iniquè iudex, qui iniquitate suorum ministrorum vteretur ad inquirendum, & iudicandum.

CONCLVSIO QVINTA.

Quando iudex procedit ex falsa præsumptione, existimans bona fide à principio causæ se iustè procedere, si deinde intelligat se iniquè procedere, tenetur desistere ab incepto, nec vltra progredi.

Verbi gratia inquirit iudex, via accusationis, credens testem illum, per quem habet semiplenam probationem, verum esse: inquirit, & interrogat via inquisitionis, credens reum verè infamatum esse deprehendit deinde, testem illum cui innititur mentitum fuisse, vel infamiā illam non à viris probis, & honestis, sed à maleuolis, & maledicis esse excitatam, & diuulgatam, tenetur desistere. Similiter credit initio, delictum de quo inquirit, ab aliquo extra iudicium fuisse detectum, vel in iudicio citra vllam iniquitatem, & iniuriam suorum ministrorum, procedit ex illa falsa præsumptione, deprehēdit deinde delictum illud fuisse omnino occultum, & iniquitate suorum cum iniuria testis, vel rei fuisse detectum, si adhuc nō laboret infamia, sed maneat apud suos tantum cognitum, tenetur non vltra procedere. Perspicua hæc sunt, Quia cum iudex in casu huius conclusionis, ideo à principio causæ rectè procederet, quia credebat bona fide, & præsumebat crimen illud ritè fuisse detectum, quam primum nouit oppositum, cessat illa bona fides, & præsumptio, & consequenter tenetur, & ipse cessare.

CONCLVSIO SEXTA.

Quando crimen detectum est in iudicio per iniquitatem aliorum, quam ministrorum iudicis, ac sine vlla culpa iudicis, iustè potest iudex procedere ad illius inquisitionem, & punitionem.

Veluti si in inquisitione generali, quæ fit in visitationibus, sit accidit aliquod crimen publicum, si testis ex malitia, vel ignorantia reuelet aliquod crimen occultum, pōt tunc iudex iustè procedere, quia iam est illud effectum notorium in iudicio, nec propterea quod innotescat illud iudici per iniquitatem alterius in iudicio, desinit iudex habere in actione illud, imò habet in illud maiorem, cum perinde se habeat reuelari illud ipsi in iudicio, ac si committeretur ipso iudice sedente pro tribunali. Habetq; hoc vsus etiam iudicum: Dixi in hac conclus. sine vlla culpa iudicis, Quia si in inquisitione, v. g. generali, iudex ipse minis, vel precibus induceat testem, ad reuelandam occultum quod non dēt, vel interrogauit de industria (vt sæpe fit) viros simplices, & rusticos, vtens illorum ignorantia, & sperans illos tanquam ignaros reuelaturos, & ea quæ nocent, tunc per iniquitatem iudicis detegitur crimen occultum, nec potest ex tali notitia procedere, & inquirere.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando delictum per iniuriam, & iniquitatem alicuius detectum est siue iudicis siue ministrorum, siue alicuius alterius priuati, & contra illud ita detectum inquisitum fuit, secutaque sunt aliqua damna illi reo, vel testi, qui ita illud detegit per iniquitatem, & iniuriam, tenetur ad reficienda omnia damna temporalia, siue expensas, siue lucra cessantia, quæ illi reo vel testi ea de causa contigerunt.

Patet hæc regula illa restitutionis. Quicunque nocet alteri cum iniuria tenetur ad restituenda omnia nocumenta, & damna. Cap. Si tu causa. De iniurijs, & dam. dato.

Controuersia vltima.

***QVI NEGANDO VERVM** crimen, de quo iniustè accusatur significat accusatorem esse mentitum ad quam restitutionem teneatur.*

In hac quæstione variæ sunt, & discrepātes Doctorum sententiæ. Cayetanus hic, & in Summa, verbo, Restitutio. Duo habet: primò, Accusantem contra ius bifariam considerari posse, aut quatenus accusator iniquus est, aut vt quidam priuatus homo: Primò modo considera tus non afficitur (inquit) iniuria, quando reus, cuius crimē occultum erat, asserit illum mentiri: quia meretur talem infamiam, eo ipso, quo iniquè accusauit, & defecit in probatione.

batione. Secundo autem modo considerato accusatore, quoad priuatus hō est, infertur illi iniuria, si à reo asseratur mendax, quia vt priuatus homo habet ius, ne habeatur mendax, quamdiu non dicit falsum. In hoc autem casu constat illum dixisse verum, quamuis occultum, & quod tenebatur celare. Ait secundò Cayetanus in quo sequitur ipsum Nauarrus capitulo 18. numero 46. vtrumque teneri ad restituendam sibi inuicem famam: accusatorem quidem, quia iniustè reuelauit crimen fratris, accusatum vero, quia infamauit accusatorem de mendacio, cum dixerit verum: Modum autem restituendi vult esse hunc, vt accusator dicat se iniquè accusasse: accusatus verò dicat accusatorem non esse mentitum, nec esse habendum pro mendace, licet malè, & iniquè sit loquutus.

Probant hanc partem Cay. & qui illum sequuntur, hac ratione. Nemo potest remittere restitutionem illius rei, cuius non est verus, & legitimus dominus, sed nullus est dominus suę famæ, quia fama vnius cuiusque est bonum Reipub. Et consequenter est pęnes dominium ipsius Reipub. Ergo nemo potest remittere restitutionem suæ famæ. Nunc sic: Nullus potest famæ suæ restitutionem remittere, reus in hoc casu infamauit accusatorem, accusator vicissim infamauit reum, ergo tenentur sibi inuicem famas restituere: nulla autem est commodior via, vel modus ad id obtinendum, quam hic explicatus, debent ergo illo vti, & sic mutuo sibi famam restituere. Sed hæc sententia Cayetani (pace quod tanti Doctoris dixerim) in multis peccet. Primò, in illa distinctione accusatoris, qua statuit iniquum accusatorem summi posse vel quatenus iniquus accusator est, vel quatenus quidam priuatus homo est. Huiusmodi enim distinctio est Metaphysica, & per solam operationem intellectus, cum reuera vnum, & idem sint accusator, & homo qui accusat, sicut fur, & homo qui rapit. In moralibus autem non habent locum distinctiones istæ Metaphysicæ, quæ solum nituntur operationi intellectus, sed tractantur res quatenus se habent reuera, & à parte rei. Vnde si licet infamare iniustum accusatorem, licet etiam infamare illum hominem, qui est iniquus accusator, sicut si licet occidere inuasorem, licet etiam occidere illum hominem qui est inuasor, si licet suspendere furem, licet suspendere illum, qui rapuit.

Secundo, quando ita esset, vt iniquè accusatus negando crimen infamaret accusatorem de mendacio, & teneretur ad restituendam illi famam, peccat nihilominus Cayetanus, asserendo non licere vtrique remittere sibi vicissim, & reciprocè suas infamias. Constat enim vnumquemque esse dominum suæ famæ, & posse illius restitutionem remittere, non solum vicissim, & reciproce, quando duo se mutuo infamarunt, vt in hoc casu, verum etiam absolutè, & simpliciter, quando vnus ab alio infamatus est, nec illum vicissim infamauit, vt vidimus copiosè supra. quæst. 3. de Dominio. articu. 2. & deinde in commentarijs Diuua Thom. quæst. 62. articu. 2. controu. 23. maximè quando iusta occasio se offert, qualis in hoc casu existit.

Tertius modus restituendi quem assignat Cayetanus est inutilis, & nociuus: Etenim cum plerisque hominibus, & ex media plebe iam constet, affirmantem aliquid falsò de fratre suo teneri ad se retractandum, & asserendum aperte se falsum dixisse, nec sufficere si dicat se malè, & iniquè esse locutum, imo hoc sermone confirmari potius sinistram illam quam semel conceperunt de fratre opinionem, quàm mutari: nisi iniquus accusator se ipsum apertè retractet, & affirmet se dixisse falsum, sed solum dicat se malè, & iniquè esse locutum, non restituit reuera illi accusato famam, quin potius confirmat dicta de illo, & nocet potius quam prosit. Similiter si accusatus teneatur dicere, & rogare, vt accusator non habeatur pro mendace, est apertè fateri suum delictum, & propallare illud, quod est contra communem omnium Doctorum sententiam. Non enim tenetur, vt constat, iniquè accusatus fateri suum delictum, imò omni iure, & tuta conscientia potest, & debet illud occultare.

Scotus in 4. distinctio. 15. quęstio. 4. & Ricardus ibidem volunt accusantem iniquè. & contra ordinem iuris, teneri ad restituendam famam reo iniquè accusato, eo modo, quo supra diximus agentes de tali accusatore: accusatum verò, si defendendo se ipsum, negauit delictum, vel dixit accusatorem esse mentitum, teneri quoque ad restituendā illi famam, non concedendo crimen, cum habeat facultatem, & ius celandi crimina occulta, etsi vera, nec dicendo accusatorē non esse habendum pro mēdace, quia hoc idē est quod concedere crimen, sed dicendo accusatorem illa dicere bono quidem animo, & ex zelo iustitiæ. ac bona fide putando se dicere verum, sed reuera ipsum decipi, & errare? Hac inquiunt isti Doctores via restituit illi famā, & crimen suum occultat sine vlla assertione falsi, quia licèt accusator verum dixerit, cum tamen dixerit illud contra ordinem iuris, peccauit grauiter, & eo ipso deceptus est, & errauit, quia omnis peccans ignorans. 3. Ethic. c. 1.

Hæc opinio satis tuta est, & salubre hoc consilium, si accusatus illo vti vellet, non tamen est ad id cogendus, quando negauit crimen occultum, quod omni iure potest. Qui autem vtitur iure suo, nulli infert iniuriam, & vbi iniuria non est, nec debitum restitutionis.

Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 6. artic. 3. docet accusatum iniustè si neget crimen simpliciter, & sine iuramento peccare venialiter tantum, quia est mendacium officiosum, si verò asserat accusatorem mentiri, aut neget crimen cum iuramento, peccare quidem mortaliter duplici nomine. Primò, quia mentitur cum iuramento, & omne mendacium quantumuis officiosum cui apponitur iuramentum est peccatum mortale. Secundò, quia infamare proximum de mendacio, cum verum dicat, est etiam peccatum mortale, non tamen teneri ad restituendam famam accusatori, quia licèt peccet, non tamen cum iniuria, cum habeat ius tuendi se ipsum in occultis, tuetur autem se ista via, vel negando, vel asserēdo accusatorem dicere falsum, Et qui vtitur iure suo vt sępe diximus nulli infert iniuriā.

Sed hæc opinio viris peritis non probatur, quia licet verum sit illum qui vtitur iure suo nulli inferre iniuriam, attamen cum nullus habet ius ad tuendum se cum peccato, aut damno proximi, si negare crimen occultum est peccatum, siue mortale, siue veniale sit, & asserere accusatorem esse mentitum, est peccatum, qui hac via se tuetur, non vtitur iure suo, & per consequens infamat illum cum iniuria, tenebiturque ad restitutionem famæ.

Siluester in verbo, Restitutio, cap. 3. §. 3. reiecta opinione Scoti, docet huiusmodi reum accusatum contra ordinem iuris tuta conscientia negare crimē suum occultum, neque teneri propterea ad restituendam famam accusatori, idem sentiunt recentiores Thomistæ, quam opinionem nos etiam sequemur.

Ad cuius intelligentiam notemus primò, Accusatum iniustè varijs modis posse respondere crimini obiecto. Primò, nil omnino negando vel affirmando, sed postulando solum, vt accusator probet iuridicè crimen illud, sicut debet. Secundo modo, negando quæ ibi proponuntur, prout proponuntur, & iacent: Quod potest adhuc bifariam accidere, nam vel negat sibi proposita, quia vna cum veris ꝓponit, & miscet simul accusator ille aliqua falsa, in quo casu vere negat reus sibi proposita prout proponuntur: quia in oratione coniuncta ex Aristotele altera parte falsa, tota oratio est falsa, Vel negat quia proponuntur tanquam ea, quæ iuridicè proponi, & probari possunt; & talis negatio est etiam vera, quia occulta non sunt ea, quæ iuridicè interrogari possūt aut probari. Tertio modo respondendo simpliciter se nil tale commisisse, Vel quarto modo, asserendo accusatorem illud crimen cōmisisse, & falsò imponere, ac in eo omnino mentiri. Ex quibus modis est regula certissima omnium Doctorum eligendum esse perpetuò a reo illum modum respondendi, quo sibi prosit cum minori accusatoris infamia, & nocumento: vi illius principij, Debet vnusquisque vti iure suo cum minori, quantum poterit fratris sui damno, & nocumento. Vnde si in prouincia vel regno, vbi causa illius agitur, primus modus respondi sufficit ad

iuridicam defensionem, vel secundus, non debet vti tertio, quia ex illo, quamuis ind rectè, consequenter tamen, interpretatiuè sequitur accusatorem esse mentitum.

Obseruemus secundò: Quæ non tenemur nec possumus tuta conscientia reuelare (vt ex superioribus constat) posse nos, & cum iuramento affirmare illa nescire, quia ne scimus illa ad reuelandum. Quemadmodum enim quamuis simpliciter in genere (vt dicunt) entis possimus peccare. Hæc propositio nihilominus est vera, & in Sacra Scriptura vsitatissima, non possum peccare. Qua ratione dicebat Ioseph dnæ suæ illum ad libidinem prouocanti. Can. 36. [Quomodo possum hoc malum facere, & peccare in dominum meum, &c.] quia in genere moris illud non possumus. Vnde illa regula Doctorũ Can. Fauet. 22. q. 2. [Id possumus quod iure possumus:] Eodem modo quamuis simpliciter, & in genere notitiæ ego sciam peccatum occultũ Petri: verè tamen dico illud me nescire, quando inique, & contra ordinem iuris compellor, vt illud reuelem, quia in genere moris illud tantum scio ad reuelandum, quod iure aperire possum, quod verò iure aperire non possum rogatus, vt reuelem, omnino nescio: Ita Adria. quolib. 11. Syluest. verbo mendatium. § 6. Soto in opusculo de tegen. secret. mem. 3. q. 3. vbi adducit in hanc sententiam etiam Ioan. Gerson, Alphabeto. 34. littera Q. & Scotum in 4. d. 15. quæst. 4. artic. 3.

CONCLVSIO PRIMA.

Accusatus de crimine contra ordinẽ iuris, si respondeat primò vel secundo modo ex illis quatuor explicatis in prima obseruatione, quando ipsi sufficienter prosunt in tali iuditio, neque peccat, neque accusatori aliquam infert iniuriam.

PAtet, De primò modò res est aperta. Exigit enim reus sic respondens quod iustum est, vt nēpe probetur crimen de quo accusatur, cum sine probatione nemo sit condemnandus. Qui verò quod iustum est erigit, nec peccat, nec infert alicui iniuriam. Tùm secundò, quia occulta sua nemo tenetur prodere, iuxta illud vulgatissimum D. Chrisostomi De pœnitentia dist. 1. can. Quis aliquando. [Non dico, vt te ipsum prodas, neque apud alios te accuses:] Quod autem accusator deficiat in probatione illud suæ culpæ imputet, quod voluerit deferre in iudicium, quæ idoneis testibus probari non poterant. De secundo modo constat etiam, quia si reus neget quod proponitur prout proponitur, & tacet, vel propterea quod veris misceantur falsa, vel quia proponit, vt iuridice interrogabile, & probabile, quod tale non est, talis negatio, vt explicatum est, est vera, vero aũt potest quiuis vti in iusta sui defensione, qualis est hæc, citra oẽ peccatum, vel aliorum iniuriã.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui vtitur tertio modo respondendi, quando primò vel secundò, nec sufficienter, nec commode se tueretur, nec peccat, nec vllam infert accusatori iniuriam, & consequenter ad nullam tenetur restitutionem.

PRobatur. Quod potest iudici vere, & tuta conscientia negare testis, potiori iure potest negare ipse reus, cui magis incumbit sui defensio, sed testis contra ordinẽ iuris interrogatus potest verè, & tuta conscientia, & cum iuramento asserere, se illud omnino nescire, aut non vidisse ex secunda obseruatione, quod abundè videbitur infra. quæst. 70. artic. 1. ergo multò potius reus contra ordinem iuris interrogatus, potest verè, & tuta conscientia, ac sine vllo peccato asserere, & cum iuramento, se nil tale commisisse, & ex consequenti nullam sic respondens infert iniuriam accusatori, cum neget quod potest tuta conscientia negare, nec tenebitur ad aliquam restitutionem.

De quarto modo difficilior est quæstio.

POSSIT NE ACCVSATVS contra ordinem iuris de occulto, asserere accusatorem esse mentitum, vel dixisse falsum.

NOnnulli enim volunt, sic accusatum posse asserere accusatorem mentiri. Ratio eorum est, quia talis accusator cum iniquè agat, committit falsum pract. cũ vt supra vidimus, vnde sic argumentantur. Accusatus inquè potest se ipsum tueri quacunque via, modò non dicat mendacium, vt docet hic D. Thomas, sed asserẽdo iniquũ accusatorem mentiri, & falsum dixisse defendit ac tenetur se ipsum absque mendatio. ergo potest affirmare illum mentitum esse, & hac via se ipsum tueri. Probatur minor ex fundamento posito, Quo icunque opus iniquum, vt supra copiosè vidimus agentes de restitutione famæ. q. 62. artic. 2. est falsum practicum, ic vt vtamur voce Sacræ Scripturæ mendacium, sicut quodcumque opus bonum, & iustum est verum practicum, & verum, sed ille accusator in hoc casu exercuit opus iniquum, & malum, ergo committit falsum practicum, & mendacium practicum, verè ergo affirmabit reus in hoc casu illũ dixisse falsum, & mẽtacũ.

Secundò. in iudicio crimen quod non probatur habetur pro falso. 2. q. 8. can. Sciant, vnde Damasus accusatorẽ non probantem delicti, vult, vt falsum, & calumniatorem puniri pœna talionis. 2. q. 3. can. Calumniator. Et Adrianus Can. immediatè sequenti. [Qui nõ probauerit quod obiecerit, penam quam ipse intulerit patiatur.] ergo reus iniquè accusatus, cuius crimen non probatur iuridicè, verè asserit accusatorem illum mentiri, & falsum dicere. Patet consequentia: quia qui loquitur in iudicio, com modè põt vti vocibus in sensu iuridico, sicut paulò ante dicebamus, reum, & testẽ quando iniquè interrogantur à iudice, posse affirmare nõ feci, non vidi, quia in sensu iuridico secundum quem licet illis, vti vocibus in iudici o, orationes istæ perinde se habent, ac si dicerent, non feci, non vidi quod debeam tibi reuelare, in quo sensu sunt veræ, Sed in iure quod non probatur iuridicè, & per idoneos testes, dicitur falsum, ergo potest reus in hoc sensu iuridico, quo vti potest, affirmare illum iniquum accusatorem dixisse falsum.

Alij hunc modum respondendi non admittunt, sed volunt, reum qui diceret suum accusatorem mentiri peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem famæ, Probant primò, Accusator dixit verum, ergo reus asserens ipsum mentiri, ipse potius mentitur, & suo mendacio infamat accusatorem de mendacio: Huiusmodi autem infamia est grauis, ergo mortalis, & cum debito restituendi. Secundò, cum possit reus se ipsum tueri primo, secundo, & tertio modo, ex illis propositis, vtens quarto infamat accusatorem de mẽdacio sine vlla necessitate, infamare autem aliquem sine necessitate peccatum est mortale, & obligans ad restitutionem. Denique in nullo casu licet imponere alicui falsum crimen, at quando accusator verum dicit, quamuis iniquè, asserere illum mentiri est imponere illi falsum crimen, ergo hoc non licet. Mihi vtraq; opinio vr probabilis, amplectar tñ hanc secundam, Quia licet primum, & vltimum argumentum facilè dilui possit, si dicamus reũ iuxta priorẽ sententiã non mentiri, nec imponere falsum crimen accusatori iniquo, asserendo ipsum mentiri, cũ accusatio eius eo ipso, quo iniqua est, sit mendacium practicũ, & crimen quod in iudicio nõ probat habeatur pro falso: Secundũ tñ argm est efficax: Etenim cũ negãdo delictum, & rñdendo aliquo ex illis tribus modis, sufficienter se tueat quiuis reus in quocũque iudicio, sine vlla necessitate asserit accusatorẽ mentiri: sine vlla verò potest infamare accusatorem de mendacio non potest liberari à peccato mortali. Sed dices negando delictũ consequenter, & interpretatiue asseritur accusator mendax. Rñdeo directè, & affirmatiue non licere aliquem infamare de mendacio, indirectè tñ licere, qñ ita exigit iusta defensio. Quemadmodum nulli licet directè, & ex intentione proximum interficere, licet autem indirectè in sui defensionem, quando aliter ab illius inuasione seipsum liberare non potest.

ARTICVLVS. III.

An liceat reo iudicium per appellationem declinare.

CONCLVSIO PRIMA.

Licet reo ex iusta causa, vt quando se à iudice grauari cernit, ad superiorem, & legitimum sibi iudicem appellare.

PAtet, Quia iure naturæ cuique conceditur se, & sua tueri via honesta, quando verò reus à iudice grauatur, nulla est honestior via, quàm ad superiorem, qui illi grauamini mederi potest, recurrere. Nec hoc prohibet obediẽtia debita iudicibus, sunt enim iudices alij alijs ita subordinati, vt ex inferioribus liceat recurrere ad superiores. Habetur hæc conclu. 2.q.6.can. Omnis oppressus: vbi cuique reo afflicto conceditur libera appellatio ex iusta causa. Et can. Appellantem. Pręcipitur ne reus, quia appellet tradatur carceri. Et confirmatur exemplo B. Paul. qui act. 21. appellauit ad Cæsarem.

CONCLVSIO SECVNDA.

Appellare ad superiorem ad repellendam, vel differendam exequutionem iustæ sententiæ est iniustum, & iniquum.

PAtet, quia sic appellans primò violat obedientiam debitam iudici, à quo ad superiorem non licet recurrere, nisi iusta de causa, quãdo ab eo grauatur, quod non accidit quando iudicat. Secundò. imponit illi, & testibus falsum, insinuat enim appellando illum iniustè iudicasse, vel testes falsum dixisse, & ideo se recurrere ad superiorem. Tertiò, impedit iniquè, & officium iudicis, cuius est iustè iudicare, & quod sic iudicatum est mandare exequutioni, & iustitiam actoris, qui per illam iustam sententiam vindicandus erat ab iniquitate ipsius rei. Habetur hæc concl. eodem loco can. Quicumque, & can. Omnino. Vbi huiusmodi appellatione, iniquè repelluntur, & præcipitur, vt sic appellantes puniantur.

In hoc articulo obseruandum est circa secundam conclu. Quamuis non liceat à sententia iusta appellare, licere tamen iudicem depręcari, quod vocant ab ea supplicare, si ue sit lata à supremo iudice, siue ab inferiori. Supplicatio enim fit hoc modo, Fateor sententiam contra me latam esse iustam secundum tenorem, & rigorem legis, supplex tamen oro, vt si fieri potest, temperetur rigor legis, Quod iustè aliquando petitur primò. quia supplicando nullum sequitur incommodum, ex his quæ diximus in ista secunda conclu. sequi appellando à iusta sententia. Secundò, quia iudex si superior sit, vt vidimus. quæst. 67. art. 4. potest aliquando cõdonare totam pęnam legis, si verò inferior, potest quoque aliquando pro suo arbitratu secundũ circumstantias temporis, loci, & personarũ moderare pęnã legis.

Obseruandum etiam est circa solutionem primi argumenti, quod est diffinitum can. Catholicus. 2.q.6. ne fidelis iuxta Doctrinam D Pau. 1. cor. 6. contendat iudicio vel appellet ad iudicem infidelem, esse intelligendum de fidelibus habitantibus inter fideles, & habentes iudices fideles sic enim dicebat D. Paul. [Cur contenditis iudicio apud infideles, cum possitis apud Sanctos?] Id est fideles iudicari: nam fidelibus qui gratia negotiationis permittuntur agere inter infideles licet, & comparere coram iudicè infideli, & tenentur illius sententiæ iustæ stare.

Obseruandum est, tertiò, circa solutionem secũdi argumenti posse quidem litigantes appellare à sentẽtia iudicis ordinarij, eo modo quo dictum est in prima conclusione, non autem à sententia iudicum arbitrum, vt habetur 2.q. 6. can. A iudicibus. Ratio huius discriminis est, quia iudex arbiter habet auctoritatem plenam ab ipsis met litigantibus, qui quando eum elegerunt, cõpromiserunt stare omnino ipsius sententiæ, propter quod iustè, ad obuiandum inconstantiæ litigantium, & ne retrocedant à libere promissis, cautũ est in iure, ne possint à sententia iudicis arbitri appellare: à sententia verò iudicis ordinarij, cum hi nõ habeant auctoritatem ab ipsis litigantibus, neque ab eis eligantur, nec ad eos accesserint promittentes eorum sententiæ sine vlla appellatione stare, sed eo modò quo iura disponunt, possunt appellare, & gaudere priuilegio appellationis sibi à iure concesso. Quamuis quando essent tres arbitri, & duo illorum ferrent sententiam renuente tertio, posset pars litigans appellare, ab illis duobus ad alium iudicem ordinarium, vt habetur can. Sanè. 2.q.6. Quia in eo casu non est collata auctoritas illis arbitris, nisi ita vt omnes conueniant, nisi ita litigantes inter se constituerint, vt sententia quoque à maiori parte illorum iudicum lata esset valida. Quod si accidat iudices arbitros, non esse purè arbitros, sed esse partim ordinarios respectu suorum subditorum, partim verò arbitros respectu aliorum qui non sunt sibi subditi, tunc litigantes qui illos elegerunt, tàm subditi ipsis quàm alij, possunt quoque ab eorum sententia appellare, vt habetur illo can. A iudicibus, quia licèt sint ab eis quoque electi, vt arbitri, eo tamen ipso quo sunt simul ordinarij, quicumque illos eligant, possunt gaudere eodem priuilegio appellationis, quod habent subditi circa sententias sui iudicis ordinarij.

Circa solutionem tertij obseruandum est, cum priuilegium appellandi concedatur vni parti, ad ostendendãm suam iustitiam, non ad impediẽdam iustitiam alterius, meritò statutum esse certum tempus ad appellandum, velut spatium decem dierum, nisi enim esset tempus præfixum, nunquam vlla iusta sententia mandaretur exequutioni, ita habetur Cod. de appellationibus. In Authẽtico. Hodie autem, &c. Ob eandem causam interdictum est, super eodem articulo tertio appellare, vt patet extra De appellatione cap. Directa. Et habetur expressè titulus in Cod. lib. 7. Ne liceat in vna eademque causa tertio appellare: sicque obseruatur in curia Romana, & regia nostri Regis tres expectare sententias, nec vltra posse appellare. Prima sententia fertur in concilio regio priuati regni, vt Valentiæ, vel Cathaloniæ. Secunda in supremo, quod est, vt dicunt, à latere Regis. Tertia, ab eodem concilio priorem sententiam reuidente, & confirmante sua vltima, & diffinitiua sententia. Quæ tres appellationes admittuntur quidem in articulo, & causa præcipua, circa accessoria verò, & minutiores partes litis, quas vocant intermedia, licèt quidem ab eodem iudice postulare, vt iterum videat, attentiusque consideret, non tamen appellare, quia aliter nunquam, nec per multa sæcula vnius litis habetur finis.

Circa hunc art. duplex est dubitatio. Prior.

AN QVANDO SENTENTIA *iudicis inferioris iusta est, sperat verò reus aliquavia à superiore reuocandam, possit ab illa appellare.*

SI sententia iudicis inferioris, siue ciuilis sit, siue criminalis apertè iusta est, & spes rei solũ nititur fauoribus, vel donis, certum est apud omnes, sic appellare esse omnino iniquum, cum talis appellatio nil aliud sit, quàm iniquè impedire iustam sententiam, corrumpendo iudicem superiorem: In fert enim sic appellans omnia illa damna quæ diximus in secunda conclus. tenetur que restituere alteri parti omnes expensas, & damna, quæ illi ex tali appellatione accrescunt.

Res difficilior est, quando scit, superiorem oppositum sentire, quàm senserit inferior. Soto quem recentiores sequuntur, vult neque hoc nomine, quando inferior iustè iudicauit, licere appellare ab illius sententia: neque in causa capitis: Quod certè asperum est, & contra communem consuetudinem, omnes enim appellant vbi variæ sunt opiniones, intelliguntque superiorem amplecti opinionem sibi fauentem. Secundò, vnicuique licèt in

suum

suum fauorem vti priuilegio iuris, conceditur autem à iure appellatio ad superiorem, a quo probabiliter creditur inferioris sententia reuocanda. Tertiò, in hoc casu, & si sententia iudicis secundum vnam opinionem sit iusta, secundum aliam est iniusta, & cum pars condemnata illam communiter iudicet iustam, quæ sibi fauet, non appellat à sententia iudicis inferioris, vt iusta, sed potius, vt iniusta.

Vnde dico imprimis, in causa capitali citra omne dubium licere reo (si sibi à iure concedatur) appellare ad superiorem, quia vbi variæ sunt opiniones debet iudex inclinare in fauorem rei, quod cum non fecerit, iam est in tali iudice aliqua impietas, & iusta causa in reo ad appellandum. Tum etiam quia propriam vitam tueri via honesta, cuique à natura licet, appellatio autem in hoc casu quãdo sunt variæ opiniones iuris, via honesta est, & concessa à iure. Nec valet ratio Soti manerent crimina impunita, sat enim est puniantur, vbi lex apertè loquitur, vbi verò res est dubia, & variè opinantur doctores fauendum est reo. In causa verò ciuili sic distinguendum puto: Aut iudex inferior iudicauit secundum opinionem communẽ, & probabiliorem, & superior amplectitur minus probabilẽ, aut contra. Si priori modo iniusta est appellatio, quia in dubijs probabilior opinio videtur æquior: Vnde in hoc casu, qui sic appellat ex iniusta causa appellat: Quod si ambæ opiniones sint æquè probabiles, & æquè communes, tunc iudicarem non agere iniquè sic appellantem, quia tunc non imponit iudici falsum, sed vtitur priuilegio iuris in suum fauorem, cum res sit dubia, & iudex superior iustè possit illi fauere. Alia dubitatio est.

AN RELIGIOSIS LICEAT appellare a sententijs suorum superiorum.

PArs affirmatiua videtur vera. Primò, quia hæc facultas appellandi est à iure naturæ, quo se vnusquisque potest tueri, & a grauamine inferioris recurrere ad superiorem: ius autem naturæ omnibus est commune. Secundò, quia. 2. q. 6. can. ad Romanam, el secondo, omnibus fidelibus cuiuscumque status conceditur, vt ad Romanam sedem possint appellare. Tertiò, D. Thom. hic in prima conclusione absolutè docet posse illum, qui grauatur appellare ad superiorem, ex confidentia iustæ causæ, nec distinguit inter sæcularem, vel religiosum.

In oppositum sunt consuetudo, & statuta omnium religionum, in quibus decernitur, vt liceat appellare in causis grauioribus ab inferioribus prælatis ad superiores eiusdẽ ordinis, ad alios autem externos id omnino prohibetur: quæ constitutiones sunt approbatæ à Sede Apostolica, quia exigitur maximè ad decorem, integritatem, & quietem religionum, vt causæ religiosorum intra parietes (ut dicunt) eiusdem religionis finiantur, & occultentur, ne religio contemptui habeatur, sicut expedit ne clerici a sæcularibus, nec fideles ab infidelibus, vt vidimus iudicentur. Nec propterea tollitur obediẽtia Romani Pont. quia quãuis simpliciter loquẽdo, quicumque religiosus quantumcumque inclusus, non faceret contra ius appellando ad Sum. Pont. seruatis debitis circumstantijs nihilominus ex consensu ipsorummet Pontificum hoc est prohibitum in bonum, & tranquillitatem religionum: Quod si dicas poterit hac via aliquis plus iusto grauari, & carere remedio quod alijs fidelibus conceditur appellandi ad Sedem Apostolicam, vel Nuncium. Dico moraliter hoc nunquam, vel rarò futurum: quia cum intra religionem sint varij prælati quorum alij sunt alijs superiores, ad quos licet appellare, non est credendum omnes ita iniquos futuros, vt subditus ille ab omnibus grauetur, & casu quo ab omnibus grauaretur, præstat pax, & decor tanquam bonum commune religionum, bono priuato huius, quia grauatur, & permittendum est potius grauamen alicuius, quàm aperire ianuam appellationibus, per quas honor, & quies religionum perturbetur. Addo cepisse iam in aliquibus religionibus, grauatos a superioribus a quibus ad alios non est recursus, vel difficilis, & longissimè distans, ad Nuncium Sedis Apostolicæ appellare, quod an religionibus expediat alij iudicent.

Ad argumenta autem initio posita, respondeo. Ad 1. religiosos huic iuri per professionem cessisse, quia illud ius non est à natura positiuè, ita vt ius naturæ præcipiat appellare, sicut præcipit honorare parentes, sed est à iure naturæ negatiuè, id est, ius naturæ non prohibet cuiquam appellare, sicut matrimonium est à iure naturæ, nõ quasi ius naturæ præcipiat nubere, sed quia nulli prohibet nubere, at per professionem cesserunt religiosi huic iuri, & potestati nubendi. Ad secundum patet, solutio ex dictis, cum eadem Sedes Romana concesserit ob bonum religionũ, ne religiosi ad extraneos superiores appellent, quemadmodum eadem Sedes Romana in multis causis, & negotijs aliquid decernit, & indicat omni appellatione post posita ad finiendas lites multas, quæ aliter nunquam finirentur. Conclusio uerò illa D. Tho. intelligenda est, nisi litigantes cesserint iuri suo, cui cesserunt religiosi.

ARTICVLVS IIII.

An liceat damnato ad mortem se defendere, si possit.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando iustè ad mortem damnatus est, non potest se per uim defendere.

PAtet. [Qui potestati superioris iustè iudicãtis resistit. Ex D. Pau. Rom. 13. Dei ordinationi resistit.] & grauissimè peccat, qui verò per vim se defenderet, cum iustè condemnatus esset, potestati superioris iustè iudicãtis resisteret. Secundò, seclusa ignorantia non potest dari bellum iustum ex vtraque parte, vt constat ex quæstione. 40. sed iudex iustè condemnans aliquem, si ille resistat, potest illum iustè persequi, & impugnare, vt illud iustum supplicium patiatur: ergo ille condemnatus non potest licitè se per vim defendere. Tertiò Iurisdictio iudicis in eo consistit, vt habeat vim, & auctoritatem coactiuam ad cõpellendos subditos, quando iustè iudicat, & procedit, huiusmodi autem vim, & auctoritatem non haberet nisi subditi tenerentur illi iustè iudicanti obedire, ergo quando iustè condemnat aliquem, manet subditus compulsus, & obligatus in conscientia ad obediendum, & patiendum illud supplicium.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si sententia, qua quis condemnatur sit iniusta, potest condemnatus à iudice illo iniquo etiam per uim se defendere, modo id faciat sine scãdalo, & perturbatione Reip.

PRobatur prior pars. Latroni inuadenti me possum per vim resistere, iudex autem iniquè me condẽnans nõ agit, vt iudex, sed vt inuasor, & tantò iniquius ac culpabilius, quantò peius sub colore iustitiæ suam exercet iniquitatem, & mihi iniuriam infert de quibus dicitur. Ezech. 22. [Principes tui quasi lupi, rapientes prædam ad effundendum sanguinem.] ergo. Et confirmatur quia iudici non est obediendum, quando apertè agit iniquè, tunc enim non agit, vt iudex, sed vt priuatus, & iniquus homo. Probatur secunda pars, Quia si ex propria defensione immineat perturbatio Reip. tunc præferendum est bonum commune particulari, & patienter ferendum supplicium propter bonum commune.

CONCLVSIO TERTIA, in solutione 2. argum.

Licet, iniustè condemnato fugere a carcere, & loco

unde

unde ducendus est ad supplicium. similiter condemnato, ut fame pereat, licet panem sibi oblatum comedere.

Probatur. Per sententiam tantum condemnatur reus, vt patiatur supplicium, non autem, vt inferat sibi mortem, vel illi cooperetur, vel faciat id vnde sequatur el mors: quia hoc esset contra ius naturæ, cui nullum aliud ius derogare potest, manere autem in loco vnde reus ducendus est ad supplicium cum possit fugere, vel non sumere cibum cum possit, est cooperari ad propriam mortem: ergo nemo potest ad hæc condemnari, sed licet fugere, & cibum oblatum sumere.

Circa hunc articulum offerunt se nonnullæ graues dubitationes imprimis circa primam conclusionem.

Prima Controuersia.

AN INNOCENS CONDEMNATUS ad mortem secundum allegata, & probata possit per vim se defendere.

Referuntur viri graues mag. Victoriam in hoc articulo docuisse, innocentem posse se ipsum per vim tueri, quod etiam, vt refert Couar.lib. 1.vari.Resol.c.2. nu. 12.& 13. nonnulli Iuristæ sentiunt. Primò quia sententia iniusta ex D.Tho. hic in secunda cōclu.nec habet vim, nec obligat in conscientia, nec confert ius, vt dicunt nec aufert, vt sententia excommunicationis lata cōtra innocētem, sed ista sententia qua condemnatur innocens, à parte rei est reuera iniusta, & quæ nititur falsæ præsumptioni, & falsis testibus, ergo. Secundò si in hoc casu non liceret condemnato se tueri per vim, certè id esset ne daretur bellum iustum ex vtraq; parte, quæ est potissima ratio D. Thom. at hoc non prohibet, quando altera pars laborat ignorantia, vel falsa præsumptione, vt constat ex q. 40. in materia de bello: in hoc autem casu innocens exercet bellum iustum simpliciter, & absolutè, & à parte rei, iudex autem secundum, quid, ex ignorantia, & falsa præsumptione iudicans illum condemnandum, vt nocentem, quia talis probatur. Et confirmatur; quia si innocens inuaderetur ab alio innocente vel laborante ignorantia, vel furioso, posset, se ab illo per vim defendere, ergo similiter in hoc casu à iudice. Denique si iudici constaret illum esse innocentem, teneretur liberare illum quantum posset, ergo, & ipsi innocenti licebit se ipsum liberare, & eruere.

Sed in hac parte nullus ex discipulis D Tho. vel ipsiusmet Victoriæ ipsum est sequutus, imò oppositum sentiūt. Est ergo communis sententia inter Thomistas, innocentem sic condemnatum non posse se defendere per vim, ita vt inferat mortem, vel vulnus iudici, aut ministris, posse tamen licitè se defendere, vel fugiendo si possit, vel recipiendo se in locum munitum, vel enitendo cum aliqua etiam vi, sine sanguine tamen vel vulnere eripere se à manibus ministrorum habentium illum aprehensum, Hispanè. [Darles vn rempuion, y luchando sin golpe ni herir da escaparseles.

Prior pars probatur. Quia ex D.Thom. hic nulli licet se defendere cum scandalo Reip. Secundò, quia graue, & durum esset, teneri iudicem in conscientia ad condemnandum reum, qui non tenetur ei obedire, sed à quo licitè resistendo lædi possit, at iudex (vt vidimus) innocentem iuridicè tamen probatum nocentem, quando nulla ex illis vijs quas proposuimus potest vti, tenetur condemnare, & ita expedit bono communi.

Tertiò, iudici facienti quod debet ex officio, & iustè iudicanti, non potest vllus subditus quantumuis innocens resistere, sed tenetur obedire, hoc enim docuit Pau. Rom. 13.& in hoc, vt diximus consistit iurisdictio iudicis, sed quando iudex condemnat innocentem iuridicè probatū nocentem, eo modo quo supra exposuimus licet possit laborare ignorantia, & falsa præsumptione, credēs illum nocentem, & circa factum decipiatur à testibus, at circa executionem sui muneris, & inferenda sententia non laborat ignorantia, nec falsa præsumptione, aut deceptione, sed certò nouit se teneri ex officio, & ex debito iuris illum condemnare, & sententiam qua illum condemnat esse iustam, ergo huic iudici nullo modo potest condemnatus resistere.

Quartò ratione D Tho. quia aliter daretur bellum iustū ex vtraque parte, quod si dixeris, hoc non esse incommodum supposita ignorantia iudicis, hoc non habet locum, statuimus enim iudicem probè nosse innocentiam condēnati, cōdemnasse autem illum, quia iuridicè probatus est nocens nec aliqua via potuit illum liberare.

Quintò sententiæ iustæ nemo potest resistere, sententia autem iudicis in hoc casu, (constat) iusta est. Dices non esse iustam omnibus modis iusta, & D.Thom. loqui hic de sententia omnibus modis iusta, hoc parum refert. Sufficit nanque, vt sit iuridicè iusta, vt illi teneatur subditus parere: & de hac loquitur hic D.Thom. cum per iniustam illam tantum intelligat, quæ est iuridicè iniusta, quod & docet locus Ezech. ab ipso adductus, qui locus solum conuenit iudicibus, qui iuridicè agentes, iniquè iudicant Et confirmatur, cum sententiam iniustam de qua hic agit appellet latrocinium, per quod infertur vis. Vnde in prima conclusione, nomine iustæ sententiæ cui dicit condemnatum non posse per vim resistere, intelligit eam, quæ secundum ordinem iuris lata est, siue à parte rei condemnatus ille nocens sit, siue innocens: non enim dicitur à D. Thom. sententia iusta, vel iniusta à parte rei, sed ex ordine iuris, si illud ritè seruatum sit est iusta, sin minus iniqua. Vnde sententiam, quam hic sequitur, reuera est secundum mentem D.Tho.

Sextò iudex iste est persona publica, & iustè agens, condemnatus verò est persona priuata, ergo quando vtriq; liceret ex æquo benè agere, iudici in condemnādo, & innocenti in se defendendo, fauendum est potius iudici, vt personæ publicæ.

Septimò Resp. oppressa ab aliquo tyranno petente aliquem innocentem, potest præcipere illi innocenti, vt pro bono communi se ipsum tradat tyranno, teneturque tunc obedire, nec potest se defendere ob bonum commune, ut constat ex dictis in materia de homicidio, sed in hoc casu expedit bono communi, vt qui iuridicè probatur nocens, quamuis reuera sit innocens, quando iudex non potest aliqua ex vijs quas ibi proposuimus vti, sed necessariò debet sententiam ferre, condemnetur, & vt ipse obediat, ergo non licebit ei se per vim defendere.

Denique si iste innocens condemnatus defendens se, iudicem, vel ministrum per vim læderet, etiam si de eius innocentia constaret, punietur, & iustè, quia cum iudex suo iure vteretur, resistens illi per vim expoliauit illum iure, & occidit eum cum iniuria, ergo non licebat ei se per talem vim defendere.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum dico illam sententiam posse vocari iustam à parte rei, & materialiter tātum, formaliter tamen, & vt fertur, esse iustissimam, nec continere aliquem errorem nisi per accidens, per se autē à parte iudicij, & secundum ordinem iuris, à quo sumendum est an iudex iustè procedat, & iudicet, non continere errorem, sed esse iustam: imò si aliter ferret esset iniusta, & erraret iudex, & ita illa obligat subditū, ne per vim illi resistat, quod si possit siue vi, & scandalo ab illa se eruere, integrum est illi.

Ad secundum constat iam, iuxta illam opinionem dari bellum iustum ex vtraque parte citra ignorantiam, vel falsam præsumptionem, quia si statuamus iudicem, vt priuatam personam nosse innocentiam illius iuridicè condemnati, tunc iuxta istam sententiam condemnatus iustè pugnaret, cum iuxta istos possit se per vim defendere, iudex quoque ille sine ignorantia, vt constituimus iustè pugnaret, cum teneretur illum: vt probatum iuridicè nocentem damnare, & persequi imò etiam si ignoret illius innocentiam, iustè quoque illum impugnaret, & persequeretur nō

ut nocen-

ut nocentem à parte rei,sed ut iuridicè nocentem, & iustè condemnatum. In quo non erraret neque deciperetur, cum haberet euidentiam processus,secundum quem iuridicè, est nocens, & iustè condemnatus: Nec est simile de inuadente ex ignorantia, vel furioso, quia istis non tenetur innocens obedire,sicut iudici iuridicè,& ritè indicanti. Addiderim tamen posse innocentem per vim, & sanguinem se defendere, quando videret, certò iudici constare ipsius innocentiam,nec iudicem vti aliqua ex illis vijs licitis ad eum liberandum,vel saltim non condemnandum, & illam defensionem posse fieri citra scandalum,quia tūc reuera iniquè iudex ille ageret, & à iudice iniquè procedente potest subditus per vim se tueri citra scandalum.

Circa secundam conclu. nulla est quæstio, Dubitari tamen posset. [An quando prudenter dubitatur de sententiæ iustitia, possit condemnatus resistere.] Dico, Cum ex supra dictis, in dubijs non sit obediendum cum propria iactura,& damno, esse iudicem admonendum, de causis, ob quas prudenter dubitatur de iustitia sententiæ ab ipso latæ,vt maturius consideret,& re diligentius inspecta, vel illam sententiam reuocet, vel eius iustitiam manifestet, quod si noluerit re, & sententia manente pruděter dubia, potest sic condemnatus citra scandalum, sicut si esset iniustè cōdemnatus per vim se defendere, quia in dubijs, quæ sunt in damnum rei, potior est semper ratio ipsius rei, qui damnum iniquè pati potest, quàm iudicis.

Circa tertiam conclu.& solutionem secundi argumenti D.Tho.oriuntur, sese grauiora dubia. Primum est.

Secunda Controuersia.

CVM CONDEMNATVS AD pœnam aliquam corporalem possit fugere à carcere, possit ne similiter rumpere vincula, frangere seras, vel portas, aut parietem effodere?

IN hac quæstione conueniunt omnes Doctores in duobus. Primò, casu quo iustè condemnatus possit fugere, illud tamen ita posse,vt nullā vim inferat custodibus, aut percutiendo,aut ligando eos,aut obstruendo ora eorum ne clament. Secundò captum, vel condemnatum iniustè secundum iura, posse non modò fugere, verum etiam rumpere vincula,seras effringere, vi m inferre custodibus citra scandalum: quia cum in hoc casu possit vim inferre iudici ad se liberandum,quod maius est,poterit, & vincula rumpere, &c. quod est multò minus. Tota ergo quæstio est de iustè capto, vel condemnato: in qua varij sunt Doctores.

Ioan. Maior,in 4.dist.15. q.21. vult iustè captum nullo modò posse fugere, neque antè sententiam iudicis,neque post illam,etiā si ianua carceris illi pateat, quia sic captus, vel condemnatus iam est actu sub iure, & obedientia iudicis,quam violat si fugiat.

Henricus Gand. vt hic refert Cayet. quo lib.9. art. 25. Silu.in ver. Accusatio.q.16.Sum.Rosella.ver.incarceratus & Couar. lib.1. varia.resol.c.2.nu.14.volunt posse illum iustè captum,vel condemnatum fugere quidem, si aliqua via illi pateat, non tamen vincula rumpere, aut carcerem effringere. Probant primò, Iustè captus non potest inferre vim publicæ potestati,effringere autem carcerem,& vincula,in quæ à publica potestate iniectus est, est apertè inferre vim publicæ potestati ergo.

Secūdò, licet possit quis domum vicini aggredi, aut per agrum eius transire, effodere autem parietem domus illius,aut dirumpere sepem agri illius non licet,sine graui ipsius iniuria: similiter etsi isti condemnato liceat fugere, non tamen effringere vincula,aut carcerem.

Tertiò, arguit Couar. Lex humana non punit pœna capitis, aut alia grauissimā culpam venialem,sed solum peccata mortalia, sed fugiens à carcere rumpendo vincula, vel feras,&c. Si deinde captatus, punitur pęna capitis,vel alia grauissima, vt triremibus, vel exilio,propter solam illā effractionem carceris, etiā si ab alio præcipuo crimine propter,quod captus erat, ostendatur innocens, vt patet l.Prima ff.D.effracto l.Milites §.Eius ff.De re militari l. In eos. ff.De custodia reorum.

Quartò si non esset culpa rumpere vincula, &c.non teneretur sic fugiens ad reficiendas expensas,& damna illata vinculis, carceri, vel custodibus: at fatentur omnes Doctores teneri ad soluendum, non modò ista damna, verū etiam alia, quę subsequuta fuerint ex illa effractione carceris, Reip.vel alijs priuatis, veluti si fugerent simul habentes debita,nec illa soluant. Consequentia verò patet, quia eo nomine iniustè captus, vel damnatus, & fugiens effringendo carcerem, non tenetur ad damna subsequuta, quia licuit ei sic fugere: vnde cum iustè captus teneatur omniū consensu ad illa damna reficienda, argumento est non licuisse illi sic fugere, nempe effringendo carcerem.

Denique nemo potest vti iure suo aut sibi prospicere cum damno alterius, sed fugiens cum effractione carceris nocet grauiter custodibus, luent enim ipsi pœnam illius fugæ.

Cayet. hic sentit duo. Primò condemnatum ad mortē, vel abscisionem membrorum, aut flagella posse quidem fugere effringendo carcerem,quia non est aliqua lex, quę sic condemnatum præcipiat manere in carcere, nec sententiæ iudicum condemnant reos cōmuniter nisi ad supplicium,nil dicentes de manendo in carcere. Quod si esset lex in iure, quæ sic condemnatum præciperet manere in carcere, vel sententia iudicis contineret simul vtrūq; vt pateretur tale supplicium, & maneret in carcere, vtq; ad illud,asserit secundò Cayet. sic condemnatū nec posse fugere,nec effringere carcerem. Prius illud probat. Nemo tenetur ad ea quæ nulla lege, vel sententia sibi præcipiuntur:modò nulla est lex, quæ condemnatum præcipiat manere in carcere,neque est in vsu, vt sententia iudicis tale præcipiat,sed solum supplicium:ergo non tenetur manere,sed potest fugere,quod si potest fugere, potest consequenter rumpere vincula. Probo consequentiam. Quia sicut, qui potest finem potest media ad illū per se ordinata, & necessaria, ita qui potest fugere, potest se expedire ad fugam,& tollere impedietia illam per se,& directè, cuiusmodi sunt vincula, portæ, & muri, carceris, & ita potest ista effringere. Et confirmatur, quia aliter frustra concederetur isti condemnato fugere, nisi simul possit effringere,& tollere, quæ illi fugam impediunt.

Posterius probat ex eodem principio: Qui potest finē potest,& media ad illum necessaria, iudex potest reum cōdemnare ad supplicium, & executionē illius supplicij, ad huiusmodi exequutionem necesse reum manere in carcere:ergo potest condemnare illum, non modò ad supplicium verum etiam ad manendum in carcere: Vnde si sic condemnatus fugeret, vel effringeret carcerem, violaret iustum præceptum,& iustam sententiam iudicis, quod nō licet,sicut nec alias sententias. Secundò potest iudex condemnare reum ad carcerem amplum, vt mittere in exiliū designando illi locum exilij, qui locus est velut carcer amplus, & tenetur sic condemnatus omnium consensu in illo manere,ergo potest etiam condemnare, vt maneat in carcere arcto,& in vinculis,donec patiatur suppliciū,& tenebitur sic condemnatus ibi manere. Hoc secundum dictum Cayet. amplè etiam Couar. loco cit.

Soto lib.5.De iust.q 6. art.4. sentit cum Cayet. quo ad primum dictum ipsius, licere condemnato ad pœnam capitis,uel membri,uel flagellorum citra uim effringere carcerem, & uincula, quia cui licet fugere, licet etiam se ad fugam expedire, & impedientia illam tollere. Negat autē secundum dictum Cayet. posse legem aliquam, uel sententiam iudicis præcipi,& condemnari simul aliquem ad pœnam,& supplicium corporale, & manendum in carcere. Quia sicut natura omnibus animantibus indidit hoc naturale desiderium, & appetitum proprię conseruationis, & nitæ, ita omnibus concessit hoc beneficium, ut habeāt facul-

facultatem eniténdi liberare se, & fugiendi ad euadendam mortem, citra uim, & percussionem aliorum, ut custodū: facultatem autem omnibus à natura concessam nulla lex humana, aut iudicis sententia potest tollere.

Ad intelligentiam huius quæstionis, obseruemus primò, ex eodem Cayet. & Soto, pœnas ad quas rei condemnantur, duplices esse, quasdam corporeas cum damno, & iactura, vel vitæ, vel ipsius corporis, vt mors, tortura, mutilatio alicuius membri, flagella, & similes: Aliàs verò esse sine damno, & iactura vitæ, vel corporis, licèt sint cum molestia, vel damno temporali, vt exilium, carcer, pœna pecuniaria, &c. inter quas hoc interest, vt circa illas priores homo solum possit condemnari, vt illas patiatur, non tamen, vt illas sibi inferat, vel aliquid ipse faciat, ex quo illæ pœnæ ei sequantur: quia nemo neq; mediatè neque immediatè potest condemnari, vt sit carnifex in se ipsum. Quin & natura ipsa ita comparatum est, vt pars morbida nil in se ipsam agat, sed solum patiatur, expectetque curationem ab alijs partibus sanis, sicut autem habet se in Rep. vt pars morbida. Dico non posse condemnari, nam si ipse liberè vult, benè potest, non quidem mortem sibi inferre, aut se mutilare, sed se flagellare ex iusta causa, & debito ordine, vel aliquid facere unde mors ei sequatur ex iusta causa, vt ascenderet furcam, extendere collum aut manus carnifici, manere in carcere: condemnari autem ipse, vt aliquid faciat vnde istæ pœnę ipsi sequantur, non potest: quia circa has tantum potest compelli, vt habeat se passiuè, non tamen aliquo modò actiuè, & efficienter. Circa pœnas verò secundi generis simpliciter, & absolutè, vt tales pœnæ sunt, potest condemnari reus, vt illis cooperetur: Verbi gratia, vt eat in exilium, soluat pœnam pecuniariam, maneat in carcere, qui illi in pœnam est assignatus. Quia hæ sic sumptę non sunt in damnum vitę, vel corporis, nec potest eas pati quin ad eas concurrat faciendo. Dixi simpliciter, & absolutè, vt tales pœnæ sunt, quia si vltra hoc haberent, vt ex eis sequatur mors, vel damnum corporale, tūc non potest ad eas sicut nec ad priores aliquis condemnari, vt aliquid agat, sed tantum, vt patiatur, quia transeunt iam in naturam, & rationem priorum.

Obseruemus secundò cum natura omnes homines cōdiderit liberos, seruitutē, & quæ ipsi assimilantur, vel equātur (vt vidimus in materia de dominio) ita esse alienа ab humana natura, & conditione, vt exceptis seruis, qui se liberè vendunt, & voluntariè suæ renunciant libertati, alij serui, & capti in bello iusto, etiam si sciuntur illorum iusta sit, quia nititur titulo iusti belli, nihilominus iure omniū gentium, & nationum huiusmodi seruis est concessum, vt possint fugere à dominis suis, & quam primum ab eis citra vllam vim recesserint, sint liberi. His positis sit,

CONCLVSIO PRIMA.
in qua omnes conueniunt præter Ioan. Maior.

Quacunque de causa quis incarcerem coniectus sit, siue iustè, siue iniustè, potest ante sententiam iudicis licitè fugere.

Patet. Quia nemo tenetur in conscientia ante condemnationem soluere pœnam, manere autem in carcere, quædam pœna est. Nec valet ratio illa Maioris, iustè captum si fugiat violare obedientiam iudicis: quia qui vtitur iure suo non est inobediens, & omnibus à natura concessum est ius fugiendi à proprijs incommodis. Quod si dicas carcer datur in custodiam non in pœnam, ergo non valet ratio adducta: Respondeo in vtrumque dari, vt patet ex vsu iudicium: quos enim domi suæ, vel per fideiussores haberent sufficienter custoditos, nihilominus ob sua crimina tradont carceri in pœnam, & ante sententiam.

CONCLVSIO SECVNDA.

Condemnatus siue iustè siue iniustè ad pœnam corporalem capitis, membrorum, uel flagellorum potest fugere, nec lex aliqua, vel sententia iudicis potest oppositum præcipere.

Prior pars ab omnibus Doctoribus asseritur præter Maior. Et probatur illa ratione D. Thom. Quia sicut nemo potest condemnari, ad faciendum id ex quo se quatur ei mors, vel damnum corporis, ita nec potest condemnari ad manendum in carcere, vnde ducendus est ad supplicium, cum hæc æquiualeant. Sed contra hanc rationem D. Thom. est argumentum. Si manere in carcere est cooperari proprię neci, sicut non licet cooperari propriæ neci, ita nec manere incarcere: at ex eodem D. Thom. etsi condemnatus non teneatur manere in carcere, potest tamen si vult manere ibi, & expectare supplicium, essetque actus heroicus, sicut legimus multos martyres fecisse, cū possent fugere. Respondeo cum Cayet. & Soto ex prima obseruatione hic posita D. Thom. non probare istam conclusionem, condemnatum posse fugere, quia si maneat in carcere cooperatur suæ neci, sed quia manere in carcere est facere aliquid, ex quo sequatur ei mors, ad quod nemo potest condemnari, Qua ratione nec potest illi præcipi ne fugiat: quia circa pœnas illas, quæ sunt cum dāno corporis potest quidem condemnari reus, vt patiatur, non tamen, vt aliquid faciat, & in hoc consistit ratio D. Thom. non posse condemnari, vt aliquid agat, & ita posse fugere si velit, non autem negat quin si vellit possit aliquid facere non quidem inferre sibi mortem, aut damnum corporale, sed id ex qua sequatur ei mors (vt videbimus) & ita faciebant martyres. Ex qua solutione patet etiam. Secunda pars eiusdem conclusionis Quia si non potest, vt vult D. Tho. & constat ex prima obseruatione, condemnari aliquis nisi ad patiendam mortem, non autem ad faciendum aliquid ex quo ipsi sequatur, & manere in carcere est possit fugere ex eodem D. Tho. est facere aliquid ex quo mors sequitur, non potest aliqua lex humana, vel sententia iudicis condemnare aliquem ad pœnam capitis, & simul ad manēdum in carcere: esset enim condemnare illum ad faciendum aliquid ex quo mors sequatur.

Et confirmatur ex ipsomet Cayet. qui proponens hic discrimen inter pœnas circa quas nemo damnatur, nisi vt eas tantum patiatur, & pœnas circa quas cōdemnatur, vt faciat, ait in fine illius discriminis, Posse vnumquemq; ante sententiam fugere, si per illam fugam vitabitur eius cōdemnatio, quia nemo tenetur facere id, ex quo sequatur eius condemnatio: sicut condemnatus ad mortem potest licitè fugere, nec tenetur manere in loco, ex quo ducatur ad patibulum, quia nemo tenetur facere id ex quo sequatur suum pati, & mors, Vbi apertè fatetur Cayet. manere in loco ex quo condemnatus ducendus est ad supplicium esse facere aliquid ex quo sequatur ei mors: constat autē ex D. Tho. neminem posse condemnari ad tale faciendū, Vnde nulla auctoritas humana potest ad hoc obligare. Cōfirmaturque argumentis illis quibus Soto impugnat secūdum dictum Cayet.

Excipiendi sunt in hac parte Religiosi, qui nō possunt communiter loquendo fugere è carcere, etiam si sint damnati ad aliquam pœnam corporalem, modò non sit capitis, aut mutilationis alicuius membri. Ita Cayet. & est communis. Quia Religiosi etiam si sint extra carcerem non possunt domum ægredi sine licentia sui superioris, cum circa hoc, & similia abdicarint à se suam libertatem Dixi, modò non sit pęna capitis, aut mutilationis, quia talis sententia cum obligatione manendi in carcere esset intollerabilis, & contineret errorem, naturale enim desiderium propriæ conseruationis, & facultatem fugiendi ad tuēdam vitam, ac membra, per nullum votum à se quis vnquam abdicauit.

CON-

CONCLVSIO TERTIA.

Quando reus licitè potest fugere à carcere, potest etiam licitè rũpere vincula, reserrare portas, fodere murum si opportuerit, modò nullam (ut diximus) inferat uim custodi carceris, uel alicui ministro iustitię.

Hæc est Cayet. hic Soto loco cit. D. Nauarri, in Manua c. 25. nu. 38. & omnium ferè discipulorum D. Thom. contra Ioan. Maior. Henri. cum Syluest. & Couar. Et probatur efficacissimè illa ratione Cayet. Quia cui licet fugere, licet quoque se expedire ad fugam, & tollere quæcumque illam impediunt. Et confirmatur, si quẽ minister capiat, & iustè, & apprehensum liget fune, & sic ducat ad carcerem, omnium cõsensu potest funem illum rumpere, & se dare in pedes, idem autẽ est effringere carcerem, & vincula, cum quis iam existit in carcere, ergo. Secundò, vt benè hic considerat Cayet. iustè captus, vel dãnatus duplici via se liberare potest, aut inferendo vim, & pugnando, aut fugiendo nulla illata vi, prius illud, vt docet hic D. Tho. non licet, quia cum pugna sit iusta ex parte iudicis, non potest esse quoq; iusta ex parte rei. Secundum autem, quod est fugere licet, propter facultatem, quam vnusquisque habet iure naturæ ad tuẽdam vitam, & fugienda quecunque illi nocere possunt: sed rumpere vincula, & effringere carcerem dormientibus custodibus, & nulla eis illata vi (vt supponimus) non pertinet ad pugnam, vel vim, sed ad solam fugam, ergo licet. Maior certa est ex D. Tho. qui negat iustè condemnatum posse pugnare, & resistere per vim, concedit autem posse fugere. Minor autem probatur, ex discrimine quod est inter rationalia, & irrationalia ac inanimata: hæc enim sic se habent, vt etiam si irrationabilibus, vel inanimatis aliqua vis inferatur rationabilibus. Verbi gratia, si loquamur de inanimatis, si iudex Ecclesiasticus proijciat in vincula clericum, ille verò, vt fugiat, vincula illa per vim infringat, non est excõmunicatus, at si inferret vim ipsi iudici, esset excõmunicatus, vnde vis illata in animatis rebus nõ eo ipso infertur hominibus. Similiter si loquamur de brutis, si quis dãnatus ad bestias, vel leones pugnet cum illis, & per vim illos superet, & occidat, omnium hominum consensu iudicabitur iste liber, nec dicetur vllam vim, aut iniuriam intulisse iudici, qui illum damnauit ad bestias. Similiter igitur, effringens carcerem, & vincula, etiam si ipsis vinculis dicatur intulisse vim, cum custodibus, & ministris iustitiæ (vt supponimus) nullam intulerit, non intulit vim iudici, neque ista effractio carceris ad vim, & pugnam reducẽda est, sed ad fugam.

Tertiò, omnium iudicio cui nõ licet aliquod hostium, vel arcã aperire, neque licet effringere seras, vel vti claui adulterina, quia similis culpa esse iudicatur: sed condemnatus cui occurreret clauis adulterina, ad aperiendũ carcerem, si aperiat, & fugiat, non iudicatur ab auctoribus alterius opinionis iniquè egisse: ergo potest similiter, modò nulla vim custodibus inferat, effringere carceres, & reserare illius portas.

Denique si iudex secularis accedat ad Ecclesiam, cui se recepit sceleratus, qui non gaudet immunitate Ecclesiastica, & videat hostia clausa, nec illa possit facilè aperire, potest illa effringere modò non inferat vim clericis, quia quo iure potest ingredi, potest, & hostia nisi ei aperiantur effringere: ergo similiter, qui potest fugere, si hostia commodè apperire non possit, potest illa effringere citra vim custodum.

CONCLVSIO QVARTA.

Condemnatus ad manendum in carcere per aliquod tempus, ita ut illa detentio sit ipsius supplicium, tenetur ibi manere toto illo tempore, nec potest fugere: Condemnatus autem ad carcerem perpetuum, vel triremes, potest licitè fugere.

In priori parte omnes conueniunt, quia supposito sententiam qua sic quis condemnatum ad carcerem, esse iustam, illa quoque pœna est iusta, nec est vlla iusta ratio, ob quam possit subditus ab illa se eximere, cum sola detentio carceris ad tempus non sit directè, & per se dãnum corporale, quod iure naturæ effugere possit. Et confirmatur iudex potest condemnare ad carcerem amplum, vt exilium in locu certò, ergo, & ad carcerem arctum pro aliquo tempore.

Secunda pars est contra Cayet. Soto, & Couarru. sed probatur: Seruus captus in bello iusto potest fugere, vt vidimus q. 62. ar. 2. & diximus in secunda obseruatione, sed condemnatio ad carcerem perpetuum, vel triremes est quædam seruitus, imò non solum æquatur seruituti sed etiam illam excedit, ergo etiam si illa condemnatio fuerit iusta, poterit ille cõdemnatus fugere. Per carcerem autem intelligo hic arctum, & reclusum, nam si amplus sit, & in quo potest uagari, vt tota ciuitas, vel oppidum, tunc non ęquatur seruituti. Excipio tamen carcerem sanctæ Inquisitionis, à quo in fauorem fidei nullo modò licet fugere, Excipio etiam illos reos, qui cum mererentur sententiam capitis, ipsis postulantibus, & ex eorũ consensu, mortis pœna commutata est in carcerem perpetuum, quia hi suo consensu renunciarunt facultati fugiendi, quam habuissent si ex solo iudicis arbitrio ad perpetuum carcerẽ fuissent damnato.

Nunc ad argumenta Henrici, Sylu. & Couarru. Ad primum respondeo, propriè loquendo carcere, uinculis, & rebus alijs inanimatis non inferri vim, vt constat, Tũm etiam si daremus illis inferri vim cum effringuntur, nõ exeo, vt ostendimus infertur vis iudici, & potestati publicæ.

Ad secundum dico, maximum esse inter illa discrimen, quia iste priuatus homo nullum habet ius ad ingrediendum domum vicini, aut transeundum per agrum eius, nisi ex consensu ipsius, & eo modo quo ille consentit, non autem consentit, vt dirupat parietem suæ domus, vel sępem sui agri, propter quod si illa diruat, infert ei grauem iniuriam, & peccat mortaliter, in nostro autem casu isti condemnato licet fugere ad saluandam propriã uitam, vel corpus, & ita potest quoque se expedire ad illam fugam, & effringere ac tollere, quæ ipsi sunt impedimento.

Ad tertium respondet Soto copiosè: in summa ait, leges illas, vel procedere ex aliorum opinione, & legislatores earum illam esse sequutos: vel procedere ex præsumptione sic fugientes intulisse vim custodibus, quod potest colligi ex verbis earundem legum, in quibus dicitur: [Si quis conspiratione facta cum cæteris carcerem effregerit, &c.] Effractio enim per conspirationem communiter non fit sine uiolentia custodibus illata, subditurque: [Qui verò per negligentiam custodum euaserint leuius puniantur.

Ad quartum dico, fugientem è carcere cum illius effractione siue iustè esset condemnatus siue nõ, teneri ad soluenda damna illata carceri, vinculis, &c. illata non quidẽ ratione iniustæ fugæ, sed ratione rei acceptæ, & læsæ, non tamen teneri ad soluenda debita eorum, qui simul fugerunt, nisi illis nolentibus fugere, ipse consuluerit, vt fugerent, Nam qui tantum effregit carcerem, nec consilium fugiendi alijs dedit, vsus est suo iure, nec incũbebat ei aliorum custodia, custodes id diligentius curassent: Sicut quãdo itinerantes videntes inuasores respiciunt qua fugiãt, si unus eorum fugiat per agrum conculcãdo segetes, quas ipse conculcauit domino agri reficere, non quidem ratione iniquæ acceptionis, & uiæ, quia licuit ei illa uia, & ratione fugere, sed uelut ratione rei acceptæ, & læsæ: non tamen tenetur segetes quas alij illum sequuti conculcarunt soluere, quia ipse sic fugiens usus est iure suo, nec incumbebat ipsi cura illarum segetum.

Ad quintum facilis est responsio, Sic fugientem, cum

utatur

vtatur iure suo nulla vi illata custodibus, (ut supponimus) nullam illis iniuriam intulisse: quod si ipsi aliquas pœnas luant ob carceratorum fugam, ipsorum negligentiæ tribuatur, qui non vigilarunt nec diligenter custodierũt. Sed dices: Qui damnatus est ad mortem, eo ipso virtualiter, & implicitè est dãnatus ad carcerem, violat ergo obedientiam iudicis fugiendo. Negandũ est antecedens, quia tantum, vt vidimus condemnatur ad patiendum, non autẽ ad faciendum aliquid, vnde mors ei sequatur, nec potest aliqua lex, vel sententia iudicis illud præcipere.

III. Controuersia.

LICEAT NE INCARCERATO qui fugere potest, & carcerem effringere, consulere fugam, uel conferre limam, clauem adulterinam, aut aliquod instrumentum ad effringendum carcerem.

MAiotis, Henricus, & alij Doctores, qui uolunt nõ licere effringere carcerem, consequenter asserunt, nec licere in hoc casu iuuare incarceratum consilio, vel opera aliqua, ad effringendum illum, sed cum prius illud falsum sit, & posterius, quod ex illo priori sequitur, erit quoque reijciendum à nobis. Soto loco cit. sentit posse quidem illum iuuare consilio, nõ tamen aliqua opera, neque ad extra, iuuando illum proprijs manibus ad rumpenda vincula, vel fodiendum parietem, neque ad intra, conferendo illi limam, vel instrumẽtum quo effringat carcerem. Ratio eius est. Sicut incarcerato, propter ius naturale quod habet tuẽdi propriam vitam, & corpus, licet fugere, ita quoque possumus illi consulere quod ei licet, nẽpè, vt fugiat, at cooperari fugæ eius non licet, sicut nec extrahere illum à carcere, quia hoc esset agere cõtra auctoritatem publicam: dare autem limam, vel clauem adulterinam, vel instrumentum ad effringendum carcerẽ, est cooperari fugæ illius, ergo non licet.

Cayet. hic distinguit inter custodes, & ministros iustitiæ, & alios priuatos. Custodes, & ministros iustitiæ vult nullo modo posse illi iuuare, nec consilio, nec opera, quia cum incumbat eis ex officio illum custodire, agerẽt contra debitum, & fidelitatem sui muneris, essentque velut proditores, si incarcerato quem tenentur custodire, iuuarent ad fugam, alijs verò non liceret (loquit) iuuare illũ ad extra rumpendo vincula, vel carcerem, quia hoc esset extrahere illum a carcere, quod nemini licet, esse enim resistere publicæ potestati, & euertere omnem auctoritatẽ judicum, nullum siquidem iudices hac ratione possent habere custoditum, si amicis, & cognatis liceret rumpere carcerem, quod esset in magnum damnum Reip. licet tamen illis, consulere vt fugiat, indicãdo, viam vel modum, licet quoq; iuuare ad intra, conferendo limam, qua ipsemet incarceratus vincula sua rumpat.

Ratio Cayet est, Danti operam rei licitæ fauere possumus nostro auxilio, incarceratus eo modo quo diximus põt fugere, & effringere carcerẽ: ergo licet illi nostra opera fauere. Et cõfirmatur: Nullũ est opus in quo non liceat proximo auxiliũ ferre nisi uel quia illud sit proximo illicitũ, uel quia uolens ferre auxiliũ, ratione sui status, vel officij, prohibeatur ab illo auxilio ferẽdo, quo modò religiosus extra suũ conuentũ infirmo inseruire nõ potest, superiore facultatẽ negãte, quia ratione sui status prohibetur domũ exire sine facultate superioris sed effringere carcerẽ est licitũ incarcerato, ferre illi auxiliũ ratione status, vel officij solis custodibus, & ministris iustitiæ est prohibitũ, alij verò nullum est ius, quod tale prohibeat, ergo licebit illi incarcerato auxiliũ ferre, & cooperari, & consequẽter conferre instrumenta quibus ipse carcerem effringat.

Doctor Nauar. c. 25. nu. 38. est anceps, ait enim opinionem Cayet. quantum ad æquitatẽ, id est considerando rem de æquo, & bono, vt dicunt esse plurimum tollerabilẽ, sed in rigore iustitiæ oppositam esse magis iustam, & ita videtur inclinare in opinionem Mag. Soto & probat: Non licet alicui priuato homini fauere reo ad extra, rumpendo carcerem, ergo neque licet fauere illi ad intra, cõferendo instrumenta. Antecedens conceditur ab omnibus, quia esset inferre vim auctoritati publicæ, cuius est carcer, sicut non licet effringere domum vicini, quia esset inferre vim, & iniuriam ipsi vicino, cuius est domus, imò quãtò auctoritas publica præstat priuato vicino, tantò minus licet alicui ab extra effringere carcerẽ, quam liceat effodere, domum vicini. Consequentia verò probatur. Facere aliquod opus vel iuuare ad illud faciendum idem sunt: sed non licet priuato rumpere carcerem, ergo neq; iuuare ad illum rumpendum, conferre autem instrumenta ista est iuuare ad illum rumpendum, ergo non licet.

In hac quæstione, in qua omnes conueniunt.

CONCLVSIO PRIMA.

Reo qui fugere potest, licet consulere, vt fugiat, & quo modo fugiat.

PAtet, quia possumus cuique consulere, quod sibi licitum est.

CONCLVSIO SEVNDA.

Non licet alicui ab extra effringere carcerem vel vincula alterius.

IN hac etiam omnes conueniunt. Et patet, quia esset inferre violentiam potestati publicæ, & perturbare omnem ordinem iustitiæ, nilque esset tutum iudicibus.

CONCLVSIO TERTIA,

Alijs à ministris iustitia licet incarcerato qui fugere potest, & effringere carcerem, conferre instrumenta ad illum effringendum.

PRobatur argumento Cayet Et confirmatur, auxilium quo possumus iuuare reum, vt fugiat, vel reducitur ad consilium vel ad violentiam. Prius illud possumus, nẽpe consulere, vt fugiat. Posterius verò non possumus, nẽpe vti violentia in carcerem effringendo illum: exhibere instrumenta non est effringere carcerem, sed velut consulere quo possit effringere: ergo licet illa exhibere. Maior certa est. Probatur minor: Omnium consensu, si in carcere sit foramen vel rimula, qua possit fugere, licet illam ei ostendere: quo posito sic argumentor. Sicut se habet ostendere rimulam, qua fugiat, ad fugam, ita exhibere instrumẽta ad effringẽdum carcerem, ad illam effractionem, quemadmodum. n. ostẽdere rimulã non est extrahere à carcere, sed solum indicare viam, & proponere medium ad fugam, ita exhibere instrumenta non est effringere carcerem, sed proponere illi media, quibus ab ipso effringat: Sed cui licet fugere, licet ostẽdere rimulam qua fugiat, ergo similiter cui licet effringere carcerẽ, licet quoq; exhibere instrũ quibus illũ effringat, cũ hoc non sit effringere carcerẽ, sed velut proponere incarcerato mediũ, quo possit quod ipsi licet. Vnde hoc nõ solum est maximè probabile de æquo & bono, vt vult Nau. verũ & licitũ, & bonũ in rigore iustitię.

Et confirmatur, si hoc non liceret, vel quia esset intrinsecè malum, vel quia aliquo iure prohibitum, non prius, quia quod intrinsecè malum est, nullo modo est tollerabile, neq; de æquo, & bono, neque vllo nomine, fatetur autem Nauar. opinionem Cayet. de æquo & bono esse tollerabilem. Neq; est aliquo iure prohibitũ, non naturali, quia imò inclinat natura ad auxiliandum citra vim consilio, & opera periclitãtibus de graui aliquo damno: Nec diuino, imo Prouer. 24. D. [Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses:] quę dòctrina, vt docet hic Diu. Thom. ad 3. habet locum quotiescunque

tiefcunque id fieri poteft, non agendo contra ordinem iu ftię, id eft citra violentiam. Quod autem hic fit fenfus D. Tho. patet cum hûc locum facræ fcripturæ eodē modo Interprætetur de reo, & de volentibus iuuare illum, cũ ergo reus poffit fe liberare modò non agat contra ordinē iuftitiæ, id eft per vim, ita quoq; & alij poffunt illi iuuare, modò non agant contra ordinē iuftitiæ, id eft per vim. Denique neque hoc eft prohibitum iure aliquo humano, nulla enim eft lex, aut ius humanum quod prohibeat tale auxilium. Quod fi dicas puniretur grauiter, qui talia inftrumenta probaretur contuliffe réo. Refpondeo primò, reum etiam puniri fi fugiat, & eũ, qui probatetur confuluiffe illi fugam, at concedunt Soto, Nauar. & alij licere reo fugere, & licere confulere illi fugam: Dico fecundò puniri tales fautores, propter præfumptionem alicuius culpæ, vel violentiæ, Tenentur tamen fic fauentes ad reftituenda dāna illata vinculis, vel carceri, imò, & qui dederunt folum concilium, reo illo, qui fugit, vel effregerit carcerem non reftituente. Addo etiam, poffe Principes feculares condere leges, prohibentes tale adiutorium præftari reo, quia habet Princeps fufficientē auctoritatē, ad condendas leges, neceffarias, vel vtiles optimæ gubernationi fui regni, hæc autem lex effet vtilis, ne multa delicta manerēt impunita. Nec repugnant hæc, non poffe prohiberi reo lege aliqua humana fugam, poffe autē prohiberi alijs ferre ipfi auxiliũ ad fugā, quia multa poffunt prohiberi mihi erga aliũ, quæ nō poffunt prohiberi mihi erga me ipfum, me, n. mihi fauere ita eft naturale, vt nullo modo poffit mihi prohiberi, fauere autē alteri nō eft ita naturale, quin poffit ali quando prohiberi, Vt in cenfuris Ecclefiæ, non poteft prohiberi quin ego lumine, igne, & alijs neceffarijs vtar, prohibentur autem cœteri, ne illa mihi exhibere poffint.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando quis eft in carcere ob debita, quæ poteft foluere, & eft condemnatus ad manendum in eo donec illa foluat, non poteft fugere, nec ab aliis aliquo modo iuuari ad fugam.

Patet prior pars, quia ifta pęna eft iufta. Sicut enim pof fet iudex condemnare debitorem, vt foluat, cum poffit intra decem dies, fin minus vltra debitum, propter inobedientiam luat aliquam pœnam pecuniariam; vel recludatur in carcere, quia ea, quæ iufta funt, poteft præcipere fub pœna, ad quam tenetur fubditus feruandā: fimiliter poteft præcipere, & erit iufta pœna ac luenda à debitore, vt maneat incarcere, donec foluet debita illa, quę iuftè debet, & poteft foluere.

Secunda pars patet, quia cum ifte teneatur manere in carcere, iuuare illi qunquo modo ad fugam, eft iuuare ad rem illicitam. Ex hac conclufione fequitur, non ualentem reuera foluere fua debita, etiā fi condemnetur, vt maneat in carcere, poffe fugere, quia cũ reuera non habeat vnde foluat, fenrentia illa, & condemnatio eft iniqua, & tyrannica, & quæ non obligat fubditum, fed poteft fugere, & cum vi. Debet tamen habere animum foluendi, quam primum poruerit. Et hæc de obligatione rei ex vi iudicij, & fententiæ, nam de obligatione iuramenti, vt quando iurauit quis manere in carcere, vel ad illum redire, infra q. 89. in materia de iuramento.

Ad argumenta in oppofitũ facilis eft folutio. Illud Soti non valet, nam cooperari effringēdo carcerem, aut extrahendo reum, non licet, quia hoc dicit violentiā, quam nō licet nec domui priuati vicini inferre, multò minus carceri, aut cuiuis loco fub publica poteftate conftituto, cooperari verò extra violentiam, vel concilio, vel opera, vel auxilio, hoc licet, vt conftat ex dictis. Nec eft negandũ quod negat Soto, poffe nos iuuare reum citra vim ad ea, quæ ipfi licent: nā fi in his, quæ illi licent, iuuare auxilio, & opera non poffumus, quando neque iure aliquo, neque ratione ftatus, vel officij prohibemur, Rogarē mag. Soto in quibus poffumus illi auxiliari. Argumentũ Doctoris Nauar. foluitur; quia ex dictis Eft enim difpar ratio, ad extra enim rūpendo parietem, vel vincula, non licet iuuare, quia id nō poteft fieri fine violentia, quam non licet inferre carceri, ficut nec domui priuati, iuuare autem ād intra exhibendo inftrumēta, non eft inferre violentiam: cum fic iuans non infringat carcerem. Ad confirmationem confequentiæ, nego effe idem facere aliquod opus, & iuuare, vt in hoc cafu, nam reus effringens carcerem infert vim carceri, exhibens autem inftrumēta iuuat, nec tamen ipfe effringit carcerem, vel infert vim. Sicut dans concilium iuuat, nec tamen ipfe effringit carcerē. Dico fecundo nō effe idē, quia aliquod opus ego non poffum, ad quod tamen poffum iuuare, vt miniftri altaris non facerdotes iuuant facrificio miffæ, & conferunt materiam, panem, & calicē facerdoti facrum facturo, ipfi tamen non propterea dicuntur facrũ facere, nec poffunt. Videamus iam.

IIII. Controuerfia.

AN POSSIT ALIQVIS condemnari ad inferendam fibi mortem, vt potandum venenum, vel amputandam fibi ipfi manum, vel fcindendam venam, qua totus eius fanguis effluat.

Mag. Victo. in relec. de. Homicidio nu. 13. negat poffe aliquem fibi ipfi venam abfcindere, qua totus fanguis fluat, vel membrum amputare, & ita oeq; ad ifta condemnari, benè tamen poffe condemnari ad potandum venenum, ficut inter Atheniēfes condemnabant viri nobiles vt Socrates. Probat primò, Iudex poteft condemnare reum, vt faciat ea omnia, quę non poffunt à carnifice cōmodè fieri, fed potatio veneni non poteft ullo modo à carnifice fieri, fed ab ipfomet reo facienda eft, ergo. Secundò poteft condemnare reum, vt fumat vas cum veneno: deferatque illud vfque ad os, cur ergo non poterit condemnare illum ad aperiendum os, & traijciendum venenum in ftomachum? Tertiò, poteft pręcipere reo fufpendendo vt afcendat fcalam, & iugulando vt extendat collum, ergo poterit fimiliter condemnare ad potandum venenum. Probo confequentiam, quia ficut potatio ueneni eft quædam actio, ita, & afcenfus fcalæ, & extenfio colli: Quartò, verberare fe ipfum eft quædam actio, at poteft quis condemnari vt fe ipfum flagellet, ut parer ex ufu aliquarum religionum, in quibus aliquoties præcipiunt prælati fubditis, vt pro fuis culpis fe ipfos flagellent. Quintò, conficiētes theriacam licitè fumunt uenenum, ad experiēdam uim illius medicamenti, ergo licebit quoque iudici condemnare reum ad fumendum venenum.

Cayet. & Soto locis cit hoc omnino negāt: Eftque modò communis fententia, neminem ad ifta condēnari poffe. Ad cuius intelligentiam obferuemus, actus quibus homo difponitur ad mortem effe duplices, alios proximos, & immediatos, quos proximè, & efficienter fequitur interitus, vt feipfum præcipitem dare, fe è furca proijcere, &c. Alij verò funt remotiores, quos nō fequitur proximè nec efficienter interitus, fed funt quædam difpofitiones ad facilius patiendam mortem, vt afcendere fcalam, extendere collum, extrahere linguam, afcenfum enim fcalæ nec proximè, nec efficienter fequitur mors, cum poffit fcala afcendi fine interitu, fed eft difpofitio ad facilius patiendam mortem, quia nifi voluntariè afcendat, per vim compelletur nihilominus afcēdere. Inter hos actus hęc eft differentia, quod priores, cum fint vltima difpofitio, ex qua neceffariò, & efficienter fequitur mors, idem eft omnino illos exercere, ꝙ inferre mortē, & ita qui aliũ dat præcipitē qui proijcit è furca, verè eft homicida, & irregularis: actus uerò qui nō funt ultima difpofitio, nec ex eis fequitur neceffariò, & efficienter mors, fed tantum funt difpofitio ad fuauius moriēdum, & patiendũ, exercere illos non eft in-

ferre mortem, nec consulere illos est consulere mortem, vnde sacerdos qui diceret suspendendo commēda te Deo, & ascende scalam non est irregularis, nec concurrit consilio suo ad supplicium illius.

Ex his probatur apertè opinio communia esse vera. Index non potest praecipere reo actum, qui simpliciter, & aliàs est illicitus ipsi reo, potatio veneni, abscisio propriæ venæ &c. sunt actus simpliciter ipsi reo omnino illiciti, ergo. Probatur minor: Reus nō potest sibi ipsi inferre mortem, nec facere illa quæ perinde se habēt ac si inferret sibi mortem, nec ad hæc potest condemnari, quia, … itum potest condemnari, vt patiatur, non autem, vt agat, sed potatio veneni, abscisio venæ qua totus sanguis fluat, cū sint actus vltimi, quos proximè sequit necessariò, & efficiēter mors, vt vltimam, & immediatam dispositionem, quibus infertur mors, & quos exercere est idem omnino quod inferre sibi mortem, ergo sunt omnino, & simpliciter illiciti, sicut non licet seipsum occidere.

Ad argumenta mág. Victoriæ facilè est ex his respondere. Ad primum dico: posse iudicem præcipere reo quæ à carnifice non possunt commodè fieri, modò non sint aliàs simpliciter, & omnino ipsi reo illicita, qualis est potatio veneni, &c. Ad secundum dico posse condemnari reum, vt deferat vas ad os quia hic actus non est vltima, & immediata dispositio ad interitum, quamuis tale præceptum esset ridiculum, cum non possit condemnari, vt illud bibat, aut vt aperto ore illud traijciat in stomacum ob rationem dictam. Ad tertium dico, licere ascendere scalam, extendere collum, extrahere linguam, non autem potare venenū, non quasi potare venenum sit actio, illa verò non sint actiones, sed quia illud est actio quam immediate necessariò, & efficienter sequitur mors, & quam exercere est idem omnino quod inferre sibi mortem, quo modo licet, ascendere ast scalā &c. nō est actus, qui sit proxima dispositio non. n. est se ipsum proijcere &c. sed tantū se disponere, aut adaptare ad commodius patiendum. Ad quartū dico primò, illud supplicium flagellandi se, quod est in aliquibus religionibus, non pertinere ad iustitiam vindicatiuam, sed ad pœnitentiā, religiosi autem ad hoc sunt ingressi, vt pro culpa suis pœnitentiam agant, condemnatio aūt rei, quæ fit à iudice, pertinet ad iustitiam vindicatiuam, & ita iudex neminem potest ad se flagellandum condēnare. Dico secundò, hoc supplicium etiam si in religione pertineret ad iustitiam vindicatiuam, licere apud eos, quia apud ipsos est in vsu flagellare se, quod tamen non est in vsu apud seculares. Denique etiam si iudex posset illud præcipere, non tamen potionem veneni aut abscisionem venarum, quia hæc sunt vltimum supplicium, vt explicatum est, quod nō sunt flagella. Ad quintum respondeo licere sumere venenum, quando presto est remedium sine periculo mortis, vt contigit in casu illius argumenti: quādo autem iudex condemnat ad sumendum venenenum, non adest tale remedium, & securitas, imò præcipit illud sumere, vt moriatur sic condemnatus: sicut licet alicui venam sibi scindere, quando securè potest illam statim occludere, non tamen quando scindenda est, vt totus sanguis fluat, & sequatur necessario mors, quia talia incisio est verè mortem inferre.

Ex his sequitur primò, Reum consentientem tali sententiæ, & condemnationi peccare grauiter, propter quod meritò condemnatur à Doctoribus Iosephus, qui vt ipsemet refert li. 2. de bello Iudaico c. 27. data sibi optione, trūcauit sibi propriam manum, ne vtraq; priuaretur, quia negat naturæ ius, vt quis in se ipsum agat, vt carnifex, nec illud medium erat necessarium ad ipsius conseruationem per se, & simpliciter, sed ex malitia tyranni. Sequitur secundò, vt sicut iudex non potest condemnare reum ad potandum venenum, ita nec posse illum condemnare ad proximam dispositionem illius potationis, ex qua illa necessariò sequatur, & traijciendum illud, quia ratio dispositionum, & mediorum, quæ sunt omnino proxima, & immediata, sumenda est ex ratione finis: Sequitur tertiò, vt si daretur aliqua causa iusta, posset iudex cōdemnare reum ad potationem veneni omnino violentam, & inuoluntariam, vt quod eo ligato, & ore per vim aperto, infunderetur ei venenum, & tunc reus nō peccaret, cum actio illa esset ipsi omnino inuoluntaria, nec in ea haberet se nisi mere passiuè, nec iudex quoque peccaret, cum id faceret ex causa iusta.

Vltimò videamus circa id quod ait D. Thom. de condēnato, vt famę pereat.

AN SIC IVSTE CONDEMnatus possit cibos sibi oblatos comedere? Quod si possit, an teneatur, uel possit non comedere. Tum etiā an possint alij cibos ei offerre, quod si possint, an teneātur ad id ex præcepto charitatis.

CAyet. hic, & Victoria in illa relec. de homicidio, nu. 28. Ioan. Driedo lib. de libert. Christi c. 6. Et Couar. vbi supra nu. 10 volunt ita condemnatum non modò posse, verum etiā teneri ad comedendum: quia ex D. Tho. hic, non comedere cum possit, est se ipsum occidere. nemini autem licet se ipsum occidere. Secundò, quia non comedere est actus ex quo sequitur immed atè mors necessariò, & efficienter, cū cibum sumere sit simpliciter necessarium ad vitam, constat autem ex supra dictis non posse aliquem exercere actum, ex quo sequatur ei immediatè, & necessariò mors, quia ita agere est omnino, & reuera sibi mortem inferre. Tertiò Argum. Victoria: Tenetur homo tueri propriā vitam omnibus medijs quibus licitè potest, sed comedere est mediū necessariū, & illi reo licitū ergo.

Oppositum docet Soto, Et est cōmunis modò opinio inter Thomistas, licere non sumere cibum, & sic pati mortem, illi quē nouit iustè propter sua crimina tali pœna esse damnatum.

CONCLVSIO PRIMA.

Dānatus iusta sentētia ut famę pereat potest comedere oblatos sibi cibos, pōt ēt nō comedere, & famę perire.

PRior pars constat ex D. Tho. Quia nemo potest cōdēnari, vt faciat id, ex quo sequatur ei mors, sed tātū, vt patiatur. Posterior verò probatur. Si illud non liceret, certè esset, ne ageret cōtra illud quintum præceptum (Nō occides) vel inferēdo sibi mortē, quod, prohibetur illo præcepto, vel nō conseruando vitā, quod est præceptum affirmatiuū inclusum reductiuè in illo negatiuo, sed cōtra neutrū horū agit, ergo. Imprimis nō cōtra præceptū negatiuū. Non occides; quia præceptū negatiuū, qua negatiuū est, nō frangitur per omissionē, qualis est nō comedere, sed, per actū positiuū, qui est occidere, quē actū hic non exercet: Neque agit cōtra præceptū, affirmatiuū conseruandi vitā quia ille solū agit cōtra hoc præceptū, qui non conseruat vitā qñ potest, & debet, nec est aliqua iusta causa ad illam exponendā: nam vbi ex iusta causa exponitur, non agitur contra istud præceptū, quo modo exponēs vitā pro aliqua virtute defendēda, vt pro religione, pro amicitia, nō agit contra istud præceptū iuxta illud Christi. [Maiorē charitatem, &c.] At qui in hoc casu nolet cibos sumere, exponeret vitā ex iusta causa, nēpe ex zelo iustitiæ, vt iusta sententia quā merentur peccata ipsius mādetur exequutioni, Quemadmodū, qui damnatus ad mortē fugit, potest si velit redire in carcerē, vt eius sententia mādetur exequutioni, ex zelo iustitiæ, cognoscens se illud suppliciū pro suis delictis iustissimè mereri. Et confirmatur: quia ex D. Tho. etsi nūquā liceat alicui sibi ipsi inferre mortem, licet tamē manere vnde ei mors sequatur, quāuis ad hoc non possit ab aliquo iudice condēnari, at nō comedere, nō est inferre sibi mortē per actum positiuū: sed tantum facere id vnde mors ei sequatur: ergo quāuia ad hoc non possit à iudice condēnari, potest tñ ipse si velit illud facere cū interueniat causa iusta nempe ex zelus iustitiæ, sicut potest cum ducitur ad supplicium non fugere, etiam si esset ei locus fugę.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo. Dupliciter posse aliquem se occidere: primò per actum positiuum,

positiuum, vt qui se ipsum iugularet, vel precipitē daret, quod ü: intrinsecè malum est, vt nullo omnino modo liceat, neque ad hoc possit iudex aliquem condemnare; vel reus ipse concurrere. Secundo verò modo potest aliquis se occidere negatiue, non conseruando, & tuendo vitam, ad quod nemo etiam condemnari potest, propter ius naturale: quod vnusquisque habet ad tuendam propriam uitam, & corpus, in quo sensu ait. D. Th. non posse aliquem condemnari ne comedat, quia nemo potest condemnari vt se occidat: Id est, neminem posse condemnari ne possit vitam suam tueri. Vel vt ait Soto, cum dicit. D Tho. nō sumere cibum, esse se ipsum occidere, non esse intelligendum positiuè: quasi sibi inferat mortē, sed reductiuè, quia cum possit, & debeat vitam tueri, non vult, quod est peccatum, sicut ille cui incumbit cura nauis, si seruare illam possit, nec seruet cum debeat, dicitur illam submergere, At quando ex iusta causa exponit vita, vt in hoc casu ex zelo iustitiæ, reus iste, poterat reus iste, poterat quidem illam seruare, non tamen tenebatur, & ita non agit contra præceptum conseruandi vitam, vt constat, nec dicendus est se occidere, neque negat D. Tho. reo huic in isto casu posse non comedere, sed solum docet non posse condemnari ne comedat, sicut supra. q. 32. ar. 6. quando ait: Conferentem eleemosynam de necessarijs ad propriam sustentationem, auferre sibi vitam. Loquitur de occisione negatiue, subdit enim statim. De illo necessario posse, imò esse dandam eleemosynam personæ necessariæ R. p. & bono communi, existenti in extrema necessitate. Pro qua tamen persona nulli licet se ipsum positiue occidere. Vbi apertè ex D. Tho: licet ex aliqua causa se ipsum hoc modo, id est negatiuè occidere, nec est intrinsecè malū, sed ex eorum genere quæ ex iusta causa honestari possūt.

Ad secundum similis est solutio, non licere exercere actum, ex quo immediatè sequitur mors effectiue, licere tamen omittere actum necessarium ad uitam tuendam ex iusta causa: sicut licet agresso dimittere sui defensionem, & pati mortem, quando probabiliter iudicat, se existere in gratia: inuasorem verò illum, si occidatur, discessurum in peccato. Ad tertium negandum est antecedens, potest enim aliquando ex iusta causa, (vt ex dictis constat) dimittere homo media necessaria ad tuendam propriā vitā.

CONCLVSIO SECVNDA.

Ministri iustitiæ non possunt dare panem reo ad huiusmodi pœnam iustè condemnato.

QVia hoc repugnat ipsorum officio, quibus incumbit non impedire, imo curare, vt iusta sententiae exequutioni mandetur.

CONCLVSIO TERTIA.

Alii uero priuati homines possunt quidem offerre cibos sic condemnato, non tamen tenentur ex præcepto charitatis.

QVod possint, patet quia non sunt ministri iustitiæ, quibus solis à ratione sui officij prohibitum est, nec aliqua sententia humana potest id prohibere, cum sit actus charitatis. Quod verò non teneatur constat ex his quæ docent interpretes D. Tho q. 32. art. 2. iuxta quæ solū obligat præceptum misericordiæ, quando necessitas proximi est simpliciter necessitas, & ab intra: non autem quando ab extra, vt ex malitia tyrāni, uel ex iusta sentētia iudicis.

QVAESTIO 70. DE INIVSTITIA QVAM potest committere testis in iudicio.

ARTICVLVS I.

An teneamur quandoque testimonium ferre?

OBseruemus initio, testem aliquando vocari à iudice, & aliquando non, similiter aliquādo interrogari in causa ciuili, aliquando uerò in criminali. Rursum testimonium ipsius aliquando esse utile vel necessarium, vt frater aliquo damno liberetur, aliquando verò dictum eius cedere in punitionem, & damnum fratris. Denique dictum testis aliquando necessarium esse bono communi, vt inteli ct.s, quæ sunt directè in damnum commune, & in quibus diximus teneri vnumquemque ad accusandum, quādo verò dictum eius non esse bono communi necessariū, vt in alijs delictis, & causis, Obseruemus secundò, ea quę nouit testes quandoque secretò, & data fide, & sub iuramento esse ipsi commissa, aliquando uerò secretò quidem illa vidit, uel audiuit, sub nullo tamen iuramento promisit, se illa nunquam reuelaturum.

CONCLVSIO PRIMA.

Testis, uocatus à iudice, & ab ipso iuridicè interrogatus tenetur aperire illi ueritatem, interrogatus uerò contra ordinem iuris, vt in his de quibus non potest iudex interrogare, non tenetur respondere, nec aperire, illi ueritatem, sed potest illam occultare, quin etiam, si sit in damnum tertij debet.

Prior pars probatur. Quia iudici iustè interroganti non aperirè veritatem (etiam si nullum interueniat iuramentum) est grauis inobedientia, & P. M. cum sic resistens iudici ex D. Pau. Dei ordinationi resistat. Et confir. Quia si iudici iustè interroganti nō teneatur testis obedire aperiendo illi ueritatem, quando tenebitur illi obedire nunquam profectò: sed posset dari bellum ex vtraque parte iustum, siue vlla ignorantia.

Secundò cum iudex habeat ius ad iuridicè interrogandum testem, sicut ad iudicandum reum, non aperire illi veritatē est expoliare ipsum suo iure in re graui, quod est grauis iniquitas.

Tertiò infertur à tali testè graue damnū bono communi, & Reip. cui maximè expedit ne delicta maneāt impunita: constat autē puniri nō posse, nisi iuridicè probent, quod nequit fieri nisi testis iuridicè interrogatus aperiat veritatē.

Quartò Nocet etiam alteri parti, quia si causa ciuilis sit, actor recuperabit bona sua; si criminalis, iudicabitur accusator calumniator, cum defecerit in probatione. Deniq; reus ipse tenetur fateri veritatem, quando iuridicè interrogatur, etsi grauè illi immineat damnum, ergo à fortiori testis, cui nullū imminet dānum. Vnde est optima illa regula DD. Quando iudex habet ius interrogandi, & testis debitū respondi: Quamuis per accidens posit cōtra aliquando accidere, vt quando fit inquisitio generalis de crimine publico, cuius auctor est omnino occultus, tunc enim iudex rectè interrogat, testis autem non tenetur prodere delinquentem omnino occultum. Simile est quando inquirit ex sola præsumptione (vt infra videbitur) sed hęc sunt per accidens. Simpliciter verò, & absolutè regula ista certisſima est. Altera pars conclusionis constat abūdè ex his, quæ docuimus q. præced. ar. 5. agentes de reo.

CONCLVSIO SECVNDA.

Testis uidens dictum suum necessarium esse vel utile ad liberandum innocentem à damno quod illi imminet.

tenetur

tenetur ultrò se offerre ad testificandum, etiam non vocatus nec requisitus.

HÆc constat ex sacra scriptura Psal. [Eripite pauperẽ, & egenum de manu peccatoris liberate. Prouer. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: In illud Rō. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, verum etiã, qui consentiunt facientibus, ait Glossa. Consentire est tacere cum possis redarguere iniquitatem: Dicamus similiter cōsentire est iniuriæ, quæ fit innocenti in iudicio, tacere, cū possis tuo testimonio ab illa ipsum liberare. Et probatur ratione. Tenemur extremè, vel grauiter indigenti fauere quantum possumus, & præcepto iuris naturæ. [Quod tibi vis, &c.]& præcepto charitatis, quo. [Vnicuiq; mandauit, Deus de proximo suo.] In hoc casu frater est in graui necessitate, cui possumus succurrere nostro testimonio, ergo tenemur eum si non vocemur à iudice: Et confir. si aggressor inuadat innocentem, vel bona ipsius, teneor vltrò, & propria sponte iuuare illum, & resistere aggressori, quantum possum, sed iudex, actor, vel testis, qui in iudicio iniquè cōstituit fratrem in discrimine, est velut agressor, ego verò possum iuuare fratrem illum meo testimonio, teneor igit vltrò me ad id offerre: Fauet huic cōcl. ius Canonicū: dist. 38. quasi per totã maximè can. 1. cũ. Etior. Et 2. q. 7. can. Negligere 9. q. 3. can. Aliorum. Vide Nauar. Inter verba. conclus. 6. nu. 217. Quod si testis huiusmodi ex iusta causa non possit per se ipsum fauere innocenti, debet tunc aperire veritatem alteri, qui efficacius possit illi prodesse.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando meum testimonium futurum est in condemnationem, & damnum rei, si delictum eius noceat bono communi, vel eidem bono punitio illius necessaria sit, teneor vltrò, & non vocatus ferre illud testimonium, etiã si secretò illud mihi commissum sit, fidemque dederim, & sub iuramento, me nunquam illud reuelaturum.

PRobatur prior pars. In huiusmodi delictis, vt ex superioribus constat teneor accusare, vel saltim denuntiare, ergo à fortiori ad testificandū quod facilius fit. Probatur altera pars. Quia in his, quæ sunt in damnum communе, vel proximi, cui nos occurrere commodè non possumus, sed sola auctoritas publica, sicut iure naturæ potior est ratio patientis iniuriam quàm inferentis, ita eodem iure tenemur illa iudici aperire, vt prohibeat, & puniat, cōtra illud verò ad quod iure naturæ tenemur, nec obligat data fides ex illa Regula: [In malè promissis rescinde fidẽ, nec iuramentum, cum non debeat esse vinculum iniquitatis.] Ita Cayet. hic Soto lib. 5. de iust. loco cit. & De teg. secre. mem. 2. q. 7. dubio vltimò ante 4. cōclus. Innoc. in cap. Qualiter, & quãdo, el primero De Accusat. Panor. in idem cap. & in cap. Dilectus. De excess. prælat. & c. Omnis vtriusque. De pœnit. & remiss. Nauar. inter verba. cōclu. 6. n. 214. & habetur expressè 22. q. 4. can. In malis. cap. Quanto. De iure iuran. c. Non est obligatio, De reg. iuris.

CONCLVSIO QVARTA.

Si meum testimonium futurum sit in condemnationem alicuius, cuius delictum nō est in damnum alterius, nec publicum, nec particulare, non teneor vltrò ferre testimonium, sed solum vocatus.

PAtet. Quia si tenerer, vel ex iustitia, vel ex charitate at neutro modo; non ex iustitia, cum nondum sim vocatus à iudice, neque ex charitate, cum nullum damnum immineat. Dices imminet damnum accusatori, quia cum non probat delictum, quod probasset, si ego tulissem testimonium, iudicabitur calumniator. Respondet D. Thom. in calce huius art. non esse hoc curandum testi, cum accusator vltrò se isti periculo exponat, ipsique incumbat quærere testes, quos iudici offerat, vt ab ipso vocentur. Quod si rursum obijcias accusator debet accusare ne crimina maneant impunita ergo, & testis testificari eadem de causa, alioquin non esset æqua conditio vtrinsque. Solutio est aperta ex tertia conclus. posita: crimina enim, quæ accusator tenetur accusare, qualia sunt, quæ cedunt in damnum commune, tenetur etiam testis vltrò, (vt diximus) testificari.

CONCLVSIO VLTIMA.

In his, quæ in nullius damnum cedunt, testis etsi vocatus, & interrogatus, non potest reuelare quæ ipsi sub secreto commissa sunt, iurauitque, uel saltim dedit fidem, se nunquam illa reuelaturum.

RAtio est, quia in his, quæ in nullius damnum sunt, seruare secretum est de iure naturæ, contra quod, præcepta iudicum, & superiorum non obligant, Quod uerò sit de iure naturæ patet; quia est promissio, quæ potuit fieri, & in re graui, & cuius violatio cederet in damnū proximi: in huiusmodi autem promissis non licet rescindere fidem, sed habet locum commune illud dictum iuris naturalis, [Omne promissum debitum.

Ex hac cōclus. colligenda est regula in qua omnes DD. conueniunt D. Thom. hic ad 2. & in 4. dist. 21. quæst. 3. art. quæstiuncula 2 ad 2. Palud. in 4. dist. 29. quæst. 1. Scotus eadem dist quæst. 1. lit. F. Ganden. quol. bet. 9. D. Anton. parte secunda, titulo primo capitu. 19. §. 7. Soto dè tegen. secre. mem. 1. quæst. 2. Sylu. Cayet. Victor. & omnes discipuli D. Thom. qu. n, & omnes Canonistę quos refert Nauar. Inter verba. conclus. 6. nu. 300. Secreta commissa in confessione verè sacramentali, quæcunque illa sint, nullo modo esse manifestanda etsi in damnum totius mūdi vergerent. Primò quia quæ ibi nouit sacerdos, non nouit, ut homo, sed vt Dei minister, qua de causa talis notitia nullo usui humano potest deseruire. Secundò quia sigillum confessionis adeo sacrosanctum est, & Ecclesiæ necessarium, ne homines hac occasione à confessione abhorreant, quæ necessitas præponderat cuius alteri damno, quantumuis communi. Dixi in confessione verè sacramentali, quia vt optimè docent Innoc. Panor. & plerique Canonistæ in ca. Omnis vtriusque, &c. Soto de tegen. secre. mem. 2. q. 7. Cayet. hic Nauar. inter uerba nu. 156. quãdo accedit aliquis, non ad confitendum sua delicta, sed ad reuelanda aliqua secreta, etiam si flectat genua, & permittat signum crucis, ac confessionem generalẽ, non est tunc confessio sacramentalis, nec obligat nisi sub ratione secreti naturalis. Similiter confessio, in qua videt sacerdos, confitentem enim simulatè inducere ipsum in aliquem errorem, vel peccatum, non est sacramentalis, nec obligat ad secretum sacramentale, cum confessio potius sit ficta, & simulata persuasio erroris, vel peccati, quã confessio. Secreta verò extra confessionẽ sacram commissa, si in damnum commune sint, vel priuati, cui commodè occurri non potest, nisi reuelentur, reuelanda sunt eo modo quo diximus in 3. Conclu. quæ verò non sunt in dãnū alicuius nullo modo licet reuelare, nec violare fidem datam de seruãdo secreto, etiam si iudex, vel superior præcipiat, & sub censura. Adeo est de iure naturæ seruare fidem in secretis. Vnde si quando apud DD legamus superiore præcipiente reuelanda esse secreta nobis commissa, intelligẽdum est de secretis, quæ sunt in damnum alicuius, vt optimè obseruant Angelus ver. Cōfessio. vltimo. §. 22. Nauar. inter verba conclu. 6. num. 302.

Ex hac regula sequitur procuratores, tabelliones, aduocatos, cōciliarios, medicos, chirurgos, obstetrices, & similes quibus aliqui sua delicta, & secreta aperiunt, vt eorum concilio, auxilio, & opera iuuentur, nullo modo posse reuelare

uelare ſecreta ipſis commiſſa, niſi ſint illa in damnum alterius. Quo fit, vt interrogati à iudice, & ſub iuramento debeant occultare veritatem, eo modo quo diximus occultandam eſſe à reo, vel teſtē interrogato contra ordinē iuris. Etenim ſi iſti iudici interroganti tenerentur reſpondere, nullus auderet eorum fidei ſe committere, ipſorumque auxilio in propria neceſſitate vti, & adderentur mala malis, vt optimè ait Scotus loco cit. Verbi gratia, ſi puellæ partū ex fornicatione obſtetrix poſſet reuelare, nec puella eſſet ſecura de ſecreto obſtetricis, eligeret potius periclitari in ſuo partu, vel ſuffocare prolem, quàm illius auxilio vti ſimiliter homicida, qui dum alium occidit, vulnus accepit, non auderet adire ſecretò chirurgum, ſed vitam potius exponere, niſi intelligeret chirurgum teneri ad ſecretum illud occultandum: quæ profectò cederent in grauem Reip. perniciem.

Circa hunc art. obſeruanda ſunt neceſſariò, quæ præced. q. art. 2. Diximus de reo: ſunt enim hæc cum illis adeo coniuncta, vt opporteat deſideranti plenam huius art. intelligentiam illa conſulere. Interim offerunt ſeſe circa teſtes nonnullæ controuerſiæ præter ea, quæ ibi diximus, priuatim hoc loco explicandæ.

Prima Controuerſia.

QVANDO TESTIS IVRIDICE interrogetur à iudice, ita ut debeat reſpondere? Et quando contra ordinem iuris?

AB hac controuerſia facilè nos expediemos. Quæſtiq;, n. diximus art. 2. præce. q. deſiderari ut Reus iuridicè interrogetur, ſiue procedat iudex via accuſationis vel denuntionis, ſiue uia inquiſitionis, eadem requiruntur, vt iuridicè interrogetur teſtis. Hoc tantum intereſt, quod iam ibi attigimus, in his, quæ ſunt in damnum alterius, reum non teneri ad reſpondendum iudici, niſi extiſtat ſemiplena probatio, quando proceditur, via accuſationis, vel infamia quando proceditur via inquiſitionis, teſtē verò etiam ſi iſta non exiſtat, teneri ad reſtificandū: Quia reus poteſt illi damno occurrere, quamuis nō prodat ſe ipſum, mutando animum, & deſiſtendo ab incepto teſtis verò nequit illi occurrere, niſi indicādo illud iudici.

Quo poſito obſeruemus, Accuſationem, vt iudex iuſtè interroget, & teſtis teneatur reſpondere, aliquando eſſe iuſtam in vtroque foro, aliquando verò, eſſe quidem iuſtam in foro exteriori in foro autem animæ eſſe iniquam. Com miſit Petrus delictum nulli nociuum, à quo ſecreto emēdatus reciþiſſet, accuſatur nihilominus à Ioanne nulla præmiſſa correctione, quia poteſt illud teſtibus probare, hæc accuſatio in foro animæ iniqua eſt, eum ſit contra ordinem correctionis, ad quem tenemur, iuſta autem in foro exteriori, cum iuridicè probari poſſit delictum Petri, neq; aliud leges exigat, vt quis aliū accuſare iuridicè poſſit, quam vt crimen accuſandum probabile ſit in iudicio: Quod ſi accuſet Ioannes, Petrum, vel quia delictum eius alicui nociuum eſt, nec aliter valet Ioannes illi nocumento occurrere, quàm accuſādo, aut ſi nociuum nō eſt, per fraternam correctionem nō reſipiſcit Petrus, tunc accuſatio in vtroque foro eſt iuſta, in foro quidem animæ cum ſeruauerit ordinem correctionis, in exteriori verò eum accuſet de crimine in iudicio probabili.

CONCLVSIO PRIMA.

Vt iudex uia accuſationis iuſtè interroget, & teſtis teneatur reſpondere, non exigitur accuſationem illam ex parte accuſantis iuſtam eſſe in vtroque foro, ſat eſt ſit iuſta in foro exteriori.

Probatur. Iudex cum ſit cuſtos iuſtitiæ tenetur conferre vnicuiq; ſuum ius, accuſator eo ipſo quo crimen probabile eſt in iudicio, habet ius in foro exteriori ad accuſandum, ſiue præmiſerit correctionem fraternam accuſati, ſiue non, ergo uel eo ſolo quod crimen probari poſſit in iudicio, etiam ſi non præmiſerit accuſator correctionem fraternam, tenetur iudex proſequi ius iſtius accuſatoris, interrogando teſtes, & ex conſequenti, etiam ſi accuſatio ſit iniqua in foro animæ, modò ſit iuſta in foro exteriori, & ſecundū iura, qualis eſt quando crimen poteſt probari in iudicio, tenetur iudex inquirere, & interrogare teſtes: Nunc ſic, Quando iudex tenetur inquirere, & interrogare iuridicè, iuſtè interrogat, quid enim magis iuſtū iudiei, quàm exequi id ad quod tenetur ex officio, & quod ſi omitteret puniretur à ſuperiori, ſed quando accuſatio eſt iuſta in foro exteriori, & iuxta iura, etiam ſi ſit iniuſta in foro animæ tenetur iudex inquirere, & interrogare, & aliter agēs puniretur à ſuo ſuperiori, ergo tali accuſatione exiſtēte iudex iuridicè interrogat, & tenetur teſtis aperire illi veritatem. Sicut quando debitor non poteſt ſoluere ſine magno damno ſuo, ſi creditor apud iudicem debitum illud exigat, in foro animæ talis exactio iniqua eſt, & contra charitatem, iudex verò tenetur nihilominus compellere debitorem ad ſoluēdum, & cum illo damno. Quia in foro exteriori, & ſecundum iura exactio illa iuſta eſt, & teſtes vocati ad probandum illud debitum, tenetur veritatem aperire iudici.

Et confir conclu. poſita Si iudex tunc non poſſet interrogare, certè quia peccatum illud eſſet ſecretum, cum ab uno tantum, vel duobus ſciatur, at hoc non obſtat, eum ex D. Thom. q. 68. art. 1. ad 3. non ſit omnino ſecretum, ſaltim iuridicè, quod per ſufficientes teſtes probari poteſt, Vnde quando ait D. Tho. hic iudicem iuſtè interrogare in criminibus manifeſtis, vel de quibus eſt infamia, ſic eſt explicandus, vt via accuſationis liceat interrogare de criminibus manifeſtis, aut multis, aut ſaltim bis, per quos probari poſſit in iudicio: ſūt enim varij gradus manifeſti, quorum vnus eſt quod per ſufficiētes teſtes poteſt probari in iudicio: via verò inquiſitionis iuridicè interroget de his, de quibus eſt infamia. Ex quibus ſit.

CONCLVSIO SEVNDA.

Iudex procedens uia inquiſitionis, iuridicè procedit, ſi exiſtat infamia delicti, uel delinquentis eo modo quo diximus q. praeced. art. 2. teneturque teſtis tunc aperire illi ueritatem, iuxta ea, qua ibi docuimus.

Conſtat hæc abundè ex dictis. His poſitis videamus iſ.

Secunda Controuerſia.

QVANDO TENEATVR TESTIS, etiam non vocatus, vltro ſe offerre ad ferendum teſtimonium.

OBſeruemus ad hanc & ſequentes controuerſias: non nullos in iure omnino prohiberi à ferendo teſtimonio in damnum aliorum. Ita clerici prohibentur omnino teſtificari in cauſa ſanguinis, niſi in fauorē fidei. Parētes contra filios, & e conuerſo, & omnes aſcendentes, & deſcentes in linea recta. l. Parentes cod. De teſtibus, & 4. q. 3. can. Si teſtis §. item parentes. Vxor contra virū. C. cita to. l. s. Eſtque hoc receptum inter iuriſperitos, vt refert. Nauar. Inter verba Conclu. 6. num. 3 t s. Alij verò nō ſunt in iure prohibiti quin poſſint contra alios ferre teſtimonium, habent tamen priuilegium, vt niſi liberè velint non poſſint à iudicibus compelli. Qui varij ſunt. Quidam ob dignitatem ſui ſtatus, vt Epiſcopi, clerici, & Religioſi, qui neque in cauſis ciuilibus compelli poſſunt can. Quamquam. 17. quæſt. 2. Et l. Nec honorem. Cod. de Epiſcopis, & cleric, Alij ob ſanguinis vinculum, quomodo

nec vir contra vxorem, nec consanguineus intra 4. gradũ in linea transuersali potest testificari l. Iulia ff. De testib. l. Cornelia ff. De iniuriis, Alij ob decentiam, ita libertini contra suos dominos, & eorum vxores, filios, vel propinquos, & è conuerso non possunt dicere testimonium. L. Libertinorum. C. De testibus.

Obseruemus secundò cum causæ, ad quas testes desiderantur, quædam ciuiles sint, & aliæ criminales: quo ad criminales, satis constare, quando testis teneatur vltro se offerre ex conclusionibus D. Thom. initio huius art. à nobis propositis. Vnde hic potissimè agemus de causis ciuilibus.

CONCLVSIO PRIMA.

In causis ciuilibus, & pecuniariis, nemo tenetur, neque ex charitate, vltro se offerre ad testificandum, nisi, quando periclitatur proximus pati graue damnum in suis bonis.

PAtet. Nemo tenetur, vt controu. 3. huius art. docebimus conclusione. 6. testificari cum proprio damno, multò minus ad id se offerre, an si quis in causa ciuili vltro se offerrat, nisi cum fratri iniustè imminet grauis iactura suorum bonorum, altera pars instè ac rationabiliter indignatur, & incurrit iste testis odium illius partis: iustè enim conqueritur, cur nõ iussus nec vocatus vltro te obtulisti? cum alteri non immineret grauis iactura? ergo nisi talis immineat fratri bonorum iactura, nõ tenetur aliquis vltra se offerre ad testificandum. Dixi nisi immineat grauis iactura, quia si non immineat nemo tenetur, neque ex charitate alterius bono prospicere, si uerò immineat tenetur, & pars contraria iniustè tunc indignaretur, cum iure naturæ, & charitatis teneamur patiẽti graue damnum, quantum possumus fauere.

Secundò in debitis ciuilibus si debitor fugam paret, illudquè nobis innotuerit, non tenemur creditorem admonere de fuga sui debitoris, nisi quãdo grauis iactura ex illa fuga immineret creditori, ergo neque testis in causis ciuilibus tenetur se offerre ad testificandum, nisi quando graue damnum alteri imminet in bonis.

Dices. Nemo tenetur ex charitate succurrere fratri nisi existat in extrema, vel graui necessitate, sed eo quod litiganti de aliquo debito immineat magnum damnum in bonis, non propterea existit iam in extrema, vel graui necessitate, cum possit esse diues, & quamuis non recuperet debitum illud mille aureorum, habere domi alia mille, ergo etiam si meum dictum sit illi necessarium non teneor me vltrò offerre ad testificandum: Respondeo cum Soto. De teg. secre. mem. 2. q. 2. dub. 5. post. 3. conclu. & lib. 5. De iust. q. 7. art. 2. Duplicem esse necessitatem, aliam quam quia actu patitur ex propria inopia, aliam verò, quæ alicui, & extra inopiam infertur per aliquam iniuriam, vel cladẽ: quando frater patitur necessitatem priori modo, non teneor ei succurrere ex charitate, nisi illa necessitas extrema sit, vel grauis, at quando patitur necessitatem secundo modo, i. ex iniuria alterius, vel à causa exteroa, vt cum inuasor aggreditur domum vicini, vel illa laborat incendio, etiamsi frater alias sit diues, teneor ex charitate iuuare illũ quantum possum. Quia tunc charitas nõ respecit inopiã, sed solum damnum imminens fratri. Ita in hoc casu, etsi frater sit diues, cum tamen immineat illi grauis iactura in suis bonis, nisi feram testimonium, teneor illud ferre, ac vltro, vt illi opem feram. Sed quæres.

AN QVANDO QVIS ACCVsat alium in causa propria teneatur testis vltrò se offerre.

TRibus modis potest quis accusare in causa propria: Primò inique, id est non seruato ordine charitatis. Secundo licitè, sed volũtariè, ita vt non teneretur. Tertiò licitè, & ex præcepto, quia tenebatur, vt cum afficitur iniuria is, cuius honor est necessarius bono communi. In primo casu ex bis tribus perspicium est, & ab omnibus receptum, non teneri aliquem ad ferendum vltro testimoniũ. Similiter in tertio teneri. In secundo res est dubia. Quidã enim asserunt tunc etiã teneri, cũ iustè ille accuset, ac nisi probet incurrat pœnam talionis, ac crimen calũniæ, cui damno potest testis ille sine vllo incommodo sua occurrere. Sed oppositum est multò probabilius: Primò quia ex D. Tho. testis non tenetur curare periculum cui accusator ille, cum voluntariè accuset, propria spõte se exposuit. Secundò, quia accusator concurrit actiuè ad offendendum, accusatus passiuè ad se defendendum, lex autem charitatis inclinat potius, ut faueamus defendẽti se ipsum, quã offendenti. Tertiò, quia licet accusator periclitetur de crimine calũniæ, & pęna talionis, reus tamen periclitatur quoque si probetur delictum, de pœna legis, & grauius periclitatur, quia reus solet puniri secundum rigorem legis, cum accusatore verò, & si deficiat, minus agitur quo ad pœnã talionis, quando autem paria sunt pericula actoris, & rei, fauendum etiam est potius reo, quam actori.

CONCLVSIO SECVNDA.

Tam iure impediti, vt Episcopi, clerici, parentes contra filios, vxor contra virum, quàm priuilegiati, ut affines, & consanguinei, ac alij, quos retulimus, prima obseru. quando alij testes desunt, & ipsorum testimonium est necessarium, ut recuperet, quis bona sua tueatur suum bonorem, & famam, vel liberetur ab alio damno, quod illi iniusti infertur, tenentur contra se inuicem testificari, sicut, & alij extranei, imò, & vltro se ad id offerre.

HÆc conclusio intelligenda est in causis ciuilibus, & pecuniarijs, nam in criminalibus sicut nõ possunt compelli, ita nec tenentur, nec debent. Hæc est cõmunis inter Canonistas in illud cap. Quamquam, & can. In necessitate distin. 4. De consecra. & Iurisperitos l. vl. Cod. De hæreticis. & l. Cõsensu. §. Seruis. ff. De repud. Habentque illam Cayet. hic Soto de teg. sec. mem. 2. q. 7. Nauarr. lorer uerba. num. 319. & 323. & seq. vbi affert in hãc sententiam Hostien. Archidia. Panur. Imol. Fęlin. & alios grauissimos Iurisperitos. Et probatur. Iure naturæ, & lege charitatis tenetur quinis fauere parti læsæ, à quocunque lædatur, etiam si à proprio fratre, quãdo læsus indiget omnino auxilio ipsius. Qui prohibiti sunt, vel priuilegiati à debito testificandi: habent illud à iure humano: ius autem humanum non potest derogare iuri naturali, & præcepto charitatis. Ergo. Et confirm. possunt hi quando testimonium ipsorum necessarium est omnino, compelli à iudice ex illo cap. Quamquam, ergo à fortiori tenentur ex charitate. Secundò, si quis videat fratrem germanum debere Petro famæ, vel pecuniæ restitutionem, tenetur illum admonere, ac si viderit nec correctione illa adduci, vt restituat cum possit, tenetur denuntiare illum Superiori, ne frater eius maneat in peccato. Ergo similiter testificari, quando non sunt alij testes, vt frater soluat debitum, & curet conscientiam suam exonerare.

Sed intelligenda est hæc conclusio ita vt illi testi non immineat propterea aliquod graue damnum, iuxta ea, quæ dicemus statim Cõtro. 3. huius ar. conclu. 6. Possunt autẽ consanguinei, & affines, contra se inuicẽ testificari in pluribus, vel paucioribus causis, similiter in grauioribus, vel leuioribus, iuxta maiorẽ, vel minorẽ coniunctionẽ quam inter se habebũt, & maius, vel minus dãnũ quod potest ipsis imminere, vel illi cui ipsorũ testimonium necessariũ fuerit. V. g. minus dãnum sufficit, vt propinquus in secũdo gradu desinat testificari, quam propinquus in quarto. Similiter maior necessitas exigitur in parte læsa, & periculum maioris damni debet illi imminere, vt debeat frater cõtra fratrẽ testificari, quã alius affinis. Qđ patet ex ordine charitatis, quo cęteris paribus coniunctiores sunt magis diligẽdi, &

di, & minus agendum contra illos, quàm contra minus coniunctos. Quando autem para læsa, & indigens non habeat alios testes, colligendum est ex natura causæ de qua agitur. & ex circunstantijs loci, temporis, & personarum, Et quod certius est standum erit iuramento ipsiusmet partis, vt docet Nauar. lib. cit. num. 339. Credendum enim est partem læsam non proferre testes coniunctos parti contrariæ, qui eo nomine suspecti esse solent, si alios haberet extraneos, & minus suspectos.

Ex hac conclusione sequitur, vt obseruat D. Nauar. loc. cit. num. 229. aliquando teneri aliquem ad testificandum, imò, & vltrò se offerendum, cum tamen à iudice non possit compelli.

Sed contra hæc quæ dicimus de coniunctis sanguine, obijcies. Tenebitur ergo filius contra patrem, & è conuerso testificari, & vltrò, ac non vocati, si alter eorum alicui innocenti noceat, cum defensio innocentis sit a iure naturæ, quod ius omnes comprehendit. Respondeo primò, patrem non eximi à ferendo testimonio contra filium, & è conuerso solo iure humano, sed iure etiam naturæ, quod præponderat cuius alteri iuri. Dico secundò, cum præcepta charitatis sint affirmatiua, non obligare semper, maximè cum graui damno proprio, offerre se ad testificandum sola charitas postulat, vt oppresso faueamus, testificari autem filium contra patrem, & incurrere illius indignationem, vel è conuerso, damnum adeo graue est, vt non teneatur aliquis eorum cum tanto damno contra alterum dicere testimonium, neq; ad id obligat charitas. Idem dicendũ est de vxore contra virum, & è conuerso, præterquã in causis, in quibus pater ex testimonio filij, & vir ex dicto vxoris læue damnum incurrent, pars verò contraria magnum.

CONCLVSIO TERTIA.

In causa fidei, vt in crimine hæresis, simpliciter, & absolute tenetur quiuis testificari contra alium, & vltrò se offerre, non solum extraneus, verum etiam pater contra filium, vxor contra virum, frater contra fratrem, Idemque dicendum est in crimine læsæ maiestatis, vt proditione ciuitatis, & coniuratione in suum Principem, quando adhuc sunt in fieri, & imminent.

PRior pars probatur Exod. 32. cũ adorasset populus vitulũ, dixit Moyses filijs Leui, qui illũ non adorauerant. [Si quis est domini iũgatur mihi, & occidat vnusquisq; fratrem, & amicum, & proximum suum &c] Et ne putemus non intelligi ibi nomine fratris verum, & germanum fratrem, & sed propinquum iuxta consuetudinem idiomatis Hebræi, subiungitur dixisse deinde Moyses ijs, qui illos idololatras occiderant: [Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo.] Et apertius Deut. 13. [Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris suæ, aut filius tuus, aut filia, siue vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis, vt animam tuam, clã dicens, eamus, & seruiamus alijs alienis, ne acquiescas ei, neque parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eũ.] Quæ verba expendens D. Cyprian. in lib. de exhortatione martirij cap. 5. & habetur 24. q. 5. can. Si audieris, ait: [Si hoc fuit obseruatum ante aduentum Christi, quãtò magis post aduentũ eius.] Nec excipitur ab hoc debito filius contra patrem, eo quod isto loco non fiat mentio patris, quia vt optimè obseruant Cayet. in isto loco, & Nauar. libr. cit. nu. 326. cum experientia teste ardentius ament parentes filios suos, quàm amentur ipsi à filijs, eo ipso quo præcipitur patri, ne in causa fidei occultet filium, præcipitur simul filio, ne in eadem causa occultet patrem. Præceptum enim Dei est, cultum ac religionem ipsius amori cuiuscumque propinqui præferre: in quo sensu dixit Moyses vicinus morti, Deut. 33. filijs Leui alludens ad id quod fecerant cõtra idololatras, Exod. 32 [Qui dixit patri suo, & matri suæ nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua o Iacob, & legem tuam ò Israel.] Et Christus Luc. 14. [Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ,] &c. Hoc ipsum docent omnes ferè DD. Glossa, & Canonistæ in cap. Literas. De præsump. Hostien. Anton. de Butr. Imola, Panor. & omnes ferè Iurisperiti, in cap. In omni negotio. De testib. Archid. in ca. Vt officium §. Verum. De hæreti. lib. 6. quem sequuntur Ioan. Andre. & Felinus in cap. Delictorum. De testibus cogendis. Syluest. Testis q. 1. dicto S. D. Thom. sup. q. 26. art. 2. & 3. Sotò, Cayet. & omnes discipuli D. Thom. Nec in ferendo hoc testimonio aliquod est periculum, cum in causa fidei testes sint occulti omnino, & quo propinquiores reo eò magis occulti, iuxta statutũ Bonifa. 8. cap. fina. De hæreticis lib. 6. §. Iubemus, & obseruatur diligentissimè. Vide Nauar. copiosè de hac re differentem: Inter verba, conclus. 6. num. 327.

Probatur altera pars. Quia non solum bonum diuinum & religionis, verum etiam commune Reipub. est præferendum cuique priuato, & proprio, quando autem crimen læsæ Maiestatis est adhuc in fieri, periclitatur maximè bonũ commune totius Reipub. siue sit proditio eiusdem Reipu. siue conspiratio in cap. & principem ipsius, siue quid simile: Et confir. ex cap. Vergentis. De hæreticis. Vbi sumit Innocen. Tertius tamquam certum, in crimine læsæ maiestatis debere quoque parentes testificari contra filios, indeq; infert debere id ipsum in crimine hæresis. [Quia si ad id tenetur, quando læditur Maiestas humana, quãtò magis vbi læditur diuina. Dixi quando est in fieri, nam quando iam commissum est, cessauitque omne damnum, & periculum Reipub. probabile est non teneri tunc parentes ad testificandum contra filios, nec è conuerso. ita Decius in c. 1. De officio delegati. nu. 7. In crimine autem hæresis quod est in fieri, aut in quo non est spes emendæ tenetur filius non solum testificari contra patrem, verum & denũciare, quod si iam sit emẽdatus, vel certò speretur per secretam correctionem emendãdus, durum videtur vbi nullum est periculum, obligare filium ad denũciandũ patrem, quamuis vocatus in iudicium teneatur testificari contra patrem & è conuerso. Est autem hæc conclus. intelligenda tàm in crimine hæresis, quàm læsæ Maiestatis, quando non sint alij, qui commodè possint testificari, quia si existant, durum etiam mihi videtur exigere testimonium patris contra filium, vel contra, in re adeo atroci, cum tunc necessarium non sit, sed ex alijs commodè haberi possit. An autem teneatur ad restituendum, qui ex charitate debebat se vltrò offerre ad testificandum, nec illud præstitit, quando ex defectu sui testimonij parti alicui eueniunt aliqua damna, statim explicabitur controu. sequenti. Nunc videamus.

III. Controuersia.

PECCET NE CONTRA IVstitiam, & teneatur ad restitutionem testis, qui se abscondit, & occultat ne ferat testimonium, vel qui interrogatus occultat veritatem, quam tenebatur explicare?

OBseruemus initio, varijs modis posse testem esse occultum, aut bona fide, vt qui sine vllo dolo vel fraude recedit à loco, & abest, ad sua negotia exercenda, nil minus cogitans quàm de ferendo testimonio, vel occultat se fraudulenter, recedens eo fine, ne ferat testimonium, & hac fraude potest adhuc bifariam vti, vel antequã vocetur à iudice per ministrum, ne inueniatur, & vocetur, vel postquam vocatus est, & propositum illi mandatum iudicis.

Obseruemus secundò, nullum præceptum superioris obligare ex iustitia subditum, nisi illud actu, & in effectu promulgetur: si sit præceptum vniuersale, debet promulgari in loco publico, vbi similia mandata solent promulgari, si particulare, & priuatum, debet proponi, & intimari (vt dicunt) illi, à quo obseruandum est, quia præceptum

superioris

superioris est velut quædam lex, lex autem non obligat ex iustitia, nisi promulgata. Sola namque voluntas superioris non obligat, nisi illa iuridicè innotescat subditis, innotescit autem, cum promulgatur in loco publico, si omnes respiciat, vel proponitur illi, quem priuatim respicit: Quod si innotescat alia via non iuridica, non obligat, veluti si religiosus sciat habere prælatum aliquod mandatum scripto ipsi proponendum, & per fraudem fugiat faciem superioris, ne illud sibi proponatur, peccabit quidem, quo ad illam fraudem, non tamen contra iustitiam: cum præceptum illud nondum ipsi propositum sit, & intimatum.

Obseruemus tertiò, testem aliquando vocari à iudice, vt ferat testimonium, aliquando non vocari, inter quę hoc interest, vt antequam vocetur, poterit quidem teneri ad ferendum testimonium vltrò, vel ex charitate, vt ad liberandum innocentem, vel ex iustitia legali quando illud exigit bonum commune, non tamē tenetur ex iustitia particulari nisi vocatus à iudice, quia tunc sicut iudex habet ius ad vocandum illum, ita ipse vocatus à iudice ne illum expoliet iure suo, tenetur ex iustitia illum adire, ac ferre testimonium, si ritè, ac iudice interrogetur.

CONCLVSIO PRIMA.

Testis, qui se occultat, post quam à iudice per ministrum vocatus est ad testificandum, peccat, et contra charitatem, & contra iustitiam, tenetur que ad restituenda omnia damna subsequuta.

Haec est communis inter DD Ita Soto lib. 5. de iust. q. 7. arti. 1. & de teg. secr. mem. 2. quæst. 7. dub. 4 post 3. conc. Nauar. Inter verba. conc. 6. num. 219 & in Manua. cap. 25. num. 41. Et probatur: Iudex per suum mandatum applicauit iam parti litiganti illud testimonium, quod cum sit illi per ministrum propositum, occultans se ei inobediens iudici, & expoliat per fraudem partem illam suo iure, nocetque illi cum iniuria, qua parte est inobediens, peccat contra charitatem, qua parte expoliat partem illam suo iure, peccat contra iustitiam, & consequenter si quæ damna inde sequantur, tenetur illa omnia reficere.

Secundò, si præcipiatur alicui proferre in medium scripturam alicui parti necessariam, ille verò per fraudem eā occultet, vel destruat, omnium consensu peccat contra iustitiam, & tenetur ad omnia damna inde sequuta, in iure autem testis comprehenditur sub nomine instrumenti, & habet eundem effectum, c. apit. Peruenit el primo Ext. De testibus, ergo peccat similiter testis fraudulenter se occultans, & tenetur ad restituendum, non minus quàm si inter rogatus iuridicè occultasset verita iniquè veritatem, quia illud mandatum quo vocatur, æquiualet interrogationi.

Tertiò, si per generale edictum compelleretur ad ferendum testimonium, non posset se abscondere, sed peccaret contra iustitiam, ergo & in hoc casu, cum non minorem vim habeat præceptum illud iudicis, quo priuatim vocatus est, quàm generale edictum.

Hæc prima conclusio intelligenda est, quando testis occultans se est parti litiganti omnino necessarius, quia pars illa non potest ita facile alios habere. Ita Soto de teg. secr. mem. 2. q. 7. dub. 4. post 3. conclu.

Vbi circa scripturas alienas alicui necessarias, vel vtiles, quas aliquis apud se habet obseruandum est. Habentem illas, vel ita habere, vt sint verè ipsius aliquo iusto titulo, vt cum suis coniūctæ sunt, vel illi permistæ suis iure hæreditatio contigerunt, vel sunt reuera alterius, inter scripturas autem suas fraude alienius, vel errore, aut casu aliquo permistæ illi aduenerunt. Rursum aut præcipiatur illi à iudice scripturas illas in medium proferre, aut nil tale ei præcipitur, Dico, Habentem scripturas alienas, quacumque ratione illas habeat, si à iudice illi præcipitur producere illas, teneri ad illas producendes, & aliter peccare contra iustitiam, & teneri ad restituendum. Quia præceptum illud iudicis applicat parti illi scripturas illas, & confert ei ius in illas. Similiter si scripturæ istæ sint veræ, vel saltem probabiliter eius, qui illis indiget, tenetur illas ei exhibere, etiam si nullum existat præceptum iudicis, quia sunt res alterius, quas detinere inuito domino, & cum damno ipsius est contra iustitiam, & cum debito restituendi. Quod si re uera sint habentis illas, nec vllum ipsi proponatur iudicis præceptum, non peccat contra iustitiam occultando illas, cum nec alterius sint, nec iudex oppositum præcipiat: peccat tamen contra charitatem, si alteri vtiles vel necessariæ sint, se sine damno suo poterat illas producere, cum ex charitate teneatur vnusquisque fratri suo fauere quatenus commodè potest.

CONCLVSIO SECVNDA.

Testis, qui bona fide, ac sine vlla fraude recessit, quo ipsi ad sua negotia expediebat, nil cogitans de ferendo testimonio, & cui mandatum iudicis non fuit à ministro propositum, nec peccauit, nec tenetur reuersus ad locum adire iudicem, nec offerre se ministro, ut mandatum illud sibi proponatur.

Probatur prior pars, Quia illa occultatio fuit sine fraude, & ex iusta causa, & in qua vsus fuit suo iure, & libertate (loquor de teste, qui non tenetur vltro testificari) Hinc constat secunda pars. Quia extra illos casus, in quibus vel ex charitate, vel ex iustitia legali tenetur aliquis (iuxta ea, quæ supra docuimus) vltrò testificari, nullus tenetur offerre se ipsum ad ferēdum testimonium. Vnde sequitur, illum, qui interrogatus à parte, an in causa ipsius posset ferre testimonium, & dixit se quidem posse, quando sine fraude, vel odio testimonium suum differt, nec peccare, nec teneri ad restitutionem, quia nullus tenetur ad hanc curam, sed pars quæ illus dicto indiget, debet illud curare, & ipsum conuenire.

CONCLVSIO TERTIA.

Testis, qui sciens se vocandum à iudice, & per fraudē se occultat ne vocetur, peccat quidem cōtra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restituendū.

Prior pars probatur, quia contra charitatem est, non iuuare fratrem suo testimonio cum commodè possis.

Secundò, quia repugnant charitati fraus, & dolus, & consequenter declinare per fraudē ab obedientia iudi cis.

Altera pars est contra M. Soto, & D. Nauar. locis cit. qui sentiunt hunc testem sic se occultantem peccare etiam contra iustitiam, hac ratione adducti. Ferre testimonium in hoc casu est actus iustitiæ, ergo occultare se fraudulenter est contra iustitiam. Secundò, nocere alicui cum fraude contra iustitiam est, testis verò hic sic se occultans parti alteri nocet cum fraude. Sed sententiam, quam hic sequimur docuerunt Petrus à Soto, Ioannes à Peña, & alij grauissimi DD. Et probatur: Si hic peccaret contra iustitiam, vel quia resisteret alicui præcepto sui iudicis, vel quia partem illam, cui fauisset suo testimonio, expoliasset suo iure. Non primum, quia mandatum iudicis non obligat, nisi quando actu, & in effectu est propositum, &, vt dicunt, intimatum, quod non est in hoc casu. Dices fuisset illi propositum, nisi se occultasset per fraudem, hoc nil refert, quia peccauit quidem contra charitatem per illam fraudem, non tamen contra mandatum iudicis, cum illud non obligeț, donec fuerit actu intimatum, sicut leges superiorum donec actu fiunt promulgatæ Nec expoliauit aliquam partem suo iure, quia pars litigans non habet ius aliquod in testimonium alicuius, cum sit persona priuata, donec auctoritate iudicis testimonium illud ipsi applicetur.

Nec desunt qui existiment, testem sic se occultantem non peccare contra charitatem mortaliter, sed venialiter tātum, quia etsi testis teneatur ex charitate vitare damnū, & cum illud fratri immineț vltrò se offerre ad testificādū,

curare tamen bonum nō tenetur sub mortali, vnde ratione solum illius fraudis peccabit, quod est veniale; Quod si dixeris peccare mortaliter, quia declinat ab obedientia iudicis, respondent, declinare ab obedientia actu iniuncta esse mortale, declinare vero ab iniungenda esse veniale tantum, quando vtitur fraude; præterquam vbi edicto, generali præcipitur, vt quicunque in ea causa aliquid nouit, accedat ad ferendum testimonium. Nihilominus probabilius iudico hunc peccare mortaliter, esseque salubre consilium, vt huiusmodi testis non recedat, nec se occultet, ostendit enim sic agens parum iustitiæ, & obedientiæ se habere, sicut religiosus qui fraude occultaret seipsum, ne à Prælato aliquod mandatum ei proponeretur, parum certe haberet obedientię, & Religionis.

Argumenta verò quibus Soto, & Nauar. ostendunt hūc testem peccare contra iustitiam facilè diluuntur. Ad primum respond. non benè sequi testificari est actus iustitiæ, ergo non testificari, vel abscondere se, est contra iustitiā: Contra iustitiam enim non est quęuis omissio actus qui iustè exerceri potest, sed illa tantum, qua omittitur, quod debetur ex iustitia, sicut contra charitatem non est omissio cuiuscunque actus qui ex charitate fieri poterat, sed omissio actus, qui ex charitate debebatur: in hoc caso peccauit quidem testis occultans se iuxta probabiliorem sententiā contra charitatem, quia tenebatur ex charitate non se occultare, non tamen contra iustitiam, cum ad id nullo præcepto iustitiæ teneretur. Ad secundum dico, nocere alicui positiuè esse contra iustitiam, nocere verò negatiuè, id est, non prodesse cum possis, esse solum contra iustitiā, quando ex iustitia tenemur illi fratri prodesse, qua ratione testis qui se abscondit non tenebatur prodesse alteri parti.

Sumpta ex regula quam constituit hic Cayet.

CONCLVSIO QVARTA.

Quando aliquis tenetur ex iustitia legali ad accusandum aliquem conscij illius delicti, tenentur ex eadem iustitia legali, ad testificandum, & tantò magis, quantò cum minori detrimento potest quis testificari quàm accusare, cum testis non obliget se ad probandum, sicut accusator.

IDem docet Soto loc. cit. Imo est aperta sententia Diui Thom. Qui reddens hic rationem, ob quam testis non tenetur vltrò se offerre, quando dictum ipsius potest reo nocere, etiam si possit prodesse accusatori, & liberare illum à crimine calumniæ, ait: [Quia accusator suam sponte in tale periculum se coniecit.] Vnde iuxta D. Thom. quando non accusat propria sponte, sed ex debito iustitiæ legalis, curandum erit testi liberare eum à crimine calumniæ, & testificari ex eadem iustitia. Secundò, magis tenemur ad defendendum innocentem quàm nocentem, quando innocens non propria sponte, sed necessitate ducente subest alicui periculo, in hoc casu reus est nocens, accusator verò innocens, periclitaturque de crimine calumniæ, non propria sponte, sed quia debuit ex iustitia legali accusare, ergo. Denique, esset profectò iniquum, & inæquale, vt teneretur quis accusare, quod testis illius rei conscius non teneretur testificari. Nec liberat ab hoc debito, testem vltrò se offerentem incurrere odium rei, tum quia illud non est iustum odium, cum ferat testimonium iustitia legali, vel charitate ita exigente, tum quia bonum commune, in cuius fauorem testificatur in hoc casu, præferendum est cuius damno proprio.

CONCLVSIO QVINTA.

Quando iudex ritè interrogat, testis occultans, vel negans veritatem, quam tenebatur manifestare in re graui peccat mort. & tenetur restituere omnia damna inde subsequuta parti læsæ.

PRior pars huius conclusionis probatur eisdem argumentis, quibus probata est prima conclusio Diui Thom. Secunda quoque pars perspicua est, quia huiusmodi testis nocet illi parti cum iniuria, habebat enim illa ius vt testis verum aperiret. Secundò, mutus, & non manifestans ex quæst. 62. articul. 5. quando tenetur manifestare ex iustitia, tenetur ad restituenda omnia damna subsequuta, nisi manifestauerit, hic autem testis ritè interrogatus tenebatur manifestare. Denique impediuit iniquè bonum ad quod pars illa læsa erat in proxima potētia, & habebat ius.

CONCLVSIO SEXTA.

Testis, qui occultauit se antequam vocaretur, vel vocatus, & interrogatus occultauit veritatem, quia vidit prudenter, & probabiliter graue damnum sibi imminere, si illam explicasset, nec peccauit, nec tenetur ad aliquid restituendum.

INtelligenda est hæc conclus. tàm in causis peccuniarijs, & ciuilibus, quàm in criminalibus, conueniuntquè in ea omnes. Soto de teg. sec. mem. 2. quæst. 7. dub. 2. post 3. conclus. Nauar. Inter verba conclu. 9. nume. 321. vbi citat Baldum, Felinum, & alios in eandem sententiam, & num. 324. Et probatur, præcepta naturalia, & diuina, tàm charitatis, quam iustitiæ, sunt iugum suaue, non obligans in casibus ita arduis, & difficillimis, vt excedant vires humanas, esset autem maximè arduum, & difficile, obligare testem cum periculo vitæ, vel grauis infamiæ, aut iacturæ suarum bonorum. Secundò, iudex non tenetur omnium consensu, cum tanto periculo, & damno defendere priuatum aliquem sibi subditum, ergo multò minus testis. Denique charitas non obligat ad prouidendum bono proximi, cum notabili detrimento proprio.

Sed dices. Eodem modo tenetur testis respondere iudici ritè interroganti sicut, & reus, at reus tenetur, & cum periculo grauis damni, ergo, & testis. Secundò, testificari veritatem est præceptum naturale, & diuinum, pertinens ad iustitiam, & obligans in conscientia, huiusmodi autem precepta obligant, & cum periculo vitæ. Tertiò si testis in hoc casu posset occultare veritatem, posset resistere iudici, & cum iudex iustè interroget, posset quoque compellere testem ad dicendam veritatem, & ita daretur bellum ex vtraque parte iustum.

Sed hæc facilè est diluere. Ad primum dico, non esse parem rationem, quia reus est in culpa, & ita ratione sui delicti tenetur subire illud periculum, & pœnam, testis verò cum non sit in culpa, non tenetur subire pœnam, nec pati damnum, neque in se, neque in suis, in suis inquam, quia pœna propinquorum iudicatur propria. Ad secundū respond. ius naturæ, & diuinum non obligare cum periculo vitæ, vel grauis damni, iure enim naturæ, & diuino soluenda sunt debita creditori, succurrendumque innocenti aggresso, at non cum tanto periculo. Vnde si iudex aduertat illud damnum imminere testi, possitque sine scandalo abstinere ab illius interrogatione, inique ageret, si illum interrogaret, nec teneretur testis tunc respondere. Si verò ignoret illud periculum, aut debeat interrogare ex officio, quia à lite sequeretur scandalum, tunc iustè quidem interrogat quantum in ipso est, sed testis non tenetur ad respondendum ratione illius damni sibi imminentis. Nil enim prohibet quo minus aliquando iudex iustè interroget, cum tamen in illo casu ex aliqua causa testis non teneatur respondere, vt diximus in inquisitione partim generali, partim speciali, in qua auctor delicti nulla omnino laborat infamia. Ad tertium dico, posse dari bellum iustū ex vtraque parte, ex ignorantia alterius partis: quomodo daretur in hoc casu iudice ignorāte iustam causam, quam habet testis, ad non respondendum, propter graue damnum, quod illi immineret. Etenim si illam nosset, & nihilominus illum vrgeret, ac compelleret, inique ageret, nec esset iam bellum iustum ex parte iudicis. Nisi iam ex officio ad id teneretur ad tollendum scandalum Reipu. in quo

casu

casu nil etiam prohibet dari bellum iustum ex vtraque parte, ex vna per se, & ex alia per accidēs, vt cum Dux in bello iusto vna cum nocentibus persequitur innocentes, quia aliter non potest obtinere victoriam, tunc innocentes defendentes se ipsos habent bellum iustum per se, eo ipso quo sunt innocentes, dux quoque ille persequens eos habet bellum iustum per accidens, quia accidit, vt non possit nocentes quos iustè impugnat debellare, nisi persequatur etiam innocentes: Ita in hoc casu, testis iste haberet iustum bellum per se, cum non teneretur respondere, iudex quoque per accidens, ratione illius scandali cui tenetur ex officio occurrere. Quod intelligendum est, nisi bonum commune, aut diuinum aliter exigat, tunc enim tenetur te stis, & quiuis ciuis cuiuis damno se offerre.

Ex hac conclu. sequitur consanguineos, affines, & alios impeditos à iure, vel priuilegiatos, & in casibus inquibus possent compelli à iudice ad testificandum, non teneri cū proprio damno, nec quando damnum vnius redundat in alterum, vt damnum patris in filium, vel fratris in fratrem, vel graues dissidiæ inter eos orirentur, quę cetri inter con iunctos præponderant iacturæ multorum bonorum: confirmanque potest hoc consectarium. Primò, quia affines isti eo quod affines sint, & coniuncti, non sunt deterioris conditionis, nec tenentur ad testificandum contra se maiori vinculo quàm teneantur extranei contra alios, Imò minori, extranei autem, vt constat, non tenentur testificari quando graue aliquod damnum ipsis imminet. Secundò, quia expedit paci, & conseruationi Respub. vt non solum communitas ipsa ciuium, sed quæuis etiam priuata cognatio, & familia pace, & charitate viuant. Tertiò, testimonia ista contra coniunctos, sunt maximum seminarium inimicitiarum inter eos, quæ tantò acriores esse solent, quanto affines isti coniunctiores sunt.

Sequitur secundò, debere testem non solum proprio damno, verum etiam, & alieno prospicere, vt si Petrus læsit Ioannē in re læui, Petrus verò denunciatus iudici lęditur in re graui, nec denunciandus est, nec ferendum testimonium contra ipsum, sed comparanda sunt inter se prudenter ista damna, & habenda ratio grauioris, & fauendū illi, qui maius damnum periclitatur recipere, vt docent D. Thom. in 4. dist. 16. quæst. 2. arti. 3. quæstiunc. 1. & Palud. eadem distinct. quæst. 4. Erit tamen si vocetur à iudice, iuste que ab eo interrogetur manifestanda illi veritas, vt habet Nauar. Inter verba conc. 6. num. 331.

Ex his sequitur tertiò teneri aliquando testem ad testificandum si iuridice interrogetur, qui nec tenebatur nec debebat denunciare, vt in casu modò proposito, & in omnibus illis quos retulimus quæst. 68. artic. 1. Controu. 1. & 5. inquibus (vt ibi vidimus) non tenemur accusare, nec denunciare, vocati tamen in iudicium, & iuridice interrogati, tenemur verum explicare. Similiter quādo crimen quod tua correctione ita emendandum speras, vt nullum inde immineat periculum, vel quod ita occultū est, vt duobus, vel tribus tantum innotescat, neque alicui est nociuum, denunciandum non est, at si vocatus à iudice ritè interrogeris, quia iam existit semiplena illius probatio, verè respondendum est iudici.

CONCLVSIO SEXTA.

Quando iudex procedit via accusationis, & testis iuridice quidem interrogatur, quia existunt indicia, vel quid simile, sed videt, accusatorem qui promisit probare delictum illud sufficienter, & per duos, vel plures testes, mentitum esse, nec habere nisi vnicum: non tenetur in eo casu respondere.

PRobatur, Quando iudex procedit via accusationis, non tenetur respondere, quin accusatio illa iusta sit, saltim in foro exteriori, sed in hoc casu, neque in foro exteriori est iusta, sed fraudulenta, cum promiserit falsò accusator se probaturum delictum, quod scit probari non posse, & deceperit iudicem, ergo non tenetur in hoc casu testis respondere. Et confirm. quia interrogatio iudicis in hoc casu procedit solum ex falsa præsumptione, quia accusator affirmauit delictum illud esse probabile iuridicè, in quo est mentitus iudici, interrogationi autem quam certò scit testis procedere ex falsa præsumptione, non tenetur respondere. Ita Nauar. loc. cit. & Soto lib. 5. de iust. q. 7. arti. 1. in fino corporis arti. & in solut. 1.

CONCLVSIO SEPTIMA.

Quando quis solum tenetur testificari ex charitate, vel iustitia legali, veluti ad consulendum bono communi, vel liberandum innocentem; peccat quidem mort. non offerendo se vltro ad ferendum testimonium, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem. Quando verò non solum tenetur ex charitate, vel iustitia legali, verum etiam ex iustitia particulari, vt qui iam est vocatus à iudice, nec vult aperire veritatem, non solum peccat mortaliter, verum etiam tenetur, in quibus restituere parti culpa ipsius læsæ omnia damna inde sequuta, veluti debitum, quod altera pars reuera exsoluisset, si verum fuisset testificatus, et omnes expensas, et lucra cessantia. In criminalibus verò expensas quidem tenebitur soluere, et omnia damna fisco, vel actori inde sequuta, non tamen pœnam pecuniariam, ad quam reus ille fuisset condemnatus.

PRima pars huius conclusionis patet ex secunda conclusione Diui Thom. initio huius artic. proposita, vbi probat, testem cuius dictum est necessarium ad liberandum innocentem, teneri ad vltrò testificandum ex præcepto charitatis, & à fortiori, quando dictum eius est necessarium bono communi, tunc enim tenetur, & ex charitate, & ex iustitia legali. Non tamen teneri in hoc casu ad restitutionem, patet ex dictis, quia pars litigans non habet ius in dictum testis, nisi quando illi applicatum est per præceptum iudicis, vnde tunc solam violat charitatem, non iustitiam particularem. Similiter si dictum eius sit necessarium bono communi, violat quidem legalem, non tamen particulárem: ad restituendum autem non tenetur aliquis ex violata tantum charitate, vel iustitia legali, nisi simul violet particularem, & noceat alicui cum iniuria, ita & optimè Nauarrus Inter verba. conclusio 6. numero 327. & sequent.

Altera pars eiusdem conclusio. testem vocatum à iudice peccare mort. & teneri ad omnia damna reficienda, nisi aperiat veritatem, constat etiam ex 1. conclu. huius arti. Quia per præceptum iudicis habet pars læsa ius in testem vocatum, vnde si non aperuit iudici verum, expoliauit partem illa suo iure, nocuitque illi cum iniuria, quo verò nocet cum iniuria, tenetur ad reficienda omnia damna. Secundò fuit mutus, & non manifestans, quem constat ex quæst. 62. artic. 5. teneri ad restituendum, & habetur. Cap. Qui cum fure. extr. De furtis. Vnde huiusmodi non est absoluendus, nisi ferat testimonium quod debet, quando adhuc prodesse potest, vel restituat omnia damna culpa ipsius subsequuta, quando iam elapsum est omnino tempus ad testificandum: quia aliter existit in statu peccati. Ita Soto de teg. secret. memb. secunda quæstione septima conclusio tertia.

Vltima pars de criminalibus quo ad expensas similiter constat, & ab omnibus conceditur quia in expēsis nocuit apertè testis iste fisco, vel actori cum iniuria, Quin, & damnum quod homicida teneretur restituere hæredibus occisi, & ad quod fuisset condemnatus, tenetur testis iste reficere, præcipuo debitore id est homicida ipso non satisfaciente illud.

Quo ad pœnam tamen pecuniariam non omnes conueniunt, sed dubitatur a multis.

AN TESTIS, QVI VOCATVS à iudice inique occultauit veritatem, teneatur ad reſtituendam pęnam pecuniariam, ad quam reus, ſi ipſe verum aperuiſſet, fuiſſet iuſtè damnatus.

QVi exiſtimant cum Soto, reum iniquè negantem veritatem teneri ad ſoluendam pœnam pecuniariam, ad quam iuxta leges fuiſſet damnatus, ſi veritatem explicaſſet, id ipſum docent de teſte, & multò potius quàm de reo, quia hic cum agat in propria cauſa minorem infert iniuriam negando veritatem, quæ ipſi noceret, quã teſtis qui mentitur vel agit iniquè in cauſa aliena. Secundò ſi illa pecunia eſſet debita alieri, & culpa teſtis non redderetur ſuo domino, teneretur teſtis iſtè ad illam reſtituendam verò domino, ſed pœna applicanda fiſco vel actori iuxta leges eſt illis debita ex iuſtitia, ergo teſtis, cuius culpa non reddit illam reus, tenebitur ipſe illam reſtituere: Et conſit. Qui nocet alteri cõtra iuſtitiam, tenetur reficere illi nocumentum illud: ſed teſtis hic nocet fiſco reuera, quia ſi explicaſſet veritatem, recepiſſet fiſcus illam pecuniam, nocetquè illi contra iuſtitiam, quia iniuſtè occultauit, vel negauit veritatem: Ergo: Tertiò, qui impedit pauperem à conſecutione eleemoſynæ, quam illi diues contuliſſet, tenetur ad reſtituendum illi pauperi illam eleemoſynam, ſed non minus impedit hic teſtis iniquus fiſcum à conſequutione illius pœnæ, imò iniquius impedit, quia illa eleemoſyna non erat debita pauperi ex iuſtitia, pœna verò illa erat debita fiſco ex iuſtitia, ergo tenetur teſtis iſte iniquus illam reſtituere fiſco. Quartò, iudex, & miniſtri iuſtitiæ tenentur ad reſtituendam pœnam, ſi culpa eorum non condemnetur reus, veluti ſi iudex non ferat ſententiam, aut fiſcus non accuſet, ergo & teſtis, qui non explicat veritatem iuridicè interrogatus: par enim eſt iſtorum omnium ratio.

Oppoſitum iudicant alij, & verius, quibus ſubſcribendum cenſeo: propterea quod pœnæ hoc habent propriũ, & peculiare, vt vidimus quæſt.62.arti.3. vt nec reus, cui poſitiuè impoſitæ ſunt à legibus, teneatur eas luere, niſi adueniente iudicis condemnatione, etiam ſi iniquè, & negata veritate quam tenebatur fateri, ab illis ſe liberet. Vnde eſt argumentum efficax. Teſtis non tenetur niſi ad eam pœnam, ad quam teneretur reus, reus autem non tenetur ad pęnam legis, niſi actu condemnetur, etiam ſi iniquè, & per mendacium ab illa ſe eximat, ergo nec teſtis.

Secundò, fiſcales, cuſtodes montium licèt ex rigore iuſtitiæ teneantur ad luendam pœnam, ad quam reus quem ipſi non manifeſtarunt, fuiſſet condemnatus, quia tenentur ad id ex officio, nihilominus ex intentione formali, vel virtuali Reipub. & dominorum montium ſępe excuſantur à reſtitutione, conſuetudine ipſis fauente, vt vidimus q. 62. arti. 2. ergo multò magis erit teſtis iſte de quo agimus, liber à ſolutione pœnæ, ad quam fuiſſet damnatus reus, cum nec teneatur ex officio, nec recipiat ſtipendium, vt teſtificetur veritatem, ſicut illi, nec concurrat, vt miniſter iuſtitiæ ſicut illi.

Tertiò, Nemo tenetur reſtituere quæ per accidens videntur eſſe contra iuſtitiam, ſed ea tantum, quæ per ſe, vt ſi Petrus occidat Ioannem debentem 100. aureos Franciſco, non quidem animo nocendi Franciſco, ſed ſolum animo vindicandi ſe de Ioanne, non tenetur in hoc caſu Petrus reſtituere Franciſco illos 100. aureos, vt vidimus q. 62. artic. 2. quia per accidens fuit ſubſequutum illud damnum Franciſci: ſed illa pœna non eſt debita fiſco ex iuſtitia per ſe, quia lex imponendo illam pęnam, ſolum intendit punitionem rei per ſe, non commodum, nec vtilitatem fiſci, vel actoris, hoc. n. eſt per accidens, ergo teſtis iſte cũ non priuet fiſcum, vel actorem pecunia ipſis per ſe debita, non tenet reſtituere illis talẽ pęnã. Deniq; cum edictũ generale non minorem vim habeat, quã præceptũ particulare, quo aliquis vocatur à iudice ad teſtificandum, ſi hic teſtis, de quo agimus, teneretur ad reſtituendam pœnam pecuniariam, ad quam fuiſſet damnatus reus, quotquot propoſito à ſuperiori ędicto generali non teſtificarentur quæ verè ſciunt, tenerentur ad reſtituendas pęnas, ad quas fuiſſent damnati, quicunque ipſis teſtimonium ferentibus fuiſſent reuera à iudice condemnati, at nullus eſt Theologorum qui illud hactenus docuerit, neque eſt in vſu etiam apud viros timoratos.

Argumenta in oppoſitum facilè diluuntur ſi obſeruemus primò quod diximus proprium eſſe pœnæ, vt reuera, & actu non obliget niſi adueniente condemnatione. Secundò, quantum interſit inter ea, ad quæ tenemur ex officio, maximè accepto aliquo ſtipendio, & ea, ad quę non tenemur ex officio, nam quando tenemur ex officio eo ipſo tenemur ex iuſtitia commutatiua, quicquid ſit de iure fratris; contra verò quando non tenemur ex officio, nec tenemur ex iuſtitia, niſi aliàs fratri illa aliquo iure debeamus.

Ex his dico ad primum argumẽtum, falsò illud niti fundamento, nam vt vidimus reus non tenetur ad luendam pęnam, niſi actu iam ad illam condemnatus à iudice. Ad ſecũdum dico, in illo caſu pecuniam illam eſſe debitam ſuo domino ſimpliciter, & per ſe, & ex natura rei, etiam ſi nulla accedat iudicis condemnatio, in hoc autem caſu, pœna iſta non eſt ſimpliciter debita, ſed adueniente iudicis condemnatione, Vnde in ciuilibus teſtis iſte nocuit actori in re ſua actu, & reuera, in criminalibus verò pęna illa nõ eſt fiſci, nec actoris ante condemnationem rei, qua ratione manet etiam ſoluta confirmatio illius ſecundi argumenti. Ad tertium reſpondeo, eleemoſynam illam per ſe eſſe bonam pauperibus, quia diues per ſe illã cõferre inſtituebat, at in hoc caſu (vt diximus) pęna iſta non eſt per ſe bonum aliquod fiſci, ſed per accidens, cum lex per ſe tantum inſtituat in illa pęna punitionem rei, non vtilitatem fiſci. Ad quartam dico, iudices, & miniſtros teneri ex officio, & accepto ſtipendio ad ferendas ſententias, & exequendas, & conſequenter ex iuſtitia commutatiua, & ideo meritò obligati ad reſtituendam pœnam, quam culpa eorũ non luit reus, teſtis verò nõ tenetur ex officio, nec accepto precio, vnde ſufficit, propter ius, quod habet pars illa in teſtimonium ipſius, reſtituat illi damna quæ recepit in expenſis, & debitis, ad pęnam tamen quam debebat ſoluere reus (cum illa nullius adhuc actu ſit) non tenetur, donec aduenerit iudicis ſententia, ſicut nec reus.

ARTICVLVS II.

An Teſtimonium duorum, vel trium teſtium ſufficiat in iudicio?

OBSERVAVIMVS ex Ariſt. 1. Ethic. non eſſe diſciplinati animi, eandem probationem in omnibus rebus quęrere: maior enim & certior exigitur in ſciẽtijs Mathematicis, & Naturalibus, quàm in Moralibus. Vnde in actionibus humanis, quæ circa res contingentes verſantur, ea tantum probatio exigenda eſt, quæ iudicio prudentum cenſetur ſufficere, & quę communiter ſolet continere veritatem, licèt aliquando ab ea deficiat. Ex quo ſequitur, iure naturæ eſſe quidem diffinitum numerum teſtium circa minimum, vt vnus non ſufficiat, maximè in rebus grauibus. Primò, quia vnus facilè poteſt corrumpi, præcibus, pecunia, vel metu. Secundò, quia ſi vnus tantum affirmat, cum ſit alter, qui neget, nempe reus, credendum eſt potius reo, quàm teſti, quia reus eſt in poſſeſſione ſui honoris, famæ, vel bonorum, quæ ab ipſo exigunt, a qua poſſeſſione vult teſtis illum eijcere, & perturbare: eſtque melior ſemper, & potior ratio poſſidentis. Non tamen eſt diffinitus numerus teſtium circa maximum, ſed hoc relinquit ius naturæ prudentiæ Principum, & Gubernatorum, pro qualitate cauſæ, & perſonarum: cum probatio quæ exigitur in iudicio, verſetur circa actus humanos, in quibus non poteſt dari vnica regula certitudinis, ſed quæ in quaque cauſa regulariter, & communiter

ſolet

solet attingere veritatem, & rarò ab ea deficere.

Obseruemus secundò, testes varijs modis posse se habere, nam aliquando conueniunt in eodem facto, dicunturq; contestes, aliquando verò non conueniunt in facto, sed vnusquisq; testificatur suum priuatum factum, diuersum à facto quod testificatur alter, qui dicũtur testes singulares. Rursum testes possunt esse discordes in circunstantijs leui bus, & quæ prudenter non mutant factum, & quibus communiter non attendunt homines, vt si vnus dicat Petrum percussisse Ioannem in domo picta, alter dicat, in domo illa se nullam vidisse picturam: vel in circũstantijs præcipuis, & quæ prudentium iudicio communiter variant factum, vt si vnus dicat se vidisse Petrum percussisse Ioannem domi, alter dicat, se illud vidisse in platea: vnus dicat se vidisse illum percussum gladio, alter verò fuste: hi necessariò discidẽt in facto, quia huiusmodi circunstantiæ non possunt conuenire eidem facto: Dico vidisse, Quia si vnus testificetur ex visu, & certa scientia, alter ex auditu, & forma, possunt hi conuenire in facto, & differe in aliqua circunstantia, sed eo ipso talis testis ex auditu incertus est, & exiguæ fidei. Potest etiam aliquis testis sibi ipsi repugnare, Si quidem testificetur ex visu, & certa scientia, & sibi repugnet eo ipso censendus est mentiri, si ex auditu potest qui dem sibi repugnare absque mendacio, propter ea, quæ à varijs audiuit, sed eo ipso nullius quoque aut exiguæ est fidei. Hic solum est sermo de his qui certam, vel aliquam fidem faciunt in iudicio, nempe, vel occulatis, vel his, qui audierunt à viris fide dignis certò, & distinctè illud asserentibus.

Obseruemus tertiò in iure diuino Veteris Legis duorũ, vel trium testium dictum sufficere in quouis iudicio, iuxta illud Deu. 17. [In ore duorum, vel trium peribit qui interficitur Et c. 19. In ore duorum, vel trium stabit omne verbum.] Sed cum hæc lex esset iudicialis, pertinens ad illum populum, abrogata est in morte Christi, nec eam reualidauit quando illam citat Mat. 18. & Ioan. 8. neq; D. Pau. qui eandem citat. 2. Cor. 13. sed tantum referunt legem, quæ apud iudæos obseruabatur, nihilominus cum illa lex esset iudicialis, & pertinens ad gubernationem, & lata à Deo, qui populo illi non malam, sed optimam proposuit gubernationem, insinuat apertè, esse maximè consonum rectæ rationi, & optimæ gubernationi, vt duobus, vel tribus testibus probatio iuridica contineatur: sicque Principes, & Prælati Ecclesiæ in suis iudicijs pcedãt ad instar illius legis.

CONCLVSIO PRIMA.

Duorum, vel trium, qui sit fide digni, testimonium regulariter, & communiter sufficit in iudicio.

Probatur. Iudicia versantur circa actiones humanas, & morales, in quibus ex prima obseruatione nõ requirit probatio demonstratiua, sed ea, quæ communiter, & iudicio prudentum solet attingere veritatem, & rarò ab illa deficit: quæ verò duo vel tres homines concorditer affirmant, maximè sub iuramento, solent communiter vera esse, & à prudentibus talia iudicari, ergo. Dico communiter, quia accidere aliquando potest, vt duo, vel tres falsum testimonium dicant, vt in iudicio, quo fuit condemnatus innocens Naboth. 3. Reg. 21. Sed hoc ratò accidit, & in iudicijs ac legibus id tantum respiciẽdum est, quod accidit, vt plurimum, alioquin neque testimonium multorum sufficeret, cum possit etiam multitudo mentiri, vt accidit in iudicio Christi coram Pilato: propter quod dicitur iudici, Exod. 23. [Ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio multorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies.

Probatur secundò eadem conclusio Iuxta rectam rationem credendum est potius multis, quàm vno, multitudo tribus comprehenditur, vt principio, medio, & fine, vt in linea, longitudine, latitudine, & crassitie, vt in corpore, vnde Arist. 1. de cęlo dixit, corpus vocari totum, & perfectum, quia continet tres dimensiones, vbi autem sunt duo testes cum actore efficiunt tres assertores, vbi verò tres testes multò perfectius.

Tertiò, Hæc conclusio. non est de iure diuino, sed illi maximè consona, & optimæ gubernationi, vt constat ex tertia obseruatione cui congruit illud Eccles. 4. [Funiculus triplex difficilè rumpitur.] Et D. Aug. in illud Ioan. 8. vbi Christus ait: [In ore duorum vel trium habet. In hoc testium numero est trinitas secundum mysterium, in qua est perpetua firmitas veritatis.] Hęc est diffinita in vtroque iure 5. q. 5. cau. Quod verò. Extra. De testibus cap. In omni negotio, ff. de testibus l. Vbi numerus, imò est recepta iam iure gentium apud omnes natiooes. Vnde D. Ioan. prima canonica cap. 5. vt ostenderet gentibus, & Græcis, quibus scribebat, certitudinem Euangelij, quod prędicabat, vtitur hac ratione: [Tres sunt, qui testimonium dant in cęlo, Pater Verbum, & Spiritus Sanctus: Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Testes, quos dicimus sufficere in iudicio, debent esse contestes, & non singulares testes.

Patet. Cum iudicia fiot de actiooibus humanis particularibus, & in indiuiduo, testes singulares circa diuersos actus, in ordine ad vnumquemque actum, non sunt nisi vnus testis, at vnus testis non sufficit in iudicio, ergo neque singularis.

CONCLVSIO TERTIA.

Si totidem, vel æquales testes ex vtraque parte producantur, cæteris paribus fauendum est reo.

Patet, quia tunc iura sunt æqualia, vbi verò iura sunt æqualia, potior est ratio possidentis, reus autem est in possessione suæ vitæ, vel famæ, vel bonorum.

CONCLVSIO QVARTA.

Vbi testes discordant circa circumstantias leues, & quæ non mutant factum, eandem vim habent quam contestes, vbi autem dissident circa circumstantias graues, & mutantes factum, non habent vim, nisi sicut testes singulares.

Patet vtraque pars ex secunda obseruatione, Quia vbi ita discordant, non variatur factum, sed idem factum testantur, Imò illa variatio ex D. Chris. & Aug. in opusculo de concordia Euangelistarum, est quædam confirmatio veritatis, quia si omnino conueniant, & in leuissimis, videbuntur consultò, & ex muta conspiratione testificari. Similiter vbi discordant in præcipuis, cum etiam discordent in facto, vnusquisq; est velut testis singularis sui facti.

CONCLVSIO VLTIMA.

Si tàm testes actoris, quàm testes rei inter se discordent, tunc prudentia iudicis expendendum est, cui faueãt plures, & digniores, & qua causa tractetur: nam vbi plures sunt ex vna parte, vel digniores, in eam inclinandum est, maximè si agatur de libertate alicuius.

Prima Controuersia.

AN ALIQVANDO VNIVS Testimonium sufficiat.

Ratio dubitandi est, quia in Religionibus puniuntur aliquando delinquentes, vel vnius testimonio: Similiter furantes vuas, vel vectigalia puniuntur solo custodis testimonio, Tum et l. Oium. Cod. De testamentis solius Imperatoris testimonij, & cõsequẽter solius Põtificis, vel Re-

uel Regis, ut Cardinalis, vel alicuius viri magnæ eximiæque authoritatis iudicatur sufficere in iudicio.

CONCLVSIO PRIMA.

Quando in iudicio non agitur de condemnatione alicuius, nec fertur sententia in præiudicium tertij, sufficit aliquando vnus testis dignus fide.

Verbi gratia, Si dubitetur, an paruulus, qui est sublatus à cura parentum sit baptizatus, si vnicus testis dignus fide asserat illum esse baptizatum, vel quia vidit, vel quia certò, & apertè audiuit à viris fide dignis, sufficit iste testis, vt est diffinitum à Leone Primo, Epist. 35. Et habetur can. Cum itaque. De consecratione, distin. 4. & à Gregorio Quinto, can. Paruulos. Eadem distin. Et ratio est, quia [Quilibet est præsumendus bonus & verax, quamdiu nō probatur malus, & fallax,] aliàs periret fides humana, si in his casibus non crederetur illi, qui prudenter iudicaretur probus, & verax.

CONCLVSIO SECVNDA.

In causis leuibus, etsi agatur de condemnatione alicuius, sufficit testimonium vnius fide digni, maximè vbi ita apparet expedire bonæ gubernationi.

Ita habet vsus omnium iudicium. Damnant enim scindentes ligna in nemore alieno, vel sapientes vuas solo testimonio custodis, aliter non possent ista esse tuta. Eadē ratione in causis grauioribus modò non agatur de vltimo supplicio, sufficit vnicus testis eximiæ authoritatis, vt Imperator, Papa, vel Cardinalis, quia recta ratio dictat, vt dicto personæ adeo eximiæ, non habeatur minor fides, quàm dicto duorum, vel trium è media plebe.

CONCLVSIO TERTIA.

In iudicijs in quibus agitur de supplicio vltimo, exiguntur necessariò duo, vel tres testes, oculati, contestes, & omni exceptione maiores.

Hanc probant argumenta primæ conclusionis D.Th. Et est lege sancitum: vnde nec solius Imperatoris, vel Papæ in hac parte testimonium sufficeret, nisi vel ad grauiter torquendum reum, vel ad aliam pœnam mitiorē, non tamen ad plectendum capite, licèt dictum illorum æquetur, & superet dictum duorum, vel trium è media plebe: Quia ad vltimum supplicium ita exigunt ipsemet leges sequutæ ius diuinum antiquum, (in quibus non possunt Imperator, vel Rex dispensare, quia esset in damnum tertij) vt nemo condemnetur, nisi existat iste numerus testium.

CONCLVSIO VLTIMA.

In Religionibus sufficit vnicus testis, uel singulares testes ad puniendum frangentem cæremonias Religionis, vel committentem aliquod peccatum mortale, ex his, quæ nō afferuntur secū infamiam, & grauem punitionē.

Quia in Religione, vt benè obseruant hic Cayet. & Soto, vbi maior puritas vitæ exigitur, & vbi potissimum salus spiritualis subditi desideratur, cum minori strepitu, & figura iudicij procedendum est, nec exigitur in hu iusmodi delict.s adeò iudicialis probatio, sicut inter seculares. At in grauioribus delictis, & afferentibus secum grauem infamiam, & pœnam, etiam si non vltimum supplicium, non sufficit vnus testis, neque multi singulares, quicquid in h c parte dicat Caye. quia Iure Pontificio cui Religiones subiectæ sunt, statuitur, ne quis in grauioribus condemnetur, nisi aut conuictus, aut cōfessus, vt habetur can. Nos in quemquam 2.q.1. conuictus autem nullus dicitur, nisi ad minus per duos testes cōtestes. Imò & iure naturæ, vbi non est, nisi vnus testis, quando reus negat non est cō-

demnandus, cum debeant in his esse probationes luce meridiana clariores, sicut & inter seculares. Vnde quod ait Cayet. Religiosum, qui ab vno testificatur de vno furto, ab alio teste de alio, &c. posse puniri, vt furtem, non est admittendum, sed tantum posse contra illum inquiri, & per aliquam torturam religiosam, ut optimè docet Soto. Regula autem optima est in his, seruare propriè Religionis, maximè si sunt approbata, & benedicta à summo Pontifice.

Secunda Controuersia.

AN ALIQVANDO REQVIRANTVR in iudicio plures testes, quam duo, vel tres.

Ratio dubitandi est, quia cap. Præsul, B. Syluester, ut habetur 2.q.5. decernit, ut præsul, id est, Episcopus Cardinalis non iudicetur, nec condemnetur nisi existant 72. testes. Presbyter Cardinalis 44. Diaconus Cardinalis 28. alij clerici Vrbis Romæ, non nisi cum 7. Tum etiam l. Hac consultissima Cod. de testamentis, & Instituta. Eodem tit. §. Sicut paulatim. Et lib. partitio partit. 9. ti. 1. l. 1. & 2. & li. 5. ordin regal. ti. 2. l. 1. Et l. 3. Tauri: requiruntur in quibusdam testamentis, ut supra uidimus 7. testes, ut in nuncupatiuis, in alijs 5.

Præterea nullo iure constat debere esse 2. vel 3. testes: Non iure naturali, quia ita non posset lex humana requirere in istis personis, uel testamentis plures, Nec diuino, quia illud diuinum Deut. iam est abolitum, cum esset iudiciale; Nec humano, quia humanum tàm ciuile, quàm Ecclesiasticum requirunt plures, ut constat ex istis testibus adductis, possetque statuere, ut requirantur 8. uel 10. sicut iure ciuili cautum est in regno Lusitaniæ, nequis capitis condemnetur, nisi ex consensu regis.

Obseruemus bifariam esse aliquid de iure naturæ, uel positiuè, nempè, id ad, quod prosequendum, uel fugiendū inclinat natura, ut uenerari parentes, non furari: aliud verò negatiuè, illud scilicet, quod natura non prohibet, ut habere omnia in communi.

Obseruemus secundò, ut constat ex dictis initio huius articuli, iure diuino positiuo nilmodò esse determinatū, circa numerum testium, etiam si oppositum doceant Hostien. Abbas, & alij quos refert Couarru. in ca. Cum esses. De testamentis, num. 2. quia loca illa Deut. & Euangelij, ac B. Paul. vt explicatum est, non proponunt illud in Euangelio tanquam de iure diuino, sed solum referunt, quæ leguntur in Veteri Testamento. Et in lege Euangelica nulla alia præcepta continentur, præter ea, quæ pertinent ad fidem, & Sacramenta, nisi sola naturalia. Quamuis sit maximè conformis iuri naturali, & rectæ rationi iste numerus testium, binarius, uel ternarius.

CONCLVSIO PRIMA.

Loquendo de iure naturæ positiuè, determinatus est numerus testium, quo ad minimum in causis grauioribus, nempè, ut non sufficiat unicus testis, non est autem determinatus quo ad maximum, id est, debeant ne esse tres, vel quatuor, uel plures.

Probatur prior pars, quia, ut uidimus, unicus testis in re grauiori non debet habere maiorem fidem, quam reus, unus enim comparatus cum uno æquales sunt, imò cæteris paribus fauendum est reo, & potior est ratio ipsius, cum sit in possessione suæ uitæ, honoris, & bonorū quàm alterius. Quo circa non potest fieri ex beneplacito hominum, ut unus testis sufficiat, maximè ubi agitur de capite, etiam si ille unicus sit uir maximæ authoritatis.

Probatur altera pars non esse à iure naturæ determinatum numerum, ita ut ius naturæ determinauerit sic sufficere duos, uel tres, ut non requirantur aliquando plures, uel ita requiri plures, ut non sufficiant aliquando duo, uel tres. Probatur: Quia licet (ut uidimus prima conclusione

huius articuli) in iudicijs humanis non requiratur probatio demonſtratiua, qualis in ſcientijs, ſed ea, quæ prudentium iudicio communiter attingit veritatem, & rarò ab ea deſſicit, qualis eſt 2. vel 3. teſtium, attamen, quia hominum malitia tanta eſt, vt aliquando duo, vel tres poſſint conuenire ad falſum teſtimonium dicendum, vel ex cupiditate, vel ex odio, meritò, vel circa illas perſonas, quæ huiuſmodi odia ſrequentius pati poſſunt, vel propter grauitatem materiæ, potuit lex humana ſtatuere, vt aliquando plures, & multi teſtes exigantur: Quod non eſt contra ius naturæ, cum illa certum numerum non præſcribat: ſicut iure naturæ puniendus eſt latro, at qua pœna, hoc ius naturæ non taxauit, ſed gubernatorum prudentiæ reliquit pro varietate delictorum, locorum, & perſonarum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Meritò in cauſis fidei propter grauitatem materię requiruntur plures teſtes quàm duo, vel tres. Similiter in teſtamentis: quia non exiſtit defunctus, qui poſſit reſpondere, ac explicare quid ipſe voluerit: Et eodem modo in cauſis Epiſcoporum, Cardinalium, & ſimilium.

PRimò propter excellentiam perſonarum. Iudicandi.n. hi ſunt tantæ ſanctitatis, & meriti, vt vnicuique ipſorum potius credendum ſit, quàm tribus, vel quatuor teſtibus. Secundò, quia cum iſti alios iudicent, & puniant, incurrantque ſæpè odia ſubditorum, non eſt facile ſubditis contra ipſos credendum, ſed exigitur dictum multorum teſtium. Tertiò, quia ex eorum condemnatione, & infamia ſequitur magnum damnum ipſorum ſtatui, & dignitati, imò toti Eccleſiæ, & ita ad eos condemnandos magno pondere teſtium opus eſſe dictat recta ratio.

Obijcere aliquis hic poſſet cap. illud. Cum eſſes. De teſtamentis, vbi Alex. 3. ait repugnare diuinæ legi, vt requiratur plures quàm duo, vel tres teſtes. Sed explicatio iſtius cap. & ſolutio huius argumenti, & variæ expoſitiones, quę à Doctoribus afferuntur, copioſè habentur ſupra in diſputatione de Dominio. q. 5. ar. 2.

Offerebat quoque ſe hic agere de teſtibus, quorum dicta per torturam extorquentur, ſed de hac quæſt. copioſè quæſt. præcedenti, art. 2.

ARTICVLVS. III.

An licitè repellantur aliqui ſine culpa à ferendo teſtimonio.

CAn. A ſeruis 2. q. 1. repelluntur ſerui à ferendo teſtimonio, & can. Si teſtes 2. quæſt. 2. repelluntur multi, vt pueri, amentes, infideles, peccatores publici, & infames, & in iure ciuili repelluntur in multis cauſis, propinqui, domeſtici, & mulieres, in alijs admittuntur, ſed in maiori numero, de quo conſulendi ſunt iuriſtæ. Repelluntur autem aliqui ex his ob ſuam culpam, vt publici peccatores, & infames, alij ſine culpa, vt pueri, propinqui, domeſtici: harum legum cauſam reddit hoc articulo D. Tho.

CONCLVSIO PRIMA.

Meritò quidam ex ſua culpa, alij verò ſine vlla culpa repelluntur à ferendo teſtimonio.

PRobatur, Cum teſtes non habeant in iudicio certam, & infallibilem veritatem, ſed probabilem iudicio prudenti, quidquid prudenti etiam iudicio repugnat iſti probabilitati, & facit teſtem ſuſpectum, reddit meritò teſtimonium illius minus efficax, & indignum fide iudicio, at prudenti iudicio debent eſſe ſuſpecti ob ſuam culpam infideles, infames, & peccatores publici, vt ebrij, vſurarij, concubinarij, ſymoniaci, aſſaſſini, mendaces in iudicio, & ſimiles Debent quoque eſſe ſuſpecti propter defectum rationis pueri, & amentes, ob facilitatem ſexus, vt mulieres, ob affectum, vel odij, ut inimici, vel amoris, ut propinqui, & domeſtici, demum propter vilem conditionem, nempè vel ob ſubiectionem ut ſerui, uel indigētiam, ut pauperes, qui ægeſtate vrgente facilè poſſunt corrumpi pecunia. Circa hunc articulum eſt dubium.

Prima Controuerſia.

AN LICEAT REIS OBIICERE TEſtibus quæcunque crimina ad refellenda illorum teſtimonia.

CONCLVSIO PRIMA.

Nunquam licet obijcere teſtibus, quacunque ratione teſtimonium tulerint, ſiue verum, ſiue falſum, ſiue ſeruato ordine iuris, ſiue contra, falſa crimina.

QVia non licet facere mala propter bonum finem, obijcere autem falſum crimen mendacium eſt, & adeò intrinſecè malum, vt nullo modo liceat. Ad ſequentes concluſiones obſeruemus teſtem tribus modis poſſe ſe habere, nam aut protulit falſum, aut verum. Rurſum verum illud, aut protulit ſeruato ordine iuris, aut contra.

CONCLVSIO SECVNDA.

Teſti falſo licet obijcere crimina uera, quæ eneruent ipſius teſtimonium, ſiue illa publica ſint, ſiue occulta.

PRobatur, licet innocenti defendere ſe ab inuaſore per media ordinata, & ſibi conceſſa à iure: ſed in hoc caſu iſte reus etſi innocens, teſtis falſus habet ſe vt inuaſor, cui obijcere verum crimē, quod eneruet eius dictum, eſt medium conceſſum à iure, ergo licet. Et confirmatur, quia vtens iure ſuo maximè in ſuam defenſionem, nō peccat, in hoc autem caſu reus ille vtitur iure ſuo, cum hoc ipſi per leges liceat, & in ſui defenſionem.

Hæc concluſio habet verum ſiue teſtis teſtificetur falſum ex malitia, ſiue ex ignorantia inuincibili, quia innocenti licet ſe defendere, etiam ſi aggreſſor inuadat illum ex ignorantia inuincibili. Dixi crimina, quæ poſſint illius teſtis dictum eneruare. Requiruntur enim tres cōditiones, vt reus poſſit obijcere crimina occulta teſti, Prima, vt ea tantum obijciat, quæ faciunt ad eneruandum illius dictū, nam alia impertinentia non ſunt media per ſe ordinata. Secunda vt ſit medium hoc neceſſarium, id eſt, vt non poſſit aliâ via commodius ſe defendere, quia ſi poteſt alia via, non eſt, quod reueles occulta teſtis crimina, quæ non nocent illi, ſine vlla neceſſitate, non enim concedit recta ratio, vt iure ſuo vtatur aliquis cum damno alterius, niſi quādo neceſſitas vrget. Tertia ut comparetur damnum, quod imminet reo, cum damno, quod imminet teſti ex obiectione criminis, quia ſi damnum teſtis ſit graue, ut uitæ, uel famæ, damnum verò rei leue, tunc non licet, cum graui damno teſtis, & exiguo rei obijcere illi crimen occultum.

CONCLVSIO TERTIA.

Licet etiam reo, quando teſtis verum quidem dicit, non tamen ſeruato ordine iuris, obiicere illi vera crimina occulta.

PATET, ſicut præcedens concluſio, imò poteſt etiam in hoc caſu affirmare teſtem illum mētiri, quia vt conſtat ex

quæ-

quæstione 62. artic. 2. controu. 15. omne opus iniquum est mendacium, & falsum practicum: testis autem asserens aliquid contra ordinem iuris, exercet opus iniquum, & malum. Et confirmatur, Cum verum occultum perinde se habeat in iudicio, & foro exteriori, sicut si non esset, cum reuelari non possit, testis reuelans aliquid contra ordinẽ iuris, asserit quod in ordine ad iudicium, & in foro exteriori non est, qui autem dicit, id, quod non est, mentitur, ergo reus potest asserere illum testem mentiri, subintelligendo in foro exteriori.

CONCLVSIO QVARTA.

Potest quoque reus, etsi testis verum dicat, & secundum ordinem iuris, obijcere illi testi defectus, & vera crimina occulta, quæ à iure reddunt dictum illius infirmum, & inefficax, modò illa probari possint in iudicio, seruatis illis conditionibus positis.

PRimò, quia obijciens crimina, quæ à iure eneruant dictum illius cum illis conditionibus, vtitur iure suo in propriam defensionem, & cum necessitate, qui verò vtitur iure suo, nulli facit iniuriam. Secundò, testis iste etiã interrogatus à iudice, si sciat imminere sibi tale damnum, & infamiam, non tenetur testificari, nisi solum ob bonum commune, si ergo testificatur, voluntariè testificatur, & imputetur ei tale damnum, & non reo qui defendit se per media ordinata, & sibi a iure concessa.

Tertiò, quando iudex procedit via inquisitionis, propter infamiam qua reus laborat, si infamia illa à maleuolis vel maledicis orta sit, potest omnium consensu reus obijcere infamiam illam esse ortam à talibus personis, etiam si illa maleuolentia, vel maledicentia illorum sit paucis cognita: ergo similiter quando proceditur via accusationis, vel testificationis, poterit reus obijcere illud testimonium esse à vitis criminosis, & defectuosis in iure.

Quartò si in isto casu interrogetur à iudice reus, potest non respondere, quia probatio illa cui in hoc casu nititur iudex ad interrogandum, nõ est sufficienter iuridica, cum non sit per testes omni exceptione maiores, sed per eos, quos à iure licet repellere, ergo potest similiter aperire defectus illorum, ob quos in iure repelluntur, etsi sint occulti, maximè cum in iudicio defectus illi eo ipso quo iuridicè probari possunt, non sunt occulti. Consequentia patet, quia si taceat iste iudicabitur suspectus de illo crimine, & patietur, vel tormenta, vel alia damna, ad quod non tenetur, sed potest vitare illam suspicionem, quantum valebit. Antecedens autem probatur, quia reus interrogatus via accusationis non tenetur respondere, nisi illa accusatio sit verè legitima iuridicè, & non solum ex præsumptione iuris, in hoc autem casu accusatio illa non est verè iuridica, & legitima, sed ex sola præsumptione iuris, quia arbitratur iudex, testes illos idoneos esse, & legitimos, & omni exceptione maiores, cum tales non sint, poterit ergo reus obijcere crimina illa, quæ sunt defectus à iure, & probare accusationem non esse verè legitimam.

Quod si dicas hac via arcerentur homines à ferendis testimonijs, quod cedit in detrimentum iudicij, & Reipu. nunquam enim terminarentur lites, Respondeo non esse incommodum, vt testes criminosi arceantur à iudice, aliter leges ipsæ culpandæ essent, quæ hoc ius tribuunt reis.

Intelligendæ sunt istę conclusiones per se, ita vt obijciens testem id faciat, non ex odio, vel vindicta, sed in suã tantum tutelam, & defensionem, sicut ille qui vim inuasoris per vim repellit, non potest illud, nisi ad suam tantum tutelam.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando crimina, & defectus, propter quæ aliquis est à iure inhabilis ad ferendum testimonium, sunt publica, & notoria omnibus, non potest iudex illorum testimonium admittere vllo modo, etiam si non repellantur à reo. Quando verò sunt occulta, potest & debet illos admittere, nec tenetur eos interrogare an habeant tales defectus? donec a reo illis obijciantur.

PRior pars patet, quia iudex est custos iustitiæ, & exequutor legis, vbi autem defectus publici sunt, iustitia ipsa & lex illos repellit, eo ipso quo tales defectus notorij sunt, etiam si à reo non repellantur. Probatur altera pars quia ostendere, & obijcere defectus occultos, pertinet ad defensionem rei, iudex autem non est aduocatus, vel defensor rei, sed iudex & medius inter actorem, & reum.

Grauior dubitatio est.

Secunda Controuersia.

AN IMPONERE ET OBIICERE TESTI falso aliquod crimen falsum sit peccatum contra iustitiam, quando reus nequit alia via se tueri?

NOnnulli ex recentioribus Thomistis iudicant, ratione quidẽ violati iuramenti accidere posse, vt sit peccatum mort. contra religionem talis obiectio criminis falsi, secluso autem iuramento volunt non esse peccatum contra iustitiam, neque obligare ad aliquam restitutionẽ famæ, vel alicuius damni: imò nec absolutè, & per se loquendo esse mortale contra charitatem, sed ueniale tantum. Quod probant, primò ex D. Thom. Qui artic. sequen. conc. 2. ait: [Testem falsum in iudicio quod non est verũ, & legitimum iudicium, nec seruat ordinem iuris, non peccare contra iustitiam, quando fert testimonium in defensionem rei.] quia huiusmodi testis non infert iniuriam alteri, sed solum agit, ne hic, in cuius defensionem testificatur, iniuriam recipiat ab alio. Ergo similiter, cũ iudiciũ, quod nititur dicto falsi testis, non sit verum, & legitimum iudicium simpliciter & reuera, sed solum secundum præsumptionem iuris, nec reus in hoc casu de quo agimus intendat obiectione illa falsi criminis inferre iniuriam testi falso: sed solum se tueri, ac liberare ab iniuria quam ab illo recipit, non peccabit contra iustitiam,

Secundò, Quando reus interrogatus in iudicio de crimine vero, sed contra ordinem iuris: respondet non feci, sed mentitur testis, quamuis sit controuersum, an reus ita respondens mentiatur, certum tamen est, iniustitiam, etiã si sequatur infamia accusatoris uel testis, quia iniquum iudicium non obligat ex iustitia ad dicendam veritatem, ergo similiter in nostro casu, quando testis falsum protulit contra reum, non peccabit reus contra iustitiam, obijciendo & imponendo illi aliquod falsum crimen, quo se defendat. Probo consequentiam, quia maiorem iniuriam infert reo, qui falsum testimonium profert contra illum, quã qui reuelat occultum crimen, ipsius contra ordinem iuris. Quod si dixeris, quando testis, qui testificatus est contra ordinem iuris, dicitur à reo mentiri, reus verè illud dicit, quia testis ille exercet opus iniquum, & mendacium practicum, iuxta ea, quę superius diximus: at quando imponitur testi falsum crimen, falsum est, qđ de illo asserit reus. Hoc non tollit vim argumenti propositi. Vis enim argum. huius non sumitur ex eo, quod testis dixerit falsum practicum, & ideo reus verè affirmet illum mentiri, sed ex eo, quod reus etiam si falsò dicat testem illum mentiri, & peccet, non tamen contra iustitiam, quia quotiescunque proceditur contra ipsum, contra ordinem iuris, non tenetur aperire veritatem. Ergo similiter non peccabit contra iustitiam, si obijciat illi falsum crimen, in iudicio, quod non est uerum iudicium, & in quo procedit iudex ex sola præsumptione iuris, propter dictum falsi testis.

Tertiò, quia istud mendacium non est perniciosum ordinatur enim ad duo bona, primùm vt iudex faciat iustum iudicium secundum se, qui alias faceret iniustum, si dictum illius falsi testis haberet vim, secundum, vt se defendat à calumnia falsi testis, quæ dum intêdit per se iste reus, & ita est mendacium officiosum & non perniciosum, qua tenus profertur in iudicio, & per consequens non est con tra iustitiam, quamuis vt mendacium cum infamia proximi sit perniciosum, & contra charitatem.

Quartò iste falsus obiector nec facit contra iustitiam debitam in iudicio, nec contra iustitiam debitam testi, ergo nullo modo facit contra iustitiam, Primum probatur ex D.Thom.artic.sequenti, ad 2. vbi ait. [Iniustum iudicium non est iudicium simpliciter. At Iudicium, quod innititur falso testi iniustum est, non enim est iustum, nisi secundum præsumptionem iuris tantum, ergo non facit contra iustitiam debitam in iudicio, Nec contra iustitiam debitam testi, quia licet repellere vnam contumeliam per aliam, quando est necessaria ad illam priorê repellendam, vt si quis dicat alteri esse latronem, potest hic respondere illi mentiris, & probare signis ac argumentis illum esse mendacem, vt ea via eneruet fidem quam audientes possent illi adhibere: similéque erit in nostro casu. Et confirmatur ex D. Thom. qui in eadem solutione ait: [Mendacium in iudicio solum esse peccatum mortale, quâdo violatur iuramentum.

Quintò, illa obiectio criminis falsi, licèt prima froote vi deatur inioria, tamen reuera non est iniuria, sed defensio, vel curatio plagæ, & iniuriæ illatæ per falsum testem, ergo non est peccatum contra iustitiam. Probatur antecedens, quia si non est defensio, vel erit aggressio, vel repercussio, at non est aggressio, quia hic nil dicebat testi falso, sed testis falsus est ipsum aggressus: nec repercussio, quia plaga illa quam testis falsus infert huic illi falso testimonio, non est completa, nisi adueniente sententia, ante illam verò, falsus testis quaotum in ipso est, iniquè instat, & perseuerat illa iniuria. Vnde quando reus ante sententiam iudi cis obijcit falso testi falsum crimen, non est repercussio, sed defensio sui, vel curatio suæ plagæ, ne compleatur per iudicis sententiam. Fatentur quidem hoc medium aliquid habere veneni, sed nil mirum, quod lacessitus sic agat, & vnum venenum altero nitatur à se repellere. Denique habet vnusquisque ius repelleodi iniuriam sibi illatam in iudicio, obijciendo testi crimen occultum, etsi ex illo sequa tur testi infamia, ergo obijcere falsum crimen, ad illud repellendum non est contra iustitiam. Probatur consequentia, quia hic secundus modus refellendi iniuriam, quam in fert falsus testis, solum addit supra priorem, mendacium, quod non est contra iustitiam, sed contra veritatem tantû.

Antiquiores verò discipuli D.Thom. ac nonnulli etiam ex recentioribus, ita de hac quæstione sentiunt, vt doceãt primò, plurimum differre, affirmare de teste falso, vel iniquè procedente illum mentiri, vel imponere illi aliquod crimen falsum, quo illius fama, & honor grauiter lędatur. Nam prius illud verè asseritur à reo, eum testis falsus apertè mentiatur, testis quoque reuelans occultum contra ordinem iuris, & si verum dixerit à parte rei, commisit tamê opus iniquum, & consequenter falsum prastitit. Imponere autem illi aliquod aliud crimen, quo falsò lędatur ip sius honor & fama, nullo modo potest excusari à mendacio pernicioso, & nociuo, quod omnium consensu peccatum est mortale contra iustitiam. Cæterum quia reus obijciens testi falsum crimen in iudicio peccare potest, & con tra iudicium, & contra ipsum testem, docent in hoc casu peccare quidem contra testem, cui falsum imponit, non tamen contra iudicium, quia cum procedat illud ex dicto falsi testis nullum est, Addant tamen Authores huius opinionis, istum falsum obiectorem non teneri ad restitutionem damni, quod infert testi, quando æquale damnum recipit ipse ab illo, sed esse tunc velut quandam compensationem vnius damni pro alio.

Nobis hæc sententia videtur probabilior.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui testi falso, aut testificanti contra ordinem iuris imponit, & obijcit falsum crimen, vt ab illo sese defendat, non peccat contra iustitiam in ordine ad iudicium, peccat tamen & contra charitatem, & contra iustitiã in ordine ad testem.

Probatur prior pars. Si iste peccaret contra iustitiam in ordine ad iudicium, certè quia teneretur in illo iudicio verum dicere, & nulli calumniari: at in isto iudicio, quod procedit ex dicto falsi, vel iniqui testis, ad nil horum tenetur ex vi iudicij, ergo non peccat contra iustitiam in ordine ad iudicium. Maior certa est. Minor patet: quia tale iudicium ex D. Tho. & omnibus DD. est illegitimum, & nullam habens vim, nullamque valens inducere obligationem. Quod si dixeris, fit iniuria isti in iudicio, quia forsan testis ex obiectione istius criminis declarabitur à iudice infamis, & inhabilis ad ferendum vnquam testimonium, dico istam iniuriam non fieri iudicio, cum nullam habeat vim, sed testi soli, quod nos etiam asserimus.

Secundò, si reus iste mentiretur, aut imponeret aliquid falso illi testi extra iudicium, etiam si iudex adesset, reus iste non peccaret contra iudicium, cum illud proferat extra iudicium, sed iudicium iniquum, & procedens ex sola præsumptione iuris, ac ex solo dicto falsi, vel iniqui testis, nullum est, perindeque se habet ac si non esset iudicium, vt docet D.Thom.artic.sequenti ad 2.ergo qui falsum imponit falso vel iniquo testi in tali iudicio, non peccat contra iudicium. Et confirmatur: quia ex D.Thom. qui reuo cat aliquem ab iniuria facienda, nullam illi infert iniuriam, reus autem in hoc casu reuocat iudicem à ferenda iniqua sententia contra ipsum ex dicto illius falsi, vel iniqui testis, & ita in ordine ad iudicem ipsum, & actum iudicij, nullam committit reus iste iniuriam.

Altera pars probatur, Repercutere percutientem, & inferre plagam pro plaga est peccatum mortale contra iustitiam, nam est vindicare seipsum authoritate priuata, quod est cõtra iustitiam vindicatiuam, hic autem qui falsum crimen obijcit falso testi, in hoc casu habet se reuera velut reddens plagam pro plaga, & re percutiens illum qui se percussit, ergo peccat contra iustitiam. Et confirmatur, quia iste in isto casu per talem obiectionem falsam non se defendit, sed potius offendit testem, & est velut aggressor, vnde peccat contra iustitiam, non secus ac si imponeret testi falsum crimen extra iudicium. Quod autê hic falsus obiector in hoc casu non se defendat, probo. Omnis defensio debet fieri per medium licitum, & ordinatum, hoc autem medium est illicitum, quia mendacium est intrinsecè malum, & contra virtutem veracitatis: quod verò intrinsecè malum est non potest sumi tanquam medium ad aliquem bonum finem, [Non enim licet ex D.Pau. facere mala, vt inde veniant bona.] Vnde sicut non licet furari ad dandâ eleemosynam, nec exercere homicidium, & occidere aliquem ex intentione, etiam si fiat ad propriam defensionê, ita neque licet vti obiectione falsi criminis ad se defenden dum, esset.n. velut occidere inuasorem sine moderamine inculpatæ tutelæ. Secundò mendacium maximè perniciosum in iudicio ex suo gñe est pctm mortale cõtra iustitiã, & in indiuiduo erit mortale absoluté, si res sit grauis, sed in hoc casu ille reus mentitur in iudicio, & cum pernicie, cum imponat crimen illi testi, reddaturque testis ille infamis non solum in illa causa nerumetiam in quacunq; alia, ergo. Tertiò, qui falsò, & iniquè aliquem infamat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restituendum, vt constat ex D.Tho.q.62.art.2.ad 2. sed reus in hoc casu infamat testê illum per illud falsum crimen, iniquè, probo hanc partem: quia reus habet quidem ius ad negandum delictum, & postulandum ut probetur, non tamen ad imponendû falsum crimen alicui. Ex hac conclusione sequitur, non solum esse peccatû contra iustitiã, imponere falso testi falsum cri-

men,

men, verum etiam detegere verum occultum, impertinens ad causam, de qua agitur, quia tunc iniustè quoque infamatur testis ille.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum dico D Tho. loqui ibi de teste falso officioso, qui ita prodest vni parti, vt alteri non noceat, qui verò imponit falsum crimen, nocet per illud mendacium perniciosum. Dico etiam docere ibi D. Tho. ex vi iudicij testem illum non peccare contra iustitiam, qua etiam ratione nempè ex vi iudicij, dicimus reum crimen, illud falsum testi obijcientem non peccare contra iustitiam. Ad secundum respond. in casu antecedentis reum illum non mentiri, in casu verò consequentis mentiri, cum falsum imponat. Et ad instantiam dico, posito daremus reum illum in casu antecedentis mentiri, mendacium illud esse officiosum, & sine iniuria alterius, quia ita positum est in vsu, reos ad se defendendoa negare dicta testium, & affirmare illos mentiri, ut nec testes propterea iudicent se iniuria affectos, nec alij habeant illos mendaces. At quoduis aliud crimen illis falsò imponere, est mendacium perniciosum, & cum graui damno, & iniuria illorum. Ad tertium constat mendacium istud perniciosum esse, unde nec est debitum medium, vt iudex rectè iudicet, [Cum non sint facienda mala, vt inde veniant bona.] Ad quartum dico, grauem iniuriam inferre testi, & & peccare contra iustitiam in ordine ad testem, quia nocet illi cum iniuria, cum sit mendacium perniciosum: Iudicio verò non infert iniuriam, cum illud iudicium sit reuera nullum, quod nos affirmamus. Ad quintum constat ex primo argum. quo probamus nostram sententiam, non esse defensionem, sed velut repercussionem, falsum crimē obijcere testi falsò: Ad vltimum dico, Habere quidem vnumquemque ius ad repellendas proprias iniurias, per media licita, falsi verò criminis impositionē, cum sit mendacium perniciosum, non esse medium licitum.

ARTICVLVS IIII.

An testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

Obseruemus primò, testem ex tribus causis posse teneri ad dicendum verum. Primò ratione iuramenti, cum nullius testimonium recipiatur in iudicio, nisi præstito iuramento. Secundò ex iustitia, quia tenetur ex ea obedire iudici iusta præcipienti, pertinet autem ad hanc obedientiam, aperire iudici veritatem quàm nouit, quando iuridicè interrogatur. Tertio ex virtute veracitatis.

Obseruemus secundò bifariam posse testem mentiri in iudicio, aut formaliter, vt cum mentitur sciens, & volens, aut materialiter tantum, vt quando dicit falsum, credens se dicere verum: idque, vel certò existimans se verū dicere, vel dubitans: Rursum quando dubitat, aut præmisit debitam diligentiam, vt reuocaret in memoriam veritatem facti, aut illam prætermisit.

Obseruemus vltimò, iudicium & sententiam nullam aliter dici apud Theologos, & Philosophos, aliter apud iurisperitos. Theologi enim quodcunque iudicium iniquum, in quo proceditur contra iustitiam, vocant nullum. Iuristę verò, vt docet Gratia. 11. q. 3. can. Episcopus triplicem faciunt sententiam iniustam, aut propter iniquum animum, & intentionem, vt cum iudex cōdemnat verum reum, sed ex odio: aut quia non seruatur in ea ordo iuris, sed ita, vt non sit apertum, & perspicuum: aut ex causa, vocant autē sententiam, vel iudicium iniustum ex causa, quando apertè, & euidenter deficit in eo ordo iuris, vt si feratur sententia à non iudice, vel sine testibus. Iudicium, vel sententia iniqua primo modo, est quidem iniusta in genere charitatis, iusta tamen in genere iustitiæ, & ita legitima, & obligans in vtroque foro. Iudicium verò vel sententia iniqua 2. & 3. modo est quidem iniusta in genere iustitiæ, & nulla, sed cum hoc discrimine, vt iniusta secundo modo, licèt sit verè nulla, attamen quia iniustitia eius non est aperta, non dicitur continere intollerabilem errorem, qua de causa nec inferior debet in re dubia iudicare de tali sententia sui superioris, sed obedire. De huiusmodi dixit B. Gregor. 11. q. 3. cā. Sententia. [Sententia pastoris iusta, vel iniusta timenda est.] Iniqua verò, tertio modo, cum sit apertè, & euidenter iniusta, dicitur continere intollerabilem errorem, Et hæc ita nulla est, ut in nullo foro obliget, nec sit timenda vel obseruanda, nisi vbi immineret periculum scandali.

CONCLVSIO PRIMA.

Falsum testimonium, quatenus fit præstito iuramento, semper est peccatum mortale.

PAtet, Quia est periurium, quo infert testis Deo graué iniuriam, adducens ipsum in testem mendacij.

CONCLVSIO SECVNDA.

Falsum testimonium, quatenus fit in iudicio, si iudicium illud est iniquum & iniustum, 2. vel 3. modo, non est peccatum mortale, sed tantum veniale.

PRimò, quia in iudicium, quod reuera iniquum est in genere iustitiæ, & nullum, non est iudicium, nec obligat ex iustitia ad dicendum verum ratione iudicij, nec dicens falsum in eo agit cōtra iustitiam debitam iudicio. Secundò, quia tale testimonium licèt falsum & malū, quatenus mendacium, iuuat tamen nihilominus iustitiam, & efficit ne iudex iniquè procedat, nec ferat sniam cōtra ordinem iuris, iuuat etiam partem illam, cui iudex contra ordinem iuris procedens inferebat iniuriam. Quo fit hunc ad nullam teneri restitutionem, per se loquendo: per se inquam, nam per accidens potest fieri, vt teneatur, nempè si sit dubius an iudex rectè procedat, & decipiatur.

Idem dicendum est de tabellione proferente falsam scripturam in fauorem eius, qui patitur iniuriam in iudicio, peccat quidem mortaliter tabellio iste contra iustitiam legalem, quia non solum tenetur ad vitandam omnem falsitatem ex uirtute veracitatis, sicut alij, verum etiam ex officio, & iuramento, quod præstitit, quin etiam etsi nullum præstitisset iuramentum, ex officio quo iniuit pactum cum Repub. seruandæ fidelitatis in omnibus scripturis. Vnde peccat mortaliter contra iustitiam legalem & fidelitatem, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, quia non peccat contra iustitiam particularem alicuius, violatio enim solius iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem. Sed dices iudex non solum peccat contra iustitiam legalem, verum etiam contra iustitiam in iudicio debitam, quamuis mentiatur in fauorem innocentis, ergo & tabellio quando profert falsam scripturam in fauorem innocentis. Respondeo, disparem esse rationem, quia tabellio tantum est custos fidelis scripturæ, & facti, & sic peccat contra solam fidelitatem, iudex verò est custos iusti iudicij, & iuris, & sic peccat contra iustitiam, quam tenetur custodire in iudicio.

CONCLVSIO TERTIA.

Falsum testimonium redditum in indicio, quod est uerum, & iustum iudicium, & in quo proceditur seruato ordine iuris, est peccatum mortale ex suo genere.

QVia cum ex iustitia teneatur subditus iudici rectè procedenti veritatem aperire, mētiri in iudicio ex suo genere est peccatum contra iustitiam, omne aūt peccatū contra iustitiam ex suo genere mortale est. Ex hac conclu. patet quod supra docuimus contra Caiet. quæst. 69. artic. 2.

Non omne mendacium in iudicio esse mortale, nam apertè habet hic D.Thom. esse mortale ex suo genere, quod an tem est mortale ex suo genere, ex læuitate materiæ potest fieri veniale.

CONCLVSIO QVARTA.

Falsum testimonium quatenus est contra virtutem veracitatis, non est mortale, sed veniale ex suo genere.

QVia isto modo sumptum solum est mendacium, mendacium verò nisi sit nociuum, non est mortale, cum officiosum, & iocosum veniale tantum sit.

CONCLVSIO QVINTA.

Testimonium quando materialiter tantum falsum est, sed formaliter verum, vt quando testis adhibita debita diligentia, & examine memoriæ certò credit se verum dicere, nullo modo est pec.

PAtet, quia procedit ab ignorantia inuincibili, & omnino inculpabili, quæ excusat ab omni peccato. Vnde nec tenetur ad aliquam restitutionem damni subsequuti parti, contra quam testificatus est Ratio est, quia nec tenetur ratione iniustè acceptionis, cum excusetur ignorantia, nec ratione rei acceptæ, quia nil apud se habet, nec factus est in aliquo ditior. Tenetur autem quàm primum nouerit se falsum dixisse, retractare seipsum. Probat, & rectè Cayet. Quia cessante illa ignorantia incipit iam esse velut iniqua acceptio, vel detentio, & quod antea erat illi inuoluntarium, fit deinde voluntarium. Dices secundum ius nõ valet illa retractatio testis in iudicio, nisi fiat statim, & incontinenti, vt habetur cap. Præterea extra de testibus cogendis. Dico, in hoc casu, etiam si postea fiat, prodesse multum ad reddendum prius dictum minus firmum, & efficax. Imò ea potest esse causa, & tales circunstantiæ, vt iudex secundum suam prudentiam, cui multa relinquuntur in hac parte, possit & aliquando debeat stare secũdo dicto, & correctioni testis, vt obseruant Glossa, & Doctores in illud capterea. Veluti si vir quẽ iudex nouit timete Deũ, & fide dignũ, nec læuẽ in mutanda sententia, aut corrumpendũ aliqua via, affirmaret sub iuramento, se ex lapsu memoriæ dixisse falsum, sed rediligentius considerata deprehendisse veritatem, & vrgente conscientia accedere ad eam explicandam, & retractandum prius dictum. Quod si iudex nõluerit credere, manet testis ille sufficienter excusatus, & liber, quia fecit, quod debuit: Sunt autem hæc intelligenda quando testis ex tali retractatione non incurrit damnũ notabile, iuxta ea, quæ diximus art. 1. huius quæstionis con trouet. 3. Quia huiusmodi testis non tenetur retractare seipsum ex iustitia; cum nullam in priori dicto commiserit iniustitiam, sed ex sola charitate, qua debet iuuare innocentem, charitas autem non obligat cum tanto damno, Tenetur quoque testis admonere partem illam in cuius fauorem dixit testimonium, vt restituat. Quod si noluerit, iam manet liber cum fecerit, quod tunc in ipso est.

CONCLVSIO VLTIMA.

Testimonium materialiter falsum, vel quia non adhibuit debitam diligentiam, vel quia protulit tanquam certum id de quo dubitabat, ex suo genere est mortale, & tenetur ad restituenda omnia damna subsequuta.

PAtet, quia huiusmodi testis culpa sua, & ex negligentia culpabili dixit falsum.

Offerebat se hic quæstio, An cum periculo propriæ vitæ, vel famæ, vel graui iactura suorum bonorum, teneatur testis falsus ad retractandum suum mendacium, quod est in graue damnum alterius, sed de hac quæstione abundè disputauimus supra q. 62. art. 2. agentes de restitutione famæ. Alia quæstio est.

AN TENEATVR TESTIS FALSVS *restituere pecuniam acceptam pro illo mendacio.*

DE hac etiam diximus q. 62. ar. 5. circa solutionem secundi argumenti D.Tho. interim breuiter dico, Primò, neque testem dicturum verum in iudicio, posse aliquid accipere, vt verum dicat, præter stipendia sui laboris, & lucra illi cessantia, dum occupatur in testificando, & expẽsas quas eadem de causa facit, vt docet D.Aug. Epist. ad Macedonium, quæ est 54. & habetur 14. q. 5. can. Sanè, ubi ait. [Aduocatum stipendium posse accipere pro suo patrocinio, non tamen testem pro suo testimonio.] Dico secundò posse litigantem repetere à teste, quicquid illi dedit pro ferendo testimonio, quia vt vidimus loco cit. quando acceptio est iniusta, & prohibita, licèt datio sit iusta ad redimendam propriam vexationem, vt quando viator dat aliquid aggressori, datur repetitio in iudicio: vnde in hoc casu quamuis litigans potuerit licitè dare aliquid testi, quo indiguit, ut diceret uerum in iudicio ad redimendam suã vexationem, testis tamen iniquè illud accepit, quia nemini licet accipere aliquid, pro re ad quam iam alias tenetur ex præcepto, Non tamen tenetur illud restituere nisi adueniente iudicis condemnatione, quia huiusmodi testis sicut ex sola charitate tenebatur ferre testimonium, ita nolens ferre illud sine pretio solum violauit charitatem, cuius violatio simpliciter non obligat ad restitutionem: vnde tenetur tantum vi legis, quæ cum sit pœnalis, non obligat in foro animæ, nisi adueniente condemnatione. Testis verò qui accipit pecuniam ne dicat falsum, aut ut dicat illud tenetur in conscientia ad restituendum, & ante sententiam iudicis, quia iste ex iustitia tenetur ad non dicendum falsum, quo fit, ut accipiens pecuniam, siue ut dicat falsum, siue ut non dicat, peccet contra iustitiam, pecunia autem contra iustitiam accepta statim in foro animæ ex natura rei, id est ratione illius iniquè acceptionis, restituenda est.

QVAESTIO LXXI. DE INIVSTITIA, QVAE *potest accidere in Iudicio ex parte Aduocatorum.*

QVarta persona, quæ concurrit ad iudicium est aduocatus, ad quem reducuntur etiam relatores, procuratores, & tabelliones, ac scribæ, de quibus præsenti quæstio. disserit D.Thom. potissimè de Aduocato. Agunt de hac materia iurisperiti in Digesto Veter. lib. 3. tit. de Aduocatis. Et in Cod. lib. 2. eodem tit. in recompilat. antiqua legum Regum Hispaniæ. lib. 2. tit. 19. leg. 40. vbi agitur de Cancellaria, & apertius in recõpilatione noua sub Philippo secundo, prima parte. lib. 2. tit. 16. & tit. 24. vbi agitur de procuratoribus. Sumista in verb. Aduocatus Soto. lib. 5. De iust. q. 8. Scholastici nil in peculiari præter D.Thom. qui hoc loco. De aduocato quatuor disputat, Primò quibus debeat

debeat gratis patrocinari, Secundò quibus hoc munus prohibeatur, Tertiò in quibus causis liceat eis patrocinari &, Quartò quo stipendio.

ARTICVLVS I.

An debeat aduocatus patrocinari pauperibus gratis?

TRia statuit hic D.Th. vt propositã quęstio.diluat. Primum est, cum patrocinari pauperi ptineat ad opera misericordiæ, iudicandum esse de patrocinio aduocati, sicut de alijs operibus misericordiæ.

Secundum est, opera misericordiæ cum mãdent præcepto affirmatiuo, non obligate semp,& p semp sed seruatis illis cõditionibus, quas ponit D. Augustinitio primi lib. De doctr. Christ. dicẽs. [Cũ omnibus prodesse nõ possis, his potissimè consulendum est, qui pro locorum,& temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.] Vbi tria docet D. Aug. ptimò non esse quærendos indigentes. sed fauendum his, qui nobis occurrunt, iuxta illud. Exod. 23. [Si occurretis boui inimici tui, aut asino erranti teduc eum.] Secundò neminem teneri ad curandas necessitates futuras, sed ad leuandas præsentes, vnde 1. Ioan. 3. dicitur [Qui viderit fra rẽ suum necessitatẽ habere,&c.] Vbi obseruãda est vox. [Qui viderit] Quę duo elegãter Christus Luc. 16. in historia illa de diuite Epulone? Vbi pauperem cui debebat fauere diues ille refert iacentem ad ianuam diuitis, quasi is qui quotidie occulis illius diuitis sese offerebat Tertiò docet D. August. ordinem seruandum in operibus misericordiæ, vt cum omnibus non possimus, fauea mus prius ilhs, qui nobis coniunctiores sunt.

Statuit tertiò D. Thom. hanc regulam ad omnia opera misericordiæ. Quando apparet qui in promptu possit fratris necessitatis subuenire, non tenemur illi fauere, quando verò non apparet, tenemur ex præcepto charitatis, & misericordiæ illi fauere. Quo loco verbum possit quo utitur hic D. Thom. non est intelligendum de potentia, quam vocant physicam, ita ut adsint alij qui similiter possint, nam ita nullus subueniret, vnoquoq; excusante se, alios esse qui similiter uel melius possunt, sed est intelligendum de potentia morali, cui probabiliter statim coniungetur actus, ita vt dicatur apparere in promptu qui possit,& prudẽter ac probabiliter iudicatur esse illi auxiliaturus: velut affinis cognatus, uel amicus, qui illi fauere potest,& debet, quod indicat verba eiusdem D. Tho. subiungit enim. Si autem In promptu appareat quomodo ei subueniri possit, vel p se ipsũ, vel per aliam personam magis coniunctam.

CONCLVSIO PRIMA

Aduocatus nõ semper tenetur patrocinari causis pauperum, nisi quando non apparet in promptu, qui illi patrocinetur,& concurrant illæ circunstãtiæ quas docet D. Aug loco citato desiderari, ut exerceatur opus misericordæ.

PRior pars probat. Patrocinari pauperi est opus misericordiæ. præcepta autem quibus tenemur ad opera misericordiæ, cum sint affirmatiua non obligant pro sẽper, ergo. Secundò, Alter oporteret aduocatum omnibus alijs negotijs dimissis, solis causis pauperũ intẽdere, quod non est dicendum.

Probatur altera pars, Præceptum misericordiæ obligat, quando verè frater patitur necessitatem, cui à nemine subuenitur Sed quando non apparet in promptu cui paupeti patrocinetur, patitur necessitatem cui à nemine subuenitur, ergo tunc tenetur illi Aduocatus patrocinari. Seruandas vero esse circunstantias quas docet D. Aug. ex dictis constat.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qua ratione tenetur aduocatus patrocinari causis pauperum, eadem propemodum tenetur medicus intendere curationi pauperum.

HÆc perspicua est, cum vtrumque sit opus misericordiæ eiusdem omnino rationis.

Circa hunc artic. offert se occasione eorum quæ hic docet Cayet. disputanda hæc.

Prima Controuersia.

AN ADVOCATVS, RELAtor, procurator,& similes teneantur patrocinari pauperi extra extremam necessitatem.

OBseruandum est hoc loco, pauperem litigantem posse,& ratione suæ litis pati necessitatem, aliquando extremam, aliquando grauem & aliquando communem tantum, quæmadmodum quęst. 32. agentes de eleemosyna docent inter pr ętes D. To. hæc tria genera necessitatis reperiri, Et vt rem præsenti instituto accommodemus, Extrema necessitas pauperi litigantis est, quãdo in lite illa in qua eget patrocinio aduocati, nec habet vnde illud soluat(& si habeat vnde se alat) si succumbat tanta fame,& egestate opprimetur ipse uel familia ipsius vt periclitetur ex defectu necessariorum ad sustentationem, infirmari,& mori: Grauis est, quando si vincatur in illa lite, vel cadet à suo honorifico statu, patieturque grauem bonorũ suorum iacturam, vel propter debita, ad quæ soluenda dãnabitur, patietur longum carcerem cum graui familię suæ detrimento. Communem vocant, quando vir plebeius,& infimæ sortis qui domi suæ laborans se alebat, succumbẽs in lite cogetur mendicari, vt si miser agricola dictus in lite expolietur boue, quo arans victum quærebat,& debeat mendicare, vel similes quas prudẽs iudicabit esse communes necessitates. Quamuis reuera ego huiusmodi necessitatem grauem vocarem: perinde enim est artificem vel agricolam qui sua arte uictum quærebat, debere mendicare, sicut,& alteri ditiori cadere a suo statu honorifico.

Similiter Superfluum quod potest habere aduocatus, duplex est, aliud superfluum naturæ, quando vel in bonis,& facultatibus proprijs quas possidet, habet plura quàm illi opus sint ad se suamque familiam alendam, uel præstatis patrocinijs quibus eget ad quærendum victum suæ sustentationi necessarium, superest illi tempus ad alia patrocinia ferenda. Eodemque modò superfluum statui est, quan do habet in facultatibus plura quam ipsi opus sint pro ratione sui status, vel præstatis patrocinijs, quorum stipendijs,& emolumentis statum suum decenter sustentare potest, adhuc superest illi tempus ad alia patrocinia præstãda Vbi illud obseruandum quoque est, quę dicimus necessaria statui non consistere in indiuisibili, sed in quodã medio: etenim cum status sustentari possit,& decenter,& decentissimeque ad decentis simam sustentationem status fuerint necessaria, non erunt dicenda superflua, sed necessaria quoque statui. Et similiter si à decentissima ista sustẽtatione, aliqua auferantur, modò possit esse decens, dicemus quoque habere illum necessaria statui.

Obseruemus secundò omnium DD. consensu teneri ad

uocatum

uocatum sub mort. ad patrocinandum pauperi litiganti, & existenti in extrema necessitate qualem exposuimus. Nã cum de huiusmodi patrocinio (iuxta D. Tho.) iudicandum sit, sicut de eleemosyna ad quam tenetur diues, sicut diues tenetur simpliciter, & omnino fauere pauperi extremè indigenti, ita & aduocatus patrocinari gratis pauperi in extrema necessitate Nec sunt audiendi, qui volunt sufficere, vt patrocinetur illi nullo tunc temporis accepto stipẽdio, obligando tamen illum, vt si vicerit litem, veneritque ad pinguiorem fortunam, teneatur illud soluere. Hæc opinio est impia: pauper enim litigans sic indigens, cum res litis sit adeò anceps, & incerta, simpliciter est cẽsendus pauper, & extremè indigens.

In grauibus autem necessitatibus, & communibus res est controuersia. Nam quod pertinet ad graues. Cayet. hic sentit aduocatum habentem superfluum tẽpus, ab eo quo indiget ad causas, quarum stipendijs statum suum sustentare ualet, peccare quidem venialiter nisi patrocinet pauperi litiganti in graui necessitate constituto, non tamen mortaliter. Sequitur Cayet. Nauar. in suo Manua. capit. 25 num. 29. quamuis deinde nu. 53. agens de tabellione dicat peccare illum mort. quando non vult gratis conficere scripturam, sine qua patietur pauper notabile damnum in re aliqua notabili. Probatur hæc opinio Cayet. primò. Eodem modo tenetur aduocatus ex D. Tho. hic ad ferendum patrocinium, sicut alij ad alia opera misericordiæ, sed nõ tenentur alij ad alia opera misericordiæ nisi fratre existente in extrema aliqua necessitate, nullus enim tenetur recipere hospitem, qui potest dormire sub Diuo, vel qui dormiẽdo in agro non infirmabitur, nec redimere captiuum, qui manens apud infideles non periclitatur. Ergo nec aduocatus tenebitur sub mort. patrocinari, quando litiganti non imminet extrema necessitas.

Secundò nullus tenetur litiganti grauiter indigenti cõferre pecunias, quibus quærat aduocatum, ergo nec tenetur aduocatus sic indigenti gratis, ac sine vllo stipendio patrocinari. Quod si dixeris, Diues nõ potest largiri eleemosynã isti litiganti, quin consumat aliquam partem sui census, & bonorum, at aduocatus in patrocinando nullas expensas facit, nec consumit aliquam pecuniam, cum habeat superfluum tempus, solo enim verbo illi fauet. Certumque est apud omnes, illum qui sine largitione proprij census, potest alteri subuenire, arctiori vinculo teneri, & in pluribus casibus, quàm ille qui debet proprium censum, & pecuniam largiri.

Contra & sic 3. argumentum cum Aduocatus indigeat litis patrocinijs ad lucrãdum, idem sunt aduocato patrocinia illa, quod alijs diuitiæ, cum pecunia sit quod pecunia æstimari potest, ergo sicut alij non tenentur pauperi litiganti, & si grauiter indigeat, cõferre pecunias quibus quærat patrocinium, ita nec aduocatus patrocinari. Et confir. quia testis eo nomine obligatur, ad testificandum vltrò, & citra grauem necessitatem, quia solis verbis, sine vllo labore, damno, vel expensis valet testimonium ferre, at aduocatus, quantum confert patrocinij, tantum tribuit pecuniæ, cum patrocinijs lucra quærat.

Quartò, Quando quis patitur necessitatem ab extrinseco, & ex malitia alterius, non tenemur tanto vinculo, & debito illi subuenire, quantò tenemur, vbi patitur illã ab intrinseco, veluti ex propria indigentia vel infirmitate, sed pauper litigans, patitur necessitatem ab extrinsecò, & ex malitia alterius partis, qui iniustè vult in lite illa contendere, ergo.

Quintò in lite dubia nemo tenetur fauere potius vni parti quàm alteri, potest quidem, non tamen tenetur, at nunquam vel rarò existit lis in qua non sit reus dubia, & anceps. Denique in omni Repub. benè instituta à Principe vel magistratibus sunt instituti aliqui, duo uel tres, vel plures ad patrocinandum pauperibus, non ergo tenebuntur alij iurisperiti ad id, saltim extra extremam necessitatẽ.

Oppositum omnino docent Sylu. Aduocatus §. 28. Soto lib. 5. de iustitia quæst. 8. ar. 1. & omnes recẽtiores Thomistæ, miraturque, & rectè Cayet. ita in Soto, qua ratione hoc loco obliuiscatur opinionis, quàm habuit supra q. 32. ar. 5. vbi iuxta D. Tho. assignat duos casus, in quibus præceptum eleemosynæ obligat sub mort. Prior est, quando pauper est in extrema necessitate, posterior quando in graui, propter quod composuit peculiare opusculum de eleemosyna. Nos huic etiam sententiæ subscribemus, nam ista Cayet. ab humanitate, & Christiana pietate est oĩno aliena.

CONCLVSIO PRIMA.

Tenetur aduocatus habens superfluum suo statui iuxta decentem sustentationem illius, patrocinari pauperi in graui necessitate constituto, sub pena pec. mort.

Dixi iuxta decentem sustentationem, nam etsi quę possunt deseruire dẽcentissimè non dicãtur superflua, qui tamen habet sufficientia decenti statui, iam dicitur habere necessaria. Probatur conclus. De patrocinio aduocati erga pauperes iudicandum est sicut de eleemosyna diuitis, sed tenetur diues ex superfluis statui, & quibus non indiget ad decentem sustentationem sui status, fauere pauperi sub mort. non solum in extrema necessitate, verum etiam in graui, ergo, & aduocatus. Maior est D. Tho. hic minor recipitur ab omnibus discip. eiusdem D. Tho. & ab eodem Cayet. loco citato supra q. 32. ar. 5. & 6. Et est doctrina D. Ioan. 1. Ioan 3. [Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit illi viscera sua, quomodo charitas Dei est in illo?] Ex quo loco sic argumentor. Frater in graui necessitate existens reuera habet necesse, diues habens superflua statui reuera habet substantiam huius mundi, ergo contra charitatem agit, & peccat. mort. qui habẽs superflua statui non succurrit existenti in graui necessitate.

Et confir. Quidquid dissolueret inter prudẽtes amicitiã contra charitatem est, & peccatum mort. cum charitas sit amicitia, sed pauper litigans, & in graui necessitate cõstitutus, qui imploraret auxilium aduocati habentis superfluum statui, nec illi vellet patrocinari, iustè de illo cõquereretur, & dissolueret inter eos amicitia: ergo. Deniq;. Quod vni est maximè vtile, & necessarium, alteri verò parũ vel in nullo vtile, aut necessarium, non conferre illi cui vtile est impietas est charitati christianæ omnino repugnans, hoc autem modò se habet, patrocinium aduocati, cui superest tempus post patrocinia aliarum causarum, quibus indiget ad decentem sui status sustentationem, erga pauperem litigantem in graui necessitate existentem, ergo. In hoc sensu intelligendus est hic Soto, cum ait, non teneri aduocatum ad patrocinandum in graui necessitate, nisi patrocinium sit illi superfluum, Et inferius, non teneri aduocatum ad patrocinandum pauperi nisi habeat tempus superfluum: loquitur de superfluo intra latitudinem decentis status, ita ut teneatur, quando acquisitis necessarijs ad decentem statum, superest illi tempus, & locus ad patrocinandum pauperi.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Ad primum constat, diuitem non solum teneri ad subueniendum pauperi sub mort. in extrema necessitate, verũ etiam in graui, modò habeat superflua statui. Qua uerò ratione excusentur diuites non recipientes hospites, nec redimentes captiuos, non est huius loci explicare: Interim dico, quo ad hospites excusari, quia vbique existunt hospitalia, & publica hospitia nã ubi nõ sũt vel nõ sufficiunt, tenent nõquidẽ quęrere illos, sed veniẽtes ad se recipere, & hospitari, si grauiter indigeant. Quo ad captiuos dico etiam nõ teneri ad illos inquirendos. teneri tamen se ad illos redimendos postulatur iuuandos.

Ad secũdum licet solutio ibi posita sit satis optima, sed commodius ita diluetur. Duplicem esse necessitatem, aliã cui subuenitur per pecunias, vt fames, egestas, inopia, alia verò cui per concilium, auxilium vel, fauorem, vt cũ

quis

quis laborat ignorantia,vel opprimitur, aut vexatur ab aliquo: Diues tenetur quidem egentem,& inopem leuare ab illa necessitate collatis pecunijs,quia hæ sunt medium per se directè ordinatum ad illam necessitatem, at quando frater indiget concilio,quia ignorans,fauore vel patrocinio quia oppressus,non tenetur diues qui solas habet pecunias,largiri illas vt quærat concilium , & patrocinium sed qui potest suo concilio vel patrocinio illi fauere, is est, q tenetur,cum pecuniæ non sint in hoc casu medium per se & directè ordinatuio ad leuandam istam necessitatem, sed concilium,& patrocinium: id me dia autem quæ non sunt per se,& directè ordinata nemo tenetur.

Eodem modo soluitur tertium,quamuis enim aduocatus per sua patrocinia lucretur, pecuniæ tamen non sunt medium per se ordinatum ad necessitatum litigantis sicut patrocinium,neque est idem iudicium de teste, & aduocato,sicut explicabitur statim controuer. proximè sequenti.

Ad quartum similis est solutio.Neminem teneri ad subueniendum ex suis bonis in necessitate ab extrinseco,quia in ea medium per se ordinatum nō est eleemosyna,sed auxilium,vt cum quis opprimitur ab inuasore,uel calumniatore : Quo fit vt cum necessitas, quam patitur pauper litigans, sit ab extrinseca, ad quam leuandam medium per se ordinatum est patrocinium aduocati , teneri aduocatum ad patrocinandum illi,& in necessitate graui.

Ad quintum respond. imò causas pauperum plerumque esse iustas , & à ditioribus reddi dubias , quod si reuera aliquando dubiæ sint,non propterea deobligatur aduocatus è patrocinio illi ferendo, cum solas causas iniustas debeat dimittere vt videbimus art.3.

Ad vltimum dico: Aduocatos illos constitutos non sufficere ad causas pauperum, quamuis eos hoc interfit, quod isti a Repub. instituti, & ab ea stipendium recipientes tenentur ex iustitia ipsis patrocinari, alij uerò ex charitate,quod si illi sufficiant,sumumque debitum exequantur erga pauperes,tunc alij non tenentur, quia tunc iam est in promptu,qui illis auxilietur.

Occasione eorum quæ in solutione 2.argum.dicta sunt videamus.

AN EODEM MODO TENEantur aduocati ad patrocinandum,quo tenentur testes ad testificandum,& diuites ad subueniendum pauperibus.

IVxta ea,quæ hic habet D.Thom.videntur hi eodem modo teneri,cum hæc omnia redocat D.Thom.ad opera misericordiæ,constat autem leges misericordiæ omnibus esse communes,& eodem modo obligare. In opoositum est,testem aliquando teneri(vt vidimus) ad testificandum vltrò,& si non vocetur à iudice, aduocatum verò vt hic docet idem D.Thom.non teneri ad quærendos pauperes,sed solum ad patrocinandum eis,cum ipsius opem imploraverint.

CONCLVSIO PRIMA

Maiori vinculo tenetur testis ad ferendum testimonium,quam aduocatus ad ferendum patrocinium.

PAtet ex dictis:quia testis,si grauis iactura immineat fratri,siue diues sit,siue pauper,tenetur vltro pro illo testificari,aduocatus autem non tenetur in causa diuitis se ipsum offerre ad patrocinandum,sed rogatus ab illo . quia quod nullo labore fieri potest,& nullius valoris est, tenemur cuique,& diuiti impendere, quotiescunque eo indiget,quod autem alicoius pretij est,& laboris, solum tenemur quando pauper eget,testimonium facilè ac sine vllo labore fertur,nec est pretio æstimabile ex parte testis, ut docet D Aug.can.Non sanè 14.q.6.at patrocinium aduocati laboriosum est, & prætio æstimabile, vt ibidem habetur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Maiori vinculo tenetur aduocatus patrocinari pauperi litiganti,quàm teneantur diuites largiri eleemosynas alijs pauperibus.

PAtet etiam ex dictis, in pluribus enim necessitatibus tenetur aduocatos fauere pauperi litiganti, quàm teneā tur diuites pecunias suas conferre alijs pauperibus, vt ibi gratia,si litigans indigeat grauiter patrocinio aduocati,nec habeat vnde illud soluat,diues non tenetur offerre illi pecuniam,ad quærendum aduocatum,aduocatus autem tenetur gratis illi patrocinari.

Afferitur à DD.duo casus,in quibus debet Aduocatus patrocinari pauperi,in quibus tamen non tenetur diues largiri eleemosynam.Prior est,si alicui immineat grauis iactura suorum bonorum,& graue periculum cadedi à suo statu si uincatur in lite , nec habet tunc pecunias, quibus conducat Aduocatum, in hoc casu diuites non tenentur date eleemosynam,vt constat ex q.33.at Aduocatus tenetur illi patrocinari,cum ex D.Thom.hic,vt Aduocatus ad id teneatur,nil aliud exig tur quàm litigantem patrocinio illo indigere,nec alium esse in promptu,qui illi commodius,& certius auxiliari valeat.Intelligendus autem est hic casus,quando litigans iste, nec in illo loco neque in alio habet pecunias,quas conferat aduocato.Etenim si in alio loco habeat,non est simpliciter pauper,sufficitque vt aduocatus, illi patrocinetur accepta fide, & sub chyrographo,Dixi,in alio loco, quia si solum speretur in alio tēpore, & victa lite habiturus, tenetur nihilominus gratis illi patrocinari,quia hæc spes non efficit,quin ille sit simpliciter pauper,& verè egens.Nec valet quod aliqui obijciunt, licet expectanti primogeniturum, vel habenti regressum beneficij,esti maximè indigeret, subueoire per mutuum restituendum ab ipso , cum venerit ad pinguiorem fortunā,ergo similiter licebit aduocato patrocinari nō gratis, sed accepta fide,reddēdā esse illi suā mercedē,& stipedium victa lite.Non est par ratio.Quia expectās primogeniturā, uel habēs regressū Canonicatus,cū habeat certā spē,& in dubitatū ius in aliqua bona,nō est simpliciter paup, at litigans,non habet quamdiu est res sub lite,certam spem,nec indubitatum ius,sed maximè incertum,& anceps, estque simpliciter pauper.Quamuis non negarem vbi lis esset de graui,& ing nti de pecunia,& ius litigantis plurimum certum,posse aduocatum pacisci cum suo clientulo de aliquo stipendio recipiendo uicta lite.

Alter casus est,in necessitatibus communibus,in quib⁹ licet diuiti habenti superflua status non dare huic vel illi, sed seruare eleemosynam illam, dandam alijs pauperibus similiter indig ntibus , aduocatus autem habens patrocinia superflua,& in communibus necessitatibus debet patrocinari pauperi,nec potest dicere alteri pauperi seruabo meum patrocinium,tum quia ex eo quod patrucinet huic, non minuitur illi facultas patrocinandi, alijs cum in patrocinio nullæ pecuniæ sed sola verba expendantur, quæ non minuūtur,nec consumuntur sicut pecuniæ:tum verò, quia ridiculū esset hoc genus seruandi alijs sua patrocinia sicut ridiculus fuisset Hæbreus,qui iuxta præceptum illud Exod.23.[Si occurreris boui erranti. Si videris asinū proximi tui iacere,&c.]Diceret nolo huic boui,vel asino meū auxil um impendere, alteri illud seruare volo: Quāuis vbi plures se offerrent pauperes, si omnibus nequeat patrocinari, pot st cui uoluerit,seruato tamen ordine charitatis: vt committior bus, & magis indigentibus prius succurrat.

Ex his patet:has tres obligationes,diuitis ad pauperem, testis ad litigantem,aduocati ad suum clientulum,ita se habere,vt obligatio testis sit omnium strictior, eum teneatur vltro aliquādo se offerre , & iustificari,siue diues,siue pauper sit,Obligatio diuitis ad pauperem sit latior:quia nō tenetur fauere nisi indigenti ab intrinseco,obligatio aduocati ad clientulum sit velud media inter istas,quia tenetur illi

illi patrocinari, quando non habet vnde patrocinium soluat, quamuis habeat ad suam sustentationem, solumque indigeat ab eatrinseco.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quæ de aduocato dicimus intelligenda similiter sunt de procuratore, solicitatore, relatore scriba, & alijs mini stris iustitiæ, qui ex officio exercent actus necessarios ad iudicium, quin, & de his qui pollent gratia, & amicitia apud principes, & magistratus.

Constat hęc iisdem rationibus, quibus probata sunt quæ de aduocato docuimus. Quod B. Greg. optimè docet Hom. 9. in Euangeli. his verb. [Habens intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat: habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vsum apud diuitem, pro pauperibus intercedat, Talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod vel minimum accepit. Hęc ille. Nec excusantur hi, quòd emerint ista officia, & sic vendere iure possint, nec gratis debeant illa impendere. Nam, & aduocatus, & medicus multis expensis scientias sibi pararunt nec propterea excusantur, quin gratis auxilientur, & medeantur pauperibus.

ARTICVLVS II.

An conuenienter arceantur aliqui in iure ab officio aduocati.

CONCLVSIO PRIMA.

Meritò ac conuenienter arceantur aliqui ab officio aduocati, propter impotentiã. in qua laborant, et defectum quem patiuntur, uel in sensibus internis, ut furiosi, & impuberes, uel in externis ut caci, & muti.

HÆc perspicua est, habeturque 3. q. 7. per varia capita.

CONCLVSIO SECVNDA.

Meritò quoque arceantur aliqui ab officio aduocati propter decentiam.

NEmpè vel propter decentiam actus iudicij, quia nõ decet tales iudicijs interuenire, vt infames, infideles damnati de aliquo graui delicto, uel ob decendentiam status, quia rebus aliorbus intenti, non decet eos in litibus, & causis forensibus occupari, qua ratione clericis, & religiosis interdictum est aduocare.

Prior pars habetur eodem loco. 3. q. 7. can. Infames. Monachis verò prohibetur 16. q. 1. can. Monachi. el secondo. Et Extr. De postulando ca. 1. vbi id ipsum prohibetur quoque Canonicis regularibus. Et cap. Clerici eodem tit. prohibetur quoque Diaconi, & constituti in minoribus si habeant sufficienter vnde viuant ex bonis Ecclesiæ.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui ob impotentiam, uel defectum arcentur ab officio aduocandi nulla ratione possunt illud exercere, Quia uerò ob indecentiam tantum, possunt aliquando.

VTraque pars constat eisdem locis, maximè 3. q. 7. Vbi obserua defectum naturalem, si grauiter noceat causæ, ita prohibere officium aduocati, vt peccet mort. illud exercens: quod si leuiter noceat, venialiter tantũ, imò, & nullo modo si sufficienter defectus iste alia uia suppleatur, vt si cæcus verbo, vel scripto, vel mutus per tabellam sufficienter parrocinentur.

Secunda pars conclusionis habetur in illo cap. Clerici, vbi ipsis conceditur vt miserabilib. & egentibus, & suis Ecclesijs patrocinari possint: Quod etiam licet religiosis in causis suorum conuentuum si superior præcipiat, vt habet hic D. Tho.

Circa hunc art. vide. Sylu verb. Aduocatus. §. 2. & sequent. ubi multa habet de aduocatis, quæ ad Iuristas potius pertinẽt quã Theologos, nobis sufficiet videamus hic.

Vnica Controuersia.

QVAE SCIENTIA ET DILIgentia desideretur in aduocato, ut rectè suum munus exequatur.

CONCLVSIO PRIMA.

Nullus debet suscipere officium aduocati, quin ea scientia præditus sit qua sufficiẽter ualeat merita, ac iustitiã causarum secundum iura dignoscere.

PAtet, Quia clienteli vtuntur eorum concilio, ut suscipiant litem, uel dimittant. 2. post suceptam litem stant eorum dictis, & rationibus. 3. iuxta allegata ab ipsis iudices sunt de causa illa iudicaturi, vnde oportet ipsos non esse minus peritos quàm iudices. Qua de causa in Castella, & in hoc regno iuata leges Regias non possunt hoc munus exercere, nisi præcedente examine. Hinc sequitur suscipientem munus aduocati sine sufficienti, peritia, non solum peccare, verum etiam teneri ad restituendum omnia damna sequuta litigaotibus, primò, quia cum respiciat stipendium à litigante, tenetur ex pacto, & iusta commutatione particulari sufficiens esse ad consulendum causæ illius. Secundò quia carens scientia sufficienti exponit se periculo perdendi causam cum damno sui clientuli, cui periculo se exponens peccat mort. & nocet cum iniuria.

CONCLVSIO SECVNDA.

Aduocatus debet singulis causis eam industriam, & diligentiam adhibere, quæ iudicio prudentum, et peritorum in sua arte censebitur sufficiens pro ratione, et qualitate causę, aliter agens peccat mort. et tenetur ad restituendum suæ parti omnia damna subsequuta ex illius negligentia.

PAtet. Quia omnibus exercentibus aliquod officium inest hæc communis obligatio, ut illud exerceant cũ debita diligentia. Sed quæ negligentia sufficiet, ut aduocatus negligens teneatur restituere? Dico sufficere illam, quam superius q. 62. ar. 3. uocauimus leuem. Etenim vt eo loco vidimus. Qui bona alicuius suscipiunt custodienda, vt serui bona dominorum suorum, locator, & conductor res locatas, vel conductas, si culpa eorum, uel leui res illæ pereant, tenentur ad illarum restitutionem, sed aduocatus eo ipso quo suscipit causam aliquam defendendam suscipit illius custodiam, illique quantum poterit, & debet se obligat ex pacto, & cum stipendio, ergo si culpa eius in causa illa damna aliqua subsequantur, tenebitur in conscientia omnia illa reficere.

CONCLVSIO TERTIA.

Aduocatus illas tantum causas potest suscipere, quibus commodè potest patrocinari.

PATET. Quia si plures suscipiat, exponit se periculo deficiẽdi in aliquibus, quod est peccatũ mort. & cum dam-

no ac iniuria litigantium, & consequenter cum debito restituendi damna quæ illis ea de causa accidant. Hinc fit, aduocatum habeatem animum suscipiendi omnes causas sibi oblatas, esse in malo statu, nec esse absoluendum primò quia in hoc est temerarius, & exponit se periculo dicto. Secundò, quia nullum relinquit sibi tempus ad patrocinandum pauperibus, ad quod aliquando tenebitur ex charitate, vt vidimus ar. præced.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quæ in his conclusionibus de aduocato dicimus, eadē exiguntur in procuratore, solicitatore, & ceteris ministris, qui ex officio aliquem actum præstare debent in iudicio.

Intellige suo modo, & pro ratione sui muneris, non enim in omnibus pater æqualis scientia ac peritia desideratur.

Idem dicendum est de medico in curandis infirmis pro qualitate, & ratione infirmitatis.

ARTICVLVS III.

Liceat ne Aduocato aliquando suscipere causam iniustam defendendam.

Tribus conclu. satisfacit D.Tho. huic quæst. Prima est.

CONCLVSIO PRIMA.

Aduocatus qui sciens, et prudens iniustam causam defendit, peccat mort. contra iustitiam, et tenetur ad restituendum.

Probatur, qui cooperatur iniquitati alterius, eiusdem iniquitatis est reus. Rom. 1. [Digni sunt morte, non solum qui talia faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Et 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium, & idcirco iram domini merebaris. Sed Aduocatus defendens iniustam causā cooperatur iniquitati illius litigantis, imò facit illi animos, ergo.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui iniustam causam defendit, ignorans illam esse iniustam, excusatur pro ratione illius ignorantiæ.

PATET, Quia ignorantia facit inuoluntarium, vbi autē consensus voluntatis non est, neque peccatum reperitur.

CONCLVSIO TERTIA
in solutione Secund. argum.

Aduocatus qui à principio litis causam iudicabat iustam, deinde uero in progressu litis deprehendit illam iniustā esse, tenetur illam deserere, & admonere suum clientulum ut desistat, uel componat se cum altera parte citra dolum uel fraudem, merita autem causę quę ipsę deprehēdit non potest alteri parti reuelare.

PRIOR pars constat. Quia cum primum deprehendit iniustitiam causæ, si in illius defensione perseueret, defendit iam causam iniustam, & cooperatur iniquitati illius. Posterior uerò patet ex dictis. q. 70. arti. controu. 1. Vbi docuimus secreta omnino celanda esse.

In hoc art. citra primam conclu. obseruandum est, cū omnis causa quæ committitur aduocato triplex esse possit, vel manifestè iusta, uel manifestè iniusta, vel dubia. Conueniunt omnes Doctores in eo, vt causam apertè iustam possit defendere, apertè iniustam nullo modo, imò peccare, non modo contra iustitiam, vt habet hic D.Thom. verum etiā esse periurum, si prudens, & sciens defendat illam. Quia solent aduocati quando hoc officium eis conceditur in Repub. iurare se causam iniustam nullo modo suscepturos, vt habetur in varijs legibus nostri regni æditis à Iacobo primo, Alfonso primo, Petro secundo, & alijs, Et in regno Castellæ id ipsum iurant singulis annis, quin, & quotiescunque pars contraria id postulauerit. Ita lib. 2. Ordin. Regal. tit. 19. leg. 1. & 12. & in pragmaticis Regum Catholicorum leg. 55. cap. 1. & consequenter tenentur ad restituēda omnia damna parti contrariæ subsequuta ex suo patrocinio. Imprimis quascunque expensas, deinde in causa ciuili, debita, vel bona quæ pars illa iustè exigebat, nec potuit obtinere, vel ad quæ soluenda iniquè fuit damnata culpa huius aduocati, in criminalibus quoque si mors uel aliquod damnum corporale illatum sit, debet restituere quidquid superius q. 62. art. 2. diximus restituendum esse ab homicida, mutilatore, & alijs qui nocent fratri in bonis naturalibus. Quin, & parti cui patrocinatur, debet etiam, & expensas, & damna restituere, nisi illam admonuerit de iniustitia suæ causæ, & admonita voluit nihilominus persistere in lite, tunc enim non tenebitur, cum scienti, & uolenti nō fiat iniuria.

De pœna uerò pecuniaria à qua suo iniquo patrocinio liberauit reum, quæstio est.

Prima Controuersia

AN ADVOCATVS QVI SVscepit defendendam causam apertè iniustam alicuius rei contra fiscum, teneatur ad soluendam pœnam pecuniariam, à qua suo inique patrocinio reum illum liberauit.

QVI sentiunt reum, & testem qui iniquè impediunt iniustā sententiā, per quam reus fuisset damnatus ad aliquam pœnam, tuēdam, teneri ad illam restituendā, similiter iudicant de aduocato, his rationibus adducti: D.Tho. hic in prima conclu. obligat aduocatum defendentem causam iniustam ad restitutionem omnis damni secuti ex suo patrocinio, nec distinguit inter causam ciuilem vel criminalem, at in hoc casu aduocatus reuera nocet fisco in pœna illa pecuniaria, ad quā iustè fuisset reus ille damnatus, nisi iniquus iste aduocatus illi reo fauisset. Ergo.

Secūdò si fiscus, vel actor succumbat in causa culpa sui aduocati, tenetur aduocatus restituere illi pecuniam quæ ipsi fuisset applicatā, ergo similiter si aduocatus rei impediat iniquè sententiam, qua damnandus erat: Probo consequentiam, quia similiter nocet vterque.

Tertiò, qui volunt reum non teneri ad soluendam pecuniam ante condemnationem, ducuntur hac ratione, quia talis solutio est pœna, & soluere illam est agere, nemo verò tenetur agere in se ipsum: Sed hac ratio cessat in aduocato, quia ipse non tenetur soluere pecuniam illam vt pœnam, sed uelut restitutionem boni alteri debiti, quod ipse iniquè impediuit.

Quartò iudex, qui non ferret sententiam, teneretur pœnam illam restituere fisco, quia ex officio tenetur ferre sententiam, & damnare reum, sed aduocatus similiter tenetur ex officio non adulterare leges, nec patrocinari causę iniustæ ergo tenebitur similiter ad restituendum.

Quintò, Testis iniquus excusatur ab aliquibus à restitutione, quia lædit mediatè, & remotè, at aduocatus lædit proximè, & immediatè. Denique concurrit efficienter ad illud damnum fisci, ergo tenetur ad restituendum, probatur antecedens: Si accusator rei, culpa aduocati patrocinantis ipsi reo damnaretur pœna talionis, verbi gratia, occisionis, vel mutilationis, maneret irregularis, maximè si huiusmodi

modi aduocatus esset in sacris uel haberet beneficium, vt docet Nauar. ex Panorm. in Manu. c. 27. nu. 207. & 209. ergo concurrit efficienter, nemo enim censetur irregularis ex occisione, uel mutilatione, nisi ad illam concurrat efficienter. Et confir. consiliarius iudicis tenetur ad restitutionem, ergo, & aduocatus.

Oppositum tamen est multò probabilius, nō teneri quemadmodum nec testis, imò multò minus quàm testis. Ostēdo. Quia testis cum inducatur ad manifestandam veritatē inter vtramque partem, & teneatur prospicere vtrique parti, iniquius agit, & cum maiori iniuria, non manifestans veritatem, quam aduocatus, qui solum agit partes sui clientuli, & illi tantum tenetur prospicere, sed testis non tenetur ad restituendam pœnam pecuniariam ante condemnationem, cum hoc sit de propria ratione pœnæ, ergo neque aduocatus. Ita D. Au. Epist. 54. ad Macedoniū tom. 2. & habetur 14. q. 5. can. Non sanè.

Ad argum. in oppositum. Ad primum respondeo D. Th. & DD. loqui de damno dato parti contrariæ in bonis iam debitis, & applicatis illi, non tamen in applicandis, cuiusmodi est pœna pecuniaria. Ad secundum dico esse maximum discrimen, nam aduocatus actoris ex pacto, & stipendio quod recipit, & ex iustitia commutatiua, tenetur diligenter, & fideliter se gerere in causa illius, aduocatus verò rei ad nil tale tenetur erga actorem ex iustitia commutatiua, sed solum ex legali, quæ non obligat ad restituendum Ad tertium, dico, pœnam illam pecuniariam, quacunque ratione sumatur, esse pœnam, cum neque aduocatus iste, si quidem teneretur ad eam soluendam, alio nomine teneretur, quam vt debitam à reo. Ad quartum dico, iudicē teneri ex officio, & iustitia commutat. ad ferendam sententiam, & applicandam illam pœnam fisco, ad quod non tenetur ex officio, & iustitia aduocatus rei. Ad quintum dico immediatè quoquo ledere testem, cum sententia iudicis dicto illius nitatur. Ad sextum fateor concurrere efficienter, sed non propterea tenetur pœnā illam luere, quia est de ratione pœnæ, vt soluturus illam condemnetur, cū nemo debeat agere ī se ipsū: Et ad cōfirmādū dico, cōciliarium esse concausam ex parte iudicis, & ideo teneri ad restituendum, sicut, & iudex, quod non conuenit aduocato rei. Vbi obseruandum est, falsum esse, aduocatum illum esse irregularem, siue sit in sacris vel beneficiarius, siue non quia non est aliquis habendus irregularis, nisi illud habeatur expræssè in iure, in quo tamen nil tale habetur de aduocato. Secundò, quia etiam si aduocatus actiuè concurrat ad iudicium, & causam, non tamen ad illam pœnam talionis, sed solum ad defensionem sui clientuli, & rei. Maior dubitatio est.

Secunda Controuersia.

POSSIT NE ADVOCATVS *patrocinari in causa dubia.*

OBseruemus, quamuis dubium dicatur, quando in neutram partem inclinat animus, sed manet anceps, nihilominus in præsentia omnis causa de cuius iustitia non certò constat dicitur dubia, constituunturque tres gradus dubitandi in omnibus causis forensibus. Primus est, quandò causa ex vtraque parte habet authores, & rationes ex æquo graues, & in qua iudices modò in hāc partem modò in aliam declinare solent. Secundus, quādo vna quidem pars probabilior est, sed altera nihilominus satis etiam probabilis, & in quam iudices multoties quoque declinare solent. Tertius est. quando vna pars ita probabilis est, & recepta, vt altera etsi aliquid videatur habere probabilitatis, parum tamen, & in quam rarò, vel nunquam iudices inclinant.

Obseruemus secundò, in causis dubijs hoc tertio modo, & gradu, certum esse peccare aduocatum contra iustitiam si illis patrocinetur, siue pro reo siue pro actore: quia sic dubia censetur iniusta, vel saltem in qua aduocatus exponit se sciens, & prudens probabili periculo defendendi causam iniustam. Secundò, quia in causa est talis aduocatus, vt clientulus ipsius prosequatur causam illā, & faciat expēsas cum dāno suo cū ferè certum sit condemnandum esse, Et in moralibus quæ communiter accidunt iudicantur tanquam certa, vnde tenebitur aduocatus iste ad restituenda omnia damna, sicut ille qui apertè defendit causam iniustam. Quo circa hic tantum quærimus de causis dubijs in primo, & secundo gradu.

CONCLVSIO PRIMA.

Causam in primo gradu dubiam licet defendere, siue in fauorem actoris, siue in fauorem rei.

QVod attinet ad reum perspicuum est. Quia si iudex ipse in dubijs tenetur fauere reo, quantò magis aduocatus. Sed in uniuersum probatur iā conclus. primò. Quia si nō liceret patrocinari in causa sic dubia, ferè nunquam liceret patrocinari, cum ferè omnes causæ quæ ducuntur in iudicium à principio litis sint dubiæ. Secundò actor non peccat in tali lite. quia vbi ius æqualiter est dubium, potest quiuis sibi prospicere, nec tenetur alteri consulere, ergo neque peccat aduocatus defendendo illum, quia cuicunque iustè agenti licet fauere, & cooperari. Tertiò, cum iudex sit quasi medius inter actorem, & reum, quando actor habet æquale ius cum altero, licitè confugit ad iudicem, vt reddat illi suum ius, ergo, & licitè potest aduocatus illi patrocinari.

Sed contra hanc conclus. obijcies, Lis quoddam genus belli, est sed princeps non potest suscipere bellum contra alterum, causa existente dubia, ergo neque aduocatus potest suscipere causam dubiam defendendam. Et confir. primò, milites qui non sunt subditi, non possunt præliari in bello dubio, quia exponerēt se periculo militandi in bello iniusto, sed eidem periculo exponit se aduocatus in causa dubia: Confir. 2. daretur bellum iustum ex vtraque parte si liceret aduocato patrocinari actori: cum liceat alteri patrocinari reo. Secundò actori non licet litigare in causa dubia, ergo neque aduocato fauere illi: consequentia patet, quia non licet cooperari neque fauere agenti inique, antecedens ostendo, Quia in re dubia melior est conditio possidentis, & cum reus possideat suam vitam, honorem, vel diuitias, agit actor iniquè volens illum à sua possessione perturbare. Et confir. iudex qui non fauet in re dubia possidenti, agit inique, quia debet iudicare secundum leges, & ex regulis iuris in 6. [Quādo iura partium obscura sunt, fauendum est potius reo quàm actori.] Ergo, & aduocatus aget iniquè. Denique si liceret defendere causam dubiam, liceret etiam, & minus probabilem pertinentem ad tertium gradum, cum illa quoque sit dubia, quod tamē omnium consensu, non licet.

Singula suo ordine diluamus. Ad primum respond. plurimum interesse inter principem, & aduocatum, quia bellum est velut exequutio sententiæ, quam debet præcedere diligēs inquisitio de iustitia causæ, & ideo nec suscipi donec constet esse iustum, qua etiam ratione iudex antequā ferat sententiam debet diligenter inquirere de iustitia causæ, patrocinium verò aduocati non est exequutio sententiæ, sed inquisitio causæ ad quam vnusquisque habet ius quamdiu res est dubia. Eodem nomine non licet militari in bello dubio, sicut nec exequi sententiam dubiam: Licet autem patrocinari, sicut licet in re dubia inquirere ius illius: Ad secundam confirmationem dico non esse incommodum vt re existentem dubia, bona fide, & per ignorantiam inculpabilē de iure causæ vterque litem iustè suscipiat, non enim daretur tunc bellum ex vtraque parte iustum, sed quod ex utraque parte videatur iustum. Ad secūdum respond. iudici non licere in pari dubio ferre sententiā contra possidentem. quia esset expoliare illum re, quam iustè possidet, quod non licet in dubio. Similiter neque licere

cere litiganti propria authoritate perturbare, vel expoliare possidentem, adire autem iudicem, vt expendatur, & inquiratur, an iustè possideat, hoc licet, cuique habenti ius, & consequenter potest aduocatus illi patrocinari: per patrocinium enim non expoliat alium re, quam possidet, sed solum inquirit iustitiam causæ, Idemq; licet procuratori, tabellioni, & alijs ministris iustitiæ. Ad vltimum dico non esse simile, quia causa dubia in hoc gradu non est iniqua, dubia verò in tertio gradu (vt admonuimus) censetur iniusta.

CONCLVSIO SECVNDA.

Licet quoque aduocato defendere causam dubiam in secundo gradu, in defensionem rei, modò illam defendat sine vlla fraude, vel dolo.

ITa Soto lib. 5. de Iust. q. 8. art. 3. Et probatur. licet reo in tali casu se defendere, ergo, & aduocato patrocinari illi, consequentia aperta est, probatur antecedens, quia iure naturæ licet vnicuique suum ius defendere, quando non certò constat de iure alterius. Secundò cum aliquando accidat inclinare iudicem in illam partem, etsi minus probabilem, potest experiri aduocatus, an ita contingat in illa, quàm suscipit, Tertiò, quia opinio, quæ aduocato videtur minus probabilis, forsan iudici videbitur probabilior, aut æquè probabilis. Denique causa, quæ in principio litis apparet minus probabilis, in progressu litis potest apparere probabilior, propter ea, quæ occurrent.

Tenetur tamen aduocatus in hoc casu admonere clientulum, causam suam esse minus probabilem, vt si velit cõponere se cum altera parte possit, Quod si non admonuerit illum, vel deuiauerit animum eius, ne componat se cũ altera parte, tenetur ad omnes expensas, & damna, quæ illi ex tali lite euenient, quia illorum verè causa est, cum debeat ex officio, quiuis aduocatus suum clientulum, admonere, nec prohibere quamcunque concordiam honestam.

Sed objicies contra hanc conclus. Aduocatus suscipiẽs causam minus probabilem, agit prudens, & sciens contra propriam conscientiam, quæ dictat illi esse minus probabilem, ergo peccat, Secundò lector nõ potest docere suos auditores opinionem minus probabilem, ergo neque aduocatus illam defendere. Tertiò suscipit causam, quæ habet pauciora merita, ergo peccat velut per acceptionem personarum. Respondeo ad primum, intellectu quidẽ speculatiuo scire illam causam esse minus probabilem, sed simul habere hoc iudicium practicum, licere sibi defendere illam causam in fauorem rei, vnde non agit contra cõsciẽtiam. Ad secundum dico, lectorem cum alios instituat duo præstare, primò enim inquirit, quam probabilitatem habeat vna quæque opinio, secundò docet, quæ sit probabilior: Aduocatus assimilatur lectori in illo priori inquirendo iustitiam causæ, iudex verò posteriori definiendo per sententiam cui reddi debeat ius, vt probabilius, & æquius. Ad tertium dico iudicem posse in hoc casu accipere personas, & peccare non iudicando iuxta merita processus: aduocatum verò nil tale committere, cum solum inquirat merita causæ.

CONCLVSIO TERTIA

Aduocatus suscipiens causam dubiam iuxta secundũ dubietatis gradum contra reum, qui periclitatur de vita, vel graui infamia, aut iactura suorum bonorum, peccat contra charitatem.

PRobatur. Tenetur aduocatus, & quiuis alius ex charitate succurrere reo in extrema, vel graui necessitate, sed in hoc casu si reus ille succumbat in causa, incidet in extremam, vel grauem necessitatem, ergo tenebitur saltim aduocatus non agere contra illum, probo consequentiam. Quia facilius est fauere reo negatiuè, nõ agendo contra illum, quàm positiuè patrocinando illi, vel conferendo eleemosynam, sed in hoc casu teneretur aduocatus fauere illi positiuè, ergo multò magis negatiuè, non agendo contra ipsum. Quemadmodum si tenetur quis iuuare aggressum, multò magis non fauere aggressori, in hoc autem casu reus habet se, vt aggressus, actor verò velut aggressor. Secundò actor in hoc casu agit contra charitatem, ergo & aduocatus, patet antecedens: quia tenetur actor in necessitate proximi conferre illi eleemosynam, & adiutoriũ, multò magis non conijcere illum in illam necessitatem.

Similiter iudicandum est in causis pijs Ecclesiarum, & Religionum, p.m. esse contra charitatem patrocinari contra Ecclesiam, vel Monasterium, quando causa actoris est minus probabilis, ut colligitur ex l. semper in dubijs. ff. de verb. signifi.

CONCLVSIO VLTIMA.

In causis minoris momenti, in quibus si vincatur reus non incidit in grauem necessitatem, neque peccat actor mort. prosequendo illas, nec aduocatus patrocinando.

RAtio est aperta, quia præceptum charitatis non obligat nisi in graui, uel extrema necessitate.

In solutione secundi argum. Habet D. Thom. duo. Prius est, Aduocatum, qui in progresso litis deprehendit causam, quam à principio iudicauit iustam, reuera iniustã esse, non posse illius iniustitiam alteri parti prodere, sed teneri ad seruandum secretum, ut habetur can. Si quem pœnituerit 2. q. 3. & in multis legibus ciuilibus. Quia vnusquisque tenetur ex fidelitate iure naturæ seruare secreta sibi commissa, maximè is, cui ex officio hoc incumbit. Hoc habet difficultatem: Quia si ut uidimus quæst. præced. ar. 1. tenetur testis vltro testificari, quotiescunque testimoniũ ipsius necessarium est ad liberandum fratrem ab aliquo dãno, etiam si illud secretò nouerit, multò potius tenebitur aduocatus secreta partis iniustè litigantis alteri indicare, ut liberetur ab illa iniustitia, & damno.

Dico in causis criminalibus, in quibus agitur de uita, membris, uel graui infamia proximi, debere aduocatum prius admonere actorem iniquum, ut cesset ab illa causa, & iniuria, quod si noluerit, tunc debet reuelare secreta suæ partis, ut proximus ille liberetur ab illo damno, & iniuria, modò non incurrat ex eo Aduocatus aliquod graue damnum: In ciuilibus res est difficilior: Censeo tamen, si parti contrariæ immineat graue damnum in magna quantitate substantiæ, teneri similiter aduocatum ad reuelandum iniquitatem suæ partis, vt liberetur frater à tãto damno, quod si damnum non sit adeò graue, non licebit illi prodere secretum, quia præstat Reipub. Aduocatos secreta custodire, quàm leuia damna aliorum uitare.

Habet secundò D. Tho. Aduocatum in hoc casu debere oĩno deserere causam illam iniustam, quin, & admonere clientulum suũ, vt illã deserat, vel componat se cum altera parte sine damno aduersarij, i. sine ulla fraude, & dolo, sed aperiendo illi suum ius, vt compositio sit amicabilis, libera, ac voluntaria. Ita ut si nulla sit dubitatio, nil ab illo accipiat, nisi qđ oĩno gratis, ac liberè alter uoluerit conferre: Si verò aliqua maneat dubitatio, aliquid conferat sc̃dm qualitatẽ dubij arbitrio prudentis. Ex hac rõne intelligendæ sunt leges Castellæ lib. 2. tit. 19. l. 1. Et in pragmat. l. 54. c. 2. & ti. 17. Recõpil. & leges nostri regni in quibus agitur de compositione litigantium inter se, qñ res est dubia.

In solut. tertij argum. habet D. Tho. in causa iniusta licere aduocato occultare ea, quæ parti iniustam causam prosequenti fauere possent, non tamen licere illi uti aliqua falsitate. Vbi obseruandum est, aduocatũ qui uteretur aliqua falsitate in hoc casu, ad defendendum innocentem, si falsitas illa non redundet in præiudicium tertii, nec peccare contra iustitiam, nec teneri ad aliquid restituendum, imò liberare suam partem ab iniustitia aduersarii, quamuis medio falso, sed officioso: Vnde nec peccabit mort. con-

tra charitatem, nisi interueniat iuramentum. Quæ intelligenda sunt, quando aduocatus omnino certus est de iniustitia aduersarij, quia si dubius tantum sit, peccabit contra iustitiam aliqua vtens falsitate, & tenebitur ad restituendum alteri parti omnia damna ex illa falsitate subsequuta.

ARTICVLVS IIII.

Liceat ne aduocato accipere pecuniam pro suo patrocinio.

Dvplici conclus. respondet D. Thom.

CONCLVSIO PRIMA.

Licet aduocato pretium accipere pro suo patrocinio.

PRobatur. Potest vnusquisque, quæ sibi propria sunt, nec alteri debet ex iustitia, pretio, æstimare scientia Iurisperiti, aduocati industria, & solertia, ipsorum sunt, sicut aliæ scientiæ aliorum artificum, nec tenentur aduocatus, vel Iurisperitus suam scientiam, & industriam alijs impendere ex iustitia, sed solis pauperibus ex charitate, vt diximus 1. art. ergo possunt pro suis industrijs, consilijs, & patrocinijs pretium exigere, & recipere, sicut medici, & alij artifices. Vnde D. Aug. in Epist. illa ad Macedo. [Aduocatus licitè vendit iustum patrocinium, & Iurisperitus verum consilium.]

CONCLVSIO SECVNDA.

Si aduocatus per improbitatem aliquid in moderatum accipiat, peccat contra iustitiam, & tenetur illud restituere.

PAtet, quia in his, quæ pretio æstimanda sunt, exigere pretium immoderatum, & excessiuum, iniquitas est, & cum debito restituendi illum excessum. Ita idem Aug. loc. cit. agens de aduocatis ait: [Ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data verò per tollerabilem consuetudinem non solent.]

Ex his fit. Debere aduocatum recipere solum pretium moderatum, attenta qualitate negotiorum, personarum locorum, & laboris quem impendit, ac consuetudine patriæ.

Circa primam conclus. huius art. obseruandum est, iudicasse aliquos maximè Alensem. 3. p. q. 44. mem. 2. esse symoniam aduocatum aliquid accipere, quia consilium, & patrocinium, quod confert est aliquid spirituale. Sed huic argum. occurrit satis D. Thom. hic ad secundum dicens, scientiam, & consilium aduocati esse, quid spirituale, industrias verò, labores, & operas quas impendit in consilio & patrocinio ferendo, esse quid temporale, & pretio æstimabile. Possumus, & respondere, spirituale illud quod vêdit aduocatus, non esse illud de quo dixit Christus, [Gratis accepistis, &c.] Illud enim est supernaturale, spirituale verò, quod uendit aduocatus est, quid naturale longè distans à materia symoniæ.

Offerunt se hic, circa stipendia aduocatorum nonnullæ controuersiæ ad quarum intelligentiam obseruemus primò. Pretium alicuius rei duplex esse, aliud legale, taxatum, scilicet à lege, aliud verò naturale, quod res iuxta propriam bonitatem, & vtilitatem, quam affert censetur valere. Et quidem, si iuri naturali stemus, non est dubium, quin aduocatos pro suo patrocinio possit accipere pretium cômensuratum suo labori, & industriæ, non quantum à litigante extrahere posset, sed moderatum vt diximus, considerata qualitate negotiorum, locorum, & personarum, ac consuetudine patriæ. Quia licèt in rebus pretiosis, quæ vsibus humanis non sunt necessariæ, vt gemmis, & lapillis, possit quis tantum accipere, quantum valet extorquere, in rebus tamê necessarijs, vt pane, vino, &c. etsi pretiosissimæ sint, non licet extorquere quantum possit, sed pretium moderatum, huiusmodi est patrocinium aduocati, Quod si pretium aduocati lege, quæ iusta sit, & in viridi obseruantia, taxatum sit, consistet illud in indiuisibili, ita vt excedere illud sit iniquum, & restituendum, sicut quando venditur triticum vltra pretium constitutum à lege. Et in hoc omnes côueniunt tàm Theologi, quàm Iurisperiti.

Cæterum, quia dubitatur ab ipsis de iustitia legum, quæ aduocatis pretia taxant, sont à nobis hoc loco explicâdæ.

Vbi obseruemus secundò, quatuor esse in Castella leges, circa aduocatos. Prima est, quàm Reges Catholici ædidere, anno 1545. & habetur lib. 2. Recompilationis factæ sub Philip. 2. tit. 16. [De los Auogados] l. 21. in qua habetur, vt aduocatus in Regio prætorio, & Cancellarijs pro petitione ordinaria, vocât, [Suplicacion o scriptura,] Duos tantum recipiat argenteos. Si verò petitio fuerit magni momenti, & in qua multum laboris, & operæ adhibitû est, taxetur pretium aduocato à Iudice illius causæ, ita vt Aduocatus propria authoritate nil addat illis duobus argenteis. Quamuis lex ista non cogat iudicem ad taxandû pretium, sed quod possit taxare, qua de causa sæpè iudices relinquunt illud aduocato, & litiganti, vt ipsi inter se conueniant.

Secunda lex est, quæ loquitur de stipendio, dicitur, [Salario del pleyto:] Quæ statuit ne possit accipere stipendiû, quod excedat vigesimam partem summæ, de qua est lis, vigesimam verò partem accipere possit, modò non excedat quantitatem 3000. dipondiorum, ita vt hoc stipendio prę stet illa omnia, quæ fidelis aduocatus præstare debet in toto progressu causæ. Ita habetur lib. 1. Fori. tit. 9. l. 1. Et li. 2. Recompil. tit. 16. l. 18. 19. & 20. Loquiturque cum aduocatis, qui sunt in supremo Senatu, vel Cancellarijs, aduocatis enim aliorum tribunaliom solum concedit dimidium huius stipendij.

Tertia lex pertinet ad stipendia annua, dicuntur, [Salarios o quitaciones.] Quæ statuit, ne recipiant aduocati talia stipendia, quin prius à Præsidente, & alijs Senatoribus taxentur iuxta facundiam aduocatorum, & negotia, quæ probabiliter illis in progressu anni occurrent, ita ut hoc stipendium annuum prudenter æquetur quorom fieri potest, cæteris stipend: js particularibus, quæ in progressu anni ex causis illius hominis receptums esset: Habetur hæc lex eod tit. lib. 2. Recompilat. l. 10.

Quarto loco existunt leges 19. & vltimæ eiusdem tit. vbi præcipitur iudicibus tàm supremi Senatus, quam Cancellariæ, quam iudicibus Cantabriæ, & nobilium, vt nulla munera recipiant, neque in parua quantitate, neq; esculenta, neque poculenta, neque ipsi, neque filij, vel vxores eorum, ab his, qui habent litem in suis tribunalibus, vel probabiliter iudicantur habituri, neque ab aduocatis, pro curatoribus, vel relatoribus eorundem tribunalium: sub pœna priuationis officij, & reddendi accepta 10 quadruplum. Comprehenduntur in eadem lege scribæ eorundem tribunalium. [Los secretarios,] Procuratores, Fiscales, & Relatores. l. 56. lib. 2. Recompil. tit. 5. Et in multis ll. ibidê citatis. Quin & cæteri iudices lib. 3. Recompil. tit. 9. l. 5. Aduocati verò præcipit l. illa 19. lib. 2 Recompil. titu. 16. ne præter illa stipendia, quæ diximus, aliqua munera accipiant, neque illa, quæ dicuntur [Albricias.] præter esculenta, & poculenta, & hæc in parua quantitate.

In hoc nostro Regno Valentiæ iuxta leges Iacobi primi, cap. 66. priuileg. & Iacobi secundi, cap. 67. eorundem priuileg. erant antiquitus assignata aduocatis hæc stipendia, vt in causa 100. morabat. vel infra vsque ad 30. morabat. reciperet 30. ss. & non vltra. Si infra 30. morabat. reciperet 10. ss. Si excederet 100. morabat. vsque ad 500. reciperet 60. ss. Si verò excederet ultra 500. Cuiuscunq; quantitatis esset, 100. tantum solidos reciperet, & non amplius. Deinde verò lege Martini Regis anno 1403. quæ habetur cap. 105. legum huius regni, fuit constitutum, ut qui non recipit à suo clientulo annuum stipendium, uel non conueoit cum eo de stipendio initio litis, recipiat, quod à iudice illius causæ fuerit taxatum.

Circa has leges dubitatur in primis.

Contro-

Prima Controuersia.

AN ADVOCATVS RECIPIENS *pro petitione ordinaria vltra pretium taxatum à lege, peccet contra iustitiam, & teneatur ad restituendum.*

HAEC controuersia potissimè tractatur propter legē illam, qua præcipitur Castellæ, ne Aduocatus pro petitione ordinaria recipiat plus, quàm duos argenteos, quā multi aduocati putant non obligare in conscientia. Primò, lex iniusta non obligat in conscientia, quia potius est corruptela, quàm lex, ex D.Thom. 1.2.q.60.art.5. & habetur can. Erit autem lex, dist.4. sed hæc lex est iniusta. Probatur, iustum est, vt vnicuique reddatur præmium, & stipendium æquale suis laboribus, ita dicebat D.Tho. sup.q. 58.art.11. [Hoc autem dicitur esse suum vniuscuiusque; quod sibi secundum proportionis æqualitatem debetur.] At duo argentei vilissimum pretium est, & inæquale studijs, & laboribus, quibus vtitur Aduocatus in componenda petitione aliqua.

Secundò, Pretium iustum rerum variatur pro mutatione temporum, locorum, & aliarum circunstantiarum. l. pretia rerum. ff. ad l. falcid. ita videmus pretia tritici, & aliarū rerum ipsis legibus mutata esse, ergo & pretium petitionis ordinariæ, quamuis à principio esset sufficiens, & iustum temporibus autem adeò mutatis, & pretijs aliarum rerū, quibus indigent Aduocati, & quas indies carius emunt, debuit etiam mutari, nec manere adeò infimum, & vile. Probatur consequentia, eo quòd res humanæ, ita dispositę sunt, vt aliæ ex alijs pendeant, & ad conseruationem vnius aliæ necessariæ sint. Aduocatus indiget calceo, pane, &c. Videtur ergo iniquum, vt pretia panis, vini, calcei, &c. aucta sint, pretium verò aduocati non augeatur.

Tertiò, lex illa est in perniciem Reipub. Probo, Officiū aduocati est maximè necessarium Reipub. at si illa lex obseruetur debeatque aduocatus stare illi pretio adeò vili, nequit aduocatus officium suum decenter exercere, & sustinere statum in illo honore, & decentia, quàm ipsemet leges exigunt in illo.

Quartò, cum inter petitiones ordinarias quædam sint parui momenti, & laboris, aliæ multò maioris, lex omnibus taxans idem pretium, non seruat æqualitatem, & consequenter est iniusta, huiusmodi autem est lex ista de duobus argenteis. Ergo non obligat in conscientia. Et confir. Lex ista concedit, ut in causis magni momenti, & multi laboris, possit aduocatus plus accipere, ratione illius maioris laboris, sed in petitionibus ordinarijs sunt quædā maioris momenti & laboris, licebit ergo in illis accipere ultra 2. argenteos: probo consequentiam ex communi proloquio Iurisperitorum: [Vbi eadem est ratio, eadem quoque debet esse dispositio iuris.] Et Glossa in l. 1. Cod. de condic. indeb. & Decius in l. pen. ff. de reg. iuris habent. [Quod lex disponit in vno casu, censenda est in consimilibus disponere.]

Quintò si lex illa haberet vim, certè quia posita in noua recompila. Regis Philippi, at hoc nullam illi adhibet vim, nec propterea obligat nunc magis, quàm antea obligaret. Probo: quia multæ sunt leges antiquæ positæ in ista noua Recompilatione, quæ tamen tanquam iniustæ correctæ sunt per alias, v. g. Lex 9. lib. 5. tit. 7. non est obseruanda, sed per legem 10. sequentem corrigitur. Et eodem lib. l. 3. tit. 8. [De las herenicias.] Vbi conceditur patri, vt possit donare filiæ nomine dotis quintam, & tertiam partem, nō est obseruanda, sed est correcta eodem lib. tit. 1. l. 1. Et lex 3. lib. 8. tit. 8. [De los reptos y desafios.] Est omnino sublata per Concil. Trid. sess. 25. cap. 19. Denique etiam si lex illa iusta esset, per contrariam consuetudinem est abrogata, cum à nullo ferè aduocato obseruetur. Quo etiam modo est abrogata les 17. eiusdem lib. tit. 3. [De lo que han de auer los hijos dalgo,] quia non obseruatur.

Oppositum docent omnes Theologi, & plerique Iurisperiti, quin & multi Aduocati timentes Deum, asserentes legem istam iustam esse, & consequenter obligare in conscientia: quibus & nos subscribimus.

Et ad maiorem intelligentiam obseruemus: Imponere pretia rebus venalibus pertinere potissimè ad Principem, & Gubernatorem Reipub. l. 1. §. Cura carnis. ff. de officio præfec. vrb. Quia si arbitrio uendentium pretia rerum relinquerentur, vnusquisque augeret pretium suæ mercis quantum posset cum damno Reipub. Quod maximè obseruandum est in rebus plurimum necessarijs conuictui humano, ut in pane, uino, carnibus, &c. inter quas computandum etiam est patrocinium aduocati.

Obseruemus secundò pretium legis non posse, ita adæquatum esse, vt in nullo excedat, uel deficiat à pretio naturali ipsius rei: Etenim cum res uenales, & eiusdem speciei adeò inter se differant, opporteret tot pretia, & leges constituere, quot sunt rerum indiuidua, quod cum impossibile sit, iudicanda est iusta taxatio pretij, quando arbitrio prudentum in illa arte, & qualitate rerum, & locorum, diligenter attenta, ac varijs euentibus, iuxta ea, quæ frequentius accidunt, imponitur moderatum quoddā pretium, nō illud quod præstantissimæ res in illo genere valent, nec qđ inferiores, sed medium quoddam. Et quando iam tale pretium maturè, & prudenter per legem impositum est, consistit in indiuisibili, ita ut res illæ maiori pretio uendi non possint, quamuis sint in eo genere optimè, & prætiosę. Ita D.Thō. sup.q. 57.art. 2. ex Arist. dicente. 5. Ethic. [Legale iustum est, quod à principio nil refert sic, vel aliter fiat, quando autem iam impositum est, multum refert, an aliter fiat.

CONCLVSIO PRIMA

Aduocatus qui durante illa lege 21. accipit pro petitionibus ordinarijs plus, quàm duos argenteos, peccat contra iustitiam, & tenetur restituerę illum excessum.

PRobatur ratione iam facta. Lex ciuilis iusta obligat in conscientia, sed hæc lex est iusta, cum sit facta a Principe habente authoritatem, & habito concilio senatorum, qui sunt periti in negotijs, & litibus, & norūt probè labores, & industrias, ac studia aduocatorum, Et maximè necessaria bono communi, quia nisi esset pretium taxatum à lege, acciperent aduocati pretia immoderata ex verecundia litigantium, & cupiditate uincendi, qua accēsi nullis parcunt expensis, modò euadant uictores (ut dimittamus interim cupiditatem ipsorum aduocatorum) vnde obligat in conscientia, & qui aliter agit peccat contra iustitiam, & tenetur restituere.

Secundò, Etiam si modò esset magna fames in populo, qua triticum redderetur prætiosissimum, qui uenderet illud ultra taxationem legis, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restituendum, ergo etiamsi demus aduocatis, petitiones modò esse maioris ualoris, quam tempore Regum Catholicorum, nihilominus non possunt excedere pretium legis.

Tertiò, Multæ petitiones fiunt quoque ab aduocatis, quæ non valent, nec vnicum argenteum, iudicant tamen ipsi tuta conscientia se recipere duos, quia lex taxauit hoc pretium, ergo similiter, etiamsi aliquæ plus ualeant, pretiū iustum illarum erunt duo tantum argentei, cum lex ita cōstituerit. Non enim debet lex singulis rebus sua pretia taxare, sed illud quod omnibus magis accommodetur, & quo posito quod uidetur in una re deficere, in alia recipiatur.

Quartò, Licet ego possem seruare triticum uendēdum tempore quo carius uendatur, potest Princeps ob bonum commune me compellere, vt vendam illud modò pretio currenti, sed ad bonum Reip. spectat, ut lex ista, ita seruetur, ergo cum sit constituta à Principe obligat in conscientia. Probatur minor, quia inter litigantes multi sunt pau-

peres, qui si maius pretium deberent reddere, plus damni reciperent ex expensis, quàm vtilitatis ex lite, etiam si euaderent victores. Nec est committendum aduocato, vt à diuite plus accipere posset, quàm à paupere, cum in propria causa nemo sit æquus iudex, nolentq; patrocinari pauperibus, si ab illis minus essent accepturi.

Quintò, fatentur ipsi aduocati teneri iudices in foro exteriori ad iudicandum secundum istam legem, & condemnare aduocatũ ut restituat, ergo lex ista iusta est. Probo consequentiam, quia ex D.Tho.sup.q.60.ar.1.ad 1. iudex non debet iudicare iuxta legem iniustam, cum lex iniusta non sit lex, sed corruptela.

Denique in hac parte sunt variæ opiniones, quidam.n. aduocati existimant legem istam non obligare, Theologi verò omnes, & Iurisperiti, & nonnulli etiam aduocati cõtra sentiunt, in re autem dubia nõ debent esse iudices ipsi aduocati, cum nullus sit in propria causa ęquus iudex: imò in re dubia iudicandum est in fauorem legis ex D. Thom. 12.q.69.ar.9.ad 2. vbi ait: [Si dubium sit, an in casu particulari lex obliget, debet quis, aut legis latorem consulere, aut secundum verba legis agere.] Quid quod ferunt viri grauissimi, Regem consultum esse de hac lege, & illam cõfirmasse.

Conclus. posita intelligenda est præcisè de petitionib. ordinarijs, nam si aliquas alias operas impendat aduocatus in progressu causæ, debetur illi merces pro ratione eorũ, quæ præstat, ita ut neque in illa excedat.

CONCLVSIO SECVNDA.

Si pro petitionibus extraordinariis, & in causis magni momenti aduocatus plus accipiat quàm duos argenteos propria authoritate, si non excedat pretium, quod illi taxaretur à iudice, non tenetur ad aliquid restituendum.

PRobatur. Aduocatus in hoc casu accipit stipendium sibi debitum ab eo, qui debet, nullam ergo facit illi iniuriam neque iniustitiam, ergo non tenetur ad restituẽdum. Et confir. qui rem suam accipit ab alio, quam debebat apud iudicem exigere, potest quidem peccare eo, quod propria authoritate acceperit, quæ authoritate iudicis debebat accipere, non tamen tenetur ad aliquid restituendũ: Aduocatus autem in hoc casu accipit rem suam, ergo quãuis possit peccare eo, quod accipiat propria authoritate, non tamen tenebitur ad aliquid restituendum.

CONCLVSIO TERTIA.

Si iudex paratus sit taxare pretium aduocato pro petitione extraordinaria, peccat mort. aduocatus accipiens illud propria authoritate. Quod si iudex nolit illud taxare, vel ægrè, & morosè nimie illud taxet, non peccat aduocatus accipiendo illud moderatum, & quod iudex reuera taxasset.

PRobatur prior pars, Quia lex ista præcipit, ne aduocatus illud accipiat propria authoritate, & meritò, Non enim decuit arbitrio aduocati illud relinquere, cũ in propria causa facilè homines decipiantur. Secundò, vsurparet sibi officium iudicis, quod est iniquum. Sed contra hanc partem obijciunt aduocati, ipsos non ita agere ex legis contemptu, sed quia iudex non potest commodè taxare pretium. Primò, quia vel est in alio loco, vel si in eodẽ multis causis occupatur, patiturque damnum aduocatus ex illa mora. Secundò, quia vt taxet: rectè pretium, debet videre totum processum, & labores aduocati, quod vi. potest: & hac de causa aduocati postulant à litigante, id ipsum, quod reuera iudex taxasset. Qui verò non agit contra legem ex contemptu legis, sed ex iusta causa, non peccat ex D.Thom.infr.q.189.artic.6. Tertiò, hæc lex quo ad hanc partem, cum difficile obseruari possit moraliter est censenda impossibilis, cum in moralibus appelletur impossibile, quod est maximè difficile, lex autem impossibilis non obligat. can. Erit autem lex. dist. 4. Sed hæc facilè diluuntur: Incommoda enim legis, quæ sese offerunt subdito, non deobligant illum ab obedientia legis, nisi obseruare illam sit contra salutem, ut docet idem D.Thom.1.2. loco cit. Sed solum licet subdito illa incommoda proponere Legislatori, si commodè possit, sin minus debet obedire: In hoc autem casu Rex Philipp. consultus, legem istam confirmauit, Adde illa incommoda nulla esse, nam in causis magni momenti iudex in eodem loco existit, & alijs leuioribus dimissis illis attendit, diligenterque vidit processum ad rectè iudicandum, & labores simul, ac industrias aduocati.

Nec valet. Quod afferunt, difficile taxari pretium à iudice, esseque laboriosum, id expectare, quia si ex quacunque difficultate, & labore liceret leges transgredi, multæ sunt leges tã diuinæ, quàm humanæ ista difficiliores, quas tamen non licet propterea violare: Minus valet, iudices immorari, propterea enim affirmamus in altera parte conclus. Quando iudex ægrè, & morosè nimis se habet in taxando huiusmodi pretio, tunc posse aduocatum accipere illud moderatum. Primò, quia mora, & culpa iudicis non debet Aduocatus pati damnum. Secundò, quia non est animus legis, ut iudex, ita morosè taxet pretium, ut aduocato mora illius noceat. Vnde in hoc casu Aduocatus iste non agit propriè contra legem: imò nec agit contra iuramentum de seruandis legibus, & ordinationibus, cum lex ista hoc modo sit accipienda, vt ne iudex sua mora noceat aduocato.

Nunc ad argum. initio proposita. Ad primum respond. non esse vile pretium, cum in istis petitionibus ordinarijs parum laboris communiter recipiant, quod si aliquæ sint quæ aliquem laborem afferunt, aliæ sunt quæ ferè nullum. [Vaya lo vno per lo otro.]

Ad secundum dico, in alijs rebus uariatum esse pretiũ legale authoritate eiusdem legis, adhibita matura consideratione, & docente experientia, ita oportere: at in pretio aduocati nil lex mutauit, sed illud reliquit intactum, habita etiam diligenti super ea re Principum, & Senatorum deliberatione. Quod patet: primò, Quia lex illa ne aduocatus recipiat ultra uigesimam partem summæ quantitatis litis, ita ut illa non excedat quantitatem 3000. dipondiorum, non est mutata mutatis temporibus, nec propterea conqueruntur aduocati, vel damnant illam. Secundò, lex illa 10. ne recipiant aduocati annua stipendia, nisi fuerint taxata, quia molesta erat, & voluit princeps illam corrigere, corrigitur eodem loco leg.12. vt sufficiat singulis annis proponere aduocatum Præsidi, & auditoribus stipendia, quæ habet, at hanc l. 21. de duobus argenteis non mutarunt, vel in minimo iota. Nec valet quòd dicunt legem illam de annuis stipendijs potuisse, ita corrigi, legem verò de duobus argenteis non potuisse, hoc.n. ridiculum est, cũ facillimum fuerit principi aliquid illi addere, vel detrahere, si uidisset expedire. Et meritò nulla facta est mutatio in ista lege. Primo, quia etsi tempore Regum Catholicorum, quando fuit ædita duo argentei erant maius pretium quã nunc, attamen illo tempore non erat centesima pars litiũ, quæ modo est, quo fit, vt magis lucrentur nunc manente eodem pretio, quàm tunc. Dicunt aduocati, si creuit numerus causarum, creuit, & numerus aduocatorum. Sed contra hoc dico in primis, etiamsi creuerit numerus aduocatorum, nihilominus vnicuique plures se nunc offerre causas. Præterea sicut in alijs rebus abundantia reddit eas viliores, ita eo ipso quo tot abundant aduocati, debent stipendia eorum viliora esse, & consequenter, meritò etsi pretia aliarum rerum mutata sint: stipendia autem eorum non sunt lege mutata.

Ad tertium respondeo, officium aduocati esse quidem necessarium Reipub. sed ipsum non esse ministrum Reip. sed solum litigantium. Quo circa non debet Respu. illorum statum sustentare, sicut iudicum. Sed sufficit taxet illis pretium, quod à litigantibus accipiant. Et quemadmodũ cum imponit pretium tritico, uel alijs rebus, non curat dignitatem, uel statum ementis, aut uendentis, sed solum ualorem tritici, ita quando constituit pretium ad-

uocati,

uocari, non curauit dignitatem, uel statum illius, sed solum valorem patrocinij. Dico secundò, Aduocatos præter istas petitiones ordinarias, alia præstare in suo munere verbo, vel scripto, quibus multum lucrantur, & suum statum sustentare valent, ex petitionibus enim ordinarijs solis nunquam tot cumularent opes, quot videmus in illorum domibus abundare. Denique licet debeat status eorum honorificus esse, non tamen in eo faustu, & pompa, quam videmus eos appetere, volentes attingere, & excedere fastum nobilium, & magnatum, moderentur sumptos superfluos, & sufficient stipendia tasata illorū statui.

Ad quartum dico, illud argum. fauere nostræ sententiæ, Etenim cum ex istis petitionibus quædam sint maioris laboris, aliæ minoris, non debuit taxare lex diuersa pretia, omnes enim iudicarent aduocati laboriosas, sed taxatum est pretium quasi medium, & moderatum inter illas, quod illarum valorem parum plus, vel minus attingit.

Ad quintum respond. illud quoque fauere nobis: nam eo ipso quo quædam leges ex antiquis correctæ sunt, hæc verò de pretio aduocatorum non est correcta, nec in minimo immutata, ostenditur, uelle regem illam in sua vi, & robore permanere. Quod pertinet ad legem de duello. Illa non approbat duella, sed tantum præscribit qua ratione effet de illis iudicandum, quando permittebantur, vnde deficit modò illa lex, quia deficit materia, circa quam versetur, at non deficit materia, circa quam versetur lex ista aduocatorum.

Ad vltimum dico, multos aduocatos peritos, & timentes Deum illam obseruare, quod si qui ex his nonnunquā aliquid vltra duos argenteos accipiant, accipiunt illud nō pro petitione illa ordinaria, sed pro alijs operibus, quæ præstant litiganti, quod diximus licere. Quod verò aliqui accipiant vltra istos argenteos pro sola petitione, mirum non est, cum multi quoque sint, qui contra legem naturalem, & diuinam operentur. [Multi enim sunt vocati, &c.] Nec valet, quod aliqui dicunt, ab hac lege esse ab aduocatis supplicatum, & appellatum. Hoc enim confirmat nostram sententiam. Quia si ab illa lege supplicatum est, vt dicunt, cum proposita ista supplicatione Regi, & ipsius cum filio murata non sit, eo ipso manet magis confirmata. Multò minus ualet, Regem non ignorare multos aduocatos agere contra illam legem, & tacere: quasi videatur consentire. Quia similiter dicam, nosse Regem querelas aduocatorum nec propterea mutasse legem. Secundò dico expedire multotics, vt aliqua superiores dissimulent, iuxta illud D. Aug. 1. de lib. arb. [Lex ista, quæ regendis ciuitatib. fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.] Dico tertiò proculdubio punirentur aduocati, si litigantes illos accusarent, & compellerentur à iudicibus restituere: non tamen proceditur in hoc ex officio, quia non expedit, ut colligitur ex l. 1. §. fin. ff. de var. & extra ordi. cognit.

DE PARTICVLARIBVS STIPENdiis causarum.

Circa legem secundo loco positam de stipendio litis, quæ est 18. obseruandum est, diffe. rre illam à lege illaque tertio loco posita est, quæ est 10. ita vt lex illa 18. loquatur de stipendijs, quæ pro singulis causis potest recipere aduocatus: lex verò decima de stipendijs annuis, quæ potest recipere pro occurrentibus in anno. Has leges ita distingui patet primò, quia pretium de quo l. 18. sumitur aliquando ex vigesima parte litis, nec oportet taxari illud à iudice pretium verò de qua l. 10. est taxandum a iudice: Secundò, pretium de quo lex 18. non potest recipere aduocatus nisi finiatur lis, vel eo modo quem lex ibi præscribit, at pretium, de quo l. 10. recipitur etiamsi nulli liti patrocinetur modò non steterit per ipsum: cui consonat l. Qui operas §. Aduocati. ff. Locati. & l. fin. C. de condit. ob causam. Tertiò, si aduocatus cœperit iam videre scripturas sui clientis non potest conuenire cum illo de stipendio, de quo lex 18. vt habetur l. 7. eodem titu. Et can. infames. §. Præterea 3. q. 7. Quia visis scripturis, iam est, vt dicemus, quasi captus cliens. At verò de pretio, de quo l. 10, possunt conuenire aduocatus, & cliens, quando eis libuerit. Quartò, si cliens, & aduocatus conuenerint in stipendio, de quo l. 18. debet solui quarta pars in principio litis, annuum uero stipendium, de quo l. 10. quando & quomodo ipsis libuerit. Denique si aduocatus deserat causam iam inceptam, tenetur restituere clienti stipendium, de quo l. 18. eo modo, qui explicatur l. 2. at stipendium, de quo l. 10. potest aduocatus recipere, & si causam deserat pro rata portione, sicut famulus stipendium pro rata temporis, quo seruiuit. Hoc posito, l. istam 18. loqui de peculiari stipendio singularium causarum, cum in illo possint conuenire aduocatus, & cliens inter se, videamus.

QVAE CONDITIONES SERVANdæ sint in stipendio, quod recipit aduocatus ex peculiari aliqua causa, & lite.

Variæ assignantur in huiusmodi stipendio conditiones, tàm in iure communi, quàm in particulari Castellæ: Prima est cuius iam meminimus, vt conuentio fiat ante quam videat aduocatus scripturas, & merita causæ. Hæc habetur loc. cit. eodem tit. l. 7. cuius ratio est, quia illis visis, manet litigans quasi coactus ad conueniendum cum illo, ne fortè si ipsum deserat, patrocinetur contrario, aperiatque illi secreta causæ: Est quidem hæc conditio honesta, sed non obligat ad restitutionem, si post inceptam causam conueniant, & pretium in quo conueniunt moderatum sit, & iustum: Imò hæc conditio vix seruari potest, quia aduocatus, vt videat primò an causa illa sit iusta, & suscipienda, secundò, quo labore, & studio in ea opus sit, & quod pretiū mereatur, debet necessario uidere prius scripturas, & merita causæ.

Secunda conditio est, ne fiat pactum de cota litis, id est, ut detur illi quinta pars, vel quarta, ita habetur l. litem. C. de procur. l. sumptus. ff. de pactis. l. si qui. Cod. de postul.

Tertia conditio. Ne paciscantur, clientem daturum aduocato Palmarium taliquid ultra stipendium pro palma, & victoria litis, ita colligitur ex l. sumptus. ff. de pactis, & ibi Glossa. Et ex l. 1. ff. de vari. cognit. Et meritò præcipiuntur hæ duæ conditiones, ne aduocatus cupiditate cotæ litis, uel palmarij niteretur per fas, uel nefas obtinere uictoriam. Quamuis Sylu. uerb. Aduocatus. §. 19. & Nauarr. in suo Manu. c. 25. nu. 30. sequentes Alexan. & Salyc. in ista l. sumptus, uolunt posse recipi palmarium in parua quantitate, Sed leges omnino id uidētur prohibere, & ratio istarum legum, ne fraude, uel dolo captet aduocatus victoriā, illud omnino negat.

Vltima conditio est, ne Aduocatus aliquid accipiat pro assecuranda victoria, nec suscipiat litem agendam suis expensis, sequeretur enim idem incommodum, ut quacunque uia, & fraude niteretur uincere. Hæ conditiones omnium saltim Theologorum consensu, ita seruandæ sunt, vt si contra aduocatus aliquid recipiat, teneatur ad restituendum, præter illam primam, de conueniendo ante inceptam litem, ut dictum est. Similiter, si quid recipiat ultra uigesimam partem, & summam 3000. dipondiorum, tenetur illud restituere, nec ullo titulo potest aliquid ultra accipere, quia apertè habet lex, ut pro isto stipendio præstet, quidquid debet fidelis aduocatus. Vbi non significo, posse in quacunque lite accipere uigesimam partem, sed non posse ultra uigesimam, sed infra, pro ratione causæ: In quo non diffident à nobis aduocati.

DE STIPENDIIS ANNVIS.

Circa legem, Tertiò loco positam, quæ est 10. & pertinet (ut constat) ad stipendium annuum obseruan dum est in primis. Non teneri aduocatum pp stipendiū annuū patrocinari causis particularib. occurrētib. nisi

conferatur illi aliud stipendium, de quo lex illa 18. Probatur primò, Quia lex ista 10. non obligat aduocatum, vt pro isto stipendio annuo faciat, quicquid debet fidus aduocatus, vnde vt id faciat aliud stipendium peculiare meretur: illud certè de quo lex 18. Secundò, quia stipendia annua sunt exigua, nec excedunt 2000. vel 3000. diponadia, pro quo stipendio obligare aduocatum ad omnes causas occurrentes, esset graue, & inæqualitas.

Sed objicies, habetur in ista lege, vt in taxatione istius pretij habeatur ratio causarum, quæ verisimiliter in anno occurrere possunt, vnde videtur lex obligare aduocatum sub illo stipendio ad omnes causas occurrentes. Dico legem istam seipsam explicare. Habet.n. in sententia: [Quia aduocati in fraudem legis, quę imponit pretia patrocinijs, (nempè legis 18.) Hæc stipendia annua recipiunt, vt accipiant, quod non possunt per leges, ne huiusmodi fraudes contingant, iudices taxent illis stipendium, ita vt computatis in vnum stipendijs, quæ pro singulis causis accipiuntur, & hoc annuo stipendio, reddatur quantum possibile fuerit aduocato iustum illud stipendium, quod pro qualibet lite potest accipere.] Quo fit, vt aduocatus, ab illo à quo recipit annuum stipendium, non possit tantum accipere, quantum ab alijs extraneis, cum illud sit, quædã pars pretij particularis causæ.

Secundò, quia hoc stipendium annuum recipit aduocatus, siue sint lites, siue non: si illæ igitur occurrant, debet in illis annuum illud stipendium computare in partẽ. Nec sunt audiendi, qui dicunt dari hoc annuum stipendiũ aduocato, ne possit patrocinari parti contrariæ: hoc enim esset iniquum, & ad quod, nec potest aduocatus obligare se ipsum, cum possit accidere, vt teneatur patrocinari parti contrariæ: sed illud suscipit, vt patrocinentur illi parti in causis occurrentibus, & in partem stipendij earum, quæ occurrent, per accidens autem est, quod non patrocinetur parti contrariæ.

Obseruandum est. Secundò, quæ hic dicimus, annuum stipendium non esse integrum pretium causarum particularium, quæ occurrent, intelligenda esse, quando aduocatus conuenit de illo pretio annuo, cum viro esperto, cui perspicuum est hæ conuentiones annui stipendij, quid efficiant: etenim si contrahat aduocatus cum rustico, tenetur illum admonere, præter annuum illud stipendium, si causæ particulares occurrant, esse quoque ipsi pro illis stipendium reddendum, quia aliter rusticus ille cum sit ignorans, esistimabit pro illo solum stipendio annuo esse sibi patrocinandum in quacunque lite occurrente, nec aliter forsan stipendium illud conferret, sed esset inuoluntarius, propter qđ tenebitur in causis illius, vel pro illo solo pretio agere quod debet fidus aduocatus, Quia in omni contractu iudicãdum est semper, contra eum qui potest, & debet esplicare ea, ad quæ seipsum obligat, nec explicauit.

Obseruandum est tertiò, Aduocatum recipientem annua stipendia, nisi à iudicibus tacitè, vel espreſsè approbata fuerint, peccare, quia agit contra legẽ iustam, tenerique ad restituendum acceptum, quando in nulla adhuc lite illi clienti patrocinatus est, quia nullus est titulus quo possit illud accipere. Quod si iam in aliqua causa illi patrocinatus sit, quæ merebatur tale stipendium, non tenebitur, sicut diximus in petitionibus extraordinarijs. Denique ex dictis fit, Quando leges præcipiunt ne aduocatus recipiat aliquid vltra pretium taxatum, neque senia i. albricias, vt habetur l. 29. eiusdem tit. intelligendum esse, nõ de pretio annuo, sed de illo peculiari, quod confertur pro causis particularibus, de quo lex illa 18. lex enim illa 29. referenda est, ad proximiorem præcedentem illam, qualis est lex 18. & non l. 10. quæ ab illa 29. longius distat.

DE DONARIIS, ET MVNVSCVLIS, quæ conferuntur iudicibus, & Aduocatis.

IN legibus quarto loco positis de donarijs, & munusculis duo continentur, vnum est ne talia accipiant, alterũ verò, vt accepta teneantur restituere in duplo, aut quadruplo, & suspendi ab officio. Quod spectat ad has pœnas Soto lib. 1. de iust. q. 9. ar. 9. ad 4. arbitratur ministros iustitiæ ante vllam condemnationem teneri ad luendas has pęnas: esistimat enim pęnas istas conuentiones potius esse, quàm pœnas, ita vt qui vult officium illud sub hac conditione illud suscipiat. Cui fauere videtur l. vlt. lib. 2. Ordi. ti. 3. vbi positis illis pœnis additur: [De manera que delde luego sea obligado in foro cóscientiæ à pagar la dicha pena.] Sed communis sententia recentiorum, licèt fateatur leges istas, quo ad aliquid esse conuentionales, quo ad pœnas tamen docet esse verè pœnales, & ita non obligare donec aduenia condemnatio., particulam verò quam addit lex ista Ordin. [in conscientia, an possit lex humana apponere dubium est, nec receptum ab ipsomet Soto, saltim cóstat non fuisse in vsu, qua forsan de causa non est addita in noua Recompilatione.

Maior difficultas est: [An teneantur restituere ea, quæ à litigantibus accipiunt ante vllam condemnationem?] Et quidem licèt certum sit eos peccare mort. cum faciant cótra legem iustam, & contra iuramentum de non accipiendis istis muneribus, nihilominus stando in iure naturę certum etiam est, non teneri ad illa restituenda, si gratis, & liberè ipsis conferantur, cum nil tàm naturale, quàm voluntate domini, dominium suarum rerum in alium transferri. Tota ergo difficultas est, [An stando in iure humano teneantur ad ista restituenda?

Multis vr non teneri ad restituendum. Primò, leges quæ obligant ad restituendum accepta, continent hæc verba: [Vt accipientes illa sint inhabiles ad illa accipienda,] vt videre est in legibus pertinentibus ad filios illegitimos: at hæ leges aduocatorum, solum habent ne fiant istæ donationes, non tamen habent, vt sint inhabiles ad illa accipiẽda: ergo. Secundò, istæ leges sunt pœnales, ergo non obligant ante condemnationẽ. Quod si pœnales non sint, quo ad hanc partẽ ne recipiantur munera, saltim fundantur in falsa præsumptione iuris: prohibent.n. illud, ad moderandã auaritiam ministrorum, & ne fiant inuoluntariè, sicut cómiter fiunt, quando ergo deerit hæc præsumptio iuris, ita ut moderatè fiant, & omnino liberè, & gratis, poterunt tuta conscientia retineri. Tertiò, iudicibus & alijs habentes stipendia Reipub. hoc prohibetur, quia iam habent illa stipẽdia, ergo aduocati, & alij ministri, qui non habent publica stipendia Reipub. poterunt illa accipere.

Alij ex discip. D. Tho. distinguũt ea, quæ donantur aduocatis, & ministris iustitiæ, ita ut quædã donentur p modum liberę donationis, quæ vocamus [Præsentes,] alia verò, quæ & si gratis dentur, dantur tñ rõne pretij, & stipẽdij sui laboris, ut si daturus scribæ 2. argenteos conferat illi 3. vel 4. &t si scriba dicat sibi non deberi nisi 2. Hoc posito dicunt hr duo. Primò, per donationes illas primi gñis non transferri dominium, sed teneri illas accipientes ad restituendũ ipso facto, & ante oẽm condẽnationẽ. Probant primò, Leges cõuentionales obligant ipso facto, & ante oẽm cõdemnationẽ. vt si maritus legauerit vxori 10. ea lege ne nubat, si nupserit, tenet ipso facto illa 10. restituere: sed leges impedientes istas donationes sunt cõuentionales, continentes hoc pactũ, ut qui vult esse minister iustitiæ, sub illa cõditione illud officiũ recipiat, ergo. Secundò, sicut lex irritans contractus pupillorũ est iusta, & obligans ipso facto: quia ita expedit ad bonam gubernationem, ne dilapident bona sua, ita hæc lex de nõ recipiendis donarijs expedit maximè gubernationi, & bono cõi, ad uitandam cupiditatem iudicum, & ministrorum, & prodigalitatem temerariã Hispanorũ. Solent. n. Hispani temere bona sua effundere. Et ultra q̃ psit iuxta suum statum: tum vt habeantur liberales, cum sint gloriæ cupidi, tum ut euadant victores.

Dicunt secundò, per donationes secundi generis transferri dominium, nec sic accepta ratione stipendij esse ipso facto restituenda, donec adueniat condẽnatio: Quod probant argum. præced. opinionis. Secundò, quia quæ sic accipiuntur, solent esse in parua quantitate, nec afferunt dãnum illud, quod afferrent donationes illæ primi generis. Denique, quia uelle obligare officiales, & ministros

iustitiæ,

iustitiæ,ad hæc minima ipso facto restituenda, esset nimis emungere,& elicere sanguinem,maximè cum id adeò in usu positum sit,vt lex humana quo ad hanc partem iam vi deatur abrogata.

Alijs,& eruditis quidem viris distinctio hæc non probatur. Primò, quia ll.istæ eodem modo, & eisdem omnino uerbis damnant vtramque donationem istam, Vbi autem lex non distinguit,neque nos distinguere debemus.Secundò,cum lex,quæ vult concedere aduocatis sculenta, & poculenta in parua quătitate illud exprimat,si iudicibus scribis,& alijs ministris voluisset lex concedere excessum aliquem stipendij,illud certè expressisset at nil tale habet,sed oppositum omnino.Tertiò,sicut expedit bono communi vt per donationem primi generis non transferatur dominium,ita vt neque per donationem secundi generis,ergo eodem pacto erit de vtraque iudicandum.Probatur antecedens,quia si ministri iustitiæ intelligant, se non teneri ad restituendum excessum pretij sibi taxati à lege,nisi condemnatos,accipient in magna quantitate,cum graui damno litigantium, conferrent enim illis maxima dona per modum pretij. Quartò,Hæc sententia, dicit pugnantia, nam si est stipĕdium,quo modo est libera donatio,& è cōuerso.Denique iuxta illam solis iudicibus quibus Respub. sua stipendia confert, nil liceret accipere,alijs verò liceret,quod est maximum incommodum.

Vnde inferunt authores huius sententiæ probabile esse,quidquid ab his accipitur dono gratuito,& libero, per quodcumque genus donationis illud conferatur, non teneri ipsos ad restituendum,nisi adueniente condemnatione,cum ll.istæ prohibeant quidem huiusmodi donationes non tamen reddant istos officiales inhabiles ad illa accipienda,maximè inquiunt si detur iam finita lite,quia si in principio,vel progressu litis,reuera, & moraliter nō dant illa liberè,& gratis,sed quia vidĕt aduocatos, & ministros non rectè prospecturos causæ ipsorum,& sicut debĕt,nisi collatis donarijs,vnde quasi inuiti illi dant ad redimendā suam vexationem,quod genus inuoluntarij sufficit ne trāsferatur dominium.

Ego in his opinionibus illud probabilius credo,stando in iure humano ministros iustitiæ,& aduocatos quæ legibus istis ipsis prohibentur nullo modo posse recipere,nec retinere,sed ipso facto teneri ad illa restituenda: Cum lex ciuilis iusta,& expediens bono communi, qualis hæc est, habeat vim ad impediendam translationem dominij, etiā si liberè, & omnino uoluntariè fiat, vt in primogenituris & pupillis, quod verò illam impediat,patet ex l.vlt.a.lib. Ordin.tit.3.Quin etiam negari non potest, moraliter loquendo,litigantes non conferre ista donaria omnino gratis,sed quia uident ministros,quorum opera indigent,aliter non rectè,& diligenter executuros suum munus.

Vbi quatuor hæc obseruanda sunt,Primò, leges scribarū eodē modo esse intelligĕdas, quo leges aduocatorum, ita vt teneantur ipsi quoque restituere,si quid accipiant vltra iustum pretium.Nec excusantur, quod aduocati nullū stipendium ipsis conferant:hoc enim non concedit eis, vt iustum pretium excedere possint, taxatum verò à lege iustum est.Secundò,iudices nil omnino posse accipere,cum omne genus donarij ipsis sit prohibitum, aduocatos vero illa sculenta,& poculenta quæ in parua quantitate ipsis cōceduntur posse,alia nullo modo,Quia quæ ipsis concedūtur à lege, sunt iustum pretium suorum laborum,& munerum,vltra iustum verò pretium,quidquid accipitur in omni genere contractus,& negotij,iniquè accipitur, & restituendum est.

Tertiò,aduocatos,& alios ministros iustitiæ, qui singulis annis suas ordinationes iurant: si transgrediantur illas quas iurant in particulari,peccare mort.& esse periuros, si verò illas quas iurant in communi,non esse periuros, neque peccare mort.nisi pro qualitate, & ratione materiæ quam illæ ordinationes resipiscunt,sic enim censendi sunt illas iurare.Denique obserua,confessarios circa hæc ita debere se gerere,vt quando aduocati,iudices,vel alij ministri ad ipsos accesserint, sciscitentur ab eis, quas prohibitiones ac leges habeant,& an illas seruauerint,vel acceperint aliquid contra illas,quibus ab ipsomet penitente propositis iuxta doctrinam hic positam iudicabunt ad quid teneantur,Non enim tenentur confessarij scire leges,& statuta omnium statuum,debent tamen probè nosse, illis à singulis statibus propositis,& indicatis, iuxta regulas conscientiæ,quando vnus quisque in suo statu peccet contra charitatem, vel iustitiam,& quando teneatur ad restituendum, uel secus.

Ad argumenta primæ opinionis.Ad primum dico, non semper oportere, vt lex irritans donationem reddat inhabiles personas, sat est prohibeat donationem tāquā iniquā, & præcipiat statim acceptum restitui,quo modò se habet hæc lex.Ad secundum dico,leges istas qua parte præcipiūt reddi duplū vel quadruplum, esse pœnales, & ex hac parte non obligare, nisi adueniente sñia, at qua parte volūt nil accipi vltra stipendium taxatum,non esse pœnales, sed cōuentionales,nec niti alicui falsæ præsumptioni,sed æquitati,vt solum recipiatur pretium iustum.Ad tertium respondeo, leges istas omnes,iudices,& officiales obligare, cum omnes habeant iam sua iusta stipendia taxata,quamuis maiori vinculo illos,qui publica accipiunt à Repub.Hæc de Regno Castellæ.

In hoc nostro Regno Valentino,quamuis per leges illas quas adduximus Iacob.primi,Alfonsi primi, Petri primi,& aliorum sint taxata pretia aduocatis,vsus tamen habet,vt aduocatus cum litigante possit liberè conuenire,& citra fraudem,vel dolum exigere stipendium.qui vsus reddit ipsos tutos in conscientia de quocunque stipendio cōuenīāt,modò in primis absit fraus,Secundò ne fiat conuĕtio de cota litis,cum hoc omni iure sit prohibitū,nec derogatum,quia prohiberetur omnino à superioribus quotiescunque illud deprehĕderent.Tertiò, ne instituatur ante victoriam census uel quid simile ex stipendio promisso sed solum reddatur,uicta lite:quia census debet institui in pecunia numerata, uel quæ iudicio prudentum habeat tāquā actu numerata, vt vult cōstitutio Pij V.quæ in hac parte habet uim,& robur, vt uidebimus Volu.seq. agentes de cĕsibus at q̄ promittitur aduocato victa lite, ante victoriā illius,nec pecunia numerata est,nec pro tali iūc habenda.

Scribæ verò,& similes ministri, quibus tàm in curia Ecclesiast.quàm Regia,& sæculari taxata sunt stipĕdia, & pretia, nō possunt vltra illa aliquid accipere, sed tenentur ad restituĕdū quidquid vltra illa acceperint.Cum hæc multoties a superioribus innouentur,& in publico loco curiæ affigantur,quo ostendit,legislatorē velle illa omnino obseruari,& quidquid vltra recipitur indicare iniustè acceptū.

QVAESTIO LXXII. DE CONTVMELIA.

EX damnis,quæ proximo inferūntur,quædam nocent illi in corpore,alia in bonis, alia uerò in honore,& fama.Explicatis his quæ nocēt in corpore,uel bonis,agit, modò D.Tho.de his,quæ nocent in honore, & fama.Seruauit autem hunc ordinem,ut prius egerit de damnis quæ inferuntur proximo per actus,& opera, deinde de his,quæ inferuntur per uerba.Rursum quoniam uerbis nocere possumus, aut in iudicio,aut extra iudicium, agit prius de his quæ nocent in iudicio,deinde de his quæ commit-

tuntur extra iudicium de quibus hac quęstione,& sequẽtibus. Sunt autẽ uitia quæ consistũt in uerbis extra iudiciũ.Cõtumelia,Detractio,Susurratio,irrisio,& Maledictio,de quibus nũc differit prætermisit uerò infamiam seu Murmurationem,quia Murmuratio qua proximus infamatur reducitur ad hæc uitia uelut imperfectum, ad perfectum. Nam si Murmuratio fit ad dehonorandũ proximũ in præsẽtia,ipsius reducitur ad Contumeliã si uerò ad denigrandã famam ipsius absentis,reducitur ad Detractionem,& sic de aliis, Primum igitur omnium agendum est de Contumelia, quæ in his grauior culpa est.

ARTICVLVS I.

Vtrum contumelia consistat in uerbis.

Obseruemus primò, dimissis varijs significationibus,& æthimologijs harum vocum contumlia, & conuitium de quibus Iuristæ ff.De iniorijs.l. Prima. & l. Item apud.*Labonem*,& Soto lib.quint. quęst.9.articulo. 1.quæ nil,ad Theologum pertinent,contumeliam,& detractionem,quæ sunt præcipuæ species iniutiæ,quæ infertur proximo per verba extra iudiciũ,distingui partim ex obiecto,partim ex modo.Ex obiecto,quia contumelia fert nocumentum in honore,detractio verò in fama. Vnde quemadmodum honor est cultus vel reuerentia exterior,quæ alicui exhibetur, propter aliquam excellentiam, quę in ipso est,veluti virtutem,scientiam,dignitatem,vel quid simile,fama verò, vt habet Glossa. cap.Vestra. De cohabita. clericor. & mulierum est illæsæ dignitatis status,moribus, & vita comprobatus,uel ut cõmuniter diffinitur à Theologis,clara notitia,optimaque existimatio quã de nobis alij habent,Ita quoque contumeliam seu conuitium esse, quo tuelcunque alio verbo uel facto læditur frater,in cultu, & reuerentia illa exteriori quæ ipsi debetur . Detractio uerò est quando aliquid dicimus,uel efficimus,quo optima fratris opinio,& existimatio lædatur.Rursum sicut fama, & honor non sunt semper coniuncta,exhibetur enim quandoque alicui reuerentia,de quo sinistrè iudicamus, & contra,rectè de aliquo quandoque iudicamus,cui aliquem honorem non deferimus,quia famulus,vel seruus noster est, ita potest committi contumelia sine detractione, & è conuerso.Differunt secundò ,quia contumelia communiter infertur in præsentia,vel cum notitia eius qui cõuitiamur: detractio autem in absentia,habent enim se hæc duo vitia in modo sicut rapina,& furtum.

Obseruemus secundò,cum honor debeatur excellentiæ fratris, priuemusquè illum honore, & afficiamus contumelia,quando obijcimus illi,uel manifestamus aliquem defectum,& indignitatem,qua excellentia ipsius minuitur:posse huiusmodi defectum uel indignitatem fratris indicari,bifariam : Primò,& regulatiter uerbis , cum hęc. propriè instituta sint ad conceptus animi nostri exprimẽdos.Secundò, factis,quando vtimur illis tanquam signis, & aliquid facimus in contemptum eius , nitimurque illo facto,ut iudicetur ab alijs indignus honore,& reuerentia. Rursum factis quoque possumus fratrem contumelia afficere bifariam.Primò per se.& directè,ac immediatè,quod accidit,quando aliquid facimus,quia,& fratrem vilipẽdimus, & volumus,ut ab alijs etiam contemnatur,vt qui fores domus illius infringit ad illum dehonestãdum: Secundo modo indirectè,& mediate:nõ quidẽ manifestando illo facto aliquem defectum fratris,vel contemnendo illũ,sed expoliando ipsum eo bono quo excelladat,& cuius causa erat in honore.Vt qui diuitem , qui propter suas diuitias est in honore , illis expoliat,aut qui sapientem,qui ob suã sapientiam erat in pretio lædit in cerebre, hi directè quidem lędunt fratrem in diuitijs,& mediatè, & quasi consequenter in honore,cum illis damnis priuetur frater eo bono,& excellentia, propter quam erat in honore, Vnde facta quibus alijs nocemus bifariam possunt considerari, vno modo,ut sunt quædam actiones constitutæ in suis proprijs speciebus,alio modo, vt fiunt ad dehonestandum fratrem,suntque effectus illius malæ intentionis,& media ad nocendũ illi in honore, hoc secundo modo pertinent facta ista ad peccatum contumeliæ, cum fiant ad dehonestandum fratrem, sicut cum quis furatur ut fornicetur, actus ille accipiendi alienum est etiam peccatum fornicationis, priori autem modo pertinent facta ista ad suas priuatas species uitiorum. Verbi gratia infringit quis fores alterius vt accipiat bona eius,hoc factum pertinet ad furtum,infringit verò vt ea ratione frater contemptui habeatur, pertinet ad contumeliam. Similiter:percutit quis fuste alium vt illi lædat, hoc factum pertinet ad percussionẽ,percutit uerò animo dehonestandi illum, est cõtumelia . Sunt autem quædam facta , quæ iam ex hominum usu non fiunt, nisi in vilipendium proximi,hæc quomodocunque fiant erga proximum,sunt contumeliosa, vt nasum fricare [Y hazerle vna higa.]

Obseruemus. Tertiò, cum contumelia sit iudicare defectum proximi,propter quem contemnatur, has tres uoces contumelia, conuitium,& opprobrium licèt frequẽter cõfundantur à DD.& sumantur promiscue, nihilominus iuxta propriam significationẽ differre :Defectus enim proximi aut sunt culpę, & vitia, aut pęnæ, & supplicia quę aliquis passus est, vt in eo qui publicè verbera recepit , aut imperfectiones,uel indignitates,imperfectiones quidem, uel animi,vel corporis, vt esse stultum, fatuum, cæcum, uel claudum indignitates uerò , uel natalium, vel status, vt esse illegitimum esse rusticum, vel pauperem , vel oriri ex progenie hæbreorum,& similia. Quando obijcimus fratri aut manifestamus culpas uel uitia, est propriè contumelia quando pœnas ac supplicia quæ passus est, vt vocare Petrũ [açotado]. st conuitium,quando defectus, & imperfectiones animi,uel corporis, aut indignitatem, & vilitatem status,uel nataliun, est opprobrium: Sumuntur autem iam voces istæ promiscue,& pro eodẽ,quo fit, ut materia contumelię,& conuitij non solum sint culpę, & peccato fratris,verum etiam alij defectus,qui in uitu honesto, & studioso possunt reperiri. Vnde potest aliquis afficere fratrem contumelia non infamando illum, vt qui obijcit illi defectus qui nõ sũt uitia nec peccata, Quod admoneo, propter eos qui existimant se non peccate dum verbis fratrem offendunt,nisi quando illum infamant.

CONCLVSIO PRIMA.

Contumelia ut plurimum,& propriè cõsistit in uerbis.

PRobatur.Contumelia propriè est iniuria illa qua manifestamus aliquem defectum fratris, & in aliorum notitiam ducimus, vt contemnatur:huiusmodi autẽ manifestatio propriè,& vt plurimum fit uerbis , ergo. Maior constat ex.2,obseruatione, Minor.est Arist.in lib.Peryermenias.& D.Aug.2.de doctrina Christiana.

CONCLVSIO SECVNDA.

Contumelia aliquando etiam extenso nomine consistit in factis.

PRobatur.Contumelia est iniuria,qua manifestamus aliquem defectum fratris, vt contemnatur,sed hęc manifestatio aliquando fit factis,ergo.

TER-

CONCLVSIO TERTIA.

Hæc tria uocabula,contumelia,conuitium, & opprobrium,conueniunt,& differunt.

Conueniunt,quia quocunque istorum læditur honor fratris,cum aliquis defectus eius extimatur vt contemnatur.Differunt verò,quia respiciunt varios defectus,vt constat ex tertia obseruatione.

Circa hunc articulum duo se offerunt.Primò.

AN SIT DE RATIONE CONtumeliæ,ut fiat in præsentia patientis illam.

Cayet.hic,Soto,& Recentiores loco cit.volunt esse de ratione contumeliæ, vt fiat in præsentia patientis illam,aut actu ipso audiente,aut saltim intentione,ita vt sit animus inferentis contumeliã, vt ad illius qui contemnitur notitiam perueniat.Probant.Primò, quia ex D.Tho.art.1.quæstionis sequentis, contumelia, & detractio eo nomine differunt,quod contumeliosus lædat in honore,& fama proximi cum quadam violentia,& cõtemptu illius,detractor verò cum quodã metu,& frau dulẽtiã,sicut diximus de raptore,& fure:sed ad violentiam pertinet vt fiat in præsentia,vel saltim notitia eius cui fit, ad metum, & fraudem vt fiat cum ignorantia,erit ergo de ratione cõtumeliæ, vt fiat in præsentia patientis, aut actu præsenti, aut saltim animo,& intentione inferentis, de ratione verò detractionis vt fiat occultè,& in absentia eius, cui detrahitur.Et confirmatur ex D.Thom.hic in corpore, articuli,vbi ait.[In hoc consistere contumeliam,vt aliquis manifestet defectum alterius,intendens vt veniat in notitiã eius,& aliorum.]

In oppositum est:quia potest quis defectus ꝓximi secretò alteri manifestare,ut condemnetur,optans ne is,qui læditur,illud intelligat,quæ manifestatio, cum fit in cõtemptum,& contra honorem alterius contumelia est.

Pro intelligentia obseruemus primò ex Cayet.hic,inferentem contumeliam,ea intentione, vt alteri innotescat, tribus modis posse se habere,primò,ita ut in facie obijciat illi suum defectum uerbo aperto. Secundò,scripto, & libello infamatorio.Tertiò, in aliorũ præsentia illo absẽtè.

Obseruemus secundò quæ fiunt contra nos,nobis omnino ignorantibus,nullam irreuerentiam nobis irrogare, possunt quidem illã opinionem nostram apud alios lædere & nocere famæ nostræ,reuerentiæ autem nobis exhibendæ nil nocent, nisi nobis scientibus illa hant, aut eo animo, ut à nobis intelligãtur imò eo ipso quo desiderat qui mihi illud obijcit à me ignorari, ostendit se timere me ac reuereri.

Vnde contumelia,& detractio in materia quidem conueniunt vtraque enim manifestat defectus proximi, propter quos,vel contemnatur,vel denigretur optima existimatio illius,differunt tamen,quia contumelia manifestat defectus proximi cum irreuerentia, & vilipendio ipsius, detractio uerò manifestat illos cum timore, & reuerentia quadam ipsius,sicut diximus de furto,& rapina. Quo fit contumeliam includere quandam uiolentiam contra honorẽ proximi, pertinere quę ad ipsam,vt fiat in pr̄sentia illius actu vel virtute,id est ipso sciente, vel ea intẽtione, vt sciat detractionem verò includere metum, & occultationem in detractore,conuenerique,illi vt fiat eũ ignorantia eius cui detrahitur,saltim ex intentione, & animo detrahentis.Ex his manet solutum argumentum in oppositũ.

Hæc quæstio obseruanda est ad confessiones, quia qui manifestat defectus,ita vt nollet illud ab alio sciri,committit solum detractionem,quam solam confitebitur,qui verò eo animo,vt is cui detraxit,intelligat se ab illo contemni, tenetur hunc cuam animum confiteri,committit enim, & detractionem simul,& contumeliam,quæ sunt species distinctæ.Secundò,dubitatur hic.

AN ISTA TRIA, CONTVMElia,conuitium,& opprobrium differant specie.

Respondeo non differre:Ita Cayet.Soto, & communiter Thomistæ hic.Et probatur, differentia specifica in uirtutibus,& vitijs non sumitur ex obiecto materiali, circa quod versantur,sed ex formali quod respiciunt,defectus circa quos ista versantur sunt quidem diuersi, & distincti specie,habent se tamen vt materiale :formale verò quod omnia ista respiciunt est vnum,nempè honor, & reuerentia debita fratri,ratio quoque formalis sub qua lædunt ista vitia est,unica, nempè lædere honorem cũ quadam violentia.Ergo non differunt specie vnde D.Thom. qui in his diligentissimus est,& vitia specie distincta sub priuatis,& distinctis articulis solet explicare omnia ista cõtumeliæ genera vnico articulo complectitur,tanquam ad vnicam speciem pertinentia.

Addo tamen.In contumelijs,conuitijs,& opprobrijs reperiri posse diuersos gradus secundum magis, & minus, grauior enim contumelia est vocare hæreticum,quã adulterum:grauior in senatu, uel magno hominum concursu dicta,quàm in priuata domo:Propter quod hi gradus, & grauitates contumeliarum explicandæ sunt in confessione:quia licèt non mutent speciem peccati augent tamen maximè illius grauitatem,circunstantiæ autem quæ habet norabilem grauitatẽ explicandæ sunt in confessione, cum confessor nõ solũ sit iudex verum etiam medicus, qui pro qualitate,& grauitate delicti imponat pœnitentiam,& qua ratione abstinendum sit à similibus instruat pœnitentem.

ARTICVLVS II.

An contumelia sit peccatum mortale.

Obseruemus primò, maximè differre peccata quæ consistunt in factis: & ea quæ cõsistunt in uerbis:in illis enim genus attenditur ex solo obiecto,& ex eo ꝗ iudicãda sunt mortalia vel venialia,vt furtum ex re aliena quę accipitur:peccata verò quæ existunt in uerbis,eum verba secundum se, & quatenus quædam voces sunt,non sint læsiua, sed quatenus exprimunt animo proferentis,sint ne illa mortalia vel uenialia ex genere suo,non solum est colligendũ ex obiecto,uerum etiã ex intẽtione, & animo proferentis illa.Vnde quã do dicetur contumelia esse mortalis ex genere suo, intelligendum est tàm ex obiecto quàm ex intentione.

Obseruemus secundò,quatuor modis posse contumeliam dici,Primò, & animo,& affectu dehonorandi fratrẽ. Secundò fine intentione dehonorandi illum sed corrigendi tantum,& corripiendi.Tertiò proferendo velut facetiã. Quartò,ex quadã incogitantia,vt qui ira corripitur, & ea accensus non tam animo dehonorandi fratrem, quàm ex animi promptitudine profert cõtumeliam,Primus ille modus est propriè,& formaliter contumelia.quia læditur honor ex intentione,alij tres modi sunt materialiter tantum contumeliæ,cum defectus fratris manifestetur in eis sine intentione dehonestandi illum.

Obseruemus tertiò,in hac iniuria sicut, & in alijs quæ proximo inferuntur,ex duplici radice considerandam esse culpam uenialem vel mortalem,ex intentione,& ex dãno,si intentio sit inferendi graue damnum in honore,etiã si inferatur lęue,contumelia illa grauis est,& mortalis, similiter si damnum,& nocumentum in honore graue sit, quamuis lęue tantum intenderit inferre, est contumelia grauis,& mortalis,Venialis ergo erit,quando,& damnum lęue,est,& intentio quoque inferendi lęue.

Obseruemus quartò,Nocumentum in honore bifariã posse accidere,aut simpliciter,quia apud omnes contumelia,vel cõuitiũ iudicetur lædere honorem, aut secundum quid,quia tali loco uel tempore prolatum, aut tali homini habeatur etiã pro contumelia,ut si intelligens facetiã quã alter loco haberet, Petrum ægre ferre, talis facetia grauis contume-

contumelia est, quod si illud ignorē erit tantū materialis.

Obseruemus vltimò, non adhibentem diligentiam, vel cautelam quam tenetur adhibere, ne fratri suo noceat, si actu, & reuera illi noceat, etiam si non fecerit illud ex intētione, peccare mortaliter sicut si ex intētione fecisset, quia consentit in defectum illius cautelæ, & diligentiæ, quam tenebatur adhibere: sicut qui in ludo gladiatorum alium, occideret, quia non adhibuit debitam cautelam. Ex defectu enim diligentiæ quæ erat adhibenda actus materialis fit formalis, cum consensu implicito, & interpretatiuo.

CONCLVSIO PRIMA.

Contumelia, quæ profertur cum intentione lædendi honorem, quę propriè, & formalis contumelia est, ex suo genere est peccatum mortale.

Probatur, Quia huiusmodi cōtumelijs destruit, & tollitur charitas proximi. Patet, cum charitas sit amicitia, quicquid destruit amicitiā, & pacem, tollit, & destruit charitatē, ac per contumeliā, & conuitia dissoluitur iure amicitia inter prudentes, ergo. Secundò, Honor, & reuerētia præstat diuitijs, & quiuis prudens ægrius ferret damnū illatum in honore, quàm in diuitijs, sed furtum, & rapina ex suo genere est pec. mort. ergo, & contumelia, & tantò grauius quantò honor diuitijs præstat.

CONCLVSIO SECVNDA.

Contumelia materialis ex sola intentione corripiendi fratrem, si cautè, & moderatè fiat, non est peccatum, imò actus studiosus, & licitus.

Patet, quia cum temporalia ordinentur ad spiritualia, possunt superiores (quātū prudentia dictat) vti honore, & fama suorum subditorū, ad corripiēdos eos, sicut vtitur salute eorum dum illos verberibus afficiunt. Ita Christus Luc. 24. vocauit discipulos illos stultos, Et Pau. ad Galat. 3. O insensati Galatæ, &c. ad correptionem eorum:

In huiusmodi autem contumelijs oportet, seruare hæc tria. Primò, vt dicantur solo animo corripiendi. Secundò, cautè, modestè, & cum magna necessitate, & vbi certò speratur profutura. Tertiò, eo sermone, quo intelligat subditus, non ex ira aut passione, sed ex aīno, & desiderio corripiēdi ipsū, dici: quæ cū difficilè possint seruari, cōsulit optimè D. Au. l. de sermone dñi in monte, vt sit hæc punitio per verba rara, & cū magna necessitate, & spe vtilitatis. Cayet. autem, & Soto admonent, vt prælati omnino ab his abstineant, & alijs correctionibus sine huiusmodi cōtumelijs vtantur: Difficilè enim fieri pōt, vt honor subditi nō lędatur, cū verba prælatorum sint maioris ponderis q̄ aliorum, malletque subditus verberibus quā cōtumelijs affici, Vide D. Basilium in illa verba ps. 14. [Et opprobriū nō accepit ad uersus proximos suos.] Et Cicero. [Omnis admonitio, & castigatio contumelia vacare debet.

CONCLVSIO TERTIA.

Contumelia facere dicta potest esse uenialis, potest, & mortalis, potest etiam omni uitio carere.

Si graue nocumentum inferat in honore alterius, vel simpliciter, & à parte rei, vel secundum quid, id est ratione temporis, vel personæ, est peccatum mortale, quod si nocumentum illud in honore lęue sit, intentio quoque nocendi lęuiter, erit solū veniale, quod si nullo modo noceant, sed moderatè ac decenter dicant, refocillandi tantum animi gratia, nullum peccatum est: Quomodo ab Ari. 4. Ethic. referuntur facetiæ ad uirtutem eutrapeliæ.

Hinc sequitur peccare: grauiter principes, & superiores, qui à suis seruis, vel subditis patiuntur proferri facetias, quibus alij in honore læduntur.

CONCLVSIO QVARTA.

Contumeliæ per quandam incogitantiam prolatæ, uel ex iræ surreptione, si graue nocumentum inferat in bono re, uel molestiam in animo fratris, sunt peccata mortalia, si lęuem v enialia.

Patet ex dictis: Vnde mulierculæ, quæ se commonibus conuimelijs vicissim afficiunt ex animi irati promptitudine, peccant cōmuniter venialiter: quia illæ cōtumeliæ communes lęue detrimentum inferunt, & intentio nō fuit nocendi grauiter. Quando autem miscent contumelias graues, scientes, & volentes, peccant, mortaliter, iuxta, illud Christi, Mat. 5. [Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.

Circa hunc articulum, cum contumelia bifariā commu niter fieri possit, aut verbis, aut scripto, uideamus primò.

CONTVMELIA VERBIS illata quomodo sit resarcienda.

Dvo per contumeliam damna proximo possunt inferri, unum in honore, per irreuerentiā illam, quam affert secum contumelia, alterum in fama, & bono nomine. Si vna cum contumelia frater infamatus sit, restituenda est illi fama eo modo quo diximus. quæst. 62. art. 4. Nunc qua ratione contumelia illa, & irreuerentia reparanda sit inquirimus. Dico igitur, si coutumelia illata sit in facie, petendam esse veniam ab illo, quem contumelia affecimus, nec aliter conferenda est absolutio: iuxta illud Christi, Matth. 5. vbi agens ad literam de huiusmodi contumelia ait: [Si offers munus tuū ante altare, &c. vade prius reconciliari fratri tuo, &c.] Poterit autem prudens confessor, si viderit pœnitentem virum timoratum esse, & serua turum promissa, absoluere illum, etiam si non statim petat veniam à fratre læso, sed deinde quæsita, & non expectata opportunitate. Cayet. in comment. sequentis art. videtur hoc negare, quia damnum illatum in honore sufficienter reficitur per exhibitionem honoris, & reuerentiæ, quod etiam videtur docere D. Tho. supra q. 62. ar. 2. ad. 3. Nihilominus quæ hic docemus vera sunt, quia frater in facie contumelia affectus, quo mala passus est, & contemptū sui honoris, & animi irritationem, Priori malo satisfit per exhibitionem honoris, & in hoc sensu loquitur ibi D. Th. Posteriori verò per petitionem veniæ, placatur enim aui mus fratris illo culto humilita is. Prælati verò, & Superiores, ut docet D. Aug. si in corripiendis subditis aliquibus contumelijs sint vsi, modo non sit propter eas sequuta infamia, non teneatur à sibi subditis veniā petere, quia hæc humilitas, & satisfactio noceret regimini, & authoritati quam oportet eos habere. Si verò contumelia illata sit in absentia coram, alijs, eo animo vt in eius notitiam ueniret, adeūdi sunt illi, & rogandi vt sileant omnino, denique operam, vt in eius notitiam non ueniat, quod si iam illi sit indicatum, orandi tunc sunt, vt ipsimet significent fratri, se dolere illud dixisse, & illum in pretio habere. Quæ agenda sunt, quando fratrem speramus placādū hijs vijs, & cōdonatum, quod si irritādum potius probabiliter teneamus, dimittenda sunt, & dolendum de peccato cōmisso, & honorificè in quauis occasione de eo loquendū, partim vt defectus, quos de ipso manifestauimus tegamus, & deleamus partim vt ipse illud intelligens liuorē conceptum amittat. Videamus secundò.

QVOMODO PECCENT conficientes libellos famosos, & ad quid teneantur.

De hac re D. Naua. in Man. c. 18. nu. 35. & Sumistæ in verbo, Libellus famosus.

Obseruemus primò, vocari huiusmodi libellū, scripturā publicā, & in publicū deductam, qua defectus prox

mi cum aliqua eius infamia, & dedecore manifestantur, quocunque sermone fiat, siue vulgari, siue Latino, siue uersu, siue soluta oratione.

Obseruemus secundò, huiusmodi libellos aliquãdo pertinere ad contumeliam, aliquando verò ad solã detractionẽ: ita Cayet. in sum. verbo. Libellus. Quando author occultat suum nomen, nec vult omnino vt intelligatur, est detractio propriè, & directè, quia tunc reueretur, & timet illum, quem infamat, & eo ipso, quo occultat suum nomen exhibet illi reuerentiã. nec infert illã vim, quæ est de ratione cõtumeliæ, sed infamat eum quadã occultatione. quod est detractionis. indirectè autẽ, & cõsequenter est cõtumelia, cum lædat etiam honorem eum ipsius, & aliorum nomen suum prodat est vtrũque directè, & propriè, & detractio, quatenus lædit famam, & contumelia quatenus lædit honorem, & cum intentione, vt is qui læditur intelligat se ab illo contemni.

Obserue nus vltimò, non esse hic sermonem de libellis qui parum vel nil lædunt famam, vel honorẽ alicuius, sunt quę potius facetiæ quædam, quàm infamatorij, sed de his qui verè, & realiter iudicio prudentum proximum infamant, De quibus.

CONCLVSIO PRIMA.

Conficientes huiusmodi libellos peccant mortaliter, & grauissimè contra charitatem, & iustitiam.

Contra charitatem quidem cum lædant fratrem in re adeò graui qualis est honor, & fama, contra iustitiã, verò quia habet vnusquisque à natura ius in suũ honorem, & famam, Et tantò peccatum hoc grauius est, quantò scripta hæc magis euulgantur, & hærent memoriæ quàm verba. Vnde auctores huiusmodi libelli tenentur famam restituere, & honorem, & omnia damna quæ occasione illius libelli sequuta sunt illi infamato, Famam autem restituent, vel conficiendo alium libellum contrariũ, vel cantando palinodiam publicè, vel alio modo quẽ prudentia in tali casu dictabit: in qua restitutione, quia difficilis est, vtentur concilio peritorum, qui pro ratione facti, & circumstantiarum consulant, quod conuenientius est.

CONCLVSIO SECVNDA.

Conficiens libellos famosos contra Summum Pontificem, vel aliquem Cardinalem, aut aliquam ex quatuor Religionibus Mendicantibus, est ipso facto excõmunicatus.

De Papa, & Cardinalibus patet ex quibusdam extrauagantibus maximè Pij V. De religionibus mendicantibus constat ex priuilegijs ordinis D. Dominici, & D. Francisci, in quibus id apertè habetur, afferunturque à Cayeta. verbo, Excommunicatio, cap. 81. quæ priuilegia alijs etiam Religionibus mendicantibus sunt communicata. Dico religionibus, quia si quis faciat libellũ contra aliquẽ priuatum religiosũ, infamando illum, nõ tamẽ religionem, non incurrit huiusmodi excommunicationem.

CONCLVSIO TERTIA.

Conficientes huiusmodi libellos contra alios prælatos, vel personas Ecclesiasticas, non sunt de facto excommunicati, sunt tamen excommunicandi, nisi illis suum honorem, & famam restituant.

ITA fuit diffinitum in Concil. libertano cap. 52. Et habetur 5. q. 1. can. Si qui.

CONCLVSIO QVARTA.

Facientes huiusmodi libellos per leges ciuiles puniuntur pœna capitis, per leges Ecclesiasticas si libelli sunt contra sæculares uerberantur, si contra prælatos aliquos Ecclesiasticos verberantur, & anatamizantur, id est, priuãtur usu suorum ordinum.

Prior pars huius conclusionis habetur lege vnica. Cod. De libellis famosis, & in legibus nostri regni est receptum titulo de libellis famosis. Altera pars habetur 5. q. 1. can. Qui in alterius. Vltima pars eodem loco, can. Quidam maligni.

CONCLVSIO QVINTA.

Inuenientes huiusmodi libellos, nisi illos statim ruperint, aut combuserint, sed alijs manifestauerint, scientes esse infamatorios, peccant etiam grauissimè.

Cum coperentur illi iniquitati, & infamiæ, & subijciũtur eisdem pœnis ciuilibus, & Ecclesiasticis, quibus subsunt auctores huiusmodi libellorum. Ita habetur 5. q. 1. can. Si qui.

CONCLVSIO VLTIMA.

Conficientes huiusmodi libellos, quando res occulta est, sed ita ut iuridicè probari possit, si illã probare instituat, & hoc fine confecerunt libellos, vt illa crimina ducta in publicum, & in iudicium probata puniantur, & tollantur, non incurrunt huiusmodi pœnas aut censuras.

Ita habetur in illo can. Quidam maligni. Sed quęres occasione huius canonis. Quidam maligni.

AN CONFICIENTES HVIUSmodi libellos, si edicto superioris, & sub censura præcipiantur se ipsos prodere, teneantur ad id?

Etenim cum fecisset quidam libellum contra quendam notarium. D. Grego. in quo etiam beatum Gregor. mordebat, præcipit. D. Greg. in illo can. sub grauissimis censuris, vt author illius libelli se ipsum prodat, vel ad probandum quod obiecit, vel ad subeundam pœni tentiam, Nihilominus dico auctorem talis libelli, qui nomen suum non apposuit, sed ita occultauit, vt quamuis libellus sit publicus, author tamen sit omnino occultus, nõ teneri ad se prodendum, quia iure naturæ nemo tenetur sui ipsius esse accusator, & fiscus, iuxta illud D. Chriso. [In occultis non dico vt te ipsum prodas, quod ius naturę nullum aliud nec Ecclesiasticum derrogare potest, Canon autem ille D. Grego. superius explicatus est copiosè. q. 69. ar. 2. controu. 7. colum. 1515.

ARTICVLVS III.

An contumeliæ sint patienter ferendæ.

CONCLVSIO PRIMA.

Debet vnusquisque paratus esse ad ferendas iniurias quãdo opus fuerit iuxta legẽ Dei, & dictamẽ rectę rõnis.

Patet primò, Tenet vnusquisque in genere paratus esse ad seruãdã legẽ Dei, ergo, & ad ferẽdas iniurias, quãdo lex Dei postulauerit. Secundò, debemus esse parati ad ferẽdaq̃ contra nos dicunt, sicut ea quæ cõtra nos fiunt, sed debemus esse parati ad ferẽda quæ cõtra nos fiunt, iuxta illud Chri Mat 5. [Si quis pcusserit te in vna maxilla, pbe ei al terã,] q̃ est intelligẽdũ secũdũ aĩ ppatatiõnẽ, ergo eodem modo debemus esse parati ad ea, quæ contra nos dicuntur. Hoc præceptum cum sit affirmatiuum nec obligat pro semper, vt semper habeamus in mente hanc animi præparationem, sed in casu necessitatis, vt cum occasio se offert iniuriæ, vel cum in mentem venit, si mihi contumelia inferatur

feratur quid facerem, tu ne debeo habere hanc animi intentionem. Obligat etiam, vt numquam habeamus propositũ contrarium, id est vindicandi iniurias. Quin sufficit tã in iniurijs quàm extra illas, habere hunc animum in genere seruandi legem Dei.

CONCLVSIO SECVNDA.

Persona priuata potest, si velit, contumelijs sibi illatis nunquam resistere.

PAtet, quia cum sit dominus suæ famæ, & honoris, sicut potest remittere restitutionem famæ, sic, & pati detrimentum sui honoris.

CONCLVSIO TERTIA.

Quando resistendo contumelijs sequetur scandalum, uel periculum iræ accendi ira, nec inferens contumelias resipiscet, uel cessabit, tenemur contumelias illas patienter ferre. Quando verò citra scandalum proprium, & aliorũ speratur, resistendo fratrem illum cessaturum ab inferendis contumelijs, uel corripiendum, tenemur ei resistere, ac corripere illum.

PRobatur vtraque pars, Quia resistere contumelijs, & obstruere os inferentis illas est quoddam genus correptionis, correptio autem vbi nulla vtilitas peccantia expectatur, sed imminet periculum alicuius damni, nõ est adhibenda, sed quando speratur profutura. De priori huius conclusionis parte dicitur Prouer. 26. Ne respõdeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris similis. De secunda verò subijcitur statim eodem loco quod videtur oppositum [Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Et ita Christus respondit inferenti sibi alapam, vt desisteret ab illis iniurijs. [Quid me cædis?]

CONCLVSIO QVARTA.

Prælati, & personæ publicæ, quorum honor alijs, & suo muneri optimè exercendo necessarius, est, non possunt contumelias ferre, sed debent illas reprimere, citra scandalum tamen suum, & aliorum.

PAtet, Quia eo ipso quo prælati sunt, debent præstare ea omnia, quæ aliorum vtilitati, & suo muneri sunt necessaria. Vide D. Grego. Homil. 6. in Ezech.

CONCLVSIO QVINTA.

Vbi agitur causa religionis, & fidei, tàm prælati quã subditi, etiam si sequatur scandalum infidelium, debet contumelias fidei, & religionis reprimere, vt si Altaria, Sacramenta, Cruces, Reliquiæ, & similia contumelijs afficiatur, uel nomen Dei, & Sanctorum cum contumelia blasphemetur.

QVia tunc silere est uelut consentire, resistere autem est fidem, & religionem propriam profiteri, ad quod tenetur unusquisq; fidelium, quotiescunque causa fidei, & Religionis se offert, iuxta illud B. Pau. Corde creditur & c. ore autem fit confessio ad salutem. Vbi nomine oris non solum intelligitur vocalis confessio fidei, sed actus externi quibus fides, & religio manifestatur, qui necessarij sunt, quotiescunque causa fidei se offert.

CONCLVSIO VLTIMA.

Quando licet proprias contumelias repellere, non sũt repellendæ armis, & percussione, quia hoc esset uindicare se ipsum. Nec imponendo falsum crimen, quia mendacium semper est intrinsecè malum. *Nec detegendo crimen occultum, aut obijciendo illi aliud impertinens quamuis publicum*, quia hoc esset repercutere percutientem, *se Sed solum licet obijcere illi, quod directè facit ad repellendam propriam iniuriam, quale est affirmare id quod imponit falsum esse, & mendacium.*

QVia sic respondens non ex liuore vindictæ, sed hoc solo fine, vt tueatur suum honorem, nil aliud facit quàm vi repellere, quod iure naturæ omnibus conceditur. Nec obstat calumniam semel prolatam iam transisse, quia calumnia, quamdiu creditur calumniator, lædit, & nocet, propter quod licet affirmare illum mendacem esse, ac medijs veris id ostendere, ne credatur, & cesset illa iniuria.

ARTICVLVS IIII.

Ex quo peccato potissimè oriatur calumnia.

CONCLVSIO PRIMA.

Oritur ex superbia, sed potissimè, ex odio, & ira.

PRobatur prior pars: quia contemnere fratrem est quidam effectus superbiæ, calumnia verò est eum contemptu fratris. Probatur secunda, quia vt plurimũ, & frequentius nascitur, ex ira, peccatum autem vnum dicitur, oriri ex illo, ex quo frequentius, & communiter nascitur Secundò, quia conueniunt in fine, vtriusque enim finis est vindicta, vnde est proprium vitium mulierum, quæ cum armis nequeãt vindicare se ipsas, cõfugiũt ad cõtumelias.

QVAESTIO LXXIII. DE DETRACTIONE. Seu infamia.

ARTICVLVS I.

An bene deffinatur detractio occulta denigratio alienæ famæ.

COnclusio est affirmatiua.

Probatur, quia virtutes, & vitia diffiniuntur per propria eorum obiecta, obiectum de tractioois proprium materiale est fama proximi, formale verò vt fiat occultè, & in absentia eius cui detrahitur, ac illo ignorante. Minor verò constat ex differentijs, quæ constituimus quæstione præcedenti. ar. 1. inter contumeliam, & detractionem.

Quod si dixeris differentiæ specificæ in habitibus sunt propriæ rationes formales ipsorum, occultum, & manifestum non differunt specie, nec constituunt differentiã specificam in rebus, ergo detractio, & contumelia non distinguũtur specie, eo quod illa fiat, manifestè, hæc verò occultè, nec erit propria ratio formalis contumeliæ quod fiat in præsentia, detractionis verò in absentia. Respondeo cum ratio iniuriæ duo contineat, vt fit contra ius alterius, & contra voluntatem, consentienti enim non fit iniuria, sequitur ex eo, vt vbi reperitur diuersa ratio inuoluntarij, reperiantur etiam iniuriæ specie diuersæ: Vnde quamuis occultum, & manifestum sic sumpta non differant specie, nec constituit differentiam specificam in rebus, quatenus verò manifestum dicit inuoluntarium per vim, occultum verò inuoluntarium cum ignorantia, distinguunt specie.

Quia hæc duo genera inuoluntarij, vt docet Aristot. differunt specie: propter quod furtum, & rapina differunt specie, quia furtum, fit domino non consentiente cum ignorātia, rapina verò fit domino consentiente, & cum vi, similiter contumelia fit manifestè, & cum vi, detractio occultè, & cum ignorantia illius, cuius fama læditur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Bifariam committitur detractio directè uel indirectè.

Directè quatuor modis, & totidem indirectè. Primo modo directè, imponēdo proximo falsū crimen. Secundò, augendo verum quod audiuimus. Tertiò, reuelando occultum, quamuis verum. Quartò, honestum factum proximi in iniquum finem vel intentionem eius torquendo.

Indirectè verò primo modo, quando quia negat, vel reticet bona proximi, cum teneretur illa concedere. Secundò, quando reticet cum oporteret illa manifestare, sic enim negans aut reticens indirectè infamat, cum assertio eius sit necessaria ad famam alterius. Tertiò, quando quis diminuit aliena merita, tunc enim minuit, & famam. Quartò, quando dignum laude frigide, & remisse laudat, ne tanti habeatur, hic enim illo remisso modo laudandi nititur famam, & bonum nomen fratris minuere.

Contra quartum modum ex quatuor prioribus sic obijcio. Factum proximi in sinistrum finem, & intentionem torquere, pertinet ad iudicium temerarium, vt vidimus q. 60. ergo non ad detractionem. Secundò. qui audiunt me factum honestum fratris sinistræ interpretari, me quidem iudicabunt inuidum, odiosum, & maledicum, fratrem autem non propterea contemnent, ergo tali modo non læditur eius fama, nec erit detractio. Ad primum respondeo, Eundem actum posse pertinere ad duo peccata distincta, vt in eo qui furatur ad fornicandum, actus ille est furtum, & fornicatio, sic in proposito, quatenus ego iudico fratrē ob malum finem illum agere, est iudicium temerariū, quatenus verò hoc meum iudicium alijs insinuo est detractio. Ad secundum respondeo, multoties audientes consentire meæ malitiæ, & factum fratris etiam sinistro fini ex his quæ ego dico tribuere, maximè si sim apud illos alicuius authoritatis, quod si id nō accidat nihilominus, detraho, cum nitar (quantum est in me) famam illius fratris minuere, non enim ad detractionem est necesse vt sequatur de facto infamia, sat est, illum qui detrahit ea referre, quæ apta sunt alterius famam denigrare, vel minuere.

Quæres an isti modi detrahendi differant specie, dico non differre, quia in omnibus est idem obiectum materiale, & formale, nempè fama occultè læsa, sunt tamē alij alijs grauiores, & varie restituendi, ideo aperiendi in confessione, ut doceat confessor pro ratione cuiusque detractionis ad quid teneatur author illius.

ARTICVLVS II.

An detractio sit peccatum mortale ex suo genere.

Reuocanda sunt in memoriam quæ documus quæstione præcedenti art. 1. Primò in peccatis uerbis non solum obiecti, verum etiam, & intentionis esse habendam rationem, vt de huiusmodi delictis iudicium feramus. Secundò, detractionem, quæ fit cum intentione nocendi in fama, esse formaliter & propriè detractionem, quę uerò fit sine tali intentione esse mere, talem. Tertiò ex duplici radice, in his grauitatē culpæ esse pensandam, ex intentione, & nocumento.

Præter hęc notemus ex his quę docent Doctores agentes de correctione fraterna, cum temporalia ordinentur ad spiritualia, quotiescunque fueratur frater corripiendus & emendandus, manifestando delictum eius iuxta ordinē correctionis fraternę, tunc exponendam esse famam eius, seruato illo ordine vt cesset a peccato, sicut exponuntur diuitiæ, & alia bona temporalia pro salute corporali.

CONCLVSIO PRIMA.

Detractio propriè, & formalis cum intentione lædendi fratrem in fama, peccatum mortale est ex suo genere, grauius quàm furtum, leuius autem quàm homicidium, & adulterium.

Probatur prior pars, quia est contra charitatem, & iustitiam, cum inferatur damnum proximo in re graui qualis est fama, & ad quàm habet à natura ius. Probatur secunda pars, quia fama præstat quidem bonis quę furto læduntur, non tamen est tanti pretij, quanti est vita quę læditur homicidio, & fidea matrimonij quę læditur adulterio. Dicimus ex genere suo, quia ex leuitate materię, & intentionis potest esse ueniale, vt cum detractor non habet intentionem nisi detrahendi in re leui, quia si habeat animū detrahendi, & nocēdi grauiter, & si res leuis sit, peccat mortaliter ratione intentionis.

CONCLVSIO SECVNDA.

Detractio, quæ fit bono fine, ad corrigendum proximū, seruato ordine correctionis fraternæ, non est peccatum sed actus virtutis.

Patet, quia sicut licet exponere minora bona pro maioribus, ita, & famam pro salute spiritu ali.

CONCLVSIO TERTIA.

Detractio materialis quæ fit sine intentione nocendi in fama, si leue nocumentum inferat venialis est, si graue mortalis.

Hęc perspicua est.

CONCLVSIO QVARTA.

Referre peccatum mortale fratris quod non affert secum infamiam, non est detractio mortalis, sed tunc solum quando affert secum infamiam i tali homine.

Vt si dicam hunc nobilem esse prodigum, illum militem effusorem sanguinis, quia hæc vitia tales homines non putant esse sibi infamiæ, sed in illis gloriantur, at si dicā hanc esse adulteram, aut illum fornicarium est detractio mortalis, qa hæc vitia sūt maximæ infamiæ in hoībus honestis.

Patet, nam eum detractio lædat famam, manifestatio delicti quod in tali homine nō affert infamiā, nō est detractio.

Ex quarta conclusione sequitur, verba lædētia honestatem vitæ, & manifestantia vitia carnis, & similia ex suo genere continere peccatum mortale, quia hæc communiter sunt maximæ infamiæ, [Vitia enim carnis, vt ait D. Grego. Sunt minoris culpæ, & maioris infamiæ, Maximè vt benè hic obseruat Caiet. in personis honestis, & religiosis, vt monialibus prælatis, puellis nubilibus, nam apud alios vt iuuenes sæculares, plerique hæc parui faciunt.

CONCLVSIO VLTIMA.

Detractor tenetur ad restituendam famam quam læsit, iuxta leges restitutionis.

Hæc patet ex his, quæ copiosè documus de restitutione famæ q. 62. art. 2.

Circa hūc articulū offerunt se nonnullæ dubitationes.

Prima Controuersia.

SIT NE PECCATVM MORTALE reuelare occultum crimen fratris vni tantum viro fideli, quem certum est celaturum illud omnino, ac si lapidi fuisset dictum.

Sentit hic Cayet. in hoc casu non committi peccatum mortale, sed tantum veniale. Probat primò exemplis. Nam vir, & vxor solent sibi inuicem reuelare peccata filiorum, vel famulorum, nec ab aliquo propterea condemnantur de mortali. Similiter accidit, confitentem peccata sua ex inaduertentia reuelare confessario, quem iudicat fidelem, & secretum, aliquas personas, cum quibus grauissimè peccauit, nec ideo iudicatur mortaliter in eo deliquisse. Item quando alicui secretum aliquod crimen commissum est, nec nouit quomodo circa illud secretum se gerat, solet amico fideli, & prudenti nonnunquam illud reuelare, vt cõsulat quid illum agere opporteat: In his omnibus euentibus reuelatur crimen fratris viro fideli, & secreto, nec est peccatum mortale.

Secundò detractio criminis occulti peccatum mortale est, quando grauiter læditur fama proximi, vni autem tantum viro graui, & fideli crimen fratris reuelare, nõ est grauis infamia, quia propriè infamia non est, nisi inter multos, sicut non dicitur diffamatus, nisi multis innotescat, nec iudicatur graue nocumentum sed læue, quod vnus tãtum, aut alter illud sciat, ergo.

Tertiò non impeditur ille cuius crimen detegitur vnico viro optimo à consecutione alicuius beneficij, dignitatis, aut alterius boni, eo quod ille secretò illud sciat, ergo. Eandem sniam tribuunt aliqui D. Nauar in c. Inter verba conclu. 6. corol. 29. vbi nu. 69. admittit duo posteriora exempla Cayet. & corol. 46. admittit primum.

Soto lib. 5. de iustitia q. 10. art. 2. & in suo opusculo de ratione tegendi, &c. Oppositum omnino docet, nempè reuelare delictum fratris occultum cuiuis quantumuis fideli & cordato, nisi aliqua necessitas exigat, vel ad bonum cõmune, vel ad correctionem ipsius delinquentis, aut aliorũ vtilitatem, esse peccatum mortale, & detractionem mortalem. Probat, Reuelare illud crimen extra huiusmodi necessitates tribus, vel quatuor hominibus est mortale omnium consensu, quod non negat Caye. Sed mallem ego, & quiuis prudens suum crimen tribus, aut quatuor ex media plebe esse agnitum, quam notum alicui viro graui, sicut magis æstimo vnum virum grauem de meis moribus benè iudicare, quam decem plebeios, ergo vel vni quantumuis graui, & tacito reuelare occultum crimen fratris est mortale. Hanc sequuntur recentiores discipuli D. Tho.

CONCLVSIO PRIMA.

Reuelare crimen occultum fratris non desinit esse peccatum mortale, ex eo quod vni tantum dicatur, quod est fundamentum opinionis Cayet.

Probatur, indicium temerarium, ut constat q. 60. art. 3. est peccatum mortale ex suo genere, et si per illud proximus apud nullum alium infametur, & amittat bonũ nomen, quàm apud solum iudicantem, ergo nec detractio definet esse peccatum mortale, ex eo, quod apud vnum tãtum bona existimatio fratris lædatur. Et hæc est aperta doctrina D. Tho. art. præcedenti ad 2. vbi ait: [Esse contumeliam propriè, & simplr, et si in sola præsentia eius, qui contumelia afficitur inferatur, & simr detractionem, et si coram vno solo, quis detrahat, quia lædit famam eius, quãuis non in toto populo, vel vicinia, tñ in parte.] Et apertius articulo præsenti in corpore, vbi ait: [Proferentem verba quibus lædatur fama fratris, pp bonum ipsius, vel alterius, seruatis debitis circũstantijs, nõ esse pctm, si verò illa proferat sine tali necessitate, & læuiter lædant esse veniale, quod si grauitèr mortale. Nec D. Tho. distinguit, num coram vno, vel pluribus illa proferantur.

CONCLVSIO SECVNDA.

Reuelare delictum occultum fratris vni viro fideli, ex suo genere non est intrinsecè malum, sed potest ex circonstantia honestari.

Patet, põt enim vel pp bonum commune, vt in crimine hæresis, & proditionis ciuitatis, vel pp bonũ eius, cuius crimen reuelatur, vt ab illo commodius corrigatur. Vnde Christus in Euangelio. [Si te non audierit, adhibe duos uel tres, &c. Nec est necesse, vt tale crimen sit iam illis notum, sat est, vt prudenter speretur illos esse profuturos. Denique propter bonum aliorum, qñ crimina fratrum nisi prohibeantur, cedent in aliorum damnum, tunc qui illa nouit, nec valet solus illis occurrere, potest reuelare illi, qui prodesse possit, & cũ aliqua infamia delinquentis. Dictat. n. recta ratio, vt minora bona pro maioribus exponantur, innò & in virtutibus, debet homo aliqñ pati detrimẽtũ in vna virtute p alia pstantiori, & magis necessaria.

Ex his sequitur veram esse opinionem M. Soto, & fals ã illam Cayet. vnde ortum est commune illud dictum, [Peccata fratrum, quæ per nos ipsos corripere non possumus, indicanda esse viro prudẽti, q prodesse possit, & nõ ob cẽ.

Ad argumenta Cayet. Ad primum dico, illa exempla nõ habere locum, nec esse admittenda, nisi iuxta doctrinam hic positam. In primis igitur psit vir & vxor peccata filiorum sibi indicare, qñ ita opportuerit ad illa vitanda, nec vnus põt sine alio, vt si commisit filia stupum, quod nouit sola mater, videatq; se solam nõ posse illi damno mederi, nisi indicet vito, aut consanguineo fideli, põt tunc reuelare, debetq; illi, apud quem minus læderetur bona opinio illius filię, vnde aliqñ expediet potius affini, vel extraneo indicare, quàm ipsi marito. Quod si ipsa sola possit mederi, nõ potest, nec viro, nec alteri indicare: quia uel apud unũ læditur grauiter bona opinio puellæ, Et sicut esset peccatum mortale accipere bona castitatis filiæ, si haberet, ut daret marito, ita & bonam eius opinionẽ apud virũ denigrare. Secundò, Pœnitens in confessione non põt detegere cõplicem, quia est iuris naturalis, quod non derogatur ullo iure, aut diuino, aut humano, vnde si pęnitens reuelet, peccat grauiter, debentq; confessarij attente id prohibere. Excusabitur autem pœnitens, aut per incogitantiam, quasi fuerit uelut primus motus illa loquutio. Ita Doctor Nauar. locis citatis, non. n. sequitur opinionem Cayet. in hac parte sed nostram, exempla autem Cayet. admittit in eo sensu, in quo à nobis explicantur hic, qñ. s. reuelantur complices, quos uel confessarius nullo modo nouit, nec aliquod damnum in sua opinione, & existimatione inde recipiunt, uel si nouit potest illis prodesse, vnde solent, & possunt amici peccata occulta amicorum, vxores peccata suorum maritorum, vel familiæ indicare confessarijs, quos uident illis delinquentibus plurimum posse prodesse. Tertium exemplum Cayet. nobis fauet, nam in illo casu, qui habet secretum sibi commissum, reuelat illud cum necessitate, ut accepto consilio prudentis rectè se gerat.

Ad scdm argũ rñdeo, infamiam dupliciter dici, aut iuridicè, aut moraliter, & scdm rei naturam, in rigore iuris non dr infamatus, nisi plures illud intelligant, moraliter asit, & secundum rei naturam infamia est quæuis denigratio alienæ famæ, etiam si apud unum fiat, ut constat ex secũda conclusione, & exẽplo sumpto ex iudicio temerario.

Ad vltimum dico primò, delictum fratris, vel vni dictũ nocere illi in bonis, & officijs, cum possit accidere, ut qui delictũ illud fratris audiuit, sit qñq; aliquorum bonorũ distributor, recordatusq; illius delicti minimè conferat, quæ aliter contulisset. Et quicquid sit de hmõi damnis, sat est ad detractiõnẽ mortalẽ, ut grauiter eius fama læsa sit apud aliquem culpa detractoris, etiam si unicus sit, & uir fidelis. Videamus secundò.

Contro-

Prima Controuersia.

SIT NE DETRACTOR, ET infamator, qui refert alijs, quæ audiuit.

SCotus in 4. dist. quæst. 4. arti. 5. post medium quem sequitur hic Cayet. vult referentem quæ audiuit, nō asserendo neque affirmando illa tamquam certa, (sic enim intelligendi sunt hi auctores) sed referendo tantum, vt audita, & hæsitando, non committere peccatum mortale detractionis, sed ad summum veniale. Ratio eorū est, quia si audientes sic relata desinant bene de fratre opinari, non læditur apud illos fama proximi culpa referentis, eum dicat se audisse illa tantum, nec habere illa pro certis, sed culpa audientium, qui leuiter credunt.

Soto lib. 4. de iusti. q. 6. arti. 3. in solutione ad 4. & lib. 5. q. 10. articu. 2. & recentiores Thomistæ volunt referentem læuia peccare venialiter, si verò grauia mortaliter, sicut iudicaremus de primo assertore, & detractore. Ratio eorum est, quia quamuis iste dicat, se non vidisse, sed audisse, eo ipso quo illa refert, generat suo dicto sinistram opinionem fratris in animis audientium, & lædit illius famam.

Ad intelligentiam huius quæstionis, Obseruemus primò, certum esse (vt supra vidimus q. 62. art. 2. agentes de restitutione famæ) referentem audita ex odio, & animo lædendi fratrem, quicquid de illo referat, peccare mortaliter: cum actus ille exterior procedat ex interiori odio mortali. Certum etiam esse, referentem quæ publica sunt, non ex odio, sed ex quadam loquacitate, peccare tantum venialiter, cum talis actus non procedat ex odio, nec inferat graue damnum fratris in fama.

Obseruemus secundò, audita quæ referuntur, aut esse peccata grauissima, & quorum vel leuis suspicio nocet grauiter in fama, vt hæresis, & crimen nephandum, aut esse alia peccata quæ grauissima non sunt, & communiter ab hominibus committuntur, vt homicidia, adulteria. Similiter qui talia refert aut est persona grauis, vt Episcopus, & vir nobilissimus, aut est è media plebe. Persona quoque de que est sermo, aut est magni nominis, & opinionis, vt mulier honestissima, vir religiosus, prælatus aliquis, vel doctor, aut est persona communis, & plebeia. His positis.

CONCLVSIO PRIMA.

Reuelare crimen occultum fratris, etsi ex auditu, & hæsitando, ad minus est peccatum veniale.

PAtet, quia negari non potest, quin sit aliquod nocumentum illius.

CONCLVSIO SECVNDA.

Reuelare ex auditu peccatum fratris, quod solet afferre secum infamiam, tanquam certum, peccatum mortale est detractionis.

QVia tale crimen sic reuelatum natum est denigrare famam proximi, habent enim se primus qui illud reuelauit, & secundus qui auditum narrauit, sicut duo incendiarij, quorum vnus mittit ignem in segetem, alter verò suo flatu illum accendit, & auget, quos simul certissimum est grauiter nocere.

CONCLVSIO TERTIA.

Reuelare crimen grauissimum fratris, & si id fiat hæsitando, à quocumque, & de quocumque illud reueletur, est peccatum mortale.

PRobatur. Qui lædit fratrē grauiter in fama, peccat mortaliter, sed in hoc casu lædit iste grauiter in fama, ergo. Probatur minor. Quia in hoc casu, etsi nō generet certa opinio, sed tantum suspicio, grauius nocet suspicio tanti criminis, quàm certa opinio aliorum. Secundò maius nocumentum infertur, proximo referendo hæc crimina hæsitando, quàm alia aserendo, sed reuelans asserttiue, alia delicta proximi vt furtum, & c. peccat mortaliter ex secunda conclu. recepta ab omnibus, ergo peccat etiam mort. qui reuelat illi grauissima, etsi hesitādo, malet enim quiuis prudens credi de ipso adulterium quàm suspicari hæresim.

CONCLVSIO QVARTA.

Si peccatum fratris sit ex communibus, & grauibus tātum, referatur verò, uel à persona magnæ authoritatis, uel de persona magnis nominis, & opinionis, quamuis hæsitādo, est peccatum mortale detractionis.

PAtet prior, pars, quia tantam infamiam induceit grauis illa persona referendo ista crimina hæsitando, quantam induceret, persona inferioris sortis referendo illa assertiue: sed hic peccaret mortaliter, ergo, & ille. Secunda verò pars constat experientia, Etenim si de muliere honestissima, vel viro religioso referat quis fornicationem, aliquam, vel quid simile à quocumque referat gignit suspitionem, quæ in viro tanti nominis non minus nocet, quā ī alio inferioris sortis noceret certa opinio eiusdē delicti.

CONCLVSIO VLTIMA.

Si plebeius de alio plebeio referat ex auditu et hæsitando delictum aliquod ex communibus, non committit peccatum mortale detractionis, sed ueniale tantum.

PAtet, nam quando persona plebeia refert ex auditus, & hæsitando delictum commune, non gignit nisi suscipionem, quæ tàm ratione dicentis, quàm eius de quo dicitur quàm ex modo referendi, læue nocumentum est, nisi audientes, sua culpa, & læuitate credendi quæ solum efficiūt leuem suspitionem, ita accipiant, vt generent in animis eo sum certam opinionem. Et forsan Scotus, & Caye. de hoc genere reuelandi audita loquuti sunt.

Secunda Controuersia.

AN SIT PECCATVM DEtractionis diffamatum in uno loco, infamare, & reuelare peccatum illius in alio, ubi illud ignoratur.

HÆc quæstio licèt superius q. 62. art. 2. sit iam proposita, nunc copiosius, & ex professo magis tractāda est. Cayet. circa hanc quæstionem in opusc. 17. Resp. respon. 9. dub. 3. affirmat licere. Probat sic, diffamatus iam amisit ius ad suam famam, ergo nulla sit iniuria reuelando vbique delictum eius. Secundò vna ex pœnis qua indices afficiunt delinquentes est, vt crimen eorum in omnium notitiam veniat, & alij alijs illud referant, ergo licet. Antecedens patet, quia hoc fine ponitur in sententia vt delictū illud publicè legaī. Secundò vt publico præcone denunctietur. Tertiò ob eūdē finem solent expectare iudices dies nundinarū, & alios solēniores, in quibus est maior hominū cōcursus, vt punitio illa pluribus innotescat: vnde qui diffamatū in uno loco infamat in alio, conformat se intētiæ punitiuæ, nec est dicēdus peccare. Tertiò in actibus publicis Sāctę Inquisitionis legūt delicta publica, vt ab oībus sciant, & anteq̄ celebrentur, conuocant fideles ex oībus locis districti, etiā remotis, & alij alijs sine vllo scrupulo conficētæ narrāt q̄ audierunt: imò, & viri graues ac timorati solēt psonas pductas in huiusmodi actibus, & eorum nomina, delicta, ac pœnas ad amicos in locis remotissimis existētes scribere, & recipiētes epistolas oībus illa referre, nec iudicant ab aliquo Doctore hæc scribētes, vel referentes peccare. Quartò historici mādāt scriptis crimina ī suis qdē locis, & tēporibus publica, in alijs autem ignorata, nec dānant huiusmodi historię vt peccata, vel detractiones. Denique his tantū modis pōt aliquis infamare fratrem detractione q̄ sit peccatū, vel iponēdo falsum crimē, uel au

gendo, vel reuelando occultum, vel torquendo intentionem: in hoc casu nec imponit falsum, nec auget, (constituimus enim referre fideliter, quæ in publico iudicio vidit) nec reuelat occultum, cum sit iudicium publicum, & publica auctoritate euulgatum, nec torquet aliquam intentionem, ergo.

Adrianus verò quodlib. 11. quæst. 1. docet oppositum. Ratio eius est, infamatus in vno loco, in alio in quo ignoratur, habet bonum nomen, & illæsam ibi famam, ergo infamare illum est grauiter lædere illius famam, & velut reuelare occultum. Secundò, Non licet peccatum fratris alio tempore publicum, quãdo iam omnino oblitum est, & frater benè audit, reducere in memoriam, quia est velut reuelare occultum cum nocumento famæ proximi, ergo nec licet publicum in vno loco referre in alio, vbi ignoratur: Patet consequentia, quia magis occultum est quod ibi omnino ignoratur, quàm quod aliquo tempore intelligebatur, & deinde oblitum est. Vltimò non licet fratri in facie crimen illud quamuis publicum obijcere, quia læditur ibi ipsius fama. Ergo nec referre,

Soto lib. 5. quæst. 10. art. 8. & recentiores quandam mediam sententiam inter has sequuntur, ad quam statuunt duo. Primò bifariam posse aliquem esse infamatum de aliquo crimine, aut iuridice, & auctoritate publica, aut extra iudicium per rumorem alicuius viciniæ, vel loci: Secundò infamantem fratrem suum posse peccare, vel contra iustitiam, vel contra charitatem, vel contra vtramque simul: quibus addendum est, infamatum, quocunq; modo sit infamatus, aut permanere in suis vitijs, aut ita esse emendatum, vt studiosè iam, & honestè viuat.

His positis dicunt primò, infamatum publica auctoritate, sed iam emendatum, & honestè viuentem, in alio loco vbi id ignoratur, infamare, non esse peccatum contra iustitiam, quia iam amisit ille ius in suam famã, per illam publicam sententiam, & per eandem facta est facultas narrandi alijs illud delictum, & crimen, esse tamen peccatum contra charitatem, quia fama est bonum necessarium ad honestè, & studiosè viuendum, quo bono sine vlla iusta causa, vel necessitate priuare fratrem, iam honestè viuentem, repugnat charitati. Secundò dicunt infamatum in vno loco extra iudicium, per solum rumorem, & loquacitatem alicuius viciniæ, vel oppidi, iam honestè viuentem, in alio infamare esse peccatũ contra iustitiam, & charitatem, Et consequenter talem detractorem teneri ad restituendam illi famam: Contra iustitiam, quia frater per illum rumorem non amisit ius in suam famam, sicut enim nulla priuata potestas potest expoliare fratrem alijs bonis, etiam si illa iniq; possideat, sed sola publica, ita nec fama, vbi autem delictũ secretum, est infamare fratrem habẽtem adhuc ius in suam famam, est contra iustitiam iniuriam illi inferre, Quod verò contra charitatem quoque sit, constat ratione modò facta in secundo dicto. Hæc tertia opinio est omnium probabilior, & sequenda additis aliquibus, Nam in primis addendum est ex delictis fratrum quædam esse quæ tantum nocent ipsi delinquenti, alijs verò parum, aut nil omnino, vt fornicatio, iuramentum: alia verò esse quoque in damnum aliorũ, vt hæresis blasphemia, magia, &c. Similiter quædã sunt atrocia delicta, & maximè nociua bono communi, alia non adeo, deniq; aut ea sunt quæ solent abundare, vel saltim in aliquibus reperiri, aut rarò ibi eueniunt, vel possunt euenire.

CONCLVSIO PRIMA.

Quomodocunque homo sit diffamatus, siue auctoritate publica, siue priuato rumore, si non est emendatus, sed crimen illius alijs potest obesse, non est peccatũ, si his quibus potest obesse, & in loco vbi potest obesse, illud reuelaret, vt sibi caueant.

IMò est actus charitatis, habenda enim est potius ratio eorum, qui possunt pati damnum, quàm eius qui potest inferre, & prudenter, cũ emendatus non sit, timetur illaturus. Vnde possum infamatum Valentiæ de fure, de assasino, de lupa Cæsaraugustæ reuelare, vt illius loci vicini ab huiusmodi sibi caueant. Et cõfirmatur quia hoc fine infamantur à iudice delinquentes, vt alij ab ipsis sibi caueant, quo patet hunc finem esse honestũ, vnde iste sic disfamans conformat se iustitiæ. Debet autem hic bono aliorum prouidere, cum minori damno huius infamati quantum poterit, si enim sufficiat dicere, cauete ab hoc, quia nescio quid de eo audiui, non est amplius dicendum.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quacumque ratione homo sit diffamatus in vno loco, reuelare crimen eius in alio, vbi moraliter, & probabiliter cito iudicatur intelligendũ, non est peccatũ mortale.

VErbi gratia, quæ Valentiæ fiunt, aut dicuntur, statim solent esse nota Sagunti, aut Setabi, propter viciniam loci, diffamatum ergo publicè Valentiæ, diffamare Sagunti non est peccatum mortale. Probatur in moralibus quod parum distat nil distare iudicatur, sed quod publicum est Valentiæ, parum distat, vt publicetur Sagunti, ergo quod publicum est Valẽtiæ, perinde se habet ac si iam publicum esset Segunti, publica autem reuelare non est peccatum, ergo. Secundò ipsi infamato parum, vel nil acrescit damni, vt quod publicum est Valentiæ sit etiam publicum in loco adeo vicino, in quo moraliter loquendo, impossibile ferè est, quin statim innotescat, infamia autem non est mortalis nisi quando graue damnum infertur proximo in fama, ergo. Tertiò in eadem ciuitate, & loco quod publicũ est in vna vicinia, vel parte ciuitatis, referre in alia non est peccatum, alioquin numquam liceret reuelare publica, ergo quod est publicum in vno loco, non est peccatum reuelare in alio vicino, in quo statim iudicatur intelligendum. Perinde enim se habent duo loci vicini, sicut duæ partes ciuitatis. Ex hac conclusione sequitur, infamatum in media parte vnius regni, vel prouinciæ, nõ esse peccatum infamare in alia, quia moraliter loquendo, quæ ita publica sunt in vna parte, impossibile ferè est, quin in alia sint quoque cito publica.

CONCLVSIO TERTIA.

Si crimen fratris publicum in vno loco, non sit ex atrocibus, sed ex communibus, quamuis alicui nociuum, vt furtum, homicidium, & frater ille iam est emendatus, si quidem fuit publicũ auctoritate iudicis, reuelare illud in alio loco, in quo ignoratur, non est contra iustitiã, sed contra charitatem tantum si verò fuit publicũ per solum rumorem viciniæ, vel loci, reuelare illud in loco in quo ignoratur, est contra charitatem simul, & iustitiam:

Hæc patet ex dictis mag. Soto.

CONCLVSIO QVARTA.

Si peccatum fratris est ex atrocibus, & publicum auctoritate publica, siue emendatus sit, siue non, licet illud reuelare in alio loco, & remotissimo in quo ignoratur, modò non fiat ex odio fratris, vt hæresim, proditionem ciuitatis, assasinum, &c. licetque huiusmodi iuridicè, & publicè diffamatos, in vno loco, vbique terrarum diffamare, exprimendo nomina personarum, cognomina, delicta, & pœnas illas impositas.

PRobatur, alia crimina etsi publica, quæ non sunt atrocia, & grauiter nociua, fratre sufficienter emendato nõ licet reuelare, vbi ignorantur, quia fratre emendato nulla inde sequitur vtilitas bono cõmuni, vel particularibus, sed in criminibus atrocibus manifestare eorum punitionẽ est vtilissimum, imprimis bono communi, alij namque populi audientes tales punitiones, prospiciunt sibi ipsi, inquiruntque,

runtque, & puniunt diligenter similia delicta, & à se nitun tur solicitè repellere, & particulares ciues audientes tales punitiones, maximè ab illis rimore similis pœnæ arceantur, quod in alijs delictis non est adeò necessarium.

CONCLVSIO VLTIMA.

Si peccatum fratris, est ex atrocibus, & publicum, non tamen auctoritate iudicis, sed per rumorem, deferendum est ad iudicem competentem, vt ille inquirat, & interim non est reuelandum vbi ignoratur, nisi sub dubio, & cum fauore fratris.

Ratio est, quia ille rumor nõ expoliat fratrem iure suæ famæ, sed tantum facit, vt ad iudicis sententiam pertineat: vnde expectãda est, vt si quidem condemnetur de illo crimine, liceat tunc vbique reuelare, vt constat ex præcedenti conclusione, quod si absoluatur non est reuelandum, nisi vt absolutum, & cum laude fratris, aliter enim esse imponere illi falsum crimen, cum constet de ipsius in nocentia, & absolutione, interim solum licet reuelare fauendo fratri, cum sit dubium, & dubia sint in meliorem partem conuertenda.

Ad argumenta in oppositum, in primis ad proposita pro opinione Caiet. Ad primum respondeo, infamatum publicè, auctoritate iudicis, amisisse ius ad suam famam, ideo non esse contra iustitiam illud reuelare, esse tamen contra charitatem, (nisi moraliter loquẽdo esset manifestandum, statim in illo loco, vbi reuelatur) quia ex charitate, non solum debemus non expoliare fratrem bonis illi debitis, & in quæ habet ius, verum etiam bonis illi vtilibus, & necessarijs ad honestatem vitæ, & quibus ipsum expoliare nulla necessitas exigit. Quod si non sit infamatus auctoritate publica, habet ius in suam famam, vt constat ex dictis.

Ad secundum cum omnibus illis probationibus antecedentis respondeo, non esse intentionem iudicis saltim debitam, vt per illam publicam punitionem innotescat delictum fratris in alijs locis distantibus, si ipse emendetur, sed tantum, vt vbi iuridicè punitur, iuridica autem punitio sit publicè, quia iuridicè probatum est velut publicum: quod si emendatus non sit, tunc intendit duo, vt publica culpa puniatur, ac vt omnibus innotescat, vt omnes ab illo sibi caueant.

Ad tertium constat solutio ex quarta conclusione, hæ re sis enim, & cætera delicta quæ ab officio Sanctæ Inquisitionis in actibus publicis puniuntur, sunt ex se adeo atrocia, & nociua bono communi, vt cedat maximè in vtilitatem Reip. & fidei Christianæ, committentes illa, & ipsorũ nomina, ac punitiones, per totum orbem diuulgari, imò, & obligata à multis annis reuocare in memoriam. Ita solent Inquisitores, [Renouar los sanbenitos.] Dices iustum quidem est, vt cum infamia ipsorummet delinquentiũ diuulgentur ista delicta, cum cedat in bonum fidei, & odium istorum criminum, at non cum infamia cõsanguineorum, & affinium, qui erunt viri probi, & honesti. Respondeo, sicut tempore, quo del cta ista puniũtur, cedit in vtilitatem fidei, & religionis Christianæ, vt diuulgẽtur; sic delinquentes, & eorum punitionis, eodem modo cedere in vtilitatẽ fidei, vt etsi multum temporis excessit, & ista obliuioni tradita sint, iudices, & Inquisitores iusta aliqua causa exigente (sine qua id non faciunt) curent innouari insignia, & memorias istarum punitionum, quòd verò consanguineos lædant id per accidens est, nec curandum, cum bonum cõmune cuiuis priuato præferendum sit. Alij verò priuati, iu dicibus non renouantibus tales punitiones, si in memoriã suscitent, quod est in infamiam consanguineorum honestè viuentium, non peccant cõtra iustitiam, quia per illam antiquam, & publicam punitionem amisserunt ius in sua fama, faciunt tamen contra charitatem, expoliantes fratres honestè viuentes fama, quæ illis ad studiosè viuẽdum necessaria, vel saltim vtilissima est, sicut diximus de iuridicè infamato ob alia crimina, sed emendato, vbi eius delictum omnino ignoratur.

Ad quartum distinguendum est de historijs, nam aliæ sunt sacræ in Sacræ Scriptura contentæ, aliæ verò humanæ, siue Ecclesiasticæ siue siue prophanæ, in illis licèt scriptoribus qui Spiritu sancto auctore ducuntur quæcumque crimina referre, quia cum Deus sit dominus vitæ, famę, & omnium rerum, potuit vti fama, & honore quorumcunq; hominum ad cõem vtilitatem futurorum, & gloriam suam: In historijs autem humanis scribentes bella, & præclaras res gestas honestè agit, si verò crimina occulta peccat, quod si referant quæ temporibus suis publica fuerũt, & quorum notitia quorumq; narratio vtilis est futuris, vt legentes illa vitia abhorreat, & ad illorum punitiones principes animentur, laudabiliter faciunt, modò non id faciant ex odio alicuius. Debent autem plurimum expendere, cum scribũt delicta alicuius nobilis, cuius infamia tota ipsius prosapia inhuritur, præponderet ne vtilitas, quam ex ea narratione futuri capient, damno quod ex tali infamia prosapia illa recipit, nam si præstet vtilitas licèt illud narrare, sin minus, silenda sunt talia facta, aut saltim nomina personarum, nũqram enim minora bona pro maioribus exponenda sunt.

Ad vltimum constat ex conclusionibus positis, quando reuelare in vno loco quæ in alio publica sunt, idem sit quod reuelare occulta.

Ad argumenta Adriani, Ad Primum, & Secundum respondeo, in casibus in quibus iuxta nostras conclusiones dicimus publicum in vno loco posse reuelari in alio, tunc non reuelari occultum, sed publicum, aut auctoritate iudicis, aut publico rumore populi. Ad Tertium dico, obijcere crimen fratri in facie nunquam licere, nisi ad ipsius correctionem, quia semper habet ius frater, vt nec cõtumelia afficiatur, nec detur ei occasio indignationis, crimen verò eius reuelare, eo modo quo hic dicimus licet, quia in casibus in quibus dicimus id licere, nullum habet ius ad suam famam, nec prohibemur ex iustitia, vel ex charitate.

Ex doctrina hic posita facilè est iudicare, quid sentiendum sit de Astrologis. De quibus dico, primò, iudicium quod ferũt de actionibus humanis liberis ex solis astris, esse incertum, imò sæpe falsum, vt videbimus suo loco. Dico secundò etiam si eorum iudicium certum esset, nullo modo licere ipsis reuelare delicta occulta. Patet, iudicium ipsorum non est certius euidentia, quæ habetur proprijs oculis, at non licet ea quæ proprijs oculis vidimus, si occulta sunt, detegere, ergo neq; deprehẽsa iudicio astronomico.

QVOD PECCATVM *dicatur publicum.*

Videre etiam hic oportet quod peccatum dicatur publicum, cum dicamus reuelare occulta esse peccatum detractionis. Dico quantum ad præsentem disputationem, illud dici publicum, quod constat publico iudicio, & sententia iudicis, vel quod in præsentia multorum perpetratum est, vel à plurimis refertur, & scitur, vel in publico loco commissum est, & tpe quo moraliter multis debuit innotescere, nec auctor delicti erubuit, iuxta circunstãtias loci, & tpis, quin multis illud intelligerent: vt qui in meridie, & in publico vico percutit alium. Vnde non est pctũ publicum quod potest probari in iudicio per tres, vel quatuor testes, aut quod potest in multorum aures peruenire, nã ita omnia ferè essent publica, cum paucissima sint, quę non habeant duos, vel tres testes, & quæ vno maledico reuelante non possint statim toti populo innotescere.

Sed obijcies, reuelans secretum delictum tenetur ad restitutionem famæ, sed qui manifestat, & probat in iudicio quod probari potest duobus, vel tribus testibus, non tenetur ad restituendam famam illi accusato, vt habetur lib. Ordin. Regal. tit. 9. l. 2. ergo signum est illum non fuisse detractorem, nec peccasse contra iustitiam, & consequenter nõ esse dicendum secretum quod duobus, vel tribus testibus probari potest. Secundò si quis imponat mihi falsum crimen, possum obijcere illi aliud, & secretum, quo adimatur illi auctoritas, & fides, nec credatur ab audientibus, cum hoc sit (vt diximus) velut vim vi repellere.

Ad primum respondeo, teneri istum ad restituendam illi famam, modo meliori quo poterit, quia lex illa solum respicit forum externus, ita vt iudex non compellat accusatorem qui ita probauit delictum alterius, ad restituendam illi famam, at in foro conscientiæ tenetur restituere, cum verè infamauerit proximum: Respondeo 2. etiam si non teneretur qui probauit in iudicio crimen alterius, restituere illi famam, quia iam factum est publicum, nec potest dicere illud non constare, cum constet probatione iuridica, nihilominus quando accusauit (nisi sit ex criminibus nociuis quæ tenemur reuelare) peccauit, & fuit verè infamator, ac reuelator secreti. Ad 2. dico, illo argumento non probari, illud non esse secretum, sed licere aliquando reuelare secretum, quod nos etiam docuimus, Licet enim reuelare crimina perniciosa Reip. vel proximis etsi secreta, quæ aliter vitari non possunt quàm reuelando illa, Licet reuelare, crimen occultum infamantis me falsò, vel contra ordinem iuris, quo efficietur ne adhibeatur illi fides: Licet reuelare delictum occultum viro prudenti, qui possit prodesse, & non obesse, vt constat, non tamen inde sequitur, reuelari illa, vt publica, aut esse publica, quia aliquibus cognita, sed reuelari posse quamuis secreta in illis casibus ratione charitatis aut iustitiæ. Videamus nunc.

III. Controuersia.

AN SIT PECCATVM MORTALE detractionis se ipsum infamare, & reuelare propria crimina occulta.

D. In. Antoni. 2. p. tit. 8. cap. 4. §. 1. & apertius Caiet. hic & in sum. verbo. Detractio, cum censeant dominiũ tàm famæ quàm vitæ vniuscuiusque esse pęnes Rep. & Ecclesiam, asserunt esse peccatum mortale detractionis contra charitatem, & iustitiam, reuelare propria crimina, præter quam in confessione sacramentali, vel ad accipiendum consilium aliquod salubre à viro probo, & prudenti. Probant, nemo est dominus suæ famæ, sed dominium ipsius est pęnes Remp. facit ergo ita iniuria Reip. infamans seipsum, iniuria autem alteri illata in re adeo graui qualis est fama, & bonum nomen, est peccatum mortale contra charitatem, & iustitiam, ergo. Hinc colligit Cayet. Primò grauius peccare infamẽtem se ipsum quàm proximum, tũ quia grauius peccat violando ius Reip. quam ius priuati ciuis. Secundò colligit infamantem se, teneri ad restituendam sibi famã, sicut teneretur proximo quem infamasset, quia omne damnum illatum contra iustitiam (vt vidimus) obligat ad restituendum. Tertiò etiam si metu mortis, vel tormentorum quis se infamet peccare mortaliter, quia quod ex suo genere intrinsecè malum est, neque mortis metu potest licitè fieri.

Soto lib. 5. de iust. q. 10. art. 2. & De tegen. secre. mem. 1. q. 3. & memb. 3. q. 4. Doctor Nauar. Inter verba. conclu. 6. coro. 44. cum sentiant vnumquemque esse dominum suæ famæ, volunt nõ esse peccatum mortale ex suo genere infamare se ipsum, sed veniale tantum, posse autẽ reddi mortale ab extrinseco, ratione alicuius circunstantiæ, sicut dissipare bona sua non est ex suo genere peccatum mortale, sed tantum veniale, nisi aliunde ex aliqua circũstantia reddatur prodigalitas illa mortalis.

Probant primò, si infamare se ipsum esset intrinsecè malum, & peccatum mortale ex suo genere, nunquam posset benefieri, neq; posset honestari ex circunstantia, at in multis casibus potest benefieri, Verbi gratia si innocẽs sit condemnatus propter homicidium à me perpetratum, quod adeò occultum est, vt nullus præter me illud intelligat, licet imò esset actus charitatis, ad liberandum illum me ipsum prodere, & infamare, ergo se infamare non est intrinsecè malum.

Secundò si esset pec. mortale, aut contra iustitiam aut cõtra charitatem, non primum: nam cum homo, (vt vidimus) sit dñs suæ famæ sicut, & aliorum bonorum ipsalium, quemadmodum nulli facit iniuriam dissipans bona sua, ita nec esponens suam famam Nec contra charitatẽ: Est quidem præter charitatem, quia charitas inclinat nos ad conseruãdam famam, & ita est peccatum veniale illam prodigere, non tamen contra charitatem. Probatur nam illud est contra charitatem, ad quod tenemur aliquo præcepto charitatis naturali, vel diuino, at nullum est præceptum, quod vsque adeo obliget nos ad curandam famam, vt non liceat illam negligere sine mortali, nam illud Ecclesi. 41. [Curam habe de bono nomine,] Consilium est tamquam prudentis, non obligans sub mortali, imò Christus in Euangelio hortatur nos ad contemnendum honorem, & famam.

Tertiò prodigalitas omnium consensu non est ex genere suo mortale. pecca. sed veniale tantum, infamare autem se ipsum cum fama sit bonum temporale cuius homo dominus est, ad nullum aliud vitium pertinet, qoam ad prodigalitatem, ergo non est ex suo genere mortale. Deniq; D. Aug & Anselmum legimus reuelasse, imò, & scriptis mandasse sua crimina occulta, quod non præstitissent, si illud esset intrinsece malum, & D. Th. hic ad 4. [In arbitrio inquit cuiusque est detrimentum suæ famæ pati,] Quamuis hæc verba D. Tho. meo iudicio non faueant huic sententiæ, quia aliud est pati infamiam, aliud se infamare, sicut aliud est pati mortem ab inuasore, quod cuique licet, aliud vero sibi inferre, quod nullo modo licèt.

Ex his colligit Soto, primò, cum non sit peccatum contra iustitiam, non teneri ad restitutionem: Secundò grauius
E us peccare infamantem alium, quia peccat, & contra charitatem, & contra iustitiam, quàm infamantem se ipsum, cum non peccet contra iustitiam. Tertiò in aliquo casu est se pec. mort. infamare se ipsum ex circunstantia. quandoq; enim quod ex suo genere veniale est, ex circunstantia põt reddi mortale. Et ita esse mort. Primò si falsum crimen sibi imponat cum iurõ, quia mendacium etsi leue rõne iuri est periurium, & mortale. Secundò si infamet se de verò crimine, sed grauissimo, vt hæresi. quia inferre sibi dãnum adeo graue in honore non est famam prodigere, sed offerre se ipsum grauissimis damnis, imò, & periculis vitæ. Tertiò si fama ipsius sit necessaria Reip. vel muneri quod habet, vel familiæ suæ, & filijs, vel religioni, nocet.n. alijs grauiter. Et de his loquitur D. Aug. in illo Can. Non sunt audiendi 11. q. 3. vbi vocat crudelem contemnentem famam suam sicut prodigalitas diuitiarum quæ ex suo genere venialis est, reddit mortalis, si pecuniæ ille necessariæ sint, vel alẽdę familiæ, vel pro subleuandis pauperibus, vel Reip. quia licèt possit ipse cedere iuri suo, non tñ iuri quod habent in ipsius famam Resp. sua cõitas, vel familia, qñ illa indigent. Quartò si ex illa infamia sequatur illi mors, aut aliud damnum, quod præponderet famæ, quia tunc idem est infamare se ipsum, quod inferre sibi illud dãnum, nisi afficeretur grauissimis tormentis, vt suum delictum quamuis occultũ fateretur, quia tunc, vt ab illis se eximeret posset se infamare, & illud periculum mortis subire, cum præstet breuem mortem pati per vltimum supplicium, quàm longiorẽ per tormenta. Præter hos casus numquam inquiunt hi Doctores esse peccatum mortale infamare se ipsum, sed veniale tantum, siue reuelet occultum verum, siue falsum sibi imponat extra iuramentum: quia si reuelat occultum verum, est tantum prodigalitas, quæ ex suo genere, vt constat venialis est, si verò falsum sibi imponat, cum nulli noceat, non est mendacium nociuum, sed tantũ officiosum, vel iocosum, quod etiam est veniale.

Quando autem sit solum veniale, vt explicent, constituit Soto de tegen. secre. mem. 3. quæstio. vltima conclusio 8. Neminem teneri ad seruandum secretum naturale, quod quis liberè, & spontè illi commissit sine iuramento, cum periculo propriæ vitæ, aut graui iactura salutis, vel bonorum: quia simplex promisio, superueniente periculo, quod si tunc occurrisset, non fuisset facta, non obligat: vt in promissionibus matrimonialibus, promissio autẽ seruandi secretum cum conditionibus hic positis est simplex, Secundò, quia fides secreti non oligat cum damno proximi, cum iure naturæ teneamur patienti damnum potius subuenire quàm alteri, vnde multò minus cum

damno

damno proprio. Dixi secretum naturale, quia sacramentale confessionis seruandum est cum periculo uitæ, non modò à confessore uerum etiam ab eo, cui committitur in ordine ad confessionem, uel aliqua uia audiuit cõfessionem. Dico quod priuatus, quis secretum Regis, Reip. uel exercitus seruandum est, & cum periculo uitæ, cum hæc secreta pertineant ad bonum publicum, quod propriæ etiam uitæ preferendum est. Dixi quod liberè, & sponte, nã si per uim, uel fraudem ego extorsi à Petro secretum, cuius reuelatio constituit fratrem in periculo uitæ, aut grauis damni, teneor ego potius simile damnum pati, quam reuelare illud secretum à me extortum, quia mea fraus, & uis non debet mihi patrocinari, & illi nocere. Dixi sine iuramento, quia si iure iurãdo me astrinxi seruare illi secretum, teneor potius pati mortem quàm, uiolare illud iuramentum.

Hoc posito docent hi Doctores, licere reuelare propria crimina, & infamare se ipsum, Primò ad capiendum consilium, vel læuandam tristitiam, quando ista commodè haberi non possunt nisi reuelando propria delicta, & subiacendo alicui infamiæ. Secundò ratione iustitiæ, vt cum quis imposuit alteri falsum crimen, nec potest ill famam restituere nisi infamando se ipsum. Tertiò rõne pœnitentiæ, ad dolendum magis de peccato, & per verecundiam plenius satisfaciendum, quõ reuelarunt sua peccata D. Aug. & nõnulli sancti patres. Quartò rõne charitatis, vt si quis Innocens patiatur pro delicto à me perpetrato, possum ad liberandum illum innocentem me ipsum prodere, ac infamare. Quintò rõne amicitiæ, vt si duo amici perpetrauimus idẽ homicidium, & de me nulla sit suspicio, sed de alio, procedatque iudex contra illum ad denuntiationẽ, & sententiã quæ solet ferri contra absentes, possum me ipsum prodere, & infamare, non quidem negando illum tale cõmisse, sed occultando illum, & prodẽdo me ipsum, ne quæratur quis illud fecerit: ita vt certum sit, iudicem non processurũ amplius contra illum amicum, quia si timetur iudicem inquisiturum de complicibus, eũ amicus ille iam sit infamatus, tenebor cõtra illum testimonium dicere, & nil obtinebo. Quintò si quis videat se torqueri, vt reuelet proprium crimen quod occultat, quia non interrogatur secundum ordinem iuris, potest tuta conscientia reuelare illud, & facere iacturam suæ famæ, vt liberet se ab illis tormentis.

Hic casus quia difficilior est probatur. Si ad curationem infirmi requirantur abscisio brachij, aut alia grauiora tormẽta pati, potest, vt se ab illis liberet velle potius pati mortem, quia vita non est bonum adeò excellens, & appetendum, vt pro illa sint subeunda grauissima tormenta, sed fama est bonum inferius vita, ergo licet etiam exponere famam ad vitanda grauissima tormenta. Secundò licet fama præster diuitijs, magna tñ copia diuitiarum potest alicuius famæ æquari, & præstare, sicut aurum præstat argento, magna tñ copia argenti potest præstare alicui auro, sed licet exponere ingentes diuitias ad liberandum se à grauissimis tormentis, ergo, & famam. Tertiò magis teneor ad secretũ proximi, quàm ad proprium, quia ad illud teneor ex iustitia, ad meum verò nõ teneor ex iustitia cum sim dominus meæ famæ, sed secretum alienum, liberè mihi commissum sine iuramento possum prodere, vt euadam tormenta, ergo possum similiter reuelare propria ad illa vitanda.

Sed quæres, Quid si ex reuelatione illius criminis immineat mors? poterit ne tunc se infamare cum periculo vitæ, ad vitanda illa tormenta? Dico primò, ex ea confessione facta in tormentis non imminere mortem, quia nisi deinde extra tormenta liberè fateatur delictum, nõ potest cõdẽnari, vt vidimus, & habetur Can. Si quis à sacerdotibus 15 q. 6. Quod si immineat Rñdent Soto, & hi Doctores, Si tormenta sint læuia, non posse, quia tunc sine iusta, & sufficienti causa exponit non modò famam, verem etiam vitã, quod non licet sine mortali: si verò sint atrocia, & grauissima licere, vt breui morte liberetur à tormentis quæ æquiualẽt prolixæ morti, quia nec fama nec vita, est bonum adeo excellens, vt pro illis sint tãm grauia tormenta subeunda.

Alij ex recentioribus Thomistis fatentur infamare se ipsum non esse contra iustitiam, cum homo sit dominus suæ famæ, & sibi ad se ipsum non sit iniustitia, esse tamen peccatum mortale ex suo genere contrà charitatem. Probant primò, quia inferre sibi graue damnum est contra charitatem, quod autem repugnat charitati est mortale. Secundò priuare se bono spirituali mortale est, sed qui infamat se ipsum reddit se indignum amicitia aliorum, amicitia autem bonum quoddam spirituale est, cum sit virtus, vel excellentior virtute. Tertiò reuelare propria crimina sine aliqua iusta causa, non potest esse sine aliqua iactantia illorum criminum, aut scandalo audientium, hæc autem sunt peccatum mortale ex suo genere. Quartò infamare suam Remp. est mortale contra charitatẽ, & iustitiã legalẽ, sed infamia particularium redundat in famiam Reip. ergo est mortale.

Ex his tribus opinionibus media est, modò inter discipulos D. Thom. communior, & quam iudicio veram: Nam illa Caiet. nititur falso fundamento, hominem non esse dominum suæ famæ. Vltima verò, esse contra charitatem, præterquam in illis casibus, in quibus diximus esse peccatum mortale, & nonnullis quæ addemus, falsa etiã est, quia charitas per se, & directè non respicit nisi bona spiritualia, tẽporalia autem in ordine ad spiritualia: vnde cum fama sit quoddam bonum temporale, non est contra charitatem illam contemnere, & prodigere, nisi quando illa ad aliquod bonum spirituale proprium, vel proximi necessaria est, aliter illam prodigere idem est, quod temere dissipare diuitias. Quo fit, vt sicut prodigalitas non est contra charitatem, sed contra liberalitatem, ita infamia non est cõtra charitatem, sed contra magnificentiam, quæ versatur circa magnos honores, & bonum nomen. Vnde illud Eccles. 41. [Curam habe de bono nomine] Non est præceptum obligans sub mortali, nisi quando bonum nomen est necessarium ad salutem animæ, vel eo neglecto maxima nobis inferimus damna: quando autem sine vllo damno animæ, vitæ vel boni alicuius, illud negligimus, est veniale, quando ob honestum aliquem finem, vt in illis casibus adductis, honestum est, & licitum. Et confirmatur. Est maximè consonum rectæ rationi exponere minus bonum pro maiori, & subire minus malum prouitando maiori: sed offerunt se aliqua bona præstantiora fama, vt actus virtutum adducti in illis casibus, offerunt se quoque aliqua damna maiora infamia, vt grauiora tormenta, ergo licet ob bonum finem, vt in illis casibus se infamare.

Hæc ratio probat hanc sententiam, siue dicamus, hominem esse dominum suæ famæ, siue opponamur cum Caieta. Quia hæc ratio nõ nititur dominio famæ, sed ordini rectæ rationis, secundum quem minora bona siue simus illorum domini siue non, exponenda sunt pro maioribus: sicut homo non est dominus suorum membrorum, vel salutis, potest tamen exponere membra pro salute, quotiescunque opus fuerit: ita in illis quinque casibus adductis, in quibus asserimus posse hominem se infamare, exponitur fama pro aliqua virtute, vel maiori bono quàm sit ipsa.

Addendi tñ sunt illis casibus, in quibus diximus peccatũ mortale esse infamare se ipsum hi tres. Primò qñ cedit in scandalum propriũ, vel alienũ, videtq; infamans se ipsum offerri sibi, vel alijs occasioni liberius viuendi. Secundò si videat amicitiam, quam habebat cum viris probis, & honestis esse dissoluendam, quia cũ amicitia sit quędã virtus moralis, & bonũ quoddã spũale necessariũ ad vitã commodè transigendã, tam in tpãlibus quàm in spũalibus, amicorum odium incurrere est graue danum sibi inferre, & tpãle, & spũale. Tertiò si referantur propria delicta cum iactantia, quia talis iactantia est apertè complacentia peccati, complacẽtia autẽ peccati mortalis, pctm̃ mortale est. Vnde Esa. 3. reprehenduntur grauiter Israelitæ de huiusmodi iactantia. [Peccatũ suũ sicut Sodoma prædicauerunt nec absconderunt. Ps. 51. Quid gloriaris in malitia? Ps. 93. Vsquequo peccatores gloriabuntur, effabunt, & loquent iniquitatẽ? Et Gen. 18. Non tã offenderũt Deũ Sodomitæ suo nephãdo crimine, quã iactãtia illius, eo n. peruenerũt cæcitatis, vt illud publicè, & cũ iactãtia proderet. Vñ nõ dixit Deus: pctm̃ Sodomorum multiplicatũ est, sed [Clamor Sodomorũ multiplicatus est. Idest inuerecũdia, & publicitas, vt ita dicã qua peccãt, &c.

Mich. Sal. in 2. 2. D. Tho.

In vltimo verò modo in quo iuxta Sotum licèt infamare se ipsum, obseruandum est, Non ad vitanda quæuis tormenta illud licere, sed cum aliqua iudicio prudentum sint maiua malum quàm infamia, aliqua verò minus, opus est in hac parte prudentia, & conferenda sunt tormenta cum infamia illius viri, vt si infamia preponderet, peccatum sit saltim veniale famam pro illis exponere, si verò præponderent tormenta infamiam, nullum sit peccatum, cum dictet recta ratio minora mala ferenda esse ad vitanda maiora.

Nunc ad argumenta in oppositum, Illud Cayet. nititur imprimis (vt constat) falso fundamento, hominem non esse dominum suæ famæ. Secundò, etiam si non esset dñs suæ famæ potest se infamare in casibus propositis, non ratione dominij quod vnusquisque habet in suam famam, sed eo iure quo minora bona sunt pro maioribus exponenda. Et licèt demus Cayet. infamantem se peccare contra iustitiã, ob dominiũ quod Resp. haberet in famã suorum ciuiũ, non propterea tenebitur iste ad restitutionem famæ: quia non tenetur ad restitutionem qui violat iustitiam legalem & publicam, nisi illi sit cõiuncta iustitia particularis vnius, vel plurium quos lædat, V.g. tenetur quis in aliquo euentu ex iustitia legali adire bellum, noluit illo ire, peccauit contra iustitiam legalem, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem damnorum, quę inde sequuta sunt, at si rapiat ex ærario publico tenetur restituere, quia lædit iustitiam, & communem, & singulorum inter quos bona illius ærarij sunt distribuenda.

Ad argumenta verò vltimæ opinionis. Ad primum respondeo, inferre sibi graue damnum in his, quorũ non est dñs, vt vita, & membra, esse mort. contra iustitiam, similiter, in his quorum est dñs, sed ita, vt sequatur graue etiam damnum proprium, vel aliorum in spiritualibus, vel in ordine ad spiritualia, quia est contra charitatem: inferre verò sibi damnum in temporalibus quorum hõ est dñs, sine vllo alio damno proprio, vel alieno in spiritualibus, si temerè fiat est veniale, quia prodigalitas: si ex iusta causa est actus studiosus. Et hoc modo se habet res in fama, cum sit bonũ temporale, cuius homo est dñs. Ad secundum tertium, & quartum constat ex dictis non licere se infamare, quando sequuntur illa damna, estque tunc mortale, non quia infamet se ipsum, sed quia sequuntur inde illa damna quæ spiritualia sunt, & grauia. Ad vltimum dico, infamantem se ipsum, ita vt eius infamia redundet in infamiam suæ Reipu. peccare mortaliter propter damnum quod infert Reipu. Si verò sit vir priuatus, nec tanti nominis, non est Resp. infamia ob crimina illius, quia bona fama Reipu. non consistit in eo, vt nulli reperiantur in ipsa infames, & mali, sed in eo vt optimas leges habeat, & gubernatores iuxta illas diligenter, & cum æquitate puniant mala. Hac enim ratione erunt in ea multi probi sufficientes ad bonũ nomen Reipub. quod si omnes sint mali, & infames, signum est in tali Rep. mala manere impunita, & sic est infamis. Sicut Ecclesia non minus dicitur verè, & propriè modo sancta quam dicebatur tempore Apostolorum, licèt sint in ea multi mali, quia sunt in ipsa leges iustæ, iuxta quas à prælatis peccatores, & infideles puniuntur.

Denique dices, non minus teneor mihi, quàm proximo, sed non possum ego illum infamare, ergo neq; me. Rñdeo in istis bonis tẽporalibus magis teneri me proximo, quia teneor illi nullo modo lædere ex iustitia, mihi autem non teneor ex iustitia. Secundò in damnis proximi non possum ego consentire, quia non possum cedere iuri alteri in proprijs possum, quia possum cedere iuri proprio. Tertiò bonorum proximi non possum ego facere dispendiũ graue sine mortali, meorũ autẽ possũ, nisi sint necessaria ad spũalia.

Quę huc vsq; explicata sunt, pertinẽt ad illũ qui reuelat pprià delicta vera, res difficilior est de falsis. Vñ videamus:

AN SIT PECCATVM MORTALE detractionis imponere sibi falsum crimen.

IN hac quæst. certum est ex dictis, primò, in casibus, in quibus nõ licet alicui infamare se ipsum, reuelando proprium crimen occultum, & verũ, nec licere imponere sibi ipsi falsum, Secundò nec licere cum iuramento, quia esset periurium. Tertiò nec licere cum graui damno tertij, quia esset mẽdacium perniciosum, quod est ex suo genere mortale, Secundò certum est, talem infamiam esse adminus venialem, cum sit mendacium. Quæstio ergo est. [An simplici verbo, & sine iuramento imponere sibi falsum crimen, sine vllo ẽt scandalo, iactãtia, vel dãno aliorũ, sit mortale.

Cayt. locis citatis, cum iudicet non licere infamare se ipsum reuelando verum crimen à fortiori sentiet nec licere sine mortali imponere sibi falsum, quocunque fine id fiat. Probat ex Glossa in illud ca. Si qñ à sacerdotibus. Vbi illud habetur. Secundò D. Tho. hic apertè docet, esse detractionem mortalem, qñ infertur detrimẽtum notabile in fama, imponens aũt sibi falsum crimen infert sibi notabile detrimentum in fama. Tertiò mẽdacium in iudicio in graui materia est peccatum mortale, sed imponere sibi falsum crimen, est mendacium, & in re graui qualis est fama, ergo saltim in iudicio erit id peccatum mortale.

Soto Adria. Nauar. locis cit. & recentiores docent oppositum si illud fiat ob honestum finem, veluti ad liberandũ se ipsum à tormentis, quia torquebitur donec delictum de quo est accusatus concedat, vel ad liberandum patrem aut amicum accusatos de aliquo crimine, quia amissio patris, vel amici æquatur graui tormento.

Probatur. Imponere sibi falsum crimen, quod non est ex atrocioribus, nec in preiudicium tertij, nec cum iuramẽto, est quidẽ mendacium, non tñ perniciosum aut nociuũ, sed officiosum, & vtile, si fiat ob bonum finẽ, vel ociosum, & inutile si desit talis finis, mendacium autem tàm officiosum quàm ociosum eo ipso quo perniciosum non est, non est mortale, sed veniale solum. Ergo. Secundò si imponere sibi falsum crimen esset mortale, aut ratione infamiæ, aut ratione mendacij, aut ratione loci quia est in iudicio: non primum, quia sicut possum exponere vitam pro amico, vel ne ego crucier ita, & famam: nec secundum, quia mendacium istud (vt constituimus) non est perniciosum in hoc casu: nec tertium, quia mendacium in iudicio non est mortale, nisi sit, vel periurium, vel nociuum, quę supponimus hic non reperiri. Hæc ratio tantam habet vim, vt propter eam sentiant nonnulli ex recentioribus, licere etiam ad fugienda grauia tormenta imponere sibi falsum crimen cum infamia vxoris, & filiorum, quia ego non teneor magis ad custodiendam famam illorum, quàm meam, quod ego non probarem, quia famam meam possum ego quidem prodigere, non tamen filiorum, possum enim cedere iuri meo non tamen filiorum, sicut diximus de pecunijs.

Hæc secunda opinio est tenenda, & ad maiorem intelligentiam obseruemus: Bifariam posse aliquem interrogari in iudicio, aut iuridicè, aut cõtra ordinẽ iuris: si hoc secundo modo, illud propriè, & verè non est iudicium, sed oppressio, & ita mentiri in illo non est mortale ratione iudicij, nisi aliunde fiat mortale, vt uidimus q. 70. art. 4. Si uerò interrogetur iuridicè, & mentiatur cum damno tertij, est mortale, quia est mendacium perniciosum, quod si mentiatur sine damno tertij, etsi materia grauis sit solum peccat uenialiter V.g. postulat à me Petrus debitum mille ducatorum, cum falsis testibus, & instrumentis, si ego ad fugiendas lites interrogatus à iudice concedam illud debitum, nullus Doctorum tale mẽdacium dicet mortale, sed ueniale, & officiosum, imò consonum dicto Christi. [Si quis postulat à te pallium cõcede ei, & tunicã] ad fugiendas lites.

Nunc ad argumẽta in oppositũ. Ad primum dico, forsan Glosã illã fuisse illius opinionis, uel loq; de imponẽtibus sibi aliqđ falsũ crimẽ ex atrocibus, ut heresim uel simile, q; esset maxima occasio scandali, & iniuriæ, uel fidei, uel suæ familiæ. Vnde hæc doctrina hẽt locũ in tribunalibus secularibus, & Ordinariorũ, nõ in tribunali Inquisitionis, in quo agiť de fide, uel pertinentibus ad fidẽ, & tàm rei, quã testes interrogãtur cũ iure, & sub censuris, unde ibi quouis mõ mẽtiri iudice ritè interrogãte est pctũ mortale, & grauissimum. Ad secundum rñdeo D. Tho. loqui de inferente damnum in fama aliena, quia tunc infertur damnũ cum iniuria

non autem de noſtre ſibi in fama propria quia cum ſit dominus eius, non eſt contra charitatem ſe infamare. Ad tertium conſtat iam mendacium non eſſe peccatum mortale, etiã ſi in iudicio profeſſatur, niſi ſit periurium, vel nociuũ. Duplex hic ſe offert dubitatio.

CONCLVSIO PRIMA.

Liceat ne infamare hominem qui falſis, & fictis virtutibus comparat ſibi famam in populo.

SOlet pars affirmatiua tribui Adriano quod lib. 1 r. q. 1. Sed vtendum eſt diſtinctione, aut huiuſmodi homo per illã famã eſt noxius Reip. vel proximis, aut non: Si primũ, licet, imò eſt actus charitatis illũ infamare, vt alij ſibi caueant, vt ſi ſit Medicus, vel Theologus famoſus quẽ ſcio ignarum eſſe, vel falſum docere, teneor aperire alijs illius ignorantiam, hypocriſim, & falſam doctrinam Primò quia magis teneor proſpicere bono Reip. quibus iſti nocebunt, quàm famæ illorum. Secundò quia ad talem famam ipſi nõ habent ius, cum falsè, & fictè illam acquirant, Quod ſi huiuſmodi nec Reipub. nec alijs noceat, non licet illum infamare: vt ſi mulier tenera pauper fingit ſe ſanctam, vt eo nomine eleemoſinas ſibi comparet, licet ſciam occulta peccata illius, non poſſum eam infamare, huiuſmodi enim per ſonas infamare ſolum poſſumus, nec alijs noceant, in hoc autem caſu, vt conſtituimus iſti nulli nocent. Ita ſit, licere prodere pauperes fictos, quia nocẽt veris pauperibus, vſurpando ſibi eorum eleemoſinas. Et Adrianum credo de his loqui, qui ſunt nociui Reip.

CONCLVSIO SECVNDA.

An ſit detractio, manifeſtare defectum naturalem, vel gratuitum.

REſpondeo, eſſe pec. morta. detractionis reuelare defectum naturalem, aut gratuitum, quando ex illo ſequitur infamia, vel damnum proximo contra ordinẽ, iuſtis, ut ſi infametur quis de ignorantie, vel timido, ita, vt ea tali in famia dãnũ recipiat. Nec obſtat D. Tho. hic tantũ loqui de defectibus moralibus, vt culpis, & vitijs, quia loquitur de his, quę communiter, & vt plurimum accidunt, Detractio aũt cũ infamia, vt plurimũ verſat 10 defectibus moralibus.

ARTICVLVS III.

An detractio ſit grauius peccatum aliis quæ in proximum committuntur.

CONCLVSIO PRIMA.

Detractio grauius peccatum eſt ex ſuo genere quàm furtum: ſed leuius quàm homicidium, & adulterium.

PAtet. Quia detractio lędit in maiori bono, quàm furtũ, cum hoc lędat in diuitijs detractio verò in fama, quæ præſtat diuitijs. Adulterium verò lędit in certitudine prolis, & eius educatione, hom cidium in vita, quæ bona præſtant famæ, quam lædit detractio.

CONCLVSIO SECVNDA.

Ex circumſtantia, & per accidens euenire poteſt, vt aliquod furtum ſit grauius aliqua detractione: & aliqua detractio ſit grauior aliquo adulterio.

VT furari deliberate 100. aureos grauior culpa eſt, quã detrahere alicui incogitãter, & indeliberatè: grauiora enim ſunt ex parte operatis, peccata, quæ ſiunt ex ignorantia, paſſione, vel infirmitate, & promptè, etiam ſi ex ſuo genere, & obiecto eſſent hæc alias grauiora, peccata autem detractionis experientia teſte committuntur facilius, ea lapſu linguæ & cũ minori deliberatione. Similiter poteſt aliqua detractio eſſe grauior aliquo adulterio, grauius enim peccatum eſt detrahere Principi, aut Pręlato præcipuo de crimine graui, quam adulterari cum vxore hominis plebeij.

In hoc articulo obſerua gloſſam quã habet hic. D. Thõ. eſſe D. Aug in illa verba Pſal. 103. [Pro eo vt me diligerẽt detrahebant mihi, &c.] Qui locus explicatur à D. Aug. dè his, qui dicebãt de Christo in Belſebu, &c. quos vocat blaſphemos, conſiſtebat autẽ eorũ blaſphemia in eo, quod dicentes Chriſtum habere pactum cum dęmone, negabant illum verum Deum eſſe, & miracula virtute diuina facta tribuebant Demonio, quod erat maxima blaſphemia.

Diſputat hic copiosè Soto, homicidium eſſe grauius omni peccato quod committitur contra proximum. De quo nos ſuperius.

In ſolutione ſecundi ait D. Tho. contumeliam eſſe grauius peccatum detractione, Contra. Detractio lædit famã, contumelia honorem, ſed maius bonum eſt fama quã honor, quia, iudicio cuiuſuis prudentis, maius bonum eſt bona opinio, & exiſtimatio, quam multi habent de me, quàm exterior reuerentia quam aliqui mihi exhibent, hæc enim ſæpe exhibetur propter aliquas excelentias ſine virtute, fama autem, & bona opinio non reſpicit niſi ſolas virtutes. Vnde ſapiẽs Prou. 22. Eccleſ. 7 & Eccle. 41. conſtituit qualitates præ eminentes ipſius famæ non verò honoris, nem pe in ſuauitate, in prætio, & in diuturnitate.

Reſpondent aliqui huic argum. negante famam eſſe maius bonum: Sed veritas negari non poteſt, Reſpondeo igitur cum duo ſint obiecta habitus materiale ſcilicet, & formale, grauitatem ſieut, & propriam rationem habitus ſumi à formali, quà de cauſa, licet detractio lædat maius bonum materiale, contumelia, verò ratione obiecti formalis grauius lædit, quia detractio fit cum ignorantia, contumelia verò cum quadam vi, grauior autem iniuria eſt quæ ſit per vim quàm quæ per ignorantiam, quia magis habet de ratione inuoluntarij, quod eſt inuoluntarium per vim, quã quod per ignorantiam.

Sed quamuis ex parte obiecti formalis grauior ſit contumelia, & abſolutè, aliàs tñ nominibus multo grauiot eſt detractio. Primò quia lędit maius bonũ ſemper famã, Secũdò quia facilius reſarcitur honor, nẽpe poſtulata venia, vel exhibita reuerẽtia, infamia verò ſemel cõcepta difficile recedit. Vide D. Chriſoſ. homil. 8. ad populum Antiochiæ vbi ait, [Maiora vulnera inferunt verba quàm tela.] Tertiò detractio pluribus nocet ex eodem Chriſoſt. hom. 3. ad populum Antio. tom. 5. lædit enim, & ſtatutum Eccleſiæ, quia in fideles audientes peccata detrahentiũ, & eorum quibus ſit detractio, putant omnes fideles habere iſta vitia, & mores. Quartò detractio frequentius ſit, cũ fiat occultè in abſentia, contumelia rarius, quia hæc punitur pœna ſtatis, quod nõ eſt in detractione, & faciem proximi quiſque reueretur, abſentem verò nullus timet. Quintò contumelioſus pugnat notabilites in facie, detractor velut ex inſidijs quia in abſẽtia, maximè ſi ſit vir bilinguis, & valet, ac verſi pellis. Sextò licet contumelia ſit grauius peccatum, detractio tamen eſt periculoſius, facilè enim labitur verbũ, ſicut blaſphemia grauius peccatum eſt fornicatione, at attẽta humana infirmitate facilius in fornicationẽ quã in blaſphemia labimur. Ad curandum hoc vitiũ duplicia media proponuntur. Ex parte detrahentis, vt emendetur, primum frequens examẽ conſcientiæ, ſecundum de omnibus honorificè loqui, & excedere potius in laudibus quàm in detractione. Tertiũ, & omnium præſtantius ſilere nec curare quid alij agant. Ex parte eius cui detrahitur media optima ſunt ſuũ detractorẽ vincere beneficijs, & orare prò illo. Vnde Bernar. ſer. 63. in cãnca in illud capite nobis vulpes paruulas, &c. ait. [Peſſima vulpis occultus detractor, capietur autem beneficijs, obſequijs, & oratione.] Auctoritas Clementis Papæ quam habet hic D. Tho. ad 2. legitur in Epiſt. Clementis ad Iacobum fratrem domini: tom. 1. conciliorum, & habetur De pœnitentia diſt. 1. can. Homicidiorũ, vbi refert D.

Petrus

Petrum dixisse, [Triplex esse genus homicidij: interficere fratrem, detrahere illi, & ipsum odio habere.] Vbi obserua quàm graue peccatum sit detractio, vt comparetur homicidio. Et Eccles. 10. comparatur serpenti in abscondito mordenti. Vide D. Bernar. sermo 1. de conuersio D. Pau. & sermo 24 in cantica. In solutione ad tertium, ut sit completa, & perspicua illa solutio D. Tho. addenda tunc hæc uerba. [At uerò contumelia maior est auersio ab ipso Deo quam in detractione, quia inferre inuoluntarium per uiolentiam quod competit cōtumeliæ, magis elongat a charitate Dei, & proximi, quàm inferre inuoluntarium per ignorantiam, quod conuenit detractióni, & ita ex parte auersionis maius peccatum est contumelia quàm detractio.

ARTICVLVS IIII.

An audiens detractionem peccet mortaliter.

CONCLVSIO PRIMA.

Qui ita audit detractorem, vt audiendo illum inducat ad detrahendum, non minus peccat quàm ipse detractor, imò grauius.

PAtet. Quia ex D. Pau. Rom. 1. agentes, & consentientes, siue cooperantes alicui malo æqualiter peccant, Addidi grauius, quia maior est malitia inducentis quàm ipsius peccantis, Et loquor nō solum de illo, qui audiendo inducit de nouo illum qui non erat paratus ad detrahendum, vt qui rogat Ioannem quid dicitur de Petro? sciens Ioannem reuelaturum crimina Petri, verum etiam de eo qui paratum ad detrahendum accendit, & inflammat, siue id faciat verbo, siue nutu, & gestu, siue quocunque alio signo. Vnde isti tenentur sicut, & ipse detractor ad restitutionem famæ, meliori modo quo poterunt. Patet ex dictis de eo, qui inducit alium ad nocendum quæst. 62. art. 7.

CONCLVSIO SECVNDA.

Qui lætatur audiendo detractionem, ea ratione, vt inducat, vel inflammet detractorem ad detrahēdum, peccat sicut detractor contra charitatem, & iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Qui autem lætatur audiendo, sed sua lætitia neque inducit, neque inflāmat detractorem, peccat quidem mortaliter contra charitatem, non tamen contra iustitiam, nec tenetur ad restitutionem famæ.

PRima pars patet. Quoniam qui ea ratione lætatur inducit, inflammat, & cooperatur illi detractioni, & est concausa. Secunda, quia etsi non inducat, nec inflāmet, habet tamen complacentiam de damno illius, cui detrahitur, & de peccato detractoris, complacentia autem de peccato mortali, peccatum mortale est. Tertia verò patet, quia cum non inducat, neque inflammet animum detractoris, non cooperatur peccato illius. De huiusmodi audientibus detractiones ait D. Bernar. in fine secūdi libri de consideratione ad Eugenium [Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.] Et D. Hieron. Epist. 2. ad Celentiam de vita clericorum simile ait, quem adducit hic D. Thom. in argumento in contrarium.

Probatur etiam hæc secunda conclu. à simili. Lætantur duo de furto Petri, ita vt vnus sua lætitia occasionē dederit Petro, vt furaretur, alter lætatur quidem est, sed non offert talem occasionē sua lætitia: ille prior peccauit, & contra charitatem, quia est concausa, & complex illius furti, posterior verò contra solam charitatem, quia sicut charitatis est gaudere de bono proximi, ita contra charitatem proximi est, gaudere de damno illius: non tamen contra iustitiam, nisi teneretur ex iustitia illud impedire. Idem dicendum est de eo qui lætatur de infamia proximi.

CONCLVSIO TERTIA.

Qui nec inducit detractorem, nec lætatur, audit tamen illum, nec resistit cum commodè possit, aliquando peccat venialiter, & aliquando mortaliter.

VEnialiter, si sit detractio de re leui, vel de re adeo publica, vt parū, vel nil accrescat infamiæ illi, cui detrahitur. Mortaliter si sit res grauis idq; in tribus casibus, Primò, quā audiens tenetur ex officiò corrigere detractorem. Secūdò quando ex illa detractione videt imminere grauia damna, vt homicidia, aut discordias mortales. Tertiò quando cum possit resistere detrahenti sine damno suo id dimittit ex timore humano, ne illius amicitiam, fauorem, aut alia commoda temporalia amittat.

Probatur hæc concl. quia non obstare dāno proximi cū cōmodè possis, in re graui est mortale, saltim cōtra charitatē, in his, qui non tenentur ex officio, si verò teneantur ex officio, est contra charitatem simul, & iustitiā, vt patet in eo, qui potest commodè impedire furem, vel homicidam.

Desinet autem esse peccatum audire detrahentē, nec resistere. 1. si ex tali resistentia videat sibi imminere aliquod dānū, vt si detractor sit vir iracūdus, & inimicus probabileq; sit iniecturum manus in ipsum, vel contumelijs affectur. 2. ex rationabili verecundia, vt si sit famulus, vel subditus, nulliusq; vel exiguæ auctoritatis apud suū superiorē: quia si alicuius auctoritatis sit, & audiat illū libēter superior in alijs cōcilijs, debet illū humiliter, & comiter admonere ne detrahat. 3. Si videat, se nil profuturum, quia correctio nō est adhibenda, vbi non est spes emendæ. In his aūt casibus tenetur audiēs, aut inde recedere, si cōmodè possit, aut saltim vultum tristem ostendere, iuxta illud Prouer. 25. [Ventus Aquilo dissipat pluuias, & vultus tristis linguas detrahentium,] Vide D. Hyero. in Epist. ad Celantiam quæ est 4.

HÆc omnia aperta sunt, & communia apud omnes, tantum se offert hic dubitatio.

AN PRAELATVS AVDIENS subditum, vel extraneum detrahentem alicui, & tacens peccet contra charitatem simul, & iustitiam.

CONCLVSIO PRIMA.

Prælatus audiens aliquem detrahentem subditō suo, quicunq; sit detractor ille, siue subditus eidem prælato, siue non peccat mortaliter cōtra iustitiam, & charitatem, & tenetur ad restituendam famam suo subdito.

PAtet. Vt vidimus quæstione 62 ar. 7. non obstās damno proximi ad q tenetur ex officio, vt prætor non resistēs latroni furanti bona sui ciuis, peccat cōtra charitatē, & iustitiam, & tenetur ad restitutionē illius damni, sed prælatus tenetur ex officio obstare cuiuis detrahēti de suo subdito, quia tenetur ex officio curare bona spiritualia subditi, & temporalia necessaria ad illa, quorum vnū est fama, cum ea amissa facilè. & liberè homines prorūpant in vitia, ergo.

Hæc concl. est communis inter Thomistas, quāuis nonnulli illam nōn admittant Primò, quia prælati non tenent curare nisi bona spiritualia subditi non aūt temporalia, & externa quale est fama. Secundò quia prælatus tantum tenetur curare, ne subditus peccet, non tamen ne alij peccēt in ipsum, imò pōt illud pati, vt si patiētia illius exerceatur, & augeatur meritum, at ex detractione aliorum nō peccat subditus, imò meretur ferendo patienter linguas detrahentiū. 3. Si prælatus teneret, hoc ideo esset, quia læditur famā subditi, sed non læditur imò apud viros prudentes, & probos augetur, eo quod patienter fert iniurias sibi illatas.

Sed hæc argum. nullius momenti sunt. Ad primū respondeo, teneri prælatū ad curandū bona subditi, non solū spiritualia, verū etiā temporalia, quæ aut simpliciter, aut cōmuniter, & moraliter sunt necessaria ad illa, quale est fama, fouet enim virtutem, & eā colit Ad 2. dicò teneri prælatū curare, non solum ne subditus peccet, verū etiam ne ipsi offeratur occasio grauis ad peccādum, qualis est omissio famæ, cum ea perdita homines liberius uiuant. Dico 2. non sēper exercetī patientiām subditorum ex linguis detrahentium, imò frequētius molestè illas ferre, & indignari, ac excitari odia. Quod si subditus patienter ferat, non est eadem ratio de subdito, & prælato, quia subditus potest cedere iuri suo & pati detractionē, prælatus autem non potest cedere iuri

subditi

subditi, nec debito sui muneris, quo tenetur curare bona subditi, & vitare damna ipsius: Sicut priuatus potest pati damna, quæ sibi inferuntur à latrone, iudex autem non potest, sed tenetur illi obstare. Ad 3. dico subdito quidē accrescere famam, & laudem, si patienter ferat detractores, non tamen prælato, quia illi qui potest cedere iuri suo laus est tacere, prælato verò cum teneatur ex officio resistere, non est laus imò indecorum, cum non benè exequatur suum officium. Est etiam damnum in honore subditi, quia circunstantes vidētes prælatū tacere efficacius credēt detractori.

CONCLVSIO SECVNDA.

Prælatus audiens subditum suum detrahentem alteri extraneo, & non sibi subdito peccat mortaliter cōtra charitatem, & iustitiam, & tenetur illi non subdito quantum poterit prospicere, compellendo subditum ad restituendā famam cui detraxit, aut restituendo per se ipsum, si non habeat locum talis compulsio.

HÆc conclu. probatur sicut præcedēs, quia tenetur ex officio, & iustitia obstare, ne sibi subditi alijs noceāt & qñ id non præstat cū possit, indirectè est causa dāni subsequuti. 2. Si iudex, vel Princeps ferret sibi subditos alijs vicinis nocere, cum posset prohibere, nec cōpelleret eos ad restituendū illud damnū, vel ipsemet restituere, pōt Rex partis læsæ omnium consensu iustum bellū mouere cōtra illum Regem, ergo Rex ille peccauit contra iustitiā, ferendo illud damnum quod sui subditi vicinis intulerunt, & tenetur ad cōpellendos illos ad restituēdum, vel ipsemet restituere. Sed prælatus perinde se habet ferens subditum detrahere, extraneo, ergo tenetur similiter cōpellere illum ad restituendam illi famam, aut per se ipsum restituere.

In hanc concl. conueniunt oēs, teneri prælatum ad compellendum subditum ad restituendam famā alteri, quia prælatus, & iudex officio tenētur compellere subditū ad actus iustitiæ debitos, & ad faciē tam equalitatem cū nō sibi subdito. Soto tñ li. 5. q. 10. ar. 4. & nō nulli alij nō sentiūt, teneri ipsum ad restituendam illi famam subdito non restituente: quia restitutio non est facienda nisi propter dānum illatū contra iustitiam debitam illi cui damnū infertur, Prælatus autem ex officio, & iustitia solum tenetur recipere bonū sui subditi, & ita reprimere eum ne detrahat, & cōpellere, vt restituat si detraxit, nō tamen tenetur ex iustitia curare famā non sibi subditi. Nihilominus conclusio posita est vera, Sat enim est, vt superior teneatur ex officio, & iustitia impedire malum, quod suus inferior infert, vt teneatur etiā ad illius restitutionem, si non prohibuit, cum possit prohibere, cuicunque illud damnum inferatur, Et quis dubitat teneri prætorem ad restituendum furtum, quod in suo loco factum est, si non impediuit cum potuisset impedire? etiam si is cui res accepta est sit extraneus, eo ipso quo talis prætor tenebatur ex officio, & iustitia furtum illud impedire. Ex his sequitur priuatos audiētes detractionem, cū non induxerint ad illam, non teneri ad aliquā restitutionē famæ, quia tantum peccat contra charitatem in casibus dictis, non contra iustitiā, cū ad id non teneantur ex officio.

QVAESTIO 74. DE SVSVRRATIONE.

ARTICVLVS I.

An susurratio sit peccatum distinctum à detractione.

NOtemus susurrationē esse occultā, & clādestinam quandā oblocutionē cōtra proximum, ad dissoluendas amicitias, & seminandas discordias inter amicos, Vnde conueniunt detractio, & susurratio in modo, quia vtraque fit occultè, & in materia, quia vtraque dicit malū de proximo, quāuis detractor propriè dicit verè malum, & de facto susurro verò, aut uerū malum, aut id ꝙ videbitur malum, illi apud quem susurrat, & aptū ad indignādum illum, dissoluendamq; amicitiā, propter ꝙ sæpè sumuntur promiscuè, & pro eodem hæ duæ uoces susurro, & detractor Vnde in illud Eccl. 5. [Nō appelleris susurro. ait Glos. est, detractor] Differunt autē fine, quia finis proprius detractoris est denigrare famā proximi, finis verò susurronis est dissoluere amicitiā, & seminare discordias inter amicos, ita Prou. 26. dicitur, [susurrone subtracto iurgia cōquiescūt. Eccl. 21. agēdo de susurrone dicit: Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacē habentiū immittet inimicitiā. Et Rō. 1. Susurrones detractores. ait Gl. Susurrones inter amicos discordias semināt, detractores verò aliorū bona negāt, vel minuunt.

CONCLVSIO PRIMA.

Susurratio vitium est specie distinctum à detractione.

PAtet, distinctio formalis, & specifica in habitibus sumitur ab obiecto formali, obiectum formale detractionis est dicere malū de proximo occultè ad denigrādā eius famā, obiectū verò propriū, & formale susurrationis est dicere malum de proximo, & occultè ad seminandas discordias, hęc obiecta formaliter differūt ꝑ malitias specificè distinctas, ergo susurratio et detractio specie quoq; distinguunt.

CONCLVSIO SECVNDA.

Quāuis sint diuersæ species amicitię, quę per susurrationē dissoluuntur, quia alia est amicitia quæ nititur bono honesto, alia quæ utili, alia quæ delectabili, susurrationes autem omnes cōueniunt in una specie infima susurrationis.

QVIA susurratio non respicit cui bono nitatur amicitia, sed solū intendit illam dissoluere, abstrahendo ab hac, vel illa amicitia: sicut odium est infima, & atoma species, licèt mala, quæ per odium desiderantur proximis, sint varia, & specie distincta, quia ad odium tantum pertinet velle malum proximo, abstrahēdo ab hac, & illa specie mali.

ARTICVLVS. II.

An detractio sit grauius peccatum susurratione.

OBseruemus primò, sicut amicitia alia honesta est, & studiosa, vt quæ nititur litteris, virtuti & alicui bono honesto, alia turpis, & vitiosa, vt quę nititur alicui vitio, & peccato, ita susurrationem aliam esse ad dissoluendam amicitiam honestam, quæ propriè est susurratio, aliam verò ad dissoluendam amicitiam turpem, quæ propriè nō est susurratio, sed dilectio, & desiderium boni proximi, vt qui nititur medijs licitis seminare discordiam inter virū, & cōcubinam, vt cesset turpis illa amicitia, & libido, Nō est hic sermo de hac susurratione, quæ vitiū nō est: modò non reuelētur crimina occulta, aut quid illicitum fiat, cū non sint facienda mala, vt inde veniant bona, sed quæstio est de susurratione quæ fit ad dissoluendam honestam amicitiam.

Obseruemus secundò amicitiam, vel esse virtutem, vel quid præstantius, saltim esse præsidium virtutis, & robur pacis ac charitatis, nascitur enim vera amicitia ex virtute, & illam fouet: quia eos quos bonum virtutis nomen comēdat, etsi ignotos amamus, & prosequimur, & cum à virtute recedimus à nullis melius ad eam reuocamus quā ab amicis, quo fit amicitiam pręstare honori, & famę. Primò, quia amicitia est virtus, aut propinquior virtuti. Secundò, quia honor, & fama sunt dispositiones, & via ad amicitiā, cū illos, qui benè audiunt amemus, finis autem præstantior est his, quæ sunt ad finem. Vnde Eccl. 6. [Amico fideli nulla est comparatio.] Tertiò, quia licet pro amico vitam exponere, quod non licet pro honore, & fama, nisi illi aliquod bonum spirituale, vel commune adiungatur.

Obseruemus tertiò, susurrationē, sicut diximus de detractione aliā formalē esse aliā materialē, formalis est, quæ fit cū intentione seminandi discordias, materialis, qñ dicitur malū ꝙ natum est seminare discordias, non tamen eo fine, Rursum hoc malū ꝙ est materia susurrationis, aut simpliciter, & absolutè, & apud oēs est natū generare discordias

inter

inter amicos, ant secundũ quid, quia apud tales amicos generabit illa propter aliquam circunstantiam.

CONCLVSIO PRIMA.

Susurratio formalis peccatum mortale est ex suo genere, & grauius detractore, ac contumelia.

PAtet prior pars, quia lædit maximum bonum, nẽpè amicitiam, & pacem amicorum, quo bono inter tẽporalia nullum maius est, nec magis accedens ad spiritualia. Secũda verò probatur, quia pax, & concordia amicorũ præstat ex secunda notatione famæ, & honori, & ita maius nocumentũ infertur per susurrationẽ quã per detractionem, & contumeliam. Dixi ex suo genere, quia põt esse peccatũ veniale Primò, ex leuitate materiæ. Secundò, ex modo dicendi, vt si dicatur iocosè ac ita, vt nõ credatur, nec lædat. Tertiò, ex imperfectione actus, vt qñ nõ lædit amicitiã, sed excessũ amicitiæ, vt nimiã familiaritatẽ, & consuetudinẽ, manẽte tñ quo ad substantiam amicitiæ eadem beneuolentia.

CONCLVSIO SECVNDA.

Susurratio materialis non est peccatum mortale ex suo genere, sed aliquando veniale, aliquando mortale.

MOrtaliter, quando dicitur malum, ꝙ natum est generare discordias, vel simpliciter, & absolutè, vel ratione personarum apud quas exercet, nouerat que susurro posse apud illos generari, quia in his casibus etsi desit intẽtio, nihilominus infert grauè nocumẽtũ, & dãnũ, cui debebat prospicere: Venialis verò est, qñ dicit malũ ꝙ simpliciter non est natum generare discordias, licèt aliquo modo lędat amicitiã, quia in hoc casu nec peccauit mortaliter ex intentione, nec ratione dãni, cum dixerit malum ꝙ non est natum generare graues discordias: quod si inter aliquos possit illas generare, ex peculiari illorum ingenio, & circunstantia, ignorabat illud inculpabiliter. Est autem veniale, eo ipso quò dicit malum, & cum aliquo periculo seminandi aliquas discordias. Offert se hic dubitatio.

QVI AMICITIAM, VEL GRAtiam prelati qua in suam utilitatem indiget, obtinere non potest, quin alium ab ea deiiciat, poterit ne illud eniti susurratione aliqua?

SOto lib. 5. q. 11. arti. 1. affirmat, quamuis cum aliquo dubio, forsan id licere, modò nulla sit fraus, vel dolus, neque reueletur aliquod vitium occultum fratris cũ eius infamia, neque ita seminetur discordia, vt fiat ille inimicus principis, vel prælati, sed tantum reueletur aliquis defectus naturalis, vel alius verus, & ex quo nec sequatur infamia, nec odium proximi, sed solum cadat ab illa familiaritate, & intima consuetudine, vt possit hic alius in amicitiam principis illius, vel prælati introire. Hæc opinio Soti nonnullis simpliciter, & absolutè videtur vera. Et probatur. Vnusquisque potest eniti proprium bonum, & commodũ vijs licitis, & honestis: sed in hoc casu iste nititur propriũ commodum, nec vtitur via illicita, ergo. Probatur minor, viæ illicitæ sunt, Primò vti fraude, & dolo. Secundò, infamare proximum. Tertiò, dissoluere amicitias, & seminare odia. Quartò, expoliare fratrem aliqua re, in quam habet ius, Sed nil horum accidit in hoc casu, statuimus enim hũc nulla vti fraude, nil occultum, aut quod infamiam afferat reuelare, nec dissoluere amicitias, sed tantum illum excessum manente amicitia, nec expoliare illũ aliqua re, in quã habet ius, quia amicitia est bonum gratuitum pendens a libera voluntate amici: in gratuita autem nullus habet aliquod ius, gratis enim conferũtur, & gratis possunt negari.

Oppositum placet alijs. Quia non solum peccat contra iustitiam qui expoliat fratrem bono ipsi debito ex iustitia, verum etiã qui expoliat ipsum bono gratuito iam sibi concesso, vt si quis decreuisset conferre eleemosynam pauperi, qui suaderet illi mutare hoc decretum, tenetur ad restituendum, sic in proposito, quãuis amicitia res gratuita sit, postquam autem aliquis iam est admissus in amicum principis, expoliare illum tali amicitia, etsi nõ seminetur discordia, est expoliare illum bono iam ipsi concesso, quod est contra iustitiam. Et confirmatur, quia ita nunquam susurratio esset peccatum mortale, cum quęuis amicitia, & concordia, quæ susurratione læditur sit bonum gratuitum.

Hæc sententia est verior, sic tamen moderanda, vt si familiaris ille principis nullum incurrat damnum, nec amittat bonum notabile sibi, vel suis, eo quod desinat esse familiaris sicut solebat principi non erit mortale reuelare aliquos defectus illius veros, & citra infamiam, quibus cadat ab illa nimia familiaritate, nõ tamen ab amicitia, quod probat ratio Soti. Quod si incurrat aliquod damnum, aut amittat aliquod bonum ipsum, vel sui, tunc non solum ab amicitia, verum etiam ab illa familiaritate illum excludere est mortale: quia licèt amicitia sit bonum gratuitum, postquã tamen in illam quis admissus est, habet ius ne illa cum damno priuetur, sicut pauper hẽt ius nequis impediat eleemosynas, quas diuites illi conferre volunt: Maxima enim illa: Vnicuique licet sibi consulere est vera, modò ne fiat cum damno aut iniuria alterius.

Contra id quod habet hic D. Thom. susurrationem esse grauius peccatum contumelia, quia nocet in grauiori, & meliori bono nempe amicitia est argumentum: Quia eadẽ ratione detractio esset grauius peccatum quam contumelia, quia nocet etiam in grauiori bono nẽpe in fama. Similiter si contumelia est grauius peccatum quàm detractio, quia hæc fit in absentia illa verò in præsentia, eodem modo oportebit contumeliam esse grauius peccatum susurratione, quia hæc quoque fit in absentia. Respondeo in peccatis potissimè considerari dãnum, quod inferunt, quando damnum vnius maximè excedit damnum alterius, quicquid sit de alijs circumstantijs, illud est grauius peccatum, quod infert grauius damnum: quando autem excesus in damno exiguus est, tunc considerantur, & aliæ circunstantiæ, Vt si compares homicidium cum furto, vel adulterio, quicquid sit de circumstantijs, homicidium est grauius furto, & adulterio, quia dãnum quod infertur per homicidiũ est multò grauius, & in notabili excessu, damnis quæ inferuntur furto, vel adulterio. Susurratio est grauius peccatũ contumelia, quia excedit illam notabiliter in damno, sicut pax, & amicitia est bonum notabiliter excedens famam, & honorem, ideo cum comparamus hæc duo vitia inter se, non attendimus circunstantias istas, quod aliud in præsentia aliud verò in absentia fiat. Inter detractionem verò, & cõtumeliã nõ est excessus notabilis in dãno, sicut fama nõ ẽ maius bonũ q̃ honor in notabili excessu, & iõ in his attẽdimus circũstantias, & contumeliã dicimus grauius peccatum detractione, quia grauior malitia est inferre iniuriam cum tali circumstantia, nẽpe in pręsentia, quã in absentia

QVAESTIO 75. DE IRRISSIONE.

ARTICVLVS I.

An derisio sit peccatum distinctum specie à tribus praecedentibus.

NOtemus, quemadmodum quatuor sunt, quæ homo propter virtutem meretur, nempè honorem, & reuerentiam ab amicis, & notis bonũ nomen, & famam apud omnes beneuolẽtiã, & amorem ac amicitiam aliorũ, gloriamque, & lętitiã bonæ conscientię apud se ipsum, ita quoque in his quatuor lædi ore maledicorum: cõtumeliosus lædit in honore, detractor in fama, susurro in beneuolentia, & amicitia, derisor in illa gloria, & lætitia bonæ conscientiæ, dicendo mala, & defectus quibus frater erubescentia, & pudore perfundantur. Dicuntur aũt mala, & turpia ad afficiẽdũ fratrem pudore, & erubescẽtia, ꝙ hispanè dicimus [correr y auergõzar] duobus modis, vel ore, & sermone, vt verbis irrisorijs, & ironicis, vel signis, vt naso rugato, extensis labijs, quæ signa æquiualent verbis irrisorijs: prior modus prouocandi fratrẽ ad erubescentiam dicitur derisio, secundus subsanatio, Ita, fit vt omnia illa vitia contumelia, detractio, susurratio, & derisio cõueniãt in materia, quia omnia

ista dicunt

ista dicunt malum,& defectus proximi:differant verò fine, & damno,cũ finis detractoris sit denigrare famain,contumeliæ lædere honorem,susurrationis dissoluere amicitias, irrisionia afficere fratrẽ rubore,& verecundia , & expolia re ipsũ illa quiete,& lętitia bonæ consciẽtiæ,tollit,n.huius modi erubæscentia,& pudor quietem conscientiæ.

CONCLVSIO PRIMA.

Derisio differt specie ab alijs vitijs præmissis .

PAtet.Peccata, quæ ore,& sermone committuntur, potissimè pensanda sunt ex intentione, & fine proferẽtis,sed hæc quatuor vitia contumelia , detractio, &c. differunt,vt constat fine, & nocumento , licèt conueniant in materia,ergo differunt specie.

CONCLVSIO SECVNDA.

Derisio,& subsanatio non differunt specie

PAtet, quia conueniunt in fine,qui est replere fratrẽ pudore,quamuis differant in modo, distinctio autẽ specifica in his à fine sumenda est,non à modo.

ARTICVLVS II.

Sit ne derisio peccatum mortale,an veniale .

OBseruemua primò , cum derisio fiat prolato ali quo defectu fratris per iocum.& ludũ, quasi il lud lęue sit , bisariam posse illud lęue esse, aut simpliciter,& secundum se,aut quia irrisor cũ malũ illud ex se graue sit,profert tñ illud tanquã lęue,propter contẽptum in quo habet fratrem, sicut vocare aliquẽ stultum graue est secundum se,at quem uerè credimus stultum,ita appellare indicamus lęue ratione personæ.Quo fit vt hic secundus modus irrisionis habeat admixtam contumeliam.& contemptum : contumeliam cum obbijciamus fratri delectum grauem,quo lęditur ipsius honor,vnde sequit illa erubescẽria,quę est proprius effectus irrisionis,cõtẽptũ verò,cũ defectũ illũ secundũ se grauem, obijciamus quasi lęuem,& iocosum , quia peruipendimus fratrem.

Obseruemua secundò malum ꝙ simpliciter paruũ est,ex circunstantia personæ posse iudicari graue,Et hoc dupliciter,vel quia ex suo vili ingenio illud fert tãquam graue,vel quia ratione status,aut honestatis vitę prudẽter de illo grauiter erubescit,vt siquis mulieri honestissimę ioco,& irridendo diceret , illam secreto com homine esse depræhẽsã.

Obseruemus tertiò sicut in precedẽtibus vitijs,derisionem aliã esse materialem,quæ fit sine animo afficiendi fratrẽ rubore,sed solo ioco ad animi recreationẽ.[Como algunas conuersaciones y matracas honestas y discretas]aliã formalẽ,quæ fit animo, & intentione pudefaciendi fratrẽ.

PRIMA CONCLVSIO.

Derisio quæ fit obijciendo fratri malũ lęue,tàm secũdũ se quã ratione personæ,peccatũ veniale est ex suo genere.

QVia tunc tàm malum, quod dicitur,quàm nocumẽtũ, quod potest inferre,est lęue,& ferè nullum.

Dixi tam secundum se, quam ratione personæ cui dicitur:quia si malum illud secundũ se lęue,ratione status, vel honestatis personæ inferat grauẽ erubescentiã,est mortale:infert enim tunc graue nocumentum , ꝙ ille tenebat vitare. Quod si erubescat ille , propter vile ingenium:aut nouerat irrisor ingenium illius,aut secus, siquidem nouerat,est etiam peccatum mortale cõtra charitatem,qua tenemur vitare molestias fratrum, quãtum cõmodè possumus, si verò ignorabat,est solum veniale,quia dixit malum lęue, excusaturque per ignorantiam inculpabilem.

SECVNDA CONCLVSIO.

Derisio qua obijcitur malum secundum se grauem, sed velut ioco ; & lęue , ex contemptu fratris; est peccatum mortale,grauius contumelia,& tanto grauius,quantò persona cui illuditur maioris est reuerentiæ .

PRima pars huius cõclusionis patet,quia infertur grauè nocumentum in pudore fratris,obijciendo malũ graue,quo afficitur graui erubescẽtia.Secunda verò probatur:quia talis modus irridẽdi ex prima obseruatione,nõ solum habet admixtam contumeliam , verũ etiã maiorem contemptum fratris,quàm sit in contumelia:Contumeliosus enim obijcit malum serio, derisor contemnẽdo fratrẽ, vnde derisio hæc addit supra contumeliam contemptum fratris,& maiorem quã contumelia . Tertia pars aperta est, quia qñ reuerentia personæ,quæ irridetur maior est, tantò grauius est erubescẽtia illam afficere,ac cõtemnere , Vnde constituit hic D. Tho. quatuor gradus irrisionis mortalis. Primus omniũ grauissimus, qui propriè est blasphemia, qñ irridetur Deus ab aliquo impio.Secũdus qñ irridentur parentes à filijs.Tertius, qñ irridentur opera studiosè iustorũ quæ derisio est maximè nociua,quia solet quãtũ in ipsa est generare in aĩo iusti tristitiã de bono virtutis, & erubescẽtiã dãnabilẽ,iuxta illud xp̃i Luc.9. [Qui me erubuerit , & sermones meos,erubescã,& ego illum coram patre meo.] Tantaque põt esse eminentia iusti, vt grauius sit illum irridere quã parẽtes.In vltimo gradu est derisio,quæ fit fratrũ, non quia iusti sunt,sed promiscuè ad eos irridendos.

TERTIA CONCLVSIO.

Derisio quæ fit sine animo lædendi fratrem , nec illum aliquo modo lædit,sed fit, vel ut ea via corrigitur ab aliquo defectu , uel ut recreetur animus, non est peccatum, sed actus virtutis Eutrapeliæ.

CVm sit honesta recreatio,& qua ad refocillãdum animum quandoque iusti , & prudentes vtuntur . Sed quia huiusmodi derisiones sæpe desinũt esse recreationes honestæ,& fiunt molestæ,[y burlas peladas,]timentes Deum ab eis curent abstinere.

Duæ hic dubitationes se offerunt. Prima contra secundam concl.qua dicitur derisionem esse grauius peccatum contumelia.Contra contumelia,lædit grauius bonum,nẽpe honorem,qui maius bonũ est quã verecundia,ergo.Respondẽt Cayet.& Soto in his vitijs distinctionem sumi ex fine,grauitatem verò aliunde,ex damno,vel iniuria fratris, & ita distingui derisionem,& contumeliam,quia hęc lędit honorem,illa verò verecũdiam:Esse autem grauiorem derisionem contumelia,quia illa continet maiorem contemptum,& consequenter maiori iniuria afficit fratrẽ,Est optima solutio.Sed possumus etiam huic loco accommodare, quæ diximus vltimo articulo quęstionis præcedentis. Vt in vitijs,quando damnum notabiliter excedit , ex damno sumatur grauitas peccati , quando verò non multũ excedit, sumatur aliunde ex aliqua circunstantia, ita in proposito: honor præstat quidem verecũdiæ,nõ tamen multũ, & ideo inde non sumetur grauitas,sed ex illa circonstantia contẽptus,quæ grauem infert iniuriam.

Alia dubitatio est, sit ne derisio pec.mor. vel veniale ex suo genere . Dico vno verbo , ex suo genere esse veniale, Primò,quia propriè irrisio dicit malũ,vt lęuè,& ita D.Th. in prima conclu.adiecit esse veniale ex suo genere, ꝙ non dixit in secunda,in qua agit de irrisione mortali.Secundò, quia si irrisio ex suo genere esset mortale , quæuis irrisio formalis,& secundũ totã suam latitudinem esset mortalis: at irrisio de qua prima conclu.D.Tho. est irrisio formalis, & continetur intra latitudinem irrisionis, nec tamen est mortalis.Tertiò,quia D. Tho.in solutione secundi ait,derisionem absolutè , & ex sua ratione esse lęuius peccatum contumelia, quia ex sua ratione non dicit conceptum, sed ludum,esse autem grauius peccatum contummelia,quatenus dicit maiorem contemptum . Vnde derisio secundum se est ludus,qui ex suo genere venialis tãtum est,redditurque mortalis,ratione contumeliæ,& contemptus admixti. Denique tota ratio ob quam irrisio est peccatum , est quia lędit pudorem , & verecundiam fratris , ex hac verò parte non lędit grauiter nisi ratione contumeliæ, & cõtemptus, ergo secũdũ se,& ex suo genere venialis tantum est.Quod si obijcias,in his quæstionibus agit.D.Tho.de peccatis iniustitiæ verborũ,iniustitia aũt ex suo genere est mortalis. Secundò irrisio repugnat charitati.Ad primũ dico meritò, D.Tho.posuisse titulum de iniurija verborũ nõ de iniustitijs,quia nõ omnis iniuria ex suo genere est mortalis, sunt

enim,&

enim,& iniuriæ præter charitatem, quæ non sunt mortales. Ad secundum dico irrisionem secũdum se esse ludũ, & iocum,& ita non esse contra charitatem, reddi autem contra charitatem ex contumelia,& contẽptu, si illi misceant.

QVAESTIO 76. DE MALEDICTIONE.

QVATVOR ARTICVLI HVIVS quæst. hoc quærunt: Quotuplex sit maledictio, & quando sit peccatum, quando verò non.

OBseruemus primò, cum maledicere, ut nomen ipsum sonat, sit malum dicere, tribus modis posse id fieri. Primò, indicando,& reuelando aliquod malum fratris, quod pertinet ad contumeliam, detractionem, & alia vitia præcedentia. Secundò, afficiendo ipsum aliquo malo, aut mouendo aliquem ad illud inferẽdum, quod fit per modum imperantis. Tertio optando, exprimendoque desiderium illud animi aliquo verbo optatiui modi. Ex his modis primus non est huius loci, sed secundus, & tertius, & maximè tertius: hic enim, est frequẽs,& in vsu, vnde iuxta secundũ modũ benedicere est bonum imperare, vel facere, quod proprium est Dei, cuius benedicere est benefacere, maledicere verò malum imperare. Iuxta tertium autem benedicere est precari bonum alicui, maledicere verò precari malum. Potestque hoc sic in alijs vitijs bifariam fieri, aut formaliter animo,& intẽtione, vt illud malum eueniat, aut materialiter ore tenus proferendo maledictiones, verba, animo verò nil tale desiderando.

Obseruemus secundò, hos duos modos maledicẽdi, imperatiuè, vel optatiuè, ita differre, vt maledicere optatiuè, si nullum sit scandalum, aut intentio, vt illud eueniat, communiter, vt ostendemus non sit culpa mortalis: maledicere autem imperatiuè, etiam si sine intẽtione, vt illud eueniat, tale peccatum esse, quale est malũ, quod imperatur: Vt imperat dominus seruo, vt nudo gladio terreat vicinum, etiã si animus eius sit, vt leuiter, & ioco ille terreatur, attamen, quia talis, terror grauius est, peccat mortaliter, quia licèt formaliter, & directè non intẽderit illum grauiter terreri, virtualiter tamen illud voluit, cum voluerit id ex quo dãnum illud, & terror potuit euenire, & tenebatur cauere: Sicut est homicida mittens sagittã in itinere, in quo potest aliquis occidi, etiamsi non habeat animum occidendi.

Obseruemus tertiò bifariam posse alicui malum imprecari, vel sub ratione mali, & quia illi malũ est, quod est formaliter velle illi malum, vel sub ratione boni, non optãdo illud, vt malum, sed quatenus medium est necessarium, vel maximè vtile ad aliquod bonum: Vbi cum id liceat imprecari, quod licet optare, & velle, quia exterior imprecatio est actus elicitus,& imperatus ab interiori desiderio voluntatis effientur, vt sint eiusdem rationis. Denique obseruandũ est, ex his, quę docet D. Tho. q. 25. art. 5 his tribus modis licet e velle malum proximo; primò, ratione iustitiæ, quomodo optamus peccatores iuridicè, & iustè puniri à Deo, vel à iudicibus. Secundò, propter gloriam Dei, quomodo Prophetæ sæpe præcantur mala peccatoribus. Elias. 4. Reg. 1. Eliseus pueris cap. 2. Noe filio suo Gen. 9. Iacob Rubẽ. Ge. 49. Dauid Ps. 108. Vel ob bonum commune, qua ratione possumus optare, vt Turcæ, hæretici,& alij peccatores nociui, aut conuertantur,& desinant nobis nocere, aut tollantur è medio. Tertiò, ratione proprij boni honesti, vel vtilis: honesti, vt puellæ, quæ solicitatur a iuuene potest optare illum infirmari, vt sic cesset ab illa libidine, vel tollatur, nisi conuertendus sit, vtilis, vt qui iniquam litem mecũ ducit infirmetur, ut sic resipiscat, & cesset, vel fiat pauper, si ex abundantia diuitiarum mouit illam litem. Quo etiã modo mulier, quæ videt virum suum dilapidare bona sua põt optare, vt infirmetur, & sic resipiscat. Quæ omnia intelligẽda sunt, quando existit culpa in eo cui malum desideratur, nam si nulla sit in eo iniquitas, non licet desiderare illi malum ob propriã vtilitatem, sicut non licet filio desiderare mortem patris ob hæreditatem. Sed dices, quod non licet facere non licet desiderare, non licet nobis inferre ista mala proximis, ergo nec desiderare. Respondeo quidquid alij dicant, quæ nos facere non possumus, non posse nos optare, vt à nobis fiant, quæ verò ab alijs iustè, & licitè fieri possunt, posse nos optare, vt ab illis fiãt ob debitum finem: & ita ego non possum occidere malefactorem possum tamen optare, vt à iudice occidatur ob bonum iustitiæ, ego non possum occidere peccatorem, possum tamen optare, vt à Deo occidatur ob bonũ cõmune, vel aliũ finem ex dictis.

Obseruemus quartò, cũ maledictio, & benedictio illis tantum rebus conueniant, quæ sunt capaces iuris, vel iniuriæ, fęlicitatis aut infęlicitatis, creaturas irrationales secũdũ se non esse capaces benedictionis aut maledictionis, sicut nec secundum se sunt capaces fœlicitatis, vel infęlicitatis: benedici aũt, vel maledici, vel in ordine ad Deũ quatenus sunt creaturæ,& effectus illius, vel in ordine ad hominem quatenus illi utiles sunt, uel cõtineant aliquid hominis, vtiles sunt illi terra, fructus, iumẽta, cõtinẽt aliquid hominis tempus & locus, continent enim natiuitatem, actiones,& mortẽ hominis, Vnde per tropum, & metaphorã sumitur aliquã dies natiuitatis pro ipsa natiuitate, vel malis, quibus homo nascẽs fit obnoxius, locus pro bello, aut homicidio, vel alio opere humano quod in eo loco factum est.

CONCLVSIO PRIMA.

Maledictio formalis qua præcamur alteri malum sub ratione mali, cum animo, & intentione, vt illi eueniat, est peccatum mortale ex suo genere, sed lęuius detractione, & contumelia.

PRobatur prior pars. Quia talis maledictio procedit ex odio interiori, & est directè cõtra charitatem, actus autem interior eiusdem rationis est, & malitię cũ interiori. Probatur secunda, quia huiusmodi maledictiones tantũ optant malum pęnæ, detractor aũt,& contumelius enũciãt de fratre malum culpę. Secundò, quia hmõi maledictiones optatiuæ, licet desiderent malũ, non tñ inferũt, neq; habẽt vim ad inferendũ, vt dicemus, detractio verò,& cõtumelia inferunt in honore,& famæ nocumentũ. Dixi maledictiones simplices,& optatiuas, nã maledictio, quæ imperatiuè fit cum per eam inferatur damnum, erit grauior detractione, & contumelia, si dãnũ quod per ipsam infertur grauius sit.

Ex hac conclus. sequitur maledictionem formalem pertinere ad diuersas species peccati, sicut,& odium interius à quo procedit: nã qui imprecatur morte est homicida, qui imprecatur incendium domus, vel bonorũ est incẽdiarius. Dixi ex suo genere, quia põt esse maledictio formalis peccatũ veniale ex lęuitate materię, vel defectu deliberationis, vt si fiat primo motu, vel ex imperfectione actus, si quã primum cępit maledicere retrocedat nec maledicat.

CONCLVSIO SECVNDA.

Maledictio qua quis imprecatur alteri malum sub ratione boni, non est peccatum, sed licita, in casibus, in quibus licet illud malum velle ad tale bonum.

PRobatur. Cũ actus exterior sit eiusdẽ rationis cũ interiori, à quo procedit, quod licet desiderare, & optare licet, & precari, ergo in casibus in quibus licet optare malũ sub ratione boni, licet & illud imprecari sub eadẽ ratione, & fine. Secũdò, ex quæst. 25. ar. 8. odiũ inimicitiæ, quo volumus proximo malũ, quia illi malũ est, est intrinsecè malũ, at odiũ cõcupiscẽtiæ, quo volumus proximo malũ, ob aliquod bonũ si iuxta rectam rationẽ tale malũ ordinetur in bonũ illud, nõ est tale odiũ intrinsecè malũ, imò honestũ,& licitũ: ita dicitur Deus nil odisse, i. odio inimicitiæ, benè tñ odit peccatores odio concupiscentiæ, inferendo eis mala, vt ostendãt in eis suam iustitiã,& gloriã, aut resipiscant, sed imprecari malũ sub ratione boni eo modo quo exposuimus, pertinet ad odiũ concupiscẽtiæ, iuxta rectã rationẽ, ergo licet.

TER-

CONCLVSIO SECVNDA.

Maledictio materialis, quæ fit sine intentione, & desiderio mali quod ore profertur, non est peccatum mortale, sed tantum ueniale ex suo genere.

PAtet. Peccata hæc ore quæ cõmittuntur grauia sunt, & mortalia, aut ex nocumento quod inferunt, aut ex intentione, in hoc casu deest intentio, nocumentum autem nullum infertur, cum verba non habeant vim ad illud inferendum, ergo hæ maledictiones non sunt peccata mortalia, sed tm̃ venialia, quia dicunt malũ. Imò aliqñ neq; venialia, si ita ioco, & ludo dicantur, vt pertineãt ad honestã recreationẽ, quales sunt quas in cõuiuijs, ludis, & comedijs alij inij alijs, amicè, & familiariter iaciũt. Dixi ex suo gñe, esse venialia, quia ex circunstantia possunt reddi mortalia. Vnde maledictiones Prælatorũ in subditos sunt mortales, quia afferunt secũ graue scãdalum: maledictiones quoque filiorũ in parentes, et si desit intẽtio, sunt mortales, & ratione scãdali, & ratione grauis irreuerentiæ. Maledictionis autem Superiorũ in inferiores cõiter sunt veniales, quia fiunt sine intentione, vel desiderio damni, & sine scandalo.

Obseruandum autem maximè hic est, non esse maledictionem materialem, sed formalem eam, in qua, quod ore dicitur interius desideratᷓ, licet ex subita passione, & quodam impetu iræ illud optauerit, & statim pœniteat sic maledixisse, optetque illud non euenire; quia ad odium non exigitur mora, nec prudens, aut multa deliberatio, sed sat est, vt sciens, & uolens illud malum imprecatus sit, cum ad peccatum mortale sufficiat passionem ita inualuisse, quamuis per breue tempus, vt flexerit superiorem portionem ad consensum: quemadmodum si passio cõcupiscentiæ ita exardescat, vt trahat hominem ad consensum in actum uenereum, est peccatum mortale, nec desinit tale esse ex eo ꝙ statim resipiscat: nec illa subdita pœnitentia, & repentinus dolor est signum non consensisse, & peccasse mortaliter, sed solũ indicat non peccasse ex malitia, & habitu, sed ex passione. Quo fit communiter formales ac mortales maledictiones esse illas, quibus inimicis maledicimus, quia fiunt hæ regulariter ex animo, & odio, illas quoq; quibus personæ parum timentes Deũ maledicunt suos filios, & famulos, quia communiter ipso tempore quo maledicũt, nõ pœniteret ipsis euenire mala illi his quos maledicunt.

CONCLVSIO QVARTA.

Maledicere creaturas irrationales, vt sunt creaturæ Dei est peccatũ mortale blasphemiæ, maledicere illas quatenus sunt vtiles hominibus, tale peccatum est, quale cõmitteretur, si homines illi quibus vtiles sunt maledicerẽtur: maledicere aut illas secundum se ipsas est ociosum, & uanum.

PRima pars probatur, quia creatura, quatenus Dei effectus est, est quid Dei, & quicquid ipsi hac ratione tribuitur, in Deum refunditur, Vnde illã isto modo maledicere est maledicere auctorẽ ipsius nempè Deum. Secũda patet, quia qua vtilis est hõi, malũ, ꝙ illi precatur, mediatè precatur hõi, vt precari terræ sterilitatẽ est precari hõini famem, & ita tale peccatum est quale si homini maledixisset. Tertia pars cõstat quia creaturæ secundũ se non sunt capaces iuris, aut iniuriæ, nec maledictionis, vel benedictionis.

Ex quo ridiculum est nubes, tonitrua, & tempestates aeris maledicere, aut anathematizare, multò magis ridiculũ excõmunicare locustas: sed orandus est Deus, vt illas auertat orationibusq; & exorcismis agendũ cõtra demones, q̃ Deo permittente illas in dãnum hominum solẽt excitare.

CONCLVSIO VLTIMA.

Creaturas irrationales hominum natiuitates, & opera continentes quatenus hominem continent, non licet maledice. Tropologicè aũt, & metaphorisicè, quatenus aliquod malum eo tempore, vel loco accidit, licet maledicere.

PErspicua est hæc conclusio, quia maledicere diem natiuitatis, quatenus in eo natus est aliquis idẽ est ꝙ maledicere hominẽ illo die natũ, maledicere aũt diẽ, vel locum tropologicè, id est mala, quæ tali loco, vel tempore acciderunt, licet. Ita maledixit Iob diei natiuitatis suæ, id est, culpę originali quam eo die contraxit. Et Regius Propheta Dauid montibus Gelboe, id est, homicidijs, quæ in illis montibus acciderunt.

Denique obseruandum est in hac quæstione, cum maledictionis grauitas augeatur ex qualitate mali quod alijs imprecamur, explicandum esse in confessione, quod sit malũ illud, & quã graue, maximè quando aliquis in maledictione diabolo traditᷓ. Quia huiusmodi maledictio, etsi sine intentione fiat, vix excusatᷓ à mort. vel saltim veniali grauissimo, cum sit quoddam genus blasphemiæ, & cum grandi scandalo. In quo grauissimè peccant parentes maledicẽtes filios, admonendiquæ sunt, vt ipsi ab illis plurimum abstineant, & filij, vt ab illis sibi caueant. Quia etsi ex vi uerborum nullam vim habeant, cum verba humana nõ sint operatiua, sed sola diuina sint, quæ id efficiunt, ꝙ significant, creatura enim nil operatur, nisi applicando actiua passiuis quod non valent sola verba hominis: ex diuina tamen permissione, iusto Dei iudicio in punitionem preferẽtiũ illa, solent filios comprehendere, vt testatur. D. Aug. 22. de ciuit. Dei c. 8. Singulare huius rei exẽplũ est, ꝙ accidit Siciliæ in Ciuitate Panormitana, ubi cum mulier filium molestè lachrimantem maledixisset, tradens illum diabolo, statim, iste sub specie deformis Aethiopis apparens arreptum puerum deferebat. Quod cernens misera mater, dicti pœnitens, Deiparæ virginis opem implorans, protinus clamauit sibi succurreret: illam Pijssima Virgo etsi indignã exaudiens adsuit statim, vna manu splendidissimum paruulum in sinu gestãs, alia baculum quo æthiopem illum percutiẽs fugauit, poerumque illum matri suæ restituit, admonens illam, vt pœnitentiam ageret, & à simili maledictione perpetuò abstineret. Nocte verò sequenti Priori conuentus S. P. N. Augustini, in cuius vicinia illud acciderat eadem Sacratissima Virgo apparens, omnem casum retulit, præcipiens sacellum (capellam dicũt) sibi in illa Ecclesia sub nomine Dñæ Virginis de Succursu ædificaret: quo fidelibus innotesceret non defuturam omnibus auxilium ipsius sub eo nomine implorantibus, quæ mulierculæ illi, etsi tanto beneficio indignæ pręsto fuerat, eo quod sub nomine adeò sibi grato illius opem postulasset. Huius Sacratissimæ Virginis singulari munere mihi concessum est, ut in eius ædibus hoc primum volumen commẽtariorum in disputationem de iustitia excessum, ad finem vsque perducerem, ac in celebri Expectationis eiusdem Virginis fęstiuitate absoluerem. De cuius etiam pietate non dubito, quę hic argumento desunt, & propediem in lucem mittere statuo, ipsius auxilio feliciter excudenda. In quibus quęcunque hactenus docuimus, & docebimus, Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, quæ omnis veritatis columba est, & magistra, ac peritorum correctioni submitto, studiosum lectorem, quantum possum obsecrans, vt quæ minus rectè hic tradita depręhenderit, boni consulat, quæ optimè, & uerè Deo Optim. Max. à quo omnis sapientia est accepta referat.

R E G I S T R V M.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KK Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx.

Omnes ſunt Terniones, præter Xx, Quaterniones.

Tabula verò per ſe patet.